

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Γ'. — ΤΕΥΧΟΣ Α'. Β'. Γ'.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ, ΜΑΡΤΙΟΣ.

Οὐκ ἔστι περὶ οὗτου ἢν Οὐσιτέρου ἄνθρωπος
βουλεύσασθε ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν
αὐτοῦ εἰκείων. (ΠΛΑΤΩΝ ΘΕΑΓΗΣ)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΕΡΜΟΥ.

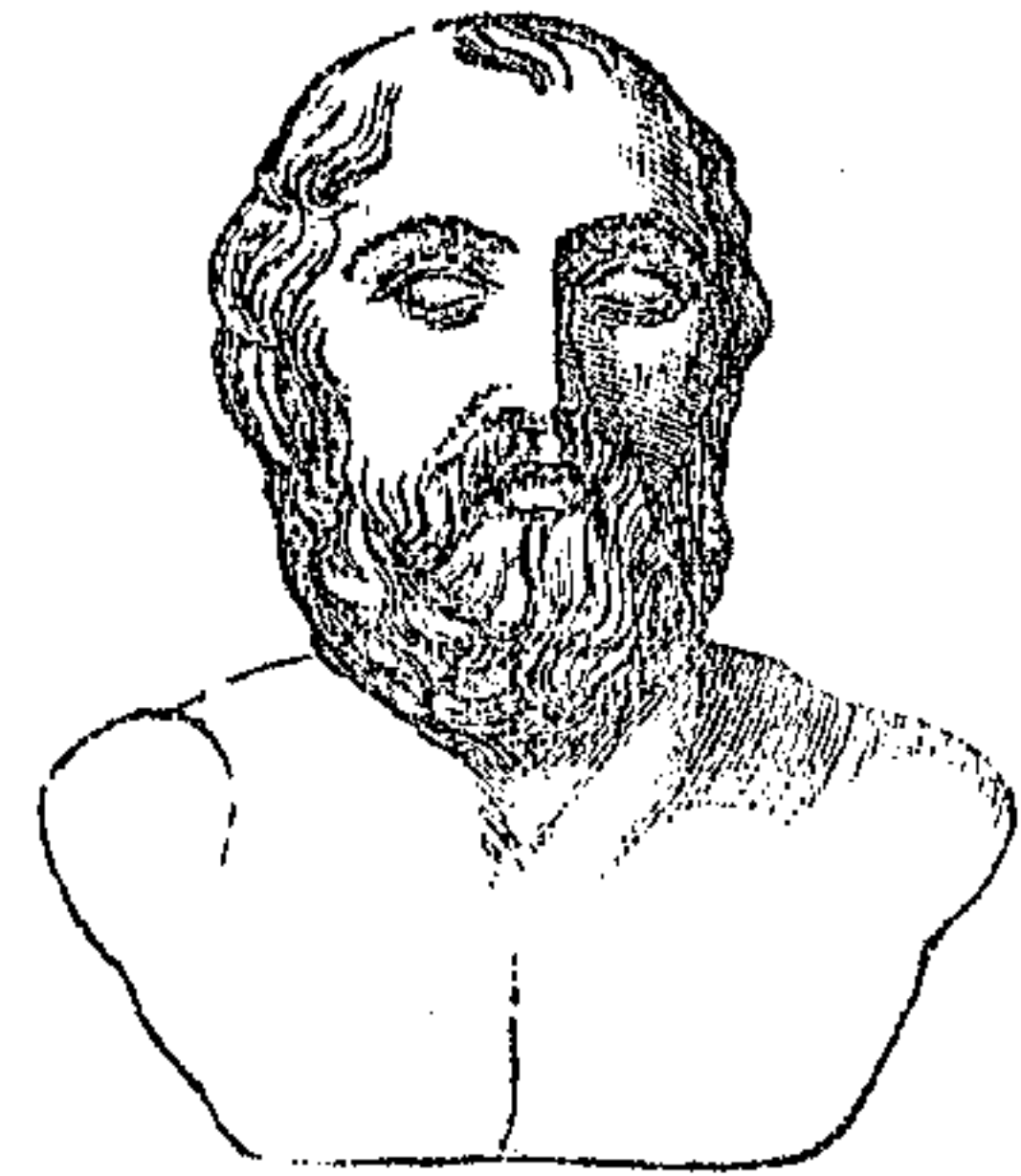
(παρὰ τὴν ὁδὸν Μουσῶν ἀριθ. 22.)

1888.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΝ ΤΩ Α', Β', ΚΑΙ Γ' ΤΕΥΧΕΙ.

	σελ.
ΤΟ ΝΟΣΕΡΟΝ ΕΝ ΤΗ ΕΝΕΣΤΩΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΣΟΝ ΤΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΑΥΤΟΥ ὑπὸ Δημητρίου Α. Μαρούλη, πρώην γυμνασιάρχου.....	1—57
ΔΙΠΡΩΔΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑ ὑπὸ Βλασίου Σκορδέλη.....	57—60
ΠΕΡΙ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΔΙΠΡΩΔΙΑΣΚΑΛΩΝ ὑπὸ Δημητρίου Α. Μαρούλη.....	61—65
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΡΟ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ [ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΤΟΝ ΠΡΩΙΚΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ὑπὸ Θεοδοσίου Β. Βενιζέλου, καθηγητοῦ ἐν τῇ Ῥιζαρείῳ καὶ τῇ Στρατιωτικῇ Σχολῇ τῶν Εὐελπίδων.....	66—72
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ὑπὸ Ν. Πατρῆ, γυμνασιάρχου.....	72—75
ΙΤΑΛΟΙ ΑΝΑΡΙΑΝΤΟΠΟΙΟΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΑΛΙΝΟΡΘΩΣΕΩΣ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.....	75—79
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.....	79—83
Ἡ ΕΝ ΔΣΙΑ ΕΛΛΑΣ ὑπὸ Τρύφωνος Β. Εὐαγγελίδου.....	83—89
ΠΟΘΕΝ ΤΙΝΑ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΖΟΝΤΑΙ ΛΥΚΕΙΑ.....	89—90
ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΩΝ ΥΠΟ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Β. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ ΠΡΟΠΟΙΗΜΕΝΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ.....	91
ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΟΥ ΕΛΛ. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.....	91—93
ΕΡΚΥΚΛΙΟΙ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ.....	93—96

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΤΟΣ Γ'.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ, ΜΑΡΤΙΟΣ.

ΤΕΥΧΟΣ Α'. Β'. Γ'.

ΤΟ ΝΟΣΕΡΟΝ ΕΝ ΤΗ ΕΝΕΣΤΩΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΣΟΝ ΤΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΑΥΤΟΥ. (*)

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

ΓΕΝΕΣΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΡΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΜΟΡΦΩΤΗΡΙΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Διφυῆς ἡ οὐσία καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου καὶ διφυᾶ τὰ δημιουργήματα αὐτοῦ.

Ὡς περ πάντα τὰ ὄντα τῆς φύσεως εἰσιν ὠρεσμένα πρὸς λειτουργίαν τινὰ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, οὕτως ἐδέησε καὶ ὁ ἄνθρωπος νὰ ᾖ προωρισμένος πρὸς

(*) Ἐκ πραγματείας τοῦ κυρίου Δημητρίου Α. Μαρούλη, πρώην γυμνασιάρχου,

λειτουργίαν σύμφωνον τῇ ἐαυτοῦ οὐσίᾳ, διότι οὐδὲν μὲν ἀργόν, οὐδὲν δὲ περιττὸν ἐν τῷ κόσμῳ, πολλῶν δ' ἤττον ὁ ἄνθρωπος.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς γῆς ὡς ὄν διφυῆς, συνιστάμενος δηλ. κατὰ τὴν ἐαυτοῦ οὐσίαν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἢ πνεύματος καὶ ὕλης, διὰ τοῦτο διφυῆς ἔπρεπε νὰ ᾔηται καὶ ἡ λειτουργία ἢ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἢ μὲν πνευματικὴ ἢ ψυχικὴ (ἐσωτερικὴ, θεωρητικὴ, ἰδανικὴ), ἢ δὲ ὕλικὴ ἢ σωματικὴ (ἐξωτερικὴ, πρακτικὴ, τεχνικὴ). Καὶ διὰ μὲν τῆς πρώτης τῶν ἐνεργειῶν τούτων ἐσωτερικεύει ὁ ἄνθρωπος τὸν ἐκτὸς ἐαυτοῦ κείμενον κόσμον καὶ δημιουργεῖ οὕτω τὸν ἐν ἐαυτῷ ἐγκείμενον ἴδιον κόσμον, διὰ δὲ τῆς δευτέρας ἐξωτερικεύει τοῦτον καὶ δημιουργεῖ οὕτω τὸν ἐαυτῷ ἀντικείμενον ἴδιον κόσμον, ἐφ' οὗ ἀποτυποῖ τὴν ἐαυτοῦ ιδέαν. Ὅ,τε δὲ ἐγκείμενος καὶ ὁ ἀντικείμενος οὗτος τῷ ἀνθρώπῳ κόσμος, δημιουργήματα ὧν τῆς διφυῆς αὐτοῦ, διφυῆς τις ἐστὶ καὶ αὐτός, ὁ μὲν πνευματικὸς, ὁ δὲ ὕλικός. Πνεῦμα δὲ (ιδέα, μορφή) καὶ ὕλη ἐν ἐκτέρῳ εἶδει τῶν ἀνθρωπίνων δημιουργημάτων, πνευματικῶν τε καὶ ὕλικῶν, εἰσι τόσον στενῶς μετ' ἀλλήλων συνδεδεμένα, ὅσον καὶ οἱ παράγοντες αὐτῶν, ψυχὴ καὶ σῶμα. Καί, ὡς περ δὲν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ἄνθρωπον ἄρτιον μετὰ σώματος ἄνευ ψυχῆς ἢ μετὰ ψυχῆς ἄνευ σώματος, οὕτω δὲν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν καὶ δημιουργήματα ἀνθρώπου, εἴτε ἀντικείμενον εἴτε ἐγκείμενον αὐτῷ, μεθ' ὕλης μόνως ἄνευ πνεύματος (ιδέας, μορφῆς) ἢ μετὰ μορφῆς μόνον ἄνευ ὕλης· διότι πᾶν δημιουργήματα ἀνθρώπου, εἴτε ἐγκείμενον, εἴτε ἀντικείμενον αὐτῷ, ἐνέχει ἐν ἐαυτῷ φύσει ἀχώριστα ἀπ' ἀλλήλων τὴν μορφήν καὶ τὴν ὕλην· διαφορὰ δὲ μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει ἡδε:

α) ὅτι τόπος μὲν, ἐν ᾧ ἵσταται ὁ ἐγκείμενος τῷ ἀνθρώπῳ κόσμος, ἐστὶν ἡ ψυχὴ (ἢ μνήμη) αὐτοῦ, ὡς περ καὶ ὁ Θεὸς ἐν ιδέᾳ μόνον φέρει τὸ σύμπαν, διὰ δὲ τούτου παρίσταται ὁ ἄνθρωπος ὡς μικρόθεός τις ἐπὶ τῆς γῆς· τόπος δὲ, ἐφ' οὗ ἵσταται ὁ ἀντικείμενος τῷ ἀνθρώπῳ κόσμος, ὅ,τε ὑπ' αὐτοῦ καὶ

Ἰδρυτοῦ δὲ καὶ διευθυντοῦ τῶν τέως ἐν Σέρραις Διδασκαλείων, μελλούσης μετ' ὀλίγον νὰ ἐκδοθῇ καὶ ἐπιγραφουμένης «Τὸ νοσοεργὸν ἐν τῇ ἐνεστώσῃ ἐκκαταστάσει τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους καὶ τὸ μέσον τῆς θεραπείας αὐτοῦ», προθύμως προλαμβάνομεν μὲν νὰ δημοσιεύσωμεν ἐν τῇ Πλάτωνι τὸ πρῶτον μέρος αὐτῆς, πραγματευόμενον ἐν ἑξ̄ κεφαλαίοις ἀπερὶ τῆς γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν μορφωτηρίων ἰδρυμάτων τῆς ἀνθρωπότητος ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν περιστασιαστικῶν αὐτοῦ, σπεύδωμεν δὲ θερμῶς νὰ συστήσωμεν τὴν μελέτην αὐτοῦ τοῖς φίλοις συναδέλφοις.

ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργηθείς, ἐστὶν αὐτὸς ὁ περιστασιαζὼν τὸν ἄνθρωπον ἀπέραντος χώρος· ὡς τε ὁ ἄνθρωπος ἀπέναντι τοῦ ὄλου τούτου κόσμου παρίσταται αὐτὸς μόνος διὰ τοῦ ἐγκειμένου αὐτῷ κόσμου ὡς ἄλλος τις μικρόκοσμος.

β) ὅτι τοῦ μὲν ἐξωτερικοῦ κόσμου ἀντιλαμβάνεται ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν αἰσθητικῶν καὶ γνωστικῶν δυνάμεων αὐτοῦ, τοῦ δὲ ἐσωτερικοῦ διὰ τῆς ἀνωτάτης ἐποπτείας τοῦ πνεύματος αὐτοῦ· καὶ

γ) ὅτι ἐν παντὶ μὲν ἐγκειμένῳ δημιουργήματι δεσπόζει μᾶλλον ἢ ιδέα ὡς πρωτίστη βᾶσις τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ συνεπάγεται μεθ' ἐαυτῆς ἀχώριστον τὴν ὕλην, ἢ δὲ ὕλη παρέπεται τῇ ιδέᾳ δυνάμει καὶ φαντασίᾳ μόνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ φύσει καὶ οὐσίᾳ, καὶ οὕτω παντὸς ἐγκειμένου τῷ ἀνθρώπῳ δημιουργήματος ἢ ιδέα ἐστὶν ἡ βαστάζουσα καὶ φέρουσα τὴν ὕλην αὐτοῦ. Ἐν παντὶ δὲ ἀντικειμένῳ τῷ ἀνθρώπῳ δημιουργήματι δεσπόζει μᾶλλον ἢ ὕλη ὡς πρωτίστη βᾶσις τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἢ δὲ ιδέα παρέπεται τῇ ὕλῃ τέχνῃ καὶ οὐ φύσει, καὶ οὕτω παντὸς ἀντικειμένου τῷ ἀνθρώπῳ δημιουργήματος ἢ ὕλη ἐστὶν ἡ βαστάζουσα καὶ φέρουσα τὴν ιδέαν ἢ τὴν μορφήν αὐτοῦ. Διὰ δὲ τοῦτο καί, ἐὰν μὲν ἐγκειμένου δημιουργήματος ἀφανισθῇ ἐκ τῆς μνήμης τοῦ ἀνθρώπου ἢ ιδέα, τότε συναφανίζεται ταύτη καὶ ἡ ὕλη αὐτοῦ, διότι αὕτη οὐκ ἐνῆν ἐν τῇ μνήμῃ ἐναργείᾳ καὶ οὐσίᾳ, ἀλλὰ δυνάμει μόνον καὶ φαντασίᾳ. Ἐὰν δὲ πάλιν ἀντικειμένου δημιουργήματος μετατρέψῃς τὴν ὕλην, τότε ἐξαφανίζεται καὶ ἡ ιδέα αὐτοῦ, διότι οὐχὶ συμφυῆς τῇ ὕλῃ ἐνῆν, ἀλλὰ τέχνῃ ἐγκεχωραγμένην παρείπετο αὐτῇ. Ὡς περ ἄρα ὑφίσταται ἄνθρωπος, ἐφ' ὅσον συνυφίστανται στενῶς συνδεδεμένοι ἀμφότεραι αἱ οὐσίαι αὐτοῦ, ψυχὴ καὶ σῶμα, οὕτως ὑφίσταται καὶ ἐκάτερον τῶν δημιουργημάτων αὐτοῦ, ἐσωτερικὸν ἢ ἐξωτερικόν, μόνον ἐφ' ὅσον συνυφίστανται στενῶς καὶ ὁργανικῶς ἠνωμένα ἀμφότερα τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα αὐτοῦ, ὕλη καὶ μορφή· ὅποταν δὲ τὸ ἕτερον τούτων ἐξαφανίζεται, συνεξαφανίζεται καὶ τὸ ἕτερον καὶ οὕτως ἐκλείπει καὶ τὸ δημιουργήμα, τὸ μὲν ἐγκείμενον τῷ ἀνθρώπῳ, ὅταν πρώτη ἢ ιδέα αὐτοῦ ἐκ τῆς μνήμης ἐξαφανίζεται, τὸ δὲ ἀντικείμενον αὐτῷ, ὅταν πρώτη ἢ ὕλη αὐτοῦ μετατρέπεται ἢ φθείρηται.

Κατὰ ταῦτα ἄρα ἡ οὐσιωδέστερα ἰδιότης τοῦ ἀνθρώπου ἢ καθιστῶσα αὐτὸν μικρόκοσμον μὲν ἐν πνεύματι, μικρόθεον δὲ ἐν σαρκί, ἢ διακρίνουσα αὐτὸν διὰ τοῦτο πάντων τῶν ἄλλων ζώϊκων ὄντων τῆς Γῆς, ἐστὶν οὐ μόνον ἡ διφυῆς αὐτοῦ οὐσία, σῶμα καὶ ψυχὴ, καὶ ἡ διφυῆς αὐτοῦ ἐνέργεια, θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ ἢ ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ, ἀλλὰ καὶ τὰ διφυῆ δημιουργήματα

γῆματα αὐτοῦ, ὅ,τε ἐσωτερικὸς ἢ ἰδανικὸς, καὶ ὁ ἐξωτερικὸς ἢ τεχνικὸς κόσμος αὐτοῦ, ὧν ἑκάτερος φέρει ἐν ἑαυτῷ τὴν ἰδέαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ὕλην στενωῶς μετ' ἀλλήλων συνδεδεμένα.

Εἰς τὴν κατ' ἰδέαν δὲ τοῦ ἀνθρώπου μορφωθείσαν ὕλην, ἢ μᾶλλον εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἐπὶ τῆς ὕλης ἢ διὰ τῆς ὕλης (συγγράμματα, ἀγάλματα, ἐπιγράμματα, κτίρια, σκευὴ κ. τ. τ.) ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τῶν διαφόρων αἰώνων καὶ τῶν διαφόρων λαῶν ἀποτυπωθεῖσαν, ἀποβλέποντες οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι κρίνουσιν ἀμέσως περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς πρακτικῆς δημιουργικότητος αὐτῶν. Ὅπου δὲ προσπέσῃ εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν ἀντικείμενον, ἐφ' οὗ χεῖρ ἀνθρώπου ἐνεχάραξεν ἢ ἀπετύπωσε διὰ τῆς τέχνης τὴν ἰδέαν ἢ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ὁρμῶμεν φύσει πρὸς τὸ ἀντικείμενον ἐκεῖνο καὶ ἐπιμένομεν ἵνα ἐξαγάγωμεν ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἰδέαν τοῦ δημιουργοῦ αὐτοῦ καὶ νὰ κρίνωμεν περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς πνευματικῆς καὶ τεχνικῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ ποιοῦμεν οἱ ἄνθρωποι ἀνάκαθεν καὶ ἐπὶ τῶν δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ τ. ε. ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῆς περιποιούσης ἡμᾶς φύσεως, εἰς ὧν τὴν μελέτην καὶ τὴν γνῶσιν φύσει βέπομεν καὶ ἐκ τοῦ ὁργανισμοῦ, τῆς μορφῆς, τῆς χρησιμότητος καὶ τῶν λοιπῶν ἰδιοτήτων αὐτῶν ἐπιζητοῦμεν νὰ ἐξιχνιάσωμεν τὸ βᾶθος τῆς διανοίας τοῦ Πλάστου, νὰ ἐξαγάγωμεν τὴν ἰδέαν καὶ τὸ σχέδιον καὶ νὰ συλλάβωμεν τὴν σκοπὸν αὐτοῦ καὶ οὕτω, γνωρίζοντες μὲν τὰς ιδιότητας αὐτοῦ τε καὶ τῶν δημιουργημάτων αὐτοῦ, ἀναπτύσσοντες δὲ κατὰ τὰς ιδιότητας αὐτοῦ τὰς ἐν ἡμῖν ἐμπεφυκυίας ἀντιστοίχους ιδιότητας, μιμούμεθα καὶ ἀναπαριστῶμεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς Γῆς ἐν ἡμῖν αὐτοῖς διὰ τῆς διφυοῦς ἡμῶν ἐνεργείας καὶ δημιουργικότητος.

Τοῦτο ἄρα ἐστὶν ἡ φυσικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, τὸ γινῶναι δηλ. καὶ τὸ δημιουργεῖν, καὶ οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ὑπάρχει, ὅστις δὲν συναισθάνεται τοῦτο ὡς τὴν φυσικὴν βροπὴν αὐτοῦ. *Φύσει μὲν ὀρέγεται ἄνθρωπος τοῦ εἰδέναι* τ. ε. τοῦ ἐσωτερικεύειν τὸν ἐξω ἑαυτοῦ κείμενον κόσμον, φύσει δ' ἄμα ὀρέγεται ἄνθρωπος καὶ τοῦ δημιουργεῖν, τ. ε. τοῦ μεταλλάττειν τὸν ἐσωτερικευθέντα κόσμον ἐν τῇ φαντασίᾳ κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ εἰς ἴδιον κόσμον καὶ ἐξωτερικεύειν ἢ ἀντικειμενοποιεῖν αὐτὸν τῇ τέχνῃ καὶ τῇ χεῖρὶ αὐτοῦ.

Χιλιάδες παλλαὶ ἐτῶν παρῆλθον ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ ὁ ἀνθρώπος οὐδεμίαν ἰδιάζουσαν τῇ φύσει αὐτοῦ ἄλλην ἀπέδειξεν ἐνέργειαν ἢ τὴν διττὴν ταύτην δημιουργίαν τοῦ τε ἐγκειμένου ἐν

αὐτῷ κόσμου διὰ τῆς γνῶσεως ἐσωτερικεύσεως καὶ τῆς ἰδέας μεταπλάσεως τῶν περὶ ἑαυτὸν τ. ε. ἀνθρώπου τε καὶ τῶν ἄλλων ὄντων, καὶ διὰ τῆς τέχνης ἐξωτερικεύσεως καὶ ἀντικειμενοποιήσεως αὐτῶν. Οἱ δὲ ἄνθρωποι τῶν διαφόρων αἰώνων, τῶν διαφόρων χωρῶν καὶ τῶν διαφόρων λαῶν διαφέρουσι μὲν ἀλλήλων κατὰ τὸν βαθμὸν καὶ τὴν ποιότητα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατὰ τὴν φύσιν τῆς διττῆς ταύτης ἐνεργείας, ἥτις ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἔστι δὲ καὶ νῦν καὶ μενεῖ ἐς αἰεὶ ὁ κοινὸς οὐσιωδέστατος χαρακτήρ πάντων τῶν ἀνθρώπων, ὁ καλοιστῶν αὐτὸν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ. «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι» εἶπεν ὁ Χριστὸς, ἡ ἀπολύτως τελεία ἔκφανσις τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος ἐπὶ τῆς Γῆς, πρὸς τοὺς διὰ τῆς ἀργίας θέλοντας νὰ τιμῶσι τὸν Θεὸν Ἰουδαίους, ὡς κύριον καὶ φυσικὸν προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὀρίζων κυρίως τὸ ἐργάζεσθαι καὶ δημιουργεῖν. Ῥητῶς δὲ ἡ Γραφή λέγει περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ὅτι «ὁ Θεὸς ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν» τ. ε. καλλιεργεῖν καὶ διαιωρίζειν ἢ συνεχίζειν τὸ δημιουργικὸν ἔργον τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς διφυοῦς δημιουργίας αὐτοῦ, δι' ἧς ἐπὶ τούτῳ καὶ ἐπροκρίθη ἡ διφυὴς οὐσία αὐτοῦ. Ὁ Θεὸς ἐνεφύσησεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ πνεῦμα καὶ ὑπέταξεν αὐτῷ τὴν ὕλην ἵνα κατ' ἐκεῖνο διαπλάττῃ καὶ πνευματίξῃ ταύτην, δημιουργῇ δὲ νέον καὶ τελειοῖ τὸν ὑπάρχοντα κόσμον. Ἴνα διατηρῆται δὲ ἐντελεχῶς ὅ,τε ἐγκείμενος καὶ ὁ ἀντικείμενος αὐτῷ κόσμος, τ. ε. ὅ,τε ἐσωτερικὸς καὶ ὁ ἐξωτερικὸς, ὁ ἄνθρωπος, δεξάμενος τὴν ἐντολὴν ταύτην παρ' αὐτοῦ τοῦ Πλάστου, φροντίζει μὲν ὡς δεύτερος δημιουργὸς κατὰ μίμησιν αὐτοῦ περὶ τῆς καλλιεργείας καὶ ἀναπτύξεως, τελειώσεως καὶ διατηρήσεως τοῦ ἐγκειμένου αὐτῷ κόσμου, ἀντεχόμενος αὐτοῦ διὰ τῆς μνήμης, τῆς φαντασίας, τῆς μελέτης καὶ τῆς ἀνωτέρας πνευματικῆς ἐποπτείας, φροντίζει δὲ συγχρόνως ἐπίσης καὶ περὶ τῆς καλλιεργείας, ἀναπτύξεως καὶ ἀνυψώσεως τοῦ ἀνκειμένου κόσμου, διατηρῶν, περιποιούμενος, καλλύνων καὶ μεταπλάττων τὴν ὕλην αὐτοῦ διὰ τῆς τέχνης καὶ τῶν χειρῶν αὐτοῦ.

Ἡ διφυὴς αὕτη δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου, ἥ,τε ἐσωτερικὴ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ, συμφωνοῦσα μὲν πληρέστατα τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ, ἥτις καὶ αὕτη ἐπὶ τούτῳ διφυὴς ἐπλάσθη, ἵνα πᾶν ὅ,τι δημιουργεῖ ὁ ἀνθρώπος ἰδέα ἐν πνεύματι, τοῦτο δύνηται νὰ δημιουργῇ καὶ τέχνη διὰ τοῦ σώματος, οὔσα δὲ τόσον συμφυὴς τῇ οὐσίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε οὗτος, ἐὰν μὴ πάντοτε ἐξωτερικῶς διὰ τοῦ σώματος, ὁμῶς πάντοτε ἐσωτερικῶς ἐν πνεύματι δημιουργεῖ, μάλιστα ὑπὸ τοῦ ὕπνου διακοπτόμενος, (διότι δυσκόλως δύναται τις νὰ φαντασθῇ ἄν-

θρωπον ἀρτίον γρηγοροῦντα μὲν, μὴ δημιουργοῦντα δὲ διηνεκῶς διὰ τοῦ πνεύματος), ἀποδείκνυται οὐ μόνον ὑπὸ τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς θείας ἀποκαλύψεως ὅτι ἐστὶν ἡ μόνη τῆ ἀνθρώπου μόνω ἰδιάζουσα ἐνέργεια, ἡ παριστῶσα μὲν αὐτὸν εἰκόνα, καθιστῶσα δὲ αὐτὸν ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς Γῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Διφυΐς ἡ πηγὴ τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, ἀφυΐς δὲ ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ σκοπὸς τῆς μορφώσεώς αὐτοῦ.

Ἡ πηγὴ τῆς γνώσεως, ἣν ὁ ἄνθρωπος κτῶμενος τελεῖ τὴν διφυΐα αὐτοῦ δημιουργικὴν ἐνέργειαν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἐστὶ καὶ αὕτη διφυΐς:

α) Ἡ φύσις (τ. ἐ. αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ περιστοιχίζων αὐτὸν κόσμος), ἐξ ἧς προΐζεται οὗτος ἐμμέσως διὰ τῆς αἰσθητικῆς καὶ διανοητικῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τὴν κατ' ἀνθρώπον γνῶσιν, καὶ

β) Ἡ θεία ἀποκάλυψις καὶ ἡ θεία ἐμπνευσις, δι' ἧς ἀποκαλύπτει ἀμύσως τῷ ἀνθρώπῳ αὐτὸς ὁ Θεὸς τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων γνῶσιν.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ φύσις ἐστὶ κυρίως τὸ βιβλίον, δι' οὗ ἐν πρώτοις ὁ Θεὸς διδάσκει τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' οὕτως θὰ ἐνθῆει ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου τόσα, ὅσα καὶ τὰ ἄλογα ζῆα, ἂν ὁ Θεὸς πρῶτον μὲν δὲν ἐπροβίβει αὐτὸν καὶ διὰ τοῦ ἀναλόγου ὄργανου πρὸς κατανόησιν αὐτοῦ, δεῦτερον δὲ δὲν ἐξηκολούθει ἐξ ἀρχῆς νὰ ὁδηγῆ καὶ νὰ φωτίζῃ αὐτὸν καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἄμεσος οὗτος φωτισμὸς ἤρξατο ἤδη ἀμέσως ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, ὅτε «ὁ Θεὸς ἤγαγεν ἐν τῷ κυραιδεῖσθαι πάντα τὰ θηρία τοῦ ἄγροῦ καὶ πάντα τὰ κτενέα τοῦ σάβανου πρὸς τὸν Ἀδάμ ἰδεῖν τί καλέσει αὐτά,» καὶ, δίδων αὐτῷ οὕτω τὸ πρῶτον στοιχειῶδες μάθημα τῆς ἐν τῇ φύσει ἀναγνώσεως, εἰσήγεν αὐτὸν διὰ τούτου εἰς τὸν ἐπίγειον αὐτοῦ προορισμὸν, ὃς ἄρα ἦν:

α) ἡ ἐν τῇ φύσει διηνεκῆς μελέτη τῶν τοῦ Πλάστου κτισμάτων τ. ἐ. αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς περιστοιχούσης αὐτὸν φύσεως, καὶ

β) ἡ ἀπομίμησις τοῦ Πλάστου κατὰ τὴν διττὴν αὐτοῦ δημιουργικότητα, ἰδανικὴν τε καὶ πρακτικὴν, πρὸς τὴν ἐπὶ τὸ ἀεὶ τελειότερον ἀνύψωσιν τῆς φύσεως διὰ τῆς τέχνης καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὴν διὰ τῆς γνώσεως καὶ τῆς διδασκαλίας διάπλασιν νέου ἀνθρώπου ἐν τῷ παλαιῷ ἀνθρώπῳ καὶ τὴν ἀναγωγὴν τούτου εἰς ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ.

Διὰ τοῦ διφυοῦς τούτου προορισμοῦ, τῆς διφυοῦς οὐσίας καὶ τῆς διφυοῦς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου κατέστησεν ὁ Θεὸς τὸ τελειότατον τοῦτο πάντων τῶν ἐπὶ τῆς Γῆς δημιουργημάτων αὐτοῦ, συνδημιουργὸν καὶ συνεργὸν ἑαυτοῦ εἰς τὴν ἐν χρόνῳ διηνεκῆ καλλιέργειαν μὲν, διατήρησιν, ἀνάπτυξιν καὶ ἐξευγένισιν πάντων τῶν ἄλλων δημιουργημάτων, τελείωσιν δὲ, ἀνύψωσιν καὶ μεθ' ἑαυτοῦ ἐνωσιν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ὃν ἐπὶ τούτῳ ἐξ ἀρχῆς καὶ «ἐποίησε κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ.» Ὁ δὲ ἄνθρωπος, ταχθεὶς ἅπαξ συνεργάτης καὶ συνδημιουργὸς ὑπὸ πάνσοφον Ἀρχιτέκτονα κατὰ σχέδιον ἐκ τῶν προτέρων ὑπὸ τούτου προδιαγεγραμμένον, ἐγένετο διὰ παντός ὄργανον ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Δημιουργοῦ, ἀλλ' ὄργανον ἐμψυχον καὶ ἐκούσιον, ὅπερ αὐτὸς ὁ Θεὸς κατεσκεύασεν ἀνάλογον πρὸς τε τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν καὶ τὸν δημιουργικὸν σκοπὸν αὐτοῦ, πλάσας, αὐτὸς πνευματικὸς, πνευματικὸν καὶ τὸ ὄργανον αὐτοῦ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἑαυτοῦ καὶ προκίσας αὐτὸν διὰ λόγου, αὐτοσυνειδησίας καὶ βουλήσεως, ἵνα καίπερ ὄργανον, δύνηται καὶ αὐτὸς νὰ λαμβάνῃ μὲν γνῶσιν τοῦ σχεδίου τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ κόσμου, ἐκουσίως δὲ καὶ μετὰ λόγου συνεργάζεται αὐτῷ ὡς ἄλλος μικρόθεος καὶ δεῦτερος αὐτὸς δημιουργὸς τοῦ κόσμου.

Ὁ μὲν Θεός, ἅπερ πνεῦμα μόνον ἀγνότατον καὶ καθαρῶτατον ὄν, δὲν ἠδύνατο φύσει νὰ ἔλθῃ εἰς ἄμεσον συνάφειαν μετὰ τῆς ὕλης τοῦ κόσμου, οὕτινος μόνον ἡ μορφή ἐπήγαγεν ἐκ τῆς ιδέας τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἅτε συνιστάμενος οὐ μόνον ἐκ σώματος καὶ μορφῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ πνεύματος, ὅπερ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐνεφύσησεν εἰς αὐτόν, ἠδύνατο δικαίως μόνος αὐτὸς νὰ γείνη καὶ τὸ μόνον μεταξὺ Θεοῦ καὶ ὕλης διάμεσον μέσον, δι' οὗ ὁ Θεὸς συνεχίζει, συμπληροῖ, τελειοῖ καὶ ἄγει εἰς τὸν τελικὸν προορισμὸν αὐτοῦ τὸν ὑπ' αὐτοῦ δημιουργηθέντα κόσμον, τ. ἐ. αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν λοιπὴν περὶ τοῦτον φύσιν. Ὁ μὲν Θεὸς ἐδημιούργησεν ἅπαξ τὸν κόσμον πρὸς τὴν ἐν χρόνῳ ἀνάπτυξιν καὶ τελείωσιν αὐτοῦ, ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, ἔλαβεν ὡς κληρὸν τὸ θεϊότατον καὶ ὑψιστον ἀπάντων πρῶτον μὲν τὴν μόρφωσιν καὶ ἀναγωγὴν ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ δεῦτερον τὴν διάπλασιν τοῦ περὶ ἑαυτὸν κόσμου ἐπὶ τὸ τελειότερον, ἀμφοτέρω δὲ κατὰ τὸν ἰδανικὸν τύπον τὸν ἐν τῷ Θεῷ μὲν αἰωνίως ἀναπαυόμενον, ἐν δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἀρχῆθεν ἐγκεχαραγμένον καὶ διὰ τοῦ χρόνου μετὰ ταῦτα ἀεὶ καθαριζόμενον, φωτιζόμενον καὶ τελειούμενον ὑπὸ τε τῆς θείας ἀποκαλύψεως καὶ τῆς ἀνθρωπίνης πείρας.

Κατὰ τὴν θείαν ταύτην δημιουργίαν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀρκεῖται μόνον εἰς

τὴν διὰ τῆς περιποιήσεως καὶ τῆς καλλιέργειας διατήρησιν καὶ ἀνύψωσιν τῶν δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ, ἀγωνιζόμενος ἵνα διὰ τῆς ἁρμοδίου τροφῆς, ἀνατροφῆς καὶ διαπλάσεως αὐτῶν τελειοποιῇ καὶ ἐξευγενίξῃ αὐτὰ κατὰ τὴν φυσικὴν μορφήν αὐτῶν, (καὶ ἐντεῦθεν πᾶσαι αἱ τέχναι τοῦ ἀνθρώπου αἱ χειρωνακτικαί, αἱ τε κατώτεραι καὶ ἀνώτεραι), ἀλλά, μιμούμενος τὸν Θεὸν ὄργᾳ νὰ κατασκευάζῃ καὶ αὐτὸς ἴδια δημιουργήματα ἐξ ὕλης ἀψύχου, ἀποτυπῶν ἐπ' αὐτῆς διὰ τῆς τέχνης τοιαύτην τελειότητα κατὰ τὴν μορφήν, εἰς τὴν ὅποσον δυσκόλως δύναται ἡ φύσις τῶν ὄντων, καὶ καλῶς καλλιερ- γουμένη, νὰ φθάσῃ, τὴν ὅποσον μόνη ἡ ἰδέα τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοὺς ἐμ- φύτους αὐτῷ περὶ κάλλους καὶ τελείου νόμους δύναται νὰ φαντασθῇ καὶ ἡ ὅποια χρησιμεύει αὐτῷ ὡς μέσον πρὸς αἰσθητὴν παράστασιν τοῦ σχετικῶς τελείου (καὶ ἐντεῦθεν αἱ καλαὶ τέχναι).

Ἄλλ' οὐδὲ ταύτη μόνη τῇ δημιουργικῇ ἐνεργείᾳ ἑαυτοῦ ἀρκεῖται ὁ ἄν-θρωπος· ἀλλ' ὡςπερ ὁ πρῶτος δημιουργὸς θαυμάζεται μὲν ἐπὶ τῇ σοφίᾳ αὐ-τοῦ, ἣν φανεροὶ ἐν πᾶσι τοῖς δημιουργήμασι τοῦ κόσμου τούτου, θαυμάζε-ται δὲ δικαίως ἐπὶ τῷ τελειοτάτῳ τούτων πάντων, τῷ ἀνθρώπῳ, ὡς πλά-σας αὐτὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἑαυτοῦ, οὕτω καὶ ὁ συνδημιουργὸς αὐτοῦ, ὁ ἄνθρωπος, θαυμάζεται μὲν ἐπὶ τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, ἣν ἀποτυπᾷ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἑαυτοῦ δημιουργημάτων, θαυμάζεται δὲ δικαίως μᾶλλον ἐπὶ τῇ θαυ-μασίᾳ αὐτοῦ τέχνη περὶ τὸ διαπλάττειν καὶ μεταβάλλειν αὐτὸν τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθέντα ἄνθρωπον εἰς ὁμοίωσιν Θεοῦ τ. ἐ. ἀποθειοῦν καὶ ἀ-παθανατίζειν αὐτόν. Ἡ ἀποθειώσις καὶ ἀπαθανάτισις αὕτη τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος ἐστὶν ὁ τελικώτατος καὶ ὑψιστος προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου. Ὡςπερ δὲ πᾶς φυσικῶς ἄρτιος ἄνθρωπος φύσει ὄργᾳ πρὸς τὴν φυσικὴν παραγωγὴν καὶ τὴν φυσικὴν καλλιέργειαν καὶ μόρφωσιν φυσικῶν ἀνθρώπων πρὸς διαίω-νισιν τοῦ γένους αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, οὕτω καὶ πᾶς πνευματικῶς ἄρτιος ἄνθρωπος φύσει ὄργᾳ πρὸς τὴν διὰ τῆς διδασκαλίας πνευματικὴν διάπλυσιν καὶ μόρφωσιν πνευματικῶν ἀνθρώπων ἵνα ἀπαθανάτισῃ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. Ἡ διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ παιδαγωγίας αὕτη ἀνθρωποποιία ἐστὶν ἡ ὑψηλοτέρα καὶ εὐγενεστέρα ἐνασχόλησις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ προάγουσα καὶ προσεγγίζουσα αὐτὸν μᾶλλον παντὸς ἄλλου εἰς τὸν Θεόν· διότι ἐν πᾶ-σαις μὲν ταῖς ἄλλαις τέχναις καὶ ἔργοις αὐτοῦ διαχειρίζεται ὁ ἄνθρωπος ὕλην ἢ λῆξ ἀνάσθητον ἢ καὶ μόνον αἰσθανομένην, ἐξ ἧς πλάττει ἢ τελειοῖ ἀνόργανα ἢ ὀργανικὰ νέα δημιουργήματα ἀδρανῆ, ἀνάσθητα, καὶ ἄλογα. Ἐν δὲ τῇ τέχνῃ τῆς ἀνθρωποποιίας διαχειρίζεται λογικὴν καὶ συναίσθητο-

μένην οὐσίαν μεταπλάττων διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς γνώσεως αὐτοῦ τὰ ἐν σώματι ἐμψυχα δημιουργήματα, τ. ἐ. ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἑαυτῷ ὁμοίους, εἰς ὁμοίωσιν Θεοῦ. Καὶ αἱ μὲν ἄλλαι τέχναι πᾶσαι εἰσὶν ἔργα εἰδικὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀποβλέποντα πρὸς τὴν ἱκανοποίησιν γιγνῶν, σωματικῶν καὶ αἰ-σθητικῶν ἀναγκῶν αὐτῶν, μόνη δὲ ἡ ἀνθρωποποιία ἐστὶ, φύσει μὲν, γενικὸν ἔρ-γον παντὸς ἀνθρώπου ὡς αὐτοπαθῆς ἐνέργεια, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν μόρφωσιν ἑαυτοῦ καὶ τῶν οἰκείων αὐτοῦ, αἰρέσει δέ, ὡς μεταβατικὴ ἐνέργεια, ἀπο-βλέπουσα εἰς τὴν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων μόρφωσιν, ἐστὶν εἰδικὸν ἔργον μόνον ἐκείνων, ὅσους ἐκάλεσαν πρὸς τοῦτο ἴδια φύσις καὶ ἴδιον χάρισμα, φυσικὴ ἀφοσιώσις καὶ ἐπίμονος ἀσκησις, ὑπομονή, καὶ ἐνθουσιασμός. Καὶ δύναται μὲν πᾶς ἄνθρωπος κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεων αὐτοῦ νὰ γείνηρ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ ἀφοσιώσεως ἀγαθὸς τε-χνίτης εἰς εἶδός τι τῆς δημιουργίας, ἀλλ' οἱ ἔξοχοι καὶ διακεκριμένοι τε-χνῖται εἰσὶν ἐν τῷ κόσμῳ πάντοτε ὀλίγοι μὲν ἐν ταῖς κοιναῖς τέχναις, κα-τωτέραις τε καὶ ἀνωτέραις, ὀλιγώτεροι δὲ ἐν ταῖς καλαῖς τέχναις καὶ ὀλι-γιστοὶ ἐν τῇ τέχνῃ τῆς ἀνθρωποποιίας, διὰ δὲ τοῦτο καὶ κατὰ τὴν ἐκπλή-ρωσιν ἀκριβῶς ταύτης ἰδίᾳ τῆς θείας ἀποστολῆς τοῦ ἀνθρώπου οὐδέποτε ἀφῆκεν αὐτὸν μόνον ἄνευ ὀδηγίας ὁ Ἄρχιδημιουργός, ἀλλὰ διὰ παντοίων ἀποκαλύψεων καὶ ἐμπνεύσεων, διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ, τοῦ σαρκὸς γενομένου καὶ ἐν ἀνθρώποις σκηνώσαντος, καὶ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος αὐτοῦ παρί-σταται αἰεὶ τῇ ἀνθρωπότητι αὐτὸς ὡς διηνεκὴς διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς αὐτῆς ἀσφαλῆς. Ἄνεξήγητος δὲ ὡς ἔμεινεν ἡμῖν καὶ αὕτη ἡ πνευματικὴ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ μέσῳ τῆς λοιπῆς ἀλόγου φύσεως, μεθ' ὅλα τὰ ληρήματα τῶν ἱλιστῶν, ἰσχυριζομένων ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστι οὐδὲν πλέον ἢ φυσικὴ ἀπόρροια τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ καὶ εἰδικῶς τοῦ ἐγκεφάλου, ὡςπερ τὰ οὖρα τῶν νεφρῶν, ὁ σίελος τῶν ἀδένων καὶ τὸ γάλα τῶν μαστῶν, ἂν ὁ Θεὸς δὲν ἐχάραττε βαθύτατα ἐν αὐτῇ τῇ συνειδήσει τοῦ ἀνθρώπου τὴν συναίσθησιν τῆς θείας αὐτοῦ καταγωγῆς καὶ ἡ Ἁγία Γραφή δὲν ἀπε-κάλυπτεν ἡμῖν ὅτι ὁ Θεὸς ἐνεργήσῃσεν αὐτὸς εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ πρώ-του ἀνθρώπου πρὸ τῆς ζωῆς καὶ οὕτως ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶ-σαν. Ἀφοῦ δὲ ἡ πνευματικὴ αὕτη οὐσία τοῦ ἀνθρώπου ἐξῆλθεν ἀπαξ οὕτως ἀθάνατος ἐκ τοῦ ἀθανάτου Θεοῦ, ἵνα τελειωθῇ ἐν σώματι ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ ἐπανέλθῃ πάλιν εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς πηγὴν μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἐπιγείου προορισμοῦ αὐτῆς κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ, δὲν ἦσαν πλέον καὶ λόγῳ καὶ φύσει δυνατὰ οὔτε ὁ ἐντελής χωρισμὸς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς ἀνθρω-

πόνητος, οὔτε ἡ παντελής ἐγκατάλειψις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν τύχην αὐτῆς.

Οἱ δὲ ἀρνούμενοι πᾶσαν ἄμεσον γνῶσιν καὶ πᾶσαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἄμεσον ἀποκάλυψιν τῶν βαθυτάτων διανοημάτων Αὐτοῦ καὶ τῆς οὐσίας τῆς κοσμοποιητικῆς Αὐτοῦ βουλήσεως, οἱ ἀρνούμενοι δηλ. αὐτὸν τὸν Χριστιανισμόν(α) καὶ ἀγνοοῦντες ὅτι ἡ ἀνθρωπότης, εἴτε ἐν γνῶσει εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ ἑαυτῆς, εἴτε ἐκοῦσα εἴτε ἄκουσα διδάσκεται καὶ καθοδηγεῖται διηνεκῶς ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως αὐτῆς ἐπὶ τῆς Γ'ῆς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πλάστου αὐτῆς πρὸς τὴν ἑαυτῆς τε καὶ τοῦ περιστοιχοῦντος αὐτὴν κόσμου τελείωσιν διὰ τοῦ παρόντος βίου, οὗτοι παραγνωρίζουσιν, ἀγνοοῦσι καὶ ἀρνοῦνται αὐτὴν τὴν φανεράν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ αὐτὸν τὸν καταφανῆ προορισμὸν αὐτοῦ, καὶ οὕτω, τῶν ἄλλων κατηγοροῦντες ὡς φαντασιοκοποῦντων μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ ἐκεῖ τὸ τέρμα τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου ζητούντων, εὐρίσκονται αὐτοί, ἵνα κατ' αὐτοὺς καὶ ἐγὼ εἶπω, (β) ὑπὸ πυκνότητος ὀμίχλης κεκαλυμμένοι ἐν κοιλάδι κατασκήτω, μὴ δυνάμενοι νὰ διακρίνωσιν ὅτι διφυῆς μὲν ἐστὶν ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου, διφυῆς δὲ ἡ αὐτενέργεια καὶ ὁ προορισμὸς αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ ὅτι, ὡς περ ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς Γ'ῆς φύσει συγχρόνως ὑφίσταται ὡς πνεῦμα καὶ σῶμα καὶ φύσει συγχρόνως ἐνεργεῖ καὶ δημιουργεῖ ἰδέα τε καὶ τέχνη, οὕτω καὶ φύσει συγχρόνως ἐπιδιώκει τὸν τε πνευματικὸν καὶ πρακτικὸν, οὐράνιον τε καὶ ἐπίγειον προορισμὸν αὐτοῦ.

Ἡ δὲ γραμμὴ, ἣν ἡ πορεία τῆς ἀνθρωπότητος ἐν τῷ βίῳ καὶ τῇ ἀναπτύξει αὐτῆς διὰ τοῦ κόσμου τούτου χαραττεῖ, δὲν σχηματίζει κύκλον, ἐν ᾧ ἡ ἀνθρωπότης αἰεὶ ἐν ταῖς αὐταῖς περιστρέφεται (γ), ἀλλὰ, κλωμένη πολλοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερά, πρὸς τὰ πρόσω καὶ ὀπίσω, προχωρεῖ πάντοτε κατατεινομένη ἐπὶ τὸ Ἄπειρον. Οἱ δὲ παραδεχόμενοι μὲν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς ὀρισμένον καὶ ὁρατὸν τέρμα, κείμενον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐντὸς κύκλου ὀρισμένων διαστάσεων, ἀρνούμενοι δὲ πᾶσαν ἄλλην πρόοδον αὐτῆς πέραν τοῦ ὁρίου τούτου καὶ δογματίζοντες ὅτι αὐτὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἐπ' ἄπειραν ἐν ταῖς ἐκφάνσεσιν αὐτοῦ ἐκτατόν(δ), ἀντιφάσκουσιν οὐ μόνον τοῖς πράγμασιν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῖς· διότι, ἀφοῦ ὁ

ἄνθρωπος οὐ μόνον φύσει πέφυκεν, ἀλλὰ καὶ δύναται, ὅταν θέλῃ, νὰ προοδεύῃ ἐν γένει ὅπωςδήποτε, καὶ ἡ μέχρι τοῦδε ἱστορικὴ πείρα τοῦτο διαρκῶς ἐπιβεβαίωσεν, τίς δύναται ἢ μᾶλλον τίς δικαιούται νὰ θέτῃ αὐτὸς δογματικῶς εἰς τὴν πρόοδον ταύτην τῆς ἀνθρωπότητος ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ τέρμα, πέραν τοῦ ὁρίου αὐτῆς νὰ μὴ δύνηται νὰ προχωρήσῃ; Τοῦτο θὰ ἦτο δόγμα καταδικάζον εἰς μαρasmus καὶ στασιμότητα σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὸν οὐσιωδέστατον χαρακτήρα αὐτῆς. Ἐπειτα δὲ τί τῶν ἐγκοσμίων ἠδύναντο νὰ θέσωσιν ὡς αἰσθητὸν καὶ ψηλαφητὸν τέρμα τοῦ τελικοῦ προορισμοῦ, πρὸς ὃν ἡ ἀνθρωπότης ἀπ' ἀρχῆς ἐπλάσθη καὶ πρὸς ὃν ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ σπεύδει στεναζούσα καὶ οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἀνάπαυσιν εὐρίσκουσα; Ἄν, λέγει ὁ κ. Χ. Π., ἡ παραγωγή ὡς πλείστων ἀγαθῶν ἐστὶν ὁ τελευταῖος σκοπὸς (; ;) πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων (!!!) (α), ἄρα ἡ πολιτικὴ ἰσχύς, ἡ πολιτικὴ δόξα καὶ ὁ πολιτικὸς πλοῦτος τῆς πατρίδος ἐστὶν ὁ τελικὸς προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου· ἄρα ταῦτα μόνον δεόν νὰ θεθῶσιν καὶ ὡς τελικὸν τέρμα τῆς μορφώσεως τῆς ἐλληνικῆς νεολαίας(β). Οὕτω λοιπὸν συλλογιζόμενος ὁ δι' ὅλου τοῦ βιβλίου αὐτοῦ καυχώμενος κ. Χ. Π. ὅτι ἐχώνευσε τὴν λογικὴν τῶν ἀρχαίων, ἐξάγει ὅτι ὁ πλοῦτος, ἡ ἰσχύς καὶ ἡ δόξα τῆς πατρίδος ἐστὶν ὁ τελικὸς προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, συγγέων οὕτω τὴν ἀκάθεκτον φυσικὴν τάσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἀπόλυτον Ἀγαθόν (τὸν τελευταῖον σκοπὸν ἀπασῶν τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ὑγιῶς καὶ ἀρτίου πνευματικοῦ ἀνθρώπου) μετὰ τῆς τάσεως τοῦ ὑλικοῦ καὶ σαρκικοῦ ἀνθρώπου, ὅστις πλανώμενος νομίζει, ὅτι ἡ παραγωγή ὡς πλείστων ἐπιγείων ἀγαθῶν ἐστὶν ὁ τελευταῖος προορισμὸς αὐτοῦ. Ἐκ τούτου αὐτῆς ψευδοῦς λοιπὸν βίσεως ἐξάγει ὡς ἀσφαλές καὶ ἀληθές συμπέρασμα· ὅτι ἡ συστῶρευσις ἐπιγείων πολιτικῶν ἀγαθῶν ἐστὶ καὶ τὸ τελικὸν τέρμα τῆς μορφώσεως τῆς Ἑλλ. νεολαίας!!! Καὶ ὅμως πάντες γινώσκομεν ὅτι ἡ ἐπίγειος πατρίς καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ, πολιτικά τε καὶ ἰδιωτικά, εἶναι μόνον μέσον πρὸς σκοπὸν, δὲν εἶναι ὅμως, οὐδὲ ὑπῆρξάν ποτε αὐτὰ μόνον ὁ τελικὸς σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου, οὐδὲ δύναται, οὐδὲ ἠδυνήθη ποτὲ ἡ πατρίς μόνη μετὰ τῶν ἀγαθῶν αὐτῆς νὰ ἐπασχολήσῃ ἐντελῶς καὶ ἀνὰ ἐξαντλήσῃ πᾶσαν τὴν ἐπίγειον τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργειαν, ὡς αὐτὸς νομίζει (γ), ν' ἀποσπάσῃ δὲ αὐτὸν διὰ παντός ἀπὸ τῆς οὐρανόου πατρίδος αὐτοῦ. Ὁ ἄνθρω-

(α) Ἴδε Χαρισίου Παπαμάρκου «Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας πραγματεία παιδαγωγικὴ» σελ. 26—27 καὶ 29—30, καὶ σελ. 265—266.

(β) Ἴδε αὐτόθι σελ. 11, καὶ σελ. 27—28.

(γ) Ἴδε αὐτόθι σελ. 46.

(δ) Ἴδε αὐτόθι σελ. 211.

(α) Ἴδε Χαρ. Παπαμ. «Περὶ τοῦ σκοποῦ κτλ.» σελ. 279. (β) Αὐτόθι σελ. 279.

(γ) Αὐτόθι σελ. 275.

πος, καθὼ διφυῆς τὴν φύσιν, ποθεῖ νὰ ἔχη δικαίως καὶ διφυᾶ προορισμὸν καὶ διφυᾶ πατρίδα, τὴν μὲν ἐπίγειον, ὑπὲρ ἧς ὀφείλει νὰ μοχθήσῃ καὶ ἔργῳ κατορθώσῃ πλείω τε καὶ μείζω ἢ ὅσα οἱ ταύτην κόμπῳ λόγου μόνῳ ὡς τελικὸν τέρμα τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου τιθέμενοι, τὴν δὲ ἐν οὐρανῷ, πρὸς ἣν πάντοτε σπεύδει κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς Γῆς διάθεσιν αὐτοῦ. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἀκριβῆ τῆς πολιτικῆς ῥώμης, τῆς πολιτικῆς δόξης καὶ τοῦ πολιτικοῦ πλοῦτου τῆς κοσμοκράτορος Ῥώμης τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττει περὶ τῶν Χριστιανῶν λέγον μεγάλη τῇ φωνῇ οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσιν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν». Οἱ δὲ «Ἕλληνες ἐσμέν καὶ μενοῦμεν χριστιανοὶ τὴν Ὀρθοκείαν.

Κατὰ τὴν πορείαν αὐτῆς πρὸς τὸν τελικὸν τοῦτον προορισμὸν δυνατὸν νὰ βαίῃ ἡ ἀνθρωπότης βραδέως καὶ νὰ διέρχεται διὰ πολλῶν σταθμῶν, πολλῶν ἀγώνων καὶ μόχθων, διὰ παντοίων πειραμάτων καὶ προσκοπήσεων καὶ διὰ διαφόρων παραπλανήσεων, προχωρήσεων καὶ ὑποχωρήσεων, διότι διὰ τὴν ἀμαρτίαν αὐτῆς κατεδικάσθη ἵνα ἐξ ὧν πάσχει διδάσκηται, διὰ δὲ τοῦτο δυνατὸν νὰ φαίνεται ἡ ἀνθρωπότης ὅτι στρέφεται ἐν κύκλῳ, ὅπερ ἀναγκάζει καὶ τοὺς ὑλόφρονας νὰ θέτωσι τὸ τέρμα τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ ἐν τῇ ὕλῃ, ἀλλ' αὕτη βαίνει πάντοτε ἐπὶ τὰ πρόσω, πάντοτε ποιεῖται βήματά τινα πρὸς τὸ Ἄπειρον καὶ ἡ πνευματικὴ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου, καθὼ ἐκ τοῦ Ἄπειρου ἐξεληλυθούσα, σπεύδει πάντοτε πρὸς τὸ Ἄπειρον καὶ μετ' αὐτοῦ ἐφέεται νὰ ἐνωθῇ καὶ τοῦτό ἐστὶν οὐ μόνον ὁ τελικὸς προορισμὸς τοῦ ἐν γένει ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τὸ τελικὸν τέρμα τῆς μορφώσεως τῆς νεολαίας παντὸς χριστιανικοῦ ἔθνους. Ὁ δὲ ἐν σώμασι βίος καὶ ἡ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ δράσις τοῦ ἀνθρώπου κατ' ἄτομα φυλάς καὶ ἔθνη, δὲν ἐδόθησαν αὐτῷ ἵνα κωλύσωσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ τελικοῦ τούτου σκοποῦ, ἀλλ' ἵνα χρησιμεύσωσι καὶ συντελέσωσιν αὐτῷ μάλιστα ὡς μέσον πρὸς τὸν τελικὸν σκοπὸν. Ἄλλ' οὔτε πάλιν ἡ εἰς τὴν ἀθανασίαν πίσις ἐδόθη τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα καταστήσῃ αὐτὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ δυστυχῆ ἢ νὰ κωλύσῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἐπιγείου προορισμοῦ αὐτοῦ. Τούναντιον μάλιστα! σύμπασα ἤ, τε γενικῆ καὶ ἡ ἀτομικῆ πείρα μαρτυρεῖ ὅτι ὅπου καὶ ὅσάκις ὁ Χριστιανισμὸς ὀρθότερον συλλαμβάνεται ἐν τῇ ἀμεταβλήτῳ αὐτοῦ οὐσίᾳ, ἐκεῖ τότε καὶ ὁ ἐπίγειος βίος τῶν ἀνθρώπων καθίσταται εὐδαιμονέστερος. Ἴδ' ὅτι δὲ διεστραμμέναι ἀντιλήψεις τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐβλάψαν καὶ βλάπτουσιν ἔτι καὶ νῦν τὸν ἐπίγειον βίον τῶν ἀνθρώπων, ἡ αἰτία τούτου ἔγκειται ἐν τούτοις καὶ οὐχὶ ἐν ἐκείνῳ (α).

(α) Ἴδε Χαρισίου Παπαμάρκου «Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως κτλ.» σελ. 65.

ἔστι τὸ ἀποτόλμημα τοῦ αἶρειν μὲν ὡς ἀόριστα, ἀνέφικτα, ἀναφῆ, ἀσαφῆ καὶ ἰσόνειρα τέρματα τῆς μορφώσεως τῆς ἑλληνίδος νεολαίας τὸν χριστιανικὸν πολιτισμὸν καὶ πάντα τὰ ἄλλα ὑψηλὰ καὶ οὐράνια τέρματα, ἅτινα τόσαι μεγάλαι διάνοιαι ἔθεσαν ὡς σκοπὸν τῆς μορφώσεως τῆς ἀνθρωπότητος, τοῦ τιθέναι δὲ, κατηγοροῦντα πάντων τούτων μωρίαν καὶ ἀεροβασίαν(α), ὡς σκοπὸν καὶ τελικὸν τέρμα τῆς μορφώσεως τῆς ἑλληνίδος νεολαίας τὴν δόξαν, τὴν ῥώμην καὶ τὸν πλοῦτον τῆς πατρίδος.

Καὶ διὰ τίνος συλλογισμοῦ ἀπολήγει εἰς τὴν γνώμην ταύτην ὁ κ. Χ. Π.; ἀπειδὴ, λέγει, ἡ ἱστορία κατὰ τὸν Loize μέγα βοᾷ καθ' ὅλα αὐτῆς τὰ στάδια, πάντοτε τὸ αὐτὸ καὶ πάντοτε μὲ τὴν αὐτὴν φωνὴν λέγουσα: λαὸς, ὅστις ἀπώλεσε τὴν πολιτικὴν του ἰσχὺν καὶ πτωχὸς ἐγένετο, ἀποξηρανθεῖσων ὅπωςδὴποτε καὶ δι' αἰουδὴποτε λόγους τῶν πηγῶν τοῦ πλοῦτου αὐτοῦ, ἀποθνήσκει, λαὸς δυνάμενος ν' ἀποκτήσῃ αὐτὰ ἀναβιοῖ, λαὸς διατηρῶν ἀκμαῖα τὴν πολιτικὴν ἰσχὺν καὶ τὸν πλοῦτόν του ζῆ καὶ ἀκμάζει, ἐκ τούτου ἐξάγει ὁ κ. Χ. Π. ὡς συμπέρασμα λογικὸν ὅτι ἀπολιτικῆ ἄρα ἰσχὺς καὶ δημοτικὸς πλοῦτος εἶναι τὰ δύο τὰ ζωογονοῦντα τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων, τὰ καθιστῶντα δυνατὸν καὶ καλὸν τὸν ἀνθρώπινον βίον. καὶ ὅτι αὐτῆς πολιτικῆς ἄρα ἰσχύος καὶ τῆς παραγωγῆς καὶ συντηρήσεως τοῦ δημοτικοῦ πλοῦτου προπαρασκευαστικὸς πρέπει νὰ ᾖ καὶ ὁ πολιτικὸς θεσμὸς τῶν σχολείων, ἀφοῦ ἡ τύχη τῶν δύο τούτων καθορίζει τὴν τύχην τοῦ ὄντως ἀνθρωπίνου βίου.»(β)

Καὶ ἐνταῦθα ὁ κ. Χαρισίος Παπαμάρκου πάσχει μίαν ἀγνοίαν καὶ ἓνα παραλογισμὸν, καὶ ἀγνοεῖ μὲν τὸ κύριον καὶ ἀρχικὸν αἷτιον τῆς παραγωγῆς καὶ ἀπωλείας τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς ἰσχύος τῶν ἐθνῶν καὶ ὅτι ἡ αὐτὴ ἱστορία καθ' ὅλα τὰ στάδια αὐτῆς πάντοτε τὸ αὐτὸ καὶ μὲ τὴν αὐτὴν φωνὴν ἐπίσης μέγα βοᾷ λέγουσα: ἀπολλὰ μὲν ἔθνη εἶχον μεγάλην πολιτικὴν ἰσχὺν καὶ μέγαν πολιτικὸν πλοῦτον, ἀλλ' ἀπώλεσαν τὰ ἀγαθὰ ταῦτα καὶ κατέπεσον, πολλὰ δὲ πάλιν ἀδύνατα καὶ πτωχὰ ἀπέκτησαν τὰ ἀγαθὰ ταῦτα καὶ ἀνωρθώθησαν, διότι ἐκεῖνα μὲν διαφθορέντα ἐστερήθησαν ἢ ἀπέβαλον πρῶτον, ταῦτα δὲ ἠθοποιηθέντα ἀπέκτησαν πρῶτον τὸ ἀρχικὸν αἷτιον τῆς παραγωγῆς τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν τ. ἐ. τὴν εἰς τὸ θεῖον πίστιν καὶ τὴν λατρείαν αὐτοῦ.», παραλογίζεται δὲ ἀποδίδων τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀναβίωσιν τῶν ἐθνῶν ὡς αἰτιατὰ εἰς τὴν ἀπόκτησιν ἢ τὴν ἀνάκτησιν

(α) Ἴδε Χ. Π. «Περὶ τοῦ σκοποῦ κτλ.» σελ. 49—70. (β) Ἀυτῶν σελ. 82—83.

καὶ τὴν ἀπώλειαν τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς ἰσχύος, διότι τὸ ἀρχικὸν καὶ κύριον αἴτιον τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς τῶν ἐθνῶν δὲν εἶναι ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πτωχεία, ἀλλὰ τὸ ἠθικὸν αὐτῶν φρόνημα, ἐξ οὗ πηγάζει ἡ ζωὴ, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ εὐδαιμονία, ἢ ἡ κακοδαιμονία, ἡ πτωχεία καὶ ὁ θάνατος αὐτῶν. Ἡ Γαλλία βεβαίως δὲν ἐστερεῖτο πλοῦτου δημοτικοῦ καὶ πολιτικῆς ἰσχύος, ὅτε ὑπὸ Ναπολέοντα τὸν τρίτον συνετρίβετο ὑπὸ τοῦ ὑπερτέρου ἠθικοῦ φρονήματος τῆς Γερμανίας. Οὐχὶ ἄρα ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ἰσχύς, ἀλλὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ τὸ θεῖον φρόνημα δέον νὰ ᾖ τὸ τελικὸν τέρμα τῆς μορφώσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας. Ἄν μόνη ἡ ἰσχύς καὶ ὁ πλοῦτος ἦσαν ἡ πηγὴ τῆς ἀκμῆς καὶ ὑπεροχῆς τῶν ἐθνῶν, τότε τὰ μόνον πλούσια καὶ ἰσχυρὰ ἔθνη θὰ ἤρχον ἐς αἰὲ τῶν πτωχῶν μὲν καὶ ἀσθενῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ μεμρφοιμένων καὶ ἀνεπτυγμένων τὴν διάνοιαν, τὸ φρόνημα καὶ τὸ ἦθος. Τότε δὲ θὰ ἦτο πάντῃ ἀδύνατος καὶ ἡ νεκρανάστασις τῆς Ἑλλάδος, ἥτις οὐχὶ διὰ τῆς πολιτικῆς ἰσχύος καὶ τοῦ πλοῦτου, ἀλλὰ μόνον διὰ τοῦ πνεύματος, τοῦ φρονήματος, τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ ἠθους αὐτῆς ἀνέστη. Ἐάν δὲ πάλιν πέσῃ, κακοδαιμονήσῃ καὶ ἀπολεσθῇ, ἢ διατηρηθῇ, ἀκμάσῃ καὶ εὐδαιμονήσῃ, ἐκάτερον τούτων δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς ἰσχύος, ἀλλ' ἐκ τοῦ φρονήματος, τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἠθους, ὑφ' οὗ θὰ ἐμπνέηται καὶ θὰ ἄγεται, διότι ταῦτα μόνον εἰσὶ τὰ ζωογονοῦντα τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ ἀρχικὴ αἰτία καὶ ρίζα πάντων τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν, κοινῶν τε καὶ ἰδιωτικῶν, οὐχὶ δὲ, ὡς περ ὁ κ. Χ. Π. νομίζει, ἡ ἰσχύς καὶ ὁ πλοῦτος· ταῦτα ἄρα μόνον δέον νὰ ᾧσι καὶ τὸ μόνον τέρμα τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας. Διδάσκαλος δὲ, τιθέμενος ὡς τέρμα ταύτης τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἰσχύον, εἶναι ἀνάξιος οὐ μόνον τοῦ ἑαυτοῦ λειτουργήματος, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἑαυτοῦ ἔθνους, οὕτινος παραγνωρίζει τὴν φύσιν καὶ τὸν ἰδιάζοντα προορισμόν.

Τὸ δόγμα τοῦτο τοῦ ὑλισμοῦ, ὅπερ ὁ κ. Χ. Π. κομπορρημονῶν καυχᾶται ὅτι πρῶτος αὐτὸς διετύπωσε πρὸς σωτηρίαν τοῦ πλανημένου, πάσχοντος καὶ κακοδαιμονοῦντος ἑλλ. ἔθνους (α), δὲν εἶναι νέον, ἀλλ' εἶναι δόγμα κοινὸν πάντων τῶν ὑλοφρόνων· χριστιανὸς ὅμως φιλόσοφος οὐδεὶς ποτε ἐδουλόγησεν ὅτι ὁ ἄρτος, ὁ χρηματισμὸς, ἡ φιλοδοξία, ὁ πλοῦτος, ἡ ἐξασφάλισις τῆς κοιλίας καὶ τὸ τρώγειν καὶ πίνειν ἐλεύθερον καὶ ἀνενόηκτον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ταῦτα πάντα εἰσὶν ὅλος ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅτι ἄρα πρὸς ταῦτα μόνον δέον νὰ ἀποβλέπῃ καὶ πᾶσα ἡ μόρφωσις τῆς νεολαίας ἐκάστου

(α) Ἴδε Πραγματείας αὐτοῦ σελ. 272-274. ἰδίᾳ δὲ ἐν σελ. 70-73.

ἔθνους. Ὁ δὲ Χριστὸς, ὅτε ποτὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καλῶς γινώσκοντες ὅτι, ἀπὸ πολλοῦ ἤδη νῆστις διατελῶν, σφοδρῶς ἐπέινα, προέτρεπον αὐτὸν ἵνα φάγῃ, ἀπεκρίθη αὐτοῖς ἀεγὼ βρώσιν ἔχω φαγεῖν, ἢν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε», ἐνωσῶν βεβαίως τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ μυστικὴν ἐπικοινωνίαν, τὸν ἄνωθεν φωτισμόν, ὃς ἦν ἡ ἀληθὴς τροφή αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀντλησὶν ὑπερανθρώπων δυνάμεων πρὸς ἐπιτέλειαν τοῦ θελήματος τοῦ Οὐρανίου Πατρὸς αὐτοῦ, ὅπερ ἦν τὸ ἐργάζεσθαι, καὶ τὸ σῶζειν καὶ θειοῦν τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ ἄλλοτε δὲ, ὅτε ἀμέσως μετὰ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ ὁ Χριστὸς ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐνήστευσε καὶ ἐπέινασε, ὁ δὲ διάβολος ὠφελούμενος ἐκ τῆς ἀδυναμίας καὶ πτωχείας, τῆς ἀφανείας καὶ τῆς ἀδοξίας ταύτης τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, εἰσηγεῖτο αὐτῷ ὡς προορισμόν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὸν αὐτὸν τριπλοῦν πειρασμόν (τὸν πλοῦτον, τὴν δόξαν καὶ τὴν ἰσχύον τοῦ κόσμου τούτου), ὅνπερ καὶ νῦν ὁ αὐτὸς εἰσηγεῖται τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει διὰ τῶν νέων παιδαγωγῶν διδασκάλων αὐτοῦ, ἀπέκρουσεν αὐτὸν ὁ Χριστὸς ἀντιτάξας αὐτῷ σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ πολυύμνητα ἐκεῖνα τῆς Γραφῆς λόγια οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ καὶ αὐτὸν τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις». Ἐμπράκτως δὲ καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος ἀποδεικνύων, ὅτι ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἡ μεταβολὴ τῶν λίθων εἰς ἄρτους χάριν τῆς κοιλίας, δὲν εἶναι ἡ ἀπόλαυσις τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν, τοῦ πλοῦτου, τῆς ἰσχύος καὶ τῆς δόξης τοῦ ματαίου τούτου κόσμου, δὲν εἶναι ἡ λατρεία τῆς ὕλης, ἀλλ' ἡ ἐν πνεύματι λατρεία τοῦ ζῶντος Θεοῦ καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ ἁγίου θελήματος καὶ τοῦ φιλανθρώπου σχεδίου αὐτοῦ περὶ σωτηρίας τοῦ κόσμου τούτου, ἀφιέρωσεν ἀμέσως ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης τὴν ἐπίγειον αὐτοῦ ζωὴν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως οὐ μόνον τοῦ ἑαυτοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἀλλὰ καὶ οἱ πρόγονοι ἡμῶν, ἴδὼν τὰ παιδαγωγικὰ ἀξιώματα ἀποκλειστικῶς μὲν τονίζουσι καὶ θαυμάζουσι τινὲς τῶν παρ' ἡμῖν παιδαγωγῶν, ὀλίγον δὲ ὅμως φαίνονται συναισθανόμενοι, εἰσὶν οἱ πρῶτοι, νομίζω, ἄνθρωποι, οἱ εἰπόντες ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ζῆ ἵνα ἐσθίῃ, ἀλλ' ἐσθίει ἵνα ζῆ, τὸν πλοῦτον, τὸν ἄρτον καὶ τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ θεωροῦντες καὶ ἐκεῖνοι οὐχὶ σκοπὸν τελικὸν τοῦ βίου, ἀλλὰ μέσον μόνον πρὸς τὸν τοῦ ἀνθρώπου τελικὸν προορισμόν, ὃν ἔθετον πολὺ ὑπεράνω τῶν ἀλόγων ζῴων καὶ πέραν βεβαίως τοῦ τάφου.

Ὁ κ. Χαρίσιος Παπαμάρκου, ἀπαρρίπτων μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸ ἀρχι-

τυπον παράδειγμα τοῦ ἀνθρώπου (Urbild), καθ' ὃ τῶν Γερμανῶν παιδαγωγῶν τις (ὁ Schwaig) θέλει νὰ σχηματίζονται διὰ τῆς ἀνατροφῆς οἱ ἄνθρωποι, ἀποφαίνεται περὶ πάντων τῶν ὑπὸ διαφόρων ἐξόχων διανοιῶν τῆς Γερμανίας διατυπωθέντων ἀρχετύπων παραδειγμάτων, οὐδ' αὐτὸν τὸν χριστιανισμόν ἐξαίρων, ὡδε: α' Ἐν τιαύτῃ πολυμορφίᾳ τούτων ποῖον ἔσται τὸ κυριώτατον, τὸ ἀπηκριβωμένον, τὸ ὑπερβεβλημένον παράδειγμα; τὸ δικαιούμενον ἀπόλυτον καὶ ἀπαρέγκλιτον ἀπομίμησιν ν' ἀπαιτήσῃ παρὰ πάντων; β' Ἀπορρίπτει δὲ τὰ ἀρχετύπα ταῦτα πάντα ὡς εἰδῶλα καὶ γεννήματα φαντασίας ἀχαλινώτου καὶ εὐμούσως τερατολογούσης (α), καὶ ἀγνοεῖ μὲν ὅτι ἐδόθη ἤδη ἐν τῷ Χριστῷ πρὸ 1888 ἐτῶν τὸ ἀπηκριβωμένον παράδειγμα, τὸ δικαιούμενον ἀπόλυτον καὶ ἀπαρέγκλιτον ν' ἀπαιτήσῃ ἀπομίμησιν, ἀπορρίπτει δὲ τὸν χριστιανισμόν διαρρήδην διὰ τῶνδε: α' Ὁ χριστιανικὸς πολιτισμὸς τοῦ Ciriamaia εἶναι, λέγει, εἰλικρινὴς κενολογία, καὶ χαιώδης γενικότης διότι ἐν πρώτοις ἡ ἔννοια τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἀόριστος καὶ ὑποκειμενική, ποικίλλουσα ἐν τοῖς διαφόροις ἔθνεσι καὶ τοῖς διαφόροις χρονικαῖς περιόδοις, ἡ δὲ ἔννοια τοῦ χριστιανικοῦ προστιθεμένη εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ μετ' αὐτῆς ἐπιμιγνυμένη δὲν καθιστᾷ οὔτε αὐτὴν οὔτε τὸ μίγμα τὸ ἐκ συναμφοτέρων σαφέστερον· οἱ μοναχοί, οἱ λαϊκοί, οἱ καθολικοί, οἱ προτεστάνται, οἱ τοῦ μεσαιῶνος, οἱ μεταγενέστεροι καὶ οἱ νῦν δὲν ἐννοοῦσι τὸ αὐτὸ λέγοντες χριστιανισμόν, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον πολιτισμὸν χριστιανικόν (β). Ὁ χριστιανικὸς ἄρα πολιτισμὸς καὶ αὐτὸς ὁ χριστιανισμὸς κατὰ τὸν κ. Παπαμάρκου εἶναι ἔννοια κεναί, χαιώδεις καὶ ἀόριστοι, ποικίλλουσαι δὲ κατὰ τὴν ὄρεξιν καὶ τὴν διάθεσιν ἐκάστου· μόνον δὲ ἡ ἔννοια τοῦ πλούτου, τῆς ἰσχύος καὶ τῆς δόξης εἶναι κατ' αὐτὸν ὠρισμένη, αἰσθητὴ καὶ ἀμετάβολος!!! Ἰδοὺ λογικὴ ἀνδρῶν μορφούντων διδασκάλους τοῦ Ἑλλην. ἔθνους! Ἡ ἔννοια λοιπὴν τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν γένει εἶναι κεναὶ καὶ ἀόριστοι, οὐχὶ ἀπολύτως καὶ καθ' ἑαυτὰς βεβαίως, (διότι δὲν πιστεύομεν δὲ ὅτι ἀρνεῖται τοῦτο· ἢ ἀρνεῖται καὶ τοῦτο ὁ κ. Π. ;), ἀλλὰ σχετικῶς καὶ καθ' ὅσον ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῷ δὲν δύναται νὰ νοήσῃ καὶ περιλάβῃ αὐτάς. Καὶ οὕτως ἔχομεν, κατ' αὐτόν, νέον φιλοσοφικὸν ἀξίωμα τὸδε αὐτῷ, ὅτι ἡ κεφαλὴ μου δὲν χωρεῖ καὶ ὅτι εἰς ἐμὲ ἔστιν ἀκατάληπτον, τοῦτο ἀπορρίπτω ὡς ἀνέφικτον καὶ ὡς εἰδῶλον κενόν· κατὰ τὸ ὄμφακες ἔτι εἰσίν. Ἰδοὺ πρόσοδος τῆς ἀνθρωπότητος!!! Ἀλλὰ καὶ

(α) Ἰδε Πραγματ. αὐτοῦ σ. 49—70 καὶ ἰδίᾳ σ. 51. (β) Ἀυτόθ. σελ. 49—70.

ἀλλαχοῦ ἀπορρίπτει τὸν χριστιανισμόν ὡς τέρμα τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου διαρρήδην ὁ κ. Παπαμάρκου λέγων τάδε: ελαμπρὸν καὶ ὑψηλὸν εἶναι νὰ προτείνωμεν πρὸς ἀπομίμησιν τοῦ ἀνθρώπου τὸν Θεόν, νὰ ὑποδεικνύωμεν αὐτῷ τὸν οὐρανὸν ὡς πρῶτον τῆς διαπλάσεως τῆς γῆς, νὰ περιγράψωμεν δι' ἀνθηροτάτων χρωμάτων τὸν ἐπουράνιον βίον καὶ διὰ θερμοτάτων λόγων νὰ συνιστῶμεν τὸν μετασχηματισμὸν τοῦ γίγνου βίου κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ἐπουρανίου. Εἶναι σφόδρα ἐξαρτικὸν τῆς φαντασίας νὰ ὑποδεικνύωμεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀχανῆ ἀνθρωπότητα καὶ νὰ προτρέπωμεν αὐτόν ὑπὲρ αὐτῆς νὰ ἐργάζεται, ὑπὲρ αὐτῆς νὰ μοχθῇ, πρὸς ταύτην νὰ κατευθύνῃ τὰ βήματα αὐτοῦ. Ἀλλ' εἶναι ταῦτα σύμφωνα πρὸς τὴν σιδηρὰν δύναμιν τῶν πραγμάτων; εἶναι ταῦτα δυνατὰ τῷ χαμαιπετεῖ ἀνθρώπῳ; δὲν εἶναι ταῦτα πόθοι ἀπραγματοποίητοι; δὲν εἶναι εἰδῶλα τῆς φαντασίας κενά; Τί δὲ ἐπιτυγχάνομεν ἀκολουθοῦντες κατὰ τὸν βίον ἡμῶν εἰδῶλα κενά; . . . τί ὠφελήθη μέχρι τοῦδε ἡ ἀνθρωπότης ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς μὲν σχολαῖς μορφωθέντων, ὑπὸ τῶν παιδαγωγῶν δὲ ὡς σκοπῶν τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐνεργείας προταθέντων δογμάτων;»

Δὲν χρῆζει βεβαίως ἀποδείξεως ὡς πᾶσι καταφάνερον ὅτι ὁ κ. Χ. Π. διὰ τῶν λόγων τούτων τοξεύει κυρίως κατ' αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς θείας ἐν γένει ἀποκαλύψεως, διότι γνωστὸν ἔστι πᾶσιν ὅτι οὐ μόνον ἡ ἀνθρωπότης αὐτὴ συνησθάνθη καὶ ἐξέφρασεν ἤδη πρὸ πολλοῦ διὰ τῆς φιλοσοφίας (Σωκρατικῆς-Πλατωνικῆς) τὴν πεποιθήσιν αὐτῆς ἐκ τε τῆς φύσεως καὶ τῆς ἰσότητος τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ὁ προορισμὸς αὐτοῦ ἔστιν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν προσέγγις, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἁγία Γραφή εὐθὺς ἐν ἀρχῇ πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἑαυτοῦ, καὶ ὁ Χριστὸς δὲ τὴν παιδαγωγικὴν ἀρχὴν, ὅτι ὁ τελικὸς προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔστιν ἡ ἀπομίμησις καὶ ἀναπαράστασις τοῦ οὐρανίου Πατρὸς ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ ἡ μετ' Αὐτοῦ ἐπικοινωνία καὶ τελικὴ ἔνωσις, ἀνεκέρυξεν ὡς τὸ πρῶτιστον δόγμα τῆς Ὁρησκείας αὐτοῦ καὶ ἐπεκύρωσεν αὐτὴν πρῶτος διὰ τοῦ ἰδίου βίου καὶ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ. Ὁ δὲ κ. Χ. Π. ἐρωτᾷ ἐν τούτοις τί ὠφελήθη μέχρι τοῦδε ἡ ἀνθρωπότης ἐκ τῶν τοιούτων προταθέντων δογμάτων καὶ σκοπῶν τῆς παιδευτικῆς ἐνεργείας;» Ἀγνοεῖ ἄρα τί ὠφελήθη ἡ ἀνθρωπότης μέχρι τοῦδε ἐκ τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος! ἀλλ' ἐὰν αὐτὸς ἀγνοῇ τοῦτο, γινώσκει τοῦτο κάλλιστα σύμπασα ἡ ἀνθρωπότης, καὶ ἐὰν αὐτὸς ἀρνήται τοῦτο, ὠμολόγησαν εἰλικρινῶς καὶ αὐτοὶ οἱ ἀσπονδότεροι ἐχθροὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ τί ὠφελήθη ἡ ἀν-

Ορωπότης ἐξ αὐτοῦ· καὶ τοῦτο ἀρκεῖ ἡμῖν. αἰεὶ ταῦτα δυνατά, ἐρωτᾷ ὡς ἄλλος Φαρισαῖος, τῷ χαμαιπετεῖ ἀνθρώπῳ; ἢ ἄδύνατα παρ' ἀνθρώποις δυνατά ἐστὶ παρὰ τῷ Θεῷ καὶ πάντα δυνατά τῷ πιστεύοντι, ἀποκρίνεται αὐτῷ ὁ Χριστός, ἀλλὰ καταδέχεται ὁ νέος Ἕλληνας φιλόσοφος νὰ πιάσῃ τὸ μωρὸν Εὐαγγέλιον τοῦ Ναζωραίου εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ! αἰ μὴ ἐργάζεσθε, λέγει ὁ γνήσιος Ἕλληνας, ὑπὲρ τῆς ἀχανοῦς ἀνθρωπότητος! καὶ ὅμως ἡ Ἕλλάς ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος ταύτης καὶ μόνος εἰργάσθη καὶ ὡς ἐθνικὴ καὶ ὡς χριστιανικὴ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ μόνον ἐδοξάσθη, ἀπεθανάτισθη καὶ ζῆ. αἰεὶ ἀπραγματοποιήτοι πάθοι, λέγει, ταῦτα πάντα καὶ εἰδωλα τῆς φαντασίας κενά· παραιτήσατε αὐτά! ἡ δὲ δόξα, ἡ ἰσχὺς, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ὕλη, εἶναι αἰσθητά, καὶ πραγματικὰ ἱκανοποιήσεις τοῦ σαρκικοῦ ἀνθρώπου, οἳ καὶ ἐσμὲν οἱ ἀνθρώποι· ταῦτα λοιπὸν ἠηρεύετε! Νέον καὶ τοῦτο φιλοσοφικὸν δόγμα τοῦ κ. Χ. Π. κηρύττον ὅτι πάντα, ὅσα εἰσὶ δυσκατόρθωτα ἢ φαίνονται τῷ ἀνθρώπῳ ἀδύνατα, πρέπει νὰ παραιτῶμεν ὡς ἀνέφικτα καὶ μικρογλάφυρα φαντάσματα, νὰ διώκωμεν δὲ τὰ ῥάδια καὶ δυνατά, τὰ αἰσθητὰ καὶ ἐφικτά. — Ὁ κ. Χ. Π. οὔτε πλατωνίζει, οὔτε χριστιανίζει, ἀλλ' ἀριστοτελίζει ἵνα ἀποδείξῃ ἴσως ἑαυτὸν διὰ τοῦτου γνήσιον τέκνον τῆς Μακεδονίας, ἣν προδοὺς ἐγκατέλιπεν εἰς τὴν τύχην αὐτῆς καὶ ἐτρέπη τὴν Ἀθήναζε. Ἰντεῦθεν δὲ νῦν, ἐκ τοῦ πανελληνίου τούτου πανδιδασκτηρίου, ἀγωνίζεται νὰ σώτῃ καὶ σύμπασαν τὴν ἄλλην Ἑλλάδα διὰ τῆς διαδόσεως τῶν σωτηριωδῶν ὑλιστικῶν ἀρχῶν αὐτοῦ, ὅπως ἔστωε καὶ τὴν Μακεδονίαν, τὴν τόσον φιλόστον αὐτῷ Μακεδονίαν, εἰς τὴν ὅποίαν ὑπισχυεῖτο, ἐκφωνῶν τὸν ἐνκατήριον κατὰ τὰ ἐγκαινία τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Διδασκαλείου, ὅτι θὰ παρεσκευάζεν αὐτῇ αὐτὸς διδασκάλους οὐχὶ εἰκοταλίρους καὶ τριακοναλίρους, ἀλλὰ πεντηκονταλίρους καὶ ἑξηκονταλίρους, φιλοκαλοῦντας δὲ καὶ φέροντας περιλαβίαι, χειρίδας, λαιμοδέτας, βρακτιρίδια καὶ καπέλα, τὴν ὕλην ὡς κέντρον τοῖς μέλλουσι διδασκάλους προβαλλόμενος καὶ τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἱκανότητα ἀπὸ τοῦδε διὰ τῆς ὕλης ἀντιζητῶν. Ἦ δὲ τότε πταίονται, ἂν τινες τούτων, μὴ φέροντες μὲν παρὰ τῶν προτέρων διδασκάλων αὐτῶν ἱκανὸν ἠθικὸν ἔργον, καλῶς δὲ συλλαβόντες τὸν νοῦν καὶ τὰς περὶ πλοῦτος καὶ ὕλης θεωρίας καὶ ἀρχὰς τοῦ νέου τούτου μεγάλου καὶ σοφοῦ διδασκάλου αὐτῶν, μάλιστα συμφωνηθέντες ἐν ταῖς Μακεδονικαῖς κοινότητι ὡς διδασκάλου μετὰ τὴν ἐκ τῆς διδασκαλείου ἀποφοίτησιν, ἀφοῦ κατώρθωσαν νὰ προπληρωθῶσι μηνιαῖά τινα ἐκ τοῦ ταμείου τῆς Ἐκκλησίας, ἐκμεταλλευόμενοι τὴν εὐπιστίαν

καὶ τὴν ἀθωότητα τῶν χωρικῶν, θεωρούντων αὐτοὺς ὡς νέους σωτῆρας τῆς Μακεδονίας, ἢ ἀφοῦ συνεννοήθησαν μετὰ τῆς καλῆς συζύγου τοῦ προεστῶτος τοῦ χωρίου περὶ ὑπεξαίρεσεως τῶν πολυτιμοτέρων ἀντικειμένων τοῦ συζυγικοῦ οἴκου καὶ ἐρωτικῆς συμβιώσεως μετ' αὐτῆς ἀθεμίτου ἐν ἀπωτέροις χώραις, ἐγένοντο ἄφαντοι διὰ νυκτὸς μετ' αὐτῶν ἐκ τῶν κωμοπόλεων, ἐγκαταλιπόντες καὶ μαθητὰς καὶ σχολεῖα καὶ Μακεδονίαν εἰς τὴν τύχην αὐτῶν;

Ὁ κ. Χ. Π. μὴ συνετισθεὶς ἐκ τῶν καρπῶν τούτων τῶν ἑαυτοῦ παιδαγωγικῶν ἀρχῶν, οὓς ὁ Νεολόγος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠπέλησεν ὅτι ἐκτενῶς θὰ δημοσιεύσῃ, ἐὰν δὲν ἀντικατασταθῇ ἢ διεύθυνσις τοῦ Διδασκαλείου, μηδὲ διδασχολεῖς ἐκ τῶν οἰκτρῶν τούτων ἀποτελεσμάτων ἔργου, δι' ὅπερ τοσοῦτον ἱερὸν χρῆμα καὶ τοσοῦτον ἐθνικὸν γόητρον διὰ παντὸς ἀπώλετο, ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ἐξακολουθεῖ μὲν νὰ φρονῇ τὰ αὐτά, νὰ διαδίδῃ δὲ καὶ διὰ τοῦ τύπου τὰς αὐτὰς ὑλιστικὰς ἀρχὰς, ἵνα ἴσως συντελέσῃ καὶ αὐτὸς τὸ καθ' ἑαυτὸν διὰ τῶν περὶ συναγωγῆς πλοῦτος καὶ ἐπιγείων ἀγαθῶν παιδαγωγικῶν κηρυγμάτων αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἰσοζυγίου, καταρρίψῃ δὲ ἔπειτα τὴν Ἑλλάδα αὐτανδρον εἰς τὸ βάρβαρον τῆς ἰδιοτελείας, τῆς διαφθορᾶς, τῆς ἀλληλοκτονίας, τῆς αὐτακτονίας καὶ τῆς γενικῆς ἀπωλείας, ἅπερ ἦσαν, εἰσὶ καὶ ἔσονται πάντοτε οἱ μόνοι βέβαιαι καρποὶ τοῦ ὑλισμοῦ, τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς ἀρνήσεως παντὸς ἰδανικοῦ.

Ἀλλὰ μὴ ταραττεσθε! μὴ ἀγανακτεῖτε ἐπὶ τούτοις, ἅγιοι Πατέρες τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἑλλάδος! μὴ καταγγέλλετε καὶ μὴ καταδιώκετε ὡς φύλακες τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ τοὺς φανεροὺς τούτους ἐχθροὺς καὶ καταστροφεῖς αὐτῆς, ἀφετε αὐτοὺς νὰ ἀγάγωσι τὸ ἐθνῶδες αὐτῶν ἔργον εἰς πέρας, διώξατε δὲ μᾶλλον τὸν κ. Μακράκη, ὅστις ἀντικατέστησε μόνος αὐτὸς ἐν Ἑλλάδι πάντας ἄλλοι τοὺς ποιμένας τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ κηρύγματι τοῦ Εὐαγγελίου! Τοῦτον μόνον ἀφορίσατε καὶ μὴ ἐκείνους, διότι οὗτος μὲν προσβάλλει τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὸ ἀξίωμα Ἰμῶν διὰ τοῦ κηρύγματος τῆς ἀληθείας, ἐκεῖνοι δὲ, ἐνῶ ὑποσκάπτουσι τὰ θεμέλια τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, τιμῶσι τὸ ἀξίωμα Ἰμῶν καὶ προσκαλοῦσιν Ἰμᾶς ὑποκρινόμενοι κατὰ τὰς τελετὰς καὶ πανηγύρεις τῶν τῆς ἀπιστίας ἐκπαιδευτηρίων, ἅπερ διευθύνουσι καὶ ἐν οἷς διδάσκουσιν, ἵνα τελῆτε μὲν Ἰμῶν τὸν ἀγιασμόν καὶ τὰς εὐχὰς, παρέρχωνται δὲ αὐτοὶ ἀμέσως μετὰ τοῦτο ἐπὶ τὸ βῆμα, ἵνα βάλλωσι τὰ δηλητηριώδη αὐτῶν βέλη κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς ἐπίκοον Ἰμῶν αὐτῶν, βαυκαλίζοντες Ἰμᾶς διὰ ψευδῶν ἐπαίνων τῆς τυ-

πικῆς ἐξωτερικῆς λατρείας, διότι θεωροῦσιν αὐτὴν ὡς λείψανον τῆς ἀγαπῆ-
 τῆς αὐτοῖς ἀρχαίας εἰδωλολατρίας καὶ χρησιμεύει αὐτοῖς ὡς πρόσφορον δέ-
 λειαρ τῶν ποιμένων τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ μέχρι οὗ τύχῃσι τῆς πλή-
 ρους ἐφαρμογῆς τοῦ σχεδίου αὐτῶν, ἐπισφραγίζωσι δὲ ἐπὶ τέλει τοὺς πανη-
 γυρικοὺς αὐτῶν λόγους διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῶν Ὀλυμπίων Θεῶν, καὶ ἀναγ-
 κάζωσι καὶ Ἰμᾶς αὐτοὺς τοὺς ἀρχιποιμένας τῆς ποιμνῆς τοῦ Χριστοῦ νὰ
 χειροκροτῆτε μετὰ τῶν προβάτων αὐτῆς ἐπὶ τῇ σοφίᾳ τῶν ῥητορευόντων.
 Ἐὰ τραγελαφικὰ ταῦτα φαινόμενα ἐπαναλαμβάνονται συχνὰ πρὸς τῶν ὀφθαλ-
 μῶν τῶν φυλάκων τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὅμως οὐδεὶς ποτε τῶν ἀρμοδίων τολμᾷ
 ν' ἀνοίξῃ τὸ στόμα αὐτοῦ ἵνα εἴπῃ δύο λογικὰς λέξεις πρὸς ἀναίρεσιν τῶν νέων
 τούτων ψευδοφωτιστῶν τοῦ ἔθνους. Οὐδέποτε δὲ ἴσως ἐφαρμόζεται τόσον
 ἀκριβῶς τὸ Γαλλικὸν λόγιον *les extrêmes se touchent* καὶ οὐδαμοῦ ἀλ-
 λαχοῦ συναντῶνται τόσον φίλοι καὶ φιλόφρονες πρὸς ἀλλήλους παρ' ἡμῖν
 τοῖς "Ἑλλησιν οἱ ποιμένες τῆς ἐκκλησίας καὶ φύλακες τῆς Ὁρησκείας μετὰ
 τῶν ἐχθρῶν καὶ καταστροφῶν αὐτῆς, ὅσον κατὰ τὰς δημοσίας πανηγύρεις
 τῶν ἐθνικῶν ἐκπαιδευτηρίων, καθ' ἃς ἐκεῖνοι μὲν ὑποψιθυρίζουσιν εἰς τὰ ὄτα
 τούτων τᾶδε: *σεβέσθης, σοφολογιώτατοι, τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς τύπους καὶ*
τὸ σχῆμα καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν λειτουργῶν αὐτῆς, ἡμεῖς δὲ πάλιν σεβόμεθα
τὴν σοφίαν ὑμῶν. » οὗτοι δὲ πάλιν εἰς τὰ ὄτα ἐκείνων τᾶδε: *ἀπιτρέψατο*
ἡμῖν, σεβασμιώτατοι, τὴν ὑπονόμευσιν τῶν Θεμελίων τῆς χριστιανικῆς πί-
στεως, περὶ δὲ τῶν τύπων αὐτῆς ὑπισχνόμεθα Ἰμῖν, ὅτι προθύμως θὰ σε-
βώμεθα αὐτοὺς ἐπὶ δεκάδας τινὰς ἐτῶν ἀκόμη διὰ λόγους ἄλλως τε ἐθνι-
κοὺς καὶ εὐνοήτους. » Οὕτω διὰ τῆς ψευδοσοφίας καὶ τῆς ἀπιστίας αὐτῶν
 τῶν λογίων καὶ τῶν διδασκάλων τοῦ ἔθνους καὶ ὑπὸ τὰς κατὰ τοὺς ἀγια-
 σμοὺς ψαλμωδίας, τοὺς πολυχρονισμοὺς καὶ τὰς εὐλογίας αὐτῶν τῶν πνευ-
 ματικῶν φυλάκων καὶ ποιμένων τῆς ἐκκλησίας, ὑποσκάπτονται παρ' ἡμῖν
 ἀπὸ τινῶν ἐτῶν τὰ Θεμέλια καὶ κατεδαφίζονται τὰ τεῖχη τῆς ἐκκλησίας,
 δι' ὧν περιεφρούρησεν αὕτη τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας κατὰ
 τοσοῦτων προσβόλων καὶ καταστροφῶν. Ἐὐ φαινόμενον τῆς συναντήσεως καὶ
 συνεπαρῆς τῶν δύο τούτων ἀκρῶν πρὸς κατὰπνίξιν τῆς ἀληθείας δὲν εἶναι
 πρωτοφανές ἐν τῇ ἱστορίᾳ· ἤδη καὶ οἱ Σαδδουκαῖοι, οἱ τότε παρὰ τοῖς Ἰου-
 δαίοις ὑλισταί, αἱ λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ οἱ Φαρισαῖοι,
 οἱ πιστεύοντες μὲν εἰς ταύτην, ἀλλ' οὐδὲν ἐκ τῆς οὐσίας εἰ μὴ τοὺς τύπους
 μόνον τῆς Ὁρησκείας φανατικῶς τηροῦντες, καὶ διὰ τοῦτο ἀμφότεροι ἀλλή-
 λοις ἔχθιστα διακεκλιμένοι, πάνυ προθύμως συναντῶντο καὶ συνηνοῦντο ἐπὶ

τὸ αὐτὸ, ὡς ἄν τις προέκειτο νὰ καταδιώξῃσι τὸν Χριστόν, ὅστις ἐξέισου ἀμφο-
 τέρων τὸ συμφέρον κατέστρεφε κεραυνοβολῶν διὰ τῆς ἀψευδοῦς διδασκαλίας
 αὐτοῦ τὴν ἀπιστίαν τῶν μὲν καὶ τὴν ὑποκρισίαν τῶν δέ, τῶν δύο τούτων
 μεγίστων κακῶν, ἅπερ ἐξέισου ἀμφότερα ἀπάγουσι καὶ καλύουσι τὴν ἀνθρω-
 πότητα ἀπὸ τοῦ τελικοῦ προορισμοῦ αὐτῆς.

Εἰς τὴν τάξιν τῶν νέων τούτων φωτιστῶν τοῦ ἔθνους φαίνεται ἀνήκων
 καὶ ὁ κ. Χ. Π., ὁ διδάσκαλος καὶ μορφωτῆς διδασκάλων τοῦ ἔθνους, διότι,

ἀφοῦ μετὰ βουλείου τῷ ὄντι ὑπομονῆς συνέγραψε βιβλίον ὄλον ὑπερτριακο-
 σέλιδον, καὶ κατέλεξε μὲν ἐν αὐτῷ (χωρὶς οὐδαμοῦ νὰ μνημονεύσῃ καὶ μιᾶς
 μόνης ῥήσεως τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ ἰσθῆντος τῇ ἀνθρωπότητι πρὸς φωτισμόν,
 ἀναγέννησιν καὶ σωτηρίαν αὐτῆς) πάσας τὰς περὶ παιδείας γνώμας τῶν
 ἀρχαίων, προέβαλε δὲ ἡμῖν ὡς μόνον ὁδηγόν τῆς μορφώσεως τῆς ἑλληνίδος
 νεολαίας τὸ συγκεχυμένον καὶ πλήρες τοῦτο ἀντιφάσεων βιβλίον αὐτοῦ, καὶ

ἀφοῦ κατέβαλε καὶ κατηνάλωσε σύμπασαν τὴν λεκτικὴν δεινότητα αὐ-
 τοῦ ἵνα καταρρίψῃ καὶ ἐντελῶς διαγράψῃ τὴν οὐσίαν τοῦ χριστιανισμοῦ, τῆς
 μιᾶς καὶ μόνης ἀληθοῦς Ὁρησκείας τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπὸ τοῦ τελικοῦ
 σκοποῦ τῆς μορφώσεως τῆς ἑλληνίδος νεολαίας καὶ καταπολεμήσῃ μὲν πάν-
 τα τὰ ἰδανικὰ τέρματα τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου, καὶ αὐτὸ τὸ χρι-
 στιανικόν, ὡς εἰδῶλα τῆς φαντασίας, θέσῃ δὲ αὐτὸς ἀντ' αὐτῶν τὰ εἰδῶλα
 τῆς κοιλίας, τὸν πλοῦτον, τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν δόξαν ὡς τελικὸν τέρμα τῆς
 μορφώσεως τῆς ἑλληνίδος νεολαίας, καὶ τὴν ἑλληνομάθειαν μόνον ὡς συνε-
 κτικὸν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους δεσμόν,

αἴφνης, συναντήσας πού τῆς πραγματείας αὐτοῦ τὸν δαιμόνιον Πλούταρχον
 βοῶντα αὐτῷ κατὰ πρόσωπον ἀνιέρου πόλεως καὶ ἀθέου. . . . οὐδεὶς
 ἐστίν, οὐδ' ἔσται γεγονὸς Θεατῆς, ἀλλὰ μόλις ἂν μοι δοκεῖ μᾶλλον ἐδάφους
 χωρὶς ἢ πολιτείας, τῆς περὶ Θεῶν δόξης ἀναιρεθείσης παντάπασι, σύστασιν
 λαβεῖν ἢ λαβοῦσα τηρῆσαι, ἐπιλανθάνεται μὲν ἑαυτοῦ καὶ ὅσων τοῦ χρι-
 στιανισμοῦ καὶ τῆς Ὁρησκείας κατηγόρησε, ἐπιπίπτει δὲ λάβρος ὑβρίζων
 πάντας, αἴσοι τολμῶσι, διασαλεύοντες ταύτην, νὰ ἐκρίζώσωσι τὴν βαθεῖαν
 καὶ γλυκυτάτην εὐαισθησίαν τοῦ συναισθητικοῦ καὶ νὰ ματαιώσωσι τὰς αἰ-
 θερίους πτήσεις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας (α), καὶ μετατρέπεται νῦν εἰς ἀ-
 προσδόκητον συνήγορον τῆς Ὁρησκείας ἀποφαινόμενος περὶ αὐτῆς ὅτι αὕτη
 ἐστὶ τὸ συνεκτικὸν πάσης πολιτείας (β). Ἀλλὰ ποῖαν Ὁρησκείαν ἐννοεῖ, εἰς

(α) Ἴδε Πραγμ. αὐτοῦ σελ. 89—91. (β) Αὐτόθι σελ. 91.

τί σκοπεῖ ἡ Ὀρησκεία αὕτη, τίνας ἀρχάς ἔχει ὡς τελικὸν τέρμα τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου, οὐδαμοῦ τῆς πραγματείας αὐτοῦ λέγει ἡμῖν τι περὶ τούτου. Οὐδενίᾳ δὲ ἀμφιβολίᾳ ὑπολείπεται ἡμῖν ὅτι, ἀφοῦ ἀπορρίπτει τὸν χριστιανισμὸν καὶ περιγράφει ἡμῖν τὴν Ὀρησκείαν μόνον διὰ τοῦ στόματος τῶν ἀρχαίων (α), οὐδὲν ἄλλο ἐννοεῖ λέγων Ὀρησκείαν ἢ τὴν τῶν προλήψεων καὶ τῶν δεισιδαιμονιῶν τῆς σιωζομένης ἔτι παρ' ἡμῖν ἀρχαίας εἰδωλολατρίας, ἣν οἱ νέοι φωτισταὶ τοῦ ἔθνους θεμεριώσασθαι δι' ἑαυτοὺς μὲν περιττὴν ὡς διὰ τῆς φιλοσοφίας ἀντικαθισταμένην, διὰ δὲ τὸν χυδῆν λαὸν ἀναγκαιότατον συνεκτικὸν δεσμόν.

Ὅτι δὲ δὲν ἐννοεῖ ἐνταῦθα τὸν Χριστιανισμὸν ὑπὸ τὴν Ὀρησκείαν ὁ κ. Χ. Π., τοῦτο φαίνεται ἐξ ὅσων ἀλλαγῶν περὶ τῆς Χριστιανικῆς Ὀρησκείας καὶ περὶ τῆς ιδέας τῆς ἐλευθερίας λέγει· «Δὲν γνωρίζω, λέγει ἐν σελ. ζ' τῆς Πραγματείας αὐτοῦ, ἂν ἡ Ὀρησκεία ἠδύνατο, ὅπως καὶ ἄλλοτε ἐπὶ τῶσαύτας ἐκατονταετηρίδας, καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σύνδεσμος συνεκτικὸς τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ἀφ' οὗ πλὴν τῶν ἄλλων καὶ πολλοὶ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ἐν ὀνόματι τῆς Ὀρησκείας πάντοτε ἐπεβουλεύθησαν καὶ ἐβλάψαν τὸ ἔθνος ἡμῶν. Ἐπίσης πολλὴν πεποθήσασιν εἰς τὴν ιδέαν τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ὡς συνεκτικῆς τοῦ ἔθνους ἡμῶν δύναμει δὲν πρέπει νὰ ἔχη τις σήμερον, διότι καὶ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἐλεύθεροι καὶ οὐκ ὀλίγοι τὴν ἔλλειψιν τῆς ἐλευθερίας δὲν αἰσθάνονται πλέον ὅσον καὶ ὅπως ἠσθάνοντο οἱ ἐν ὀνόματι αὐτῆς κατὰ τῶν ἐχθρῶν συνασπισθέντες κατ' ἑαυτοὺς ἡμῶν.» Ταῦτα ἰσχυρίζεται νῦν ὁ κ' Χ. Π. ἐν ᾧ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν ἡμῖν ὅτι ἡ Ὀρησκεία εἶναι τὸ συνεκτικὸν πύσσος πολιτείας (β).

Ἦς μὲν ἄλλος ἀνθρώπος, λογικῶς σκεπτόμενος, ἤθελε συλλογισθῆναι μόνον ὡδε: «Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν ὀνόματι τῆς Ὀρησκείας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπεβουλεύθησαν καὶ ἐβλάψαν αὐτό, καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ Ἑλλήνες ὄντες ἐλεύθεροι ἢ εὐποροῦντες δὲν αἰσθάνονται τὴν ἔλλειψιν τῆς ἐλευθερίας, διὰ τοῦτο καθήκον τῆς μαρτυρίας τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας δέον νὰ ἦναι ἀπὸ τοῦδε ἢ ἐμπέδωσις αὐτῆς ἐν τῇ Ὀρησκείᾳ καὶ τῇ ιδέᾳ τῆς ἐλευθερίας, ὥστε αὐτὰ ν' ἀποβῶσιν ὁ συνεκτικὸς δεσμὸς τοῦ ἔθνους.» Οὕτω δὲ συλλογιζόμενος ἀπέπτειται τις ὀρθῶς· διότι ὅταν μὲν οἱ ἐχθροὶ ἐπιβουλεύονται καὶ βλάπτουσιν ἡμᾶς διὰ τῶν ἰδίων ἡμῶν ἔργων, τότε οὐ μόνον δὲν πρέπει νὰ ρίψωμεν ἡμεῖς τὰ ὑπὸ ἡμῶν, ἀλλὰ τότε ἀκριβῶς ὀφείλομεν νὰ κρατήσωμεν μάλιστα αὐτὰ

(α) Ἰδὲ Πραγμ. αὐτοῦ σελ. 203. (β) Ἀπόφθ. σελ. 91.

ἰσχυρότερον καὶ ἀσφαλέστερον ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν· ὅταν δὲ μέλη τινὰ τῆς ἐθνικῆς ὀλομελείας, αὐτὰ ὡς ἐλεύθερα ἢ πλούσια, ἀρχωνται νὰ μὴ συναισθάνωνται τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας, τότε οὐ μόνον δὲν πρέπει νὰ διαγράψωμεν τὸ αἶσθημα τοῦτο, ἀλλὰ τότε ἀκριβῶς ὀφείλομεν νὰ ἐγγαράξωμεν αὐτὸ μάλιστα βαθύτερον ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἔθνους διὰ τῆς ὀρθῆς παιδείας.

Ἄλλ' ὁ κ. Χ. Π. ἔχει ἴδιον τρόπον τοῦ συλλογισθῆναι καὶ διὰ τοῦτο προτιμᾷ αὐτὸς νὰ σκέπτηται ὡδε: «Ἐπειδὴ μὲν, λέγει, ἐν ὀνόματι τῆς Ὀρησκείας ἡμῶν πολλοὶ ἐπεβουλεύθησαν καὶ ἐβλάψαν ἡμᾶς, διὰ τοῦτο ἐρρέτω ἡ Ὀρησκεία καὶ διαγραφῆτω αὕτη ὡς συνεκτικὸς δεσμὸς τοῦ Ἑλλ. ἔθνους καὶ ὡς τελικὸς σκοπὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλλ. νεολαίας· ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἑλλήνες, καὶ μάλιστα οἱ ἐλεύθεροι καὶ πλούσιοι τούτων, ἤρξαντο ἀπὸ τίνος χρόνου νὰ μὴ αἰσθάνωνται πλέον τὴν ιδέαν τῆς ἐλευθερίας, ἐλκόμενοι ὑπὸ τῶν ἀγαθῶν τοῦ κόσμου τούτου καὶ κρατούμενοι ἐν αὐτοῖς, διὰ τοῦτο μακρὰν ἀπορηφθήτω καὶ ἡ ιδέα τῆς ἐλευθερίας ὡς συνεκτικὸς δεσμὸς τοῦ ἔθνους καὶ ὡς τελικὸς σκοπὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλλ. νεολαίας. Συνεκτικὸς δὲ δεσμὸς ἐκείνου ἔστι ἀπὸ τοῦδε ἡ Ἑλληνομάθεια μόνη, τελικὸς δὲ σκοπὸς καὶ τέρμα ταύτης ἔστω μόνον ὁ πλοῦτος, ἡ δόξα καὶ ἡ βίωμα τῆς πατρίδος!» Οὕτω δὲ συλλογιζόμενον τὸν κ. Χ. Π. τί κωλύει νῦν αὐτὸν νὰ χωρήσῃ καὶ ὀλίγω περαιτέρω ἐν τῷ αὐτῷ τρόπῳ τοῦ σκέπτεσθαι λέγων καὶ ὡδε: «Ἐπειδὴ μὲν πολλοὶ ἐπεβουλεύθησαν τὴν ζωὴν καὶ τὴν ὑπαρξίν τῆς Ἑλλ. φυλῆς, διὰ τοῦτο ἐρρέτω ἐς κόρακας ἐφ' ἅπαξ ἡ ὑπαρξὶς καὶ τὸ μέλλον τῆς φυλῆς ταύτης! Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἑλλήνες ἤρξαντο ἀπὸ τίνος χρόνου ν' ἀποκλίνωσι μὲν πρὸς τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου, τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ὕλης, νὰ μὴ συναισθάνωνται δὲ πλέον τὸ αἶσθημα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας, διὰ τοῦτο ἔσσωμεν ταῦτα τὰ ἰδανικὰ καὶ ἀνέφικτα καὶ ἐπιδοθῶμεν ὀλοκλήρως εἰς τὰ πράγματα αὐτὰ, τὴν ὕλην καὶ τὴν πρακτικότητα.

Ἐπειτα, μετὰ τοιοῦτον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι διδασκάλων διδασκάλους τοῦ ἔθνους μορφοῦντων καὶ συγγερόντων αἰεὶ τὰ μέσα μετὰ τῶν σκοπῶν καὶ τὰ αἷτια μετὰ τῶν ἀποτελεσμάτων, γογγύζει καὶ ὁ κόσμος ὅτι ἡ τόσον διαθρυλλουμένη νέα μέθοδος τῶν σχολείων δὲν σώζει, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον διαστρέφει τὸν νοῦν τοῦ ἔθνους.

Ἄλλὰ μὴ ξενίζεσθαι ὁ ἀναγνώστης ἐπὶ τῇ ἀντιφάσει ταύτῃ τοῦ κ. Χ. Π., διότι, ἂν ἀναγνώσῃ τὸ βιβλίον αὐτοῦ τοῦτο μετὰ προσοχῆς, πολὺ ταχέως θέλει πεισθῆναι ὅτι ἡ ἀντιφάσις αὕτη δὲν εἶναι οὔτε ἡ πρώτη ἀντιφάσις, οὔτε ὁ τελευταῖος παραλογισμὸς ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι ἅπαν τοῦτο

ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους γέμει ἀντιφάσεων καὶ παραλογισμῶν, καὶ ὅτι, ἂν θὰ ἦτο φυσικῶς δυνατὸν νὰ δανείσῃ ἡμῖν ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ τὸν ἑαυτοῦ ἐγκέφαλον, ἐννοεῖται, ἐπὶ ἐπιστροφῇ, διότι δὲν θέλομεν νὰ καταστρέψωμεν τὴν πολύτιμον ζωὴν αὐτοῦ, ἧς χρῆζει ἵνα ἐσθίῃ καὶ πίνῃ, ὅπως μικροσκοπήσαντες ἰχνογραφήσωμεν ἐν μεγαλογραφίᾳ τὰ συστατικά τῆς οὐσίας αὐτοῦ, βεβαίως περιεργότερον προῖδον δὲν θὰ εἶχε τὸ Ἑπουργεῖον τῆς Παιδείας νὰ ἐκθέσῃ καὶ ἐπιδείξῃ τῷ κόσμῳ κατὰ τὴν προσεχῆ ἐκθεσιν τῶν Ὀλυμπίων ἢ τὸ σπανιώτατον τοῦτο φαινόμενον ἐγκεφάλου διδασκάλου, διδασκάλους μορφοῦντας, ἐκ μορίων μόνον ἀντιφατικῶν συγκειμένου. Ὁ περὶ τούτου ἀμφιβάλλων θέλει ἀφείκτως πεισθῆναι περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης, ἂν λάβῃ τὸν κόπον νὰ ἀναγνώσῃ τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον τοῦ κ. Χ. Π. μετὰ προσοχῆς πολλῆς, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸν ἄρον νὰ μὴ λησμονήσῃ πρῶτον νὰ προμηθευθῇ καὶ ἔχῃ παρὰ τὸ πλευρὸν κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην λεξικὸν τῶν ἀπαξ εἰρημένων, διότι ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ ἐστὶν αὐτόχρημα τὸ ἐμψυχον λεξικὸν τῶν ἀπαξ, δις καὶ σπανιώτατα εἰρημένων τε καὶ ἀπαντώντων ὀνομάτων, οἷς συνεχῶς καὶ σωρηδὸν χρῆται πρὸς ἐπίδειξιν πολυμαθείας καὶ πρὸς ἐκπληκτικῶν μὴ ἐπαϊόντων· διὰ ταῦτα δὲ ὁ μὲν ἄνευ προτοχῆς καὶ παρασκευῆς ἀναγινώσκων τὸ βιβλίον αὐτοῦ κινδυνεύει νὰ θαμβωθῇ ὑπὸ τοῦ κόμπου τοῦ λόγου καὶ νὰ ἐκλάβῃ μὲν τοὺς παραλογισμοὺς ὡς ἀληθείας, καὶ τὴν μωρίαν ὡς σοφίαν, νὰ ἀδικήσῃ δὲ ἑαυτὸν καὶ νὰ νομίσῃ σοφὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, ὅστις μετέρχεται ὡς ἔργον τὸ ἀπὸ τινος χρόνου ἐν Ἑλλάδι καὶ παρ' ἄλλοις συρόμενον, τὸ λαλεῖν δηλαδὴ καὶ γράφειν οὐχὶ διὰ τῶν κοινῶν καὶ συνήθων, ἀλλὰ διὰ τῶν σπανίων καὶ ἀσυνήθων ὀνομάτων ἵνα ἐκπλήττωσι τὸ κοινὸν καὶ θεωρῶνται ὑπ' αὐτοῦ αὐτοὶ μόνον σοφοί. Ὁ δὲ μετὰ προσοχῆς καὶ παρασκευῆς ἀναγινώσκων τὸ βιβλίον τοῦτο, ὅσον προχωρεῖ εἰς αὐτό, τόσον πείθεται μὲν ὅτι ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ εἶναι *caput confusum* καὶ ὅτι παραλογίζεται καὶ ἀντιφάσκει πανταχοῦ πρὸς ἑαυτὸν, εὕρισκει δὲ ὅτι καὶ τὸ βιβλίον αὐτὸ ὀλόκληρον, μὴ διαιρούμενον εἰς τμήματα καὶ κεφάλαια, διαρρέει μονοκόμματον ὡς διάκενος φλυαρία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους διὰ τριακοσίων ὅλων σελίδων, ἐν αἷς οὔτε ἀρχήν, οὔτε τέλος διακρίνει τις, καὶ ὅτι κακότεχνος, κακόζηλος καὶ κάκοσμος ῥητορικῆ ἀρωμάτισις τῶν πραγμάτων διὰ πομπωδῶν λέξεων καὶ εἰκόνων καὶ φληνάφων μεταφορῶν, ἀλιζομένη μὲν συχνότατα ὑπὸ ἀλαζονικῆς περιαιτολογίας καὶ αὐθάδους καταφρονήσεως πάντων τῶν ἄλλων διδασκάλων τοῦ ἔθνους(α), κησμουμένη δὲ

(α) Ἰδὲ τῆς Πραγμ. αὐτοῦ σελ. 86—87. καὶ 94—104.

πανταχοῦ ἀκρίτως διὰ ποικίλων γνωμῶν ἐκ τῆς ἐπιπολαίου σπουδῆς τῶν ἀρχαίων, ἀποτελεῖ ὄγκον τινὰ τερατώδη, ὅστις καταβάλλει τὴν ὑπομονὴν παντὸς λογικοῦ ἀναγνώστου, διότι οὐδαμοῦ σχεδὸν βλέπει οὗτος διέξοδον πρὸς ὀρισμένον τέρμα, ἀναγκάζεται δὲ καθ' ὅλην τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ βιβλίου τούτου καὶ ἄκων ν' ἀναμιμνήσκηται διαρκῶς τοῦ δικαίου χαρακτηρισμοῦ, ὃν ὁ σοφὸς ἱστορικὸς Ἄγγλος Gibbon τῆς τῶν Βυζαντινῶν γλώσσης ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς πτώσεως αὐτῶν ἐποίησεν, ἀποφαινόμενος περὶ τούτων ὡδε: α' Ἐκράτουν εἰς τὰς νεκρὰς χεῖρας τῶν τοῦς Θεσαυροῦς τῶν πατέρων αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν εἶχον τὸ πνεῦμα, ὑπερ ἐδημιούργησε καὶ προήγαγε τὴν ἱερὰν ταύτην κληρονομίαν. Ἄνεγνισκον, ἐνεκωμιάζον, ἐποιοῦν διαφόρους ἐπιτομὰς αὐτῶν, ἀλλ' αἱ ἐκνευρισμένοι ψυχαὶ αὐτῶν ἐφαίνοντο ὅτι ἦσαν ἀνίκανοι νὰ σκέπτονται καὶ νὰ αὐτενεργῶσιν. Οὐδεμία ἰδέα προστέθη εἰς τὸ σύστημα τῶν θεωριῶν τῆς ἀρχαιότητος καὶ διάδοχοι μαθηταὶ στερούμενοι πάσης αὐτενεργείας ἐγένοντο ἐν τῇ σειρᾷ αὐτῶν στερεότυποι διδάσκαλοι τῆς ἐπομένης ἀπράγμονος καὶ νοθρᾶς γενεᾶς. Οὐδὲν ἱστορικὸν πόνημα, οὐδὲν φιλοσοφικὸν ἢ φιλολογικὸν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἠδυνήθη νὰ καταστῇ ἄξιον μνήμης εἴτε διὰ γνήσιον κάλλος τοῦ ὕφους καὶ τῶν αἰσθημάτων ἢ διὰ πρωτοτυπίαν τῶν ἰδεῶν ἢ καὶ δι' εὐτυχῆ μίμησιν . . . . . Ἄνὰ πᾶσαν σελίδα προσκρούει ἡ καλαισθησία καὶ ἡ κρίσις ἡμῶν εἰς τὰς πομπώδεις καὶ ἀπὴρηχαιωμένας λέξεις, εἰς τὸ ἐντεταμένον καὶ συγκεχυμένον τῆς φρασεολογίας, εἰς τὴν δυσαρμονίαν τῶν εἰκόνων, εἰς τὰ παιδαριώδη ἀθύρματα τῶν ἀπειροκάλων καὶ ἀνοήτων κοσμημάτων καὶ εἰς τὴν κατάπανον προσπάθειαν νὰ ἐξαρθῶσι μὲν αὐτοί, νὰ καταπλήξωσι δὲ τοὺς ἀναγνώστας καὶ νὰ καλύψωσι τετριμμένας γνώμας μὲ τὰν καπνὸν τῆς ὑπερβολῆς. Ὁ ἀναγινώσκων τὸ βιβλίον τοῦ κ. Χ. Π. εἰπέτω εἰλικρινῶς ἂν δὲν εὕρισκει αὐτὸν ὀλόκληρον ἐν τῷ ἀνωτέρῳ χαρακτηρισμῷ τοῦ διασήμου τούτου ἱστορικοῦ.

Ἄλλὰ δὲν ἀντιφάσκουσι μόνον οἱ λόγοι τοῦ κ. Χ. Π. πρὸς τοὺς ἰδίους ἑαυτοῦ λόγους, ἀλλὰ ἀναιροῦσι καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ τὰς ἑαυτοῦ ἀρχάς. Πάντας μὲν τοὺς ἄλλους δριμύτατα ἐλέγχει ἐπὶ ξενοφιλία, κεραυνοβολῶν κατὰ τῶν κεφαλῶν αὐτῶν τὰ φοβερά τὰδε: «Καὶ καταναλίσκομεν χρήματα ἐκ τῶν ἰδρώτων τοῦ λαοῦ προερχόμενα καὶ ἀναμένομεν τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀξίαν τῶν καιρῶν τὴν ἀναμόρφωσιν καὶ προσδοκῶμεν τῆς ἐλληνίδος νεολαίας τὴν ἐλληνοπρεπεῖά διὰ πλάσιν παρὰ σχολείων, ἐν οἷς ἢ ἐκ τῶν μαυροκιτρίνων τετραδίων ξηρὰ ὑπαγόρευσις παιδαγωγικῶν γνωμῶν, ἐκ τῶν πρώτων προστυχόντων ξένων συγγραφέων συρραφειῶν, εἶναι ἡ κυριωτάτη εἰ μὴ

καὶ ἡ μόνη τῆς διδασκαλίας μορφή. Τί ἀναμένει τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων παρὰ διδασκάλων ἐθισθέντων νὰ τιμῶσι καὶ τὸν εὐτελέστατον γερμανὸν ἢ γάλλον παιδαγωγικῶν νοιδίων καὶ πραγματικῶν συγγραφέα, τέλειον δὲ ἀγνωσύντων τῶν Πλάτωνα . . . ; Παρὰ νεανίσκων δὲ ἐπτοκλήτων πρὸς πᾶν ξένον δὲν εἶναι παράλογον νὰ ἀναμένῃ τις φρόνημα ἐθνικὸν ἢ ὀρθογνημοσύνην ἢ ἐθνικὴν ἐργασίαν ἢ μετριοφροσύνην ἢ ἀφοσίωσιν εἰς τὸ καθήκον καὶ τὴν πατριδα ἢ ἐνότητά ἐν τῇ ἐθνικῇ ἐκπαιδεύσει ; » καὶ ἀμέσως κατωτέρω: «Θέλομεν νὰ διδάξωμεν ἐν τῇ γεωγραφίᾳ τὸ πάτριον ἡμῶν ἔδαφος καὶ δίδομεν ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἑλληνοπαίδων μεταγλωττίσματα τῶν γαλλικῶν ἢ γερμανικῶν ἐγχειριδίων»! σελ. 218. καὶ παρακατιῶν λέγει: «Ὡς ἂν νὰ μὴ ἦσαν κατὰ μέτρα τὰ τῶν προγόνων ἡμῶν συγγράμματα ὕλης σφόδρα τῶν νεαρῶν ἑλληνοπαίδων παιδευτικῆς, καταχεύομεν εἰς τὸ ἔλεος ἀνθρώπων ἐκ τῶν ψυχίων τῆς τραπέζης τῶν πατέρων ἡμῶν ἀποζώντων». σελ. 219, καὶ ἀλλοχοῦ: «Ἐπὶ αἰῶνας πολλοὺς ἔθρεψαν τὴν διάνοιαν ὅλου τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου τὰ τῶν προγόνων ἡμῶν συγγράμματα καὶ ἔτι καὶ νῦν τρέφουσι καὶ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα θὰ τρέφωσιν αὐτήν, καὶ μόνον τὰ ἡμέτερα τέκνα δὲν δύνανται νὰ εὗρωσι τροφήν ἐν αὐταῖς ; Δὲν ὑπάρχει γνησίως ἑλληνικὴ ὕλη πρὸς σύνταξιν ἐνός ἑλληνικοῦ ἀναγνώσματος καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ καταφεύγωμεν εἰς τὰ γαλλικὰ καὶ γερμανικὰ ἀναγνωσματάρια ; Ἐὰν δὲν ἐντραπώμεθα τὸν κόσμον, δὲν φοβούμεθα τοῦλάχιστον τὸν ἡεὸν διὰ τὸ ἀνόσιον ἔργον, ὅπερ πράττομεν, προσδοκιοῦντες ἐξ ἀπαλῶν ὀνύγων τὴν ἐκφυλισμὸν τῶν νεαρῶν γενεῶν τοῦ ἔθνους ἡμῶν ; εἶναι αἰσχρὸς ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων, ὡς ποταποὶ τινες λιποδύται ἀκροποδητὶ εἰς τὰ τῶν ξένων συγγράμματα ὑπεισερχόμενοι ἀπνευστὶ ν' ἀρπάζωμεν πᾶν τὸ προστυχόν, μεταμορφοῦντες δ' εἶτα τοῦτο νὰ παρουσιάζωμεν αὐτὸ εἰς τὸ ἔθνος ὡς τροφήν τῆς ψυχῆς τῆς ἑλληνικῆς κατάλληλον.» σελ. 223—224. Ἀλλὰ καὶ ἐν σελ. 274—275 λέγει μετὰ ἄλλων καὶ τάδε: «Ὅ,τι ὑγιὲς καὶ ὀρθὸν ἐν τῇ βίῳ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ ἔχομεν ἡμεῖς οἱ νεώτεροι, εἶναι ἢ πιστὴ ἀντιγραφή καὶ ἀπομίμησις τῶν ἀρχαίων ἢ ἀνάπτυξις ἀρχῶν καὶ σπερμάτων ἀρχαίων' πᾶσα ἀπὸ τούτων παρεκτροπὴ εἶναι πλάνη τοῦ πνεύματος, εἶναι ὄλεθρος τοῦ βίου. Ἐκεῖ ἐζήτησαν ἀνεκαθεῖν καὶ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐκεῖ ζητοῦσιν ἔτι καὶ νῦν καὶ θὰ ζητῶσιν ἔστ' ἂν ὕδωρ ρέῃ καὶ δένδρεα μακρὰ τεθῆ. ἰη (μὴ παραξενεύησαι, ἀναγνώστα, διὰ τὰ τοιαῦτα, διότι ἡ χρῆσις ἀρχαίων βήσεων καὶ γνωμῶν παρὰ τῷ συγγραφεὶ γίνεται συνήθως ὡς περ ἢ τῶν βητῶν τοῦ Ἡαλτηρίου παρὰ τῷ Παπατρέφᾳ τοῦ Κοραῆ) τὰ εὐγενέστερα τῶν ἐν ἀνθρώποις πνευμάτων

πάντοτε τὴν ὑγιᾶ τροφήν τῆς διανοίας καὶ τὰ ὀρθὰ παραγγέλματα τοῦ βίου αὐτῶν. (Τὸν δὲ λόγον τοῦ Θεοῦ, τὰς Ἀγίας Γραφὰς εἰς οὐδὲν λογιζονται ;) Μόνον οἱ τὸ λαμπρὸν φῶς τοῦ ἡμετέρου γένους ἀποσβεννόντες ἡμεῖς ἠλιθίως χάσκοντες πρὸ παντὸς ἐξωθεν ἐρχομένου, ἀταλαιπώρως καὶ ἀβασανίστως καταπίνομεν πᾶν τὸ εἰς τὸ κεχινὸς στόμα ἡμῶν ἐμπεσόν. Καὶ σεμνοπροσωποῦμεν καὶ ἀκκιζόμεθα καὶ λαβροστομοῦμεν, περιλείμματά τινα ἐκ ταύτης τῆς ξενικῆς σοφίας συγκολλῶντες, καὶ λυγιζόμεθα καὶ συστρέφομεν τὸν αὐχένα (ὑπόμεινον, φίλε ἀναγνώστα,) ἐκ ψυχίων οὕτω φαύλων τρεφόμενοι, ἐνῷ πληροῦται διὰ τῆς ἡμετέρας ταύτης καταπτύστου ξενοφιλίας (ὑπόμεινον καὶ τὸ κατὰ πτυσμα τοῦτο, φίλε ἀναγνώστα, ἐκ γὰρ παιδαγωγῶν τῶν μάλα δεινῶν καὶ σπουδαίων, δικαίως δὲ βρενθιομένου καὶ ἀγανακτοῦντος προέρχεται' συγγνωστὴ δὲ καὶ ἱερὰ ἡ ἐθνικὴ ἀγανάκτησις.) ὁ βίος ἡμῶν ἀκοσμίας καὶ ἐκσπῶνται αἱ ρίζαι τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἰδιοφυΐας καὶ διασαλεύονται τὰ θεμέλια καὶ τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως ἡμῶν ἔτι.»

Διὰ πάντων λοιπῶν τῶν λόγων τούτων καὶ πολλῶν ἄλλων ὁμοίων τούτοις, κατεσπαρμένων δι' ὅλης τῆς πραγματείας αὐτοῦ, δριμύτατα μὲν καὶ ἀγνωμονέστατα κατηγορεῖ τῶν ξένων, πικρότατα δὲ ἐλέγχει τοὺς Ἑλληνας διδασκάλους καὶ γονεῖς ἀεπὶ τῇ καταπτύστῳ αὐτῶν ξενοφιλίᾳ ! » Καὶ ὅμως αὐτὸς οὗτος πρῶτος, οὐ μόνον ὡς Ἑλλήν διδάσκαλος, ἀλλὰ καὶ ὡς Ἑλλήν γονεὺς καὶ πατὴρ τέκνων, διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ τάναντία ἀποδείκνυται ποιῶν τε καὶ παθὼν' διότι ὡς Ἑλλήν μὲν διδάσκαλος ἐπὶ πολλὰ ἔτη, πρὶν ἀπέλθῃ εἰς τὴν ξένην Γερμανίαν, οὐδὲν διέφερε τῶν ἄλλων διδασκάλων, οὐς νῦν τόσον ἀσπλάγχχνως ἐξευτελίζει, οὐδέποτε δὲ ἐσκέφθη τότε ἀφ' ἑαυτοῦ ν' ἀντλήσῃ σοφίαν ἐκ τῶν ἀρχαίων, οὐς μόνους συνιστᾷ νῦν ἀποκλειστικῶς κατὰ παντὸς ξένου ὡς πηγὴν τῆς σοφίας καὶ σωτηρίας ἡμῶν, ἵνα ἕκτοτε σώσῃ τὸ ἔθνος ἀνευ τῆς μετὰ τῶν ξένων γνωριμίας αὐτοῦ, πρὸς ἣν τοσαῦτα ἔδαπάνησεν ὁ πρὸς διὰδοσιν τῶν Ἑλλήν. Γραμμάτων Σύλλογος δι' αὐτόν' μόνον δὲ, ἀφοῦ ἀπῆλθεν εἰς τὴν ξένην Γερμανίαν, ἐδιδάχθη νὰ ψελλίζῃ τὴν ξένην Γερμανικὴν, συνανεστράφη μετὰ τῶν ξένων Γερμανῶν, ἀνέγνωσε ξένα γερμανικὰ συγγράμματα καὶ εἶδε τὰ ξένα γερμανικὰ σχολειακὰ πράγματα, μόνον τότε πρῶτον, ὑπὸ τῶν ξένων κεντούμενος, καὶ τοὺς ξένους μιμούμενος, οὐς νῦν ἀγνωμόνως καὶ βαναύτως ὑβρίζει, ἠρξάτο καὶ αὐτὸς πρῶτον νὰ ἐκτιμᾷ καὶ νὰ νοῆ τοὺς ἀρχαίους, οὐς νῦν πρῶτον τοσοῦτον θαυμάζει καὶ ἐξυμνεῖ. Ἔως Ἑλλήν δὲ γονεὺς τὰ ἴδια ἑαυτοῦ φίλτατα τέκνα δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τὰ πρότυπα ἐθνικὰ ἐκπαιδευτήρια, εἰς ὧν τὴν ὀργάνωσιν αὐτὸς ὁ ἴδιος διὰ τῆς διδα-

σκαλίας καὶ τῶν φώτων αὐτοῦ συνετέλεσεν, ἅπερ εἰσὶν ἄρα πάντα ἔθνικὰ, γνήσια Ἑλληνικὰ καὶ πάντῃ ἀμειγῆ ξενισμοῦ, ἐν οἷς μόνον ἡ γνησία ἔθνικὴ Ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις παρέχεται διὰ διδακτικῆς ὕλης καὶ γλώσσης ὄντως γνησίας ἔθνικῆς Ἑλληνικῆς, καὶ πρὸς ἃ καλεῖ καὶ προτρέπει πάντας τοὺς γνησίους Ἕλληνας, ἀποτρέπων αὐτοὺς τῶν ξένων καὶ ὀθνείων, ἀλλὰ προὔτιμησε δι' ἑαυτὸν νὰ πέμπῃ τὰ ἴδια ἑαυτοῦ τέκνα μέχρι τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτῶν, πρὶν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐμπεδωθῶσιν εἰς τὰ πάτρια, εἰς ἄλλην σχολὴν ξένην καὶ ἀλλοεθνῆ ἐν μέσαις Ἀθήναις (!!), τὴν ὁποίαν ξένοι Ἰδρυσαν καὶ διατηροῦσι χάριν τῆς ἔθνικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἑαυτῶν τέκνων, ἵνα μὴ ἐκφυλίζωνται ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις, καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ξένοι διδάσκαλοι διδάσκουσιν ἐν ξένῃ γλώσσῃ, καὶ διὰ ξένων μέσων, βιβλίων καὶ τρόπων. Εἰς τοιαύτην σχολὴν ἐπεμψεν ὁ κ. Χ. Π. τὰ ἑαυτοῦ τέκνα, ὡς περ εἶ ἦν καὶ αὐτὸς τῶν βλοσυρῶν ὁμογενῶν τις, οὗς καὶ αὐτοὺς πικρῶς ἐλέγχει βεβαίως ἐπὶ τῇ ξενοφιλίᾳ αὐτῶν ταύτῃ τῇ κ α τ α π τ ὄ σ τ ω.

Διὰ τῶν ἰδίων ἄρα ἔργων καὶ τῶν ἰδίων παραδειγμάτων αὐτοῦ ὁ κ. Χ. Π. ὁ πικρότατος καὶ ἀσπλαγχνότατος πάντας τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἐπὶ τῇ ξενοφιλίᾳ ἐλέγχων καὶ προτρέπων αὐτούς, ἀν τὸν κόσμον δὲν ἐντρέπονται, τοῦλάχιστον τὸν Θεὸν νὰ φοβῶνται διὰ τὸ ἀνίστοιον ἔργον, ὅπερ πράττουσι προδοποιοῦντες ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων τὸν ἐκφυλισμὸν τῶν νεαρῶν γενεῶν τοῦ ἔθνους, δὲν δίδει παντὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἐξαγάγῃ δικαίως ἐκ τούτου ὡς ἀλάνθαστον συμπέρασμα δυοῖν ὄψον, ἢ ὅτι δηλαδὴ ὁ κ. Χ. Π. πρῶτος αὐτὸς οὔτε ἀνθρώπους ἀιχύνεται, οὔτε τὸν Θεὸν φοβεῖται ἐφ' οἷς τοὺς ἄλλους ἐλέγχει, ἢ ὅτι, αὐτὸς ὑπὸ τῶν ξένων καὶ διὰ τῶν ξένων νῦν τὸ πρῶτον κεντούμενος, ἀφυπνιζόμενος καὶ φωτιζόμενος, τοὺς ξένους καὶ τὰ ξένα νῦν πρῶτον γνωρίσας καὶ μιμούμενος καὶ τὴν κλειδα τῶν ἱερογλυφικῶν τ. ἐ. τὴν γνῶσιν τῆς ξένης γλώσσης τῶν Γερμανῶν εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ νῦν τὸ πρῶτον αὐτὸς βαλὼν καὶ δι' αὐτῆς, τυφλὸς πρότερον ὢν, τὸν ἕτερον ἤδη ὀφθαλμὸν αὐτὸς ὑγιαίνων, σκοπιμῶς ἀποτρέπει πάντας τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, γονεῖς, διδασκάλους καὶ μαθητάς, ἀπὸ πάσης ξενοφιλίας καὶ μετὰ τῶν ξένων ἐπιμιξίας, ἵνα, ὅπου τῆς Ἑλλάδος τύχη, αὐτὸς μόνος μετὰ τῶν ὁμοίων αὐτῷ βασιλεύῃ ὡς μονόφθαλμος τῶν κατ' ἄμφω τυφλῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ; ἢ, ἐὰν ταῦτα μὴ οὕτως ἔχωσι, δότω ἡμῖν αὐτὸς ἄλλην τινὰ ἐξήγησιν τῶν τερατωδῶν τούτων ψυχολογικῶν φαινομένων παρὰ διδασκάλῳ τὸν ψυχολόγον παιδαγωγὸν ἐπαγγελλομένῳ! Ἀλλ' αὐτὸ τὸ θράσος, μεθ' οὗ περὶ ἑαυτοῦ μὲν τόσον μεγαλαύτως λαλεῖ, τοὺς δὲ ἄλλους πάντας τόσον βιχναύτως ὑβρίζει,

ἔστιν ἱκανὸν τεκμήριον εἰς ἡμᾶς ὅτι πράγματι περὶ ἑαυτοῦ μὲν τοιαύτην τινὰ μεγάλην, περὶ δὲ τῶν ὁμοτέχων αὐτοῦ τοιαύτην τινὰ μικρὰν ἔχει ἰδέαν. Ἐντεῦθεν δὲ ἐξηγεῖται νῦν λίαν εὐκόλως καὶ τὸ διὰ τί οὔτε ἐν τῷ ἐν Θεσσαλονίκῃ Διδασκαλείῳ, ὅπερ ὁ κ. Χ. Π. διηύθυνεν, ἔπρεπε νὰ διδάσκηται μίαν εἰς τοὺς ἡμετέρους διδασκάλους τοσοῦτον ἀναγκαῖα ξένη γλώσσα καὶ μάλιστα ἡ Γερμανικὴ, οὔτε ἐν Ἀθήναις συνηγόρησέ ποτε αὐτὸς σπουδαίως ὑπὲρ τῆς εἰσαγωγῆς μιᾶς ξένης γλώσσης εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ διευθυνόμενον Διδασκαλεῖον, φοβούμενος βεβαίως μήπως οἱ μαθηταὶ ἐπισκιάσωσι ταχέως τὸν διδάσκαλον ἀντλοῦντες καλαῦτοι ἐκ τῆς αὐτῆς αὐτῷ πηγῆς. Ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ πρὸς τὸν ἐγωῖσμὸν καὶ τὴν ἰδιοτέλειαν τάσεως τοῦ ἀνθρώπου τούτου πηγάζει ἀναμφισβότως καὶ τὸ σχέδιον αὐτοῦ, ὅπερ ἐν σελ. ζ' καὶ 230 τῆς Πραγματείας αὐτοῦ ὑποβάλλει τῇ Κυβερνήσει περὶ ἰδρύσεως παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας ἀσυμπαγοῦς θιάσου, ἀμεταστάτου καὶ τέλεον ἀνεξαρτήτου ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν ἀρίστων ἐπιστημόνων τῶν πολυχρόνιον διδακτικῆν ἐμπειρίαν καὶ μακροχρόνιον διδασκαλικὴν πείραν ἐχόντων, ὅστις αὐτὸς μόνος ἄπασαν τὴν ἔθνικὴν ἐκπαίδευσιν αὐτοκρατορικῶς ἐς αἰὶν νὰ διέπῃ. Ἐπειδὴ δὲ, ὅσάκις θέλῃ νὰ δώσῃ βαρύτερον κῦρος εἰς τὰς περὶ παιδείας γνώμας αὐτοῦ, συνηθίζει πάντοτε νὰ ἐπικαλῆται μὲν εἰς βοήθειαν ἑαυτοῦ τὴν μακροτάτην πείραν του διὰ φράσεων, οἷαί εἰσιν αἵδε: «ταῦτα ἐπρέσβευσα διὰ παντὸς τοῦ μακροῦ μου διδασκαλικοῦ βίου,» καὶ ἀλλαχοῦ: «πολλάκις εἶπον ἐκ μακροτάτης διδασκαλικῆς πείρας πεισθεῖς,» καὶ ἀλλαχοῦ: «ἐπὶ δεκαπενταετίαν λέγοντες καὶ γράφοντες ταῦτα» (α), νὰ ἐπαναλαμβάνῃ δὲ ταῦτα κατὰ κόρον δι' ὅλης τῆς Πραγματείας αὐτοῦ, εὐκόλως δύναται ἕκαστος ἐκ τούτου νὰ εἰκάσῃ ὅτι ὁ κ. Χ. Π. χαρακτηρίζων πρῶτον τοὺς ὀλιγίστους ἄνδρας τοὺς ἀπαρτίστοντας τὸν ἀνώτατον καὶ ἀμετάστατον ἐκπαιδευτικὸν θίασον, εἶτα δὲ ἀμέσως ἀπονέμων ἑαυτῷ τὸν αὐτὸν χαρακτηρισμὸν, ἐν ὑπερθετικῷ μάλιστα βαθμῷ, προτείνει οἷον αὐτὸς ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦδε ὡς τὸν μόνον φυσικὸν πρόεδρον τοῦ θιάσου τούτου.

Ἀλλ' ἀλήθεια! διὰ τί ὁ κ. Χ. Π. ὀνομάζει τὸ ἀνώτατον τοῦτο ἐκπαιδευτικὸν σῶμα *θίασον* καὶ δὲν ὀνόμασεν αὐτὸ ἐπιτροπὴν ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων; ἐποίησε τοῦτο ἄρα γε ἀπλῶς καὶ ἀσυνειδήτως ἐκ τῆς πρὸς τὴν καινο-

(α) Ἴδε Πραγμ. Χ. Π. σελ. η', 93—100 καὶ ἀλλαχοῦ. Ὅστις θέλῃ νὰ ἀπαγγεῖλῃ τὰς μεγαλαύτους καὶ ἀλαζονικὰς ταύτας περιαιτολογίας τοῦ κ. Χ. Π. τονίζων ἐκαστὴν λέξιν ἰδίᾳ καὶ σύρων τὴν φωνὴν μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος τῇ κ. Χ. Π. στόμφου καὶ τόνου, ἔστιν βεβαίως ὅτι δύναται νὰ παῖξῃ ἄριστα τὸ πρόσωπον ὑποκριτοῦ ταρτούρου.

λογίαν μανίας αὐτοῦ, ἢ ἠθέλησεν ἐνταῦθα διὰ μιᾶς καὶ μόνης μεταφορᾶς νὰ δημοσιεύσῃ ἀπὸ τοῦδε καὶ τὸ πρόγραμμα τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ ὡς ἐπίδοξος πρέεδρος τοῦ θιάσου καὶ νὰ προῦποδείξῃ τοῖς μέλλουσι συνθιασώταις ὅτι δὲν πρέπει νὰ νομίζωσιν ὅτι πρόκειται τὸσον περὶ συνεχῶν κήπων, μύχθων καὶ αὐπνιῶν τῶν μελῶν τοῦ θιάσου, ἀλλ' ὅτι συχνότερον θὰ θύωσι μάλ-
 λον τῷ Βάκχῳ, ἐπόμενοι τῇ περὶ τῆς ὕλης καὶ τοῦ δημοσίου πλοῦτου θεωρίᾳ τοῦ κ. πρῆδρου αὐτῶν, καθ' ἣν βεβαίως καὶ τὸ πνεῦμα τότε μόνον ἐκπληροῖ πιττότερον καὶ ἀκριβέστερον τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκον καὶ τὸν προηρισμὸν του, ἵτεχν ὑπὸ καλῶς τρεφόμενης καὶ ἐξοικουμένης διὰ τοῦ ἰδρώτος τοῦ λαοῦ καλίας ἐνισχύηται τε καὶ ἐμπνέεται; Ἴάν ἡ εἰκασίς ἡμῶν αὕτη ἦναι ὀρθή καὶ δικαία, τότε εὐκόλως νοοῦμεν καὶ διὰ τί ὁ κ. Χ. Π. εὐ-
 χεται νὰ ἠγεῖρετο ὁ Ἀριστοτέλης ἐκ τῶν τάφων, ἵνα, ἀναιρῶν τὴν διδά-
 σκαλον αὐτοῦ Πλάτωνος καὶ ἄλλου; τοὺς ἰδεολόγους καὶ τὸν Χριστιανισμὸν μετὰ τῶν ἰδανικῶν, διςκαλίπῃ ἀπὸ περάτων ἕως περάτων εἰς πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα, νὰ ἐγκαταλίπῃ πλέον τὰ εἶδη, τὰς ιδέας καὶ τὰ ἰδανικά καὶ νὰ ἀφοσιωθῇ εἰς τὴν ὕλην, τὰ ὄντα, τὰ πράγματα καὶ τὴν πρακτικώ-
 τητα τοῦ βίου. Ἐν τοῖς καθ' ἡμῶν χρόνοις, λέγει ὁ κ. Χ. Π., ἔτο ἀναγκαῖ-
 ὄντων νὰ ἐξηγεῖτο ἐκ τῶν τάφων ὁ Ἀριστοτέλης, ὅπως λάβῃ τὴν Τυρση-
 νικὴν αὐτοῦ σάλπιγγα, ἵνα ἀπὸ περάτων ἕως περάτων ἀκουσθῇ καὶ αὐτὸς ἢ
 διάτῃρος αὐτοῦ φωνή: «τὰ γὰρ εἶδη χαίρετω· τερατίσματα γὰρ ἔστι...
 τὸ δὲ λέγειν παραδείγματα αὐτὰ εἶναι καὶ μετέχειν αὐτῶν τᾶλλα, κενολο-
 γεῖν ἔστι καὶ μεταφορᾶς λέγειν ποιητικᾶς· τί γὰρ ἔστι τὸ ἐργαζόμενον πρὸς
 τὰς ιδέας ἀποβλέπον;» Ἄν καὶ τὸ σάλπισμα τοῦτο, ὡς εὐχεται αὐτὸ ὁ κ.
 Χ. Π. οὐδενὶ τῶν θνητῶν δέδοται, ἀλλ' ἐπεφυλάχθη ἀπὸ καταβολῆς κήσμου
 μόνον εἰς τὸν Χριστόν, αὐτὸς μόνου τὸ σάλπισμα ἠκούσθη καὶ θ' ἀκούεται
 εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, κατὰ δὲ τοῦ σαλπίσματος αὐτοῦ ὠδέποτε
 ἰσχύει τὸ Ἀριστοτέλειον σάλπισμα, ἐν ταύταις δικαίως δύναται νὰ ἀπορήσῃ
 τις πῶς ὁ Χ. Π. τοιαύτην εὐχὴν ποιούμενος, τὸσον περὶ αὐτῆς αἴας ἐστὶ,
 δὲν ἐσκέφθη οὐδ' ἐράπαξ τοῦλάχιστον καὶ δυσάρεστον τινὰ περίπτωσιν δι' ἑαυ-
 τὸν καὶ τὸν περὶ ἑαυτὸν θιάσον, μήπως διαλαθῇ τὸ ἰσχυρὸν σάλπισμα τοῦ
 Ἀριστοτέλους ἀφυπνίτη ἐξαίρτης ἐκ τῶν τάφων τὴν ἕτερον τῶν ποιητῶν
 ἀδελφῶν Σούτσων, καὶ τότε αὐτός, ἀναστὰς ἐκ τοῦ τάφου, τρέψας καλῶς τοὺς
 ὀφθαλμούς, ἰδὼν τὰ περὶ ἑαυτὸν ἐν μέσαις Ἀθήναις, τῷ πανδιδακτηρίῳ τούτῳ
 συμπάτης τῆς Ἑλλάδος, τελοῦμενον, δραξάμενος καὶ αὐτὸς ἐτέρως Τυρσηνικῆς
 σάλπιγγος καὶ ἐπὶ τὴν Λυκαῖον ὄρομαῖος ἀνελθῆς, σαλπίσση καὶ αὐτὸς

καὶσὴ δυνάμει, οὐχ ἵνα ἀκουσθῇ βεβαίως ἀπὸ περάτων ἕως περάτων, διότι
 φειδόμενος τῆς τοῦ ἔθνους ὑπολήψεως δὲν θέλει ν' ἀκούσῃ καὶ οἱ ξένοι,
 ἀλλ' ἵνα ἀκουσθῇ μόνον ἀπ' ἄκρου ἕως ἄκρου τοῦ ἱεροῦ ἄστεως τῆς Ἀθηνᾶς
 τὰ γνωστὸν ἐκεῖνο:

«ὦ Ἀθήνα πρώτη χώρα!

Τί . . . . . τρέφεις τώρα;»

Ποῦ τότε θὰ ἐκρύπτετο ὁ πρόεδρος τοῦ ἀνωτάτου καὶ ἀμεταστάτου ἐκπαι-
 δευτικοῦ θιάσου τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας μετὰ τῶν συνθιασωτῶν αὐτοῦ, ὁ
 τοιαύτας νῦν οὕτως ἀναιδῶς πρεσβεύων καὶ διαδίδων ἀρχὰς περὶ τοῦ τελι-
 κοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας; Ἀλλ' ὤμεν ἐξ ἄλ-
 λου καὶ δίκαιοι πρὸς τὸν κ. Χ. Π. καὶ ὀμολογήσωμεν ὅτι τὴν πραγματείαν
 αὐτοῦ χαρακτηρίζει καὶ ἰδιοφυῖα τις σπανία, ἥδε:

Ὁ κ. Χ. Π. ἦν ἀνέκαθεν, ὡς γνήσιον παιδί παπᾶ, καὶ πρὶν ἰδῆ τὴν Γερμα-
 νίαν, πολέμιος ἄσπονδος καὶ ἐχθρὸς ἀδιάλλακτος τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὃν ἐθεώ-
 ρει κατὰ μίμησιν πολλῶν μεγάλων δυστυχῶς διδασκάλων τοῦ ἔθνους ὡς κα-
 ρικατοῦραν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἐνόμιζεν ἕκτοτε ἤδη ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐκρι-
 ζώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκ τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ διὰ τῆς διδασκα-
 λίας τοῦ καθαροῦ μόνον ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ ἔσται δυνατὴ ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν
 ἀναγέννησις· ἠγανάκτει δὲ ἕκτοτε ἤδη ὡς διδάσκαλος κατὰ παντὸς ἄλλου
 διδασκάλου τονίζοντος τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τοῦτον τιθεμένου ὡς βάσιν καὶ
 τέρμα τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἐπειτα δὲ, ἀφοῦ ἐλθὼν εἰς Γερμανίαν εἶδε
 τὴν ἐλευθερίαν μεθ' ἧς οἱ ἐπιστήμονες ἐκεῖ ἐκφράζονται περὶ τῶν θρησκευτι-
 κῶν αὐτῶν πεποιθήσεων, ἐσκέφθη ὅτι καὶ αὐτὸς ἠδύνατο κατὰ μίμησιν ἐκεῖ-
 νων, χωρὶς νὰ λάβῃ καλῶς ὑπ' ὄψιν τὴν θέσιν, τὴν κατάστασιν, τὴν ἱστορίαν
 καὶ τὸ μέλλον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, νὰ ἐκφράσῃ δημοσίᾳ, ὡς καινοτόμος ἐν
 τῷ ἔθνει αὐτοῦ παιδαγωγός, τὰς περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς ἐθνικῆς ἐκ-
 παιδεύσεως γνώμας αὐτοῦ. Καὶ ἡ μὲν φιλοδοξία του αὕτη καὶ ἡ καρδία του
 βεβαίως παρώρμα αὐτὸν ἐπανελθόντα ἐκ Γερμανίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ
 δραξῆται αὐτὸς ἀμέσως τῆς Τυρσηνικῆς σάλπιγγος καὶ νὰ βοήσῃ πρὸς σύμ-
 पासαν τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν ὡς ἄλλος Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης, ἀκάτω ὁ
 Χριστιανισμός! Ζήτω μόνον ὁ καθαρὸς καὶ ἀμιγῆς ἀρχαῖος Ἑλληνισμός! Ἐ
 Ἀλλ' ἡ κοιλία αὐτοῦ, ὑπὲρ τὸ δέον ἤδη ἐξοικειωθείσα πρὸς τὸν ζῦθον καὶ
 τὴν γερμανικὴν εὐζωίαν, ἀντέστη γενναίως εἰς τὴν γενναίαν ταύτην παύρη-
 μασιν τῆς καρδίας αὐτοῦ καὶ κατήγγειλεν αὐτὴν ἐνώπιον τῆς φρονήσεως αὐ-

τοῦ λέγουσα: ἀεὶν ὁ δεσπότης ἡμῶν προσβάλλη τὴν χριστιανισμὸν ἐν τοῦ ἐμφανούς, καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ σύνοδος τῆς Ἑλλάδος ἀπαιτήσῃ τὸν διὰ παντός ἀποκλεισμὸν αὐτοῦ ἀπὸ πάσης δημοσίας θέσεως, τότε ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ ὑποφέρω πλέον τὴν πείναν, μήτε νὰ ἐνισχύω καὶ νὰ ἐμπνέω τὸ πνεῦμα αὐτοῦ πρὸς τὰ γενναῖα, ἀκούσασα δὲ ταῦτα ἡ φρόνησις καὶ δικάζουσα μεταξὺ τῆς καρδίας καὶ τῆς κοιλίας τοῦ κ. Χ. Π. καὶ ἐπὶ πολὺ διασκεφθεῖσα ἐδικαίωσε τὴν κοιλίαν λέγουσα: αὕτη ἐστὶ τὸ πᾶν, τὸ πᾶν ἐν τῇ ὕλῃ, διὰ τῆς ὕλης καὶ πρὸς τὴν ὕλην, τέλος, ἀρχὴ καὶ μέτρον πάντων αὐτῆ, αὐτὴ ὀρίζει τὴν θέλησιν καὶ τὴν ἐνέργειαν ἡμῶν, ἐξ αὐτῆς ἐξήλθομεν, ἐν αὐτῇ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, καὶ εἰς αὐτὴν θὰ ἐπανέλθομεν· ἀρχὴ ἔχει δικαίον ἡ κοιλία φροντίζουσα ἐν πρώτοις περὶ τῆς ἑαυτῆς ἐξασφαλίσεως». Ἄρα δικαίον εἶχον καὶ ἐγὼ, εἶπε τότε ὁ κ. Χ. Π., τὴν συναγωγὴν ὡς πλείστων ἐπιγεῖων ἀγαθῶν ὄρσας ὡς προσημασμένον πάσης τῆς ἐπιγεῖου ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦτο δικαίως θέσας ὡς τελικὸν τέρμα καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας! ἐφαρμόσωμεν λοιπὸν τὸ παιδαγωγικὸν ἡμῶν τοῦτο ἀξίωμα πρῶτον ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν». Ἄλλ', ἵνα μὴ δυσαρκεστήσῃ ἡ φρόνησις τοῦ κ. Χ. Π. καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, διενόηθη ὅπως ἐξεύρη ἰδίῳ τινι τρόπῳ ἵνα ἐκπληρωθῇ καὶ αὐτῆς ὁ κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ πόθος ἄνευ κινδύνου τινὸς διὰ τὴν κοιλίαν. Καὶ ἐν τούτῳ νῦν ἐγκεῖται ἡ ἑκτακτος ἰδιοφυΐα, ἡ χαρακτηριζουσα τὴν πραγματείαν αὐτοῦ. Ἐσκέφθη λοιπὸν καὶ ἐπέσθη ὅτι τὸ ἀσφαλέστερον μέσον ἵνα ἀκινδύνως προσβάλλῃ τὸν Χριστιανισμὸν διὰ τῆς πραγματείας αὐτοῦ ἦτο διπλοῦν, πρῶτον μὲν νὰ ὑποκριθῇ ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ ἔθνικὸν συγγραφέα ζήσαντα περίπου κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας πρὸ ἢ μετὰ Χριστόν, οὐκ εἰδῶτα δὲ τὸν χριστιανισμὸν καθ' ὁλοκληρίαν καὶ προσποιούμενον ὅτι παντελῶς ἀγνοεῖ ἂν ποτε καὶ ἄλλο πνεῦμα καὶ ἄλλο φῶς ἐκτὸς τοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἄλλοθεν ποθὲν ἐπέλαμψεν ἐπὶ τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ δεύτερον νὰ ἐκφράσῃ τὰς γνώμας αὐτοῦ δι' ἁπαξ δις καὶ σπανιότατα εἰρημένων ὀνομάτων καὶ οὕτω καταστήσῃ αὐτὰς καταληπτὰς μὲν μόνον τοῖς αὐτῷ ὑμόφροσι καὶ τοῖς λογίσις, ἀκαταλήπτους δὲ τῷ λαῷ καὶ τοῖς ἱερεῦσιν αὐτοῦ, ἵνα μὴ δικαίως ἐξεγείρῃ καθ' ἑαυτοῦ τὴν ὀργὴν ἐκείνων, παρ' ὧν τρεφόμενος καὶ παχυνόμενος ἵνα προσαγάγῃ τὰ τέκνα αὐτῶν πρὸς τὸν Χριστόν, αὐτὸς, προδίδων τὸν ἄρτον τοῦ ἰδρώτους τοῦ λαοῦ σκωλεύει τὰ παιδιά τοῦ λαοῦ ἔρχεσθαι πρὸς τὸν Χριστόν. Ἰσχυριζόμενος δὲ πολλαχοῦ τῆς πραγματείας αὐτοῦ ὅτι, ὅταν ὑπάρχῃ ἐν τῇ πατρίδι δημοτικὸς πλοῦτος, τότε καὶ οἱ δημόσιοι λειτουργοὶ αὐτῆς, ἐπαρκῶς ἀμειβόμενοι,

μενοι, ἀποβαίνουσι πιστότεροι καὶ μᾶλλον ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἀνάτεθειμένων αὐτοῖς καθηκόντων, πρῶτος αὐτὸς ἀναιρεῖ τὸ ἀξίωμα τοῦτο, διότι αὐτὸς ὁ ἴδιος, καὶ περὶ καλῶς ἀμειβόμενος ὑπὸ τοῦ ἔθνους ἵνα μορφοῖ τὰ τέκνα αὐτοῦ κατὰ Χριστόν, μορφοῖ αὐτὰ κατὰ Χριστοῦ· ἡ ἐννοεῖ ἴσως ὁ κ. Χ. Π. ὅτι καὶ ἡ πίστις εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν ὕλην, ὅτι μέτρον παντός ἡ ὕλη μόνη καὶ ὅτι ἀρχὴ καὶ αὐτὸς θὰ ἐγίνετο πιστότερος, ἂν καὶ τὸ ἔθνος γενναϊότερον ἤμειβεν αὐτόν; Μήπως νομίζῃ ὅτι ὑπάρχει που παρὰ τῷ φύσει ἀπίστῳ τέρμα τῆς πλεονεξίας αὐτοῦ; Μαθέτω ὅτι ὁ Χριστὸς ἔλυσε τὸ ζήτημα τοῦτο εἰπών: σὺ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ καὶ ἐν πολλῷ πιστὸς ἐστὶ καὶ ὁ ἐν ἐλαχίστῳ ἄδικος καὶ ἐν πολλῷ ἄδικός ἐστιν.»

Ἄν ὁ κ. Χ. Π., ὡς περὶ οἱ Ἀλεξανδρινοὶ συγγραφεῖς, οὐκ θέλει νὰ μιμηθῇ, καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν πρώτων πηγῶν συνήγαγε καὶ κατέλεξεν ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ τόσον πολλὰς καὶ σοφὰς γνώμας, ἔπραξε πράγματι καθῆκον ἐπιμελοῦς διδασκάλου «Ἕλληνας, ἐφ' ᾧ καὶ συγχαίρομεν αὐτῷ ἀπὸ καρδίας, ἀλλὰ πολὺ φοβούμεθα μήπως, κατηγορῶν πάντων τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐπὶ ξενοφιλίᾳ καὶ λωποδυτικῇ κλοπῇ τῶν ξένων, αὐτὸς πάλιν πρῶτος ἀσυνειδήτως μετέγραψεν ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ πάσας τὰς τῶν ἀρχαίων γνώμας ἐκ ξένων εἰδικῶν συλλογῶν ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων. Ἄν δὲ ὁ κ. Π., ὡς περὶ ἐπενόησε, ἐπέτυχε καὶ νὰ παιξῇ καλῶς τὸ πρόσωπον ἔθνικοῦ φιλοσόφου συγγραφέως ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ ἢ ἂν μᾶλλον διεκοιμώδησε δι' αὐτῆς λίαν ἐπιτυχῶς τὸν Πλούταρχον, περὶ τούτου δύναται ἕκαστος ἀναγινώσκων τὴν πραγματείαν ταύτην καὶ μόνος νὰ κρίνῃ. Τὸ βέβαιον ὁμοίως εἶναι ὅτι τὸ Πλουτάρχειον ζήλωσαν δόξαν τοῦτο βιβλίον ἀπέθανεν ἤδη καὶ ἐτάφη διὰ παντός ἐν τῇ λήθῃ τῆς ἀνθρωπότητος κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ, καὶ δὲν ἦτο βεβαίως ἀξίον τοῦ κόπου καὶ νὰ ἀναιρέσῃ τις τὰς ἐν αὐτῷ περὶ ἔθνικης ἐκπαιδεύσεως ἀντιχριστιανικὰς γενικὰς ἀρχὰς τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ, καθ' ἃς καὶ μόνος, ὡς πραγματευόμενος καὶ ἡμεῖς τὸ αὐτὸ θέμα, ἐπικρίνομεν ἐνταῦθα τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἐπιφυλαττόμενοι νὰ ἐπικρίνωμεν αὐτόν καὶ κατὰ τὰ ἄλλα ἐν ἄλλῃ ἀφορμῇ. Ἄλλὰ δυστυχῶς δὲν εἶναι αὐτὸς μόνος ὁ τὸ θρασὺ τοῦτο τόλμημα ὡς τολμηρότερος τῶν ἄλλων πρῶτος αὐτὸς ἀποτολμήσας κατὰ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, τῆς πίστεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἦδὲν πρὸ πολλοῦ δικαία ἐσχηματίσθη πλέον παρὰ πολλοῖς πεποιθήσις ὅτι σπεῖρα ὀλόκληρος παρατόλμων καινοτόμων ἔξωθεν τε καὶ ἔσωθεν, οἰκοθέν τε καὶ δημοσιόθεν ὡς ἰδιῶται καὶ δημόσιοι λειτουργοὶ, σκοπὸν τοῦ βίου αὐτῶν προέθεντο νὰ ὑπονημεύσωσι κατὰ μικρὸν τὰ θεμέλια τῆς Χριστιανικῆς πίστεως παρὰ τῷ

Ἑλληνικῶ λαῷ, ἵνα σώσωσιν αὐτοὶ τὴν Ἑλλάδα διὰ μόνου τοῦ καθαροῦ καὶ ἀμιγροῦς Ἑλληνισμοῦ. Σεβόμεθα τὰς πεποιθήσεις τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ ἐκτιμῶμεν αὐτοὺς ἐπὶ τῇ βεβαιότητι ὅτι ἄρμῶνται πρὸς τοῦτο μόνον ἐκ φιλοπατρίας καὶ τῆς σφαλερᾶς δυστυχῶς πεποιθήσεως αὐτῶν, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς μᾶλλον ἐβλάψε ἢ ὠφέλησε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὅτι, εἰ καὶ ὠφέλησε κατὰ τι, νῦν ὁμως, μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νέων κοινωνικῶν ἀρχῶν, εἶναι οὐ μόνον περιττός, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβής, καὶ ὅτι ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος εἶναι δυνατὴ μόνον διὰ τοῦ γνησίου ἀρχαίου κλασικοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, κεκαθαμένου καὶ ἀμιγροῦς πάσης Ἰουδαϊκῆς καὶ Χριστιανικῆς χροιάς.

Νομίζομεν ὅμως ὅτι οἱ τολμῶντες νὰ καινοτομήσωσι παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς σπουδαιότατοις, ἐξ ὧν πάντα τὰ ἄλλα κρέμονται, ὄφειλον ἐν πρώτοις κατ' ἐξοχὴν νὰ ὦσι εἰλικρινέστεροι, εὐγενέστεροι καὶ δικαιοτέροι, ὥστε νὰ μὴ κρύπτονται ὑποκρινόμενοι ἐν δημοσίαις θέσεσι μηδὲ νὰ καταδέχωνται νὰ τρέφονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἵνα δολίως προδίδωσι καὶ ὑποσκάπτωσι τὴν πίστιν αὐτοῦ ἐν ἀγνοίᾳ του, αὐτοὶ μάλιστα φύλακες αὐτῆς ταύτης ὑπ' αὐτοῦ τούτου ταχθέντες. Ἐὰν θέλωσι νὰ μιμηθῶσι τοὺς ἐν τῇ Δύσει ὁμόφρονας αὐτῶν, ὄφειλον ἐν πρώτοις νὰ μιμηθῶσι τούτους κατὰ τὴν εὐγένειαν, τὴν εἰλικρινεῖαν καὶ τὴν γενναιοσύνην αὐτῶν· διότι ἐκεῖνοι οὐδέποτε κρύπτονται ἐν τοῖς κόλποις τοῦ ἔθνους καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῶν, ἵνα, ἐνῶ θηλάζουσιν ἐκ τῶν μαστῶν αὐτῆς ὡς τέκνα, ἐμπέξωσι δολίως ὡς δολοφόνοι τὴν μάχαιραν εἰς τὰ σπλάγχνα αὐτῆς. Ἄς θέσωσι λοιπὸν καὶ οἱ παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς καιροῖς οὕτως ἀκρίτως καινοτομοῦντες τὸ ζήτημα φανερώς, γενναίως καὶ εἰλικρινῶς, ὡς ἐκεῖνοι, ἐπὶ τοῦ τάπητος, ἃς καταστήσωσι τὰς ἰδέας αὐτῶν πρῶτον σαφεῖς καὶ καταληπτὰς εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἔθνους διὰ ζώσης καὶ γραφῆς, ἃς διωχθῶσι πρῶτον, ἃς πεινάσωσιν, ἃς γυμνητεύσωσιν, ἃς μαρτυρήσωσι καὶ ἃς ἐπισφραγίσωσι καὶ αὐτοὶ διὰ τῶν παθημάτων καὶ τοῦ αἵματος αὐτῶν τὴν νέαν αὐτῶν διδασκαλίαν, ἐὰν πράγματι σπουδάζωσιν καὶ ἐὰν ἀληθῶς ἔχωσι πεποιθήσιν εἰς τὴν ὀρθότητα καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς· ἃς ἐνθυμηθῶσι δὲ πρῶτον καλῶς ὅτι διδασκαλία, ἣν ὁ ἀρχηγὸς καὶ διδάσκαλος αὐτῆς ἐπεσφράγισε διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος καὶ ἐπεκύρωσε πρῶτος διὰ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου αὐτοῦ, χιλιάδες δὲ μετ' αὐτὸν ὁπαδοὶ ἐπότισαν τὸ δένδρον αὐτῆς διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν, δὲν ἐκριζοῦται μόνον διὰ λόγων ἀνάνδρων καὶ ἴμισομασημένων· ἃς ἀναλογισθῶσι πρῶτον ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν τῇ Δύσει πρῶτοι καινοτόμοι, ἵνα ἐκριζώσωσιν οὐχὶ τὸν Χριστιανισμόν, διότι τοῦτο οὐδεὶς ποτε τῶν ἀνθρώπων θὰ κατορθώσῃ, ἀλλὰ μόνον τὴν παρανόησιν καὶ τὴν διαστροφὴν τοῦ

Χριστιανισμοῦ, οἷους ἀγῶνας καὶ οἷα μαρτύρια ὑπέστησαν. Ταῦτα πάντα καλῶς πρῶτον ἃς μελετήσωσι, καὶ τότε ἃς ἐπιχειρήσωσι νὰ καινοτομήσωσιν ἐν τοῖς σπουδαιότατοις καὶ τοῖς καιριωτάτοις. Τὸ δὲ δολοφονεῖν οὕτω δολίως ἀπὸ ἐνέδρας λαθὼν κοιμώμενον, ἐμπιστευθέντα δὲ τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ δολοφόνους καὶ ἐπιόρκους φύλαξι καὶ μὴ νοοῦντα μηδὲ ἔχοντα συνείδησιν τῶν τελομένων περὶ ἑαυτὸν, ἐν σκότει δὲ καὶ ἀμηχανίᾳ εὐρισκόμενον καὶ μάλιστα ἄοπλον, τοῦτο εἶναι ἔργον μόνον ἀνάνδρων, ἴδιον δὲ βαρβάρων καὶ οὐχὶ Ἑλλήνων.

Πολιτευθήτωσαν λοιπὸν γενναίως, εἰλικρινῶς καὶ δικαίως καὶ οἱ παρ' ἡμῖν καινοτόμοι, ἂν νομίζωσιν ὅτι ἐκλήθησαν αὐτοὶ νὰ σώσωσι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος διὰ τῶν ἀρχῶν αὐτῶν, καὶ τότε, ἂν τὸ ἔθνος πεισθῇ αὐτοῖς, αὐτοὶ ἀναλαβέτωσαν τάχιστα καὶ διαταξάτωσαν ἀνευ ἀναβολῆς οὕτω τὰ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους ὡς ἄριστα αὐτοῖς δοκεῖ, ἵνα μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὀφθίων ἀρχῶν αὐτῶν ἐπέλθῃ τάχιστα καὶ ἡ κρίσις, καὶ οὕτως, ἐγκαίρως συνελθὼν τὸ ἔθνος ἐκ τῆς νέας αὐτοῦ ταύτης πλάνης, εἰς ἣν μετὰ τασαύτης ὁρμῆς ἐξωθεῖται ὑπὸ τῶν ἀδιδάκτων διδασκάλων αὐτοῦ, προφθάσῃ ν' ἀρχίσῃ μὲν πάλιν νὰ οἰκοδομῇ τότε τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων αὐτοῦ ὀριστικῶς πλέον καὶ ἀμεταστᾶτως μόνον ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῶν πατέρων αὐτοῦ, δυναθῇ δὲ νὰ ἐκπληρώσῃ ποτὲ, ἐν τῷ μέλλοντι τοῦλάχιστον, ἀσφαλῶς τὴν ἀποκειμένην αὐτῷ ἀποστολήν. Τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ζήτημα ἔπρεπεν ἢ νὰ μὴ ἀνακινηθῇ καθόλου τόσον προῶρως καὶ ἰσχυρῶς, διότι εἶχε τὸ ἔθνος ἄλλα ζητήματα πρὸ τούτου νὰ λύσῃ, ἢ, ἅπαξ ἀνακινωθέν, πρέπῃ ταχέως καὶ ὀριστικῶς νὰ λυθῇ ὑπὸ τοῦ ἔθνους. Τὸ ἔθνος δὲ μόνον εἶναι κυρίαρχον ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ ὀρησκείας· αὐτὸ καὶ μόνον δύναται καὶ ὀφείλει τάχιστα νὰ ἀποφανθῇ ἂν θέλῃ ἀπὸ τοῦδε νὰ μένῃ καὶ νὰ μορφῶται ὡς Χριστιανικόν, ἢ ἂν ἀποφασίζῃ νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν Χριστιανισμόν, τὴν πίστιν τῶν πατέρων αὐτοῦ.

Ἡ αἵρεσις αὕτη ἐπιβάλλεται αὐτῷ πλέον ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων· ὀφείλει πλέον κατ' ἀνάγκην σιδηρᾶν νὰ ἐκλέξῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος μεταξὺ τῶν δύο τῶνδε, τοῦ πνεύματος καὶ τῆς κοιλίας, τῆς ἰδέας καὶ τῆς ὕλης, τῆς αἰωνιότητος καὶ τῆς προσωριότητος, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τῆς ἀθανασίας καὶ τοῦ τάφου, τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Μαμωνᾶ, τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Βελίαρ. Ἐπέστη πλέον ἡ ὥρα ἵνα ἡ Ἑλλάς ἀποφανθῇ σαφῶς καὶ ὀρισμένως ἂν θέλῃ νὰ ζῆσῃ καὶ διαιωισθῇ, ἢ ἂν θέλῃ ν' αὐτοκτονήσῃ καὶ νὰ ταφῇ διὰ παντός. Ἐθνος, οὗτινος τὰ μέλη, ὅπου καὶ ἂν εὐρισκῶνται, ὅπου καὶ ἂν ἴστανται, ὅπου καὶ ἂν διατρέξωσι καὶ ἀνα-

στρέφονται, οὐδὲν ἄλλο σκέπτονται, περὶ οὐδενὸς ἄλλου λαλοῦσιν, ἢ μόνον περὶ ὕλης, περὶ κοιλίας καὶ περὶ πλούτου, οὐδέποτε δὲ περὶ ψυχῆς, περὶ πίστεως καὶ περὶ Θεοῦ, εἰ μὴ μόνον δασάκις πρόκηται νὰ ὑβρίσωσι καὶ βλασφημήσωσιν εἰς τὰ ἱερώτατα, ἔθνος τοιοῦτον θὰ πέσῃ κατὰ νόμον ἠθικῶς φυσικόν, θὰ γείνη ὕλη καὶ θὰ ταφῆ ἐν τῇ ὕλῃ, ἣν καὶ μόνην ἠγάπησε καὶ ἐλάτρευσε ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Λαὸς, ὅστις, ἐνῶ λέγεται Χριστιανικὸς καὶ ἐνῶ μυριάκις ἤκουσε τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττον ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος μεγάλη τῆ φωνῆ αμὴ Θεσαυρίζετε ἡμῖν Θεσαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου σῆς καὶ βρώσις ἀφανίζει καὶ ὅπου κλέπται διορύσσουσι καὶ κλέπτουσιν· Θεσαυρίζετε δὲ ἡμῖν Θεσαυροὺς ἐν οὐρανῷ, ὅπου οὔτε σῆς οὔτε βρώσις ἀφανίζει καὶ ὅπου κλέπται οὐ διορύσσουσιν οὐδὲ κλέπτουσιν, ὅπου γὰρ ἐστὶν ὁ Θεσαυρὸς σου, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδία σου, οὐ μόνον αὐτὸς δὲν συνετίζεται ὑπὸ τῆς βαθυτάτης σοφίας τῶν λόγων τούτων τοῦ Θεοῦ ἵνα ἀποσπάσῃ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν καὶ συνδέσῃ αὐτὴν ὡς τάχιστα στενότατα μετὰ τῶν οὐρανίων Θεσαυρῶν, ἀλλ' ἀνέχεται καὶ αὐτοὺς τοὺς διδασκάλους αὐτοῦ μετὰ ψυχραιμίας καὶ ἀδιαφορίας ἀπαραδειγματίστου διακωμωδῶντας μὲν καὶ ἀντιστρέφοντας τὴν ὑψίστην ταύτην σοφίαν τοῦ Κυρίου διὰ τῶν αἰαῖς τοῦ Διὸς εἶναι ὁ χρυσός· τοῦτον οὔτε σῆς οὔτε κίς δύναται νὰ καταφάγη(α) τιθεμένους δὲ τὰ ἐπίγεια ταῦτα ἀγαθὰ ὡς τελικὸν τέρμα τῆς μορφώσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας, ὁ λαὸς οὗτος δὲν δύναται ἄλλο ἢ νὰ ἀπολέσῃ σὺν τῷ χρόνῳ πάντα τὰ εὐγενῆ καὶ ὑψηλὰ αἰσθημάτων, νὰ μεταβληθῆ εἰς ὕλην καὶ ἐν τέλει νὰ πέσῃ καὶ νὰ ταφῆ, διότι μόνος ὁ τάφος εἶναι τὸ φυσικὸν τέρμα τῶν ὑλοφρόνων καὶ μόνον ἐν τῷ τάφῳ, ἅτε μὴ ἔχουσα πλέον ἐκεῖ ἀνάγκην τοῦ πλούτου, θὰ κορεσθῆ ἢ ἀκόρεστος αὐτῶν κοιλία, δι' ἣν καὶ μόνην ἐζήσαν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ὅταν οἱ ἄνδρες ἔθνος τινός, οὐ μόνον οἱ ἰδιῶται, ἀλλὰ καὶ οἱ δημόσιοι λειτουργοὶ αὐτοῦ, οὐ μόνον οἱ κατώτεροι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀνώτατοι, εἰς ὧν τὴν εἰδικὴν μόρφωσιν πολλὰ τὸ ἔθνος ἐδαπάνησεν, οὐς ἀδρῶς ἀμείβει καὶ ἐξ ὧν πολλὰ μεγάλα καὶ σπουδαῖα ἐξήρτησεν, ἐν ᾧ, οὕτω κοινῇ δαπάνῃ ἀνατραφέντες τε καὶ πρὸς τοιαῦτα τρεφόμενοι, δὲν ἀνήκουσι πλέον ἑαυτοῖς, ἀλλὰ τῇ κοινῇ πατρίδι, αὐτοκτονῶσι, διότι δὲν ἠδύναντο νὰ ἱκανοποιήσωσιν, ὡς ἡ ἰδιοτέλεια καὶ ὁ ἐγωϊσμὸς αὐτῶν ἀπῆται, τὰς περὶ τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν, τοῦ πλούτου, τῆς δόξης καὶ τῆς ἰσχύος θεωρίας καὶ ἐπιθυμίας αὐτῶν, ὅταν δηλαδὴ ἄνδρες, οἱ σπουδαιότατοι καὶ ἀναγκαιότατοι τῆ πατρίδι,

προδίδωσιν αὐτὴν οὕτως ἀσπλάγχχνως καὶ ἀρνῶνται μὲν αὐτῇ, πεινώσῃ, πασχούσῃ καὶ κινδυνεύουσῃ, τὰ τροφεῖα καὶ τὴν ἱεράν ὀφειλὴν, προλαμβάνουσι δὲ ν' αὐτοκτονῶσιν, ὅπως αὐτοὶ πρῶτοι, ὡς ἄκροι ἐγωῖσται, ἀναπαυθῶσιν ἐν τῷ τάφῳ, εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι τέκνα, συζύγους, γονεῖς, ἀδελφούς, συγγενεῖς, φίλους καὶ πατρίδα, ἐλευθέραν τε καὶ δούλην, τὸ δὲ ἄνθος τοῦ ἔθνους σπεύδῃ προθύμως νὰ τιμᾷ μὲν τὰ πτώματα αὐτῶν διὰ στεφάνων, ἐν στρατιωτικῇ δὲ πομπῇ ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν μουσικῶν ὀργάνων καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν συνοδίαν νὰ προπέμπῃ αὐτοὺς εἰς τὸν τάφον, τότε τὸ ἔθνος τοῦτο ὀλοκλήρον δὲν δύναται ἢ ν' ἀκολουθήσῃ καὶ αὐτὸ τοὺς ἥρωας αὐτοῦ τούτους εἰς τὸν τάφον, ἐὰν δὲν προλάβωσιν οἱ ἀρμόδιοι καὶ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ἐπιτραμμένοι νὰ ἀναχαιτίσωσι τὰ γοργὰ βήματα αὐτοῦ πρὸς τὸ βάρβαρον τῆς πανωλεθρίας, πρὸς ὃ φέρεται ὑπὸ τῆς ἀπιστίας, τῆς ἀθείας καὶ τοῦ ὑλισμοῦ. Φαντάσθητε ἐπὶ στιγμὴν ὅποια θὰ ἦτο σήμερον ἡ τύχη τῆς Γερμανίας, ἂν ἐκ τῆς τριάδος Γουλιέλμου, Βίσμαρκ καὶ Μόλτκε, ἠτύχοντο ὁ εἰς τούτων μικρόν πρὸ τῶν τελευταίων μεγάλων καὶ ἐνδόξων πολέμων αὐτῆς! Φαντάσθητε π. χ. ἂν ὁ Μόλτκε, ἀφοῦ ἐπὶ δεκάδας ἔλας ἐτῶν ἡ Γερμανία ἐδαπάνησε τοσαῦτα ἑκατομμύρια καὶ τοσοῦτους κόπους ἵνα μορφώσῃ αὐτὸν εἰς γενικὸν στρατάρχην αὐτῆς καὶ συγκεντρώσῃ εἰς τὸ γραφεῖον αὐτοῦ πάσας τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας πρὸς κατάρτισιν τῶν πολεμικῶν σχεδίων, ἠτύχοντο κατ' αὐτὰς τὰς παραμονὰς τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου καὶ παρελάμβανε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὸν τάφον τῆς ἐγωϊστικῆς ἀναπαύσεως ἅπαντα τὰ σχέδια καὶ τὰ μυστήρια τῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος τῆς πατρίδος του μεθ' ὧν τῶν διὰ ταῦτα δαπανηθέντων μόχθων καὶ ἑκατομμυρίων!

Καὶ ὁμοίως ὁ παρ' ἡμῖν ἐν σχέσει μέλλων Μόλτκε τῆς Ἑλλάδος ἀτυχῆς Ἰσχυόμαχος, προδῆκεν αὐτὴν αὐτοκτονήσας καὶ δὴ ἐν ἡμέραις, καθ' ἃς ἡ μὲν Ἑλλάς ἀναστενάζει ὑπὸ πολλαπλῆν καὶ παντοίαν κακοδαιμονίαν, ἐν δὲ τῇ Γερμανίᾳ, εὐδαιμονούσῃ, ὁ αὐτοκράτωρ αὐτῆς Φρειδερίκος Γ', ὁ Ἄφρωνος, κρατῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς τοὺς ὀδόντας καὶ προσευχόμενος ἠγωνίζετο γενναίως, χωρὶς μηδὲν πλέον νὰ ἐλπίζῃ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, νὰ παρατείνῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἐπὶ ἡμέρας ἔτι τινὰς πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ, πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ καὶ πρὸς ὑφέλειαν τῆς καθόλου ἀνθρωπότητος. Καὶ ὁ Θεός, θαυματουργῶν εἰς τὸ πείσιμα τῶν ὑλιστῶν τῶν ἀρνούμενων τὰ θαύματα, ἠξίωσεν αὐτόν, ὑπὸ πάντων μὲν τῶν ἀνθρώπων ἀποφασισθέντα, πρὸ πολλοῦ δὲ ἤδη σχεδὸν ἀποθανόντα, νὰ κυβερνήσῃ ἔστω καὶ ἐπὶ βραχὺν χρόνον διὰ μόνου τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ἄνευ φωνῆς, εἰκονίζων οὕτω κατὰ θεῖαν χάριν ὡς ἄ-

(α) ἴδε πραγμ. Χ. Π. σελ. 245.

σθενέστατος αὐτοκράτωρ τὸν Παντοκράτορα τοῦ Σύμπαντος, ἓνα τῶν μεγάλων λαῶν τῆς γῆς, πρὶν ἀποθάνῃ, ἀποθάνῃ δὲ τότε μόνον, ἀφοῦ ἐν τε τῇ ἰδίᾳ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ καὶ τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ ἐνεχάραξεν ἀθάνατον τὴν μνήμην καὶ τὸ ὄνομα ἀγαθοῦ, πιστοῦ καὶ εὐσεβοῦς ἡγεμόνος.

Τίνα ἄρα γε ἐλατήρια ἐπικρατοῦσιν ἐκεῖ τοσοῦτον ἰσχυρῶς, ὥστε καὶ τοὺς νεκροὺς ν' ἀνιστῶσι, τίνα δὲ παρ' ἡμῖν ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς ζῶντας καὶ σφριγῶντας νὰ ἀπονεκρῶσιν; Τίνα ἄλλα ἢ τὰ θεῖα μὲν καὶ αἰώνια ἰδανικὰ παρ' ἐκείνοις, τὰ ὑλικά δέ, πρόσκαιρα καὶ γήινα παρ' ἡμῖν; Καὶ τίνας ἄλλους καρποὺς ἢ τὴν αὐτοκτονίαν, τὴν ἀλληλοκτονίαν καὶ τὸν τάφον ἡδυνάμεθα νὰ προσδοκῶμεν ἐκ τῶν σπερμάτων τῆς ὑλοφροσύνης, τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς ἀθείας τῆς παρ' ἡμῖν ἀπὸ τινων δεκαετηρίδων γοργῶς ἐφ' ἅπαν τὸ ἔθνος ἐξ-απλουμένης ὑπ' αὐτῶν τῶν διδασκάλων αὐτοῦ; Τί ἄλλο πλὴν τῆς βεβαίας πανωλεθρίας δυνάμεθα νὰ προσδοκῶμεν, ὅταν αὐτοὶ οἱ διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους οὐ μόνον τὸν Χριστιανισμὸν ἀποβρίπτουσιν ὡς περιττόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ὑγιᾶ φιλοσοφίαν τῶν ἀρχαίων, οὗς συνιστῶσιν ἡμῖν ὡς ὑπόδειγμα, παραγν-ρίζουσιν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥς, ἐνῶ ὁ πατήρ τῆς φιλοσοφίας Σωκράτης λέγει οὐκ ἐκ χρημάτων ἀρετὴ γίγνεται, ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς χρήματα καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις ἅπαντα ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, αὐτοὶ τὰ χρήματα μόνον καὶ τὸν πλοῦτον, τὸν τε ἴδιον καὶ τὸν δημόσιον, ὡς τελικὸν σκοπὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας τίθενται; Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει πραγμάτων, τὸ ἔθνος ὀφείλει νὰ ἐξενέγκῃ ἀνευ ἀναβολῆς διὰ τῶν ἀρμοδίων λειτουργῶν αὐτοῦ ὠρισμένως τὴν γνώμην, τὴν θέλησιν καὶ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ περὶ τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἑαυτοῦ τέκνων, ἐὰν θέλῃ νὰ προλάβῃ τοὺς ἀπειλοῦντας ἡμᾶς ἠθικοὺς κινδύνους.

Τὸ νὰ σύρηται ἐπὶ μακρότερον, ὅπως νῦν σύρεται, τὸ σπουδαιότατον καὶ κυριώ-τατον πάντων τῶν ζητημάτων, ἡ πηγὴ καὶ ἡ ρίζα, ἐξ ἧς κρέμαται ἅπαντα ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν ὑπαρξίς, νὰ γίνηται δὲ ἡμέρα καὶ κατὰ μικρὸν ἡ ὀρησκεία τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἔρμαιον τῶν ἀκρίτων διαθέσεων καὶ ὀρέξεων τῶν πρώτων τυ-χόντων καὶ νὰ μὴ καλλιεργῆται αὕτη ὡς δεῖ καὶ παρ' ὧν ἔδει ἀμεταστάτως, νὰ λέγηται δὲ τὸ ἔθνος Χριστιανικὸν καὶ νὰ μὴ ἦναι Χριστιανικόν, εἶναι βα-βυλωνιακὴ γλωσσῶν σύγχυσις, ἣτις ἐπὶ πολὺ ἔτι θὰ κωλύῃ τὸ ἔθνος ἀπὸ τῆς κανονικῆς ἀνεγέρσεως τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ πύργου καὶ τῆς ἐπιτυχοῦς λύσεως πάντων τῶν ἄλλων ἐθνικῶν ἡμῶν ζητημάτων.

Ἡδύναντο ὁμῶς, ἂν ἤθελον, οἱ παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς καιριωτάτοις καινοτόμοι πρὸ πολλοῦ νὰ πεισθῶσι περὶ τῆς ποιότητος τῶν καρπῶν τῶν προερχομένων

ἐκ τῶν σπερμάτων τῆς ἀπὸ τινων ἐτῶν ἐξ-απλουμένης παρ' ἡμῖν ἀπιστίας διὰ τῶν ὑλιστικῶν περὶ παιδείας ἀρχῶν. Ἡ ἐφημερὶς Ἀκρόπολις ἐπλεξεν ἄλ-λοτε τὸ ἐγκώμιον εἰς τὸ βιβλίον τοῦ κ. Χ. Π., ἐν ᾧ ὅλῳ οὗτος ἡγωνίσθη νὰ καταπολεμήσῃ πᾶν ἰδανικόν καὶ νὰ ἀναστηλώσῃ ὡς ἀξίωμα παιδαγωγικόν, ὅτι ὁ πολιτικὸς πλοῦτος καὶ ἡ πρακτικότης ἐν γένει δέον νὰ ἦναι ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς μορφώσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας. Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ ἄρθρῳ τοῦ σημερινοῦ φύλλου ἡ αὐτὴ ἐφημερὶς (α), λαμβάνουσα ἀφορμὴν ἀπὸ τῶν συχνῶν παρ' ἡμῖν γιγνομένων αὐτοκτονιῶν καὶ ἐκ τῶν παθημάτων φρονίμως μετα-διδασκομένη γράφει τὰ ἐξῆς ἀξία μελέτης: «Ἐγείναμεν, λέγει, ὑπὲρ τὸ δέον πρακτικοί· ὁ ἐνθουσιασμὸς κατέστη χλεύη καὶ περιγέλως· ὀλίγον ἀκόμη καὶ θὰ λιθοβολῆται ἢ θὰ γελωτοποιῆται διὰ συριγμῶν καὶ βροχῆς κρομμύων ἢ λεμονίων πᾶς ὁ τολμῶν νὰ ἐνθουσιᾷ ὑπὲρ μιᾶς ἰδέας. Ἀπὸ τῆς ἄγαν πρα-κτικότητος μέχρι τοῦ ἐγκλήματος — δὲν εἶναι ἢ ἐν βῆμα· καὶ δυστυχῶς τὸ βῆμα τοῦτο τὸ διασκελίζουσι πολλοὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ μας καθημερινῶς.»

Καὶ ἄλλα ἔθνη πρὸ ἡμῶν ἔπαθον τὰ αὐτά, ἀλλὰ τὰ παθήματα ἐγένοντο αὐτοῖς μαθήματα· διδασχθῶμεν λοιπὸν τέλος πάντων καὶ ἡμεῖς ἐκ τῶν παθη-μάτων ἡμῶν! ἀρκετοὶ εἶναι πλέον οἱ καθημερινοὶ καρποὶ τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς διαγραφῆς πάσης ἰδανικότητος ἐκ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἔθνους.

Ἄν δὲ καὶ τὸ δεύτερον ἀξίωμα τοῦ κ. Χ. Π., ὅπερ δι' ὅλου τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ὑποστηρίζει, ὅτι δηλ. μόνη ἡ Ἑλληνομάθεια (ἀνευ τοῦ Χριστιανι-σμοῦ) εἶναι ἱκανὴ νὰ γείνη ὁ ἀσφαλέςτατος συνεκτικὸς δεσμὸς τῆς Ἑλλη-νικῆς φυλῆς καὶ νὰ σώσῃ καὶ ν' ἀναδείξῃ αὐτὴν, ὅτι δὲ ἀπᾶσα ἀπὸ τούτων (τῆς διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων) παρεκτροπὴ εἶναι πλάνη τοῦ πνεύματος καὶ ὀλεθρὸς τοῦ βίου (β), εἶναι τῷ ὄντι ἀληθὲς ἢ μᾶλλον πλάνη αὐτοῦ τοῦ κ. Π., θ' ἀρήσω νὰ τῷ ἀπαντήσῃ εἰς τοῦτο εἰς ἄλλος «Ἑλληνας διδάσκαλος, ὁ αἰδίδιμος Στέφ. Ράδος, ἐμὸς συμπολίτης καὶ συστρατιώτης, ὅστις, σπουδάσας καὶ αὐτὸς ἐν Γερμανίᾳ ὡς ὑπότροφος τῆς πόλεως Ἰωαννίνων καὶ εἰκοσαετίαν ὄλην ἀφανῶς ἀλλὰ καὶ εὐδοκίμως ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ τῆς πόλεως ταύτης ὡς πρῶτος καθη-γητῆς τὰ ἑλληνικὰ διδάξας, κατέλιπεν ἡμῖν μόνον ἐν λογίδριον σπουδαῖον, ἐξ οὗ ἀναλαμβάνω ἐνταῦθα τὸ ἐπόμενον τεμάχιον, ἵνα τοῦτο χρησιμεύσῃ σύ-ναμα καὶ ὡς δίκαιον μνημόσυνον ἐνὸς διδασκάλου τοῦ ἔθνους, ὅστις ἀθορόβως ἀλλὰ καὶ πιστῶς ἐξεπλήρωσε τὸ ἱερόν καθῆκαν αὐτοῦ πρὸς τὴν Πατρίδα καὶ τὴν

(α) α' Ἀκρόπολις». Ἔτος Θ'. Ἀριθμ. 2178. 1888 Μαΐου 24.

(β) 274—275.

Ἐκκλησίαν ὡς Ἕλληνα καὶ χριστιανὸς διδάσκαλος. Ἴδου δὲ ὁ χρηστὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ τί ἀποκρίνεται περὶ τοῦ ζητήματος τούτου εἰς τὸν κ. Χ. II.

«Ἡμεῖς κινδυνεύομεν ἐν τῇ σπουδῇ τῆς προγονικῆς φιλολογίας ἐκ τινος παρανοήσεως ποῦ μὲν λανθάνουσης, ποῦ δὲ φανεραῖς· ἀφίνομεν δὲ νὰ μᾶς κυριεύῃ αὕτη τὸ μὲν ἕξ ἔθνικῆς ὑπερηφανείας ἢ περιφιλαυτίας, τὸ δὲ παρατηροῦντες, ὅτι ὅλα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη ἔχουσι βάσιν τῆς πνευματικῆς αὐτῶν ἀναπτύξεως τὰ ἔργα τῶν προγόνων μας καὶ ἕξοχοι ἄνδρες ἀφιέρουσι τὴν ζωὴν καὶ τὰς δυνάμεις εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν ποιοῦσι, διότι οἱ Ἕλληνες παρήγαγον πᾶν ὃ, τι ἠδύνατο νὰ δημιουργήσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ τὰ συγγράμματα αὐτῶν εἰσι μόνη πλέον πηγὴ πάσης γνώσεως καὶ συνέσεως, ὥστε ἐν αὐτοῖς νὰ ζητῶνται αἱ τελειόταται ἠθικαὶ καὶ πολιτικαὶ ἀρχαί, αἱ καθαρῶταται ἀρεταὶ καὶ τὰ εὐγενέστατα αἰσθήματα, ἀλλὰ κυρίως, διότι εἶναι τὸ προῖόν τῆς ἀνθρωπίνης νεότητος καὶ κρίνεται ὡς τὸ καταλληλότερον μέσον τῆς ἀναπτύξεως ἐκάστης γενεᾶς, πάσης ἐποχῆς καὶ παντὸς ἔθνους. Ἐν τοῖς κλασικοῖς ἐκτίθενται αἱ ἰδέαι ὡς προτόγονοι ἐν ἀπλότητι καὶ σαφηνείᾳ, χωρὶς νὰ προῦποτίθηνται στοιχειώδεις τινὲς γνώσεις εἰς τὸν ἀκροατὴν πρὸς κατάληψιν. Ἐν αὐτοῖς τὰ διανοήματα παριστῶνται ὡς εἰπεῖν φυσικῶς, ὡς συλλαμβάνονται καὶ γεννῶνται. Ἐπειτα ὅλα τὰ κατασκευάσματα τοῦ τε πολιτικοῦ καὶ ἰδιωτικοῦ βίου λίαν ἀπλᾶ ὄντα εἰσὶν εὐληπτα ταῖς νέοις. Ἀλλὰ ἡ ἀπλότης αὕτη περιβάλλεται ὑπὸ δυσκολίας τινός, ἥτις τὰ μάλιστα καθιστᾷ τοὺς ἀρχαίους ἐπιτηδειοτάτους εἰς τὸ ὀξύνειν τὸν νοῦν· τοῦτο δὲ εἶναι ὁ τρόπος τῆς ἀντιλήψεως τῶν πραγμάτων, ὅστις εἶναι τόσον διάφορος τῶν νῦν ἔθνων, ὅσον μέγας εἶναι ὁ χρόνος ὁ διαχωρίζων ἡμᾶς ἀπὸ ἐκείνων. Διὰ ταύτας λοιπὸν τὰς σχετικὰς ἀρετὰς ἐγένοντο βάσις τῆς ἐκπαιδεύσεως.

»Ἐπειδὴ δὲ ἐγεννήθη, ἀνεπτύχθη καὶ ἐτελεύτησεν ὡς ὀργανικόν τι ἦν φυσικῶτατα, χωρὶς νὰ διαταραχθῇ ἐν τῷ βίῳ τῆς ὑπὸ ξένης ἐπιρροῆς, καὶ ἐπειδὴ ἐπομένως παριστᾷ συντετελεσμένον ὄλον τὸν βίον ἔθνους εὐγενοῦς, κατὰ πάσας τὰς ἡλικίας αὐτοῦ, γίνεται καὶ ἀντικείμενον ἐμβριθοῦς μελέτης ἐξόχων ἀνδρῶν, διότι ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἀνακαλύπτουσι τοὺς νόμους τῆς ἀναπτύξεως τῶν κοινωνιῶν. Φιλολογίας ἱστορίαν τόσον φυσικῶς ἀναπτυχθεῖσαν καὶ τόσῳ πλήρη δὲν εἶδεν ἄλλην ὁ κόσμος οὔτε θὰ εἶδῃ. Ἀλλὰ θετικὸν καὶ ἀπόλυτον αὐτῆς ἀγαθόν, ὅπερ δὲν ἔχουσι αἱ νῦν φιλολογίαι, οὔτε θὰ δυνηθῶσι ποτε νὰ ἀποκτήσωσιν, εἶναι ἡ ἀνέφικτος τελειότης τῆς παραστάσεως, ἡ ἁρμονία τοῦ εἶδους καὶ τῆς ὕλης, τῆς φράσεως καὶ τοῦ διανοήματος. Κατὰ τοῦτο οἱ Ἕλ-

ληνες ἦσαν, εἰσι καὶ θὰ διαμείνωσιν οἱ διδάσκαλοι τῆς ἀνθρωπότητος. Κατὰ πάντα δὲ τὰ ἄλλα ὁ νέος κόσμος τοὺς ὑπερέτρησε καὶ ὁσημέραι πρὸς εὐτυχίαν τῆς ἀνθρωπότητος προβαίνει ἐμπρός· ὥστε ἐν τοῖς ἔργοις τῶν προγόνων δὲν πρέπει νὰ ζητῶμεν οὔτε τὴν τελείαν ἐπιστήμην τῆς κοινωνίας, οὔτε τὰς καθαρῶτατας καὶ ὑψίστας ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς. Ταῦτα δὲν εὐρίσκομεν ἐν αὐτοῖς. Ἀπεναντίας αἱ ἐν αὐτοῖς ἀτελεῖς ἰδέαι καὶ γνώσεις δίδουσι ἀφορμὴν καὶ προκαλοῦσιν ἡμᾶς εἰς σπουδὴν τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης καὶ φιλολογίας. Τὰ ἠθικὰ ἀξιώματα αὐτῶν ἀποδεικνύουσι μὲν τὴν εὐγενῆ καὶ γενναίαν φύσιν τῶν ἀρχαίων, ἀλλὰ συνάμα καὶ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπότητος· συγκρινόμενα πρὸς τὰς ὑψηλὰς καὶ καθαρὰς ἠθικὰς ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου μᾶς πείθουσι περὶ τῆς θείας ἀρχῆς τοῦ τελευταίου.

»Τὸ ἀπλοῦν τοῦτο καὶ ἄτεχνον τὸ εἶδος βιβλίον, ἀλλὰ θεῖον τὰς ἰδέας, ἀνεκαίνισε τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ, κραταιώσαν τὰς ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς δυνάμεις αὐτῆς, παρήγαγε τὸν νέον πολιτισμόν. Ἐκ τούτου πρόδηλον, ποῖον εἶναι τὸ μέσον τῆς ἠθικῆς διαπλάσεως τῶν νέων, καὶ ποῖαν θέσιν μεταξὺ τῶν μαθημάτων τοῦ Γυμνασίου πρέπει νὰ κατέχη τὸ τῆς ὀρησκείας. Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ τὸ πλεῖστον ἢ τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας. Χωρὶς νὰ ὑποπτεύσητε, ὅτι ὑπαινίττομαι πρόσωπα, ἅτινα ἐκτιμῶ καὶ ὑπολήπτομαι, καὶ ἃ ἤθελον προσβάλλει δεινῶς, ἐὰν δὲν ἀποδέχωνται τὴν κρίσιν μου, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ εἶπω τὴν γνώμην μου γενικῶς. Ἐὰν ὁ τῆς ὀρησκείας διδάσκαλος εἶναι πρῶτον χριστιανὸς καὶ ἔπειτα θεολόγος, ἐὰν δηλαδὴ αἰσθάνεται αὐτὸς ἐν τῇ καρδίᾳ του ὅσα ἀπαγγέλλουσι τὰ χεῖλη του, ἐὰν αὐτὸς ἔχει πίστιν στερεάν καὶ ἀδιάσειστον ἐκδηλουμένην ἐν τοῖς ἔργοις τῆς ἀγάπης, οἱ λόγοι του θὰ ῥίψωσι ῥίζας ἐν ταῖς καρδίαις τῶν μαθητῶν καὶ θὰ αὐξηθῶσιν εἰς δένδρον δίδον τοὺς ἀγλαοὺς καρποὺς τῆς εὐλικρινοῦς, πεφωτισμένης καὶ ἀνυπακρίτου εὐσεβείας. Ἐὰν ὅμως οἱ λόγοι ἀπορρέουσιν ἐκ τῆς μνήμης μόνον, δὲν συμφωνοῦσι δὲ πρὸς τὰς πράξεις του, ὅσον σοφοί, ὅσον εὐφραδεῖς καὶ ἂν ὦσι, δὲν θὰ εἰσχωρῶσιν ἐνδότερον τῶν ὠτων. Δὲν εἶμαι ἀρμόδιος νὰ ἐκφέρω γνώμην θετικωτέραν περὶ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας τοῦ σπουδαίου τούτου μαθήματος, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ μὴ προσθέσω ὅτι πρέπει νὰ δοθῇ μεγάλη προσοχὴ εἰς τὴν θεμελιώδη ἰδέαν τοῦ Εὐαγγελίου, ἵνα στερεωθῇ αὕτη εἰς τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῶν μαθητῶν, ὅπως ἐξ αὐτῆς παράγεται ἡ ὑψηλὴ αὐτοῦ ἠθικὴ καὶ ἀνατραπῆ ἄρδην ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ Ἱερά Βίβλος εἶναι ἀπλοῦν σύστημα ἠθικῆς φιλοσοφίας.»

Πῆθ ὀέλων νὰ διατρέψω ἐν τούτῳ μακρότερον ἱκανὰ νομίζω τὰ εἰρημμένα

πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι οἱ διδάσκαλοι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ὀφείλουσι κατὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν νὰ μὴ περιορίζωσι τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ μόνον ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ ἐν τοῖς ἐπιγείοις ἀγαθοῖς, ὡς περ οἱ ὑλόφρονες συμβουλεύουσιν, ἀλλὰ νὰ κατευθύνωσι μᾶλλον διὰ τούτων τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ πρὸς τὰ πέραν τοῦ τάφου, πρὸς τὰ οὐράνια καὶ πρὸς τὸ Ἄπειρον, ἐξ οὗ καὶ ἐπήγαγε καὶ πρὸς ὃ φύσει σπεύδει τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ δὲ σπεύδειν πρὸς τὴν μετὰ τοῦ Ἄπειρου ἔνωσιν καὶ ἐπικοινωνίαν οὐ μόνον δὲν εἶναι ἀυθάδεια καὶ παραπροσύνη τοῦ ἀνθρώπου, ὡς περ οἱ ὑλόφρονες νομίζουσιν, ἀλλὰ τὸναντίον ἐστὶ τάσις μὲν οὐσιώδης καὶ κοινὴ παντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, φυσικὸν δὲ καθῆκον καὶ οὐσιώδες δικαίωμα παντὸς ἀρτίου ἀνθρώπου. Διφυῆς ὁ ἄνθρωπος, διφυῆς καὶ ὁ προορισμὸς αὐτοῦ, ὁ μὲν ἐντεῦθεν, ὁ δὲ ἐκεῖθεν τοῦ τάφου. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ἐμφυσηθεῖσα εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἅπαξ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πλάστου, ἐνῶ πληροῖ τὸν ἐν σώματι ἐπὶ τῆς Γῆς πρόσκαιρον καὶ ἐπίγειον προορισμὸν αὐτῆς, ὅς ἐστιν ἡ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀπεικόνισις αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς διττῆς δημιουργίας, σπεύδει συγχρόνως πάντοτε καὶ πρὸς τὸν οὐράνιον προορισμὸν αὐτοῦ, ὅς ἐστιν αὐτῆ ἡ τελικὴ ἔνωσις αὐτῆς μετὰ τοῦ Πλάστου. Ὁ τελικὸς ἄρα σκοπὸς καὶ τὸ τελικὸν τέρμα, εἰς ὃ ὀφείλομεν νὰ ἄγωμεν τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς μορφώσεως καὶ τῆς διδασκαλίας, εἰσὶ καὶ ταῦτα ἀμφότερα διφυᾶ, τ. ἐ. οὐ μόνον ἡ ἀφύπνισις καὶ ἀνάπτυξις πάντων τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου, δι' ὧν οὗτος ἐκπληροῖ καλῶς τὸν ἐπίγειον προορισμὸν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ μέχρι τοῦ τάφου, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀφύπνισις καὶ ἀνάπτυξις πάντων τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων ἐκείνων τοῦ ἀνθρώπου, δι' ὧν οὗτος ἀσκεῖται καὶ παρασκευάζεται πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωὴν τὴν πέραν τοῦ τάφου, καὶ πρὸς τὴν ἐπίτευξιν καὶ ἀπόλαυσιν τοῦ οὐράνιου προορισμοῦ αὐτοῦ.

Κατὰ ταῦτα τὸ τέρμα τῆς διὰ τοῦ κόσμου τούτου πορείας τοῦ ἀνθρώπου, καθὼ διφυοῦς, τ. ἐ. σωματικοῦ καὶ πνευματικοῦ, ὄνητοῦ καὶ ἀθανάτου, ἐπιγείου καὶ οὐράνιου, δὲν κεῖται οὔτε μόνον ἐντεῦθεν τοῦ τάφου καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, οὔτε μόνον πέραν τοῦ τάφου καὶ ἐν οὐρανῷ, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ τάφου, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐν οὐρανῷ, καὶ δὴ κατὰ μὲν τὴν σωματικὴν αὐτοῦ οὐσίαν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐντεῦθεν τοῦ τάφου, κατὰ δὲ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ οὐσίαν ἐν οὐρανῷ καὶ πέραν τοῦ τάφου. Ὡς περ δὲ σῶμα καὶ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου στενῶς εἰσὶ συνδεδεμένα καὶ διατελοῦσιν ἐν αὐστηρᾷ ἀλληλεπιδράσει, οὕτω καὶ ὁ ἐπίγειος καὶ ὁ οὐράνιος προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰσὶ στενῶς μετ' ἀλλήλων συνδεδεμένοι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ δια-

τελοῦσιν ἐν τοιαύτῃ ἀλληλεπιδράσει, ὥστε ἡ τεύξις ἐκατέρου κρέμαται ἀμέσως ἐκ τοῦ ἑτέρου. Τὰ δὲ διάφορα τέρματα τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἅτινα τίθενται οἱ ὑλόφρονες παιδαγωγοὶ ὡς τελικὸν προορισμὸν αὐτοῦ, εἰσὶ κυρίως διάφοροι σταθμοί, κείμενοι πλησίον ἢ μακρὰν ἀλλήλων, δι' ὧν ἡ ἀνθρωπότης διέρχεται κατὰ τὴν διὰ τοῦ κόσμου τούτου πορείαν αὐτῆς, εἰσὶν ἄρα ταῦτα μέσα μόνον ἄγοντα καὶ συντελοῦντα εἰς τὸν τελικὸν προορισμὸν, ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐστὶν αὐτὸς ὁ τελικὸς σταθμὸς τῆς ἀνθρωπότητος, ὅστις κεῖται μὲν πολὺ πέραν τοῦ τάφου ἐν οὐρανῷ, ἐστὶ δὲ αὐτὸ τὸ Ἄπειρον, αὐτὸς ὁ Θεός, ὃν ἐνταῦθα μὲν ἐπὶ τῆς γῆς ὡς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι διαβλέπει ὁ ἀνθρώπος καὶ μόνον μυστικῶς αὐτῷ κοινώνει, ἐκεῖ δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ὀφθαίεται αὐτόν. Ὁ δὲ εἰς τελικὸν σκοπὸν πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν καὶ τὸ τέρμα τῆς μορφώσεως τῶν νέων δὲν πρέπει νὰ χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων, ὡς νομίζουσιν οἱ ὑλόφρονες (α), ἀλλὰ νὰ συμβαδίζωσιν ὁμοῦ πάντοτε ἀχώριστοι κατὰ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ ἀνθρώπου· διότι, ἐὰν ὁ ἀνθρώπος δὲν διδαχθῇ ἐν τῇ σχολῇ κατ' αὐτὴν τὴν νεαρὰν ἡλικίαν αὐτοῦ τὸν προορισμὸν τοῦ ἐν γένει ἀνθρώπου, ποῦ καὶ πότε θὰ διδαχθῇ αὐτόν μετὰ ταῦτα; πῶς δὲ ἐστὶ καθόλου δυνατὸς ὁ χωρισμὸς οὗτος τοῦ διπλοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν ἀνατροφὴν αὐτοῦ, ἀφοῦ ὁ αὐτὸς ἀνθρώπος, εἴτε νέος, εἴτε ἀνὴρ, ἓνα καὶ τὸν αὐτόν ἔχει τελικὸν προορισμὸν; ὁ δὲ τελικὸς οὗτος προορισμὸς δὲν εἶναι, ὡς εἴπομεν, ἡ δόξα, ἡ ῥώμη καὶ ὁ πλοῦτος τῆς πατρίδος, ὧν οὐδὲν οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ πληρώσῃ τὸ ἐν τῷ βίῳ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου μέγιστον κενόν, ἀλλὰ μόνον αὐτὴ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἔνωσις μετ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἀρχομένη ἐνταῦθα ἤδη ἐπὶ τῆς γῆς ἀπὸ τοῦ παρόντος βίου διὰ τῆς κατὰ μικρὸν ὁμοιώσεως πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ τε τὸν λόγον καὶ τὴν δημιουργικότητα καὶ διὰ τῆς ἐν πίστει καὶ προπευχῇ ἐπικοινωνίας αὐτοῦ πρὸς Ἐκείνον, καταλήγει εἰς τὴν ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ προσωπικὴν ἀπόλαυσιν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ἰψίστου Ἀγαθοῦ, ὅπερ αὐτὸ καὶ μόνον θέλει πληρώσει τὸ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ κενόν καὶ σβέσει διὰ παντὸς τὴν πρὸς τὸ Ἀπόλυτον ἔμφυτον δίψαν αὐτῆς.

Ἀφαιρέσατε ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τὴν συμφορὰ τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ οὐσίας ταύτης δίψαν πρὸς τὸ ἀπολύτως τέλειον καὶ τὴν εἰς αὐτὸ πίστιν, θέτε δὲ ἐν τῷ τόπῳ τούτων τὸν πλοῦτον, τὴν δόξαν καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ κόσμου τούτου, καὶ τότε ὄψασθε ὅτι πᾶσα μὲν ἡ πρόοδος τῆς ἀνθρωπότητος κατὰ τε τέ-

(α) Χ. Π. πραγματείας σελ. 49.

χνας και τὰς ἐπιστήμας ἀνασταλήσεται, διότι τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἀπολύτου τελείου, ὅπερ ἐστὶν ἡ ρίζα και τὸ κέντρον πρὸς πᾶσαν ἀνάπτυξιν τῶν τεχνῶν και ἐπιστημῶν, ἐξέλιπεν ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης κεφαλῆς, πᾶς δὲ γενναῖος ἀγὼν παύσεται τελούμενος ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, διότι ἡ εἰς τὸ ἀπόλυτον πίστις, ἡ πηγή και ὁ μοχλὸς πάσης γενναίας ἐπιχειρήσεως, ἐξέλιπεν ἐκ τοῦ βασιλείου τῶν συναισθημάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δὲ ἐν τῷ κόσμῳ εἰρήνη, ἡ ἀναδεικνύουσα τὸν ἀνθρωπὸν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ και τὰ ἔθνη ἀγγελικᾶς πολιτείας ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς τάναντία τούτων μετατραπήσεται, διότι ἡ πρὸς τὸ ἀπόλυτον ἀγαθὸν τάσις τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἡ πηγή πάσης πρὸς ἀλλήλους και τὸν πλησίον ἀγάπης και πάσης αὐταρκειας, ἔστυψεν ἐν αὐτῷ. Οἱ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἐμφυτον ἰδέαν τοῦ ἀπολύτου Ἀγαθοῦ, τὴν φυσικὴν αὐτοῦ τάσιν πρὸς τοῦτο και τὴν συμφυᾶ αὐτῷ πίστιν εἰς τὴν ἀθανασίαν και τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἀφαιροῦντες οὐδὲν διαφέρουσι τῶν ἀφαιρούμενων τὸν Ἰλιον ἀπὸ τῆς Γῆς· διότι ἀμφοτέρων τῶν ἀφαιρέσεων τούτων τὰ ὑπόλοιπα εἰσὶν ἴσα και τὰ αὐτά· τ. ἐ. σκότος, σύγχυσις, σύγκρουσις πάντων ἐπ' ἀλλήλα και γενικὴ καταστροφή. Ὁ δὲ πλοῦτος, ἡ δόξα και ἡ ἰσχύς οὐ μόνον δὲν ὠρελοῦσιν ἐν ταις αὐταῖς περιστάσεσιν, ἀλλὰ και ἐπισπεύδουσι μάλιστα τὸν καταστροφὴν, διότι διδαχθέντες οἱ ἀνθρωποὶ ἀπαξ ἐν τοῖς σχολείοις νὰ ἐπιζητῶσι τὴν πλήρωσιν τοῦ ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν μεγάλου κενοῦ ἐν τῇ ἀποκτήσει τῶν ἐπιγείων και προσκαιρῶν ἀγαθῶν, ὅσῳ πλείονα τούτων θ' ἀποκτῶσι και ὅσῳ μᾶλλον αὐτῶν θὰ γεύωνται, τόσῳ μείζον θὰ συναισθάνωνται και τὸ ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν κενόν, ὅπερ, πνευματικῆς και ἀθανάτου θν φύσεως, οὐδέποτε πληροῦται διὰ τῆς ὕλης και τῶν προσκαιρῶν· βλέποντες δὲ τότε οἱ ἀνθρωποὶ τὸ ἐν ἑαυτοῖς κενὸν αἰεὶ εὐρυνομένον, ἐλπίζοντες δ' ὅμως πάντοτε καθ' ἃ ἐδιδάχθησαν ὅτι ἡ πλήρωσις αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν κρέμαται, εἰς τούτων τὴν ἀπόκτησιν μετὰ μανίας ἐπιπίπτουσι και ταῦτα μόνον ὡς προορισμὸν τοῦ ἐπιγείου βίου αὐτῶν προτίθενται, τὰ μέσα ὡς σκοπὸν ἐκ πλάνης ἐκλαμβάνοντες· ἐντεῦθεν γεννῶνται τότε ἡ ἀκόρεστος πλουτομανία, ἡ ἀπληστος πλεονεξία, ἡ ματαιοδοξία, αἱ ὀλέθριαι συγκρούσεις, αἱ ἐριδες, οἱ φθόνοι και τὰ μίσση, αἱ κλοπαὶ και αἱ ἀπιστίαι περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος, αἱ ἀρπαγαὶ και ἀδικίαι, αἱ αὐτοκτονίαι και ἀλληλοσφαγίαι, ἡ ἀποθηρίωσις τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων, ἡ κατάπτωσις, ἡ ἐξαχρείωσις, ἡ κρίσις, ἡ ἐπανάστασις, ἡ ἀνατροπή, ἡ κακῶς ἐννοουμένη κοινοκτημοσύνη (la commune), και τελευταῖον τὸ δεινότερον πάντων τῶν κακῶν ἡ τυραννία. Ὁ δὲ πλοῦτος, ἡ δόξα και ἡ ῥώμη τῆς πατρίδος, ἐφ' ἃ ἤλπισαν οἱ μεγάλαυχοὶ και μεγαλορρήμονες

πατριῶται, λαμβάνουσιν ἐν τῇ συγχύσει ταύτῃ ὑποκειμενικὴν ἔννοιαν, ταυτίζονται μετὰ τοῦ ἀτομικοῦ πλοῦτου, τῆς ἀτομικῆς δόξης και τῆς ἀτομικῆς ἰσχύος και ἐν ὀνόματι τῆς πατρίδος ὑπηρετοῦσιν εἰς ἀτομικὰς ὁρέξεις, ἀτομικὰς φιλοδοξίας και ἀτομικὰ συμφέροντα· διότι, ὅταν λείπη ἐκ τῶν καρδιῶν ἡ εἰς τὸ ἀπόλυτον Ἀγαθὸν και τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς πίστις, τότε οὐχὶ βεβαίως τοῦ Χριστιανικοῦ οὐδὲ ἄλλου τινὸς ἰδανικοῦ ἀρχετύπου ἡ ἀντικειμενικὴ ἔννοια μεταβάλλεται τόσον ταχέως και τόσον εὐκόλως εἰς ὑποκειμενικὴν, ὅσον ἡ ἔννοια τοῦ πλοῦτου, τῆς δόξης και τῆς ῥώμης τῆς πατρίδος, περὶ ὧν μόνον οἰκτρῶς πλανώμενοι παιδαγωγοὶ δογματίζουσιν ὅτι ταῦτα μόνον ἀποτελοῦσι τὸ συγκεκριμένον και ψηλαφητόν, τὸ σταθερὸν και ἀμετάβλητον τέρμα τῆς μορφώσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας, ἐνῶ τοῦτο ἀκριβῶς ἐστὶ τὸ μᾶλλον ἀόριστον, τὸ μᾶλλον κυμαινόμενον και τὸ μᾶλλον εὐμετάβολον. Πόσοι δὲ δημαγωγοὶ δὲν ἐγένοντο αὐτοὶ τύραννοι τῆς ἑαυτῶν πατρίδος και τῶν ἑαυτῶν ἀδελφῶν δι' αὐτῆς τῆς δόξης τῆς ἰσχύος και τοῦ πλοῦτου τῆς πατρίδος;

Βεβαίως ἡ πατρίς ἐστὶν ἕδαφος ἀπολύτως ἀναγκαιότατον και εἰς πᾶσαν μὲν ἄλλην φυλὴν ἀνθρώπων, μάλιστα δὲ εἰς πᾶσαν προωρισμένην νὰ ἐκπληρώσῃ σπουδαίαν τινὰ ἀποστολὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἐπὶ τῆς πατρίδος γῆς στηριζόμενον και ἐκ ταύτης ὀρμώμενον ἐκπληροῖ ἕκαστον ἔθνος τὴν τε εἰδικὴν (ἐθνικὴν) και τὴν γενικὴν (κοσμοπολιτικὴν) ἀποστολὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Τὴν πατρίδα γῆν παρασκευάζει, κοσμεῖ και καλλιεργεῖ δι' αἰῶνων πολλῶν συμφῶνως τῇ φύσει αὐτῆς τε και ἑαυτοῦ ἕκαστον ἔθνος και ἐν αὐτῇ ἐναποτίθεται τὰ τε ὑλικά και ἠθικά μέσα, τὰ ἀναγκαιοῦντα εἰς τε τοὺς ἐθνικοὺς και γενικοὺς ἀγῶνας και σκοποὺς αὐτοῦ· ὑπὲρ τῆς πατρίδος γῆς δικάως προκινδυνεύει ἕκαστον ἔθνος προθύμως, και μάλιστα ὑπὲρ τοιαύτης πατρίδος, ἣτις προσήρμοσται μὲν και προώρισται κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν ὑπὸ τῆς θείας προνοίας τῇ φύσει τῶν ἐπ' αὐτῆς οἰκούντων, δεδοξασται δὲ παρὰ πᾶσι και πάντοτε διὰ τῶν ἔργων και τῶν κατορθωμάτων τούτων. Τοιαύτη δὲ ἀκριβῶς ἐξαιρετὸς πατρίς ἔλαχεν ἡμῖν μάλιστα τοῖς Ἑλλησιν, οἵτινες ὀφείλομεν ν' ἀγαπῶμεν αὐτὴν διὰ τοῦτο ἀσυγκρίτως περισσότερον, ἢ πᾶν ἄλλο ἔθνος τὴν ἑαυτοῦ. Ἐπ' αὐτῆς ὁ ἀρχαῖος κλασικὸς και ὁ μετὰ ταῦτα χριστιανικὸς Ἑλληνισμὸς στηριζόμενος και ἀπ' αὐτῆς ὀρμώμενος ἐξεπλήρωσε τὴν τε ἐθνικὴν και τὴν παγκόσμιον ἀποστολὴν αὐτοῦ. Ἐκ τῶν αὐτῶν δὲ τόπων και τῶν αὐτῶν ἐστιῶν ὀρμώμενος και στηριζόμενος και ὁ νεώτερος Ἑλληνοχριστιανικὸς Ἑλληνισμὸς θέλει ἐκπληρώσει, σὺν Θεῷ, τὴν αὐτὴν ταύτην διπλὴν ἀ-

ποστολήν αὐτοῦ. Καὶ ὅμως ὁ πλοῦτος, ἡ δόξα, ἡ ἰσχύς καὶ τὰ στενὰ ἐν γένει ὄρια τῆς πατρίδος οὔτε ὑπῆρξάν ποτε, οὔτε νῦν ὑπάρξωσι καὶ νῦν πρέπει τὸ τελικὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τέρμα, ὅπερ καὶ δίκαιον καὶ δέον καὶ πρέπον ἐστὶ νὰ τεθῆ κατὰ τε τὸ βάθος καὶ τὸ πλάτος καὶ πολλῶ ὑψηλότερον καὶ πολλῶ ἀπώτερον πάντων τούτων· πολλῶ μὲν ἀπώτερον, διότι, ἐὰν περιορίσῃ ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ τὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν μόνον δι' ἑαυτὴν ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τῆς ἑαυτῆς πατρίδος, οὐ μόνον θὰ μαραινθῆ σὺν τῷ χρόνῳ, ἀλλὰ θὰ ἦναι δικαίως καὶ ἀναξία τοῦ τε παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῆς· πολλῶ δὲ ὑψηλότερον, διότι, ἐὰν ἐκπαιδεύῃ καὶ παρασκευάζῃ τὴν νεολαίαν αὐτῆς διὰ τὸν ἐπίγειον μόνον βίον, τότε βεβαίως καὶ αὐτοῦ τούτου ἀποτεύξεται. Πόσον δὲ ὀλίγον ἰσχύει ὁ πλοῦτος μόνος εἰς τὴν δόξαν καὶ τὴν ἰσχύν τῆς πατρίδος, ἀπόδειξιν τραγὴν περὶ τούτου παρέχουσι ἡμῖν πρῶτον μὲν οἱ νεώτεροι Ἰβραῖοι, οἵτινες, ἐξαρτήσαντες ἐπὶ ὑπερδισχιλία ἤδη ἔτη τὴν ἀνάστασιν τῆς ἑαυτῶν πατρίδος ἐκ τῆς συναγωγῆς τῶν θησαυρῶν τῆς γῆς, οὐδεμίαν εἰσέτι ἔχουσι πατρίδα, καὶ δεύτερον οἱ πρόγονοι καὶ πατέρες ἡμῶν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, οἵτινες ἀμφότεροι τὰ μέγιστα τῶν κατορθωμάτων καὶ τὴν μεγίστην ῥώμην πρὸς δόξαν τῆς πατρίδος τότε ἀκριβῶς ἀπέδειξαν, ὅτε ἐμάχοντο ἐκ ξυλίνων φρουρίων καὶ διὰ ξυλίνων ὄπλων, κατόικουν δὲ ἐν καλύβαις καὶ ἔζων βίον πενιχρότατον καὶ λιτώτατον, ἐσθιοντες ἐκεῖνοι μὲν κριθῖνον ἄρτον καὶ κάρδαμον, οὗτοι δὲ βρίζινο ψωμί καὶ κρομμύδι. Τεκμήριον καταφανές ταῦτα πρῶτον μὲν ὅτι ἡ μεγαλοουργία, τῆς ὕλης μόνον σχετικὴν ἔχουσα ἀνάγκην, ἀπόλυτον ἀνάγκην ἔχει μόνον τοῦ πνεύματος, τοῦ φρονήματος, τοῦ αἰσθήματος καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, καὶ δεύτερον ὅτι τὰ μεγαλοουρ- γοῦντα τῶν ἐθνῶν δὲν ἐμπνέονται ὑπὸ τῆς ὕλης, οὐδὲ ὑπὸ τῆς κοιλίας καὶ τῆς ἰσχύος αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπὸ Πνεύματος Ἁγίου καὶ συναισθήματος Θεοῦ ἀνωθεν πνέοντος, ὅπερ, ἀφοῦ ἀπαξ εἰσπνεύσῃ εἰς αὐτά, καθιστᾷ αὐτά καὶ νικώμενα ἀήττητα. Εἰς τὸ πνεῦμα ἄρα καὶ τὸ φρόνημα, εἰς τὴν καρδίαν καὶ τὸ συναίσθημα, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν κοιλίαν, τὴν ὕλην καὶ τὴν κενοδοξίαν, πρέπει νὰ ἀπευθύνηται πάντοτε καὶ ἡ μόρφωσις τῆς ἑλληνίδος νεολαίας, ἐὰν θέλωμεν νὰ κινήσωμεν αὐτὴν πρὸς δρᾶσιν γενναίαν καὶ μεγαλοουργίαν. Καὶ ἡ ἱστορία δὲ δὲν ἀπεθανάτισε τοὺς προγόνους καὶ τοὺς πατέρας ἡμῶν, διότι ἐμάχοντο περὶ ἄρτου καὶ κοιλίας, περὶ φωλεᾶς καὶ λείας, ἀλλὰ διότι ἠγωνι- ζοντο ὑπὲρ τοῦ πνεύματος, ὑπὲρ τοῦ φωτός καὶ τῶν θείων δικαίων ὡς στρα- τιῶται τοῦ Θεοῦ κατὰ τοῦ σκότους, τῆς κτηνώδους βίας καὶ τῆς βαρβαρότη- τος. Ἀγῶνες, πηγάζοντες ἐκ τῆς ἰσχύος τῆς δόξης καὶ τοῦ πλούτου, καὶ κερ-

δαινόμενοι, οὐδεμίαν μὲν δόξαν φέρουσι, ταχέως δὲ ὡς πομπόλυγες ὑπὸ τοῦ πρώτου πνεύματος ἐξαφανίζονται ἐκ τῆς ἱστορίας διαρρηγνύμενοι· ἀγῶνες δὲ, ἀναλαμβανόμενοι ὑπὲρ τῶν θείων δικαίων, οὐ μόνον ἔχουσι τὸν Θεὸν καὶ τὰς εὐχὰς πάντων τῶν δίκαια φρονούντων ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ ἐξάπτουσι τὴν ἐθελο- θυσίαν τῶν ἀγωνιζομένων, ἀλλὰ καὶ ἀπαθανατίζονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἔτι καὶ μὴ κερδαινόμενοι, διότι μόνη τῶν ἐν ἀνθρώποις ἡ ἀρετὴ οὔτε τὸ κινεῖν οὔτε τὸ τελικὸν αἴτιον ἔχει ἐν τῇ ὀφρᾷ τῆς ὕλης καὶ τῆς δόξης, ἀλλὰ τὴν μὲν κί- νησιν λαμβάνει ἐξ ἀγίου φρονήματος καὶ τοῦ Θεοῦ συναισθήματος, αἰθία δὲ τῶν πόρων αὐτὴ ἑαυτὴν ἔχει, τ. ἐ. τὸ ἀπόλυτον ἀγαθόν, ὅπερ ἐστὶν αὐτὸς ὁ Θεός. Ἄν δὲ ἡμεῖς σήμερον ἀποτυγχάνομεν ἐν πάσῃ ἐθνικῇ ἐπιχειρήσει, ἂν κατέστημεν ἀνίκανοι πλέον πρὸς πᾶσαν γενναίαν δρᾶσιν, ἂν δὲν δυνάμεθα νὰ μεγαλοουργήσωμεν ὡςπερ αὐτοὶ οἱ πατέρες ἡμῶν, τοῦτο προέρχεται κυρίως ἐκ τοῦ ὅτι, ὁσάκις ἀπὸ τινος χρόνου ἠγείραμεν ἀξιώσεις ἐθνικὰς ἢ ἐκινήθημεν πρὸς ἀγῶνας ἐθνικούς, προεβαλόμεθα πάντοτε ὡς κινεῖν ἡμᾶς εἰς ταῦτα αἴ- τιον μόνον τὸ στενὸν τῶν συνόρων καὶ τὸ πρὸς διατροφήν ἡμῶν ἀνεπαρκές τῆς ἐδαφικῆς ἐκτάσεως, ἐκτάσεως, ἣτις καὶ ἄλλοτε μὲν δεκαπλασίους ἡμῶν ἔτρεφε καὶ νῦν δὲ ἐγκρύπτει θησαυροὺς ἀπείρους, οὓς ἡμεῖς μὲν ἀγνοοῦμεν πατοῦντες ἐπ' αὐτῶν, οἱ δὲ ξένοι διακρίνουσι καὶ ἐκμεταλλεύονται ὑπὲρ ἑαυ- τῶν ἀφίνοντες καὶ εἰς τὰς πῆρας ἡμῶν τῶν σχολαστικῶν Ἑλλήνων ἀπαρεμ- φάτους μόνον μεταχάς. Ὑπῆρξε μάλιστα καιρὸς, ὅτε προεβαλόμεθα ὡς αἴτιον τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν κινήσεως ἀναισχύντως ὡςπερ ἐπαῖται καὶ αὐτὴν τὴν πείναν καὶ τὴν πληθώραν καὶ περισσείαν τῶν ἐπιστημόνων καὶ πολιτευομένων, δι' οἷς δὲν μένουσι πλέον θέσεις κεναὶ ἐν τῇ στενῇ Ἑλλάδι, διὰ δὲ τούτων ἐξη- γείραμεν παρὰ μὲν τοῖς ξένοις, ἀντὶ συμπαθείας, δικαίαν ἀντιπάθειαν κατ' ἡ- μῶν αὐτῶν, παρὰ δὲ τῷ λαῷ ἡμῶν δικαίαν ἀποθάρρυνσιν καὶ ἀπογοήτευσιν, διότι οὐδεὶς θέλει δικαίως νὰ συνεισφέρῃ προθύμως τὸ χρέμα καὶ αἷμα αὐτοῦ ὑπὲρ πεινῶντων θεσιθηρῶν. Οὐδέποτε δὲ κατωρθώσαμεν νὰ διατυπώσωμεν ὡς ἔδει τὰς ἠθικὰς ἡμῶν ἀξιώσεις ἐνώπιον τῆς Βυρώπης, καὶ οὔτε ἐπὶ τῆς ἐθνι- κῆς ἡμῶν σημαίας ἀνεγράψαμεν, οὔτε ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἔθνους ἐνεχαράξαμεν ποτε ὡς σύμβολον 1) αὐτὴν τὴν υπεράσπισιν τῶν θείων δικαίων, τὴν θρησκείαν, τὸν ἐθνισμόν καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀδελφῶν οὐ μόνον ὁμορθήσκων, ὁμοδόξων καὶ ὁμαιμόνων, ἀλλὰ καὶ συναθλησάντων ἡμῖν πανταχοῦ καὶ πάντοτε, διὸ καὶ τὴν μεγίστην παρ' ἡμῖν χάριν πρὸς δικαίαν ἀπόδοσιν καταθεμένων, καὶ 2) τὴν γενικὴν ἀποστολήν, ἣν κέκληται ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ὑπὸ τῆς Θείας προνοίας ὡς ἐκ τῆς ἱστορίας, τῆς φύσεως καὶ τῆς θέσεως αὐτῆς νὰ ἐκπληρώσῃ πρὸς

τοὺς γείτονας αὐτῆ λαοὺς καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καθόλου. Ἄν οἱ Ἕλληνες θὰ συναρθεῖσαν ἐγκαίρως βαθύτερον τὴν εἰδικὴν καὶ γενικὴν ταύτην ἀποστολὴν ἡμῶν, δὲν θὰ ἠγωνιζόμεθα σήμερον πρὸς τοὺς ἄλλους χριστιανικοὺς λαοὺς τοῦ Αἴμου ὡς ἴσοι πρὸς ἴσους περὶ τεμαχίων γῆς. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς σήμερον ἂν κατορθώσωμεν νὰ δώσωμεν δείγματα τῆς βαθείας συναισθήσεως τῆς ὑψηλῆς ἀποστολῆς ἡμῶν ταύτης, οὐ μόνον οἱ ἄλλοι γείτονες ἡμῶν χριστιανικοὶ λαοὶ δὲν θὰ τολμήσωσι νὰ διαφιλονεικήσωσιν ἡμῖν τὸ στάδιον τῆς δόξης ταύτης, ἀλλὰ καὶ οἱ Τούρκοι αὐτοὶ θὰ προσφέρωνται πρὸς ἡμᾶς μετὰ πλείονος σεβασμοῦ καὶ δὲν θὰ παρεμβάλλωσιν ἡμῖν ὅσα νῦν προσκύβματα, ἅπαντες δὲ οἱ ἀληθῶς πεπολιτισμένοι λαοί, ἀνεξαρτήτως τῶν κυβερνήσεων αὐτῶν, θὰ ὑψώσωσιν ἰσχυρῶς τὴν ἐκυτῶν φωνὴν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ θὰ ἀπαιτήσωσι νὰ τελεῖται ὑπὸ τοὺς φυσικοὺς ὅρους αὐτῆς φυλῆς, λαχοῦσα μὲν ἐκ τῆς θείας προνοίας, τῆς ἱστορίας, τῆς φύσεως καὶ τῆς θέσεως αὐτῆς, συναισθανομένη δὲ βαθυτάτα καὶ ἀναδεξαμένη προθυμότητα τοιαύτην γενικὴν ἠθικὴν ἀποστολὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἀλλὰ νῦν δυστυχῶς πολὺ ταχέως ἐλησημονήσαμεν μὲν ὅτι ὁ φιλελληνισμὸς, ὅνπερ ὁ μέγας ἐθνικὸς ἡμῶν ἀγὼν τοῦ 1821 ἐξήγειρε πρὸς τοὺς πεπολιτισμένους λαοὺς καὶ ὅτινι τοσαῦτα ὀρεῖλομεν, ἦτο τέκνον φυσικὸν τῶν ὑψηλῶν καὶ θείων ἰδανικῶν τῆς πίστεως καὶ ἐλευθερίας, ὑφ' ὧν ἐνεπνέοντο οὐ μόνον οἱ τότε ἀγωνιζόμενοι Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ φιλέλληνες τῶν χρόνων ἐκείνων· λησημονοῦμεν δὲ ὅτι ὅπως τότε οὕτω καὶ νῦν μόνον ἐκ τῶν τοιούτων κύκλων καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν ἰδανικῶν δυνάμεθα νὰ προσδοκῶμεν δικαίως καὶ νέαν τινὰ ἀρωγὴν, οὐδέποτε δὲ ἐκ τῶν ὑλιστικῶν τεμαχίων τοῦ προορισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἐκ τῶν πολιτικῶν κύκλων, οἷτινες, ἐμπνεόμενοι μᾶλλον ἐκ τοῦ πλούτου, τῆς ἰσχύος, τῆς δόξης καὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ ὑλικῶν συμφέροντος τῆς ἐαυτῶν πατρίδος, ὅπως τότε, οὕτω καὶ νῦν θὰ ἀντιτάσσωνται πάντοτε εἰς τὰς ἐθνικὰς ἡμῶν ἀξιώσεις, τὰς ὁποίας ἡμεῖς τόσον μικροὶ καὶ ὀλίγοι θὰ ἐτολμῶμεν νὰ ὑπερασπίσωμεν ἀπέναντι τόσων κολοσσῶν καὶ τόσων μεγάλων διὰ τῶν ἀσθενῶν ἡμῶν ὑλικῶν δυνάμεων. Τὸ ἐνδοξὸν ἡμῶν παρελθόν, τὴν ἱστορικὴν ἀθανασία τῆς φυλῆς, ἣς καυχώμεθα ὅτι ἐσμὲν ἀπόγονοι, τὴν ἀναγέννησιν ἡμῶν καὶ τὴν διὰ τοσαύτων περιπέτειων μυστηριώδη διάσωσιν τῆς φυλῆς ἡμῶν, τὰς πρὸς ἡμᾶς συμπάθειας καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ κόσμου, χρεωστοῦμεν οὐχὶ εἰς τὰς ὑλικὰς δυνάμεις, τὸν πλοῦτον, τὴν βίωμην καὶ τὴν δόξαν τῆς πατρίδος ἡμῶν, ἀτινα μόνον ὡς μέσα ἐχρησίμευσαν εἰς αὐτήν, ἀλλὰ εἰς τὰ ὑψηλὰ ἰδανικά, ἅπερ ἐχρησίμευσαν ὡς κέντρον, ἐλαττήριον καὶ σκοπὸς οὐ μόνον εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν βίον τῆς ἑλ-

ληνικῆς φυλῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῶν φιλανθρωπικῶν καὶ φιλελληνικῶν αἰσθημάτων πρὸς τοὺς ξένους. Οἱ διαγράφοντες ἄρα τὰ ἰδανικά ταῦτα (τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν) ἐκ τῆς μορφώσεως τῆς ἑλληνίδος νεολαίας καὶ τοῦ προορισμοῦ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, διαγράφουσιν ἐκ τοῦ βίου τῶν ζώντων καὶ καταδικάζουσιν αὐτὴν ταύτην εἰς βεβαίαν καὶ αἰώνιον ἱστορικὴν ἀφάνειαν, ἐκτοπίζοντες αὐτὴν ἐκ τε τῆς φύσεως καὶ τῆς θέσεως αὐτῆς καὶ καθιστῶντες οὕτω καὶ αὐτὴν τὴν ὑλικὴν ὑπαρξίν αὐτῆς δυσεξήγητον καὶ περιττὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ μεγάλα ἔθνη τῆς γῆς, δταν διεξάγωσι μεγάλους ἀγῶνας, οὐδέποτε προσβάλλονται ὡς κινοῦν αὐτὰ εἰς τοὺς αἴτιον τὸν πλοῦτον, τὴν δόξαν καὶ τὴν βίωμην τῆς ἐαυτῶν πατρίδος, ἀλλὰ τὴν κατὰ ἀνθρώπινον καθῆκον ὑπεράσπισιν τῶν προσβαλλομένων καὶ ὑβριζομένων θείων δικαίων, ἵνα οὕτω καὶ τὸ ἠθικὸν φρόνημα ἐν ταῖς στρατιατικαῖς αὐτῶν ὡς συναγωνιζόμεναις τῷ Θεῷ ἐξάρωσι καὶ συγκρατήσωσι, καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου τὸν θαυμασμόν, τὴν συμπάθειαν καὶ τὰς εὐχὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἐξεγείρωσι καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ἀπαθανατίσωσιν. Ἄν πάντες οἱ ἀνθρώποι ἠγωνίζοντο ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ ἐμάχοντο κατ' ἀλλήλων μόνον περὶ οἴκου, ἄρτου καὶ χώρας, τότε κατ' οὐδὲν ἠθελον διαφέρει τῶν θηρίων, ἅπερ καὶ αὐτὰ ἐπίσης γενναίως μάχονται ὑπὲρ τῆς λείας, τῆς νομῆς καὶ τῆς φωλεᾶς αὐτῶν. Καὶ ἐὰν διαγράφωμεν πανταχόθεν ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν ἀγῶνων τῆς ἀνθρωπότητος ὡς ἐλαττήριον αὐτῆς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν θείων δικαίων καὶ θείων νόμων, καθ' οὓς διευθύνεται ὁ κόσμος ὑπὸ τοῦ Πλάστου εἰς τὸν τελικὸν προορισμὸν αὐτοῦ, τότε μεταβάλλομεν τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος εἰς ἱστορίαν καθαρᾶς θηριομαχίας· διότι τὸ μὲν περὶ τροφῆς καὶ φωλεᾶς μάχεσθαι ἐστὶ φυσικὴ ἰδιότης κοινὴ ἀνθρώπων τε καὶ θηρίων· τὸ δὲ μάχεσθαι ὑπὲρ τῶν θείων δικαίων ἐστὶν ἠθικὴ ἰδιότης ἰδιάζουσα μόνον τοῖς ἀνθρώποις. Καὶ ἐστὶ μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος ἐξωγκώθη ἤδη πλέον τοῦ δέοντος διὰ μακρῶν περιγραφῶν ἀγῶνων, ὧν ἐλαττήρια ὑπῆρξαν ὁ πλοῦτος, ἡ δόξα καὶ ἡ ἰσχύς ἢ τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου, καὶ ἐν οἷς πνίγεται πολλάκις ἡ περιγραφή τῶν ὑπὲρ τῶν θείων δικαίων ἀγῶνων· ἀλλ' ἐὰν ἐξακολουθήσῃ ἡ ἱστορία οὕτω συγγραφομένη καὶ ἐξογκουμένη μέχρι δυσχρηστίας, τότε πολὺ ταχέως θὰ ὑποστῇ ἐν τῷ μέλλοντι τὴν ἀναγκαίαν κάθαρσιν, καθ' ἣν οὐδὲν ἄλλο μενεῖ ἐν αὐτῇ ἢ μόνον οἱ ἀγῶνες οἱ ἐπιτελεσθέντες ὑπὸ ἀτόμων, οἰκογενειῶν, ἐταιρειῶν, ἀδελφοτήτων, πόλεων, ἐθνῶν καὶ ἐκκλησιῶν μόνον καὶ μόνον πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν προσβαλλομένων καὶ ὑβριζομένων θείων δικαίων τῆς ἀνθρω-

πότητος. Τότε θὰ μένωσιν ἀθάνατα ἐν τῇ ἱστορίᾳ δικαίως ἐκεῖνα μόνον τὰ ἔργα, ἐκεῖνα μόνον τὰ ἔθνη καὶ ἐκεῖνα μόνον τὰ ὄνόματα, ὅσα συνεμάχησαν καὶ συνειργάσθησαν τῷ Θεῷ ἐν τῷ μεγάλῳ Λύτῳ σχεδίῳ, καὶ ὁ διευθύνει τὸν ἐπίγειον βίον τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὸν τελικὸν αὐτῆς προορισμόν. Τότε δὲ μεταξὺ πάντων τούτων θὰ λάμψωσι δικαίως ἔτι μᾶλλον ὡς μεγάλοι ἀδάμαντες καὶ μαργαρίται οἱ ἀγῶνες τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, ἥτις ὑπῆρξεν αἰείποτε, Θεοῦ δὲ θέλοντος, καὶ ὑπάρξει, ὁ πιστότερος καὶ μᾶλλον ἀφωσιωμένος συνεργάτης τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ἀνύψωσιν καὶ εἰσαγωγὴν τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὸν τελικὸν αὐτῆς προορισμόν.

Ἡ Ἑλλάς ἄρα ὁ ἀναζήση καὶ θὰ μεγαλοουργήσῃ ἐκ νέου τότε μόνον, ὅταν ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων ἐλατηρίων ἐλαυνομένη ἀναλάβῃ νὰ ἐκπληρώσῃ καὶ πάλιν τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς ὡς γενικὸς καὶ παγκόσμιος ἱστορικὸς παράγων ἐν τῇ προαγωγῇ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ρίζα πάσης ὑγιοῦς καὶ πωτηριώδους πολιτικῆς καὶ πάσης σοφῆς καὶ εὐφυοῦς διπλωματικῆς κεῖται ἐν τῷ σκοπῷ τῆς μορφώσεως τῆς νεολαίας ἔθνους τινός. Ἄπασα ἡ διπλωματικὴ ἱκανότης τοῦ Βίσμαρκ καὶ ἡ ἰσχύς τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους θὰ συνετρίβετο ἤδη πρὸ πολλοῦ, ἂν ἐγκαίρως δὲν προκατεβάλλετο τὸ θεμέλιον τῶν μεγάλων νεωτέρων ἀγῶνων τοῦ ἔθνους τούτου ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ διὰ τῆς σκοπίμου παιδείας ἦν δὲ τὸ θεμέλιον τοῦτο ἡ πίστις, ἡ πεποιθήσις καὶ τὸ φρόνημα τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ ὅτι ἐμάχετο ὑπὲρ τῶν θείων δικαίων σὺν αὐτῷ τῷ Θεῷ κατῆρχοντο δὲ εἰς τὸν ἀγῶνα δύο μεγάλοι λαοί, ὧν τοῦ μὲν ὁ ἀρχηγὸς προέτρεπε τοὺς στρατοὺς αὐτοῦ νὰ ἀναμνησθῶσι τῆς δόξης τῶν γαλλικῶν ὅπλων, ὁ δὲ ἕτερος προέτρεπε τοὺς ἑαυτοῦ νὰ μάχωνται ἐπὶ τῇ πεποιθῆσει ὅτι τὸ δίκαιον καὶ ὁ Θεὸς ἦν μετ' αὐτῶν. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἐκληρονόμησαν οἱ Γερμανοὶ οὐ μόνον ἐκ τῆς χριστιανικῆς αὐτῶν ἀνατροφῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς μελέτης τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας, ἥτις διδάσκει ἡμᾶς ὅτι οἱ πρόγονοι ἡμῶν τοὺς μεγίστους τῶν ἀγῶνων ἀνέλαβον ἐπὶ τῇ πεποιθῆσει ὅτι εἶχον ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ δίκαιον καὶ τοὺς θεούς. Τὸ δὲ σὺν τῷ δικαίῳ καὶ τοῖς θεοῖς μάχεσθαι ἦν παρ' αὐτοῖς πηγὴ ἡρωϊσμοῦ ἀνεξάντλητος, ὅστις καθίστα αὐτοὺς τολμηροτάτους, ὥστε καὶ ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς νὰ παρατάττωνται καὶ τὰς νίκας συνήθως αὐτοὶ νὰ αἰρῶνται. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ πατέρες ἡμῶν ὑπὸ τῶν αὐτῶν ὑψηλῶν ἰδανικῶν ἐλατηρίων ἐλαυνόμενοι ἐμεγαλουργήσαν, οἱ δὲ ποιηταὶ τοῦ ἀγῶνος, οἱ μεγάλοι οὗτοι παιδαγωγοὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἡ φωνὴ συμπάσης τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, ἄριστα διατυποῦντες καὶ περιλαμβάνοντες τὸν σκοπὸν καὶ τὸ τέλος τῆς ἐθνικῆς μορφώσεως, βροῶσι διὰ τοῦ στόματος τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ:

Γιὰ τῆς πατρίδος τὴν ἐλευθερίαν,
γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστιν τὴν ἀγίαν,
γιὰ τὰ δύο πολεμῶ, κίχην δὲν τὰ ἀποκτίσω,
μ' αὐτὰ νὰ ζήσω 'πιθυμῶ· τί μ' ὀφελεί νὰ ζήσω;

Συμπᾶσα δὲ ἡ γενεὰ τῶν πατέρων ἡμῶν, οὓς ἡμεῖς αὐτοὶ νῦν διαδεχόμεθα, αἰσθητότερον συνέλαβε τὸ αὐτὸ τέλος τῆς ἐθνικῆς ἀνατροφῆς καὶ μορφώσεως ἐν τῷ διακαεστάτῳ πόθῳ αὐτῆς τοῦ νὰ εἶδῃ ἡμέραν τινὰ πάλιν τὸν σταυρὸν ἀναστηλούμενον ἐπὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ νὰ ἀκούσῃ ἐν αὐτῇ πάλιν τὸ Πύ-αγγέλιον τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ Χρυσοστόμου ψαλλόμενα ἀμφότερα ἐν τῇ πρωτοτύπῳ γλώσσῃ αὐτῶν. Δὲν ἐχώριζον ἐκεῖνοι οὔτε τὴν ὀρησκίαν ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας, οὔτε τὴν γλώσσαν καὶ τὸν ἐθνισμόν ἀπὸ τῆς ὀρησκείας, ἀλλ' ἐλευθερίαν, ὀρησκίαν καὶ γλώσσαν εἶχον ὡς δευτέραν ἐπίγειον τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον. Οἱ δὲ νεώτεροι διδάσκαλοι καὶ παιδαγωγοὶ ἀπορρίπτουσι ἀναφανδὸν τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, τὴν ἰδέαν τῆς ἐλευθερίας, τὸν σταυρὸν, τὴν ἀγίαν σοφίαν καὶ τὴν μεγάλην ἰδέαν, τὰ ὠρισμένα ταῦτα, ἀπὸ τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῆς ἀνατροφῆς τῆς ἐλληνίδος νεολαίας καὶ ἀντὶ τούτων τίθενται αὐτοὶ ὡς τελικὸν τέλος τῆς μορφώσεως αὐτῆς τὰ ὀρίστα, τὸν πλοῦτον, τὴν δόξαν καὶ τὴν ἰσχύν τῆς πατρίδος. Καὶ τοῦτο, ἐν ᾧ ἡ ἱστορικὴ πείρα ἤδη πλέον ἢ ἅπαξ ἀπέδειξεν ὅτι πάντα μὲν ταῦτα, ὄντα ἐπίγεια μόνον ἀγαθὰ καὶ μέσα μόνον πρὸς σκοπὸν, μεταβαλλόμενα δὲ ἀνευ πίστεως πολὺ εὐκόλως εἰς ἀτομικὰ κτήματα, δύνανται ν' ἀποβῶσιν εἰς τὰ ἔθνη ὀλέθρια, ἡ δὲ ὀρησκία καὶ ἡ ἐλευθερία, οὐσίαι οὗσαι οὐράνιαι καὶ ἀνεξάντλητοι, ἀτομικὰ γενόμενα κτήματα, σώζουσι τὰ ἔθνη καὶ δικαίως, διότι ἰδιοποιούμενος μὲν ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πίστιν, οὐ μόνον οὐδένα βλάπτει, ἀλλὰ σώζει μάλιστα καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους, ἰδιοποιούμενος ὅμως τὴν δόξαν, τὴν ἰσχύν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἀποβαίνει αὐτῇ ὀλέθρια, οὐ σπανίως δὲ καὶ ὁ τύραννος αὐτῆς. Ἀπέδειξίς δὲ τοῦτο σαφῆς ὅτι ἡμῶν ἐλευθερία καὶ ἡ πίστις εἰσὶ σκοπὸς τοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου, ὁ δὲ πλοῦτος, ἡ δόξα καὶ ἡ ἰσχύς τῆς πατρίδος τότε μόνον ἀγιάζονται ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ὅταν χρησιμεύωσιν αὐτοῖς μόνον ὡς μέσα πρὸς τὸν θεῖον τοῦτον προορισμὸν αὐτῶν. Ὁ ἄνθρωπος, ἵνα ὑπερασπίσῃ καὶ προστατεύσῃ τὰ θεῖα δίκαια καὶ φυσικὰ δικαιώματα αὐτοῦ, δὲν ἔχει τόσον ἀνάγκην πλοῦτου, δόξης καὶ ἰσχύος, ὅσον πρὸ πάντων χρῆζει ἱεροῦ αἰσθήματος, πνεύματος ἀγίου καὶ φρονήματος θεοῦ. Εἰς τὸ πνεῦμα ἄρα καὶ τὸ φρόνημα, εἰς τὴν καρδίαν καὶ τὸ αἶθημα πρέπει γὰρ κατευθύνηται πρὸ πάντων

καὶ ἡ μὲν μορφωσις τῆς ἑλληνίδος νεολαίας καὶ ταῦτα νὰ ᾧσι καὶ τὸ τέρμα τῆς μορφώσεως αὐτῆς, ἐὰν μέλλῃ νὰ μεγαλουργήσῃ καὶ αὕτη ὡς οἱ πρόγονοι καὶ οἱ πατέρες αὐτῆς οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς ἑαυτῆς πατρίδος, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὸν τελικὸν προορισμὸν αὐτῆς.

Ἡ πορεία τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τοῦ κόσμου τούτου ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς ἐπὶ τῆς γῆς μέχρι τοῦ τελικοῦ τούτου προορισμοῦ αὐτῆς, οὐδόλιως διακοπτομένη ὑπὸ τοῦ θανάτου, ὅστις οὐδαμῶς ἐστὶ τὸ τελικὸν τέρμα τοῦ ἀνθρώπου, ἔχει φυσικῶς νὰ διέλθῃ τοὺς ἑαυτῆς σταθμούς καὶ ἐντεῦθεν καὶ πέραν τοῦ τάφου. Καὶ τούτους μὲν ἀποκαλύψει αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν καιρῷ τῷ δέοντι τῆ πνευματικῆ οὐσίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις βεβαίως καὶ ἐκείθεν τοῦ τάφου, ἅτε ἀθάνατος, δὲν ἀργεῖ· τοὺς δὲ σταθμούς τῆς μέχρι τοῦ τάφου πορείας ἀπεκάλυψε μὲν ἤδη καὶ τούτους καὶ ἀποκαλύπτει καὶ νῦν αὐτὸς ὁ Θεὸς τῷ ἀνθρώπῳ, προδιωρίζει δὲ καὶ ἀναγνωρίζει αὐτοὺς καὶ αὐτὸς ὁ ἀνθρώπος, οὐ μόνον ὑπὸ τῆς ἀμέσου ἀποκαλύψεως καὶ ἐμπνεύσεως φωτιζόμενος, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς ἱστορίας, τῆς φύσεως καὶ τῆς πείρας αὐτοῦ ὀδηγούμενος· ὅσακις δὲ ἡ ἀνθρωπότης ἐν ὅλῳ ἢ κατ' ἔθνη πρᾶξατο ἀφίκηται εἰς σταθμὸν τινα τῆς διὰ τοῦ κόσμου τούτου πορείας αὐτῆς ἢ παραπλανηθῆ ποτε ταύτης, τότε εἰδοποιεῖται ἐν τῇ γενικῇ συναισθήσει αὐτῆς ἡ ἀφίξις ἢ ἡ πλάνη αὕτη καὶ προαγγέλλεται ὁ ἐπόμενος σωτηριώδης σταθμὸς, μέχρις οὗ οὗτος, ἐπὶ πολὺ κυμανθεὶς μεταξὺ πολλῶν ἡμιτελῶν ἀντιλήψεων, γενόμενος αἰσθητότερος εἰς τὴν ὀξυδέρκειαν καὶ εἰσδύσας βαθύτερον εἰς τὴν συνειδητὴν τῶν μᾶλλον πεφωτισμένων καὶ τελειοτέρων μελῶν τῆς ἀνθρωπότητος (ἐθνῶν ἢ ἀτόμων), διατυπωθῆ ὑπὸ τούτων σαφῶς καὶ ὀρισμένως εἰς τὴν λοιπὴν ὁλομέλειαν αὐτῆς, ἥτις τότε ὁρμᾷ εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ νέου τούτου σταθμοῦ μετὰ νέας προθυμίας, νέας καρτερίας, νέας ὁρμῆς καὶ νέας δυνάμεις· ἡ δὲ πρόοδος τῆς ἀνθρωπότητος κρέμαται ἐκ τῆς ὀρθῆς ἀντιλήψεως καὶ τῆς ἀσφαλούς ἐπιτεύξεως τῶν διαφόρων τούτων ἐπιγείων σταθμῶν, οἵτινες, ἐξαγόμενοι καὶ ὀριζόμενοι ὑπὸ τὸν Θεῖον φωτισμὸν ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως, τῆς ἱστορίας καὶ τῆς πείρας τῆς ἀνθρωπότητος ὑπὸ τῶν μᾶλλον πεφωτισμένων διανοιῶν αὐτῆς, προσεγγίζουσιν αὐτὴν κατὰ μεγάλας περιόδους ἕνα σταθμὸν ἐγγύτερον εἰς τὸν τελικὸν αὐτῆς προορισμὸν. Ἐν στιγμαῖς δέ, καθ' ἃς ἡ ἀνθρωπότης εἴτε ἐν συνόλῳ, εἴτε κατ' ἔθνη, ἀναστενάζει ἐν σκότει καὶ ἀμηχανίᾳ καὶ δὲν δύναται νὰ διακρίνῃ καλῶς τὸν πρὸ αὐτῆς κείμενον σταθμὸν κατὰ τὴν ἑαυτῆς πορείαν, πολλοὶ εἰσιν οἱ φιλοτιμούμενοι καὶ φιλοδοξοῦντες νὰ γίνωσιν αὐτοὶ οἱ ὀδηγοὶ καὶ παιδαγωγοὶ αὐτῆς. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς κατὰ τὰς

στιγμὰς ταύτας διατρέχει ἡ ἀνθρωπότης καὶ ἕκαστον ἰδίᾳ ἔθνος τοὺς μεγίστους τῶν κινδύνων, ἐὰν δὲν προσέχῃ κατὰ τὴν ἐκλογὴν καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν γνωμῶν καὶ ὀδηγιῶν, τῶν προβαλλομένων ὑπὸ τῶν αὐτεπαγγέλτων καὶ αὐτοχειροτονήτων διδασκάλων καὶ παιδαγωγῶν· διότι μία μόνη ἐπισκοπτικὴ τοῦ κυρίου καὶ ἀληθοῦς σκοποῦ καὶ ἀντικατάστασις τούτου δι' ἄλλου τινὸς ψευδοῦς δύναται νὰ γείνη παραίτιος ἵνα πλανᾶται ἡ ἀνθρωπότης ὅλη ἢ ἔθνος τι ἰδίᾳ ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους, μέχρις οὗ, ἂν δὲν ἀπωλέσθῃ ἤδη τοῦτο ἐν τῇ πλάνῃ αὐτοῦ, ὑψωθῆ καὶ διακριθῆ ἐκ νέου τὸ σωτήριο σημεῖον, πρὸς ὃ ἔπρεπεν ἀπ' ἀρχῆς νὰ κατευθύνηται ἡ κίνησις.

Ἀνακεφαλαιοῦντες λέγομεν καὶ πάλιν ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε φύσει οὔτε λόγῳ τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ καὶ ἡ ὕλη ἐν γένει νὰ ἀποτελῶσι τὸ τέρμα καὶ τὸν τελικὸν προορισμὸν τῆς ἐπιγείου ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅτι ἡ διέλασις αὐτοῦ διὰ τοῦ κόσμου τούτου οὐδένα ἄλλον σκοπὸν ἀποδείκνυται φανερώς ἔχουσα ἢ τὴν αἰεὶ πληρεστέραν ἐκ τε τῆς φύσεως καὶ τῆς θείας ἀποκαλύψεως γνῶσιν τῶν οὐσιωδῶν ἰδιοτήτων τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν κτισμάτων Αὐτοῦ καὶ τὴν αἰεὶ πληρεστέραν ἐξομοίωσιν ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ πάσας Αὐτοῦ τὰς ἰδιότητες καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δημιουργικότητα. Μόνη δὲ ἡ ἐκάστοτε τελειότερα ἀντίληψις τῶν οὐσιωδῶν ἰδιοτήτων τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν τούτοις ἀντιστοιχῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἐκάστοτε τελειότερα ἐξομοίωσις τούτων πρὸς ἐκείνας καὶ ἡ ἐκάστοτε τελειότερα παράστασις τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐν ἑαυτῷ τε καὶ τῇ φύσει διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς δημιουργίας ἀποτελεῖ ἐκάστοτε καὶ νέον σταθμὸν τῆς διὰ τοῦ κόσμου τούτου πορείας τῆς ἀνθρωπότητος, χωρούσης αἰεὶ πρὸς τὸ ἀπειρον καὶ τὸ ἀπόλυτον Ἄγαθόν. Τοῦτο ἄρα δέον νὰ ᾖ καὶ τὸ τέρμα καὶ ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Διφυῆς ἡ μὲν μορφωσις τοῦ ἀνθρώπου.

Κατὰ τὰ ἐν τῇ πρώτῳ κεφαλαίῳ περὶ διττῆς φύσεως καὶ διττῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου ρηθέντα διφυῆς πρέπει νὰ ᾖ κατ' ἀνάγκην καὶ ἡ μὲν μορφωσις, ἡ σκοποῦσα τὴν ἰκάνωσιν αὐτοῦ πρὸς τὴν διττὴν ταύτην ἐνέργειαν, ἡ μὲν δηλαδή πνευματικὴ (θεωρητικὴ), ἡ δὲ πρακτικὴ (τεχνικὴ)· καὶ ἡ μὲν πνευματικὴ μὲν μορφωσις ἀναφέρεται εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν πασῶν τῶν πνευματικῶν ἰδιοτήτων ἢ χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου, δι' ὧν οὐ-

τος ἐσωτερικεύει τὸν ἀντικείμενον ἐαυτῷ κόσμον (φύσιν, ἄνθρωπον, Θεόν), ἡ δὲ πρακτικὴ ἀποβλέπει εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν πασῶν τῶν σωματικῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἀνθρώπου, δι' ὧν οὗτος ἐξωτερικεύει τὸν ἐγκείμενον ἐν ἑαυτῷ κόσμον.

Ὡς περ ἄρα διφυῆς μὲν ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου (πνεῦμα, σῶμα), διφυῆς δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ (πνευματικὴ, πρακτικὴ), οὕτω διφυῆς κατὰ λόγον φυσικὸν δέον νὰ ἦ καὶ ἡ μόρφωσις αὐτοῦ (πνευματικὴ, πρακτικὴ), διφυῆ δὲ καὶ τὰ μορφωτήρια ἰδρύματα καὶ μέσα, ἐὰν θέλωμεν νὰ ἀποργασθῶμεν αὐτὸν ἄρτιον διὰ τῆς μορφώσεως. Ἄλλ' ὡς περ πνεῦμα καὶ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐνέργεια πνευματικὴ καὶ ἐνέργεια πρακτικὴ αὐτοῦ εἰσι στενωῶς ἐκάτερα μετ' ἀλλήλων συνδεδεμένα καὶ ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ συνδρῶντά τε καὶ συνυφιστάμενα, οὕτω καὶ πᾶσα διὰ τῆς διδασκαλίας μόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἰκάνωσιν αὐτοῦ εἰς τὴν διττὴν ταύτην δημιουργίαν, ἡ τε πνευματικὴ καὶ ἡ πρακτικὴ, ἀνάγκη νὰ χωρῆ καὶ νὰ τελῆται συγχρόνως καὶ ἀχωρήτως κατ' ἀμφοτέρα τὰ εἶδη αὐτῆς (γνώσιν καὶ ἔξιν ἢ τέχνην) καὶ κατ' ἀμφοτέρους τοὺς δύο γενικοὺς οὐσιώδεις χαρακτήρας τοῦ ἀνθρώπου (πνεῦμα καὶ σῶμα), ἵνα ἡ πλήρης καὶ ἁρμονικὴ ἄλλως, τοῦ ἑτέρου τούτων μόνον μορφουμένου, τοῦ δὲ ἑτέρου παραμελουμένου ἢ καὶ διαστρεφόμενου, ἡ μὲν μόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου ἀποβαίνει μονημερῆς, ἀτελής καὶ δυσἁρμονικὴ, αὐτὸς δὲ ἀποτυγχάνει τοῦ φυσικοῦ αὐτοῦ προορισμοῦ καὶ περιίταται ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ ὡς ἄχρηστος, μᾶλλον δὲ ὡς βάρη αὐτῆς περιττόν, πολλάκις δὲ καὶ κώλυμα σπουδαῖον εἰς τὴν πρόοδον αὐτῆς, ὡς περ λίθος κακοθεύτως ριπτόμενος εἰς τὸν μηχανισμόν καλῶς λειτουργούσης μηχανῆς· καὶ τοῦτο γίνεται αὐτῷ φυσικῶς καὶ δικαίως διὰ τὸν ἑξῆς λόγον.

Οἱ δύο γενικοὶ οὐσιώδεις χαρακτήρες τοῦ ἀνθρώπου, ὁ πνευματικὸς καὶ ὁ ὑλικὸς (πνεῦμα, σῶμα), εἰσι κατὰ μὲν τὴν ἀρχὴν, τὴν οὐσίαν καὶ τὸ τέλος αὐτῶν διάφοροι ἀλλήλων, κατὰ δὲ τὴν ἐνέργειαν, τὸ πάθος καὶ τὴν ἐν γένει κατάστασιν αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐμφανίζονται τόσον στενωῶς μετ' ἀλλήλων συνδεδεμένοι καὶ διατελοῦσιν ἐν τοσοῦτον αὐτῶν ἀλληλεπιδράσει, ὥστε, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ὑγιαίνῃ ἢ νοσῇ, ὀργᾷ ἢ ἀργῇ, ἐγρηγορῇ ἢ ὑπνώττῃ κατὰ τὸ ἕτερον τῶν γενικῶν οὐσιωδῶν συστατικῶν αὐτοῦ τ. ἐ. τὴν ψυχὴν ἢ τὸ σῶμα, τότε πάσχει συγχρόνως τὰ αὐτὰ καὶ κατὰ τὸ ἕτερον, τ. ἐ. τὸ σῶμα ἢ τὴν ψυχὴν. Ὅταν ἄρα ὑγιὲς τὸ σῶμα, τότε ὑγιὲς ἐννοεῖ ἐν αὐτῷ καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ ὅταν ἡ ψυχὴ ἢ τὸ σῶμα πάσχει, τότε συμπάσχει καὶ τοῦτο ἐκείνη ἢ ἐκείνη τούτῳ. Ὅταν δὲ πάλιν τὸ σῶμα ἢ ἡ ψυχὴ ἀυξάνῃ καὶ ἀκ-

μάξῃ ἢ παρακμάξῃ, τότε συναυξάνει καὶ συνακμάζει ἢ συμπαρακμάζει αὐτῷ καὶ ἡ ψυχὴ ἢ τοῦτο ἐκείνη. Ὅταν δὲ ἐκτροχιάζῃται ἡ κίνησις καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς ἐκ τῆς φυσικῆς αὐτῆς τροχιάς, τότε ἐκτροχιάζεται καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ σώματος ἐκ τοῦ φυσικοῦ προορισμοῦ αὐτῆς. Ὅταν ἡ κατὰ πνεῦμα δημιουργικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου ἦναι λογικὴ, πλήρης καὶ ἁρμονικὴ, τότε τοιαύτη ἐκφαίνεται αὐτῇ καὶ διὰ τοῦ σώματος. Ὅταν δὲ ἡ πνευματικὴ δημιουργικότης τοῦ ἀνθρώπου ἦναι ἄλογος ἢ ἀτελής καὶ ἀσαφής, τότε τοιαύτη ἀντικειμενοποιεῖται καὶ διὰ τοῦ σώματος. Καὶ ὅταν παύῃ διὰ παντὸς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ πᾶσα ἐνέργεια τῆς ὑλικῆς αὐτοῦ οὐσίας (τοῦ σώματος), τότε παύει διὰ παντὸς καὶ πᾶσα δι' αὐτοῦ ἐνέργεια τῆς πνευματικῆς οὐσίας (τῆς ψυχῆς), καὶ ὡς περ τότε ἡ ὑλικὴ τοῦ ἀνθρώπου οὐσία (τὸ σῶμα) ἐπανέρχεται προστιθεμένη εἰς συμπῶν αὐτῇ οὐσίαν κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον, ὃν ὁ Πλάτης τοῦ κόσμου ὥρισε τῷ ἀνθρώπῳ εἰπὼν αὐτῷ: ἀγῆ εἰ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει, οὕτως ἐπιστρέφει καὶ ἡ πνευματικὴ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου (ἡ ψυχὴ) προστιθεμένη εἰς συμπῶν αὐτῇ κόσμον κατὰ νόμον ἐπίσης φυσικόν, ὃν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου διὰ τοῦ τελευταίου ἐκείνου λόγου αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀπεκάλυψεν ἡμῖν φωνήσας: «Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου», μόνον τὴν διάθεσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἔχουσα κοινὴν τῷ σώματι, τὴν δὲ οὐσίαν, τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος πάντη διάφορος ἐκείνου οὐσα, ἅτε οὐρανόθεν ἔλκουσα τὴν καταγωγὴν αὐτῆς.

Κατὰ ταῦτα ἄρα, ὡς περ ὁ μὲν ἄνθρωπος ἄρτιός ἐστι μόνον τότε, ὅταν ἐκ ψυχῆς ἄμα καὶ σώματος συνιστῆται, ἡ δὲ δημιουργὸς ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου ἄρτία ἐστὶ καὶ αὕτη τότε μόνον, ὅταν κατ' ἀμφω, τὸ τε πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα, τελῆται, οὕτω καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς διδασκαλίας πρὸς ἰκάνωσιν αὐτοῦ πρὸς τὴν διττὴν ταύτην δημιουργίαν, ἐστὶν ἄρτία τότε μόνον, ὅταν ἐκτελῆται καὶ αὕτη συγχρόνως κατ' ἀμφω, τὸ τε πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου· διότι ὑπάρχει καὶ μεταξὺ τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς πρακτικῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἡ αὐτὴ σχέσις καὶ ἀλληλεπιδράσις, ἥτις, ὡς ἀμέσως ἀνωτέρω εἶπομεν, ὑπάρχει καὶ μεταξὺ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, καὶ μεταξὺ τῆς θεωρητικῆς καὶ τῆς πρακτικῆς δημιουργικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν ἄρα ὀρθῶς βαδίζῃ ἢ χωλαίνῃ ἢ ὀπωροῦσιν διαστρέφεται ἢ πνευματικὴ μόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου, τότε ὀρθῶς βαδίζει ἢ χωλαίνει ἢ διαστρέφεται καὶ ἡ πρακτικὴ μόρφωσις αὐτοῦ. Ἐκ δὲ τῆς ὀρθῆς καὶ τελείας πνευματικῆς καὶ θεωρητικῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἐξαρτᾶται κυρίως ἡ ὀρθὴ καὶ τελεία πρακτικὴ καὶ τεχνικὴ μόρφωσις αὐτοῦ. Ἐν γένει δέ,

ὡςπερ ὁ ἐπίγειος ἄνθρωπος ἀρτίος μὲν τὴν οὐσίαν ἐστίν, ὅταν συνιστῆται ἐκ ψυχῆς ἅμα καὶ σώματος, ἀρτίος δὲ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν δημιουργικότητά ἐστίν, ὅταν κατ' ἄμφω (τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα) συγχρόνως ἐνεργῇ καὶ δημιουργῇ, οὕτω καὶ κατὰ τὴν μὲν μορφωσιν τότε μόνον ἐστίν ἀρτίος, ὅταν ἦναι κατ' ἄμφω μεμορφωμένος, οὐ μόνον δηλαδὴ πνευματικῶς καὶ θεωρητικῶς, ἀλλὰ συνάμα καὶ πρακτικῶς καὶ τεχνικῶς, τ. ἐ. ὅταν δὲν γινώσκῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιῇ, καὶ δὲν ἦναι θεωρητικῶς κατὰ πνεῦμα μόνον μεμορφωμένος, ἀλλὰ ἦναι καὶ πρακτικῶς κατὰ τὸ σῶμα καὶ ἰδίᾳ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰς χεῖρας οὕτως ἠκμημένος, ὥστε πρὸς τῇ γνώσει καὶ θεωρίᾳ νὰ κατέχῃ καλῶς καὶ τέχνην τινὰ ἢ νὰ τελῇ ἐν γένει ἐμπείρως ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἔργον τι τῶν κοινῇ χρησίμων, ἐξ οὗ νὰ πορίζηται ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου αὐτοῦ, ὡς ὥρισεν ὁ Πλάστης εἰπὼν τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ: «ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου σου φαγεῖ τὸν ἄρτον σου,» τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα δι' ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς οἰκέλους, τὴν πατρίδα καὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ, πληρῶν οὕτω κενόν τι ὥρισμένον ἐν τῇ κοινωνίᾳ, νὰ ζῇ ὠφελῶν τε καὶ ἀντιωφελοῦμενος καὶ οὐδὲν τοῖς ἄλλοις βάρος γινόμενος. Ὅταν δὲ ἡ πρακτικὴ καὶ ἐπαγγελματικὴ μὲν μορφωσις τοῦ ἀνθρώπου λείπῃ ἀπὸ τῆς ἐν γένει μορφώσεως αὐτοῦ, τότε λείπει καὶ ἀπὸ τοῦ ἄρματος, δι' οὗ οὗτος σπεύδει πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἐπιγείου προορισμοῦ αὐτοῦ, ὁ ἕτερος τῶν τροχῶν. Τὸ κατέχειν ἄρα καλῶς χειροτεχνίαν τινὰ ἢ λειτουργημά τι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἔδει νὰ ἦ τὸ πρώτιστον ἐξωτερικὸν γινώρισμα παντὸς ἀνθρώπου ἀρτίου καὶ τιμίου. Τὸ δὲ διαχειρίζεσθαι καὶ μετέρχεισθαι τέχνην τινὰ μετ' ἀροσιώσεως, ἐπιμελείας καὶ διηνεκοῦς ἐπινοητικότητος καὶ προόδου ἐπὶ τὸ ἀεὶ τελειότερον ἐξασφαλίζει οὐ μόνον τὸν ἄρτον τοῦ τεχνίτου, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν τεχνίτην κατὰ πάσων τῶν κακιῶν, εἰς ἃς ὁ ἀτεχνος, ἀκνηρὸς καὶ ἀργὸς εὐκόλως ὑποπίπτει· διότι, ὡςπερ τὸ ἰδανικὸν τέρμα τῆς χριστιανικῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου προφυλάττει αὐτὸν πρὸ πάντων κατὰ τῶν παντοίων πνευματικῶν πειρασμῶν τοῦ κόσμου τούτου, οὕτω καὶ ἡ ὀρθὴ πρακτικὴ μὲν μορφωσις τοῦ ἀνθρώπου προφυλάττει αὐτὸν κατὰ πολλῶν σωματικῶν καὶ ὑλικῶν πειρασμῶν.

Ἄλλ' ἡ παντελής παραμέλησις πάσης σωματικῆς, αἰσθητικῆς, πρακτικῆς, ἐμπειρικῆς καὶ τεχνικῆς μορφώσεως τῶν νέων ἐν ἅπασιν ἀνεξαιρέτως ταῖς σχολαίσις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, κατωτέροις τε καὶ ἀνωτέροις, καὶ ὁ ἀπακλειστικὸς τανισμὸς μόνως τῆς θεωρητικῆς καὶ ἀφρημένης μορφώσεως εἶναι μετὰ τὸ πρῶτον νόσημα, τὴν διαστροφήν δηλ. τοῦ τελικοῦ τέρματος τῆς ἐκπαίδευσως τῆς ἑλληνίδος νεολαίας, ἣν διὰ μακρῶν ἐπραγματεύθημεν ἐν τῷ ἀ-

μέσῳ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ, τὸ δεύτερον κατὰ τὴν τάξιν δεινὸν χρόνιον νόσημα, ἕπερ, ὡςπερ ἐκεῖνο τὰς ἠθικὰς, οὕτω τοῦτο τὰς σωματικὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους καταβιβρώτκει, καὶ οὕτως ἀμφοτέρω τὰ νοσήματα ταῦτα ἀπάγουσι καὶ κωλύουσι τοῦτο ἀπὸ τοῦ διττοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, ἐκεῖνο μὲν τοῦ οὐρανοῦ, τοῦτο δὲ τοῦ ἐπιγείου.

Πλείω περὶ τῆς πρακτικῆς μορφώσεως ἐροῦμεν ἐν τῷ ἀμέσῳ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ καὶ ἰδίᾳ ἐν τῷ δευτέρῳ τεύχει τῆς πραγματείας ταύτης.

ΔΗΜΩΔΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑ.

(ΥΙΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΣΚΟΡΔΕΛΗ.)

Καθὼς ἔχει ὁ λαὸς τὴν ἀφελῆ, ἀλλὰ πολλάκις θαυμασίαν ποιήσιν του, ἥτις διαλάμπει εἰς τὰ δημῶδη ἔσματα, καθὼς ἔχει τὴν φιλοσοφίαν του, ἥτις τόσον εὐφυῶς διατυποῦται εἰς τὰς δημῶδεις παροιμίας του, οὕτω ὁ λαὸς ἐμελέτησε καὶ τὸ σπουδαιότατον ζήτημα τῆς τῶν παιδῶν ἀγωγῆς, καὶ ἐκ τῆς μακρᾶς τῶν αἰώνων πείρας ἐξήγαγε πορίσματα πολλάκις σοφώτατα, τὰ ὅποια ὡς νόμους ἀγράφους καὶ ὡς παραγγέλματα ἀκολουθεῖ. Πολλάκις ὁ λαὸς ἐπλανήθη εἰς τὰς παρατηρήσεις του, ἐκ δὲ τῆς πλάνης του ταύτης προέκυψαν πολλαὶ προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι. Ἐὰν δὲ ἦτο δυνατόν ν' ἀνευρεθῇ ἡ χρονολογία τῆς γενέσεως καὶ διαδόσεως αὐτῶν, θὰ ἐβλέπομεν, ὅτι αὐταὶ συμπίπτουσι πρὸς τὴν χειρίστην πνευματικὴν καὶ ἐθνικὴν τοῦ ἔθνους κατὰπτωσιν. Τὸ τερατώδες π. χ. ἐκεῖνο ἀξιῶμα αὐτὸ ξύλο βγήκε ἀπὸ τὴν παράδεισον» ἀνάγεται βεβαίως εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ δουλεία, ἡ ἀμάθεια, ἡ ἠθικὴ κατὰπτωσις τοσοῦτον εἶχε ταπεινώσῃ τὸν Ἕλληνα, ὥστε ἡ δύναμις τῆς ἀγάπης, τῆς νοουθεσίας, τῆς φιλοτιμίας, τῆς ἀμύλης, ἐξηφανίσθη ἐντελῶς, ἐβασίλευε δὲ μόνον τὸ κράτος τῆς κτηνώδους βίας.

Εὐτυχῶς ὁμως καὶ ἐν τούτῳ ὑπερτερεῖ ἡ ὀρθοφροσύνη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Φαίνεται, ὅτι ὁ λαὸς ὅσῳ μᾶλλον ἐβλέπεν, ὅτι ἐκ τῶν ἀνω ἔλειπε πᾶσα μέριμνα περὶ αὐτοῦ, τόσῳ μᾶλλον ἐνέτεινε τὰς λαϊκὰς

δυνάμεις του, ἵνα ἐπαρκῆ ἀφ' ἐαυτοῦ εἰς τὰς ἠθικὰς αὐτοῦ ἀνάγκας. Ἄρχοντες, κληρὸς καὶ αὐτοὶ οἱ λόγιοι οὐδ' ἐσυλλογιζόντο συνήθως ἀνεπιτήρως λαός· οὐδεὶς οὐδὲν ὑπὲρ αὐτοῦ εἰργάζετο, οὐδ' ἐφρόντιζε περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης αὐτοῦ οὔτε λόγῳ οὔτε ἔργῳ. Οἱ κοσμικοὶ καὶ κληρικοὶ ἄρχοντες αὐτοῦ ἐξεμύζων τὸ αἷμά του, οἱ δὲ λόγιοι, οἱ πλείστοι, κατετρίβοντο εἰς ἐρεσχελίαν καὶ σχολαστικότητα.

Ὁ λαὸς λοιπὸν ἀφ' ἐαυτοῦ μόνος κατηρτίζετο ἐκ τῶν ἐνόητων. Αὐτὸς ὑφίστατο τὰ παθήματα, ἠσθάνετο τὰς ἀνάγκας του, κατενόει τὴν πτώσιν του, καὶ ἠγωνίζετο νὰ περισώσῃ ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ περισωθῇ ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ ναυαγίου, ν' ἀπαρτίσῃ δὲ σύστημά τι ἐπισχεσεως τοῦ κακοῦ καὶ βαθμιαίας ἀναγεννήσεως.

Ἐπλαττε παραμύθια, καὶ ἐνῶ εὔρισκε παραμυθίαν τινὰ καὶ ἀνακούφισιν ἐν αὐτοῖς, ἐγίνωσκε νὰ κατασταλῇ αὐτὰ ἀντικείμενον διδασκαλίας πολυμεροῦς ἐνδιαφέροντος· διότι διὰ τῶν παραμυθίων τούτων δίδονται εἰς τοὺς παῖδας ἀφορμαὶ ν' ἀποτείνωσι διαφόρους ἐρωτήσεις καὶ περὶ πλείστων πραγμάτων νὰ λαμβάνωσι πληροφορίας, ἐπομένως νὰ εὐρύνωσι τὴν πεῖραν αὐτῶν. Ἡ ἐπὶ ψυχολογικῶν δὲ βάσεων στηριζομένη παιδαγωγικὴ, ἀρχαία καὶ νέα, παραδέχεται τὰ παραμύθια ὡς συντελεστικώτατα εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς, κατὰ τὰ πρῶτα τῆς ἡλικίας ἔτη.

Ἄλλ' αἱ μεμονωμέναι παρατηρήσεις πρέπει ν' ἀναχθῶσιν εἰς κρίσεις γενικὰς, εἰς ἀρχάς. Τὰς ἠθικὰς ἀρχάς, πορίσματα βλαβείας παρατηρήσεως καὶ μακρῆς πείρας, ἀπεκρυστάλλωσεν ἡ σοφία τοῦ λαοῦ εἰς εὐφραστὰς παροιμίας. Αἱ παροιμίαι ἐν τῇ δημώδει παιδαγωγίᾳ ἐπέχουσι τόπον ἐντολῶν, εἶνε κανόνες ρυθμιζόντες τὴν βούλησιν καὶ τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου. «Τὸ σημερινὸν ἔργον μὴ τὸ ἀφίνεις διὰ τὴν αὔριον». «Κάμε τὸ καλὸ καὶ ριζ' το 'στό γιάλο». «Ὁ ψεύστης τὸν πρῶτον χρόνον χαίρεται τὰ ψεύματά του». «Κάθε πρᾶγμα 'στόν καιρὸν του». «Ποῦ κυνηγᾷ δύο λαγούς, δὲν πιάνει οὔτε τὸν ἕνα». «Ὅπου λαλοῦν πολλοὶ πετνοὶ, ἀργεὶ νὰ ξημερώσῃ». Ἀλλὰ τὸ κεφάλαιον τοῦτο εἶνε ἀνεξάντλητον, οἱ δὲ ἔμπειροι γονεῖς συχνοτάτην ποιοῦνται χρῆσιν τῶν παροιμιῶν ὡς τελευταίου καὶ ἀνεπιδέκτου ἀμφισβήτησεως λόγου.

«Ἄκουε, παιδί μου αὐτὰ ποῦ σοῦ λέγω· γιὰ τὴν λέγει κέναν λόγον καὶ ἐνταῦθα ἐπισυνάπτει εἰς τὴν νοουθεσίαν του τὴν παροιμίαν.

Ἡ συστηματικὴ σωμασκία ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἶχεν ἐκλείψῃ, διότι αὐτὴ ἀπήρεσκεν εἰς τοὺς τυράννους. Ἀλλ' ὁ λαὸς ἐν τῇ ἀγωγῇ ἀνεπλήρωσε τὴν γυμναστικὴν, ὅσον ἦν εἰς αὐτὸν δυνατόν, διὰ τῶν διαφόρων παιδιῶν, τῶν μὲν ἀρχαιοτάτων, τῶν δὲ νεωτέρων, ἐπινοίας τοῦ ζῶντος λαοῦ, δραματοποιήσαντος τρόπον τινὰ ἐνίοτε σύγχρονα γεγονότα εἰς παιδιὰς (π. χ. τὰ Σκλαβία· παιδιὰ τις ἀνὰ τὴν Θράκην κελουμένη «Τοῦρκος εἶμαι, βοῦλα κόφτω»· «Ἡ καλὴ Νίτσα» δράμα ὀλόκληρον, ὑπαινικτόμενον τὴν ὑπὸ τῶν Γεανιτσαίων ἀρπαγὴν Ἑλληνίδων παρθένων, παιζόμενον ὑπὸ παιδῶν καὶ κορασίδων κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου (24 Ἰουνίου) καὶ συμπληρούμενον ἀπὸ τὸν «κλήδωνα», καὶ πλείστα ἄλλα).

Ἀλλὰ καὶ εἰς ὑψηλότερα ζητήματα ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας ἐστρεψε τὴν προσοχὴν τῆς ἡ λαϊκῆς εὐφυΐας καὶ πρόνοια διὰ μεθόδου οὐχὶ ἀνεπιτυχοῦς. Τὸ ἀριθμεῖν εἶνε μίαν πνευματικὴν ἐργασίαν λίαν ἐνωρὶς ἐμφανιζομένη εἰς τοὺς παῖδας, ἐνέχουσα δὲ οὐκ ὀλίγας δυσχερείας ἐν τῇ ἐκτελέσει.

Ὁ λαὸς ἔγνω νὰ συνδυάσῃ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀριθμῆσεως μετὰ παιδιὰς τερπνῆς. Ἡ μήτηρ λαμβάνει εἰς τὰς χεῖράς της μῆλον ἢ ρόδιον· ἀναρρίπτουσα δὲ αὐτὸ πρὸς τὰ ἄνω καὶ πάλιν λαμβάνουσα πρὸ τοῦ ἀγαπητοῦ της τέκνου, λέγει μετὰ τινος προσωδίας· «Ἀνέβη, μῆλο, κατέβη, ρόδιον! νὰ σ' ἐρωτήσω, πόσα χρόνια θὲ νὰ ζήσω», καὶ ἐξακολουθοῦσα τὴν παιδιὰν ἀριθμεῖ εἰς ἐκάστην ἀναρρίψιν καὶ λήψιν τοῦ μῆλου «ἕνα! δύο! τρία!» κτλ. Τὸ παιδίον φυσικὰ προσπαθεῖ νὰ μιμηθῇ τὴν μητέρα του, διασκεδάζει καὶ μαυθάνει ν' ἀριθμῇ, ἐνῶ συγχρόνως ἀσκαεῖ τὴν δεξιότητα τοῦ τε βλέμματος καὶ τῆς κινήσεως τῆς χειρός.

Διὰ νὰ τρίψωσι δὲ τὴν γλῶσσαν τῶν παιδῶν καὶ ἀσκήσωσι τὴν εὐστροφίαν αὐτῆς, ἐπενόησαν δυσπροφέτους τινὰς φράσεις, ὡς ἀπαγγέλλοντες προσκαλοῦν τοὺς παῖδας νὰ ἐπαναλάβωσιν αὐτάς. Οὗτοι δοκιμάζουσι, καὶ ὅταν ἀποτυγχάνωσι, γελοῖσιν ὅλοι, καὶ ἐπαναλαμβάνοντι πάλιν αἱ ἀπόπειραι. Τοιαῦται φράσεις εἶνε· «ἄσπρη πέτρα ξεξασπρη, κιὰπ' τὸν ἥλιο ξεξασπρότερη». — «Ὁ παπὰς ὁ παχὺς ἔφαγε παχειὰ φακὴ. Πὰ τί, παπὰ παχὺ, ἔφαγες παχειὰ φακὴ;» — «Ἐκκλησίτσα μου μολυβοστρογγυλοπελεκητή, ποῖός σ' ἐμολυβοστρογγυλοπελέκησε; — Τοῦ μολυβοστρογγυλοπελεκητοῦ ὁ υἱός, ἐκεῖνος μ' ἐμολυβοστρογγυλοπελέκησε.»

Ἀπὸ τινῶν δεκκετηρίδων ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς φαίνεται, ὅτι ἔπαυσε τοῦλάχιστον νὰ προάγῃ τὴν δημόδιον παιδαγωγίαν του, ἀναθεὶς βεβαίως τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ἔργον εἰς τὸ εἰδικὸν τῆς πολιτείας του ὑπουργεῖον, ὅπερ ἀκριβῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συνέστησε καὶ διὰ τῶν φόρων του συντηρεῖ. Κατὰ πόσον δὲ ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τούτου καὶ τῶν εἰς χιλιάδας ἀνερχομένων ὀργάνων του προήχθη ἡ τῶν παιδῶν ἀγωγή καὶ ἡ διδασκαλία ἐν Ἑλλάδι, ἂν ἐπεδιώχθη σπουδαίως βελτίωσις τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ πῶς ἐπεζητήθη αὕτη, ἐπὶ πάντων τούτων μακροτέρα χρειάζεται μελέτη.

ΠΕΡΙ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ἙΛΛΗΝΩΝ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ.

Ὑπὸ τοῦ κ. Δημητρίου Α. Μαρούλη, γυμνασιάρχου καὶ ἰδρυτοῦ καὶ διευθυντοῦ τῶν τέως ἐν Σέρρασι Διδασκαλείων, ἐξεδόθη πρὸ μικροῦ πραγματεία «περὶ μορφώσεως Ἑλλήνων δημοδιδασκάλων», περιέχουσα τὰς γνώμας αὐτοῦ «περὶ τοῦ σχεδίου ὀργανώσεως τριῶν ἡμιτελῶν διδασκαλείων ἐν Μακεδονίᾳ προσηρητημένων τοῖς γυμνασίοις», ὅπερ ὁ πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Σύλλογος ἀπέστειλε κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 1882 εἰς αὐτὸν καὶ εἰς ἄλλους διευθυντὰς τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀνωτέρων σχολῶν, ἵνα ἀκούσῃ πρῶτον τὴν περὶ αὐτοῦ γνώμην αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ κ. Δημ. Μαρούλη ἐμπεριέχονται πολλοὶ ὠφέλιμοι καὶ χρήσιμοι γνώμαι περὶ τῶν σχολειακῶν πραγμάτων, ἡ Διεύθυνσις τοῦ περιοδικοῦ ἐνόμισε καθήκον νὰ ὑποβάλλῃ αὐτὰς εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἀναγνωστῶν αὐτοῦ.

Ἡ θρησκευτικὴ μορφώσις τῶν δημοδιδασκάλων καὶ ἡ ἐν γένει σημασία τῆς θρησκείας ἐν τῇ ἐθνικῇ ἐκπαιδεύσει.

Ἐν πρώτοις χαίρω βλέπων ὅτι τὸ σχέδιον ἀποδίδει εἰς τὴν θρησκευτικὴν μόρφωσιν τῶν μελλόντων δημοδιδασκάλων πλεῖον ἢ ἄσπιν τις προσεδόξα καὶ ὡς παρ' ἡμῖν συνήθως συμβαίνει σημασίαν. Εἶθε νὰ πηγάζῃ ἡ ἐκτίμησις αὕτη τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος ἐκ συναισθήσεώς τι-

νος βαθυτέρας καὶ λόγου ὑψηλοτέρου, νὰ μὴ μείνῃ δὲ λόγος μόνον ἐπὶ χαρτίου κενός, ὅπως καὶ ἐν τῷ προγράμματι τοῦ τέως ἐν Θεσσαλονίκῃ Διδασκαλείου, οὔτινος πολλοὶ τῶν μαθητῶν οὐδὲν ἤκουσαν θρησκευτικὸν μάθημα. Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλην τὴν σημασίαν, ἣν τὸ συλλογικὸν σχέδιον ἀποδίδει εἰς τὰ θρησκευτικὰ μαθήματα, μοι φαίνεται ὅτι ἐν τῷ ὀρισμῷ αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ ἐπιδράσῃ τυπικὴ τις ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος, ἀλλ' ὀρισμένη παιδαγωγικὴ ἀρχή, σκοποῦσα τὴν ἠθικὴν διατῆς θρησκείας ἀναγέννησιν τοῦ ἀτόμου. Διότι, ἐνῶ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἀναζωογονεῖται καὶ ζωογονεῖ, ὅταν ἐκ τῶν πηγῶν αὐτῆς πρὸ πάντων διδάσκηται, τὸ διάγραμμα τονίζει μᾶλλον τῶν πηγῶν συστηματικὰς, τυπικὰς καὶ ἀφρημένους θεολογικὰς γνώσεις, αἵτινες πλουτίζουν μὲν τὸν νοῦν, ἀλλὰ τὴν καρδίαν οὔτε ζωογονοῦσιν οὔτε μεταβάλλουσιν, ὅπερ κατορθοῖ μόνη ἡ οἰκοδομητικὴ ἀνάγνωσις καὶ ἐρμηνεία τῶν Ἁγίων Γραφῶν. Ἐπειτα δὲ μόνον τὴν Καινὴν Διαθήκην συνιστᾷ τὸ συλλογικὸν σχέδιον εἰς ἀνάγνωσιν, παρασιωπῶν ἐντελῶς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Ἐὰν ὅμως πρόκηται ἀληθῶς ὁ ἑλληνικὸς λαὸς νὰ κατηχηθῇ καὶ διδαχθῇ τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων του, ποῦ θὰ εὔρη ἀλλαχοῦ γλῶσσαν ὑψηλοτέραν ἵνα εὔχρηται καὶ δοξολογῇ εἰμὴ ἐν τοῖς ψαλμοῖς; Ποῦ δὲ θὰ εὔρη γλῶσσαν καταλληλοτέραν ἵνα ἐλέγχῃ καὶ ἀκούῃ ἐλεγχόμενα τὰ ἐλαττώματα καὶ ἀμαρτήματα αὐτοῦ ἢ ἐν ταῖς προφήταις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης; Ἄλλως τε τὸ Ψαλτήριον ἀναγινώσκεται ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ συχνότερον καὶ αὐτοῦ τοῦ Εὐαγγελίου.

» Ἀλλ' ἵνα ἐκτιμηθῇ δεόντως ἡ ἐν τοῖς σχολείοις θρησκευτικὴ μόρφωσις παρ' ἡμῖν, ἔπρεπε νὰ λυθῇ πρῶτον τὸ ζήτημα γενικώτερον καὶ εἶτα νὰ ὀρισθῶσι τὰ κατὰ τὸ μάθημα τοῦτο εἰδικῶς.

» Ἡ σχέσις τῆς θρησκείας πρὸς τὴν παιδείαν εἶνε ἀόριστος εἰσέτι παρ' ἡμῖν, καὶ τῶν ὑπουργῶν τῆς Παιδείας νῦν μὲν οὗτος συνιστᾷ τὸ ἱερὸν μάθημα καὶ εἰς αὐτὰ τὰ Γυμνάσια ὡς ἀναγκαῖον, νῦν δ' ἕτερος καταργεῖ αὐτὸ ἐκ τῶν Γυμνασίων ὡς περιττόν. Ἐν γένει ὑπάρχει σύγχυσις τις καὶ διαφωνία ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ μεταξὺ τῶν διδασκάλων τοῦ ἔθνους, τῶν μὲν νομιζόντων περιττὴν, μάλιστα δὲ καὶ ἐπιβλαβὴ εἰς τὸν ἐθνικὸν χαρακτήρα ὡς ξενίζουσαν τὴν διδασκαλίαν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν τοῖς σχολείοις, τῶν δὲ τούναντίον. Ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις σχολαῖς δύναται, καὶ τοι καὶ τοῦτο ὀλέθριον, νὰ σφύρηται

τὸ ζήτημα χωρὶς ποτὲ νὰ ἔλθῃ εἰς ἔκφρασιν καὶ λύσιν ὠρισμένην, καὶ ποῦ μὲν νὰ διδάσκωνται κατὰ τύπον καὶ συνήθειαν τὰ ἱερά, ποῦ δὲ καὶ νὰ μὴ διδάσκωνται καθόλου. Ὅταν ὁμοίως πρόκηται περὶ Διδασκαλείων καὶ περὶ μορφώσεως τῶν διδασκάλων τοῦ λαοῦ, δὲν δυναμέθηκα νὰ ἀφῆνωμεν τὰ πράγματα νὰ σύρωνται κατὰ τύπον, ἀλλ' ὀφείλουμεν νὰ ὀρίσωμεν τὰ πάντα ἐκ τῶν προτέρων. Διὰ τοῦτο ἐγὼ τοῦλάχιστον, δοθείσης νῦν εὐκαιρίας, θὰ εἶπω νῦν ἐλευθέρως ἣν ἔχω περὶ τοῦ ζητήματος τούτου γνώμην.

» Ἐνθὺ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δύο διήνυσε μέχρι τοῦδε μεγάλους βίους, ἓνα καθαρῶς ἔθνικόν καὶ ἓνα χριστιανικόν, (καθ' ὃν ὁ Ἑλληνισμὸς, καὶ περὶ χρησιμεύσας ὡς ὄργανον εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐν τούτοις ἔμεινε σχεδὸν ἐν διχασμῷ πρὸς αὐτόν, μέχρις οὗ οὗτος γενικῶς ἐπεκράτησε), νῦν κατὰ τὴν ἀναγέννησιν ἡμῶν λαμβάνεται κυρίως ὡς τύπος, ἐφ' οὗ αὕτη τελεῖται, μόνον ὁ Ἑλληνισμὸς, καὶ τοῦτο ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ ἰδίᾳ ἐκπαιδεύσει, ὁ δὲ χριστιανισμὸς παραγκωνιζόμενος ἢ διδάσκεται ἀσχέτως πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν ἢ ὅλως ἀμελεῖται. Ἀλλὰ καὶ ὅπου διδάσκειται, διδάσκεται ἄνευ καρδίας καὶ μᾶλλον κατὰ τύπον ἢ δι' ὠρισμένον τινὰ σκοπὸν. Συχνὰ δὲ βλέπει τις παρ' ἡμῶν ὡς διδασκάλους τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἀνθρώπους μὴ δυναμένους νὰ διακρίνωσι τὰ οὐσιώδη τῶν ἐπουσιωδῶν καὶ ταύτιζοντας τὸ συναξάριον μετὰ τοῦ Ἰβυαγγελίου, τοὺς δὲ ἄλλους διδασκάλους τῆς αὐτῆς σχολῆς διαχέοντες εἰς τοὺς μαθητὰς διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ἀδικφορίζαν Ὀρησκευτικὴν, ποῦ δὲ καὶ καταφρόνησιν καὶ ἀρνήσιν τῆς Ὀρησκείας. Ὅτι τὰ πράγματα οὕτως ἀφ' ἐκείτῶν ἔχουσι καὶ ἐπὶ πολὺ ἔτι θὰ ἔχωσιν ἄνευ ἀνωτέρας διευθύνσεως, τοῦτο εἶναι φυσικόν. Ἀλλ' ὁ Σύλλογος, ὡς κέκληται νὰ διευθύνῃ τὴν ἔθνικὴν παιδείαν παρ' ἡμῶν τοῖς Ἑλλησιν τοῖς ἐν Τουρκίᾳ, ὁ ἀναλαμβάνων μάλιστα νὰ μορφώσῃ τοὺς διδασκάλους τοῦ ἔθνους, οὐ μόνον ὀφείλει, ἀλλὰ καὶ ἠναγκασμένος ἐστίν, ἐκν θέλη νὰ τελῆται ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους κατὰ λόγον καὶ ἀρχάς, νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα ἐκ τῶν προτέρων. Δημοδιδασκαλοὶ ἀχαρκατῆριστοι καὶ ἀόριστοι ἐν τῷ σπουδαιστάτῳ ζητήματι τῆς Ὀρησκείας εἰσὶ κατ' ἐμὲ οὐ μόνον ἀχρηστοὶ πρὸς τὸν σκοπὸν ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβεῖς. Εἴπομεν ὅτι τὰ Διδασκαλεῖα δὲν εἶναι σχολεῖα γραμμάτων, ἀλλὰ σχολαὶ ἀρχῶν καὶ ἀξιωματῶν· αἱ δὲ ἀρχαὶ καὶ τὰ ἀξιώματα ταῦτα δέον νὰ ὦσιν ὠρισμένα καὶ ἐν πᾶσι μὲν τοῖς ἄλλοις, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς Ὀρησκευτι-

καῖς. Πιστεύω ὅτι οἱ τὴν τύχην τοῦ ἔθνους διὰ τῆς παιδείας διευθύνοντες οὔτε νομίζουσιν ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ ἀναγέννησις διὰ μόνου τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἄνευ τῆς Ὀρησκείας (*), οὔτε λησμονοῦσιν ὅτι οὐδ' αὐτὸς ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνισμὸς ὑπῆρχεν ἄνευ Ὀρησκείας. Εἶχε καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς

(*) Ἡ Πολλοὶ τῶν ἡμετέρων νομίζουσιν ὅτι τὸ τῆς φιλοπατρίας αἶσθημα ἀρκεῖ μόνον νὰ παλαίσῃ κατὰ πάντων τῶν κινδύνων ἠθικῶν τε καὶ ἄλλων, οὔτινες εἴτε ἐσωθεν εἴτε ἐξωθεν ἠθέλον ἀπειλήσει τὴν ἔθνικὴν ὑπαρξιν ἡμῶν. Βεβαίως τὸ τῆς φιλοπατρίας αἶσθημα εἶναι ἰσχυρὸν ἐλαττήριον πρὸς μεγάλα ἔργα· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν πρῶτον ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ ὑψώσῃ τὴν πατρίδα, γυμνήν Ὀρησκείας, εἰς ἀντικείμενον τοιαύτης καὶ τοσαύτης λατρείας καὶ ἀφοσιώσεως, εἰς οἷαν καὶ ὅσῃν ὑψώσῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς Ὀρησκείας αὐτοῦ, καὶ δεύτερον ὅτι μόνη ἢ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη οὐδέποτε ἠδυνήθη μόνη νὰ κατορθώσῃ ὅσα ὁ ὑπὲρ πίστεως ἄμα καὶ πατρίδος ἀγῶν κατορθοί. Καὶ αὕτη ἡ ἀρχαία Ἑλλάς ἠγωνίσθη πάντοτε ὑπὲρ ἱερῶν ἄμα καὶ πατρίδος γῆς κατὰ τῶν βαρβάρων. Προσοχὴ ἄρα μεγίστη ἀπαιτεῖται μήπως κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ ἀναγέννησιν ἡμῶν παραγνωρίσωμεν ὅτι ἡ ὑπὲρ τῶν ἱερῶν μέριμνα ἐνέπνευε τὸν μέγιστον ἐθνουσιασμὸν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς τε προγόνους καὶ πατέρας ἡμῶν ἐν τοῖς κατὰ τῶν βαρβάρων ἀγῶσιν. Τὸ πείραμα τοῦ φρονηματίζειν τὸ ἔθνος διὰ μόνης τῆς φιλοπατρίας ἄνευ Ὀρησκείας, καινοφανὲς ὂν ἐν τῷ ἔθνει ἡμῶν, θέλει ἀποδείξει μετὰ ζημίας μεγάλης ὅτι ὁ ἀφαιρῶν τὴν πίστιν ἀπὸ τῆς φιλοπατρίας καταδικάζει καὶ αὐτὴν ταύτην εἰς βίβριον μαρμαρῶν.

» Ἐπειτα ἡμεῖς οἱ Ἑλληνες, συναραπτόμενοι ἐπὶ μακροτάτης γραμμῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ μετὰ λαῶν κινουμένων κυρίως ὑπὸ τοῦ Ὀρησκευτικοῦ μᾶλλον ἢ τοῦ τῆς φιλοπατρίας αἰσθήματος, χρῆζόμεν ἀναλόγου καὶ ἀντιρρόπου ἐλαττήριου, ἵνα δυνηθῶμεν νὰ ἀντιστῶμεν κατ' αὐτῶν ἐν ταῖς καθ' ἡμῶν παντοίαις καὶ φανατικαῖς ἐπιθέσεσιν αὐτῶν. Ἀπόδειξις δὲ σοφῆς ὅτι μόνη ἡ φιλοπατρία δὲν ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο, ἐστὶ τὸ ὅτι ὅσοι ἐξ ἡμῶν ἀντίλλαξαν τὴν Ὀρησκείαν πρὸς τὴν τῶν ἐχθρῶν ἐπαύσαντο ὄντες καὶ Ἑλληνες, γενόμενοι ἐχθροὶ τῆς ἰδίας ἐαυτῶν πατρίδος.

» Ἐτεροι πάλιν τῶν παρ' ἡμῶν λογίων νομίζουσιν ὅτι ἡ χριστιανικὴ Ὀρησκεία, χαλαροῦσα τὸ ὑπὲρ πατρίδος αἶσθημα, καθιστᾷ τὸν ὁπαδὸν αὐτῆς μᾶλλον κοσμοπολίτην, ὅπερ οὐδαμῶς συμφέρει τῷ ἔθνει ἡμῶν ἐν ταῖς σημεριναῖς μάλιστα περιστάσεσιν, αἵτινες ἀπαιτοῦσι τὸν Ἑλληνα φανατικὸν καὶ ἀποκλειστικῶς Ἑλληνα. Τοῦτο εἶναι βαρεῖα κατηγορία, ἣν πολλοὶ τῶν ἄγαν πατριωτῶν κατευθύνουσι μὲν μετὰ πολλῆς τῆς πειστικότητος κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, δὲν ἐξάγουσιν ὁμοίως αὐτὴν καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Διότι ἀκριβεστέρως ἐξέτασις τῶν πραγμάτων ἀποδείκνυει, ὅτι ἡ Ἁγία Γραφή γέμει παραδειγμάτων φιλοπατρίας οὐδαμῶς κατωτέρων τῶν Ἑλληνικῶν. Ἐν πρώτοις ὁ Μωυσῆς προεἶρησε «συγκοινοῦσθαι τῷ λαῷ αὐτοῦ ἢ λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς Φαραῶ» Ἐπάρχει μείζων φιλοπατρία ταύτης, τὸ ν' ἀνατραφῇ τις δηλαδὴ νηπιόθεν ὡς βασιλόπαις, νὰ ἀγαπᾶται τοσοῦτον ὑπὸ θυγατρὸς βασιλέως, νὰ ἔχῃ τοσαύτας τιμὰς καὶ τοιαύτας ἀπολαύσεις ἐν ταῖς ἀνακτίροις τοῦ Φαραῶ καὶ νὰ περιμένῃ

τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ, ἐφ' ἧς ἐβάσισεν, ἔστω καὶ προσκαίρως, τὸ μεγαλειῶν αὐτοῦ, εἶχεν ἐπίσης πίστιν εἰς τὴν ὑπερφυσικότητα καὶ τοὺς θεοὺς αὐτοῦ, ἐφ' οἷς πεποιοῦς ἐπεχείρησε τὰ τόσον μεγάλα ἔργα του· ἀλλ' ἀπεδείχθη ὅτι καὶ ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ ἀνεπαρκὴς καὶ ἡ περὶ θεοῦ ἐν-

μέλλον βασιλικὸν, καὶ ὅμως νὰ καταφρονήτῃ πάντων τούτων, ἵνα ταύτισῃ τὴν τύχην αὐτοῦ μετὰ τῆς τύχης τῶν ὁμοφύλων του, οἵτινες ἔζων ὑπὸ τοὺς Αἰγυπτίους ὡς δοῦλοι καὶ ὡς ὁ μᾶλλον καταφρονούμενος καὶ περιυβριζόμενος λαός; Εἶτα δὲ κατὰ τὴν ἐξοδὸν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐκ τῆς Αἰγύπτου, ὁ Θεός, θυμωθεὶς ἐπὶ τῇ μωσαλατρειᾷ αὐτῶν, λέγει τῷ Μωϋσῆ ἀκαὶ νῦν ἔασόν με καὶ ἐκτρέψω αὐτούς· καὶ ποιήσω σὲ εἰς ἔθνος μέγα. » Ὁ δὲ Μωϋσῆς, ἀγαπῶν τὴν δόξαν καὶ τὴν σωτηρίαν σύμπαντος τοῦ ἔθνους μᾶλλον τῆς ἑαυτοῦ ἀτομικῆς σωτηρίας καὶ δόξης, ἀδέηθη τοῦ Κυρίου ἵνα ἰλασθεὶς μὴ ἀπολέσῃ τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραήλ. » Ἐν ἀμφοτέροις ταῖς περιπτώσεσι θυσιάζει ὁ Μωϋσῆς τὸ ἴδιον μεγαλεῖον χάριν τοῦ ὅλου ἔθνους του. Ἐπειτα ἡ δι' ὅλης τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐπικρατούσα νοσταλγία πρὸς τὴν Γῆν τῆς Ἰσραήλ, ὥστε οἱ μὲν ἐν Αἰγύπτῳ ἀποθανόντες πατριάρχαι θέλουσιν ἵνα τὰ ὀστέα αὐτῶν προστεθῶσιν εἰς τὰ τῶν πατέρων, οἱ δ' ἐν αἰχμαλωσίᾳ Ἰβραῖοι ψάλλουσι «κολληθεῖν ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, Σιών, ἐὰν μὴ σοῦ μνησθῶ. » Οἱ τόσοι τοιαύτης φιλοπατρίας ἀποπνέοντες ψαλμοί, οἱ κατὰ τῶν ἄλλοφύλων ἐν γένει ἀγῶνες τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, ἡ εἰς τὰ πάτρια ἀφοσίωσις τῶν τριῶν παίδων καὶ ἐν αὐτῇ τῇ καρδίᾳ, οἱ Μακκαβαῖοι καὶ ἐν γένει πᾶσα ἡ Παλαιὰ Διαθήκη πλήρης ἐστὶ παραδειγμάτων ἀφοσιώσεως εἰς τὸ γένος καὶ τὴν πίστιν τῶν πατέρων. Ζῶντα δὲ τούτου μαρτυρία καὶ οἱ σήμερον Ἰβραῖοι, οἵτινες πολλῶν δυσκολώτερον καὶ ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων ἀνταλλάσσουν τὰ πάτρια πρὸς τὰ ξένα μόνον καὶ μόνον ἕνεκα τῆς θρησκείας.

Ἡ ἐν δὲ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ αὐτὸς ὁ Χριστὸς λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ κατὰ τὴν πρώτην ἀκουστολήν αὐτῶν. αἰεὶ ὁδὸν ἔθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθῃτε, παρεύεσθε δὲ μᾶλλον εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ. » Ἄλλοτε δὲ πρὸς Χανααναὶν ἐξαιτουμένην παρ' αὐτοῦ θρασκίαν τοῦ θυγατρῆος αὐτῆς αὐτὸς ἀπεστάλην, εἶπεν, εἰμὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ· καὶ μᾶλλον αὐτῇ ἐπιμενοῦσα εἶπεν· αὐτὸς ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις (Ματθ. ις'. 24). Ὁ αὐτὸς ταλανίζων τὴν Ἱερουσαλήμ, ἔλεγε θαυμάζων, «Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ποσάκις ἠθέλησα περιουναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ἐν τρόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τὰ νεοσσά ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας» (Ματθ. κγ'. 37). Ὁ δ' ἀπόστολος Παῦλος, ἀνυπόμην, λέγει, αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα». Ταῦτα καὶ τοσαῦτα ἄλλα παραδείγματα ἐκ τῶν Ἁγίων Γραφῶν μαρτυροῦσιν ὅτι, ἐνῶ ἡ ὑψίστη ἐντολὴ τοῦ Ἐυαγγελίου ἐστὶν ἡ πρὸς τὸν πληροῦν ἐχθρὸν καὶ ξένον ἀγάπη, αὕτη οὐδόπως ἀποκλείει τὴν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὸ γένος ἀφοσίωσιν, ἀλλὰ τούναντιον ἀγιάζει, κανονίζει καὶ καθιστᾷ αὐτὴν σταθερὰν, ἵνα μὴ τις τυγῆν νομισθῇ ὅτι ἐν τῇ φιλοπατρειᾷ ἐμπεριέχεται μόνον τὸ μάχεσθαι ὑπὲρ πατρίδος κατὰ ξένων καὶ ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ πολιτεῦσθαι μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἀδελφικῶς.

νοια αὐτοῦ ἀτελής οὖσα, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἔρμα ἰσχυρὸν εἰς τὴν λίαν ταχέως ἀναπτύχθεισαν Ἑλληνικὴν διάνοιαν. Ἐὰν ἄρα ἡμεῖς περιορίσωμεν τὴν διὰ τῆς παιδείας ἀναγέννησιν ἡμῶν μόνον ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, τότε μὴ δυνάμενα τὰ τέκνα τοῦ ἔθνους νὰ πιστεύσωσιν εἰς τοὺς μυθώδεις καὶ ἀτελεῖς θεοὺς τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, οὐκ εὐρεθῶσιν ἡμέραν τινὰ ἐστερημένα καὶ αὐτῆς τῆς ἀνεπαρκοῦς ἠθικῆς αὐτοῦ, διότι αὕτη, καθὼς συνδεδεμένη στενῶς μετὰ τῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων, οὐκ κατάπεσῃ μετ' αὐτῆς ἐν τῇ συνειδήσει τῶν παιδίων ἀνεπαίσθητως. Ἐὰν ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνισμὸς, ἔχων ὅπως δῆποτε θρησκείαν καὶ ἠθικὴν, δὲν ἠδυνήθη νὰ δημιουργήσῃ μόνιμον καὶ διαρκῆ πολιτικὴν ἀκμὴν, οἷαν παρουσιάζουσιν αὐτὴν πολλὰ τῶν νεωτέρων ἔθνῶν, ἡμεῖς, ἀναγεννώμενοι ἐπ' αὐτοῦ μόνον ἀνεὶ τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς του, θέλομεν παρακμάσει πρὶν ἢ δῆ ἀκμάσωμεν. Ἡ ἠθικὴ μόλις ἴσταται μετὰ τῆς θρησκείας, στενῶς μετ' αὐτῆς συνδεδεμένη καὶ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσα, κεχωρισμένη δ' αὐτῆς ἀφεύκτως καταπίπτει. Διὰ τοῦτο, ὅπως κατὰ τὴν ἀνατολὴν τῆς παλιγγενεσίας, κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα, ἀχώριστα ἦσαν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Ἑλλήνος ἡ «πίστις τοῦ Χριστοῦ ἡ ἀγία» καὶ ἡ «τῆς πατρίδος ἐλευθερία», οὕτως ἔδει καὶ μετὰ ταῦτα ἡ ἀναγέννησις ἡμῶν, ἐμμένουσα πιστῇ τῷ πνεύματι τῶν ἀγωνιστῶν, νὰ τελεῖται συγχρόνως ἐπὶ τε τῆς οὐσίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ὁ μὲν Ἑλληνισμὸς νὰ κινή τὴν διάνοιαν τοῦ ἔθνους, ὁ δὲ Χριστιανισμὸς νὰ ρυθμίζῃ τὴν κίνησιν ταύτην καὶ κρατῇ αὐτὴν ἐπὶ ὁδοῦ σωτηριώδους. Ἐὸ ἡμέτερον ἔθνος, ἀναγεννώμενον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ ἄμα καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἔχει πρὸ αὐτοῦ νὰ λύσῃ ζήτημα σπουδαιότατον, δηλαδὴ τὸν συνδυασμὸν καὶ τὴν συνύπαρξιν τῆς οὐσίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὰ τῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ διὰ τῆς παιδείας ἀναγεννωμένῳ ἀτόμῳ ἀνεὶ καταστροφῆς τοῦ ἐτέρου διὰ τοῦ ἐτέρου. Ἐκ τῆς ὀρθῆς λύσεως τοῦ ζητήματος τούτου ἐξαρτᾶται ἡ ἀσφαλὴς μόρφωσις τοῦ ὅλου ἀνθρώπου ὡς Ἑλλήνος ἄμα καὶ χριστιανοῦ, καὶ διὰ τοιαύτης μόνης μορφώσεως, ἥτις τὸν νοῦν ἄμα (διὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ) καὶ τὴν καρδίαν (διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ) περιλαμβάνει, ἐξασφαλίζεται καὶ ἡ διάρκεια ἐθνικῆς ἀκμῆς ἐν τῇ μέλλοντι ἀπὸ τῆς ταχέως ἠθικῆς καταπτώσεως. (ἔπεται συνέχεια.)

ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Β. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΠΡΟ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΟΥΤΟΝ
ΗΡΩΙΚΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

ΚΑΤΑ ΠΡΟΚΛΟΝ

ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΣΩΖΟΜΕΝΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΑΥΤΩΝ ΤΕ ΚΑΙ
ΤΩΝ ΕΠΩΝ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ.

Δύο μεγάλα ἔπη ἐποίησεν, ὡς γινώσκομεν, ὁ ἀθάνατος Ὀμηρος, τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν· διὰ μὲν τῆς Ἰλιάδος ᾄδει ὁ ποιητὴς οὐχὶ ἀπασαν τὴν δεκαετῆ πολιορκίαν τοῦ Ἰλίου, ἀλλὰ μόνον τὸ σπουδαιότατον συμβᾶν τοῦ τελευταίου ἔτους, τὴν κατ' αὐτὸ συμπεσοῦσαν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς ἐν ὀλίγαις ἡμέραις γενομένας μάχας τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τρῶας· διὰ δὲ τῆς Ὀδυσσεύς οὐχὶ πάσας τὰς ταλαιπωρίας τοῦ εἰς τὴν πατρίδα ἐπανιόντος Ὀδυσσεύς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας, ἀλλὰ μόνον τὰ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις τῆς δεκαετοῦς πλάνης αὐτοῦ γινόμενα κακά, ὑποδεικνύει δὲ καὶ τὰς πολλὰς ταλαιπωρίας καὶ συμφοράς καὶ ἄλλων ἀριστεῶν Ἀχαιῶν, ἕστινας οἴκοι εὐρον αὐτοί· ἐν ταύτῃ δὲ Ὀμηρος μνεῖν ποιεῖται καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἠρωικῶν πράξεων, οἷον τῆς ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας, τοῦ Πηρακλέους, τῶν ἐπτα ἐπὶ Θήβας καὶ ἄλλων, ἕστινας ἐκτενέστερον ἦσαν οἱ πρὸ αὐτοῦ ποιηταί· ὅ,τι ὁμοίως οὗτοι ἐποίησαν ὑμνοῦντες θεοὺς καὶ ἀνθρώπους ἀπόλετο διὰ τὴν τοῦ Ὀμήρου ποίησιν· αὕτη γὰρ ἀνκτεῖλασα ὡς ὁ ἥλιος μετὰ τὴν ἠὲ ὑπερηύγασε καὶ ἐπεσκότισε τὰ πρότερον ποιηθέντα καὶ τοὺς ποιητὰς αὐτῶν ἠράνισεν. Ὁ Ὀμηρος συνήρμωσε πάντα εἰς ἓν ὄλον ἀρμανικὸν καὶ συνεχές, αὐτινος ἢ χαρίεσσα καὶ ἠδεῖα ἰωνικὴ διάλεκτος, τὸ ἀρελές τῆς συνθέσεως καὶ τὸ μεγαλοπρεπές τοῦ μέτρου, οὕτω προσηγάγετο πάντα, ὥστε ἡ ἰωνικὴ διάλεκτος τοῦ Ὀμήρου κατέστη γλῶσσα ἰδίᾳ τοῦ ἔπους.

Καταστάτων δὲ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν κοινὸν καὶ ἠδιστον τοῖς Ἑλλήσι κτῆμα καὶ παρὰδειγμα κάλλιστον τῆς ἐπικῆς ἐν Ἑλλάδι ποιήσεως, ἀνεφάνησαν ὕστερον ποιηταί, οἵτινες περὶ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, ὡς περὶ κένυρον, ἠδέως ἐστρέφοντο· οὗτοι ἐποίουν κατὰ τὸν ὁμηρικὸν τρόπον, ἐπραγματεύοντο οὖς ὁ Ὀμηρος ὑπεδήλωσεν ἢ καὶ κατὰ μέρος ἐπραγμα-

τεύθη μύθους, καὶ προσήπτον προθύμως τὰ ὑπ' αὐτῶν ποιούμενα πρὸς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν, ὥστε νὰ ἀπατελώσι μετ' αὐτῶν ἓνα κύκλον. Οἱ ποιηταί οὗτοι ἐκλήθησαν κυκλικοί, καὶ ἐγένοντο περὶ τὸ 700 ἔτος π. Χ. Οἱ εἰρημένοι ὅμως κυκλικοὶ ποιηταί ἐποίησαν κατ' ἴδιον τρόπον καὶ ἄλλας μυθικὰς πραγματείας, ἕστινας ἐκόσμησαν δι' ἐπικινδύνων καὶ θυμωστών πράξεων. Οἱ ἀξιολογώτεροι τῶν κυκλικῶν ἦσαν ὁ ἐκ Κύπρου Στασίνοσ, ὁ ἐκ Μυτιλήνης Λέσχησ, ὁ ἐκ Τροιζήνοσ Ἀγίας, ὁ ἐκ Μιλήτου Ἀρκτίνοσ καὶ ἄλλοι, ἐξ ὧν τῶν ποιημάτων ὀλίγα ἐσώθησαν.

Ὡσ δὲ οἱ εἰρημένοι κυκλικοὶ ποιηταί ἐπραγματεύθησαν τὴν μυθικὴν περίοδον, καὶ ὡσ προσήπτον τὰ ὑπ' αὐτῶν ποιούμενα πρὸς τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου, διδασκόμεθα παρ' ἄλλων τε καὶ δὴ ἐκ τῆσ Πρόκλου Χρηστομαθείασ, οὐτινοσ τὰ περὶ κυκλικῶν ποιητῶν γραφόμενα παρατιθέμεθα καὶ ἡμεῖσ ὧδε. Κατὰ δὴ τοῦτον ὁ ἐκ Κύπρου Στασίνοσ ἐποίησε τὰ εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενα Κύπρια ποιήματα, ὧν τὰ περιεχόμενά εἰσι ταῦτα:

Ζεὺσ βουλευέται μετὰ τῆσ Θέμιδοσ (1) περὶ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου. παραγενομένη δὲ Ἔρισ εὐωχουμένων τῶν θεῶν ἐν τοῖσ Πηλέωσ γάμοισ, νεῖκοσ περὶ κάλλουσ ἐνίστησιν Ἀθηναί, Ἥρα καὶ Ἀφροδίτη, αἱ πρὸσ Ἀλέξανδρον ἐν Ἰδῇ κατὰ Διὸσ προσταγὴν ὑφ' Ἑρμοῦ πρὸσ τὴν κρίσιν ἀγονται· καὶ προκρίνει τὴν Ἀφροδίτην ἐπαρθεῖσ τῆσ Ἑλένησ γάμοισ· ὁ Ἀλέξανδροσ· ἔπειτα δὲ Ἀφροδίτησ ὑποθεμένησ ναυπηγεῖται· καὶ Ἐλενοσ περὶ τῶν μελλόντων αὐτῇ προθεσπίζει καὶ ἡ Ἀφροδίτη λινεῖν συμπλεῖν αὐτῇ κελεύει· καὶ Κασσάνδροσ περὶ τῶν μελλόντων προδηλοῖ. Ἐπιβάσ δὲ τῇ Λακεδαιμονίᾳ ὁ Ἀλέξανδροσ ξενίζεται παρὰ τοῖσ Τυνδαρίδοισ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Σπάρτῃ παρὰ Μενελάω καὶ Ἑλένῃ παρὰ τὴν εὐωχίαν δίδωσι δῶρα ὁ Ἀλέξανδροσ· καὶ μετὰ ταῦτα Μενέλαοσ εἰς Κρήτην ἐκπλεῖ, κελεύσασ τὴν Ἑλένην τοῖσ ξένοισ τὰ ἐπιτήδεια παρέχειν, ἕωσ ἂν ἀπαλλαγῶσιν. Ἐν τούτῃ δὲ Ἀφροδίτη συνάγει τὴν Ἑλένην τῇ Ἀλεξάνδρῃ, καὶ μετὰ τὴν μίξιν τὰ πλεῖστα κτήματα ἐνθέμενοι νυκτὸσ ἀποπλέουσι· χειμῶνα δὲ αὐτοῖσ ἐρίστησιν Ἥρα· καὶ προσενεχθεῖσ Σιδῶνι ὁ Ἀλέξανδροσ αἰρεῖ τὴν πόλιν, καὶ ἀποπλεύσασ εἰς Ἴλιον γάμοισ τῆσ Ἑλένησ ἐπετέλεσεν.

(1) Ἐν τῇ χειρογράφῃ ἐμφέρεται ἡ γραφὴ Θέμιδοσ, ἀνθ' ἧσ ὁ Ἀύγουσ καλῶσ ποιῶν ἔγραψε Θέμιδοσ, ἢ γρᾶφῃν προελετο καὶ ὁ Βίσκεφοσ (ἐν τῇ διατριβῇ αὐτοῦ Iouan̄is Tzelzau).

Ἐν τούτῳ δὲ Κάστῳ μετὰ Πολυδεύκους τὰς Ἴδα καὶ Λυγκέως βούς
 ὑπαιρούμενοι ἐφωράθησαν, καὶ Κάστῳ μὲν ὑπὸ τοῦ Ἴδα ἀναίρεται,
 Λυγκεὺς δὲ καὶ Ἴδας ὑπὸ Πολυδεύκους· καὶ Ζεὺς αὐτοῖς ἑτερήμερον νέ-
 μει τὴν ἀθανασίαν. Καὶ μετὰ ταῦτα Ἴρις ἀναγγέλλει τῇ Μενελάῳ τὰ
 γέγονέντα κατὰ τὸν οἶκον· ὁ δὲ παραγενόμενος περὶ τῆς ἐπ' Ἴλιον (1)
 στρατείας βουλευέται μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ πρὸς Νέστορα παραγίνεται
 Μενέλαος. Νέστῳ δὲ ἐν παρεκβάσει διηγείται αὐτῷ, ὡς Ἐπιωπεὺς φθεί-
 ρας τὴν Λύκου (2) θυγατέρα ἐξεπορθήθη, καὶ τὰ περὶ Οἰδίπουν καὶ τὴν
 Ἡρακλέους μανίαν καὶ τὰ περὶ Θησέα καὶ Ἀριάδνην. Ἐπειτα τοὺς ἡ-
 γεμόνας ἀθροίζουσιν ἐπελθόντες τὴν Ἑλλάδα· καὶ μαίνεσθαι προσποιη-
 σάμενον τὸν Ὀδυσσεὺς ἐπὶ τῷ μὴ θέλειν στρατεύεσθαι ἐφώρασαν, Πα-
 λαμήδους ὑποθεμένου τὸν υἱὸν Τηλέμαχον ἐπὶ κόλασιν ἐξαρπάσαντες.

Καὶ μετὰ ταῦτα συνελθόντες εἰς Αὐλίδαν θύουσι· καὶ τὰ περὶ τὸν
 δράκοντα καὶ τοὺς στρουθοὺς γενόμενα δείκνυται, καὶ Κάλχας περὶ τῶν
 ἀπόδησομένων προλέγει αὐτοῖς. Ἐπειτὰ ἀναχθέντες Τευθρανίαν προσί-
 σχουσι, καὶ ταύτην ὡς Ἴλιον ἐπόρθουν. Τηλέφος δὲ ἐκ βοήθειας Θέρ-
 σάνδρον τε τὸν Πολυνείκουσκι εἶνει καὶ αὐτὸς ὑπὸ Ἀχιλλέως τιτρώ-
 σκεται. Ἀποπλέουσι δὲ αὐτοῖς ἐκ τῆς Μυσίας χειμῶν ἐπιπίπτει καὶ δια-
 σκεδάννυνται· Ἀχιλλεὺς δὲ Σκύρω προσσχὼν γαμεῖ τὴν Λυκομήδους θυ-
 γατέρα Δηιδάμειαν. Ἐπειτα Τηλέφον κατὰ μαντείαν παραγενόμενον ἐς
 Ἄργος ἰάται Ἀχιλλεὺς ὡς ἡγεμόνα γενησόμενον τοῦ ἐπ' Ἴλιον πλοῦ.

Καὶ τὸ δευτέρον ἠθροισμένου τοῦ στόλου ἐν Αὐλίδι, Ἀγαμέμνων ἐπὶ
 θήρας (3) βάλων ἔλαφον ὑπερβάλλειν ἄφησε καὶ τὴν Ἀρτέμιν μνησάσα
 δὲ ἡ θεὸς ἐπέσχεν αὐτοῦ τοῦ πλοῦ χειμῶνας ἐπιπέμπουσα. Κάλχαν-
 τος δὲ εἰπόντος τὴν τῆς θεοῦ μῆνιν καὶ Ἰφιγένειαν κελεύσαντος θύειν
 τῇ Ἀρτέμιδι, ὡς ἐπὶ γάμον αὐτὴν Ἀχιλλεὺς μεταπερψάμενοι θύειν ἐπι-
 χειροῦσιν. Ἀρτεμις δὲ αὐτὴν ἐξαρπάξασα εἰς Τάυρους μετακυρῆζει καὶ
 ἀθάνατον ποιεῖ, ἔλαφον δὲ ἀντὶ τῆς κόρης παρίσθησι τῷ βωμῷ.

Ἐπειτα καταπλέουσιν εἰς Τένεδον, καὶ εὐωχουμένων αὐτῶν Φιλοκτή-
 τῆς ὑπ' ὕδρου πληγείσθαι διὰ τὴν δυσουμίαν ἐν Λήμνῳ κατελείφθη, καὶ Ἀ-

(1) τὴν παλαιὰν γραφὴν Ἴλιου, ὁ Πέκκερος ἔτρεψεν εἰς Ἴλιον.

(2) ἀντὶ τῆς φερομένης γραφῆς Λυκούργου, ὁ Ἀύτιος ἔγραψε Λύκου ἐκ τοῦ Ἀπολλο-
 λωδῶρου ὠρμημένος (3, 6, 8).

(3) Ὁ Ἀύτιος ἀνθυπέβαλε τῇ φερομένῃ αἰτιατικῇ τοῦ ἐνικοῦ τὴν τοῦ κληθουμέ-
 κοῦ θήρα.

χιλλεὺς ὕστερον κληθεὶς διαφέρεται πρὸς Ἀγαμέμνονα· ἔπειτα ἀποβαί-
 νοντας αὐτοὺς ἐς Ἴλιον ἐργουσιν οἱ Τρῶες, καὶ θνήσκει Πρωτεσίλαος
 ὑφ' Ἑκτορος. Ἐπειτα Ἀχιλλεὺς αὐτοὺς τρέπεται ἀνελὼν Κύκνον τὸν
 Ποσειδῶνος· καὶ τοὺς νεκροὺς ἀναιροῦνται, καὶ διαπρεσβεύονται πρὸς
 τοὺς Τρῶας, τὴν Ἑλένην καὶ τὰ κτήματα ἀπαιτοῦντες· ὡς δὲ οὐχ ὑπή-
 κουσιν ἐκεῖνοι, ἐνταῦθα δὲ τειχομαχοῦσιν. Ἐπειτα τὴν χώραν ἐπεξελ-
 θόντες πορθοῦσι καὶ τὰς περιούκους πόλεις· καὶ μετὰ ταῦτα Ἀχιλλεὺς
 Ἑλένην ἐπιθυμεῖ θεάσασθαι, καὶ συνήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὸ αὐτὸ Ἄφρο-
 δίτη καὶ Θέτις· εἶτα ἀπονοστεῖν ὠρμημένους τοὺς Ἀχαιοὺς Ἀχιλλεὺς
 κατέχει· καὶ περὶ ἀπελάυνει τὰς Λινείου βόας, καὶ Λυρνησὸν καὶ Πή-
 δασον πορθεῖ καὶ συχνὰς τῶν περιουκίδων πόλεων, καὶ Τρώϊλον φονεύει.
 Λυκάονά τε Πάτροκλος εἰς Λῆμνον ἀγαγὼν ἀπεμπολεῖ, καὶ ἐκ τῶν λα-
 φύρων Ἀχιλλεὺς μὲν Βρισηίδα γέρας λαμβάνει, Χρυσήϊδα δὲ Ἀγαμέ-
 μνων. Ἐπειτα ἔστι Παλαμήδους θάνατος καὶ Διὸς βουλή, ὅπως ἐπικου-
 φίσαι τοὺς Τρῶας Ἀχιλλεὺς τῆς συμμαχίας τῆς ἐλληνικῆς ἀποστήσας,
 καὶ κατάλογον τῶν τοῖς Τρωσὶ συμμαχησάντων.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἔπεται ἡ Ἰλιάς τοῦ Ὀμήρου, ἣ συνήπτετο ἡ Αἰθιοπία
 πρὸς Ἀρκτίνου τοῦ Μιλησίου. Ἐπιβάλλει δὲ τοῖς εἰρημένοις, λέγει ὁ
 Πρύκλος, ἐν τῇ πρὸ ταύτης βίβλῳ Ἰλιάς Ὀμήρου, μεθ' ἣν ἔστιν Αἰθιο-
 πιασ βιβλία πέντε Ἀρκτίνου Μιλησίου περιέχοντα τάδε.

Ἀμαζῶν Πενθεσίλεια παραγίνεται τοῖς Τρωσὶ συμμαχήσουσα, Ἀρεως
 μὲν θυγάτηρ, Θρᾷσσα δὲ τὸ γένος, καὶ κτείνει αὐτὴν ἀριστεύουσαν Ἀ-
 χιλλεὺς, οἱ δὲ Τρῶες αὐτὴν θάπτουσι καὶ Ἀχιλλεὺς Θερσίτην ἀναίρει,
 λοιδωρηθεὶς πρὸς αὐτοῦ καὶ ὀνειδισθεὶς τὸν ἐπὶ τῇ Πενθεσίλειᾳ λεγό-
 μενον ἔρωτα, καὶ ἐκ τούτου στάσις γίνεται τοῖς Ἀχαιοῖς περὶ τοῦ Θερ-
 σίτου φόνου· μετὰ δὲ ταῦτα Ἀχιλλεὺς ἐς Λέσβον πλεῖ, καὶ θύσας Ἀ-
 πόλλωνι καὶ Ἀρτέμιδι καὶ Ἀητοῖ καθαίρει τοῦ φόνου ὑπὸ Ὀδυσσεως.

Μέμνων δὲ ὁ Ἡοῦς υἱός, ἔχων ἠφαιστότευκτον πανοπλίαν, παραγι-
 νεται τοῖς Τρωσὶ βοηθήσων, καὶ Θέτις τῷ παιδί τὰ κατὰ τὸν Μέμνονα
 προλέγει, καὶ συμβολῆς γινομένης Ἀντίλοχος ὑπὸ Μέμνωνος ἀναίρεται,
 ἔπειτα Ἀχιλλεὺς Μέμνονα κτείνει· καὶ τούτῳ μὲν Ἠὼς παρὰ Διὸς αἰ-
 τησαμένη ἀθανασίαν δίδωσι· τρεψάμενος δ' Ἀχιλλεὺς τοὺς Τρῶας καὶ
 εἰς τὴν [πόλιν] (1) εἰσπεσὼν ὑπὸ Πάριδος ἀναίρεται καὶ Ἀπόλλωνος·

(1) Τὴν ἐν τῷ ἀντιγράφῳ λείπουσαν λέξιν πόλιν προσέθηκεν ὁ Ἀύτιος.

καὶ περὶ (1) τοῦ πτώματος γενομένης ἰσχυρᾶς μάχης Αἴας ἀνελόμηνος ἐπὶ τὰς ναῦς κομίζει, Ὀδυσσεὺς ἀπομαχομένου τοῖς Ἑλλήσιν ἔπειτα Ἄντιλοχόν τε θάπτουσι καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Ἀχιλλέως προτίθενται· καὶ Θέτις ἀφικομένη σὺν Μούσαις καὶ ταῖς ἀδελφαῖς Ὀρηνεῖ τὸν παῖδα· καὶ μετὰ ταῦτα ἐκ τῆς πύργης ἡ Θέτις ἀναρπάσασα τὸν παῖδα εἰς τὴν Λευκὴν νῆσον διακομίζει· οἱ δὲ Ἀχαιοὶ τὸν τάφον χώσαντες ἀγῶνα τιθέσκει, καὶ περὶ τῶν Ἀχιλλέως ὅπλων Ὀδυσσεὶ καὶ Αἴαντι στάσις ἐπιπίπτει.

Ἐξῆς δ' ἐστὶ, κατὰ τὸν αὐτὸν Πρόκλον, ἸΑΙΛΟΣ ΜΙΚΡΑΣ ΒΙΒΛΙΑ ΤΕΣΣΑΡΑ Λέσχειω Μυτιληναίου, περιέχοντα τὰδε.

Ἡ τῶν ὅπλων κρίσις γίνεται, καὶ Ὀδυσσεὺς κατὰ βούλησιν Ἀθηναίους λαμβάνει, Αἴας δὲ ἐμμανῆς γενόμενος τὴν τε λείαν τῶν Ἀχαιῶν λυμάνεται καὶ ἑαυτὸν ἀναίρει· μετὰ ταῦτα Ὀδυσσεὺς λογήσας Ἑλένον λαμβάνει, καὶ χρήσαντος περὶ τῆς ἀλώσεως τούτου Διομήδης ἐκ Αἴμου Φιλοκτήτην ἀνάγει· ἰαθεὶς δὲ οὗτος ὑπὸ Μαχάονος καὶ μονομαχίας Ἀλεξάνδρῳ κτείνει, καὶ τὸν νεκρὸν ὑπὸ Μενελάου καταικισθέντα ἀνελόμενοι θάπτουσι οἱ Ἑλλήες.

Μετὰ δὲ ταῦτα Δηίφοβος Ἑλένην γαμεῖ· καὶ Νεοπτόλεμον Ὀδυσσεὺς ἐκ Σκύρου ἀγαγὼν τὰ ὅπλα δίδωσι τὰ τοῦ πατρὸς, καὶ Ἀχιλλεὺς αὐτῇ φαντάζεται. Εὐρύπυλος δὲ ὁ Τηλέφου ἐπίκουρος τοῖς Ἑλλήσιν παραγίνεται, καὶ ἀριστεύοντα αὐτὸν ἀποκτείνει Νεοπτόλεμος.

Καὶ οἱ Ἑλλήες πολιορκουῦνται· καὶ Ἑπειὸς κατ' Ἀθηναίους προαίρεσιν τὸν δούρειον ἵππον κατασκευάζει. Ὀδυσσεὺς δὲ αἰκισάμενος ἑαυτὸν κατὰ σκοπὸς ἐς Ἴλιον παραγίνεται, καὶ ἀναγνωρισθεὶς ὑπ' Ἑλένης περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως συντίθεται· κτείνας τὲ τινας τῶν Ἑλλήων ἐπὶ τὰς ναῦς ἀφικνεῖται· καὶ μετὰ ταῦτα σὺν Διομήδῃ τὸ Παλλάδιον ἐκκομίζει ἐκ τῆς Ἰλίου.

Ἐπειτα εἰς τὸν δούρειον ἵππον τοὺς ἀρίστους ἐμβιβάσκοντες, τὰς τε σκηνὰς καταφλέξαντες οἱ λοιποὶ τῶν Ἑλλήνων ἐς Τένεδον ἀνάγονται· οἱ δὲ Ἑλλήες τῶν κακῶν ὑπολαβόντες ἀπηλλάχθη τὸν τε δούρειον ἵππον ἐς τὴν πόλιν εἰσδέχονται, διελόντες μέρος τι τοῦ τείχους, καὶ εὐνοχοῦνται ὡς νενικηκότες τοὺς Ἑλλήνας.

Ἐπεταὶ δὲ τούτοις Ἰ.ΙΙΟΥ ΠΕΡΣΙΛΟΣ βιβλίον δύο Ἀρκτίνου Μιλησίου,

(1) Ἀπὸ τῆς γενομένης καλιᾶς γροφῆς μέχρι ὁ Ἀόμιος ἔγραψε περὶ.

περιέχοντα τὰδε· ὡς τὰ περὶ τὸν ἵππον οἱ Ἑλλήες ὑπόπτως ἔχοντες περιεστάντες βουλευόμενοι ὅ τι χρὴ ποιεῖν, καὶ τοῖς μὲν δοκεῖ κατακρήμνισαι αὐτόν, τοῖς δὲ καταφλέγειν, οἱ δὲ ἱερὸν αὐτὸν ἔφασαν δεῖν τῇ Ἀθηνᾷ ἀνατεθῆναι· καὶ τέλος νικᾷ ἡ τούτων γνώμη· τραπέντες δὲ ἐς εὐφροσύνην εὐνοχοῦνται ὡς ἀπηλλαγμένοι τοῦ πολέμου· ἐν αὐτῷ δὲ δύο δράκοντες ἐπιφανέντες τὸν τε Λαοκόωντα καὶ τὸν ἕτερον τῶν παιδῶν διαφθείρουσιν· ἐπὶ δὲ τῷ τέρατι δυσφορήσαντες οἱ περὶ τὸν Αἰεταὺν ὑπεξήλθον ἐς τὴν Ἰδην· καὶ Σίνων τοὺς πυρσοὺς ἀνίσχει τοῖς Ἀχαιοῖς, πρότερον εἰσεληλυθὼς προσποίητος· οἱ δὲ ἐκ Τενέδου προσπλεύσαντες καὶ οἱ ἐκ [τοῦ] (1) δούρειου ἵππου ἐπιπίπτουσι τοῖς πολεμίοις, καὶ πολλοὺς ἀνελόντες τὴν πόλιν κατὰ κράτος λαμβάνουσι.

Καὶ Νεοπτόλεμος μὲν ἀποκτείνει Πρίαμον ἐπὶ τὸν τοῦ Διὸς τοῦ Ἑρκείου βωμὸν καταφυγόντα· Μενέλαος δὲ ἀνευρών Ἑλένην ἐπὶ τὰς ναῦς κατάγει, Δηίφοβον φονεύσας· Κασσάνδραν δὲ Αἴας Ὀϊλέως πρὸς βίαν ἀποσπῶν συνεφέλκεται τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ξόανον, ἐφ' ᾧ παροξυνθέντες οἱ Ἑλλήνες καταλεῦσαι βούλονται τὸν Αἴαντα· ὁ δὲ ἐπὶ τὸν τῆς Ἀθηνᾶς βωμὸν καταφεύγει καὶ διασώζεται ἐκ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου· ἔπειτα ἀποπλέουσιν οἱ Ἑλλήνες, καὶ φθορὰν αὐτοῖς Ἀθηνᾶ κατὰ τὸ πέλαγος μηχανάται.

... καὶ Ὀδυσσεὺς Ἀστυάνακτα ἀνελόντος Νεοπτόλεμος Ἀνδρομάχην γέρας λαμβάνει, καὶ τὰ λοιπὰ λάφυρα διανέμονται. Δημοφῶν τε καὶ Ἀκάμας Αἴθραν εὐρόντες ἀγούσι μεθ' ἑαυτῶν· ἔπειτα ἐμπρήσαντες τὴν πόλιν Πολυξένην σφαγιάζουσιν ἐπὶ τὸν τοῦ Ἀχιλλέως τάφον.

Συνάπτει δὲ τούτοις τὰ τῶν ΝΟΣΤΩΝ βιβλίον πέντε Ἀγίου Τροϊζηνίου, περιέχοντα τὰδε.

Ἀθηνᾶ Ἀγαμέμνονα καὶ Μενέλαον ἐς ἔριν καθίστησι περὶ τοῦ ἑκπλου· Ἀγαμέμνων μὲν οὖν τὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐξίλασόμενος χόλον ἐπιμένει, Διομήδης δὲ καὶ Νέστωρ ἀναχθέντες ἐς τὴν οἰκίαν (2) διασώζονται, μεθ' οὓς ἐκπλεύσας ὁ Μενέλαος μετὰ πέντε νεῶν ἐς Αἴγυπτον παραγίνεται, τῶν λοιπῶν διαφθορεῖσιν νηῶν ἐν τῇ πελάγει· οἱ δὲ περὶ Κάλχαντα καὶ Λεοντέα καὶ Πολυπόττην περὶ πορευθέντες ἐς Κολοφῶνα, Τειρεσίαν ἐνταῦθα τελευτήσαντα θάπτουσι.

(1) Ὁ Βεγκέρος προσέθηκε τὸ ἑλλειπὸν ἄρθρον τοῦ.

(2) Ἐν τῇ χειρογράφῳ φέρεται δις ἡ γραφή οἰκίαν, ἣν ὁ Βεσσαλίγος ἔγραψεν εἰς τὴν οἰκίαν· τὴν γραφὴν ταύτην ἀπέδρασε καὶ ὁ Βεγκέρος.

Τῶν δὲ περὶ τὸν Ἀγαμέμνονα ἀποπλεόντων Ἀχιλλέως εἰδωλον ἐπιφωγὴν περᾶται διακωλύειν, προλέγον τὰ συμβησόμενα. Εἰθ' ὁ περὶ τὰς Καφηρίδας πέτρης δηλοῦται χειμῶν καὶ ἡ Ἄκωντος φθορὰ τοῦ Λοκροῦ. Νεοπτόλεμος δὲ Θέτιδος ὑποθεμένης πεζῆ ποιεῖται τὴν πορείαν, καὶ παραγινόμενος εἰς Θράκην Ὀδυσσεὰ καταλαμβάνει ἐν Μαρωνείᾳ καὶ τὸ λοιπὸν ἀνύει τῆς ὁδοῦ καὶ τελευτήσαντα Φαίνηκα θάπτει, αὐτὸς δὲ εἰς Μαλοσσούς ἀφικόμενος ἀναγνωρίζεται Πηλεΐ... Ἀγαμέμνονος ὑπὸ Αἰγιάθου καὶ Κλυταιμνήστρας ἀγκιρεθέντος ὑπὸ Ὀρέστου καὶ Πυλάδου τιμωρία, καὶ Μενελάου εἰς τὴν οἰκίαν ἀνακομιδῆ.

Μετὰ ταῦτά ἐστιν Ὀμήρου οὐρανία ἔπειτα Τηλεγονίας βιβλία δύο Εὐγάμμωνος Κυρηναίου, περιέχοντα τάδε:

Οἱ μνήστορες ὑπὸ τῶν προσηκόντων θάπτονται, καὶ Ὀδυσσεὺς θύσας γύμφαις ἐς Ἴλιον ἀποπλεῖ ἐπισχεψόμενος τὰ βουκόλια, καὶ ξανίζεται παρὰ Πολυξένην, δῶρῶν τε λαμβάνει κρατῆρα καὶ ἐπὶ τούτου τὰ περὶ Τροφώνιον καὶ Ἀγαμήδην καὶ Λυγέαν ἔπειτα εἰς Ἰθάκην καταπλεύσας τὰς ὑπὸ Τειρεσίου βηθείσας τελεῖ θυσίας καὶ μετὰ ταῦτα ἐς Θεσπρωτοὺς ἀφικνεῖται καὶ γαμῆ Καλλιδικῆν, βασιλίδεα τῶν Θεσπρωτῶν ἔπειτα πόλεμος συνίσταται τοῖς Θεσπρωτοῖς πρὸς Βρύγους Ὀδυσσεῶς ἡγούμενου. Ἐνταῦθα Ἄρης τοὺς περὶ τὸν Ὀδυσσεὰ τρέπεται καὶ αὐτῇ ἐς μάχην Ἀθηνᾶ καθίσταται· τούτους μὲν Ἀπόλλων διαλύει. Μετὰ δὲ τὴν Καλλιδικῆς τελευτῆν τὴν μὲν βασιλείαν διαδέχεται Πολυποίτης, ὁ Ὀδυσσεῶς υἱός, αὐτὸς δὲ ἐς Ἰθάκην ἀφικνεῖται· κἂν τούτῳ Τηλέγονος εἰς ζήτησιν τοῦ πατρὸς πλέων, ἀπαθᾶς ἐς τὴν Ἰθάκην, τέμνει τὴν νῆσον ἐκβοηθήσας δ' ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπὸ τοῦ παιδὸς ἀναιρεῖται κατ' ἄγωνίαν. Τηλέγονος δὲ ἐπιγνοὺς τὴν ἁμαρτίαν τότε τοῦ πατρὸς σῶμα καὶ τὸν Τηλέμαχον καὶ τὴν Πηνελόπην πρὸς τὴν μητέρα καθίστησιν· ἡ δὲ αὐτοὺς ἀθανάτους ποιεῖ, καὶ συνοικεῖ τῇ μὲν Πηνελόπῃ Τηλέγονος, Κίρκῃ δὲ Τηλέμαχος.

(ἔπεται συνέχεια).

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ.

Τῇ 14^ῃ τοῦ μηνὸς τούτου (κατὰ τὴν νέαν χρονολογίαν) συνεκροτήθη ἐν Μογοντία ἡ τριακοστὴ δευτέρα γενικὴ σύνοδος σύμπαντος τοῦ γερμανικοῦ συλλόγου ἱστορικοῦ ἅμα καὶ ἀρχαιολογικοῦ. Ἄπαντες λοι-

πὸν οἱ ἑταῖροι καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι συνήχθησαν ἐν τῇ ἀκκαδημαϊκῇ αἰθούσῃ τοῦ ἐκλεκτορικοῦ ἀνακτόρου εἰς διακοσίους ἀριθμούμενοι ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς ἐπὶ τούτῳ ἐκλεγμένης ἐπιτροπείας. Ὄθεν μετὰ ὑπὸ τοῦ προεδρείου προσφώνησιν πρὸς τοὺς παρόντας, προσήνεγκον οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς πόλεως τὰς προσηκούσας προσηγορεύσεις πρὸς τὴν συνέλευσιν καὶ ἐπηύξαντο εὐλοίωνον τὴν ἐκδοσὴν τῶν διαπραγματεύσεων. Συνωδᾶ τῇ ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ ἀναγνωσθεῖσῃ ἐκθέσει σύμπας ὁ σύλλογος σύγκειται ἐξ 64 ἐταιρειῶν καὶ ἔσχε περισσεύμα ἐν τῷδε τῷ ἔτει μάρκας 734. Καὶ ἐν πρώτοις μὲν ἐκδηλοῦται εὐγνωμοσύνη πρὸς τὴν βασιλικὴν πρωσσικὴν Κυβέρνησιν ἐπὶ τῇ πρὸς τὸν σύλλογον ἀγαθοεργίᾳ· εἶτα ὁ ἔφορος τῆς ἀστικῆς βιβλιοθήκης διδάκτωρ Βέλλκε, λόγῳ διήλθε τὰ ἐγγύς τῆς Μογοντίας νεώτερα ρωμαϊκὰ εὐρήματα, ἐνδιατρίψας διαφερόντως περὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων γέφυραν ὑπεράνω τοῦ Ῥήνου παρὰ τὴν Μογοντίαν καὶ περὶ τὸν χρόνον τῆς κατασκευῆς αὐτῆς. Σημειωτέον ὅτι ἡ περιγραφή τῶν ἀνασκαφῶν τῶν ἐρειπίων τῶν ἀντηρίδων τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος γεφύρας περιλαμβάνεται ἐν τινι πανηγυρικῇ συγγραφῇ, ἥτις διενεμήθη τῇ συνελεύσει. Κατὰ τὴν διδάκτορα λοιπὸν Βέλλκε ἡ γέφυρα συνίστατο ἐκ μικροῦ δεῖν πέντε καὶ εἴκοσιν ἀντηρίδων, ὧν αἱ ἐκ πασσάλων ἐσχάται εἶχον μήκος μὲν κατὰ μέσον ὄρον 12, εὖρος δὲ 7 μέτρα, ἐπ' αὐτῶν ἐστηρίζοντο οἱ λιθόκτιστοι τετράγωνοι στῦλοι, ἐν ᾧ ἡ διαβατὴ ὁδὸς ἦτο ξυλίνη. Καὶ εἶναι μὲν ὁμολογουμένως ἡ γέφυρα αὕτη οἰκοδόμημα τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, οὐχὶ ὅμως τοῦ Δρούσου (τοῦ ὡς γνωστὸν ἐπιλεγομένου Γερμανικοῦ ἄτε δὴ ὑποτάξαντος τὴν Γερμανίαν), ἢ ἐκ τῆς πρώτης περιόδου τῶν αὐτοκρατόρων, ἀλλὰ κατασκευάσθη ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ περὶ τὸ 90^{ον} ἔτος μ. Χ. καὶ μάλιστα ἠκοδομήθη ὑπὸ τῆς δεκάτης τετάρτης λεγεῶνος, ἧς ἅμα ἐκ τούτου ἐρμηνεύεται ἡ ἀπουσία κατὰ τὴν οἰκοδομίαν τῆς βηνικῆς τάφρου. Ἡ ἀνευρεθεῖσα σφραγὶς πρὸς ἐγκαύμα (ὀρθότερον ἐγκαεῖσα, καυστικὴ) τῆς 22^{ης} λεγεῶνος, ἥτις ἐπωνομάζετο Ἀντωνιανή (1), κατὰ τινὰ ἐπισκευὴν ἀποδεικτικὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Καρακάλλα ἐτέθη ἐπὶ τῆς σωζομένης ἐσχάρας. Καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ (ἔτ. 284—305) ἐπεχειρήθη ἄλλη ἔτι ἐπισκευὴ μετὰ τὰς νικηφόρους αὐτοῦ ἐκστρατείας ἐπὶ τοὺς δεξιόθεν τοῦ Ῥήνου

(1) Antoniana.

οικοῦντας βικρβάρους, καὶ δὴ εἰς τὴν ἐπισκευὴν αὐτὴν καὶ τὰς νικηφόρους στρατείας τοῦ αὐτοκράτορος ἀναφέρεται τὸ ἐν ἔτει 1862 παρὰ τὴν Λυών ἐντὸς τοῦ Σηγόνκ (2) ἀνευρεθὲν μετάλλιον μολύβδου. Ἐξ ἄλλων δὲ ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων συνεζήτησεν ὁ ἀγορεύων ἔτι τὴν ἀνεύρεσιν μεγάλου πεδίου τῶν (3) ἐπὶ τῇ Μογοντία, χρονολογουμένων ἐκ τοῦ τέλους τοῦ γ'. αἰῶνος, ὅπερ πεδῖον πρὸς τοῖς σπουδαιοτάτοις καθ' ἕκαστον εὐρήμασιν, ἐν οἷς συγκαταριθμοῦνται τρεῖς κομψῶς πεπλεγμένοι γυναικεῖοι βόστρυχοι, παρέσχεν εἰς τὰ περὶ κηδειῶν παρὰ Ῥωμαίοις ἀξιωματιομένους ἐξηγήσεις. Μετὰ ταῦτα ὁ τῆς δημοτικῆς ἀρχῆς ἀντιπρόσωπος διδ. Βέντσελ ἐξέθηκε τὰ περὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἄμα καὶ γερμανικοῦ κεντρικοῦ Μουσείου ἐν Μογοντία ἐν τοῖς ἤδη διελθοῦσι πέντε καὶ τριάκοντα ἔτεσι καὶ περὶ τῆς ἤδη νῦν μεγάλης αὐτοῦ σημασίας διὰ τε τὴν ἀρχαιολογικὴν καὶ ἱστορικὴν ἐπιστήμην. Μετ' αὐτὸν ὁ τοῦ ἐν Μογοντία πρακτικοῦ γυμνασίου διδάσκαλος διδάκτωρ Κέλλερ, ἔχων μετὰ χειρὸς καὶ ἀρχέτυπα καὶ πανομοιότυπα ἀπεικονίσματα καὶ ἐρμηνείαν τῶν γυψίνων προτύπων ἐνὸς Ῥωμαίου στρατιώτου τῆς λεγεῶνος καὶ ἐνὸς φραγκο-αλλεμανοῦ μαχητοῦ, ἀπήγγειλεν ἀκρόαμα περὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καὶ φραγκικοῦ ὀπλισμοῦ, κατ' ἐξοχὴν περὶ τοῦ pilum καὶ gladius (4), δι' ὧν οἱ Ῥωμαῖοι κατεκτήσαντο τὸν κόσμον, ἐξ ἐνὸς μὲν περὶ σφενδόνης, τόξου, δόρατος, λόγχης, ξυλίνης κορύνης, πελέκως, ἐγχειριδίου καὶ μακροῦ ξίφους, ὅπως ἐχρησίμευσαν πάντα ταῦτα εἰς τοὺς γίγαντας (παλληκαράδες) τοῦ ἀρχαίου γερμανικοῦ λαοῦ, ἐξ ἑτέρου δ' ὁ ῥήτωρ κατέστρεψε τὸν λόγον ἐπευξάμενος ἵνα καὶ παρὰ τοῖς ἐπιγιγνομένοις ἐν τῷ νέῳ γερμανικῷ κράτει οὐδέποτε ἐξαφανισθῇ τὸ μάχιμον. Μετὰ τὰς προμνησθείσας ὁμιλίαις ἐπεσκέψαντο ἅπαντες οἱ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνηγμένοι τὰς τῶν ἀρχαιοτήτων συλλογὰς ἐν τῇ ἀνακτόρῳ, ξεναγούμενοι ὑπὸ τῶν κυρίων Κέλλερ καὶ Βέλκε (ἄτε τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Μουσείου κ. Λίνδεν-σμιθ ἕνεκα νόσου κωλυθέντος) καὶ μετὰ τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐπίσκεψιν ἐγένετο ἡ πανηγυρικὴ ἐστίασις ἐν τῇ Γουτεμβεργεῖω λέσχῃ. Ἦρτυσαν δὲ καὶ καθήδυνον τὸ ἀκαδημαϊκὸν αὐτὸ γεῦμα ποικίλαι φιλοτησίαι, ὅτε καὶ ὁ παρ' ἡμῖν δημοπόλιτος Ἀθηναῖος κ. Σχλημαν ἐδήλωσεν ἐν τῇ ὑφ' ἑαυτοῦ ῥηθέντι λόγῳ ὅτι

(2) παραποτάμου τοῦ Ῥοδανοῦ. (3) Νεκρὸπολιν.

(4) ἀκόντιον καὶ ξίφος.

διανοεῖται καὶ τὸ ἄλλο ἥμισυ τῆς ἀρχαιολογικῆς συλλογῆς αὐτοῦ νὰ ἰδρῦσθαι ἐν Βερολίνῳ. Τελευταῖον ἔγνω ὁμοθυμῶς ἡ ἀπανταχόθεν τῆς Γερμανίας συναποτελεσθεῖσα αὕτη σύνοδος ἵνα παρακαλέσῃ τὰς γερμανικὰς κυβερνήσεις νὰ λάβωσι μέτρα πρὸς σκέπην καὶ περιφρούρησιν τῶν μνημείων, ἅμα δὲ ἐξέφρασαν τὴν εὐχὴν ἐυρυτέρας ὀργανώσεως. Διὰ δὲ τὸ ἐπιὸν ἔτος καθωρίσθη ἡ Ποζενία ὡς τόπος τῆς συνόδου.

Ἐν Ἀθήναις κατὰ Σεπτέμβριον, 1887.

N. ΠΕΤΡΗΣ.

ΙΤΑΛΟΙ ΑΝΔΡΙΑΝΤΟΠΟΙΟΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΑΛΙΝΟΡΘΩΣΕΩΣ.

Σπανίως τοιαῦτα φιλοπονήματα προάγονται εἰς φῶς, ὡς τὸ τοῦ Βῶδε «*Studien zur Geschichte der italienischen Plastik und Malerei. . . mit 43 Abbildungen*» (1) ὃ ἐγκωμοῖς κατέστειψαν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοί, ὡς δὴ ἀνάγνωμεν ἑναγχος ἐν φιλολογικαῖς ἐφημερίαι καὶ τὰς ἐντυπώσεις ἡμῶν ἀναγράφομεν ἕδε. Ὁ συγγραφεὺς λοιπόν, εἰς οὗ τὴν ἀμφιλαρῆ ἐπιστημονικὴν ἅμα δὲ καὶ πρακτικὴν δραστηριότητα ὀφείλει ἡ ἐπιστήμη τοσοῦτον καλλιπρεπῆ πορίσματα, ἀπεθησαύρισεν ἐν τῷ ἀναγγελλομένῳ συγγράμματι τοὺς καρποὺς τῆς μακροχρονίου καὶ φιλητικῆς σχέσεως πρὸς τὰ ἔργα τῆς καλλῆς τέχνης. Καὶ δωροφορήσας μὲν ἀπὸ τετραετίας τὴν συγγραφὴν «*Studien zur Geschichte der holländischen Malerei*» (2), ἐν ᾧ συγγράμματι ἀναδεικνύεται καὶ διαπρεπῆς γνώστης καὶ ἱστοριογράφος τῆς ζωγραφικῆς, ἤδη διὰ τοῦ ἀρτιφανοῦς φιλοπονήματος συνεισφέρει θεμελιώδη λίθον οἰκοδομικῆν τῆς ἱστορίας τῆς ἰταλικῆς Πλαστικῆς συνεπισκοπῶν καὶ τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὴν Ζωγραφικὴν. Καὶ τίς ἐν τούτῳ θὰ ἦτο εἰδικώτερος τοῦ Βῶδε αὐτοῦ, ὅστις ἐστὶ δεινότατος περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς πλαστικῆς καὶ περὶ οὗ πᾶς φίλος τῆς ἀληθείας θέ-

(1) «Μελέται τῆς ἱστορίας τῆς ἰταλικῆς Πλαστικῆς καὶ Ζωγραφίας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τοῖς βασιλικαῖς μουσεῖοις τοῦ Βερολίνου γλυπτικῶν ἔργων καὶ εἰκόνων ὑπὸ τοῦ διδάκτορος Γουλιέλμου Βῶδε, διευθυντοῦ τῶν βασιλ. μουσείων μετὰ 43 ἀπεικονισμάτων, ἐν Βερολίνῳ, ἔτει 1887 παρὰ τῷ βιβλιοπώλῃ Σπερμάννῳ.»

(2) «Μελέται τῆς ἱστορίας τῆς ὀλλανδικῆς Ζωγραφίας ἐν Βρυξελλῶν.»

λει ἐνομοιοποίησιν ὅτι κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν, τὴν διερεῦνησιν καὶ τὴν ταξινομίαν τῶν καλλιτεχνημάτων οὐδένα ἔχει ἐνάμιλλον αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν τὴν Γερμανίαν; Καὶ ἐνδεχόμενον μὲν ἄλλοι νὰ ἐμφανίζωσι τὰ συγγράμματα αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ Κοινοῦ ἐν συμπαραστάσει καὶ κατ' ἐπίφασιν εὐαρεστοτέρας μορφῆς, οὐδὲν ἤττον οἱ τοιοῦτοι ὡς τὸ πλεῖστον καταλεκτέοι εἰς τοὺς συλλογεῖς. Τούναντίον ἢ τοῦ Βῶδε δραστηριότης ἐστὶν ἐσαεὶ ἀρχέτυπος καὶ πράγματι πλουτίζει τὴν ἐπιστήμην. Αἱ περὶ αὐτὸν ὁ λόγος λοιπὸν μελέται, ὡς κατὰ δῆλον γίνεται ἐν τῷ β'. μέρει, συνάπτονται μὲν ἐν πρώτοις μετὰ τῶν ἐν ταῖς βασιλικαῖς Μουσείοις τοῦ Βερολίνου σωζομένων τεχνουργημάτων, πλὴν ἄλλ' ὅμως ὁ συγγραφεὺς οὐδὲ τὸ παράπαν παραμένει εἰς τὰς περιπτωτικὰς ταύτας παραρρήσεις, ἀλλὰ διὰ τοῦ βλέμματος ἱστοριογράφου τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ τεκμαίρεται ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων τὰ καθόλου (τὰ γενικὰ) καὶ παρέχεται ἐν ἱστορικῇ ἀλληλουχίᾳ ὡς τὸ πλεῖστον περιτετορνευμένας εἰκόνας σειρᾶς κορυφαίων καὶ σχολῶν τῆς ἰταλικῆς πλαστικῆς καὶ τῶν ἀμοιβαίων αὐτῆς σχέσεων. Τούτου ἕνεκα τὸ φιλοπόνημα τοῦ Βῶδε θέλει διεγείρῃ τὸ διάφορον οὐ μόνον παρὰ ταῖς εἰδικαῖς ἀλλὰ καὶ παρὰ πλείστοις τῶν μορφώσεως εὐμοιρούντων, παρ' οἷς ὀνόματα, οἷα τοῦ Δονατέλλου, τοῦ Δελλα-Ρώββια, τοῦ Ἀνδρέου Βερρόκκιου καὶ μάλιστα τοῦ Λεονάρδου καὶ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου δὲν παρέμειναν κενὴ ἡχώ. Καὶ οἱ Γερμανοὶ παρομοίως ταῖς Ἰταλοῖς ἐπέδειξαν τὰ συναισθήματα τῆς χαρᾶς καὶ συνέωρτασαν τὴν πεντακοσιετηρίδα τοῦ Δονατέλλου, οὗ τὴν σημασίαν προσηκόντως ἐξήρην ὁ Γερμανὸς Γρίμμ ἐν τῇ Deutsche Rundschau (3), ὅπου ὅμως ἀδίκως οὐδεμίαν μνήμην ποιεῖται τοῦ μέρους, οὗ ἀξιοῦται ὁ Βῶδε, κατὰ τὴν ἔρευναν τῶν ἔργων τοῦ Δονατέλλου. . . Τὸ δὲ πρῶτον τῶν δώδεκα ἀρθρῶν, ἐξ ὧν συντίθεται τὸ βιβλίον, ἀφιερῶται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς συλλογῆς ἰταλικῶν προϊόντων τῆς Πλαστικῆς ἐν ταῖς βασιλικαῖς Μουσείοις τοῦ Βερολίνου. Τούτῳ ὅμως προσθετέον ὅ, τι ἐκ μετριοφροσύνης τοῦ συγγραφέως παρελείφθη «ὅτι δῆλα δὴ ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς ἐστὶν ὁ δημιουργὸς τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος συλλογῆς καὶ καθόλου τοῦ ὅλου τμήματος τῆς ἐν ταῖς βασιλικαῖς Μουσείοις τοῦ Βερολίνου χριστιανικῆς Πλαστικῆς, διότι τὰ ἐν ταῖς Μου-

(3) Γερμανικῆ Περιθεωρήσει (τῆ εἰς τὸ παρ' ἡμῶν περιοδικὸν τοῦ παλαιωφελοῦς συλλόγου Παρνασσῶ ἀντιστοιχοῦσα).

σείοις ὑπάρχοντα πρὸ τῆς διευθύνσεως αὐτοῦ μόλις εἰσὶ κατονομαστέα ἐν ἀντιβολῇ τῶν δι' αὐτοῦ προστεθέντων. Ἡ συλλογὴ δὴλον ὅτι τῶν γλυπτικῶν ἔργων ἐκ τε τοῦ μεσαιῶνος καὶ τῆς περιόδου τῆς παλινρθώσεως ἐπληξήθη τοσοῦτόν ὡς ἐκ τῆς δραστηριότητος αὐτοῦ, ὥστε ὁ ἐν τῷ Μουσείῳ καθωρισμένος χώρος κατέστη ἀνεπαρκής, ὑπερ συνέβη καὶ ὡς πρὸς τὴν πινακοθήκην καὶ πλείονα ἄλλα τμήματα τοῦ Μουσείου ἐπιδεόμενα εὐρυχωρίας. Τὰ δὲ λοιπὰ ἕνδεκα κεφάλαια τοῦ συγγράμματος ἐπεκτείνονται εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τοῦ Πιζάνου, τοῦ Δονατέλλου καὶ τῆς ἰδίαις σχολῆς καὶ εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν Φλωρεντίνων ἐρμολύφων (4) ἐν ταῖς πρώταις δεκαετηρίαις τοῦ Δ'. αἰῶνος, οἷον τοῦ Λουκά Δελλα-Ρώββια καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Ἀνδρέα, καὶ πάλιν τοῦ Ἀνδρέα Βερρόκκιου, μαθητοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Βερρόκκιου, εἰς τὴν ἀνωθεν τοῦ βωμοῦ εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ Λεονάρδου, εἰς τὰς ἀποπείρας τῆς διαπλάσεως γυναικείων τύπων ἐν τῇ Πλαστικῇ τοῦ Δ'. αἰῶνος. Πᾶρα τὸς τούτου τὰ αὐτὰ ἕνδεκα κεφάλαια ἐξιστοροῦσι τὰ τῶν Φλωρεντίνων ἀνδριάντοποιῶν (5) ἐν τῇ 6'. πεντηκονταετηρίδι τοῦ Δ'. αἰῶνος; τοὺς ἰταλικούς ἀνδριάντας ἐν τῷ 15'. αἰῶνι τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, Βουανορότου καὶ Ἰακώβου Σανσοβίνου. Νῦν μίαν λέξιν περὶ τοῦ σύμπαντος νέου, ὃ συνεπιφέρεται τὸ φιλοπόνημα τοῦ Βῶδε. Ἐν τῷ ἄρθρῳ, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ «ὁ Δονατέλλος καὶ ἡ σχολὴ αὐτοῦ» ἀποδεικνύει ὁ συγγραφεὺς ὅτι ὁ ἀριστοτέχνης αὐτὸς καὶ ὑπὲρ τῆς λατρείας τῆς ἀσπίλου Μαρίας εὗρε τὸν κῦρος ἔχοντα πλαστικὸν τύπον καὶ ἐν αὐτῷ διεμόρφωσε πλείστους μοναδικούς μαθητὰς καὶ διαδόχους καὶ οὐκ εὐκαταφρόνητος ἀριθμὸς τέως ἀνωνύμων, ἢ ἡμαρτημένως ὀνομασμένων ἀναγλύφων τῆς Θεοτόκου καταδεικνύονται ἔργα τοῦ Δονατέλλου καὶ τῶν ἰδίων μαθητῶν. Παρομοίως ἀποδεικνύει πειστικῶς ὁ Βῶδε ἐν τῷ ἄλλῳ ἐπομένῳ ἄρθρῳ σύμπλεγμα ἀνδριάντοποιῶν, οἵτινες κατὰ τὴν Φλωρεντίαν ἐν τεχνοτροπία παρεμφερεῖ πρὸς τὴν τοῦ Κουέρκια προάγουσι τὴν παλινρθώσιν πρὸς τῷ Δονατέλλῳ καὶ Γιβέρτῳ. Ὅπου οἱ αὐτοὶ οὗτοι ἐλήφθησαν τέως ὑπὸ σπουδαίαν ἐποψίν, ἀπέδωκαν τὰ ἔργα αὐτῶν τῷ Κουέρκια, ἢ τοῦλάχιστον τῇ σχολῇ τοῦ Σιένα. Ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ, οὗτινος ἡ ἐπιγραφὴ «Λούκας καὶ Ἀνδρέας Δελλα-Ρώββια,

(4) τῶν ἐκ πηλοῦ ἐργαζομένων.

(5) τῶν ἐκ μαρμάρου ἐργαζομένων.

ἐπεκτείνει ὁ Βῶδε (ὅστις ἐν τῷ «ὁδηγῷ τοῦ Βουρχάρδ» πρῶτον ἐπι-
 χεῖρησε ἕνα ἕως τότε καθόλου ἀποδεκτὸν χωρισμὸν τῶν διαφόρων τε-
 χνιτῶν τῆς οἰκογενεῖας Δελικ-Γῶβδία) τὴν γνώσιν τῶν ἔργων τοῦ ἀρ-
 χίου Λούκα κατὰ μείζονα ἀριθμὸν καὶ καθίστησι πιθκνὴν τὴν συνα-
 φὴν αὐτοῦ πρὸς τὸ Φλωρεντινὸν ἐκεῖνο σύμπλεγμα τῶν ἀνδρικαντοποιῶν
 (τῶν ἐκ πηλοῦ ἐργαζομένων). Τὸ περὶ Βερρώκκιου ἄρθρον, ἡ περιεκτι-
 κωτάτη αὕτη καὶ ὀξυδερκεστάτη ἐργασία τῆς ὅλης βίβλου, ἔταξεν εἰς
 τὴν προσήκουσαν θέσιν οὐ μόνον τὸν μέγαν τοῦτον τεχνίτην ὡς ἀνδρι-
 καντοποιὸν καὶ ζωγράφον καὶ ἀνάριθμα τέως ἀνώνυμα ἔργα ἐπκνήγαγεν
 εἰς αὐτὸν καὶ τὸ ἴδιον ἐργαστήριον, ἀλλ' ἅμα ἐχαρακτήρησε τὸν μέγαν
 κύκλον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ἐκ τούτου οὐσιωδῶς ἀνεμόρφωσε τὴν
 ὅλην ἱστορίαν τῆς καλῆς τέχνης ἐν Φλωρεντίᾳ, τουτέστι τῶν ὑστάτων
 δεκαετηρίδων τοῦ Δ'. αἰῶνος. Προστιθέμενον τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἄρθρον
 εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην «περὶ τῆς ἀνωθεν τοῦ βωμοῦ εἰκόνας τῆς Ἀ-
 ναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ Λεονάρδου τοῦ ἐκ Βίντζης καθίσταται
 ἔτι σημαντικώτερον, ἐπειδὴ ὁ συγγραφεὺς ἐνταῦθα προσφέρει οὐ μόνον
 πάντη νέον ὑλικὸν ὑπὲρ τῆς νεανικῆς ἀναπτύξεως τοῦ Λεονάρδου, ἀλλὰ
 δεικνύει πειστικῶς ὅτι τὴν δραστηκότητα αὐτοῦ ὡς ζωγράφου ἐπηρέ-
 ασαν αἱ μελέται τοῦ θεωρητικοῦ καὶ φυσιοδίφου καὶ τι καὶ ἔβλαψαν.
 Σημειωτέον ὅτι καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς κεφαλαίοις ἀνακινουῦνται περαπλή-
 σια ζητήματα ἐξόχου σπουδαιότητος διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἰταλικῆς
 καλλιτεχνίας καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον διεξοδικῶς διεξάγονται.
 Καὶ ὅσον παραρρητικὰ καὶ νέα ἤδη εἰσι τὰ περίσματα, ὧν ἐπέτυχεν ὁ
 Βῶδε ὡς ἐκ τῆς ἰδίας πολυμαθείας καὶ ὀξυδερκείας, τόσοσ προνοητι-
 κῶς καὶ μεμετρημένως χωρεῖ εἰς τὴν μετὰδοσιν αὐτῶν. Καὶ ἐπ' αὐτῶν
 τῶν περιπτώσεων, ἐν αἷς τις μάλιστα ἔστι πεπεισμένος περὶ τῆς ὀρθό-
 τητος τῶν ἰδίων διῆσχυρισμῶν καὶ ὀφείλει νὰ εἶναι, ἐν τούτῳ οὐδὲν
 ἥττον ὄφελος ἀνέχεται τὰς κκκοθησεστάτας τῶν ἐπιθέσεων προερχομέ-
 νας ἐκ καθαρῶς προσωπικῶν λόγων, ὡς ἐν παραδείγματι κατὰ τὸ προ-
 μνημονευθὲν γεωστὶ ἀποκαλυφθὲν εἰκόνισμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χρι-
 στοῦ ἀνωθεν τοῦ βωμοῦ ὑπὸ Λεονάρδου τοῦ ἐκ Βίντζης, οἶγει δι' ὑπερ-
 θαλλούτης θυμηδίας ἡ ἀριστοκρατικὴ ὄντως ἡρεμία καὶ ἡ ἀντικειμε-
 νικότης τῆς πολεμικῆς αὐτοῦ. Ἐπι δὲ πᾶσι τὰ τῆ βίβλου προστεθέντα
 τριακοντα ἀπεικονίσματα παρέχονται εὐπρόσδεκτον βοήθημα πρὸς αἰ-
 σθητοποίησιν τῶν ἐν τῷ κειμένῳ λεγομένων. Ἀπκξάπκντες ἀπκξάπκῶς

οἱ περὶ τῶν τοιούτων ἐκκλοντες φλογερῶς συνιστῶσι τὸ ἐγκριτον σύγ-
 γραμμα τοῦ Βῶδε παντὶ τῷ ὑπὲρ τῆς καλῆς τέχνης ἐνδικφερομένῳ.

Ἐν Ἀθήναις Σεπτεμβρίῳ τελευτῶντι, 1887.

N. ΠΕΤΡΗΣ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΑΚΑΔΗΜΕΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ.

Ἄσμενοι καταριθμοῦμεν τὰς ἀπὸ α'. Ἀπριλίου μέχρι τέλους Μαΐου
 ε. ε. ἐργασίας (1) τῆς ἐν Παρισίοις Ἀκαδημείας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ
 διότι καὶ τὰ φιλοκρινούμενα θέματα ἰκανῶς σπουδαῖά εἰσι καὶ διότι
 εὐγενῆς ἀμιλλα ἐγείρεται καὶ παρ' ἡμῶν.

Πρῶτον λοιπὸν αἱ ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς α'. Ἀπριλίου ἐργασίαι. Ὁ κ. Berger
 ἐρμηνεύει τῇ συνελεύσει (ἢ κάλλιον τοῖς ἀκαδημαϊκοῖς) τὴν ἑναγχος
 ἐν Ταμασσῷ (2) τῆς Κύπρου ἀνευρεθεῖσαν φοινικο-κυπριακὴν ἐπιγρα-
 φὴν, τὰ νῦν ἐν τῇ βρεττανικῇ μουσεῖῳ ὑπάρχουσαν. Αὕτη δ' εἶναι ἀνα-
 θηματικὴ τῇ Ἀμυκλαίῳ Ἀπόλλωνι· τὸ τοῦ χοροῦ κείμενον ἔχει κατὰ
 τὸν ἀγορεύοντα ὧδε· «Ἀνδρίας δν υτο ἔλωκεν Ἀψάσωμος ὁ Σάμαρος
 τῷ! Ἀπόλωνι τῷ! Ἀλαιῶται ἰν τύχοι.

Δεύτερον αἱ ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς σ'. Ἀπριλίου. Ὡς πρὸς τὴν προειρη-
 μένην κυπριακὴν ἐπιγραφὴν ἀπεστάλη ἐρμηνευτικὴ ἐπιστολὴ παρὰ τοῦ
 K. Clermont - Ganneau. Ὁ K. Deecke (3) ἀνέγνω «Ἀνδρίας δν υτο (;)
 ἔδωκεν Ἀψάσωμος κτλ. καὶ ὁ προμνησθεὶς Berger «Ἀνδρίας δν υτο (;)
 ἔδωκεν, ἐν ᾧ ὁ Κλερεμιὼν Γ'αννώ προτείνει «Ἀνγρίας δ υυ τὸν ἔδωκεν,
 ὅπερ δηλοῖ ὅτι ὁ ἀνδρίας οὗτος εἶναι ὁ δν ἔδωκε κ. ε. Τοῦτο ἤθελεν ἀν-
 τιστοιχῆ κατὰ λέξιν πρὸς τὸ παρακείμενον φοινικικὸν κείμενον «*Semol
 az echy atan*».

(1) ἄς ἀνέγνωμεν ἐν φιλολογικαῖς ἐφημερίαις.

(2) Τάμασος καὶ Ταμασσὸς πόλις ἐν Κύπρῳ. Ὁ ἱνοικὸς Ταμασσίτης, ἢ Τα-
 μάσιος.

(3) διαπρεπῆς φιλόλογος καὶ γλωσσολόγος ἐν Στυτγάρδῃ περὶ Ἑτρούσκων συγγρα-
 φας καὶ ὡς κατ' ἐπιστήμην γινώσκωμεν ἰκμηδενίως πάσαι τὰς περὶ τοῦ θέματος
 τούτου θεωρίας τοῦ Κόρσεν.

Τρίτον αὖ ἐν τῇ 15^ῃ Ἀπριλίου. Ἐπὶ τοῦ περιώνυμου ἀναγλύφου ἐκ μαρμάρου, ὑπερεκονίζον τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Ὀμήρου τὰ νῦν εὑρίσκεται ἐν τῷ βρετανικῷ Μουσείῳ, ὑποσημαίνουσι τὰς δέκα προσφερούσας λατρείαν γυναικείας μορφὰς καθόλου ὡς τὰς ἑννέα Μούσας πρὸς τῇ ἐν Δελφοῖς Πυθίᾳ. Πλὴν ἀλλ' ὅμως αἱ τῆς Μυρίνης ἀνασκαφαὶ ἀνέφηναν μορφήν ἐξ ὁπτιῆς γῆς, ἥτις ἀναμφισβήτητως εἶναι ἀνταπάντησις τῆς νομιζομένης Πυθίαι, ἐν τούτοις κρατεῖ μετὰ χειρὸς γραπτὸν κύλινδρον καὶ ἐντεῦθεν θεωρήτεα ὡς Μοῦσα, ὑπερ ἥδη ἰσχύει καὶ διὰ τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Ὀμήρου. Πρὸς ἐπικατάγωγὴν δὲ τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἀριθμοῦ τῶν Μουσῶν εἰς ἑννέα ὁ Κ. Reinach ἐπονομάζει τὴν μίαν, ἥτις ὑπερέχει τῶν λοιπῶν κατὰ τὸ μεῖζον σχῆμα (4), ὡς τὴν Μνημοσύνην, τὴν μητέρα τῶν ἑννέα ἀδελφῶν. Ὁ Κ. Collignon λόγῳ διήλθε ἐν ἐν Λούβρῳ εὑρισκόμενον ἐπιτύμβιον ἄγαλμα ἐξ Ἀθηνῶν ἐν τῇ τεχνότροπῇ τοῦ Ἀπόλλωνος τῆς Τενέας (κωμοπόλεως παρὰ τὴν Κόρινθον).

Τέταρτον αὖ ἐν τῇ τῆς 22^ῃ Ἀπριλίου. Ὁ Κ. Croiset ἀνέγνω διετριβὴν περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γραμματολογίας, καθ' ἣν ὁ περιδούξος Οὐάκιον ὁ ἐκ Οὐρουλάμου τῆς Ἀγγλίας, ἐγένετο ὁ πρῶτος ὁ τὸν ὀρισμὸν δούξ μιξῆς ἱστορίας τῆς γραμματολογίας καὶ ὑποδείξας τὴν ἀνεγκαιότητα αὐτῆς, ἐν ᾗ οἱ σύγχρονοι φιλόλογοι καὶ οἱ τῆς ἐπιούσης ἐκατονταετηρίδος ἦσαν ὑπερβαλλόντως κατελιημμένοι ὑπὸ δογματικοῦ πνεύματος, ἢ ὡστε νὰ δυνηθῶσιν ὅπως ἐννοήσωσι τὰς ἰδέας τοῦ Οὐάκιονος καὶ πραγματώσωσιν αὐτάς. Ὅθεν πρῶτον περὶ τὸν III. αἰῶνα κλήγοντα ὠρίμασεν ἡ ἐννοία πρὸς ἐπιτέλεσιν καὶ ὡς κάλλιστος καρπὸς τῆς νέας φιλολογικῆς σχολῆς προήχθη εἰς φῶς ἡ ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γραμματολογίας τοῦ Ὀδορσείδου Μυλλέρου.

Πέμπτον αὖ ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 29^ῃ Ἀπριλίου ἔργασίαι. Ὁ Κ. Le Blant περιγράφει πλείονα ἐνδιαφέροντα εὐρήματα ἐκ τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν καὶ ἐν Ρώμῃ καὶ ἐγγύς αὐτῆς, ἐν οἷς καὶ χαλκοῦν δακτύλιον περιδέοντα τὸν λαμὸν ἐνὸς σκελετοῦ καὶ φέροντα τὴν ἐπιόμενην ἐπιγραφὴν, ἥτις διευκολύνει τὴν ἐκ νέου σύλληψιν δούλου δραπέτου. (Δὲν

(4) οἱ ὅ καὶ προφερεστέρα ἀκροῶν λέγεται ἡ Μνημοσύνη. Τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἐνθυμούμεθα ἔτι ἐκ τῆς μαθητείας ἡμῶν, ὅτε ὁ καθηγητὴς ἡμῶν ἐμνημόνευε τὴν νῦν οὐκ ἀποδέκτὴν ἔτυμολογίαν τῆς λ. Μοῦσαι ἐκ τοῦ ὁμοῦ οὔσαι, παραγωγῆς, ἣν ποιεῖται ὁ Πλούταρχος.

λείπει τιποτε) «Tene me et reboca me Aproniano Palatino ad Mappa aurea in Abertino, quia fugi (5)» Ἄλλο ἀντικείμενον εἶναι ἐξωγραφημένον ἀγγετον μετὰ τῶν λέξεων Ganemede - Spater Capico Menerva. Σημειωτέον ὅτι λατινικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐπὶ ἀγγείων εἰσι σπανιώταται. Μετὰ τὸν Κ. Le Blant λαβὼν τὸν λόγον ὁ Κ. Croiset ἀμίλησε περὶ ἀριστοτελικοῦ χειρογράφου (6). Τὸ χειρόγραφον αὐτὸ (περὶ οὗ ἐδημοσιεύθησαν τὰ δέοντα ἐν τοῖς Jahrbüchern τοῦ Φλεκαίζεν), ὃ κέκτηται ὑπάλληλος τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει σιδηροδρόμου, ὁρμάται ἐκ τοῦ ΙΔ'. αἰῶνος καὶ περιέχει μόνον γνωστά. Εἶτα ὁ Κ. J. Halévy ἐξήτασε τὴν τέως ἐν σκοτίᾳ γλῶσσαν τῶν Χιτιτῶν, ἣν πολλοὶ τῶν γλωσσολόγων συγκαταλέγουσιν εἰς τὴν χαριτικὴν φαμίλιαν τῶν γλωσσῶν, ὃ ἀγορεύων ὁμως ἐγκατατάσσει αὐτὴν εἰς τὰς σιμιτικὰς γλώσσας ὡς μέλος ἀνὰ μέσον φοινικοῦ καὶ ἄσσυριο-βαβυλωνιακοῦ. Ἐν τούτοις ὁ Κ. Oppert διαφωνῶν λέγει ὅτι τὰ συμπεράσματα περὶ τοῦ ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν Χιτιτῶν ἔχει σιμιτικὸν χαρακτήρα ἐλήφθησαν ἐξ ὀνομάτων προσώπων καὶ τόπων καὶ ὅτι ταῦτα ἀπετέλουν ὅλως ἀβεβαίαν κριπίδα.

Ἑκτον αὖ ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 6^ῃ Μαΐου. Ὁ Κ. de Witte ὑποβάλλει τῇ συνελεύσει ὀκτὼ ῥωμαϊκὰ χρυσὰ νομίσματα, ἅτινα ἐκτήσατο ἐν τῇ δημοπρασίᾳ τοῦ ἀντικόμητος d' Amecourti καὶ καθώρισεν ὡς δῶρον ὑπὲρ τοῦ ἐν Παρίσις νομισματικοῦ Μουσείου, τέσσαρα τεμάχη τοῦ Ποστόμου (7), δύο τοῦ Βικτωρίνου καὶ ἐν σπανιώτατον νόμισμα τοῦ Λελιανοῦ. Ὁ προειρημένος Κ. Oppert ἐπραγματεύθη συνθήκας ἀγοροπωλείας ἐκ τῆς περιόδου τοῦ βασιλέως Ναβουχοδονόσορος. Μετὰ τοῦτον ὁ Κ. Arbois de Jubainville ἀνασκευάζει τὸν ἰσχυρισμὸν ἐνίων ἱστορικῶν περὶ τοῦ ὅτι οἱ Κιμμέριοι τοῦ Ὀμήρου καὶ οἱ Κίμβροι εἰσὶν οἱ αὐ-

(5) Ἡ λατινικὴ ἐπιγραφή Tene me et reboca ἀντὶ reboca κτλ. εἶναι ἀλληγορικὴ καὶ ὅλως ἔρωτικὴ. Δεσπόζει πάλιν ἡ ars amandis. Ὁ δὲ δούλος εἶναι δούλος τοῦ ἔρωτος, ἡ σκλαβιὰ τοῦ ἔρωτος καταδεσμεύει αὐτόν. Αὕτη ἐστὶν ἡ γνώμη ἡμῶν περὶ τῆς προκειμένης ἐπιγραφῆς.

(6) Τὸ αὐτὸ χειρόγραφον ἐξήτασε διὰ βραχείων καὶ ἐν ἑλληνικαῖς ἑφημερίαις καὶ τῇ ἐγχερίτῃ περιοδικῇ Berliner Philolog. Wochenschrift ὁ ἐπὶ ζημίᾳ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐξ Ἀθηνῶν ἀπελαθεὶς ἐλλόγιμος διδάκτωρ Κ. Παπαγεώργιος, ὑπὸ τῆς καλουμένης σχολῆς τῶν ἐπιτηδείων καὶ τοῦ ἀμειβαίου θουμασμοῦ.

(7) Ὁ Πόστουμος, εἰς τῶν 30 τυράννων, ἤρξε τῆς Γαλλίας τῷ 257 καὶ κατὰ τὸ 264 προεχειρίσθη αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων.

ποι και ἀνήκουσιν εἰς τὴν κελτικὴν ἐθνικότητα οὕτως, ὥστε οἱ προπάτορες τῶν Γάλλων ἐγινώσκοντο ἤδη ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου και ἐμνημονεύοντο. Ἰστέον ὅτι πρὸ τῆς κατακτῆσεως τῆς Γαλλίας οἱ Ῥωμαῖοι συγγραφεῖς οὐδὲ ἤξευρον τέλος νὰ διασταίλωσι μεταξύ Γάλλων και Γερμανῶν, ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος ὅμως ἐνεῖδον ἐν δικυγεστέρῳ φωτὶ τὴν ἐθνολογίαν ἀμφοτέρων τῶν λαῶν και ὁ Λύγουστος ἐν τῷ Ἀγκυρανῶ Μνημείῳ, ὁ Στράβων, ὁ Πλίνιος και ὁ Τάκιτος ἐπιβεβαιοῦσι τὴν γερμανικὴν ἐθνικότητα τῶν Κίμβρων. Προςθετέον ὅτι ἡ ἐξομοίωσις τῶν Κίμβρων πρὸς τοὺς Κιμμερίους ὑπὸ μὲν τοῦ Ποσειδωνίου (8) εἰκοτολογεῖται ἀπλῶς, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἰωσήπου ἐκτίθεται ὡς πραγματικὸν γεγονός.

Ἐβδομον αἰ ἐν τῇ τῆς 15^{ης} Μαΐου. Περὶ τῆς τιτλολογίας *vir illustris* ἀναγινώσκει ὑπόμνημα ὁ προμνημονευθεὶς κ. d' Arbois de Jubainville. Οἱ ἄρχοντες παρὰ Ῥωμαῖοις ἦσαν κατανεμημένοι εἰς πέντε τάξεις «*virii illustres* οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ὑπερτάτην τάξιν, εἶτα *virii spectabiles*, *virii clarissimi*, *virii perfectissimi* και *virii egregii* (9). Ἐπικρατεῖ δὴλον ὅτι καθ' ἑλὴν τὴν Ῥωμαϊκὴν δεσποτείαν και ἔτι μετὰ ταῦτα ἡ τάξις τοῦ ἀνυψοῦν τὴν βαθμολογίαν ταύτην. Οἱ *duces* στρατηγοὶ δὴλον ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἀμμιανοῦ (Μαρκελίνου) οὐδὲ ὑπερτέρουν ἐνὸς διασημοτάτου τὴν τάξιν, ἀλλ' ἐν ἔτει 400 οἱ σύμπαντες εἰσι *spectabiles*. Μνημονευτέον ὅτι ἐπὶ Θεοδορίου ὑπῆρχον ἔτι αἱ τρεῖς ἀνώτεραι τάξεις και κατὰ τὸν αἰῶνα τῶν Μερουγγιδῶν ἅπαντες οἱ κοσμικοὶ ἄρχοντες ἀπὸ τοῦ Μαγιορδόμευ (τίτλου ἀνωτέρου τοῦ ἀυλάρχου) μέχρι τοῦ τελώνου ἐπωνομάζοντο *illustres*, ἐν ᾧ οἱ μὲν ἐπίσκοποι ἐκαλοῦντο *virii apostolici*, οἱ δὲ ἱερεῖς *virii venerabiles* (10). Ἰστέον ἐν τούτοις ὅτι ὁ τῶν Φράγκων βασιλεὺς εἶχε τὴν ἐπωνυμίαν *Rex* ἢ *dominus* μετὰ διαφόρων ἐπιθέτων, οἷον *gloriosissimus* κλ. (11). Ὁ δὲ τύπος *Rex Francorum vir illustris* (12) ἀναγνωστέος *Rex Francorum viris illustribus*. Σημειωτέον ὅτι Πιπῖνος ὁ Μικρὸς και οἱ τούτου υἱοὶ διεφύλα-

(8) στοιχοῦ ἐξ Ἀπαμείας τῆς ἐν Συρίᾳ.

(9) α) *Illustres* = ἐπιφανής, ἐνδοξος. β) *virii spectabiles* = ἀξιόθιατοι, περίβλεπτοι. γ) *virii clarissimi* = ἐνδοξότατοι, εὐκλείστατοι. δ) *virii perfectissimi* = διασημοτάτοι. ε) *virii egregii* = ἐκπρεπεῖς, ἐξαιρετικοί, οἱ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων ἐξοχώτατοι.

(10) ἀπρωτοκλινοὶ ἄνδρες και σεβασμινοὶ ἄνδρες. (11) βασιλεὺς, ἢ κύριος *gloriosissimus* = ἐνδοξότατος. (12) ὁ βασιλεὺς τῶν Γάλλων ἀνὴρ ἐπιφανής, ἀντὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Γάλλων ἐν ἐπιφανείσιν ἀνδράσιν.

ξαν τὸν τίτλον *vir illustris* πρὸς τῷ *Rex*, ὁ δὲ Κάρολος ὁ Μέγας παρήτησεν αὐτὰ και ἐπωνόμασεν ἑαυτὸν πατρικίον (*patricius*). Μετέπειτα ὁ Κ. Th. Reinach ἀνεκοινώσατο τοῖς ἀκαδημαϊκοῖς σημειώσεις τινὰς περὶ τῶν γονέων τοῦ ἐν Πόντῳ βασιλέως και περιωνόμου ἐχθροῦ τῶν Ῥωμαίων Μιθριδάτου τοῦ Ἐδπάτορος. Κατ' ἀγαθὴν συντυχίαν νεώτερα εὐρήματα νομισμάτων ἐπέχυσαν φῶς ἐπὶ τῆς σκοτίας, ἐν ᾗ τέως εὐρίσκοντο οἱ πρόγονοι τοῦ Ἐδπάτορος. Καὶ πρῶτον μὲν ἀργυροῦν νόμισμα φέρει τὸ ὄνομα βασιλέως τοῦ Πόντου ὡς ἐξῆς «Μιθριδάτης Φιλοπάτωρ, Φιλὰδελφος», δεῦτερον δὲ ἐπιγραφή ἐκ Ῥώμης μνημονεύει συνθήκης μεταξύ τοῦ Φιλοπάτορος τούτου και τῶν Ῥωμαίων, κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀππιανοῦ ὁ ἡγεμὼν οὗτος οὐδεὶς ἄλλος ἐστίν, ἢ ὁ πατήρ τοῦ Μεγάλου Μιθριδάτου. Ἐπὶ δὲ πᾶσι νόμισμα ἐκτεθειμένον ἐν τῷ νομισματικῷ Μουσείῳ Οὐαδιγκτῶν δεικνύει τὴν εἰκόνα και τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς Μιθριδάτου τοῦ Ἐδπάτορος, ἥτις ἐκαλεῖτο Λαοδίκη.

Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 20^{ης} Μαΐου. Συνέχεια τοῦ ἀκροάματος τοῦ προμνησθέντος κ. d' Arbois de Jubainville περὶ τοῦ τίτλου *vir illustris* παρὰ τοῖς Μερουγγιδῶσι. Τελευταῖος ὁ κ. Chodzkievitz ἐνήρξατο ἀναγνώσματος περὶ τῶν ἐμπορικῶν ὁδῶν, δι' ὧν Ἕλληνες και Ῥωμαῖοι ἐπορίζοντο τὸ ἤλεκτρον.

Ν. ΠΕΤΡΗΣ.

Η ΕΝ ΑΣΙΑΙ ΕΛΛΑΣ.

«Ἄριστον μὲν εἶναι και τὸν παρ' ἑαυτοῦ τὰ θέοντα ξυνορῶντα, ἐσθλὸν δὲ κακείνων τὸν τοῖς παρ' ἐτέρων λεχθεῖσιν ἐπόμενον, τὸν δὲ πρὸς οὐδέτερον ἐπιτήδειον, ἀχρεῖον εἶναι πρὸς ἅπαντα.»

Ἡμεῖς οὔτε τῶν ἀριστῶν τοῦ ταῦτ' εἰπόντος ὄντες, οὔτε κατακρηθῆναι βουλόμενοι, ὡς μὴ ὄντες ἐπιτήδειοι πρὸς οὐδέτερον και ὡς μὴ ἀποδεχόμενοι τὰ παρὰ τῶν ἄλλων ὑποδεικνόμενα, προὔτιμήσαμεν τὴν δευτέραν μοῖραν, συντελοῦντες οὕτω τὸ γ' ἐφ' ἡμῖν εἰς τὴν διαλεύκανσιν και ἐξακρίβωσιν τῶν ζοφερωτέρων τῆς ἱστορίας ἡμῶν σελίδων, μικρὸν οὕτω συμβολὴν εἰς τὴν καθ' ὅλου ἐθνικὴν ἱστορίαν παρέχοντες.

Και δὴ ἀρχόμεθα, ἀπὸ τῆς σήμερον, τῆς περιγραφῆς τῆς Καλιωνίου νήσου (ἀρχαίως Βεσβίου), προσπαθοῦντες νὰ παράσχωμεν, ὅσον ἔνεστιν ἡμῖν, ἀκριβεστέρως περὶ τῆς κτίσεως, ἀρχαίας ὀνομασίας, χωρογραφίας, ἠθολογίας, μοναστηριογραφίας καὶ ἐν γένει τῆς καθ' ὅλου αὐτῆς ἱστορίας, πληροφορίας, εἰς τὸ μετέπειτα τὰς περὶ Δασχυλείου, τῆς πατρίδος ἡμῶν Τριγίλλας (ἀρχαίου Βρυλλίου), Ἐλεγγιδῶν (ἀρχ. Ἡλίου Βωμῶν), Παλλιαδουρίου καὶ Συκῆς ἢ Συγῆς, πόλεων τῆς Βιθυνίας παραλίων πλὴν τοῦ Παλλιαδουρίου, ἀπέχοντος τῆς Θαλάσσης μίαν σχεδὸν ὥραν, μονογραφίας ἡμῶν ἀφέντες· ὕστερον δέ, ἢν Θεὸς δῶ, καὶ τὴν καθόλου ἱστορίαν τῆς Βιθυνίας προτιθέμενοι. Ἀρχόμεθα ἀπὸ τῆς Καλιωνίου.

Α) ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΛΩΝΙΜΟΥ ΝΗΣΟΥ.

Ἡ Καλιωνίς ἐστὶ νῆσος κειμένη ἐν τῇ Προποντίδι ἀκριβῶς ἔναντι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ῥυνδακοῦ ποταμοῦ, ὡς ἀναφέρει ὁ Στράβων, «Βεσβίος (διότι οὕτως ἐκκλεῖτο κατ' ἀρχὰς) νῆσος, ἀπέναντι ἧς ἐκβάλλει ὁ Ῥύνδακος ποταμός.» Ταῦτὸ παρετήρησε καὶ ὁ C. Plinius Secundus ἐν τῷ V βιβλίῳ κεφ. 32, § 44 τῆς Historia Naturalis λέγων: *Est contra faucis Rhyndaci Besbicus XVIII mil. circumitu.* Ὁ αὐτὸς παρετήρησεν ἐν τῷ II βιβλ. κεφ. 88, § 90 τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος αὐτοῦ ὅτι ἡ νῆσος αὕτη ἦτο πρότερον συνεχῆς τῇ ἀσιάτιδι ἡπείρῳ, καὶ ὅτι διὰ λόγων ἠφαιστιολογικῶν ἀπεσπάρθη ταύτης καὶ ἀναφέρει πολλὰ παραδείγματα τοιαῦτα λέγων: *Namque et hoc modo insulas rerum natura fecit. Avellit Siciliam Italiae, Cyprum Syriae, Euboeam Beotiae, Eubaeae Atalanten et Macrim, Bosbicum Bithyniae, Saucosiam Sirenum promontorio.* Περὶ τῆς νήσου ταύτης Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ περὶ Ἡρώων συγγράμματι αὐτοῦ λέγει ὅτι ἔχει μυθικήν τὴν ὑπαρξίν καὶ ἀποικίαις, ἀναφέρων τὸν ἐξῆς μῦθον: «Βεσβίος νησιδίον περὶ Κυζίκον, ὡς Διογένης ὁ Κυζικηνὸς ἐν πρώτῃ τῶν ἐπτὰ περὶ τῆς πατρίδος νήσων λέγει: Προικόνησος καὶ Φοινίκη, καὶ Ἀλόνη καὶ Φυσία καὶ Ὀφιοῦσα καὶ Βεσβίος γόνιμοι καὶ λιπαραί. (1) Ἀγα-

θοκλῆς δὲ ἐν τῇ πρώτῃ περὶ Κυζίκου φησὶν ὅτι κτίσμα ἐστὶ Φερσεφόνης, καὶ ὄνομα ἔχει γίγαντος. Οἱ γὰρ γίγαντες, ἀπορρήξαντες αἰγιαλούς, ἐκύλιον διὰ τῆς θαλάσσης, ἐκχῶσι τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ῥυνδακοῦ ζητοῦντες· ἡ δὲ κόρη ἀγωνιώσα περὶ Κυζίκου τὰς πέτρας ἐρρίζωσε καὶ νῆσον ἐποίησεν, ἣτις ἀφ' ἐνὸς τῶν ὕστερον οἰκησάντων Πελασγῶν προσηγόρευται Βεσβίος ἢ τὸς λειπομένους τῶν γιγάντων ἠφάνισε σὺν Ἡρακλεῖ. Τὸ ἐθνικὸν Βεσβικηνός.»

Ὁ Τουρνεφόρτιος ὁμιλῶν περὶ τοῦ στομίου τοῦ Ῥυνδακοῦ ποταμοῦ ὀνομάζει τὴν νῆσον διὰ τοῦ ἀρχαίου αὐτῆς ὀνόματος Βεσβίος. Ἴδε τόμον Β', Ἐπιστολὴν XXI. Τοῦτ' αὐτὸ πράττει καὶ ὁ πολὺς Richard Pocock, ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ A Description of the East, London 1745 σελ. 116 Κεφ. XXIV.

Ἡ νῆσος αὕτη ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς ὑπέστη πολλὰς καταστροφὰς καὶ δηώσεις ὑπὸ τῶν συχνάκις εἰσβαλλόντων ἀνὰ τὰ παράλια τῆς Προποντίδος ἀγρίων κατακτητῶν, τούτων ὅμως ἡ μεγαλειτέρα καταστροφή εἶναι ἡ ἐπὶ Ἰσακίου Β' τοῦ Ἀγγέλου (τῷ 1187) γενομένη ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, οἵτινες ἔχοντες τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἀμφίπολιν, ἀρπάσαντες ταύτας ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν, καὶ νομίζοντες ὅτι θέλουσι κυριεύσει καὶ τὸ Βυζάντιον, ἐξεκίνησαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν στρατηγῶν Ριτσάρδου καὶ Ἀλδοῦρου Κόρτου μετὰ μεγάλης στρατιᾶς καὶ πολλῶν πλοίων καὶ φθάσαντες μέχρι τοῦ Ἀστακηνοῦ Κόλπου ἐν τῇ ἀσιατικῇ παραλίᾳ τῆς Προποντίδος, ἔρχονται εἰς συμπλοκὴν μετὰ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων καὶ ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἀπολέσαντες 10,000 ἀνδρας καὶ 4,000 τοιούτους αἰχμαλώτους δόντες, ἀπεφάσισαν κακῶς ἔχοντες νὰ ἐπανακάμψωσιν οἰκαδε ἀπρακτοὶ καὶ κατησχυμένοι, ἀπολέσαντες καὶ τὰς ἄλλας κτήσεις αὐτῶν, ἀλλὰ ἐν τῇ ἀγανακτήσει αὐτῶν ταύτῃ πλέοντες τὴν Προποντίδα πρὸς τὸν Ἑλλησπόντον, ἀποβιβάζονται εἰς τὴν νῆσον Καλιωνίον, καὶ εὐρόντες αὐτὴν ἀνυπεράσπιστον, ἐπυρπόλησαν ταύτην καὶ ὅσα παράλια κεῖται κατὰ τὸν κόλπον τὸν Ἑλλησπόντιον καὶ εἶχοντο τοῦ οἰκαδε πλοῦ. [Ταῦτα ἀναφέρει ὁ χρονογράφος Νικήτας ὁ Χωνιάτης ἐν τῷ βίῳ Ἰσακίου Ἀγγέλου Βιβλίον I σελ. 479 στίχος 7, ἐκδοσις Βόννης]. Ὁμοίαν καταστροφὴν ὑπέστη μετὰ 121 ἔτη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἦτοι τῷ 1308 εἰσβαλόντων ὑπὸ τὸν Καρα-Ἀλή μετὰ 30 πλοίων, οἵτινες εὐρόντες ταύτην ἀφρούρητον καὶ γυμνήν στρατοῦ Βυζαντινοῦ, παρέδωκαν εἰς τὴν ἀρπαγὴν καὶ λεηλα-

(1) Ὁ ἐκδότης Thomas de Pinedo ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντινοῦ τῇ γενομένῃ τῷ CXCCLXXVIII ἐν Ἀμστελοδάρμῳ ἐκλοθὼν τὸ γόνιμοι καὶ λιπαραὶ ὡς νήσους ἰδιαίτερας γράφει Γόνιμοι καὶ Λιπαραί, ἐρμηνεύων ἅμα αὐτὰς εἰς τὸ Λατινικὸν ἰδίωμα γράφει Gouini et Liparae διὰ τῶν ἑλληνικῶν λέξεων καὶ διὰ λατινικῶν χαρακτήρων.

σίαν. Πάντες οἱ κάτοικοι διήλθον διὰ στόματος μαχαίρας, ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν ἐξαγορασάντων τὴν ζωὴν αὐτῶν διὰ χρημάτων καὶ ἀτιμίας, καὶ οὗτοι ὅμως οἱ σωθέντες ἐρρίφθησαν εἰς τὰ φρούρια, ἄλλοι δὲ τολμήσαντες νὰ ἀναθέσωσι τὴν σωτηρίαν αὐτῶν εἰς τὴν φυγὴν διὰ μικρῶν λέμβων, ἐπνίγησαν ὑπὸ σφοδροῦ ἀνέμου καταληφθέντες πρὸ τῆς νήσου Σκύρου. Ἡ καταστροφή ἐπῆλθεν αἰφνιδίᾳ καὶ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἡ νῆσος μετεβλήθη εἰς σωρὸν δυσδιάκριτον, αἱ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων κτισθεῖσαι ἱεραὶ Μοναὶ κατεστράφησαν καὶ διηρπάγησαν, ὁ δὲ Καρα-Ἀλλῆς, ὁ στρατηγὸς τῆς ἐπιδρομικῆς ταύτης στρατείας τοῦ Ὀσμάν, ἀπαυδήσας πλέον ἀπαίρει τῆς νήσου λαβῶν μίαν ἐκ τῶν ὠραιότερων Ἑλληνίδων αἰχμαλώτων ὡς σύζυγον.

Ἰδοὺ τί λέγει ὁ Χάμμερ (μετάφρασις Κρακιδᾶ) ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ. τόμ. I, σελ. 80. Ἡ νῆσος ὑπήγετο ὑπὸ τὴν Κατοικίαν (Κέτη) (1), ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ φρούραρχος Καταικίας, οὐ μακρὰν τῆς Προύσης παρὰ τὴν Ἀπολλωνίαν κειμένης, δὲν παρεδίδοτο τῷ Ὀσμάν, ἀλλ' ἐπὶ μακρὸν ἀντιστᾶς διεσώθη παρὰ τῷ φρουράρχῳ τοῦ Λουκαδίου (Λουπάτ) Μακρηνῷ, καὶ ἐπειδὴ ζητήσας αὐτὸν παρὰ τοῦ Μακρηνοῦ δὲν ἐλάμβανε πρὶν ἢ συνθηκολογήσῃ πρὸς αὐτόν, ὅπως οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Ὀσμάν ἡγεμόνες μὴ ἔχωσι τὸ δικαίωμα νὰ διέλθωσι τὸν Ρυνδακόν, ἀπεφάσισε νὰ καταστρέψῃ τὴν τῷ φρουράρχῳ Κατοικίας ὑπαγομένην Καλόλιμνον καὶ ἐξαναγκάσῃ οὕτως αὐτόν νὰ παραδοθῇ, καὶ κατώρθωσε τὸ ποθοῦμενον. Ἐκτοτε ἡ νῆσος δὲν ἔπαθε μὲν παρομοίαν καταστροφήν, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ ἀνακτησῆται τὴν προτέραν αὐτῆς εὐημερίαν μέχρι τοῦ μοιραίου ἔτους τῆς πτώσεως τῆς αὐτοκρατορίας ἡμῶν πρὸ 1453, ὅτε ὑπέστη καὶ αὕτη τὴν αὐτὴν τύχην πρὸς τὴν μητρόπολιν αὐτῆς!

Ἐπὶ Βυζαντινῶν ἡ νῆσος αὕτη ὑπήγετο εἰς τὸ θέμα τῆς Κατοικίας, ὡς ἀναφέρει ὁ Παχυμέρης Τόμ. II, Βιβλ. V, Κεφ. 21, σελ. 287, καὶ ἦτο μία τῶν ὠραιότερων τῆς Προποντίδος νήσων, ἐν αἷς οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες καὶ αἱ εὐγενεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως εὕρισκον κατὰ τὸ θέρος ἐν ταῖς λαμπραῖς ἐξουχαῖς αὐτῆς ἀναψυχὴν. Παχυμέρης

Βιβλ. VI. Κεφ. 17. Τόμ. I (1). Ἐν ταῖς Μοναῖς τῆς νήσου ταύτης πολλοὶ παραιτηθέντες ἢ ἐξορισθέντες αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου εὕρισκον ἀπομόνωσιν ἀπὸ τῶν περιπετειῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τῆς νήσου ἀναφέρονται ὅτι ὑπῆρχον πολλαὶ Μοναὶ, τούτων ὅμως αἱ κυριώτεραι εἶναι ἡ τοῦ Θεοφάνους τοῦ ὁμολογητοῦ ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων γεγονότος, ἡ τοῦ ἁγίου Μητροφάνους καὶ ἡ τῆς Σπασιτελειᾶς (;) καὶ πολλαὶ ἄλλαι μικρότεραι καὶ οἶονεὶ ὡς παρεκκλήσια χρησιμεύουσαι. Ἐνῷ δὲ ἄλλοτε ἡ νῆσος ἦτον εὐφορωτάτη, σήμερον δὲν παράγει ἄλλα προϊόντα εἰμὴ ὀλίγας ἐλαίας καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κρόμμυα, ἀπὸ τῶν ὁποίων προσπορίζονται οἱ πτωχοὶ κάτοικοι αὐτῆς, περὶ τοὺς 2,500 ὄντες Ἑλληνοὶ οἱ πάντες, τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐπίσης καὶ ἡ ἀλιεῖα παρέχει εἰς αὐτοὺς μέγα ποσὸν χρημάτων, διότι φημίζονται ὡς ἀλιεῖς ἀριστοί.

Τὸ βόρειον μέρος τῆς νήσου εἶναι λίαν ἀπότομον, ὡς ἐκ τῶν συχνῶν βουνῶν, ἐνοῦται δὲ μετὰ τοῦ νοτίου μέρους διὰ στενωτάτου λοφίσκου. Γεωλογικῶς τὰ στρώματα τῆς νήσου σύγκεινται ἐξ ἀμμώδους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀργίλλου, ἐν ἣ συχνὰ ἀπαντῶσιν ἀμμόλιθοι εὐθρυπτοί. Ὁ δὲ σχηματισμὸς τῆς ὅλης νήσου σύγκειται ἐκ στρωμάτων ἐπικλινῶν πρὸς νότον ὑπὸ γωνίαν 35°—47° καὶ διευθύνεται ἐξ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμᾶς. Ἡ πόλις κεῖται ἐπὶ τοῦ Β. κέρατος τοῦ μακροῦ τῆς νήσου ὄρμου, καὶ ἔχει θέαν μεγαλοπρεπῆ· αἱ οἰκίαι αὐτῆς εἶναι πᾶσαι λευκαὶ ὡς ἐκ τοῦ ἐξ ἀσβέστου κονιάματος καὶ λίθιναι. Ἐπὶ τῆς νήσου ὑπῆρχεν ἄλλοτε καὶ ἄλλη πόλις Βαρίται καλουμένη, ἣτις τὴν σήμερον ἐξέλιπε παντάπασιν ἀφεῖσα ἐρείπια τινὰ μόνον, δεικνύοντα τὴν ἀλλοτέθεισιν αὐτῆς, παρ' ἣν σχηματίζεται ὁ ἀνατολικὸς ὄρμος τῆς νήσου, τὴν ὁποίαν διασχίζει κατὰ μῆκος ἐκ Β. πρὸς Ν. λόφος ὀξύς. Ἀπατάται ἀπάτην οἰκτρὰν ὁ Charles Texier λέγων ἐν σελίδι 135 τοῦ περὶ Μικρᾶς Ἀσίας συγγραμματος αὐτοῦ (Univers Pittoresque — Asie Mineure, par Charles Texier) ὅτι ἐπὶ τῆς νήσου Βεσβίκου ἀπαντᾷ ὁ τάφος τοῦ γίγαντος Αἰγαίωνα, παρανοήσας, ὡς φαίνεται, τοὺς ἐξῆς στίχους τοῦ ποιητοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου (Ἀργοναυτικὰ Βιβλίον I, στίχ. 1164 καὶ ἐφεξῆς), ἐν οἷς περιγράφων τὸν πλοῦν τῶν Ἀργοναυ-

(1) Καὶ οὗτος παραπέμπει εἰς Γεώργιον Παχυμέρη Τόμ. Β'. Βιβλίον Β'. σ. α., ἀλλὰ ἡ παραπομπὴ αὕτη, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἶπον, δὲν ἀπαντᾷ παρὰ τῷ πρὸς ἡμᾶς ἀναφέρει συγγραφεῖ.

(1) Τὰς δύο ταύτας παραπομπὰς εἰς τὸν χρονογράφον Παχυμέρη ἔχει ὁ Charles Texier, τὰς ὁποίας ἐγὼ δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθη νὰ εὕρω εἰ καὶ πολλάκις ἐπισταμένως ἐφυλλομέτρησα καὶ τοὺς δύο τόμους τῆς χρονογραφίας αὐτοῦ.

τῶν ἐπισκεπτομένων παράλα τινὰ τῆς Βιθυνίας μέρη διηγεῖται τὰ ἑξῆς :

Ἄλλ' ὅτε δὴ Μουσῶν λελιημένοι ἠπίροιο,
 Ρυνδακίδας προχάς, μέγα τ' ἤριον Αἰγαίωτος
 τυτθὸν ὑπέκ Φρυγίης παρεμέτρσον εἰσορόωντες,
 .....

Ὁ σχολιαστὴς ἔλαβεν ἤδη τὸν κόπον νὰ ἀπαλλάξῃ ἡμᾶς τῆς σφα-
 λερᾶς ταύτης ἐρμηνείας λέγων τὰ ἑξῆς : Ρυνδακὸς ποταμὸς Φρυγίας
 ὁ νῦν Μέγιστος, πρὸς ᾧ κατὰ τὴν ἕξοδον καὶ Αἰγαίωτος ἦρως Μουσῶ
 τάφος.

Ἄλλὰ φαίνεται ὅτι ὁ Charles Texier δὲν ἔδωκεν οὐδεμίαν τῷ Σχο-
 λιαστῇ προσοχὴν, εἰ καὶ ἄνευ τούτου ἐκ τῶν στίχων τοῦ ποιητοῦ δὲν
 δύναται τις νὰ ἐξαγάγῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ ταύτην παντάπασιν.

Ἡ νῆσος ἔχει μικρὰ τινὰ δάση καὶ ὀλίγους ἀμπελώνας. Καὶ τὸ μὲν
 μήκος αὐτῆς εἶναι 10 1/2 μιλλίων, τὸ δὲ πλάτος, κατὰ μέσον ὄρον, 2
 μιλλίων, ἡ δὲ περίμετρος αὐτῆς, ὡς ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, 18 μιλλίων.
 Ὁ δὲ Μελέτιος Ἀθηναῖος ἐν τῇ πεντατόμῳ αὐτοῦ γεωγραφίᾳ λέγει ὅτι
 ἔχει 30 μιλλίων περίμετρον. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς Ἀσιάτιδος ἠπείρου ἀπέ-
 χει 14 μίλλια, ἀπὸ δὲ τοῦ Ποσειδωνείου ἀκρωτηρίου (Cano-Fragone)
 16 μίλλια. Καὶ πολιτικῶς μὲν ὑπάγεται εἰς τὸν νομὸν Χουδαβενδι-
 κιάρ καὶ καλεῖται τουρκιστὶ Ἰμριλίη, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τὸν Μη-
 τροπολίτην Νικομηδείας. Καὶ τὸ μὲν ὄνομα αὐτῆς συχνὰ παραλλάσ-
 σει καὶ εὕρισκει τις πολλὰς γραφάς, ὁ λαὸς ὅμως καλεῖ αὐτὴν Καλιώ-
 νημος, ὅπως ἐκάλουν δηλαδὴ ταύτην οἱ Βυζαντινοί, Ἄγγλος δὲ τις
 ὑδρογράφος, ὁ I. S. Hobbs, περιηγηθεὶς αὐτὴν τῷ 1881, ὀνομάζει
 νῆσον τοῦ Παπᾶ. Ἄλλοι ὅμως γράφουσι Καλιόλημος ἢ ται ὡς ἔχουσα
 καλὸν λιμένα, καὶ ἄλλοι Καλιόλημος, ὡς γράφει αὐτὴν ὁ μακαρίτης
 Μ. Χουρμούζης ἐν τινι περιγραφῇ τῆς νήσου ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ (1), καὶ θεω-
 ροῦσιν αὐτὴν ἀποικίαν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες πάντοτε διεκρέθησαν ἐπὶ
 ἐσωτερικαῖς διαμάχαις ἐκάλεσαν αὐτὴν Καλιόλημον, δηλαδὴ καλὴν
 Ἀἴμον, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ζῶσιν ἐν ὀμβροῖα, ἀλλ' ὡς παρατηρεῖ ὁ Μ.
 Χουρμούζης ἐν τῷ ἄνω μνημονευθέντι αὐτοῦ βιβλίῳ, καὶ οἱ κάτοικοι
 τῆς Καλολήμου δὲν διακρίνονται ἐπὶ ὀμοιοῖα, οὐχ ἦττον ὅμως δια-

(1) Μ. Χουρμούζης. Ἡ νῆσος Ἀντιγόνη. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1869, σελίς 64
 ἐν σημειώσει α'.

τηροῦσι δημοτικὴν σχολὴν καὶ μίαν τάξιν Ἑλληνικοῦ Σχολείου καὶ
 μικρὸν Παρθενάγωγεῖον. Ἡ γλῶσσα αὐτῶν εἶναι καθαρὰ καὶ ἀμιγῆς
 κατὰ τὸ πλεῖστον ξενισμῶν, ἔχει ὅμως ἰδιαίτουσάν τινὰ ἐπιτόπιον
 προφορὰν καθ' ἣν τὸ χ προφέρεται ὡς χι καὶ τὸ ρ μᾶλλον ὑγρῶς ἢ
 ὡς συνήθως προφέρεται ἐν τοῖς παραλλοῖς τῆς Βιθυνίας, ἀπὸ τῆς ὁ-
 ποίας προμηθεύεται πάντα τὰ χρειώδη καὶ μεθ' ἧς ὡς ἐκ τούτου ἐρ-
 χεται εἰς συχνὰς σχέσεις. Τὰ ἦθη τῶν κατοίκων αὐτῆς εἰσὶν ἀπλού-
 στατα καὶ ἀρχαιοπρεπῆ, ὡς πάντων τῶν κατοικούντων τὰς Προπον-
 τιδικὰς νήσους Ἑλλήνων, περὶ ὧν γενήσεται ἡμῖν ἰδίᾳ λόγος ἄλλοτε.

ΤΡΥΦΩΝ Κ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ.

ΠΟΘΕΝ ΤΙΝΑ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΖΟΝΤΑΙ ΛΥΚΕΙΑ.

Τρία τὸ παλαιὸν ὑπῆρχον περίφημα ἐν Ἀθήναις γυμνάσια (γυμναστή-
 ρια), ἦτοι α) ἡ Ἀκαδημία, κειμένη ἐκτὸς τῆς πόλεως πρὸς βορρᾶν, οὐ
 μακρὰν τοῦ Κηφισσοῦ ποταμοῦ, ἐπὶ τερπνῆς τινος, καταφύτου καὶ κα-
 ταρρύτου θέσεως, ὅπου ὁ φιλόσοφος Πλάτων, κτίσας καὶ νοὸν τῶν Μου-
 σῶν, διέτριβε διδάσκων τὰ φιλοσοφικά του μαθήματα, οἱ δὲ ὄπαδοί
 αὐτοῦ ἐκκλοῦντο Ἀκαδημαῖκοι φιλόσοφοι ἐκ τοῦ τόπου ἐκεῖνου· β) τὸ
 Λύκειον, ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ αὐτὸ κείμενον παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ
 Ἰλισσοῦ ποταμοῦ· καὶ γ) τὸ Κυνόσαργες λεγόμενον, κείμενον δὲ καὶ
 αὐτὸ ἐκτὸς καὶ πολὺ πλησίον τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, εἰς τοὺς πρόπο-
 δας τοῦ βουνοῦ Ἀγγέσμου (ὀλίγον τοῦ Λυκείου ἀπέχον ἀρκτικῶς). ἐν ᾧ
 ἐγυμνάζοντο οἱ παῖδες τῶν μὴ γνησίων Ἀθηναίων· ὑπῆρχε δ' ἐκεῖ καὶ
 ἄλλος καὶ τέμενος τοῦ Ἡρακλέους. Ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ εἶχε σχολεῖον
 καὶ παρέδιδε τὴν φιλοσοφίαν ὁ ἰδρυτὴς τῆς αἵρέσεως τῶν λεγομένων
 Κυνικῶν φιλοσόφων Ἀντισθένης ὁ φιλόσοφος, μαθητὴς τοῦ Σωκράτους·
 ἐκ τοῦ τόπου δὲ τῆς διδασχῆς τῶν μαθημάτων αὐτοῦ ὀνομάσθησαν Κυ-
 ρικοί οἱ ὄπαδοί του.

Ἐν τῷ Λυκείῳ παρέδιδε τὰ φιλοσοφικά του μαθήματα ὁ διάσημος
 διδάσκαλος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Ἀριστοτέλης, τοῦ ὁποῦ οἱ ὁ-
 παδοὶ ἐκλήθησαν Ἡεριστευτικοί, διότι ἐκεῖνος περιπατῶν καὶ μὴ κα-
 θήμενος (ὡς οἱ λοιποὶ τῶν διδασκάλων), ἐδίδασκεν ἐν τῷ Λυκείῳ τοὺς

μαθητάς του. Ἡ ἀνέγερσις τοῦ γυμνασίου τούτου ἀπεδίδετο κατ' ἄλλους μὲν εἰς τὸν τύραννον (ἡγεμόνα) τῶν Ἀθηναίων Πεισίστρατον, κατ' ἄλλους δὲ εἰς τὸν στρατηγὸν Περικλέα, καὶ κατ' ἄλλους εἰς ἓνα τῶν ἐπιφανῶν Ἀθηναίων ῥητόρων, τὸν Λυκοῦργον, ἐκ τῶν πολλῶν ῥητορικῶν λόγων τοῦ ὁποίου εἰς μόνος ἐπώθη, ὁ ἐπιγραφόμενος κατὰ Λευκράτους.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος γυμνάσιον περιεῖχε διάφορα δένδρα, ἀποτελοῦντα τόπους τερπναὺς καὶ κατασκίους, τὰ δὲ περὶ αὐτὸ τείχη ἦσαν κεκοσμημένα μὲ ποικίλας εἰκόνας. Σημειωτέον δὲ, ὅτι τὸ πάλαι ὁ Ἰλισσοῦς δὲν ἦτο ὅπως τὴν σήμερον ξηροπόταμον, ἀλλ' ἔρρεεν ἀενάως καθ' ὅλον τὸ ἔτος, διότι καὶ ὁ Ὑμηττός καὶ οἱ νῦν ἐν ταῖς ὑπὸ ὑπερβαίαις αὐτοῦ κατὰ ξηροὶ καὶ ἀκαρποὶ λόφοι ἦσαν τότε κατὰφυτοὶ καὶ καλλιεργημένοι μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Ἰλισσοῦ, ὅπως καὶ αἱ μεσημβριναὶ ὑπερβαίαι τοῦ Λυκαβητοῦ καὶ τοῦ Βριλησσοῦ. Ὅτι δὲ ἡ πλησμονὴ τῶν δένδρων καὶ τῶν φυτῶν ἐν γένει φέρει εἰς πάντα τόπον καὶ τῶν ὑδάτων τὴν ἀφθονίαν, τοῦτο εἶναι πλέον παρὰ βέβαιον σήμερον.

Τὸ ὄνομα Λύκειον ἐδόθη εἰς τὸ σχολεῖον ἐκεῖνο κατὰ τινος μὲν ἐκ τοῦ Ἀπόλλωνος (ὅστις ἔφερε καὶ τὸ ἐπώνυμον Λύκειος, καθὼ προστάτης τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐπαρχίας Λυκίας), αὐτίνος καὶ ναὸς ὑπῆρχε ἐκεῖ πλησίον, κατ' ἄλλους δ' ἔλαβε τὸ γυμνάσιον τοῦτο τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀττικῆς Ἰ. Πανδίωνος (1372 πρ. Χρ.) Λύκου, πρώτου ἐγείραντος ἐκεῖ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος τὸν ῥηθέντα ναόν. Ἐκ τοῦ Λύκου τούτου ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν καὶ ἡ ἐπαρχία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Λυκία μετὰ τὴν μετοίκησιν αὐτοῦ ἐκ τῆς Ἀττικῆς εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅπερ πρότερον ἐκαλεῖτο χώρα τῶν Ἰερμιλῶν.

Τὸ ἐν Ἀθήναις περίφημον ἐκεῖνο Λύκειον κατέστρεψε ἄρδην ὁ αἰμοβόρος τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς Σύλλας, ὅτε ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν ταύτην, συνταχθεῖσαν μετὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου (86 πρ. Χρ.)· ἐκ τοῦ ἀρχαίου δ' ἐκείνου Λυκείου ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζωνται μεταγενέστερον καὶ σήμερον ἔτι Λύκεια τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἐκεῖνα καταστήματα, ἐν οἷς διδάσκονται μαθήματα ὑψηλότερα τῶν κοινῶν γραμμάτων, οἷα παρ' ἡμῖν εἶναι τὰ λεγόμενα γυμνάσια.

Α. ΒΙΡΗΝΙΑΝΣ.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΩΝ ΥΠΟ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Β. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ
ΠΕΠΟΙΗΜΕΝΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΙΩΝ. (*)

Εἰς τὸν φίλον Νικόλαον τὸν Χαντζερῆ, ὅτε αὐτῷ
ἔδωρησάμην τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου.

Ω ΠΑΙ ΧΑΝΤΖΗΡΗ ΣΥ Γ' ΕΜΟΙ ΠΟΛΥ ΦΙΛΤΑΤΕ ΠΑΝΤΩΝ
ΚΛΕΙΤΟΝ ΜΟΙ ΔΩΡΗΜΑ ΔΕΔΕΞΟ ΕΠΗ ΤΑΔ' ΟΜΗΡΟΥ
ΗΜΕΤΕΡΟΥ ΤΟΥ ΚΥΔΟΣ ΕΠΙ ΧΘΟΝΑ ΠΑΣΑΝ ΙΚΑΝΕΙ
ΤΟΥ ΣΥ ΕΠΗ ΜΕΛΕΤΑΝ ΠΑΤΡΟΣ ΜΕΓΑΚΥΔΕΟΣ ΥΙΕ.
ΕΝ ΝΑΡΘΗΚΙ ΦΕΡΩΝ ΧΡΥΣΕΩΙ ΜΙΝ ΚΑΥΤΟΣ ΕΤΙΜΑ
ΕΚΠΑΓΛΩΣ ΜΕΓΑΛΟΙΟ ΑΛΕΞΑΝΡΟΥ ΙΕΡΗ ΙΣ.
ΦΡΑΖΕΟ ΕΚ ΠΟΙΗΣ ΠΑΤΡΗΣ ΦΙΛΟΣ ΕΥΧΕΑΙ ΕΙΝΑΙ
ΕΛΛΑΔΟΣ ΑΙΔΟΙΗΣ ΜΟΥΣΑΣ ΧΑΡΙΤΑΣ ΤΕ ΤΕΚΟΥΣΗΣ
ΑΝΔΡΟΣ Δ' ΕΞ ΕΣΘΛΟΥ ΓΕΓΑΑΣ ΕΣΘΛΗΣ ΤΕ
ΓΕΝΕΘΛΗΣ.
ΤΟΙΓΑΡ ΚΑΙ ΤΟΥΤΟΙΣ ΣΠΕΥΔΟΙΣ ΚΛΕΟΣ ΕΣΘΛΟΝ
ΟΠΑΣΣΑΙ.
ΜΗ ΔΕ ΠΟΘΟΝ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΠΟΤΕ ΣΟΝ ΤΙΣ ΜΩΜΟΣ
ΕΡΥΚΟΙ.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΟΥ ΕΛΛ. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΙΟΥ.

Συνεδρία τῆς 9 Ἰανουαρίου 1888. Κατ' αὐτὴν ἀπεφασίσθη ν' αὐξήθῃ εἰς δραχμὰς 40 ὁ μισθὸς τοῦ εἰδικοῦ γραμματέως ἀπὸ 1^{ης} Ἰανουαρίου καὶ νὰ δοθῇ αὐτῷ ἀμοιβὴ 25 δραχμῶν δι' οὓς κατέβαλε κόπους κατὰ τὴν παράστασιν τοῦ Φιλοκτήτου. Ἐπίσης ἀπεφασίσθη νὰ δοθῶσι 50

(*) Ἴδὲ τὸ θ' καὶ ι. τεῦχος τοῦ II, τόμου ἐν σελίδι 309.

δραχμαὶ εἰς τὸν ὑποδυθέντα τὸ πρόσωπον τοῦ Φιλοκτήτου Λεκανίδην καὶ νὰ ληφθῶσι καὶ ἄλλα μέτρα πρὸς καταρτισμὸν τῆς βιβλιοθήκης ἐπὶ τὸ τελειότερον.

Συνεδρία τῆς 16 Ἰανουαρίου. Κατ' αὐτὴν παρέστη ἡ κ. Κλεοπάτρα Κολυβά, παρακαλοῦσα τὸ Συμβούλιον, ὅπως παράσχη εἰς αὐτὴν τὴν μουσικὴν τοῦ Φιλοκτήτου καὶ τὰς σκηνογραφίας διὰ μίαν ἐσπέραν, καθ' ἣν σκοπεῖ νὰ δώσῃ εὐεργετικὴν ὑπὲρ ἐκυτῆς παράσσειν. Τὸ Συμβούλιον ἀπεφάσισεν, ὅπως παραχωρήσῃ μὲν τὰ ζητούμενα, ἀλλ' εἰς ἐπιτροπεῖαν ἐξ ἀξιογράων κυρίων. Ἐνέκρινε δὲ ν' ἀγορασθῶσι καὶ 20 ἀντίτυπα τῶν φιλολογικῶν ἀναμνήσεων τοῦ κ. Τηλεμάχου Ἀναστασιάδου ἀντὶ 20 δραχμῶν ἐν συνόλῳ.

Συνεδρία τῆς 6 Φεβρουαρίου. Κατ' αὐτὴν ἐγένετο συζήτησις, ἂν πρέπει νὰ ἀποδοθῶσι τὰ χρήματα τῷ κ. Μαραθέα ἢ οὐ, καθόσον ὁ διαγωνισμὸς δὲν ἐπέτυχεν εἰσέτι. Ὁ κ. Γεώργιος Δέρβος, γραμματεὺς τοῦ Συλλόγου, ἔχει τὴν γνώμην, ὅτι ὁ κ. Μαραθέας δὲν δικαιοῦται νὰ λάβῃ ὀπίσω τὰ χρήματά του καὶ τὸ Συμβούλιον ὀφείλει νὰ προκηρύξῃ νέον διαγωνισμὸν. Προὔτεινε δὲ τέλος, ὅτι μόνῃ ἡ Γενικὴ Συνέλευσις δύναται ν' ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Τὸ δὲ Συμβούλιον συνετάξατο τῇ γνώμῃ τοῦ κ. Γ. Δέρβου καὶ ἀπεφάσισε νὰ ὑποβάλῃ τὸ ζήτημα τοῦτο εἰς τὴν Γενικὴν συνέλευσιν τῶν ἐταίρων.

Συνεδρία τῆς 15 Φεβρουαρίου. Τοῦ κ. Προέδρου, Ἑμμ. Γαλάνη, ἀνακοινώσαντος κατὰ τὴν συνεδρίαν ταύτην ὅτι ἡ ἐπὶ τῶν Ὀλυμπίων ἐπιτροπὴ ἐδέχθη τὴν διδασκαλίαν ἀρχαίων δραμάτων κατὰ τὴν Ὀλυμπιακὴν ἐκθεσιν ἐπιμελεία τοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου, ἐξελέγη ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου αὐτοῦ ἐπιτροπεῖα ἐκ τῶν κ. κ. Ἄ. Παγκαβῆ, Στ. Κουμανοῦδη, Dörpfeld, Δ. Κορομηλά, Ν. Καζάζη καὶ Γ. Νικολαΐδου, ὅπως μετὰ τοῦ Συμβουλίου σκεφθῇ περὶ πάντων τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ἀρχαίας παραστάσεως.

Συνεδρία τῆς 8 Μαρτίου. Κατὰ τὴν συνεδρίαν ταύτην, ἐξαντληθέντος τοῦ στελέχους, δίδεται ἐντολὴ τῷ Ταμίᾳ, ὅπως ἐκτυπώσῃ νέαν βιβλίον ἀποδείξεων πληρωμῆς. Ἀνεκοινώθη δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Προέδρου, ὅτι τὰ ἐκλεχθέντα μέλη διὰ τὴν ἀρχαίαν παραστάσιν ἀπεδέξαντο τὴν πρόκλησιν τοῦ Συλλόγου καὶ εἶναι πρόθυμα πρὸς συνεργασίαν.

Συνεδρία τῆς 12 Μαρτίου. Κατὰ ταύτην παρέστησαν καὶ τὰ μέλη τῆς ἐκλεχθείσης ἐπιτροπεῖας, οἱ κ. κ. Ἄ. Παγκαβῆ, Dörpfeld, Γ. Νι-

κυλαΐδης, Ν. Καζάζης καὶ Δ. Κορομηλάς καὶ συνεζητήθησαν προκαταρκτικὰ τινὰ περὶ τῶν ἀρχαίων παραστάσεων. Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ ἐπιστολὴ τοῦ ἐν Θεσσαλονικῇ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, ζητοῦντος τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου πρὸς εὐδωσιν τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ ἔργου του.

Συνεδρία τῆς 17 Μαρτίου. Κατ' αὐτὴν ἐγένετο συζήτησις περὶ προτάσεως τοῦ κ. Καλαποθάκη, ὅπως ἀναγνώσῃ διατριβὴν ἐν τῷ Συλλόγῳ περὶ τῆς Δαρβινείου θεωρίας. Ἡ πρότασις αὕτη ἀπερρίφθη, καθότι ὁ Σύλλογος δὲν προεκήρυξεν ἐφέτος ἀναγνώσματα, καὶ προτάθη τῷ κ. Καλαποθάκῃ νὰ καταχωρίσῃ τὴν διατριβὴν του, ἂν θέλῃ, ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου.

Συνεδρία τῆς 26 Μαρτίου. Κατ' αὐτὴν ἀπεφασίσθη νὰ ἐρωτηθῶσι πάντες οἱ νέοι, οἱ μέλλοντες νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὰς ἀρχαίας παραστάσεις, ποίας ἀξιώσεις ἔχουσιν.

ΕΠΙΚΥΚΛΙΟΙ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ.

Α'

Ἄριθ. Πρωτ. 8088.

Περὶ συντάξεως προγραμμάτων καὶ ἐγκρίσεως διδακτικῶν βιβλίων κλπ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.

Πρὸς τοὺς γυμνασιάρχας, διευθυντὰς Γυμνασίων, σχολάρχας
καὶ διευθυντὰς Ἑλληνικῶν Σχολείων.

Ἐγγίζοντος τοῦ χρόνου, καθ' ὃν θὰ συνταχθῇ τὸ πρόγραμμα τῶν κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1888—1889 διδακτέων μαθημάτων, ὑπομνήσκομεν ὑμᾶς ὅτι τοῦτο θὰ συνταχθῇ κατὰ τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα τῆς 31 Ὀκτωβρίου 1886, τὸ ἐν σελίσιν 122—128 τοῦ Β' τόμου τῆς τοῦ Στεφ. Παρίση συλλογῆς κατακεχωρισμένον. Τελεσθέντος δὲ, ὡς γνωστὸν ὑμῖν, κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο διαγωνισμοῦ πρὸς συγγραφὴν διδακτικῶν βιβλίων καὶ ἐγκρίσιν τοιούτων, κατὰ τὸν ΔΜΒ' νόμον, διὰ τὴν

ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως διδασκαλίαν ἐνεκρίθησαν καὶ ἐπομένως ἀποκλειστικῶς εἰσαχθήσονται ἀπὸ τοῦ Σχολικοῦ ἔτους 1888—1889 εἰς τὰ δημόσια, δημοσυντήρητα καὶ ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια τὰ βιβλία, ἅτινα δέον ν' ἀναγράψητε ἐν τῷ ἐπομένῳ μετ' ὀλίγον συνταχθησομένῳ προγράμματι τῶν μαθημάτων. Ἐπιφυλασσόμεθα δὲ νὰ γνωρίσωμεν ὑμῖν ἐν καιρῷ τὰς τιμὰς τῶν ἐγκριθέντων βιβλίων, καὶ ἂν τις τῶν συγγραφέων ἢ τῶν ἐκδοτῶν δὲν ἐτήρησε τὰς σχετικὰς διατάξεις τῶν Νόμων ΑΜΒ' καὶ ΑΧΓ' καὶ τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 4 Σεπτεμβρίου 1882 ὡς πρὸς τὴν πιστὴν καὶ ἐντὸς τοῦ ὁρισμένου χρόνου ἐκτύπωσιν τοῦ βιβλίου του, ἵνα διαγράψητε τοῦτο ἐκ τοῦ προγράμματος.

1) Χριστιανικὴ Ἡθικὴ, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων ὑπὸ Α. Διομήδους Κυριακοῦ.

2) Ἑρμηνεῖα περικοπῶν τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων ὑπὸ Γ. Δέρβου.

3) Λογικὴ, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων ὑπὸ Α. Σπαθάκη.

4) Γραμματικὴ Λατινικὴ, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων ὑπὸ Δ. Χ. Σεμιτέλου.

5) Ἀνγνωσματάριον Λατινικόν, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων ὑπὸ Ν. Ζενεράκη.

6) Ἀλφαβητάριον καὶ Ἀνγνωσματάριον Γαλλικόν, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων ὑπὸ Ν. Κοντοπούλου.

7) Γραμματικὴ Γαλλικὴ, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων ὑπὸ Φωκ. Δημακοπούλου.

8) Γραμματικὴ Λατινικὴ, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων ὑπὸ Δ. Χ. Σεμιτέλου.

9) Συντακτικὸν Λατινικόν, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων ὑπὸ Σπυρ. Σκελλαροπούλου.

10) Γραμματικὴ Γαλλικὴ, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων ὑπὸ Ἰω. Σωμερίτου.

11) Πρακτικὴ ἀριθμητικὴ, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων ὑπὸ Γ. Χατζηδάκη.

12) Θεωρητικὴ ἀριθμητικὴ, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων ὑπὸ Γ. Χατζηδάκη.

13) Ἀλγεβρα, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων ὑπὸ Ἰω. Χατζηδάκη.

14) Γεωμετρία, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων ὑπὸ Γ. Χατζηδάκη.

15) Γεωμετρία, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων ὑπὸ Γ. Χατζηδάκη.

16) Τριγωνομετρία, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων ὑπὸ Γ. Χατζηδάκη.

17) Κοσμογραφία, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων ὑπὸ Β. Λάκωνος.

18) Φυτολογία, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων ὑπὸ Σπ. Μηλιαράκη.

19) Πειραματικὴ φυσικὴ, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων ὑπὸ Β. Λάκωνος.

20) Γεωγραφία, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων ὑπὸ Α. Γ. Ἀντωνιάδου.

Ἐπομιμνήσκουμεν δ' ὑμᾶς, ὅτι κατὰ τὸν προσηχθὲν Σεπτέμβριον ὀφείλετε νὰ ὑποβάλλητε τὸν περιληπτικὸν πίνακα, ὃν ὑπ' ἰδίαν ὑμῶν εὐθύνην θὰ συντάξῃτε περὶ τῶν εἰς ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια διδασκόντων δῆμοσίων καθηγητῶν καὶ ἐλληνοδιδασκάλων, συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθ. 2901 τῆς 2 Μαρτίου ἐνεστῶτος ἔτους ἡμετέραν ἐγκύκλιον.

Ἐν Ἀθήναις, τῆ 18 Ἰουνίου 1888.

Ὁ ὑπουργὸς Π. ΜΑΝΕΤΑΣ.

Ὁ διεκπεραιωτὴς Στέφ. Μ. Παρίσης.

Β'

Ἀριθ. Πρωτ. 5907.

Περὶ διδακτικῶν βιβλίων.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κυρίους γυμνασιάρχας, διευθυντὰς Γυμνασίων, σχολάρχας καὶ διευθυντὰς Ἑλληνικῶν Σχολείων.

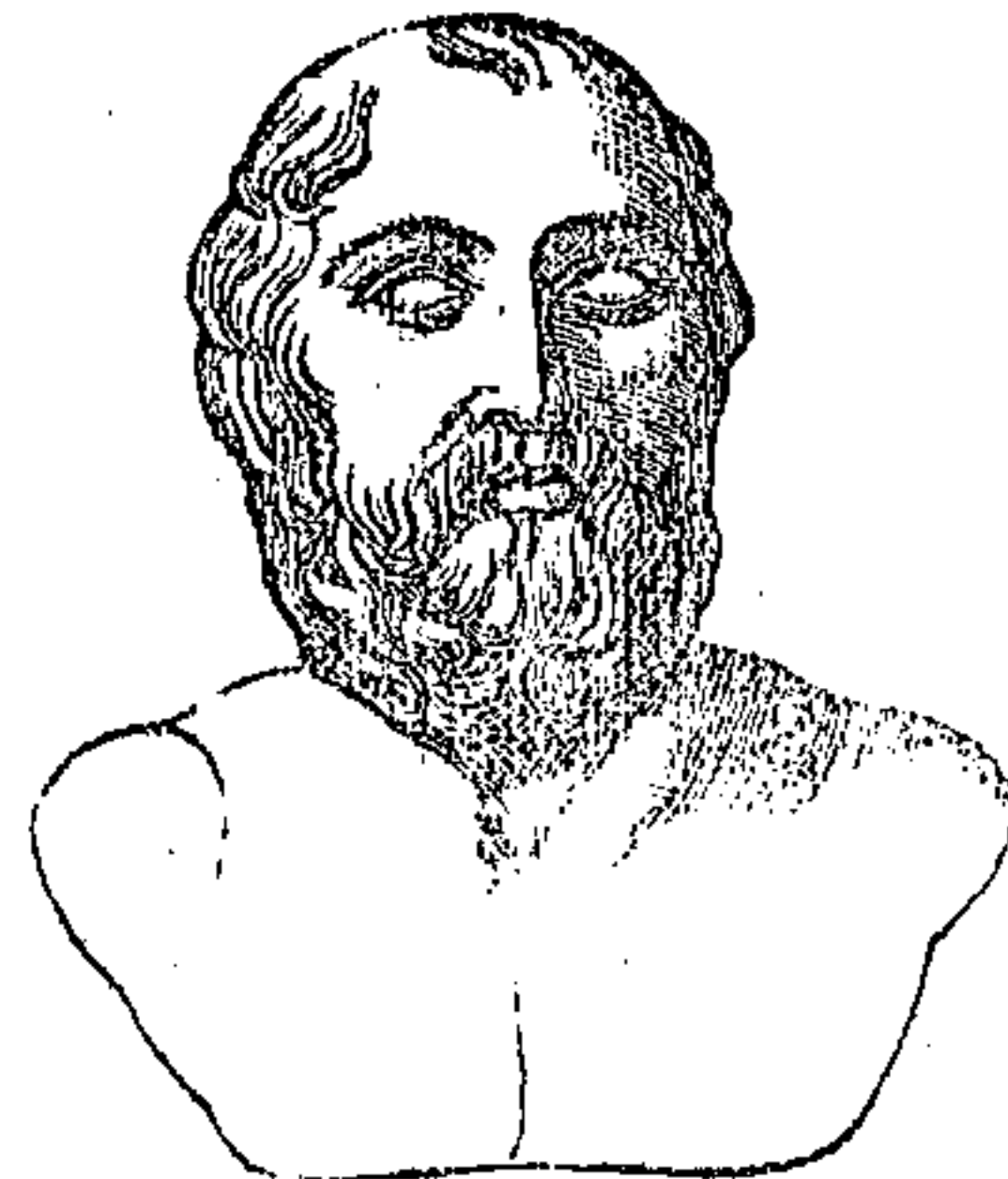
Ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθ. 8088 τῆς 18 Ἰουνίου ἐνεστῶτος ἔτους ἡμετέραν ἐγκύκλιον διαταγὴν γνωστὸν ποιούμεν ὑμῖν, ὅτι λαβόντες

ἀφορμὴν ἐκ διαφόρων αἰτήσεων προεκαλέσαμεν τὴν γνώμην τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου, ἂν πρὸς διδασκαλίαν μαθήματός τινος οὐδενὸς βιβλίου ἐγκριθέντος ὑπὸ τῆς τελευταίας ἐπιτροπῆς τῶν κριτῶν ἰσχύει τὸ ἐν τῷ προηγουμένῳ διαγωνισμῷ ἐγκριμένον. Τοῦτο ἀπεφάνθη ἀπορριπτικῶς δι' ἄλλειψιν ῥητῆς διατάξεως ἐν τῷ νόμῳ, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι τὰ προνομικὰ ὡς ἐξαιρέσεις τοῦ γενικοῦ κανόνος τῆς ἐλευθερίας ἐν τῇ παραγωγῇ καὶ κυκλοφορίᾳ τῶν ἔργων τῆς διανοίας δέον νὰ ἐρμηνεύωνται στενῶς. Οὐχ ἤττον φρονοῦμεν, ὅτι καὶ ἐν τῇ εἰρημένῃ περιπτώσει δέον νὰ τηρηθῇ ἡ διάταξις τοῦ ἀρθροῦ ἢ τοῦ ΛΧΙ' νόμου τῆς 20 Δεκεμβρίου 1887, καθ' ἣν ἡ ἐκλογή τοῦ βιβλίου ἀφίεται εἰς τὸν σύλλογον τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων, ὅστις, καθ' ἡμᾶς, ὀφείλει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς ὅσον οὐπω ἐκδοθησομένους ἐκθέσεις τῶν κριτῶν, ἕνα καὶ ἐξ αὐτῶν κρίνῃ τίνα τῶν βιβλίων καίπερ μὴ ἐγκριθέντα ὑπερτερῶσι πρὸς δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸν προηγούμενον διαγωνισμὸν ἐγκριθέντα, ἂν ὁ σύλλογος ἐπείσθη ἐκ τῆς τετραετοῦς πείρας περὶ τῆς ὑπεροχῆς αὐτῶν.

Ἐν Ἀθήναις, τῆς 30 Ἰουνίου 1888.

Ὁ ὑπουργὸς Π. ΜΑΝΕΤΑΣ.

Ὁ διεκπεραιωτὴς Στ. Μ. Παρίσης.

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΤΟΣ Γ'.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ, ΜΑΪΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ.

ΤΕΥΧΟΣ Α'. Β'. Γ'.

ΤΟ ΝΟΣΕΡΟΝ ΕΝ Τῇ ΕΝΕΣΤΩΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΙ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΣΟΝ
ΤΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΑΥΤΟΥ. (*)

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

ΓΕΝΕΣΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΜΟΡΦΩΤΗΡΙΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ
ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Διφυῆς ἡ διδασκαλία καὶ διφυᾶ τὰ διδακτήρια τῆς ἀνθρωπότητος.

Μορφώσεις καὶ διδασκαλία χωρίζονται μὲν ἐν τῇ θεωρίᾳ πρὸς εἰδικὸν ὄρισμὸν καὶ κατάληψιν ἑκατέρας ἰδίᾳ, ἀλλὰ μένουσιν ἐν τῇ πράξει ἀχώριστοι

(*) Συνέχεια ἰδὲ τὰ προηγούμενα τεύχη Α'. Β'. Γ'.

ἀπ' ἀλλήλων ἐνέργειαι καὶ στενότατα μετ' ἀλλήλων συνδεδεμένα, ἔχουσαι πρὸς ἀλλήλας ὡσπερ σκοπὸς πρὸς μέσον ἢ ἀποτέλεσμα πρὸς αἷτιον, διότι πᾶσα μὲν μὸρφωσις τελεῖται διὰ τῆς διδασκαλίας, πᾶσα δὲ διδασκαλία σκοπὸν ἔχει μόνον τὴν μὸρφωσιν ὡστε πάντα, ὅσα ἐρρήθησαν ἐν τῷ ἀμέσῳ ἀνωτέρῳ κεφαλαίῳ περὶ τῆς μορφώσεως, ἰσχύουσι καὶ περὶ τῆς διδασκαλίας, καὶ ὅσα πάλιν ἐροῦμεν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ περὶ τῆς διδασκαλίας ἰσχύουσι δικαίως καὶ περὶ τῆς μορφώσεως.

Ἄφοῦ ἡ ἐνέργεια, ὁ προορισμὸς καὶ ἡ μὸρφωσις τοῦ ἀνθρώπου εἰσι διφυᾶ, ἅτε ἐκ τῆς διφυοῦς αὐτοῦ οὐσίας πηγάζοντα, διφυῆς κατ' ἀνάγκην ἐστὶ καὶ ἡ διδασκαλία (ἡ μὲν θεωρητικὴ ἢ πνευματικὴ, ἡ δὲ πρακτικὴ ἢ τεχνικὴ), δι' ἧς μορφοῦται ὁ ἀνθρώπος τὴν κατ' ἀμφω μὸρφωσιν αὐτοῦ. Κατὰ δὲ τὴν διφυᾶ ταύτην διδασκαλίαν διφυᾶ εἰσι κατ' ἀνάγκην καὶ τὰ διδακτήρια ἰδρύματα τῆς ἀνθρωπότητος, ἅπερ καὶ διαιροῦνται διὰ τοῦτο γενικῶς εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας, ἧτοι 1) εἰς διδακτήρια, ἐν οἷς ὁ ἀνθρώπος μορφοῦται μᾶλλον θεωρητικῶς (τὸ πνεῦμα), καὶ 2) εἰς διδακτήρια, ἐν οἷς μορφοῦται μᾶλλον πρακτικῶς (τὸ σῶμα), καὶ ἐντεῦθεν ἔχομεν 1) σχολεῖα θεωρητικὰ ἢ γενικὰ καὶ ἐγκύκλια καὶ 2) σχολεῖα πρακτικὰ ἢ εἰδικὰ καὶ τεχνικά.

Ἀλλὰ ποτέρα τῶν διδασκαλιῶν ἢ τῶν σχολῶν τούτων προηγήθη ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ θεωρητικὴ ἢ ἡ πρακτικὴ;

Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τούτου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς διφυοῦς οὐσίας, τοῦ διφυοῦς προορισμοῦ, τῆς διφυοῦς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς διφυοῦς μορφώσεως ἧς εἶχεν ἀνάγκην, διότι, ἀφοῦ ἡ διδασκαλία ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν διφυϊῶν τούτων ἢ μᾶλλον ἐστὶν ἀπόρροια αὐτῶν, τότε ὑπάρχει κατ' ἀνάγκην καὶ μεταξὺ τῶν δύο στοιχείων τῆς διφυοῦς διδασκαλίας ἡ αὐτὴ σχέσις, ἧτις ὑπάρχει καὶ μεταξὺ τῶν δύο στοιχείων ἐκάστης τῶν ἄλλων διφυϊῶν. Ὡσπερ ἄρα τὰ στοιχεῖα ἐν ἐκάστη τῶν διφυϊῶν τούτων συνυπάρχουσι καὶ συνυφίστανται φύσει ἀχώριστα, ὡς ἀνωτέρῳ ἀπεδείχθη, οὕτω καὶ ἐν τῇ διφυϊᾷ τῆς διδασκαλίας δὲν δυνάμεθα νὰ χωρίσωμεν τὰ δύο στοιχεῖα αὐτῆς, τὸ θεωρητικὸν καὶ τὸ πρακτικόν, ἀπ' ἀλλήλων καὶ ὡσπερ ὁ ἀνθρώπος συγχρόνως ὑφίσταται ὡς πνεῦμα καὶ σῶμα, συγχρόνως δημιουργεῖ ἰδέα καὶ τέχνη, συγχρόνως ἐπιδιώκει τὸν τε πνευματικὸν καὶ τὸν σωματικόν, τὸν τε οὐράνιον καὶ τὸν ἐπίγειον προορισμὸν αὐτοῦ καὶ συγχρόνως πρέπει νὰ μορφοῦται τὴν τε θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν μὸρφωσιν, οὕτω συγχρόνως πρέπει καὶ νὰ διδάσκηται πνευματικῶς τε καὶ πρακτικῶς. Ὡσπερ δὲ μεταξὺ τῶν δύο στοιχείων ἐκάστης τῶν ἄλλων διφυϊῶν ὑπάρχει ἀλληλεπίδρασις, οὕτω καὶ με-

ταξὺ τῶν δύο στοιχείων τῆς διδασκαλίας ὑπάρχει ἡ αὐτὴ ἀλληλεπίδρασις, διὸ καὶ ὅταν χωλαίνῃ ἡ πρακτικὴ διδασκαλία, τότε χωλαίνει καὶ ἡ θεωρητικὴ καὶ τὰνάπαλιν. Ὡστε οὐδεὶς χωρισμὸς τῶν δύο στοιχείων τῆς διδασκαλίας ἢ ἐπίτασις τοῦ ἐνὸς καὶ παραμέλησις τοῦ ἑτέρου αὐτῶν γίνεται ἀνευ γενικῆς βλάβης τοῦ ὅλου μορφουμένου καὶ διδασκομένου ἀνθρώπου.

Ἄν δὲ ὁ ἀνθρώπος ἠναγκάσθῃ νὰ διακρίνῃ τὴν διδασκαλίαν εἰς πνευματικὴν ἢ θεωρητικὴν καὶ εἰς πρακτικὴν ἢ τεχνικὴν καὶ τὰ διδακτήρια ἰδρύματα αὐτοῦ εἰς θεωρητικὰ ἢ γενικὰ καὶ εἰς πρακτικὰ ἢ εἰδικὰ τεχνικά, πρῶτον μὲν εἶναι ζήτημα ἂν καλῶς ἐποίησε τοῦτο, καὶ ἂν δὲν θὰ ἦτο καλλίτερον νὰ ἐδιδάσκετο ἡ νεολαία τὴν τε πρακτικὴν καὶ θεωρητικὴν μὸρφωσιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἤδη ἡλικίας συγχρόνως καὶ οὐχὶ τὴν μὲν κατόπιν τῆς ἄλλης, οὔτε τὴν μίαν ἐξ αὐτῶν μόνην ἀνευ τῆς ἑτέρας, καὶ δεῦτερον δὲν ἠδυνήθη κυρίως ὁ ἀνθρώπος καὶ μετὰ τὸν χωρισμὸν τῶν διδακτηρίων, ὃν ἐποίησε, νὰ χωρίσῃ ἐντελῶς τὴν θεωρίαν ἀπὸ τῆς πράξεως ἢ ταύτην ἀπ' ἐκείνης, διότι οὐδεμία μὲν κυρίως τελεία καὶ δυνατὴ ὑπάρχει θεωρητικὴ διδασκαλία ἀνευ πράξεως καὶ ἐφαρμογῆς, οὐδεμία δὲ πρακτικὴ ἀνευ θεωρίας. Ὡστε κατὰ τοσοῦτον μόνον καὶ διαφέρουσι κυρίως αἱ θεωρητικαὶ τῶν πρακτικῶν σχολῶν, καθ' ὅσον ἐν ἐκείναις μὲν ἐπικρατεῖ μᾶλλον ἡ θεωρητικὴ, ἐν ταύταις δὲ μᾶλλον ἡ πρακτικὴ διδασκαλία, οὐδετέρα ὅμως τῶν διδασκαλιῶν τούτων βασιλεύει ἀποκλειστικῶς αὐτὴ μόνη, ἀλλὰ πᾶσα μὲν θεωρητικὴ διδασκαλία ἔχει ἢ πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ τὸ πρακτικὸν αὐτῆς, πᾶσα δὲ πρακτικὴ ἔχει ἢ πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ τὸ θεωρητικὸν αὐτῆς στοιχεῖον ἄλλως ἢ μὲν θεωρητικὴ γνῶσις ἀνευ τῆς πράξεως ἀποβαίνει ἀσαφής, νεκρὰ καὶ ἀκαρπός, ἢ δὲ πράξις καὶ ἡ τέχνη ἀνευ τῆς θεωρίας, τυφλὴ μηχανικὴ καὶ ζάσιμος. Διὰ δὲ τοῦτο ἐχωρίσθησαν μὲν τὰ διδακτήρια τῆς ἀνθρωπότητος κατ' ἀνάγκην πρὸς εὐκολωτέραν συστηματοποίησιν καὶ μετάδοσιν κατ' ἰδίαν μὲν τῶν θεωρητικῶν γνῶσεων, κατ' ἰδίαν δὲ τῶν πρακτικῶν καὶ τεχνικῶν ἔξεων, ἀλλ' οὔτε τοῦ αὐτοῦ ἔθνους ἢ διδασκαλία καὶ ἡ μὸρφωσις ἐστὶν ἀρτία, ἐὰν δὲν λειτουργῶσιν ἐν αὐτῷ συγχρόνως ἀμφοτέρω τὰ εἶδη τῶν διδακτηρίων, οὔτε ἐκάτερον τούτων εἶναι ἄρτιον, ἐὰν λείπῃ ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἀναγκαῖον μέρος τοῦ ἑτέρου στοιχείου. Οὐδεμία δὲ ὑπάρχει κυρίως σήμερον ἐπιστήμη καὶ θεωρία ἀνευ πράξεως καὶ τέχνης, οὐδεμία δὲ πρακτικὴ ἐμπειρία καὶ τέχνη ἀνευ ἐπιστήμης καὶ θεωρίας.

Ὁ ἀνθρώπος, κεντούμενος ὑπὸ τοῦ περιστοιχοῦντος αὐτὸν κόσμου διὰ τῶν αἰσθήσεων αὐτοῦ, ἤρξατο κυρίως πρῶτον ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ θεωρητικῆς δημιουργίας τῆς κατ' ἰδέαν καὶ φαντασίαν καὶ ἐκ ταύτης ἐχώρησεν ἐπὶ τὴν

ἐξωτερικὴν καὶ πρακτικὴν δημιουργίαν διὰ τῆς τέχνης. Ἄφου δὲ διὰ ταύτης ἀντεκείμενοποίησε τὴν ἑαυτοῦ ἰδέαν, τότε ἐποίησε μελέτας καὶ παρατηρήσεις ἐπ' αὐτῆς, συνέκρινεν αὐτὴν πρὸς τὰ ὄμια τῆς φύσεως ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα καὶ πρὸς τὸ ἑαυτοῦ ἐσωτερικὸν ἰδανικὸν πρότυπον, διέκρινε τὰς ἐλλείψεις καὶ διώρθωσεν ἑαυτὸν κατὰ τὰς δευτέρας πρακτικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ οὕτω συνέθετε μετὰ τῆς τέχνης τὴν θεωρίαν, ἥτις, ἀναπτυσσομένη οὕτως, ἀντεπέδρασε πάλιν ἐπὶ τῆς τελειοποιήσεως τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐπίδρασις ἄρα τοῦ ἔξω κόσμου ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐκέντησε ἐν αὐτῷ πρῶτον τὴν θεωρητικὴν δημιουργίαν, αὕτη δὲ προεκάλεσε τὴν ἐξωτερικὴν καὶ τὰ ἀντικείμενα ταύτης προεκάλεσαν τὴν θεωρίαν καὶ μελέτην ἐπ' ἑαυτῶν, καὶ οὕτως ἡ τέχνη βελτιουμένη ἀνύψωσε καὶ προήγαγε τὴν θεωρίαν, ἡ δὲ θεωρία ἀνυψουμένη ἐτελειοποίησε τὴν τέχνην ἐσωτερικῶς καὶ ἀναπαρήγαγεν αὐτὴν τελειοτέραν ἐξωτερικῶς. Ἡ πρακτικὴ καὶ τεχνικὴ διδασκαλία, καθὼς εἰς τὴν τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου ἰκανοποίησιν, ἥς ἀνεὺ ὁ ἀνθρώπος ἀπόλλυται, σκοποῦσα, ἦτο βεβαίως καὶ ἡ πρώτη διδασκαλία, ἣν ἀνθρώπος πρὸς ἀνθρώπον ἀπηύθυνε τὸ πρῶτον συνοδεύων αὐτὴν καὶ διὰ τῆς ἀναλόγου πρώτης ἀτελοῦς θεωρίας. Πρῶτοι δὲ οἱ γονεῖς αὐτοὶ ἐδίδασκον κατ' οἶκον τὴν γνῶσιν καὶ τὴν τέχνην εἰς τὰ ἑαυτῶν τέκνα· αἱ δὲ γνῶσις καὶ αἱ τέχναι ἦσαν τὸ πρῶτον καὶ ὀλίγαι καὶ ἀπλῆ· καθ' ὅσον ὁμῶς ἐπολλαπλασιάζοντο μὲν αἱ ἀνάγκαι τοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀνεπτύσσοντο οἱ οὐσιώδεις αὐτοῦ χαρακτῆρες, ἐπολλαπλασιάζοντο δὲ, ἐποικιλλόντο καὶ ἐτελειοποιούντο αἱ γνῶσις καὶ αἱ τέχναι, κατὰ τοσοῦτον καὶ οἱ γονεῖς, εἴτε μὴ δυνάμενοι αὐτοὶ νὰ διδάξωσι καλῶς τὴν ἑαυτῶν τέχνην εἰς τὰ τέκνα των, εἴτε θέλοντες νὰ διδάξωσιν εἰς αὐτὰ ἄλλην τινὰ τῶν τεχνῶν ἢ τὴν ἑαυτῶν, ἤρξαντο νὰ πέμπωσιν αὐτὰ εἰς τὸν οἶκόν τινος τῶν διακρινομένων τεχνιτῶν, ἵνα ταῦτα ὑπὸ τούτῳ διδαχθῶσι τὴν τέχνην αὐτοῦ, ὡς περ εἰσέτι καὶ νῦν μανθάνουσι οἱ πλείστοι τῶν νέων τὰς πλείστας τῶν κατωτέρων τεχνῶν, εἴτε διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐιδικῶν σχολῶν, εἴτε καὶ δι' ἀπορίαν μέσων, παρ' ἐξέχουσι πρακτικαῖς τεχνίταις ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις τούτων ὡς μαθητευόμενοι (καλφάδες, τσιράκια). Ἄπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων δὲ χρόνων οἱ ἐξοχώτεροι ἐν τινὶ τέχνῃ ἦσαν καὶ διδάσκαλοι τῶν διαδόχων νεωτέρων γενεῶν ἐν αὐτῇ. Ἄλλαν δὲ ἐνωρὶς παρὰ τοῖς ἡμετέροις προγόνοις ἐδίδασκοντο, εἰς τοὺς εὐγενεῖς ἰδίᾳ παῖδας, ὑπὸ φημιζομένων ἐιδικῶν διδασκάλων καὶ μαθημάτων τινῶν πρακτικῶν καὶ ἐλευθέρων πρὸς μὸρφωσιν σωματικὴν καὶ αἰσθητικὴν, ἀναγκαῖα ἰδίᾳ εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς μάχας, ὡς ἡ γυμναστικὴ, ἡ ἀρματι-

λασία, τὸ τόξον, ἡ πάλη, ἡ κιθάρα κ. τ. τ. Ἐκ δὲ τῶν κατ' οἶκον πρώτων τούτων τεχνικῶν ἐπαγγελματικῶν σχολῶν ἀνεπτύχθη βεβαίως κατὰ μικρὸν καὶ ἡ θεωρητικὴ (γενικὴ, ἐγκύκλιος) σχολή, ἥτοι τὸ διδασκαλεῖον τῶν ἀρχαίων, δηλαδὴ ὁ τοῦ διδασκάλου οἶκος, εἰς ἃν φοιτῶντα τὰ παῖδια (εἰς διδασκάλου φοιτᾶν) ἀπεστομάτιζον τὸν Ὀμηρον καὶ ἐδίδασκοντο τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν γραφὴν καὶ στοιχειώδεις γνῶσεις, ἀναγκαῖας εἰς τὸν πρακτικὸν βίον. Ἐκ τῶν δύο τούτων στοιχειωδῶν κατ' ἀρχὰς σχολῶν, τεχνικῆς τε καὶ θεωρητικῆς, ἐπήγασαν καὶ ἀνεπτύχθησαν κατὰ μικρὸν αἱ ἀνώτεραι τεχνικαὶ σχολαὶ τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν, τὰ γυμνάσια καὶ αἱ ἀνώτεραι θεωρητικαὶ σχολαὶ τῶν μεγάλων φιλοσόφων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἦσαν δὲ αἱ παλαιαὶ σχολαὶ κατ' ἀρχὰς πάντα ἔργα προσωπικά, ἐξαρτώμενα μόνον ἐκ τοῦ διδασκάλου· οἱ δὲ μαθηταὶ δὲν ἐλέγοντο τότε μαθηταὶ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ σχολείου, ὡς νῦν, ἀλλὰ μαθηταὶ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ διδασκάλου, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ συνήθως ἐπωνυμούμενοι. Ἐνῶ δὲ οἱ δούλοι ἐξετέλουν τὰς χειρωνακτικὰς καὶ βαναύσους τῶν τεχνῶν, οἱ ἐλεύθεροι Ἕλληνες ἐνησχολοῦντο κυρίως μόνον εἰς τὴν μὸρφωσιν τῶν ἑαυτῶν σωματικῶν καὶ ψυχῶν, ἐπιδιώκοντες ἐκείνην μὲν διὰ τῆς καλλιτεχνίας τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ πάσης ἐλευθερίου ἐνασχολήσεως καὶ ἀσκήσεως καὶ ἰδίᾳ τῆς γυμναστικῆς, κολυμβητικῆς, ἵππασίας, ὀπλιστικῆς κ. τ. τ., τὴν δὲ τῆς ψυχῆς μὸρφωσιν διὰ τῆς καλλιτεχνίας τῆς φιλοσοφίας καὶ ἰδίᾳ τῆς μουσικῆς. Γυμναστικὴ δὲ καὶ μουσικὴ ἦσαν κυρίως τὰ δύο μαθήματα, ἃ τινὰ ὑπὸ γενικωτέραν ἔννοιαν περιελάμβανον πάντα τὰ μὸρφωτήρια τοῦ τε σώματος καὶ τοῦ πνεύματος. Ἡ διφυὴς αὕτη μὸρφωσις ἀπέβλεπε καὶ εἰς διφυᾶ τινὰ σκοπὸν, οὗτινος ἀμφότερα τὰ στοιχεῖα (τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν) ἐφαντάζοντο οἱ τότε Ἕλληνες τόσον στενῶς μετ' ἀλλήλων συνδεδεμένα, συνοριστάμενα καὶ συναλληλεπιδρώντα, ὥστε καὶ συθέτως ταῦτα μὲν καλοκάγαθον, τοὺς δὲ ταύτην κεκτημένους καλοκάγαθους ὠνόμαζον, ἀπὸ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ φύσει ἀχώριστα θεωροῦντες καὶ τὸ ἀληθές, τὸ δίκαιον, τὸ δαιον καὶ τὸ πρόπον. Ἐὸ καλὸν καὶ τέλειον κατὰ τὴν μὸρφήν καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τέλειον κατὰ τὸ ἦθος ἀπετέλου τὸ διφυὲς τελικὸν τέρας τῆς μὸρφώσεως καὶ ἐκπαιδεύσεως τῆς ἐλληνίδος νεολαίας τῶν ἀρχαίων ἐκείνων χρόνων. Ἐὸ εἶδος ἄρα καὶ τὸ ἦθος, οὐχὶ δὲ ὕλη καὶ πλοῦτος, οὔτε δόξα καὶ ἰσχὺς ἦσαν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὰ ἀχώριστα ἀπ' ἀλλήλων στοιχεῖα τὰ ἀπαρτιζόντα τὸ διφυὲς τέρας τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν μὸρφώσεως. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες νὰ ἀναπτύξωσιν ἐξ ἑνὸς ἀμφοτέρωθεν τὰ στοιχεῖα ταῦτα (καλὸν καὶ ἀγαθόν, εἶδος καὶ ἦθος) τῆς διφυοῦς

μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἀληθὲς μὲν ἐστὶν ὅτι αὐτοὶ πρῶτοι πάντων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων διέγνωσαν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν διπλὴν φύσιν καὶ τὸν διπλοῦν προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἤτοι τὴν τελείωσιν αὐτοῦ καὶ τῆς περιστοιχούσης αὐτὸν φύσεως κατ' εἶδος καὶ κατ' ἦθος πρὸς προσέγγισιν εἰς τὸ θεῖον· ἀληθὲς ἐπίσης ἐστὶν ὅτι ὁ, τι ἦτο δυνατὸν νὰ πράξῃ ἡ ἀνθρωπότης διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς δυνάμεων πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ διφυοῦς τούτου σκοποῦ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς, τοῦτο κατώρθωσεν ὡς ἀντιπρόσωπος συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος πρώτη καὶ μόνη ἡ ἐλληνικὴ φυλὴ, ἥτις τὸ μὲν καλὸν (τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφήν) προήγαγε διὰ τῆς τέχνης μέχρις ἀνυπερβλήτου, τὸ δὲ ἀγαθόν, ὅπερ συνέκειτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐκ μιᾶς ὄλης τριφυίας τ. ἐ. τοῦ γενναίου, τοῦ ἀληθοῦς καὶ δικαίου, ἀνέπτυξε τοσοῦτον, ὥστε θαυμάζεται μὲν διὰ τὴν λογικὴν δεινότητα, δι' ἧς ἐξηκρίβου τὸ ἀληθές, θαυμάζεται δὲ διὰ τὰ κατορθώματα, δι' ὧν ἀπέδειξε τὸ γενναῖον αὐτῆς· ἀλλὰ κατὰ τὸ δίκαιον, τὴν χρηστότητα καὶ τὸ φιλόανθρωπον ἐν γένει, τὴν ἠθοποίησιν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἐξομοίωσιν, τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν προσέγγισιν αὐτῆς πρὸς τὸ θεῖον, εἰ καὶ πολλὰ περὶ τούτου ἐφιλοσόφησεν, ἐν τούτοις δὲν κατώρθωσεν ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ νὰ παράσχῃ καὶ ἐμπράκτως τὸν τύπον τοῦ τελείου. Ἀπεδείχθη τοῦτο ἀδύνατον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν οὐ μόνον παρὰ τῆ Ἑλληνικῆ, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῇ τῇ Ἑβραϊκῇ φυλῇ, ἥτις εἰδικῶς εἰς τὴν καλλιέργειαν ταύτης μόνον τῆς ἀρετῆς ἐπεδόθη καὶ τὴν βοήθειαν ἐξ ἀποκαλύψεως πρὸς τοῦτο καὶ μόνον ἐλάμβανεν. Διὰ τοῦτο ἀμφότεροι οἱ λαοὶ οὗτοι ἐξ ἴσου, ἢ τε Ἰουδαία καὶ ἡ Ἑλλάς, ἠσθάνθησαν ἐν τούτῳ τῷ σημείῳ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πλήρη τὴν ἑαυτῶν ἀδυναμίαν καὶ τὴν ἀνάγκην ἀμέσου θείας χειραγωγίας. Ἡ ἀνθρωπότης, πεσοῦσα ἅπαξ διὰ τὴν ἁμαρτίαν αὐτῆς καὶ ἀπομακρυνθεῖσα τοῦ Θεοῦ, δὲν ἠδύνατο πλέον ἐξ ἰδίων δυνάμεων νὰ ἀναστῇ ἠθικῶς καὶ νὰ ἀνέλθῃ ἐκ νέου εἰς τὸ ἠθικὸν ὕψος, ἐξ οὗ κατέπεσεν. Ὅ, τι ἠδυνήθη ἡ ἀνθρωπότης νὰ πράξῃ ὑπὲρ τούτου, ἐγένετο ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ἦτο ἄλλο εἰμὴ ἀτέλεια, ἀνεπάρκεια, ἀδυναμία καὶ κενὸν σπουδαιότατον ἐν τῇ ἠθικῇ μορφώσει αὐτῆς, ὅπερ ἀνθρωπίνην δύναμις καὶ φύσιν δὲν ἠδύνατο πλέον μόνη διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς δυνάμεων νὰ πληρώσῃ. Ἐδεῖ ἄρα αὐτὸς ὁ Θεὸς νὰ κατέλθῃ πρὸς τὸν ἀνθρώπον ἵνα μεταδώσῃ αὐτῷ ὅ, τι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις οὐδέ δι' αὐτῆς τῆς τελειοτέρας ἠθικῆς ἐκφάνσεως ἑαυτῆς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ τῇ Ἑβραϊκῇ φυλῇ ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ. Ἡ Ἑλλάς, ἐνόσω ἐκαλλιέργει συγχρόνως τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθόν, ἤκμαζον δὲ αἱ μεγάλαι καλλιτεχνικαὶ καὶ θεωρητικαὶ σχολαὶ αὐτῆς, ἤκμαζε

καὶ αὕτη· ἀλλ' ἀφοῦ τὸ τρωτὸν αὐτῆς, τὸ μέγιστον κενὸν τῆς κατ' ἦθος μορφώσεως, ἤρξατο νὰ γίνηται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπαισθητόν, ἀπὸ δὲ τῶν σοφιστῶν διεστράφη καὶ αὐτὴ ἡ ἔννοια τοῦ ἀγαθοῦ καὶ καλοῦ, ἤρξατο καὶ αὕτη νὰ καταπίπτῃ. Βαρῦς ἀκούεται ἔκτοτε ὁ ἀναστεναγμὸς δι' ὄλης τῆς ὑγιούς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ ταύτῃ ἠθικῇ ἀτελείᾳ, παρὰ δὲ τοῖς Ἑβραίοις φανερὰ ἐξομολόγησις, γινομένη πολλάκις ὑπὸ τῶν ἀγιωτέρων ἀνδρῶν τῆς παλαιᾶς διαθήκης, γυμνὴν κατέδειξε τὴν ἀνθρωπίνην ἠθικὴν ἀδυναμίαν· ἡ δὲ ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, παραλυσία τῶν ἠθῶν τῆς ἀνθρωπότητος περιγράφεται διὰ ζοφερωτάτων χρωμάτων. Ἀπητεῖτο ἄρα μετὰγγίσις νέου πνεύματος καὶ νέας ζωῆς εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πλάστου αὐτῆς, ἵνα αὕτη σωθῇ. Ἡ ἀνθρωπότης ἀπνύθησεν ἐν τῷ ἀγῶνι αὐτῆς, αἱ δυνάμεις αὐτῆς ἐκνητλήθησαν καὶ διὰ τοῦτο προσεδόξα νῦν τὴν σωτηρίαν αὐτῆς ταύτην μόνον ἀνωθεν. Ὅτε δὲ ἐπεφάνη αὕτη ἐν Χριστῷ, πρώτη ἡ Ἑλλάς, ἡ τὸ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἠθικὸν κενὸν μᾶλλον παντὸς ἄλλου ἔθνους συναισθανθεῖσα, πρώτη αὕτη οὐ μόνον ἐπίστευσεν εἰς τὸν Χριστὸν καὶ συνανέστη αὐτῷ ἐκ νέου, ἀλλὰ καὶ ὄλους αἰῶνας ἀφιέρωσεν εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ κατὰ Χριστὸν ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν ἠθους.

Ἀλλ' ἐνῷ ἡ ἐλληνικὴ φυλὴ ἐζήτηε διὰ τῆς κατὰ Χριστὸν μορφώσεως τοῦ ἠθους μετὰ μανίας νὰ πληρώσῃ τὸ μέγα τοῦτο κενὸν ἐν τῇ διφυεῖ αὐτῆς μορφώσει, ἐπλανήθη καὶ παρημέλησε τοσοῦτον τῆς κατ' εἶδος μορφώσεως, ὥστε ἐκπεσοῦσα εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον διέστρεψεν ἐπὶ τέλει καὶ αὐτὴν τὴν κατὰ Χριστὸν μόρφωσιν, καὶ οὕτως ἤρξατο ἐκ νέου νὰ καταπίπτῃ. Ἐνῷ ὁμοίως αὕτη ἐπίπτει, τὸ πνεῦμα αὐτῆς διὰ τῶν διδασκάλων τῆς ἀπίπτου εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἐκεῖ τοῦτο, καλῶς νῦν δεδιδραγμένον ἐκ διπλῆς πικρᾶς τοῦ παρελθόντος πείρας περὶ τῶν καρπῶν τῆς μονομεροῦς τονίσεως τοῦ ἑτέρου μόνον τῶν στοιχείων τῆς μορφώσεως, συνετέλεσε διὰ τῆς διττῆς διδασκαλίας εἰς τὴν ἐν τῇ Δύσει γένεσιν καὶ καλλιέργειαν τῆς ἀρτίας διφυοῦς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου κατ' εἶδος τε καὶ ἦθος, ἐν ᾗ ὁ χριστιανισμὸς ἀναπληροῖ νῦν τὸ ἐν τῇ ἐλληνικῇ μορφώσει κενόν, καὶ οὕτως ἡ κατ' εἶδος (τὸ καλόν) καὶ ἡ διὰ τοῦ Χριστοῦ συμπληρωθεῖσα κατ' ἦθος (τὸ ἀγαθόν) μόρφωσις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐγένετο ὁ σκοπὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν νεωτέρων πεπολιτισμένων ἔθνῶν. Ὅπως δὲ ποτε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσιν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἀμίλλῃ, τῇ ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν τοῦ βίου καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου προκαλουμένη, εἶχον μορφωθῆ αἱ μεγάλαι καλλιτεχνικαὶ καὶ θεωρη-

τικαί σχολαί, οὕτω καὶ ἐν τῇ Δύσει ἐκ τῶν αὐτῶν λόγων καὶ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἀνεγεννήθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν νῦν τὰ διάφορα εἶδη καὶ οἱ διάφοροι βαθμοὶ τῶν διαφόρων μορφωτηρίων καὶ διδασκηρίων ἰδρυμάτων, ἐν οἷς εἰδικοί διδάσκαλοι, τὸ ἔργον γονέων ἐκπληροῦντες, διδάσκουσι τὰ μέλη ἐκάστης νέας γενεᾶς τὴν γνῶσιν καὶ τὴν τέχνην (τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν) πλάττοντες αὐτὰς συγχρόνως κατ' ἤθους τε καὶ εἶδος διὰ τῆς διφυοῦς διδασκαλίας· διὰ δὲ τοῦτο βᾶδιζει ἡ ἀνθρωπότης νῦν διὰ τῆς διφυοῦς μορφώσεως ἀτφαλέστερον πρὸς τὸν προορισμὸν αὐτῆς ἢ πρότερον, ὅτε τὰ δύο στοιχεῖα τῆς μορφώσεως οὐχὶ συγχρόνως, ἀλλὰ κεχωρισμένως καὶ μονομερῶς ἐτόνιζεν ἐν μετὰ τὸ ἄλλο.

Παρά τὴν σχολήν, τὴν τε κατωτέραν καὶ ἀνωτέραν, ἥτις διεκρίθη κατὰ μικρὸν εἰς θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν καὶ ἐν ἧ μορφοῦται κατὰ τὰς ἐργασίμους ἡμέρας ἡ νεολαία τὴν κατ' ἄμφω μὲν μορφῶσιν, ἀνεπτύχθη διὰ τοῦ χρόνου καὶ ἕτερον διδασκηρίον ἰδρυμα τῆς ἀνθρωπότητος, ἐν ᾧ πρὸ πάντων αἱ πρεσβύτεραι μάλιστα ἡλικίαι τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰς ἑορτὰς μὲν τὸ πάλαι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, κατὰ τὰς ἐσπέρας δὲ τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν ἐργασίμων ἡμερῶν παρὰ τοῖς νεωτέροις μορφοῦνται τὴν κατ' ἄμφω μὲν μορφῶσιν αὐτῶν. Τὸ ἰδρυμα τοῦτο, γέννημα καὶ αὐτό, ὡσπερ καὶ ἡ διττὴ σχολὴ τῆς νεολαίας, τῶν αὐτῶν ἀναγκῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῶν οὐσιωδῶν χαρακτῆρων τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἰδία τοῦ Ὀρθοκευτικοῦ, φαίνεται ὅτι ἐστὶ καὶ αὐτὸ λίαν ἀρχαῖον, διότι συνδέεται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσι στενῶς μετὰ τῆς Ὀρθοκείας καὶ τῆς λατρείας διαφόρων θεῶν τῆς εἰδωλολατρείας· ἦν δὲ τὸ δεύτερον τοῦτο διδασκηρίον τὸ θεάτρον, ὅπερ εἶχε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσι σκοπὸν διδασκτικὸν καὶ μορφωτικὸν τοῦ λαοῦ, ὅλον καὶ ἡ μετὰ ταῦτα χριστιανικὴ ἐκκλησία, ἥτις καὶ ἀντικατέστησε κατὰ μικρὸν τὸ θεάτρον, προσλαβοῦσα τὰ ἑαυτῆς στοιχεῖα καὶ μὲν ἐξ αὐτοῦ τοῦ θεάτρου, τὰ δὲ ἐκ τῆς ἑβραϊκῆς λατρείας καὶ συναγωγῆς. Θεάτρον δὲ καὶ Ἐκκλησία, ἀμφότερα καὶ ταῦτα διδασκηρία ἰδρυματα, εἰσι μὲν παράλληλα πρὸς τὴν πρακτικὴν καὶ θεωρητικὴν σχολήν, καὶ δὴ ἡ μὲν Ἐκκλησία πρὸς τὴν θεωρητικὴν, τὸ δὲ θεάτρον πρὸς τὴν πρακτικὴν, διαφέρουσι δὲ τούτων μὲν καθότι μορφοῦσιν ἀνεξαιρέτως πᾶσαν ἡλικίαν καὶ πᾶν γένος καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτῶν καὶ δὴ κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας καὶ κατὰ τὰς ἐσπέρας τῶν ἐργασίμων ἡμερῶν, ἀλλήλων δὲ καθότι ἐν μὲν τῷ θεάτρῳ, ὡσπερ καὶ ἐν τῇ πρακτικῇ σχολῇ, ἐπικρατεῖ μᾶλλον ἡ δρᾶσις καὶ ἡ ἐνέργεια, καὶ ἐπιδιώκεται ἡ μὲν μορφῶσις τῶν θεωμένων μᾶλλον διὰ τῶν παραδειγμάτων καὶ τῶν ἔργων, ἤττον δὲ διὰ τῶν λόγων καὶ τῶν παραινήσεων,

ἐν δὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπικρατεῖ μᾶλλον ἡ θεωρητικὴ διδασκαλία καὶ ἐπιδιώκεται ἡ μὲν μορφῶσις τῶν ἐκκλησιαζομένων μᾶλλον διὰ λόγων καὶ παραινήσεων, ἤττον δὲ διὰ τῆς δρᾶσεως καὶ τῆς παραστάσεως τῶν ἔργων. Ἀμφότερα δὲ τὰ ἰδρυματα ταῦτα ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπιζητοῦσιν, ἤτοι τὴν κατ' εἶδος καὶ κατ' ἤθους μὲν μορφῶσιν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἀμφότερα λαμβάνουσιν εἰς βοήθειαν ἑαυτῶν τὴν μουσικὴν καὶ τὰς εἰκαστικὰς τέχνας, ἀλλ' ἐν μὲν τῷ θεάτρῳ ἐπικρατεῖ μᾶλλον ἡ κατ' εἶδος (τὸ καλὸν), ἐν δὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ μᾶλλον ἡ κατ' ἤθους (τὸ ἀγαθὸν) μὲν μορφῶσις.

Κατὰ δὲ τὴν διὰ χρόνου μακροῦ γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν δύο τούτων ζευγῶν τῶν διδασκηρίων, ἤτοι τῆς θεωρητικῆς καὶ τῆς πρακτικῆς σχολῆς, τοῦ θεάτρου καὶ τῆς Ἐκκλησίας, συνέζη τὸ ἀξιοσημειώτερον φαινόμενον ὅτι προηγήθη ἑκατέρου ζεύγους κυρίως τὸ πρακτικὸν διδασκηρίον καὶ εἶτα ἐξ αὐτοῦ κατὰ μικρὸν ἀνεπτύχθη ὡς ἀναπόστατον καὶ οὐσιώδες στοιχεῖον τῆς πράξεως τὸ θεωρητικὸν διδασκηρίον, καὶ δὴ ἡ μὲν θεωρητικὴ σχολὴ ἐκ τῆς τεχνικῆς, ἡ δὲ Ἐκκλησία ἐκ τοῦ θεάτρου. Ἐπιταθέντα δὲ κατὰ μικρὸν καὶ τονισθέντα διὰ μακροῦ χρόνου τὰ θεωρητικὰ ταῦτα διδασκηρία μονομερῶς μᾶλλον τῶν πρακτικῶν ἀπέπνιξαν καὶ παρηγάκωνισαν ἐκεῖνα ταῦτα, ἡ μὲν δηλαδὴ θεωρητικὴ τὴν πρακτικὴν σχολήν, ἡ δὲ Ἐκκλησία τὸ θεάτρον. Ἀφοῦ δὲ ἐκ τῆς πείρας ἀπεδείχθη ἡ μονομέρεια αὕτη τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐλλιπὴς καὶ ἐπιβλαβὴς, ἠναγκάσθησαν τὰ θεωρητικὰ διδασκηρία, ἢ τε θεωρητικὴ σχολὴ καὶ ἡ Ἐκκλησία, νὰ υἱοθετήσωσι, καλλιεργήσωσι καὶ περιποιηθῶσι ἐν τοῖς ἑαυτῶν κόλποις ἐκ νέου τὴν πρακτικὴν μὲν μορφῶσιν ἐπὶ πάλιν χρόνον, χειραφετήσωσι δὲ ἔπειτα ἐπὶ τέλει ἐντελῶς διὰ τὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ χρόνου πρὸς τὴν ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἰδρυματι διττὴν συγχρόνως μὲν μορφῶσιν τῶν νέων, εἰς ἰδρυματα ἀνεξάρτητα, αὐτοτελῆ καὶ αὐθύπαρκα, ἢ μὲν θεωρητικὴ σχολὴ τὴν πρακτικὴν, ἢ δὲ Ἐκκλησία τὸ θεάτρον. Καὶ ἡ μὲν Ἐκκλησία καὶ τὸ θεάτρον ἀνέπτυξαν ἑκάτερον ἰδίαν τέχνην καὶ διέστισαν οὕτως ἀπ' ἀλλήλων, ὥστε ὁκ λειτουργῶσι νῦν ἐς αἰεὶ κεχωρισμένα· ἀλλὰ ἂν καὶ ὁ ἐντελής χωρισμὸς τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς μορφώσεως καὶ σχολῆς κατὰ χρόνον τε καὶ χῶρον ἐγένετο ὀρθῶς καὶ ἂν πρέπει νὰ μένωσι κεχωρισμένοι αὐταὶ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, τοῦτο μένει, ὡς εἴπομεν καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ἄλυτον εἰσέτι ζήτημα· βέβαιον δὲ εἶναι τοσοῦτον μόνον ἐκ τῆς ἱστορικῆς πείρας ὅτι πρῶτον μὲν ἐν Εὐρώπῃ ἤρξαντο ποῦ καὶ ποῦ νὰ συναισθάνωνται καὶ νὰ ἀναγνωρίζωσιν ἀπὸ τινος ὅτι ἀναγκαῖον καὶ ὀρθότερόν ἐστι νὰ τελεῖται ἢ τε θεωρητικὴ καὶ ἡ πρακτικὴ μὲν μορφῶσις συγχρόνως ἀπὸ τῆς

πρώτης ηλικίας και γίνονται ἤδη πειράματα τούτου διὰ τῆς εἰσαγωγῆς στοιχειώδους χειροτεχνίας εἰς τὰ δημοτικά ἐν Ἐλβετία καὶ Βερολίῳ σχολεῖα, καὶ δεύτερον ὅτι, ὡς ἄνθρωπότης ἐτόνισε μὲν μονομερῶς καὶ ἀποκλειστικῶς τὴν μίαν, παρηγκώνισε δὲ καὶ ἠμέλησε τῆς ἐτέρας τῶν μορφώσεων καὶ σχολῶν τοῦ ἀνθρώπου, πάντοτε ἐζημιώθη ἐκ τούτου, ἀνεγνώρισε τὴν πλάνην ἑαυτῆς καὶ μετὰ μακρὰν ἀποτυχίαν ἐξετίμησε δεόντως τὸ παραμεληθὲν καὶ παραγκωνισθὲν στοιχεῖον τῆς ἀρτίου καὶ διφυοῦς μορφώσεως. Οὕτω π. χ. ἡ πρώτη φυσικὴ τεχνικὴ σχολὴ ὑπεχώρησε κατὰ μικρὸν εἰς τὴν καθαρὰν θεωρητικὴν καὶ παρηγκωνίσθη ὑπὸ ταύτης ἀπὸ τῶν Σοφιστῶν οὕτως, ὥστε σχεδὸν καὶ κατέπεσεν· ἀλλ' οἱ νεώτεροι χρόνοι μετὰ τοσοῦτους αἰῶνας ἀνεγνώρισαν τὸ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῆς πραγματικῆς καὶ πρακτικῆς διδασκαλίας προερχόμενον μονομερὲς τῆς μορφώσεως καὶ ἀπήτησαν ἐκ νέου τὴν εἰσαγωγὴν ταύτης εἰς τὴν θεωρητικὴν σχολήν, ἐπὶ τέλει δὲ καὶ τὸν πλήρη χωρισμὸν ἐκείνης ἀπὸ ταύτης εἰς ἴδιον ἴδρυμα. Καὶ ἐντεῦθεν τὰ πρακτικὰ καὶ τὰ πραγματικὰ σχολεῖα, ἅπερ κακῶς τινες ποιοῦσι ταύτιζοντες παρ' ἡμῖν, τὸ νεοσύστατον ἐν Ἀθήναις Λύκειον ποτὲ μὲν πρακτικόν, ποτὲ δὲ πραγματικὸν ὀνομάζοντες. Τοῦτο δ' αὐτὸ συνέβη καὶ μεταξὺ τοῦ θεάτρου καὶ τῆς Ἐκκλησίας· αὕτη δηλαδὴ καὶ περ πηγάσασα, ὡς εἶπομεν, ἐκ τῆς ἀρχαίας συναγωγῆς καὶ λατρείας τῶν Ἑβραίων καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου, ὡς περ ἡ θεωρητικὴ σχολὴ ἐκ τῆς πρακτικῆς, ἐν τούτοις ἐτόνισε τοσοῦτον τὴν θεωρητικὴν καὶ πνευματικὴν διδασκαλίαν, ὥστε ἀπέπνιξε καθ' ὁλοκληρίαν τὸ θεᾶτρον, ἐν ᾧ ἐπεκράτει μᾶλλον ἢ διὰ πράξεως καὶ δράσεως διδασκαλία· ἀλλ' αὕτη αὕτη ἡ ἐπίτασις τῆς μονομερείας ταύτης ἠνάγκασεν αὐτὴν μετὰ τινα χρόνον νὰ δεχθῆ μὲν καὶ νὰ καλλιεργῆ ἐν ἑαυτῇ παρὰ τὴν θεωρητικὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν δραματικὴν καὶ συμβολικὴν, νὰ ἀνακηρύξῃ δὲ καὶ ἀναγνώριση ἐπὶ τέλους ὡς ἀνεξάρτητον ἴδρυμα τὸ νεώτερον θεᾶτρον. Ἡ ἐντελής κατὰ πνίξις καὶ παραγκώνισις αὕτη τῆς πρακτικῆς μορφώσεως καὶ διδασκαλίας καὶ τῶν ἰδρυμάτων αὐτῆς (τεχνικῆς σχολῆς καὶ θεάτρου) ὑπὸ τῶν θεωρητικῶν ἰδρυμάτων (τῆς θεωρητικῆς σχολῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας) καὶ ἡ ἀναγνώρισις πάλιν καὶ ἀνίδρυσις αὐτῶν τούτων ὡς ἀναγκαίων ἀποδεικνύει τρανῶς ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ἀνεγνώρισε τὴν πλάνην αὐτῆς, εἰς ἣν ὑπέπεσε κατὰ σειρὰν διὰ τῆς μονομεροῦς καλλιεργείας τῆς μιᾶς τῶν μορφώσεων καὶ τῆς παραμελήσεως τῆς ἐτέρας, καὶ οὕτως ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἀμφοτέρωθεν τὰ στοιχεῖα τῆς διττῆς μορφώσεως καὶ ἀμφοτέρωθεν τὰ εἶδη τῶν μορφωτηρίων ἰδρυμάτων, σχολὴ θεωρητικὴ καὶ σχολὴ πρακτικὴ, Ἐκκλησία καὶ

θεᾶτρον, ἀπέκτησαν ἕκαστον τὴν πλήρη αὐτοπαρξίαν καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ λειτουργίαν. Καὶ ἤδη ἡ τετρὰς αὕτη τῶν μορφωτηρίων μετὰ τῶν βοηθητικῶν αὐτῶν εἰσι τὰ ἰδρύματα, ἐν οἷς ἡ χριστιανικὴ ἀνθρωπότης μορφοῦται τὴν διττὴν μόρφωσιν θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς, πνευματικῶς τε καὶ σωματικῶς. Οὐδέποτε δὲ ἄλλοτε ἡ ἀνθρωπότης κατώρθωσε νὰ συνδέσῃ καὶ θέσῃ εἰς σύγχρονον ἐνέργειαν τὴν τε θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν μόρφωσιν καὶ τὴν διττὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὅσον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς κλασικῆς ἐποχῆς αὐτῆς, καὶ ἰδίᾳ σήμερον παρὰ τοῖς πεπολιτισμέναις λαοῖς τῆς Εὐρώπης, οἵτινες ὀφείλουσι τὴν ἀναγέννησιν ἀμφοτέρων τῶν ζευγῶν τῶν ἰδρυμάτων τῆς διττῆς μορφώσεως καὶ τὴν σύγχρονον αὐτῶν λειτουργίαν εἰς τὴν μελέτην τοῦ κλασικοῦ καὶ χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οὕτω νῦν ἡ ἀνθρωπότης μετὰ τὰ ἄκρα καὶ τὰς μονομερείας, εἰς ἃς κατὰ διαδοχὴν ἐπὶ αἰῶνας ἐπλανήθη, κατέληξε πάλιν εἰς τὸ μέσον, ὅπερ, συνδέον ἀμφοτέρωθεν τὰ ἄκρα, θεωρίαν καὶ πράξιν, ἐν δικαίῳ μέτρῳ καὶ διφυῆς ὄν, συμφωνεῖ πληρέστατα τῇ διφυεῖ οὐσίᾳ, τῇ διφυεῖ ἐνεργείᾳ καὶ τῇ διφυεῖ προορισμῷ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν δὲ φρόνιμα τῶν ἐθνῶν, τὰ φιλοσοφοῦντα ἐν τῇ διοργανώσει καὶ διευθύνσει τῆς ἑαυτῶν ἐκπαιδεύσεως καὶ μορφώσεως, οὐδέποτε διατρέχουσι πλέον τὸν κίνδυνον νὰ ὑποπέσωσι καὶ πάλιν ἐξ ἀγνοίας καὶ ἀπειρίας εἰς τὰ ἄκρα, ἀλλὰ βαίνουσι καλλιεργοῦντα, συμπληροῦντα καὶ τελειοῦντα τὴν διφυῆ μόρφωσιν, τὴν διφυῆ διδασκαλίαν καὶ τὰ διφυῆ διδακτήρια αὐτῶν.

Ἐκτὸς δὲ τῶν τεσσάρων τούτων μεγάλων διδακτηρίων τῆς πεπολιτισμένης ἀνθρωπότητος ἀνεπτύχθησαν ἐν τῷ βίῳ αὐτῆς καὶ τέσσαρα ἄλλα μορφωτήρια ἰδρύματα αὐτῆς τάδε: ἡ λέσχῃ, τὸ ἀναγνώστηριον, τὸ ᾠδεῖον καὶ τὸ γυμναστήριον, ἐν οἷς καλλιεργεῖται ἐπίσης ἡ κατ' εἶδος (τὸ καλὸν) καὶ ἡ κατ' ἥθος (τὸ ἀγαθόν) μόρφωσις· καὶ ἡ μὲν λέσχῃ, ἐν ᾗ οἱ βουλόμενοι ἀκούουσι παρ' ἄλλων ἀναγινωσκόμενα ἢ ἀπαγγελλόμενα διάφορα θέματα περὶ διαφόρων ἀντικειμένων, μορφοῦντα τὸ ἥθος καὶ τὸν νοῦν, ἀναλογεῖ πρὸς τὴν θεωρητικὴν σχολήν· τὸ δὲ γυμναστήριον, ἐν ᾧ ἐπικρατεῖ μᾶλλον ἢ μόρφωσις τοῦ σώματος, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν πρακτικὴν σχολήν, καὶ τὸ ᾠδεῖον, ἐν ᾧ ἐπικρατεῖ ἡ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν συναισθημάτων μόρφωσις, στοχάζονται μᾶλλον τῆς κατ' εἶδος (τοῦ καλοῦ) μορφώσεως. Τὸ δὲ ἀναγνώστηριον καθίσταται σὺν τῷ χρόνῳ μετὰ τὴν σχολὴν ἐν τῶν σπουδαιότερων διδακτηρίων τῆς ἀνθρωπότητος, ἐν ᾧ διδάσκαλοι μὲν εἰσι τὰ βιβλία καὶ πάντα τὰ δημοσιευόμενα, μαθηταὶ δὲ οἱ ἀναγνώσται αὐτῶν, Ἡ ἐφήμερος μάλιστα δημοσιογραφία κατήντησε πλέον ὁ ἐφήμερος πνευματικὸς

ἄρτος τῶν ἀνθρώπων, τοῦ ὁποίου ἡ θεὰ μὲν ἐστὶν ἱκανή, ὡς περ ἡ τοῦ ἄρτου τὸν λιμώττοντα, νὰ ἐλκῆ τὸν ἀναγνώστην καὶ νὰ ἐξεγείρῃ ἐν αὐτῷ τοσοῦτον τὴν περιέργειαν καὶ τὴν πνευματικὴν πείναν αὐτοῦ, ὥστε οὗτος νὰ ἐπιμένη πολλάκις ἵνα καταβροχθίσῃ πρῶτον διὰ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἀνευ ἀναβολῆς ἀπλήστως καὶ λαιμάργως τὴν ἐφημερίδα πρὶν ἢ πληρώσῃ τὸν δεινῶς πεινῶντα καὶ βοῶντα στόμαχον αὐτοῦ. Οὐδὲν δὲ ἄλλο διδασκῆριον μέσον ἀπέβη τόσο ἐυθιγόν, κοινὸν καὶ πρόχειρον, ἀλλ' ἅμα καὶ τόσο ἐπιβλητικὸν καὶ ἐπιδραστικόν, ὅσον ἡ ἐφημερὸς δημοσιογραφία, ἣτις κατέστη πλέον δύναμις, ἣν αἰσθάνονται οὐ μόνον οἱ πτωχότατοι τῶν καλυβῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἰσχυρότατοι τῶν μεγάρων μεθ' ὅλην τὴν πρὸς τοὺς δημοσιογράφους περιφρόνησιν αὐτῶν. Ἐκάστη ἀρτία οἰκογένεια τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἰδίᾳ δὲ ἡ προτεσταντικὴ ἔχει τὸ ἑαυτῆς ἀναγνωστῆριον συνιστάμενον ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, τοῦ Θρησκευτικοῦ ὑμνολογίου, τοῦ προσευχηταρίου, ἐνδὲ τῶν δημοδῶν καὶ ἐθνικωτέρων περιοδικῶν, μιᾶς καλῆς Θρησκευτικῆς καὶ ἐτέρας ἐθνικῆς ἐφημερίδος, μιᾶς εἰκονοστολίγου ἱερᾶς ἱστορίας, μιᾶς ὁμοίας τοῦ ἑαυτῆς ἔθνους, καὶ μιᾶς ὁμοίας τοῦ Λουθήρου καὶ τῆς διαμαρτυρήσεως καὶ ἐκ β — 10 τοῦλάχιστον ἄλλων βιβλίων ἐκ τῶν δημοδεστέρων καὶ ἐθνικωτέρων πεζῶν καὶ ποιητῶν. Ἐὰν βιβλία ταῦτα δὲν μένουσιν ἐκεῖ ἀργά, οὔτε στολιζοῦσι χρυσοδεμένα τὴν βιβλιοθήκην τῆς αἰθούσης πρὸς ἐπίδειξιν, ἀλλ' ἐκ μὲν τῶν Θρησκευτικῶν ἀναγινώσκουσι, ψάλλουσι καὶ προσεύχονται οἱ γονεῖς μετὰ τῶν τέκνων καὶ τῶν οἰκετῶν καθ' ἑκάστην πρωΐαν, τῶν δὲ ἄλλων γίνεται χρῆσις συχνὴ ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας πρὸς ἀμοιβαίαν διδασκαλίαν. Ἐκτὸς τούτων ἕκαστος ἄριστος πολίτης ἐκεῖ λαμβάνει τακτικῶς καὶ μελετᾷ προσεκτικῶς μίαν εἰδικὴν ἐφημερίδα ἢ ἐν εἰδικὸν περιοδικόν, ὅπερ εἰδικῶς ἐξετάζει καὶ παρακολουθεῖ τὴν πρόοδον τῆς τέχνης ἢ τοῦ λειτουργήματος, ὅπερ αὐτὸς μετέρχεται, ἵνα διὰ τῆς μελέτης τούτου καθίσταται αἰ κρείττων ἑαυτοῦ. Ἐκτὸς δὲ τοῦ μικροῦ τούτου οἰκογενειακοῦ ἀναγνωστῆριου ὑπάρχουσι καὶ κοινὰ, εἴτε ἐν καφενεῖαις καὶ λέσχαις, ἰδίᾳ δι' ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ, εἴτε ὡς ἰδρύματα συλλόγων καὶ ἀδελφότητων πρὸς χρῆσιν τῶν μελῶν αὐτῶν καὶ πάντων τῶν βουλομένων. Οἱ δὲ δημοδιδάσκαλοι ἐν Γερμανίᾳ ἀποτελοῦσι κατὰ περιφέρειας συλλόγους τοπικούς, οἵτινες διὰ κοινοῦ ἐργαίου τῶν μελῶν αὐτῶν ἐγγράφονται συνδρομηταὶ εἰς τὰ κάλλιστα τῶν παιδαγωγικῶν περιοδικῶν, ἅπερ, πεμπόμενα εἰς τὴν ἔδραν ἑκάστου διδασκαλικοῦ συλλόγου, ἀποστέλλονται ὑπὸ τούτου πρὸς κυκλοφορίαν καὶ ἀνάγνωσιν

κατὰ σειράν ὠρισμένην ἀπὸ μέλους πρὸς μέλος καὶ ἐντὸς ὠρισμένου χρόνου ἐπιστρέφονται πάλιν εἰς τὴν κοινὴν βιβλιοθήκην τῆς κεντρικῆς ἑδρας τοῦ συλλόγου, καὶ οὕτω δύναται ἕκαστος διδάσκαλος διὰ συνδρομῆς ὀλιγοδράχμου ν' ἀναγινώσκῃ πλεῖστα εἰδικὰ δημοσιεύματα περὶ τῆς σχολῆς. Οὕτω δὲ μορφοῦνται ἐκεῖ καὶ τελειοποιῦνται τὰ τε ἐπαγγέλματα καὶ λειτουργήματα καὶ οἱ ταῦτα μετερχόμενοι. Ἐὰν ἀναγνωστῆρια μετὰ τῶν βιβλιοθηκῶν αὐτῶν θεωροῦνται σήμερον δικαίως μετὰ τὴν σχολὴν ἐν τῶν ἀναγκαιοτέρων καὶ σπουδαιοτέρων μορφωτηρίων ἰδρυμάτων τῆς ἀνθρωπότητος. Ἢ δὲ δημοσιογραφία ἐν γένει κατέστη ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ὁ ἰσχυρότερος μοχλὸς τῆς προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· πάνυ δὲ καλῶς περιγράφεται ἡ δύναμις αὐτῆς ἐν ἄρθρῳ τινὶ τῆς ἐφημερίδος Ἀκροπόλεως ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 2,154 φύλλῳ αὐτῆς, δοθείσης ἀφορμῆς πρὸς τοῦτο ἀπὸ τοῦ μέλλοντος προσεχῶς ἐν Μονάχῳ νὰ γείνη συνεδρίον τῶν δημοσιογράφων, διὰ τῶν ἑξῆς:

α' Ο τύπος ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν κατέστη ἡ μεγάλη κινητήριος δύναμις τοῦ πολιτισμοῦ, αἱ δὲ ὑπηρεσίαι, ἃς προσφέρει εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν πολιτείαν, εἰσὶ πολύτιμοι. Εἰς τοῦτον κυρίως ὀφείλεται ἡ μεγάλη πνευματικὴ ἀνάπτυξις, ἡ διασπορὰ ἀπέριων γνώσεων εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας καὶ οὐχὶ ὀλίγην σημασίαν ἔσχεν εἰς τὴν ἐμπορικὴν, βιομηχανικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἀνάπτυξιν. Ὅτι ἄλλοτε ἦτο ἄγνωστον εἰς τὸν πολὺν κόσμον, ἐν τε τῇ κοινωνικῇ καὶ ἐπιστημονικῇ κινήσει, σήμερον διὰ τοῦ τύπου καθίσταται δημῶδες. Πᾶσα ἀνακάλυψις, πᾶσα προοδευτικὴ κίνησις αὐτοστιγμὴ καθίσταται γνωστὴ εἰς τὰ ἑκατομμύρια τῶν ἀναγνωστῶν του· ἐξ αὐτοῦ δίδεται ἡ ὠθησις εἰς τὰ ἐμπρὸς, οὕτω δὲ ἐργαζόμενος ὁ τύπος ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τῶν οὐσιωδεστέρων βάσεων τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς προόδου. Ἢ ἐργασία τοῦ ὑπῆρξεν ἐξόχως κοινωφελῆς. Κολοσσαία ἐργασία, ἣν ἐνεργεῖ καθ' ἑκάστην, σημειῶνων τοὺς σταθμοὺς τῆς προόδου, κολοσσαία ἐργασία διδασκαλίας τῶν λαῶν, κολοσσαία ἐργασία τῆς ἀποταμιεύσεως τῆς ὕλης τοῦ ἱστορικοῦ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐργασία καὶ πρόοδος διηνεκῆς ὑπῆρξεν ἡ ἱστορία τοῦ περιοδικοῦ τύπου. Ὑπὸ τοιαύτας ἀρχὰς ἤρξατο καλλιεργούμενος ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ κατ' ἀρχὰς, καὶ μετὰ τὰς ἀρχὰς ταύτας προώδευσεν, ἐγενικεύθη καὶ ἐγένετο ὁ μέγιστος καὶ κυριωδέστερος παράγων τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ.

β' Ἐν Ἑλλάδι ὁ τύπος κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη προώδευσεν ἱκανῶς, καὶ ἐκτῆσάτο τὴν ἐμπρέπουσαν αὐτῷ θέσιν ἐν τῷ εὐρωπαϊκῷ τύπῳ. Κυρίως δὲ παρ' ἡμῶν ἡ πρόοδος αὕτη τοῦ τύπου ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν, καθ' ὅσον

οὗτος παρ' ἡμῖν εἶναι τὸ μόνον μέσον, δι' οὗ ἔρχονται εἰς ἐπικοινωνίαν οἱ Ἕλληνας πρὸς τὸν Εὐρωπαϊκὸν κόσμον. Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἐν Ἑλλάδι μόνον αἱ ἐφημερίδες ἀναγινώσκονται, καθ' ὅσον δὲν ἐμορφώθη εἰσέτι παρ' ἡμῖν εὐρεία τάξις ἀναγνωστῶν. Ὀλίγοι εἰσὶν οἱ ἀναγινώσκοντες βιβλία, οἱ δὲ ταλαίπωροι συγγραφεῖς, οἷου δήποτε βιβλίου, ἔχι μόνον δὲν κερδαίνουσι τι ἐκ τῆς πνευματικῆς αὐτῶν ἐργασίας, ἀλλὰ μήτε κατορθοῦν νὰ καλύψωσι τὰς δαπάνας διὰ τὴν ἐκδοσὶν τῶν βιβλίων τῶν τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι τόσῳ μᾶλλον περιέργον, καθ' ὅσον ἡ παντελῆς ἔλλειψις ἐν ταῖς ἐπαρχαῖς διασκεδάσεων, φυσικὸν ἦτο νὰ εὕρισκῃ τὴν τάξιν τῶν ἀναγνωστῶν, ἡ δὲ ἀνάγνωσις νὰ ἀποτελῇ τὴν οὐσιωδέστεραν ἀπόλαυσιν ἐν τούτοις οἱ ἀναγνώσται βιβλίων δὲν εἶναι πολλοὶ ἐν Ἑλλάδι, ἀπομένουσι δὲ μόνον οἱ ἀναγνώσται τοῦ περιοδικοῦ τύπου, ὅστις πράγματι ἀναγινώσκεται μόνον ἐν Ἑλλάδι. Ἡ τελευταία δὲ ἐξάπλωσις αὐτοῦ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἀριθμουμένη πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, παρέχει πλήρη τὴν πεποίθησιν ὅτι παρ' ἡμῖν, ὅπως καὶ ἐν Εὐρώπῃ, ὁ τύπος θέλει προοδεύσει, διότι εἰσέτι δὲν ἀπηλλάγη ὁλοτελῶς κακῶν τινῶν ἔξεων, ὧν ἦτο μεστὸς ἐν παρελθούσαις ἐποχαῖς. Ἡ ἡμετέρα κοινωνία κατενόησε κάλλιστα τὸν σκοπὸν τοῦ τύπου καὶ παρέσχεν ἀφθονὸν τὴν ὑποστήριξιν πρὸς τὰ φύλλα τὰ σεβόμενα ἑαυτὰ καὶ τὴν κοινωνίαν.

Ἀληθῆ μὲν ταῦτα πάντα, ὅσα περὶ τῆς μορφωτικῆς ἐπιρροῆς καὶ δυνάμεως τοῦ τύπου λέγει ὁ συντάκτης τοῦ ἀρθροῦ τούτου, ἀληθὲς δὲ ὅτι καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἤρξατο νὰ κατανοῇ κάλλιστα τὸν σκοπὸν τοῦ τύπου· ἀλλ' ἂν ἡ κοινωνία ὑποστηρίξῃ μόνον τὰ φύλλα τὰ σεβόμενα αὐτὴν καὶ ἑαυτὰ, ἂν καθόλου ἡ ἑλληνικὴ δημοσιογραφία, ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ ὑψωθῇ αὐτὴ μόνη ἐν Ἑλλάδι ὑπεράνω πάντων τῶν ἄλλων ἠθικῶν συντελεστῶν τῆς ἐθνικῆς μορφώσεως εἰς ἀπόλυτον διδάσκαλον, κατώρθωσε νὰ γείνῃ αὐτὴ πρῶτον καὶ ὁ ἀληθὲς μορφωτὴς καὶ ὁ ἀσφαλὲς παιδαγωγὸς ταύτης, ἂν σέβηται πράγματι ἑαυτὴν καὶ τὴν κοινωνίαν, ἂν αὐτὴ βαθύτερον τῶν ἄλλων ἠθικῶν συντελεστῶν συναισθάνεται τὴν θείαν ἀποστολὴν αὐτῆς γενικὴν τε καὶ εἰδικὴν, καὶ ἂν ἐν γένει ἡ ὠφέλεια, ἣν ἡ δημοσιογραφία προὔξενησεν ἢ δύναται νὰ προξενήσῃ παρ' ἡμῖν εἶναι μείζων τῆς ζημίας καὶ βλάβης, ἣν ἐπήνεγκε καὶ δύναται νὰ ἐπενέγκῃ ἔτι καὶ ἐν τῇ μέλλοντι, καὶ ἂν οἱ ἐπιδιδόμενοι εἰς τὸ δημοσιογραφικὸν στάδιον, οἱ πανεθνικοὶ οὗτοι δημόσιοι διδάσκαλοι, ὑψῶνται πάντες ὑπεράνω τῶν ἀτομικῶν παθῶν καὶ ἐλαύνονται πρὸς τὴν δημοσιογραφίαν μᾶλλον ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῶν καὶ τῆς βαθείας συναισθήσεως τῆς σημασίας αὐτῆς ἢ ὑπὸ τῆς τύχης, τῆς πολιτικομανίας καὶ τῆς

πείνας, ἐφ' ἣ ἀσπλάγγως χλευάζουσιν αὐτοὶ τοὺς ἐν τῇ σχολῇ ἀφ' ἑδρας διδασκάλους ἐπιγράφοντες μεγάλοις γράμμασι τὴν ἀγγελίαν, τὴν περὶ συρροῆς αὐτῶν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς παιδείας πρὸς αἴτησιν θέσεως καὶ μεταθέσεως καθ' ἕκαστον θέρος, διὰ τοῦ δυσωνύμου «τὸ δασκαλοκάζαρον», θέλοντες βεβαίως διὰ τούτου νὰ ὑπαινηθῶσιν εὐφυῶς τὸ γαιδαροπάζαρον, ταῦτα πάντα δυστυχῶς καὶ τόσα ἄλλα ὅμοια τούτοις ἀποτελοῦσι ζήτημα ἀκανθῶδες, οὔτινος τὴν λύσιν οὐδεὶς δύναται νὰ ἀποτολήσῃ χωρὶς νὰ κινδυνεύσῃ νὰ γείνῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς διηνεκοῦς δημοσίας χλεύης, ἣν οὐκ ὀλίγοι τῶν παρ' ἡμῖν δημοσιογραφούντων ὡς ἔργον ἀτιμωρητὴ μετέρχονται.

Τὸ βέβαιον εἶναι τοῦτο μόνον ὅτι ἡ ἑλληνικὴ δημοσιογραφικὴ ἔχει νὰ ἐκπληρώσῃ ἀλλοίαν ἀποστολὴν ἢ ἡ εὐρωπαϊκὴ, ἡ ὑπὸ Ἑβραίων, τῶν τὴν ὕλην ὡς σκοπὸν τοῦ βίου θεμένων, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐμπνεομένη καὶ διευθυνομένη, καὶ τοῦτο ἀνάγκη νὰ νοηθῇ καλῶς καὶ αἰεὶ βαθύτερον ὑπὸ τῶν ἐπιχειρούντων τὴν μόρφωσιν τοῦ ἔθνους διὰ τῆς δημοσιογραφίας.

Ἐκτὸς δὲ τῶν διδακτηρίων τούτων ὡς μορφωτήρια θεωρητέον καὶ τὰ ἑξῆς.

1) Τοὺς στρατῶνας, ἐν οἷς ἡ ἀκμαία νεολαία ἐκπαιδεύεται καὶ μορφοῦται σωματικῶς τε καὶ πνευματικῶς.

Ἐν Γερμανίᾳ στρατιῶται καὶ ἀξιωματικοὶ ἀπὸ τοῦ κατωτάτου μέχρι τοῦ Μόλτκε δὲν χάνουσι τὸν καιρὸν στρέφοντες τὸν μύστακα καὶ κροτοῦντες τὰ ξίφη ἐπὶ τῶν λιθοστρώτων, ἵνα ἐξεγείρωσι τὴν προσοχὴν ἐκ τῶν παραθύρων καὶ τῶν ἐξωστῶν, οὐδὲ μεταβαίνουσιν ἀπὸ πλατείας εἰς πλατείαν ὡς ἄβραι κυρία ἐπὶ τῶν λεωφορείων τοῦ τροχιοδρόμου φειδόμενοι τῶν ποδῶν, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀναγκαίους τῶν δρόμων ποιοῦνται ἥσυχοι πεζῆ καὶ σπουδῆ ὡς ἐπὶ σκοπὸν, ἐν δὲ τοῖς στρατῶσι καὶ κατ' οἶκον ἐγκύπτουσιν εἰς τὴν μελέτην καὶ τὰς ἀσκήσεις, ἐπιδιώκοντες τὴν εἰδικὴν ἑαυτῶν τελειοποίησιν ὡς στρατιωτῶν καὶ φυλάκων τῆς πατρίδος, ἵνα ἀναδειχθῶσιν ἐν ἀνάγκῃ σωτῆρες πρόμαχοι αὐτῆς.

2) Τὴν ἐσπερινὴν σχολὴν, ἐν ἣ τὰ παιδία μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς δημοτικῆς σχολῆς ἀποφοίτησιν καὶ τὴν ἐπίδοσιν εἰς τὰς τέχνας συμπληροῦσι καὶ τελειοποιῶσι κατὰ τὰς ἐσπέρας τὴν τε θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν μόρφωσιν αὐτῶν.

3) Τὴν σχολὴν τῶν στοιχειωδῶν χειροτεχνιῶν, ἣτις νῦν συνιστᾶται ἐν Βερολίνῳ καὶ ἰδίᾳ ἐν Ἑλβετίᾳ, καὶ ἐν ἣ τὰ παιδία τῆς δημοτικῆς σχολῆς ἀσχολοῦνται καθ' ὥρας ὠρισμένας ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τεχνοδιδασκάλων εἰς

τὴν ἀσκησιν τῶν γενικῶν καὶ ἐγκυκλίων στοιχειωδῶν χειροτεχνιῶν τῶν ἀναγκαιοτάτων εἰς τὴν μετὰ ταῦτα μάθησιν πάσης τέχνης.

1) Τὴν φυλακὴν, ἥτις ἐν Εὐρώπῃ μεταβάλλεται καὶ αὐτὴ κατὰ μικρὸν εἰς διδασκῆριον καὶ μορρωτήριον τῶν πεφυλακισμένων θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν, ἐνῶ αὐτὴ παρ' ἡμῶν χρησιμεύει ὡς διδασκαλεῖον πρὸς μείζονα ἐξαχρεῶσιν αὐτῶν.

5) Τὸ ὀφθαλμοτροφεῖον.

6) Τὴν σχολὴν τῶν κωφαλάλων.

7) Τὴν σχολὴν τῶν τυφλῶν.

8) Τὸ ἄσυλον τῶν ἐγκαταλελειμμένων παιδίων.

9) Τὸ σωφρονιστήριον τῶν ἀναγῶγων παιδίων.

10) Τὴν σχολὴν τῶν μωρῶν, τῶν βλακῶν καὶ τῶν ἐλλειψίν τινα πασχόντων κατὰ τὰς διανοητικὰς δυνάμεις παιδίων. Idiolen-ἢ-Schwachsinnigen-Anstalt.

11) Τὸ νοσοκομεῖον, ἐν ᾧ οἱ ἀσθενεῖς οὐ μόνον τὸ σῶμα περιθάλπονται, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν καθαρίζονται καὶ τὸ ἦθος ἐξημεροῦνται, καὶ

12) Τὸ ἐργαστήριον τῶν ἀπῶρων.

Ἐν ἅπασιν σχεδὸν τοῖς τεχνητοῖς τούτοις μορρωτηρίοις ἐπιδιώκεται νῦν συγχρόνως ἡ διττὴ μόρφωσις, δηλαδή οὐ μόνον ἡ τε θεωρητικὴ καὶ ἠθικὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ πρακτικὴ καὶ τεχνικὴ.

Ἐκτὸς δὲ τῶν τεχνητῶν τούτων πάντων διδασκῆριων, ὑπάρχουσι καὶ ἕτερα τρία φυσικὰ μᾶλλον διδασκῆρια τῆς ἀνθρωπότητος, ἧτοι 1) ἡ φύσις, 2) ἡ οἰκογένεια καὶ 3) τὸ μεσοχώριον, ἅπερ εἰσὶ τὰ φυσικὰ μορρωτήρια ἰδρύματα τοῦ κατὰ κῶμας ἢ τοῦ ἀγροτικοῦ κυρίως λαοῦ· καὶ δὴ ἡ μὲν φύσις, οὕτω ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος διανεκὴς διδάσκαλος παντὸς ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐστὶ μάλιστα ὁ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλος, αὐτὴ δὲ καὶ τὸ σχολεῖον καὶ τὸ βιβλίον τῶν χωρικῶν, οἵτινες ὡς ἐκ τῶν ἐπαγγελμάτων αὐτῶν, ἰδίᾳ δὲ τοῦ γεωργικοῦ, τοῦ ποιμενικοῦ καὶ τοῦ ἀλιευτικοῦ συνδέονται στενότερον μετὰ τῆς ζώσης φύσεως ἢ πάντες οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Πάν δὲ ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ φύσει καὶ ἀμέσως ἐκ τῆς φύσεως διὰ τῶν αἰσθήσεων, τῶν ἀντιλήψεων καὶ τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ διδάσκεται, τοῦτό ἐστι καὶ ἡ βεβαιότερα καὶ ἀσφαλεστέρα γνῶσις αὐτοῦ ἢ ἐπικυρουμένη καὶ ἐπιβεβαιουμένη ὑπὸ τῆς καθημερινῆς ἐπαναληπτικῆς πείρας τοῦ βίου. Ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ καὶ ζώσῃ σχολῇ τῆς φύσεως οὐκ ἠδύνατο ἡ ἀνθρωπότης καὶ πάλιν, ἂν θ' ἀπώλετο ποτε ἢ ὑπ' αὐτῆς ἐκ ταύ-

τῆς μέχρι τοῦδε ἀποθησαυρισθεῖσα ἀνθρωπίνῃ γνῶσις, νὰ συναγάγῃ καὶ πάλιν ταύτην διὰ τοσοῦτου χρόνου, ὅσος παρήλλοι μέχρι σήμερον ἀπὸ τῆς ἐμφάνσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ μετὰ τοσαύτας δοκιμασίας, ὅσας οὗτος ὑπέστη καὶ ὑφίσταται ἔτι καὶ νῦν πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῆς.

Ἡ δὲ οἰκογένειά ἐστὶν ἡ δευτέρα φυσικὴ σχολὴ τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὴν φύσιν· ἐν ταύτῃ δὲ μορφοῦται καὶ διδάσκεται ὁ ἄνθρωπος ὡς τέκνον αὐτῆς κατὰ τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν αὐτοῦ ὑπὸ διαφόρων εἰδικῶν φυσικῶν διδασκάλων τοὺς διαφόρους κλάδους καὶ τὰ διάφορα συστήματα τῆς στοιχειώδους ἀνθρωπίνης γνώσεως, καὶ δὴ ἡ μὲν μήτηρ θηλάζουσα, καθαρίζουσα, ἐκδύουσα, ἐνδύουσα, ἀποκοιμίζουσα ἢ διασκεδάζουσα τὸ μικρὸν αὐτῆς νήπιον θέλγει μὲν διὰ τῶν νανουρισμάτων καὶ τῶν ἀτματίων τὴν ἀκοὴν αὐτοῦ, ἐθίζει δὲ τὰ ὦτα αὐτοῦ εἰς τοὺς ἤχους καὶ τοὺς τόνους τῆς μητρικῆς γλώσσης καὶ οἰκειοποιεῖ αὐτῷ τὰ πρῶτα ἀπλούστατα ὀνόματα τῶν ἀμέσως περιστοιχοῦντων καὶ ἐνδιαφερόντων αὐτὸ ἀντικειμένων. Ἡ δὲ μᾶμμη διηγέται εἰς τὰ μικρὰ παιδία μετὰ χάριτος, εὐφραδειας καὶ ὀρησκειτικῆς εὐλαθείας τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν πατέρων κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ὀρησκείας καὶ τῆς πατρίδος· ὁ δὲ πρὸς πατὸς θεῖος ἔχει τὴν μανίαν νὰ διηγῆται εἰς τὰ παιδία παραμύθια, ἐν οἷς οὐ μόνον τὰ ζῶα ὑπὸ ὀνόματα ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ λοιπὴ ἀψυχὸς φύσις ζῶσα κινεῖται, δρᾷ, σκέπτεται καὶ λαλεῖ. Ὁ δὲ πρὸς πατὸς πάππος ἐξηγεῖ τοῖς μικροῖς ἐγγόνις αὐτοῦ τὴν σημασίαν τῶν κυριακῶν καὶ ἑορτῶν, ὀδηγεῖ αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐπιμελεῖται τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὀρησκειτικῆς μορφώσεως αὐτῶν κατὰ τὴν πάτριον πίστιν, διδάσκων αὐτοῖς πρῶτος τὸ Χριστὸς ἀνέστη, τὸ Ἄγιος ὁ Θεός, τὸ Δόξα Πατρὶ, τὸ Βασιλεῦ Οὐράνιε, τὸ Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ τὸ Πάτερ ἡμῶν. Ἡ δὲ μήτηρ, βράπτουσα, πλύνουσα, σαροῦσα ἢ πλέκουσα καὶ ζυμοῦσα τὸν ἄρτον ἢ πλάττουσα τὴν πῆτταν καὶ τὰ κουλούρια, δίδει καὶ τῷ θυγατρῷ αὐτῆς βελόνην, σάρωθρον καὶ ζύμην ἵνα παῖζον μιμῆται αὐτὴν κατὰ τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν φιλοπονίαν. Ἄλλος δὲ τις τοῦ οἴκου τέρπεται ὡς παιδίον διδάσκων μὲν εἰς τὰ μικρὰ παιδία τὴν ὀρθὴν σκέψιν καὶ τὴν καθαρὰν προφορὰν τῆς γλώσσης δι' αἰνιγματωδῶν καὶ δυσπροφέρτων λέξεων καὶ φράσεων, εἰσάγων δὲ αὐτὰ εἰς τοὺς πρώτους ἀριθμοὺς καὶ τὰς πρώτας ἀριθμητικὰς πράξεις διὰ διαφόρων παιδίων λίαν τερπνῶν, οἷα ἡ ἀνάρριψις σφαιρῶν ἢ ὀπωρῶν καὶ τὰ μόνὰ ἢ ζυγὰ (λεπτοκάρυα ἢ ἄλλοι μικροὶ καρποὶ κρυπτόμενοι ἐντὸς τῶν χειρῶν). Ἡ πρεσβυτέρα ἀδελφὴ διὰ τοῦ ἄσματος αὐτῆς τέρπει τὸν μικρὸν ἀδελφόν, κεντοῦσα οὕτω ἐν αὐτῇ τὸ ἠθικὸν χάρισμα. Ὁ δὲ πρεσβύτερος ἀδελ-

φως ὅτε μὲν χαράττει διὰ στύλου ἐπὶ τῆς ἄρμου ἢ τῶν πλακῶν τῆς ἄλλουρος διάφορα σχήματα, γράμματα καὶ ζῆα, ὅτε δὲ ἄλλοι, χορεύει, σκιρτᾷ, ἰππεύει ἐπὶ ἔξυλου καὶ πιεῖται διαφόρους ἄλλας γυμναστικὰς ἀσκήσεις, ἄτινα πάντα σπεύδει ν' ἀπομιμῆται καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ κατόπιν αὐτοῦ καὶ ὁ μικρότερος ἀδελφός· καὶ ὁ πατήρ παραλαμβάνων τὸν μικρὸν υἱὸν βραδύτερον ἐπὶ τὰ ἔξω τοῦ οἴκου ἔργα διδάσκει καὶ εἰσάγει αὐτὸν εἰς τὸ πατρῷον ἐπάγγελμα καὶ τὴν οἰκονομίαν.

Εἰς τὴν σχολὴν δὲ τῆς οἰκογενείας πρέπει δικαίως νὰ κατατάξωμεν καὶ τὰς μορφωτικὰς ἐκείνας ποικίλας παιδείας, ἃς τὰ μικρὰ παιδία πολλῶν γειτονικῶν οἰκογενειῶν συνεργόμενα ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν ὑπαίθρῳ παίζουσιν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ πρεσβυτέρου ἐξ αὐτῶν, ἢ ἐκλέγουσιν ἀρχηγόν, ἀπομιμούμενα πάντα τὰ ἔργα καὶ τὰς ἐνασχολήσεις τῶν μεγάλων μετὰ σοβαρότητα ἀνδρικῆς, ὕπερ καὶ τοῦτο λίαν μορφωτικὸν αὐτῶν ἀποβαίνει.

Τὰ σκλαβόκια ἢ οἱ αἰχμάλωτοι, τὸ ἄλμα, ὁ δίσκος καὶ τῶσαι ἄλλαι παιδία εἰσι πᾶσαι γυμναστικώταται ἀσκήσεις τοῦ σώματος· μία δὲ ἰδίᾳ τῶν παιδιῶν τούτων ἐστὶν ἡ διδακτικώτερα πασῶν αὐτῶν ὡς διδάσκουσα πλείστα γνώσεις, ἰδίᾳ ἐκ τῆς φυσικῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ὡς ὀξύνουσα πρὸ πάντων τὴν κρίσιν τῶν παιδίων καὶ ἀναγκάζουσα αὐτοὺς νὰ ἐφιστῶσι μὲν καλῶς τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἐπὶ πασῶν συγχρόνως τῶν οὐσιωδῶν ιδιοτήτων τῶν ὄντων, νὰ γίνωνται δ' οὕτω παρατηρητικοὶ καὶ νὰ συλλαμβάνωσι πλήρη, ὀλοσχρῆ καὶ εὐδιάκριτον ἐκάστην τῶν παραστάσεων καὶ ἐννοιῶν, τοῦτ' αὐτὸ ὕπερ καὶ ὁ Πισταλόττης ἀνεκέρυξεν ὡς τὸν πρώτιστον καὶ κυριώτατον ψυχολογικὸν κανόνα τῆς διδακτικῆς τέχνης. Ἔστι δὲ ἡ παιδιὰ αὕτη ἢ ἐν ἄλλαις μὲν μοίραις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἄλλως ὀνομαζομένη, τοῖς πᾶσι δὲ γνωστὴ, ἐκείνη, καθ' ἣν ὁ μὲν διευθύνων τὴν παιδιάν, μάννα ὀνομαζόμενος, καθίσταται ἔχων πρὸ ἑαυτοῦ τοῦς παίκτορας ἐν ἡμικυκλίῳ ἰσταμένους καὶ περιγράφει αὐτοῖς ἐναργέστατα ἀντικείμενόν τι τῶν φυσικῶν ἢ τεχνητῶν, ἰδίᾳ δὲ ἐκ τοῦ βασιλείου τῶν ζῴων καὶ τοῦ τῶν φυτῶν καὶ ἐκ τῶν τεχνῶν τοῦ βίου, ἀπαριθμῶν ἀκριβῶς πάντας τοὺς οὐσιωδῆς χαρακτῆρας αὐτοῦ· οἱ δὲ συμπαικτορες σπεύδουσι νὰ εὕρωσιν ἐκ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τούτου καὶ ὀνομάσωσι τὸ περιγραφόμενον ἀντικείμενον. Ὁ δὲ πρῶτος τούτων εὐρῶν δρᾷταιται ἀμέσως ἀπὸ τῶν χειρῶν τῆς μάννας τὸ καλῶς κεκλωσμένον καὶ ἐγκυκλιωμένον μανδύλιον καὶ διώκει παλίων δι' αὐτοῦ τοὺς συμπαικτορας ἐκ τῶν νύκτων, ὀρεῖλοντας πάντας ὁμοῦ πρὸς μίαν μόνην διεύθυνσιν νὰ φεύγωσιν, ἀέχρῃσθ' ἢ μάννα δῶσθ' τὸ σύνθημα τῆς ἀνακλήσεως, καὶ τότε ὁ μὲν διώκει

κων στρέφεται ἀμέσως πρὸς τὰ ὑπίσω καὶ σπεύδει νὰ ἐμβάλῃ τὸ μανδύλιον πάλιν εἰς τὰς χεῖρας τῆς μάννας, οἱ δὲ τέως διωκόμενοι, εἰς διώκτας νῦν μεταβαλλόμενοι, σπεύδουσι ν' ἀρπάσωσιν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ τέως διωκόμενου τὸ μανδύλιον ἐν' ἀποδώσωσιν αὐτῷ τὰ ἴσα παίοντες πρὶν προφθάσῃ νὰ σωθῇ καταφεύγων πρὸς τὴν μάνναν, ἣτις τότε ἐπαναλαμβάνει τὴν πρᾶξιν τῆς παιδείας περιγράφουσα ἕτερον ἀντικείμενον· εἶναι δὲ συνήθως κατὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν πρὸς εὕρεσιν εἰς τοὺς παίκτορας προτεινομένων ἀντικειμένων τόσον λογικός, ἀκριβῆς καὶ φυσικός ὁ τὴν παιδιάν διευθύνων, ὅσον ὀλίγιστοι τῶν ἀπὸ καθέδρας καθηγητῶν τῆς φυσικῆς ἱστορίας· τῶν δὲ παικτῶν τὰ βλέμματα καὶ ἡ προσοχὴ εἰσι τόσον προσηλωμένα πρὸς αὐτὸν περιγράφοντα καὶ ἡ κρίσις αὐτῶν τόσον ζωηρῶς ἐνεργοῦσα ἐν τῇ φυσικῇ ταύτῃ σχολῇ ἀμιλλωμένων τίς πρῶτος νὰ εὕρῃ ἐκ τῶν χαρακτῆρων τὸ περιγραφόμενον ἀντικείμενον, τὸ ἐνοῦν ἐν ἑαυτῷ πάντας τοὺς ἀποδοθέντας αὐτῷ χαρακτῆρας, ὅσον σπανιώτερα ταῦτα παρατηροῦνται παρὰ μαθηταῖς κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἐν τῇ τεχνητῇ σχολῇ ὑπὸ τεχνητοῦ διδασκάλου γινόμενα.

Οἱ γενώσκοντες νὰ διευθύνωσιν ἐπιτηδείως τὰς παιδείας ταύτας εἰσὶν ἐν ἐκάστη κώμῃ ὀλίγοι καὶ δακτυλοδεικτούμενοι διὰ τὸ χάρισμα τοῦτο. Τὰ δὲ παιδία ἀγαπῶσι καὶ σέβονται αὐτούς, πείθονται δ' αὐτοῖς ὡς διδασκάλους· ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀγαπῶσι τόσον πολὺ τὰ παιδία, καὶ αἰσθάνονται ἐν ἑαυτοῖς τόσον ἰσχυρὰν τὴν κλίσιν πρὸς τὸ διδάσκειν αὐτὰ καὶ τέρπειν, ὥστε ἀποβαίνουσι ἀνεπαίσθητος οἱ ἄμισθοι καὶ αὐτοπροαίρετοι διδάσκαλοι τῆς κώμης. Ὑπὸ τοιούτων φυσικῶν διδασκάλων μορφοῦται ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐν τοῖς φυσικοῖς αὐτοῦ μορφωτηρίοις καὶ ἐκ τούτων ἐξηγεῖται κατὰ μέγα μέρος καὶ ἡ διακρίνουσα αὐτὸν ὀξύνουσα. Ἐκ τοιούτων δὲ φυσικῶν διδασκάλων τῶν ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως κεκλημένων καὶ ὑπὸ φυσικοῦ ἔρωτος πρὸς τὴν μόρφωσιν τῶν ἄλλων φλεγομένων ὤφειλον καὶ οἱ διευθύνται τῶν διδασκαλείων περιοδεύοντες ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐκλέγωσι καὶ προσλαμβάνωσι τοὺς μέλλοντας διδασκάλους τοῦ ἔθνους εἰς τὰ διδασκαλεῖα πρὸς εἰδικὴν αὐτῶν μόρφωσιν, οὐχὶ δὲ ἐκ πάντων ἐκείνων, οὐς μόνον ἢ τυφλὴ τύχη, ἢ ξηρὰ γραμματικὴ, ἢ ὀκνηρία καὶ ἡ πείνα προσάγουσιν εἰς τὰ διδασκαλεῖα.

Ἡ σχολὴ τῆς οἰκογενείας, τῆς ἀρτίου καὶ καλῶς συγκεροτημένης κέκτηται τοσαύτας καὶ τοιαύτας φυσικὰς αὐτῶν μόνον διδασκαλικὰς, ἀλλὰ καὶ καθηγητικὰς εἰδικότητας, καὶ τὰ παιδία διδάσκονται ἐν αὐτῇ ὑπὸ τούτων ὅσον φυσικῶς καὶ ὀρθῶς, ὥστε δικαίως δύναται τις νὰ λυπῆται βλέπων αὐτὰ ἀποστρέφοντα ἀπὸ τοιούτων διδασκαλείων ἵνα εἰσαχθῶσιν εἰς τὴν κα-

νην δημοτικὴν σχολήν, ἐνθα ἐντὸς τεσσάρων τοίχων σαθροῦ συνήθως κτιρίου, περίωρισμένα καὶ μεμολυσμένον ἀναπνέοντα ἀέρα, ἀποβλακοῦνται καὶ μαραινοῦνται πολλάκις ὑπὸ τινος ἀδεξίου, μηχανικοῦ καὶ ἀσπλάγχχνου διδασκάλου.

Τὰ διδάγματα καὶ ἡ μέθοδος τῆς οἰκογενειακῆς σχολῆς εἰσι τόσον φυσικά, ἀφθονα καὶ σοφὰ παρὰ τοῖς κατὰ κώμας λαοῖς καὶ μάλιστα παρὰ τῷ ἑλληνικῷ, ὥστε ἡ συναγωγή καὶ συστηματοποίησις αὐτῶν πρὸς χρῆσιν τῶν ἀστικῶν παρθεναγωγείων θὰ ἦτο ἔργον σωτηριῶδες καὶ προπύργιον ἰσχυρὸν κατὰ τοῦ ἐκφυλισμοῦ, καθ' ὃν ἡ σήμερον ἀριστοκρατικὴ νεῶνις τῶν ἀστικῶν ἐν Ἑλλάδι, ἀντὶ νὰ συνδέηται ὡς ἀδελφὴ καὶ μήτηρ διὰ τῶν ἐθνικῶν τούτων παραδόσεων καὶ ἐθίμων μετὰ τῶν μικροτέρων ἀδελφῶν ἢ καὶ τῶν ἰδίων τέκνων αὐτῆς, καὶ νὰ γίνηται οὕτω ἡ πρώτη ἐθνικὴ διδάσκαλος αὐτῶν, προτιμᾷ ταῦτα μὲν νὰ ἐγκαταλείπη εἰς τὴν τύχην αὐτῶν καὶ τὴν διάκρισιν τῆς ξένης καὶ ἀλλοφύλου παιδαγωγοῦ, αὐτὴ δὲ νὰ καταγίνηται εἰς τὴν τοαλέταν, τὸ ψέλλισμα τῶν Γαλλικῶν, τὰς ἐσπερίδας καὶ τὴν μηχανικὴν ἀσκήσιν ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου τεμαχίου μουσικοῦ, οὔτινος οὔτε τὴν σημασίαν, οὔτε τὸν σκοπὸν οἶδεν αὐτὴ ποτε.

Ὁ τῶν θερμότερων ὁπαδῶν τοῦ Froebel ἰδρυτῆς καὶ διευθυντῆς ἰδίου διδασκαλείου ἐν Γότθη πρὸς μὲρφοσιν νηπιαγωγῶν κατὰ τὴν φροιβέλειον μέθοδον Koehler, περιελθὼν πολλὰς χώρας καὶ κώμας τῆς Γερμανίας, συνήγαγε τὰ διάφορα διδάγματα τῆς γερμανικῆς οἰκογενειακῆς σχολῆς καὶ ἐσυστηματοποίησεν αὐτὰ συμπληρώσας πρὸς χρῆσιν τῶν ἐν ταῖς πόλεσι φροιβελείων παιδικῶν κήπων, εἰς οὓς οἱ παῖδες τῶν ἀρίστων ἀστικῶν φοιτῶσιν. Ἐκεῖ μὲν ἐκ τῶν κωμῶν συνάγουσιν οἱ κάτοικοι τῶν ἀστικῶν, ὥσπερ αἱ μέλισσαι τὸ μέλι, τὰ ἐθνικὰ ἔθιμα διὰ τὰ ἑαυτῶν τέκνα, οἱ δὲ παρ' ἡμῶν ἀστοὶ φροντίζουσι τίς πρῶτος νὰ εἰσαγάγῃ τὸν ἐκφυλισμὸν εἰς τὰς ἑλληνικὰς κώμας διώκων ὡς *λείψανα ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος τὰ ἄγνὰ ἔθιμα τοῦ ἑ.λ.λ. λαοῦ*. Συστήσας δὲ ὁ αὐτὸς Koehler παρὰ τὸ διδασκαλεῖον τῶν νηπιαγωγῶν καὶ πρῶτον τοιοῦτον κήπον, ἐμόρφου ἐν αὐτῷ τὰ παιδιά ἀνευ βιβλίων κατὰ τὴν μέθοδον τῆς οἰκογενειακῆς σχολῆς συμπληρωμένην διὰ τῶν διδακτικῶν μέσων τῆς αὐτενεργείας καὶ χειροτεχνίας τῆς μεθόδου τοῦ Froebel μέχρι τοῦ 12 ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτῶν, ἀπολήγων εἰς ἀποτελέσματα πολλῷ κρείττω ἢ ἡ δημοτικὴ σχολὴ διὰ τῆς πληθύος καὶ τῆς ποικιλίας τῶν βιβλίων αὐτῆς, διὰ τῆς ἀποστηθίσεως καὶ τῆς πολυαναγνωσίας μέχρι καταστροφῆς τῶν ὀφθαλμῶν καὶ διὰ τῆς ἐγκαθηρέσεως τῶν παιδίων ἐντὸς τεσσάρων τοίχων μέχρις ἀσφυξίας.

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον φυσικὸν κοινὸν σχολεῖον τοῦ κατὰ κώμας λαοῦ εἶναι τὸ μεσοχώριον, δηλ. ὁ κοινὸς ἐκεῖνος τόπος ὁ συνήθως ἐν τῷ μέσῳ ἐκάστῃς κώμης κείμενος, εἰς ὃν συνερχόμενοι οἱ κάτοικοι αὐτῆς κατὰ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς πανηγύρεις καὶ διαιρούμενοι εἰς ἡλικίας καὶ γένη, οἱ μὲν πρεσβύτεροι κάθηνται ἐν ἰδίῳ κύκλῳ διαλεγόμενοι μὲν περὶ τε τῶν κοινῶν τῆς κώμης καὶ τῶν γενικῶν τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ ἄλλου κόσμου πραγμάτων, θεώμενοι δὲ καὶ τοὺς νεωτέρους χορεύοντας καὶ παίζοντας· αἱ δὲ πρεσβύτεραι τῶν γυναικῶν ἐν ἰδίῳ κύκλῳ καὶ αὐταὶ συνδιαλέγονται περὶ τῶν τοῦ οἴκου πραγμάτων κρατοῦσαι μὲν παρ' ἑαυταῖς τὰ νήπια τέκνα τῶν νεωτέρων γυναικῶν, θεώμεναι δὲ ταύτας χορευούσας. Παρὰ δὲ τὸν κύκλον τῶν γερόντων παρακάθηνται ἀκούοντες μετὰ προσοχῆς καὶ αἰδοῦς καὶ ἐκεῖνοι τῶν νεωτέρων ἀνδρῶν καὶ νεανιῶν, ὅσοι, πενθοῦντες ἐπὶ τῷ θανάτῳ φιλότατων ἢ διερχόμενοι ἤδη τὸν οὐδὸν τοῦ βίου τῶν διασκεδάσεων ἢ καὶ ἀναγκαζόμενοι ν' ἀποχαιρετίσωσιν αὐτὰς προῶρως ὡς ἀντικαθιστῶντες πατέρας ἤδη ἀποθανόντας, δὲν λαμβάνουσι μὲν μέρος εἰς τὰς διασκεδάσεις τῶν ὁμηλικῶν, ποθοῦσι δὲ νὰ ὠρελῶνται ἐκ τῆς πείρας καὶ τῆς ὀμιλίας τῶν γερόντων. Οἱ νεώτεροι τῶν ἀνδρῶν καὶ αἱ νεώτεραι τῶν γυναικῶν ἀποτελοῦντες ἰδίους ἐκάτεροι κύκλους ἢ παίζουσι διαφόρους παιδιὰς συμφώνους τῇ φύσει αὐτῶν, ἢ χορεύουσιν ἄδοντες διαφόρους χοροὺς καὶ δὴ ἢ ἐν δυσὶν ἀνεξαρτήτοις ἀπ' ἀλλήλων κύκλοις ἢ καὶ ἀποτελοῦντες ὁμοῦ ἓνα μέγαν κύκλον, ἐν ᾧ ὁ τῶν γυναικῶν στίχος ἔπεται τῷ τῶν ἀνδρῶν συνδεόμενος μετ' αὐτοῦ διὰ μανδουλλίου, οὔτινος τὸ μὲν ἐν ἄκρον κρατεῖ ὁ ἔσχατος τοῦ τῶν ἀνδρῶν στίχου, τὸ δὲ ἕτερον ἢ πρῶτη τοῦ τῶν γυναικῶν, συνήθως ἢ πρεσβυτέρα πασῶν τῶν ἄλλων. Τοῦ δὲ χοροῦ κατάρχεται συνήθως πρῶτος τῶν γερόντων τις ἢ πολλάκις καὶ αὐτὸς ὁ ἱερεὺς τῆς κώμης, εἰ οὗτος τύχοι τις τῶν εὐθύμων ὢν. Ἐκεῖ δὲ που πλησίον καὶ τὰ παιδιά ἀμφοτέρων τῶν γενῶν, ἀποτελοῦντα δύο ὀμίλους χωριστοὺς κατὰ γένη, παίζουσι πάντοτε χωριστὰ καὶ οὐδέποτε ὁμοῦ διαφόρους παιδιὰς ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τινὸς τῶν ἐμπειρῶν. Τινὲς τούτων εἰσερχόμενοι ἤδη εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν προσέρχονται καὶ μετὰ πολλῆς αἰδοῦς καὶ συστολῆς προσκαλλῶνται εἰς τὸ τέλος τοῦ χοροῦ, οἱ μὲν νεανίαι τῶν ἀνδρῶν, αἱ δὲ νεάνιδες τῶν γυναικῶν. Ὁ κύκλος τῶν παιδίων, ὅταν δὲν δύνανται νὰ συμπαίζωσιν ὁμοῦ αἱ μεγαλειότεραι μετὰ τῶν μικροτέρων ἡλικιῶν, χωρίζεται πολλάκις καὶ εἰς δύο κύκλους, ὧν ἑκάτερος παίζει παιδιὰς ἀναλόγους τῆς ἑαυτῶν ἡλικίας.

Τὰ πάντα τελοῦνται ἐν τῷ μεσοχωρίῳ μετὰ σεμνοπρεπειας, ἀκριβείας

καὶ αἰδημοσύνης κατὰ νόμους ἀγράφους καὶ ἀπαραβάτους. Οὐδεμίαν σύγκρουσιν, οὐδεμίαν ἔριν, καὶ ἂν σπανιότατα συμβῆ τοιοῦτόν τι, ἀμέσως οἱ μὲν γέροντες ἐν τοῖς ἀνδράσιν, αἱ δὲ γραῖαι ἐν ταῖς γυναῖξι λύουσι τὴν διαφορὰν τόσον ταχέως καὶ συνετῶς, ὥστε οὐδ' ἀκούεται αὕτη καθ' ὅλον τὸ μεσοχώριον, οὐδὲ διαταράττει τῶν ἄλλων τὴν εὐθυμίαν.

Τὸ μεσοχώριον εἶναι ἡ τελειότερα φυσικὴ σχολὴ πασῶν τῶν συγγενῶν αὐτῇ τεχνητῶν σχολῶν· μόνον τὸ θεᾶτρον θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ συγκριθῆ πρὸς αὐτὴν κατὰ τὴν ποικιλίαν. Ἄλλ' ἐν τῷ μεσοχωρίῳ ὀφθαλμοὶ καὶ ὄτα τῶν παρισταμένων οὐδέποτε κουράζονται, οὐδέποτε χορτάζονται, θεωμένων μὲν τὴν τσακύτην ποικιλίαν τῶν ἡλικιῶν, τῶν μορφῶν, τῶν ἐνδυμασιῶν καὶ τῶν κινήσεων, ἀκούοντων δὲ τὰ πλήρη αἰσθημάτων ἄσματος τοῦ λαοῦ κατὰ τὸν χορὸν ἀδόμενα. Τὸ χορεῖον τοῦ μεσοχωρίου τῆς γυναικῆς ἑλληνικῆς κώμης, ἐνῶ συγκεντροῖ ἐν ἑαυτῷ ἅπαντα τὰ ἀγαθὰ καὶ καλὰ τοῦ θεάτρου, τοῦ φιδείου, τοῦ χορείου τῶν αἰθουσῶν, τῆς λέσχης καὶ τοῦ γυμναστηρίου τοῦ φραγκισμένου ἄστος, στερεῖται συγχρόνως καὶ πάντων τῶν κακῶν καὶ ἐλαττωμάτων τούτων. Ὁ ἑλληνικὸς χορὸς, συνδέων στενῶς διὰ τοῦ ἄσματος καὶ τῆς ὀρχηστικῆς τὴν μουσικὴν καὶ τὴν γυμναστικὴν εἶναι γνήσιον λείψανον καὶ ἀπαύγασμα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, εἶναι μορφωτικώτατον μέσον τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν κατ' ἄμφω μὀρφωσιν αὐτοῦ, τὴν τε κατ' εἶδος (τὸ καλὸν) καὶ τὴν κατ' ἥθος (τὸ ἀγαθόν). Οὐ μόνον αἱ κινήσεις κατὰ τὸν ἑλλην. χορὸν εἰσι πᾶσαι σεμναί, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀσμάτων, τῶν κατ' αὐτὸν ἀδομένων, ἡ ἐννοία πάντοτε σοβαρὰ καὶ ὑψηλὴ. Ἐν ᾧ δὲ οἱ μὲν εὐρωπαϊκοὶ χοροὶ ἐξ ἐνός ἀγαπῶσι τοὺς ἀσέμνους ἐναγκαλισμοὺς ἀμροτέρων τῶν γενῶν, οὕς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας ἠδύνατο νὰ φαντάζωνται μόνον παρὰ τοῖς Σατύροις, οἷς καὶ ζωώδη καὶ τερατώδη μορφήν ἀπέδιδον, οἱ δὲ ἀσιατικοὶ χοροὶ ἐξ ἄλλου ἀρέσκονται εἰς τὴν συχνὴν προεκβολὴν καὶ ἀπεμνον ἐπίδειξιν τῆς καιλίας καὶ τῶν μηρῶν τῶν χορευόντων, οἱ ἑλληνικοὶ χοροὶ φροντίζουσι νὰ συγκαλύπτωσι μὲν ὅσα δὲν πρέπει νὰ φαίνωνται, νὰ ἐπιδεικνύωσι δὲ μόνον τὴν κομψότητα, τὸ εὐλαμπτον καὶ εὐκίνητον τῶν ἀρθρώσεων κατὰ τὰ ἄκρα, τὴν μέσην καὶ τὴν κεφαλὴν. Καὶ, ἐν ᾧ αἱ μὲν κινήσεις τῶν ἀσιατικῶν χορῶν εἰσι δυσκίνητοι καὶ προέρχονται μᾶλλον ἐξ ἀλόγου ψυχικοῦ βρασμοῦ, αἱ δὲ τῶν φραγκικῶν, δεσμευόμεναι ὑπὸ τῶν κανόνων τῆς ἄγαν ἐθιμοτυπίας καὶ τῆς τέχνης, οὐδεμίαν ἢ ἐλαχίστην ἐπιτρέπουσι τοῖς χορευταῖς ἐλευθερίαν αὐτενεργείας, αἱ κινήσεις τῶν ἑλληνικῶν χορῶν οὐ μόνον προέρχονται ἐκ διαρκοῦς ὑψηλοῦ τινος αἰσθήματος καὶ φρονήματος τῶν χορευόντων, ἀλλὰ καὶ πα-

ρέχουσι τούτοις ὡς φύσει ἐλεύθεροι ἀπέκτανον ἐλευθερίαν, ἵνα ἐντὸς τῶν γενικῶν νόμων ἐκάστου χοροῦ ἀναπτύσσωσι καὶ ποικίλωσιν ἕκαστος ἐπ' ἀπειρον τὴν περὶ τὸ χορεύειν δεξιότητα κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν καὶ διαθέσιν. Οἱ ἑλληνικοὶ χοροὶ δὲν εἰσθιάζουσι πάντας τοὺς χορευτὰς εἰς τὸ αὐτὸ καλοπῶδιον, ἀλλὰ διακρίνουσι τὸν ἐκάστοτε πρωταγωνιστήν, ὅστις αὐτὸς μόνον θαυμάζεται καὶ παρακολουθεῖται ὑπὸ τῶν θεωμένων μετ' ἰδιαιτέρας προσοχῆς· ἐν τῷ πρωταγωνιστῇ δὲ τούτῳ τῷ σύρνοντι τὸν χορὸν διαλάμπει ἡ λεβεντιὰ τοῦ παλληκαριοῦ, πρὸς ἃν καὶ μόνον εἶναι ἐσραμμένα τὰ βλέμματα πάντων· καὶ ἡ μνηστῆ δὲ ἐν τῷ χορῷ, ἀπὸ τοῦ στίχου τῶν γυναικῶν, προσθλέπει καὶ καμάρωνει σεμνῶς καὶ ἐντροπαλῶς τὸν ἑαυτῆς μνηστῆρα. Ἐκ δὲ τῆς κατὰ τὸν χορὸν ἐπιτυχίας ἐξαρτᾶται πολλάκις ἡ τιμὴ καὶ ἡ ὑπόληψις αὐτοῦ παρὰ τε τῇ μνηστῇ καὶ πᾶσι τοῖς συντοπίταις. Ἐὰν δὲ δὲν ἔχη ἐτι μνηστῆν, ἐκ τῆς κατὰ τὸν χορὸν ἐπιτυχίας ἐξαρτᾶται πάλιν καὶ ἡ κτάνκτισις αὐτῆς, διότι, ἐνῶ χορεύων ἐπὶ τῶν ὀνύχων ὑπερφαλαγγεῖ τὴν οὐρὰν τοῦ χοροῦ, ἢν αἱ νεανίδες συνήθως ἀποτελοῦσι, δύναται εὐκόλως μεταξὺ τούτων νὰ συναρπάσῃ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ διὰ τοῦ βλέμματος μακρόθεν τὴν ἀγγελικὴν μορφήν καὶ τοὺς αἰδημονας ὀφθαλμοὺς τῆς μελλούσης μνηστῆς καὶ συντρόφου. Ἐν τῷ ἐθνικῷ χορῷ διὰ τῶν σεμνῶν βλεμμάτων καὶ τῆς ἐπιδείξεως παλληκαριῆς καὶ λεβεντιᾶς, καὶ οὐχὶ ἐν ταῖς αἰθούσαις διὰ τῶν ἀσέμνων ἐναγκαλισμάτων, τῶν ἀπρεπῶν ἀκκισμάτων καὶ τῶν ψευδῶν ὑποσχέσεων, κατακίτωνται καὶ καταβάλλονται αἱ πρῶται συμπάθειαι καὶ τὰ πρῶτα θεμέλια τοῦ μέλλοντος συζυγικοῦ βίου. Οἱ ἑλληνικοὶ χοροὶ διὰ τὴν φυσικὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν οὐ μόνον εἰσὶν ἡ γνησιωτέρα ἔκφρασις τοῦ φύσει φιλελευθέρου παρὰ τῷ λληνικῷ λαῷ, ἀλλ' ὑπῆρξαν ἐν καιροῖς ἐθνικῶν δοκιμασιῶν καὶ ὁ πιεσώτερος φλαξ καὶ ὁ ἰσχυρότερος ἄμα μαχλὸς τοῦ αἰσθήματος τῆς ἐλευθερίας παρὰ τούτη ἡ δὲ ἐπέμβασις τοῦ τυράννου εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἑλληνικοῦ χορείου ἐν τῷ μεσοχωρίῳ ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ τοπικὴν ἐπανάστασιν ἐπικίνδυνον εἰς αὐτὸν. Ὁ βίος καὶ τὰ ἄσματα τῶν ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν γέμουσι χορῶν, ἐν ἷς οὗτοι τρέφουσι καὶ καλλιεργοῦσι τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας. Οὐδὲν δὲ ἄλο μορφωτικόν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἱδρυμα ἐσεβάσθη καὶ αὐτὸς ὁ τύραννος αὐτοῦ, οὐδ' αὐτὴν τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν, τόσον, ὅσον ἐσεβάσθη κατὰ κώμας χορεῖα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Καὶ ὁμως ὅ,τι δὲν κατώρθωσαν οἱ Μουσουλμᾶνοι ὡς τύραννοι διὰ τῆς βίας ἐπὶ ὑπερτετρακόσια ὄλα ἔτη, τοῦτο ἀπορροῦσι σήμερον ἐν μέσαις Ἀθήναις ὡς ξένοι διὰ τῆς ἐκούσι-ἀτακτοῦ, ἐναγκαλιζόμενοι καὶ στροβιλιζόντες ἑλληνίδας δεσποίνας καὶ δεσπο-

νίδας ἐξώμους ἐν τοῖς χορείοις τῶν αἰθουσῶν τοῦ πρώτου τῶν Ἑλλήνων ἄστρος χωρὶς αὐτοὶ νὰ παρουσιάζωσιν εἰς τὰ ὄμματα Ἑλλήνων ἀνδρῶν, τῶν ἀδελφῶν καὶ συζύγων τούτων, μηδὲ τὸν φερετζέ τῶν χανουμισσῶν αὐτῶν. Ὡ ἦθη! ὦ καιροί!

Τὸν ἐθνικὸν χορὸν καὶ τὸ κατὰ κώμας χορεῖον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μετὰ τοῦ ἄσματος αὐτοῦ ἔπρεπε καὶ ἡμεῖς πρὸ πολλοῦ συμπληροῦντες καὶ τελειοποιῶντες νὰ συνδέσωμεν μὲν μετὰ τῆς γυμναστικῆς ἐν τοῖς σχολείοις, νὰ εἰσγάγωμεν δὲ τεκῦτα καὶ εἰς τὰς αἰθούσας καὶ τὰς πλατείας τῶν πόλεων, ἐνῶ νῦν εἰς μὲν τὰς αἰθούσας εἰσέδυσεν ὁ φραγκικὸς χορὸς μετὰ τῶν ἀσέμνων ἐναγκαλισμῶν καὶ χειρονομιῶν αὐτοῦ, εἰς δὲ τὰς πλατείας ἡ ξένη αἰοιδὸς, τέρπουσα διὰ ξένων ἄσμάτων καὶ τῶν πολυθελῶν ἀκκισμάτων αὐτῆς τὰ βλέμματα καὶ τὰ ὦτα ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὐ ζωοποιουμένου, οὐκ ἀνυψουμένου οὐδ' ἀνατρεφομένου πλέον διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἄσματος, τοῦ ἑλληνικοῦ χοροῦ καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐθίμων, ἀλλὰ ἀργοῦντος, παραλυομένου, χασμιωμένου, θρυπτομένου καὶ βλακωδῶς ὀφθαλμοποροῦντος.

Ταῦτα λοιπὸν εἰσι τὰ διδακτήρια ἰδρύματα καὶ μέσα, τὰ φυσικὰ καὶ τεχνητά, τὰ θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ, δι' ὧν ἐπιδιώκεται καὶ καλλιεργεῖται ἡ διφυῆς μόρφωσις τῶν πεπολιτισμένων λαῶν καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν. Ὅτι δὲ τὰ ἰδρύματα τεκῦτα παρ' ἡμῖν τοῖς Ἑλλησιν οὔτε πάντα δρῶσιν, οὔτε τὰ δρῶντα καλῶς δρῶσιν, οὔτε πνεῦμα ἐνιαῖον ἐπικρατεῖ ἐν αὐτοῖς, ἀλλ' ἡ ἐνέργεια τοῦ ἐνὸς ματαιοῖ καὶ διαστρέφει τὴν τοῦ ἐτέρου, τοῦτό ἐστιν ἀκριβῶς μετὰ τὴν διαστροφήν τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν παραμέλησιν τῆς πρακτικότητος κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἔθνους, τὸ τρίτον γενεὴν χρόνιον νόσημα, τὸ ματαιοῦν καὶ πᾶν ἐν αὐτῇ καλὸν τελούμενον. Ἐν τῷ ἕκτῳ δὲ κεφαλαίῳ τοῦ τεύχους τούτου, θὰ καταδείξωμεν τὸ σημεῖον καὶ τὸ μέσον τῆς συγκεντρώσεως καὶ τοῦ συνεκτικοῦ δεσμοῦ τῶν διαφόρων μορφωτηρίων καὶ διδακτηρίων ἰδρυμάτων τοῦ ἀνθρώπου τὸ συντελοῦν εἰς τὴν ἐνιαίαν, ἀρμονικὴν καὶ ἀρτίων μόρφωσιν αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΗΜΗΤΩΝ.

*Φυσικὴ καὶ ἐκουσία ἡ ὑποταγὴ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἐπίδωσιν
τῶν μορφωτηρίων ἰδρυμάτων τῆς ἀνθρωπότητος.*

Τὸν ἀνθρώπον, διὰ διφυοῦς μὲν οὐσίας καὶ ἐνεργείας πεπρωκίμενον, πρὸς διφυῆ δὲ σκοπὸν προωρισμένον καὶ πρὸς ἐπίτευξιν τούτου δισοῦς μορφώ-

σεως καὶ διδασκαλίας χρῆζοντα, μόλις ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ὑποδέχονται πρόθυμοι εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτῶν τοιοῦτοι ἠθικοὶ συντελεσταὶ τῆς μορφώσεως αὐτοῦ καὶ περιλαμβάνουσιν αὐτὸν ἐντὸς τοιούτων μορφωτηρίων κύκλων, οἳ περ καὶ ἀνταποκρίνονται πληρέστατα εἰς τὴν διφυῆ οὐσίαν τὴν διφυῆ ἐνέργειαν καὶ τὸν διφυῆ προορισμὸν αὐτοῦ. Ἄρχονται δὲ οἱ περιστοιχοῦντες ἕκαστον νέον ἀνθρώπον ἠθικοὶ συντελεσταὶ ἀπευθύνοντες πρὸς αὐτὸν ἕκαστος καὶ ἰδίως ἀπαιτήσεις, αἵτινες παρίστανται αὐτῷ ὡς καθήκοντα ἀπαραίτητα καὶ φυσικά, ἐὰν θέλη νὰ ζήσῃ καὶ δράσῃ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ δὴ ἐν κοινωνίᾳ ἀνθρώπων.

Ἐν πρώτοις ἡ περιστοιχιζούσα αὐτὸν φύσις τ. ἐ. τὸ ἑαυτοῦ σῶμα καὶ ὁ λοιπὸς περὶ αὐτὸν κόσμος, τοιαύτη ἢ τοιαύτη οὔσα, ἔχει καὶ τοιαύτας ἢ τοιαύτας ἀπαιτήσεις παρὰ παντὸς ἀνθρώπου, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὰ φυσικὰ αὐτοῦ καθήκοντα πρὸς τε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα καὶ τὴν λοιπὴν ἔμφυχόν τε καὶ ἀψυχὸν φύσιν, τὴν περιστοιχιζούσαν αὐτόν.

Ἐπειτα ἡ οἰκογένεια, τοιαύτη ἢ τοιαύτη οὔσα, ἔχει καὶ αὕτη τοιαύτας ἢ τοιαύτας ἀπαιτήσεις παρὰ παντὸς νέου μέλους αὐτῆς, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὰ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ οἰκογένειαν ἢ τὰ οἰκογενειακὰ καθήκοντα, ἅτινα διδάσκουσιν αὐτὸν πῶς μὲν νὰ πολιτευῆται ἐν τῇ πατρικῇ οἰκογενείᾳ ὡς μέλος αὐτῆς, πῶς δὲ ἐν τῇ ἑαυτοῦ μελλούσῃ οἰκογενείᾳ ὡς οἰκογενειάρχης.

Ἀλλὰ καὶ ἡ φυλὴ ἢ τὸ ἔθνος, ἐν ᾧ γεννᾶται ὁ ἀνθρώπος, κατὰ τὰς τοιαύτας ἢ τοιαύτας παραδόσεις περὶ τοῦ παρελθόντος καὶ τὰς τοιαύτας ἢ τοιαύτας ἐλπίδας περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῆς καὶ κατὰ τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην φύσιν καὶ θέσιν τῆς χώρας, ἐν ᾗ κατοικεῖ, ἔχει καὶ τοιαύτας ἢ τοιαύτας ἀπαιτήσεις παρ' ἐκάστου τῶν τέκνων αὐτῆς, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὰ πρὸς τὸ ἔθνος ἢ τὰ ἐθνικὰ καὶ φυλετικὰ αὐτοῦ καθήκοντα.

Καὶ ἡ Ἐκκλησία δὲ καὶ ἡ πολιτεία καὶ ἡ κοινωνία ἐν γενεῇ, ἐν αἷς ἀνατρέφεται καὶ ζῆ ὁ ἀνθρώπος, ἀρχονται ἢ μίαν μετὰ τὴν ἄλλην ἐγείρονται ἐπὶ παντὸς νέου μέλους αὐτῶν δικαίας ἀξιώσεις, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὰ θρησκευτικὰ, τὰ πολιτικὰ καὶ τὰ κοινωνικὰ καθήκοντα αὐτοῦ.

Εἰς τὰ πολλαπλᾶ ταῦτα καθήκοντα ὀφείλει ὁ ἀνθρώπος νὰ ὑπακούῃ, ἐὰν θέλη νὰ γείνη μέτοχος τῶν ἀντιστοίχων ποικίλων δικαιωμάτων, δι' ὧν καὶ μόνων ἀποβαίνει αὐτῷ δυνατόν νὰ ζήσῃ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εὐτυχέστερον καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν ἐπίγειον αὐτοῦ προορισμὸν εὐκολώτερον.

Πᾶσα ἡ κοινὴ περιουσία, πνευματικὴ τε καὶ ὕλική, ἣν ἔθνος τι ἢ καὶ σύμπασα ἡ ἀνθρωπότης διὰ τσοσούτων αἰώνων καὶ τσοσούτων κόπων καὶ μό-

χθίων ἀπεθησάμην πρὸς ὄφελος τῶν ἐπερχομένων γενεῶν, γίνεται αὐτοδικαίως κτῆμα φυσικὸν ἐκάστου νέου ἀνθρώπου ἐρχομένου εἰς τὸ ἔθνος τοῦτο ἢ εἰς τὸν κόσμον ἐν γένει τοῦτον.

Ὁ μόνον πάντα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς δημιουργήματα τοῦ δημιουργοῦ, ἀλλὰ καὶ πάντα, ὅσα ὁ συνδημιουργὸς αὐτοῦ ἄνθρωπος ἐδημιούργησε καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι ἡ διάνοια καὶ ἡ χεὶρ ἔθνους τινὸς ἢ καὶ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τοσοῦτων αἰώνων, τοσοῦτων ἀγώνων καὶ ἰδρώτων, τοσοῦτου αἵματος καὶ τοιαύτης θυσίας τῆς ζωῆς τοσοῦτων χιλιάδων μαρτύρων προήγαγεν εἰς φῶς, ἵνα καταστήσῃ ταῦτα πάντα αἰδίων κτῆμα τῶν ἐπερχομένων γενεῶν, πάντα τὰ προϊόντα τῆς τε ἐθνικῆς καὶ τῆς ὅλης ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ χειρὸς, πνευματικὰ τε καὶ τεχνικὰ, αἶον συγγράμματα, ἀνακαλύψεις, κτίρια, μέσα συγκοινωνίας, μορφωτήρια ἰδρύματα, νόμοι θεσμοὶ καὶ δικαστήρια, γαῖαι καλλιεργημέναι, ἐλευθερία καὶ ἔδαφος ἐλεύθερον καὶ πάντες ἐν γένει οἱ ἄνθρωποι θεσμοὶ γίνονται διὰ μιᾶς κατ' ἀναλογίαν κτῆματα παντὸς νέου μέλους τοῦ ἔθνους τούτου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος πάσης, ἀνευ ἐξαιρέσεως γένους καὶ φύλου, καὶ αὐτοῦ ἐν τῷ νόθῳ, τοῦ μηδεμίαν κληρονομίαν πατρικὴν φέροντος, δυνάμει μόνον τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ἐν τῷ ἔθνει τούτῳ ἢ τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἀλλὰ τὸ ἔθνος καὶ ὁ κόσμος, υἱοθετοῦντες τοῦτον, ἀντακαιοῦσι παρ' αὐτοῦ δικαίως ὑποταγὴν μὲν υἱικὴν εἰς τε τοὺς ἰδίους ἐθνικοὺς καὶ τοὺς παγκοσμίους διεθνεῖς θεσμοὺς, ἐπιμέλειαν δὲ, τίστιν καὶ ἀφροσύνην πρὸς διατήρησιν καὶ αὔξησιν τῶν ἐμπιστευομένων αὐτῷ κοινῶν θεσμοῦν, ἵνα, τούτων δωρεὰν ἀπολαύων πρὸς εὐχερεστέραν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἐπιγείου προορισμοῦ αὐτοῦ, προσθέσῃ καὶ αὐτὸς ἕνα τοῦλάχιστον κόκκον ἄμμου εἰς τὸ μέγα κοινὸν ἐθνικὸν τε καὶ παγκόσμιον τοῦτο πανάπτυλον τῶν μελλουσῶν γενεῶν ὁμοειδῶν τε καὶ ξένων. Πόσον δυστυχὴς θὰ ᾔητο ὁ ἄνθρωπος ἂν, ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον, δὲν εὗρισκε τοὺς κοινούς τούτους θεσμοὺς ἐτοιμους, ἀλλὰ θὰ ᾔητο καταδεδικασμένος νὰ δημιουργήσῃ αὐτὸς μόνος ἕκαστος ἰδίᾳ ἐν τῷ βραχεῖ αὐτοῦ βίῳ πάντα, ὅσα ἅπας ὁμοῦ ὁ παρελθὼν αἰὼν καὶ κόσμος ἐδημιούργησαν δι' αὐτόν!

Ὅσαι δὲ καταστροφαι τῶν κοινῶν τούτων θεσμοῦν καὶ ἂν συνέβησαν ἢ καὶ ἂν συμβῶσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὁ θεὸς οὐ μόνον οὐδέποτε μέγρι τοῦδε ἐπέτρεψεν, ἀλλ' οὐδ' ἐν τῷ μέλλοντι θὰ ἐπιτρέψῃ ἵνα οἱ θεσμοὶ οὗτοι ἐκλίπωσιν ὀλοσχερῶς ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ πάντοτε προὐνόησε καὶ προνοήσῃ, ἵνα ἐν γωνίᾳ τινὶ τῆς γῆς διατηρῆται πάντοτε ἀσβεστος ὁ μέγας λύχνος, ὃν ὁ παρελθὼν αἰὼν, ὑδραγούμενος ὑπὸ τῆς ἐκαυτοῦ πύρας καὶ τῆς θείας χειραγωγίας,

γίας, ἤναψε πρὸς φωτισμὸν τοῦ μέλλοντος. Ὡς τοιαύτη δὲ πιστὴ ἐστὶ τὰ ἀσβέστου τούτου παγκοσμίου πυρὸς ἐχρησίμωσεν εἰς τὸ παγκόσμιον καὶ φιλόανθρωπον τοῦτο σχέδιον τοῦ Θεοῦ ἢ Ἑλλάδος οὐ μόνον ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ὑψηλῆς ἀκμῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ταπεινῆς καταπτώσεως αὐτῆς, ὅταν τὸ πῦρ δὲν ἔλαμπε μὲν, ἀλλ' ἐτρέφετο ὑπὸ τὴν σποδόν, τὴν ἐκ τῆς μεγάλης καταστροφῆς ἐπ' αὐτοῦ συσσωρευθεῖσαν, ἀφανὲς μὲν ἀλλὰ καὶ ζωνηρὸν ἵνα καὶ πάλιν ἀναλάμψῃ ἐν εὐθέτῳ καιρῷ, ὅτε ποτὲ νεώτεραι γενεαὶ τῆς Ἑλλάδος ἐμελλόν νὰ σιωφρονήσωσι καὶ μεγαλοφρονήσωσιν ἐκ νέου.

Δυστυχῆ τὰ ἔθνη, ὅσα οὕτε μετὰ τοιαύτης κληρονομίας γεννῶνται, οὔτε διάθεσιν αἰσθάνονται πρὸς τὴν ἀποθησαύρισιν κοινῶν καὶ δημοσίου θεσμοῦ γνώσεως καὶ τέχνης διὰ τὰς ἐπερχομένας γενεάς. Ἐὰν τοιαῦτα ἔθνη ἢ ἐξηλεφθησαν ἐξαφανισθέντα ἢ συγχωνευθέντα ὡς δούλοι μετ' ἄλλων ἐθνῶν, ἢ ζῶσιν εἰσέτι ὡς κτήνη ἐν τῷ τῷ τέλος αὐτῶν ἐγγύς ἐστιν. Μακάρια δὲ τὰ ἔθνη, ὅσα οὐ μόνον γεννῶνται κληρονόμοι πατέρων προνοητικῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ὀργῶσιν ἵνα μεταφέρωσιν ἐκ τοῦ κοινῶν παγκοσμίου θεσμοῦ εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα καὶ ἀποθησαυρίσωσιν ἐν αὐτῇ δι' ἑαυτοὺς τε καὶ τοὺς διάδοχους αὐτῶν πᾶν ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάδειξιν αὐτῆς.

Ἐξαιρετικῶς δὲ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ὅπερ κέκτικται ὡς κληρονομίαν μὲν γνώσεως καὶ τέχνης ἀπὸ τῶν προγόνων αὐτοῦ τοιοῦτους θεσμοῦν, ὡς σύμπασα ἢ πεπολιτισμένη ἀνθρωπότης ἀνεκέρυξεν ὡς κοινὸν ἱερὸν παγκόσμιον αὐτῆς κειμήλιον, ὡς πατρίδα δὲ γῶραν, ἣτις ἐκ τε τῆς φύσεως καὶ τῆς θέσεως αὐτῆς καὶ ἐγένετο καὶ νὰ διαμμένη κέκληται ἐς αἰὲν τὸ κοινὸν πανδιδακτικὸν τῆς οἰκουμένης ὅλης καὶ ὁ ἐπίγειος κεντρικὸς παράδεισος τοῦ κόσμου, ἂν μὲν ἀνανήψῃ ἐκ τῆς μέθης καὶ τοῦ ληθάργου, ὑφ' ὧν νῦν κατέχεται, ἀναστῆ δὲ ἐκ τῆς δεινῆς πτώσεως, ἦν ὑπέστη ἐκ τοῦ κόρου καὶ τῆς ἀμαρτίας, συναισθανθῆ δὲ ἐξ ἐθνικῆς φιλοτιμίας καὶ συλλάβῃ ἐκ νέου ἐν τῷ βίῳ τῆς συναισθήσεως καὶ συνειδήσεως αὐτοῦ τὴν ἀναμένουσαν αὐτὸν ὑψίστην ἀποστολὴν καὶ συνεχίσῃ οὕτω τὸ μυστήριον τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας καὶ τῆς ἐπιγείου ἀθανασίας αὐτοῦ, τοῦτο ἐστὶ δικαίως καὶ τὸ μακαριώτατον, εὐτυχέστατον καὶ τιμιώτατον πάντων τῶν ἐθνῶν, διότι φύσει οἱ ἄνθρωποι ἀγαπῶσι καὶ τιμῶσιν οὐχὶ τόσον τὸν νεόπλουτον, ὅσον τὸν ἀπόγονον μεγάλης μὲν ποτε, ἀνθηρᾶς καὶ εὐεργετικῆς οἰκογενείας, ἀλλὰ μέχρις ἀφανείας νῦν καταπεσοῦσης, τὸν ἀναστήσαντα αὐτὴν διὰ τῆς φιλοτιμίας αὐτοῦ ἐπιμελείας, τοῦ ἰδρώτος καὶ τῆς ἀρετῆς εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς εὐκλειαν. Ἐὖ μὲν ὅμως ἀρέσκηται τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐν τῇ πτώσει αὐτοῦ ταύτη, κυλι-

όμενον μὲν οὕτως ἀνάνδρως ἐν τῷ βροβόρῳ, παραλυόμενον δὲ καὶ διαλυόμενον ἀναξίως τῶν προγόνων, τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς κληρονομίας αὐτοῦ, τότε τοῦτο δικαίως ἔσται καὶ τὸ δυστυχέστερον, τὸ κακοδαιμονέστερον καὶ τὸ ἀτιμότερον ἔθνος τῆς γῆς.

Ἄλλ' εὐτυχῶς τὰ φρόνιμα καὶ τὰ εἰς σωτηρίαν προωρισμένα τῶν ἀτόμων καὶ ἐθνῶν, μόλις ἀναφαινόμενα ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἀρχόμενα νὰ ἀντιλαμβάνονται κατὰ μικρὸν τοῦ ἐπιγείου προορισμοῦ αὐτῶν, οὐ μόνον δὲν καταφρονουῦσιν καὶ δὲν ἀτιμάζουσι τὴν πατριὸν κληρονομίαν, δὲν ἀναλγοῦσι πρὸς τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν καὶ δὲν ἀνθίστανται εἰς τοὺς θεσμοὺς καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν μορφωτηρίων κύκλων καὶ πάντων τῶν τε φυσικῶν καὶ τεχνητῶν μορφωτηρίων ἰδρυμάτων τοῦ τε ἑαυτῶν ἔθνους καὶ τῆς ἀνθρωπότητος πάσης, ἀλλὰ καὶ εὐγνωμόνως καὶ προθύμως ὑποτάσσονται τούτοις, διότι ἀναγνωρίζουσι ἀμέσως ὅτι τὰ καθήκοντα ταῦτα, ἅπερ ἀναλαμβάνουσι, δὲν εἶναι δι' αὐτὰ τυραννία τις, ὡς ἤθελέ τις κακῶς ὑποθέσει, οὐδὲ ἀντίκεινται εἰς τὴν φύσιν αὐτῶν, οὐδὲ ἐπλάσθησαν ἐκ φαντασίας ὑπὸ τῶν παρερχομένων γενεῶν πρὸς βασιανισμόν τινα τῶν ἐπερχομένων, ἀλλ' ὅτι ἐμορφώθησαν ἐκ τῆς πείρας καὶ τῆς ἀνάγκης καὶ ἐπήγασαν ἐκ τῆς στοργῆς, ἣν ἔχουσι οἱ γονεῖς πρὸς τὰ ἑαυτῶν τέκνα· ὁ ἄνθρωπος ἄρα ὑποτάσσεται εἰς ταῦτα, οὐχὶ διότι ἐπιβάλλει αὐτῷ ταῦτα ξένη τις θέλησις, ἀλλὰ διότι ἀναγνωρίζει ἐκουσίως ὅτι ταῦτα ἀπορρέουσιν ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ συναισθάνεται οἰκῶδες ὅτι, καὶ ἂν ἔλειπον οἱ ἐπιβάλλοντες αὐτῷ ταῦτα γονεῖς καὶ συμπολιταί, πάλιν ὁ ἀπέληγε καὶ μόνος εἰς τὸ νὰ ἐπιβάλλῃ αὐτὸς ἑαυτῷ τὰ καθήκοντα ταῦτα καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτὰ ἀφ' ἑαυτοῦ μετὰ πολλὰς ἀποπείρας ὡς τοὺς μόνους φυσικοὺς νόμους, ὑφ' οἷς ὤρισθη νὰ ἀναπτύξῃ μὲν τὸν ἐπίγειον βίον αὐτοῦ, νὰ ἐκπληρώσῃ δὲ τὸν διττὸν προορισμὸν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.

Ὅτι δὲ τὰ πολλαπλᾶ ταῦτα καθήκοντα οὐ μόνον δὲν ἀντίκεινται εἰς τὴν φύσιν καὶ τὸν προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ συμπίπτουσι μάλιστα μετὰ τούτων ἀκριβῶς, ἢ μᾶλλον αὐτὰ εἰσὶν αὐτῆ ἢ φύσις καὶ ὁ προορισμὸς αὐτοῦ, τοῦτο ἀποδείκνυται καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς γενικῆς ἱστορικῆς πείρας πάσης τῆς ἀνθρωπότητος, ἣτις μαρτυρεῖ ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐρχόμενος τὸ πρῶτον εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἀποκλειόμενος μὲν ἢ ἐγκαταλιμπανόμενος ἔξω τῶν μορφωτικῶν καὶ κοινωνικῶν κύκλων (οἰκογενείας, σχολῆς, ἐκκλησίας, ἔθνους, πολιτείας καὶ κοινωνίας ἐν γένει), ἢ ἀπόλλυται ἢ ἀποθηριούται καὶ κακοδαιμονεῖ ἐκπίπτων τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ· ἐντὸς δὲ τῶν μορφωτηρίων

τούτων κύκλων ἀνατρεφόμενος, παιδευόμενος καὶ τὰ πρὸς ἕκαστον τῶν κύκλων τούτων καθήκοντα αὐτοῦ καλῶς διδασκόμενος καὶ πιστῶς ἐκπληρῶν, ἀποβαίνει θεῖος καὶ εὐδαίμων. Αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ φαινόμενον ὅτι ὁ ἄνθρωπος, μόνον ἐν τοῖς κύκλοις τούτοις μένων καὶ αὐξάνων, γίνεται κυρίως ἄνθρωπος, εἶναι ἀπόδειξις ἱκανὴ ὅτι ἡ φύσις τῶν ἰδιοτήτων τῶν μορφωτηρίων τούτων κύκλων εἶναι ἡ αὐτῆ καὶ ἡ φύσις τῶν ἰδιοτήτων τοῦ καθ' ἕκαστον ἀνθρώπου· ἂν δὲ ἀντέκειτο καὶ δὲν ἐνέκειτο μᾶλλον ἢ φύσις τοῦ ἐν γένει ἀνθρώπου ἐν τῇ φύσει τῶν μορφωτηρίων τούτων κύκλων, τότε πᾶσα δι' αὐτῶν ἀνάπτυξις καὶ μόρφωσις τοῦ καθ' ἕκαστον ἀνθρώπου οὐ μόνον θὰ ἦτο ἀδύνατος, ἀλλὰ θὰ ἀπέβαιεν αὐτῷ καὶ ὀλεθρὸν· διότι, ὡς περ ἡ ὕλικὴ τοῦ ἀνθρώπου οὐσία (τὸ σῶμα) ἀποποιεῖται καὶ ἀποκρούει οὐσίας ἀντικειμένας τῇ φύσει αὐτῆς, ἢ εἰσδεχομένη αὐτὰς πίπτει εἰς μαρασμὸν καὶ καταστροφὴν, τούναντίον δὲ συγγενεῖς τῇ φύσει αὐτῆς τροφὰς εὐχαρίστως εἰσδέχεται τε καὶ τρέφεται αὐταῖς καὶ ἀκμάζει, οὕτω καὶ ἡ πνευματικὴ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου (ἡ ψυχὴ) νεκροῦται μὲν ἢ διαστρέφεται ὑπὸ τροφῆς ἀντικειμένης τῇ φύσει αὐτῆς, τρέφεται δὲ καὶ ζωογονεῖται μόνον ὑπὸ τροφῆς συμφοῦς αὐτῆς. Ἄν ἄρα ὁ ἄνθρωπος δὲν εὑρίσκει ἐν τοῖς μορφωτηρίοις κύκλοις αὐτῆν τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, οὔτε φύσει δεκτικὸς τῆς παρ' αὐτῶν παρεχομένης μορφώσεως θὰ ἦτο, ἄλλως δέ, δεχόμενος αὐτὴν διὰ τῆς βίας, θὰ διεστρέφετο ἢ θὰ κατεστρέφετο πρὸ πολλοῦ, οὔτε θὰ ἠγάπα αὐτὴν, οὔτε ἠδονὴν καὶ τέρψιν θὰ ἠσθάνετο ἐν τοῖς μορφωτηρίοις κύκλοις ἀνατρεφόμενος, οὔτε τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῦ θὰ ἐθάρρευεν ἐν τῇ πιστῇ καὶ τελείᾳ ἐκπληρώσει τῶν πρὸς αὐτοὺς καθήκοντων αὐτοῦ, ἀλλὰ θὰ ἀπέκρουε ταῦτα εὐθύς ἐξ ἀρχῆς καὶ διὰ παντός ὡς ξένα καὶ ἀντικείμενα εἰς τὴν φύσιν αὐτοῦ, ἢ, ἐμπλακεῖς ἐν αὐτοῖς, θὰ ἐπεζήτει ἐκ νέου τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ ἀπὸ τούτων οὕτως ἀπαραλλάκτως, ὅπως πάντοτε ἐπανέστη καὶ κατὰ τῆς δουλείας, ἄτε φύσει ἀντικειμένης τῇ φύσει αὐτοῦ, ἵνα ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τὴν ἐγκειμένην ἐν τῇ φύσει αὐτοῦ. Ἄλλὰ νῦν καὶ δεκτικὸς ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐπιδράσεως τῶν μορφωτηρίων κύκλων καὶ ὀρέγεται αὐτῆς καὶ ὅσῳ μᾶλλον γεύεται αὐτῆς, τόσο ἀκοραστότερος αὐτῆς καθίσταται καὶ μετὰ τόσῳ μείζονος χαρᾶς καὶ προθυμίας ἐκπληροῖ τὰ πρὸς αὐτοὺς καθήκοντα αὐτοῦ· ἅπαξ δὲ γευσάμενος αὐτῶν, οὐ μόνον δὲν θέλει νὰ στερηθῇ αὐτῶν, ἀλλὰ, καὶ τύχη ἢ ἀνάγκη ἀπομακρυνθῆς ἢ στερηθῆς αὐτῶν, ἀναστενάζει καὶ ἐπιποθεῖ τὴν εἰς αὐτοὺς ἐπάναδον αὐτοῦ. Ἐξαιρέσεις παρατηρήθησαν μόνον παρὰ τοὺς παρὰ φύσιν ἀνθρώπους καὶ τοὺς τέρασιν.

Ἐκ τῆς φυσικῆς δὲ ταύτης στοργῆς καὶ μερίμνης τῶν παρερχομένων γενεῶν ὑπὲρ τῶν ἀνερχομένων καὶ ἐκ τῆς φυσικῆς ἐν γένει βουπῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν μόρφωσιν ἐγεννήθησαν κατὰ μικρὸν καὶ ἀνεπτύχθησαν τὰ δι-
 άφορα διφυᾶ μορφωτήρια καὶ διδασκῆρια τῆς ἀνθρωπότητος, τὰ θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ.

Ἡ δὲ διττὴ καὶ διφυῆς μόρφωσις (πνευματικὴ ἢ θεωρητικὴ καὶ σωματικὴ ἢ πρακτικὴ), ἣν ὁ ἀνθρώπος λαμβάνει ἐν τοῖς διττοῖς τούτοις μορφωτήριοις καὶ διδασκῆριοις ἰδρύμασι τῆς ἀνθρωπότητος, ἐστὶ καὶ φαίνεται αὐτῷ τόπον φυσικὴ καὶ ἀνταποκρίνεται τόσον στενῶς καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸν ἐπίγειον προορισμὸν αὐτοῦ, ὥστε, καὶ ἂν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐκλίθη σήμερον ἐκ τοῦ κόσμου διὰ μιᾶς πᾶσα ἢ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦδε ὑπὸ τῆς ἀνθρωπότητος κτηθείσῃ καὶ ἀποθησαυρισθεῖσα γνώσις καὶ τέχνη, ὁ ἀνθρώπος, ἐλαυνόμενος ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ αὐτοῦ ὀρμητύου, θὰ ἤρχιζε καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ ἄλλου τῆς νῦν ἀναπτύξεως αὐτοῦ καὶ θὰ ἀπέληγε καὶ πάλιν ἐκ νέου μετ' ἄλλους τόσους αἰῶνας καὶ ἄλλους τόσους μόχθους, ὅς ἡ ἀνθρωπότης διελλθε καὶ ὑπέστη μέχρι τοῦδε πρὸς ἀπόκτασιν αὐτῆς, εἰς τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ προορισμοῦ καὶ τῶν καθήκοντων αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ συμπεράσματα καὶ τὰ αὐτὰ μέσα τῆς μόρφώσεως αὐτοῦ, ἐν αἷς καὶ ἕως μέχρι τοῦδε ἀνθρωπότης διατελεῖ σήμερον καταλήξασα.

Τὸ ὅτι δὲ ἀπηλλάγη ὁ ἀνθρώπος διὰ παντὸς τῶν αἰετῶν νέων τούτων μόχθων καὶ τῆς αἰωνίου ταύτης ἀνεκκυλίσεως τοῦ σιουρείου τούτου λίθου, τούτο χρεωστῆ εἰς τὴν φιλόανθρωπον πρόνοιαν τοῦ δημιουργοῦ αὐτοῦ, ὅς οὐ μόνον αὐτὸς ἐγένετο καὶ εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς ὁ πρῶτος διδάσκαλος τοῦ ἀνθρώπου ἤδη ἐν τῷ Περαιτέρῳ, καὶ μετὰ ταῦτα διὰ τῶν προφητῶν καὶ ἐν τῷ Υἱῷ, καὶ νῦν δὲ καὶ ἐς αἰετὸν διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος αὐτοῦ, ἀλλ' ἐνεστάλαξε καὶ ἐνεχάραξε καθ' ὁμοίωσιν ἑαυτοῦ καὶ ἐν τοῖς τοκεῦσι τοῦ ἀνθρώπου βεβαίως τὸ χάρισμα τῆς προνοίας ταύτης καὶ τὸ αἰεθλημα τῆς ἐν γένει φιλοανθρωπίας καὶ τῆς εἰδικῆς στοργῆς πρὸς τὰ τέκνα αὐτῶν, καὶ οὕτω πᾶσα παρερχομένη γενεὰ ἀνθρώπων, ὑπὸ τῆς φυσικῆς ταύτης φιλοανθρωπίας καὶ τῆς στοργῆς ἰδίᾳ πρὸς τὰ τέκνα καὶ τὰς ἐπερχομένας ἐκγόνας αὐτῆς γενεᾶς ἐλαυνόμενη, ἀγωνίζεται νυχθημερὸν τὴν μέχρις ἑαυτῆς ὑπὸ τῆς ἀνθρωπότητος ἀποθησαυρισθεῖσαν γνώσιν καὶ τέχνην οὐ μόνον νὰ περισυνάγῃ, νὰ καλλιεργῇ, νὰ ἀναπτύσῃ, νὰ συμπληρῶι, νὰ ἐκκαθαρίσῃ, νὰ τελειοποιῇ, νὰ συστηματοποιῇ καὶ νὰ διαφυλάττῃ ὡς κόρυν ὀφθαλμοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ κληροδοτῇ συγχρόνως αὐτὴν διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆςδείξεως ὡς κληροδοτῆ.

διὸν τῆ ἀμέσως μετ' αὐτὴν ἀνερχομένη γενεᾷ ὑποδοχθεῖσα οὕτω ταύτη εἰς τὴν περαιτέρω τελείωσιν αὐτῆς. Οὕτω δὲ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν διακονίζεται ἡ διφυῆς καὶ διττὴ δημιουργικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τε πνευματικὴ καὶ πρακτικὴ, δι' ἧς οὗτος, τελειῶν, καλλύνων καὶ ἀνυψῶν ἑαυτὸν (τὸ ἑαυτοῦ πνεῦμα καὶ σῶμα) καὶ τὸν περιστοιχίζοντα αὐτὸν κόσμον, ἀποθιοῦται βαθμηδὸν ἐξομοιούμενος κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τῷ πρώτῳ Ἀρχιπλάστῃ καὶ δημιουργῷ αὐτοῦ, ὅς καὶ αὐτὸς ἀποκαλύπτεται ἡμῖν οὐ μόνον ὡς σοφία ἐν τῷ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ ὡς δημιουργικότης ἐν τῇ φύσει.

Κίδομεν ἐν τοῖς ἀνωτέρῳ κεφαλαίοις ὅτι ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου διφυῆς ἐστὶ, ὅτι ὡς τοιαύτη συνεπάγεται φύσει καὶ τὴν διφυῆ ἐνέργειαν καὶ τὸν διφυῆ προορισμὸν αὐτοῦ, ὅτι ταῦτα πάλιν ἀμφοτέρω ἀπαιτοῦσι δικαίως διφυῆ τὴν μόρφωσιν, καὶ ὅτι αὕτη ἀπαιτεῖ διφυῆ τὴν πηγὴν τῆς γνώσεως, διφυῆ τὴν διδασκαλίαν καὶ διφυῆ τὰ διδασκῆρια ἰδρύματα τῆς ἀνθρωπότητος, τὰ ὅποια ἄρα οὐ μόνον ἐπέχασαν ἐκ τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ σκοπὸν ἔχουσι τὴν ἐκάνωσιν αὐτοῦ πρὸς τὴν ὀρθὴν ἀνάπτυξιν τῆς διφυοῦς ἐνεργείας καὶ πρὸς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ διφυοῦς προορισμοῦ αὐτοῦ.

Ἐκ τοῦ ὅτι δὲ ἀρχικὸν μὲν αἶτιον τῆς γενέσεως τῶν διδασκῆριων καὶ μορφωτηριων ἰδρυμάτων τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι αὐτὴ ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου, τελικὸν δὲ αἶτιον τῆς ἐνεργείας αὐτῶν ἡ μόρφωσις καὶ ἡ ἐκάνωσις αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς διφυοῦς ἐνεργείας καὶ τοῦ διφυοῦς προορισμοῦ αὐτοῦ ἔπεται δικαίως ὅτι ἡ ἐνέργεια τῶν διδασκῆριων

1) τότε μόνον ἐστὶν ὀρθή, ὅταν συμφωνῇ πληρέστατα τῇ διφυεῖ φύσει τῆς οὐσίας, τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ

2) τότε μόνον ἀσφαλῶς τυγχάνει τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, ὅταν ἀποβλέπῃ μόνον εἰς τὴν διφυῆ φύσιν τῆς οὐσίας, τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἴνα ἄρα ὀρθῶς ὀρθῶς καὶ ἀκριβῶς ἡ ἐνέργεια αὕτη πάντων τῶν μορφωτηριων καὶ διδασκῆριων ἰδρυμάτων τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἵνα τύχῃ αὕτη ἀσφαλῶς τοῦ σκοποῦ αὐτῆς τούτου, ἀνάγκη νὰ ὀρισθῇ πρῶτον ἀκριβῶς καὶ κατανοηθῇ καλῶς ὑπὸ πάντων τῶν διαφόρων μὲν μορφωτηριων καὶ διδασκῆριων, τῶν διαφόρων δὲ μορφωτῶν καὶ διδασκάλων τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὴ ἡ οὐσία, ἡ ἐνέργεια καὶ ὁ προορισμὸς αὐτοῦ. Τούτων δὲ μὴ ἀκριβῶς ὀρισθέντων κατὰ καλῶς κατανοηθέντων, ἀποτυγχάνει ἀρεύκτως καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τότε καθίσταται οἷος κενὸν ἀνεκκείμενον καὶ ἔρμαιον ἤθι:

κῶν παραγόντων καὶ συντελεστῶν διχονοούντων καὶ μὴ συμφωνούντων ἀλλήλοις οὐ μόνον περὶ τῶν μέσων καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς μορφώσεως, ἀλλ' οὐδὲ περὶ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ μορφουμένου, ἢ ἀπὸ κοινοῦ πάντες διαχειρίζονται. Ὄταν ἐν ἄλλοις λόγοις ἕκαστον τῶν διαφόρων μορφωτηρίων καὶ διδακτικῶν ἰδρυμάτων καὶ ἕκαστος πλάστης καὶ διδάσκαλος τῆς ἀνθρωπότητος ὁρμάται εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ ταύτην ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐκ θεωρίας περὶ τῆς φύσεως αὐτοῦ ἀλλοίας ἢ ἀντιθέτου τῆς τῶν ἄλλων ἠθικῶν συντελεστῶν, τότε παράγεται ἐκ τούτου σύγκρουσις ἀρχῶν καὶ σκοπῶν μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἠθικῶν συντελεστῶν τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου, κατακερματίζουσα καὶ καταστρέφουσα τὴν ἀρμονικὴν καὶ ἐνιαίαν μόρφωσιν αὐτοῦ, τὴν πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ὀφείλουσαν νὰ τείνη, ὡς ἐπισπωμένου τούτου ὑφ' ἑκάστου τῶν ἠθικῶν συντελεστῶν πρὸς ἄλλο τι ἴδιον τέρμα ἀντιθετὸν τῷ τῶν ἄλλων.

Ἴνα λοιπὸν ἡ μόρφωσις μὴ βίπτάζῃ οὕτω τὸν ἀνθρώπον τῆδε κάκεισε, ὡς τὸ κύμα τὸ ἀπὸ ἠέλου καὶ ἀνεριμάτιστον πλῆιον, ἀνάγκη ἐστὶν ὅπως πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι καὶ ἐπιδράσεις ἀπάντων ὁμοῦ τῶν συντελεστῶν καὶ παραγόντων τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ πάντων τῶν μορφωτηρίων καὶ διδακτικῶν ἰδρυμάτων, δι' ὧν αὕτη ἐπιδιώκεται, συμπέπτωσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημείον, ἵνα διὰ τῆς ἠνωμένης ταύτης δυνάμεως, τὴν αὐτὴν διεύθουσιν ἐχούσης, κινῆται ἡ ἀνθρωπότης πρὸς τὰ πρόσω εἰς ἀσφαλῆ λιμένα σωτηρίας. ἀντὶ νὰ περισπᾶται ἐνθεν κάκειθεν κρουομένη διηνεκῶς ὑπὸ ἀντιθέτων δυνάμεων καὶ προσβολῶν.

Ἴν τῇ ὀρθῇ ἄρα διακρίσει καὶ τῇ ὀρθῇ κατανοήσει καὶ καταλήψει τοῦ κοινοῦ τούτου σημείου, ἢ περ ἐστὶν αὕτη ἡ οὐσία καὶ ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, κεῖται, ἐν αὐτῇ δὲ δέον καὶ νὰ ζητηῖται ἡ ἐνότης, ἡ ὁμόνοια καὶ ἡ ταῦτισις ἀπασῶν τῶν δυνάμεων, τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν ἐπιδράσεων τῶν διαφόρων συντελεστῶν τῆς μορφώσεως τῆς ἀνθρωπότητος κατ' ἄτομον, κατ' ἔθνος καὶ κατ' ὅλον. Ὄταν οἱ φύσει καὶ θέσει μορφωταὶ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὰ φυσικὰ καὶ τεχνητὰ μορφωτήρια ἰδρύματα αὐτῆς, γονεῖς καὶ οἶκος, διδάσκαλοι, θεωρητικοὶ καὶ πρακτικοί, καὶ σχολή, θεωρητικὴ καὶ τεχνικὴ, αἱ διάφοροι ἄλλαι εἰδικαὶ μορφωτήρια σχολαὶ καὶ οἱ ἐν αὐταῖς μορφοῦντες διδάσκαλοι, ἱεροκήρυκες καὶ ἄμβων, ἠθακοὶ καὶ θεάτρον, δημοσιογράφοι καὶ δημοσιογραφία ἢ ἀναγνωστήριον, μουσουργοὶ καὶ ᾠδεῖον, ἀξιωματικοὶ καὶ στρατῶν, παιδοτρέφαι καὶ γυμναστήριον, γέροντες καὶ μεσοχώριον, πολῖται καὶ κοινότητα, ἀρχοντες καὶ πολιτεία, νομοθέται, δημιουργοὶ πολιτειῶν καὶ

ἀνώτατοι κυβερνῆται τῶν ἔθνων κατορθώσωσι νὰ ἐνώσωσι καὶ ταῦτίσωσι μὲν τὴν μορφωτικὴν ἑαυτῶν ἐνέργειαν καὶ ἐπίδρασιν ἐπὶ τινος ἔθνους, κατευθύνωσι δὲ αὐτὴν πρὸς τὸ κοινὸν καὶ σωτήριον σημεῖον, τὸ συμφωνὸν τῇ φύσει καὶ τῷ προορισμῷ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῇ εἰδικῇ ἀποστολῇ τοῦ ἔθνους τούτου, τότε ἀφεύκτως σώζουσι καὶ ἀνυψοῦσιν αὐτό. Ἄλλ' ὅταν οἱ αὐτοὶ συντελεσταὶ τῆς μορφώσεως ἔθνους τινὸς δὲν διακρίνωσι τὸ κοινὸν τοῦτο σημείον, οὐδὲ διευθύνωσι πρὸς αὐτὸ ἀπὸ κοινοῦ πᾶσαν τὴν ἑαυτῶν ἐνέργειαν, ἀλλ' ἕκαστος αὐτῶν προτιθῆται μὲν ἴδιον σκοπὸν καὶ ἴδιον τέλος, οὐδεμίαν ἔχον σχέσιν πρὸς τὸ κοινὸν τέλος, κατευθύνῃ δὲ τὴν ἑαυτοῦ δράσιν πρὸς μεταίωσιν ἢ ἐξουδετέρωσιν τῆς τῶν ἄλλων συντελεστῶν, τότε ταπεινοῦσιν οἱ τοιοῦτοι μορφωταὶ καὶ διδάσκαλοι τὸ ἔθνος ἐκεῖνο καὶ καταστρέφουσιν αὐτὸ ἔτι καὶ ἀκμάζον.

Τὸ πρώτιστον ἄρα ἔργον καὶ τὸ κυριώτατον μέλημα πάσης ὑγιοῦς οὐ μόνον παιδαγωγικῆς ἀλλὰ καὶ ἀνδραγωγικῆς δέον νὰ ᾖ ἡ ἐντελής ἐξακρίβωσις τῆς φύσεως καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἐξ ὧν παρήχθη καὶ πρὸς ἃ δέον ν' ἀποβλέπωσι συγχρόνως καὶ διηνεκῶς ἡ διδασκαλία καὶ ἡ μόρφωσις, οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ μορφωταὶ αὐτοῦ· διδάσκαλοι δὲ καὶ μορφωταὶ ἀνθρώπων καὶ δημιουργοὶ ἀνθρωπίνων πολιτειῶν, οἵτινες διδάσκουσι, μορφοῦσι καὶ δημιουργοῦσι μὴ ἐξακριβώσαντες πρότερον καλῶς τὴν φύσιν καὶ τὸν προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, οὐδὲν διαφέρουσιν οἰκοδόμων, οἵτινες κτίζουσι μέγαρον καὶ φρούρια ἐπὶ ἐδάφους, οὔτινος τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν πρότερον οὐδὲως οὔτε ἐμελέτησαν οὔτε ἐν ὕψει ἔλαβον.

Διὰ ταῦτα καὶ ἡμεῖς οὐ μόνον ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε κεφαλαίοις τοῦ πρώτου τούτου τεύχους τῆς προκειμένης Πραγματείας ἡμῶν ἐπιμόνως ἐν τῇ ἐξακριβώσει καὶ τῷ ὅσον ἐνῆν ἀκριβεῖ χαρακτηρισμῷ τῆς οὐσίας τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐνεμείναμεν, ἵνα ἐκ τούτων παραγάγοιμεν καὶ τὰ μορφωτήρια καὶ διδακτήρια ἰδρύματα τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ καὶ νῦν, πρὶν τερματίσωμεν τὸ περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου τούτου παιδαγωγικὸν θέμα ἡμῶν, κρίνομεν ἀναγκαῖον ν' ἀφιερῶσωμεν καὶ τὸ ἐπόμενον τελευταῖον κεφάλαιον αὐτοῦ εἰς τὴν αὐτὴν ἐξακρίβωσιν τῆς φύσεως, τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου διὰ μελέτης τινὸς εἰδικῆς περὶ τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεώς αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ.

Οι οὐσιώδεις χαρακτῆρες τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ιστορικὴ καὶ μέλλουσα ἀνάπτυξις αὐτῶν.

Ἵνα νοηθῇ κάλλιον τὸ περὶ φύσεως καὶ προσηρισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἵνα οὕτω διακριθῇ μὲν τὸ κοινὸν σημεῖον, πρὸς ὃ δέον νὰ κατευθύνηται συγχρόνως πᾶσα μορφωτικὴ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐνέργεια, ἐπιτευχθῇ δὲ ἡ ἀπολύτως πρὸς τοῦτο ἀναγκαία ἐνότης ἀπάντων ὁμοῦ τῶν ἡλικῶν συντελεστῶν καὶ διδασκῆριων τῆς ἀρτίου μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀνάγκη ἐστὶν ἵνα ἐξετάσῃμεν ἐνταῦθα κατ' ἰδίαν τὸ ποσόν, τὸ ποιὸν καὶ τὴν ιστορικὴν καὶ μέλλουσαν ἀνάπτυξιν τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων αὐτοῦ.

Οἱ οὐσιώδεις χαρακτῆρες τοῦ ἀνθρώπου, οἳ τε κοινοὶ πρὸς τὰ ἄλλα ζῆα καὶ οἱ ἰδιάζοντες αὐτῷ μόνῳ, εἰσι περιληπτικώτερον μὲν κυρίως δύο, ἥτοι ἡ ζωικότης καὶ ἡ πνευματικότης, ἃς ὁμοῦ ὠνομάσαμεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐνὶ ὄνοματι καὶ διφυῆν τοῦ ἀνθρώπου· ἀναλυτικώτερον δὲ οἱ ἐξῆς :

- 1) Τὸ ζωϊκόν, τὸ αἰσθητικόν, τὸ προαισθητικόν, τὸ παραστατικόν, τὸ γελαστικόν, τὸ ὀρχηστικόν ἢ χορευτικόν καὶ τὸ ὀρθοβατικόν.
- 2) Τὸ γνωστικόν, τὸ λογικόν, τὸ συνειδητικόν καὶ τὸ ἐποπτικόν.
- 3) Τὸ συναισθητικόν, τὸ βουλευτικόν, τὸ ἐλεύθερον καὶ τὸ ἠθικόν.
- 4) Τὸ προορατικόν, προγνωστικόν καὶ προνοητικόν.
- 5) Τὸ μνημονικόν, τὸ φανταστικόν καὶ τὸ ἰδανικόν ἢ ἰδεαστικόν.
- 6) Τὸ λεκτικόν ἢ διαλεκτικόν καὶ τὸ ῥηδικόν ἢ μουσικόν.
- 7) Τὸ διδασκτικόν καὶ τὸ ἐθιστικόν ἢ τὸ ἐκτικόν.
- 8) Τὸ μιμητικόν, τὸ ἐπινοητικόν ἢ ἐφευρετικόν, τὸ σχεδιαστικόν καὶ τὸ δημιουργικόν ἢ τεχνικόν.
- 9) Τὸ συναγελαστικόν, τὸ ἐθνικόν, τὸ οἰκονομικόν, τὸ κοινωνικόν καὶ τὸ πολιτικόν· καὶ
- 10) Τὸ ὀρησκευτικόν, τὸ πιστευτικόν καὶ τὸ θρηταθάναν.

Ἐκ τῶν χαρακτήρων τούτων κοινούς ἔχει ὁ ἀνθρώπος πρὸς πάντα μὲν τὰ ζῆα ἐκείνους μόνον, ὅσοι ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν αἰσθησεων καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἥτοι τὸ ζωϊκόν, τὸ αἰσθητικόν, τὸ προαισθητικόν καὶ τὸ παραστατικόν, ὅπερ ἐστὶ παρὰ τοῖς ζῴοις ἴσως καὶ ὁ ἀνώτατος βαθμὸς τοῦ φανταστικοῦ καὶ μνημονικοῦ αὐτῶν (ἄπερ ἀμρότερα μόνον παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ἀπαντῶσιν ὡς ἴδιαι ἀνεπτυγμέναι ψυχικαὶ δυνάμεις), πρὸς τινὰ δὲ μόνον τῶν ζῴων τὸ ῥηδικόν, τὸ συναγελαστικόν, μέχρι δὲ βαθμοῦ τινος καὶ τὸ οἰκονομικόν, τὸ κοινωνικόν, τὸ πολιτικόν, τὸ μιμητικόν καὶ τὸ ἐθιστικόν.

Πάντες δὲ οἱ λοιποὶ χαρακτῆρες τοῦ ἀνθρώπου, οἱ ἐξαρτώμενοι ἐκ τῆς πνευματικῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ τὸ ὀρθοβατικόν ἐκ τῶν σωματικῶν ἰδιάζουσιν αὐτῷ καὶ μόνῳ ἐκ πάντων τῶν ἄλλων ζῴων ὄντων τοῦ κόσμου τούτου.

Οἱ οὐσιώδεις χαρακτῆρες τοῦ ἀνθρώπου, ὑπνώττοντες ἐν αὐτῷ, ἀφυπνίζονται, ἀναπτύσσονται, ἐνδυναμοῦνται καὶ τίθενται εἰς τὴν διφυῆ ἐνέργειαν ἐσωτερικὴν τε καὶ ἐξωτερικὴν (πνευματικὴν τε καὶ τεχνικὴν) ἐξωθεν ὑπὸ τῶν πέραξ κεντούμενοι, ἀλλ' οὔτε πάντες ἐξ ἀρχῆς, οὔτε πάντες ἐξ ἴσου καὶ συγχρόνως ἀνεπτύχθησαν καὶ ἀναπτύσσονται ἔτι καὶ νῦν οἱ οὐσιώδεις οὗτοι χαρακτῆρες τοῦ ἀνθρώπου οὔτε ἐν ἐκάστῳ ἀτόμῳ, οὔτε ἐν ἐκάστῳ ἔθνει, οὔτε καὶ ἐν ἀπάσῃ τῇ ἀνθρωπότητι· ἀλλ' οἱ μὲν πρὸς τὰ ζῆα κοινοὶ χαρακτῆρες τοῦ ἀνθρώπου, ἐξ ὧν κρέμαται ἡ ζωικὴ αὐτοῦ ὑπαρξις, ἐκδηλοῦνται καὶ ἀναπτύσσονται πρῶτιστοι πάντων κατ' αὐτὴν τὴν πρῶτην ἡλικίαν οὐ μόνον ἐκάστου ἀτόμου, ἀλλὰ καὶ ἐκάστου ἔθνους καὶ ἀπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐφ' ὅσον δὲ τὰ άτομα, τὰ ἔθνη καὶ πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης διέρχεται τὴν ἡλικίαν ταύτην, δὲν φαίνονται οἱ ἀνθρωποὶ λίαν διαφερόντως τῶν ἄλλων ζῴων ἀπέχοντες, καθ' ὅσον ὁμοῦς ἡ ἡλικία τῶν ἀτόμων, τῶν ἔθνῶν καὶ τῆς ἀνθρωπότητος προβαίνει καὶ ἄρχεται παρ' αὐτοῖς ἡ ἀνάπτυξις τῶν πνευματικῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου, τῶσφ μᾶλλον δίστανται οἱ ἀνθρωποὶ τῶν ἄλλων ζῴων ἐπ' ἀπειρον.

Ἀλλὰ καὶ οἱ πνευματικοὶ οὐσιώδεις χαρακτῆρες τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε ἐξ ἀρχῆς πάντες καλῶς διεκρίθησαν, οὔτε διὰ μιᾶς πάντες καὶ παρὰ πάντων ἐξ ἴσου ἀνεπτύχθησαν καὶ ἐκαλλιέργηθησαν. Ἀλλ' οἱ μὲν πρόγονοι ἡμῶν τὸ λογικόν, ἐν ᾧ διαλάμπει τὸ ἀληθές, τὸ συναισθητικόν καὶ τούτου ἰδίᾳ τὸ καλόν, τὸ γενναῖον ἢ ἀγαθόν, καὶ τὸ δημιουργικόν, ἐν ᾧ ἐμπράκτως διαλάμπει πάλιν τὸ καλόν, τὸ γενναῖον καὶ φιλόπατρι, ἰδίᾳ διέκριναν, ἠγάπησαν καὶ πρὸ πάντων ἀνέπτυξαν· οἱ δὲ Ἰβῆραῖοι τὸν ὀρησκευτικόν χαρακτῆρα μᾶλλον τῶν ἄλλων λαῶν ἐκαλλιέργησαν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τὸν πολιτικόν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου ἰδίᾳ ὤρισαν καὶ ἐκανόνισαν. Τὰ δὲ ἀνατολικά ἔθνη φαίνονται μᾶλλον τοῦ ζωϊκοῦ, τοῦ αἰσθητικοῦ, τοῦ μιμητικοῦ καὶ τοῦ ἐκτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου ἀντεχόμενα καὶ ἐπιμελούμενα.

Πάντες δὲ οἱ γενικώτερον ἀναγνωριζόμενοι ὡς τελειότεροι τύποι τῆς ἐκφάνσεως τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος ἐπὶ τῆς γῆς, οὓς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων δι-
καίως θαυμάζουσι καὶ εἰκότως μεγάλους νόας καὶ σοφοὺς ἀποκαλοῦσιν, ἐφαν-
τάσθησαν ἕκαστος ἴδιον ἰδανικόν πρᾶτυπον τοῦ σχετικῶς τελείου ἀνθρώπου
καὶ ὑπέβαλον ἴδιον σχέδιον τῆς κατ' αὐτὸ μορφώσεως τῆς ἀνθρωπότητος·
9*

ἡ δὲ ἀρχαία Ἑλλάς ἔδωκε τοὺς πλείονας καὶ μείζονας τῶν φιλοσόφων παιδαγωγῶν καὶ διδασκάλων τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰς τὰ ἰδανικά δὲ ταῦτα πρότυπα τοῦ σχετικῶς τελείου ἀνθρώπου, ἅπερ ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια κατὰ μικρὸν ἐμόρφωσεν, ἐπῆλθεν ὡς ἀπαραίτητον συμπλήρωμα οὐρανόθεν τὸ ἰδανικὸν πρότυπον τοῦ ἀπολύτως τελείου ἀνθρώπου, ὅπερ ἀπεκαλύφθη τῇ ἀνθρωπότητι ἐναργῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἐν Χριστῷ σαρκιωθέντος Λόγου Λύτου· ὑπὸ δὲ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ ἐνεπνεύσθησαν καὶ οἱ νεώτεροι μεγάλοι χριστιανοὶ παιδαγωγοὶ τῆς Δύσεως καὶ ἰδίᾳ οἱ τῆς Γερμανίας ἐν τῷ ὄρισμῷ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως.

Μέχρι Χριστοῦ ὁ ἀνθρώπος ἐνομιζέτο μᾶλλον μόνον ὡς ὄν ζωϊκόν, αἰσθητικόν, λογικόν, συναισθητικόν, πολιτικόν, κοινωνικόν, οἰκονομικόν, ὀρησκευτικόν καὶ δημιουργικόν. Ὡς τοιοῦτος δὲ μόνον ἀναπτυσσόμενος καὶ μορφούμενος, εἰ καὶ προήγαγε εἰς μέγαν βαθμὸν τελειότητος τὸν ἐπίγειον βίον αὐτοῦ, ἐν τούτοις ἀνεστέναζεν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς συναισθήσεως τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ἀδυναμίας καὶ ἀτελείας καὶ τῆς τοῦ κόσμου τούτου ἀνεπαρκείας πρὸς τὴν ἀπολύτως τελείαν εὐδαιμονίαν, ἧς περ ἐδίψη. Ἄφου δὲ ὁ μὲν Ἑβραϊκὸς λαός, ἀπαυδήσας πλέον ἐκ τῆς τυπικῆς λατρείας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, προσεδόκα ἀνυπομόνως τὸν ἐπηγγελμένον λυτρωτὴν, ὁ δὲ Ἑλληνικὸς λαός, προανακρουσαμένων Σωκράτους καὶ Πλάτωνος, ἤρξατο ἤδη νὰ συναισθάνηται βαθυτέρον τὸ ἐν ἑαυτῷ μέγιστον ἠθικὸν κενόν, ὅπερ οὐ μόνον ἡ εἰδωλολατρεία μεθ' ὅλην τὴν λαμπρότητα αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ φιλοσοφία μεθ' ὅλην τὴν δεινότητα αὐτῆς, μάτην ἠγωνίσθησαν μέχρι τοῦδε νὰ πληρώσωσιν, ἀφου δὴλ. ἐν αὐτῇ τῇ πηγῇ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ γνώσεως, ἐν μέσαις Ἀθήναις, ὁ μὲν πατὴρ τῆς φιλοσοφίας Σωκράτης, ἀνομολογῶν τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας πρὸς λύσιν τοῦ δεινοῦ προβλήματος, ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα ὅτι ὁ Θεὸς ἐπιπέμψει ἄλλον τινὰ ἵνα ἀφυπνίσῃ τὴν καθεύδουσαν ἀνθρωπότητα καὶ ὀδηγήσῃ αὐτὴν εἰς ὅσα αὕτη ἀδυνατεῖ ἀφ' ἑαυτῆς νὰ εἰσδύσῃ, ἡ δὲ εἰδωλολατρεία καὶ ἡ πολυθεΐα ἠναγκάζετο παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ τὰ τόσα πολυτελῆ καὶ μεγαλοπρεπῆ ἱερά καὶ ἠρῶα γνωστῶν Θεῶν καὶ ἡμιθέων νὰ ἀνέχεται, ἀνακηρύττουσα οὕτω τὴν ἰδίαν ἑαυτῆς ἀδυναμίαν, καὶ βαθμὸν ἐπιγραφόμενον αὐτῷ ἀγνώστῳ Θεῷ, εἰς ἣν βεβήαιως ἐθυσίαζον καὶ ἐξ οὗ μόνον ἠλπίζον σωτηρίαν πάντες οἱ ἀπληπισμένοι ἤδη περὶ τῆς παντοδυναμίας τῶν τέως γνωστῶν Θεῶν, ἀφου ταῦτα πάντα προηγήθησαν καὶ ἡ ἀνθρωπότης ἤρξατο νὰ συναισθάνηται καὶ νὰ πελοῦται ἐκ μακρῶς καὶ πικρῶς πείρας ὅτι διέστρεψε μετὰ τὴν πτώσιν αὐτῆς τὸν οὐσιωδέστατον

τῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὀρησκευτικόν, ὅτι ἀπώλεσε διὰ τοῦτο τὴν μετὰ τοῦ ζῶντος Θεοῦ ἐπικοινωνίαν καὶ ὅτι ἀδύνατον ἀποβαίνει αὐτῇ ἵνα ἀνακτήσῃται ταύτην διὰ τῶν ἰδίων ἑαυτῆς δυνάμεων ἀνευ ἀμέσου θείας ἀντιλήψεως,

τότε ἀκριβῶς ἐν δέοντι καὶ εὐθέτω καιρῷ ἐπεφάνη καὶ ὁ ἐν Χριστῷ Θεῷ ἀνθρώπος ἀνὴρ ἢ Θεανδρικός ἀνθρώπος, ἡ τελειοτάτη ἔκφανσις καὶ τὸ τελειότατον ἰδανικὸν πρότυπον τοῦ ἀπολύτως τελείου ἀνθρωπίνου ὄντος ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν ᾧ ἐξέλαμψεν ὁ ὑπὸ τῶν ἀνθρωπίνων συμφερόντων πνιγόμενος καὶ διαστρεφόμενος σπουδαιότατος τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὀρησκευτικός. Ὅπως δὲ ἡ ἀναγνώρισις καὶ ἡ τέως ἀνάπτυξις τῆς λογικῆς, συναισθηματικῆς, δημιουργικῆς καὶ πολιτικῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως εἶχεν ἤδη ὑψώσει αὐτὸν ὑπεράνω τῆς λοιπῆς ἀλόγου φύσεως, οὕτως ἀπὸ τοῦ νῦν ἡ πλήρης ἀναγνώρισις καὶ ἡ ὀρθὴ καλλιέργεια τοῦ ὀρησκευτικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἡ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ οὐσίας πίστις ἀνύψωσεν αὐτὸν ὑπεράνω τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ λογικῆς φύσεως. Καὶ οὕτως ὁ τέως διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς δημιουργικότητος αὐτοῦ βασιλεὺς τῆς γῆς ἀναδειχθεὶς ἀνθρώπος καθίσταται τὸ ἀπὸ τοῦδε διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀθανασίας αὐτοῦ καὶ πολίτης τοῦ οὐρανοῦ· ἡ δὲ τέως ἀτελής καὶ πρόσκαιρος αὐτοῦ εὐδαιμονία μεταβάλλεται διὰ τῆς πίστεως εἰς τελείαν καὶ αἰωνίαν μακαριότητα, καὶ διὰ τῆς κατὰ Χριστὸν ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως τοῦ ὀρησκευτικοῦ χαρακτῆρος ὑψώθη μὲν ἐν τῇ ἀνθρωπότητι τὸ ὀρησκευτικὸν συναισθημα, δι' αὐτοῦ δὲ ἐφωτίσθησαν, ἐκανονίσθησαν, συνεπληρώθησαν, ἡγιάσθησαν καὶ ἐξηυγενίσθησαν καὶ πάντες οἱ ἄλλοι γνωστοὶ οὐσιώδεις χαρακτῆρες τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκτοτε μετεβλήθησαν πᾶσαι αἱ τοῦ ἀνθρώπου θεωρίαι περὶ τοῦ ἐπιγείου ἑαυτοῦ προορισμοῦ καὶ τῆς ἐκπληρώσεως αὐτοῦ, ἡ δὲ πίστις εἰς τὴν ὑπερφυσικὴν καὶ ἀθάνατον αὐτοῦ οὐσίαν κατέστησεν αὐτὸν νῦν τὸ πρῶτον ἱκανὸν ἵνα ὀρθότερον ἐκτιμήσῃ τὸν παρόντα τοῦτον κόσμον καὶ τὴν ἐν αὐτῷ θεῖαν ἀποστολὴν αὐτοῦ. Ἐκ τῆς χριστιανικῆς καλλιέργειας τοῦ ὀρησκευτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου ἐπήγαγεν ἡ ἀληθὴς αὐτάρκεια, ἡ πηγὴ πάσης εὐδαιμονίας καὶ ἡ πραγματικὴ καταφρόνησις τῆς πλεονεξίας, τῆς ῥίξης ταύτης πάσης τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ βασιλευούσης κακοδαιμονίας. Ἐκ τῆς χριστιανικῆς μορφώσεως πηγάζει καὶ ἡ πίστις, ἡ ἀφοσίωσις καὶ ἡ εἰλικρίνεια περὶ τὴν διαχείρισιν τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν ἰδίων τε καὶ κοινῶν. Ἀπόδειξις περὶ τὴν διαχείρισιν τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν ἰδίων τε καὶ κοινῶν. Ἀπόδειξις περὶ τὸ σαφὲς ἔστω τὸ ὅτι παρ' ἐκείνοις τῶν ἐθνῶν διακρινόμενος ὁ πλοῦτος, οἰκογενειακός τε καὶ δημόσιος, καὶ ἐκεῖνα τῶν ἐθνῶν ἔχουσι τοὺς ἀκεραιότε-

ρους δημοσίους λειτουργούς, παρ' οἷς ἡ χριστιανικὴ μάρτυρις τοῦ χαρακτήρος μετὰ ζήλου καὶ πεποιθήσεως ὑπὸ τῆς οἰκογενείας, τῆς σχολῆς, τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας ἐπιδιώκεται. Ἐκ δὲ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, ὅστις ὀρίζεται ὡς ὑψίστον ἀπόλυτον Ἄγαθὸν καὶ οὐτινος ἢ ἀπόλαυσις ἐστὶν ἡ αἰωνία εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου, πηγάζει φυσικῶς καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἀγάπη, ἢ τε εἰδικὴ μεταξὺ οἰκείων, ὁμοπίστων, ὁμοδόξων καὶ ὁμοφύλων, καὶ ἡ γενικὴ, ἢ πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους καὶ πάντα τὰ ἔθνη καὶ αὐτὸν τὸν πλησίον ἐν γένει (τ. ἐ. τὸν ἐχθρόν). Ἡ καθόλου δὲ ἐν Χριστῷ ἀληθὴς ἀδελφωσις τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, τῶν μελῶν ἐνὸς ἔθνους καὶ τῶν μελῶν πάσης τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ προθύμως ἐθέλειν πάσχειν, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τῶν ἄλλων, ἡ ἀληθὴς αὐταπάρνησις καὶ ὁ ἀληθὴς πατριωτισμὸς μὴ ἕκ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, τὸν ἀνθρώπον, ἀγάπης τρέφονται διαρκῶς καὶ ζωογονοῦνται. Μόνον ὁ χριστιανὸς κατὰ μὲν τὸν ἐπίγειον προορισμὸν αὐτοῦ θεωρεῖ ἐαυτὸν ἀπλοῦν συνεργόν, ἐπίτροπον καὶ οἰκονόμον τοῦ Θεοῦ, κατὰ δὲ τὴν οὐράνιον αὐτοῦ προορισμὸν πιστεύει εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· ἡ δὲ ἐπίγειος ζωὴ χρησιμεύει αὐτῷ μόνον ὡς μέσον καὶ γέφυρα πρὸς μετάβασιν ἐκ τῆς προσαίρου εὐδαιμονίας καὶ τῆς σχετικῆς τελειότητος εἰς τὴν αἰωνίαν μακαριότητα καὶ τὴν ἀπόλυτον τελειότητα, πρὸς ἣν φέρεται μετὰ πόθου καὶ δίψης. Ἐκ δὲ τοῦ ἠθικοῦ τούτου ὕψους ἠρμώμενος, ἐμπνεόμενος καὶ ἐνδυναμούμενος ὁ ἀνθρώπος κανονίζει καὶ διευθύνει τὸν ἐπίγειον βίον αὐτοῦ καὶ προθύμως θυσιάζει πᾶν ὅ,τι ἔχει, καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἐπίγειον ζωὴν αὐτοῦ, ὑπὲρ πάσης θείας ἰδέας καὶ ὑπὲρ παντός Θεοῦ δικαίου, ἅτε πηγάζοντος ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, μεθ' οὗ αὐτὸς πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐναύτισε τὸ πνεῦμα, τὸ συναίσθημα καὶ τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ. Καὶ οὕτως ὁ μὲν ἀνθρώπος ὀρίζεται ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐντεῦθεν κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ οὐ μόνον ὡς ὄν ζωϊκόν, αἰσθητικόν, λογικόν, συναισθηματικόν καὶ πολιτικόν, ἀλλὰ καὶ ὡς ὄν πνευματικόν καὶ ἀθάνατον, κατὰ δὲ τὸν προορισμὸν αὐτοῦ ὡς ὄν, οὐδένα ἄλλον σκοπὸν ἔχον ἢ

1) τὴν αἰεὶ πληρεστέραν ἕκ τε τῆς ἀποκαλύψεως καὶ τῆς φύσεως (τ. ἐ. ἐαυτοῦ τε καὶ τῶν περὶ αὐτὸν) γινῶσιν τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν κτισμάτων Αὐτοῦ,

2) τὴν ἐπ' ἀπειρον τελειότεραν ἐξομοίωσιν ἐαυτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ πάσας τὰς γνωστὰς ιδιότητας τούτου, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δημιουργικότητα διὰ τῆς ἀναπτύξεως ἀπάντων ὁμοῦ τῶν ἐαυτοῦ χαρακτήρων,

ὅς ὀρίζει καὶ καταδικνύει ὡς οὐσιώδεις ιδιότητες τοῦ ἀνθρώπου ἢ βαθυτέρα συνείδησις καὶ ἡ τελειότερα διάνοια τῶν τελειότερων τύπων τῆς ἐκφάνσεως τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, φωτιζομένη μὲν ἀμέσως ὑπὸ τῆς θείας ἀποκαλύψεως, ὀδηγομένη δὲ ἐμέσως ὑπὸ τῆς ἱστορικῆς πείρας τοῦ παρελθόντος, τῆς γενικῆς συναίσθησεως τοῦ παρόντος καὶ τῆς ἐμβριθεστέρας μελέτης περὶ τῆς οὐσίας, τῆς φύσεως καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ

3) τὴν προσέγγισιν καὶ τελικὴν ἔνωσιν ἐαυτοῦ μετ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀπολύτου ἀγαθοῦ, πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ τῆς τελείας μακαριότητος.

Τὰ τρία ταῦτα σημεῖα ἀποτελοῦσι κυρίως τὸν καθολικὸν καὶ τελικώτατον προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοὺς τρεῖς μεγάλους σταθμοὺς τῆς διὰ τοῦ κόσμου τούτου πορείας αὐτοῦ τε ὡς ἀτόμου καὶ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος ὡς ὅλου.

Κατὰ δὲ τὸ ἐξ ἀπάντων ὁμοῦ τῶν οὐσιωδῶν τούτων χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου συγκείμενον, συγκεκραμένον καὶ συνηρμοσμένον πρότυπον ἰδανικὸν τοῦ τελείου ἀνθρώπου, τὸ ἄρτιον καὶ συμπεπληρωμένον, ἀφυπνίζονται, διαπλάττονται καὶ μορφοῦνται νῦν διὰ τῆς διδασκαλίας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πᾶσαι αἱ νέαι γενεαὶ τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπότητος.

Καὶ δύναται μὲν ἡ διάπλασις καὶ ἀνάπτυξις τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ θεωρίαν μᾶλλον, ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτῆς νὰ διαιρεθῇ εἰς γενικὴν καὶ εἰδικήν, καὶ τότε ἡ μὲν γενικὴ ἀφύπνισις καὶ ἀνάπτυξις πάντων συγχρόνως τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν ἐξίσου γενικὸν καθῆκον πάσης τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ δὲ εἰδικὴ διάπλασις αὐτῶν τούτων τῶν χαρακτήρων κατὰ τὴν φυλετικὴν, τὴν οἰκογενειακὴν ἢ καὶ τὴν ἀτομικὴν ἰδιοφυίαν, κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν θέσιν τῆς χώρας καὶ κατὰ τὴν ἰδιάζουσαν ἱστορίαν, ἀποστολὴν καὶ κατάστασιν τοῦ κατοικοῦντος αὐτὴν λαοῦ, εἶναι καθῆκον εἰδικὸν ἰδίᾳ ἐκάστης φυλῆς, ἐκάστης οἰκογενείας καὶ ἐκάστου ἀτόμου· ἀλλὰ δὲν πρέπει διὰ τοῦτο καὶ νὰ συγχέωσι καὶ νὰ ταυτίζωσιν οἱ διδάσκαλοι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τὴν εἰδικὴν ταύτην μετὰ τῆς γενικῆς ἀναπτύξεως τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου, μηδὲ τὰ μέσα ὡς σκοπὸν κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ ἐκλαμβάνοντες, νὰ τονίζωσι τινὰς μόνον ἐκ τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων καὶ τούτους μόνους νὰ τιθῶσιν ὡς τελικὸν τέρμα τῆς μορφώσεως αὐτοῦ· διότι ἡ μὲν κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν ἔθνους τινὸς εἰδικὴ ἀνάπτυξις ἢ ἐπίτασις ἐνὸς τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων ἢ καὶ πλειόνων ὁμοῦ, ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐπίτευξιν μόνον εἰδικῶν, προσαίρων καὶ μερικῶν σκοπῶν, ἡ δὲ γενικὴ πάντων ὁμοῦ ἐξίσου τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων καλλι-

έργεια ἀπυόλεπει κυρίως εἰς τὸν καθολικὸν καὶ τελικώτατον σκοπὸν τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου, οἷον πρὸ μικροῦ ὠρίσαμεν διὰ τῶν τριῶν κυρίων σημείων ἢ σταθμῶν αὐτοῦ.

Δύναται μὲν ἄρα καὶ ὀφείλει ἐκάστη φυλὴ ἀνθρώπων κατὰ τὴν ἑαυτῆς ἐκπαίδευσιν νὰ τονίζη ἐκτάκτως καὶ κατὰ καιροὺς τὴν ἀνάπτυξιν οὐσιωδῶν τινῶν χαρακτήρων μᾶλλον τῶν ἄλλων ἔνεκα εἰδικῶν περιστάσεων καὶ τῆς ἰδιαιότητος καταστάσεως, ἐν ἣ τυχὸν αὕτη διατελεῖ, ἀλλὰ δὲν δύναται αὕτη οὐδὲ δικαιούται διὰ τοῦτο καὶ νὰ τονίση τὴν εἰδικὴν ἀνάπτυξιν τῶν χαρακτήρων τούτων τοσοῦτον, ὥστε νὰ καταστήσῃ μὲν τοῦτο μόνον ὡς τελικὸν σκοπὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἑαυτῆς τέκνων, νὰ διαγράψῃ δὲ ἐκ ταύτης ἐντελῶς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ καλλιέργειαν τῶν ἄλλων σπουδαιότερων οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου. Ἰδὸ ὑπὸ δουλείαν π. χ. διατελοῦν ἔθνος καὶ ὑπὸ ταύτης κωλύμενον ἀπὸ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ τε ἐπιγείου καὶ οὐρανοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ οὐ μόνον δύναται, ἀλλὰ καὶ ὀφείλει τάχιστα καὶ ἄνευ πολλῶν καὶ μακρῶν ἀναβολῶν νὰ ἐπιτείνῃ κατὰ τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἑαυτοῦ τέκνων τὴν φιλόπατρι καὶ φιλελεύθερον ἐκ τοῦ συναισθηματικοῦ οὐσιωδῶς χαρακτήρος τοῦ ἀνθρώπου. Πᾶν δὲ πάλιν ἔθνος πτωχὸν ὀφείλει νὰ τονίση δικαίως κατὰ τὴν μόρφωσιν τῶν ἑαυτοῦ τέκνων μᾶλλον τὴν πρακτικὴν καὶ δημιουργικὴν μόρφωσιν αὐτῶν· πᾶν δὲ ὀλιγάριθμον νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν φυσικὴν παραγωγὴν αὐτοῦ διὰ τῆς γενικεύσεως τοῦ γάμου καὶ τῆς βελτιώσεως τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ συζυγικοῦ βίου. Πᾶν δὲ ἐκνευρισμένον καὶ παραλελυμένον ἔθνος ὀφείλει νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ῥώμην τοῦ σώματος διὰ τῆς σώφρονος διαίτης, τῆς γυμναστικῆς καὶ τῆς φιλοπονίας. Καὶ πᾶν ἄδοξον καὶ τεταπεινωμένον ἔθνος δύναται καὶ ὀφείλει νὰ τονίση ἐκτάκτως τὴν εὐγενῆ φιλοτιμίαν καὶ φιλοδοξίαν πρὸς κατάκτησιν ἀφθίτου δόξης διὰ τῆς πυρετώδους καλλιέργειας τῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ δυνάμεων. Καὶ ὅμως ἡ πατρις, ἡ δόξα, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ἰσχὺς αὐτῆς, ἅπερ οἱ κόμπη μόνον λόγου τὴν ἄγαν πατριώτην ἐπαγγελλόμενοι προτείνουσι ὡς τὸ μόνον τέρμα τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς ἑλληνίδος νεολαίας, μέσα μόνον ἀπαραίτητα πρὸς τὸν κυρίως τελικὸν σκοπὸν ὄντα, οὐδέποτε πρέπει νὰ τεθῶσιν αὐτὰ ὡς ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς μορφώσεως ταύτης. Ἄλλως τε τὴν ἔννοιαν τῆς πατρίδος δὲν ἀποτελοῦσι μόνον ἡ δόξα, ἡ ἰσχὺς καὶ ὁ πλοῦτος αὐτῆς, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἡ θρησκεία αὐτῆς, ἣν οὐ μόνον οἱ πατέρες ἡμῶν ὡς χριστιανοὶ ἐθεώρουν ὡς τὴν κυρίαν οὐσίαν τῆς πατρίδος, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοι ἡμῶν ὡς εἰδωλόλατραι οὐδέποτε ἐχώρισαν, οὐδὲ κατὰ φαντασίαν, ἀπὸ τῆς οὐσίας τῆς

πατρίδος· μόνον δὲ οἱ τῶν παρ' ἡμῖν καινοτόμων, καυχώμενοι ὅτι αὐτοὶ μάλιστα τοὺς προγόνους μιμοῦνται κατὰ τὴν σκοπὸν τῆς μορφώσεως τῆς ἑλληνίδος νεολαίας, αὐτοὶ μάλιστα εἰσὶ καὶ οἱ πρῶτοι παραγνωρίζοντες καὶ ἀπαρνούμενοι τὴν θρησκείαν, ἣτοι τὸν χριστιανισμόν, ὅς ἐστὶν ἡ θρησκεία τοῦ νῦν Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Κατὰ ταῦτα ἄρα ὡςπερ ἐξ ἑνὸς ἐπιτρέπεται ἢ κατὰ τὰς ἐκτάκτους περιστάσεις ἐπίτασις τῆς εἰδικῆς ἀναπτύξεώς τινος ἢ τινῶν τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου, οὕτω δὲν ἐπιτρέπεται ἐξ ἄλλου τοῖς παιδαγωγοῖς καὶ διδασκάλοις τοῦ ἔθνους νὰ ἐπιδίδωνται μονομερῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν χαρακτήρων τούτων μετὰ μανίας καὶ ἀποκλειστικότητος τοσαύτης, ὥστε οὐ μόνον νὰ ἀμελῶσι τῶν ἄλλων οὐσιωδῶν χαρακτήρων, ἀλλὰ καὶ νὰ λησμονῶσι ἐντελῶς καὶ νὰ διαγράψωσι μάλιστα αὐτοὺς καθ' ὅλου, ἐμβάλλοντες οὕτω τὸ ἔθνος εἰς νέας κρίσεις καὶ καταστροφάς, πολλῶν μείζονας καὶ φοβερωτέρας τῶν προτέρων. Διὰ τῆς ἀποκλειστικῆς καλλιέργειας τοῦ ἐθνικοῦ μόνου ἢ τοῦ λογικοῦ μόνου χαρακτήρος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς παραμελήσεως ἢ διαγραφῆς τῶν ἄλλων καὶ μάλιστα τοῦ θρησκευτικοῦ, οὔτε κὰν θὰ προφθάσωμεν νὰ ἐτοιμάσωμεν λαὸν γενναῖον, ἵνα δοξάσῃ τὴν πατρίδα, διότι ἡ διαφορὰ θὰ φθάσῃ πρὸς ἡμῶν νὰ διαφθεῖρῃ τὴν νεολαίαν, πρὶν ἢ δὴ ἡμεῖς προφθάσωμεν νὰ χρησιμοποιοῦμεν αὐτὴν πρὸς μεγαλοουργίαν τινά. Ἀλλὰ καὶ, ἐὰν ἐκ τύχης τινὸς οἱ δοῦλοι τύχωμεν τῆς ἐλευθερίας, ὄντες ἠθικῶς καὶ θρησκευτικῶς ἀνεργάτιστοι, ταχέως θὰ δημιουργήσωμεν αὐτοὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀνακτῆσει ἐλευθερίας ἄλλους τυράννους δεινοτέρους, τὴν φιλαρχίαν, τὴν πλεονεξίαν, τὸν φθόνον καὶ τὰ μίση. Ὅταν δὲ ἐπέλθῃ ἡ γενικὴ αὕτη διαφορὰ καὶ ἐκλυσίς τῶν ἠθῶν διὰ τὰς σπαρείσας πρότερον ἀλεθρίας ἀρχὰς τοῦ ὑλισμοῦ καὶ τῆς ἀπιστίας, τότε τί ἐστὶ τὸ ἠθικὸν ἔρμα, ὅπερ θὰ δυνηθῇ νὰ σώσῃ τὸν πλοῦτον, τὴν δόξαν καὶ τὴν ῥώμην τῆς πατρίδος; τίς δὲ θὰ κωλύσῃ τότε τοὺς δημιουργοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ στρέψωσι ταῦτα πάντα ὑπὲρ ἑαυτῶν κατὰ τῆς ἰδίας ἑαυτῶν πατρίδος; Δόξα, ἰσχὺς καὶ πλοῦτός εἰσιν ἀσφαλῆ καὶ ἀποβαίνουσι ὠφέλιμα τότε μόνον, ὅταν ἀγιάζωνται καὶ διευθύνωνται ὑπὸ τῶν ὑψηλοτέρων ἰδανικῶν, π. ε. τῆς πίστεως εἰς τὸ ἀπόλυτον Ἄγαθόν καὶ τὴν ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἐπρεπε διὰ τοῦτο οὐ μόνον οἱ τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἔθνους ἐμπειπιστευμένοι καλῶς νὰ σκεφθῶσι περὶ τοῦ τέλους, πρὶν τολμήσωσι νὰ μετακινήσωσι ἀπερισκέπτως τὰ πολὺ καλῶς κείμενα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ὑλόφρονες νὰ σέβωνται ἢ νὰ ἀνέχωνται τοῦλάχιστον τὸν χριστιανισμόν, νὰ μὴ καταδιώκωσιν δὲ αὐτὸν ἀντιστρατευόμενοι οὕτω καὶ κατὰ

τοῦ ἰδίου ἑαυτῶν ὑλικοῦ συμφέροντος· διότι ὁ χριστιανισμὸς οὐ μόνον οὐδὲν κακὸν αὐτοῖς ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ διευκολύνει μάλιστα αὐτοῖς τὴν ἀποκλειστικὴν ἀπόλαυσιν τῶν κατ' αὐτοὺς ἐπιγείων ἀγαθῶν, πείθων τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ, ἵνα μὴ θησαυρίζωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ δαπανῶσι μᾶλλον τοὺς ἐπιγείους θησαυροὺς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ πλησίον, ὅπως κτήσωνται αὐτοὶ τοὺς οὐρανίους θησαυροὺς. Οὐδὲν ἀβλαβέστερον, οὐδὲν δὲ ὠφελιμώτερον τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς ὑλιστάς ὑπὸ τὴν ἑποψίν τῆς ἀπολαύσεως τῶν προσκαίρων ἀγαθῶν, ἦν αὐτοὶ οὗτοι ἀνεκλήρουσαν ἀνώτατον καὶ τελικώτατον σκοπὸν τῆς ἐφημέρου ἐπιγείου ὑπάρξεως αὐτῶν.

Τὸ ἀποτόλμημα πρὸς παραγκώνισιν ἢ καὶ πρὸς ἄρσιν τῆς χριστιανικῆς ἀναπτύξεως τοῦ θεοσκευτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου καὶ πάντων τῶν θείων καὶ ὑψηλῶν ἰδανικῶν τερμάτων τῆς μορφώσεως αὐτοῦ, ἀντικατάστασιν δὲ αὐτῶν διὰ τῶν ἐπιγείων καὶ τῶν προσκαίρων, τῆς δόξης, τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ πλοῦτος τῆς πατρίδος, καὶ τὸ ἀξίωμα ἐν γένει ὅτι αὐτοὶ σκοπὸς τῆς ἀνατροφῆς τῶν ἀνθρώπων δέον νὰ ἦναι σύμφωνος πρὸς τὴν φύσιν, τὰς δυνάμεις καὶ τὸν λόγον τῆς ἐφημέρου (μόνον;) αὐτῶν ἐπιγείου ὑπάρξεως (1) ἐστὶν ἔργον καὶ διανόημα μεγίστης ἀπερισκεψίας καὶ ἐσχάτης μωρίας. Ζηλωδέστερον τῆς ἀνατροφῆς τοῦ ἀνθρώπου τέρμα οὐδεὶς ποτε πνευματικὸς ἄνθρωπος ἠδύνατο νὰ φαντασθῆ. Παιδαγωγικῆ, ἀφαιροῦσα μὲν ἀπὸ τῆς ἐκπαιδεύσεως τὸ ἰδεαστικὸν καὶ φανταστικὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἔμφυτον πίστιν αὐτοῦ εἰς τὴν ὑπερφυσικότητα, ἀρνούμενη δὲ πᾶσαν ἄμεσον γνῶσιν καὶ θείαν ἀποκάλυψιν (2), ἀποκρούουσα δὲ πάντα τὰ ὑψηλὰ ἰδανικὰ τέρματα τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἰσόνειρα, καὶ ἀντ' αὐτῶν θέτουσα αὐτῇ τέρμα τῆς ἑλληνίδος νεολαίας τὸν πολιτικὸν πλοῦτον, τὴν πολιτικὴν δόξαν καὶ τὴν πολιτικὴν ἰσχὺν καὶ ῥώμην τῆς πατρίδος (3) καὶ καταδικάζουσα αὐτὴ τὸν ἄνθρωπον νὰ στρέφεται μόνον ἐντὸς τῆς ὑλικῆς φύσεως, παιδαγωγικῆ ταιαύτη τείνει εἰς οὐδὲν ἄλλο κυρίως ἢ νὰ ὑπαγάγῃ καὶ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν κτηνώδη κατάστασιν τῶν ἄλλων ζώων· διότι ἄνευ τῶν δύο τούτων συμφυῶν τῆ ψυχῆ τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων, τοῦ ἰδεάζεσθαι καὶ πιστεύειν, ὁ ἄνθρωπος θὰ ἦτο διαρκῶς στάσιμος ὡς τὰ ζῆα καὶ οὐδεμίαν θὰ εἶχεν ἱστορίαν.

Ἄν δὲν ἰδεάζετο ὁ ἄνθρωπος, οὐδὲν θὰ ἐδημιούργει, διότι αἱ γνῶσεις ἄνευ τοῦ ἰδεαστικοῦ θὰ ἔμενον ἐν αὐτῷ ἄργαί, ὡς περ καὶ αἱ αἰσθητικαὶ ἐν-

τυπώσεις ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις. Ἄν δὲ δὲν ἐπίστευεν, οὐδὲν ποτὲ θὰ ἐπεχειρεῖ γενναῖον καὶ ὑπεράνθρωπον, πλὴν τῶν συνήθων ζωικῶν καὶ φυσικῶν ἐνεργειῶν, καὶ ταύτας ἐξ ἐνστικτοῦ μόνον. Ἰδεασμὸς δὲ καὶ πίστις εἰσὶ τὰ δύο μόνα μέγιστα καὶ ἰσχυρότατα ἐλατήρια τῆς ἀνθρωπίνης μεγαουργίας, οἱ δύο μοχλοὶ, ὧν οὐκ ἄνευ, καὶ ἐφ' ὧν μόνον στηριζόμενος ὁ ἄνθρωπος ὠθεῖ τὸν βίον καὶ τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ πρὸς τὰ πρόσω. Ἄπαντες οἱ μεγάλοι εὐεργέται τῆς ἀνθρωπότητος, οἱ τοσαύτας ἐφευρέσεις ὑπὲρ αὐτῆς ποιήσαντες, ἂν δὲν ἰδεάζοντο αὐτάς καὶ δὲν ἐπίστευον ἐν ταύτῳ ἀδιστακτικῶς ὅτι ἐμελλον ν' ἀπολήξωσι ποτε εἰς τὸν σκοπὸν, ὃν προέβλεπον, οὐδέποτε ἤθελον ἐπιχειρήσει ταύτας. Ὁ ναύτης, ἂν δὲν ἐπίστευεν ἀδιστακτικῶς ὅτι μέλλει νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς πατρίδος πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ οἰκίους σῶος καὶ ὑγιῆς, οὐδέποτε ἤθελε τολμήσει νὰ ἐκπλεύσῃ εἰς τὸ ἀνοικτὸν καὶ τρικυμιῶδες πέλαγος. Ἐκαστος δ' ἐξ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων πιστεῖ κινεῖται, πιστεῖ ἐνεργεῖ, πιστεῖ καὶ ζῆ' ὅς δ' ἂν ἡμῶν ἐπὶ στιγμὴν πιστεύσῃ ὅτι δὲν δύναται νὰ τύχῃ τοῦ ποθομένου, ἀμέσως παραιτεῖται τούτου· ἐὰν δὲ ποτὲ πιστεύσῃ ὅτι κίνδυνος ἐπικρέμαται αὐτῷ, ἐὰν σήμερον ἐξέλθῃ τῆς ἑαυτοῦ οἰκίας, δυσκόλως θ' ἀποφασίῃ νὰ ἐξέλθῃ ταύτης, καὶ ὅστις πάλιν μὲ ὄλα τὰ σωστά του, ἄνευ καὶ τοῦ ἐλαχίστου δισταγμοῦ, κατορθώσῃ νὰ πιστεύσῃ ὅτι τὸ τέλος τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἤγγικε καὶ ὅτι μετὰ βραχὺ ἀποθνήσκει, κινδυνεύει πράγματι ν' ἀποθάνῃ, καί περ ὑγιῆς ὢν, ὡς περ ἡ πείρα τοῦτο πολλάκις ἐβεβαίωσεν. Ὁ πιστεύων ὅτι νυμφευόμενος ἔσται δυστυχῆς, δυσκόλως ἀποφασίζει νὰ νυμφευθῆ, ὁ δὲ πιστεύσας ὅτι διὰ τοῦ γάμου ἔσται εὐτυχέστερος, νύμφην ἐπιζητῶν οὐ παύεται πρὶν εὑρῆ αὐτήν. Ὁ μὴ πιστεύων ὅτι αὐτὸς προώρισται νὰ μάθῃ γράμματα ἢ τέχνην ἢ ἐπιστήμην τινά, ἢ νὰ γείνη ἐν γένει τῶν σπουδαίων τις ἐν τῷ κόσμῳ, οὐδέποτε μαθαίνει ταῦτα ἢ γίγνεται τοῦτο· ὁ δὲ ἀδιστακτικῶς πιστεύων καὶ τῇ ἐπιμελείᾳ αἰεὶ τὰς δυσκολίας νικῶν καὶ μαθαίνει καὶ γίγνεται. Στρατιὰ μαχομένη, πιστεύουσα μὲν ἀδιστακτικῶς ὅτι νικήσει, ἐνίκησεν, μὴ πιστεύουσα δὲ τοῦτο, ἠττήθη. Τὴν πίστιν ἔχοντες ἀκλόνητον ἀνεδείχθησαν ἥρωες οἱ ἀσθενέστατοι, ταύτης δὲ στερούμενοι ἀπεδείχθησαν νᾶνοι οἱ γίγαντες καὶ οἱ ἰσχυρότατοι εἶναι δοκοῦντες τῶν ἀνθρώπων. Ὁ φανταζόμενος καὶ ἀμεταπίστως πιστεύων ὅτι, καί περ ὑγιέστατος ὢν τὰ τῆς καταπόσεως ὄργανα, δὲν δύναται νὰ καταπίνῃ, ἀποθνήσκει τὸν ἐξ ἀσιτίας θάνατον δι' οὐδένα ἄλλον λόγον, εἰ μὴ διότι ἐπίστευε μόνον ὅτι δὲν δύναται νὰ καταπίνῃ, ἐνῶ φυσικῶς ἠδύνατο νὰ καταπίνῃ. Ἄπ' αὐτῆς τῆς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων συναλλαγῆς καὶ ληψιδοσίας ἐὰν ἀφαι-

(1) Πραγ. Χ. II. σελ. 69. (2) Ἀντίθετ. σελ. 26. (3) Ἀντίθετ. σελ. 36.

ρεθῆ διὰ μιᾶς ἢ πίστις ἐντελῶς καὶ ἀντικατασταθῆ αὐτὴ διὰ μόνης τῆς ἐνεχυριάσεως καὶ τῆς ὑλικῆς ὑποθήκης, οὐδεὶς δυνήσεται νὰ σώσῃ τὰς κοινωνίας, ἐν αἷς ἢ πίστωσις ἤθελεν ἀρθῆ, ἀπὸ τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως, τῆς ἐξαχρειώσεως καὶ τῆς στασιμότητος, διότι οὐδεμία ὕλη, οὐδεὶς δημόσιος πλοῦτός ἐστιν ἱκανός, ὅσον μέγας καὶ ἀν ἦ, ἔν' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀντικαταστήσῃ ποτὲ τὴν θείαν καὶ ἀνεξάντλητον πίστιν. Ἄπασα ἡ κοινωνικὴ τῆς ἀνθρωπότητος κίνησις βασιζέται ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας πίστεως. Πίστιν ὠρμίζοντο ἀλλήλοις καὶ πίστιν δίδουσι καὶ λαμβάνουσιν ἔτι καὶ νῦν οἱ ἄνθρωποι ἀνέκαθεν καὶ μετ' αὐτὰς τὰς αἱματηρὰς ἀλληλοσφαγίας ἐν καιρῷ πολέμων, διότι ἄνευ ἀμοιβαίας πίστεως δὲν δύνανται νὰ παρατείνωσι τὸν βίον αὐτῶν, χωρὶς νὰ κινδυνεύωσιν ἐλ τῆς ἀμοιβαίας ἐξεντώσεως. Ἡ δὲ ἀπιστία, ἡ προδοσία καὶ ἡ παράβασις τῆς πίστεως καὶ τῶν ὄρκων ἐτιμωροῦντο ἀνέκαθεν καὶ τιμωροῦνται ἔτι καὶ νῦν δικαίως ὡς τὰ μέγιστα τῶν ἐγκλημάτων. Ὅταν δὲ ἡ πρὸς ἀλλήλους πίστις τῶν ἀνθρώπων ἐν οἷς λέγουσι καὶ λόγῳ μόνῳ ἀλλήλους πληροφοροῦσι καὶ βεβαιούσιν ἐντελῶς ἀπ' αὐτῶν ἐκλίπη καὶ οἱ ἄνθρωποι παύσωνται πιστεύοντες ἀλλήλους, τότε αἱ ἀνθρώπινοὶ κοινωνίαι μεταβληθήσονται εἰς ἀγρίων θηρίων ἀγέλας. Ὅπου ἡ πίστις βασιλεύει, ἐκεῖ εὐδαιμονοῦσι, βοηθοῦσι καὶ ἀγαπῶσιν ἀλλήλους, ὅπου δ' ἐπικρατεῖ ἀπιστία, ἐκεῖ κακοδαιμονοῦσι, μισοῦσι, φθονοῦσι καὶ ὑποβλέπουσιν ἀλλήλους οἱ ἄνθρωποι. Ἡ πίστις ἐστὶν ὁ μοχλὸς τοῦ βίου, τῆς κινήσεως, τῆς δράσεως καὶ τῆς προόδου τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν. Ἐκαστος ἀνθρώπος καὶ ἕκαστος λαὸς πλάττεται καὶ μορφοῦται κυρίως κατὰ τὴν πίστιν αὐτοῦ. Οἷα καὶ ὅση ἡ πίστις αὐτοῦ, τοιαύτη καὶ τόση ἡ δρᾶσις καὶ ἡ ἱστορία αὐτοῦ· ὅση δὲ μελίων, ἀγιωτέρα καὶ σταθεριώτερα ἡ πίστις, τόσῳ μεγαλουργότερος, ἀγνότερος καὶ ἀσφαλέστερος ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος· ἄνευ δὲ πίστεως οὐδ' αἱ ἄλλαι ψυχικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου κινεῖται πρὸς ἐνέργειαν καὶ δρᾶσιν. Πᾶσα ἡ κίνησις τοῦ ἀνθρώπου κατὰ ψυχὴν τε καὶ σῶμα κυρίως ἐκ τῆς πιστευτικῆς δυνάμεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ προέρχεται. Ὅταν ἐκλείπη ἡ πίστις, ἐκλείπει σχεδὸν καὶ ὁ ἀνθρώπος· διὰ τοῦτο καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τὴν πίστιν, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐλπίδα ἀνεκλήρουξεν ὡς τὰς τρεῖς θεμελιώδεις ἀρετὰς τοῦ ἀληθοῦς χριστιανοῦ· ἀλλ' ἡ πρωτίστη κρηπίς τοῦ ἐπιγείου βίου τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου μένει δικαίως μόνη ἡ μυστηριώδης ἐκείνη δυνάμις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἣτις καλεῖται πίστις. Ἐκ τῆς πίστεως ἐξαρθῆ ὁ Χριστὸς οὐ μόνον τὴν κατάκτησιν τῆς γῆς καὶ τῶν ἀγαθῶν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἡ

πίστις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἀνεξάντλητος αὐτὴ πηγὴ ἀνεξάντλητου δυνάμεως, καὶ ἡ παύουσα οὕτω τὴν ὕλην κατὰ τὸ αὐτῆ δοκοῦν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἦναι ὕλη αὐτῆ, οὐδὲ νὰ πηγάζῃ ἐκ τῆς ὕλης, ἀλλ' ἐστὶ δυνάμις ὑπερφυσίς, τὴν πηγὴν αὐτῆς ἔχουσα ἐν αὐτῷ τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ. Μακάριος ὁ ἄνθρωπος ὁ κοινωνῶν διὰ τῆς πίστεως αὐτῷ τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ· εὐδαίμονα δὲ τὰ ἔθνη, ὅσα ἀντλοῦσι δυνάμεις διὰ τῆς πίστεως ἐκ τῆς ἀνεξάντλητου ταύτης πηγῆς αὐτῆς! Ὁ δὲ ὑποσκάπτων τὰ θεμέλια τῆς πίστεως ἔθνους τινός, ὑποσκάπτει τὰ θεμέλια αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ· καὶ τὸ ἐγκλημα τοῦτο δυστυχῶς συνετελέσθη ἤδη κατὰ τὸ ἡμῖς ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει ὑπ' αὐτῶν τῶν διδασκάλων καὶ τῶν ἄλλων ὀδηγῶν αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν ἀποκαλυφθέντων ἡμῖν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ Θεοῦ εἶς ἐπὶ καὶ ὅτι πιστὸς ὁ Θεός, πιστὸς δὲ ὁ Κύριός ἐστι. (Α'. Κορινθ. 1, 9. 10, 13. Β'. Θεσσαλ. 3, 3. Α'. Θεσσαλ. 5, 24.) Καὶ ἀρχηγὸς μὲν τῆς πίστεως λέγεται ὁ Χριστὸς, πιστοὶ δὲ ἀπὸ τοῦ οὐσιώδους τούτου χαρακτήρος τοῦ ἀνθρώπου ὀνομάζονται πάντες οἱ ἀληθεῖς χριστιανοί· πίστιν δὲ μόνον καὶ παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖ ὁ Θεὸς δι' ὅλης τῆς Γραφῆς· οὐδεὶς δὲ ἄλλος οὐσιώδης χαρακτήρ τοῦ ἀνθρώπου ἀναφέρεται ἐν αὐτῇ τόσον συχνῶς, ὅσον τὸ πιστὸν αὐτοῦ καὶ αἱ λέξεις πιστεύειν, πίστις, πιστὸς καὶ οἱ πιστεύοντες. «Ὅσοι πιστοὶ, προσέλθετε!» καλεῖ ἡ ἐκκλησία διὰ τοῦ διακόνου εἰς τὴν λατρείαν. «Ὅσοι πιστοὶ, ἐγέρθητε!» ἐκάλει ἡ πατὴρ εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Οἷα καὶ ὅποσα ὑπέστησαν καὶ κατώρθωσαν οἱ ἄνδρες τοῦ Θεοῦ, οἱ πιστοὶ, διὰ τὴν πίστιν καὶ χάριν τῆς πίστεως αὐτῶν! οἱ δὲ ἀπιστοὶ ἀπεδείχθησαν αἰτίοι ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ ἀνανδρῶν, δειλοὶ καὶ προδύται. Τοῦτο ἐστὶ τὸ ἰδιόζον κατόρθωμα τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅτι ἀπεκάλυψε τῷ ἀνθρώπῳ τὴν πίστιν, τὸ μέσον τοῦτο τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, προσκαίρου καὶ αἰωνίου, ὅτι δηλ. οὐ μόνον ὁ Θεὸς αὐτὸς πιστὸς ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνθρώπος ὡς εἰκὼν αὐτοῦ πιστὸς ἐστίν, καὶ ὅτι διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πιστευτικοῦ ἰδίου χαρακτήρος σωθήσεται καὶ ζήσεται πᾶσα ψυχὴ ἀνθρώπου· «Πίστει ἢ ἐκ πίστεως ζήσεται ἄνθρωπος.» (Γαλ. 3, 11)· «Ἔλα πιστεύοντες ζωὴν αἰώνιον ἔχητε.» (Ἰωάν. 20, 31)· διὰ πίστεως περιπατεῖν, ἐν πίστει ὑγιαίνειν, καὶ πίστει περυσσεύειν καὶ ἀξιάγειν, ταῦτα καὶ ἄλλα τούτοις ἔρμια λέγονται ἐν τῇ Γραφῇ περὶ τῶν χριστιανῶν, θυρεὸς δὲ καὶ θώραξ ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Παύλου ἡ πίστις. Ὁ πιστὸς οἰκονόμος καὶ ὁ πιστὸς κύριος, ὁ πιστὸς δούλος καὶ ὁ πιστὸς δεσπότης, ὁ πιστὸς ὑπήκοος καὶ ὁ πιστὸς ἄρχων, ὁ πιστὸς στρατιώτης καὶ ὁ πιστὸς στρατηγός, ὁ πιστὸς καὶ καλὸς

ποιμὴν ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων, ὁ πιστὸς διδάσκαλος καὶ ὁ πιστὸς ἱερεὺς, ὁ πιστὸς ταμίας καὶ ὁ πιστὸς ὑπρέτης, ὁ πιστὸς ὑπουργός καὶ ὁ πιστὸς βασιλεύς, καὶ πάντες ἐν γένει οἱ πιστοὶ καὶ ἀφωσιωμένοι ἐν ᾧ ἕκαστος αὐτῶν ἐτάχθη καὶ ἐκλήθη ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, εἰσὶ μόνον οἱ ἀληθεῖς χριστιανοί, διότι μόνη μέριμνα αὐτῶν ἐν τῷ βίῳ ἐστὶν ἵνα εὐρεθῶσι πιστοὶ ὑποῦ ἐτάχθησαν. Εὐτυχῆ τὰ ἔθνη, ὧν οἱ βασιλεῖς καὶ ὑπάλληλοι, ἱερεῖς καὶ διδάσκαλοι, ποιηταὶ καὶ μουσουργοί, δημοσιογράφοι καὶ ἠθοποιοί, πιστοὶ χριστιανοὶ εἰσιν. Οἱ δὲ μὴ ἀντλοῦντες τὴν πίστιν αὐτῶν ἐκ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως κινδυνεύουσι πάντοτε ν' ἀρνηθῶσι τὴν πίστιν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, ἣτις ἤθελε φέρει εἰς κίνδυνον τὸν ἐγωϊσμὸν αὐτῶν.

Ἡ προτίμησις τοῦ σταυροῦ χάριν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀληθείας καὶ ἡ πρὸ τούτου καταφρόνησις πάντων τῶν κόπων καὶ παθημάτων καὶ αὐτῶν τῶν ἀναπαύσεων καὶ ἀγαθῶν τοῦ κόσμου τούτου καθίσταται κτῆμα βέβαιον μόνον τοῦ ἀληθοῦς χριστιανῶ. Ἡ χριστιανικὴ πίστις πάντα νικᾷ καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τῆς φύσεως καὶ τὸν θάνατον αὐτῶν καὶ ὁ ἕνα μόνον κώκον σινάπειος ἔχων πίστιν δύναται νὰ θαυματουργῇ, λέγει ὁ Κύριος· ἀλλ' ὁ Λύτης καὶ ἐρωτᾷ· ὁ ἀρᾷ γε, ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔλθῃ πάλιν, εὐρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς; Ὁ μέγα τῷ ὄντι καὶ θαυμαστὸν τὸ τῆς πίστεως μυστήριον! Τὴν πίστιν δὲ τὸ εὐαγγέλιον ἐννοεῖ ὡς ἐλαττήριον τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας καὶ δράσεως, τ. ἐ. ὡς ζῶσαν καὶ δι' ἔργων ἐνεργουμένην καὶ ἐκδηλουμένην, οὐχὶ δὲ ὡς νεκράν, καθ' ἣν αὐτὸς τις ἀργῶν καὶ ἀδρανῶν προσδοκᾷ ἐξ ἄλλων ὅτι αὐτὸς πιστεύων ὀφείλει νὰ πράξῃ. Ἡ τοιαύτη πίστις δὲν εἶναι οὔτε ἐλληνικὴ οὔτε χριστιανικὴ. Πίστις ἀργὴ ἢ ἀδρανῶσα ἐστὶ διαστροφή τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ὅσα δὲ μείζων ἢ πίστις καὶ ὅσα ὑψηλότερον τὸ ἀντικείμενον καὶ καθαρωτέρη ἢ πηγὴ αὐτῆς, τόσο μείζων ἢ δύναμις τοῦ πιστεύοντος, τόσο δὲ γενναϊότερος καὶ τελειότερος κατὰ τὴν δρᾶσιν καὶ αὐτὸς ὁ πιστεύων. Τὴν δὲ ἀνωτάτην πίστιν, ἣν ἡ πιστευτικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ἠδύνατό ποτε νὰ συλλάβῃ, τ. ἐ. τὴν εἰς ζῶντα Θεὸν καὶ εἰς ζῶν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ τὸ ὑψιστον καὶ τελειότατον ἰδανικόν, ὑπὲρ ἢ ἰδεαστικὴ δύναμις τοῦ ἀνθρώπου ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ, τ. ἐ. τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἕξομοίωσιν καὶ τὴν μετ' Αὐτοῦ ἐνωσιν ἑαυτοῦ, εὐρίσκομεν μόνον ἐν τῷ γνησίῳ χριστιανισμῷ κατὰ τὴν τελειοτάτην αὐτῶν μορφήν καὶ τὸν ἀνωτάτην αὐτῶν βαθμὸν ἐκπεργασμένα τε καὶ ἐνεργημένα.

Ὁ Χριστὸς ἐστὶν ὁ μεταξὺ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος κήρυκτος ὑψηλοῦς αἰώνιος πνευματικὸς ἥλιος, ὁ φωτίζων καὶ διευθύνων πᾶσαν τὴν ἀν-

ὀρωπότητα εἰς τὸν τελικὸν αὐτῆς προορισμὸν καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἐστὶν ἡ ἀληθὴς τροφή τῆς ἰδεαστικῆς καὶ πιστευτικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου, τῶν δύο τούτων ἐλαττηρίων καὶ μοχλῶν τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ τε ἐπιγείου καὶ οὐρανοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου, ὅς ἐστὶν ἡ ἐπὶ τῆς γῆς μὲν σχετικὴ ἕξομοίωσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ τούτου δοξασμὸς διὰ τῆς λογικῆς δημιουργίας καὶ τῶν καλῶν ἔργων αὐτοῦ, ἐν οὐρανῷ δὲ ἡ ἀπόλαυσις τοῦ ἀπολύτου Ἀγαθοῦ, μεθ' ἣν σθέννυται πλέον καθ' ὀλοκληρίαν καὶ ἡ πρὸς τοῦτο δίψα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἡ μὴ δυναμένη μὲν νῦν διὰ τῆς ἀπολάυσεως οὐδενὸς τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν νὰ σβεσθῇ, ἀεὶ δὲ βασανίζουσα τὸν ἀνθρώπον ἐπὶ τῆς γῆς μέχρι θανάτου.

Ἐὰν οὐδέποτε δι' οὐδενὸς μέσου οὔτε ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ καταπραῦνηται, οὔτε ἐν τῷ ἄλλῳ σθέννυται ἡ δίψα αὕτη τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, τότε πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ συμφυῆς αὕτη αὐτῇ τῇ πνευματικῇ τοῦ ἀνθρώπου οὐσίᾳ πρὸς τὸ ἀπολύτως τελειότατον καὶ ὑψιστον ἀγαθὸν δίψα, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ τοῦτο οὐδαμοῦ οὔτε ἐν τούτῳ οὔτε ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ, ἐδόθη τῷ ἀνθρώπῳ ἵνα μόνον καὶ μόνον βασανίζῃ αὐτὸν μέχρι τοῦ τάφου ἀνευ λόγου καὶ σκοποῦ· ἀλλὰ τοῦτο ἄτοπον· διότι οὐδὲν ἄλογον, οὐδὲν δὲ ἄσκοπον ἐν τῷ κόσμῳ, πολλῶν δ' ἦττον αἱ τοῦ ἀνθρώπου οὐσιώδεις πνευματικαὶ δυνάμεις καὶ τὰ φαινόμενα αὐτῶν.

Ἀλλ' οὔτε καὶ ν' ἀρνηθῇ δύναται τις τὴν δίψαν καὶ τὴν ἀπληστίαν ταύτην τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ χαῖνον τοῦτο μέγα κενόν, διότι καὶ ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος ἀπέδειξεν αὐτὸ συμφυῆς τῇ οὐσίᾳ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ μελέτη δὲ καὶ ἡ γνῶσις ἑαυτοῦ πείθει ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων ἰδίᾳ περὶ τῆς ἐν ἑαυτῷ ὑπάρξεως αὐτοῦ. Ἡ αὕτη δὲ πείρα, ἣ, τε ἀτομικὴ καὶ ἡ ἱστορικὴ, μαρτυρεῖ ἐπίσης ὅτι οὐδὲν ἐπὶ τῆς γῆς ἀγαθὸν οὔτε εὐρέθη, οὔτε ὑπάρχει τόσο μέγα, τόσο πολύτιμον, τόσο τέλειον καὶ τοιαύτης ἐν γένει φύσεως, ὥστε ἡ ἀπόκτησις αὐτοῦ νὰ σβέσῃ τὴν τῆς ἀπληστίας τοῦ ἀνθρώπου ταύτην δίψαν, νὰ πληρώσῃ τὸ μέγιστον τοῦτο ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ κενόν καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν εὐδαίμονα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.

Ὅσακις δὲ οἱ ἀνθρωποὶ, ἀπατηθέντες ὑπὸ κακῶν παιδαγωγῶν καὶ διδασκάλων, ἐξέλαβον τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου ὡς μόνον δυνάμενα νὰ σβέσωσι τὴν δίψαν τῆς ἀπληστίας αὐτῶν ταύτης καὶ τὴν κτῆσιν τούτων προέθεντο ὡς τελικὸν σκοπὸν τοῦ βίου αὐτῶν, κανονικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ῥοπῆς αὐτῶν ταύτης ὑπῆρξαν πάντοτε 1) ἐντελῆς ἐκλυσίς τῶν ἠθῶν, συγκρούσεις, πόλεμοι, ἐχθραὶ, ἀλληλοσφαγαί, ἀρπαγαί, καταστροφαὶ καὶ αἱματηροὶ ἀγῶνες

αὐτῶν κατ' ἀλλήλων τε καὶ κατὰ ξένων περὶ τοῦ τίς τὰ πλεῖω πρῶτον ἢ ἀρπάγη καὶ ἀποθησαυρίση, καὶ 2) ἡ τελικὴ ὁμολογία τῶν τὰ πλεῖστα καὶ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν τοῦ κόσμου τούτου κτισσαμένων καὶ ἀπολαυσάντων, ὅτι τὸ μέγα κενόν, τὸ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν, οὐ μόνον δὲν ἐπληρώθη, οὐ μόνον δὲν ἐστενωχῆθη καὶ διὰ τούτων, ἀλλ' ὅτι μάλιστα ἠυρύνθη καὶ ὅτι ἡ πρὸς τὸ ἀπόλυτον ἀγαθὸν δίψα τῆς ψυχῆς αὐτῶν ἠῤῥησεν ἐν ἑαυτοῖς μᾶλλον μετὰ τὴν πληρεστάτην ἀπόλαυσιν πάντων τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν. Τούτου πείραν καὶ συνείδησιν λαμβάνει μὲν κατὰ τὸ μέτρον αὐτοῦ καὶ ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ἰδίᾳ, καλῶς ἑαυτὸν ἐξετάζων, ἀλλ' ἡ ἀλήθεια τοῦ φαινομένου τούτου ἐπεκυρώθη πρὸ πάντων ὑπὸ τῆς πείρας τῶν δύο ἀρχαίων ἐθνῶν, Ἑβραίων καὶ Ἑλλήνων, ἅπερ αὐτὰ κατ' ἐξοχὴν ἐνησυχολήθησαν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν πνευματικῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου, καὶ δὴ παρὰ μὲν ταῖς Ἑβραίοις διὰ τῆς ὁμολογίας τοῦ Σολομῶντος, ἢς μετὰ τὴν πληρεστάτην ἀπόλαυσιν πάντων τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν, ἐπὶ τέλους χαρακτηρίζων αὐτὰ, ἀνεφώνησε τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο *εματαιώτης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιώτης!* παρὰ δὲ ταῖς Ἑλλήσι διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν μεγάλων φιλοσόφων καὶ διδασκάλων αὐτῶν, οἵτινες πάντες μετὰ τοῦ Σωκράτους, βαθεῖς γινώσκοντες τῆς ἀνανθρωπίνης φύσεως, ἀπεφάναντο ὅτι ὁ τελειότερος, ὁ εὐδαιμονέστερος, ὁ θεϊότερος καὶ τῷ θεῷ ἐγγύτερος ἐκεῖνος τῶν ἀνθρώπων ἐστίν, ὅστις χρήζει ὀλιγώτερον τῶν ἐπιγείων νομιζομένων ἀγαθῶν.

Ἐγκαίρως λοιπὸν ἡ ἀνθρωπότης οὐ μόνον συνησθάνθη καὶ ὁμολόγησε διὰ τῶν τελειότερων διανοιῶν αὐτῆς τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς ὕλης καὶ πάντων ἐν γένει τῶν προσκαίρων ἐπιγείων ἀγαθῶν πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν πνευματικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ἀνεγνώρισεν ὅτι τὸ ἀγαθὸν ἐκεῖνο, ὕπερ μόνον ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἦναι ὑλικόν καὶ γήϊνον, ἀλλὰ πνευματικόν καὶ οὐράνιον, ἀνάλογον δὲ καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως πρὸς τὴν πνευματικὴν οὐσίαν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ δικαίως· διότι πῶς ἦτο δυνατὸν τὸ πεπερασμένον, τὸ ὑλικόν καὶ τὸ φθαρτὸν νὰ πληρώσῃ καὶ κορέσῃ τὸ ἄτερμον, τὸ πνευματικόν καὶ τὸ ἀφθαρτον; Ὅτε δὲ ἡ γινώσκουσα τούτου εἰσέδουσε βαθύτερον εἰς τε τὴν συνείδησιν καὶ τὴν συναίσθησιν τῆς ἀνθρωπότητος, τότε ἐν καιρῷ εὐθέτω ἐσκήνωσεν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς ὁ ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς θείας οἰκονομίας πρὸ καταβολῆς τοῦ κόσμου προωρισμένος λυτρωτῆς αὐτῆς ἐν Χριστῷ σαρκωθείς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὡς υἱὸς ἀνθρώπου, οἷον ἔδει εἶναι τὸν ἀνθρώπον, διδάσκων καὶ εὐαγγελιζόμενος ταῖς ἀνθρώποις ὅτι ἡ πρὸς τὸ ἄπειρον καὶ ἀπόλυτον

ἀγαθὸν ἐμφυτος δίψα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ μόνη ἐναπομείνασα ἀπόδειξις τῆς θείας αὐτοῦ καταγωγῆς, καταπραύνηται μὲν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν Θεόν, τῆς μετ' αὐτοῦ ἐπικοινωνίας καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐξομωσέως, σθένεται δὲ μόνον διὰ τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ τελικῆς ἐνώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ.

Ἄν παρέστησε δὲ ὁ Χριστός, οὔτε προέβλεπε τῇ ἀνθρωπότητι τὴν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ λόγῳ, θεωρίᾳ καὶ πόθῳ μόνον, ὡς περ οἱ ἄλλοι φιλόσοφοι καὶ διδάσκαλοι τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ παρέστησε καὶ ἐδόξασε τὸν Πατέρα αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ἔργων πρῶτος αὐτός, οὐ μόνον ταύτισας ἐκουσίως τὸ ἑαυτοῦ θέλημα πρὸς τὸ τοῦ Πατρὸς καὶ ἀναδειχθεὶς ἔργῳ τέλειον ἀπαύγασμα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑποτάξας τὸ ἑαυτοῦ θέλημα τῷ θελήματι τοῦ Πατρὸς μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυρικοῦ· διὰ δὲ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἀπέδειξεν ὅτι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου (Πράξ. 2, 24), ὅτι ὁ τάφος δὲν εἶνε τὸ ἐσχατὸν τέρμα τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὅτι τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ μεταβαλόντες διὰ τοῦ θανάτου εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν. Ἡ δὲ ἕκτοτε ἱστορικὴ πείρα ἐπεκύρωσεν ὅτι, ὅπου καὶ ὅσάκις τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ συνελήφθη ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ καθαρᾷ καὶ ἀμεταστάτῳ οὐσιώδει σημασίᾳ καὶ οὐσίᾳ αὐτοῦ, πανταχοῦ καὶ πάντοτε αὐτὸ ὑπῆρξεν ἐν τῷ βίῳ καὶ τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος μετὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ ὁ σπουδαιότερος παράγων τῆς ἀνθρωπίνης μεγαλουργίας καὶ τῆς σχετικῆς εὐδαιμονίας αὐτοῦ. Καὶ νῦν δὲ ἐκεῖνα τῶν ἐθνῶν ὄρωσι, μεγαλουργοῦσι καὶ εὐδαιμονοῦσι πλεῖον τῶν ἄλλων, παρ' οἷς κατὰ τὴν ἑαυτῶν μόρφωσιν καὶ ἐκπαίδευσιν ἐπιδιώκεται ἢ μὲν τῶν ἄλλων οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου ἀνάπτυξις καὶ καλλιέργεια διὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὡς διὰ μέσου, ἢ δὲ τοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτήρος καὶ ὁ διὰ τούτου καθαρισμὸς καὶ ἐξαγιασμὸς πάντων τῶν ἄλλων χαρακτήρων διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς σκοποῦ τελικοῦ. Καὶ οὕτως ἡ μὲν ἐλλήνωσις καὶ ἡ καθόλου κλασικωσις κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν ἐστὶ μέσον μόνον ἀπαραίτητον πρὸς τὸν σκοπὸν, σκοπὸς δὲ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐστὶν αὐτὴ ἡ χριστιάνωσις, ἢς πάλιν τελικὸς σκοπὸς ἐστὶν αὐτὴ ἡ θεῖωσις καὶ ἡ διὰ πίστεως μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπικοινωνία καὶ ἐνωσις τοῦ ἀνθρώπου. Ὡς περ δὲ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὁ μὲν νόμος τοῖς Ἑβραίοις, ὁ δὲ λόγος τοῖς Ἑλλήσι ἐχρησίμευσαν ὡς παιδαγωγὸς εἰς τὸν Χριστόν, οὕτω καὶ νῦν ἐν τῇ ἐκπαίδευσί τῶν χριστιανικῶν ἐθνῶν ἡ ἐλλήνωσις καὶ κλασικωσις καθόλου χρησιμεύει ὡς παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν, οὐχὶ δὲ ὡς ἀπαγωγὸς ἀπ' αὐτοῦ, ὡς θέλουσιν αὐτὴν οἱ παρ' ἡμῶν καινοτόμοι. (Ἔπεται συνέχεια)

Π. ΚΡΕΙΩΤΟΝ Δ. Φ.

Ο ΚΑΚΟΜΟΙΡΑΜΕΝΟΣ ΚΑΙ ΑΙ ΠΕΡΙ ΜΟΙΡΩΝ ΔΟΞΑΙ
ΠΑΡΑ ΤΩ ΛΙΓΙΝΗΤΙΚΩ ΛΛΩ.

- Κάτω 'στὴ περιθάλασσα κλαίω κιάναδακρύζω
Καὶ γιὰ τὴ μοῖρα τὴ κακὴ ἀπὸ ἀρχῆς ἀρχίζω.
'Όπου κίβν ἀπακούρβηκα, εἶχε κιάυτὴ νὰ κάμη,
Ποτὲ δὲν ἄφησε κανὴ καλὸ γιὰ νὰ μοῦ κάμη.
- 5 Ἐπῆγα καὶ 'στὴ ξενητιὰ κέκκαμα χρόνους τριάντα,
Μὰ τὸ καλὸ δὲν εἶδά το καὶ τὸ κακὸ εἶχα πάντα.
Μὰ ἔτσι εἶπανε τό μου, τί ἢ μοῖρά μ' ἐμποδίζει,
Κι ἀρχίνησε τὸ στόμα μου κὴ γλώσσά μου τὴ 'βρίζει,
Κὴ μαυρισμένη μου καρδιὰ τὴν ἀναθεματίζει.
- 10 Κι ἀφ' ἀναθεματίσματος, 'ποῦ εἶπουν' ὁ καυμένος,
Ἐπεκα κέκοιμώμουνα 'σάν νάμουν 'πεθαιμένος.
Ἐκεῖ ὅπου 'κοιμώμουνα, ἢ μοῖρά μου ἐφάνη.
Θωρῶ τὴν μιά 'ψηλὴ, λιγνὴ, ὄμορφα σταλισμένη,
Κέβάστανε 'στὰ χέρια της σκονιὰ μαργκριτάρη,
- 15 Εἶχε καὶ 'στὸ κεφάλι της ἀχτίμωτο λογάρι,
Καὶ εἶχε καὶ 'στὸ πλάγι της μιά κόρη καὶ τῆς 'μοιρίζει.
'Απὸ τὸ χέρι μέπιασε, μοῦ λέει «σὴκ' ἀπάνω».
'Πές τό μ' ἂν ἦσ' ἢ μοῖρά μου, 'πές τό μου, 'στὸ Θεό σου.
—'Αλήθεια γὼ εἶμ' ἢ μοῖρά σου' 'μὰ τί εἶν' ὁ ὄρισμός σου;

12. Ἡ ἐν τῷ ᾄσματι τούτῳ μνημονευομένη μοῖρα εἶνε ἡ καλουμένη με γ ἄ λ η ἢ πρῶτῃ μοῖρα, περὶ ἧς ἐν τοῖς κατωτέρω γίνεται λόγος. || 16. Ἡ ἐνταῦθα ὡς κόρη φαινομένη εἰς τὰ ὄμματα τοῦ κακομοιραμένου εἶνε ἡ νεοτάτη τῶν δύο ἄλλων μοῖρα.

- 20 Ἄμπωνέ σ' ἦσ' ἢ μοῖρά μου, σ' ἦσαι τὸ ροιζικό μου,
Γιὰ τί ἐκάνες πλούσιο πολλὰ τὸν ἀδερφό μου;
— Γεῖα 'δὲς τὸ βαρειοροϊζικό, τὸ τί 'ρωτᾷ νὰ μάθῃ,
Νὰ βάνῃ 'στὴ καρδοῦλά του φαρμακεμέν' ἀγκάθι.
'Οντες τὸν 'γέννα ἢ μάννα του, ἦτανε 'μέρα σκόλη,
- 25 Κι ὄλαις ἢ μοίραις ἤμαστε μέσσα 'στὸ περιβόλι.
'Ἡ μιά 'παῖζε τὸ τασὶ καὶ 'τραγουδοῦσ' ἢ ἄλλη,
Κέχοροπήδα καὶ γὼ μὲ ὄρεξι μεγάλη.
Μὰ ὄντες ἦρθε ὁ καιρός, ἐπήγαμε 'στὸ σπῆτι.
'Ἡ μιά τοῦ λέει, ἀξίος, ἢ ἄλλη, ἀντρεωμένος,
- 30 Κ' ἢ τρίτη ἢ μικρότερη, 'ποῦ 'βάρηε τὰ τασία,
'Εκείνη τοῦ τὴν ἔδωκε τὴ τόση εὐτυχία.
— Γεῖα 'πές μου, 'πές μου, μοῖρά μου, γιὰ τί ἦσουν πικραμένη,
Κέμοιρανές με καὶ περνώ ζωὴ τουραγνισμένη;
— 'Οντες σ' ἐγένν' ἢ μάννα σου κίβντες σὲ κοιλαπόννα,
- 35 'Στῆς ἔνδεκα τοῦ Γεναριῦ 'ποῦ ἦταν βαρὺς χειμῶνας,
'Εγὼ δὲν ἤμουνα ἐπᾶ, μάν' ἔλειπα 'στὰ ξένα.
Μὰ 'σάν μοῦ εἶνε φυσικὸ κιάφ' τὸ Θεὸ γραμμένο
'Στῆς τρεῖς ἡμέραις τοῦ παιδιοῦ νὰ 'πάγ' νὰ τὸ μοιραίνω,
'Στολίστηκα καὶ ἔβανα τὴ φορεσά μου τούτη,
- 40 Γιὰ νὰ σοῦ δώσω, δοῦλέ μου, πολλὴ ζωὴ καὶ πλούτη.
Δὲ φταίεις σύ, κακόμοιρε, 'σάν φταῖνε οἱ γονοί σου,

20. Ἡκούσαμεν τὸ ᾄσμα τοῦτο ἔχον τὴν ἐξῆς διαφορὰν οἱ στίχ. 20 καὶ 21 παραλείπονται καὶ ἀντ' αὐτῶν κείνται οἱ στίχ. 53—59, μετὰ δὲ τὸν στίχ. 23 προστίθεται ὁ ἐξῆς· «γεῖα 'πές μου, 'πές μου, μοῖρά μου, τί ἦταν 'στὰ γεννητά του;» Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ λόγος εἶνε γενικῶς περὶ τοῦ καλόμοιρου. || 26. Περιβόλι ἐννοεῖ τὸ περὶ τὸ μέγαρον τῶν μοιρῶν. || 28. καιρὸν ἐννοεῖ τὴν τρίτην ἀπὸ τῆς γεννήσεως ὄρα καὶ στίχ. 38 καὶ τὰ περὶ τούτου κατωτέρω ἐν τῷ περὶ δοξῶν κτλ. λεγόμενα. || Ἄτέρα διαφορὰ ἀντὶ τῶν στίχ. 28—31 κείνται οἱ ἐξῆς· «Γεῖα κὴ μοίραις παίζουνε κὴ μοίραις τραγουδοῦνε, Μὰ ἢ μιά μοιραίνει τὸ παιδί κὴ δυὸ τὸ μελετοῦνε. Κι ἀπὸ ἐκεῖ ἐτρέξαμε, πᾶμε 'στὰρχοντικό του, Κι ὄλιφ καλὰ τοῦ 'δώκαμε νὰ λάβῃ 'στὸ καιρό του.»

- Ὅπου δὲν ἐσαρώνανε μὲν ὦραν τὴν αὐλή σας.
 Καὶ δὲν ἐδέξαν τὰ σκυλιὰ ἅς μὲν γκωνὴ σπιτιοῦ σας,
 Ὅπου εἶχαν τριὰ κακὰ σκυλιὰ ἀπὸ τῆ Λουμπαρδία
 45 Κι ἐπάνω μου χιρυνάρανε ἅν ἄνομα θηρία,
 Κέχ τύπηκα μέσ' ἵστὰ πηλὰ κ' ἔπεκα μέσ' ἵστῃ λάσπη,
 Κι ἐπὸ τῆ λάσπη ἵστὰ νερά, ἵστοῦ πηγαδιοῦ τὸ στόμα.
 Κι ἄν δὲ πιστεύης, ἄνομε, νὰ τὸ σημάδ' ἀκόμα.
 « Ὅσαις ἡμέραις ἴπνουναι ἀπάνω ἵστὸ κρεββάτι,
 50 « Ἰόσα χρόνια νὰ κοίτεται τὸ μαῦρό σου κορμάκι
 « Νὰ κοίτεται, νὰ κοίτεται κι ἄναιμονή μὴν ἔχη,
 « Μόν' νὰ τοῦ φεύγη τὸ καλὸ κ' ἡ λύπη νὰ τοῦ τρέχη. »
 — Γεῖθ' ἴπες μου, ἴπες μου, μοῦρά μου, γιὰ τούνη τῆ κυπέλλα,
 Ἰὸ τ' ἀπλώσε καὶ μοῦπηρε μέσ' ἀπὸ τῆ κασέλλα;
 55 — Ἐσέν' ὁ Θεὸς σοῦ τ' ἀστείλε κείνα τὰ δυὸ φλωράκια,
 Μὲ τώρα σοῦ τὰ ἴπαραμε, γιὰ νὰ περνᾷς φαρμάκια.
 Τρεῖς ἀδερφάδες εἴμαστε κ' ἡ μὲν λείπει ἵστὰ ξένα,
 Μαζώνει ἴδω, μαζώνει ἴκει, μαζώνει ὅπου νὰ λάχη,
 Ἰὰ ἴπει τοῦ καλορροϊζικοῦ, ἴπου δὲν ἠξέρει ντ' ἄχη.
 60 Γεῖθ' ἴπες μου, ἴπες μου, μοῦρά μου, τὸ πύτε θὰ πλουτήσω;
 — Τοῦτος ὁ χρόνος ἴπέρχεται, κι ἄλλος ἴπου θὰ γυρίση,
 Ἰότε ὁ Θεὸς, κακόμοιρε, πολὺ καλὸ σοῦ δίνει!

55. Ἐντὶ τοῦ: «ἐσέν' ὁ Θεὸς σοῦ τ' ἀστείλε» ἠκούσαμεν: «ἐδοῦλεφες καὶ τ' ἴπηρες.»
 56. Ἐτέρα διαφορά· τὸ μὲν ὕλον ἄσμα ἔχει ὡς ἄνω ἔχει ἐκδοθῆ, ἀλλ' ἐντὶ τοῦ ἐν
 στίχ. 56 «τὰ ἴπαραμε» κείται: «σοῦ τὰ ἴπαρα ἴγω», ὁ δὲ στίχ. 57 παραλείπεται καὶ
 ὁ στίχ. 58 ἔχει ὡς: «μαζώνω ἴδω, μαζώνω ἴκει, μαζώνω» κλ., ὅτε οὕτως ἀναφέ-
 ρονται πρὸς τὴν ὀμιλοῦσαν μεγάλην μοῦραν.

62. Καλὸ ἐννοεῖ τὸν θάνατον, θεωρούμενον ὡς τὸ μόνον ἀγαθὸν ἐν ταῖς μεγίστοις
 δεινότησι.

I. Αἱ μοῖραι νοοῦνται ὑπὸ τοῦ Αἰγινητικοῦ λαοῦ ὡς ἔντα ἀθάνατα
 καὶ ὡς τὰ πολλὰ ἀόρατα, ἀλλ' ὅμως ὅμοια πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.
 Ἐχουσι τὸ σῶμα, τὴν μορφήν, τὸ εἶδος καὶ τὸν τρόπον τῶν ἀνθρώπων.
 Ὑπόκεινται, ὡς οἱ ἀνθρώποι, εἰς τὰς ἀνάγκας τροφῆς, ἐνδυμασίας (1)
 καὶ κατοικίας, καὶ δὴ καὶ ὑποφέρουσι λύπας, δυσαρρεσκείας, ἀγανά-
 κτήσεις, αἰσθάνονται ὑπερβολικὴν χαρὰν, ἀγαπῶσι τὰς διασκεδάσεις,
 καὶ τέλος ὑποπίπτουσι καὶ εἰς νόσους, ὧν ἀπαλλάσσονται διὰ φαρμά-
 κων, τὰ ὅποια μόναι αὐταὶ γνωρίζουσι. Πρὸς δὲ θεωροῦνται ἀπηνεῖς,
 ἀδυσώπητοι καὶ ἀνοικτίρμονες.

Αἱ μοῖραι δοξάζονται ὅτι κατοικοῦσι ἵστην ἄκρη τοῦ κόσμου ἐντὸς με-
 γαλοπρεπεστάτου καὶ πολυτελεστάτου μεγάρου, ἔχοντος περὶ αὐτὸ
 μέγαν καὶ λαμπρὸν κῆπον, ἐν ᾧ συνηθέστατα διασκεδάζουσι παίζου-
 σαι διάφορα μουσικὰ ὄργανα καὶ ἄδουσαι ἐξαίσια. Κατ' ἄλλην δόξαν
 αἱ μοῖραι κατοικοῦσι μὲν ἵστην ἄκρη τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἐκάστη ἐν ἰδίῳ
 αἴκῳ ἀπλῶ κατὰ τε τὴν διασκευὴν καὶ λοιπὴν διακόσμησιν, καὶ δὴ
 καὶ εἰς μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν. Ἐκτὸς δὲ τούτων ὑπάρχει
 καὶ τρίτη δόξα περὶ τῆς κατοικίας τῶν μοιρῶν. Κατὰ ταύτην τόπος
 μὲν τῆς κατοικίας τούτων εἶνε ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς, ἀλλ' ὡς οἰ-
 κίας μεταχειρίζονται μεγάλα σπήλαια, δύο τὸν ἀριθμὸν, κείμενα εἰς
 μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν καὶ ἐσωτερικῶς διεσκευασμένα καὶ
 διακεκοσμημένα οὕτως, ὥστε ὑπερέχουσι καὶ τῶν πολυτελεστάτων οἰ-
 κιδῶν. Ἐν τῷ μέσῳ δ' ἐκάστου σπηλαίου ὑπάρχει πάντοτε παρατεθει-
 μένη τράπεζα, βριθουσα παντοίων ἐδεσμάτων χάριν αὐτῶν καὶ χάριν
 τῶν ἐρχομένων πρὸς ἀνεύρεσιν αὐτῶν (2). Ἐν τοῖς σπηλαίοις ταύτοις
 κατοικοῦσιν αἱ μοῖραι ὄλαι ὁμοῦ, ὅτε μὲν ἐν τούτῳ, ὅτε δ' ἐν ἐκείνῳ
 τῷ σπηλαίῳ. Συχνὰ αἱ μοῖραι καταλιμπάνουσι τὰς κατοικίας των,
 ποιοῦσαι μακρὰς περιόδους εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς ἢ πρὸς διεξαγω-
 γὴν τοῦ εἰς ὃ προωρίσθησαν ἔργου ἢ χάριν ἀναψυχῆς· ὅπου δὲ καὶ ἂν
 εὐρεθῶσιν, ἀμέσως μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος σπεύδουσιν ὅπου τὸ

(1) Αἱ μοῖραι κατασκευάζουσι τὰ ἐνδύματά των μόναι· νύθουσιν, ὀφείνουσι ἵσθαι
 μαλαματένιο ἄργαλειὸν καὶ ράπτουσιν αὐτὰ μόναι· ἔτι δὲ καὶ πᾶσαν οἰκισ-
 κὴν ἐργασίαν μόναι ἐκτελοῦσιν.

(2) Ὄρα κατωτέρω σημείωσιν Θ.

ἔργον καλεῖ αὐτάς. Καὶ τέλος κατ' ἄλλην δόξαν αἱ μοῖραι εἶνε πανταχοῦ κατὰ πάντα χρόνον παροῦσαι.

II. Αἱ μοῖραι δοξάζονται ὅτι ἔχουσι θεόθεν προορισθῆ (3) νὰ προσέρχωνται κατὰ τὴν νύκτα τὴν τρίτην ἀπὸ τῆς γεννήσεως βρέφους τινὸς καὶ μοιραίνωσι τοῦτο, ὃ ἐ. προορίζωσι τὰς μελλούσας τοῦ βίου αὐτοῦ τύχας. Προορίζουσι δηλαδὴ ὅσον ἔνεστι λεπτομερῶς τὰς εὐτυχίας καὶ δυστυχίας, ἅς ἐν τῷ μέλλοντι θὰ ὑποστῆ, τὸ μῆκος τοῦ βίου, τὴν αἰτίαν καὶ τὸ εἶδος τοῦ θανάτου αὐτοῦ (4), προσέτι δέ, προορίζουσαι κακόν τι νὰ ὑποστῆ, ὑποδεικνύουσι καὶ τὰ μέσα καὶ τὸν τρόπον, δι' ὧν δύναται νὰ διαφύγῃ τοῦτο (5). Πρὸς τούτοις προορίζουσι καὶ τὸ ἐλθεῖν εἰς γάμου κοινωνίαν ἢ μὴ (6)· ἂν δὲ προορίζωσι τὸ πρῶτον, προλέγουσιν ὁποῖός τις θὰ ᾔνε ὁ μέλλον σύμβιος αὐτοῦ σχετικῶς τοῦ εἰς ὃ ἀνήκει φύλου (7). Καὶ εἰς πάντα δ' ἄλλον χρόνον αἱ μοῖραι ἐνίστανται, ἐξ ἐκτάκτων περιστατικῶν κινούμεναι, μοιραίνουσι τινὰ τι, ἀλλὰ τοιοῦτον, ὁποῖον κατ' ἐκεῖνον νὰ μὴ ἔχωσι μοιραίνει, εἶνε δὲ τοῦτο συνήθως καλόν (8). Ἄλλ' οὐδὲν ἤττον δοξάζονται ὅτι αἱ μοῖραι, ὡς ὑποτεταγ-

μέναι τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ, πρὶν ἢ μεταβῶσι πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ ἔργου των, ἀναγγέλλουσι πρῶτον τὴν γέννησιν τοῦ βρέφους καὶ ἐρωτῶσι καὶ μανθάνουσι παρὰ τούτου τί νὰ προείπωσιν ἢ μοιράνωσι τοῦτο νὰ ὑποστῆ (9).

Αἱ μοῖραι κατὰ τὴν μάλιστα ἐπικρατοῦσαν δόξαν εἶνε τρεῖς ἀδελφίαι, ἀρκετὰ ὠραῖαι (10), ὧν ἡ πρεσβυτέρα προίσταται τῶν λοιπῶν δύο καὶ καλεῖται ἡ πρώτη ἢ ἡ μεγάλη μοῖρα. Πρὸς διεξαγωγὴν δὲ τοῦ ὁ ἀνωτέρω εἶπομεν ἔργου προσέρχονται αἱ μοῖραι ἐν λαμπρῇ περιβολῇ, συνήθως λευχειμονοῦσαι, στέμμα ἢ ἄλλο τι κόσμημα φέρουσαι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ πρὸς τῷ ἄλλῳ χρυσῷ κόσμῳ στρεπτοὺς περὶ τῷ λαιμῷ καὶ φέλιξ ἐκ μαργαριτῶν περὶ ταῖς χερσίν, ἢ δὲ μεγάλη μοῖρα ἐπὶ πλέον καὶ κομβολόγιον ἐκ μαργαριτῶν κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς. Ἐκτὸς τούτου ἡ μεγάλη μοῖρα κρατεῖ μέγα βιβλίον, ἐν ᾧ γράφει ὅ,τι καὶ αἱ τρεῖς μοιραίνουσιν τὸ παιδί (11)· ὅ,τι δ' ἀπαξ ἐν αὐτῷ γραφῆ, πρέπει ἐξ ἀπαντος νὰ ἐκτελεσθῆ, καὶ οὐδ' αὐτὴ ἢ ἰδίᾳ δύναται ν' ἀνακαλέσῃ ἢ μετατρέψῃ ἐπὶ τὸ χεῖρον ἢ βέλτιον οὐδ' ἄλλος τις (12). Κατὰ τινὰ ὁ-

(3) Ἐκτὸς τοῦ στ. 37 τοῦ ἄνω ἄσματος περὶ λ. καὶ τὸ τοῦ λαοῦ: αὐθις ἔδωκε τῆς μοῖραις νὰ μοιραίνουσιν τοὺς ἀνθρώπους», ἢ αὐτῆς μοῖραις τῆς ὠρίσεν ὁ θεὸς νὰ μοιραίνωσι τὸ τί θὰ πάθῃ ὁ καθείς.»

(4) Βασιλόπαιδά τινα αἱ μὲν δύο μοῖραι ἐμοιράνανε καλὰ, ἢ δὲ μεγάλη μοῖρα εἶπεν ὅτι, ὅταν γένη δώδεκα ἔτων, θὰ φάγη ἀλάτι καὶ θὰ ἀποθάνῃ· τοῦτο δὲ πράγματι καὶ συνέβη μ' ἕλας τὰς προφυλάξεις, ἅς ἔλαβεν ὁ πατήρ της, ὅστις εἶχεν ἀκούσει τοῦτο κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην, καὶ ἦν ἐμοιράνανε αὐτὴν ἐκεῖναί.

(5) Κατὰ τι διήγημα ἢ μῦθον αἱ μοῖραι ἐμοιράνανε βασιλόπαιδά τινα τὴν πρώτην νύκτα τοῦ γάμου τοῦ ν' ἀποθάνῃ ἐκ δήγματος ὄφως, ὅστις θὰ ἐξέλιθῃ ἐκ τοῦ τοίχου τοῦ θαλαμῆτος, ἐν ᾧ θὰ κοιμᾶται μετὰ τῆς συζύγου του· ἀλλ' ἂν λάθῃ σύζυγον τὴν θυγατέρα θούλης τοῦ Λίθιοπίδος, θὰ σωθῆ. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐγένετο, διότι ὁ πατήρ του, ὅστις ἤκουσε τὸ μοῖραμα, ἐνώμφευσεν αὐτὸν μετὰ ταύτης.

(6) Περὶ λ. «ἢ μοῖρά του τὸν ἐμοιράνανε», ἢ «τοῦ ἔγραψε νὰ μὴ ἰδῆ ἴσθι πλάι του γυναῖκα», ἢ «νὰ μὴ κατοικήσῃ σὲ πεθερικὴ αὐλή». Ἀναλόγως λέγεται καὶ ἐπὶ γυναικός.

(7) Περὶ λ. ὅποιον, ἢ ὅποια, τῆς ἔγραψε ἢ ἐμοιράνανε ἢ μοῖρά της νὰ πάρῃ, θὰ πάρῃ. Ἐπὶ τὸ ἐπὶ καλοῦ συζύγου λεγόμενον· Καλὸμοῖρος! χρυσῆ γυναῖκα τοῦ ἐμοιράνανε, ἢ τοῦγραψε ἢ μοῖρά του νὰ πάρῃ. Ἀναλόγως λέγεται καὶ ἐπὶ γυναικός. Ἐπὶ κακοῦ· αἱ γυναῖκα μ' ἐμοιράνανε κτλ. Ἀναλόγως καὶ ἐπὶ γυναικός.

(8) Ὅτε ποτὲ αἱ δύο μοῖραι ὠδήγουν εἰς τὴν κατοικίαν των τὴν μεγάλην μοῖραν, ἢ τις εἶχε θγάλει τὸ ποδάρι της, ἐν ταῖς χερσὶ κρατοῦσαι, εἶδον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ

γραῖάν τινα δυσειδῆ ἐξηπλωμένην ἀκόσμως. Ἢ τοιαύτη θέσις τῆς γραῖας ἐκίνησεν εἰς σφοδρὸν γέλωτα τὰς μοῖρας, καὶ μάλιστα τὴν μεγάλην, ὥστε ἐκ τούτου ἰάθη καὶ ἐχάρισεν αὐτῇ νεότης.

(9) Κατὰ τι διήγημα ἢ μῦθον, νέος τις μοιραθεὶς νὰ ὑποστῆ κακόν τι ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ πρὸς ἀνέρες τῶν μοιρῶν καὶ κατορθώσῃ ν' ἀπαλλάξῃ αὐτὸν τούτου. Ὅτε ἐπορεύετο πρὸς αὐτάς, ἀπήντησε τυχαίως γέροντά τινα, ὅστις αὐθορμήτως ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς τὴν κατοικίαν των. Μετὰ τοῦ γέροντος τούτου εἰσῆλθον ἐντὸς μεγάλου σπηλαίου, διεσκευασμένου μεγαλοπρεπῶς, ὡς ἀνὴρ που ἐρρήθη, καὶ ἐκάθισαν παρὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἐταίμην τράπεζαν καὶ ἤρξαντο νὰ τρώγωσιν. Ἐν τῷ μεταξύ ἀκούεται φωνή τις λέγουσα· ἀπαιδὶ γεννήθη, τί νὰ εἰποῦμε; ὁ δὲ γέρον ἀποκρινόμενος αὐτῷ εἶπεν· εἶμαι καὶ εὐρίσκομαι. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ ἔτε εἰσῆλθεν εἶτα εἰς τὸ δεύτερον σπήλαιον. Μετὰ τοῦτο ὁ γέρον ἐφανέρωθη εἰς τὸν νέον τίς ἦτο, καὶ τῷ εἶπε νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του, διότι ὅ,τι τοῦ ἔγραψε ἢ μοῖρα, ἔγραψε, καὶ τοῦτο δὲν ξεγράφεται· ὅθεν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα ὁ νέος ἀπρακτός.

(10) Ἐνίσταται παρίσταται ἢ μεγάλη μοῖρα δυσειδιστάτη, σπανιώτερον δὲ αἱ ἄλλαι.

(11) Ὅθεν τὸ γραφτό, τὰ γραφτά, τὰ γραμμένα, τὸ γραμμένο, τὰ γραφτά τῆς μοῖρας, τὰ γραμμένα τῆς μοῖρας, τοῦ ἔχει ἢ μοῖρά του γραμμένα κτλ.

(12) Περὶ λ. ὅ,τι γράφει, δὲν ξεγράφει, τῆς μοῖρας τὰ γραμμένα δὲν ξεγράφονται, ἢ τὰ γραμμένα δὲν ξεγράφονται. Ὅ,τι μοῦ ἔχει ἢ μοῖρά μου γραμμένα νὰ πάθω, θὰ πάθω· γαιτρικὸ δὲν ὑπάρχει. Ἐὰ γράφῃ ἢ μοῖρα μελανὰ, ὁ ἥλιος δὲν τὰσπρίζει. Ἐὰ ἢ μοῖρα γραμμένα κἀνέας δὲν ἔμπορεῖ νὰ ξεγράψῃ.

μως δοξάν ἢ μοῖρα, ἀναγκαζομένη καὶ πιεζομένη ὑπό τινος (13) ἢ δικτασσομένη ἀνωθεν (14), περέχει μέσον θεραπείας κακοῦ, ὃ μετὰ τῶν ἄλλων προώρισε καὶ ἔγραψε νὰ ὑποστῇ τις.

Πρὸς ὑποδοχὴν τῶν κατὰ τὸν ὡς εἴρηται χρόνον ἐρχομένων μοιρῶν πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ ἔργου τῶν γίνονται μεγάλα προετοιμασία. Πρῶτον πρέπει νὰ πλυθῇ ὅλον τὸ βρέφος καλῶς, ἐνδυσθῇ μὲ καινουργῆ ἐνδύματα καὶ σπαργανωθῇ μὲ καθαρὰ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καινουργῆ σπάργαννα (15)· εἶτα περὶ τὴν ἐσπέραν καθιζέσθαι τὸ προκύλιον τῆς οἰκίας καλῶς, καὶ ἂν ὑπάρχῃ σκύλος, ἢ στέλλεσθαι ἀλλαχόσε, ἢ δένεσθαι εἰς ἀπόκεντρον μέρος τῆς οἰκίας, ἵνα μὴ ἄλλως ἐπιπέσῃ κατὰ τῶν ἐλευσομένων τὴν νύκτα μοιρῶν καὶ διαγκάσῃ αὐτάς, ὡς ἐκ τούτου δὲ ὀργισθεῖσαι καὶ ἀγανακτήσασθαι αἱ μοῖραι κακομοιράνουνε τὸ παιδί, ὡς ἐκακομοιράνατε ἐξ ὁμοίας αἰτίας καὶ τὸν ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἀσμητικῇ μνημονευόμενον. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἐν τῷ δωματίῳ, ἐν ᾧ εὐρίσκεται ἡ λεχὼ μετὰ τοῦ βρέφους, παρατίθεται τράπεζα κομψῶς ἡντρεπισμένη καὶ παρ' αὐτῇ τρία καθίσματα. Ἐπ' αὐτῆς τίθεται πινακίον πλήρες μέλιτος καὶ τρεῖς πυρήνες ἀμυγδαλῶν (16), πρὸς δὲ τρία μικρὰ κουτάλια, τρία χειρόμακτρα μετὰξίνα καὶ τρία ποτήρια πλήρη ὕδατος, ὅλον δὲ τὸ δωμάτιον ἐξαερτίζεται δι' ἐπίπλων πολυτελῶν, ἢ ἐν ἐλλείψει ταιούτων δι' ἄλλων πραγμάτων ὅπως δῆποτε βαρυτίμων καὶ πολυτελῶν, ἔτι δὲ καὶ ἡ κλίνη τῆς λεχοῦς κομψῶς εὐτρεπίζεται καὶ διακοσμεῖται. Πρὸς δὲ τούτοις μεγίστη προσοχὴ καταβάλλεται εἰς τὸ νὰ εὐρίσκηται καὶ

(13) Κατὰ τινὰ μῦθον, νέα τις κακομοιραμένη διὰ τῆς βίας ἐξηνάγκασε τὴν μοῖραν τῆς καὶ τῇ ἔδωκεν ἕνα χρυσὸ κοῦβᾶρι, ὅπερ συνετέλεσεν εἰς θεραπείαν τῶν δεινῶν τῆς.

(14) Αἱ μοῖραι εἶχον μοιράνει τινὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου ν' ἀποθάνῃ, διαταχθεῖσαι ὅμοιος ἀνωθεν ἐθεράπευσαν τὸ κακὸν τοῦτο ὡς ἐξῆς· ἠρώτησαν τὴν μνηστῆν του, ἥτις εἶχε μοιραθῆ νὰ ζῆσθαι ὀγδοήκοντα ἔτη, ἂν συναινῇ νὰ χάσῃ εἰς τὸν μνηστῆρά τῆς μέρος τῶν ἐτῶν τοῦ βίου τῆς, ἤτοι τριάκοντα ἔτη. Ἡ νέα συνήντισε, καὶ οὕτως ἕκαστος ἐξῆσεν ἀνὰ πενήκοντα ἔτη.

(15) Εἰς τὴν καθαρότητα τοῦ βρέφους δίδεται μεγίστη προσοχὴ καὶ διὰ τοῦτο· διότι πιστεύεται, ὅτι αἱ μοῖραι ἐλευθούσαι ποτε νὰ μοιράνωσι βρέφος καὶ εὐροῦσαι ἀκάθαρτον εἶπον· «φτοῦ, φωτὶχ νὰ τὸ κάψῃ» καὶ ἀνευ ἄλλου ἀπέθλον, καὶ πράγματι μετ' ὀλίγον ἐκῆ τὸ βρέφος καὶ ἀπέθανεν.

(16) Ἐντὶ μέλιτος καὶ πυρήνων ἀμυγδαλῶν παραθέτουσιν ἐνίοτε, ὡς εἶδον, ἄλλου εἶδους γλυκύσματα, ἀλλὰ πάντοτε τρία τεμάχια.

τὸ σάρωμα εἰς ἣν συνήθως θέσιν τοποθετεῖται, τοιαύτη δὲ εἶνε ἡ ὀπισθεν τῆς θύρας τοῦ δωματίου. Τοῦτο γίνεται, ἵνα μὴ τυχόν εἰς τὸ σάρωμα, εὐρισκόμενόν που ἐν τῇ μέσῳ τοῦ δωματίου ἐρριμμένον, ἀπροσέκτως σκοπεύουνε αἱ μοῖραι καὶ πέσουνε καὶ χτυπήσουνε, καὶ διὰ τοῦτο ὀργισθεῖσαι καταραστοῦνε εὐθὺς ἐν τῇ ἀρχῇ ἢ καὶ κακομοιράνουνε τὸ παιδί, ἢ ἄλλως, καὶ ἂν τοιοῦτό τι δὲν πάθῃσι, ψέξωσι καὶ μέμψονται τοῖς ἐν τῷ οἴκῳ κακοκοικοκυρωσύνῃν. Σάρωμα δὲ πρέπει πάντως νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῷ δωματίῳ, ἐν ᾧ ἡ λεχὼ μετὰ τοῦ βρέφους, διότι θεωρεῖται προφυλακτικῆρον κατὰ τῶν πονηρῶν πνευμάτων (ἀερικῶν), τὰ ὅποια πιστεύεται ὅτι τρέχουνε ποῖθ' ἰστὴ λεχῶν καὶ ἰστὸ μικρὸ παιδί, καὶ μάλιστα ἰστὸ ἀβάπτιστο, καὶ κατὰ τῆς βασκανίας, εἰς ἣν ἐπίσης πιστεύεται ὅτι εὐκολώτερον καὶ συχνότερον ὑποπίπτει ἡ λεχὼ καὶ τὸ βρέφος. Ἐνεκα τῆς προφυλακτικῆς ταύτης δυνάμεως, ἣν πιστεύεται ὅτι ἔχει τὸ σάρωμα, κατασκευάζεται καὶ μικρόν τι, ὃ τίθεται ἐν τῷ λίκνῳ τοῦ βρέφους· ἐν ἐλλείψει δὲ τοιούτου, ὁσάκις ἀναγκάζονται ν' ἀφήσωσι τὸ βρέφος μόνον καὶ ἐξέλθωσι χάριν ἐργασίας, θέτουσι παρὰ τὸ λίκνον τὸ τῆς καθ' ἡμέραν χρήσεως σάρωμα, καὶ τοῦτο γίνεται καθ' ὅλην τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν τοῦ παιδός. Προφυλακτικῆρον δὲ προσέτι θεωρεῖται καὶ τὸ πῦρ, διό, ἐφ' ὅσον ἡ λεχὼ μένει ἐν τῇ κλίνῃ, οὐδέποτε λείπει ἐκ τῆς ἐστίας. Ὅμοίαν δύναμιν πιστεύεται ὅτι ἔχει καὶ τὸ μαυρομάτικο μαγαῖρι, διὸ συχνὰ θέτουσι τοιοῦτον κάτωθεν τοῦ προσκεφαλαίου τῆς λεχοῦς.

Τοιαύτη τις μὲν εἶνε ἡ πρὸς ὑποδοχὴν τῶν μοιρῶν προετοιμασία, ἥτις κυρίως γίνεται ἐπὶ τῇ σκοπῇ τοῦ νὰ εὐχαρισθῆσθαι αὐτάς, ὥστε νὰ καλομοιράνουνε τὸ παιδί, νῦν δ' ἐχόμενον εἶνε νὰ εἴπωμεν καὶ τὰ κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἐργασίας αὐτῶν.

III. Αἱ μοῖραι πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας τῶν ἐρχονται κατὰ τὸ μεσονύκτιον· ὅταν δὲ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν οἶκον, διευθύνονται, προηγουμένης τῆς μεγάλης ἢ πρώτης μοῖρας, εἰς τὸ δωμάτιον, ἐν ᾧ ἡ λεχὼ μετὰ τοῦ βρέφους εὐρίσκεται, καὶ καθοινοῦνται παρὰ τὴν τράπεζαν, ἔχουσαι ἐν τῇ μέσῳ τὴν μεγάλην ἢ πρώτην μοῖραν, ἥτις ὁμοίαν θέσιν ἔχει καὶ ἐν τῇ καθ' ὁδὸν πορείᾳ αὐτῶν, διότι ἡ θέσις αὕτη εἶνε τιμητικὴ. Μετὰ μικρὰν ἀνάπαυλαν γέουοντα ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης γλυκύσματος, καὶ εἶτα, μετὰ προκαταρκτικὰς τινας εὐχὰς, ὡς προκαλεῖ ἡ ἡδύτης τοῦ γλυκύσματος καὶ ἡ θέα τοῦ χάριν αὐτῶν ἡντρεπισμένου δωματίου

(17), ἀρχίζουσι νὰ μοιραίνωσιν ὡς ἐξῆς. Τούτων αἱ μὲν δύο μελετοῦνε, ὃ ἐ. προτείνουσι διαφόρους τοῦ βίου τύχας, ἡ δὲ μεγάλη, ἂν ταύτας ἐγκρίνη, ἐπικυροῖ καὶ προσρῖζει τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἐκτέλεσίν των, γράφουσα ἐν τῇ βίβλῳ, ἣν, ὡς εἴπομεν, κρατεῖ. Πολλάκις ἡ μεγάλη μοῖρα ἀποκρούει τὰ ὑπὸ τῶν δύο ἄλλων προτεινόμενα, καὶ μόνον διὰ δεήσεως ἐνίοτε ὑπὸ τούτων κάμπτεται καὶ ἀποδεχθεῖσα ταῦτα γράφει ἐν τῇ βίβλῳ. Οὐχὶ δὲ σπανίως μεταξὺ τῶν δύο κατωτέρων μοιρῶν ἕνεκα τῆς διαφορᾶς τῶν ὑπ' αὐτῶν προτεινομένων διεγείρεται ζωηρὰ συζήτησις καὶ μεγάλη φιλονεικία, ἣτις λήγει τῇ παρεμβάσει ἢ παρακλήσει τῆς μεγάλης μοῖρας, ὅτε πάντως ἡ μία τούτων ὀφείλει νὰ ὑποχωρήσῃ.

Κατ' ἄλλην δόξαν μόνον ἡ μεγάλη μοῖρα προτείνει, αἱ δ' ἄλλαι συζητοῦσαι τὰς προτάσεις τῆς ἢ ἀποδέχονται, ὡς ἔχουσιν, ἢ τροποποιοῦσι κατὰ τι, μεθ' ὃ οὕτως ἢ ἄλλως γράφει ταύτας ἐν τῇ βίβλῳ. Ἄν δὲ θελήσωσιν αὐταὶ ν' ἀπορρίψωσι πάσας τὰς προτάσεις τῆς μεγάλης μοῖρας ἢ μέρος αὐτῶν, παρακαλοῦσι θεομῶς αὐτήν, ἣτις ἐνίοτε εἰσακούει τὰς δεήσεις των καὶ πράττει ὅπως ἐπιθυμοῦσιν. Ἄλλ' ἐὰν μεταξὺ τῶν δύο τούτων μοιρῶν ὑπάρχῃ διαφωνία ὡς πρὸς τὴν ἀπόρριψιν τῶν προτάσεων τῆς μεγάλης, τότε αὕτη διαλύει ταύτην γράφουσα αὐτὰς ἀμεταβλήτους. Τοῦτο δ' ὅμως σπανίως συμβαίνει, διότι αἱ διαφοροῦσαι συνηθέστατα ἐξευρίσκουσι μέσον νὰ ὁμονοήσωσιν, ὅπως ἀποφύγωσι τῆς διαφωνίας των τὴν τραχεῖαν ἐκείνην λύσιν, ἣν θεωροῦσι προσβολὴν καὶ περιφρόνησιν. Ἐνίοτε ἡ μεγάλη μοῖρα, ἐξ ἀσχολιῶν οἰκιακῶν ἢ κατὰκοπος ἐξ αὐτῶν ἢ καὶ ἐξ ἀδιαθεσίας, δὲν μεταβαίνει μετὰ τῶν ἄλλων εἰς τὸ μοῖραμα. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ αἱ ἄλλαι ἐρωτῶσιν αὐτήν τί πρέπει νὰ εἴπωσιν ἢ μοιράνωσιν νὰ ὑποστῇ ἐκεῖνος, ἂν μέλλουσι νὰ μοιράνωσιν, αὕτη δὲ ἀμέσως ἀποκρίνεται ὅ,τι θέλει, καὶ συνῆδ' αὐτῶν ῥυθμίζουσι καὶ αὐταὶ τὰς προρρήσεις των (18). Καὶ

(17) Τοιαῦται εἶνε: γλυκόμενα, γλυκόμενα νὰ ᾔνε ἰσὺν τῆ ζωῆ. Ὅπως ἴταιριάζουσι ἢ καρδίαις (οἱ κυρήνες δηλ. τοῦ ἀμυγδαλοῦ) μετὰ τὸ μέλι, ἔτσι νὰ ἴταιριάζουσι ὅλαις του αἱ δουλειαίς. Ἐἴτα βλέπουσαι τὰ ἐν τῷ δοματίῳ ἐπιπλα, εὐχονται ὅλω τέτοια ν' ἀποχτήσῃ ἢ τέτοια ν' ἀποχτήσῃ ἰσὺν τῆ ζωῆ.

(18) Οὕτω ἡ μεγάλη μοῖρα κατὰ τινα μῦθον, πλύνουσά ποτε κί α τ α, δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταβῇ εἰς τὸ μοῖραμα βρέφους πλουτοῦ τινός, ἀλλὰ μόνον εἰς τὰς ἐρωτησάσας αὐτήν μοῖρας «τί νὰ εἴπωσιν» ἀπεκρίθη αὐτικῶς εἶμαι καὶ εὐρισκομαι. Ἄλλοτε δὲ πάλιν ἕνεκα κόπου δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταβῇ εἰς τὸ μοῖραμα βρέφους πτωχοῦ τινός,

τέλος κατὰ τινα ἄλλην δόξαν ἐκάστη μοῖρα μοιραίνει τινὰ ὅ,τι θέλει, ἢ δὲ μεγάλη γράφει αὐτὰ ἐν τῇ βίβλῳ.

IV. Ἄλλη περὶ μοιρῶν δόξα ὑπάρχει, καθ' ἣν εἶνε μὲν πάλιν αὐταὶ τρεῖς, ἀλλ' ἐρχόμενα ὡς καὶ ἀνωτέρω νὰ μοιράνωσι βρέφος, κρατοῦσιν ἢ μὲν μεγάλη ἢ πρώτη μοῖρα ψαλίδι, ἐκ δὲ τῶν δύο ἄλλων ἢ μὲν ἀδράχτι, ἢ δ' ἄλλη ρόκα μετὰ λιτάρι, δι' ὧν προσδιορίζουσι τὸ μῆκος τοῦ βίου τούτου κατὰ τὸν ἐπόμενον τρόπον. Ἡ τὸ ἀδράχτι κρατοῦσα μοῖρα, ὑποβοηθουμένη ὑπὸ τῆς ἐχούσης τὴν ρόκαν μετὰ τὸ λιτάρι, νήθει, καθ' ἣν χρόνον μοιραίνουσι καὶ αἱ τρεῖς τὸ παιδί, καὶ τυλίσσει περὶ τὸ ἀδράχτι τὸ νῆμα, οὗ ἐκάστη τυλιξὴ ἢ τυλίγμα, ὡς λέγουσιν, ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἓν ἔτος τῆς ζωῆς, ὅλον δὲ τὸ περιτυλιχθὲν περὶ τὸ ἀδράχτι παριστᾷ τὸ ὅλον μῆκος αὐτῆς. Τὸ νῆμα δὲ τοῦτο ἀποκόπτεται ἀπὸ τῆς ρόκας ὑπὸ τῆς μεγάλης μοῖρας διὰ τῆς ψαλίδος, ἣν κρατεῖ, ὅταν τελειώσῃ τὸ μοῖραμα καὶ προτίθενται αἱ μοῖραι ν' ἀναχωρήσωσιν. Ἄν δ' ἐν τῷ μεταξὺ συμβῇ αὐτομάτως νὰ κοπῇ τὸ νῆμα (19) πρὶν ἢ ἔτι τελειώσῃ τὸ μοῖραμα, τότε ἀμέσως αἱ μοῖραι πύθονται καὶ ἀπέρχονται, ὃ δὲ μοιραίνόμενος θὰ ἴσῃσι τόσα χρόνια, ὅσκις τυλιξάσῃ ἢ τυλίγματα ἐτυλίχθησαν περὶ τὸ ἀδράχτι, καὶ φυσικῶς ὁ ὑποστῆ ὅσα μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἐκόπη τὸ νῆμα, ἐπροσθάσανε νὰ τὸν μοιράνωσι. Κατ' ἔτος κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως ἢ μεγάλη μοῖρα ἐκτυλίσσει ἐκ τοῦ νήματος τούτου τόσον, ὅσον ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἓν ἔτος τῆς ζωῆς, ὅταν δὲ οὕτως ἐκτυλιχθῇ ὅλον, ἐπέρχεται ὁ θάνατος (20). Κατὰ τινὰ δὲ δόξαν τὸ νῆμα δὲν ἀποκόπτεται ἀπὸ τῆς ρόκας εὐθὺς μετὰ τὴν λήξιν τοῦ μοιράματος, ἀλλὰ τὸ τε ἀδράχτι μετὰ τοῦ περὶ αὐτὸ νήματος καὶ ἡ ρόκα φυλάσσονται ἠνωμένα, καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος διέλθῃ τὸ διὰ τοῦ νήματος τούτου προσδιωρισμένον μῆκος τοῦ βίου αὐτοῦ, τότε κόπτεται (21) ὑπὸ τῆς μεγάλης μοῖρας, μεθ' ὃ φυσικῶς ἐπέρχεται ὁ θάνατος.

V. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μοιρῶν ὑπάρχει καὶ ἕτερα δόξα ἐλάχιστα,

ἀλλ' ἀπεκρίθη ἐρωτηθεῖσα ὡς καὶ ἀνωτέρω. Συνῆδ' αὖ δὲ τούτοις ἐρῶθμισαν καὶ αὐταὶ τὰς ἰδίας προρρήσεις.

(19) Πρὸς. ἴσα μ' ἐδῶ ἐφθασε ἡ κλωστή του κέσπασε ἢ ἐκόπη.

(20) Ἐντεῦθεν ἴσως τὸ κέσπασε ἢ κλωστή του, ἴσα μ' ἐδῶ ἐφθασε ἢ κλωστή του.

(21) Ἐντεῦθεν καὶ τό: ἴσα μ' ἐδῶ καὶ ταύχοψε τὴ κλωστή του. κ. α.

καθ' ὅσον ἤξεύρωι, διαδεδομένη. Κατὰ ταύτην αἱ μοῖραι εἶνε τεσσαράκοντα, ὧν τρεῖς προΐστανται τῶν λοιπῶν καὶ ἐπὶ πασῶν ἔχει τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν μίκα, καλουμένη, ὡς καὶ ἀνωτέρω, μεγάλη ἢ πρόωγη μοῖρα· τὸ δ' ἔργον τοῦ προορίζειν τὰς μελλούσας τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων τύχας ἔχουσι μόνον αἱ τρεῖς αὗται. Περὶ δὲ τοῦ ἔργου τῶν λοιπῶν ἠδυνήθηεν νὰ μάθω μόνον, ὅτι αὗται χρησιμεύουσιν ὡς θεράπικιναι τῶν λοιπῶν καὶ εἰς τὸ νὰ κρύπτονται ἀναμιγνυόμεναι μεταξὺ αὐτῶν αἱ τρεῖς, ὥστε νὰ μὴ δύναται ὁ ζητῶν αὐτὰς νὰ εὔρη καὶ ἐξακρίβασιν εἰς θεραπείαν τῶν ὑπ' αὐτῶν προορισθέντων δεινῶν.

VI. Τὴν ἐπιμέλειαν καὶ φροντίδα περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑπὸ τῶν μοιρῶν προορισθέντων ἔχει μόνον ἡ μεγάλη μοῖρα, ἣτις καὶ θεωρεῖται ὡς κοινὴ τῶν ἀνθρώπων μοῖρα, ἢ, νὰ μεταχειρισθῶ τὴν συνήθη τῶν γραϊδίων φράσιν, αὐτὴ εἶνε ἡ μοῖρα ὀλοῶν) μας, διότι κρατεῖ ἅπασαν χεῖρα τῆς τύχαις μας. Αὕτη πιστεύεται ὅτι, ἂν μὲν ἔχη ἀνθρώπος τις μοιρασθῆν νὰ ὑποστῇ καλὰ, καθοδηγεῖ, διαφωτίζει αὐτὸν εἰς πᾶν καλὸν καὶ ὠφέλιμον, ἐργάζεται ὑπὲρ αὐτοῦ(22) καὶ πανταχόθεν λαμβάνει καὶ δίδει αὐτῷ· ἂν δὲ κακὰ, πᾶν πράττει κατ' αὐτοῦ(23) καὶ χωρεῖ μάλιστα αὐτῷ φερούμενη καὶ εἰς τὰ μὴ περαιτέρω(24). "Ὅθεν αἱ εὐχαί, ἀρχαί, ὑβρίεις, αἱ ὕμνοι ἢ πικραὶ ψόγοι ἐν ἄσπρασι κατ' αὐτῆς μόνης ἀπευθύνονται καὶ τὰ ποικίλα ἐπώνυμα(25) αὐτῆ ἀπηδίδονται.

II EN ASIAI KALLAS.

B) ΔΙΑΣΚΕΛΑΙ (τὸ ἀρχαῖον Δασκύλιον).

Τὴν ὀνομασίαν ταύτην φέρει τὴν σήμερον, ὑπὸ τοῦ πανδαμάτορος διαφθορεῖσαν χρόνου, ἔχοντος συμπράκτορα καὶ τὰς διαφόρους πολιτι-

(22) Πρὸς τὸν κοινόν σου, καλομοίρη μου, καὶ μοῖρά σου δουλεύει. Καὶ, τὸ καλὸ σου φαικὸ στέλνει καὶ σὲ γυρεύει.

(23) Πρὸς τὸν κοινόν σου, ἢ μαύρη του μοῖρα ἔμπροστά του εἶνε! Θαρρεῖς, ἢ μοῖρα τὸν στραβώνει κ. τ. λ.

(24) Ἐκτὸς τοῦ σι. 55—56 τοῦ ἀνω ἄσματος πρὸς τὸν θεόν, καὶ τὸν θεὸς δίδει, ἢ καὶ ἡ κακὴ μοῖρα παίρνει, γὰρ νὰ τυραννῆ, ἢ παιδεύῃ τὸν ἔρημο ἄνθρωπον.

(25) καλή, χρυσῆ μοῖρα, μαύρη, ἢ μαύρη καὶ βαλὴ μοῖρα, κακὴ, καταφραμένη μοῖρα κ. τ. τ.

κὰς μεταβολὰς, ὑφ' ἧς διετέλεσεν ἡ πολιὰ Βιθυνία, ἀπὸ ἀρχαίου εὐκλεοῦς τῶν Βιθυνῶν βασιλείου, ἀπὸ λαμπρῆς Ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας, καταστάσα σαθρὸν Ὀθωμανικὸν Βιλαέτιον ὑπὸ τὴν κακὴν διοίκησιν αὐθαιρέτων ἀρχόντων.

Τὸ Δασκύλιον ἢ Δασκύλειον, ὡς εὔρηται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς καὶ ἐν νομίμασι, κεῖται ἐπὶ μικροῦ γηλόφου, ὑφ' ὃν ἐκτείνεται ἐκατέρωθεν ἀρκούντως εὐμεγέθης πεδιάς, πρὸς ἣν ἐξτείνεται ἡ πάλαι πόλις. Ἀπέχει τῆς θαλάσσης περὶ τὰ ἐπτὰ χιλιάμετρα καὶ κεῖται ἔναντι τῆς νήσου Βεσβίκου, κατοικεῖται δὲ τὴν σήμερον ὑπὸ 200 περίπου οἰκογενειῶν Ὀθωμανικῶν, ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν. Ἡ ἔκτασις τοῦ χωρίου ἐστὶ μικρά, ὅτε τῶν οἰκιῶν οὐσῶν μικρῶν διαστάσεων καὶ οἶονεὶ καλυβῶν. Τὸ μόνον δ' ὅπως οὐκ ἀπὸ καλὸν οἰκοδόμημα εἶναι τὸ μικρὸν τέμενος αὐτῶν. Ποῦ καὶ που ἀπαντᾷ τις ἐρείπια παλαιῶν καὶ μεσαιωνικῶν οἰκοδομῶν ἐν τοῖς κήποις τῶν οἰκιῶν, τεμάχια δὲ διάφορα ἀρχαιοτήτων, οἶον κιονοκρανίων, στηλοβατῶν, κιόνων, πλακῶν ἐνεπιγράφων, ἀπαντῶσι πανταχόθεν ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν Δασκυλιωτῶν, τινὰ μὲν τούτων ὡς ἔδρασι χρησιμεύοντα, τινὰ δὲ ὡς βάθρα κλιμάκων καὶ ἄλλα εἰς διαφόρους ἄλλας οἰκιστικὰς ἀνάγκας. Πάντα ταῦτα ἐπιτοπίως περιηγηθεῖς δὲν ἠδυνήθηεν νὰ ἐξιχνιάσω, διότι οἱ λίαν φανατικοὶ Δασκυλίται δὲν ἐπιτρέπουσιν εἰς τοὺς ξένους, οὐς ὑπὸ τὸ κοινὸν συμπεριλαμβάνουσιν ὄνομα (Φρανσηζ), ἢτοι Γάλλος, νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν πρὸς ἀντιγραφὴν τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν τοιούτων. Ἄπορον μοι εἶναι τῷ ὄντι πῶς ἀπὸ πόλεως Ἑλληνικῆς κατήντησε χωρίον Ὀθωμανικὸν μηδενὸς χριστιανοῦ ἐκεῖ κατοικοῦντος, ἀλλ' ἰδοὺ ὅτι ἔρχεται μοι βοηθὸς ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, γράφων περὶ τῶν ἐν Πόντῳ Ἑλλήνων πρὸ τοσοῦτων ἑκατοντάδων ἐτῶν ἐν Βιβλίῳ I, 89·

« . . . . . ἐπεὶ ἄλλοι γε συχνοὶ ἐν βαρβάρους οἰκοῦντες, ὀλίγου χρόνου διελθόντος ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν ἀπέμαθον, ὡς μήτε φωνὴν Ἑλλὰδα φθέγγεσθαι, μήτε ἐπιτηδεύμασιν Ἑλλήνων ἔτι χρῆσθαι, μήτε θεοὺς τοὺς αὐτοὺς νομίζειν, μήτε νόμους τοὺς ἐπιεικεῖς, ὃ μάλιστα διαλλάσσει φύσιν Ἑλλὰδος βαρβάρου, μήτε τῶν ἄλλων συμβολαίων, μήθ' ὅ,τι εἰσίν. Ἀποχρῶσι δὲ τὸν λόγον τόνδε ὡς ἀληθὴ εἶναι Ἀχαιῶν οἱ περὶ τὸν Πόντον ὠκημένοι τεκμηριῶσαι, ὅλον μὲν ἐκ τοῦ Ἑλληνικωτάτου γενόμενοι, βαρβάρων δὲ συμπάντων νῦν ὄντων ἀγραιώταται.»

Ἄλλ' ἐπὶ τὸ Δασκύλιον

«Δασκύλιον πόλις Καρίας ἐπὶ τοῖς ὄροις τῆς Ἰφρασίας, ἀπὸ Δασκυλου τοῦ υἱοῦ Περιάνθου. Ἔστι καὶ ἑτέρα πόλις μετὰ τὰ τρωϊκὰ κτισθεῖσα, τρίτη πόλις Ἰωνίας, τὸ μέγα λεγόμενον ὡς μείζον τῶν ἄλλων. Τετάρτη περὶ Βιθυνίαν. Πέμπτη τῆς Λιολίδος καὶ Φρυγίας. Τὸ ἐθνικὸν Δασκυλίτης, ὡς Κύπριος Κυπρίτης. Ἔστι δὲ καὶ Δασκυλίτις λίμνη καὶ Δασκυλία, ὥστε καὶ Δασκύλιος ὁ πολίτης. Εὐδαιμονος καὶ Ἀρκάδιος διὰ τοῦ εἰ διρθόγγου γράφουσι τὴν *Δε* συλλαβὴν. Λέγεται καὶ Δασκυλὶς Θηλυκόν. [Στέφανος Βυζάντιος]

Ὡστε ἐκ τῆς ἀναγραφῆς ταύτης τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου, τὸ ἡμέτερον Δασκύλιον, περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος, ἔρχεται τέταρτον τὴν σειράν, μόνον δὲ τοῦτο εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν πέντε Δασκυλίων, καὶ περὶ τούτου μέλλομεν νὰ πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα· περὶ τῶν ἄλλων Δασκυλίων ὀλίγα τινὰ μόνον γινώσκουμεν, περὶ δὲ τοῦ τῆς Φρυγίας ἀπολύτως οὐδέν.

Δασκύλιον ἐκλήθη καθ' Ἡρόδοτον [Βιβλ. I, 8] ἐκ τοῦ ὀνόματος Δασκύλιου, πατρὸς τοῦ Γύγου, αἰγμοφόρου τοῦ Κανδαύλου, τυράννου τότε τῶν Σαρδίων. Ὁ Ξενοφῶν [Ἑλληνικῶν Βιβλίων IV, I, 15] ἰδοὺ πῶς περιγράφει τὸ Δασκύλιον, ἐνθα κατὰ τὴν ὁ σατράπης Φαρναβάζους «... αὐτὸς (πρόκειται περὶ Ἀγησιλάου) ἐπὶ Δασκυλείου ἐπορεύετο, ἐνθα καὶ τὰ βασίλεια νῦν Φαρναβάζου, καὶ κῶμαι περὶ αὐτὰ πολλὰ καὶ μεγάλα καὶ ἄφθονα ἔχουσαι τὰ ἐπιτήδεια, καὶ θῆραι αἱ μὲν ἐν περιειργμένοις παραδείσους, αἱ δὲ καὶ ἀναπεπταμένοις τόποις, πάγκαλαι. Περιέρρεε δὲ καὶ ποταμός, παντοδαπῶν ἰχθύων πλήρης· ἦν δὲ καὶ τὰ πτηνὰ ἄφθονα τοῖς ὀρνιθεύσαι βουλομένοις.»

Ἡ Σατραπεία τοῦ Δασκυλείου, μία τῶν εἴκοσι Σατραπειῶν, εἰς ἃς διηρέθη ἐπὶ Δαρείου τὸ Περσικὸν Κράτος τῷ 483 π. X., περιελάμβανε τὴν Μυσίαν καὶ τὴν Βιθυνίαν πᾶσαν καὶ πρωτεύουσαν εἶχε τὸ Δασκύλειον, ἐκλείετο δὲ κατὰ τὸν Θουκυδίδην [Βιβλίον I, 120] Δασκυλίτις Σατραπεία. Ἰσχυρὸς τοῦ Φαρναβάζου, ὡς σατράπης Δασκυλείου, γνωρίζουσιν ἡμῖν ὁ τε Ἡρόδοτος καὶ ὁ Θουκυδίδης καὶ ἄλλοι. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος [ἐν Βιβλίῳ III, I, 120, 2, 126] ἀναφέρει τὸν Μητροβάτην, ὅστις ὀνειδίσας τὸν Ὀρσίτην, ὑπαρχὸν Σαρδίων, ὡς ἔχοντα σχέσεις πρὸς τὸν Πολυκράτην, βασιλέα τῆς Σάμου, φονεύεται ὑπ' αὐτοῦ. Ἐτερον ὑπαρχὸν Δασκυλείου γνωρίζει ἡμῖν ὁ αὐτὸς [ἐν Βιβλίῳ VI, 33, 4]

τὸν Μεγαβάτην, ὃν ἀντικατέστησεν ὁ ὑπὸ τοῦ Ξέρξου σταλαῖς Ἀρταβάζος ὁ Φαρνακού, ὅστις διετάχθη νὰ ἐκπλεύσῃ ἐπὶ θάλασσαν, νὰ κατάρχη τὴν Δασκυλίτιν Σατραπείαν ἀπαλλάξας τὸν Μεγαβάτην καὶ νὰ ἀποστείλῃ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἐν Βυζαντίῳ τὰς διατριβὰς ποιούμενον (477 π. X.) μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς περιφανῆ νίκην, στρατηγὸν Παισανίαν. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἣν περιέσωσεν ἡμῖν ὁ Θουκυδίδης [ἐν Βιβλίῳ I, 129], μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔλεγε καὶ τὰ ἑξῆς: «... ἀλλὰ μετ' Ἀρταβάζου ἀνδρὸς ἀγαθοῦ, ὃν σοὶ ἐπεμψα (ὁ Ξέρξης δηλαδὴ) πράσσει θαρσῶν καὶ τὰ ἐμὰ καὶ τὰ σὰ ὅπη κάλλιστα καὶ ἀριστα ἕξει ἀμφοτέροις».

Ἐτερον γνωρίζει ἡμῖν ὁ Ἡρόδοτος [ἐν Βιβλίῳ VI, 33, 4] τὸν Οἰθάρην τοῦ Μεγαβάζου, πρὸς ὃν οἱ Κυζικηνοὶ ὁμολόγησαν ὑποταγὴν ἐν ἔτος πρὸ τοῦ τοῦ Φοίνικας ἐκπλεύσαι ἐπ' αὐτοὺς καὶ πάσας τὰς πόλεις χειρώσασθαι πλὴν Καρδίας, ἣν ἀναφέρει καὶ ὁ Παισανίας ἐν Μεσσηνιακοῖς [Βιβλίον IV, 35, 11]: «... τὸ μὲν τῆς Καρ(δ)ίας ἐν πεδίῳ καλουμένῳ ΔΕΥΚΙΗ θερμὸν ἐστὶν ὕδωρ παρὰ κώμην ὀνομαζομένην Δασκύλου, πιεῖν καὶ γάλακτος ἡδίων...»

Ὁ Ξενοφῶν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς αὐτοῦ μνημονεύει δύο μαχῶν, τὰς ὑποίας οἱ ἱππεῖς τοῦ Φαρναβάζου συνήψαν πρὸς τοὺς ἐκ τῶν Μυρίων διασωθέντας Ἀρκάδας, ζητοῦντας νὰ λεηλατήσωσι τὴν Βιθυνίαν καὶ νὰ διέλθωσι διὰ ταύτης εἰς τὴν Φρυγίαν. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην, καθ' ἣν ἀρχηγοὶ τῶν ἱππέων τοῦ Φαρναβάζου ἦσαν ὁ Σπιθριδάτης καὶ ὁ Ραθίνης, ἐφονεύθησαν 500 Ἕλληνες, οἱ δὲ λοιποὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν· κατόπιν ὁμοῦς ἐνισχυθέντες ἀντέταξαν Θάρρος ἀκαταμάχητον καὶ τρέψαντες εἰς οἰκτρὰν φυγὴν τοὺς ἱππεῖς τοῦ ὑπερηφάνου σατράπης, ἀπεχώρησαν περὶ ἡλίου δυσμὰς εἰς Χρυσούπολιν (Σκούταρι) καὶ εἰς Χαλικηδόνα (Καδί-Κίσι), ἐνθα ἔμειναν ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας λαφυραγωγοῦντες τὸν τόπον. [Βιβλ. VII, VIII, 25.] Ὁ Δερκυλλίδης, ἀρχηγὸς τῶν Ἀρκάδων, ποιησάμενος σπονδὰς πρὸς τὸν φοβηθέντα σατράπην Φαρναβάζον, διαχειμάζει ἀνέτως ἐν Βιθυνίᾳ ἀπολαύων ἀνέτως τῶν ἐπιτηδείων [Βιβλ. III, II, 2—6]. Ταῦτα συμβαίνουσιν ἀπὸ τοῦ 399—395, ὅτε διωρίσθη ἀρχιστράτηγος τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων ὁ Ἀγησιλαός, ὅστις καὶ αὐτὸς ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Δασκυλίτας, ὡς ἀναφέρει ὁ Ξενοφῶν [Ἑλληνικῶν Βιβλ. III, IV, 13]. Ὁ Ἀγησιλαός, εὐρισκόμενος ἐγγὺς τοῦ Δασκυλείου, ἐπεμψεν ἱππεῖς τινὰς αὐτοῦ, διὰ νὰ κατασκοπεύ-

σωσιν ἀπὸ τοῦ ἔναντι τοῦ Δασκυλίου λόφου τὰ ἔμπροσθεν. Κατὰ τύχην ἐκεῖθεν εἶδον ἰππεῖς τινὰς τοῦ Φαρναβάζου ἐλαύνοντας πρὸς ταύτὸ μέρος ὑπὸ τὴν ἐδηγίαν τοῦ Ραθίνη καὶ τοῦ Βαγαίου, νόθου ἀδελφοῦ τοῦ Φαρναβάζου. Μόλις ἀπεῖχον ἀλλήλων τέσσαρα πλέθρα καὶ παρετάχθησαν ἀμφοτέρωτεροι ὡς πολεμήσοντες, οἱ μὲν Ἕλληνας ἰππεῖς εἰς φάλαγγα ἐπὶ τεσσάρων, οἱ δὲ Βάρβαροι πρῶτους ἐπὶ δώδεκα, τὸ δὲ βάθος ἐπὶ πλ. ι. λ. ὡν. Οἱ ἰππεῖς συνεπλάκησαν καὶ πρῶτοι ὤρμησαν οἱ Πέρσαι, ὧν ἐφρονέθησαν τινές· δυστυχῶς τὰ δόρατα αὐτῶν ἐθραύσθησαν, καὶ τότε οἱ Βάρβαροι ἐπιπεσόντες κρανεῖνοις καλτοῖς ἐφρόνευσαν δώδεκα Ἕλληνας ἰππεῖς καὶ δύο ἵππους, ἐξαναγκάσαντες ἅμα αὐτοὺς νὰ ὀπισθοχωρήσωσιν, ὅτε ἐλθὼν εἰς ἐπικουρίαν ὁ Ἀγησίλακος, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς Πέρσας, ἀφέντας ἕνα νεκρὸν. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀγησίλακος ἰδὼν ὅτι ἀνευ ἱππικοῦ καλοῦ ἦν ἀδύνατον νὰ εὐοδοθῶσι τὰ σχέδια αὐτοῦ, προεῖπεν, ὅτι πᾶς ὁ πικρῶν ἵππους πολίτης δὲν θέλει στρατολογήσθῃ, καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου συλλέξας πολὺ ἱππικὸν ἀπὸ τῶν περιοίκων ἀνεχώρησε περὶ τὸ ἕαρ εἰς Ἱέρσον.

Μετὰ τοὺς συνεχεῖς πολέμους, οὓς ἐποιήσαντο οἱ Ἕλληνας κατὰ τῶν Περσῶν, μετὰ τὰς περιφανεῖς νίκας τοῦ Μικραθῶνος, τῶν Πλαταιῶν, τῆς Σαλαμῖνος, τοῦ Ἀρτεμισίου, μετὰ τὰς κατατροπώσεις τοῦ Περσικοῦ παρὰ τὴν Κύπρον στόλου ὑπὸ τοῦ γενναίου Κίμωνος (450 π. Χ.), ἠναγκάσθησαν οἱ Πέρσαι νὰ κηρύξωσι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλλήνων καὶ νὰ ἀποβάλλωσι τὸ δικαίωμα τοῦ ἔχειν στόλον ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει. Τότε λοιπὸν αἱ Ἑλληνίδες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πόλεις καὶ νῆσοι εὐροῦσαι εὐκαιρίαν ἐγένοντο ὑποτελεῖς τοῖς Ἀθηναίοις, ἵνα ἔχωσιν ἐν περιπτώσει κινδύνου τινὸς τὴν προστασίαν τῆς ἡγεμονίδος τῶν Ἑλληνίδων πόλεων. Τοῦτ' αὐτὸ ἐπραξάν καὶ οἱ ἡμέτεροι Δασκυλίται, γενόμενοι φόρου ὑποτελεῖς, ὡς ἐκ τῶν ἐπομένων ἐπιγραφῶν ἐξέγεται.

Ἐν ταῖς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως (Ἀθηναίων) γενομέναις ἀνασκαφαῖς εὐρέθησαν πλάκες ἐνεπίγραφοι δηλοῦσαι τοὺς καταλόγους τῶν φόρου ὑποτελῶν τοῖς Ἀθηναίοις Ἑλληνίδων πόλεων. Μεταξὺ τῶν πόλεων τούτων ἀπηντῶμεν καὶ τὸ Δασκύλειον ἐν ταῖς ὑπ' ἀριθμὸν (131) (134) (135) (181) (184) καὶ (202) ἐπιγραφαῖς, ταῖς περιεχομέναις ἐν ταῖς Antiquités Helléniques τοῦ κ. Α. Ρ. Ραγκαβῆ.

Τούτων ἡ μὲν πρώτη φέρει τὰ ἑξῆς:

..... τῶν Ἑλληνοταμιῶν οἷς.....
 τ)ριακό)ντα.....) εφάνθη
 Ἄρχοντος (Ἀθην)αίοις μ.....
 . . . . .
 καὶ δωδεκάτη τὴν σειράν ἔρχεται ἡ πόλις Δασκύλιον:

. . . . .
 Δ)ασκύλειον)
 Ἐν Προποντίδι : Π Ρ Ρ Ρ Ι Ι Ι (=8 δραχμαὶ καὶ 2 ὀβολοί).
 Ἡ δὲ δευτέρα ἐν τετάρτη σειρά ἔχει ὡς ἑξῆς:

. . . . .
 Π Ρ Ρ Ρ Ι Ι Δασκύλιον = (8 δραχμαὶ καὶ 2 ὀβολοί).
 Ἐν Προπο(ν)τίδι

Ἡ δὲ τρίτη ἐν σειρά 18^η φέρει:
 . . . . .
 Ρ Ι Ι Ι Ι Δασκύλιον = (1 δραχμὴ καὶ 4 ὀβολοί).

Ἡ δὲ τετάρτη ἐν σειρά 16^η ἔχει:
 . . . . .
 Π Ρ Ρ Ρ Ι Ι Δασκύλιον = (8 δραχμαὶ καὶ 2 ὀβολοί).

Ἡ δὲ πέμπτη ἐν σειρά πέμπτη φέρει:
 Ἐπι τῆς ὀγδόης καὶ δεκάτης ἀρχῆς.....)κος ἐ(κ) Κεραμέων ἐπὶ Χ ἀροχ(λέους.....αχος Χαριδῆμου Χουπεταίων

. . . . .
 Δ)ασκύλειον Χ } ἤτοι 1475 δραχμαί.
 Ἐν) Προποντίδι Δ Δ Π
 Δ)ασκυλειανοὶ Η Η Η Η Π

Ἡ δὲ ἕκτη φέρει:
 Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς τρίτης καὶ εἰκοστῆς ἧ...).σιο.....νεῶς) ἐγραμμάτευε.....σιος Αἴσχρων Μαραθῶνιος Φιλοτάδης Φαληρεὺς [Φόρος] Ἑλλησπόν(τιος:

ἐν σειρά δεκάτη ὀγδῶη:
 . . . . .
 Π Ρ Ρ Ι Ι Δασκύλιον = (δραχμαὶ 7 καὶ ὀβολοὶ 2).

Τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας ἐδημοσίευσεν κατόπιν καὶ ὁ μακαρίτης Κ. Σ. Πιττάκης ἐν τῷ 32^ῳ φυλλαδίῳ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τοῦ 11.

1853 μετὰ διορθώσεων ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ κ. Α. Ρ. Φαγκαβῆ. Ἄλλὰ πρὸ τούτου ἐκδοσιν τῶν ἐπιγραφῶν τῶν φόρου ὑποτελῶν πόλεων ἐποίησατο ὁ καθηγητῆς Augustus Böckh ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Die Staatshaushaltung der Athener [Τόμ. III, σελ. 420]. Ἄλλὰ τῆς καλλίστης πασῶν τῶν ἐκδόσεων ἐπελήφθη ὁ ἄλλοτε διευθυντῆς τῆς ἐνταῦθα Γερμανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς κ. Ulrich Köhler, ἐκδούς αὐτὰς κριτικῶς ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Urkunden und untersuchungen zur geschichte des delisch-Attischen Bundes, Berlin 1870. Εἰς τὰς συγγραφὰς ταύτας παραπέμπομεν τὸν βουλόμενον μείζονας περὶ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων νὰ λάβῃ εἰδήσεις· διότι ἄλλος ὁ σκοπὸς ἡμῶν ἐν τῇ παρούσῃ Πραγματείᾳ.

Ἐν τούτοις περὶ τῷ 334 π. Χ. βλέπομεν τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, μετὰ τὴν παρὰ τὸν Γρανικὸν μάχην, κυριεύοντα τὸ Δασκύλιον διὰ τοῦ Παρμενίωνος, ὅστις παραλαμβάνει Δασκύλιον ἐκλιπόντων τῶν φρουρῶν. [Ἴδε Ἀρριανοῦ Ἀναβάσεως Ἀλεξάνδρου Βιβλ. I, κεφ. XVII, 2]. Καὶ ἔμεινε τοιοῦτοτρόπως τὸ Δασκύλιον ὑπὸ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον καὶ ὑπὸ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ, ὅτε, γενομένης τῷ 146 π. Χ. τῆς Ἑλλάδος Ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὑπὸ τὴν δικτατορικὴν ἐξουσίαν τῶν κοσμοκρατόρων Ρωμαίων περιελθούσης, καὶ τὸ ἡμέτερον Δασκύλιον ἐγένετο Ρωμαϊκόν, καὶ ὡς τοιοῦτο θέλομεν ἀπαντᾶ αὐτὸ μέχρι τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους, ἤτοι τοῦ Βυζαντινοῦ, ὅτε θέλομεν ἰδεῖ αὐτό, ὡς χριστιανικόν, ἔχον ἔδραν ἐπισκόπου. Τὸ Δασκύλιον τοῦτο ἔκειτο ἐπὶ τῆς Βρυλλίδος χώρας, ὡς ἀναφέρει Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἐν λέξει Βρύλλιον (σήμερον Τριγλεία) λέγων· «Βρύλλιον πόλις ἐν τῇ Προποντίδι. Τὸ ἔθνικόν Βρυλλιανὸς καὶ τὸ Θηλυκὸν Βρυλλίς, ἡ χώρα ἐν ἣ Δασκύλιον μικρὸν πολισμάτιον». Ταῦτα φέρει ὡς μαρτύριον τῆς ἀνυπάρκτου κατ' αὐτὸν θέσεως τοῦ Δασκυλίου καὶ ὁ Charles Texier [Univers Pittoresque Asie Mineure, Βιβλίον I, κεφ. 32.], ὅστις λέγει ὅτι οὐδὲν χωρίον σώζεται τὴν σήμερον καλούμενον Διάσκιον, ἀλλ' ἀπατᾶται μεγάλως, καὶ φαίνεται ὅτι δὲν ἐπεσκέφθη τὰ μέρη ταῦτα, ἀλλ' ἀντέγραψεν ὅσα περὶ Δασκυλίου ἀναφέρει. Διότι τὸ χωρίον σώζεται μέχρι σήμερον, ὡς ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, τουρκιστὶ μὲν Ἰσκέλι, ἑλληνιστὶ δὲ Διασκέλι, καλούμενον καὶ ὑπ' Ὀθωμανῶν ὅλως οἰκούμενον, ἀπέχον τῆς Τριγλείας (ἀρχαίου Βρυλλίου) περὶ τὰς 2 1/2 ὥρας. Ἔχει καὶ μικρὸν ὀμώνυμον λιμένα, σχημα-

τιζόμενον ἐκ τῆς προεκβολῆς τοῦ Δασκυλείου ἀκρωτηρίου [Ἴδε Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου Ἰόμ. III, σελ. 25.], ἐνθα περιγράφει τὸ Δ' θέμα, τὸ καλούμενον Ὀψίκιον⁽¹⁾· ἐπίσης ἀναφέρει καὶ τὴν πόλιν Δασκύλειον ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ΙΖ' θέματος, τοῦ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, λέγων· «... καὶ ἕως τοῦ Δασκυλείου καὶ τοῦ Κιανοῦ Κόλπου». Ὁ Charles Texier ἐν τῷ ἀνωθι μνημονευθέντι συγγράμματι αὐτοῦ, ἀναφέρων ὅτι ὁ Πausanίας ἐν Μεσσηνιακῶν Βιβλ. IV, 35, 11, γράφει περὶ τῆς Καρ(δ)ίας, ὡς κειμένης παρὰ τῇ κόμῃ Δασκύλου, ἐπάγεται· «... Pausanias donne à cette dernière ville le titre de κόμη, c'est à dire de bourg, de village, c'est qui prouve qu'elle était bien déchu de son temps. De son coté Etienne de Byzance mentionne la ville de Bryllis «dans le territoire de la quelle était la ville de Dascyllium» il est de plus disposé à identifier Bryllis avec la ville de Cius. Tout ceci peut mettre sur la voie de l'emplacement de Dascyllium. Cette ville était sur la rive droite du Ryndacus...» Ἐκ τῶν λεγομένων τούτων τοῦ Texier οὐδὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, διότι ὁ ἀνὴρ φαίνεται νὰ μὴ ἐπεσκέφθη τὸν τόπον· ὅπερ ὁμως ἀτοπώτατον, τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἀφήσωμεν ἀπαρατήρητον, διότι, ἐνῶ λέγει ὅτι ὁ Στέφανος Βυζάντιος φαίνεται διατεθειμένος νὰ δεχθῇ τὴν χώραν Βρυλλίδα ὡς τὴν Κίον, πέντε ὅλας ὥρας ἀπέχουσιν, τὴν μὲν ἀπὸ τῆς δέ, καὶ τὴν μὲν κειμένην ἐν τῷ μυχῷ τοῦ ὀμώνυμου κόλπου, τὴν δὲ ἐν τῷ στομίῳ δεξιᾷ εἰσπλέοντι, ἐπισυνάπτει τούτοις τὴν φράσιν· Tout ceci peut mettre sur la voie de l'emplacement de Dascyllium, ὅπερ παραδέχεται, νῦν μὲν ὡς μὴ ὑφιστάμενον, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁμως ὡς κείμενον sur la rive droite de Ryndacus, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ρυνδακοῦ ποταμοῦ! ὅποια σύγχυσις, ὅποιος κυκεῶν! ἡ σύγχυσις αὕτη ἐπιτείνεται μᾶλλον ἐν τῇ περὶ τῆς Δασκυλίτιδος λίμνης πραγματείᾳ αὐτοῦ, ὡς ὀφόμεθα παρακατιόντες, ἀλλὰ τὴν σύγχυσιν αὐτοῦ ταύτην φαίνεται ὑποθάψας κατὰ τὸ πολὺ ὁ Στράβων, ὅστις ἐν Γεωγραφικῶν Βιβλ. XII, κεφ. VIII, 10, γράφων τὰ ἑξῆς· «... Ὑπέρκεινται δὲ τῆς Δασκυλίτιδος ἄλλαι δύο λίμναι μεγάλαι, ἡ, τε Ἀπολλωνιατις, ἡ, τε Μελιτουπολιτις· πρὸς μὲν οὖν τῇ Δασκυλίτι»

(1) Περὶ τούτου διὰ μακρῶν ποιησόμεθα λόγον ἐν τῇ περὶ ΒΡΥΛΛΙΟΥ πραγματείᾳ ἡμῶν.

τιδι Δασκυλίειον πόλις . . . », παρακκατιών γράφει, Βιβλ. XIII, κεφ. I, 9, ὅτι ἡ Δασκυλίτις λίμνη ἐκαλεῖτο καὶ Ἀφνίτις, λέγων « . . . Ἔστι οὖν μετὰ τὴν τῶν Κυζικηνῶν πόλιν καὶ τὸν Αἴσηπον, ἀρχὴ τῆς Τρωάδος καὶ Ὁμήρου λέγει δ' ἐκεῖνος οὕτω περὶ αὐτῆς :

Οἱ καὶ Ζέλειαν ἐνχιον ὑπαὶ πόδα νεῖστον Ἰδης
Ἀφνειοί, πίνοντες ὕδωρ μέλαν Λισήποιο
Τρῶες, τῶν αὐθ' ἔρχε Λυκάονος ἀγλαῆς υἱός
(Ἰλιάδος Β, 825.)

Τούτους ἐκάλει καὶ Λυκίους, Ἀφνειοὺς δὲ ἀπὸ τῆς Ἀφνίτιδος νομιζουσι λίμνης. Καὶ γὰρ οὕτω καλεῖται ἡ Δασκυλίτις.», ἐξ οὗ καὶ ὁ Texier ἀπατηθεὶς δὲν ἠδυνήθη νὰ τοποθετήσῃ τὸ Δασκυλίον, εἰ καὶ ὁμολογεῖ ὅτι ἐκεῖτο ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ρυνδακοῦ ποταμοῦ, ἀλλ' εἰς ταῦτα πάντα, ὡς ἔφθην εἰπὼν, πταίει ὁ Στράβων, ὅστις ἀναξελέγκτως ἔγραψε τὰ περὶ Ἀφνίτιδος λίμνης, ἥτις κεῖται πέραν τοῦ Ρυνδακοῦ, ἡ δὲ Δασκυλίτις ἐκεῖτο ἐντεῦθεν τοῦ Ρυνδακοῦ πρὸς τὸ μέρος τῆς πόλεως, ἀλλὰ διὰ λόγους ἠφιστιολογικοὺς ἐξηφανίσθη τὴν σήμερον, οὐδὲν δ' ἔχνος αὐτῆς ἐναπέμεινε. Καὶ πράγματι οὕτω νομίζω νὰ ἔχη τὸ πρᾶγμα, ἐὰν λάθωμεν ὑπ' ὄψει τοὺς συχνοὺς ἐν τῇ Βιθυνίᾳ σεισμούς, καὶ ὅς εἶναι πλέον φυσικῶς ἀποδεδειγμένον ὅτι ἀνοίγονται πολλάκις ἀχανῆ χάσματα, ἐξαφανίσαντα ἢ μᾶλλον ἀποροφήσαντα πολλὰς μέχρι σήμερον λίμνας, ἕως καὶ τὴν ἡμετέραν Δασκυλίτιδα. Τὴν ιδέαν, ἣν πρῶτος ὁ Στράβων διετύπωσεν, ὅτι ἡ Δασκυλίτις λίμνη ἐκαλεῖτο καὶ Ἀφνίτις, δὲν δυνάμεθα ποσῶς νὰ παραδεχθῶμεν διότι Ἀφνίτις ἦν κατὰ τὸν Στέφανον τὸν Βυζάντιον αὐτοτελής τις ἑτέρα λίμνη πρὸς Κύζικον. Ἴδου τί λέγει ἐν λέξει Ἰφνειοῦ « Ἀφνειαν πόλιν Φρυγίας, πλησίον Κυζίκου ἢ Μιλήτου πόλεως ἢ ἀπὸ Ἀφνειοῦ ἢ ἀπὸ Ἀφναίδος νύμφης. Ἔστι καὶ Λυδίας πόλις. Ἡ λίμνη ἡ περὶ Κύζικον Αὐνίτις (1) ἢ πρότερον Ἀρτυνία. Τὸ ἔθνικόν Ἀφνίτης.»

Ὁ Στράβων ἐκάλει τοὺς κατοικοὺς τοῦ Ἀφνειοῦ Ἰφνειοὺς, παρερμηνεύσας τὸν Ὁμήρου, ὅστις λέγει Ἰφνειοὺς, ἤτοι πλουσίους, ὅπερ καὶ ὁ σχολιαστὴς παρετήρησεν, ἐρμηνεύσας Divites, ἀλλὰ τοῦτο ἔκαμεν οἰκειοθελῶς ὁ Στράβων διὰ νὰ στηρίξῃ ἐπὶ τούτου τὴν γνώμην αὐτοῦ,

(1) Ὁ ἐκδότης τοῦ Στεφ. Βυζ. Thomas de Pinedo τὸ Αὐνίτις διορθοῖ Ἀφνίτις, ὅπερ ὀρθότερον κατ' ἐμὴν γνώμην.

ὅτι ἡ Δασκυλίτις ἐκαλεῖτο καὶ Ἀφνίτις. Ἀλλαχοῦ ὅμως, ἐπειδὴ δὲν τοῦ συμφέρει, ἀντὶ Ἀφνειοὶ γράφει ἀφνειοὶ [παράβαλε Βιβλίον XII, κεφ. IV, 6.] ἐνθα ἀναφέρων τοὺς αὐτοὺς στίχους γράφει ἀφνειοὶ, ἀποδίδων οὕτω τὴν λέξιν ὡς ἐπίθετον εἰς τὴν ἐπομένην Τρῶες, διότι ἐστὶ τοῦ ἐσύμφερε.

Καὶ ἀλλαχοῦ καλεῖ τὴν Ἀφνίτιδα λίμνην Δασκυλίτιν [ἴδε Βιβλ. XII, κεφ. VIII, 11.], λέγων ὅτι τῆς Δασκυλίτιδος λίμνης, μέρος μὲν κατεῖχον οἱ Κυζικηνοί, μέρος δ' οἱ Βυζάντιοι. Τὴν ιδέαν ταύτην ἐνεστερνίσθη καὶ ὁ Ἀγγλος περιηγητὴς Richard Pocock, ὅστις ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ [A. Description of the East Tom. II, μέρος II, κεφ. XXIV] λέγει « west the lake called [Magriaas—Goul] (γράφει Magnias (1), οὕτω καλεῖται σήμερον ἡ Ἀφνίτις λίμνη), which for reason hereafter mentioned I suppose to be the lake Dascylis ». Ὅτι ἡ λίμνη αὕτη εἶναι ἡ ἀρχαία Μιλητουπολίτις καὶ οὐχὶ ἡ Δασκυλίτις, ὡς Στράβων φησί, τοῦτο ὁμολογοῦσι πολλοὶ νεώτεροι γεωγράφοι καὶ περιηγηταί· οὕτως ὁ Γερμανὸς J. Marquardt ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Κυζίκου, μεταφρασθεὶς ἐν Κων/πόλει τῷ 1879 ὑπὸ τοῦ Κυρίλλου Γρηγοριάδου, ἐν σελ. 8—9 λέγει (2) ὅτι ἡ σημερινὴ λίμνη Μανιᾶς εἶναι ἡ ἀρχαία Μελιτουπολίτις, ὁ Ἰταλὸς Doménico Sestini ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Lettere odeporiche, ossia Viaggio per la Peninsula de Cuzico, per Brussa e Nicaea ἐν ἔτει 1779 ἀναφέρει ταυτό· σελ. 76. ὁ δὲ Γάλλος Vivien de Saint Martin ἐν τῇ Description historique et géographique de l'Asie-Minore τόμ. II, σελ. 482, ἐκδοσις Παρισίων 1852 διὰ μικροῦ ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ τοῦ ζητήματος, καὶ ἐπὶ τέλους ἐξάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Μανιᾶς εἶναι ἡ ἀρχαία Μελιτουπολίτις. Ὁ πολὺς Heinrich Kiepert, ἐν σελίδι 106 τοῦ Lehrbuch der Alten Geographie [ἐκδοσις Βερολίνου 1878] ἀναφέρων τὸ Δασκυλίειον δὲν μνημονεύει τῆς Δασκυλίτιδος λίμνης· λέγει δὲ . . . Unter der späteren Persischen Verwaltung zu einer Satrapie verbundene Hinterland des nördlichen Gross Phrygien bis an den Thymbres und Sangarios als Phrygien am Hellespontos (Φρυγία ἢ ἐφ' Ἑλλησπόντῳ) bezeichnet.

(1) Σήμερον ἡ λίμνη αὕτη κατέχεται ὑπὸ Κοζάκων Ρώσων, διασχίζοντων δι' ἀκατίων μονοξύλων τὸν Εὐξείνιον Πόντον χάριν τῆς ἐν αὐτῇ ἀλιείας τῶν θύννων καὶ τῶν ἐγγέλων.

(2) Περὶ Δασκυλίου ἀναφέρει ἐν ταῖς σελίδι 32, 51, 56, 61, 62.

ihren grund hat diese misbräuchliche Ausdehnung des Namens wohl in dem Umstande dass der Satrapensitz Daseylon (wonach auch öfter die ganze Provinz die Daseylitische genant wird) am Ufer der Propontis, auf später bithynische gebiete lag. Τελευτῶντες τὰ περι Δασκυλίτιδος λίμνης ὀλίγα ταῦτα, νομίζομεν ἄξιον λόγου νὰ μνημονεύσωμεν καὶ τοῦ Πλουτάρχου, λέγοντος ἐν Βίῳ Λουκούλλου [Τόμ. III, IX, 9. ἐκδ. Παρισίων] τὰ ἑξῆς: «... τῆς Δασκυλίτιδος λίμνης ἀκαταίως ἐπιεικῶς εὐμεγέθεσι, τὸ μέγιστον αὐτῶν ὁ Λούκουλλος ἀνεγκύσας καὶ διαγαγὼν ἀμάξην πρὸς τὴν θάλατταν ὅσους ἐχώρει στρατιώτας ἀνεβίβασεν· ἔλαθον δὲ νυκτὸς, διαπεράσαντες καὶ παρείσθηλον εἰς τὴν πόλιν». Εἶναι γνωστὸν ἡμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας, ὅτι, τοῦ Σύλλα σταλέντος ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς Γερουσίας Ὑπάτου κατὰ τοῦ Μιθριδάτου περὶ τὸ (87 π. Χ.), εὐρισκομένου δὲ τότε περὶ τὴν Κύζικον, διωρισθῆ ὡς στρατηγὸς καὶ ὁ Λούκουλλος, ὅστις διὰ τοῦ στρατηγήματος, ὑπερ ἀνέφερον ἡμῖν ὁ Πλουτάρχος ἀνωτέρω, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κύζικον νυκτὸς ἄορατος. Ἀφ' ἑτέρου ἐκ τοῦ χωρίου ταύτου τοῦ Πλουτάρχου μαθηάνομεν, ὅτι ἡ λίμνη ἦν μὲν ἀκοῦντως εὐμεγέθης, δὲν εἶχεν ἄλλως ἕξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν, διότι, ἐὰν εἶχε τιαύτην, βεβαίως ὁ Λούκουλλος θὰ ᾤδηγει τὸ ἀκάτιον διὰ ταύτης εἰς τὴν θάλασσαν καὶ οὐχὶ δι' ἀμάξης.

Ὁ Ἐκαταῖος ὁ Μιλήσιος, παρὰ Στράβωνι XII, κεφ. III, 32, λέγει περὶ Δασκυλίτιδος λίμνης: «... ἐπὶ δ' Ἀραψία πόλι ποταμὸς Ὀδρύσης (ὁ νῦν τουρκ. Νιλουφέρ καλούμενος), ῥέων διὰ Μυγδονίης πεδίου ἀπὸ δύσιος ἐκ τῆς λίμνης τῆς Δασκυλίτιδος εἰς Ῥυνδακὸν εἰσβάλλει». Ταῦτα τὰ περι τῆς λίμνης Δασκυλίτιδος, ὅσα δὲ Στράβων καὶ ὁ ταύτην ἐπόμενος Charles Texier γράφουσιν, εἶσιν ὅλως συγκεχυμένα, καὶ δέονται Δηλίου δῦτου. Τὴν πόλιν Δασκύλιον ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ τῷ γεωγράφῳ Pomponius Melas [Βιβλ. I, κεφ. XIX, 4.], λέγοντι: «... Trans Rhyndacum est Daseylos»· οὕτως ἀποκαλεῖ ταύτην καὶ ὁ C. Plinius Secundus [Historia Naturalis Βιβλ. V, κεφ. XXXII, 40.], «... in ora Daseylos». Ἐπίσης καὶ ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος [Ἀρχαιολογικῶν Βιβλ. II, στίχ. 776 καὶ στίχ. 803.]

..... εὐ γὰρ ἐγὼ μιν
Δασκύλου ἐν μεγάροισι κατὰυτοῖσι πατρὸς ἑμοῖο
.....

Ξυπῆ μὲν πάντεσσιν ὁμόστολον ὕμιν ἐπειθεῖ
Δασκύλον ὄτρυνέω, ἐμὸν υἷα,.....

Ὁ δὲ Νικόλαος ὁ Δαμνασκηνὸς ἐν Historiarum excerpta etc., σελ. 53, ἐκδ. Λειψίας, ἰδοὺ τί λέγει περὶ Δασκυλίου: «Ὁ Σαδουάττης ὁ βασιλεὺς τῶν Λυδῶν κατεδίωξεν εἰς Δασκύλιον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Προικόνησον τὸν ἐπ' ἀδελφῆ γαμβρὸν αὐτοῦ Μίλητον, καταισχύνας βία ἐφ' ἑρὸν τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ καὶ γυναῖκα ἐκείνου, καὶ τοῦ λοιποῦ εἶχε γυναῖκα αὐτὴν». Τέλος ὁ Γεωγράφος Κλαύδιος ὁ Πτολεμαῖος ἐν τῷ V Βιβλίῳ, κεφ. I τῆς γεωγραφίας αὐτοῦ, ὀρίζει ὡς ἑξῆς τὸ Δασκύλιον: «Δασκύλιον πλάτος 56°, 40', μῆκος 42°, 5'», καὶ τὰς μὲν ἐκβολὰς τοῦ Ρυνδακοῦ ὀρίζει εἰς μοίρας πλάτους μὲν 56° 20', μῆκος δὲ 41° 45', 1'', τὰς δὲ πηγὰς εἰς μοίρας πλάτους μὲν 57°, μῆκος δὲ 40°, 30'. ἐξ οὗ πᾶσαι αἱ εἰκασίαι τῶν λεγόντων ὅτι τὸ Δασκύλιον δὲν ἔκειτο ἐν ἡ σήμερον κεῖται θέσει, πίπτουσιν ἐξ ἐκείνων, καὶ οὕτω παρέχεται μίαι εἰσέτι ἀλήθεια εἰς τὴν ἐθνικὴν γεωγραφίαν.

Νῦν ἐξετάσωμεν τὸν ἐθνισμὸν τῆς Βιθυνιακῆς ταύτης πόλεως. Ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν μέχρι σήμερον σωζομένων ἐλληνικῶν ἐπιγραφῶν καὶ νομισμάτων τοῦ Δασκυλίου, πειθόμεθα εὐθὺς ἀμέσως, ὅτι οἱ κατοικοῦντες τὸ Δασκύλιον Ἕλληνες (1), ἀλληλοδιαδόχως ὑποστάντες διαφόρους πολιτικὰς μεταβολὰς, ὡς εἶπον ἀρχόμενος τοῦ λόγου, καὶ ὅτι κατόπιν ἐπὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου, γενομένης τῆς χριστιανικῆς θρη-

(1) Παράβαλε Χρηστομαθείας ἐκ τῶν τοῦ Στράβωνος Γεωγραφικῶν Βιβλ. XIII, σελ. 606, τόμ. II τῶν Geographi minores, ἐκδοσις Παρισίων, 1861, ἐνθα ἀναγινώσκομεν, ὅτι ὁ Ἀρχέλαος, υἱὸς τοῦ Πενθίλου, μετὰ τὴν Κάθοδον τῶν Ἑρακλειδῶν, ἐπεριώρισε τὰς Αἰολεῖς εἰς τὴν περὶ Κύζικον καὶ Δασκύλιον χώραν· ὡσαύτως καὶ ὁ γάλλος ἱστορικὸς Raoul-Rochette ἐν τόμῳ I, σελ. 291-293 τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ Histoire Critique de l'établissement des colonies Grecques, Paris 1861, ἀναφέρει ὅτι τὸ Δασκύλιον καὶ ἡ περὶ τὸν Ρυνδακὸν χώρα κατωικήθη ὑπὸ Ἑλλήνων ἐξωσθέντων ἐξ Ἰταλίας καὶ ὑποχρεωθέντων νὰ κατοικήσωσι τὰς χώρας ταύτας. Διονύσιος δὲ ὁ Ἀλικαρνασσεὺς ἐν τόμῳ I, Βιβλ. I, κεφ. XLVI, ἐκδοσις Λειψίας 1829, ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἀσκάντος ὁ υἱὸς τοῦ Αἰνείου ἀφίκετο εἰς τὴν Δασκυλίτιν γῆν καλουμένην, ἐνθα ἐστὶν ἡ Ἀσκανία λίμνη. Ὁ δὲ Μελέτιος Ἀθηναῖος ἐν σελίδι 448 τῆς μονοτόμου ἐκδόσεως τῆς Γεωγραφίας αὐτοῦ ἐν ἔτει 1719 ἀναφέρει ἄλλως συγκεχυμένα τὰ περι Δασκυλίου, λέγει δ' ὅτι ἦν ἐπισκοπὴ ὑπὸ τὸν Ἀπαμείας, ἐξ οὗ ἀντέγραψε καὶ ὁ Texier τὴν εἰδήσιν ταύτην, ἣν κατωτέρω κατακρίνομεν.

σκείας, θρησκείας γενικῆς τοῦ Κράτους, οἱ Δασκυλίται ἐξεχριστιανίσθησαν καὶ ἠξιώθησαν μάλιστα καὶ ἐπισκοπῆς. Ἴδου τί ὁ Συνέδικτος τοῦ Ἱεροκλέους ἀναγράφει περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Δασκυλίου (²).

«Εἰσὶν αἱ πᾶσαι ἐπαρχίαι καὶ πόλεις αἱ ὑπὸ τὸν βασιλέα τῶν Ῥωμαίων ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπαρχία ΕΔ'. πόλεις ἩΛΙΒ'. ὡς ὑποτέτακται.

.....

ΛΑ'. ἐπαρχία Ποντικῆς ὑπὸ Κονσουλάριον πόλεις ΙΓ'.

.....

693) Δασκύλιον. Σελίς 34.

3)

Ἐν δὲ τῇ πρώτῃ ἀναγραφῇ τῆς τάξεως τῶν Πατριαρχῶν ὑπὸ Λέοντος τοῦ σοφοῦ καὶ τοῦ Φωτίου ὁ ἐπίσκοπος Δασκυλίου ἔρχεται πέμπτος τῆς ἐπαρχίας Βιθυνίας, ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Νικομηδείας, καὶ 195^ο τῆς ὅλης τῶν ἱεραρχῶν τάξεως. Σελίς 63.

Ἐν δὲ τῇ ἀναγραφῇ τῆς τάξεως πρωτοκαθεδρῆς τῶν ὑπὸ τὸν ἀποστολικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως τελούντων Μητροπολιτῶν καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἐπισκόπων, ὁ Δασκυλίου ἔρχεται καὶ αὖθις πέμπτος ἐπίσκοπος τοῦ Νικομηδείας καὶ 128^ο τῆς ὅλης ἱεραρχικῆς τάξεως. Σελίς 106.

Ἐν τῇ τάξει πρωτοκαθεδρῆς Μητροπολιτῶν ὁ Δασκυλίου ἔρχεται ἕκτος τῶν ἐπισκόπων τῆς ζ'. ἐπαρχίας Βιθυνίας, καὶ 205^ο τῆς ὅλης τάξεως. Σελίς 169.

Ἐν τῇ τάξει τῶν Μητροπολιτῶν καθὼς ἀναγράφεται ἐν τῇ χαρτοφυλακείῳ καὶ ὅσαι ἐπίσκοποι τῶν ὑπὸ Μητροπολίτας, ὁ Δασκυλίου ἔρχεται καὶ αὖθις ἕκτος τῆς Βιθυνίας καὶ 114^ο τῆς ὅλης ἱεραρχικῆς τάξεως. Σελίς 185.

Ἐν τῷ καταλόγῳ ἐπισκοπῶν, ὡς τιναι (sic) ἕκαστος τῶν μητροπόλεων ὑποκείμεται, ὅσαι σώζονται νῦν ἐκ μέρους· ἐκ τούτων αἱ πλείσται ἠρκεύθησαν (sic). Ὁ κατάλογος οὗτος εἶναι ἐκ τῶν τοῦ Φιλίππου Κυπρίου Πρωτονοταρίου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Ὁ Δασκυλίου ἔρχεται πέμπτος τῆς Βιθυνίας καὶ 112^ο τῆς ὅλης τάξεως. Σελίς 241.

Καὶ τέλος ἐν τῷ καταλόγῳ τῷ ἐπιγραφόμενῳ ὁ πᾶς ἀριθμὸς τῶν

(2) Συνέδικτος Ἱεροκλέους, ἔκδοσις Βερολίνου 1866 ὑπὸ Augustus Partheys.

Θεοῦ *Θουπόλων*, ὁ Δασκυλίου ἔρχεται καὶ αὖθις πέμπτος τῆς Βιθυνίας καὶ 253^ο τῆς ὅλης τάξεως. Σελίς 206.

Ὡστε, ὡς βλέπομεν, ὁ Δασκυλίου εἰς τέσσαρας διαφόρους ἐποχὰς ἦν πέμπτος τὴν σειρὰν μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων τῶν ὑπαγομένων ὑπὸ τὸν Νικομηδείας καὶ οὐχὶ ὑπὸ τὸν Ἀπαμείας, ὡς φησὶν ὁ Charles Texier, καὶ εἰς δύο ἦν ἕκτος. Ἐκ τῶν ἐπισκόπων αὐτοῦ γνωρίζομεν μόνον τρεῖς (¹), τὸν Βασίλειον πρεσβύτερον καὶ τοποτηρητὴν τοῦ Δασκυλίου, ὃν εὐρίσκομεν ὑπογράφαντα τὰ Πρακτικὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου (787 M. X.), τὸν Ἰωάννην ἐπίσκοπον Δασκυλίου ὑπογράφαντα τὰ Πρακτικὰ τῆς σ'. Οἰκουμενικῆς ἐν Κων/πόλει Συνόδου (680) καὶ τὸν Γεώργιον ἢ Γρηγόριον ἐν τῇ Η'. Συνόδῳ (787). Ἴδε Συνοδικὰ Σπ. Μήλια Τόμ. Β'. σ. 726, στήλη 6'.

Ὡς ἐκ τῆς παρουσίας μόνον ἐν τῇ σ'. Ζ'. καὶ Η'. Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις τῶν ἐπισκόπων τοῦ Δασκυλίου, δυνάμεθα προφανῶς καὶ νὰ ὀρίσωμεν τὸν χρόνον τῆς εἰς ἐπισκοπὴν ἀνυψώσεως τῆς ἐκκλησίας Δασκυλίου, ἥτοι περὶ τὸν ἔβδομον αἰῶνα, ὡς τοιαύτη δὲ φαίνεται διατελέσασα μέχρι τοῦ Μανουὴλ Β'. Ἰνδικτιῶν VII, ἥτοι ἐν ἔτει 1399, ὅτε τῇ 14 Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ στρατηγὸς Βουσικὼ, ὃν πρὸς τιμὴν ὁ αὐτοκράτωρ ἀπεκάλεσε μέγαν Κοντόσταυλον, ὡς προσενεγκόντα μεγάλας ἐπικουρίας, 600 ὀπλίτας καὶ 800 τοξότας καὶ μέγαν ἀριθμὸν ἀξιωματικῶν, προσβαλὼν τὸ Δασκύλιον (²) καὶ θείσ πυρὰν ἐξηνάγκασε τοὺς κατέχοντας αὐτὸ Μουσουλμάνους νὰ δραπέτευσωσιν εἰς Νικομήδειαν. Κατόπιν λαβὼν καὶ ἄλλας ἐπικουρίας γενουσιακῶν καὶ βενετικῶν δυνάμεων, ὥρμησε κατὰ τῆς Νικομηδείας, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνακτήσῃται τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένην πόλιν. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν ὅτι μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ πυρπόλησιν τοῦ Δασκυλίου, τοῦτο ἔμεινεν ὡς εἶχεν ἐπὶ 54 εἰσέτι ἔτη, ὅτε τὸ μοιραῖον τέλος τῆς πτώσεως τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἔθηκε τέρμα καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑπαρξιν τοῦ Δασκυλίου, ὅπερ μετεβλήθη εἰς τουρκικὸν χωρίον, περὶ οὗ ὁ

(1) Παράβαλε καὶ Le Quien Oriens Christianus, Tom. I, cel. 629 XII, ἔκδοσις Παρισίων 1740, ἐνθα γίνεταί λόγος περὶ ἐπισκόπων Δασκυλείου.

(2) Ὁ Γάλλος ιστοριογράφος E. de Muralt ἀπατάται, λέγων ἐν τῇ ἀνω μνημονεύθεισῃ παραπομπῇ ὅτι τὸ Δασκύλειον ἔκειτο ἐν Βόρειῳ Πόντῳ.

Vaudrant ποιῆται μνησάν. [Ἴδε καὶ Essai de Chronologie Byzantine, par Edouard de Muralt. St.-Petersbourg 1871, σελ. 764].

Τοῦτο δ' ἐνισχύεται ἔτι μᾶλλον, καθόσον ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν μητροπολιτῶν καὶ τῶν ἐπισκόπων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ὃν ἐξέδωκεν ὁ κ. Ἀθανάσιος Παπαδόπουλος Κεραμεύς ἐν τῷ φυλλαδίῳ (1875—1876) τοῦ ἐν Σμύρνῃ Μουσείου καὶ τῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἰεραγγελικῆς Σχολῆς σελ. 60, γενομένου ἐν ἔτει ζπζ' (7087—1579) ὑπὸ τινος Γαβριήλ Ἱερομονάχου, δὲν ἀναφέρεται ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ Δασκυλείου.

Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις οὐδὲν περὶ Δασκυλείου γινώσκωμεν. Φαίνεται ὅμως ὅτι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἴσως καὶ πρὸ τούτης, ὅτι οἱ κάτοικοι μετηνάστευον βαθρηδῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀφῆκαν τὴν πόλιν αὐτῶν εἰς τοὺς κατακτητάς, ὧν ἔφυγον τὸ ὀξὺ φάσγανον. Διὰ τοῦτο βλέπομεν τὴν Ἰάλλον περιηγητὴν Vaudrant (1) ἐν ἔτει 1640 τὰ μέρη ταῦτα τῆς Βιθυνίας περιηγηθέντα νὰ ἀναφέρῃ ὅτι τὸ Δασκύλιον ἐσώζετο καλῶς ἔχον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἀλλ' ὑπὸ Τούρκων οἰκούμενον, ὡς μέχρι σήμερον. Ἐπίσης καὶ ὁ Γάλλος γεωγράφος Niger περὶ Δασκυλείου λέγει . . . un village du nom de Daschilo occupe aujourd'hui en Bithynie l'emplacement de l'ancienne ville Δασκύλειον ἤτοι (μικρὸν χωρίον ὀνομαζόμενον Δασκυλίου κατέχει σήμερον ἐν Βιθυνίᾳ τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως Δασκυλείου).

Σήμερον οὐ μακρὰν τοῦ Δασκυλείου, ἐπὶ θέσει, λίαν εὐσυνόπτου καὶ ἐπὶ εὐφοριωτάτης γῆς, περὶ πρὸς 400 οἰκουμένης Γερμανῶν φυγόντων ἐκ Βαβυλῶν τῆς Γερμανίας ἀποκαταστάσαι, ἔκτισαν μικρὸν γερμανικὸν χωρίον, καλέσαντες αὐτὸ Χαμηδιέ, πρὸς τιμὴν τοῦ διαρῆσαντος αὐτοῖς τὰς γαίας Σουλτᾶν Χαμηὸδ Β'. (2).

Περὶ τῆς πόλεως Δασκυλείου καὶ τῆς Δασκυλίτιδος λίμνης ἔγραψεν, ὡς γνωρίζει ἡμῶν ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Königsberg Πανεπιστημίου κ. G. Hirschfeld ἐν τῷ ἐσχάτως ἐκδοθέντι Καταλόγῳ τῶν περὶ Ἑλλάδος ἐλευθέρων τε καὶ δουλικῆς γεωγραφησάντων, ὁ φίλος ἡμῶν κ. Guillaume de Regel καθηγητὴς ἐν τῷ ἐν Πετροπόλει Πανεπιστημίῳ ἐν τῷ περιοδικῷ (ῤωσιστικῷ) Journal für Volksaufklärung (φυλ. Μαιου 1887,

(1) Τὴν παραπομπὴν ταύτην ἔχει ὁ Charles Texier.

(2) Περὶ τούτου ἴδε ἡμῶν Πραγματείας ἐν τῇ ἐφημερίδῃ: «Σύλλογος» ἀριθ. 26.

φυλ. 1—8), δυστυχῶς ὅμως δὲν ἔχομεν αὐτὸ ὑπ' ὄψιν διὰ νὰ ἴδωμεν ποίαν περὶ Δασκυλίτιδος λίμνης γνώμην ἔχει ὁ ἀνὴρ.

ΤΡΥΦΩΝ Ε. ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΔΗΣ.

ΤΟ ΠΟΛΥΜΕΡΕΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ, Ἡ ΘΕΜΕΛΙΩΔΗΣ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ.

Οἱ μαθηταὶ δοκίμου διδασκάλου ἐν τέλει τῆς διδασκαλίας του παρκαλοῦν αὐτὸν πολλάκις καὶ ἰκέτευον, ὅπως εὐδοκήσῃ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἔτι ἐπὶ τινὰ χρόνον τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. Οἱ μαθηταὶ τοῦ Γάλλου διδασκάλου Ἰακοτότ, ὅστις, ὡς γνωστόν, περιώριζε τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν καὶ ἄλλην τὴν λοιπὴν τῆς γλώσσης διδασκαλίαν ἐν τῷ Τηλεμάχῳ τοῦ Φενελῶνος, πλήρεις χαρᾶς καὶ προθυμίας ἔβλεπον τὴν ὥραν, καθ' ἣν ὁ διδάσκαλος ἐμελλε νὰ ἀρξῆται τῆς διδασκαλίας. Ὡς στάχυς τινὲς ἐν τῷ ἀγρῷ ἐξέχουσι τῶν λοιπῶν, οὕτως ἐν οὐκ ὀλίγαις τάξεσι διακρίνονται μαθηταὶ τινες τῶν ἄλλων ἐπὶ φιλομαθίᾳ καὶ ἐπὶ προθύμῳ καὶ αὐτουργῷ πρὸς τὰ περαιτέρω ἐργασία. Τὴν τοιαύτην φιλομαθίαν καὶ προθυμίαν τῶν μαθητῶν δέον πᾶς ἀληθοῦς καὶ δόκιμος διδάσκαλος νὰ ποιῆται περὶ πολλοῦ, διότι ἐκ τῆς προθυμίας καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν μαθητῶν ἐξήρτηται ἡ ἐπίτευξις τοῦ σκοποῦ τῆς διδασκαλίας. Ἐὰν δὲ τούναντίον πολλοὶ μαθηταὶ ἀκολουθῶσι τὴν διδασκαλίαν ἄκοντες καὶ ἐξ ἀνάγκης, ἡδίστως δὲ χαιρετίζωσι τὴν κωδωνοκρουσίαν, ἣτις καταπαύει τὴν ἐπαχθὴ ἐργασίαν τοῦ Σχολείου, εἰάν τὴν ἀπροσδόκητον ἐκδρομὴν Σχολείου ἐορτάζωσι δι' ὀλοαυγῆς, εἰάν οἱ μαθηταὶ οὐχὶ ἐξ ἔρωτος πρὸς σπουδὴν καὶ ἐργασίαν, ἀλλ' ἐκ φόβου τιμωρίας λύωσι κατ' οἶκον τὰ προβλήματα αὐτῶν, τότε ἐκλείπει ἐκ τῶν μαθητῶν ἡ τε καλὴ ἐκείνη ψυχικὴ των κατὰστασις καὶ τὸ ἀληθὲς ἐνδιαφέρον, ἀποτυγχάνει δ' ὅλως καὶ ὁ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας.

Ἀληθεύει βεβαίως ὅτι πολλοὶ μαθηταὶ ἄκοντες καὶ ἐξ ἀνάγκης οὐκ ὀλίγας γνώσεις καὶ δεξιότητας κτῶνται, ὡς μάλιστα οὐκ ὀλίγα δύναται νὰ μάθῃ καὶ κινῆριόν τι διὰ βίας, ὑπομονῆς καὶ ἐπιμονῆς.

ἀλλ' ἢ τοιαύτη μάθησις καὶ ἀπόκτησις γνώσεων οὐδεμίαν τέρψιν εἶναι εἰς τὸν μαθητὴν, ἀλλὰ βῆρας, οὐδὲν δὲ εὐάρεστον συναίσθημα παρέχει εἰς αὐτόν, οὐδεμίαν ἐσωτερικὴν εὐχαρίστησιν καὶ ἐκλείπει ἢ ζῶν καὶ ἢ προθυμίαν ἐκ τῆς ψυχῆς του, ἧται ὁ ἐν γνώσει καὶ ἐμπειρίᾳ αὐτουργός πρὸς τὰ περαιτέρω ζῆλος — ἐκλείπει ἐπὶ τέλους τὸ ἐνδιαφέρον, ἅμα δὲ καὶ τὸ παιδαγωγικὸν στοιχεῖον, ἢ ἀληθῶς μορφοῦσα δύναμις τῆς διδασκαλίας. Πρώτιστον λοιπὸν ἔργον παντός ἀληθινοῦ παιδαγωγοῦ καὶ διδασκάλου εἶναι τὸ νὰ διεγείρῃ τὴν ψυχὴν τῶν μαθητῶν καὶ τὸ πρὸς σπουδὴν ἀληθῆς αὐτῶν ἐνδιαφέρον, τοῦτο δὲ εἶναι ὁ χρυσοῦς σκοπὸς τῆς παιδαγωγικῆς διδασκαλίας καὶ ἡ ἀφαιρῆ τῆς ἀγωγῆς, ἢ δὲ ἔννοια τοῦ ἐνδιαφερόντος εἶναι ἡ θεμελιώδης ἔννοια τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης.

Ἀσχοληθῶμεν νῦν ἐγγύτερον περὶ τὴν ἔννοιαν ἐνδιαφέροντος, διότι ἡ βαθεῖα τούτου κατανόησις εἶναι ὠφέλιμος εἰς τε τὸν διδασκάλον καὶ εἰς τὰ Σχολεῖα.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὑπὸ τὴν ἔκφρασιν ἐνδιαφέροντος ἐννοούμεν ἐκείνην τὴν ψυχικὴν κατάστασιν τοῦ μαθητοῦ, καθ' ἣν ἢ περὶ τι πράγμα ἐνασχόλησις παρέχει εἰς αὐτὸν χαρὰν καὶ παροξύνει αὐτὸν πρὸς τὴν ἐπὶ τὰ περαιτέρω αὐτουργῶν ἐργασίαν. Ὑποθελώμεθα ὅτι μαθητῆς τις διδάσκεται τὴν ἀνάγνωσιν. Ἐὰν λοιπὸν οὗτος ἠδέως ἐν τῷ Σχολεῖῳ ἀναγινώσκῃ καὶ ἀφ' ἐκτουτοῦ αἰκοὶ ἀσκήτῃ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν, ὅσον καὶ ὅσάκις δύναται, ἔχει ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἀνάγνωσιν. Ἐὰν ἔχῃ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν βιβλικὴν, τέρπει αὐτὸν ἢ γνώσις τῶν ρυτῶν ἐξετάζει αὐτὰ προσεκτικῶς καὶ ἀκριβῶς, ὅσάκις παρέχωνται εἰς αὐτὸν ρυτεύει, περιποιεῖται, ζητεῖ καὶ συλλέγει αὐτὰ κ. τ. λ.

Ἄλλ' ὅμως ἀνάγκη ἔτι ἀκριβέστερον νὰ ἐξετάσωμεν, τί ἐννοούμεν ὑπὸ τὴν ἔκφρασιν ἐνδιαφέροντος.

Διὰ τί ἢ ἐξέγερσις καὶ ἐπιμέλεια τοῦ ἐνδιαφερόντος ἔχει μεγάλην ἀξίαν ἐν τῇ παιδαγωγικῇ; Διὰ τί ἢ ἐπίτευξις αὐτοῦ εἶναι ὁ πρῶτος σκοπὸς τῆς διδασκαλίας; — Διότι ἐκ τοῦ ἐνδιαφερόντος προέρχεται ἡ βούλησις, ὡς ὁ καρπὸς ἐκ τοῦ ἀνθους, καὶ ἡ βροπὴ ἐπὶ τῆς βουλήσεως εἶναι ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς παιδαγωγούσης διδασκαλίας. Ἐὰν μαθητῆς τις ἐνδιαφέρεται περὶ πρῶτον ἢ πράγματι, τίθησιν ἐκτουτῷ σκοποῦς καὶ διὰ τινῶν μέσων θηρεύει αὐτούς. Ἀλλὰ σκοπὸς τίθεται καὶ μέσων μετὰ χειρὶ ζεσθῆναι οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ σπουδαίως τι βούλεισθαι.

Ἄν γεωργοῦ παῖς ἐδιδάχθῃ ἐν τῷ Σχολεῖῳ ἐπιστημονικῶς περὶ γεωργίας καὶ ἔλαβε περὶ ταύτης ἐνδιαφέρον, οἶκαδε ἐπιστρέφων θὰ θελήσῃ νὰ διατάξῃ τὸ κτήμα τοῦ πατρὸς του κατὰ τὰς ἀποκτηθείσας διδασκαλίας. Ἄν μαθητῆς τις ἔλαβεν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς φυσικῆς ἐνδιαφέρον περὶ τῶν φυσικῶν νόμων, βλέπων μηχανὴν θεμελιουμένην ἐπὶ τῶν ἐγνωσμένων νόμων, θέλει νὰ γνωρίσῃ αὐτὴν ἐγγύτερον. Τὸ περὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ζώων προσκτιθὲν ἐνδιαφέρον ἐξεγείρει τὴν προαίρεσιν τοῦ νὰ σώζῃ τις αὐτὰ ἐκ τῶν κινδύνων καὶ ἐν καιρῷ ἀνάγκης νὰ παρέχῃ αὐτοῖς βοήθειαν. — Ἄλλ' ὅμως μόνον καθαρὸν ἐνδιαφέρον ἔχει τὴν ἀξίαν ταύτην διὰ τὴν θέλησιν.

Παῖς τις ἔχει ἐνδιαφέρον διὰ τὴν μουσικὴν, διότι ὁ πατὴρ δωρεῖται αὐτῷ δι' ἕκαστον μουσικὸν μάθημα μίαν δεκάραν. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο εἶναι ἐγωϊστικὸν καὶ ἔμμεσον, διότι τείνει πρῶτον εἰς τὸ κέρδος καὶ εἶτα εἰς τὴν μουσικὴν. Τὸ ἡμέτερον ἐνδιαφέρον, ὅπερ ὁ παιδαγωγὸς τίθηται ὡς σκοπὸν, δὲν εἶναι ἐγωϊστικόν, εἶναι ἄμεσον ἢ καθαρόν. Τοῦτο κεῖται ἐν ἐνδομύχῳ ἡδονῇ ἐπὶ τῇ μουσικῇ. — Περαιτέρω. Καὶ δὴ τὸ ἐνδιαφέρον εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ρίζα τῆς βουλήσεως, ἡμιστὰ δὲ εἶναι ὄρμη. Διότι ἡ ὄρμη θέλει νὰ ἀφαιρπάσῃ ἀντικείμενόν τι, νὰ κυριεύσῃ αὐτό, τὸ δὲ ἐνδιαφέρον τούναντιον παραδίδεται εἰς αὐτὸ μετὰ χαρᾶς ἢ ὄρμη ζητεῖ ν' ἀποκτήσῃ τι βιαίως εἰς τὸ μέλλον, τὸ δὲ ἐνδιαφέρον εἶναι εἰρηνικὸν καὶ ὑπομονητικόν, χαίρει ἐπὶ τῷ γνωστῷ. Ἐὰν ὁ παῖς ὀρέγηται μήλου, ὅπερ ἀνήρηται ἐν τῷ κήπῳ, θέλει ν' ἀποκτήσῃ καὶ ἀπολαύσῃ αὐτό, ἐὰν δὲ παρουσιάζωνται κωλύματα, ὄρμη βιαίως ν' ἀποκτήσῃ τὸν καρπὸν. Ὅταν ἤδη ἐκπληρωθῇ ἡ ὄρμη, τότε ἐπέρχεται ἡ προαίρεσις καὶ εὐχαρίστησις. Ἄλλ' ὁ ἔχων περὶ τοῦ μήλου ἐνδιαφέρον θέλει μόνον νὰ θεωρῇ τὸ μήλον, νὰ χαίρῃ ἐπ' αὐτῷ ὁ ἔχων ἐνδιαφέρον δὲν θέλει νὰ λάβῃ τὸ μήλον, καὶ εἶναι εὐχαριστημένος, καὶ ἂν μὴ ἀποκτήσῃ τὸ μήλον, μηδὲ γένηται τούτου κύριος. Ἐκ τοῦ ἐνδιαφερόντος τούτου δύναται βεβαίως καὶ βούλησις ν' ἀναφανῇ, π. χ. ἀπόφασις τοῦ νὰ ὑποστηρίξῃ τις τὸν καρπὸν ἐν τῇ τελείᾳ αὐτοῦ γενέσει καὶ ἀναπτύξει.

Πάντα τὰ τρία, ὄρμη, ἐνδιαφέρον καὶ βούλησις ἔχουσι γνώρισμα κοινόν, δηλ. αἱ πνευματικαὶ αὐταὶ ἐνέργειαι εἶναι εἶδη τοῦ συναισθάνεσθαι καὶ ὀρέγεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι τὸ ὅλως ἐναντίον τῆς ἀναισθησίας καὶ ἀδιαφορίας. Ἡ βούλησις ὅμως εἶναι ὑψηλοτέρα ὀρεξις ἢ

ὄρμη, σκέπτεται ἰκανῶς, ἐκλέγει καὶ θεωρεῖ τὸ ὄρεγθὲν ὡς ἐφικτόν. Τὴν ὄρμη, ἀσυνείδητον, ἀνελεύθερον ψυχικὴν κατάστασιν, ἔχομεν κοινὴν τοῖς ζώοις· τὴν βούλησιν, συνειδυῖαν ὄρεξιν συνδεδεμένην μετὰ τῆς παραστάσεως τοῦ ἐφικτοῦ, κέκτηται μόνον ὁ ἄνθρωπος.

Πρὸς τούτοις δὲ ἐνδιαφέρον λέγοντες ἐννοοῦμεν οὐχὶ παροδικὸν τι ἐνδιαφέρον, οὐδὲ παροδικὴν φροντίδα περὶ τινος ἀντικειμένου, ὡς π.χ. περὶ τοῦ καινότερον ἀνὰ τὴν πόλιν λεγομένου, ἢ περὶ εἰδήσεως ἐφημερίδος, περὶ τινος ἀποφθέγγματος ἢ ἀνεκδότου — ὑπὸ τὸ ἐνδιαφέρον ἐννοοῦμεν συνεχῆ καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον μόνιμον ψυχικὴν κατάστασιν. Ἡ τῆς διδακτικῆς ἄρα ἀπαίτησις τοῦ νὰ διεγείρῃ τις ἐνδιαφέρον δὲν εἶναι ἢ αὐτὴ τῇ ἀπαιτήσει τοῦ νὰ καθιστᾷ τις τὴν διδασκαλίαν ἐπαγωγόν. Διδάσκαλός τις δύναται νὰ καθιστᾷ τὰ μαθήματα αὐτοῦ «ἐπαγωγὰ» δι' ἐπιδειξέως εἰκόνων καὶ παντοίων χαριέντων πραγμάτων, ἅτινα αἱ παιδὲς ἀγκυπῶσι, καὶ διὰ διηγήσεως ποικίλων ἀστειοτήτων καὶ χαριεντισμῶν — δὲν ἀποδοκιμάζομεν ταῦτα, διότι πάντως ὁ τρόπος οὗτος εἶναι καλλίτερος ἢ τὸ ἐμβάλλειν τοὺς μαθητὰς εἰς ἀνάγκην. — Ἀλλὰ πολὺ ἀμφιβάλλομεν, ἂν οὕτως ὁ διδάσκαλος δύναται νὰ διεγείρῃ διαρκῆ μὲν προθυμίαν πρὸς τὴν ἐξοικεῖωσιν ἀντικειμένου τινός, φιλομαθίαν δὲ πρὸς ἀνώτερα καὶ ὑψηλότερα μαθήματα.

Ἀνακεφαλαιοῦντες λέγομεν αὖθις τί εἶναι ἐνδιαφέρον. Ἐνδιαφέρον εἶναι ψυχικὴ κατάσταση, ἣτις ἐνθὲν μὲν εἶναι ἐναρτίστησις εἰς τὸ ἀσχυλεῖσθαι περὶ τι πρᾶγμα ἢ πρόσωπον, ἐνθὲν δὲ αὐτουργὸς πρὸς τὰ πειρατικῶν σπουδῶν (εἶναι ἄρα 1 συναισθημα, 2 ἤθος).

Ἀνάγκη τὸ ἐνδιαφέρον νὰ μὴ ἦναι ἐγώμιστικόν, ἀνάγκη νὰ ἦναι ἄμεσον ἢ καθαρὸν καὶ, ὡς τελευταῖον εἶδομεν, μόνιμον. Ἐξ αὐτοῦ προκύπτει ἢ βούλησις, ἀλλ' αὐτὸ δὴ ταῦτα δὲν εἶναι ἐτι βούλησις, αὐτὸ ὄρμη.

Ἐξετάσωμεν λοιπὸν περαιτέρω τὰ διάφορα γένη ἐνδιαφερόντων. Ἐκ τῶν μέχρι ταῦδε εἰρημένων θὰ ἐνόησεν ἤδη ὁ εὖνους ἀναγνώστης, ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀνθρώπων δύναται νὰ ἦναι προσπεφυκὸς εἰς διάφορα ἀντικείμενα. Ὁ μὲν ἔχει ἐνδιαφέρον περὶ τῆς μουσικῆς, ἕτερος δὲ περὶ δραματικῆς τέχνης, τρίτος περὶ τῆς ζωολογίας, τέταρτος περὶ τῆς ἱστορίας, πέμπτος περὶ τῆς γεωπονίας καὶ κηπουρικῆς κ.τ.λ. κ.τ.λ.

Ἀλλ' ὅμως ἡ ἀκριβὴς ψυχολογία δὲν κατατάσσει εἰς γένη τὰ ἐνδιαφερόντα κατὰ τὰ καθ' ἕκαστον ἀντικείμενα, ἀλλὰ κατὰ τὰς ψυχικὰς λειτουργίας, ὡς ταῦτα παρέχονται· ὅθεν διακρίνει 1) ἐνδιαφερόντα

τῆς γνώσεως (δηλ. τὸ ἐμπειρικόν, τὸ θεωρητικόν καὶ τὸ καλλιλογικόν) καὶ 2) ἐνδιαφερόντα τῆς συμπαθείας ἢ τῆς καρδίας (δηλ. τὸ συμπαθητικόν, τὸ κοινωνικόν καὶ τὸ θρησκευτικόν).

Διασαφηνίσωμεν νῦν ἐγγύτερον τὰ διάφορα ταῦτα γένη.

Ὁ ἡδέως μὲν μανθάνων τὰ διάφορα τῆς πείρας ἀντικείμενα, ἦτοι τὰ γεγονότα τῆς ἱστορίας, ἡδέως παρατηρῶν τὰ φαινόμενα καὶ τὰ καθ' ἡμέραν ἐν τῷ βίῳ συμβαίνοντα, ἔχει ἐμπειρικὸν ἐνδιαφέρον = φιλομαθίαν.

Ὁ φιλομαθὴς θέλει πρὸ πάντων νὰ εὐρύνη τὸν κύκλον τῶν συγκεκριμένων αὐτοῦ παραστάσεων. Ἐὰν λοιπὸν διανοῆται περὶ αὐτῶν, ἐξετάζῃ περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν μέσων, περὶ τῆς αἰτίας καὶ ἐνεργείας, περὶ τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἀποτελέσματος κ. τ. λ., τότε εἶναι τὸ θεωρητικὸν ἐνδιαφέρον ἐνεργόν. Ἐξετάζων δὲ τις, ἂν τὰ ἀντικείμενα ἀρέσκουσιν ἡμῖν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν των μορφήν ἢ μή, ἂν ταῦτα ἦναι καλὰ ἢ αἰσχροῦ, τότε ἔχει τὸ καλλιλογικὸν ἐνδιαφέρον (=φιλοκαλίαν) ἐνεργόν.

Ἐὰν ποθῶ πρόσωπά τινα, π.χ. τὴν μητέρα μου, τὸν ἀδελφόν μου, τὸν φίλον μου, ἂν συλλυπῶμαι μὲν αὐτοῖς ἐπὶ ταῖς αὐτῶν ἀτυχείαις, συγχαίρω δὲ αὐτοῖς ἐπὶ τῇ εὐτυχίᾳ, τότε ἔχω συμπαθητικὸν ἐνδιαφέρον. Τὸ ἐνδιαφέρον δι' ὀλοκλήρους κοινωνίας, π.χ. διὰ κοινοτητα, διὰ τὴν ἐκκλησίαν, διὰ τὸ Σχολεῖον, διὰ τὴν πολιτείαν, ἢ διὰ τινὰ Σύλλογον, ἢ ἢ κοινὴ γνώμη ὀνομάζεται κοινωνικὸν ἐνδιαφέρον· ἢ δὲ ἐν Θεῷ χαρὰ, ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη καλεῖται θρησκευτικὸν ἐνδιαφέρον.

Ἄτεχνός τις διδάσκαλος θὰ ἀνανεύσῃ ἐνταῦθα καὶ θὰ ἀναφωνήσῃ· «τί μοι φροντίς περὶ τῶν πραγμάτων τούτων! Ἐν τῷ δημοτικῷ μοι Σχολείῳ, μεταξὺ τῶν χωρικῶν μου καὶ τῶν ἐργατικῶν παιδῶν πάντα τὰ ὑψηλὰ ταῦτα πρᾶγματα δὲν ἀπαντῶσιν! Εἶμι εὐχαριστημένος, ἂν μόνον τὰ μωρὰ μεράκια ἀνεκτῶς ἀναγινώσκωσι, γράφωσι, ἀριθμῶσι καὶ μανθάνωσι ὀλίγον τι ἐκ τοῦ χριστιανισμοῦ!» Ἡρέμα, φίλε! Δὲν ἔχεις δίκαιον. Πάντα ταῦτα τὰ ἐνδιαφερόντα ἀπαντῶσι παρ' ἑκάστη πῶς ἀνεπτυγμένην ἀνθρωπίνην ψυχῇ· ταῦτα ἐνοικοῦσιν ἐπίσης ἐν τῷ στήθει τοῦ πτωχοῦ χωρικοῦ μαθητοῦ, ὡς ἐν τῷ τοῦ πλουσίου φοιτητοῦ πανεπιστημίου. Διέγειρε μόνον αὐτὰ, κίνει ἔρωτα καὶ δύναμιν πρὸς τὸ μανθάνειν καὶ δείκνυε τοῖς μαθηταῖς σου τὰς πηγὰς καὶ τὰ μέσα τῶν γνώσεών των, εἶτα δὲ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπῃς αὐτοῖς ἐν

ιδιαιτέροις μαθήμασι πᾶν ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γνωρίζωσι· τοῦτο μανθάνουσιν αὐτοὶ ἐξ οἰκείας ὀρμῆς καὶ οἰκοθεν. Ἄν ἀρκούντως διηγήθη τὸ ἐνδιαφέρον εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ δημοτικοῦ Σχολείου, τότε δύνανται οὗτοι ἀφ' ἑαυτῶν περαιτέρω νὰ ἐπεκτείνωσι καὶ εὐρύνωσι τὰς γνώσεις αὐτῶν, καὶ ἂν μὴ ἐπισκεφθῶσιν ἀνώτερα Σχολεῖα.

Ἐὰν ἐν τῇ ἱερᾷ ἢ γενικῇ ἱστορίᾳ προθύμως, φαιδρῶς καὶ ἐπαγωγῶς διηγήσῃ, ἐν δὲ τῇ περιγραφῇ τῶν χωρῶν καὶ πόλεων ἦσαι δεινὸς καὶ ἀριστος τεχνίτης, τότε ἐξεγείρεται ἐν τοῖς μαθηταῖς τὸ ἐμπειρικὸν ἐνδιαφέρον, ἀσμένως δὲ περαιτέρω διδάσκονται οὗτοι οἰκοθεν διὰ τῆς ἀναγνώσεως μόνον. Ἐὰν κινήσῃ τὴν διάνοιαν, δηλαδὴ διδάσκῃ τοὺς μαθητὰς νὰ κρίνωσι καὶ νὰ συλλογίζωνται, ἐὰν ἐρωτᾷς π. χ. κατὰ τὴν διήγησιν τῆς κατὰ τῆς Ρωσσίας ἐκστρατείας τοῦ Νικολέοντος Α΄, ἕνεκα τίνων αἰτιῶν ἠτύχησεν οὗτος; — ἐὰν ἐξετάζῃς τὸν σκοπὸν, ὃν αὐτὸς προέθετο, καὶ τὰ μέσα, ἅτινα μετεχειρίσθη, ἐὰν ἐρωτᾷς περὶ τῶν λόγων καὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ κ. τ. λ., τότε φροντίζεις περὶ τοῦ θεωρητικοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἐὰν ἐν τῇ ἱερᾷ ἱστορίᾳ ἀποφαίνεσαι περὶ τῆς ἠθικῆς ἀποδοκιμασίας τῆς πράξεως τοῦ Ἀβσαλώμ, καὶ περὶ τῆς ἠθικῆς εὐαρεστήσεως καὶ ἐπιδοκιμασίας τῆς πράξεως τοῦ Ἀθραάμ, τότε κινεῖς τὸ ἠθικὸν ἐνδιαφέρον κ. τ. λ.

Πάντα ταῦτα τὰ ὑψηλὰ ἐνδιαφέροντα εἶναι ἀένκασι πηγὰι ψυχικῆς δυνάμεως. Ὅθεν ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη ἀπαιτεῖ, ἵνα μὴ ἐν ἐκ τούτων, ἀλλὰ πάντα ὡς οἶόν τε ἐξ ἑαυτοῦ ἐπιδιδάσκωνται, ὅπως μὴ ὁ τρόφιμος ἐκπαιδευῆται μονομερῶς, ἀλλὰ πολυμερῶς.

Οὕτω δὴ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐφθάσαμεν εἰς τὴν θεμελιώδη διδασκαλίαν τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης· εἶναι δὲ αὕτη ἡδε· «Ὁ κρῶτιστος σκοπὸς τῆς διδασκαλίας εἶναι ἡ μόρφωσις τοῦ ἐξ ἑαυτοῦ αἰωρουμένου πολυμεροῦς ἐνδιαφέροντος.» Ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ταύτῃ ἐξετιμῆθη τὸ παιδαγωγικὸν στοιχεῖον τῆς διδασκαλίας. Κατὰ ταῦτα παιδαγωγούσα διδασκαλίαι εἶναι ἡ μόρφωσις τοῦ κύκλου τῶν ἰδεῶν πρὸς τὴν ἐξ ἑαυτοῦ ἐπιμέλειαν τῶν ὑψηλοτέρων ἐνδιαφερόντων. Ὁ πρὸς τούτω ἐπιδιδάσκων πρῶτιστος σκοπὸς εἶναι τὸ νὰ μορφώσῃ τις τὸν τρόφιμον πολυμερῶς, ὅπως ὑπηρετήσῃ διαφόροις δυνατοῖς σκοποῖς τῆς μόρφώσεως καὶ δώσῃ εὐρεῖαν βάσιν εἰς τὴν βούλησιν, ὃ δὲ τελικὸς σκοπὸς εἶναι ἡ διὰ τοῦ ἐνδιαφέροντος μόρφωσις σταθεροῦ ἠθικοῦ τύπου τῆς θελήσεως, δηλ. ἠθικοῦ χαρακτῆρος μόρφωσις. Κατὰ ταῦτα ἄρα τὸ ἐνδιαφέρον εἶναι ὁ

σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ θεωρητικοῦ (τῆς κρίσεως, τοῦ κύκλου τῶν ἰδεῶν) καὶ τοῦ πρακτικοῦ (τῆς βουλήσεως καὶ πράξεως).

Νῦν ἀναφύεται πρὸ πάντων ἡ ἐρώτησις, τίνι τρόπῳ, διὰ τίνος μέσου δέον νὰ διεγερθῇ καὶ ἐμψυχωθῇ τὸ ἐνδιαφέρον;

Ἡ ἐρώτησις αὕτη εἶναι ἐξόχως σπουδαία, πολλοῦ ἀξία, ὅπως ἀποβῇ εἰς πάντα διδάσκαλον καὶ βοηθὸν τοῦ Σχολείου ἐνδελεχῆς ἀντικείμενον τῆς ἡρέμου διανοήσεως καὶ μελέτης καὶ τῆς εὐσυνειδήτου αὐτοεξετάσεως. Ἄς ἐρωτήσῃ τις ἑαυτὸν εἰλικρινῶς, ἔλυσέ τις ταύτην ἱκανῶς ἐν τε τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει; Παρέχομεν μόνον ἐνταῦθα ἐξηγήσεις τινὰς καὶ ἐνδείξεις. Πρὸς ἐπιμέλειαν τοῦ ἐνδιαφέροντος χρησιμεύει πρὸ πάντων ἐπιτηδεῖα μὲν διὰ τὴν βαθμίδα τῆς ἀναπτύξεως τῆς νεολαίας, ἐπιμελῶς δὲ ἐκλελεγμένη διδακτικὴ ὕλη, εἴτα καλὴ ταύτης ἐπεξεργασία· ἔτι δὲ σύνδεσις τοῦ νέου μαθήματος πρὸς τὸ γνωστὸν, ἐσωτερικὴ σύνδεσις τῶν εἰς τὸν μαθητὴν δοθεισῶν παραστάσεων καὶ σχηματισμὸς σειρᾶς παραστάσεων, τήρησις ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ μηδὲν ἄγαν, καιρὸν παρέχειν πρὸς σχηματισμὸν τῶν παραστάσεων καὶ σκόπιμα διαλειμματα μετὰ τὰ μαθήματα· εὐχαρις, φαιδρὰ διηλία καὶ πνευματικὴ ἀκμὴ τοῦ διδασκάλου.

Ἐν τῷ ἐνδιαφέροντι ἀναβλαστάνει ὅλως ἰδιαιτέρως εἰς τὸ καρποφόρον ἔδαφος τοιοῦτου κύκλου ἰδεῶν, ὅστις εἶναι ἐσωτερικῶς συναφῆς, καλῶς τεταγμένος, ἀμφιλαφῆς καὶ ἕνεκα τῆς συνεχοῦς μελέτης προηγμένος εἰς μεγάλην σαφήνειαν. Ἐκ μικρᾶς, ὀλίγης ὑποθέσεως, π. χ. ἐκ μικρᾶς διηγήσεως ἢ περιγραφῆς, ὡς παρέχουσιν αὐτὴν εἰς ὑπερβολὴν τὰ παρ' ἡμῶν ἐν τοῖς Σχολείοις ἀναγνωσματάρια, οὐδὲν ἐνδιαφέρον δύναται ν' ἀναπτυχθῇ· πολλῶ ὅμως μᾶλλον ἐκ μεγαλειτέρου ὅλου, ὡς π. χ. ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν πατριαρχῶν, ἢ ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Ροβινσώνο, ἢ ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν περὶ ἐλευθερίας ἀγώνων τῶν Γερμανῶν (1813—15), καὶ ἐκ τῶν μετ' αὐτῶν συνεχομένων γεωγραφικῶν καὶ φυσικῶν ὑποθέσεων. Ὅσα πολυμερέστερον εἶναι αἱ ἡμέτεραι παραστάσεις πρὸς ἀλλήλας ἐπεξεργασμένα καὶ συνδεδεμένα εἰς μεγάλα συστήματα καὶ σειρᾶς, τοσούτω εὐκολώτερον κατανοοῦμεν αὐτὰς καὶ τοσούτω ἥδιον κατέχομεν. Ἡ εὐκολὸς δὲ κίνησις τῆς διανοίας παρέχει τὴν χαρὰν ἐπὶ τῇ πνευματικῇ πτήσει, εἰς ταύτην ἀσμένως ἐνδιατρίβει τις, ποιεῖται αὐτὴν περὶ πλείστου καὶ ἐπιζητεῖ ν' αὐξήσῃ αὐτήν, δηλ. λαμβάνει τις ἐνδιαφέρον πρὸς τοῦ κύκλου τῶν παραστάσεων.

Σπινδαίον εἶναι ἔτι ὡς πρὸς τὸ ἐνδιαφέρον ἢ σχέσις ταύτου πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα διδακτικὰ μαθήματα. Ἐν γένει διὰ βραχέων λέγομεν, ὅτι τὰ διδακτικὰ ἀντικείμενα ἔχουσι πρὸς τὸ ἐνδιαφέρον ὡς τὸ μέσον πρὸς τὸν σκοπὸν· τὰ διδακτικὰ ἀντικείμενα χρησιμεύουσι πρὸς ἐπιμέλειαν τῶν διαφόρων ἐνδιαφερόντων. Ἡ παιδαγωγικὴ λοιπὸν δὲν δύναται ἐνταῦθα ν' ἀποφύγῃ τὴν ἐρώτησιν. Μετὰ ποίας δυνάμεως καὶ ἐν ποίᾳ σχέσει δύναται ἕκαστον διδακτικὸν ἀντικείμενον νὰ ἐνεργῇ διὰ τὰ καθ' ἕκαστα ἐνδιαφέροντα; Καὶ ἐνταῦθα ὀλίγας μόνον ἐξηγήσεις δυνάμεθα νὰ δώσωμεν. Οὕτως ἡ ἀριθμητικὴ εἶναι προφανῶς καλὴ ἰδίως ἀκόνη τῆς διανοίας ἢ, ὅπως ἐκφρασοῦμεν κατὰ τὴν γλῶσσαν τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, εἶναι μέσον πρὸς ἐπιμέλειαν τοῦ θεωρητικοῦ ἐνδιαφερόντος. Αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι ὑπηρετοῦσι καὶ τῷ ἐμπειρικῷ ἐνδιαφέροντι, καθ' ὅσον προτρέπουσιν αὐτὰ πρὸς τὴν παρατήρησιν καὶ κατανόησιν τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων, καὶ τῷ καλλιλογικῷ ἐνδιαφέροντι, καθ' ὅσον διεγείρουσι τὴν τοῦ καλοῦ αἴσθησιν, καὶ τῷ θεωρητικῷ ἐνδιαφέροντι, καθ' ὅσον προτρέπουσι πρὸς τὸ διεκνεῖσθαι, συλλήβδην ἄρα ὑπηρετοῦσι τοῖς ἐνδιαφέρουσι τῆς γνώσεως. Ἀλλὰ πᾶσαν διδακτικὴν ἀντικείμενον δύναται νὰ ἐπιμεληθῇ περὶ πάντων τῶν ἐνδιαφερόντων, πρὸ πάντων δὲ περὶ τοῦ ἐνδιαφερόντος τῆς συμπαθείας; Τοῦτο δύναται ἢ ἱστορία ἐν τῇ εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ νὰ καταρθώσῃ, πᾶσαι ἄρα αἱ κατάλληλοι ἀληθεῖς τε καὶ πλασταὶ ἱστορίαι. Τοῦτου ἕνεκα ἡ ἱστορία ἔχει μεγίστην ἀξίαν διὰ τὴν παιδαγωγοῦσαν διδασκαλίαν.

(ἐκ τοῦ Φραϊλιχ.)

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Δ. ΡΩΣΗΣ.

Ο ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΠΟΡΦΥΡΟΥΣ ΚΙΩΝ.

Ἀναγνόντες πρὸ τινος ἀλληλογραφίαν τινὰ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ παρισινῇ «Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων», ἐν ἣ ὁ ἀνταποκριτῆς τῆς ἐφημερίδος ταύτης ἀνέγραφε περὶ τῆς ὅσον αὐτῷ ἀρξομένης ἐπιδιουρήσεως τοῦ ἐν τῷ Ἰπποδρομίῳ τοῦ Βυζαντίου ὑψομένου μέχρις ἡμῶν Πορφυροῦ Κίωρος, γνωστοῦ τὴν σήμερον ὑπὸ τὴν τουρκικὴν ὀνομασίαν Ἰσεμπερλή-Γὰς (στεφανόδετος στήλη), ἢ Γιανμής-Γὰς

(κεκαυμένη στήλη), δημοσιεύομεν σήμερον τὰ ἐφεξῆς, ἵνα καταστήσωμεν γνωστὸν τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις τὸ προγονικὸν ἡμῶν τοῦτο κειμήλιον, ὅπερ κεῖται ἐν Βυζαντίῳ τεκμήριον τῆς αἰδίου τῶν πατέρων ἡμῶν καλλιτεχνίας.

Ὁ Πορφυροῦς οὗτος Κίωρ ἐγήγερται ἐν τῷ λεγομένῳ Κωνσταντινείῳ Φόρῳ (τουρκιστὶ τὴν σήμερον ὁ τόπος οὗτος καλεῖται Ἰαοὺκ Παζάρ=ἀγορὰ ἀλεκτορίδων), καὶ ἔχει ὕψος κατὰ μὲν τὸν ἀνταποκριτὴν τῆς «Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων» 160—175 ποδῶν, ὁ δὲ Richard Pocock (Description of the East and some other Countries, Tom. II, Part II, σελ. 131, ἔκδοσις London 1745.) ἀναφέρει ὅτι ἔχει ὕψος 90 ποδῶν μόνον, ὁ δὲ J. B. Chevalier (Voyage de la Propontide et du Pont Euxin, Chap. XV, §. 3, σελ. 153, ἔκδοσις Παρισίων 1800.), Γάλλος περιηγητῆς, τὴν περιφέρειαν αὐτοῦ ὀρίζει εἰς 33 πόδας. Ὁ δὲ Σχολιαστῆς τοῦ Ἰουχίου τοῦ Μιλησίου Guidonis Pancirollis ἐν σελ. 314 λέγει, ὅτι ὁ Πορφυροῦς Κίωρ ἔχει ὕψος 86 ποδῶν (α). Ἐκ πρώτης ὕψεως ὁ Πορφυροῦς Κίωρ φαίνεται ὡν μονόλιθος· διότι αἱ περιβάλλουσαι τὸν κίωνα στεφάναι, ἐξ ὀρειχάλκου, καλύπτουσιν, ὡς ἐκ τῆς καλλιτεχνικωτάτης συναρμογῆς αὐτῶν, τοὺς συνιστάντας αὐτὸν ὀγκώδεις σπονδύλους, οὓς ὁ μὲν ἀνταποκριτῆς τῆς «Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων» ἀριθμεῖ εἰς 9, ὁ ἱστορικὸς Γίββων (Edward Gibbon, The history of the Decline and Fall of the Roman Empire, Tom. III, chap. XVII, §. 2, σελ. 20, ἔκδοσις London 1813.) εἰς 10, ὁ δὲ συγγραφεὺς τῆς τριτόμου Κωνσταντινουπόλεως Σ. Δ. Βυζάντιος (Τόμ. Α', σελ. 430—435) εἰς 8. Καὶ μέχρι μὲν τινος ἐξηκολούθει νὰ θεωρῆται ὡς μονόλιθος ὁ κίωρ καὶ πολλοὶ ἱστορικοί, ὡς ὁ Ζωναράς (τόμος Β', σελ. 6, βιβλίον XIII, Β'. ἔκδοσις Βενετίας), καὶ ὁ Κεδρηνός (τόμ. Α', σελ. 517, ἔκδοσις Βόννης 1838) ὡς τοιοῦτον ἀναφέρουσιν αὐτὸν, ἀλλ' εἶτα ἀπεδείχθη ὅτι δὲν ἦν τοιοῦτος, ὡς ἐκ τῆς καταπτώσεως σπονδύλου τινός, ἐφ' ᾧ καὶ οἱ Τοῦρκοι ἀπεκάλεσαν αὐτὸν «Ἰσεμπερλή-Γὰς, ἤτοι στεφανωτὴν στήλην», ὡς ἰδόντες ὅτι ὑπὸ τὰς στεφάναις ὑπεκρύπτετο ραγὰς τις διατέμνουσα τὸν κίωνα, ἐξ οὗ ἐνόησαν ὅτι ἦν σπονδυλωτός. Οἱ Τοῦρκοι καλοῦσιν αὐτὸν καὶ Γιανμής-Γὰς, διότι ὡς ἐκ τῶν συχνῶν πυρκαϊῶν ἔλαβε βαθὺ φαιὸν χρῶμα.

(α) Ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς τῆς Constantiniae, ἐν σελ. 68, Constantinople 1846, ἀναφέρει ὅτι τὸ ὕψος αὐτοῦ εἶναι 90 ποδῶν, ἢ δὲ περιφέρεια 30 ποδῶν.

Ἐκ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων ὁ μὲν *M. Χρυσολωρᾶς* περὶ τοῦ κίονος τούτου ὁμιλῶν λέγει (ἐν σελίδι 122, ἔκδοσις Βόννης) «... Τί γὰρ ἂν λέγοιμι περὶ τοῦ πρὸς ἑῷ ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλατείας αὐθις εἰς ὕψος μῆκιστον αἶροντος τὸν σταυρὸν πορφυροῦ κίονος, ἐπὶ τῆς αὐτῆς τῶν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου βασιλείων αὐτοῦ πηξασμένου καὶ ἰδρυμένου πάντας μὲν ἀνδριάντας, πάσας δὲ στήλας νικῶντος.» Ὁ δὲ *Ζωγαράς* περὶ αὐτοῦ τὸν λόγον ποιούμενος λέγει: «Ἐπὶ πάσι δὲ καὶ ὁ κυκλοτερῆς Κίων ὁ Πορφυροῦς, ὃν ἐκ Ρώμης (ὡς λόγος) κομισθέντα κατὰ τὴν ἀγορὰν ἔστησεν, ἢ κατέστρωται λιθίνας πλαξίν, ἀφ' ὧν καὶ Πλακωτὸν παρωνόμασται· καὶ ἐπ' αὐτοῦ χάλκεον ἐνίδρυσεν ἀγαλμαθῦμα ἰδέσθαι, διὰ τε τὴν τέχνην, διὰ τε τὸ μέγεθος. Τὸ μὲν γὰρ πελώριον ἦν, ἢ δ' ἀκρίβειαν ἐδείκνυ χειρὸς ἀρχαίας μικροῦ πλαττούσης καὶ ἔμπνοα... τῇ κεφαλῇ τούτου τινὰς τῶν ἡλίων ἐναρμολογούμενος, οἷ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου προσεπαττάλευσαν τῷ σωτηρίῳ σταυρῷ. Πέπτωκε δὲ βασιλεύοντος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἀνέμου πνεύσαντος βιαίου καὶ σφοδροῦ, ἀκκεῖνό τε συνετέτριπτο καὶ πολλοὺς τῶν ἐκεῖ πεπραυχόντων συνέτριψε.» (*Γιώργης Ζωγαράς*, τόμ. Β', σελ. 6, βιβλίον XIII, Β'. ἔκδοσις Βενετίας 1729).

Ὁ δὲ Ἰσύχιος ὁ Μιλήσιος ἐν τοῖς *Ἱατρικοῖς Κωνσταντινουπόλεως*, σελ. 72, §. 41, ἔκδοσις Λειψίας 1820, ἀναφέρει... «ἀνέστησαν δὲ αἱ δύο ἀψίδες πρὸς τῷ καλουμένῳ Φόρῳ καὶ ὁ Πορφυροῦς καὶ περίβλεπτος κίων, ἐφ' οὗ περὶ ἰδρῦσθαι Κωνσταντίνον ὀρώμεν, δίκην ἡλίου προλάμποντα πολίταις.» Ὁ αὐτὸς ἐν § 42. λέγει... «ἀνεκαινίσθη τῇ 11 Μαΐου τῷ κε'. ἔπει τῆς βασιλείας αὐτοῦ (δηλ. Κωνσταντίνου), καὶ διέταξεν ἐτησίως τὴν ἑαυτοῦ στήλην ἐπὶ τοὺς ἐφεξῆς χρόνους, τῇ τῶν γεννηθῶν ἡμέρᾳ ὀρθοῦσθαι μετὰ τῆς εἰθισμένης τιμῆς τῷ κατὰ καιρὸν βασιλεύοντι καὶ τῷ δήμῳ...» *Παράβαλε* καὶ *Ducango Historia Byzantina*, βιβλίον I, κεφ. 24, σελ. 64, ἔκδοσις Βενετίας 1729 καὶ *Tournesort, Relation d'un voyage du Levant*, Tom. I, Lettre XII, σελ. 513, ἔκδοσις Παρισίων 1717.

Ὁ δὲ *Μιχαήλ ὁ Γλυκᾶς* (*Χρονικόν*, μέρος 4^{ον}, ἔκδοσις Βόννης 1836) λέγει ὅτι «τρία ἔτη διεπλωίζετο καὶ ἐνιαυτὸν ὅλον διεβιβάζετο ἐν ὄχῳ ἵσταται». Καὶ πράγματι τὸ τεράστιον τοῦτο καὶ κολοσσιαῖον ἔργον δὲν ἀνηγέρθη ἐν τῷ Ἰπποδρόμῳ ἀντὶ μικρῶν, ἀλλὰ καὶ χρόνου μακροῦ καὶ χρήματος πολλοῦ κατανάλωσις ἐγένετο, ἕως οὗ ἴδωσιν οἱ Βυζαντι-

τιοὶ, οἱ εἰς τοιαῦτα τεράστια ἔργα εἰθισμένοι, τὸ οὐρανόμενης τοῦτο ἔργον ὑψούμενον ἐν τῷ *Κωνσταντινείῳ φόρῳ*. Ἐδράζεται δὲ ὁ Πορφυροῦς οὗτος Κίων ἐπὶ τετραγώνου στηλοβάτου 18—20 ποδῶν ὕψους, ἐκ λευκοῦ μαρμάρου κατεργασμένου, καὶ ἐπὶ κρηπίδος ὑψομένης ὑπερθεῖν τοῦ στηλοβάτου τέσσαρας βαθυμῆδαις, ὡς λέγει *Νικηφόρος ὁ Κάλιστος* (*Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, VIII, 4) «ἀψίδι στερραῖς τέσσαρσι...» Καὶ τὸ μὲν πλάτος τῆς βάσεώς ἐστὶν 11 ποδῶν καὶ 9 δακτύλων, τοῦ δὲ πρώτου πρὸς τὴν βάση σπονδύλου κατὰ τὸν Γύλλιον (*The antiquities of Constantinople by Petrus Gyllius London 1729*, σελ. 172—180, chap. III, of the Porphyry Pillar.) τὸ ὕψος ἐστὶν 6 ποδῶν καὶ 4 δακτύλων, τῶν δ' ἄλλων 10 ποδῶν καὶ 9 δακτύλων οὕτως, ὥστε τὸ ἀληθές κατ' αὐτὸν ὕψος τοῦ Κίονος ἐστὶν 86 ποδῶν καὶ 9 δακτύλων.

Τὸ *Guide Joanne* ἐν ταῖς ἀπὸ Παρισίων εἰς Κωνσταντινούπολιν περιηγήσεσιν ἀναγράφει ἐν σελίδι 183, ὅτι σήμερον σώζονται τοῦ Πορφυροῦ Κίονος μόνον 6 σπόνδυλοι, ἔχοντες ὕψος 35 μέτρων. (α)

Δι περιβάλλουσαι τὸν Κίονα ὀρειχάλκιναι στεφάναι φαίνεται ὅτι ἀνέκαθεν, ἀμα τῇ ἀνεγέρσει αὐτοῦ, προσηρμόσθησαν, ὡς λέγει ὁ *Κεδρηνός*, οὐχ ἤττον ὅμως ὑπάρχουσι τινες, αἵτινες ἀποδέχονται τὸναντίον ὅτι αὐταὶ ἐτέθησαν ἐπὶ τοῦ *M. Θεοδοσίου*, ἐπαπειλήσαντος τοῦ κίονος πτώσιν· ἄλλοι δ' ὅτι δὲν προσηρμόσθησαν ἐπὶ *M. Θεοδοσίου*, ἀλλ' ὅτι ἀπλῶς ἐπεχρυσώθησαν αὐταὶ. Ὁμοιάζουσι δὲ φύλλοις δάφνης ἀρίστης τέχνης καὶ καλῶς ἐπεξεργασμένης. Οὐχ ἤττον ὅμως καὶ μετὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ κίονος ὑπὸ τῶν ὀρειχαλκίων στεφανῶν ἐπῆλθε πτώσις τις αὐτοῦ, κεραυνοῦ πεσόντος καὶ καταστρέψαντος τοὺς τρεῖς ἀνωτάτους σπονδύλους μετὰ τῶν τριῶν περιζωννυουσῶν αὐτοὺς στεφανῶν. Τοῦτο συνέβη ἐπὶ *Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου*, ὡς ἀναφέρει ὁ *Σκυλίτσης* καὶ *Μιχαήλ ὁ Γλυκᾶς* ἐν σελ. 61, 17, μέρος Δ^{ον} τοῦ *Χρονικοῦ* αὐτοῦ, λέγων... «Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν καιρὸν κεραυνὸς ἐνσκήψας τῷ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου κίονι, οὗ ἄνω ἡ στήλη αὐτοῦ ἴσατο τοῦ Ἀπάλλωνος πρότερον, ἀφίδρυμα εἰς ὄνομα αὐτοῦ ὀνομασθεῖσα, μέρος τούτου διέταμε καὶ ζωστήρας τρεῖς.» Μετὰ τὴν πτώσιν αὐτῶν ἐπὶ *Μανουήλ τοῦ*

(α) Ἴδε καὶ *Voyage Pittoresque de la Grèce* τοῦ κόμητος *Choiseul de Gouffier*, Paris 1822 Tomo II, μέρος Β'. σελ. 471. καὶ *Περιοδικὸν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου* τοῦχος Γ'. ἔτος Δ'. 1864, σελ. 99.

Κομνηνοῦ δι' ἔλξειψιν ἐπιτηδεῶν τεχνιτῶν—καὶ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὡς ἀπλοῖ χρονογράφοι—ἀντὶ τῶν τριῶν καταπεσόντων σπονδύλων ἐγένετο ἴσου ὄγκου καὶ ἴσου ὕψους μονόλιθος σπόνδυλος καὶ ἐπετέθη πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ κίονος μετὰ τῆς ἐξῆς ἐπιγραφῆς :

ΤΟ ΘΕΙΟΝ ἜΡΓΟΝ, ΕΝΘΑΔΕ ΦΘΑΡΕΝ ΧΡΟΝΩ.
ΚΑΙΝΟΙ ΜΑΝΟΥΗΛ ΕΥΣΕΒΙΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ.

Ὁ κίων οὗτος, δωρικοῦ ρυθμοῦ, ἔφερε κατ' ἀρχάς, κατὰ τὸν ἀνταποκριτὴν αἰτῆς *Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων*, τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος ἐξ ὀρειχάλκου, ἀλλὰ κατόπιν ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, τῆς χριστιανικῆς θρησκείας γενομένης πλέον καὶ θρησκείας τοῦ Κράτους, τοῦτο μὲν ἐκεῖθεν ἀποσπάσας, τὸν δ' αὐτοῦ ἀνδριάντα, τεράστιον τὴν ὄψιν, διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς κρατοῦντα σκῆπτρον (πεσὼν τῇ 541 ὑπὸ σεισμοῦ), διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς σφαῖραν φέρουσαν σταυρὸν καὶ καταπεσοῦσαν τῇ 25 Ἰουλίου 417, ἐπὶ Ζήνωνος, γενομένου τρομεροῦ σεισμοῦ, ἐπιθέσας, ἐπέγραψε τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν, ἣν περιέσωσεν ἡμῖν ὁ Κεδρηνὸς ἐν τῇ περὶ Θεοδοσίου χρονικῇ αὐτοῦ.

ΣΥ, ΧΡΙΣΤΕ, ΚΟΣΜΟΥ ΚΟΙΡΑΝΟΣ ΚΑΙ ΔΕΣΗΟΤΗΣ.
ΣΟΙ ΝΥΝ ΠΡΟΣΗΕΑ ΤΗΝΑΕ ΣΗΝ ΔΟΥΑΗΝ ΠΟΛΙΝ
ΚΑΙ ΣΚΗΠΤΡΑ ΤΑΔΕ ΚΑΙ ΤΟ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ ΚΡΑΤΟΣ
ΦΥΛΑΤΤΕ ΤΑΥΤΗΝ, ΣΩΖΕ Τ' ΕΚ ΠΑΣΗΣ ΒΛΑΒΗΣ.

Ὁ αὐτὸς Κεδρηνὸς ἀναφέρει καὶ τὴν ἐξῆς ἐπ' αὐτοῦ γεγραμμένην ἐπιγραφὴν.

«Τῷ κγ' καὶ δ'. καὶ ε' ἔτει... καὶ τὸν φόρον ἔκτισε μετὰ γε τῶν δύο μεγάλων ἐμβόλων, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ φόρῳ κίονα μονόλιθον καὶ ὀλοπόρφυρον ἔστησεν ἐκ Γάμης ἀναγαγὼν, ἐκδήσας αὐτὸν διὰ γαλικῶν ζωνῶν γεγραμμένων. Ἰδρύσατο δὲ ἐπάνω αὐτοῦ ἀνδριάντα ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ, ἐν ᾧ γέγραπται :

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΕΛΑΜΨΕΝ ΠΑΙΟΥ ΔΙΚΗΝ.

ὅς ἦν ἔργον μὲν Φειδίου, ἤχθη δ' ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ τὰς ἑπτὰ σπυρίδας καὶ τοὺς δώδεκα κοφίνους, ἐν οἷς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐθαυματουργήσεν ὑπὸ τὴν βᾶσιν τοῦ κίονος ἔθετο.» (Κεδρηνός, τόμ. Α', σελ. 517, ἔκδοσις Βόννης 1838).

Ἄλλὰ τοσοῦτον ὄγκῳδες καὶ τεράστιον ἔργον ἦν ἐπόμενον νὰ μὴ διατηρηθῇ διὰ παντός, καὶ μετὰ παρέλευσιν ἑκατονταετηρίδων τινῶν, τῷ 1105 ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ τῇ 14 Ἀπριλίου, καταπεσάν, κακεῖνό τε συνετέτριπτο καὶ πολλοὺς τῶν ἐκεῖ παρατυχόντων συνέτριψεν, ὡς λέγει ὁ Ζωναράς.

Ὁ δὲ Γεώργιος Κωδινὸς (Παρεκβολαὶ ἐκ τῆς βίβλου τοῦ Χρονικοῦ περὶ τῶν Πατρῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, σελ. 64 D.) λέγει : «... Ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, τῇ ἀγίᾳ Σοφίᾳ, δρομικῇ τὸ πρότερον οὖσα, εἰς εἰδωλεῖον τελούσης, 427 στήλαι ἴσταντο, ἃς ὁ μέγας βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς ἐν τῷ μέλλειν κτίσαι τὸν θεῖον ναὸν ἀφείλατο καὶ διμερίσατο τῇ πόλει... αἱ πλείονες δ' ὑπῆρχον Ἑλλήνων... οὐκ ὀλίγαι δὲ χριστιανῶν καὶ δέον ἐκ τῶν πολλῶν, ὀλίγων ἐπιμνησθῆναι Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου... καὶ Ἑλένης τῆς μητρὸς Κωνσταντίνου τρεῖς, ἡ μὲν πορφυρᾶ... κτλ. » Ἐνταῦθα ὁ Κωδινὸς φαίνεται προφανῶς συγχύσας τὸν Πορφυροῦν Κίονα τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν τῆς μητρὸς Περιγραφὴν δὲ τῆς ἀναστηλώσεως αὐτοῦ τοῦ κίονος δίδωσιν ἡμῖν ὁ αὐτὸς ἐν σελίδι 43, D. 15—B—20.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Κωνσταντίνου ἐτέθη ἐπ' αὐτοῦ μέγας σταυρὸς, διατηρηθεὶς μέχρι τοῦ 1439, ἐπὶ 334 δηλοῦν ἔτη.

Ἡ πρὸ αὐτοῦ ἐκτειναμένη πλατεῖα ἐν τῷ Ἰπποδρόμῳ ἐθεωρεῖτο ἱερά, διὸ καὶ εὐκτῆρια ἀνηγέρθησαν, καὶ ἐκεῖ καθ' ἑκάστον ἐνιαυτὸν τῇ α'. Σεπτεμβρίου ὁ Πατριάρχης μετὰ τοῦ κλήρου, τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν, ἐρχόμενος ἐτέλει μεγάλην λιτανεῖαν, καὶ ὑπέγραφον τὸ νέον ἔτος τῆς Ἰνδικτιῶνος, πρᾶγμα, ὅπερ μέχρι σήμερον διασωθὲν τελεῖται, ἀλλ', οἴμοι ! οὐχὶ πλέον ἐν τῷ Ἰπποδρόμῳ, ἀλλ' ἐν τῷ Μεγάλῳ Συνοδικῷ τῶν Πατριαρχείων, ἐνθα ὁ Πατριάρχης μετὰ τῶν μελῶν τῆς περὶ αὐτὸν Ἱερᾶς Συνόδου ἀνερχόμενος, μετὰ τὰς συνηθείς προσευχὰς καὶ δεήσεις, προσυπογράφουσι τὸ νέον ἔτος τῆς Ἰνδικτιῶνος ! *Tempora mutantur !* Τίς οἶδεν, ἂν ἡμέραν τινὰ δὲν γείνη καὶ αὐθις ἡ τελετὴ τῆς ἀνανεώσεως τοῦ ἔτους τῆς Ἰνδικτιῶνος πρὸ τοῦ Πορφυροῦ Κίονος ! Ὁ Νικηφόρος Γρηγοράς ἐν τῇ Βυζαντινῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ, κεφάλ. VIII, 10, ἔκδοσις Βόννης 1829, περὶ τῆς τελετῆς ταύτης προκειμένου ἀναφέρει τὰ ἐξῆς : «... Περὶ τὴν τετάρτην τῆς αὐτῆς ἡμέρας (τῇ α'. δηλ. Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 6836=1329) τῶν θείων εἰκόνων κατὰ τὸ πάλαι κρατήσαν ἔθος συναθροισθεισῶν ὁμοῦ

τῷ βασιλεῖ καὶ πατριάρχῃ καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐπὶ τοῦ Πορφυροῦ Κλο-
ρος, ἐφ' οὐπερ ὁ θεὸς ἵδρυται σταυρός, καὶ τῆς ἱερᾶς τελουμένης ὑ-
μνωδίας χοῖρός ποθεν ἐκδραμῶν εἰσεπήδησεν ἐξαπίνης ἐν μέσῳ τῷ
τῶν ψαλλόντων χορῷ πολλῷ τῷ τέλματι βεβρεγμένος· καὶ πύλλας ἐν-
θεν κάκειθεν ἀτάκτους περιφορὰς ποιησάμενος, μόλις ἐξήλθε. Καὶ ἔ-
δοξε τοῦτο τοῖς συνετωτέροις σύγχυσι τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας μερικὴν
τινα προσηκίναει.» Ἐν κίονα τοῦτον ὁ Βυζαντινὸς λαὸς ἐθεώρει ἱε-
ρόν καὶ ἐσέβετο μεγάλως αὐτόν· διότι, κατὰ τινα παράδοσιν, ἐνομί-
ζετο ὅτι ὑπὸ τὸ βᾶθρον αὐτοῦ ἐσώζοντο οἱ 12 κόφιννοι καὶ αἱ 7 σφυρί-
δες τῶν περισσευμάτων τῶν πέντε ἐκεῖνων ἄρτων, δι' ὧν ὁ Χριστὸς ἐ-
χώρτασε τοὺς πεντακισχιλίους ἄνδρας!

Ἴδού τί λέγει ὁ Γεώργιος Κωδινός, σελ. 64 C. 10, περὶ αὐτῶν: «Οἱ
δώδεκα κόφιννοι τῶν περισσευμάτων, πρότερον μὲν ἐν τῷ Παλατίῳ τοῦ
Σενάτου κατέκειντο, εἶτα ἐν τῷ εἰλήματι τοῦ φόρου κατεχώσθησαν».

Πρὸς τοῦτοις καὶ ἄλλα τῶν πρώτων τοῦ χριστιανισμοῦ αἰώνων κει-
μήλια ὑπετίθετο ὅτι διωσώζοντο ὑπ' αὐτόν, ὡς καὶ τὸ ἀκέφαρον, δι'
οὗ ὁ Νῶε ἐναυπήγησε τὴν Κιβωτὸν αὐτοῦ, ὡς καὶ ὁ σταυρὸς τοῦ δικ-
βοήτου ἐκείνου κακούργου, τοῦ συσταυρωθέντος τῷ Χριστῷ, καὶ τὸ ἱε-
ρόν Παλλάδιον!! Τοιαῦται ὀρησκευτικαὶ βεβαίως πεποιθήσεις λαοῦ,
τοσοῦτον ἐν ταῖς κλασικοῖς χρόνοις ἐλευθέρου ἐν ταῖς ὀρησκευτικαῖς δο-
ξασίαις, δεικνύουσιν ἡλίου φαινότατον τὸν βαθμὸν τῆς ἀνοίας, εἰς ἣν
περιήλθον μετὰ τὴν ἠθικὴν ἔκλυσιν, ἣτις κατέκλυσε ἀπασαν τὴν Βυ-
ζαντινὴν αὐτοκρατορίαν κατὰ τὴν 10^{ην} ἑκατονταετηρίδα μέχρι τῆς
μοιραίας πτώσεως αὐτῆς! Ἄλλ' ἔλθωμεν ἐπὶ τὸ προκείμενον. Ἡ στήλη
αὕτη περὶ τὸ 1780 ἐπαπειλήσασα πτώσιν ἐπεσκευάσθη καὶ συνεκρατή-
θη, χάρις τῷ τότε ὑπουργῷ τῆς Παιδείας Μαχμούτ Πασᾶ, ἐκ χριστι-
ανῶν ἔλκοντος τὸ γένος, διὰ σιδηρῶν κρίκων. Τὸ δὲ βᾶθρον περιέβαλε
διὰ μεγάλου κιγκλιδωτοῦ περιφράγματος ἰκανὰ μέτρα πέριξ τοῦ κί-
ου, πρὸς ἀποφυγὴν ἀπευκταίου τινός.

Ἦδη καὶ αὐθις ἐπαπειλεῖ, ὡς φαίνεται, πτώσιν· διὰ τοῦτο ἡ Νο-
μαρχία τῆς πρωτεύουσας ἀπεφάσισε τὴν δι' ἐπιδιορθώσεως πρόληψιν
αὐτῆς, ἀρχομένην προσεχῶς τῶν ἐπὶ τούτῳ ἐργασιῶν. Πράγματι ἡ Νο-
μαρχία ἐστὶν ἀξίως πικρῶς ἐπαίνου.

ΤΡΥΦΩΝ Ε. ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΝΗΣ.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ.

Δημητρίου Κουτσομητοπούλου ὑφηγητοῦ Φυσιογνωσία.

Ἐξ ὅτου ἡ ἐπιστήμη λυθεῖσα τῶν δεσμῶν τῆς κοινωνικῆς καὶ ὀρη-
σκευτικῆς δεισιδαιμονίας κατέστη προσιτὴ τοῖς πολλοῖς, διελύθησαν
τὰ πυκνὰ τῆς ἀμαθείας νέφη τὰ καλύπτοντα τὴν κοινωνικὴν συνείδη-
σιν, καὶ αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀλήθειαι καὶ οἱ φυσικοὶ νόμοι διαχύσαντες
τὸ εὐεργετικὸν φῶς αὐτῶν ἐφ' ἀπάντων τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων ἡ-
νέφξαν εὐρείας λεωφόρους εἰς τὴν κοινωνικὴν πρόοδον. Αἱ ἀλύσεις τοῦ
δεσποτισμοῦ καὶ τῆς κληροκρατείας συνεθλάσθησαν, ἡ ἐπηρμένη ὄφρυς
τῶν προνομιούχων τάξεων κατέπεσε μετὰ τοῦ μονοπωλείου τῆς ἐπι-
στήμης καὶ τῶν γραμμάτων, ἦν ἐκαλλιέργουν ὠρισμένοι κοινωνικαὶ
τάξεις, κρατοῦσαι ἐπιμελῶς κεκρυμμένον τὸ ἐπιστημονικὸν φῶς ἐν τῷ
μυστηρίῳ καὶ ἐκπροῦσαι καὶ λαφυραγωγοῦσαι καὶ καταταραννοῦσαι
τὴν μεγάλην κοινωνικὴν πλειονότητα ἐν τῷ σκότει τῆς ἀμαθείας κυ-
λιομένην. Ἡ ἐπιστήμη χειραφετηθεῖσα ἐγένετο κτήμα τῶν πολλῶν,
καὶ δὲ βάσεις τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν ἀσφαλῶς ἐδράζονται ἐν τῇ ἐπι-
μελεῖ μεταδόσει τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν εἰς τὰς ἀπειροπλη-
θεῖς τάξεις τοῦ λαοῦ, τοῦ τελούντος τοὺς φόρους καὶ συντηροῦντος διὰ
τοῦ ἰδρώτος αὐτοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ πολιτικὰ βάρη, διὰ τοῦ
σχολείου τοῦ λαοῦ καὶ τῶν εὐμεθόδως συντεταγμένων βιβλίων.

Οἱ ὑπερσυντέλικοι καὶ οἱ παρακείμενοι, τὰ γερούνδια καὶ τὰ σου-
πίνα, αἱ κατεσκληκυῖαι τυπολογίαι καὶ τὰ σπιδάγγα τῆς γραμματι-
κῆς, δι' ὧν ἐταλαιπωρεῖτο καὶ κατεσκοτίζετο κατὰ τοὺς δουλικούς χρό-
νους τὸ πνεῦμα, δὲν ἐπαρκοῦσι μόνον σήμερον ὅπως μορφώσωσι τοὺς
λαοὺς καὶ τὰς κοινωνίας, οὐδ' ὅπως ἐκθρέψωσι καὶ προαγάγωσιν αὐ-
τοὺς εἰς ἔθνη εὐρωστα, ἀκμαῖα καὶ μεγαλόφρονα, ἂν μάλιστα ἐκ τῆς
ἱστορίας αὐτῶν εἰσὶ προωρισμένοι νὰ συμπληρώσωσιν ἐν σφοδρῷ ἀντα-
γωνισμῷ τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἀποκατάστασιν. Εἰς τί ὁδὸν ἐχρησίμευσεν ἡ
ἐμπνευσις καὶ ὁ φιλὸς ἐνθουσιασμὸς ἀνευ κοινωνικῆς εὐρωστίας, ἀνευ
δυνάμεων ὑλικῶν, ἃς ἔδει νὰ κινήσωσιν εἰς εὐσκοπον καὶ τελεσιουργὸν
ἐνέργειαν; Ἡ μελέτη τῆς φύσεως καὶ ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἐν αὐτῇ κρα-
τούσης τάξεως καὶ ἀρμονίας καὶ διδάσκει καὶ μορφώνει οὐχ ἥττον ἢ
ἡ φιλολογικὴ καὶ γλωσσικὴ παιδευσις καὶ ἡ φιλὴ ἠθικολογία. Ἄν ἡ
ἱστορία καὶ ἡ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων ἔ-

ρευνα και μελέτη όμολογεῖται άσκοῦσα ίσχυράν μορφωτικὴν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐπίδρασιν, ἡ διδασκαλία τῶν φυσικῶν γνώσεων και τῶν φυσικῶν νόμων πρὸς τὴ μορφωτικὴν δράσει ἐπὶ τε τῆς καρδίας και τοῦ πνεύματος παρασκευάζει τὸν ἀνθρώπον ικανὸν πρὸς τὰ τοῦ βίου ἐπιτηδεύματα και ἐπιτήδεια, ὅπως θηλάσῃ τοὺς δαψιλεῖς μαστοὺς τῆς μητρὸς φύσεως. Ἡ γεωργία, ἡ κτηνοτροφία, ἡ βιομηχανία, τὸ ἐμπόριον και ἐν γενικῷ λόγῳ τὰ βιωτικὰ ἐπαγγέλματα ἀνευ τῆς γνώσεως τῶν στοιχειῶδων φυσικῶν ἀληθειῶν ἠθέλον καταστῆ ἄχαρι και ἀκαρπὸν και πολυστένακτον ἀσχόλημα, οἷον ἤσκουν ἐν δακρύοις ὑπὸ τὴν μάστιγα τοῦ κυρίου οἱ τῆς ἀρχαιότητος δοῦλοι ἢ οἱ δουλοπάροικοι τῶν μέσων αἰώνων ἐκ παραλλήλου ζῶντες, ἵνα δουλεύωσι και δουλεύοντες μόνον ἵνα ζῶσιν. Ἀλλὰ τὰ μέλη τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν οἱ ἐλεύθεροι πολῖται, ἵνα καρπῶνται τῶν ἀγαθῶν τοῦ νεωτέρου βίου, ἵνα ἐπαρκῶσι πρὸς τε τὰς οἰκογενειακὰς ὑποχρεώσεις και τὰ πολιτειακὰ βάρη, ὅπως ἀντίσχωσιν ἐν τῷ παγκοσμίῳ συναγωνισμῷ πρὸς τὰ συμβαδίζοντα ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ πολιτισμοῦ ἔθνη, χρῆζουσι ἀνεξαιρέτως φώτων και γνώσεων ἀπὸ τῆς φύσεως οὐχ ἥττον ἢ ἀπὸ τῆς ιστορίας.

Πρὸς τὴν ἀδυσώπητον ταύτην ἀνάγκην ὑπέκοντα ἐρρύθμισαν τὰ πεπολιτισμένα κράτη ἀπὸ δύο δεκαετηρίδων ἤδη τὰς σχολικὰς αὐτῶν νομοθεσίας, και αἱ φυσικαὶ γνώσεις ἀπὸ τοῦ στοιχειώδους σχολείου τοῦ λαοῦ μέχρι τοῦ Πανεπιστημίου και τῶν εἰδικῶν ἀνωτέρων σχολῶν κατέλαβον τὴν προσήκουσαν θέσιν ἐν ἰσῆ μοίρῃ ἢ και κρείττονι ἐν τοῖς κατωτέροις μάλιστα σχολείοις ταχθεῖσαι. Ἡ σχολεῖα τοῦ λαοῦ ἐπλουτίσθησαν διὰ πολυωνύμων συλλογῶν και διδασκτικῶν ὀργάνων εἰς μελέτην τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, βιβλία δὲ ἀπειραπληθῆ εὐμεθόδως συντεταγμένα και διδασκτικὰ ἐν τοῖς σχολείοις και εἰς κατ' οἶκον ἀναγνώσματα ἐν τῇ οἰκογενείῃ ἐκδίδονται ὁσημέραι βελτιούμενα ἐν ἀμίλλη ἀξιοθαυμάστῃ. Ἀτυχῶς ἡμεῖς λίαν βραδέως συνεκινήθημεν ἐκ τοῦ γενομένου κατὰ τὴν Βορειοδυτικὴν Εὐρώπην Οορύβου και τῆς ζωῆς ἐργασίας τῶν τε Κυβερνήσεων και τῶν κοινωνιῶν πρὸς διάδοσιν τῶν φυσικῶν γνώσεων δι' ἐπιμελοῦς και εὐμεθόδου διδασκαλίας ἐν τοῖς σχολείοις. Μόλις πρὸ τριῶν ἐτῶν εἰσῆχθησαν ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις τὰ στοιχεῖα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν και προῦκῆρυξαν διαγωνισμὸν πρὸς σύνταξιν φυσιογνωστικῶν διδασκτικῶν βιβλίων. Ἀρχὴ τοῦ παντὸς τὸ ἡμῖς, εὐλόγως ἔλεγον οἱ ἡμέτεροι σοφοὶ πρόγονοι.

Μεταξὺ τῶν ἀρτίως ἐκδοθέντων τοιαύτης ὕλης βιβλίων περιφανῆ ὁμολογουμένως κατέχει θέσιν τὸ ὑπὸ τοῦ φιλοπόνου ὑψηλοῦ κ. Κουτσομητοπούλου ἀρτίως ἐκδοθὲν εἰς δύο τεύχη Φυσιογνωστικὸν ἐγχειρίδιον. Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τεύχει περιλαμβάνεται ἡ Φυσικὴ ἱστορία, πλὴν τῆς Βοτανικῆς, ἣν ὑπόσχεται νὰ ἐκδώσῃ ἐν ἰδίῳ τεύχει ὁ συγγραφεὺς μετὰ πολλῶν εἰκόνων, ἀπαραιτήτως ἀναγκαίων πρὸς διδασκαλίαν τῶν φυτῶν. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τεύχει περιλαμβάνεται ἡ Φυσικὴ, ἡ Χημεία και ἡ Κοσμογραφία, ἐκάτερα προωρισμένα εἰς διδασκαλίαν τῶν μαθητῶν τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου.

Καίτοι κατὰ πολλῶν δυσχεριῶν μέλλων νὰ παλαίσῃ ὁ ἐπιχειρῶν τόσῃ συνοπτικῶς νὰ μεταδώσῃ εἰς παῖδας τοὺς φυσικοὺς νόμους και τὰς ἐπιστημονικὰς ἀληθείας διὰ στοιχειώδους συγγραφῆς, ὁμολογουμένως ὁ κ. Κουτσομητόπουλος εἰργάσθη φιλοτίμως και εὐσυνειδήτως πρὸς ὑπερνίκησιν τῶν πλείστων δυσχεριῶν. Εὐλόγως δὲ και ἡ κρίνασα ἐπιτροπεία ἀπένευμε τὰ πρωτεῖα και τὴν ὁμολογουμένην ὑπεροχὴν εἰς τὰ συγγραμμάτια ταῦτα. Ὁ κ. Κουτσομητόπουλος, κάτοχος τῶν γνώσεων και λίαν ἐντριβῆς, κατορθοῖ διὰ γλώσσης σαφοῦς και διηκριβωμένης, ὡς ἐμπρέπει εἰς ἐπιστημονικὰ ἐγχειρίδια, νὰ μεταδώσῃ ἐν διαυγείᾳ και σαφηνείᾳ και τὰ δυσαντιληπτότερα θεωρήματα. Πρὸ πάντων δὲ ἀξιέπαινος εἶνε διὰ τὴν μέθοδον ἣν ἠκολούθησε, τὴν σύμφωνον πρὸς τὰς νεωτέρας παιδαγωγικὰς και διδασκτικὰς θεωρίας. Οὐδαμοῦ προτάσσει ὀρισμοὺς οὐδὲ κατάρχεται τῶν κεφαλαίων ἀπὸ γενικῶν και ἀφηρημένων θεωριῶν, ἐνεργάζομένων τὸν σκοτασμὸν και τὴν ἀπογοήτευσιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδός, ἀλλ' ἠκολούθησε τὴν συνθετικὴν λεγομένην μέθοδον, ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα και τῶν ἀπλουστέρων χωρῶν πρὸς τὰ γενικώτερα και μᾶλλον ἀφηρημένα. Ἐν τε τῇ χημείᾳ, τῇ φυσικῇ και τῇ Φυσικῇ ἱστορίᾳ μετὰ πολλῆς προσοχῆς και πλείονος ἐπιμελείας κατέλεξε πάντα τὰ χρήσιμα και τὰ καταληπτὰ τοῖς παισὶ, καταλιπὼν τὰ δυσκολώτερα και μᾶλλον περίπλοκα εἰς τὰ ἀνώτερα σχολεῖα. Ἐν ἀφελείᾳ ἐπιχαρίτω, ἐν ἀκριθείᾳ και διαυγείᾳ ὕφους καθιστᾷ πολλαχοῦ προσιτοὺς τοὺς φυσικοὺς νόμους και τὴν ἐξήγησιν τῶν φυσικῶν φαινομένων και εἰς τὸν ἀπλούστερον ἀναγνώστην. Διαλευκάνει δὲ δι' ἐξήγήσεων διδασκτικωτάτων και διὰ σχημάτων και εἰκόνων καλλιτεχνικώτατα ἀποτετυπωμένων και παρατεθειμένων τῷ διδασκομένῳ θεωρήματι καθ' ὅσον κρίνει ἀναγκαῖον νὰ διασαφηνισθῶσι.

Ἄνευ δὲ μήκους λόγου περιττοῦ καὶ ἄνευ περιπλοκῶν φράσεων, διὰ προτάσεων ἀπλῶν ἀλλ' ἰσχυρῶς καὶ ζωνηδῶς ἀποτυπουσῶν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδὸς τὰς διδακτικὰς ἐννοίας, ἐπιτυγχάνει νὰ διαχύνῃ φῶς καθαρὸν ἐπὶ τοῦ διδασκομένου μαθήματος.

Τὰς διδακτικὰς ταύτας ἀρετὰς καὶ τὸ εὐμέθοδον τῶν βιβλίων τοῦ κ. Κουτσομητοπούλου θέλουσιν ἐκτιμῆσαι πρὸ παντὸς ἄλλου οἱ μέλλοντες νὰ διδάξωσιν αὐτὰ διδάσκαλοι. Ἱμεῖς κατὰ καθῆκον διὰ τῶν ὀλίγων τούτων προῦβαλλόμεθα ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν, νὰ ἐνθαρρύνωμεν τὸν νεαρὸν ὑφηγητὴν ἐπὶ τὸ ἔργον καὶ νὰ ἐξερεθίσωμεν τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ, ὅπως ἐργασθῇ ἐπιμελῶς ἐν τῇ συγγραφῇ τοιούτων μάλιστα βιβλίων, ἀφ' ὧν ἡ κοινωνικὴ πρόοδος καὶ ἡ κοινωνικὴ εὐημερία πολλὰ ὁμολογουμένως δύνανται νὰ προσδοκῶσιν. Ἐπαινοῦντες τὴν ἀξιοζήλωτον αὐτοῦ ἐπιμέλειαν καὶ προσυχὴν εὐελπιστοῦμεν ὅτι θέλει ἀσχοληθῆ φιλοτίμως ὅπως καταστῇ κρείττων σὺν τῷ χρόνῳ ἐν τῇ συγγραφῇ φυσιογνωστικῶν βιβλίων καὶ ἀναγνωσμάτων.

Ἐξεδόθη «Ἱστορία τῶν Ἀνατολικῶν ἔθνῶν καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους μέχρι τῆς Ῥωμαϊκῆς κατακτῆσεως διὰ τὴν Α^{ην} καὶ Β^{ην} τάξιν τοῦ Γυμνασίου, κατὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας» ὑπὸ τοῦ λογίου καὶ φιλοπονωτάτου καθηγητοῦ τῆς τε Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων καὶ τῆς Ῥιζαρείου Θεοδοσίου Β. Βενιζέλου, ἐκ σελ. 280. Περὶ τῆς ἱστορίας ταύτης δημοσιεύομεν ἀπλῶς τὸν πρόλογον τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν κρίσιν τῆς ἐπιτροπείας ἐπὶ τοῦ διαγωνισμοῦ περὶ αὐτῆς, καθῆκον δὲ θεωροῦμεν σπουδαιότατον νὰ συστήσωμεν εἰς τὰ ἀξιότιμα μέλη τοῦ ἡμετέρου συλλόγου τὸ βιβλίον τούτου, διότι πεποιθῶμεν ὅτι ἀγλαοὺς καρποὺς θὰ παράσχη τῇ σπουδαζούσῃ νεύτητι.

«Ἡ ἱστορία αὕτη ὑπεβλήθη εἰς τὸν διαγωνισμὸν ἡ δὲ κρίσις τῆς ἐπιτροπείας περὶ μὲν τοῦ βιβλίου μου καθόλου ἔχει ὡδε· . . . . .
 . . . . . «Ἰδιῶν χαρακτηριστῶν τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι ὅτι ἐν αὐτῇ ἡ ἱστορία τῶν ἀνατολικῶν ἔθνῶν καὶ τινὰ τῆς ἑλληνικῆς συνεγράφησαν ὅπως κατὰ τὰς νέας ἱστορικὰς πηγὰς, ὡς ἐμελέτησεν ὁ συγγραφεὺς καὶ κατὰ τὰς ἐρευνὰς τῶν ἐρευνητῶν τούτων συνέγραψε τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ.»

»Περὶ δὲ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἣτις ἀποτελεῖ τὸ πλεῖστον καὶ κυριώτατον τοῦ ὅλου ἔργου μου, ἔχει ὡδε·

«Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία ἔχει μὲν πλημμυρῆματά τινα, ἀλλὰ κατὰ τὸ ὅλον εἶναι συγγεγραμμένη μετὰ πολλῶν μελίζονος ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας καὶ μεθοδικότητος περὶ τὴν διάταξιν τῆς ὕλης καὶ ἀναλογίας περὶ τὸ περιεχόμενον ἐκάστου κεφαλαίου. Καὶ ὑπάρχουσι μὲν ἕτινες ἐξαιρέσεις, ἐν αἷς δὲν τηρεῖται τὸ μέτρον (π. χ. ἡ ἱστορία τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης ἐκτίθεται λίαν λεπτομερῶς ἐν 6 σελίσιν· τοῦ ἑτέρου αὐτοῦ ῥητέον περὶ τῆς ἱστορίας τῆς εἰς Σικελίαν στρατείας τῶν Ἀθηναίων, ἱστορουμένης ἐν σελίσιν 9· τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου κατεχούσης σελίδας 20, ἀλλ' αὐταὶ εἶναι ὀλίγαι¹⁾). Πρὸς τούτοις ἡ ἱστορία αὕτη περιέχει ὡς δυνατόν καθολικὴν τινὰ εἰκόνα τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐκτιθεῖσα σαφῶς καὶ εὐλήπτως τὰ κατὰ τὴν πολιτείαν τῶν διαφόρων Ἑλληνικῶν πόλεων, ἐν ἐκάστῃ δὲ σπουδαία ἱστορικῇ περιόδῳ ἱστοροῦσα τὰ τοῦ πνευματικοῦ βίου ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς ποιήσεως, τέχνης καὶ φιλοσοφίας. Ἡ γλῶσσα καὶ ἡ λέξις, καίπερ ἀρχαίζουσα πῶς, εἶναι ἐν γένει σαφῆς καὶ ἀκριβῆς μετ' ἰκανῆς δυνάμεως καί, ἐνθα δεῖ, ὕψους λόγου ἄνευ παρενθύσεων ἢ ποιητικῶν ἢ ῥητορικῶν κηρυγμάτων.»

Ἰοιούτη μὲν ἡ κρίσις τῶν ἐλλογίμων ἀνδρῶν τῆς ἐπιτροπείας περὶ τῆς ἑλληνικῆς μου ἱστορίας. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνατολικῶν ἔθνῶν, ἣτις ἀποτελεῖ ἐλάχιστον μέρος τοῦ βιβλίου μου, ἡ κρίσις αὐτῆς εἶνε ἡττον εὐνοϊκῆ. Ἱμεῖς οὐδὲν κρίνομεν τόγε νῦν ἀναγκαῖον νὰ εἰπωμεν, εἰ μὴ ὅτι τῆς ἱστορίας τῶν ἀνατολικῶν ἔθνῶν ἐν ἀληθείᾳ λαβὴν εὐρισκομένης, ἡμεῖς ἐνομίσαμεν ἀσφαλέστερον ἀντὶ πάσης ἡμῶν πρωτοτύπου ἐργασίας νὰ ἀκαλουθῶμεν ταῖς γνώμας ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ γνωρίμου ἱστορικοῦ. Πρὸς τοῦτο ἐπεμελήθημεν νὰ μάθωμεν κατὰ τοῦτον ἔργον ἐν τε τῷ Βερολίνῳ αὐτῷ καὶ τῇ Γερμανίᾳ καθόλου διδάσκονταὶ οἱ νέοι τὰ περὶ τῶν ἀνατολικῶν ἔθνῶν. Ἐκ τοῦ Βερολίνου λοιπὸν μοὶ ἐστάλη ἐγχειρίδιον τῆς γενικῆς ἱστορίας τοῦ διδάκτορος καὶ καθηγηταῦ ἐνὸς τῶν ἐν Βερολίνῳ γυμνασίων, τοῦ κ. Dielitz, καθ' ἣν ἀπὸ πολλοῦ γίνεται ἡ διδασκαλία τῆς ἱστορίας ἐν τε ταῖς γυμνασίαις καὶ ταῖς

(1) Ἐκ τῆς ἱστορίας μου ταύτης καταφαίνεται ὅτι κατὰ πολὺ ἠλαττώθησαν τυπωθεῖσαι αἱ μνημονευόμεναι σελίδες.

διδασκαλαίους τῆς Γερμανίας, ὡς σαφέστερα ἱστοροῦσαν τὰ τε ἄλλα καὶ τὰ τῶν ἀνατολικῶν ἔθνων, ἅτινα ὁ εἰρημένος ἱστορικὸς ἰδίᾳ διεσκεύασε κατὰ τὰς νεωτάτας ἐρεῦνας γνωρίμων καὶ φιλοπόνων ἱστορικῶν, ὡς αὐτὸς οὗτος ἐν τῷ προλόγῳ τῆς κατὰ τὸ 1883 γενομένης 24^{ης} ἐκδόσεως τῆς αὐτῆς ἱστορίας δηλοῖ, λέγων «ὅτι ἐπιμελής ἐγένετο διασκευῆ τῶν ἀνατολικῶν ἔθνων — Umarbeitung der Orientalischen Geschichte —, ἧς τὸ ὀρθὸν καὶ σαφὲς ὑπερέχει πάσας τὰς ἄλλας — Die Richtigkeit und Klarheit der Darstellung jede andere überwiegt. —» Ἐκ τοῦ βιβλίου λοιπὸν τούτου προθύμως πάνυ μετῆνεγκον τὰ τῶν ἀνατολικῶν ἔθνων εἰς ἣν ὑπέβηλον εἰς τὸν διαγωνισμὸν ἐντυπον ἱστορίαν αὐτῶν, μικρὸν μόνον μηκύνας τὴν ἱστορίαν τῶν Ἰβηραίων καὶ ὀλίγα τινα καὶ ἀναμρίλεκτα εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη παρεμβολίων.

»Ἐὶ δὲ πεπλημμέληται τι τῷ ἱστορικῷ Γερμανῷ, ὡς δυσχυρίζεται ἡ εἰρημένη ἐπιτροπεία, εἰς τὴν τῶν ἀνατολικῶν ἔθνων ἱστορίαν αὐτοῦ, ἧς τινος καθόλου τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ γρήσιμον τεκμηριῶ ἢ κατὰ τὸ 1883 γενομένη ἐν Βερολίνῳ 24^{ης} ἐκδοσὶς αὐτῆς, ἢ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ παρείδομέν τι, οὐδ' αὖτως θέλωμεν ἀμελήσει ἐξετάσαντες νὰ διορθώσωμεν καὶ αὐτό.

»Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν ὅτι εὐλακρινῶς εἰργάσθημεν εἰς τὴν συγγραφήν καθόλου τῆς ὀ ἐλληνικῆς ἱστορίας καὶ τοῦ μέρους τούτου, τῶν ἀνατολικῶν ἔθνων, ἐπιθυμήσαντες νὰ ἀπεργασθῆ ἔργον σαφέστερον καὶ χρησιμώτερον εἰς τοὺς διδασκομένους νέους τὴν ἱστορίαν ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν γυμνασίοις.

Θ. Β. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ.

Ἐκ μικροῦ ἐξεδόθη Γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ τοῦ εὐπαιδέου καὶ ἐμβριθοῦς λογίου κ. Δ. Παπαγεωργίου, καθηγητοῦ καὶ διευθυντοῦ Ἑλληνικοῦ Λυκείου ἐν Ἀθήναις. Περὶ τῆς ἀξίως τοῦ ἔργου τούτου ἀρκούμεθα ν' ἀναγράψωμεν τὰς κρίσεις, ἃς ἐξήνεγκον δύο παρ' ἡμῖν γλωσσολόγοι, οἱ ἀρμοδιώτεροι περὶ τὴν κρίσιν τῶν τοιούτων ἔργων, Γ. Ν. Χατζηδάκης καὶ Γ. Τζαρέπης.

Ὁ Γ. Ν. Χατζηδάκης γράφει περὶ αὐτῆς:

«Εἶνα μὲν πολλὰ δεκαετηρίδες, ἀφ' οὗτου ὁ αἰθιμος Καραῆς ἐξήνεγκε τὴν ἀσπληρὴν μὲν πάντως, ἀλλ' ἀτυχῶς οὐχὶ καὶ ὅλως ἀδικον

φράσιν, ὅτι ὠφελιμώτερον εἰς τὸ ἔθνος ἔργον θὰ ἔπραττεν ὁ καιὼν ἢ ὁ συντάττων γραμματικὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Φοβοῦμαι δ' ὅμως πολὺ ὅτι καὶ ἂν μέχρι σήμερον ἔζη ὁ θαυμασιὸς ἀνὴρ, ἴσως δὲν θὰ μετέβαλλεν ἢν εἶχε σχηματίσῃ περὶ τῶν γραμματικῶν γνώμην. Διότι πολλαὶ δυστυχῶς, πλεῖσται, συνετάχθησαν ἔκτοτε, ἀλλ' ἐκτὸς ἐλαχίστων πολλοῦ ἐπαίνου ἀξίων ἐξαιρέσεων, αἱ λοιπαὶ τοσαῦτον ὑπολείπονται τῆς ἀπαιτουμένης ἀκριβείας, τοσαῦτα περιέχουσι τὰ παράδοξα, ἵνα μὴ ἄλλο τι εἴπω, ὥστε κινδυνεύει τις πολλακίς ταύταις ὁμιλίῳν ν' ἀπολέσῃ καὶ τὸν ἐόντα νόον. Καὶ τὸ κακὸν ἐγένετο χειρὸν ἔτι, ὅτε τινὲς, δελεασθέντες ὑπὸ τοῦ καινοῦ δαιμονίου τῆς γλωσσολογίας, συγκατέμιξαν τοῖς πονήμασιν αὐτῶν ὅσα ἠδυνήθησαν οὐχὶ νὰ μελετήσωσι καὶ ἐκμάθωσιν, ἀλλὰ νὰ δανεισθῶσιν ἀπλῶς παρὰ τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἐγκατασπείρωσι δίκην ψιμυθίου πορίσματα δῆθεν αὐτῆς. Διότι τότε ἀληθῶς προέκυψε τὸ τοῦ Ὀβιδίου rudis indigestaque moles! Ἄλλ' ὅπως ἐν πάσι τοῖς ἀνθρωπίνοις, οὕτω καὶ ἐνταῦθα αὐτῆ ἡ ὑπερβολὴ τοῦ κακοῦ κατέστησεν ἐπιτακτικωτέραν καὶ συντονωτέραν τὴν ζήτησιν τῆς Θεραπείας αὐτοῦ.

»Καὶ νῦν μετὰ χαρᾶς μεγάλης παρατηροῦνται βήματά τινα γενναῖα πρὸς τὰ πρόσω. Τοιοῦτον βῆμα ἀνεύρου ἐγὼ ἐν τε ἄλλαις τισὶ κατὰ τὴν τετραετίαν ἐκδοθείσαις γραμματικαῖς καὶ οὐχ ἡκίστα ἐν τῇ τοῦ καθηγητοῦ κ. Δημ. Παπαγεωργίου. Ὁ κ. Παπαγεωργίου συνείδεν ὅτι οὔτε οἱ πρακτικοὶ μόνον περὶ τῆς χρήσεως κανόνες δύνανται νὰ εὐχαριστήσωσι πλέον τὸ ζητητικὸν τῶν χρόνων ἡμῶν πνεῦμα, τὸ ἀπαιτοῦν τὸν λόγον τῶν φαινομένων καὶ τὸ διατηροῦν καὶ συγκρατοῦν καὶ αὐτὰ τὰ φαινόμενα πολὺ εὐκολώτερον, ὅταν γνωσθῇ καὶ ὁ ἀληθὴς αὐτῶν σύνδεσμος, οὔτε πάλιν αἱ γλωσσολογικαὶ ἐρμηνεῖαι πρέπει νὰ πλεονάζωσι καὶ καθιστῶσι δυσμάθητον τὴν γνώσιν τῆς ἀκριβοῦς χρήσεως ἀνάγκη ἄρα κράματός τινος αὐτῶν, καὶ τὸ κράμα τοῦτο μόνον ἀνὴρ καὶ διδασκαλικὴν ἔχων πείραν καὶ ἱκανὴν ἔχων τῶν γλωσσολογικῶν προόδων γνώσιν ἠδύνατο ἐπιτυχῶς νὰ κατορθώσῃ. Ἀνέλαβε λοιπὸν τὸ δυσχερὲς ἔργον, ὃν ὁμολογουμένως ἀρμοδιώτατος εἰς τοῦτο διὰ τε τὴν πείραν καὶ τὴν παιδείαν, καὶ μετὰ πολλῆς ἀληθῶς τέχνης ἐτέτυχε πλειστάκις νὰ συνυφάνῃ καὶ ὑποκρύψῃ ὑπὸ τὸν κανόνα τῆς ἀπλῆς χρήσεως τὴν ἀληθῆ ἐρμηνείαν τῶν φαινομένων. Τοῦτο παρετήρησα ἐν πλείστοις κεφαλαίοις, ἐφ' ᾧ καὶ συγχάριω ἐκ καρδίας τῷ κ.

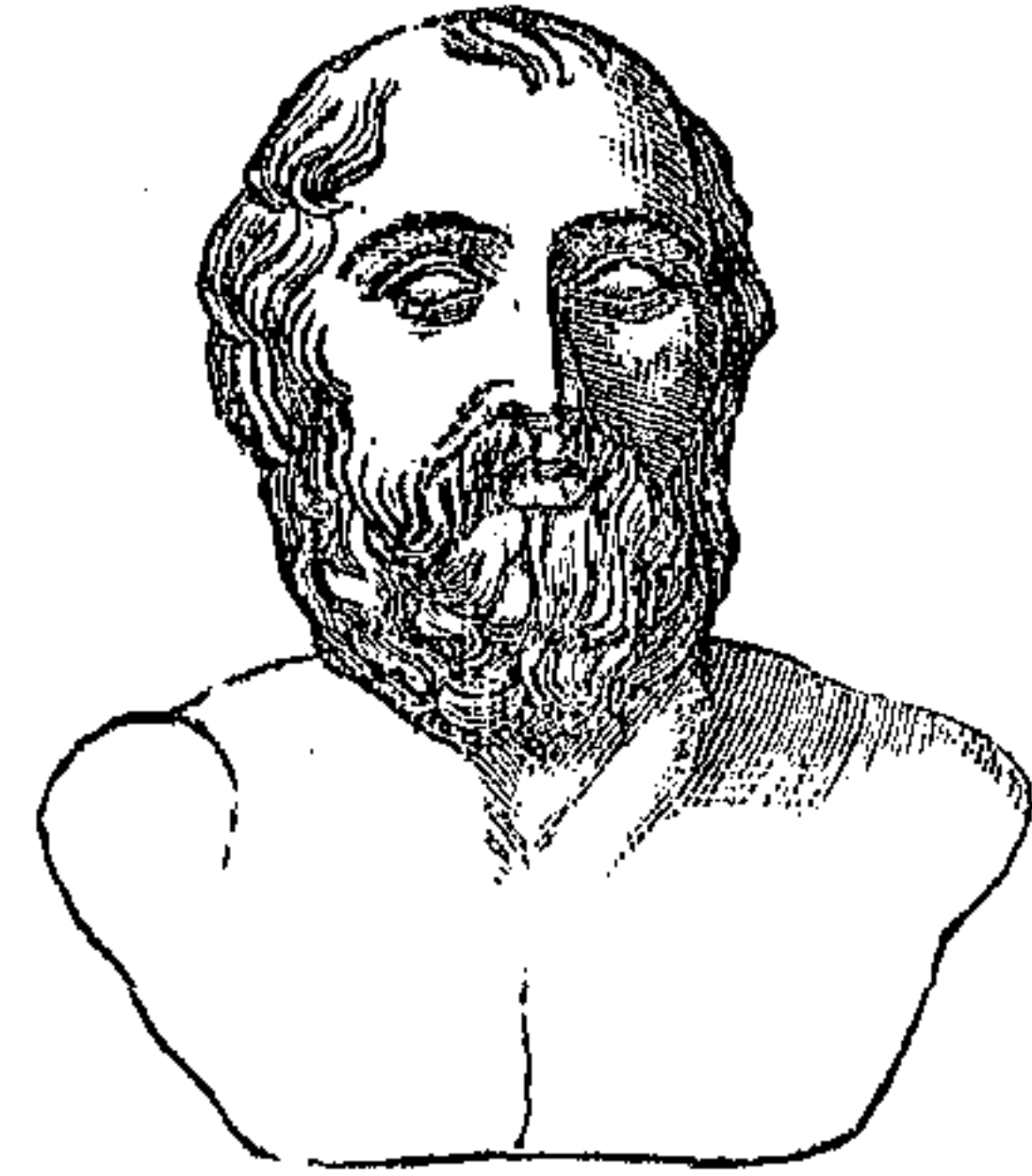
συγγραφεῖ, οὐδ' ἀμφιβάλλει ὅτι ὅσοι τῶν ἐλληνοδιδασκάλων πράγματι ἐπιθυμοῦσι νὰ γίνωσι κρείσσονες ἐκυτῶν καὶ δὴ ἀποφασίσωσι νὰ μελετήσωσι καὶ διδάξωσι τὸ ρηθὲν βιβλίον, πολλῆς ὠφελείας ἑαυτοῖς καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτῶν ὁ ἀποβῶσι πρόξενοι.»

Ὁ δὲ Γ'. Τζερέπης'

«Ἀνέγνωμεν τὴν κατ' αὐτὰς φανείσαν ταύτην γραμματικὴν, καὶ δυνάμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ὄντως ὁ συγγραφεὺς οὐδύλως μεγαλαυχεῖ ἐν τῇ προλόγῳ, λέγων ὅτι συνέταξε τὴν γραμματικὴν του κατὰ τὰς σημερινὰς ἀξιώσεις τῆς ἐπιστήμης.

»Πρῶτος ὁ κ. Παπαγεωργίου τῶν παρ' ἡμῖν γραμματικῶν διέκρινε ρίζαν, θέμα, πρόσφυμα καὶ καταλήξεις (πτωτικὰς καὶ προσωπικὰς), καὶ τόσον καλῶς καὶ σαφῶς, ὥστε ταῦτα ὁ μαθητὴς καὶ ἄνευ διδασκάλου δύναται ἤδη νὰ ἐννοήσῃ, τὰ δύσκολα ὄντα ἄλλοτε καὶ εἰς τὸν διδάσκοντα, διότι οἱ γραμματικοὶ μας, μὴ ἔχοντες καθαρὰν ἰδέαν τοῦ πράγματος, συγκεχυμένα ἔγραψον περὶ αὐτῶν. Πρῶτος διέκρινε πρῶτότυπα καὶ παράγωγα (ὀνόματα καὶ ῥήματα), πρῶτος τὰ χρονικὰ καὶ ρηματικὰ θέματα, πρῶτος θεματικὸν καὶ ἐγκλιτικὸν φωνῆεν, πράγματα τόσον ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητα εἰς τὴν ὀρθὴν γνῶσιν τῆς γραμματικῆς. Ἡ δὲ σαφήνεια, μεθ' ἧς καὶ ταῦτα διακρίνει, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ συγγραφεὺς εἶνε βαθὺς γνώστης τοῦ ἀντικειμένου περὶ οὗ γράφει. Πρῶτος εἶπεν, ὅτι τὰ οὐδέτερα τῶν ἀντανουμιῶν εἶχον δ ἄ.λ.λ.α (δ), ἀφείς τὴν παλαιὰν μέθοδον, ὅτι ἐξέπεσαν ἐνταῦθα τὸ ν. Πρῶτος ἐπραγματεύθη εἰς ἓν καὶ τὰ ἐνεστωτικὰ θέματα, ἐγκαταλείψας τὴν οὐδένα λόγον ἔχουσαν διαίρεσιν αὐτῶν εἰς ὀμα.λ.α καὶ ἀνάμ.λ.α. Ὁρθῶς δὲ παιῶν συμπεριέλαβε εἰς ἓν πᾶν ὅ,τι κοινὸν παρετήρησεν ἐν τοῖς εἰς -ω καὶ τοῖς εἰς -μι ῥήμασιν. Ἐπίσης τὰ περὶ συνθέσεως ἔχουσι πολὺ καλῶς.

»Διὸ καὶ συγχαίρομεν τῇ νέῳ γραμματικῇ ἐπὶ τῇ ἐπιτυχεῖ ταύτῃ πρώτῃ ἐργασίᾳ του, καὶ ἐλπίζομεν ἐν δευτέρᾳ ἐκδόσει τοῦ ἔργου του νὰ διαρθρωθῶσι καὶ μερικαὶ τινες ἁλλείψεις, αἵτινες ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ.»

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΤΟΣ Γ'.

ΙΟΥΛΙΟΣ, ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ.

ΤΕΥΧΟΣ Ζ'. Π'. Θ'.

ΤΟ ΝΟΣΕΡΟΝ ΕΝ Τῇ ΕΝΕΣΤΩΣῃ ΕΚΑΙΠΔΕΥΣΕΙ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΣΟΝ
ΤΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΑΥΤΟΥ. (*)

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

ΓΕΝΕΣΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΜΟΡΦΩΤΗΡΙΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ
ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΟΣ

Ἡ μόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου, ἐλέγομεν ἐν τέλει τοῦ πέμπτου κεφαλαίου, ἐστὶν ὀρθὴ καὶ ὑγιὴς τότε μόνον, ὅταν καὶ συμφωνῇ πληρέστατα αὐτῇ τῇ διφυσεῖ φύσει τῆς οὐσίας, τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ· ἀκριβῶς δ' ἀνταποκρίνεται τούτοις ἡ μόρφωσις τότε μόνον, ὅταν αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς οὐ μόνον παράγωνται ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς

(*) Συνέχεια· ἰδὲ τὴν 146 σελίδα.

τοῦ περιστοιχοῦντος αὐτὸν κόσμου, ἀλλὰ καὶ ἐπικυρῶνται μὲν ὑπὸ τῆς θείας ἀποκαλύψεως, ἐπιβεβαιῶνται δὲ ὑπὸ τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος καὶ συμφωνῶσι τῷ τε ὀρθῷ λόγῳ καὶ τῇ βαθυτέρᾳ συνειδήσει τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἀκριβὴς ἄρα γνῶσις οὐ μόνον τῶν οὐσιωδῶν ἰδιοτήτων, σωματικῶν τε καὶ πνευματικῶν, τοῦ μορφουμένου ὑποκειμένου τ. ἐ. τοῦ ἀνθρώπου (ἀνθρωπολογία), ἀλλὰ καὶ τῶν οὐσιωδῶν ἰδιοτήτων τῶν δι' ὧν ἡ μόρφωσις αὕτη τελεῖται ἀντικειμένων τ. ἐ. τοῦ κόσμου (κοσμολογία), καὶ ἡ μελέτη τῶν ἀγίων Γραφῶν (θεολογία) καὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος τῆς τε γενικῆς καὶ ἰδίᾳ τῆς παιδαγωγικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐκάστου ἔθνους ἐστὶν ἡ μόνη καθαρὰ πηγή, ἐξ ἧς ἀντλεῖ καὶ ἡ μόνη στερεὰ βᾶσις, ἐφ' ἧς πρέπει νὰ οἰκοδομηθῇ καὶ πᾶσα ὑγιὴς παιδαγωγικὴ καὶ ἀνδραγωγικὴ, ὀδηγουμένη μὲν ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς βαθυτέρας συνειδήσεως, φωτιζομένη δὲ ὑπὸ τῆς πίστεως.

Ἐκ τῆς ἀκριβοῦς δὲ γνώσεως τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τε τὸν ἀριθμὸν, τὴν ἀξίαν καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους σχέσιν αὐτῶν ἐξαρτᾶται κυρίως καὶ ἡ ὀρθὴ καὶ ἀρτίως μόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ αὕτη ἐπίσης ἀκριβὴς γνῶσις τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ καὶ ὁ κύριος συνεκτικὸς δεσμὸς, ἡ ἀδελφωσις καὶ ἡ ὁμόνοια πάντων τῶν ἀνθρωποποιεῖων ἢ τῶν μορφωτηρίων ἰδρυμάτων τῆς ἀνθρωπότητος, διότι, ἐνὸς μὲν οἱ συντελεσται τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου, οἱ τε παιδαγωγοὶ καὶ ἀνδραγωγοί, ὁμονοοῦσι περὶ τοῦ τελικοῦ προορισμοῦ καὶ τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων αὐτοῦ, ὡς βεβαία δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ἡ ἐπιτυχία τῆς ὀρθῆς, ἀρτίου καὶ ἀρμονικῆς μορφώσεως αὐτοῦ ὅταν δὲ οἱ συντελεσται οὗτοι διχονοῶσι καὶ διαφωνῶσι ἀλλήλοις περὶ τῆς οὐσίας καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἄλλοι ἄλλο τι ὑπολαμβάνοντες ὡς οὐσίαν καὶ προορισμὸν τούτου καὶ καθίσταται οὕτως ὁ ἀνθρώπος κατὰ τὴν μόρφωσιν αὐτοῦ ἀντικείμενον περισπώμενον πρὸς διαφόρους ἀλλήλαις ἀντιθέτους διευθύνσεις ὑπὸ παραγόντων ἀντιθέτως ἐπ' αὐτοῦ ὀρώντων, τότε βεβαία ἐπίσης δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐκ τῶν προτέρων καὶ ἡ ἀποτυχία τῆς ὀρθῆς, ἀρτίου καὶ ἀρμονικῆς μορφώσεως αὐτοῦ. Ἡ αὐστηρὰ ἄρα διάκρισις καὶ ἀκριβὴς γνῶσις τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ βαθυτέρα ψυχολογικὴ μελέτη αὐτῶν ἐστὶν ἀπολύτως ἀναγκαία πρὸς τὴν ἐνιαίαν καὶ σκόπιμον ἐνέργειαν ἀπάντων ὁμοῦ τῶν διαφόρων μορφωτηρίων ἰδρυμάτων τῆς ἀνθρωπότητος καὶ πάντων τῶν παντοειδῶν διδασκάλων αὐτῆς, παιδαγωγῶν τε καὶ ἀνδραγωγῶν, αἵτινες τότε μό-

νον δύνανται ἀσφαλῶς νὰ τύχῃσι τοῦ σκοποῦ, ὃν κοινῇ ἐπιδιώκουσιν, ὅταν ἐνιαίως ἐργάζονται, ἐργάζονται δὲ ἐνιαίως τότε μόνον, ὅταν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχῃσι γνώμην περὶ τοῦ προορισμοῦ καὶ τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀλλὰ κατ' αὐτὴν ταύτην ἀκριβῶς τὴν διάκρισιν καὶ διάγνωσιν τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου ἐγένοντο καὶ αἱ μεγαλείτεροι καὶ σπουδαιότεραι πλάναι τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ δὲ ἱστορία μαρτυρεῖ ὅτι πᾶσα ἀποτυχία τῆς ὑγιούς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου πηγάζει κυρίως ἐκ τῆς κατὰ τὴν μόρφωσιν αὐτοῦ ἀγνοίας, ἢ παραμελήσεως, ἢ παραγνωρίσεως, ἢ προτάξεως ἢ ὑπερβολικῆς καὶ μονομεροῦς τονίσεως, ἢ διαστροφῆς, ἢ καταπνίξεως καὶ διαγραφῆς τούτου ἢ ἐκείνου, ἐνὸς ἢ καὶ πλείονων τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ οἱ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐθεώρησαν τὸν ἀνθρώπον ὡς ζωικὸν μᾶλλον ὢν, διὰ δὲ τοῦτο καὶ τὴν ζωικὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς εὐδαιμονίαν σκοπὸν τῆς μορφώσεως αὐτοῦ προέθεντο. Οἱ δὲ ὡς λογικὸν μᾶλλον ὢν ἐχαρακτήρισαν τὸν ἀνθρώπον καὶ διὰ τοῦτο τῆς διανοίας ἰδίᾳ τὴν ἀνάπτυξιν σκοπὸν τῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ ἔθεντο. Ἄλλοι δὲ πάλιν, τὸν θρησκευτικὸν χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου μονομερῶς τονίζοντες, ἐπαίδευσαν αὐτὸν μόνον διὰ τὸν οὐρανόν, παρορῶντες κατὰ τὸ πλεῖστον ἢ καὶ καθ' ὅλοκληρίαν τὸν ἐπίγειον προορισμὸν αὐτοῦ. Ἄλλοι δὲ τὸν ἐθνικὸν καὶ πολιτικὸν χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐτόνισαν καὶ σκοπὸν τῆς παιδείας αὐτοῦ εἶχον μόνον ἵνα καταστήσωσιν αὐτὸν πρόθυμον καὶ χρήσιμον ὄργανον τῆς πατρίδος ἢ τῆς πολιτείας. Ἄλλοι δὲ ὡς κοινωνικὸν μᾶλλον ὢν τὸν ἀνθρώπον ἐκλαμβάνοντες θέλουσι νὰ ἐκπαιδεύωσιν αὐτὸν μόνον εἰς κοσμοπολίτην ἢ γενικὸν πολίτην ὅλου τοῦ κόσμου. Ἄλλοι δὲ, τὸν ἀνθρώπον ὡς ὀνητὸν ὢν μόνον καὶ πεπερασμένον, τετερματισμένον δὲ καὶ περιορισμένον ὑπὸ τῆς ὕλης θεωροῦντες, τὴν ὕλην, μόνον τὸν πλοῦτον, τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν δόξαν τοῦ κόσμου τούτου τελικὸν σκοπὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτοῦ τίθενται. Καὶ ἄλλοι πάλιν, ὡς ἐκτικὸν ζῷον μᾶλλον τὸν ἀνθρώπον θεωρήσαντες καὶ τὸν πολιτικόν, τὸν ἐλεύθερον καὶ τὸν θρησκευτικὸν χαρακτήρα αὐτοῦ διαστρέφοντες καὶ καταπνίγοντες, ἄγουσι καὶ φέρουσιν αὐτὸν τυραννικῶς ὡς δοῦλον καὶ νευρόσπαστον κατὰ τὰς ἑαυτῶν ὀρέξεις καὶ τὰ ἑαυτῶν συμφέροντα διὰ τῆς κατ' αὐτοὺς θρησκευτικῆς μορφώσεως ἢ πολιτικῆς παιδείας. Καὶ ἐν γένει πᾶσα περὶ τὴν ἀρτίον μόρφωσιν τῆς ἀνθρωπότητος ἀποτυχία προῆλθε πάντοτε ἐκ τῆς συγχύσεως δευτερευόντων μετὰ πρωτευόντων οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ δὲ σύγχυσις αὕτη ἀπαντᾷ δυστυχῶς πανταχοῦ

ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος. "Ὅτι δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παιδαγωγίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τοῦ εὐφρεστεροῦ καὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένου ἔθνους τῆς Γῆς, ἐγένετο ἡ σύγχυσις αὐτῆ ἀνεκάθεν, τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐξ αὐτῆς τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ὁ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἔθνικῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητὴς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας κ. Κ. Παπαρηγόπουλος, ἐξιστορῶν ἐν τέλει τοῦ τετάρτου τόμου τῆς Ἑλλ. ἱστορίας αὐτοῦ τὰ κατὰ τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ὀρησκευτικῇ μεταρρυθμίσει καὶ τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν ἐπὶ φωτίου, καὶ ἐπιλογίζων τὸ θέμα τοῦτο ἐν σελ. 760, διακρίνει τρεῖς μεγάλας ἐποχάς, καθ' ἃς ὁ Ἑλληνισμὸς συνετέλεσε καὶ συνεπλήρωσε τὸ σύνολον τῶν ἀρχῶν καὶ θεσμῶν, πολιτικῶν τε καὶ Ὀρησκευτικῶν, ὑφ' ὧν τὰ πεπολιτισμένα τῶν ἐθνῶν σήμερον διέπονται, καὶ δὴ ἀν μὲν τῇ ἀρχαιότητι, λέγει, ὁ ἑλληνισμὸς ἔθετο τὰς βάσεις ὅλων τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν, ὑφ' ὧν σήμερον διέπονται αἱ μᾶλλον εὐνομούμενοι πολιτεῖαι. . . . Βραδύτερον δὲ ἔθετο πάλιν τὰς βάσεις τῶν Ὀρησκευτικῶν θεσμῶν, τῶν εἰσέτι διεπόντων ἅπαντα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη. . . Ἀλλ' ἡ μεταρρυθμίσις τῆς ὀγδόης καὶ τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος, λέγει, μαρτυρεῖ παρεκτός τούτων, ὅτι παρ' ἡμῖν ὡσαύτως ἀνεκνήρυχθησαν καὶ ἐπὶ τινα χρόνον ἐφημέροθησαν ἕλαι αἱ κοινωνικαί, αἱ ἀστικά καὶ αἱ κοινωνικαὶ ἀρχαί, τῶν ὁποίων τοὺς ὠρμάσαντας καὶ πολλαπλασιασθέντας καρπούς ἐμελλον νὰ δρέψωσιν αἱ εὐτυχέστεραι τῶν καθ' ἡμᾶς γενεαί τῆς βορειοδυτικῆς Εὐρώπης καὶ τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ἡ ἀρχὴ τῆς περιστολῆς τῶν πολλῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ὀρησκείας τύπων, ἡ ἀρχὴ τοῦ περιορισμοῦ τῶν πολλῶν προνομίων τοῦ κλήρου, ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθέρως ἐρμηνείας, ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκλαϊκεύσεως τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἡ ἀρχὴ τῆς καταργήσεως τῆς δουλοπαροικίας, ἡ ἀρχὴ τῆς εὐαγγελικωτέρας ρυθμίσεως τῆς οἰκογενείας. » (1)

(1) Ἡ ἐν τῇ Δύσει μεγάλη μεταρρυθμίσις, ἡ ἀρξαμένη μὲν σποραδικῶς ἀπὸ τῆς 13ης, συντελεσθεῖσα δὲ καὶ θριαμβεύσασα ὀριστικῶς ἀπὸ τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος διὰ τοῦ Λουθήρου καὶ τῶν ἄλλων ἡγετῶν τῆς διαμαρτυρήσεως, θεωρεῖται ὑπὸ πάντων δικαίως ὡς νέα ἀφετηρία ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς νέαν ζωὴν καὶ νέαν ἀκμὴν. Ἀλλ' εἰ καὶ δικαίως διὰ τοῦτο ἕκαστος ἱστορικὸς θὰ ἐφιλοδοξῆι φῶσει ἵνα ἀποδείξῃ ἂν ἠδύνατο, ὅτι καὶ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ συνετέλεσαν εἰς τὸ μέγα ταῦτο τῆς ἐν τῇ Δύσει μεταρρυθμίσεως κίνημα, ἐν ταῦτοις οὐδ' αὐτοί, ὡν οἱ πρόγονοι τὸ ἐνεργότερον ἐν ταύτῃ μέρος ἔλαβον, ἐτόλμησαν κατὰ τὴν ἀναζητήσιν τῶν πρώτων αἰτίων καὶ τῶν πρώτων σπερμάτων τῆς σπουδαίας ταύτης κινήσεως, ν' ἀποδώσωσιν αὐτὴν ἀποκλειστικῶς μόνον εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἀντίληψιν τῆς Δύσεως, ἀναγνωρίζοντες καὶ ἀνομολογοῦντες ὅτι καὶ ταύτης τῆς μεγάλης πνευματικῆς κινήσεως τῆς ἀνθρωπότητος

θεωρῶν δὲ ὁ κ. Παπαρηγόπουλος ὅτι ἡ Ἑλλάς, καίπερ αὐτὴ κατὰ τὰς τρεῖς ταύτας μεγάλας περιόδους τοῦ μακροῦ βίου αὐτῆς, καὶ δὴ ἐν μὲν τῇ

τὰ πρῶτα σπέρματα ἐκ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν Δύσει ἐν ἀρχαιότεροις χρόνοις εἰσέδυσαν, καὶ ἐνταῦθα, διὰ χρόνου μακροῦ ἐπωασθέντα, ἐν καιρῷ τῷ δεόντι ἐξεκολάφθησαν. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Gibbon, καίπερ, διὰ τὴν κατὰ τῶν Βυζαντινῶν προκατάληψιν αὐτοῦ ὅτι οὐδὲν μέγα καὶ γενναίον ἦτο δυνατόν νὰ προέλθῃ ἐξ αὐτῶν, μὴ ἐκτιμῶν κατὰ τὸν κ. Παπαρηγόπουλον ἀποχρῶντως τὴν ἀξίαν τῆς μεταρρυθμιστικῆς ἀποπέρας τῆς κατὰ τὴν 8ην ἑκατοντ. ἐν τῷ Ἀνατολικῷ Κράτει γενομένης, ἐν ταῦτοις ἀποδίδει τὴν ἐν τῇ Δύσει διασπορὰν τῶν πρώτων μεταρρυθμιστικῶν ἰδεῶν εἰς τὴν διὰ τοῦ Δουάβου τῶν τότε βορειοδυτικῶν φύλων τῆς Εὐρώπης μετὰ τῆς ἐν Θράκῃ ἐγκαθεσταμένης ἀποικίας τῶν αἰρετικῶν Παυλικιανῶν ἢ Παυλιανιτῶν ἐμπορικῆν ἐπιμιξίαν. Τὴν εἰκασίαν ταύτην τοῦ Ἄγγλου ἱστορικοῦ ὁ μὲν ἡμέτερος ἔθνικὸς ἱστορικὸς κ. Κ. Παπαρηγόπουλος χαρακτηρίζει δικαίως ὡς λίαν περίεργον, ὁ δὲ κ. Alexandre Lombardi, ἰδρυτὴς καὶ πρόεδρος τοῦ ἐν Γενεύῃ διεθνοῦς συλλόγου πρὸς ἀγιασμόν τῆς Κυριακῆς, ἐν ἰδιαιτέρῳ μακρᾷ πραγματεῖᾳ αὐτοῦ ἀγωνίζεται διὰ νέων τεκμηρίων νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι οὗτος δ' αὐτός, παραγνωρίζων, ὡς φαίνεται, τὸν λόγον, δι' ὃν ὁ Ἀυτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντῖνος Ε' μετόπισε κατὰ τὰ μέσα τῆς 8ης ἑκατονταετηρίδος τοὺς Παυλιανίτας τούτους ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν Θράκην θέλων νὰ ἔχῃ αὐτοὺς μᾶλλον ὡς συμμάχους, πικρῶς καὶ ἀδίκως κατηγορεῖ τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων ὡς διωκτῶν τῶν Παυλικιανῶν καὶ πάσης Ὀρησκευτικῆς ἐλευθερίας.

Ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς ἰδιαιτέρου ἔθνους οὐτε ἐγένετο, οὔτε γενήσεται καὶ ἐν τῷ μέλλοντι σπουδαία τις πνευματικὴ κίνησις τῆς ἀνθρωπότητος χωρὶς νὰ πρωταγωνιστῇ ἐν αὐτῇ οὕτως ἢ ἄλλως τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Αὐτὸς δὲ ὁ Χριστός, ὁ τὴν μεγίστην κίνησιν ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος προκαλέσας, μόλις ἀκούσας ὅτι Ἕλληνες ἤθελον ἰδεῖν αὐτόν, ἀμέσως ἀνεφώνησε τὸ ἀνὴρ ἐλ ἢ λυθεν ἢ ὦρα ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, δηλῶν διὰ τούτων ὅτι μόνῃ ἢ ἑλληνικῇ φυλῇ ἠδύνατο νὰ νοήσῃ μὲν πρώτη, νὰ βαστάσῃ δὲ καὶ διαιωνίσῃ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Δὲν ἦτο ἄρα δυνατόν καὶ εἰς γεγονὸς τόσον μέγα, οἷον τὸ τῆς ἐν τῇ Δύσει κατὰ τὴν 16ην ἑκατ. μεταρρυθμίσεως, ἕπερ εἰσήγαγε τὸν βίον τῆς ἀνθρωπότητος εἰς νέαν φάσιν καὶ νέαν ὁδόν, νὰ μὴ ἔδωκε τὴν πρώτην ἀφορμὴν αὐτὸ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα κατὰ τὴν ἰδιοφυᾶ καὶ καθαρὰν ἀντίληψιν, καθ' ἣν αὐτὸ πρῶτον ὡς ἐκ τῆς ἰδιοφυῆς καὶ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ἀντελήφθη τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Εἰς πᾶσαν πίεσιν καὶ πᾶσαν τυραννίαν εἴτε πολιτικῆν, εἴτε Ὀρησκευτικῆν, εἴτε ἔσωθεν ὑπὸ τῶν οἰκείων καὶ ὁμοφύλων ἀρχόντων, πολιτικῶν ἢ Ὀρησκευτικῶν, εἴτε ἔξωθεν ὑπὸ τοιαύτων ξένων καὶ ἀλλοφύλων ἀποτολμηθεῖσαν, τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐστὶν ἐκεῖνο, ἕπερ πρῶτον αὐτὸ πάντοτε οὐ μόνον γενναίως ἀντετάχθη, ἀλλὰ καὶ προθύμως ἠγωνίσαστο πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτῆς διὰ θυσιῶν μεγάλων καὶ ἀγῶνων ὑπερανθρώπων. Ἡ ἱστορία τοῦ ἑλλ. ἔθνους γέμει τοιαύτων παραδειγμάτων. Μόνον Ἑλλη-

ἀρχαιότητι ὡς κλασική, βραδύτερον δὲ ὡς ἑλληνοχριστιανική καὶ κατὰ τὴν ὀγδόην καὶ ἐνάτην ἑκατονταετηρίδα ὡς μεταρρυθμιστική, ὠφέλησε μὲν τοὺς

ἄλλους ἀνθρώπους καὶ ἰδίᾳ τὰ Ἀγγλοσαξωνικά φύλα διὰ τῆς σοφίας καὶ τοῦ πνεύματος, τῶν ἀρχῶν καὶ ἀξιωματίων αὐτῆς, αὐτὴ δὲ ὑπὲρ ἑαυτῆς οὐ

νες, οἱ πρῶτοι μὲν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τοσαῦτα πάντοτε ὑπὲρ τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δημοκρατίας διαγωνισάμενοι, πρῶτοι δὲ τὸν Χριστιανισμόν, ὡς συμφωνοῦντα τῷ ἑαυτῶν ἔθνικῷ χαρακτήρι καὶ ἐπικυροῦντα θερησκευτικῶς ἐξ ἀποκαλύψεως τὸ δημοκρατικὸν ἑαυτῶν πνεῦμα, ἀσπασάμενοι, ἔμελλον πρῶτοι δικαίως καὶ νὰ διαμαρτυρηθῶσιν ἐναντίον πάσης προσβολῆς καὶ ἀποπείρας κατὰ τοῦ ἀρχῆθεν ἑλληνοχριστιανικῶς ἀναπτυχθέντος δημοκρατικοῦ καὶ φιλελευθέρου πνεύματος καὶ πολιτεύματος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Οὐδεμίᾳ διὰ τοῦτο ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι οἱ Πρωτοπρωτεστάνται, οἱ πρῶτοι δηλ. πάντων διαμαρτυρηθέντες κατὰ τῆς καλογηρικῆς δεισιδαιμονίας καὶ κατὰ τῆς παπικῆς ἀπολυταρχίας ἦσαν αἱ Ἕλληνας τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὴν 8—9 ἑκ. ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ οὐχὶ οἱ Πρωτεστάνται μεταρρυθμιστὰς τῆς 16ης ἑκατονταετ. ἐν τῇ Δύσει. Ἄν δὲ τὸ ἀξίωμα τῆς διαμαρτυρήσεως ἐν μὲν τῇ Ἀνατολῇ δὲν κατώρθωσε τὴν μεταρρύθμισιν, ἐν δὲ τῇ Δύσει ἐγένετο αὕτη ἔργον, τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι αἱ μεγάλοι ἰδέαι ρίπτονται συνήθως εἰς τὰ ἔθνη ἢ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἀκμῆς ἢ καὶ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς παρακμῆς αὐτῶν· ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῆς μεταρρυθμίσεως ἐρρίφθη εἰς μὲν τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν ἀπηυδηκυῖαν ἤδη καὶ ἐξηνητημένην, ἀνάγκην δ' ἔχουσαν ἀναπαύσεως καὶ καθορισμοῦ, εἰς δὲ τὴν Ἀγγλοσαξωνικὴν ὀργῶσαν καὶ σφριγῶσαν νῦν πρῶτον νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ παγκοσμίου δράματος. Διὰ δὲ τοῦτο ἔσον ἠδύναντο νὰ σήσωσι τοὺς ἀρχαίους Ἀθηναίους παρακμάζοντας ἤδη οἱ φλογεροὶ λόγοι τοῦ Δημοσθένους, τόσον ἠδύναντο νὰ σήσωσι καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς Ἕλληνας αἱ ἀρχαὶ τῶν παρ' ἡμῖν μεταρρυθμιστῶν. Καὶ ἐν τούτοις ἡ εἰκονομαχία, ὁ Φώτιος καὶ ἄπας ὁ ἐν τῇ Ἀνατολῇ εὐγενῆς Ἕλλην. ἀγὼν ὑπὲρ τῆς θερησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἐλευθερίας, πρὸς δὲ τούτοις ἡ διδασκαλία καὶ τὰ φῶτα τῶν εἰς τὴν Δύσιν καταφυγόντων λογίων τοῦ ἑλλην. ἔθνους μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων. πόλεως δὲν ἐχρησίμευσαν ἀναμφιβόλως ὡς ἀσήμαντα κέντρα εἰς τὸ νὰ παροξύνωσι καὶ ἐξεγείρωσι τοὺς μεταρρυθμιστὰς τῆς Δύσεως κατὰ τὴν 16ην ἑκατ., διὸ καὶ ὁ πάπας τοὺς Ἕλληνας ἰδίᾳ ἀεὶ ὡς ταραξίαις ἐθεώρησεν.

Δικαίαν θεωρῶ μὲν διὰ ταῦτα τὴν ἔθνικὴν φιλοτιμίαν, μεθ' ἧς ὁ κ. Παπαρηγόπουλος ζητεῖ ὅπως παραστήσῃ τὴν ἐν τῇ Δύσει κατὰ τὴν 16 ἑκατονταετηρίδα μεταρρύθμισιν ὡς ἀνανέωσιν τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ μεγαλεπηθόλου ἀποπείρας πρὸς μεταρρύθμισιν κατὰ τὸν 8 καὶ 9 αἰῶνα ὑπὸ τοῦ χριστιανικοῦ ἐν Βυζαντίῳ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ νομίζω ὅτι τὰ πρῶτα σπέρματα πάσης ἐπιτυχούσης μεγάλης πνευματικῆς κινήσεως ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος δὲν πρέπει νὰ ζητῶνται τόσον ἐν τοῖς ἐγγυτέροις, ὅσον μᾶλλον ἐν τοῖς ἀπωτέροις καιροῖς τοῦ παρελθόντος· διότι ταῦτα τότε μόνον συνήθως γεννῶνται γιγαντιαία, ὅταν ἐκκολαφθῶσιν, ἀφοῦ πρῶτον διὰ μακροῦ χρόνου ἐπωασθῶσιν· πρῶτως δὲ ἐκκολαπτόμενα ἀποβαίνουσι συνήθως ἐξαμβλωτικὰ καὶ τερατώδη. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ τὰ ἐξ Ἑλλάδος σπέρματα τῆς ἐν τῇ Δύσει κατὰ τὴν 16ην ἑκατ. μεγάλης μεταρρυθ-

μίσεως νομίζω ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ριφθῶσιν ὑπὸ τῶν Παυλικιανῶν, οἵπερ, αἰρετικοὶ ὄντες καὶ αὐτοὶ, ὡς περ οἱ Ἀρειανοὶ καὶ αἱ ἄλλαι αἰρέσεις, μόνον τὴν αἰρετικὴν αὐτῶν μᾶλλον δοξασίαν ἐκέρυττον καὶ ἐτόνιζον, τοῦτω μόνον ἀρχοῦμενοι, ἐν ᾧ ἢ ἐν τῇ Δύσει μεταρρύθμισις τῆς 16ης ἑκατ., γενομένη ὑπὸ ἀνδρῶν ἀγαπώντων τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ὡς ὄλον καὶ ὑπὸ θεοῦ ζήλου φλεγόμενων ἔν' ἀπαλλάξωσιν αὐτὴν τῆς παπικῆς διαστροφῆς καὶ ἀπολυταρχίας, δὲν ἐμφανίζεται ὡς τις αἴρεσις μονομερῆς, ὡς εἶθεν ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία νὰ χαρακτηρίσῃ αὐτὴν ἐξ ἐμπάθειας, ἀλλ' ὡς καθαρὰ ἐπανάστασις θερμῶν καὶ ἀγίων ἀνδρῶν, ὡς γνησίᾳ ἑλληνικῇ διαμαρτύρησις ὑπὲρ τῆς θερησκευτικῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς παπικῆς τυραννίας. Ἐδίψων δὲ οἱ τότε μεταρρυθμιστὰς ἄνδρες τῆς Δύσεως τοσοῦτον τὴν ἀλήθειαν, ὥστε, ἂν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ ὀρόνου τῆς Κων. πόλεως ἐπεκάθητο ἕτερος τότε Χρυσόστομος ἢ Φώτιος ἢ Λούκαρις, τὰ μὲν πολλὰ ἑκατομμύρια τῶν πρωτεστάντων τῆς Δύσεως ὁδῆσαν σήμερον μέλη τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἢ δὲ σήμερον τάλαινα Ἑλλάς ὁδῆ κατελάμβανεν ἤδη πρὸ πολλοῦ τὴν θέσιν μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ κράτους ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Αἱ πρῶται ἄρα ἐνέργειαι τῶν μεταρρυθμιστῶν τῆς Δύσεως ὁμοιάζουσι μᾶλλον ταῖς μεταρρυθμιστικαῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ τοῦ Χρυσόστομου ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τὰ δὲ σπέρματα τῆς ἐν τῇ Δύσει μεταρρυθμίσεως φαίνονται ὅτι δὲν προέρχονται ἐκ τῆς θελερᾶς καὶ αἰρετικῆς πηγῆς τῶν Παυλικιανῶν, ἀλλ' ὅτι πηγάζουσι μᾶλλον ἐκ πνεύματος ὑψηλοτέρου καὶ θειοτέρου, ἀνταξίου τῶν παλαιότερων αἰῶνων τοῦ ἑλληνικοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἐν ἀρχαιοτέροις ἄρα χρόνοις πρέπει νὰ ζητηθῇ ἢ παρὰ τῇ Ἀγγλοσαξωνικῇ φυλῇ, τῇ μᾶλλον τῶν ἄλλων τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ οἰκούντων λαῶν ὑπὲρ τῆς εὐδοξώσεως τῆς μεταρρυθμίσεως ἀγωνισαμένη, καθαρωτέρα καὶ γνησίως ἑλληνικῇ ἰδέᾳ περὶ τῆς ἀληθοῦς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἐναντίον τῆς διστραμμένης ρωμαϊκῆς. Πολὺ δὲ πρὸ τῶν Παυλικιανῶν ἤδη οἱ Γότθοι, καὶ αὐτὸς πρῶτος ὁ ἀπόστολος αὐτῶν Οὐλφίλας, διατελοῦσιν ἐν στενοτάτῃ σχέσει καὶ ἐπικοινωνίᾳ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν, ὅτε αὕτη ἦτο ἔτι ἐν τῇ δόξῃ αὐτῆς, καὶ ὅτε ὁ Χρυσόστομος αὐτός, συστήσας ἐν Κων. πόλει ἱεραποστολικὴν σχολὴν, ἐξεπαίδευεν ἐν αὐτῇ νεανίας Γόθους ἵνα χρησιμεύωσιν οὗτοι ἐν τῷ ἔθνει αὐτῶν ὡς διδάσκαλοι τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡμέραν δὲ τινα μάλιστα, ἀφοῦ ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἀγίου Παύλου ἐν Βυζαντίῳ ἀνεγνώσθησαν καὶ ἐψάλησαν ὑπὸ Γόθων μαθητευομένων ἱεραποστόλων· γοητοῖσι τὰ ἀναγνώσματα, ἢ λειτουργία καὶ οἱ ὕμνοι, προσβίβασεν ὁ Χρυσόστομος ἐπὶ τὸν ἄμβωνα πρὸς ἐκπλήξιν καὶ θαυμασμόν τῶν παρισταμένων ἑνα τῶν νέων τούτων Γόθων, ὅστις καὶ ἐκέρυξε γοητοῖσι τὸ Εὐαγγέλιον πρὸς τὰ παριστάμενα ἑλληνικὰ πλήθη. Διαδεξάμενος δὲ ὁ Χρυσόστομος τὸν νεανίαν τοῦτον Γόθον ἐπὶ τοῦ βήματος ἐξήγησε μὲν εἰς τὸ πλήθος τὸ αἴτιον, δι' ὃ τοῦτο ἐποίησεν, ἠὲ χαρίστησε δὲ τῷ Θεῷ τῷ καταξιώσαντι καὶ τὰ βάρβαρα ἔθνη νὰ δοξάζωσι τὸ μέγα Λύτου ὄνομα ἐν τῇ

δὲν ὠφελήθη ἐκ τούτων πάντων, δι' ὧν τοὺς ἄλλους εὐτυχεῖς κατέστησε, σπεύδει παρακατιῶν νὰ ἐπισφραγίσῃ τὸν ἐπίλογον εἰς τὸν ἴσον τόμον τῆς

γλώσση αὐτῶν καὶ προέτρεψε τοὺς χριστιανοὺς ν' ἀγαπῶσι μὲν τὰ ἔθνη ταῦτα ὡς νέους ἀδελφοὺς ἐν Χριστῷ, νὰ εὐχῶνται δὲ ὑπὲρ αὐτῶν καὶ νὰ εὐνοῶσι τὴν παρ' αὐτοῖς ἐξάπλωσιν τοῦ Θεοῦ Εὐαγγελίου. Ἐξ ἐπιστολῶν δὲ αὐτοῦ τοῦ Χρυσόστομου ἐξάγεται ὅτι οὗτος οὐ μόνον τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀσίας, ἀλλὰ καὶ τὴν Γοτθίαν, ὡς ἀποκαλεῖ αὐτὴν αὐτὸς ὁ Χρυσόστομος, ἴσως δὲ καὶ αὐτὴν τὴν Σκυθίαν περιηγήθη μεταρρυθμιζὼν καὶ κηρύττων τὰ ἀγνὸν Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Ἐκ τῶν σπερμάτων ἄρα τούτων, ἄπερ ὁ Χρυσόστομος ἔκτοτε ἤδη οὐ μόνον μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν Γότθων καὶ μεταξὺ καὶ αὐτῶν ἴσως τῶν Σκυθῶν ἔσπειρεν, ἐξηγητέον οὐ μόνον τὴν κλίσιν μὲν καὶ ἀγάπην, ἣν τὰ σλαβικά φύλα πρὸς τὴν ἑλλ. ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν δικαίως ἀνέκαθεν ἔτρεφον, τὴν ἀποστροφὴν δὲ πάλιν αὐτῶν τούτων πρὸς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς μεταρρυθμισίαν ἀπόπειραν τὴν κατὰ τὴν 8 καὶ 9 ἑκατον. ἐν τῷ Βυζαντίῳ τὴν ὑφ' Ἑλλήνων γενομένην καὶ τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα διαμαρτυρίαν καὶ μεταρρυθμισίαν, τὴν ἐν τῇ Δύσει κατὰ τὴν 16ην ἑκατονταετηρίδα ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τῶν Γότθων συντελεσθεῖσαν. Διὰ τί λοιπὸν νὰ μὴ παραδεχῶμεν, τὸ καὶ πιθανώτερον καὶ ἀληθέστερον, ὅτι τὰ ὑγιᾶ, ἀδρὰ καὶ γενναῖα μεταρρυθμιστικὰ σπέρματα ἀμροτέρων τῶν μεταρρυθμίσεων τῆς τε ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατὰ τὴν 8 καὶ 9 ἑκατ. καὶ τῆς ἐν τῇ Δύσει κατὰ τὴν 16 ἑκατ., τὰ ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις ὑπὸ τοῦ Χρυσόστομου ριθέντα, ἐκυοφοροῦντο ἐπιμελῶς παρ' Ἑλλήσι καὶ παρὰ Γότθοις μέχρι οὗ ἐν μὲν τῇ Ἀνατολῇ κατ' ἀρχὰς ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ δεισιδαιμονία τῶν ἡμετέρων καλογῆρων καὶ τὰ πρωτεῖα τοῦ Πάπα, ἐν δὲ τῇ Δύσει αὐτὰ τὰ πρωτεῖα καὶ ἡ ἀυθαίρετος τοῦ Πάπα διαγωγὴ πρὸς τὰ Ἀγγλοσαξωνικά φύλα, τὰ ἀντεχόμενα καὶ αὐτὰ πιστῶς τῆς τε ἐλευθέρας αὐτῶν φύσεως καὶ τῶν πρώτων τούτων σπερμάτων τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἀφύπνισαν καὶ ἐξεκλόρασαν; Διὰ τί νὰ μὴ παραδεχῶμεν, λέγω, ὅτι οἱ πρόγονοι οὗτοι τῶν νῦν Ἀγγλοσαξωνικῶν προτεσταντικῶν φύλων, παραλαβόντες καὶ αὐτοὶ ἀμέσως παρ' αὐτοῦ τοῦ Χρυσόστομου, τοῦ πρώτου μὲν ἐπὶ τῶν ἑαυτοῦ χρόνων κατὰ τὴν ἐκκλησ. ἱστορίαν διαμαρτυρηθέντος κατὰ πάσης καταχρήσεως καὶ διαστροφῆς τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ, γενναίως δὲ καὶ μετὰ πολλῶν προσωπικῶν ἀγώνων καὶ κινδύνων τὴν πρώτην μεταρρυθμισίαν ἐπιχειρήσαντος, ἐφύλαττον ἐν ἑαυτοῖς ὡς κόρην ὀρθοῦ τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς ἐν τῇ Δύσει μεταρρυθμίσεως, ἣν ὁ Λαύθρος καὶ οἱ ἄλλοι μεταρρυθμισταὶ μετὰ ταῦτα κατὰ τὴν 16ην ἑκατονταετ. ἀνέγραψαν ἐπὶ τῆς σημαίας διὰ τῆς δαμαρτυρήσεως αὐτῶν κατὰ τοῦ παπισμοῦ;

Ἐγὼ τοῦλάχιστον τὸ ἐπ' ἐμοί, ἂν θὰ ἐπεδιδόμην εἰς τὴν εἰδικὴν μελέτην καὶ συγγραφὴν τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, ἐνταῦθα θὰ ἐζήτηον τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς κατὰ τὴν 16 ἑκατ. μεταρρυθμίσεως ἢ τί κωλύει ἡμᾶς ἐν τούτοις τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις νὰ ζητήσωμεν καὶ εὐρίωμεν τὰ πρῶτα ταῦτα σπέρματα τῆς παρὰ τοῖς μετὰ ταῦτα ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Γότθων μεταρρυθμίσεως ταύτης, ἣπερ ἐγένετο ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἡ σπουδαιότερα ἀφστηρία πρὸς ἀνύψωσιν τῆς ἐν γένει Ἐκκλησίας τοῦ Χρι-

Ἑλλ. ἱστορίας αὐτοῦ διὰ τῶν ἐξῆς ἀξίων πάσης μελείας, προσοχῆς καὶ μελέτης παρατηρήσεων.

στοῦ καὶ πασῶν τῶν διαιρέσεων αὐτῆς, καὶ ἥπερ ἡ μελέτη, ἄνευ προκαταλήψεως γινομένη παρ' ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων, δύναται σπουδαίως νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ ἀνακητήσῃται καὶ ἡ ἐκκλησία ἡμῶν τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς εὐκλειαν; Τὸν Προτεσταντισμὸν δὲν ἔπρεπε, νομίζω, νὰ θεωρῶμεν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, ὡςπερ ἡ Ρώμη, ὡς αἴρεσίν τινα, οὔτε ὅμως καὶ ὡς ἐκκλησίαν, διότι ὡς τοιαύτη ὑφίσταται οὗτος καταδιηρημένος καὶ κατακερματισμένος, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἀξίωμα ἑλληνοχριστιανικόν, ὅπερ, ἐκπηγάσαν κυρίως πρῶτον ἐξ αὐτῆς τῆς δημοκρατικῆς φύσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἕμα καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἐν ἀξίωμα πρῶτον τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, εἶτα τοῦ Χρυσόστομου, εἶτα τοῦ Φωτίου καὶ τελευταίον τοῦ Λουδοῦρου, προῦρισται νὰ ἀποβῇ ἡ δεσπόζουσα καὶ διακρατοῦσα ἀρχὴ πάσης τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἥτις καὶ κατισχύσει ἐν τέλει πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων συμφερόντων τῶν διαστρεφόντων καὶ ματαιούντων νῦν τὴν θεῖαν ἀποστολὴν αὐτῆς. Ἡ δὲ Ἀνατολικὴ Ὀρθόδοξος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἔσται τότε ἐκείνη, ἥτις, ἐάν ποτε ἀναγεννηθεῖσα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς εὐκλειαν, οὐ μόνον πάντας τοὺς Προτεστάντας καὶ πάντας τοὺς προτεσταντίζοντας, τοὺς διψῶντας τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀναγνωρίζοντας ἤδη καὶ νῦν αὐτὴν ὡς κοινὴν μητέρα ἐκκλησίαν ἀπασῶν τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν, προθύμους, ἐκόντας καὶ ἐνθουσιῶντας θέλει δεχθῆ ἐν τοῖς μητρικοῖς κόλποις αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπηρμένην παπικὴν ὄφρὸν αὐτῆ πάλιν μόνη διὰ τελευταίαν φθρὰν θὰ καταδιβάσῃ ὀριστικῶς ἐς αἰεὶ εἰς τὴν φυσικὴν θέσιν αὐτῆς. Ἕλληνες δὲ θὰ ᾧσι τότε, ὡςπερ καὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ οἱ ἱεραπόστολοι ἐκεῖνοι, οὔτινες, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν ἐκατομμυρίων τῶν προτεσταντικῶν κρατῶν καὶ ἀναγνωρίζόμενοι ὑπὸ τούτων ὡς οἱ μόνοι φυσικοὶ διδάσκαλοι τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν τῆς χριστιανικῆς ἰσότητος, θὰ κηρύξωσι τὸ Εὐαγγέλιον καρποφόρως καὶ εἰς τὰ ἔθνη τὰ μὴ καλῶς ἔτι ἢ καὶ οὐδύλλως εἰδότες τὸν Χριστόν, εἰς ὧν τὸν προσηλυτισμὸν μάτην νῦν τοσοῦτον χρῆμα καὶ τοσοῦτους κόπους δαπανᾷ ὁ προτεσταντικὸς κόσμος. Ἡ Ἑλλάς ἐστὶν ἡ μόνη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἰδρυθεῖσα γέφυρα μεταξὺ τῶν μεγάλων ἡπείρων τῆς γῆς, δι' ἧς καὶ μόνης μεταδιβάσεται ἀσφαλῶς ἀνέκαθεν κατὰ μεγάλας χρονικὰς περιόδους πᾶν πνευματικὸν ἀγαθὸν ἀπὸ τῆς μιᾶς τούτων εἰς τὴν ἄλλην. Ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ διὰ τῆς Ἑλλάδος ἐφωτισθησαν πάντοτε καὶ συνεκοινώθησαν ἀλλήλοις πνευματικῶς πάντα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη τῆς γῆς. Διὰ τῆς Ἑλλάδος δὲ δύναται καὶ νῦν, ἐάν ποτε αὕτη ὄντως ἀναγεννηθῇ ἠθικῶς τε καὶ πολιτικῶς, νὰ μεταβῇ ἀσφαλῶς καὶ πάλιν ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν ὅτι ἄλλοτε ἐκ τούτων διὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Εὐρώπην μεταδιβάσθη.

Ἄλλ' ἄνευ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναγεννήσεως ἀδύνατος θὰ μένῃ καὶ ἡ τελεία πολιτικὴ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος, διότι πάσης μεγάλης μονίμου ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς ἀναγεννήσεως τῶν ἐθνῶν προηγῆθη πάντοτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος πρῶτον ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ ἀναγέννησις τούτων. Ὁ νοῦν νοεῖτω! καὶ ὁ ἔχων ὤτα ἀκούειν ἀκούετω!

«Και ἐνταῦθα, λέγει, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ παρατηρήσωμεν ὀπόσων ἀγαλλιᾶσεων καὶ ὀπόσων θλίψεων συνάμα ἐμπλεως εἶναι ἡ πάτριος ἡμῶν ἱστορία. Ἐν τῷ πολιτικῷ καὶ ἐν τῷ κοινωνικῷ τῆς ἀνθρωπότητος βίῳ δὲν ὑπάρχει ἰδέα γόνιμος ἢ μὴ προαχθεῖσα ἐκ τοῦ ἔθνους τοῦ Ἑλληνικοῦ. Ἐν ταύτῳ ὅμως ὄλαι ἐκεῖναι αἱ ἰδέαι, ὄλαι ἐκεῖναι αἱ ἀρχαί, αἵτινες προκύψασαι εἰς μέσον διὰ τῆς ἑλληνικῆς εὐφυΐας, κατέστησαν εὐτυχῆ τσαῦτα ἄλλα ἔθνη, σπανίως κατωρθώθη νὰ γείνωσι πράγματα παρ' ἡμῖν. Διὰ τί ἄρα γε τοῦτο; Διὰ τί δὲν ἠδυνήθημεν ποτὲ νὰ καταστήσωμεν ἐπὶ μακρὸν ὀπωσοῦν χρόνον χρήσιμον καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν ἀνεξάντλητον πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν τοῦ ἔθνους περιουσίαν, ἀπὸ τῆς ὀποίας ἄχρι τοῦδε ὀφελήθη ὄλος ὁ ἄλλος πεπολιτισμένος κόσμος παρεκτός ἡμῶν; Μήπως διότι παρ' ἡμῖν ἡ διανοητικὴ δύνάμις εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἰσχυροτέρα τῆς ἠθικῆς; Μήπως διότι μὴ ἔχοντες τὴν συνείδησιν τῆς ἀνισότητος ταύτης δὲν ἐνησχολήθημεν ποτὲ προσηκόντως νὰ φέρωμεν εἰς ἰσορροπίαν τὰς δύο ταύτας δυνάμεις; Ἀβιωμεν ἐκ τῶν πολλῶν πρωταγωνιστῶν ἐκ τῆς ἱστορίας ἡμῶν ἄνδρας δύο, ἐξ ὧν ὁ εἰς ἐκπροσωπεῖ μᾶλλον παντός ἄλλου τὸν ἀρχαῖον ἑλληνισμόν, ὁ δὲ ἕτερος τὸν μεσαιωνικόν. Ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Φώτιος ὑπερεμάχησαν ἀμφοτέροι ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἔθνους· ἀμφοτέροι ὑπῆρξαν ἄνθρωποι μεγαλοφυεῖς· οὐδέτερος εἶχε δυστυχῶς ἀποχρῶσαν τὴν ἠθικὴν ἐκείνην δύνάμιν, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν κυριωτάτην τοῦ δημοσίου ἀνδρός ἀρετὴν. Καὶ οἱ μὲν κατ' ἰδίαν ἄνθρωποι, εἰ καὶ ἀπεστερημένοι αὐτῆς, δύνανται ἐνίοτε νὰ μεγαλοουργήσωσι καὶ νὰ κλεισθῶσιν· ἄλλὰ τὰ ἔθνη, τὰ παραδίδοντα τὴν τύχην αὐτῶν εἰς ἄνδρας μὴ ἔχοντας τὴν ἀρετὴν ἐκείνην, δύνανται ἄρα γε νὰ συντηρηθῶσι καὶ νὰ εὐδαιμονήσωσι; Ζήτημα καίριον διὰ τὸ ἐνεστῶς καὶ τὸ μέλλον ἡμῶν· ζήτημα, τὸ ὀποῖον δὲν δύναται νὰ λυθῆ ὀρθῶς εἰμὴ ἐὰν ἀποφασίσωμεν ἐπὶ τέλους, μεγάλοι καὶ μικροί, ἄρχοντες καὶ λαός, νὰ μελετήσωμεν ἄνευ ἑθνικῶν προλήψεων τὴν πάτριον ἱστορίαν, ἵνα διδάχθῶμεν ἐξ αὐτῆς οὐ μόνον τὰ προτερήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλαττώματα ἡμῶν, τὰ ἀπαιτήτου δεόμενα ἐπανορθώσεις.»

Ἡμερόληπτος ἄρα καὶ ἄνευ προλήψεων γενομένη μελέτη τῆς ἑθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας κατὰ τὸν κ. Παπαρηγόπουλον ἀπέληξεν εἰς τὸ ὀρισμένον συμπέρασμα ὅτι πρῶτον μὲν ἡ πνευματικὴ δύνάμις καὶ μεγαλοφυΐα, ἐστερημένη τῆς ἀρετῆς καὶ ἠθικῆς δυνάμεως, δύναται μὲν ἐνίοτε καὶ μόνῃ νὰ μεγαλοουργήσῃ ἐν παροξυσμῷ ἐπὶ καιρὸν τινα, ἀλλὰ φωρᾶται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀνικανὸς καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ διαρκῶς καὶ μονίμως τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν

συντήρησιν τῶν ἔθνων, καὶ δεύτερον ὅτι ὑπάρχει τι τὸ νοσερόν, τὸ ἐλαττωματικόν καὶ ὀλέθριον ἀνέκαθεν, κρατοῦν καὶ βασιλεύον ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, δεόμενον ἀμέσου ἐπανορθώσεως καὶ θεραπείας, ὅτι δὲ τοῦτῳ εἶστιν ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ἀνισότης τῆς ἠθικῆς δυνάμεως τῆς ἑλλ. φυλῆς πρὸς τὴν διανοητικὴν δύνάμιν αὐτῆς, ὅτι δὲ προέρχεται αὐτὴ ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ἐνησχολήθημεν ποτὲ προσηκόντως νὰ φέρωμεν εἰς ἰσορροπίαν τὰς δύο ταύτας δυνάμεις, ὅτι ἄρα δὲν καλλιεργοῦμεν ἐν ἰσορροπίᾳ ἀμφοτέρας τὰς δυνάμεις ταύτας κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἔθνους, καὶ ὅτι ἄρα διὰ τοῦτο ἡ τοῦ ἔθνους μόρφωσις ὑπολείπεται πολὺ τῆς ἀναπτύξεως τῆς διανοίας παρ' ἡμῖν, ἐν ᾧ παρὰ τοῖς προτεσταντικῶς λαοῖς πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐπετεύχθη κατὰ τὴν ἑαυτῶν ἐκπαίδευσιν τὸ ἰσοζύγιον τοῦτο μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς διανοίας.

Ἀπόκειται νῦν τῇ ὑγιεῖ ἑλληνοχριστιανικῇ παιδαγωγικῇ τὸ ἱερὸν καθήκον ἵνα, λαβοῦσα ὡς λῆμμα καὶ ἀφετηρίαν τὸ ἀσφαλές τοῦτο ἠθικὸν πόρισμα, τὸ ἐξαγόμενον ἐξ αὐτῆς τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλλ. ἔθνους, οἰκοδομήσῃ ἐπ' αὐτοῦ νέον παιδαγωγικὸν σύστημα, καθ' ὃ νὰ ἐκπαιδεύωνται, καὶ νέον πλαστήριον, ἐφ' οὗ νὰ πλάττωνται ἀπὸ τοῦδε αἱ νεαραὶ γενεαὶ τοῦ ἑλλ. ἔθνους. Ἄπαντα δὲ τὰ ἑλλ. ἀνθρωποποιεῖα καὶ τὰ ἑθνικὰ μορφωτήρια ἰδρύματα ἡμῶν καὶ ἅπαντες οἱ ὀπωσδήποτε καὶ ὀπουδήποτε ταχθέντες ὡς ἀνθρωποποιοὶ διδάσκαλοι καὶ μορφωταὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, νηπιαγωγοί, παιδαγωγοὶ καὶ ἀνδραγωγοὶ ὀφείλουσι νὰ λάβωσι τάχιστα ἀπὸ τοῦδε ὑπὸ σπουδαίαν ἐποψίν καὶ ἐμβριθὴ μελέτην κατὰ τὴν μορφωτικὴν ἐνέργειαν αὐτῶν τὸ ἠθικὸν τοῦτο πόρισμα καὶ νὰ σπεύσωσιν ἕκαστος ἐν τῇ κύκλῳ αὐτοῦ, οἱ μὲν βουλευφόροι τοῦ ἔθνους ἀπὸ τοῦ βουλευτηρίου, οἱ δὲ γονεῖς ἀπὸ τῆς πατρικῆς ἐστίας καὶ τῆς οἰκογενείας, οἱ δὲ κυβερνήται τῆς πολιτείας ἀπὸ τῶν ὑπουργείων, οἱ ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, οἱ νηπιαγωγοί, διδάσκαλοι καὶ καθηγηταὶ ἀπὸ τῆς σχολῆς, οἱ δημοσιογράφοι περὶ τε καὶ ποιηταὶ ἀπὸ τῶν γραφείων αὐτῶν, οἱ τῆς Θεμίδος μύσται καὶ δημόσιοι βήτορες ἀπὸ τοῦ βήματος καὶ τῆς λέσχης, οἱ τοῦ στρατοῦ ἀξιωματικοὶ ἀπὸ τοῦ στρατῶνος, οἱ ἠθοποιοὶ αἰοῖδοι καὶ μουσουργοὶ ἀπὸ τῆς σκηνῆς καὶ τῆς ὀρχήστρας, καὶ οἱ παιδοτρίβαι ἀπὸ τοῦ γυμναστηρίου, νὰ πράξωσιν ὅτι ἕκαστος ὀφείλει καὶ δύναται πρὸς ἐπανόρθωσιν μὲν τῶν πῆως κακῶς ἡμῖν πεπραγμένων, πρόληψιν δὲ τῶν ἄλλως ἀφύκτων καὶ μελλόντων ἐπιγίνεσθαι βεβαίων μεγάλων κακῶν, τῶν καὶ ἐπικρεμαμένων ἤδη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν. Διὰ δὲ τῆς πραγματείας ταύτης καὶ ἰδίᾳ διὰ τῆς προκειμένης μελέτης περὶ τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἱστορικῆς καὶ μελ-

λούσης ἀναπτύξεως αὐτῶν ἕνα λίθον ἐπιθυμοῦμεν καὶ ἡμεῖς νὰ θέσωμεν, εἰ δυνατόν, εἰς τὸ νέον τοῦτο πνευματικὸν οἰκοδόμημα τοῦ ἔθνους.

Καὶ ἐν πρώτοις κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ δηλώσωμεν ἐνταῦθα ὅτι συμφωνοῦμεν μὲν τῷ σεβαστῷ καθηγνητῇ κ. Παπαρηγοπούλῳ πληρέστατα κατὰ τὴν διάγνωσιν τοῦ εἶδους τῆς κυρίας νόσου, τῆς ἀπ' αἰῶνων τὸ ἔθνος ἡμῶν μαστιζούσης, καὶ εὐγνωμόνως ἀποδεχόμεθα τὸ τελικὸν ἠθικὸν συμπέρασμα τῆς ιστορικῆς μελέτης αὐτοῦ, ὅτι πράγματι χωλαίνει ἀνέκαθεν ἡ ἠθικὴ δύναμις τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ἀλλὰ διαφωνοῦμεν αὐτῷ κατὰ τὸν βαθμὸν οὐ μόνον τοῦ αἰτίου τοῦ τὴν νόσον ταύτην αἰ παρ' ἡμῖν προκαλοῦντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ φαρμάκου, τοῦ δυναμένου νὰ θεραπεύσῃ αὐτήν.

Ἐποῦ ὁ κ. Παπαρηγόπουλος θεωρεῖ δικαίως τὸ ιστορικὸν αὐτοῦ συμπέρασμα οὐ μόνον ὡς καίριον ζήτημα διὰ τὸ ἐνεστὸς καὶ μέλλον ἡμῶν, δεόμενον ἀμέσου καὶ ταχείας λύσεως, ἀλλὰ καὶ ὡς νόσημα χρόνιον ἐπικίνδυνον εἰς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ὑπαρξίν, δεόμενον ταχείας καὶ ἀμέσου ἐπανορθώσεως καὶ θεραπείας, τότε ὡς πρόβλημα μὲν, νομίζω, λύεται εὐκολώτερον, ἔσταν κατὰ τὴν ἐκφώνησιν αὐτοῦ οὐ μόνον τὰ ἐκ τῆς ιστορικῆς μελέτης διδόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τῆς παιδαγωγικῆς ζητούμενα σαφέστερον ὀρίζονται, ὡς νόσος δὲ ῥᾶον θεραπεύεται, ἔσταν οὐ μόνον τὸ εἶδος, τὸ αἷτιον καὶ τὸ φάρμακον τῆς νόσου ἐξ ἀρχῆς καλῶς διαγιγνώσκονται, ἀλλὰ καὶ ὁ βαθμὸς τούτων ἀκριβῶς ἀπ' ἀρχῆς ὀρίζεται. Ἄλλ' ὁ μὲν κ. Παπαρηγόπουλος, διαγιγνώσκων ὡς εἶδος τῆς χρονίου ταύτης νόσου τὴν ἀνεπάρκειαν ἀρετῆς καὶ ἠθικῆς δυνάμεως παρὰ τῷ ἔλλ. ἔθνει, διακρίνει μὲν ὡς αἷτιον αὐτῆς τὴν ἀνισότητά μεταξὺ τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς δυνάμεως τοῦ ἔθνους, προτείνει δὲ ὡς φάρμακον πρὸς θεραπείαν τῆς ἀνισότητος ταύτης τὴν ἀποκατάστασιν ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν δύο τούτων δυνάμεων τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ. Ἐγὼ δὲ νομίζω ὅτι ἐνταῦθα δὲν πρόκειται οὔτε περὶ ἀνισότητος, οὔτε περὶ ἰσορροπίας ἴσων τὸν ὄγκον καὶ τὴν βαρύτητα πραγμάτων, ἀτελής δὲ καὶ ἀνεπιτυχῆς διὰ τοῦτο φαίνεται μοι καὶ ἡ πρὸς τὴν πλάστιγγα παραβολή· διότι ἡ μὲν καλλιέργεια καὶ ἀνάπτυξις τοῦ λογικοῦ καὶ διανοητικοῦ χαρακτῆρος ἢ καὶ πάντων ὁμοῦ συλλήβδην τῶν ἄλλων οὐσιωδῶν χαρακτῆρων τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ τὸ μέσον μόνον πρὸς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῆς παιδείσεως, ἢ δὲ μόρφωσις τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν αὐτὸς ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ. Οὔτε ἄρα αὐτὴ ἢ παρ' ἡμῖν μεταξὺ διανοίας καὶ ἠθους παρατηρουμένη ἀνισότης ἐστὶ τὸ αἷτιον τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν κακοδαιμονίας, οὔτε ἡ ἀποκατάστασις τῆς μεταξὺ

αὐτῶν τούτων ἰσορροπίας ἐστὶ τὸ ἐπαρκὲς φάρμακον πρὸς ριζικὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ· ἀλλὰ κυριώτατον μὲν αἷτιον τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀποτυχίας καὶ κακοδαιμονίας ἐστὶν αὐτὴ ἡ πλήρης παρ' ἡμῖν σύγχυσις αὐτοῦ τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῆς μόρφωσως μετ' αὐτῶν τῶν μέσων αὐτῆς καὶ ἡ ἐντελής μετατροπὴ τούτων εἰς ἐκείνον, ἢ μᾶλλον αὐτὴ ἡ ἐντελής παραγκώνισις τοῦ κυρίου σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἡ εἰς τὸν τόπον τούτου ἀνάδειξις τῆς μονομεροῦς ἅμα δὲ καὶ μονομανοῦς ἀποκλειστικῆς καλλιέργειας μόνου τοῦ διανοητικοῦ, τοῦ ζωϊκοῦ καὶ ἄλλων δευτερευόντων οὐσιωδῶν χαρακτῆρων τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τοῦτό ἐστὶ τὸ τέταρτον χρόνιον δεινὸν νόσημα τῆς παρ' ἡμῖν ἐθνικῆς παιδείας· φάρμακον δ' ἄρα δραστικὸν πρὸς θεραπείαν τούτου οὐκ ἐστὶν ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς δυνάμεως τοῦ ἔθνους, ἀλλ' αὐτὴ μόνη ἡ ἀναστήλωσις τοῦ κυρίου καὶ τελικοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως εἰς τὸν τόπον αὐτῆς καὶ παρ' ἡμῖν, ἢ ἐπιμελής δηλαδὴ καὶ σύντονος καλλιέργεια καὶ διάπλασις τοῦ ἠθικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν μόρφωσις αὐτοῦ, οὐχὶ ἐν ἰσορροπία καὶ ἰσοζυγίῳ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς διανοίας, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ὑπεράνω ταύτης τε καὶ πάντων τῶν ἄλλων οὐσιωδῶν χαρακτῆρων, αὐτὴ μόνη ὡς κύριος σκοπὸς τῆς ὅλης ἐκπαιδεύσεως, ἥτις καὶ μόνη αὐτὴ δύναται νὰ γείνη καὶ παρ' ἡμῖν πρόξενος ἐθνικῆς σωτηρίας καὶ εὐδαιμονίας.

Καὶ ἀληθὲς μὲν ἐστὶν ὅτι ἡ διδασκαλία ἀμεσον σκοπὸν ἔχει τὴν σύγχρονον καὶ ἰσορροπὸν ἀφύπνισιν, ἀνάπτυξιν καὶ διάπλασιν ἀπάντων ὁμοῦ τῶν οὐσιωδῶν χαρακτῆρων τοῦ ἀνθρώπου, πνευματικῶν τε καὶ σωματικῶν, ἀλλ' ἡ καθ' ἑλὴν καὶ κατ' εἶδος αὐτῆς μόρφωσις αὐτοῦ, μέσον μόνον οὐσα αὐτὴ καὶ οὐ τελικὸς σκοπός, σκοπὸν ἔχει αὐτὴν τὴν κατ' ἠθος μόρφωσιν, καὶ αὐτὴ πάλιν ὡς τελικώτατον σκοπὸν ἔχει κυρίως τὴν ἐπίτευξιν τοῦ τελικοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, οἷον ὀρίζουσιν αὐτὸν ἡ διφυῆς οὐσία, ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ, ἡ περιστοιχίζουσα αὐτὸν φύσις, ἡ ιστορικὴ πείρα τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἡ θεία ἀποκάλυψις.

Μόνη ἄρα ἡ κατὰ Χριστὸν ἀληθὴς καὶ πραγματικὴ ἠθωσις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἄγουσα αὐτὸν κυρίως εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ οὐρανοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ ἡ μονομερῆς ἀνάπτυξις ἐκείνων μόνων τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἀνθρώπου, αἵτινες ἐδόθησαν αὐτῷ μᾶλλον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιγείου προορισμοῦ αὐτοῦ, ἢ ὑπερ μόνον διάνοια πλανωμένη καὶ δισταμμμένη ἠδύνατο νὰ θέσῃ ὡς μόνον τελικὸν σκοπὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς ἑλλην. νεολαίας, ἀλλ' οὔτε καὶ αὐτὴ μόνη ἢ ἀπλή, ψιλὴ θεωρητικὴ καὶ ἀνεπαρκὴς ἰσορ-

ροπία μεταξὺ τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου, ἥνπερ ὁ κ. Παπαρηγόπουλος προτείνει ὡς φάρμακον, δεόν νὰ ᾖ ὁ τελικὸς σκοπὸς πάσης ὑγιоῦς ἐκπαιδεύσεως καὶ ὀρθῆς μορφώσεως τῆς ἐλληνίδος νεολαίας.

Καὶ δίκαιον μὲν ἐστὶν ἵνα ὁ ἀνθρώπος ὡς ὄν μὲν ζωικόν, ὀρθοεστικόν, αἰσθητικόν, γελαστικόν, ὀρχηστικόν καὶ ὠδικόν διδαχθῆ ὅπως τρέφεται μὲν καὶ ζῆ καλῶς, βαίῃ ὀρθῶς καὶ ἀσφαλῶς, αἰσθάνηται ἀψευδῶς, γελαῖ χαριέντως καὶ σκοπήμως, ὀρχῆται δὲ καὶ ἔδη τεχνικῶς ὡς ὄν δὲ λογικόν, γνωστικόν, συναισθητικόν, λεκτικόν καὶ δημιουργικόν δίκαιόν ἐστὶν ἐπίσης ἵνα διδαχθῆ ὅπως ἀψευδῶς μὲν λογικεύεται, ὀρθῶς δὲ γινώσκη, βαθῶς συναισθάνηται, καλῶς λέγη τε καὶ διαλέγηται, καὶ τεχνικῶς δημιουργῆ ὡς ὄν δὲ πάλιν κοινωνικόν, πολιτικόν, ἐθνικόν καὶ ὀρησκευτικόν δίκαιόν ἐστὶν ἵνα διδαχθῆ ὡσαύτως καλῶς πάντα ὅσα ὀφείλει νὰ γινώσκη ὡς ζῶν, ἐνεργὸν καὶ ὑγιὲς μέλος τῆς ἀνθρωπότητος, τῆς πολιτείας, τῆς φυλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας, αἷς ἀνήκει. Καὶ ὁμῶς ἡ μονομερὴς ἐνὸς ἢ καὶ πάντων ὁμοῦ τῶν χαρακτήρων τούτων καλλιέργεια οὐκ ἐστὶν αὐτή, ὡσπερ πολλαῖς ἤδη ἐρρήθη, ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ μέσον μόνον τὸ ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ κυρίου σκοποῦ καὶ τελικοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, καθ' ὅσον ἡ μὲν ἐπίτευξις τοῦ οὐρανοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου κρέμαται ἐκ τῆς ἀκριβοῦς ἐκπληρώσεως τοῦ ἐπιγείου αὐτοῦ προορισμοῦ, αὕτη δὲ πάλιν κατορθοῦται μόνον διὰ τῆς ἰσορροπίας ἀναπτύξεως πασῶν τῶν πρὸς τοῦτο δοθεισῶν αὐτῇ οὐσιωδῶν ιδιοτήτων.

Τὸ ὅτι δὲ ὁ ἀνθρώπος, καθ' ἑαυτὸν αἰεὶ μὲν ἐκ τε τῶν ἑαυτοῦ παθημάτων, τῆς ἱστορικῆς πείρας, τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ συνειδήσεως περὶ τοῦ ἐναντίου διδασκόμενος, οὐδέποτε δὲ κατὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ μετανοήσας ἀνδι' ὄλου τοῦ βίου αὐτοῦ τὸν οὐρανὸν ἐτίθετο ὡς τελικὸν τέρμα τούτου, αἰετοποτε δὲ μετανοήσας ὁσάκις μόνον τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου εἶχεν ὡς σκοπὸν τοῦ βίου, αὐτὸς ἐν τούτοις ἐπιμένει καὶ πάλιν ἐπιζητῶν μὲν αἰεὶ ἐν τῇ ὕλῃ καὶ τοῖς ἀγαθοῖς τοῦ κόσμου τούτου τὴν ἑαυτοῦ εὐδαιμονίαν, τυφλώτων δὲ πρὸς τὸν τελικὸν προορισμὸν αὐτοῦ καὶ ἀποκλίνων πάντοτε πρὸς τὴν μονομερῆ ἀνάπτυξιν ἐκείνων ἀποκλειστικῶς τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων αὐτοῦ, δι' ὧν νομίζει ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ ἤδη τούτῳ εὕρεσται ποτε τὴν ἀπόλυτον εὐδαιμονίαν, τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἀπόδειξις ὅτι ἡ σφαλερὰ, πεπλανημένη καὶ παραφυσικὴ αὕτη τάσις τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ καὶ συμφυῆς αὐτῷ ἀπ' ἀρχῆς, ὡς τελικὸς προορισμὸς αὐτοῦ, ὡσπερ νομίζουσιν οἱ ὑλόφρονες παιδαγωγοί, ἀλλ' ἐστὶ μᾶλλον τοῦτο φανερὸν τεκμή-

ριον ὅτι ὁ ἀνθρώπος τοσοῦτον διεστράφη ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας, ὥστε μετὰ τὴν πτώσιν αὐτοῦ, πλανώμενος αἰεὶ καὶ ἀντιστρατευόμενος ἐθελοκᾶκως οὐ μόνον κατὰ τῆς ἱστορικῆς πείρας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ πνευματικῆς οὐσίας, τῆς ἰδίας αὐτοῦ συνειδήσεως καὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ὀρθοῦ λόγου, δὲν θὰ ἠδύνατο εἶτι καὶ νῦν νὰ διακρίνη ἀφ' ἑαυτοῦ καθαρῶς ἐκείνους τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων, ὧν ἡ ἀνάπτυξις ἐστὶν ὁ κύριος σκοπὸς τῆς δημιουργίας καὶ ἐμφανίσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Γῆς, ἀν μὴ ἐφωτίζετο καὶ μὴ ἐχειραγωγείτο ἐγκαίρως πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας διὰ τῆς ἀποκαλύψεως καὶ τῆς ἐνσαρκώσεως αὐτοῦ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐδείξεν ἡμῖν ἐμπράκτως τὸ μυστήριον τῆς καλλιέργειας καὶ ἀναπτύξεως τοῦ ἠθικοῦ καὶ ὀρησκευτικοῦ χαρακτήρος τοῦ ἀνθρώπου.

Οὐ μόνον δὲ ἡ Ἑλλάς ἀρχαία τε καὶ νεωτέρα ἔλαβε πικρὰν πείραν τῆς ἀνθρωπίνης ταύτης ἀδυναμίας καὶ ἀτελείας, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ Δύσις μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς σπουδῆς τῶν ἑλλ. γραμμάτων, ἰδίᾳ δὲ ἡ Γερμανία ἐκινδύνευσεν παρὰ μικρὸν, ἡγουμένων τῶν μεγάλων αὐτῆς ἀνθρωπιστῶν (Humboldt), τῶν ἐνθουσιῶντων ἀποκλειστικῶς μόνον ὑπὲρ τῆς διὰ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος ἀναπτύξεως τῶν διανοητικῶν δυνάμεων, νὰ ὑποπέσῃ εἰς τὸ αὐτὸ ἡμῖν ἐλάττωμα καὶ νὰ γείνη οὕτω καὶ αὕτη συγκληρονόμος ἡμῖν τῆς χρονίου ἠθικῆς νόσου τῆς ἀπ' αἰώνων μαστιζούσης τὸ ἔθνος ἡμῶν, τῆς ἀποκλειστικῆς δηλ. ἀναπτύξεως κατὰ τὴν ἐκπαιδευσιν μόνων τῶν διανοητικῶν δυνάμεων καὶ τῆς παραγκωνίσεως πάσης κατὰ Χριστὸν μορφώσεως τῶν ἠθικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄλλ' εὐτυχῶς ἐν Γερμανίᾳ ἀντέστησαν ἐγκαίρως εἰς τὸ ἰσχυρὸν τοῦτο ρεύμα τῆς ἀποκλειστικῆς καλλιέργειας τῆς λογικῆς μόνης ιδιότητος τοῦ ἀνθρώπου δύο ἕτεραι ἐπίσης ἰσχυραὶ ἀντιδράσεις, πρῶτον μὲν ἡ ἤδη καὶ πρῶτον ὑπάρχουσα τῶν ὀρησκευτικῶν τ. ἐ. τῶν φίλων τῆς κατὰ Χριστὸν καλλιέργειας τοῦ ἠθικοῦ καὶ ὀρησκευτικοῦ χαρακτήρος ἀντιδράσις, καὶ δεύτερον ἡ τότε σχηματιζομένη τῶν πραγματοφίλων τ. ἐ. τῶν φίλων τῆς ζωικῆς, τῆς ὕλικῆς ἢ πραγματικῆς, καὶ τῆς πρακτικῆς ἢ δημιουργικῆς καὶ τεχνικῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου, οἵτινες ἀπήτουν ἐπιμόνως παρὰ τῆς κλασικῆς σχολῆς (τοῦ γυμνασίου) ἐκεῖνοι μὲν καὶ τὴν ὀρησκευτικὴν, οὗτοι δὲ καὶ τὴν ὕλικὴν ἢ πραγματικὴν, βραδύτερον δὲ καὶ τὴν πρακτικὴν καὶ τεχνικὴν μόρφωσιν τῶν ἑαυτῶν τέκνων. Ἐπὶ πολλὰς δὲ ἤδη δεκάδας ἐτῶν τελεῖται ἐκεῖ μεταξὺ τῶν λογίων συναγωνισμὸς παιδαγωγικὸς ὑπὲρ τριῶν ἢ μᾶλλον ὑπὲρ τεσσάρων δικαίων ἀπαιτήσεων παρὰ τῆς σχολῆς τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἥτοι νὰ δι-

δάσκη αὕτη α') πάντα τὰ ἀναγκαῖα, ὅσα ἰδίως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν τῶν ἠθικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου συντελοῦσι (χριστιάνωσις, ἢ ἠθικὴ κατὰ Χριστὸν μόρφωσις, ἢ ἠθωσις κατὰ Χριστόν, θεολογία), β') πάντα τὰ ἐξόχως συντελοῦντα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου (μόρφωσις πνευματικὴ, κλασικαίσις, ἐλλήνωσις, ἀνθρωπισμός, ἀνθρωπολογία) γ') τὴν γνῶσιν τῶν πραγμάτων τῆς φύσεως, ὧν ὁ ἀνθρώπος χρῆζει ἕνα ζῆσθ' ἀνετώτερον ἐπὶ τῆς Γῆς (μόρφωσις ὑλικὴ ἢ πραγματικὴ, πραγματογνωσία, φυσιολογία) καὶ δ') πάσας τὰς τεχνικὰς ἐκείνας ἀσκήσεις, ἐξείσι καὶ ἐμπειρίας, δι' ὧν καθίσταται ὁ ἀνθρώπος ἱκανὸς νὰ δημιουργῇ (μόρφωσις πρακτικὴ ἢ τεχνικὴ, τεχνολογία).

Ὁ μεταξὺ τῶν τεσσάρων τούτων μορφώσεων ἀγῶν ἐξακολουθεῖ ἐν Γερμανίᾳ ἔτι καὶ νῦν, καὶ πολλάκις ἐφάνη ὅτι ποτὲ μὲν μέλλει ἡ θεωρητικὴ καὶ πνευματικὴ ἢ κλασικὴ παιδείσις νὰ ὑπεριχύσῃ καὶ τύχῃ τῶν πρωτείων, ἄλλοτε δὲ πάλιν ἡ πραγματικὴ, ὑλικὴ καὶ θετικὴ, καὶ ἄλλοτε πάλιν ἡ πρακτικὴ καὶ τεχνικὴ· ἀλλ' ὁ ὑγιὲς νοῦς καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος τῶν Γερμανῶν διδασκάλων, παιδαγωγῶν τε καὶ ἀνδραγωγῶν, ἀνεγνώρισεν ἤδη γενικῶς πρῶτον μὲν ὅτι πᾶσαι αἱ μορφώσεις αὗται ὁμοῦ εἰσὶν ἀπολύτως ἀναγκαῖαι πρὸς τὴν πλήρη μόρφωσιν τοῦ ἀρίστου ἀνθρώπου, ὡς πηγάζουσαι ἅπασαι ἐξίσου ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ οὕτως οὕτως εἰπεῖν πνευματικαὶ καὶ φυσικαὶ ἀνάγκαι αὐτῆς τῆς διφυΐας τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ἡ θεωρητικὴ καὶ ἀφηρημένη διανοητικὴ μόρφωσις ἐστὶ μὲν ἡ σπουδαιότατη πασῶν, ὡς ὄργανον πάσης ἄλλης μαθήσεως, ἀλλ' οὐδὲν ὠφελεῖ τῷ ἀνθρώπῳ ἀνευ τῆς πραγματικῆς ἢ ὑλικῆς καὶ τῆς πρακτικῆς μορφώσεως, καὶ ὅτι πάλιν καὶ αὗται καὶ ἐκεῖνη ὁμοῦ εἰς οὐδὲν ὠφελοῦσιν ἀνευ τῆς ἠθικῆς μορφώσεως. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἐπεκράτησε νῦν ἐν Γερμανίᾳ ἐν μὲν τοῖς Γυμνασίοις μᾶλλον ἡ θεωρητικὴ καὶ ἀφηρημένη διανοητικὴ μόρφωσις, χωρὶς ὅμως νὰ καταφρονῆται καὶ ἡ ὑλικὴ καὶ πρακτικὴ, ἐν δὲ ταῖς πραγματικαῖς σχολαῖς (Realschulen) ἡ πραγματικὴ ὑλικὴ μόρφωσις, χωρὶς νὰ παραμελῆται καὶ ἡ θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ, καὶ ἐν ταῖς καθαρῶς πρακτικαῖς σχολαῖς (Gewerbschulen) ἐπικρατεῖ μᾶλλον ἡ καθαρῶς πρακτικὴ καὶ τεχνικὴ μόρφωσις χωρὶς νὰ καταφρονῆται ὡσαύτως καὶ ἐν αὐταῖς ἡ θεωρητικὴ καὶ πραγματικὴ. Ἡ δὲ ἠθικὴ μόρφωσις, ἡ σκοποῦσα κυρίως νὰ γνωρίσῃ μὲν τὸν ζῶντα Θεὸν εἰς τὸν ἀνθρώπον, νὰ θέσῃ δὲ τοῦτον εἰς προσωπικὴν ἐπικοινωνίαν πρὸς Αὐτόν διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ τῆς ἀδιαλείπτως ἐν πνεύματι τελουμένης μυστικῆς προσευχῆς καὶ λο-

γικῆς λατρείας, τῆς διηνεκῶς φωτιζούσης μὲν αὐτὸν εἰς τὴν ὀρθὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἐπιγείου, χειραγωγούσης δὲ αὐτὸν εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ οὐρανοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, ἢ κατὰ Χριστὸν τοῖνον αὕτη ἠθωσις τοῦ ἀνθρώπου, οὐχὶ μέσον αὐτῆ, ἀλλὰ σκοπὸς τελικὸς οὕσα πάσης τῆς ἄλλης πολλαπλῆς μορφώσεως αὐτοῦ, καλλιεργεῖται ἐξ ἴσου μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου ἐν ἅπασι συγχρόνως τοῖς σχολείοις τῆς Γερμανίας, ἦτοι τῷ Γυμνασίῳ καὶ τῇ πρακτικῇ σχολῇ, πρὸ πάντων δὲ ἐν τοῖς κατωτέροις σχολείοις, ἦτοι τῇ δημοτικῇ, τῇ ἀστικῇ (Bürgerschule) καὶ τῇ μέσῃ σχολῇ (Mittelschule), ἐνθα κατὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν τίθενται καὶ ἀσφαλέστερον αἱ θρησκευτικαὶ βάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ λαοῦ.

Οὕτω λοιπὸν παρὰ τοῖς Γερμανοῖς καὶ τοῖς λοιποῖς προτεσταντικοῖς ἀγγλοσαξωνικοῖς λαοῖς, Ἑλβετοῖς, Ὀλλανδοῖς, Δανοῖς, Σκανδιναβοῖς, Ἀγγλοῖς καὶ Ἀμερικανοῖς προελήφθη μέχρι τοῦδε πᾶς ἠθικὸς κίνδυνος δυνάμενος νὰ προέλθῃ ἡμέραν τινὰ ἐκ τῆς ἀθρήσκου διανοητικῆς ἢ πραγματικῆς καὶ πρακτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐνῶ ἡ λύσις τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος ταλαντεύεται ἔτι παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς τῆς Δύσεως, εἰς οὓς δὲν εἰσέδυσεν εἰσέτι ἡ ἀρχὴ τῆς μεταρρυθμίσεως, καὶ αἴπερ διὰ τοῦτο, διατελοῦντες εἰσέτι ὑπὸ τὴν σκοτεινὴν ἐπήρειαν τοῦ παπισμοῦ, ἀγνοοῦσι κατὰ βάθος τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας, τὸ τελούμενον παρὰ ταῖς προτεστανταῖς διὰ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως καὶ τῆς κατ' αὐτὸν μορφώσεως τοῦ ἠθους καὶ τῆς διαταύτης ἐξαγιασέως πάντων τῶν ἄλλων οὐσιωδῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ κόσμου δὲν κινδυνεύει τοσαῦτον εὐκόλως ἐκ τῶν πράγματι χριστιανικῶς, ὅσον μᾶλλον κινδυνεύει ἐκ τῶν τύπων μόνον χριστιανικῶς ἢ ὑλιστικῶς καὶ ἀθέως ἐκπαιδευομένων λαῶν.

Ἄλλὰ δυστυχῶς καὶ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, ὧν οἱ πρόγονοι ἐγέναντο οἱ πρῶτοι ἡγέται πάσης ἐπὶ τὰ κρείττω μεγάλης κινήσεως τοῦ πνεύματος καὶ πάσης σπουδαίας ἐπὶ τὰ κρείττω μεταρρυθμίσεως τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπέχομεν εἰσέτι τόσον μακρὰν τῆς ὀρθῆς λύσεως τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος, ὅπερ ἡ κ. Παπαρηγόπουλος αὐτὸ μὲν εὐρυῶς ἀποκαλεῖ «ζήτημα καλύτερον διὰ τὸ ἐνστάσιον καὶ τὸ μέλλον ἡμῶν», τὴν δὲ λύσιν αὐτοῦ δικαίως θεωρεῖ ἴσως κατεπεύγουσαν καὶ ἀπαραίτητον, ὥστε οὐ μόνον ταλαντεύομεθα εἰσέτι μεταξὺ διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς, μεταξὺ θεωρητικῆς καὶ πραγματικῆς καὶ μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς πρακτικῆς μορφώσεως, ἀλλὰ καὶ ἀγνοοῦμεν μάλιστα καὶ συγχέομεν εἰσέτι καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα τῶν μορφώσεων τούτων μετ' ἀλλήλων. Οὐκ οἶδαμεν δέ, οἳ τε ἡ-

γούμενοι και οί επόμενοι, παύ άγομεν και ποι βαδίζομεν διά τής εν τοις ήμετέροις σχολείοις παρεχομένης εις τὸ ἔθνος σήμερον παιδείας. Και ὅμως αι στιγμαί τοῦ χρόνου, δε νῦν διερχόμεθα, εἰσιν αι κρισιμώταται τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν βίου, ἡ δὲ ιδιάζουσα τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀποστολή και τὸ μέλλον αὐτοῦ ἴστανται νῦν εἴπερ ποτὲ ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς και κινδυνεύομεν τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων, ἡ δηλαδὴ μηκέτ' εἶναι ἡ ἐς αἰετὶ περιωθῆναι, μάλιστα δὲ ἀφοῦ κατὰ τὴν νῦν τελουμένην ἔθνικὴν και πνευματικὴν κίνησιν τῶν λαῶν ἀφυπνίσθησαν ἤδη και οἱ γείτονες ἡμῶν λαοί, οἱ τέως ὑπνώττοντες.

Ἄλλ' ἔστιν ἔτι καιρός, ὁ δὲ ἑλληνικὸς λαὸς τυγχάνει φύσει τόσοσιν εὐάγωγος, εὐμαθὴς, εὐπλαστος και εὐτρεπής, ὡστε, ἐὰν θελήσωμεν σήμερον ν' ἀποφασίσωμεν οἱ παιδαγωγοί και ἀνδραγωγοί αὐτοῦ, δυνάμεθα ἐν βραχεὶ νὰ πλάσωμεν μὲν ἐξ αὐτοῦ ὅ,τι ἂν ἡμεῖς θέλωμεν, νὰ προλάβωμεν δ' οὕτως ἐγκαίρως ἐν' ἀποκρούσωμεν ἀπὸ τῶν κεφαλῶν ἡμῶν πάντα ἔθνικὸν κίνδυνον.

Ἄλλὰ πρὸς τοῦτο ἀνάγκη ν' ἀποκηρυχθῇ πρῶτον ἐπισήμως ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀπὸ θέσεως ἰουόντων τὰ τῆς ἔθνικῆς παιδείας κύκλων τὸ ἀπὸ τινος παρ' ἡμῶν βασιλεῦσιν ὀλέθριον ἐκεῖνο πρωθύστερον ἀξίωμα ὅ,τι δηλ. πρώτιστα πάντων πρέπει νὰ μορφωθῇ τὸ ἔθνος διανοητικῶς, ὑλικῶς, πρακτικῶς και στρατιωτικῶς, ἵνα διὰ τῆς εὐφυΐας, τοῦ πλοῦτου, τῆς τέχνης και τῆς ἰσχύος ἀνακητήσῃται πρῶτον τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν τῆς ὀλομελείας αὐτοῦ, ὕστερον δὲ μετὰ τοῦτο νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς ὀρησκευτικῆς ἑαυτοῦ μορφώσεως.

Ἡ γνώμη αὕτη ἔστι πλάνη μὲν καθαρά, γινομένη πρὸς αἰωνίαν ἀναβολὴν τῆς σωτηρίας τοῦ ἔθνους και πρὸς τὴν βεβαίαν πολιτικὴν καταστροφὴν αὐτοῦ, οἰκοδομὴ δὲ τοῦ ἔθνικοῦ μέλλοντος ἡμῶν ἀρχομένη πρῶτον ἀπὸ τῆς στέγης και τῶν κεράμων, ἵνα ταῦτα κατακλίπτωσιν ἐπὶ τῶν κεφαλῶν ἡμῶν ὅταν ἡμέραν τινὰ ἀναγκασθῶμεν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων νὰ ἐνασχολώμεθα, ἴσως πλεόν λῆαν ἀργά, εἰς τὴν διόρθωσιν και στερέωσιν τῶν κακῶς ἀπ' ἀρχῆς τεθέντων θεμελίων.

Τὸ τόσοσιν ἀθῶσιν και πιθανόν φαινόμενον τοῦτο ἐκπαιδευτικὸν ἀξίωμα, ὅπερ ἔπλασαν οἱ παρ' ἡμῶν ἄγαν πατριῶται, ἔστιν αὐτὸ τοῦτο δέλεαρ, λίαν ἐντέχνως πεφαρμακευμένον πρὸς διλητηρίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, δε εὐκόλως πισταίει και κείθεται αὐτοῖς, διότι, ὡν φύσει φιλόθρησκος και ἅμα φύσει φιλελεύθερος, ἀγαπᾷ μὲν ἐξίσου τὴν ὀρησκελίαν και τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ἐκεῖνην μὲν ὅπως δῆποτε κεκτημένος, τῆς δὲ ὀλοσχεροῦς πολιτικῆς ἐλευθερίας εἰσέτι στερούμενος, ταύτην μᾶλλον και ἐπόθει και ποθεῖ ἔτι και νῦν δι-

καίως ἐν' ἀνακτησῆται ὅσον τάχιστα. Οἱ δὲ παρ' ἡμῶν ἄγαν πατριῶται, εἴτε ἐξ ὑπερβολικῆς φιλοπατρίας, εἴτε και ἐκ καταφρονήσεως τῆς ὀρησκείας, ὡφελούμενοι ἐκ τοῦ ἄγλου τούτου πόθου τοῦ ἑλλ. λαοῦ, δε μακρὰ δουλεία και τυραννία ἀνῆψεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἐθεώρησαν τὸν καιρὸν ἀρμόδιον ἵνα, ποθητὰ και πιθανὰ μᾶλλον ἢ ἀληθῆ διδάσκοντες αὐτόν, στρέψωσι σύμπασαν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀρησκείας και τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν ἐλευθερίαν και τὴν πολιτείαν. Και τοῦτο μὲν, καιπερ καθαρὰ διαστροφή οὐ μόνον αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ και αὐτοῦ τοῦ ἀξιώματος, τῆς μεγάλης γενεᾶς τῶν πατέρων ἡμῶν, ὅτινες οὐχὶ πρῶτον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας και εἴτα ὑπὲρ τῆς ὀρησκείας, ἀλλὰ συγχρόνως ὑπὲρ ἀμφοτέρων τούτων ἐμάχοντο, ὁ δὲ ἦτο ὀπωσδῆποτε ἀνεκτόν' ἀλλ' οἱ ἄγαν πατριῶται, δεν ἠρκέσθησαν μόνον τῇ ὀλεθρίᾳ ταύτῃ διαστροφῇ, ἀλλ' ἐτόλμησαν νὰ χωρήσωσιν ἐσχάτως, τινὲς μάλιστα ἐκ τῆς ἐπισήμου αὐτῶν θέσεως, και μέχρις αὐτοῦ μὲν τοῦ ἀποκλειστικοῦ τονισμοῦ μόνου τοῦ ἐλευθέρου και πολιτικοῦ κατὰ τὴν ἔθνικὴν ἐκπαίδευσιν, ἐντελοῦς δὲ παραγκωνίσεως και διαγραφῆς ἀπὸ ταύτης αὐτοῦ τοῦ ἠθικοῦ και ὀρησκευτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἑλλ. λαοῦ.

Και ὅμως δεν ἀπηγείτο οὔτε μεγάλη σκέψις, οὔτε δεινὴ τις και ἔκτακτος σοφία ἵνα ἕκαστος, τὸν κοινὸν και μόνον ἔχων νοῦν, νοήσῃ ὅ,τι ἡ γνώμη αὕτη τῶν ἄγαν πατριῶτων πηγάζει οὐχὶ ἐκ τῆς ἀληθείας και τῆς ἐπιστήμης, ἀλλ' ἐκ τῆς πλάνης και τῆς ἀγνοίας, και δὲ ἀγνοίας πρῶτον μὲν τῆς διαφοροῦ ἀπ' ἀλλήλων φύσεως ὀρησκείας και ἐλευθερίας, δεῦτερον δὲ και αὐτῆς τῆς ἱστορικῆς πείρας.

Και ἐν πρώτοις ἀκριβεστέρα εξέτασις τῆς διαφοροῦ ἀπ' ἀλλήλων οὐσίας τῆς ὀρησκείας και ἐλευθερίας ἠδύνατο εὐκόλως νὰ πείσῃ ἕκαστον ἡμῶν ὅ,τι τῶν δύο οὐσιωδεστάτων τούτων χαρακτῆρων τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ὀρησκευτικοῦ και τοῦ ἐλευθέρου, τὸ μὲν ὀρησκευτικὸν ὡς πρώτιστον αἷτιον πάσης ἐλευθερίας ἔστι και ὑπέρτερον, τὸ δὲ ἐλεύθερον, ὡς φυσικὴ ἀπόρροια τούτου, ἔστιν ὑποδεέστερον τοῦ ἀνθρώπου γνώρισμα, και ὅ,τι ἄρα, τῆς ἐν γενεῇ ἐλευθερίας, διαιρουμένης κυρίως εἰς δύο, ἢτοι εἰς ἠθικὴν και πολιτικὴν, ἡ μὲν πολιτικὴ ἐλευθερία, ἦν και μόνη ἐννοοῦμεν δυστυχῶς πάντες ἡμεῖς οἱ ἑλληνας λέγοντες ἐλευθερίαν, πηγάζει μὲν ἀμέσως ὡς φυσικὸν ἀποτέλεσμα ἐκ τῆς ἠθικῆς κυρίως ἐλευθερίας, ἀναγκαία δὲ ἔστι τῷ ἀνθρώπῳ κυρίως πρὸς τὸν ἐπίγειον ἰδίᾳ βίον αὐτοῦ· ἡ δὲ ἠθικὴ ἐλευθερία, ἐξ ἧς, ὡς ἐφθήμεν εἰπόντες, πᾶσα ἀληθῆς πολιτικὴ ἐλευθερία ἀμέσως ἀπορρέει και κρέμαται, ἦπερ ἔστι δυστυχῶς παρ' ἡμῶν τοῖς ἑλλησιν σχεδὸν ἀγνώστος και περὶ ἧς ἡ μὲν ἀρ-

χαίρα φιλοσοφία τῶν προγόνων ἡμῶν ἐδίδασκεν ὅτι ἀληθῶς ἐλεύθερός ἐστιν ὁ τῶν παθῶν αὐτοῦ κύριος, ἀληθῶς δὲ δούλος ὁ τούτοις δουλεύων, ὁ δὲ Χριστὸς ἐπικυρῶν τὴν πείραν ταύτην τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας ἐκήρυττεν ὅτι *ἀπίε ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν δούλος ἐστὶ τῆς ἀμαρτίας* ἢ ἠθικὴ λοιπὸν αὕτη, λέγω, ἐλευθερία ἐστὶ φυσικὴ ἀπόρροια καὶ φυσικὸς καρπὸς τῆς χριστιανικῆς μόνον θρησκείας καὶ χρησιμεύει τῷ ἀνθρώπῳ οὐ μόνον πρὸς τὸν ἐπίγειον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν οὐράνιον προορισμὸν αὐτοῦ. Καὶ ἀληθὲς μὲν ὅτι τὸ ἐλλ. πνεῦμα, ὅταν, καλῶς διδασκόμενον καὶ ἐρμηνευόμενον ἐν τοῖς σχολείοις πρὸς τὴν νεαρὰν γενεάν ἔθνους τινός, εισδύσῃ βαθέως εἰς τε τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν τούτου, ἀρκεῖ καὶ μόνον νὰ κεντήσῃ ἐν αὐτῷ ζωηρῶς καὶ ἀπ' εὐθείας τὸ αἰσθημα τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας· ἀλλ' ἢ ἐκ τούτου μόνου παραγομένη πολιτικὴ ἐλευθερία δὲν φέρει ἐν ἑαυτῇ καὶ πάντα τὰ ἠθικὰ στοιχεῖα, τὰ ἀπαραιτήτως ἀνάγκαῖα πρὸς ἀληθῶς ἐλευθέραν πολιτικὴν μακροβιότητα· καὶ διὰ τοῦτο αἱ οὕτω παραγόμεναι ἐλευθεραὶ πολιτεῖαι, γεννήματα οὔσαι οὐχὶ καθεστήκοτος ἠθους, ἀληθῶς ἐλευθέρου, ἀλλὰ μᾶλλον προκαίρου αἰσθηματικῆς ἀψιθυμίας, ἣτις χαρακτηρίζει ἰδίᾳ τὴν ἐλληνικὴν φυλὴν, ταχέως μὲν αὐξάνουσι καὶ ἀκμάζουσιν, ἀλλὰ καὶ ταχέως γηράσκουσι καὶ παρακμάζουσιν. Τὸ δὲ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, ὅταν, ὀρθῶς ἐρμηνευόμενον, παράγῃ ἐν τῇ καρδίᾳ ἔθνους τινός τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ, τότε καὶ ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία τοῦ ἔθνους τούτου ἀπορρέει ἐκ ταύτης ὡς φυσικὴ συνέπεια τόσον ἀγνή, ἀδρὰ καὶ ἀκμαία, ὥστε καὶ ἡ ἐκ ταύτης πηγάζουσα ἐλευθέρη πολιτεία ἐκείνου τοῦ ἔθνους, ἀπόρροια οὔσα οὐχὶ προσωρινῆς αἰσθηματικῆς ἐξάψεως, ἀλλὰ μᾶλλον καθεστήκοτος ἁγίου ἠθους καὶ ἱεροῦ φρονήματος, φέρει ἐν ἑαυτῇ καὶ ἅπαντα τὰ ἠθικὰ στοιχεῖα μονίμου καὶ ἐλευθέρως πολιτικῆς μακροβιότητος. Οὗτός ἐστιν ὁ λόγος, δι' ὃν ὅπου τὸ Εὐαγγέλιον ὀρθῶς κηρύττεται καὶ παράγει τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀνθρώπων, ἐκεῖ ὑποχωρεῖ κατ' ἀνάγκην πάντοτε καὶ ἡ πολιτικὴ τυραννία εἰς τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν. Οὗτος δὲ ἐστὶν ἐπίσης ὁ λόγος, δι' ὃν αἱ μὲν χριστιανικαὶ πολιτεῖαι ἀποβαίνουσιν ἐφ' ὅσον ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία ἐν αὐταῖς διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ καλλιεργεῖται, μονιμώτεραι καὶ μακροβιώτεραι τῶν μὴ χριστιανικῶν, τὰ δὲ προτεσταντικὰ πάλιν κράτη μονιμώτερα καὶ ἀκμαιότερα καὶ αὐτῶν τῶν ἄλλων χριστιανικῶν κρατῶν. Ἐν τὰ δούλα τῶν ἔθνῶν τῆς Γῆς ἐγίνωσκον τὰ μυστήριον τοῦτο, ὅτι δηλ. τὸ Εὐαγγέλιον, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας τῶν ἀνθρώπων, ἀπολήγει πάντοτε κατὰ νόμον φυσικὸν εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν, πρὸ πολλοῦ θὰ ἠσπάζοντο τὸν χριστιανισμὸν καὶ θὰ

ἦσαν ἤδη καὶ πολιτικῶς ἐλεύθερα, ἀπολαμβάνοντα καὶ αὐτὰ τοῦ δικαιώματος τῆς ἐσότητος, ἦν μόνος ὁ χριστιανισμὸς ἀνεκήρυξεν ὡς τὸ φυσικὸν δικαίωμα παντὸς ἀνθρώπου, παντὸς γένους καὶ φύλου καὶ πάσης ἀξίας καὶ καταστάσεως ὡς περ ὁ μὲν τῶν κορυφαίων Ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ, ὁ Παῦλος, γράφει· *Ἄνεκρώσατε οὖν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς Γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἣτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία, δι' ἧς ἀρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας, ἐν οἷς καὶ ὑμεῖς περιπατήσατέ ποτε, ὅτε ἐζήτε ἐν τούτοις· νυνὶ δὲ ἀπόθεσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα, ὀργὴν, θυμὸν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν, μὴ ψεύδησθε εἰς ἀλλήλους ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν, ὅπου οὐκ ἐνὶ Ἑλλήνι καὶ Ἰουδαίῳ, περιτομῇ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, Σκύθης, δούλος, ἐλεύθερος ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πάσι Χριστός.* (Κολοσ. γ', 5—11), καὶ *Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Οὐκ ἐνὶ Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἑλλήνι, οὐκ ἐνὶ δούλῳ οὐδὲ ἐλεύθερῳ, οὐκ ἐνὶ ἄρσενι καὶ θῆλυ, ἅπαντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἑστέ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.* (πρὸς Γαλι. γ', 27—29), ὁ δὲ Πέτρος καὶ οἱ ἄλλοι ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ, ἐλεγχόμενοι ἐν τῷ συνεδρίῳ ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως ἐπὶ παραβάσει τῆς παραγγελίας καὶ διαταγῆς αὐτοῦ νὰ μὴ διδάσκωσι τοῦ λοιποῦ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, εἶπον ἀπολογούμενοι πρὸς αὐτόν πάντες ἐνὶ στόματι *ἄπειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις. Ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν ἠγειρεν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς διεχειρίσασθε κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου. Τοῦτον ὁ Θεὸς ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα ἕψωσε τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ τοῦ δοῦναι μακάριοιαν πρὸς Ἰσραὴλ καὶ ἄφεισιν ἀμαρτιῶν· καὶ ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες τῶν ῥημάτων τούτων καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὃ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς πειθαρχοῦσιν αὐτῷ.* (Πράξ. 5, 29—32).

Ἡ ἐντελής ἀρα ὑποταγὴ καὶ δουλεία τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐστὶ καὶ ἡ ἀληθὴς αὐτοῦ ἢτε ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ ἐλευθερία. Ἀνθρώπος δὲ ὅστις ἐμαθε ν' ἀπειθῇ μὲν τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ τοῖς πάθεσιν αὐτοῦ, νὰ πειθαρχῇ δὲ μόνον τῷ Θεῷ, ταχέως, καὶ δούλος ὢν πολιτικῶς, ὁ ἀποτινάξῃ ἀπὸ τοῦ τραχήλου αὐτοῦ τὸν ζυγὸν τῶν τυράννων, διότι χριστιανισμὸς καὶ δουλεία εἰσὶ φύσει ἀσυνύπαρκτα, διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἔθνος τὸ οὐχὶ κατ' ὄνομα, κατὰ τύπον, καθ' ἕξιν καὶ παράδοσιν, ἀλλὰ τὸ κατ' οὐσίαν καὶ ἀληθῆσαν ἔργῳ χριστιανικόν, ἐστὶ καὶ πολιτικῶς φύσει τὸ μᾶλλον μονίμως ἐλεύθερον. Ἔτερον δὲ τὸ κεντεῖν τὸ αἰσθημα τῆς ἐλευθερίας διὰ μόνου

τοῦ ἑλληνισμοῦ πρὸς ἀπόκτησιν πρᾶσκαίρου δόξης καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ ἕτερον τὸ εἰσάγειν ἔθνος τι διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ πρῶτον εἰς τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν καὶ εἶτα διὰ ταύτης εἰς τὴν διαρκῆ, μόνιμον καὶ μακρόβιον πολιτικὴν ἐλευθερίαν. Οὐδέποτε δὲ ὁ ἀνθρώπος ἐστὶν ἀληθῶς ἐλεύθερος οὔτε ἠθικῶς οὔτε πολιτικῶς, ἐὰν μὴ πρῶτον διδασχῆ νὰ ὑποτάσῃ τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ θέλημα εἰς τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἐκ μόνης δὲ τῆς ὑποταγῆς καὶ δουλείας ταύτης εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ἀντίκειται φύσει εἰς πᾶσαν τυραννίαν ἐξασκουμένην ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου εἴτε ἐσωθεν ἐκ τῆς ἑαυτοῦ πηγῆς καρδίας καὶ σαρκός, εἴτε ἐξωθεν ἐκ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν κακῶν ἀνθρώπων, ἀπορρεῖ ἡ ἀληθὴς ἀπειθεία καὶ ἀνυποταξία τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ θέλημα τῆς σαρκός καὶ πάντων τῶν ἄλλων τυράννων αὐτοῦ ἠθικῶν τε καὶ πολιτικῶν, ἐκ δὲ τῆς ἀπειθείας πάλιν ταύτης ἀπορρεῖ ἡ διηνεκὴς ἐλευθεροπροσῶνη καὶ τὸ διαρκὲς φιλελεύθερον καὶ ἐκ τούτου ἡ σταθερὰ καὶ ἀμετάπτωτος ἐλευθέρᾳ πολιτεία αὐτοῦ. Ἐκ μόνης δὲ τῆς ἀτομικῆς ταύτης ἐλευθερίας ἐκάστου τῶν μελῶν ἔθνους τινὸς συναποτελεῖται, ἐξαρτᾶται καὶ τρέφεται καὶ ἡ ἀληθὴς διαρκὴς πολιτικὴ ἐλευθερία τῆς ἐθνικῆς ὀλομελείας τοῦ ἔθνους τούτου, οὐχὶ δὲ ἐκ τοῦ πλούτου, τῆς δόξης καὶ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ.

Οὕτως ἄρα ὀφείλει καὶ ὀφείλει ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ νὰ σκέπτηται καὶ νὰ ἐνεργῆ διὰ τῶν ὁδηγῶν καὶ διδασκάλων αὐτῆς, ἂν ἤθελε καὶ θέλει καὶ νῦν νὰ ἴδῃ μὲν ταχέως συντελεσμένην τὴν ὀλοσχερῆ ἀπελευθέρωσιν τῆς ὀλομελείας αὐτῆς, νὰ δημιουργήσῃ δὲ συμπαγῆ καὶ μακρόβιον ἐλευθέρᾳ πολιτείαν. Ὁ δεῦτερος ὁμοίως ἐκλεκτὸς λαὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ νέος Ἰσραήλ, ὡς περ δικαίως ὀνομάσθη ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ, ὑποπίπτων εἰς τὴν αὐτὴν πλάνην τῷ πρώτῳ ἐκλεκτῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, τῷ ἀρχαίῳ Ἰσραήλ, κινδυνεύει νὰ ὑποπέσῃ καὶ εἰς τὴν αὐτὴν τούτῳ ἐθνικὴν τύχην· διότι, ὡς περ ἐκεῖνος, πιεζόμενος μὲν ὑπὸ ξενικοῦ ζυγοῦ, φερόμενος δὲ ὑπὸ τυφλοῦ πατριωτικοῦ ζήλου καὶ ἔρωτος πρὸς τὴν ἐνδοξὸν πολιτικὴν μόνον ἐλευθερίαν, μετέτρεψεν ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτοῦ ἐντελῶς τὴν πρώτην ἐπὶ τῆς Γ᾽ ἡς ταπεινὴν ἐμφάνισιν τοῦ Μεσίου εἰς τὴν δευτέραν ἐνδοξὸν παρουσίαν αὐτοῦ, καὶ παραγνωρίσας οὕτω τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ λυτρωτὴν ἐσταύρωσε μὲν ἐκεῖνον, ὅπερ ἦν ἡ ἀληθὴς προσωποποίησις καὶ ἡ ἐντελής ἐνσάρκωσις τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας, ἐξ ἧς ἀνέβλυσεν ἐν τῇ ἀνθρωπότητι παρὰ τοῖς χριστιανικοῖς ἔθνεσι καὶ πᾶσα ἀληθὴς μόνιμος καὶ ἐδραία πολιτικὴ ἐλευθερία, ἧς ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραήλ στερεῖται ἔτι καὶ νῦν καὶ ὅα στερεῖται πάντοτε ὡς καταρρονήσας τότε τῆς ἠθικῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας, οὕτω καὶ ἡμεῖς οἱ νεώτεροι Ἑλληνας, ὁ νέος Ἰσραήλ, πιεζόμενοι

κατὰ μέγα μέρος πολιτικῶς ἔτι καὶ σήμερον ὑπὸ ξενικοῦ ζυγοῦ καὶ διὰ τοῦτο φλογερῶ μὲν ζήλῳ πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐθνικῆς ὀλομελείας ἡμῶν ἀκατασχέτως φερόμενοι, τῆς δὲ ἠθικῆς ἐλευθερίας, ἥπερ ἐστὶν ἡ ὄντως ἐλευθερία καὶ αὐτὸ τὸ αὐταίτιον πάσης ἀληθοῦς πολιτικῆς ἐλευθερίας, καταφρονοῦντες, ὅσω μᾶλλον τρέχομεν ὀπίσω τῆς πολιτικῆς μόνον ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐπιγείου μόνον δόξης, τόσω μᾶλλον κινδυνεύομεν δικαίως νὰ γενώμεθα καὶ αὐτῆς τῆς τῶν Ἑβραίων ἐθνικῆς τύχης συγκληρονόμοι.

Τὴν ἀμαρτωλὴν τάσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἐθέλειν ἐμμένειν ἐν τῇ ἠθικῇ καὶ ἐσωτερικῇ δουλείᾳ ἡ μὲν ἐμπειρικὴ φιλοσοφία τῶν ἀρχαίων ἐχαρακτήρισεν ὡς τὴν ἀληθῆ δουλείαν τοῦ ἀνθρώπου χωρὶς ὁμοίως καὶ νὰ κατορθώσῃ νὰ καταδείξῃ τὸ μέσον τῆς ἀπὸ ταύτης ἀπελευθέρωσως αὐτοῦ, τὸ δὲ Εὐαγγέλιον οὐ μόνον ἀποκαλεῖ μὲν αὐτὴν πλάνην, ἀμαρτίαν, ψεῦδος καὶ δουλείαν, ἀληθῆ δὲ ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου καλεῖ μόνον τὴν ἀπὸ ταύτης ἐλευθερίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ προβάλλει ὡς μέσον τῆς ἀπὸ ταύτης ἀπαλλαγῆς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας. Ἐλεγε γὰρ οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους: ἐὰν ὑμεῖς μένητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς μαθηταὶ μου ἐστέ καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς: ἀπεκρίθησαν πρὸς αὐτόν: σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμεν καὶ οὐδεὶς δεδουλεύκαμεν πώποτε· πῶς σὺ λέγεις ὅτι ἐλεύθεροι γενήσεσθε; ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς: ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν δούλος ἐστὶ τῆς ἀμαρτίας· ὁ δὲ δούλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ δὲ υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐὰν οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὅντως ἐλεύθεροι ἐσεσθε (Ἰν. 8, 32). Ἀλήθεια δὲ ἐν ταῖς Γραφαῖς καλεῖται αὐτὸς ὁ Χριστὸς, ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα: ἀγῶ εἰμι ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ (Ἰν. 14, 6), καὶ ὁ λόγος ὁ σὸς ἀλήθειά ἐστιν λέγει ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν οὐράνιον Πατέρα αὐτοῦ (Ἰν. 17, 17) καὶ τὸ Πνεῦμά ἐστιν ἡ ἀλήθεια (α' Ἰν. 5, 6). Ἡ ἀλήθεια ἄρα, ἧς ἡ γνῶσις γεννᾷ τὴν ἀληθῆ ἐλευθερίαν, πηγάζει μόνον ἐκ τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ, καὶ δῶρον ἄρα τέλειον οὐ μόνον ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀληθείας μόνης πηγάζουσα ἠθικὴ καὶ ἡ ἐκ ταύτης κρεμωμένη πολιτικὴ ἐλευθερία. Πᾶν δὲ δῶρημα οὕτω τέλειον ἀνωθέν ἐστὶ μόνον καταβαῖνον, ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων.

Δῶρον ὄντως οὐράνιον καὶ θεῖον ἐστὶν ἡ ὄντως ἀληθὴς ἠθικὴ ἐλευθερία, ἡ μόνη πηγὴ, ἡ μόνη γνησία μήτηρ, ἡ μόνη πιστὴ τροφὸς πάσης ἀληθῆς ἐλευθερίας, ἡ μόνη στερεὰ βᾶσις καὶ τὸ μόνον ἀκράδαντον θεμέλιον πάσης ἀληθοῦς καὶ ἐδραίας πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ παντὸς ἐθνικοῦ, ὄντως ἀληθοῦς

καὶ μονίμου, μεγαλείου· πᾶσα δὲ ἄλλη ἐλευθερία, ἐξ ἄλλης πηγῆς προερχομένη, ἐστὶ ψευδής, ματαία καὶ πρόσκαιρος. Ταύτην οὖν τὴν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῆς ἀμαρτίας ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἦν καὶ οἱ πρόγονοι ἡμῶν, ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς ἱστορικῆς πείρας ὀδηγούμενοι, διέκριναν καὶ νύχθησαν ὡς τὴν μόνην πηγὴν τῆς σωτηρίας, τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, μόνος ὁ Χριστὸς πρῶτος οὐ μόνον εὐηγγελίσατο, ἀλλὰ καὶ ἔχαρισατο τοῖς χριστιανοῖς ὡς ἀντίδωρον τῆς εἰς Αὐτὸν καὶ τὸν Πατέρα Αὐτοῦ πίστεως αὐτῶν. Μόνη ἄρα ἡ εἰς τὸν Θεόν, τὸν Υἱὸν Αὐτοῦ καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὴν ὁμοούσιον ταύτην τριαδικὴν Θεότητα, ἣτις ἐστὶ τὸ ριζικὸν καὶ κύριον δόγμα τοῦ χριστιανισμοῦ, πίστις, δι' ἣν δίδεται ἡμῖν ἡ ἄφεσις τῶν ἀμαρτιῶν, δικαιοῦ ἡμᾶς χάριτι καὶ καθαρίζει ἵνα κοινωνώμεν τῷ Θεῷ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, διὰ δὲ τῆς ἐπικοινωνίας νὰ γινώσκωμεν τὴν αὐτοούσιον ἀληθειαν, καὶ διὰ τῆς ἀληθείας νὰ ἀποκτώμεν τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν καὶ διὰ ταύτης πάλιν τὴν ἀληθῆ μόνιμον καὶ πολιτικὴν ἐλευθερίαν, μόνη, λέγω, ἡ πίστις αὕτη, τὸ αἰώνιον τοῦτο ἐλατήριον πάσης ἀθανάτου μεγαλουργίας, ἥπερ ἦν ἀνέκαθεν, δεόν νὰ μένη καὶ νῦν καὶ ἐς αἰὲν τὸ ἀληθὲς καὶ στερεὸν θεμέλιον τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν μεγαλείου, ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν ἐνότις ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης καὶ ἡ ἀέναντος καὶ ἀνεξάντλητος πηγὴ τῶν φώτων καὶ δυνάμεων ἡμῶν. Ἡ μία δὲ πίστις, μία ἐλπίς τῆς κλήσεως, ἐν βάπτισμα, ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, εἰς Κύριος καὶ εἰς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων (Ἐφ. Δ', 3—8) ἐστὶ καὶ ὁ μόνος ἀληθὴς καὶ ἀρρηκτος δεσμός, ὁ συνέχων μὲν καὶ συγκρατῶν ἡμᾶς ἀσφαλῶς ἐν ἐνὶ φρονήματι, ἐξαγιάζων δὲ καὶ πάντας τοὺς ἄλλους συνεκτικούς δεσμοὺς τῆς ἐθνικῆς βλομελείας ἡμῶν τοὺς ἐκ τοῦ αἵματος καὶ τῆς κοινῆς καταγωγῆς, τῆς κοινῆς πατρίδος καὶ γλώσσης ἢ ἐθνότητος ἀπορρέοντας. Τοῦτό ἐστιν ἡ ὄντως ἀληθὴς ἐλευθερία ἠθικὴ τε καὶ πολιτικὴ, ἐσωτερικὴ τε καὶ ἐξωτερικὴ, πνευματικὴ τε καὶ σωματικὴ, ἀτόμων τε καὶ ἐθνῶν· τοῦτο δὲ ἐστὶ καὶ ἡ μόνη ἀληθὴς, ἐδραία καὶ μόνιμος ἐλευθερία πολιτείας· πάντα δὲ, τὰ μὴ ἀπορρέοντα ἐκ τῆς μόνης ταύτης γενέσεως καὶ ἀεναίου πηγῆς τῶν φώτων καὶ τῶν δυνάμεων, διαρρέουσι σὺν τῷ χρόνῳ, καὶ εἰ ἐτι πρόσκαιρος ἤμασαν, διότι πάντα τὰ διὰ μόνης τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ δυνάμεως οἰκοδομούμενα, στερούμενα δὲ τῆς αὐτοούσιου ἀληθείας, στεροῦνται φύσει καὶ τῆς ἀθανασίας αὐτῆς. Παιδεία δὲ, τέχνη, στρατός, πλοῦτος, ἰσχύς, δόξα καὶ νόμος δὲν δύνανται νὰ σώσωσιν αὐτὰ μόνα καὶ ν' ἀπαθανίσωσι τὰ ἔθνη, ἐὰν ταῦτα πάντα δὲν πηγάζωσιν ἐκ τῆς γνώσεως τῆς αὐτοούσιου ἀληθείας καὶ δὲν ἀντλῶσιν ἐκ τοῦ πληρώματος τοῦ

Χριστοῦ. Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος, ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωυσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Θεὸν οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς Υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς ἐκεῖνος ἐξηγήσατο (Ἰωάν. 1, 16—19). Τὰ ἔθνη ἄρα τὰ μὴ εἰδότα τὸν Χριστόν, οὐδὲ τὸν Θεὸν οἶδασιν, μὴ εἰδότα δὲ τὸν ζῶντα Θεὸν οὐκ οἶδασιν αὐτὴν τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, τῶν δυνάμεων, τῶν φώτων καὶ τῆς ἀθανασίας, διὰ δὲ τοῦτο καὶ, εἰ ποτε πρόσκαιρος ἤμασαν, πάλιν σκοτιζονται, μαραίνονται, παραλύονται, ἀποναρκοῦνται καὶ ἀποθνήσκουσι διὰ παντός. Μόνη ἄρα ἡ εἰς Χριστόν πίστις καὶ ἡ δι' αὐτοῦ γνώσις τῆς αὐτοούσιου ἀληθείας, ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ ἀγούσα τὸν ἀνθρώπον καὶ τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἀληθῆ ἐλευθερίαν καὶ τὴν πραγματικὴν ἀθανασίαν.

Ἄλλ' ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, ὁ νέος Ἰσραὴλ, παραγνωρίζοντες, ὡσπερ καὶ ὁ πρῶτος Ἰσραὴλ, τὴν σημασίαν τῆς πίστεως, τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας, τῆς ἐν Χριστῷ ἡμῖν χαριζομένης, ἀνασταυροῦμεν καθ' ἑκάστην ἐπὶ τοῦ Γολγοθα τὸν Χριστόν, τὴν μόνην πηγὴν πάσης ἀληθοῦς ἐλευθερίας, καὶ ἀνυψοῦμεν εἰς εἰδωλὸν λατρείας ἀντὶ τοῦτου ἐν τῇ ἐθνικῇ ἡμῶν ἐκπαιδεύσει μόνην τὴν ψιλὴν, γυμνὴν καὶ παντὸς ἠθους καὶ πάσης πίστεως, ἀγάπης καὶ ἀληθείας στερουμένην πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐξωθοῦμεν οὕτω τὸ ἔθνος ἡμῶν οἱ μωροὶ καὶ τυφλοὶ εἰς βέβαιον πολιτικὸν ὄλεθρον καὶ ἀφευκτον πολιτικὴν, κοινωνικὴν καὶ ἐθνικὴν ἀποσύνθεσιν.

Ἐὰν οἱ νῦν τὰ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐκ περιωπῆς διευθύνοντες σπεύσωσι τάχιστα ν' ἀναχαιτίσωσι μὲν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ βαράθρου, εἰς δὲ ὑπὸ τῆς διὰ τῆς νῦν παιδείας ἀπό τινος χρόνου ἐξαπλουμένης ἀπιστίας ἐξωθεῖται, ἐπαναγάγωσι δὲ αὐτὸ εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων αὐτοῦ, σώζεται μὲν ἡ Ἑλλάς, νέα δὲ ζωὴ καὶ νέα πνευματικὴ καὶ πρακτικὴ κίνησις ἐξ αὐτῆς ὁ ἀναλάμψῃ καὶ πάλιν ἐν τῇ ἀνθρωπότητι· ἐὰν ὅμως οὗτοι διατελέσωσι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀδιαφοροῦντες καὶ κωφεύοντες πρὸς ταῦτα, τότε ἀφευκτως ἀπόλλυται ἡ Ἑλλάς καὶ ἀπόλλυται ἴσως διὰ παντός καὶ ἀνεπανορθώτως· διότι ἐξηκονταετῆς μὲν ἐλεύθερος· ἀλλ' ἄθεος βίος ἀπὸ τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ἀγῶνος καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἐξηκονταετῆς ἀθηναϊκῆς ἐκποτε ἐκπαιδεύσεως τῆς ἐλληνίδος νεολαίας ἤρκεσαν ἤδη ἵνα καταδείξωσι πολλακίς πλήρη τὴν παντοειδῆ γυμνότητα καὶ οἰκτρότητα ἡμῶν ἐνώπιον ὄλου τοῦ κόσμου. Τεσσαρακονταετῆς δὲ ἐτι τοιοῦτος ἐθνικὸς βίος καὶ τοιαύτη ἐθνικὴ ἐκπαιδεύσις οὐκ ὑπεραρκέσωσι βεβαίως καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἵνα καὶ, ἢ διὰ παντός διαγράψωσι τὴν ἐλληνικὴν φυλὴν ἐκ τῆς βίβλου τῶν ζώντων ἐθνῶν τῆς Γῆς, ἢ

τὸ ὀλιγώτερον, καταδικάσωσιν αὐτὴν νὰ σύρῃ τὴν ἑαυτῆς ὑπαρξίν μόνον, ὡς παράσιτον, καταφρονουμένη μὲν ὑπὸ πάντων, παραλυομένη δὲ καὶ ἀποσυντιθεμένη κατὰ μικρὸν ὡς ἔθνος.

Ἀλλὰ καὶ τεσσαρακονταετῆς ὡσαύτως βίος, καθ' ἣν ἡ κατὰ Χριστὸν μόρφωσις τοῦ ὀρησκειτικοῦ χαρακτήρος τοῦ ἀνθρώπου θὰ λάβῃ καὶ παρὰ τῆ ἑλληνικῆ φυλῆ τὴν πρέπουσαν αὐτῇ θέσιν ἐν τῇ διανοητικῇ, τῇ ὕλικῇ, τῇ πρακτικῇ καὶ τῇ ἐθνικῇ μορφώσει αὐτῆς, ὡσπερ τοῦτο γίνεται νῦν παρὰ τῆ Ἀγγλοσαξωνικῆ φυλῆ ἐν Γερμανίᾳ, Ἑλβετίᾳ, Ὀλλανδίᾳ, Δανίᾳ, Σκανδιναυίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ Βορείῳ Ἀμερικῇ, δύναται ἐπίσης νὰ ἐξαρκέσῃ πληρέστατα εἰς τὸ ν' ἀναδείξῃ τὴν νῦν μικράν, ἀφανῆ καὶ ταπεινὴν Ἑλλάδα εἰς δευτέραν Ἑλβετίαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἄλλὰ διὰ τί νὰ μὴ εἴπω μᾶλλον πιθανώτατα εἰς δευτέραν Γερμανίαν ἢ Ἀγγλίαν ἢ καὶ Ἀμερικὴν τῆς Ἀνατολῆς;

Ἐν τῶν ἀνατολικομεσημβρινῶν ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης ἢ εἰς τῶν δυτικομεσημβρινῶν λαῶν τῆς Ἀσίας θὰ λάβῃ κατ' ἀνάγκην πολιτικὴν τάχιστον ἢ βράδιον μετὰ τὴν Ῥωσσίαν τὴν ὑψηλὴν ταύτην θέσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ θ' ἀναγνωρίζεται μὲν κατ' ἀνάγκην πολιτικὴν ὑπὸ πάντων τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν ὡς δύναμις μεγάλη, θὰ ὑποστηρίζεται δὲ ὑπὸ τούτων ὡς κράτος ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἐθνολογικῆς καὶ πολιτικῆς ἰσορροπίας τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν, ἀφοῦ καὶ νῦν αὐτὴ ἡ Τουρκία, καίπερ ἀφεύκτως καταρρέουσα, τοῦτον καὶ μόνον ἔχει τὸν λόγον τῆς νῦν ἐφημέρου ὑπάρξεως αὐτῆς ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ ποῖον ἔσται τὸ ἔθνος, ὅπερ καὶ δύναται καὶ δικαιοῦται ἱστορικῶς, φυλετικῶς καὶ φυσικῶς νὰ καταλάβῃ τὴν ὑψηλὴν ταύτην θέσιν, ἢν αὐτὴ ἡ πολιτικὴ ἀνάγκη καὶ αὐτὰ τὰ πράγματα παρασκευάζουσιν ἤδη ἀπὸ πολλοῦ χρόνου; Τίς ἔσται ὁ ἱκανὸς ἀναπληρωτῆς τοῦ σπουδαίου τούτου κενοῦ, ὅπερ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου ἀνοίγεται; Τίς ἔστιν ὁ νόμιμος καὶ γνήσιος διάδοχος καὶ κληρονόμος τοῦ γεγηρακότος ἤδη καὶ πρὸς τὸν θάνατον ἢ τοῦλάχιστον πρὸς τὴν Ἀσίαν ἀνεπιστρέπτει βαίνοντος τουρκικοῦ κράτους; Ἢ τόσον ἑτερογενῆ καὶ λίαν ἤδη πολυσύνθετος Αὐστρία ἔσται ὁ διάδοχος, ἵνα, παραλαμβάνουσα ἐν ἑαυτῇ καὶ ἕτερα ἑτερογενῆ στοιχεῖα, ἀλλήλοις ἀντιθέτους ἔχοντα πόθους, ταχύτερον διαλυθῇ; οὐχὶ βεβαίως. Τὸ πολὺ δύναται αὕτη ὑπὸ τὸ γερμανικὸν πνεῦμα, ὅπερ ἔστιν ἡ πιστοτέρα σήμερον ἀναπαράστασις τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ χριστιανικοῦ πνεύματος, νὰ χρησιμεύσῃ μόνον ὡς ἀγαθὴ καὶ εὐεργετικὴ προστάτρια τῆς φυλῆς ἐκείνης, ἣτις θὰ διαδεχθῇ τοὺς Τούρκους ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Ἀγγλία δέ, Γερμανία, Γαλλία καὶ Ῥωσσία θὰ ἤθελον αὐταὶ βε-

βαίως ἐκάστη νὰ καταλάβωσι καὶ πληρώσωσι τὸ μέγα τοῦτο κενόν, ἀλλ' ὁμῶς ἢ κατ' ἀλλήλων ἀντιζήλια αὐτῶν κωλύει τούτου αὐτὰς ταύτας. Ἀλλ' οὐδ' αὕτη ἢ ἀπὸ κοινοῦ τῆς κληρονομίας διανομῆς ἣτις ποσάκις προὔταθῃ, δύναται νὰ λύσῃ τὸ σπουδαιότατον τοῦτο τῶν πολιτικῶν ζητημάτων τοῦ ἡμετέρου αἵωνος, διότι αὕτη μάλιστα δικαίους ἐμπνέει φόβους περὶ ἀμοιβαίας ρήξεως, καταστροφῆς καὶ ἐξοντώσεως μετὰ τῶν μεγάλων. Ἀλλὰ καὶ ὁ πόθος τοῦ νὰ γείνη τις αὐτὸς μόνος ἀπόλυτος κοσμοκράτωρ ὅλης τῆς Γῆς θὰ ἦτο πλέον παράλογον καὶ ἐπικίνδυνον ἀποτόλμημα, ἀφ' ὅτου ἀφυπνίσθησαν πάντα τὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης ἐκ τοῦ ληθαργίου αὐτῶν ἐθνικῶς καὶ ὠργανώθησαν στρατιωτικῶς. Ἀλλ' ἐν τούτοις καὶ μακροτέρα παράτασις τῆς Τουρκίας ἐπὶ τῆς Εὐρώπης μεθ' ὅλων τῶν ὑποστηρικμάτων, ἄπερ μάλιστα λαμβάνει κατὰ πολιτικὴν ἀνάγκην ἔξωθεν, ἀπέδη πλέον ἀφόρητος καὶ σχεδὸν ἀδύνατος. Ἀπολείπεται ἄρα ἡ ἔγκαιρος προπαρασκευὴ καὶ ἀνάδειξις τοῦ κληρονόμου καὶ διαδόχου ταύτης, μεθ' ἧς καὶ ἡ εἰρήνη τῆς Εὐρώπης διαρκῶς ἐξασφαλίζεται.

Ἀλλὰ ποῖον τότε τῶν μᾶλλον γειτνιαζόντων ἡμῶν ἄλλων ἐθνῶν δύναται καὶ κέκληται νὰ ἀναδειχθῇ εἰς τὸν τόπον τῆς Τουρκίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὡς τὸ νέον τοῦτο κράτος πρὸς μακροχρόνιον διατήρησιν καὶ ἐξασφάλισιν τῆς ἐθνολογικῆς καὶ πολιτικῆς ἰσορροπίας τῶν μεγάλων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης; Τῶν φύλων τούτων τὰ μὲν, ὄντα καθαρῶς λατινικὰ καὶ ἐξηνητλημένα ἤδη πολιτικῶς, ὑπὸ δὲ τὸν παπικὸν ζυγὸν διατελοῦντα, διὰ δὲ τοῦτο καὶ στερούμενα ὀρησκειτικῆς ἐλευθερίας, ἐν οἷς καὶ οἱ Οὐγγροὶ, δυσκόλως δύνανται νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὴν δόξαν ταύτην τόσον ταχέως καὶ μονίμως, τῶν δὲ ἄλλων οἱ μὲν Βλάχοι καὶ Μικρόσλαυοι (Σέρβοι, Βούλγαροι κ. τ.) στεροῦνται τῆς πρὸς τοῦτο ἀναγκαίας ἱστορίας καὶ πάσης κλασικῆς μορφώσεως, τὰ δὲ Ἀσιατὰ καὶ Ἀφρικανὰ πάλιν ἔθνη στεροῦνται οὐ μόνον τούτων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅστις εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς πηγὴ μονίμου καὶ διαρκούς πολιτικοῦ βίου καὶ μεγαλείου. Μόνη δὲ ἡ Ἑλλάς ἔχει οὐ μόνον πάντα ταῦτα τὰ προσόντα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν κενουμένην χώραν ὡς προγονικὴν τε ἅμα καὶ πατρικὴν αὐτῆς κληρονομίαν· εἶναι δὲ καὶ διάφορος μὲν τὸ γένος καὶ τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ σύναμα καὶ συγγενῆς κατὰ πνεῦμα πρὸς τὰ πεπολιτισμένα κράτη τῆς Εὐρώπης, ὥστε πάντες μὲν ν' ἀγαπῶσιν αὐτὴν, ὡς εὐεργετούμενοι ἔτι καὶ νῦν ὑπὸ τοῦ πνεύματος αὐτῆς, μηδεὶς δὲ νὰ τολμᾷ καὶ νὰ ἐγείρῃ ἀξιώσεις φυλετικὰς πρὸς κατάκτησιν ἢ προσάρτησιν αὐτῆς. Αὕτη μόνη ἄρα δύναται δικαίως ν' ἀποτελέσῃ τὸ ὄντως οὐδέτερον ἐκεῖνο κράτος ἐν τῇ Ἀ-

νατολή, ὅπερ θὰ συντελεῖ πράγματι εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἐθνολογικὴν ἰσορροπίαν τῶν ἄλλων κρατῶν, ἀρα καὶ τὴν εἰρηνικὴν συμβίωσιν αὐτῶν. Τίνοι ἀρα ἄλλω ἐξ ὄλων τῶν ἐθνῶν τούτων ἀνήκει δικαίως ἡ μεγάλη αὕτη κληρονομία καὶ τίνοι ἄλλω ἀπόκειται ὁ λαμπρὸς στέφανος τῆς δόξης ταύτης ἢ πρῶτοις καὶ μόνοις ἡμῖν τοῖς νεωτέροις Ἕλλησιν; Πρὸς τί δὲ διὰ τοσούτων παθημάτων καὶ δοκιμασιῶν, βασάνων καὶ ἀγώνων, δακρύων καὶ ἀναστεναγμῶν, αἱμάτων δὲ καὶ θυσιῶν ἐτόλμησε νὰ ὑπερασπίσῃ καὶ διαφυλάξῃ μέχρι τοῦδε διὰ τοσούτων αἰώνων ἡ δρᾶξ αὕτη τῆς φυλῆς ἡμῶν ἀσβεστον μὲν τὴν λυχνίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀσβεστον δὲ τὴν λαμπάδα τοῦ χριστιανισμοῦ ἐνώπιον ὄλου τοῦ κόσμου τῆς Γῆς ταύτης, εἰμὴ ἡ φυλὴ ἡμῶν αὕτη καὶ μόνη προώρισται καὶ κέκληται εἰς τὴν κληρονομίαν ταύτην; Πρὸς τί, καὶ μεθ' ὄλην μὲν τὴν ἀσπλαγχνον περίκαρσιν τόσων λαμπρῶν χωρῶν, τὴν ἀφειδή δὲ θυσιῶν τόσων γενναίων τέκνων, καὶ τὴν σκληρὰν ἐκφύλισιν τόσων ἐτέρων ἑκατομμυρίων διέσωσεν ἡ Θεία Πρόνοια μέχρι σήμερον ἕξ μὲν περίπου ἑκατομμύρια ἑλληνοφώνων, τέσσαρα δὲ ἕτερα περίπου ἑκατομμύρια ἄλλοφώνων μὲν (ἀλβανοφώνων, τουρκοφώνων καὶ βουλγαροφώνων), ἀλλὰ γνησίων πάντων Ἑλλήνων, κατοικούντων δ' ἐδραίως ἔτι καὶ νῦν ἐν χώρᾳ, ἧτις καὶ ἐγένετο πάλαι ποτὲ καὶ ἔστι καὶ νῦν καὶ μενεῖ ἐς αἰὲν ἡ κλειὴ αὕτη τοῦ κόσμου ὄλου; Διατί δὲ νὰ τρομάξῃ ἡμᾶς τὸ ὀλιγάνθρωπον ἡμῶν ἐνώπιον τῶν μεγάλων ἐθνικῶν ὄγκων τῶν ἄλλων καὶ νὰ ἐμβάλλῃ ἡμᾶς διὰ τοῦτο εἰς ἀπόγνωσιν καὶ ἐθνικὴν ἀδράνειαν; Μήπως δέκα Ἑλλήνων ἑκατομμύρια, ἢ καὶ ἑπτὰ, ἂν καὶ τόσοι μόνον εἰς τέλος ἕνεκα τῆς ἀδρανείας καὶ νάρκης, ἧτις κατέχει ἡμᾶς ἀπὸ τινος, ἐκκαθαρισθῶμεν εἰς ἔθνος ὁμογενὲς καὶ συμπαγές, ἔστι τοῦτο ἀριθμὸς τις εὐκαταφρόνητος καὶ δὲν ἔφαρκε ἡμῖν πρὸς μεγαλουργίαν ἐθνικὴν, ἂν ἡμεῖς θελήσωμεν καὶ σωφρονήσωμεν ποτε; Τί πρὸς ἡμᾶς, ἂν ἄλλοι ἀριθμοῦνται κατὰ μυριάδας ἢ καὶ ἑκατοντάδας ἑκατομμυρίων, ἢ ἂν ἄλλοι ἐπέρχονται καθ' ἡμῶν ἔτι καὶ νῦν, ὡς ἄλλοι Μήδοι καὶ Πέρσαι τὸ πάλαι, μετὰ στρατιᾶς πέντε ἑκάστοτε ἑκατομμυρίων; Πρέπει διὰ τοῦτο νὰ ἀποδειλιάσωμεν ἡμεῖς καὶ καταπλαγέντες ν' ἀρνηθῶμεν τὴν γνησίαν ἑλληνικὴν ἡμῶν φύσιν, ἐνῶ εἶδομεν ἤδη ἐφ' ἡμῶν ὡς ἐπὶ βράχου σκληροτάτου συντριβομένην κατὰ σειρὰν τὴν δύναμιν τῶν Περσῶν, τῶν Ῥωμαίων, τῶν Σλαύων καὶ τόσων ἄλλων, τελευταῖον δὲ καὶ αὐτῶν τῶν φοβερωτέρων τοῦ κόσμου τυράννων, τῶν Τούρκων, καὶ ὁμοῦς ἡμεῖς ζῶμεν ἔτι καὶ ὑπάρχουμεν ἀκλόνητοι ἐνθα καὶ ἰστάμεθα ἀπ' ἀρχῆς. Διῆλθον ἐφ' ἡμῶν καὶ δισταυρώθησαν ἐπὶ τῶν κεφαλῶν ἡμῶν ὡς ἐπὶ γεφύρας σιδηρᾶς το-

σαῦτα ἔθνη τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης, καὶ ἡμεῖς μένομεν εἰσέτι ἀσάλευτοι ἐν ταῖς πατρικαῖς ἡμῶν ἐστιαῖς. Νῦν δὲ, ὅτε τὰ ἔθνη ταῦτα ἔλαβον ἕκαστον τὸν κλῆρον αὐτῶν, ἀποκατέστησαν μονίμως ἐν ἰδίαις χώραις, καὶ ἀγωνίζονται ἕκαστον διὰ τῶν φώτων τῶν προγόνων ἡμῶν ἵνα ἀναδείξῃ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες μόνοι ὡς ἔθνος ἀπογονητευόμεθα νῦν καὶ φοβούμενοι ἀπογινώσκουμεν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν σωτηρίαν καὶ ἀπελπίζομεθα περὶ αὐτῆς διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι ἐσμεν ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν; Καὶ πότε ἡ Ἑλλὰς διεκρίθη ὡς ποσὸν ἐν τῇ μέχρι τοῦδε βίῳ αὐτῆς; δὲν διεκρίθη πάντοτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτῆς μόνον ὡς πνεῦμα, διάνοια, ποιότης καὶ δύναμις, οὐδέποτε δὲ ὡς σῶμα, ὡς ὄγκος, ὡς ὕλη καὶ ποσότης;

Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι, οὐχὶ δέκα ἢ ἕξ, ἀλλὰ ἐν καὶ μόνον ἑκατομμύριον Ἑλλήνων ἂν ἀπομείνῃ ἐν τῇ κόσμῳ τούτῳ, τοῦτο καὶ μόνον τὸ ἐν ἑκατομμύριον Ἑλλήνων, συγκεκεντρωμένον ἐν τινὶ γωνίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἢ ἐπὶ μιᾶς τῶν μεγαλειτέρων νήσων αὐτῆς, ὃὰ ἤρκει, σατανικῶς μὲν διὰ τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς ψευδοῦς παιδείας κατὰ τὸ ἦθος διαστρεφόμενον, νὰ ἰσοδυναμῇ πρὸς ἐν τοῦλάχιστον δισεκατομμύριον διαβόλων, ἀπὸ τῶν ὁποίων μόνον ὁ Θεὸς αὐτὸς ὃὰ ἠδύνατο ν' ἀπαλλάξῃ τὴν ἀνθρωπότητα, ἑλληνικῶς δ' ὁμοῦς καὶ χριστιανικῶς καθ' ἅπαντας τοὺς οὐσιώδεις χαρακτῆρας αὐτοῦ μορφούμενον καὶ παιδαγωγούμενον, ὃ' ἀπέβαινε τόσον πανίσχυρον, ὥστε οὐ μόνον σύμπαντα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς Γῆς κράτη, ἀλλ' οὐδ' αὕτη σύμπασα ἡ στρατιὰ τοῦ Σατανᾶ, ἂν ἐξώρμα ἐκ τῶν Ταρτάρων, ὃὰ ἠδύνατο νὰ κλονήσῃ καὶ ἀποτρέψῃ αὐτὸ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, καὶ ὃὰ ἐχρησίμευε τότε καὶ αὐθις τὸ ἐν τοῦτο καὶ μόνον ἑκατομμύριον τῶν Ἑλλήνων τῇ λοιπῇ ἀνθρωπότητι ἐν ὥρᾳ σκότους καὶ ἀμηχανίας κατὰ τὴν διὰ τοῦ κόσμου τούτου πορείαν αὐτῆς ἐκ νέου ὡς λαμπὰς μὲν καὶ λυχνος, ὡς ἑναυσμα δὲ πνευματικὸν νέας πνευματικῆς καὶ πρακτικῆς πρὸς τὰ πρόσω κινήσεως. Βλέπομεν ἤδη ἐν τῇ ἱστορίᾳ οὐχὶ ἀπαξ ἀλλὰ πολλάκις τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν ὡς πνεῦμα, μᾶλλον δὲ ὡς ἐπίγειόν τινα δεύτερον Θεὸν θαυματουργοῦσαν ἄνευ πολλῆς ὕλης καὶ ἄνευ μεγάλου τινὸς ὄγκου καὶ ἀριθμοῦ. Ἄν δὲ ὃὰ ἐπετρέπετο ἡμῖν νὰ πανθεῖσωμεν τὴν ἀνθρωπότητα ἢ μᾶλλον νὰ ἀνθρωπομορφώσωμεν τὴν Θεότητα καὶ νὰ φαντασθῶμεν αὐτὴν πρὸς στιγμὴν ὡς γίγαντά τινα, ἀποτελούμενον μὲν ἐκ τῶν πολλῶν ἑκατομμυρίων τῆς ἀνθρωπότητος ὡσπερ ἐκ μορίων, κυβερνῶντα δὲ τὸν κόσμον τοῦτον καὶ προάγοντα ἀοράτως τὴν ἐν χρόνῳ ἱστορικὴν πορείαν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτοῦ πρὸς τὸ τελικὸν αὐτῆς τέρμα, τότε, ὡς πνεῦμα μὲν, διάνοιαν καὶ νοῦν διασκεπτόμενον, ποιότητα, δύναμιν καὶ νεῦ-

ρα αὐτοῦ ὡς ἐφανταζόμεθα δικαίως πρῶτον τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν, ὡς σώμα δέ, ἕλην, ὄγκον καὶ ποσότητα τὰ ἄλλα ἔθνη τῆς Γῆς, ἐκτὸς τῆς Ἀγγλοσαξωνικῆς φυλῆς καὶ ἰδίᾳ τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους, ἥπερ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, φωτιζομένη ὑπὸ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐγένετο ἡ δευτέρα μετὰ τὴν ἑλληνικὴν σκεπτομένη φυλὴ ἀνθρώπων ἐπὶ τῇ διαφορᾷ ὅτι παρ' ἐκείνη ἐστὶ μᾶλλον ἀπομίμησης, ἐπιμονῆ καὶ ἐπιμέλεια ὅτι παρὰ τῇ ἑλληνικῇ φυλῇ ἐστὶ μᾶλλον φύσις, πρωτογονία καὶ πατρικὴ κληρονομία. Ἡ γνώμη αὕτη οὐκ ἐστὶν ὑπερφιάλδος τις ἐθνικὴ φιλαυτία, οὔτε βουλγαρικὴ αὐθάδεια ἢ βλαχικὴ σαλακωνεὶα καὶ σερβικὴ ἀλαζονεὶα, ἀλλ' ἐστὶ σαφὴς καὶ ἀναμφήριστος μαρτυρία αὐτῆς τῆς ἱστορίας ὅτι ἡ μὲν χώρα τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξεν αἰεὶ ὁ νοῦς, ἡ ἔδρα καὶ ὁ ὄρθος, ἡ δὲ κατοικοῦσα ἐπ' αὐτῆς ἑλληνικὴ φυλὴ ἐγένετο αἰεὶ ὁ νοῦς, ἡ διάνοια καὶ τὰ νεῦρα τοῦ ὑπερτάτου ἐκείνου ὄντος, ἥπερ Θεὸν ὀνομάζει ἡ ἀνθρωπότης καὶ ἥπερ ἀοράτως τὸν κόσμον τοῦτον κυβερνᾷ. Οὗτος δ' αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐπροίκισεν οὐ μόνον τὴν χώραν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς ἀσαλεύτως ἀνέκαθεν οἰκοῦσαν ἑλληνικὴν φυλὴν διὰ τοιαύτης ποιότητος φύσεως καὶ τοιούτων ἰδιοτήτων καὶ χαρακτήρων, οἵτινες ἐκείνην μὲν κατέστησαν τὸ φυσικὸν καὶ διηνεχὲς κεντρικὸν πανδιδακτῆριον καὶ διεθνὲς παμπρωτιστῆριον τῆς ἀνθρωπότητος, τὴν δὲ ἑλλην. φυλὴν τὸν διηνεχῆ, φυσικὸν καὶ πνευματικὸν ὀδηγὸν καὶ διδάσκαλον αὐτῆς(1). διὰ δὲ τοῦτο καὶ μόνη ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ποιεῖται

(1) Ἡ καταπληκτικὴ αὕτη διαφορὰ μετὰ τῆς ἰδιοφυίας τῆς ἑλλ. φυλῆς καὶ χώρας καὶ μετὰ τῆς τῶν γειτνιαζουσῶν αὐτῇ ἔθνων καὶ τῶν χωρῶν αὐτῶν ἔπρεπε νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς μέτρον δίκαιον τῆς δικαίας διανομῆς τῆς ἀνατολικῆς κληρονομίας μετὰ τούτων καὶ ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων. ἔπρεπε νὰ πεισθῶσι καὶ ἀναγνωρίσωσιν ἤδη πάντες γενικῶς πρὸ πολλοῦ ὅτι ἡ προσάρτησις καὶ μιᾶς μόνης χιλιάδος γνησίων Ἑλλήνων καὶ ἐνδὲς μόνου τετραγωνικοῦ μιλίου γνησίας ἑλληνικῆς χώρας ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἓν ἑκατομμύριον γνησίων Βουλγάρων καὶ τὸ 1/10 τῆς χώρας αὐτῶν, ἥπερ ὁμοῦ παραχρησούμενα τῇ Ἑλλάδι μόλις θὰ ἠδύναντο νὰ ἀντιζυγίσωσι τὴν χιλιάδα γνησίων Ἑλλήνων καὶ τὸ τετραγωνικὸν μίλιον ἑλληνικῆς χώρας. Τὴν ποιοτικὴν καὶ ποσοτικὴν ταύτην διαφορὰν μετὰ τῶν Βουλγάρων, τὴν οὐ μόνον δυνάμει, ἀλλὰ καὶ ἐνεργείᾳ ὑπέρχουσιν, ἠφειλεν ἐγκαίρως ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος νὰ τονίσῃ καὶ καταστήσῃ καταληπτὴν ἐνώπιον ἔθλου τοῦ κόσμου καὶ ν' ἀπαιτήσῃ δικαίως τὸν διὰ πάντος μὲν περιορισμὸν τῶν Βουλγάρων πέραν καὶ πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἀγιοῦ, ἐν αἰώνιον δὲ ἀποκλεισμὸν αὐτῶν ἀπὸ πάσης ἀξιώσεως ἐπὶ τῶν ἐν τῇ Β. Ἡρᾷ καὶ τῇ Β. Μακεδονίᾳ ἐλίγων μοριᾶδων Βουλγάρων, οἵτινες δικαίως συμπεριλαμβανόμενοι ἐν ταῖς ἑλλ. χώραις ὡς ἄνισον ἀντάλλαγμα καὶ δικαίως συγχωναυόμενοι

ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος τὴν ἐνιαίαν καὶ μοναδικὴν ἐξάφραξιν τῆς περιοδικῆς νεκροφανείας καὶ ἀναβιώσεως ἐνῶ δὲ ἅπαντα τὰ λοιπὰ ἔθνη τῆς

μετὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ, οὐδέποτε θὰ ἠδύναντο νὰ ἀναπληρώσωσι καὶ ἀποδώσωσιν αὐτῷ τοὺς Ἑλληνας ἐκείνους, ὅσους παρέδωκε τοῖς Βουλγάροις πρὸς βεβαίαν ἐκφύλισιν καὶ ἐκβουλγαρίσιν αὐτῇ ἢ σκληρὰ διπλωματία· διότι αὕτη ἐστὶν ἥτις ἠέχθη μὲν τὸ πρῶτον ἵνα συμπεριληφθῶσιν ἐν Βουλγαρίᾳ ἄνευ δρῶν, παρκετὸς τῶν ἑλληνοφόντων καὶ βουλγαροφόντων Ἑλλήνων, καὶ ἄλλαι 70 χιλιάδες Ἑλλήνων, γνησίων καὶ ἑλληνοφόντων πάντων, ὧν πολλοὶ ἐν Βάρνη καὶ τοῖς περὶ ἀποτελοῦσι ἑλληνικὸν πληθυσμὸν συμπαγῆ καὶ ἀμιγῆ, ἔδωσε δὲ βραδύτερον ἢ αὐτῇ ἀνάνδρως τὰς χεῖρας τῆς μικρᾶς καὶ ἀδυνάτου Ἑλλάδος διὰ σιδηροῦ κατὰ θάλασσαν ἀποκλεισμοῦ, ἵνα ἀρπαγῶσι καὶ ἀποσπασθῶσιν ἐξ αὐτῆς παρανόμως, ὡς ἄλλα σπλάγγνα, ἔτεροι 140 χιλιάδες γνησίων ἐπίσης καὶ ἑλληνοφόντων Ἑλλήνων, παρκετὸς τῶν ἑλληνοφόντων καὶ τῶν βουλγαροφόντων Ἑλλήνων, καὶ νὰ προσαρτηθῶσι μὲν καὶ αὐταὶ μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ῥωμυλίας παρανόμως καὶ παρ' αὐτὴν τὴν Βερολίνοιον συνθήκην εἰς τὴν Βουλγαρίαν, νὰ ἐκφυλίζωνται δὲ νῦν μετὰ σπουδῆς καταπληκτικῆς ὑπὸ ταύτης διὰ πάντων τῶν θειμῶν καὶ ἀθειμῶν μέσων, ἥπερ μόνη βουλγαρικὴ πονηρία καὶ θηριωδία οἶδεν. Ἡ δὲ Ἑλλάς, κωλυθεῖσα τότε ὑπὸ ἀπροσδοκῆτων πολιτικῶν συνδυασμῶν, νὰ λάβῃ παρὰ τῶν Βουλγάρων τὸ ἰσάξιον ἀντάλλαγμα τῶν τότε καταποθέντων ἐπ' αὐτῶν γνησίων ἑλληνικῶν τούτων πληθυσμῶν, ἐπιφυλάττεται νὰ πράξῃ τοῦτο ἐν εὐθεωτέρῳ καιρῷ, ὅς καὶ ἀνέτειλεν ἤδη, καὶ οὐδέποτε θ' ἀναπαυθῆ ἢ περιλάβῃ, καὶ αὕτη ἐν τοῖς ἑαυτῆς ὅροις οὐ μόνον τοὺς ἑλληνοφόντας Βουλγάρους καὶ βουλγαροφόντους Ἑλληνας τῆς βορείου Θράκης καὶ Μακεδονίας, οἵτινες δικαίωματι ἀνήκουσιν αὐτῇ, ἀλλὰ τοὐλάχιστον καὶ τρεῖς τόσους γνησίους φανατικούς Βουλγάρους τῶν δόσους γνησίους Ἑλληνας ἢ Βουλγαρία νῦν καταβροχθίζει.

Πρὸς τοῦτο δὲ δικαιούται ἡ Ἑλλάς οὐ μόνον διότι αὐτὸ τὸ φυσικὸν δίκαιον ὀφείλει αὐτῇ τοῦτο ὡς μικρὸν ἀντάλλαγμα, ἀλλὰ καὶ διότι τοὺς γνησίους τούτους Βουλγάρους, οὓς ἡ Ἑλλάς θὰ περιλάβῃ ἐν τοῖς ὅροις αὐτῆς, θὰ μεταβάλλῃ ἀπὸ κτηνῶν εἰς ἀνθρώπους, ἐνῶ ἡ Βουλγαρία τοὺς Ἑλληνας, οὓς σήμερον περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ, μεταβάλλει ἀπὸ ἀνθρώπων εἰς κτήνη. Ὅτι δὲ ἡ Ἑλλάς κατακτάται τὸν κόσμον διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐλευθερίας, οὐδέποτε δὲ διὰ τῆς κτηνώδους βίας καὶ τῆς δουλείας ἢ τῆς δουλοπότητος, τοῦτο ἀπέδειξεν ἤδη διὰ τῶν ἔργων καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς Βουλγάρους· διότι οἱ Ἕλληνες, καίπερ ἐπὶ αἰῶνας ἔθλους ἔχοντες τὸν ἐθνισμὸν τούτων ἐν ταῖς ἑαυτῶν χερσὶν καὶ δυνάμενοι διὰ τοῦτο πρὸ πολλοῦ νὰ ἐξαλείψωσι τοῦτον, ἂν ἐνεπνέοντο ὑπὸ τῶν αὐτῶν διαθέσεων πρὸς αὐτούς, ὅφ' ὧν νῦν οἱ Βούλγαροι πρὸς τοὺς Ἑλληνας ἐμπνέονται, ἐν τούτοις οὐ μόνον τοῦτο δὲν ἔπραξαν, ἀλλ', ὡς περ καὶ ἄλλα γείτονα ἔθνη, οὕτω καὶ αὐτοὺς ἐχριστιανίσαντες, ἡμερώσαντες καὶ γραμματῶσαντες ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν μητρικῇ γλώσσῃ, ἐμάρψωσαν, ἐξεπολίτισαν καὶ ἐξηθροποίησαν ἐφ' ὅσον ἦν τούτων δεκτικὴ ἢ ἀγρία καὶ θηριώδης αὐτῶν φύσις. Ἐστῶσαν δὲ βέβαιαι ὅτι οὐ μόνον δὲν ἐξηλληνώσαμεν αὐτούς, ἀλλ' ὅτι μάλιστα ἐθουσιάσαμεν οὐκ ὀλίγους

Γῆς, ἀφυπνιζόμενα, φωτιζόμενα, ὀδηγούμενα, διδασκόμενα καὶ παρασκευαζόμενα αἰεὶ ὑπὸ τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πνεύματος, ἀνῆλθον καὶ ἀνέρχονται

Ἕλληνας καὶ αἷμα ἑλληνικὸν ἵνα ἐξελληνίζοντες ἐξανθρωπίσωμεν καὶ μεταβάλωμεν αὐτούς, νῦν βουλγαροῦντες διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ αἵματος, εἰς βουλγαρωτέρας. Ὅτι δὲ πολλὰ μυριάδες Ἑλλήνων κατὰ καιροὺς ἐβουλγαρώθησαν ἢ ἐξεσλαβώθησαν ἐν γένει, ἵνα τοὺς Βουλγάρους ἐξανθρωπίσωσι, τοῦτο οὐ μόνον καθωμολόγηται ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ καθωμοληται παρὰ πάντων, ἀλλὰ καὶ νῦν ἐτι κατάδηλον γίνεται ὑπ' αὐτῆς τῆς φυσιογνωμίας τῶν Βουλγάρων. Παραπέμπομεν δὲ αὐτούς, ἂν περὶ τούτου ἀμφιβάλλωσιν, εἰς τὸν Ἡρόδοτον (Δ', 23), οὗχι εἰς τὸ ἑλληνικὸν αὐτοῦ κείμενον, ἀφοῦ τοσοῦτον τῶν ἑλληνικῶν καταφρονοῦσιν ἵνα ἐπὶ μᾶλλον μωρανθῶσιν, ἀλλ' εἰς τὴν βουλγαρικὴν μετάφρασιν αὐτοῦ, (ἦν ἴσως, ἐὰν καλλιεργῶσι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὡς περ νῦν, μόλις μετὰ πέντε αἰῶνας θὰ ἀξιώθωσι νὰ ἴδωσιν ἐν τῇ φιλολογίᾳ αὐτῶν), ἵνα ἴδωσιν ἰδίους ὀφθαλμοῖς καὶ πεισθῶσιν, ὅτι τοὺς προγόνους αὐτῶν ἐχαρακτήρισεν ὁ Ἡρόδοτος τότε ἤδη ὡς ἀφαλακροὺς ἐκ γενετῆς γινομένους, καὶ σιμούας, καὶ γένεα ἔχοντας μεγάλα. Πρὸς τοὺς τῶν προγόνων αὐτῶν τούτους χαρακτηῖρας συγκρίνοντες τοὺς ἑαυτῶν οἱ νῦν Βούλγαροι, εὐρήσουσιν ὅτι διὰ τῶν αὐτῶν χαρακτηῖρων, οἱ ὧν καὶ οἱ πρόγονοι αὐτῶν, διακρίνονται καὶ αὐτοί, ἐτι καὶ σήμερον, τῶν ἄλλων καυκασιανῶν φυλῶν, καὶ μάλιστα τῆς ἑλληνικῆς φυσιογνωμίας. Εὐχερῶς δὲ διὰ τοῦτο δύναται τις νὰ διακρίνη καὶ τοὺς γνησίους Βουλγάρους ἀπὸ τῶν ἐξ Ἑλληνῶν βουλγαρωθέντων· διότι οἱ μὲν πρῶτοι ἔχουσι κόμην ἀραιάν, βραχεῖαν καὶ χνοισθῆ, ὀφθαλμοὺς δὲ (οὗς παρλίπεν ὁ Ἡρόδοτος νὰ χαρακτηρίσῃ) γαλανοὺς, μᾶλλον στερογύλους καὶ μικροὺς, τὰς δὲ βλεφαρίδας βραχεῖας, λεπτὰς, χνοῖδες καὶ ἀραιὰς, τὸ μέτωπον στενόν, τὰς δὲ παρειὰς ἐξωγκωμένους ἐκατέρωθεν ἐν τοῖς ἀνωτέροις ὑπὸ τοὺς κροτάφους ἐπὶ τὸ μογγολικώτερον καὶ τὴν κάτω σιαγόνα μᾶλλον βραχεῖαν, τὴν δὲ ῥίνα, ἴδιον σχεδὸν τοῦτο χαρακτηριστικὸν τῶν γνησίων Βουλγάρων, πάντες ἔχουσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον σιμὴν ἅμα δὲ καὶ ἀνάκαμπτον· οἱ δὲ ἐξ Ἑλληνῶν Βούλγαροι τάναντία πάντα τούτων χαρακτηριστικὰ φέρουσιν· ἐν γένει δὲ οἱ μεσημβρινώτεροι Βούλγαροι, οἱ τοῖς Ἕλλησι γειτνιαζόντες, οἱ βουλγαρόφωνοι δηλ. Ἕλληνας, διακρίνονται καταπληκτικῶς τῶν βορείων γνησίων Βουλγάρων οὐ μόνον διὰ τῆς φυσιογνωμίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ἅπερ κοινὰ ἔχουσι τοῖς ἑλληνοφώνοις Ἕλλησιν, ἐτι δὲ καὶ διὰ τῆς διαλέκτου αὐτῶν, ἣτις διαφέρει τήσων πολὺ τῆς τῶν βορείων γνησίων Βουλγάρων καὶ ἔχει τόσους ἑλληνισμούς, ὥστε φαίνονται οὗτοι διακρίτως ὡς ἄλλος λαός, ἔτι ἔχοντες πολλῶν μᾶλλον ἑλληνικὴν ἢ βουλγαρικὴν φύσιν· πάντες δὲ οἱ ἐν τῇ βορείᾳ Θράκῃ (Φιλιππουπόλις κ. λ.) καὶ οἱ ἐν τῇ βορείᾳ Μακεδονίᾳ (Βροντοί, Νευροκόπι κ. λ.) Βούλγαροι φέρουσι τὸν καθαριώτατον διατηρηθέντα ἐτι καὶ νῦν τύπον τῆς ἑλληνικῆς φυσιογνωμίας, ὅσος μόνον ἐν ὀλίγαις ἄλλαις χώραις τῆς Ἑλλάδος ἀπαντᾷ. Ἀλλὰ πολλοὶ δυστυχῶς τούτων, καὶ μάλιστα οἱ ἐν Θράκῃ (ἰδίᾳ ἐν Φιλιππουπόλει) οἱ ὠραιότεροι καὶ κλασικώτεροι οὗτοι ἑλληνικοὶ τύποι, μὴ αἰδούμενοι τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἑλληνικὴν ταύτην μορφήν, μηδὲ διδασκόμενοι ὑπ' αὐτῆς

ἐν τῇ σειρά αὐτῶν ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ παγκοσμίου καὶ ἀτελευτήτου δράματος τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος, ἵνα παίξωσι συνήθως ἅπαξ καὶ μόνον ἐπὶ

τούλάχιστον ταύτης περὶ τῆς ἀληθοῦς καταγωγῆς αὐτῶν, δαλεαζόμενοι δὲ μᾶλλον ὑπὸ ὕλικῶν συμφερόντων καὶ ὑπὸ τῆς ἐλπίδος κρείττονος πολιτικοῦ μέλλοντος τῆς Βουλγαρίας ἢ τῆς Ἑλλάδος, ἐστραψαν αὐτῇ τὰ νῦντα, καὶ οὐ μόνον θέλουσι νὰ λέγωνται καὶ νὰ ᾧσι γνήσιοι Βούλγαροι, ἀλλὰ καὶ μισοῦσι καὶ ἐχθαίρουσιν αὐτήν, τὴν γνησίαν καὶ πρώτην αὐτῶν μητέρα.

Πολλοί, ἀποβλέποντες εἰς τὸ ποτὲ πολυάριθμον καὶ τὸ νῦν ὀλιγάριθμον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, δικαίως ἀποροῦντες ἐρωτῶσι τί ἐγένοντο τὰ τοσαῦτα ἑκατομμύρια τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἀπορία ὁμοίως τούτων λύεται εὐκόλως, ὅταν ἀναμνησθῇ τις ὅτι οἱ Ἕλληνας ἐπὶ διαχίλια ἤδη ἔτη, ἦτοι ἀπὸ τῆς εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὑποταγῆς αὐτῶν μέχρι τοῦ νῦν, κατὰπιεζόμενοι ὑπὸ διαφόρων πανταχόθεν ἐθνῶν, αἰεὶ περικείμενοι, ἐτι καὶ νῦν, οἱ μὲν σφαττόμενοι, οἱ δὲ ἀλχμαλωτιζόμενοι, οἱ δὲ ἐκφυλιζόμενοι, οἱ δὲ τοῖς πᾶσι τὰ πάντα γινόμενοι ἵνα τοὺς πάντας κερδίσωσιν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ χριστιανικοῦ πνεύματος. Καὶ ποτὲ μὲν, ἵνα τὴν θρησκείαν σώσωσι ἐδέχοντο τὴν γλῶσσαν τοῦ κατακτητοῦ, ὡς οἱ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἕλληνας καὶ ἐν τισὶ κώμαις τῆς Μακεδονίας (Ζηλιαχόβη, Αραχόβη κτλ.) τὴν Τουρκικὴν, ἄλλοτε δὲ πάλιν τὴν γλῶσσαν τῶν γειτόνων ἵνα καλυπτόμενοι ὑπὸ ταύτην μὴ καταδιώκωνται ὑπὸ τῶν Τούρκων ὡς Ἕλληνας, ὡς πολλοὶ ἐν τῇ Β. Θράκῃ καὶ τῇ Β. Μακεδονίᾳ τὴν βουλγαρικὴν· ποτὲ δὲ ἠσπάζοντο τὴν θρησκείαν τοῦ ἰσχυροτέρου ἵνα σώσωσι τὴν γλῶσσαν, ὡς ἐν Κρήτῃ, ἐν Ἀλβανίᾳ, ἐν τινὶ κώμῃ Ἀλβανίᾳ τῇ παρὰ τὸ Νευροκόπον τῆς Μακεδονίας καὶ τῇ ἐπὶ τοῦ Βύξινου πόντου ἐπαρχίᾳ τοῦ Ὀφρω (20 περίπου χιλιάδες), ἧς οἱ κάτοικοι εἰσι μὲν Μουσουλμάνοι, ἀγνοοῦσι δὲ τὴν τουρκικὴν καὶ λαλοῦσιν ἀρχαίζουσαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν· ἄλλοτε δὲ πάλιν ἠσπάζοντο τὴν ξένην ἐθνικότητα, ὡς καὶ σήμερον, ἵνα σώσωσι τὴν ἀτομικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν, ἄλλοτε δὲ ἠσπάζοντο καὶ γλῶσσαν καὶ θρησκείαν καὶ ἐθνότητα ξένην ἵνα σώσωσι τὰ ἑαυτῶν ὕλικὰ συμφέροντα, καὶ ἄλλοτε συνμορφοῦντο κατὰ πάντα τοῖς γείτοσιν ἵνα τούτους φωτίσωσιν. Ἐντεῦθεν ἐξηγοῦνται καὶ ἡ ἑλληνικὴ φυσιογνωμία, ἡ ἑλληνικὴ φύς τοῦ σώματος, ἡ ἑλληνικὴ εὐστραφία τοῦ πνεύματος καὶ οἱ ἑλληνικοὶ τρόποι καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἤθη τῶν σαύτων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, κατεικόντων ἐπὶ τῆς εὐρείας στεφάνης, ἣτις, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς Κολχίδος καὶ διατεινομένη διὰ τοῦ Δουνάβειος καὶ τοῦ Ἄλμου, τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας καὶ Γαλλίας, τῆς Β. Αἰγύπτου καὶ τῆς δυτικῆς Ἀσίας, διήκει μέχρι Τραπεζοῦντος καὶ Ἀθηνῶν τῶν ἐπὶ τοῦ Βύξινου. Ἐσμέν δὲ τόσον βέβαιοι ὅτι καὶ οἱ Βούλγαροι ὠφελήθησαν ἐξ ἡμῶν οὐ μόνον κατὰ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ κατ' αἷμα διὰ τῆς μεθ' ἡμῶν γειτνιασεως καὶ ἐπιμιξίας, ὥστε προθύμως θὰ ἐστέργομεν νὰ λυθῇ ἡ μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν διαφορὰ μᾶλλον ἐκ τῆς φυσιογνωμίας καὶ τῶν ἐθίμων ἢ τῆς γλώσσης.

ἔχουσι νῦν διὰ τούτων καὶ οἱ Βούλγαροι ἐν ἑαυτοῖς ἱκανὸν ἑλληνικὸν αἷμα, ἔχουσι δὲ καὶ οὐκ ὀλίγους ἐξ ἑκείνων, οἵτινες, εἴτε αὐτοὶ γνήσιοι Ἕλληνας γεννηθέντες, εἴτε ἐκ γνησίων Ἑλλήνων τὸ γένος ἔλκοντες, εἴτε ὑπὸ τοῦ ἑλληνισμοῦ φωτισθέντες καὶ ἀφυπνισθέντες, ὡς γνήσιοι δὲ Ἕλληνας παριστάμενοι καὶ νομιζόμενοι μέχρι τῆς

βραχὺ ἢ μακρὸν τὸ ἑαυτῶν πρόσωπον, μόνῃ ἢ Ἑλλάς ἀνέρχεται περιοδικῶς ἐπὶ τὴν σκηνὴν ταύτην ἐξελίσσουσα αὐτὴ μόνῃ πάντοτε περαιτέρω ὡς πρω-

χόες, σήμερον μεταβάλλοντες τὰ εἰς ἰδῆς, ἀδῆς καὶ ὀπιοῦλος δυνάματα αὐτῶν εἰς οφ καὶ βίτο, ἀγωνίζονται ἐν τῷ μέσῳ λαοῦ εἰσέτι ἀπαιδεύτου καὶ ἡμιβαρβάρου ν' ἀποδείξωσιν αὐτῷ. ἑαυτοὺς διὰ τοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων φανατικοῦ μίσους αὐτῶν γνησίους πατριώτας Βουλγάρους, καὶ, δολοφονοῦντες τὴν πρώτην μητέρα αὐτῶν, νὰ καταλάβωσιν οὕτως αὐτοὶ ἐν μέσῳ ξένου λαοῦ, πολιτικῶς ἀρτιγεννήτου καὶ καθ' ὅλα ἀπαιδεύτου, τὰ διάφορα παρ' αὐτῷ δημόσια ἀξιώματα. Δὲν εἶναι ἡ πρώτη αὕτη περὶ ἰστορίας, καθ' ἣν ἢ Ἑλλάς ἐξ οἰκείων τὰ βέλη δέχεται. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐγχεῖται ἐν τῷ ὀργανισμῷ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἡ ἀνάγκη αὕτη τοῦ νὰ ἐκβάλῃ κατὰ καιροῦς τὰ ἑαυτῆς περιττὰ ἔξω τῶν ἀγρῶν αὐτῆς πρὸς τὰ ὄρια τῶν γειτόνων τῶν γρηζόντων παχύνσεως καὶ ἐξευγενίσεως, ἵνα οὕτω καὶ αὐτοὶ ὠφελῶνται καὶ αὕτη δέ, καθαριζομένη καὶ ἀπαλλακτομένη τοῦ περιττοῦ τούτου βάρους, μὴ περιπίπτῃ ὑπὸ τούτου εἰς λήθαργον ἢ ἐσωτερικὴν τινα ἐν τῷ ὀργανισμῷ αὐτῆς διατάραξιν. ἔχουσι τοίνυν καὶ οἱ Βούλγαροι ἐν ἑαυτοῖς πολλὰς χιλιάδας γνησίων Ἑλλήνων, οἵπερ, ταυτίσαντες ποτε ἢ ταυτίζοντες ἔτι καὶ νῦν τὴν ἑαυτῶν τύχην μετ' αὐτῶν, ἀπέβησαν καὶ ἀποβαίνουσι δικαίως παρ' αὐτοῖς ὁ ἐγκέφαλος τῆς χώρας αὐτῶν καὶ προάγουσι νῦν ταύτην εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν προορισμὸν αὐτῆς. Τούτων οὐ φοβουμέν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες τοῖς γείτοσιν ἡμῶν Βουλγάρους, ἀλλὰ καὶ, εὖ εἰδότες τὸν τε ἡμέτερον καὶ τὸν ἐκείνων διάφορον προορισμὸν, εὐχόμεθα αὐτοῖς ὡς καλοὶ γείτονες ἐκ μίσους καρδίας ἵνα ταχέως ἀναπτυχθῶσιν ἐν τῇ πρὸς βορρᾶν τοῦ Αἴμου χώρα αὐτῶν καὶ ἐκεῖ ἐκπληρώσωσι καὶ τὸν προορισμὸν, εἰς ὃν ὤρισεν αὐτοὺς ὡς ἔθνος ἡ θεία Πρόνοια. Δύνανται δὲ ἐκεῖθεν τοῦ Αἴμου νὰ ὀρχῶνται καὶ νὰ σκιρτῶσιν ὡς ἄρκτοι ὑπὸ τὸν πάτριον αὐτοῖς ἀσκοζουρνᾶν ὄσον καὶ ἂν θέλωσιν ἐκ τῆς δικαίας αὐτῶν εὐθυμίας καὶ μέθης ἐπὶ τῇ νῦν πρώτῳ διὰ ἐντελῶς ξένου αἵματος ἀποκτηθείσῃ πολιτικῇ αὐτῶν ἀνεξαρτησίᾳ. Ἄλλ' ὅμως καὶ εἰδοποιούμεν αὐτοὺς συγχρόνως, ὡς καλοὶ πάλιν γείτονες, ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι οὐδέποτε θὰ ἐπιτρέψωμεν αὐτοῖς νὰ παύσῃ τὸν ἀσκοζουρνᾶν αὐτῶν καὶ ἐντεῦθεν τοῦ Αἴμου ἀτιμωρητέῃ, ὡς περ καὶ μέχρι τοῦδε οὐδέποτε ἐπετρέψαμεν τοῦτο. Ἄν δὲ νῦν σιωπῶμεν ἀνεχόμενοι μὲν τὰς ληστεύσεις καὶ σφαγὰς, ἃς ἐφίστανται οἱ ἡμοσθνεῖς ἡμῶν ἐν Μακεδονίᾳ ὑπὸ τῶν βουλγαρικῶν κομιτάτων διὰ τῶν θηριωδῶν βουλγαρικῶν ληστοσυμμοριῶν, ἀνεχόμενοι δὲ καὶ αὐτὰς τὰς τυραννικὰς καταδιώξεις καὶ καταπιέσεις, τὰς ὑπὸ τῶν Τούρκων νῦν φανατικῶς ἐξασκουμένας ἐπ' αὐτῶν τῶν ἱερωτάτων καὶ ἀγιωτάτων κειμηλίων, ἃ περ ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ, διωκομένη, τυραννομένη, πιεζομένη καὶ σφατταμένη ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας, διὰ τῶν ὑδόντων αὐτῆς μέχρι τοῦδε διεφύλαξε, τοῦτο ποιούμεν διὰ λόγους ἐθνικοῦς ὑψηλοτέρους, οἵπερ ἀποβλέπουσιν εἰς τὰ ἀνώτατα καὶ καιριώτατα ἐθνικὰ ἡμῶν συμφέροντα, καὶ οὐκ οὐ μόνον ἔνταυθα χωρὸς, ἀλλ' οὐδ' οἱ νῦν καιροὶ οὐδ' αὐτὸ τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν νὰ δημοσιεύσωμεν ἐνταῦθα νῦν. Ἄν ὅμως ἡ μὲν Τουρκία, ταχθεῖσα ἅπαξ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας Θεματοφύλαξ τῆς Ἑλλάδος, δὲν καταλάβῃ καὶ πάλιν

ταγωνίστρια τὴν περαιτέρω περιπέτειαν τοῦ παγκοσμίου τούτου δράματος καὶ διευθύνουσα αὐτὸ πρὸς τὴν ὀρθὴν καὶ φυσικὴν λύσιν αὐτοῦ. Τρις δὲ μέχρι

ταχέως τὸν Αἴμον κατὰ τὴν Βερολίνοιον συνθήκην καὶ τὴν ὁμόθυμον προτροπὴν καὶ ἀπαίτησιν ἀπασῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἵνα ὑπερασπίσῃ μὲν καὶ φυλάξῃ τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν ὡς ὑπὸ Θεοῦ τεταγμένος προστάτης αὐτῆς ἀπὸ τῶν Βουλγαρικῶν βιαιοτήτων καὶ ἀρπαγῶν, μέχρις οὗ ἔλθῃ τὸ πλήρωμα τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν, οὐκ ὁ Θεὸς ὤρισεν, συγκρατήσῃ δὲ τὴν εἰρήνην ἐν τῷ κράτει αὐτῆς πρὸς ἀδελφικὴν συμβίωσιν καὶ αὐτανάπτυξιν τῶν διαφόρων ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτῆς λαῶν, ἐάν, λέγω, τοῦτο δὲν γένη, ἀλλ' ἡ μὲν Τουρκία διὰ τῶν διαφόρων ὑπαλλήλων αὐτῆς, ἀνωτάτων καὶ κατωτάτων, ἐξακολουθῇ νὰ διώκῃ καὶ καταπιέξῃ πᾶν ἑλληνικόν, καὶ νὰ καταπατῇ μὲν πάντα τὰ ἱερὰ κειμήλια καὶ προνόμια τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, θρησκευτικὰ καὶ ἐθνικὰ, νὰ ἀπεμπολῇ δὲ ἀντὶ χρημάτων τὰ ἐθνικὰ δικαιώματα αὐτοῦ διὰ τῶν κατὰ νομοὺς τοπαρχῶν αὐτῆς κατὰ μικρὸν τοῖς ξένοις, τοῖς ἐπιβουλεωμένοις τὸν ἐθνισμὸν καὶ τὴν πατρικὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, οἱ δὲ Βούλγαροι ἀφίνωνται ὑπ' αὐτῶν τούτων ἀνευλόγητοι, ἵνα διὰ τῶν ληστρικῶν αὐτῶν συμμοριῶν ἐξοντῶσι, σφάζωσι, ληστεύωσι καὶ πιέζωσι τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἐν τῇ Β. Θράκῃ καὶ τῇ Β. Μακεδονίᾳ, ὅπως ἀρνηθῇ τὸν ἑαυτοῦ ἐθνισμὸν καὶ ἀσπασθῇ τὸν βουλγαρισμὸν, ἂν ἐπὶ τέλει ἡ μὲν Τουρκία, ἀποφασίσασα αὐτὴ ν' αὐτοκτονήσῃ ἢ ν' ἀποσυρθῇ καὶ συγκεντρωθῇ διὰ παντὸς εἰς τὴν Θράκην καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου καὶ δύναται συγκεντρουμένη καὶ παραχωροῦσα τῇ Ἑλλάδι εἰρηνικῶς ἕσα ταύτη δικαιωματικῶς ἀνήκουσι, συνάπτουσα δὲ ἀντὶ τούτου μετ' αὐτῆς δεσμοὺς συμμαχίας, ν' ἀναπτύξῃ νέον στάδιον καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ ὄντως νέον σπουδαῖον προορισμὸν, θέλει νὰ προκαλέσῃ πρὸς τούτου τοιαύτας σκηνὰς καὶ τοιοῦτους κλονισμοὺς, ὡς τε νὰ συγκαταστραφῇ αὐτῇ πρῶτον ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ, ἣν μισεῖ, ἐνῷ ὤφειλε ν' ἀγαπᾷ αὐτὴν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἔθνος, εἰ μὴ ὡς ἀγαθὴ μητὴρ, τοῦλάχιστον ὡς καλὴ μητριά, ἐπιτετραμμένη προσκαίρως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὴν διαχείρισιν τῆς πατρικῆς κληρονομίας τῆς ἐτι ἀνηλικίου καὶ ὀρφανῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἂν ἐν ἄλλοις λόγοις ἢ οἰκτρὰ αὕτη κατάστασις, ἡ νῦν μαστιζοῦσα τὰς ἐν Τουρκίᾳ ἑλληνικὰς χώρας, πύκνηται ἐπιτηδὲς καὶ σκοπίμως νὰ διαιωνισθῇ πρὸς κατασπατάλησιν καὶ κατασπάθησιν, πρὸς διασκορπισμὸν καὶ διανομήν τῆς πατρῆου ἡμῶν κληρονομίας, πρὸς καταστροφὴν καὶ ἐξόντωσιν μόνον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ πρὸς ματαίωσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς, καὶ ἂν οἱ Βούλγαροι σπουδάζοντες πράγματι προκαλῶσι τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν εἰς μονομαχίαν καὶ τολμῶσι καὶ πάλιν τὸν Αἴμον ὑπερβαίνοντες νὰ διεξάγωσι διὰ κακούργων ληστῶν τὰς παλαιὰς αὐτῶν βαρβαρικὰς καὶ ἀγρίας ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, τότε εἰδοποιούμεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦδε ὡς καλοὶ πάντοτε γείτονες, ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἡ τόσον μικρὰ νῦν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν φαινομένη, ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ταύτης παροξυνομένη, βλέπουσα ὅτι διὰ τῆς εἰρήνης οὐδὲν κατορθοί, θὰ ἀνάψῃ καὶ θὰ ἀνυψώσῃ πάλιν τὸν δαυλὸν τοῦ πολέμου κατὰ τὴν μέθοδον καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ 1821 καὶ δὲν θὰ καταβιβᾷ αὐτὸν πρὶν ἢ ἀποδείξῃ τοῖς Βουλγάρους ὅτι ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ, ἡ μόνῃ φυλὴ, ἣτις ὑπὸ τὴν

τοῦδε ἀνέβη ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῆς σκηπῆς ταύτης, καὶ δὴ τὸ μὲν πρῶτον ὡς καθαρὰ ἔθνη, ἐνδεδυμένη τὴν κλασικὴν πορφύραν καὶ πρόμαχος τῆς ἀνδρω-

Τουρκοκρατίαν, ἐνῶ οἱ Βούλγαροι κέρπον, αὐτὴ ἐκράτησε πάντοτε ὑψηλὰ τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἐπὶ τῶν ὁρίων αὐτῆς, δὲν στερεῖται καὶ νῦν, ὡς αὐτοὶ κακῶς νομίζουσι, Βασιλείων βουλγαροκτόνων, οἵτινες, τῆς ὥρας ἐπιστάσης, θὰ ἐκπληρώσωσι πιστῶς καὶ πάλιν τὸ πάτριον καθῆκον καὶ θὰ στήσωσιν ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ Αἴμου τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν, ἵνα κυματίζῃ ἐς δεξιὰ πρὸς τρόμον τῶν νέων Βουλγάρων.

Οἱ Ἕλληνας εἶναι φυλὴ, ἣτις ἀπέδειξε δι' ἔργων ὅτι θέλει καὶ δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν προορισμὸν αὐτῆς· δὲν ζητεῖ δὲ πρὸς τοῦτο νὰ σφετερισθῇ ξένα δικαιώματα καὶ ξένας χῆρας, ἀλλ' ἀπαιτεῖ δικαίως τὰ φυσικὰ ὅρια, ἅπερ ἀνήκουσιν αὐτῇ ἐκ πατρίδας καὶ πατρικῆς κληρονομίας, καὶ ἅπερ μόνον παρέχουσιν αὐτῇ τὴν ἀναγκαίαν ἀνεσιν καὶ εὐκολίαν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς θείας αὐτῆς ἀποστολῆς ὑπὲρ ἑαυτῆς τε καὶ τῆς ἄλλης ἀνθρωπότητος, καὶ ἰδίᾳ ὑπὲρ τῶν γειτόνων αὐτῆς. εὖς πάντοτε μὲν ὠφέλησεν, οὐδέποτε δὲ ἔβλαψε μέχρι τοῦδε, εἰμὴ μόνον ἀμυνομένη. Ἐνῶ δὲ οὐδένα ποτὲ τῶν λαῶν, τῶν γειτόνων καὶ συνοίκων αὐτῇ, ἠνώχλησεν ἢ ἐκώλυσε ποτε ἢ κωλύει καὶ νῦν, θέλοντα νὰ ἐκπληρώσῃ εἰρηκῶς τὸν φυσικὸν προορισμὸν ἐντὸς τῶν φυσικῶν ὁρίων αὐτοῦ, οὐδεὶς ἐξ ἄλλου ἐπέτρεψε ποτε νὰ ἐνοχλήσῃ ἢ κωλύσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ φυσικοῦ αὐτῆς προορισμοῦ ἐντὸς τῶν ἑαυτῆς φυσικῶν ὁρίων· ἢ δὲ ἑλληνικὴ ἱστορία, αὐ μόνον ἢ ἀρχαία, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ, τὸ καὶ σπουδαιότερον, ἢ νεωτέρα, μαρτυρεῖ γεγωνυῖα τῇ φύσει, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ, ὅταν συνειδῇ πραγματικόν τινα ἔθνικὸν κίνδυνον, παροξύνεται σύσσωμος τοσοῦτον, καὶ καταφρονεῖ ζωῆς, ἀγαθῶν καὶ τέκνων μέχρι τοσοῦτου, ὥστε προσάγει ταῦτα πάντα προθύμως ὀλοκαύτωμα ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς πατρίδος, ἀναλαμβάνουσα τὸν περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνα καὶ παραταττομένη μόνη καὶ κατ' αὐτῶν τῶν ἰσχυροτάτων τῆς Γῆς. Τὸ δὲ θαυμαστόν ἐστιν, ὅτι ἡ αὐτὴ ἑλληνικὴ ἱστορία μαρτυρεῖ ἐπίσης, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἐκ πάντων τῶν τοιοῦτων ἀγῶνων ἐξῆλθε πάντοτε νικητρία καὶ τροπαιοῦχος. Οἱ δὲ Βούλγαροι, οἱ τυλμῶντες νῦν νὰ προκαλῶσι διὰ τῆς μωρίας αὐτῶν τὸν ἔθνικόν τοῦτον παροξυσμὸν παρὰ τῇ ἑλληνικῇ φυλῇ, ἢ μὴ λησμονῶσι καὶ τοῦτο, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἀναβαίνουν ἐν ὅλῳ μόλις εἰς 2 1/2 ἑκατομμύρια, μεθ' ὅλων ὁμοῦ τῶν γένων ἀξιώσεων αὐτῶν, οἱ δὲ Ἕλληνας, ἐκτὸς τῶν 4 ἑκατομμυρίων, ξηνοφύλων μὲν, ἀλλὰ γνησίων καὶ τούτων Ἑλλήνων καὶ ἑλληγιζόντων, ἀναβαίνουν εἰς 8 ἑκατομμύρια καθαρῶν ἑλληνοφύλων Ἑλλήνων, καὶ ὅτι τὰ μὲν πέντε τούτων, πάντα συμπαγῆ, κατέχουσι χῆρας ἑλληνικὰς σπουδαιοτάτας (τὸ βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος, τὴν Ἰπείρον, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θράκην, τὰ περὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰς νήσους, ἀνηκούσας αὐταῖς ἀνέκαθεν ἐκ κληρονομίας διαδοχικῆς), ἔτοιμα νὰ διαμφοσθηθῶσι διὰ τῶν ὅλων πᾶσαν σπιθαμὴν γῆς πρὸς πάντα τολμήσοντα νὰ πατήσῃ αὐτήν, τὸ δὲ ἕτερον ἑκατομμύριον, διεσπαρμένον ἐν ἰδίαις ἑλληνικαῖς μικραῖς καὶ μεγάλαις ἀποικίαις καὶ παροικίαις ἐφ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, διαφιλονεικεῖ ἤδη εὐδοκίμως μεθ' ὅλων τῶν ἄλλων ὁμοφύλων αὐτοῦ εἰς μὲν τὴν ἑβραϊκὴν φυλὴν τὴν διὰ τοῦ πλοῦτου, εἰς πάντα δὲ τὰ ἄλλα ἔθνη τῆς Γῆς τὴν διὰ τῆς παιδείας, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης ὑπεροχῆν. Ἐτα δὲ ἔς μὴ

πίνης σοφίας καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας κατὰ πάντων τῶν βαρβάρων καὶ πυνρανῶν, τὸ δεύτερον ὡς ἑλληνοχριστιανικὴ πρόμαχος τοῦ εὐαγγελίου, καὶ τῆς ἠθικῆς, κοινωνικῆς καὶ ἔθνικῆς ἐλευθερίας, καὶ τρίτον ὡς μεταρρυθμιστι-

λησμονῶσιν οἱ Βούλγαροι ὅτι μεθ' ὅλων τῶν ὁρίων καὶ πόθων αὐτῶν νὰ σχηματίσωσι σφῆνα πρὸς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν διὰ τῆς ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν κληθουσῶν καθ' ὅλον τὸ μήκος τῶν παραλίων, ἀπὸ τοῦ Βώλου μέχρι αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, σχηματιζομένης ἀδιάρρηκτου ζώνης, οὐδέποτε θὰ δυνηθῶσι νὰ ἀξιώσῃσι δικαίως ἰδίου λιμένος ἐπὶ τῆς Μεσογείου· ἀλλ' ἂν καὶ συμφέροντα ξένα ἢ καὶ ἡ ἰδίᾳ αὐτῶν τόλμη δώσῃ αὐτοῖς λιμένα τινὰ τοιοῦτον πρόσκαιρος, ἔστῳσαν ἀπὸ τοῦδε βέβαιος, ὅτι πάλιν θὰ ἐκδιώξωσιν αὐτοὺς οἱ Ἕλληνας πέραν τοῦ Αἴμου καὶ ὅτι οἱ δεξιῶν τῶν ἑλληνικῶν θαλάσσων οὐδέποτε θὰ ἐπιτρέψωσιν αὐτοῖς ἀνάπτυξιν ναυτιλίας, ἀλλὰ θὰ καταπονιζῶσιν αὐτοὺς πάντοτε ὡς μῦς εἰς τὸ βάθος τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὅπερ ἔπαν ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἔστι δὲ καὶ νῦν καὶ μὲν εἰς δεξιὰ ἀποκλειστικῆς, πατρικῆς τε ἅμα καὶ φυσικῆς, κληρονομίας μόνων τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἂν ἔτι φρυάττωνται ἐπὶ τούτῳ τὰ ἄλλα ἔθνη τῆς Γῆς, τὰ ἔχουσιν αὐτοῖς διακελμένα. Ἀπὸ τῆς Ἀργοναυτικῆς ἤδη ἱστορίας καὶ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς Ἰοδῆς (ἣτις διέπλευσαν ὡς βοῆς τὸν Βόσπορον), τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Αἰγέως, οἵτινες πάντες δὲν ἀπῆθανάσαν μάρτην τὸν Βόσπορον, τὸν Ἑλλησπόντον καὶ ἔπαν τὸ Ἀρχιπέλαγος ἀπὸ τῶν ἀθανάτων αὐτῶν γνησίων ἑλληνικῶν ὀνομάτων, μέχρι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καθ' ἣν τὸ μὲν ἄγιον λείψανον τοῦ πατριάρχου καὶ μεγαλομάρτυρος Γρηγορίου ἠγάσας τὰ ὕδατα τοῦ Βοσπόρου, ὁ δὲ Μισοῦλης ἀπέφρατε τὸν διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου ἑκπλοὺν εἰς τὸν τότε μέγαν καὶ τρομερὸν στόλον τῆς Τουρκίας καὶ ὁ Κανόρης κατελάμπρυνε τὸ Αἰγαῖον πέλαγος διὰ τῶν πυρπολιζομένων τοῦ στόλου τούτου, ὁ Βόσπορος, ὁ Ἑλλησπόντος καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἦσαν, εἰς καὶ διατελέσουσι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ὄντα εἰς δεξιὰ ἀναμφηρίστως κτήματα ἑλληνικά. Ἐν τῷ πελάγει τούτῳ κείνται οἱ πολυτιμότεροι μαργαρίται τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τουτέστι αἱ τσαῦται, τηλικαῦται καὶ τόσον ὠραῖαι νῆσοι αὐτοῦ, ὧν ἐκάστη σὺν τῷ χρόνῳ δύναται ν' ἀποβῇ ἑτέρα μικρὰ Ἀγγλία. Ἐν τῷ Ἀρχιπελάγει, ἐδοξάσθησαν πολλάκις οἱ πρόγονοι ἡμῶν, ἐν αὐτῷ δὲ ἑβραϊσθῶσαν πολλάκις καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν, ἐν τούτῳ δὲ καὶ ἡμεῖς, οἱ ἀπόγονοι καὶ υἱοὶ ἐκείνων, ἐπιζόμεν ὅτι θὰ δοξασθῶμεν καὶ ἀναδειχθῶμεν ἡμέραν τινὰ ἀξιοὶ ἐκείνων γόνου. Τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος, ἔαν καὶ αὐτὴ ἔχη μέλλον ἀξίον τοῦ παρελθόντος αὐτῆς, ἐν ταύτῃ τῇ θαλάσῃ κείται, καὶ ἐκ ταύτης μόνης κρέματα, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐκάστην σπιθαμὴν τοῦ Ἀρχιπελάγους ἀγαπῶμεν ἐξίσου καὶ θεωροῦμεν ἐπίσης πολυτίμον, ὅσον καὶ πᾶσαν ἄλλην σπιθαμὴν πάσης ἑλληνικωτάτης ξηρᾶς, οὐδέποτε δὲ ἐπιτρέψομεν βαρβάρους νὰ ὑβρίσωσιν εἰς τὰ ὕδατα ταῦτα, ἐν οἷς ἐβαπτίσθησαν καὶ ἐτάφησαν τὰ ὁσὰ τοσοῦτων μυριάδων Ἑλλήνων· οἱ δὲ Βούλγαροι δύναται τὸ πολὺ νὰ ἐμφανίζωνται μόνον ὡς ἄλιστε ἐν τοῖς παραλλοῖς αὐτῶν ἐπὶ τῆς Μαύρης θαλάσσης· ἀλλ' ἔς ἐνθυμῶνται πάντοτε ὅτι καὶ τὴν ἄξενον ταύτην θάλασσαν μόνου οἱ Ἕλληνας ἔγνωσαν νὰ μετατρέψωσιν εἰς Εὐξείνιον Πόντον.

κή και διαμαρτυρομένη πρόμαχος τῆς ὀρησκευτικῆς ἐλευθερίας και τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως.

Μετὰ δὲ τετραίωνα ἐπονείδιστον δουλείαν και νεκροφάνειαν, ἣν ὑπέστη διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῆς, συντρίψασα και ἀποτινάξασα ἐν τέλει κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τοῦ τραχήλου αὐτῆς τὸν σιδηροῦν ζυγὸν τῆς φοβερωτέρας, σκληροτέρας και ἀπανθρωποτέρας τυραννίας τοῦ κόσμου, ἀνήλθε τὸ τέταρτον ἐπὶ τῆς παγκοσμίου σκηνῆς αἱματόφυρτος ὡς τὸ μέγιστον τῶν θαυμάτων τοῦ κόσμου πρὸς ἐκπληξίν μὲν τῶν νεκροθιπτῶν αὐτῆς, ἀναίρεσιν δὲ και διάψευσιν τῶν σοφῶν ιστοριοδιφῶν τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος, προωρισμένη ἵνα και πάλιν πρωταγωνιστήσῃ ὑπὲρ πασῶν ὁμοῦ τῶν ἀνθρωποσωτηρίων ἀρχῶν και ἀξιωματῶν, ὑπὲρ ὧν ἐκάστου ἰδίᾳ και πρότερον ἠγωνίσθη, ἅτε τοῦτο ἔχουσα συμπεφυκὸς τῇ ἐαυτῆς φύσει τὸ ἔργον. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τὴν τετάρτην ταύτην φοράν ἠπατήθη ἐν τοῖς ὑπολογισμοῖς αὐτῆς ἢ ἄλλοτε τόσον εὐφύης, ὡραία και γενναία Ἑλλάς διότι ἐξήκοντα ὄλα ἤδη ἔτη παρήλθον ἀπὸ τῆς τετάρτης και τελευταίας ταύτης ἡρωϊκῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς ἐπὶ τῆς σκηνῆς, και ὅμως δὲν κατώρθωσεν εἰσέτι νὰ ἀνακτήσῃ τὴν κατὰ φύσιν και κατὰ κληρονομικὸν δίκαιον αὐτῇ μόνῃ ἀνήκουσαν θέσιν τῆς πρωταγωνιστρίας. Ἐν ᾧ δὲ ἀνεπήδησε τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὡς ἡρώης και ἤρξαστο μεγαλουργοῦσα, πρωταγωνιστοῦσα και ἐκπληττουσα τὸν κόσμον ὄλον, ἀφῆκε προσεβλήθη ὑπὸ ἀποπληξίας, ἣτις μετέβαλεν αὐτὴν ἀπὸ πρωταγωνιστρίας εἰς ἀπογνώστριαν, και ἀπὸ νεαρᾶς, γενναίας, εὐθύμου, θαυμασμὸν ἐμποιοῦσης και πλήρους ζωῆς, πίστεως, ἐλπίδος και θάρρους ἡρωϊδος εἰς γρατίδιον μελαγχολικόν, χωλόν, ἐντρομον και περιδεές, οἶκτον μόνον ἐμποιοῦν τοῖς θεαταῖς, αὐτοκτονομανοῦν, ἐντελῶς δὲ ἐπιλήσμον τοῦ μεγάλου παρελθόντος αὐτῆς, σαλευόμενον δὲ και κινδυνεύον νὰ συσσωρευθῇ νεκρὸν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἵνα μηδέποτε πλέον ἀναστῇ οὐδεὶς δὲ ἐστὶν ὁ βασιτάζων και σώζων αὐτὴν, διότι και ἡ γενεὰ τῶν ἡρώων και γιγάντων, τῶν ἀναστησάντων αὐτὴν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἐξέπνευσεν ἤδη πᾶσα ἐν ταῖς ἀγκάλαις σχεδὸν ἡμῶν τῶν ἀνάνδρων διαδόχων ἐκείνων, αἱ δὲ ἄλλαι χῶραι, αἱ ἐχθρικῶς αὐτῇ διακείμεναι, ἐπιχαιρεκακοῦσαι, και αὐτὴ δὲ ἡ Βουλγαρία, ἡ πρώτην ἤδη φοράν εἰς τὰ προπύλαια μόνον τοῦ παγκοσμίου θεάτρου πλησιάσασα, καγχάζει ἐκ καρδίας και χλευάζει ταύτην, μάλιστα δὲ και καυχᾶται ὅτι θὰ ἐκσυρίξῃ αὐτὴν ἐκ τῆς σκηνῆς, ἵνα καταλάβῃ αὐτὴ τὸν τόπον ταύτης.

Ἀλλὰ τὸ ποτὲ τόσον σφριγῶν, ἀκμαῖον και ὡραῖον σῶμα τῆς Ἑλλάδος

διὰ τί πάσχει νῦν ταῦτα πάντα ἐπὶ τῆς παγκοσμίου σκηνῆς, και ποῖον τὸ ἀρχικὸν αἷτιον τῆς τόσον ἀπαισίας και τόσον δεινῶς προσεβλήσεως αὐτῆς νόσου; Μήπως ἐγκέφαλος και καρδία αὐτῆς συγχρόνως προσεβλήθησαν και ἐβλάθησαν; Δυστυχῶς, ναί! Ὁ ἐγκέφαλος και ἡ καρδία τῆς Ἑλλάδος, αἱ Ἀθῆναι και τὸ Βυζάντιον, ἡ ἐθνικὴ λεγομένη Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις και ἡ μεγάλη λεγομένη Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, τὰ δύο ταῦτα μεγάλα κέντρα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐπαυσαν ἤδη πρὸ πολλοῦ, ὡς φαίνεται, ὀρθῶς και ὑγιῶς λειτουργοῦντα· και ὁ μὲν ἐγκέφαλος, πάσχων ἐκ παραλυσίας, προερχομένης ἐξ ἀρχομανίας, οὐδένα λόγον ποιεῖται τῆς μετὰ τῶν νεύρων φυσικῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς ἀρμονικὴν κίνησιν και δράσιν τοῦ ὄλου σώματος, ἡ δὲ καρδία πάλιν, πάσχουσα ἐξ ὑπερτροφίας και πολυσαρκίας, προερχομένης ἐκ τῆς ἀκνηρίας και ἀδρανείας, ἀδυνατεῖ πλέον νὰ ἐκτοξεύῃ καθαρὸν αἷμα εἰς τὰ ἄκρα τοῦ σώματος πρὸς κανονικὴν διατροφήν και ἐπίρρωσιν αὐτοῦ· διὰ δὲ τοῦτο τὸ ἠθικὸν κέντρον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησία, και τὸ πολιτικὸν κέντρον αὐτῆς, ἡ κυβέρνησις τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, τοσοῦτον ἐξέπεσον ἐπ' ἐσχάτων ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ ἄλλου κόσμου και ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὐ τὴν σωτηρίαν προθύμως μὲν ἀναλαμβάνουσι, ἀλλὰ μάτην πάντοτε ἐπαγγέλλονται αὐτῷ οἱ αἰεὶ ὀρησκευτικοὶ και ἐθνικοὶ κυβερνήται αὐτοῦ, ὥστε και αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες, τὰ ἀξιώματα μετ' αὐτῶν τῶν προσώπων ἐν ὀργῇ ταυτίζοντες, τὴν μὲν Μεγάλῃ Ἐκκλησίαν ἐτίμησαν διὰ τοῦ παρωνύμου τῆς Καρακασάνας, τὴν δὲ Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν διὰ τοῦ δυσωνυμωτέρου τῆς Ψωροκώσταινας. Ταῦτα δὲ ἐπλάσθησαν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὡς ἀντάλλαγμα ἰσάξιον πρὸς τὰ ἕτερα δύο περιώνυμα ἀξιώματα, ἅτινα ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία και ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία δι' ἐαυτὰς ἐκατέρω ἐπλάσαν ἀπὸ πολλοῦ, και δὴ ἡ μὲν πολιτεία τὸ περιβόητον «Μὴ χάρισαι», ἡ δὲ ἐκκλησία τὸ πασίγνωστον «Βαπτίζω και μυρόνω, θέλει ἄς ζήσῃ, θέλει ἄς μὴ ζήσῃ, τὸ βαπτιστικὸν νὰ βγαίνῃ.» Ὄταν δὲ ὁ ἐγκέφαλος και ἡ καρδία τοῦ σώματος νοσῶσιν οὕτω δεινῶς, τότε ἡ πυσαιμία και ἡ σήψις και αὐτοῦ τοῦ σώματος ὄλου δὲν ἀπέχει βεβαίως πολὺ, και πληροῦται τότε κατὰ γράμμα ἡ σοφὴ παροιμία τοῦ λαοῦ ὅτι «τὸ ψάρι ἀπὸ τὸ κεφάλι του βρωμάει.»

Και ἐν τούτοις ὁ αὐτὸς ἑλληνικὸς λαός, γινώσκων νὰ ποιῆται και διακρίσιν, ὅταν θέλῃ, μεταξὺ προσώπων και ἀξιωματῶν, διατελεῖ ἔτι και νῦν πάλιν ἐκ τῶν αὐτῶν τούτων δύο ἐθνικῶν κέντρων αὐτοῦ προσδοκῶν τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν. Καίπερ δὲ αἰεὶ ψευθεῖς τῶν ἐλπίδων και προσδοκιῶν αὐ-

τοῦ τούτων, ὡς μάτην πάντοτε ἐξήρτησεν ἐκ τῶν ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς ἀεικυβερνώντων αὐτῶν, ἐν τούτοις αὐτὸς πάλιν ἐκ νέου μετὰ νέου ἐνθουσιασμοῦ καὶ νέας πεποιθήσεως ἐκλέγει, δέχεται καὶ χαιρετίζει τοὺς ἐκάστοτε τούτων διαδόχους, τοὺς ἐπαγγελιομένους αὐτῷ τὴν σωτηρίαν· ἡ δὲ ἐκ τῆς συχνῆς ἀπάτης καὶ διαδοχικῆς ἀπογοητεύσεως ἀπόγνωσις δὲν κατέβαλεν εἰσέτι τὸν ἑλληνικὸν λαόν, οὐχὶ διότι οὗτος μωρανθεὶς πλέον, ὡς τινες κακῶς νομίζουσι, γίνεται εὐκόλως ἐπιλήσιμων τῆς ἀπάτης, ἢν ἐκάστοτε ὑφίσταται, ἀλλὰ διότι, πιστεύων ἀδιστακτως ὅτι κέκληται νὰ ἐκτελέτῃ καὶ πάλιν μεγάλην τινὰ ἀποστολὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὑπομένει πάντα καὶ ἐλπίζει πάντοτε ὅτι ἀναστήσονται ποτε ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ καὶ οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐκ τῶν δύο μεγάλων ἔθνικῶν κέντρων θὰ ἡδηγήσωσιν αὐτὸν ἐπὶ τὴν δόξαν ταύτην. Διὰ δὲ τοῦτο, ἐνῶ ἡ ἀνεπτυγμένη τάξις παρ' ἡμῖν ἀπογνοῖσα ἀπαισιοδοξεῖ πλέον, χλευάζει δὲ μάλιστα καὶ κατειρωκεῖται τὴν μεγάλην ἔθνικὴν ἰδέαν, μόνος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς θαρρῶν πάντοτε ἐλπίζει καὶ αἰσιοδοξεῖ. Ἀλλ' οὐχ ἦτονος ἡ ἱστορία διδάσκει ἡμᾶς ὅτι καὶ ἡ ἄκρα αἰσιοδοξία τῶν λαῶν ἔχει τὰ ὅρια αὐτῆς καὶ ὅτι οἱ ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς κακῶς κυβερνώμενοι λαοὶ μετὰ μακρὰν ἀνοχὴν καὶ ὑπομονὴν ἐπὶ τέλει ἢ περιπίπτουσιν ἐξαίφνης εἰς γενικὰς κρίσεις, καθ' ἃς, ἂν δὲν διαφθάρησαν εἰσέτι ἐντελῶς κατεξάνιστανται κατὰ τῶν ἰδίων ἐαυτῶν ἀναξίων κυβερνητῶν, καὶ ἀναδεικνύοντες ἐκ τοῦ μέσου αὐτῶν νέως κεκρυμμένους σωτῆρας λαμβάνουσιν αὐτοὶ τὰ πηδάλιον τοῦ σκάφους τῆς πατρίδος εἰς τὰς ἐαυτῶν χεῖρας καὶ σώζονται, ἢ, ἂν ἡ διαφθορὰ εἰσέδυσεν ἤδη εἰς αὐτοὺς λίαν βαθύως, περιπίπτοντες εἰς παντελῆ ἀπόγνωσιν, ἀπόλλυνται, καὶ σωτῆρες ἀκόμη ἄνδρες δταν ἐγερθῶσιν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν, διότι ὁ καιρὸς τῆς σωτηρίας τῶν ἔθνων, ὁ παρεχόμενος αὐτοῖς ὑπὸ τῆς Θεῆς Προνοίας καὶ τῆς αἰρητικῆς τῶν περιστάσεων, μόνον περιοδικῶς καὶ ἐν ὁρισμένῳ χρονικῷ διαστήματι χορηγεῖται ταύτου δὲ καταφρονήσαντος καὶ παρελθόντος, κλείεται αὐτοῖς καὶ πάλιν ἡ ὥρα τῆς μετανάστεως καὶ σωτηρίας αὐτῶν.

Ἡ ἅγια Γραφή, ἥς καταφρονῶσι πάντες σχεδὸν οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Ἑλλάδος ὡς μαροῦ συρράμματος ἑβραϊκῆς θρησκομανοῦς ἐλλάμψεως, τὴν ὁποῖαν οὐδεὶς σχεδὸν Ἑλλήνων διδάσκαλος, οὐδεὶς Ἑλληνικὸν πολιτικὸς καὶ οὐδεὶς Ἑλλήνων γονεὺς ἤνοιξε καὶ ἀνοίγει παρθεῖ, οὐδ' ἀξιοῖ νὰ ἔχῃ μεταξὺ πάσων ἄλλων σοφῶν βιβλίων τῆς βιβλιοθήκης του, — ἦν ὅμως πάντες σχεδὸν οἱ διδάσκαλοι, πάντες οἱ πολιτικοὶ καὶ πάντες οἱ γονεῖς, οὐ μόνον οἱ πιστοὶ καὶ θετικοί, ἀλλ' ἔτι καὶ οἱ ἀπίστοι καὶ ἀρνητικοί, — ἐν Ἑλλάδι,

ἐν Γερμανίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, — οὐ μόνον ἔχουσιν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τιμῶσι καὶ ἀναγινώσκουσι καὶ φωτίζονται ὑπὸ αὐτῆς, ἡ ἅγια λοιπὸν αὕτη Γραφή θεωρεῖ τὸν ἐκάστοτε ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς μετανοίαν καὶ σωτηρίαν χαριζόμενον τοῖς λαοῖς καιρὸν λίαν κρίσιμον καὶ ὀνομάζει αὐτὸν διὰ τοῦ σήμερον· τοῦτο δὲ τὸ «σήμερον» ἔχει ἐν τῇ ἅγιᾳ Γραφῇ ὅλως ἰδιάζουσαν ἔννοιαν, ἢν οἱ βασιλεῖς, οἱ ἱερεῖς, οἱ κυβερνηταί, καὶ πάντες οἱ διδάσκαλοι καὶ ὀδηγοὶ τῶν λαῶν ὀφείλουσι καλῶς νὰ γινώσκωσι καὶ ἐμβριθῶς νὰ μελετῶσι πάντοτε.

Ὁ μέγας βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων Δαυὶδ, προσκαλὼν καὶ προτρέπων τὸν λαόν αὐτοῦ εἰς δοξολογίαν καὶ προφητικῶς ὑψούμενος ψάλλει: Ἀδελφοί, προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ, καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον Κυρίου τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς· ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς λαὸς νομῆς αὐτοῦ καὶ πρόβατα τῆς χειρὸς αὐτοῦ. Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὐ ἐπειρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐδοκίμασάν με καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου. Τεσσαράκοντα ἔτη προσώχθισα τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ καὶ εἶπαν: αἰεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ, αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ἐδοκίμασάν με ὡς ἐδοκίμασα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. (Ψαλμ. 94, 6—11). Ὁ δὲ δαιμόνιος Παῦλος, τὸ σήμερον τοῦτο τοῦ Δαυὶδ ἐπαναλαμβάνων, ἀναπτύσσων καὶ ἐρμηνεύων, γράφει πρὸς τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ Ἑβραίους: ἀδελφοί, καθὼς λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον: σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν. . . . . ὡς ὡμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου: Πλέπετε, ἀδελφοί, μὴ ποτε ἔσται ἐν τινὶ ὑμῶν καρδίᾳ πονηρὰ ἀπιστίας ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος, ἀλλὰ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἄχρι οὗ τὸ σήμερον καλεῖται, ἵνα μὴ σκληρυνθῇ τις ἐξ ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας· μέτοχοι γὰρ γεγονάμεν Χριστοῦ, ἐάνπερ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν, ἐν τῷ λέγεσθαι: σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ. Τινες γὰρ ἀκούσαντες παρεπίκραναν; ἀλλ' οὐ πάντες οἱ ἐλθόντες ἐξ Αἰγύπτου διὰ Μωϋσέως; Τίσι δὲ προσώχθισε τεσσαράκοντα ἔτη; Οὐχὶ τοῖς ἀμαρτήσασιν; ὧν τὰ κῶλα ἔπεσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ. Τίσι δὲ ὡμοσε μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν κατάπαυσίν εἰ μὴ τοῖς ἀπειθήσασιν; καὶ βλέπομεν ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν εἰσελθεῖν δι' ἀπιστίαν. Φοβηθῶμεν οὖν μήποτε, καταλειπαμένης ἐπαγγελίας εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσίν αὐτοῦ, δοκῇ τις ἐξ ὑμῶν ὑστέρησεναι· καὶ γὰρ ἔαμεν

εὐηγγελισμένοι καθάπερ κἀκεῖνοι· ἀλλ' οὐκ ὠρέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς ἐκείνους μὴ συγκεκρασμένους τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν· εἰσερχόμεθα γὰρ εἰς τὴν κατάπαυσιν οἱ πιστεύσαντες, καθὼς εἶρηκεν, ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου, καίτοι τῶν ἔργων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου γεννηθέντων· εἶρηκε γὰρ που περὶ τῆς ἐβδόμης οὕτως· καὶ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ· καὶ ἐν τούτῳ πάλιν· εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. Ἐπει οὖν ἀπολείπεται τινὰς εἰσελθεῖν εἰς αὐτήν, καὶ οἱ πρότερον εὐαγγελισθέντες οὐκ εἰσηλθόν δι' ἀπειθειαν, πάλιν τινὰ ὀρίζει ἡμέραν σήμερον, ἐν αὐτῇ λέγων μετὰ τοσοῦτον χρόνον, καθὼς εἶρηται, σήμερον ἐάν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν. Εἰ γὰρ αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς κατέπαυσεν, οὐκ ἂν περὶ ἄλλης ἐλάλει μετὰ ταῦτα ἡμέρας· ἄρα ἀπολείπεται σαθρατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ καὶ αὐτὸς κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὡς περ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ Θεός. Σπουδάσωμεν οὖν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν, ἵνα μὴ ἐν τῷ αὐτῷ τις ὑποδείγματι πέσῃ τῆς ἀπειθείας· ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐναργῆς καὶ τοιμώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον καὶ δεικνύμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν καὶ κριτικὸς ἐνθυμησέων καὶ ἐννοιῶν καρδίας· καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ, πάντα δὲ γυμνά καὶ τετραχλησμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς δὲ ἡμῖν ὁ λόγος. » (Ἐβρ. Γ', 7—19 καὶ Δ', 1—18). (ἀκολουθεῖ)

ΤΕΡΨΙΩΝ ΚΑΙ ΠΛΑΤΩΝΙΣ

ΥΠΟ

ΚΡΑΤΙΝΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΟΥ.

ΤΕΡΨΙΩΝ Ἡ Ἡ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ ΟΙΚΟΙ ΛΓΩΓΗ.

Μαντεύει, ὦ Σκωψία, ὅπόθεν νῦν ἔρχομαι ;

Σκ. Πόθεν δὴ ἄλλοθεν, ἢ παρὰ τῆς καλῆς Θελεξινόης ;

Τερ. Ἡ καὶ σοὶ καλὴ εἶναι δοκεῖ ; οὐ γὰρ πρότερον τοῦτό σου ἤκουσα.

Σκ. Εἰ γε, ἤπερ φῆς, κυαμίζουσα τυγχάνει· ἀτεχνῶς γὰρ πάσαι αἱ ἐν ὥρᾳ γυναῖκες καλαί μοι δοκοῦσιν εἶναι· τῶν γὰρ τοιούτων, οἴμαι, καὶ τὸ φίλημα ἡδὺ καὶ αἱ περιβολαὶ τερπναί· ἀλλ' ἢ παρ' ἐκείνης ἦκεις ;

Τερ. Παρ' ἐκείνης γε, ὦ Σκωψία.

Σκ. Μῶν αὐτῷ ἦστον ; ἢ καὶ ἄλλοι τινὲς παρήσαν ;

Τερ. Καὶ πολλοί γε.

Σκ. Ἄνιστὰ ἄρα που ἦν σοὶ ἡ τοιαύτη διατριβή.

Τερ. Πῶς γάρ ;

Σκ. Διὰ γὰρ τὸ πολλοὺς εἶναι οὐκ ἐξῆν σοὶ εἰπεῖν τε καὶ ἀκοῦσαι, ἄπερ ἐβούλου.

Τερ. Καὶ μὴν εἶπόν τε, ὦ Σκωψία, καὶ ἤκουσα ἄπερ ἐβουλόμην.

Σκ. Μαντείας, ὦ Σκωψία, δεῖται ὁ λόγος· οὐ γὰρ οἴμαι σε ἄλλων παρόντων τολμήσαι εἰπεῖν, οἷά περ οἱ ἐρώντες ταῖς ἐρωμέναις εἰώθασιν λέγειν· οὐ γὰρ ἂν ποτέ σου τοσαύτην ἀναίδειαν καταγνοίην.

Τερ. Δίκαιος εἶ, ὦ Σκωψία, θαυμάζειν· οὐ γὰρ που ἔρως. ἴσθι οὖν, ὅτι δεινὸς ὁ ἔρως καὶ ἐξ ἀμηχανῶν οἷός θ' εὐρίσκειν τέχνας.

Σκ. Τοῦτο δ' ἔτι μᾶλλον θαυμάζω. Διδασκαλίας οὖν δέομαι, ἵνα δὴ μάθω ἅττα ὁ σὸς ἐμηχανήσατο ἔρως, ὥστε ἄλλων παρόντων διαλεχθῆναι τῇ ἐρωμένῃ.

Τερ. Εἰσελθὼν γὰρ καὶ προσειπὼν πάντας ἐκαθεζόμενῃ παρὰ τὴν μητέρα τῆς καλῆς δὴ—

Σκ. Καὶ μοι δοκᾷ νῦν μανθάνειν τι· ἀλλὰ λέγε.

Τερ. Ἐκείνη οὖν, ὡς εἶδεν ἐμὲ καθεζόμενον παρὰ τὴν μητέρα, πρῶτον μὲν ἠρυθρίασεν, ὅτε δὴ καλλίων μοι πολλῶν ἔδοξεν εἶναι· τὸ γὰρ αἰσχυντηλὸν πρεπωδέστατον γυναῖκί· ἔπειτα τοὺς καταντικρὺ ἡμῶν ἐπιλυγισσαμένη ἐκαθέζετο, ἢ μάλιστα ἦετο ἐμὲ μὲν ῥαδίως ἂν ὄραν καὶ ἢ ἂν βούληται φράζειν, αὐτὴ δὲ ὑπὸ τῶν ἄλλων παντάπασιν μὴ ὄρασθαι ταῦτα ποιοῦσα. οὕτω δὴ ῥαδίως πῆ καὶ ἀδεῶς διελεγόμεθα.

Σκ. Μῶν ἀκούοντων τῶν ἄλλων ; ἢ σφῶ δὴ τὸ ὄρασθαι μόνον φεύγετον, εἰ δὲ τις σφῶν ὅτιοῦν λεγόντοιν ἀκούοι, τούτου οὐδένα ποιείσθον λόγον ;

Τερ. Ἄμφότερ', ὦ Σκωψία, εἶπερ τις ἄλλος, καὶ ἡμεῖς φεύγομεν.

Σκ. Ἀλλά γε θαυμάζω, ὅπως ὁ διάλογος ταύτη ἐγένετο.

Τερ. Δοκεῖς μοι, ὦ Σκωψία, οὐτ' ἀνεγνωκέναι που, οὐτ' ἀκηκοέναι του, ὅτι ψυχῆς κάτοπρον ὀφθαλμοί. Καὶ ἡμεῖς οὖν, ὅπερ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς διενουόμεθα ἐκάτερος, τοῦτο διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐφράζομεν.

Σκ. Διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἄρ' ἦν ὑμῶν ὁ διάλογος.

Τερ. Ἡδιστός γε, ὦ Σκωψία, καὶ χαριέστατος.

Σκ. Ἀλλ' ἡ μήτηρ καθημένη παρὰ σέ οὐχ ἑώρα αὐτό;

Τερ. Ἐἴπερ σύγε νῦν ἐμέ.

Σκ. Οὐκ οὐν ἠδέεσθε αὐτήν; καίτοι χρὴ πάντων μάλιστα τοὺς γονέας αἰδεῖσθαι· εἰ μὴ γὰρ τις τοὺς γονέας αἰδεῖται, σχολῆ γε ἐκεῖνος τοὺς ἄλλους αἰδέσεται.

Τερ. Ἀλλ' ἡ μήτηρ γε, ὦ Σκωψία, καὶ νῦν τι ἡμῶν ὑπούργησεν· ὡς γὰρ ἐμὲ εἶδεν εἰσιόντα, εὐθὺς παρεχώρησεν, ὥστε παρ' ἐαυτὴν καθέζεσθαι διὰ τὸ πολλοὺς εἶναι.

Σκ. Τί δέ, ὅτε αὐτῷ ἔστον, μήτηρ καὶ θυγάτηρ;

Τερ. Ἐμοῦ, ὦ Σκωψία, εἰσιόντος ἐξέρχεται ἐκείνη ἐκ τοῦ δωματίου, ἡ μήτηρ, πολλὴν ἡμῖν ταύτη τὴν αἰδέειαν τοῦ ὀτιοῦν πράττειν παρέχουσα.

Σκ. Νῦν δὲ τί ἡ μήτηρ παρεχώρησεν, ὥστε — ἀλλὰ μανθάνω, ὦ Τερψίων· δεινὰ γὰρ αἱ μητέρες μὴ μόνον ἐπὶ πᾶν τὰς κόρας ἐπαίρειν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκείνων ὄνειδῆ συγκρούπτειν· ἀλλ' οἶον δὴ ἐποίησα! ἔλαθον γὰρ ἐμαυτὸν δεινὸν λόγον εἰπῶν.

Τερ. Τίνα τοῦτον;

Σκ. Ἐκ γὰρ νοθείας τῆς ἐμῆς κατήγορος ἐγενόμην πράγματος τὰ μάλιστα· ἐπαινετοῦ. αἱ γὰρ μητέρες αὐταὶ αὐτὰς παραδειγμ' ἐκάστοτε παρέχουσαι, οἷα δεῖ ποιεῖν τὰς κόρας διδάσκουσιν, ἵνα τέλει ἀνθρώποι γένωνται. ὡς γὰρ ἐκάτερον τὸ γένος ἔχει, ταύτη οὐ τέλος ὁ ἀνθρώπος, ἀλλ' ἡμισύς ἐστι· διὸ καὶ ἕκαστον ἡμισυ τὸ ἑαυτοῦ ἕτερον ἡμισυ ζητεῖ, ἵν' εὐρὺν καὶ συντακὲν ἐκείνω εἰς ἕκ δυοῖν γένηται ἀνθρώπος. Ἐπαίνου οὖν μοι δοκοῦσιν εἶναι αἱ μητέρες, ἀλλ' οὐ φύγου, πολλὴν σπουδὴν ποιούμενοι περὶ τοῦ τελέως ἀνθρώπου τὰς αὐτῶν κόρας καταστήσαι, καὶ ὅπερ πρὸς τοῦτο πέφυκε πάντα τρόπον πορίζειν φροντίζουσαι.

Τερ. Ὁρθῶς μοι δοκεῖς νῦν λέγειν.

Σκ. Ἀλλ', ὦ Τερψίων, διανοεῖ γῆμαι τὴν καλὴν Θελξινόην, ἢ ἀπλῶς παρ' ἐκείνη ἠδὺ βίον διαγεῖν;

Τερ. Οὐ γὰρ, ὦ Τερψίων, μαίνομαι· δυνάμενος γὰρ, ἕως ἂν ζῶ, ἠδέως διαγεῖν, ἄλλοτ' ἄλλη ὀμιλῶν ἐρωμένη, εὐήθης παντάπασιν ἂν εἶην, εἰ γῆμας πράγματ' ἔχειν ἐθελήσαιμι.

Σκ. Ἀλλὰ μὴ τῷ θηράτρῳ ἐμπέσης· οἶσθα γὰρ, ὅτι καὶ αἱ γυναῖκες, ὅπότεν ὀρώσιν, ὅτι ἄλλη οὐκ ἂν ἔλοιεν, ὃν θηρῶνται, παγίδας ἰσθᾶσαι τοῦτο σκοποῦνται, ὅπως ἐκεῖνος ἐνέξηται τῷ αὐτῶν.

Τερ. Ἀλλὰ καὶ ἐμοί, ὦ Σκωψίων, ἐσκεπται, ὅπως μήποτε τῷ θηράτρῳ τοιούτῳ ἐμπεσοῦμαι. ἢ οὐχ ὀρέξ, ὅτι καὶ τὰ πτηνὰ πᾶσαν μηχανὴν μηχανάται, ὅπως μὴ ταῖς παγίσιν ἐνέξεται; φαγόντα γὰρ πολλὰ τὸ δέλεαρ καὶ κατατιλήσαντα ἔχειτ' ἀποπτόμενα.

Σκ. Ἀλλ' ἐνί γε τούτῳ βραδίως ἂν, οἶμαι, ἀλοίης. ἢ ἀγνοεῖς, ἠντινα δύναμιν ἔχει τὰ χρήματα; εἰ οὖν τις σοι γυνὴ ὑπόσχοιτο πολλὴν προῖκα ἐποίησθαι, εἰ αὐτὴν γῆμαις, βραδίως ἂν ἔλοι σε. ἢ σὺ καὶ χρημάτων κρείττων;

Τερ. Οὐδὲν καὶ ταῦτα· δύναται· ἐν γὰρ ἐγὼ θηρῶμαι, τὸ ἠδὺ· ὃ εὐρίσκοιμ' ἂν, εἴπερ ἀπὸ καλῆς ἐπ' ἄλλην καλὴν ἀποπηδῶν γυναικα.

Σκ. Οὐ μοι δοκεῖς πείραν εἰληφέναι τῆς τῶν χρημάτων δυνάμεως. ἢ οὐκ οἶσθα, ὅτι πολλοὶ διὰ χρήματα τὰς αἰσχίστας ἀπασῶν τῶν γυναικῶν ἐγημαν, οὐδ' ἀκήκοας ὅτι καὶ τοὺς βασιλέας, οἵπερ τῶν ἄλλων ἀρχεῖν ἀξιοῦσι, τὰ χρήματα χειροῦται καὶ ποιεῖ, ὥστε τὴν ἐσχάτην δουλείαν δουλεύειν;

Τερ. Φαύλους τινὰς ἀνθρώπους λέγεις, ἀλλ' οὐ σπουδαίους καὶ τῆ ἀληθείᾳ βασιλέας. ἀλλὰ Στασίνον παρ' ἡμᾶς ἰόντα ὀρώ. καί, εἰ βούλει, εἰσαῦθις τὸν λόγον τοῦτον ἀναβαλώμεθα.

Στασ. Μῶν περὶ ἀπορρήτου ὁ λόγος; ἢ καὶ ἡμῶν ἐξεστὶ μεταλαβῆν αὐτοῦ;

Σκ. Ἀσμενοι, ὦ Στασίνε, καὶ σοὶ ἀνεκοινοῦμεθ' ἂν τὸν λόγον, εἰ περὶ σπουδαίου τοῦ διελεγόμεθα· νῦν δὲ — οὐ γὰρ ἔχοντες περὶ ὅ,τι σπουδαῖον διατρέψαιμεν, ἢπερ αἱ γυναῖκες ἐφλυαροῦμεν· καὶ γὰρ αἱ γυναῖκες συνελοῦσαι ποὶ σπουδαίου μὲν πέρι οὐδενὸς φροντίζουσιν, ὅστις δὲ καλὸς ἀνὴρ ὀμιλῶν αὐταῖς ἠδέεται τὴν συνουσίαν παρέχεται, περὶ τούτου δὲ ἀεὶ ὁ πολὺς λόγος. ἀλλὰ πόθεν ἡμῖν, ὦ Στασίνε, ἢχεις; ἢ δῆλα δὴ παρὰ τῆς καλῆς καὶ σοφῆς Πλατωνίδος;

Στ. Παρ' ἐκείνης· πορεύομαι δ' οἴκαδε.

Σκ. Τί οὖν δὴ οὐ παρ' ἡμᾶς ἐλθὼν καθέξει καί, εἴ τι τῆς Πλατωνίδος ἤκουσας, τοῦτο καὶ ἡμῖν λέγεις; οὐ γὰρ ἂν ποτ' ἐκείνη ἀποπέμψαιτο τοὺς προσιόντας οὐδενὸς σπουδαίου λόγου ἐστίασασα. Μὴ οὖν ἄλλως ποιεῖ· ἀλλὰ δευρὶ ἐλθὼν καθέξου καί, εἴ τι τῆς Πλατωνίδος ἤκουσας, τούτου καὶ ἡμῖν μετέδος· ἄξιον γάρ.

Στ. Καὶ αὐτὸς δὴ ἀπορῶ, ὅ,τι καὶ ποιήσω. οὔτε γὰρ μοι μέναι δυνατόν ἐστι, σφόδρα τὴν κεφαλὴν ἀλγοῦντι, οὔτ' αὖ ἀπιέναι, τὰ τῆς Πλατωνίδι εἰρημένα οὕτως ἀφανίσαντα. ἀλλὰ — ἡσυχίας γὰρ δέομαι. εἰσαῦθις τοίνυν, ὦ Σκωψία.

Σκ. Δῦριον οὖν πρὶ ἐνθάδε σε περιμενῶ.

Στ. Εἴ γε μοι παρείκοι. ἀλλὰ χαίρετε.

Τερ. Σκ. Καὶ σύ γε.

ΠΛΑΤΩΝΙΣ "Η ΠΕΡΙ ΛΑΡΙΣΙΗΣ ΤΗΣ ΚΡΕΜΑΣΤΗΣ.

Σμικροῦ, ὦ Στασίνε, ἀπῆλθον καὶ οὐκ ἂν μοι ἐνθάδε ἐνετύγχανες· πρὶ γὰρ, ἥπερ χθὲς εἶπον, ἐλθὼν καὶ ἐπὶ πολὺ καθίσας, οὐκ ἔχων ὅτι διαλεχθείην, ἔγνω τελευτῶν ἀπελθεῖν, νομίζων οὐκ ἐξίέναι σε ἐκ τῆς οἰκίας ὡς ἔτι ἀλγοῦντα τὴν κεφαλὴν.

Στ. Καὶ δὴ, ὦ Σκωψία, καὶ νῦν ἐξίόντι μεταμέλει μοι· ἔδει γὰρ καὶ τήμερον μὴ ἐξίέναι ἐκ τῆς οἰκίας· οὕτω γὰρ καλῶς ἔχω.

Σκ. Καὶ δέδοικας, ὦ Στασίνε, οὕτω τὸν κατάρρου;

Στ. Οὗτοι, ὦ Σκωψία, κατάρρῳ ἔχομαι, ἀλλὰ παλαιὰν νοσῶ νόσον· ὅπερ δὴ σε καὶ ἰατρὸν ὄντα διέλαθεν.

Σκ. Οὕτω γὰρ, ὦ Στασίνε, οὕτω δεινὸς καθέστηκα, ὥστε ἄμ' ἰδὼν τινα καὶ μαντεύεσθαι, ἦν τινα ἐκεῖνος νοσεῖ νόσον, εἴπερ νοσεῖ. ἀλλὰ τίνα παλαιὰν νοσεῖς νόσον;

Στ. Πάλαι ποτέ, ὦ Σκωψία, ἤλγησά τε τὴν πλευρὰν δεινῶς καὶ περιπλευμονίᾳ ἄμα ἐσχόμην, ὥστε ἐπὶ μῆνας κατακεῖσθαι νοσῶν. Ἰὼν τοῦτου δέ, ὅπότεν καὶ σμικρὸν τι περιψυχθῶ, πράγματ' αἰεὶ ἔχω· αἰσθάνομαι γὰρ ἀλγῶν περὶ τὴν πλευρὰν.

Σκ. Δοκοῦσαν δοκεῖς μοι νοσεῖν νόσον.

Στ. Οὗτοι, ὦ ἀγαθέ.

Σκ. Πείθου μοι· οὐ γὰρ ἰατρός εἰμι;

Στ. Ἀλλὰ καὶ πολλὰ τοὺς ἰατροὺς λανθάνει· ὁ καὶ σύ γ' ἂν ὁμολογήσειας.

Σκ. Πάνυ γε· οὐ γὰρ ἂν πάντα τις εἰδείη· ἀλλὰ τί οὐ παρέχεις σαυτὸν ἰατρῶ, ἀλλ' οὕτω σαυτοῦ ἀμελεῖς;

Στ. Πῶς ἀμελῶ, ὦ Σκωψία; οὐ γὰρ ἂν ἐνθάδε νυκτὶ σοὶ διελεγόμεν· ὅπότεν γὰρ περιψυχθεὶς ἀλγῶ τὴν πλευρὰν, βάμματα αὐτὴν ἰωδίου ἀλείφομαι καὶ οὕτω πρὶ ἀπαλλάσσομαι τοῦ ἀλγους. καὶ δὴ καὶ χθὲς ἐσπέρας αὐτὸ τοῦτο ἐποίησα.

Σκ. Μὴ φοβοῦ, ὦ Στασίνε· οὐδένα γὰρ κινδυνεύεις κίνδυνον ἐκ τοῦ νοσήματος. ἀλλ' ἐφ' ὃ ἤλθομεν. Τίνες οὖν ἦσαν οἱ λόγοι, οὓς ἤκουσας τῆς Πλατωνίδος; σφόδρα γὰρ ἐπιθυμῶ ἀκοῦσαι.

Στ. Ἀκούοις ἂν.

Σκ. Ὡς ἀκουσομένου εἶποις ἂν.

Στ. Ἀλλ' ἐν σε, πρὶν εἰπεῖν, παραιτήσομαι, τοῦτο· εἴ μὴ οἶός τ' εἴην πάντ' ἀφηγήσασθαι, ἥπερ ἡ Πλατωνίς εἶπε, συγγνώμης μ' ἀξιῶσαι αὐτοῦ· τὸ μὲν γὰρ οὐ βῆδιον ἀπάντων διαμνημονεῦσαι, τὸ δὲ ἀδύνατον, ἐν τρόπον ἡ Πλατωνίς εἶρηκε, τὸν αὐτὸν καὶ ἐμὲ εἰπεῖν· οὐ γὰρ ὅπως οὐκ ἀπολείψομαι ἐκείνης.

Σκ. Λέγ', ὦ ἀγαθέ, καὶ ἕσπον τὰ τοιαῦτα· ἐμοὶ γὰρ σφόδρα διαφέρει μαθεῖν, ἅτινα εἶρηκεν ἐκείνη· τὸ δὲ ὅπως, ἄλλοις μελέτω.

Στ. Ῥητέον μοι τοίνυν, ἥπερ δύναμαι· τρίτην γὰρ ταύτην ἡμέραν πυρέσσων καὶ οὐ δυνάμενος ἄλλη ἡσυχίαν ἀγειν κατεκλίθην ἐπὶ σμικρὸν. Ἰδὼν οὖν, ὅτι ταύτῃ μᾶλλον ὑποιστός εἴη ὁ πυρετός, διανοομένη μὴ ἀναστήσῃ ἐκ τῆς κλίνης μέχρι τῆς ὑστεραίας· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον λωφῆσας πρὶ τοῦ πυρετοῦ, μέλλων ἀναστήσεσθαι βιβλίον τι ληψόμενος, ἵνα ἀναγινώσκων ἠδέως πρὶ τὸν χρόνον διατρέψαιμι, αἰφνης ἀκούω κόπτοντός του τὴν θύραν. Καὶ τοῦ παιδὸς ἀνοίξαντος εἰσέρχεται Μαθῶ ἡ ἀδελφὴ καὶ παρακαθίσασα λέγει μοι, εἴ καλῶς ἔχοιμι, ἵνα ἐσπέρας παρὰ τὴν σοφὴν Πλατωνίδα· αὐτὴ τε γὰρ, ἔφη, εἰμι καὶ Φιλομάθης. ὥστε οὐκ ἀηδῶς ἂν τὸν χρόνον διατρέψαιμεν. καὶ ἡ μὲν Μαθῶ σμικρὸν ἀπῆλθεν, ἐγὼ δ' ἐσχοπούμην, εἰ δέοι με ἵνα.

Σκ. Ἀλλ' οὐκ ἔδει σκοπεῖσθαι, ἀλλὰ παραχρήμα ἵνα· καὶ γὰρ ἄξιον.

Στ. Καὶ μάλα γε, ὦ Σκωψία, οὐ γὰρ ἄν τις μᾶλλον εὐφροσύνως ἄλλοθι πού τόν χρόνον διατρίψειεν· ἢ παρὰ τῆς σοφῆς Πλατωνίδει, οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ κάλλους ἐκείνης καταθελγόμενος καὶ τῆ λαμπρῆ φωνῆ καλούμενος, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν λόγων πλεῖστα καὶ σπουδαῖα διδασκόμενος· καὶ αὐτὸς οὖν ἔγνω μὴ ἀπολειφθῆναι τῆς τοιαύτης διατριβῆς.

Σκ. Καὶ καλῶς γε ἐποίησας.

Στ. Ἐπειδὴ δὲ ἐπύρεσσόν πῃ μέγρις ἐσπέρως καὶ τι καὶ ἐφοβούμην ἐξ αὐτοῦ, οὐκ ἦν ἐν καιρῷ, ἀλλ' ὑστέρησα οὕτω τῆς Μαθοῦς καὶ τοῦ Φιλομάθους.

Σκ. Μῶν οὐ σε περιέμειναν.

Στ. Οὐ γὰρ ἤδεσαν, εἶπερ Ιοίην.

Σκ. Ἀλλὰ τὰ τῆς διατριβῆς ἡμῖν λέγε.

Στ. Ἀφικόμεν οὖν ταύτη, ὅτε πάγκαλοι λόγοι περὶ τῆς νῦν Λαρίσης τῆς κρεμαστῆς εἰρημένοι ἦσαν.

Σκ. Καὶ οὐκ ἠδυνήθησ μαθεῖν τι περὶ αὐτῶν; ἢ οὐκ ἐφρόντισας, ὡς οὐδέν σοι διαφέρειν;

Στ. Πῶς γὰρ οὐ; περὶ πολλοῦ γὰρ ποιούμαι, ὧν ἡ σοφὴ Πλατωνίς ἐκάστοτε λέγει, μηδέν με διαφεύγειν. καὶ δὴ καὶ νῦν ἐπιμέλειαν ἐποιήσαμην τοῦ μαθεῖν παρὰ τῆς Μαθοῦς χθές, ἅπερ τῆς νῦν κρεμαστῆς Λαρίσης πέρι ἡ Πλατωνίς εἶπεν.

Σκ. Αὐτὰ οὖν δὴ ταῦτα καὶ ἡμῖν λέγε.

Στ. Λέγω δὴ. ἀλλ' ὥσπερ ἂν εἰ αὐτῆς τῆς Πλατωνίδους ἤκουον, μᾶλλον δὲ ὥσπερ εἶπεν αὐτῆ ἡ Πλατωνίς.

Σκ. Ἄει μοι, ὦ Στασίνε, τριβᾶς ποιεῖ· δυνάμενος γὰρ πάλαι εἶπαι, ἅπερ εἶτε τῆς Μαθοῦς ἤκουσας, εἶτ' αὐτῆς τῆς Πλατωνίδος, τοῦτο μὲν οὐ ποιεῖς, ἀλλὰ στροφᾶς ἀεὶ στρέφει παντοῖα καὶ ἀναβολὰς ποιεῖ. λέγε οὖν ὡς ἂν σοι δοκῇ.

Στ. Καὶ δὴ λέγω. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον εἶπεν ἡ Πλατωνίς, ὅτι ἐπιθυμοῦσα μαθεῖν περὶ τῆς νῦν Λαρίσης τῆς κρεμαστῆς, ὅτι οἱ οἰκοῦντες εἶδειεν, πάντα γέροντα, παρ' οὐ ἠγοῦτό τι μαθεῖν, ἐρωτήρη. καὶ σπουδαῖον μὲν αὐτοῦ πέρι οὐδὲν δυνήθειν μαθεῖν· οὐδεὶς γὰρ οὐδὲν εἶδειν ἀκριβές· ἃ δὲ μάθει, ταῦθ' ἐτοίμη ἀφηγήσασθαι. ἔπειτα ἤρξατο τοῦ λόγου τῆδε πῃ. ἀλλὰ πῶς εἶπω;

Σκ. Ἔασον ταῦτα, ὦ Στασίνε, καὶ λέγε, ἢ ἀπίωμεν.

Στ. Ἀλλ' οὐ μέμνημαι ὧν εἶπεν.

Σκ. Ἀλλ' ὧν μέμνησαι, λέγε.

Στ. Ἄκουε δὴ. Πρὸ διακοσίων γὰρ, ἔφη, ἔτων ἢ νῦν Λάρισσα ἢ κρεμαστὴ ἔκειτο ὑπὸ Τούρκων, ὑφ' Ἑλληνας δὲ οὐδενός. διὰ γὰρ τὴν πῆλ γῆς ἀρετὴν ἐξηλάθησαν οἱ οἰκοῦντες Ἑλληνες ὑπὸ τῶν ἐπελθόντων βαρβάρων· ἴσως δὲ καὶ αὐτοὶ ἀπήλθον ἐκ τῆς αὐτῶν πατρίδος, οἱ μὲν εἰς τὰ ὀρεινότερα χωρία, οἱ δὲ καὶ ἀλλαχόσε· τῆς γὰρ χώρας οὕσης διαβάσεως τοῖς τε ἐξ Ἀλμυροῦ εἰς Λαμίαν καὶ τοῖς ἐκ Λαμίας εἰς Ἀλμυρὸν ἰοῦσιν, οἱ οἰκοῦντες Ἑλληνες διὰ τὰς θαμὰ τῶν διαπορευομένων Τούρκων κακώσεις ἠναγκάσθησαν ἀλλαχόσε ἀπελθεῖν, ἀλυπότερον βίον ἐπιζητήσαντες· λοιμοῦ δὲ ἐγκατασκήψαντος πολλοὶ τῶν Τούρκων διεφθάρησαν, ὥστε ὀλίγοι πάνυ διεσώθησαν. οἱ δεδιότες, μὴ αὐτῶν νόσος ἐμπέσοι, εἰς τὸ ἐν Δαμάστῃ τουρκικὸν μοναστήριον ἀπήλθον, ἀποδόμενοι ἅπαν τὸ χωρίον τρισὶν Ἑλλήσι, Λάμπρῳ καὶ Σύρῳ Σύρου καὶ τῷ πάππῳ—οὐ γὰρ τοῦ ὀνόματος ἐμνήμητο— Πανταζῆ γέροντος ἐπικαλουμένου. οἱ δ' Ἑλληνες οὗτοι ἢ ἐμπορίας ἐνεκα ἐτυχον ἐκεῖ διατρίβοντες, ἢ καὶ ἦσαν ἐκ τοῦ χωρίου Μύλων, περὶ τὰ ἑπτὰ σταδία τῆς κρεμαστῆς Λαρίσης ἀπέχοντος. λέγεται δὲ ὁ Σύρος Σύρου, πρόπαππος τοῦ νῦν αἰκῆς τῶν Σύρων, οἰκοδομήσασθαι τὸν καὶ νῦν σωζόμενον ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων· οὐδεὶς γὰρ πρῶτον ἦν ναὸς διὰ τὸ Τούρκους αἰκεῖν, ὅτι μὴ ὁ τῆς ἁγίας Λικατερίνης, ὑφ' οὐν ἀφρονον ἀγαθὸν ὑπέρει ὕδωρ· ἐξ οὗ ἴσως ἐφείσαντο αὐτοῦ οἱ βάρβαροι, ἅτε ὑδρευόμενοι. ἦν δὲ ὁ ναὸς αὐτός, ὡς εἰκάσαι, πάνυ ἀρχαῖος· ἢ γὰρ πρὸς ἀνατολὰς πλευρὰ καὶ ἡ βᾶσις τῶν ἄλλων ἦν ἑκδομημένη λίθων· μεγάλων τέτραπλεύρων ἀνευ ἀμμοκονίας, τῶν ἄλλων πλευρῶν ἑκδομημένων σμικρῶν λίθων ἀμμοκονία. ἴσως δὲ οἱ λίθοι ἐκεῖνοι εἰλημμένοι ἦσαν ἐκ τοῦ τείχους τῆς πάλαι Λαρίσης τῆς κρεμαστῆς, εἰ μὴ ναὸς τις ἑλληνικὸς ἐκεῖ τὸ πάλαι ἦν. τῷ χρόνῳ δὲ ἄλλων ἄλλοθεν προσελθόντων Ἑλλήνων ηὐξήθησαν οἱ οἰκοῦντες, ὅτι δὲ ἄλλοι ἄλλοθεν ἐλθόντες ἔκησαν τὴν νῦν Λάρισσαν τὴν κρεμαστὴν, ἀλλ' οὐκ ἐκ μιᾶς πόλεως, τοῦτο καὶ νῦν τὰ σωζόμενα ὀνόματα πολλῶν αἰκῶν μαρτυρεῖ. Βόρραι γὰρ τινες ὀνομαζόμενοι, οἱ δὲ Βρινιώται, οἱ δὲ Μωραῖται, ἄλλοι δ' ἄλλως· σώζουσι γὰρ πού ἐτι πολλοὶ τὸ ὄνομα ἐξ ἧς ἦλθον χώρας· οὐ μοι δοκεῖ δὲ ἀπίθανον εἶναι Λάρισσάν τὴν κρεμαστὴν πάλαι ποτὲ καὶ ὑπὸ Φραγκικῶν οἰκῆθῆναι· κατὰ γὰρ τὴν τοῦ ὄρους κλιτὴν ἦν ναὸς φραγκικὸς ἐπονομαζόμενος· ἦν δὲ πύρου τετραγώνου ἑκδομημένος καὶ μετὰ ὀβλοῦ.

ὃν οἱ οἰκοῦντες τὴν νῦν Λάρισαν τὴν κρεμαστὴν καθελόντες πρὸ ἐτῶν ἐχρήσαντο τοῖς λίθοις εἰς οἰκοδόμησιν οἰκιῶν ἢ καὶ τῶν ἱπνῶν, ὥστε νῦν μηδὲ ἔχνος παντάπασί που ὄρασθαι.

Οὐ πόρρω δὲ τοῦ χωρίου Κώμης ἐρείπια ἐστὶ ναοῦ, οὐ πάνυ τι ὀλίγον ὕδωρ ἀναβλύζον ὑπὸ γῆν βεῖ πάμπλου, ὥστε ποταμὸν ἐκ τοῦ πολλοῦ βόθου δοκεῖν εἶναι. ὁ δὲ ὑπὸ γῆν τοῦ ὕδατος βόθς λέγεται βάλειν, ἣν ἂν τις ὁδὸν εἰς θάλασσαν ἴοι, τὴν διὰ τῶν Βυθισμάτων καὶ τοῦ Πόρου πορευόμενος. φασὶ δὲ Βυθίσματα ὀνομάζεσθαι ἐκ τούτου· ὅπότε γὰρ ὄμβρος γένηται πολὺς, τὸ ταύτῃ χωρίον ὑφίζανει· ἐξ οὗ τεκμαίροιτ' ἂν τις, ὡς τὸ ὑπορρέον ὕδωρ διὰ τὸν πολὺν ὄμβρον αὐξηθὲν, ὥστε ὑφάπτεσθαι τῆς ἐπούσης γῆς, ὑποσκάπτει αὐτὴν ὀρμητὴ ὑπορρέον καὶ τὴν ἐφίζησιν οὕτως ἐπιφέρει. τὸ ὑπορρέον δὲ τοῦτο ὕδωρ οἰκοῦντες τὴν νῦν κρεμαστὴν Λάρισαν μετὰ τῶν οἰκούντων τὰ χωρία Μύλους καὶ Κώμην ἔγνωσαν ποτε ἀνασκάψαντες ποιῆσαι βεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, ἵνα ἔχοιεν δι' ἐπιτηδείας διοχετεύσεως ἀπασαν τὴν πεδιάδα ἄρδαιν. εὐρόντες οὖν πρὸς τοῦτο τέκτονας συνέθεντο αὐτοῖς. ἐπειδὴ φόβος ἦν, μὴ ὁ ἀρχιτέκτων πνιγείη, λέγεται συνθέσθαι αὐτὸν πρὸς τοὺς ἄλλους τέκτονας ἀπαντα τὰ χρήματα δοθῆναι τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, εἰ ὑπὸ τοῦ ὕδατος πνιγείη, ἢ διανείμασθαι πάντας πάντα ἐξίσου· σκάψαντες γὰρ τὰ τάρφρον ἐκεῖ που ἔνθα τὸ ὀλίγον ὕδωρ ἀνέβλυζε, παρὰ τὴν ὑπόγειον κοίτην τοῦ ὑπορρέοντος ὕδατος, βαθεῖαν, ὥστε δέχεσθαι τὸ ὕδωρ ἅπαν, ἐμελλον δῆσαι τὸν ἀρχιτέκτονα σχοινίῳ λινῷ καὶ δῆσαντες καθῆσαι κατὰ σμικρὸν εἰς τὴν τάρφρον, ἕως εἰς τὸν πυθμῆνα ἀφίξειτο. γενόμενον δὲ ἐν τῷ πυθμένι καὶ ἅμα διαρρήξαντα τὸ διέχον τὴν τάρφρον καὶ τὸν ὑπορρέοντα ποταμὸν, ὥστε τὸ ὕδωρ διαρρυθῆναι εἰς τὴν τάρφρον, παραχρήμα οἱ ἀνωθεν τῆς τάρφρου τῷ σχοινίῳ ἀνεγκύσειν τὸν ἀνθρώπον, ὅπως μὴ τὸ ὕδωρ φθάσειε παρενεγκὸν αὐτόν. οὕτω δὲ συνθέμενοι ἤλθον, ὅποι ἐμελλον ἀρξέσθαι τοῦ ἔργου. ἀλλ' οἱ δημογέροντες τῶν χωρίων, λαμπρὰς ἐστιάσεως γενομένης, οἴνου ἱκανοῦ πιόντες καὶ, ἐπειδὴ ἐν πότῳ λόγος περὶ τῆς τοῦ ὕδατος διοχετεύσεως ἐγένετο, ἐρίσαντες ἀπῆλθον ἐκεῖθεν μετὰ τῶν τεκτόνων, οὐδὲν ποιήσαντες· οὐδὲν γὰρ οἱ τοῦ χωρίου Μύλων δημογέροντες ἔφασαν δαπανῆσαι, τοῦ ἐαυτῶν χωρίου οὐδὲν ὠφελησομένου ἐκ τοῦ ἔργου· οὐ πρόθυμοι δ' ἔφασαν εἶναι δαπανᾶν ὑπὲρ ἄλλων.

Ὅτε δὲ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν πύλλαι πάλεις καὶ χωρία ἔρημα ὑπὸ

τῶν βαρβάρων καθίσταντο, καὶ ἡ κρεμαστὴ Λάρισα οὐκ ὀλίγα ὑπέστη διαβάσεως γὰρ, ὅπερ εἶπον, οὔσης τῆς χώρας τοῖς ἐκ Θεσσαλίας εἰς Λαμίαν ἰοῦσι καὶ τοῖς ἐκ Λαμίας αὖ εἰς Θεσσαλίαν, θαμὰ ἠναγκαζόντο οἱ οἰκοῦντες ἐκλιπεῖν τὴν αὐτῶν πατρίδα, οὐκ ἀνεχόμενοι ὄραν τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας ὑβρίζομένους ὑπὸ τῶν βαρβάρων. οἱ μὲν οὖν ἐν ἡλικίᾳ ἐμάχοντο μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ γέροντες μετὰ τῶν παίδων καὶ γυναικῶν, ὁπότε κίνδυνος εἶη, εἰς Εὐβοίαν κατέφευγον. Ὅτε δὲ Διαμαντῆς Ὀλύμπιος ἐφῆκεν εἰσβαλεῖν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Εὐβοίαν, τότε καὶ οἱ ἐκ Λαρίσης τῆς κρεμαστῆς μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἀπῆλθον οἱ μὲν εἰς Ἀργίναν, οἱ δὲ εἰς τὰς νήσους τῆς Λιχάδος, οἱ δὲ εἰς Σκιάθον καὶ Πεπάρηθον, ἄλλοι δὲ ὅπου ἐνόμιζον ἀσφάλειαν εὐρήσειν· οἱ γὰρ ὑπολειφθέντες οἱ μὲν ἐν ἡλικίᾳ ἐσφάγησαν, οἱ δὲ παῖδες καὶ αἱ γυναῖκες ἠνδραποδίσθησαν. μετὰ δὲ ταῦτα οἱ εἰς τὰς νήσους καταφυγόντες, οὐ δυνάμενοι διαθρέψαι τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας, ἐπεμψαν εἰς Λαμίαν πρέσβεις πράξοντας παρὰ τοῖς Τούρκοις, ὅπως ἐξέσται σφίσι ἐπανιέναι εἰς Λάρισαν τὴν κρεμαστὴν· οὕτω δὲ ἐπανελθόντες συνώκισαν αὐτὴν χωρίον.

Περὶ τοὺς πεντακοσίους δὲ τῶν ἐκ Λαρίσης τῆς κρεμαστῆς, ἐπεὶ ἐν τῇ σμικρῇ νήσῳ τῇ καταντικρῷ που τοῦ κόλπου τοῦ λεγομένου Βαθυκόλου ἐπὶ δύο ἡμέρας ἐμειναν, ἐπειτα οὐκ ἔχοντες οὔτε ἄρτον, οὔτε ὕδωρ, τῆς δὲ νήσου οὔτε λάχανα φυοῦσης, ἀπέβησαν διὰ μονοξύλων εἰς Βαθύκοιλον· ὅπερ οἱ ἐν Λαμίᾳ Τούρκοι μαθόντες ἐπεμψαν ἐπ' αὐτοὺς στρατὸν· ἐλθόντες δὲ καὶ ἀφῆνης ἐπιπεσόντες ἀνθρώποις τεταλαιπωρηκόσι καὶ ἐκ τῆς πείνης παντάπασιν ἀσθενέσι καθεστηκόσι εἶλον ἅπαντας καὶ ἀγαγόντες εἰς Λάρισαν τὴν κρεμαστὴν εἶρξαν ἐν τῷ ναῷ τῶν ἀγίων Ἀποστόλων· μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς μὲν ὑπὲρ τὰ πέντε ἔτη γεγονότας ἐσφαξαν, τοὺς δὲ νεωτέρους καὶ τὰς γυναῖκας ἀγαγόντες εἰς Λαμίαν ἐπώλουν, ἢπερ ζῆλα.

Λέγεται δὲ ἀγγελθέντος ποτέ, ὅτι Τούρκοι ἐκ Θεσσαλίας ἴοιεν πολλοί, πάντας ἐκ Λαρίσης τῆς κρεμαστῆς καὶ γέροντας καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας καταβάοντας εἰς θάλασσαν καὶ οὐχ εὐρόντας πλοῖα, ἵνα εἰς Εὐβοίαν διαπεραιωθεῖεν, τραπέσθαι τὴν εἰς Λαμίαν· καὶ ἀφικομένους εἰς τὸν πρὸ τοῦ Ἑγίνου χειμάρρου οὐ δύνασθαι διαβῆναι, ἅτε τοῦ χειμάρρου διὰ τὸ ἐξ οὐρανοῦ ὕδωρ μεγάλου βύεντος. Οὕτω δὲ ἐχόντων καὶ τῶν πολεμίων ἐπιόντων μεγάλην βοήν γεγονέναι τῶν τε παίδων

καὶ γυναικῶν, οὐκ ἐχόντων, ὅποι τράποιντο· ὅθεν καὶ πολλοὺς γέροντας καὶ γυναῖκας ῥίψαι εφῆς αὐτοὺς εἰς τὸν χειμάρρουν, ἐλομένους τὸν ταύτη θάνατον μᾶλλον τοῦ αἰσχροῦ βίου. ἐξ οὖν τῆς τῶν παιδῶν καὶ τῶν γυναικῶν βοῆς ὠνομάσθαι τὸν χειμάρρουν Βελάν, οἶον τῆς τῶν παιδῶν καὶ τῶν γυναικῶν βοῆς ἐκείνης ὁμοίας αὔσης τῆ τῶν προβάτων φωνῆ. τοὺς δὲ ὑπολειφθέντας ἄλλους μὲν ἀφαγῆναι ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἄλλους δὲ εἰς Λαμίαν ἀχθέντας πωληθῆναι.

Καὶ ὕστερον δέ, ὅτε ἡ Ἑλλάς ἠλευθερώθη, οὐδέποτε ἡ νῦν κρεμαστή Λάρισα ἠσυχίαν ἠγάγε· λησταὶ γὰρ αἰεὶ αὐτὴν ἐπὶ πολὺ διετέλουν λυμαινόμενοι. καὶ ἵνα μὴ πάντας ἀριθμῆσαι πράγματα παρέχω, τοὺς κακουργοτέρους εἰποῦσα ἀπαλλάξομαι. τίς γὰρ τῶν νῦν γερόντων οὐ μέρνεται τῶν Βαλασσαιῶν; αἱ εἰς τοῦτο κακίας ἦλθον, ὥστε, ἐπεὶ τὰς οἰκίας διήρπαζον, τοὺς βοῦς καὶ τοὺς ἵππους καὶ τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἴγας ἠλαυνόν καὶ ἐπώλουν ἄλλοις ἔπειτα αὐτὰ, ἀποδεικνύοντες ἑαυτοὺς ἐπιτηδεῖους ἐμπόρους. ἢ τίς ποτ' ἂν ἐπελάθοιτο Πάνου τοῦ ἐπονομασθέντος Κολοκέρωτος; ὅς εἰς τοῦτο ὠμότητος ἀφίκετο, ὥστε ἔχαιρεν αἰεὶ ὄρων αἷμα ἀνθρώπου ἢ ζώου ῥέον. ἔσφαττεν οὖν ὅτι ἐντύχοι, ἀνθρώπων ἢ ζῶων. καὶ ὅπως ἐτι μᾶλλον τέρψειε τὴν ἑαυτοῦ αἰμοβύρον ψυχὴν, ἀπέκοπτε πρῶτον τὰ χεῖλη τοῦ ζώου ἢ τοῦ ἀνθρώπου, ἔπειτα, ἐπεὶ δοκοῖν αὐτῷ ἱκανὸν τερπθῆναι, ὄρωντι τὸ τερπνὸν δὴ ἐκεῖνο θέαμα, ἐκοπτε τοῦ μὲν ἀνθρώπου τὸν ἕτερον πόδα, τοῦ δὲ ζώου ἕνα τῶν τεσσάρων καὶ ἠνάγκαζε βαίνειν, ἵνα ἴδοι, ὅτι τῷ τρόπῳ ἀσχωλίζοι ὅ τε ἀνθρώπος καὶ τὰ ζῶα, τέλος ἀπέσφαττεν, ἀποφῆνας ταύτη ἄξιον ἑαυτόν, ἡσπερ ἔπειτα ἔτυχε τιμῆς παρὰ τῆς τότε ἀγαθῆς κυβερνήσεως. ἢ τίς Καλαμάτα ἐπελάθετο; ὅς χωρίον ὅλον μετὰ τῶν οὐ δυνηθέντων φυγεῖν συγκατέκαυσεν; ἢ τίς Βελέζα, τοῦ ἐξαναγκάσαντος, ὡσπερ καὶ οἱ Βαλασσαῖοι, τοὺς οἰκοῦντας ἀπελθεῖν εἰς Ἰϋβοῖαν, ἵνα σωθεῖεν;

Ἄξιον δὲ μοι δοκεῖ περὶ τῶν Βαλασσαιῶν καὶ τοῦτο εἰπεῖν· ὅτι ἐβρόντες ἐν τῇ οἰκίᾳ Κωνσταντίνου Σακελλίου σάκκους πλήρεις ἐγγράφων τῆς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐλληνικῆς κυβερνήσεως ἐκέλευσαν τοὺς περὶ αὐτοὺς πάντας κατακαῦσαι, ἵνα δείξειαν, ὡς δεινοὶ στρατηγοὶ εἶεν. ἦν δὲ ὁ Κωνσταντῖνος Σακελλίου τῶν οὐ σμικρὸν συμβαλομένων εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. οὐ γὰρ μόνον μετὰ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ὑψηλάντου ἔπραττεν, ὅπως ἐπαναστήσονται οἱ νησιῶται καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ ὕστερον ἀρεοπαγίτης ὢν μετὰ τῶν τὰ τῆς ἐπα-

ναστάσεως διοικούντων εἰργάζετο περὶ τῆς τοῦ ἔργου καλῆς ἐκβάσεως. οὐ γὰρ μόνον εἰσέφερε καὶ τὰ ἀριστα ἔλεγεν, ἀλλὰ καὶ μαχόμενος πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐν Ἀταλάντῃ ἔπεσεν, ὅτε δὴ Διαμαντῆς Ὀλύμπιος παρέδωκε τοῖς Τούρκοις τὴν Εὐβοίαν.—καίτοι ὁ μὲν οἶκος τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου τοῦ τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς πατρίδος εἰσενεγκόντος παντάπασιν ὑπὸ τῆς ὕστερον κυβερνήσεως ὠλιγωρήθη, ἄλλων δέ, ὡς πῶρ ἔργον ἐποιοῦντο καρποῦσθαι τοὺς πόνους, οὐς ἄλλοι ἐπόνουν, μεγάλων ἠξιώθησαν τιμῶν.

Καὶ ταῦτα μὲν διὰ βραχείων περὶ τῆς νῦν Λαρίσης τῆς κρεμαστῆς ὧν πλείω τε, ὡς εἶκός, ἡ Πλατωνίς εἶπε καὶ μεγαλειότερος ῥήμασιν ἐκόσμησεν. ἀλλ' ἱκανὸν ἡμῖν ἔστω τὸ καὶ αὐτῶν τῶν ὀλίγων διαμνημονεῦσαι δυνηθῆναι.

Σκ. Μετ' αὐτὰ, ὦ Στασίς, οὐκ εἶπε περὶ ἄλλων ἢ Πλατωνίς;

Στ. Περὶ αὐτῆς γε ταύτης τῆς κρεμαστῆς Λαρίσης αὐθις εἶπεν. εἰδὺς γὰρ ἡ Μαθῶ, ὅτι περὶ πολλοῦ ποιήσαιτο μαθεῖν ἡ Πλατωνίς, ὅτι οἱ οἰκοῦντες τὴν νῦν κρεμαστὴν Λάρισαν εἶδεν περὶ τῆς πάλαι Λαρίσης τῆς κρεμαστῆς, ἐδεήθη αὐτῆς εἰπεῖν, ὅτι ἠδυνήθη μαθεῖν.

Σκ. Αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ αὐτὸς ποίω. δέομαι οὖν σου εἰπεῖν, ἀπερ τῆς Μαθοῦς ἠκουσας.

Στ. Ἄκουε δὴ.

Σκ. Οὐκ ἂν φθάνοις λέγων.

Στ. Εἰποῦσα πρῶτον ἡ Πλατωνίς, ὅτι ὀλίγα μόνον δυνηθεῖν μαθεῖν καὶ ταῦτα μυθώδη, ἠρξάτο ἔπειτα τοῦ λόγου ὧδε πη.

Οἱ τὴν πάλαι, ἔφη, Λάρισαν τὴν κρεμαστὴν οἰκοῦντες ἦσαν μείζους ἢ κατ' ἀνθρώπον· οἱ μὲν γὰρ ἄνδρες οἱοί τ' ἦσαν ἀρεστοὶ βάρη, ἀ νῦν οὐδ' ἂν πεντήκοντα ἄνδρες κινήσειαν· αἱ δὲ γυναῖκες σπονδύλοις μὲν ἐχρῶντο ὄνοις ἀλέταις, ἀτράκταις δὲ κατὰ λόγον ἀρα τῶν σπονδύλων· χρόνῳ δὲ ἠμακασαν ἐμπορία τε καὶ ταῖς ἄλλαις τέχναις, ὥστε καὶ στόλον ναυπηγήσαντες ἐπὶ πολὺ ναυτίλλεσθαι. ἦν δὲ κατὰ μέσην τὴν κορυφὴν σπηλαίου λίθου πωρίνου πεποιημένον· ἐντὸς δὲ τοῦ σπηλαίου δύο πύλαι σιδηραὶ, δι' ὧν τις εἰσῆει εἰς δύο ὑπονόμους μεγάλους, ὥστε οἶόν τε εἶναι πολλοὺς ἅμα πορεύεσθαι. οἱ δὲ ὑπόνομοι ἐκεῖνοι ἦγον ἑκάτερος εἰς θάλασσαν.

Πολεμίων δὲ ποτε ἐπελθόντων καὶ ἐπὶ μακρὸν πολιορκούντων, οἱ οἰκοῦντες μὲν κρατηθέντες καὶ οὐ δυνάμενοι ἄλλῃ τῶν πολεμίων ἀ-

παλλαγῆναι ἔγνωσαν ἀπελθεῖν, καταλιπόντες τὴν πόλιν, διὰ τοῦ ἑτέρου τῶν ὑπονόμων, ὃς ἦγεν εἰς θάλασσαν ὀπισθεν τοῦ ὄρους Χελώνης, οὗ δὴ καὶ ὁ στόλος προσώριστο. ὅπως δὲ ἠγοῦντο οἱ πολέμιοι ἔνδον εἶναι τοὺς οἰκοῦντας καὶ μὴ ἐκλιπεῖν τὴν πόλιν, μουσικά τινα ὄργανα κατασκευάσαντες πολλὰ διέταξαν, ὅθεν ἤκουον ἂν οἱ πολέμιοι κύκλιφ. τῶν οὖν ὀργάνων αὐτομάτων ἀδόντων, ὥστε τοῖς πολεμοῖς δοκεῖν τοὺς ἔνδον μηδένα τρόπον ἀθυμεῖν τῇ πολιορκίᾳ, ἀλλ' ὡσπερ ἔχοντας ἀφθονὰ τὰ ἐπιτήδεια εὐωχεῖσθαι, ἐπεὶ κατεβίβασαν ἅπαντα τὰ χρήματα εἰς τὴν θάλασσαν διὰ τοῦ ὑπονόμου, εἰσθέμενοι εἰς τὰ πλοῖα καὶ αὐτοὶ ἐπιβάντες ἀπέπλευσαν. οἱ δὲ πολέμιοι οὐδὲν τῶν γενομένων αἰσθόμενοι, οὐδὲ διὰ τὸ ἐπιπροσθοῦν ὄρος Χελώνην ἰδόντες τὸν στόλον, οἰόμενοι ἔνδον ἔτι εἶναι τοὺς πολιορκουμένους, διετέλουν προσκαθεζόμενοι, ἕως τρίτῃ ἢ τετάρτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὸν ἀπόπλου γρη῏ς καταλειφθεῖσα ἀπὸ τῶν ἐπάλλξεων εἶπε τοῖς πολεμοῖς, ὅτι κενὴ ἡ πόλις εἶη, τῶν οἰκούντων ἀποπλευσάντων. τῶν δὲ θαυμαζόντων καὶ τι καὶ ὑποπτευόντων, ἡ γρα῏ς ἀνέφξε τῆς πύλας καὶ οὕτως οἱ πολέμιοι, ἐπεὶ ἐπείσθησαν, ὡς οὐδεὶς εἶη ἔνδον, εἰσῆλθον καὶ οὐδὲν εὐρόντες κατέσκαψαν τὴν τε πόλιν καὶ τὰ τείχη· ἐξ οὗ οὐδέποτε ἀνικοδομήθη. λέγεται δὲ θησαυρὸς κατορωρύχθαι τοσοῦτος, ὥστε ἐπτάκις τῶν τε τειχῶν καὶ τῆς πόλεως καθαιρουμένων καὶ ἀνικοδομουμένων μὴ καταναλωθῆναι.

Ταῦτα δ' ἐστὶ καὶ ἃ περὶ τῆς πάλαι Λαρίσης τῆς κρεμαστῆς ἠδυνήθη παρὰ τῶν γερόντων μαθεῖν ἡ Πλατωνίς. ἃ ὡς μνήμης εἶχον, διηγησάμενος ἀπαλλάσσομαι τοῦ λόγου. καὶ γὰρ ὥρα ἤδη ἀπιέναι οἰκιδεῖ· τὰ δὲ ἄλλα εἰσαῦθις. χαῖρε οὖν, ὦ Σκωψία.

ΟΛΙΓΑ ΠΡΟΣΕΤΙ ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΛΩΝΥΜΟΥ ΝΗΣΟΥ.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ φυλλαδίῳ ἐγράψαμεν περὶ τῆς νήσου Καλωνύμου (ἀρχ. Βεσβίκου), ἣδὴ περιελθουσῶν εἰς χεῖρας ἡμῶν νεωτέρων τινῶν περὶ αὐτῆς εἰδήσεων, δημοσιεύομεν ταύτας σήμερον, ὡς μικρὸν παράρτημα τῆς συντόμου ἡμῶν ἐκείνης νησιογραφίας.

Λέων ὁ Διάκονος ἐν ταῖς Ἱστορίαις αὐτοῦ (Βιβλ. Θ', 15, ἐκδ. Βόννης 1828) ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: ὅτι ὁ Δρουγγάριος τοῦ Βυζαντινοῦ Κρο-

τους Λέων ὁ Πατρίκιος, διαταχθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Φωκά, συλλαμβάνει τὸν μετὰ τῶν Ρῶς (Ρώσων) συνομάσαντα Κουροπαλάτην Λέοντα μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Νικηφόρου, ἀποσπάσας αὐτὸν ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐνθα ὡς εἰς ἄσυλον προφθῆς κατέφυγε, καὶ ἐμβολῶν ἐν τινὶ ἀκατίῳ ἀπέστειλεν εἰς τὴν λεγομένην Καλώνυμον νῆσον, ἐνθα ἀπετύφλωσαν αὐτοὺς κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος, μένοντος τότε ἐν Μυσίᾳ.

Ἡ νῆσος αὕτη, ἡ Βεσβίκος, ἣτις ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἐκαλεῖτο Βεσβίκος, ὡς ἐστὶ μαθεῖν ἐκ τινος ἐπιγραφῆς εὐρεθείσης ἐν ταῖς ἐπιτῆς Ἀκροπόλεως (Ἀθηνῶν) γενομέναις πρό τινῶν ἐτῶν ἀνασκαφαῖς μεταξὺ Παρθενῶνος καὶ τοῦ Ἐρεχθεῖου, ἀνέκαθεν καταρκεῖτο ὑφ' Ἑλλήνων ἐχόντων πολιτεῖαν αὐτόνομον, ὡς πᾶσαι σχεδὸν οἱ ἀρχαῖαι πόλεις. Μετὰ τὰ Μηδικὰ ὄμως, φαίνεται ὅτι ἐγένετο φόρου ὑποτελῆς τῇ πολιτεῖᾳ τῶν Ἀθηνῶν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς, φοβουμένη, φαίνεται, ἐνδεχομένη ἐν τῇ μέλλοντι ἐπίθεσιν τῶν Περσῶν, ἐκ τοῦ φόβου τῶν ὁποίων καὶ πολλὰ ἄλλαι πόλεις ἐν τῇ αὐτῇ ἀναφερόμεναι ἐπιγραφῇ ἐγένοντο αὐτόκλητοι φόρου ὑποτελεῖς τῇ Ἀθηναϊκῇ πολιτεῖᾳ, τῆς ὁποίας τὴν ὑπεροχὴν πάντες ἀνεξαιρέτως ὁμολογοῦν, μετὰ τῆς περιφανείας κατὰ τῶν Περσῶν νίκης, πληρώνουσαι ἐτησίως ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητος τῆς ἐξαγωγῆς αὐτῶν, ποιόν τινα φόρον ἀναγραφόμενον ἐν τῇ ἐπιγραφῇ. Ἴδῃ ὁ Ἀριστοφάνης ἐν ταῖς Σφηξίν αὐτοῦ, στίχ. 706, διεσάλπισε τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν εἰπὼν διὰ στόματος τοῦ Βδαλυκλίωρος:

Εἰ γὰρ ἰβούλοντο βίον πορίσαι τῷ δήμῳ ράδιον ἦν ἂν
ἰσάιν γε πόλεις χίλιαι, αἶ νῦν τὸν φόρον ἡμῖν ἀπάγουσιν.

Τοῦτο ἐγένετο τῇ 70^η ὀλυμπιάδι 2 ἔτει. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ πολλαὶ Ἑλληνίδες πόλεις ἔσπευδον νὰ γέλνωσι φόρου ὑποτελεῖς, ὥστε τὸ ἐν Δήλῳ συμμαχικὸν τῶν Ἀθηναίων ταμεῖον ἐτησίως ἐκαρπούτο 400 τάλαντων· ἀργότερον βλέπομεν αὐτὸ πλουσιώτερον, καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἰσέπραττεν ἐτησίως 600 τάλαντα, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους οἱ δημαγωγοὶ Κλέων καὶ Στ' ἀνεβίβασαν τὰς ἐτησίαις εἰσπράξεις ἐκ τῶν φόρου ὑποτελῶν πόλεων εἰς 1,300 τάλαντα.

Ἀλλὰ δυστυχῶς, ὅσον τὸ χρήμα ἠύξανεν, ἡ ἰσχὺς τῆς Ἀθηναϊκῆς

πολιτείας ἐμειούτο κατ' ἀντίστροφον λόγον ἐπὶ ποσαῦταν, ὥστε ἐπέφερε τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς οἰκτρὰν καταστροφήν, ἀποτέλεσμα τῆς ἀποίας ἀμείσον ἦν ἡ ἀπώλεια τῶν συμμαχικῶν καὶ τῶν φόρου ὑποτελων πόλεων, μετ' ἀπελπισίαις ἰδουσῶν τὴν μητρόπολιν αὐτῶν καταπεσοῦσαν. Καὶ τοῦτο, διότι ὁ πολὺς Περικλῆς, ὅσον μέγας καὶ ἐν ἦτον, εἶχεν, ὡς ἀνθρώπος τὰ ἐλαττώματα αὐτοῦ: errare humanum est, λέγει ἡ παροιμία, καὶ ἐξαπατήσας τὸν λαὸν μετεκόμισεν ἐκ Δήλου τὸ κεντρικὸν ταμεῖον ἐν Ἀθήναις τῷ 4^ῳ ἔτει τῆς 79^{ῆς} Ὀλυμπιάδας, καὶ τὰ συμμαχικὰ χρήματα κατεσπατάλησεν εἰς καλλωπισμὸν τῆς πόλεως καὶ ὅτε ἐπέστη ἡ στιγμή τοῦ κινδύνου τὸ ταμεῖον ἦν κενόν!

Οὐδὲν γὰρ ἀνθρώποισιν οἶον ἄργυρος
κακὸν νόμισμα' ἔβλαστε. Τοῦτο καὶ πόλις
πορθεῖ, τὸ δ' ἄνδρας ἐξανίστησι δόμων
(Σοφοκλ. Ἀντιγόνη, Στίχ. 296—297).

Μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς μάχην (405 Π. Χ.) αἱ φόρου ὑποτελεῖς πόλεις ἐπανεκτήσαντο καὶ αὖθις τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν, ὡς καὶ ἡ ἡμετέρα Βύσβικος, ἣτις περιήλθε κατόπιν ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους, τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ τέλος ὑπὸ τοὺς Τούρκους διατελοῦσα μέχρι σήμερον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν μετὰ τῆς μεζονος μερίδος τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, περιμένουσα τὴν ἀπολύτρωσιν αὐτῆς! (tempora niulantur!)

Ἀναγράφομεν ἐνταῦθα τὴν ἐπιγραφὴν ὡς ἔχει, ἀντιγράφαντες αὐτὴν ἐκ τῆς τοῦ κ. Α. Ρ. Ραγκαβῆ: *Antiquités Helléniques*, Τόμ. I, Ἀθήναι 1842, ὑπ' ἀριθμὸν 196, σελίς 289 καταχωρισθείσης.

ΠΛΕΥ
ΠΟΛΕΞΗΑΞΦ
ΙΔΙΟΤΑΙ ΕΝΕ

ΟΙ
ΦΞΑΦΟΡΟΝ
ΦΕΡΕΝ

ΑΙ
Δ ΠΙΛΟΡΟ
ΙΟΙΠΗΗΗ: ΚΛΕΟΝΑΙ
ΔΔΠ ΕΙΝΟΣ

ΔΙΑΚΡΕΞ
ΔΗΗΗ
ΑΠΟ ΧΑΛΚΙΔΕΟ
ΠΗΗΗ: ΠΙΞΤΑΞΟΣ
ΔΔΔ ΕΥΜΕ
ΤΙΝΔΑΙΟΙ
Ξ
ΚΙΘΑΣ
ΓΑ
ΞΜΙΛΛΑ
ΛΙΛΟΝΟΣ
ΗΑΙΞΑ
ΟΑ ΓΑ ΒΥΞΒΙΚΟΣ
ΠΗΗΗ: ΟΘΟΡΟΣ
ΑΤΑΚΤΟΣ ΠΟΛΙΞ
Π ΚΥΞΠΡΙΟΙ

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης δῆλον γίνεται ὅτι ἡ νῆσος ἦν φόρου ὑποτελεῖς τοῖς Ἀθηναίοις ἀντὶ 50 δραχμῶν ἑτησίως, ἃς ἦν ὑπόχρεως νὰ πληρῶνῃ, φοβουμένη τὸν ἀπὸ τοῦ ἐγγύς, μόλις δεκατέσσαρα μίλλια ἀπέχοντος, Δυσκυλείου κινδύνου.

Ὁ J. Marquadt ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Κυζίκου [μετάφρασις ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Κυρίλλου Ἰρηγοριάδου σελ. 22] ἀναφέρει περὶ Καλωνόμου τὰ ἑξῆς ἐν βυ ὑποσημειώσει παραπέμπων εἰς τὸν Fouvet in Magaz. encyclop. XIII (1808), μέρ. VI, σελ. 162: Ἡρὸς ταύτην τὴν νῆσον ἀνήκει στήλη τις μετὰ προτομῆς παριστανούσης τὴν Ἴσιδα καὶ τὸν Σάραπιν καὶ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς:

ΜΟΣΧΙΩΝ ΑΘΗΝΑΙΟΥ ΧΑΙΡΕ

ΤΡΥΦΩΝ Ε. ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΝΣ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΥΝΘΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΧΟΡΙΚΩΝ ΛΕΜΑΤΩΝ ΕΙΣ ΤΙΝ
«ΑΝΤΙΓΟΝΙΗΝ» ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ.

I.

Ἡ ἀπόπειρα ὅπως ἐμπνεύσῃ τις εἰς τοὺς χοροὺς ἀρχαίου τινὸς δράματος διὰ μουσικῆς συνθέσεως νέαν ζωὴν, δέον τόσῳ τολμηροτέρα καὶ

δυσχερεστέρα να παρίσταται, ὅσῳ αἱ γνώμαι τῶν λογίων δίστανται, προκειμένου περὶ τῆς μετρικῆς καὶ τῆς ρυθμικῆς τῶν ἀρχαίων. Ἄλλως τε δέ, καὶ πληρέστατα ἐὰν ὁμογνωμονῶσιν οὗτοι, ἡ διαφορά τῶν ἀπαιτήσεων τῆς νεωτέρας μουσικῆς περὶ μετρικῶν τινῶν ἀρχῶν τῶν ἀρχαίων παρέχει ἄρκετὰς δυσχερείας πρὸς ὑπερνίκησιν καὶ λύσιν; περὶ ὧν ὁ σύγχρονος μουσικὸς συνθέτης ὀφείλει νὰ ἔχη σαφῆ γνώσιν, ὧν ὑποχρεωμένος νὰ παραθέτῃ τὰ κυριώτερα αὐτῶν μέρη πᾶσιν ἐκείνοις, οἵτινες εἴτε πρὸς ἀπόλαυσιν εἴτε πρὸς ἔρευναν ἢ καὶ πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς σκοποὺς προσέρχονται, ὅπως ἀκροασθῶσι τῆς μουσικῆς του συνθέσεως.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔτι μᾶλλον, ὅταν, ὡς ὁ γράφων τὰς σειρὰς ταύτας, διαρκούσης τῆς ἐργασίας ἀναγκασθῇ, ἀείποτε σαφέστερον ἀντιλαμβάνομενος, ν' ἀποσπασθῇ ἐκ τῶν παναρχαίων μετρικῶν θεμελιωδῶν θεωριῶν, ἔστω καὶ νὰ κατηγορηθῇ ἐπὶ νεωτερισμοῖς, μομφή, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν δύναται ἢ νὰ κάμῃ ἐνταῦθα βραχεῖαν δικαιολογητικὴν ἔκθεσιν.

I. 1) Ὁ πρῶτος ἐκ τῶν νεωτερισμῶν τούτων ἀναφέρεται εἰς τὴν ἔκτοτε διαίρεσιν τῶν στίχων (στίχος κατὰ τὴν κοινὴν γραμματικὴν ἔννοιαν). Ὁ συντάκτης ὁρμάται ἐνταῦθα ἐκ τῆς πρεσβευομένης, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὅλως ἀπιθάνου προϋποθέσεως, ὅτι τὰ χορικά ᾄσματα ἀπηγγέλλοντο ἐν γένει συνοδευόμενα ὑπὸ ὀρχηστικῶν κινήσεων, δηλαδὴ ὅτι παρίστανον δι' ὠρισμένων μιμικῶν σχημάτων ἐν ὄλον, κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ὁποίου μόνον καθ' ὠρισμένα καὶ ἐκ τοῦ προχείρου ἐξαγόμενα μέρη ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ ἐπέρχηται παῦσις ἐν τῇ κινήσει, κατὰ τὸ σύνολον ὅμως ἐξηκολούθει ἀδιάκοπος κίνησις. Ἐὰν τις παραδεχθῇ ταῦτα, τότε δὲν δύναται πλέον νὰ θεωρήσῃ ἕκαστον στίχον καθ' ἑαυτόν, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ἐκλάβῃ τὸ σύνολον τῶν ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου συναπτομένων ἴσων ἢ καὶ ὁμοίως πεποιημένων στίχων ὡς μετρικὸν τι ὄλον, κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ὁποίου δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ διακοπή τις, καὶ συνεπῶς μετρικὴ ἢ καὶ μουσικὴ κυρίᾳ παῦσις.

Ἄμα ὡς λοιπὸν παρουσιασθῇ περὶ τὸ τέλος τοιοῦτου τινὸς στίχου μακρὰ τις συλλαβή, τότε πρέπει αὕτη—ὅταν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐπομένου στίχου ἐπέρχηται ἡ λεγομένη ἀνάκρουσις—νὰ συνενωθῇ μετ' αὐτῆς εἰς μιᾶν σύνταξιν ποδῶν, ὅτε, ὑπαρχούσης στενῆς λογικῆς ἀλληλουχίας τῶν προκειμένων λέξεων, ὡς ἐν

Σ. 135. 136. ὄρ μ.σ. | βακχεύ ων ἐπέ πνει

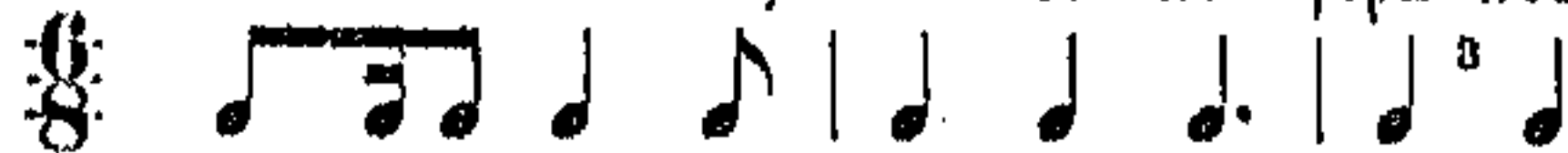
οὐδεμίᾳ ἐπιτρέπεται μουσικὴ παῦσις, ἐνῶ, ὅταν ὑπάρχῃ χαλαρὰ λογικὴ σύνδεσις ὡς ἐν

Σ. 102. 103. φά ος, | ἐ φάν θης,

τότε δύναται νὰ ἐπέλθῃ βραχεῖα παῦσις. Ἐὰν ὅμως ὁ μετὰ τοιοῦτον στίχον καταληκτικὸν εἰς μακρὰν μονοσύλλαβον ἐπόμενος δὲν ἀρχῆται δι' ἀνάκρουσιν, τότε ἐν στενῇ μὲν λογικῇ συναφείᾳ, ἥτις ἐνίοτε σαφέστατα καταφαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι τὸ τέλος τοῦ ἐνὸς στίχου περιλαμβάνει τὴν ἀρχὴν, ἡ δὲ ἀρχὴ τοῦ ἐπομένου τὸ τέλος μιᾶς λέξεως, δέον νὰ μακρύνωμεν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν τελικὴν μακρὰν συλλαβὴν, ὥστε νὰ συναναπλήρωσι μέχρι τέλους τὸν ρυθμὸν, ἐν τῷ δευτέρῳ ἡμίσει τοῦ ὁποίου κατὰ κανόνα εὔρηται, ὡς λ. χ.

Σ. 32. 33. πο λλά τὰ δει νά, κού δὲν ἀν—| ὄρω που

Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, ὃ ἐστὶν ἐν μᾶλλον λελυμένη ἀλληλουχίᾳ, ἥτις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καταδεικνύται ἀρκούντως ἐναργῶς ἐκ τῆς διαίρεσεως, πρέπει ἡ καταληκτικὴ μακρὰ συλλαβὴ ν' ἀφελθῇ ἐν τῇ φυσικῇ τῆς ἀξίᾳ, ἥτις κατὰ τὸ ἐκάστοτε εἶδος τοῦ ρυθμοῦ— εἶνε ἐν 1/4 ἢ 3/8 ρυθμῷ, καὶ νὰ παράσχωμεν αὐτῇ ἐκείνην τὴν παῦσιν, ἥτις ἀποπλήρωσι μετ' αὐτῆς τὸν προκειμένον ρυθμὸν μέχρι τέλους. Ἡ μνημονευθεῖσα ἀλληλουχία τῶν στίχων ἐπικρατεῖ σχεδὸν πάντοτε εἰς τὰ χορικά ἡμῶν ᾄσματα, γίνεταί δ' ἐναργῆς ἰδίως ἐν τῇ πρώτῃ Στροφῇ τοῦ α. καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ Στροφῇ τοῦ β'. Στασίμου, ἀκολουθῶς δὲ καὶ ἐν ἀπασὶ τοῖς ἀναπαιστικῶς συστήμασιν, ἐνθα ἡ τελευταία συλλαβὴ τοῦ προηγουμένου στίχου συνδέεται κατ' ἐξαιρέσιν μετὰ τῆς πρώτης τοῦ ἐπομένου εἰς ἐν μετρικὸν καὶ μουσικὸν ὄλον.

Ἡ θεωρία αὕτη περὶ τοῦ μετρικοῦ στίχου ὡς παραστάσεως ἀθροίσματος ποδῶν μᾶς ἀναγκάζει ὅμως ἐν ταύτῳ νὰ παραδεχθῶμεν τὴν βραδύτερον ἔτι ἐξοδικώτερον ἐκτεθησομένην μεταχειρίσιν μακρῶν συλ-

λαβῶν ἐν διαστήματι μετρικοῦ στίχου, αἵτινες, ἐννοεῖται, δεόν νὰ ἐκ-
ληφθῶσιν ὡς ἀναπληροῦσαι ὁλόκληρον σύνταξιν ποδῶν, τ. ἔ. ῥυθμικὰ
μέρη, ὡς λ. χ. Σ. 364.

νόσων δ' ἀμὴ χάτων φυγὰς ξυμπέφρασται.

Δεύτερον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κρατήσῃ πλέον ἢ ἄλλως τε ἔκτοτε ἡμικ-
λείψασα σχεδὸν θεωρία περὶ τῆς σταθερᾶς ἀναλογίας τῆς ἀξίας τῶν
χρονικῶν μεγεθῶν, τοῦ δακτύλου κ. τ. λ. διὰ τῆς παραδοχῆς τῶν λε-
γομένων κυκλικῶν δακτύλων κατὰ τὴν ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ πρακτικῶς
ἐκτελέσιμον γενομένην ἀπαίτησιν, ὅπως τοὺς κατ' ἰδίαν χοροὺς ἐννοή-
σῃ τις στιχουργημένους ἐν ὠρισμένῳ δεσπόζοντι ῥυθμῷ, ὡς ἐκ τούτου
δὲ πεποιημένους κυρίως δι' ὠρισμένον εἶδος ῥυθμοῦ ἐκ τοῦ γεγονότος,
ὅτι ἐν χοροῖς, ἐν οἷς ἐπικρατεῖ ὁ ῥυθμὸς τῆς διποδίας, ἀπαντῶνται
τροχαῖοι, λαμβοί, τριβράχεις, ἐν ἐκείνοις δὲ, ἐν οἷς ἀναφύεται ὁ τῆς
τριποδίας ῥυθμὸς, φέρονται δάκτυλοι, σπονδαῖοι καὶ ἀνάπαιστοι. Ἔβλε-
μαλλον ἀριθμητικὴ τις πλάγη ἢ παραδοχῆ, δυναμένη νὰ ὑποστηριχθῇ
διὰ τῆς πραγματικῆς ἀναλογίας τῶν ἀξιῶν τῶν συλλαβῶν, ὅτι λ. χ.
ἡ ἀρκτική μακρὰ συλλαβὴ τοῦ δακτύλου ἔχει μαθηματικῶς ἴσην ἀξίαν
πρὸς τὰς δύο τελικὰς, ἢ ὅτι ὁ τροχαῖος περιλαμβάνει τρία χρονικὰ
μεγέθη, ὧν τὰ δύο ἠνώθησαν ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ μακρᾷ συλλαβῇ.
Μαλλον παρίστησι ὁ δάκτυλος κυρίως ἄθροισμα συλλαβῶν, ἐξ ὧν πρώ-
τη ἔχει μετρικῶς (οὐχὶ πάντοτε κατὰ τὸν φυσικὸν τονισμὸν) τὸν κύ-
ριον τόνον, καὶ ἐπομένως πρέπει νὰ προφέρηται φυσικῶς ὀλίγον τι μα-
κρότερον ἢ αἱ δύο τελευταῖαι, αἵτινες ἐν τῷ ἐμβατηρίῳ ῥυθμῷ ($\frac{1}{2}$ ῥυ-
θμὸς) ὁμοῦ δυνατόν νὰ ἔχωσι τὴν διάρκειαν τῶν πρώτων, ἐν ᾧ αἱ τρεῖς
συλλαβαὶ ἐν τῷ ῥυθμῷ τῶν $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{4}$, δύνανται νὰ εὐρίσκωνται ἐν τοιαύτῃ
πρὸς ἀλλήλας ἀναλογίᾳ, ὥστε μουσικῶς ἢ καὶ νὰ
παρίσταται.

Συνεπῶς, καίτοι ὁ συνθέτης, ὡς ἐννοεῖται ὀκνοῦν, ἀκολουθεῖ πι-
στῶς τὴν παλαιὰν ἀρχήν, τονίζων ἐν τῷ δακτυλικῷ μέτρῳ (ὃ ἔστιν
ἐν τῷ τροχαϊκῷ) μετρικῶς τὴν ἀρκτικὴν συλλαβὴν, θεωρῶν τούτου ἕ-
νεκεν αὐτὴν μακράν, ἐν τούταις τὰς ἐπομένας γρήται μετρικῶς ἀτό-
πως καὶ παραδέχεται αὐτὰς ἐλευθεριώτερον πως ὡς βραχειὰς, δίδει δὲ

π. χ. εἰς τὸν δάκτυλον ἀξίαν ἐν ῥυθμῷ $\frac{1}{2}$ (τοῦτο ὅ' ἀντα-
πεκρίνετο πρὸς τὴν παλαιὰν θεωρίαν), ἀλλὰ καὶ ἐν ῥυθμῷ
 $\frac{1}{4}$ κατὰ κανόνα .

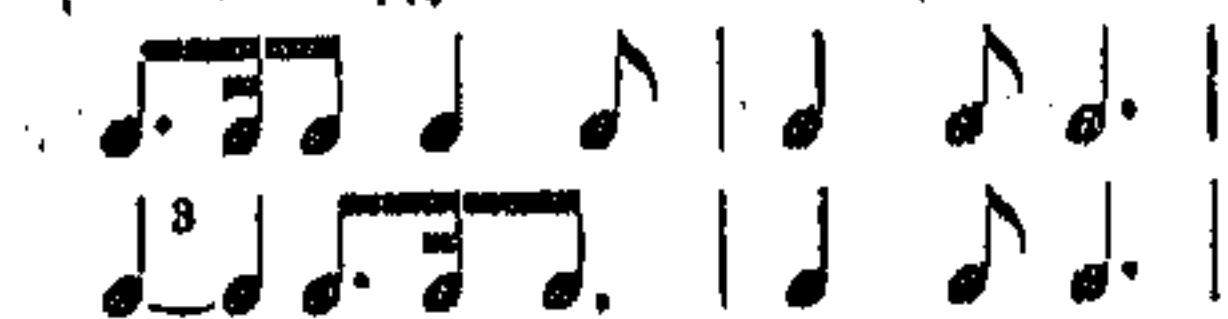
Ἡ δικαιολόγησις τῆς χρήσεως τῆς ἀξίας τῶν μουσικῶν σημείων
 ἀντὶ τοῦ δακτύλου ἴσως ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ τρίτη
συλλαβὴ αὐτοῦ τονίζεται φυσικῶς συνήθως ὀλίγον τι ἔτι ἀσθενέστερον
ἢ ἡ δευτέρα, λ. χ. Στίχ. 100 ἀλλου, 102 τῶν προτέρων, 106 Ἀργύ-
θεν ἐκ, ὅπερ ἰδίως ἐν τῷ γοργῷ ἐμβατηρίῳ ῥυθμῷ καταφαίνεται, πρὸς
Σ. 134.

ἀντί τυπος δ' ἐπι γὰρ πέ σε ταν τα λω οἰς.

ἐνῶ ἐν ταχυτέρῳ χρόνῳ οὐ μόνον εἶνε ἐπαρκῆς ἡ διακρίσις τῶν δύο
βραχειῶν ἀπὸ τῆς μιᾶς μακρᾶς συλλαβῆς (), ἀλλὰ καὶ χάριν
εὐκρινείας πρέπει νὰ ἀπαιτῆται. Ἡ ἐν ἀρχῇ ἴσως κατὰ τι παράδοξος
περιγραφὴ τοῦ δακτύλου εἰς τροχαϊκοὺς στίχους ($\frac{1}{2}$ ῥυθμὸς) διὰ
ἀντὶ ὡς ὅα προσεδόκα τις κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ δα-
κτύλου ἐν τῷ $\frac{1}{2}$ ἐμβατηρίῳ ῥυθμῷ ἢ κατ' αὐστηρὰν ἐκδοχὴν
εἶνε βεβαίως μία προσέγγισις πρὸς τὸ νεώτερον μουσικὸν αἰσθημα.
Ἐπειδὴ δὲ ὁ σπονδαῖος ἔχει ἴσην ἀξίαν πρὸς τὸν δάκτυλον, δὲν παρέ-
χει ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἐν τῷ $\frac{1}{2}$ ῥυθμῷ δυσχερείας, ἐν τροχαϊκοῖς
στίχοις ἐν τῷ μέσῳ ἐνὸς τοιούτου στίχου ἢ ἐν τῇ συνδέσει πλειοτέρων
περὶ τὸ τέλος εὐρισκόμενος, μετέχει τοῦ μέτρου αὐτῶν καὶ παρίστα-
ται ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀξίαν τῶν μουσικῶν σημείων ὡς ἔχων ἴσην
ἀξίαν πρὸς τὸν κυκλικὸν «δάκτυλον», ἢ θέλων τις κατὰ τὸ ἐνὸν αὐ-
στηρῶς νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἰσομετρίαν τῶν δύο μακρῶν συλλαβῶν διὰ
γραφῆς οὕτω λ. χ. Σ. 139 καὶ 140 ὅα παρίσταντο ὡς ἐξῆς
διὰ μουσικῶν σημείων:

ὁμοίως ἢ ἀρχὴ τοῦ 1 Στασίμου Σ. 332.

Ὁ ἀνάπαιστος ἀντιστοιχεῖ μουσικῶς πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν μουσικῶν σημείων ὡς σύνταξις ποδῶν συνισταμένη ἐκ 4 χρονικῶν μεγεθῶν,

ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο πρῶτα λήγουσιν ἀνὰ μίαν συλλαβὴν, τὰ δὲ δύο τελευταῖα ὁμοῦ εἰς μίαν συλλαβὴν. Ἡ ἀναλογία αὕτη τῶν ἀξιών εὐκόλως παραφυλάττεται ἐν τεμαχίοις, ἅτινα δέον ν' ἀπαγγέλλωνται γοργῶς, ὡς π. χ. Σ. 110.

ὄν ε' φ' ἢ μετέρας γὰρ Πολυὺνείκης κτλ.

Ἐκ τούναντίου ἐν τεμαχίοις μέλλουσι ν' ἀπαγγελθῶσιν ἐντονώτερον καὶ ἰσχυρότερον, καλὸν ἤθελεν εἶσθαι τοὺς ἀναπαιστούς, ὡς ἐπράξαμεν εἰς τοὺς ἐν κυκλικαῖς τεμαχίοις δακτύλους, κυκλικῶς νὰ μετρῶμεν, δι' οὗ οἱ ἀναπαιστικοὶ στίχοι ὡς ἐν Σ. 147 λαμβάνουσι τὴν ἐξῆς ὄψιν:

ἐ πτὰ λοχαγοὶ γὰρ ε' φ' ἐπτα πύλαις

Μόνον κατὰ ταύτην τὴν μέτρησιν διαφαίνεται ζωηρῶς ὁ ἐνεργὸς χαρακτήρ τῶν ἀναπαιστών, ἢ δὲ ἀπαγγελία ἀποφεύγει τὴν δύσκαμπτον μονοτονίαν, εἰς ἣν ἄλλως ἀφεύκτως ὁ ἀνέπιπτεν ἀκριβῶς ἐνταῦθα, ἐνθα ὅλος ὁ χαρακτήρ τοῦ ἔσματος ἀπαιτεῖ τὴν μονόφθογον (ιπίσινον) συνοδίαν τῆς ὀρχήστρας. Συμφώνως πρὸς ταῦτα παρουσιάζονται σπονδαῖοι ἐντὸς τοιούτων ἀναπαιστικῶν στίχων

τοιοῦτου ὡς ἐν τῷ προμνημονευθέντι παραδείγματι

ὡς σύνταξις ποδῶν ἔχουσα τρεῖς χρόνους καταλαμβάνει ὁ τροχαῖος τὴν φυσικὴν του θέσιν ἐν τῷ 1/4-ρυθμῷ-στίχων, ἐνθα ἡ ἀξία του εἶνε ἄλλ' ἀπαντᾶται ὅμως καὶ ἐν στίχοις μετὰ πλεονάζοντος δακτυλικοῦ χαρακτήρου (1/4-ρυθμὸς), ὁφείλει δὲ νὰ ὑποτάσσῃται εἰς τοῦτον ὡς ὁ δάκτυλος εἰς τὸν ρυθμὸν τῶν 1/4 ἐν ἀλλαις λέξεσι λαμβάνει

τὸν χρόνον τοῦ γνησίου δακτύλου καὶ παρίσταται διὰ τῶν μουσικῶν σημείων ἄμα ὡς λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν δυναμικὴν ἀνισότητά τῶν δύο συλλαβῶν. Ὁ Σοφοκλῆς διὰ τῆς μεταχειρίσεως τῆς συντάξεως ταύτης τῶν ποδῶν κατέδειξε λίαν εὐστόχως τὴν τέχνην αὐτοῦ, διὰ τῶν ἀπλουστάτων μέσων ἐνεργῶν λιγυφθόγγως οὕτως ἐν Σ. 106. 107, ἐνθα μετὰ τοὺς βραδεῖς σπονδαίους τοῦ πρώτου στίχου ἐπακολουθεῖ ὁ γοργότερος ρυθμὸς τοῦ ἐπομένου στίχου, δι' οὗ ἀπεικονίζεται ἡ ἀπειλητικὴ προσέγγις τῶν πολεμίων. Ὁ ἐν ὀλίγοις χωρίοις ἀπαντῶμενος τριβραχὺς παρουσιάζεται ἐν ρυθμῷ 3/8 συνήθως μετὰ τὴν ἀξίαν τῶν μουσικῶν σημείων ἐν ρυθμῷ 1/4, λ. χ. ἐν Σ. 108.

3) Στενῶς συνδεδεμένη πρὸς τὴν θεωρίαν ταύτην περὶ τῆς διαρκείας τῆς συντάξεως τῶν ποδῶν κατὰ τὸ ἐκάστοτε εἶδος τοῦ ρυθμοῦ, καθ' ὃ γίνεται ἡ χρῆσις αὐτῶν, εἶνε καὶ ἡ μετρικὴ, τ. ἔ. ἡ μουσικὴ μεταχειρίσις μικρῶν μοιροσυλλάβων, εἴτε ἐν τῇ μέσῳ εἴτε περὶ τὸ τέλος ἐνὸς στίχου, καὶ πλειοτέρων συλλαβῶν ἐν τέλει ἐνὸς τοιούτου. Καίτοι δύναται διὰ τὴν πρώτην νὰ ἐξαχθῇ μίᾳ οὐχὶ ὅλως ἀπίθανος δικκιολογία ἐκ τῶν γενικῶν περὶ ρυθμοῦ νόμων, ὡς ἐπράξε τοῦτο ὁ συνθέτης, διὰ τὴν τελευταίαν ὅμως τοιαύτη τις δικαιολογία εἶνε τοσοῦτον δυσχερεστέρα, καθ' ὅσον δὲν περισώθησαν ἡμῖν παντάπασι σταθεραὶ ἀποδείξεις, ὅτι οἱ ἀρχατοὶ Ἕλληνας εἰς τὸν τελεσμὸν μεγαλητέρου τινὸς στίχου δι' ἐκτάσεων μείζονα βεβρύτητα παρέσχον, ἢ ὡς πράττομεν ἡμεῖς τοῦτο σχεδὸν ἀείποτε. Ὅτι μακρὰ τις συλλαβὴ ἐν μέσῳ ἐνὸς στίχου κειμένη δὲν δύναται νὰ ἔχη μόνον τὴν ἀξίαν τῆς ἀπλῆς μακρᾶς συλλαβῆς, καθίσταται ἐκ ρυθμικῶν λόγων ἐπίσης κατὰδῆλον, ὅπως καὶ ὁ νόμος ὅτι ἐν μέσῳ ἐνὸς στίχου—ποδῶν δὲν δύναται νὰ γίνῃ μίᾳ ἡμιποδία ἀνεξαρτήτως δι' ἑαυτήν. Ἐκ τούτου ἐπιτεταί, ὅτι ἀπασαὶ αἱ τοιαῦται μακρὰ συλλαβαί, αἱ ἐν μέσῳ ἐνὸς στίχου κείμεναι, δέον νὰ ἐκτείνωνται ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἢ ἐν τῇ προκειμένῃ στροφῇ ἐπισκρατοῦσα σύνταξις ποδῶν νὰ νοηθῇ πληρέστατα ὡς λαμβάνουσα, ἢ, διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς μουσικῆς, τὸ προκείμενον μέρος τοῦ ρυθμοῦ νὰ συναναπληρωθῇ. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν παρίσταται ἐν τῷ δακτυλικῷ στίχῳ μίᾳ μακρὰ συλλαβή, ἔχουσα ἀξίαν τὰ μουσικὰ σημεῖα λ. χ. Σ. 103.

ἐ φάν θης πο τ', ὦ χρυ σέ ας,

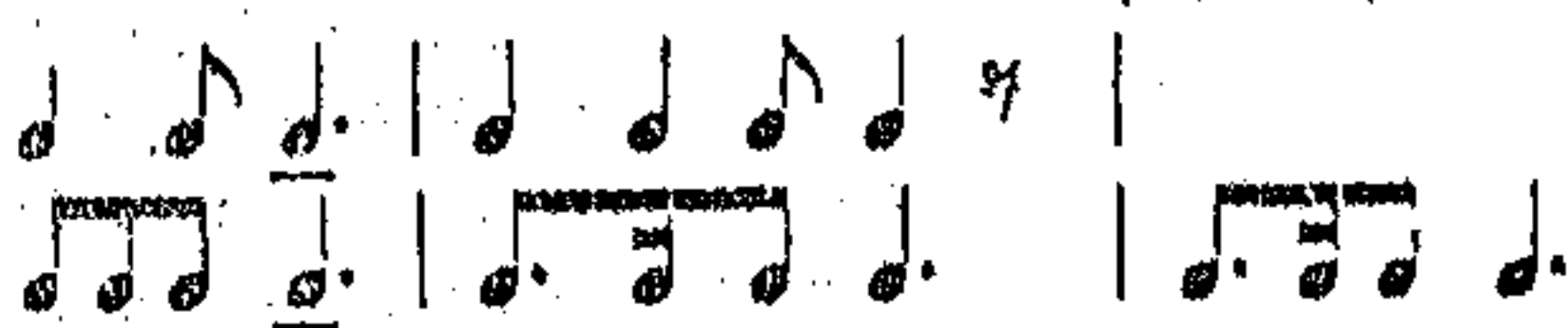
ὅτε ὁ τὴν συλλαβὴν διπλασίως μακρὰν κράτων χορὸς χωρεῖ ἡρέμα ἕνα ὀλοκλήρον ποῦδα πρὸς τὰ πρόσω. Ἡ ὀρθότης τῆς διαιρέσεως ταύτης συνάγεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι κατὰ τὴν παραδοχὴν ταύτην ὁ στίχος 103 εἶνε μετρικῶς ἴσος πρὸς τοὺς προηγουμένους τρεῖς· καὶ τοὺς ἐπομένους δύο στίχους, ὅπερ βεβησίως ἀπὸ σκοποῦ ἔπραξεν ὁ ποιητής. Ὁμοίως δέον νὰ ἀναγνωσθῇ ὁ στίχος 944 ὡς ἑξῆς:

ἔ τλα και Δα νά ας οὐ ρά νι ον φῶς,

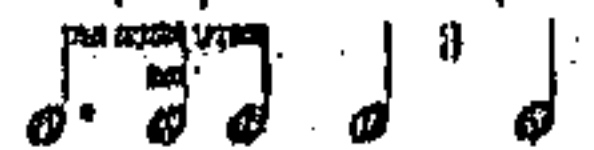

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν παρίσταται ἐν τῷ τροχαϊκῷ στίχῳ μίᾳ μακρᾷ συλλαβῇ ἔχουσα μουσικὴν ἀξίαν π. χ. Σ. 138.

εἰ γε δ' ἄλ λα τὰ μέν, ἄλ λα δ' ἐπ' ἄλ λους ἐπένω μα στυ φα λί-

ζων μέγας Ἄ ρης.

Σ. 356. πά γων ἐ ναι θρι α και,

Μακρὰι μονοσύλλαβοι καταληκτικαὶ ἐνδοστίχου πρέπει νὰ θεωρῶνται μακρὰι—ἐὰν ὁ ἐπόμενος στίχος δὲν ἀρχηται δι' ἀνακρούσεως, ὅτε ἀμφότεροι ὁμοῦ δέον νὰ ἐκληρωθῶσιν ὡς μία σύνταξις ποδῶν, ὡς ἀνωτέρω παρεδέχθημεν—ὡς ἀναπληροῦσαι τὴν ἐν τῷ στίχῳ κρατούσαν σύνταξιν ποδῶν, καὶ συνεπῶς νὰ ἐκτείνωνται ἐπὶ τοσοῦτον ἐν τῷ δακτυλικῷ στίχῳ, π. χ.

Σ. 100. ἄ κτις ἄ ε λι ου τὸ κάλ-

μαλιστα δὲ ἢ ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν μακρὰ συλλαβὴ εὐρίσκεται πρὸ μεγαλητέρας τινὸς διαιρέσεως, ὡς ἐν Σ. 137.

ρι παῖς ἐ χθί στων ἄ νέ μων.

ἐν τῷ τροχαϊκῷ στίχῳ π. χ. Σ. 332.

πολλὰ τὰ δει νὰ κού δέν ἀν-

Ἡ ὀρθότης τῆς διαιρέσεως ταύτης καταφαίνεται — μὴ λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ παραστήσωμεν ὀρχηστρικὰς μονοποδίας — ἐκ τούτου, ὅτι ἡ ἐνταῦθα σημειωθείσα μακρὰ συλλαβὴ τοῦ στίχου εἶνε ἡ ἀρχὴ μιᾶς λέξεως καταληγαύσης διὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐπομένου στίχου, τὰ δὲ μέρη μιᾶς λέξεως δὲν δύνανται βεβησίως μετρικῶς νὰ χωρισθῶσιν. Ὁμοίως ἔχει καὶ ἐν Σ. 343.

κουφο νό ων τε φύ λαν ὄρ-

Δυσχερέστερον καθίσταται τὸ ζήτημα τίγι τρόπῳ πρέπει νὰ μετρῶμεν κλειστέρας μακρὰς ἀλληλοδιαδόχους συλλαβὰς καταληκτικὰς ἐνδοστίχου. Εὐθὺς ἐν ἀρχῇ δέον ἐνταῦθα νὰ ἐκαιρέσωμεν ἀπάσας ἐκείνας τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς κατὰ συνδυασμὸν δύο μακρῶν πρὸς μίαν σύνταξιν ποδῶν περισσεύει ἐν τέλει μίᾳ μακρᾷ, ὃ δὲ ἐπόμενος στίχος ἀρχεται δι' ἀνακρούσεως. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ συνενώσωμεν εἰς μίαν σύνταξιν ποδῶν τὴν τελικὴν μακρὰν πρὸς τὴν ἐπομένην ἀνακρούσιν· προσέτι δὲ ἐκείνας, εἰς ἃς εἰς στίχος καταλήγει μὲν μετὰ δύο μακρῶν, ἀλλ' ὅμως ἐπὶ παρουσίᾳ μιᾶς ἀνακρούσεως ἐν τῷ ἐπομένῳ στίχῳ ἡ τελικὴ μακρὰ πρέπει νὰ ἐνωθῇ εἰς ἕνα ποῦδα μετὰ τῆς ἐπομένης ἀνακρούσεως, ἢ δὲ προτελευταία μακρὰ νὰ θεωρηθῇ ἔχουσα τὴν ἀξίαν τῶν μουσικῶν σημείων ὀλοκλήρου συντάξεως ποδῶν, ὡς π. χ.

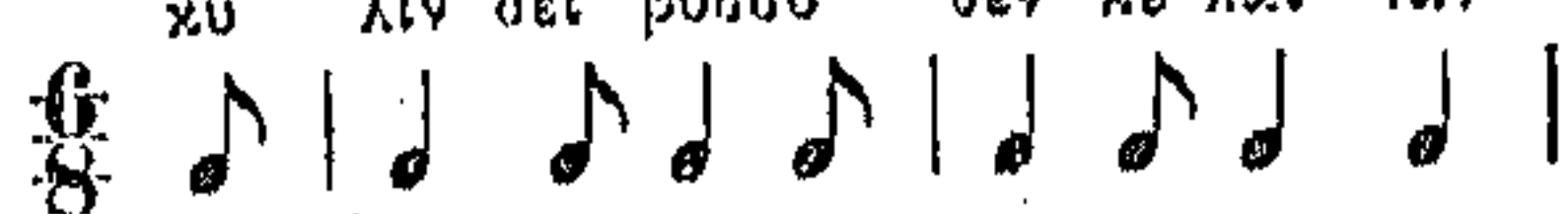
ὄρ γὰς ἐ διδά ξα το και δυ σαύλων πάγων ἐ ναιθρι α και

Ἐάν ὅμως αἱ περιπτώσεις αὐταὶ δὲν παρουσιασθῶσι, στίχος δὲ τις ἦνε καταληκτικὸς εἰς μακρὰν δισύλλαβον, τότε δὲν πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅλως ἀνενδοιάστως τὴν παρὰ τῶν Μετρικῶν ἔκτοτε δοθεῖσαν ὁδηγίαν, ὅτι αὐταὶ πρέπει νὰ μετρῶνται ὡς $\text{—} \text{—}$. Καθότι πᾶς

στίχος δὲν παριστᾷ μόνον ὠρισμένον ἀριθμὸν μακρῶν ἢ βραχειῶν συλλαβῶν, ἀλλ' εἶνε καὶ ρυθμικὴ ἐνότης, αὕτη δὲ ἀπαιτεῖ ὡς καὶ πᾶσα ἐνότης ἀποστρογγύλωσιν. Τὸ στοιχεῖον τῆς ρυθμικῆς μονάδος εἶνε ὁ πούς, ὅπως δὲ ἐν τῷ βίῳ ἀδυνατεῖ τις νὰ περατώσῃ τὴν πορείαν ἢ τὸ δρόμημα (τρέξιμον) δι' ἡμιποδίας, οὕτως ἔδει πᾶσα ρυθμικὴ ἐνότης — ἰδίως ὅταν εὐρίσκηται ἐν τῇ συνθέσει πλειοτέρων στίχων — διαφέρει ὀλίγον τὸ πρῶγμα εἰς τὸ τέλος ἀθροίσματος στίχων — νὰ παριστᾷ ὀλοκλήρους 1, 2, 3, 4 πόδας, ἢ, ἐπειδὴ δύο συντάξεις ποδῶν παριστᾷσι μετρικῶς ἓνα πόδα, νὰ συνίσταται ἐκ 2, 4, 6, 8, κ.τ.λ. συντάξεων ποδῶν. Ἐάν λοιπὸν συναντήσω μετρικοὺς στίχους, αἵτινες κατὰ τὴν συνήθη μέτρησιν τῶν δύο καταληκτικῶν των μακρῶν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν ἀρχὴν ταύτην, τότε παραφυλάττω τὰς μακρὰς ταύτας συλλαβὰς καὶ ἐν τῇ μουσικῇ συνθέσει μετ' ἀναλλοιώτου χρονικῆς διαρκείας, ὡς ἐν στίχῳ 589.

κυ λίν δει βυσσό θεν κε λαι νάν

Ἐάν ὅμως οἱ τοιοῦτοι στίχοι μετὰ δύο καταληκτικῶν μακρῶν κατὰ τὴν συνήθη μέτρησιν των παριστᾷσιν ἔκτασιν 3, 5, 7, κ.τ.λ. συντάξεων ποδῶν $1\frac{1}{2}$, $2\frac{1}{2}$, $3\frac{1}{2}$ ὀλοκλήρους ρυθμούς, τότε ἡ ἀξία τῆς προτελευταίας — συγχρόνως δὲ τότε μόνον καὶ ἡ καταληκτικὴ συλλαβή, ὅταν ὁ ἐπόμενος στίχος εὐρίσκηται ἐν στενῇ λογικῇ συναφείᾳ μετὰ τοῦ προηγουμένου, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἐπιτρέπεται μετὰ τὴν τελευταίαν συλλαβὴν ἢ παραδοχὴ βραχείας μουσικῆς παύσεως — ἴσον ἐπιτοσούτον νὰ ὑψῶται, ὥστε ἡ ἐλλείπουσα ἡμιποδία διὰ τοῦ τρόπου τούτου νὰ μετρηθῇ, ὁ δὲ ἐλλείπων ἡμισυς ρυθμὸς ν' ἀποσυμπληρωθῇ διὰ τούτου, τοῦτο δὲ κυρίως ἐκεῖ, ἐνθα ἀπασα ἢ προσθήκη τοῦ ρυθμοῦ παρέχει τὴν προσδοκίαν, ὅτι μέλλει νὰ ἐπακολουθήσῃ ἐντονωτέρως τις, τούτου δ' ἕνεκεν ὀλίγον μακρὰ κατάληξις τοῦ στίχου, ἐπομένως συγχρῶς ἐν δακτυλικῶσι στίχοις :

Σ. 134. ἄν τρίτυπος δ' ἐπί γὰ πέσε ταν τα λω θεῖς,

ἀλλὰ καὶ ἐν τροχαϊκοῖς, ὡς ἐν

Σ. 140. δε ξι ὀσει ρος ἐπ-

ἐνθα τὸ τέλος τῆς Στροφῆς σχηματίζει μετὰ τῆς ἀρκτικῆς συλλαβῆς τοῦ ἐπομένου ἀναπαιστικοῦ συστήματος μικρὰν δίσφυμον ἐνότητα, ἢ

Σ. 338. θε ῶν τε τὰν ὀ περ τά ταν, γὰν

ἐνθα δυστυχῶς ἀνέφικτος ἀπέβη ἢ ἀποφυγὴ τῆς ρυθμικῆς ἀναρμοστίας (Ishongraenz) διὰ τῆς παρεμβολῆς ρυθμοῦ $\frac{3}{4}$, καίτοι ἀκριβῶς ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ συστήματος τοῦ συνθέτου ὑπῆρξεν ἡ ἀπομάκρυνσις τῆς ἀναρμοστίας ταύτης. Τοιαῦται περιπτώσεις εὔρηνται καὶ ἀλλαχοῦ ἐνίοτε μεμονωμέναι ἐν τῇ συνθέσει.

4) Ἐκτὸς τῶν ἐν τοῖς πρόσθεν ἐκτεθεισῶν ἀρχῶν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν σύνθεσιν τῶν στίχων, τὸν προσδιορισμὸν ὠρισμένου εἴδους ρυθμοῦ διὰ τὰς στροφὰς καὶ τὴν ἔκτασιν ὠρισμένων συλλαβῶν, ἐχρήσατο ὁ συνθέτης εἰς τινὰ χωρῖα μετρικὰς ἀδείας, ἃς μόνον ἐκ μουσικῶν λόγων δύναται νὰ δικαιολογήσῃ καὶ διὰ τὰς ὁποίας συνεπῶς δὲν λαμβάνει τὸ παράπαν ὑπ' ὄψει τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἐπιθυμεῖ δηλοῦν νὰ νεωτερίσῃ καὶ νὰ καταδείξῃ νέας μετρικὰς ἀρχὰς, φρονῶν ὅτι μόνη δικαιολόγησις εἶνε τὸ καλύτερον μουσικὸν αἶσθημα, ὅπερ ἐπιτρέπει ἐνίοτε τὰς τυιαύτας ἐλευθερίας. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ συνθέτης μεγάλην σπουδαιότητα ἀπέδωκεν εἰς τὴν κατὰ τὸ ἐνὸν διατήρησιν τοῦ ἀρχαίου μέτρου, διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν τοιούτων «ἀδειῶν» εἶνε λίαν περιορισμένος. Εἰς ταύτας καταλεκτέα ἐν πρώτοις ἡ αὔξησις τῆς διαρκείας μακρῶν τινῶν ἢ μακρῶν καὶ βραχέων μουσικῶν σημείων, ὑπαγορευθεῖσα χάριν τῆς μνημονευθείσης ἤδη εὐρυθμίας, ὅπως γενήσεται καὶ εἰς τὰς εἰσέτι ἐνταῦθα ἐκτεθησόμενας περιπτώσεις. Οὕτω λ. γ. στίχοι ὡς :

Σ. 591. στό νφ βρέ μου σιν άν τιπλή γες ά και

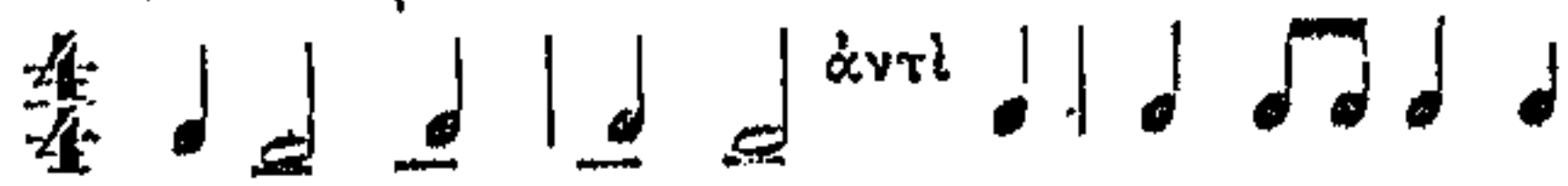
και έν τῇ άντιστροφῇ Σ. 603, ἢ Σ. 976.

χει ρε σσι και κερ κί δων άκ μκτ σιν,

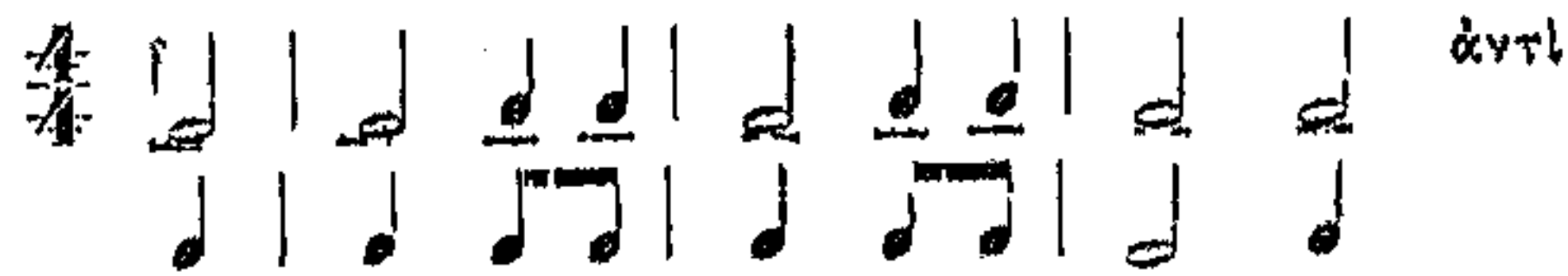
διὰ τῆς διπλῆς έκτάσεως έκ τριῖρύθμων και τετραῖρύθμων στίχων και έν ἐτέρᾳ περιπτώσει έν Σ. 115.

πο λλων με 0' ο πλων

ὁ μικρὸς ἀναπαιστικὸς στίχος καθίσταται ἴσος ρυθμικῶς πρὸς τοὺς ἄλλους προηγουμένους, οἵτινες περιλαμβάνουσιν ἕκαστος ἀνὰ 2 ρυθμούς, ἐνῆ βεβαίως έν τῷ στίχῳ 16

ξύν 0' ι ππο κό μοις κο ρύ 0ε σσιν

μόνον ὁ μουσικὸς λόγος, ὅπως δοθῇ τῇ Στροφῇ βίαιον τέρμα, δικαιολογεῖ τὴν μεταχείρισιν ταύτην. Ὁμοίως ἔνεκεν τοῦ αὐτοῦ λόγου, τῆς μουσικῆς δηλ. ἀποχρώσεως (Maletai) και χαρακτηριστικῆς, ἐχρήσατο ὁ συνθέτης τῷ δακτύλῳ έν τῇ 2 Στροφῇ τοῦ 2 Στασίμου —

παρὰ τῇ μεταχείρισει τοῦ σπονδείου — αντί, ὡς 0ὰ ἦτο ἐπόμενον, ν' ἀναμένῃ τις, και διὰ τὴν ἰκατάλληλον μέτρησιν τοῦ τροχαίου — αντί έν τῇ αὐτῇ στροφῇ. Ἐτεραι μουσικαὶ ἐλευθερίαι εἰσι τέλος ἡ έκτασις τῆς τελευταίας συλλαβῆς έν Σ. 353, 365.

και φθέγ μα και ά νε μό εν.

Ἡ ἀντικατάστασις τῶν τροχαίων έν Σ. 952, 963 διὰ

λευθέρα μεταχείρισις τῶν στίχων 971 δισσοῖσι Φινειδαίς και Σ. 982 ἀντας' Ἐρεχθεϊδῶν, και ἡ ἔνεκεν μουσικῶν λόγων δικαιολογουμένη ἐναλλαγὴ τῶν — — — διὰ τῶν ἰσαξίων, ἀλλ' έν διαφόρῳ τάξει ἐκ μακρῶν και βραχέων παρουσιαζομένων έν Στ. 1148 και 1154 : ὑπὲρ κλιτὸν και χορεύουσι.

II. Οὕτω λοιπόν, ἀφοῦ ἐγένετο διὰ τῶν ὀλίγων τούτων γραμμῶν σύντομος ἐκθεσις περὶ μετρικῶν τινῶν ἀρχῶν, αἵτινες καθωδήγησαν τὸν συνθέτην έν τῇ συνθέσει του τῶν χορικῶν ᾠσμάτων τῆς «Ἀντιγόνης», ἐπιτρέψωμεν νῦν αὐτῷ ἵνα προσέσῃ λέξεις τινὰς περὶ τῆς μελωδικῆς μεταχειρίσεως τῶν χορῶν έν γένει, περὶ τῶν κατ' αὐτὴν παρουσιαζομένων δυσχερειῶν, περὶ τοῦ κειμένου, και τέλος περὶ τοῦ μελισμοῦ (Instrumentation) τῶν προκειμένων χορῶν.

1) Καὶ έν πρώτοις περὶ τῆς μελωδικῆς μεταχειρίσεως. Ἐπειδὴ ἡ ἀπαγγελλομένη λέξις εἶνε τὸ πρῶτιστον ζήτημα, ἐφροντίσαμεν ν' ἀποφύγωμεν πάσαν διὰ μουσικῶν ὀργάνων παρακολούθησιν, γινομένης εἰσαγωγῆς εἰς ἕκαστον χορικὸν ᾠσμα διὰ μιᾶς συμφωνίας, σημειούσης τὸ εἶδος τοῦ τόνου και διευκολυνούσης τὴν θεμελιώδη μελωδίαν, χωρὶς ν' ἀποβλέψωμεν ποσῶς εἰς τὰ παρεμβαλλόμενα μέλη — ἐκτὸς έν τῷ χορῷ τοῦ Ἐρωτος. Ὅσον δὲ πάλιν ἀφορᾷ τὴν μελωδίαν τῆς ὀρχηστρικῆς συνοδίας, ἐζητήσαμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν μεγίστην ἀπλότητα, χωρὶς ν' ἀπομακρυνθῶμεν τὸ παράπαν ρυθμικῶς τῶν λέξεων τοῦ κειμένου. Πρὸς τοῦτο ἠκολούθησαμεν έν συνόλῳ πιστῶς τὴν ἀρχὴν, καθ' ἣν πᾶσα συλλαβὴ περιλαμβάνει και ἕνα φθόγγον· ἀλλ' ὁμως, ἀποβλέποντες εἰς τὴν παράδοσιν προκειμένου περὶ τῆς καινοτομίας τοῦ Κυνεσία, έν τισι χωρίοις (Στ. 115 Πολιτῶν 132 ἐπ' ἀκρων, 587 οἶδμα, 598 τῶν γάρ, 609 Ὀλύμπου, 620 ἐκ τοῦ, 790 ἀμερῶν, 800 ἀμαχος, 948 γενεᾶ, 954 ἐκφύγοιεν, 958 μανείας, 956 Μούσας), ἐπελήφθημεν τῆς συνθέσεως ἐνὸς χρωματισμοῦ (Koloratur). Ὅσάκις ἔλειπον — εἰς τοὺς ρυθμικοὺς στίχους, ὧν ἡ φυσικὴ κατασκευὴ και ἡ περιοχὴ διαφαίνεται έκ τοῦ συστήματος, εἰς τὸ ὁποῖον εἰρίσκονται — λέξεις τινὲς ἐκ παραφθορᾶς τοῦ κειμένου, ὡς έν Σ. 12 * * * * ὄξέα κλάζων, 379 ὦ δύστηνος * * * *, αὐται ἐνοήθησαν κατὰ τὴν μουσικὴν μεταχείρισιν ὡσεὶ ἐνυπῆρχον, ἡ δὲ μελωδία συνεχίζετο συμφῶνως πρὸς αὐτάς.

Μεγάλας δυσχερείας παρέσχεν ἡμῖν, προτιθεμένοις νὰ διαμορφώσωμεν

κατ' ἀναλογίαν τὴν μελωδίαν, οὐ μόνον κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν καθιστῶντες αὐτὴν ἀπλὴν καὶ χαρίεσσαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸ περιεχόμενον, αὐτὴ ἢ κατασκευὴ τῶν χορῶν. Ἐὰν ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῇ διαθέσει τῶν χορῶν αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀναλογίᾳ τῆς Στροφῆς πρὸς τὴν ἀντιστροφῆν, ἠκολούθει ὠρισμένους νόμους, τὸ ζήτημα ἡμῶν οὐκ ἦν πάντῃ εὐχερέστερον. Μάλιστα ὅμως ζητοῦμεν ἐν ἐκείνῃ ὡς καὶ ἐν ταύτῃ νόμον τινὰ διέποντα ὁμαλῶς καὶ δυνάμενον νὰ καθοδηγήσῃ ἡμᾶς. Οὕτω παριστᾷ ἡ πρώτη Στροφή τῆς Παρόδου τὴν γενικὴν διάθεσιν πρὸς γαρὰν ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει τῆς πόλεως, ἡ πρώτη ἀντιστροφή εἰκονίζει τὴν εἰδικωτέραν μεταχείρισιν τῆς προηγουμένης ἀπειλητικῆς καταστάσεως, ἡ δευτέρα Στροφή τὴν περιγραφὴν τῆς κατατροπώσεως τῶν πολεμίων, ἡ δὲ δευτέρα ἀντιγραφὴ ἐπανέρχεται πρὸς τὴν γενικὴν ἐπιπικίον ἀγαλλίασιν. Ὁμαλώτερον καὶ συνεπέστερον εἶνε συντιθεμένον τὸ πρῶτον Στάσιμον: 1 καὶ 2 ἀντιστροφή: Ὑπεροχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς νεκρᾶς φύσεως. 1 καὶ 2 ἀντιστροφή: διανοητικὴ αὐτοῦ ἰσχύς καὶ ἠθικὴ θέσις. Ἐν τῇ 2 Στροφῇ τοῦ 2 Στασίμου διχασφηνίζεται ἡ ἐν τῇ 2 Στροφῇ μνημονευθεῖσα γενικὴ ἔννοια δι' ἐνὸς παρακειμένου παραδείγματος, ἐνῶ ἡ δευτέρα Στροφή καὶ ἡ Ἀντιστροφή περιλαμβάνουσι μόνον γενικὰς σκέψεις. Ἐν τῷ 3 Στασίμῳ ὑμνεῖται ἡ ἰσχύς τοῦ Ἑρωτος, ἐν δὲ τῇ Ἀντιστροφῇ δεικνύεται ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἡ ἰσχύς αὕτη ἐδηλώθη καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει. Ἐξ ἐναντίας τὸ 4 Στάσιμον ἀναφέρει ἀνευ λεπτοτέρας κατὰ τὸ φαινόμενον διασκευῆς τῶν ἐνοιῶν τῆς ὀδυρομένης Ἀντιγόνης — σειράν ἀναξιοπαθουσῶν συντρήφων, ἐνῶ τὸ 5^{ον} ἐν τῇ 1 Στροφῇ καὶ Ἀντιστροφῇ καταδεικνύει τὴν πρὸς τὸν Πάγχον λατρείαν, ἐν τῇ 2 Στροφῇ καὶ ἀντιστροφῇ μετατρέπεται ἡ εὐσέβεια εἰς προσευχὴν, καὶ τέλος ἀναβιβάζεται αὕτη εἰς ἐνθουσιώδη ἐπίκλησιν.

Καίτοι δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ εἰπώμεν, ὅτι οἱ χοροὶ τοῦ Σοφοκλέους περιλαμβάνουσιν εἴτε ἐν τῇ Στροφῇ γενικὴν τινὰ ἔννοιαν, ἐν δὲ τῇ Ἀντιστροφῇ τῇ ἀνστοίχῳ αὐτῇ, εἰδικωτέραν τινὰ ἔννοιαν, ἀναφερομένην πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος, εἴτε ὅτι ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ πλειότερων στροφῶν καὶ ἀντιστροφῶν, ἐν τῷ πρώτῳ ζεύγῃ τῶν στροφῶν περιέχεται γενικωτέρα τις ἔννοια, ἐν δὲ τῷ 2 εἰδικωτέρα, ἐν τούτοις ἡ σύντομος αὕτη μελέτη ἐδίδαξεν ἡμᾶς, ὅτι οἱ χοροὶ τῆς Ἀντιγόνης δὲν εἶνε μήτε αὐστηρῶς κατὰ τὸ πρῶτον, μήτε κατὰ τὸ δεύτερον σχῆμα πεποιημένοι.

Τὰς δυσχερείας ταύτας οὐκ ἠδυνάμεθα ἴσως νὰ υπερνικήσωμεν, ἐὰν τοῦλάχιστον αἱ συνεχόμεναι στροφῆ, στροφή καὶ ἀντιστροφή, αἵτινες ἐν τῇ ἀρ-

χαιότητι βεβαίως ἰσοχρόνως ἐμετροῦντο, καὶ ἐὰν ἤδοντο, ὁμοίως ἰσοχρόνως ἐτραγωδῶντο, διὰ τὰς ὁποίας ἔπρεπε συνεπῶς καὶ ὁ σύγχρονος συνθέτης νὰ ἔχη ὡς ὑπογραμμὴν ἴσην ρυθμικὴν καὶ μελωδικὴν μεταχείρισιν, ἐὰν αἱ στροφῆ αὐταὶ ἐν τῇ συμφωνίᾳ τῶν, ἐν τῇ ἀντιθέσει ἰδεῶν τινῶν, ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν ἰδεῶν τούτων ἐν ὠρισμένοις στίχοις, καὶ τέλος ἐν τῷ τονισμῷ λέξεων τινῶν, ἐδείκνυον μείζονα παραλληλισμόν. Τοῦτο ὅμως δὲν συμβαίνει πανταχοῦ. Ἡ πρώτη Στροφή καὶ Ἀντιστροφή τοῦ 1 Στασίμου περιλαμβάνει βεβαίως ἐν γένει παραπλησίαν διάθεσιν (Stimmung), ὡς καὶ ἡ Στροφή καὶ ἡ ἀντιστροφή τοῦ 3 Στασίμου (Χορὸς Ἑρωτος) κλπ. Ἐν τούτοις ὅμως εὐρίσκονται σχεδὸν ἐν ἅπασι ταῖς χορικοῖς ᾠδαῖσι ἰσχυραὶ ἀποχρώσεις (Nuancen) τῆς διαθέσεως, αἵτινες λίαν δυσχεραίνουσι τὴν ταυτόρυθμον σύνθεσιν αὐτῶν. Προσέτι δὲν ἀνταποκρίνονται πολλάκις αἱ τῇ Στροφῇ καὶ Ἀντιστροφῇ ἰδέαι. Οὕτως ἐν τῷ παραδείγματι ἡ ἐν τῇ 1 Στροφῇ τοῦ 2 Στασίμου, Σ. 288, ἀπαντωμένη ζωνρὰ ἀπεικόνισις σφοδρᾶς τρικυμίας ἀντιτίθεται πρὸς τὸν ἐν τῇ Ἀντιστροφῇ, Σ. 600, ἐσωτερικῶς μὲν συγκινητικόν, κατ' ἐπιφάνειαν ὅμως ἤρεμον διαλογισμὸν. Ὅπως ἐκτάκτους δυσκολίας ἀπαντῶμεν καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι ἐν ταῖς διαδοχικαῖς στροφαῖς ἔννοια δὲν τυγχάνουσι πάντοτε αὐστηρῶς ἰσάκις κεχωρισμένοι, ὡς ἐκ τούτου δὲ μεγαλητέρῃ διαίρεσις, καὶ δι' αὐτῆς μουσικῶς ἢ ἀπαίτησις ὅπως παραστήσωμεν μελωδικόν τι θέμα ἐν τῇ Στροφῇ εἰς ἑτέραν θέσιν, ἀπαντᾶται ἡ ἐν τῇ Ἀντιστροφῇ — παράδοξον γεγονός, ὅπερ καὶ παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ παρατηρεῖται καὶ ὅπερ δὲν καταλείπει ἡμῖν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ λίαν ἀρχαίου χαρακτῆρος τῆς ἀρχαίας μουσικῆς, ἐπιτρέπον νὰ φαντασθῶμεν καὶ περὶ τῆς αὐστηρᾶς καλουμένης συνθετικῆς (Kompositionsweise) τῶν ποιητῶν τούτων. Χαρακτηριστικὰ χωρία τοιαύτης φύσεως εἶνε:

Στρ. Σ. 147. ριπαῖς ἐχθίστων ἀνέμων.

Ἀντιστρ. Σ. 151. τῶν νῦν θέσθαι λημοσύνας.

Στρ. Σ. 610. μαρμαρόεσσαν ἀγλαίαν.

Ἀντιστρ. Σ. 621. κλεινὸν ἔπος πέφανται.

Στρ. Σ. 785. φοιτᾶς δι' ὑπερπόντιος ἐν τ' ἀγρονόμοις αὐλαῖς.

Ἀντιστρ. Σ. 795. νικᾷ δ' ἐναργῆς βλεφάρων ἕμερος εὐλέκτρον νόμφας κτλ.

Ὅπως ἀσφαλῶς καταφαίνεται ἐκ τῆς κατασκευῆς ταύτης τῆς ποιητικῆς συνθέσεως ἐν ἀναλόγῳ μουσικῇ μεταχειρίσει τῆς Στροφῆς καὶ Ἀντιστροφῆς ἡ ἔλλειψις, ὅτι ἡ μουσικὴ φράσις ἰδίως περὶ τὸ τέλος αὐτῆς δὲν καλύπτεται πάντοτε ὑπὸ τῆς ἔννοιας, ὅπερ ἀπαντᾶται βεβαίως παρὰ τῷ Μενδελ-

σῶνι (ἐν τῷ χορῷ τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῶ) καὶ τῷ Σιδύμανν (ἐπαράδει-
σος καὶ Περὶ ρ), ἀλλ' ὅπως πάντοτε σχεδὸν ἐκλαμβάνεται παρ' ἀκροατῶν
λεπτοτέραν ἐχόντων μουσικὴν παιδείαν ὡς ἑλληνικῆς. Τέλος παρέχει τῷ συν-
θέτῃ δυσχερείας τινὰς ἢ παρὰ τῶν ποιητῶν μετ' εὐχαριστήσεως γινόμενῃ
ἀντιπαράθεσις τονιζομένων καὶ ἀτόνων, ἐσωτερικῶς σημαντικῶν καὶ κενῶν
λέξεων ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ἐνός στίχου ἐν Στροφῆσι ἀνταποκρινομέναις ἀλλή-
λαις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐνίοτε ἐν τῇ ἀπαιτήσει ὁμοειδοῦς συνθέσεως τῶν
Στροφῶν καὶ Ἀντιστροφῶν καὶ πληρέστατα μέτρα ἐκφράσεως κερτιζόμενος, δὲν
οὐδ' ἀδυναθῆναι νὰ ἐξέλθῃ π. χ.

Στρ. Σ. 94B. ἀλλάξει δέρας ἐν χαλκοδέταις αὐλαῖς ἐνφ ἢ Ἀντιστρι.
Σ. 956 Ἡδωνῶν βασιλίδος, κερτομοῖσι ὄργατι.

Στρ. Σ. 950 καὶ Ζηνὸς ταμειεύεσκε γονίε χρυσόρυτους

Ἀντιστρ. Σ. 961. ψαύων τὸν θεὸν ἐν κερτομοῖσι γλώσσαις.

2. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ κείμενον τῶν χορικῶν ἀσμάτων, ἡ ἐκδοσις τοῦ Σναϊ-
δεβίν-Νάουκ (4 ἐκδοσις, Βερολίνον 1864) ἐθεωρήθη ἀρκούντως καλὴ. Μεμο-
νωμένοι τινὲς διορθώσεις ἐπιπέλοισαν ἐκεῖ μόνον, ἀλλαχού μὲν κατὰ τὴν
γνώμην ἄλλων, ἀλλαχού δὲ κατ' οἰκείαν κρίσιν, ἐνθα ἐπεβλήθησαν προστα-
κτικῶς ἐνεκὲν μετρικῶν λόγων.

Τοιαῦτα χωρῖα εἶνε — αἱ ὅπ' ἐμοῦ προτεινόμεναι καὶ διὰ [ ] σημειού-
μεναι τροποποιήσεις — τὰ ἐπόμενα:

Σ. 106. τὸν λεύκασπιν Ἀργύθεν ἐκ.

Σ. 122. καὶ [τὲ] καὶ στεφάνωρα πόργων.

Σ. 156. Κρέων ὁ Πενδοκτίως [παῖς] νεοχμός.

Σ. 600. βίζας ἐτέτατο φάος ἐν [Οἰδίποδος] δόμοις.

Σ. 628. 629. οὗς ὁ Σναϊδεβίν γράφει κεχωρισμένους, ἤνωτα εἰς ἓνα στί-
χον, παραλείπων καὶ τοὺς παρ' αὐτῆ ἐν ἀγκύλαις κεκλεισμένους στίχους:

τάλιδος ἔχει μόρον Ἀντιγόνης

Σ. 969. ἀκταὶ Βοσπόριαι ἰδ' ὁ Ὀρηκῶν ἄξανος.

Σ. 1187. [ἰὼ] τὰν ἐκ πασῶν.

Ἔτι ἐκεῖ, ἐνθα κατὰ δὴλος ἐφαίνετο ἐν τῷ κειμένῳ ἡ ἐκ παραφθορᾶς πα-
ράλειψις συλλαβῶν τινῶν, συνεχίσασμεν τὴν μουσικὴν ἀκολουθίαν ὡς εἰ ἐνη-
πῆρχον ἐν τῷ κειμένῳ αἱ συλλαβαὶ ἔκλειναι, ἐγένετο ἤδη ἀνωτέρω λόγος.

3. Ἡ δὲ ὀρχήστρα μεταχειρίζεται τῆς συνοδείας τοῦ χοροῦ ἐν τῇ ἀπλότῃ
αὐτῆς θὰ φανῆται τινὰς μουσικῶς οὐ μόνον ἐν γένει λίαν ἀσθενῆς, ἀλλὰ καὶ

ἀπὸ ἀπόψεως τῆς ἐγγόρδου τετραφωνίας (Streich quartett) ἐν τισὶ μέρει
εἰς ἄκρον ἐλαφρά. Οἱ αὐτοὶ ὅμως λόγοι, οἵτινες ἠνάγκασαν τὸν συνθέτην ὅ-
πως συγκροτήσῃ τὴν ὀρχήστραν, τὴν μέλλουσαν νὰ συνοδεύσῃ ἡρέμα τὰς λέ-
ξεις τοῦ ἀπαγγέλλοντος χοροῦ, ἐκ τῶν μᾶλλον γλυκυμόλπων μουσικῶν ὀρ-
γάνων — ἦτοι ἐκ τετραχόρδων, βαρβίτου καὶ τινῶν βάσων (basso) (μόνον
εἰς τὸν χορὸν τοῦ Διονύσου ἐνόμισεν ὁ συνθέτης ὅτι ἠδύνατο νὰ κάμῃ μίαν
ἐξαιρέσιν καὶ νὰ προσθέσῃ εἰς αὐτὸν διὰ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν οὐδ' ἐμελλε,
μίαν σάλπιγγα, ἥς, ἐννοεῖται, πρέπει νὰ γίνῃ μετρία ἢ χρῆσις); ἄτινα συν-
στά προσέτι ἐν περιπτώσει πληθῶς αὐτῶν νὰ ὦσιν ἐφωδιασμένα καὶ διὰ
τῶν κωριάντερον (Sordini Dämpfer), ἐπεισαν αὐτὸν ὅπως ὄσω τὸ δυνατόν
μετριοφρονέστερον παραστήσῃ τὴν συνοδίαν ταύτην. Ἄλλως τε δὲ κυρίως
πρόκειται νὰ ὑπερβοηθῶμεν τὴν ἀπαγγελλομένην λέξιν πρὸς ὀρθοτέραν
ἀπαγγελίαν αὐτῆς καὶ νὰ διευκολύνωμεν αὐτὴν διὰ τοῦ ὑπερβάθρου (Unter-
lage) τῶν τόνων ἐν τῇ ἐκφράσει τῆς διαθέσεως. Ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης
καθ' ἣν ἡ μουσικὴ οὐδὲν ἄλλο εἶνε εἰμὴ μόνον ἡ ὑπηρετοῦσα βοηθὸς τῆς λέ-
ξεως, προέκυψεν ὁ τρόπος τῆς μεταχειρίσεως τῆς μελωδίας: ἐκεῖ δὲ, ὅπου ἡ
μουσικὴ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἡ βοηθός, δὲν ἔχει οὔτε τὸν προορισμὸν οὔτε τὸ
δικαίωμα μετὰ λαμπρότητος νὰ ἀναπτύσσεται. Ταύτου ἐνεκὲν δὲν δύναται
ἡ δυσμενὴς ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης νὰ ἀποβῇ τῷ ὑποφαινόμενῳ συνθέτῃ
σύγκρισις τις τῆς ἀποπειρας αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐξαισίαν καὶ μελωδικὴν, ὅσον
καὶ μεγαλοπρεπῆ, τοῦ ψ. Μενδελσῶνος μουσικῆν. Ὁ Μενδελσῶν μεταχειρί-
ζεται τοὺς χορούς ὡς νέος μουσικός, ἐπειδὴ δὲ ἦτο μεγαλοφυῆς μουσουργός,
ἐπέτυχεν ἡ σύνθεσις του εἰς τὸ ἑπακρον, καίτοι οὐχὶ πάντοτε ἠυστόχησε
κατὰ τὴν παράστασιν τοῦ ἰδιάζοντος χαρακτῆρος τῶν χορῶν (ἰδίως ἐν
τῷ α καὶ τῷ β Στάσιμῳ). Ἡ μουσικὴ του ὁμοίως ἐπισκοτιζέει τὴν ἀπαγγελ-
λομένην, μάλιστα δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἀδομένην λέξιν. Σκοπὸς τῆς παρούσης
ἀποπειρας, ἥτις ἐν τῇ παραδόξῳ αὐτῆς ρυθμικῇ μέλλει νὰ ἐκπλήξῃ μᾶλλον
ἢ νὰ εὐαρεστήσῃ, εἶνε κατ' ἀκολουθίαν νὰ παρᾶσχῃ τῇ λέξει ἀξίαν ἐν ἀ-
πάσαις ταῖς λεπτομερείαις τῶν ρυθμῶν αὐτῆς. Ἐν τούτοις εὐελπιστεῖ ὁ συν-
θέτης, ὅτι ὁ χορὸς τοῦ Ἐρωτος οὐδ' εὐρη εὐμενεῖς ἀκροατάς, ὡς ὁ χορὸς τοῦ
Ἰππου ἐκ τοῦ «Φιλοκλήτους» κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος.

III. Ἐπειδὴ δὲ ἀκριβῶς ἡ ἀπαγγελλομένη λέξις ἐν τοῖς χοροῖς αὐτοῖς
πρέπει νὰ ἦνε τὸ πρῶτιστον μέλημα, φρονεῖ μετὰ πεποιθήσεως ὁ συνθέτης,
ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀπαγγελίαν αὐτῶν, ὅτι οἱ χοροὶ ὄσον κυρίως ν' ἀπαγγελ-
ῶνται ἰδίᾳ μετὰ μελισμοῦ (Modulation), φυσικῶς συνάδοντος πρὸς τὸ ὑ-

φος τῶν τόνων τῆς συνοδευτικῆς μελωδίας καὶ ἀποτελεσθησομένου ἐξ ὅσον τὸ δυνατόν ὁμοειδῶν φωνῶν τῶν χορευτῶν. Ἐννοεῖται ὅτι τοιαύτη τις ἀπαγγελία, ἀρμονικῶς συμβαδίζουσα μετὰ τῆς μουσικῆς, εἶνε δυσχερεστάτη καὶ ἀπαιτεῖ μακρὰν, ὑπομονητικὴν καὶ κοπιώδη ἀσκήσιν, πρὸς δὲ καὶ ἐντόνους καὶ καθαρὰς φωνὰς πρὸς ἀπαγγελίαν (Sprechstimme)· ὅθεν ἔνεκεν πρακτικῶν λόγων καλὸν ἤθελεν εἶσθαι εἰ ἐμελλεν ὁ χορὸς διὰ μονωδίας (unisono) τὴν εἰς τὸ 1 τετράχορδον προσήκουσαν μελωδίαν, ὅπερ δὲν θὰ παρουσιάσῃ πολλὰς δυσκολίας, ἀρκεῖ οἱ ἀπαρτίσαντες τὸ σῶμα τῶν χορευτῶν νὰ ἐκλεχθῶσιν ἀνεξαιρέτως ἔχοντες βαρυτόνους φωνάς.

Ἰδεώδες τῆς ἀπαγγελίας θὰ ἦτο, εἴν οἱ χοροὶ οὗτοι οὐ μόνον ἀπηγγέλλοντο, ἀλλὰ καὶ ταύτοχρόνως ἐβηματίζοντο κατ' ἀναλογίαν πρὸς τοὺς ῥυθμοὺς τῶν λέξεων. Ἐπὶ τοῦ τοιούτου δὲν ἐγένετο εἰσέτι κάμμία ἀπόπειρα· ἀλλ' ἄρ' ἄγε δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συνενώσῃ τις τὰ διάφορα ἀθροίσματα τῶν στίχων εἰς ὄργανιστικόν τι σύνολον, ὡς ἐν τῇ *Erziehung* ἢ τῷ *Minuetto*, ἐνθα παριστῶσι πλειότερους ῥυθμοὺς διὰ μουσικῶν σημείων; εἶνε εὐνόητον ὅτι τοιαύτη τις διάταξις πρέπει νὰ ἦνε φροντίς ἀνδρὸς οὐ μόνον περὶ τὴν χοροδιδασκαλίαν ἐμπείρου, ἀλλὰ καὶ συνφκειωμένου μετὰ τοῦ Σοφοκλέους, ὅπως τὸ περιεχόμενον τῶν χορῶν ἐν τῇ παραστάσει ὀρθῶς διερμηνευθῇ.

Περὰ τῶν τῶν λόγων ἐπισυνάπτω ὀλίγας εἰσέτι λέξεις προωρισμένας διὰ τὴν ἀπαγγελίαν, τὸν ῥυθμὸν καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν κατ' ἰδίαν χορῶν. Κατὰ λίαν διαδεδομένην θεωρίαν θεωρεῖται ἡ 1 Στροφή καὶ ἡ Ἀντιστροφή τῆς Παρόδου ὡς πεποιημένη ἐν ῥυθμῷ $\frac{4}{4}$ καὶ μετὰ δακτύλων κυκλικῶς μετρούμενων. Ἀλλὰ μήπως ἡ Παρόδος δὲν εἶνε τὸ θούριον ἄσμα, τὸ ἐμβατήριον, τοῦτο δὲ ἦτο ἄρ' ἄγε δυνατόν νὰ τονισθῇ ἐν ῥυθμῷ $\frac{4}{4}$; Ὅσον ἀφορᾷ τὸν συνθέτην, ἐθεώρησε καλὸν — μὴ λαμβάνων προσῶς ὑπ' ὄψιν τὴν συχνότητα τὴν ἀπάντησιν δακτύλων καὶ σπονδελίων — νὰ παραδεχθῇ ῥυθμὸν $\frac{4}{4}$ καὶ κατὰ συνέπειαν νὰ θέσῃ τοὺς τροχαλοὺς = . Ὁμοίως διετήρησε καὶ ἐν τῇ

ἀρχῇ τῆς δευτέρας Στροφῆς καὶ Ἀντιστροφῆς τὸν $\frac{4}{4}$ ῥυθμὸν, ἐνῷ τὸ ὑναντίον ἐν στίχ. 138, εἶχε δ' ἄλλα τὰ μέτρα (ὁμοίως Σ. 151 θεῶν δὲ ναοὺς χοροῖς) ὁ εἰς ῥυθμὸν ἐμβατηρίου χωρῶν μέχρι τοῦδε ἐν τῇ Ὀρχήστρᾳ χορὸς, λαμβάνει ἀρνηθίως κίνησιν $\frac{4}{4}$, ὅπως ἐν γένει καταδείξῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὰ προῤῥηθέντα, ἀφ' ἑτέρου δὲ χαρακτηρίσῃ τὰ ἐν τῇ ἀντιστροφῇ μνημονευθέντα Διονύσια μετὰ τῶν χαρακτηριστικῶν τῶν ὀργανιστικῶν κινήσεων. Μεγαλοπρεπῆς ἐν τῷ πρώτῳ αὐτοῦ ζεύγει τῶν στροφῶν, ἐνεργητικὸς

ἐν τῇ πρώτῃ, μᾶλλον ἐνθουσιώδης καὶ ζωογονημένος ἐν τῷ δευτέρῳ ἡμίσει, ἀπαιτεῖ ὁ χορὸς οὗτος κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν μεγίστην προσοχήν. Τὸ 1 Στάσιμον δὲν παρουσιάζει διὰ τοῦ λίαν σαφῶς δηλουμένου $\frac{6}{8}$ ῥυθμοῦ τούτου, ῥυθμικὰς δυσχερείας. Δυσκολώτερον τὸ ὑναντίον εἶνε διὰ τὸν συνθέτην καὶ τὴν ἀπαγγελίαν, καθότι ἐν τῷ ἐξαισίῳ τούτῳ διὰ τὰς ὥρας καὶ ὑψηλὰς ἰδέας ἄσματος περιέχεται περισσοτέρα σκέψις ἢ διάθεσις. Ὑπὸ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐποψίν ὀλίγον τι ἄχρουν, προσαπαιτεῖ τὸ 1 Στάσιμον ἀπαγγελίαν περιεσκεμμένην, ἤρεμον καὶ οὐχὶ λίαν παρατεταμένην παρὰ τοῦ χοροῦ. Τὸ ἀναπαιστικὸν σύστημα, ὅπερ αὐσχετίζεται κατ' εὐθείαν μὲ τὸ 1 Στάσιμον, πρέπει νὰ ἀπαγγέλληται περὶ τὸ τέλος μετὰ κινήσεως αἰδέποτε ἐντεινομένης, ἐνῷ ἀπ' ἐναντίας ἡρέμα καὶ μετὰ τινος αἰσθήματος ὀλίψεως πρέπει νὰ λέγωνται οἱ στίχοι 526, οἵτινες προαγγέλλουσι τὴν προσέγγισιν τῆς Ἰσμήνης.

Τὸ 2 Στάσιμον εἶνε μία βαθεῖα καὶ σοβαρὰ βλέψις πρὸς τὰ ἀνθρώπινα, εἰκονίζει δὲ τὴν ἀδυναμίαν τῶν ἀνθρώπων ἀπέναντι τῆς θείας παντοδυναμίας, καὶ πρέπει ὡς ἐκ τούτου μᾶλλον ὑποκόπως ἐν τῷ 1^ῳ ζεύγει τῶν στροφῶν, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ μετὰ πλειότερας εὐσεβείας καὶ εὐλαθείας ν' ἀπαγγέλληται, διαφορὰ, ἣν ἀπεπειράθη ὁ συντάκτης διὰ τῆς μεταχειρίσεως ἐν τῷ πρώτῳ μὲν τοῦ D-moll, ἐν τῷ δευτέρῳ δὲ τοῦ D-dur, νὰ καταδείξῃ, ἐνῷ ὁ ποιητὴς διὰ τῆς ἐν πρώτῳ ζεύγει τῶν στροφῶν ἐπικρατούσης ἀνησυχου, περὶ δὲ τὸ τέλος τῶν στροφῶν (πρβλ. Σ. 588 τὴν ἐξεικόνισιν τῆς σφοδρᾶς τρικυμίας) μάλιστα καὶ ἠαθητικῆς κινήσεως ἐν ῥυθμῷ $\frac{4}{4}$, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἐμβατήριον ῥυθμὸν τοῦ 2 ζεύγους τῶν στροφῶν νὰ ἀποδώσῃ. Τὸ ἐν βραδυκινήτοις τροχαλοῖς λικνιζόμενον ἄσμα τοῦ Ἡρώτος (3 Στάσιμον) ἀπαιτεῖ καὶ ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ, ἣτις δέον ἐλαφρότατα (μίανισσимо) ν' ἀρχίσῃ ἀνεξαιρέτως ἡλικίαις, μαγευτικοῦς φλόγγους, οἵτινες μόνον κατὰ τὴν ἐν Σ. 790 καὶ 800 ἐντασιν διαβατικῶς νὰ προσλαμβάνωσι τὸν χαρακτήρα τοῦ πάθους. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ πρώτῳ ζεύγει τῶν στροφῶν τοῦ 4 Στάσιμου ἐπικρατοῦσι μᾶλλον σπονδεῖοι καὶ ἀκτύλοι, οὗτοι δὲ παριστῶσι νεκρικὸν ἄσμα, παρέσχε καὶ ὁ συνθέτης μουσικῶς τὸν χαρακτήρα ἡτύχου καὶ βραδέος νεκρικοῦ ἐμβατηρίου. Ἐν τῷ δευτέρῳ τὸ ὑναντίον, ἐν τῷ ὁμοίῳ καὶ δικαιολογεῖται ἔνεκεν τῆς ἐπικρατήσεως τῶν τροχαλῶν ὁ μουσικὸς τονισμὸς εἰς ῥυθμὸν $\frac{6}{8}$, πρέπει ἡ ἀπαγγελία νὰ ἐντεινῆται ἐπὶ τοσοῦτον πρὸς τὸ πάθος, ἐφ' ὅσον ἡ λέξις κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ κατὰ τὸν τύπον δύναται εἶτι νὰ δράσῃ. Ἡ σύνθεσις τοῦ 3 Στάσιμου παρέσχε τούτου ἔνεκεν ἰδιαζούσας δυσχερείας, διότι ἀκριβῶς ὁ Φ. Μενδελσῶν ἐπλασε τόσον συναρπάζουσαν καὶ ὡς παρίσταται

εἰς τὸν κατὰ πρώτην φοράν ἀκροώμενον αὐτῆς ἐπιτυχῆ μελωδίαν. Κατὰ μάλλον ἐπισταμένην ὁμῶς παρατήρησιν τῶν λέξεων πρέπει νὰ πεισθῆ τις, ὅτι ἡ εὐθυμος ἀγαλλίασις, ἣν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ οἱ πρῶτοι ῥυθμοὶ τῆς συνθέσεως τοῦ Μελδεσώνος ἀποπνέουσι, δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν ἀληθῆ χαρακτήρα τοῦ ἄσματος, ὅπερ παρίσταται ἐν πρώτοις ὡς ὑπόκωφος, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον πάντοτε μετὰ βεβαιότερας ἐλπίδος νὰ ἐπακουσθῆ ζωηρότερα καὶ ἐνθουσιώδης προσευχὴ εἰς τὸν Διόνυσον, μετὰ ἐντελῶς βεβαίας κινήσεως $\frac{1}{2}$. Καὶ ἐνταῦθα ἐνόμισε καλὸν ὁ συνθέτης νὰ καταστήσῃ μουσικῶς φανεράν τὴν παιδροτέραν διάθεσιν διὰ μεταβάσεως τοῦ σοβαροῦ D-moll εἰς τὸ εὐφρόσυρον καὶ D-dur. (1)

ΔΡ. ΦΕΡΑΙΝΑΝΔΟΣ ΒΕΝΔΕΡ.

ΔΙΚΑΙΑ ΠΑΡΑΠΟΝΑ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ.

Ὅτι μὲν ἡ τάξις αὕτη τῶν λειτουργῶν καὶ ὑπαλλήλων τῆς πολιτείας, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνατεθειμένη ἐστὶν ἡ σπουδαιοτάτη καὶ ὠφελιμωνάτη πασῶν τῶν λοιπῶν λειτουργιῶν, ἥτοι ἡ ἐκπαίδευσις καὶ μόρφωσις ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους, ὅπερ καλῶς μὲν καὶ προσηκόντως ἐκπαιδευόμενον συγκαταλέγεται μετὰ τῶν πεπολιτισμένων ἔθνων καὶ εὐδαιμονεῖ, κακῶς δὲ καὶ πλημμελῶς μορφούμενον, κακοδαιμονεῖ καὶ ἐν τοῖς βαρβάροις τῶν ἔθνων καταλογίζεται, ὑποτιμᾶται δυστυχῶς παρ' ἡμῶν καὶ ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ὑπαλλήλους τῶν λοιπῶν κλά-

(1) Ἡ μελέτη αὕτη ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ ἐν Δαρμστάτῃ καθηγητοῦ κ. Βένδερ, ὅστις, ὡς γνωστὸν, καὶ πρὸ δύο ἐτῶν ἐμελοποίησε τὰ χορικά τοῦ Φιλοκτήτου, καὶ ἐφίτος χάριν ἡμῶν εὐγενῶς καὶ προθύμως πᾶντο ἔπραξε τὸ αὐτὸ εἰς τὰ χορικά τῆς Ἀντιγόνης, ἥτις πρὸ ὀλίγου διὰ ἐκείνην ὑπὸ ἐρασιτεχνῶν ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις νύμφῃ θεάτρῳ. Ἡ μουσικὴ τοῦ κ. Βένδερ εὐχαρίστησε λίαν τὸ πολυπληθὲς ἀκροατήριον, καὶ ἐν πολλοῖς ἐφάνη ὑπερτέρα τῆς τοῦ Μελδεσώνος, διότι πιστῶς ἐκφράζει τὰ νοήματα τοῦ ποιητοῦ.

Ὁ Σύλλογος τῶν διδασκάλων ὁμολογεῖ πλείστας τὰς χάριτας εἰς τὸν εὐγενέστατον καὶ σοφὸν ἄνδρα, ὅστις οὕτε χρόνου, οὕτε κόπου φεισάμενος εἰργάσθη μετὰ πολλῆς προθυμίας ὑπὲρ εὐδωσέως ἔργου, ὅπερ ὁ διδασκαλικὸς Σύλλογος ἐπεχείρησεν, ἰπιθυμῶν νὰ καταστήσῃ εἰς τοὺς νεωτέρους Ἑλλήνας γνωστὰ τὰ ἀριστουργήματα τῶν προγόνων, διδασκόμενα ἐπὶ τῆς νῆας τοῦ θεάτρου σκηπῆς. Β. Γ.

δων τῆς πολιτείας ἀδικεῖται ὑπ' αὐτῆς, τοῦτο τοῖς πᾶσι γνωστὸν ἐστίν. Ὅτι δὲ αὕτη ἡ παρ' ἡμῶν διαπρακτομένη ἀδικία πρὸς τοὺς καθηγητὰς καὶ διδασκάλους τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἐτελεῖτο καὶ ἀλαχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ μάλιστα ἐν χώρᾳ, ἐνθα ἀκμάζει ἡ ἐκπαίδευσις, τοῦτο ἀπίστευτον ἠδύνατο νὰ φανῆ ἐκ πρώτης ὄψεως, ἀληθὲς ὁμῶς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ὀδυνηρᾶς φωνῆς, ἣν ἐσχάτως ἤγειραν οἱ ἀδικούμενοι καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Βαδίας καὶ τοῦ μικροῦ βασιλείου τῆς Βυρτεμβέργης, οὐδὲν ἄλλο ζητοῦντες ἢ δικαιοσύνην, ἥτοι ἰσοτιμίαν καὶ ἐξίσωσιν πολιτικὴν πρὸς τοὺς λοιποὺς ὑπαλλήλους τοῦ δουκάτου καὶ τοῦ βασιλείου. Τὴν δικαίαν δὲ ταύτην ἀπαίτησιν καὶ ἀξίωσιν ἐνθέρμως ὑπεστήριξε καὶ ὁ ἐγγῶρις Γερμανικὸς τύπος καὶ σπουδαῖα ἐδημοσίευσεν ἄρθρα, ἐν τῶν ὁποίων ὡς κύριον ἄρθρον ἐδημοσίευσεν ἡ ἔγκριτος «Γενικὴ ἐφημερίς τοῦ Μονάχου», τοῦ ὁποῦ, ἐκτενοῦς ὄντος, τὰ κυριώτερα μέρη μεθερμηνεύονται ἐνταῦθα, ἵνα ἐξ ἑνὸς μὲν παρηγορῶνται οἱ παρ' ἡμῶν ὅτι καὶ ἄλλοι συναδέλφοι αὐτῶν ὀλιγοῦνται καὶ ἀδικοῦνται, ἐξ ἑτέρου δὲ ζητήσωσι Θεραπειάν τῆς προσγιγνομένης ἀδικίας κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Βαδίων καὶ Βυρτεμβεργίων συναδέλφων διὰ τῆς εὐθείας καὶ νομίμου ὁδοῦ. Τὸ δὲ ἄρθρον ἐπιγράφεται «Ἢ ἐν τῇ πολιτείᾳ θέσις τῶν ἀκαδημαϊκῶς μορφωθέντων γυμνασιακῶν διδασκάλων ἐν Βαδίᾳ.»

Προκειμένου νὰ συνταχθῇ νέον νομοσχέδιον περὶ τῶν ἐν Βαδίᾳ ὑπαλλήλων καὶ νὰ ὑποβληθῇ εἰς εἰδικὰς ἐπιτροπείας καὶ εἰς τὸ Κοινοβούλιον, ἐνεργεῖται μίᾳ μεγάλῃ κίνησις, ἥτις ἐνδιαφέρει νὰ γνωσθῇ καὶ εἰς εὐρυτέρους κύκλους, μίᾳ κίνησις προερχομένη ἐκ τῶν ἀκαδημαϊκῶς μορφωθέντων γυμνασιακῶν διδασκάλων τῆς Βαδίας καὶ ζητοῦσα νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ τάξις αὕτη τῶν ὑπαλλήλων ὑφίσταται μίαν ἀδικίαν, ἀξίαν ἢ, παρατεινομένης, ὅα προκύψῃ βλάβη διὰ τὸ σχολεῖον καὶ τὴν πολιτείαν.» Τὸ δὲ φαινόμενον τοῦτο, καθ' ἑαυτὸ ἀξιοπαρατήρητον, προσκτᾶται γενικὸν ἐνδιαφέρον κατὰ τοσοῦτον μάλλον, καθ' ὅσον καὶ ἐν Βυρτεμβέργῃ προπαρασκευάζεται μίᾳ ἀνάλογος κίνησις, ἐνθα ἡ ἀνωτέρα τάξις τῶν διδασκάλων ἀγωνίζεται νὰ ὑποστηρίξῃ δραστηρίως καὶ ἐνεργητικῶς τὰς ἀξιώσεις αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ θέσιν. Διὰ δὲ τὰς ἀξιώσεις καὶ εὐχὰς τῶν γυμνασιακῶν διδασκάλων τῆς Βαδίας ἔχομεν ὑπ' ὄψιν ἐν ὑπόμνημα, ἐπιγραφόμενον «Ἢ θέσις τῶν καθηγητῶν τῆς ἐν Βαδίᾳ μέσης ἐκπαιδεύσεως κατὰ τὸ νέον νομοσχέδιον

περὶ ὑπαλλήλων, συζητηθὲν καὶ ἐγκριθὲν ὑπὸ μιᾶς ἐπιτροπείας τοῦ Συλλόγου τῶν ἀκαδημαϊκῶς μορφωθέντων γυμνασιακῶν διδασκάλων τῆς Βαδίας.» Καὶ ἐν δεύτερον ἐκ Βυρτεμβέργης ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Αἰ ἀξιώσεις τῆς ἀνωτέρας τάξεως τῶν διδασκάλων τῆς Βυρτεμβέργης ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ ὑπηρεσίας», ὅπερ κατ' ἐντολὴν τοῦ Συλλόγου τῶν καθηγητῶν τῆς κλασικῆς ἐκπαιδεύσεως συνετάχθη ἵνα ἐπιδοθῇ εἰς τὸ Κοινοβούλιον.

Εἰ καὶ εὐγνωμόνως χαιρετῶσιν οἱ γυμνασιακοὶ καθηγηταὶ τῆς Βαδίας τὴν βελτίωσιν τῆς ὑλικῆς θέσεως διὰ τοῦ περὶ ὑπαλλήλων νόμου, οὐχ ἥττον ὁμως θεωροῦσι καθῆκον νὰ διαμαρτυρηθῶσι, διότι ἀπέναντι τῶν λοιπῶν ὑπαλλήλων ὑποτιμῶνται καὶ ἀδικοῦνται. Ἀποκρούουσι δὲ πᾶσαν κατηγορίαν ἐλλείψεως ἰδεῶδους· διότι πᾶν ὅ,τι πράττουσι προέρχεται ἐκ τῆς συνασιθῆσεως τοῦ καθήκοντος νὰ προστατεύσωσι τὴν ἐν τῇ παρόντι ἰδίως βαρεῖαν καταστάσαν θέσιν τῆς τάξεως τῶν διδασκάλων καὶ εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ διδασκάλου, ἥτις τύσον μεγάλην σημασίαν διὰ τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἔχει, νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν ἐξωτερικὴν δύνάμιν, ἥτις οὐσιωδῶς ἐξηρητημένη ἐστὶν ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ νόμου. Ἐάν παραβάλλῃ τις τὴν διὰ τοῦ νέου νόμου τῆς Βαδίας ἀπονεμομένην θέσιν εἰς τοὺς διδασκάλους τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως κατὰ τὴν μισθοδοσίαν, πρὸς ἐκείνην, ἣν πάντες οἱ τῆς αὐτῆς τάξεως ὑπαλλήλοι λαμβάνουσι, πληροφορεῖται ὅτι παραδόξως οἱ πρῶτοι ὑποτιμῶνται καὶ ὅτι ἡ κανονικὴ πρόσδοσις τῶν καθηγητῶν γυμνασίων ὑπολείπεται πολὺ τῆς τῶν νομικῶν καὶ πολιτικῶν ὑπαλλήλων ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις. Μέχρι τοῦδε ἐν Βαδίᾳ οἱ τῶν γυμνασίων καθηγηταὶ σπανίως καὶ ἐξαιρετικῶς ἠδύναντο νὰ προαχθῶσιν εἰς ἀνωτέρας θέσεις καὶ νὰ λαμβάνωσι κατὰ προτίμησιν ἀνώτερον μισθόν. Τὸ δὲ πλεονέκτημα τοῦτο νῦν ἀφαιρεῖται ἀπ' αὐτῶν. Νὰ καὶ ἡ εἰς τὸν ἀνώτατον μισθὸν προαγωγή αὐτῶν μεταβάλλεται ἐν τῷ μέλλοντι ἐπιβλαβέστερον αὐτοῖς ἢ τοῖς ἄλλοις ὑπαλλήλοις· διότι, ἐν ᾧ πάντες οἱ ἄλλοι λαμβάνουσι τὸν ἀνώτατον μισθὸν μετὰ 17 ἐτῶν ὑπηρεσίας, οἱ καθηγηταὶ τῶν γυμνασίων ὑποχρεοῦνται νὰ λαμβάνωσιν αὐτὸν μετὰ 23 ὀλόκληρα ἔτη ἐν ἰδρωτι τοῦ προσώπου ἐργαζόμενοι μεχρὶς φθάσωσιν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο—καὶ πόσαι δὲν κατορθοῦσι τοῦτο!

Πᾶς λογικῶς καὶ ὀρθῶς σκεπτόμενος θὰ ἐρωτήσῃ περὶ τοῦ αἰτίου τῆς διαφορᾶς ἐν τῇ μισθοδοσίᾳ ὑπαλλήλων τῆς αὐτῆς τάξεως. Πρὸς

ἐξήγησιν τοῦτου προβάλλουσιν οἱ ἐναντίοι ὅτι οἱ καθηγηταὶ τῶν γυμνασίων ἐκτὸς τῆς ὑπηρεσίας ἔχουσι καὶ ἄλλην ἐπικερδῆ ἐργασίαν. Ἀληθῶς κατὰ φαντασίαν βλέπει τις τοὺς καθηγητὰς σωρεύοντας θησαυρούς, ἀγοράζοντας οἰκίας καὶ οἰκοδομοῦντας ἐπαύλεις! Ἀλλὰ τί διδάσκει ἡμᾶς ἡ στατιστικὴ; Ἰδιωτικὴ διδασκαλίᾳ ὑπάρχει μόνον διὰ τὸ ἡμισυ τῶν καθηγητῶν τῶν γυμνασίων τῆς Βαδίας καὶ εἰς ὀλίγιστα τῶν γυμνασίων παρέχει αὕτη σπουδαίαν τινὰ ἐπικουρίαν· εἴτα προβάλλονται εἰς τρόφιμοι ἐν οἰκίαις καθηγητῶν ὡς σπουδαία πρόσδοσις αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἐστὶν ἐλαχίστη· διότι ἐκ πάντων τῶν μαθητῶν τῆς ἐν Βαδίᾳ μέσης ἐκπαιδεύσεως, οἵτινες εἰσέρχονται ὡς τρόφιμοι ἐν οἰκίαις, μόλις 8 τοῖς 0/0 ἀνήκουσιν εἰς καθηγητὰς! Καὶ πόση λογικὴ συνέπεια ὑπάρχει ἐν τῇ περὶ τῆς ἰδιαιτέρας προσόδου τῶν καθηγητῶν κρίσει, γίνεται πρόδηλον ἐκ τῶν ἐπομένων. Ἐξ ἑνὸς μὲν φοβοῦνται μήπως ἡ ἐν τῷ σχολεῖω διδασκαλίᾳ βλαφθῇ ἐκ τῆς ἰδιωτικῆς διδασκαλίας, ἐξ ἑτέρου δὲ παρηγορεῖ τις τὴν συνειδήσιν καὶ τὰς ἀξιώσεις τῶν διδασκάλων διὰ τῆς προσόδου τῆς ἰδιαιτέρας διδασκαλίας! Ἐν τούτοις ὁμως οὐδὲν πρὸς νὰ ἀμφισβάλωμεν ὅτι ἀνάγκη πᾶσα εἰς τὸ ἰδεῶδες πρόβλημα τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Γερμανικῆς νεολαίας καὶ δὴ πάντων τῶν ὑπαλλήλων τῆς πολιτείας νὰ ἐπέλθῃ μία ἐνεργητικὴ βοήθεια πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ.

Ἐκτὸς δὲ τούτων συνεχῶς προβάλλεται ὡς λόγος τῆς μικρᾶς μισθοδοσίας τῶν γυμνασιακῶν διδασκάλων καὶ ἡ ἔγκαιρος ἀποκατάστασις αὐτῶν εἰς ὠρισμένας θέσεις. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ ἔπλεον ἐστὶ προῖον πλάνης, διότι ὁ χρόνος τῆς ἐγκαταστάσεως παραλλάσσει ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τῆς πολιτικῆς διοικήσεως κατὰ τὴν ἀνάγκην. Ἵπῃρξε καιρὸς ἐν Βαδίᾳ, καὶ ὅν οἱ ἔμπειροὶ γενόμενοι διδάσκαλοι ὄφειλον νὰ περιμένωσι 8—10 ἔτη μεχρὶς οὐδὲ διὰ τῆς χρυσῆς οὐρας δυνηθῶσι νὰ ἀποκατασταθῶσιν ὀριστικῶς ἐν ταῖς θέσεσιν. Ἵτι δὲ ὀλιγώτερον ἔπρεπε νὰ περισταλῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν καθηγητῶν, καὶ ὅσον αὐτοῖς ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἄλλας τάξεις τῶν ἀκαδημαϊκῆν μόρφωσιν ἐχόντων ὑπαλλήλων ὑπάρχει πολὺ μικρότερος ἀριθμὸς θέσεων διὰ τὸ μέλλον, αἵτινες ἀποφέρουσιν ἀνώτερον μισθὸν τοῦ τῶν καθηγητῶν. Διότι ὑπάρχουσιν ἐπὶ 261 προσώπων 24 θέσεις δι' ἀνωτέρους συμβούλους τῶν σχολείων, τῶν γυμνασίων καὶ τῶν διευθυντῶν διδασκαλείων! Λοιπὸν οὐδὲ 10 τοῖς 0/0 δύνανται νὰ ὑπερβῶσι τὸν ἀνώτατον ὅρον τοῦ μισθοῦ. Οἱ δὲ

92 δικάσται τῆς Βαδῆς, οἵτινες κατὰ τὸν νέον περὶ ὑπαλλήλων νόμον προτιμῶνται τῶν καθηγητῶν τῶν γυμνασίων, δικαιούνται νὰ λάβωσι 134 ὑψηλὰς θέσεις· οἱ δὲ 18 κατώτεροι διοικητικοὶ ὑπάλληλοι δύνανται νὰ εἰσδύσωσιν εἰς 80 ὑψηλὰς θέσεις!

Ἡ δὲ ἀνισότης αὕτη φαίνεται ὅτι πρὸ μιᾶς σχεδὸν δεκαετίας ἦλθεν εἰς συναισθησὶν τῆς Βαδικῆς Κυβερνήσεως τοσοῦτον ἐνεργητικῶς, ὥστε ὡς πρὸς τὴν περίπτωσιν «ὅτι θέσεις ἐν τῇ πολιτείᾳ μετὰ μισθοῦ 6,000 μάρκων καὶ ἀνωτέρω, ὡς τοιαῦται ὑπάρχουσι διὰ τοὺς νομικοὺς καὶ λοιποὺς ὑπαλλήλους, δὲν ὑπάρχουσι διὰ φιλολόγους ἐν Βαδῆ» ἠναγκάσθη νὰ προτείνῃ ὡς ἀνώτατον μισθὸν τῶν καθηγητῶν τῶν γυμνασίων 4,700 μάρκα. Τοῦτο μὲν ἐγένετο τῷ 1870. Τῷ 1888 ὁμοῦ οἱ καθηγηταὶ ἀπώλεσαν πάλιν τὸν οὕτω ψηφισθέντα ἀνώτατον μισθόν, καὶ οὕτως ἐν σχέσει πρὸς τοὺς λοιποὺς ὑπαλλήλους ὑπεβιβάσθησαν. Ἐντόνως διαμαρτύρεται τὸ ὑπόμνημα τῶν καθηγητῶν τῆς Βαδῆς κατὰ τῆς δοξασίας «ὅτι ἡ ἐργασία τῶν διδασκάλων ἦττον ἐπίπονος ἐστὶν ἢ ἡ τῶν διοικητικῶν καὶ δικαστικῶν ὑπαλλήλων, καὶ ἕνεκα τούτου οἱ ἄνδρες τοῦ σχολείου δὲν δικαιούνται νὰ ἐξισωθῶσι πρὸς ἐκείνους.» Μεθ' ὅλα ταῦτα ὁμοῦ αὐτοὶ οὐδὲν στέργουσι νὰ ἀνταλλάξωσι τὰς θέσεις πρὸς ἐκείνους, οὐδ' ἐπιτρέπουσι τοῖς υἱοῖς αὐτῶν νὰ ἀσπασθῶσι τὸ ἐπάγγελμα τῶν διδασκάλων. Οὐχ ἦττον δὲ δικαστικὸς ἦν ὁ ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ τῆς Βαδῆς ὁμιλήσας περὶ τοῦ «μεγάλου καὶ ἐπιζήλου σταδίου τῶν καθηγητῶν.» Οὐχὶ ἄνευ ἐλεγειακοῦ τόνου καταλήγον τὸ ὑπόμνημα ἀναφέρεται εἰς τὸ περιστατικὸν ὅτι κατὰ τὸ 1885 ἐκ τῶν δικαστικῶν καὶ διοικητικῶν ὑπαλλήλων μεταξὺ 100 οὐχὶ ὀλιγώτεροι τῶν 20 εἶχον ἡλικίαν 60 ἐτῶν, ἐκ δὲ τῶν διοικητικῶν 23 καὶ ἐκ τῶν καθηγητῶν καὶ γυμνασιάρχων μόνον 2! Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι λαλοῦσιν ἐμφανέστατα. Ὁ ἀρχαιότερος τῶν διδασκάλων τῆς Βαδῆς ἔχει ἡλικίαν 64 ἐτῶν, ἐν ᾧ δικαστικοὶ κατέχοντες ὑψηλὰς θέσεις ἔχουσιν 70 ἐτῶν ἡλικίαν. Τὸ προφανές τοῦτο γεγονός τί ἀποδεικνυσιν; ὅτι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου ἦττον ἐπίπονον ἐστὶν; Ἡ ἀποχωροῦσιν οἱ καθηγηταὶ τῶν γυμνασίων κατὰ τὸ 60 ἔτος εἰς τὴν λαμπρὰν ἑκαυλίαν αὐτῶν, ὅπως ἐκεῖ ζήσωσιν ἐπὶ δεκαετηρίδας τινὰς ἐν εὐαρέστῳ, ἀμερίμῳ καὶ θεωρητικῷ βίῳ!

Πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ τις ὅτι αἱ δικαιολογίαι τοῦ ὑπομνήματος πανταχοῦ ἐνεποίησαν δικαιολογίαν ἐντύπωσιν. Ἡ ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ

τῆς Κυβερνήσεως ἀπόφασις ἔσται λίαν σπουδαία, δυναμένη νὰ ἔχη κακὰ ἢ καλὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ πολὺν χρόνον, καὶ μάλιστα ἐπὶ ζητήματος μὴ ἐπιδεχομένου ἀναβολῆς. Τίς δὲ ὁ τελευταῖος λόγος τῆς ὑποτιμήσεως ταύτης μιᾶς ὁλοκλήρου τάξεως ὑπαλλήλων; Οἰκονομία; Ἄλλ' ἂν πράγματι ἡ οἰκονομία ἐστὶ τὸ ἐλαττήριον, τότε ἔπρεπε νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι οἰκονομία ἐφ' ὅλων τῶν τάξεων τῶν ὑπαλλήλων ἐστὶ ἐν σοφῶν ἀξίωμα, ἐπιβαλλομένη ὁμοῦ εἰς τὴν βράχιν ἐνὸς μόνου σπουδαιοτάτου μέλους ἐν τῷ πολιτικῷ ὀργανισμῷ, συνεπάγεται ὀλέθρια ἀποτελέσματα. Διότι τὸ σχολεῖον ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς ἡμέραις ἐστὶ πολὺ σπουδαιότερος παράγων παρ' ὅσον ἡ θέσις τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς προσωπικῆς ἱκανότητος καὶ τοῦ ιδεώδους ἐνθουσιασμοῦ τῶν ὑποίων ἐξαρτάται κατ' ἐξοχὴν ἢ τοῦ σχολείου ἐπίδρασις, ἔπρεπε νὰ μὴ δεσμευθῇ, ὅπως εἰσάγη ζωοποιὸν αἷμα εἰς τὰ λοιπὰ ὀργανα τῆς πολιτείας. Ποῖον δὲ ἔσται τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ὑποτιμήσεως τῶν καθηγητῶν τῶν γυμνασίων; Τοῦτο θὰ φανῇ θάπτον ἢ βράδιον ἐν τῇ ἐλαττώσει τῶν νέων ἐκείνων, οἵτινες μέχρι τοῦδε ἐτρέποντο εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο καὶ κατὰ πρᾶσθη καὶ κατὰ ποιότητα. Ἡ ἐπὶ τῶν σπουδῶν δαπάνη ἐστὶν ἡ αὐτὴ ἂν τις ἀσπασθῇ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ἢ ἂν τραπῇ εἰς τὴν νομικὴν ἢ ἄλλην πολιτικὴν ἐπιστήμην. Δύναται τις νὰ μεμφθῇ τοὺς γονεῖς ἂν ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις ἐπιθυμῶσιν ὅπως οἱ υἱοὶ αὐτῶν ἐπιδουθῶσιν εἰς ἐν ἐπάγγελμα, ὑπερ ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ κοινωνικῇ θέσει δὲν παρέχει αὐτοῖς τὰ πλεονεκτήματα, ἀπερ παρέχουσι τὰ ἄλλα ἐπάγγελα;

Ἐνεκα δὲ τούτων καὶ πολλῶν ἄλλων λόγων οἱ γυμνασιακοὶ καθηγηταὶ τῆς Βαδῆς, οἰαδήποτε καὶ ἂν γίνῃ ἀπόφασις, θὰ ἐπιμείνωσιν ἀκράδαντοι εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς εὐσυνειδήτου ἐκπληρώσεως τῶν καθηκόντων, ἐμφορούμενοι τῆς συναισθήσεως ὅτι ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει τῆς Γερμανικῆς νεολαίας διετήρησαν ἐν τῶν εὐγενεστάτων καὶ καλλίστων προβλημάτων, ἀπρὶξ ἐχόμενοι τῆς λαμπρᾶς ιδέας ὅτι ἔπραξαν τὸ κάλλιστον τῆς ἐποχῆς αὐτῶν, καὶ, ἂν ἠττηθῶσιν ἐν τῷ καλλίστῳ ἀγῶνι, σεμνυνόμενοι ἐν τῇ παρηγορίᾳ *«victrix causa diis placuit sed victa Catoni!»*

M. Γ. ΔΗΜΙΤΣΑΣ.

στου Παπαδοπούλου, Κωνσταντινούπολις 1867 (1), ἐν τῇ λέξει *Δασκύλιον* (σελίς 43) ἀναγινώσκωμεν: . . . ἀέγγυς τούτου ἦτο τὸ Βρύλλιον, ἐξ οὐ πιθανὸν νὰ προῆλθεν ἢ μετὰ ταῦτα ὀνομασία τῆς *Τριγλίας*, ἐν τῇ Οαλάσση τῆς ὁποίας σώζονται πολλὰ εἰρηπια ἀρχαίων οἰκοδομῶν. . . ». Ὁ δὲ *Στέφανος ὁ Βυζάντιος*, γεωγράφος ἀκμάσας περὶ τὰ μέσα τῆς 6^{ης} Μ. Χ. ἐκατονταετηρίδος ἐν τῇ λέξει Βρύλλιον τοῦ περὶ *Ἠόλων* συγγράμματος αὐτοῦ, λέγει: Βρύλλιον (2) πόλις ἐν τῇ Προποντίδι. Τὸ ἐθνικὸν Βρυλλιανὸς καὶ τὸ θηλυκὸν Βρυλλίς, ἡ χώρα ἐν ἣ *Δασκύλιον* ἐστὶ μικρὸν πολισμάτιον. » (3). Ἡ βεβαιότερα ἐξ ὧσων ἀνεφέρομεν γνωμῶν εἶναι ἀνεκδοκίως ἡ τελευταία ἢ ὑπὸ τοῦ *Στεφάνου* τοῦ *Βυζαντίου*, ἐφ' ἧς στηριζόμενοι ἀποδεχόμεθα ὅτι ἡ σημερινὴ *Τριγλία* (4) εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀρχαῖον *Πρύλλιον*, παρ' ᾧ τὸ *Δασκύλιον* μικρὸν πολισμάτιον. Καὶ ταῦτα μὲν *Στέφα-*

(1) Τούτων ὁ μὲν διδάσκαλος Κλειώνομος ἀπέβλεπεν οὐ πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ὁ δὲ κ. Παπαδόπουλος νῦν εὑρίσκειται ἐν Κύπρῳ, διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀρματοῦ τῆς νήσου ὡς δικαστῆς. Εἶναι γλωσσομαθῆς καὶ ἀρχαιομαθῆς ἀνὴρ, ἀσχολούμενος μετὰ ζήσεως ἐν τῇ ἀρχαιολογίᾳ καὶ τῇ γεωγραφίᾳ.

(2) Ἐν τῷ *Λεξικῷ* τοῦ *W. Pape's* ἐν λέξει Βρύλλιον, ἀναγινώσκωμεν: Βρύλλιον ἢ ἄλλως Πρύλλιον, πόλις τῆς Μυσίας ἐν τῇ Προποντίδι = *Wulburg* = Ἠόρος Πολέμου.

(3) Ὁ ἐκδοὺς τὸν *Στέφανον* τὸν *Βυζάντιον* *Thomas di Piedo* ὑποσημαίει τὰ ἐξῆς ἄξια σημειώσεως. *Urbs in Propontide. Propontidis non solum dicebatur mare Illud, quod erat ante Pontum Euxinum, sed regio quaedam Byzantiorum* (ἄπερ καὶ ὁ *Στέφανος ὁ Βυζάντιος* ἐν τῇ λέξει *Προποντις* ἐπιβεβαίω). Ἐκτός δὲ καὶ ὁ *Πολύβιος* ἐν τῷ Δ^ο Βιβλίῳ αὐτοῦ λέγων: *Προποντις* μέρος τι γῆς *Βυζαντινῆς*, οὕτω κληθεῖν, ὡς πρὸ τοῦ *Πόντου* κείμενον. (4) δὲ ἱστοριογράφος *Ἐφορος* ἐν τῷ Ε'. αὐτοῦ Βιβλίῳ λέγει *Bryllium Propontidis urbem Cium esse* καὶ παραπέμπει εἰς τὸ Ε' Βιβλίον § 40 τοῦ *Πλίνου* ἐπισυναπτῶν ἕμα ἐν τῷ τέλει *Bryllium et Cios diversa habentur oppida. Περὶ τοῦ ἰθνηκοῦ ὀνόματος Βρυλλιανὸς* σημειοῖ τὰ ἐξῆς: *Gentilia sunt in Ion ut plerumque definiunt in Ion nunc vero a Βρύλλιον formut Βρυλλιανὸς quia huius rei nulla regula certa potest dari.* Ὁ *Γερουχλῆς* ἐν τῇ *Συνεκδήμῳ* αὐτοῦ ἐκδόσεως *Gustavi Parthey* σελ. 312, 28 ἀναφέρει καὶ δύο πόλεις *Προποντιδίας*, τὴν μὲν κατὰ τὴν *Ἀβυδον*, τὴν δὲ κατὰ τὸ *Γερδὸν* καὶ *Ψαμμάθιον*.

(4) Ἴδε καὶ *Κισσῶν* τῆς *Ἑλληνικῆς Γλωσσῆς* ἐκδοθεῖσαν τῷ 1810 ὑπὸ τῶν διδασκάλων τῆς *Μεγάλης* τοῦ *Γένους* *Σχολῆς*. Ἐν λέξει Βρύλλιον ἀναγινώσκωμεν *Βρύλλιον* πόλισμα ἐν Προποντίδι Ἐθνικὸν Βρυλλιανὸς (*Στέφ. Βυζάντιος*) ἴσως ἢ καθ' ἡμᾶς *Τριγλία*. Τὸ Ἐθνικὸν *Τριγλιανὸς*. Ἔστι δὲ πλησίον *Δασκυλείας* καὶ ἀντικρὺ *Πεσθίζου*.

νος ὁ *Βυζάντιος* περὶ *Βρυλλίου* ὀμιλῶν λέγει βεβαιότεραν ἡμῖν παρέχων τὴν γνώμην ἡμῶν ὅτι τὸ *Βρύλλιον* εἶναι αὐτὴ αὐτὴ ἡ *Τριγλία* μεταβαλοῦσα μόνον ὄνομα ἐξ οὗ ποιά τις σχέσις πρὸς τὸ παλαιὸν ἀναφαίνεται· νῦν δὲ ἴδωμεν τί οἱ πρὸ τούτου γράψαντες γεωγραφίαν ἢ οἱ ὀμιλοῦντες ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν καθαρῶς ἐπιστημονικῶς λέγουσι. *Πλίνιος ὁ Δεύτερος* (1) ἐν τῇ φυσικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ βιβλίον V κεφ. XXXII, 40. λέγει ὀμιλῶν περὶ *Βιθυνίας*. . . . «*Postea sinus Cianus, in quo flumen Ascarnium, oppidum Bryllium, Amnis Hylas et Cios cum oppido ejusdem nominis*». Ἐκ τῶν λεγομένων τούτων τοῦ *Πλίνου* φαίνεται ὅτι τὸ *Bryllium* κεῖται ἐν τῷ *μυχῷ* καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς παραλίας, τῷ εἰσιόντι, τοῦ κόλπου τῆς *Κίου*, ὅνπερ ὁ *Στράβων* ἐν Βιβλίῳ IV. Κεφαλ. Δ', § 3 δὲν ὀνομάζει, ἀλλ' ἀρκεῖται νὰ εἴπῃ εἰς τῇ δ' Ἀστακηνῶ, κόλπος ἄλλος συνεχῆς ἐστίν, εἰσέχων μᾶλλον πρὸς ἀνισχόντα ἥλιον ἐν ᾧ ἡ *Κίος*. Τὴν τοιαύτην τοῦ *Πλίνου* τοποθεσίαν, ὡς ἀνωτέρω ἐν τῇ 3^ῃ σημειώσει τῆς 276 σελίδος εἴπομεν, δὲν παραδέχεται ὁ *Ἐφορος*, ὅστις λέγει ὅτι εἶναι αὐτὴ αὐτὴ ἡ *Κίος* καὶ ὁ *Στέφανος ὁ Βυζάντιος*, ὅστις ρητῶς παραδίδωσιν ἡμῖν ὅτι κεῖται παρὰ τὸ *Δασκύλειον* δηλαδὴ οὐχὶ ἐν τῷ *μυχῷ* τοῦ κόλπου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ στομίου αὐτοῦ (2).

Τὸ βεβαιότερον ὁμοῦς ἐξ ὧσων ἐποιήσαμεθα μνησίαν εἶναι τὸ ἐξῆς ἰδίᾳ ἀνευρέθησαν ἐπὶ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει Ἀθηνῶν γενομένων ἀνασκαφῶν πλάκες ἐνεπίγραφοι φέρουσαι καταλόγους τῶν φόρου ὑποτελῶν τοῖς Ἀθηναίοις Ἑλληνίδων πόλεων μετὰ τῶν ὀνομάτων συγκαταλέγεται καὶ τὸ ἡμέτερον *Βρύλλιον*, περὶ οὗ ἀναγινώσκωμεν τὰδε ὑπὸ *A. P. Raugab* ῆ γραφέντα.

Ὁ κ. Ἀλέξανδρος *P. Raugab* ἐν τῷ Β' τόμῳ σελίς 25 τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθεισῶν *Antiquités Helléniques, Athènes 1858*, περὶ *Βρυλλιανῶν* προκειμένου ἀναγράφει γαλλιστὶ τὰ ἐξῆς:

Ὁ κ. *Baechli* ἀνέγνω ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Βερολίνου κατὰ τὸν Φεβρουά-

(1) *C. Plinii Secundi Historia Naturalis*. Ὁ Φυσικοῖστοριογράφος αὐτοῦ ἤκμασε κατὰ τὴν α'. μ. Χ. ἐκατονταετηρίδα ἐπὶ αὐτοκράτορος *Γαϊουλοῦ Τιβερίου* (23 μ. Χ.) ἔκτος τῆς Φυσικῆς ἱστορίας συνέγραψε καὶ ἐπιστολὰς σώζομένας μέχρι σήμερον.

(2) Παράβαλε καὶ Ἡρωδianoῦ *Technici Reliquiae* Λειψία 1867. Τόμ. Α'. σελ. 359, 22 «*Βρύλλιον* πόλις ἐν τῇ Προποντίδι, Ἐφορος δὲ ἐν τῇ Ε'. Κίον αὐτὴν φησὶν εἶναι» Ἐν δὲ σελίδι 89, 24 «*Βρυλλίς* χώρα ἐν Προποντίδι» ἐξ οὗ συμπεραίνομεν ὅτι ἡ *Βρυλλίς* ἢ χώρα ἐφ' ἣ ἔκειτο τὸ *Βρύλλιον* καὶ τὸ *Δασκύλιον* τοῦ *Στεφάνου* τοῦ *Βυζαντίου* δὲν εὑρίσκειται ἐν τῷ *Κιανῷ* κόλπῳ ἀλλ' ἐν Προποντίδι.

ριον τοῦ 1848 Πραγματεῖαν τινὰ ἐπὶ τῶν νέων ἐργασιῶν, ἃς ἐποίησεν ἐπὶ τῶν ἐνεπιγράφων πλακῶν τῶν φερουσῶν τὰ ὀνόματα τῶν φόρου ὑποτελῶν τοῖς Ἀθηναίοις Ἑλληνίδων πόλεων. Λυποῦμαι πολὺ, διότι δὲν ἔλαβον γνῶσιν τοῦ σπουδαίου τούτου ἀναγνώσματος, ὅπερ ἀγνοῶ ἂν ἐξεδόθη τύπω. Ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ ταύτῃ ὁ κ. Βασκίη λέγει ὅτι εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸ ἀντιγραφὸν τοῦ 189^{ου} ἀποσπάσματος τῶν καταλόγων τοῦ φόρου ὑποτελῶν πόλεων. Καὶ ἐγὼ πολλάκις προσεπάθησα νὰ ἀνεύρω τοῦτο, ἀλλ' ἦν τῶν ἀδυνατίων. Τὰ νέα ὀνόματα τῶν πόλεων, περὶ ὧν ἐποιήσατο μνησίαν ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ ὁ κ. Βασκίη εἶσι, *Θεραῖοι, Βρυλλεῖανοι, Ζελεῖαι, Σιδούσιοι, Ἀρταίων τεῖχος ἐπὶ τῷ Ῥύνδακι, Δαρεῖον παρὰ τῇ Μυσίᾳ* τὸ ὄλον ἐξ πόλεις, ὧν ἡ μὲν Ζέλεια εἶναι γνωστὴ πόλις τῆς Τρωάδος, Ῥύνδαδος εἶναι, ὡς βλέπει τις, ὁ Ῥύνδαξ (ξ) ποταμὸς τῆς Μυσίας, Σιδούσιοι δ' εἶσι κάταικοι νήσου τινος τῶν παραλίων τῆς Ἰωνίας [Plinii Secundi V, 38 — Στέφανος Βυζάντιος ἐν τῇ λέξει καὶ οὐχὶ τῆς Σίδου πόλεως τῆς Μεγαρίδος [C. Plin. Secundi IV, 7 — Ἀθήναιος III, 7]. Περὶ δὲ τῶν: Βρυλλεῖανοι, Ἀρταῖοι καὶ Δαρεῖον οὐκ οἶδα ὅ,τι εἶπω. Καὶ ταῦτα μὲν λέγει ὁ κ. Βαγκάβης μὴ φροντίσας νὰ ἀνοίξῃ τὸν Στέφανον τὸν Βυζάντιον, διὰ νὰ μάθῃ ποῦ κεῖται τὸ *Βρύλλιον*, ἐξ οὗ τὸ ἐθνικὸν *Βρυλλεῖανοι*, ἐγὼ δὲ σὺν τῷ Βασκίᾳ συνεπλήρωσα τὰς ὑπ' ἀριθμὸν 143 καὶ 148 ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ κ. Βαγκάβη φερομένας ἐπιγραφὰς γράψας

147

.....
 .....
 IIII Βρυλλεῖανοι
 .....
 .....

148

IIII: Βρυλλεῖανοι
 .....
 .....

Καὶ ὁ μακαρίτης Κ. Σ. Πιττάκης ἀνακαλύψας παρὰ τὰ Προπύλαια ἐνεπιγραφὸν πλάκα, τῶν φόρου ὑποτελῶν πόλεων ἐξέδωκεν ὑπ' ἀριθμὸν (1251) ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι τοῦ 1858 ἐν φυλλαδίῳ 82^ῳ σελ. (768). Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐν ἣ ἀναγράφεται καὶ τὸ Βρύλλιον ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἐπὶ τῆς) τρίτης καὶ
 εἰκοστῆς Ἀρχῆς
 ἢ Δημοχάρης Μυρρινού
 σιος ἐγραμμάτευε
 Ἑλληνοταμί
 ας ἦν Φιλῆταιρος.
 Ἑλλησπόγτιος
 Φόρος

HHHΔΔΔΠΗΗ	Τενέδιοι
Π	Ἀρπαγίανοι
ΔΔΔΗΗΗII	Νεάνδρεις
ΠΗIII	Σιγείεις
ΠΗIII	Κιανοί
	Καλχηδό(νιοι
	Δαρδανεῖς
ΗII	Ἀβυθῆνοι
	Βρυλλεῖανοι
ΔΔΠIC	Πεπα[ράθιοι
	Διδυμοτειχ(ται
	Δ)αυνοτειχ(ται

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν, βλέπομεν ὅτι τὸ Βρύλλιον ἦν ἀρχαιοτάτη ἑλληνικὴ πόλις κτισθεῖσα ὑπὸ Δωριέων περὶ τὰ 487 π. Χ. καὶ ἐγένετο φόρου ὑποτελής τοῖς Ἀθηναίοις διὰ τοὺς λόγους, οὓς ἐξεθήκαμεν ἐν τῇ περὶ Βισθίκου Πραγματεῖα ἡμῶν, κατόπιν ἐγένετο ὑποτελής τοῖς Μακεδόσιν, εἶτα τοῖς Ῥωμαίοις, μετὰ τούτους τοῖς Βυζαντινοῖς, οἵτινες καὶ διετήρησαν τὸ ὄνομα τὸ ἀρχαῖον μέχρι τοῦ 8^{ου} ἴσως καὶ 9^{ου} αἰῶνος μ. Χ. καὶ ἔπειτα ἐτέλεσεν ὑπὸ τοὺς Τούρκους, μεταβαλοῦσα ἤδη καὶ τοῦνομα καὶ κληθεῖσα *Τριγλία*, ὡς μέχρι σήμερον καλεῖται (ἴδε *Πλάτωνα*, περιοδικὸν τοῦ ἐν Ἀθήναις Διδασκαλικοῦ Συλλόγου, Τόμ. I', τεῦχος Α', Β', Γ'. Ἐν Ἀθήναις 1888, σελ. 88 καὶ τεῦχος Α', Β', Γ', σελ. 46—49.)

Ἡ ὀνομασία ἡ σημερινὴ τῆς πόλεως *Τριγλία* ἀπέδιδετο πρότερον μόνον μιᾷ τῶν ἐπτὰ αὐτῆς Μονῶν, τῇ σήμερον καλουμένῃ *Παρτοβασιλίσσα*, (Μονὴ Τριγλίας), ἣν ἀπαντῶμεν ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 9^{ης} ἑκατονταετηρίδος μ. Χ. ὡς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ περὶ τούτου γράψαντες, φαίνεται δ' ὅτι

εἰσέτι ἡ πόλις δὲν εἶχε συνοικισθῆ ἐν τῇ σημερινῇ αὐτῆς τοποθεσίᾳ· διότι αἱ σήμερον ἐνοριακοὶ ναοὶ τότε ἦσαν Μοναί, Μονὴ δὲ θὰ εἶπη ναὸς ἐν ἀγροτικῷ μέρει, ἐνθα δὲν ὑπάρχει πόλις, ἤτοι κόσμος, τύρβη καὶ πειρασμοί, ἅτινα βεβαίως δὲν ἀποτελοῦσι Μονήν, ἥτις σημαίνει, τὸ εἶναι τινα μόνον, μακρὰν τῶν ἄλλων, ἐν ἡσυχίᾳ, πράγματα, τῶν ὁποίων δὲν δύναται τις νὰ ἀπολαύσῃ ἐν πόλει διατρίβων. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν καὶ καθ' ὃ παραδίδει ἡμῖν Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς ἀκμάσας κατὰ τὸν 12^{ον} αἰῶνα καὶ γράφας περὶ Τριγλίας ὡς πόλεως, δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν, κατὰ μέσον ὄρον, βεβαίως — διότι ἐν τῷ μεταξὺ παρῆλθον τρεῖς αἰῶνες — τὴν ἐποχὴν τῆς ἐν τῇ σημερινῇ θέσει ἐποικίσεως τῆς πόλεως ἐκ τῆς ἐσωγείου (Βρύλλιον, Παληοχώρια), καὶ νὰ ὀρίσωμεν ταύτην ὡς γενομένην κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 11^{ης} μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ἐν τούτοις ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ λεξικογράφου Ἰουχίου περὶ τὴν Β' ἑκατοντ. Μ. Χ. ἀκμάσαντος ἐν τῇ λέξει *Τριγλια* ἀναγινώσκονται τὰ ἑξῆς: «Τρίγλα ἰχθὺς θαλάσσιος καὶ τόπος τις». Ἡ τελευταία αὕτη λέξις τοῦ Ἰουχίου φυσικῶς μοι παρέσχε πράγματα, ἰκανοποιῶντα ὅπως δὴποτε τὴν ἀγαν φιλοπατρίαν μου νομίζοντος ὅτι ἤδη ἀρχαιότερον εἶναι τὸ σημερινὸν τῆς πατρίδος μου ὄνομα γνωστόν, ἀλλ' αἴφνης ὡς φοιητὴ ἀναθρόσκει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου ὁ ἐκδότης τοῦ Ἰουχίου Mauricius Schmidt, ὅστις προλαμβάνει ἐμοῦ καὶ μὲ σώζει οὕτω ποικίλων παραπτώσεων ἐν τῇ ἐργασίᾳ μου, ἐρμηνεύων τὸ χωρίον τοῦτο ὡς ἑξῆς: «Ὅτι ὁ τόπος οὗτος δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν Τριγλίαν, ἀλλ' εἰς τόπον τινα οὕτω ὀνομαζόμενον ἐν Ἀθήναις καὶ παραπέμπει εἰς τοὺς Ἀθηναίους Δειπνοσοφιστὰς Κεφ. VII, 25 καὶ εἰς τὸν *Εὐστάθιον* Θεσσαλονίκης 1197, 33, ὅστις ἀναγράφει . . . . α' Ἀθήνησι δὲ καὶ τόπος τις *Τρίγλια* καλεῖται καὶ αὐτόθι ἐστὶν ἀνάθημα τῆς Ἐκάτης *Τριγλιανθῆνη* κτλ.» (1). Καὶ τινες μὲν τὴν σημερινὴν ὀνομασίαν τῆς

πόλεως μὴ θεωροῦντες ὡς σχηματισθεῖσαν κατὰ παραφθορὰν ἀπὸ τοῦ *Βρύλλιον*, προσπαθοῦσι νὰ αἰτιολογήσωσι ταύτην ὡς προκύψασαν ἐκ τῶν *Τριγλιῶν*, ἄλλοι δὲ ἐκ τοῦ *Τρις* — *Ἡλιον* (διότι, λέγουσι, τρεῖς τῆς ἡμέρας, ὡς ἐκ τῆς φυσικῆς αὐτῆς θέσεως, βλέπει αὐτὴν ὁ ἥλιος) ὡσαυτὶ ὁ ἥλιος παύει πολλάκις, βλέπων μίαν πόλιν! καὶ ἄλλοι *τρις* — *ἐλαιῶν* ὡς διὰ μαγικῆς ράβδου, διὰ διδασκαλικῶν ἀποκαπῶν καὶ προσθηκῶν συμφώνων τε καὶ φωνέντων καὶ τοῦ *τρις* ἐπὶ τῆς σημασίας, ἣν κέκτηται ἐν ταῖς λέξεσι *τριχυμία*, *τρισβάβαρος* (δηλ.: τοῦ ἀγαν) παρήχθη εἰς μέσον ἢ πρωτοφανοῦς παραγωγῆς λέξις *Τριγλια*. (Τὴν τελευταίαν ταύτην παραγωγὴν ὑποστηρίζουσι πολλοὶ Τριγλιανοὶ διδάσκαλοι, ἅτε τῆς *Τριγλιας* παραγούσης, ὡς ἀλλοχοῦ δηλώσωμεν, τὰς περισσοτέρας, σχετικῶς, ἐλαίας καὶ τὰς ἀρίστας). Καὶ πρῶτον, ὡς ἔφθην εἰπὼν, *Τριγλια* ἐκλήθη ἡ Μονή, ἐκεῖθεν δὲ μετωνομάσθη καὶ ἡ πόλις κατὰ τὴν συνήθειαν, ἥτις ἐπεκράτησε πολλαχοῦ τοῦ κόσμου νὰ ὀνομαζῶνται πόλεις ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν ναῶν καὶ Μονῶν ὡς π. χ. Σαράντα-Ἐκκλησίαι, ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν Ἀγίων Τεσσαράκοντα μαρτύρων, Ἅγιος Στέφανος, *Santa Lucia*, *Saint Germain*, *Saint Francois* κτλ. Ἀνωτέρω εἶπον ὅτι ἡ Τριγλία συνώκισθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 10^{ου} αἰῶνος· διότι ὁ πολὺς Ἑρρίκος Κίπερτ, ὃν ἐνταῦθα ἐπὶ τινα χρόνον διατρίβοντα ἐν τῷ Ξενοδοχείῳ τῶν Ἀθηναίων ἐπεσκέφθην καὶ ἠρώτησα περὶ Βρυλλίου, ὅπερ δὲν ἀναφέρει ἐν τῷ ἐγχειριδίῳ τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ Γεωγραφίας (*Lehrbuch der Alten Geographie von Dr. Heinrich Kiepert Berlin 1878*) (1) καὶ περὶ Τριγλίας, ἣν γράφει ἐν τῷ *Μεταξί* αὐτοῦ τοῦ 10^{ου} αἰῶνος Μ. Χ. Ἰβληνισμοῦ, συμφωνεῖ πρὸς τὴν γνώμην μου ταύτην. Ὁ κ. Β. Κίπερτ πρὸς ταῖς ἀλλοίας, ἃς μοι ἔδωκε, πληροφορίας μοι ὑπεσχέθη νὰ μοι γράψῃ ἐκ Βερολίνου καὶ ἕνα μῆνα μετὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἀναχώρησίν του ἔλαβον πράγματι τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν:

Ἀξιότιμε Κύριε.

Τὴν *Τριγλιαν* ἔγραψα ἐς τοὺς χάρτους μου διότι αἱ περὶ αὐτῆς εἰδήσεις

μῶνται ἀντὶ 2 — ἑξαγράσιον κατ' ὀκτῶν, ἐνταῦθα δὲ εἰς ἐπιπλέον πάντως 8 — 10 δραχμῶν κατ' ὀκτῶν. Καθόλου δὲ δὲν εἶναι παράδοξον νὰ ἐπέδρασεν ἡ ἀλιεῖα αὕτη τῶν Τριγλιῶν ἐν τῇ Κιανῇ Κόλπῳ καὶ ἐπὶ τῆς ὀνομασίας τῆς ἡμετέρας πατρίδος, ἣν καὶ θεωρῶ πιθανοτέραν πασῶν τῶν ἀνωθι ἐρμηνευθεισῶν παραγωγῶν.

(1) Τὴν ἀρχαίαν ταύτην Γεωγραφίαν τοῦ Κίπερτ ἐξέλαβεν ὁ ἀξιότιμος κ. Μαργαρίτης Γ. Δημητριάδης γεωγράφος, ἐκδοὺς καὶ τὸν ἑλεγχὸν τοῦτον ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ ἐνταῦθα τῷ 1879. Ἐν σελίδι 49, ἀποδεικνύει αὐτὸν Σλαυφίλον μᾶλλον ἢ ἀληθῆ γεωγράφον.

(1) Τοῦ λόγου ἐνταῦθα γενομένου μοι, οὐκ ἄσκοπον θεωρῶ νὰ εἶπω ἄλλα τινα περὶ τοῦ ἰχθύος τούτου, τῆς *Τρίγλης*, ἣν ὁ μὲν Ἰουχίος καὶ Τρύφων ὁ Ἀλεξανδρινὸς ἐν τοῖς περὶ ζώων ἐρμηνεύουσι διὰ τοῦ ἰχθύος θαλάσσιου μικροῦ, ὅπερ λέγει καὶ ὁ Ἀθηναῖος ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς. Ἐν τούτοις οἱ Λεξικογράφοι Σ. Δ. Βυζάντιος καὶ Α. Σακελλάριος ἐρμηνεύουσι διὰ τῆς *Τρίγλης* — τὸ ἰταλίστι λεγόμενον *haribano* δηλ. τὰ συνήθη βαρβόρυνια. Σημειωτέον ὅμως ἐνταῦθα ὅτι ἐν τῇ Κιανῇ Κόλπῳ ἀλιεύονται ἀφθόνως καὶ οἱ αἱ Τρίγλαι αὗται εἰς σεβαστοῦ μεγέθους, ἰσθιζοῦσαι τοὺς αἰαλογόλους ἀβέντας καὶ τοῦ φλεγματικωτέρου βρωτοῦ. Ἀναφέρεται μάλιστα ὅτι ὁ Λούκουλλος, ἀντὶ πολλῶν χιλιάδων σεστερτίων μεταπέμπετο τοιαύτας ἐκ τοῦ Κιανοῦ Κόλπου. (Ἀναγινώθι τὰς ἐπιστολάς τοῦ Φυσικοῦ ἱστοριογράφου Πλίνου καὶ Πλουτάρχου Πον. Λουκούλλου). Ἐν τούτοις αἱ ὠραῖαι τὴν ὄψιν καὶ θυμῶσαι τὴν γεῦσιν Τρίγλαι αὗται τι-

τῶν συγγραφέων συμφωνοῦσι μὲ τὸν τύπον, ὅπου καὶ νῦν σώζεται ἐκεῖνο τὸ ὄνομα· τὸ δὲ διάφορον ἀπ' ἐκείνου (μετὰ τὴν ἐμὴν γνώμην) Βρυλλίου δὲν ἠξέστω ἀν' ὁρθῶς Πλίνιος καὶ Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἢ ὁμοιάζουσι τῇ Κίω ἢ πλησίον αὐτῆς διορίζουσι καὶ δι' αὐτὴν τὴν ἀπορίαν προτιμῶ νὰ τὸ ἀφίνω ἀπὸ τῶν χαρτῶν μου.

Ὅλως ἡμέτερος ΕΡΡΙΚΟΣ ΚΙΠΕΡΤ.

Βερολίνον 8 Μαρτίου 1887.

Τ. Σ.

Πρὸς τὸν Κύριον Γρύφωνα Ε. Εὐαγγελίδην
φοιτητὴν τῆς φιλολογίας. ἐς τὸ Καφτεῖον
Ὁραία Ἐ.Ι.Ι.Ι.ς. Ἀθήναι.

Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην κατέγραψα ἐνταῦθα ὅπως εἶχεν, ἵνα καταστήσω γνωστὸν τοῖς ἀναγνώσταις μου ὅτι ὁ κύριος Ἑρρίκος Κίπερτ γνωρίζει πολὺ καλὰ τὴν γραφομένην καὶ καθωμιλημένην γλῶσσαν μετὰ τινῶν μόνων ιδιωτισμῶν καὶ ξενισμῶν, οὓς καὶ ὁμιλῶν καὶ γράφων δὲν δύναται, ὡς μοι ὡμολόγησε, νὰ ἀποφύγῃ, εἰ καὶ καταβάλλει πολλὰς πρὸς τοῦτο προσπάθειας. Ὡς δὲ δύναται νὰ ὁμολογήσῃ πᾶς ἐπισταμένως διελθὼν τὴν ἐπιστολὴν, οὐδὲν ἐξ αὐτῆς μανθάνομεν, ἐδημοσίευσά δὲ ταύτην χάριν περιεργείας. Τὸ περιεργότερον δὲ πάντων εἶναι ὅτι ἐξ ὄλων, ὅσοι ἔγραψαν ἀρχαίαν ἱστορίαν καὶ πίνακας νεωτέρων, οὐδεὶς μνημονεύει τοῦ Βρυλλίου, εἰ καὶ κάλλιστα ἠδύναντο νὰ τοποθετήσωσιν αὐτὸ ἐκεῖ ὅπου ὀρίζεται ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου καὶ ἄλλων. Μόνον δ' ὁ γάρτῃς τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν τοῦ κ. Μ. Γ. Δήμητρα, ὃν ἐξέδωκε πέρυσιν ἐν Βιέννῃ, κατ' εἰσῆγησιν ἐμὴν, περιέχει τὸ Βρυλλίου ἐν παρενθέσει ἐν τῇ λέξει Τριγλία, ἥπερ ἡμαρτημένως γέγραπται Τριλία. Κατὰ πᾶσαν βεβαιότητα ἡ Τριγλία ἐξηρτάτο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τῶν Πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως ἐξαρχικῶς καὶ δὲν ὑπῆγετο τῷ ἐκάστοτε Μητροπολίτῃ Προύσης, ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1600. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ὅμως τοῦ 17^{ου} αἰῶνος ὁ Μητροπολίτης Προύσης παντοιοτρόπως ἐνήργει τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἐξάρτησιν τῶν Πατριαρχικῶν σταυροπηγιακῶν χωρίων Τριγλίας καὶ Ἑλεγγῶν, καὶ τὴν μετατροπὴν αὐτῶν ἀπὸ σταυροπηγιακῶν εἰς ἐνοριακὰ. Διὰ τοῦτο τῷ 1652 ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας Παΐσιου Α'. τὸ Δ'. πατριαρχεύοντος (1) γενικῆ ψήφῳ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῶν Πατριαρχείων συνετάχθη τὸ ἐπόμενον πατριαρχικὸν Σιγγλίον, δι' οὗ ἡ Τριγλία καὶ οἱ Ἑλεγμοὶ δίδονται ἐξαρχικῶς τῷ πρωτοκανονάρχῳ κ. Δημητρίῳ

καὶ ὅπερ, ὡς παρέχον ἱκανὰς ἐξηγήσεις ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως τῶν πόλεων Τριγλίας καὶ Ἑλεγγῶν δημοσιεύομεν παρὰ πόδας (1).

«Καὶ τοῦτο καλῶς ἔχειν ἔδοξε τοῖς ἀρχαίοις καὶ δεινοῖς νομοθέταις ἔχεσθαι τῶν πραγμάτων κατὰ πᾶσαν ὑπεροχὴν, καὶ βαθμὸν τῶν προσώπων τὰ μὲν κατὰ δεσποτείαν, καὶ κυριότητα ὡς τὰ ἀπὸ κληρονομίας τινὸς ἔχοντα ἀρχὴν, ἀνιόντων δηλαδὴ, κατιόντων, καὶ τῶν ἐκ πλάγιου πολλάκις, τὰ δὲ κατὰ χρῆσιν μόνην ὡς μὴ ἐκποιεῖσθαι δυναμένων, εἰμὴ μέχρις οὗτου περὶ ὧν τυγχάνει ὁ..... ἐπιστάτης, εἴτε βασιλεύς ἐστί, εἴτε πατριάρχης, εἴτε ἄλλος πῶς ἔχων τὸ κράτος, καθὰ φαίνεται παρὰ τοῖς βασιλικοῖς, καὶ ἐκκλησιαστικοῖς προνομίοις, ὧν τὰ μὲν ἐστίν, ὡς ἀνωτέρω λέλεκται, πράσεως ἀπάσης καὶ ἀγορᾶς ἀνεπίδεκτα, καὶ μεταβάσεως ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον, τὰ τῇ βασιλείᾳ ἀνήκοντα δηλαδὴ, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ προσόντα· τὰ δὲ ἀπὸ κληρονομίας τινὸς προκυρωθέντα κινητὰ τε, καὶ μὴ τοιαῦτα, πωλεῖται, ἀγοράζεται, χάριν παρέχεται, καὶ ἄλλως ἄλλοιᾶς πάσχειν μεταβολὰς κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ δεσπότη.

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων δυνάμειος τε, τάξεως τε, καὶ φύσεως ἀφοῦ ἔσχε τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι βασιλεύς, καὶ πατριάρχης, καὶ πάντων τῶν πραγμάτων διοικουμένων κατὰ χώραν ἰδίαν ἐκάστου, ἐρίδος ἀπάσης, ὠφελείας οὐδεμιᾶς ἐσμεν μέτοχοι, πρὸ χρόνων ἤδη εὐαρίθμων τῶν πατριαρχῶν τις δικαιοπραγεῖν νομίσας ἀπειρίως παρὰ πᾶν τὸ τοιοῦτον διακαίμενος, τί γὰρ ἂν εἴη καὶ παθοὶ τις ἀληθείας ἔχομεν, καὶ πάντας ὑπερασπιζόμενος, ἐπεξηγούμενος τὰ τοιαῦτα, ἀδικίαν ἐργασάμενος προφανῆ, ἀφ' ἑστίας ἤρξατο κατὰ τὸν εἰπόντα κακουραγεῖν τὴν πόλιν, τὴν Τριγλιανὴν χώραν, καὶ τοὺς Ἑλεγγμοὺς ὑπὸ τῷ πατριαρχικῷ ὀνόματι τελοῦντος, καὶ σταυροπηγιακὰ χωρία ὄντα πρὸ χρόνων ὧν οὐδεὶς τῶν ἐν γενετοῖς εἶδε τὸν ἀριθμὸν, ἠνωσε ταῦτα, καὶ προσεκόλλησεν ἀκωλύτως τῇ μητροπόλει Προύσης, καὶ ἐνοριακὰ ταύτης αὐτὰ τῆς ἐπαρχίας ἐκάλεσε, νόμους καὶ κανόνας ὑπεριδὼν, μὴ συνεῖς τοῦτο γοῦν, ὡς τοῦ κρείττωνος ἀπορῶν ὡς εἰ οὐκ ἐξόν τινι τῶν ἐπισκόπων ἀποσπᾶσαι τῶν τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ χωρίων, οἰκίαν γοῦν μίαν, καὶ προσενῶ-

(1) Τὸ Σιγγλίον τοῦτο ἀντιγράψας ἐκ τοῦ Β'. Κώδικος τοῦ Προυσαέως Κριτίου (σελ. 536 — 538) ἔδωκεν ἡμῖν εἰς δημοσίευσιν ὁ πάνυ προθύμως πάντοτε ἑαυτὸν ἀρωγὸν προσφέρων φίλος κ. Μανουὴλ Ι. Γεδιῶν, ὃν εὐχαριστοῦμεν ἀπὸ καρδίας.

(2) Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη ὑπὸ Κ. Ν. Σάθα Τόμος Γ'. Πατριαρχικὰ ἔγγραφα σελ. 587.

σαι τῇ τοῦ πλησιοχώρου αὐτοῦ ἐπαρχίᾳ κατὰ χάριν τινά, πῶς δυνα-
τὸν ἐμοὶ διδάσκειν πάντας ἀπέχεσθαι τῶν τοιούτων ὀφείλοντι πράξαι.
ὅπερ οὐ θέμις, φήσκει δ' ἂν τις, ὡς καὶ πρὸ αὐτοῦ ἄλλοι τοιοῦτα διε-
πράξαντο· ἀλλὰ λέγεται, καὶ κηρύττεται τὰ κακῶς ἔπαξ, δὶς, καὶ
πολλάκις εἰργασμένα οὐχ ἔλκεται πρὸς παράδειγμα· οὐ γὰρ νόμος, οὐ
χρόνος, οὐ συνήθεια τὴν πολυκαιρίαν βεβαιοῖ φεύλως ἀρξαμένην, καὶ
λήξιν δαιμονίαν ἐπάγουσαν· τί γὰρ οὐκ ἀγαθὸν οὐ περιέχεται ἐν ἀ-
δικίᾳ· διὰ τοῦτο γράφομεν καὶ ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς ψήφῳ πάντων
τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι
ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, καὶ τιμιωτάτων, καὶ λο-
γιωτάτων κληρικῶν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας,
τῶν κατὰ πνεῦμα υἱῶν ἀγαπητῶν τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἵνα τῶν περὶ
ταύτης τῆς ὑποθέσεως παρὰ τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Προύσης καὶ
ὑπερτίμῳ τῷ ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῷ ἡμῶν ἀδελφῷ καὶ συλλει-
τουργῷ, εὐρεθισομένων ποτὲ γραμμάτων, καὶ τῶν ἐν χερσὶν ὄντων, ὡς
πόρρω νόμου, καὶ κανόνων, καὶ δικαιοσύνης ὄντων, ἀκύρων καὶ ἀνι-
σχύρων μεμενηκότων, καὶ ὡς ὅπως μὴ γεγονότων, εἴη, καὶ καλοῖτο ἡ
Τριγλία αὕτη καὶ οἱ Ἐλεγμοὶ ὡς ἀρχῆθεν εἶχον κλήσεως πατριαρχικῆς
καὶ σταυροπηγιακῆς χωρία, δεσποζόμενα καὶ διοικούμενα παρὰ τοῦ
κατὰ καιροῦς αὐτοῦ (1) ἐξάρχου, μηδεμίαν ἀπολογία ἐπὶ πρῶτον ἔχον-
τος τοῦ λοιποῦ τοῦ Προύσης καὶ παντὸς ἄλλου ἀμεθόδως αὐτῷ συνη-
γοροῦντος, δι' ἧς ἀνωτέρω ἐρρέθη αἰτίας· ἔχοντος ἀδειαν καὶ ἐξουσίαν
πᾶσαν τοῦ κατὰ καιροῦς αὐτῶν ἐξάρχου διοικεῖν αὐτὰ καὶ διεξάγειν,
εἰσάγοντος, ὃν ἂν βούλοιο ἐτησίως ἐπίτροπον ἐπὶ συναγωγῇ τῶν ἐκ-
κλησιαστικῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν ἀναντιρρήτως· ὁ δὲ παρὰ ταῦτα
ποτε ποιῆσαι βουληθεὶς εἰς ἀνατροπὴν τοῦ παρόντος, ὀπίσθας καὶ ἂν
εἴη τάξεως, καὶ ἐπαγγελίας, ἀφορισμένος (ὡς σύνηθες κττ.) εἴη.

Ἐπὶ γὰρ τούτῳ, ἐγκεχάρακται τὸ παρὸν σιγγιλιῶδες γράμμα καὶ
δέδοται τῷ τιμιωτάτῳ, καὶ λογιωτάτῳ Πρώτῳ κανονάρχῳ τῆς καθ' ἡ-
μᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας κυρίῳ Δημητρίῳ τῷ κατὰ πνεῦμα
υἱῷ ἀγαπητῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς διηνεκῆ ἀσφάλειαν καὶ βε-
βαίωσιν καταστρωθὲν καὶ ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χρι-
στοῦ μεγάλης ἐκκλησίας. αχγβ.»

(1) Τὸ χειρόγραφον ἔχει: αὐτῆς.

Ἡ συνοδικὴ ὁμοῦς αὕτη ἀπόφασις τοῦ 1652, ὅπως τὰ χωρία Τριγλία
καὶ Ἐλεγμοὶ ὡς σταυροπηγιακὰ καὶ πατριαρχικὰ, δυστυχῶς, δὲν διήρκεσαν
ἐπὶ πολὺ· διότι ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Παρθενίου καὶ ἐπὶ τῆς πατριαρχείας
Παρθενίου τοῦ αὐτοῦ, ὅστις ἐγένετο τῷ αὐτῷ ἔτει Πατριάρχης (τῷ 1658)
ἀπαντῶμεν ἐν τῇ λεγομένῃ *Ψήφῳ* τῶν Ἀρχιερέων τὸν ἐξῆς τίτλον, ὅστις
ἀναγράφεται ἐν τῷ ὑπομνήματι τοῦ Πατριαρχικοῦ Κώδικος: α... Ἐπειδὴ
λοιπὸν... ἐθέμεθα πρῶτον μὲν τὸν Προύσης καὶ Τριγλίας κύριον Παρ-
θενιον... α. αχγν'. Μαῖου α'. Ἰνδικτιῶνος Γ'. (1). Ὅπου φαίνεται ὅτι ὁ
Μητροπολίτης Προύσης καλεῖται πλέον, ὡς προσλαβὼν καὶ τὴν Τριγλίαν
ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ αὐτοῦ (2), Μητροπολίτης Προύσης καὶ Τριγλίας, τὸ δὲ
Μουσαυλίω προσετέθη τῇ ψήφῳ αὐτοῦ κατὰ τὸ 1715, ὡς ἀναφέρει τὸ σω-
ζόμενον *Τυπικόν*. Περὶ τῶν σιγγιλιῶν τῶν Πατριαρχικῶν, ὧν μνημονεύει ὁ
κ. Κ. Ν. Σάθας ἐν τῇ Μεσαιωνικῇ αὐτοῦ Βιβλιοθήκῃ εἰς τὴν παρεπέψαμεν τοὺς
ἡμετέρους ἀναγνώστας, δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπωμέν τι· διότι Πατριαρχικοὶ
μὲν Κώδικες σώζονται ἀπὸ τοῦ 1539 ἀλλὰ κείνται φύρδην μίγδην, ἐν τάξει
δὲ κείνται μόνον οἱ ἀπὸ τοῦ 1740 καὶ ἐφεξῆς γραφέντες. Ἔχομεν ὁμοῦς
δι' ἐλπίδος, ἅμα ὡς μεταβῶμεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀντιγράψαντες τὰ
οἰκεῖα σιγγίλια νὰ ἐκδώσωμεν πρὸς πλήρη σειρὰν αὐτῶν, ὡς ἀποτελούντων
τὴν πηγὴν τῆς παρουσίας πραγματείας.

Ὅταν δὲ εὐδοκήσῃ ὁ Σουλτάνος καὶ ἐπιτραπῇ ἡ ἐρευνα καὶ ἡ ἀναδίφησις
τῶν ἐν τῷ Αὐτοκρατορικῷ Τεμπερχανέ κειμένων Ἑλληνικῶν ἀρχείων τῶν
πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως χρόνων, τότε πεποιθόμεν ὅτι
θέλομεν εὖρει ποικίλην ὕλην πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ μεγάλου τῆς ἐθνικῆς
ἱστορίας ἡμῶν οἰκαδομήματος ἐν γένει καὶ τῶν ἀποτελούντων αὐτὸ παραρ-
τημάτων ἰδίᾳ. Ἀπὸ τοῦ 1658 μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἡ Τριγλία δια-
τελεῖ οὕσα ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Προύσης, μόνον δ' αἱ Μοναὶ αὐτῆς ἀπὸ
τῆς ἐκδόσεως τῶν τελευταίων πατριαρχικῶν Σιγγιλιῶν (1658) εἶναι μόνον
σταυροπηγιακαί. Ἐν παραλίᾳ τοῦ Κιαιροῦ Κόλλου πολλοὶ παλλάκις ἀλλο-
δαποὶ ἐπισκεφθέντες ἔγραψαν τὰς ἐντυπώσεις αὐτῶν, οὕτω λ. χ. ὁ Vie do

(1) Ἐπιθ. Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου: Ἐὰ μετὰ τὴν ἀλωσιν. Κωνσταν-
τινούπολις 1870. Σελίς 459. Καὶ Κωνσταντινοῦ Παπαρρηγοπούλου καθηγητοῦ ἡμῶν τῆς
ἱστορίας: Ἑλληνικῆς ἱστορίας Τόμον Β', σελίς 529 Ἀθήναι 1874.

(2) Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Ν. Σάθα Τόμ. Γ'. Πατριαρχικὰ ἔγγραφα
σελίς 578. Ἀναφέρεται ὅτι ἐπὶ τῆς Β'. Πατριαρχείας τοῦ Παρθενίου τοῦ Νέου
ἐξεδόθη Σιγγίλιον περὶ τῶν ἑνοριακῶν ὑπαιτίων τῶν ἐν Τριγλίᾳ.

Marcellus ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ τῷ καλουμένῳ *Souvenirs de l'Orient* Τόμος Γ'. σελίς 184 γράφων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος λέγει. . . . . *le joli village de Triglia*. . . . . Ὁ δὲ περὶ τὸ 1840 περιηγούμενος τὴν Ἀνατολὴν Γάλλος Vivien de Saint-Martin ἐν τῷ περὶ Μικρᾶς Ἀσίας συγγράμματι αὐτοῦ Τόμος II. σελίς 722 λέγει: Ἡ Τριγλία κεῖται ἐναντι τοῦ Ποσειδωνείου ἀκρωτηρίου, ὅθεν ἀρχεται ὁ Κιανὸς κόλπος. Κεῖται δὲ ἐπὶ τοῦ ἐγγυτέρου πρὸς τὸ ἀκρωτήριο μέρος τοῦ στομίου διότι αἱ παραλίας αὐτῆς εὐρύνουσι τὸν κόλπον ἐκτεινόμεναι ἀπὸ Δ. πρὸς Ν. Περὶ Τριγλίας εὐνοϊκῶς ὁμιλεῖ καὶ ὁ Τούρκος Γεωγράφος *Ματζή - Κάλπας* ὁ ἐπωνομαζόμενος *Κιατήπ - Ἰτζελεπῆ* ἐν τῇ Γεωγραφίᾳ αὐτοῦ *Ματζή - Νουμά* ἤτοι (Κάτοπτρον τοῦ Κόσμου) περὶ τὸ 1688 γράψας γεωγραφίαν. Ἐπίσης ἐπαινεῖ τὴν πόλιν καὶ ὁ γερμανὸς γεωγράφος, περὶ τὸ 1820 ἐπισκεφθεὶς αὐτήν, Franz von Weiss. Ἐν δὲ τῷ *Ματζή Πόντου*, περιοδικῷ ἐν Τραπεζοῦντι ἐκδιδομένῳ, φυλλαδίοις 41—43 ἔτος Β'. ὑπὸ τὸν τίτλον Ὀδοιπορικαὶ Ἀναμνήσεις ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Τριγλίαν ἔγραψεν ὁ τελειόφοιτος τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς κ. Ἰ(ωάννης) Ἰ(ερολοῦγας). Τὴν σήμερον ἡ Τριγλία ἐστὶ κωμόπολις ὑπὸ 5,000 καὶ ἐπέκεινα Ἑλλήνων κατοικουμένη, πλὴν εὐαρίθμων, περὶ τὰς 20 οικογενείας, Ὀθωμανῶν καὶ διατελεῖ ἔδρα Μουδρίου ὑπὸ τὸν Καίμακἀμην *Μουδαρλίω*, ὑπαγόμενον ὑπὸ τὸν Νομάρχην Προύσης ἐκκλησιαστικῶς δὲ ἀνήκει, ὡς εἶπομεν, τῷ Μητροπολίτῃ Προύσης. Διατηρεῖ ἴδιαν εὐδοκίμως λειτουργούσας Ἑλληνικὴν καὶ Δημοτικὴν Σχολὴν, ὡς καὶ Παρθεναγωγεῖον μετὰ Νηπιαγωγείου, ἀλλὰ περὶ τούτων προσεχῶς.

Ἐν τῷ φυλλαδίῳ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ Περιοδικοῦ ὁ Σωτήρ δημοσιεύσωμεν μακρὰν *Μοραστηριωγραφίαν* τῆς πόλεως, *βιογραφίαν* ἀνεκδότους τῶν ἐν ταῖς Μοναῖς αὐτῆς ἀκμασάντων ἀγίων, ἐκ τῶν χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μονάχου ἀντιγραφείσας, μεθ' ἧς τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὴν ἑοικὴν, διανοητικὴν καὶ γραμματολογικὴν κατάστασιν τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος.

ΤΡΥΦΩΝ Ε. ΚΥΛΙΓΓΕΛΙΑΝΗΣ.

ΠΕΡΙ ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑΣ.

Ἐπειδὴ κατ' αὐτὰς ἰκαναὶ αὐτοκτονίαι συνέβησαν, λόγος δὲ ἰκανὸς ἐν τισιν ἑφημερίσιν ἐγένετο περὶ τοῦ ἀποτροπαίου τούτου ἐγκλήματος, ὅπερ ἤρξατο ὡς κακὸς δαίμων ἀπὸ τινος εἰρερχόμενον γοργῶ τῷ ποδί καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν πατρίδα, πολλοὺς παρασύρον καὶ παρακρίθον,

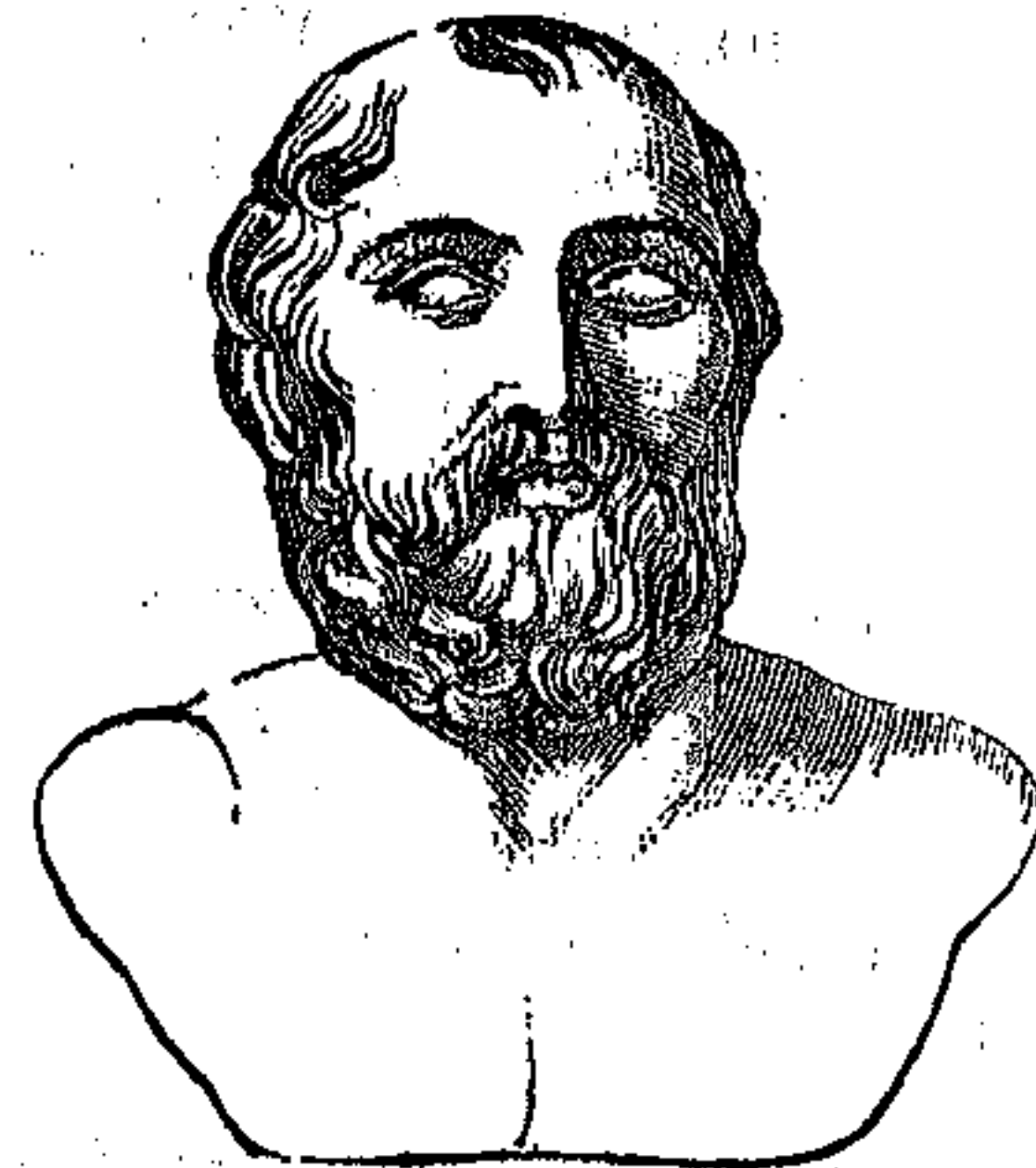
διὰ τοῦτο οὐκ ἀπὸ σκοποῦ ἐκρίναμεν καὶ ἡμεῖς νὰ ἐκθέσωμεν τὰς σκέψεις ἡμῶν περὶ τῆς αὐτοκτονίας, ἥτις, καίπερ πολλάκις ὑπὸ πολλῶν σπουδαίων ἀνδρῶν συζητηθεῖσα καὶ κατακριθεῖσα, οὐχ ἤττον ἔχει εἰσέτι ὁπαδοὺς τινάς.

Ἡ ἀγγελία οἰασδῆποτε αὐτοκτονίας διεγείρει ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀκούοντος αὐτὴν λύπην τινὰ, μεμιγμένην μετὰ τινος φρίκης καὶ ἀγανακτήσεως. Ἡ πράξις αὕτη παρουσιάζεται ἡμῖν ὡς ἀντίθεσις πρὸς πᾶν ἀνθρώπινον αἰσθημα, ὡς τὸ παρὰ φύσιν ἐγκλήμα, καθ' ὅσον προσκρούει εἰς τὴν πρὸς τὴν ζωὴν ἀγάπην, ἥτις ἐμπεφύτευται καὶ τῷ ἐλάχιστῳ σκώληκι καὶ αὐτῇ τῇ δυστυχεστάτῳ ἐμφύχῳ δημιουργήματι. Ἡ αὐτοκτονία παρουσιάζεται ἡμῖν ὡς ἐπανάστασις κατὰ τῆς σοφῆς τάξεως τῆς δημιουργίας, διότι ὁ αὐτοκτονῶν μετατρέπει τὸν φυσικὸν φόβον πρὸς τὸν θάνατον εἰς ἀγάπην πρὸς τοῦτον, καὶ ἰδιωτρόπως καταστρέφει τὸ θαυμασίον ἔργον τοῦ Θεοῦ, κατάχρησιν τῆς ἰδίας δυνάμεως ποιούμενος καὶ οὐδὲν ἀναλογιζόμενος, ὅτι οἰκειοποιεῖται ἔργου ξένου, διότι μόνον τῷ Θεῷ ἀνήκει ἡ ὑπαρξίς ἡμῶν. Ἡ αὐτοκτονία εἶναι ἐγκλήμα, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν μέγεθος ἡ ἀνθρωπίνῃ γλῶσσῃ δὲν δύναται νὰ ὀνομάσῃ, τὴν δὲ ἀρμύζουσαν τιμωρίαν οἱ νομοθετικαὶ κώδικες πάντων τῶν ἐθνῶν δὲν ἀναγράφουσιν.— Οὐδὲν πρέπει νὰ θαυμάζωμεν τὸ μέγα θάρρος τοῦ αὐτοκτονοῦντος, ὅστις τὸν βίον αὐτοῦ ἐκούσιως ἠλάττωσε, τὸν νόμον τῆς φύσεως διέρρηξε, καὶ τὸν θάνατον ἀνευ φρίκης ἐνηγαλίσατο. Τούναντίον πρέπει νὰ οἰκτιρωμεν τὴν ἀνίατον τοῦ αὐτοκτονοῦντος δειλίαν, διότι κατέφυγε προῶρως εἰς τὸν κόλπον τῆς σήψεως, μὴ δυνήθεις νὰ ὑποφέρῃ τὰς τοῦ βίου ἀνθρωπίνους περιπετείας. Ἡμεῖς κατακρίνομεν τὴν αὐτοκτονίαν ὡς φέρουσαν πάντοτε τὸ ἐμβλημα τῆς φρίκης καὶ τοῦ ἐγκλήματος. Ἐὰν ὁ φόνος, ὅν πρᾶττει τις κατ' ἄλλου, εἶναι ἐγκλήμα, πόσῳ μάλλον ὁ φόνος ἑαυτοῦ, ἡ ἐκούσιος καταστροφή τῆς ἰδίας ὑπαρξέως, πρέπει νὰ ὀνομασθῇ ἐγκλήμα! Ἡ αὐτοκτονία εἶναι ἀπεχθὴς αὐτοδικία ἐνεκα διαπραχθεισῶν ἀταξιῶν, ἃς ἴσως οὐδεὶς ἄλλος γνωρίζει ἢ ὁ Θεός· εἶναι τελεσίδικος ἀπόφασις, ἐξενεχθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀπελπίως τῆς διεφθαρμένης συνειδήσεως. Ἡ χεὶρ τοῦ αὐτόχειρος ἐξαπλοῦ σκοτεινὴν σκιάν καὶ ἀποτρόπαιον πέπλον ἐφ' ὅλης τῆς οικογενείας αὐτοῦ, ἥτις καλύπτει τὸ πρόσωπον πρὸ τοῦ ἐγκλήματος καὶ ἀποστρέφει αὐτὸ ἀπὸ τοῦ τάφου, τοῦ καλύπτοντος τὸ συντετριμμένον αὐτοῦ σῶμα. Ἡ αὐ-

τοκτονία είναι τὸ τέλος ἀνεκφράστου καὶ ἀνυποφόρου ἐλεινότητος, ὃ καρπὸς μαύρης καὶ ἀποτροπαίου στιγμαῆς, καθ' ἣν πρὸ τοῦ θνητοῦ οὐ μόνον πάσα χαρὰ καὶ πᾶν γόητρον τελέως ἐξήφανίσθη, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ πιστὴ σύντροφος τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ἡ ἐλπίς, ἐγκατέλιπεν αὐτόν. Ἡ ἐλπίς, ἥτις τῷ πάσχοντι ἐπιχέει βάλσαμον ἐπὶ τῶν πεφλογισμένων πληγῶν, ἥτις μόνη συνοδεύει τοὺς καταδίκους ἐν τῷ σκότει τῆς φυλακῆς, ἥτις παρακάθηται τῷ πηδάλιούχῳ, ὅταν θραυσθῇ τὸ πηδάλιον καὶ τὰ κύματα τοῦ ὠκεανοῦ κατακλύζωσι τὸ κλυδωνιζόμενον πλοῖον· ἡ ἐλπίς, ἥτις μειδιᾷ εἰσέτι καὶ εἰς αὐτὰ τὰ τεθλωμένα ὄμματα τοῦ ἀποθνήσκοντος, μέχρις οὐ ἐξέλη καὶ ἡ τελευταία πνοή. Ἡ ἐλπίς λοιπὸν ἐγκαταλείπει τὸν αὐτόχειρα, καὶ διὰ τοῦτο παραδίδεται ὁ ἄθλιος εἰς τὸ βράθρον τοῦ θανάτου, δεικνύμενος δειλὸς ἀπέναντι τῶν περιπετειῶν τοῦ κόσμου, ἀνίκαιος γὰρ ὑπερπηδήσῃ τούτας· ἀπάνθρωπος πρὸς τοὺς οἰκτεροὺς αὐτῷ καὶ δὴ πρὸς τὰ ἀδύνατα αὐτοῦ τέκνα, μένοντα ἄνευ προστατοῦ, ἀδιάφορος πρὸς τὰς μελλούσας δυστυχίας καὶ ἐκθέσεις συζύγου, τέκνων, ἀδελφῶν καὶ λοιπῶν, ἀδιάφορος εἰς τὰς κρίσεις τῶν ἄλλων, ὅτινες θὰ σχολιάσωσι τὴν ἀπονενοημένην αὐτοῦ πρᾶξιν, πείσμων μέχρι θανάτου εἰς τὰς ἰδέας του, ἀλαζῶν ἐκεῖ, ὅπου κατὰ καθῆκον πρέπει γὰρ ἦναι ταπεινός, ταπεινός δὲ ἐκεῖ, ὅπου κατὰ καθῆκον γὰρ ἦναι υπερήφανος. Ὁ αὐτοκτονῶν δὲν δύναται γὰρ κατηγορήσῃ ἄλλους, ὅτι ἔφερον αὐτόν εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀπελπισίας, δὲν δύναται γὰρ ἀποδώσῃ ἄλλοις τὴν αἰτίαν τῆς ἀπελπισίας του, δὲν δικαιολογοῦσιν αὐτόν αἱ σημειώσεις καὶ τὰ γράμματα, δι' ὧν ζητεῖ δῆθεν γὰρ καλύψῃ τὰ ἀληθῆ καὶ κύρια ἐπισημειωθέντα αἰτία, τὰ προκαλέσαντα τὴν αὐτοκτονίαν. Ἡ αἰτία ἐγκείται κυρίως ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ αὐτοκτονοῦντι. Ἡ αἰτία ἐγκείται ἐν τῇ ἀσθενεστάτῃ αὐτοῦ θελήσει· ἐν τῇ ἐλαφρᾷ αὐτοῦ κρίσει· ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ αὐτοῦ. Ἀρνητικῶς δὲ, δύναμεθα γὰρ εἰπωμεν, ἡ τε ἐκκλησία καὶ ἡ πολιτεία ἐγένοντο καὶ γίνονται αἰτία τοῦ κακοῦ τούτου. Περὶ πάντων τῶν αἰτίων τῆς αὐτοκτονίας σημειώσομεν ἐν ὀλίγοις τὰ δέοντα. (ἔπεται συνέχεια)

I. H. ΜΕΙΣΟΛΟΓΑΣ.

ΠΛΑΤΩΝ

ἜΤΟΣ Γ'.	Ὀκτώβριος, Νοέμβριος, Δεκέμβριος 1898	ΤΕΥΧΟΣ Γ', ΙΑ', ΙΒ'
----------	--	---------------------

ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ

ΤΗΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΩΣ ΤΗΣ ΕΦΑΠΤΟΜΕΝΗΣ ΤΩΝ ΚΑΜΠΥΛΩΝ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΒΑΘΜΟΥ

ΚΑΤ' ΙΔΙΟΝ ΤΡΟΠΟΝ ΕΠΙΝΟΗΘΕΝΤΑ

ΥΠΟ

ΔΙΟΜΗΔΟΥΣ Ν. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΥ

Ἐκτιθέμεθα ἐνταῦθα ἰδίαν ἡμῶν μέθοδον πρὸς προσδιορισμὸν τῆς ἐξισώσεως τῆς ἐφαπτομένης τῶν καμπύλων τοῦ δευτέρου βαθμοῦ, διάφορον τῆς ἐν πᾶσι τοῖς βιβλίοις τῆς Ἀναλυτικῆς Γεωμετρίας ἐκτιθεμένης, τῆς μεθόδου δηλαδή, καθ' ἣν ἡ ἐφαπτομένη θεωρεῖται ὡς τέμνουσα, ἥς τὰ δύο σημεῖα συμπίπτουσιν εἰς ἓν.

I) Ἐφαπτομένη τῆς Παραβολῆς.

Ὡς γνωστὸν αἱ συνθήκαι, ὑφ' ἃς δεδομένη τις εὐθεῖα $\psi = Ax + b$ (τοῦ A διαφέροντος τοῦ O) τέμνει ὠρισμένην παραβο-

λήν $\psi^2 = 2P\chi$, ἐφάπτεται αὐτῆς, ἢ οὐδαμῶς συναντᾷ αὐτήν, ἐξάγονται ἐκ τῆς λύσεως τοῦ ἐξῆς συστήματος τῶν ἐξισώσεων.

$$\left. \begin{aligned} \Psi_1 &= \Lambda X_1 + \beta \\ \Psi_1^2 &= 2PX \end{aligned} \right\}$$

Λύοντες τὸ σύστημα τοῦτο εὐρίσκομεν

$$X_1 = \frac{P - \Lambda\beta \pm \sqrt{P(P - 2\Lambda\beta)}}{\Lambda^2}$$

$$\Psi_1 = \frac{P \pm \sqrt{P(P - 2\Lambda\beta)}}{\Lambda}$$

Ὅθεν ἐξάγεται ὅτι, ἂν $P > 2\Lambda\beta$, τότε ἡ δεδομένη εὐθεῖα τέμνει τὴν παραβολὴν εἰς δύο σημεῖα, ἂν δὲ $P = 2\Lambda\beta$, ἐφάπτεται αὐτῆς, καὶ ἂν $P < 2\Lambda\beta$, οὐδὲν κοινὸν σημεῖον ἔχει μετ' αὐτῆς. Καὶ ἀντιστρόφως, ἂν εὐθεῖα τις $\Psi = \Lambda X + \beta$ (τοῦ Λ διαφέροντος τοῦ O , ἢτοι εὐθεῖα τέμνουσα τὸν ἀξονα τῶν X ὑπὸ γωνίαν διάφορον τῆς ὀρθῆς) τέμνει τὴν παραβολὴν $\Psi^2 = 2PX$, τότε ἀναγκαίως θὰ ἦναι $P > 2\Lambda\beta$, ἂν δ' ἐφάπτηται αὐτῆς, θὰ ἦναι $P = 2\Lambda\beta$, ἂν δ' οὐδὲν κοινὸν σημεῖον ἔχωσιν ἀμφοτέραι, θὰ ἦναι $P < 2\Lambda\beta$.

Ἐστω νῦν εὐθεῖα τις ἐφαπτομένη τῆς παραβολῆς $\Psi^2 = 2PX$ εἰς τι σημεῖον, οὗ αἱ συντεταγμέναι εἶναι X_1, Ψ_1 , διάφοροι τοῦ O . Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ ἐξίσωσις αὐτῆς δὲν δύναται νὰ ἔχη τὸν τύπον $X = a$, ἀλλ' οὐδὲ τὸν τύπον $\Psi = \Lambda X + \beta$, ἐν ᾧ Λ εἶναι $= 0$, δύναται νὰ ἔχη, διότι πᾶσα εὐθεῖα παράλληλος πρὸς τὸν ἀξονα τῶν X ἔχει μὲν μετὰ τῆς παραβολῆς ἓν μόνον κοινὸν σημεῖον, ἀλλὰ μέρος αὐτῆς κείται ἐντός, μέρος δ' ἐκτός τῆς παραβολῆς, ἢτοι εἶναι διάμετρος, οὐχὶ ἐφαπτομένη. Ἡ ἐξίσωσις ἄρα αὐτῆς θὰ ἔχη ἀναγκαίως τὸν τύπον $\Psi = \Lambda\Psi + \beta$, ἐν ᾧ Λ εἶναι διάφορον τοῦ O , συμφώνως δὲ τοῖς ἀνωτέρω ἐκτεθείσι, θὰ ἦναι ἀναγκαίως $P = 2\Lambda\beta$. Ἐπειδὴ δὲ τὸ δοθὲν σημεῖον τῆς ἐπαφῆς X_1, Ψ_1 ἀνήκει καὶ τῇ ἐφαπτομένῃ θὰ ὑπάρχη ἡ ἰσότης $\Psi_1 = \Lambda X_1 + \beta$.

Ἴνα προσδιορίσωμεν λοιπὸν τὰς δύο σταθερὰς πεσότητας

Λ καὶ β τῆς ἐξισώσεως τῆς ἐφαπτομένης, ἔχομεν τὰς δύο ἐξισώσεις,

$$\left. \begin{aligned} P &= 2\Lambda\beta \\ \Psi_1 &= \Lambda X_1 + \beta \end{aligned} \right\}$$

Λύοντες τὸ σύστημα τοῦτο εὐρίσκομεν

$$\Lambda = \frac{P}{\Psi_1}, \quad \beta = \frac{\Psi_1}{2}$$

Ἡ ζητούμενη λοιπὸν ἐξίσωσις εἶναι

$$\Psi = \frac{P}{\Psi_1} X + \frac{\Psi_1}{2}$$

ἢ $\Psi_1 \Psi = P(X + X_1)$

2) Ἐφαπτομένη τῆς ἑλλείψεως

Αἰ στυθῆσαι, ὑφ' ἧς δεδομένη τις εὐθεῖα $\Psi = M \cdot X + \eta$ τέμνει τὴν ἑλλειψιν $\beta^2 X^2 + \alpha^2 \Psi^2 = \alpha^2 \beta^2$ ἢ ἐφάπτεται αὐτῆς ἢ οὐδαμῶς συναντᾷ αὐτήν, ἐξάγονται, ὡς γνωστὸν, ἐκ τῆς λύσεως τοῦ ἐξῆς συστήματος τῶν ἐξισώσεων

$$\left. \begin{aligned} \Psi_1 &= M X_1 + \eta \\ \beta^2 X_1^2 + \alpha^2 \Psi_1^2 &= \alpha^2 \beta^2 \end{aligned} \right\}$$

Λύοντες τὸ σύστημα τοῦτο εὐρίσκομεν ὡς τιμὴν τοῦ X_1

$$X_1 = \frac{-\alpha^2 M \eta \pm \alpha \beta \sqrt{\beta^2 + \alpha^2 M^2 - \eta^2}}{\beta^2 + \alpha^2 M^2}$$

Ὅθεν ἐξάγεται, ὅτι, ἂν $\beta^2 + \alpha^2 M^2 = \eta^2$, τότε ἡ δεδομένη εὐθεῖα ἐφάπτεται τῆς ἑλλείψεως, ἂν δὲ $\beta^2 + \alpha^2 M^2 > \eta^2$, ἡ εὐθεῖα τέμνει αὐτήν, καὶ ἂν $\beta^2 + \alpha^2 M^2 < \eta^2$, ἡ εὐθεῖα οὐδὲν κοινὸν σημεῖον ἔχει μετὰ τῆς ἑλλείψεως. Καὶ ἀντιστρόφως, ἂν ἡ εὐθεῖα $\Psi = M\chi + \eta$ ἐφάπτηται τῆς ἑλλείψεως $\beta^2 \chi^2 + \alpha^2 \psi^2 = \alpha^2 \beta^2$, θὰ ἦναι ἀναγκαίως $\beta^2 + \alpha^2 M^2 = \eta^2$, ἂν δὲ τέμνη αὐτήν, θὰ ἦναι $\beta^2 + \alpha^2 M^2 > \eta^2$, καὶ ἂν οὐδὲν κοινὸν σημεῖον ἔχη μετ' αὐτῆς, θὰ ἦναι $\beta^2 + \alpha^2 M^2 < \eta^2$.

Ἐστω νῦν εὐθεῖα τις ἐφαπτομένη τῆς ἑλλείψεως $\beta^2 \chi^2 + \alpha^2 \psi^2 = \alpha^2 \beta^2$ εἰς τι σημεῖον οὗ αἱ συντεταγμέναι εἶναι X_1, Ψ_1 (τοῦ X_1 ὄντος διάφορου τοῦ $\pm a$, ἢτοι τοῦ σημείου τῆς ἐπαφῆς μὴ ὄντος ἐνὸς τῶν ἄκρων τοῦ μεγάλου ἀξονος τῆς ἑλλείψεως).

Ἡ ἐξίσωσις αὐτῆς θὰ ἔχη τὸν τύπον $\Psi = M\chi + \eta$, κατὰ δὲ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα θὰ ἦναι $\beta^2 + \alpha^2 M^2 = \eta^2$. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σημεῖον τῆς ἐπαφῆς X_1, Ψ_1 εἶναι καὶ σημεῖον τῆς ἐφαπτομένης, θὰ ὑπάρχη ἡ ἰσότης $\Psi_1 = M\chi_1 + \eta$.

Ἴνα προσδιορίσωμεν λοιπὸν τὰς δύο σταθερὰς ποσότητας M καὶ η τῆς ἐξίσωσεως τῆς ἐφαπτομένης ἔχομεν τὰς ἐξῆς δύο ἐξισώσεις.

$$\left. \begin{aligned} \beta^2 + \alpha^2 M^2 &= \eta^2 \\ \Psi_1 &= M\chi_1 + \eta \end{aligned} \right\}$$

Λύοντες τὸ σύστημα τοῦτο εὐρίσκομεν

$$M = \frac{-X_1 \beta^2}{\Psi_1 \alpha^2}, \quad \eta = \frac{\beta^2}{\Psi_1}$$

Ἡ ζητούμενη λοιπὸν ἐξίσωσις τῆς ἐφαπτομένης εἰς τὸ σημεῖον X_1, Ψ_1 εἶναι

$$\Psi = -\frac{X_1 \beta^2}{\Psi_1 \alpha^2} X + \frac{\beta^2}{\Psi_1}$$

ἢ $\beta^2 \chi_1 \chi + \alpha^2 \psi_1 \psi = \alpha^2 \beta^2$

3) Ἐφαπτομένη τῆς ὑπερβολῆς.

Αἰ συνθῆκαι ὑφ' ἧς δεδομένη τις εὐθεῖα ἢ ἐξίσωσις εἶναι $\Psi = M\chi + \eta$, τοῦ η ὄντος διαφοροῦ τοῦ 0, τοῦ δὲ M ὄντος διαφοροῦ τοῦ $\pm \frac{\beta}{\alpha}$, τέμνει τὴν ὑπερβολὴν $\beta^2 \chi^2 - \alpha^2 \psi^2 = \alpha^2 \beta^2$, ἢ ἐφάπτεται αὐτῆς, ἢ οὐδὲν ἔχει μετ' αὐτῆς κοινὸν σημεῖον, ἐξάγονται, ὡς γνωστόν, ἐκ τῆς λύσεως τοῦ ἐξῆς συστήματος δύο ἐξισώσεων.

$$\left\{ \begin{aligned} \Psi_1 &= M\chi_1 + \eta \\ \beta^2 \chi_1^2 - \alpha^2 \psi_1^2 &= \alpha^2 \beta^2 \end{aligned} \right.$$

Λύοντες τὸ σύστημα τοῦτο εὐρίσκομεν ὡς τιμὴν τοῦ X_1

$$X_1 = \frac{\alpha^2 M \eta \pm \alpha \beta \sqrt{\beta^2 + \eta^2 - \alpha^2 M^2}}{\beta^2 - \alpha^2 M^2}$$

Ὅθεν ἐξάγεται ὅτι ἂν $\beta^2 + \eta^2 = \alpha^2 M^2$, τότε ἡ δεδομένη εὐθεῖα ἐφάπτεται τῆς ὑπερβολῆς, ἂν δὲ $\beta^2 + \eta^2 > \alpha^2 M^2$, ἡ εὐθεῖα τέμνει τὴν ὑπερβολὴν καὶ ἂν $\beta^2 + \eta^2 < \alpha^2 M^2$, ἡ εὐθεῖα οὐδὲν κοινὸν ση-

μεῖον ἔχει μετ' αὐτῆς. Καὶ ἀστιστρόφως ἂν εὐθεῖα τις $\Psi = M\chi + \eta$, ἐν ἣ τὸ μὲν M εἶναι διαφορὸν τοῦ $\pm \frac{\beta}{\alpha}$, τὸ δὲ η διαφέρει τοῦ 0, ἐφάπτεται τῆς ὑπερβολῆς $\beta^2 \chi^2 - \alpha^2 \psi^2 = \alpha^2 \beta^2$, τότε θὰ ἦναι ἀναγκαίως $\beta^2 + \eta^2 = \alpha^2 M^2$, ἂν δὲ τὴν αὐτὴν θὰ ἦναι $\beta^2 + \eta^2 > \alpha^2 M^2$, καὶ ἂν οὐδὲν σημεῖον κοινὸν ἔχη μετ' αὐτῆς, θὰ ἦναι $\beta^2 + \eta^2 < \alpha^2 M^2$.

Ἐστω νῦν εὐθεῖα τις ἐφαπτομένη τῆς ὑπερβολῆς $\beta^2 \chi^2 - \alpha^2 \psi^2 = \alpha^2 \beta^2$ εἰς τι σημεῖον, οὗ αἱ συντεταγμέναι εἶναι X_1, Ψ_1 (τοῦ X_1 ὄντος διαφοροῦ τοῦ $\pm \frac{\beta}{\alpha}$ ἢ τοῦ σημείου τῆς ἐπαφῆς ὄντος οὐδετέρας τῶν κορυφῶν τῆς ὑπερβολῆς).

Ὅτι ἡ ἐξίσωσις τῆς ἐφαπτομένης ταύτης δὲν δύναται νὰ ἔχη τὸν τύπον $X = \Gamma$, ἢ τοῖ ὅτι ἡ ἐφαπτομένη δὲν δύναται νὰ ἦναι κάθετος ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῶν X , τοῦτο εἶναι δῆλον. Ἄλλ' οὔτε τὸν τύπον $\Psi = M\chi$ δύναται νὰ ἔχη, διότι οὐδεμία εὐθεῖα διερχομένη διὰ τῆς ἀρχῆς τῶν συντεταγμένων ἐφάπτεται τῆς ὑπερβολῆς. Τέ-

λος δὲν δύναται νὰ ἔχη οὐδὲ τὸν τύπον $\Psi = \pm \frac{\beta}{\alpha} \chi + \eta$, διότι πᾶσα εὐθεῖα παράλληλος πρὸς μίαν τῶν ἀσυμπτῶτων τῆς ὑπερβολῆς τέμνει αὐτήν. Ἡ ζητούμενη ἄρα ἐξίσωσις θὰ ἔχη τὸν τύπον $\Psi = M\chi + \eta$, ἐν ᾧ τὸ M διαφέρει τοῦ $\pm \frac{\beta}{\alpha}$ τὸ δὲ η διαφέρει τοῦ 0, κατ' ἀκολουθίαν θὰ ὑπάρχη, ὡς ἀνωτέρω ἐξηγήσαμεν, ἡ ἰσότης $\beta^2 + \eta^2 = \alpha^2 M^2$. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σημεῖον X_1, Ψ_1 τῆς ἐπαφῆς ἀνήκει καὶ τῇ ἐφαπτομένη, θὰ ὑπάρχη πρὸς τούτοις ἡ ἰσότης $\Psi_1 = M\chi_1 + \eta$.

Ἴνα ὀρίσωμεν λοιπὸν τὰς δύο σταθερὰς ποσότητας M καὶ η τῆς ἐξίσωσεως τῆς ἐφαπτομένης εἰς τὸ σημεῖον X_1, Ψ_1 , ἔχομεν τὰς ἐξῆς δύο ἐξισώσεις.

$$\left\{ \begin{aligned} \beta^2 + \eta^2 &= \alpha^2 M^2 \\ \Psi_1 &= M\chi_1 + \eta \end{aligned} \right.$$

Λύοντες τὸ σύστημα τοῦτο εὐρίσκομεν (ἔχοντες ὑπ' ὄψει ὅτι

$$\beta^2 \chi_1^2 - \alpha^2 \psi_1^2 = \alpha^2 \beta^2 \text{ καὶ } \chi_1^2 - \alpha^2 = \frac{\alpha^2 \psi_1^2}{\beta^2 - \alpha^2}).$$

$$M = \frac{X_1 \beta^2}{\Psi_1 \alpha^2}, \quad \eta = \frac{\beta^2}{\psi_1}$$

Ἡ ζητούμενη λοιπὸν ἐξίσωσις τῆς ἐφαπτομένης εἶναι

$$\Psi = \frac{X_1 \beta^2}{\Psi_1 \alpha^2} X - \frac{\beta^2}{\psi_1}$$

$$\text{ἢ } \beta^2 \chi_1 \chi - \alpha^2 \psi_1 \psi = \alpha^2 \beta^2$$

Α) Ἐφαπτομένη τοῦ κύκλου.

Αἰ συνθῆκαι ὑφ' ἧς δεδομένη τις εὐθεῖα $\Psi = \Lambda \chi + \beta$ τέμνει ὠρισμένον τινα κύκλον $\chi^2 + \psi^2 = \tau^2$, ἐφάπτεται αὐτοῦ ἢ οὐδαμῶς συναντᾷ αὐτόν, ἐξάγονται, ὡς γνωστόν, ἐκ τῆς λύσεως τοῦ ἐξῆς συστήματος δύο ἐξισώσεων.

$$\left. \begin{aligned} \Psi_1 &= \Lambda \chi_1 + \beta \\ X_1^2 + \Psi_1^2 &= \tau^2 \end{aligned} \right\}$$

Λύοντες τὸ σύστημα τοῦτο εὐρίσκομεν

$$X_1 = \frac{-\Lambda \beta \pm \sqrt{\tau^2(1+\Lambda^2) - \beta^2}}{1+\Lambda^2}$$

$$\Psi_1 = \frac{\beta \pm \Lambda \sqrt{\tau^2(1+\Lambda^2) - \beta^2}}{1+\Lambda^2}$$

Ὅθεν ἐξάγεται, ὅτι ἂν $\tau^2(1+\Lambda^2) = \beta^2$, τότε ἡ δεδομένη εὐθεῖα ἐφάπτεται τοῦ κύκλου, ἂν δὲ $\tau^2(1+\Lambda^2) > \beta^2$, ἡ εὐθεῖα τέμνει αὐτόν, καὶ ἂν $\tau^2(1+\Lambda^2) < \beta^2$, ἡ εὐθεῖα οὐδὲν ἔχει μετ' αὐτοῦ κοινὸν σημεῖον. Καὶ ἀντιστρόφως. Ἄν ἡ εὐθεῖα $\Psi = \Lambda \chi + \beta$ ἐφάπτεται τοῦ κύκλου $X^2 + \Psi^2 = \tau^2$, τότε θὰ ἦναι ἀναγκαίως $\tau^2(1+\Lambda^2) = \beta^2$, ἂν δὲ τέμνη αὐτόν θὰ ἦναι $\tau^2(1+\Lambda^2) > \beta^2$, καὶ ἂν οὐδὲν ἔχη μετ' αὐτοῦ κοινὸν σημεῖον θὰ ἦναι $\tau^2(1+\Lambda^2) < \beta^2$.

Ἐστω νῦν εὐθεῖα τις $\Psi = \Lambda \chi + \beta$ ἐφαπτομένη τοῦ κύκλου $X^2 + \Psi^2 = \tau^2$ εἰς τι σημεῖον, οὗ αἱ συντεταγμέναι ἔστωσαν X_1, Ψ_1 (τοῦ X_1 ὄντος διαφόρου τοῦ $\pm \tau$). Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐξηγηθέντα θὰ ὑπάρχει ἀναγκαίως ἡ ἰσότης $\tau^2(1+\Lambda^2) = \beta^2$. Ἐ-

πειδὴ δὲ τὸ σημεῖον X_1, Ψ_1 ἀνήκει καὶ τῇ ἐφαπτομένῃ, θὰ ὑπάρχει καὶ ἡ ἰσότης $\Psi_1 = \Lambda \chi_1 + \beta$.

Ἴνα ὀρίσωμεν λοιπὸν τὰς δύο σταθερὰς ποσότητας Λ καὶ β τῆς ἐξισώσεως τῆς ἐφαπτομένης, ἔχομεν τὸ σύστημα τῶν δύο ἐξισώσεων.

$$\left. \begin{aligned} \Psi_1 &= \Lambda \chi_1 + \beta \\ \tau^2(1+\Lambda^2) &= \beta^2 \end{aligned} \right\}$$

Λύοντες τὸ σύστημα τοῦτο εὐρίσκομεν

$$\Lambda = -\frac{X_1}{\Psi_1}, \quad \beta = \frac{\tau^2}{\psi_1}$$

Ἡ ζητούμενη λοιπὸν ἐξίσωσις τῆς ἐφαπτομένης εἰς τὸ σημεῖον X_1, Ψ_1 εἶναι

$$\left. \begin{aligned} \Psi &= -\frac{\chi_1}{\psi_1} X + \frac{\tau^2}{\psi_1} \\ \text{ἢ } X_1 X + \Psi_1 \Psi &= \tau^2 \end{aligned} \right\}$$

Ο ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ

ΕΝ ΤΩ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΑΥΤΟΥ ΜΑΘΗΤΩΝ

Ἴδου περὶ σέ, ἀγαπητὲ διδάσκαλε, κάθηται ποικίλος καὶ εὐθύμως ὄμιλος μικρῶν παιδίων, ἅτινα οἱ γονεῖς αὐτῶν καὶ κηδεμόνες ἐνεπίστεύθησαν εἰς τὴν σὴν συνείδησιν καὶ τὴν σὴν καρδίαν. Ἐκαστὸν τῶν παιδίων τούτων ἀνήκει εἰς διάφορον οἰκογενειακὸν κύκλον. Ἐκαστὸν αὐτῶν ἀνετράφη καὶ ἠύξησεν ὑπὸ ὄλως διαφόρους σχέσεις. Ἐκαστὸν αὐτῶν ἔχει ἕπισθὲν τοῦ διαφόρου τοῦ βίου ἱστορίαν. Τοῦ μὲν ὁ μέχρι τοῦδε βίος ὑπῆρξε μάλλον ἀθρόμβος καὶ ἀνώδυνος, τοῦ δὲ ὑπῆρξε μάλλον τρικυμιώδης καὶ ὀδυνηρός· τοῦ μὲν ὑπῆρξεν ἀνεπὶ καὶ εὐτυχίας, τοῦ δὲ χαλεπὸς καὶ δυστυχής· καὶ ἐκείνου μὲν ὑπῆρξεν ἐπιμενέ- λημένος, τούτου δὲ παρημελημένος. Εἰς ἕκαστον ὁμῶς τῶν παιδίων τούτων εἶναι ἀνηρητημέναι ἐλπίδες· δι' ἕκαστον αὐτῶν πάλλουσι καρδίαι πλήρεις χαρᾶς, πλήρεις εὐκρινούς, ἀρρήτου καὶ οὐρανίου ἀγάπης. Ἐπὶ τῶν ῥοδίνων παρείδων καὶ μικρῶν στομάτων τῶν παιδίων τούτων ἔπανα-

παύονται χιλιάδες τρυφερῶν φιλημάτων, προελθόντων ἐκ θερμότητος καρδίας φιλοστόργου μητρὸς καὶ πατρὸς. Χιλιάκις τὸ μικρὸν στηθος τῶν παιδίων ἐκραδάνθη ὑπὸ τῶν καρδιακῶν παλμῶν τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς, κρατούντων αὐτὰ καὶ περισφιγγόντων ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἀγκάλαις. Ἐκαστον τῶν μικρῶν τούτων παιδίων εἶναι θησαυρὸς, μὴ δυνάμενος νὰ ἰσοφαρίσῃ πρὸς πάντας τοὺς θησαυροὺς τῆς γῆς. Πρότεινον καὶ εἰς τὸν πτωχότατον ἐπαίτην ὡς ἀντάλλαγμα τοῦ τέκνου του καὶ τὸ μεγαλειότερον βασιλεῖον, καὶ ἀμέσως θέλεις ἰδεῖ μετὰ πόσης ἀγανακτήσεως καὶ περιφρονήσεως θέλει ἀποκρούσει τὴν πρότασίν σου.

Ὅπισθεν ὁμῶς τῶν παιδίων τούτων ἴσταται, ὦ διδάσκαλε, ἀναριθμητὸς πληθὺς κόπων, μεριμνῶν, φροντίδων, ἀδημονιῶν, στερήσεων καὶ θουσιῶν διαφόρου εἶδους καὶ φύσεως. Ζῆθι μόνον πλησίον παιδὸς τινος ἀπὸ τοῦ πρώτου αὐτοῦ κλαυθουρισμοῦ μέχρι τοῦ πρώτου χρόνου τῆς εἰς τὸ σχολεῖον αὐτοῦ πορείας, καὶ θέλεις ἀκριβῶς πληροφορηθῆ τί ἐστὶ «ἀνατρέφειν καὶ μεγαλῶνειν παιδίον». Παρακολούθει τὸν παῖδα καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς βρεφικῆς καὶ νηπιακῆς αὐτοῦ ἡλικίας, καὶ θέλεις καταμάθει τὸ μέγεθος τῶν δυσχερειῶν, ἃς ἔχει, καὶ τὴν ὑπεράνθρωπον ὑπομονήν, ἣν ἀπαιτεῖ ἡ ἀνατροφή αὐτοῦ. Ἐκ τῶν τοιούτων πειραμάτων θέλεις βεβαιωθῆ ὅτι οὐδεμία ἀπειλὴ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐξεπληρώθη ἀκριβέστερον καὶ ἀυστηρότερον ἢ ἐκείνη, ἣν ὁ Θεὸς ἠπέλιψε τὴν πρωτόπλαστον καὶ πρωταμαρτήσασαν μητέρα, τὴν Εὐάν, ἐκσφενδονίσας κατ' αὐτῆς τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο: «πληθύνων πληθυνῶ τὰς λύπας σου καὶ τὸν στεναγμὸν σου ἐν λύπαις ἐτέξῃ τέκνα»¹.

Ἐπίτρεψον ἡμῖν, φίλε διδάσκαλε, ἵνα ἐγγύτερον θεωρήσωμεν τοὺς περὶ αὐτοῦ παῖδας: Ἴδου καθοῖται πλησίον σου μικρὸς τις παῖς εὐθυμὸς καὶ χαίρων, εἰ καὶ κατὰ τι ὠχρὸς τὴν ὄψιν. Οἱ γονεῖς αὐτοῦ εἶναι πλούσιοι. Οὗτοι ἐκέκτηντο ἅπαντα τὰ μέσα ὅπως ἀνατρέψωσι τέκνα καὶ καταστήσωσι τὸν βίον αὐτῶν εὐμαρῆ καὶ εὐχάριστον. Ἄλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ γάμος αὐτῶν ἔμεινεν ἄκαρπος, καὶ αἱ φιλότεκνοι αὐτῶν ἐπιθυμῖαι δὲν ἐξεπληροῦντο. Πολλὰκις ἠσθάνθησαν πρὸς πάσῃ τῇ ἀφθονίᾳ τοῦ οἴκου αὐτῶν ἀπέλπιθα ἐρημίαν καὶ ἔνδειαν, οὐδ' εὐχαρίσται αὐτοὺς ὁ πλοῦτος, ἐν ἐκέκτηντο. Πολλὰκις βεβαίως εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀνακράξωσι πρὸς τὸν Θεὸν τὸ τοῦ Ἀβραάμ παράπονον: «Δέσποτα Κύριε, τί μοι δώσεις; ἐγὼ δὲ ἀπο-

¹ Γενέσ. γ', 16.

λύομαι ἄτεκνος»¹. Ὁ δὲ Θεὸς, εἰσακούσας τέλος τῆς δέησεως αὐτῶν, ἐχαρίσατο αὐτοῖς τέκνον, τὸν μικρὸν Ἰωάννην, ὅστις νῦν ἐκεῖ πέραν καθοῖται. Ὅποια χαρὰ! Ὅποια εὐθυμία! Ὅποια εὐδαιμονία! Νῦν κατὰ πρῶτον ἠσθάνθησαν ἑαυτοὺς εὐτυχεῖς οἱ τοῦ Ἰωάννου γονεῖς.

Ἡ χαρὰ αὐτῶν περιορίζετο ἐπὶ τῷ ἐνὶ ἐκείνῳ τέκνῳ. Ὅποῖαν λοιπὸν φροντίδα καὶ μέριμναν κατέβαλλον περὶ τὸ ἐν καὶ μόνον ἐκεῖνο τέκνον! Ἄπας ὁ βίος αὐτῶν, ἅπασα ἡ σκέψις καὶ ἅπασα ἡ ἐνέργεια περιστρέφοντο περὶ τὸν μόνον ἐκεῖνον βλαστὸν. Ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ τέκνου τούτου εἶναι ὁ ἥλιος αὐτῶν, καὶ ἡ εὐτυχία αὐτοῦ ὁ τούτων οὐρανός.

Αὐτὸ τὸ τέκνον, φίλτατε διδάσκαλε, μάθε ὅτι εἶναι ἤδη εἰς σὲ ἐμπειπιστευμένον.

Ἐκεῖ πέραν καθοῖται ὁ μικρὸς Νικόλαος, ἔχων πρόσωπον γλυκὺ καὶ ἀξιέραστον. Οἱ γονεῖς αὐτοῦ εἶχον πέντε τέκνα. Τὸ ἐν ἀπέθανεν εὐθὺς ἅμα γεννηθέν. Ἐν ἕτερον ἀπέβλωσεν ἐν ἡλικίᾳ δύο ἐτῶν. Δύο ἕτερα, μεγαλειτέρας ἡλικίας, κατεβλήθησαν καὶ ἀπέθανον τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο ἐκ κακοήθους πυρετοῦ. Ὅποια καταστροφή! Ὅποια ἀπώλεια! Ὅποῖον ἀνέκφραστον ἄλγος ἐν ταῖς τῶν γονέων ψυχαῖς! Ὅποια ἀκατάπαυστα δάκρυα διέβρεχον τὰς παρειὰς αὐτῶν! Ἴσως σὺ, διδάσκαλε, ἔτυχες νὰ ἴδῃς τοὺς κατατεθλιμμένους γονεῖς ἐσκημμένους καὶ πανθοῦντας ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν φιλημάτων. Ἴσως ἔτυχες ν' ἀκούσῃς ἰδίῳις ὡς τοὺς σπαραξικαρδίους λυγμοὺς τῆς ἀπαρηγορήτου μητρὸς. Ἐκ τῶν πέντε αὐτῶν τέκνων ἐν μόνον ὑπελήφθη, ὁ μικρὸς ἐκεῖνος Νικόλαος. Ἐπ' αὐτοῦ καὶ μόνου περιορίζεται νῦν ἅπαν τὸ πλήρωμα τῆς τῶν γονέων ἀγάπης. Ἡ ἀγάπη αὕτη εἶναι ἀγωνιώδης. Ἡ ἐλάχιστη περὶ τὴν ἀναπνοὴν τοῦ παιδὸς μεταβολή, ἡ ἐλάχιστη αὐτοῦ βῆξις, ἡ ἐλάχιστη τοῦ προσώπου ὠχρότης, ἡ ἐλάχιστη ἀνορεξία, τὸ ἐλάχιστον περὶ τῆς ὑγείας αὐτοῦ παράπονον, εὐθὺς ἀναστατώνει τοὺς γονεῖς καὶ ἐμβάλλει αὐτοὺς εἰς φοβερὰν ἀδημονίαν καὶ ἀνησυχίαν, φοβουμένους μὴ καὶ τὸ παιδίον τοῦτο ἀπολέσῃ, καὶ τί τότε ἤθελον γίνεαι! Ὁ Νικόλαος εἶναι παιδίον μερίμνης καὶ ἀδημονίας.

Καὶ τοῦτο τὸ παιδίον, φίλτατε διδάσκαλε, εἶναι εἰς σὲ ἐμπειπιστευμένον.

Ἐκεῖ ἀριστερὰ καθοῖται ἡ μικρὰ Εἰρήνη. Εἶναι παιδίον ὠχρὸν

¹ Γενέσ. ιε', 2.

καί ἄπορον. Ἡ Εἰρήνη ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς γεννήσεως αὐτῆς ἦτο ἀδύνατος καὶ φιλάθενος. Ἰδίως ὑποφέρει ἐκ δυσπεψίας καὶ σπασμῶν. Τίς δύναται ν' ἀριθμήσῃ τὰς νύκτας, ὡς διήλθεν ἡ δυστυχὴς αὐτῆς μήτηρ, ἀύπνος μένουσα παρὰ τῆ κλίνη τῆς ἀσθενούσης θυγατρὸς! Τίς δύναται νὰ ὑπολογίσῃ τοὺς ἀτρώτους πόνους καὶ τὰς μεγάλας στερήσεις καὶ θυσίας, εἰς ὧς αὐτὴ καθυπεβλήθη, περιποιημένη τὸ ἀσθενικὸν μὲν, ἀλλὰ λίαν προσφιλὲς αὐτῇ τέκνον! Πρέπει ἀληθῶς νὰ ἔχη τις ἀσθενὲς τέκνον ἵνα δυνηθῇ νὰ ἐννοήσῃ καὶ ἐκτιμήσῃ προσηκόντως τὰς συγκινήσεις καὶ ἐνεργείας τοῦ γεννήτορος καὶ ἰδίως τῆς μητρός. Ἄπαντα τὰ δυνατὰ μέσα ἐτέθησαν εἰς χρῆσιν, ἄπαντα τὰ ὀρεπτικὰ μέσα ἐδοκιμάσθησαν, πλείστοι ἰατροὶ προσεκληθῆσαν πρὸς ἄρσιν τῆς ἐξασθενίζούσης τὸ σῶμα νόσου, καὶ ὅμως εἰς μάτην τὰ πάντα ἀπέβησαν, διότι ἡ μικρὰ Εἰρήνη διέμεινε ἀσθενική· ἡ δὲ δυστυχὴς μήτηρ ὅσῳ μάλλον ἔβλεπε τὴν κόρην αὐτῆς ἐξασθενοῦσαν, τοσοῦτῳ μείζονα ἀγάπην καὶ συμπάθειαν ἠσθάνετο πρὸς αὐτήν, τοσοῦτῳ μείζονα αὐταπαρνήσιν ἐδείκνυε πρὸς Θεραπείαν αὐτῆς, καθυποβάλλουσα ἑαυτὴν εἰς παντοειδεῖς στερήσεις καὶ πόνους, καὶ ἐν δευτέρῳ μοίρᾳ πιθεμένη τὴν ἑαυτῆς εὐζωίαν ἀπέναντι τῆς σωτηρίας τοῦ ἑαυτῆς τέκνου. Ἡ Εἰρήνη οὕτω νοσηλευομένη διήνευε τὸ τρίτον τῆς ζωῆς ἔτος, ὅτε ἤδη ἤρξατο ὑποφώσκουσα ἐλπίς τις ἀναρρώσεως. Αἱ παρειαὶ αὐτῆς ἤρξαντο βαθμηδὸν πληρούμεναι καὶ τὸ τῆς υγιείας χρῶμα ἤρξατο κατὰ μικρὸν ἐπ' αὐτῶν διαχεόμενον. Ἡ ἐπελθοῦσα εὐθυμία τῆς κόρης πόσον ἐπαρηγόρησε τὴν τελολιμμένην ψυχὴν τῆς μητρός, εἶναι εὐκόλον νὰ ἐννοήσῃ πᾶς τις. Ἄλλ' ἀλφνης στίφος παιδικῶν νοσημάτων ἐνακῆψαν προσέβαλε καὶ τὴν μόλις ἀναλαβοῦσαν ἐκ τῆς ἀσθενείας κόρην. Ἡ δυστυχὴς Εἰρήνη ἐπέπρωτο νὰ διέλθῃ διὰ πάντων τούτων τῶν νοσημάτων, ὧν ἕκαστον προσεπέλαζεν αὐτὴν ἐκάστοτε εἰς τὸν τάφον. Νέα πάλιν βάσανα καὶ νέαι ἀγωνίαι κατέτρυχον τὴν ψυχὴν τῶν γεννητόρων. Ἔλεος ὁ πανἀγαθὸς Θεὸς εἰσῆκουσε τὰς θερμὰς τῶν γονέων δεήσεις καὶ ἡ Εἰρήνη διέφυγεν αἰαίως τὸν κίνδυνον τῶν διαφόρων ἀσθενειῶν, εἰσελθοῦσα εἰς τὸ ἕκτον τῆς ζωῆς ἔτος.

Καὶ τὸ τέκνον τοῦτο τῆς ὁδοῦ εἰς σέ, φίλτατε διδάσκαλε, εἶναι ἐμπειπιστευμένον.

Κύτταξον ἐκεῖ πέραν, διδάσκαλε, πρὸς τὰ δεξιά. Ἐκεῖ καθοίηται ὁ Δημήτριος. Τὸ πενιχρὸν αὐτοῦ ἐνδυμα, ἡ ὠχρότης τοῦ προσώπου καὶ

τὸ συνεσταλμένον σχῆμα μαρτυροῦσιν ὅτι ἀνήκει εἰς πτωχὴν οἰκογένειαν. Ὁ παῖς ἔχει ἑτέρους ἔξ ἀδελφούς. Οἱ γονεῖς αὐτοῦ εἶναι πτωχοί, ἀλλὰ τίμιοι ἄνθρωποι. Οὗτοι ζῶσιν ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου αὐτῶν καὶ πολλάκις μετὰ ἐπίπονον ἐργασίαν στεροῦσιν ἑαυτοὺς τροφῆς ἢ τρώγουσι ξηρὸν ἄρτον ἵνα θρέψωσι τὰ τέκνα αὐτῶν ἢ παρράσχωσιν εἰς αὐτὰ γλυκύτερον ἕδωμα. Ἡδὴ ἦσαν ἄρκετὰ πτωχοί, ὅτε εἶχον ἔξ τέκνα. Ἄλλ' ἰδοὺ γεννᾶται καὶ ἕβδομον τέκνον, ὁ Ἄσθασιος. Οἱ δυστυχεῖς γονεῖς ἔπρεπε νῦν νὰ ἐργάζωνται περισσώτερον καὶ νὰ τρώγωσιν ὀλιγώτερον πρὸς διαθρεψὶν τῆς πολυμελοῦς αὐτῶν οἰκογενείας. Ὁ πατήρ, ἀναλογισθεὶς ἔμφροντις ἡμέραν τινα τὸ μέλλον τῶν τέκνων αὐτοῦ, ἀνέκραξε μετὰ στεναγμοῦ: «Τί ὁδὸν γίνω μετὰ τῶν ἐπτὰ παιδίων! Δὲν εἶμαι εἰς κατάστασιν οὐδὲ ἐν λεπτὸν νὰ ἐγκαταλείψω εἰς αὐτὰ, ἀπερχόμενος ἐκ τοῦ κόσμου τούτου». Ἀτενίσας δὲ πρὸς τὸ σχολεῖον εἶπε: «Καὶ ὅμως εἰς τὸ σχολεῖον πρέπει νὰ στείλω αὐτὰ, ὅσονδήποτε μεγάλα καὶ ἂν ἦναι τὰ δίδακτρα, διότι ἐν αὐτῷ θέλουσι μάθει ὅσα χρησιμεύουσιν εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον καὶ ὅσα ἀπαιτεῖ ὁ Θεὸς παρ' ἡμῶν». Ἰδοὺ ὁ μικρὸς Δημήτριος τὸ παιδίον τῆς ἐνδεείας.

Καὶ τὸ παιδίον τοῦτο εἰς σέ εἶναι ἐμπειπιστευμένον, φίλτατε διδάσκαλε.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἠδυνάμεθα, ἀγαπητὰ διδάσκαλε, νὰ σοὶ ἀπαριθμήσωμεν καὶ τὰ λοιπὰ παιδία καὶ νὰ σοὶ καταδειξώμεν τὴν ἕκαστον τῶν παιδίων τούτων, τῶν εἰς τὴν σὴν ἐπιμέλειαν καὶ μέριμναν ἐμπειπιστευμένων, ἀξίζει εἰς τοὺς ἑαυτοῦ γονεῖς. Ἄλλὰ νομίζομεν ὅτι ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων, τῶν ἐνταῦθα μνημονευθέντων, δύνασαι νὰ εἰκάσῃς εὐκόλως καὶ περὶ τῶν ἄλλων, περὶ ὧν ἐνταῦθα συντομίας χάριν, δὲν ποιούμεθα λόγον.

Οἱ γονεῖς, οἵτινες ἔφερον τὰ ἑαυτῶν τέκνα εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ παρέδωκαν εἰς τὰς χεῖράς σου, φίλτατε διδάσκαλε, ἤδη ἀνεχώρησαν ἔχοντες πλήρη πεποίθησιν εἰς τὴν εὐκρίνειάν σου καὶ τὴν παιδαγωγικὴν σου ἱκανότητα. Νῦν εὐρίσκεισαι μόγις μετὰ τῶν παιδίων.

Ἰδοὺ περὶ σέ 30, 40, 50 ἐνίοτε δὲ καὶ πλείονα παιδία. Ὅποιος ἐντυπώσεις καὶ ὅποια διανοήματα πρέπει νὰ διαγείρῃ ἐν τῇ ψυχῇ σου ἢ ὅσα τῆς παικίλης ταύτης ἀνθρωπίνης ἀγέλης! Ὡ, πολλὰ δύναται τις νὰ μαντεύσῃ, παρατηρῶν ἀκριβῶς καὶ μετ' ἐπιστάσεως τὴν ποικίλιν τῶν ψυχικῶν ἐκφάνσεων τῶν ἀνθρωπίνων τούτων πλασμάτων.

Ὁ μικρὸς Πέτρος ἐκεῖ πέραν καθήμενος παρατηρεῖ ἀσκαρδαμυκτεῖ καὶ μετὰ βλέμματος ἐκαστικοῦ τὸν διδάσκαλον καὶ παραβάλλει αὐτὸν ἐν σιωπῇ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα. Ὁ δὲ πλησίον αὐτοῦ καθήμενος Πάβλος παρίσταται λίαν περίφροντις, παρατηρῶν τί θέλει εἰπεῖ ὁ διδάσκαλος, τί θέλει πράξει, καὶ καθόλου τί θέλει συμβῆ ἐν τῷ σχολείῳ. Ὁ ἐκεῖ πρὸς τὰ δεξιὰ καθήμενος Κωνσταντῖνος περιμένει περιεργος ἢ ἀκούσῃ τί θέλει ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ ὁ διδάσκαλος· ὁ δὲ πρὸς τὰ πλάγια αὐτοῦ καθήμενος Ἀλκιβιάδης γελᾷ καὶ ἐνοχλεῖ τὸν γείτονα του Ἀριστείδην, ὅστις κλαίει ἡσύχως. Ὁ πρὸς τὰ ἀριστερὰ καθήμενος Βασίλειος μένει ἀτάραχος καὶ ἀκίνητος, μὴ πολμῶν νὰ στρέψῃ τὰ βλέμματα αὐτοῦ μήτε πρὸς τὰ δεξιὰ μήτε πρὸς τ' ἀριστερὰ· τούναντιον δὲ ὁ πλησίον αὐτοῦ καθήμενος Γεώργιος διατελεῖ ἀνήσυχος, περιστρέφων ἀδιαλείπτως τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ τὰ βλέμματα καὶ πρὸς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος. Ὁ Περικλῆς μετὰ μεγίστου θάρρους ἀποτείνεται πρὸς τὸν διδάσκαλον καὶ συνομιλεῖ μετ' αὐτοῦ· ὁ δὲ Ἀνδρέας μετὰ περιθεοῦς βλέμματος παρακολουθεῖ πᾶσαν κίνησιν αὐτοῦ. Ὁ Θεμιστοκλῆς συχνὰ ἀνίσταται καὶ καθήκει, εἰσέρχεται καὶ ἐξέρχεται ἐκ τοῦ θρανίου, νομίζων ὅτι, ὅπως ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, οὕτω καὶ ἐν τῷ σχολείῳ δύναται νὰ κάμῃ ὅ,τι θέλει. Ὁ ἐκεῖ Ξενοφῶν παρατηρεῖ ἀδιακόπως εἰς τὴν θύραν μήπως ἴδῃ ἐρχόμενον τὸ ἕδρασμα, ὅπερ ὑπεσχέθησαν εἰς αὐτὸν οἱ γονεῖς· ὁ δὲ παρακαθήμενος Πλάτων παρατηρεῖ μετὰ προσοχῆς πᾶσαν γωνίαν τοῦ σχολείου μήπως ἀνακαλύψῃ πού τὴν μάστιγα, πρὸ τῆς ὁποίας ἀπὸ πολλοῦ μέγιστον αἰσθάνεται φόβον.

Οὕτως ἕκαστον παιδίον διαφέρει τοῦ ἄλλου, καὶ ἐν τῷ βλέμματι ἕκαστου αὐτῶν, τῇ στάσει καὶ τῇ κινήσει, ἀνακαλύπτει τὴν διάφορον ψυχικὴν εἰκόνα, μαρτυροῦσαν διάφορον ψυχικὴν κατάστασιν.

Τούτων οὕτως ἐχόντων εὐκόλως δύναται πᾶς τις νὰ ἐννοήσῃ ὅποια διανοήματα πρέπει ν' ἀναβαίνωσιν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ διδασκάλου. Τὰ διανοήματα ταῦτα, ποικίλης φύσεως ὄντα, εἶναι ἀνάμικτα χαρᾶς, ἀγωνίας καὶ φόβου. Ἡ θέα τοιαύτης παιδικῆς ομάδος, τοσοῦτον ζωηρᾶς, τοσοῦτον ἀλώας, τοσοῦτον ἀγνῆς καὶ οὕπω διαπνηθείσης ὑπὸ τοῦ δηλητηριώδους πνεύματος τοῦ ἀμαρτωλοῦ βίου, τοσοῦτον καθαρῶς καὶ εὐπρεπῶς περιβεβλημένης (διότι ποῖα μήτηρ δὲν ἐφρόντισε κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν νὰ κοσμήσῃ τὸ τέκνον αὐτῆς διὰ τοῦ τιμαλφεστέρου ἀντικειμένου, ὅπερ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς ἐκέκτητο ;) ἢ

θέα, λέγω, τοσοῦτων παιδικῶν βλεμμάτων, τοσοῦτον ζωηρῶν καὶ εὐθύμων, θαυμασίαν βεβαίως δύναμιν ἀσκεῖ ἐπὶ τὴν ψυχὴν τοῦ διδασκάλου καὶ ἀφ' αὐτοῦ χαρᾶς καὶ εὐθυμίας τὴν καρδίαν αὐτοῦ πληροῖ. Ἄλλ' ἢ αὐτὴ θέα τῶν ποικίλων τούτων ἀνθρωπίνων πλασμάτων σοβαρὰς σκέψεις διεγείρει ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ διδασκάλου καὶ κάμνει αὐτὸν νὰ ἰλιγγιᾷ, ἀναλογιζόμενος ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἀνεκτίμητοι θησαυροὶ ἀνατίθενται εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτοῦ καὶ ὑψίστα καθήκοντα ἀρχονται νὰ ἐπιβαρύνωσιν αὐτόν, ὀφείλοντα νὰ δώσῃ λόγον ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων διὰ τὰ ἐμπειστευμένα αὐτῷ λογικὰ πλάσματα. Ἐκαστον τῶν εἰς τὴν φροντίδα αὐτοῦ καὶ ἐπιμέλειαν ἀνατεθειμένων παιδίων εἶναι ἀγρός, ὃν ὀφείλει ὁ διδάσκαλος δεόντως νὰ καλλιεργήσῃ· εἶναι δένδρῦλλον, ὅπερ ὀφείλει προσηκόντως νὰ περιποιηθῇ καὶ καταστήσῃ καρποφόρον· εἰναεῖκόν τοῦ Θεοῦ, ἣν ὀφείλει διὰ καταλλήλου ἀγωγῆς καὶ παιδείας νὰ ἀγάγῃ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον. Ἐξ ἕκαστου τῶν παιδίων τούτων κρέμαται μία πατρικὴ, μία μητρικὴ καρδία, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἕκαστου αὐτῶν ἐξαρτᾶται σύναμα καὶ ἡ τύχη τῆς πατρὶδος, ἣν ἀνορθοῖ μὲν καὶ καθίστησιν εὐδαίμονα ἢ ὀρθῇ τῶν νέων ἀγωγή, διαφθείρει δὲ καὶ καθίστησιν κακοδαίμονα ἢ τούτων ἀτυχῆς καὶ κακῆ μόρφωσις καὶ παιδευσίς. Πρὸς τῇ ἀγωνίᾳ καὶ φόβῳ οὐ μικρὸς καταλαμβάνει τὴν ψυχὴν τοῦ διδασκάλου, ὅταν ἀναλογισθῇ ὅπως δύσχερὲς εἶναι τὸ παιδαγωγεῖν παῖδας ἔχοντας διαφόρους ψυχικὰς δυνάμεις καὶ διαθέσεις, καὶ ἀνήκοντας εἰς οἰκογενεῖας διαφόρων τάξεων καὶ καταστάσεων, καὶ ὅποτεν λάβῃ ἐν ὄψει τὰς πικρίας, ὧν κατ' ἀνάγκην μέλλει νὰ γευθῇ, καὶ τὰ κωλύματα, ὅπερ ἀναποδράστως μέλλει νὰ ἀπαντήσῃ ἐν τῇ ἀσκήσει τῶν ποικίλων αὐτοῦ καὶ ὑψηλῶν καθηκόντων, καὶ καθ' ὧν ὀφείλει νὰ ἀντιστῇ μετὰ γενναιότητος καὶ φρονήσεως.

Οὕτω, φίλτατε διδάσκαλε, ὀφείλεις νὰ θεωρῆς τὰ εἰς τὸ σχολεῖόν σου ἐρχόμενα παιδιά· τοιαῦτα διανοήματα καὶ συναισθήματα πρέπει νὰ διεγείρωνται ἐν τῇ ψυχῇ σου ἐπὶ τῇ θέᾳ αὐτῶν· καὶ ἀπὸ τοιαύτης ἀπόψεως πρέπει νὰ ὀρμάται καὶ κατὰ ταύτην πρέπει νὰ κανονίζεται καὶ ρυθμίζεται τὸ παιδαγωγικὸν καὶ διδακτικὸν σου ἔργον. Ἐὰν αἰσθάνησαι ὅτι τοιαῦτά τινα διανοήματα καὶ συναισθήματα δὲν διεγείρονται ἐν τῇ ψυχῇ σου ὅταν ἴσταςαι ἐν τῷ μέσῳ τῶν μικρῶν σου μαθητῶν, ἀπόθεσ ἀθώρῃ τὴν διδασκαλικὴν τήβεννον, καὶ λαβῶν καλαῦροπα βόσκει πρόβατα ἢ μέτελλε ἀλλήν τινα τέχνην,

ἀλλὰ μή, πρὸς Θεοῦ, μὴ ἐπιχείρει νὰ ἀναθρέψῃς καὶ ἐκπαιδεύσῃς ἀνθρώπους, τὸ εὐγενέστατον καὶ ὑψηλότατον τῶν θεῶν δημιουργημάτων, γενόμενος οὕτω παραίτιος ἀκαταλογίστου ζημίας καὶ βλάβης τῇ τε οἰκογενεῖα καὶ τῇ πολιτείᾳ.

ΔΡΙΣΤΕΙΑΝΣ Κ. ΣΠΑΘΑΚΗΣ.

ΤΟ ΝΟΣΗΡΟΝ ΕΝ Τῇ ΕΝΕΣΤΩΣΙ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΙ

ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΣΟΝ ΤΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΑΥΤΟΥ¹.

Οἱ βαθύτατοι καὶ ἐμβριθέστατοι οὗτοι λόγοι τοῦ Ἀπ. Παύλου, οὗς ἔγραφε πρὸς τοὺς συγχρόνους ὁμοφύλους αὐτῷ (Ἐβρ. γ', 7—δ', 18), ἵνα χρησιμεύωσι συμπᾶσιν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ ὡς ἀλάστος ὁδηγία καὶ διαρκῆς διδασκαλία περὶ τε τοῦ προορισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς ἀτόμων καὶ ἐθνῶν, ἐν τῇ προαγωγῇ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ περὶ τῶν καιρῶν τῶν χορηγουμένων αὐτοῖς ὑπὸ τῆς μακροθυμίας τοῦ Θεοῦ, ἵνα, ὁσάκις πλανῶνται ἀπὸ τοῦ θείου αὐτῶν προορισμοῦ, σήμερον μετανοῶσι καὶ ἐπιστρέψωσι πάλιν εἰς τὴν εἰρήνην καὶ πῆν κατάπαυσιν Αὐτοῦ, εἰάν θέλωσι νὰ σωθῶσι, πολλοὶ τῶν παρ' ἡμῖν σοφῶν, ἀπὸ πολλοῦ ἤδη μῆτε κατ' οἶκον ἀναγινώσκουσι, μῆτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν συχναῖουσιν ἵνα ἐκεῖ τοῦλάχιστον ἀκούωσι τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ πνεῦμα τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν Γραφῶν, μόνον δὲ τῇ μελέτῃ τῆς ἀρχαίας κλασικύτητος καὶ τῶν νεωτέρων ἰδεῶν τοῦ ὑλόφρονος αἰῶνος ἡμῶν σχολάζουσιν, οὐ μόνον φαίνονται λίαν ἀκατάληπτοι καὶ μυστηριώδεις, ἀλλὰ καὶ ἐμποιοῦσιν αὐτοὺς δικαίως τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν, ἣν περ ἐνεποίησάν ποτε τοῖς Στωικοῖς καὶ Ἐπικουραίοις ἐν Ἀθήναις οἱ αὐτοὶ περίπου λόγοι τοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλου, περὶ οὗ οἱ μὲν ἔλεγον «τί ἂν θέλει ὁ σπερμουλόγος οὗτος λέγειν», οἱ δὲ «ξένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι», ὅτι τὸν Ἰησοῦν καὶ πῆν ἀνάστασιν εὐηγγελίζετο αὐτοῖς¹ ἐπιλαβόμενοι τε αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Ἀρειὸν Πάγον ἤγαγον, λέγοντες «δυναμῶτα γινῶναι τίς ἢ

καινὴ αὕτη ἢ ὑπὸ σοῦ λαλουμένη διδασχῆ; ξενίζοντα γὰρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν· βουλόμεθα οὖν γινῶναι τίνα θέλει ταῦτα εἶναι.»

Ἐν τῇ παγκοσμίᾳ ἱστορίᾳ ἀπαντῶσιν ἡμῖν διάφοροι ἐποχαὶ τοῦ βίου εἴτε διαφόρων ἐθνῶν, εἴτε ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πολλάκις ἔθους, λίαν συγγενεῖς ἀλλήλαις κατὰ τὴν ὀρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτῶν κατάστασιν, οὐ μόνον τήροῦσαι πάντοτε τὴν αὐτὴν γλῶσσαν καὶ τὴν αὐτὴν στάσιν πρὸς τὸ οὐσιωδέστατον ἠθικὸν ζήτημα περὶ τοῦ προορισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ καὶ ἀπολήγουσαι πάντοτε εἰς τὰ αὐτὰ σχεδὸν ἀποτελέσματα. Ἐὰν δὲ νῦν συγκρίνωμεν τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀπ. Παύλου ὀρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν κατάστασιν τοῦ ἑλλην. λαοῦ τῆς τότε πρωτεύουσης τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς τὴν ὀρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν κατάστασιν τοῦ σήμερον λαοῦ τῆς αὐτῆς πρωτεύουσης, εὐρήσομεν στενοτάτην τὴν μεταξύ τῶν δύο τούτων συγγένειαν κατὰ τὴν ὀρησκευτικὴν, ἀρα καὶ τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τοῦ τότε καὶ τοῦ νῦν ἑλλ. λαοῦ· ἀλλ' ἵνα νοήσωμεν κάλλιον τὴν ὀρησκευτικὴν κατάστασιν τῶν τότε Ἀθηναίων, ἀνάγκη, καίπερ ἴσως λυποῦντες διὰ τῶν συχῶν ἀναφορῶν ἡμῶν εἰς τὰ κείμενα τῶν ἀγίων Γραφῶν τοὺς παρ' ἡμῖν νέους ἀντιγαλιλαιστάς, νὰ εἰσαγάγωμεν καὶ πάλιν ἐνταῦθα αὐτὸν τὸν Παῦλον χαρακτηρίζοντα αὐτὴν ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ Ἀρειοῦ Πάγου ὡδε. «Σταθεῖς δὲ ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρειοῦ Πάγου ἔφη: «Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ· διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν εὗρον καὶ βωμόν, ἐν ᾧ ἐπετέλερα: ἀγνώστῳ Θεῷ· ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. Ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπάρχων κύριος οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρωπίνων θεραπεύεται προσδεόμενός τινος, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα· ἐπαίησέ τε ἐξ ἐνὸς (αἵματος) πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ παντὸς προσώπου γῆς, ὄρισας προστεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν, ζητεῖν τὸν Θεὸν εἰ ἀρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὗροιν, καί γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα· ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασιν· τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν. Γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ ἢ λίθῳ, χαράγμασι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου

¹ Συνέχεια ἴδε προηγούμενον φυλλάδιον σελ. 284.

τὸ θεῖον εἶναι ὁμοιον. Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς τὰ νῦν ἀπαγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν, καθότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ἣ μὲλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ ἐν ἀνδρί, ᾧ ᾤρισεν, πίστιν παρὰσχῶν πάσιν ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Ἀκούσαντες δὲ ἀνάστασιν νεκρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον, οἱ δὲ εἶπον· ἀκουσόμεθα σου περὶ τούτου καὶ πάλιν· οὕτως ὁ Παῦλος ἐξῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν· τινὲς δὲ ἄνδρες κολληθέντες αὐτῷ ἐπίστευσαν, ἐν οἷς καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρειοπαγίτης καὶ γυνὴ ὀνόματι Δάμαρις καὶ ἕτεροι σὺν αὐτοῖς». (Πράξ. ΙΖ', 22—34).

Οὐδεὶς δύναται, νομίζω, δικαίως νὰ ἀμφισβῆσται ὅτι, ἂν ὁ Ἀπ. Παῦλος ἐνεφανίζετο καὶ σήμερον ἐν Ἀθήναις, καὶ ἀπαρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, θεωροῦντος καὶ νῦν ὡς περὶ τότε κατείδωλον τὴν πόλιν οὖσαν καὶ ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας οὐδένα ἄλλον θεὸν λατρεύοντας ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἢ τὴν ἕλην καὶ τὰ ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, τὸν δὲ ζῶντα θεὸν ἐντελῶς ἀγνοοῦντας, καὶ ἤρχετο μὲν διὰ τοῦτο κηρύττων ἡμῖν τὸν ἀγνώστου θεοῦ, διαλεγόμενος ἐν τῇ ἀγορᾷ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας καὶ συζητῶν αὐτοῖς τοῖς παρ' ἡμῖν Στωϊκοῖς καὶ Ἐπικουρείοις φιλοσόφοις, (πράξ. ιζ', 16 — 18) ἤρχετο δὲ ἐπ' αὐτῶν καὶ νῦν ἐπὶ τὴν ἱερὰν σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ τὸν Ἀρειον Παγόν, τῶν ἀνωτάτων ἐπὶ τῶν ἡθῶν, τῆς ὀρησκείας καὶ τῆς παιδείας τοῦ νῦν ἑλλ. ἔθνους ἐφόρων, ὡς καταγγελεὺς ξένων τοῖς Ἑλλησι δαιμονίων ἵνα ἀπολογηθῇ, δὲν ἠθελεν βεβαίως μεταβάλλει οὐδὲ κατὰ κεραίαν τὴν πρὸς τοὺς τότε Ἀθηναίους ἀπολογία αὐτοῦ ταύτην εὐρίσκων αὐτὴν ὡς τὴν πιστοτάτην ἀπεικόνισιν τῆς ὀρησκευτικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως καὶ ἡμῶν τῶν νῦν Ἑλλήνων ἐν τῇ αὐτῇ πρωτεύουσῃ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὡς περὶ δὲ τότε, οὕτω, καὶ νῦν, διαρχόμενος καὶ ἀναθεωρῶν τὴν λαμπρότητα τῶν ναῶν καὶ σεβασμάτων τῆς τὰ ἀρχαίας παρ' ἡμῖν ἀνανεωθείσης εἰδωλολατρίας καὶ τῆς τυπικῆς μόνον καταστάσεως χριστιανικῆς ὀρησκείας, στὰς ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀνωτάτων πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν ἡμῶν ἠθελεν εἶπεῖ· Ἄνδρες Ἀθηναῖται! Καὶ τοὺς προγόνους ὑμῶν ἄλλοτε ἐγὼ ἔσωσα, καὶ ὑμεῖς δὲ νῦν σώσω, ἐὰν σήμερον ἀκούσητε τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ, τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς δι' ἐμοῦ, ἵνα σήμερον ἀπιστρέψητε ἀπὸ τῆς πλάνης καὶ τῆς εἰδωλολατρίας, ἢ καὶ πάλιν ὑποπεπτώκατε, πρὸς

τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθῆ καὶ ζῶντα θεόν, ὃν ἐγὼ καὶ τοῖς προγόνοις ὑμῶν ἀγνώστου ὄντα γνωστὸν κατέστησας ἔσωσα αὐτοὺς ἀπὸ δισχιλίων περὶκου ἐτῶν. Θαυμάζω δὲ ὅτι καὶ νῦν διὰ τοσούτου χρόνου εὐρίσκω ὑμᾶς τοὺς αὐτοὺς κατὰ πάντα τοῖς τότε Ἀθηναίοις ὄντας· ὡς περὶ γὰρ ἐκεῖνοι, οὕτω καὶ ὑμεῖς οὐδὲν μὲν ἔατε, ὅ, περὶ οὐ τιμάτε ὡς θεόν, ἀγνοεῖτε δὲ παντάπασιν αὐτὸν τὸν ἀληθῆ καὶ ζῶντα θεόν καὶ οὐδεμίαν ἔχετε πρὸς αὐτὸν πνευματικὴν ἐπικοινωνίαν, οὐδὲ ψηλαφᾶτε αὐτόν, καί περ οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα· ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν. Καθιστάντες δὲ τὴν πόλιν ὑμῶν καὶ νῦν κατείδωλον, ἐγείρετε μὲν πολλὰ μεγαλοπρεπῆ ἱδρύματα καὶ σεβασμὰτα, ὡς ἀγὰν εὐσεβεῖς καὶ δεισιδαίμονες, οὐ μόνον πρὸς τιμὴν ἀγίων, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν εἰδώλων τῆς φαντασίας καὶ ὀρέξεως ὑμῶν, ἕπερ προσωποποιοῦντες εἰς θεότητας λατρεύετε αὐτοῖς ὡς θεοῖς καὶ πεποιθότε ἐπ' αὐτά, ὡς περὶ καὶ οἱ τότε πρόγονοι ὑμῶν, ἀληθῆ ἁμῶς καὶ ζῶσαν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ οὐδεμίαν ἔχετε. Ἀγνοοῦντες δ' οὕτω τὸν ζῶντα θεόν καὶ ὃν αὐτὸς ἀπέστειλε Σωτῆρα τοῦ κόσμου, καὶ ἀπογόνους πιθήκων, οἱ ἀπὲρ τινος τῶν νεωτέρων Ἐπικουρείων ἀκήκοα διδάσκοντος, ὑμεῖς αὐτοὺς ὑπολαμβάνοντες, ἀγνοεῖτε μὲν ὅτι ὑμεῖς γένος ὑπάρχετε αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀγνοεῖτε δὲ, καί περ φιλοπάτριδες, καὶ αὐτὸν τὸν ἐθνικὸν ὑμῶν προορισμόν, καὶ αὐτοὺς τοὺς καιροὺς καὶ τὰς ὁδοθεσίας, ἃς ὁ ἀληθῆς καὶ ζῶν θεὸς ᾤρισεν ὑμῖν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς θείας καὶ ὑψηλῆς ἀποστολῆς ὑμῶν ὡς ἐκλεκτοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀγνοεῖτε δὲ πρὸς πᾶσι τούτοις καὶ ὅτι ἀθάνατοί ἐστε καὶ ὅτι ὁ ζῶν θεὸς ᾤρισεν ἡμέραν, ἐν ἣ μὲλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ ἐν ἀνδρί, ᾧ ᾤρισεν, πίστιν παρὰσχῶν πάσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

Τοιαῦτα περὶκου καὶ τοιοῦτοις ὁμοίᾳ θὰ ἐκήρυτταν εἰς τὰ ὦτα ἡμῶν καὶ σήμερον ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, καὶ ἡμεῖς δὲ ἀκούσαντες αὐτοῦ ἄλλοι μὲν θὰ ἐχλεύαζομεν αὐτόν, ἄλλοι δὲ θὰ ὁμολογοῦμεν ὅτι, μεθ' ἕλην τὴν ἑλληνικὴν εὐφυΐαν καὶ σοφίαν ἡμῶν ἀγνοοῦμεν πράγματι καθ' ὁλοκλήριαν σήμερον ἐν Ἑλλάδι αὐτὴν τὴν πηγὴν τῆς ἀληθοῦς σοφίας, πᾶν ἄλλο λατρεύοντες ὡς θεόν ἢ αὐτόν τὸν ἀληθῆ καὶ ζῶντα θεόν, ἐνῶ οὐ μόνον ὁ θεὸς Παῦλος ἐξ ἀποκαλύψεως, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἱστορία ἐκ τῆς πείρας διδάσκει ἡμᾶς γεγωνυῖα τῇ φωνῇ ὅτι ἕσα ἔθνη ἐλάτρευσαν μὲν τὴν ἕλην, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν ὡς θεούς, ἠγνόησαν δὲ παντάπασιν τὸν ἕνα καὶ

μόνον Θεόν, ταῦτα οὐδέποτε ὑψώθησαν ὑπεράνω τῆς ὕλης καὶ τῶν κοινῶν ἀνθρώπων, ταχέως δὲ ἐξαντλούμενα, ὡς ποτιζόμενα τῇ δηλητηρίῳ τῆς ἀπιστίας καὶ ἠθικῆς παραλυσίας, παρακμάζουσι καταπίπτουσι καὶ ἐξαφανίζονται, οἱ δὲ λαοί, ὅσοι μόνον τὸν ἕνα ζῶντα Θεόν, τὸν ἐν ταῖς ἀγ. Γραφαῖς ἡμῖν ἀποκαλυπτόμενον, τὴν μόνην ταύτην πηγὴν τῆς ζωῆς, τῆς σοφίας, καὶ τῆς ἀληθείας ἐπίστευσαν καὶ ἐλάτρευσαν, οὗτοι, ὡς ποτιζόμενοι τῇ ὕδατι τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀθανασίας, καὶ συλλαμβάνοντες βαθύτερον ἐν τῇ ἑαυτῶν συνειδήσει τὴν ὑψηλὴν καὶ θείαν ἀποστολὴν αὐτῶν καὶ τοὺς καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας ἃς ὤρισεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς βασιλείας Αὐτοῦ, ἀκμάζουσι, ἀνυψοῦνται ὑπεράνω τῶν ἄλλων ὑλοφρόνων καὶ ἐρπόντων λαῶν καὶ εἰσέρχονται θριαμβεύοντες μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν ἐξαγιασμὸν τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων καὶ τὴν πιστὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἐπιγείου προορισμοῦ αὐτῶν εἰς τὴν αἰωνίαν ζωὴν καὶ τὴν μακαρίαν ἀνάπαυσιν τοῦ οὐρανίου Πατρὸς αὐτῶν.

Ἄλλ' οὐδὲν θαυμαστόν εἰ νῦν καὶ οἱ παρ' ἡμῖν ὑλόφρονες, οἱ πρόθυμοι οὗτοι χλευασταὶ πάσης εἰς Θεὸν καὶ ἀνάστασιν νεκρῶν πίστεως, οἱ πανταχοῦ τῆς Γῆς καὶ κατὰ πάντα χρόνον ἅει οἱ αὐτοὶ ὄντες καὶ τὰ αὐτὰ ἀναμασῶντες, χλευάσουσι καὶ ἡμᾶς σήμερον ὡς ξενίζοντά τινα ὄντως διὰ τούτων εἰς τὰς ἀκουὰς αὐτῶν εἰσφέροντας. Ἄλλὰ καὶ ἡμεῖς οἰκταίρομεν αὐτούς, καλῶς ἐκ τῆς βιβλικῆς ψυχολογίας γινώσκοντες ὅτι δύο μόνον ὑπάρχουσιν ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἀντίθετοι ἀλλήλαις ὁδοί, ἃς οὗτοι τρέπονται συνειδήτως ἑαυτοῖς ἀμαρτήσασσι καὶ εἰς μέλλουσαν κρίσιν ὑποπεσοῦσιν, ὅτι δηλαδὴ ἡ μετανοοῦντες πιστεύουσιν εἰς τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου, σώζονται καὶ ἀναπαύουσιν οὕτως ἐν τούτῳ τὴν ἠθικὴν ταραχὴν τῆς ἑαυτῶν συνειδήσεως, ἢ, σκληρύνοντες ἔτι μᾶλλον τὰς καρδίας αὐτῶν, πωροῦνται καὶ μαίνονται κατὰ πάσης μετὰ θάνατον μελλούσης ζωῆς καὶ κρίσεως. Ἔργον δὲ τότε οἱ τοιοῦτοι τοῦ ἐπιγείου βίου αὐτῶν τιθέμενοι μόνον τὴν ἀπόλαυσιν καὶ τὴν λατρείαν τῆς σαρκὸς καὶ τῆς ὕλης, νομίζουσιν ὅτι, ἐὰν κατὰ πᾶσαν εὐκαιρίαν, πλανῶντες μὲν καὶ πλανώμενοι, καλοῦντες δὲ τὴν μὲν ἀγαθότητα μαρίαν καὶ τὴν ἀρετὴν βλακίαν, τὴν δὲ ἀκολασίαν εὐφυίαν καὶ τὴν κακίαν ὀξύνοϊαν, κηρύττωσι τοῖς ἄλλοις ὄψεσθαι τὴν ἀπιστίαν εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ καὶ, ἐξαπλοῦντες οὕτω τὸν ὕλισμόν, εἰσαγάγουσι καὶ ἄλλους ὅ,τι πλείστους εἰς τὴν ἑαυτῶν ἠθικὴν κατάστασιν, ὅ' ἀπο-

φύγῃ μὲν αὐτοὶ οὕτω τὴν μέλλουσαν κρίσιν, ὁ δὲ συγκαλύψωσι δὲ τὰ ἑαυτῶν ὄνειδ' ὑπὸ εὐφημῶν ὀνόματα καὶ ὁ δὲ μετριάσωσιν οὕτω τὴν γενικὴν καθ' ἑαυτῶν καταφορὰν καὶ κατάκρισιν, ἣν ἡ ἔμφυτος ἠθικὴ συνείδησις τῆς ἀνθρωπότητος ἀμελικτος πάντοτε κατ' αὐτῶν ἐκφέρει. Ἡ μανία αὕτη τῶν ὑλοφρόνων ὅπως, ἀπαλέσαντες ἀπᾶς αὐτοὶ τὴν ἠθικὴν τοῦ βίου πυξίδα, ἐξισώσωσιν, εἰ δυνατόν, τῇ ἑαυτῶν ἠθικῇ καταστάσει καὶ τὴν ἠθικὴν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καταστάσει, ἵνα δικαιῶνται ἔπειτα ὅπως χαρακτηρίζωσιν αὐτὴν ὡς γενικὴν καὶ φυσικὴν κατάστασιν τοῦ ἐν γένει ἀνθρώπου, ἔχει βεβαίως τὴν πηγὴν αὐτῆς οὐχὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ, οὐδὲ ἐν ἀντικειμενικῇ τινὶ καὶ γενικῇ ἀνάγκῃ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀλλὰ καθαρῶς ἐν τινὶ ὑποκειμενικῇ μόνον ἀνάγκῃ καὶ ἰδίῳ τινὶ συμφέροντι ἐκείνων, ὅπερ, ποθοῦντες νὰ κατορθώσωσι τὴν γενικὴν ἐξαχρεῖωσιν τῆς ἀνθρωπότητος, πάσχουσι τὸ τῆς ἀλώπεκος, τῆς ἐν τῇ πηγίδι τὴν οὐρὰν αὐτῆς ἀποβαλοῦσης καὶ μᾶτην ἀγωνιζομένης νῦν νὰ πείσῃ καὶ τὰς ἄλλας ὁμοφύλους αὐτῇ νὰ κόψωσι τὴν οὐρὰν αὐτῶν ὡς ὀχληρὰν καὶ περιττὴν, ἵνα μὴ φαίνεται αὐτῇ μόνῃ ὡς κολοβή.

Γινώσκοντες οὖν τὸ κύριον ἐλατήριον τῶν παρ' ἡμῖν ἀθέων καὶ δεινῶν χλευαστῶν τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, εἰς οὐδὲν λογιζόμεθα τὴν χλεύην καὶ τὸν πόλεμον αὐτῶν, θαρροῦμεν δὲ μᾶλλον πεποιθότες ὅτι παρὰ τῇ ἀπιστίᾳ καὶ τῇ χλεύῃ ταύτῃ δὲν ἐξέλιπον εἰσέτι ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνεϊ καὶ οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι πιστοὶ τοῦ Κυρίου, οἵτινες, ἀκούοντες τῆς φωνῆς Αὐτοῦ καὶ τρεπόμενοι τὴν ὁδὸν τῆς μετανοίας καὶ σωτηρίας, ἀποτελοῦσι καὶ παρ' ἡμῖν, ὡς περ καὶ ἐν παντὶ ἑτέρῳ χριστιανικῷ ἔθνεϊ, προωρισμένῳ εἰς σωτηρίαν, αὐτὴν τὴν ζῶσαν ψυχὴν τοῦ ἔθνους ἡμῶν καὶ αὐτὸν τὸν ὑγιαῖ πυρῆνα τῆς ἐν αὐτῷ ζωῆς καὶ ἀληθοῦς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ¹, τῆς θαρραλέως πάντοτε προμαχοῦ-

¹ Ἐφ' ὅσον μὲν ἡ ζῶσα αὕτη ψυχὴ ὑπάρχει ἰκανὴ καὶ δρᾷ γενναίως ἐν λαῷ τινι, ἐπὶ τοσοῦτον ὑπάρχει καὶ ἐλπίς περὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ. Ὅτε ὅμως ἡ μὲν κακία τῶν πολλῶν ἐν ἔθνεϊ τινὶ, πλεονάσασα ὑπὲρ τὸ δέον, ὑπερέβη τὰ ὅρια τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἐν αὐτῷ δικαίων καὶ πιστῶν, τῶν τὴν ζῶσαν ψυχὴν αὐτοῦ ἀποτελοῦντων ἢ ἐξέλιπεν ἐντελῶς ἢ περιστάλη τοσοῦτον, ὥστε νὰ μὴ ἐξαρκῆ καὶ νὰ μὴ δύνηται νὰ ζωογονῇ πλέον τὸ παραλελυμένον σῶμα, τότε ἡ μὲν ψυχὴ τοῦ ἔθνους (οἱ ὀλίγοι δίκαιοι) ἀφεται ἐκ τοῦ μέσου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τίθεται ἐν ἀσφαλεῖ, τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ, ἄχρηστον καταστὰν ὄργανον τῇ τῆς ψυχῆς ἐνεργείᾳ, καταδικάζεται εἰς τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν. Τοῦτο συνέβη οὐ μόνον πάσῃ τῇ ἀνθρωπότητι ἐπὶ Νῶε, καὶ πολλοῖς ἔκτοτε

σης ἐν τῷ μεγίστῳ τούτῳ τῶν χριστιανικῶν ἐθνῶν τῆς Γῆς περὶ σωτηρίας τῆς ἀνθρωπότητος ἀγωνί, καθ' ἃν ἡ χριστιανικὴ ἰδέα, γενναίως μαχομένη κατὰ πάσης ἄλλης διαστραμμένης ἀνθρωπίνης ἰδέας περὶ

ἔθνεσι τῆς γῆς, ὡς ἡ παγκόσμιος ἱστορία τοῦτο μαρτυρεῖ, ἀλλὰ καὶ πόλεις καὶ κώμαις καὶ οἰκογενεαῖς, ἔτι δὲ κατὰ τὸν ἱερὸν Παῦλον καὶ ἀτόμοις (Α'. Κορινθ. ε', 1—5). Ὁ δὲ ἐλάχιστος ἀριθμὸς τῶν δικαίων, ὧν χάριν ὁ Θεὸς φεῖδεται ὅλης πολιτείας τινός, καὶ παρατείνει αὐτῇ τὸν καιρὸν πρὸς μετάνοιαν καὶ σωτηρίαν, δύναται νὰ καταβῆ μόνον μέχρι δέκα. Τοῦτο τοῦλάχιστον διδάσκει ἡμᾶς ἡ ἐξῆς ἀξία πολλῆς μελέτης ἀγιογραφικῆ διήγησις περὶ τῶν παρὰ τὸν Ἰορδάνην πόλεων τῶν Σοδόμων καὶ Γομόρρων καὶ τῶν περὶ ἑλοισπῶν, αἵτινες ἀπετέλουν ἴδιον μικροβασίλειον.

« Ἐξαναστάντες δὲ ἐκεῖθεν οἱ ἄνδρες (οἱ τὴν θεοφάνειαν πρὸς τὸν Ἀβραάμ ἀποτελοῦντες) κατέβλεψαν ἐπὶ πρόσωπον Σοδόμων καὶ Γομόρρας. Ἀβραάμ δὲ συνεπορεύετο μετ' αὐτῶν συμπροπέμπων αὐτούς... Εἶπε δὲ Κύριος: κραυγὴ Σοδόμων καὶ Γομόρρας πεπλήθυνται πρὸς μὲ καὶ αἱ ἀμαρτίαι αὐτῶν μεγάλαι σφόδρα· καταβάς οὖν ὄψομαι εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν τὴν ἐρχομένην πρὸς με συντελοῦνται, εἰ δὲ μὴ, ἵνα γινῶ... Καὶ ἐγγίσας Ἀβραάμ εἶπε: μὴ συναπολέσῃς δικαίον μετὰ ἀσεβοῦς, καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής· ἐάν ὡσι πεντήκοντα δίκαιοι ἐν τῇ πόλει, ἀπολείς αὐτούς; οὐκ ἀνήσεις πάντα τὸν τόπον ἕνεκεν τῶν 50 δικαίων, ἐάν ὡσιν ἐν αὐτῇ; Μηδαμῶς σὺ ποιήσεις ὡς τὸ ῥῆμα τοῦτο τοῦ ἀποκτεῖναι δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής· μηδαμῶς· ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν οὐ ποιήσεις κρίσιν; εἶπε δὲ Κύριος: ἐάν ὡσιν ἐν Σοδόμοις 50 δίκαιοι ἐν τῇ πόλει, ἀφήσω ὅλην τὴν πόλιν καὶ πάντα τὸν τόπον δι' αὐτούς· καὶ ἀποκριθεὶς Ἀβραάμ εἶπε: νῦν ἤρξάμην λαλῆσαι πρὸς τὸν Κύριόν μου· ἐγὼ δὲ εἶμι γῆ καὶ σποδός· ἐάν δὲ ἐλαττωθῶσιν οἱ 50 δίκαιοι εἰς 45, ἀπολείς ἕνεκα τῶν 5 πᾶσαν τὴν πόλιν; Καὶ εἶπεν· οὐ μὴ ἀπολέσω, ἐάν εὕρω ἐκεῖ 45. Καὶ προσέθηκεν ἔτι λαλῆσαι πρὸς αὐτὸν καὶ εἶπεν: ἐάν δὲ εὕρωσιν ἐκεῖ 48; Καὶ εἶπεν: οὐ μὴ ἀπολέσω ἕνεκεν τῶν 40. Καὶ εἶπε: μὴ τι, Κύριε ἐάν λαλήσω; ἐάν δὲ εὕρωσιν ἐκεῖ 30; καὶ εἶπεν: οὐ μὴ ἀπολέσω ἕνεκεν τῶν 30· καὶ εἶπεν: ἐπειδὴ ἔγω λαλήσω πρὸς τὸν Κύριον· ἐάν δὲ εὕρωσιν ἐκεῖ 20; Καὶ εἶπεν: οὐ μὴ ἀπολέσω, ἐάν εὕρω ἐκεῖ 20. Καὶ εἶπε: μὴ τι Κύριε ἐάν λαλήσω ἔτι ἄπαξ; ἐάν δὲ εὕρωσιν ἐκεῖ 10; Καὶ εἶπεν: οὐ μὴ ἀπολέσω ἕνεκεν τῶν 10: Ἀπῆλθε δὲ ὁ Κύριος ὡς ἐπαύσατο λαλῶν τῷ Ἀβραάμ (Γεν. 18, 10-33).

Καὶ ὁ μὲν Ἀβραάμ ἠπατήθη νομίσας ὅτι θὰ εὕρισκοντο τοῦλάχιστον δέκα ἄνδρες δίκαιοι ἐν τῇ μικροβασίλειῳ τῶν Σοδόμων καὶ Γομόρρων, ἀλλ' ἡ διαγωγὴ τῶν κατοίκων τῶν πόλεων τούτων πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀπίδειξεν ὅτι οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἐν τῇ μέσῳ αὐτῶν δικαίος ἐκτὸς τοῦ Λώτ καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ· διὰ τοῦτο καὶ κατέστρεψεν ὁ Θεὸς τὰ Σδόμομα καὶ Γομόρρα καὶ πάσας τὰς ἄλλας περὶ ἑ πόλεις ἀφοῦ ἐξησφάλισεν τὸν Λώτ (Γεν. 18, 1—20).

Ἀλλ' ἐγὼ ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ ἀπατηθῶ, ἐάν νομίσω ὅτι ὑπάρχουσι σήμερον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους 50 τοῦλάχιστον ἄνδρες πιστοὶ καὶ δίκαιοι, οἵτινες μόνοι αὐτοὶ δύνανται, ἐάν ἐνωθῶσιν εἰς μίαν ψυχὴν καὶ εἰς ἓν πνεῦμα, νὰ σώσωσι τὴν ἑλλάδα ἀπὸ τῆς ἐπικειμένης αὐτῇ καταστροφῆς τῶν Σοδόμων καὶ Γομόρρων.

τοῦ τελικοῦ καὶ ἀληθοῦς προορισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος, αὐτῇ μόνῃ καὶ προώριστα, ἵνα διὰ τῆς κατὰ Χριστὸν ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως τοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου οὐ μόνον αὐτὸν τοῦτον εἰσαγάγῃ εἰς τὴν πλήρη καὶ ὀρθὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἄλλων οὐσιωδῶν χαρακτῆρων αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀσφαλεῆ ἐκπλήρωσιν τοῦ ἐπιγελοῦ αὐτοῦ προορισμοῦ, ἀλλὰ προαγάγῃ ἐν ταύτῳ καὶ αὐτὴν σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὸν τελικώτατον σκοπὸν τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς.

Πρὸς τούτους οὖν μόνους, τοὺς ὀλίγους ἐκλεκτοὺς καὶ πιστοὺς στρατιώτας τοῦ Κυρίου, ὧν ἡ πίστις ζωηρῶς διαλάμπει παρὰ τῇ ἀπιστίᾳ ἥτις κατέκλυσε καὶ σήμερον ἐκ νέου τὴν Ἑλλάδα, τοὺς λόγους καὶ ἡμεῖς ποιούμενοι, προτρέπομεν αὐτούς, ἵνα σήμερον μάλιστα συγκεντρωθῶσιν ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐνωθῶσι μετ' ἀλλήλων, ὅτε ἡ ἀπιστία καὶ ἡ χλεύη τοῦ σταυροῦ ὑπερῆραν καὶ πάλιν παρ' ἡμῶν τὴν κεφαλὴν καὶ ἀπειλοῦσι νὰ καταδικάσωσι τὸ ἔθνος ἡμῶν καὶ πάλιν εἰς νέαν νεκροφάνειαν. Σήμερον δὲ μάλιστα ἀπόλυτός ἐστιν ἀνάγκη ἵνα συνασπισθῶσιν ἐν Χριστῷ οἱ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος πιστοὶ Αὐτοῦ καὶ, καταφρονοῦντες τῆς χλεύης τῶν παρ' ἡμῶν ψευδοφιλοσόφων καὶ ψευδοφυλάκων τῆς θρησκείας, ὡς περ ποτὲ καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρειοπαγίτης ἡ Δάμαρις καὶ οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι ἄνδρες κατεφρόνησαν ἐν Ἀθήναις τῆς χλεύης τῶν τότε σοφῶν, νὰ συγκροτήσωσι καὶ αὐτοί, ὡς περ καὶ ἐκεῖνοι τὸν πρῶτον ἐν Ἑλλάδι πυρῆνα τῆς ζωῆς καὶ προτύπου ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ².

² Ὁ νόμος τῆς ἀπὸ πυρῆνος ἀναπτύξεως βασιλεύει οὐ μόνον ἐν πάσῃ φυσικῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ πνευματικῇ γεννήσει καὶ ἀναπτύξει· ὡς περ δὲ τὰ φυτὰ ἀπὸ μικρῶν κόκκων ἐξορμώμενα ἀναπτύσσονται εἰς μεγάλα δένδρα, οὕτω καὶ πᾶσα δημιουργία ἢ ἀναδημιουργησις οἴκων, ἐθνῶν καὶ αὐτῆς ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος ὠρμήθη καὶ ὀρμᾶται πάντοτε ἀπὸ πυρῆνος ἢ μικρᾶς τινος ζύμης· διὸ καὶ, ὡς περ ἡ πρώτη δημιουργία τῆς ἀνθρωπότητος ἐξ ἑνὸς μόνου ζεύγους ἀνθρώπων, οὕτω καὶ ἡ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἀναδημιουργησις παντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐξ ἑνὸς μόνου Νῶε καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, οὕτω δὲ καὶ μετὰ ταῦτα ἡ πρώτη καταβολὴ τοῦ πρώτου ἐκλεκτοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ἐξ ἑνὸς μόνου Ἀβραάμ, οὕτω δὲ καὶ βραδύτερον ὁ Θεός, θυρωθεὶς ἐπὶ τῇ μοσχολατρείᾳ τοῦ αὐτοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ καὶ ἀπειλῶν γενικὴν ἐξόντωσιν αὐτοῦ ὡς ἀπειθαυντος Αὐτῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐξ ἑνὸς μόνου τοῦ Μωυσέως ἤθελε ν' ἀναδημιουργήσῃ καὶ πάλιν τὸν πρῶτον ἐκλεκτὸν λαὸν Αὐτοῦ, λέγων πρὸς τὸν Μωυσῆα καὶ νῦν ἔξασόν με καὶ, θυρωθεὶς ὀργῇ εἰς αὐτούς, ἐκτρέψω αὐτούς καὶ ποιήσω σὲ εἰς ἔθνος μέγα» (Ἐξοδ. 32, 9, 10.)

Οὕτω δὲ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἔλαβε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ πάλιν λέγων ὑμῖν

Δι μεγάλοι ἠθικαὶ ἐπιδημιαὶ ἔχουσι ἀκριβεστάτην ἀναλογίαν πρὸς
 ὅτι, ἐὰν δύο συμφωνήσωσιν ἐξ ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ πάντας πράγματα, οὐδὲν ἂν
 αἰτήσονται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς· οὐ γὰρ εἰς
 δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ἄνωμα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν». (Ματθ. 18,
 19, 20). Αὐτὸς δῆλα δὴ, τασσόμενος ἐν τῷ μέσῳ δύο ἢ τριῶν πιστῶν, συναχθέν-
 των ἐν τῷ ὀνόματι Αὐτοῦ πρὸς ἐπιχειρήσιν καὶ ἐπιτέλεσιν γενναίου καὶ θεαρέστου
 τινὸς ἔργου, ἄγει αὐτὸ διὰ τούτων πάντοτε εἰς αἰσίον πέρας. Τρεῖς μόνον ἄνδρες,
 μικροὶ μὲν φαινόμενοι ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀνθρώπων, μεγάλοι δὲ ἐνώπιον τοῦ
 Θεοῦ κατὰ τὴν πίστιν καὶ τὸ φρόνημα αὐτῶν, ὁ Σκουφᾶς, ὁ Τσακάλωφ καὶ ὁ
 Ξάνθος, συναχθέντες, ἀλλὰ καὶ ἐνωθέντες ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, ζυμοῦσι καὶ
 ἐξεγείρουσιν ὡς πρώτη ζύμη τῆς φιλικῆς ἐταιρίας σύμπαν τὸ φύραμα τῆς Ἑλλην.
 φυλῆς πρὸς ἀπαρδειγμάτιστον μέχρι τοῦδε ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ ἔθνικόν
 ἀναθρασμόν, ὅστις μετὰ ἐπταετῆ καρτερικώτατον ἀγῶνα, ἕνα τῶν αἱματηροτέ-
 ρων καὶ ἠρωϊκωτέρων ἀγῶνων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐθνῶν, ἀπολήγει ἐπὶ τέλει εἰς
 τὴν ἀπελευθέρωσιν μιᾶς μεγάλης μαίρας τῆς ἑλλην. γῶρας ἀπὸ ζυγοῦ ἐκονει-
 δίστου, ἵνα ἡ γωνία αὕτη νῦν, ὡς κεφαλὴ καὶ καρδία τῆς ὅλης Ἑλλην. φυλῆς,
 ἐλευθέρως σκεπτομένη, ἐλευθέρως φρονύσα καὶ ἐλευθέρως δρώσα κινήσῃ τὴν διά-
 νοίαν, τὸ φρόνημα καὶ τὰς χεῖρας ἑλοκλήρου τοῦ Ἑλλην. ἔθνους, διευθύνουσα
 αὐτὸ ἀσφαλῶς πρὸς τὴν ἐπιτέλεσιν τῆς θείας ἀποστολῆς, ἣν ἡ Θεία πρόνοια
 ἀνάκαθεν ὥρισε τῇ ἑλλ. φυλῇ. — Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν Γερμανίαν τέσσαρες καὶ
 πέντε μόνον ἄνδρες, συνηγμένοι καὶ συνδεδεμένοι ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, ἀνέστησαν
 καὶ ἀνέδειξαν διὰ τοῦ ἁμβωνος τῆς ἐκκλησίας, διὰ τῆς εὐδρας τῆς σχολῆς καὶ διὰ
 τῆς σκληραγωγίας καὶ πειθαρχίας τοῦ στρατιῶνος εἰς μεγάλην καὶ ἰσχυράν αὐτο-
 κρατορίαν. Ἦς δὲ εἴ ἡμῶν δὲν ἔχει νὰ ἐπιγγηθῇ ἡμῖν καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ στενοῦ
 κύκλου τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος αὐτοῦ πλείστα παραδειγματα ὅτι αὐτοὶ ἢ ἐκεῖνος
 ὁ οἶκος, ὁ ἄλλοτε τασσοῦτον ἰσχυρὸς, μέγας καὶ πλούσιος· ἐφ' ὅσον τῷ ζῶντι Θεῷ
 πιστῶς ἐλάτρευε, γανόμενος, νῦν κεῖται ἡρημωμένος καὶ ἄγνωστος, διότι ἐπελά-
 θετο τοῦ Θεοῦ; πόσα δὲ ἀντίθετα πάλιν παραδειγματα τούτου δὲν διδάσκουσιν
 ἡμᾶς περὶ τοῦ ἐναντίου ὅτι δῆλα δὴ οὗτος ἢ ἐκεῖνος ὁ οἶκος, ὁ πρότερον ἢ διόλου
 μὴ ὑπάρχων ἢ ἀσήμαντος καὶ μικρὸς ὢν, νῦν δὲ τόσον ἰσχυρὸς μέγας καὶ μέγα
 δυνάμενος, ὁ τόσον πλούσιος καὶ καλλιπαῖς, χρεωστὴ τὴν πρώτην γένεσιν αὐτοῦ
 ἐν πτωχοτάτῳ καὶ ἀφανεστάτῳ παιδίῳ, ὅπερ, ἄρωγόν ἔχον τὴν εὐσέθειαν τὴν
 τιμῆν, τὴν φιλοπονίαν, τὴν προσευγὴν τῶν δακρῶν καὶ τὴν εἰς τὸν Χριστὸν ἀ-
 κλόνητον πίστιν αὐτοῦ, ἐγένετο ὁ πρῶτος ἱδρυτής καὶ πατριάρχης τοῦ μεγάλου καὶ
 ἐνδόξου τούτου οἴκου ἢ καὶ ὁ μέγας εὐεργέτης οὗτου τοῦ ἑλλην. ἔθνους; Οἱ Ἰσραὴλ
 τοῦ Δαυὶδ καὶ τὰ λοιπὰ διδασκτικὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης γέμουσι ζωηροτάτων
 εἰκόνων καὶ περιγραφῶν τῶν οἴκων τῶν εὐσεβῶν καὶ δικαίων καὶ τῶν οἴκων τῶν
 ἀσεβῶν καὶ ἀδίκων. Καὶ ἐν γένει δυνατὸν εἰπεῖν ὅτι, ὅσκις τὸ ἅγιον πνεῦμα τοῦ
 Θεοῦ, ὀρμώμενον ἀπὸ ὑγιεῦς πυρῆνος σπαράντος τὸ πρῶτον ἄνωθεν ἐν τῇ καρδίᾳ
 ἐνὸς ἢ ὀλίγων ἢ καὶ πλειόνων πιστῶν καὶ μεγαθύμων ἀνδρῶν, εἰσδύσῃ κατὰ μι-
 κρὸν καὶ ἐναρκωθῇ ἐν ὅλῳ τινὶ ἔθνει, τότε μεταβάλλει τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ὡς ψυχὴ

τὰς μεγάλας σωματικὰς ἐπιδημίας οὐ μόνον κατὰ τὸν χαρακτήρα,
 τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ἔντασιν, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὰ τὰ μέσα τῆς θε-
 ραπείας αὐτῶν· διὰ δὲ τοῦτο, ὡς περ πρὸς ὀρθὴν διάγνωσιν καὶ ἀπο-
 τελειωτικὴν θεραπείαν τῶν ὀλεθρίων σωματικῶν ἐπιδημιῶν ἀνατρέ-
 χομεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς θεραπευτικῆς ζητοῦντες τὴν πρώτην αἰτίαν
 τὸν χαρακτήρα καὶ τὰ μέσα τῆς θεραπείας αὐτῶν ἐν ἀρχαιοτέροις
 ἐποχαῖς, οὕτως ἀπαραλάκτως ὀφείλομεν ν' ἀναζητῶμεν καὶ τῶν ὀλε-
 θρίων ἠθικῶν ἐπιδημιῶν τὴν κυρίαν αἰτίαν τὸν χαρακτήρα καὶ τὸ φάρ-
 μακόν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἠθικῶν νοσημάτων. Ἀλλ' ἡ ἱστορία αὕτη
 ἀκριβῶς διδάσκει ἡμᾶς ὅτι οἱ λαοὶ νοσοῦσι βαρέως κατὰ τὸ ἦθος καὶ
 ἀπονεκροῦνται πάντοτε, ὁσάκις ἀπομακρύνονται τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι
 πάλιν ἀνίστανται, σώζονται καὶ ἀκμαΐουσι, ὁσάκις πάλιν ἐπιστρέ-
 φουσιν ἐπὶ τὸν Θεόν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐστὶ πόρισμα τῆς μελέτης
 πάσης ἱστορίας παντὸς πεπολιτισμένου ἔθνους, ἀλλὰ καταφανέστερον
 καθίσταται καὶ συχνότερον ἐπαναλαμβάνεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ δύο μάλι-
 στα λαῶν, οἵπερ καὶ ἐπρωταγωνίστησαν ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς βασιλείας τοῦ
 Θεοῦ ἀγῶνι μᾶλλον τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Γῆς, ἦτοι ὁ πρῶτος Ἰσραὴλ,
 οὗτινος ἡ ἱστορία γέμει πτώσεων καὶ ἀναστάσεων τοῦ λαοῦ τούτου
 κατὰ τὴν θέσιν, ἣν ἐκάστοτε ἐλάμβανε πρὸς τὸν ἀληθῆ Θεόν, καὶ ὁ
 δεύτερος Ἰσραὴλ ἦτοι ὁ ἑλλ. λαός, ὃς δις ἤδη, σπουδαίως κινδυ-
 νεύσας ἐκ τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς ἀθείας νὰ καταστραφῇ καὶ διαγραφῇ

αὐτοῦ εἰς ἔθνος ἡμιθέων καὶ γιγάντων καὶ καθιστᾷ τὰς γενεὰς αὐτοῦ ἀθανάτους
 καὶ ἀητητήτους, ἐφ' ὅσον αὐταὶ πιστῶς ἀντέχονται τῆς εἰς τὸν Θεὸν πίστεως.

Τοιοῦτος ἦν ἀναμφιβόλως καὶ ὁ σωτήριος ἐκαῖνος πυρῆν, τὸν ὁποῖον Διονύσιος
 ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ οἱ ἄλλοι τότε ἐν Ἀθήναις, εἰς τὸν ἐσταυρωμένον πιστεύσαντες
 καὶ συνδεθέντες μετ' ἀλλήλων ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ἀπετέλεσαν καὶ ἔσωσαν τὴν
 τότε Ἑλλάδα. Τοὺς δὲ σωτηρίους πυρῆνας τούτους παρασκυάζει ἐν τοῖς σωζομέ-
 νοις λαοῖς αὐτὸς ὁ Θεός, ἐξεγείρων διὰ τοῦ ἀγίου πνεύματος Αὐτοῦ συγχρόνως ἐν
 ταῖς καρδίαις τῶν ἐν αὐτοῖς ὀλίγων πιστῶν Αὐτοῦ γενικὴν τινὰ προαίσθησιν περὶ
 ἐπικειμένου κινδύνου ἀπειλοῦντος τὴν παρὰ λαῶν τινε βασιλείαν Αὐτοῦ καὶ προσ-
 καλῶν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐν Χριστῷ ἔνωσιν πρὸς κοινήν ἀμυγαν καὶ ἐνέργειαν. Τοι-
 αῦτά τινα σημεῖα ζωῆς καὶ κινήσεως παρατηροῦνται ἀπὸ τίνος καὶ παρ' ἡμῖν
 καὶ πολλαχόθεν μὲν ἐκδηλοῦνται νῦν ὁ πόθος περὶ κοινοῦ ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς πίστεως
 κατὰ τῆς ἀπιστίας, πολλὰ δὲ ἀπολογητικὰ ὑπὲρ τῆς πίστεως γράφονται, ἀλλὰ
 ζῶν πυρῆν οὐδεὶς οὐδαμῶς δυστυχῶς παρ' ἡμῖν μέχρι τοῦδε ἐσηματίσθη, ὁ δὲ
 καιρὸς ἐπιίγει νῦν ἕπερ ποτὲ, ἵνα ἀπὸ τῶν θεωρητικῶν λόγων τῆς ἀπολογητικῆς
 κατέλωσιν οἱ πιστοὶ καὶ ἐπὶ τὰ ἔργα τῆς πρακτικῆς δράσεως καὶ ὀργανώσεως,
 ἵνα θέλῃσι καὶ πράγματι νὰ νικήσωσιν.

ἐκ τῆς βίβλου τῶν ἐθνῶν, ἐσώθη καὶ ἀνέστη πάλιν μόνον διὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἄλλὰ καὶ ἡ νῦν Ἑλλάς, καταντήσασα ἤδη μόνον τυπικῶς χριστιανική, δὲν δύναται ἄλλως νὰ σωθῇ εἰμὴ διὰ τῆς ἰδρύσεως προτύπου καὶ ζωῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ὡς περ καὶ ἡ τότε ἤδη καταπεπτωκυῖα ἐθνικὴ Ἑλλάς οὐδέποτε θὰ ἠδύνατο νὰ σωθῇ ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῆς δυσάμεων, εἰ μὴ ἐσώζετο διὰ μόνης τῆς ζύμης τῶν ὀλίγων ἐκείνων ἐκλεκτῶν αὐτῆς τέκνων, τῶν πρώτων ἐν Ἀθήναις διὰ τοῦ Ἀπ. Παύλου εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ πιστευσάντων καὶ τὴν πρώτην ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ἐν Ἑλλάδι ἰδρυσάντων.

Καὶ πῶς ἄλλως θὰ ἠδύνατο ἡ Ἑλλάς, ἡ, τε τότε καὶ ἡ νῦν, ἀφ' ἐαυτῆς νὰ σωθῇ, ἀφοῦ ἐκεῖνοι μόνον τῶν λαῶν κατὰ τὴν γενικὴν καὶ σταθερὰν μαρτυρίαν τῆς ἱστορίας ἀνίστανται καὶ πάλιν πολιτικῶς καὶ ἀνέρχονται καὶ πάλιν ἐκ παντὸς βάρους, εἰς ὃ διὰ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν κατέπεσαν, ὅσοι μόνον ἀκραδάντως πιστεύουσιν εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, οἱ τότε καὶ οἱ νῦν, ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ καρδιά συμπάσης τῆς Ἑλλάδος τότε καὶ νῦν, καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀραιοπαγῖται καὶ ἀνώτατοι ἐπόπται καὶ φύλακες τῆς Ὁρησκέας, οἱ τότε καὶ οἱ νῦν, καὶ αὐτοὶ οἱ φιλόσοφοι Στωϊκοὶ τε καὶ Ἐπικουρῆοι, οἵ τε εὐσεβόφρονες δὴλ. καὶ οἱ ὑλόφρονες, οἱ τότε καὶ οἱ νῦν, καί περ ἐχθροὶ ἀλλήλοις, ὅμως συμμαχοῦντες καὶ τότε καὶ νῦν κατὰ τῆς ἀληθείας, ὅσκις αὕτη ταραττῆ ἐκείνων μὲν τὴν ὑποκρισίαν, τούτων δὲ τὴν ἀκολασίαν, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ διδάσκαλοι, οἱ ὡς μορφωταὶ τῆς ἑλλην. νεολαίας ταχθέντες καὶ τῷ ἰδρωτί τοῦ λαοῦ τρεφόμενοι, οἱ τότε καὶ οἱ νῦν, οὐ μόνον ἠπίστουν καὶ ἀπιστοῦσιν οἱ πλεῖστοι εἰς πᾶσαν ἀνάστασιν νεκρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐχλεύαζον καὶ χλευάζουσιν ἔτι καὶ νῦν ταύτην καὶ τοὺς κηρύττοντας αὐτήν;

Οὐχὶ ἄρα οἱ φιλόσοφοι, οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι καὶ οἱ ἀφ' ὕψους περιωπῆς ἀνώτατοι ἐπόπται τῶν ἠθῶν ἔσωσαν τὴν τότε παρηκμακυῖαν ἐθνικὴν καὶ εἰδωλολατρικὴν Ἑλλάδα καὶ ἀνέδειξαν αὐτήν εἰς χριστιανικὴν, ἀλλὰ μόνον οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἀκούσαντες ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ διψῶντες τὴν ἀθανασίαν καὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν, οὐ μόνον δὲν ἐχλεύασαν μετὰ τῶν πολλῶν τὸν ἱερὸν Παῦλον, ἀλλὰ καὶ, εἰπόντες αὐτῷ «ἀκουσόμεθα σου περὶ τούτου καὶ πάλιν», «ἐκοιλήθησαν αὐτῷ», καὶ, ἀκούσαντες αὐτοῦ βεβαίως καὶ πάλιν καὶ πολλὰκις ἐξηγοῦντος αὐτοῖς τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ, ὅς τοις ἄλλοις

τῶν τότε Ἑλλήνων ἐφαίνατο μωρία, ἐπέστρεψαν αὐτοὶ πρῶτοι εἰς τὸν τέως ἀγνωστόν, ἀλλὰ νῦν διὰ τοῦ Παύλου γνωστόν αὐτοῖς γενόμενον, ζῶντα Θεόν, καὶ, πιστεύσαντες εἰς τὴν ἀνάστασιν νεκρῶν, ἰδρυσαν ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ τῆς Ἑλλάδος τὴν πρώτην ζωσαν ἀληθῆ καὶ πρότυπον ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ πεπειθότες ὅτι δι' αὐτῆς ἐμελλον νὰ ἀναστήσῃ καὶ σώσῃ σύμπασαν τὴν τότε καταρρέουσαν Ἑλλάδα³.

Ἡ δὲ ἐκκλησία αὕτη, ἡ κατ' ἀρχὰς τοσοῦτον ἀφανής, ἐκ τοῦ μικροῦ τούτου πυρῆνος, ὡς περ καὶ πάντα τὰ μεγάλα ἔργα τοῦ Θεοῦ, ὀρμηθεῖσα καί, κατὰ τὸν ἰδιόζοντα τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ νόμον, ἀπὸ κόκκου μόνου συνάψει εἰς μέγα δένδρον ἀναπτυχθεῖσα καὶ τοὺς κλώνας αὐτῆς ἐφ' ἀπάσης τῆς τότε Ἑλλάδος κατὰ μικρὸν ἐξαπλώσασα, ἔσωσε μὲν αὐτὴν τότε, ἔσωσε δὲ δι' αὐτῆς ἔπειτα καὶ τὴν τότε γνωστὴν ἀνθρωπότητα· διότι ἡ τότε ἐν Ἑλλάδι ἰδρυθεῖσα αὕτη πρώτη μικρὰ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐγένετο ἡ ρίζα τῆς μετὰ ταῦτα μεγάλης ἐκείνης ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ἥτις κατὰ τὸν μεσαίωνα οὐ μόνον τὸν χριστιανισμόν διὰ τῶν γενναίων ἱεραποστόλων αὐτῆς ἐξ-ἠπλώσεν εἰς τὸν τότε γνωστόν κόσμον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπρογωνιστὸν λίθον, ἐφ' οὗ στηρίζεται ἅπαν τὸ οἰκοδόμημα τῆς χριστιανικῆς Ὁρησκέας καὶ ἐν οἱ τὸν πρῶτον Ἰσραὴλ οἰκοδομοῦντες τυφλωθέντες ἀπεδοκίμασαν, κατέστησε διὰ τῶν μεγάλων διδασκάλων αὐτῆς ἀσάλευτον καὶ ἐστήριξεν ἐπ' αὐτοῦ ἀσφαλίστατα ἅπαν τὸ οἰκοδόμημα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὀργανώσασα διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος αὐτῆς τὸ θεμελιώδες δόγμα τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς θετικὸν καὶ αἰώνιον Ὁρησκευμα τῆς ἀνθρωπότητος κατὰ πάσων τῶν ἀνθρωπίνων

³ Ὅτι ὁ Διονύσιος ὁ Ἀραιοπαγίτης μέγα συνεβάλετο εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐξαπλώσιν τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως διὰ τῆς συστάσεως ἐκκλησιῶν καὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ διδασκαλίας, δι' ἧς συναβίβαζε τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν μετὰ τοῦ χριστιανισμοῦ. ἀποδεικνύων φυσικὴν τὴν συγγένειαν καὶ ἀναγκαίαν τὴν ἀμοιβαίαν συμπλήρωσιν μεταξύ ἀμφοτέρων, τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἀποδιδόμενων αὐτῷ συγγραμμάτων, ἅπερ, καί περ μὴ γνήσια ἔργα αὐτοῦ, ἀλλὰ, ὡς περ ἀπέδειξεν ἡ νεωτέρα κριτικὴ, ὑποβληθέντα μᾶλλον αὐτῷ κατὰ τὸν δ' ἢ ε' μ. Χ. αἰῶνα, φαίνονται ἔτι πρᾶξοντα κυρίως ἐκ μιᾶς τῶν πολλῶν χριστιανοφιλοσοφικῶν σχολῶν, εἰς ὧν τὴν σύστασιν ὁ Διονύσιος ἰδίᾳ θὰ ἔδωκε τὴν πρώτην αἰθρῆν καὶ ἐν αἷς τὸ ἑλληνικὸν φιλοσοφικὸν πνεῦμα ἠγωνίζετο διὰ τῆς μυστικῆς θεολογίας κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας νὰ συμφιλιώσῃ τὸν νεεπλατωνισμόν τῷ χριστιανισμῷ ἢ μᾶλλον τοῦτον ἐκείνῳ.

αιρέσεων, τῶν περιοδικῶς τεινουσῶν ἢ ἀναιρέσωσι τὴν θείαν φύσιν τοῦ Σωτῆρος τῆς ἀνθρωπότητος καὶ καταστήσωσιν οὕτω τὴν θείαν αὐτοῦ θρησκείαν ἀπλοῦν φιλοσοφικὸν σύστημα ὡς ἐν τῶν πολλῶν συστημάτων τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας⁴.

⁴ Ὁ χριστιανισμὸς, καίπερ φύσει φέρων ὀκοθεν ἐν ἑαυτῷ τὸ σπέρμα τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς τε περιοδικῆς καὶ τελικῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ, ἐν τούτοις, παρνοούμενος ἢ ταυτιζόμενος ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων φιλοσοφικῶν καὶ θρησκευτικῶν συστημάτων, ἠδύναντο καὶ δύναται ἔτι καὶ νῦν παρὰ πολλοῖς νὰ διατελῇ πολλάκις ἐπὶ αἰῶνας ὄλους νεκρὸς καὶ ἄκαρπος, ἀν δὲν ἐτύχαιεν ἢ δὲν τυγχάνει παρεσκευασμένων πρὸς ὑπόδοχὴν αὐτοῦ πνευμάτων. Καὶ ἡ πεῖρα δὲ τῶν ἱεραποστόλων, τῶν κηρυκτικῶν σήμερον τὸ εὐαγγέλιον ἐν τοῖς ἔθνεσι τοῖς μὴ χριστιανικοῖς συνεπιμαρτυρεῖ ὅτι τὰ ἔθνη ταῦτα δυσκόλως νοοῦσι καὶ συλλαμβάνουσι τὴν κυρίαν οὐσίαν καὶ ἰδίαν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐὰν μὴ παρασκευασθῶσι πρὸς τοῦτο, τούλάχιστον μέχρι βαθμοῦ τινος, διὰ τοῦ κλασικοῦ πολιτισμοῦ· διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἀπεφάνθησαν τινες ὅτι πρὸς τῇ εὐαγγελίῳ ἀνάγκη νὰ διδάσκηται τοῖς ἔθνεσι τούτοις καὶ ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἰδίᾳ ἡ τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους. Ἰντεθεὶεν νῦν κατανοεῖται διατί ἐδέθησαν ἵνα καὶ ὁ ἐλληνισμὸς παρασκευάσῃ πρὸς ὑπόδοχὴν τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς κλασικὸς μὲν πρῶτον τὴν Ἑλλάδα, ὡς μακεδονικὸς δὲ καὶ Ἀλεξανδρινὸς τὴν τότε γνωστὴν ἀνθρωπότητα καὶ ὡς βυζαντιανὸς καὶ μεσαιωνικὸς ἵνα οὐ μόνον διαδώσῃ τὸν χριστιανισμὸν κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἀλλὰ καὶ διατηρήσῃ κατὰ πάσης αἰρέσεως ἀλώβητον αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ χριστιανισμοῦ, τὸ ἰσχυρότατον τοῦτο ἐλατήριον τῆς δαιμονίου ἀναπτύξεως, ἣν ὁ νεώτερος πολιτισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος ἔκτοτε λαμβάνει (ὅδε καὶ εἰσιτήρ. λόγον κ. Κ. Παπαρηγοπούλου περιόδ. ἢ Ἀκαδημία ἔτ. Α', τεύχ. Ε' καὶ Σ').

Καὶ ἄλλοτε ἐλάβομεν ἀφορμὴν ἐν τῇ πραγματικῇ ταύτῃ νὰ εἰπώμεν ὅτι ὅπως τοῖς Ἑβραίοις ὁ νόμος ἐδέθη ὡς παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν, οὕτως ἐπίσης τοῖς Ἑλλήσιν ἐδέθη ὁ λόγος καὶ ἡ σοφία ὡς παιδαγωγὸς πρὸς τὸν αὐτὸν Χριστόν· καὶ νῦν δὲ λέγομεν ὅτι ὁ ἐλληνισμὸς ἐχρησίμευσε καὶ χρησιμεύει ἐν τοῖς ἔθνεσι, τοῖς μὴ ζῶσιν ὑπὸ τὸν ἐξ ἀποκαλύψεως νόμον, ὡς ὁ μόνος παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν, ὅπως ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐχρησίμευε πρὸς τοῦτο ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ λαῷ. Ἀμφότερα δὲ, ὃ, τε μωσαϊκὸς νομισμὸς καὶ ὁ ἐλληνικὸς ἀνθρωπισμὸς παιδαγωγοῦσι μὲν ἐξίσου τὴν ἀνθρωπότητα πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν αὐτὸν Χριστόν, ἀλλὰ κατὰ τρόπον διάφορον, ὁ μὲν δηλ. νομισμὸς διὰ τῆς κατὰ τὸν μωσαϊκὸν νόμον καλλιέργειας τοῦ θρησκευτικοῦ ἰδίᾳ χαρακτῆρος ὑπὸ θεοκρατίαν, ὁ δὲ ἐλληνισμὸς διὰ τῆς ἀναπτύξεως ἰδίᾳ τῶν διανοητικῶν πολιτικῶν καὶ τεχνικῶν χαρακτῆρων τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ δημοκρατίαν, ἵνα οὕτως συγγρόνως ἀμφοτέρωθεν καταδειχθῇ ὅτι ἀμφότεραι αἱ μονομερεῖς ὁδοὶ αὐταὶ τῆς παιδαγωγήσεως καὶ μορφώσεως τῆς ἀνθρωπότητος ἀπολήγουσιν εἰς δυσκολίας ἀνυπερβλήτους τῇ νῦν ἀνθρωπίνῃ φύσει, διότι ἡ μὲν ὑπὸ τὸν θεῖον νόμον ζῶντες ἐγένοντο αὐτοὶ πρῶτοι πάντες παραβάται τοῦ νόμου, οἱ δὲ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν ἔχοντες ἐδήγηδὲν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὁρίσωσι σαφῶς καὶ συγκεκριμένως τὸν τελικὸν προορισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀπεδείχθη ἄρα ἐμπράκτως διὰ τῆς

Τὸ μέγιστον πρωτοφανὲς καὶ μοναδικὸν τοῦτο ἐν τῇ ἱστορίᾳ

ἱστορίας τῶν δύο τούτων προτύπων ἐθνῶν ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος ὅτι οὔτε ὁ νομισμὸς οὔτε ὁ ἀνθρωπισμὸς ἔστιν ἱκανὸς ἵνα κορέσῃ τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ χαϊνὸν κενὸν καὶ σῶσῃ τὴν ἀνθρωπότητα, διότι ὁ μὲν νομισμὸς δὲν εἶχε οὔτε ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐκτελέσῃ τὸν νόμον, καὶ ἀπέληξε μετὰ τοσοῦτους ἀγῶνας εἰς τὴν ἀνυπόμοιον παραμονὴν καὶ προσδοκίαν τοῦ ἐπηγγελημένου Σωτῆρος, ὁ δὲ ἀνθρωπισμὸς, ἀγωνισθεὶς νὰ εὗρῃ τὸν τελικὸν προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας αὐτοῦ, ἀπέληξεν μὲν εἰς τὴν ὁμολογίαν ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ κατορθώσῃ τοῦτο, ἐξέφρασε δὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ὁ Θεὸς κηθόμενος τῶν ἀνθρώπων θὰ ἐπιπέμψῃ πάντως σωτῆρὰ τινα εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ὅστις ὁ ἀφυπνισθὲς αὐτῇ ἵνα μὴ καθεύθῃ ἐν τῷ σκότει. Ἔπρεπεν ἄρα νὰ δοθῇ οὐρανῶθεν τῇ ἀνθρωπότητι ἡ νέα αὕτη σοφία γνῶσις καὶ δύναμις, ὡσπερ καὶ ἐδέθη ἡμῖν αὕτη ἐν Χριστῷ «ἐν ᾧ εἰσιν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφτοι» (Κολοσ. 2, 3), καὶ δὲ οὐ μόνον τὸν νόμον τῶν Ἑβραίων ἐξαπλήρωσεν καὶ συνεπλήρωσεν, ἀλλὰ καὶ τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἐλληνικῆς σοφίας ἐπεστέγασεν. Μωσαϊσμὸς ἄρα ἢ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, καὶ ἐλληνισμὸς ἢ ἡ ἐλληνικὴ φιλοσοφία ἀπέβλεπον ἀμφότερα ἐξίσου εἰς τὸν Χριστόν, διὸ καὶ οὔτε Ἰουδαῖοι, οὔτε Ἑλληγνες σώζονται καὶ τελειοῦνται ἄνευ τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἄν δὲ οἱ Ἑλληγνες δὲν προελάμβανον νὰ εἰσέλθωσιν πρῶτοι εἰς τὸν χριστιανισμὸν καὶ νὰ διαδώσωσιν αὐτὸν καὶ τῇ ἄλλῃ ἀνθρωπότητι, οὐ μόνον αὐτοὶ θὰ εἶχον σήμερον τὴν τύχην τῶν Ἑβραίων, οἵτινες ἠρνήθησαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἡ λοιπὴ πεπολιτισμένη ἀνθρωπότης θὰ διετέλει ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ ἀρχαίῳ σκότει καὶ βαρβαρισμῷ αὐτῆς.

Χριστιάνωσις ἄρα καὶ ἐλλήνωσις εἰσιν ἀμφότεραι δυνάμεις στενωῖς μετ' ἀλλήλων συναφείς, πηγάζουσαι ἐκ τῆς αὐτῆς θείας προνοίας καὶ φιλανθρωπίας, κατείνουσαι εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, συμπληροῦσαι ἀλλήλας καὶ ἀποτελοῦσαι ἐν ὄλον ἀδιαιρέτον καὶ ἀδιάρρηκτον. Ἑλλήνωσις καὶ χριστιάνωσις τῆς ἀνθρωπότητος ἔστιν αὐτὸ τοῦτο ἢ ἀρτία μορφώσις αὐτῆς οὐ μόνον πρὸς τὸν ἐπίγειον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν οὐράνιον προορισμὸν αὐτῆς. Ὅπου δὲ τὰ δύο ταῦτα κύρια στοιχεῖα τῆς ἀρτίου μορφώσεως στενωῖς μετ' ἀλλήλων ἠνώθησαν καὶ ὁρθῶς ἐφημερόσθησαν ἐν τῇ μορφώσει τῶν λαῶν, ἑκαὶ ταῦτα ἰθαυματούργησαν καὶ θαυματουργοῦσιν ἔτι καὶ νῦν παράδειγμα ἕστωσαν ὁ μέχρι Φωτίου βυζαντιανὸς ἐλληνισμὸς καὶ πάντες οἱ σήμερον προτεσταντικοὶ λαοὶ, τῶν Γερμανῶν προεξαρχόντων. Ἑλληνοχριστιανισμὸς ἢ ἐλλήνωσις καὶ χριστιάνωσις ἐγένοντο δικαίως σήμερον ἐν πάσῃ τῇ πεπολιτισμένη ἀνθρωπότητι τὸ σύμβολον τῆς ὁρθῆς καὶ σωτηριώδους μορφώσεως τῶν ἐθνῶν. Οἱ ἀποκλειόντες τὸν ἐλληνισμὸν ἀπὸ τῆς χριστιανώσεως, ὡσπερ οἱ Ῥωμοῦνοι, οἱ Σέρβοι, καὶ οἱ Βούλγαροι, ἀποκλείουσι ἀπὸ τῆς ἐαυτῶν μορφώσεως αὐτῇ τὴν λογικὴν χριστιάνωσιν καὶ αὐτῇ τὴν ἐδόν, τὴν ἄγουσαν αὐτοὺς εἰς τὸν ἀληθῆ πολιτισμὸν καὶ προορισμὸν αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀποκλειόντες τὸν χριστιανισμὸν ἀπὸ τῆς μορφώσεως καὶ ἱκανὸν νομίζοντες πρὸς τὴν τελείαν ἀρτίαν μορφώσιν τοῦ ἀνθρώπου μόνην τὴν ἐλλήνωσιν, ὡσπερ ποιοῦσι νῦν τινὲς τῶν παρ' ἡμῖν περὶ τὴν πίστιν νεωτεριζόντων, παραγνωρίζουσι ἐντελῶς τὸν κύριον σκοπὸν, πρὸς ὃν ἡ

καπάρθωμα ἐστὶν ἔργον ἀποκλειστικὸν μόνον τῆς χριστιανικῆς Ἑλ-

ελληνισμοῦ ἐδόθη τῇ ἀνθρωπότητι. Ἑλληνισμὸς καὶ χριστιανισμὸς ἐστὶν ὁ ἀπολύτως ἀπαραίτητος συνδυασμὸς τῶν δύο οὐσιαστικῶν καὶ κυριωτάτων στοιχείων πρὸς τὴν ἀρίστην καὶ ἀληθῆ μὲν ἄνθρωπότητος καὶ τὴν ἀσφαλῆ προαγωγὴν αὐτῆς πρὸς τὸν τελικὸν αὐτῆς προορισμὸν. Ὅπου δὲ τὸ ἕτερον μόνον τῶν δύο τούτων στοιχείων ἄνευ τοῦ ἑτέρου ἐκαλλισργήθη, ἐκεῖ οὐδέποτε κατορθώθη ἡ μὲν πολιτικῶν μονίμων καὶ ἰσχυρῶν ἀποδείξεις τούτου ἢ ἀρχαία καὶ ἢ μετὰ τὸν Φωτισμὸν Ἑλλάδος, ὧν ἐκείνη μὲν ἐστερεῖτο τοῦ χριστιανισμοῦ, αὐτὴ δὲ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Πρῶτος δὲ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἀνεκήρυξε τὴν στενὴν ἀλληλεγγύην μεταξὺ ἑλληνισμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ, ὅτε, ἀκούσας ὅτι Ἕλληνας ἤθελον ἰδεῖν αὐτόν, ἔλεγεν ὅτι «ἐλήλυθεν ἡ ὥρα ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» (Ἰωάν. 12, 20 κλ.). Καὶ ἄλλοτε δὲ, τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν τῷ χριστιανισμῷ ὑπαινιττόμενος καὶ τοὺς Ἰουδαίους ἐλέγχων ὅτι οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτῶν ἀπαδοκίμασαν τὸν λίθον, ὃς ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας, ἐπεῖπεν αὐτοῖς ἀμέσως ὅτι «ἀρθήσεται ἀπ' ἡμῶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ δοθήσεται ἔθνεσι ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς». Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνας, ἀκούσαντες τοῦ Παύλου ἐν Ἀθήναις ἀνάστασιν νεκρῶν, διηρέθησαν εἰς δύο καὶ οἱ μὲν ἐχλεύαζον, οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ «ἀκούμεθα σου περὶ τούτου καὶ πάλιν». Ἀπὸ δὲ τοῦ ἀρεοπαγίτου Διονυσίου, ὃς πρῶτος τῶν ἐν Ἀθήναις ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ ἀνωτάτων ἀρχόντων συνησθάνθη καὶ συνοῖδε βαθέως τὴν σωτηρίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν τῷ χριστιανισμῷ καὶ τὴν στενὴν συνάφειαν καὶ ἀλληλεγγύην μεταξὺ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἑλληνισμοῦ, μέχρι τοῦ Φωτισμοῦ, ὃς τελευταῖος ὑπερησπίσατο τὸν ἑλληνοχριστιανισμὸν κατὰ τῶν διατροφῶν αὐτοῦ, πάντες οἱ μεγάλοι πατέρες τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἠγωνίσθησαν καὶ διὰ ζώσης καὶ διὰ γραφῆς καὶ δι' ἔργων νὰ ἐνώσωσι τὰς δύο ταύτας μεγάλας δυνάμεις ἧτοι τὸν ἑλληνισμὸν καὶ χριστιανισμὸν, τὰ δύο ἰσχυρότατα ἐλατήρια τῆς ἀναπτύξεως καὶ προαγωγῆς τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὸν διττὸν αὐτῆς προορισμὸν, ἵνα οὕτω σώσῃ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δι' αὐτοῦ δὲ καὶ τὴν ἄλλην ἀνθρωπότητα, ὡς περ καὶ ἐσώθη πράγματι μόνον διὰ τοῦ ἑλληνοχριστιανισμοῦ τούτου οὐ μόνον ἡ Ἑλλάς, ἀλλὰ δι' αὐτῆς καὶ πολλὰ ἄλλα ἔθνη τῆς Γῆς.

Οὕτω μόνον λύνονται, νομίζω, ἀπ' ἑαυτῶν καὶ τὰ ζητήματα, ἅπερ τελευταῖον ἀνεφύησαν παρ' ἡμῖν, δηλαδὴ α') ἂν τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα ἔσωσεν ἢ μᾶλλον ἔβλαψεν ὁ βυζαντιακὸς ἑλληνοχριστιανισμὸς ἢ ἂν ἔσωσεν αὐτὸν μᾶλλον ἢ καθ' ἑαυτὴν κλασικὴ ἰδέα τοῦ εἰδωλοκρατικοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀγωνιζομένη μάλιστα κατ' αὐτοῦ παῦ βυζαντιακοῦ ἑλληνοχριστιανισμοῦ ὡς τοῦ μεγίστου τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς καὶ β') ἂν ἐν τῷ μέλλοντι δὲν πρέπη διὰ τοῦτο νὰ οἰκοδομῶμεν τὸ ἔθνικόν μέλλον ἡμῶν μόνον ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος χωρὶς νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν νέον ἑλληνοχριστιανικὴν τοῦ βυζαντινοῦ Ἑλλάδα.

Νομίζω δὲ, ἀφοῦ οὐ μόνον ἢ μέχρι τοῦδε ἱστορία τοῦ βίου τῶν ἔθνων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ νῦν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν κατὰστασις τῶν συγχρόνων ἡμῖν λαῶν ἔλυσεν καὶ λύει ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας καταφανέστατα τὸ ζήτημα τοῦτο, ἂν δηλαδὴ ἢ ἑλλήνισμος μᾶλλον ἢ ἡ χριστιανισμὸς ἢ ἀμφότερα ἡμᾶς σώζουσι καὶ ἀνυψοῦσι τὰ ἔθνη,

λαδός, ἢ περ μόνον ὀφείλουσι τὴν ἑαυτῶν ἀναγέννησιν καὶ τὸ ἑαυτῶν μεγαλεῖον πάντα τὰ νεώτερα ἔθνη, ὅσα διὰ τοῦ ἑλληνοχριστιανισμοῦ ἐσώθησαν καὶ ἀνυψώθησαν. Ταύτη δὲ τῇ ἑλληνοχριστιανικῇ Ἑλλάδι ὀφείλει καὶ ἡ νεωτέρα Ἑλλάς τὴν νεκράνάστασιν αὐτῆς. Πεπλανημένη δὲ ἐλέγχεται ὑπὸ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς πείρας ἢ γνώμῃ πάντων ἐκείνων, ὅσοι παρ' ἡμῖν ἀπὸ τίνος χρόνου ἐκ μίσους πρὸς τὸν χριστιανισμὸν ἀνιχνεύουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ μεσαίωνα νὰ ἀνεύρωσιν ἀποδείξεις ὅτι οὐχὶ ἡ χριστιανικὴ πίστις καὶ ἰδέα, ἀλλὰ μόνον ἢ ἀρχαία ἑλληνικὴ κλασικὴ παράδοσις ἀνέδειξεν τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα. Τοῦτο θὰ ἦτο καὶ ἔσται δυνατόν τότε μόνον, ὅτε καὶ ἡ Κίνα μεθ' ὅλων τῶν πεντακοσίων ἑκατομμυρίων καὶ ὅλων τῶν καλῶν παναρχαίων ἠθικῶν καὶ ὀρησκευτικῶν παραδόσεων καὶ βιβλίων αὐτῆς θὰ ἐκινεῖτο ἢ θὰ κινηθῆ ἔκ τῆς αἰωνίου στασιμότητος αὐτῆς πρὸς τὴν πρόοδον τῶν νεωτέρων εὐρωπαϊκῶν ἔθνων, ἐφ' ὅσον τὸν χριστιανισμὸν δὲν ἀσπάζεται. Καὶ ὁμοίως ἢ Ἰαπωνία μορφοῦται σήμερον παρ' αὐτὴν τὴν Κίναν ὡς κράτος ἰσχυρὸν καὶ πεπολιτισμένον μόνον ἀπὸ τοῦ χρόνου, ἀπ' οὗ ἤρξατο τὸν χριστιανισμὸν ν' ἀσπάζεται.

Ἀλλὰ καὶ τὴν νῦν Ἑλλάδα, τὸ τρίτον ἤδη ἐκ τῆς ἀπιστίας καὶ τοῦ ὕλισμοῦ κινδυνεύουσαν νὰ καταπέσῃ, οὐδὲν ἕτερον δύναται νὰ σώσῃ εἰμὴ τὸ αὐτὸ «Ἅγιον Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὸ αὐτὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ αὐτῆ ζωσα καὶ ἀληθὴς ἑλληνικὴ ἐκκλησία Αὐτοῦ, ἅπερ καὶ ἄλλοτε δις ἔσωσαν αὐτήν. Ἀφοῦ δὲ ἐπὶ τοῦ οὐδεμίας πρότασις δύναται νὰ γείνη πρὸς νέαν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου ἐκ νέου ἂν λευμένον ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐκ τῆς πείρας αὐτῆς· διότι ζήτημα πρὸς θεωρητικὴν λύσιν δὲν δύναται νὰ τεθῆ ἐκεῖ, ἐνθα ἤδη ἡ ἱστορία πρὸ πολλοῦ ἔδωκεν ἡμῖν τὴν ἐμπειρικὴν αὐτῆς λύσιν.

Διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι δὲν εἶναι καιρὸς νὰ ρίπτονται εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ζητήματα ἀνόμαρτα οὐχὶ ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἀνάγκης ἐπιβαλλόμενα, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀέρος πρὸς νέον πάταγον θηρευόμενα μάλιστα σήμερον, ὅτε οἱ νῦν Ἕλληνας κινδυνεύομεν νὰ ἀποδειχθῶμεν ὅτι δὲν εἴμεθα οὔτε Ἕλληνας οὔτε χριστιανοί, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπόγονοι πιθήκων κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἄλλων τινῶν παρ' ἡμῖν σοφῶν, ἀναλαβόντων τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσαγωγὴν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ νομιζόντων ὅτι κύριος σκοπὸς τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἐπιστημῶν τούτων ἐστὶν ἐν πρώτοις ἢ εἰσαγωγὴ τοῦ ὕλισμοῦ καὶ τῆς ἀπιστίας εἰς τὸ ἑλλην. ἔθνος. Ἐπειδὴ δὲ ἀρκεῖ ἡμῖν ὁ οὐραγοταγισμὸς οὗτος, ὅστις, καὶ τὸν ἑλληνισμὸν καὶ τὸν χριστιανισμὸν ἐξίσου ἀπορρίπτων, μαστιζει ἤδη ἀπὸ τίνος τὴν Ἑλλάδα, διὰ τοῦτο περιττὸν νὰ ἐγείρηται νῦν καὶ τὸ ἀνόμαρτον ζήτημα περὶ διχασμοῦ ἑλληνισμοῦ τοῦ χριστιανισμοῦ.

Παύλου και επί της μεγάλης ελληνικής επανάστασεως κατὰ τὸν ἔνδοξον ἔθνικόν ἀγῶνα ἡμῶν εὐρέθησαν τότε μὲν, ἐν τῷ μέσῳ τοσαύτης ἀθείας δεισιδαιμονίας και εἰδολωλατρείας ἐν Ἀθήναις οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι ἄνδρες ἵνα χρησιμεύσωσι ὡς ἡ πρώτη ζύμη τῆς πρώτης ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, δι' ἧς ἐσώθη ἡ τότε καταπεπτωκυία ἤδη ἔθνικὴ Ἑλλάς, ἔπειτα δὲ κατὰ τὸν ἔθνικόν ἀγῶνα εὐρέθησαν ἐπίσης οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι τρισμακάριστοι ἄνδρες, οἱ τολμήσαντες ἐν τῷ μέσῳ τοσοῦτου σκο-
τους και τοσοῦτον δεινῆς ἀμαθείας και τυραννίας νὰ σχηματίσωσιν αὐτοὶ πρῶτοι διὰ τῆς φιλικῆς ἐταιρίας τὸν πρῶτον πατριωτικὸν πυρῆνα, ἐξ οὗ ἡ δόξα και ἡ ἀνεξαρτησία τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἀνέβλα-
στον, αἰσχύνῃ τῷ ὄντι ἡ μέγιστη διὰ τὴν σήμερον Ἑλλάδα θὰ ἦτο, ἂν ἐν τοσαύτῃ νῦν ἐλευθερίᾳ και τῇ τοσαύτῃ παιδείᾳ και πνευματικῇ ἀναπτύξει ἡμῶν δὲν θὰ εὐρίσκοντο και παρ' ἡμῖν σήμερον ὀλίγοι ἄνδρες και ὀλίγαι γυναῖκες, οἵτινες πάντες, χριστιανοὶ ὀρθόδοξοὶ γεννηθέντες και ἐν Χριστῷ βαπτισθέντες, νὰ ἐνδυθῶσι σήμερον και ἔργῳ τὸν Χριστὸν και νὰ ἀφιερῶσωσι σήμερον ἑαυτοὺς προθύμως εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι ἀναγέννησιν και ἀνόρθωσιν τῆς ἀληθοῦς και ζώσης προτύπου ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ και εἰς τὴν διὰ ταύτης προαγωγὴν τοῦ ἐλ-
ληνικοῦ ἔθνους ἐπὶ τὴν αἰώνιαν ἀνάπαυσιν τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ σήμερον και οὐχὶ αὔριον!

Σήμερον δὲ και ἀνάπαυσιν λέγοντες ἐννοοῦμεν τὸ σήμερον ἐκεῖνο και τὴν κατάπαυσιν ἐκείνην, περὶ ὧν βαθύτατα αἱ Ἅγιοι Γραφαὶ φιλοσοφοῦσι, μεθ' ὧν στενότατα συνδέονται ἡ, τε ἱστορικὴ και ἡ μέλλουσα ἀνάπτυξις τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τῆς ἀνθρω-
πότητος και ὧν περ τὸν κατὰ τὰς ἁγίας Γραφὰς εἰδικὸν ὄρισμόν, συντελεστικώτατον και ἀναγκαιότατον τὸν εἰς σκοπὸν τοῦ Θέματος ἡμῶν θεωροῦντες, μεταβαίνομεν εἰς τοῦτον ἀμέσως, εἰσερχόμενοι οὕτω κατὰ τὴν ἀρχικὴν διαίρεσιν τῆς προκειμένης πραγματείας εἰς τὸ δεύ-
τερον μέρος τοῦ ἔκτου κεφαλαίου αὐτῆς, ὅπερ νῦν, μακρότερον τοῦ ὑπολογισθέντος ἀποβάν, ἀποτελέσει ἴδιον ἦτοι τὸ ἀμέσως ἐνταῦθα ἐπόμενον ἑβδομον κεφάλαιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

α') Ἡ ἀξία και σημασία τῆς ἱερᾶς Γραφῆς· β') ὁ κατὰ τὴν Ἅγιαν Γραφὴν τελικὸς προορισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος και γ') ἡ μέλλουσα ἀνάπτυξις τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως και ἰδιοφυίας.

Α') Ἡ ἀξία και σημασία τῆς θείας και ἱερᾶς Γραφῆς ὡς βιβλίου και ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς ἐπὶ τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὡς περ ποτὲ τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ ὠδήγει ὁ ζῶν και ὁ ὢν Θεὸς ἀπὸ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ πολιτικῆς δουλείας διὰ τῆς ἐρήμου εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας και τῆς ἀναπαύσεως ἐν στύλῳ νεφέλης κατὰ τὴν ἡμέραν και ἐν στύλῳ πυρός κατὰ τὴν νύκτα, τροφοφορῶν μὲν διὰ τοῦ οὐρανοῦ μάννα τὸν πρῶτον τοῦτον ἐκλεκτὸν και περιούσιον λαὸν Αὐτοῦ ἐπὶ 40 ἔλα ἔτη, ποτίζων δὲ και ζωογονῶν αὐτὸν διὰ τοῦ ζῶντος ὕδατος ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἥτις ἦν κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον αὐτὸς ὁ Χριστὸς, οὕτως ὁ αὐτὸς ζῶν και ὢν Θεός, ἐξάγων και σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τῆς ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ ἠθικῆς δουλείας αὐτῆς, εἰς ἣν μετὰ τὴν πρώτην πτώ-
σιν αὐτῆς ὑπέπεσαν, ὠδήγει ταύτην διὰ τῆς μακροῦς και σκοτεινῆς κοιλάδος τοῦ κλαυθμῶνος τοῦ κόσμου τούτου πρὸς τὴν ἠθικὴν ἐλευ-
θερίαν αὐτῆς και διὰ ταύτης πρὸς τὴν αἰώνιαν ζωὴν, φωτίζων μὲν αὐτὴν ἐσωτερικῶς διὰ νέας πνευματικῆς πυρίνης στήλης, τρέφων δὲ αὐτὴν διὰ νέου πνευματικοῦ και οὐρανοῦ μάννα και ποτίζων αὐτὴν διὰ νέου ζῶντος ὕδατος, ἀπορρέοντος ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης θεοπνεύστου βιβλίου, ἡπερ ἐστὶν ὁ Χριστὸς και Λόγος τοῦ Θεοῦ, και ἡπερ δικαίως διὰ τοῦτο ὠνόμασται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ποτὲ μὲν ἡ ἱερὰ βιβλος, ἡ θεία Γραφή, ἡ ἅγια Γραφή, τὰ ἱερὰ γράμματα, τὰ θεῖα βιβλία, αἱ ἱερὰὶ Γραφαὶ, αἱ ἅγιοι Γραφαὶ διὰ τὴν ἱερότητα, τὴν θεϊότητα και τὴν ἁγιότητα αὐτῆς, ποτὲ δὲ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν θεῖαν πηγὴν και καταγωγὴν αὐτῆς, και ἄλλοτε πάλιν ἀπλῶς ἡ Γραφή, ἡ Βιβλος, διὰ τὸ ἀποδειχθῆναι τε και εἶναι ταύτην μόνην τὸ καθ' ἑξοχὴν θεῖον και αἰώνιον βιβλίον, τὸ δοθὲν τῇ ἀνθρωπότητι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὡς ἀμετάβητος ὄρατός και ἀσφαλέστατος πνευματικὸς ὀδηγός, ὁ χειραγωγὸν ταύτην πρὸς τὸν τελικὸν προορισμόν και τὴν τελικὴν ἀνάπαυσιν αὐτῆς.

Ἡ σύνταξις τοῦ θεῖου τούτου βιβλίου, τοῦ σπουδαιοτάτου και

σοφωτάτου πάντων ὁμοῦ τῶν ἐξόχων βιβλίων τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ διανοίας, ἀρχεται κυρίως ἀπ' αὐτῆς τῆς δημιουργίας τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, τὸ δὲ κύριον θέμα τοῦ βιβλίου τούτου, ὅπερ ἐστὶν αὐτὴ ἡ ἱστορία τῆς πληρώσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ τῷ Ἀδάμ δοθείσης ἐπαγγελίας περὶ νίκης καὶ σωτηρίας αὐτοῦ διὰ τοῦ σπέρματος τῆς γυναίκος, ἡ ἱστορία δὴλα δὴ γενικώτερον μὲν τῆς ἐξαπλώσεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ τῆς καταργήσεως τῆς βασιλείας τοῦ Σατανᾶ, εἰδικώτερον δὲ τῆς διεκπεραιώσεως, ἐκπληρώσεως καὶ πραγμάτωσεως τοῦ φιλανθρώπου τούτου σχεδίου τῆς θείας καὶ πανσόφου ἀγαθότητος καὶ οἰκονομίας, καθ' ἣν ὁ Θεὸς τὴν ἀνθρωπότητα, παρακούσασαν, ἀμαρτήσασαν, ἀπολέσασαν τὴν προσωπικὴν ἐπικοινωνίαν πρὸς τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς καὶ διὰ τοῦτο οὐ μόνον πνευματικῶς νεκρωθεῖσαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν σωματικὸν θάνατον καταδικασθεῖσαν, πάλιν συγχυρεῖ, μετανοοῦσαν καὶ ἐπιστρέφουσαν πρὸς Αὐτόν, σώζει, ζωοποιεῖ, καθαρῖζει διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας καὶ ἀνάγει αὐτὴν διὰ τοῦ θανάτου πάλιν εἰς τὴν αἰωνίαν ζωὴν καὶ εὐδαιμονίαν, δόξαν καὶ ἀνάπαυσιν Αὐτοῦ, καταργῶν μὲν καὶ κατασυντρίβων τὸ κράτος τῆς κακῆς καὶ ὀλεθρίου βασιλείας τοῦ ἀπολύοντος τὴν ἀνθρωπότητα Σατανᾶ, ἀνιδρύων δὲ καὶ ἐξαπλῶν τὴν αἰωνίαν καὶ ἀγαθὴν βασιλείαν τοῦ σώζοντος αὐτὴν μονογενοῦς υἱοῦ Αὐτοῦ, τὸ κύριον, λέγομεν, τοῦτο θέμα τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἀνακοινωθὲν πρῶτον αὐτῷ τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ ἐν τῷ παραδείσῳ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐν τῇ κατὰ τοῦ ὄψεως κατάρξῃ, εἶτα δὲ ἐπιβεβαιωθὲν καὶ συμπληρωθὲν ὑπ' Αὐτοῦ διὰ διαφόρων ἀγγελουφανειῶν καὶ θεοφανειῶν πρὸς τοὺς πατριάρχας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, καὶ δικνούμενον οὕτω διὰ τῆς ζωῆς καὶ πιστῆς προφητικῆς παραδόσεως ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μέχρι Μωυσέως, πρῶτος ὁ μέγας οὗτος καὶ πρῶτος προφήτης τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Ἰσραήλ, οὐ μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἕσα ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ ἐποίησε καὶ ἐδίδαξε τῷ λαῷ τοῦ Ἰσραήλ, ἐστερεοποίησε διὰ γραπτῶν σημείων (γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου) εἰς ἕν ὄλον, ὡς τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς ἀνθρωπότητος τὸ κατὰ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας ἀρχαιότερον ὄλων τῶν βιβλίων τοῦ κόσμου καὶ αὐτῶν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, τοῦ ἀρχαιότερου βιβλίου τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας. Μετὰ δὲ τὸν Μωυσέα συνέχισαν ἀμέσως τὴν Πεντάτευχον αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ καὶ οἱ λοιποὶ προφῆται οἱ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην διὰ πολλῶν αἰώνων συμπληρῶσαντες. Ἐλθὼν δὲ ἔπειτα ὁ ἐπηγγελλόμενος καὶ

καὶ προσδοκώμενος λυτρωτῆς τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς ὃν καὶ μόνον ἀπέβλεπεν ἅπασα ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὡς τὸ κύριον ἀντικείμενον αὐτῆς, καὶ πληρώσας πάντα τὰ περὶ ἑαυτοῦ ἐν ταύτῃ προρρηθέντα καὶ γεγραμμένα μέχρι ἰώτα καὶ κεραίας διὰ τῆς ζωῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἐπεσφράγισε τὸ συμπλήρωμα τοῦτο διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ. Οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ τὸ ἔργον καὶ τὸν βίον τοῦ διδασκάλου καὶ τὴν ἑαυτῶν ἐνέργειαν καὶ διδασκαλίαν συγγράψαντες ἀπετέλεσαν τὴν Καινὴν Διαθήκην, ἥτοι τὸ ἱερόν Εὐαγγέλιον.

Ἡ ἁγία ἄρα Γραφή ἐστὶ τὸ πρῶτον διὰ τῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου γραφὲν βιβλίον, ὅπερ οὐ μόνον πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφικῆς τέχνης ἀπειράκις ἀντεγράφη ὑπὸ σπουδαίων ἀνδρῶν ἐπιμελέστερον, προσεκτικώτερον καὶ πολυτελέστερον παντὸς ἄλλου βιβλίου, ἐνίοτε δὲ μάλιστα κοσμούμενον καὶ δι' ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν γραμμάτων καὶ τεχνικωτάτων εἰκόνων, ὥστε καλὸν χειρόγραφον αὐτοῦ ἐτίμητο πολλάκις ἀντὶ μεγάλου χρηματικοῦ ποσοῦ· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς τυπογραφικῆς τέχνης πάλιν ἡ ἁγία Γραφή ἦν τὸ πρῶτον βιβλίον (τὸ ψαλτήριον), ὅπερ πρῶτον ἐτυπώθη κατὰ τὸ ἔτος 1457 ἐν τῇ Δύσει, ὅτε ἀκριβῶς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐσβέννυτο ἡ τελευταία λάμψις τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ, ὃς αὐτὸς πρῶτος, ἀμεσος διάδοχος τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ γενόμενος, ἐπεμελήθη τῆς ἱερᾶς βίβλου τῶν θείων Γραφῶν, ἐμελέτησεν αὐτὴν ἐπισταμένως, ἠρμήνευσεν ὀρθῶς καὶ διέδωκεν εἰς πάντα τὸν τότε γνωστὸν κόσμον ἐπὶ 1400 ὄλα ἔτη.

Ἄλλ' ἡ ἁγία Γραφή δὲν εἶναι μόνον τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ τὸ μοναδικὸν βιβλίον, ὅπερ καίπερ γραφόμενον καὶ συμπληρούμενον ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας ὑπὸ πολλῶν καὶ διαφόρων συγγραφέων, οὐ μόνον τηρεῖ αὐστηρᾶν καὶ ἀμετάβολον τὴν ἐνότητα τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ἀλλὰ ποιεῖται ἐν αὐτῷ καὶ ἀποκαλύψεις καὶ προρρήσεις περὶ τοῦ μέλλοντος ἀτόμων ἰθύνων, καὶ ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος, ὧν αἱ πλείους, ἐκπληρωθεῖσαι ἤδη κατὰ γράμμα μέχρι κεραίας, οὐδεμίαν ἀμφισβολίαν ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν περὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ὀλοσχεροῦς διεξαγωγῆς τοῦ ὄλου σχεδίου τοῦ Θεοῦ περὶ τῆς τελικῆς σωτηρίας τῆς ἀνθρωπότητος.

(Ἀκολουθεῖ).

ΠΛΑΤΩΝΙΣ

Η ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

Μέλλων χθές εκ τῆς οἰκίας ἐξιέναι ἀκούω ἀπουλύποδας πρίων καὶ κελεύω τὸν παῖδα σκέψασθαι, ὅποιοί τινες οἱ πουλύποδες εἴεν· τοῦ δὲ εἰπόντος, ὅτι καλοί, λέγω αὐτῷ καλέσαι τὸν ἄνθρωπον· καὶ ὠνοῦμαι — τινὲς γὰρ τῶν οἰκείων οὐκ ἐσθίουσι κρέας περὶ τοῦ μετὰ θάνατον βίου μάλλον φροντίζοντες — ἱκανὰ πουλυπόδια· ἀραμένου δὲ τοῦ ἀνθρώπου τὴν σπυρίδα, ἐν ἣ οἱ πουλύποδες ἦσαν, καὶ μέλλοντος ἀπιέναι, Ἄλλ', ὦ ἄνθρωπε, ἔφην, ἀπέρχει οὐδὲν εἰπών, εἴπερ οἱ πουλύποδες πεπιλημένοι εἴεν; ὁ δὲ, Καλῶς, ἔφην, ἐποίησας ἐρόμενος. οὐ γάρ μοι καιρὸς ἦν τοσούτους πουλύποδας πιλῆσαι. δεῖ οὖν τοὺς παῖδας πιλῆσαι τὰ πουλυπόδια, ἵνα μὴ ἐδεσθέντα ἀναβίῃ ἐν τῷ σώματι· ἐμοῦ δὲ γελάσαντος ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, Τί; ἔφην· οὐ πιστεύεις; ἔσθι ὅτι αὐτὸς εἶδον τοῦτο. Πῆ; ἦν δ' ἐγώ. Ἀδελφιδοῦ μοι, ἡ δ' ἔς, πεντεκαίδεκέτους οὐκ ἐθελήσαντος πιλῆσαι πουλύποδα, ἀλλ' ὀπτήσαντος ἀμ' ἀλόντα καὶ φαγόντος, μετὰ τετταράκοντα ἡμέρας ἀναβιώσκειται ὁ πουλύπους ἐν αὐτῷ καὶ ἐκτεινόμενος κατὰ σμικρὸν καταλαμβάνει τελευτῶν ἀπαν τὸ στήθος τοῦ παιδὸς καὶ τῶν ποδῶν τινὰς περὶ τὸν λαιμὸν περιελίξας ἀποπνίγει· μὴ οὖν, ἔφην, πάντα ἐν τοῖς βιβλίοις ζῆται, ἀλλ' ἀκουε καὶ ἡμῶν, οἳ ἐκ πείρας αὐτὰ λέγομεν· καὶ εἰπὼν ταῦτα ἀπῆλθεν. ἐγὼ δὲ ἐπὶ σμικρὸν στάς ἐθεώμην τὸν ἄνθρωπον ἀπιόντα καὶ ἐθαύμαζον τὸ εὔηθεσ αὐτοῦ, εἶτα εἰσέρχομαι εἰς τὸ δωματίον καὶ τοῦ παιδὸς ἐρομένου, εἰ πάντα ὁ μάγειρος ταγηνίσειεν ἢ καὶ τινὰ ὀπτήσειε, λέγω, ὅν τρόπον παρασκευάσειε, καὶ ἐξέρχομαι.

Κατὰ τὴν ἀγορὰν δὲ γενόμενος, οὐ τὰ θερμοπωλεία ἐστὶ, καὶ ἰδὼν ἔξω που ἐκεῖ πρὸ θερμοπωλείου τῶν γνωρίμων τινὰ καθήμενον τὸ μὲν πρῶτον ἔγνω ἐκεῖσε ἵεναι ὡς μετ' ἐκείνου διατριψὼν τὸν μέχρι τῆς μεσημβρίας χρόνον, ἔπειτα δόξαν πολλῶ ἀμεινον ἂν εἶναι, εἰ τὸν χρόνον ἐκείνον ἀπαντὰ παρὰ τῆ καλῆ καὶ σοφῆ Πλατωνίδι διατριψαιμι, ἐτραπόμην τὴν εἰς Πλατωνίδος· ἀλλ' οὐκ ἔφθην τραπόμενος καὶ ἤκουσα τοῦ γνωρίμου καλοῦντός με παρ' ἑαυτὸν· ἐλθὼν οὖν καὶ καθίσας ἐπὶ σμικρὸν, Τί τοῦ κελεύεις, ἔφην, τὸν παῖδα ἐνεγκαῖν μοι

τι πιεῖν; ὁ δὲ, Εἰ μοι ὀβολός, ἔφην, ἦν, πάλαι ἂν ἐγεγάμηκην, Εἰ δὲ ὦ ἀγαθέ, ἦν δ' ἐγώ, ὀβολοῦ σοι δέοι, ὥστε γῆμαι, ἐγὼ σοι ἑκατὸν δίδωμι ὀβολούς. Μῶν, ἔφην, οὕτω σοι ῥᾶδιον τὸ πρᾶγμα εἶναι δοκεῖ; Ἐμοὶ μὲν οὖν, ἔφην, οὐ· οὐ γὰρ ἂν σοι ἀντι ἐνός ἑκατὸν ὀβολούς ἐδίδουν· ἰδὼν δὲ πῆ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐξ ἔρωτός που μελαγχολῶν, ἐγὼ δὲ οὐδένα τρόπον ἐπιθυμῶν τοιούτῳ ἀνθρώπῳ συνεῖναι, Δοκεῖς μοι, ἔφην, ὦ ἀγαθέ, ἐρᾶν του καὶ οὐχ οἶός τ' εἶναι ἡσυχίαν ἀγειν· αὐτὸς μὲν οὖν σκόπει, ὅπως τὰ τοῦ ἔρωτος ἐκβήσεται· ἐγὼ δὲ ἀπειμι, οἳ πάλαι χρῆν ἵεναι· ἱκανὸν γὰρ παρὰ σοὶ διέτριψα χρόνον· καὶ εἰπὼν ταῦτα ἀπῆλθον.

Οὕτω δὲ, ὦ φίλη κεφαλῆ, ἀπελθὼν ἐκεῖθεν καὶ ὄρων, ὅτι οὐκ εἴη καιρὸς ἔτι παρὰ τὴν σοφὴν Πλατωνίδα ἵεναι, οἴκαδε ἐπορεύθην, σφόδρ' ἀνιώμενος, ὅτι μάτην τοσούτον χρόνον διέτριψα· φαγὼν οὖν καὶ σμικρὸν τι ἡσυχίαν ἀγαγὼν ἀνίσταμαι ὡς παρὰ τὴν Πλατωνίδα ἵων, πρὶν τῶν φίλων τινὰ ἢ καὶ τῶν γνωρίμων ἐλθόντα κωλύσαι· οὕτω γὰρ τινες, ὡσπερ οἴσθα, ἀλογίστως ἔχουσιν, ὥστε ἰόντες παρὰ τινὰ ἐπὶ μακρὸν παρ' ἐκείνῳ διατριβεῖν, οὐδὲν φροντίζοντες, ἐν ταύτῃ ἐπαχθεῖς γίνονται εἰργοντες τοῦ ἐξιέναι ποιῆσαι ἢ τι ἐργάσασθαι· οὐ γὰρ ἔχοντες αὐτοὶ ὅ,τι ἐργάσωνται καὶ τοὺς ἄλλους οἴονται ἀργούς τινὰς εἶναι· ἐξελθὼν οὖν πορεύομαι παρὰ τὴν Πλατωνίδα καὶ ἀφικόμενος καταλαμβάνω αὐτὴν ἔνδον ἐφημερίδα ἀναγιγνώσκουσαν· ἐπεὶ δὲ αὐτὴν προσεῖπον, δίφρον τινὰ λαβὼν καθέζομαι καὶ πολλὰς ἐφημερίδας ἰδὼν ἐπὶ τῆς τραπέζης λαμβάνω καὶ αὐτὸς καὶ ἀναγιγνώσκω· μετ' ἐπιστάσις γὰρ τῆς Πλατωνίδος ἀναγιγνώσκουσης οὐκ ἠθέλησα διαταράξαι πῆ αὐτήν· ἀνεγίνωσκον οὖν καὶ αὐτὸς.

Μεταξὺ δὲ ἀναγιγνώσκουσα ἡ Πλατωνίς τὸ μὲν πρῶτον ὑπεμεῖδιαισεν, ἔπειτα μεγάλη τῆ φωνῆ. Καὶ ἄλλος, ἔφην, ἐν γυμνασιάρχαις· Ὅτι τί; ἦν δ' ἐγώ. Ὅτι, ἡ δ' ἡ, λέγοντος τοῦ νόμου, ὅπως καθηγητῆς εἰς γυμνασιάρχην προαχθῆ, δεῖν αὐτῷ προσεῖναι μηδὲν ἄλλο ἢ τὸ ἐπὶ πέντε ἔτη ἐν δημοσίῳ διδασκαλείῳ διδάξαι, εἰ δὲ καὶ ἀξίος ὢν τυγχάνει αὐτοῦ, μηδὲν ἐξετάζειν, προάγονται ἐκάστοτε εἰς γυμνασιάρχας οἳ μηδὲν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης περὶ ἐπαίοντες· ἐξ οὗ δὲ οὐ σμικρὰ βλάβη τοῖς διδασκομένοις προσγίγνεται· οἳ γὰρ οὕτω προαγόμενοι οὐ μόνον ἀδυνατοῦσιν ἐπισκοπεῖν τοὺς τε διδάσκοντας καὶ τὰ διδασκόμενα, ἀλλὰ καὶ συνειδότες ἑαυτοῖς ἀμαθεῖς ὄντες καὶ ταύτῃ οὐ δυνάμενοι τάξιν καὶ ἀρμονίαν διαφυλάττειν ἐν τῷ διδα-

σκαλείω, ὀκνοῦντες, ὡς εἰκός, ἐπιτάττειν τι ἑτέροις πολλῶ σφῶν κρείττοσιν οὔσιν, ἀναγκάζονται, ὡς τὰ πολλά, τοὺς μὲν τῶν καθηγητῶν θεωρεῖσιν, πρὸς τοὺς δὲ ἄλλοτρίως ἔχειν· ἐξ οὗ διαβολαὶ καὶ βραδουργίαι καὶ διαιρέσεις εἰς μερίδας ἐναντίας τῶν τε καθηγητῶν καὶ τῶν μαθητῶν γίνονται. Τί οὖν, ἦν δ' ἐγώ, ὦ Πλατωνί; Ἀνάγκη, ἔφη, ὦ Στασίνε, ὅπως καθηγητῆς εἰς γυμνασιάρχην προαχθῆ, μὴ ἱκανὸν εἶναι τὸ ἐπὶ πέντε ἔτη διατελεῖν διδάσκοντά ἐν δημοσίῳ διδασκαλείῳ, ἀλλ' ἐπὶ πεντεκαίδεκα ἔτη, ἵνα ἐν τούτῳ διδάσκων γε δυνήθῃ πῆ μαθεῖν ὀλίγα τινά, ὧν περ δεῖ τὸν γυμνασιάρχην ἐπίστασθαι· βούλομαι γάρ τὸν γυμνασιάρχην διαφέρειν τῶν ἄλλων καθηγητῶν αὐτῇ τῇ μαθήσει, ἀλλὰ μὴ τῷ διδάξει ἐπὶ πέντε ἔτη ἐν δημοσίῳ διδασκαλείῳ, μηδὲ τῷ τετυχηκέναι προστατῶν πολλῶν βουλευτῶν, ἐφ' ᾧ δὴ καὶ σεμνύονται πολλοὶ τῶν γυμνασιάρχων· οὕτω γὰρ ἂν καὶ μόνως τάξις τε καὶ ἁρμονία ἐν τοῖς διδασκαλείοις ἂν καὶ μόνως τάξις τε καὶ ἁρμονία ἐν τοῖς διδασκαλείοις ἂν εἴη καὶ γράμματα οἱ παῖδες μαθάνοιεν. ἀλλὰ — οἶδα γάρ, ὦ Στασίνε, ὅτι πολλὰ παρ' ἡμῖν τοῖς Ἕλλησι γίνεται· ὅν γὰρ τήμερον ὄρα τις οὐ μόνον ἀπαίδευτον ὄντα, ἀλλὰ καὶ κόβαλον καὶ ἀνάξιον ἀρα πάσης ἀρχῆς, τοῦτον αὔριον ἴδοι ἂν ἢ ταμίαν ἢ ἔφορον ἢ νομάρχην ἢ στρατηγὸν ἢ καὶ βουλευτὴν, νῆ Δία, νόμους τιθέντα. Ἄλλ' οὐδέν, ἦν δ' ἐγώ, ὦ Πλατωνί, θαυμαστόν. Πῆ δὴ; Δις γὰρ τὸν αὐτὸν ἀνθρώπον οὐκ ἂν τις εὐροι. Οὐ μαθάνω, ἔφη, ὅ,τι λέγεις. Τί; ἦν δ' ἐγώ· ἀγνοεῖς, ὅτι πάντα φεῖ καὶ οὐδέν ἐν ταύτῳ μένει; φασὶ γάρ, ἔφη. Πάντα τοῖνον, ἔφη, κινεῖται καὶ μεταβάλλει. Ἔοικεν, ἦ δ' ἦ. Καὶ τὸν ἀνθρώπον ἀρα αὐτὸ ταῦτο εἰκός πασχειν, ἅτε ἐλάχιστον μῦθον τοῦ πάντος ὄντα. Εἰκός, ἔφη. Μεταβάλλων οὖν ὁ ἀνθρώπος οὐχ ὁ αὐτός ἐστιν. Οὐκ, ἔφη. Δις ἀρα τὸν αὐτὸν ἀνθρώπον οὐκ ἂν τις εὐροι, εἴπερ αἰετὶ μεταβάλλοι καὶ μὴ ὁ αὐτός εἴη. Κινδυνεύει, ἔφη μειδιῶσα. Οὐκ οὐν θαυμαστόν, ἔφη, εἰ ὃν ἀνθρώπον χθὲς ἑώρας ἐυλοκῶπον, τοῦτον τήμερον ὄρας βουληφόρον ἀνδρα ἢ ἄλλας ἀρχὰς ἀρχόντα. καὶ γυμνασιάρχαι ἀρα, ἔφη, εἰ τήμερον τυγχάνουσιν ὄντες καὶ ἐρμηνεύουσι Πλάτωνα καὶ Θεουκιδίδην καὶ Σοφοκλέα καὶ Ὀμηρον οἱ μὴδὲν χθὲς τῆς θείας ἐκείνων φωνῆς πέρι ἐπαύοντες, οὐδὲν δεῖ θαυμάζειν· καὶ ἦ, γελάσασα, ἦ, ἔφη, σοφιστῆς καὶ δεινός που πάλαι ὧν ἐλάθανεσ ἀρ' ἡμᾶς, ὦ Στασίνε. Ὅτι τί, ἦν δ' ἐγώ, ὦ Πλατωνί; Ὅτι, ἦ δ' ἦ, ὑπὲρ ἀγραμμάτων τοιαῦτα πειρᾶ ὑπεραπόλο-

γεῖσθαι· δεῖ γὰρ τῶν τοιούτων τὴν λεαντὴν περιελάντας καὶ ὡς τὸν Αἰσώπου ὄνον παίοντας ἀνὰ τὰς πόλεις διώκειν, ἵνα μὴ αὐθις ὁ Αἰσώπειος ὄνος λείπῃ· ἐαυτὸν ἡμῖν ἀποφθῆναι τολμήσῃ· οὐδὲν οὖν θαυμαστόν, εἴπερ οἱ παῖδες μὴδὲν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης πέρι ἐπαύοντες ἀπαλλάττονται ἐκ διδασκαλῶν, ὅπῃ τὸν αὐτοὺς διδάσκωσιν οἱ μὴ δυνάμενοι μὴδὲ βῆσιν μίαν ἐκ τῆς νῦν γλώσσης εἰς τὴν ἀρχαίαν μετενεγκεῖν ὀρθῶς· ἀδύνατον γὰρ μεταδοῦναι ἐτέρῳ, οὐπερ αὐτός τις στέρεται· δεῖ οὖν, ὦ Στασίνε, ἔφη, ὅπως βραδίως οἱ μαθηταὶ τὴν ἑλληνικὴν γλώσσαν ἐκμανθάνωσι, διδάσκειν τοὺς διδάσκοντας αὐτὴν οὐχ ὡς περ ποτέ τινα οὔσαν, ἀλλὰ καὶ νῦν ὑπάρχουσαν, αὐτοὺς ἐπισταμένους, ἀλλὰ μὴ πειρωμένους διδάσκειν ἄλλους, ὅπερ αὐτοὶ ἀγνοοῦσι, μὴδ' ἀξιούοντας ἐπίστασθαι τοὺς διδασκαμένους, ὅπερ αὐτοὶ οἱ διδάσκοντες οὐκ ἐπίστανται· γένοιτο δ' ἂν αὐτό, εἴπερ εἰς γυμνασιάρχας καὶ σχολάρχας προάγονται οἱ ὄντως ἀξιοὶ ὄντες, ἀλλὰ μὴ οἱ προστατῶν βουλευτῶν τετυχηκότες, καθηγηταὶ δὲ καὶ διδασκαλοὶ καθίστανται, οἱ τῷ ὄντι ἐπιστήμονες, ἀλλὰ μὴ οἱ τὰ μαθήματα καπηλεύοντες· οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐστὶ τήμερον ἢ διδασκαλία ἐν τοῖς διδασκαλείοις ἢ καπηλεία τῶν μαθημάτων· ἀδεῶς γάρ, ὡς περ οἶσθα, πολλοὶ τῶν διδασκόντων διδάσκουσιν ἰδίᾳ οὐ μόνον ἐαυτῶν μαθητάς, ἀλλὰ καὶ πλείω χρόνον ἢ ἐν τῷ διδασκαλείῳ· ὥστε τὰ πάντα παρ' ἡμῖν, ὦ Στασίνε, καπηλεία.

Ταῦτα δὲ τῆς Πλατωνίδος εἰπούσης, καιρὸν εἶναι ἠγησάμην ἐρέσθαι, οὐ πέρι πάλαι μὲν προϋθέμην, ὧκνον δὲ ἐπεθύμου γὰρ ἐρέσθαι αὐτήν, ὅ,τι τῆς μαθήσεως πέρι τῆς γλώσσης γινώσκου, εἰ δέροι ἀρα ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας μαθάνειν τὴν ἑλληνικὴν γλώσσαν, ὥστε ἀναγιγνώσκοντας συνιέναι τὰ ἀναγιγνωσκόμενα καὶ γράφοντας ἑλληνιστί γράφειν καὶ εἰ βραδίον αὐτὰ καὶ ὄντινα τρόπον ταῦτ' οὖν βουλόμενος αὐτῆς πυθέσθαι, καιρὸν νῦν τὰ αὐτῇ εἰρημένα ἠγησάμενος εἶναι, ὡς τοῦ λόγου ἐπαύσατο, Ἄλλ', ἔφη, ὦ Πλατωνί, οἶει δεῖν νῦν ἡμᾶς μαθάνειν τὴν ἀρχαίαν γλώσσαν ὡς περ μητρικὴν, ὥσπερ ἀναγιγνώσκοντας τε συνιέναι τὰ ἀναγιγνωσκόμενα καὶ γράφοντας βραδίως ἑλληνιστί γράφειν; καὶ ἦ, εἰ μὴ, ἔφη, καλῶς σε ἐγίνωσκον, ὦ Στασίνε, οὐκ ἂν ἔμηνυσε Ἕλληνα εἶναι· οὐδένα γὰρ δεῖ ἐπ' αὐτοῦ ἀμφιγνοεῖν, Ἕλληνα ὄντα· ἀλλὰ μάλιστα, εἰ του ἀλθοῖτο τάναντία γινώσκοντος, ὑπολαμβάνειν ἐκείνον ἢ Ἕλληνα μὴ εἶναι ἢ πάντῃ ἀναίσθητως ἔχειν καὶ ἀπειρόκαλόν τινα ἀνθρώπον εἶναι.

Ἄλλ', ἔφην, ὦ Πλατωνί, πολλοί εἰσιν οἱ οὐχ ὁμολογοῦντές σοι, καὶ δὴ ἔτοιμοι διαμάχεσθαι, ὡς οὐ δεῖ τὸν χρόνον διατρίβειν μανθάνοντας τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, ἀλλὰ νομίζοντας γλῶσσαν ἡμῖν εἶναι, ἣ νῦν χρώμεθα διαλεγόμενοι, περὶ ἧλλα σπουδάζειν, ἅπερ ἡμᾶς ὠφελήσει ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ. πρὸς ταῦτα δὴ, ὦ Πλατωνί, ἔφην, τί τις ἂν εἴποι; Ἡ ἀπορεῖς, ἔφη, ὦ Στασίνε; Οὐ γὰρ ἂν, ἦν δ' ἐγώ, σοῦ ἐπιθύμην· εἰ οὖν ἔχεις τι καὶ ἡμῶν τί σοι μέλει, εἴποις ἂν καὶ ἡμῖν, ἵνα ἔχοιμεν ἐρωτώμενοι λέγειν· καὶ ἦ, Ἐπεθύμουν μὲν, ὦ Στασίνε, ἔφη, μηδένα τοιαῦτα περὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης γινώσκειν, μηδὲ διανοεῖσθαι μηδὲν τοιοῦτον· ἀλλ', ἐπειδὴ, ὡς φῆς, ἔστιν οἱ τοιαῦτα δισχυρίζονται καὶ δὴ Ἕλληνας, πειρατέον ἡμῖν, ὡς γε δυνατόμεως ἔχομεν, εἰπεῖν, ὅτι γινώσκωμεν· τί γὰρ ἂν τις καὶ ποιήσειεν ὁρῶν τὰ αὐτοῦ φίλτατα ὑβριζόμενα καὶ καταφρονούμενα ὑφ' ὧν ἡκιστα χρῆν; ἐμοὶ γάρ, εἴπερ τι ἄλλο, καὶ ἡ γλῶσσα ἢ ἐλληνικὴ φίλτατον τυγχάνει ὄν· ἐν αὐτῇ γὰρ εὕρισκω πᾶν ὅπερ εὐδαίμονα καθίστησι τὸν ἀνθρώπου· τίνα γὰρ ὠφέλειαν οὐκ ὠφελείται ὁ ἀναγιγνώσκων τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων ἀνδρῶν; ἀλλὰ ρητέον μοι νῦν, ὅτι γινώσκω. Καλῶς ἂν, ἔφην, ποιήσεις. Ἄλλ', ὦ Στασίνε, ἔφη, οὕτω ῥᾶδιόν σοι δοκεῖ τὸ πρᾶγμα εἶναι, ὥστε μὴ σκεψαμένην πρότερον περὶ αὐτοῦ, ἔπειτα ἐπιχειρεῖν λέγειν; ἢ βούλει, γέλωτα ὀφλισκάνω ἐκ τοῦ παραχρῆμα λέγουσα περὶ πρᾶγματος οὕτω σπουδαίου; Εὐφήμει, ἔφην, ὦ Πλατωνί· οὐ γὰρ πρὸς σοῦ ταῦτα, ἔπειτα αὐτοὶ ἔσμεν· ὥστε θαρροῦσα εἴποις ἂν, ὅτι γινώσκεις· καὶ ἦ, μικρὸν τι σκεψαμένη, ὡσπερ πρὸς ἑαυτὴν ἀναλαμβάνουσα τι, τοιαῦδε τινὰ ἤρξατο λέγειν.

Ἦν ποτ', ἔφη, χρόνος, ὅτε οἱ ἀνθρώποι τῇ μορφῇ που μόνῃ τῶν ἄλλων ζῶων διέφερον, οὐτ' ἐν οἰκίαις οἰκοῦντες, οὔτε φωνὴν ἀρθροῦντες, θηρίων τέ τινα βίον ζῶντες· τῷ δὲ χρόνῳ μᾶλλον πλείονες γινόμενοι καὶ κοινωνίαν ποιούμενοι ἠναγκάζοντο τὸ πρῶτον, ὅπως ἀλλήλων συνιέν, σχήμασι καὶ φωναῖς τισι χρῆσθαι ἀνάθρωποις, ἔπειτα τῆς κατασκευῆς οὗσης οἴας κατὰ τὸ ἀεὶ σημαινόμενον καὶ τὴν φωνὴν πλάττειν οἱοί τ' ἐγένοντο τελευτῶντες μὴ μόνον τὴν φωνὴν ἀρθρῶσαι, ἀλλὰ καὶ λόγον ἐξ αὐτοῦ ἀποτελέσαι· κατ' ἀρχὰς οὖν ἢ τῶν ἀνθρώπων γλῶσσα οὐ μόνον τὰ μάλιστα ἐλλιπὴς ἦν, ἀλλὰ καὶ μικρῶν τι τῆς τῶν ἄλλων ζῶων διέφερον· ὀλίγαις γὰρ καὶ οἱ πρῶτοι ἀνθρώποι οἱ ἀρθρῶσαντες λέξεσιν ἐχρῶντο, ἥπερ καὶ νῦν φασὶ τοὺς ἐν Ἀφρικῇ καὶ

ἀλλαχοῦ ἀγρίους ἀνθρώπους· τί γὰρ αὐτοῖς ἔδει πολλῶν λέξεων οὔτε ἔχουσιν, ὅτι δι' αὐτῶν φράσειαν, οὔτε τέχνην τινά, οὔτε ἐπιστήμην ἐπισταμένοις; ἔζων γὰρ νηπίου βίον· ὡς δὲ ἐπὶ μᾶλλον διὰ τὴν κοινωνίαν ἠναγκάζοντο ἀλλήλων συνιέναι, ὅτι γινώσκειεν περὶ ἐκάστου ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐχώρει καὶ ἡ γλῶσσα, τῶν ἀνθρώπων ἐκάστοτε, ὅπως σαφῶς φράζοιεν, ἅπερ διανοοῖντο, πάσῃ τέχνῃ καὶ μηχανῇ πειρωμένων σαφῆ αὐτὰ ἀλλήλοις τῇ φωνῇ καταστήσαι. ἐξ οὗ δὴ κατὰ μικρὸν ἡ γλῶσσα εἰς τελείωσιν ἐχώρει· τί δέ, ὦ Στασίνε, ἔφη, ταῦτα λέγω; ὅτι ἦν ποτε χρόνος, ὅτε καὶ ἡ μουσικωτάτη καὶ εὐρυθμοτάτη πασῶν τῶν γλωσσῶν ἐλληνικὴ γλῶσσα οὐδὲν ἦν, τῷ δὲ χρόνῳ γενομένη καὶ εἰς τελείωσιν ἀγομένη κατέστη ἡ βασιλις τῶν γλωσσῶν· ἢ ἔχοι ἂν τις εἰπεῖν, ὦ Στασίνε, ἔφη, ὡς οὐκ ἀληθῆ ταῦτα; Καὶ σφόδρ' ἂν θαυμάσαιμι, εἴ τις τοῖς εἰρημένοις ἀντεῖποι. Καὶ γάρ, ἔφη, καὶ κρατουμένης ἔτι τῆς Ἑλλάδος ὕστερον ὀλίγου δεῖν πάντες οἱ ἀνθρώποι περὶ πλείονος ἐποιοῦντο γράφοντές τε καὶ διαλεγόμενοι χρῆσθαι τῇ ἐλληνικῇ γλώσσῃ ἢ τῇ ἑαυτῶν, κηλούμενοι, καὶ βάρβαροι ὄντες, τῇ Ἑλλάδι φωνῇ διὰ τὸ εὐρυθμον καὶ μουσικόν, ἅπερ ἦ τε τῶν στοιχείων σύνθεσις καὶ ἡ τῶν λέξεων σύνταξις αὐτῇ ἀπειργάζοντο· πάντες οὖν μὲν που φωνῇ ὁμολόγουν ταύτῃ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν πασῶν τῶν ἄλλων τὰ μάλιστα ὑπερέχειν· οὐ γὰρ ἂν προηροῦντο ἐλληνιστὶ γράφειν, οὐδὲ ἐκαλλωπιζόντο τῷ οἱοί τε εἶναι ἐλληνίζειν.

Ἄλλὰ ταύτῃ, ὦ Στασίνε, ἔφη, τῆς θείας ἐκείνης γλώσσης κοινῆς καὶ τοῖς βαρβάροις γενομένης καὶ ἐκάστων ἄρα τὸ τῆς αὐτῶν γλώσσης ἴδιον παρεισαγόντων ἐν τε τῷ λέγειν καὶ τῷ γράφειν, τῶν δὲ Ἑλλήνων, παροικούντων ἢ καὶ ἐπιμιγνύντων, κατὰ μικρὸν ἀποδεχομένων αὐτὸ καὶ ἴδιον τῆς αὐτῶν γλώσσης καθιστάντων, οὐ μικρὰ ἢ διαφθορὰ ἐγένετο· ἐξ οὗ δὴ τελευτῶσα ἡ τοῦ θείου Πλάτωνος γλῶσσα ἀπώλεσε τότε κάλλος καὶ τὴν χάριν. οἱ οὖν Ἕλληνας ὕστερον τὰ συγγράμματα τῶν προγόνων ἀναγιγνώσκοντες καὶ καθορῶντες, ὅτι ἢ ἐφ' ἑαυτῶν γλῶσσα ἀπολείποιο τῆς ἐκείνων, πᾶν ἐποίουν, ὥστε κατ' ἐκείνην γράφειν, φεύγοντες πᾶν τὸ μὴ ἴδιον αὐτῆς· ὅπως δὲ ἔχοιεν οἱ αἰεὶ ἐλληνιστὶ γράφοντες ὅτι μάλιστα ἀκριβῶς γράφειν, πολλοὶ καὶ βιβλία ἕλα ἔγραψαν, ἵνα διδάξειαν, οἷσιν δέοι χρῆσθαι καὶ οἷσιν μὴ, καθαίροντες ταύτῃ τὴν ὄντως ἐλληνικὴν γλῶσσαν παντός ὀνόμου.

Καὶ ταῦτα μὲν εἶχεν οὕτως, ὦ Στασίνε, ἔφη, ἕως ἢ Ἑλλάδος διηγή

πῆ ἐλεύθερόν τινα βίον καὶ ἠδύναντο ἄρα καὶ περὶ τὰ γράμματα σπουδάζειν· ἀλλ' ὅτε δουλεία τῆ βαρυτάτῃ περιέπεσε, πάντα αὐτὴν ὁ δούλειος αἰὼν ἀφείλεν· οὐ γὰρ ἐξὸν εἰδέναι οὐδένα, εἰ μέλλοι μέχρι τῆς ἐσπέρας τὸν βίον βιώσασθαι, οὔτε που περὶ τὰς τέχνας, οὔτε περὶ τὰς ἐπιστήμας, οὔτε περὶ τὴν γλῶσσαν αἰὼν τ' ἦν ἐκείνῳ σπουδάζειν· πάντες οὖν πάντα που ἀπέμαθον καὶ αὐτὴν ἔτι γλῶσσαν, κινδυνεύσαντες καὶ τῶν ἰχθύων ἀφωνότεροι γενέσθαι· ὅπου γὰρ οὐκ ἔξεστι παρησια λέγειν καὶ ἀμφισβητεῖν περὶ παντὸς πράγματος, ἐνταῦθα οὐχ ὅπως ἡ γλῶσσα προάγεται, ἀλλὰ καὶ ἡ τελεωτάτη πασῶν κατὰ μικρὸν ἐξαφανίζεται· οἱ οὖν πατέρες ἡμῶν ἐπὶ μακρὸν δουλεύσαντες μὴ ὅτι, εἴ τι τῆς γλώσσης διέσωσαν, τοῦτο διέφθειραν, ἀναγκαζόμενοι χρῆσθαι τῆ τοῦ τυράννου βαρβάρῳ φωνῇ, ἀλλὰ καὶ παντάπασι ἐκινδύνευσαν δι' αὐτὸ ἀπομαθεῖν αὐτὴν· οὕτω δι' ὀλίγου περιέστησαν εἰς οὓς χρόνους ὁ ἄνθρωπος οὐκ εἶχε γλῶσσαν· ὀλίγαις γὰρ λέξεσιν ἐχρῶντο καὶ ταύταις ἢ παντάπασι βαρβάροις ἢ γε ἡμιβαρβάροις, ὅπως ἔχοιεν ἀλλήλοις φράζειν ἀπλῶς αὐτὰ τὰ ἀναγκαῖα· τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ὦ Στασίνε, τὸ ἡμέτερον ἔθνος κατὰ τε τὴν ἐπανάστασιν καὶ ὕστερόν — εἰπω τ' ἀληθές, στέρεται γλώσσης· ἢ γὰρ αὐτῷ ἔστιν, αὐτῇ οὐκ ἔστι γλῶσσα αὐτοῦ, τῷ χρόνῳ γενομένη καὶ φύσει ἄρα τοιαύτη κατάστασα, οἷαπερ τυγχάνει οὔσα· ἀλλ' ἔστι γλῶσσα, ἦνπερ δουλεία μακρὰ καὶ χαλεπὴ αὐτῷ ἐπέβαλε· διό, ὅπερ εἶπον, ἐκβεβαρβαρωμένη τε τυγχάνει οὔσα καὶ τὰ μάλιστα ἐλλειπής.

Οὐδένα δ', οἶμαι, τοῦτο λανθάνει ὅτι ὅσα μᾶλλον πεπαιδευμένον τυγχάνει ὃν ἔθνος, τοσαύτω, καὶ ἡ γλῶσσα ἐκείνου πλουσιωτέρα καὶ τελεωτέρα· ἢ οὖν ἔνδεια γλώσσης ἔθνος τινὸς οὐδὲν ἕτερον ἢ ἔνδεικ παιδείας ἐκείνου κατηγορεῖ· τί γὰρ ἂν δεήσειεν ἔθνη τῷ λέξεων, οὔτε τέχνας, οὔτε ἐπιστήμας ἐπισταμένῳ; διὰ γὰρ πῶν λέξεων αἰετὶ δηλοῦμέν τι· οὐκ ἔχοντες δέ, ὅ, τι φράσωμεν, οὐδένα τρόπον δεόμεθα λέξεων· οὕτω δὲ οὔτε πλουτίζομεν τὴν γλῶσσαν λέξεσιν, οὔτε διὰ τὴν ἔνδειαν δυνάμεθα καὶ τὸν λόγον εὖ τε συντιθέσθαι καὶ ἀρμονικῶν καθιστάσθαι, ὥστε μὴδέποτε ἀνίσαν τὸν ἀκούοντα· οἱ μὲν οὖν πρόγονοι ἡμῶν ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν οὐ μόνον ἐξ ἀνάγκης φωνῶν ἐνάρθρον τὴν γλῶσσαν ἀπετέλεσαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτο τελειώσεως ἤγαγον, ὥστε πάσας τὰς ἄλλας πολὺ αὐτῆς ἀπολελειφθαι· ἡμεῖς δέ, σεμνυόμενοι δὴ ἐπὶ τῷ ἀπόγονοι ἐκείνων εἶναι καὶ "Ἕλληνας ὄνομαζέσθαι, μὴ βουλώμεθα τὴν τε γλῶσσαν καὶ τὰς σοφὰς γνώμας ἅμα

μανθάνειν ἐκείνων, ἀλλὰ, ἦνπερ παρὰ δουλείας μακρὰς καὶ χαλεπῆς παρέλαβομεν γλῶσσαν, ταύτῃ ἔτι χρῆσθαι καὶ ἐν τῷ σκότει μένειν; ἢ ἀνάγκη που ἐπαίτου δίκην πειρασθαι τῶν ψυχίων τῶν ἐκ τραπεζῶν ξένων πιπτουσῶν ἐμπιμπλασθαι, ἀλλ' οὐ μικρὸν τι αὐτοὺς πονήσαντας ἀφθόνους τοὺς καρπούς δρέπεσθαι; αἰσχρὸν γὰρ μοι δοκεῖ, ὦ Στασίνε, αἰσχρὸν εἶναι, εἴ τις παῖς εὐγενῆς διὰ μαλακίαν μὴ ἐθέλοι αὐτὸς ἐπιμελούμενος τῶν ἰδίων κτημάτων καὶ καρπούμενος αὐτὰ ζῆν, ἀλλὰ ἄλλους τὰ ἑαυτοῦ καρποῦσθαι περιορῶν καὶ ἰκανὸν ἑαυτῷ εἶναι ἠγούμενος, εἴ τι τῶν αὐτοῦ ἐκείνοι μεταδοτεν, οὕτω διαζῆν· οὐκοῦν οὐδένα τρόπον ἡμῖν προσήκει μὴ μανθάνειν τὴν τῷ ὄντι ἐλληνικὴν γλῶσσαν "Ἕλληνας ὄντας, μὴδὲ χαίρειν ἔτι χρωμένους, ἦπερ δουλεία ἐπέβαλεν ἡμῖν γλώσση· ἔτι δὲ ἄλλα ἔθνη ὄρωντας ὠφελούμενα ἐκ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, αὐτοὺς μὴ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν, εὖ εἰδότες, ὅτι ἐν τοῖς τῶν προγόνων συγγραμμάσι πᾶν ὅ, τι τὰ ἔθνη εὐδαίμονα ἀπεργάζεται, τοῦτο ἐν αὐτοῖς εὐρίσκομεν· μωρίαν δέ μοι δοκοῦμεν τὴν μεγίστην ὀφλισκάνειν οἰόμενοι ἄλλους μὲν δεῖν σπουδάζειν περὶ τὴν μάθησιν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ διδασκάλους ἡμῖν γίγνεσθαι αὐτῆς, ξένους ὄντας, ἡμεῖς δὲ "Ἕλληνας ὄντες μὴ μόνον ἀξιοῦν παρ' ἄλλων τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν διδάσκεισθαι καὶ ταῦτα παντάπασι ὀλιγῶρως μανθάνοντες, ἀλλὰ καὶ λέγειν, ὡς οὐ δεῖ διατρίβειν τὸν χρόνον μανθάνοντας τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν!

Ἐγὼ δέ, εἰπούσης ταῦτα τῆς Πλατωνίδος, ὑπολαβὼν, "Ἄλλ', ὦ Πλατωνί, ἔφη, ἀντι μᾶτην πονεῖν σπουδάζοντας περὶ τὴν μάθησιν τῆς ἀρχαίας γλώσσης, πολλῶ ἀμεινον ἂν εἶναι φαίην, εἰ περὶ τὴν τελειώσιν τῆς νῦν γλώσσης φαίην οὐδὲν τῆς ἀρχαίας γλώσσης διαφέρειν. Τί φής, ἔφη, ὦ Στασίνε; ἢ νῦν γλῶσσα οὐδὲν διαφέρει τῆς ἐλληνικῆς; καὶ ἐγὼ, δέξας, μὴ ἐμοὶ θυμωθείη, οὐκ ἔγω, ἔφη, ὦ Πλατωνί, ταῦτα λέγω· οὐδὲν γὰρ νῦν ἐποίησα, ἢ ὅπερ οἱ πολλοὶ περὶ τῆς γλώσσης γινώσκουσι, τοῦτό σοι εἰπεῖν· παρ' ἑμαυτοῦ οὖν οὐδὲν λέγω· πῶς γὰρ; δε οὐδὲν εἰδὼς μαθήσεως δεόμεαι· εἰ ποῖνον ἔχεις τι εἰπεῖν περὶ οὐ νῦν ἀκήκοας, περὶ τῆς γλώσσης, εἰπέ καὶ ἡμῖν. Ποίας, ἔφη, γλώσσης; Τῆς νῦν, ἦν δ' ἐγὼ, δε, τι αὐτῆς περὶ γινώσκεις. Καὶ τί, ἔφη, οὐκ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν περὶ γλώσσης στερομένης, οὐ γλῶσση τῷ δεῖ, ἵνα τελεία ἦ; Τοῦτο δὴ, ἔφη, βούλομαι σοὶ ἀκοῦσαι λεγούσης· πολλὰ γὰρ ὑπὲρ αὐτῆς λέγουσιν οἱ θαυμασταί· καὶ ἡ, γελάσασα, Καὶ πῶς δὴ, ἔφη, οὐκ ἂν εἶεν θαυμασταί γλώσσης οὕτω κομψῆς καὶ χαριέσσης; τὸ γὰρ

συχνόν «νά» και «θέλει», ἔτι δὲ ἡ ἔνδεια προθέσεων και ἄλλων μορῶν καθίστησιν αὐτὴν ἐρασμίαν· ὥστε σφόδρα θαυμάζω, ὅτι, οὐ και σύ, ὦ Στάσινε, ἔφη, γέγονας ἐπαινέτης και θαυμαστῆς τοιαύτης γλώσσης. Τύχη γάρ, ἔφη, ἀγαθὴ Ἑλλην γεννηθεὶς ἐφρόντισα, ὡς μοι οἶόν τ' ἦν, μαθεῖν ἐκ παιδός τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Και καλῶς γε, ἔφη, ἐποίησας· ἀλλὰ γε τῶν λεγόντων θαυμάζω, ὡς, ἦν ἡμῖν δουλεία μακρὰ ἐπέβαλε γλῶσσαν, εἰ γε δέοι γλῶσσαν αὐτὴν ὀνομάζειν, αὐτὴ τυγχάνει οὕσα εὐρυθμος και ἐπιτηδεῖα εἰς δὴλωσιν, ὧν ἂν τις ἐπιστήμων διανοηθῆ· τί γὰρ ἂν τις ἐπαινέσας αὐτῆς ὀρθῶς ἂν αὐτὸ ποιήσῃ; πότερον τὸ νὰ νὰ ἢ τὸ ἄπτωτον και ὅλως ἐλλιπὲς περὶ τὰ ὀνόματα και τὰ ῥήματα και τὰ ἄλλα μόρια; σφόδρα δὲ ἀγαμαι τῶν χαιρόντων τῆ εὐφώνῳ δὴ ταύτῃ και κομψῇ φράσει τῆ «νά πᾶς νὰ πᾶς νὰ ἔλθῃ ὁ Γιάννης νὰ γράψῃ τὸ γράμμα», ὅπερ τινὲς ἠδεῖς φεύγοντες, ἀντὶ τοῦ νὰ ἀντικαθιστάντες τὸ ἕτερον τοῦν μορῶν, ἵνα ἢ ὅπως, κομψότητός που χάριν, γράφουσι «νά πᾶς, ἵνα πᾶς, ἵνα ἔλθῃ ὁ Γιάννης, ἵνα γράψῃ τὸ γράμμα» ἢ «νά πᾶς, ὅπως πᾶς, ὅπως ἔλθῃ ὁ Γιάννης, ὅπως γράψῃ τὸ γράμμα»· πῶς σοι, ὦ Στάσινε, ἔφη, ταῦτα δοκεῖ; οὐχ ἠδέα; οὐ γὰρ ἂν ἔλεγον, ὡς εὐηχος και κομψή· και εἰκότως· μῶν γὰρ οὐκ εὐηχότερον και ἐμμελέστερον τὸ «σοι λέω νὰ πᾶς ἔς τὸ παζάρι ν' ἀγοράσῃς ψωμί, γιανὰ μὴ ἔρθῃ ὁ πατέρας σου και σὲ δεῖρῃ» τοῦ λέγω σοι ἵνα εἰς τὴν ἀγορὰν ἄρτον ὠνησόμενον, ἵνα μὴ ἔλθῶν ὁ πατήρ πληγῶς σοι ἐντείνῃ; ἢ δὲ ῥῆσις αὕτη τῆς κομψῆς νῦν γλώσσης τῷ ἑτέρῳ τοῦν μορῶν, ἵνα ἢ ὅπως, ἐκφερομένη, εὐφρωνωτέρα που καθίσταται τῆς τῆ νὰ ἐξενεχθείσης· γίγνεται γὰρ τὸ ἠδὲ δὴ τοῦτο «σοι λέγω, ἵνα ὑπάγῃς εἰς τὴν ἀγορὰν, ἵνα ἀγοράσῃς ἄρτον, ἵνα μὴ ἔλθῃ ὁ πατήρ σου και σὲ δεῖρῃ».

Ἄλλὰ; νῆ Δί; εἴποι τις ἂν, τυγχάνει οὕσα πλουσία γλῶσσα, οὐ μόνον λέξεις ἀπείρους ἔχουσα, ἀλλὰ και περὶ τὴν ῥῆσιν ποικίλη οὕσα· και εἰκότως· γλῶσσα γάρ, ἢς τὰς λέξεις ἀπὸ χειρὸς ἂν τις λογισάιτο, σύνδεσμοι δὲ ὅτι ἐλάχιστοι αὐτῇ εἰσι, πῶς οὐκ ἂν πλουσία εἴη και περὶ τὴν λέξιν ποικίλη, ἄλλως τε και καταλήξεων στερομένη; Ἄλλ', ἔφη, εἴπερ ἡ γλῶσσα ἢ λεγομένη νῆα ἑλληνικὴ στέρεται λέξεων, ταύτας ῥαδίως ἂν τις γράφων ἢ λέγων παραλαμβάνοι παρὰ τῆς ἀρχαίας. Ἄλλ' αὐτὸ δὴ, ἔφη, ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ὦ Στάσινε. Πῶς; ἦν δ' ἐγώ. Ὅπως γὰρ τις γράφων ἢ λέγων παραλάβῃ λέξιν τινὰ παρὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀνάγκη ἐκείνον ἐπίστασθαι

τὴν γλῶσσαν ἐκείνην, ἵνα δὴ ἐπίσταται και τὴν τῆς λέξεως δύναμιν και ἢ λέξις οὕτω δηλοῖ, ὅπερ ὁ λέγων ἢ γράφων διανοεῖται· ἔπειτα παραλαμβάνοντα λέξεις παρὰ τῆς ἑλληνικῆς διαφθεῖρειν αὐτὰς πλάττοντα κατὰ τὴν τῆς νῦν γλώσσης φύσιν πάνυ μοι εὐηθες δοκεῖ εἶναι· ἢ οὐκ εὐηθες ἀφανίζειν πράγματα σπουδαῖα φαύλων ἕνεκα; και μὴν οὐδένα τρόπον δύναμαι νοῆσαι τοῦτο ὡς δεῖ μαυθάνειν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἵνα ἔπειτα φθείρωμεν αὐτὴν· οὐδὲν γὰρ ἄλλο ποιοῦσιν οἱ παραλαμβάνοντες λέξεις παρ' ἐκείνης και μεταποιῶντες αὐτάς, ἢ περ ἂν ἕκαστος βουληθῇ, ὅπότεν λέγῃ ἢ γράφῃ· νομίζοντες γὰρ οὐ σμικρὸν συμβάλλεσθαι εἰς τὸ πλουτίζειν και καλλωπίζειν, ἢ περ γλώσσης εἰσι θαυμασταί, παραλαμβάνουσιν ἀπλῶς λέξεις παρὰ τῆς ἑλληνικῆς, οὐδὲν μέλον αὐτοῖς, εἰ μὴ προσήκει, ἢ και ἀγνοοῦντες παντάπασιν τὴν τῆς λέξεως ἐκείνης δύναμιν· αὐτίκα, ὦ Στάσινε, παραλαβόντες παρὰ τῆς ἑλληνικῆς τὰ ῥήματα ἀφικνεῖσθαι, ἀντιλαμβάνεσθαι, ἐπιλαμβάνεσθαι, ἀντιποιεῖσθαι, προσποιεῖσθαι, ἄλλα τοιαῦτα, ἔπλασαν ἀορίστους ἀφίχθῆναι, ἀντιληφθῆναι, ἐπιληφθῆναι, ἀντιποιηθῆναι, προσποιηθῆναι, ἀντὶ ἀφικεῖσθαι, ἀντιλαβέσθαι, ἐπιλαβέσθαι, ἀντιποιήσασθαι προσποιήσασθαι· βουλόμενοι δὲ ἀντὶ τοῦ κάμνειν ἐν ταῖς περιφράσεσι ταῖς δι' αὐτοῦ και οὐσιαστικῶν ἀφρημένων γιγνομέναις χρῆσθαι τῷ ῥήματι, μεθ' οὐ οἱ παλαιοὶ τὰς τοιαύτας περιφράσεις ἐποιοῦντο, ἀγνοοῦντες τὴν διαφορὰν τῆς χρήσεως τοῦ ποιεῖν και τοῦ ποιεῖσθαι, ἄτε τῆς μαθήσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὀλιγοροῦντες, λέγουσι και γράφουσι ποιεῖν λόγον, ποιεῖν σπουδὴν, ποιεῖν ἐπιμέλειαν ἀντὶ ποιεῖσθαι λόγον, ποιεῖσθαι σπουδὴν, ποιεῖσθαι ἐπιμέλειαν· ἔτι δὲ λέγουσι και γράφουσι ποιεῖν τινα δεκτόν, ποιεῖσθαι τι γνωστόν· ὧν οὐδέτερον λέγεται· οὔτε γὰρ ποιεῖν δεκτόν μαθητὴν λέγεται ἀντὶ τοῦ δέχεσθαι μαθητὴν, εἰ μὴ ὁ γράψας γυμνασιάρχης ἢ βουλήθῃ εἰπεῖν, ὡς ποιήσῃ, ὥστε τοὺς καθηγητὰς δέξασθαι εἰς τὸ διδασκαλεῖον τὸν μαθητὴν, οὔτε ποιεῖσθαι τι γνωστόν ἀντὶ τοῦ ποιεῖν τι γνωστόν· πολλοὶ οὖν τῆς μὲν ἑλληνικῆς γλώσσης, ὅπερ εἶπον, ὀλιγοροῦντες, τῆς δὲ νῦν θαυμασταὶ ὄντες, παραλαμβάνουσιν ἀνευ ἐπιστάσεως παρὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης λέξεις και κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτὰ κλίνοντες και συντάττοντες οὔτε τῆ λεγομένη τοῦ λαοῦ γλώσση ἐν τῷ γράφειν, οὔτε τῆ ἑλληνικῇ χρῶνται, ἀλλ' ἕκαστος ἀποδείκνυσιν ἑαυτὸν δημιουργὸν γλώσσης γράφων, ἢ περ ἂν αὐτῷ δόξῃ· ὥστε, ὀρθῶς εἰπεῖν, οὐ μίαν ἢ νῦν τῶν Ἑλ-

λήνων γλώσσα, ἀλλὰ τοσαῦται, ὅσαι οἱ ἐπιχειροῦντες γράφειν· καὶ μὴν, ὦ Στράσινε, ἔφη, πάνυ μοι εὐήθες πράγμα· ἂν εἶναι δοκεῖ λέγειν ὡς οὕτω γράφοντες χρώμεθα τῇ τοῦ λαοῦ γλώσσῃ, ἵνα δὴ τὰ γραφόμενα κατανοῆ ὁ λαός, οὐ δὴ φασιν οἱ τῆς νῦν γλώσσης θαυμάσθαι κήδεσθαι· τὸ δὲ κινδυνεύει μὴ οὕτως ἔχειν· οὐ γὰρ οἶόν τ' ἐστὶ τῷ λαῷ συνιέναι τὰ γραφόμενα οὔτε τῆς αὐτοῦ φωνῆς ὄντα, οὔτε ἑλληνικά· συμβαίνει γὰρ τοῖς γράφουσι δοκεῖν μὲν πολλάκις ἑλληνιστὶ γράφειν διὰ τὸ ἑλληνικαῖς χρῆσθαι λέξεσι, μηδένα δὲ τρόπον αὐτὸ ποιεῖν, τοῦ τῆς λέξεως τρόπου παντάπασιν ὄντος ξενοπρεποῦς· οὕτω δὲ τοῦ πράγματος ἔχοντος, ἀντὶ μιᾶς ἢ δύο γε τράπεζῃ ἡμῖν εἶναι γλώσσας συμβαίνει, τὴν τοῦ λαοῦ, ἐνδεᾶ οὖσαν, τὴν τῶν δοκούντων τὴν τοῦ λαοῦ γλώσσαν καθαρεύειν, ἥπερ γράφουσι γραφόντων, τὴν ἑλληνικήν· ὧν ἐξεταστέον ἡμῖν νῦν, ἥτινι χρηστέον ἂν εἴη· ἔσται δέ, ὦ Στράσινε, ἔφη, ὁ λόγος βραχύς.

Ταῦτα δ' εἰποῦσα, Ἄλλὰ τί, ἔφη, οὐ προσφερόμεθα ἀναψυκτικὸν οὐδέν; ἐφ' ἱκανὸν γὰρ χρόνον λέγομεν· ἢ ῥητόρων τοῦτό γε δεινῶν, ἀλλ' οὐ παντός; Πάνυ γε, ἔφην. Τῶν ὀριζομένων που τὴν ῥητορικὴν μηδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τοῦτο, ἐπὶ μακρὸν ἀγορεύοντα μηδὲν λέγειν. Ἡ δεινοῦ, ἔφην, ῥήτορος τοῦτο λέγεις. Ἄλλ' ἡμᾶς οὐδέν, ἔφη, κωλύει μὴ οὐ πιεῖν, καίπερ ῥήτορας παντάπασιν μὴ ὄντας. Πειρώμεθα, εἰπον· καὶ ταῦτ' εἰπὼν, προσφέρομαι, ὃ μοι ὁ παῖς ἤνεγκεν ἀναψυκτικόν· πιόντων δέ, ἤρξατο τοῦ λόγου αὐθις ἡ Πλατωνίς.

Καὶ ὅτι μὲν, ἔφη, ἡ λεγομένη τοῦ λαοῦ γλώσσα, καθαιρομένη πάσης βαρβάρου λέξεως, ἐνδεής ἐστι, πᾶς ἂν τις τοῦτο ὁμολογήσειεν· ὀλίγαι γὰρ λέξεις αὐτῇ περιέσσονται καὶ αὗται ἐφθαρμέναι· ὅτι δὲ τυγχάνει οὖσα ἐπιτηδεῖα πρὸς τὸ δηλῶσαι ὅτι οὖν, θαυμάσαιμ' ἂν, εἴ τις αὐτὸ ἀποδέξαιτο· πῶς; γλώσσα γὰρ, ὅπερ εἶπον, στερομένη λέξεων, καταλήξεων, μορίων, ἐγκλίσεων, ἄλλων τοιαύτων, πῶς ἂν πρὸς Πλάτωνος ἐπιτηδεῖα εἴη εἰς τὸ δηλῶσαι ὅτι οὖν; ἢ οὖν γλώσσα τοῦ λαοῦ λεγομένη παντάπασιν οὐ πρόσφορός ἐστιν ἔθνη φάσκοντι πεφυκέναι περὶ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας σπουδάζειν· οὐ γὰρ ἂν ἱκανὴ εἴη δηλοῦν, ὃ ἂν τις διανοήται· παραλαμβάνειν δὲ παρὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης λέξεις τε καὶ οὐ ἂν δεῖσθαι ἐκάστοτε, καὶ μεταπλάττειν ἔπειτα αὐτάς κατὰ τὸ ἴδιον τῆς τοῦ λαοῦ γλώσσης ὅπερ εἶπον, εὐήθες τοῦτ' ἂν εἴη· μωρίαν γὰρ μοι δοκεῖ τὴν μεγίστην ὀφλισκάνειν ὁ ἐπιχειρῶν καθαιρεῖν μεγαλοπρεπῆ τε καὶ καλῶς ἔχουσαν

οἰκίαν, ἵνα τὰς λευκοῖς καὶ κομποῖς λίθοις ἐκείνης χρήσθαι εἰς οἰκοδόμησιν ὀρθιθῶνος· ἀντὶ οὖν μανθάνειν τὴν ἑλληνικὴν γλώσσαν, ἵνα δανειζώμεθα παρ' αὐτῆς λέξεις, οὐκ ἀμεινον ἂν εἴη μανθάνειν αὐτήν, ὥστε οἶους τε εἶναι μὴ μόνον ἀναγιγνώσκοντας, συνιέναι τὰ ἀναγιγνώσκόμενα, ἀλλὰ καὶ γράφοντας ἑλληνιστὶ γράφειν;

Ἐἶεν· ἀλλὰ ἡ τῶν λογίων, ἔφη, γλώσσα τυγχάνει οὖσα οὐ μόνον πολλῷ κρείττων τῆς τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑλληνικῆς οὐδὲν διαφέρει· πόθεν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· εἰ γὰρ τις ἐξέλκοι, ὡς λέξεις παρέλαβον παρὰ τῆς ἑλληνικῆς, ἴδοι ἂν, ὅτι ἡ αὐτὴ τυγχάνει οὖσα τῇ τοῦ λαοῦ, πρὸς δὲ καὶ ξενοπρεπῆς· γλώσσα δέ, ἣν οὐκ αὐτὸς ὁ λαός φύσει ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐδημιούργησε, τῷ χρόνῳ εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας ἐπιδιδούς, ἀλλ' ἕκαστος τῶν λογίων αὐθαίρετως εἰς τὸ μέσον φέρει, γράφων κατὰ τὸ ἴδιον τῆς γλώσσης τοῦ ἔθνους, παρ' ᾧ ἐκπαιδεύεται, ἀγνοῖα τῆς ἑαυτοῦ, οὐδαμῶς ἂν οὐδέποτε ἢ τοιαύτη γλώσσα εἴη ἂν ὄντως γλώσσα ἔθνους· στέρεται οὖν καὶ ἡ τῶν λογίων τῆς ἀπαρεμφάτου καὶ τῆς εὐκτικῆς, ἔτι δὲ τοῦ μορίου ἂν τοῦ δυνητικοῦ λεγομένου καὶ τοῦ εἰ τοῦ ὑποθετικοῦ καὶ ἄλλων, ὧν ἄνευ οὐδεὶς οὐδέποτε ἂν δυνηθεῖν δηλοῦν, ὅπερ ἑλληνιστὶ λέγων ἢ γράφων φράσειεν ἂν· ἵνα δὲ μὴ πρὸς εἰδότα λέγουσα μάτην τὸν χρόνον διατρίβω, ἐν εἰποῦσα ἀπαλλάξομαι· ἑλληνιστὶ γὰρ ἂν εἴποι τις μετὰ διαφορᾶς ἐννοίας «εἰ ἔστι τις» καὶ «ἂν ἦ τις» καὶ «εἴ τι εἴη»· κατὰ δὲ τὴν τῶν λογίων γλώσσαν εἴποι ἂν μόνον «ἂν εἴνε τις»· ἔτι δὲ ἑλληνιστὶ εἴποι τις ἂν «ὅποτε γράψαιμι ἐπιστολήν, ἐπιούμην καὶ περὶ σοῦ λόγον» καὶ «ὅτε γράψαιμι ἐπιστολήν, ποιησαίμην ἂν καὶ περὶ σοῦ λόγον» μετὰ διαφορᾶς ἐννοίας, κατὰ δὲ τὴν τῶν λογίων «ἐσθλῆς ἤθελα γράφει ἐπιστολήν, ἐποιούμην λόγον καὶ περὶ σοῦ», καὶ «ὅποτε γράψω ἐπιστολήν, θέλω κάμει ἢ δύναμαι καὶ κάμω καὶ περὶ σοῦ λόγον»· ἀλλ' ἑλληνιστὶ διαφέρει τὸ ὅτε γράψαιμι τοῦ ὅταν γράψω, ἥπερ τοῦ εἰ γράψαιμι τὸ ἂν γράψω, ὡς δὲ ὁ λόγος, ὦ Στράσινε, ἔφη, ἠδὲς καθίσταται ἐκ τῆς πολλῆς τοῦ θέλειν χρήσεως περὶεργόν μοι δοκεῖ ἂν εἶναι εἰπεῖν· πολλάκις γὰρ αὐτοῦ πέτραν ἔλαβες αὐτὸς τε χρώμενος λέγων καὶ ἄλλων ἀκούων ἢ ἀναγιγνώσκων τὰ ἐκείνοις γεγραμμένα.

Ἄλλὰ ταῦτά μου ἀκούσας τις λεγούσης, ἠγήσασθαι· ἂν ἴσως ταῦτα μὲνα εἶναι, ἐν αἷς ἀπολείπεται τῆς ἑλληνικῆς ἢ τῶν λογίων γλώσσα, καὶ δίκαιον ἄρα αὐτῆς μὴ οὕτω κατηγορεῖν· ἀλλ' εἰ ἐπιχειρήσαιμι

ἀκριβῶς περὶ αὐτῆς εἰπεῖν, ἐπιλίποι ἄν με ὁ χρόνος διεξιούσαν, ἐν οἷς τῆς ἐλληνικῆς ἀπολείπεται· ἀλλὰ νῦν, ὅπερ εἶπον, ἀπλῶς ὅ,τι ἐπέρχεται, περὶ οὗ προτιθέμεθα, τοῦτο καὶ λέγω· καὶ μὴν οὐδὲ τούτου ἔχοι τις ἂν ἐπαινέσαι τὴν τῶν λογίων γλῶσσαν, καθ' ὃ δανειζόμενοι παρὰ τῆς ἐλληνικῆς λέξεις οὐ χρῶνται αὐταῖς ὁρθῶς ἐν τῇ συντάξει· καὶ τούτου δὲ ἐν ἡ δύο εἰποῦσα παραδείγματα, ἀπαλλάξομαι, ἵνα μὴ ὄχλον παρέχω· οἴσθα, ὅτι ἡ τοῦ λαοῦ γλῶσσα οὐτ' ἀναμιμνήσκειν, οὐθ' ὑπομιμνήσκειν ἔχει· οἱ οὖν ἀθαιρέτου γλώσσης δημιουργοὶ παραλαβόντες αὐτὰ παρὰ τῆς ἐλληνικῆς λέγουσιν ἀναμιμνήσκειν τινὶ καὶ ὑπομιμνήσκειν τινί· ἔτι δὲ φροντίζειν τινὶ καὶ διδάσκειν τινὶ καὶ συγχαίρειν τινὰ καὶ ὅλως ὅ,τι ἂν εἴπῃ τις ἢ γράψῃ ἀθαιρέτω γλώσση χρώμενος· καὶ τοὶ οἱ ἄνθρωποι οὗτοι οἴονται ταύτη εἰς τελείωσιν ἀγειν τὴν γλῶσσαν, δανειζόμενοι παρὰ τῆς ἐλληνικῆς λέξεις, ἔπειτα διαφθείροντες αὐτάς, κλίνοντες ἢ συντάττοντες, ὅπῃ ἂν αὐτοῖς δοκῇ· ἀλλ' οἱ δανειζόμενοι παρὰ τοῦ, ὅπως εἰκῆ καὶ εἰς μηδὲν δέον δαπανῶσιν, οὗτοι οὐ φρονίμου, οἶμαι, ἔργον ἐργάζονται.

Ὅπως δὲ μὴ περὶ αὐτῶν ἐκ λόγου λόγον λέγοντες ἔξω τοῦ προκειμένου γενώμεθα καὶ ἐσπέρας ἐπελευθύνῃς ἀναγκασθῶμεν μηδὲν τέλος τῷ λόγῳ ἐπιθεῖναι καὶ οὕτως ἀκέφαλον αὐτὸν καταλιπεῖν, τοῦτ' ἂν εἴποιμεν ἐν κεφαλαίῳ· ἐπειδὴ ἡ τε τοῦ λαοῦ λεγομένη γλῶσσα καὶ ἡ τῶν λογίων ἀθαιρέτος ἐλλίπεις εἰσι καὶ παντάπασιν οὐκ ἐπιτήδεια εἰς δῆλωσιν, ὧν ἂν τις ἐπιστήμων βουληθῇ φράσαι, ἀντιμάτην πονεῖν δημιουργοῦντας γλῶσσαν, ἣν οὔτε ὁ λαὸς συνίησι, διαφορὸς τε παντάπασιν τῆς ἐλληνικῆς ἐστὶ καὶ ὅλως ξενοπρεπῆς, τοῦτ' ἤδη χαίρειν εἰπόντες, ἐλληνοπρεπὲς ἔργον ἂν μοι ἐργάσασθαι δοκοῦμεν, εἴπερ μετὰ ἐπιστάσις, ἀλλὰ νῦν γε περὶ τὴν μάθησιν τῆς ἀρχαίας λεγομένης γλώσσης τῆς τῷ ὄντι ἐλληνικῆς διατρέθομεν καὶ οὕτως οἰοί τ' εἶμεν δι' ὀλίγου μὴ μόνον ἀναγιγνώσκοντες συνιέναι τοὺς συγγραφείας, ἀλλὰ καὶ γράφοντες χρῆσθαι ὁρθῶς τῇ ἐλληνικῇ γλώσσῃ· ἐφικοίμεθα δ' ἂν αὐτοῦ βραδίως, εἰβουληθαιμεν σμικρόν τι τὸ πρῶτον πονῆσαι· καὶ γὰρ, φασί, πᾶν ἔργον ἐν ἀρχῇ οὐ πάνυ τι βραδίαν.

Ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας τῆς Πλατωνίδος καὶ νομίσας αὐτὴν παύσασθαι, Ἄλλὰ τούτου, ἔφην, ὃ καὶ σὺ χαλεπὸν φῆς εἶναι, δι' ὀλίγου δυνηθῆναι μάθεῖν τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, ὥστε καὶ γράφειν ἐλληνιστί, πῶς ἂν ἐφικοίμεθα; τί οὐ λέγεις, εἰ ἔχεις εἰπεῖν, ὅντινα τρόπον αὐτὸ γένοιτ' ἂν; καὶ ἡ, Ἴϊ; ἔφην· ἀγνοεῖς, ὦ Στράστρε, ὅν τρόπον

ποῦν ἔμαθες παρὰ τῆς μητρὸς, ἣν νῦν γλῶσσαν ἔτι ἀτελεῖ φθέγγει; Οὕτε, ἔφην. Μῶν, ἡ δ' ἡ, διδασκούσης τι ἐκείνης; Οὐδαμῶς. Ἄλλὰ ἔφην, ἀκούων ἐκείνης τε καὶ τῶν ἄλλων λεγόντων ἠδυνήθης ποτέ, ἥπερ ἐκεῖνοι ἐφθέγγοντο, ταύτη καὶ σὺ φθέγγεσθαι; Οὕτως, ἔφην. Εἰ οὖν, ἡ δ' ἡ, μήτηρ μὴ ἦν σοι, ἥς ἤκουες λεγούσης, ἐμάνθανες δὲ ἐκ παιδὸς ἀναγιγνώσκειν καὶ ἡ αὐτὸς ἀνεγιγνώσκεις ἢ ἄλλου ἀναγιγνώσκοντος θαμὰ ἤκουες, οὐκ ἂν τῷ χρόνῳ ἴδια σαυτοῦ τὰ θαμὰ ἀναγιγνώσκόμενα ἢ ἀκουόμενα ἀπειργάζου καὶ οὕτω συνίης αὐτά; ἢ οὐκ εἶδες ἀνθρώπους μόνον ἀναγιγνώσκειν ἐπισταμένους, ἐπειδὴ δὲ διετέλουν ἀναγιγνώσκοντες συγγράμματα καὶ οὐδὲν τὸ πρῶτον νοοῦντες, ὅτι ἐκεῖνοι τῷ χρόνῳ ἔλαθον συνιέντες, ὅπερ πρότερον παντάπασιν οὐ συνίεσαν; Καὶ πολλοὺς γε ἔφην. Μῶν, ἡ δ' ἡ, διδάξαντός του; Οὐδενός, ἔφην. Ἄλλὰ πῆ, ἔφην, αὐτοῖς τοῦτ' ἐγένετο; Τῇ τῶν συγγραμμάτων, ἔφην, ἀναγνώσει. Εἰ οὖν, ἔφην, πολλοὶ μόνῃ τῇ ἀναγνώσει οἰοί τ' ἐγένοντο νοεῖν τὰ ἀναγιγνώσκόμενα, ἀ πρότερον παντάπασιν οὐ συνίεσαν, πῶς οὐκ ἂν τις αὐτοῦ βραδὸν ἐφίκοιτο ἐκ παιδὸς ἀναγιγνώσκων ἐλληνιστὶ γεγραμμένα καὶ προσηκόντως διδασκόμενος; Καὶ γὰρ, ἔφην, καὶ αὐτὸς ἂν θαυμάσαιμι· πρῶτον μὲν γὰρ καὶ ἄλλους, ὅπερ εἶπον, οἶδα μόνῃ τῇ ἀναγνώσει δυνηθέντας συνιέναι, ὅπερ πρότερον ἀναγιγνώσκόμενον οὐ συνίεσαν, ἔπειτα καὶ αὐτὸς πείραν αὐτοῦ τούτου ἔλαθον· παῖς γὰρ ἔτι ὢν, εἰς τὸν ναὸν φοιτῶν καὶ ἀναγιγνώσκων πάντα που τὰ ἐν τοῖς ναοῖς ἐκάστης ἡμέρας ἀναγιγνώσκόμενα, ἔτι δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτα, τελευτῶν ἔλαθον τὰ πολλὰ τῶν ἀναγιγνώσκομένων συνίης· τὸ δὲ θαυμαστόν, ὦ Πλατωνί, ἔφην, ὅτι καὶ τροπάρια — οἴσθα δέ, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ὀνομάζουσι ἐν τοῖς ὀρησκευτικοῖς βιβλίοις — οἷός τε ἐγενόμην τῷ χρόνῳ συντιθέναι, οὕτω πεντακαιδεκῆς ὢν. Καὶ οὐδὲν, ἔφην, θαυμαστόν· ἀναγιγνώσκων γὰρ ἐκάστης ἡμέρας ἔλαθες προσποιησάμενος τὰ ἀναγιγνώσκόμενα, ἥπερ παῖδες ὄντες θαμὰ ἀκούοντες τῆς μητρὸς καὶ ἄλλων λεγόντων τελευτῶντες λαμβάνομεν συνιέντες, ἄπερ ἀκούομεν καὶ, ὅπόταν δέη, χρώμεθα καὶ αὐτοί, ἥπερ καὶ ἐκεῖνοι, οὐδενός διδάξαντός, ἀλλὰ μόνον τὰ πολλὰ ἀκούοντες. Ὡστε, ἦν δ' ἐγώ, εἴπερ ἐκ παιδῶν ἀρχοίμεθα ἀναγιγνώσκειν τοὺς Ἕλληνας συγγραφείας θαμὰ, ἥπερ οἱκοὶ τῶν γονέων ἀκούομεν συμβουλευόντων ἢ τι κελευόντων ἢ καὶ ὀτιοῦν λεγόντων, βραδίως ἂν που καὶ δι' ὀλίγου οἰοί τ' ἂν εἶμεν συνιέναι τὰ ἀναγιγνώσκόμενα. Πάνυ γε, ἡ δ' ἡ. Πρὸς γὰρ, ἦν δ' ἐγώ,

τῆ φύσει μητρὶ εἴη ἂν ἡμῖν μήτηρ τὰ τῶν προγόνων συγγραμμάτα· ἀπερ μέλλει διδάσκειν ἡμᾶς τὴν τῷ ὄντι ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Καί ἐστι, ἦ δ' ἦ, πῶς ἂν ἄνθρωποι καὶ πολῖται καλοὶ τε κάγαθοὶ εἴμεν, ὄρθως ἦν δ' ἐγώ, λέγεις.

Ἄλλ' ὄρας, ὦ Στράσινε, ἔφη, ἐν τοῖς εἰρημένοις ἀτοπὸν τι; Πῶς γάρ; ἔφην· τί; ἦ δ' ἦ· λανθάνει σε τοῦτο, ὅτι οἱ παῖδες ἀκούοντες τῆς μητρὸς φθεγγομένης, πειρῶνται τὸ πρῶτον φωνὰς τινὰς ἀρθρῶσαι ἔπειτα λέξεις ἀποτελέσαι καὶ τῷ χρόνῳ τὰ μὲν ἀκούοντας, τὰ δὲ καὶ λέγοντες ῥήσεις τινὰς βραχείας τελευτῶντες οἷοί τε γίνονται καὶ περὶ ὄτουσῶν λέγειν; ἦ οὐ ταύτη γίγνεται; Οὐκ, ἔφην, ἄλλη. τί δέ; ἦ δ' ἦ· ἀναγιγνώσκοντες οἱ παῖδες ἐξ ἀρχῆς τὰ πῶν ἡμετέρων προγόνων συγγραμμάτα, ἅμα μαθόντες πῆ ἀναγιγνώσκειν, μῶν δυνήσονται ταύτη βραδίως συνιέναι τὰ ἀναγιγνώσκόμενα; Ἐμοὶ μὲν, ἦν δ' ἐγώ, οὐ δοκεῖ. Πῶς οὖν, ἔφη, ποιητέον; Μὴ ἐρώτα, ἔφην, ὦ Πλάτωνί· ἀλλὰ, εἰ σὺ τι ἔχεις, εἰπέ καὶ ἡμῖν. Ἄλλὰ οὐ χαλεπὸν, ἔφη· αὐτῆ γὰρ τῆ παρὰ τῆς μητρὸς μαθήσει τῆς ἀτελοῦς ἐκείνης γλώσσης παραδείγματι χρώμενοι βραδίως ἂν ἐπικολίμεθα, οὐπερ στοχαζόμεθα. Πῆ δὴ, εἶπον; Ἐφάμεν, ἦ δ' ἦ, τοὺς παῖδας ἀκούοντας τῆς μητρὸς φθεγγομένης, ἐκείνην μιμουμένους, φωνὰς πρῶτον ἀρθροῦν, ἔπειτα λέξεις φθέγγεσθαι, τῷ δὲ χρόνῳ οἷους τε γίνεσθαι καὶ αὐτοὺς λέγειν. Ναί, εἶπον. Ἄλλ' ἡμῖν οἱ παῖδες οὐ πάντων τούτων ἐνδεεῖς ἔσονται. Οὐκ, ἔφην. Ἐῖσονται γάρ, ἔφη, μὴ μόνον ἀρθροῦν φωνὰς, ἀλλὰ καὶ λέγειν τι. Πάνυ γε, ἔφην. Ἐπειδὴ τοίνυν, ἔφη, παρὰ τῆς μητρὸς ὀλίγας λέξεις καὶ ταύτας οὐκ ὄρθως ἐχούσας μανθάνουσιν, ἀναγκαῖόν μοι δοκεῖ εἶναι, ἐπειδὴν τοῦ λέγειν τι ἐφίκωνται, τὸ ἐντεῦθεν ἐπιμέλειαν τὴν μεγίστην γενέσθαι, ὅπως ἡμῖν οἱ παῖδες ἀνυσίμως περὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν σπουδάσουσιν. Ἄλλὰ πῶς; ἔφην. Τοῦτο δὴ, ἔφη, καὶ πειράσομαι εἰπεῖν. Οὐκ ἂν φθάνοις λέγουσα, εἶπε· ἄκουε δὴ, ἔφη.

Ἐπειδὴ τὸ πρῶτον, ἔφη, οἱ παῖδες οὐκ ἐπιστάμενοι λέξεις πολιὰς ἀδύνατοί εἰσιν αὐτοὶ τε μακρὸν λέγειν καὶ ἄλλων λεγόντων μανθάνειν, ἔστι αὐτοῖς βιβλία, οἷα διδάσκειν μὴ μόνον λέξεις, ἀλλὰ καὶ ἄν τρόπον ἐκ τῶν λέξεων ὁ λόγος γίγνεται, ἥπερ καὶ παρὰ τῆς μητρὸς μανθάνουσιν ἀκούοντας· ἔπειτα τοὺς διδάξοντας ἀνάγκη πᾶσι ἐπίστασθαι τὴν γλῶσσαν· ἔστι δὲ τὰ βιβλία ἐπιτήδεια, εἰ τὸ πρῶτον ἀρχεται ὁ παῖς ἀναγιγνώσκειν ἀπλᾶς τινὰς προτάσεις, ὡσαύτως δὲ

αὐτῶν μανθάνειν λέξεις μὴ μόνον εἰς αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ τοῦ βίου τεινούσας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα χρήσιμα πράγματα, ἔπειτα συνθέτους προτάσεις, οἷας διδάσκειν τὸν παῖδα καὶ τὴν προσήκουσαν τῶν λέξεων διάταξιν· ἐπειδὴν δὲ ὁ παῖς οἷός τε γένηται μὴ μόνον συνιέναι τὰς ἀναγιγνώσκόμενας προτάσεις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς συντιθέναι ἀρχέσθω ἔπειτα ἀναγιγνώσκειν συγγραμμάτα· καὶ πρῶτον τὰ μυθολογικά, οἷα τὰ περὶ γενέσεως θεῶν· χαίρει γὰρ ὁ παῖς ἀναγιγνώσκων ἢ ἀκούων μύθους· ἔπειτα, ἐν οἷς περὶ πολέμων ἢ ἄλλων τοιούτων γίγνεται λόγος, τέλος δὲ ἐφαξῆς τὰ ἄλλα συγγραμμάτα, ῥητορικά τε καὶ φιλοσοφικά, οὕτω δὲ σπουδάσας ὁ παῖς περὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν οὐκ ἔστιν ὅπως οὐ δυνήσεται τελευτῶν συνιέναι τε τοὺς συγγραφείας καὶ ἑλληνιστὶ γράφειν ἐν χρόνῳ πολλῷ ἐλάσσονι, οὐ νῦν μάλιστα διατρέχει· οὐ γὰρ νῦν ἐξ ἀρχῆς, ἥπερ λέγομεν, διδασκόμενος ἀπλάττεται ἐκ διδασκαλῶν ὁ παῖς μετὰ ἐνδεα κα ἔτη οὐδὲν ἐπιστάμενος· ἡμιμαθεὶς οὖν καὶ ἀλαζόνας τινὰς ἄρα πολίτας τῆ πατρίδι ἐκάστανε τὰ διδασκαλεία παρέχει.

Θαυμάζω δὲ, ἔφη, ὅτι οὐκ ἐθέλουσι προσταξῆαι οἱ τὰ τῆς παιδείας ἐπιτετραμμένοι πάντα τὰ βιβλία, ἀπερ ἐξ ἀρχῆς ὁ παῖς ἐν τοῖς διδασκαλείαις ἀναγιγνώσκει, γεγράφθαι ἑλληνιστὶ καὶ δὴ, ἥπερ εἶπομεν, ἀλλ' ἐὰν γράφεσθαι πρὸς διδασκαλίαν βιβλία, ἥπερ ἂν ἐκάστω δοκῆ, δημιουργῶ γιγνομένων αὐθαίρετου γλώσσης· οὐδὲν γὰρ ἄλλο ταύτη γίγνεται ἢ ἐξουσία δίδεται παντὶ καπηλεύειν τὰ τῆς παιδείας· πᾶς οὖν πλαττεύεται τὸν παιδαγωγόν, ὡς ἐν Γερμανίᾳ περὶ τὴν παιδαγωγίαν σπουδάσας, καὶ ἐπιχειρεῖ μὴ μόνον εἰς ἐφημερίδας γράφειν κατὰ τὴν αὐτοῦ αὐθαίρετον καὶ ξενοπρεπῆ γλῶσσαν περὶ παιδαγωγίας, ἀλλὰ καὶ βιβλία εἰς φῶς ἐκφέρειν, οἷα τοὺς παῖδας μὴ μόνον παιδεῦσαι, ἀλλὰ καὶ περὶ παντός διδάξαι, ἀγνοοῦντές που, ὅτι οὐ γίγνεται τις παιδαγωγός, ὅτι διέτριψεν ἱκανὸν χρόνον ἐν Γερμανίᾳ καὶ ζῆθου πολλοῦ ἔπιεν, ἀλλὰ γεννᾶται τοιοῦτος· ἐξ οὗ δὲ κατέκλυσε τὴν ἀτυχῆ Ἑλλάδα πληθὺς τοσούτων παιδαγωγῶν, κινδυνεύομεν μηδὲν μανθάνειν· ταῖς γὰρ μεθόδοις οἷοντα δύνατον εἶναι ἐμφύειν τοῖς παισὶ καὶ γλῶσσαν καὶ γνώσεις περὶ παντός· τὸ δ' οἶμαι, οὐκ ἔχει οὕτως· ὅταν γὰρ τις μὴ ἐπίστηται, ὃ μέλλει διδάξαι, οὐδὲν ἐκείνον ὀνήσει ἢ τῶν παιδαγωγῶν μέθοδος, οἱ οὖν τὸν παιδαγωγὸν πλαττεύομενοι καὶ ἐκάστανε μεθόδους περὶ τὴν διδασκαλίαν εἰσηγούμενοι ἀμεινον ἔργον ἂν εἰργάζοντο, εἰ ἂν χρόνον περὶ τὴν τῆς παι-

δαγωγίας μάθῃσιν διέτριψαν, εἴπερ διέτριψαν, τοῦτον περὶ τὴν μελέτην τῶν συγγραμμάτων τοῦ θεοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν ἄλλων προγόνων διέτριβον· μεῖζω γὰρ ἂν ἡμᾶς ὠφέλου· τούτων δ' οὕτως ἔχόντων ἀναγκαῖόν μοι δοκεῖ εἶναι καύσαντας πάντα τὰ βιβλία, οἷς χρῶνται ἐν τοῖς δημοτικοῖς διδασκαλείοις, γράψαι βιβλία ἑλληνιστί, ἢ ἔμπροσθεν εἴπομεν, ἂν μὴ ἄλλη πρὸς δοκῆ ἀμεινον εἶναι, ἵνα μή, ὅτε τοὺς παῖδας λέξεις καὶ τὴν δύναμιν ἐκάστης αὐτῶν μανθάνοντας τὴν τῆς γλώσσης ἀρχὴν δεῖ καταβάλλεσθαι, ἢ μαθήσεσθαι μέλλουσιν, ἐν τούτῳ διὰ τῶν παιδαγωγικῶν λεγομένων βιβλίων μηδὲν ὀρθὸν τῆς γλώσσης πέρι διδάσκονται.

Μηδένα δὲ δῆ, ἔφη, τρόπον λαμβάνετω ἡμᾶς τοῦτο· ὅτι ἡ ἐκ παιδῶν προσήκουσα διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τόπον ἂν ἐπέχοι μητρὸς· τὰ γὰρ συγγράμματα τῶν ἡμετέρων προγόνων, ὡς περ οἴσθα, ἐστὶν οἷα παιδεύειν τοὺς ἀνθρώπους καὶ καθιστάναι αὐτοὺς καλοὺς τε καὶ ἀγαθοὺς πολίτας, εἴπερ τις αὐτοῖς ἐκ παιδῶν διατελοῖται ὀμιλῶν· ἐπειδὴ τοίνυν αἱ νῦν ἑλληνίδες μητέρες οἴονται ἑαυτῶν εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ τίκτειν καὶ τοῦτό που ἀνάγκη, περὶ δὲ τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως τοῦ τικτομένου οὐδὲν αὐταῖς μέλει, ἀναγκαῖόν μοι δοκεῖ εἶναι, εἰ μηδενὸς ἄλλου ἕνεκα, ἀλλὰ γε τῆς ἀγωγῆς αὐτῆς, ἧς πάντες που στερούμεθα, γινῶναι ἀλλὰ νῦν γε πᾶν ποιῆσαι, ὥστε τοὺς παῖδας ἀπ' αὐτῶν τῶν δημοτικῶν διδασκαλείων μόνην τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν διδάσκεσθαι προσηκόντως ὥστε, διὰ ἑξ ἑτῶν περατώσαντας τὰ ἐν αὐτοῖς διδασκόμενα οἷους τε εἶναι τοὺς τε συγγραφέας συνιέναι καὶ ἑλληνιστί γράφειν· ἀλλὰ πάντως δεῖ ἡμῖν διδασκάλων· οὐ γὰρ ἡμῖν εἶσιν, οἷους δεῖ εἶναι· οἱ δ' ἂν γένοιτο πολῖται οἱ ταύτη παιδευθέντες, ῥαδίως ἂν τις ἐννοήσῃεν· ἐξ ἀρχῆς γὰρ τοῖς συγγραμμάσι τῶν ἀθανάτων ἐκείνων ἀνδρῶν ἐμιλοῦντες καὶ ἐκείνοις αὐτῇ τῇ ψυχῇ συντρεφόμενοι καὶ ἐν τοῖς λαμπροῖς ἔργοις αὐτῶν ἐναστρεφόμενοι οὐκ ἐστὶν ὅπως οὐκ ἂν καλοὶ τε καὶ ἀγαθοὶ πολῖται γένοιτο· νῦν δὲ δῆ πῶς ἔχει τὰ τῆς τῶν παιδῶν ἀγωγῆς; πρὸς εἰδῶτα περιεργόν μοι δοκεῖ εἶναι λέγειν· ἐν δὲ μόνον λέγω τοῦτο· ἐν γὰρ ταῖς πόλεσιν οὐδαμῶς ταῖς μητέρας μέλον τῆς τῶν τέκνων ἀγωγῆς, ἐπιτρέπονται κῆροι τε καὶ κῆραι περιτομίμασι τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, γυναῖοις τισίν, αἵπερ εἰσίν, ὅτι ἂν τις εἴπῃ· ἐξ οὗ δῆ καιοὶ πάσης ἀρετῆς οἱ παῖδες ἀποδείκνυνται καὶ τελευτῶντες βλαβεροὶ τῇ πατρίδι πολῖται καθίστανται· πάσῃ γὰρ ἀρετῇ κενὴν εἶναι λέξιν οἴονται,

πατρίδα δὲ οὐδὲν ἄλλο ἢ ὅπερ σφίσι αὐτοῖς συμφέρει· εἰ οὖν ἡμῖν μέλει τῆς πατρίδος, φροντίσωμεν ἀλλὰ νῦν γε περὶ τῆς ἑλληνιστικῆς ἀγωγῆς τῶν παιδῶν καὶ ταχὺ μείζονα τὴν πατρίδα καταστήσομεν.

Οὐ σμικρὸν δ' ἂν οἴμαι, ἔφη, συμβαλέσθαι εἰς τὴν ῥαδίως μάθῃσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τόδε· πέμψαι τὴν κυβέρνησιν νέους ἐπισταμένους τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην σπουδάζοντας ἕκαστον περὶ τινὰ τῶν ἐπιστημῶν, ἐπανελθοῦσι δὲ χρῆσθαι μεταφρασταῖς πάντων τῶν ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων· τὰ δὲ μεταφραζόμενα, ἀλλὰ πάντως ἑλληνιστί, ταῦτα εἰς φῶς ἐκφέρεσθαι διὰ τοῦ ἐθνικοῦ τυπογραφείου καὶ πωλεῖσθαι ὀλίγον τοῖς βουλομένοις πρίασθαι· πρὸς τοῦτοις δὲ ἐν ἑκάστῳ δημοσίῳ τε καὶ δημοτικῷ διδασκαλείῳ εἶναι βιβλιοθήκην περιέχουσαν πάντα τὰ συγγράμματα, ἵνα οἱ τε διδάσκοντες καὶ οἱ διδασκόμενοι ῥαδίως περὶ πᾶν ἔχωσι σπουδάζειν, ὅπότεν αὐτοῖς ἢ σχολή, καὶ μὴ ἐν τοῖς θερμοπωλείοις τὸν χρόνον διατρίβουσι, παίζοντες, ὡς ἐν τοῖς θερμοπωλείοις εἰώθει παίζειν παιδιὰς· πειρασώμεθα οὖν πάσῃ τέχνῃ καὶ μηχανῇ ἐμφῦσαι τοῖς παισὶ προθυμίαν καὶ ζῆλον περὶ τὴν μελέτην τῶν συγγραμμάτων τῶν ἡμετέρων προγόνων καὶ ῥαδίαν αὐτὴν καταστήσωμεν μὴ μόνον τοῖς προσήκουσι βιβλίοις, ἀλλὰ καὶ τῇ καταστάσει τῶν διδασκόντων, καθισταμένων μὴ τῶν ὑπὸ βουλευτῶν συνισταμένων, τὴν δὲ γλῶσσαν, ἢ ἔμπροσθεν εἴπομεν, παντάπασιν μὴ ἐπισταμένων, ἀλλὰ τῶν τῷ ὄντι ἐπιστημόνων καὶ διδάσκειν ἐθελόντων· οὕτω δῆ ταχὺ πολῖται καλοὶ τε καὶ ἀγαθοὶ τῇ πατρίδι ἔσονται· οὐ πάντως παντὶ Ἑλληνι μέλειν αἰεὶ δεῖ, ἵνα καὶ αὐθις μεγάλη γένηται ἡ γλυκεῖα Ἑλλάς.

Εἰπούσης δὲ ταῦτα τῆς Πλατωνίδος, ἐπειδὴ νῦν ἤδη ἦν, ἀπήλθον, ὡ φίλη κεφαλή.

ΛΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΪΣ

(Ἀποσπάσματα ἐκ συγγραφῆς, τυπουμένης ἀγαλῶμασι τῆς ἐπὶ τοῦ Οἰκονομικοῦ Κληροδοτήματος ἐπιτροπῆς).

Εἰσαγωγή

Ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία εἶχε μὲν τὸσαύτην ἑλληνικὴν συνείδησιν ὅσην ῥωμαϊκὴν ἢ ἀρχαῖα ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία τοῦ γερμανι-

κοῦ ἔθνους τῶν μέσων καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, κατώρθωσεν ὅμως τρία μεγάλα καὶ περιφανῆ ἀσκήματα· ἐν πρώτοις ἐθεράπευσε καὶ διέσωσεν ἐπ' αἰῶνας τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, εἶτα δὲ κατὰ τὰς ἐσχάτας καὶ ὀδυνηροτάτας τοῦ πολιτικοῦ αὐτῆς βίου ἡμέρας παρέδωκεν εἰς τὰ ἐσπέρια ἔθνη τὴν λαμπράδα τῆς ἑλληνικῆς ἡμερώσεως, τελευταῖον δὲ γενναίως πεσοῦσα ἐγένετο παραίτιος νὰ ἀναδημιουργηθῇ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἐθνικὴ συνείδησις. Τὰ ζώπουρα τῆς τῶν γραμμάτων ἀναγέννησεως ἐκομίσθησαν εἰς τὴν Ἰσπερίαν πρὸ αὐτῆς τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου, ἀκριβῶς δὲ εἰπεῖν οἱ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν διασπαρέντες φυγάδες ἦσαν μᾶλλον τελεσιουργοὶ ἢ εἰσηγηταὶ τῆς πνευματικῆς ταύτης ἀναγεννήσεως, ἥτις ἤρξατο ἀμυδρῶς μὲν ἐπὶ Πιτράρχου καὶ Βοκκάκιου, διέλαμψε δὲ ἐπὶ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶ καὶ Γεωργίου Πλήθωνος.

Ὁ κμελίβρυτος τοῦ ἔρωτος ἀοιδός· ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἱερομύστης τοῦ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἑλληνισμοῦ. Διδαχθεὶς τὰ πρῶτα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης στοιχεῖα παρὰ τοῦ ἐκ Καλαβρίας περιβοήτου μοναχοῦ Βαρλαάμ, δὲν προέβη μὲν ἐπὶ τοσοῦτον παιδεύσεως ὥστε νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ νοῆ τὰ ἔπη τοῦ Θεσπεσίου τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεύς ποιητοῦ, ἀλλ' ἠσθάνετο ἀκρατον ἐνθουσιασμόν «περιπτυσσόμενος νοερῶς πόν Θεῶν τῆς Ἰωνίας ἀοιδόν», καύχημα δὲ ὑπελάμβανεν ὅτι πρῶτος αὐτὸς ἔλαβεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὸν πρῶτον ἑλληνικὸν Ὀμηρον, τὸ πρῶτον τῆς Ἰλιάδος πολυτίμητον ἀντίγραφον. Ὁ τοῦ Πιτράρχου φίλος καὶ θαυμαστῆς Βοκκάκιος, μυηθεὶς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὑπὸ ἑτέρου Καλαβροῦ, τοῦ Λεοντίου Πιλάτου, ὅστις ἐσεμνύετο ἀποκαλῶν ἑαυτὸν Θεσσαλονικέα, μικρὸν ἐπέδρασαν ἐπὶ τὴν ἀναγέννησιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἐκτίθειτο δὲ ἀθανάτον κλέος γενόμενος πρωτοστάτης καὶ καθηγεμῶν τῆς κλασικῆς Ἰταλικῆς πεζογραφίας.

Ὅ,τι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ πράξωσιν οἱ ἡμιέλληνες Καλαβροὶ, αὐτὸ τοῦτο ἐπεχείρησεν αἰσίως καὶ διεξήγαγε τελεσφόρως ὁ ἐκ Βυζαντίου ῥήτωρ καὶ φιλόσοφος Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς, ὁ ἰδρύσας ἐν τῇ Δύσει τὴν πρώτην ἑλληνικὴν κοινότητα, συνιδρύσας δὲ, ὡς λέγει ὁ Κ. Οπσικὴν «καὶ τὴν πρώτην σχολὴν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ» ἐφ' ἣ διέπρεψεν ὕστερον ἢ Φλωρεντία. Ἡ εἰς Ἑυρῆνιαν ἐπιδημίαν τοῦ ἐκ Βυζαντίου μεγαλῶνυμου διδασκάλου ἐνεκαίνισεν νέαν καὶ ἀείμνηστον χρόνον ἐποχὴν ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἐκ

τῆς σχολῆς τοῦ Χρυσολωρᾶ (ἐπιλέγει ὁ ἀρχίνους τῶν Πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ἐρμηνευτῆς), προέκυψεν ἡ πρώτη ἐν Ἰταλίᾳ περὶ τὰ ἀνθρωπικὰ ἢ ἐγκύκλια παιδεύματα σπουδασα γενεά, εὐλόγως δὲ περικλάσθη ἡ σχολὴ αὕτη πρὸς ἕτερον Δούρειον ἵππον, ἐξ αὐτῆς γένησαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων οἱ ἀριστεῖς. Τὰς ἑλληνίδας μαθήσας μετήγεγεν ὁ Χρυσολωρᾶς οὐ μόνον εἰς Φλωρεντίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς Ῥώμην καὶ Ἐνετίαν, ὅπου κατέβαλε τὰ θεμέλια δύο ἐπέρωτων περιπόστων σχολῶν, αἵτινες ἐπὶ μικρὸν χρόνον ἀνθημιλλῶνται πρὸς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ἐν ταῖς τρισὶ ταύταις πόλεσιν ἀπεθνησχυρισθῆσαν καὶ τὰ πολυτιμότερα ἑλληνικὰ ἀντίγραφα, ἃ δι' αὐτῶν προήχθη ἡ νεωτέρα φιλολογία. Διὰ τοῦ Χρυσολωρᾶ ἠνώθησαν τὰ πρῶτον δύο κόσμοι, ἐπὶ πολλοὺς πρότερον αἰῶνας ἀποκεχωρισμένον καὶ δι' αὐτὸ ἐχθρικῶς πρὸς ἀλλήλους διακειμένον. Τὴν πρώτην ἑλληνικὴν γραμματικὴν χάριν τῶν Εὐρωπαίων συνέταξεν ὁ Χρυσολωρᾶς ἐν εἰδῶ ἑρωτημάτων, συνοψίσας αὐτὴν ἐν τῆς Τέχνης Διδόνουσιου τοῦ Θρακικοῦ, τὰ ἐρωτήματα δὲ παῦται τοῦ Χρυσολωρᾶ, κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ Γουκρίνου, παρέδιδον ἑπεισά εἰς τοὺς ἀλλοεὶς μαθητὰς ὁ Ἐρασμοῦς, ὁ Ραϋχλίνος καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀναγεννήσεως.

Ἡ ἀγαθὴ φήμη καὶ ἡ εὐδοξία τοῦ ἐν Βυζαντίῳ ἀφοῦ διαπεπαισθησάν καθ' ἑαυτὴν τὴν Ἰσπερίαν. Ὅτε περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης τεταρτησέκατονταετηρίδος, ἐποιήσατο ὁ Χρυσολωρᾶς ἑλληνιστὶ ἄγραφον τῶν μαθημάτων αὐτοῦ, ὅλη ἢ Φλωρεντία, ἐγένετο οὕτως εἰπεῖν ἀνάστατος, διότι οὐ μόνον οἱ λόγιοι, ἀλλὰ καὶ τῶν εὐπατρίδων οἱ προσέδρογοντες προσήρχοντο ἄθροισι καὶ μιστοὶ ἐκθουσιασμοῦ εἰς πᾶς παραδόσεις τοῦ νεώτερου Βυζαντίου καὶ κενήνθησαν τὸ μαθητικὸν ἠρώδιον τῶν μελιφθόγγων αὐτοῦ διαλέξεων. Ἀλλ' ὁ γενορός αὐτὸς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων πατριάρχης ἦτο ἐν ταύτῃ ἀνὴρ χρηστότατος καὶ μάλα φιλόπατρις· διότι δὲν ἐμύνησε μόνον τοὺς Ἰταλοὺς τῆς ἑλληνικῆς σοφίας τὰ μυστήρια, ἀλλ' ἐνέσπασεν καὶ εἰς πᾶς ψυχὰς αὐτῶν ἔρωτα πρὸς τὴν Ἑλλάδα, καὶ πάλιν δυναμὲν ἐμύνησεν ἐπ' ἀγαθῶ τοῦ κινδυνεύοντος Βυζαντίου, εἶτα σπυλλέγων ἐράνουσ' εἶτε μεγαλοφύωνας, ἀλλὰ μάλιστα ἐπικαλούμενος καὶ ἐκλιπαρῶν τὴν ἀρωγὴν τῶν ἰσχυρῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀπειλουμένης πατρίδος. Ἦτο πρότυπον ἀρετῆς καὶ τῶν παλαιόρουμων αὐτοῦ μαθητῶν ἀγαθὰ καὶ ἀείμνηστα ὁ Βουαρίνας καλεῖ αὐτὸν ἀληθῆ φιλόσοφον, θεϊότατον διδασκάλον, ἀπὸ τὸν ἀρχαῖα ἡλικίαν ἀκρίτα, ἥτις

ἐφώτισε τὴν εἰς βαθὺν ζόφον βεβουλισμένην Ἰταλίαν, ὄντως δαιμόνιον ἄνδρα, οὐ τὴν μνήμην ὤφειλον νὰ τιμῆσωσιν οἱ Ἰταλοὶ διὰ θριαμβικῶν στηλῶν καὶ χρυσῶν ἀνδριάντων. Ἄμα δὲ ὁ Χρυσολωρᾶς ἐνέθηκεν εἰς τὰς καρδίαις τῶν Ἰταλῶν τῆς φιλομαθείας τὰ ἐναύσματα, καὶ πᾶμπολλοὶ ἐκ τῶν αὐτόθι λογίων καὶ ὁμιλητῶν αὐτοῦ ἐνέκυψαν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας καὶ ἐπεδόθησαν ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς πορισμὸν ἐλληνικῶν ἀντιγράφων. Τριακοστῷ ἔτει πρὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου, ὁ ἐκ Σικελίας Ἰωάννης Λύρισπας, ἀποδημήσας εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐκόμισεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄλλοθεν μέγα πλῆθος ἐλληνικῶν χειρογράφων ἐν οἷς τὸν περίφημον «λαυρεντιακὸν κώδικα» τῶν τραγωδιῶν τοῦ Σοφοκλέους, τὰς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Δημοσθένους τὰς δημηγορίας, τοῦ Ξενοφῶντος τὰ πονήματα, τοῦ Διοδώρου τὴν Βιβλιοθήκην, τοῦ Στράβωνος τὰ Γεωγραφικά, τοῦ Ἀρρίανου, Λουκιανοῦ καὶ Δίωνος τοῦ Κασσίου τὰ σωζόμενα καὶ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου τὰ Ἀργοναυτικά. Αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος, περιέπων τοῦ φιλοβίβλου Σικελοῦ τὴν φιλογραμματίαν, ἐδωρήσατο αὐτῷ τὴν ἱστορίαν τοῦ Προκοπίου καὶ τὸ περὶ ἱππικῆς συντάγματιον τοῦ Ξενοφῶντος. Μετὰ τὸν Λύρισπαν, ἀποδημήσας εἰς τὸ Βυζάντιον ἕτερος τοῦ Χρυσολωρᾶ μαθητῆς, ὁ Φραγκίσκος Φίλελφος ἐκόμισε καὶ αὐτὸς εἰς Ἑνετίαν πλείστα ὄσα ἐλληνικὰ ἀντίγραφα. Ὡστε ὁ Χρυσολωρᾶς οὐ μόνον ἐφύτευσε καὶ ἐδίδαξεν ἐν Ἰταλίᾳ τὰ ἐλληνικά, ἀλλὰ καὶ ἀπέδειξε πολυαριθμοτάτους μαθητάς, οἵτινες πρὸς τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου ἀντιφιλοτιμούμενοι, ἐγεώργησαν τὴν τέως ἀύχμηρὰν καὶ ἄγονον πνευματικὴν ἀρουρὰν ἐκ τῶν μαθητῶν δὲ τούτων οἱ μᾶλλον ἀξιομνημόνευται εἶναι οἱ δύο ἐπιφανεῖς Ἀρετῖνοι, ὁ τε Λεονάρδος Βρούνης καὶ ὁ Κάρολος Μάρσουππος, Γουαρτίνος ὁ Οὐήρωνάτις, Φραγκίσκος ὁ Φίλελφος, ὁ Πέτρος Ουεργέριος Βικτωρίνης ὁ Οὐελιτρατός, ὁ Πόγγιος, ὁ Ἰωάννης Λύρισπας κλ. Ὁ Γουαρτίνος, ὁ Φίλελφος καὶ ὁ Λύρισπας διέτριψαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν Βυζαντίῳ, κατ' ἐξοχὴν δὲ ὁ Γουαρτίνος μαθητεύσας παρὰ τῷ Ἰωάννῃ Χρυσολωρᾶ, καὶ ὁ Φίλελφος, ὁ συζευχθεὶς τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἰωάννου. Καὶ ὁ μὲν Γουαρτίνος ἐδίδαξεν ἔπειτα εὐδοκίμως ἐν Ἑνετίᾳ, Παταβίᾳ, Τριδέντῳ καὶ Φλωρεντίᾳ· ὁ δὲ Λύρισπας ἐν Βονωνίᾳ, Φεράρᾳ καὶ Φλωρεντίᾳ, καὶ ὁ Φίλελφος ἐν Ἑνετίᾳ, Βονωνίᾳ καὶ Φλωρεντίᾳ. Τοιοῦτον τρόπον τὰ ἐλληνικὰ φῶτα, μεταβίβα-

σθέντα ἐκ Βυζαντίου εἰς Ἰταλίαν ὑπὸ τοῦ Χρυσολωρᾶ, μετελαμπάδευθησαν ὕστερον εἰς τὰς ἰταλικὰς μεγαλοπόλεις ὑπὸ περικλεῶν καθηγητῶν, οἵτινες διετελέσαν μαθητὰί τοῦ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ, ἢ διήκουσαν τῶν ἐλληνικῶν λόγων ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει.

Αἱ ὀρησκευτικαὶ ἐρίδες καὶ οἱ περὶ ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν ἀγῶνες, οὐδαμῶς σκοπούμενων τῶν πολιτικῶν ἐπακολουθημάτων, ἐπενήργησαν πολλαχῶς καὶ ὠφελίμως εἰς τὴν φιλολογικὴν ταύτην καλλιγενεσίαν. Μετὰ τὸν Χρυσολωρᾶν διαλάμπει κατ' ἐξοχὴν ἡ ἱστορικὴ φυσιογνωμία τοῦ μεγάλου φιλοσόφου Γεωργίου Γεμιστοῦ Πλήθωνος, ὅστις, πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου, εἰσήγαγεν εἰς Ἰταλίαν τὴν τέως ἀγνωστον πλατωνικὴν φιλοσοφίαν, ἐγένετο ἐμμέσως ἀρχηγέτης τῆς περιωνύμου ἐν Φλωρεντίᾳ Πλατωνικῆς Ἀκαδημίας, παρέσχεν δὲ τὸ πρῶτον σύνθημα τῆς κατὰ τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας ἀντιδράσεως καὶ τοῦ μεγάλου ἀγῶνος τῶν Πλατωνικῶν καὶ Ἀριστοτελικῶν φιλοσόφων. Ὁ «θεόσοφος τοῦ Μιστρά» ὅπως ἀποκαλεῖ αὐτὸν δὲν ἐνθυμούμεθα τίς γερμανὸς καθηγητῆς, ἦτο μᾶλλον νέος πλατωνικὸς ἢ αὐτόχρημα πλατωνικὸς φιλόσοφος· ἐραστῆς καὶ λάτρως τῶν εἰδῶν τοῦ Πλάτωνος, συνεκέρασε τὸ φιλοσοφικὸν καὶ θεολογικὸν αὐτοῦ σύστημα μετὰ τῶν θεουργιῶν τῆς νέας πλατωνικῆς φιλοσοφίας, ἦτο δὲ ἐπὶ πᾶσι θαυμάσιος καὶ θαυμαστῆς τοῦ Πλωτίνου καὶ τοῦ Πρόκλου. Ὁ Πλήθων, τῇ συνδρομῇ καὶ ἀντιλήψει τοῦ Περικλέους τῆς Φλωρεντίας, Ἰκοσμά τοῦ ἐκ Μεδίκων, ἠρμήνευσεν ἀπὸ καθέδρας τὰς φιλοσοφικὰς αὐτοῦ θεωρίας· ἐθαυμάσθη δὲ ὑπὸ πάντων τῶν συγχρόνων λογίων, προσαγορευθεὶς νέος Σωκράτης καὶ Πλάτων. Ἐν τῇ πολυτίμῳ αὐτοῦ «ἱστορίᾳ τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἀναγεννήσεως» ἐκδοθείσῃ ἐν Πένῃ τῷ 1874, ὁ καθηγητῆς Schulz παρατηρεῖ ὅτι ὁ Πλήθων ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τὴν γερμανικὴν Μεταρρύθμισιν, οὐ μικρὰν δὲ ἔσχε ἔσχη καὶ ἐπὶ τοὺς χρόνους τῆς ἀναπτύξεως τῶν τεχνῶν, καὶ μάλιστα τῆς πλαστικῆς. Ἀλλ' οὐδεὶς ἐξήρε τὴν σημαντικότητα τοῦ ἑλληνικοῦ φιλοσόφου εὐφραδέστερον καὶ τωρῶτερον τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Λεοπάρδη. «Ὁ Γεμιστός» (λέγει ὁ ἀπαράμιλλος καιδὸς καὶ τῆς ἀπαισιοδοξίας μεγαλόφωνος καὶ μεγαλότεχνος κηρυξ) ὑπῆρξεν ἐκ τῶν μεγαλοφυσωτάτων καὶ παραδοξοστάτων ἀνδρῶν τῆς πεντεκαίδεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Ἐκατοστῷ ἔτει πρὸ τῆς Μεταρρύθμισεως ὁ Γεμιστός, ὀρμώμενος οὐχὶ ἐκ μῆνιος καὶ ὀργῆς, ὡς ὁ Λούθηρος,

ἀλλ' ἐκ φιλοσοφικῶν καὶ πολιτικῶν λόγων, ὑπετύπωσε καὶ ἐπεχείρησεν, ὀλίγον δὲ πρὸ τῆς τελευταίας αὐτοῦ προεῖπε τὴν ἐγκαθίδρυσιν νέων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν καὶ νέων θρησκευτικῶν ἐθίμων, μάλλον κατ' αὐτόν, ἀρμοζόντων πρὸς τοὺς καιροὺς καὶ πρὸς τὰς χρεῖας τῶν ἐθνῶν. Συνέγραψε πάμπολλα πονήματα ἱστορικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μετὰ τοσαύτης ἐμβριθείας, ὑγιούς κρίσεως, λεκτικῆς γλαφυρίας καὶ φραστικῆς λεπτότητος, ὥστε ὁ διεξερχόμενος νῦν τὰς ἀπκραμίλλους ἐκείνας συγγραφάς, ἢ ἀμολογήσῃ ὅτι ὁ Γεμιστὸς κατὰ ταῦτο μόνον ἀπολείπεται τῶν μεγάλων ἐλλήνων συγγραφέων, ὅτι δὲν ἤκμασαν ἐπὶ τῶν εὐκλεῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος χρόνων. Οὐδεὶς πώποτε τῶν παρ' ἡμῖν λατινιστῶν ἢ ἰταλιστῶν γραφάντων δύναται, ὑπὸ λεκτικὴν καὶ πραγματικὴν ἐποψίν, νὰ ἰσοφαρίσῃ πρὸς τοὺς ἀρχαίους, καθ' ἕν τῶν ἢ Γεμιστὸς ἰσοφαρίζει πρὸς τοὺς παλαιούς Ἕλληνας. Ἀξιόθαύμαστον ὄντως τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος, ὑπερ' ἐπὶ χρονικοῦ διαλείμματός εἰκοσιτεσσάρων αἰώνων, ὑπῆρξεν ἐν τοῖς γράμμασι καὶ τῷ πολιτισμῷ, ἀπκράμιλλον καὶ ἀνυπέρβλητον πρότυπον. Οἱ Ἕλληνες, ἐλεύθεροι μὲν ὄντες καὶ αὐτόνομοι, διέδωσαν τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν καὶ ἡμέρωσιν ἀνά πασάν τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Λιβύην, ὑπόδουλοι δὲ, ἐγένοντο πάλιν διδάσκαλοι τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν. Ἐπὶ τρισκαίδεκα ἑκατογταετηρίδας, διέσωσαν ἀκμαίην καὶ σχεδὸν εἰπεῖν ἀδιάκοπον τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἡγεμονίαν· ἐπὶ ἑνδεκά δὲ πάλιν ἑκατογταετηρίδας ἐπαιδαγώγησαν βαρβάρους ἢ ἀπαιδαύτους λαοίς. Ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις μεστὰὶ περικαλλῶν κτιρίων, ναῶν καὶ εὐρυπέδων, καὶ παντοίων ἄλλων ἀρχιτεκτονικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἰδρυμάτων, ἐπέσπασαν τὸν θουμασμὸν τῶν ἀξέστων καὶ ἀφιλανθρώπων ἐκ τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης ἀγωνιστῶν. Ἐπὶ τέλος δὲ, καθ' ἕν χρόνον στιγμὴν ἐμελλόν νὰ περιέλθωσιν εἰς ζυγὸν βάρβαρον καὶ νὰ ἀποβάλωσιν ὄνομα καὶ ὑπαρξίν, ἀνέπερψαν τὴν εὐχατὴν λάμψιν σβεννυμένης φλογός, ἀποδείξαντες μεγαλοφυεῖς καὶ εὐγενεῖς ἀνδρας, ἀνταξίους τῶν παλαιῶν χρόνων· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν πτώσιν αὐτῶν, φεύγοντες τῆς πατρίδος τὴν ἄλυσον, ἐγένοντο αὐτοὶ πνευματικὴ τῆς Εὐρώπης κηδεμόνας. Ταῦτα λέγει ὁ μέγιστος τῶν κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα ἰταλῶν ποιητῶν ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἰταλιστῶν μεταφρασθείσης μονωδίας τοῦ Πλήθωνος ἐπὶ τῆς αἰδίου δεσποίνης Ἰσομονῆς συμβίῳ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουήλ τοῦ Παλαιολόγου, ἥτις πρότερον μὲν ἐκαλεῖτο Ἑλένη, εἶτα δὲ περὶ τὰ τέλος

τοῦ βίου ἐγένετο μοναχὴ, μετόνομασθεῖσα Ἰσομονή. Ἐν τῇ μονωδίᾳ ταύτῃ, δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον τῷ 1816, ὑπὸ Μουσταξίδου καὶ Σχινᾶ ἐν τῇ Συλλογῇ τῶν Ἑλληνικῶν Ἀνεκδότων, ὁ Πλήθων πραγματεύεται, ἐν εἰδει ἐπιταφίου λόγου, τὰ κατὰ τὴν ἀθανάσιον τῆς ψυχῆς ταύτης δὲ τὴν μονωδίαν μετέφρασεν ὁ Λεοπάρδης, ἀμα μὲν ὀρμώμενος ἐκ θουμασμοῦ πρὸς τὰ ἐν αὐτῇ ὑποτετυπωμένα ἀδρὰ καὶ λοιμπεῖα νοήματα, ἀμα δὲ βουλόμενος νὰ ἀναζωπυρήσῃ τὴν μνήμην τοῦ ἐπισηπῆς μεγαλοφυῶς περιβλέπτου Ἑλλήνος. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅπως ὁ ὀνομαστός τῶν Μεδίκων σοφιστῶν καὶ ἐννοιστῶν Παπαῖν ὠφέλησεν καὶ πρὸςβίβασεν τὸν ἐλληνισμόν. Ἡ μὲν Πλατωνικὴ Ἀκαδημία τῆς Φλωρεντίας συνέστη πρὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου, οἱ δὲ ὑπὲρ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων πόνοι καὶ ἔθλοι τοῦ Παπαῖν Νικολάου ἀνάγονται ἐξ ἑσού εἰς τοὺς πρὸ τῆς ἀλώσεως χρόνους, εἰ καὶ ὁ φιλότιμος καὶ μεγαλόφρων οὗτος ἱεράρχης ἐτελεύτησε πῶ ἢ 1458 ἐξ ὑπερβολικῆς ὀδύνης ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ μουσικὸς καὶ μεγαλόδωρος Νικόλαος προέθετο ἐπὶ πᾶσι νὰ καταστήσῃ πᾶσι τοῖς λογίοις εὐληπτα καὶ προσιτὰ διὰ λατινικῶν μεταφράσεων τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων ποιητῶν καὶ πεζογραφῶν τὰ ἀριστουργήματα. Ἀπετάθη πρότιστα καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς μαθητάς τοῦ Χρυσολωρᾶ καὶ ἄλλους ἐν Βυζαντίῳ παιδευθέντας ἰταλοὺς διδασκάλους, καὶ διὰ μεγάλων χρηματικῶν δωρῶν κατώρθωσε νὰ μεθερμηνευσθῶσιν εἰς τὴν λατινικὴν ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Πολύβιος, ὁ Διόδωρος, ὁ Ἀππιανός, ὁ Θεόφραστος, ὁ Στράβων κλ., σφόδρα δὲ φιλόμηρος ὧν προέπεινε τῷ Φιλέλφῳ ἀμοιβὴν ἐκ δεκακισχιλίων χρυσῶν σκούδων ἐπὶ τῇ μεταφράσει τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας. Οὐδεὶς ἄλλος ἱεράρχης ἐπεδαψιλεύσατο πᾶσι τοσαύτην ὑπερταῦ ἐλληνισμοῦ εἰσφοράς χρημάτων, οὐδεὶς ἐτέλεσε τοσαύτην πλουσιοπαρόχους χορηγίας ὥστε ὁ φιλομουσικός Παπαῖν Νικόλαος ὁ πέμπτος. Ὁ Φιλέλφος, πλέμων τοῦ Νικολάου τὸ ἐργασίον, λέγει ὅτι οὐδεὶς λόγιος Ἰταλὸς ἐδουλοῦτο νὰ μεμψιμοιρήσῃ ἅτε δὲν ἐγεννήθη ἐκ Ἑλλάδος, ἀφ' οὗ ἀρχεβούλω εἰσηγήσει· καὶ δαπάνη τοῦ Παπαῖν Νικολάου, εἶχεν ἤδη προχέτους τὰς μεταφράσεις πάντων σχεδὸν τῶν ἀριστοτεχνημάτων τῆς ἐλληνικῆς διαγίγας. Δὲν περιεῖπε δὲ μόνον τοὺς ἐλληνοῦσους ἰταλοὺς ἀλλ' ἐπροσπάτεμα καὶ παρεθάρρυνε καὶ τοὺς ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους σφοδρῶς Ἕλληνας, αἵτινες μετὰ κλέους θάρρασαντες τὰς παραδόσεις τοῦ Χρυσολωρᾶ καὶ τοῦ Πλήθ-

Ωνος, προήγον τὸν καλὸν κάγαθὸν ἀγῶνα τῆς ἐλληνικῆς μαθησεως. Ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης Θεόδωρος Γαζής καὶ ὁ ἐκ Κρήτης Γεώργιος Τραπεζούντιος (ἐγεννήθη μὲν ἐν Κρήτῃ ἀλλ' εἴλεε τὸ γένος ἐκ Τραπεζούντος) ἵνα τοὺς ἄλλους παραλίπωμεν, συνεπλήρωσαν ἐνδόξως, πρὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου, τὴν μεγάλην ἐκπολιτιστικὴν ἐντολήν τοῦ Χρυσολωρᾶ καὶ τοῦ Πλήθωνος. Ὁ μὲν Γαζής, ἐκμαθὼν ἐν τὸς τριῶν ἐτῶν τὴν λατινικὴν, μετέφρασε τοσοῦτον εὐδοκίμως πολλὰ καὶ παντοῖα συντάγματα τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Θεοφράστου, τοῦ Ἀφροδισιέως Ἀλεξάνδρου, τοῦ Διλιανοῦ, Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεως καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὥστε ὁ Παῦλος Ἰώβιος ἔλεγεν ὅτι πάνυ χαλεπῶς θὰ ἠδύνατό τις νὰ γνωματεύσῃ ἂν ὁ Γαζής μετέφραζε κάλλιον ἐκ τῆς λατινικῆς εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἢ ἐκ τῆς ἐλληνικῆς εἰς τὴν ἐλληνικὴν. Ὁ διαπρεπὴς Θεσσαλονικεὺς ἦτο, κατὰ τὸν Φίλελφον, ὁ εὐκλεέστατος τῶν τότε Ἑλλήνων ἡ γραμματικὴ αὐτοῦ εἰσαγωγή, συντεταγμένη κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Δυσκόλου, ὑπεσκέασε τὰ Ἐρωτήματα τοῦ Χρυσολωρᾶ, εἰ καὶ ἡ κρμηνεῖα αὐτῆς, καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ πρώτου καὶ τοῦ τετάρτου βιβλίου ἔχρηζε Δηλίου κολυμβήτου, ὀλίγον δὲ συνέτειναν πρὸς διαφώτισιν τῶν δυσεξηγήτων χωρίων τὰ ἐπὶ τοῦ 1768 ἐν Βουκουρεστίῳ τυπωθέντα ἀπέραντα ὑπομνήματα Νεοφύτου τοῦ Καυσοκαλυβίτου καὶ τὰ κατὰ τὸ 1780 ἐν Ἑνετίᾳ ἐκδοθέντα σχόλια τοῦ περικλεοῦς ἐν Πάτρῳ διδασκάλου, Δανιὴλ τοῦ Κεραμέως. Ὁ Γαζής μεθ' ἡμῶν νεύσε προσέτι ἐκ τῆς λατινικῆς εἰς τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφικὰ τινὰ πονημάτια τοῦ Κικέρωνος, ἐφιλοπόνησε δὲ καὶ μεταφράσεις ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Βατραχομουμαχίας. Πύδοκίμησε δὲ τὰ μάλιστα καὶ ὡς καθηγητῆς ἐν Φερράρᾳ, ὅπου ἠρμήνευεν εἰς ἐπήκοον ἐνθουσιῶντων φοιτητῶν τὰς διηγητορίας τοῦ Δημοσθένους, ἔρχε δὲ αὐτόθι πρὸς ἄλλοις πολλοῖς μαθηταῖς καὶ τὸν περιώνυμον Ἀγρικόλαν, τὸν πρῶτον τῶν ἐλληνικῶν διδασκάλων ἐν Γερμανίᾳ· εἶτα κληθεὶς τῷ 1450 παρὰ τοῦ Πάπα Νικολάου εἰς Ῥώμην, κατέστη αὐτόθι καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας. Ὁ δὲ Γεώργιος Τραπεζούντιος, φύσει μὲν φίλερις καὶ ἀλαζών, σφοδρὸς δὲ τοῦ Γαζῆ ἀντίπαλος ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς δόξαις, ἀφίκετο εἰς Ἑνετίαν τῷ 1430, ἀλλ' ἐν τὸς ὀλίγου χρόνου τοσοῦτον ἐντελῶς ἐξέμαθε καὶ οὗτος τὴν λατινικὴν ὥστε μετ' οὐ πολὺ ἀνηγορεύθη καθηγητῆς τῆς ἐλληνικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας καὶ ῥητορικῆς ἐν τοῖς πανεπιστημίσις τῆς

Φλωρεντίας καὶ τῆς Ῥώμης, μετέφρασε δὲ κατ' ἐντολήν τοῦ Πάπα Νικολάου, τὸ περὶ ζῶων τοῦ Ἀριστοτέλους, τοὺς Νόμους τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Εὐσεβίου τὴν Εὐαγγελικὴν Προπαρασκευὴν. Ἐπαίδευσεν δὲ ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος οὐχὶ ἐλάσσονας ἢ ὁ Γαζής μαθητάς, καὶ διετέλεσεν ἐν Ἑνετίᾳ ὁ πρῶτος αὐτόθι ἐπὶ ἑτησίῳ μισθῷ 150 δουκάτων δημόσιος διδάσκαλος τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης.

Οὕτω διὰ τῆς γονίμου διδασκαλίας ἐπιστημόνων Ἑλλήνων καὶ Ἰταλῶν ἔβαλλον ὅπως οὐν τὰ ἐλληνικὰ γράμματα ἔτι καὶ πρὶν ἀνατελεῖν ἡ ἀποφράς ἡμέρα τῆς 29 Μαΐου 1453. Ὁ Χρυσολωρᾶς, ὁ Πλήθων, ὁ Γαζής, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος καὶ οἱ ἄλλοι τῆς ἐλληνικῆς σοφίας δαδοῦχοι εἶχον προεξωμαλισμένην τὴν ὁδόν, ἣν ἔμελλον ὑστέρον νὰ διανύσωσιν οἱ τῆς πατρίδος ἀπωροφανισμένοι λόγιοι. Ἡ ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων συνειδήσις ἀνεδημιουργήθη ἀμα τῆ πτώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως· τότε δὴ τότε ἐπεφάνη εἰς τὰς περιλύπους ψυχὰς τῶν ἐκ τοῦ Βυζαντίου ἐξεληλαμένων φυγάδων τὸ ἱερὸν τῆς πατρίδος Ἰνδαλμα, κεκαθαρμένον ἀπὸ τῆς βυζαντινῆς κορμώσεως καὶ διεσκευασμένον κατὰ τὰς γνησίας καὶ ἀρχαιοπαραδότους τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἀρχάς. Τῇ ἐπαύριον τῆς δουλείας ἀνεμνήσθησαν οἱ Ἕλληνες τῆς τέως κατέζοφωμένης ἐθνικῆς αὐτῶν ὑποστάσεως, ἀκριβῶς δὲ ἀμα ἐδουλώθησαν καὶ ἤρξαντο προφέροντες ἐν μέσῳ τῶν φρικωδῶν αὐτῶν παθημάτων τῆς πατρίδος τὸ προσφιλὲς καὶ γλυκερὸν ὄνομα. Ἢδὴ ὁ πρῶτος μετὰ τὴν ἀλωσιν σχολάρχης τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, Ματθαῖος ὁ Καμαριώτης ἀποκλαίει τὴν ἀλωσιν, ἀλλὰ συναποκλαίει συγχρόνως καὶ τὴν πτώσιν αὐτοῦ καὶ τῆς πατρίδος.

Οἱ ἐκ Βυζαντίου φυγάδες μετεκόμισαν εἰς τὴν ἑσπερίαν τοῦ μόνου τῆς ἐλληνικῆς σοφίας τὰ λείψανα ἀλλὰ καὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τὸν ζωσπάροχον πυρῆνα. Ὁ πρῶτος δὲ τῆς ἐλληνικῆς συνειδήσεως δόρυφορος ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως ὁ ἐκ Ρουδάκου τῆς Φρυγίας Ἰάνος Λάσκαρις. Ἡ ἐξοχος παιδεία τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς ἦτο ἐφ' ἀμιλλοῦς πρὸς τὴν ἀκρατον αὐτοῦ φιλογένειαν. Ὁ Ἰάνος Λάσκαρις (λέγει ὁ προμνημονευθεὶς Ἰώβιος) εἶναι ὁ εὐγενέστατος καὶ σοφώτατος πάντων τῶν Ἑλλήνων, ὅσοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐξωσθέντες τῆς ἰδίας πατρίδος ὑπὸ τῶν ὀθωμανικῶν ὀπλων. Ὁ Ἰάνος Λάσκαρις (παραστήρει ἕτερος σοφὸς Ἰταλὸς) ἦτο ἀνὴρ πολυμαθέστατος καὶ ἐμβριθέστατος, περὶ οὐδενὸς δὲ ἄλλου ἐκῆδετο εἰμὴ περὶ ἀπο-

καταστάσεως και διαφωτίσεως τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Εἰκότως ἐδόξαζεν ὁ Λάσκαρις ὅτι οἱ Ἕλληνες, ἂν πέπρωται νὰ ἐπα-
νέλθωσιν εἰς βίον ἐλεύθερον, δέην πρὸ πάντων νὰ ποτίσωσιν ἑαυτοὺς
τὰ νάματα τῶν ἐλληνικῶν λόγιων. Θεμέλιον τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως
εἶναι ἡ ἀκραιφνῆς ἐλληνικὴ παιδείσις, ἡ ἀποτεθησαυρισμένη ἐν τοῖς
ἀθανάτοις ποιήμασι τῶν ἐλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Ἀνα-
λώμασι τοῦ μεγάλου Λαυρεντίου τοῦ ἐκ Μεδίκων διέσωσεν ὁ Λάσκα-
ρις ἀπὸ τῆς καταστροφῆς ἑκατοντάδας ἐλληνικῶν ἀντιγράφων· δὲν
ἤρκεσθαι δὲ μόνον εἰς τὴν συλλογὴν τιμαλφεστάτων κωδικῶν ἀλλὰ
καὶ ἐνθέρμως ἠγόρευσεν, εἰς ἐπήκοον αὐτοκρατόρων καὶ βασιλέων,
ὕπὲρ ἐλευθερώσεως τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους· ὅτε δὲ ὁ μεγαλοπρεπέστα-
τος τοῦ Λαυρεντίου υἱὸς ἐγένετο Πάπας, ἐκ τοῦ πρώτων αὐτοῦ με-
λημάτων ὑπῆρξε, κατὰ προτροπὴν τοῦ Λασκάρεως, ἡ εἰς τοὺς πρό-
πυδας τοῦ Κυρίνου λόφου ἱδρυσις «ἐλληνικοῦ γυμνασίου» ἐν ᾧ φι-
λομαθεῖς Ἕλληνες νεανίσκοι ὤφειλον νὰ διδάσκωνται τὴν πατριαν
γλῶσσαν καὶ τὰ ἐγκύκλια παιδεύματα. Πρυτανεύοντος τοῦ Λασκά-
ρεως, τὸ ἱστορικὸν τοῦτο φροντιστήριον ἐγένετο ἐνδικαίτημα πραι-
ματικῆς καὶ ἀνοθεύτου ἐλληνικῆς παιδείσεως. Ὁ Πάπας Λέων ὁ δέ-
κατος, μεγαλοπρεπῆς καὶ ἐλευθέριος περὶ τὰς τέχνας καὶ ἐπιτημέας,
ἐχθρὸς ἀδιάλλακτος τῶν Τούρκων, εἰλικρινῆς δὲ ἐραστής τῆς ἐλληνι-
κῆς ἐπιστήμης ἦν ἐδιδάχθη ἐν τῇ Πλατωνικῇ τῆς Φλωρεντίας Ἀκα-
δημίᾳ, ἐμελέτησε νὰ ἀποδαίξῃ τὸ γυμνάσιον τοῦτο γόνιμον ἐλληγι-
σμοῦ φυτευτήριον. Ὡς ἀπαρχὴν δὲ τῶν ἐλληνικῶν τούτων παιδευ-
μάτων αἱ προσερχόντες τοῦ φροντιστηρίου συνέλαξαν καὶ ἐξέδωσαν
τῷ 1517 καὶ 1518 τὰ παλαιὰ σχόλια εἰς τοῦ Ὀμήρου τὴν Ἰλιάδα
καὶ εἰς τὰς τραγωδίας τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Περφυρίου τὰ ὁμη-
ρικὰ ζητήματα, ὅποτε, κατὰ βασκανὴν μοῖραν ἐτελεύτησε μὲν ὁ
Πάπας Λέων, ἀπεδήμησε δὲ καὶ ὁ Λάσκαρις ἐκ Ῥώμης εἰς Παρι-
σίους, ὅπου μετὰ τοῦ περιωνύμου Βουδέου ἱδρυσε τὴν βιβλιοθήκην
τοῦ Φονταινεβλώ. Ἡ σύστασις τοῦ ἐλληνικοῦ φροντιστηρίου ἐν Ῥώμῃ
συμπεσοῦσα πρὸς τὰς φιλανθρώπους καὶ θεοφιλεῖς τοῦ Πάπα Λέον-
τος ἀποπείρας πρὸς ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀτυχοῦς καὶ πολυπαθοῦς τῶν
Ἑλλήνων γένους, ἐνέπλησε τοὺς βυζαντινοὺς φυγάδας χρηστῶν ἐλ-
πίδων. Ἐλπίδας οὖν τὸ πνεύμα διεσπκρμένον γένος ἡμῶν τῆ πα-
τρίδι (ἔγραφε πρὸς τὸν Λέοντα ὁ Μονεμβασίης Ἀρσένιος), τὸ ποτὲ
μὲν ὑψηλότατον καὶ σοφώτατον, νῦν δὲ ἐξουθινημένον αἵματι καὶ τα-

πεινότατον. Ἄλλ' αἱ ἐλπίδες βόσκουσι κενούς βρότων· ἢ κατὰ λυ-
σις τῆς ἐλληνικῆς σχολῆς ἐνέβαλε μετ' ὀλίγον τοὺς Ἕλληνας εἰς
ἀπόγνοιαν καὶ ἀπελπισμόν, ἀκμαία ὅμως διεσώθη ἡ ἐπὶ τὴν φιλογενῆ
τοῦ Λασκάρεως ἐργασίαν πίστις· ἀλλ' ὦ θεϊότατε (ἔλεγε πρὸς αὐ-
τὸν ὁ προμνημονευθεὶς Ἀρσένιος) ὑπερίσπασο καὶ αὐθίς τοῦ γένους,
ἐν σοὶ γὰρ μόνῳ τὰ τῶν Ἑλλήνων γένος ἐξήρτηται.

Ἐν Ἐνετίᾳ, ὁ Λάσκαρις, ὑπῆρξεν (ὀλίγον πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ
ἐν Ῥώμῃ γυμνασίου) ὁ κύριος μοχλὸς τῶν ἐσαεὶ ἀξιωματικῶν
τυπογραφικῶν ἐπιβολῶν καὶ ἔργων τοῦ Ἄλδου. Τὸ περιώνυμον τοῦ
Ἄλδου Μανουτίου τυπογραφεῖον, συστάθην ἐν Ἐνετίᾳ, ἐγγὺς τῆς
ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἀύγουστίνου περὶ τὰ τέλη τῆς πεντεκαδεκά-
της ἑκατονταετηρίδος, ἀπεδείχθη κρατερόν ὄπλοφυλάκιον τοῦ ἐλ-
ληνισμοῦ, ἀμα δὲ κοινὸν βουλευτήριον καὶ ἐργαστήριον πάντων τῶν
φυγοπατρίδων λόγιων Ἑλλήνων· Ἕλληνες ἐργάται καὶ τυποθέται, Ἕλ-
ληνες καλλιγράφοι καὶ διορθωταί, Ἕλληνες κριτικοὶ ἐπεμελοῦντο τῶν
λαμπρῶν ἐκείνων καὶ τιμαλφῶν ἐκδόσεων, αἵτινες καὶ σήμερον ἀπο-
θαυμάζονται ὡς περισπούδαστα κειμήλια τυπογραφικῆς τέχνης. Ἀρ-
χομένου τοῦ ἐκκαδεκάτου αἰῶνος διετέλεσεν ὁ Λάσκαρις πρεσβευ-
τῆς τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου τοῦ Δωδεκάτου ἐν Ἐνετίᾳ, ἀλλ' ὁ
Ἕλλην φυγὰς ἦτο τοσοῦτον ἀτριβῆς τῶν πολιτικῶν ἐπιτηδευμάτων
ὅσον ὄξυς καὶ ἔμπειρος περὶ τὰς ἐλληνικὰς μαθήσεις· ἂν ἦτο δυνατὸν
νὰ μαλάξῃ ὀπωσοῦν τὰ σπαραξικάρδια τῆς πατρίδος τοῦ παθήματα
εὐφροσύνης θὰ ἐθυσίαζε τὰς φιλοπαιδευτικὰς αὐτοῦ ἐργασίας· χάριν
τῆς πολιτικῆς συνειδέν ὅμως ὅτι ὡς ἐκδότης Ἑλλήνων συγγραφέων
καὶ προστάτης τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν διασκεδασμένων πτωχῶν
Ἑλλήνων θὰ προῆγε τὸ κοινὸν τοῦ γένους συμφέρον· λυσιτελεστέρον
καὶ διαρκέστερον ἢ ὡς πρεσβευτῆς ἐπὶ ψιλῶ ὀνόματι βασιλέων καὶ
αὐτοκρατόρων. Ἀφθίτα μνημεῖα τῆς φιλολογικῆς τοῦ Λασκάρεως
ἐμπειρίας εἶναι ἡ ἐν κεφαλαίοις γράμμασιν ἐκδοσις τῆς Ἑλληνικῆς
Ἀνθολογίας τοῦ Πλανούδου, ἡ ἀνέθηκε τῷ Πέτρῳ τῷ ἐκ Μεδίκων,
οἱ ὕμνοι τοῦ Καλλιμάχου μετὰ σχολίων ἐλληνικῶν, πέρσαρες τραγω-
δίαί τοῦ Εὐρυπίδου, τὰ Ἀργοναυτικά Ἀπολλωνίου τοῦ Ῥοδίου,
καὶ τινὰ ἄλλα πονημάτων, ἐν οἷς μονόστιχοι γινώμμαι. Τὴν πρώτην
τῶν τραγωδιῶν τοῦ Σοφοκλέους ἐκδοσιν ἀνέθετο ὁ Ἄλδος· εὐγνωμό-
νως πρὸς τὸν μέγαν τοῦ ἐλληνικοῦ γένους ὑπάρμαχον ἐν κεφαλίδι
τοῦ πρώτου τόμου τῶν Ἑλλήνων τεχνολογῶν, (ἐκδοθέντος κατὰ

νοέμβριον τοῦ 1508) ἀναφωναί ὁ Ἄλδος· ἀΚλεινὲ καὶ σοφὰ Λάσκαρι, γινώσκω μεθ' ὀπόσης χαρᾶς θὰ ἴδῃς ἐκτυπούμενα παρ' ἐμοὶ τὰ περὶ ῥητορικῆς συνταγμάτια· διότι, οὕτω, κατὰ τοὺς σοὺς πόθους ἀναζωπυρεῖται καὶ διαδίδεται ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν σπουδαίων καὶ τῶν φιλομαθῶν ἢ ἐλληνικῆ γλῶσσα, ἢ σχεδὸν καταστραφείσα ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων καὶ τῆς ἐπηρείας τῶν καιρῶν. Ἀλλὰ δεόν· νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἐν τῷ ἐπιπόνῳ καὶ μακρῷ μου σταδίῳ σὺ προσήλθες ἀρωγὸς καὶ ἀντιλήπτωρ διὰ τε τῶν συμβουλῶν καὶ τῶν εἰσφορῶν σου ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ καὶ δὴ καὶ τανῦν ἐν Ἐνετίᾳ, ὅπου μετὰ τοσαύτης συνέσεως μεθ' ὄσης καὶ εὐθύτητος ἐπιτελεῖς τὴν ἐντολὴν πρεσβευτοῦ τοῦ χριστιανικωτάτου βασιλέως. Οὐ μόνον παρέδωκας μοι ἀντίγραφα, ὧν βρῖθει ἢ σὴ βιβλιοθήκη, ἀλλὰ καὶ ἐνδελεχῶς παροτρύνεις με εἰς ἐκτύπωσιν τῶν κυριωτάτων. Εἰς σὲ λοιπὸν ἀφιερῶ τὴν δε τὴν βίβλον, περιέχουσαν συλλογὴν ἐκ τῶν σῶν ἀντιγράφων. Σὺ ἔλκεις τό γένος ἐκ τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλλήνων, ὅπερ ἐγέννησε τοὺς μεγίστους τῶν ἀνδρῶν, κατὰγεσαι ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τῶν Λασκάρων οἴκου, εἶσαι δὲ τῆς Ἑλλάδος σέμνωμα καὶ ἀγλαΐσμα. Χαῖρε Μαικήνα τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων». Ἐν δὲ τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος (κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1513) κηρύττει ὁ Ἄλδος ὅτι, ἂν ἐκτυποῦνται πλατωνικοὶ τινες διάλογοι, ἢ ἐπὶ τούτῳ χάρις ὀφείλεται εἰς τὰ ἀντίγραφα, ὅσα ἐκόμισεν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ὁ Λάσκαρις, ἀδὲ κατὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀρετὴν μοναδικὸς οὗτος ἀνὴρ. Ὁ δὲ τοῦ Ἰάνου φίλος καὶ συναθλητὴς Μάρκος Μουσοῦρος, περὶ οὗ κατωτέρω ὁ λόγος, ἐν τῇ πρὸς Λάσκαριν προσηνῆσαι, τῇ προταταγμένῃ τοῦ κατὰ τὸ 1516 κριτικῆ ἐπιστάσις αὐτοῦ τούτου τοῦ Μουσούρου ἐκδουθέντος Παισανίου, μετὰ θέρμης ὑποκαρδίου ἐξαιρεῖ τοὺς ὑπὲρ τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἐλληνικῆς παιδείας ἠρακλαίους πόθους τοῦ Λασκάρως. Ἐαὐτὴν δὲ σοὶ μάλιστα πάντων τὴν βίβλον προπέδεις ἦν ἀνατεθῆναι· σὺ γάρ, τῶν ἄλλων τὰ καθ' ἑαυτοὺς σκοποῦντων, κοινὸς ἀπανταχοῦ τῶν Ἑλλήνων καθίστασαι προστάτης· σὺ ὡς οὐδεὶς ἕτερος ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος σωτηρίας ἐγρήγορας, πάσι τοῖς καιροῖς ἐπακυλουθῶν καὶ πάντα κάλων σείων, καὶ νῦν μὲν Κελτῶν βασιλεὺς, νῦν δὲ Ῥώμης ἀρχικράτορας Θεραπεύων, ἐφ' ᾧ τε τοὺς Ἑλλήνας ἀπκλαγένας τῆς πικροτάτης καὶ χαλεπωτάτης δουλείας ἐπ' ἐλευθερίαν ἐξελέσθαι. Τούτου γὰρ ἀφίεσαι μόνου, τούτου φροντίζεις, τούτου νυκτὸς καὶ μεθ' ἡμέραν ἐννοεῖς, ὑπὲρ τούτου καὶ τοὺς

ἐσχάτους κινδύνους ὑποστάτης ἂν καὶ μυρίων ἂν θανάτων καταφραγήσαις γενναίος ὢν. Πρὸς τοῦτο πάντα σου τὰ πολιτεύματα πείνει, πρὸς τοῦτο γ' ἢ μεγαλοπρεπῆς καὶ μηδαμῇ χαμαίζηλός σου φύσις ἀνακλίνασα τὴν ψυχὴν ἀτενὲς ἀφορᾷ. Τοὺς γοῦν περὶ τὸν ἀρχιερεῖα τὸν ἀκρον ἀνακοινουμένους ἐκάστοτέ σοι περὶ τῶν μεγίστων οὐ καὶ ἡ παροξύνων προστῆναι μὲν τῆς εὐσεβῶν διαλλαγέντων πρὸς ἀλλήλους ξυμβάσεώς τε καὶ ὁμονοίας, προστῆναι δὲ τῆς πάλαι θρυλουμένης τε καὶ ποθουμένης τῶν σταυροφόρων συνωμοσίας καὶ κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἐπιστρατείας· αἰσχροὺν δὲ εἶναι λέγων τοὺς Εὐρώπης ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς περὶ μὲν ἐνὸς ἢ καὶ δυεῖν πολιχνλοῖν δυστήνοιον τοσαῦτα· ἔτη ταλαιπωρεῖσθαι πολεμοῦντας, στάσεις τε καὶ σφαγὰς καὶ ταραχὰς ἐν Ἰταλίᾳ ποιοῦντας καὶ τῷ χριστιανῶν αἵματι καταμιαινόντας τὰ ρεῖθρα τῶν ποταμῶν· τοσαύτας δὲ πόλεις καὶ χώρας παμφορωτάτας καὶ συνοικίας καὶ προσόδους διατελεῖν προἰεμένους καὶ καρποῦσθαι τοὺς ἀθέους ἔαν. Καὶ ταῦτα ῥᾶδιον ὄν· εἴπερ ποτε καὶ νῦν ἀπάσης αὐτοῦς τῆς Ἀσίας ἐκβαλεῖν ἐκνευρισμένους ἤδη ταῖς συνεχέσιν ἤτταις καὶ μὴ πάντως ἔχοντας ἀστασιάστως· τοὺς μὲν γὰρ τῷ Βυζαντίου τυράννῳ, τοὺς δὲ τῷ δυνάστῃ τῆς Περσίδος, ὡς ὀρθότερας ἔχειν περὶ τοῦ θεοῦ δόξας νομιζομένῳ, προσκεῖσθαι. Καὶ οὐχ ὑπὲρ μὲν τοῦ σῶσαι τὴν Ἑλλάδα πονεῖς, τῶν δὲ καθ' ἕκαστον Ἑλλήνων ὑπερφρονεῖς, ἀλλὰ καὶ πρεσβεῦων Ἐνετίῃσι μηδένα τῶν ὁμοθεν τῆς γε σῆς ἐλευθεριότητος ἀπείρως ἔχειν ᾧ δεῖν. Μετὰ ταῦτα ὁ Μουσοῦρος ἐξυμνεῖ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν ἐλευθεριότητα τοῦ Λασκάρως, ὅστις ἐπροίκιζε τὰς γὰμου ὠραίας θυγατέρας τῶν πτωχῶν Ἑλλήνων, ἐχορήγει βιβλία καὶ χρήματα πρὸς τοὺς ἀπόρους Ἑλληνόπαιδας, εἶχε δὲ ἐκάστοτε ἀνεφγμένους τὰς θύρας τῆς οἰκίας του εἰς τοὺς ἐνδεεῖς Ἑλλήνας, τῶν οὐδεὶς ἐκέθην ἀγέραςτος ἀπῆλθεν, ἀλλ' ἢ ποικίλων ἐδεσμάτων τραπέζης ἀπολαύσας ἢ τὸ βαλάντιον ἐμπλήσας ὧν ἐδεῖτο στατήρων ἀργυρῶν τε καὶ χρυσῶν. Ἐν Ῥώμῃ διατρίβων, τιμώμενος δὲ καὶ θαυμαζόμενος ὑπὸ τῶν ἐκεῖ, ὁ Λάσκαρις ἐγένετο ὡς ἀληθῶς πρόξενος τῶν Ἑλλήνων· εἰς μὲν τοὺς ἀφικνουμένους ἐπολλάκις ὑπὲρ δύνάμιν δωρούμενος, τῶν δ' ἀπόντων ἐπιμελούμενος, τοὺς δὲ φιλάτους τοῖς περὶ τὸν κρατοῦντα συνιστάς. Καὶ ταῦτα μὲν θὰ ἦσαν θαύμαστα σημεῖα τῆς εἰς τοὺς Ἑλλήνας εὐνοίας τοῦ Λασκάρως, ἀλλ' ὁ Μουσοῦρος ἀναγράφει καὶ ἄλλα τῆς ἀπαράμιλλου φιλοπατρίας καὶ καλοκἀγαθίας τοῦ ἀνδρός

κατορθώματα. «Ὅρων γὰρ ἐνίους τῶν ἡμεδαπῶν διὰ τὴν πολυετή δουλείαν οὕτω μὲν ἐπιλαθομένους ἑαυτῶν, ὡς μηδέποτε ἀναγήφειν καὶ μηδεμίαν ὄλως τῶν προγόνων ἔχειν ἔννοιαν, ἀλλ' ἐθελοκακοῦντας πολιτικοῦ βίου παιδεύσεώς τε καὶ ἀγωγῆς ὀλιγῶρως ἔχειν οὕτω δὲ κακοδαιμονίαν, ὡς αὐτοὺς μὲν ἀπαιδεύσεια συζῆν καὶ τετυφῶσθαι, ἐν μόνον ἡγουμένους εἶναι σοφῶν καὶ διαρκέστατον τῆς ἐς οὐρανὸν ἀναβάσεως ἐφόδιον, τὸ μὴτ' ἐλαίου γεύεσθαι, μὴτ' ἐναίμων ἰχθύων, ἐν αἷς νηστεύουσιν ἡμέραις, τοῖς δὲ παιδείας ἐρασταῖς φθονεῖν ἐκ τοῦ προφανοῦς, τῶν ποιηταῖς ἢ φιλοσόφοις ἐνασχολουμένων εὐθὺς καταγινώσκοντες πολυθείαν, τοιοῦτό τι πρὸς τὴν θεήλατον ταύτην ἡμῶν μεμνηχάνησαι συμφορὰν. Ὡς γὰρ μὴ παντάπασιν ἀποσβεσθῆ τὸ σωζόμενον ἔτι τῶν ἐλληνικῶν λόγων, καίπερ λίαν ἀμυδρὸν ὄν, οὐκ ὀλίγους ἔκ τε τῆς Κρήτης ἔκ τε Κόρκυρας καὶ τῶν παραθαλασσίων τῶν Πελοποννήσου μετεπέμφω νεανίσκους, οἳ νῦν ἐν Ῥώμῃ μὴτε στέγης μὴθ' ἱματισμοῦ μὴτε τροφῆς ἀποροῦντες μὴτε σοφιστῶν ἐστερημένοι τῶν διδάσκειν καὶ βουλομένων καὶ εἰδότων, θαυμαστὸν ὄσον περὶ ἀμφω προκόπτουσι τῷ λόγῳ». Οἱ Ἕλληνας οὗτοι μαθηταί, ἀξιοθέητες καὶ παιδευθέντες ἀκηρύξουσι τὴν λαμπρότητα τοῦ γένους, ὑμνήσουσι δὲ τῶν πανσεβάστων τῆς Ἑλλάδος αὐτοκρατόρων τὴν ἀρετήν, αὐς ὡμῶς διεδέξαντο καὶ ἀπανθρώπως οἱ διὰ τὴν σφετέραν αὐτῶν μογοθηρίαν τὸ μὲν Τούρκων ἔθνος τηλικούτον καταστήσαντες ἡλίκον ὀρώμεν, τὸ δ' ἡμέτερον ἐκ βάρων καθελόντες, . . . ἀπολέσουσι σε πατέρα τῶν λόγων καὶ τῆς ἱπποκρήνης ἀνακαινιστὴν τῆς ἐλληνίδος». Καταστρέφει δὲ τὸν λόγον ὁ Μουσεῦρος διὰ τῆς κατανοητικῆς τῆς δε ἀποστροφῆς: «Γονυπετεῖς εὐξόμεθα τῷ πάντ' ἐφορῶντι καὶ κυβερνῶντι Θεῷ, ἵν' εἴπερ οἷόν τ' ἔστι περιαλγήσας τῇ ἀνεκδιηγήτῳ πανωλεθρίᾳ τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων τῶν πρὶν μὲν στρατηγίαις καὶ νομοθεσίαις ἐπιστήμασι τε καὶ τέχναις πολυειδέσι καὶ ταῖς εἰς ἅπαντα τὰ πέρατα τῆς γῆς ἀποικίαις τὸ ἀνθρώπειον γένος παιδευσάντων τε καὶ νοθετησάντων, ἡμερωσάντων τε καὶ κατακοσμησάντων, νῦν δὲ φθίνῃ καὶ ἐπηρείᾳ τῆς κακῆς τύχης μὴτ' αὐτοκρατορικῶς σκῆπτροις μὴτε πατρίδος (φεῦ τῶν κακῶν) ἢ πόλιν αὐτόνομον ἔχόντων, ἐς βαθὺ καὶ μακρὸν καὶ λιπαρὸν γῆρας διασώζῃ καὶ διαφυλάττῃ Δέοντα, τὸν ὑπέρτατον ἱεράρχην καὶ σέ' τοῦ μὲν γὰρ παρορμῶντος, τοῦ δὲ κατορμῶντος ἡμῶν, ἐλευθροθήσεται μὲν ἡ Ἑλλάς, εἰ δὲ φιλομαθεῖς καὶ φιλοθεάμονες ἐμφιλυχωρήσουσιν ἀδεῶς τῇ Πελοποννήσῳ, τῶν βαρβάρων ἀρ-

δην ἀφανισθέντων, καὶ τὸν Πausανίαν ἀνὰ χεῖρας ἔχοντες, ἀνέσπεως χάριν περιδεύουσι τὰ πάντα κύκλῳ· τὰ τε συγγεγραμμένα τεθέντες τῶν ὀρωμένων ἐγγύς, μεγάλης ἐμπλησθήσονται τῆς ἡδονῆς».

Ταῦτα προσφωνεῖ ὁ ἀριστος Κρήτης, βραχέα μὲν ἀλλ' ἱκανὰ πρὸς σκιαγραφίαν τοῦ ἐθνικοῦ προγράμματος τοῦ Ἰάνου Λασκάρως. Ἐφ' ὅσον ὑφίστατο τὸ βυζαντινὸν κράτος, ἡ ἔννοια τῆς πατρίδος διετέλει παντελῶς ἡμαυρωμένη, οὐδεμίαν δὲ οὐδαμοῦ ὑπέφωσκε, παλλῶ δ' ἤττον ἠκμαζεν ἐθνικὴ συνείδησις· τὸ ὄνομα Ἑλληνη ἤτο καθόλου συνώνυμον τῷ ἐθνικῶς σπυραδικῶ μόνον καὶ ἀμυδραὶ νύξεις ἀπαντῶσιν ἐν τοῖς ἐσχάτοις τοῦ βυζαντινοῦ κράτους χρόνοις περὶ ἐλληνικοῦ γένους, ἀλλὰ καὶ αἱ νύξεις αὗται φέρουσιν ἐφόλιον ἐκάστοτε τὴν σφραγίδα τῶν ῥωμαϊκῶν παραδόσεων. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Βυζαντίου, αἱ τέως ἐπικρατοῦσαι παραδόσεις ἀλλοιοῦνται βαθμηδὸν καὶ ἀνακαθαίρονται, ἐν μέσῳ δὲ τῶν φοβερῶν τῆς ἀπατρίας βασιάνων λαμβάνουσιν οἱ Ἕλληνες κατὰ μικρὸν ἀίσθησιν ἢ ἀπεστερῆθησαν προσφιλοῦς καὶ ποθεινῆς πατρίδος. Σὺν τῇ πτώσει τοῦ Βυζαντίου μαραινόνται καὶ θνήσκουσι κατ' ὀλίγον αἱ ῥωμαϊκαὶ παραδόσεις· εὐάριθμα ἔτη ἀμειλίκτη καὶ ἀπηνόους δουλείας ἤρκεσαν νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς τὰς ὀδυνωμένας τῶν Ἑλλήνων ψυχὰς τὴν συνείδησιν τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν ὑποστάσεως. Πρωτοστάτης τοῦ ἐθνικοῦ τούτου προγράμματος περὶ τὰ τέλη τῆς πεντεκαιδεκάτης ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν ἀρχομένης τῆς ἐκκαιδεκάτης ἐκατονταετηρίδος ὑπῆρξεν ὁ Ἰάνος Λασκαρῆς, γνήσιον τῆς Ἑλλάδος τέκνον κατὰ τε τὸ φρόνημα καὶ τὴν γνώμην. Οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος μετὰ τὴν ἄλωσιν ἀνακαινιστὴς τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας, ὁ πρῶτος κατὰ τὰ ἐνόντα ἀνορθωτὴς τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων συνείδησεως. Ἐμόχθησε καὶ ἐπόνησε δι' ὄλου τοῦ βίου ὅπως οἱ Ἕλληνες, τυχάντες παιδείσεως καὶ ἀγωγῆς ἐλληνικῆς, λάβωσι μὲν αὐθις ἔννοιαν τῶν εὐκλεῶν αὐτῶν προγόνων, χρόνου δὲ προϊόντος καταρτίσωσιν αὐτόνομον πολιτικὸν βίον. Ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος διὰ τῶν ἐλληνικῶν φώτων ἤτο ὁ πρῶτιστος σκοπός, ὁ γλυκύτατος πόθος τοῦ ὄντως μουστραφοῦς καὶ ὄντως φιλοπατρίδος ἀνδρός, ὅστις καὶ ἐν τῷ αὐτοπρολήτῳ ἐπιταφίῳ του ἐπιγράμματι, (ὅπερ εὐσπῶχος παραβάλλει ὁ Διδύτος πρὸς τὸ τοῦ Κόραη), Ὀρθῶν τῆς πατρίδος τὴν συμφορὰν, ἐξαγγέλλει πρὸς πάντας ὅτι κείραι μὲν ὑπὸ φιλόξενον ἀλλοδαπὴν γῆν, ἀλλ' ἄχθεται εἴπερ Ἀχαιοὶς οὐδ' ἔτι χεῖρας χεῖρε πατρίς ἐλευθέριον. («Ἐπεταὶ συνέχεια».)

ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΝΙΣΥΡΟΥ

Ἡ νῆσος Νίσυρος τὸ πάλαι καλουμένη Πορφύρις, ὡς ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ Πορφυρέων (Στεφ. Βυζ.) εἶνε μία τῶν Σποραδῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους ἐλάχιστον ἐν τῇ γεωγραφίᾳ κατέχουσα χώρον καὶ καὶ ἔχει πρὸς Β. μὲν τὴν νήσον Κῶ Στρ. 657 «Κῶς ἔχει πρὸς νότον ἄκρον Λακκηθῆρα, ἀφοῦ 60 εἰς Νίσυρον.» πρὸς Ν. τὴν Ἰήλον· πρὸς ἀνατολὰς δὲ τὸ περιώνυμον ἀκρωτήριο τῆς Κνιδίας χερσονήσου «Τριόπιον» (Κάβο-Κριῦ) Στρ. 646 «Κατὰ Κνίδον δ' ἐστὶν ἡ Νίσυρος πελαγία» καὶ πρὸς Δ. τὴν Ἀστυπάλαιαν· πρὸς δὲ τὸ ΒΔ. οὔτε οὔρα σκιάεντα, οὔτε θάλασσα ἠχῆεσσα χωρίζει τὴν Νίσυρον τῆς Ἀμουργοῦ· αἱ νῆσοι κεῖνται ἀπέναντι ἀλλήλων· καὶ ὁμῶς ἐπέπρωτο ὑγρὰ κέλευθος μικρᾶς διαστάσεως νὰ χρησιμεύῃ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ὡς μεταίχμιον μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων.

Σχήμα ἔχει ἡ Νίσυρος ὠσειδῆς μὲ περιφέρειαν 20 μιλίων περίπου καὶ κεῖται εἰς γεωγραφικὸν πλάτος 36° 41, μήκος δὲ 24° 53. Νίσυρος ἐκαλεῖτο ἐπίσης καὶ πόλις τις τῆς νήσου Καρπάθου (Στρ. 489). ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο, ἐκ τῶν ἔνεκα σεισμῶν μεταικησάντων ἐν αὐτῇ Νισυρίων· ὡς καὶ οἱ ἐκ τοῦ Ἄργους εἰς Νίσυρον μεταικήσαντες ἔδωκαν τὸ ὄνομα τῆς μητροπόλεως αὐτῶν εἰς τὸ καὶ σήμερον ἐτι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἄργος μέρος παρὰ τὸ ἀκρωτήριο τῆς Ἁγίας Εἰρήνης».

Ἐν τῇ Γιγαντομαχίᾳ λέγεται, ὅτι ὁ Ποσειδῶν βοηθῶν τὸν Δία κατεδίωξε τὸν γίγαντα Πολυβῶτην διὰ θαλάσσης μέχρι τῆς νήσου Κῶ, ὑποκυττήσας τὴν τρικινὰν του ἀπέκοψε μέρος τῆς νήσου, τὸ ὁποῖον ἔρριψε κατὰ τοῦ κολυμβῶντος γίγαντος καὶ τὸν κατεβύθισεν· ἔκτοτε μυθολογεῖται τὸ ἠφαιστειογενὲς τῆς νήσου ἕδαφος.

Ὁ Στράβων ἐν τῇ γεωγραφίᾳ αὐτοῦ ἰκανὴν καὶ καλλίστην παρέχει τῆς νήσου περιγραφὴν 488 «Νίσυρος δὲ πρὸς ἄρκτον μὲν ἐστὶ Ἰήλου, διέχουσα αὐτῆς ὅσον ἐξήκοντα σταδίους, ὅσους καὶ Κῶ διέχει· στρουγγύλη δὲ καὶ ὑψηλὴ καὶ πετρώδης, τοῦ μυλίου λίθου· τοῖς γοῦν ἀστυγείτοσιν ἐκεῖθεν ἐστὶν ἡ τῶν μύλων εὐπορία· ἔχει δὲ καὶ πόλιν ὁμώνυμον καὶ λιμένα καὶ θερμὰ καὶ Ποσειδῶνος ἱερὸν περιμέ-

τρος δ' αὐτῆς 80 σταδίοι· ἔστι δὲ καὶ νησιδία παρ' αὐτῇ Νισυρίων λεγόμενα. Φασὶ δὲ τὴν Νίσυρον ἀπόσπασμα εἶναι τῆς Κῶ προσθέντες καὶ μῦθον ὅτι Ποσειδῶν διώκων ἕνα τῶν γιγάντων Πολυβῶτην ἀποθραύσας τῇ τρικινῇ τρύφος τῆς Κῶ ἐπ' αὐτὸν βάλοι καὶ γένοιτο νῆσος τὸ βληθὲν ἡ Νίσυρος ὑποκείμενον ἔχουσα ἐν αὐτῇ τὸν Γιγαντα».

Ὁ Πλίνιος Hist natur P. 31.36 ἀναφέρει ὅτι ἡ Νίσυρος ἦν πόλις τῆς νήσου Καλυδνίας πλὴν Καλύδναι, ὡς γνωστὸν, κατὰ Στρ. 10.5.19 ὠνομάζοντο αἱ παρὰ τὴν Κῶ σποραδικαὶ νῆσοι, ὡς ἐκ τῆς μεγαλειτέρας αὐτῶν Καλύμνου, ἣτις μετέπειτα μὲν ἐκαλεῖτο Καλυμνα (τὰ νῦν Κάλυμνος) ἀρχαιότερον δ' ἴσως Καλύδνας (Λεξ. Ὀμ. Πανταζίδου) Στρ. 489. «Νήσους δὲ Καλύδνας τὰς Σποραδάς λέγειν φασὶ τὸν ποιητὴν, ὧν μίαν εἶναι Καλύμναν· εἰκὸς δὲ ὡς ἐκ τῶν Νισυρίων λέγονται καὶ Κασσίων αἱ ἐγγύς καὶ ὑπήκοοι, οὕτω καὶ τὰς τῇ Καλύμνῃ περικειμένας ἴσως τότε λεγομένην Καλύδνην.» Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ Ὀμηρὸς ῥητῶς διαστέλλων φαίνεται ταύτας· καθότι ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν πλοίων Ἰλ. Β. 676 δεικνύται ὅτι ἡ Νίσυρος ὡς ἰδίᾳ μνημονευομένη οὐκ ἦν πόλις τῆς Καλυδνίας· διὸ ὀρθοτέρα ἴσως ἡ γνώμη ὅτι Καλύδναι ἐλέγοντο αἱ πλησιέσταται νῆσοι Λέρος καὶ Κάλυμνος. Στρ. 489, «Ὁ δὲ Σικήσιος πληθ. ὠνομάσθαι τὴν νήσον Καλύμνας φησὶν ὡς Ἀθήνας, Θήβας. Ἰδοῦ τέλος παρεντίθε-
μεν καὶ τὸ χωρίον τοῦ Ὀμήρου ἐπαινέτου, ὅστις ἐν τῷ εὐρυτάτῳ κύκλῳ τῶν γεωγραφικῶν αὐτοῦ γνώσεων οὐδὲ τῆς μικρᾶς ἡμῶν ἐπελάθετο νήσου:

«Οἱ δ' ἄρα Νίσυρον τ' εἶχον Κράπαθον τε Κάσσοντες
καὶ Κῶν Εὐρύπυλοιο πόλιν, νήσους τε Καλύδνας,
τῶν αὖ Φειδιππός τε καὶ Ἀντιφός ἠγησάσθην,
Θεσσαλοῦ διεδύω Ἡρακλεῖδοιο ἄνακτος·
τοῖς δὲ τριακοντα γλαφυραὶ νέες ἐστιχόωντο» Ἰλ. Β. 676.

Λίαν δὲ πιθανὸν ὡς ἐκ τοῦ πρόσπελασμοῦ τῶν μερῶν Κῶ, Κνίδου, Ἀλικαρνασσοῦ καὶ τῶν τριῶν τῆς Ρόδου πόλεων· Λίνδου, Ἰαλύσου καὶ Καμείρου ν' ἀπετέλει καὶ ἡ Νίσυρος μέρος τῶν Δωρικῶν πόλεων τῶν τελουσῶν κοινῇ ἐορτὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὸ ἀκρωτήριο· Τριόπιον τὸ μὲν διὰ τὴν συγγένειαν τοῦ ἡγεμόνος αὐτῆς Ἀντίφου υἱοῦ τοῦ Ἡρακλεῖδοιο Θεσσαλοῦ πρὸς τὸν Εὐρύπυλον τὸν βασιλέα τῆς Κῶ, (Ἀπολλόδ. 2, 7, 1, 6) τὸν ὁποῖον ἐφόνευσεν ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἔλαβε τὴν θυγατέρα του Χαλκίτην, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὸν

ἄνω Θεσσαλόν· τὸ δὲ διότι καὶ ἀποκοπὴν μέρους τῆς Κῶ θεωρεῖτο κατὰ τὴν μυθολογίαν ἢ Νίσυρος, (οἶονεὶ ἐξάρτημα ταύτης) ἦν καταστραφεῖσαν ὑπὸ σεισμῶν Κῆροι κατόκησαν μετὰ ταῦτα δὲ καὶ Ῥόδιοι ἀποίκους ἐστειλαν, ὡς βεβαίως ὁ Διόδωρος (αἱ δ' ἀποικίαι τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν μητροπόλεων των ἐπὶ πολὺ ἐτήρουν) Διόδωρ. V. 54 «Κάλυδναν δὲ καὶ Νίσυρον τὸ μὲν ἀρχαῖον Κῆρες κατόκησαν· μετὰ δὲ ταῦτα Θετταλὸς ὁ Ἑρακλέους ἀμφοτέρας τὰς νήσους κατεκτήσατο ... οἱ δὲ τὴν Νίσυρον τὸ παλαιὸν οἰκήσαντες ὑπὸ σεισμῶν διεφθάρησαν· ὑπερον δὲ Κῆροι, καθάπερ τὴν Κάλυδναν, ταύτην κατόκησαν· μετὰ δὲ ταῦτα φθορὰς ἀνθρώπων ἐν τῇ νήσῳ γενομένης Ῥόδιοι ἀποίκους εἰς αὐτὴν ἐστειλαν.» Πρὸς δὲ καὶ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ φαίνεται ἠνωμένη μετ' αὐτῆς ἐν τῷ κατὰ τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ξέρξου πολέμῳ ἢ Νίσυρος. Ἡροδ. VII 99. «Ἀρτεμισίη δ' ἠγεμόνευεν Ἀλικαρνασσέων τε καὶ Κήρων καὶ Νισυρίων τε καὶ Καλυδνίων πέντε νέας παρεχομένη ... τῶν δὲ κατέλαξα πόλειων ἠγεμονεύειν αὐτήν, τὸ ἔθνος ἀποφαίνω πάν ἐόν Δωρικόν Ἀλικαρνασσέας μὲν Τροϊζηνίους, τοὺς δ' ἄλλους Ἐπιδαυρίους». Ὡστε πάντως καὶ Δωρικὴ πόλις οὖσα, μετεῖχε τῶν ἐν τῷ Τρισπίῳ Δωριέων ἀγῶνων ἢ Νίσυρος.

Ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἀκρωτήρια ἢ Νίσυρος ἔχει λόγου ἀνάξια· διὰ τὸ ὡσείδες τοῦ σχήματός της· μνημονεύομεν ὁμῶς δύο τοῦ μὲν ὡς ἀρχαίου, τοῦ δὲ ὡς γνωστοῦ πολλοῖς γενομένου διὰ τῶν ἐπ' αὐτοῦ ταφεισῶν ἀθρόων ὀθ. λιπῶν τοῦ ἐν Κων/λει ὁμογενοῦς κ. Ἀλ. Σ. Ῥάλλη μοῖρα κακῆ αὐτοῦτε καὶ τῆς νήσου συμπάσης· τὸ πρῶτον ἀκρωτήριο εἶνε ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς τῆς νήσου πλευρᾶς, ἐφ' οὗ ὑπάρχουσι πολυπληθῆ ἐρείπια τὰ μὲν Ἡελασγικῆς τὰ δὲ Ἐνετικῆς ἐποχῆς· τὸ μέρος τοῦτο ἐννοεῖ ἴσως ὁ Στρ. λέγων: «Ἡ Νίσυρος ἔχει καὶ πόλιν ὁμώνυμον καὶ λιμένα καὶ θερμὰ». διότι ἔτι καὶ νῦν χρησιμεύει ὡς ἐπίγειον τῆς κώμης «Ἐμπορεῖον» καλεῖται δὲ νῦν «Παλάτια ἢ Πάλοι καὶ Κάβο-λουτρά.» ἀνευρέθησαν δὲ ἐκ τύχης πρὸ 2 ἐτῶν τὰ ἐρείπια τῶν ἀρχαίων τούτων λουτρῶν, ἀλλὰ δὲν ἀνεσκαφῆσαν μέχρι τοῦδε· τὸ δευτέρον ἀκρωτήριο τὸ καὶ πολλοῖς γνωστὸν καλεῖται «Ἁγία Ἐιρήνη» τοῦτο κοσμοῦσι νῦν διὰ τοῦ καταδικασθέντος ὑπὸ τοῦ κ. Ῥάλλη μεγάλου ποσοῦ κτίρια οὐκ ὀλίγα· ἐργοστάσια πρὸς ἐξαγωγήν τοῦ θαίου δύο πρὸς κονιοποίησην αὐτοῦ καὶ μίξιν μεθ' ἑτέρας ὕλης «πορσελάνας» ἐν, καὶ πρὸς κατασκευὴν σάπων.

νος ἕτερον· ἀποθήκαι πολλὰ καὶ ἀρμόττουσά τῷ κύριῳ τούτων μετὰ γὰρ κτιοικία μετὰ πολλῶν γραφείων· μικρὸς τις ὁρμος ἀρκετὰ στοιχίσεως αὐτῷ καὶ ὁ σταθμὸς τοῦ ὄντος ὀχυροῦ ἐν κερῶν σιδηροδρόμου ἀπὸ τοῦ ἠφαιστείου μέχρι τῆς περὶ κλασσίκης: chemin de fer aérien système N. Greignor ingénieur de Paris. Συνελόντι δ' εἰπεῖν, ὁ νοὺς λιγυρὸς καὶ ἐξίσταται, ἅμα δὲ καὶ λυπεῖται θεωμένος τοσαῦτα κτίρια ἀχρηστὰ νῦν. Ὅρη ἢ Νίσυρος ἔχει πετρώδη, ἀπότμηκ καὶ ὑψηλὰ τὸ ὑψηλότερον περὶ τὰ 800 μέτρα, ἐπὶ τῆς ὑπώρειας τοῦ ὀπίου εἶνε καὶ τὸ ἠφαιστεῖον καλεῖται, «Διχβάτης» κατ' εὐφημισμὸν ἢ καὶ περὶ κερῶν ἴσως διὰ τὸ δύσβατον ἢ καὶ ἀδιάβατον, οὕτως εἰπεῖν, αὐτοῦ.

Τὸ ἠφαιστεῖον ἀριθμοῦν τὴν ὑπαρξίν του, ἅμα τῇ τῆς νήσου γενέσει, ὡς ἐν τῇ μυθολογίᾳ εἶδομεν, ἀδυνατοῦμέν νὰ εἰπώμεν ἂν καλοῦ ἢ κακοῦ πρόξενος τῇ νήσῳ ἐγένετο· τὸ βέβαιον ὁμῶς εἶνε ὅτι σεισμοὶ ἀλλεπαλληλοὶ δὲν ἐπαυσαν ἐκάστοτε φοβίζοντες τοὺς κατοίκους, ὡς ὑπὸ τε τῶν συγγραφέων μαρτυρεῖται, καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ ἐξοχῇ ὑπάρχουσῶν πολλῶν μονορόφων οἰκιῶν τρανότερα δείκνυται, οὐμὴν ἀλλὰ καὶ ἐκρήξεις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον συχνὰ μνημονεύονται, ὧν πρῶτιστον ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἢ ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους εἰς τοὺς πρόποδας αὐτοῦ μεταβάσεις τοῦ ἠφαιστείου καὶ ἢ ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ μεγάλη τοῦ ἐδάφους κατάπτωσης τοῦ ἀπὸ πολλοῦ ἤδη εὐφυῶς καλουμένου «λακῆ» (λάκκος) ἀνεφάνησαν δ' ἔκτοτε τὰ περίξ μικρὰ νησίδια «Γιαλὴ καὶ Στογγυλὴ» ἐν τῷ πρώτῳ μάλιστα ὑπάρχει ἀφθονος πορσελάνα χρησιμωτάτη δι' οἰκοδομᾶς· διότι τὸ χῶμα τοῦτο ὡς ἐκ τῆς τοῦ ἠφαιστείου κεκαυμένης φύσεως τοῦ συγκολληθῆ τοῦς λίθους καὶ καθιστᾶ τὴν οἰκοδομὴν ἀρρήκτον.

Τὸ ἔδαφος τῆς νήσου βρῖθει κισούρεων καὶ πορσελάνης· πάνταχοῦ δὲ σχισμαὶ βαθεῖαι καὶ λόγγοι φοβεροὶ ἐπιβεβαιοῦσι τὴν ἐκ τῶν ἐκρήξεων τῆς νήσου παραμόρφωσιν· μνημονεύομεν τῆς ἐκρήξεως τοῦ 1872, καθ' ἣν κατέλαβε τοὺς πολίτας πανικός· ὀξυτάτη ὁσμὴ θαίου ἀνεδίδετο τότε, ἅμα δὲ κρότος καὶ κρατῆρες πολλοὶ ἀνεφάνησαν ἢ δὲ λάβα λαβοῦσα ἔκτασιν 100 στρεμμάτων περίπου κατεπλημμύρησε τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸ λεγόμενον «λακῆ» καὶ ἐφθασε μέχρις ἑτέρας κοιλάδος καλουμένης «ῤαμὸς» (ἐπὶ κλησίς ἀρχαία ἐκ τοῦ ἔρημος ἴσως κατ' ἀνκλλαγὴν τοῦ η εἰς α ἔρημος, ῤαμὸς κατὰ τὸν Δώριον τύπον)· ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐρρίπτετο μακρὰν ζεῖον ὕδωρ καὶ λίθοι

μεγάλοι· και νῦν δ' ἔτι δσάκις πνέει ΒΔ. ἄνεμος (πουνέντης) ἐξέρχονται θειώδεις ἀναθυμιάσεις συνοδευόμεναι ἔστιν ὅτε και ὑπὸ φοβερῶν σεισμῶν· περὶ τῆς ἐκρήξεως ταύτης ἀρκετὰ ἐγράφησαν τότε ἐν τῇ «Νέα Σμύρνῃ»· ἀλλὰ και τώρα, ὅτε ἐπεχειρήσαμεν νὰ γράψωμεν τὰ ὀλίγα ταῦτα συνέβη παρόμοιον· τῇ 20 τοῦ παρελθόντος Μαΐου ἠκούσθη ὑπόκωφος βοή ἀρκούντως τρομακτικῆ, ἀμα δὲ και ὀξύτατη ὁσμὴ θείου διεδόθη ἀνά τὴν νήσον ἡμῶν· οἱ δὲ κάτοικοι πολλάκι, ἤδη, ὡς μὴ ὤφελε, δοκιμάσαντες τὰ παραπλήσια ἔσπευσαν ἐξ ἀνάγκης, ὡς εἰκόσ, εἰς τὸν πυρῆνα τοῦ κυκλῦ ἵνα σώσωσι τοὺς παρακειμένους ἀμπελώνας αὐτῶν διοχετεύοντες τὸ ῥεῖον ὕδωρ εἰς παλαιῶν τινα κρατῆρα· διότι τὸ ἠφαιστειον ἐκραγὲν ἐξέπεμπε και πάλιν εἰς μεγάλας ἀποστάσεις ζέον ὕδωρ και νέφη καπνοῦ· οἱ δὲ πέριξ λόφοι ὧν τὸ σχῆμα μετεβλήθη εἰς ἀληθεῖς κώνους θάττον ἢ βράδιον ἐκσφενδονισθῆσονται και αὔθις ὑπὸ τοῦ ὑποχρονίου πυρός.

Πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ 1872 ἡ Σεβ. ἡμῶν κυβέρνησις ὑκοδομήσατο ἐπὶ ἐτέρου ἀκροτηρίου τοῦ «Ἁγίου Σάββα» ἐργοστάσιον πρὸς ἐκμετάλλευσιν τοῦ θείου· ἀλλ' ὡς ἦτο ἐπόμενον και τοῦτο εἶχε βραχυχρόνιον τὴν ὑπερξίν.

Ἐπιπομέν που μείρα κακῆ και ἐξηγοῦμεθα· ἡ τρισυῦτον προθύμως ἐγκολπουμένη και ὑπερασπίζουσα τὰ συμφέροντα τοῦ λαοῦ τῆς Σεβ. ἡμῶν κυβέρνησις δὲν ἐπαύσατο δεικνύουσα ἐκάστοτε τρανὰς τῆς ἀγάπης αὐτῆς ἐνδείξεις, φρονίζουσα ἀνέκαθεν και ἀξιοπρεπέστατα μάλιστα νὰ μετατρέπη τὰ μικρὰ τοῦ λαοῦ τῆς συμφέροντα και νὰ ἐκποιῆ αὐτὰ πρὸς συντήρησιν τῶν ἀδηφάγων αὐτῆς ὑπαλλήλων· καθότι ἐνφκίασε τῷ Κ. Γάλλῃ και τὸν ἔσχατον ταῦτον τῆς νήσου πόρον· ἦτοι τὸ ἠφαιστειον και τὰ περὶ αὐτὸ ἰδιωτικὰ κτήματα ἐν οἷς ὑπάρχει τὸ θεῖον· ὁ δὲ Κ. Γάλλης παιθόμενος ταῖς συμβουλαῖς ἀνθρώπων ἰδιοτελῶν ἐνόμισεν ἴσως ὅτε θὰ εὔρισκε τοὺς θησαυροὺς οὐκ οἶδα τίνος και ἐδαπάνησε μάτην μεγάλην ποσά, ἕτινα προῶως ἐπήνεγκον τὴν ἀποχώρησιν αὐτοῦ ἐνῶ συγχρόνως ἐστερήθη ὁ λαὸς τῆς νήσου ἀπαξ και διὰ παντὸς τοῦ δικαίωματος, τοῦ ὑπολείου ἀλλοτα ἦτο κάτοχος τοῦ νὰ μεταφέρῃ δηλ. τὸ θεῖον εἰς Σάμον και νὰ εἰσπράττη οὕτω τοὺς ἀναγκαιοῦντας αὐτῷ πόρους,

* *

Πηγαῖον και πότιμον ὕδωρ οὐδαμοῦ τῆς νήσου ἀπαντα ἐκτὸς μό-

νον δύο μικρῶν πηγῶν· τῆς μὲν μίας εἰς «Πάλους» τῆς δὲ ἐτέρας εἰς τὴν κώμην «Ἐμπορεῖον»· εὔρισκεται ὁμῶς παρὰ τῷ Β. ἀγιαλῶ εἰς τὴν θέσιν «Θερμά» πηγὴ ἀφθόνου μεταλλικοῦ ὕδατος ἰκνωδῶς θερμοῦ· ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης ὁ καλὸς τῆς πατρίδος πολίτης κ. Ν. Ἀποστολίδης ἰδίᾳ δαπάνῃ καθήρας ἔκτισε δωμάτια μετὰ λουτήριον, τὰ ὁποῖα ἀνέθηκε τῷ δήμῳ· πέρυσι δὲ ὁ δήμος μεριμνῶν περὶ τῶν ἐαυτοῦ συμφερόντων ὑκοδομήσατο ἕτερα 12 δωμάτια και ἠύξησε τοὺς λουτήρας· διότι πλῆθος ἀσθενῶν ἐκ τῶν παρακειμένων μάλιστα νήσων Καλύμνου, Κάσσου, Κῶ και Σύμης πολλὰς ἔχον τὰς ἐλπίδας προστρέχει κατ' ἔτος εἰς τὴν σωτήριον ταύτην πηγὴν· πολλοὶ δὲ τούτων Θεραπευθέντες ἐπιστρέφουσι μεστοὶ χαρῆς πρὸς τοὺς ἐαυτῶν οἰκείους. Τὰ ἱαματικὰ ταῦτα ὕδατα ὡς ἐκ τῆς ἐν αὐτοῖς πλεονάζουσης οὐσίας καλοῦνται, ὡς γνωστὸν,· Θειοῦχα ἱαματικὰ ὕδατα (Aguas minerales sulfurosas) τὰ δὲ ἐν αὐτοῖς θεῖον ἐνεργεῖ τελεσφόρως. Περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο τὰ καταστήματα ταῦτα οἱ ἀρχαῖοι καλοῦντες αὐτὰ· «Ἀσκληπίεια» ἐπειδὴ δὲ τὰ ἡμέτερα λουτρά παράκεινται τῇ Θαλάσση, ἔξεστιν εἰκόσαι ὅτι μεταξὺ τῶν στερεῶν μορίων πρωτεύει τὸ χλωριούχον νάτριον· δεύτερον ἔρχονται τὸ θεικὸν νάτριον και μαγνήσιον και ἀσβέστιον, τὰ θειοῦχα ἀλατα και τὸ ἰωδιοῦχον νάτριον, ἕτινα εἰσὶ τὰ στοιχεῖα τῶν παρὰ τῇ Θαλάσση λουτρῶν· ἀλλὰ τὰ τῆς ἡμετέρας νήσου λουτρά πρὸς τὴν Β. ὑπώρειαν τοῦ ὑφαιστειογενοῦς ὄρους εἶνε ὄντως ἀνεξέταστα ὡς ἀναφέρει και ὁ σεβαστὸς ἡμῶν κληγῆτῆς κ. Θ. Ἀφεντούλης (Φαρμ. Γ. 653) τὸ βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι ταῦτα ὠφελούσι τὰ μέγιστα εἰς ρευματισμοὺς και νευροπαθείας.

Ἐτέραν δ' ἰδιότητα κέκτηται ἡ πρὸς Δ. ὑπώρεια τοῦ αὐτοῦ ὄρους· ἐπὶ αὐτῆς ὑπάρχει ἀρχαῖον σπήλαιον λελαξευμένον ἀνεῦ ὕδατος μεθερμοκρασίαν 37⁰ και καλεῖται· «Πυρᾶ» και εἶνε ὠφελιμώτερον τοῦτο· καθότι διὰ τῆς ἀρεσποήσεως τῶν ἐν αὐτῷ οὐσιῶν γίνεται εὐκολώτερον ἢ ὑπὸ τοῦ δέρματος ἀπορρόφησις αὐτῶν· ἐν τῷ φυσικῷ τούτῳ πυρίῳ οἱ ὑδρατμοὶ τοῦ λουτροῦ ἐρχόμενοι εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ σώματος προκαλοῦσι διαφόρησιν. Τοιούτοις λουτροῖς ἐχρῶντο οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀποφεύγοντες τὸ θερμὸν λουτρὸν ὡς θηλυπρεπές· ἦτο δηλ. τοῦτο δωμάτιον, τὸ ὁποῖον προεθερμαῖνον. (Στρ. Γ. 413) και εἰσῆρχοντο ἵνα ἰδρῶσωσιν· φαίνεται δὲ ὅτι ἐχρῶντο τούτῳ και οἱ Νισύριοι· τὸ μὲν διότι τὸ φυσικὸν πυρῶν ἀνευρέθη ἐν καλῇ καταστάσει· τὸ δὲ διότι και ὁμαίμον ἦσαν τοῖς Λακεδαιμονίοις· (Διόδ.

XIV. 84). Φαρναβάζος δὲ καὶ Κόνων μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἀνήχθησαν ἀπείσους ταῖς ναυσὶν ἐπὶ τοὺς τῶν Λακεδαιμονίων συμμάχους· καὶ πρῶτον μὲν Κόβους ἀπέκτησαν, εἶτα Νισυρίους καὶ Ἰήιους· ἐκάλουν δ' αὐτὰ : «Πυριατῆρια» ἢ «Πυρία» καὶ ἐξ αὐτοῦ παρέμεινε μέχρις ἡμῶν ἡ ὀνομασία «Πυρία» καὶ ὅχι καθὼς τινες νομίζουσιν ἐκ τῆς λέξεως «ἀπύρη» δι' ἧς καλοῦσιν ἐκεῖ τὸ θεῖον.

Κώμας ἔχει ἡ Νισύρος τρεῖς : «Ἐμπορεῖον» μὲ ἐπίγειον τοὺς «Παλούς», «Νικιά» καὶ πρωτεύουσαν «Μινδράκη». Ἡ κώμη «Νικιά» κεῖται ἐπὶ κορυφῆς ἀποτόμου καὶ δυσβάτου ὄρους· ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ δημῶδες δῦστιχον :

«Ἀνάθεμά τα τὰ Νικιά
 'σ' ἄν εὕρισκοντο ἐκεῖα».

Λέγεται ὅτι εἶνε ἡ ἀρχαιοτέρα κώμη καὶ ὅτι ἐπολέμησέ ποτε πρὸς τοὺς ἐτέρους δήμους νικηφόρος, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς τῆς, καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ Νίκη ἵσως Δωρ. νίκα καὶ πρὸς εὐφωνίαν Νικιά· ἡ νίκη μάλιστα αὕτη περιγράφεται ἐν δημῶδει τινὶ ἄσπρατι ψαλλομένῳ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θορισμοῦ. Ἡ πρωτεύουσα «Μινδράκη» κεῖται πρὸς Β. εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου : «Παλατιόκαστρο» καὶ κατοικεῖται ὡς καὶ ὅλη ἡ νῆσος ὑπὸ οἰκογενειῶν Χριστιανικῶν ὀρθοδόξων· ἔχει ἐκκλησίας πολλὰς, σχολεῖα δημοτικὸν καὶ ἑλληνικὸν καὶ δύο ἰατροῦς καὶ αἱ λοιπαὶ δὲ δύο κώμαι ἔχουσιν ἀνὰ ἓν δημοτικὸν σχολεῖον. Ἐνταῦθα ἐδρεύει ἡ διοίκησις τῆς νήσου· οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γαουργίαν, τὴν ἐμπορίαν, τὴν ναυτιλίαν, πρὸ μικροῦ δὲ καὶ εἰς τὴν σπογγαλιάν. Τὸ ὄνομα «Μινδράκη» δεδύται τῆ κωμοπόλει ταύτῃ, κατὰ γὰρ τὸ ἐπικρατοῦν, ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς λιμένας, ὃν ἐκέκτητο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ὡς καὶ ὁ Στρ. ἰδίᾳ ἀναφέρει, καὶ τοῦ ὄποιου τὰ κολοσικὰ ἐρείπια σώζονται χρησιμεύοντα νῦν ὡς θεμέλια λίθοι πολλῶν οἰκιῶν.

Οἱ τὸ δεύτερον ῥεῦμα τῶν μεταναστάσεων ἀποτελοῦντες Πελασγοί, οἱ καὶ πρῶτοι πανταχοῦ κάτοικοι θεωρούμενοι, ἐξετάθησαν μέχρις ἐκεῖ ὡς τοῦτο δείκνυται ἐκ τῶν σωζομένων ἔτι περιωνύμων Πελασγικῶν τειχῶν, ἔντα τῆ θέσει «Πάλαι» καὶ ἐπὶ τοῦ λόφου «Παλατιόκαστρον», ἔπου μάλιστα σώζεται ὀλόκληρος ἡ πρώτη ὄροφὴ τοῦ τειχοῦ· εὐρέθησαν ἐκεῖ ἐπιγραφαὶ ἀρκεταὶ καὶ ἀγαλμάτια μικρὰ· πρὸς δὲ καὶ μέγα ἀγαλμα τοῦ ὄποιου ἡ πολύπτυχος ἐσθῆς διατήρει-

ται ἄκερσία ἀπὸ τῆς ὀσφύος πρὸς τὴν δεξιὰν χεῖρα μέχρι τῶν ποδῶν· ἀλλ' ἡ κεφαλὴ δὲν ἀνευρέθη εἰσέτι· μένει δὲ τὸ ἀγαλμα ἐκεῖ διὰ τὸ δυσκίνητον. Ladovicus Rossius 165. «Nisyri in faco exterioro muri antiquae arcis super hodieorum oppidum Mandraki ad dextram portae»· ἐκ τούτου ἀναδημοσιεύομεν τὰς ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ εὐρεθείσας ἐπιγραφάς : Ἀπὸ τοῦ τείχε (ος) δαυόμιον τὸ χωρίον πέντε πόδ(ας)·

«Βασιλεὺς Φίλιππος Νισυρίοις χαίρειν· ἀφίσταται Καλλίαν πρὸς ὕμνας, ὄντα καὶ ἡμῶν συνήθη καὶ ὑμέτερον πολίτην· εἰδὼς δ' αὐτὸν εὖνου(ν ὄν)τα τῆ πόλει καὶ πολλάκις ὑπὲρ ὕμνων δεξιωσ(α)μενον πρὸς ἐμὲ ἔντα ὕμιν παρ' αὐτῷ δὴ ἔγγετλαι ὕμιν ἀ (ἐ)βούλομαι ὑμᾶς εἰδῆσαι ἐπὶ Λυσικράτους δαμιεργοῦ, μινῶς Καρνείου Ἰκάδι.—Ἐδοξεν τῷ δήμῳ βουλὰς γνῶμα· ἐπειδὴ Καλλίας πάρεστι παρ' βασιλέως Φιλίππου γράμματα φέρων καὶ σφραγίδα τῶν βασιλέως καὶ ἀπαγγέλλων δέδωκεν... βασιλεὺς ἡμῶν νόμους τῆς πατρίδος καὶ ὑπερχούσιν χρῆσθαι· δεδόχθαι Νισυρίοις (ὅπ)ως Καλλίας ἀπαγγέλλει (τοῦς νόμοις) χρῆσθαι ἀπα(σιν);»

«Ibidem, in basi rotunda, prope ruidera parvi Tempbi inter ruines veteris oppidi. Ζωσιμῆν Ἐπαφρά, Ἀντιοχίδην Οὐλινυμῖνον sul hoc numero titules sepulcrales, quos a Brockio Anglo accopimus : Ζευξίππου Κυδρογενεῖς Κλείτων Καλλίας Σιμίλια τοῦ Δαμ(ο)κρίνου, (Φ)ιλτωνος τοῦ Γοργίδου τοῦ Φιλτωνος, Ἀριστίων (Π)άπωνος τοῦ Ἐμβρότου, Κρύσου καὶ (Δ)γαθοῦδος! καὶ (Κ)ρύσου τοῦ τέκνου αὐτῶν Ἐρμοφάνη».

Ἐσχάτως δ' εὐρέθη καὶ ὑπὸ τοῦ Κ. Γ. Λογοθέτου τὸ ἐξ ἧς ψήφισμα :

Γνωμαγόρην Δωρωθέου

Νεισύριον

Στρατευσάμενον ἐν τριημιολία ἡ ὀνομα αἰθάνδρια Σεβαστὰ καὶ στεφανωθέντα ὑπὸ τῶν βουλῶν πλέονάκις χρῆσεσις σπεράνοις καὶ ἰερατεύσαντα ἐν Νισύρι τῶν Σεβαστῶν Ἐαμίου ἡγήσαντα καὶ γυμνασιαρχήσαντα ἐν Νισύρι καὶ ὄντα τὸ ἔλαιον πᾶσι ἐλευθέροις καὶ τοῖς κατοικοῦσιν ἐν Νισύρι καὶ τοῖς παρεπίδαμῶσιν ἐπὶ μήνεσι—καὶ γενόμενον εὐάρεστον πᾶσι τοῖς κόναιοις τοῖς ἐν Νισύρι

καὶ στεφανωθέντα ὑπὸ Ἑρμαιζόντων χ-
 ρυσείας στεφάνους καὶ ὑπὸ Ἄφρο-
 δυσιχιστῶν Σύρων καὶ ὑπὸ Διοσμυλιχιστῶν
 (καὶ) τιμαθέντα ὑπ' αὐτῶν καὶ στεφανωθέν-
 ... .. σιχιστῶν Κυ...νχίων τῶν Συν...»

Μετὰ τοῦ λόφου «Παλαιόκαστρον», τοῦ τοσκούτκ μὲν φέροντες ἐνθουήματα περὶ τῆς ἀρχαίας τῆς νήσου καταστάσεως, τῷ δὲ ἀρ-
 χαιολόγῳ ἀξιὸν ὄν μελέτημα συνέχεται ἕτερος λόφος πρὸς τὴν θα-
 λασσαν διήκων, ἐφ' οὗ ἐπὶ τῶν ἐπίσης ὑπαρχόντων Πελασγικῶν τει-
 χῶν, ἔκτισαν οἱ Ἴβνιτοὶ ἕτερον τεῖχος τὰ νῦν «Κάστρο» καλούμενον
 χρησιμεύσαν αὐτοῖς ἀντὶ φρουρίου καὶ ἀκροπόλεως πρὸς ὑπεράσπισιν
 τῆς νήσου. Ἐπ' αὐτοῦ ζήτημα τε καὶ προστασίαν τοῦ ἐν πολλοῖς ὠφελί-
 μου τῆ νήσῳ κ. Ν. Ἀποστολίδου ἀνωκοδομήθη μεγαλοπρεπὲς μο-
 ναστήριον: «Παναγία Σπηλιανή». Διότι ὄντως ὁ ναὸς εἶν' ἐν σπη-
 λαίῳ λελαξευμένῳ περὶ τοῦ σπηλαίου τούτου λέγεται, ὅτι ἦτο
 ἄλλοτε μαντεῖον (πιθανὸν δὲ νὰ ἦτο ἐκεῖ τὸ ὑπὸ τοῦ Στρ. ἀναφερό-
 μινον ἱερὸν τοῦ Πασειδῶνος) ὅτι εἶτα ἐχρησίμευσεν ὡς κατακόμβη
 καὶ ὀψιότερον νῦν ὡς ναὸς «Σπηλιανῆς». Ἡ νῆσος διοικεῖται ὑπὸ
 Ὀθωμανοῦ μουδῆρη ἔχοντος περὶ αὐτὸν 10 ὀθωμ. ἐπίσης φύλακας
 (ζαπτιέδες) μετ' αὐτοῦ συσκέπτεται ὁ ἐκάστοτε δῆμαρχος μετὰ τῶν
 προκρίτων τοῦ τόπου καὶ τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς «Σπηλιανῆς»
 αἱ δὲ οἰκογενειακαὶ καὶ κληρονομικαὶ ὑποθέσεις θεωροῦνται ὑπὸ τοῦ
 ἡγουμένου τούτου καὶ τοῦ πνευματικοῦ λεγομένου συμβουλίου.

Ἄπαντα ἡ νῆσος οἰκεῖται ὑπὸ 50/60 κατοίκων, αἵτινες διακρίνον-
 ται ἐπὶ φιλοπονίᾳ καὶ φιλοξενίᾳ· νέους εὐπαιδευτούς καὶ ἐγκυκλο-
 παιδευτούς ἔχει πολλοὺς καὶ κοινωνίαν καλὴν· πρὸς δὲ καὶ δύο φιλεκ-
 παιδευτικὰς ἀδελφότητας· ὧν ἡ μὲν «Πορφύρις» ἔδρευσε ἐν τῇ νήσῳ·
 ἡ δ' ἑτέρα «Νισύρις» ἐν Κων/πόλει, ἐνθα πολλοὶ προστρέχουσιν πρὸς
 ζήτησιν ἐργασίας καὶ πορισμῶν τῶν πρὸς τὸ ζῆν· ὁ Νισύριος εἶνε ἀν-
 θρωπος τῆς ἐργασίας περὶ πολλοῦ παιούμενος τὴν οἰκονομίαν· διὸ
 οὐδόλως ῥέπει πρὸς ἀσκήτους δαπάνης καὶ διασκεδάσεις, αἵτινες ἄλ-
 λως τε καὶ ἀπέθουσι τῇ ἀύστηρᾳ οἰκογενειακῇ του ἀνατροφῇ.

Ἡ Νισύρις παράγει ἐξ ὄλων τῶν εἰδῶν τῶν χρησίμων πρὸς ὀρέ-
 ψιν ἀλλὰ μόλις ἱκανῶν πρὸς χρῆσιν τῶν ἰδίων ἐκυτῆς κατοίκων· ἐξά-
 γει ὄμως βελανίδιον, ἀμύγδαλον καὶ αἶνον μελίφρονος· κλίμα ἔχει
 ὑγιέστατον· εἶνε δὲ ὠραία καὶ κατάφυτος· οὕτω πρὸς ἀνατολὰς

θαλλεῖ ἡ δρυς καὶ ἡ συκῆ, πρὸς δυσμὰς βλαστάνει ἡ ἀμπελος καὶ
 καρποφορεῖ ἡ ἐλαία, πρὸς ἀρκτον εὐδοκίμει ἡ ἀμυγδαλέα· ὄρη δὲ
 καὶ μικραὶ κοιλάδες διατέμνουσι τὴν νήσον καὶ παρέχουσιν εἰς ἕκα-
 στον ἀφορίζομενον μέρος εὐφυᾶ καὶ κατάλληλον ὀνομασίαν¹.

N. X. ΑΝΔΡΙΩΤΑΚΗ,

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΣΤΑΣΙΝ ΤΗΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ

Μετὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ ἐκ νέων θιάσου πρὸς παράστασιν τῆς
 Ἀντιγόνης ὁ κ. Κορομηλάς ἐπελάβετο τῆς διδασκαλίας αὐτῶν. Μετὰ
 τριμήνον διδασκαλίαν ὁ κ. Κορομηλάς ἐδήλωσε τῷ Συλλόγῳ, ὅτι μὴ
 δυνάμενος νὰ προχωρήσῃ μετὰ τοιοῦτου θιάσου (ὃν κατ' ἀρχὰς ἐπήνει)
 κατήρτισεν ἴδιον θιάσον ἐξ ἐρασιτεχνῶν ἀποφασίσας καὶ ὁ ἴδιος νὰ
 ὑποκριθῇ τὸ πρόσωπον τοῦ Κρέοντος. Ὁ Σύλλογος κατιδὼν, ὅτι ὁ
 κ. Κορομηλάς μὴ ζητήσας τὴν γνώμην τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου
 καὶ τὴν γνώμην τῆς ὑπὸ τοῦ συμβουλίου ἐκλεχθείσης ἐπιτροπείας
 προέβη ἀβουλεύτως εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ νέου θιάσου, ὃν καὶ ἡ
 Ἐπιτροπεία τῶν Ὀλυμπίων ἀπεδέξατο, κατέθηκεν, ἣν ἐντολὴν παρὰ
 τῆς Ἐπιτροπείας ταύτης διὰ τὴν παράστασιν ἔλαβε διὰ τοῦ ἀκολού-
 θου ἐγγράφου.

¹ Δριθ. Πρωτ. 70.

Ἀθήνησι τῇ 10 Σεπτεμβρίου 1888.

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ὀλυμπίων Ἐπιτροπείαν.

Ὁ Διδασκαλικὸς Σύλλογος ἐπιθυμῶν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ὅσον
 ἐνεστι μεγαλοπρεπιστέραν τέλεσιν τῆς Εἰκοσιπενταετηρίδος τῆς Α.Μ.
 τοῦ Βασιλέως, ἠθέλησε τῇ φροντίδι αὐτοῦ νὰ διδαχθῇ δράμα τι ἐλ-
 ληνικὸν καὶ ἐζήτησε τὴν πρὸς τοῦτο δαπάνην παρὰ τῆς Ἐπιτροπείας
 τῶν Ὀλυμπίων, ἣτις πάνυ φιλοτίμως δαψιλῶς αὐτὴν ἐχορήγησεν.
 Ἐπιτροπὴ συστάσα καὶ συγκειμένη ἐκ τῶν κ.κ. Ἄ. Παγκαβῆ, Στ.
 Κουμανοῦδη, Γ. Νικολαΐδου, Ν. Καζάζη καὶ Δ. Κορομηλά συνελθοῦσα

¹ Προσεχῶς θέλομεν διαλάβει τὸ περὶ ἠθῶν καὶ εἰθίμων τῶν τῆς νήσου κα-
 τοίκων.

διέταξε τὰ τῆς διδασκαλίας, ὃ δὲ κ. Κορομηλάς λίαν προθύμως ἀνεδέξατο νὰ διδάξῃ τοὺς μέλλοντας νὰ ὑποκριθῶσι μαθητάς.

Ἐπειδὴ ἔμως, κ. Πρόεδρε, μετὰ τὰ τελευταῖα γεγονότα, ἅτινα εἶνε ὑμῖν γνωστά, καὶ μετὰ τὸν κατάρτισμόν θιάσου ἐξ ἐρασιτεχνῶν αἰ συνθῆκε, ὑφ' ἧς ἀνέλαβεν ὁ Σύλλογος τὴν παράστασιν τοῦ δράματος μεταβλήθησαν, διότι οἱ ἐρασιτέχναι ἀσκοῦνται ἤδη καθ' ἰδίαν, τοῦ δὲ Συλλόγου καὶ τῆς Ἐπιτροπείας ἡ γνώμη οὐδαμῶς πλέον ζητεῖται, τὸ Διοικ. Συμβούλιον συνεθὼν ἐκानειλημμένως ἐθεώρησε δίκαιον, συμφωνούσης καὶ τῆς εἰδικῆς Ἐπιτροπείας, ν' ἀναγγεῖλῃ δι' ὑμῶν εἰς τὴν τῶν Ὀλυμπίων Ἐπιτροπὴν, ὅτι θεωρεῖ ἀπὸ τοῦδε λήξασαν τὴν ἐντολήν τῆς.

Ἄλλὰ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον ἐπιθυμοῦν καὶ πάλιν νὰ συντελέσῃ εἰς ἐθνικὸν ἔργον, οὐ ὑπῆρξεν ὁ εἰσηγητής, οὐ μόνον πρέχει μετὰ μεγάλης εὐχαριστήσεως τὴν μουσικὴν καὶ τὸν χορὸν γεγυμνασμένον, οὐ τὴν φροντίδα πρὸ δύο μηνῶν ἔχει ἀναλάβει, ἀλλὰ καὶ ἕκαστος τῶν κ.κ. Συμβούλων εἶνε πρόθυμος νὰ συντελέσῃ εἰς ὅ,τιδήποτε ἡ ἐπιτροπεία ἤθελε νομίσαι αὐτὸν χρήσιμον.

Πεποιθότες, κ. Πρόεδρε, ὅτι καὶ ὑμεῖς καὶ τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπείας τῶν Ὀλυμπίων δεόντως θέλετε ἐκτιμῆσαι τὰ ἄνωτέρω, ὅς παρακαλοῦμεν νὰ δεχθῆτε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐξαιρέτου ἡμῶν ὑπολήψεως, μεθ' ἧς ὑποσημειούμεθα.

Ὁ Πρόεδρος

[τ. σ.] ΕΜΜ. ΓΑΛΑΝΙΣ

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς

ΓΕΩΡ. Ι. ΔΕΡΒΟΣ

Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐγγράφου τούτου ἡ ἐπὶ τῶν Ὀλυμπίων Ἐπιτροπεία ἔπεμψε τῷ Συλλόγῳ τὸ ἐπόμενον ἐγγράφον.

Ἄριθ. 215.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 30 Δεκεμβρίου 1888.

Κύριε Πρόεδρε,

Ἐλάβομεν τὴν ὑπ' ἀριθ. 70 ὑμετέρων ἐπιστολὴν τῆς 19 λήγοντος μηνός. Ἀφορμὴν δὲ ἐξ αὐτῆς λαμβάνοντες σπαύδομεν καὶ ἐγγράφως νὰ εὐχαριστήσωμεν ὑμῖν τε καὶ δι' ὑμῶν τῷ Διδακτικῷ Συλλόγῳ διὰ τε τοὺς κόπους καὶ τὰς ἄλλας φροντίδας, ἃς κατεβάλετε πρὸς

παρασκευὴν τῆς διδασκαλίας τῆς «Ἀντιγόνης», διὰ τε τὴν σύμπραξιν, ἣν παρέσχετε ἡμῖν πρὸς ἐξομάλυνσιν τῆς τελευταίου περὶ τὴν τροποποίησιν τῶν τοῦ θιάσου καὶ τὸν ὀριστικὸν αὐτοῦ κατάρτισμόν ἀναφύσεως δυσχερείας, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὴν εὐγενῆ προθυμίαν, ἣν ἐν τῷ ἐγγράφῳ ὑμῶν δηλοῦσιν οἱ σύμβουλοι τοῦ ὑμετέρου Συλλόγου, ὅπως καὶ μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀπόθεσιν τῆς ἀρχικῆς ἐντολῆς συνδράμῃ τὸ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος εἰς τὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ ἀριστουργήματος τοῦ Σοφοκλέους.

Δέξασθε δὲ κ. Πρόεδρε, τὴν βεβαίωσιν ἐξαιρέτου τιμῆς, μεθ' ἧς εἰμι.

Ὁ Πρόεδρος

[τ. σ.] Σ. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

Συνεδρίασις 12 Ὀκτωβρίου.

Κατὰ ταύτην ἀπεφασίσθη ὅπως ἀγορασθῇ οἰκόπεδόν τι ἐκ τῶν πλειστηριαζομένων τοῦ Ἡπίτου, ὅπως βραδύτερον ὁ Σύλλογος δυνηθῇ ν' ἀποκτήσῃ ἰδιόκτητον οἶκον.

Ἐπίσης ἀποφασίζεται ὅπως δοθῇ βοήθημα τῇ οἰκογενεῇ τοῦ ἀποβιώσαντος μουσικοδιδασκάλου Πλάτ. Παπαναστασίου ἐκ δραχ. 30.

Συνεδρίασις 13 Ὀκτωβρίου.

Κατὰ ταύτην ἀπεφασίσθη ὅπως τῇ προσεχῇ Κυριακῇ 23 τρέχοντος γένηται ἡ Α' Γενικὴ Συνέλευσις.

Τὴν δὲ παρελθοῦσαν Κυριακὴν 16 τρέχ. μετέβησαν οἱ Σύμβουλοι εἰς τὸν πλειστηριασμόν τῶν οἰκοπέδων τοῦ Ἡπίτου καὶ ὑπερεθέμισαν διάφορα οἰκόπεδα μέχρι τοῦ πρὸς 12 δραχμῶν τὸν πῆχυν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀξία τῶν οἰκοπέδων τούτων ὑπερέβη τὰς 12 δραχμὰς οἱ Σύμβουλοι ἠναγκάσθησαν ν' ἀποσυρῶσιν.

Α'. ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

23 Ὀκτωβρίου.

Τελουμένης τῆς ἐπεταίου ἑορτῆς τοῦ Συλλόγου, ἣτις ἀνεβλήθη ἕνεκα ἀσχολιῶν τοῦ Συλλόγου χάριν τῆς τοῦ ἀρχαίου δράματος παραστάσεως ἐγένετο κατὰ πρῶτον ὁ ἀγιασμός ὑπὸ τοῦ ἱερέως. Ἀκολου-

ὡς παρελθόντων ὁ Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου κ. Ἐμμ. Γαλάνης ἀνέγνω τὴν λογοδοσίαν αὐτοῦ περὶ τῶν πεπραγμένων κατὰ τὸ λήξαν συλλογικὸν ἔτος, ἔχουσιν ὡς ἔπεται:

Γελουμένης σήμερον τῆς ἐπετείου τοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου, καθ' ἣν τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον δίδει λόγον τῶν καθ' ὅλον τὸ ἔτος ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένων, σας παρακαλῶ νὰ φανῆτε ἐπιεικεῖς, ἂν περιορίσω ἐφέτος τὸν λόγον ἐπὶ τὰ κυριώτατα, καὶ μὴ ἐπεκτείνω αὐτὸν ὡς συνήθως, ἐπὶ ἄλλο σχετικὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως θέμα. Ἀσχολίαι ἄλλαι ἐκτάκτως εἰς ἐμὲ παρουσιασθεῖσαι καὶ ὑγεία ἐπισφαλῆς ἐκώλυσαν με τοῦ νὰ πραγματευθῶ γενικώτερόν τι ζήτημα ἐκ τῶν πολλῶν, ἅτινα καθ' ἑκάστην παρουσιάζονται παρ' ἡμῖν τοῖς διδασκάλοις.

Κατὰ τὸ λήξαν ἔτος τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον δὲν ἐνόμισε καλὸν νὰ ἐπαναλάβῃ ὅσα ἄλλοτε συνεζητήθησαν, οὔτε περὶ νέας ζητήματα νὰ ἀπασχολήσῃ τοὺς ἐταίρους, ἀφοῦ πολλοὶ μὲν τούτων ἀπέχονται τῶν συνεδριάσεων, ἄλλοι δὲ ἐπιλαθόμενοι τῶν ὑποχρεώσεων των ἀρνοῦνται νὰ ἀποτίσωσι τὴν μικρὰν πρὸς τὸν Σύλλογον συνδρομὴν των. Ἐν τῷ Διοικητικῷ λοιπὸν Συμβούλιον σκεφθὲν προετίμησε νὰ ἐκκαθαρίσῃ τοὺς ἐκκρεμεῖς λογαριασμοὺς του, νὰ ἴδῃ τίνας θὰ μένωσι πιστοὶ ὀπαδοὶ του καὶ τίνας ὄχι, νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν οικονομικῶν του καὶ νὰ βαδίσῃ ὁδὸν τινὰ μέσῃν μέχρι οὗ ἐνισχυθῇ καὶ ἐργασθῇ οὕτω τελεσφορώτερον ἐν τῷ μέλλοντι. Δὲν θὰ παρκαλέσωμεν οὐδένα νὰ μᾶς ἀκολουθήσῃ, ἀλλὰ θὰ προσπαθήσωμεν νὰ θέσωμεν στερεὰς τοῦ Συλλόγου βάσεις, ἐλπίζοντες ὅτι οὕτω θὰ προσελκύσωμεν τὴν προσοχὴν τῶν διδασκάλων, καὶ θὰ καταστήσωμεν αὐτοῖς σαφές ὅτι ἡ ἰσχὺς ἔγκειται ἐν τῇ ἐνώσει, καὶ οὐχὶ ἐν τῇ διαιρέσει.

Ἄς μὴ παραπονώμεθα ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις παθήμασι ἀλλ' ἄς αἰτιώμεθα ἡμᾶς αὐτούς, διότι τοιοῦτον παρασκευάζομεν ἡμῖν μέλλον. Ἄς μὴ μερψώμεθα τὰς Κυβερνήσεις, ἀλλὰ μάλλον ἑαυτούς ἐπὶ τῇ ἀσυγγνώστῃ ὀλιγωρίᾳ, ἣν περὶ ἡμῶν αὐτῶν ἐπαδείξαμεν. Ἄντι ἐν ὁμοιοίᾳ καὶ ἀγάπῃ νὰ συζητῶμεν πῶς θὰ ἠδύνατο ἡ ἰκανότης νὰ τιμᾶται, ἡ παλυχρόνιος ὑπηρεσία νὰ λογίζεται σεβαστὴ, καὶ ἡ εὐγενὴς καὶ ὑψηλὴ ἡμῶν ἐργασία νὰ ἀνταμειβῆται, ἀντὶ νὰ ὑποβηθῶμεν εἰς πᾶν καλὸν πᾶσαν κυβέρνησιν, καὶ νὰ εἰμεθα οἱ ἀριστοὶ καὶ περιζήτητοι αὐτῆς σύμβουλοι, προετιμήσαμεν νὰ γίνωμεν κόλακας τοῦ

ἐκάστοτε ἰσχύοντος πολιτευομένου, νὰ βαδίζωμεν σχολικὰς ἀπραπὸς καὶ νὰ προσπαθῶμεν ἐξευτελιζόμενοι νὰ ὑποσκελίσωμεν αὐτὸν ἢ ἐκεῖνον, μῆτε ἑαυτῶν συνειδήσιν ἔχοντες, μῆτε τὰς ὑπηρεσίας τοῦ ἄλλου ἐκτιμῶντες. Οἱ γελῶντες σήμερον κλαίουσιν αὔριον, καὶ ἡ ἰλαροτραγωδία αὕτη παιζομένη ἐπὶ τινὰ χρόνον δὲν δύναται παρὰ νὰ ἔχη θλιβερὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τὴν καθόλου τοῦ ἔθνους ἐκπαίδευσιν καὶ ἐπὶ τοὺς διδάσκοντας ἰδίᾳ.

Ἐν προτέραις μου ὀμιλίαις εἶπον καὶ σήμερον πάλιν ἐπαναλαμβάνω δισχυριζόμενος, ὅτι ἐνόσω δὲν καθάρισθωσι τὰ προσόντα τῶν διδασκόντων, ἐνόσω δὲν διακριθῶσιν εἰς τάξεις οἱ λειτουργοὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, καὶ δὲν τεθῶσι προσόντα εἰς τοὺς διευθυντὰς τῶν διαφόρων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων, ἀδύνατον εἶνε νὰ ὑπάρξῃ ἑδραία καὶ μόνιμος τῶν διδασκάλων ἡ θέσις. Ἄλλ' αὐτὰ ὤφειλον πρὸ παντὸς αὐτοὶ οἱ διδάσκαλοι μικρὰν δεικνύοντες αὐταπάρησιν νὰ συζητήσωσι καὶ ἐν σώματι νὰ ὑποστηρίξωσιν πρὸς ζημίαν μὲν τινῶν ἴσως τὸ κατ' ἀρχάς, μεγίστην δ' ὠφέλειαν κατόπιν. Ἴσως θὰ λυπήσω τινὰς ἐνεκα τῶν λόγων μου τούτων, ἀλλὰ, φίλοι μου, οὐδέποτε συνείθισα νὰ ὑποκρύπτωμαι, καὶ τὴν ἀλήθειαν, ἢ τοῦλάχιστον τὴν περὶ τῶν πραγμάτων ἀτομικὴν μου πεποιθήσιν προετίμησα πάντοτε παντὸς κολακευτικοῦ λόγου. Πότε πρέπει νὰ διορίζηται τις ἑλληνοδιδάσκαλος, ποῖός τις πρέπει νὰ διδάσκῃ ἐν τῷ Γυμνασίῳ, πότε τις δύναται νὰ ὀνομασθῇ καθηγητῆς, τίς πρέπει νὰ διορίζηται διευθυντῆς, ποῖα πρέπει νὰ ἦνε ἡ μισθοδοσία ἐκάστου, πῶς πρέπει νὰ γίνηται ἡ προαγωγή, εἶνε ζητήματα, ἅτινα ἀπησχόλησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τοὺς καθηγητικοὺς τῆς Εὐρώπης συλλόγους, μέχρι οὗ ἐπῆλθεν ἡ διόρθωσις. Ὁ Schrader ὁ περίφημος τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως τῆς Πρωσίας ἐπόπτης ἐν δυοὶ τόμοις κατέγραψε πάσας αὐτοῦ τὰς περὶ τῶν ζητημάτων τούτων σκέψεις καὶ δύναται νὰ ἦνε χρησιμώτατος ὁδηγὸς εἰς τοὺς θέλοντας νὰ σκεφθῶσι περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς μέσης παρ' ἡμῖν ἐκπαιδεύσεως.

Ἐὰ ζητήματα ταῦτα τὸ Διοικ. Συμβούλιον θὰ φροντίσῃ νὰ καθυποβάλῃ ὑπὸ τὴν σκέψιν τῶν ἐταίρων καὶ θὰ δοκιμάσῃ καὶ πάλιν, ἂν οὗτοι μετὰ προθυμίας θὰ προσέλθωσι καὶ θὰ ἐπιληφθῶσι τούτων. Ἄν περὶ τούτων μὴ σκεφθῶσιν οἱ διδάσκαλοι, ἀλλ' ἐρείδόμενοι ἐπὶ τοῦ ἐνεστώτος περιφρονοῦσι πᾶσαν περὶ τῆς βελτιώσεως τοῦ κλάδου τῶν σκέψιν, θὰ ἔλθῃ χρόνος καθ' ὃν θὰ ἦνε αὐτοὶ οἱ πᾶσχοντες,

καὶ τοιαύτης καταστάσεως παρατεινομένης οὐδὲ μαραινθῆ πάς ζήλος, καὶ οὐδὲ ἐκλειψῆ πάσα ἀριλλὰ, ἥτις εἶνε ἀναπόφευκτος πρὸς προαγωγὴν πάσης ἐπιστήμης ἢ τέχνης.

Ἐν χώραις, ἐν αἷς τὸ πολίτευμα ἔχει δημοκρατικὴν χροιάν, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἀποφύγῃ τις τὴν συναλλαγὴν, ἂν μὴ καθορισθῶσιν διὰ νόμου τὰ ὅρια παντὸς τῆς διοικήσεως κλάδου, διότι ἄλλως οὐδὲ ἐπέρχονται τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας συχνόταται αἱ μεταλλαγαὶ πρὸς βλάβην καιριωτέραν ἢ τῆς τοῦ ὅλου ἔθους. Ἐν αὐτῇ τῇ Ἀμερικῇ εἰς τινὰς μάλιστα πολιτείας οὐχὶ κατ' ἔτος ἀλλὰ καθ' ἑξαμηνίαν πολλάκις γίνεται μεγάλη τῶν διδασκάλων ἀναστρέψις, καὶ μόνον ἐν τῇ Κεντρικῇ Εὐρώπῃ ἐπ' ἀσχάτων κατωρθώθη νὰ νομιμοποιηθῆ τάξις τις ἐν τῷ διδασκαλικῷ κόσμῳ, ἥτις ἀληθῶς ἐπήνεγκεν εὐάραστα τὰ ἀποτελέσματα. Ἐν τῷ τάξιν ταύτῃ ἀνάγκη νὰ ἐπιδιώξωμεν καὶ ἡμεῖς, ἢν μελετήσαντες ἐπισταμένως νὰ συστήσωμεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἥτις οὐδὲ δεχθῆ αὐτὴν εὐχαρίστως, ἀφοῦ ἴδῃ ὅτι προέρχεται ἐκ πάντων τῶν διδασκάλων. Οὐδεὶς τῶν Ἰπουργῶν ἐπιθυμῶν βεβαίως τὰς ἐκάστοτε ἐνοχλήσεις, οὔτε νὰ ἀδικήσῃ ἀνθρώπους ἀνευ ἀδείας, ἀλλ' ἀναγκάζεται πολλάκις παρὰ τὴν θέλησίν του νὰ πράττῃ ὑπείκων εἰς τὴν φορὰν τῶν πραγμάτων. Ὁ δυστυχὴς Μαρτιάλης, ὁ περίφημος δικητικὸς ἐπιγραμματοποιὸς κρεποναῖτο μὲν διότι, ἐνῶ πάς ῥωμαῖος καὶ ῥωμαῖα ἐγίνωσκον ἀπὸ στήθους τὰ ποιήματά του, αὐτὸς ὁμοίως ἐλιμοκτόνει ἠρκέσθη ὅμως ἐπὶ τέλους εἰς τὸ πενιχρὸν κτήμα τὸ δωρηθὲν ὑπὸ τοῦ Λύγουστου, καίτοι ἡ γῆ ἦτο αὐχμηρὰ, καὶ ὁ πεπλαιωμένος οἰκίσκος ἦτο ἀνευ στέγης, καὶ ἐζήτει δικαίωσιν παρὰ τῶν ἐπιγόνων. Τοῦ Μαρτιαλίου ἡ παραμυθία ἔστω τουλάχιστον ὑπόδειγμα τοῖς διδασκάλοις, ἂν μὴ ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ σκεφθῶσι περὶ τῆς ἐαυτῶν τύχης, καὶ ἅς ἀρκασιῶσιν εἰς τὴν ἀπτεγον καλύβην ἐλπίζοντες κεκαλυμμένην καὶ μαρμαρίνον τὴν μετὰ ταῦτα.

Κύριοι.

Γινώσκετε ὅτι πέρυσι τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον εἶχαν ἀναλάβει νὰ διδάξῃ τῇ συνδρομῇ τοῦ δράματ. Συλλόγου τὸν Φιλοκτήτην τοῦ Σοφοκλέους, οὗ τὰ χορικά ἐμελοποίησεν ὁ καθηγητῆς κ. Βένδερ. Τὸ δράμα τέλος μετὰ πλείστας δυσχερείας κατωρθώθη νὰ διδαχθῆ τὸν παρελθόντα χειμῶνα λίαν ἐπιτυχῶς ἐνώπιον ἐκλεκτοῦ καὶ πολλοῦ ἀκροατηρίου καὶ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τὰ τῆς περικρατίας

λεπτομερῶς ἐδημοσιεύθησαν τῷ «Πλάτωνι», ἐν ᾧ δύναται πάς ἐταῖρος νὰ ἴδῃ καὶ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ δράματος, ἣν ἐθεωρήσαμεν καλὸν νὰ κάμωμεν χάριν τῶν πολλῶν.

Κατὰ δὲ τὰς προσεχεῖς τελετὰς τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος τοῦ βασιλέως καὶ τῆς Ὀλυμπ. Ἐκθέσεως, χρηρηγούσης τῆς Ἐπιτροπείας τῶν Ὀλυμπίων, τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον ἀπεφάσισε νὰ διδάξῃ τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους, ἥς τὰ χορικά κατὰ τὸ ἀρχαῖον κείμενον καὶ τὰ μέτρα πάνυ εὐμενῶς μελοποίησας ὁ αὐτὸς καθηγητῆς κ. Βένδερ ἐδωρήσατο τῷ Συλλόγῳ. Ὑπάρχουσι τινες κακίζοντες ἡμᾶς, ὅτι δῆθεν ταῦτα ἀντίκεινται εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ Συλλόγου, καὶ ὅτι ἐπεμβαίνομεν εἰς τὰ καθήκοντα ἄλλων, χωρὶς νὰ ἐννοῶσιν ὅτι ὁ Σύλλογος πράττει ἔργον καθαρῶς φιλολογικὸν καὶ ὅτι ἡ παράστασις ἀρχαίου δράματος οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τοὺς νεωτέρους δραματικούς συλλόγους. Ἐν Εὐρώπῃ οὐδεὶς δραματικὸς σύλλογος ἐπεχείρησε νὰ διδάξῃ ἀρχαῖόν τι δράμα, ἀλλ' οἱ καθηγητικὸι σύλλογοι, διότι ἡ διδασκαλία τοιοῦτου ἀνάγεται εἰς τὰς φιλολογικὰς μελέτας τῶν λογίων. Ἐνεκα τούτου καὶ τὸ Διοικητ. Συμβούλιον δὲν ἠρέσθη εἰς τὰς ἰδίας του δυνάμεις, ἀλλὰ διώρισεν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν λογιωτέρων καὶ ειδικωτέρων, ὅπως ἡ διδασκαλία γείνη ὡς οἶόν τε ἐπιτυχῆς.

Ἐξελέξατο δὲ μουσικὴν οὐχὶ τὴν τοῦ Μενδελσῶνος, διότι αὐτὴ ὅσον καὶ ἂν ἦνε ὑψηλὴ ἀπέδει πρὸς τὸ ἀρχαῖον δράμα, καὶ οὔτε εἶνε συντεθειμένη κατὰ τὸ ἀρχαῖον πρωτότυπον, ἀλλὰ κατὰ τὴν γερμανικὴν μετάφρασιν, ὅθεν καὶ οἱ χοροὶ ὤφειλον νὰ ψαλλῶσι ἐν μεταφράσει οὐχὶ δὲ κατὰ τὸ ἀρχαῖον κείμενον, ἀλλὰ παρεκάλεσε τὸν τὸν κ. Βένδερ, ὅστις φιλοφρόνως πάνυ ἐτόνισε τοὺς χοροὺς κατὰ τὸ ἀρχαῖον πολυποικίλον μέτρον. Ὅστε ἡ διδασκαλία τῆς Ἀντιγόνης ἢ ὑπὸ τοῦ Διδ. Συλλόγου παρασκευαζομένη θὰ ἔχη ὅπως ἀρχαῖον χαρακτῆρα καὶ οὐδὲν ἦνε ἀπόπειρα ἀναβιώσεως τῆς ἑλλην. σκηνῆς ἐν τῇ πόλει τῆς Παλλάδος, ἐν ἣ ὁ πολυπληθεὶς ξένοι, οἱ θαυμάζοντες τὰ ἀριστουργήματα τῶν προγόνων, νὰ δύνωνται νὰ βλέπωσι καὶ τὰ ἀριστουργήματα τοῦ ἀρχαίου ἑλλ. πνεύματος καὶ πῶς εὐπροσώπως διδασκόμενα ὑφ' ἡμῶν τῶν καυχωμένων ἐπὶ προγονικῇ εὐκλείᾳ. Ἐπειτα δὲ ὁ διδασκαλικὸς σύλλογος διὰ τῆς διδασκαλίας ἀρχαίων ἑλληνικῶν δραμάτων ἐπιδιώκει καὶ παιδαγωγικὸν σκοπὸν, διότι ἡ ξηρὰ μόνον ἐν τοῖς Γυμνασίοις διδασκαλία δὲν δύναται νὰ ἐμποιήσῃ

τοῖς μαθηταῖς τὴν ἀρκούσαν ἐντύπωσιν, οὔτε τὴν κατανόησιν τοῦτεχνικωτάτου δράματος ἀνευ τῆς ἀπὸ τῆς σκηνῆς διδασκαλίας, ἐν ἣ ζωηρότατα καὶ ἐμφανέστατα ἀνελλίσσονται τὰ διαφορα αὐτοῦ μέρη καὶ περιγράφονται διὰ τῆς ζώσης φωνῆς οἱ χαρακτηριστῆρες. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν λαὸν αὐτὸν εἶνε λίαν διδακτικὰ τὰ ἀρχαῖα δράματα, διότι οὗτος καὶ πρὸς τὴν γλώσσαν ἐξοικειοῦται τῶν προγόνων του καὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ποιημάτων λαμβάνει ἀπόνως γνῶσιν καὶ τερπόμενος ἐθίζεται νὰ ἀγαπᾷ τὴν προγονικὴν αὐτοῦ φιλολογίαν.

Τελευτῶν ἀπονέρω τὰς εὐχαριστίας μου εἰς τὴν ἐπι τῶν δραμάτων ἐπιτροπέαν, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸν κ. Dörpfeld, διευθυντὴν τῆς γερμανικῆς Σχολῆς, ὅστις προθύμως πάνυ συντελεῖ εἰς τὴν ὅσον ἔνεστι εὐπρεπῆ παραστάσιν τῆς Ἀντιγόνης, σχεδιάσας καλλιτεχνικώτατα τὴν σκηνήν, εἰς τὸν κ. Κουμανούδην, εἰς τὸν κ. Κορομηλᾶν, ὅστις ἀόκνως ἀνέλαβε τὴν ἐκγύμνασιν τῶν νέων, εἰς τὸν κ. Ν. Καζάζην, καὶ Κ. Νικολαΐδην, ὡς καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἀξιότιμα μέλη, εἰς τὸ δικητικὸν Συμβούλιον, ὅπερ ἀείποτε μὲ συνέδραμεν εἰς πᾶσαν τοῦ Συλλόγου ἐργασίαν, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸν γενικὸν γραμματέα κ. Δέρβον, ὅστις ἀόκνος καὶ δραστήριος ὑπῆρξε πάντοτε πρόθυμος ἐμοῦ συνεργάτης, εἰς τὸν ταμίαν κ. Π. Ραζῆν ὅστις διὰ τῆς περισκεμμένης αὐτοῦ φειδωλίας καὶ τῆς ἀκαταπόνου ἐνεργείας του κατώρθωσε νὰ ἔχη εἰς εὐάρεστον θέσιν τὰ οικονομικὰ τοῦ Συλλόγου, καὶ εἰς τὸν εἰδικὸν γραμματέα κ. Γερ. Δρακατόν, ὅστις μετὰ πολλῆς ἀφυσίωσης ἐξετέλεσε τὰ ἀνατεθειμένα αὐτῷ καθήκοντα.

Μετὰ τὸν κ. Πρόεδρον παρήλθεν ὁ Ταμίαις τοῦ Συλλόγου κ. Παν. Ραζῆς καὶ ἀνέγνω λογοδοσίαν περὶ τῆς διαχειρίσεώς του κατὰ τὸ ἄρτι ληξάν συλλογικὸν ἔτος ἔχουσαν ὡδε:

ΕΚΘΕΣΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΜΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΠΕ ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΝ ἜΤΟΣ 1887 — 1888

Ἀξιότιμοι Ἐταῖροι,

Προβαίνων εἰς τὴν ἐκθεσιν τῆς διαχειρίσεώς μου κατὰ τὸ ἔτος 1887—1888 τοῦ ταμείου τοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου, ὅπερ τρί-

τὸν ἤδη τοῦτο ἔτος διὰ τῆς κοινῆς ὑμῶν ψήφου μοι ἐνεπιστεύθητε, θέλω διαλάβει ἐν ὀλίγοις τὰ τῆς ἐργασίας μου καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ὅπως ἀνακουφίσω κατὰ τὸ δυνατόν τὴν οικονομικὴν κατάστασιν τοῦ Ταμείου. Ἐπειδὴ δὴλον ὅτι πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ὑψηλοῦ τοῦ Συλλόγου σκοποῦ κύριος μυχλὸς εἶνε ἡ ἀφθονία τῶν μέσων καὶ δὴ τοῦ χρήματος, πάσῃ δυνάμει ἠγωνίσθην ὅπως βελτιώσω τὰ οικονομικὰ τοῦ Συλλόγου περιστέλλων κατὰ τὸ δυνατόν τὰς δαπάνας καὶ ἐπιδιώκων τὴν εἰσπραξίν ὅσον οἷόν τε πλειόνων συνδρομῶν. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὰς δαπάνας κατώρθωσα τοῦτο ἐν μέρει καθόσον ἐνφ πέρυσιν ἐξεδόθησαν μάλισ δύο τεύχη Πλάτωνος, ἐφέτος, τῆς ἐκδόσεως ἀποκαταστάσεως τακτικώτερας, ἐξεδόθησαν μέχρι τοῦδε τέσσαρα ἤτοι τὰ τρία τελευταῖα τοῦ Θ' τόμου καὶ τὸ Α' τοῦ Γ', εὐρίσκεται δ' ὑπὸ τὰ πιεστήρια καὶ τὸ Β', ὥστε τὰ ἐκτυπωτικὰ ἐφέτος εἶνε ὑπερδιπλάσια τῶν περυσινῶν. Ἐπίσης ἡ μερὶς τοῦ μισθοῦ προσωπικοῦ ἐστὶν ὑπερτέρα κατὰ τι τῆς περυσινῆς, διότι ὁ μισθὸς τοῦ εἰδικοῦ γραμματέως ἠὲξήθη ἀπὸ δραχμῶν 20 εἰς 40. Ἡ τῶν ἐκτάκτων ἐξόδων μερὶς ἰσοφαρίζει πρὸς τὴν περυσινήν ἕνεκα ἐξόδων πρὸς δικηγόρον Στούπην διὰ τὴν μετὰξὺ Ταμείου καὶ Συλλόγου διαφορὰν, βοηθήματος πρὸς τινὰ συγγραφέα Ἀναστασιάδην κτλ. Τὰ δὲ τακτικὰ ἐξόδα ὑπερέβησαν κατὰ τι τὰ περυσινὰ, ἀλλὰ τοῦτο ἄς μὴ ἐκπλήξῃ μηδένα. Ἡ πείρα με ἐδίδαξεν ὅτι πολλοὶ τῶν ἐταίρων, ἐνφ λαμβάνουσι τὸ περιοδικὸν καὶ σεμνύονται διότι τυγχάνουσι μέλη τοῦ Συλλόγου ὄκνοοσι νὰ πέμψωσι τὴν συνδρομὴν αὐτῶν ἀνευ προτροπῆς, μάλισ ἀποστέλλοντες αὐτὴν μετὰ πέντε ἢ ἕξ ἐπιστολάς παραίτιοι οὕτω γινόμενοι σημαντικῆς ζημίας εἰς τὸν Σύλλογον. Ὅστε ἡ συνεχῆς καὶ ἀδιάκοπος ἀλληλογραφία πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τῷ ἐξωτερικῷ ἐταίρους, ἀνευ τῆς ὀπίστας οὐδὲ λεπτοῦν σχεδὸν ὅα εἰσέρρει εἰς τὸ ταμεῖον εἶνε ἡ μόνη αἰτία τῆς μικρᾶς ὑπερβάσεως τῶν τακτικῶν ἐξόδων. Ἀλλ' οὐδὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ἀφοῦ ἡ ἐκ τούτου προκύψασα ὠφέλεια εἶνε σημαντικὴ.

Ὅς πρὸς δὲ τὰ ἔσοδα τοῦ ἔτους τούτου ταῦτα, καίτοι διὰ μεγίστου κόπου εἰσπραχθῆσαν, καίτοι εἰχομέν πλείστας διαγραφὰς ἐταίρων χωρὶς κἄν γὰ πληρώσωσι τὰς ὀφειλομένας συνδρομὰς αὐτῶν, ἐνφ ἕτεροι δι' αἰωνίων ἀνάβολῶν οὐχὶ σμικρᾶς ζημίας παραίτιοι τῷ Συλλόγῳ ἐγένοντο, καίτοι τινὲς τῶν δαπανῶν ὑπερέβησαν κατὰ πολὺ τὰς περυσινὰς, ὡς ἀνώτερω διέλαβον, καίτοι τὸ ὀλικὸν ποσὸν τῶν

ἐκτάκτων συνδρομῶν τῶν Μονῶν εἶνε κατώτερον τοῦ περυσινοῦ, μεθ' ἄλλα ταῦτα τὰ τοῦ λήξαντος συλλογικοῦ ἔτους ἔσοδα οὐδαμῶς καθυστέρησαν τῶν περυσινῶν, τὸ δ' εὐχάριστον τοῦτο ἀποτέλεσμα προέκυψεν, ὡς προδιέλαβον, ἐκ τῆς συντόνου ἐνεργείας μου πρὸς εἰσπραξίν τῶν καθυστερουμένων συνδρομῶν. Ἐν τῷ τακτικῷ Πρωτοκόλλῳ τοῦ Ἰαμείου φαίνονται ἐν μεγάλῃ λεπτομερείᾳ αἱ παμπληθεῖς ἐπιστολαὶ αἱ ἀποσταλθεῖσαι καθ' ὅλον τὸ ἔτος τοῖς καθυστεροῦσιν ἑταίροις, τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ ὧν πολλοί, παρὰ τὰς ἐπανελλημενάς ἡμῶν προτροπὰς, οὐδ' ἀπλῆς ἀπαντήσεως ἠξίωσαν ἡμᾶς. Ἡ ἀνήκουστος αὕτη ὀλιγωρία καὶ μονοῦ περιφρόνησις πρὸς τὸν Σύλλογον ὤθησεν ἡμᾶς εἰς τὴν διαγραφὴν τινῶν ἐκ τῶν μελῶν τούτων, ἅτινα παρορῶντα τὰς θυσίας τοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου καὶ ὡς μὴδὲν λογιζόμενα τὴν διὰ τὸ περιοδικὸν δαπάνην, τὰ τεύχη τοῦ ὁποίου τακτικῶς καὶ ἀνέλλιπῶς τοῖς ἀπεστέλλοντο ἅμα τῇ ἐκδόσει, ἀντὶ ἀπαντήσεως εἰς τὰς αἰτήσεις ἡμῶν ὅπως ἀποτίσῃ τὰς συνδρομὰς τῶν ἡρχοῦντο εἰς τὴν ἐπιστροφὴν ἐνὸς μόνου τεύχους μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: Ἄπαράδεκτον. Ἰπάρχουσιν ὅμως καὶ ἄλλα μέλη, τιμῶντα ἀληθῶς τὸν Σύλλογον σεμνυόμενον διότι καταλέγει ταῦτα μεταξὺ τῶν ἑταίρων, ἅτινα ἅμα τῇ ὑπομνήσει ἡμῶν ἔσπευδον ν' ἀποστελῶσιν ἡμῖν τὰς συνδρομὰς τῶν μετὰ κολακευτικωτάτων ἐπιστολῶν τιμωσῶν αὐτοὺς ἄγαν. Χαίρω δὲ χαρὰν μεγάλην γνωρίζων ὅτι ταῦτα προσφιλῆ ταῦτα ὀνόματα τῶν ἐν Σάμῳ ἀξιοτίμων κ. κ. Κωνστ. Γεωργιάδου καὶ Φιλίππου Γάμφου τοῦ ἐν Βουδαπέστη πανοσιωτάτου ἀρχιμανδρίτου κ. Γρηγορίου Γώγου καὶ τοῦ κ. Παύλου Χαρίση, τῆς ἐν Νίμῃ κυρίας Ἀνδρεάδου, τῶν ἐν Ἀγγρινῷ κ. κ. Φ. Παπαδοπούλου καὶ Α. Κωνσταντινοπούλου, τοῦ ἐν Ἀγχιάλῳ κ. Γ. Δράκου, τοῦ ἐν Λαρίσῃ κ. Σταφ. Σταφανοπούλου, τοῦ ἐν Λονδίῳ κ. Δημ. Μωραίτου, τοῦ ἐν Τεργέστῃ κ. Ἠλ. Μιχαλοπούλου, τῶν ἐν Πάτραις κ. κ. Σπυρ. Παπασπυροπούλου καὶ Ἀγτ. Θηβαίου, τοῦ ἐν Κύπρῳ κ. Ν. Λανίτου καὶ Εὐστ. Κωνσταντινίδου, τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει κ. Κ. Γαμβάκου, τοῦ ἐν Μασσαλίᾳ κ. Γ. Στραμπούλη, τῶν ἐν Γαλαζίῳ κ. κ. Ἀν. Βενιέρη καὶ Μιχ. Βίστη, τοῦ ἐν Βερατίῳ κ. Ἀχιλ. Κοτρόζου, τοῦ ἐν Ἀργαλαστῇ κ. Ἰω. Κατζηνίκου, τοῦ ἐν Ἀγ. Λαυρεντίῳ κ. Γ. Παπανικολάου, καὶ τοῦ ἐν Αἰγίνῃ κ. Π. Ἐριώτου.

Ἐξ αὐτῶν αἱ κ. κ. Γ. Δράκος καὶ Σταφ. Σταφοπόπουλος ἀπλήρω-

σάν πᾶνυ προθύμως καὶ τὴν τοῦ ἐπιόντος ἔτους 1888—1889 συνδρομὴν τῶν.

Μετὰ μεγίστης δὲ χαρᾶς ἀγγέλλω ὅτι τὴν γενναίαν δωρεάν τοῦ ἐν Kronstadt Τρανσυλθανίας ἐπιτίμου τοῦ Συλλόγου μέλουσι κ. Κωνστ. Τριανταφυλλίδου ἐξ εἰκοσι (20) ὁμολογιῶν τοῦ πατριωτικοῦ δανείου τρανῶς καταδεικνύουσας ὅποιαν ὑπόληψιν ἀπολαύει τὸ διδασκαλικὸν ἡμῶν σωματεῖον παρὰ τοῖς ἔξω Ἑλλήσι.

Ἄξιοσημειώτος τυγχάνει καὶ ἡ προθυμία τῶν Μονῶν Πεντέλης, Ἀσωμάτων καὶ Μεγ. Σπηλαίου, αἵτινες καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ Συμβουλίου ἔσπευσαν ν' ἀποτίσῃ ἐκτάκτους συνδρομὰς πρὸς τὸν Σύλλογον ἐκ δραχμ. ἑκατῶν (100) ἑκάστη.

Ἀποδείξεις ἐφέτος ἐξέδωκα 155 συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἀποδείξεων τῶν δόσεων τοῦ Ὑπουργείου ὡς καὶ τῶν τόκων τῶν ὁμολογιῶν. Ἐξ αὐτῶν ἠκυρώθησαν 7 ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν, 148 εἰσπραχθῆσαν αἱ 99, μένουσι δ' ἀνείσπρακτοὶ αἱ 49.

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ἘΣΟΔΩΝ

Α' Ἑταῖροι ἐν Ἀθήναις

Καθηγηταί.

Οὗτοι εἰσὶ 51, ὧν ἡ ἀξία τῶν συνδρομῶν ἀνέρχεται εἰς δραχμὰς 816. Ἐξ αὐτῶν διεγράφησαν 8 ὡς ἀρνούμενοι τὴν πληρωσὴν.

Ἐκ τούτων 15 μὲν ἐπλήρωσαν τὴν ἐνιαύσιον αὐτῶν συνδρομὴν δραχμ. 280, 5 δὲ τὴν τῆς Α' ἑξαμηνιάς δραχμ. 40.

ὥστε ἐν ὅλῳ εἰσπραχθῆσαν δραχμ. 280.

Παρ' ἄλλων δ' εἰσπραχθῆσαν συνδρομαὶ ἐτῶν 1885—1887

Δικαιώμα ἐγγραφῆς νέων ἑταίρων
 Εἰσπράξεις ἐν ὅλῳ παρὰ Καθηγητῶν

Ἑλληνοδιδασκαλοί.

Οὗτοι εἰσὶ 16, ὧν αἱ συνδρομαὶ ἀνέρχονται εἰς δραχμ. 192. Ἐκ τῶν 16 τούτων διεγράφησαν τέσσαρες, ὡς ἀρνούμενοι τὴν πληρωμὴν τῶν συνδρομῶν τῶν.

Ἐκ τούτων 5 ἐπλήρωσαν τὴν ἐνιαύσιον συνδρομὴν των	δρ.	60
Παρελθόντων δ' ἐτῶν συνδρομᾶς ἀπὸ Αὐγ. 85—Αὐγ. 87	•	36
Δικαίωμα ἐγγραφῆς νέων ἐταίρων	•	6
Εἰσπραξεῖς ἐν ὄλῳ παρ' ἑλληνοδ. καὶ σχολικῶν.	Δρ.	102

Δημοδιδάσκαλοι.

Οὗτοι εἰσὶ 5, ὧν αἱ συνδρομαὶ ἀνέρχονται εἰς δραχ. 50.

Ἐξ αὐτῶν ἐπλήρωσαν τὴν ἐτησίαν αὐτῶν συνδρομὴν δραχ. 30,	δρ.	30
εἰς δὲ τὴν τῆς Α' ἑξαμηνίως δραχμᾶς 5 ὥστε ἐν ὄλῳ εἰσπραχθησαν	•	35
Παρελθόντος δ' ἔτους 1886—1887 εἰσπραχθησαν	•	10

Εἰσπραξεῖς ἐν ὄλῳ παρὰ δημοδιδασκάλων . . . . . Δρ. 45

Ὡστε ἐὰν ἀπέτινον πάντες οἱ ἐν Ἀθήναις καθηγηταί, ἑλληνοδιδάσκαλοι καὶ δημοδιδάσκαλοι τὰς τοῦ τρέχοντος ἔτους συνδρομᾶς αὐτῶν θὰ εἰσπράττομεν δραχ. 1058, ἥτοι 816 παρὰ καθηγητῶν, 192 παρ' ἑλληνοδιδασκάλων καὶ 50 παρὰ δημοδιδασκάλων ἐνῶ εἰσπράξαμεν 375 ἥτοι 280 παρὰ καθηγητῶν, 60 παρ' ἑλληνοδιδασκάλων καὶ 35 παρὰ δημοδιδασκάλων. Ἦτοι ἔχομεν διαφορὰν ἐπὶ ἔλαττον ἀπὸ πέρυσιν κατὰ τὸν ἐξῆς πίνακα:

1886—1887 καθηγηταὶ ἀπέτισαν συνδρομᾶς	δρ.	520
1887—1888 " " " " " " " " " "	•	432
Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον	Δρ.	88
1886—1887 ἑλληνοδιδάσκαλοι ἀπέτισαν συνδρομᾶς.	δρ.	192
1887—1888 " " " " " " " " " "	•	102

Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον ἐφέτος . . . . . Δρ. 90

1886—1887 Δημοδιδάσκαλοι ἀπέτισαν συνδρομᾶς	δρ.	80
1887—1888 " " " " " " " " " "	•	45

Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον ἐφέτος . . . . . Δρ. 36

Ἐν ὄλῳ {	1886—1887 καθηγ. ἑλληνοδιδ. καὶ δημοδιδ.	δρ.	792
	1887—1888 " " " " " " " " " "	•	579

Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον ἐφέτος ἐν ὄλῳ . . . Δρ. 213

Β'. Ἐταῖροι ἐν ταῖς ἐπαρχίαις

Καθηγηταί.

Οὗτοι εἰσὶν 19, ὧν ἡ ἀξία τῶν συνδρομῶν ἀνέρχεται εἰς δρ. 304.

Ἐκ τούτων ἐπλήρωσαν 2 τὴν ἐτησίαν αὐτῶν συνδρομὴν	δρ.	32
Παρελθόντων δ' ἐτῶν 1884—1887	•	32
Ἐπιόντος δ' ἔτους 1888—1889	•	16
Ἐν ὄλῳ παρὰ καθηγητῶν	Δρ.	80

ἑλληνοδιδάσκαλοι.

Οὗτοι εἰσὶ 13, ὧν ἡ ἀξία τῶν συνδρομῶν δραχ. 756.

Ἐκ τούτων οὐδὲ εἰς ἐπλήρωσε τὴν τοῦ τρέχοντος ἔτους συνδρομὴν, καίτοι συνεχῶς δι' ἐπιστολῶν ἠνωχλοῦμεν αὐτούς, μόνον δ' ὁ ἐν Ἀγγρινίῳ κ. Κιαφαζέζος ἐπλήρωσε τὴν τοῦ ἔτους 86—87 συνδρ. δρ. 12.

Δημοδιδάσκαλοι.

Οὗτοι εἰσὶ 17, ὧν ἡ ἀξία τῶν συνδρομῶν ἀνέρχεται εἰς δρ. 170.

Ἐκ τούτων 4 ἐπλήρωσαν τὴν τοῦ τρέχ. ἔτους συνδρ.	δρ.	40
3 δὲ παλαιᾶς συνδρομᾶς ἀπὸ 15 Αὐγ. 84—14 Αὐγ. 87.	•	50
Εἰς, ὁ κ. Παπανικολάου, τὴν τῆς ἐπιούσης ἑξαμ. Αὐγ. 88—Φεβρ. 89.	•	5

Ὁ αὐτὸς δικαίωμα ἐγγραφῆς . . . . . Δρ. 2
Ἐν ὄλῳ παρ' αὐτῶν εἰσπρ. . . . . Δρ. 97

Διαφορὰ εἰσπράξεων πρὸς τὸ παρελθὸν ἔτος.

1886—1887 Καθηγηταὶ ἐπαρχιῶν ἀπέτισαν συνδρομ.	δρ.	128
1887—1888 " " " " " " " " " "	•	80

Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον ἐφέτος . . . . . Δρ. 48

1886—1887 ἑλληνοδιδάσκ. ἐπαρχιῶν ἀπέτισαν συνδρ.	δρ.	10
1887—1888 " " " " " " " " " "	•	12

Διαφορὰ ἐπὶ πλεον ἐφέτος . . . . . Δρ. 42

1886—1887 Δημοδιδάσκ. ἐπαρχιῶν ἀπέτισαν συνδρ.	δρ.	70
1887—1888 " " " " " " " " " "	•	97

Διαφορὰ ἐπὶ πλεον ἐφέτος . . . . . Δρ. 27

Ἐν ὄλῳ {	1886—1887 καθηγ. ἑλληνοδιδ. καὶ Δημοδ.	δρ.	208
	1887—1888 " " " " " " " " " "	•	189

Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον ἐφέτος ἐν ὄλῳ . . Δρ. 19

Γ'. Ἐταῖροι ἐν τῷ ἑξωτερικῷ.

Καθηγηταί.

Οὗτοι εἰσὶ 15, ὧν ἡ ἀξία τῶν συνδρομῶν ἀνέρχεται εἰς δρ. 240.

Ἐκ τούτων ἐπλήρωσαν 5 ἐτησίαν συνδρομὴν	δρ.	81
Καθόσον ὁ μὲν κ. Γῶγος ἐπλήρωσε 18 ὁ δὲ κ. Βενιέρης 15 δραχμὰς,		
Παρελθόντες δ' ἔτους 1886—1887 εἰσεπράξαμεν	"	16
Ἐν ὅλῳ εἰσεπράξαμεν	Δρ.	97

Ἑλληνοδιδασκαλοί.

Οὗτοι εἰσι 5 ὧν ἡ ἀξία τῶν συνδρομῶν ἀνέρχεται εἰς δρ. 60.

Ἐκ τούτων δύο ἐπλήρωσαν τὴν τοῦ τρέχ. ἔτους συνδρ.	δρ.	24
Εἰς δὲ τὴν τοῦ παρελθόντος	"	12
Ἦτοι ἐν ὅλῳ εἰσεπράξαμεν		36

Δημοδιδάσκαλοι.

Οὗτοι εἰσι δύο, ὧν ἡ ἀξία τῶν συνδρομῶν ἀνέρχεται εἰς δραχ. 20.

Τρέχοντος ἔτους οὐδὲν εἰσεπράξαμεν.

Παρελθόντων δ' ἔτων συνδρομὰς ἀπὸ 15 Αὐγούστου
1884 ἕως 14 Αὐγούστου 1886 ἐπλήρωσαν αἱ κ. κ.
Κωνσταντοῦρος καὶ Γεβελῆς . . . . .

	δρ.	30
--	-----	----

Διαφορὰ εἰσπράξεων πρὸς τὸ παρελθὸν ἔτος

1886—1887 Καθηγηταὶ ἐξωτερ. ἀπέτισαν συνδρομὰς	δρ.	294
1887—1888 " " " "	"	97

Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον ἐφέτος . . . . .

	δρ.	107
886—1887 Ἑλληνοδ. Ἐξωτερ. ἀπέτισαν συνδρομὰς	δρ.	76
887—1888 " " " "	"	36

Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον ἐφέτος . . . . .

	δρ.	40
1886—1887 Δημοδιδάσκ. Ἐξωτερ. ἀπέτισαν οὐδέν.		
1887—1888 " " " συνδρομ.	δρ.	30

Διαφορὰ ἐπὶ πλέον ἐφέτος . . . . .

	Δρ.	30
Ἐν ὅλῳ { 1886—1887 Καθηγ., Ἑλληνοδ. καὶ Δημοδ.	δρ.	370
{ 1887—1888 " " " "	"	173

Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον ἐφέτος ἐν ὅλῳ . . . . .

	Δρ.	197
--	-----	-----

ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΙ ΠΛΑΤΩΝΟΣ.

ἔτος 1888.

Α'. Ἀθηῶν

Φιλελευθευτικὴ Ἑταιρεία, ...	Δρ.	20
------------------------------------	-----	----

Β'. Ἐπαρχιῶν

Οὐδὲν εἰσεπράξαμεν.		
-----------------------------	--	--

Γ'. Ἐξωτερικοῦ.

Χήρα Ἀνδρεάδου	"	20
Ἡλ. Μιχαλόπουλος.	"	10
Γ. Δράκος	"	10

ἔτων 1885—1887.

Α'. Ἀθηῶν

Β. Βούλγαρης	Δρ.	20
Μ. Καλαποθάκης	"	8

Β'. Ἐπαρχιῶν

Σ. Τσιριγώτης	Δρ.	10
Ν. Πουρνάρας	"	10

Γ'. Ἐξωτερικοῦ

Γρηγ. Βερναρδάκης	Δρ.	10
Π. Χαρίσης.	"	12

ἔτους 1888—1889

Ὁ κ. Γ. Δράκος ἐν Ἀγχιάλῳ	"	10
Ἦτοι ἐκ συνδρομῶν Πλάτωνος	Δρ.	140

Καὶ τὸ μὲν παρελθὸν ἔτος εἰσεπράξαμεν. Δρ. 308

Ἐφέτος δὲ 140

Ὡστε προκύπτει διαφορὰ ἐπὶ ἔλατ. ἐφέτος. Δρ. 168

Ἦδη ποιούμεαι γενικὴν ἀνακεφαλαίωσιν τῶν διαφόρων κονδυλίων χάριν πλεονοσ εὐκρινείας.

Α'. Οἱ ἐν Ἀθήναις.

Α'. Καθηγηταὶ ἐπλήρωσαν τρέχοντος ἔτους	Δρ.	280
Β'. Ἑλληνοδιδ.	"	60
Γ'. Δημοδιδάσκ.	"	35
Δικαίωμα ἐγγράφης Καθηγ. καὶ Ἑλληνοδιδασκάλων.	"	14
Ἐισπράξεις παρὰ τῶν ἐνταῦθα μελῶν τρέχ. ἔτους	Δρ.	889

Παρελθόντων ἐτῶν ἐπλήρωσαν.

Α'. Καθηγηταί	Δρ.	144
Β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι	»	36
Γ'. Δημοδιδάσκαλοι	»	10
Εἰσπράξεις τῶν ἐνταῦθα μελῶν παρελθόντων ἐτῶν	Δρ.	190

Καθυστεροῦσι δὲ τρέχοντος ἔτους.

Α'. Καθηγηταί	Δρ.	520
Β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι	»	132
Γ'. Δημοδιδάσκαλοι	»	15
Ἦτοι ἐν ὄλῳ καθυστεροῦσι τὰ ἐνταῦθα μέλη	Δρ.	667

IV. Οἱ ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις.

Ἐπλήρωσαν τρέχοντος ἔτους συνδρομὰς.

Α'. Καθηγηταί	Δρ.	32
Β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι οὐδεμίαν	»	0
Γ'. Δημοδιδάσκαλοι	»	40
Δικ. Ἐγγραφῆς νέων ἐταίρων	»	2
Εἰσπράξεις τρέχοντος ἔτους	Δρ.	74

Ἐπλήρωσαν συνδρομὰς παρελθόντων ἐτῶν.

Α'. Καθηγηταί	Δρ.	32
Ἐπιόντος δὲ ἔτους	»	16
Β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι	»	12
Γ'. Δημοδιδάσκαλοι	»	50
Καὶ εἰς τῆς ἐπιούσης ἑξαμηνίας	»	5
Εἰσπράξεις ἐν ὄλῳ	Δρ.	115

Καθυστεροῦσι δὲ τρέχοντος ἔτους.

Α'. Καθηγηταί	Δρ.	272
Β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι	»	156
Γ'. Δημοδιδάσκαλοι	»	130
Ἦτοι καθυστεροῦσιν ἐν . . . . . ὄλῳ	»	558

Γ'. Οἱ ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ.

Ἐπλήρωσαν συνδρομὴν τρέχοντος ἔτους.

Α'. Καθηγηταί	Δρ.	81
-------------------------	-----	----

Β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι	»	24
Γ'. Δημοδιδάσκαλοι οὐδεμίαν	»	00
Εἰσπράξεις ἐν ὄλῳ	Δρ.	105

Ἐπλήρωσαν συνδρομὰς παρελθόντων ἐτῶν.

Α'. Καθηγηταί	Δρ.	16
Β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι	»	12
Γ'. Δημοδιδάσκαλοι	»	30
Εἰσπράξεις ἐν ὄλῳ	Δρ.	58

Καθυστεροῦσι τρέχοντος ἔτους.

Α'. Καθηγηταί	Δρ.	159
Β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι	»	36
Γ'. Δημοδιδάσκαλοι	»	20
Ἦτοι καθυστεροῦνται ἐν ὄλῳ	Δρ.	215

ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΙ «ΠΛΑΤΩΝΟΣ»

Α'. Ἔτους 1888.

Α'. Ἀθηνῶν συνδρομηταὶ ἐπλήρωσαν	Δρ.	20
Β'. Ἐπαρχιῶν	»	—
Γ'. Ἐξωτερικοῦ	»	40
Ἦτοι ἐτῶν 1888—1889	»	10
Εἰσπράξεις ἐνεστῶτος καὶ ἐπιόντος ἔτους	Δρ.	70

Β'. Ἐτῶν παρελθόντων.

Α'. Ἀθηνῶν συνδρομηταὶ ἐπλήρωσαν	Δρ.	20
Β'. Ἐπαρχιῶν	»	20
Γ'. Ἐξωτερικοῦ	»	22
Ἦτοι παρελθόντων ἐτῶν εἰσπραχθήσαν	Δρ.	62

Γενικά Έξοδα.

Έκ τῶν ἀνωτέρω ἑταιρῶν εἰσεπράχθησαν . . .	δρ.	917.—
Δικαιώματα ἐγγραφῆς . . .	"	16.—
Συνδρομηταὶ Πλάτωνος . . .	"	140.—
Ἐπιχορήγησις Μονῆς Ἀσωμάτων . . .	"	100.—
" " Μεγ. Σπηλαίου . . .	"	100.—
" " Πεντέλης . . .	"	100.—
Ἐπιχορήγησις Ὑπουργείου (2 δόσεις τοῦ 1887 καὶ 2 τοῦ 1888) . . .	"	1000
Τόκοι ὁμολογιῶν . . .	"	303.50
Περίσσευμα διαχειρίσεως λήξαντος ἔτους . . .	"	771.58
Ἦτοι τὸ ὅλον τῶν ἐσόδων τρέχ. ἔτους . . .	Δρ.	<u>3,508.08</u>

Γενικαὶ Δαπάναι.

Τὰ δὲ δαπανηθέντα ἐπὶ τῇ βάσει 71 ἐνταλμάτων ἔχουσιν ὡδε.

1) Μισθοὶ προσωπικοῦ (ἐντάλ. 20)	δρ.	494.85
2) Ἐνοίκιον γραφείου (ἐντάλ. 6)	"	611.65
3) Τακτικὰ ἔξοδα (ἐντάλ. 16)	"	168.10
4) Ἐκτακτὰ " (ἐντάλ. 13)	"	177.95
5) Ἐκτυπωτικὰ Πλάτωνος (ἐντάλ. 5)	"	1092.—
6) Ὑπογραφ. Χάρτης (ἐντάλ. 5)	"	270.24
7) Διεκπεραιώσεις Πλάτωνος (ἐντάλ. 5)	"	54.21
8) Ἀμοιβὴ συγγραφέων (ἐντάλ. 1)	"	16.—
Ἐν ὄλῳ ἔξοδα . . .	Δρ.	<u>2880.—</u>
Ἐὰν λοιπὸν ἐκ τῶν ἐσόδων . . .	δρ.	3508.08
Ἀφαιρῶσιν αἱ δαπάναι . . .	"	<u>2880.—</u>
Ἀπομένει καθαρὸν ὑπόλοιπον . . .	Δρ.	<u>628.08</u>

Περίουσία Συλλόγου.

Ἡ περιουσία τοῦ Συλλόγου σύγκαιται νῦν ἐκ τῶν ἑξῆς:

Α'. Ἐκ τεσσάρων ὁμολογιῶν τοῦ Ἑθν. Δανείου τῶν 6 ἑκατομμυρ. ὑπ' ἀριθ. 21597, 7846, 7845 καὶ 24160 ἀξίας ἐν ὄλῳ δρ. 388.—

Β'. Ἐκ τριῶν ὁμολογιῶν τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομμυρ. ὑπ' ἀριθ. 69016, 69017 καὶ 84008 ἀξίας ἐν ὄλῳ 1508.10

Γ'. Ἐκ πέντε ὁμολογιῶν τοῦ δανείου τῶν 10 ἑκατομμυρ. ὑπ' ἀριθ. 6106, 11132, 20518, 28810 καὶ 21710 ἀξίας ἐν ὄλῳ 1185.20

Δ'. Ἐξ εἰκοσι ὁμολογιῶν τοῦ πατριωτικοῦ δανείου τῶν 30 ἑκατομμυρίων ὑπ' ἀριθ. 188825, 188826, 188827, 188828, 188829, 188830, 188831, 188832, 188833, 188834, 188835, 188836, 188837, 188839, 188840, 188841, 188842, 188843, 188844 καὶ 188881 προσερχομένων ἐκ τῆς πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν γενομένης γενναίας ὄντως δωρεᾶς τοῦ ἐν Κρονστάτη (Kronstadt) κ. Τριανταφυλλίδου, δι' ἧν ἠύξθη ἡ τοῦ Συλλόγου περιουσία κατὰ . . . . . 200.—

Τὸ ὅλον ἀνέρχεται εἰς . . . Δρ. 3281.30

Ε'. Ἐτι δὲ κέκτηται ὁ Σύλλογος καὶ τὰς εἰς τὸν Νικοδήμιον καὶ Μαραθέσιον ἀγῶνα ἀνηκούσας ὁμολογίας ἐντόκου καταθέσεως παρὰ τῇ Γενικῇ Πιστωτικῇ Τραπεζῇ ὑπ' ἀριθ. 55, 120, 151 καὶ 275, αἵτινες ἦσαν διαφόρου λήξεως. Ἀποφάσει δὲ τοῦ συμβουλίου συνεπτόχθησαν εἰς μίαν ὑπ' ἀριθ. 478 μὲ τὸν 5% ἡς ἡ ἀξία εἶνε δραχμᾶς 3168,85.

Ἐὰν εἰς τὰς μετοχὰς ἀνερχομένας εἰς . . . Δρ. 3281.30
προσθεθῇ καὶ τὸ περίσσευμα τῆς τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους διαχειρίσεώς μου, ἦτοι δραχμαὶ 628.08

ἡ ὅλη περιουσία τοῦ Συλλόγου ἀνέρχεται εἰς Δρ. 3909.88

Πρὸς τούτοις ὑπάρχουσι τόμοι Πλάτωνος τακτοποιηθέντες καὶ πλήρεις 9 ἔλων ἔτων συμποδούμενοι ὡς ἐγγίστα εἰς 1400. Ἐὰν ὑπολογίσωμεν τὴν ἀξίαν ἐκάστου εἰς δραχ. 3 ἔχομεν ἀμέσως τὸ πᾶσόν τῶν δραχμῶν 4200, ὅπερ εἶνε περιουσία οὐχὶ εὐκαταφρόνητος. Ἐπίσης ὁ Σύλλογος κέκτηται καὶ ὑπὲρ τὰ 500 ἀντίτυπα κειμένου τοῦ Φιλοκτήτου, ἅτινα ἐξέδωκε διὰ τὴν παράστασιν τοῦ δράματος τούτου.

Ὡς γνωστὸν, ὁ Σύλλογος ἐφέτος ἔδωκε δύο παραστάσεις ἀρχαίου

δράματος, καθ' ἃς κατωρθώθη διὰ τῶν ἀδύκων προσπαθειῶν τοῦ συμβουλίου νὰ μείνῃ κέρδος ἐκ δραχμ. 250, ἐξ ὧν 50 ἐδόθησαν ἀμοιβὴ εἰς τὸν νέον τὸν ὑποδυθέντα τὸ πρωταγωνιστοῦν πρόσωπον τοῦ δράματος κατ' ἀπόφασιν τοῦ Συμβουλίου, στερούμενον τῶν μέσων συντηρήσεως αἱ δὲ λοιπαὶ προωρίσθησαν δι' ἐκδόσιν βιβλιοθήκης τοῦ λαοῦ. Ἐν ἀνάγκῃ ὅμως δύναται ὁ Σύλλογος νὰ μεταχειρισθῆ ταύτας· ὥστε εἰν προστεθῶσιν αὐταὶ εἰς τὴν τοῦ Συλλόγου περιουσίαν αὕτη ἀνέρχεται εἰς δραχμὰς 4117.

Τοιαύτη, κύριοι, ἐστὶν ἡ οικονομικὴ κατάστασις τοῦ Συλλόγου. Μεθ' ὧν τὰς προσπαθείας μου, αἱ ἐκ τῶν τακτικῶν συνδρομῶν εἰσπράξεις ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὑστέρησαν τῶν περυσινῶν κατὰ πολὺ, αἱ δὲ δαπάναι ὑπερέβησαν κατὰ πολὺ τὰς περυσινὰς ἐξογκωθέντων τῶν τυπογραφικῶν ἐξόδων. Καὶ ὅμως ἂν καὶ ἡ κοινωνικὴ καχεξία σφόδρα ἐπηρέασε τὰς εἰσπράξεις, κατωρθώθη νὰ μείνῃ καὶ ἐφέτος περίσσευμα οὐχὶ εὐκαταφρόνητον ἐκ δραχμῶν 628 δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πυρὴν πρὸς πλήρωσιν οὐσιωδῶν τοῦ Συλλόγου ἀναγκῶν.

Τελευτῶν εὐχαρίστως καὶ πάλιν ὁμολογῶ πλείστας χάριτας πρὸς τὸν εἰδικὸν τοῦ Συλλόγου γραμματέα κ. Γεράσιμον Σ. Δρακῆτον, ὅστις εἰργάσθη μετὰ πλείστης προθυμίας πρὸς ἐπιτέλειαν πάσης τοῦ Συλλόγου ἐργασίας ἀντὶ γλισχροῦ ἀμοιβῆς ἀναπληρῶν οὕτω τὸ λοιπὸν ἔμμισθον προσωπικόν, ὅπερ ἄλλοτε ὁ Σύλλογος ἐν εὐτυχαστέροις χρόνοις εἶχεν.

Ὁ ταμίας καὶ σύμβουλος

ΠΑΝ. ΡΑΖΗΣ.

Β'. ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

25 Ὀκτωβρίου.

Κατὰ τὴν συνέλευσιν ταύτην μεταξὺ τῶν παρόντων ἑταίρων ἐξελέγησαν οἱ κ. κ. Χρ. Μαντζάκος, Ν. Αναστασίου καὶ Γ. Ν. Μεγαρέυς, ὅπως ἐξελέγξωσι τὴν διαχείρισιν τοῦ κ. Ταμίου κατὰ τὸ λήξαν ἔτος, ἀπεφασίσθη δὲ ὅπως ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐκθέσεως τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας γένηται κατὰ τὴν προσεχῆ συνέλευσιν, ὅποτε θέλει ὑποβληθῆ καὶ ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ ἐπιόντος συλλογικοῦ ἔτους 1888—1889.

Αὕται ἢ συνεδρίασις

Γ'. ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

30 Ὀκτωβρίου

Ὁ Πρόεδρος ἀγγέλλει εἰς τὴν συνέλευσιν, ὅτι ἡ ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπεία ἀναγνώσει τὴν ἐκθέσιν καὶ ὅτι ὁ προϋπολογισμὸς συζητηθήσεται. Μετὰ τοῦτο ὁ καθηγητὴς κ. Μαντζάκος, ὡς εἰσηγητῆς, ἀνέγνω τὴν ἐκθέσιν, ἔχουσαν, ὡς ἑξῆς:

ΕΚΘΕΣΙΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

Κύριοι,

ὑποβάλλομεν ὑμῖν ἐν ὀλίγοις τὸ πόρισμα τοῦ ἐλέγχου τοῦ ἡμετέρου ταμείου, ὃν εὐηρεστήθητε νὰ ἀναθέσητε εἰς ἡμᾶς. Τὸ πόρισμα τοῦτο, συναγόμενον ἐκ τῆς ἀκριβοῦς ἐξετάσεως καὶ συγκρίσεως τῶν σχετικῶν βιβλίων, ἅτινα, ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, εὐρέθησαν ἐν πλήρει τάξει, συνάδει εὐτυχῶς πρὸς τὴν τοῦ ταμίου λογοδοσίαν. Ἐχει δὲ

Αἱ μὲν πρόσδοι συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ περισσεύματος τοῦ προηγούμενου ἔτους κατὰ τὸ λήξαν ταμειακὸν ἔτος ἀ-

νήλθον ἐν ὄλῳ . . . . . δρ. 3508.08

προερχόμενα ἐκ τακτικῶν καὶ ἐκτακτικῶν συνδρομῶν, τοῦ Πλάτωνος, ἐκ χορηγίας ὑπουργείου Ἐκπαιδεύσεως, ἐκ δικαιωμάτων ἐγγραφῆς καὶ ἐκ τόκων ὁμολογιῶν καὶ χρηματικῶν καταθέσεων.

Αἱ δὲ δαπάναι διατεθεῖσαι εἰς μισθοδοσίαν προσωπικοῦ, ἐνοίκιον, τακτικὰ καὶ ἐκτακτὰ ἔξοδα, ἐκτυπωτικὰ καὶ διεκπεραίωσιν Πλάτωνος, τυπογραφικῶν χάρτων καὶ συγγραφικῆν ἀμοιβὴν ἀνήλθον εἰς . . . . . 2880.—

Αὗται δὲ μετὰ τοῦ περισσεύματος τοῦ λήξαντος ἔτους εἰς 628.08

Ἀπάρτιζουσι τὸ ποσὸν . . . . . Δρ. 3,508.08

Ἡ δὲ περιουσία τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου σύγκειται

1) Ἐκ 4 ὁμολ. τοῦ ἔθν. δανείου τῶν 5 ἑκατομμ. ὑπ' ἀριθ. 21597, 7846, 7845 καὶ 25160 ἤτοι . . . . . δρ. 388.—

2) 2 ὁμολογιῶν τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομμ. ὑπ' ἀριθ. 69016, 69017, 84008, ἤτοι 1508.10

3) 5 ὁμολογιῶν τοῦ δανείου τῶν 10 ἑκατομμ. ὑπ'

ἀριθ. 6106, 11132, 20518, 28810 και 21710 ἤτοι »	1185.20
4) 20 ὁμολογιῶν τοῦ πατριωτικοῦ δανείου τῶν 30 ἑκατομμ. ὑπ' ἀριθ. 188825—37, 188839—43 και 188881 ἤτοι	200.—
Περὶσσευμα τοῦ λήξαντος ἔτους.	628.08
Ἐν ὄλφ . . . . . Δρ.	<u>3909.88</u>

Ὁ Σύλλογος κατέχει:

5) Τὴν εἰς τὸν Νικοδήμιον και Μακραθέειον ἀγῶνα ἀνήκουσαν ὁμολογίαν ἐντόκου καταθέσεως παρὰ τῆ Πιστωτικῆ Ἐραπείῃ ὑπ' ἀριθ. 478 ἐκ δραχ. . . . . Δρ. 3168.85

6) Ἐκ τῶμων Πλάτωνος ἐκπροσωποῦντων κατὰ μέσον ὄρον τὸ ποσὸν δραχ. . . . . » 4208.— και τέλος

7) ἐκ δύο παραστάσεων τοῦ Φιλοκτήτου δοθεισῶν τῆ ἐπιστάσι τοῦ Συλλόγου . . . . . » 200.— προωρισμέναι διὰ τὴν σύστασιν Βιβλιοθήκης τοῦ λαοῦ.

Περαινοντες τὴν βραχεῖαν ταύτην ἐκθεσιν νομίζομεν δίκαιον νὰ ἐκφρασθῆ παρὰ τοῦ Συλλόγου εἰς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον και ἰδίᾳ τὸν ταμίαν κ. Π. Ραζην ὁ εἰς τοὺς εὐσυνειδήτως ἐκπληροῦντας τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτοῖς ἐνταλὴν προσήκων ἔπαινος.

Ἡ ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπεία
Γ. Ν. ΜΕΓΑΡΕΥΣ
ΧΡ. ΜΑΝΤΖΑΚΟΣ
εἰσηγητῆς

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐκθέσεως ὑποβάλλεται ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ ἀρχαιμένου συλλογικοῦ ἔτους 1888-1889 τοῦ ὁποῦ τοῦ τελευταίου κονδύλιον τῶν δαπανῶν, ἤτοι τὸ πρὸς ἀποφυγὴν ὑπερβάσεως κατὰ πρότασιν τοῦ κ. Ἀναστασίου ἀνεβιβασθῆ ἐκ δραχ. 150 εἰς 333. Ἐδὲ λοιπὸν μέρος τοῦ προϋπολογισμοῦ ψηφίζεται ὡς εἶχε πέρυσιν ὑπὸ τῆς συναλεύσεως, ὡς ἑξῆς.

Ἐσοδα		Ἔξοδα	
	Δρ.		Δρ.
1) Ἐπίλοιπον λήξαντος ἔτους 1887 — 1888	628	1) Μισθοὶ προσωπικοῦ ἤτοι α' εἶδ. γραμμ. και δεκτερ.	1200
2) Συνδρομαὶ καθηγητῶν	1500	β' κλητῆρος και δικηγορίας	300
3) "Ἐπιδοδοσκακῶν	400	2) Ἐνοίκιον καταστήματός	600
4) "Δημοδισκακῶν	400	3) Τακτικὰ ἔξοδα γραφείου	120
5) "Δικαιώματα ἔγγρ. νέων ἑταίρ.	50	4) Ἐξοδα " και ἐορτῶν Συλλόγ.	200
6) Ἐκτακτοὶ συνδρομαὶ Συλλόγου	300	5) Ἀγορὰ βιβλίων, περιδικίων κ. τ. λ. και δετικά	300
7) Χορηγία Ἐπουργείου Παιδείας	1000	6) Ἐπὲρ ἀπόρων οἰκογενειῶν ἑταίρων	250
8) Τόκοι ὁμολογιῶν και χειρῶν	350	7) Δι' ἐκφραμῆς λογαριασμοῦς	250
9) Ἐκτακτοὶ συνδρομαὶ Πλάτωνος, ἐκποι- ησις τῶμων	25	8) Δι' ἀγορὰν ἐργαρίου βιβλιοθήκης	100
10) Τακτικαὶ συνδρομαὶ Πλάτωνος	50	9) Ἐκτυπωτικὰ Πλάτωνος (12 τεύχη)	1170
11) Καθυστεροῦμεναι συνδρομαὶ Συλλόγου παρελθόντων ἐτῶν	600	10) Ἐπουργ. χάρτης Πλάτωνος	400
12) Καθυστεροῦμεναι συνδρομαὶ Πλάτωνος παρελθόντων ἐτῶν	100	11) Διεκπεραίωσις	80
	<u>Δρ. 5853</u>	12) Ἀμοιβὰς συγγραφέων	250
		13) Πρὸς ἀποφυγὴν ὑπερβάσεως	633
			<u>Δρ. 5853</u>

Ἀκολουθῶς τίθεται πρὸς συζήτησιν τὸ ζήτημα περὶ Μαραθείου διαγωνίσματος.

Πρῶτος ἀναστὰς ὁ κ. Ἄθ. Παπαγεωργίου ἀφηγεῖται ἐν ὀλίγοις τὰ κατὰ τὸ διαγώνισμα τοῦτο προστιθεὶς ὅτι ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς συνετέλεσε κατὰ τὸ δυνατόν εἰς τὴν ἴδρυσιν τοῦ διαγωνίσματος τούτου φρονεῖ ὅτι καλὸν εἶνε νὰ δοθῇ λύσις τις εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο καθόσον ὁ κ. Μαραθέας ζητεῖ ν' ἀποσύρῃ τὰ κατατέθεντα χρήματα μηδενὸς ἀποτελέσματος ἐπιτευχθέντος ἐκ τοῦ ποσῆς προκηρυχθέντος διαγωνίσματος τούτου.

Ὁ κ. Δέρβος νομίζει ὅτι ἀκριβῶς ἐπειδὴ οἱ ὄροι τοῦ διαγωνίσματος δὲν ἐξεπληρώθησαν πρέπει νὰ προκηρυχθῇ νέον διαγώνισμα.

Ὁ κ. Παπαγεωργίου δὲν θεωρεῖ τοῦτο δίκαιον, ἀφοῦ ὁ κ. Μαραθέας ζητεῖ ν' ἀποσύρῃ πλὴν τὰ χρήματά του.

Ὁ κ. Ἀναστασίου κατ' ἀρχὴν φρονεῖ ὅτι πᾶσα δωρεὰ ἀνακαλεῖται, ἐπομένως ὁ κ. Μαραθέας δικαιούται ν' ἀποσύρῃ τὴν κατάθεσίν του. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς τοῦ διαγωνίσματος δὲν ἐξεπληρώθη κρίνει καλὸν ὅπως ὁ κ. Ἐμ. Γαλάνης καὶ ὁ κ. Ἄθ. Παπαγεωργίου συνεννοηθῶσιν μετὰ τοῦ κ. Μαραθέα καὶ παρακαλέσωσιν αὐτὸν νὰ συγκατανεύσῃ εἰς τὴν προκήρυξιν νέου διαγωνίσματος. Ἄλλ' ἐὰν ὁ κ. Μαραθέας ἐπιμένει ζητῶν ν' ἀποσύρῃ τὴν κατάθεσίν του, ἀξιοπροεπὲς εἶνε, προστιθῆσι ὁ κ. Ἀναστασίου, ὅπως ὁ Σύλλογος ἀποδώσῃ αὐτῷ ταύτην.

Ἐν γνῶμῃ ταύτῃ τοῦ κ. Ἀναστασίου συντάσσεται καὶ ὁ κ. Παπαγεωργίου, ἥτις γίνεται ἀποδεκτὴ καὶ ὑπὸ τῆς συνελεύσεως.

Ἀκολουθῶς ὁ κ. Ἀναστασίου ποιεῖται λόγον καὶ περὶ τοῦ Νικοδημείου ἀγῶνος, ἐκφράζει δὲ γνῶμην ὅτι δέον ὅπως ὁ Σύλλογος συντελέσῃ εἰς τὴν μνήμην τοῦ κοιδήμου Νικοδήμου καὶ προκηρύξῃ νέον διαγώνισμα πρακτικώτερον πρὸς συγγραφὴν βιβλίου διὰ τὸν λαόν, ἕπερ ἦτο ἡ διακὰς τοῦ ἀειμνήστου ἀθλοθέτου ἐπιθυμία. Καλὸν λοιπὸν φρονεῖ, ὅπως τὸ νέον συμβούλιον λαμβάνον τοῦτο ὑπ' ὄψει προκηρύξῃ τοιοῦτο διαγώνισμα.

Ἡ πρότασις αὕτη τοῦ κ. Ἀναστασίου γίνεται ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως.

Μετὰ τοῦτο γίνεται λόγος καὶ περὶ τῶν πολυαριθμῶν τόμων τοῦ Πλάτωνος. Ἀποφασίζεται δὲ τῇ προτάσει τοῦ κ. Ἀναστασίου ὅπως σχηματισθῶσι σειραὶ Πλάτωνος ἀπὸ τοῦ Ε' μέχρι τοῦ Ι' τόμ. (τοῦ α' ἐξηνητημένον), οἱ δὲ περιττεύοντες τόμοι νὰ πωληθῶσιν εὐώνως.

Τέλος τίθεται πρὸς συζήτησιν τὰ περὶ τοῦ Μετοχικοῦ Ταμείου τῶν Διδασκάλων.

Ὁ κ. Γαλάνης ἐκφράζει εὐχὴν ὅπως τὸ Ταμεῖον ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Συλλόγου ἐξαίρων τὰ ἀγαθὰ τῆς συμπνοίας μεταξὺ τῶν Διδασκάλων καὶ ἀποδεικνύων πᾶσον ἢ ἔνωσιν αὕτη εἶνε ἐπιωφελεῖς εἰς ἀμφοτέρα μὲν τὰ σωματεία ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸ Ταμεῖον, ἕπερ διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Συλλόγου δύναται νὰ πλουτισθῇ.

Ὁ κ. Μαντζάκος συντάσσεται τῇ ἰδέᾳ τοῦ κ. Προέδρου, καὶ νομίζει ὅτι πρέπει νὰ ἐπέλθῃ συμβιβασμὸς ἀφιεμένης τῆς διακανονίσεως εἰς τὸ νέον συμβούλιον.

Τὰ αὐτὰ ὑποστηρίζει καὶ ὁ κ. Ἀναστασίου προστιθεὶς ὅτι ὁ συμβιβασμὸς δέον νὰ γίνῃ οὐχὶ διὰ τῶν δικαστηρίων, ἕπερ δὲν ἀρμόζει εἰς διδασκάλους, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τῶν συμβαλλομένων μερῶν.

Ὁ κ. Παπαγεωργίου προτείνει ὅπως τὸ νέον συμβούλιον ἐξουσιοδοτήσῃ τινὰ τῶν μελῶν αὐτοῦ ὅπως ἔλθωσιν εἰς συνεννόησιν πρὸς τὸ συμβούλιον τοῦ Ταμείου.

Ὁ κ. Μαντζάκος ἐρωτᾷ τότε ἂν τὰ καταστατικὰ τῶν δύο σωματείων ἐπιτρέπουσι τοῖς ἑαυτῶν συμβουλοῖς νὰ προβαίνωσιν εἰς τοιαύτας συνεννοήσεις. Ὁ κ. Δέρβος ἀποδεικνύει τοῦτο εἰς τὸν κ. Μαντζάκον. Τέλος ἡ Γεν. Συνέλευσις ἀνατίθησιν εἰς τὸ μέλλον διοικητικὸν συμβούλιον νὰ κἀνομήσῃ μετὰ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Μετοχικοῦ Ταμείου τὴν γνωστὴν ἐκκρεμῆ ὑπόθεσιν.

Μὴ ὑπάρχοντος ἄλλου ἀντικειμένου λύεται ἡ συνεδρίασις περὶ ὥραν 11 1/2 π. μ. προαδιορισθέντος ὅπως γίνωσιν αἱ ἀρχαιρεσίαι τῇ προσεχεῖ Κυριακῇ 6 Νοεμβρίου.

Δ'. ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

6 Νοεμβρίου

Προεδρεῖα Α. Ἀργυρῆ

Κατὰ τὴν συνέλευσιν ταύτην ἀπαρτίας οὔσης ἐγένοντο αἱ ἀρχαιρεσίαι τοῦ Συλλόγου. Προσκληθέντων δ' ὡς ψηφολεκτῶν τῶν κ. κ. Ἐμ. Κανέλλη καὶ Κ. Πουλάκου ἐξελέγησαν οἱ κ. κ. Ἐμ. Γαλάνης διὰ ψήφων 13, Γ. Δέρβος 13, Ἰω. Εὐστρατιάδης 13, Ἰω. Μεσολωρᾶς 13, Χρ. Μαντζάκος 12, Εὐαγ. Μουστάκας 11, Κ. Πουλάκος 13, Π. Ραζῆς 13, Β. Μπουκλάκος 13, ἐπιλαχόντων τῶν κ. κ. Δ. Ἰωαννίδου διὰ ψήφων 2 καὶ Π. Φέρμπου διὰ ψήφου 1.

Μὴ ὑπάρχοντος ἄλλου ἀντικειμένου λύεται ἡ συνεδρίασις περὶ ὥραν 11 1/2 π. μ.

Ὁ ἐπὶ τῆς δαλογῆς πρόεδρος

Α. ΑΡΓΥΡΗΣ

Παρόράματα.

Σελ. 307 στ. 11 ἀντὶ «καθαρισθῶσιν γραπτέον καθαρισθῶσιν».

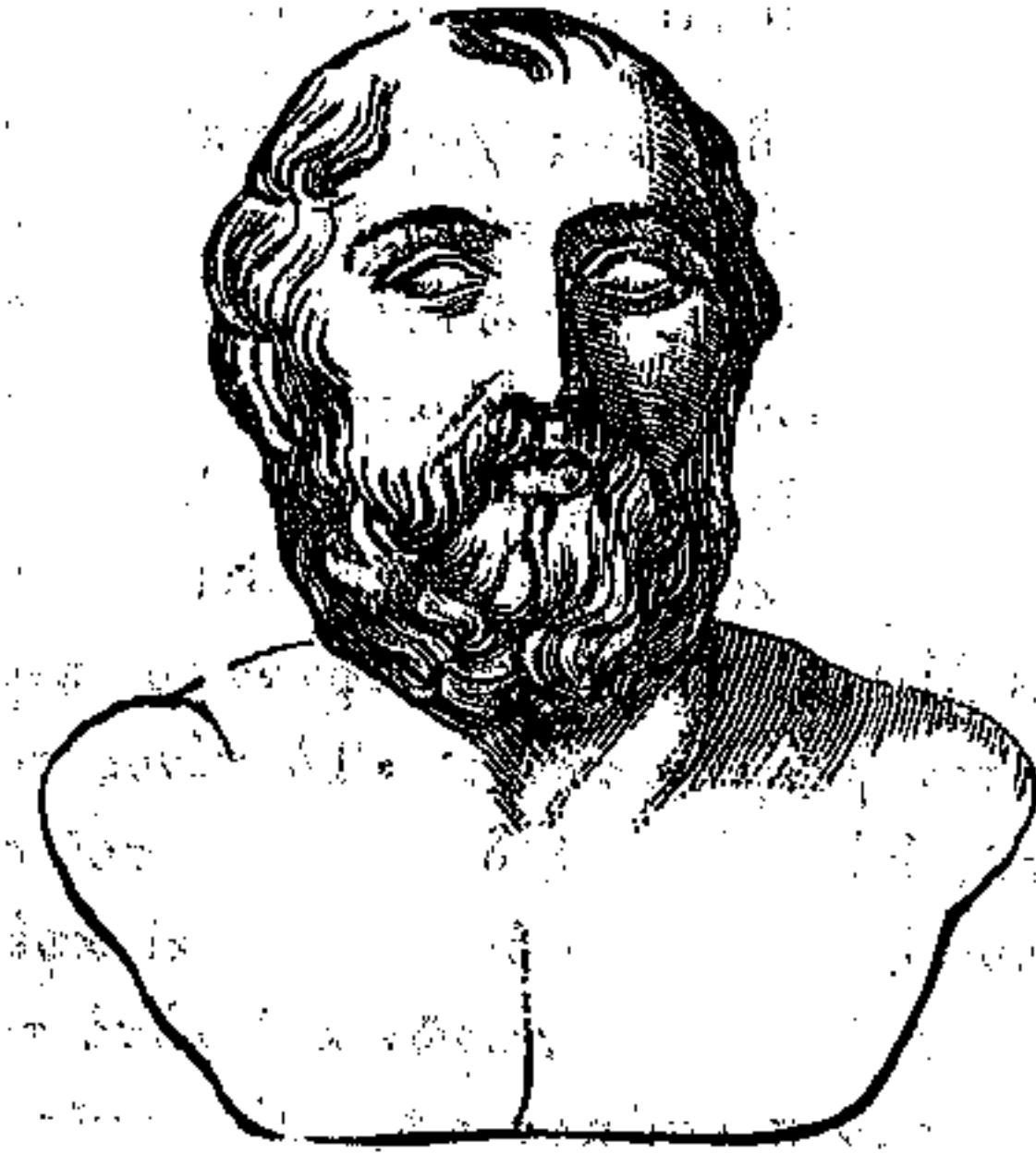
Σελ. 308 στ. 20 ἀντὶ «ἀνευ ἀδείας» γραπτέον «ἀνευ αἰτίας».

Ἐν δὲ τῷ τέλει τῆς σελ. 308 μετὰ τὸ ἐνὰ διδαχθῆ τὸν πρῶτον ἄρθρον: «παρελθόντα χειμῶνα ἴαν ἐπιτυχῶς ἐνώπιον ἐκλεκτοῦ καὶ πολλοῦ ἀκροατηρίου καὶ τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας. Τὰ τῆς παραστάσεως».

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΝ Τῷ Ι' ΤΟΜῳ

	Σελ.
Τὸ νοτιεὶον ἐν τῇ ἐνετιώσῃ ἐκπαιδεύσει τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθους καὶ τὸ μέσον τῆς θεραπειᾶς αὐτοῦ ὑπὸ Δ. Α. Μαρούλη, πρώην γυμνασιάρχου 1—57, 97—145, 193—234, ...	302—321
Δημιώδης Παιδαγωγία ὑπὸ Βλασίου Σκορδέλη.....	57
Περὶ μορφώσεως Ἑλληνῶν δημοδιδασκάλων ὑπὸ Δ. Α. Μαρούλη.....	61—65
Περὶ τῶν πρὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν μετὰ τοῦτον ἡρωϊκῶν πράξεων ὑπὸ Θεοδοσίου Η. Βενιζέλου.....	66—72
Ἀρχαιολογικά ὑπὸ Ν. Περσῆ, γυμνασιάρχου.....	72—75
Ἴταλοι, ἀνδριαντοποιοὶ ἐπὶ τῆς παλινορθώσεως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.....	75—79
Περὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Πικρῆσις ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.....	79—83
Ἡ ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλάς ὑπὸ Ἰρ. Βύαγγελίδου. 83—89, 159—174, Πόθεν τινὰ τῶν ἐκπαιδευτηρίων ἀνομῶνται Λύκεια.....	274—286
Συνέγεια τῶν ὑπὸ Θεοδοσίου Βενιζέλου πεποιημένων ποιημάτων.....	81—90
Ὁ καλομοιρῶν καὶ αἱ περὶ μοιρῶν δοξαί παρὰ τῆς Λίγυνητικῆς λαοῦ ὑπὸ Η. Πραιώτου.....	110—156
Τὸ πολυμερὲς ἐνδιαφέρον καὶ ἡ θεμελιώδης ἔννοια τῆς παιδαγωγικῆς ὑπὸ Στ. Ρώτη.....	171—178
Ὁ ἐν Κωνσταντινῶν πορφύρεος κίον ὑπὸ Ἰρ. Βύαγγελίδου.....	178—184
Βιβλιοκρισία.....	185—192
Ἡ τῆς Ἑλληνίδος οἰκεία ἀγωγή καὶ περὶ Λαρίσσης τῆς κρημαστῆς ὑπὸ Κρατίνου Ἀποστολίδου.....	234—246
Ὀλίγα προσέτινα περὶ τῆς καλωνόμου νήσου ὑπὸ Ἰρ. Βύαγγελίδου.....	246—247
Περὶ τῆς συνθέσεως τῶν χωρικῶν ἡμετέρων εἰς τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους ὑπὸ Φερδινάνδου Πένδερ.....	249—268
Δίκαια παράπονα καθηγητῶν καὶ διδασκάλων ὑπὸ Μαρζαρίτου Δήμητρα.....	268—273
Περὶ αὐτοκτονίας ὑπὸ Ἰωάννου Μετολιωῆ.....	280—288
Προσδιορισμὸς τῆς ἐξέτισεως τῆς ἐφαρμογῆς τῶν καλυπλῶν τοῦ δευτέρου βαθμοῦ κατ' ἴδιον τρόπον ἐπινοηθέντα ὑπὸ Διομήδους Ν. Παπαχριστοπούλου.....	289—295
Ὁ Διδάσκαλος ἐν τῇ μέσῳ τῶν μικρῶν αὐτοῦ μαθητῶν ὑπὸ Ἀριστείδου Σπαθῆκη.....	295—302
Πλατωνεὶς ἢ περὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ Κρατίνου Ἀποστολίδου.....	322—330
Ἀδαμάντιος Κοραΐς (ἀποσπάσματα ἐκ συγγραφῆς τυπωμένης ἀναλώμασι τῆς ἐπὶ τοῦ Οἰκονομικοῦ κληροδοτήματος ἐπιτροπῆς) εἰσαγωγή.....	331—353
Ὀλίγα τινὰ περὶ Νισυροῦ ὑπὸ Ν. Χ. Ἀνδριωτῆκη.....	354—363
Ἐργασίαι τοῦ βουλευτικοῦ συμβουλίου, ἐγκύκλιος τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας.....	91—96
Τὰ κατὰ τὴν παράστασιν τῆς Ἀντιγόνης.....	363—365
Γενικαὶ συνελεύσεις, λογοδοσίαι προέδρου καὶ ταμίου, ἔχσεις ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς, προϋπολογισμὸς κτλ.,.....	366—387

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΑ΄.

Γανουάριος, Φεβρουάριος, Μάρτιος

ΤΕΥΧΟΣ Α΄, Β΄, Γ΄

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠΙΔΡΑΜΟΝΤΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ ΒΑΡΒΑΡΩΝ ΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΔΗ ΤΩΝ

ΣΛΑΥΩΝ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΑΥΤΩΝ ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΗΣ ΓΝΩΜΗΣ

ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΦΑΛΛΜΕΡΑΥΕΡ

Είς διδασκαλίαν της μελετώσης νεότητος τήν μεσαιωνικήν ελληνικήν ιστορίαν παρατιθέμεθα ὡδε βραχέα τινα περὶ τῆς τύχης τῶν ἐπιδραμόντων τὴν Ἑλλάδα βαρβάρων ἐθνῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ δὴ τῶν Σλαύων, καὶ τῆς περὶ αὐτῶν ἡμαρτημένης γνώμης τοῦ ιστορικοῦ Φαλλμεράυερ. Εἰς τῶν ιστορουμένων περὶ τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς δευτέρας ἐκατονταετηρίδος γενομένων ἐπιδραμῶν τῶν βαρβάρων, μάλιστα δὲ τῶν Σλαύων, κατάδηλον γίνεται ὅτι

άρπαγαί μὲν πόλεων καὶ δηώσεις χωρῶν καὶ σφαγαὶ φοβεραὶ ὑπ' αὐτῶν ἐγένοντο, ἐνοίκησις ὁμῶς Σλαύων ἐν τῇ ἑλλαδικῇ γῆ, ἐπὶ Μιουρικίου μάλιστα. οὐδεμίαν ἐγένετο, ὥστε ἀπιστὰ εἶσι τὰ περὶ αὐτῶν ιστορούμενα ὑπὸ τοῦ διαβοήτου Φαλλμεράυερ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν τῷ ἐν ἔτει 1829 ἐκδοθέντι ἔργῳ αὐτοῦ, τῷ ἐπιγραφομένῳ «ἱστορία τοῦ Μωρέως κατὰ τὸν μεσαιῶνα» (Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters) ἀπεφώνησε περὶ τῶν νῦν Ἑλλήνων τὴν ἀθάλαστον γνώμην τήνδε· «τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων ἐγένετο ἐξέτληλον ἐκ τῆς Εὐρώπης· ἡ δ' εὐμορφία τοῦ σώματος, τὸ μέταρσιον καὶ ἀγχίνου, ἡ τῶν ἠθῶν ὁμοιότης καὶ ἀφέλεια, τέχναι, ναοὶ καὶ παλαιὰ ὀνόματα πόλεων καὶ χωρῶν καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλληνος ἐξηφανίσθη ἐκ τοῦ προσώπου τῆς ἑλληνικῆς γῆς· λαὸς δὲ νῦν μιγὰς ἐκ διαφόρων φυλῶν ἐπισωρευθεὶς ἐπ' αὐτῆς καλύπτει τοὺς τάφους τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου ἔθνους, οὐδὲ βανίς γνησίου καὶ καθαροῦ ἑλληνικοῦ αἵματος βεῖ ἐν ταῖς φλεβί τοῦ κατοικοῦντος τὴν νῦν Ἑλλάδα χριστιανικοῦ λαοῦ, ὅστις εἶνε λείψανον, δυσχυρίζεται λέγων, τοῦ μεγάλου ἔθνους τῶν Σλαύων, οἵτινες μετ' ἄλλων γεωργῶν ἐπεχύθησαν, ὡσπερ φοβεροὶ χειμάρθους, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς χώρας, τῆς ἐκτεινομένης ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ μέχρι τῶν ἐνδοτάτων μυχῶν τῆς Πελοποννήσου· τὸ δ' ὄνομα τοῦ Ἑλληνος οὐ δηλοῖ σήμερον, ὡς ποτε τοὺς μεταξὺ τῶν Τερπῶν καὶ τοῦ Εὐρώτα οἰκοῦντας παῖδας τοῦ Δευκαλίωνος, ἀλλὰ τὰ φύλα εἶνε, τὰ εἰς τὸν χριστιανισμὸν προσηλυτευθέντα ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως». Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη καὶ παράλογος περὶ τῶν νῦν Ἑλλήνων γνώμη τοῦ Φαλλμεράυερ δικαίως ἐτάραξε καὶ τοὺς Ἑλληνας καὶ τοὺς φιλέλληνας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀρχόντας τῶν ἔθνων, καὶ φιλονεικία καὶ ἐρις τῶν γραμματικῶν πρὸς ἀλλήλους πολλὴ ἤρξατο· καὶ οἱ μὲν φθονοῦντες τοῖς Ἑλλησι τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ἐπῆνον τὰ μετὰ χάριτος ιστορούμενα ἔωλα πλάσματα τοῦ Φαλλμεράυερ, οἱ δὲ συμπροσθῶντες αὐτοῖς σφοδρῶς ἐκάκιζον αὐτὰ· ἀμφότεροι ὁμῶς οὐ διαφιλονεικούντες ἐπιπολαίως ἐγίνωσκον τὰς ἱστορικὰς πηγὰς, ὅστινας καλῶς μὲν ἐγίνωσκεν ὁ βῆθεις Φαλλμεράυερ, κακῶς δὲ διέστρεψεν αὐτάς. Ἡ δὲ μάχη τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν περὶ τῆς ἐκδηλωθείσης γνώμης τοῦ Φαλλμεράυερ περὶ τῆς ἐξαφανίσεως τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλλήνων ἔδωκε δικαίαν ἀφορμὴν εἰς γνωρίμους ἐπίσης ἱστορικοὺς πρὸς ἐπιμελεστέραν ἐξέτασιν τῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἑλληνικῶν πραγμάτων. Ἐκ τούτων

εἶνε πρῶτος ὁ ἐκ Γερμανίας ὀνομαστὸς ἱστορικὸς Zinkeisen. Οὗτος διὰ τῆς ἔτει 1832 ἐκδοθείσης ἀξιολόγου ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος ἐπιεικῶς, ὡς λόγιος ἀνὴρ ἐξελέγχει τὸν Φαλλμεράυερ ὡς διαστρέφοντα τὰς πηγὰς τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, καὶ ὡς προθυμῶν νὰ διαδίδῃ πλαστὰ πράγματα· ἐνιαχοῦ ὁμῶς δὲν ὀκνεῖ ὁ ἱστορικὸς Zinkeisen ἐξ εὐλαβείας πρὸς τὴν ἀλήθειαν νὰ ἀποκαλέσῃ τὴν κριτικὴν καὶ τὴν παιδείαν αὐτοῦ ἀτιμὸν τινα μάθησιν· «eine kleine gelehrte Unredlichkeit». Ἐπιμελῶς ἐμελέτησεν ἱστορικῶν πηγῶν τὸ ἐπιπόλαιον τῶν ιστορουμένων τοῦ Φαλλμεράυερ, καὶ τὰ βρία εἰς ἑξ ὀλίγον νὰ περιορισθῇ ἡ περὶ Σλαύων θεωρία. Ὁ Φαλλμεράυερ εἰς οὐδὲν λογισάμενος τοὺς ἐλέγχους τῶν πολεμίων ἐξέδωκε πάλιν τῷ 1835 ἑτέραν διατριβὴν, ἧς ἡ ἐπιγραφὴ ἦδε· «τί ἔπαθον αἱ Ἀθηναὶ καὶ ἡ Ἀττικὴ ὑπὸ τῶν κατασχόντων τὴν Ἑλλάδα Σλαύων;» (Welchen Einfluss hatte die Besetzung Griechenlands durch die Slawen auf das Schicksal der Stadt Athen und der Landschaft Attika?). Διὰ τῆς εἰρημένης διατριβῆς ζητεῖ ὁ Φαλλμεράυερ νὰ πείσῃ τοὺς ἀμυήτους ὅτι οὐ μόνον ἡ Πελοπόννησος κατεσλαυώθη, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ μεγάλωνμοι Ἀθηναὶ ἐπλήσθησαν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ μάλιστα Σλαύων, ἐξ ὧν ἠναγκάσθησαν οἱ ὑπολειφθέντες Ἀθηναῖοι νὰ ἐκσωθῶσιν εἰς τὴν Σαλαμίνα, ἡ δὲ ὠραία πόλις αὐτῶν, καὶ ὁ πολὺς ἐλαιῶν κατεκάη κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἑ' αἰῶνος ὑπὸ τῶν βερβάρων, ἡ δὲ Ἀττικὴ ἔμεινεν ἐπὶ 400 ὄλα ἔτη ἀπὸ τῆς 5' μέχρι τῆς 1' ἑκατονταετηρίδος ἀδενδρος, ἀσπαρτος, ἀκαρπος, ἐρημία καθόλου μεγάλη· ὕστερον δὲ, διατελεῖ λέγων ὁ Φαλλμεράυερ, κατὰ τὸν 1' αἰῶνα ἐπιστρέψαντες ἐκ τῆς Σαλαμίνας οἱ δειγῶς ἀποδεκατισθέντες Ἀθηναῖοι ἔκτισαν πάλιν τὴν πόλιν. Πιστοῦται δὲ τὰ περὶ Ἀθηναίων ιστορούμενα αὐτῷ διὰ τινος φύλλου χάρπου γεγραμμένου ὑπὸ τινος μοναχοῦ τῆς οὐχὶ κατὰ τὸν 1' αἰῶνα, ἀλλὰ πολλῷ ὕστερον κτισθείσης ἐν Ἀθήναις μονῆς τῶν ἀγίων Ἀναργύρων, ἐνθα λέγεται ἔτι εὐρέθη αὐτό. Τοὺς πρὸς τὰς νέας ταύτας ἱστορικὰς ἀνακαλύψεις ἐκπεπληγμένους φιλοστορίας ζητῶν νὰ καταπεισῇ ὁ Φαλλμεράυερ περὶ τῆς τελείας ἐξαφανίσεως

Ἡ ὑπὸ τοῦ Φαλλμεράυερ ἀσυνείδητος διάστροφή τῶν πηγῶν κατὰ δὴλος γινώσκεται ἐν τῷ μετὰ τοῦτο φυλλαδίῳ τοῦ Πλάτωνος, ἐνθα μέλλομεν νὰ ἐκδώσωμεν τὰς πηγὰς τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας.

τοῦ ἑλληνικοῦ γένους καὶ ἀποσβέση τὸν ἀπανταχοῦ φιλελληνισμόν καὶ τὴν σλαυφοβίαν τῶν δυνατῶν νὰ ἐκκαύσῃ ἐξέδωκεν ἐν ἔτει 1836 τὸν 6' τόμον τῆς ἱστορίας τοῦ Μωρέως, δι' οὗ δισχυρίζεται ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐγένετο κατὰ τὸ ἡμισυ τῆς δεκάτης τετάρτης ἑκατονταετηρίδος ἐπιδρομὴ Ἀλβανῶν, δι' ὧν ἐξώσθη ἐκ τοῦ μεγαλειτέρου μέρους τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, εἴ τι παρέμεινε λείψανόν ἑλληνικόν. Πρὸς τούτοις ἐξέδωκεν ὁ αὐτὸς Φαλλμεράβερ, πλὴν ἄλλων διατριβῶν, ἐν αἷς τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνονται, καὶ τὸ ἐν ἔτει 1857—1860 τελευταῖον ἔργον αὐτοῦ, «περὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι στοιχείου τῶν Ἀλβανῶν» (das Albanesisches Element in Griechenland), δι' οὗ πειρᾶται νὰ δείξῃ ὅτι τὸ ἡμισυ τοῦ νῦν ἑλληνικοῦ βασιλείου κατοικεῖται ὑπὸ ἡμιβαρβάρων Ἀλβανῶν. Γενναῖοι ὁμῶς πολέμιοι τῶν εἰρημένων ἐσλῶν ἱστορημάτων τοῦ Φαλλμεράβερ ἀνεφάνησαν οὐκ ὀλίγοι γνώριμοι ἱστορικοί, ἐν οἷς καὶ ὁ παρ' ἡμῖν πολλὰ ἔτη διατρίψας, καὶ τὴν χώραν, καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθιμα τῶν νῦν Ἑλλήνων ἐπιμελῶς ἐρευνήσας καὶ ἐξετάσας, ὁ ὀνομαστὸς ἀρχαιολόγος Λουδοβίκος Ρόσσιος. Ὁ ἀνὴρ οὗτος διὰ πολλῶν καὶ πολλὰ ἐπαινουμένων διατριβῶν, καὶ διὰ τῆς λίαν ἀξιολόγου διατριβῆς αὐτοῦ, τῆς ἐπιγραφομένης «Ἐρημώθησαν ποτε αἱ Ἀθῆναι ἐπὶ 400 ἔτη;» (War Athen jemals vierhundert Jahre verödet?) καταφαίνει ἡλίου φαεινότερον τὸ πλαστόν καὶ οὐδενὸς ἀξίον τοῦ εὐρεθέντος ἐν τῇ Ἀθήνῃσι μονῇ τῶν ἀγίων Ἀναργύρων ἀποσπάσματος χειρογράφου, ἐν ᾧ εἰσι γεγραμμένα τὰδε: «Ἡ Ἑλλάς κατήντησε τόπος καταδρομῶν, ἡ δὲ Ἀττικὴ ἔρημος διὰ τρεῖς χρόνους . . . » διὰ τοῦ εἰρημένου ἀποσπάσματος προθυμεῖται ὁ Φαλλμεράβερ νὰ πιστώσῃται τὴν μεταξὺ τῆς 6 καὶ 10 ἑκατονταετηρίδος γενομένην τελείαν καταστροφὴν, ὡς προεβήθη τῶν Ἀθηναίων, καὶ τὴν ἐκσλαύωσιν τῆς κυρίως Ἑλλάδος. In diosser kurzen Notiz über Athen und Attika liegt die Geschichte des ganzen griechischen Festlandes zwischen dem sechsten und zehnten Jahrhundert unserer Zeitrechnung. Τούναντίον δὲ δι' ἀποδείξεων καὶ μνημείων φωνηέντων, οὕτως εἰπεῖν, ὁ εὐσυνείδητος ἀρχαιολόγος Ρόσσιος ἀποδεικνύει τὸ ἀναργύρειον φύλλον ὑποπτον καὶ ἀνάξιον λόγου, καὶ ὅτι αἱ Ἀθῆναι οὐδαμῶς κατεσχέθησαν, οὐδὲ ἐκάλησαν ὑπὸ Σλαύων, ἀλλ' αἶε καὶ κατὰ τὸν προειρημένον χρόνον καὶ κατὰ τὸν ὕστερον ὑπὸ τῶν αὐτῶν Ἀθηναίων καταφυκοῦντο καὶ ἐγεωργοῦντο. Τὴν γνώμην ταύτην

τοῦ Ρόσσίου ὡς ἀληθεστάτην καὶ πειστικωτάτην ἐδέχθησαν πάντες σχεδὸν οἱ μετὰ τοῦτον τὰ περὶ Ἀθηναίων καὶ τῆς Ἀττικῆς ἀπαθῶς ἐξετάσαντες, πλὴν ὀλίγων τινῶν, οἵτινες ἐξ ἀκατανόητου ἀστραγγίαις πρὸς τοὺς νῦν Ἑλληνας συνετάξαντο τῷ Φαλλμεράβερ, ἐν οἷς καὶ ὁ παρ' ἡμῖν πολὺν χρόνον διατρίψας καὶ πολλὰ ὑφ' ἡμῶν φιληθείς Π. Φίνλαιϋ (G. Finlay). Ὁ ἐκ Σκωτίας οὗτος ἀνὴρ ἐξέδωκε δύο ἔργα, ὧν τὸ μὲν ἐπιγράφεται «Ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους» (Griechenland unter den Römern) ὅπερ μετέφρασεν εἰς τὸ γερμανικόν τῷ 1861 ὁ Ellissen, τὸ δὲ ἕτερον «Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα» (Griechenland in Mittelalter) ὅπερ μετεφράσθη εἰς τὸ γερμανικόν τῷ 1853 ὑπὸ τοῦ Reichling· ἐκ τῶν ἔργων τούτων δηλοῦται ὅτι ὁ Φίνλαιϋ ὤκνησε μὲν νὰ ἐξετάσῃ τὰς πηγὰς, ἠρκέσθη δὲ εἰς τὰς παραδόσεις τὰς ἐκδηλωθείσας ὑπὸ τοῦ Φαλλμεράβερ, ὅπερ καὶ συμφωνεῖ, πλὴν ὀλίγων. Δεινότατος ὁμῶς ἐντίπαλος καὶ κἀλλιστος ἐλεγκτὴς τῶν σαθρῶν ἰσχυρισμῶν τῶν περὶ Φαλλμεράβερ ἀνεφάνη ὁ ἐκ Γερμανίας μέγας ἱστορικὸς Κάρολος Χόπφ (Hopf), οὗτινος ἡ πολυμαθεῖα, ἡ οὐνοιοία, μάλιστα δὲ ἡ φιλαλήθεια ὑφ' ἀπάντων τῶν γνωρίμων ἱστορικῶν θαυμάζεται καὶ ἐπαινεῖται. Ὁ πολυίστωρ οὗτος Γερμανὸς ἐπιμελῶς μελετήσας τὰς αὐτὰς πηγὰς, αἷς ἐχρήσατο καὶ αὐτὸς ὁ Φαλλμεράβερ εἰς πίστωσιν τῶν ἰσχυρισμῶν του, λαμπρῶς κατέδειξε δι' οὗ ἐξέδωκε πολυτιμοτάτου ἔργου, ὅπερ ἐπιγράφεται «ἱστορία τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς μέσους καὶ νεωτέρους αἰῶνας» (Geschichte Griechenlands in Mittelalter und in der Neuzeit), τὰς μὲν τελείως ἡμαρτημένας καὶ οὐδενὸς ἀξίας, τὰς δὲ ἐπιπολαιὰς καὶ ἀκρίτους, τὴν δὲ μαρτυρίαν τοῦ Εὐαγρίου, τοῦ συγγραφέως ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, συγκεχυμένην καὶ ἀμφίλογον, κακῶς δ' ἐπίτηδες ὑποληφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Φαλλμεράβερ καὶ τῶν περὶ αὐτόν, ὅπως πιστώθῃ ἡ ἐπὶ Μαυρικίου, καὶ ἰδίᾳ ἡ μεταξὺ τοῦ 584—593 ἀρπαγὴ καὶ κατὰσχέσις τῆς Ἑλλάδος, μάλιστα δὲ τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Σλαύων, καὶ ἡ ἐξαφάνισις τῶν Ἑλλήνων· διότι ἐκ τῆς τοῦ Εὐαγρίου μαρτυρίας οὐδὲν ἄλλο δικαίως δύναται τις νὰ εἰκόσῃ, ὡς πᾶσιν ὠμολογῆται, εἰμὴ ὅτι διαρπαγαὶ καὶ δηρώσεις ὑπὸ τῶν Ἀσάρων καὶ τῶν μετὰ τούτων συμμαχοῦντων Σλαύων ἐγένοντο ἐπὶ πολλῆς χώρας τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἰγίου καὶ αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἐξαφάνισις τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐγκαθῆσις αὐτῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι οὐδεμίᾳ ἐγένετο. Ὡς αὐτῶς δὲ ἐπιπολαιὸν φαίνεται καὶ τὸ συνοδικόν γράμμα τοῦ περὶ

τὰ τέλη τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἀκμάσαντος οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Νικολάου, μάλιστα δὲ τὸ περὶ κτίσεως τῆς Μονεμβασίας χειρόγραφον, ὅπερ κεῖται νῦν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Ταυρίνου, τοῦτο δικαίως ἀποκαλεῖ ὁ Horst ἀκριτον συρράφην παραδόσεων παραλόγων καὶ ἀντιφατικῶν ἀνθρώπου χρόνου ἄλλου, Γαβριήλ τινος Σεβέρου ὀνομαζομένου, καὶ οὐχὶ τοῦ κατὰ τὴν δεκάτην ἐβδόμην ἑκατονταετηρίδα γραφέντος ἔργου τοῦ ἐκ Μονεμβασίας Δωροθέου. «Kein Urkundliches Zeugniß eines gleichzeitigen Schriftstellers, sondern eine ganz kritiklose Sudelei des 16. Jahrhunderts.» ἐπομένως οὐδενὸς ἀξίον καὶ τελῶς ἀχρηστὸν εἰς γνῶσιν τῆς μεσαιωνικῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας¹. Ὡς δ' αὐτως καὶ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ ἐν τῇ μονῇ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων εὐρεθέντος χειρογράφου λαμπρῶς ἀποδεικνύει ὁ μέγας ἱστορικὸς Χόπφ, ὡς καὶ ὁ πολυμαθὴς Ῥόσσιος, καὶ πολὺ πρὸ τούτων ὁ ἡμέτερος συμπολίτης Διονυσίος Σουρμελής², ὅτι εἶνε κίβδηλον γέννημα τῆς 19 ἑκατονταετηρίδος νεωτέρου γραμματικοῦ, οὐχὶ βεβαίως τοῦ Κ. Πιττάκη, ὡς ὑπολαμβάνει ὁ Χόπφ, ἀνδρὸς πολλὰ μοχθήσαντος ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν Ἀθήνησι καὶ καθόλου τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀρχαιοτήτων, ἐν καιροῖς μάλιστα δυσχερεστάτοις, ἀλλ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Φαλλμεράυερ πανουργότατον καὶ διαβολώτατον τέχνασμα εἰς εὐδῶσιν τῆς ἐλληνολέθρου αὐτοῦ βουλήσ' οὗτος ἐντυχῶν τεμάχιόν τι, πιθανῶς τοῦ κατὰ τὸ τέλος τῆς 18 ἑκατονταετηρίδος ὑπὸ Ἀνθίμου γραφέντος ἀσήμου χρονικοῦ τῶν Ἀθηναίων μετέβαλε, κατὰ τὸν κ. Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, τοὺς ἐν αὐτῷ τρεῖς χρόνους εἰς τετρακοσίους, καὶ ἀποδοὺς πράξεις, ἐν ὑστέροις χρόνοις γενομένας, ἐν πολλῶν παλαιότεροις, προήλθεν εἰς τὸ συμπέρασμα τὸ παράλογον³. διότι οἱ εἰς 400 χρόνους μετατραπέντες τρεῖς χρόνοι τοῦ χειρογράφου ἀνανεκτέοι εἰς τὴν ὑπὸ τῶν

¹ Ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ, τῷ ἐπιγραφομένῳ «Κατάστασις συνοπτικὴ τῆς πόλεως Ἀθηναίων ἀπὸ τῆς πτώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μέχρι τέλους τῆς τουρκοκρατίας».

² Ἴδὲ τὸν 3 τόμον τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας τοῦ παρ' ἡμῖν φιλοπόνου ἱστορικοῦ Κ. Παπαρρηγόπουλου, δευτὴς καλῶς ἀνασκευάζει τὴν τοῦ Φαλλμεράυερ περὶ τῶν νῦν Ἑλλήνων γνώμην, ἀκολουθῶν ἐν πολλοῖς τῷ κριτικῷ ἱστορικῷ Ζήνκοισον.

³ Διελοῖ ἐπιμελῶς τὴν εἰρημένην σοφὴν καὶ πάνυ καλὴν ἱστορίαν τοῦ κριτικωτάτου ἱστορικοῦ Χόπφ ἐν τῇ Encyclopädie d. Wissenschaften u. Künste, Erste Section Band. 85. Παράβαλε προσέτι καὶ τὴν ἐπίσης πάνυ καλὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος τοῦ G. Fried. Herzberg.

Ἐνεσθῶν γενομένην πολιορκίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν κατὰ τὸ 1688 φυγὴν τῶν Ἀθηναίων εἰς τε τὴν Σαλαμίνα καὶ Ἀλγίαν καὶ ἄλλαχοῦ. Καὶ ἄλλας πλείστας καὶ ἀληθεῖς μαρτυρίας παρέχεται ἡ ἱστορία οὐ μόνον τῆς ὑπάρξεως τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ καὶ ὅτι αὐταὶ αἰεὶ ἐπηνοῦντο ὡς ἐστία τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν διότι παραδέδοται ὅτι ἐν Ἀθήναις πολλοὶ πολλοῦ ἀξιοῦ ἀνδρες ἐξεπαίδευσαν καθ' ὃν χρόνον ὁ Φαλλμεράυερ κηρύσσει αὐτὰς ἀοικήτους καὶ ἐρημίαν μεγάλην. Ἐν τοῖς εἰρημένοις ἀνδράσι καταλέγεται καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις τὴν φιλοσοφίαν διδαχθεὶς, ὁ ἐξ Ἀθηναίων Γισελίνος, δευτὴς κληρικὸς γενόμενος μετέβη εἰς τὴν Ῥώμην καὶ κατέστη κατηχητῆς πολλῶν βαρβάρων, δι' ὃ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ τῶν δυτικῶν ἁγίος Γισελίνος καλεῖται. Οὗτος ἐπαινῶν, εἰ καὶ πρὸς ὑπερβολήν, τὰς Ἀθήνας, καλεῖ αὐτὰς εὐγενεστάτην τῶν Ἑλλήνων πόλιν, καὶ δοτῆρα τῆς ἐξόχου εὐγλωττίας εἰς ἅπαντα τὰ ἔθνη. Apud Athenas nobilissimam Graecorum urbem, quae eunatis nationum lingua tribuit totius flores eloquentiae. Ἡ εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀναβασα κατὰ τὸ τέλος τῆς 8 ἑκατονταετηρίδος Εἰρήνη, ἡ ἐξ Ἀθηναίων, καθ' ὃν χρόνον ὁ ῥηθεὶς Φαλλμεράυερ ἐρήμους τελῶς λέγει τὰς Ἀθήνας. Ἡ Εἰρήνη πολλὰ ὠφέλησεν, ὡς προεδηλώθη, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν φιλίαν αὐτῆς πόλιν τὰς Ἀθήνας. Ὁ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας εὐγενῆς ἀγῶν τῶν εἰρημένων ἱστορικῶν καὶ αἱ ἀναντίρρητοι ἀποδείξεις περὶ τῆς πλάνης τῶν περὶ τὸν Φαλλμεράυερ ἠνάγκασεν αὐτοὺς τελευτῶντας νὰ ὁμολογήσωσι μὲν τὸ ἀσυνάρτητον καὶ ἀκριτον ὧν ἠρύσαντο πηγῶν, νὰ ἐμμένωσιν ὁμῶς ἀσυγγνώστως εἰς τὴν ἐδῆλωσαν ἡμαρτημένην γνώμην. Πρὸς τὴν ἀσύγγνωστον τοῦ Φαλλμεράυερ ἐπιμονὴν ἀγανακτῶν ἕτερος φιλαλήθης καὶ ἐπίσημος ἱστορικὸς ὁ Κάρολος Μένδελσον Βαρθόλδη, δευτὴς καὶ αὐτὸς μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ἐξήτασε τὰς ἱστορικὰς πηγὰς τῆς κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐλληνικῆς ἱστορίας, καὶ ἐξέδωκε πολλοῦ λόγου ἀξίαν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1453 ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἀποκαλεῖ μετὰ παρρησίας πρεπούσης φιλαλήθει ἱστορικῶ τὴν μὲν γνώμην τοῦ Φαλλμεράυερ ἀυθαίρετον, τὸν δὲ ζήλον ἐλληνοφόνον, τὴν δὲ πλάνην αὐτοῦ οἰκτρὰν καὶ φιλολογικῶς καὶ πολιτικῶς τέλος ὅτι αὐτὸς ἐαυτὸν ἀπάτα διὰ χυδαινοτάτων νοθειῶν. Ἐξ ἁπάντων λοιπὸν τῶν εἰρημένων κατάδηλον γίγνεται ὅτι οἰκτρῶς ὁ ἄλλως πολυμαθὴς

καὶ ὀξύνοους Φαλλμερχύερ ἀπέμπολα τὴν ἱερὰν ἀλήθειαν πολιτικῶν ἕνεκα αἰτιῶν.¹

Ἐκ τῶν ιστορουμένων ὁμῶς περὶ τῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων εἰς τὴν ἑλληνικὴν γῆν εἰκάζουσι οἱ ιστορικοὶ ὅτι ἐνοικήσεις Σλαύων ἐν ταῖς ἐρημωθεῖσι μέρεσι τῆς Ἑλλάδος, μάλιστα δὲ τῆς λειψανδρούσης Παλοποννήσου ἤρξατο ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου νὰ γίνηται, οὐχὶ ὁμῶς κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν. Οὗτοι ἀπετέλεσαν κατ' ἀρχάς, ὡς προεῖρήθη, κοινότητας ἀνεξαρτήτους, αἵτινες ὁμῶς σὺν τῷ χρόνῳ αὐτόθεν κατελύθησαν, οἱ δὲ Σλαῦοι προσελθόντες διὰ τῆς προθυμίας τῶν κρατούντων Ἑλλήνων εἰς τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἀποθέσαντες τὰ ἄγρια αὐτῶν ἦθη καὶ τὴν βάρβαρον γλῶσσαν ἔστερξαν τὰ τῶν Ἑλλήνων ἡμέρα ἦθη καὶ τὴν ὥραιαν αὐτῶν γλῶσσαν ἐφίλησαν. Τοιαύτη μὲν εἶνε ἡ γνώμη τῶν ἐπιστήμων ιστορικῶν περὶ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐνοικήσεως Σλαύων, ἥτις οὐ φαίνεται ἀπίθανος· ἡμεῖς ὁμῶς ὡς πρὸς τὴν τύχην καθόλου τῶν ἐν Ἑλλάδι Σλαύων νομίζομεν πιθανώτερα τὰ ἑξῆς. Οἱ ἐπὶ πολὺν χρόνον διατρίψαντες εἰς τὴν Ἑλλάδα Σλαῦοι ἀποκαμύοντες ἐρίζοντες καὶ πολεμοῦντες πρὸς τοὺς Ἑλληνας, οἵτινες καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν στερρῶς εἶχοντο καὶ τῶν ἠθῶν καὶ τῆς θρησκείας, οἱ μὲν τούτων ἀπῆλθον πρὸς τοὺς ἀπὸ πολλοῦ ἐγκατοικήσαντας εἰς τὰς παρὰ τὸν Ἰστρον χώρας τοῦ κράτους τῶν Ῥωμαίων, οἱ δὲ ὑπολειφθέντες διεσκορπισθησαν ὡς κἀκεῖσε καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἀπερροφήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ· ἴχνη δὲ τῆς μικρᾶς ἐνοικήσεως αὐτῶν κατέλιπον ὀνόματα παταμῶν καὶ ὄρεων καὶ χωρίων, ἐνθα κατήκησαν, ἀλλὰ λείψανον τῆς βαρβάρου γλώσσης ἢ τῶν ἠθῶν αὐτῶν οὐδὲν ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἢ τοῖς ἔθιμοις τῶν νῦν Ἑλλήνων εὔρηται.² Πιστού-

¹ Ἡ ὑπὸ τοῦ Φαλλμερχύερ ἀσυνειδήτου διαστροφή τῶν πηγῶν κατάδηλος γένησται ἐν τῷ μετὰ τοῦτο φυλλαδίῳ τοῦ Πλάτωνος, ἐνθα μέλλομεν νὰ ἐκδώσωμεν τὰς πηγὰς τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας.

² Ὡς μαρτυρεῖ ὁ πολλοῦ ἄξιος ἱστορικὸς Schmidt, ὅστις ἐξετάζων τὴν περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι κρῖσιν τοῦ περιφήμου Miklosich (Die Slawischen Elemente in Neugriechisch), λέγει τάδε. Οὔτε ἐν τοῖς φωνήσεσι, οὔτε ἐν ταῖς ρίζαις, οὔτε ἐν τῇ παραγωγῇ τῶν ἑλληνικῶν λέξεων οὐδ' ἐν τῇ συντάξει αὐτῶν εὔρηται ἴχνος σλαυικῆς καταγωγῆς. Καὶ ἄλλοι ὡσαύτως εἰδήμονες τῆς σλαυικῆς φωνῆς κατάδηλον ποιοῦσι τὸ θρασὺ τῶν περὶ τὸν Φαλλμερχύερ, οἵτινες ἀμαθῶς ἐκ τῆς σλαυικῆς γλώσσης ἐτυμολογοῦσι πολλὰς ἑλληνικὰς λέξεις.

μεθα δὲ τὴν εἰρημένην γνώμην ἡμῶν καὶ ἐξ ἄλλων κατακτητῶν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ ἐκ τῶν Τούρκων αὐτῶν, οἵτινες ἐπὶ 400 ὄλα ἔτη κρατήσαντες τῆς Ἑλλάδος ἐτυράνησαν τοὺς καπσίκοις οὕτω ἀπανθρώπως, ὥστε πᾶν ἄλλο ἔθνος ἤθελὲν ἀφανισθῆ ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. Οἱ Ἕλληνες ὁμῶς βασανιζόμενοι καὶ κακουχούμενοι ἐκέρτερον πλέον ἢ κατ' ἀνθρώπον φυλάσσοντες τὴν θρησκείαν αὐτῶν καὶ τὴν γλῶσσαν, τὰ ἦθη αὐτῶν καὶ τὰ ἔθιμα, ἕως οὗ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ καταπολεμήσαντες τοὺς τυράννους ἐξέβαλον τῆς γῆς αὐτῶν. Ἰχνη δὲ καὶ οἱ δεινότατοι οὗτοι ἀπάντων τῶν κατακτητῶν τῆς Ἑλλάδος ὀνομασίας μόνον κατέλιπον ποταμῶν καὶ χωρίων καὶ οὐδὲν ἄλλο.¹

Ὡσαύτως οὐκ ὀρθὴν ὑπολαμβάνομεν τὴν γνώμην τῶν ἰσχυριζομένων ὅτι ἐκ τῆς εἰρημένης καὶ μικροῦ λόγου ἀξίας ἐπιμιξίας τῶν ὑπολειφθέντων ἐν Ἑλλάδι βαρβάρων πρὸς τοὺς Ἑλληνας προήλθε καὶ τὸ ξενόμορφον εἶδος τοῦ προσώπου ἐνίων τῶν νῦν Ἑλλήνων, διότι ἐν ἀπασὶ τοῖς ἔθνεσιν ἀπασῶν τῶν φυλῶν παρατηρεῖται ἐν ἐνίοις οὐ μόνον εἶδος προσώπου ἀλλὰ καὶ σχῆμα κρανίου ἀλλότριον τοῦ ἔθνους εἰς ὃ προσήκουσι· καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι μνημονεύονται εἶδη καὶ μορφαι ἀνθρώπινων προσώπων καὶ σχήματα κρανίων ἀλλότρια καὶ ξένα τῆς συμμέτρου καὶ ἐπαινουμένης ἑλληνικῆς μορφῆς· παράδειγμα κάλλιστον παρέχεται ἡμῖν τὸ εἶδος ἄλλων τε καὶ τοῦ Σωκράτους αὐτοῦ. Προσέτι καὶ αἱ πρὸ μικροῦ γενόμεναι ἀνασκαφαὶ ἐν Χαιρωνείᾳ, ἐνθα ἀνεκαλύφθησαν 300 σκελετοὶ τοῦ ἱεροῦ λόγου τῶν Θεβαίων, οἵτινες ἔπεσον αὐτοῦ γενναίως πρὸς Φίλιππον μαχόμενοι. Τῶν κρανίων τούτων τὰ πλεῖστα ἐπιμελῶς ἐξεταζόμενα εὔρηται, ὡς ὁμολογοῦσιν οἱ ἰδόντες αὐτά, πολὺ ἀλλήλων διαφέροντά· καὶ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ κατὰ τὴν διάπλασιν.

Σφόδρα ἐχάρημεν πρὸ μικροῦ ἀναγνόντες τὰς νέας ἀνθρωπολογικὰς γνώμας ἐπιστήμων ἀνδρῶν, δι' ὧν πιστοῦται ἡ περὶ σχήματος τοῦ ἀνθρωπίνου κρανίου γνώμη ἡμῶν. Οἱ εἰρημένοι ἐλλόγιμοι ἄνδρες διὰ πολ-

¹ Ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἠθῶν καὶ ἔθιμων τῶν νῦν Ἑλλήνων εἰσὶ ταῦτά καὶ τὰ τῶν ἀρχαίων, καὶ ὅτι ἀλώβητα αὐτὰ ἐτηρήθησαν καθ' ἅπασαν τὴν μακροίωνα δουλείαν αὐτῶν μετὰ θαυμασμῶν ὁμολογεῖται παρ' ἀπάντων τῶν μετὰ προσοχῆς ἐρευνησάντων αὐτά. Ἴδε τὴν καλὴν διατριβὴν τοῦ Bernhard Schmidt, Das Volksthum der Neugriechen und das Hellenischen Alterthum, πρῆλ. καὶ τὸ περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἔργον μου.

λης μελέτης και σπουδαίων ερευνών καταδείξαντες· ότι οὐδεμίαν οὐσιώδη αξίαν ἔχει· ἡ διαφορὰ τοῦ κρανίου εἰς τὴν συγγένειαν τῶν ἔθνων και εἰς τὴν εὐρεσίαν τῆς πρὸς ἀλλήλους σχέσεως αὐτῶν, διαρρήδην λέγουσι· «Dass die Verschiedenheit der Schädelformen für die Feststellung der Rassenverwandtschaften sowie für die Ermittlung ethnologischer Verhältnisse überhaupt ohne wesentlichen Belang ist, gilt der neusten anthropologischen Forschung als ausgemacht». Peschel, über den wissenschaftlichen Werth der Schädelmessungen im «Ausland» 1872 Nr. 10, sowie Völkerkunde S. 61; R. v. Ihering, Zur Reform der Kranimetrie, in Bastian's Zeitschrift. f. Ethnologie 1873, H. III, S. 121, 165, ff.

(Ex τοῦ Lathardt, Apologetische Vorträge über die Grundwahrheiten des Christenthums, σελ. 284, ἔκδοσ. τοῦ 1878).

Θ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

ΥΔΑΤΟΓΡΑΦΙΑ ΑΡΓΟΥΣ

Ποταμοί, λίμναι, κρήναι, πηγαί.

1) *Ἰναχος* (ἀλβανιστὶ Πάνιτσα) εἶνε ποταμὸς χαραδρῶδης κατὰ τὸν Στράβωνα, μακρὸς, μέγιστος τῶν ἐν Ἀργολίδι, και διὰ τοῦτο μέγας Ἰναχος κατὰ τὸν Δισχύλον, και ingens Inachus κατὰ τὸν Στάτιον λέγεται. Πηγάζει δὲ κατὰ μὲν τὸν Στράβωνα ἐκ τοῦ Λυρκείου ὄρους (Γούπατο), διὸ και Λύρκειον ἢ Λυρκήτιον ὕδωρ ὀνομάζεται, και διερχόμενος πλησίον τοῦ Ἄργους (Ἀργεῖος Ἰναχος κατὰ τὸν Δισχύλον) ἐκβάλλει εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον· κατὰ δὲ τὸν Πausανίαν πηγάζει ἐκ τοῦ Ἀρτεμισίου (Μαλεβό), εἶτα διατρέχων καμπύλην γραμμὴν ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς και δεχόμενος τὸν Χάραδρον (Ἐριάν), τὸν Ἐρασίον ποταμίσκον και ἄλλους ῥόακας ἐκατέρωθεν διέρχεται κατ' ἀνατολὰς τοῦ Ἄργους και ἐκδίδει εἰς τὸν κόλπον ὑποκάτωθεν γαφύρας κειμένης μεταξὺ τοῦ τόπου τοῦ λεγομένου Λιθαράκια και τοῦ μύλου τοῦ Μπερμπέρ· Ἀλλ' ὀνομάζεται κατ' ἀρχὰς Καρμάνωρ, ἔπειτα Ἀλιακμῶν διότι ἐκ Τιβύθου ποιμήν

τις Ἀλιακμῶν ποιμάνων ἐν τῷ Κοκκυγῷ ὄρει και ἰδὼν τὸν Δία συγγενόμενον τῇ Ῥέα ἢ κατ' ἄλλους τῇ Ἑρᾷ και ἐξω φρενῶν γενόμενος ἔπεισε και ἐπνίγη ἐντὸς αὐτοῦ. Ὑστερον δὲ ὀνομάσθη Ἰναχος διότι Ἰναχος ὁ παῖς τοῦ Ὠκεανοῦ οἰστρηλατούμενος ὑπὸ μιᾶς τῶν Ἐρινυῶν τῆς Τισιφόνης διὰ τὰς κατὰ τοῦ Διὸς ὕβρεις και βλασφημίας ἀρπάσσαντος τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἰὼ ἐπνίγη ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ. Τὸ ἀληθὲς ὅμως εἶνε, ὅτι οὕτως ὀνομάσθη ὁ ποταμὸς ἐκ τοῦ Ἰναχοῦ τοῦ πατρὸς τοῦ Φορωνέως. Κατὰ τὴν περὶ Ἀργολίδος διένεξιν τοῦ Ποσειδῶνος και Ἑρᾶς μυθολογεῖται ὅτι ὁ Φορωνεὺς δικάσας μετὰ τοῦ ποταμοῦ Κηφισοῦ, Ἀστερίωνος και Ἰναχοῦ ἐψήφισεν ὑπὲρ τῆς Ἑρᾶς. Ἐντεῦθεν ὀργισθεὶς ὁ Θεὸς τῆς θαλάσσης ἐξηπάνισε τὸ ὕδωρ τούτων. Ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ μὴ δυναμένη γὰρ ἐξηγήσῃ γεγονότα καθαρῶς φυσικὰ ἀναμιγνύει τὰς περὶ τούτων διηγήσεις διὰ μύθων. Οὕτως ἐπενοήθη και ὁ μῦθος οὗτος πρὸς ἐξήγησιν φαινομένου τὸ ὅποιον κατ' ἔτος ἀνανεοῦται, διότι οὗτος ὢν χειμάρρος παύει γὰρ ῥέῃ ὅταν ὁ καιρὸς τῶν βροχῶν παρέλθῃ. Δὲν εἶνε ἐντελῶς ἀπορριπτέα και ἡ γνώμη ὅτι κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἔρρεε διαρκῶς, διότι τὰ ἀρκαδικὰ ὄρη ἦσαν κεκαλυμμένα ὑπὸ δασῶν. Δὲν εἶνε δὲ δυνατὸν γὰρ ἐξηγηθῆ και ὁ θαυμασμὸς τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς εὐφρορίας τῆς πεδιάδος, ἂν αὕτη δὲν ἐποτίζετο ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ Ἰναχοῦ. Τὸν Ἰναχὸν ἐλάτρευον οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς χώρας εὐγνωμονοῦντες διὰ τὴν προερχομένην ἐκ τῶν ὑδάτων αὐτοῦ ὠφέλειαν. Ἐντεῦθεν θαυμάσια ἱστορία ἀναφέρονται περὶ αὐτοῦ, ὅτι δῆθεν τὰ ὕδατα κατήρχοντο ἐκ τῆς Πίνδου, διήρχοντο τὴν χώραν τοῦ Ἀμφιλόχου και τὴν τῶν Ἀκαρνανῶν, ἀναμιγνύοντο μετὰ τῶν ὑδάτων τοῦ Ἀχελφοῦ, διήρχοντο τὸν κόλπον τῆς Κορίνθου και εἰσεπήδων εἰς τὸν δῆμον Λυρκείας ὑπὸ μορφὴν πηγῶν.

Ἐφύετο δὲ ἐν τῷ Ἰναχῷ βοτάνη τις Κύουσα ὁμοία τοῦ πηγάνου τὴν ὁποίαν βρέχουσαι αἱ γυναῖκες δι' οἴνου ἔθετον ἐπὶ τοῦ ὀμφαλοῦ αὐτῶν ὅτε ἤθελον γὰρ ἀποβάλλωσι προῶως και ἀκινδύνως τὸ βρέφος· Εὐρίσκετο δὲ και λίθος τις ὁμοιος τοῦ σαπφείρου γενόμενος μέλας ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ὀρκιζομένων ψευδῶς. Ἦσαν δὲ πολλοὶ τοιοῦτοι λίθοι εἰς τὸ τέμενος τῆς προσυμναίας Ἑρᾶς. Στόβ. λόγ. 98. Paus. Κορινθ. τεκ.

2) *Χάραδρος* (Ἐριᾶς) *advolvens narentia saxa Charadrius* ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Κτενισα και Μαλεβοῦ, προχωρεῖ εἰς τοὺς βορείους

πρόποδας τῆς Λυκῶνης, ἔρχεται εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἀσπίδος καὶ ἐνοῦται μετὰ μικρὰν πορείαν μετὰ τοῦ Ἰνάχου. Καὶ ἐν Ἀργολίδι ὡς ἐν Ἀττικῇ ἔχομεν δύο ποταμούς, οἱ ὅποιοι ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν διαρρέουσι τὴν πεδιάδα καὶ ἐνοῦμενοι ἀφανίζονται εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀλλὰ δὲν χρησιμεύει οὔτε ὁ Ἰνάχος οὔτε ὁ Χάραδρος ὡς ὁ Ἀττικὸς Κηφισσοὺς εἰς τὸ νὰ δροσίζη τὰς φυτείας. Οὔτοι δὲν παρέχουσιν εἰς τὴν χώραν οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἢ κατὰ τὴν δευτέρω ἐποχὴν ἀρπάζουσι τὰ ἐκτῶν ὀρέων ὕδατα καὶ ἀπάγουσιν εἰς τὴν θάλασσαν. Παρὰ τὸν Χάραδρον οἱ Ἀργεῖοι ἐπιστρέφοντες ἐκ τῆς ἐστρατείας συνίστων δικαστήριον ἐνθα ἐδικάζον τοὺς στρατηγούς πρὶν ἢ εἰσελθῶσιν εἰς τὴν πόλιν.

3) Ἐρασίνοσ (Κεφαλάρι, μάννα νεροῦ, κεφαλόβρυσον, κρουνιά) ἄλλοτε ὠνομάζετο Στύμφαλος, Ἄραϊνος ἢ Ἀραϊνός ἀλλ' ἐπεκράτησεν ἡδὴ νὰ ὀνομάζηται Ἐρασίνοσ ἐκ τοῦ ἐράω—ἐραστὸς—ἀγαπητός. Οὗτος πηγάζων ἐκ τῆς Στυμφαλίδος λίμνης καὶ κατερχόμενος εἰς χάσμα γῆς, διαρρέων δὲ 200 σταδίους ὑπὸ τὴν γῆν καὶ πάλιν ἀναφαινόμενος ὑπὸ τὸ ὄρος Χάον μετὰ τοῦ Φρίξου ἐνοῦται καὶ ἐκβάλλει εἰς τὴν θάλασσαν. Τοιαύτην γνώμην ἔχει καὶ Ὁβίδιος μετρ. 15 275 λέγων:

Sic modo combibitur, modo tectogurgite lapsus redditur argolicis ingens Erasinus in arvis. Ἡ ἀρχαία αὕτη παράδοσις μετεβιβάσθη καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους. Διηγούνται οἱ γέροντες τῆς Ἀργολίδος ὅτι πασσαὶς τις τῆς Στυμφαλίδος εἶχε ποτε ποιμένα, τοῦ ὁποίου ὁ πατήρ ἦτο ἐν τῷ Κεφαλαρίῳ τοῦ Ἄργους. Ὁ υἱὸς ἀπιστος ποιμὴν τοῦ πασσα ἀποκεφαλίζων ἐκάσταντε ἐν πρῶτον ἔρριπεν εἰς τὴν λίμνην τὸ δὲ ρεῦμα παρέσυρεν αὐτὸ μέχρι τοῦ Ἐρασίνου ὁπόθεν ὁ πατήρ παρελάμβανεν αὐτό. Μετὰ τινὰ χρόνον ὁ πασσαὶς βλέπων τὸ ποιμνιον ἐλαττούμενον, ἐνήργησεν ἀνακρίσεισ καὶ ἀνακαλύψας τὰ γεγόμενα ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀπίστου ποιμένος καὶ ἔρριπεν εἰς τὴν λίμνην· ἡ δὲ ἀποκοπεῖσα κεφαλὴ παρασυρθεῖσα ὑπὸ τοῦ ρεύματος ἐβράσθη εἰς τὰς παρὰ τὸ Χάον πηγὰς τοῦ Ἐρασίνου καὶ περιήλθεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀτυχοῦς πατρὸς. Ἀλλὰ τὴν δοξασίαν τῶν παλαιῶν περὶ τῶν πηγῶν τοῦ Ἐρασίνου ἀμφισβητοῦσιν οἱ νεώτεροι διαχυρίζόμενοι ὅτι πηγάζει ἐκ τῶν ἐγκάτων τοῦ Χάου ἢ σχηματίζεται ἐκ τῶν ὑπογείως κατερχομένων ὑδάτων τῆς Ἀρκαδίας. Τοῦτο συμπεραίνουσιν ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Ἐρασίνοσ κατὰ περιόδους μακρὰς 10—15 ἡμερῶν ἐξαν-

τλεῖται καὶ ξηραίνεται ἐπὶ τρεῖς μῆνας σχεδόν, ἐνφ' οὐδέποτε πάσχει τὸ αὐτὸ ἢ Στυμφαλίαν. Κατ' ἐμὲ δὲ δὲν πηγάζει μόνον ἐκ τῆς ὑπὸ τῷ ὄρει πηγῆς ἀλλὰ καὶ ἐκ πολλῶν μερῶν ἐντεῦθεν τῆς πηγῆς ἀναβρῦει ἀφρονον ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἐνοῦται μετὰ τοῦ ἐκ πηγῆς πηγῆς προερχομένου. Τὴν γνώμην μου ταύτην στηρίζω καὶ εἰς τὴν ἐξῆς ἀσφαλῆ μαρτυρίαν ἐμπείρου τινὸς ὕδρονόμου, ὅστις παρετήρησεν ὅτι, καὶ ὅτε ξηραίνεται ὁ ποταμὸσ, ἀνέρχεται ὕδωρ ἐκ πολλῶν μερῶν καὶ ἰδίως ἐκ τοῦ μέσου τοῦ περιπεφραγμένου χώρου καὶ παραπλευρῶσ τῶν ῥιζῶν τῆς ἐκεῖ πεφυτευμένης πλατάνου. Συμβαίνει δηλ. ἐντὸσ τοῦ περιεχομένου χώρου ἕπερ καὶ ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Ἄργους ἐνθα ὑπάρχουσιν πολλὰ ἴμματα νεροῦ. Τὸ ὕδωρ τοῦ Ἐρασίνοσ καὶ κατὰ τὴν δευτέρω ἐποχὴν ἐπ' ὀλίγην ὥραν μόνον θολοῦται. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι τῶν Κεφαλοβρύσων τὰ ὕδατα διατηροῦσιν τὴν αὐτὴν θερμοκρασίαν, τὴν αὐτὴν καθαρότητα καὶ σχεδόν τὸν αὐτὸν ὄγκον τοῦ ὕδατος μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς χιόνος καὶ ἐν τῇ ἐποχῇ τῶν δεπῶν καὶ ἐν τῇ μακρᾷ ξηρασίᾳ τοῦ θέρους. Ὅταν τὰ βάραθρα τῶν πεδιάδων τῆς Στυμφαλίδος καὶ Τριπόλεωσ δέχωνται ὕδατα λασπώδη καὶ χρώματος ἐρυθροῦ αἰ πηγὰς τῆς Λέρνης καὶ τοῦ Ἐρασίνοσ ἐξέρχονται καθαρὰ καὶ διαυγεῖσ. Ἐντεῦθεν συμπεραίνεται ὅτι ὑπάρχουσιν κατὰ τὴν ἐκτασίαν τῶν ὑπογείων δρόμων λίμναι λίαν ἀχανεῖσ ἐνθα γίνεται ἡ ἀπόθεσισ τοῦ ἀμμου καὶ τῆς ἰλύοσ, καὶ ὅτι τὰ ὕδατα ἐπειτα διέρχονται διόδους στενάσ, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐπιτρέπουσιν τὴν αὕξησιν τοῦ ὄγκου τοῦ ὕδατος εἰμὴ κατὰ λόγον τῆσ αὕξησεωσ τῆσ πίεσεωσ. Ἡ μεγάλη ποσότησ τῶν φυσικῶν αἰτνεσ ἀπολύονται κατὰ τὰ ἔαρ εἰσ τὰσ πηγὰσ τῆσ Λέρνησ καὶ Ἐρασίνοσ δεικνύουσι καλῶσ ταύτην τὴν αὕξησιν τῆσ πίεσεωσ ἐν τῷ ὕδατι τῶν ἐσωτερικῶν σπήλαιων. Αἱ παρατηρήσεισ ἐπὶ τῆσ θερμοκρασίασ τῶν Κεφαλοβρύσων ὀδηγοῦσιν ἀκόμη εἰσ τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα. Ἡ θερμοκρασία τῶν εὐρέθῃ καὶ ὕλασ τὰσ ἐποχὰσ ἢ αὐτὴ καὶ ἠῦξανεν μετὰ τῆσ αὕξησεωσ τοῦ πλάτουσ (τῆσ ἐκτάσεωσ) ἀπὸ 180 ⁵/₁₀ μέχρισ 170 ⁵/₁₀. Παρὰ τὰσ πηγὰσ τοῦ ποταμοῦ τούτου προσεφέροντο θυσίαι εἰσ τὸν Διόνυσον καὶ εἰσ τὸν Πανά, ὡσ δότηρασ τῆσ εὐδαιμονίασ καὶ εἰσ τὸν μὲν ὡσ θεόν τῆσ ὕδατώδουσ φύσεωσ, εἰσ τὸν δὲ ὡσ θεόν τῶν βράσκημάτων τὰ ὁποῖα ἐνταῦθα εὕρισκον πλουσίαν τροφήν καὶ ἀσφαλῆσ καταφύγιον, ὑπὸ τὸ ὄρος Χάον ὠκοδομημένον ὑπὸ τῆσ φύσεωσ. Καὶ σήμερον ἀκόμη οἱ ποιμένες ἐνταῦθα ἔρχονται νὰ κορέσωσ τὴν δίψαν

των από τὰ διαυγῆ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ καὶ νὰ ἀναπαυθῶσιν ὑπὸ τὴν παχεῖαν σκιὰν τῆς πλατάνου. Ἐνταῦθα φέρουσι τὰ ποιμνιά των ἕνα δροσιθῶσι. Ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν πλατάνον παρὰ τὴν δροσερὰν πηγὴν ἀκούει τις μελωδικὸν τὸ σύριγμα τῆς σύριγγος τοῦ ποιμένου, ὅστις προκαλεῖ τὸν γλυκὺν ὕπνον τοῦ ποιμνίου του. Παρὰ τὰς ἐκροὰς τοῦ ποταμοῦ ἐτελεῖτο Διονυσιακὴ ἐορτὴ Τύρβη καλουμένη. Κατὰ τὸν Αἰλιανὸν οἱ Στυμφάλιοι τιμῶντες τὴν φύσιν τοῦ ποταμοῦ καὶ τὰ ρεῖθρα αὐτοῦ εἰκαζον πρὸς βοῦν τὸν Ἐρασίνον ὡς οἱ ἀργεῖοι τὸν Κηφισόν. Εὐρίσκονται παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ ἐρείπις ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος εἰς τινὰ ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς πηγῆς, πλησίον δὲ αὐτῆς ἐνώπιον τῆς ὀπῆς τῶν σπηλαίων μικρὸς τις γήλοφος, ὅστις ἦτο πιθανῶς θυσιαστήριον ἀρχαῖον ἐσχηματισμένον ἐκ τέφρας, ἐξ ἀνθράκων καὶ ὄστων. Ἀναμφιβόλως ἐκεῖ ἐθυσίαζον εἰς τὸν Πάνα καὶ Βάκχον. (Παυσ. 24). Κατὰ δὲ τὸν Πausανίαν 2, 30 ὀκτώ σταδίους ἀπὸ τοῦ Ἐρασίνου εἰς ἀριστερὰ ὑπῆρχεν ἱερὸν Διοσκούρων.

Ὁ ποταμὸς αὐτός δικαίως ἀγαπᾶται ὑπὸ τῶν Ἀργείων, διότι, ἐκτός τῆς ὠφελείας τὴν ὁποῖαν παρέχει εἰς τὴν πεδιάδα ἀρδεύων 4000 στρέμματα διὰ τοῦ ἀφθόνου ὕδατος, καὶ τοῦ ὅτι ὀκτὼ ὑδρόμυλοι ἀρχαῖοι κινουῦνται, ἐγκλείει καὶ ἱστορικὰ γεγονότα. Διὰ τῆς βαθείας καὶ εὐρείας πλημμύρας του ὡς εὐσεβῆς καὶ πιστὸς φύλαξ ἀποφράξας τὴν εἰσοδὸν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος τοῦ Κλεομένηους εἰς τὰ ὄρια τοῦ Ἄργους ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ὀπισθοχωρήσῃ καὶ νὰ μεταφέρει εἰς τὴν Θυρέαν τὸ στρατεύμα. Καὶ κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Δράμαλη κατὰ τῆς Ἀργολίδος πολλὰ ὑπέστη ὁ στρατός, διότι ἐντελῶς ὁ Ἐρασίνοσ ἦτο ἀνδρὸς καὶ κατὰξηρος. Οὕτω δὲ ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ τῆς Ἀργολίδος. Τὸ γεγονός τοῦτο ὁ λαὸς ἐξήγησεν ὡς θαῦμα τῆς παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἐρασίνου Παναγίας τῆς Κεφαλαριώτισσας θελοῦσης νὰ διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῶν βαρβαρικῶν ὕπλων. Φαίνονται ἔτι τὰ ἔχνη ἀρχαίου ὑδραγωγείου διὰ τοῦ ὁποῦ τοῦ ὕδατος τοῦ Ἐρασίνου διωχετεύετο εἰς τὴν πόλιν ἀλλὰ πρὸ πολλῶν ἐτῶν κατεστράφη. Κατὰ τὸ 1858 ὁ τότε δήμαρχος ἐπεχείρησε νὰ διωχετεύσῃ πάλιν εἰς τὴν πόλιν τὸ ὕδωρ ἀλλ' ἀπέτυχεν.

Ἡ ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρου δεξαμενὴ, εἰς ἣν ῥεῖ τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ, περιχλείεται ὑπὸ τείχος στηριζομένου ἐπὶ πέντε τόξων χρήσιμων πρὸς κανονισμόν τῆς ῥοῆς τῶν ὑδάτων. Τὸ ὕδωρ πληροῦν τὴν δεξαμενὴν ἐκρεῖ διὰ τῶν τόξων καὶ σχηματίζει ἐξ ῥεύματα. Ἐκ

τούτων τὸ ἐν ἀποχωρίζομενον τῶν λοιπῶν διευθύνεται μετὰ τινὰ ἀπόστασιν πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἀποξενούται τῆς γενικῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ. Τὰ δὲ ἄλλα χρησιμεύουσι πρὸς ἀρδεύσιν κτημάτων καὶ εἰς τὸ νὰ κινῶσι τοὺς μύλους τοῦ Ἄργους. Ἐν τῇ γωνίᾳ δὲ τοῦ τείχους ὑπάρχει φρέαρ βαθύ τὸ ὁποῖον χρησιμεύει νὰ χορηγῆ τὸ χρήσιμον ὕδωρ ὅταν ὁ ποταμὸς ἐξαντληται. Τὴν 9 Ἰουλίου 1833 διετάχθη ἡ αὐτοκράτειρα τῶν παρὰ τὸν Ἐρασίνον δημοσίων κατασκευαμάτων κινουμένων δι' ὑδραυλικῶν τροχῶν ὑπὸ τοῦ ὕδατος τοῦ Ἐρασίνου. Ταῦτα ἦτο τὸ Νιτροκαθαρθήριον, Ἀνθρακίον, Ἀναμιγνυτήριον, Ζυμωτήριον, Κοκκοτετον, Σπιδωτήριον καὶ Ξηραντήριον ἐλευτούργουν τεκτικῶς μετὰ μικρὰν διακοπὴν μέχρι τῆς 4 Ἰουνίου 1868 ὅτε κατεστράφησαν ἐξ ἐκρήξεως πυρίτιδος. Τὴν παρὰ τὸν Ἐρασίνον χώραν ἀδενδρον πρότερον ἐπεχείρησάν νὰ καλλωπίσωσι πρῶτοι οἱ Βαυαροί, ἔπειτα τὸ 1844 ὁ νῦν ὑποστράτηγος Πάνος Κορωνάτος ἐξημέρωσε καὶ ἐξωράτισε διὰ τῆς καλλιεργείας τῶν ἀγρῶν καὶ τῆς ἐμφυτεύσεως πολλῶν δένδρων.

4) Ἀστερίων ῥυαξ, ὅστις ῥέων ὑπεράνω τοῦ Ἠραίου καὶ εἰσπίπτων εἰς τὴν φάραγγα ἠφάνιζετο ὁ Statius ὀνομάζει αὐτὸν «aequis fluctibus Asterion» παρὰ τὰς ὄχθας τούτου ἐφύετο πρὸς τὴν ὁποῖαν ὀνομάζον Ἀστερίωνα (εἶδος ἀστέρος) καὶ ἱερὰν οὔσαν τῇ Ἠρᾷ πρὸσέφερον εἰς αὐτὴν πλέκοντες στεφάνους ἐκ τῶν φύλλων. Ἐλέγετο δὲ ὅτι οὗτός ὁ ῥυαξ εἶχε πρετὴ θυγατέρας Εὐβοίαν, Πρόσθυμναν καὶ Ἀκραίαν, αἵτινες ἐγένοντο τροφαὶ καὶ ἐπιμελήτριαι τῆς Ἠρας. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς Ἀκραίας ὀνομάσθη τὸ κάταντικρὺ τοῦ Ἠραίου ὄρος ἢ Ἀκραία ὑψούμενον μετ' ἀποτόμου κορυφῆς ἀπὸ δεξιῆς Εὐβοίας τὸ ὄρος ἐφ' οὗ ἔκειτο ὁ ναός καὶ κυρίως ὁ πᾶσι τὸν ναὸν τόπος, ἀπὸ δὲ τῆς Προσθυμνίας ἡ χώρα ὑπὸ τὸ Ἠραῖον ὁ ῥυαξ οὕτως μετὰ πλουσίως πλημμύρας ἐγονιμοποιεῖ τὴν χώραν. Τὰ ὕδωρ τούτου ἠφάνισεν ὁ Πισειδῶν διότι μετὰ τοῦ Ἰνάχου καὶ Φορωνέως ἐπεδέκασαν τὴν χώραν ὑπὲρ τῆς Ἠρας οἱ Ἀστερίων καὶ Ἐλευθέριον ἤδη εἶναι κατὰξηροί καὶ δὲν ἔχουσιν ὕδωρ εἰμὴ ὅταν αἱ βροχαὶ εἶναι ἀφθονοὶ καὶ παραφεταμέναι, ἀλλὰ φαίνεται ἂν πῆ ἀρχαϊότητι ὅτι εἶχον ἀφθονὸν ὕδωρ καὶ ὅλον τὸ ἔτος διότι πᾶσι περὶ τὴν ὄχθην κατὰφυταί καὶ οἱ ἄλλοι οὗτοι οἱ ῥυαξ (5) Ἐλευθέριον ῥυαξ ῥέων κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἐκ τῶν Μυκηναίων εἰς τὸ Ἠραῖον ἐπὶ τῶν ἀπορρήτων θυριῶν αἱ ἐπιπτώμεναι ἱέρειαι μετα-

χειρίζοντο τὸ ὕδωρ τούτου εἰς ὀρησκαυτικὰς τελετὰς γενομένας ἐν τῷ Ἑραίῳ.

6) Κηφισοὺς ποταμίσκος παρὰ τὸ Ἄργος πηγάζων ἐκ τοῦ Λυρκείου.

7) Χείμαρος ποταμίσκος πρὸς νότον τοῦ Ἄργους ῥέων μεταξὺ τοῦ Ἑρασίνου καὶ τῆς Λέρνης. Παρὰ τοῦτον ἦτον περίβολος λίθων καὶ ἐδόξαζον ὅτι ὁ Πλούτων ἀρπάσας τὴν κόρην τῆς Δήμητρος ἐντεῦθεν κατέβη εἰς τὴν ὑπόγειον νομιζομένην ἀρχὴν Ἰσως εἶνε ὁ χείμαρρος ὁ κατὰ τὸν χειμῶνα ῥέων ἀπὸ τοῦ Τουρνίκι λεγόμενος σήμερον Κηρίμι. Πότιζαι ὀλόκληρον τὴν κοιλάδα τὴν μεταξὺ Ἑρασίνου καὶ Ποντίου. Ἴνα δὲ μὴ βλάβη τὰ παρακείμενα κτήματα ὑπάρχει προτελισμὰ ἄλλὰ κατὰ τὸν χειμῶνα ὁσάκις εἶνε ἀφθονος ὑπερβαίνει τοῦτο καὶ χύνεται εἰς τὴν θάλασσαν.

8) Λέρνα ποταμίσκος ῥέων παρὰ τὴν ὀμώνυμον λίμνην καὶ τὸ Τημένιον.

9) Πορτίνας ποταμίσκος πηγάζων ἐκ τοῦ ὀμωνύμου ὄρους καὶ ἐκδίδων εἰς τὴν θάλασσαν ἐνθα εὐρήνται ἐρείπια λουτρῶν ῥωμαϊκῶν. Ἡ θέσις αὕτη ἦτο ἀλλοτε κεκαλυμμένη ὑπὸ δάσους πλατάνων ἐστολισμένη μετὰ ναῶν καὶ ἀγαλμάτων ἤδη δὲ μόνον μίαν μεμονωμένην κυπάρισσος ἀνέλαβε τὴν θέσιν τοῦ δάσους κατὰ τὸν ROSS.

Σήμερον δὲν φαίνονται ἔχνη τούτου, ἀλλὰ πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν, πρὸ τῆς κατασκευῆς δηλ. τῆς ὁδοῦ τῆς εἰς Ἄργους εἰς Μύλους ἀγούσης καὶ διερχομένης κάτωθεν τοῦ Ποντίου ὄρους ἔρρεε τὸν χειμῶνα τοσοῦτον μάλιστα ἀφθόνως, ὥστε ἠμπόδιζε καὶ τὴν συγκοινωνίαν τῶν κατοίκων.

10) Φρίξος ἢ Φρύξος ἐνούμενος μετὰ τοῦ Ἑρασίνου ἐξέβαλεν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ θέσις τούτου δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ σήμερον ἕνεκα τῆς ἀλλοιώσεως τῆς παραλίας, τῆς ἐξηπειρώσεως αὐτῆς ἐκ τῶν ἐπιχωματώσεων ἢ τῆς καθιζήσεως τοῦ ἐδάφους. Ἴσως ὁμοίως εἶνε ὁ Φρίξος τὸ σήμερον λεγόμενον ποταμάκι.

11) Ἀμυμώνη ποταμίσκος ῥέων παρὰ τὸ ὄρος Ποντίον ἀκβάλλει εἰς τὴν κατὰ τὴν Λέρνην θάλασσαν. Ὄνομασθη δὲ οὕτως ὁ ῥυαξ ἐκ τοῦ ἔξης. Ὁ Δαναὸς ἐλθὼν εἰς Ἄργον μετὰ τῶν θυγατέρων του εὗρε τὴν πόλιν ἐστερημένην ὕδατος, διότι ὁ Ποσειδῶν ἐξ ὀργῆς πρὸς τὸν Ἴνυχον ἐπιδικάσαντα τὴν χώραν ὑπὲρ τῆς Ἑρκῆς καὶ οὐχὶ ὑπὲρ αὐτοῦ εἶχε ἀποξήραναι τὰς πηγὰς. Ὅθεν ἔπεμψε τὴν Ἀμυμώνην

μίαν τῶν θυγατέρων του πάγκαλόν τι χρῆμα κατὰ τὸν Λουκιανὸν εἰς ἀναζήτησιν ὕδατος. Αὕτη περιφερομένη ἔρριψε τὸ βέλος κατὰ ἐλάφου τινὸς ἀλλὰ τοῦτο προσέβαλε Σάτυρον ἐκεῖ κοιμώμενον. Οὗτος ὀργισθεὶς ἠθέλησε νὰ βιάσῃ τὴν κόρην ἀλλ' ἀπετράπη ἐλθόντος εἰς βοήθειαν τοῦ Ποσειδῶνος. Οὕτως ὁ Σάτυρος ἐτράπη εἰς φυγὴν, ἡ δὲ Ἀμυμώνη παρεδόθη εἰς τὸν σωτήρα, ὅστις ἔδειξε τὴν πηγὴν τῆς Λέρνης. Κατ' ἄλλους διωκομένη ἡ Ἀμυμώνη προσεκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν Ποσειδῶνα, ὅστις ἐν τῇ θέσει, ἐν ἣ συνευρέθη μετ' αὐτῆς, ἔρριψε τὴν τρίαιναν δι' ἧς ἐξεπήδησεν ὕδωρ ὅπερ ἐσχημάτισε τὴν Λέρνην. Κατ' ἄλλους ἡ εἰς ὕδωρ ἐξελθοῦσα Ἀμυμώνη ἀπεκοιμήθη ἐκ τοῦ καμάτου. Σατύρου δὲ τινος ἐπελθόντος ἡ Ἀμυμώνη προσεκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν Ποσειδῶνα, ὅστις ὅμως ἐλθὼν ἔρριψε κατὰ τοῦ Σατύρου φεύγοντος τὴν τρίαιναν ἣτις προσεκολλήθη εἰς τινὰ βράχον. Ἡ Ἀμυμώνη μὴ δυναμένη νὰ ἀντιστῇ παραδίδεται εἰς τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς καὶ γίνεται μήτηρ τοῦ Ναυπλίου.

(Ἀπολλ. Ρόδ. ἄργον. 1, 136).

Ποσειδάωνι δὲ κόρη

πρὶν ποτ' Ἀμυμώνη Δαναὸς τέκεν εὐνηθεῖσα

Ναύπλιον, ὅς περὶ πάντας ἐκαίνυτο ναυτιλήσιν.

Εἶτα προσκαλεῖ αὐτὴν νὰ ἐξαγάγῃ τὴν τρίαιναν ἐκ τοῦ βράχου. Ἐντεῦθεν ἐκπηδῶσι τρεῖς πηγαὶ προελοῦσαι ἐκ τῶν ἀκωκῶν τῆς τριαίνης. Οἱ Ἕλληνες τεχνίται εἰκονίζουσι ἐπὶ ἀγγείων ἐζωγραφισμένων ἢ ἐπὶ πολυτίμων λίθων τὴν καταδίωξιν τὴν ἐρωτικὴν τοῦ Ποσειδῶνος τείνοντος τὰς χεῖρας εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Δαναοῦ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Ἔρωτος καὶ τῆς Ἀφροδίτης ἢ παριστῶσι τὴν Ἀμυμώνην νικηθεῖσαν, ἰσταμένην ὀρθίαν, τὴν κεφαλὴν κλίνουσαν, φέρουσαν ὑδρίαν ἐπὶ τῆς χειρὸς, πλησίον δὲ τὸν θεὸν ὀπλισμένον διὰ τῆς τριαίνης του καὶ τὸν πόδα στηρίζοντα ἐπὶ τινος βράχου. Κατ' ἄλλους ὁ Ποσειδῶν γενόμενος προσεκτικὸς ὑπὸ τοῦ Ἐρίτωνος περὶ τῆς ὀραίας γυναικὸς, ἧς καλλιτέραν δὲν εἶδεν, ἐπορεύθη εἰς τὴν παραλίαν τῆς Λέρνης ἐπὶ δελφίνος καὶ μετὰ βίας ἐγένετο κύριος αὐτῆς. Πρὸς τὴν παράδοσιν ταύτην συμφωνοῦσι καὶ οἱ ἔξης στίχοι :

ἦτο Ἀμυμώνη ροδοδάκτυλος· εἰσοπίσω μὲν
βόστρυγον ἀκρήδεμνον ἔης συνίργεν ἐθείρης
γυμνὸν δ' εἶχε μέτωπον· ἀναστέλλουσα δ' ὀπωπὰς
εἰνάλιον σκοπίαζε μελαγχάλτην παρακοίτην·

ἐγγύθι δ' εὐρύτερον ἐφαίνετο κυανοχαίτης
 γυμνός ἐών, πλόκαμον δὲ καθευμένον εἶχεν ἐθείρης,
 καὶ διερὸν δελφῖνα προέσχετο, χειρὶ κομίζων
 δῶρα πολυζήλοιο γάμων μνηστήρια κούρης.

Τὸ γεγονός τοῦτο ἐπραγματεύθη καὶ ὁ Λισχύλος ἐν τινι σατυρικῷ
 δράματι. Ὁ μῦθος οὗτος περὶ τοῦ γάμου προήλθεν ἐκ τοῦ γεγονότος
 ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς Ἀμυμώνης μετὰ βραχῶν δρόμον ἐκβάλλει εἰς τὴν
 θάλασσαν, ἣς θεὸς εἶπε ὁ Ποσειδῶν· ἄλλοι ἐν τῷ μύθῳ τούτῳ εὐρί-
 σκουσιν ἠνωμένα τὸ σύμβολον τῆς τριαίνης ὅπερ παρήγαγε τὰς πη-
 γὰς καὶ ἀλληγορίαν τινὰ τῆς θαλάσσης, ἣτις ἀφοῦ εἰσέλθῃ ὑπὸ τὴν
 ἀκτὴν ἐκπηδᾷ ὡς πηγὴ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἕδαφους. Παρὰ τὴν
 πηγὴν τέλος τῆς ἀμυμώνης ἦτο πλάτανος ὑπὸ τὸν ὅποιον ἐτρέφη ἡ
 ὕδρα τῆς Λέρνης.

12) *Λέρνη*· λίμνη παραθαλάσσιος κατὰ τὸν μυχὸν τῆς δυτικῆς
 παραλίας τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου πρὸς τὰς ὑπώρειας τοῦ Ποντίου
 ἀπέχουσα τοῦ Ἄργους 40 στάδια. Τὸ ὕδωρ ταύτης οὐδέποτε ἐξαν-
 τλείται. Ἡ λίμνη χωρίζεται τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ λοφίσκου, ὅστις
 σήμερον ὀνομάζεται ἐκ τοῦ σχήματος μαγούλα, διὰ τείχους ἐνετικῆς
 κατασκευῆς, τὸ ὅποιον ἀναγκάζει τὰ ὕδατα νὰ ῥέωσι δι' ἐνὸς μό-
 νου ὀχετοῦ κινουόντος τὰς μηχανὰς τοῦ ἐκεῖ δημοσίου καταστή-
 ματος. Ὁ Νέρων προσεπάθησε νὰ ἀνεύρῃ τὸ βάθος τῆς λίμνης
 διὰ σχοινοῦ εἰς τὸ ὅποιον ἦτο προσδεδεμένος μόλυβδος, ἀλλ' ἀνευ
 ἐπιτυχίας τινός. Καὶ κατὰ τὸ 1870 — 1872 ναυαρχὸς ἀγγλικὴ
 δι' ἀλύσεως ἐχούσης εἰς τὸ ἄκρον σφαῖραν σιδηρᾶν ἠρεύνησε τὰ τῆς
 λίμνης ἀλλὰ ἐν τῷ κέντρῳ οὐδὲ τὰ 300 μέτρα αὐτῆς ἔφθασαν εἰς
 τὸν πυθμένα, μόνον δὲ κατὰ τὰ πλευρὰ τῆς λίμνης ἔφθασαν ἡ ἀλυσὶς
 ἀλλοῦ μὲν μέχρι 80 μέτρων, ἄλλοῦ δὲ 100 καὶ ἄλλοῦ 150. Τὰ
 ὕδατα τῆς Λέρνης πηγάζουσιν ἐκ τῶν πέριξ ὄρεων τὰ ὅποια ἀπόρ-
 ροφῶσι τὰ ἐκ τῆς Ἀρκαδίας κατερχόμενα ὕδατα. Κατὰ τὸν Ρου-
 quenville ἦτο πλήρης ἡ λίμνη λάρων, ἀλκυώνων, φαλακροκοράκων.
 Πλησίον δὲ τῶν ὄχθων φύονται βύρλα, ξιφίον καὶ χλόαι διάφοραι.
 Μυθολογεῖται ὅτι διὰ τῆς λίμνης ταύτης ὁ Βάκχος κατέβη εἰς τὸν
 Ἄδην διὰ νὰ ἀρπάσῃ τὴν Σεμέλην. Οἱ κάτοικοι δυσχυρίζονται ὅτι
 τὸ ὕδωρ δὲν εἶνε ὑγιεινόν, ἀλλ' ὁ Rouquenville δοκιμάσας δὲν εὗρεν
 ἐλπίδην τὴν γεῦσιν. Ἡ λίμνη εἶχεν περιφέρειαν ἐν τρίτῳ σταδίου.

Περὶ τὴν λίμνην δεικνύουσι καὶ σήμερον οἱ ἐγγύθιοι ἐπὶ τῆς πηγᾶς

καλουμένας 'μμάτια. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων κάτωθεν τῆς ὁδοῦ τῆς δη-
 μοσίας τῆς ἀγούσης ἐκ Μύλων εἰς Τρίπολιν, ῥέει ἀφθονον ὕδωρ διαυ-
 γές καὶ καθαρὸν τὸ ὅποιον κεφαλᾶρι λεγόμενον χύνεται εἰς τὴν λίμνην.
 Πρὸς τὸ δυτικὸν καὶ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος χύνεται ὕδωρ ἐκ τῆς
 Λέρνης καὶ τοῦ Κεφαλάρι εἰς τὴν θάλασσαν, τὸ πλεῖστον ὁμῶς τὸ
 ὕδατος χωρεῖ εἰς τὸ κατάστημα καὶ σχηματίζει νῆσον 5 στρεμμάτων.
 Ἐντεῦθεν χύνεται εἰς δεξαμενὴν καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὴν θάλασσαν διὰ
 5 τεχνικῶν ὀχετῶν.

Παρὰ τὴν Λέρνην ἐτελεῖτο ἑορτὴ ὀνομαζομένη τὰ Λερναῖα, πρὸς
 τιμὴν τῆς Δήμητρος καὶ Περσεφόνης, δύο δηλαδὴ θεοτήτων, αἱ
 ὅποια δηλοῦσι τὴν πλουσίαν βλάστησιν τῆς χώρας ἐξαρτωμένην ἐκ
 τῆς διὰ τῶν ἀνθρωπίνων χειρῶν κανονιζομένης ἀφθονίας τοῦ ὕδατος.
 Αὕτη ἡ ἑορτὴ ἐτελεῖτο κατ' ἔτος μέχρι τῶν μεταγενεστέρων χρό-
 νων τῆς εἰδωλολατρίας. Ἀκόμη ἐπὶ τῶν Κωνσταντίνων ὀνομάζετο
 μία ἱερεία τῶν παρὰ τῆς Λέρνης θεοτήτων. Ἡ μυστικὴ αὕτη λατρεία
 τῶν ὑποχθονίων θεῶν συνδέεται μετὰ τῆς ἀποικίας τῶν Δρυόπων.
 Παρὰ τὴν Λέρνην ἦτο καὶ τὸ μνημα ἐν τῷ ὀπίῳ ἐτάφησαν ἀκέφαλα
 τὰ σώματα τῶν υἱῶν τοῦ Αἰγύπτου φονευθέντων ὑπὸ τῶν Δαναίδων.
 Ἐνταῦθα ὁ Ἡρακλῆς μυθολογεῖται ὅτι ἐφόνευσε τὴν ἐπτακέφαλον
 Ὑδραν, τὴν βλάπτουσαν καὶ καταστρέφουσαν καὶ τὴν πέριξ χώραν
 καὶ τὰ βοσκήματα. Ἀλλὰ διὰ τοῦ μύθου τούτου ὑποτίθεται ὅτι διὰ
 τῶν ἐπτά κεφαλῶν ἀλληγοροῦνται ἐπτά πηγαὶ ὕδατος φθοροποιοῦ
 εἰσβάλλουσαι εἰς τὴν Λέρνην, τὰς ὅποιας ὁ Ἡρακλῆς ἀπέστρεψεν ἢ
 ἀπεξήρανε. Κατ' ἄλλους ὁ μῦθος τῆς Ὑδρας εἶνε συμβολικὴ ἀνά-
 μνησις προσπαθείας τινός ἀρχαίας γενομένης πρὸς ἀποξήρασιν τῶν
 ἐλῶν καὶ μεταφόρφωσιν αὐτῶν εἰς γαίας ἀροσίμους. Κατ' ἄλλους ὁ
 Ἡρακλῆς θέτων πῦρ εἰς τοὺς περὶ τὴν λίμνην καλάμους, ἐκαθάρισε
 τὰ πέριξ, τὰ ὅποια ἐλυμνίετο καὶ ἐφθειρε πλῆθος ὄφειων.

13) *Ἀλκυονία*· εἶνε λίμνη μικρὰ πρὸς τὴν Λέρνην. Διὰ ταύτης
 κατὰ τὴν παράδοσιν κατήλθεν ὁ Διόνυσος εἰς τὸν ἄδην ἵνα ἀναγάγῃ
 τὴν μητέρα αὐτοῦ Σεμέλην ὀδηγηθεὶς ὑπὸ τοῦ Πολύμνου. Οὐδεὶς ποτε
 δι' οὐδεμιᾶς μηχανῆς ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ τὸ βάθος αὐτῆς, διὰ τοῦτο καὶ
 Ἄβυσσος ὀνομάζεται. Τὸ ὕδωρ τῆς λίμνης ταύτης εἶνε κατὰ τὸ φαι-
 νόμενον γαληνὸν καὶ ἡρεμαῖον. Ἄν δέ τις τολμήσῃ νὰ κολυμβήσῃ
 εἰς αὐτὸ ἀπόρροφᾶται καὶ καθέλκεται εἰς τὸν βυθόν. Ἡ περίμετρος
 τῆς λίμνης εἶνε ὅσον τρίτον σταδίου καὶ περὶ τὰ χεῖλη αὐτῆς φύον-

ονται πόναι και σχοῖνοι. Ἐτελοῦντο δὲ κατ' ἔτος διὰ νυκτὸς πλησίον αὐτῆς μυστήρια ἀπόκρυφα τοῦ Διονύσου. Ὑπάρχουσι τινες, οἱ ὅποιοι πιστεύουσιν ὅτι ἡ Ἀλυωνία και ἡ Λέρνη εἶνε μία και ἡ αὐτὴ ἢ μάλλον ὅτι ἐγένετο διὰ τῆς χώσεως τῶν ὑδάτων τῶν σχηματιζόντων τὸ ἔλος τῆς Λέρνης· πλησίον τῆς λίμνης ἀναφέρεται ὑπὸ Παιουσανίου και πηγὴ Ἀμφικράου ἣτις ὁμῶς δὲν δείκνυται σήμερον.

Παρὰ τὸ Γενέσιον δὲ παρατηρεῖται ἐν τῇ Θαλάσσει ἴδιον φαινόμενον· μία δηλ. περίπου 1000—1200 πόδας μακρὰν τῆς παραλίας πηγὴ Δείνη ἢ Ἀνάβολος (ἀναβάλλω) ὀνομαζομένη, ἣτις ἐν γαλήνῃ ἀναβλύζει γλυκὺ ὕδωρ ἐκ τῆς Θαλάσσης ἀν και ἡ Θάλασσα ἔχει 8—10 μέτρα βάθος. Τὸ ὕδωρ τοῦτο εἶνε ἐλαφρότερον και τὸ χρῶμα διάφορον τοῦ χρώματος τοῦ θαλασσίου ὕδατος. Τὸ ἀνερχόμενον μετὰ μεγάλης δυνάμεως ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς Θαλάσσης ἐκτοπίζει τὴν Θάλασσαν και ταράσσει αὐτὴν μέχρις πλείστων ἑκατοντάδων ποδῶν ἀποστάσεως. Τὰ κύματα σχηματίζουσι μεγάλα τόξα ὀμόκεντρα περίξ ἐνός μέρους λίαν κυρτοῦ και ἄμμον, ἐκ τοῦ βάθους ἀναβράζουσιν. Ἡ παραλία παρουσιάζει ὑψίστην ὀμόκεντρον ἐνός ἑκατοστοῦ τοῦ μέτρου ὑψώσεως ὀρουσμένων κοίλων εἰς τὰ πλευρὰ τοῦ ὄρους Ζαβίτσα. Κατὰ τὸν Παιουσανίαν τὸ ὕδωρ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ κατερχόμενον εἰς τὸ ἀργὸν πεδῖον τῆς Μαντιναίας ἐκ τῶν ὀρέων ἠφανίζετο εἰς χάσμα γῆς και ἀνήρχετο κατὰ τὴν Δείνην. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ οἱ ἀργεῖοι ἔρριπτον ἐντός αὐτῆς ἔκπους κεκοσμημένους διὰ χαλινῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο δύναται νὰ ὁμοιωθῇ πρὸς τὸ τῶν ἀρτησιανῶν φραγμάτων τὸσφ γνωστῶν σήμερον. Τὰ ὕδατα διεισδύουσιν διαχωρητοὺς τόπους, στρώματα ἀργίλου ἢ ἄλλων ὑλῶν ὀλίγη διαχωρητῶν, περιφράττουσιν αὐτὰ ἐντός ὀχετῶν ὑπογείων ἐκβαλλάντων εἰς τὸν πυθμένα τῆς Θαλάσσης. Ἄν τοῦτο τὸ ὕδωρ φθάσῃ εἰς ποσότητα ἀρκετήν, ὥστε νὰ μὴ ἀναμυγνύηται ἐντελῶς πρὸς τὸ τῆς Θαλάσσης ἀνέρχεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ὡς ἔλαιον ἐν τῷ καθαρῷ ὕδατι. Ἡ δύναμις δὲ τῆς ἐκρήξεώς του εἶναι τοιαύτη ὥστε μικρὰ πλοία δὲν δύνανται νὰ πλησιάσωσι χωρὶς νὰ διατρέξωσι κίνδυνόν τινα. Τὰ πλοία δύνανται νὰ ἀντλήσωσιν ἐνταῦθα ὕδωρ τὸ ὅποιον εἶναι ἠδύτερον τὸσον, ὅσον λαμβάνει τις αὐτὸ βαθύτερον.

Ἐν Ἀργεὶ ἀναφέρεται και κρήνη τις Κυνάδρα ὀνομαζομένη ἐκ τῆς ὀποιᾶς ἔπινον οἱ ἐλευθερούμενοι. Ὅθεν παροιμιῶδες τὸ ἐν Κυνάδρα

ἐλευθέριον ὕδωρ λέγεται ἐπὶ τῆς κατ' ἐλευθερίαν ζωῆς. Ὀνομάσθη δὲ οὕτως διότι κύων τις διαδράς κατέφυγεν ἐκεῖ. Και ἑτέρα τις κρήνη πλησίον τοῦ Ἀργους ἀναφέρεται Φυσάδεια ὀνομαζομένη, και ἄλλη Ἀμυμώνη ἐκ τῶν θυγατέρων τοῦ Δαναοῦ λαβοῦσαι τὸ ὄνομα. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ ὕδωρ τῶν δύο τελευταίων κρηνῶν ἦτο διαυγέστατον, διότι, κατὰ τὸν Καλλιμάχου ὕμνον στιχ. 45 εἰς λουτρὰ Παλλάδος, διατάσσονται αἱ ὑπηρέτριαι νὰ μὴ φέρωσιν ὕδωρ πρὸς λουτρὸν τῆς Θεᾶς ἐκ τῶν ποταμῶν ἀλλ' ἀπὸ τῶν κρηνῶν και ἰδίως ἀπὸ τῆς Φυσάδειας ἢ ἀπὸ τῆς Ἀμυμώνης.

Σήμερον ὕδροφόροι μὲν βλέπτετε, σήμερον Ἀργος πίνετ' ἀπὸ κρανῶν, μὴ δ' ἀπὸ τῶν ποταμῶν· σήμερον αἱ δῶλαι τὰς κάλπιδας ἢ ἔς Φυσάδειαν ἢ ἐς Ἀμυμώνην αἴτετε τὰν Δαναῶν.

Ἐν τῷ Ἀργολικῷ πεδίῳ ἀνὰ δεκαπενταετίαν ἀναφύεται παράδοξον φαινόμενον πλημμύρας, τὸ ὅποιον οἱ κάτοικοι ὀνομάζουσι Τριμέρι, καθ' ὃ πάντα τὰ φρέατα ὑπερχειλίζουσιν, ἀφθονον δὲ ὕδωρ ἀναβλύζει πολλαχοῦ τοῦ πεδίου κατακλύζον αὐτὸ και προξενοῦν πυρετικὰ νοσήματα εἰς τοὺς κατοίκους. Εἰς τὰ παράλια δὲ μέρη τοῦ πεδίου ὑπάρχουσι πολλαὶ πηγαὶ ὕδατος αἱ ὅποια ὀνομάζονται ῥιμάτια. Ἐκ τούτων ἀρδεύονται αἱ περίξ γαῖαι και ὕδρευονται οἱ ἐν τοῖς ἀγροῖς τὸ ὄρος διαιτώμενοι. Τὰ δὲ φρέατα ἐκ τῶν ὀποίων ἀρδεύονται οἱ κάτοικοι τὰ μὲν ἐπὶ τοῦ χαμηλωτέρου τμήματος τοῦ πεδίου ἔχουσι βάθος 3—7 μέτρων, τὰ δὲ τοῦ ὕψηλοτέρου 10—15. Τὸ ὕδωρ τούτων εἶνε ἐξαιρετικῶς ὕγιεινόν, διότι αἱ ἠλιακαὶ ἀκτῖνες εἰσδύουσι βαθύτατα εἰς τὸ ἔδαφος.

I. K. ΚΟΦΙΝΙΩΤΗΣ

ΠΡΟΣ ΤΙ ΛΙ ΨΥΧΩΣΕΙΣ;

ΠΤΟΙ

ΤΑ ΥΛΙΣΤΙΚΑ ΦΙΛΟΣΟΦΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΛΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

ΥΠΟ

ΘΕΜ. Ι. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ

Διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας καὶ Καθηγητοῦ τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

I

Τὸ «βιβλίον τῆς ἡμέρας» παρατηρῶ ὅτι ἐξακαλουθεὶ προκαλοῦν νέον εἶδος ψυχώσεων παρὰ τισι τῶν ἡμετέρων λογίων, καὶ ἰδίως ἐκείνων, ὅσοι ἢ περὶ τὴν ἐσωτερικὴν κατασκευὴν καὶ τὴν φυσιολογίαν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοὺς λεγομένους φυσικοὺς καὶ χημικοὺς νόμους δὲν ἠσχολήθησαν οἱ ἴδιοι, ἢ περὶ τὰ κύρια φιλοσοφικὰ προβλήματα διατρανοῦσι νηπιῶδη ἔτι ἀπλότητα καὶ ἀφέλειαν.

Εἰς τὸ ἔργον τοῦ κ. Σ. Ἀποστολίδου ἀπονέμεται βεβχίως καὶ ἡμεῖς τὸν δίκαιον ἔπαινον, καθόσον ἐπιστημονικὰ γεγονότα, περὶ τὰ ὅποια ὁ συγγραφεὺς, ὡς ἐξάγεται πρὸς τιμὴν του, ἐν τῇ Ἐσπερίᾳ μετὰ ζήλου ἠσχολήθη καὶ τὰ ὅποια ἐκεῖ μὲν εἶνε πασίγνωστα, παρ' ἡμῶν δὲ δυστυχῶς ἀντικείμενα ἔτι ἀνακαλύψεως, πρῶτον ἴσως τοῦτο ἀναλαμβάνει νὰ γνωρίσῃ καὶ τῇ διψώσῃ ἡμῶν κοινωνίᾳ, καὶ δὴ, διὰ τοῦ ὄντως Μιν' ἀπ.λοῦ τρόπου τῆς παραστάσεως αὐτῶν, καὶ νὰ καταστήσῃ, οὕτως εἶπεῖν, δημῶδη.

Ὁφείλομεν ὁμῶς ἀφ' ἑτέρου καὶ νὰ μὴ ἀποκρύψωμεν τὴν λύπην ἡμῶν, ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο εἶνε συγχρόνως προωρισμένον νὰ διαδώσῃ καὶ δεινὰς τινὰς ἐπιστημονικὰς πλάνας, εἰς τὰς ὅποιας σήμερον μόνον ὁ ψυχορραγῶν ὕλισμὸς τῆς Ἐσπερίδος ἐξακολουθεῖ ἔτι προσφέρων τὸ τελευταῖον θυμιάμα· καὶ αἱ ὅποια, ἂν μὴ ἐγκοίρω

καταπολεμηθῶσι, φόβος εἶνε, μὴ καταστῶσι τυχὸν καὶ αὐταὶ δημῶδεις. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλ' ἀπειλεῖ τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον καὶ τὸν ἤδη δυστυχῶς λίαν ἐπιπολάζοντα παρ' ἡμῶν τρόπον τοῦ θεωρεῖν τὰ ἐπιστημονικὰ προβλήματα καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ σοβαρώτατα, καὶ ἀποφαίνεσθαι μετ' ἐλαφρῆς συνειδήσεως περὶ πάντων πρὶν ἢ ἤδη ἐννοήσωμεν ἀκριβῶς καὶ περὶ τίνος πρόκειται, καὶ πολὺ μᾶλλον πρὶν ἢ συνειδῶμεν αὐτοί, τίνες οἱ ἀποκρύφοντες ἐκεῖνοι λόγοι, δι' οὓς κηρύττομέν τι ὡς ἀλήθειαν ἀπροσμάχητον, — ἀπειλεῖ, λέγομεν, τὸν ἐπιπολάζοντα τοῦτον παρ' ἡμῶν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ πράττειν νὰ ἐπιφώσῃ δυστυχῶς ἔτι μᾶλλον.

Ἐν τούτοις εἰς τὸ ἔργον τοῦ φιλοπόνου ἱατροῦ ἀποβλέπομεν καὶ ἡμεῖς ἄσμενοι, φρονοῦντες ὅτι ἡ κυριώτατη ἐξ αὐτοῦ ὠφέλεια ἔσται ἐκείνη, ἣτις ἤθελε προκύψει ἐκ τῆς συζητήσεως καὶ ἀναιρέσεως τῶν φιλοσοφικῶν δῆθεν θεωριῶν, εἰς ἃς μοιραίως ἐξωθεῖται ἡ σχολή, ἥς ὁ κ. Ἀποστ. καλῇ τῇ πίστει εἰσηγεῖται ἡμῶν οὕτω θερμῶς τὰς διδασκαλίας· διδασκαλίας, αἵτινες οὐδὲ καὶ πρὸς ἑαυτὰς διαμένουσι μέχοι τέλους συνεπεῖς καὶ πισταί.

II

Αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι ἔχουσιν ἐκ τοῦ ὑποκειμένου αὐτῶν τὸ μέγιστον πλεονέκτημα, δι' οὗ κερδαίνουσιν εὐκολώτερον ὑπὲρ ἑαυτῶν τοῦ κοινοῦ τὴν ἐμπιστοσύνην, ὅτι ἀσχολοῦνται περὶ τὰ ἀμέσως αἰσθητά, τὰ ὅποια ὁ πολὺς κόσμος ὑπολαμβάνει ὡς βέβαια καὶ σαφῆ καὶ περὶ τῶν πλείστων αὐτῶν ἐπιτυχιῶν — ἐνθα ὑπάρχουσι — δύναται νὰ πεισθῇ καὶ ὁ ἀπλούστατος τῶν ἀνθρώπων διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὀφθαλμῶν ἢ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων.

Πλὴν δὲ τούτου εἶνε ἐπίσης ψυχολογικῶς ἀληθές ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ τῶν αἰσθητῶν καὶ ἡ ἀπλουστάτη ἀνακάλυψις ἢ ἐφεύρεσις εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὸν ἄνθρωπον, καὶ μάλιστα τοὺς ἀπλουστεροὺς, εἰς θαυμασμόν, πολὺ περισσώτερον ἢ ἡ εὑρεσις τῆς μεγίστης καθαρῶς θεωρητικῆς ἀληθείας· καθόσον ἐκείνη μὲν προσβάλλει τὰς αἰσθήσεις μᾶλλον, καὶ ἡ ἐκ τοῦ καινοφανοῦς ἐκτύπωσις συνοδεύεται κατὰ κανόνα ὑπὸ συναισθήματος εὐαρέστου θαυμασμοῦ ἢ καὶ καταπλήξεως, αὕτη δὲ οὕσα κυρίως νόησις τῆς μεταξὺ ἐννοιῶν λογικῆς σχέσεως, δὲν γεννᾷ τὰ ἀφθάρτα ἐξ αὐτῆς συναισθημάτων παρὰ μόνον

τύτε, όταν και νοηθῆ κατά βάθος. Οὕτω και ὁ πρῶτος ἰδὼν τὴν χρησιμοποίησιν λ. χ. τῆς πυρίτιδος εἰς κατασκευὴν βακέτας, ὑψομένης πρὸς τὸν οὐρανὸν και ἀναπτυσσομένης ἐκεῖ εἰς πληθὺν παροδικῶν φώτων, ἐκινήθη ἴσως εἰς μείζονα θαυμασμόν ἢ ὅσον ἂν ταῦτο χρόνως ἠγγέλλετο αὐτῷ τὸ διώνυμον τοῦ Νεύτωνος, ἢ ἡ περίφημος περὶ ἀριθμῶν θεωρία και λοιπαὶ ἀθάνατοι μαθηματικαὶ ἀνακαλύψεις τοῦ Gauss.

Οἱ εἰρημένοι δύο λόγοι ἀποτελοῦσι τὴν συνήθη δύναμιν και τῶν ἐν γένει διδασκαλιῶν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν παρὰ τοῖς πολλοῖς· δύναμιν, ἣτις πάντοτε ἀπεδείχθη τρανή, και κατέστησεν, οὕτως εἰπεῖν, ψυχρατικὰ και ἀνάρπαστα ὀλόκληρα πλήθη και ὀλοκλήρους κοινωνίας, πάντοτε ἰδίως, ὅσκις αἱ ἐπιστῆμαι αὐταὶ ἠτύχησαν ἐν τῇ εὐγενεῖ αὐτῶν σταδιοδρομίας νὰ κερδήσωσι νέους σταθμούς, και νὰ ἀναγγεῖλωσιν εἰς τὸ ἐκπεπληγμένον αὐτῶν κοινὸν νέα γεγονότα· γεγονότα ὅμως ἐκ τῶν ὀπιῶν οἱ εὐφανταστότεροι αὐτῶν ὀπαδοὶ ἐν τῇ μέθῃ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἠθέλησαν νὰ ἐξαγάγῃσι τὰς παραδοξοτάτας πολλακίς συνεπείας.

Τοιαύτας ἐποχὰς ἔσχον αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἕως τοῦδε πολλαί, τὰς ὀποίας ὅμως σήμερον μόνον οἱ ζωηρότεροι αὐτῶν θιασῶται ἐνθουμῶνται ὡς τόσα

ἀπερασμένα μεγαλεῖα!

Ποῦ εἶνε σήμερον οἱ φιλοσοφοῦνταρικαὶ ἔρευναι ἀλλοῦ μεγάλου φρενολόγου, τοῦ πατρὸς τῆς φρενολογίας Gall, και τὰ εἰκοσιεπτὰ ὀλα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐγκέφαλου ἐξηκιδωμένα ἐργαστήρια πνευματικῶν και ἠθικῶν ἐννοιῶν, τὸ ἐργαστήριον τῆς μνήμης, τὸ τῶν χρωμάτων, τὸ τῆς ἀμύνης, τὸ τῆς ποιήσεως, τὸ τῆς μεγαλοφυίας, κτλ. και ἴσως και τὸ τῆς ἀνοησίας πολλῶν φανατικῶν ὀπαδῶν του; Ἦς πιστεύει ἀκόμη εἰς τὰ ἱερὰ τότε θεωρούμενα δόγματα τῶν φρενολόγων τούτων περὶ κρανιοσχοπίας, τὰ ὀποία τότε εἰς πάντα μεταμορφωμένον ἀνθρώπον ἐθεωρεῖτο ἀνάρμωστον νὰ ἀρνήται;

Ποῦ εἶνε σήμερον ἡ ἐπιτομή, καθ' ἣν ὁ Wöhler ἐκ τοῦ κυανικοῦ ὀξέος και τῆς ἀμμωνίας συνετίθει ἐν τῷ χημικῷ ἐργαστηρίῳ αὐτοῦ τὴν οὐρίαν¹, και οἱ πρὸς τὸ ἀλλῶς εὐτυχῆς τοῦτο ἐν τῇ ἱστορίῳ τῆς

¹ Ἐννοοῦμεν τὴν ἀνθρακνλαμίδην ἢ μᾶλλον τὴν ἀνθρακυλοδιαμίδην (Carba-

χημείας γεγονὸς συνδεθέντες ὑπερβολικοὶ και ἀδικαιολόγητοι στόμφοι και ἐλπίδες; Ποῦ εἶνε ἡ ἐν ταῖς τελευταίαις δεκαετηρίαις τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον και τὸν μὴ τοιοῦτον συνταράξασα, ἡ ἐντὸς μὲν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀποτελοῦσα ἀληθῆ πρόοδος, τὰ κύρια ὅμως φιλοσοφικὰ προβλήματα και τὰς καθ' αὐτὸ φιλοσοφικὰς ἐννοίας ἀκλονήτους καταλείπουσα δαρβινιτῆ θεωρία, και αἱ ἐξ αὐτῆς ἐπὶ μεταίῳ ἀνκπτρωθεῖσαι ἐλπίδες τῶν ὀλιστῶν;

Μόλις παρηλθεν ὁ ἐκ τοῦ καινοφανοῦς ἐρεθισμοῦ, και ἰδοὺ δευτεροὶ σκέψεις ἀνέθορον και κατέχουσι νῦν τὰς κεφαλὰς διασήμων ἀνδρῶν, μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἰδίων φυσιοδιφῶν.

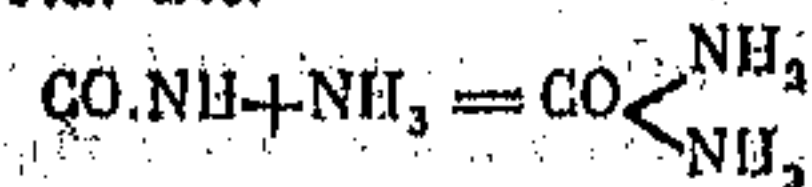
Ὅ,τι ἐν τῇ Ἐσπερίῳ διεδραματίσθη πρὸ δεκαετηρίδων ἀρχόμεθα ἡμεῖς ἐδῶ μόλις τῶρα νὰ διανύωμεν, διότι ὀψιμος πίπτει τῷ ὄντι εἰς τὴν γῆν ἡμῶν και κατ' ὀλίγον και ὁ τῆς γνώσεως σπόρος. Ἰπὸ τὴν ἔποψιν δὲ ταύτην εὐτύχημα εἶναι καθ' ἡμᾶς ὅτι ἐπὶ τέλους εἰσηλθομεν εἰς τὸ σχεδὸν κατὰ κανόνα ἀπαραίτητον τοῦτο—παντὶ τῷ διὰ μόνου τοῦ ἰδίου αὐτοῦ νοῦ και λόγου ἀξιοῦντι εὑρεῖν τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων και τὰς πρῶτας ἀρχὰς—ἀπαραίτητον, λέγομεν, πρῶτον τοῦτο στάδιον, τῆς ἀρρήσεως τῆς αὐθεντίας πάσης παραδομένης γνώσεως και ἀληθείας.

Δὲν ἀμφισβᾶλλομεν δὲ ὅτι ταχέως θέλομεν διανύσει και τὸ στάδιον τοῦτο, ὀπότε, ἂν ἐπανέλθωμεν και αὐθις εἰς γνώμας προτέρας, θέλομεν τότε ἐννοεῖ τῶντι αὐτὰς βαθύτερον τῆς ἐπιφανείας τῶν, και γελαῖ ἐπὶ τῇ ἰδίῳ ἡμῶν ἀφελείῳ και τῇ παιδικῇ τόλμῃ, μεθ' ἧς εἶχομεν ἄλλοτε κηρύξει τὸν πόλεμον κατ' αὐτῶν, μὴ εἰδότες κυρίως τί ἐλέγομεν ἢ τί ἐποιοῦμεν.

III

Ἐἰ και —δι' οὐς εἶδομεν λόγους— αἱ διδασκαλῖαι τῆς Φυσικῆς τῆς Χημείας και τῆς Βιολογίας ἐπιβάλλοντα ἀδιακρίτως ταῖς πολλὰς, ὅμως δὲ συμβαίνει δυστυχῶς και πᾶσι τὸ αὐτὸ. Καθότι οἱ αἰθισμέ-

πίδα), $\text{CO} \begin{matrix} \text{NH}_2 \\ \text{NH}_2 \end{matrix}$, ἦτοι τὴν οὐρικὴν ἐκεῖνην οὐσίαν, ἣτις τεχνητῶς κατὰ τὰ ἐνωτέρω παράγεται ὡδε.

κυανικὸν δὲ ἀμμωνία οὐρία.

νοι ἐπιστημονικοῖς ζητήμασι μὴδὲν νὰ στέργωσιν ἀταλαίπωρον, ὑποβάλλουσι καὶ αὐτῶν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς μεθόδους εἰς βάσανον, πρὶν ἢ ἐπιχειρήσωσι νὰ στηρίξωσιν ἐπ' αὐτῶν θεωρίας τυχόν δυσβαστάκτους. Ἄν δὲ μὴ δέχωνται ὡς ἐπιστημονικὰς ἀληθείας τὰ παιδαριώδη περὶ ὕλης φιλοσοφήματα ἀφιλοσοφῆτων τινῶν φρενολόγων, τοῦτο οὐχὶ διότι ἀρνοῦνται τὸν στενὸν σύνδεσμον μεταξὺ ψυχικῶν καὶ σωματικῶν φαινομένων, ἀλλὰ διότι τὸν σύνδεσμον τοῦτον ζητοῦσι νὰ ἐννοήσωσι δι' ἐννοιῶν καὶ οὐχὶ διὰ λέξεων· καίτοι συμβαίνει τοῖς πολλοῖς, ὥστε νὰ ἐκλαμβάνωσι τὰς μὲν ἐννοίας, ἅς δὲν ἐννοοῦσιν, ὡς λέξεις, τὰς δὲ λέξεις τὰς γνωρίμους αὐτοῖς ὡς ἐννοίας.

Καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ δὲ ἀταραξία, τὴν ὁποίαν οὗτοι οἱ δι' ἐννοιῶν φιλοσοφοῦντες ἐπιστήμονες ἐτήρησαν καὶ τηροῦσιν ἐνώπιον τῶν λεγομένων ἀνακαλύψεων τῆς παθολογικῆς ψυχολογίας, προέρχεται ἐκ τῆς συνειδήσεως ὅτι τὰ φαινόμενα τοῦ ψυχικοῦ βίου τῶν φρενοβλάβων ἀνδαμῶς ἠλλοίωσαν κατ' οὐσίαν τοὺς ὅρους τοῦ ἐν λόγῳ φιλοσοφικοῦ προβλήματος· καθότι ταῦτα οὐ μόνον νέα δὲν εἶνε, ἀλλὰ καὶ ἕκαστος ἐξ ἡμῶν πάσχει αὐτὰ ὁ ἴδιος καθ' ἑκάστην σχεδὸν νύκτα· Ναι· διότι αὐτὴ ἡ τοῦ ὄνειρευομένου κατάσταση οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ παροδικὴ φρενοβλάβεια.

Ἡ σχετικῶς σπουδαιότερα ἐκδούλευσις, ἐξ ἧσων παρέσχεν ἡμῖν ἡ μορφολογικὴ, φυσιολογικὴ καὶ παθολογικὴ ἔρευνα τοῦ ἐγκεφάλου ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰς ψυχικῶν φαινομένων, εἶνε ἡ ἀνακάλυψις τῆς ἀνατομικῆς καὶ φυσιολογικῆς βλάβης τῆς μνήμης καὶ τοῦ παθητικοῦ μεταξὺ τῶν παραστάσεων συνειρημοῦ. Ἀλλὰ καὶ αὕτη, παρὰ πᾶσαν αὐτῆς τὴν σπουδαιότητα, δὲν προήγαγε τὸ κυρίως φιλοσοφικὸν πρόβλημα, περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς οὐσίας τῶν ψυχικῶν φαινομένων, πέραν τοῦ σημείου, ἐν ᾧ εὗρισκατο ἐπ' αὐτῶν τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους. Διότι ἤδη ὁ μέγας αὗτος φιλόσοφος ἀνεγνώριζε τὴν αἰσθησὶν καὶ τὴν φαντασίαν¹ ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς προϋποθέσεις

¹ Ἀριστ. Περὶ Ψυχῆς Γ. 3. 427 b 14 «φαντασία γὰρ ἕτερον καὶ αἰσθήσεως καὶ διανοίας». 425 b 23 «τὸ... αἰσθητῆριον δεκτικὸν τοῦ αἰσθητοῦ ἄνευ τῆς ὕλης ἕκαστον. Διὸ καὶ ἀπελθόντων τῶν αἰσθητῶν, ἔνεισιν αἱ αἰσθήσεις καὶ φαντασίαι ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις». 428 b 11 «ἡ φαντασία .. οὐκ ἄνευ αἰσθήσεως (δοκεῖ) γίνεσθαι, ἀλλ' αἰσθανομένοις καὶ ὧν αἰσθησίς ἐστιν».

τῆς διανοήσεως¹, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς ὑπαρχούσας οὐχὶ ἀνευ σώματος², ὥστε νὰ λέγη·

«καὶ τὸ νοεῖν δὴ καὶ τὸ θεωρεῖν μαραινέται, ἄλλου τινὸς ἔσω φθειρωμένου³».

Ὅμως καὶ δὲν ἐκωλύετο νὰ προσθέτῃ ὁ μέγας ἐκεῖνος νοῦς καὶ τὰς ἀθανάτους ρήσεις·

«αὐτὸ δὲ ἀπαθές ἐστιν»

καὶ «ὅτι μὲν οὖν οὐ τὸ αὐτὸ ἐστὶ τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ φρονεῖν φανερόν... ἀλλ' οὐδὲ τὸ νοεῖν, ἐν ᾧ ἐστὶ τὸ ὀρθῶς καὶ τὸ μὴ ὀρθῶς... οὐδὲ τοῦτο ἐστὶ ταῦτ' αἰσθάνεσθαι⁴».

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν θέλομεν ἐξετάσει ἐκτενέστερον ἐν καιρῷ ἑτέρῳ, νῦν δὲ ἐπανέλθωμεν ὅθεν ἤρην ὁ λόγος.

Ἐλέγομεν λοιπὸν ὅτι οὐχὶ διότι ἀρνοῦνται οἱ ἐπιστήμονες οὗτοι τὸν μεταξὺ ψυχικῶν καὶ σωματικῶν φαινομένων στενὸν σύνδεσμον, οὐδὲ τὰ φυσιολογικὰ καὶ παθολογικὰ γεγονότα, οὐδὲ διότι εἰσὶ πῶς τυχόν προκατειλημμένοι ἀπορρίπτουσι τὰ ὑλιστικὰ φιλοσοφήματα, ἀλλὰ διότι, φιλοσοφοῦντες ἄνευ μαλακίας καὶ ἐπιζητοῦντες μᾶλλον νὰ γνωρίσωσι τὴν ἀλήθειαν ἢ νὰ προκαλῶσι τὰς συγκινήσεις τῶν μὴ εἰδόντων, δὲν ἐπιθυμοῦσι νὰ ἀποκρύπτωσιν, ὅτι αὐταὶ αἱ βάσεις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ δὴ καὶ τῶν φιλοσοφημάτων τούτων, εἶνε ἀνεπαρκεῖς καὶ λίαν ἀσθενεῖς, ὅπως φέρωσι βάρος τοσοῦτον μέγα. Ναι· αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι, καὶ ἂν τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα παρατηροῦσιν ἢ ἀνακαλύπτουσιν ἢ τυχόν καὶ προλέγουσιν, ὡς καθ' ἑαυτὰ ἀναμφίλεκτα, ὅμως περὶ τῆς οὐσίας αὐτῶν καὶ τῶν ἀληθῶν αἰτιῶν ἐξ ὧν

¹ Αὐτ. 432 α, 4 «ἐν τοῖς εἶδεσι τοῖς αἰσθητοῖς τὰ νοητὰ ἐστὶ, τὰ τε ἐν ἀφαιρέσει λεγόμενα, καὶ ὅσα τῶν αἰσθητῶν ἔξεις καὶ πάθη. Καὶ διὰ τοῦτο οὐτε μὴ αἰσθανόμενος μνηθὲν οὐδὲν ἂν μάθει οὐδέξυνλοι· ὅταν τε θεωρῆ, ἀνάγκη ἅμα φάντασμα τι θεωρεῖν· τὰ γὰρ φαντάσματα ὡσπερ αἰσθήματα ἐστὶ, πλὴν ἄνευ ὕλης. Ἔστι δ' ἡ φαντασία ἕτερον φάσεως καὶ ἀποφάσεως». — 431α14 «τῇ δὲ διανοητικῇ ψυχῇ τὰ φαντάσματα ὅλον αἰσθήματα ὑπάρχει... διὸ οὐδέποτε νοεῖ ἄνευ φαντάσματος ἢ ψυχῆ». — 427b15 «αὐτὴ τε (ἡ φαντασία) οὐ γίνεσθαι ἄνευ αἰσθήσεως, καὶ ἄνευ πάσης οὐκ ἐστὶν ὑπόληψις».

² Αὐτ. 429b, 4 «τὸ μὲν γὰρ αἰσθητικὸν οὐκ ἄνευ σώματος», 430α 24 «ἐδὲ παθητικὸς νοῦς φθαρτός». Πρβλ. καὶ 403α, 9.

³ Αὐτ. 408b, 24.

⁴ Αὐτ. 427b, 6.

ταῦτα συμβαίνουν, περὶ τούτων, ὡς ὁ δὲ ἴδωμεν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα, ἢ τηροῦσι σιγὴν νεκρικὴν ἢ προσφέρουσιν ἡμῖν ἐπὶ τέλους καθαρὰς ὑποθέσεις καὶ δόγματα, καὶ θεοὶ ἀπὸ μηχανῆς, προωρισμένους τὰ ἐξηγήσωσι τὰ ἀγνώστα διὰ τῶν ἀγνώστων.

Καὶ δὲν ἀναφέρομεν ταῦτα ὅπως κακίσωμεν τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας· διότι, οὐδ' ἔχομεν παρ' αὐτῶν τὴν ἀπαίτησιν ὅπως κατορθώσωσιν ὑπέρτερα τῆς ἄλλως σπουδαιοτάτης αὐτῶν ἀποστολῆς, ἢ καὶ ὅπως τὸ ἔργον αὐτῶν ἤδη ἔχωσι καὶ τετελεσμένον.

Ὁφείλομεν ὅμως νὰ ψέξωμεν τὴν τόλμην τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες πρὶν ἢ ἐμβαθύνωσι εἰς αὐτὰ τὰ προβλήματα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀναλαμβάνουσι νὰ μᾶς διδάξωσιν ἐν ὀνόματι τῆς Φυσικῆς, τῆς Χημείας καὶ τῆς Βιολογίας οὐ μόνον τὰ κατὰ τὰς ἐπιστήμας ταύτας, ἀλλὰ καὶ περὶ παντός ἄλλου δυνατοῦ ζητήματος, εἴτε ἐκ τοῦ διανοητικοῦ εἴτε ἐκ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου. Εἰς τὸ λάθος τοῦτο ὑποπίπτει καὶ ὁ κ. Ἀποστ., ὅστις διὰ μέσου ἀδρῶν ἀντιφάσεων καὶ πηλολογισμῶν ἀναλαμβάνει μετὰ τινος ἀφελείας νὰ ὀδηγήσῃ ἡμᾶς εἰς τὰ ἀδύτα τῆς ὑλιστικῆς σοφίας καὶ ἐκεῖ, πτηριζόμενος ἐπὶ τῆς ἀνατομίας καὶ τῆς φυσιολογίας τοῦ ἐγκεφάλου, τὴν ὁποῖαν οὐδεὶς ἀρνεῖται, καθὼς καὶ ἐπὶ φράσεων τινῶν ἐκ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας, νὰ μᾶς ὀμιλήσῃ περὶ «ἐγκεφαλικῶν πράξεων» (1) καὶ, δογματίζων ὅτι ἀλθησις καὶ διάφορα καὶ βουλήσις παράγονται ἐξ ἀπλῶν κινήσεων καὶ συνδυασμῶν τῶν μορίων τῆς ὕλης, νὰ διδάξῃ τοὺς τυχεροὺς περὶ τὰς ἱστορικὰς καὶ κοινωνικὰς ἐπιστήμας ἀσχολουμένους, ὅτι τοῦ λοιποῦ «δέον ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ νὰ ἐρευνῶμεν τὸν λόγον τῆς ἀναπτύξεως τῶν φαινομένων διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως»! (σ. 102.).

Τὸ καθ' ἡμᾶς ὁ δὲ νύχόμεθα τῷ κ. Ἀποστ. ἐξ ὅλης καρδίας ὑγείαν καὶ μακροβιότητα, ὅπως δυνηθῇ ποτε, ἐρευνῶν αὐτὸς προσεκτικώτατον τὸν ἐγκέφαλον, ν' ἀνακαλύψῃ ἡμῖν ὁ ἴδιος τὸν λόγον τοῦτον. Τότε, ὁ δὲ ἐμάνθανομεν βεβαίως ἀμέσως πᾶς ἐστὶ Πλάτων, καὶ ἐκ τίνων κινήσεων τῶν μορίων τῆς ὕλης προκύπτει ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου, ἐκ τίνων δὲ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ τοῦ ἀληθοῦς, καὶ ἡ τοῦ καλοῦ. Τότε ἡ μελέτη τῆς γλώσσης, τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἠθῶν τῶν λαῶν, ὡς καὶ ἡ πασῶν τῶν λοιπῶν ἀνθρωπίνων πράξεων καὶ ἔργων ἱστορία, ἐπὶ σπουδῇ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως αὐτῆς, καὶ δὴ τῶν ὑπάλτων ἀρχῶν, ὑφ' ἃς ἡ τοῦ ἀνθρώπου βούλησις ὡς ὑπὸ κανόνα διατελεῖ, ἢ τῶν ἱστορικῶν νόμων, καθ' οὓς αὕτη ἀναπτύσσεται, — πάντα ταῦτα ἤθε-

λον καταστή. περιττά. Τότε ὁ δὲ ἠδυνάμεθα καὶ ἀνευ τούτων καὶ δὴ πολὺ ἀκριβέστερον ἢ νῦν, νὰ γινώσκωμεν ἀπὸ τοῦδε τὰ μέλλοντα, καὶ, ὡς προλέγομεν σήμερον τὰς ἐκλείψεις τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, νὰ προλέγωμεν τότε, ποῖον λ. χ. πολίτευμα ὁ δὲ ἔχῃ ἡ Γαλλία μετὰ 100 ἔτη, ἢ... ἂν ὁ δὲ ὑπάρχωσιν ἔτι καὶ τότε ἀνθρώποι φρονούντες σπουδαίως, ὅτι τὸν λόγον τῆς ἀναπτύξεως τῶν φαινομένων διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως δέον νὰ ἐρευνῶμεν ἐν ταῖς κινήσεσι τῶν μορίων τῆς ὕλης!

IV

Ἐν τριαῦται ρήσεις καὶ ἄλλαι τούτων ἐφάμιλλοι ἐλέγοντο μόνον ὡς ἀπλᾶ ἀτομικὰ γινῶμαι ἰδιωτῶν, βεβαίως δὲν ὁ δὲ ἀνελαμβάνομεν ἡμεῖς νὰ τὰς θεραπεύσωμεν. Ὅταν ὅμως κηρύσσωνται εἰς τὸ πανελλήνιον ὡς ἀλήθειαι, τὰς ὁποίας «ἡ σύγχρονος ἐπιστήμη περὶ τῆς φύσεως ἐπεβεβαίωσε κατὰ γράμμα!» τότε ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν μετὰ λύπης, ὅτι ὁ ἐξῆς συγγραφεὺς τῶν εφρευοπαθειῶν πάσχει... οἰκτρὰν πλάνην.

Καὶ ἰδοὺ.

Ἐν τῷ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ψυχολογία φυσιολογικὴ καὶ γενικὴ μηχανικὴ» κεφαλαίῳ, ἐνθα οὗτος προτίθεται νὰ θεμελιώσῃ τὸ θεραπευτικὸν δόγμα, ὅτι «πάντα τὰ φαινόμενα, φυσικὰ ἢ βιολογικά, ψυχικὰ ἢ κοινωνιολογικά, ἀνάγονται ἐπὶ τέλους εἰς μίαν ἐπιστήμην: τὴν γενικὴν μηχανικὴν», ἰσχυρίζεται ἐν προοίμιῳ, ὅτι: «Ἡ ἀτομικὴ θεωρία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων ἐπικυροῦται ὑπὸ τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης.» Τὴν θέσιν δὲ ταύτην ὑποστηρίζει ἀφελῆστατα ὡς ἐξῆς:

«Πρὸ 25 περὶπου αἰῶνων ἡ Ἰωνικὴ τῶν μεγάλων Ἑλλήνων φυσιο-διφῶν σχολή, ὁ Θαλῆς, ὁ Ἀναξίμανδρος, ὁ Ἀναξίμενης, εἶτα ὁ Δημόκριτος, ὁ Ἡράκλειτος καὶ λοιποὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς μεγαλοφυΐας αὐτῶν διαίδον τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῆς ἐπ' ἀπειρον ποικιλίας τῆς μορφῆς τῆς ὕλης καὶ τῶν ἐν τῷ σύμπαντι φαινομένων. Ὁ Ἀναξαγόρας ἐξήγει τὰ πάντα μηχανικῶς· ἡ ποικιλία τῶν ἐν τῷ κόσμῳ προήρχετο κατ' αὐτὸν ἐκ τῆς διαφόρου ἐν τῷ διαστήματι θέσεως τῶν μορίων τῆς ὕλης, τῆς ἐνώσεως καὶ χωρισμοῦ αὐτῶν... Ὅτι οἱ μεγάλοι νόμοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συνθετικῶς καὶ ἐξ ἐμφύτου, οὕτως εἶπεν, γινώσκουσιν ἐξέφρασαν, σήμερον μετὰ ἀνάλυτιν τοσοῦτων

γεγονότων τῆς φύσεως, ἐλθόντων εἰς φῶς διὰ τῆς προόδου τῶν αἰώνων, ἡ σύγχρονος ἐπιστήμη περὶ τῆς φύσεως ἐπεθεβαίωσε κατὰ γράμμα!».

Οὕτω καλῶς ἐννοεῖ ὁ κ. Ἀπ. τὴν «σύγχρονον ἐπιστήμην περὶ τῆς φύσεως», ὥστε φρονεῖ ὅτι αὕτη ἐπεθεβαίωσε, καὶ δὴ κατὰ γράμμα, πάσας ταύτας τὰς πρὸς ἀλλήλας ἀντιμαχομένας διδασκαλίας! Φαντάζεται ἄρα γε ἐν πρώτοις ὁ συγγραφεὺς τῶν «ιατρικῶν, κοινωνιολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν μελετῶν» πόσον εἶνε ἀστεῖον, προκειμένου περὶ ἀτομικῆς θεωρίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων, τὸ ἀναφέρειν ὡς ἀντιπροσώπους ταύτης τοὺς ἀτυχεῖς Ἴωνας ὑλοζωιστάς, τὸν πανθεῖζοντα Ἡράκλειτον καὶ τὸν φιλόσοφον τοῦ νοῦ Ἀναξαγόραν;

Ἄν οἱ Ἐλεῖται, ἀρνούμενοι πᾶσαν μεταβολὴν ἐν τῷ κόσμῳ, ἐδίδασκον ὅτι ἐν τῷ πᾶν καὶ ἀκίνητον, δὲν ἔπεται ὅτι πάντες οἱ ἄλλως φιλοσοφήσαντες, οἱ μὴ ἀρνούμενοι τὴν μεταβολὴν καὶ τὴν κίνησιν ἀσπάζονται καὶ τὴν ἀτομικὴν θεωρίαν, καὶ ὅτι ἐξηγοῦσι τὰ ἐν τῷ σύμπαντι φαινόμενα μηχανικῶς! Μεταξὺ τῆς μηχανικῆς ἐξηγήσεως τῶν φαινομένων τοῦ κόσμου καὶ τοῦ Ἰ.λοζωισμού τῶν Ἰόνων φιλοσόφων ἢ τῆς περὶ τοῦ Πυρός καὶ Λόγου διδασκαλίας τοῦ δαιμονίου Ἡρακλείτου ὑφίσταται χάσμα, τὸ ὅποτον μόνον ποιητικὴ φαντασία δύναται νὰ ὑπερπηδήσῃ. Καὶ τὸ περὶ Ἀναξαγόρου δὲ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ κ. Ἀποστ. δὲν εἶνε ἀληθές, ὅτι δηλαδὴ «ἡ περικιλία τῶν ἐν τῷ κόσμῳ προήρχετο κατ' αὐτὸν ἐκ τῆς διαφόρου θέσεως τῶν μορίων τῆς ὕλης, ἐκ τῆς ἐνώσεως καὶ χωρισμοῦ αὐτῶν». Οὐδέποτε ἐδόξασεν ὁ Ἀναξαγόρας τοῦτο ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ἣν ἀπαιτεῖ ἡ ἀτομικὴ θεωρία. Διότι ἐνῷ κατὰ ταύτην αἱ ὡς διαφοροὶ τὸ ποιεῖν ἐμρχνιζόμεναι ἡμῖν αἰσθητὰ οὐσίαι, αἱ ἀπειροὶ τὸν ἀριθμὸν, οἷον ἡ σὰρξ, τὸ ὄστον, ὁ μυελὸς κλπ. παράγονται τοιαῦται ἢ τοιαῦται ἀναλόγως τοῦ τοιούτου ἢ τοιούτου συνδυασμοῦ ὠρισμένων ἀτόμων, κατὰ τὸν Ἀναξαγόραν αὐταὶ ὑπάρχουσιν ἤδη ἔτοιμοι ἐν τῇ φύσει, οὐδὲ παράγονται ἐκ συνδρομῆς ἑτεροειδῶν ἀτόμων, οὐσαὶ αὐταὶ αὐταὶ ἀρχικαί· ὅθεν καὶ αἱ ποιότητες αὐτῶν κατ' Ἀναξαγόραν δὲν εἶνε παράγωγοι, ἀλλ' ἀρχικαί. Ὡστε τὴν ποιικίλλαν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ οὐδ' ἐζήτει κυρίως ὁ Ἀναξαγόρας νὰ ἐξηγήσῃ, ὡς ὑποθέτει ὁ κ. Ἀποστ., ἀλλ' ἐδέχετο αὐτὴν ὡς ὑπάρχουσαν ἐξ ἀρχῆς.

Ἐζήτει ὁμῶς ὁ μεγαλοφυὴς οὗτος ἀνὴρ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν τάξιν

τοῦ κόσμου καὶ ἐν τούτῳ ἀκριβῶς ἔγκειται καὶ ἡ οὐσιώδεις διαφορά μεταξὺ τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ τῶν ὀπαδῶν τῆς ἀτομικῆς θεωρίας, ὅτι δηλαδὴ ἐνῷ οὗτοι ὡς αἰτίαν τῆς κινήσεως δέχονται τὴν ὕλην, ὁ Ἀναξαγόρας—ὡς μαρτυρεῖ ἡμῖν ὁ Ἀριστοτέλης—«νοῦν... εἰπὼν ἐνεῖναι, καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις, καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἴτιον τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως πάσης, οἷον νήφων ἐφάνη παρ' εἰκῆ λέγοντας τοὺς πρότερον»¹.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω πείθεται ἴσως καὶ αὐτὸς ὁ κ. Ἀποστ. ἐκ προομιῶν ἤδη καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν καὶ περὶ ἑτέρας τινὸς πλάνης, ἣν ἐν τῇ ῥύμῃ... τῆς συγγραφῆς του ἀσπάζεται, περὶ νοήσεως καὶ λογικῆς προκειμένου.

Καὶ ὁμῶς, ἰσχυριζόμενος τὰς ἐν τῷ ἀνωτέρῳ κεφαλαίῳ ἐλεγχομένας ἐπιστημονικὰς ἀλογίας, τὰς μέχρι τοῦ ἀστείου ἐξικνουμένας, ἔχει, ἐὰν θέλῃ, τὸ δικαίωμα καὶ νὰ καυχῆθῃ, ὅτι διαμένει συνεπῆς εαυτῷ. Ἐφόντι· ἀποδεχόμενος μὲν καλῆ τῇ πίστει τὴν γνώμην τῶν δοξάζοντων, ὅτι ἡ κόρη οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἡ κατὰ μηχανικὸν συνειρμὸν ἀναπαράστασις καὶ τυπὸχροτος παρουσία τῶν κατὰ τὸπον καὶ χρόνον συνδεδεμένων ἀλλήλαις παραστάσεων (σελ. 112), καὶ ὅτι ἡ λεγομένη λογικὴ «εἶνε τυφλὸν ὄργανον τῶν ἰδῶν καὶ γραμῶν ἐκάστου ἀτόμου» (σελ. 22), τοὺς δὲ τυχαίους μεταξὺ τῶν παραστάσεων «ἀτομικῆς θεωρίας» «Θαλαῦ, Ἡρακλείτου, Ἀναξαγόρου κλπ.» καὶ «συγχρόνου ἐπιστήμης περὶ τῆς φύσεως» συνειρμούς αὐτοῦ, τοὺς παραδοξοτάτους ὄντως, προβάλλων ὡς ἐπιστημονικὰς ἀληθείας, ταῦτα ποῖων ὁ τῶν «φρενοπαθειῶν» συγγραφεὺς, φαίνεται τῇ ἀληθείᾳ πειραθεὶς, ὅπως καταστήσῃ καὶ τὸ βιβλίον αὐτοῦ ὀλόκληρον αὐτὸ τοῦτο ζῶσαν ἀπίθεξιν τῶν περὶ νοήσεως καὶ λογικῆς ἰσχυρισμῶν του.

Μεταβῶμεν νῦν εἰς τὴν ἐγγυτέραν ἐξέτασιν καὶ τῆς ἑτέρας μεγάλης διδασκαλίας, ὅτι δηλαδὴ «πάντα τὰ φαινόμενα φυσικὰ ἢ βιολογικὰ, ψυχικὰ ἢ κοινωνιολογικὰ ἀνάγονται ἐπὶ τέλος εἰς μίαν ἐπιστήμην: τὴν γενικὴν μηχανικὴν,» καὶ ὅτι «αἰσθησις ἢ αἰσθήματα καὶ ἰδέαι ὑπὸ ἀντικειμενικὴν ἐποψίν οὐδὲν ἄλλο εἶσιν ἢ σύστημα κινήσεων τῶν μορίων τῆς νευρικῆς οὐσίας». Ἄλλ' ἐνταῦθα... εἶνε δίκαιον

¹ Ἀριστ. τ. μ. τ. φυσικ. Α. 3.

ν' ἀφήσωμεν πλέον πρὸς καιρὸν ἡσυχον τὸν ἄθωον κ. Ἀποστολίδην· στρέψωμεν δὲ τὸν λόγον πρὸς τὸν Jules Soury, διότι τούτῳ κυρίως καὶ ἀνήκουσιν οἱ ἀνωτέρω ἰσχυρισμοί, ὁ δὲ συγγραφεὺς τῶν φιλοσοφικῶν μελετῶν οὐδὲν ἕτερον πράττει ἢ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ αὐτούς.

[ἔπεται συνέχεια]

ΤΟ ΝΟΣΗΡΟΝ ΕΝ Τῇ ΕΝΕΣΤΩΣΕΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΣΟΝ ΤΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΑΥΤΟΥ¹

Ἡ αὐστηρὰ αὕτη ἐνότις καὶ ταύτῃς τοῦ πνεύματος καὶ τῶν προσδοκιῶν, ἡ χαρακτηρίζουσα πάντας τοὺς συγγραφεῖς τῆς ἀγίας Γραφῆς, ἀποδεικνύει ἐμφανέστατα ὅτι μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐστὶν ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς πάντες οὗτοι ἐνεπνεύσθησαν καὶ ἤντησαν, καὶ ὅτι ἡ πηγὴ αὕτη, ἡ αὐτὴ αὐτῆ ἐαυτῆ διατελοῦσα, οὐδεμίαν ἄλλην ἠδύνατο νὰ ἦ ἢ αὐτὸς ὁ ἀτρεπτος Θεός, ὅς, ἐπαγγελιάμενος ἀπ᾿ αὐτῆ τὴν σωτηρίαν τῷ ἀνθρώπῳ, διεξάγει αὐτὴν σταθερῶς καὶ ἀμεταβόλως πρὸς τὸ τέλος αὐτῆς οὐ μόνον διὰ πάσης τῆς ἀγίας Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ πάσης τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ ἀγία ἀρα Γραφή δὲν εἶναι βιβλίον, ὅπερ τῶν σοφῶν τις ἀνθρώπων ἔγραψε διὰ τὸ ἔθνος αὐτοῦ ἢ καὶ διὰ μίαν ὠρισμένην τάξιν ἀνθρώπων, ἀλλ' εἶναι βιβλίον, ὅπερ ἔγραψεν αὐτὸς ὁ Θεός διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν καὶ ἀποστόλων Αὐτοῦ διὰ πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς καὶ διὰ πάσαν κατάστασιν, πάσαν θέσιν καὶ διάθεσιν πάντων τῶν ἀνθρώπων, ἢτοι δι' ἀνδρας καὶ γυναῖκας, διὰ γέροντας καὶ νέους, δι' ἐφήβους καὶ παῖδια καὶ δι' αὐτὰ ἔτι τὰ νήπια, διὰ σοφοὺς καὶ μωροὺς, διὰ πεπαιδευμένους καὶ ἀγραμμάτους, διὰ πλουσίους καὶ πτωχοὺς, δι' ἰσχυροὺς καὶ ἀδυνάτους, δι' ἀρχοντας καὶ δούλους, διὰ βασιλεῖς καὶ ὑπηκόους, δι' εὐτυχοῦντας καὶ δυστυχοῦντας, δι' εὐθυμοῦντας καὶ δυσθυμοῦντας, χαίροντας καὶ πενθοῦντας, ὑγιαίνοντας καὶ ἀσθενοῦντας, ἀκούοντας καὶ κωφοὺς, ὁρῶντας καὶ τυφλοὺς, ἀρτιμελεῖς καὶ κυλλοὺς, ἀγίους καὶ ἁμαρτωλοὺς, δικαίους καὶ ἀδίκους, πιστοὺς καὶ

¹ Συνέχεια τῆς προηγουμένης φυλλάδιον σελ. 802.

ἀπίστους. Ἐκαστος ἀνθρώπος παντὸς γένους καὶ ἔθνους, παντὸς χρόνου καὶ πάσης ἐποχῆς, πάσης καταστάσεως καὶ θέσεως, πάσης ἡλικίας καὶ μορφῆς, πάσης ψυχικῆς διαθέσεως καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως δύναται νὰ εὕρῃ ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας αὐτοῦ. Ἡ ὁδοὶ καὶ σωτήριον τοῦτο βιβλίον δὲν ἐγράφη νὰ φωτίσῃ καὶ σώσῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο μόνον τὸ ἔθνος, ἢ καὶ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον μόνον τὸν ἀνθρώπον, ἢ καὶ σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα κατὰ ταύτην ἢ ἐκείνην μόνην τὴν ἐποχὴν τοῦ βίου αὐτῆς, οὔτε ἐγράφη ὡς βιβλίον τῆς ἡμέρας ἢ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, ὡς τὰ ἀνθρώπινα βιβλία, ἵνα μετέπειτα παραγραφῆ καὶ λησμονηθῇ ὡς ἀχρηστον μὲν καὶ περιττόν, ὑπερβληθῇ δὲ πρὸ πολλοῦ ὑπ' ἄλλων σοφωτέρων καὶ τελειότερων, ἀλλ' ἐγράφη ἵνα μὲν μὲν ἀθάνατον καὶ ἀνυπερβλητόν ὡς ῥῆμα Θεοῦ, «τὸ δὲ ῥῆμα Κυρίου μενεῖ εἰς τὸν αἰῶνα»—διαιρκῶς δὲ φωτίζῃ σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα διὰ παντὸς τοῦ ἐπιγελοῦ βίου αὐτῆς μέχρι τῆς τελικῆς σωτηρίας καὶ ἀναγωγῆς ταύτης πρὸς τὸν Θεόν, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἐξέπεσε διὰ τὴν ἑαυτῆς ἁμαρτίαν.

Πάντα τὰ πνευματικὰ προϊόντα καὶ ἔργα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, σοφίας, ἐπιστήμης καὶ τέχνης μετὰ βραχυτέραν ἢ μακροτέραν ἀπόλαυσιν αὐτῶν ἀποβάλλουσιν ἐν ἡμῖν κατὰ μικρὸν τὴν πρώτην ἑαυτῶν ζωηρότητα καὶ φαίνονται ἡμῖν ὡς ἐξηντημένα ἤδη καὶ ἐντελῶς ἐκμεταλλευμένα μεταλλεῖα· ἐὰν δὲ καὶ ἐπιμελῶμεν σκάπτοντες ἐν αὐτοῖς κατὰ διαφόρους διευθύνσεις ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νέων θησαυρῶν, ταχέως πειθόμεθα περὶ τῆς ἐντελοῦς ἐξαντλήσεως καὶ κενότητος αὐτῶν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν συμβαίνει καὶ ἐν τῇ μελέτῃ καὶ τῇ ἐρεύρῃ τῶν Ἀγίων Γραφῶν, διότι, ἐν ᾧ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς δύναται εὐχερῶς νὰ νοήσῃ, ἐξακριβώσῃ, χωνεύσῃ καὶ ἐξαντλήσῃ μέχρι σταγόνος πάντα τὰ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας προϊόντα καὶ αὐτὰ τὰ κλασικὰ τῆς ἀρχαιότητος ἔργα, πολλάκις μάλιστα καὶ νὰ ὑπερβῇ αὐτὰ, μόνη ἡ ἀγία Γραφή ἐμφανίζεται αὐτῷ πάντοτε ἐκ νέου ὡς ἀνεξάντλητον πνευματικὸν μεταλλεῖον καὶ πηγὴ ἀέναντος νέων θησαυρῶν, τέως ἀγνώστων αὐτῷ. Ὅσῳ δὲ μάλλον γεύεται ταύτης ὁ ἀνθρώπος καὶ ἐξοικειοῦται ταύτη, τόσῳ μάλλον θαυμάζει, τιμᾷ καὶ ἀγαπᾷ αὐτήν· ὁ δὲ ἀπ᾿ αὐτῆς καλῶς γευσάμενος θέλει καὶ πάλιν νὰ γεύηται αὐτῆς καὶ οὐδέποτε κορέννεται ἐντρυφῶν ἐν τῇ μελέτῃ αὐτῆς, ἀλλ' ὅσῳ μάλλον μελετᾷ αὐτήν, τόσῳ μάλλον ἀνεξάντλητος καθίσταται αὐτῇ.

Οὐδεμία ἀνθρωπίνη σοφία ἠδυνήθη μέχρι τοῦδε νὰ ὑπερβάλῃ τὴν σοφίαν τοῦ βιβλίου τούτου· ὅσα δὲ βαθύτερον οἱ μεγαλείτεροι νόες εἰσδύουσιν εἰς τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ, τόσῳ βαθύτερον εὐρίσκουσι τὸ βάθος τῆς σοφίας αὐτοῦ καὶ τόσῳ βαρυτιμότερους θησαυροὺς ἀνακαλύπτουσιν ἐν αὐτῷ. Οὐδὲν ἕτερον βιβλίον μέχρι τοῦδε ἠρμηνεύθη καὶ ἐκηρύχθη διὰ ζωῆς, ἠρμηνεύεται δὲ καὶ νῦν καὶ θὰ ἠρμηνεύηται καὶ ἐν τῷ μέλλοντι μετὰ τοσοῦτον ἐνθουσιασμοῦ ὑπὸ τόσων μυριάδων ἐξόχων καὶ σοφῶν ἀνδρῶν, ὅσον ἡ Ἁγία Γραφή ἀπὸ τοῦ ἀμείνου ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Χριστοῦ. Ἔτι οὐδὲν δὲ ἕτερον βιβλίον ἐγράφησαν τοσαῦται ἠρμηνεύται καὶ ὑπὸ ταιούτων διακεκριμένων νόων, ὅσαι καὶ ὑφ' αὐτῶν ἐγράφησαν καὶ θὰ γράφονται εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν. Οὐδεμία δὲ ἄλλη βίβλος ἢ μόνον ἡ Ἁγία Γραφή, ὡς πρώτη καὶ τελευταία, κατέστη, διαμένει καὶ διατελέσει εἰς αἰεὶ τὸ μόνον τέλειον ἠθικὸν μορφωτήριον βιβλίον πασῶν τῶν νεωτέρων γενεῶν ἐν τοῖς σχολείοις τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπότητος. Οὐδενὸς δὲ ἑτέρου βιβλίου τὸ πνεῦμα ἐπέδρασε καὶ ἐπεβλήθη ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῆς ἀνθρωπότητος τοσοῦτον, ὅσον τὸ πνεῦμα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἧς οὐδὲ οἱ μέγιστοι καὶ ἀσπονδότεστοι τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς ἠδυνήθησαν ν' ἀποφύγῃσι μὲν τὴν ἐφ' ἑαυτῶν ἐπίδρασιν ταύτης, νὰ ἀρνηθῶσι δὲ τὴν δύναμιν καὶ νὰ μὴ θαυμάσωσι καὶ ὁμολογήσωσι τὸ ἀνεξάντλητον αὐτῆς μεγαλεῖον.

Ἡ θεία γλῶσσα καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, τὸ διαπνέον διὰ τοῦ θεοπνεύστου τούτου βιβλίου, συνεζυμώθη τοσοῦτον μετὰ τῶν γλωσσῶν καὶ τοῦ πνεύματος, μετὰ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ βίου, μετὰ τῶν καταπτώσεων καὶ τῶν ἀναστάσεων, μετὰ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ὥστε κατέστη καὶ διαμενεῖ εἰς αἰῶνας ὁ ἐπιούσιος πνευματικὸς ἄρτος αὐτῶν, διότι μόνον ἐν τῇ βίβλῳ ταύτῃ εὑρεν ἡ ἀνθρωπότης τὸ πνευματικὸν βρῶμα καὶ τὸ πνευματικὸν πόμα, ὅπερ μετὰ τὴν πτώσιν καὶ τὴν ἐκ τοῦ παράδεισου ἔξωσιν αὐτῆς σφοδρῶς ἐπείνα καὶ ἐδίψα.

Ἡ ἱστορία τοῦ θείου τούτου βιβλίου ταυτίζεται μετ' αὐτῆς τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος· τοσοῦταν δὲ στεγὴ ἔστιν ἡ τῆς διαδόσεως τῶν ἁγίων Γραφῶν σχέσις πρὸς τὴν διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ, ὅσον στεγὴ ἔστι καὶ παντὸς αἰτίου σχέσις πρὸς τὸ φυσικὸν αὐτοῦ ἀποτελεσμα· διὸ καὶ ὅπου μὲν αἱ ἅγιοι Γραφαὶ διαδίδονται καὶ ἀναγιγνώσκονται, ἐκεῖ καὶ πολιτισμὸς, ἐκεῖ καὶ ἀληθὴς ἐλευθερία, ἠθικὴ τε καὶ πολιτικὴ, ἐκεῖ καὶ πρόοδος καὶ μόνιμον μεγα-

λεῖον· ὅπου δὲ τὸ πνεῦμα τῶν ἁγ. Γραφῶν δὲν εἰσέδυσεν εἰσέτι εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, ἐκεῖ βασιλεύουσι τὸ σκότος, ἡ στασιμότης καὶ ἡ ἀληθῆς δουλεία· διὰ δὲ τοῦτο περὶ οὐδενὸς ἄλλου βιβλίου φροντίζει τοσοῦτον ἡ πεπολιτισμένη ἀνθρωπότης, ὅσον περὶ τῆς ἁγ. Γραφῆς, ἔνκ' ἐξαπλώσῃ μὲν αὐτὴν ὅπου δὲν ὑπάρχει, καταστήσῃ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς δυνατὴν εἰς πάντα τὰ ἔθνη τῆς Γῆς. Πρὸς τοῦτο δὲ ἰδρῦθησαν πλεῖστα ἑταιρίαι, βιβλικαὶ λεγόμεναι, αἵτινες οὐδὲν ἄλλο ἔργον ἔχουσιν ἢ τὴν διάδοσιν τῆς βίβλου ἀνα πάσαν τὴν Γῆν. Ἡ δὲ βίβλος, ἀποτελοῦσα αὐτὴ μόνη ἴδιον βασιλεῖον καὶ ἴδιον πνευματικὸν κράτος, ἐξαπλούμενον ἐφ' ὅλων τῶν κρατῶν καὶ βασιλείων τῆς γῆς, ἔχει καὶ αὐτὴ, ὡς περ ἐκεῖνα, ἴδιον προϋπολογισμὸν ἐσόδων καὶ ἐξόδων. Τὸ δὲ πρὸς διάδοσιν τοῦ βιβλίου τούτου εἰσόδημα κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετίαν ἀνέβη εἰς τὸ μέγα ποσὸν τῶν ἑκατομμυρίων τῶν νῦν χρεῶν ἢ τῶν ἐσόδων μίας τοῦλάχιστον δεκαετίας τοῦ ἑλλην. βασιλείου. Εἰς τριακόσια δὲ περίπου ἑκατομμύρια φράγκων ἀνέβαινε μέχρι πέρυσι μόνον τὸ ποσόν, ὅπερ κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετίαν ἐδαπανήθη ὑπὸ τεσσάρων μόνων μεγαλειτέρων βιβλικῶν ἑταιριῶν πρὸς ἐκτύπωσιν καὶ διάδοσιν τριακοσίων περίπου ἑκατομμυρίων ἀντιτύπων τοῦ βιβλίου τούτου ἀνα πάσαν τὴν Γῆν, πλὴν τῶν ἄλλων πολλῶν ἑκατομμυρίων, αἵτινα ἐδαπάνησαν αἱ ἄλλοι μικρότεροι βιβλικαὶ ἑταιρίαι καὶ ἰδιῶται φιλόχριστοι πρὸς διάδοσιν τοῦ θείου Λόγου. Διὰ δὲ τῶν μεγάλων τούτων ποσῶν, ἀπρὸ συναγόντων κατὰ τὸ πλεῖστον οὐ μόνον ἐκ τῶν μεγάλων δωρεῶν τῶν πλουσίων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν δύο λεπτῶν τῆς χήρας, μεταφρασθεῖσα ἤδη ἡ ἁγ. Γραφή εἰς 227 γλώσσας καὶ γλωσσικὰ ἰδιώματα, καθίσταται κοινὸν κτῆμα καὶ κοινὸς πνευματικὸς θησαυρὸς πάντων τῶν ἐθνῶν τῆς Γῆς.¹

¹ Ἐνῶ οὕτω πυρετωδῶς ἐργάζονται οἱ χριστιανοὶ τῶν πεπολιτισμένων χωρῶν πρὸς διάδοσιν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, τί ποιῶμεν ἡμεῖς ἐν Ἑλλάδι ὑπὲρ τούτου; — Ἄπαντα ἡ ἐνέργεια τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἅπαντα σχεδὸν ἢ πρὸς τὸ ἔθνοςγενναιοδωρῖα τῶν βαθυπλούτων ὁμογενῶν σκοπεύουσιν οὐχὶ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς μέσης χριστιανικῆς, ἀλλ' ἀποκλειστικῶς μόνον εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἀρχαίας εἰδηλοκρατικῆς Ἑλλάδος. Καὶ οὕτως ἅπαντα ἡ προσοχὴ τοῦ ἔθνους ἐστράφη οὐχὶ πρὸς τὴν ἠρησκαυτικὴν μόρφωσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ μονομερῶς μόνον πρὸς τὴν ἡλιανσητικὴν, τὴν ἐπιστημονικὴν, τὴν καλλιτεχνικὴν, τὴν τεχνικὴν, τὴν ἐν γένει ὕλικὴν καὶ ἰδίᾳ τὴν στρατιωτικὴν μόρφωσιν αὐτοῦ· ἐνῶ μέχρι τοῦδε ὅλα μὲν σχεδὸν τὰ ἑκατομμύρια τῶν δανείων ἐδαπανήθησαν ἤδη, τὸ δὲ τρίτον τῶν ἐτησίων

Οὕτω νῦν δύναται πᾶς τις ἐκ πάσης φυλῆς τῆς Γῆς, ἀγοράζων ἐν

ἐσόδων δαπανᾶται ἔτι καὶ νῦν κατ' ἔτος πρὸς μὲν ἄλλωσιν καὶ διατήρησιν στρατοῦ, εἰς οὐδὲν μέχρι τοῦδε χρησιμεύσαντος, καὶ ἐνῶν διατηροῦνται πολλαὶ χιλιάδες ἀξιωματικῶν, ὧν οἱ ἀνώτεροι λαμβάνουσι μισθοὺς πολλῶν ἀνωτέρους πάντων τῶν ἄλλων ἐσωτερικῶν ὑπαλλήλων τοῦ κράτους, ἐν τούτοις ὀλίγα ἑκατομμύρια δραχμῶν οὔτε εὐρέθησαν, οὔτε εὐρίσκονται ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς μὲν ἄλλωσιν καὶ ὀλίγων μαχητῶν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ πρὸς διατήρησιν χιλίων τούλάχιστον ἱεροκηρύκων καὶ προφητῶν, οἵτινες θὰ ἐμὲρουν τὸ ἔθνος ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος χριστιανικῶς καὶ θὰ καθίσταν αὐτὸ ἤδη πράγματι ἠθικώτερον, πολεμικώτερον, ἐλευθερώτερον, μεγαλεπήβολώτερον, δραστηριώτερον καὶ γενναϊότερον. Καὶ ἐνῶν οἱ παρ' ἡμῶν Βουλευτῆρες τοῦ ἔθνους ἀγωνίζονται πάντες ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ ἵνα ἀποδείξωσιν ἀκριβῆ γνῶσιν πάντων τῶν κατὰ τὰς μεγάλας καὶ πεπολιτισμένας πολιτείας πραγμάτων, μόνον τὸ περὶ ὀρησκειτικῆς μορφώσεως ζήτημα δὲν εὐρέθησαν καὶ παρ' ἡμῶν βουλευταὶ νὰ μελετήσωσιν ἐμβριθέστερον καὶ νὰ μιμηθῶσι καὶ κατὰ τοῦτο τοὺς ξένους συναδέλφους αὐτῶν, ἀλλὰ πάντες περὶ πάντα μὲν μεριμνῶσιν καὶ τυρβάζονται, τοῦ δὲ ἐνός, οὐ καὶ μόνου χρεῖα ἐστὶ, τὸν ἐλάχιστον λόγον ποιοῦνται.

Οὐ μόνον δὲ οἱ ἀπὸ θέσεως ἀρμόδιοι οὕτω διάκεινται πρὸς τὸ μέγιστον τοῦτο τῶν ζημάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν βασιλευσάντων ὁμογενῶν ἐνῶν πολλοὶ εὐρέθησαν, οἵτινες, πειθόμενοι ταῖς προτροπαῖς καὶ συμβουλαῖς τῶν φίλων τῆς κλασικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, προθύμως ἐθυσίασαν καὶ θυσιάζουσι τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν, ἵνα μαρμαρώσωσιν αὐτοὺς μετὰ τῶν ἰδίων ὀνομάτων ἐν τῇ πόλει τῆς Ἀθηνῶν, οὐδεὶς ὅμως τούτων, ἐκτὸς τῶν ἁοιδίμων Ῥιζαρῶν, εὐρέθη, μέχρι τοῦδε, ἵνα θυσιάσῃ τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ καὶ πρὸς ἀναγέννησιν τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος. Ἐνῶν δὲ εὐρέθησαν ὁμογενεῖς ἀπειδίως δαπανῶντες πρὸς πολυτελεῆ ἔκδοσιν τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ πεζῶν τῆς κλασικῆς Ἑλλάδος, οὐδεὶς εὐρίσκεται ἵνα δαπανήσῃ καὶ εἰς μίαν καλὴν ἔκδοσιν τῶν Ἀγίων Γραφῶν μετὰ σημειώσεων ἐρμηνευτικῶν καὶ λεξιλογίων πρὸς πνευματικὴν οἰκοδομήν καὶ σωτηρίαν τοῦ Ἑλλην. λαοῦ, ὡς τοῦτο γίνεται παρὰ πᾶσι τοῖς ἄλλοις χριστιανικοῖς λαοῖς, οὗς ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, μιμούμενοι κατὰ πάντα τὰ ὕλικά, μόνον κατὰ τὰ πνευματικὰ ἀποφεύγομεν νὰ μιμηθῶμεν, ἀλλὰ καὶ ἀνεχόμεθα μάλιστα μετὰ τῆς μεγαλειτέρας ἀδιαφορίας καὶ ἀφιλοτιμίας ἵνα οἱ ξένοι καθιστῶσιν ἡμῶν εὖνον τὴν βίβλον τῶν ἁγ. Γραφῶν θεωροῦντες ἡμᾶς ὡς εἰδωλοπάτρας, ἡμᾶς, τοὺς ἀπογόνους ἐκείνων, παρ' ὧν ἔλαβον αὐτοὶ τὸ φῶς τοῦ χριστιανισμοῦ.

Νομίζομεν δὲ ἀρκούσι πλέον αἱ τσαυταὶ θυσίαι, αἱ καθ' ἑκάστην ὑπὲρ τῆς ὕλικῆς καὶ τῆς κλασικῆς μόνον ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος γιγνόμεναι, καὶ ὅτι καιρὸς ἤδη ἐπέστη ἵνα οὐ μόνον ἡ Κυβέρνησις τοῦ ἔθνους σπουδαίως προνοήσῃ τάχιστα καὶ περὶ τῆς ὀρησκειτικῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ διὰ τῆς διαδόσεως καὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ ὁμογενεῖς ἐκεῖνοι, οὗς ὁ Θεὸς εὐλογήσας κατίστησε μὲν αὐτοὺς οἰκονόμους καὶ διαχειριστὰς μεγάλων ἢ μικρῶν περιουσιῶν, διέθετε δὲ τὰς καρδίας αὐτῶν οὕτως, ὥστε νὰ ποθῶσι νὰ κληροδοτή-

μόνον ἀντίτυπον τῆς ἁγ. Γραφῆς ἀντὶ εὐτελεστάτου τιμήματος, δι' οὐ οὐδ' αὐτὸ τὸ φιλόκαλον δέσιμον αὐτῆς πληρόνει, εὐκόλως νὰ προσκτήσῃται καὶ ἔχη διαρκῶς παρ' ἑαυτῷ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ γλώσσῃ τὸν θειότατον καὶ σοφώτατον τοῦτον διδάσκαλον τῆς ἀνθρωπότητος, τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δωρηθέντα ἡμῖν, ἵνα φωτίξῃ καὶ ὀδηγήῃ ἡμᾶς κατὰ πάσας τὰς θέσεις καὶ περιπετείας τοῦ ἐπιγείου βίου ἡμῶν. Ὁ δὲ εὐσεβῆς οἰκογενειάρχης, ὁ εἰσάγων εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ τὴν ἱερὰν Βίβλον, κτάται ἐν αὐτῇ τὸν πολυτιμότερον θησαυρὸν τοῦ κόσμου, ἀναγινώσκων δὲ ὁ αὐτὸς κατὰ πάσαν πρωτὰν καὶ πάσαν ἐσπέραν μετὰ τῶν φιλότατων αὐτοῦ ἐν τεμάχιον ἐκ τοῦ Θεοῦ τούτου βιβλίου, προσευχόμενος μετ' αὐτῶν ὡς ἱερεὺς τοῦ ἑαυτοῦ οἴκου καὶ ἐπισφραγίζων τὴν ἐωθινήν καὶ ἐσπερινὴν ταύτην κατ' οἶκον λατρείαν δι' ἐνός ὕμνου πρὸς τὸν Θεόν, ὡς περ ἐποίουν μὲν ποτε τοῦτο οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ καὶ προπάτορες ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων, ποιῶσι δὲ νῦν οἱ Διαμαρτυρόμενοι, ἐκείνων τὸ σωτήριον τοῦτο ἔθος ἀνθ' ἡμῶν τῶν γνησίων κληρονόμων κληρονομήσαντες καὶ μιμούμενοι, ἔστω βέβαιος ὅτι σφίζει τὸ καθ' ἑαυτὸν τὸν τε οἶκον καὶ τὴν γενεὰν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ματαιότητος καὶ τῆς ἀπωλείας τοῦ κόσμου τούτου, εἰσάγων αὐτὴν διὰ τῆς γνώσεως καὶ τῆς μελέτης τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καθημερινῆς ἐπικοινωνίας εἰς τὴν σωτηρίαν καὶ τὸν θεῖον προορισμὸν αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ τῶν βασιλέων καὶ τῶν κυβερνητῶν ἐν γένει τῶν ἐθνῶν, ὅσοι, τὴν ἁγίαν Γραφὴν δόντες εἰς τὰς χεῖρας τῶν λαῶν αὐτῶν, φροντίζουσιν ἐν ταύτῃ νὰ ἐγγραφῶσι βολέως καὶ τὸ πνεῦμα αὐτῆς ἐν ταῖς καρδίαις τούτων διὰ πεφωτισμένων διδασκάλων καὶ ἱεροκηρύκων ἀπὸ τε τοῦ ἀμβωνος τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἔδρας τῆς σχολῆς, οὗτοι μόνον σφίζουσι τοὺς ἑαυτῶν λαοὺς, οὗς ὁ Θεὸς αὐτοῖς ἐνεπιστεύθη καὶ ἐπέτρεψε πρὸς κυβερνήσιν.

Ἡ ἁγία Γραφή, ὡς παλαιὰ μὲν διαθήκη ἐδόθη κατ' ἀρχὰς ἐνὶ μόνῃ λαῷ ἐκλεκτῷ τοῦ Θεοῦ, τοῖς Ἑβραίοις, ἵνα παιδαγωγήσῃ αὐτὸν εἰς τὸν Χριστόν, ὡς καινὴ δὲ διαθήκη, πληρωθεῖσα καὶ τελειωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἐκηρύχθη οὐ μόνον τῷ πρώτῳ τούτῃ ἐκλεκτῷ λαῷ

σῶσι τὰς περιουσίας αὐτῶν ταύτας ὑπὲρ τῆς κοινῆς ὠφελείας τοῦ ἔθνους, νὰ διατίθωνται αὐτὰς ἀπὸ τοῦδε εἰς ἴδρυσιν ἔργων, δι' ὧν οὐ μόνον ἡ κλασικὴ καὶ ὕλική, ἀλλὰ καὶ ἡ χριστιανικὴ πρὸ πάντων ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος κατορθοῦται, ὅπερ καὶ μόνον δύναται νὰ σώξῃ καὶ ἀσφαλίσῃ ἡμᾶς πάντοτε κατὰ τῆς ἀπιστίας, τοῦ ὕλισμοῦ, τῆς ἠθικῆς παραλυσίας καὶ τῆς ἐθνικῆς καταπτώσεως ἡμῶν.

τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τῷ δευτέρῳ ἐκλεκτῷ λαῷ Αὐτοῦ, τῷ Ἑλληνικῷ, ὡς ἀντιπροσώπων τῶν ἐθνῶν, εἶτα δὲ καὶ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τῆς γῆς, διαδίδουσα ἤδη ἀπὸ πολλῶν αἰώνων πανταχόσε τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν, προσωπικὴν τε καὶ ἐθνικὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἰσότητά, τὴν πρόδοον καὶ πάντα τὰ οὐσιώδη στοιχεία τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ εἰς πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα καὶ πάντα τὰ ἔθνη τῆς Γῆς ἀνευ διακρίσεως γένους καὶ φύλου. Ἡ δὲ ἱστορία ἀπάντων τῶν λαῶν τούτων, ὅσοι ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν πνευματικὴν βασιλείαν τῶν ἀγίων Γραφῶν, μαρτυρεῖ ὅτι τὰ ἔθνη ταῦτα, ὅσῳ μὲν ἡ γνώσις καὶ ἡ μελέτη τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ἐπιμελῶς καλλιεργουμένη ὑπὸ τούτων, εἰσδύει βαθέως εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν καὶ μόνος ὁ ἀληθὴς καὶ ζῶν Θεός, ὁ ἐν ταῖς Γραφαῖς ἀποκαλυπτόμενος, λατρεύεται ἐν αὐτοῖς, προοδεύουσιν, ἀναβαίνουνσιν ἀπὸ δυνάμεως εἰς δύναμιν, ἀκμαζοῦσιν, εὐδαιμονοῦσι καὶ δοξάζονται, ὅσῳ δὲ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν ἐνεργεῖ ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, διότι παραμελεῖται οὗτος ἐν αὐτοῖς καὶ καταφρονεῖται, δὲν ἀναγινώσκειται, δὲν μελετᾶται καὶ δὲν διδάσκειται οὔτε ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, οὔτε ἐν τῇ σχολῇ, οὔτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τότε παραδιδόμενοι εἰς τὴν ἀπιστίαν καὶ τὴν λατρείαν τῆς ὕλης, καταλαμβανονται ὑπὸ τοῦ σκότους, τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἰδιοτελείας, ἐκπίπτουσιν ἐκ τοῦ ὕψους αὐτῶν, παρακμάζουσι καὶ ἀποναρκοῦνται ἐθνικῶς, πολλακίς δὲ καὶ ἐξαφανίζονται ἢ διαλύονται ἢ ὑποπίπτουσιν ὡς δοῦλοι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ἰσχυροτέρων.

Ἄλλ' ὅτι ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀκμὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐν γένει τῶν ἐθνῶν χωρεῖ κατ' ἀναλογίαν τῆς ἐν αὐτοῖς διαδόσεως, γνώσεως καὶ μελέτης τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο κατέστη πλέον νόμος σταθερός, περὶ τούτου μαρτυρεῖ οὐ μόνον ἡ ἱστορία τοῦ βίου τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ προσωπικὴ ἱστορία ἰδίᾳ ἐκάστου ἀνθρώπου, ὅστις εὐκόλως δύναται νὰ πεισθῇ περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης, εἰς, καλῶς ἐξετάζων τὸν ἑαυτοῦ βίον, συγκρίνη ἐκείνας τούτου τὰς φάσεις καὶ περιόδους, ἐν αἷς ἡ ἐπιμελὴς μελέτη τοῦ Θεοῦ λόγου καὶ ἡ πρὸς τὸν ζῶντα Θεὸν ἀκλόνητος πίστις καὶ ἐπικοινωνία ἐπεκράτουν ἐν αὐτῷ, πρὸς ἐκείνας αὐτοῦ τὰς φάσεις καὶ περιόδους, ἐν αἷς ἡ εἰς τὸν Θεὸν ἀπιστία καὶ ἡ καταφρόνησις πρὸς τὸν θεῖον λόγον ἐβασίλευσεν ἐν αὐτῷ. Καὶ αὐτοὶ οἱ εἰς θάνατον καταδικαζόμενοι καὶ αὐτοὶ οἱ εἰς αὐτοκτονίαν ἑαυτοῦ καταδικαζόντες ὁμολογοῦσι συνήθως δημοσίᾳ κατὰ τὴν τελευταίαν ὥραν πῶσον εὐδαιμόνα βίον διήγαγον,

ἐφ' ὅσον ἐπίστευον καὶ ἐλάτρευον τὸν Θεὸν κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ πῶσον πάλιν οἰκτρὸν βίον διήγαγον, ἀφοῦ, καταφρονήσαντες τῶν Γραφῶν, ἀπώλεσαν πᾶσαν πίστιν εἰς τὸν ζῶντα Θεόν. 1.

Ἄξια πλείονος προσοχῆς, φιλοσοφικωτέρας μελέτης καὶ βαθύτερας σκέψεως εἰσιν ἰδίᾳ οἱ τελευταῖοι λόγοι πολλῶν ἐν Ἑλλάδι πέρυτιν ἀποκεφαλιζομένων καὶ ταξιδίων, οἵτινες πρὸ τῆς λαιμητόμου ἰσχύμενοι καὶ ζητοῦντες συγχώρησιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἀνθρώπων συνεβούλευον τῇ περισταμένῳ πλήθει νὰ μὴ μιμηθῶσιν αὐτοὺς καὶ νὰ φροντίσωσι νὰ ἀνυποψήσωσι χριστιανικῶς τὰ ἑαυτῶν τέκνα, ἵνα διαδοθῇ οὕτως εἰς τὸ ἔθνος ἡ χριστιανικὴ μόρφωσις, ὅπως μὴ κατάντωσιν οἱ ἄνθρωποι, στερούμενοι τῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς, εἰς τὴν λαιμητόμον, ὡς περ αὐτοὶ.

Ἡ δικαίως πάντα ἄνθρωπον, καρδίαν ἔχοντα, συγκινεῖται ἐξομολόγησις αὐτῆ ἐστὶ πρῶτον μὲν τεκμήριον ὅτι ἐν τῇ ἑλληνικῇ φύσει, ὅσον καὶ ἐν αὐτῇ διαφθορῇ, δυσκόλως ἐξαλείφεται, ἔτι καὶ πρὸ αὐτῆς τῆς λαιμητόμου, τὸ βελίως ἐν αὐτῇ ἐγκεχυραγμένον εὐγενὲς αἵθρημα τῆς πίστεως, τῆς φιλοτιμίας καὶ τῆς φιλοπατρίας, καὶ δεύτερον ἐστὶ διαμικρῶν δικαία, γινομένη ἐν κρίσιμωτάταις στιγμής κατὰ πάντων τῶν ἐπιτετραμμένων τῇ θρησκευτικῇ μόρφωσιν τοῦ ἔθνους ὑπὸ δυστυχῶν πλασμάτων, ἅπερ, καί περ πρὸ τῆς λαιμητόμου ἰσχύμενα, φέρουσιν ἔτι ἐν ἑαυτοῖς τὴν συναίσθησιν ὅτι δὲν οὐ κατῆντων αὐτοὶ εἰς τὸ ἔγκλημα καὶ τὴν λαιμητόμον, ἀν' ἐκεῖνοι πρῶτοι ἐξεπλήρουν πιστῶς τὸ ἱερώτατον καθῆκον, ὅπερ ἐνώπιον Θεοῦ μεθ' ὄρκου ἀνέλαβον πρὸς ὅλην τὴν πλῆθιν τοῦ ἔθνους.

Ἄξια ἰδίως προσοχῆς καὶ μελέτης ἐστὶν ἡ γραπτὴ ἐξομολόγησις τοῦ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας αὐτοκτονήσαντος μαθητοῦ τοῦ ἐν Ἀθήναις Διδασκαλείου, δε, αἰτιολογῶν τὴν αὐτοχειρίαν αὐτοῦ, ὁμολογεῖ ὅτι ἔτο ἐν τῷ βίῳ τούτῳ εὐτυχῆς μόνον, ἐφ' ὅσον ἴσχυον ἐν αὐτῷ ἡ εἰς τὸν Θεὸν πίστις καὶ αἱ καλὰ ἀρχαὶ τῆς θρησκευτικῆς ἀνατροφῆς, ἅς οἱ ἀπλοῖ μὲν, ἀλλ' εὐσεβεῖς γονεῖς αὐτοῦ εἶχον ἐγγράξαντες ἐν αὐτῷ, ὅτι δὲ ἐγένετο ὁ δυστυχέστατος τῶν ἀνθρώπων, ἀφοῦ διὰ τοῦ βίου καὶ τῆς διδασκαλίας ἀθῶν, ὑλιστῶν, ἰδιοτελῶν, ἀπίστων, ἀσυνειδήτων καὶ διεφθαρμένων διδασκάλων ἀπώλεσε πᾶσαν τὴν εἰς Θεὸν πίστιν καὶ τοσοῦτον τελείως διεφθάρη, ὥστε πᾶσα διόρθωσις ἑαυτοῦ ἐφαίνετο αὐτῷ πλέον ἀδύνατος καὶ διὰ τοῦτο προτιμᾷ, λέγει, τὸν θάνατον τοῦ ἀβιωτοῦ τούτου βίου, ὅστις καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς οἰκείοις αὐτοῦ οὐ μόνον ἀνωφελὴς καὶ ὀχληρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβὴς καὶ δαπανηρὸς κατέστη.

Ἰοιαύτη ἐξομολόγησις, γινομένη ἐν τοσοῦτον κρίσιμῳ στιγμή ὑπὸ νέου ὠρίμου μὲν ἤδη τὴν ἡλικίαν, σώας δὲ καὶ ὑγιεῖς ἔχοντος τὰς φρένας καὶ μέλλοντος μεθ' ἐν ἔτος νὰ ἀποφαιτῆσθαι τοῦ διδασκαλείου ὡς διδάσκαλος μισθωτῆς τῆς ἑλλην. νεολαίας ἐστὶ πρωτοφανὴς μὲν ἐν τοῖς σχολικαῖς χρονικοῖς, δεινοτάτη δὲ καὶ πικροτάτη ἐπιτίμησις κατὰ διδασκάλων, τὴν μόρφωσιν διδασκάλων ἐπαγγελιομένων. Ὅτι δὲ οὐδὲν προσωπικὸν πάθος κατὰ τῶν διδασκάλων αὐτοῦ ἄθρησεν εἰς τὴν δεινὴν ταύτην μομφὴν τὸν αὐτοκτονοῦντα, τοῦτο φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι ἀποφεύγει νὰ ὀνομάσῃ τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ἀρκούμενος μὲν μόνον τῇ γενικῇ δηλώσει ὅτι, πρὸ πάντων, ἀφοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας ἦλθεν ἵνα σπουδάσῃ, ἐξωλέστατος ἐγένετο, νομίζων

Ἡ ἁγία Γραφή ἐστὶν ὁ παγκόσμιος διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ χειραγωγῶν μὲν αὐτὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν τελικὸν αὐτῆς προορισμὸν, συνδέων δὲ ἡμᾶς μετὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος κατὰ χώρον τε καὶ χρόνον· διότι δισεκατομμύρια μὲν ἀνθρώπων ἀνέγνωσαν καὶ ἐμελέτησαν τὰς Γραφὰς πρὸ ἡμῶν, πλεῖστα δὲ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων συγχρόνων ἡμῖν ἀναγινώσκουσι καὶ μελετῶσιν αὐτάς καὶ ἀναρθητὰ δισεκατομμύρια θ' ἀναγινώσκουσι καὶ θὰ μελετῶσι μεθ' ἡμᾶς μέχρι συντελείας τοῦ κόσμου τούτου τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸν ἐμποιῶντα

δὲ ὅτι ἐκπληρῶν μόνον τὸ τελευταῖον ἱερὸν καθῆκον πρὸς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἐὰν δηλῶν τὸ αἴτιον τῆς αὐτοκτονίας αὐτοῦ, δώσῃ τουλάχιστον ἀφορμὴν τοῖς ἀρμοδίοις ἵνα σπεύσωσι πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων καὶ σωθῶσιν οὕτως οἱ ἐπιζῶντες.

Καὶ ἐν ἄλλῃ μὲν πεπολιτισμένην χώραν τοιαύτη ἐξομολόγησις παρὰ μέλλοντος διδασκάλου, οὕτω γινομένη, ἤθελεν ἀμέσως πράγματι προκαλέσει πολλοὺς μὲν λόγους καὶ παντοῖα σχόλια ἐν τε τῇ παιδαγωγικῇ καὶ τῇ λοιπῇ δημοσιογραφίᾳ, πολλὰς δὲ συσχέψεις συμβουλίων ἐπὶ συμβουλίοις ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας περὶ ταχίστης θεραπείας καὶ διορθώσεως τῶν οὕτω κάκιστα ἐχόντων. Ἄλλ' ἐν Ἑλλάδι δυστυχῶς, ἐνθα τὸ πνεῦμα τῆς ἀπιστίας καὶ τοῦ ὕλισμου κατέστη ἀπὸ τινος τοσοῦτον ἀναιδὲς καὶ ἀχαλίνωτον, ὥστε διδάσκαλοι, καὶ μάλιστα διδάσκαλοι διδασκάλους μορφοῦντες, οὐ μόνον διὰ ζώσης ἀπὸ τῆς ἔδρας ὑποσκάπτουσι τὰ θεμέλια τῆς πίστεως ἐν τῇ ἐλληνικῇ νεολαίᾳ, ἀλλὰ καὶ διὰ γραφῆς καὶ ὑπογραφῆς αὐτῶν ἐν πραγματείαις δημοσίαις καὶ ἀτιμωρηταὶ ἀποκηρύττουσι τὸν Χριστιανισμὸν ἀπὸ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας, τὰ τοιαῦτα ψυχολογικὰ φαινόμενα καὶ αἱ τοιαῦται ἐξομολογήσεις ἀνθρώπων, ἐπιθεβαιοῦντων καὶ ἐπικυρῶντων αὐτάς διὰ τοῦ θανάτου αὐτῶν, καίπερ διδακτικώτατα καὶ φανερώτατα τεκμήρια τῆς παρ' ἡμῖν ἐκπαιδεύσεως ὡς τῆς πασῶν κακίστης, ἐν τούτοις ἢ παρέρχονται ὅλως ἀπαρτήρητα ἢ καὶ θεωροῦνται ὡς ἀνάξια λόγου καὶ ὡς ζήτησις ψύλλου ἢ τ' ἄχουρα, οὐδεμίαν διδασκαλίαν καὶ ὠφέλειαν τοῖς ἐπιζῶσι παρέχοντα.

Ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τοῦ πρώτου μέρους τῆς προκείμενης πραγματείας ἡμῶν, ἀναιροῦντες τὰς περὶ ἐκπαιδεύσεως τῆς ἐλληνίδος νεολαίας ἀντιχριστιανικὰς ἀρχὰς τοῦ νῦν τὸ ἐν Ἀθήναις διδασκαλεῖον διευθύνοντος κ. Χ. Παπαμάρκου, ἠναγκάσθημεν τότε ἐκεῖ ἵνα, ὀλίγα τινὰ μόνον ἐκ τῶν καρπῶν τῆς ἐν Μακεδονίᾳ διδασκαλικῆς ἐνεργείας αὐτοῦ ἀναφέροντες, καταδείξωμεν καὶ προείπωμεν αὐτῷ τὰ φυσικὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀντιχριστιανικῶν αὐτοῦ ἀρχῶν. Ἄλλ' οὐδέποτε ἐπιστεύσαμεν ὅτι τὸ δηλητήριον τῆς ἀπιστίας, ὅπερ βίπτεται εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν διὰ τῆς ἁλοῦ διδασκαλίας, εἰσδύει καὶ τόσον βαθέως, ὥστε μαθητῆς τοῦ διδασκαλεῖου ἐμελλε τόσον ταχέως νὰ ἐπιθεβαιώσῃ κατὰ γράμμα διὰ τῆς ἐξομολογήσεως καὶ τῆς αὐτοκτονίας αὐτοῦ ἐν μέσαις Ἀθήναις ὅσα ἡμεῖς καὶ τότε καὶ ἄλλοτε προείδομεν καὶ προείπομεν περὶ τούτου.

μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ τῷ πνεύματι τῶν ἀνθρώπων τὴν αὐτὴν πάντοτε σωτήριον ἐντύπωσιν, ἐξεγείροντα δὲ ἐν αὐτοῖς τὰ αὐτὰ ἁγία αἰσθήματα, μεταδίδοντα αὐτοῖς τὰ αὐτὰ θεῖα φρονήματα, ἐξευγενίζοντα τὴν καρδίαν, φωτίζοντα τὸν νοῦν καὶ ἐξημεροῦντα τὰ ἡθῆ αὐτῶν, ἀδελφοποιοῦντα δὲ τὴν ἀνθρωπότητα, ἐξαγριωθεῖσαν καὶ καταδικαιρωθεῖσαν καθ' ἑαυτῆς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, πάλιν εἰς ἐνότητα ὑπὸ τὸν ἕνα οὐράνιον Πατέρα καὶ εἰσάγοντα αὐτὴν ἀεὶ ἐκ νέου εἰς τὴν ὁδὸν τὴν προάγουσαν αὐτὴν πρὸς τὴν σωτηρίαν καὶ τὸν θεῖον προορισμὸν αὐτῆς.

Ἡ ἁγία Γραφή, συνδέουσα ἡμᾶς οὐ μόνον μετὰ τοῦ αὐτοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς καὶ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος κατὰ χώρον τε καὶ χρόνον ἀπὸ τῆς πρώτης δημιουργίας τοῦ κόσμου μέχρι τῆς συντελείας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτῶν τῶν ὁμοειδῶν καὶ ὁμοπίστων ἡμῖν, ἀποτελεῖ καὶ τὸν ἰσχυρότερον καὶ ἀδιαρρηκτότερον ἐθνικὸν σύνδεσμον ἡμῶν, διότι οἱ ὁμόφυλοι, καὶ ὁμόδοξοι ἡμῶν, πανταχοῦ γῆς ὅπου καὶ ἐν οἰκῶσιν, ὡς ἀγοντες τὰς αὐτάς ἡμῖν κοινὰς ἐορτάς, ἀκούουσι συγχρόνως καὶ τὰς αὐτάς ἡμῖν περικοπὰς τῆς ἁγίας Γραφῆς μετὰ τῆς αὐτῆς κατανύξεως καὶ προσοχῆς, ἀναγινωσκομένας γεγωνυῖα τῇ φωνῇ κατὰ τὰς ἱεράς συναξεῖς καὶ ἱεροτελεστίας τῆς κοινῆς μητρὸς Ἐκκλησίας. Ἄλλὰ καὶ κατ' οἶκον, ὅσκις ἀνοίγωμεν τὴν ἁγίαν Γραφήν, ἀναμιμνησκόμεθα καὶ ἀκοντες ὅτι πολλὰι μυριάδες, μᾶλλον δὲ πολλὰ ἑκατομμύρια ὁμοδόξων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν ἔβρεξαν, βρέχουσι καὶ θὰ βρέξωσι τὰς σελίδας τοῦ βιβλίου τούτου διὰ τῶν δακρῶν τῆς συγκινήσεως καὶ τῆς μετανοίας. Πόσους ἀναστεναγμοὺς ἐξελοῦντας καὶ ἐξερχομένους ἐκ τοῦ βάλους τῶν καρδιῶν ἀγαπητῶν ἡμῖν συγγενῶν καὶ φίλων δὲν ἤκουσε, δὲν ἀκούει καὶ δὲν θ' ἀκούσῃ τὸ βιβλίον τοῦτο; Πόσα δὲ ἀπολωλότα πρόβατα δὲν εὔρον, δὲν εὔρισκον καὶ δὲν θὰ εὔρωσιν ἐν τῇ ἀναγνώσει καὶ τῇ μελέτῃ αὐτοῦ τὴν ἀσφαλῆ μάνδραν καὶ τὸν καλὸν ποιμένα αὐτῶν; Πόσοι δυστυχεῖς, κλυδωνιζόμενοι ἐν τῇ ἀγρίῳ πελάγει τοῦ βίου τούτου, δὲν εὔρισκον μόνον ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ τὸν ἀσφαλῆ λιμένα τῆς σωτηρίας αὐτῶν; Πόσοι δὲ ἀνθρώποι, ἐργάται καὶ δούλοι γενόμενοι τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ Σατανᾶ, δὲν μετετρέπησαν διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἁγίας Γραφῆς, δὲν μετατρέπονται ἔτι καὶ νῦν καὶ δὲν θὰ μετατρέπωνται καὶ ἐν τῷ μέλλοντι εἰς ἐργάτας καὶ ὑπηρέτας τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ Θεοῦ; Πόσοι δὲ ἀγωνιῶντες ἀσθενεῖς δὲν εὔρον δὲν εὔρισκον καὶ δὲν θὰ

εὔρωσι παράμυθίαν ἐπὶ τῆς κλήνης αὐτῶν ἐν τοῖς λόγοις τῆς ἀγίας Γραφῆς, τοῖς ἀναγινωσκομένοις αὐτοῖς ὑπὸ τῶν ἱερῶν τοῦ Θεοῦ κατ' οἶκον κατὰ τὴν σοφὴν συνήθειαν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας; πόσοι δὲ θνήσκοντες δὲν ἀτανίζουσι μετὰ πίστεως καὶ ἐλπίδος μελλούσης ἀναστάσεως καὶ ζωῆς ἐπὶ τὴν μεγάλην δραματικὴν σκηνὴν τοῦ σταυρικοῦ θανάτου καὶ τῆς ἐνδόξου ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, τὴν τόσον φυσικῶς, ζωηρῶς καὶ συγκινητικῶς ἐν ταῖς Γραφαῖς ζωγραφισμένην; Ἄρα γε αὐτὰ τὰ φίλτατα τέκνα ἡμῶν, ὑπὲρ ὧν τοσοῦτον μεριμνῶμεν καὶ μοχθοῦμεν, δὲν θὰ εὔρωσιν ἡμέραν τινὰ ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, ὁσάκις πλανηθῶσιν ἀπὸ τῆς εὐθείας ὁδοῦ; Ἡμεῖς δ' αὐτοὶ δὲν εὐρίσκομεν πάντοτε μόνον ἐν ταῖς ἀγίαις Γραφαῖς τὴν ἀληθῆ ἀνάπαυσιν καὶ τὴν ἀληθῆ τέρψιν τῶν ψυχῶν ἡμῶν; Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας ἡμέρας καὶ ὥρας τοῦ ἐπιγείου βίου ἡμῶν δὲν θὰ ζητήσωμεν μόνον ἐν ταῖς ἀγίαις Γραφαῖς τὴν εὐχρηστον καὶ γλυκεῖαν ἀνάπαυσιν καὶ παράθεσιν τοῦ πνεύματος ἡμῶν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς ἡμῶν;

Καὶ αὕτη μὲν ἡ σημασία, ἡ ἀξία, ἡ ἐπίδρασις, ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ δύναμις τῶν ἀγίων Γραφῶν. Ἴδωμεν δὲ νῦν καὶ τίς ἡ διδασκαλία αὐτῶν περὶ τοῦ τελικοῦ προορισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος.

B) Ὁ κατὰ τὴν ἀγίαν Γραφήν

τελικὸς προορισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐνθ' ἡ ἀνθρωπίνη σοφία μάλιστα ἀνέκαθεν ἐζήτησε καὶ διερευνᾷ εἰσέτι καὶ νῦν τὴν λύσιν τῶν σπουδαιοτάτων ζητημάτων, ἅπερ παντὶ ἀνθρώπῳ δικαίως διαφέρουσι, πόθεν δηλαδὴ καὶ πῶς ὁ κόσμος οὗτος καὶ ἰδίᾳ ὁ ἀνθρώπος ἐπὶ τῆς γῆς, ποῦ οὗτος πορεύεται, τίς ἡ οὐσία καὶ τίς ὁ σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως καὶ ὁ προορισμὸς ἐν γένει αὐτοῦ, τίς δὲ ἡ ὁδός, ἡ ἐνέργεια καὶ τὰ μέσα, δι' ὧν εἰς τοῦτον ἀφικνεῖται καὶ πόθεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὸ κακόν, τὸ τυσοῦτον ἐχθρόν τῳ ἀνθρώπῳ, καὶ ἐνθ' οἱ περὶ τὰ ζητήματα ταῦτα διατρέθοντες, οἱ μὲν ὑψηλότερα καὶ ἀξιώτερα τοῦ ἀνθρώπου φιλοσοφοῦντες περὶ αὐτοῦ, πνευματίζουσιν, ἀθανατίζουσι καὶ θεοῦσιν αὐτόν, οἱ δὲ πάλιν ταπεινότερα καὶ ἀναξιώτερα τοῦ ἀνθρώπου φρονοῦντες περὶ αὐτοῦ παραχθούσι τοῦτον ἐκ τοῦ γένους τῶν πιθήκων καὶ ταπεινοῦσιν αὐτόν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀλόγων ζώων, ἢ περὶ πάντων τούτων διδασκαλία τῶν ἀγίων Γρα-

φῶν; σαφῆς καὶ ὠρισμένη, λιτὴ καὶ ἀπλουστάτη αἴσα, ἀποκαλύπτει ἡμῖν ἤδη ἀπὸ πολλῶν αἰώνων τὴν λύσιν τῶν σπουδαιοτάτων τούτων κοσμογονικῶν καὶ τελεολογικῶν ζητημάτων, ἡνπερ, σχεδὸν λησμονηθεῖσαν καὶ παραγκωνισμένην παρ' ἡμῖν σήμερον ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει τοῦ ἔθνους ὡς ἀναξίαν τῶν φώτων τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, ἀναγκαζόμεθα νὰ διαλάβωμεν ἐνταῦθα διὰ βραχείων, διότι αὕτη ἐστὶν οὐ μόνον ἀπαραιτήτως ἀναγκαία εἰς τὸ προκείμενον ἡμῖν θέμα, ἀλλὰ καὶ τὸ θεμέλιον αὐτοῦ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ αὐτῆς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐκπαιδεύσεως, ἐπὶ τῆς λύσεως δὲ ταύτης θεμελιοῦται πρὸς τοῦτοις καὶ ἅπασα ἡ τε ἱστορία τοῦ μέχρι τοῦδε κόσμου καὶ ἡ ἐνεστῶσα καὶ μέλλουσα ἀνάπτυξις τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων πάσης τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητος. Τοσαύτην δὲ σημασίαν ἐχούσης τῆς ὑπὸ τῶν ἀγ. Γραφῶν ἀποκαλυπτομένης ἡμῖν λύσεως τῶν περὶ τοῦ κόσμου τούτου κοσμογονικῶν καὶ τελεολογικῶν ζητημάτων, νομίζομεν ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ κατακρίνη ἡμᾶς δικαίως, παρατιθεμένους ἐνταῦθα τὴν λύσιν ταύτην, ἣτις ἔχει κατὰ τε τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἀγ. Γραφῶν ὡδε:

Ἐκτὸς τοῦ μικροῦ τούτου κόσμου τῆς γῆς καὶ ἐκτὸς τῶν ἀνθρώπων, τῶν ἐν σώμασι λογικῶν καὶ πνευματικῶν ὄντων, ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Σύμπαντι καὶ ἄλλοι μεγάλοι κόσμοι καὶ ἄλλα λογικὰ καὶ πνευματικὰ ὄντα, πολλῶν τελειότερα καὶ ἀνώτερα ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων, πνεύματα δὴλα δὴ οὐκ ἐν σαρκὶ καὶ ἐν σώμασιν οὐδὲ θνητά, ὡσπερ ἡμεῖς, ἀλλ' ἄβλα καὶ ἀθάνατα, ἦτοι ὁ ἀπειρος πνευματικὸς κόσμος τῶν ἀγγέλων, οἵπερ, διζιρούμενοι εἰς τάξεις διαφόρων βαθμῶν κατὰ τὴν τελειότητα, πληροῦσι τὸ Σύμπαν περὶ τὸν Θεὸν αὐτόν, μυσούμενοι καὶ τελειούμενοι μὲν αὐτοὶ ἀεὶ πρὸς τὴν ἀπόλυτον τελειότητα καὶ τὴν αἰωνίαν μακαριότητα τοῦ Θεοῦ, ὑπουργοῦντες δ' αὐτῷ ὡς πνεύματα λειτουργικὰ εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Συμπαντος.

Ἐν τῷ πνευματικῷ τούτῳ ἀβλῳ κόσμῳ τῶν ἀγγέλων, καὶ δὴ ἐν αὐταῖς ταῖς ἀνωτέραις τάξεσιν αὐτοῦ, ταῖς ἐγγύτερον τῷ Θεῷ ἱσταμέναις, συνέβη ποτὲ ἡ πρώτη ἠθικὴ διατάραξις ἐν τῇ ἀρμονίᾳ τοῦ Συμπαντος, ἐν δὴλα δὴ τῶν ἀνωτάτων ταξιαρχικῶν τούτων ἀβλῶν πνευμάτων καὶ δὴ τῶν τελειοτέρων, ὁ Ἰκασφόρος, ὡσπερ ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ προφήτου Ἠσαΐου πρώτου, ἐπαρθεὶς ὑπὸ τῆς λαμπρότητος,

δι' ἧς ὁ Θεὸς ἐπροίκισεν αὐτόν, ἀντὶ τῆς δοξάζει ἐπὶ τούτῳ τὸν Θεὸν καὶ δημιουργὸν αὐτοῦ καὶ ν' ἀρκηται ἐντρυφῶν ἐν τῇ πρὸς Αὐτὸν ἐπικοινωνίᾳ, ἧς χάριτι ἠξιώθη, αὐτός, τυφλωθεὶς ὑπὸ φιλοδοξίας καὶ ἀλαζονείας, καταχρησάμενος τῇ προσωπικῇ καὶ ἀνεξαρτήτῳ ἐλευθέρῳ θελήσει, δι' ἧς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπροικίσθη, φθονήσας αὐτῷ τῷ δημιουργῷ αὐτοῦ καὶ νομίσας ὅτι οὐ χρῆζει Θεοῦ, Θεὸς ὢν αὐτός, καὶ ὅτι δύναται νὰ γείνη καὶ αὐτός ἀνεξάρτητος κύριος ἀνεξαρτήτου βασιλείας, μάλιστα δὲ ὅτι ἠδύνατο νὰ γείνη αὐτός καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἀνώτερος καὶ νὰ καταλάβῃ τὸν Ὄρόνον Τούτου, ἐτόλμησεν, ὁ σκώληξ οὗτος, ἀλλὰ καὶ τὸ τέως χάριτι Θεοῦ μέγα, ἅγιον καὶ ἔνδοξον τοῦτο πνεῦμα, ν' ἀποστατήσῃ μετὰ τοῦ πολυαριθμοῦ τάγματος αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς τάξεως, ἣν εἶχεν ἐν τῇ ἀπεράντῳ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, νὰ κηρυχθῇ ἀντάρτης κατὰ ταύτης, καὶ νὰ ἰδρῦσῃ ἴδιον ἀνεξάρτητον βασιλεῖον, ἀγωνιζόμενος ἕκτοτε νὰ καταρρίψῃ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ γείνη αὐτός ὁ ἀρχὼν τοῦ Σύμπαντος¹.

Ὁ Θεός, καίπερ δυνάμενος αὐθωρεὶ νὰ συντρίψῃ καὶ ἐν ἀκαρεὶ νὰ ἐξελείψῃ καὶ ἐκμηδενώσῃ τὸ ἀνταρτικὸν τοῦτο πνευματικὸν ὄν, ὅπερ μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς στρατιᾶς οὐδὲ ἐν καὶ μόνον μικρόβιον πρὸς τὴν ὅλην βασιλείαν Αὐτοῦ ἀπετέλει, δὲν ἠθέλησε νὰ πράξῃ τοῦτο ἀμέσως, διότι δὲν ἐδημιούργησε τὰ λειτουργικὰ Αὐτοῦ πνεύματα, ὅπως πάλιν ἐξοντώσῃ αὐτὰ, ἀλλὰ μόνον, ὅπως ταῦτα, τελειώσας πρὸς τὸ ἄπειρον, ἀναπαύσῃ ἐν ἑαυτῷ καθιστῶν μέτοχα τῆς ἑαυτοῦ αἰωνίου ἀναπαύσεως καὶ μακαριότητος. Ὡς περ δὲ ἐξ ἀγάπης μόνης ἐποίησε τὰ πνεύματα, ἵνα καταστήσῃ αὐτὰ μέτοχα τῆς αἰωνίου μακαριότη-

¹ Τὸ κακὸν ἄρα, κατὰ τὴν θείαν Ἀποκάλυψιν, οὐχ' ὑψίστην ποτε οὔτε ὡς ἴδια οὐσία καὶ ἀνεξάρτητος προσωπικότης, οὔτε καὶ ὡς οὐσιώδης χαρακτήρ ἢ ἰδιότης ἐμφυτος καὶ φυσικὴ ἐν ταῖς δημιουργήμασι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἦν ἀπλή, ἐν χρόνῳ γενομένη, τροπὴ τῆς ἀγαθῆς διαθέσεως καὶ διαστροφή τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως ἐλευθέρων πνευμάτων ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ ἐπὶ τὸ ἐναντίον τούτου, ἢ δὲ τροπὴ αὕτη, ἢ ἐκ τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως τῶν πνευμάτων τούτων τὸ πρῶτον προελθοῦσα, μεταβληθεῖσα κατὰ μικρὸν εἰς διαρκῆ κατάστασιν καὶ διάθεσιν, ταύτης δὲ πάλιν τραπίσεως εἰς ἕξιν καὶ τῆς ἕξεως εἰς δευτέραν φύσιν, ἀπέβη καταχρηστικὴ ἰδιότης καὶ χαρακτήρ πνευμάτων, ἐκπεσόντων ἀπὸ τῆς φυσικῆς αὐτῶν ἀγαθῆς διαθέσεως καὶ τῆς τελειούσεως αὐτὰ ἐπικοινωνίας πρὸς τὸν Θεόν, τὴν πηγὴν πάσης ἀγαθότητος, ἕνεκα λόγων ἐσωτερικῶν, πηγαζόντων δῆλα δὴ καθαρῶς μόνον ἐκ τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως αὐτῶν, δι' ἧς ἐπροίκισεν αὐτὰ ὁ Θεός ἵνα οὐχὶ βίᾳ καὶ ἄκοντα, οὐχὶ ὡς δοῦλοι καὶ αἰγμάλωτοι, ὡς νευροσπαστα στερούμενα πάσης ἰδίας προσω-

τος Αὐτοῦ, οὕτως ἐκ τῆς αὐτῆς ἀγάπης δὲν θέλει τὸν θάνατον, ἀλλὰ τὴν ζωὴν, τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν εἰς Αὐτὸν ἀμαρτησάντων πνευμάτων. Διὰ δὲ τοῦτο, τῆρων μὲν ἔτι ἀπ' ἐνός ὡς μέγιστος αὐτός πρὸς τὸν ἐλάχιστον τὴν ἑαυτοῦ μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ ἀπει-

πικῆς καὶ ἐλευθέρως θελήσεως καὶ κινήσεως, ἀλλ' ὡς τέκνα φωτός καὶ ἐλευθερίας ἐλευθέρως, αὐτοβούλως, αὐτοπροαιρέτως καὶ ἐκουσίως γευόμενοι τῆς ἀπείρου μακαριότητος τοῦ Θεοῦ αἰσθάνονται αἰωνίως καὶ ἀκορέστως τὴν ἀνέκφραστον ἡδονὴν ταύτης.

Ἄνευ τῆς ἐλευθέρως ταύτης βουλήσεως τὰ πνευματικὰ ὄντα, ἀλλὰ τε καὶ ἔνσωμα, ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι, θὰ ἦσαν ἄδρανῆ, ἀναίσθητα καὶ τὰ δυστυχέστερα τῶν ἄλλων δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ, διότι ἢ ἀληθῆς εὐδαιμονία τῶν πνευματικῶν ὄντων κρέμαται καὶ ἔγκειται μόνον ἐν τῇ ἐλευθέρῳ καὶ ἐκουσίᾳ ἐμμονῇ αὐτῶν ἐν τῷ ἀγαθῷ, ἐν τῇ διηνεκεῖ ἐπ' ἄπειρον καὶ πρὸς τὸ ἄπειρον ἐμοιῶσει καὶ τελειώσει ἑαυτῶν καὶ τῇ αἰωνίᾳ ἀναπαύσει καὶ ἀπολαύσει τῆς ἀπείρου μακαριότητος τοῦ Θεοῦ. Πᾶσα δὲ ἐκουσία μετατροπὴ τῆς ἐλευθέρως καὶ προσωπικῆς ταύτης διαθέσεως καὶ βουλήσεως τῶν πνευματικῶν ὄντων ἀπὸ τοῦ ἀπολύτου Ἀγαθοῦ ἐπὶ τὰναντία λέγεται κακία καὶ πονηρία, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ πρώτη πηγὴ τοῦ κακοῦ, ὅπερ ἐπήγαγε τὴν πτώσιν τῶν πνευμάτων ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ προορισμοῦ, τὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ χωρισμὸν καὶ τὴν κακοδαιμονίαν αὐτῶν. Τὰ πνευματικὰ ἄρα ὄντα εἰσὶ καὶ μένουσιν ἀγαθὰ καὶ ἅγια, οὐ μόνον διότι ἐπλάσθησαν τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ διότι θέλουσιν καὶ αὐτὰ, ὡς περ ὁ δημιουργὸς αὐτῶν, νὰ ᾧσιν ἀγαθὰ· μετατρέπονται δὲ εἰς οὐκ ἀγαθὰ ἢ κακὰ πνεύματα πάλιν ἀπ' ἑαυτῶν ἐξ οἰκείας ἐλευθέρως βουλήσεως ὡς μὴ θέλοντα νὰ ᾧσιν ἀγαθὰ. Ἢ μὲν οὖν ἐκουσία τῶν πνευμάτων ἐμμονὴ ἐν τῇ ἀγαθότητι, ἢ ἐκουσία μελέτη καὶ γνῶσις καὶ ἀπόλαυσις μόνου τοῦ ἀπολύτου Ἀγαθοῦ, ἢ ἐκουσία πρὸς τοῦτο ἐπικοινωνία αὐτῶν καὶ ἢ ἐκουσία ἀκάθεκτος τάσις πρὸς τὴν κατὰ τοῦτο τελειώσιν ἑαυτῶν, ἢ ἐξ ἐλευθέρως θελήσεως καὶ ἐφέσεως προερχομένη, ἐστὶν ἀγαθότης καὶ ἀγιότης, ζωὴ καὶ ἀθανασία, μακαριότης καὶ ἀνάπαυσις ἀτελεῦτητος, ἢ δὲ ἐκουσία καὶ ἐξ ἐλευθέρως βουλήσεως μετάπτωσις καὶ μετατροπὴ ἀπὸ τούτων πρὸς τὴν γνῶσιν, τὴν μελέτην καὶ τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ κακοῦ καὶ πονηροῦ ἐστὶ κακία, κακοδαιμονία, αἰώνιος κόλασις καὶ θάνατος. Τὸ κακὸν ἄρα, μὴ ὄν οὐσία τις, οὐδὲ προσωπικότης, μηδὲ ἔχον ἐν ἑαυτῷ τὴν ὑπόστασιν ὡς ἴδια αὐθυπόστατος, ἀνεξάρτητος καὶ αἰδιος προσωπικότης, ὡς περ τὸ ἄπειρον Ἀγαθόν, ἀλλ' ὑφιστάμενον μόνον ἐν τῇ διεστραμμένῃ διαθέσει τῶν πνευματικῶν ὄντων, τῇ προερχομένῃ ἐκ τῆς καταχρηστικῆς τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως αὐτῶν, δύναται καὶ πάλιν νὰ ἐκλίπῃ, ἐὰν ἢ πρὸς τὸ κακὸν ἐλευθέρως κλίσις τῶν πνευμάτων μετατραπῇ καὶ πάλιν εἰς τὴν πρὸς τὸ ἀγαθόν καὶ τὴν ἐλευθέρως ἀρχικὴν κλίσιν αὐτῶν. Τούτων δὲ ἐμμενόντων ἐν τῇ κακίᾳ, δύναται μὲν ὁ Θεός νὰ ἐξαφανίσῃ τὸ κακὸν ἢ ἀφαιρῶν τὴν ἐλευθέρως βούλησιν ἀπ' αὐτῶν ἢ καὶ ἐξαφανίζων αὐτὰ διὰ παντός, συνεξαφανιζομένου αὐτοῖς οὕτω τότε καὶ τοῦ κακοῦ, ἀλλ' ὁ Θεός ἐστὶ Θεός σωτηρίας καὶ ζωῆς, οὐχὶ δὲ Θεός ἀπώλειας καὶ θανάτου, διὸ καὶ μακροθυμεῖ καὶ κερδὸν δίδωσι πρὸς μετάνοιαν.

ρον μεγαλείον τῆς ἑαυτοῦ μακροθυμίας καὶ ἀνεξικκίας, ἐκαστοποιῶν δὲ ἀφ' ἑτέρου καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀπειρον δικαιοσύνην, περιώρισεν, ὡς φαίνεται, κατ' ἀρχᾶς τὸ ἀτυχές τοῦτο εὖλον πλάσμα μετὰ πάσης τῆς πομπῆς καὶ συνοδείας αὐτοῦ περὶ ἓνα μόνον μικρὸν τοῦ Σύμπαντος ἀστέρα, ἦτοι τὴν ἡμετέραν γῆν, ἵνα ὁ Σατανᾶς, γενόμενος ἀπόλυτος ἄρχων ταύτης καὶ ἐφαρμόζων ἐν αὐτῇ ὑπερ ἐπόθησε καὶ ἐφαντάσθη σχέδιον περὶ ἰδίας ἀνεξαρτήτου καὶ αὐτοκεφαλίου βασιλείας, διδαχθῆ μὲν ἐκ τῶν ὑστέρων ὅτι, ἐκπεπτωκώς τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καὶ ἐστερημένος πάσης πρὸς Τοῦτον ἐπικοινωνίας, οὐδὲν μέγα δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ κατορθώσῃ ἀνευ τοῦ Θεοῦ, ἀφαίρεθῆ δὲ καὶ πᾶσαν πρόφασιν πρὸς ἀπολογίαν, ὅταν ἡμέραν τινὰ ὀριστικῶς κριθῆ, ἂν καὶ μετὰ τὴν δοθείσαν αὐτῷ ταύτην μακρὰν πρὸς μετάνοιαν προθεσίαν, καταχρώμενος καὶ πάλιν τῇ ἑαυτοῦ ἐλευθέρᾳ θελήσει καὶ καταφρονῶν τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας, δὲν θελήσῃ νὰ μετανοήσῃ ἐπὶ τῇ ἀμαρτίᾳ αὐτοῦ.

Ἄλλ' ὁ Σατανᾶς, γενόμενος οὕτως ἀπόλυτος ἄρχων τῆς Γῆς, ἀντὶ νὰ μορφώσῃ ταύτην εἰς βασιλείαν πρότυπον, ὡς ἐνόμιζε, μετέβαλεν αὐτὴν εἰς μεγίστην σύγχυσιν καὶ δεινὸν σκότος, ἀποσπάσας μὲν ταύτην ἀπὸ πάντων τῶν μετὰ τοῦ οὐρανοῦ ζωογόνων συνδέσμων καὶ φυσικῶν σχέσεων αὐτῆς, καταστήσας δὲ ταύτην κηλίδα ἐν ἀπαντι τῷ τελέῳ παγκοσμίῳ ἔργῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ μόνον δὲν μετανοεῖ ἐπὶ τῇ νέᾳ ταύτῃ ἀμαρτίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐμμένει ἐν τῇ ἑαυτοῦ κακίᾳ ἀπειθῶν, ἀγνωμονῶν, φθονῶν καὶ ἐπιβουλεύμενος τὴν αἰώνιον μακαριότητα αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν ἀγγέλων αὐτοῦ.

ΣΗΜ. Ἄπασα ἡ ἱστορία αὕτη τῆς ἐκ τοῦ μηδενὸς πρώτης μεγάλης καὶ γενικῆς δημιουργίας τοῦ ὅλου κόσμου ἦτοι τοῦ σύμπαντος δηλοῦται ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ περιληπτικώτατα διὰ τῆς πρώτης προτάσεως αὐτῆς «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» ἡ δὲ ἱστορία τῆς πρώτης καταστροφῆς τῆς γῆς δηλοῦται ἐπίσης περιληπτικώτατα διὰ τῶν ἀμέσως ἐπημένων δύο προτάσεων «ἡ δὲ γῆ ἦν (=ἐγένετο) ἄρατος καὶ ἀκατασκευάστος· καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου.» (Γεν. I, 1 καὶ 1, 2). Οὕτως ἡ μὲν πρώτη πρότασις τῆς Γενέσεως «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» θεωρεῖται, κατὰ τινὰς τῶν ἐρμηνευτῶν, οὐχὶ ὡς γενικὴ ἐπιγραφὴ τῆς ἀμέσως ἐπομένης εἰδικῆς ἀναλύσεως τῆς τῶν καθ' ἕκαστα δημιουργίας, ἀλλ' ὡς πρότασις αὐτοτελὴς καὶ ἀσχετος πρὸς τὰ ἀκόμην, δι' ἧς ὁ Μωϋ-

σῆς περιέλαβε ἐν τῇ γενικῇ δημιουργίᾳ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὴν πρώτην ἀρχικὴν δημιουργίαν τῆς γῆς, ἐννοῶν ὑπὸ μὲν τὸν οὐρανὸν ἅπαν τὸ ἔναστρον Σύμπαν καὶ ἅπαντα τὸν κόσμον τῶν ἀγγέλων συμπεριλαμβανομένου ἐν αὐτοῖς καὶ τοῦ Σατανᾶ μετὰ πάσης τῆς συνοδείας αὐτοῦ, πρὶν ἤδη ἐκπέσῃ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ δὲ τὴν γῆν τὸν ἡμέτερον πλανήτην, οἷος ἐποιήθη ἐν ἀρχῇ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τέλειος ὑπὸ πάντα λόγον κατὰ τὴν γενικὴν δημιουργίαν τοῦ Σύμπαντος. Διὰ δὲ τοῦ «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν» ἠθέλησεν ὁ συγγραφεὺς νὰ δηλώσῃ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς ἀγίας Γραφῆς ὅτι ἅπας ὁ κόσμος, οὐράνιος τε καὶ γῆινος, μετὰ τῶν ἐπ' αὐτοῦ ὄντων δὲν εἶναι ἀναρχος, ὡσπερ ὁ Θεός, οὔτε συναρχος αὐτῷ, ἀλλ' ὅτι ἦν ποτε καιρὸς ὅτε οὐκ ἦν καὶ ὅτι ἔλαβε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐν χρόνῳ παρχθεις εἰς τὸ εἶναι διὰ μόνου τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ τῆς πέρας ἀπολύτου καὶ ἐντελοῦς ἀνυπαρξίας αὐτοῦ.

Ἀντιτάξας οὕτως ὁ Μωϋσῆς διὰ μὲν τοῦ ὀριστικοῦ ἄρθρου «Ὁ Θεός», τὴν μονοθεΐαν, τὸ πρῶτον τῆς θείας Ἀποκαλύψεως δόγμα, εἰς τὴν πολυθεΐαν καὶ εἰδωλολατρείαν, τὴν ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτῷ ἔθνῶν πρεσβευσμένην, ἵνα προφυλάξῃ ἀπὸ ταύτης τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ, διὰ δὲ τοῦ ἐν «ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» τὴν ἐν χρόνῳ ἀρχὴν καὶ τὴν ἐκ τοῦ μηδενὸς ὑπὸ τοῦ ἀνάρχου Θεοῦ δημιουργίαν σύμπαντος τοῦ κόσμου, τὸ δεύτερον τοῦτο δόγμα τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, εἰς τὴν περὶ τοῦ ἀιδίου τῆς ὕλης καὶ τῆς αὐτομάτου γεννήσεως τῶν ὄντων, ἵνα προφυλάξῃ τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τοῦ πανθεϊσμοῦ, τοῦ δυϊσμοῦ καὶ τοῦ ὕλισμοῦ, δὲν κρίνει ἀναγκαῖον καὶ ὀφείλιμον τῷ ἀνθρώπῳ ἵνα ἐνδιατρίψῃ ἐν τῇ εἰδικῇ περιγραφῇ οὔτε τῆς γενικῆς τοῦ ὅλου κόσμου δημιουργίας, οὔτε ἰδίᾳ τῆς ἱστορίας τῆς γῆς κατὰ τὴν πρώτην ταύτην περίοδον τοῦ οὐρανοῦ βίου αὐτῆς, ἀλλ' ὡσπερ ὁ Θεός, μὴ ἀνεχόμενος πλέον τὴν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ προξενηθείσαν ἐν τῷ σύμπαντι κηλίδα, σπεύδει πρὸς τὴν διὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀποκατάστασιν τῆς γῆς εἰς τὴν προτέραν οὐράνιον δόξαν αὐτῆς, οὕτω καὶ ὁ Μωϋσῆς σπεύδει ἀμέσως εἰς τὴν εἰδικὴν περιγραφὴν τῆς νέας ἀναδημιουργήσεως τῆς γῆς καὶ τῆς πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἧτις καὶ μόνῃ ἰδίᾳ τῷ ἀνθρώπῳ ἐνδιαφέρει, ὀφελει καὶ ἀναγκαιοτάτη ἐστὶν αὐτῷ. Τῆς ἱστορίας δὲ ταύτης, περιλαμβανομένης ἐν τῷ α' καὶ β' κεφαλαίῳ τῆς γενέσεως, ἀρχεται ὁ Μωϋσῆς ἀπὸ τοῦ «ἡ δὲ γῆ», ἐξαιρῶν μὲν διὰ τῆς ἀντιθέσεως ταύ-

της τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ ὄλου σύμπαντος, οὐ τὴν δημιουργίαν πρῶτον ἐδήλωσε διὰ τῆς μίας καὶ μόνης περιεκτικωτάτης προτάσεως «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», ὑπαινισσόμενος δὲ τὴν πρώτην καταστροφὴν τῆς γῆς διὰ τῶν ἀμέσως ἐπομένων ὅτι δηλ. αὕτη αἴη (=ἐγένετο) ἀόρατος καὶ ἀκατασκευάστος καὶ σκότος ἐπὶ τῆς ἀβύσσου», βραχέων μὲν καὶ τούτων λόγων, ἀλλὰ καὶ περιεκτικῶν σπουδαίας μὲν καὶ μεγάλης, παραλειπομένης δέ, ὡς ἐξυπακουόμενης, ἱστορίας τοῦ βίου τῆς γῆς ἐπὶ δευτέραν ὄλην μακρὰν περίοδον, καθ' ἣν αὕτη, παραδοθεῖσα μετὰ τὴν πρώτην αὐτῆς περίοδον τῆς μετὰ οὐρανοῦ ἐν ἀρμονίᾳ συμβιώσεως εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σατανᾶ καὶ ἀποσπασθεῖσα ὑπὸ τούτου ἀπὸ τῶν οὐρανίων αὐτῆς συνδέσμων καὶ σχέσεων, μετέπεσε μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων ἀγαθῶν ἰδιοτήτων αὐτῆς ἐπὶ τάναντία καὶ ἐγένετο (ἡ δὲ γῆ ἦν) ἀπὸ φωτεινῆς καὶ ἀρμονικῶς μεμορφωμένης καὶ κατεσκευασμένης ἀόρατος (=σκοτεινῆ) καὶ ἀκατασκευάστος (=ἄμορφος) καὶ σκότος ἐπὶ τῆς ἀβύσσου», πάντα κακά, ἅπερ δὲν ἠδύναντο νὰ πηγάζωσιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅς ἐστι πηγὴ μόνον τοῦ φωτός καὶ τῆς ἀγαθότητος, τῆς καλλονῆς καὶ τῆς συμμετρίας, τῆς τάξεως καὶ τῆς ἀρμονίας.

Ἡ δὲ ἱστορία αὕτη περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς γῆς εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς μορφήν καὶ δόξαν καὶ εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς σχέσιν καὶ ἐπικοινωνίαν πρὸς τὸν οὐράνιον κόσμον ἀρχεται ἀπὸ τῶν «καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπὶ τῶν ὑδάτων» καὶ τῶν ἀμέσως μετὰ τοῦτο ἐπομένων, «καὶ εἶπε ὁ Θεός· γεννηθήτω γῆς καὶ ἐγένετο γῆς, καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὸ γῆς ὅτι καλὸν καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀπὸ μέσον τοῦ φωτός καὶ ἀπὸ μέσον τοῦ σκότους» (Γεν. 1, 3—4), ὀλίγων μὲν καὶ τούτων λέξεων, ἀλλὰ λέξεων, ἅπερ θαυμασθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων πάντοτε διὰ τὸ ὕψος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτῶν, περιέχουσιν ἐν ἑαυταῖς τὸ τρίτον μέγα καὶ θεμελιώδες δόγμα τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, ἥτοι τὸ τρισυπόστατον τῆς Θεότητος, διδάσκουσαι ἡμῖν εὐθὺς ἐν τῇ πρώτῃ ἀρχῇ τῶν ἀγ. Γραφῶν ὅτι ὁ Θεός, ὁ περὶ Ἐαυτοῦ ἀμέσως πληθουντικῶς λέγων «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν» (Γεν. 1, 26) καὶ μικρὸν μετὰ τοῦτο «ποιήσωμεν αὐτῷ (τῷ Ἀδὰμ) βοηθὸν κατ' αὐτόν» (Γεν. 2, 18), συνεργοὺς εἶχε τὸ συνάναρχον Αὐτῷ Ἅγιον Πνεῦμα («Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπὶ τῶν ὑδάτων») καὶ τὸν συνάναρχον Αὐτῷ Λόγον («καὶ εἶπε· γεννηθήτω γῆς καὶ ἐγένετο γῆς») κατὰ τὴν μακρὰν ἀναδημιουργίαν

κὴν περίοδον τοῦ βίου τῆς Γῆς, καθ' ἣν αὕτη καθαρίζεται πρῶτον πνευματικῶς διὰ τοῦ ἐπιφερομένου καὶ ἐπιπταμένου Πνεύματος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποκαθίσταται διὰ τοῦ Λόγου Αὐτοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, εἰς τὰς προτέρας οὐρανίους σχέσεις αὐτῆς· μετὰ δὲ τὴν περίοδον ταύτην τοῦ καθαρισμοῦ τῆς Γῆς διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ φωτισμοῦ αὐτῆς διὰ τοῦ δημιουργηθέντος ὑπὸ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ φωτός ἐπονται ἀμέσως αἱ ἄλλαι μακρὰι χρονικαὶ περίοδοι τῆς ἑξαήμερου, καθ' ἃς ἐγένοντο πάντα ἐκεῖνα, δι' ὧν τελεῖται ἡ πλήρης ἀποκατάστασις τῆς Γῆς εἰς τὰς προτέρας αὐτῆς σχέσεις πρὸς τε τὸν Θεὸν καὶ τὸν λοιπὸν οὐράνιον κόσμον, ἥτοι ὁ χωρισμὸς τοῦ πνευματικοῦ φωτός ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ σκότους, ὁ χωρισμὸς τῶν ὑδάτων ἀπὸ τῆς ξηρᾶς, ἡ δημιουργία τοῦ στερεώματος, ἡ διακόσμησις τῆς Γῆς διὰ τῶν φυτῶν, ζῴων καὶ πάντων τῶν εἰς τοῦ ἀνθρώπου τὴν ὑπαρξίν καὶ ζωὴν ἀναγκαίων, ὁ φυσικὸς φωτισμὸς τῆς Γῆς διὰ νέων φωστήρων ἐν τῷ στερεώματι, ὁ νέος χωρισμὸς τοῦ φυσικοῦ νῦν φωτός ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ σκότους, ὡς διηνεκὲς σύμβολον τοῦ ἐν ἀρχῇ γενομένου ἤδη χωρισμοῦ τῶν δύο τούτων στοιχείων ὑπὸ πνευματικὴν ἔννοιαν, ἡ ποίησις αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τῆς κερωνίδος ἀπάσης τῆς νέας ταύτης δημιουργίας, ἡ ἐγκατάστασις αὐτοῦ ἐν τῷ ἐπὶ τούτῳ ρυτευθέντι παραδείσῳ καὶ ἡ μυστηριώδης δημιουργία τῆς γυναίκος¹.

¹ Ὅτι δὲ ὁ Μωϋσῆς ἀποφεύγει εὐθὺς ἐν ἀρχῇ πᾶσαν εἰδικωτέραν περὶ τῶν αὐτῶν πνευματικῶν κόσμων πληροφάν, τοῦτο φαίνεται ποιῶν διὰ τὸν ἐξῆς μάλιστα κυριώτατον λόγον ὅτι δηλ. πᾶσα μακροτέρα ἀγγελολογία καὶ δαιμονολογία ἠδύνατο νὰ βλάβῃ μᾶλλον ἢ νὰ ὠφελῆσῃ τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν, ἄωρον ἔτι ὄντα ἐν τῇ εἰς τὸν ἕνα μόνον ζῶντα Θεὸν πίστει καὶ περιστοιχιζόμενον πάντοτε ὑπὸ εἰδωλολατρικῶν λαῶν, εἰς ὧν τὴν ψευδῆ λατρείαν ἀκάθεκτον εἶχε βροπήν· διὸ καὶ ἡ περὶ τῶν αὐτῶν πνευματικῶν κόσμων ἐν γένει καὶ ἡ περὶ τοῦ Σατανᾶ ἰδίᾳ ἱστορία καὶ γνῶσις, γνωστὴ οὖσα κατὰ παράδοσιν τοῖς πρεσβυτέροις καὶ μεταδιδομένη ὑπὸ τούτων τοῖς ὠριμωτέροις καὶ ἐν τῇ πίστει μᾶλλον προηγημένοις ἀπὸ στόματος ὡς μυστικωτέρα, πρὸς τὸν πολλὸν λαόν τοῦ Ἰσραὴλ ἀποκαλύπτεται ἐν τῇ ἀγ. Γραφῇ κατ' ἀρχὰς μυστηριωδῶς πῶς καὶ αἰνιγματωδῶς ὡς τοῦτο φαίνεται πρῶτον μὲν ἐκ τῆς περιγραφῆς τῶν κακῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ὀλεθρίας ἐνεργείας τοῦ Σατανᾶ διὰ τῶν «ἡ δὲ Γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκευάστος καὶ σκότος ἐπὶ τῆς ἀβύσσου», ἐν οἷς ὁ Μωϋσῆς ἀποφεύγει καὶ νὰ ὀνομάσῃ καθόλου τὸ ὑποκείμενον τῆς πρώτης καταστροφῆς τῆς Γῆς ὡς ἐξυπακουόμενον μὲν, ἀπαίσιον δέ, εἶτα δὲ ἐν τῇ πτώσει τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ἣν ὁ Σατανᾶς παρίσταται οὔτε ὑπὸ τὸ ὄνομα, οὔτε ὑπὸ τὴν φυσικὴν μορφήν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πάλιν συμβολικῶς καὶ αἰνιγματωδῶς ὑπὸ τὸ ὄνομα καὶ τὴν μορφήν

Πόσον δὲ χρόνον διαρκεῖ ἡ χρονικὴ περίοδος αὕτη τοῦ παραδείσου βίου, ἢ πρώτη μὲν τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τρίτη δὲ τῆς Γῆς, δὲν λέγει ἡμῖν ῥητῶς ὁ Μωϋσῆς, διότι σπεύδει ἀμέσως εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πτώσεως καὶ ἐξώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ παραδείσου, τὴν ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τῆς Γενέσεως ἱστορουμένην, ἀφίνων ἡμᾶς νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῆς ἐν τῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ ὀριζομένης ἡλικίας τοῦ Ἀδὰμ ὅτι ἡ χρονικὴ περίοδος τοῦ παραδείσου βίου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους δὲν ἦτο λίαν μακρὰ, διαρκέσασα μόλις περὶ τὰ διακόσια μόνον ἔτη.

τοῦ ὄψεως. Ἐν τέλει ὁμως μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ παραδείσου γίνεται λόγος περὶ τῶν ἀγαθῶν ἀγγέλων ὡς γνωστῶν ἤδη ὄντων τῷ λαῷ ἀκαὶ ἔταξεν ὁ Θεὸς τὰ Χερουβὶμ καὶ τὴν φλογίνην βομφαίαν τὴν στρεφομένην φυλάσσειν τὴν ἔδδον τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς. Αὕτη δὲ, ἢ ἀπὸ τῆς ἐξώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ παραδείσου ἀρχομένη καὶ διῆκουμένη μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Σωτῆρος, νέα μακρὰ χρονικὴ περίοδος εἶναι διὰ μὲν τὸν ἀνθρωπίνον βίον κατάρτας ἅμα καὶ παρασκευῆς πρὸς τὸν Μεσσίαν, διὰ δὲ τὸν διάβολον καιρὸς νέας προθεσμίας πρὸς μετάνοιαν ἢ πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὑπὸ κατάραν διατελοῦντος ἀνθρώπου καὶ τῆς περιστοιχούσης αὐτὸν φύσεως. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου τῆς περιόδου ταύτης καὶ τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ μᾶλλον ἐμπεδουμένου ἐν τῇ εἰς ἕνα Θεὸν πίστει, προάγεται συγχρόνως καὶ ἡ περὶ τῶν ἀγγέλων διδασκαλία καὶ γνῶσις, ἀποκαλύπτεται δὲ ἐν ταῖς Γραφαῖς καὶ τῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος φανερώτερον καὶ ἡ τοῦ Σατανᾶ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐνέργεια καὶ βασιλεία, ὅση μᾶλλον προσήγγιζε καὶ ἡ ἔλευσις τοῦ ἐπηγγελημένου σπέρματος τῆς γυναικὸς, ὁ Χριστός, ὅστις ἔμελλε νὰ τηρήσῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄψεως. Ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ δὲ νῦν ἀρχεται ἡ τρίτη τοῦ ἀνθρωπίνου βίου περίοδος, ἡ τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀφέσεως, καθ' ἣν ὁ Χριστὸς ἀποκαλύπτει μὲν τὸν ζῶντα Θεὸν ὡς πατέρα καὶ πηγὴν τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἐλέου ἐν ταῖς διανοαῖς τῶν ἀνθρώπων, ἀποκαλύπτει δὲ καὶ ἀπογομνοῖ καὶ τὸν Σατανᾶν πρῶτος αὐτὸς ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν ἀληθῆ τούτου φύσιν καὶ καταργεῖ τὸ κράτος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ τῶν ἀνθρώπων ὡς κράτος τοῦ σκότους, τοῦ ψεύδους, τῆς δουλείας καὶ τοῦ θανάτου, ἀνεγείρων μὲν ἀντ' αὐτοῦ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, βασιλείαν φωτὸς καὶ ἀληθείας, ἐλευθερίας καὶ χάριτος καὶ ζωῆς αἰωνίου, συνδέων δὲ διὰ πάντων τούτων ἐκ νέου τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν Γῆν μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ οὐρανοῦ κόσμου καὶ ἀνάγων οὕτως ἀμφοτέρας ταύτας εἰς τὴν προτέραν παρὰ τῷ αἰωνίῳ Πατρὶ δόξαν, ἀνάπαυσιν καὶ μακαριότητα αὐτῶν.

[ἔπεται συνέχεια]

Δ. Π. ΜΑΡΟΥΤΗΣ

ΠΕΡΙ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙΑΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ¹

Πλεύω, ἀόρ. ἔπλεψα, προστ. πλέψον, μεταβ. —καθέλω τὸ πλοῖον καὶ ἀμετάβατον.

Πονῶ. Παρατ. ἐπόννα, (τὸ διπλοῦν ν ἀκούεται ἐν τῇ προφορᾷ, ἐκ τοῦ ἐπόν(ε)να), ἀόρ. ἐπόνεσα, μετ. πονεμένος=ὁ πενθῶν πονούμενος=εὐσπλαγχνος, συμπαθής· παθ. πονίουμαι=ἀξίως εἶμι συμπαθείας· ὄνομ. πόνεμαν· γεν. πονεμάτ' (ἐξ ὑποκρη. ἀρρήτου πονεμάτιον) «τοῦ πονεμάτ' εἶμαι»=πονίουμαι· πόνος=ἀλγηδών· πονῶ=ἀλγῶ καὶ συναλγῶ τινι· «πονῶ ἄτον»=συναλγῶ αὐτῷ, οἰκτεῖρω, εὐσπλαγχνίζομαι, ἐν τῇ δημ. λυποῦμαι, (ἢ καὶ παρὰ Διοδ. Σικελ. Α. 84)· κακολόβωται δ' ἐκ τοῦ συμπονῶ ἴσως, ὡς περὶ τὸ νόμου ἀντὶ ἐνόμου, σπλαγχνικός ἀντὶ εὐσπλαγχνικός κτλ. (ιδὲ κδ'.) 2.) 6'.) ἐν λ. ἡλικία καὶ λη'.) 2 ἐν λ. ἐμπροστά· πονηρός=πανούργος.

Πρέπ', καὶ γ'. τῶν πληθ. πρέπνε· παρατ. ἔπρεπα, ες κτλ. μετ. πρεπούμενον· (ιδὲ πετῶ)=τὸ πρέπον, τὸ προσήκον· λείψανον μετοχῆς καὶ τὸ πρεπούτσα (πρέπουσα)=ἡ δέουσα, προσήκουσα, πρέπουσα ἀπόκρισις (ἐπίπληξις).

Ρούζω=πίπτω· παρ. ἔρρουζνα· ἀόρ. ἔρρουζα· μετ. ρουγμένος· ἴσως αὐτὸ ἐστὶ τὸ ἐν τῇ δημῳδαί ῥήχνω, ὃ ὁ μὲν Κοραῆς δι' ἡ γραφεί ὀρθότατα ἐκ τοῦ ῥάσσω καὶ ῥήσσω «ἔδοξε παλαίειν καὶ... ῥήξει τὸν ἀντίπαλον» (Ἀρτεμ. Ὀνειροκρ. 62) «εἶθ' ὑποσκελισαντές με καὶ ῥάξαντες εἰς τὸν βόρβορον.» (Δημοσθ. σ. 1259, 11), οὐκ ὀρθῶς δ' ὁ Σκ. Βυζάντιος διὰ ἰ (ῥίχνω) ἐκ τοῦ ῥίπτω πάντως παράγων αὐτὸ· ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον ρούζω πολλὴν ἔχει τὴν ὁμοιότητα τῷ λατινικῷ ruiō, συγγενεῖ κατὰ Giorgio (Laroin — deutsche Handwört) τῷ ἑλλήν. ὀρούω.

Ῥύουμαι. Ἐκ τοῦ ῥέω=ἰσχυναίνομαι ἐξ ἀσθενείας· ἀόρ. ἔρρυα, ἐξ οὗ καὶ ὁ ἐνεστὼς παρεσχημάτισται.

Σέπουμαι (σῆπομαι)· ἀόρ. ἐσάπα· προστ. σάπ'· παρακ. σαπε-

¹ Συνέχεια· ἴδε Ἔσμ. Θ'. σελ. 20.

μένος· ῥήμα ἐνεργητ. σπιίζω και σαπίζω· ἀόρ. ἐσέψα και ἐσάψα, ἀει ἐνεργητικῶς, καθ' ἃ και παρ' ἀρχαίοις τὸ σήπω, πλὴν τοῦ σέσηπα (οὐδετέρου ὄντος), ἢ δὲ δημ. σαπίζω, ἐσάπισα οὐδετέρως=ἐσάπην.

Φρώγω, ἀόρ. ἔφαγα· προστ. φά' (φάγε), φαγῆναι· ῥήμα ἐνεργ. φαγίζω=σιτίζω, ἐν τῇ δημ. ταγίζω, οὐδέτ. ἀπρόσωπον «φαγίζ»=κατάλυσις ἐστὶ τῆς νηστείας· εὑρηται και παρὰ Συμαυέρα (Κορ. Ἀτ. τ. 5. σ. 213) τὸ φαγίζω ἐν συνθέσει μονοφαγίζω=μονοσιτῶ (ἀπαξ τῆς ἡμέρας ἐσθίω)· ἀόρ. ἐφάσα (ἐφά(γι)σα), προστ. φάσον, φάστε· πθ. φαγίουμαι· ἀόρ. ἐφαγέθα· προσ. φαγέθ'· μετ. φαγεμένος (ἐδνηδοκῶς). Ὑπάρχει και παρ' ἀρχαίοις ἀπηρχαιωμένος τις τύπος φάγομαι, δε ἐπὶ μέλλοντος κεῖται παρὰ τοῖς οὐκ εὐδοκίμοις τῶν συγγραφέων Μετοχῇ φάγουσα ὡς ὄνομα., εἶδος πληγῆς διαβρωτικῆς, φῦμα ἐλκῶδες νεμόμενον (Ἠσύχιος), φαγέδαινα και φάγαινα· τὴν λέξιν ἔχει και ὁ Δουκάγγιος «φάγουσα φάγγραινα» (Loh. math. σ. 35 ὑποσ. 35)· εὑρηται δ' ἐτι και ἐν ἀνεκδότῳ χειρογράφῳ τοῦ κατὰ τὰ τέλη τῆς ιζ'. ἑκατονταετηρίδος ἀκμάσαντος Ἀναστασίου Γορδίου «κατὰ Μωάμεθ και Πάπα», «και ἔκαμε τομὴν θανατηφόρον, ὡσαν φάγουσα πεπαλαιωμένη» (Νεοελλ. φιλ. πάρ. Κ. Σάθα σ. 112)· ἡ λέξις ἐν τῇ δημῶδει γλώσσῃ· συνηθεστάτη δὲ παρ' ἡμῖν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς «ἡ φάγουσα νὰ τρώη σε.»

Φαίνουμαι, ἀόρ. ἐφάνθα· προστ. φάνθ'· μετοχ. φαινόμενα, ὡς ὄνομα, ἐν τῇ φράσει «κατὰ τὰ φαινόμενα»=κατὰ τὰ σημεῖα· ῥήμα ἐνεργητ. φανίζω (φανερῶ)· σύνθετον, καλοφανίζω (οὐδέτ.)=φαινῶμαι εὐτραφῆς· μετοχ. καλοφανισμένος=εὐτραφῆς.

Φεύω. (φεύγω)· ἀόρ. ἔφυγα· προστ. φύγον, φυγάτιν ἐκ τοῦ φεύγω παρήκται ἐν τῇ δημῶδει φευγάτος διὰ τῆς λατινικῆς καταλήξεως *illus*, τῶν εἰς αἰθ' ῥημάτων παθητικῆς μετοχῆς, καθ' ἃπερ και τὸ γεμάτος, σφογγάτον, Σκαρλάτος, Ἰακωβάτος και πλεῖστο' ἕτερα (κακῶς ὑπὸ πολλῶν παραξυτονούμενα), ἐκ δὲ τοῦ φευγάτος ῥήμα παρ' ἡμῖν φευγατίζω, ὅπερ ἐν τῇ δημῶδει φυγαδαύω λέγεται=δρασμὸν μηχανῶμαι τινί.

Φέρω, ἀόρ. ἔγχα ἐκ τοῦ ἤνεγχα ἢ ἐν(ε)χα συγκοπις, και ἔφερα, ὡπερ και ἐν τῇ δημῶδει· ὁ τύπος δ' αὐτός εὑρηται και παρὰ Βυζαντίοις (ιδ'. ἑκατονταετηρίς, 1312), «ἡ ἀναφορά, ἦν ἀνέφερες», «ἔσον ἔγραψες ἢ ἀνέφερες» (ἐν Κωνσταντινουπόλει Σκαρλ. Δ. Βυζαντίου, τ. 3. σ. 619)· παρὰ ποιηταῖς ἐνεῖκα, ἐνεῖκαι, ἐνεῖκας· προστ. φέρον,

φέρτε. σύνθ. ἐσέγχα (ἐνεστ. βάλλω ἀντι ἐμβάλλω), ἐξέγχα (ἐνεστ. ἐβγάλλω).

Χαίρουμαι, ἀόρ. ἔχαρα· προστ. χάρ'· μετοχ. χαρούμενος (ιδὲ πετῶ)=περιχαρῆς· τί παθὼν ὁ Mallach (Gr. d. gr. Uls. σ. 303), βούλεται τὸ χαρούμενος ἐκ τοῦ Ὀμηρικοῦ ἀόρ. κεχάροντο παράγειν και οὐκ ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος χαρούμενος ἀντι χαιρόμενος, οὐκ οἶδα. Ἐπιχαίρουμαι (μετ' αἰτ.)=ἐπιχαίρω τινί, ἀει ἐπὶ κακοῦ παρ' ἡμῖν, παρ' ἀρχαίοις δὲ και ἐπ' ἀγαθοῦ τὸ ἐπιχαίρειν (Ἀριστοφ. Θεσμῶν 314. Σοφ. Αἰ. 136. ιδὲ Loh. αὐτόθι). Παρ' ἡμῖν τε και ἐν τῇ δημ. ἐξενίκησεν ὁ τύπος χάιρομαι, ὁ ὑπὸ τῶν κωμικῶν ὡς Δακτισμὸς ἐπισκωπτόμενος (Ἀριστοφ. Εἰρ. 291).

«Νῦν τοῦτ' ἐκεῖν' ἦκει τὸ Δάτιδος μέλος,

ὡς ἤδομαι και τέρπομαι και χαίρομαι»

ἐχρήσατο δὲ τῷ ῥήματι πρῶτος Ἀλέξανδρος ὁ Ἀφροδισιεύς (ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰῶνος μετὰ Χριστόν) «διὰ τί οἱ χαιρόμενοι ἀθρόως και σφοδρῶς ποτε και ἐκλύονται;» (προβλ. βιβλ. I. ζήτ. 20 και 11. ιδὲ Κορ. Ἀτ. τ. 2. σ. 380 και τ. 4. σ. 668).

Χτυπῶ=παίω, πλήττω· ἀόρ. ἐχτύπεσα και ἐντῶκα (ἀντι ἐνέδωκα κατ' ἔλλειψιν τοῦ πληγῆς)· προστ. χτύπα και ντῶς (ἐνδος), πλ. χτυπάτε, ντῶστε και ντῶσιν, χτυπησῆναι και χτυπεσῆναι και χτυπέοναι και ντωσῆναι· παθ. χτυπιούμαι, ἐχτυπέθα, χτυπεμένος, μεταφορικῶς ἐπὶ τῶν λοιμωττόντων, οἷς ὁ λοιμὸς ἐγκατασκήπτει· οὕτως ἐλέγετο και παρ' ἀρχαίοις μεταφορικῶς τὸ πλήττεσθαι «οὔτε φθίνασιν πληγείσα νόσοις» (Σοφ. Ἀντιγ. 813), δὲ ὁ Ellendt (λεξ. Σοφ. ἐν λ. πλήσσω) ἐρμηνεύει «*fractum morbo corpus*», ὁ δὲ Schneidewin «*von langwierigem Siechthum getroffen*». Ἀντι δὲ τοῦ χτυπιούμαι ἐπὶ τῶν λοιμωττόντων λέγουσι και δώχκουμαι· ἀόρ. ἐδῶχτα (ιδὲ δίγω), παρακ. δωγμένος ἀντι ντώχκουμαι, ἐντῶχτα, ντωγμένος (ἐκ τοῦ ἀόρ. ἐντῶκα παρεσχηματισμένα), λεγόμενα ἐν Κοτυώροις.

ΛΖ'.) ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ

Τούτων ἡ μὲν ἀμφὶ ἀρδην ἀπώλετο· ἡ δ' ὑπὲρ διεσώθη ἐν τῷ περήφανος· ἀντι τῆς ὑπὲρ κεῖται ἴσως ἢ περὶ ἐν τῷ «περὶ ἐμοῦ»=ἀγαθὸν ἐστὶ μοι, καιρὸν ἔχει μοι, ἐμοὶ συμφέρει, κατὰ παραφθορὰν ὁμοίαν τῆς παρὰ ἐν τῷ δημῶδει περικαλῶ ἀντι παρακαλῶ (δέομαι) ὁμοίον

που και τὸ ἐν τῇ δημῳδῇ παρρησιάζομαι ἀντὶ παρουσιάζομαι = πά-
ρειμι, παραγίνομαι, παρὰ δὲ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς συγγραφεῦσι παρου-
σιάζω· οὕτω παρέφθαρται καὶ ἡ ἐπι ἐν τῇ ἀπιτάζω (ἐπιτάσσω) καὶ
ἀφουκροῦμαι (ἐπακροῶμαι) κτλ. Τῆς πρὸ ἔχνη τινὰ ἀνευρίσκειται ἐν
συνθέτοις· προφτάνω, προφητεύω, προεόρτια (ἐκ τῆς ἐκκλησίας), προῦ-
χοντες, προαίρεση, πρόβαν, (πρόβατον), προγόν', προγονός, προγονή
(πρόγονος, προγονή παρ' ἀρχαίους), πρόδρομος (ἐκ τῆς ἐκκλησίας),
πρόθυμος καὶ ἕτερα τινά· ἐνίοτε δ' ἀντ' αὐτῆς ἀπαντᾷ τὸ ἐπίρρημα
ἐμπρου (ἐν τῇ δημῳδῇ ἐμπρός = ἐμπροσθεν), ἐμπροπέρνω = προχωρῶ,
ἐπιδίδωμι, ἐμπροδιαβαίνω (προδιαβαίνω), καὶ ἄλλοτε τὸ πρῶτος·
πρωταρπάζω (προαρπάζω). Τῆς ἐν ἐν συντάξει μὲν οὐχ ὑπάρχει παρὰ-
δειγμα, ἐν συνθέσει δὲ σπανίως χρῶνται αὐτῇ· ἐμπαίνω (ἐμβαίνω),
ἐντῶκα (ἐνέδωκα) = ἔπαισα· ἐγκαλῶ καὶ ἀγκαλῶ· ἐμπρου (ἐν—πρό)·
ἐντραπῶ καὶ ἀντραπῶ (ἐν—τηρῶ = ἐμβλέπω, ὄρω)· ἐν Ἐρωτοκρίτῳ
ἀναντρανίζω· (σ. 20 στ. 26) «μηδὲ ν' ἀναντρανίζη»· ἐν Κρήτῃ δὲ
χρῶνται νῦν τούτῳ τε καὶ τῇ ἀντρανίζω· ὅ, τε Κοραῆς ('Ατ. τ. 1. σ.
112) καὶ ὁ Μαυροφρύδης (Γλωσσάριον σ. 446) ἀμαρτάνουσι ἐτυμο-
λογοῦντες αὐτὸ ὁ μὲν παρὰ τὸ ἀνά τρανός, ὁ δὲ παρὰ τὸ ἐνατενίζω·
ἐμπειρος, ἐμπιστεύομαι (ἐμπιστεύω), ἐμπιστος (καὶ παρ' ἀρχαίους),
ἐνάντιος καὶ ἀνάντιος (ἐναντίος)· ἐνέχκομαι (ἐνέχομαι), ἐννοια (φρον-
τις περί τινος) ἐντρέπομαι (αἰσχύνομαι, αἰδοῦμαι), ἐντροπή (αἰδώς),
ἐντροπέας, ἐν τῇ δημ. ἐντροπαλός (αἰδήμων). Καὶ ἡ σὺν εὔρηται ἐν
ταῖς διανεμητικοῖς συνδύο, συντρία, συντέσσαρα, συμπέντε, συνέξ, συν-
δέκα, συνείκος' κτλ. καὶ ἑτέροις τισὶν εὐαριθμητοῖς συνθέτοις· σύσκοτα,
σύμπιρνα, σύβραθα (ἅμα τῷ ὄρθρῳ, ἅμα τῷ ἡλίῳ ἀνίσχοντι, ἀφ' ἐσπέ-
ρας εὐθύς, ἄρα σὺν ἐσπέρα) σύντροφος, συμβουλεύω, συνερίσκουμαι,
συνεμπαίνω (ἐνοχλῶ), συνταυλίζω (συνδαυλίζω), συλλογίσκομαι, συμ-
πιάνω (συγκολῶ), σύχλιον (χλιαρόν), ὅπερ λέγεται καὶ γαλιόχλιον
(ἀγάλια = ἡρέμα, καὶ χλιος, οὐχ ὑπάρχον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ, παραχθὲν
δ' ἐκ τῆς βίβλης χλι τοῦ βήματος χλίω, ἐξ ἧς καὶ τὸ χλιαρός, χλιε-
ρός, χλιόεις κτλ. ἰδὲ Pansow Λεξ. ἐν λ. χλίω καὶ D. Grundtz σ.
653)· συγκράτ' = ὁμορον, ἐχόμενον τινος· «τὸ τουβάρ' συγκράτ' ἐν'
'ς ἐμέτερον τ' ὁσπίτ'» = ὁ τοῖχος ἔχεται τῆς ἡμετέρας οἰκίας, συνε-
χῆς ἐστὶ τῆς ἡμετέρας οἰκίας (ἡ: τῇ ἡμ. οἰκίᾳ), ὁμορός ἐστίν, ὁμο-
ρεῖ· ταῦτό που δηλοῖ καὶ τὸ συγκεῖται προσκεῖται (ἰδὲ λς' ἐν λ. κεῖ-
μαι), συνάχ' (τὸ) = συνάγχη, κυνάγχη. Καὶ ἡ ἐπι, ὑπὸ καὶ ἀνὰ μό-

νον ἐν συνθέσει σχεδὸν εὔρηται. Ἐν συντάξει παραδείγματα τῆς
ἐπί· «ἐπὶ ζωῆς ἡμ'» (ἐπὶ ζωῆς μου), «ἐπὶ ζωῆς σ'» (ἐπὶ ζωῆς σου),
«ἐπὶ ζωῆς ἀτ'» (ἐπὶ τῆς ἐαυτοῦ ζωῆς), «ἐπὶ ζωῆς ἐμουν» (ἐπὶ τῆς
ἡμετέρας ζωῆς), «ἐπὶ ζωῆς ἐσούν» (ἐπὶ τῆς ὑμετέρας ζωῆς), ἐπὶ ζωῆς
ἀτούν» (ἐπὶ τῆς ἐαυτῶν ζωῆς)· καὶ παρ' ἀρχαίους «εἰκως δυναίμην
ἐπὶ τῆς ἐμῆς σε ζῆς διακλέψαι» ('Ηρόδ. 1, 38)· «ἴσταται ἐπὶ τῆς
ἐαυτοῦ ζῆς εἰκόνα ἐαυτοῦ» (αὐτ. 2, 143, 1)· «τῶν ἐπὶ τοῦ σοῦ
βίου γεγονότων» (Πλάτ. Παῖδρ. 242, Α'). — «Ἐπ' ἀληθείας» καὶ
παραφθορᾷ «ἀπ' (= ἐπ') ἀληθείας» = ἀληθῶς· καὶ παρ' ἀρχαίους «ἐπ'
ἀληθείας καὶ τοῦ πράγματος» (Δημοσθ. σ. 538, 4)· «ἐπ' αὐτῆς τῆς
ἀληθείας οὕτω δεκνυσθαι» (αὐτ. σ. 282, 15)· «ἐπ' ἀληθείας οὐδε-
μίας εἰρημένον» (αὐτ. σ. 230, 19). Ἐν συνθέσει, ἴστομα (ἐπίρρ.) =
ἐπὶ στόμα· ἴζουλος (ἐπίζηλος) = ἐπικίνδυνος (ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ἀποφρά-
δων ἡμερῶν καὶ ὡρῶν)· ἐπιχαίρουμαι· ἐπιθήκω (ἐπιτίθημι)· ἐπιθυμῶ·
ἐπίλοιπον· ἐπαινώ· παίρω (ἐπαίρω) = λαμβάνω· ἐπακούω «ὁ Θεὸς
ἐπακούει με»· ἀφουκροῦμαι (ἐπακροῶμαι) = ὠτακουστῶ· ἀπιτάζω
(ἐπιτάσσω)· ἐπαρχία· ἐπειδῆς (ἐπειδῆ)· ἴβαστος (ἐπίβαστος), ἐπιβοῶ,
ἴπιδέξις (ἐπιδέξις), ἀπιδιαβαίνω (ἐπιδιαβαίνω) = ἀφήμι, κατα-
λείπω, παραιτοῦμαι, ἴμακρον (ἐπίμακρος), ἐπιμονή· ἴτροπος (ἐπί-
τροπος), ἐπίφοβος, ἴχαρος (ἐπίχαρις), πουλάζω (ἐπουλόω)· — Πάγω
(ὑπάγω) = ἀπειμι· παντρεύω (ὑπανδρεύω) = ἐκδιδόναι πρὸς γάμον καὶ
γαμοῦμαι (ἐπὶ γυναικῶν)· ἡ δημῳδῆς τὸ μὲν πρῶτον ἐκφέρει διὰ τοῦ
παντρεύω, τὸ δὲ δεύτερον διὰ τοῦ παντρεύομαι· ὑπαντή (ὑπάντησις)
καὶ ἀπαντή· τὸ ὑπαντή εὔρηται καὶ παρ' Ἐϋσταθίῳ καὶ ἐν ἐπιγράμ-
ματι Ἀγαθίου σχολαστικοῦ (550 μ. Χριστ.) ἐπιγεγραμμένον «εἰς τὴν
ὑπαντήν» ('Ανθολ. I, 46)· καὶ ἐν ἑτέρῳ Ἰγνατίου τοῦ Μαγίστου
τῶν γραμματικῶν (9' ἑκατονταετηρῆς) «εἰς τὴν ὑπαντήν» ('Ανθολ.
I, 113)· ἐν ἀμφοτέροις δὲ δηλοῖ τὴν ἑορτὴν τῆς Θεοτόκου τῇ β' Φε-
βρουαρίου, ἄλλως λεγομένην ὑπαπαντήν (παρὰ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς
συγγραφεῦσι)· τὸ ἀπαντή πέπλασται κατὰ τὸ ὑπαντή, ἀπαντῶν καὶ
ἐν τῇ ὑπαπαντή· ὑπομένω, ὑπομονή, ὑπομονητικός, πουταγῆ καὶ
πουταγωγῆ (ὑποταγῆ)· ὑποφέρω, ὑποπτεύομαι (ὑποπτεύω), ὑπο-
πτος, ἐνεργητικῶς· καὶ παρ' ἀρχαίους «ὑποπτος πρὸς τινά, πρὸς τι»
(Πλουτ. Ἀρταξ. 74, καὶ «ὑπόπτῃς εἰς τινά» (Θουκ. 6, 60). Ὑπόμο-
νος· εὔρηται καὶ ἐν τοῖς Κυπρίοις ἄσμασιν ἡ λέξις «κῆ ἄν ἐν' ὁ μαῦρος
πόμονος, φτάνεις τοὺς 'ς τὴν τραπέζα» (Κυπρ. Σακελλ. σ. 38 στ. 39).

παρ' ἀρχαίοις ἐλέγето ὑπομενετικός, παρὰ δὲ τοῖς μεταγενεστέροις ὑπομονητικός (ιδὲ Lob. Paral. σ. 494, 33). Ὑποκούω, ὑπακούω. Ἀπογραφή, παρεφθαρμένον ἀντὶ ὑπογραφή· οὕτω καὶ ἐν τῇ δημῳδαί ἀποκάμισο ἀντὶ ὑποκάμισον (χιτών), ὃ εὐρῆται παρ' Ἀχμέτ (131, κατὰ τὴν Θ' ἑκατονταετηρίδα), παρ' ἡμῖν καμῖς ἐκ τοῦ ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι Λατινικοῦ *camisia*, ἐξ οὗ καὶ τὸ Γαλατικὸν *chemise*. Ὑποκαίμενος, ὑπόλογος· ὑποψία. — Ἀνάθεμαν, ἀναθεματίζω, ἀνηθαίνω, ἀνηθάζω, ἀνάσκειλα (ἀνά — σκέλος) = ὑπτίως, ἀνοίγω, ἀναφορὰ (ἀναπνοὴ μετὰ στεναγμοῦ), ἀναπνοή, ἀνάμεσα, ὃ καὶ ἐν τῇ δημῳδαί, καὶ ἀναμεσοῦ· τὸ ἐπίθετον ἀνάμεσος παρ' Ἡροδότῳ 2, 108. Ἀνήθασμαν (ἀνηθάζω)· παρ' Ἀριστείδῃ ἀνάθασμα· ἀναγνώστης (ἐκ τῆς ἐκκλησίας), ἀναγνώθω (ἀναγινώσκω)· ἀναπαίουμεν (ἀναπαύομαι)· ἀνάπαυτος (ἀστερ. καὶ ἀναπαυτός, συγκοπῆ ἀντὶ ἀνανάπαυτος) ἐπὶ ἀρχῆς «μὴ τύχοι ἀναπαύσεως ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. Ἀνασύρω = ἀναστενάζω· ἀνατολή. — Τῆς ἐκ ἐν συντάξει ἐλάχιστα ὑπελείφθη παραδείγματα· ἐξ ὥρας, ἢ ἐξώρας = ἐξω τῆς προσηκούσης ὥρας, βραδέως, πάρωρα, ἀνθ' οὗ λέγεται παρ' ἡμῖν παρ' ὥρας ἢ παρώρας· ἐκ Θεοῦ καὶ ἀπὸ Θεοῦ, ἐπὶ νόσων, θανάτου καὶ τῶν τοιούτων (ιδὲ ἐν Β' μέρει λ. ἀπό)· ἐξ ἀρχῆς καὶ παρ' Ἀισχ. (Ἰὺμ. 284)· ἐκ γενεθῆς = ἐκ γενετῆς (Ὀμ. Ἰλ. 24, 535). Ἐν τῇ 16'. ἑκατονταετηρίδι καὶ ἐφεξῆς ἐν Βυζαντίῳ ἀπαντᾷ συχνάκις ἢ μετ' αἰτιατικῆς βάρβαρος σύνταξις τῆς ἐκ (καὶ βαρβαρωτέρας ὅχι «ὅχι τὸν ἐχθρὸν») «λοιπὸν ἐχάθην ἢ φίλια τελείως ἐκ τὸν κόσμον», «ἐκ τῆς σελήνης ἔπεσεν ἐκείνη τὰς ἀγκάλας», «ἐκ τοῦ νεροῦ τὰ βότανα γίνεται ἡ θροφή σου», «κ' ἐβάλλθηκε ὅσον ἡμπαρεῖ κ' τὴν χώραν νὰ μακρύνῃ» (ιδὲ Κορ. Ἀτ. τόμ. 1. σ. 151). Ἀλλὰ καὶ ἐν συνθέσει οὐ πολλὰ προενεγκεῖν ἔχομεν παραδείγματα· ἐβγαίνω (ιδὲ 16'.) 4)· σημειωτέα ἢ φράσις «ἐβγαίνω 'ς τοῦ νεροῦ τὸν πρόσωπον» = ἀνακύπτω ἐκ δυστυχίας, ἐπιφαίνομαι· παρ' ἀρχαίοις ὡσαύτως μεταφορικῶς ἐλέγето ἐπιπολάζειν· (Ἰσοκρ. Φιλ. § 64) «τὰς μὲν ἀτιμωθήσεσθαι, τὰς δὲ ἐπιπολάσειν τῶν Ἑλληνίδων πόλεων»· ἐβγάλλω, ἐν χωρ. ἐγβάλλω (ιδὲ 16'.) 4)· ἀχπάνω (ἐκσπάω) = ἐκριζῶ· ἀχπαράγουμαι (ἐκ — παράγομαι) = ἐκπλήττομαι· ἐνεργ. ἀχπαράζω· παρ' ἀρχαίοις ἐλέγето τοῦτο ἐκπατάσσειν «φρένας ἐκπεπαταγμένος» (Ὀδ. 18, 327) καὶ ἐκπλήσσω· γριζεύω (ἐκ — ρίζα) = ἀνασκάπτω γῆν κεχερσωμένην, χορτομανοῦσαν καὶ ριζῶν ἔμπλεων, ξικαλα (ἐκ — καλὰ) = λῖαν καλῶς· ἔξολοθρεύω (ἐξολοθρεύω)· ζύνω (ἐκχέω)· ὁ τύπος τοῦ

τε συνθέτου ἐκχύνω καὶ τοῦ ἀπλοῦ χύνω ἀπαντᾷ παρὰ μεταγενεστέροις ἀντὶ τῶν δοκίμων ἐκχέω, χέω· (ιδὲ Lob. Phryn. σ. 726) καὶ παρὰ τοῖς Βυζαντιακοῖς (ιδὲ Δουκάγγ, σ. 1773)· ἐξείθα (ἐξέβην), ἐξέγκα (ἐξήνεγκον, ἐξήγαγον, ἐξέβαλον)· ἐγλυτόνω, ἐν τῇ δημῳδαί γλυτόνω μεταβ. ἐλευθερῶ· ἀμετάβατόν = ἐλευθεροῦμαι, ἀπαλλάττομαι, διαφεύγω κίνδυνον, κτλ. (ἐκ τῆς ἐκ καὶ λυτός, ἦ, ὕπερ ταῦτόν, ἐκ καὶ λύτρον, λυτρόω). Ἄλογος δ' ἢ ἐκ τοῦ κλίνω παραγωγὴ τῆς λέξεως κατὰ Κρούσιον (Mullach Δημ. Ζήν. προλ. σ. LV.) (γλυτώσω) φεύξω | | | | γλυτώνω· Ἐοπίασσο κλίνω, ἐκκλίνω, ὑπεκκλίνω, κλιτύς, κλιτός (anguis), κλιτόω, κλιτώνω, γλιτώνω pr. oinen Winkel machon). Σημειωτέα ἢ φράσις ἀνὰ μὴ ἐγλυτόνε' ἄς τὰ βάρσανα» = «μηδέποτε πόνων παύσαιο», «ἄς τὰ κλαψίματα νὰ μὴ ἐγλυτόνε'» «μηδέποτε γόνων παύσαιο», ἐπὶ ἀρχῆς· ὁμοιον καὶ τὸ παρὰ Σοφοκλεῖ (Ἰλλ. 291) «μηδὲ σ' ἐκ γόνων ποτὲ ἀπαλλάξειαν οἱ κάτω θεοί.» — Ἰξίασπρος (ἐκ — ἄσπρος) = λευκότατος, παρ' ἀρχαίοις ἐκλευκός· ἐν Κύπρῳ ξίξασπρος (Κύπρ. Σακ. σ. 352)· Ἰξίαστρον = λαμπρὸς ἀστήρ, ὁ ἑωσφόρος, ἢ ἡ πλειάς· ἀλλὰ δοκεῖ μοι πιθανώτερον τὴν λέξιν παρεφθάρθαι ἐκ τοῦ ἔξ — ἄστρα = ἡ πλειάς, ἢ ἐν Κύπρῳ παρεφθαρμένη ὀπλειὰ λέγεται «αἰ' ὀπλειὰν π' ἀνέφαινε καὶ τ' ἄστρα τῆς ἐν ἔξῃ» (Κύπρ. Σακ. σ. 20. στ. 164). Ἰλουπίζω ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἐκλεπίζω· ἐγγυτέρω ὁμοῦ φαίνεται ὄν τοῦ λατινικοῦ *gluho*, ὅπερ ἐλληνικὴν πάντως ἔχον τὴν ἀρχὴν (ἐκ τοῦ γλύφειν), ταῦτόν δηλοῖ τῷ ἡμετέρῳ γλουπίζω. — Τῆς εἰς τοῦναντίον ἐν μὲν συνθέσει σπανιωτάτη ἢ χρήσις· εἰσόδια ἑορτῆ τῆς Θεοτόκου (21 Νοεμβρίου), εἰσόδημαν (πρόσοδος), ἐσεῖθα (εἰσέβην), ἐσέγκα (ἐς — ἦνεγκα) = ἐνέβαλον, ἐν ταῖς δυοῖν ταύταις λέξεσιν διασέσωσται καὶ ὁ τύπος ἐς· ἐν δὲ συντάξει ('ς ἡκρωτηριασμένη) συχνωτάτη δι' αὐτῆς δὲ καὶ τῆς μετ' (μετὰ) μετ' αἰτιατικῆς περιφράζεται ἢ ἀρχαία δοτικὴ· «ἐδῶκα 'ς ἐκεῖνον» = ἐδῶκα ἐκεῖνον· «ἐχτύπεσα μετ' τὸ βᾶθδιν» = τῇ βᾶθδῳ ἐπάταξα. — Ἡ πρὸς ἐν μὲν συνθέσει οὐ πάνυ συχνή, προσκλαύκουμαι (ἀποδύρομαι, προσανακλαίομαι), προσπαθῶ, προσευχή, ἐπρόσπεσαν (προσέπεσαν εἰς τοὺς πόδας, ἐταπεινώθη), προστάζω (προστάσσω), προσκυνῶ, ὁ πρόσωπος (τὸ πρόσωπον), προσφορὰ (ἐκ τῆς ἐκκλησίας) προσονεῖδ' (προσωνυμῖα σκωπτικῆ), προσκαλῶ, προσκάλεμαν· ἐν δὲ συντάξει σπανιωτάτη· «πρὸς ἐμὲν» καὶ «ὡς πρὸς ἐμὲν ἀδιάφορον» = «ἐμοὶ οὐ διαφέρει» «πρὸς τ' ἐσὲν ἐν' ἄτω», «πρὸς τ' ἐμὲν ἐν' ἄτω» = σοί, ἐμοὶ ἐστὶν αὐτὸ ὠφέλιμον· τοιαῦτα καὶ τὰ

ἀρχαία «ἐλπίσας πρὸς ἑωυτοῦ τὸν χρησμὸν εἶναι» (Ἡρόδ. 1, 75)· «τὸ ἐν στείνῳ ναυμαχέειν πρὸς ἡμέων ἐστίν» (Ἡρόδ. 8, 60), «ὃ ἐστὶ πρὸς τῶν ἡδικηκότων μάλλον» (Θουκ. 3, 38)· «νομίζοντες πρὸς ἐκείνων εἶναι τὴν ἐν ὀλίγῳ ναυμαχίαν» (Θουκ. 2, 86)· «τὰ πλείω ὄρω πρὸς ἡμῶν ὄντα» (Θουκ. 4, 10). Διὰ καὶ γὰρ ὁ πρῶτος τύπος ἐν συνθέσει, ὁ δεύτερος ἐν συντάξει· συντάσσεται δ' αἰτιατικῇ καὶ ἔστι συχνοτάτη σύνθετα. διαβόλος, διαλύζω (διαλύω τὰ συμπεπλεγμένα νήματα ἐν τῷ ἰσθμῷ), διαβιάζω (ἀναγινώσκω, διαβιάζω, διηθῶ), διακλύζω (διακλύζω, διάκριση, ἀδιάκριτος, ἀδιόρθωτος, διαστραμμένος (διαστραμμένος) κτλ.—Ἡ μετὰ ἀκρωτηριασθεῖσα ἐν τῇ συντάξει καὶ γενομένη πρῶτον μετ', εἶτα μὲ μετ' αἰτιατικῆς δηλοῖ ὅ,τι καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μετὰ γενικῆς σύνθετα· μετανοῶ, μεταβάλλ' (ὑποτροπιάζει), μεταγίγισω, μεταλλάζω (συχνάκις ἀλλάσσω), μεταλαμβάνω, μετάληψη καὶ μετάδοση (ἐκ τῆς ἐκκλησίας), ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ συνώνυμον κοινωνία· μεταθέκω (ἀεὶ μετ' ἀρνήσεως, 'κὶ μεταθέκω = ὀλιγοῦ)· μεταφυτεύω, μετασπείρω, μεταθρέχω, μετατρέγω (ἢ μετὰ ἐν ταῖς τέσσαρσι τελευταίαις λέξεσιν ἐπανάληψιν σημαίνει). Ἡ παρὰ ἐν μὲν συντάξει κεῖται ἀντὶ τοῦ ἢ ἐπὶ συγκρίσεως, ὅτε καὶ ἐμφαντικώτερον πύρα λέγεται· «κἀλλιον ἐμὲν παρὰ ἐκείνον», «καὶ ἄλλο πολλὰ (πλείω) ἀτῶρα παρὰ ὁτότες»· οὕτω καὶ παρ' ἀρχαίοις· «χείμων μείζων παρὰ τὴν καθεστηκυῖαν ὥραν» (Θουκ. 4, 6)· «ἡλίου ἐκλείψεις, αἱ πυκνότεραι παρὰ τὰ ἐκ τοῦ πρὶν χρόνου μνημονευόμενα ξυνέβησαν.» (Θουκ. 1, 23)· καὶ ἐλλείποντος τοῦ συγκριτικοῦ, «ἐγὼ παρὰ ἐκείνος» = μάλλον ἐγὼ ἢ ἐκείνος· ἐν δὲ συνθέσει οὐ σπανία· παρακούω, παρήκουος (παρήκοος), παρελέπω, παρατρομάζω (ἰδὲ Μέρ. Β', ἐν λ. παρατρομάζω), παραφέρω = ὁμοιάζω, κοικὰ πῶς τοῦτο παρ' ἀρχαίοις προσφέρεσθαι ἐλέγεται «ὁ χαρακτήρ τοῦ προσώπου προσφέρεσθαι ἐδόκει» (Ἡρόδ. 1, 116)· παρὰ Σομαυέρα παραφέρνω καὶ συμφέρνω (Κορ. Ἄτ. τ. 4. σ. 393)· παρ' Ἰουχίω τὸ παράγωγον ἐπίθετον παράφορος ἐρμηνεύεται παραφερόμενος, ὁμοῖος· ἐν τῇ δημῳδῇ παραφέρνω καὶ προσφέρνω. Ὁ Βυζάντιος (λεξ. ν. Ἑλλ. ἐν λ. παραφέρνω) παράγει τὸ παραφέρνω ἐκ τοῦ παρεμφέρω ἢ παρεμφαίνω· καὶ τὸ μὲν πρῶτον πιθανώτατον, εἴ τις ἀποβλέψῃ πρὸς τὸ νόμου ἡλικίας ἀντὶ ἐννόμου καὶ ἄλλα τερατώδους κολοβώσεως τῶν λέξεων παραδείγματα, ἃ ἰδὲ ἐν κδ'.) 2) 6'.) ἐν λ. ἡλικία καὶ λη'.) 2) ἐν λ. ἐμπροστά· τὸ δὲ δεύτερον ἀτυπώτατον· ἀλλ' οὐ πάντως ἀνάγκη

ἐπὶ τὸ παρεμφέρω καταφυγεῖν· καὶ γὰρ ἐκ τῶν φράσεων τούτων ἡ γλῶσσα ὀλίγον παραφέρει» (Διον. Ἀλικαρν. ἀρχ. 1, 28) = ὀλίγον διαφέρει, ὅθεν ὁμοία πῶς ἐστίν· «αὐτόδεκα ἐτῶν διελομένων καὶ ἡμερῶν ὀλίγων παρενεγκουσῶν» (Θουκ. 5, 20) = ὅτε ἡ διαφορά ἐγένετο ὀλίγων ἡμερῶν (κατὰ τὴν τοῦ Schneider ἐρμηνείαν· οὕτω καὶ ὁ Classen), ἐν αἷς τὸ παραφέρω σημαίνει διαφέρω ὀλίγον, ῥαδίως ἀνμετεπεπτῶκει εἰς τὸ τῆς ποιᾶς ὁμοιότητος σημαινόμενον· τὸ γὰρ ὀλίγον διαφέρον σχεδὸν ὁμοῖόν ἐστι· Παραποτάμια (καὶ ποτάμια) = τόπος παρὰ τὸν ποταμὸν, παραποτάμιος, καὶ ὄχθη· οὕτως εὐρηται καὶ παρὰ Δημ. Ζήν' (παράφρ. Βατραχ. στ. 260) ἡ λέξις παραποτάμιο μεταφραζομένη ὑπὸ Mullach τῖρα· (ἰδὲ καὶ κδ'.) 2) 6'.) καὶ λη'.) 2) ἐν λ. ἐμπροστά παραμερίζω = ὑπέκλω τινί, μεθίσταμαι, ἐκκλίνω· παραχωρῶ· καὶ ἐν τῇ δημῳδῇ ἐκ τοῦ ἐπιρρήματος παράμερα = μακρὰν· παράπλασμαν = τέρας, καὶ παρ' ἀρχαίοις ἡ λέξις παράπλασμα ταύτῳ δηλοῖ· παρηγορία, παρηγορῶ (καὶ παρ' ἀρχαίοις) καὶ παργορεύω καὶ παργορεία, ἢ χρῶνται ἐπὶ ὑποκορίσματι τέκνων = φίλτατος· παρακαλῶ = δέομαι· παραχτυπῶ = ὑπαινίττομαι, καθ' ὑπόνοιαν λέγω τινί τι· Παρώρας, ἐν τῇ δημῳδῇ παράκαιρα = πάρωρα «πάρωρα πλευστέον» (Cic ad Attic. 10, 12)· «πάρωρα βλέπω» (Ἄνθολ. 12, 199). Παρῆξ μετὰ γενικῆς = πλήν· «παρῆξ τοῦ προσώπ' ἐσούν» = πλήν ἡμῶν, περὶ ἡμῶν οὐ λεκτέον τοῦτο (τὸ αἰσχρὸν, τὸ ὑβριστικόν)· «παρῆξ τῶν ἀκουόντων», καὶ μετ' αἰτιατικῆς «παρῆξ ἐμὲν, ἐσέν, ἐκείνους»· τονίζεται καὶ παρῆξ, ὡσπερ καὶ παρ' ἀρχαίοις· ἢ παρ' ἡμῶν μετὰ γενικῆς χρήσεως καὶ παρ' ἀρχαίοις (Ἡρόδ. 1, 14, 93). Ἄντι. Ἐν συντάξει· «ἀλλ' ἀντ' ἄλλα» (προφέρεται ἄλλα 'ντ' ἄλλα) = ἀλλ' ἀντ' ἄλλων· «ἀντὶ 'ς ἐμέτερα ἐπῆγεν 'ς τ' ἐκείντερα» = ἀντὶ τοῦ ἐλθεῖν εἰς τὰ ἡμέτερα (ἐς ἡμετέρου, εἰς τὴν ἡμετέραν οἰκίαν ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἐκείνων οἰκίαν)· λέγεται καὶ ἀντὶς ἐνίοτε πρὸ φωνήεντος «ἀντὶς ἐκείνοναν» = ἀντὶ ἐκείνου, καὶ μετὰ γενικῆς «ἀντὶς ἐκείνου» = ἀντὶ ἐκείνου, ἀλλὰ «ἀντὶ 'ς ἐκείνου» = ἀντὶ εἰς τὴν ἐκείνου (οἰκίαν) πορεύεσθαι κτλ. Ἐὸ τελικὸν δὲ τοῦτο ὡς προσεκολληθῆναι κατὰ παραφθορὰν καὶ ἐκβαρβάρωσιν τῆς γλώσσης ἐκ τῆς ἐπομένης λέξεως· ἐν ἄλλαις δὲ προσετέθη γράμμα τι εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ τέλους τῆς προηγουμένης λέξεως· τοιαύτης δὲ παραφθορᾶς δείγματα ἐκ τῶν πολλῶν, ἃ ἔχοι τις ἀν' προενεγκεῖν, παρατιθέμεθα ταῦτα· οὕτω τὸ ἀρθρον ἢ συμπαγὲν μετὰ τοῦ γῆ παρήγαγε τὴν τερατώδη λέξιν

ήγη (ή), ήγης, τήν ήγην· όσήμερον εκ του τό σήμερον, εν τή φράσει «έως τό σήμερον» (τό σήμερον, τ' όσήμερον, όσήμερον)· εν τή δημ., ό νόμος άντι ό ώμος, εκ τής αίτιατικής τόν ώμον (τό νόμον)· άντις εκ του άντι 'ς (άντι εις), άντι 'ς εκείνον (άντις 'ς εκείνον, άντις εκείνον)· τό άντις δ' εύρηται και εν τῷ ποιηματίω του Έμμ. Γεωργιλλά «θανατ. τής Ρόδου» (Carm. gr. Wagner, σ. 49. στ. 549) «νά ρίξη (γράφει ρήξη) λαδι άντις νερόν εις τήν Ιστιάν εκείνην» και παρὰ Πτωχοπροδρόμω 2,285 (Κορ, 'Ατ. τ. 1. σ. 275) και εν τή δημῶδει τό ς τουτο εύρηται και εν τῷ ότότες (τό ο κατά τό όσήμερον, εκ τής φράσεως «ώς τό τότε» = «έως εις τό τότε»), εν τή δημῶδει τότες = τότε· και τῷ όντες (ότε), εν τή δημ. όντας, δ ό Mullach (gr. d. gr. Uls. σ. 298, 16) όντας γράφει, ήμαρτημένως μετοχήν άπώλυτον νομίζων (όν—όντας)· ύπάρχει και τουτο εν τή γλώσσῃ, άλλ' έτερον εκάτερον, ως δηλοϋται σαφέστατα εκ τών φράσεων τούτων «όντας έγώ άδδ, έρθεν εκείνος», «όντας έρθεν εκείνος»· και εν τῷ ποτές και τῷ δημῶδει τίποτες. Τοιούτον και τό παρὰ Πτωχοπροδρόμω (βιβλ. 2. στ. 47 και 49. 'Ατακτ. Κορ. τ. 1. σ. 17) «τόν όδεινα»· τοιαύτα και τά του αυτού εν σ. 167 του Α' τόμ. τών 'Ατάκτων παρατιθέμενα «όκάποιος», «όκάποσες», «όκάτι», δ ό Κοραής ούκ όρθῶς, οίμαι, ήγειται εκ του ως (=ίνα ή σχεδόν) παραφθορέν· τούτοις προσθετέον και τό εν στίχ. 169, 171, 179, 185, 199 του ποιήματος του Μανώλη Σκλάβου (1805. Carm. gr. Wagner σ. 58) «Κρήτης» άντι Κρήτη· όμοιον και τό αύτόθι στ. 252 «ή γης»· τοιούτον και «τό γάλας» (αύτ. σ. 290. στ. 468). Όμοιον τῷ ρηθέντι νόμος, ύ και παρὰ Πτωχοπροδρόμω άπαντα «εις τόν νόμον μου να εκράτουν» (βιβλ. 1. στ. 188. Κορ. 'Ατ. τ. 1. σ. 183) έστι και τό νοικοκύρης, λέξις και παρὰ Σομαυέρα άπαντώσα, ήν ούκ όρθῶς ό Κοραής έτυμολογεϊ ('Ατ. τ. 5. σ. 242) παρὰ τό «έν οικῷ κύριος»· τοιαύτα και τά δημῶδη νοικοκυρά (παρ' ήμιν οικοκύρς, οικοκυρά), νουρά, εκ τοιαύτης τινός παράφθορας έγένητο και τό δημῶδες στρίποδα άντι τρίποδα (τρίπους). Τό ς εν τῷ κριμας εκ τής φράσεως «κριμα 'ς τόν»· προσθετέον τοίς ρηθείαι και τάδε. Νύδρα άντι "Υδρα κατά τό νόμος· (ξσμ. Κρητ. σ. 30 στ. 44, 70, 78). Νάδης άντι "Αδης (αύτ. σ. 142. ξσμα 141 στ. 8)· τό ήμέτερον σώρας άντι ώρας εν τή φράσει «'ς ά σώρας» (εκ τής φράσεως 'σα (= 'ς τὰ = εις τὰς) ώρας σ' ώρας, σώρας, είτα έξιτήλου γενομένης τής του σ άρχής, προσε-

τέθη ή πρόθεσις 'ς (εις) μετά του άρθρου τά, εις 'ς στα, έξ ου 'ς ά.), λεγομένη επί τών προς τῷ τίκτειν ούσων γυναικῶν. Όμοίως παρήκται και τό εισδ άντι εις «εισε κανένα πράμα» (Δημ. Ζήν βατρ. στ. 257) εκ τών φράσεων «εις Έ μένα, εις Έ σένα εις Έ κείνον κτλ.»· και εν τῷ δημῶδει μήν (παρ' ήμιν άει μή) τό ν πιθανῶς εκ συγκολλήσεως έκτινος έπομένης λέξεως παρέμεινεν, οίον «μή να άφήσης μή ν' άφήσης μήν άφήσης», ούχι δέ δι' εύφωνίαν, όπερ βούλεται Mullach (Δημ. Ζήν. σελ. 50), έπει και συμφώνου επιφερομένου κείται, οίον, μήν τον χτυπας. Περι του ήτο έρρήθη εν λς'. εν λ. είμαι. Παρατιθέμεθα και τά Κύπρια νήλιον άντι ήλιον (Κύπρ. Σακελλ. σ. 113. δίστ. 174 και 175), νουρά άντι ούρά «ή άλουπου έχώννετον (γρ: έχόνετον) κ' ή νουρά της έφαίνετον (αύτ. σ. 132. στ. 43), νάκρα άντι άκρα «ταίς νάκραις νάκραις έπιανε» (αύτ. σ. 8. στ. 152), νηστία (γρ: νιστία) άντι έστία (αύτ. σ. 349), νορός άντι όρρός (αύτ. σ. 349). Τοιούτον και τό εν Τραπεζοϋντι και ενιαχού λεγόμενον άρέστα άντι ρέστα (λατ. resto) = υπόλοιπα, εκ του «τά ρέστα» τ' άρέστα. Ούτω παρέφθαρται και ό Περσικός ναργιλές (Wasserpfeife) εις τό άργιλές εκ τής φράσεως «έναν Ν άργιλέ»· και ό Τουρκικός ναλμπάντης (ναλμπάντ), γενόμενος άλμπάνης κτλ. (εν τοίς δυοι τελευταίοις άντι προσθήκης άφαίρεσις γέγονε γράμματος). Προσθεμεν και τό εν τοίς ήμετέροις χωρίοις άτότες (τότε) εκ τής φράσεως «οός (έως) τά τότες» (τ' άτότες, άτότες)· τοιούτον ίσως τό α και εν τῷ άκείνος άντι εκείνος, άκει άντι εκεί, πρώτον κείνος, κεί, είτα εκ συγκολλήσεως άκείνος, άκει· (τά κεινού τ' άκεινού, άκείνος· έρθα κεί, έρθ' άκει, ή τοιούτων τινών φράσεων). Τοιαύτην ίσως έσχε τήν άρχήν και τόπροσθετικόν α πλείστων λέξεων εν τή δημ. οίον άχελώνα (χελώνη), άβδέλλα (παρ' ήμιν έβδέλλα), άμασχάλη, άπήγανος, και τό ενιαχού λεγόμενον άχειλι (χειλος)· όμοιον τῷ ήμετέρω άκείνος, (εκείνος, κείνος, άκείνος) φαίνεται και τό δημῶδες άχινός (έχτινος, χινός, άχινός). Τοιαύτην πάντως έχει τήν άρχήν και ή εν ταίς κτητικαίς άνωθυμιαίς παρ' ήμιν προσθήκη του τ' τ' έμόν, τ' έσόν κτλ. (ιδε λά.) 2 σημ.)· 'ς τό έμόν, 'ς τ' έμόν, 'ς τεμόν. Άκροϋντα ταύτα νυν δ' ίδωμεν και έλάχιστά τινα εκ τής άντι σύνθετα. Άντικλειδ' = άντ(κλεις, παρακλειδίου (Πλάτ. κωμ. π. Πολυδ. 10, 24)· άντιλαλώ, άντιδονῶ, (άντηγῶ), παρὰ Δουκαγγίω και Σομαυέρα εύρηται και ή λέξις άντιλαλιά, ή και εν τή δημῶδει συνήθης· άντίχριστος.

[Ήπιεται συνέχεια]

ΠΑΡΕΥΘ. ΤΡ. ΚΟΥΣΗΣ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΪΣ

(Ἀποσπάσματα ἐκ συγγραφῆς, τυκουμένης ἀναλώμασι τῆς ἐπὶ τοῦ
Οἰκονομείου Κληροδοτήματος ἐπιτροπῆς).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ¹

Ὁ τοῦ Λασκάρως ζηλωτῆς καὶ μαθητῆς Μάρκος Μουσοῦρος διέ-
πλασε καὶ ἀνέπτυξε τοῦ φιλοπατρίδος Συνδακηνοῦ τὰς ὑποθήκας.
Αὐτὸς ὁ Μουσοῦρος, ἐναθρυνόμενος, λέγει ὅτι τυτθὸν ὄντα περιέθαλ-
ψεν ὁ Λάσκαρις ὡς φίλτατον υἱὸν καὶ ἔδειξεν αὐτῷ τὴν ὁδόν, τὴν
ἀγούσαν πρὸς Ἀχαιίδα μουσαν. Ὁ Μάρκος, υἱὸς Γιθυρνίου ἐμπό-
ρου, ἐκλιπῶν πατρίδα καὶ γονεῖς, ἀπεδήμησε νεώτατος τῆ ἡλικίας
εἰς Ἑνετίαν, ὅπου ἐσπούδασε περὶ τὴν λατινίδα διάλεκτον καὶ ἐγέ-
νετο εἴπερ τις ἄλλος ἐγκρατέστατος τῶν κλασικῶν γλωσσῶν. Ἄκρα
φιλομαθία, συνημμένη μετ' ἀκρας φιλοπατρίας, διέκαιε τὴν φιλότι-
μον ψυχὴν τοῦ νέου Κρητός. «Σὺ δέ, Μάρκε (λέγει πρὸς ἑαυτὸν ὁ
Μουσοῦρος ὡς ἄλλοτε ἐν ταῖς πρὸς ἑαυτὸν ὑποθήκαις ὁ ὀμῶνυμος
αὐτοκράτωρ, ὁ ἐπὶ τὸν Ὀρόνον τὴν στωϊκὴν φιλοσοφίαν ἀναβιβάσας)
σὺ δέ, καλὲ Μάρκε, οἴκοθεν ἀπεδήμησας εἰς Ἱταλίαν ἵνα παιδευθῆς
ἐκεῖνα μάλιστα τῶν παιδευμάτων, δι' ὧν θὰ ἠδύνασο νὰ ἀποδείξῃς
σεαυτὸν χρησιμώτατον τῆ πατρίδι, καὶ κατὰ τὴν ἐμπορίαν ταύτην
ἀπέλιπες μὲν γονέας ἡδὴ γεγηρακότας, ἀπέλιπες δὲ τὴν ἐρατεινὴν
τῶν φίλτατων ἐταίρων ὀμιληκίην». Κτησάμενος μετ' αὐτοῦ πολὺ φή-
μην περιζήλου ἐλληνιατοῦ ὁ Μουσοῦρος διεδέξατο τῷ 1490 τὸν
Ἄλδον ὡς διδάσκαλος τοῦ πρίγκιπος Ἀλβέρτου τῆς Κάρπου, παρ' ᾧ
ἀπέλαυσε θερμῆς καὶ φιλόφρονος δεξιότητος καὶ προστασίας. Ὁ εὐ-
γνώμων μαθητῆς, ὁ ὕστερον σοφὸς προσαγορευθεὶς, περὶ πλείστου
ποιούμενος τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἑλλήνος διδασκάλου, ἐπειράθη πάσῃ
μηχανῇ ὅπως πείσῃ τὸν Μουσοῦρον νὰ ἐμμελῆ παρ' αὐτῷ δι' ὄλου τοῦ
βίου, καὶ δὴ καὶ προσήνεγκε τῇ χρηστῷ Γιθυρνίῳ μικρὴν μὲν ἀλλ'

εὐφορον κτήμα «κτησείδιον, ἐπιτήδειον πρὸς πάσαν τῶν ἀναγκαίων
φορὰν διὰ τὸ τῆς θέσεως εὐφυές» ἀποφέρον δὲ «σίτον, βρόμιον καὶ
ἐλαιον». Ἐνταῦθα ἠδύνατο ὁ Μουσοῦρος νὰ διάγῃ ἡσυχον καὶ ἀμέ-
ριμον βίον ἀκατακλινόμενος ἐπὶ σμίλακος καὶ θύμου καὶ πόας εὐώ-
δους» ἀσχολούμενος δὲ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τῶν ἐλλήνων
καὶ λατίνων ποιητῶν καὶ πεζογράφων. Ὅα ἠύμοιροι δὲ καὶ ἀρίστων
γεωργῶν, οἵτινες χαριζόμενοι αὐτῷ, ἔμελλον νὰ κομιζῶσι πολλὰ καὶ
πλουσιοπάροχα δῶρα «ποτὲ μὲν ἀσπαράγους εὐμεγέθεις, ποτὲ δὲ
πηκτὸν γάλα, ποτὲ δὲ ἀρτίτοκα ὠά». Ἄλλ' ὁ φιλόπονος Μάρκος
οὐδαμῶς στέργει τὴν νωθροποιὸν ταύτην διαίταν. «Εἰσέτι δὲν ἐγῆ-
ρασα (ἐπιλέγει) ἐπὶ τοῦ παρόντος προτίθεμαι νὰ διατρέψω ἱκανὸν
χρόνον ἐν Ἱταλίᾳ, καὶ ἂν μὴ δυνηθῶ νὰ περιποιήσω εὐκλειαν τῆ
πατρίδι, θὰ προσπαθῶ ὅμως, ὅση μοι δύναμις καὶ σπουδὴ, νὰ
τηρήσω τὸν Ὀμήρου νόμον, τοῦτο δ' ἐστὶ νὰ μὴ καταισχύνω τῶν
πατέρων τὸ γένος' τελευταῖον δὲ διανοοῦμαι νὰ ἀναστρέψω οἴκαδε
ὅπως γηροτροφῆσω τοὺς γεννήσαντας καὶ καταλύσω τὸν βίον ἐπὶ
τοῦ ποθεινοτάτου ἐδάφους». Ταῦτα δὲ λέγων ὁ ταλαίπωρος φυγὰς
προσεπάγει, ὑπὸ δακρύων αὐτοῦ δύναμαι πλέον γράψαι. Ἀλλὰ τὰ
θερμά σου δάκρυα, αἰδίδιμε Μάρκε, ἤρθευσαν καὶ ἐλίπαναν τὴν δια-
νοητικῶς ἀπεξηραμμένην τότε τῆς Ἑλλάδος γῆν, οἱ δὲ ἐν τῇ πολυ-
πικρῇ ξενιτείᾳ ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερώσεως τῶν Ἑλλή-
νων ἐκπρεπεῖς καὶ πολυάθλοι ἀγῶνές σου εἶναι ἔτι καὶ νῦν τῆς μεγά-
λης καὶ φιλοπατρίδος ψυχῆς σου τὸ εὐφραδέστατον ὑπόμνημα!

Ἐν Παταβίῳ καὶ Ἑνετίᾳ ἐδίδαξεν ὁ Μουσοῦρος τὰ ἐλληνικὰ μετὰ
πολλοῦ τοῦ κλέους. Ἡ σύγκλησις τῆς Ἑνετίας, προτάσει τοῦ ἀρχι-
γραμματέως αὐτῆς Φραγκίσκου Φασεόλου, ἀνηγόρευσε τὸν ἐκ Κρήτης
φυγάδα δημόσιον καθηγητὴν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων' οἱ τὰ πρῶτα
φέροντες τῶν εὐπατριδῶν καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι καὶ σοφώτατοι ἄνδρες,
ἐν οἷς ὁ πρεσβευτῆς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Lazaro de Baif,
ἦσαν ἐκ τῶν ὀμιλητῶν τοῦ Μουσοῦρου. Ὁ ἀριστοτελικὸς φιλόσοφος
Μάγιρος καλεῖ τὸν Μουσοῦρον philologum et poetam ingenio-
sissimum, ὁ Ἰώβιος exactio diligentiae grammaticum· τῶν
μαθημάτων τοῦ Μουσοῦρου, «διδάσκοντος ἐν Παταβίῳ τὴν φιλομαθῆ
τῶν Ἰσπερίων νεολαίαν» ἠκροάσατο καὶ ὁ μέγας Ἐρασμος, ὅστις ὑπὸ
τοσούτου καὶ τηλικούτου κατελήφθη ἐνθουσιασμοῦ, ὥστε ἄλλοτε μὲν
ἐγκωμιάζει τὸν Μουσοῦρον ὡς ἀμπεφορημένον θείας μανίας, ἄλλοτε

¹ Συνέχεια: ἴδε προηγούμενον τόμ. Γ', σελ. 330.

δὲ ἀποκαλεῖ αὐτὸν «Virum insigniter eruditum in omni disciplinae genero» «eruditione graecissima» καὶ linguae Latinae usque ad miraculum doctum», ἄνδρα δηλαδὴ πολυμαθέστατον καὶ πανεπιστήμονα, κλειδοκράτορα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ὡς θαυμασιῶς εἰδήμονα τῆς λατινίδος φωνῆς.

Ὁ Μουσοῦρος ἠθλοφόρησεν ὡς ἐκδότης καὶ διορθωτῆς ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων καὶ ὡς ὑποβολεὺς τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων συνειδήσεως. Ἐκ τῶν πολλῶν καὶ πανταίων αὐτοῦ ἐκδόσεων, ἡ τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Πausανίου, τοῦ Ἀθηναίου καὶ τοῦ Ἡσυχίου εἶναι φιλοτεχνήματα κριτικῆς ἐπιστήμης. Χωρὶς τοῦ Μουσοῦρου, ὁ Ἄλδος οὐδὲν θὰ κατώρθου μέγα ἔργον· ὁ Ἄλδος ἐτέλεσεν ἀληθῶς μεγάλα συμπραττόντων αὐτῷ καὶ συνεργούντων αὐτῶν ἐν Ἑνετίᾳ τῆς ἑλλαδικῆς μούσης τροφίμων· πάντων δὲ τούτων τῶν τροφίμων ἔξαρχος ἦτο ὁ Μουσοῦρος. Αἱ κωμῳδίαι τοῦ Ἀριστοφάνους, αἱ μετὰ τῶν ἀρχαίων σχολίων τῷ 1498 ὑπὸ τοῦ Μουσοῦρου ἐκδοθεῖσαι εἶναι ἐκ τῶν πρώτων καὶ χαλεπωτάτων τοῦ Κρητῶς φιλολόγου ἔργων, αὐτῷ δὲ πρώτῳ ἀπόκειται ἡ δόξα ὅτι συνέλεξε τὰ σποράδην ἐν διαφόροις ἀντιγράφοις κείμενα καὶ πεφυρμένα σχόλια καὶ ἔπον οἷόν τε ἐπιμελέστατα διώρθωσεν. Ἐν τῷ εἰς Ἀριστοφάνη προοίμιῳ λαλεῖ ὁ Μουσοῦρος μετ' ὀδύνης περὶ τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων, λέγων ὅτι ὀλίγοι μὲν ἔσωζον τὸ ζώπυρον τῆς προτέρας εὐδαιμονίας, οἱ δὲ λοιποὶ εὐχαλεπῶς πορίζονται ὅν τελοῦσι τῷ βαρβάρῳ φόρον». Ἑλληνικὴ μάθησις καὶ ἑλληνικὴ φιλοπατρία εὐρηνται ἀδιαζεύκτως ἀλλήλαις συνημμέναι ἐν πάσι τοῖς πονήμασι τοῦ ἀξίου τούτου τοῦ Λασκάρεως μαθητοῦ. Ἐν τῷ προοίμιῳ τῆς «Ἑλληνικῆς Γραμματικῆς» τοῦ Ἄλδου κηρύττει ὁ Μουσοῦρος διακρῆδην ὅτι οὐδὲν ἕτερον διακαέστερον ἐπόθησεν ἢ τὴν διὰδοσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἣτις πρόρριζα ἀνασπασθεῖσα ὑπὸ τῶν σκληρῶν Τούρκων, διακείται μὲν ἐλεεινότατα ἐν τῇ ταλαίνῃ ἑλληνικῇ πατρίδι, ἀναβίλαστανει δὲ καὶ προκόπτει παρ' Ἰταλοῖς.

Ἐν τῷ ὑπέροχον τοῦ Μουσοῦρου τὴν φιλολογικὴν καὶ κριτικὴν ἀξίαν καθομολογοῦσι σήμερον καὶ οἱ προεξάρχοντες τῶν παρὰ Γερμανοὺς καθηγνητῶν. Οὕτω λ. χ. ὁ δεινὸς γερμανὸς φιλόλογος καὶ νεώτατος τῶν Δειπνοσοφιστῶν τοῦ Ἀθηναίου ἐκδότης Κάιζελ (1887) μνημονεύει εὐφρόμως τοῦ Μάρκου Μουσοῦρου, ἐγκωμιάζων τὴν μεγάλην αὐτοῦ παιδείαν καὶ τὴν κριτικὴν ὀξύνοιαν. Marco Musuro homini

et magna doctrina et judicio acuto praedito cui justae ab Aldo Manutio laudes tribuuntur, πολλὰς μὲν μυριάδας διορθώσαντι σφαλμάτων, πολλοὺς δὲ στίχους τῶν παρεισαγομένων, καταλογάδην πρότερον ἀναγινωσκομένους καὶ χύδην, εἰς τὴν προσήκουσαν τῆς ἐμέτρου τάξεως εὐκρίνειαν ἀποκαταστήσαντι. Ἦτο δὲ ὁ Μουσοῦρος οὐ μόνον τοῦ Ἄλδου πρώτιστος χειραγωγὸς καὶ τῆς Ἀλδίνης Ἀκαδημίας ἐπιφανεστάτος ἐταῖρος, ἀλλὰ καὶ ἀφιλοκερδῆς καὶ ἀοκνος προστάτης πάσης ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ γένους ἐπιχειρήσεως. Ὅτι περὶ τὸ τέλος τῆς πεντεκαίδεκάτης ἑκατονταετηρίδος δύο πάνυ φιλοπατρίδες Κρητῆς, ὁ Νικόλαος Βλαστός καὶ ὁ Ζαχαρίας Καλλιέργης, γόνος ἱστορικοῦ οἴκου, συνέστησαν ἐν Ἑνετίᾳ τυπογραφεῖον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἑλληνικόν, ὅπως διατρανώσωσι τοῖς Εὐρωπαίοις ὅτι οἱ Ἕλληνες, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ὀδυνηρῶν αὐτῶν συμφορῶν, εἶναι τοσοῦτον φιλότιμοι ὥστε ἐκτυποῦσι τὰ ἀθάνατα τῶν προγόνων πονήματα ἐν ἰδιοκτῆτῳ τυπογραφικῷ ἐργαστηρίῳ, ὁ Μουσοῦρος ὑπῆρξεν ὁ κύριος συλλήπτωρ τοῦ ἐθνωφελοῦς τούτου ἰδρύματος. Ἀμφότεροι, Ἄλδος καὶ Καλλιέργης διήγον πρὸς ἀλλήλους ἐν ἀδελφικῇ ὁμονοίᾳ, διότι προέκειτο οὐχὶ περὶ χρηματισμοῦ, ἀλλὰ περὶ ὠφελείας τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ὁ δὲ Μουσοῦρος διημέρευε, πολλάκις δὲ διανυκτέρευεν ἐναλλάξ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς τυπογραφείοις, ἀντιγράφων, διορθῶν καὶ καθαίρων δι' ἀτρύτων πόνων τοὺς εἰς ἐκτύπωσιν προωρισμένους κώδικας. Ὁ Καλλιέργης ἦτο ἀπαράμιλλος τεχνίτης· αὐτὸς ἰδίᾳ χειρὶ ἐχάραξε καὶ ἐχώνευσε στοιχεῖα ἑλληνικά, ἐφάμιλλα κατὰ τὴν καλλονὴν πρὸς τὰ τοῦ Ἄλδου. Τὸ «Μέγα Ἑτυμολογικόν» τὸ πρῶτον ὑπὸ Καλλιέργου, κριτικῆς ἐπιστάσεως τοῦ Μουσοῦρου, ἐκτυπωθὲν τῷ 1499 βιβλίον, εἶναι, ὡς λέγει ὁ Διδότος, τυπογραφικὸν ἀριστούργημα, χαράξαν νέαν ὁδὸν ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς τυπογραφίας. Ἡ τύπωσις δὲ τοῦ Ἑτυμολογικοῦ ἀπετελέσθη ἀναλώμασι τοῦ φιλομούσου καὶ ἀφανῶς καὶ ἐν παραθύστῳ φιλογενοῦς, Νικολάου Βλαστοῦ, περὶ οὗ λέγει ὁ Μουσοῦρος, ὅτι ἦτο μεστὸς ἑλληνικοῦ φρονήματος καὶ ἐδαπάνησε τοὺς θησαυροὺς τοῦ ἀποβλέπων εἰς τὴν κοινὴν τοῦ γένους ὠφέλειαν. Ἡ Κρήτη μετὰ τὴν ἐν Βυζαντίῳ καταστροφὴν ἀπεδείχθη αὐτόχρημα Ἑλλάδος Ἑλλὰς καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἔμπεδος ἀκρόπολις· περικλεεῖς λόγιοι, τρίβωνες καλλιτέχναι, μουσόληπτοι αἰδοί, θαυμαστοὶ ἤρωες, ἐκαίθεε ἔλκοντες τὸ γένος, προσηλθὼν τῆς δυστυχούσης Ἑλλάδος ἀρωγοὶ καὶ ἐπίκουροι. Τὸ ἐν

Ἐνετία τυπογραφεῖον τοῦ Καλλιέργου ἦτο ὄνόματι καὶ πράγματι κρητικὸν ἐργαστήριον. Κρήτες ἐτόρνευον, Κρήτες συναίρον τὰ χαλκία, Κρήτες ἐμολυβδοχόουν, Κρήτες διήλεγχον, παρεσκευάζον καὶ διώρθουν τὰ τυπογραφικὰ δοκίμια, Κρήτες ἐφρόντιζον περὶ τῶν ἐπιτηδελίων εἰς φωτισμὸν τοῦ γένους ἐκδόσεων καὶ Κρήτες εἰσέφερον ἀφειδῶς τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τύπωσιν τῶν ἐλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἀργύρια. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου τοῦ Καλλιέργου καὶ φιλοτίμῳ δαπάνῃ τοῦ Νικολάου Βλαστοῦ προήχθησαν τὸ πρῶτον εἰς φῶς πάμπολλοι Ἑλληνες συγγραφεῖς, σὺν δὲ τούτοις καὶ ἐρμηνευτικὰ ὑπομνήματα. Ὅτε δὲ τὸ τυπογραφεῖον τοῦ Καλλιέργου μετακομίσθη, εἰσηγήσει τοῦ Λασκάρως, εἰς Ῥώμην, ἐγένετο καὶ ἐκεῖ πολλαχῶς ὠφέλιμον εἰς τὸν ἑλληνισμὸν διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν εἰς Πίνδαρον σχολίων, τῶν Εἰδυλλίων τοῦ Θεοκρίτου σὺν τοῖς παλαιοῖς σχολίοις, τῶν Ἐκλογῶν Θωμαῦ τοῦ Μαγίστρου καὶ τοῦ Φρυνίχου, καὶ ἄλλων συγγραμμάτων.

Καὶ ὡς ἐκδότης λοιπὸν καὶ ὡς διδάσκαλος ἀπανταχοῦ ἐπρωταγωνίστησεν ὁ Μουσοῦρος, σκοπῶν μόνον τὸ πνευματικὸν καὶ πολιτικὸν τοῦ πολυπαθοῦς ἔθνους συμφέρον. Ἰδίως ἢ ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ τοῦ Παταβίου διδασκαλία του ἀγλαοῦς ἀπήνεγκε καρπούς, διότι ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Μουσοῦρου, ὡς λέγει ὁ Δημήτριος Δούκας, «ὡς περ ἐκ τίνος ἵππου δουρείου» προήλθον πολλοὶ καὶ γενναῖοι μαθηταί, οἵτινες παρὰ τῷ ἑλληνι καθηγῆται τὸν ἑλληνικὸν λόγον διηκριβωμένως παιδευθέντες «τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος δοκοῦσι καὶ τῆς Ἀστικῆς αὐτόχθονες ἢ νομίζονται». «Σὺ γάρ (ἐπιλέγει ὁ προμνημονευθεὶς Δούκας) ἀπασὶ τοῖς εὐφυεῖσι τῶν νέων τῆς σῆς γλυκείας φωνῆς ἀφθόνως ἀρύεσθαι συγχωρεῖς, ἐν μόνον ἐννοῶν καὶ ὡς περ τι σκοπιμώτατον τέλος ἀναπολῶν, τὸ τῇ πατρίῳ φωνῇ δεξιὰν ὀρέξαι πεσοῦσα καὶ τὸν ἑλληνα λόγον ἀπασθεννόμενον ἤδη ἀναζωπυρῆσαι τὰ δυνατὰ». Καὶ ὁ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνις βιογράφος τοῦ Μουσοῦρου, Κ. Menge (ἢ ὑπὸ τοῦ γερμανοῦ τούτου καθηγῆτου λατινιστὶ συνταχθεῖσα βιογραφία ὑπάρχει ἐπισυνημμένη ἐν τῷ τελευταίῳ τόμῳ τοῦ Ἰσυχίου τοῦ Schmidl) ὑπομνήσκει ὅτι ὁ Μουσοῦρος οὐδὲν ἕτερον ἀνέπλεατέν ἐκάστοτε ἐν τῇ φαντασίᾳ του ἢ τῶν Ἑλλήνων τὴν παλιγγενεσίαν, περὶ οὐδὲν ἕτερον μᾶλλον ἐσπούδαζεν ἢ περὶ τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς τουρκικῆς δεσποτείας (semper autem id optasse, ut Turcico Graecia patria pellerentur). Ἀφ(λαυτος καὶ χρηστοῦθης, ὁπαδὸς δὲ καὶ θαυμαστῆς τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰάνου Λασκάρως,

ὁ Μουσοῦρος ἀφιέρωσεν ὅλον τὸν βίον εἰς ὑπηρεσίαν καὶ λειτουργίαν τῆς δούλης Ἑλλάδος, ἧς ἐναγωνίως ἐπόθει τὴν ἀνάστασιν. Αἰτὸς καὶ ἀφιλοχρήματος, ἀπεποιήθη ἐκάστοτε καὶ τῶν περιγίπων τὰς δωρεὰς καὶ συντάξεις καὶ τῶν πλουσίων τὰς χορηγίας, καί περ δυνάμενος δὲ νὰ διάγη βίον ἀφροντιν καὶ ἀκύμαντον, ἐν ἐπιγνώσει ἐπέζηξεν ἑαυτὸν εἰς πάντα πόνον, εἰς πᾶσαν ταλαιπωρίαν καὶ πᾶσαν κακοπάθειαν, ὅπως καταστῆ χρήσιμος καὶ διακονικὸς εἰς τὴν ὑπὸ παντοίων δαιμόνων κατατρυχομένην Ἑλλάδα. Πὰ ἑλληνικὰ φῶτα ἦσαν, κατὰ τὸν Μουσοῦρον, τὸ μόνον ἐφόδιον, δι' οὗ ὁ ἐν τῇ δουλείᾳ διατελῶν Ἕλληνα ἠδύνατο κατὰ μικρὸν νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀθλίως καὶ κακοδαίμονος αὐτοῦ καταστάσεως καὶ νὰ ἐλπίσῃ ἐπιαισιωτέραν τινὰ τύχης μετάπτωσιν. Μετὰ τὸν Λάσκαριν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν σὺν τῷ Λασκάρει εἶναι ὁ Μουσοῦρος ὁ διαπρεπέστατος τῶν ἀειμνήστων ἐκείνων Ἑλλήνων φυγάδων, ὅσοι τὰ ἑλληνικὰ ὀρθοῦντες γράμματα καὶ τὴν κόριν τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος κατὰ μικρὸν σείροντες, συνηνώρθουν καὶ ἀναθέρμαινον τῶν Ἑλλήνων τὸ ἐθνικὸν φρόνημα.

Καὶ ἂν μηδεμίᾳ ἄλλῃ ἐσώζετο εἰδησις τῶν καλῶν τοῦ Μουσοῦρου ἐπιτηδευμάτων καὶ μαθημάτων, θὰ ἤρκει πρὸς ἀπαθανατισμὸν τοῦ ἀνδρός, ἢ ἀθάνατος φδῆ, ἢ προτεταγμένη τῶν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1518 ὑπὸ τοῦ Μουσοῦρου ἐκδοθέντων πλατωνικῶν διαλόγων, προσπεφωνημένη δὲ τῷ πάπα Λέοντι τῷ Δεκάτῳ. Ὅτε ἐμελλε νὰ ἰδρυθῇ ἐν Ῥώμῃ τὸ προμνημονευθὲν ἑλληνικὸν φροντιστήριον, ὁ πάπας Λέων, κατὰ προτροπὴν βεβαίως τοῦ Λασκάρως, ἐπέστειλε φιλοφρονητικώτατον γράμμα καὶ πρὸς τὸν Μουσοῦρον, ὃν περὶ πολλοῦ ἐποίητο διὰ τὴν παιδείαν καὶ τὴν φιλοπατρίαν του (et propter doctrinam et propter caritatem patriae). «Ἐπειδὴ (ἔγραφεν ὁ πάπας πρὸς τὸν σοφὸν Ριθύμιον) ἐπιθυμῶ νὰ ἀποκαταστήσω τὴν ὀλιγωρημένην καὶ σχεδὸν καταλελυμένην ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀποτείνομαι πρὸς σέ, τὸν ἐξαισιῶ πεπροικισμένον μαθήσει, καὶ ἐντέλλομαι σοὶ νὰ πέμψῃς πρὸς ἡμᾶς δέκα ἢ δώδεκα εὐφυεῖς καὶ χρηστοῦς νέους ἵνα διδασθῶσι τὴν ἑλληνικὴν φωνήν. Ὁ πάνυ ἐμοὶ πεφιλημένος διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν παιδείαν του Ἰάνος Λάσκαρις θὰ γράψῃ σοὶ πλείονα.» Ὁ Μουσοῦρος ἔλαβε τὸ γράμμα τοῦ Λέοντος καθ' ἣν χρόνον στιγμὴν ἀπετελείτο ἐν τῷ τυπογραφεῖῳ τοῦ Ἀλδοῦ ἢ ἐκτύπωσις τῶν διαλόγων τοῦ θεοῦ φιλοσόφου. Ὅθεν πρὸς μείζονα τοῦ πα-

πικυῦ βουλευματος ἐπίρρωσιν, ὁ μὲν Ἄλδος ἀνέθηκεν εὐθὺς τὴν κριτικὴν τοῦ Μουσούρου ἐπιστάσις γενομένην ἐκδοσιν τοῦ Πλάτωνος, πρὸς τὸν μεγαλοπρεπέστατον ἐν Ῥώμῃ Ποντίφικα, αὐτὸς δὲ ὁ Μουσούρος, ὡς πρόσωπον τοῦ ὄλου ἔργου τηλαυγές, προέταξε τὴν μακρὰν καὶ κλασικὴν ἐκείνην ῥῆθην, λόγῳ ποιητικοῦ κάλλους καὶ φραστικῆς εὐρυθμίας οὐχὶ ἀναξίαν τῶν ἐνδόξων τῆς Ἑλλάδος ἡμερῶν, ἱκανὴν δὲ ὅπως ἴη ποτὲ νὰ ἀντιμετρηθῇ μέχρι τινὸς πρὸς τὰ κάλλιστα τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων ποιητικὰ καλλιτεχνήματα.

Ἐν τῇ λαμπρᾷ ταύτῃ ῥῆθι ὁ Μουσούρος παρακαλεῖ τὸν θεῖον Πλάτωνα νὰ ἐκλίπῃ τὸν χορὸν τῶν οὐρανόφωνων, νὰ λάβῃ τόδε τὸ τεῦχος, τὸ περιέχον τὰ κεδνὰ τῆς φρενὸς τοῦ γάνεθλα, εἶτα δὲ νὰ πορευθῇ εἰς τὴν βασιλίδαν τῶν πόλεων, τὴν ἐπτάλοπον Ῥώμην, ἐνθα δὲν θὰ εὕρῃ πλέον τὸν Σικελῶν ὀλοόφρονος τύραννον, τὸν Μουσῶν ὑβριστὴν Διονύσιον, ἀλλὰ τὸν σοφίας πρόμον καὶ ποιμένα λαῶν, Λαυρεντιάδην, λαμπρὸν ἀστὲρα ἐρατῆς Φλωρεντίδος πατρῆς, ἐκ τῶν ὀνομαστοτάτων Μαδίκων, τὸν πρὶν Ἰωάννην, νῦν δὲ ἀπείρων γαιῶν ἀνοκτα, Λέοντα, κράτιστον Ὀλύμπου κλειδοῦχον. Ἄμα εἰσβάς εἰς τὸ ἀνάκτορον θὰ εἶδῃ ὁ Πλάτων ἐν μεγάροις πολλοὺς ἐκ τῶν ἰδίων ἐραστῶν, οὓς μεταπέμφατο ὁ Λέων χορηγῶν αὐτοῖς τιμῆεντα καὶ πολυόλθα γέρα. Δύο δὲ ἀνδρας ἐξόχως τιμᾶ ὁ Λέων, τὸν μὲν ἀφ' ἱερῆς Ἑλλάδος, οὐχὶ ἐκ τῶν καλουμένων Ῥωμαίων ἢ Γραικῶν, ἀλλ' ὁμοίαν πρὸς τοὺς παλαιούς ἡμιθέους τῶν Ἀθηναίων ἢ τῆς Σπάρτης, τὸ ἀκρον ἄωτον τῆς ἐρικυδοῦς τῶν Λασκάρων γενεᾶς, ὁ δὲ ἕτερος εἶναι ὁ ἐξ ἀπορρήτων Βέρβος. Οἱ δύο οὗτοι ἀνδρες, ὅτε Λασκαρὶς καὶ ὁ Βέρβος, θὰ εἰσαγάγῃ τὸν Πλάτωνα ἐνώπιον τοῦ πάπα ὅστις ἀσπασίως θὰ δεξιωθῇ αὐτόν. Τότε δὴ τότε ὁ θεὸς τῶν Ἀθηναίων φιλόσοφος καὶ τῆς Ἀκαδημίας ἀρχηγέτης θὰ ἐξαγγείλῃ πρὸς τὸν Λέοντα τοὺς δε τοὺς λόγους ὦ πάτερ, ὦ ποιμὴν, ἐλέησον τὰς σὰς ἀγέλας, καὶ δέξαι ἀσπασίως τὸ δῶρον, ὅπερ προσφέρει σοι ὁ ἀμύμων Ἄλδος, ὁ οὐδεμίαν ἀλλήν αἰτηθόμενός σε ἀμοιβὴν ἢ νὰ ἀποσβέσῃς τὸ μαλερόν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου πῦρ, συνδιαλλάξῃς τοὺς ἀλληλομαχοῦντας, εἶτα δὲ ἐξαποστείλῃς ἀπαντας ἐναντίον τῶν τουρκαγεγῶν αἰνολύκων, οἱ χθόνα δουλώσαντες Ἀχαιίδα βουλευόνται νῦν νὰ περαιοθῶσιν εἰς Ἰαπωνίαν ὅπως λεηλατήσωσι καὶ ἐρημώσωσι τὰς ἰταλικὰς χώρας. Ἀλλὰ πέμψον σὺ πρότερον κατὰ τῶν ποταμίων τοὺς χαλκοθήρακας Κελπούς, τῶν αἰθῶνων Ἰβήρων, τὸ σακίεσπαλον

ἔθνος, τὰς ἀπείρους τῶν ἀνδρόγιγάντων Γερμανῶν φαλαγγὰς, τῶν ἀρηιφίλων Βρεττανῶν τὸν λαόν, τοὺς ἀγκυλοτόξους Παίονας καὶ τῶν ποντομεδόντων Ἑνετῶν τὸν στόλον, οἵτινες, ὀρμῶντες εἰς τὸν Ἑλλησπόντον, θὰ συντρέψωσι τοῦ δράκοντος τὴν κεφαλὴν, ὅταν δὲ ἀστράψῃ ἐν Βυζαντίῳ τὸ νόστιμον τῆς ἐλευθερίας φέγγος, τότε καὶ ὁ

Γραικός, ὁ δουλεῖα νῦν κατατρυχόμενος,

Ἀρχαίης ἀρετῆς ἔν' ἐλευθέρων ἡμῶν ἴδηται,

Μνήσεται οὐτάων δῆτιον ἐνδομύχως.

τότε δηλαδὴ καὶ οἱ νῦν εἰς ἀπηνῆ καὶ ἀμελιχτόν δουλείαν ὑποκειμένοι Ἕλληνες, ἀναμνησκόμενοι τῆς ἀρχαίας ἀρετῆς, θὰ ἐξεγερθῶσιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ θὰ καταβάλωσι τὸν ἐχθρόν. Ἐπὶ τῷ ὀλέθρῳ τῶν δυσσεβῶν, οἱ νικηταὶ «μέλφονται καθ' ὄδον παιθνας» καὶ «πρύλιν ὄπλοις ὀρχήσονται ὄλα ψυχὰ ἀγαλλόμενοι». Καὶ εἴθε μὲν ταῦτα γένοιτο· νῦν δὲ, πάτερ, ἀναζωπύρησον τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων τὰ μαθήματα, θάρσυνον τοὺς φιλαγρύπνους ὑποφήτας, συνάγειρον δὲ καὶ παιδεύσον τοὺς υἱοὺς τῶν Ἀχαιῶν, «ἐπιστήσας σφίσι ἀνδρας, οἱ σῶζουσι λόγων ζώπυρον ὠγυγίων». Καὶ ἡ ἐρμὴ μὲν ἀκαδημία δώλεν, ἀλλὰ σὺ ἀνακαίνισον αὐτήν, ἐντεῦθεν δὲ ἀναπτόμενος τῆς εὐμαθείας ὁ πυρσὸς ἀπὸ βαιοῦ σπινθήρος, θὰ ἀναπλήσῃ φωτὸς ἀκηράτου μάλα πολλῶν νέων ψυχᾶς, ἐν Ῥώμῃ δὲ αὐθις θὰ ἀνηθήσωσιν αἱ Ἀθηναὶ ἀντὶ τοῦ Ἰλισσοῦ Θύμβριν ἀμειψόμεναι.

Βεβαίως ὁ φιλότιμος καὶ μουσουτραφῆς Λαυρεντιάδης θὰ ἐνεκολλητοῦτο ἀνευδοκίᾳ τῶν θεῶν Πλάτωνος τὰς παρορμήσεις, ἂν ἦτο δυνατόν νὰ διενεργήσῃ νέαν κατὰ τῶν ἀπίστων εὐρωπαϊκὴν σταυροφορίαν, ἀπέτυχον ὅμως πᾶσαι αἱ ἀπόπειραι πρὸς τελεσφόρον τοιοῦτου συνασπισμοῦ διεξαγωγὴν, ὁ δὲ πάπας Λέων ἀρκεῖται ἐν τῷ μεταξὺ ἀναρριπίζων τὰς φθινοῦσας ἐλευθερίους τέχνας, περιθάλπων παντὶ σθένει τὴν περὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν σπουδὴν καὶ εὐγενῶς ἀμιλλώμενός πρὸς τὸν κλεινὸν αὐτοῦ πατέρα, τὸν μέγαν Λαυρέντιον. Ἡ ῥῆθις τοῦ Μουσούρου, ἐκ διαλειμμάτων θαυμασθεῖσα, ἀνεδημοσιεύθη πολλάκις καὶ ἠρμηνεύθη ὑπὸ πολλῶν, καὶ κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τοῦ περιωνύμου ἀγγλοῦ φιλόλογου Μαρκλάνδου, ἀνετυπώθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Διδότου (ἐν τῷ περὶ Ἄλδου πονήματι αὐτοῦ), παραθέντος καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Μουσούρου, κατὰ τὴν χαλκογραφίαν, ἣτις περιέχεται εἰς τὰ ὑπὸ Παύλου Ἰωβίτου ἐγκώμια περικλεῶν ἀνδρῶν (1875). Τίς δὲ ἐπεξερχόμενός τὸ ἐκ διακοσίων στίχων μελιχρότατον τοῦτο ποίημα

δὲν διαγινώσκει εὐθύς τὸν γνήσιον ἑλληνισμόν καὶ τὴν φλογερὰν φιλοπατρίαν τοῦ Ῥιθυμίου φιλολόγου; Ἐξηκοστῷ ἔτει πρὶν ποιηθῆ ἢ εἰς Πλάτωνα ᾗδῃ, ἔπεσε τὸ Βυζάντιον, εἰς τὴν φρικώδη δὲ τούτου πτώσειν ἐπηκολούθησεν ἡ διασπορὰ καὶ σχεδὸν εἶπεῖν ἡ πανωλεθρία τοῦ γένους· ἀλλ' ἐντὸς τοῦ βραχέος χρονικοῦ διαλείμματος ἐξήκοντα μόνον ἐνιαυτῶν, οἷα καὶ ἡλικίῃ συνέβη μεταβολὴ ἐν τοῖς αἰσθημασι καὶ φρονήμασι τῶν Ἑλλήνων! Οἱ τῶς δυσελπιστοῦντες περὶ τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ γένους ἀρχοῦνται συλλαμβάνοντες ἔστω καὶ ἀμυδρὰν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἀνατεῖλῃ αὐτοῖς ἡ ἡὼς τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας· τὸ ὄνομα «Ἕλλην» τὸ ἐπὶ τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος ἀρρητον καὶ σεσιγημένον ἢ ὄλως ἐξηυτελισμένον προσκτάται πάλιν κατὰ μικρὸν τὴν ἱστορικῶς καὶ ἐθνικῶς προσήκουσαν αὐτῷ ἔννοιαν, ἡ δὲ τῶς πεπηγυῖα ἑλληνικὴ συνείδησις ἀναζωογονεῖται καὶ ἀναστομοῦται ὑπὸ τὸ κράτος ἀτεράμνου δουλοσύνης. Αἱ λανθάνουσαι καὶ κατεσταλμέναι ἐθνικαὶ δυνάμεις περιέρχονται ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν εἰς ἀθόρυβον ζύμωσιν, ἣτις ἐγκαινίζεται τὸ πρῶτον ἀφανῶς διὰ τῆς ἐθνοπλαστικῆς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπιδράσεως, εἶτα δὲ ἐπ' Ἰσης ἀφανῶς ἰσχυροποιουμένη ἐν μέσῳ μυρίων ὄσων καὶ δεινῶν ἐμποδίων καὶ δυσκαταγωνίστων ἀντιδράσεων, καθίσταται ἐπὶ τέλους ὑπομάχλιον τῆς πολιτικῆς τῶν Ἑλλήνων ἀναστάσεως.

Ἐπὶ τὰ ἴχνη καὶ τὰς τρίβους τοῦ Λασκάρεως καὶ τοῦ Μουσοῦρου ᾤδουσιν καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐκ τῶν συγχρόνων λογίων Ἑλλήνων, ἐπιπάσι δὲ ὁ Νικόλαος Σοφιανός καὶ ὁ Ἀντώνιος Ἐπαρχος. Ὁ μὲν Σοφιανός, τρόφιμος τοῦ ἐν Ῥώμῃ ἑλληνικοῦ φροντιστηρίου, ἐξέδωκε τὰ πρῶτα δημοτικὰ βιβλία ἐν τῇ καθωμιλημένῃ ἑλληνικῇ, παρέφρασε τὸ περὶ παιδῶν ἀγωγῆς τοῦ Πλουτάρχου, συνέταξε τὴν πρώτην ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ γραμματικὴν, ἐφιλοπόνησε δὲ καὶ τοὺς ἐν Ῥώμῃ καὶ ἀλλαχοῦ ἐκτυπωθέντας γεωγραφικοὺς πίνακας τῆς Ἑλλάδος εἰς ὀκτώ φύλλα παραθεῖς πρὸς τοῖς ἀρχαίοις καὶ τὰ νέα ὀνόματα. Ἡ ὑπὸ τοῦ Σοφιανοῦ διαγραφὴ τῆς Ἑλλάδος ἔχει μὲν οὐκ ὀλίγα ἀμαρτήματα, ἀλλ' εἶναι ἀξιέπαινος ὁ ἀνὴρ, διότι «πρῶτος συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ συνάψῃ, οὕτως εἶπεῖν, μετὰ τῶν νέων διὰ τῆς ἀναπολητικῆς τῶν ἀρχαίων δυνάμεως τὴν μνήμην τῆς παλαιᾶς δόξης», Ὅπως ὁ Μουσοῦρος, οἰκτερεῖ καὶ ὁ Σοφιανός ὅτι «διὰ τὴν μακρὰν καὶ πικροτάτην δουλοσύνην ἐξέπεσε τὸ ἑλληνικὸν γένος» πρὸς ἐπάνοδον δὲ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας «ᾤρμησα καὶ ἐγὼ (ἐπιλέγει ὁ καλὸς κάγαθός

Κερκυραῖος) νὰ μεταγλωττίσω καὶ νὰ πεζεύσω ἀπὸ τὰ βιβλία ὅπου νὰ εἶναι χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα εἰς τὸ νὰ ἀνακαινισθῇ καὶ νὰ ἀναπτερυγιασθῇ ἀπὸ τὴν τόσῃν ἀπαιδευσίαν τὸ ἐλεεινὸν γένος· καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ἠθέλησα νὰ ποιήσω τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸ βιβλιαρίον τοῦτο τοῦ Πλουτάρχου, ὁποῖον λέγεται περὶ παιδῶν ἀγωγῆς».

Ἐφάμιλλος τῷ Σοφιανῷ κατὰ τὴν παιδείαν καὶ τὴν φιλογένειαν ἀπεδείχθη ὁ Ἀντώνιος Ἐπαρχος, ἐπ' Ἰσης Κερκυραῖος καὶ οὗτος. Πάσχων ὑπὸ ποδάγρας καὶ, ὅπερ χειρὸν, ὑπὸ ἀπόρίας χρημάτων, ὁ πολυπαθὴς Ἐπαρχος διήγαγε μὲν βίον ταλαίπωρον καὶ ὀδυνηρὸν, ἀλλὰ μείζονα φιλοπατρίαν ἢ φιλαυτίαν αἰσθανόμενος ἐκλαυσε τῆς πατρίδος τὰς συμφορὰς περιπαθέστερον ἢ τὰ ἴδια ἀτυχήματα. Μετὰ τὴν ὑπὸ Σουλεϊμάνου λεηλασίαν τῆς Κερκύρας (1537) ὁ Ἀντώνιος Ἐπαρχος, τὰ πάντα ἀπολέσας, μόλις δὲ καὶ μετὰ βίας διασωθεὶς, ἀπεδήμησε φυγὰς εἰς Ἐνετίαν, ὅπου συνέστησε ἑλληνικὸν ἐκπαιδευτήριον, εἶτα δὲ ἐδίδαξε καὶ δημοσίᾳ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, κατ' ἐντολὴν τοῦ «Συμβουλίου τῶν Δέκα». Ὀλίγα πορίζόμενος χρήματα, πολύτεκνος δὲ ὢν καὶ περὶ πολλὰς περιστώμενος φροντίδας, ἠναγκάσθη νὰ πωλήσῃ εἰς τοὺς ἀλλοδαποὺς πᾶμπολλα ἑλληνικὰ ἀντίγραφα, ἕνια δὲ, περὶ τὰ τριάκοντα, ἐδώρῃσατο «χάριν εὐγνωμοσύνης» πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φραγκίσκον τὸν πρῶτον, παρ' οὗ προσηδῶκα ἀρωγὴν καὶ προστασίαν. Οὐδεὶς ἄλλος ἐθρήνησε κατανυκτικώτερον τοῦ Ἐπαρχοῦ τὴν κακοδαιμονίαν τοῦ γένους, οὐδεὶς ἄλλος ἐπεδείξατο μείζονα προθυμίαν πρὸς ἀπολύτρωσιν τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, οὐδεὶς ἄλλος ἐξῆρεν εὐφραδέστερον τὰ ἐκ τῆς ἀνακαινίσεως τῆς παιδείας ἀγαθὰ. Παραβαλλόμενος πρὸς τὸν Λάσκαριν καὶ τὸν Μουσοῦρον, ὁ Κερκυραῖος φυγὰς ἦτο μὲν κατὰ τὴν παιδείαν καὶ τὴν σύνεσιν ἀναμφιλόγως πολλῷ ἐκείνων ὑποδεέστερος, ἀλλ' οὐχ ἡσσων καὶ κατὰ τὸν ἔρωτα τῆς πατρίδος. Πρὸς τὸν «σοφώτατον Ἀρσένιον Μονεμβασίας» ἐπιστέλλων ὁ Ἐπαρχος ἐκτραγωδεῖ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀθλιότητα, ἐκθειάζει δὲ καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην τοῦ Λασκάρεως. «Τὸ βέλτιστον ἡμῖν, ἡ πατρίς, ἀπώλετο, σὺν ταύτῃ δὲ ἀπώλοντο τὰ ἀγαθὰ πάντα· ὅς σώσωμεν τοῦλάχιστον τὴν παιδείαν· διότι ἂν συμβῇ καὶ ταύτην νὰ ἀπολέσωμεν, τίς ἢ χρεῖα πλέον νὰ ζῶμεν οἱ Ἕλληνες ὡς αὐτόχρημα ζῶα καὶ περιπεφρονημένοι ἐν τῷ κόσμῳ; Ἀλλὰ θὰ συνέβαινε καὶ τοῦτο τὸ μέγιστον πάντων δυστύχημα, εἰ μὴ θεός τις ἀνωθεν παρακύψας καὶ τὸ γένος οἰκτείρας, ἐχαρίσατο εἰς τὸν

αίωνα τούτον τὴν θείαν ψυχὴν Ἰωάννου τοῦ Λασκαρέως, ὅστις τὸ πρεσβεῖον ἔχων τῆς ἰταλικῆς οὐχ ἦττον ἢ τῆς ἐλληνικῆς παιδείσεως, ἀντίστη εἰς τὴν πονηρὰν τῶν Ἑλλήνων τύχην, καὶ ταύτην καταγωνισάμενος, κατέστησε τὴν δημοσίαν ταύτην σχολὴν ἐν Φλωρεντίᾳ, ἧς αὐτὸς οὐ προσηύδα. Σὺ δέ, ὦ διδασκάλων ἀριστε, ἔχου τῆς ὁδοῦ ταύτης μέχρις ἂν παιδευθῶσιν εἰ μὴ πάντες οἱ μαθηταί, ἀλλ' ἔνιοι τούτων, καὶ μὴ σπεῦδε τὴν ἐν Γαϊνάρφ. Ἐργάζου καὶ πόνει ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων δόξης· ἀντίσχου τῶν γραμμάτων ὅση δύναμις, μὴ παρολισθήσῃ καὶ ταῦτα· διότι, χωρὶς τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, ὁ βίος ἡμῶν εἶναι ἀβίωτος.»

Παντοίοις ἄλλοις τρόποις ἠγωνίσαστο ὁ Ἐπαρχος ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Τῷ 1541, ὅποτε ἐγένετο ἐν Γατισβῶνι συνέδριον χάριν τῆς διαλλαγῆς καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων, ἔγραψεν ὁ Ἐπαρχος πρὸς τὸν ληγάτον τοῦ πάπα, καρδινάλιον Γάσπαρον Κονταρηνόν, παρακελευόμενος αὐτόν, νὰ μὴ ἐπιλάβηται τῆς πρότερον μὲν εὐδαίμονος, νυνὶ δὲ πολυστόνου καὶ τρισαθλίας Ἑλλάδος. Πρὸς δὲ τὸν μέγαν τῆς Γερμανίας διδάσκαλον, καὶ ἐκ τῶν κορυφαίων τῆς ὀρθοσκευτικῆς Μεταρρυθμίσεως, Φίλιππον τὸν Μελάγχθωνα, ἔγραψεν ὁ Ἐπαρχος· «Ἀσπαζόμενος τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν δουλείαν ἐπάρατον αἴσχος ἀποφεύγων, ἐν ἀλλοδαπῇ νῦν διατρέβω, ὅθεν οὐδ' ἐξ ἀπόπτου ἐπιτρέπεται μοι νὰ ἴδω τὸ πατρίον ἔδαφος ἀδακρυτί, Ἑλλάδα τὴν ποτὲ κλεινὴν ζυγὴν δουλείας ἀκλεῶς ὑποφέρουσαν.» Ἐύχεται δὲ ὁ Ἐπαρχος νὰ μεθαρμοσθῶσι τὰ τῶν χριστιανῶν πράγματα ἐπὶ τὸ βέλτιον, χάριν τῆς εὐδαίμονίας, ἧς ἀρχὴν καὶ πηγὴν ἠγεῖται τὴν ἀοιδίμον ἐλευθερίαν. Τί δὲ πράττουσιν οἱ χριστιανοὶ καθ' ἕνα γρόνον οἱ Τοῦρκοι βούλονται νὰ ἀποφάνωσι «τὸν νόμον τοῦ Μωάμεθ ἄρχοντα πάντων;» Οὔτε τῶν παρόντων ἐπιμελοῦνται οὔτε τοῦ μέλλοντος πρόνοιον τίθενται· ἀλλ' ἢ τῶν καιρῶν ὑστεροῦντες οὐδὲν συμπεραίνουσιν, ἢ δισταμένοι πρὸς ἀλλήλους ἀπρακτοῦσι. «Καὶ εἰ μὲν ἡ κακωσις αὕτη θεόθεν ἐφαίνετο τοῖς πράγμασι, γενναίως θὰ ὑφιστάμεθα πάντες τὴν θεομηνίαν· ἀφ' οὗ ὅμως τὸ κύριον τῆς ἀθλιότητος καὶ κακοδαιμονίας αἴτιον εἶναι ἡμῶν αὐτῶν ἡ βλαθυμία καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους διάστασις, διατί προσάπτομεν τῷ Θεῷ τὰ ἡμέτερα ἀμαρτήματα, διατί δὲ μεμφόμεθα τὴν τύχην, ὅταν ἡμεῖς ἀμελῶμεν καὶ μηδὲ τὴν χεῖρα τοῖς πράγμασι ἐπιβάλλωμεν; Δεῖ γάρ, κατὰ τὴν παροιμίαν, τὴν χεῖρα προσηφρόντα καὶ τὴν τύχην ἐπικαλεῖν, διότι

τοὺς ἀργοῦντας καὶ βλαθυμοῦντας ἀποστρέφεται καὶ αὐτὸς ὁ Θεός.»

Εἶναι λοιπὸν ὁ Ἐπαρχος, μετὰ τὸν Λάσκαριν καὶ τὸν Μουσοῦρον, ὁ σεμνότατος ἱεροφάντης καὶ ἠγητῆς τοῦ περὶ αὐτενεργείας καὶ αὐτοπραγίας τῶν Ἑλλήνων παραγγέλματος, ὅπερ πολλοὶ τῶν ὑστερονλογίων Ἑλλήνων, ἐξ ὑπερβολικῆς θεοληψίας, ἐπεσκόπησαν ἀντικαταστήσαντες ἀντ' αὐτοῦ τῆς θείας μόνου Προνοίας τὴν ἐλεήμονα ἀντίληψιν. Ἀλλὰ τοῦ Ἐπαρχοῦ ἡ ἀκρατος φιλογένεια καὶ φιλόπατρις παρρησία διαφαίνονται κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ πρὸς τὸν οἰκουμένικόν πατριάρχην Διονύσιον («κηδεμόνα καὶ ἀντιλήπτορα τοῦ ἐλληνικοῦ γένους») προσφωνητικῇ ἐπιστολῇ, ἣτις προτέτακται τῶν «πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ἔθνους ἐκδοθέντων Μηναιῶν». Ὁ Ἐπαρχος ταλανίζει τὴν οἰκτρὰν τῶν Ἑλλήνων κατάστασιν, οἵτινες ἢ τύχης ἐπηρείᾳ ἢ φθόνῳ βασιάνου τινὸς δαίμονος ἢ Θεοῦ μηνίματι, οὔτε τὸ τῆς διανοίας ὄμμα δύνανται νὰ πτερώσωσιν οὔτε τὸν λογισμόν νὰ μετεωρίσωσι πρὸς τὴν τοῦ βελτίονος θέσιν. Ταλανίζει προσέτι τὰς ἐριδας, τὰς ἐπιβουλάς καὶ τὰ ἄλλα κακὰ ὅσα κατέσκηψαν εἰς τοὺς Ἕλληνας «ἀμοιρήσαντας τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν». Τυφλοὶ τὴν ψυχὴν εἶναι οἱ παιδείας καὶ μαθήσεως ἔρημοι. «Ὡς περ τὸ φῶς τοῖς ὀφθαλμοῖς τὴν ἀσφάλειαν παρασκευάζει τοῦ καλῶς πορεύεσθαι, οὕτως ἡ μάθησις ἀνθρώπῳ τοῦ μὴ σφάλεσθαι καὶ παραπαλεῖν ἐν τῷ βίῳ. Τοῦτο δὲ τὸ τῆς μάθησεως φῶς, οὐκ ἔστι τῶν φύσει γινομένων, ὡς περ τὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλλ' ἐστὶ κτητόν, πόνῳ καὶ χρόνῳ ὀφειδόμενον καὶ δεξιότητι σοφωτάτων ἀνδρῶν ποδηγετούμενον. Τούτῳ τῷ φωτὶ ζωपुरουμένη ἡ ψυχὴ, ἀναμιννήσκειται τῶν ἐαυτῆς ἀγαθῶν καὶ παρασκευάζεται πρὸς τὰς ἀρετάς· εἴτα τούτων ἐγκρατῆς δι' ἀσκήσεως γινομένη τυγχάνει τῆς ἀληθείας· ἐξῆς δὲ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον βαδίζουσα, οὐδέποτε τοῦ λοιποῦ σφάλεται. Οὕτως ἀνδρεῖται γινόμεθα· οὕτω δίκαιοι· οὕτω σώφρονες· οὕτω φρόνιμοι.»

Ἐνταῦθα ὁ φιλόπατρις Ἐπαρχος μετ' ἀρχαϊκῆς δεινότητος καὶ παρρησίας, ἀνελίσσει τῆς Ἑλλάδος τὰ κακὰ καὶ καταγγέλλει πρὸς τὸν Πατριάρχην μεγαλοφώνως τὰ αἰτία τῆς καχεξίας καὶ καταπτώσεως τοῦ γένους. «Τίς ἐσύλησε τῆς ψυχῆς ἡμῶν τὰς ἕξεις; τίς τὰς δυνάμεις ἀπώλεσε; τίς ἀφείλε τὸν ὑγιαῖ λόγον; τίς ἀρετὴν; τίς πολιτείας ἐπιστήμην; τίς δίκης γνῶσιν καὶ νόμων; τίς ἀπετύφλωσε τὸν νοῦν ἡμῶν; τίς βαρβάρων ἀγριωτέρους ἐποίησε; Μήπως ἡ τύχη; ἀλλ' ἡ τύχη οὐδαμῶς δεσπόζει τῶν ψυχικῶν δυνάμεων. Μήπως ἡ

Θεία Πρόνοια κατημέλησεν ἡμῶν; ἀλλ' αὕτη αὐτεξουσίους ἐξ ἀρχῆς ἐδημιούργησε. Μήπως ἡ εἰμαρμένη τὸ γένος ἡμῶν κατηνάγκασεν; ἀλλ' οὐδ' αὕτη ἐφάπτεται τῶν ἐφ' ἡμῖν. Τίς πταίει λοιπόν, τίς ἀδικεῖ; Οὐδαίς. Ἡμεῖς αὐτοὶ ἐχθροὶ καὶ λησταὶ καὶ λωποδύται ἡμῶν αὐτῶν ἐγενόμεθα· ἡμεῖς τὸν θεῖον σπινθῆρα ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἀνακραθέντα σθεννύομεν· ἡμεῖς τὸν ἀνθρωπισμὸν ἀπωλέσαμεν· ὅταν γὰρ ἡμῶν αὐτῶν ἀμελώμεν, τί δεῖ προσδοκᾶν ἄλλο; Δεῖ πάντως τὸν κελὸν καὶ ἀγαθὸν ἀνθρώπον ἐπιμεληθῆναι ἑαυτοῦ καὶ προπαρασκευάσαι τὴν ψυχὴν, παιδευθῆναι δὲ καὶ διδαχθῆναι.» Ἐπι πάσιν ἀπορεῖ τοῦ Ἐπαρχοῦ ἢ φιλότιμος ψυχὴ διατί ἡ Ἑλλάς πάλαι μὲν ἀπέδειξε τοσοῦτους καὶ τηλικούτους μεγάλους ἀνδράς, νῦν δέ... ὦ τῆς ἀφορίας! «Μὴ τι μετέβαλε τὸ περὶ τὴν Ἑλλάδα κλίμα; μὴ ὁ ἀήρ ἐξήλλακται; μὴ τὰ ὕδατα; Μὴ γένοιτο πάντα τὴν αὐτὴν κρᾶσιν ἣν ἔλαχεν ἐξ ἀρχῆς σῶζει· οἶνον τὸν αὐτόν, ὃν καὶ πρότερον ἡ ἀμπελος ἔφερε, πίνουσιν· ὕδωρ τὸ αὐτὸ βλύζουσιν αἱ πηγαὶ· ἰχθύων τῶν αὐτῶν καὶ κρεῶν γέγονται πάντες· ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σχήματος πάντα μεμνήσκον· οὐχ ἵππος, οὐ βοῦς, οὐ κύων, οὐ λύκος, ἀνθρώπος μόνος ὁ τῆς Ἑλλάδος μετέβαλεν· ἀνθρώπος μόνος, ὦ γῆ καὶ ἥλιε, ἀμελήσας ἑαυτοῦ.»

Ἄλλ' ἐν ᾧ οἰκτεῖραι τῶν Ἑλλήνων τὴν ῥαστώνην, ἐρμέσως πῶς στηλιτεύων καὶ τῆς ἀνωτάτης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς τὴν ὀλιγοψύχον, ὁ Ἐπίσκοπος δὲν παύεται νοερῶς καὶ ἠθικῶς ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Πρὸς τὸν σύμβουλον τοῦ γερμανοῦ αὐτοκράτορος, Ἀντώνιον Πινερότην, πέμπει θερμὰ γράμματα, μάτην ἰκετεύων αὐτὸν νὰ μεσιτεύσῃ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως τοῦ ἐλληνικοῦ γένους. Ἄλλὰ καὶ ἐν ἐρμέτρῳ λόγῳ ἠύδοκίμησεν ἡ διάθεσις τοῦ Ἐπαρχοῦ φιλοπατρία, ποιήσαντος ἐν διακοσίοις καὶ περιπλέον ἠρωελεγείοις στίχοις περιπαθέστατον «Ὁρῆνον εἰς τὴν Ἑλλάδος καταστροφήν» ἐνθα προσκαλεῖ τὰς Πιερίδας Μούσας, τοῦ Ζηνὸς τὰ περικάλλη τέχνα, νὰ κλαύσωσιν «Ἑλλάδος οὐλομένην συντυχίην». Κλαίει καὶ ὀρῆνει ὁ Ἑλικῶν, ἡ Παλλὰς Ἀθῆνη ἐξέλιπε πενθοῦσα τὸ Κεκροπιδῶν ἄστυ, πάντες ἔφυγον «ἄχθος ἀπαναινόμενοι βαρβαρικῶν θυρήτων» μόνος δὲ ἀπέλειφθη ἐν Ἑλλάδι, ὁ Μῶμος· αἱ ἡπειροὶ ὀδύρονται, αἱ νῆσοι ἰσχύουσι, τὰ Τέρπη ἀλγοῦσι καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ὄρη, οἱ λειμῶνες καὶ οἱ ποταμοὶ γῶνται καὶ στένουσιν. Ἡ Ἰταλία, τὸ ἀγέρωχον τῶν Γερμανῶν ἔθνος, οἱ μεγάθυμοι Ἰθῆρες ἔχουσιν ἀπαθῶς καὶ ἀναλγήτως. Τελευταῖον, ὁ Ἐπίσκοπος ἰκετεύει τοὺς Οὐρανίωνας νὰ μνησθῶσι τῆς ἱερᾶς χώρας

καὶ λυτρώσωσιν αὐτὴν ἀφ' ὧν πάσχει ἀπείρων κακῶν, παρέχοντες σῶφρονά νοῦν εἰς τοὺς ἀστούς, καταπαύοντες δὲ τὴν ἐπέλθοῦσαν καταπραγίαν. Ὁ Ἐπίσκοπος συνεπιγινώσκει τὴν πρὸς τὰ δεινὰ τῶν Ἑλλήνων ἀναλγησίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ ἐπὶ βραχὺν χρόνον ἠλπισε καὶ αὐτὸς οὕτος, ὡς πολλοὶ ἄλλοι, ὅτι ἡ Εὐρώπη θὰ ἠσθάνετο συμπάθειαν πρὸς τὰς ἀτυχίας τοῦ γένους, καὶ ὅτι, ἐπὶ τέλος, κατὰ τὴν ποιητικὴν τοῦ Ὁρηνφοῦ Γεωργιλλὰ ἔκφρασιν, «οἱ πανευγενέστατοι αὐθένταις καὶ ῥηγάδες» θὰ ἐπεστράτευον ἐναντίον τοῦ Τούρκου.

Ἐκ τῶν ἄλλων συγχρόνων ἢ ἐπιγενομένων ὑπερμάχων τῆς ἐθνικῆς τῶν ἐλληνικῶν συνειδήσεως, οὐδαμῶς σκοπούμενου τοῦ Ὁρησκέυματος, μνημονευτέον· 1) τὸν ἐκ Κρήτης λατινόφρονα ἐπίσκοπον Ζαννετῖνον, περὶ οὗ ἀποφαίνεται ὁ Σοφιανός, ὅτι ἂν ἄπαντες οἱ Ἕλληνες εἶχον τὴν γενναίαν αὐτοῦ ψυχὴν, τὸ ἐλληνικὸν γένος θὰ ἠλευθεροῦτο ἀπὸ τῆς δουλοσύνης· 2) τὸν Ἰακωβὸν Διασωρῖνον, ὅστις ἀποκλαίων τῶν «ἐλλαδικῶν χαρίτων» τὸν ὄλεθρον, σφόδρα δὲ ἀχθόμενος ὅτι «Τούρκος τουρκίζει τοὺς υἱοὺς τῶν Ἑλλήνων, ποιμνία πάντα δ' ἄγει» παρεκάλει δι' ἐπιγράμμάτων τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας Φίλιππον τὸν δεύτερον νὰ ἀποδείξῃ ἐλευθέραν τὴν Ἑλλάδα· 3) τὸν ἐκ Κρήτης Παλαιόκαπαν καὶ τὸν ἐκ Βερροίας καθηγητὴν Ἰωάννην Κωττούνιον, οἵτινες ἱδρυσαν ἐν Παταβίῳ «ἐλληνομουσεῖα» καὶ τὸν Θωμᾶν Φλαγγίνην, ὅστις τὴν μεγάλην αὐτοῦ περιουσίαν διέθηκε πρὸς σύστασιν ἐλληνικοῦ ἐν Ἐνετίᾳ φροντιστηρίου· 4) τὸν ἐξ Ἀθηνῶν Λεονάρδου Φιλαρᾶν, πρὸς ὃν ἔγραφεν ὁ μέγας ἀγγλος ποιητὴς Μίλτων «ὅτι οὐδὲν ἀνδρικώτερον, οὐδὲν εὐγενέστερον ἢ ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους τοὺς Ἕλληνας ποιεῖσθαι». 5) τὸν Χριστοφόρον Ἀγγελοῦ, τὸν ἐν Κανταβριγίᾳ καὶ Ὁξωνίᾳ διδάξαντα καὶ ἐκδόντα πονημάτιον περὶ τῆς «καταστάσεως τῆς Ἑλλήνων». 6) τὸν «λογιώτατον ἐν ἱερομονάχοις» καὶ ἔπειτα ἀρχιεπίσκοπον, Νικόδημον Μεταξᾶν, τὸν ἱδρυσάντα τὸ πρῶτον ἐν Τουρκίᾳ τυπογραφεῖον, ἐκδόντα δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ τὰ «περὶ ἐπιστολικῶν τύπων» Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλέως πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι «λογοποιοῦσι τὴν ἄλλως οἱ κακοήθεις καὶ ἀπαιδεῦτοι ὅτι μὴδὲν ἔχει σεμνὸν ἢ νῦν Ἑλλάς ἀλλ' ἢ τὰ κλεινὰ τῶν χωρίων ὀνόματα». Τούτοις καὶ πολλοῖς ἄλλοις καταλεκτέον καὶ τὸν χαρίεντα καὶ μιμηλότατον τῆς Ἐρωφίλης ποιητὴν, τὸν μετὰ στεναγμῶν ἐρωτῶντα «ποῦ τῶν Ἑλλήνων ἡ βασιλεία, ποῦ τῶν Ῥωμαίων αἱ πολυὺς ὄμηνοι χῶραι; ποῦ αἱ γνώσεις καὶ ἐπιστήμαι;»

Ἰδιαιτέρας κατ' ἐξοχὴν μνείας χρῆζει ὁ ὑπερμεσοῦσης τῆς ἑπτακαίδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἐν Ἑνετίᾳ διδάξας, Φράγκισκος ἱερεὺς ὁ Σκουῖφος, οὗ ἡ Ῥητορική, ἐξεδόθη τῷ 1681 «γονυπευῶς ἀφισρωθεῖσα τῇ μητρὶ καὶ πατρὶ». Τὸ περιβόητον πόνημα τοῦ ἐκ Κυδωνίας τεχνογράφου, φιλοσόφου καὶ θεολόγου, ἐφάμιλλον ἐν μέρει πρὸς τὰς «Ὀμιλίαις» τοῦ Μηνιάτου, ἐγένετο πρὸς τοὺς Ἕλληνας βλάβης μᾶλλον ἢ ὠφελείας πρόξενον, διότι κατὰ μὲν τὸν εἰρημὸν τοῦ λόγου καὶ τὴν σύνταξιν ἰταλίζει μᾶλλον ἢ ἑλληνίζει, ὑπετύπωσε δὲ δόξας, δι' ὧν ἐξησοθενώθησαν αἱ περὶ αὐτοπραγίας τῶν Ἑλλήνων σωτήριον παραδόσεις τῶν προγενεστέρων διδασκάλων. Ὁ Σκουῖφος ὑπῆρξε ζηλωτὴς μᾶλλον τῶν συνομηλικῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἄλλων ἀγορητῶν ἢ τῶν ἀρχαίων τῆς Ἑλλάδος ῥητόρων. Ὁ μὲν Δημοσθένης, αἰτιώμενος τῶν Ἀθηναίων τὴν ῥαθυμίαν, ἐδίδασκεν αὐτοὺς τίνι μεθόδῳ καὶ τίνι παρασκευῇ ὄφειλον νὰ ἀντεπεξέλθωσι κατὰ τῶν Μακεδόνων, ὁ δὲ Σκουῖφος προτρέπει ἀπ' ἐναντίας τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐλπίζωσιν ἐπὶ μόνον τὸν Θεόν, οὐδαμῶς οὐδὲν οἰκοθεν ἐπιχειροῦντες ὑπὲρ τῆς ἰδίας σωτηρίας· «μὲ τὸ σχῆμα τῆς δεήσεως, παρακαλεῖ τὸν ἐλευθερωτὴν τοῦ κόσμου, Χριστόν, νὰ ἐλευθερώσῃ μίαν γορῶν τὸ ἑλληνικὸν γένος ἀπὸ τῆς χειρὸς τοῦ ὁσμανικοῦ Βριάρεως. Οὐ μόνον δὲ παρακαλεῖ τὸν Χριστόν ἀλλὰ καὶ ὑπομιμνήσκει αὐτὸν ἐπὶ τὸ παραινετικώτερον ὅτι «εἶναι οὐχὶ μόνον κριτὴς ἀμῆ καὶ πατήρ, καὶ πῶς παιδεύει ἀμῆ δὲν θανατώνει τὰ τέκνα του». Ἐπειτα «ἐν αἱ ἀμαρτίαι τῶν Ἑλλήνων διήγειραν τὴν δικαίαν τοῦ Κυρίου ὀργὴν» ὄφειλεν ὁ Ἰησοῦς νὰ ἦναι εὐσπλαγχνος καὶ νὰ ἐνθυμηθῇ «πῶς τὸ ἑλληνικὸν γένος ἐστάθη τὸ πρῶτον, ὅπου ἀνοίξε ταῖς ἀγκάλας διὰ νὰ δεχθῇ τὸ θεῖον τοῦ εὐαγγελίου, τὸ πρῶτον ὅπου ἔρριξε χαμαὶ τὰ εἰδῶλα καὶ κρεμάμενον εἰς ἓνα ξύλον τὸν ἐπροσκύνησεν ὡς Θεόν». Ὅθεν «ὡς εὐσπλαγχνος, μὲ τὴν θεϊκὴν σου παντοδυναμίαν κάμε νὰ φύγουν τὸν ζυγὸν τέτοιας βαρβαρικῆς αἰχμαλωσίας». Βεβαίως ὁ ἀπλοϊκὸς Σκουῖφος λίαν ἀτελῶς ἠπίστατο τὰ κατὰ τὴν ἱστορίαν καὶ διάδοσιν τοῦ ἀρχεγόνου χριστιανισμοῦ. Φοβούμενος δὲ ἐν τῇ ἀφελείᾳ φιλοπατρία του μήπως δὲν ἐξαρκέσωσιν «αἱ φωναὶ καὶ τὰ δάκρυα νὰ παρακινήσωσι τὸν Χριστόν εἰς σπλάγχνος» καλεῖ εἰς βοήθειαν καὶ πάντα τὰ τῶν ἁγίων τάγματα. «Φωνάζουσιν οἱ ἅγιοι, ὁ Ἀνδρέας ἀπὸ τὴν Κρήτην, ὁ Χρυσόστομος ἀπὸ τὴν Πόλιν, ἡ Αἰκατερίνα ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὁ Ἰγνάτιος ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν, ὁ Πολύκαρπος

ἀπὸ τὴν Σμύρνην, οἱ Διονύσιοι ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, αἱ Σπυρίδωνες ἀπὸ τὴν Κύπρον, ἐλπίζουσιν ἀπὸ τὴν ἄκραν σου εὐσπλαγχνίαν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ ἕλης τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀπολύτρωσιν». Κενὰ, ὡς μὴ ὠφελε, λαλήματα! Ἀλλὰ τὸ λέγειν ὅτι τὰ πάντα, καὶ αὐτὴν τῆς πατρίδος τὴν αὐτονομίαν, δεόν νὰ προσδοκᾷ ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ, εἶναι ὁπωσδήποτε εὐφρόσυνος ἐθελαπάτη, ἱκανὴ νὰ παράσχῃ τερψιθύμων λόγων ὑπόθεσιν, πρὸς ἐπιδέξιον λογοτέχνην, ἀγνοοῦντα ὅτι «εἰς οἰωνὸς ἀριστος ἀμύνεσθαι περὶ πατρὸς». Δὲν ἐπῆλθεν εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ εὐσεβοῦς ῥητοροδιδασκάλου τὸ σοφὸν παράγγελμα «σὺν Ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα κίνει»· ἐνόμισε δὲ ὁ Σκουῖφος ἐν τῇ ὑποπτέρῳ φαντασίᾳ του ὅτι ἡμιάζον εἰσέτι οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι χρόνοι τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, καθ' οὓς ὁ ἀργικέραυνος Ζεὺς ἐκαράνου τοὺς εἰς τὸ θεῖον ἀσεβοῦντας καὶ μετελαμβάνεν ἀδιακρίτως ἄμα καὶ ἐμπαθῶς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Καὶ τυφλῶ ἄρα δῆλον ὀπόσον τὰ ῥητορικὰ ταῦτα διδάγματα ἀνδρῶν, εὐπροθύμων μὲν εἰς ὑπουργίαν τῆς πατρίδος καὶ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὑπερμέστων συνέσεως φρενῶν καὶ γνώμης, ἀνέκοψαν μὲν καὶ ἐνάρκωσαν τὴν περὶ τὴν αὐτοπραγίαν πίστιν τοῦ γένους, ἀνερρίπισαν δὲ αὐθις τὴν φλόγα ζοφερῶν προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν.

Ἡ παρὰ τοῦ Σκουῖφου ἐπίκλησις τῆς θείας οἰκτιρμοσύνης εἶναι ἀνεκτὴ καὶ μέχρι τινὸς ἀξιέπαινος ὡς ἐναργὲς δῆλωμα φιλευσεβοῦς καὶ φιλοχρίστου καρδίας· ἀξίαι ἀπ' ἐναντίας γέλωτος εἶναι αἱ ἐνθεαστικαὶ φαντασιοκοπία ἄλλων τινῶν αὐτεπαγγέλτων διδασκάλων, ἀκμασάντων καὶ ῥητορευσάντων μετὰ τὸν Κυδωνιάτην τεχνογράφον. Πολλῶν τοιούτων θεοσόφων σχολαστικῶν εὐμοιρεῖ ἡ ὀκτωκαίδεκάτη ἑκατονταετηρίς, πάντας ὁμῶς ὑπερηκόντισεν ὁ ἐκ Σκοπέλου Καισάριος Δαπόντε «δεύτερος γραμματικὸς τῆς αὐθεντίας Κωνσταντίνου τοῦ Μαυροκορδάτου», συγγραφεὺς δὲ τοῦ «Καθρέπτου τῶν Γυναικῶν» οὗ τὸ μέχρι κόρου κενὸν περιεχόμενον ἀμιλλᾶται πρὸς τὸ πληρμελὲς καὶ ἀπειρόκαλον τῆς στιχουργίας. Τῷ 1738, ὁ Δαπόντε εἶδε καὶ ὕπνου, ὅτι ἐγκαθιδρύθη πάλιν ἀπόνως καὶ ὡς ἐκ θαύματος ἡ πολυπόθητος βυζαντινὴ αὐτοκρατορία,

Ἔἰδα κ' ἐγὼ . . . . .
Κυριακῇ ἡμέρῳ, δώδεκα νοεμβρίου,
μνήμη τοῦ Ἰλαρίμονος ἑστωντας τοῦ ἁγίου
Ἐν ἁετὸν δικέφαλον στὸν οὐρανὸν ἀπάνω
ἐλαμπαν ὡς ὁ ἥλιος, νὰ μὴν εἰπῶ παράνω,

.....
 πλησίον δὲ τοῦ ἀετοῦ ὁ μέγας Κωνσταντῖνος
 μαζή μὲ τὴν μητέρα του, μὲ τὸν σταυρὸν κ' ἐκαῖνος.
 Ταῦτα ἰδὼν, ἀγαπητέ, μ' αὐτὴν τὴν ὄρασίν μου,
 θάμβος κατέλαβεν εὐθὺς τὴν ταπεινὴν ψυχὴν μου.

Ἄν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνεγερθῆ πάλιν βυζαντινὴ αὐτοκρατορία διὰ
 μόνης τῆς βοήθειας τῶν Ὀνειροκριτικῶν Ἀρτεμιδώρου τοῦ Δαλδιανοῦ,
 ὁ Καισάριος Δαπόντε θὰ καθίστατο χωρὶς ἀμφιβολίας στερεώτατος
 αὐτῆς στῦλος· τὰ πεπτωκότα ὅμως κράτη καὶ οἱ πεπτωκότες λαοὶ
 δὲν ἀνίστανται δυστυχῶς οὐδὲ οικονομοῦνται μετὰ τσαύτης εὐχε-
 ρείας μεθ' ὅσης ὁ ἐκ Σικοπέλου ὄνειρόφρων στιχουργὸς ἔγνω νὰ οἰκο-
 νομήσῃ δι' ὀνομαστικῶν ἀπολύτων τὴν ἀζήλωτον τοῦ ἀθλοῦ ποιή-
 ματός του ὁμοιοκαταληξίαν. Ἀλλὰ φέρε ἐξετάσωμεν τὰ καθόλου
 αἰτία τὰ συνεργήσαντα εἰς τὴν ἀπὸ τῆς εὐθείας ὁδοῦ βαθμιαίαν
 παρατροπὴν τῶν ἀρχῶν, ἃς ἐχάραξαν οἱ ἀείμνηστοὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν
 φυγάδες.

(Ἐπεταὶ συνέχεια.)

ΠΘΗ ΚΑΙ ΞΘΙΜΑ ΕΝ ΝΙΣΥΡΩ¹

Βλέπομεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ μάλιστα τῇ τοῦ Μ. αἰῶνος, ὅτε τὰ
 ἔθνη δὲν εἶχον ἔτι παγιωθῆ, ἀλλ' ἀπετέλουν, οὕτως εἰπεῖν, μάζαν
 ἀμορφον, οἷον εἰ πρὸς τελειοποίησιν καὶ αὐτουποστάσιν τείνουσαν·
 βλέπομεν, λέγω, ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ τῆς ἱστορίας, ὡς καὶ εἰς πάσαν
 ἄλλην τοιαύτην, ὅτι τὰ ἀσθενέστερα ἔθνη ὑποκύπτουσιν ἠττώμενα
 ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων, ὅτι τούτων τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ἀπορροφῶνται
 ἢ καὶ τέλειον ἐκλείπουσι καὶ ἐξισοῦνται τοῖς τῶν κυριαρχῶν αὐτῶν.
 Ἦσθ' ὅτε δὲ ἀντιστρέφονται οἱ ὅροι καὶ συμβαίνει τὸ ὅλως ἀντιθετόν·
 ἦτοι οἱ νικηταὶ ἀέθονται τῶν ἠττηθέντων τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ
 ὅλως ἀνεπαισθήτως ὑποχωροῦσι, συμμορφοῦνται καὶ ἐξοικειοῦνται
 τούτοις· οὕτω ἔχομεν ἔθνη ἐκ διαφόρων κρατιδίων συνιστάμενα, ἢ

¹ Ἴδε προηγούμενον φυλλάδιον τόμ. Ι', σελ. 354. Ἦρδς δὲ καὶ τὰς γαλλιστὶ
 διατριβὰς ἡμῶν εἰς τὰς ἐφημερίδας «Courrier de Smyrne» ὑπὸ ἡμερομηνίαν 26
 Σεπτεμβρίου καὶ «Messager d'Athènes» ὑπ' ἀριθ. 41 τοῦ 1888.

καὶ τ' ἀνάπαλιν κράτη ἀποτελούμενα ἐκ πολλῶν ἐθνῶν, ὧν ἕκαστον
 ἔχει καὶ ἰδία ἔθιμα κατὰ τὸν ἰδιόρρυθμον αὐτοῦ χαρακτήρα. Τοῦτ'
 αὐτό, ὅτε μὲν ἐν μάζονι, ὅτε δὲ καὶ ἐν ἐλάσσονι μοίρᾳ συμβαίνει,
 ὡς γνωστὸν, καὶ εἰς τὰς κοινωνίας τὰς ἀποτελούσας τὰ ἔθνη.

Κατ' ἐπαγωγὴν ἀρα καὶ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων κρίνοντες νομι-
 ζομεν ὅτι οἱ Νισύριοι, εἴπερ τινες καὶ ἄλλοι ἐτήρησαν πιστῶς τὰ
 ἀρχαῖα τῶν προγόνων αὐτῶν ἔθιμα· τοσοῦτω μᾶλλον καθόσον οἱ Ἐνε-
 τοί, πρότερον κύριοι τῆς νήσου, ἀληθεῖς ἱππόται ἰ θεωροῦντες ἑαυτοὺς
 ἀνωτέρους τῶν ὑπηκόων των, δὲν εἶχον πολλὰς μετ' αὐτῶν σχέσεις·
 ἐκ τούτου ἐξηγεῖται καὶ ἡ μηδεμίας ἐνετικῆς (λατινικῆς) λέξεως παρ'
 αὐτοῖς διάσωσις. Ἀλλ' οὐδὲ τῶν μετέπειτα καὶ νῦν δ' εἰσέτι κυρίων
 τῆς νήσου, ἦτοι τῶν Τούρκων ὁ βίος ἐπέδρασεν ὥστε νὰ μεταβάλλῃ
 τὸν χαρακτήρα καὶ τὸν βίον τοῦ Νισυριακοῦ λαοῦ, ὡς καὶ οὐδαμοῦ
 που τούτων ὁ βίος ἐπέδρασεν ἢ ἐπ' ἐλάχιστον συνετέλεσεν εἰς μετα-
 βολὴν· διὸ οὐδὲως παράξενον, ἂν εἰς μέρη τινὰ διατηρῶνται ἀκμαῖα
 καὶ πρότυπα τὰ ἑλληνικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα.

Μάλιστα τῶν νήσων οἱ κάτοικοι εἰσιν, οὐκ αἶδα πῶς, ὑπερμέτρως
 φιλόρχειοι, συντηρητικοὶ ἐπὶ τὸ ἀπίστευτον· αἰσθάνονται φυσικὴν
 ἀποστρουφὴν πρὸς πᾶν ὅ,τι εἶνε ξένον· ἀποφεύγουσιν ὡς ἐξ ἐνστικτοῦ
 καὶ ἐλεεινολογοῦσι τοὺς θέλοντάς πως νὰ νεωτερίσωσι νομιζόντες
 αὐτοὺς ὡς αἰτίον τῆς δυστυχίας τοῦ τόπου, τῆς τυχόν ἀνομβρίας
 καὶ τῶν τοιούτων. «Κοντὰ στὸ ξηρὸ ξύλο, λέγουν, καλεῖται καὶ τὸ
 χλωρό».

Ὁ Φραγκισμὸς λοιπὸν δὲν παρειαέδωσε ποσῶς, οὐδ' ἐπέξετεινε
 μέχρις ἐκεῖ τοὺς πλοκάμους τοῦ ὁ φροῦδος πολιτισμοῦ, δι' οὗ ἐξέ-
 θεμεν λόγους, ἵνα ἐπισκιάσῃ καὶ ἀποσκορακίσῃ, ὡς συνήθως δυστυ-
 χῶς συμβαίνει, τὰ ἀρχαῖα τῶν νησιωτῶν ἔθιμα.

Καὶ ὄντως δὲν θὰ ἴδῃτε ποσῶς ἐκεῖ ἀνάκτορα μεγάλα, οὐδὲ μέ-
 γαρα πολυτελῆ· ἂν ζητήσητε τὸ αἰτίον ἰδοὺ τί θέλετε ἀκούσει·

«Χωράφ' ὄσο θωρῆς
 καὶ σπὶτ' ὄσο χωρεῖς.»

Θὰ ἴδῃτε ὅμως γλόβην καὶ δένδρα, ρύακας καὶ ποιμένας, κτημα-
 τίας καὶ ἐμπόρους, γεωργοὺς καὶ ἀλιεῖς, οἱ ὅποιοι θὰ σὰς δεχθῶσι μὲ
 καλὴν καρδίαν, ἀφελέστατα καὶ ἀπλούστατα μακρὰν πάσης προσ-
 ποιήσεως καὶ δασμευμένης ἐτίμησις. Ζῶσιν ἐκεῖ οἱ ἄνθρωποι ἐλεύ-
 θεροι καὶ ἀφελεῖς, εἶσι πάντοτε χαρλεντῆς καὶ ἐκδηλοῦσι τὴν χαρὰν

αὐτῶν ἄδοντες ἄσματα, εἰς ἃ ἐπικρατεῖ ἡ ἀπλότης, ἡ ζωή, ἡ φιλοσοφία, ἐὰν θέλετε, καὶ ἡ χάρις· διότι ταῦτα εἰσάγουσιν εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας καὶ εἰκονίζουσι τὴν ὑγίαν τοῦ λαοῦ φύσιν. Ἡ λύπη τοῦ ἐνός εὐρίσκει ἀνακούφισιν εἰς τὰς καρδίας τῶν ἄλλων, (ἀνευ φίλου συμπονοῦντος αἰσθανόμεθα τὴν λύπην δριμυτέραν) εἰς τὰς κηδεῖας ἐπικρατεῖ γενικὴ κατῆφεια· διότι ὁ ἀποθανὼν ἦτο εἰς ὄλους γνωστὸς ἦτο πως πρὸς ὄλους συνδεδεμένος. Βλέπει ταῦτα ὁ ξένος ἀστὸς καὶ κολακεύεται νὰ πιστεύσῃ ὅτι πάντες οἱ κάτοικοι ἀποτελοῦσιν ὁλονεμίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν, τῆς ὁποίας καὶ αὐτὸς ἤρχισεν ἤδη νὰ γίνηται μέλος· διότι πάντες γνωστοὶ τε καὶ μὴ ὑποδέχονται καὶ χαιρετίζουσιν αὐτὸν εἰλικρινῶς καὶ μετὰ φαιδρίας φυσιογνωμίας τῷ ἀποτείνουσι τὸ σύνθημα «καλῶς ὤρισάτε». Δὲν δυσανασχετοῦσιν ἐπὶ τῇ πενίᾳ τῶν, οὐδὲ φέρουσιν αὐτὴν βαρέως· τούναντι μάλιστα καὶ ἀποδέχονται αὐτὴν ὡσανεὶ ἐπιβεβλημένην. «Ἐλλησιν αἰεὶ πενίη πάροικος.» Ἐν τῇ πενίᾳ λοιπὸν καὶ τῇ ὀλιγαρχίᾳ τῶν εὐρίσκουσι τὴν εὐτυχίαν τῶν· ἡ φύσις ἐπαρκεῖ εἰς τὰς πολλὰς αὐτῶν ἀνάγκας· ὀρησκεία ζῶσα τοὺς παρηγορεῖ δι' ὄλους τοὺς πόνους τῶν· εἶνε εὐτυχεῖς, ζῶσι μᾶλλον ἐν τῇ φύσει· ὅπως δ' ἀδιάφοροι τῶν ἐπερχομένων μεταβολῶν διαγούσι τὸν βίον τηροῦντες πιστότατα τὰ πάτρια ἤθη καὶ ἔθιμα, ὧν τὰ πλεῖστα ἑλληνικὰ καὶ ἀρχαιότατα τυγχάνουσιν ὄντα. Οὕτω δοξάζουσιν ὅτι τὴν ὀγδόην μετὰ τὸν τακετὸν ἡμέραν ἡ Μοῖρα νύκτωρ εἰσερχομένη ἐσθίει τῶν παρατιθεμένων ἐδεσμάτων καὶ μοιράζει τὸ παιδίον· ἔθος παρ' ἀρχαίους σεβαστὸν κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον ἐν τῇ διηγήσει αὐτοῦ εἰς τὰ περὶ Μελεάγρου μυθολογούμενα.

Ὅταν νυστάζωσι τὰ βρέφη θέτουσιν αὐτὰ αἱ μητέρες εἰς κουνίδια πλεκτά, τὰ ἐξαρτῶσιν ἐπὶ τῶν ὤμων ἢ ἀνά τοὺς ὤμους· διὸ ἔσως καὶ καλοῦσιν αὐτὰ «ἀνάωμα» καὶ τὰ σείουσιν ἄδουσαι διάφορα βαυκαλλήματα μεσαιωνικὰ μὲ βαθεῖαν τὴν ἄνοιαν καὶ δημώδη τὴν καλλομένην «ναναρίσματα» λεγόμενα, ὧν ἐν γεύματος χάριν παρενθέτομεν ἑνταῦθα :

Ὁ ὕπνος τρέφει τὸ παιδί κι' ὁ κάμπος τὸ μοσχάρι
Κ' ἐμένα τὸ παιδάκι μου νανάκια θέλει κάμει·
Νανὶ τοῦ Ῥήγα τὸ παιδί τοῦ Βασιλιᾶ τ' ἀγγόνι,
Νανὶ τὸ τὸ φίλδ' πανὶ ποῦ φαίνουσι εἰς τὴν Πόλι,
Νὰ κάμ' ὁ Βασιλεὺς βρακί κι' ὁ πύτροπος φελόνη,
Νὰ κάμη καὶ ἡ Βασίλισσα 'πουκάμισο καὶ ζώνη.

Ὕπνε μου καὶ καλ' ὕπνε μου καὶ καλοκομιστὴ μου,
Καὶ καλοκομισέ μου τὸ ἐμένα τὸ παιδί μου·
Ἄν τὸ κοιμήσης, ὕπνε μου, τρεῖς χῶρες σοῦ χαρίζω·
Τὴ Βενετιά μὲ τὸ φλωρί, τὴ Χρὸ μὲ τὸ λοφρί
Καὶ τὴν Κωνσταντινούπολι μὲ τὸ μαργαριτάρι.

Βαυκαλλήματα ἦδεν ἐπίσης ἡ Ἀλκμήνη κατακοιμίζουσα τοὺς διδύμους αὐτῆς παῖδας. Πλάτ. Ν. σ. 790. Ἀριστ. 19, 38.

Ὅταν τὰ παιδιά κλαίωσι καὶ δὲν ὑπακούωσιν εἰς τὰς προσφιλεῖς τῆς μητρὸς ὠπείας, διηγούνται τούτοις μύθους φοβεροὺς, μάλιστα τὸν τῆς Γοργούς καὶ φοβίζουσιν αὐτὰ διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῶν λεγομένων βρικόλακων (βρικέλων)· ἀλλὰ μὴ τὰ αὐτὰ δὲν ἐποιοῦν καὶ αἱ ἀρχαῖαι μητέρες; ὁ Στρ. 1, 2, 6, ἀφήσῃ φωνὴν λέγων : «Τοῖς τε γὰρ παισὶ προσφέρωμεν τοὺς ἡδέεις μύθους εἰς προτροπὴν· εἰς ἀποτροπὴν δὲ τοὺς φοβερούς· ἢ τε γὰρ Λάμια μῦθος ἐστὶ καὶ ἡ Γοργώ.»

Ἐνίοτε ὅμως δὲν ἀρκοῦσιν αἱ ἀπειλαὶ καὶ αἱ νοουθεσίαι· διὸ ἐπέρχεται ἐπίκουρος τὸ ξύλον, ὅπερ καὶ συνοδεύει πάντοτε ἡ φράσις :

Τὸ ξύλον ἦβγ' ἀπ' τὸ Παράδεισον·

Τούτ' αὐτὸ βεβαίως ἤθελόν νὰ σημάνωσι καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐν παρομοίᾳ περιπτώσει, διὰ τῆς γνώμης :

«Ὁ μὴ δαρεῖς οὐ παιδεύεται.»

«Τὰ παιδιά παίζει.» Ναι· παίζουσιν ἐκεῖ οἱ παῖδες, ἀσκοῦνται καὶ γυμνάζονται ὁμοιόμορφως σχεδὸν τοῖς ἀρχαίοις παισίν· ἔχουσι τὴν πάλην καὶ τὸν δρόμον, τὸ ἔλμα καὶ τὴν δισκοβολίαν· ἔτι δὲ καὶ τὰς λεγομένας ἀμάδας (ἐκ τοῦ ἀποταμάδες ἔσως κατὰ συγκαπήν· Κοραΐς) καὶ φέρονται ἰδίᾳ πρὸς τὸ τῆς σφαίρας γύμνασμα, τὸ τότε καλούμενον (Τουρκ.), ὅπερ καὶ κατασκευάζουσι κατὰ τὴν μορφήν καὶ τὸν τύπον τῶν ἀρχαίων σφαιρῶν· ἦτοι μὲ ποικιλόχροα δέρματα· Πλάτ. Παιδ. σ. 110, ἀλλ' ἔχουσι καὶ ἄλλα παίγνια ἑλληνικὰ, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς.

Περιεργότερα ὅμως καὶ μᾶλλον ἀπίστευτος εἶνε ἡ ὁμοιότης τοῦ τρόπου τῆς ἀνατροφῆς τῶν θηλέων· ἀτρέφεται τούτων ἡ παιδεία, ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, περὶ τὰ κατοικίδια ἔργα· τὸ ῥάπτειν, τὸ κλώθειν, τὸ ὑφαίνειν, τὸ κεντᾶν· διατηροῦσιν ἐκεῖ καὶ μάλιστα ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα τὴν ἡλακκάτην καὶ τὴν ἀτρακτον μὲ τὸ ξύλινο σφονδύλι. Ὑφαιναν αἱ ἀρχαῖαι ἑλληνίδες ἔχουσαι μάλιστα προστάτιδας τὴν Ἑραν καὶ τὴν Ἀρτεμιν, τὴν Ἐργάνην Ἀθηναίαν· ἀλλ' ὑφαίνουσι

ἔτι καὶ νῦν ἐν Νισύρῳ καὶ ὑπερμέτρως τιμᾶσι τὴν ὑφαντικὴν. Πλύνει ἡ εὐποροῦσα γυνὴ τὰ ῥοῦχα τῶν τέκνων καὶ τοῦ συζύγου αὐτῆς καὶ τῆ περιποιεῖ τὸ τοιοῦτο τιμῆν) ὡς δὲν ἐθεωρεῖτο ἐπονείδιστον νὰ πλύνῃ ἡ Ναυσικαὰ τὰ ἐνδύματα τῆς.

«Ἐνθ' ἦτοι πλυνοὶ ἦσαν ἐπηετανοί, πολὺ δ' ὕδαρ.» Ὀδ. Ζ. 86.
Καὶ Ἰλ. Χ 153.

«Ἐνθα δ' ἐπ' αὐτῶν πλυνοὶ εὐρέες ἐγγυσεῖσι,
καλοὶ λαΐνεσι θοὶ εἴματα σιγαλόεντα
πλύνεσκον Τρώων ἄλοχοι καλαίτε θύγατρος
τὸ πρὶν ἐπ' εἰρήνης, πλὴν ἐλθεῖν υἱας Ἀχαιῶν.»

Ἐν Ἀθήναις μάλιστα ἐτέλουν ἑορτὴν τῆ Ἀθηνᾶ, τὰ πλυντήρια, καθ' ἣν νέαι ἐξ ἐπιφανῶν οἰκῶν ἐπλυνον τὰ ἐνδύματα τῆς θεᾶς, ἧς τὸ ἄγαλμα κατεκάλυπτον Ξενοφ. Ἑλλην. 1, 4, 12.

Ἐχουσιν ἐπίσης ἔτι ἐκεῖ χειρομύλους Στρ. 488: «Τοῖς γοῦν ἀστυγείτοσιν ἐκεῖθεν ἐστὶν ἡ τῶν μύλων εὐπορία», ἐν οἷς ἀλοῦσι κριθὰς καὶ σίτον· τοῦτ' αὐτὸ μὴ δὲν ἔπραττον αἱ Ἀθηναῖδες; μὴ δὲν ἐτέλουν ἑορτὴν τῆ Ἀθηνᾶ καθ' ἣν παρθένοι ἐκ γνωρίμων οἰκῶν ἤλθον τὰ εἰς θυσίαν πόπανα; τοῦτο βεβαίως δ' σχολ. Ἀριστοφ. Ἑκκλ. 643. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς ἀρχαίας προλήψεις διατηροῦσιν ἐκεῖ· μάλιστα τὴν τοῦ πταρμοῦ, ὅστις δηλοῦν αἶσιον τέλος διανοήματος ἢ καὶ πράξεως, περὶ ἧς ὁμιλοῦσιν· οὕτω ἡ Πηνελόπη ἀκούσασα τὸν πταρμὸν τοῦ Τηλεμάχου, ἐν ᾧ αὐτὴ ἠύχετο περὶ τῆς ἐπανόδου τοῦ Ὀδυσσεύς περιχαρῆς ἀκφωνεῖ:

«Οὐχ ὄραας, ὃ μοι υἱὸς ἐπέπταρε πᾶσιν ἔπεισιν;»

Τὸν συριγμὸν τῶν ὄτων, ὡς καὶ τὴν κίνησιν τῶν βλεφάρων νομίζουσι προσέτι προάγγελον καλοῦ ἀκούσματος ἢ καὶ ἀφίξεως προσφιλοῦς προσώπου· οὕτω καὶ ὁ αἰπόλος παρὰ Θεοκρίτῳ λέγει:

«Ἄλλεται ὀφθαλμοῖς μου ὁ δεξιὸς ἄραγ' ἰδῆσω αὐτάν;»

Ἐθίζουσιν ἐπίσης νὰ προσαγορεύωσι καὶ νὰ καλῶσι μᾶλλον διὰ τοῦ κυρίου ὀνόματος, συνήθεια ἀπαντῶσα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσιν· οὕτω καλεῖται, Ἑλένη, Βρισήης, Μενέλαος· παρ' Ὀμήρῳ μάλιστα συχνὰ ἀπαντῶσιν ἀνευ ἐπιθέτου ὀνόματα· ὅπως δὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οὕτω καὶ νῦν ἐν Νισύρῳ χρῶνται τῷ ἐπιθέτῳ μόνον ἐπὶ προσαγορεύσει τῆς ἑλῆς οἰκογενείας. Ἡ σύζυγος καλεῖται πάντοτε διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς αὐτῆς· σπανιότατα δὲ ἢ οὐδέποτε σχεδὸν διὰ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ συζύγου. Πρὸς δὲ μεγάλην πόσειονται

χρήσιν τοῦ κλητικῆ ἐπιφώνηματος· οὕτω καλοῦσιν· ὦ Νικόλαε, ὦ Πέτρε, καὶ οὐδέποτε ἀνευ αὐτοῦ.

Συνελόντι δ' εἶπαιν ὁ αὐτόθι βίος νομίζει τις ὅτι εἶνε συνέχεια τῶν ἡμετέρων προγόνων Ἑλλήνων. Ἡ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθιμῶν ὁμοιότης, ἵνα μὴ εἶπω ταυτότης, ὡς ἐκ παραλλήλου ἐδειξάμεν, εἶνε λίαν ἀπίστευτος· ὅπως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ῥῆθω καὶ νῦν ἐκεῖ ἦτε γυνὴ καὶ ὁ ἀνὴρ δέον νὰ ὦσι συμπολιταὶ ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ δημῶδες: «Παποῦτσι ἀπ' τὸν τόπο σου κί' ἄς εἶν' καὶ μπάλωμένο.» Ἀλλ' οὐδ' ἀγνοοῦσιν, οὐδὲ παραβλέπουσι τὴν σοφὴν νοουθεσίαν:

«Τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα.»

ἦν οὕτω πως ἐκεῖ ἐκφράζονται: «Ἰσχα σου ἀμαδάκι μου.»

Τοῦ γάμου, ὅπως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, προηγοῦνται καὶ ἐν Νισύρῳ οἱ ἀρραβῶνες· προῖκα δὲ δίδουσι πρὸς μὲν τὰς θυγατέρας αἱ μητέρες, πρὸς δὲ τοὺς υἱοὺς οἱ πατέρες. Δίδουσιν ἐπίσης πρὸς τὰς θυγατέρας οἱ πατέρες, ὡς καὶ πρὸς τοὺς υἱοὺς αἱ μητέρες, καὶ θεωρεῖται μάλιστα τοῦτο γενικὸς κανὼν, ἀλλ' ἐλάχιστά τινα, τὰ ὁποῖα καὶ καλοῦσι «χάριτας.»

Τὴν παραμονὴν τοῦ γάμου ἀντὶ τοῦ συνήθους, τοῖς ἀρχαίοις λουτροῦ ἐκ τῶν ὑδάτων τῆς Καλλιρρόης, λοῦει ὁ κουρεὺς τὸν νυμφίον κατ' οἶκον, ἐν ᾧ κόραι συγγενεῖς ἀδουσι περίξ κοσμητικὰ ἄσματα. Τῆ ἡμέρᾳ τῶν γάμων, ἀν' ὃ γαμβρὸς εὐπορῆ, στρωννύεται ἢ ἐπὶ τούτῳ οὔσα μεγάλη λιθίνη τράπεζα, εἰς ἣν παρακάθονται πάντες οἱ βουλόμενοι καὶ τρώγουσι κοινῇ· δὲν εἶνε δὲ συγκεχωρημένον νὰ μὴ μετέχῃ τοῦ γεύματος οἱ περισσότεροὶ τῶν κατόικων. Σχέσιν φαίνεται μοι νὰ ἔχῃ τὸ τοιοῦτον μὲ τὰ συσσίτια τῶν Λακεδαιμονίων, ὧν καὶ ὁμαιμοὶ ἦσαν οἱ Νισύριοι. (Διόδ. XIV 84γ) Ἰε Φαρνάβαζος δὲ καὶ Κόνων μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἀγῆχθησαν ἀπάσαις ταῖς ναυσὶν ἐπὶ τοὺς τῶν Λακεδαιμονίων συμμάχους· καὶ πρῶτον μὲν Κίρους ἀπέκτησαν, εἶτα δὲ Νισυρίους καὶ Τήτους.

Ἐπιθαλάμια καὶ θυμεναλοὺς ἤδον οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες κατὰ τὸν γάμον τῆς Ἑλένης. Θεοκρ. 18. εἰδύλι.

«Ἐν ποκ' ἄρα Σπάρτα ξανθότριχι παρ' Μενελάω...»

Ἀλλὰ καὶ ἐν Νισύρῳ τῆ ὑστεραία τοῦ γάμου ἡμέρα γίνεται ὁ λεγόμενος ἀντίγαμος κατ' αὐτὸν συνδειπνοῦσι· νύμφη, γαμβρὸς, πενθεροὶ καὶ κουμπάροι (παράνυμφοι)· νέοι δὲ συγγενεῖς καὶ φίλοι χορεύου-

παι ψάλλουσιν ἀρμονικώτατα τὸ «Περίβολι», ὑμέγαλον, ὃν δημοσιεύσαντες πρῶτον ἐν τῇ «Ἑβδομάδι» ὑπὸ τὸν τίτλον «Δημοτικὰ ἄσματα Νισύρου» ἀναδημοσιεύομεν καὶ ἐνταῦθα χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ «Πλάτωνος».

ΤΟ ΠΕΡΙΒΟΛΙ

Α' χορὸς

Τίνος εἶν' τὸ περίολι
 Τοῦτο που κρατοῦμεν ὄλοι;
 Κ' ἔχει τὸ φραγμό¹ λούρι²
 Καὶ τῇ γῆ μαργαριτάρι,
 Κ' ἔχει δένδρικὰ περίσσια
 Λεμονιαῖς καὶ κυπαρίσσια;

Β' χορὸς

Τ' ἀρχοντα τ' (Ἀποστολιδῆ)³
 Κ' ἔδωκε τὸ τοῦ γαμβροῦ του,
 Τ' ἀξου τ' ἀξαζούμενον του⁴.

Α' χορὸς

(Ἀλλάζει τὸ μέλος).

Ἐστὴ πέρα δῶ ἔστὴ πέρα κεί
 Ἐστὴ πέρα δίπλαν τοῦ χοροῦ
 Μαντήλιον ἡῦρα τίνος εἶν;

Β' χορὸς

Καὶ τοῦ νεόγαμβρου μας εἶνε
 Κ' ἔπεσεν ἀφ' τὰ λινὰ του
 Κ' ἀφ' τὰ λινόμέταξά του.

¹ Τὸν φραγμόν.

² Χρυσόν.

³ Τίθεται τὸ τοῦ ἐκάστοτε πενθεροῦ ὄνομα.

⁴ Ὅστις τῷ ἀρμόζει (ἀξίζει).

Α' χορὸς

Ἐστὴ πέρα δῶ ἔστὴ πέρα κεί
 Ἐστὴ πέρα δίπλαν τοῦ χοροῦ
 Βατάινιν¹ ἡῦρα τίνος εἶν;

Β' χορὸς

Καὶ τῆς νεόνυμφης μας εἶνε
 Κ' ἔπεσεν ἀφ' τὰ λινὰ της
 Κ' ἀφ' τὰ λινόμέταξά της.

Α' χορὸς

Ἐστὴ πέρα δῶ ἔστὴ πέρα κεί
 Ἐστὴ πέρα δίπλαν τοῦ χοροῦ
 Ζευγάρι πέρδικες κρατοῦν.

(ὁ Β' χορὸς τὸ ἐπαναλαμβάνει).

Α' χορὸς

Βρὲ ἴγεια σου ἴγεια νεόγαμπρε
 Καὶ ποῦ τὴν ἐκυνήησες
 Αὐτὴν τὴν βούσα² πέρδικα
 Τὴν ἔξασπρη τριανταφυλλιά;

Β' χορὸς

Ἀπὸ ταξειδιοῦ μου κατέβαινα
 Μὲς ἔστὸ περίολιν της τὴν εὔρηκα,
 Τὰ βασιλικά της ἐπότιζε
 Καὶ τοὺς δύοσμούς της ἐκορφολόιζε.

(Τὸν λοιπὸν οἱ δύο χοροὶ ἄδουσιν ὁμοῦ).

Ἀπάνω ἔστὴ τριανταφυλλιά
 Ἐκαμε πέρδικα φωληά,
 Καὶ μπενοθαίνει καὶ γεννα,
 Καὶ σιέται ἡ τριανταφυλλιά.
 Καὶ πέρτουν τὰ τριαντάφυλλα

¹ Γαϊτάνι κόσμημα τουρκικὸν ἐν εἴδει περιδεραιοῦ.

² Ξανθήν.

Πάνω ἴσθης νύμφης τὴν ποδῶν
Μαεύγουν τὰ¹ οἱ ἄρχοντες,
Καὶ κάμνουν τὰ ροδόσταμο
Καὶ φαίνουσι νύμφη καὶ γαμβρό
Καὶ πένθεράν καὶ πένθερό.

Ἐστειλάσι τοῦ ναόγαμβρου,
Μαντηλιν ἀφ' τὴν Ἀμουργό.

(Ἐὐ μέλος διάφορον).

Γύρου γύρου εἶν πλεμένο
Τὴν ἀγάπην διαζωσμένο.

Πάντα παρέκάλειν ἡ μάνα σου :
«Νὰ ἴδω, καλογοιέ μου, ἴστους γάμους σου,
Τὸ παπαδολόι νὰ μαεύγετο
Καὶ τὸ γενολόι νὰ διαλέετο².»
Σ' ὅσους γάμους κ' ἂν ἐπῆα
Τέτοια νύμφη δὲν τὴν εἶδα,
Νάχη κούτελο φεγγάρι
Μιὰ χαρὰ κ' ἓνα καμάρι
Νάχη τὴν χωρίστριαν ἴσα
Κάμπο μὲ τὰ κυπαρίσσια
Νάχη φρύδια σ' ἂν βατάνι
Σ' ἂν βαμμένα μὲ μελάνι
Νάχη ἴμματα μπαχουρένα³
Μάουλα⁴ τριανταφυλλένα
Νάχη βόντια⁵ φαί φαί⁶
Σ' ἂν σχοινὶ μαγαριτάρι
Νάχη χεῖλη σ' ἂν φλιζάνι
Κόκκινα σ' ἂν τὸ μερζάνι⁷.

¹ Μαζεύγουν=συνάζουσι.

² Συνδιελέετο.

³ Στρογγύλα καὶ μεγάλα (αὐγουλωτά) βοῶπις.

⁴ Μάουλα=παρεϊάς.

⁵ Δόντια. ⁶ Βίς σειρὰν κανονικὴν.

⁷ Κοράλλιον.

(Ἐὐ μέλος διάφορον).

Καὶ πάλ' ἄς ἴσθ' ὁ γάμος

Καὶ πάλ' ἄς λουλουδίση,

Νὰ ξαναλουλουδίση¹

Κ' ἄς μαραθοῦσιν οὔλοι

ὅπου τὴν ἀγαποῦσα.

Καὶ πάλ' ἄς ἴσθ' ὁ γάμος

Καὶ πάλ' ἄς λουλουδίση,

Κ' ἄς μαραθοῦσιν οὔλοι

ὅπου τὴν ἐγυρεύγα.

[Ἐπιτελεῖται συνέχεια²]

N. X. ΛΗΔΑΙΩΤΑΚΗΣ

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΧΩΡΙΩΝ

ΕΝ Τῷ ΜΙῶ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ ΤΟΥ ΠΑΟΥΤΑΡΧΟΥ.

Ἐν τῇ β' γ' ἀναγινώσκειται «ἠναγκάζετό που καὶ αὐτός (ὁ Ἀριστείδης) τὰ μὲν ἀμυνόμενος, τὰ δὲ κολούων τὴν ἐκείνου δύναμιν χάριτι τῶν πολλῶν ἀξιομένην, ὑπεναντιοῦσθαι οἷς ἔπραττεν ὁ Θεμιστοκλῆς βέλτιον ἠγούμενος παρελθεῖν ἔνια τῶν συμφερόντων τὸν δῆμον ἢ τῷ κρατεῖν ἐκείνον ἐν πάσιν ἰσχυρὸν γενέσθαι». Κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην γραπτέον ἀντὶ τὸν δῆμον τῷ δήμῳ ὡς συντακτικὴν τῶν συμφερόντων καὶ οὕτως ἐξάγεται ἔννοια εὐκολος καὶ σαφής καὶ ἡ σύνταξις ἐστὶν ὁμαλὴ καὶ μὴ ἐκληπτέον τὸν δῆμον ὑποκείμενον τοῦ παρελθεῖν, ὡς ἄλλοι τινὲς ἐνόμισαν κακῶς.

Ὡσαύτως ἐν τῇ β' γ' «Καίτοι τὸ θεῖον, ᾧ γλίχονται συνοικιοῦν καὶ συναφομοιοῦν αὐτούς, τρισὶ δοκεῖ διαφέρειν, ἀφθαρσία καὶ δυνάμει καὶ ἀρετῇ, ὧν σεμνότετον ἡ ἀρετὴ καὶ θεϊότατόν ἐστιν. Ἀφθάρτη μὲν γὰρ εἶναι καὶ τῷ κανῶ καὶ τοῖς στοιχείοις συμβέβηκε, δύναμιν δὲ καὶ σεισμοὶ καὶ κεραυνοὶ καὶ πνευμάτων ὄρμαι καὶ βρυμάτων ἐπι-

¹ Ἐπίση=ἀντίση.

² Ἐν ἰδιαιτέρῃ πραγματείᾳ θέλωμεν διαλάβει περὶ τῶν ἱαματικῶν ὑδάτων τῆς νήτου, ὧν τὴν ἀνάλυσιν πάνυ εὐγενῶς ἀνέλαβεν ὁ σεβαστὸς ἡμῶν καθηγητὴς κ. Δ. Χρηστομάνος.

φοραὶ μεγάλην ἔχουσι, δίκης δὲ καὶ Θέμιδος οὐδὲν ὅτι μὴ τῷ φρονεῖν καὶ λογίζεσθαι τὸ θεῖον μεταλαγχάνει.* Προφανῶς τὸ χωρίον ἐστὶν ἐσφαλμένον, ὡς καὶ ὁ σοφὸς Κοραΐης παρετήρησεν. Ἐπειδὴ οὐδὲν ἐξάγεται σαφὴς ἔννοια, ὅπως ἔχει νῦν τὸ χωρίον, ἐνομίσαμεν καλὸν νὰ ἐπενέγκωμεν διόρθωσιν μικράν, δι' ἧς εὐοδοῦται ἅλον τὸ χωρίον καὶ ἔχομεν ἔννοιαν ὀρθήν. Ἡ διόρθωσις ἔγκειται ἐν τούτῳ ἀφάρτῳ μὲν γὰρ ἀναγνωστέον τὸ μὲν γὰρ ἀφάρτον καὶ ἐκληπτέον ὑποκείμενον τοῦ εἶναι ὡσαύτως κατωτέρῳ ὅτι μὴ τῷ φρονεῖν καὶ λογίζεσθαι τὸ θεῖον μεταλαγχάνει. Ἰραπτέον τὸ φρονεῖν καὶ παραλειπτέον τὸ θεῖον, ὅπερ φαίνεται ἔξωθεν εἰλημμένον καὶ ἐκληπτέον τὸ φρονεῖν καὶ λογίζεσθαι ὡς ὑποκείμενον τοῦ μεταλαγχάνει. Καὶ οὕτως τὸ χωρίον εὐοδοῦται κάλλιστα καὶ ἔχομεν ἑρμηνείαν σαφή. Δηλαδή δίκης καὶ Θέμιδος οὐδὲν μεταλαμβάνει εἰμὴ τὰ μετέχοντα φρονήσεως καὶ λογισμοῦ. Ὡσαύτως ἐν τῇ § 23 ἀντὶ τοῦ προσελθεῖν ὑδρευόμενον διορθωτέον εἰς ὑδρευόμενον.

Κ. ΠΕΠΑΣ Δ. Φ.

ΑΝΑΜΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΥΚΟΣ ΒΕΛΛΙΚΤΩΝ

Τῇ 30ῃ Δεκεμβρίου 1888 ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Ἐπιθετικῇ τοῦ Λονδίνου ἐν τῶν πολυτιμῶν συγγραμμάτων περὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ δουκὸς Βελλικτῶν, ὡς ὁ χαρακτήρ οὗτος ἐνοπτρίζεται ἐν ἐμπιστευτικῆς συνδιαλέξεσιν. Ὁ πατὴρ δὴλον ὅτι τοῦ νῦν ἐκδότου τοῦ ἔργου, οὗ ἡ ἐπιγραφή Notes of Conversations with the Duke of Wellington by Ph. H. Earl of Stanhope. London John Murray, συνεδέετο οἰκειότητα ἐκ τοῦ ἔτους 1831—1851 πρὸς τὸν δούκα καὶ εἶχε τὴν ὄντως ἀξιώπαινον συνήθειαν, ὡς ἄλλος Ξενοφῶν μετὰ τῶν Ἀπομνημονευμάτων αὐτοῦ, νάναγράφῃ τὰ ἀποφθέγματα ἐκείνου ἐκάστοτε μετὰ εἰκοσιτετράωρον διάστημα. Μετὰ τὸν ἐν ἔτει λοιπὸν 1875 ἐπισυμβάντα θάνατον τοῦ πατρὸς τοῦ νῦν ἐκδότου τὸ ὡς ἀνωτέρῳ ἐκπεπονημένον ἡμερολόγιον ἀπετέλει ἐπὶ μακρὸν τὸν ἐνθουσιασμὸν φιλικῶν κύκλου, ἕως οὗ ὁ νῦν Κάρολος (υἱὸς) ἔγνω νὰ παραδώσῃ

* Σημειώσεις συνδιαλέξεων πρὸς τὸν δούκα Οὐελλικτῶν ὑπὸ τοῦ κτλ.

τὸ ἔργον τῷ δημόσιῳ. Ὅθεν ὁ Βελλικτῶν καταφαίνεται ἐκ τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ὡς ὀλοκλήρως ἀνθρώπος, εἰλικρινῆς καὶ ἀποφασιστικὸς μετὰ καὶ τινος εὐτραπέλου χρωματισμοῦ. Περὶ τοῦ μεγάλου ἐχθροῦ αὐτοῦ Ναπολέοντος διετέλεσεν ἀποφαίνόμενος μετ' ἐκτιμήσεως «ὕψις ἕξ μέγας ἀνὴρ τοῦ πολέμου, μέγας μαχητὴς (grand homme de guerre), κίθων ὁ μέγιστος, ὁ ποτὲ ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἐπιφανεῖς, ἀλλ' ἐκέκτητο καὶ τὸ προτέρημα ὁ αὐτὸς νὰ εἴνε ἡγέτης ἅμα καὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ κράτους, οὕτως ὥστε τὰ πάντα ἐν Γαλλίᾳ ἐνηργούοντο κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ Ναπολέοντος.» Ἐν προτέροις καιροῖς ὁ Βελλικτῶν συνείθιζε νὰ λέγῃ ὅτι ὁ Ναπολέων μόνος κατὰ πάσας τὰς περιστάσεις ἰσχύτο πρὸς σύνταγμα τετρακισμυρίων ἀνδρῶν, μετέπειτα ὁμῶς ἔσχεν εὐκαιρίαν πρὸς περιορισμὸν τοῦ διίσχυρισμοῦ αὐτοῦ. Τοῦ Ναπολέοντος τὸ κύριον ἐλάττωμα ἐγένετο ἡ ἔλλειψις ὑπομονῆς, ἧς ἕνεκα ἐν τέλει ἐναυάγησεν. Ἐκ δὲ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ ὁ Βελλικτῶν τὴν πρώτην θέσιν προσένεμε τῷ Μασσένᾳ, ὅστις τὸ κατ' ἑαυτὸν ἦτο οὐχ ἡττον θαυμαστῆς τοῦ Βελλικτῶν. Ὅτε μετὰ τὴν παρά τὴν Σούλτ συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην συνήντησαν ἀλλήλοις, ὁ Μασσένᾳς ἐν μεγάλῳ ἐρεθισμῷ ἀνέκραξεν ὡς κύριε στρατάρχᾳ, παρεσκευάσατε ἡμῖν δεινὰς τινὰς ὄρας! καὶ προσέθηκεν ὅτι ὑπὸ τῆς ἀγωνίας, ἐν ἣ ἐκράτει αὐτὸν ὁ Βελλικτῶν, σύμπασα, ἡ κόμη αὐτοῦ ἐλευκάνθη καὶ οἶοναι ὠχρίασεν. Ἐν τούτοις ὁ Βελλικτῶν οὐδεμίαν ὑψηλὴν ιδέαν εἶχε περὶ τῶν ἀνδρῶν, οὐς παροήγαγεν ἢ ἐπανάστασις. Εἶχετο δὴλα δὴ γνώμη ὅτι ἐν εὐνομούμεναις μοναρχίαις αἱ μεγαλόφυται εἰσὶ συχνότεραι, ἢ ἐν ταῖς δημοκρατίαις. «Παρατηρήσατε, ἔλεγε, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Πορτογαλίαν, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὸ Βέλγιον τίνα ἀνδρᾶ ἐγέννησαν; Ἄνδρας τὸ πολὺ τρίτης, ἢ τετάρτης τάξεως. Ὁ Ναπολέων, ὡς εἰκᾶς, ἀποτελεῖ μοναδικὴν ἐμφάνισιν κατ' ἑαυτὸν. Δέον νὰ μὴ ἀναμετρήται διὰ κοινῶν μέτρον. Ὁ Ναπολέων ἠδύνατο νὰ ἐπιφανῆ ἐν οἰαδήποτε ἐποχῇ. Ἐξαιρουμένου αὐτοῦ ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις οὐδένα μέγαν ἀνδρᾶ προήγαγεν εἰς φῶς.» Τὸν δὲ Ταλλεϋράνδον, ὃν ὁ δούξ καταλέγει εἰς τοὺς ἀνδρᾶς τῆς παλαιᾶς ζύμης, θεώρει ὡς ὑπὲρ τὸ δέον τετιμημένον ἐπὶ μεγαλείῳ, καὶ ἐπακριδῶς ὡς ἀπεφαίνεται ὁ στρατηγὸς Ἀλλάβας ὅτι τὸ αἴτιον τῆς σιωπῆς τοῦ Ταλλεϋράνδου ἐνώπιον τῆς κοινωνίας ἐπήγαγεν ἐκ τῆς συνειδήσεως τῆς ἀδεξιότητος αὐτοῦ. Καὶ ὁμῶς ἀνομολογεῖται ἡ εὐφυΐα αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἡ σύνεργος αὐτοῦ ἢ

πριγκίπισσα φαίνεται ὅτι ἦτο ὑπερβαλλόντως εὐήθης. "Ὅτε ποτὲ ὁ Δενών¹ ἐκλήθη παρ' αὐτῆς εἰς ἐστίασιν, ὁ Ταλλεϋράνδος τῆς συνεβούλευσε νὰ διαλέγηται πρὸς ἐκεῖνον περὶ τῶν ἀποδημιῶν, ἅτε ἄγαν φιλαπόδημον. Παραχρῆμα λοιπὸν ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος πριγκίπισσα συνέχευεν αὐτὸν πρὸς τὸν Ρονδισῶν καὶ ἠρώτα περὶ τοῦ ταλαιπώρου Φρεϊτάγ, ὃν ὑπερηγάπων καὶ αὐτῆ καὶ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς. Ὡς προνοητικὸς τὸρως ἀντιμετώπιζε μετὰ μεγάλου φόβου πρὸς τὴν ἐκτύλιξιν τῶν πραγμάτων. Ἡ μεταρρυθμιστικὴ κίνησις καταφόβει αὐτόν. Εἶθε, λέγει, νὰ ἦμην εἰκοσιν ἔτη νεώτερος, ὅτε ἤκουεν τὰς ἐν Μονμουχίρ παραχρῆμας τῆς δημοτικῆς καὶ ἐργατικῆς φασίας². Συνέθιζε τότε νὰ προλέγη ὅτι μία ἀνατροπὴ ἐν Ἀγγλίᾳ ἦθελεν ἐπενέγκῃ μείζονα δεινὰ, ἢ ἐν οἰωδῆποτε ἄλλῃ τόπῳ τῆς οἰκουμένης, ἐπειδὴ ὁ ἀγγλικὸς ὄχλος ἐστὶ τέλει ἀναγώγητος. Πιθανῶς ἔκρινεν αὐτόν ἐκ τῶν Ἀγγλῶν στρατιωτῶν, οἵτινες κατήγοντο ἐκ τοῦ ὄχλου. Οἱ δὲ στρατιῶται οὗτοι, ὧν ἐστρατήγει αὐτός, ἦσαν αὐτῷ τὸ κύμασμα τῆς γῆς καὶ πολὺ παρεξένιζτο ὅτι πολλὰ ἔτι ἔμελλε μετ' αὐτῶν νὰ ἐγχειρήσῃ. Τὸ ὅτι ἐστρατολογήθησαν οὐχὶ ἐκ φιλοπατρίας καλῶς ἐγίνωσκεν ὁ Βελλιγκτῶν, ἵνα μεθύσιν, ἔλεγεν, αὐτῆ εἶνε ἡ μόνη ἀλήθεια". Ἐβλαπεν αὐτοὺς ἐν τοῖς ὑπογελοῖς τοῦ Βαδαγῶζ οἰνοβαρεῖς κατακειμένους, ἐν ᾧ ὁ οἶνος ὑπερχεῖλιζεν ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν. Καὶ ὁμοῦ ἦσαν προκοητικοὶ ἄνθρωποι, προσεπάγει σπουδαίως Ἰδιογνώμωνος ἐν ἔτει 1839 ἐνεφορεῖτο τῆς ἰδέας περὶ τῆς ὀπισθοχωρήσεως τῆς Ἀγγλίας. "Ἐν προγενεστέροις καιροῖς ἐχαλιναγώγουν, λέγει, τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν μόνον διὰ τῆς ὑψώσεως τοῦ δακτύλου. "Ὅτε οὗτος ἔτει 1830 ἠβούλετο ὅπως συμμετάσχη τῆς εἰς Ἀλγερίαν ἐκστρατείας, ἀνεχάτισα αὐτόν ἐπιστείλας ἀπλῶς ὅτι ἡμεῖς οὐδὲ τὰ παράπαν ἠθέλομεν ἐπιτρέψῃ τοῦτο. Τότε ἡμῶς ἀπετελοῦμεν κυβέρνησιν. Ἀλλὰ νῦν οὐδ' εἰρηναίαν κἂν διοργανώσιν ἔχομεν. . . Μετ' ὀλίγας ἡμέρας,

¹ Ὁ Δενών βαρῶνος τὸν τίτλον ἦτο γνοίστης τῆς καλῆς τέχνης. Γεννηθεὶς κατὰ τὸ 1747 ἐν Σαλὼν τῆς Γαλλίας ἠκολούθησε τῷ Ναπολίοντι εἰς Αἴγυπτον καὶ αὐτόθι ἐξελέξατο ὑπὲρ τῶν ἐν Παρισίοις μουσείων τοὺς θησαυροὺς ἐκείνου τῆς τέχνης κ. ἔ. ἰδ. Mayor's Hand-Lexicon ἐν λ. Denon.

² Οἱ περὶ τὴν ἱστορίαν διατρέβοντες γινώσκουσιν ὅτι ἡ δημοτικὴ καὶ ἐργατικὴ φασία ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1817 διὰ τινος νέου πίνακος ἢ γάρτου (συντάγματος δηλ.) δημῶδους ἀπῆτει τὴν ἐκ θεμελίων μεταβολὴν τοῦ ἀγγλικῆ πολιτεύματος καὶ τῆς νομοθεσίας.

ἐπέσταλλεν ὁ δούξ, μέλλω νὰ ἐπιθεωρήσω τριακοσίους ἀνδρας ἐν Κανταβριγία, ἐν ᾧ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας ἐπεθεώρει ἐν Βοροδίνῳ εἰκοσακισμυρούς. Ἐκ δὲ τῶν ἀστειῶν διηγηματίων, ὧν γέμει ἡ βιβλος, δύο μάλιστα ἀξίζουσι νὰ ἐξαρθῶσι. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἔχον τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ Ταλλεϋράνδου ἀναφέρεται εἰς τὸν Σατωβριάν. Εἶπέ τις πρὸς τὸν Ταλλεϋράνδον ὅτι ὁ Σατωβριάν ἐκωφάθη «οὐχί, ἀπεκρίνατο ἐκεῖνος, τὸ πιστεύει μόνον οὕτως, διότι οὐδένα πλέον ἀκούει ὁμιλοῦντα περὶ αὐτοῦ (ἡγουν τοῦ Σατωβριάν). Τὸ δὲ δεύτερον ἀνήκει εἰς τὴν λαίδην Ἀλδβορούγ. Αὕτη διέτριβεν ἐν Τουίλεροις καθ' ὃν χρόνον ἐπακριβῶς ἐπυροβολήθη ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος. Ἐπειδὴ δὲ ταύτοχρόνως διεδόθη ἡ φήμη περὶ ὑδρωπος τοῦ βασιλέως τούτου, εἶπεν ἐκείνη πρὸς αὐτόν «Μεγαλειότατε συγχαίρω ὑμῖν, διότι βλέπω ὅτι ὑμεῖς ὑπέστητε τὸ πείραμα τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ ὕδατος (je vois que vous avez été à l'épreuve du feu et de l'eau) καὶ ταῦτα λέγουσα ἀπέκρουσε τὴν στομαχικὴν χώραν ὅπως ὑποσημάνη αὐτῷ τὴν ἔδραν τοῦ ἐκ τοῦ ὑδρωπος κινδύνου». "Ὅτι ὁ δούξ ἀεννάως ἠρώτατο περὶ τοῦ Οὐατερλώ αὐτονόητον. Τὰ ἀνδραγαθήματα ὁμοῦς, ἅτινα ὑπεισήγοντο (ὡς ὑποβολιματὰ δῆλον ὅτι) αὐτῷ, ἠύξανοντο οὕτως, ὥστε τελευταῖον ἀμφέβαλλε περὶ τοῦ ἂν αὐτός ποτὲ ὑπῆρξεν ἐν Οὐατερλώ. Μέρμεται τὸν Ναπολέοντα ἅτε πάνυ ἐνωρὶς ἐπιτεθέντα. Ἐμελλε νὰναμένῃ, ἕως οὐ οἱ πειναλέοι στρατοὶ ἦσαν ἐν Γαλλίᾳ ὅπως ἔπειτα προσβάλλῃ αὐτοὺς μεμονωμένους καὶ ἐξαφανίσῃ. Περὶ δὲ τοῦ στρατηγῶ Βλύχερ εὔρηται ἐν τῇ βιβλιογραφημένῃ ταύτῃ συγγραφῇ ἡ ἐξῆς σημείωσις. «Ὁ λόρδος Χάρδιγγε εἶδεν αὐτόν μετὰ τὴν μάχην τῆς Λειψίας. Ὁ πρεσβύτερος ὁ ἀνένδοτος Πρῶσσος δις καταπλακωθείς ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ μετὰ τὴν λήψιν ὀλίγου φαρμάκου πάλιν ραίσας ἐνηκολούθησε τὴν πορείαν. Περιεπτύξατο δὲ τὸν Ἀγγλον ἐκεῖνον ἀξιωματικόν, ὅστις ὑπηνίξατο αὐτῷ ὅτι ἀνέπεμπεν ὀλίγον ὀσμὴν ῥῆου (ῥαβέντι) καὶ οἰνόπνεύματος. Ἀπόζω ὀλίγον, ἐπανελάβεν ὁ Βλύχερ εὐκόσμως.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀείμνηστα καὶ μεγάλα τράπαια καὶ καθόλου ζῶντα μνημεῖα τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν κατέλιπον οἱ ἀνδρες, εἰς οὓς ἀναφέρονται τὰ κατειλεγμένα ἀποφθέγματα, νομίζομεν ὅτι ἀσπᾶσιον ἀνάγνωσμα ἔσεται καὶ τῷ ἡμετέρῳ δημοσίῳ ἢ σταχυολογία τοιούτων ἱστορημάτων.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Ἐπιστολή τῆς Αὐτοῦ Ὑψηλότητος Βερνάρδου, πρίγκηπος διαδόχου τῆς Σαξωνίας—Μάινιγγεν πρὸς τὸν πρόεδρον τοῦ Ἑλληνικοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου.

Ὁ πρίγκηψ Βερνάρδος κομισάμενος τὰ γράμματα τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἑλληνικοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου, δι' ὃν παμψηφει ἐξηλέγη ἐπιτιμον μέλος αὐτοῦ διὰ τὴν διακεκριμένην παιδείαν καὶ τὰ φιλελληνικὰ αἰσθήματα αὐτοῦ εὐηρεστήθη νὰ πέμψῃ αὐτῷ ἐπιστολήν, ἣν ἐνταῦθα φιλοφρόνως καταχωρίζομεν. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς δὲ ταύτης καταδεικνύεται οὐ μόνον ἡ περὶ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν δεινότης τοῦ ἐπιστέλλοντος, ἀλλὰ καὶ τὸ φιλελληνικὸν πνεῦμα, οὗ ἡ Αὐτοῦ Ὑψηλότης ἐμφορεῖται.

Ἐν Βερολίῳ τῇ 15 Ἀπριλίου 1880

Ἀξιότιμε κύριε!

Ἀσμένως δέχομαι τὴν προσενεχθεῖσαν ἐμοὶ τιμὴν τοῦ νὰ γείνω μέλος ἐπιτιμον τοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου, διὰ τὸν φιλέλληνα καὶ φιλανθρωπικὸν σκοπὸν τοῦ ὁποίου εὐχόμαι εὐδοκίμησιν καὶ πρόσδοκον.

Θὰ στείλω προσεχῶς βιβλία τινὰ διὰ τὴν καταρτισθησομένην ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκην τοῦ Συλλόγου, ἐκτὸς τούτου δὲ παρακαλῶ ν' ἀποταθῆτε εἰς τὸ αὐτόθι κατάστημα τοῦ Μπέκ, ἵνα λάβητε εἰς λογαριασμὸν μου ἐν ἀντίτυπον τοῦ ἐξελληνιζομένου δράματος τοῦ Σχιλλέρου: «Ἡ συνωμοσία τοῦ Φιέσκου ἐν Γενούῃ».

Συγχρόνως ἐπιθυμῶ νὰ γείνω συνδρομητὴς τοῦ ὑφ' ὑμῶν ἐκδιδομένου περιοδικοῦ «Πλάτων».

Διατελῶ μεθ' ὑπολήψεως

Ὅλος πρόθυμος

ΒΕΡΝΑΡΔΟΣ

Πρίγκηψ διάδοχος τῆς Σαξωνίας-Μάινιγγεν

Ἐπίτιμα μέλη τοῦ Συλλόγου ἐγένοντο καὶ οἱ κ. κ. σεβασμιώτατος ἀρχιεπίσκοπος Κεφαλληνίας Γερμανὸς Καλλιγᾶς καὶ Χρ. Ζάππας. Τακτικὰ οἱ κ. κ. Δημήτριος Γερολάζος, γυμνασιάρχης, Ν. Κρίστης, Ἀλφρέδος Μπόν, Θεοδ. Βενιζέλος, Στέφ. Ρώσης, Ἀγγ. Κανέλλος, Κωνστ. Πέππας, Βασ. Σχινᾶς, Παρθένιος Ζήσης, Διον. Κασσελίδης, Βασίλειος Ἰατρίδης, Ἀργύριος Βουτσινᾶς, καθηγητῆς, οἱ κ. κ. Μελ. Σακελλαρόπουλος, Ι. Χάλδας, Βαρθ. Παναγιωτόπουλος, σχολάρχαι, Κωνσταντῖνος Πιέτρης καὶ Ὁθων Παπαδημητρίου δημοδιδάσκαλοι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΑΜΙΡΑΛΗΣ

Ὁ Διδασκαλικὸς σύλλογος ὀρνεῖ τὴν ἀπώλειαν ἐνὸς τῶν διαπρεπεστέρων αὐτοῦ μελῶν, τοῦ πρώην αὐτοῦ γενικοῦ Γραμματέως Κωνσταντίνου Δαμιράλη.

Ὁ μεταστὰς γεννηθεὶς ἐν Νάξῳ τῷ 1855 καὶ καλῶς τὴν ἐγκύκλιον παιδευσιν παιδευθεὶς ἐνεγράφη ἐν τῇ φιλοσοφικῇ τοῦ Πανεπιστημίου Σχολῇ καὶ νεώτατος ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας. Τῷ 1881 διορισθεὶς διευθυντῆς τοῦ ἐν Τρικκάλοις Γυμνασίου καὶ εἰς Γυμνασιάρχην τὸ ἐπίδ' ἕτος προαχθεὶς εἰργάσθη μετ' ἀφοσιώσεως καὶ ζήλου περὶ τὸν καταρτισμὸν τοῦ Γυμνασίου ἐκείνου, συστήσας ἐν αὐτῷ καὶ μικρὰν ἀρχαιολογικὴν συλλογὴν, ἧτις διαρκῶς περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν ἀσχολούμενος κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀνεσεύς του. Τῷ 1888 μετετέθη εἰς Ἀθήνας ὡς καθηγητῆς Γυμνασίου, τῷ δὲ 1886 ἀνέλαβε καὶ τὴν ἐφορίαν τοῦ ἐν Ἀκροπόλει μουσείου.

Πόσον δὲ περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν ἠσχολεῖτο τὸ μακαρίτης μαρτυροῦσιν αἱ ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι δημοσιεύσεις διαφόρων ἐπιγράφων εὐρεθεισῶν ἐν Τρικκάλοις καὶ ἐν Ἀκροπόλει.

Μεγίστην ἀρα ῥοπήν περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν ἔχων ὁ Κωνσταντῖνος Δαμιράλης ἐζήτει παραιτέρω μόρφωσιν, τῇ δὲ συστάσει σοφοῦ τῆς ἀρχαιολογίας καθηγητοῦ ἐστάλη τῷ 1886 ὡς ὑπότροφος εἰς Γερμανίαν πρὸς εὐρυτέραν σπουδὴν τῆς Ἀρχαιολογίας.

Ἐν Βερολίῳ σπουδάζων εὐθὺς μετ' ὀλίγον ἐπεδειξάτο τρανῆ δειγμάτων τῆς ἀρχαιολογικῆς αὐτοῦ ἀξίας, αἱ δὲ καθηγηταὶ τοῦ Κούρτιος, Ροβέρτος καὶ Κιρχόβιος ἠγάπησαν καὶ ἐξετίμων αὐτὸν ἰδιαί-

ζόντως, βραβεύσαντες και ἀρχαιολογικὴν αὐτοῦ πραγματείαν περὶ ἀναγλύφου παριστῶντος τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ.

Μειλίχιος και προσφυής, φίλος εὐκρινῆς και ἀξιάγαστος ἀπέπτη νεώτατος και ἀκμάζων ἀπὸ τῆς ζωῆς ὁ Κωνσταντῖνος Δαμιράλης, ὅστις, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ σοφοῦ Κουρτίου, ἐμέλλε νὰ ἀναδειχθῆ κόσμημα τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Γαῖαν ἔχοι ἐλαφράν!

ΔΩΡΕΑΙ ΒΙΒΛΙΩΝ

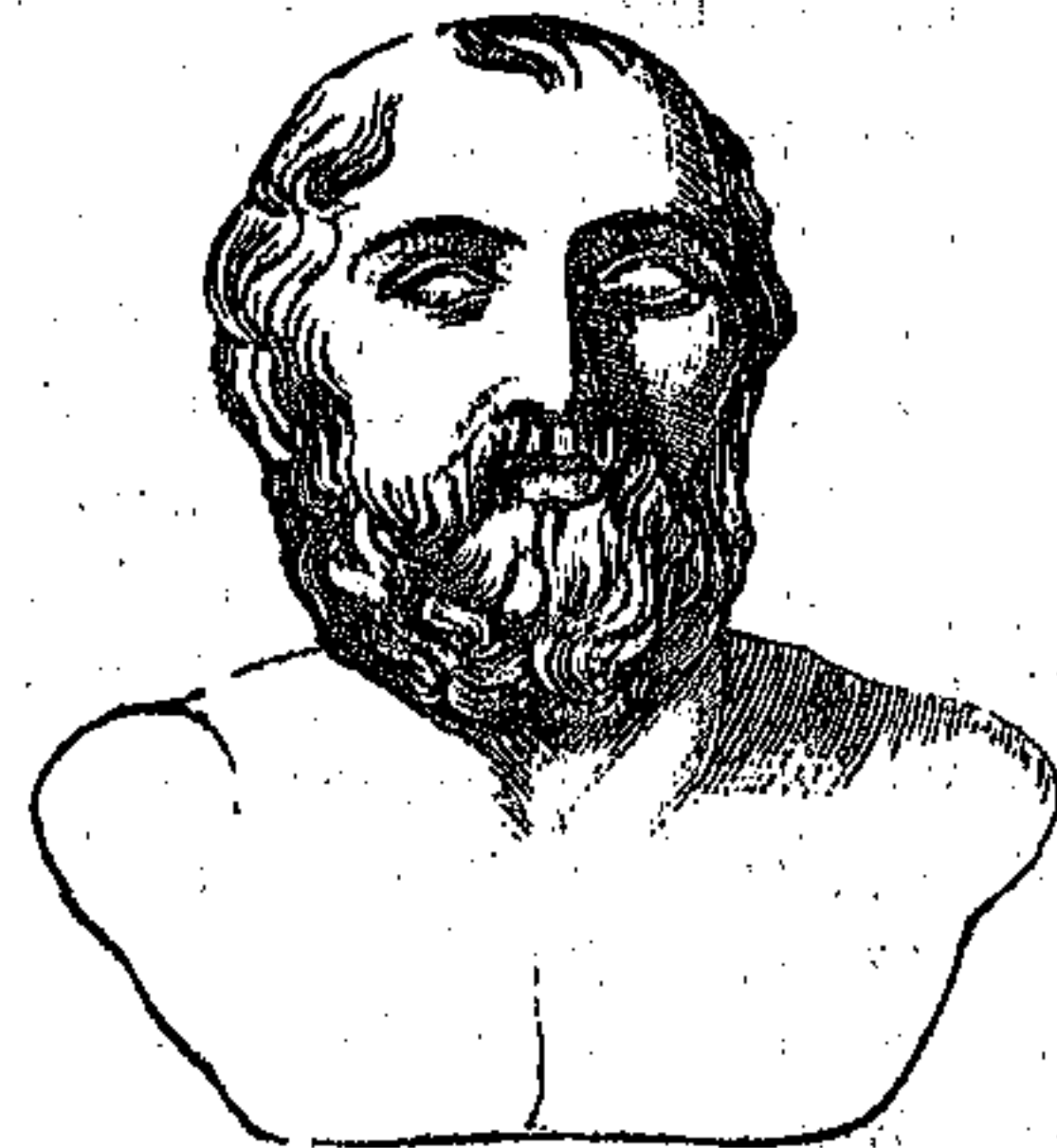
Ἐπιμελεία τοῦ ἑπόρου τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Συλλόγου

Ἐδαγγ. Μουστάκα.

- 1) «Ἡ συνωμοσία τοῦ Φιέσκου ἐν Γενούῃ», ἡ Δημοκρατικὴ τραγῳδία ὑπὸ Φρειδερίκου Σχιλλέρου, μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς Γερμανικῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὑπὸ Βερνάρδου πρίγκηπος διαδόχου τῆς Σαξωνίας Μάινιγγεν.—Ἐν Βερολίῳ 1888, σῶμα 41 σελ.
- 2) Die Völker des Ural und ihre Sprachen von Paul Hunfalvy. Budapest 1888.
- 3) Mittheilungen der Vereine «Mittelschule in Wien und Deutsche Mittelschule in Prag» von Langhans, Tumlitz και Maiss. in Jahrgang 4 τεύχη, 1887. Jahrg. 4 τεύχη 1888.
- 4) Jahres—Bericht des Vereins «Mittelschule in Wien», ἀπὸ τῶν ἐτῶν 1874—1886.
- 5) Volksbildung und Schulwesen in Osterreich von Alois Egger. Wien 1874 και 1875.
- 6) Jahresbericht des Ober—Gymnasiums in Rudolfswort für das Schuljahr 1886—1887.
- 7) Aristophanes und die Götter des Volksglaubens von Karl Kock. Leipzig 1857.
- 8) Aiakis Sophocleae motra descripsit Dr. C. Francken 1857.

- 9) Παπαθεοδώρου Δ. Γενικὴ ἱστορία τόμ. Δ'. Ἀθήνησι 1888 σ. 1.
- 10) " " " " Ἐπίτομος ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἀθήνησι 1888 σ. 1.
- 11) Κυριακοῦ Δημοσθ. Ἐπίτομος παγκόσμιος ἱστορία διὰ τὴν Γ'. τάξιν τῶν ἑλληνικῶν σχολείων. Ἀθήνησι 1888 σ. 1.
- 12) Κυριακοῦ Δημοσθ. Σκηνογραφήματα τῆς ἀρχαίας και νέας Ἑλλάδος. Ἀθήνησι 1888 σ. 1.
- 13) Σακελλαρίου Ἀθ. Ἀνασκαυὴ τῶν περὶ τῆς γεωγραφίας αὐτοῦ γραφέντων ὑπὸ Ν. Σπαθῆ. Ἀθήνησι 1888 σ. 1.
- 14) Κονδύλη Δημ. Γραμματικὴ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης τόμ. Β'. Ἀθήνησι 1888 σ. 1.
- 15) Κανακάκη Νικολ. Περὶ ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἐν παραρτήματι τῆς «Νέας Ἐφημερίδος». Ἀθήνησι 1888 σ. 3.
- 16) Ἀποστολοπούλου Θεοδ. Ἀναγνωσματάριον μετὰ πολλῶν εἰκόνων και χαρτῶν κατ' ἐκλογὴν ἐκ τοῦ Ἡροδότου. Ἀθήνησι 1888 σ. 1.
- 17) Ἀποστολοπούλου Θεοδ. Ἡ παλιγγενεσία τῆς Ἑλλάδος ἢ ἱστορία τοῦ 1821 μετὰ εἰκόνων κατὰ τὴν νέαν μέθοδον διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ἐκδ. δ'. Ἀθήνησι 1889 σ. 1.
- 18) Ἀποστολοπούλου Θεοδ. Ἀριθμητικὴ κατὰ τὴν νέαν μέθοδον διὰ τὴν Β'. Γ'. και Δ'. τάξιν τῶν δημοτικῶν σχολείων, ἐκδ. Δ'. Ἀθήνησι 1889 σ. 1.
- 19) Ἀποστολοπούλου Θεοδ. Γραμματικὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης κατὰ τὴν νέαν μέθοδον διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν κατωτέρων σχολείων, ἐκδ. Β'. Ἀθήνησι 1888 σ. 1.
- 20) Παπαγεωργίου Δημ. Γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἀθήνησι 1888 σ. 1.
- 21) Κουτσομητοπούλου Δημ. Φυσιογνωσία. Στοιχειώδης φυσικὴ ἱστορία. Τεῦχος Δ'. Ἀθήνησι 1888 σ. 1.
- 22) Κουτσομητοπούλου Δημ. Φυσιογνωσία. Στοιχεῖα φυσικῆς, χημείας και κοσμογραφίας. Ἀθήνησι 1888 σ. 1.
- 23) Περιγραφή τοῦ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Ζαπτείου μεγάρου ἐκτεθειμένου περιφορήτου χειρουργείου τοῦ ἑλλήν. Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Ἀθήνησι 1888 σ. 1.
- 24) Ἀνάπλασις. Περιοδικὸν τοῦ ἑταιρικοῦ Συλλόγου ἔτος Δ'. τόμ. Δ'. Ἀθήνησι 1888 σ. 1.

- 25) Μηλιαράκη Σπυρ. Ἐγχειρίδιον φυσιογνωσίας. Μέρος Α'. Στοιχεῖα φυσικῆς ἱστορίας. σ. 1. Ἀθήνησι 1888.
- 26) Μηλιαράκη Σπ. Περὶ ἀφομοιώσεως τῶν φυτῶν. Ἀθήνησι 1885 σ. 1.
- 27) Μηλιαράκη Σπυρ. Ἡ γάτα. Ἀθήνησι 1888 σ. 1.
- 28) Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολ. ἐταιρείας τόμ. Β'. Τεύχος ε' καὶ ζ'. σ. 2.
- 29) Μηλιαράκη Σπυρ, Κάρολος Δέρβιν. Μετάφρασις ἐκ τοῦ γερμανικοῦ. Ἀθήνησι 1880 σ. 2.
- 30) Μηλιαράκη Σπυρ. Ἐγχειρίδιον φυτολογίας πρὸς χρῆσιν τῶν γυμνασίων, ᾧ προσετέθησαν καὶ στοιχεῖα ὀρυκτολογίας καὶ γεωλογίας, Ἀθήνησι 1888 σ. 1.
- 31) Μολοσσῶ Ζώτου. «Ἡπειρωτικαὶ μελέται» τόμ. Δ'. τεύχος Γ' καὶ Δ'. Ἀθήνησι 1882 καὶ 1887 σ. 2.
- 32) Μολοσσῶ Ζώτου. «Ἡ Φέροπλος Ἡπειρος», ποίημα ἐθνικόν. Ἀθήνησι 1867 σ. 1.
- 33) Μαρούλη Α. Δημ. Ἡ «Καινὴ Διαθήκη» κατὰ τὰ ἀρχαιότατα ἀντίγραφα ἐκδοθεῖσα σὺν τῷ ψαλτηρίῳ κατὰ τοὺς Ο'. ἐν Βασιλεῖα 1880 σ. 2.
- 34) Μεσολωρᾶ Ἰω. «Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Κατήχησις». Ἀθήνησι 1888 σ. 1.
- 35) Καρακατσάνη Ἰωάν. Σοφοκλέους τραγωδίαι εἰς τὴν καθωμιλημένην. Μέρος Α'. Ἄϊας ὁ Μαστιγοφόρος. Ἀθήνησι 1885 σ. 1.
- 36) Τοῦ αὐτοῦ. Ἀσκήσεις ὀρθογραφικαὶ ἢ ἐφαρμογὴ τῶν κυριωτέρων κανόνων τῆς ὀρθογραφίας ἐπὶ φράσεων τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς καθωμιλημένης γλώσσης. Τεύχος Α'. ἐκδ. 2. Ἀθήνησι 1886, ἐκδ. 2. 1888 σ. 1.
- 37) Τοῦ αὐτοῦ. Περὶ γυμναστικῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι, λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐν τῇ Ἐταιρείᾳ τῶν «Φίλων τοῦ Λαοῦ» 1888 σ. 2.

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΑ'.	Ἀπρίλιος, Μάιος, Ἰούνιος 1887	ΤΕΥΧΟΣ Δ', Ε', ΣΤ'
-----------	----------------------------------	--------------------

Μ Ε Λ Ε Τ Η

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΓΚΛΙΣΕΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΣ ΛΟΓΟΥ

§. Μ. Ἐκ πάντων τῶν καλλιτεχνημάτων τελειότατον πάντως εἶναι ὁ λόγος· διότι πᾶσαι μὲν αἱ ἄλλαι τοῦ καλοῦ εἰκαστικαὶ τέχναι οὐ μόνον ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ρητῶ δεσμευόμεναι τυγχάνουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐστηρῶς περιορισμένον ἔχουσι σκοπόν, ἢ τεκτονικὴ τὴν ἀναγκαίαν συμμετρίαν τῶν μερῶν πρὸς τὸ ὄλον μετὰ τῆς καθολικῆς ἀρμονίας καὶ στερεότητος, ἢ γλυπτικὴ τὴν ἐντελῆ καὶ καθολικὴν ἀπομίμησιν τῶν καθαρῶς φαινομένων, ἢ ζωγραφικὴ τὴν ἔκφασιν τῆς ἐσωτερικῆς διαθέσεως διὰ τινος τῶν ἐξωτερικῶν ἀπόψεων, ἢ μουσικὴ τὸν ἐναρμόνιον συνδυασμὸν τῶν ποικίλων ἤχων· μόνος δὲ ὁ λόγος ὑπερπηδῶν, εἰς τὸ ἀκαρὲς μάλιστα, καὶ τόπον καὶ χρόνον ἔχει τὴν δύναμιν καὶ τὰ παλαιὰ νὰ παριστᾷ ὡς νέα καὶ τὰ μικρὰ μεγάλα

καὶ φαιδρὰ τὰ στυγνὰ καὶ ἡρεμα τὰ πολυτάραχα, καὶ — τὸ πάντων θαυμασιώτερον — ἔμφυχα μὲν τὰ ζωῆς ἀμοιρα, ἀψυχα δὲ τὰ ζωῆς τετυχηκότα· ἀφίνω δὲ νὰ εἴπω ὅτι ὁ λόγος, ὁ διδάσκαλος πάντων, πολὺ πρὶν ἀναφανῶσιν οἱ Φαιδίαι, οἱ Ἀπελλεῖς, οἱ Ὀλυμποὶ καὶ οἱ Τέρπανδροι, ὁ λόγος εἶχε κατασκευάσει ἀπαράμιλλα τέχνης μεγαλοουργήματα, τὰ μέγαρά τοῦ Ἀλκινόου, τὴν Ἀσπίδα τοῦ Ἡρακλέους, τὴν πανοπλίαν τοῦ Ἀχιλλέως, τὸν θάλαμον τῆς Ἀφροδίτης, τὰ αὐτόματα τοῦ Δαιδάλου, τὰ παθητικώτατα τοῦ Φημίου μέλη, τὰς ἐνθουσιώδεις τοῦ Ὀρφέως ἀρμονίας, καὶ μυρία ἄλλα.

§. 2. Τὸ δὲ παρέχον τῷ λόγῳ αἷμα καὶ νεῦρα καὶ ζωὴν εἶναι οὐχὶ τόσον ἡ ὀρθὴ πλοκὴ τῶν λέξεων, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἡ προσήκουσα χρῆσις τῶν χρόνων, μάλιστα δὲ τῶν ἐγκλίσεων μετὰ ἢ ἀνευ τοῦ καλουμένου δυνητικοῦ ἄν. Ἐὰς ὡς ἱστορεῖ Θεόπομπος, Κάλλος ἢ ἴσως ἐμάρωνεν ἢ χρόνος ἠνάλωσεν, Ὁ κύων ὑλακτεῖ, Οὐ λέγει τις τὰ βέλτιστα; Καὶ δὴ καὶ ἀποβαίνουμεν, Ποῖ οὖν προσορμιόμμεθα ἡρετύ τις; Δειξάτω καγὼ καταβαίνω, Κἄν τοῦτο ποιῶμεν πάνθ' ἡμῖν πεπωθήτωι — ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια γραμματικῶς μὲν ἠθελον λογισθῆ ὑπὸ ἀπειροκάλου πληρμελεῖ, καλλιλογικῶς ὅμως εἶναι οὐ μόνον ὀρθά, ἀλλὰ καὶ χάριτος μὲν κατὰ πλεω, ἀντάξια δὲ τῆς διαυγοῦς διανοίας καὶ τῆς ζωηρᾶς φαντασίας τῶν ἀρχαίων.

§. 3. Ἄλλ' ἂν οἱ χρόνοι εἶναι οἷον αἰσθητὸν ἐπαρκούν νὰ παραστήσῃ τὴν τοιαύδε ἢ τοιαύδε πρὸς τὸ ὄλον ἐξωτερικὴν τῶν μερῶν διάθεσιν, αἱ ἐγκλίσεις δύνανται νὰ παραβληθῶσιν, εἰ καὶ ὅπως οὐκ ἀτελῶς, πρὸς τὸν λεπτόν ἐκεῖνον τῶν χρωμάτων συνδυασμόν, δι' οὗ ζωγράφος δεξιὸς ἠθελὲ δυνηθῆ νὰ ἐκφάνῃ ἐν πολλαῖς εἰκόσι πάντα τοῦ πρωτοτύπου τὰ μυχαλτάτα συναισθητάτα. Παραδείγματα ἔστῳσαν τὰ ἐξῆς, μέγα συμβαλλόντα εἰς τὸν προτιθέμεθα σκοπόν.

α'. ἂν ἐλεγέ τις, Θέλω ἤδη σοὶ πέλας θρόνους εἶχειν, δὲν θὰ ἐλεγέ τι ἡμαρτημένον, ὡς οὐδ' ὁ εἰπὼν, Θέλω λέγειν Ἀτρεΐδας· αἱ Δαναΐδες ὁμοίως, ἐνθεν μὲν βιωζόμεναί ὄντ' ἐχθρῶν θυμῶν, ἐνθεν δὲ ἀποβιβαζόμεναί εἶναι εἰς ξένην κατ' ἐπιφασίαν γῆν ἀπρόθετοί τε νόσφι ἡγετῶν, ὅταν λέγωσιν, ἐν Αἰσχ. Ἰκετ. 208, Θέλω μὲν ἂν ἤδη σοὶ πέλας θρόνους εἶχειν, τεκμηριούσιν ὅτι διδάχθεταί ὄντ' τῶν ἐπιφασίων Θέλω μὲν ἰδίαν οὐδ' ἐπὶ τοῖς ἀπλουστάτοις ἤδη ἔχουσι, καὶ αὐτὰς δὲ τὰς φυσικώτατας τῶν ἐπιθυμιῶν ἐξαρτῶσιν ἀπὸ τῆς

ἐμπειρίας τοῦ γήρατος καὶ τῆς πατρικῆς στοργῆς, καὶ ταῦτα μεθ' ἀβρότητας, ἢν μάτην ἠθελεν ἀποπειραθῆ νὰ ἐκφράσῃ πιστῶς ἢ καθ' ἡμᾶς λαλουμένη.

β'. ἂν ἐλεγέ τις, Ἐχρήν μὲν καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαινεῖν τοὺς ἐφ' αὐτῶν ἄνδρας ἀγαθοὺς γεγενημένους, ἵνα ταῖς ἀληθεῖσι χρώνται περὶ αὐτῶν, θὰ ἐλεγέ τι ἀνάλογον πρὸς τὸ ὑπ' Αἰσχίνου, §. 2, Ἐβουλόμην τοὺς νόμους, οὓς ἐνομοθέτησεν ὁ Σόλων ἰσχύειν, ἵνα ἐξῆ τῷ πρεσβυτάτῳ τῶν πολιτῶν ἐξ ἐμπειρίας τὰ βέλτιστα τῆ πόλει συμβουλεύειν. Καὶ ὁμοίως τὸ μὲν πρῶτον ὁ Ἰσοκράτης, §. 5, ἐκφέρει διὰ παρωχημένου τῆς ὀριστικῆς (ἵνα ἐχρῶντο), ἵνα σημάνη ὅτι τὸ ἐπαινεῖν τῶν συγχρόνων τοὺς ἀγαθοὺς οὔτε πρότερον ἐγένετο κατ' ἠθικούς τινὰς νόμους, οὔτε τὰ νῦν· τὸ δεύτερον ὁμοίως ἐκφέρει ὁ Αἰσχίνης κατ' ὑποτακτικὴν, ἵνα φανερώσῃ ὅτι οἱ περὶ εὐκοσμίας τῶν ρητόρων νόμοι τοῦ Σόλωνος, οἵτινες πρότερον ἰσχυοῦν, νῦν περιήλθον εἰς ἀχρηστίαν.

γ'. Ὅταν τις ἀναγινώσκῃ τὸ τοῦ Λυσίου, 12. 12, Ἐξίθεσσι δ' ἐμοὶ καὶ Πείσωνι καταλαμβάνουσι πρὸς αὐταῖς ταῖς θύραις καὶ ἐρωτῶσιν, ὅποι βαδίσομεν, ἐννοεῖ πάντως ὅτι οἱ ἐνεστῶτες τῆς ὀριστικῆς ἐνταῦθα εἶναι ἱστορικοί. Ἄλλ' ὅταν πάλιν ἀναγινώσκῃ τὸ τοῦ Αἰσχίνου, Περσ. 450, Ἐκταῦθα πέμπει τοὺς δ', ὅπως, ὅταν νεῶν φθαρέντες ἐχθροὶ νῆσον ἐκσωζοίαιτο, κτεῖνοιεν εὐχειρωτόν Ἑλλήνων στρατόν, γίλους δ' ὑπεκσώζοιεν ἐναλλὰν πόρον, δυνατόν νὰ νομίσῃ ὅτι τὰ μὲν ὅπως κτεῖνοιεν, γίλους δ' ὑπεκσώζοιεν ἔχουσι καλῶς ὡς ἀπὸ ἱστορικοῦ χρόνου ἐξαρτῶμενα (πέμπει = πέπομφε), οὐδὲ ὡς δὲ παράδοξον νὰ νομίσῃ ὅτι χάριν τοῦ μέτρου ἠναγκάσθη νὰ μεταχειρισθῆ ὅταν ἀντιδρῶν παρὰ τὸν κανόνα. Καὶ ὁμοίως συντονωτέρα μελέτη πείθει ὅτι οὐδέτερά τῶν γνώμων εἶναι ἀληθῆ· ἀλλὰ τὸ μὲν ὅταν γράπτειν ὅτ' ἄν, καὶ ἐντεῦθεν δὲ ὁ ἂν παραλαμβάνόμενος καὶ οἰκόμενος νοούμενος ἐν τελικαῖς προτάσεσι (§. 19 καὶ 22) παρεμβάλλει ἐν ἀπάσαις χροιάν τινὰ δυνατόν γενέσθαι μεθ' ἀβρότητας ἰδιάζουσῃ εἰς δαῦλον λαλοῦντα πρὸς βαρυσάλγοῦσαν βασιλομήτορα.

δ'. ὅταν τις ἀναγινώσκῃ παρὰ Ξενοφῶντι Ἄν. Γ'. β'. 37, Εἰ μὲν ἄλλος βέλτιον ὄρῃ, ἄλλως ἐχέτω· εἰ δὲ μὴ, Χειρισσοφός μὲν ἠγοῦτο, τῶν δὲ πλευρῶν ἐκατέρων δύο τῷ πρεσβυτάτῳ στρατηγῷ ἐπιμελοῦσθαι, ὅπως θοφυλακοῦμεν δ' ἡμεῖς οἱ νεώτατοι, ἀποριπῶς ἀπὸ προστακτικῆς μεταπίπτει εἰς εὐκτικὴν, ἢς τὴν σημασίαν

τόσον δυσκολεύεται ν' ἀνεύρη, ὥστε νὰ παραδέχεται μετὰ τινων ἐκδοτῶν ὅτι κατὰ λάθος ἀντιγραφῆως παρεσέφρησεν εὐκτική ἀντιπροστακτικῆς (ἴδε Kühner). Καὶ ὁμοίως ἡ εὐκτικὴ ἔχει καλῶς σημαίνουσα γνώμην τοῦ λέγοντος μετριοφρόνως ἐκπεφρασμένην = φρονῶ ὅτι καλὸν εἶναι τῶν μὲν πλευρῶν νὰ ἐπιμελῶνται οἱ πρεσβύτατοι τῶν στρατηγῶν, νὰ ὀπισθοφυλακῶμεν δὲ ἡμεῖς οἱ νεώτατοι (§. 20. 6').

ε'. ὅταν τις ἀναγινώσκῃ ἐν Δημοσθένει. 3. 34, Καὶ παραχρῆμα τὴν αὐτὴν σύνταξιν ἀπάντων (λέγω), ἴνα, ὅτου θεοῦτο ἡ πόλις, τοῦθ' ὑπάρχοι, ἀπορεῖ πῶς ἀπὸ αὐτόχρημα ἀρχτικοῦ χρόνου ἐξήρησεν εὐκτικὴν· ἂν δ' ἔχη σύμβουλον τὸν Irid. Franko, δὲν θὰ δυσκολευθῆ ἴσως νὰ παραδεχθῆ ἄρθρον τὴν γνώμην αὐτοῦ λέγοντος, Expectaveris: ὅτου ἂν δέηται τοῦθ' ὑπάρχη· sed orlativum dum ponit, non tam λέγω quam ἔλεγον cogitavit. Καὶ ὁμοίως, ἂν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὁ ἂν ἐν ἐξηρητημέναις προτάσεσι μελλοντικὴν προφανῶς σημασίαν ἐχούσαις καὶ τι δυνατὸν γενέσθαι σημαίνουσαις παραλείπεται πολλάκις (§. 24), ἡ ἀπορία αἴρεται καὶ ἡ εὐκτικὴ φαίνεται καλῶς ἔχουσα.

ς'. ἀναγινώσκων τις ἐν Ξενοφῶντι, Ἑλλ. Ζ'. γ'. 7, Ἄλλ' ὑπερορῶν μὲν, ὡ Θηβαῖοι, οὐ δυνατὸν ὑμῶν (ἔστιν) ἀνδρῶν, ὡς εἶδειν κυρίους μὲν ὄντας ὅτι βούλοσθε αὐτῶν χρῆσθαι, πείθεται ὅτι τὸ ὡς εἶδειν ἐξαρτᾶται μὲν ἐξ ἀρχικοῦ, ἀναφέρεται ὁμοίως εἰς τὸ παρελθὸν μάλλον = οὐχὶ νῦν ἀναγνωρίζω, ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ γεγονότος ἐγίνωσκον. Οὐ μόνον ἄρα ὀρθῶς ἔχει, ἀλλὰ καὶ λίαν γραφικὸν τυγχάνει.

ζ'. ὅ τι εἴπομεν περὶ τῶν ἀνωτέρω, ταῦτό ἢ παραπλήσιόν τι δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ πλείστων ἄλλων, ὧν τινὰ καὶ ταῦδε, Πλάτ. Ἀπολ. 22 E, Εὐδμ. 295 Δ, Γοργ. 500 E, Ἰππ. M. 286 A, Ἴων 542 A, Κλυφ. 400 C, 410 A, Ἰππ. M. 286 Δ, Δημ. 9. 41, 18. 25, 29. 123, 155, 205, 276, 19. 1, 5, 25 — 29, 257 — 258, 271, 20. 102, 21. 79, 151.

η'. ὅτι ἐν τοῖς χειρογράφοις ἀπαντῶσιν ἡμαρτημέναι ἐξ ἀβλεψίας ἢ ἄλλης τινὸς αἰτίας γραφαί, οὐδεὶς πάντως ἀμφισβητεῖ· φρονῶ ὁμοίως ὅτι τὰνῶτέρω σημειωθέντα δὲν ὑπάγονται εἰς τούτων τὴν κατηγορίαν. Καὶ ὁμοίως τὰ πλείστα τοῦλάχιστον τούτων φαίνονται ἀντικρὺ ἀντιστρατευόμενα πρὸς τοὺς συνηθεῖς συντακτικοὺς κανόνας. Δυστὸν λοιπὸν ὁδὸν πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ἢ ἀνωμαλίαν γλώσσης ἢ πλημμέλειαν τῶν συντακτικῶν κανόνων. Ὅτι δὲ τὸ δευ-

τερον μάλλον ἀληθεύει, εὐκολον, νομίζω, νὰ πεισθῶμεν, ἂν βασανίσωμεν καὶ κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον τὸ πρᾶγμα, οὐχὶ εἰς τὰ Δηλίου κολυμβητοῦ δεόμενα, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνα, ἅτινα τυγχάνουσι τῶν συνηθεστάτων ἐνδιατρίβοντες·

α'. ἀντὶ νὰ εἴπῃ ὁ Ἰσοκράτης, 5. 17, Δηλώσαντος γὰρ μου ὅτι μέλλω σοι λόγον πέμπειν. οὕτως ἐξεπλήγησας, ἡδύνατο ἄρα γε, διότι ἐξαρτᾶται ἐκ παρωχημένου, νὰ εἴπῃ ὅτι μέλλοιμι πέμπειν; Οὐχὶ πάντως· διότι ἡ εὐκτικὴ θὰ παρίστα τὸ πρᾶγμα ὡς γενόμενον ἤδη (§. 46), ἐν ᾧ εἶναι τῶν γενησομένων. Ταῦτό ρητέον καὶ περὶ τοῦ κατωτέρω, 5. 24, Ταῦτα διήλωθον, ἴνα μὴ δυσχεράνας ἀποστῆς τῶν λοιπῶν. Τοιαῦτα καὶ τὰ Ἰσοκ. 20 2, Πλάτ. Γοργ. 516 E, Θεοδ. Ζ. 16. 1, Ξεφ. Ἑλλ. E'. γ'. 25, ς'. 29. 2, B'. 60. 1. κτλ. ἴδε καὶ §. 34. 6'.

β'. Ὁ Πλάτων, Εὐδμ. 295 Δ, λέγει, Κάγω ἔγνω αὐτὸν ὅτι μοι χαλεπαίνουσι. ἀνεμνήσθην οὖν Κόννου ὅτι μοι κάκεινος χαλεπαίνει ἐκάστοτε. Πῶς ἐν οὕτωσιν ὁμοίαις φράσεσι καὶ οὕτως ἐγγύς κειμέναις μεταχειρίζεται οὕτως ἀλλοίαν σύνταξιν; Δὲν ἡδύνατο ἄρα γε νὰ ἐκφέρῃ ἀμφοτέρω ἢ κατ' εὐκτικὴν ἢ κατ' ὀριστικὴν; Οὐχὶ πάντως· διότι τὸ πρῶτον ἀναφέρεται ὡς ἱστορικὸν γεγονός· ὡς πρὸς τὸ δεύτερον ὁμοίως Κόννος ὁ διδάσκαλος τοῦ Σωκράτους ἐν τῇ μουσικῇ ζῆ ἐτι· ὁ δὲ Σωκράτης θὰ ἐφάνετο διαρρήξας πρὸς αὐτὸν πᾶσαν σχέσιν, ἂν μὴ τὸν παρίστα καὶ εἰς τὸ μέλλον χαλεπαίνοντα αὐτῷ, ὅπότεν παρακρούῃ τὰς χορδὰς τῆς κιθάρας.

γ'. Ἐγρᾶφι, ἀκούεται δὲ καὶ τὰ νῦν ἀφ' ὑψηλῶν ἑδρῶν, ὅτι ἡ εὐκτικὴ ἐν τῷ πλαγιῷ λόγῳ ὑποφαίνει πιθανότητά τινὰ ἢ ἀμφιβολίαν. Ἀλλὰ τίνα ἀμφιβολίαν ἐνέχουσιν τὰ οἷα τὸ ἐπιφερόμενον χωρία; Ἐλεγε δὲ καὶ ὡς τὸ ἐσθλὸν ἐν τῇ Ἀθηναίων γλώττῃ εὐωχεῖσθαι καλοῦτο, Ξεφ. Ἀπμν. Γ'. ιδ'. 6. ἴδε πλείονα περὶ τούτων ἐν §. 46.

δ'. ὁ Λυσίας λέγει 13. 8, Ὅτε γὰρ ἡ πρώτη ἐκκλησία περὶ τῆς εἰρήνης ἐγλήγετο καὶ οἱ παρὰ Λακεδαιμονίων ἤκουτες πρὸς βασιλεῖον ἐφ' οἷς ἐτοιμοὶ εἶεν τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι, εἰ κατασκαφῆ τῶν τειχῶν. τότε. Κισσοφῶν ὑπὲρ ἡμῶν πάντων ἀραστὰς ἀντεῖπεν ὡς οὐδενὶ τρῶπιόδον τε εἶη ποιεῖν ταῦτα. Μετὰ δὲ ταῦτα Θεραμένης. ἀραστὰς λέγει ὅτι, ἂν αὐτὸν ἔλησθε περὶ τῆς εἰρήνης πρεσβευτὴν αὐτοκράτορα, ποιήσειν ὥστε μήτε τῶν τειχῶν διελεῖν

μητε ἄλλο τὴν πόλιν ἐλαττώσαι μηδὲν· οἷοιτο δὲ καὶ ἄλλο τι ἀγαθὸν παρὰ Λακεδαιμονίων τῇ πόλει εὐρίσκεισθαι. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἂν ἤθελε κινηθῆ τὸ ζήτημα, διατι ἄρτι μὲν εἶπεν εἰ κατασκαφίη τὰ τείχη, εἶτα δὲ ἂν αὐτὸν εἰσησθε, νῦν δὲ πάλιν οἷοιτο, ἀγνοῶ τι ἤθελον εἶπει πολλοί· τὰληθές ὅμως εἶναι, ὡς ἐγὼ φρονῶ, ὅτι δὲν εἶναι τὸ πρῶτον κατ' εὐκτικὴν διότι ἐξαρτᾶται ἀπὸ παρωχημένου, τὸ δ' ἂν εἰσησθε καθ' ὑποτακτικὴν διότι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐνεστώτος (λέγει), ἀλλὰ διότι ἐκεῖνα μὲν εἶναι μέρη πλάγιου παρεμφατικού λόγου, οὐ καὶ αἰ εἰδικαὶ καὶ αἰ προσδιορίζουσαι αὐτὰς ἐξηρητημένα ἐκφέρονται συνηθέστερον κατ' εὐκτικὴν (§. 41), τὸ δ' ἂν εἰσησθε ἀνήκει, τοῦ ὅτι προφανῶς πλεονάζοντος, εἰς πλάγιον ἀπαρεμφατικὸν λόγον, οὐ αἰ προσδιοριστικαὶ προτάσεις ἐκφέρονται συνηθέστερον διὰ τῶν ἐγκλίσεων τοῦ ὀρθοῦ λόγου (§. 55)· ἂν δὲ τὸ τελευταῖον οἷοιτο εἶναι κατ' εὐκτικὴν, αἰτία εἶναι ὅτι ὁ ρήτωρ ἐπανέρχεται ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸν πλάγιον παρεμφατικὸν λόγον, διότι ἡ μὲν ὀριστικὴ ἤθελε παριστᾶ τὸ πρᾶγμα ὡς γνώμην ἐαυτοῦ, ἡ δὲ εὐκτικὴ δηλοῖ ὅτι ἡ γνώμη αὕτη εἶναι τοῦ θηραμένου ἀναφερμένη ὑπὸ τοῦ ρήτορος ὡς ἱστορικὸν γεγονὸς (§. 46). Σαφέστερον γίνεται τὸ πρᾶγμα ἐκ χωρίων ὀλον καὶ τόδε, Θουκδ. Β'. 6'. 2, Ἀθηναῖοι... εἰς τὴν Πλάταιαν ἐπεμψάν κήρυκα κειμένους εἰπεῖν μηδὲν νεώτερον κεισθῆν περὶ τῶν ἀνδρῶν... πρὶν ἂν τι καὶ αὐτοὶ βουλευσάσασιν περὶ αὐτῶν· οὐ γὰρ ἠγγέλθη αὐτοῖς ὅτι τεθνηκότες εἶεν.

ε'. ὁ Ἰσοκράτης, 4. 139, λέγει, Ἐν γὰρ τοῖς τοιοῦτοις καιροῖς μικρὰς δυνάμεις μεγάλας ροπὰς ἐποίησαν· ἐπεὶ καὶ περὶ τῶν Χίων ἔχοιμ' ἂν τὸν λόγον τοῦτον εἰπεῖν, ὡς, ὀποτέρους ἐκεῖνοι προσθέσθαι βουληθεῖεν, οὗτοι κατὰ θάλατταν κρείττους ἦσαν. Ἀρὰ γὰρ τὸ ὀποτέρους βουληθεῖεν ἤτό ποτε δυνατὸν νὰ ἐκφρασθῆ δι' ὑποτακτικῆς, ἀφοῦ ἀναφέρεται ὡς ἱστορικὸν γεγονὸς πλέον ἢ ἅπαξ ἐπαναληφθὲν ἐν τῷ παρελλόοντι, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς προσδοκώμενον γενέσθαι ἐν τῷ μέλλοντι;

§ 33. Ἀρκοῦσι, νομίζω, καὶ τόσα μόνον, ἵνα δειχθῆ ὅτι οὐχὶ ὁ χρόνος τῆς κυρίας προτάσεως, ἀλλ' ὁ χρόνος εἰς ὃν ἀνήκει φύσει ἢ ὑποτίθεται μεταφορικῶς ἀναφερόμενον τὸ ὑπὸ τῶν ἐξηρητημένων προτάσεων σημαινόμενον, ἐπιδρᾶ ἐπὶ τὰς ἐγκλίσεις, δι' ὧν αὐταὶ ἐκφέρονται. Ἐκ τοιούτων δ' ἀρχῶν ὀρμώμενος ἐπαχειρήσασιν νὰ ὑπαγάγω τὰ περὶ τῶν ἐγκλίσεων ἐν ἐξαρτήσῃ εἰς κανόνας ἄλλους παρὰ τοὺς

συνήθεις. Τούτους δ' ἀσμενος ὑποβάλλω ὑπὸ τὴν κρίσιν τῶν συναδέλφων μου τοσούτῳ μάλλον, ὅσον, ἂν μὴ ἀποδειχθῶσι πλημμελεῖ τὰ πορίσματά μου, πιθανόν ν' ἀπαλλαγῆ ἢ μαθητιώσασιν νεότητος τοῦ ἐπαχθοῦς ἐκείνου φόρτου, ὅστις τόσον τοὺς βάρυνει μοχλοῦντας ν' ἀποστηθίζωσι σωραῖαν κανόνων, ὧν τὸ πολυσχιδές ἀμιλλᾶται πρὸς τὰ πολυποικίλα ἄρθρα τῆς πολιτικῆς δικονομίας, ὧν ἕνεκα, ὡς λέγεται, ἀποβαίνει ὁ νόμος τόσον ἐλαστικός. Περὶ τούτων λοιπὸν ἔσται ὁ ἐπιφερόμενος λόγος.

Εἶδη τοῦ λόγου.

§ 6. Ἴνα μὴ καινοτομῶ καὶ ἐν οὐ δέοντι, ἄς μοι ἐπιτραπῆ νὰ διαιρέσω τὸν καθ' ὄλου λόγον εἰς τρία, εἰς διηγηματικόν, πλάγιον καὶ ὀρθόν. Ὁ διηγηματικὸς καὶ ὁ πλάγιος ἀναφέρονται εἰς τὸ παρελλόον, ὁ δ' ὀρθὸς ἀναφέρεται ἢ ὑποτίθεται ἀναφερόμενος εἰς τὸ παρὸν ἢ τὸ μέλλον.

§ 7. Ὁ διηγηματικὸς καὶ πλάγιος λόγος ἰδιαίξει τῇ ἱστορίᾳ μάλιστα, ὁ δ' ὀρθὸς τῇ φιλοσοφίᾳ πρὸ πάντων καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Καὶ ὅμως οὔτε ἱστορία εἶνε εὐκόλον νὰ γραφῆ διὰ μόνου τοῦ διηγηματικοῦ οὔτε αἰ ἄλλαι διὰ μόνου τοῦ ὀρθοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ τρία εἶδη ἀπαντῶσιν ἢ δύνανται ν' ἀπαντῶσιν ἐν παντί οἷας δῆποτέ ὕλης συγγράμματι.

§ 8. Ὁ διηγηματικὸς λόγος μεταπίπτει εἰς ὀρθὸν εἰς τὰς ἐξῆς μάλιστα περιπτώσεις.

α'. ὅταν ἐν τῇ διηγῆσει τῶν γεγενημένων παρεμβῶλη ὁ λέγων κρίσεις ἐαυτοῦ, ὡς Ἡκουον δ' ἐγαγέ τιτων, ὡς οὐδὲ τοὺς ἀλυμένους καὶ τὰς ἀγορίας ἐτιθώσασιν· τὰ γὰρ κοινὰ τῶν Θεταλῶν ἀπὸ τούτων τέτοιαι διασκεῖν (εἰτ' ὀρθῶν τὸν λόγον ἐκφέρει γνώμην ἐαυτοῦ)· εἰ δὲ τούτων ἀποστερηθῆσεται τῶν χρημάτων, εἰς στενὸν πορίθῃ τὰ τῆς τροφῆς τοῖς ἔξοις αὐτῷ καταστήσεται. Δημ. Ι. 221—Ἐπαίδῃ γὰρ ἡ μὲν εἰρήνη τέλος εἶχε· οἱ δὲ πρέσβεις ἀπῆρκεσαν· λαβόντες τοὺς ὄρκους, ἠέλιον ἐγὼ καὶ ταῦτοις ἐλεγον πλεῖν· μηδ' εἶσαι κατασχεῖν Φιλίππορ μηδὲν ἐν τῷ μεταξὺ τῶν ἐκεί χωρίων (εἰτ' εὐθὺς ἀνορθῶν τὸν λόγον ἐπιφέρει ἰδίαν κρίσιν) ἤθεον γὰρ ἀκριβῶς ὅτι πάντ' ὅσ' ἂν ἐκ πολέμου γιγχομένης εἰρήνης προεθῆ, ταῦτα τοῖς ἀμελήσασιν ἀπέλλυται Δημ. ΙΘ. 150.

β'. ὅταν τὰ πάλαι ἢ ἄρτι γενόμενα γίνωνται καὶ τὰ νῦν ἢ εἶναι

των συνήθως γιγνομένων, ὡς *Καὶ ἀγικόμενος πρὸς τὴν Τεγεᾶτιν τὸ ὕδωρ ἐξέτρεπεν εἰς τὴν Μαντινικήν, περὶ οὐπερ ὡς τὰ πολλὰ βλάπτορος ὀποτέρωσιν ἂν ἐσπέπτη Μαντινῆς καὶ Τεγεᾶται πολέμοισιν* Θουκδ. Ε. 65. 4. Ἴδε καὶ §.

γ'. ἔταν ὁ λέγων ἢ παθαινόμενος ἢ θέλων νὰ παραστήσῃ τὰ πράγματα ζωηρότερα ἐκφέρῃ αὐτὰ ὡς νῦν γιγνόμενα, ὡς *Εὐρύλοχος δὲ καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ὡς ἦσθοντο τὴν στρατιάν ἐπεληλυθυῖαν, ἀναχώρησαν εἰς Πρόσχιον τῆς Αἰτωλίας· οἱ γὰρ Ἀμπρακιῶται ἐλθόντες πρὸς αὐτοὺς πείθουσι... λέγοντες ὅτι, ἦν τούτων κρατήσασαι, πᾶν τὸ ἠπειρωτικὸν Λακεδαιμονίοις ἐδύμαχον καθεστήξει* Θουκδ. Γ'. 102. 5.—*Ἀλλὰ τὴν μὴ οὔσαν ἀντιλαχεῖν ἐξῆν αὐτῷ δήπου.. Ἀλλ' οὐκ' ἐβούλετο ἄλλ' ἔτα μὴ Μειδίας ἀτίμητον ἀγωνίσσασθαι.. δι- κην, .. ἀτιμὸν Ἀθηναίων ἐν' εἶναι* Θετ. Δημ. 21. 90.

§ 9. Ἐν τῷ διηγηματικῷ λόγῳ ἔταν ἀναφέρωμεν τὰ παρ' ἄλλου ρηθέντα ὅπως ἀπαράλλακτα ἐλέχθησαν ὑπ' ἐκείνου, ὁ λόγος εἶναι ὀρθός, ὡς *Φαλίτος δὲ ὑπολαβὼν εἶπεν, Οὔτοι μὲν, ὦ Κλέαρχε, ἄλλος ἄλλα λέγει· σὺ δ' ἡμῖν εἶπέ, τί λέγεις;* — *Σὺ δὲ ἐπηρώτας ὠδέσας, Ἄρα τί σοι ἐπειμνήσθη ὁ ἀνὴρ;* Ξενφ. Κ. Π. Α'. 5'. 12.

§ 10. Ἐν τῷ διηγηματικῷ λόγῳ ἔταν τὰ παρ' ἑτέρου ρηθέντα δὲν ἀναφέρωμεν ὅπως ἀπαράλλακτα ἐλέχθησαν ὑπ' ἐκείνου, ἀλλὰ τὰ συμφύρωμεν μὲ τὴν ἡμετέραν διήγησιν οὕτως, ὥστε ν' ἀποτελῶσι μέρος αὐτοῦ κανονικόν, συνδέοντες τὰ μὲν μὲ τὰ δὲ διὰ τοῦ εἰδικοῦ ὅτι, διὰ τοῦ ἀπορηματικοῦ εἰ, ἢ δι' ἀναφορικῆς ἀντωνυμίας ἢ ἀναφορικοῦ μορίου, ὁ λόγος τότε καλεῖται πλάγιος ὡς *Ἀπεκρίνατο Κλεάνωρ ὁ Ἀρκάς, ὅτι πρόσθεν ἂν ἀποθάνοιεν ἢ νὰ ἔπλα παραδοῖεν* (ὅα ἦτο δὲ ὀρθός, ἂν ἔλεγε *Πρόσθεν ἂν ἀποθάνοιμεν ἢ τὰ ἔπλα παραδοῖεν*) Ξενοφ. Ἀν. Β'. α'. 9. — *Ἐπήρατο αὐτόν, εἰ ὄπισθεύοι* Ξενοφ. Ε'. η'. 5.—*Ἦρτο, ὅτι εἶη τὸ σθένημα* Ξενοφ. Ἀν. Α'. η'. 16.—*Ἠρόπειραν ἐποιῶντο, εἰ σφίσι βυνατὰ εἶη τὰ ἐν τῇ Σικελίᾳ πράγματα ὑπαιχέρινα γενέσθαι* Θουκδ. Γ'. 86.—*Ἀπορῶν, ὅτι χρήσασθαι τοῖς παροῦσιν κακοῖς* Λυσ. 16. 9.—*Πάνυ σφόδρα προσείχον τὸν τοῦν καὶ ἐκκόπουν.. ὀπόθεν ἄρ- ξοῖντο παρακελευόμενοι* Πλάτ. Εὐθδμ. 283.—*Ἄσπε μὴ περὶ τοῦτο εἶναι Νικία, ὅπως συκοφαντῶν τὰλλότρια λήψοιτο, ἀλλ' ὅπως μὴδὲν ἀδικῶν κακῶν τε πείσοιτο* Ἰσοκρ. 21. 18.

§ 11. Οἱ πλάγιοι λόγοι διαίρουνται εἰς πλάγιους εἰδικούς, οἱ-

τινες καὶ ἀπλῶς πλάγιοι καλοῦνται, καὶ εἰς πλάγιας ἐρωτήσεις. Οἱ πρῶτοι ἐξαρτῶνται ἐκ λεκτικῶν, ἐκθετικῶν, ἀγγελτικῶν καὶ γνώστικῶν ρημάτων· οἱ δεύτεροι ἐξαρτῶνται ἐκ ρημάτων ἐχόντων τὴν σημασίαν τοῦ ἐρωτῶ, *πυρθάνομαι, προσέχω, σκοπῶ, εἰμι περὶ τι* κτλ.

§ 12. Οἱ πλάγιοι λόγοι διαίρουνται εἰς πλάγιους παρεμφατικούς καὶ εἰς πλάγιους ἀπαρεμφατικούς. Καὶ τίς μὲν καὶ πόση εἶναι ἡ διαφορὰ αὐτῶν θὰ ἴδωμεν βραδύτερον, ἐκφέρονται δὲ οἱ μὲν παρεμφατικοὶ δι' εἰδικῆς προτάσεως, οἱ δὲ ἀπαρεμφατικοὶ δι' εἰδικοῦ ἀπαρεμφάτου. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὰ εἶδη τοῦ λόγου· τίνες δ' ἐγκλίσεις ἰδιάζουσι μάλιστα ἐκάστῳ εἶδει θὰ εἴπωμεν, ἀφοῦ πρότερον προτάξωμεν περὶ τοῦ καλουμένου δυνητικοῦ ἂν, ὅσα εἶναι ἀπαραίτητως ἀναγκαῖα εἰς ὀρθὴν τοῦ πράγματος κατάληψιν.

Ο δυνητικὸς ἂν μετὰ τῶν παρωχημένων τῆς ὀριστικῆς.

§ 13. Ὁ δυνητικὸς ἂν μετὰ παρωχημένου τῆς ὀριστικῆς σημαίνει τὸ ἐξῆς.

α'. τί ἀδύνατον ἢ ἀπίστευτον κατὰ τὴν κρίσιν τοῦλάχιστον τοῦ λέγοντος, ὡς *Ἀγαμέμνων.. οὐκ' ἂν γήσων ἔξω τῶν περιουσιδῶν.. ἐκράτει, εἰ μὴ τι καὶ ναυτικὸν εἶχε*—δὲν θὰ ἐκράτει ἄλλων νήσων κτλ. Θουκδ. Α'. 9.—*Καὶ ἐν τῷ τότε ἄλλος μὲν οὐδαίς ἂν ἱκανὸς ἐγένετο κατασχεῖν τὸν ὄχλον*—φρονῶ ὅτι ἀδύνατον ἦν ἄλλος τις νὰ κατάσχη τὸν ὄχλον Θουκδ. Η'. 86. 5. Ἐν γένει δὲ οἱ τοιοῦτοι λόγοι ἐνέχουσιν ἔννοιαν ἀντίθετον τῆς ἐκφερομένης, ἀποφατικὴν δηλαδή, ἂν ἐκφέρωνται καταφατικῶς, καταφατικὴν δὲ, ἂν ἐκφέρωνται ἀποφατικῶς, ταύτην δὲ καὶ ἐπιφέρει ἔννοτε αὐτὸς ὁ λέγων, ὡς *Ἐγὼγ' οὐ καὶ αὐτὸ ἐκαλλυνόμενόν τε καὶ ἠδυνόμενον ἂν εἰ ἠπιστάμην ταῦτα· ἀλλ' οὐ γὰρ ἐπιστάμαι*—ἀλλ' οὐ καλλύνομαι· οὐ γὰρ ἐπιστάμαι Πλάτ. Ἀπολ. 20 C.—*Εἰ μὲν γὰρ, ἦν μοι χρήματα, ἐπειμνήσάμην ἂν χρημάτων.. νῦν δὲ*—οὐ γὰρ ἔστιν—νῦν δὲ οὐ τιμῶμαι· οὐ γὰρ ἔστιν Πλάτ. Ἀπολ. 88 A.

β'. τί συνήθως γιγνόμενον ἐν τῷ παρελθόντι κατὰ καθῆκόν τι ἢ ἰδίωμα καὶ ἐπιθυμίαν τοῦ ὑποκειμένου, ὡς *Καὶ εἰ τις αὐτῷ δοκῶν, βλακῶν, .. ἐπαισεν ἂν*—ἐσυνείθιζε νὰ τὸν παίη Ξενοφ. Ἀν. Β'. γ'. 11.—*Εἶχον δὲ καὶ μαχαίριον, ὃ ἔσφαττον ὡν κρατεῖν δύναίκετο καὶ ἀποτέμνοντες ἂν τὴν κεφαλὴν ἔχοντες ἐπορεύοντο* Ξενοφ. Ἀν. Δ'. ζ'. 16.—*Ἀκούω Λακεδαιμονίους τέσσαρας μῆρας ἢ πέντε.. ἔμεν*

βαλόντας ἂν καὶ κακώσαντας τὴν χώραν. ἀναχωρεῖν ἐπ' οἴκου κάλει Δημ. 9. 48. Ἴδε καὶ Ξενφ. Ἄν. Α'. 0'. 19, Δ'. 6'. 10, Δ'. 8'. 10 καὶ 22, Ἑλλ. 5'. 6'. 28, Δημ. 9. 13 καὶ 45, 18. 219, Πλατ. Ἀπολ. 22 Β, Θουκδ. Ζ. 71. 3, Η. 66. 4, Λυσ. 12. 47, Ἰσοκρ. 15. 124.

§ 14. Ἐν πολλοῖς τῶν ἀνωτέρω (§ 13 6'.) πολλοὶ τῶν ἐκδοτῶν ἐξοβελίζουσι τὸν ἂν. Ἄλλ' ἂν τοῦτο εἶνε δυνατόν παρὰ τοῖς πέζοις ἀποβαίνει ἀδύνατον παρὰ τοῖς ποιηταῖς· διότι οὐκ ἐγένετο ἀνάγκη πρὸς μυρίοις ἄλλοις νὰ διορθωθῶσι καὶ τὰδε, ἅπαντα ἐκ τῶν τοῦ Ἀριστοφάνους συνειλεγμένα, Ἰππ. 572, 574, 1352, Νεφ. 54, 855, 977, 979, 981, Λυσμ. 510, 517, 518, 519, 1238, Βατργ. 914, 924, 927, 946, 948, 961, Πλατ. 979, 982 (τετράκις), 1012, 1140, 1179 (τρὶς). Ἀχρν. 236, 640, 707, Ὀρν. 788, 791, 795 κτλ.

Ο δυνητικὸς ἂν μετ' εὐκτικῆς.

§ 15. Ἡ εὐκτικὴ μετὰ τοῦ ἂν σημαίνει τὰ ἐξῆς μάλιστα.

α'. τί δυνατόν γενέσθαι, ὡς Τὰ μὲν δὴ τότε πραχθέντα οὐκ ἂν ἄλλως ἔχοι=δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἔγινον ἄλλως Δημ. 3. 6.—Καὶ τοὶ δύο χρησιμωτέρους τόπους τῆς οἰκουμένης οὐδ' ἂν εἰς ἐπιπέδωξαι τῇ πόλει Δημ. 19. 180. Ἴδε καὶ Λυκργ. 49, Ξενφ. Ἄν. Α'. 5'. 9.

β'. εἰκασίαν ἢ τι πιθανὸν γενέσθαι· διὸ καὶ χάριν μείζονος σαφηνείας παραπίθεται ἐνίοτε τὸ ἴσως, τάχα, οἶμαι, δοκεῖ μοι καὶ εἴτι τοιοῦτο, ὡς Ἦδη τοίνυν ἂν μάθαιες μου σχῆμα ἢ λέγων=τόρα, ὡς εἰκάζω, οὐκ ἐννοήσης Πλατ. Μεν. 76.—Νῦν δέ, οἶμαι, εὐ μάλα ἂν ἤδη μειράκιον εἴη Πλατ. Καρμδ. 154 β.—Ἰσως μὲν γάρ ἂν εὐ λέγοις Πλατ. Μεν. 78 C.—Τὸ γὰρ γινῶθαι σκεπτόν καὶ τὸ Σωφροῦναι ἔστι μὲν ταῦτόν, τάχα δ' ἂν τε οἰηθεῖη ἄλλο εἶναι Πλατ. Καρμ. 164 E.

γ'. γνώμην, ἣν ὁ λέγων οὐ μόνον θεωρεῖ ἀληθῆ, εἰ καὶ μετριοφρονῶν ἐκφέρει ὡς ἀμφισβητήσιμον, ἀλλὰ καὶ ἐπιχειρεῖ ν' ἀποδείξῃ εὐθὺς μετὰ τοῦτο· τοῦτο δὲ μάλιστα ἐν τῇ διατυπώσει τῶν μερῶν, εἰς ἃ ἐκάστοτε μεταβαίνει ὁ ρήτωρ ἢ ὁ λέγων, ὡς Καὶ μὲν δὴ καὶ τοῖς χρόνοις ῥαδίως ἂν τις τοὺς λόγους τοὺς τῶν λουδοροῦντων ἐκείνων ψευδεῖς ὄντας ἐπιδείξειεν· οἱ γὰρ αὐτοὶ κτλ. Ἰσοκρ. 11. 36.—Ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν ἐπὶ τὴν σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην προσποιουμένων προτρέπειν ἡμῖς ἂν ἀληθέστεροι καὶ χρησιμώτεροι

φανεῖμεν ὄντες· οἱ μὲν γὰρ κτλ. Ἰσοκρ. 15. 84. Ἴδε καὶ Ἰσοκρ. 4. 183, 5. 32, 6. 81, 11. 19 καὶ 20, 12. 64, 99, Δημ. Α. 13, 18. 160, 252. 20. 5 κτλ.

δ'. τί βέβαιον ἀβροφρόνως ὡς δυνατόν ἢ πιθανὸν ἐκφερόμενον· διὸ καὶ ὁ Πλάτων μάλιστα οὕτως ἐκφέρει καὶ τὰ ληθέστατα τῶν πορισμάτων του, ὡς Ἐλθὼν δ' ἐκεῖσε, ἅττα μὲν ποτε διελήχθη, αὐτὸς ἂν εἴδειη=οἶδε πάντως Δημ. 19. 206.—Ἐπειδὴν δὲ τὰ πέντε καὶ εἴκοσιν ἔτη διατελέσωσιν (οἱ εἰς ἄνδρας ἐγγραφόμενοι Πέρσαι) εἴησαν ἂν οὗτοι πλεῖστον τι γεγονότες ἢ πενήκοντα ἔτη=εἰσι πάντως· διότι εἰς ἐφήβους μὲν ἐνεγράφοντο περὶ τὸ δέκατον ἔβδον ἔτος τῆς ἡλικίας των, παρέμενον δ' ἐν αὐτοῖς δέκα ἔτη Ξενφ. Κ. Π. Α'. 6'. 3.—Ἀπὸ δὲ τῆς διαμέτρου αὐτῶν, ὡς σὺ φῆς, γέγνηται ἂν τὸ διπλάσιον χωρίον=γίνεται πάντως· διότι ἀπεδείχθη ἀνωτέρω Πλατ. Μεν. 85 Β. Ἴδε καὶ Πλατ. Ἀπολ. 35 C, Χρμδ. 160 Β, 161 Α, 169 E, Λυσ. 209 E—210 Β, Μνξ. 84 E, 85 Β, Ἰππ. Μ. 297 κτλ. Ἴδε καὶ Λυκργ. 50.

ε'. τί δέον γενέσθαι ὡς πιθανὸν ἀβροφρόνως ἐκφερόμενον, ὡς Ἀλλὰ Δωκράτης οὔτε ζῶν οὔτε τεθνεῶς δικαίως ἂν αὐτῆς (τῆς πατρὶδος) μετέσχοι μονάτατος δ' ἂν πρᾶσιν ὡς ἐξορισθεῖη τῆς χώρας, ἢν ἐγκαταλιπὼν τοῖς πολεμίοις ἄρχετο Λυκργ. 89. Ἴδε καὶ αὐτ. 131.

ς'. τί ἀνυπερθέτως γενησόμενον ἀβροφρόνως ὅμως ὡς πιθανὸν ἐκφερόμενον, διὸ καὶ ἐναλλάσσεται ἐνίοτε μὲ τὸν μέλλοντα, ὡς Ἡ δὲ τῶν νόμων ἰσχύς τις ἔστιν; Ἄρ', ἂν τις ὑμῶν ἀδικουμένος ἀνακράγη, προουδραμοῦνται καὶ παρδουονται βοηθοῦντες; Οὐ γράμματα γὰρ ἔστι καὶ οὐχὶ εὐνοεῖν ἂν τοῦτο ποιῆσαι Δημ. 21, 224. Ἴδε καὶ Ξενφ. Κ. Π. Α'. δ'. 7 κτλ.

ζ'. προτροπὴν ἀβροφρόνως ἐκφερομένην πρὸς ἀποφυγὴν τῆς προσκακτικῆς, ὡς Εἰ δὲ μοι δίδως παρηγοίαν, ἠδιστ' ἂν πεζαίμην καὶ ἐθέλω λέγειν. Σωκρ. Ἀλλ' αἰσχρὸν μὴν, σοῦ γε ὄφρα δέικῃ με προθυμοῦμένου, μὴ ὑπομένειν. Κλ. Ἀκούεις ἂν ἐγὼ γὰρ κτλ. =ἀκουσε τοίνυν Πλατ. Κληφ. 407 Α.

Θέσις τοῦ δυνητικοῦ ἂν.

§ 16. Ὁ δυνητικὸς ἂν ἅπαντα συχνότατα μὲ ἀπάσας πᾶς σημειωθεῖσας σημασίας ἐν ταῖς κυρίαις προτάσεσι τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Παραδείγματα ἔστωσαν πάντα τὰ ἀνωτέρω, § 13—§ 16.

§ 17. Ἐν τῷ διηγηματικῷ λόγῳ δὲν εὐχρηστεῖ, εἰ μὴ ὅπου ὁ λόγος ὀρθοῦται. Ἴδε § 8 καὶ 36.

§ 18. Ἐκ τῶν ἐξηρητημένων προτάσεων τοῦ ὀρθοῦ λόγου λαμβάνουσι δυνατικὸν ἂν αἱ ἐξῆς:

α'. αἱ ἀναφορικαί, ὡς Ἡξίουρ τὴν αὐτὴν Πασίωρι ψευδομένῳ γίγνεσθαι ζημίαν, ἥσπερ ἂν αὐτὸς ἐτύγγανεν, εἰ τι τούτων ἐπαίτετο ποιήσας Ἴσοκρ. 17. 21.—Χρῆ τοὺς τοῦν ἔχοντας τοιοῦτους εἶναι κριτὰς τοῖς ἄλλοις, οἷων περ ἂν αὐτοὶ τυγχάνειν ἀξιώσεσαν Ἴσοκρ. 15. 23. Ἴδε καὶ Ἴσοκρ. 14. 14, 15. 17, 20. 4, 21. 9, Δημ. 4. 1, Θουκδ. Ε'. 6. 3, Λυσ. 3. 33, Ξενφ. Ἄν. Γ'. 6'. 4, Κ. Π. Ε'. 8'. 44, Δημ. 4. 48, Πλάτ. Λυσ. 207 Ε, Φαιδ. 106 Δ, Πρωτγ. 318 Δ, Ἴσοκρ. 8. 52 καὶ 53 καὶ 55, 9. 37, Ἐπιστ. 4. 4, 9. 6 καὶ 7.

β'. αἱ εἰδικαί, ὡς Δεῖ δ' ἐκείνον ὁρᾷ ὅτι οὗτος τῶν ἰσῶν αἰτίας ἦν ἂν κακῶν Δημ. 19 29.—Οὐκ ἴσουσιν ἔτι τοῖς αὐτοῖς ἂν τις λόγῳις χρώμενος τοὺς μὲν βλάψετε, τοὺς δὲ ὠφελήσετεν Ἴσοκρ. 5. 76. Ἴδε καὶ Δημ. 19. 162, Πλάτ. Λαχ. 181 Β, Εὐθδμ. 303 Δ (δς), Δημ. 21. 181, Ἴσοκρ. 5. 76, 12. 184, 14. 6, 19. 29, 21, 19 κτλ.

γ'. αἱ παραβολικαί, ὡς Ὡσπερ ἂν ὑμῶν ἕκαστος αἰσχυροῦσιν τὴν τάξιν λιπεῖν, ἢ ἂν ταχθῆ ἐν τῷ πολέμῳ, οὕτων καὶ τῶν Αἰσχ. § 3.—Πρὸς μόνους τοὺς προγόνους τοὺς ἡμετέρους συμβαλόντες. ὁμοίως διεφθάρησαν, ὥσπερ ἂν εἰ πρὸς ἅπαντας ἰσθρῶπους ἐπιλέμησαν Ἴσοκρ. 4. 69. Ἴδε καὶ Ἴσοκρ. 4. 10 καὶ 151, 5. 118, 6. 50, 20. 2, Δημ. 1. 11, Πλάτ. Ἀπολ. 17 Δ, Πρωτγρ. 318 Β, Αἰσχ. 3 κτλ.

δ'. οἱ συνεπέας λόγοι, εἰ καὶ δὲν ἰδιάζει πολὺ τῇ φύσει αὐτῶν, ὡς Εἰτα.. δέκα μῆνας ἀπογενομένου τοῦ ἀνθρώπου καὶ νόσῳ καὶ χεῖμῶνι καὶ πόλεμοις ἀποληθόντος, ὥστε μὴ ἂν ὀνόμασθαι ἐπαγαλλοῦσιν οἰκαδὲ, οὔτε τὴν Εὐβοίαν ἠλευθερώσαντες κτλ. Δημ. 8. 35. Ἴδε καὶ Λυσ. 13. 18, 28. 14, Ἴσοκρ. 8. 45, 18. 3.

ε'. αἱ αἰτιολογικαί εἰ καὶ σπανιώτατα λαμβάνουσιν ἀνάγκην τοῦ δυνατικοῦ ἂν, ὡς Ἄλλ' οὐκ ἔστ' αὐτοῖς μισθωθῆσαι μὴ διομοσαμένους περὶ τῆς αἰτίας ἧς ἐγὼ φεύγω, ἐπεὶ σαφῶς ἔγνωτ' ἂν ὅτι ἡμεῖς ἡμεῖν αὐτὸν οἱ κριτὴν ἐμβαλόντες Λυσ. 4. 4.

ς'. τὰ εἰδικὰ ἀπαρέμφατα, ὡς Ἐγὼ δ' ὅτε μὲν ἢ πόλις ἡμῶν ἐν τοῖς Ἑλλήσιν ἐδουλόσεναι καὶ πάλιν ἢ Λακεδαιμονίῳ, οὐδὲν ἂν

ἡγοῦμαι περὶ αὐθῆναι τούτων Ἴσοκρ. 4. 5. Ἴδε καὶ Ἴσοκρ. 5. 10 καὶ 151—153, 12, 188, Δημ. 4. 13, 19. 83 κτλ. κτλ.

ζ'. αἱ εἰδικαί μάλιστα καὶ ἀναφορικαί μετοχαί, ὡς Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὑμῶν.. τοῦ μηδὲν' ὑβρίζειν τὸ δίκην.. διδόναι μόνον αἰτίον ἂν γενόμενον; Δημ. 21. 37.—Χωρὶς γὰρ τῆς περιστάσεως ἂν ἡμᾶς αἰσχυρῆς.. οὐδὲ τὸν φόβον.. μικρὸν ὄρων Δημ. 3. 8. Ἴδε καὶ Ἴσοκρ. 5. 109, 110, 6. 62, 63, 7. 12, 15 κτλ. κτλ.

η'. αἱ πλάγια ἐρωτήσεις, ὡς Οὐκ ἀδηλον, ὡς ἂν διατεθεῖεν, εἰ πᾶσιν ἡμῖν πολεμεῖν ἀναγκασθεῖεν—πῶς ἂν διατεθεῖεν Ἴσοκρ. 4. 162. Ἴδε καὶ Ἴσοκρ. 4. 65 καὶ 187, 5. 8, 35, 68, 105, 6. 81, Πλάτ. Πρωτγ. 318 Ε κτλ.

§ 19. Ἐν ταῖς χρονικαῖς, τελικαῖς καὶ ὑποθετικαῖς προτάσεσι, καὶ ὅταν προφανῶς σημαίνωσι τι δυνατόν γενέσθαι, ὁ δυνατικὸς ἂν παραλείπεται (ἴδε § 22). Οὐχ ἦττον πρὸς περισσοτέραν σαφήνειαν τίθεται καὶ ἐν αὐταῖς ἐνίοτε, ὡς Τὸν χειμῶνα ἐπιχειροῦν, ἢνέκ' ἂν ἡμεῖς μὴ συνάξωμεθα ἐκείσας ἀφικέσθαι Δημ. 4. 31.—Καὶ τὰ πειραγμένα πρότερον.. θεῶν τις συγκατέρθωσεν.. οὐχ ἕνα τοῖς βαρβάροις μόνον.. πολεμῶν διατελής, ἀλλ' ὅπως ἂν ἐν τούτοις γυγασθεῖς.. τούτων ἐπιθυμήσασιν κτλ. Ἴσοκρ. 2. 152: (ἴδε πολλὰ μάλλον Ἴσοκρ. 4. 174 καὶ Λυσ. 13. 51).—Εἰ δὲ οὗτοι χρήματα ἔχοντας μὴ πρόοιεντ' ἂν, πῶς ἡμῖν καλὸν τὸν ἔρκον πρόσθαι; Δημ. 21. 212 (ἴδε καὶ Ξενφ. Ἑλλ. Δ'. ζ'. 2, ζ'. 8'. 6).

Παραλείψεις τοῦ δυνατικοῦ ἂν.

§ 20. Ὁ δυνατικὸς ἂν πολλάκις παραλείπεται οὐ μόνον ἐν ἐξαρτήσεσι, ἀλλ' καὶ ἐν ἀπολύτῳ λόγῳ. Γίνεται δὲ τοῦτο εἰς τὰς ἐξῆς μάλιστα περιπτώσεις.

α'. ὅταν τὸ ρῆμα εἶναι ἀπρόσωπον καὶ χρόνου παρῳχημένου, ὡς Ἐχρήν μὲν οὖν καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαινεῖν κτλ. Ἴσοκρ. 9. 5. Ἴδε καὶ Ἴσοκρ. 5. 34, 9. 40, Λυσ. 15. 5, 22. 7, Θουκδ. Γ'. 12. 3, Γ'. 74. 2, 5'. 70, Πλάτ. Πρωτγρ. 514 C, Ξενφ. Ἄν. Γ'. 6'. 25, Δ'. ε. 33, Ζ'. ζ'. 40.—Ὅτι ὁμοῦ καὶ τίθεται ἐνίοτε, ἴδε Ἴσοκρ. 5. 72, 9. 40, Δημ. 4. 42, 18. 195, Λυσ. 12. 48, Πλάτ. Πρωτγρ. 514.

β'. ἐπὶ εὐκτικῆς σημαίνουσης γνώμῃ τοῦ λέγοντος μετὰ τινος ἐπιφυλάξεως ἢ μετριοφροσύνης καὶ ἀδρότητος ἐκφερομένην, ὡς Ὁ αὐχὴν (τοῦ ἵππου) μὴ προπετῆς παρῳχοῖ—φρονῶ ὅτι δὲν πρέπει γὰρ εἶναι

προπέτης Ξενφ. Ἴππ. Α'. 8.—Εἰ μὲν ἄλλος βέλτιον ὄρῃ, ἄλλως ἐχέτω· εἰ δὲ μὴ, Χειρισσοφός μὲν ἠγοῖτο., τῶν δὲ π.λευρῶν ἐκατέρωθεν δύο τῷ πρῶτῳ στρατηγῷ ἐπιμελοῖσθην, ὀπισθοφυλακοῖ- μιν δ' ἡμεῖς οἱ νεώτεροι—φρονῶ ὅτι βέλτιόν ἐστι κτλ. Ξενφ. Ἄν. Π'. 6'. 37.

γ'. ὅταν παραλαμβάνηται ἐκ τῶν ἠγουμένων ἢ ἐπομένων, ὡς Δο- κοῦμεν δ' ἄν μοι, ταύτην προσποιούμενοι προσβαλεῖν, ἐρημοτέρῳ τῷ ἄλλῳ ὄρει χρῆσθαι· μένοις γὰρ αὐτοῦ μᾶλλον ἄθροοι οἱ πόλεμοι —μένοιεν ἂν αὐτοῦ Ξενφ. Ἄν Δ'. 5'. 13. Ἴδε καὶ Πλατ. Χρηδ. 171 Ε, Μενι 97 C, Φαίδ. 86 B, Λυσ. 215 A, Εὐθδ. 280 C, Φδρ. 229 κτλ.

δ'. ὅταν ὁ λόγος εἶναι φύσεως τοιαύτης, ὥστε καὶ οἰχοθεν νὰ ση- μαίνηται τι δυνατὸν ἢ ἀδύνατον γενέσθαι, ὡς Ἰσχυρόμην μέντοι, εἰ ὑπὸ πολέμου ὄντος ἐξηπατήθην—ἰσχυρόμην ἂν Ξενφ. Ἄν. Ζ'. 5. 21.—Ὅτι ὁμοῖος εἶ τούτοις (τοῖς Σειληνεῖς), οὐδ' αὐτὸς δήπου ἀμ- φισβητήσας—ἀμφισβητήσας ἂν Πλατ. Συμπ. 215 Ἴδε καὶ Ξενφ. Ἄν. Β'. 8'. 5 (ἀποσταλή), Ἰσοκ. 5. 49 (ἀπώλλυντο), Αἰσχ. 77 (βου- λομένην) κτλ.

§ 21. Εἰς τὰς ἀναφορικές, εἰδικὰς καὶ παραβολικὰς προτάσεις ἐν αἷς ὁ ἂν συνήθως τίθεται ἐνίοτε παραλείπεται εἰς αἷς καὶ ἐν τῇ κυρίᾳ προτάσει περιπτώσεις (§ 20), ὡς Κατὰ γῆν, ὅθεν τις καὶ δύ- ραμις παρεγένετο οὐδεὶς ἐνέστη—παρεγένετο ἂν Θουκ. Α'. 15. —Καίτοι ἔγωγε οἶμαι καὶ τὴν ἰδρῆν κρεῖττον εἶναι ἀναρμισσέειν τε καὶ διαφρονεῖν καὶ χορδῶν, ὅν χορηγοῖν, ἢ ἔρα δντα δμὲ ἑμαυ- τῷ ἀούμφωνον εἶναι—ὅν χορηγοῖν ἂν Πλατ. Γοργ. 482 C.—[Ἐπι- σχῶν ἂν, ἕως οἱ πλεῖστοι τῶν εἰωθότων γνώμην ἀπεφάναντο—ἀπε- φάναντ' ἂν Δημ. 41].—Ὡσπερ ἴσως ἤδη καὶ σὺ ἀκήκουε τῶν ἀγα- θῶν ἰατρῶν, ἐπειδὴν τις αὐτοῖς προσέλεθ' ἑαυτὸς ὁφθαλμοὺς ἀλγῶν, λέγονσι ποῦ ὅτι οὐχ οἷόν τε αὐτοὺς μόνους ἐπιχειρεῖν ἰᾶσθαι, ἀλλ' ἀναγκαζόντων εἶναι ἅμα καὶ τὴν κεφαλὴν θεραπεῖσαι—εἶναι ἂν Πλατ. Χρηδ. 156 B—Ἡ πόλις ἀπιτρέπει Ἀθηναίῳ διαγνῶναι τὰ ἐν Φλιοντι, ὅπως αὐτῷ δοκοῖη—δοκοῖη ἂν Ξενφ. Ἑλλ. Ε'. γ'. 25.

Σημ. Ἐν πολλοῖς τῶν ἀνωτέρω ἐκδίδεται τινὲς προσθέτουσι τὸν ἂν ὡς ἐκπεσόντα· ἐπειδὴ ὁμοῦς ἐκλείπει καὶ παρὰ ποιηταῖς (Ὁμ. Ἴλ. Γ. 257, Ε. 803, Λ. 790, 838, Ο. 197, Ὀδ. Γ. 234, Ξ. 122, 131, Ο. 24, Π. 384, 392 κτλ), ὅπου τὸ μέτρον δὲν ἐπιτρέπει ὑπόθεσιν τοιαύτην, ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ παρὰ τοῖς ποιηταῖς καὶ

παρὰ τοῖς πεζοῖς ἢ παραλείψις τοῦ δυνητικοῦ ἂν, ἀνάμφισβητήτος οὔσα, ἀπορρέει ἐκ τινῶν λόγων.

§ 22. Εἰς τὰς χρονικὰς, τελικὰς καὶ ὑποθετικὰς προτάσεις, εἰ καὶ τίθεται ἐνίοτε ἢ σπανιώτατα ὁ ἂν, ὅπου δὲν διαφαίνεται εὐκό- λως ἡ δυνητικὴ σημασία (§ 19), συνηθέστατα παραλείπεται καὶ ὅπου προφανῶς ἡ πρότασις ἔχει δυνητικὴν σημασίαν, ὡς Ἰσως οὐδ' ἀσφα- λέστερόν ἡμῖν πορεύεσθαι πλαισιῶν ποιησαμένους τῶν ἄλλων, ἔρα τὰ σκευοφόρα καὶ ὁ πόλις ὄχιλος ἐν ἀσφαλεστέρω εἶη (=εἶη ἂν). Εἰ οὐδ' ἀποδειχθεῖη (=ἀποδειχθεῖη ἂν) τίνα χρῆ ἠγεῖσθαι., τίνας δ' ὀπισθοφυλακεῖν, οὐκ ἂν, ὅποτε οἱ πόλεμοι ἐλθοῖεν (=ἐλθοῖεν ἂν), βουλευεσθαι ἡμᾶς δέοι Ξενφ. Ἄν. Γ'. 6'. 36—Ἦν γὰρ βούλη, μὴ ὄν γεωργός, δοκεῖν εἶναι ἀγαθός, .. ἐννόει πόσα δε δέοι ἂν μη- χαρῆσθαι τοῦ δοκεῖν ἔρσκα, καὶ, εἰ δὴ πείσαις (=πέσαις ἂν=οἶός τ' ἂν εἶης πείσαι), ἐπαινεῖν τέ σε πολλοὺς, ὅπως δόξαν λάβοις (=λάβοις ἂν), .. ἄρτι τε ἐξηπατήκως εἶης ἂν κτλ. Ξενφ. Π. Α'. 5'. 22.—Ἐγὼ τοῦτ' ἂν ἐσκόπου, ἀφ' οὗ ἂν γένοιτο ὥστε, λαβόντας ἡμᾶς πόλιν, τὸν μὲν βουλομένον ἀποπλεῖν ἤδη, τὸν δὲ μὴ βουλο- μένον [ἀποπλεῖν] ἐπει κτήσαιοτο ἰκανά—κτήσαιοτο ἂν Ξενφ. Ἄν Ε'. 5'. 30. Ἴδε καὶ Ξενφ. Π. Α'. γ'. 11, Ἄν. Β'. γ'. 3, Β'. 8'. 4, Β'. ε'. 28 καὶ 36, Γ'. 6'. 36, Γ'. 5'. 30, Δ'. 5'. 1, 5'. 6'. 17, Ζ'. η'. 20, Θουκδ. Α'. 109. 1, Ε'. 6'. 2, Ζ'. 17. 2, Η'. 80. 3 κτλ. Θεοκρ. 2. 124.

§ 23. Ἐὶ ὅπως ἀπαντᾷ πολλαχοῦ συντεταγμένον εὐκτικῇ μετὰ τοῦ ἂν· ἀλλὰ τοῦτο, ὅταν σημαίνει οὐχὶ καθαρὸν σκοπὸν, ἀλλὰ ἐπι- μέλειαν εἰς ἐπιτέλεσιν πρακτέου τινός (=πῶς νὰ), ὅτε ἀνήκει μάλ- λον εἰς τὰς πλάγιαις ἐρωτήσεις ἢ τὰς τελικὰς προτάσεις, ὡς Ἐὶ μά- θημα ἔστιν εὐθου. ἢ περὶ τε τῶν οἰκείων, ὅπως ἂν ἀριστα τὴν δαυ- τοῦ οἰκίαν διοικῶ, καὶ περὶ τῶν τῆς πόλεως, ὅπως τὰ τῆς πόλεως δυνατότατος ἂν εἶη καὶ πάττειν καὶ λέγειν Πλατ. Πρωτγρ. 318 Ε. Ἴδε καὶ Ξενφ. Κ. Π. Α'. 6'. 5, 10, Α'. γ'. 8, Β'. α'. 4, Ἄν. Α'. α'. 4, Ἀπομν. Γ'. 6'. 1.

§ 24. Γενικός κανὼν. Εὐκτικὴ ἀπλή κυρίως ἢ ἐξερτημένης προ- τάσεως εἰς τὸ παρὸν ἢ μέλλον καθόλου ἢ ἐν μέρει ἀναφερομένη κεί- ται κατὰ παραλείψιν τοῦ δυνητικοῦ ἂν, καὶ τοιαῦτα εἶναι πάντα τῶν ἄνωτέρω σημειωθέντων (§ 20—§ 24), ὡς Ἐχρήν μὲν οὐδ' καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαινεῖν—καὶ χρῆ (§ 20. α'), Ἰσχυρόμην μέντοι— οὐκ ἀισχύνομαι (αὐτ. δ'), ὁ ἀρχὴν μὴ προπετής περὶ οὐκοῖς —ἔστω

(αὐτ. 6'), οὐδ' αὐτὸς δῆπου ἀμφισβητήσας=οὐκ ἀμφισβητεῖς (αὐτ. 8'), καὶ χορὸν, ὃν χορηγοῖην=καθ' ὑπόθεσιν χορηγῶ (§. 21), ὅπως αὐτῷ δοκοῖη=δόξει (αὐτ.), ὥστε τὰ πράγματα τούτων ὑπομειναιμεν=ὑπομενοῦμεν (αὐτ.), ἔνα, ἐν ἀσφαλιστέρῳ εἴη=ἵνα ὦσι (§. 22), ὁπότε οἱ πολέμοι ἔλθουσιν=ὅταν ἔλθουσιν (αὐτ.), ἐπεὶ κτήσαιτο ἰκανά=ἐπειδὴν κτήσεται (αὐτ.), εἰ πείσασιν=ἂν πείσῃς (αὐτ.), ἔνα τοῦθ' ὑπάρχοι=ὑπάρχη (αὐτ.). Ὅτι δὲ ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἡ εὐκτική ἐνέχει ἀβρότητα λόγου, ἦν μάτην ἤθελέ τις ἐπιχειρήσει νὰ παραστήσῃ διὰ τῆς ὑποτακτικῆς ἢ ὀριστικῆς, εἶνε περιττὸν ἀπαναλάβωμεν καὶ πάλιν.

Αἱ ἐγκλίσεις ἐν ὀρθῷ λόγῳ.

§ 25. Ἐν ὀρθῷ λόγῳ αἱ κύριαί προτάσεις ἐκφέρονται δι' ἀπασῶν τῶν ἐγκλίσεων ἀναλόγως τῇ σημασίᾳ αὐτῶν.

§ 26. Αἱ ἐξηρητημέναι προτάσεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἐκφέρονται ὡς ἑξῆς.

α'. δι' ὀριστικῆς ἀπλῆς ἐπιβεβαίων ἢ ὡς βεβαίων ἐκφερομένων, ὡς Ἰ. 1. 1. ἐκείνο θαυμάζω, εἰ, ἔνα μὲν οἱ ἄλλοι τυχῶσι τῶν δικαίων τὰ ὑμέτερα αὐτῶν ἀναλλοχεύετε Δημ. 2. 24.—Εἰ δ' ἦν δημοῦτος (=διότι ἦν), οὐ δίκαιος διὰ τούτο βλάπτεσθαι ἔστιν ὁ πατήρ, εἰ καὶ μὴ ὑμεῖς (ὡσπερ οὐδ' ὑμεῖς) ἀδικεῖται, ὅτι ὑμῶν ἔστι πολίτης Λυσ. 20. 12.—Ἐὰν δὲ τούτο ποιήσῃς ἀπαξ ἢ δις, ἢ λόγῃ, καὶ εἰ πάνυ ἰσχυρά ἔστι, παύσεται Πλάτ. Συμπ. 185.—Πάντες οἱ παταμοί, εἰ καὶ πρόσω τῶν πηγῶν ἀποροὶ εἶσι, προϊοῦσι πρὸς τὰς πηγὰς διαβατοὶ γίνονται Ξενφ. Ἀν. Γ. 6'. 22.—Εἰ τις ὑμῶν εἰς τοῦτο ἀναβάλλεται ποιῆσαι τὰ δεόντα, ἰδεῖν ἐγγύθεν βούλεται τὰ δεινὰ Δημ. 3. 9.—Ὁ δῆπου καὶ σὺ εἰ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων, οἱ χρησιμώτερον νομίζουσι χρήματα ἢ ἀδελφοὺς Ξενφ. Ἀπομν. Β'. γ'. 1.—Καὶ ἐν ᾧ (χρόνῳ) μάλιστα ἐκεῖνος ὀλυρθοῦν καταστρέφεται, σὺ κατεστραμμένος ἔσαι Θήβας Ξενφ. Ἑλλ. Ε'. 6'. 27.—Χαίρω ὅτι εὐδοκίμοις Πλάτ. Λαχ. 181, Β.—Οἶσθα Εὐθόδημον ὁπότε δόδρατος ἔχει; Πλάτ. Εὐθόδμ. 294, C.—Ὡς μὲν οὐκ ἀληθῆ ταῦτ' ἔστιν, οὐχ ἔξετε ἀντιλέγειν Δημ. 8. 31.—Ἐμπειρότεροι δὲ λόγων καὶ πραγμάτων ὄντες οὕτως ἀλογιστως ἔχομεν, ὥστε περὶ τῶν αὐτῶν τῆς αὐτῆς ἡμέρας οὐ ταῦτὰ γινώσκουμεν Ἰσοκρ. 8. 52,

β'. διὰ προφητιμένου τῆς ὀριστικῆς μετὰ τοῦ ἂν τιθεμένου ἢ νοου-

μένου (§. 21—25), ὅταν σημαίνωσι τι ἀδύνατον γενέσθαι ἢ τι κατ' ἔθος ἢ ἐπιθυμίαν τοῦ ὑποκειμένου γινόμενον ἢ γενησόμενον (§. 13), ὡς Ἰσοκρ. εἰ τῷ ὄντι ἕλεος ἐτάρχετον ὄν, ἐνεργήσασκετε Διήκου ἂν μοι Πλάτ. Ἀπολ. 17 Δ.—Καγὼ σοι λέγω ὅτι, εἰ οἱ ἄλλοι ἠθέλοῦσι τοιοῦτοι εἶναι, ὀρθῆ ἂν ἡμῖν ἡ πόλις ἦν Πλάτ. Λαχ. 181 Β. Ὅτε τις ἕλεος ἀφίεται χρόνου συγχροῦ, ὅστις ἂν ἡμῖν σαφές τι ἀγγείλαι οἶδος εἴη Πλάτ. Φαίδ. 57. Ἐβουλόμην δ' ἂν μὴ ἀπολαχεῖν αὐτὸν κριτὴν Διορναίους, ἐν' ὧν γὰρ ἕλεος ἐγένετο ἐμὸν διηλλαγμένον κρίνας τὴν ἐμὴν γνώμην κικᾶν, ἐπεὶ σαφῶς ἔγνωτ' ἂν, ὅτι ἡμεῖς ἡμεῖς οἱ κριτὴν αὐτὸν ἐμβαλόντες Λυσ. 4. 4. Καίτοι οὕτω τὰ καθέκαστα ἐφοβεῖτο, ὥστε πολὺ ἂν θάττον . . . ἐσιώπησεν Ἰσοκρ. 21. 3. Ἴδε καὶ § 21.

γ'. δι' εὐκτικῆς μετὰ τοῦ ἂν τιθεμένου ἢ νοουμένου (§. 21 καὶ 22) εἰς παραστάσιν τοῦ δυνατοῦ ἢ πιθανόν γενέσθαι οὐχὶ δὲ σπανίως σημαίνει καὶ τι βέβαιον χάριν ἀβρότητος ὡς πιθανόν ἐκφερόμενον (§. 15), ὡς εἰ ἀναγκαῖον εἴη ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖσθαι, ἐλομην ἂν ἀδικεῖσθαι = εἰ ἀναγκαῖον εἴη ἂν (§. 19 καὶ 22) Πλάτ. Πρωτ. 469 ('). — Καὶ παραχρήμα τὴν αὐτὴν σύνταξιν ἀπάντων (λέγω), ἔνα, ὅτου δέοιτο ἢ πόλις, τοῦθ' ὑπάρχοι = ἵνα, ὅτου ἂν δέοιτο ἢ πόλις, τοῦθ' ὑπάρχοι ἂν (§. 19 καὶ 22). Δημ. 3. 34. — Ἐπεὶ κτήσαιτο ἰκανά = ἐπεὶ κτήσαιτο ἂν (§. 22). — Ἐγὼ εὖ οἶδα, ὅτι τούτους τοὺς λόγους πάνυ μὲν ἂν ὀλιγοὶ ἀγαπῶεν ἄνθρωποι, οἱ δ' ἄλλοι . . . εὖ οἶδ' ὅτι αἰσχυροῦσιν ἂν Πλάτ. Εὐθόδμ. 303 Δ. — Ἄλλ' ὁ μὲν (Κύρος) τῷ Περσῶν στρατοπέδῳ τὸ Μήδων ἐνίκησεν, ὁ πολλοὶ καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων ῥαδίως ἂν ποιήσαιαν Ἰσοκρ. 9. 37.—Ἐπιστροπεύθη ὑπὸ Περικλέους, ὅν πάντες ἂν ὁμολογήσαιαν σωφροπέστατον Ἰσοκρ. 16. 28. — Ὁ πάντες ἐθρυλαῖτες, γέγονεν αὐτόματον, καὶ ταῦθ' ὡς ἂν ὑμῖν μάλιστα συμφέροι Δημ. 1. 7. — Οὐδεμιᾶς στρατείας ἀπελείβθη, ὡς συνειδότες ἂν εἰποιεν οἱ δημόται Λυσ. 20, 23.—Καὶ γνώμης τοὺς ἐτησίας ἢ τὸν χειμῶνα ἐπιχειρεῖ, ἠγίκα' ἂν ἡμεῖς μὴ δυναίμεθα ἐκείσε ἀφίκεσθαι Δημ. 4. 31.—Δέομαι σου παραμείναι, ὡς ἐγὼ (=διότι ἐγὼ) οὐδ' ἂν ἐνός ἡδίστον ἀχόσασαιμι ἢ σοῦ Πλάτ. Πρωτ. 335 Δ.—Ἄρ' ἂν οὗτοι εὖ πράττοιεν διὰ τὴν κτῆσιν, ὅτι κεκτημένοι εἶεν πάντα; =διότι κεκτημένοι ἂν εἶεν Πλάτ. Εὐθόδμ. 280 C.—Προσάγουσι μὲν πάντες οὕτω ταῖς ἡμέραις, ὡς ἂν ἀριστον εἴη μάχεσθαι, καὶ ἀπάγουσι δὲ οἱ ἀώφρονες,

ἢ ἂν τάχιστα ἀπέλθοιεν. *Εμφ. Π. Ε'. δ'. 44.* — "Ὅπου γὰρ μικρῶν μερῶν ἦτους εἰσιν, οὐκ ἄδηλον, ὡς ἂν (= πῶς ἂν) διατεθεῖεν. *Ἰσκρ. 4. 162.* — "Ἄλλ' ὅμως αὐτοὺς οὕτως ἀγαπῶμεν, ὥσθ' ὑπὲρ τῶν παλῶν τῶν ἡμετέρων, εἰ περὶ τινος ἐξαμάρτοισιν (= ἐξαμάρτοιεν ἂν κατὰ §. 19 καὶ 22), οὐκ ἂν ἐθέλοισαιμεν δίκας ὑποσχεῖν. *Ἰσκρ. 8, 45.* — "Ὀδοποιήσεις ἂν αὐτοῖς, καὶ εἰ σὺν τεθρίπποις βούλοιντο (= βούλοιντο ἂν) ἀπέραι. *Εμφ. Ἄν. Γ'. β'. 24.* — "Ἡγοῦμαι μὲν οὖν, εἰ καὶ μηδενὸς ἄλλου μνησθαιην, ρήδιον ἐκ τούτων γινῶναι. *Ἰσκρ. Θ. 33.*

δ'. δι' ὑποτακτικῆς μετὰ τοῦ ἄοριστολογικοῦ ἂν, ὅστις ἐν ταῖς τελικαῖς μὲν πάντοτε, ἐν δὲ ταῖς ἐρωτηματικαῖς προτάσεσι συνήθως παραλείπεται¹: ἐκφέρονται δὲ καθ' ὑποτακτικὴν, ὅταν τὸ ὑπ' αὐτῶν σημαινόμενον, εἰς τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον ὅπωςδῆποτε ἀναφερόμενον, παρίσταται ἢ ὡς προσδοκώμενον ἢ ὡς γνώμη προφανῶς ὀρθή ἢ ὡς παραίνεσις ἢ ὡς τι ἐκάστοτε ἢ συνήθως γινόμενον, ὡς "Ἐὰν ἦς φιλομαθής, ἴσθι πολυμαθής. *Ἰσκρ. 1. 18.* — "Ὁ νομοθέτης, εἰς τὴν (ὁσάκις τις) μιᾶς ἀρχῆς τῆς ἐλαχίστης ὑπεύθυνός ἢ, τούτων οὐκ ἐστὶν, πρὶν ἂν λόγους καὶ εὐθύναις δῶ, στεφανοῦν. *Ἰσκρ. 11.* — "Οἱοί τε εἰσιν οἱ πολλοὶ οὐ τὰ μικρότατα τῶν κακῶν ἐξεργάζεσθαι; ἀλλὰ τὰ μέγιστα σχεδόν, εἰς τὴν αὐτοῖς διαβεβλημένος ἢ (= ὁσάκις διαβάλλεται) Πλατ. *Κρ. 44 Δ.* — "Γυμναζόμενος ἀνήρ, ἐπάλῳ καὶ ψόγῳ καὶ δόξῃ τὸν νοῦν προσέχει. . . ἐκείνου, ὅς ἂν τυγχάνῃ λατρός = ὅστις ἐκάστοτε τυγχάνει. Πλατ. *Κρ. 47 Β.* — "Τῷ ἀνδρὶ, ὅν ἂν ἐληθοσ, πείσομαι. *Εμφ. Ἄν. Α'. γ'. 15.* — "Οἱ γὰρ ἐπιεικέστατοι ἡγήσονται αὐτὰ ὅταν πεπράχθαι, ὡς περ ἂν πρᾶχθῇ = ὅπως ἐκάστοτε θὰ εἶναι πεπραγμένα. Πλατ. *Ἡρ. C.* — "Ὅταν τάλινον τῶν παραβυιόντων τινὰ τὰς νόμους κολάζητε (ὁσάκις κολάζετε), τοὺς νόμους ἡμῶν αὐτοῖς βεβαιοῦτε. *Δημ. 21. 20.* — "Πολλὰ διδάσκει ἀγρότης διὰ γῆδον, ὅπως, ἀκούων πολλὰ, μηδὲν ἐν μάθῳ. *Φιλ. 160.* — "Φοβεῖται μὴ τὰ ἄσχετα πάθῃ. *Εμφ. Κ. Π. Γ'. α'. 22.* — "Ἐρωτᾷ

¹ Αἱ εἰδικαὶ καὶ αἰτιολογικαὶ προτάσεις οὐδέποτε ἐκφέρονται δι' ὑποτακτικῆς. Μοναδικῶς εἶναι, φαίνεται, δύο χωρία τοῦ Θουκυδίδου, ἐν αἷς ἡ αἰτία ἐκφέρεται διὰ τοῦ ὅταν ἢ ἢε' ἂν καὶ ὑποτακτικῆς μετὰ τὴν σημασίαν τοῦ παρ' ἡμῶν καθόσον ὡς συνήθως γίγνεται (παρ' αὐτοῖς) οἷον *Πελοποννησίοι καὶ οἱ ἐξυμμάχοι πολεμεῖν μὴ πρὸς ἄμοιαν ἀντιπαρασκευῆν ἀδύνατοί (εἰσιν), ὅταν μήτε βουλευτηρίῳ ἐνὶ χρόνῳ παραχρημά τι ὁλίως ἐπιτελέωσι.* *Θουκυδ. Α'. 141 Β.* "Ἰδε καὶ *Α'. 142. 1.*

με Κρίτων πῶς με θάπτῃ Πλατ. *Φαίδ. 115 C.* — "Γελοῖται ὁ μωρός, κἄν τι μὴ γελοῖον ἢ Γυν. — "Φανερόν πεποιήκατε ὅτι, οὐδ' ἂν δεχάμε ἀποθάνῃ, οὐδὲν μᾶλλον κινήσομαι. *Δημ. 8. 37.* — "Εἰ δὲ διὰ μέλλοντος τῆς ὀριστικῆς ἐπὶ πραγμάτων, ἄτινα, εἰς τὸ μέλλον ὅπωςδῆποτε ἀναφερόμενα, παρίσταται οὔτε ὡς γνώμη προφανῶς ὀρθή οὔτε ὡς τι προσδοκώμενον οὔτε ὡς τι συνήθως γινόμενον, ὡς διὰ τῆς ὑποτακτικῆς. Ἄλλὰ περὶ τούτων ἴδε τὰς ἐπιφερομένας παραγράφους, 27 καὶ 28.

§ 27. Ὁ ὑποτακτικὸς εἰ μετὰ μέλλοντος τῆς ὀριστικῆς εὐχρηστεῖ ἐπὶ πράξεων δεινῶν ἢ δυσαρέστων μετὰ τινος βαρυθυμίας ἐκφερομένων: διὸ καὶ ἀπαντὰ μετὰ τῶν ρημάτων ἀγαρακτῶ, θαυμάζω, ἐλεῶ, λυπῶ, θαυμαστόν, δεινόν, αἰσχρόν, χαλεπόν, ἀχέλιόν ἐστι, καὶ τῶν τοιούτων ἐνέχει δὲ τὴν σημασίαν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἂν ἔχωμεν τῆν δυσευχλίαν, ἂν εἶναι πεπρωμένον, ἂν καταρτήσῃ τὰ καὶ τῶν τοιούτων, ὡς *Μέλιστα ἐπὶ τούτοις ἀγαρακτῶ, πρῶτον μὲν εἰ τούτῳ δώσω δίκην, δευτέρον εἰ διὰ τῆν τοῦ πατρὸς γίγνην ἀτιμωθῆσομαι κτλ. κτλ.* *Ἰσκρ. 17. 49.* — "Ὁ καὶ πάντων γένοιτ' ἂν ἀτοπώτατος, εἰ ταῦτα ὁμῆς ἀπολύστε. *Λυκρ. 56.* — "Ὁ δὲ πάντων σχετικώτατος, εἰ . . . ραθυμώτατος τῶν ἄλλων βουλευσόμεθα περὶ τούτων. *Ἰσκρ. 6. 56.* "Ἰδε καὶ *Ἰσκρ. 3. 90, Ἰσκρ. 18. 24, 25, 35, 15. 152, 20. 4, Δημοσθ. 1. 17, 18, 27, 3. 16, 8. 17, 23, 43 καὶ δὴ 55 καὶ 77, 9. 75, 20. 24, 58, 87, 101, 113 (τρὶς), 125, 135, 138, 139, 143, 156, 159, 167, Πλάτ. Χρημ. 161 C, καὶ δὴ 168 Δ καὶ 175 Ε, Λεγ. 179 Δ, 200 Α, 201 Α, Εὐθύμ. 285 C, 289 Α, Λυσ. 213 C, Περικ. 388 C, 361 Β, Γοργ. 461 Ε, 482 Β, Ἰππ. Μ. 288 Β, Ἰππ. Ἐλ. 376 C, Μενέ. 242 Δ, Λυσίου. 2. 45, 3. 37, 7. 41, 8. 1, 10, 22, 12. 7, 35, 70, 74, 88, 90, 13. 93, 14. 11, 28, 25, 31, 15. 2, 3, 7, 18, 65 κτλ. κτλ.*

Σημ. α'. Ἡ διαφορὰ τοῦ εἰ μετὰ μέλλοντος τῆς ὀριστικῆς καὶ τοῦ εἰ μὲν ὑποτακτικῆς γίνεται καταφανέστερα ἐκ τῶν ἐπομένων χωρίων. Ὁ Δημοσθένης θεωρῶν ὀλέθριον τὸν νόμον τοῦ Λεπτίνου ἐν 58 μὲν λέγει περὶ αὐτοῦ Λεπτίνου ἐν 58 μὲν λέγει περὶ αὐτοῦ εἰ μὴ καταλυθῆσεται, ἐν 87 δὲ πάλιν εἰ μὴ λύσεται τὸν νόμον: ἀλλ' ἐν 98, ὅπου πρόκειται περὶ οὐχὶ δυσαρέστου αὐτῷ, εἰς δὲ ὅν αὐτὸς ὀθῆκε λυθῆ. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, "Ἄν μὲν τούτων ἢ τὸ συνευτηχὸς σπράτευμα, καὶ τῆ χώρα βοηθῆσαι δυνασται καὶ

τῆν ἐκείνου τι κακῶς ποιῆσαι· εἰ δὲ ἄπαξ διαλυθήσεται, τί ποιήσομεν, ἂν ἐπὶ τὴν Χερρόνησον ἴη; Δημ. 8. 17. Ἴδε καὶ Αὐτ. 8.77, 20.71, Ξενφ. Ἀπμ. Β'. α'. 12 καὶ 17.

Σημ. β'. Ἡ διαφορά τῆς εὐκτικής καὶ υποτακτικῆς ἐν ταῖς υποθετικαῖς προτάσεσι καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ Νικοκλέους τοῦ Ἰσοκράτους· διότι μέχρι μὲν τοῦ 48, ὅπου πρόκειται περὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀρετῶν περιττεύει ἡ εὐκτική ἐκ μετριοφροσύνης τοῦ λέγοντος· ἐκεῖθεν ὁμως, ὅτε ὁ λόγος του γίνεται παραινετικός, ἐπιπολάζει ἡ υποτακτική.

Σημ. γ'. Κατ' εὐφημισμὸν πολλὰ τῶν δυσαρέστων ἐκφέρονται οὐχὶ διὰ μέλλοντος τῆς ὀριστικῆς, ἀλλὰ δι' υποτακτικῆς, ὡς Μῆδ' ὀλοθεῖν ὄντιον τοιοῦτον ὄλοθαι δεῖν, ὃς καλῶς τε πράττουσαν τὴν πόλιν ἡμῶν πόνησας δόξης ἀναπλήσει, εἴαν τὰ τι συμβῆ ποτὲ, ἔρημον τῶν ἐθελήσόντων ἀγαθόν τι ποιεῖν καταστήσει Δημ. 20.50. Διὸ καὶ ὁ Ἰσοκράτης ἐν τοῖς πρὸς Δημόνικον καὶ Νικοκλέα μυριαχοῦ μὲν ἐγρήσατο τῆς υποτακτικῆς, οὐδαμοῦ δὲ τῆς μέλλοντι τῆς ὀριστικῆς, εἰ καὶ ἐνικαχοῦ θὰ ἤρμοζεν, ὡς ἐν 43 περὶ τὸ μέσον.

§ 28. Αἱ ἀναφορικαὶ προτάσεις ἀντὶ υποτακτικῆς (§. 26) ἐκφέρονται διὰ μέλλοντος τῆς ὀριστικῆς ἐπὶ πράξεων μελλουσῶν γενέσθαι κατὰ καθήκον ἢ φυσικὴν τινα ἀνάγκην ἢ συνέπειαν. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην υπάγονται καὶ πολλὰ τῶν ἀναγκάων μὲν, λυπηρῶν δέ, ἐτι δὲ τὰ ἐξαρτώμενα ἐκ ρημάτων ἐχόντων τὴν σημασίαν τοῦ πέμπου ἢ ἐκ λέγων καὶ σημαίνοντα τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς ἢ τὴν ἱκανότητα τοῦ ἐκλεγέντος εἰς ἐπιτέλειαν τοῦ σκοποῦ, ὡς Ἄδκαί μοι πέμψαι σατράπας, οἵτινες ἀρξούσιν καὶ τὸν δασμὸν λαμβάνοντες τοῖς τε φρουροῖς δώσουσι μισθὸν καὶ ἄλλο τελέσουσι Ξενφ. Π. Η'. ε'. 3. — Ἡ βουλὴ μέλλει αἰρεῖσθαι, ἵστίς ἐρεῖ ἐπὶ τοῖς ἀποβαροῦσιν—ἀνδρα ἱκανὸν νὰ ὁμιλήσῃ εἰς τιμὴν τῶν ἀποθανόντων Πλάτ. Μενξ. 234.—Κάλλισον ἴστικον ἀρετῆς τῆς ψυχῆς, ἣν οὐχ ἔξομιεν ὀλλῶν ἐτῶν, πρῆσθαι εὐκλείαν Ἰσ. 6. 109. Χρὴ δὲ μὴ περὶ τὴν ἡμέραν ταύτην ταῖς ψυχαῖς διατρίβειν, ἐν ἣ ἑσθῆσει χωρίζειν τοὺς οἰκαιοτάτους ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν κτλ. Ἰσκρ. 6. 85.—Τοιαῦτα συμβουλεύουσιν ἡμῖν, ἐξ ὧν εἰς βέλδη τὴν πόλιν καταστήσουσι—φυσικῶς ἐπόμενον εἶναι νὰ καταστήσῃ ἡ πόλις ἐπὶ δυνάμει Ἰσκρ. 6. 58.—Κακοὶ πόλιται οἱ τοιοῦτοι τῶν ἀνθρώπων εἶναι, οἱ τῶν μὲν ἀγαθῶν τῶν τοῖς πόλεως μεθεξουσιν, ἐν δὲ

ταῖς ἀτυχταῖς οὐδὲ βοήθειαι ἀξιώσουσιν—οἵτινες εἶναι προδιατεθειμένοι νὰ . . . Λυκρῆ. 133.

Αἱ ἐγκλίσεις ἐν διηγηματικῷ λόγῳ.

§ 29. Ἐν τῷ διηγηματικῷ λόγῳ αἱ μὲν κύριαί προτάσεις ἐκφέρονται διὰ τῶν παρῶχρημένων χρόνων τῆς ὀριστικῆς, μεθ' ὧν συγκαταλεκτός καὶ ὁ παρακείμενος καὶ ὁ ἱστορικός ἐνεστώς, αἱ δ' ἐξηρητημένα ἐκφέρονται πάλιν διὰ τῶν παρῶχρημένων τῆς ὀριστικῆς, ἂν σημαίνωσι τι βέβαιον. Τὰ περὶ τούτου παραδείγματα τυγχάνουσι προχειρότατα.

§ 30. Ἐν τῷ διηγηματικῷ λόγῳ αἱ δευτερεύουσαι προτάσεις ἐκφέρονται δι' εὐκτικῆς, ὅταν τὸ ὑπ' αὐτῶν σημαίνόμενον εἶναι τι δυνατὸν ἢ πιθανόν ἢ πολλάκις ἐπαναλαμβανόμενον ἐν τῷ παρελθόντι, ἐκτὸς ὅπου ὁ λόγος ὀρθοῦται (§. 8), ὅτε εὐχρηστοῦσιν αἱ ἐγκλίσεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου (§. 26—29). ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ:

α'. χρονικῶν προτάσεων. Ὅτε μὲν ἀκούοιτε (=δυνάμις ἠθέλετε ἀκούει) τοὺς ἐν ἄσσει τὴν αὐτὴν γῆν ἔχειν, μικρὰς ἐλπίδας εἴχετε τῆς καθόδου· ἐπειδὴ δ' ἐπυνοθένασθε (=ὅτε δὲ διαδοχικῶς ἐμηνθάνετε) τοὺς μὲν τρισχιλίους στασιάζοντας, τότε ἤδη καὶ κατιέναι προσεδοκάτε Λυσ. 25. 22.—Ἐσθάρτες εἰς τὴν ὁδὸν τὴν Ἐλωρικὴν καλουμένην ἐπορεύοντο, ὅπως, ἐπειδὴ γένοιεντο (=ὅτε ἤθελον φθάσει) ἐπὶ τῷ ποταμῷ. Ισικρ. Ἄνω Θουκ. Ζ. 80. 5.—Ὁ δὲ φοβούμενος μὴ, ἐν ἧσιν πρὸς ἐκείνους πορεύοιτε, οἱ Μυκτιναῖς, ἐπιπέσοιεν αὐτῷ Ξενφ. Ἑλλ. ε'. ε'. 16. Ἴδε καὶ Πλάτ. Εὐθδμ. 276 C, Πρωτῆρ. 315 B, 322 B, Ἰππ. Μ. 286 Δ, Φαιδ. 59 C, Δημ. 18. 86 καὶ 140, 21. 151, Θουκδ. Α'. 49. 3, Δ'. 33. 2, Ζ'. 70. 3 (δύς), Η'. 73. 5, Ξενφ. Ἑλλ. Γ'. α'. 12, ε'. δ'. 11, Ζ'. α'. 23, Γ'. ε'. 34, Ἄν. Γ'. ε'. 2, Ἀπμν. Α'. δ'. 19, Α'. ε'. 57, Ἰσκρ. 7. 29, 37, 9. 24 κτλ. κτλ.

β'. αἰτιολογικῶν προτάσεων. Οὐκ ἐβούλετο τοῖς μετὰ Θρασυβόλου συντάττεσθαι, ὡς αὐτοὶ μὲν ὄντες ἀήττητοι, ἐκεῖνοι δὲ ἠττημένοι ἤκουεν Ξενφ. Ἑλλ. Α'. ε'. 15.—Ἰπαγόμενος θανάτου ὑστερον, ἀπέφυγεν, ὅτι οὐ προδοίῃ τὴν πόλιν, ἀλλὰ σώσει Ξενφ. Ἑλλ. Α'. δ'. 19.—Εἶχε γὰρ λέγειν, καὶ ὡς Λακεδαιμόνιοι διὰ τοῦτο πολεμήσουσιν αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἐθελήσειαν μετ' Ἀγησιλάου εἰσεῖν ἐπ' αὐτὸν οὐδὲ θῆσαι ἐάσειαν αὐτὸν Ξενφ. Ἑλλ. Ζ'. α'. 34.—Ἐδου

ἀγισιν τὸ στράτευμα κατὰ μέσον τὸ τῶν πόλεμων, ὅτε ἐκεί βασι-
λεὺς εἴη Ἐμφ. Ἀν. Α'. η'. 121.

γ'. υποθετικῶν. Ἐδοξεν αὐτοῖς πύθουσι ἡ.λ.ήλων, ἐπὶ τισιν ἀγ-
τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι. Ὁ μὲν οὖν Δερκυλλίδας εἶπεν, εἰ αὐτοκό-
μους ἐὼν βασιλεὺς τὰς ἡ.λ.ήλους πόλεις, ὁ δὲ Τισηγερόνης καὶ
Φαρνάβουλος, εἰ ἐξέλθοι τὸ ἡ.λ.ήλιον στράτευμα Ἐμφ. Ἑλλ.
Γ'. 6'. 20.— Καὶ ὄρκοι εἶπον ἄρα γένοιτο ξυνάλλαγμα, ἐν τῷ
αὐτίκα πρὸς τὸ ἄπορον ἀκατέρω διδόμενοι ἰσχυροί . . . ὅρ δὲ τῷ πα-
ρατυχόντι ὁ φθίσας θαρσῆσαι, εἰ ἔδοι ἀφρακταί, ἡδίων δὲ τὴν
πλοσιν ἐτιμωρεῖτο Θεουκδ. Γ'. 82.7.— Καὶ οἱ Συρακόσιοι προσέβαλ-
λον . . . καὶ, εἰ μὲν ἐπέσειεν αἱ Ἀθηναῖοι, ὑπαχώρουσι, εἰ δ' ἄνα-
χωροῖεν, ἐπέκεινται . . . εἶπας . . . πῶς τὸ στράτευμα φοβήσεται
Θουκδ. Ζ'. 79. 5.— Ὄντω δὲ πορευόμενοι, ὅπως μὲν συγχύπτοι τὰ
κέραια, ὑπέμνον ὕπεροί οἱ λοχαγοί . . . ὅπως δὲ διήσχοιεν αἱ πλεου-
ραί . . . τὸ μέσον ἀρεξέπλημψανται, εἰ μὲν στενώσερον εἴη τὸ διέ-
χον, κατὰ ἄλγους, . . . εἰ δὲ καὶ διαβάλλειν τιτὰ. ὅπως διαβαοίρ,
οὐκ ἐταράττορτο κτλ. Ἐμφ. Ἀν. Γ'. δ'. 21. Ἴδε καὶ Ἐμφ. Ἑλλ.
Ε'. δ'. 37, Γ'. 6'. 29, Γ'. ε'. 18, Ζ'. ε'. 18, Αἰσχ. 30 καὶ 33,
Πλατ. Ἀπλ. 40, Ἰσοκρ. 8. 47, καὶ 48, 9.24, 15.124, Λυσ. 13.78,
20.31 κτλ. κτλ.

δ'. ἀπορηματικῶν (πλαγίων ἐρωτήσεων). Καὶ αὐτοὶ ἐδουλεύοντο,
εἰ αὐτοῦ μείραρτες τὰ σκευοφόρα ἐρταῦθα ἄγοιεντο ἢ ἀπλοίεν ἐπὶ
τὸ στρατόπεδον Ἐμφ. Α'. ε'. 16.— Ἐν τούτῳ Κλέαρχος ἦκε καὶ ἠρώ-
τησεν, εἰ ἤδη ἀποκεκριμένοι εἴεν Ἐμφ. Β'. α'. 15.— Ἐθρημα
ἐποιήσασθαι, εἶπας ἑυνάμην παρὰ βασιλέως αἰτήσασθαι Ἐμφ.
Ἀν. Β'. γ', 18.— Καὶ τῶν ἐθούμην, εἰ ἀμεινον εἴη ἀρχισθαι Ἀθ-
ραίρ . . . περὶ τούτων Ἐμφ. Ἀν. Ε'. ε'. 28.— Ἐστῆσαν ἀγροῦντες,

Ἐκ πολλῶν ἀμφισβόλου σημασίας ταῦτα μόνον ἐγὼ τοῦλάχιστον ἠδυνήθην
να εὖρω μὲ καθαρῶς αἰτιολογικὴν σημασίαν χωρία. Ἀναμφισβήτητα ὅμως εἶναι
καὶ τὰ ἄλλα. Ζεὺς γὰρ οἱ νεμεσῖθ', ὅτε ἰ ἀμείνονε γωεὶ μάχοιτο Ὀμ. Ἠλ.
Λ. 543.— Ἐόντες δὲ μητρὸς οὐ τῆς αὐτῆς ἐστασιαζόν, ὁ μὲν Ἀρταβαζάνης
κατ' ὅτι ἐπρεσβυτάτος τε εἴη . . . καὶ ὅτε ἰ κῦρος εἴη ὁ κρησάμενος . .
τὴν ἐλευθερίην Ἐρδ. Ζ'. 2.— Καὶ ἡ.λ.θε γὰρ με λογιώμενον κατοικεῖσθαι,
ὡς θραχὺς εἴη ὁ πᾶς ἀνθρώπινος βίος—δίδου ὅτιω βραχὺς Ἐρδ. Ζ'. 40.—
Ἀρράδων δέ, ὅτε ἰ αὐτοὶ μὲν ἐν Σαλαμίτι κατήμενοι ὑπὲρ γῆς τῆς Ἀθη-
ναίων ναυμαχίειν μ.ε.λ.λοίον Ἐρδ. Η'. 70.

εἰ διαβατόν εἴη τὸ γάπος Ἐμφ. Ἀν. Γ'. ε'. 12.— Ἐσκήφατο, εἰ εἴη
ἴχρη ἀνθρώπων Ἐμφ. Ἀν. Ζ'. γ. 42.— Ὁ Γλοῦς ἐπεφάνη σκοπῶν, εἰ
διαβάλοιεν τὸν ποταμὸν Ἐμφ. Ἀν. Β'. δ'. 24. Ἴδε καὶ § 70. γ'.
ε'. πλαγίων ἐρωτήσεων. Πολλοὶ δῆλοι ἦσαν συριστάμενοι καὶ
θαυμάζοντες, τί ἔσοιτο ἢ πολιτεία Ἐμφ. Ἑλλ. Β'. γ'. 17.— Πα-
ρῆλθεν ἐπὶ τὸν κοφὸν λιμένα σκοπῶν, πῆ εὐαποσειχιστότατος εἴη
ὁ Πειραιεύς Ἐμφ. Ἑλλ. Β'. δ'. 31.— Ὁ οὖν Δερκυλλίδας πρὸς μὲν
ἐκείτους οὐκ εἶπεν, ἢ ἔχοι γνώμην . . . πέμψας (δὲ) πρὸς τὸν Φαρ-
νάβαλον ἐπήρστο, πότεια βούλοιντο σκοπῶν εἴη πόλεμον.
Ἐμφ. Ἑλλ. Γ'. 6'. 9.— Ἐρομέτων τῶν ἐφόρων, πῶς φαίη τὴν πρᾶξιν
δοσθαι εἶπεν Ἐμφ. Ἑλλ. Γ'. γ'. 5.— Ἐρωτώμενος, ἐν τίνε χρόνῳ
μέλλοι ταῦτα πράττεσθαι, εἶπεν Ἐμφ. Ἑλλ. Γ'. γ'. 7.— Οὐ συρε-
λαμβάνον αὐτόν, ὅτι τὸ πρᾶγμα οὐκ ἤδουσαν ὀπόσον τὸ μέγεθος
εἴη, καὶ ἀκοῦσαι πρῶτον ἐβούλοιντο . . . οὔτινες εἴεν οἱ συμπρά-
τορτες Ἐμφ. Ἑλλ. Γ'. γ'. 9.— Τὰ τε ἄλλα διηγείτο ὡς ἔχοι Ἐμφ.
Ἑλλ. Δ'. 6'. 2.— Ὁ δὲ Κλεδμβροτος ἀπῆγε κατὰ μὲθ' αὐτοῦ
στρατιώτας καὶ μάλα ἀποροῦντας, πότεια ποτὲ πόλεμος πρὸς
Θηβαίους ἢ εἰρήνη εἴη Ἐμφ. Ἑλλ. Ε'. δ'. 16.— Ἐλεγον δὲ καὶ
ὅσα ἀγαθὰ εἴη (=ἦν) ὅτε κοινῇ ἀμφότεροι ἐπραττον Ἐμφ. Ἑλλ.
Γ'. ε'. 34.— Πρέσβεις ἦλθον . . . βουλευσόμενοι, καθ' ὅτι ἢ συμ-
μαχία . . . ἔσοιτο Ἐμφ. Ἑλλ. Ζ'. α'. 1.— Ἠπόρει τε ὅτε χρή-
σαιτο τῷ πράγματι Ἐμφ. Ἑλλ. Ζ'. δ'. 39. Ἴδε καὶ §. 70—77.

ς'. ἀναφορικῶν. Προσῆλθον βουλόμενος εἰδέναι, ὅποτόν τι περὶ
αὐτοῦ πράχθῆσεται. Τότε . . . εἶπον τινας τῶν τούτων παρόντων
ὅτι εἴη αὐτῷ ἀδε.ἰφός, ὅς ἐξαιρήσεισιν αὐτὸν εἰς ἐλευθερίαν Λυσ.
23. 9.— Καὶ ταῦτα ἐποιοῦν . . . νομίζοντες, ἐν ὅποτέρῳ τὸ σῶμα
τοῦκείνου κατοικήσειε, ταῦτην εὐδαιμονοστέραν τὴν χώραν δασ-
θαι Ἰσοκρ. 10.51.— Ὄντος ἐδόκει πλοῦτον ἀσφαλέυτατον κερτῆσθαι
καὶ κάλλιστον, ὅστις τοιαῦτα τυγχάνουσι πράττων ἐξ ὧν αὐτός
τε μέλλοι μάλιστα εὐδοκίμησειν, Ἰσοκρ. 4, 76.— Ὄπότε μὲν
ὀόξειεν αὐτοῖς, τριακοσίους βοδὸς ἐπομπόν, ὀπότε δὲ τύχοιεν,
τὰς πατρὸς θουλας ἐξέλειπον Ἰσοκρ. 7.29.— Καὶ ἴστε δὴ οἶος ἦν
Χαιρεφῶν, ὡς σφισθὸς ἐφ' ὅτε ὀρμήσειε Πλατ. Ἀπλ. 21. Ἴδε
καὶ Πλατ. Ἀπολ. 22C, Καρμ.δ. 153C, Γοργ. 528B, Ἰππ. Μ. 302B,
Μνξ. 236B, Λυσίου 7.12, 28.14, 12.76, 6.28, Δημ. 18.45, 67,
235, 236, 239, 244, 89, 290, 20.82 κτλ. κτλ.

ζ'. παραβολικῶν. Οὐδεμίᾳ στρατείας ἀπελείφθη, ἀλλ' ἐστρατεύετο, ὡς συνειδότες ἄν εἴποιεν οἱ δημόται Λυσ. 20. 23. — Τὰ μὲν γὰρ ἀναγκαῖα συνέβουλενε καὶ πράττειν, ὡς νομίζοιεν ἄρισ' ἄν πραχθῆναι Εὐφ. Ἀπμ. Α'. α'. 6. — Ἐτυχον . . ἐπισιτιζόμενοι . . ἐκ τῶν ἐπ' ἑσχάτα τοῦ ἄστως οἰκιῶν, ὅπως σχολῇ πληρουμένων φθάσειαν οἱ καλέμιοι προσπεσόντες καὶ ἀναγκάσειαν τοὺς Ἀθηναίους οὕτως, ὅπως τύχοιεν ἀνάγεσθαι Θουκδ. Η'. 95. 4. "Ἴδε καὶ Θουκδ. Α'. 22, Δ'. 4. 2 (δίσ), Ε'. 56. 4, Γ'. 69. 1, Εὐφ. Ἑλλ. Γ'. 6'. 10, Γ'. δ'. 27, Δ'. ζ'. 1, Ε'. δ'. 13, ε'. α'. 17, Ἀπμ. Α'. 6'. 14 κτλ.

η'. Ὑποθετικῶν. Οἱ δὲ ἀνταπεξελθόντες . . ἰδρῦθησαν ἐπὶ ἄσφου καρτεροῦ . . ὅτ' εἰ μὴ ἔλοιεν οἱ ἐναντιοί, οὐκ ἐγίγνετο σφῶν περιτείχισις Θουκδ. Δ'. 131. — Καὶ οἱ Συρακόσιοι προσέβαλλον . . καὶ, εἰ μὲν ἐπίλοιον οἱ Ἀθηναῖοι, ὑπεχώρουν, εἰ δ' ἀνάχωροῦσεν ἐπέκειντο Θουκδ. Ζ'. 70, 5. — Ἐὶ μὲν ἐντύχοιέν τισι κρείσσουσιν ὄντες τῶν πολεμίων, διεφενγον αὐτοὺς ἅτε ἐκείνων ἐπιστάμενοι τὸ ἔδθημα, εἰ δὲ αὐτοὶ μὴ ὑποκρίνοιοντο, διεφθείροντο Θουκδ. Ζ'. 44. 5. — Ἐὶ δὲ τις καὶ ἀντείποι, εὐθὺς . . ἐτεθρήκει Θουκδ. Η'. 66. 2. — Κατήγετο δὲ τὴν Σάμον τὸν Ἀλκιβιάδην, τομίζων μόνην σωτηρίαν, εἰ Τισσαφέρην αὐτοῖς μεταστήσειεν ἀπὸ Πελοποννησίων Θουκδ. Η'. 81. "Ἴδε καὶ Θουκδ. Α'. 40.3, 118.2, Δ'. 11.4, Ζ'. 79.5, Α'. 58.1, Β'. 21, Δ. 23.2, Δ. 107.2, 181, Ε'. 37.2, Γ'. 8.3, 100.1, Ζ'. 46, Η'. 143 κτλ.

θ'. παραχωρητικῶν ἢ ἐναντιωματικῶν. Οἱ δὲ Συρακόσιοι τὸν τιμιμῆνα . . διεροῦντο κλήσειν, ὅπως μηκέτι, μηδ' εἰ βούλοιντο, λάθοιεν αὐτοὺς οἱ Ἀθηναῖοι ἐκπέδουσαντες Θουκδ. Ζ'. 56. — Καὶ τοῖς ἀκατιοῖς δὲ, καὶ εἰ γορὸν πνεῦμα εἴη, ὅλην ἐχρήτη Εὐφ. Ἑλλ. Β'. 6'. 27. — Ἐξὸν αὐτῶ τὴν οὐσίαν ἀφανῆ καταστήσαντι μηδὲν ὑμῶν ὄψεσθαι, εἴλετο μᾶλλον συνειδέσθαι ὑμῶς, ἔν', εἰ καὶ βούλοιστο κακὸς εἶναι, μὴ ἔξειη αὐτῶ Λυσ. 20. 23. — Ἄσπε κέρδους ὁ μὴ πάσχωρ τι βλαίον, εἰ καὶ σιγῶν, ἐνδμῆς Θουδ. Η'. 66. 2.

ι'. λόγων συνεπειᾶς. Πάνυ γὰρ θαυμαστὸν ἐδόκει, εἰ ὁ στρατηγὸς οὕτως ἠλίθιος ἔσοιτο, ὥστε οὐκ ἔσοιτο τῶν ὑφ' αὐτῶ ἡγεμόνων τὰ ὄνματα Εὐφ. Η'. Ε'. γ'. 47. — Ἐλογίζοντο δὲ . . ὅτι οἱ νεκροὶ ὑπὸ τῷ τείχει ἔκειντο, ὥστε οὐδὲ κρείττοισιν οἷσι διὰ τοῦ ἀπὸ τῶν πύργων ράδιον εἴη ἀνελεσθαι Εὐφ. Ἑλλ. Γ'. ε'. 23. — Ἐρτεθδὲν

ἀνήγετο ἐπὶ τῆς Κεφαλληνίας, οὕτω καὶ τεταγμένος καὶ τὸν πλοῦν ποιούμενος, ὡς (=ὥστε), εἰ δέοι, πάντα ὅσα χρή παρσκευασμένος ναυμαχολῆ Εὐφ. Ἑλλ. Γ'. 6'. 31. — Μέγας μὲν ἦν καὶ διὰ τὸ μισθοφόρος πολλοὺς τρέφειν . . καὶ τοῦτους (οὕτως) ἐκπεπονημένους, ὡς (=ὥστε) ἄν κρᾶτιστοι εἴεν Εὐφ. Ἑλλ. Γ'. δ'. 28. — Ἀφικνούνται μοι οἱ ἀπαγγέλλοντες, ὅτι ὁ πατήρ ἀφείται καὶ Σατύρῳ οὕτως ἀπάντων μεταμῆλαι τῶν πεπραγμένων, ὥστε πλοῦσι τὰς μεγίστας αὐτῶ. Θεδωκῶς εἴη Ἰσφρ. 17. 11. — Ἐξ ἑξῆς τῶν ἐπιπέδων. Ἰδε §. 31. καὶ δὴ 32 καὶ 33.

β'. εἰδικῶν. Ἰδε §. 34 κ. ἐξῆς. — § 31. Αἱ τελικαὶ προτάσεις ἐν διηγηματικῷ λόγῳ παρ' ἅπασιν τοῖς ἐνδόξοις, πλὴν τοῦ Θουκυδίδου (καὶ Ἡροδότου), ἀφιλοῦσι τὴν μετὰ εὐκτικῆς σύνταξιν. Ὁ Ὅμηρος ἐξ 100 περίπου ὑπ' ἐμοῦ σημειωμένων χωρίων μόνον 29 ἔχει καθ' ὑποτακτικὴν, 3 κατ' εὐκτικὴν μετὰ τοῦ ἀν, καὶ 2 δι' εὐκτικῆς καὶ ὑποτακτικῆς ἀμα· ὁ Ἡρόδοτος ἐξ ἰσαριθμῶν καὶ ἐπέκεινα χωρίων 43 μὲν ἐκφέρει δι' εὐκτικῆς, 46 δὲ δι' ὑποτακτικῆς, 10 δὲ δι' εὐκτικῆς μετὰ τοῦ ἀν, 3 δὲ δι' εὐκτικῆς καὶ ὑποτακτικῆς ἀμα· ὁ Ἀριστοφάνης ἐκ 36 τὰ 7 μόνον ἐκφέρει δι' ὑποτακτικῆς καὶ ταῦτα πάντα ὅπου ἢ ὁ λόγος ὀρθοῦται ἢ ἀναφέρεται εἰς τὸ αὐτόχρημα μέλλον—Ἰδε Ἀρισφ. Ἰππ. 668, 893, 1182, 1393, Σφ. 70, 313, Εἰρ. 226, Ὀρν. 73, Θεσμφ. 944. — Ὁ Ξενοφῶν ἐξ 120 περίπου χωρίων μόνον 11 ἔχει συντεταγμένα ὑποτακτικῆ καὶ ταῦτα οὐκ ἀδικαιολόγητα—Ἰδε Ξεφ. Ἑλλ. Γ'. α'. 22, Γ'. 6'. 14, Γ'. γ'. 9, Ἄν. Α'. η'. 24, Β'. ε'. 28, Γ'. δ'. 34, Δ'. ε'. 6, Ζ'. α'. 2, Ζ'. δ'. 1, Ἑλλ. Δ'. ε'. 4, Ε'. α'. 8.—Ἐν 16 διαλόγοις τοῦ Πλάτωνος ἀνέγων 20 τελικὰς διηγηματικοῦ λόγου κατ' εὐκτικὴν—Πλάτ. Ἀπολ. 22 Α, 22Β, 34 C, Καρμδ. 155 C, 165Α, 169 Δ, 175 C, Λυσ. 207 Β, Εὐθδ. 276 Δ, 277 Δ, 298Ε, Πρωτγρ. 314 C, 321Α (δίσ), 339 C, Γοργ. 516 Δ, Μνξ. 240 Β (δίσ), 245Β—, οὐδεμίαν ὅμως καθ' ὑποτακτικὴν ἐκ 40 χωρίων εἰλημμένων ἐκρητόρων μόνον 10 ἐκφέρονται καθ' ὑποτακτικὴν. Ὁ Θουκυδίδης ἐξ 163 τελικῶν προτάσεων 51 ἐκφέρει δι' εὐκτικῆς, 100 δι' ὑποτακτικῆς, 8 διὰ μέλλοντος τῆς ὀριστικῆς καὶ 4 δι' εὐκτικῆς καὶ ὑποτακτικῆς ἀμα.

§ 32. Ὁ Θουκυδίδης μεταχειρίζεται τὸ ἴνα καὶ πολλὰ συνήθεστερον τὸ ὅπως μετ' εὐκτικῆς σχεδὸν ὅπου τὸ πρᾶγμα ἐκ τῶν ἄλλων

δυσχερῶν τυγχάνον παρίσταται ὡς δυνατόν γενέσθαι, ἐνέχει δὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἔνα, ἂν εἶναι δυνατόν, ὡς Περτήχορτα δὲ καὶ διαχο- αλους δῆσαρτες ἐφύλαττον καὶ ἐν θεραπείᾳ εἶχον πολλῆ, ὅπως αὐ- τοῖς τῆρ Κέρκυραν ἀναχωρήσαρτες προσποιήσαιαν ἐτύχχανον δὲ καὶ θυράμει αὐτῶν οἱ πλείους πρῶτοι ὄντες τῆς πόλεως Θουκδ. Α. 55. 1.—Ἐλθόντες δὲ καὶ ἐς τὴν Λακεδαιμονα μετὰ Κορινθίων, [ἐπράσσαν] ὅπως ἐτοιμάσαιαντο τιμωρίαν, ἦν δὲ Θουκδ. Α. 58. 1.—Ἐν τούτῳ δὲ ἐπρεσβεύοντο τῷ χρόνῳ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐγ- κλήματα ποιούμενοι, ὅπως σφίσιον ὅτι μέγιστη κρόμασις εἴη τοῦ πολέμου, ἦν μὴ τι ἐσακούσαιαν Θουκδ. Α. 126 1.—Καὶ αὐτὸς οὐ πολλῶν ἴσχυρον ἐπῆλθε καταλιπὼν ὡς τριακοσίους ἱππέας περὶ τὸν Ἄηλιον, ὅπως φύλακας τοῦ ἄμα εἴεν, εἰ τις ἐπίοι αὐτῷ, καὶ τοῖς Βοιωτοῖς καιρὸν φυλάξαιαντες ἐπιγένοιτο ἐν τῇ μάχῃ Θουκδ. Α'. 93.2. Ἴδε καὶ Θουκδ. Β'. 75.2, 76. 1 καὶ 3, 81.2, 83.5, 90.2, Γ. 22.2 καὶ 3 καὶ 5 καὶ 8, 52.2, 92.6, Δ'. 27.1, 42, 67.3, 77.1, 83.3, 105, 91, 93.2, 111.2, Ε. 6.2, 10.1, 17.2, 70, Σ'. 88.8, 97.4, Ζ'. 3.4, 4.6, 16.1, 25.5, 38.3, 46, 56.1, 69.3, 70.1, 74, 80.5, Η'. 2, 4, 6.1, 23.2, 41.1, 80.3, 95.4, 99.1, 100.2.

§ 33. Πολλάκις ἀπαντῶσι δύο ἢ περισσότεραι τελικαὶ προτά- σεις ἐκ τοῦ αὐτοῦ ῥήματος ἐξαρτώμεναι, ἀλλ' ἢ μία μὲν κατ' εὐκτι- κήν, ἢ δ' ἑτέρα κατ' ὑποτακτικὴν καὶ τάναντιον, ὡς Πάριοντοχον δὲ καὶ οἱ ἐκ τῆς πόλεως Πλαταιῆς, ἀπὸ τοῦ τειχους φρυκτοὺς πολ- λους. . . ὅπως ἀσπιρὴ τὰ σημεῖα τῆς φρυκτορίας τοῖς πολέμοις ἢ καὶ μὴ βοηθεῖεν Θουκδ. Γ'. 22. 8. — Ἐξαικοσίους λογάδας τῶν ὀπλιτῶν ἐξέκριναν πρότερον. . . ὅπως τῶν τε ἑπιπολιῶν εἴεν φύλακας καὶ, ἦν ἐς ἀλλο τι δέη, ταχὺ ἐννευστῶντας παραγγέλλωντας Θουκδ. Σ'. 96. 3.—Ναὺς τε οἱ Κορινθιοὶ πάντα καὶ εἴκασιν ἐπιλή- ρουρ, ὅπως ταυμαχίας τε ἀποπειράσαιαν. . . καὶ τὰς ὀλκάδας αὐτῶν ἡσορ οἱ ἐν τῇ Ναυπάκτῳ Ἀθηναῖοι κωλύοιαν ἀπαρτεῖν Θουκδ. Ζ'. 17. 4.—Καίτοι καὶ ἐπιστολὰς ἐπεμψεν ὁ Φίλιππος δύο καλοῦσας ὑμᾶς, οὐχ ἔνα ἐξέλθητε. . . ἀλλ' ἔνα. . . μηδὲν ἐταρτερον ψηφίσαιαν αὐτῷ, μὴδ' ἀμύνασιντο μὴδ' ἀντέχουεν οἱ Φωκῆες ἐπὶ ταῖς παρ' ὑμῶν ἐπιπλοῖν, ἀλλ' ἀπογυρῶντες ἡπαντ', αὐτοὺς ἐγ- χειρίσαιαν Δημ. 19. 51. — Ἐποίησε δὲ ἀμφοτέρω ταῦτα, τὸν τε ποταμὸν σχολιὸν καὶ τὸ ὄρυγμα πῦρ ἔλεος, ὡς (=ὅπως) ὁ τε πο- ταμὸς βραδύτερος εἴη, περὶ καμπὰς πολλὰς ἀγρόματος, καὶ οἱ

πλοῦν ἐῶσε ἀκόλιοι ἐς τὴν Βαβυλῶνα Ἡρόδ. Α'. 186.—Τῶν δὲ εἰ- κελεῖ ἀρήγορ τὰς νῆας, ἔνα δὴ τοῖσι Ἑλλήσοι μηδὲ φύγειν ἐξῆ, ἀλλ' ἀπολαμφθέντες ἐν τῇ Σαλαμίῳ ποτεν τίσιν τῶν ἐπ' Ἀρτε- μισίῳ ἀγωνισμάτων Ἡρόδ. Η'. 76.—Ἐς τοῦτον δὴ τὸν χρόνον ἐθου- λούοντο μεταρροστῆραι, ἔνα καὶ ὁδοι ἐχῶσι χρᾶσθαι ἀφθόνῳ καὶ οἱ ἱππέες σφδασ μὴ συνοῖατο Ἡρόδ. Θ'. 51.—Αὐτῇ γὰρ ἐνὶ φρεσὶ θάρσος Ἀθήνη θῆχ', ἔνα μιν περὶ πατρός ἀποικομένηο ἐροῖτο [ἦδ' ἔνα μιν κλέος ἐοθλόρ ἐν ἀνθρώποισιν ἐχῆσιν] Ὀμ. Ὀδ. Γ. 77. Ἐπίτηδες παρέθρηκα πανθὶ δῶσα εἶχον ἀμειωμένα μικτῶν τελικῶν προτάσεων χωρὶς, ἔνα δειχθῆ ὅτι ἐν ταῖς μικταῖς τελικαῖς ἢ μὲν σῆ- μαίνουσα τὸν κύριον σκοπὸν, ὅστις ἐνέχει καὶ τὰς μείζονας δυσχερείας ἐκφέρεται δι' εὐκτικῆς, ἢ δ' ἄλλη δι' ὑποτακτικῆς. . . § 34. Ἐκτὸς λοιπὸν τοῦ Θουκυδέου (καὶ τοῦ Ἡροδότου), πάν- τες οἱ ἐνδοξοὶ συγγραφεῖς ἐν ταῖς τελικαῖς προτάσει τοῦ διηγημα- τικοῦ λόγου προσιμῶσι τὴν εὐκτικὴν, μάλιστα δὲ πάντων ὁ Πλά- των μεταχειρίζονται δὲ ὑποτακτικὴν ἀντὶ εὐκτικῆς εἰς δύο μάλιστα τὰς ἐξῆς περιπτώσεις. . . α' ὅπου γνωστῆς ἤδη οὖσης τῆς ἐκβάσεως τοῦ πράγματος καὶ εἰς τὸ παρελθὸν ἀναμφισβητῶς ἀναφερομένης, ὁ σκοπὸς παρέσφεται ἐπὶ τὸ ζωηρότερον ὡς ἤδη ἐν τῇ γίγνεσθαι ὡς, ὡς Ἀῆλιον δ' ἐν ταῦτα διοροήθησαν. ἔπειδὴ γὰρ οὐχ οἰοῖ τ' ἦσαν πρὸς ἀμφοτέρω ἀμα παρατάξασθαι τὰς θυράμεις, παραλαβόντες ἀπαντα τὸν ὄχλον τὸν ἐκ τῆς πόλεως εἰς τὴν ἐχομένην νῆσον δέξασθαι, ἔν' ἐν μί- ρει πρὸς ἑκατέρω κενθυνεύσαιαν Ἰσκρ. 4. 96.—Τοὺς στρατιώτας τοὺς ὑμετέρους πάλιν ἀνδορρεψαν δέξασθαι, ἔνα βουλεύση- σθε περὶ τῆς εἰρήνης Δισχ. § 47.—Περὶ Ἀμφιπόλεως εἶχον μὲν κάγω λέγειν ἔνα δ' ἐγγέννηται Δημοσθένει περὶ αὐτῆς εἰσεῖν, παρέλιπον Δημ. 19. 253. Ἴδε καὶ Ἰσκρ. 5.18, Λύσ. 1. 11, 29 Δισχ. 47, Δημ. 19.124, 230, 2.24. . . β' ὅπου ἢ μὲν πράξις ἐγένετο, ὁ σκοπὸς ὁμῶς δὲν εἶχεν ἐπιτευχθῆ κατ' ὄν χρόνον ἐγίγνετο ὁ περὶ τούτου λόγος, ὡς Καὶ μηδεὶς ὑπο- λάβη με δυσκόλω εἶχειν, ὅτι τραχύτερον ταῦτων ἐμνήσθη. . . οὐ γὰρ ἔνα πρὸς τοὺς ἄλλους διαβάλλω τὴν πόλιν τῆρ Λακεδαιμό- νιων οὕτως εἰρηκα περὶ αὐτῶν, ἀλλ' ἔνα αὐτοὺς ἐκείτους παύσω, καθόσον ὁ λόγος δύναται, τοιαύτην ἐχόντας τὴν γνώμην Ἰσκρ. 4.129. —Διὸ καὶ τοὺς Ἴωνας ἀξιορ ἐπαικεῖν, ὅτι τῶν ἐμπροσθέντων ἐ-

ρῶν ἐπηράσαντ' εἴ τις κινήσεια ἢ πάλιν εἰς τάρχατα καταστή-
σαι βουληθεῖεν, οὐκ ἀποροῦντες πόθεν ἐπισκευάσωσιν, ἀλλ' ἐν' ὑ-
πόμνημα τοῖς ἐπιγιγρομένοις ἢ τῆς τῶν βαρβάρων ἀσθείας καὶ
μηθεὶς πιστεύῃ τοῖς τοιαῦτ' εἰς τὰ τῶν θεῶν ἐλαμάρτεϊν τολμῶσιν,
ἀλλὰ καὶ φυλάττωνται καὶ θεδέωσεν Ἰσχυρ. 4. 156. — Τοῦτου
δ' ἕνεκά σοι ταῦτα διήλωθον, ἐν' ἄν τι σοι γαρή τῶν ἐν ἀρχῇ λε-
γομένων ἢ μὴ πιστῶν ἢ μὴ δυνατῶν . . . μὴ δυσχεράνας ἀποστής
τῶν λοιπῶν μηδὲ πάθῃς ταῦτον τοῖς ἐπιτηδεύουσιν τοῖς ἱμοῖς, ἀλλ'
ἐπιμελένης . . . ἕως ἄν διὰ τέλους ἀκούσῃς Ἰσχυρ. 5. 24. Ἴδε καὶ
Ἰσχυρ. 5. 113, Λυσ. 1. 4, 35, 16. 15, Δημ. 21. 173, 9. 27.

§ 35. Αἱ εἰδικαὶ προτάσεις τοῦ διηγηματικοῦ λόγου καὶ ἐπι-
βεβαίων ἀγαπῶσι τὴν μετὰ εὐκτικῆς σύνταξιν, ὡς ἐννοηθέντες (=
ἀναλογισάμενοι) ὅτι νῦν τεθνατὴ μὲν ὁ ἀρχὼν αὐτῶν, ἡστῆμένοι
δὲ εἶεν, γόθος δ' ἐννεεῖν τῷ στρατεύματι, οἱ δὲ σύμμαχοι αὐτῶν
ὡς ὑθῶν ἔχοιαν καὶ ἀπολείπειεν, ἔδοξεν αὐτοῖς κτλ. Εὐφ. Π.
Δ'. 6'. 3. — Ἐκ τοῦτου ἐπειράτο Μιθριδάτης διδάσκειν, ὡς ἀπο-
ρον εἶη βασιλῆως ἀκορτος σωθῆναι. Ἐρθε δὲ ἐγινώσκοντο, ὅτι
ὑπόπεμπτος εἶη Εὐφ. Ἀν. Γ'. γ'. 4. Οὕτω καὶ ἐπιστέλλω Θεουκδ.
Π'. 99. 1, Εὐφ. Ἀν. Ζ'. 5'. 44. — Οἶδα Εὐφ. Ἑλλ. Β'. γ'. 39, 42,
Γ'. γ'. 9, Ε'. δ'. 13, Ἀν. Δ'. γ'. 10, Α'. ζ'. 10, η'. 21 κτλ. — Ἐ-
πίσταμαι Εὐφ. Ἑλλ. Β'. γ'. 39 καὶ 50, Β'. δ'. 4 καὶ 27, Γ'. α'.
28, Δ'. 6'. 18, Ζ'. δ'. 34 κτλ. — Δῆλον ποιῶ Εὐφ. Ἑλλ. Β'. γ'. 40,
Γ'. ε'. 7, Δ'. γ'. 1, Δ'. η'. 12 καὶ 35, Γ'. δ'. 9 κτλ. — Ἀποφαίνω
λόγον, ἀποφαίνομαι, (ἀπο)δείκνυμι, (ἀπο, ἐπι) δείκνυμι Θεουκδ.
Α'. 133, 41, 58, Εὐφ. Ἀν. Ε'. ε'. 3, Α'. υ'. 7, Α'. γ'. 16, Β'. 5'.
27, Δ'. ε'. 33, Πλάτ. Πρωτ. 340B, Χρδμ. 162Δ, Μνξ. 242 Δ. —
Σημειῖνω σαφές ἐστι Εὐφ. Ἑλλ. Ε'. α'. 27, Ἀν. Γ'. α'. 16.

§ 36. Ὅταν ὁ διηγηματικὸς λόγος ὀρθοῦται (§. 8—§. 9) ἐκφέ-
ρεται διὰ τῶν ἐγκλίσεων τοῦ ὀρθοῦ λόγου (§. 26—§. 29), ὡς εἶχον
γὰρ οἱ μὲν ταξίμαχοι ὑφ' ἑαυτοῖς εἰς τάξεις κεκοσμημένας, ὡς περ
ὅποτε εἰς ἐνα πορεύοντο ἢ τάξις . . . Τὸ δὲ ἀκριβοῦν τὰς τάξεις σφά-
δρα ἔδωκε αὐτῷ ἀγαθὸν εἶναι καὶ εἰς τὸ μὴ ταμίεσθαι καὶ εἰς τὸ,
εἰ παραχθεῖεν, θύκτον καταστήναι ὡς περ γε καὶ λίθων καὶ ἔδλων
ἂν ἀνθέη συναρμισθῆναι, ἐστὶ, κἂν ὀκωσοῦν καταβεβλημένα τυχε-
συναρμῶσαι ταῦτα εὐπετῶς, ἦν ἔχῃ γρωφίσματα Εὐφ. Π. Β'. α'.
27. — Ταύτην μὲν τὴν διφρελίαν κατέλυσεν ἀντι δὲ τοῦτου πόλε-

μιστήρια κατέσκευατο ἄρματα τροχοῖς τε ἰσχυροῖς, ὡς μὴ ῥαδίως
συντρέθηται, ἀξοῖ τε μακροῖς ἤττον γὰρ ἀνατρέπεται τὰ πλα-
τέα ὕψος δὲ τούτων ἐστὶ μέχρι τῶν ἀγκῶρων, ὡς (= ἵνα). Δύνα-
ται ἠνιοχεῖσθαι οἱ ἄλλοι ὑπὲρ τῶν διφρών. Ὡς δὲ ταῦτα τότε Κύ-
ρος κατέσκευασεν, οὕτως ἐτι καὶ νῦν τοῖς ἄρμασι χρῶνται Εὐφ. Π.
Γ'. α'. 29. — Κατ' ἀρχὰς ἀνθρώπου ἔκουν ἀποράδην, πόλις δὲ οὐκ
ἦσαν ἀκώλυτο οὐδ' ὑπὸ τῶν θηρίων . . . Ἐξήτουν δὲ ἀθροίσ-
σθαι . . . κτιζόντες πόλεις, δε' οὐδ' ἀθροισθεῖεν, ἠδίκουν ἀλλήλους . . .
Ζεὺς οὐδ' δέσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν, μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, Ἐρμῆν
πέμπει ἀγορὰ εἰς ἀνθρώπους αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἐν' εἶεν πόλεων
κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ γυλλὰς συναγωγῶν. Ἐρωτᾷ οὐδ' Ἐρμῆς Δία,
τίνα οὐδ' τρέπον δολὴ δίκην καὶ αἰδῶ ἀνθρώποις πότερον, ὡς αἰ-
τέχναι νερέμηνται, οὕτω καὶ ταύτας νελέω, . . . ἢ ἐπὶ πάντας
νελέω, Ἐπὶ πάντας, ἔφη ὁ Ζεὺς, καὶ πάντες μετέχοντων . . . Οὕτω
δὲ, ὁ Σώκρατες, καὶ διὰ ταῦτα οὐ τε ἄλλοι καὶ Ἀθηναῖοι, ὅταν
μὲν περὶ ὑπέτης τακτορικῆς ἢ λόγου ἢ ἀλλῆς τινὸς δημιουργικῆς,
ἄλλοις οἴονται μετεῖναι συμβουλῆς καὶ, ἔάν τις ἐκτὸς ὦν τῶν ὀ-
λίγων συμβουλεύσῃ, οὐκ ἀρέχονται κτλ. κτλ. Πλάτ. Πρωτ. 322
B. Ἴδε καὶ Θεουκδ. Α. 103. 1, 137. 4, 139. 3, Δ'. 38. 3, Εὐφ. Ἀν.
Ε'. ζ'. 20—27, Ζ'. 6'. 32—35, Πλάτ. Πρωτ. 322 C.

(Ἐπεταὶ συνέχεια)

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ

ΠΕΡΙ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙΑΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ

ΑΗ) ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ

1) Τόπου. Ἄδω=ἐνταῦθα. ἀγνωστος ἢ ἀρχὴ τῆς λέξεως. ἴσως
ἐκ τοῦ καὶ ἐν τῇ δημόδει συνήθους ἔδω, τροπῇ τοῦ ε εἰς α κατὰ
τὸ ἀκεῖνος, ἀκεῖ (ἐκεῖνος, ἐκεῖ) καὶ ἐξομοιώσει τοῦ ω πρὸς τὸ ἠγαύ-
μενον α' ἀλλὰ καὶ τοῦ ἔδω ἢ ἀρχὴ ἀγνωστός ἐστιν, ὃ τινες παρὰ
Συνέχεια ἴδ. Τόμ. ΙΑ', σελ. 78.

τὸ ἴδιον ἀναγραμματισμῷ ἠγοῦνται παρήχθαι· εὐρηται δὲ καὶ ἐν μνημείῳ τοῦ ἱε'. αἰῶνος τῆς Κυπρίας διαλέκτου ἀπῶδε ἀντὶ ἀπ' ἐδῶ = ἐνταῦθεν, ἐκ τούτου τοῦ χρόνου «ἀπῶδε καὶ ἐμπρός» (Σακελλ. Κύπρ. σ. 175, στ. 6) = «ἀπὸ τὴν σήμερον ἡμέραν καὶ ἐμπρός» (αὐτ. στ. 4)· τὸ δὲ ἐδῶ ἀπαντᾷ καὶ παρὰ Βυζαντίοις ἐν τῇ ἱε'. ἑκατονταετηρίδι· «πῶς εἶχεν ἐδῶ τόσους» (ἐπιστ. Βησσαρίωνος ἐν Κωνσταντινουπόλει Σκ. Βυζαντίου τ. 3, σ. 620). — 'Αδακά', ἐν τοῖς χωρίοις ἀδακάτ' (ἀδᾶ—κάτω) = ἐνταῦθα (πλησίον)· ἀδακαϊκά' (ἀδᾶ καὶ κάτω) = ἀδακά', ἀδαπέραν = ἐνταῦθα πέραν. — 'Ἐκει καὶ ἀκαί'· ἀκαϊκά' καὶ ἀκεκά' (ἐκει—κάτω) = ἐκεῖ ἢ ἐκεῖ πλησίον· ἀκειπέραν (ἐκει πέραν)· ἀκειπέραν καὶ κά' = ἐκεῖ πέραν πλησίον. 'Αρκα' (ἀπό—κάτω) = κάτω· ἐν τούτῳ, ὡσπερ καὶ ἐν τῇ ἀπάν' (ἐπι—ἄνω) ἡ σημασία τῶν προθέσεων ἀπὸ καὶ ἐπι. ἐξ(τη)λος ἐγένετο· ἀφακαϊκά', ἀπάν' καϊκά' (=κάτω πλησίον, ἄνω πλησίον). — Σιμά = ἐγγύς· καὶ ἐν τῇ δημῳδαί· ἀγνωστος ἡ ἀρχὴ τῆς λέξεως· ἢ ἐκ τοῦ σιμὸς παραγωγὴ (ἰδὲ Λεξ. γ. 'Ἑλλ. Σκ. Βυζαντίου ἐν λ. σιμόνω) οὐ πιθανή. — Μακρὰ ἐκ τοῦ μακράν = ἀπὸ· ἐν τῇ δημῳδαί μακρεῖα (οὐχὶ δὲ μακρὰ, ὅπως φέρεται ἐν τῷ Λεξ. τῆς γ. 'Ἑλλ. τοῦ Βυζαντίου). 'Ἐν Ἐρωτοκρ. ὁμοίως μακρά· «ἀπὸ μακρὰ σκοπόμεναι» (σ. 44, στ. 25)· παρὰ δὲ Δημ. Ζήν. (παράφρ. βατρ. στ. 357) εὐρηται «μακρέαι», ἐξ οὗ τὰ δημῳδες μακρεῖα· οὕτω καὶ βαθεῖα, οὐχὶ δὲ βαθεῖα, (ἰδὲ 3) ἐν λ. βαθεῖα, καὶ πλατεῖα, οὐχὶ πλατῆα· ταῦτα καὶ ὁ Βυζαντίος ὀρθῶς διὰ διφθόγγου γράφει· τί δὲ παθὼν τὸ πρῶτον δι' υ γέγραπεν οὐκ οἶδα· παρὰ τῷ αὐτῷ Ζήνῳ ἐν στ. 379 κεῖται καὶ τὸ μακρά. — Ἀναμεσοῦ καὶ ἀναμεσα = ἀνὰ μέσον· καταμεσοῦ καὶ καταμεσῆς = κατὰ τὸ μέσον. — Πλάν (ἐκ τοῦ πλέον—ἄνω) = παρεκεῖ ('Ἑκκλ. συγγρ. Βυζαντιακοὶ καὶ Λεξικογρ.), ὃ καὶ λέγεται παρ' ἡμῶν, ἐν δὲ τῇ δημῳδαί παρέκει, παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐπέκεινα. 'Ἐμπροστὰ ἐν τοῖς χωρίοις ἔμπρου, ἐν τῇ δημῳδαί (ἐ) μπροστὰ καὶ ἀποβολῆ τοῦ τα (ἐ) μπρός, ὃ ὁ Βυζαντίος ἐτυμολογεῖ παρὰ τὸ πρὸς «ἢ ἀρχαϊκὴ πρόθεσις πρὸς προφερομένη δασύτερον»· ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἐτυμολογεῖν, ἀλλ' ἐπὶ τὰ ἐταῖμα μᾶλλον τρέπεσθαι λέγεται. Τὸ ἔμπροστὰ πάντως παρεφθαρμένον λειψανόν ἐστὶ τοῦ Δωρικοῦ καὶ Αἰολικοῦ ἔμπροσθα, ὃ παρ' Ἰωσιν ἔμπροσθε λέγεται, παρὰ δ' Ἀττικοῖς ἔμπροσθεν· τὸ δὲ ἔμπρου παρέφθαρται ἴσως ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἔμπροσθα παρεφθαρμένου ἔμπρός. — 'Απία' (ἀπὸ — ἔσω) = ἔνδον, ἐντός. 'Ἐν τῷ τῷ 'Ἐμμ. Γεωργιλλᾶ

ποιημὶ «τὸ θάνατ. τῆς 'Ρόδου» (Carm. gr. Wagn. σ. 45, στ. 416) εὐρηται ἢ λέξις ἀπέσω = ἐντός· ἐνὰ βάλλη· τὸ κεφάλιν τοῦ ἀπέσω· εἰς μίαν τρύπαν (ὀρθότι· τρύπαν)· καὶ παρὰ Σαχλήκῃ (αὐτ. σ. 85, στ. 206)· «καὶ βάλλουσι τὸν ἄνθρωπον ἀπέσω καὶ πλανθῶν τον»· ἐξ' (ἐξω, ἐκτός)· πέραν = καταντιπέρας. 2) Χρόνου· 'Υστερα καὶ ὑστερὰ = ὑστερον· τὸ ὑστερὰ ἐκ τοῦ ὑστερνός ἀντὶ ὑστερινός, συνήθους ἐν τῇ δημῳδαί. 'Οσήμερον = σήμερον (περὶ τοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ· ὁ ἰδὲ λξ' ἐν λ. ἀντὶ). 'Οψὲ καὶ ὀψές, ἐν τῇ δημ. ἑψές = ἐχθές, καὶ χθές· ἐκ τοῦ ὀψέ, τοῦ σημαίνοντος τὸ βραδέως κατὰ παράδοξον τῆς ἐννοίας μετάπτωσιν· οὕτω καὶ τὸ βραδύ, ὄνομα γινόμενον τὸ βράδου τὴν ἐσπέραν δηλοῦ, καὶ ἡ βραδεῖα ὡσαύτως, ἐξ οὗ καὶ ῥημα βραδαεῖζω, ἐν τε τῇ δημῳδαί καὶ παρ' ἡμῶν, παρ' οἷς τὸ δημῳδες βράδου λέγεται βράδον· οὕτω δὲ καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἀντιθέτου ταχύς γινόμενον ἐπίρρημα ταχειὰ ἐπὶ τοῦ πρωτῆ λήπται. 'Οχτές = ἐχθές· ὀχτές καϊκά' = πρὸ τινῶν ἡμερῶν. 'Ἐως, ὡς καὶ οὗς. Περὰ, ἐν τοῖς χωρίοις πουρνά, ἀμφότερα ἐκ τοῦ πρωτῆ παρεφθαρμένα (ἰδὲ γ'). Μεσημερί, χρονικὴ γενικὴ = μεσημβρίας· Ἀνήμερα (ἰδὲ 6'.) 2) = τὴν αὐτὴν ἡμέραν μετὰ γενικῆς «ἀνήμερα τῆς Παναγίας» = τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς εορτῆς τῆς Παναγίας. Ἀπολούτρουγα = μετὰ τὴν λειτουργίαν. Μεσανύχτιον, χρονικὴ γενικὴ = ἐν μέσαις νυξίν. 'Οτότε = τότε (ἰδὲ λξ', ἐν λ. ἀντὶς). 'Ἐρας καὶ καιροῦς, πρῶτον ὡς ἀντικείμενον τοῦ ῥήματος ἐποίησα (ἐποίησα), εἶτα καὶ ὡς ἐπίρρημα καθ' ἑαυτὸ τιθέμενον δηλοῦ λίαν βραδέως· προστιθέμενον δὲ καὶ τὸ 'Φουρικὸν ζαμάνια (καιροῦς) κατὰ πλεονασμὸν «ἔρας καὶ καιροῦς καὶ ζαμάνια» ἐπιρρώνουσι τὴν φράσιν. — Ἀτώρα = νῦν, ἐν τῇ δημῳδαί τῶρα· τὸ προσθετικὸν α ἠγοῦμαι ἐκ τῆς φράσεως «οὗς τὰ τῶρα» (οὗς τ' ἀτώρα) συγκολληθὲν κατὰ τὸ ἀτότες, ἀκείνος κτλ. (ἰδὲ λξ' ἐν λ. ἀντὶς). Καὶ τούτου ἡ ὀρθὴ γραφὴ καὶ ἐτυμολογία πράγματα παρέχει, τῶν μὲν γραφόντων τῶρα, ὡς ἐκ τοῦ τόφρε τῶν δὲ τῶρα, τῶν δὲ τῶρα, τῶν δὲ τῶρα· ἡ τελευταία γραφὴ ἐστὶ πάντως ἡ ὀρθοτάτη· ἰδὲ καὶ Mullach Δημ. Ζήν. σ. 44 ἐν λ. τῶρα· ἐγεννήθη δ' ἡ λέξις ἐκ τῆς φράσεως «τῆ ὦρα» = ταύτη τῆ ὦρα (παρ' ἡμῶν λέγεται ἡ φράσις «τὴν ὦραν» = ταύτην τὴν ὦραν, εὐθύς, ταχιστα), καθάπερ τὸ σήμερον ἐκ τοῦ «τῆ ἡμέρα» = ταύτη τῆ ἡμέρα, τὸ τῆτας ἐκ τοῦ «τῆ ἔτει» = τούτῳ τῷ ἔτει. 'Ἄλλως ὁ Curtius ἰδὲ Grundz σ. 208· τὸ ἐπιτηδες ἐκ τοῦ «ἐπὶ τῆδε» (τῆ γνώρη, τῆ βουλή,

τῆ δδφ)¹¹: τὸ ἀποσκορακίζω ἐκ τῆς φράσεως «ἐς κόρακας»· τὸ σκύβαλον ἐκ τῆς φράσεως «ποῖς κυσί βαλεῖν» κατὰ τὸ Μ. Πτυμ. (σελί. 719, 53), κατὰ δὲ Lobock (rathol σ. 92) ἐκ τοῦ σκάς, σκώρ. Καὶ καθάπερ ἐν τῷ τήμερον καὶ τῆτες ἡ μὲν ἀρχὴ πάλμπαν ἐξίτηλος γέγονε καὶ ἐπιρρηματικὴ ἐπισυνῆπται κατὰληξίς, ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ π εἰς α μεταβέβληται (σήμερον σῆτες), ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ ἐκποδῶν καὶ ἐν τῷ κατὰ τοῦτο πλασθέντι κατὰ ψευδῆ ἀναλογίαν ἐκποδῶν καὶ τῷ ἰδοῦ (καὶ τὸ σίγα τῆς ἀρχῆς εἰς λήθην παραδοθείσης, καὶ ὁ τόνος ἠλλοίωται, οὕτω καὶ ἐν τῷ τῶρα οὐδ' ὑπογεγραμμένου ε, οὔτε κορωνίδος χρεαίεστιν. — Ἐμπροσθὰ λέγεται οὐ μόνον ἐπὶ τόπου (ἰδὲ 1), ἀλλὰ καὶ ἐπὶ χρόνου, ὡς περ καὶ τὸ ἔμπροσθεν παρ' ἀρχαίοις· σημαίνει δὲ καὶ τὸ πρό, ὡς περ καὶ παρ' ἀρχαίοις τὸ ἔμπροσθεν μετὰ γενικής· «ἐμπροσθὰ ἄς ἀτὰ ντ' ἐγένταν» (τὰ πρό τούτων γενόμενα) δεῖ... ἔμπροσθεν τοῦ νόμου (πρὸ τοῦ νόμου) προσιμιον προτιθέσαι» (Πλάτ. νόμ. 6, 772 E. ἰδὲ καὶ 1, 631 D. καὶ 5, 743, E. καὶ 6, 773 E.)· τοῦτο εἶποι ἂν ἡ δημῶδες προτίτερα, περὶ οὗ αὐτίκα ἐροῦμεν. Ἐκ τοῦ ἔμπροσθεν ἢ ἔμπροσθε παρῆκται κατὰ παραφθορὰν συγκριτικῶν ἐμπροτίτερα, ἀπαντῶν παρὰ Δημ. Ζήν. στ. 438, ὃ ἐν μὲν τῷ χειρογράφῳ φέρεται ἐμπροτήτερα, ὑπὸ δὲ Mullach διορθοῦται ἐμπροτήτερα (ἀμφότερα ἡμαρτημένα, γραπτέον δ' οἶμαι, ἐμπροτίτερα)· ἐκ τούτου δ' ἐγένετο τὸ δημῶδες προτίτερα, ἀφαιρέσει τῆς προθέσεως ἐν ἐγράφετο καὶ γράφεται ἔτι ἡ λέξις πρωτήτερα, ἢ πρωτήτερα ὡς ἐκ τοῦ πρωταῖος, κατὰ τὸ ἀρχήτερος ἐκ τοῦ ἀρχαῖος (ἀρχαι(ό)τερος, ἀρχήτερος, ἢ ἀρχήτερος)· ἀλλὰ πρωταῖος οὐχ ὑπάρχει· ἀλλὰ καὶ ἡ λέξις προτίτερα οὐ δηλοῖ τὸ μάλλον πρῶτον (ἢ ἐκ τοῦ πρῶτον παραχθεῖν), ὃ οὐδὲν ἂν εἴη, ἀλλὰ τὸ πρότερον· ἐκ τοῦ ἐπιρρήματος δὲ προτίτερα παρῆκται καὶ ἐπίθετον προτιτερινός, σημαίνον πρότερος· ἕτερον τὸ πρωτινός ἐκ τοῦ πρῶτα, ὃ παρ' ἡμῖν πρωτινός λέγεται. Ἐνταῦθα νῦν καταλεχτέον καὶ ἕτερα παραδείγματα βαρβάρου ἀφαιρέσεως, ὅμοια τῷ ἔμπροσθίτερα-προτίτερα, ἢ καὶ τι διάφορα καὶ ἀπο-

¹¹ Τοῦτο δὲ μὲν Buttmann (Lexil I, σ. 46, 2) ἐκ τοῦ εἰπὶ τάδε, τάδεσι» παράγει, ὃ δὲ Gōbel ἐκ τοῦ «εἰπὶ τὸ ἴδιον» (Ὀμ. λεξ. Sell ἐν λ. ἐπιτηδῆς)· οὐδαμῶς τῶν ἐτυμολογιῶν τούτων πιθανὴ δοκεῖ εἶναι· ἕτερας ἴσοι τις ἂν παρὰ Lob. (rathol. σ. I σ. 264)· ἀλλὰ πιθανωτάτη ἡ τοῦ Düntzer (Gōfers Zeitschr II, σ. 108) ἐκ τοῦ εἰπὶ τῆδε». Ὁ Curtius εἰκάζει ἐκ τῆς ρίζ. τα, ταν, ταν, τῆς πένυμαι κτλ. (Grundr. σ. 217 καὶ 218).

κοπῆς καὶ συγκοπῆς. Θυμοῦμαι παρ' ἡμῖν, θυμάμαι ἐν τῇ δημῶδει ἀντὶ ἐνθυμοῦμαι νόμου ἀντὶ ἐννόμου (ἰδὲ κδ' 2, β').· θαυμένον (γράφεται θαμμένον) ἀντὶ ἀποθαμένον (τεθνεῶτα). «θαμμένον τὸν Σαυτλατόν» (Δημ. Ζήν. στ. 347), ποταμέα ἀντὶ παραποταμέα (ἰδὲ κδ' 2) β'.· σπλαχνικός ἀντὶ εὐσπλαχνικός· τὸ δὲ σπλαχνίζομαι ἀντὶ εὐσπλαχνίζομαι καὶ ἐν τε τῇ Καινῇ καὶ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Ἀντρόγια ἀντὶ ἀνδρόγυνα (ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνή)· ἕτερον σημαίνει τὸ παρ' ἀρχαίοις ἀνδρόγυνος· Ἀγαλλία ἀντὶ ἀγαλλίσις· «χαρὰ καὶ ἀγαλλία». Ἀγρανεμία ἀντὶ ἀγριανεμία (ἀγριος ἀνεμος)· ἀγραπίδον, παρ' ἀρχαίοις ἀγριοπίδιον· ἀγροκοκκύμελον, παρ' ἀρχ. ἀγριοκοκκύμηλον· ἀγρολαία, παρ' ἀρχαίοις ἀγριελαία· ἀγροκρόμμυδον, ἀρχαῖον ἀγριοκρόμμυον· ἀγρόμηλον, ἀρχ. ἀγριόμηλον· τὸ ἐπίθετον ἀγρος (καὶ ἀγριος)· ἀγροστάφυλον, ἀρχ. ἀγριοσταφυλῖς· ἀγρόσκον, ἀρχ. ἀγριοσκυχή· παρ' ἀρχαίοις εὐρήται ἢ συγκοπή τῆς λέξεως ἀγριος ἐν τῷ Ὀμηρικῷ ἀγρότερος· ἰδὲ καὶ Θ'.) 1, 2. καὶ ε'. καὶ ιγ'.) — ἐθυμέθα ἀντὶ ἐνθυμέθα καὶ ἐν τῇ δημ. θυμήθηκα, θυῶμαι· οὕτω καὶ ἐν ἐλ. Ἀγαρ. Βαρθ. τοῦ Ἐδερ. Πατρ. τ. 114. σ. 1424. «ὅτι οὗτος οὐκ ἐθυμήθητι κακόν».

Παρατιθέμεθα ἐνταῦθα καὶ ἀρχαῖά τινα, ἐν οἷς συλλαβαὶ ὅλαι ἐκ τε τοῦ μέσου καὶ τῆς ἀρχῆς ἀφῆρθησαν· τράπεζα (τεπράπεζα), τέτραχμον (τετράδραχμον), Boeck inser. Boeot. ἀρ. 15708· ἀμφορεὺς (ἀμφιφορεὺς), Λατ amphiora· πρβλ. καὶ τὸ Λατ. ancors (ambi-ca-mil)· κελαινεφῆς (κελαινονεφῆς)· ἰδὲ Lob. Phryg. σ. 669 καὶ par. σ. 50, ἐνθα δέχεται τύπον κέλαις, ὅπως μέλαις, τάλαις· μῶνυξ (μονῶνυξ), ποιμάνωρ (ποιμενάνωρ) αἰπόλος (αἰγοπόλος), γυναιμανῆς (γυναικομανῆς)· ἰδὲ L. Meyer I. σ. 280 καὶ Lob. par. σ. 43· τὸ χίλιοι ἐν συνθέσει παρ' Ὀμήρῳ ἐννεάχιλοι, δεκάχιλοι. Νῦν ἐροῦμέν τινα καὶ περὶ τοῦ παρ' ἡμῖν διασωθέντος Ὀμηρικωτάτου ἀρ'· σημαίνει τοῦτο α'.) τό· ὡς ἔοικεν· «ἰὴ ἀρ' γιγνόμεθ' αἴση» (Ἰλ. 22, 477). τοῦτο μεταφράσαιεν ἂν τις κατὰ τὴν Τραπεζουντίαν διάλεκτον «ἀρ' μ' ἔσαν τύχην ἐγεννίουμεστιν» = ὡς ἔοικεν, ὡς ἔστιν εἰκάσαι ἐκ τῶν συμβάντων· ὅθεν = οὖν· β'.) γνωστόν τι ἐκ τῶν προτέρων· «τις ἐντῶκε σε; ἀρ' ἀτός»· τίς σε ἔπαισε; καὶ τίς ἄλλος ἢ αὐτός (οὐ γνωστὴ ἐκ τῶν προτέρων ἢ ἀτασθαλία); ἐν τούτοις ἔχει καί τι ἐμφάσεως· οὕτως· ἐρμηνευτέον καὶ τὸ Ὀμηρικόν· «Λυκὸργος, δεξά θεοῖσιν ἐπουρχνίοισιν ἐρίζεν» (Ἰλ. 6, 131) = ὁ Λ., ἀρ' ἀτός, παῦ

ἐπιβάσκειτον μὲ ἑσσι θεοῦς, αὐτός, οὐ γνωστή δὴ ἡ θρασύτης. γ'.) ἀνακεφαλαιοὶ τὰ ἡγούμενα· «ἄρ' ἄλιον ἀνθρώπον ἐσκότωσαν» = τοιοῦτον οὖν ἀνδρ' ἀπέκτειναν· τοιοῦτον καὶ τὸ Ὀμηρικόν· αὐτοῦτον ἄρα — ἐξενάριξεν Αἰῶς ('Ιλ. 4, 488). δ'.) στενῶς συνάπτει ἀλλήλαις δύο ἐννοίας «ἄρ' ἐκείνο, ποῦ ἐθέλναμ', ἐγέντον»· τοῦτο ἡ μὲν δημῶδης ἐκφέρει διὰ τοῦ ἰσα ἰσα, ἡ δὲ Γερμανικὴ γλῶσσα διὰ τοῦ eben, gerade, juist· ὅμοιον καὶ τὸ Ὀμηρικόν «ἐκ δ' ἔθορε κλῆρος, ὃν ἄρ' ἤθελον αὐτοί» ('Ιλ. Ζ. 182). ε'.) δηλοῖ ἀκολουθίαν χρονικὴν = τότε· «πασσάλη ἀγκρεμάσασα χιτῶνά, βῆ β' ἴμεν ἐκ θαλάμοιο» ('Ὀδ. I, 441) = ἄρ' ἐκρέμασεν ἀτο κ' ἐπήγεν. σ'.) τὸ ἐν τῇ δημῶδει λεγόμενον τέλος πάντων, Γερμ. endlich, ὅποτε· σπεύδων φαίνεται τις πρὸς τι, ὃ ἐπιπολεῖ, οἷον ἐκπυδῆκώς· οὕτω δοκεῖ μοι ἐρμηνεύεσθαι ὁρθότατα τὸ ἐν 'Ιλ. 2, 310 «πρὸς ῥα πλατάνιστον ὄρουσε» = τέλος ὄρουσε πρὸς τὴν πλατάνιστον, ἧς ἐφίετο ἤδη· οὐχὶ δὲ καθὰ ἐρμηνεύει ὁ Siler το χωρίον (λεξ. Ὀμηρ. ἐν λ. ἄρα) sofort, sobald· ὁ δὲ Düntzer ἔτι χειρὸν ἐκλαμβάνει αὐτὸ ἀνακεφαλαιωτικὸν «denn tet auf die vorhergehende Beschreibung. — Πρῶτα = πρῶτον, πρότερον, παλαι· παρ' ἀρχαίοις ἀπαντᾷ τὸ πρῶτα μετ' ἀρθροῦ καὶ ἀνεῦ αὐτοῦ ὡς ἐπίρρημα δηλοῦν πρῶτον, primum· «τοῦτ' αὐτὸ νῦν μου πρῶτ' ἀκουσον» (Σοφ. Οἰδ. τύρ. 547)· «τῆνδ' (ἀνουν πεφάνθαι), ἀφ' οὗ τὰ πρῶτ' ἔφυ» ('Ἀντιγ. 558). καὶ παρ' Ὀμήρω τὰ πρῶτα ('Ιλ. 1, 6. — 17, 612). πρῶτα ('Ὀδ. 14, 158. — 17, 155). Ἄλλο μίαν (ἐλλειπτικὸν = ἄλλην μίαν φοράν) 1) = ἀπαξ ἴτι· «ἄλλο μίαν ἀν ἐλέψ' με, ἄς γίνεται δεῦτερον» = εἰ ἀπαξ ἔτι ὄψει με, δεῦτερον γενέσθω = οὐκέτι ὄψει με. 2) = ὡσπερ· «ἄλλο μίαν ἢ μίαν τ'» = ὡσπερ ἡ μήτηρ. Δεῦτερον = δὶς.

3) Τρόπου. Ἀψά ἐκ τῆς αἰτ. τῶν πληθ. τοῦ οὐδετέρου τοῦ ἀψὺς = σφοδρῶς, ἰσχυρῶς, ταχέως· ἡ δημῶδης ἀψά = ταχέως, ὃ κατὰ Κοραῆν ('Ἀτ. τ. 2. σ. 76 ἐν Λ. ἀψά) ἐκ τοῦ αἰψα παρήκται· οὐ πιθανῶς· ταῦτόν γάρ ἐστι τῷ ἡμετέρῳ ἀψά· ἰδὲ καὶ Μέρ. Β'. ἐν λέξ. ἀψὺς. — Βαθέα = βαθέως· «κοιμάται βαθέα» = βαθέως κοιμάται» (Θεόκρ. 8, 66) = «βαθὺν κοιμηθῆναι» (Λουκ. 8. Θαλ. θ. 2, 3). ἐν τῇ δημῶδει βαθεῖα, ὃ ἐν τῇ ἰσ'. ἐκατονταετηρίδι ἀπαντᾷ ἀνεῦ συνιζήσεως ἐκφερόμενον βαθεῖα· «δὲν κάμνει τοῦτο γὰρ τ' ἐμὲ, ὅτι μιλεῖ βαθεῖα» (Mull. Δημ. Ζῆν. διάλ. στ. 6). Σιμά = ἰγγύς, ἐξ οὗ καὶ ῥῆμα σιμόνω = πλησιάζω καὶ ἐπιθετὸν σιμόν = πλησίον κείμενον·

ἰδὲ Κορ. Ἀτ. τ. 4. σ. 498, ὃς ἐκ τοῦ ἀρχαίου πιμὸς βούλεται τὴν λέξιν παράγειν, ὡσπερ καὶ ὁ Σκαρλάτος (λεξ. ν. Ἑλλ. ἐν λ. σιμόνω) ἀλλὰ μὴ ἐκ τῆς ῥίζης sim. ἐγένετο τοῦ Λατινικοῦ simul, ὅπερ ταῦτόν τῷ Ἑλληνικῷ ἄμα; Δειλαινετὰ = δειλῶς, περιδεῶς, ὀκνηρῶς· ἐκ τοῦ δειλαίνομαι, περὶ οὗ ἰδὲ λβ'.) 4) ἀντίθετον θαρρέτα = μετὰ θαρρους, θαρραλέως. — Ἀχτομα = ἀρπακτικῶς, ταχέως· ἀγνωστός μοι ἡ τῆς λέξεως ἀρχή. Καλὰ (καλῶς), κακὰ (κακῶς), νόστιμα (ἡδέως), ἀνοστα (ἀνηδῶς), σωστὰ (ἀκριβῶς) καὶ πλεῖστ' ἀλλὰ οὐδέτερα τῶν πληθυντικῶν τῶν ἐπιθέτων, ἀ συχνότατα παρ' ἡμῖν τε καὶ ἐν τῇ δημῶδει ἀντι ἐπίρρημάτων κεῖται· ἀλλὰ καὶ παρ' ἀρχαίοις οὐ σπάνια, παρά γε τοῖς ποιηταῖς, τὰ τοιαῦτα· «ὄξέα κεκληγῶς» ('Ιλ. 17, 88). «ὄξέα καὶ λιγέως ἰάχεσκε σάκος» ('Ἡσ. ἀπόσπ. 233) «ὄξέα κλάζων αἰετὸς» (Σοφ. Ἀντ. 112) «ἐχθρῶν ὕβρις ὠδ' ἀτάρβητα ὀρμαται» (Σοφ. Αἰ. 137), ἐνθα καὶ ἀτάρβητος φέρεται γραφή· «ὕπεροπτα πορεύεται» (Σοφ. Οἰδ. Κ. 883)· «ἀτέκμαρτα βάλνει» (Πινδ. Ὀλ. VII, 83)· «ἄλι' ἀφορμα» (Σοφ. Οἰδ. Κ. 1469)· «κατάμεμπτ' ἔβητον» (αὐτ. 1696)· «ἄκρανθ' ὄρμησάμεν» (Εὐρ. Βάκχ. 435)· εὐήνια προποδίζων» ('Ἡλιόδ. Αἰθ. III, 3, 111)· «δεξιὰ δ' ἀντετάφη — Ἴππομέδων» (ἐπίγρ. ἀδέσπ. DCCVII· τίς ἐφέστηκεν δεξιὰ πλευροῖς;» (Εὐρ. Ἴππ. 1360)· «ξηρὰ» ἀντι ξηρῶς (Νικάνδρ. ἄλ. 81, 211)· «πολλὰ δαινός» (Σοφ. Ἀντιγ. 1046) «πολλ' ἀθλιος» (Εὐρ. Φοίν. 612), ἐνθα νῦν γράφεται «εἰς πόλλ' ἀθλία»· «πολλ' ἀέκεν» ('Ιλ. 11, 557)· «πολλὰ μάλ' οὐκ ἐθέλουσα» ('Ιλ. 18, 434)· «πυκνὰ ῥωγαλέος» ('Ὀδ. 17, 198)· «κόπρος μεγάλ' ἤλιθα πολλῆ» ('Ὀδ. 19, 330)· ἰδὲ Lob. Αἰ. σ. 79 καὶ 128. «καὶ θαμινὰ παρήγγειλεν ὁ Ξενοφῶν ὑπομένειν» (Ξεν. Κ. Ἄν. IV, 1, 16)· ἰδὲ Matth. gr. 2. 446. σ. 833. «ἄλεκτρα γηράσκουσαν ἀνυμέναιά τε» (Σοφ. Ἡλ. 950)· «ὄμοια ὄμοια τοῖς Ἑλλήνων πλουσιωτάτοις» (Θουκ. 1, 25, 4)· «ὄμοια τοῖς μάλιστα τοῦ βαρβαρικοῦ» (7, 39, 4)· «ὄμοια τοῖσι μάλιστα» ('Ἡρόδ. 3, 8, 1)· «ὄμοια τοῖσι πλουσιωτάτοις» (αὐτ. 57, 1)· ὄμοια τῷ μάλιστα» (7, 118)· ἰδὲ Krüg. ἐν τοῖς παρατεθεῖσι χωρίοις τοῦ Θουκυδίδου καὶ Ἡροδότου· «ἐναντία πολεμήσοντες» (Θουκ. 1, 29, 1)· «ὄμοιότροπα δαιτώμενον» (1, 6, 6)· «ἀντίπαλα καταστήσαντος» (4, 117, 2)· «ἀγχώμαλα ἐναυμάχουν» (7, 71, 4)· «ἐναυμαχῆσαντες ἀντίπαλα» (7, 34, 5) — Ἀγνέστικα, ἐπίρρ. τοῦ νῆστις· «ἀγνέστικα εἶμαι» = νῆστις εἶμι· ἐνταῦθα τὸ ἐπίρρημα κεῖται ἀντι ἐπιθέτου κα-

τηγορευμένου· τοιαῦτα καὶ παρ' ἀρχαίοις· «καλῶς ἔσται, ἦν θεὸς ἐθέλη». «Τρωαὶ ἄλις ἦσαν»· «ἄλις ἐστὶ τούτων»· «σίγα, σίγα πάς ἔστω λέως» (Εὐρ. Ἐκ. 532)· «συστάδην οὐσης τῆς μάχης» (Διόδ. XI, 7)· «κακῶς μοι ἔσται» (Ἐπικτ. διατρ. IV, 4, 2) κτλ. Ἰδὲ Lob. paral. σ. 150 καὶ ἐξ καὶ Krüg. spr. 1 Th. 2 H. § 62, 2, 3—4.— Πέρα—περοῦ, ἐν τῇ δημ. πέρα—πέρα·=διαμπερές· τὸ περοῦ παρεφθαρμένον κατὰ τὸ ἔμπρου καὶ ἀναμεσοῦ καὶ καταμεσοῦ. Ἀργῶς·=βραδέως, ἢ δημ. ἀργά. Χωρίς, μετ' αἰτιατικῆς. Χωριστά·=χωρίς, ἐν τῇ δημῶδει ξεχωριστά· χωριστῶς παρὰ Στοιβ. ἐκλ. φυσ. 1. σ. 13. χῶρια·=χωρίς· καὶ ἐν τῇ δημῶδει· ἐκ τοῦ ποιητικῶ χῶρι (Καλλιμ. ἀπόσπ. 18. Μ. Ἐτυμ. ἐν λ. νόσφι)· Ἰδὲ Γρηγ. Κορινθ. σ. 332 καὶ Lob. path. ol. II. σ. 284.— Ὀλίγωρα καὶ ἐλίγωρα·=ταχέως· ἐκ τοῦ «ἐν ὀλίγῃ ὥρᾳ», ὡς περ τὸ τώρα ἐκ τοῦ «τῆ ὥρᾳ» (Ἰδὲ 2.1)· ἐν τῇ δημῶδει γλίγωρα καὶ γρίγωρα, ἢ γρήγορα καὶ γλήγορα ἐκ τοῦ ἐγρήγορος, ἐξ οὗ καὶ ἐπίθετον γλήγορος, παρ' ἡμῖν ἐλίγωρος· δύναται δὲ τὸ γρίγωρα ἐκ τοῦ γλίγωρα παραχθῆναι κατὰ τὴν συνηθεστάτην τοῦ λ καὶ ρ ἐναλλαγὴν (ἦρθα—ἦλθα· ἀδέρφια—ἀδέλφια, ἀρμυρὸς—ἀλμυρὸς, κόρφος—κόλπος· Ἰδὲ καὶ 16') 13), τὸ δὲ γ προσετέθη δι' εὐφωνίαν (λάρος—γλάρος· νεύω—γνέφω· νήθω—γνέθω), ὡς περ καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ τε καὶ τῷ δημῶδει γλυκοχάραγμα (ν) ἀντιλυκοχάραγμα, τὸ χάραγμα τῆς λύκης, τῆς αὐγῆς (λυκαυγές)· οὕτω καὶ ἐπὶ Εὐσταθίου ἐν τῇ δημῶδει γλώσση προσέκειτο τὸ γ ἐν τῇ λέξει λυκόφως «γλυκόφως οἱ χυδαῖοι τὸ λυκόφως» (689, 23). Ἰδὲ παρὰ Βυζαντιακοῖς ποιηταῖς τῆς 16' ἑκατονταετηρίδος ἀπαντᾷ ἡ λέξις ἐγρήγορα καὶ γρήγορα· (Κορ. Ἄτ. τ. 2. σ. 113)· καὶ ἐν τῇ 16' ἑκατονταετηρίδι· οὕτω παρὰ Σαχλήκη (Carm. gr. Wagner. σ. 83. στ. 128)· «ἐνὰ ξεψυχῆσιν γρήγορα» καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ παρὰ Δημ. Ζήνων (στ. 343) εὐρηταὶ γλίγωρα, ἐνθα φέρεται καὶ γραφὴ γλύγωρα, ἀνθ' ἧς γραπτέον γλήγορα ἢ γλίγωρα· ἐν στ. 387 εὐρηταὶ ὀγλίγωρα, ἀνθ' οὗ φέρεται ἐν ταῖς χειρογράφοις ὀγλύγόρα, ὃ διορθωτέον ὀγλίγωρα ἢ ὀγλήγορα· ἐν δὲ στ. 420 ἀπαντᾷ γλίγωρα, ἐνθα καὶ γραφὴ γλήγορα φέρεται.—Κρυφά (οὐχι κρυφά, Δωρικῶς), ἐκ τοῦ πληθυντικῶ τοῦ οὐδατέρου κρυφόν, ὡς περ καὶ πλεῖστα καλεχθέντα·=λάθρα, κρύφα· «κρυφὰ ἄς τ' ἐκαίνον»·=λάθρα, κρύφα ἐκαίνου· παρ' ἀρχαίοις κρυφὸς ἐπίθετον οὐχ ὑπάρχει, ἀλλὰ κρύφος, ἢ κρυφὸς κατ' Ἀρκάδιον (σ. 81, 17), ἐνομακ·=κρυφότης· Φίανερὰ·=φκ.

νερώς. Κοῦπα (κύβδα)·=ἐπὶ πρόσωπον· ἐξ ἐπιθέτου κοῦπός, παρὰ Δουκαγγίῳ, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐπίκουπα, πίκουπα (Ἰδὲ Κορ. Ἄτ. τ. 2. σ. 206)· ἀντίθετον ἀνάσκελα (ἀνά—σκέλος)·=ὀπίσσω ἐν τῇ δημῶδει ἀνάσκελα, ὃ καὶ παρὰ Δημ. Ζήνων εὐρηταὶ στ. 401. «ἀνάσκελα ἀπλώθηκε», ἐρμηνευόμενον ὑπὸ Κρουαίου «curibus sursum prorectis» καὶ ἐν ἱστορίᾳ Ἀπολλωνίου τοῦ Τυρίου· «καὶ ἀνάσκελα νακῆκωνται τὰμορφα παλικάρια», ἐν στίχον κακῶς γεγραμμένον παρὰ Δουκαγγίῳ διορθοῦ δ Mullach (Δημ. Ζήν. σ. 138 ἐν λ. ἀνάσκελος)· «κι' ἀνάσκελα νὰ κείτωνται τ' ὀμορφα παλληκάρια»· μᾶλλον δ' οὕτω διορθωτέον· «καὶ ἀνάσκελα νὰ κείτωνται ταῦμορφα (ἢ τὰμορφα) παλληκάρια».— Ἄμρον·=ὡς· παρῆκται δ' ἡ λέξις ἐκ τῆς προϋποτιθεμένης Δωρικῆς ἀντωνυμίας ἀμός·=εἰς, τις, ἐξ ἧς τὸ οὐδαμῶς, μηδαμῶς, οὐδαμοῦ, οὐδαμοῖ, οὐδαμόθεν, οὐδαμόθι· τὸ ἐπίθετον οὐδαμοῖ, ἐξ αὐτοῦ οὐδαμινός, οὐδαμινότης, ἀμόθεν, ἀμηγέπη, ἀμούγέπου, ἀμωσγέπως· Ἰδὲ Kühn gr. §. 176, Anm. 4. ἐν ἀρχῇ δὲ τὸ ἄμρον σημαίνον πως· «ἄμρον καλὰ»·=εὖ πως, μετέπειτα ὑμοιωματικὸν ἐγένετο· (ἄμρον παιδίν·=ὡς παῖς).—κ (οὐκ) πρὸ φωνήεντος μόνον, πρὸ φωνήεντος δὲ καὶ συμφώνου κί (οὐχι, φιλώσει τοῦ δασέος, καθ' ἃ καὶ παρ' Ἰωσιν οὐκί· οὕτω καὶ εὐκοῦμαι παρ' ἡμῖν ἀντι εὐχομαί)· οὐδέποτε δὲ παρ' ἡμῖν γίνεται χρῆσις τοῦ δημῶδους δέν, τοῦ ἐκ τοῦ οὐδέν παραφθαρέντος, περὶ οὗ Ἰδὲ Κορ. Ἄτ. 1. σ. 46. Buttmanh ausführl. gramm. τ. 1. σ. 282. Passow Λεξ. ἐν λ. οὐδεὶς καὶ Mullach Δημ. Ζήν. σ. 45 ἐν λ. δέν.— Μή, ἐπὶ ἀπαγορεύσεως καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπεύχεσθαι, καὶ μόνον καὶ μετὰ τοῦ γά (ἴνα), πρότασσομένου, ὡς περ καὶ ἐν τῇ δημῶδει.

ΛΘ'. ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ.

Καὶ τῶν συνδέσμων οἱ πλείους ἀπολώλασιν, ἐλάχιστα δὲ τινὰ διαμεινῆκε λείψανα.

1. Συμπλεκτικοί. Καὶ. Οὗτος συμπλέκει· α') δύο λέξεις «ἐγὼ κ' ἐκεῖνος»· β') παραλείπεται ἢ ὑπονοεῖται ἡ ἑτέρα· «δός κ' ἐκεῖνον»·=ὅπως ἔδωκας τούτῳ, οὕτω δεῖ σε κάκεινον δοῦναι,·=δός καὶ τούτῳ κάκεινῳ· οὕτω καὶ παρ' ἀρχαίοις «λαβέτω δὲ καὶ ἄλλος» (Ὀδ. 21, 152) ὑπονοουμένου τοῦ· ὡς περ καὶ γὰρ ἔλαβον· γ') λέγεται μετ' ἐπίδοσεως καὶ ἐλαττώσεως, ὡς περ καὶ ἐν τῇ δημῶδει καὶ τῇ ἀρχαίᾳ. καὶ ἐκεῖνος | καὶ τὸ ψωμὶν ἀπεθόμεσα (καὶ τοῦ ἄρτου ἐπεθόμεσα) δ')

τιθεται ἐν ἀναφορικαῖς προτάσεσιν, ἐν αἷς παρ' ἀρχαίοις καὶ δις ἐτίθετο (ἐν τε τῇ δεικτικῇ καὶ τῇ ἀναφορικῇ)· «σκέψαι, ἐὰν ἄρα καὶ σοὶ ξυνδοκῇ, ὅπερ καὶ ἐμοί» (Πλάτ. Φαίδ. σ. 64. C)· καὶ ἀπαξ, «γίγνεται γὰρ δὴ καὶ παισὶ πρὸς ἀλλήλους, ὡς περ ἀνδράσιν, ἐγκλήματα» (Ξεν. Κ. Π. 1, 2, 6)· παρ' ἡμῶν αἰεὶ ἀπαξ, προτασσομένης τῆς ἀναφορικῆς καὶ ἐπιφερομένης τῆς δεικτικῆς προτάσεως μετὰ τοῦ καί· «ὅ, τι ἀποφασίζετ' ἐσεῖς, ἐκεῖνο κ' ἐμεῖς» = «ὅ, τι ὑμῖν, τοῦτο καὶ ἡμῶν ξυνδοκεῖ»· ε') ἐμφάσεώς ἐστι δηλωτικόν = τῇ γερμανικῇ obton «γιαὶ τ' ἀπὸ ἐντῶκα τον κ' ἐγώ» = τούτου ἕνεκα καὶ ἔπαισα αὐτὸν ἐγώ· καὶ παρ' ἀρχαίοις· «ταῦτα καὶ καθύβρις' αὐτὸν (Ψύρ. Βάκχ. 616)· ε') συνάπτει δύο προτάσεις «ἄμον τ' ἐσεῖθ' ἀν κ' εἶδαν ἄτον» = ἄμα εἰσῆλθόν (ἢ εἰσελθόντες) καὶ εἶδον αὐτόν· «οὐκ ἔφθασαν πυθόμενοι καὶ ἤκον» (Ἰσοκρ. Πανηγ. κδ' 86) = ἄμα ἔξαν ἄτο κ' ἔρθαν· ζ') συμπλέκει λόγους, ὡς περ καὶ παρ' ἀρχαίοις. Ἐκ τῶν συνδυασμῶν, καί—εἰ, καί—ἂν (καὶ), εἰ—καὶ διεσώθη ὁ, ἂν καὶ (εἰ καὶ) καὶ ὁ, καὶ ἂν (καὶ), προσλαμβάνων πρὸς ἐπίτασιν τὸ πᾶ', περὶ οὗ αὐτὸ κα ἐροῦμεν· τὸ δὲ τε, καί—τε, τε—καί, οὐδέ, μηδὲ ἀπώλετο· σώζεται μόνον τὸ οὔτε—οὔτε, μήτε—μήτε· ἡ δημώδης χρῆται τῇ οὔτε, μήτε ἀντὶ οὐδέ, μηδέ, παρ' ἡμῶν δὲ προφέρεται ταῦτα οὕτω: πᾶ'—κί (οὐδέ), πᾶ'—νὺ μὴ (μηδέ)· «ἐκεῖνος πᾶ' κ' ἔρθεν» = οὐδ' ἐκεῖνος ἦλθεν· «ἐκεῖνο πᾶ' νὰ μὴ τρῆς» = μηδ' ἐκεῖνο ἔσθιε· τὰ οὐδέ, μηδέ καὶ συγκεχυμένα καὶ συντεταραγμένα μὴ οὐδέ ἀκούεται σπανίως ἐν τισὶν ἔσμασιν.

Πᾶ'. Τοῦτο παρέφθαρται ἐκ τοῦ πάλιν (πάλιν), πάλ(ιν), πάλ'): ἐτίθετο δὲ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ ἐπαναλήψεως, εἰτ' ἐγένετο συμπλεκτικὸν ὁμοιον τῇ καί, οὐ πλείστη ἐστὶν ἡ χρῆσις· «ἐκεῖνος πᾶ'» = «ἐκεῖνος· αἰεὶ μετ' ὀνομάτων· κεῖται δὲ καὶ ἐπὶ ἐπιδόσεως.

2. Διαζευκτικοὶ καὶ συγκριτικοί. "Η, α') ἐν διαζεύξει καὶ ἀπαξ, «ἐγὼ ἢ ἐσύ» καὶ δις τιθέμενος «ἢ ἐγὼ ἢ ἐσύ»· β') = εἰ δὲ μὴ· «ὁ ἀσκοτόν' ἄτον ἢ ἐχάθα» = ἀποκτενῶ αὐτόν, ἢ (εἰ δὲ μὴ) ἀπόλωλα· «ὅπως καὶ ὑμεῖς ἐμὲ ἐπαινήσατε ἐμοὶ μελήσει, ἢ μηκέτι με Κύρον νομίζετε» (Ξεν. Κ. Ἄν. 1, 5, 16)· χρῶνται δ' ἐστὶν ὅτε ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις καὶ τῇ εἰδομῇ καὶ ἀλλέως (ἄλλως). Ἐπὶ συγκρίσεως τὸ ἢ οὐχ εὔρηται, χρῶνται δ' ἀντ' αὐτοῦ τῇ παρὰ ἢ παρά· ἀντὶ δὲ τοῦ ἀ.λ. ἢ χρῶνται τῇ παρὰ μόνον· «ἄνδρες οὐδαμοῦ φυλάτταντες ἡμᾶς φανεραὶ εἰσὶν ἄλλ' ἢ κατ' αὐτὴν τὴν ἑδὸν» (Ξεν. Κ. Ἄν. 4, 6, 11) =

πουθὲν ἄλλου κί φαίνταν, παρὰ μόνον ἐς ἀγοῦτο τὸν δρόμον· οὕτω καὶ παρ' ἀρχαίοις· ἢ παρὰ· «γενοίετ' ἂν παρὰ τὴν ἐωυτῶν φύσιν ἀμείνονες» (Ἡρ. 7, 103)· «αἰρέσεις τῶν τοιούτων πλείους ἔσονται παρὰ τοὺς ἄλλους»· (Πλάτ. πολ. 5, 468 C)· «ὅς τοσοῦτον τοῦ κινδύνου κατεφρόνησε παρὰ τὸ αἰσχρὸν τι ὑπομείναι» (ἄπολ. 58 C)· ἰδὲ καὶ κζ'. ἐν λ. παρὰ· Οὕτω καὶ τὸ εἰμὴ καὶ ὅτι μὴ ἀποδίδεται. Εἴτε — εἴτε, ἐν διαζεύξει καὶ ταῦτα, ὡς περ καὶ παρ' ἀρχαίοις· καὶ ἂν—καὶ ἂν = ἐὰν τε—ἐὰν τε.

3) Ἐναντιωματικός. Τὰ ἀρχαῖα ἐναντιωματικὰ ἀλλὰ, ἀτάρ, ὅμως, αὖ, δέ, μὴν, μὲν, καί, καίτοι, καίπερ, μέντοι ἐξήλειπται· μόνον δὲ τὸ ἄμα διάφορον τοῦ χρονικοῦ ἐπιρρήματος (πιθανῶς Τουρκικὴ λέξις ἄμα) κεῖται ἐστὶν ὅτε ἀντὶ τοῦ ἀλλὰ καὶ ὅμως.

4. Παραβολικός. "Αμορ (ἰδὲ λη'.) 3) κεῖται ἀντὶ τῶν ἐξαλειφθέντων ὡς, ὡς περ, οἷα, καθ' ἃ, καθ' ἃ περ, «ἄμον λεοντάρ'» = ὡς λέων· μετὰ τοῦ καί = ὡς περ· «ἄμον κ' ἐμέν» = ὡς περ ἐμέ.

5.) Χρονικός. ἕως, ὡς, οὗς, ἕως οὗ· (ὡς περ τὸ ὡς ἐκ τοῦ ἕως παρέφθαρται, οὕτω πιθανώτατα· καὶ τὸ οὗς ἐκ τοῦ ἕως οὗ)· α') μετὰ τοῦ γὰ (ἵνα) καὶ ὑποτακτικῆς «οὗς νὰ ἔστ' ἐκεῖνος» = ἕως ἂν ἔλθῃ ἐκεῖνος· παρ' ἀρχαίοις μετὰ τὸν ἂν. (κε) ὑποτακτικῆς· «μαχήσομαι αὐθι μένων, εἴως κε τέλος πολέμοιο κίχαιω» (Ἰλ. 3, 291). β') μετὰ παρφυχημένου χρόνου τῶν ὀριστικῶν· «οὗς νὰ ἐνοίγεται», παρ' ἀρχαίοις μετ' εὐκτικῆς «περιεμένονεν· ἐκάστοτε, ἕως ἀνοιχθῆναι τὸ δεσμοπήριον» Πλάτ. Φαίδ. σ. 59 D. γ') ἀνευ τοῦ γὰ μετὰ παρφυχημένου χρόνου, καθ' ἃ καὶ παρ' ἀρχαίοις· «ἕως οὗ ἐχάθην» = «Θύνη διὰ προμάχων, εἴως φίλον ὤλεσε θυμόν» (Ἰλ. 11, 342). Μετὰ τῶν ἀριθμητικῶν τὸ τε ἕως, καὶ τὸ ὡς, καθ' ἃ καὶ παρ' ἀρχαίοις, δηλοῦ τὸ περίπου, περὶ· «ὡς πεντακόσια», ἀπλ(ί)τας εἶχεν ὡς πεντοκόσους» (Ξεν. Κ. Ἄν. 1, 2, 3).—Ἔτεροι χρονικοὶ σύνδεσμοι, ὄνταν (ὅταν), ὄντες (ὅτε): ἐν τῇ ποιηματικῇ τοῦ Μανόλη Σηλάβου (Carm. gr. Wagner σ. 60, στ. 248) εὔρηται ὄνταν· «ὄνταν ἔλθῃ ἢ συντελεσῇ, ἐν δὲ στ. 251 ὄντα· «ὄντα κτύπησεν ἄγγελοι»· ἐν σελ. 138 (Γαδάρου, Λύκου καὶ ἄλουπούς διήγησις ὠραία) στ. 497 ὄνταν· «κὴ ὄνταν αὐτός με κτύπησε»· καὶ ἐν Κύπρῳ ὄνταν· «ὄνταν ἐσιροκόνταψε» (Κύπρ. Σακελλί. σ. 1, ἔσμ. 1, στ. 12).—Ἔτεροι, ἄμα τὸ (εὐθὺς ὡς, ἐπειδὴν τάχιστα) καὶ μεθ' ὀριστικῆς καὶ μεθ' ὑποτακτικῆς· ἄμα, μεθ' ὀριστικῆς.

6.) Ειδικός, πώς και γὰρ, τῶν ἀρχαίων δεῖ και ὡς ἀπολωλότων.
7.) Τελικός· γὰ, γὰ μὴ· Τὸ γὰ, ἐκ τοῦ ἴνα παραφθορὰν ἐστὶν ὁ μόνος τελικός σύνδεσμος· ἐν καταφατικαῖς πρότασιν δι' αὐτοῦ ἀναλύεται καὶ ἡ τελικὴ καλουμένη ἀπαρέμφατος, ὡς περ ἡ εἰδικὴ ἐν μὲν τῇ δημῶδει διὰ τοῦ δε, παρ' ἡμῶν δὲ διὰ τοῦ πῶς.

8.) Συμπερασματικός· Ἄρα· Τῶν συμπερασματικῶν ὡς, ὡς τε, δη, οὖν, τοίνυν, τοίγαροῦν, ἄρα, μόνος ὁ ἄρ' (ἄρα) ὑπολέλειπται, περὶ οὗ ἰδὲ λκ'.) 2.

9.) Ὑποθετικός· ἄν· μόνος οὗτος ἐκ τῶν ὑποθετικῶν διασέβεται συνδέσμων μετὰ μέλλοντος τῶν ὄριστ. ἢ παρφχ. χρόν., ἢ ὑποτακτ. ἕτερον τὸ ἀοριστικὸν ἐπίρρημα ἄν, ὃ μετὰ τοῦ καὶ ἐπιτείνει τὴν ἀοριστίαν τῶν ἀντωνυμιῶν καὶ ἐπίρρημάτων· ὅποιος καὶ ἄν, ἴντισαν καὶ ἄν, ὅπως καὶ ἄν, ὄνταν καὶ ἄν· δυνητικὸν δ' ἐπίρρημα ἄν οὐδαμῶς ἐπιφαίνεται· Ὑποθετικὸν δ' ἐστὶ καὶ τὸ ἀνέν' συνημμένον ἔχον τὸ καὶ μετὰ ῥήματος· ἀνέν' καὶ ἔρται, ἀνέν' καὶ ἔρθεν, ἀνέν' καὶ θὰ ἔρται· = εἰ ἔρχεται, εἰ ἦλθεν, εἰ εἰσιν. Ἐγένετο δ' ἐκ τῆς φράσεως ἄν ἐν' (εἰ ἐνι) = εἰ ἐστὶ τὸ αὐτὸ εὐρηται καὶ ἐν μνημείῳ τοῦ ἱε. αἰῶνος τῆς Κυπρίας διαλέκτου· ἀνέν, καὶ ἐνι κανμιά ζημία» (Κύπρ. Σακελλ. σ. 174 καὶ 175, στ. 15) καὶ ἐν τῷ τοῦ Σαχλήκη ποιήματι «ἄν ἐν καὶ ἴλεις» Carm. gr. Wagner σ. 67, στ. 117).

10. Αἰτιολογικός· γὰρ (διὰ τί = διότι, ὅτι)· περὶ τοῦ γὰρ (ἐκ τοῦ διὰ ἀρρητ' ἀθέμιτα λέγει ὁ Βυζάντιος (Λεξ. ν. Ἑλλ. ἐν Λ. διὰ ἐν τέλει) «τῶν χυδαίων τὸ γινῶν δὲν εἶνε διὰ γὰ, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον ἴνα, μὲ τὴν, ὀρθότατα διατηρηθεῖσαν καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς λέξεις· δασύτητα τοῦ Γ, Γίνα καὶ ἔπειτα κατὰ παραφθορὰν Γίνα, Γίνα.» Ἐπειδὴ, ἐνθα τὸ ε' πρὸς κεκόλληται πάντες ἐκ τινος ἐπιφορομένης λέξεως· ὁμοίον που καὶ τὸ ἐν τῷ δημῶδει τίποτες (τίποτε = οὐδέν) ε, δ' εἶτα γέγονε τίποτες καὶ τίποτα· οὐδὲν δ' αὐτῷ καὶ τοῖς Δωρικοῖς οὐκαδεις, οὐκαδεις· χαμάδεις, χαμάδεις (περὶ ὧν ἰδὲ Γρηγ. Κορ. σ. 230 καὶ ἐξ.) κοινόν, εἰ μὴ ἡ τοῦ ε εἰς ε τροπή· ἰδὲ καὶ λζ'. ἐν λέξ. ἀγτίς· ὁμοίον τὸ σ καὶ ἐν τῷ τοίγαρις (τοίγαρ), συνδέσμῳ διασαφητικῷ.

11.) Ἐρωτηματικός· μακάρ, μηγαρίς· ἐν ἀμφοτέροις ἐστρέβλωται τὸ μὴ γὰρ ταῦτα μόνον ἐπὶ ἐρωτήσεως ἰσοδυναμοῦντα τῷ μὴ, μὴ γὰρ, μὴν· περὶ τοῦ ἐν τῷ μηγαρίς ε (ἰδὲ 10) ἐν λ. ἐπειδὴ· ἰδὲ καὶ Κορ. Ἀτ. τ. I. σ. 150.

Σημ. Τοῖς συνδέσμοις ἐπισυνάπτομεν καὶ τινὰ ἐπιφωνηματικὰ μόρια· οὔτε γὰρ πολλὰ τινὰ, οὔτε λόγου πολλοῦ ἀξία τυγχάνει ὄντα, ὡς τ' ἰδίας ἀξιοδοταί μνείας· ε (κλητικόν—ὦ)· ναίπρε καὶ ἐπὶ γυναικῶν ναίπρισα (ἐκ τοῦ ναί—βρέ, ὃ ἐν τῇ δημ. λέγεται μπρέ, παραφθορὰν ἐκ τοῦ μῶρέ), πρὸς χλευασμὸν καὶ τωθασμὸν = ὦ σύ· οἱ = οἱμοι· οὔφ, ὄφ (ἐπὶ ἀλγηδόνης)· ὦ (ἐπὶ ἐκπλήξεως καὶ θαυμασμοῦ)· νὰ (δεικτικόν) = ἦνίδε, ἦν, οὐ πιθανώτατα καὶ λείψανόν ἐστὶ παρεφθορῆνον· λάχ' (εὐκτικόν = εἴθε)· «λάχ' ἔρται» = εἴθε ἔλθοι· ἐκ τοῦ ἔλαχα, ἀορίστου τοῦ λαχαίνω (λαγγάνω), λείψανον εὐκτικῆς λάχοι, λάχ' (λάχ' ἔρται, λάχοι ὅπως ἔλθῃ, λάχοι ἐλθεῖν αὐτόν = τύχοι, γένοιτο ἐλθεῖν αὐτόν)· ἕτερον εὐκτικόν τὸ ἀμποτε καὶ ἀμποτες (τὸ ἐν τέλει σ, ὡς περ ἐν τῷ τίποτες, περὶ οὗ ἰδὲ 10), ἐκ τοῦ ἄν καὶ πῶς· = εἴθε· καὶ τὸ μακάρ' νὰ (ἐκ τοῦ μακάρι, μακάριον ἦν ἴνα, μακάρι νὰ, μακάρ' νὰ) = εἴθε, διάφορον τοῦ ἐρωτηματικοῦ μακάρ (ἰδὲ 11)· «μακάρ' νὰ ἔρτουν» = εἴθε ἔλθοι· ἡ λέξις καὶ ἐπὶ Ἡσυχίου ἐλέγετο· «εἴθε εἴθε, μακάρι»· Ἐν Ἐρωτοκρίτῳ (σ. 16, στ. 4) ἀναγινώσκειται μαγάρι «μαγάρι νὰ μ' ὀλόκαιγε» καὶ μακάρι (σ. 36, στ. 17) μετὰ τοῦ ἄς, ὅπως καὶ παρ' ἡμῶν «μακάρι ἄς ἦτο μπορετό», παρ' ἡμ. «μακάρ' ἄς ἔτον βολετόν».

Ἀνατεμνόντες, οὕτως εἰπεῖν, τὴν γλῶσσαν ἐν τῷ πρώτῳ τούτῳ μέρει τῆ γραμματικῆ, κατιδόντες τὴν γύμνωσιν καὶ τὸν ἀκρωτηριασμὸν, ὃν τοσοῦτων αἰῶνων βαρβαρίσιν ἐπήνεγκε, καταδείξαντες ὡς ἐνην ἀκριβῶς διὰ παραδειγμάτων ἐνθα τε ἐγγύς ἴσταται καὶ ἐνθα πόρρω τῆς ἀρχαίας ἀφέστηκεν, ἀποπειραθέντες δι' ἱστορικῆς ὁδοῦ, δυσβάτου ἐν πολλοῖς καὶ ἐπιπονωτάτης καὶ τραχείας καὶ ἀνωμάλου, ἀλλὰ καὶ μόνης ἀσφαλοῦς καὶ βεβαίας, τάληθῃ αἰτία τῆς βαρβαρίσεως καὶ διαφθορῆς καὶ μεταβολῆς καὶ ἀλλοιώσεως τῆς γλώσσης ἀνιχνεῦσαι, ἀναγκαῖον ἠγοῦμεθα νῦν τὰ διεσπασμένα μέλη συναγαγεῖν, ἵν' ὅλον τι ἀρτιμελὲς ἀποτελῆται καὶ οὕτως ἀκριβεστέρα ἢ τῆς γλώσσης ταύτης ἐπισκόπησις γένηται· τοῦτο καὶ δὴ γένησεται ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει (οὐ νῦν ἀρξόμεθα) τῆσδε τῆς πραγματείας, ἐνθα καὶ φράσεις καὶ παροιμίαι καὶ ἄσματα καὶ λέξεις παρατεθήσονται καὶ ἀκριβῶς ἐρμηνευθήσονται, παρακειμένων ἐκάστοτε καὶ τῶν ἀντιστοιχῶν ἀρχαίων ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ῥωμαικῆς ἐστὶν ὅτι, ἵν' οὕτως ἦτε ἐρμηνεῖα σαφεστέρα καὶ ἡ ὁμοιότης καὶ διαφορὰ καταφανεστέρα γένηται.

[Ἐπεται συνέχαια]

ΕΛΕΓΘ. ΓΡ. ΚΟΥΣΙΣ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΪΣ

(Ἀποσπάσματα ἐκ συγγραφῆς, τυπουμένης ἀναλώμασι τῆς ἐπι τοῦ
Οἰκονομείου Κληροδοτήματος ἐπιτροπῆς).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὅτι ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία διεφύλαξεν ἀλώβητα καὶ ἀνόθευτα τὰ θεῖα δόγματα καὶ τὰς ἱερὰς παραδόσεις τοῦ ἀρχαίου χριστιανικοῦ θρησκείματος, ὅτι ἐθέριε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, καταφυγόντα ἐν καιροῖς μεγίστοις καὶ χαλεπωτάτοις, ὅτι ὑπῆρξε τιθήνη καὶ κουργός ἑμᾶ δὲ καὶ σώτριά τῶν Ἑλλήνων ἐν ἡμέραις ἀθλιότητος καὶ δυστυχίας, ταῦτα πάντα εἶναι οὐχὶ ἀστήρικτοι ἰσχυρισμοὶ ἀλλ' ἀλήθειαι ἀναμφήριστοι καὶ παρὰ πάντων ἡμῶν ὁμολογούμεναι. Ἀλλ' ἐντεῦθεν οὐδαμῶς ἀκολουθεῖ ὅτι οἱ ἰθύνοντες τὰ τῆς Ἐκκλησίας προσηνήθησαν ἀείποτε συνετῶς καὶ ὅτι ἡ καθόλου αὐτῶν πολιτεία ὑπῆρξεν ἀνεκάθεν ἀφραγὸς καὶ ἀνεπίληπτος, καὶ τῷ ὀρθῷ καὶ συμφέροντι ὑπηρετικῇ. Οὐδεὶς ὁ μὴ περιέπων καὶ γεραιῶν καὶ ὡς κόρην ὀφθαλμῶν φυλάσσειν τὰ δόγματα καὶ τὰς παραδόσεις τῆς ἐκκλησίας. Ζητεῖται ὅμως ἂν οἱ διέποντες τὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας διεξήγαγον πάντοτε τὰς οἰκείας ὑποθέσεις μετὰ τῆς προσηκούσης φρονήσεως καὶ προνοίας.

Ἐκ τῶν πρώτων τοῦ Πατριαρχείου ὀλισθημάτων, πολὺν χρόνον πρὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Τούρκων, εἶναι ἡ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων ἀνευ συγχρόνου τινὸς ἐνεργείας πρὸς ἐξελληνισμὸν αὐτῶν. Δὲν ἦτο ἴσως λίαν δυσχερὲς νὰ ἐξελληνισθῶσιν οἱ τότε βάρβαροι Βούλγαροι, καθ' ὃν τρόπον ἐχριστιανισθῶσιν οὐ μόνον δὲ οὐδεμίαν τοιαύτην ἀπόπειραν ἐπεχείρησε τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχεῖον, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας μάλιστα, διὰ τῶν ἀποστόλων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, κατασκευάσει, χάριν τῶν Βουλγάρων καὶ ἄλλων σλαβικῶν φύλων, σλαβικὰ γράμματα, ἐγένοντο δὲ οὕτως οἱ ἐν Βυζαντίῳ αὐτόχρημα δημιουργοὶ τῆς παναρχαίας ἐκκλησιαστικῆς σλαβικῆς φιλολογίας, πατριαρχεύοντος τοῦ μεγαλωνύμου ἐκεί-

νου πατριάρχου Φωτίου, ὅστις ἀνέγνω καὶ ἐκρίνε πλείω ἑλληνικὰ συγγράμματα, ἢ ὅσα ἴσως ἀπαντῶσιν ὁμοῦ οἱ πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν πατριαρχαί. Ἰσως ἀντεῖπῃ τις ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τὸ Πατριαρχεῖον δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχη ἀκμαιοτέραν ἢ ὁ βυζαντινὸς κόσμος ἑλληνικὴν συνειδήσειν· ἀλλὰ δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἑλληνικῆς συνειδήσεως, δέον δὲ μόνον νὰ ὑποδειχθῇ ὅτι ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἐν τῇ ἐκχριστιανιστικῇ αὐτῆς ἐντολῇ κατέβαλε περὶ τὴν θρακίαν καὶ τὴν διαδοσὶν τῆς λατινικῆς γλώσσης πολλὰ μείζονα σπουδὴν ἢ ὅσην τὸ ἐν Βυζαντίῳ ἑλληνικὸν πατριαρχεῖον περὶ τὴν γλῶσσαν τῆς ἑλληνικῆς.

Δυνατὸν ἐπ' ἴσης νὰ ἀντιπᾶξῃ τις, πρὸς ταῦτα ἐνιστάμενος, ὅτι ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι ἑλληνικὴ μετὰ τῶν Ἑλλήνων, βουλγαρικὴ μετὰ τῶν Βουλγάρων, ῥωσικὴ μετὰ τῶν Ῥώσων, βλαχικὴ μετὰ τῶν Βλάχων καὶ σερβικὴ μετὰ τῶν Σέρβων. Ἄν ὑμεῖς οἱ Ἕλληνες καυχᾶσθε ὅτι ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι ἀρρήκτως ἠνωμένη μετὰ τοῦ ἐθνικοῦ ὄμιου βίου, αὐτὸ τοῦτο δύνανται νὰ καυχῆθῶσι καὶ οἱ Ῥῶσοι. Ἄν ἡμεῖς ἔχομεν ἐθνικὰς ἑορτάς, αἵτινες εἶναι συγχρόνως καὶ θρησκευτικαὶ πανηγύρεις καὶ τὰν ἀπαλιν, παραπλησίως τοιαύτας ἔχουσι καὶ οἱ Ῥῶσοι. Εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἀνάγουσιν οἱ Ῥῶσοι τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ μογγολικοῦ ζυγοῦ, ὑφ' ὃν ἐστῆναξαν ἐπὶ δύο αἰῶνας· εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἐπ' ἴσης ἀνάγουσι τὴν ἐλευθέρωσιν αὐτῶν ἀπὸ τῆς πολωνικῆς κυριαρχίας, ἀρχομένης τῆς ἐπτακαίδεκάτης ἑκατονταετηρίδος· οἱ Πολωνοὶ κατέλαβον τότε τὴν Μόσχαν, εἰσήγαγον λατινικὴν ἱεροτελεσίαν εἰς τὸ Κρεμλίον, κατὰ δὲ τὴν ἀπέλκωσιν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ῥωσικοῦ ἐδάφους ὀρθόδοξοι ῥῶσοι μονάχοι καὶ ὀρθόδοξα μοναστήρια ἐπρωταγωνίστησαν. Καὶ τὸν θραμβὸν αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ πρώτου Ναπολέοντος εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἀνάγουσιν οἱ Ῥῶσοι, συνάψαντες τὴν ἐν Κρεμλίῳ διακριθὴν τῶν Γάλλων πρὸς παντοίας ἄλλας ἐγχώρους θρησκευτικὰς παραδόσεις, ἰδρύσαντες δὲ καὶ μεγαλόπρεπτατον καθεδρικὸν ναὸν πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ κατορθώματος ἐκείνου. Ὅπως δὲ ὁ ἑλληνικὸς κληρὸς διέπρεψεν ἐν τῷ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνι, οὕτω καὶ ὁ ῥωσικὸς κατὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Γαλλῶν, οὐδεὶς δὲ ὁ ἀγνοῶν ὅτι ἡ πολυθύλητος τῆς Ἁγίας Τριάδος λαύρα ὑπῆρξεν ἐπ' αἰῶνας ἡ ἀκρόπολις τοῦ ἐθνικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ τῶν Ῥώσων βίου.

Παρὰ πάσας ταύτας τὰς προσαρμογὰς, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία

Ἰ Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον τόμ. ΙΑ', σελ. 61.

δὲν ἀπέβαλε τὴν ἑλληνικὴν ἰδιορρυθμίαν της, εἶναι δὲ μόνον λυπηρὸν ὅτι τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸν Πατριαρχεῖον ὠλιγόωρησεν ἐνίοτε εἰς τὴν εἰδικὴν ταύτην κλήσιν. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι κατ' ἐξοχὴν, καλεῖται δὲ καὶ παρὰ τοῖς Ἑυρωπαίοις, ἐκκλησιαστικὴ ἢ ἑλληνικὴ, διότι πρῶτιστα καὶ μάλιστα ἀνεπτύχθη καὶ ἐλαμπρύνθη διὰ τῆς γλώσσης καὶ τῆς παιδείας τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχεῖον, διὰ τῆς ἐπισήμου ἐφημερίδος του, σεμνύεται κατόπιν ἑορτῆς νῦν ὅτι «οὐδεμίαν ποιεῖται διακρίσιν φύλων, ὅτι οὐ μόνον σέβεται τὸν ἐθνισμὸν παντὸς ὑπὸ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ὑπεροχὴν ὑποκειμένου λαοῦ, ἀλλὰ καὶ διεφύλαξεν αὐτῷ πάντα τὰ στοιχεῖα, δι' ὧν ἐκάστη ἐθνότης συντηρεῖται», ὅτι «οὐ μόνον ἐσεβάσθη τὴν γλῶσσαν πάσης ἐθνότητος, ἀλλὰ καὶ διεφύλαξε καὶ περιεφρούρησεν αὐτήν, παρέσχε δὲ τοῖς ὑστεροῦσιν ἐν τῇ πολιτισμῷ καὶ τῇ πνευματικῇ ἀναπτύξει τὰ μέσα τῆς προόδου καὶ τῆς πρὸς ἐθνικὴν αὐτοπαρξίαν συγκρατήσεως αὐτῶν». Ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἀναλαμβάνουσα τὴν πνευματικὴν κυβέρνησιν ἀλλογλώσσου τινὸς λαοῦ, πρῶτιστα ἐπέκλυπεν εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης αὐτοῦ· τηλικούτου δὲ ἀείποτε ἦν τὸ κοσμοπολιτικὸν τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως πνεῦμα καὶ τοσοῦτος ὁ πρὸς πάσας τὰς ἐθνότητας σεβασμὸς τῶν λειτουργῶν αὐτῆς, ὥστε οὐδέποτε ἐσκέθη γὰ ἐπιβίαλη, ὡς ἐν τῇ Δύσει ἐποίησαν, μίαν τινὰ γλῶσσαν ὡς ἀποκλειστικῶς ἰδιόζουσαν εἰς λατρείαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀπάσας ἐξ ἴσου καταλλήλους ἔκρινε πρὸς τοῦτο· τὴν δὲ πτωχεῖαν τινῶν ἐξ αὐτῶν θεραπεύουσα, κατέγινε περὶ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διαμόρφωσιν αὐτῶν, ἵνα μὴ ὑπερῶσιν αὐταὶ ἐν τῇ σαφηνείᾳ τῆς τῶν δογματικῶν ἐνοιῶν διερμηνεύσεως». Τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχεῖον ἠδύνατο, ἂν ἤθελε, νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀπέστη ὁμως ἐκ προνοίας τοιαύτης τινὸς ἐπιβολῆς. Ἐὰς ἀκούσωμεν τίνα ἐσημολόγησι περὶ τούτου ἢ προβινημονευθεῖσα πατριαρχικὴ ἐφημερίς. «Ἐυχερέστερον ἄλλης ἐκκλησίας ἠδύνατο αὕτη νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἑλληνίδικα γλῶσσαν ὡς ὄργανον διερμηνεύσεως τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἱεραίων καὶ ἐντεύξεων, καθότι ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ τὰ ἱερά της καινῆς διαθήκης συνεγράφησαν βιβλία, δι' αὐτῆς ὁ λόγος τοῦ Ἐυαγγελίου ἐδιδάχθη τῆς ἔθνεσιν καὶ ἐν αὐτῇ αἱ θεογόροι πατέρες καὶ αἱ θεοπύλλακτοι σύνοδοι τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ ἀνέπτυξαν καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν ἐθεσμοθέτησαν. Ἐν

καὶ εἶχεν ὁμῶς τηλικαῦτα τὰ ὑπὲρ προτιμῆσεως τῆς γλώσσης ταύτης συνηγοροῦντα, εἰ καὶ εἶχε λίαν εὐνοικὰς τὰς πολιτικὰς περιστάσεις, οὐδὲ γὰρ ἐσκέθη τοῦτο, διότι ἐβλάπη τὴν προβινημονευτικὴν γλῶσσαν ἢ ἐθνόθεντος ἀντικειμένην πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ· ὅθεν καὶ τὴν στάθμην ἐκράτησεν ἰσοζυγῆ ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ οὐδανὸς ἀνέκοψε τὰς ἐπὶ τὸν ἐκπολιτισμὸν προσπαθείας, ὡς τοῦναντίον ἐξεβοήθησεν, ἐρχομένη διὰ τῶν λειτουργῶν αὐτῆς ἀρωγῆς τῶν κοινοτήτων ἐν τῇ καθιδρύσει σχολείων πρὸς πνευματικὴν τῶν τέκνων αὐτῆς διαμόρφωσιν».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατεθειμένων γίνεται πρόδηλον ὅτι, κατὰ τὴν θεωρίαν τῶν ἐν Βυζαντίῳ θεολόγων, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι κοσμοπολιτικὴ μάλλον ἢ ἑλληνικὴ, ὅτι οὐδέποτε ἐφραντάσθη γὰ διαστείλῃ ἀπ' ἀλλήλων Ἕλληνας, Βουλγάρους, Βλάχους καὶ Σέρβους, ὅτι βουλομένη μὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ παρεκτραπῇ εἰς τοιοῦτό τι γλωσσικὸν ἀσέβημα, ἐπομένως προσῆλθεν αὐτῇ αὐτομάτως ἀρωγῆς πρὸς δημιουργίαν τῶν σλαβικῶν γραμμάτων, ὅτι ἐπὶ τέλους λέγεται μὲν ἑλληνικὴ ἀλλὰ πράγματι εἶναι ἄμοιρος καὶ ἔρημος πάσης εἰδικῆς ἐθνικῆς ὑποστάσεως, ἐλληνίζουσα μετὰ τῶν Ἑλλήνων, βουλγαρίζουσα μετὰ τῶν Βουλγάρων, ρωσίζουσα μετὰ τῶν Ῥώσων, κατὰ τὰ παραγγέλματα τῆς κοσμοπολιτικῆς φιλοσοφίας. Τοιαύτη τις ἀπάρνησις τῆς ἰδίας ὑποστάσεως, ἐν ταῖς στήλαις μάλιστα πατριαρχικῆς ἐφημερίδος, ἐκτυπούμενης ἐν τῷ πατριαρχικῷ τυπογραφείῳ, εἶναι τῆ ἀληθείας πρῶτότυπος. Ἀλλὰ τὸ πατριαρχεῖον, ὅσον ἄλλως ἂν ἀγωνίζηται πρὸς διάσωσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος· δὲν δύναται ν' ἀνατρέψῃ τὴν φορὰν τῆς ἱστορίας καὶ ν' ἀπεκδυθῇ τὸν ἑλληνικὸν αὐτοῦ χαρακτήρα· ἂν δὲ ἀπ' ἀρχῆς ἐνέμενε πιστὸν εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ διὰ τοσοῦτων ἐκπρεπῶν παραδόσεων καὶ ἀθλῶν καθιερωμένην αὐτοῦ ἐντολήν, ἂν ἐφρόντιζεν ὀλιγώτερον περὶ κοσμοπολιτισμοῦ, πλεον δὲ καὶ μείζον περὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅα εἶχεν ἴσως νῦν εὐρυτέραν αὐθεντίαν καὶ εὐπαγεστέραν συνοχὴν, βεβαίως δὲ ὅα εἶχεν ἐτι καὶ σήμερον πολλοὺς ἀντιπάλους, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοσοῦτον ἀμειλίχτους ὁμοθησκούς, ἐκ τῶν σπλάγγων αὐτοῦ ἐξελθόντας, ἐπισσιόντας δὲ κατὰ τῆς μητρὸς ἐκκλησίας καὶ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ὅπλα φοβερὰ καὶ δὴ καὶ ὅπλα ἀσκέπτως τεθηγμένα ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Πατριαρχείου, ἔστω ἐν ἐπιγνώσει τοῦ κοσμοπολιτικοῦ πνεύματος· τῆς ὀρθοδοξίας,

ἀλλ' ὁμολογουμένως ἐν σφαλερᾷ ἐκτιμήσει τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνικῆς τοῦ Πατριαρχείου ἐντολῆς.

Ἔτερον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας πλημμέλημα εἶναι, ὅτι ἐδέξατο ἀδιακρίτως, περιέβαλεν ἐκθύμως καὶ, ὅπερ χεῖριστον, ἐταρίχευσε μετὰ ζήλου πάσας ἐν γένει τὰς βυζαντινὰς δόξας καὶ θεωρίας. Ἐκ τῶν βυζαντινῶν παραδόσεων εἶναι εἶναι παντελῶς ἔωλοι, διότι δὲν προσάδουσι πλέον πρὸς τὰς ἀλλοιωθεῖσας πολιτικὰς, κοινωνικὰς, ἠθικὰς καὶ ἄλλας χρείας. Πᾶσα παράδοσις χρήζει ἀνακαινισμού, φυλαττομένης, νοεῖται οἰκοθεν, τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς ὑποστάσεως. Οἱ ἐπὶ τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἰδρῦσαντες τὴν περίφημον ἐν Βοωνίᾳ νομικὴν σχολήν, προσφυῶς ἐκήρυξαν ὅτι «ἡ εἰκὼν τῆς παραδόσεως, μὴ ἀνακαινιζομένη ἐκάστοτε, βαθμηδὸν ἀμαυροῦται» καὶ ὅτι «ἡ παράδοσις χρήζει ἀναπτύξεως, διότι ἀκριβῶς ἐν τῇ ἀναπτύξει ἔγκειται ἡ ἀληθινὴ πρόδοσις». Πᾶς ἕκαστος ἐνθυμεῖται τὸ γνωστὸν ἀπόφθεγμα τοῦ μεγάλου δουκὸς Νοταρᾶ, ὅστις δακτυλοδεικτῶν τοὺς πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατεσκηνωμένους Τούρκους ἀνεφώνησεν ἐν φράσει βυζαντινῇ «κρειττότερον ἐστὶν εἰδέναι ἐν μέσῳ τῆ πόλει φακίολιον βασιλεῦον Τούρκου ἢ καλύπτραν ὀθωμανικὴν». Τὸ ῥητὸν τοῦτο, λακωνικώτατα καὶ ἐμφαντικώτατα καταμηνῶν τὴν προσάλληλον ἀπέχθειαν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἔλαβε τὸ Πατριαρχεῖον ὡς πρῶτιστον τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτείας του γνῶμονα καὶ ὁδηγόν, ἐπευφημοῦντος μάλιστα τοῦ πανούργου πορθητοῦ Μεχμέτ, ὅστις, ἀποδείξας πατριάρχην τὸν Γεώργιον Σχολάριον, χορηγῆσας δὲ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον πολλὰς καὶ παντοίας προνομίας, ἐπέδιωξεν ἐπὶ πᾶσι πολιτικὸν σκοπὸν, προέθετο δηλαδὴ νὰ τηρήσῃ ἀσβεστον τὸ ἀμοιβαῖον μῖσος Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, ἐκποριζόμενος αὐτὸ ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ τουρκικοῦ κράτους· εἰκότως δὲ παρατηρεῖ ὁ φιλαλήθης ἱστορικός Ζίνκεισον, ὅτι τὸ μῖσος τοῦτο συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐπέκτασιν καὶ παγίωσιν τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας.

Τί οὖν συνέβαινεν ἂν οἱ Φράγχοι καθίσταντο, ἀντὶ τῶν Τούρκων, δεσπῶται τῶν Ἑλλήνων; Τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀναμιμνήσκει ἡμᾶς ἕτερον παραπλήσιον ἐρώτημα γερμανοῦ φιλολόγου, τί οὖν συνέβαινεν ἂν οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκων τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην, τί δὲ ἂν οἱ περὶ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον Μακεδόνες διεπεραιούντο εἰς τὴν Ἰταλίαν οὐχὶ δὲ εἰς τὴν Ἀσίαν; Ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας δὲν ἐπαρκεῖ πρὸς ἐπίλυσιν τοιούτων προβλημάτων. Ὁ μέγας δοῦξ Νοταρᾶς καὶ σὺν

αὐτῷ πάντες οἱ Βυζαντινοί, χαλεπῶς φέροντες τὴν θράσειαν καὶ ἀλαζονικὴν τῶν Φράγκων συμπεριφορὰν, ἐκ πάσης δὲ ψυχῆς βδελυσσόμενοι τὴν ἀκόρεστον τῶν Παπιστῶν φιλοκτημοσύνην, ἐνόμισαν ὅτι τῆς φραγκικῆς κυριαρχίας ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ προτιμότερα ἦτο ἡ δεσποτεία ἢ τουρκικὴ. Ταύτην δὲ τὴν δόξαν ἠσπάσατο καὶ ἀπεδέξατο καὶ ὡς κανόνα καὶ μέτρον ἔταξεν αὐτῇ ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία. Ἀλλὰ οὐδενὶ ἐπιτρέπεται νὰ εἴπῃ ἐκ τοῦ προτέρου ἀπολύτως ὅτι ὑπὸ τὴν φραγκικὴν κυριαρχίαν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος οὐκ ἐπέπεσε εἰς πάντελῃ ὀλεθρον· ἐκ τῶν ὑστέρων μάλιστα κρίνων, δύναται τις εὐλόγως νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι οἱ ἐν στιγμῇ φρικώδους ψυχικῆς ὀδύνης ὑπὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς Νοταρᾶ ἐξαγγελθέντες λόγοι ἐλέγχονται ἐν μέρει ψευδεῖς ἐκ τῶν πρότερον καὶ ὑστερον συμβάντων. Ἡ φραγκικὴ κυριαρχία ἐν Ἑλλάδι οὐ μόνον οὐδαμῶς ἐξελατίνισε τοὺς αὐτόθι οἰκοῦντας ἀλλὰ καὶ συνήργησεν εἰς τὴν ἐπὶ τὸ πολεμικώτερον ἀνάπτυξιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος. Οὐδὲν σημαίνει ἂν ἐν Σύρῳ, ἐν Τήνῳ, ἐν Θήρῳ καὶ ἀλλαχοῦ τῶν Κυκλάδων νήσων ὑπελείφθησαν, ὡς λέγεται τῆς φραγκικῆς κυριαρχίας, ὀλίγαι καθολικῶν χιλιάδες. Τί κατάρθωσαν οἱ Φράγχοι ἐν ταῖς Ἰονίοις Νήσοις, ἐν Χίῳ, ἐν Κρήτῃ, ἐν Κύπρῳ, ἐν Ρόδῳ καὶ ὅπου ἄλλοθι ἐκυριαρχήσαν; Οὐ μόνον δὲν ἐξεφράγκισθησαν οἱ Ἑπτανήσιοι, οἱ Χῖοι, οἱ Κρήτες, οἱ Κύπριοι καὶ οἱ Ρόδιοι, ἀλλὰ καὶ διαφύλαξαν ἀνδρῶν ὄλως καὶ ἀνέπαφον τὴν συναίσθησιν τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς των. Ποῦ οἱ φράγχοι τῆς Χίου, ἧτις διέτελεσαν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Γενουηνοῦν, ἀπὸ τοῦ 1346 μέχρι τοῦ 1566; Τί ἐγέναν οἱ φράγχοι τῆς Κρήτης, ἧτις ἐθήτευσεν ὑπὸ λατινικὴν τὸ θρήσκευμα κυβέρνησιν ἀπὸ τοῦ 1204 μέχρι τοῦ 1650; Ποῦ οἱ φράγχοι τῆς Κύπρου, ἧτις ὑπέστη ἐπὶ τετρακόσια σχεδὸν ἔτη τὸν ζυγὸν λατινοφρονούντων ἡγεμόνων; Ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ οἱ φράγχοι ἔποικοι ἐξηλληνίσθησαν ἐντὸς πενήτηντα ἐνιαυτῶν, ὃ δὲ πληθυσμὸς ἦτο ἀπανταχόθι ἀκραιφνῶς ἑλληνικός, ὅποτε, ἐπιδραμόντες οἱ Τούρκοι, διέσπασαν τὴν γεωγραφικὴν καὶ ἐθνικὴν τῶν Ἑλλήνων ἐνότητά· οὐχὶ ἐλάχιστον μέρος τοῦ πρώην γνησίου ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἐξισλαμίσθη τότε ὑπὸ τῶν Τούρκων· οἱ ὀλίγοι ἐν Ἑπτανήσι φράγχοι οὐδὲν παρενέβαλον ἐμπόδιον εἰς τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνωσιν τῶν Ἰονίων Νήσων, εἶναι δὲ τούτων ἠθλήσαν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ἢ ἀπέθανον ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας· οἱ ἑκατοντακισχιλιοὶ ἕως μουσουλμάνοι τῆς Κρήτης ὑπῆρξαν δυσκαταγώνιστον πρόσκομμα εἰς

τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας τῆς μάρτυρος μεγαλονήσου, τοῦ πρὸ πολλοῦ δὲ ὡς μέγιστον ἐπιχείρημα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ μικτοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἠπείρου προετάχθη ἡ πληθὺς τῶν αὐτόθι μωαμεθανῶν. Ἐνεκα τῆς παρεμβολῆς τῶν Τούρκων ἐντὸς ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ἡ γεωγραφικὴ τῶν Ἑλλήνων ἐνότης, ἥτις εἶδει νὰ ἦναι τὸ κύριον ἐνιαίου κράτους συστατικόν, διαρράγη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ Ἕλληνες ὁμοιάζουσι πρὸς στρατεύμα διαμεμερισμένον εἰς πολλὰς φάλαγγας ἀλλήλων διεστώσας, καὶ μὴ δυναμένας νὰ συμπυκνωθῶσιν εἰς μίαν ὄλην, συμπαγῆ καὶ ἀδιαίρετον στρατιάν, διότι ἐν τοῖς κενοῖς, τοῖς ἀνά μέσον τῶν φάλαγγων, ὑπάρχουσι διωσφηνωμένα ἐχθρικά τάγματα.

Κατὰ γράμμα καὶ κατὰ πνεῦμα ἐναγκαλισσαμένη τὴν προμνημονευθεῖσαν βυζαντινὴν ὑποθήκην, ἐσπούδασεν ὅτι μάλιστα ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία νὰ ἀποδείξῃ αὐτὴν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἐν τρύφημα ψυχοτερπῆς καὶ παράδειγμα ζηλωτῶν πᾶσι τοῖς λογίοις Ἕλλησι. Κορυφὴ ἐπομένως πάσης τῆς ἐπὶ τῶν ζοφερῶν ἐκείνων ἡμερῶν πνευματικῆς κινήσεως εἶναι ἡ ἐριστικὴ κατὰ τῶν Λατίνων θεολογία. Πρώτιστον καθήκον παντὸς λογίου καὶ παντὸς διδασκάλου ἦτο ἡ συγγραφὴ μικροῦ ἢ ὀγκώδους, ἐν ἐμμέτρῳ ἢ ἐν πεζῷ λόγῳ πονήματος ἐναντίον τῶν καινοτομιῶν καὶ τῶν κακοδοξιῶν τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας. Ὅλη τοῦ ἔθνους ἡ προσοχὴ, ὅλη τῶν τότε σπουδαίων ἡ μέριμνα πρὸς τοῦτο καὶ μόνον ἐστράφη τὰ σημεῖον πρὸς καταπολέμησιν τοῦ Πάπα καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἀρχαϊκοῦ καὶ ἐξαισίου μεγαλείου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· οἱ ἰδιῶται ἠτένιζον πλήρεις θαυμασμοῦ καὶ καταπλήξεως πρὸς τὰ λογοδαίδαλα κατασκευάσματα τῶν εὐαρίθμων λογίων, οἵτινες ἀποστρέφοντες τὰς ὄψεις ἀπὸ παντὸς χρησίμου, φιλοπαιδευτικοῦ καὶ ἐθνωφελοῦς ἐπιτηδεύματος, κατέτριβον ἐμμανῶς καὶ μάτην χρόνον πολύτιμον καὶ ζωὴν δλόκληρον εἰς διεξαγωγὴν στείρωτικῆς ἐργασίας, ἥτις τοὺς μὲν ἐναντίους ἠκίστα συνεκίνηε καὶ οὐδαμῶς ἔβλαπτεν πιθανῶς δὲ παρεῖχεν αὐτοῖς ἀφορμὴν γέλωτος, εἰς δὲ τὸ πολυπάθεον ἔθνος οὐδεμίαν παρεῖχε ψυχικὴν ἢ ἀλλήν πνευματικὴν ὠφέλειαν. Οὐα μωρία! Οἱ εὐαρίθμοι φωστῆρες τοῦ ὑποδούλου ἔθνους, ὅπερ ὑπεβάλλετο ἀγογγύστως καὶ ἀπαθῶς εἰς τὸν ἀτιμον καὶ βδελυρὸν τοῦ «παιδομαζώματος» φόρον, παρέδιδε δὲ εἰς τοὺς Τούρκους τοὺς θαλεροπέρους τῶν νεανίσκων ὅπως ἐξισλαμισθῶσι καὶ καταταχθῶσιν εἰς τὰς φάλαγγας τῶν Γενιτσαρῶν, οἱ φωστῆρες τοῦ ὑποδούλου ἔθνους ἤσχο-

λοῦντο εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ καθολικοῦ ὀρησκεύματος καὶ συνέγραφον ὀλοκλήρους τόμους λεπτεπιλέπτων θεολογικῶν ζητήσεων πρὸς ἀνασκευὴν τῆς δεινῆς καὶ δεινῆς παπικῆς κακοδοξίας. Ὁ φόρος τοῦ «παιδομαζώματος» δὲν ἐνομίζετο μέγα κακόν· τί πειράζει ἂν ὑγιεῖς καὶ εὐρωστοὶ Ἕλληνες, ἂν τὸ ἄκρον αὐτὸν τῆς νεολαίας, ἠρπάζοντο ἀστόργως καὶ ἀπανθρώπως ἀπὸ τῆς ἀγκάλης τῶν κοπτομένων γονέων; Φθόνος οὐδεὶς. Ὑπήρχε, κατὰ τοὺς θεολογοῦντας, ἕτερον πολλῶν μείζον τοῦ «παιδομαζώματος» κακόν, τοῦτο δὲ ἦτο ἡ εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως ἀυθαίρετος προσθήκη «ἐκ τοῦ υἱοῦ» διότι, διὰ τῆς προσθήκης ταύτης, παρεισήγοντο δύο ἀρχαὶ εἰς τὴν ἀναρχὸν θεότητα, σὺν τῷ προσώπῳ δὲ τοῦ πατρὸς, διωρίζετο καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου ὡς ἐκπορευτικόν τοῦ πνεύματος. «Τὸ Πνεῦμα (ἔλεγον οἱ ἡμέτεροι) εἶναι μὲν τοῦ Υἱοῦ πνεῦμα, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐκ τοῦ Υἱοῦ πνεῦμα, διότι τούτου τεθέντος, θὰ εἰσῆγοντο δύο αἷτιοι τοῦ Πνεύματος». Χωρὶς ἀμφιβολίας, κατὰ τὰ ῥητὰ τῶν ἀγίων, ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον προσωπικῶς τὸ Πνεῦμα τὸ «Ἅγιον ἐκπορεύεται» ἀλλὰ πρὸς τί τὰ ἀδιάλειπτα καὶ ἀκατάπαυστα καὶ ὅπως ἀκατάληπτα ταῦτα παλαίσματα πρὸς διασάφησιν τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἅγιου Πνεύματος ἀκριβῶς καθ' ἡν χρόνον στιγμὴν ὁ πολύτλας τῶν Ἑλλήνων λαὸς ἔβλεπεν ἔντρομος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀπρωρημένου τοῦ Τούρκου τὸ φάσγανον, καὶ μετὰ πικρῶν καὶ πολυστόνων δακρύων ἐθρήνει τοῦ ἰδίου οἴκου καὶ τῆς πατρίδος τὰς συμφοράς;

Ὁ ὀρησκευτικὸς φλογμός, ὑφ' οὗ ἐταλαιπωροῦντο οἱ ἱεράρχαι καὶ οἱ λογιοὶ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς δουλείας, εἶναι τοσοῦτῳ μᾶλλον ἀλλόκοτος ὅσῳ οἱ πλεῖστοι εἰ μὴ ἄπαντες κυριώτατον ἔργον ἠγοῦντο τὴν καταπολέμησιν τῆς Παπικῆς καὶ τῶν Λουθηροκαλθίνων, ὡς τι ὅπως πάρεργον νομίζοντες πᾶσαν πρὸς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα διατριβὴν. Ἠλπίζον ἄρα γε ὅτι εἰς τὴν φαντασιώδη καταγωνισμόν τοῦ Πάπα, τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Καλθίνου θὰ ἐπηκολούθει ὁ θρίαμβος τῆς Ὀρθοδοξίας, μετὰ τοῦτον δὲ θὰ εἴπετο προδήλῳ τῷ λόγῳ καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν ἐξουδενισμένων Ἑλλήνων; Τὸ ἐλληνικὸν γένος οὐδέποτε ἀπέδειξε πλείους καὶ ἱερὰς σοφίας ἀγωνωτέρους θεολόγους καὶ ὑπερμάχους τῆς ὀρθοδοξίας ἢ ὅποτε αὐτὸ μὲν τὸ γένος ἐπενέμετο ἐπονειδιστοτάτῃ ἀπαιδευσίᾳ, ἡ δὲ ὀρθόδοξος ἐκκλησία διετέλει ἐν ἐσχάτῳ ἐξευτελισμῷ, καὶ τῆς πατρίδος τὸ σκάφος ἐφέρετο τῆδε κάκεισε, κινδυνεῦον νὰ προσαρξῆται εἰς

παντοίας πέτρας και σκοπέλους και να καταποντισθῆ αὐτανδρον. Ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας ὁ Ἰρανός ἔγραφε τότε ἀντιρρήσεις κατὰ τῆς Δύγουσταίας ὁμολογίας και παραίνεσιν πρὸς τοὺς Γερμανοὺς περὶ Εὐχαριστίας· ὁ πατριάρχης, Μελέτιος ὁ Πηγάς ἐπέστελλε πρὸς αὐτοκράτορας και βασιλεῖς γράμματα κατὰ Λατίνων, τοῦ δὲ Πηγά ὁ μαθητῆς Μάξιμος ἱερομόναχος ὁ Πελοποννήσιος, συνέτασσε ἐν χυδαίᾳ γλώσσει ἐγχειρίδιον κατὰ τοῦ σχίσματος τῶν Παπιστῶν. Τότε ὁ Χρὶς Γεώργιος Κορέσιος, ἀνὴρ ἐκ τῶν σοφωτάτων, κατεδάπνησεν ὄλον αὐτοῦ τὸν βίον οὐχὶ ἵνα φωτίσῃ τὸ φωτισμοῦ δεόμενον ἔθνος, ἀλλ' ἵνα συγγράψῃ διατριβὰς περὶ Ἀγίας Τριάδος, περὶ Εὐχαριστίας, ἀντιρρητικὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦτην Πελλαρμῖνον, περὶ ἀρχῆς τοῦ Παπα και περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος. Τότε συνέταξεν ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Νεκτάριος τὸ πολυθρύλητον αὐτοῦ σύγγραμμα κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Παπα, ἕτερος δὲ πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ὁ Δοσίθεος, Τόμον Καταλλαγῆς, Τόμον Ἀγάπης και Τόμον Χαράς, και τοὺς τρεῖς τούτους τεραστίους τόμους ἑναντίον τῶν Λατίνων, πρὸς δὲ τούτοις και «Ἐγχειρίδιον κατὰ τῆς καλθινικῆς φρενοβλαβείας». «τότε ἐφιλοπόνησεν ὁ μητροπολίτης Φιλαδελφείας (τῶν ἐν Ἐνετίας Ἑλλήνων) Γαβριὴλ Σεβήρος τὰ κατὰ τῶν Λατίνων πονήματα αὐτοῦ· ὁ Μελέτιος ὁ Συρίγου τὴν κατὰ τῶν καλθινικῶν κεφαλαίων ἀντίρρησιν (λογοκλοπήσας τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Βελλαρμίνου)· ὁ Νικόλαος Κεραμεὺς τὸ «Ἀντέγκλημα» κατὰ τῶν ἐγκαλούντων τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν· ὁ Ἰωάννης Καρυοφύλλης (ὁ διασημότερος τοῦ Κορυδαλέως μαθητῆς) τὰ «μαρτύρια τῶν νεομαρτύρων» και τὸ ἐγχειρίδιον περὶ τινῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων· ὁ σεβαστὸς Κυμνήτης, τὸ «εὐροτολόγιον» και τὴν «δογματικὴν διδασκαλίαν»· ὁ Νεόφυτος Ῥοδινός, τὴν πνευματικὴν πανοπλίαν, ὁ δὲ Μητροφάνης τὴν Ἀντιπανοπλίαν· ὁ Ἠλίας Μηνιάτης τὴν Πέτραν Σικανδαίου ἥτοι διασαφήσιν περὶ τῆς ἀρχῆς και αἰτίας τοῦ σχίσματος τῶν δύο ἐκκλησιῶν· ὁ Ἰωάννης Κομνηνός τὰς κατὰ τῶν Λατινοφρόνων πραγματείας του και τὸ προσκυνητᾶριον τοῦ ἁγίου Ὀρους· ὁ αὐθέντης Νικόλαος Μαυρακορδάτος, Φιλοθέου πάτερρα και ἐπιθινὰς και ἐσπερινὰς εὐχὰς· ὁ ἐξ Ἀγράφων φιλόσοφος Ἀναστάσιος Γάρδιος, περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου· ὁ Διαμαντῆς Ῥύσιος τοὺς Λατίνων ὀρησκείας ἐλέγχους ἐν ἱαμβικαῖς στίχοις· ὁ Ἰωστράτιος Ἀργέντης, τὸ κατὰ ἀζύμων σύνταγμα· ὁ Νεόφυτος ὁ Κανσοκαλυβίτης, περὶ τῶν λεγο-

μένων «Μασόνων» περὶ τοῦ ἐπιταφίου φωτός, διατριβὰς κατὰ τῶν Καλθινιστῶν, προσκυνητῆρια και ἀνατροπὴν τῆς ὀρησκείας τῶν Ἑβραίων. Ἴνα δὲ μὴ μακρότερον τοῦ δέοντος μηκύνωμεν τὸν λόγον, μνημονεύομεν ἐπὶ τέλους τῶν δύο τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἀγλαίσματων, Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου και Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, οἵτινες, καίπερ ἄλλως προβιβάσαντες τὰ ἐλληνικὰ γράμματα, ἐφιλοτιμήθησαν και αὐτοὶ νὰ γίνωσι μέτοχοι τῆς κατὰ τῶν Λατίνων στρατείας, ἐκπονήσαντες ἢ μεταφράσαντες πλεῖστα μεγάλα και μικρὰ ἐριστικὰ πονήματα, ὁ μὲν Εὐγένιος τὸ γιγαντιαῖον σύγγραμμα Ἀδάμ τοῦ Ζοιρνακίου περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, «βιβλιαρίον κατὰ Λατίνων» και πλεῖστα ἄλλα κατὰ τῶν Παπιστῶν σύνταγματα, ὁ δὲ Θεοτόκης τὰς πολυκρότους πραγματείας, περὶ τοῦ τίνες οἱ σχίσται και οἱ ἐσχισμένοι, και περὶ τοῦ πῶς δεῖ τοὺς ὀρθοδόξους ἀπαντᾶν τοῖς Κατολικοίς.

Ἡ ἐπ' αἰῶνας διαρκέσασα ἐκκλησιαστικὴ αὕτη λογομαχία, τὴν μὲν ὑπόδουλον ὀρθοδοξίαν ἠκιστα ὠρέλησε, τοὺς δὲ Παπιστὰς και Λουθηρικαλθίνους οὐδαμῶς ἐκάκωσεν, ἀνεχαίτισε δὲ και ἀνέκοψε τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἐλληνικοῦ γένους. Ἄν οἱ Ἕλληνες διεφύλαξαν τὸ πατρίον ὀρησκευμα και τὰς ἄλλας τῶ ὀρησκεύματι παρεπομένους παραδόσεις και ἔθιμα, ἢ διαφύλαξις αὕτη ὀφείλεται οὐχὶ τοσοῦτον εἰς τὰ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐν πολλοῖς περιττὰ και ἀχρηστὰ, ἐνίοτε δὲ και λίαν σχολαστικὰ ἀπολογήματα τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἱεράρχου ἢ διδασκάλου, ὅσον εἰς τὴν ἐνδόμυχον πίστιν και εὐκρινῆ ἀφοσίωσιν τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἣν ἐτίμα και ἐλάτρευεν ὡς πρυτανεῖον τῆς ἰδίας ἐθνότητος· και δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συμβῆ ἄλλως, διότι πᾶς λαός, περιερχόμενος ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ἑτεροθρήσκου και ἑτεροφύλου δορικτήτορος, ἐναποτίθησιν εἰς μόνην τὴν ὀρησκείαν του, ὡς εἰς ἀσφαλὲς ἄσυλον και ἀπρόσβατον τέμενος, πάσας τὰς ἐλπίδας και πάντας αὐτοῦ τοὺς πόθους πρὸς ἀνθρώπων τῆς καταπεσούσης πολιτικῆς και ἐθνικῆς ὑποστάσεώς του. Ἡ λατινικὴ πάλιν ἐκκλησία οὐδὲν ἔπαθεν ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐφόδων τῶν ἐλλήνων ἱεραρχῶν και λογίων, διότι ὡς ἐκκλησιαστικὸν ἱδρυμῆ ἦτο τότε λόγῳ πειθαρχίας, ἱεραρχικῆς συντάξεως και πειρασκευῆς ἀκαταμάχητος προμαχῶν, ἔτι δὲ και νῦν, και μετὰ τὴν ἀποβολὴν τῆς ἐγκραμῆς ἡγεμονίας, εὐμοιρεῖ τιοῦτου σθένους, οἷον προσέκριεν αὕτῃ ὁ περιώνυμος ἀγγλὸς ἱστορικὸς Μακώλεϋ πρὸ τεσσαράκοντα

καὶ περιπλέον ἐνιαυτῶν. Ἐν θελήσῃ τις νὰ ἐξετάσῃ τίνα ἔχουσι θεολογικὴν σπουδαιότητα τὰ προμνημονευθέντα ἐριστικὰ ἔργα, θὰ εὕρῃ ἐν τοῖς πλείστοις «λέξεων ὠκεανόν, νῦν δὲ σταλαγμὸν» ἴσως δὲ καταλήξῃ καὶ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι διὰ τῶν πολεμικῶν ἐκείνων συγγραφεῶν ἀπεκρυσταλλώθη παρ' Ἑλλήσιν ἡ ἄλλοτε ἀνθίσασα θεολογικὴ ἐπιστήμη, ἐκ τῆς ἀποκρυσταλλώσεως δὲ ταύτης προῆλθον δεινὰ ἐπακαλουθήματα, εἰς ἃ καὶ μόνον δέον ἴσως νὰ ἀποδοθῇ ἡ στεῖρωσις τοῦ ἀληθοῦς θεολογικοῦ πνεύματος. Μὴ γένοιτο νὰ διαμρισθητήσωμεν τὸν εὐσεβῆ καὶ ἐνθεον ζῆλον τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες ὁρμώμενοι βεβίαιως ἀπὸ ἀγνῆς προαιρέσεως, ὑπερήσπισαν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τὰ δόγματα καὶ τὰ ἔθιμα. Ἄλλ' ὁ πολὺς καὶ ὑπερβολικὸς ζῆλος ἀγεί ἐνίοτε εἰς ἐξαγόμενα ἥλως ἀντίστροφα τοῖς προσδοκωμένοις· ὁ θέλων νὰ καταστήσῃ εὐθαλέστερον τὸν ἴδιον κήπον δέον νὰ προσέχη καλῶς μὴ ποτίσῃ συχνότερον τοῦ προσήκοντος τὰ ἐν αὐτῷ φυτὰ καὶ δένδρα, διότι ἡ ὑπερβολικὴ ἀρδευσίς ἐμποιεῖ σηπεδόνα εἰς τὰς ρίζας. Ἰξ ἐκείνου τοῦ χρόνου δὲν ἠδυνήθη πλέον νὰ ἀναρρώσῃ παρ' ἡμῖν ἡ ἐκ πνευματικῆς ἀσιτίας νοσοῦσα θεολογικὴ ἐπιστήμη, καὶ σήμερον δὲ ἔτι τὰ μόνον τῆς ἑλληνικῆς θεολογίας ἀριστοτεχνήματα συνίστανται εἰς κατηγήσεις καὶ ἐκκλησιαστικὰς ἱστορίας μετακεκενωμένας ἐκ γερμανικῆς χύτρας, συνωνθυλαυμένας δὲ καὶ ἀφιλοκάλως κεκαρυκευμένας διὰ κακοζήλων λέξεων καὶ παντοίων ἄλλων σολοίκων φράσεων.

Οὐδεὶς σχεδὸν τῶν διαπρεφάντων λογίων ἔγνω νὰ μιμηθῇ τὴν ἀξιάγαστον παράδειγμα τοῦ Λασκάρεως καὶ τοῦ Μουσαύρου, νὰ ἐρμηνεύσῃ ἢ νὰ σχολιάσῃ ἀρχαίον ἑλληνα συγγραφέα, λ. χ. τοὺς λόγους τοῦ Ἰσακράτους, τὰς δημηγορίας τοῦ Δημοσθένους ἢ τὸν κατὰ Λαοκράτους λόγον τοῦ Λοκαύργου, διότι ἐδέσποζεν ἡ καθαρῶς ἐκκλησιαστικὴ ἐκπαίδευσις ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, καὶ οἱ κανόνες τῆς γραμματικῆς ἀπεστηθίζοντο ὡς ἀπὸ αὐτομάτου μηχανῆς ὑπὸ τὸ καταθλιπτικὸν κράτος τῆς ψυχασγωγικῆς μεθόδου. Ἡ ἐσχάτη πενία καὶ ἡ ἀθλιότης τοῦ γένους βεβίαιως δὲν ἐπέτρεπον τὴν σύστασιν καλῶν σχολείων, πολλὰ δὲ ὀλιγώτερον ἐπέτρεπον τὴν διαπλάσιν ἀγαθῶν διδασκάλων. Οὐδεὶς ὁ μὴ ὁμολογῶν ὅτι τὰ ἀτελῆ ἥλως καὶ πενιχρὰ ἐκεῖνα σχολεῖα ὠφέλησαν πολλαχῶς τὸν μέχρις ὀστέων καὶ μυελῶ κακουρούμενον ἑλληνικὸν ἔθνησιν· ἀλλ' ἡ ἀρχὴ, ἡ τῶν ἑλληνικῶν ἐφορευοῦσα παιδευτηρίων, ἠδύνατο βεβίαιως διὰ μείζονος

προθυμίας νὰ καταστήσῃ γυνιωτέραν καὶ καρποφοριωτέραν τὴν διδασκαλίαν, ἂν ἐλάμβανε πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι ἡ καθαρῶς ἐκκλησιαστικὴ παιδεία, ἀναγκάζουσα πάντοτε τὸν νοῦν νὰ παρακολουθῇ, ὡς εὐπειθῆς δορυφόρος, εἰς τὰ ἐπιτάγματα τῆς πίστεως, κωλύει αὐτὸν νὰ μεταρσιωθῇ εἰς εὐρύτερον καὶ ὑψηλότερον ἰδεῶν ὄριζοντα. Ἡ εὐτελὴς ὁμοιόμορφος καὶ στερεότυπος μέθοδος τῆς διδασκαλίας, ἡ περὶ τὰς λέξεις κενὴ διατριβὴ χωρὶς πραγματικῆς τινος ἐρμηνείας, ἡ προτίμησις τῆς Ὀκτωήχου καὶ τοῦ Ἰ' αὐτηρίου ἀντὶ παντός, ἄλλου ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἀναγνώσματος, ἡ ἀναμῖξ καὶ ψιττακῶν δίκην ἀνάγνωσις ἀποσπασμάτων ἐξ ἀρχαίων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, πάντα ταῦτα ἐπεκάθητο ὡς ἐφιάλται ἐπὶ τῶν στέρνων τῶν δυστυχῶν μαθητῶν. Οἱ ἀποφοιτῶντες διέπρεπον ἴσως ἐπὶ ποιᾶ τινι τριβῇ ἐν τῷ ἑλληνικῷ λόγῳ, ἀλλ' ἦσαν ἀμοιροὶ ὑγιοῦς ἑλληνικῆς παιδείας· ἐμάνθανον νὰ πιθηκίζωσι ξηροὺς τύπους, νὰ κατασκευάζωσι ἐπιγράμματα καὶ ὕμνους εἰς τὴν Παναγίαν καὶ τοὺς Ἁγίους, ἀλλ' ἦσαν ἀδίδακτοι ζωπαρόχου ἑλληνικῆς μαθήσεως, ἀναπτερούσης τὴν ψυχὴν, ποιούσης δὲ ἀδριότεραν τὴν διάνοιαν καὶ ὀξυτέραν τὴν τοῦ καλοῦ αἴσθησιν.

Πάντες οἱ πατριάρχαι δὲν ἀπεδείχθησαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων προστάται, ἐνιοὶ δὲ τούτων ἐφωρόθησαν διώκται καὶ πολέμιοι τῶν φώτων. Ἡ ὀλέθριος ἐπὶ τῷ Πατριαρχεῖον ἐπίδρασις τοῦ τουρκοῦ πολιτεύματος ἐγένετο πολλάκις πρόξενος μεγάλων καὶ φθοροποιῶν δεινῶν· ἰδίως οἱ πλείους τῶν κατὰ τὴν ἐπτακαιδεκάτην ἑκατονταετηρίδα ὑπερτάτων τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ἱεραρχῶν ἐφωρόθησαν αὐτόχρημα λυμαῖνες τῶν ἐκκλησιαστικῶν τοῦ γένους πραγμάτων. Ἐτεροὶ πάλιν πατριάρχαι ἐπεδείξαντο μὲν ἀληθῆ ζῆλον ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἐλάχιστα ὅμως κατώρθωσαν. Ἄλλὰ καὶ οἱ φιλομουσάτατοι τῶν πατριαρχῶν εἶχον εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐσκιρωμένας τὰς βυζαντινὰς προλήψεις. Οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἐπτακαιδεκάτης ἢ ὀκτωκαιδεκάτης ἀλλ' ἀρχομένης τῆς καθ' ἡμᾶς ἑκατονταετηρίδος, ὁ ἐπὶ λόγιμος πατριάρχης Κύριλλος ὁ ἕβδομος, καλέσας τὸν ἀείμνηστον διδάσκαλον Κούμαν, ὡς διευθυντὴν τῆς σχολῆς τοῦ Κουρουτζεσμέ, ἔλεγεν αὐτῷ «ὅτι δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ πῶς τώρα προκρίνουσι τὸν Θεοκυδίδην καὶ τὸν Δημοσθένην παρὰ τοὺς γλαφυρωτάτους Σουλέσιαν καὶ Ἰρηγόριον τὸν Θεολόγον» ἐβεβίαιον δὲ αὐτὸν (τὸν Κούμαν) «ἔτι οἱ στίχοι τοῦ Ἰτωχοπροδρόμου εἶναι πολὺ ἁρμονικώτεροι

παρὰ τοὺς τοῦ Εὐριπίδου. Ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ καλοῦ κάγα-
 θοῦ πατριάρχου ἀναμιμνήσκει ἡμᾶς ὅτι, κατὰ τὴν ἐνδεκάτην ἑκα-
 τονταετηρίδα, ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου, Μιχαὴλ ὁ
 Δούκας, ἠρώτα Μιχαὴλ τὸν Ψελλὸν «τίς στιχίζει κρεῖττον ὁ Εὐρι-
 πίδης ἢ ὁ Ηισίδης;» ὁ δὲ λογιώτατος Ψελλὸς διὰ μακρῶν ἀποκρί-
 νεται, ἀμνηχανῶν πρὸς τίνα νὰ ἀπονείμῃ τὰ πρωτεῖα, καὶ ἴσως θὰ
 ἀπένεμεν αὐτὰ εἰς τὸν σκηνικὸν φιλόσοφον τῶν Ἀθηνῶν, ἂν μὴ ἐφο-
 βεῖτο ὅτι θὰ προσκρούσῃ εἰς τὴν καλαισθησίαν τοῦ Δούκα. Ὁ Κύ-
 ριλλος, μᾶλλον τοῦ Ψελλοῦ ἐλευθεροστομῶν, ἀπέφηνε τὸν Πτωχο-
 πρόδρομον ἀνώτερον τοῦ Εὐριπίδου. Ἀλλὰ καὶ ἕτερος μακαρία τῆ
 μνήμῃ πατριάρχης προσέταξε δι' ἐγκυκλίου εἰς πάντας τοὺς χρι-
 στιανοὺς «νὰ μὴ ἐνασχολῶνται εἰς τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν καὶ εἰς
 τὴν τῶν Εὐρωπαίων μωροσοφίαν, ὡς ἐναντίαν τῆς χριστιανικῆς πο-
 λιτείας, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν γραμματικὴν, στηριζομένην εἰς τὴν ἐξή-
 γησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων· οἱ Πλάτωνα καὶ οἱ Ἀριστο-
 τέλει, οἱ Νεῦτωνα καὶ οἱ Καρτέσιοι, τὰ τρίγωνα καὶ οἱ λογάριθμοι
 φέρουσιν ἀδιαφορίαν εἰς τὰ θεῖα».

Οἱ πλείστοι τῶν σχολαρχούντων ἦσαν ἱερομόναχοι, χρηστέι καὶ
 ἠρησκοὶ ἄνθρωποι, οἵτινες ἐπρέσβευον ὅτι κυριώτατον τῆς παιδεύ-
 σεως θεμέλιον εἶναι ἡ θεοπαράδοτος νηστεία, ἔλεγον δὲ τὴν δεισι-
 δαιμονίαν μυριάκις αἰρετωτέραν τῆς μετ' ἐλπίδων ἀγαθῶν ἀνεπιδαί-
 κτου εὐσεβείας· οὐδὲν ἐπομένως θαυμαστὸν ἂν τὰ συναξάρια τῶν
 ἀγίων ὑπελαμβάνοντο ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ψυχωφελέστερον ἀνάγνω-
 σμα τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Μενοειδίου καὶ ἄλλων βιβλίων
 τῶν ἐθνικῶν Ἑλλήνων. Οἱ ἱεροὶ οὗτοι διδάσκαλοι εἰθίζον τοὺς χρι-
 στιανοὺς νὰ ἐλπίζωσιν εἰς τὴν τῶν συμφορῶν τὴν ἰατρείαν, αὐτὰς
 τὰς συμφορὰς τῶν νὰ ὑπομένωσιν ἀγογγύστως ὡς θεῖαν δίκην, νὰ
 ἐπικαλῶνται δὲ ἐκάστοτε μετὰ δακρύων τὴν θεῖαν ἀντίληψιν ἐπὶ
 πάντων τῶν δεομένων ἀνθρωπίνης ἐργασίας. Ὡς οἱ πάλαι δεισιδαί-
 μονες ἔλεγον πρὸς ἑαυτοὺς, κατὰ Πλούταρχον «ταῦτα πάσχετε, ὡ
 κακοδαίμονες, ἐκ προνοίας καὶ Θεοῦ κελεύοντος» οὕτω καὶ οἱ ὑπὸ τὸν
 τουρκικὸν ζυγὸν κακοπαθοῦντες ὤφειλον νὰ λέγωσι πρὸς ἑαυτοὺς ὅτι
 τὸ πρῶτον μέγα καὶ περίδοξον ῥωμαϊκὸν κράτος ἔπεσε ἀκρίμασιν οἷς
 αἶδε Κύριος». Ἐὰ γενόμενα ἐγένοντο «παραχωρήσει Θεοῦ διὰ πλῆ-
 θος ἀμαρτιῶν· ἔστωσαν λοιπὸν οἱ χριστιανοὶ ἀφιερωμένοι εἰς τὸ
 μέγα τοῦ Θεοῦ ἔλεος, ἅς φέρωσι δὲ ἔσσει ἐν μνήμῃ «τὸ ἐπίκληρον

καὶ βραχὺ τῆς παρούσης ζωῆς» καὶ «τὰς μελλούσας αἰωνίους τῶν
 ἀγαθῶν κληρουχίας τῶν καλῶς καὶ θεαρέστως ἐνταῦθα βεβιωκότων
 καὶ τὰς ἀτελευτήτους κολάσεις τῶν ἀμετανοήτως ἀμαρτανόντων».
 Δέον ἐπὶ πᾶσι νὰ στέργωσιν οἱ χριστιανοὶ τὴν εἰμαρμένην καὶ νὰ φέ-
 ρωνται ὑποκλινῶς καὶ πανευλαβῶς πρὸς τὴν κρατοῦσαν ἀρχήν. Ἐ-
 κάστης πατριαρχικῆς ἐγκυκλίου κοινὸς ἐπιφθὸς εἶναι τὸ ἀποστολικὸν
 παράγγελμα «πᾶσα ψυχὴ ὑπερεχούσαις ἐξουσίαις ὑποτασσέσθω».
 Ὅτε ὁ συνετὸς καὶ πεφωτισμένος πατριάρχης Νεόφυτος ὁ ἔβδομος
 ἔσπερξε τὸ δεύτερον τὸ πατριαρχικὸν ἀξιῶμα, ἐκήρυξε διαρρήδην
 ὅτι «ἐδέχετο αὐτὸ ἵνα μὴ προσκρούσῃ ἀβούλως τῇ ὑπερεχούσῃ καὶ
 προσκυνητῇ ἀρχῇ, εἰς ἣν πειθαρχεῖν ἀφευκτον». Προσεπάγει δὲ «ἡ
 Ὑψηλὴ Πύλη ἐπιτάττει, καὶ τίς αὐτῇ ἀντιστήσεται; καί, ὃ φησί
 τις, «λέων ἐρεύξεται καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; ἐμνήσθην δὲ καὶ τοῦ
 Ἀποστόλου εἰπόντος «πᾶσα ψυχὴ ὑπερεχούσαις ἐξουσίαις ὑποτασ-
 σέσθω». Ἀφ' οὗ πατριάρχαι, ἐκ τῶν εὐμουσοτάτων καὶ εὐλογιμωτά-
 των ἀπέτεινον καθ' ἐκάστην τῇ Θεῷ τὴν δέησιν «χάρισαι ζωὴν πο-
 λυχρόνιον, κράτος ὑπέρτατον εἰς τοὺς ὑψηλοτάτους καὶ εὐμενεστά-
 τους ἡμῶν αὐθέντας, καὶ διατήρησον αὐτοὺς ἐν παντὶ καιρῷ ὡς κόρην
 ὀφθαλμοῦ, ἀνωτέρους πάσης προσβολῆς ἐναντίας, καὶ ὡς φλόγα
 πυρὸς πᾶσι τοῖς ἐπερχομένοις αὐτοὺς ἀνάδειξον»—πῶς ἦτο δυνατόν
 νὰ διδάσκωνται καὶ ἐρμηνεύωνται ἐν τοῖς σχολείοις σχολιὰ καὶ ἱερό-
 συλα δόγματα οἷα λ. χ. τὸ «μητρὸς τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων
 προγόνων ἀπάντων τιμιώτερόν ἐστι πατρίς, καὶ σεμνότερον καὶ ἀ-
 γιώτερον», τὸ «εἴτε ὑπὸ τῆς πόλεως ἐπιθυμεῖς τιμᾶσθαι, τὴν πόλιν
 ὠφελιητέον· εἴτε ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος πάσης ἀξιοῖς θαυμάζεσθαι, τὴν
 Ἑλλάδα πειρατέον εὖ ποιεῖν» ἢ τὸ «ὦ παῖδες Ἑλλήνων ἴτε, ἐλευθε-
 ροῦτε πατρίδα» δόγματα κινδυνεύοντα νὰ ἐνσταλάξωσιν εἰς τὰς
 ἀπαλὰς τῶν νέων ψυχὰς τὸν πόθον τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ,
 ὕπερ χειρόν, τῆς ἐλληνικῆς εἰδωλολατρείας;

Ἡ «εὐρωπαϊκὴ μωροσοφία» ἐθεωρεῖτο τότε ταῦτόσημος πρὸς τὴν
 ἀθεότητά· ὅσοι ἀπεδήμουν εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ πανεπιστήμια ἵνα δι-
 δαχθῶσιν ἐπιστήμην τινὰ—οὗτοι δὲ ἦσαν σπάνιοι ὡς λευκοὶ ἐλέφαν-
 τες—ὤφειλον, ἅμα ἐπανερχόμενοι οἴκαδε, νὰ πορευθῶσιν εἰς τὴν
 ἐκκλησίαν καὶ νὰ κηρύξωσιν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ὅτι ἐπαλινόστησαν
 ὡς γνήτια καὶ πειθήνια τέκνα τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Σπάνιοι
 ἐπ' ἴσης ἦσαν καὶ οἱ ἀληθῶς λόγοι διδάσκαλοι, ἄλλως τε καὶ διότι

ἡ ἐπιστημονικὴ παιδεία ἀπέπνευε πάντοτε κακὴν καὶ δυσάνεκτον ὄσμην ἀσεβείας. Ὁ ὁπωσοῦν πεπαιδευμένος ὑπέκειτο ἐκάστοτε εἰς πολλοὺς καὶ παντοίους κινδύνους, διότι ἐνομιζέτο ὡς καθ' ὑπόνοιαν ἀντιδοξῶν πρὸς τὰ νενομισμένα καὶ ἀσπαζόμενος τῶν Λουθηροκαλβίνων τὰς καινοποιίας· ἂν μάλιστα ἔνεκεν ἀσθενείας ἢ ἀλλου τινὸς αἰτίου ἐσαρκοφάγει κατὰ πάσαν «τετράδα καὶ παρασκευὴν» ἢ μὴ ἐφύλαττε τὴν τεσσαρακονθήμερον πρὸ τοῦ Πάσχα νηστείαν, ῥαδίως εὐδοίκατο τότε καὶ τὸ corpus delicti. Ἐνιοὶ τῶν σεβασμίων ἐκείνων καὶ πράγματι διδασκάλων ἐδόξαζον βεβαίως ὅτι, ἀφ' οὗ ὁ Θεάνθρωπος ἐνήστευσε τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἠδύναντο καὶ αὐτοὶ προθύμως νὰ μείνωσι νήστευσι· ἔβλεπον ἄλλως καὶ ἠσθάνοντο ὅτι οἱ μὲν πλείστοι ἐνήστευον ὡς οἱ Φαρισαῖοι, ὀλίγοι δὲ ἐπηγγέλλοντο τὴν ἀνυπόκριτον νηστείαν, ἣν ὁ Χριστὸς παρήγγειλεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους· οὐαὶ δὲ εἰς αὐτοὺς ἂν ἐτόλμων νὰ εἰπωσιν εἰς ἀπολογία, ὅτι «τὸ πνεῦμα ἐστὶ τὸ ζωοποιῶν, ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν». Τοῦτο καὶ μόνον ἤρκει νὰ προκαλέσῃ κατὰ τῶν παραβατῶν τῆς ἀποστολοπαράδοτου νηστείας ἀκάθεκτον καταγγελίαν καὶ διαβολῶν καταιγίδα. Οἱ Ἕλληνες εἶναι φύσει μισᾶλληλοι, πάντων δὲ μισαλληλότατον εἶναι τῶν ἐλλήνων λογίων τὸ γένος. Διδάσκαλοι καὶ κληρικοί διεφέροντο ἀπὸ πρωίας μέχρι ἐσπέρας πρὸς ἀλλήλους, ἐξακοιτίζοντες ὁ ἕτερος κατὰ τοῦ ἑτέρου παντοίας ἀντεγκλήσεις καὶ συκοφαντίας. Ἀπὸ τοῦ Θεοφίλου τοῦ Κορυθαλέως, ὅστις ὑπῆρξε, κατὰ τὸν Εὐγένιον, «οὐκ ἀμυδρὸν ἄστρον φιλοσοφίας» ἐσίμνυε δὲ τὴν πατριαρχικὴν Σχολήν, μέχρι τοῦ Λεσβίου Βενιαμίν, ὅστις ἀπεδείχθη στήριγμα καὶ ἐγκαλλώπισμα τοῦ εὐκλεοῦς τῶν Κυθωνίων γυμνασίου, ὁ βίος τῶν ὄντως ἐλληνικῆ παιδείᾳ κεκοσμημένων εὐαριθμητάτων διδασκάλων τοῦ γένους εἶναι ἀντάχρημα μαρτύριον. (Ἡ μὲν, καταγγέλλονται ὡς ἐν τῷ κρυπτῷ κακοδοξοῦντες καὶ παρερμηνεύοντες τὰς θείας γραφάς, καὶ ὡς συγκιρνῶντες τὰς ἀκριφνεῖς καὶ ἀκράτους τῆς ἱερᾶς γραφῆς ἐννοίας δι' ἰδίων ἀθαιρέτων δογμάτων· οἱ δὲ, ὅτι εἶναι «διδάσκαλοι πλάνης καὶ ἀσεβείας, διαστραφεῖς καὶ παραχαράκται τῶν θείων λόγων, «κακοδιδασκαλοῦντες καὶ μεταστρέφοντες» τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, διασπείροντες δὲ τὰ ζιζάνια τῆς κακοδοξίας τῶν εἰς τὰς ἀκεραιότητας ψυχᾶς»· ἄλλοι διαβάλλονται ὅτι ἐβλασφήμησαν τὴν κειπάρθενον τοῦ Κυρίου μητέρα καὶ ἠθέτησαν τὸ κύρος τῶν αγίων Συνόδων, φωραθέντες Λουθηρόφρονες

ἢ Καλβινόφρονες αἰρετικοί, ὡς ὁ πολυπαθὴς φιλόσοφος Θεόφιλος Κορυθαλέως· ἄλλοι πάλιν κατηγοροῦνται ὅτι παρεξήγησάν τὰ θεῖα ῥητὰ καὶ δὲν ὡμολόγησαν τὴν εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ μετουσίωσιν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, ἐπὶ τούτῳ δὲ κατηγορήθη ὁ σχολάρχης Ἰωαννίνων, Γεώργιος Σουγδουρῆς· ἄλλοι ἐπὶ τέλος, ὅτι εἰσήγαγον νέας φυσικὰς ἐννοίας, ἀντιστρατευόμενας εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ὀρθόδοξου ἐκκλησίας, ὡς ὁ Βενιαμὴν ὁ Λεσβίος, ὁ διδάξας μαθηματικὴν καὶ φυσικὴν ἐν τῷ γυμνασίῳ τῶν Κυθωνίων. Καὶ αὐτὸς ὁ Εὐγένιος, τῇ ἀρχιεπισκόπῳ εἰσηγήσει τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου, τοῦ Ἰδρύσαντος αἶμα καὶ καθελόντος τὴν Ἀθωνιάδα Ἀκαδημίαν, διεβλήθη δι' ἀναφορῶν ὡς πρωτοστάτης ἀσεβείας, μετὰ δὲ ἐπὶ τὸ σκωπτικώτερον ἀνηγορεύθη «ῥεφερενδᾶριος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας» ὑπὸ τοῦ κατὰ τὰ ἄλλα ῥέκτου πατριάρχου Σαμουὴλ τοῦ Χαντζερῆ, ὅστις κατὰ τὸν Νικηφόρον τὸν Θεοτόκην οὐδαμῶς ὠκνησε νὰ ὑβρίσῃ δημοσίᾳ. Ἰῶν καταδρομῶν δὲ τούτων δὲν ἔμειναν ἀπηλλαγμένοι οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἐνθερμότατοι τῆς πατριαρχικῆς πολιτικῆς θιασῶται. Ὁ ἐν Χίῳ σχολάρχης μαθητῆς τοῦ Εὐγενίου, ἱερεὺς Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, ὁ δυσφημήσας τὰ μαθηματικὰ ὡς πηγὴν τῆς ἀθείας, «ἧς πρῶτον ἀποτέλεσμα θὰ ἦτο ἡ κατάλυσις τῆς νηστείας», ὁ ἐκδοὺς ψευδῶν ἔν Ἐργέστη τὴν περιβόητον καὶ ὑπὸ τοῦ Κοραῆ ἐκμυκτηρισθεῖσαν «Ἀντιφώνησιν» πρὸς τὸν παράλογον ζῆλον τῶν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ἐρχομένων φιλοσόφων» ὁ εὐσεβῆς Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, διασυρθεὶς ὅτι ἠθέτει τὰ ἐν ταῖς ἀναστασίμοις ἡμέραις τῶν Κυριακῶν τελούμενα μνημόσυνα, καθηρέθη ὑπὸ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τῇ 1781, ὅπως καθηρέθησαν καὶ ἐστηλιτεύθησαν πρὸ αὐτοῦ ὡς κακόφρονες τοσοῦται ἄλλοι πολλοὶ τοῦ Ἀθανασίου κρείσσονες διδάσκαλοι. Ἡ δὲ μετὰ βραχὺν χρόνον ἀθώωσις τοῦ ἀναπολογήτως καθαιρέτου ἐτι μάλλον διατρανοῖ τὴν περὶ τὰς καθαιρέσεις καὶ ἀποκηρύξεις σπουδῆν τοῦ πατριαρχείου.

[Ἔπεται συνέχεια.]

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΛΙΩΝΑ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΣ

ΥΠΟ

ΦΕΡΔΙΝΑΝΔΟΥ ΓΡΗΓΟΡΟΒΙΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ λατρεία τῶν Ἀθηναίων παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς. — Σχέσις τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὴν Ῥώμην ἐπὶ Σύλλα. — Οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες ὡς Φιλέλληνας. — Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ἀθήναις. — Ἰδωλολατρεία καὶ Χριστιανισμός. — Ἐφορμὴ τῶν βαρβάρων κατὰ τῆς Ἑλλάδος. — Θεμελίωσις Κωνσταντινουπόλεως. — Ἐὐ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηναίων. — Ἰουλιανὸς καὶ ἡ εἰδωλολατρεία. — Βίαισιν Ἀλαρίχου εἰς Ἑλλάδα καὶ Ἀθήνας.

1. Ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων, κοινότητος ἐλευθέρων πολιτῶν, μικρὰς τὴν ἐδαφικὴν περιοχὴν, καὶ ἀσθενοῦς τὴν πολιτικὴν δύναμιν ἀπέρρευσαν ἀπειρὰ ἔργα εἰς τὸν βίον τῶν λαῶν. Ταῦτα δὲ δὲν παρεστάθησαν ὑπὸ τὴν μορφήν μεγάλων ἱστορικῶν πράξεων καὶ ἐθνικῶν σχέσεων, καὶ σχεδὸν συνεχῶν πολιτικῶν τε καὶ κοινωνικῶν δημιουργημάτων, οἷα ἡ Ῥώμη παρήγαγεν. Αἱ ἀνθρωπιστικαὶ δυνάμεις τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων ἀνήκουσιν εἰς τὸ κράτος τῶν αἰώνιων ἰδεῶν. Νοήσεως νόμοι, πολλαπλῆ τῶν ἀνθρώπων γνώσις, ἐπιστήμαι, γλῶσσα, φιλολογία καὶ τέχνη, μὀρφωσις ἡθῶν, ἀνθρωπότης ἐξσυγενισθεῖσα ὑπεῖρξεν τὰ ἀθάνατα τῶν Ἀθηναίων ἔργα.

Ἡ σχέσις τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὴν πόλιν τῆς Ἑλλάδος, — καὶ μόνον ὡς τοιαύτη, ὡς ἡ μητρόπολις τῆς ἐλληνικῆς εἰδωλολατρείας, ἦτο αὕτη ἡ πηγὴ παντὸς καλοῦ καὶ ἡ μήτηρ τῆς σοφίας, ὡς αὐτὴν καὶ κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἔτι τοῦ μεσαιῶνος αἰῶνα μετὰ σεβᾶσμοῦ ἐκ παραδόσεως ὠνόμασαν, — ἡ σχέσις αὕτη τῆς εὐσεβείας κατέστη μία μόνη εὐπρεπῆς τῆς ἰδεώδους φύσεως λατρεία, προὑποτιθεμένη πάντοτε τὴν συνειδήσιν τῆς ἀφθάρτου ἀξίας τῆς Ἀττικῆς μὀρφώσεως. Δύναται δὲ τις νὰ εἴπῃ, ὅτι μόνον ὁ τὸ πνεῦμα με-

ταρσιωθεὶς ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τὸ δαιμόνιον τῶν Ἀθηναίων διότι μόνον τὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ πνεύματος ἐτίμησαν αἱ Ἀθηναίαι. Καὶ οἱ βάρβαροι ἠδύνατο νὰ θαυμάσωσι τὸ μεγαλεῖον τῆς κοσμοκράτορος Ῥώμης. Ἀλλ' εἰς τὸν Ἀλαρίχον καὶ Ἀττίλαν τί θὰ ἐσήμαιεν ἡ πόλις τοῦ Πλάτωνος καὶ Φειδίου; — Ὅτε δὲ αὕτη ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ πολιτικοῦ βίου, ὁ Περικλῆς ὠνόμαζεν αὐτὴν παιδευτήριον πάσης Ἑλλάδος, ὁ δὲ Ἰσοκράτης τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς παριστῶν ἔλεγεν ὅτι: «τοσοῦτον ἀπολέλοιπεν ἡ πόλις περὶ τε τὸ φρονεῖν καὶ λέγειν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὥστ' οἱ ταύτης μαθηταὶ τῶν ἄλλων διδάσκαλοι γέγονασιν, καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι καὶ μᾶλλον Ἑλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείας τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας».

Ἡ ἀληθῶς δημιουργικὴ τῶν Ἀθηναίων ἐποχὴ καίτοι περιελάμβανε μικρὸν τι χρονικὸν διάστημα, ἤρκεσεν ὅμως τοῦτο πρὸς παραγωγὴν μόλις δυναμένης νὰ ἐπισκοπηθῇ πληθῆος αἰώνιων ἐχόντων κύρος καλλιτεχνικῶν ἔργων τοῦ πολιτισμοῦ, ἅτινα ἐν πολλοῖς οὐδεμία μεταγενεστέρα ἐποχὴ ἠδυνήθη πλέον νὰ φθάσῃ.

Μετὰ τὰ ἐν Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι μεγάλα ὑπὲρ ἐλευθερίας ἔργα, λαμπρὸν ἐν Ἀθήναις ἀνεπτύχθη τῆς Ἑλλάδος τὸ ἀνθος. Ἡ Ἀττικὴ φιλολογία καὶ τέχνη ἐναπετύπωσε καὶ ἐνέφηνε τὸ σύνολον τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλλάδος. Οἱ φιλόσοφοι, οἱ ποιηταί, οἱ τεχνῖται τῆς ἐλευθέρως ταύτης πόλεως τὰ ὑψίστα προβλήματα τοῦ πνεύματος περιέλαβον ἐν τῇ κρᾶτι τοῦ φανταστικοῦ καὶ γνωστικοῦ. Οὗτοι ἔλυον ταῦτα διὰ τοῦ τελείου τῆς τέχνης ἔργου, ἢ παρεδίδοσαν ταῦτα τῇ ἀνθρωπότητι, ὡς αἰώνια αὐτῶν προβλήματα.

Ἐὐτελὲς κάλλος, τὸ καθαρῶς νοητὸν καὶ καθόλου ἀνθρώπινον τῶν δημιουργημάτων τῆς τῶν Ἀθηναίων μεγαλοφυΐας ἦν ἐπίσης, ὅπερ ταύτης τῆς πόλεως καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἤδη προσέλαβε τὸν στενὸν ἐθνικὸν φραγμὸν, καὶ κατέστησεν αὐτὴν κέντρον τοῦ πνευματικοῦ κόσμου καὶ παιδευτήριον ξένων λαῶν, οἵτινες πάντες ἐκεῖ ἠδέως διέτριβον.

Ἐἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι παρατήρησεν ὁ Γουλιέλμος Οὐμβόλδος, ὅτι «ἡμεῖς εἰθισμένοι εἶμεθα νὰ βλέπωμεν τοὺς Ἑλληνας ἐν τῇ θαυμασίῳ φωτὶ ἰδανικῆς λαμπρότητος, ἀλλ' αὕτη δὲν ἀπορρέει πρῶτον ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Βιγκελμάννου, Βολφίου, Κοραῆ, Κανόβα καὶ Σχιλ-

λέρου. Ἐν τριαύτῃ λαμπρότητι ἐφαίνετο ἡ τῶν Ἀθηνῶν πόλις καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀνθρώποις τῆς μέσης ἀρχαιότητος. Ἡ ἀγάπη πρὸς αὐτὰς τὰς λιπαρὰς καὶ ἰσπερμένους καὶ ἀμειλίχους, Ἑλλήδος ἔρειμμα, κλεινὰς Ἀθήνας, κατέχευε ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου σύμπαντα τὸν πεπαιδευμένον τῆς Ἑλλάδος κόσμον.

Ἀφοῦ ἡ ἐπιφανὴς πόλις ἀπώλεσε διὰ παντός τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ἰσχύν, ἐτάχθη ὡς τὸ κειμήλιον τῆς ἀρχαιότητος ὑπὸ τὴν σκέπη τῶν εὐγενεστάτων αἰσθημάτων καὶ ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων. Ὅτε δὲ ἐξέπεσον οἱ πλούσιοι αὐτῆς ἀστυί, ξένοι ἠγεμόνες ἐνόμιζον δόξαν νὰ ἦνε φίλοι καὶ εὐεργέται τῆς δημοκρατίας ταύτης, καὶ ἐπιλοτιμοῦντο νὰ ἐκλεγῶσιν ἄρχοντες αὐτῆς.

Ἀπὸ τοῦ Ἀντιγόνου ἤδη καὶ Δημητρίου ξένοι βασιλεῖς ἠύξανον τὰ ὄρατα τῶν Ἀθηνῶν οἰκοδομήματα. Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος ἀνήγειρεν μεγαλοπρεπὲς Γυμνάσιον οὐ μακρὰν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἑρμῆος. Ὁ ἐκ Περγᾶμου Ἀτταλῆς Ἰος ἐκόσμησε τὴν Ἀκρόπολιν διὰ περιφημῶν ἀναθημάτων, ὁ ἑὸς ἐκοδόμησε Θαυμασίαν στοάν, ὁ δὲ Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς 360 ἔτη μετὰ τὸν τύραννον Πεισιστρατον ἐξηκολούθησε τὴν περαιτέρω οἰκοδόμησιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἡ μεγάλη δὲ σειρά τῶν ἐνθουσιωδῶν τῶν Ἀθηνῶν Θαυμαστίων ἐξηκολούθησε καὶ ὑπὸ τοὺς δυναστας τῆς Ρώμης, εὐθύς ὡς ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Σκιπιώνων εἰσεχώρησεν εἰς τὴν περὰ τὸν Ἰβηριν πόλιν ἡ περὶ τὰ γράμματα καὶ τὴν τέχνην παιδείσις τῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ μακρὰν πολιορκίαν καὶ σκληρὰς ταλαιπωρίας τὴν 1 Μαρτίου τοῦ 86 ἐξεπορθήθη ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, ἡ σύμμαχος τοῦ Μιθριδάτου. Πῖνε δὲ αὕτη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς πόλεως ἡ μαύρη ἡμέρα, μεθ' ἧς ἤρξατο ὁ χρόνος τῶν δεινῶν τῆς. Ὁ φοβερὸς νικητὴς ἐν τῇ πρώτῃ ὀργῇ του ἠθέλησε νὰ καταστρέψῃ αὐτήν, ἀλλ' εἶτα εἰς τὰς συμβουλὰς εὐγενῶν ἀνδρῶν ὑπεικὼν ἀφῆκεν, ὥστε ἡ δόξα τῶν Ἀθηνῶν νὰ δικαιῶται τῆς εὐσεβείας τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Πλούταρχος παριστᾷ τὸν μέγαν Ρωμαῖον σκεπτόμενον ὡς Ἕλληνα, ὅτε ἀπεφάσισεν οὗτος νὰ συγχωρήσῃ τοὺς πολλοὺς ἕνεκα τῶν ὀλίγων, τοὺς ζῶντας χάριν τῶν νεκρῶν. Καὶ βραδύτερον ἔτι ἐν τοῖς μεγίστοις τίτλοις τῆς εὐτυχίας του ἠρίθμει ὁ Σύλλας καὶ τοῦτον, ὅτι τῶν Ἀθηνῶν ἐφείσθη.

Ἄλλ' ὅμως ἐδήλωσε τὴν Ἀττικὴν, κατέρριψε τὰ μακρὰ τείχη, κατήδαφισε τὰ προχώματα καὶ τείχη, τὰ νεώρια, καὶ τὴν μεγαλοπρεπῆ

σκευοθήκην τοῦ Πειραιῶς, ὥστε ὁ περίφημος τῶν Ἀθηνῶν λιμὴν κατέστη ἔκτοτε μικρὸν τι χωρίον. Ἡ ἐν μέρει καταστροφή τοῦ περιβόλου τῶν τοῦ Θεμιστοκλέους τειχῶν καὶ βεβαίως καὶ τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Ἀκροπόλεως ἐποίησεν ἀπὸ τοῦδε τὴν πόλιν χωρίον τι ἄμαχον, καὶ ἀτείχιστον. Καὶ ἡ μὲν πόλις αὐτὴ κατέστη ἔρημος ἀνδρῶν καὶ εἰς πενίαν, τὸ δὲ ναυτικὸν αὐτῆς, καὶ ὁ πολιτικὸς βίος ἀπεσβέσθη, ὡς καὶ ὁ τῆς συμπάσης Ἑλλάδος. Μόνον ἡ λάμψις τῶν ἰδεῶν ἐκείνων, αἵτινες ἀνὰ τὰς χώρας τῶν τριῶν τοῦ κόσμου μερῶν ἐξ αὐτῆς διέχυσαν φωτεινὰς ἀκτῖνας, ἐπὶ μακρὸν ἔτι ἔμενον ἐπ' αὐτῆς, καταμαγεύουσα καὶ αὐτοὺς τοὺς Ρωμαίους, οἵτινες ἐπήνεγκόν τὴν καταστροφὴν τῆς.

Ἐπὶ Σύλλα ἔτι ἔζη ἐκεῖ, καὶ ἐπὶ εἴκοσι σχεδὸν ἔτη ὁ πλούσιος Πομπώνιος ὁ ἄττικὸς ὡς ἐξυμνούμενος εὐεργέτης τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὸ 51 ἤδη ἔτος ὁ Ἀππίας Κλαύδιος Πούλχερος διὰ τῶν λαφύρων ἤρξατο τῆς μεγαλοπρεπεστάτης οἰκοδομῆς τῶν Προπυλαίων τοῦ ἐν Ἑλευσίνι ναοῦ τῆς Δήμητρος καὶ ὁ Κικέρων ἐπεπόθει τοῦτο, νὰ δυνηθῇ νὰ μιμηθῇ ἐν Ἀθήναις τὸ λαμπρὸν τοῦτο παράδειγμα τῆς μεγαλοπροσύνης.

Ἐκ τοῦ σάλου τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐμφυλίων πολέμων ὑπὲρ τῆς καθισταμένης μοναρχίας ἐξῆλθεν ἀκραιφνῆς τῆς Παλλάδος Ἀθηνῶν ἡ πόλις, καίτοι οἱ πολῖται αὐτῆς τόσῃν μικρὰν πολιτικὴν ὀξύνοϊαν ἐκέκτηντο, ὥστε πάντοτε προσετίθεντο τῇ μετὰ ταῦτα ἡττωμένῃ μερίδι. Οὕτω οὐχὶ τὰ τοῦ Καίσαρος, ἀλλὰ τὰ τοῦ Πομπηίου ἐφρόνου, ὅστις ἐν Ἀθήναις τοῖς φιλοσόφοις συνδιέτριβε, καὶ εἰς οἰκοδομίας 50 τάλαντα τῆ κοινῇ ἐδωρήσατο Ὁ νικητὴς τῆς Φαρσάλου συνέγνω τοῖς Ἀθηναίοις, ἐτίμησε τὴν χώραν των ὡς πὸν τάφον τῶν μεγάλων νεκρῶν, εἰπὼν μόνον τοῖς ἀπεσταλμένοις ὑπ' αὐτῶν, ὅτι πολλὰ ἀμαρτάναντες ὑπὸ τῶν νεκρῶν πῶζοιντο».

Παρέσχε δὲ τῇ πόλει δαψιλῆ τὰ μέσα, νὰ οἰκοδομήσῃ τὰ προπύλαια τῆς ἀρχηγέτιδος Ἀθηνῶν, καὶ πρὸ δέκα ἤδη ἐτῶν ξένος φιλέλλην, ὁ βασιλεὺς Ἀρισβαρζάνης ὁ 2ος Φιλοπάτωρ ὁ Κακπαδόκης ἀνωκοδόμησε τὸ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ Σύλλα πυρποληθὲν ὠδεῖον τοῦ Περικλέους¹. Οὐχὶ δὲ πολλῇ ὕστερον πλούσιος Σύριος ὁ Ἀνδρόνι-

¹ Ἡ σειρά τῶν ἐπιγραφῶν τῆς εὐγνώμονος πόλεως νῦν Ἀθηνῶν πρὸς τὴν τοιαύτων ξένων εὐεργετῶν ἄρχεται ἀπὸ τούτου τοῦ Ἀρισβαρζάνου C. I. A. III. n. 541.

νικος ἐκ Κύρρου ἔστησε ἐπὶ τινος θέσεως οὐ μακρὰν τῆς ἀγορᾶς τὴν ὠραίαν μαρμαρίνην οἰκοδομήν τοῦ ἡλιακοῦ ὠρολογίου, ὅπερ σήμερον ἔτι σώζεται ὑπὸ τὸ ὄνομα «ναὸς τοῦ Διόλου» ἢ κοινῶς «Ἀέριδες».

Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Καίσαρος μετὰ μεγάλης χαρᾶς ἐδέξαντο εἰς τὴν πόλιν τῶν τὸν Βροῦτον οἱ ὑπὸ ἐλευθερίας μεθύοντες Ἀθηναῖοι καὶ ἔστησαν αὐτῷ καὶ τῷ Κασσίῳ χαλκοῦς ἀνδριάντας παρὰ τοῖς τῶν τυραννοκτόνων Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος. Ὅτε δ' εἶτα ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κασσιος ἐν Φιλίπποις εὔρον τὸ τέλος τῶν, αἱ Ἀθηναῖοι πάλιν ὑπέστησαν τὴν ἐκδίκησιν τῶν νικητῶν. Μόνον ὁ Ἀντώνιος, ὅστις μετὰ τὴν μάχην ἐκείνην μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ἐφείσθη τῆς πόλεως. Διότι τὴν ὀργὴν του ἀπέπειξεν αὐτῇ ἐν πλημμύρᾳ κολακειῶν, ἐμέθυσαν δὲ τὸν νικητὴν τὰ κάλλος αὐτῆς, τὸ πνεῦμα καὶ αἱ τιμαί. Ἐνταῦθα οὗτος ἐγένετο Ἰύλλην. Καὶ δεῦτερον ἦλθεν ἐνταῦθα, τὸ πρῶτον μετὰ τῆς Ὀκταβίας, εἶτα μετὰ τῆς Κλεοπάτρας, ἐδωρήσατο δὲ τοῖς Ἀθηναίοις τὴν Λίγιναν καὶ ἄλλας νήσους. Ὁ δουλοπρεπὴς ὄχλος συνέζευξεν τὸν ἔνθεον τοῦτον προκάτοχον τοῦ Νέρωνος ὡς νέον Διόνυσον μετὰ τῆς ἐν Ἀκροπόλει Πολιάδος Ἀθηνᾶς. Διότι ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἔστησεν οὗτος ἀγάλματα αὐτῷ καὶ τῆς Κλεοπάτρας. Οὐδὲν δὲ θαυμαστόν, ὅτι ὁ Ἀντώνιος εἶχε καταμαγευθῆ ὑπὸ τῆς πόλεως ταύτης, ὡς ὑπὸ Σειρήνος. Ὅτε ἀπὸ τοῦ Ἀκτίου κατέφυγεν εἰς Αἴγυπτον, ἀπέστειλεν ἀγγέλους πρὸς τὸν Ὀκταβιανὸν καὶ ἐζήτησε παρὰ τοῦ νικητοῦ τὴν ἀδειαν, ἂν μὴ πλέον ἐπετρέπετο αὐτῷ νὰ ζῆσῃ παρὰ τὸν Νεῖλον, νὰ διανύσῃ τὸν βίον του ὡς ἰδιώτης ἐν Ἀθήναις.

Καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἐφείσθη τῆς πόλεως, καίτοι αὐτῇ τοσοῦτον ἐτίμησε τοὺς φονεῖς τοῦ Καίσαρος. Κατ' ἀρχὰς μόνον προσηνέχθη αὐτῇ ψυχρῶς, ἀφῆρσεν αὐτὴν τὴν Ἑρέτριαν καὶ Λίγιναν, καὶ ἀπηγόρευσε τὴν καταχρηστικὴν πρᾶσιν τῆς πολιτείας (δικαιώματος πολιτοῦ), ἣν ποτε ἤδη καὶ ὁ Δημοσθένης ἐμέμψατο. (Ὅχι ἤττον ἐμυήθη τὰ Ἰβλευσίνα μυστήρια, καὶ ἐξηκαλούθησε τὴν οἰκοδόμησιν τῆς νέας ἀγορᾶς. Ὁ φίλος αὐτοῦ Ἀγρίππας κατασκευάσασθαι θέατρον ἐν τῷ Κεραμεικῷ καὶ ἄλλοις ἔργοις ἐκαλλώπισε τὰς Ἀθήνας. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀριστερὰ τῷ εἰσιόντι εἰς τὰ Πρωπύλαια ἔστησαν ἔφιππον τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ, οὗ τὸ κολοσσαῖον ἄμωρον βᾶθρον μετὰ τῆς ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς σήμερον ἔτι σώζεται. Ἀλλὰ τῷ Αὐγούστῳ καὶ τῇ Ρώμῃ ἀφιέρωσεν κυκλοειδῆ ναὸν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Παρθε-

νάδος ἐγγὺς τοῦ μεγάλου βωμοῦ τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς, οὗ τοῦ ἐπιστυλλοῦ σώζονται ἔτι λείψανα¹. Τὴν λατρείαν τῆς Ἀθηνᾶς ἐσεβάσθη κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ ὁ φοβερός τῶν Ἰουδαίων βασιλεὺς Ἡρώδης, ὅστις ὡς φιλέλλην ἢ φιλορωμαῖος ἐτίμησε τὴν πόλιν διὰ δῶρων πιθανῶς δὲ καὶ διὰ τινῶν ἔργων².

2. Ὑπὸ τὴν νέαν διοίκησιν, ἣν ὁ Αὐγούστος ἔδωκε τῇ Ἑλλάδι, αἱ Ἀθηναῖοι ἔμεινάν μὲν πάντοτε ἐλευθέραι, τῇ Ρώμῃ σύμμαχοι, ἀλλ' αὐτόνομος πόλις, κατέπιπτεν ὅμως βαθμηδόν, ὥσπερ πασαι αἱ ἄλλαι ἐλληνικαὶ πόλεις, ἐν ᾗ ἀνέθαλλον νέαι ῥωμαῖκαὶ ἀποικίαι, ὡς ἡ ἐμπορικὴ πόλις Κόρινθος, ἡ ἀποικία τοῦ Καίσαρος, καταστάσα ἔδρα τοῦ Ῥωμαίου Ἀνθυπάτου τῆς Ἑλλάδος, ἢ τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας, καὶ αἱ Πάτραι καὶ ἡ Νικόπολις, αἱ ἀποικίαι τοῦ Αὐγούστου. Πᾶσα δὲ ἡ Ἑλλάς ἦν ἐν παρακμῇ ἐπὶ τῶν χρόνων ἤδη τοῦ Στράβωνος. Καίτοι δὲ αἱ Ἀθηναῖοι πάντοτε ἔτι ἐφημίζοντο ὡς τὸ λαμπρότατον μουσεῖον τῆς ἀρχαιότητος καὶ τὸ σχολεῖον τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης, ὁ Ὁβίδιος ὅμως καὶ ὁ Ὀράτιος ἐκάλουν ἤδη αὐτὰς κενὴν πόλιν, ἧς μόνον τὸ ὄνομα ὑπελείφθη. Καίτοι δὲ ὑπερβολικαὶ αἱ ἐκφράσεις αὗται, ὑποσημαίνουσιν ὅμως τὴν ἱστορικὴν ἀπράξιαν, εἰς ἣν ἤρξαντο νὰ καταπίπτωσιν αἱ Ἀθηναῖοι³.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐμπόριον τῆς πόλεως παρήκμασεν, ἡ στρατιωτικὴ αὐτῆς σπουδαιότης ἐμαράνθη, καὶ αὐτὴ περιορίσθη εἰς μικρὰν τινα περίοχον, ἔκτοτε ἡ δόξα καὶ τὰ σχολεῖα αὐτῆς παρεῖχον αὐτῇ τηλικαύτην ἀξίαν, ὥστε ὡς ποτε ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Κικέρωνος καὶ Μάρκου Ἀντωνίου, τοῦ Βρούτου, Ὀρατίου καὶ Βιργιλίου, ἔμεινεν πάντοτε ἔτι ὁ σκοπὸς τῶν ἀποδημιῶν τῶν πεπαιδευμένων. Καίτοι δὲ ἡ μοναρχία δὲν ἠδύνατο ἐντελῶς νὰ ἀναστῆ τὴν ὑπὲρ τοῦ δη-

¹ Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1887 ἀνεκαλύφθησαν τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ τούτου, μικρὸν οἰκοδόμημα ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μετὰ 9 στηλῶν ἰωνικοῦ ρυθμοῦ.

² Οἱ Ἀθηναῖοι ἔστησαν αὐτῷ ἐν Ἀκροπόλει ἀνδριάντα οὗ ἡ βᾶσις καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἐσώθησαν: «Ὁ δῆμος βασιλέα Ἡρώδη φιλορωμαῖον εὐεργεσίας ἔνεκεν καὶ εὐνοίας τῆς εἰς αὐτόν», G. I. Att. III n. 550. Μόνον γενικῶς ἀναφέρει ὁ Ἰάσηφος de bello jud. κεφ. 22, τὰ ἀναθηματικὰ δῶρα τοῦ Ἡρώδου εἰς τὰς Ἀθήνας, Λακεδαίμονα, Νικόπολιν καὶ Πέργαμον.

³ Quid Pandioniae restant nisi nomen Athenae. Ovid. Metam XV. 428.— Vaeuās Athenas. Horat. Ep. 11, 2, 81. Ἠρβ. Wachsmuth. Stadt Athen 1, 665 σημ. 4. Κατὰ τοῦτου Ellisson Zur Besch. Athens. Göttinger stud. 1, 190 καὶ κατὰ Burkhardt. Constantin. σ. 407.

μοσίου ταμείου κάρπωσιν τῶν προσόδων τῆς Ἑλλάδος, ἔπαυσεν ἄνωγ τὴν ἀρπακτικὸν σύστημα τοῦ Βέρρου καὶ Πείσανος. Σχεδὸν πάντες οἱ αὐτοκράτορες μέχρι τέλους τῶν Ἀντωνίνων ἐτίμησαν τὴν πόλιν, καὶ μόνον ὀλίγοι ἐτόλμησαν νὰ θέσωσιν ἐχθρικὴν χεῖρα ἐπὶ τῶν ὀργανῶν τῆς τέχνης τῆς.

Ὁ Καλιγούλας καὶ ὁ Νέρων ἀναιδῶς ἐλεηλάτησαν πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Τὸν περίφημον τοῦ Πραξιτέλους Ἔρωτα διέταξεν ἐκεῖνος νὰ μεταφέρωσιν ἐκ Θεσπιῶν εἰς Ρώμην καὶ μόνον θαῦμα ἔσωσε τὸν Ὀλύμπιον Δία τοῦ Φειδίου, ὡς καὶ τὴν Ἥραν τοῦ Πολυκλείτου, ἐν Ἄργει ἀπὸ ὁμοίας τύχης. Ὁ Νέρων, ὅστις ἐκ τῶν Δελφῶν μόνον διέταξε νὰ ἀρπάσωσι 500 χαλκοῦς ἀνδριάντας, δυσκόλως ἤθελε φεισθῆ ὅπως τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' ὅμως εἰς καλὴν ἀπέβη τῇ πόλει, ὅτι ὁ μητροκτόνος οὗτος δὲν ἐπεσκέφθη ταύτην φοβηθεὶς τὰς τιμωροῦς Βύμενιδας¹.

Μετὰ τὸν Νέρωνα ἐπαύσατο ἡ ἐξαγωγή ἑλληνικῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων εἰς Ρώμην, τοῦλάχιστον οὐδὲν πλέον περὶ τούτου λέγεται².

Ἀλλ' ἡ Ἑλλάς καίτοι ἡ λαφυραγωγίαις ἐξηκολούθει ἀπὸ τοῦ Μουμμίου, ἦν τόσον πλουσία ἔτι καλλιτεχνικῶν ὀργανῶν, ὥστε ὁ Πλίνιος ἀνέφερεν ὅτι ἡ Ρόδος ἐκέκτητο ἔτι 3000 ἀγάλματα καὶ οὐχὶ ὀλιγώτερα ἦσαν τὰ ἐν Ἀθήναις, Ὀλυμπίᾳ καὶ Δελφοῖς σωζόμενα³.

Τὸ ἀρπακτικὸν τῶν Ἀνθυπάτων ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς δημοκρατίας καὶ εἶτα ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων ἠδυνήθη μὲν νὰ ἀποσπάσῃ τῶν Ἀθηναίων ἀγάλματα θεῶν, πλείονα ὅμως πόνον παρέσχε τῇ χριστιανισμῷ, ὅστις ἔμα τῇ ρωμαϊκῇ μοναρχίᾳ εἰσῆλθεν εἰς τὸν βίον τῆς ἀνθρωπότητος, νὰ ἀφαιρέσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν τὴν πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ὀλυμπίους θεοῦς πίστιν. Οὐδεμίαν ἐμφάνισιν ἐν Ἀθήναις αἰουδήποτε ὀνητοῦ, ἐν ᾗ ἐνσαρκούται ἰδέα τις τὸν κόσμον ταραττούσα εἶνε ἀξιωματικωτέρη τῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἐἰς τὸ μέγα σύστημα τῆς νοήσεως καὶ εἰς τὸν λαμπρότατον πολιτισμὸν τῆς ἀρχαιότητος ἀντεπέ-
ξῆλθεν ἐν τῇ ταπεινῇ μορφῇ τοῦ προφήτου τούτου τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐν ταῖς χρονικοῖς τοῦ χριστιανισμοῦ οὐδεμίαν

¹ Ὁ ἐπίτροπος αὐτοῦ Σεκοῦνδος Καρίνος Tacit. Annal. XV, 95) ἀφῆρπασεν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως βιβλίους ἀγάλματα, οὐχὶ ὅμως τὰ μέγιστα καὶ ἱερότατα.

² Sisker, Gesch. der Wagnahme Vorkügl. Kunstwerke, Gotha 1803, Pa-
lorsou, Allg. Einl. in das stud. der archäol. deutsch. von Friedricheon 1820.

³ Nec pauciora Athenis . . . H. N. XXXIV. C. 17.

ὑπάρχει τολμηροτέρα πράξις, ἢ τὸ κήρυγμα τοῦ Παύλου ἐν Ἀθή-
ναις, τῇ Ἀκροπόλει τῆς εἰδωλολατρίας, ἣτις περιεβάλλετο ἔτι ὑπὸ
τῆς τυφλῆς λαμπρῆς τῶν τεχνῶν καὶ τῆς φιλολογίας. Ὁ ἀπόστο-
λος οὗτος, ὁ ἀποθεῶν τὸν Ἰησοῦν ἐξηγητήν ἰδὼν τὰ ἀγάλματα τῶν
θεῶν, τὰ ἔργα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ὧν ἐπληροῦτο ἡ πόλις, καὶ τοὺς
λαμπροὺς ναοὺς, ὧν ἐν ταῖς μαρμαρίναις στοαῖς ἤγοντο αἱ τελεταὶ
τῶν ἱερέων καὶ τοῦ λαοῦ. Προεκάλεσε τῆς Ἀθήνας, τὴν Ἀκρόπολιν
τῶν θεῶν νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὸν Χριστόν, ἀλλὰ διέγνω ὅτι αὕτη
δὲν ἦτο ἔτι ἐπιδεκτικὴ τῶν εὐαγγελικῶν ἐνοιῶν. Οἱ περίεργοι Στωϊ-
κοὶ καὶ Ἐπικουρικοὶ ἐμειδίον ἐπὶ τῷ ἐκ Ταρσοῦ ξένῳ, ὅστις ἐκήρυττε
νέον σωτήρα, τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν κρίσιν τοῦ κόσμου καὶ μετ' ἀγ-
χινοίας ἠρμήνευε τὸ ἀγνώστῳ ταῖς Ἑλλησι νέῳ θεῷ ἐπίγραμμα βω-
μοῦ τινος. Ἐκ τῶν ἐνδεῶν εἰδήσεων τῆς τῶν ἀποστόλων ἱστορίας
δυναμέθα μόνον νὰ εἰκάσωμεν τί ὁ ἐνθουσιῶν κήρυξ εἰς τοὺς φιλο-
σόφους τῶν Ἀθηναίων εἶπεν : ὅτι ὁ ὠραῖος οὗτος ἑλληνικὸς κόσμος
ἀνευ σωτηρίας ὑπέπεσε τῷ θανάτῳ, ἐπειδὴ εἶνε πολὺ περιορισμένος
εἰς τὸ φρονεῖν καὶ ἀπάνθρωπος, στηρίζεται ἐπὶ τοῦ προνομίου τοῦ
ἐνός μόνον ἀνθρωπίνου γένους, ἐπὶ τῆς δουλείας καὶ τῆς καταφρονή-
σεως τῶν βαρβάρων, καὶ δὲν ὑψώθη εἰς τὴν ὑψίστην ἰδέαν τῆς ἀν-
θρωπότητος καὶ τοῦ δημιουργοῦ τῆς, οὐ ἐνώπιον τοῦ ἔστιν Ἑλλην,
Ἰουδαῖος, βάρβαρος, Σκύθης, δαῦλος καὶ ἐλεύθερος, ἀλλὰ πάντες ἴσοι
ἐνὶ πνεύματι ἐγένοντο καὶ εἰς ἓν σῶμα. Τίς ἤθελε τότε προαισθανθῆ
ὅτι ἀκριβῶς ἡ νέα θρησκεία, ἣν ὁ Παῦλος ἐκήρυσσε τοῖς Ἀθηναίοις,
μετὰ τὴν πάροδον πολλῶν αἰῶνων ἤθελεν εἰσεῖναι τὸ μόνον παλλὰδιον
εἰς ὁ οἱ Ἑλληνας χρεωστοῦσι τὸ συναχῆς τοῦ ἔθνους, τῆς φιλολογίας
καὶ γλώσσης των ;

Ὁ Παῦλος ἐτράπη ἐξ Ἀθηναίων εἰς τὴν κοσμοπολίτιδα ἐμπορικὴν
πόλιν Κόρινθον, ἐνθα ἐπὶ ἓν ἔτος ἐπαρκέστερον ἠδυνήθη νὰ ἐνεργήσῃ.
Ἡ παράδοσις περὶ τοῦ Ἀθηναίου Ἀρειοπαγίτου Διονυσίου καὶ τῆς
Δαμαρίδος ὁμολογεῖ φυσικᾶ, ὅτι αὐτὸς ἐφύτευσε μὲν βλαστὸν τῆς
χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ βράχου τοῦ Ἀρειοπάγου, εἶδεντο
ὅμως οὗτος πολλοῦ χρόνου, ὅπως ἀναπτυχθῆ καὶ ζῆσῃ.

Οὐδεὶς ἀρχαῖος λαὸς μᾶλλον ἰσχυρογνωμόνως εἶχετο τῆς λα-
τρίας τῶν Ὀλυμπίων, ἢ ὁ Ἀττικὸς. Τὰ μνημεῖα, τὸ αὐχῆμα καὶ
κόσμημα τῆς πόλεως, αἱ τέχναι, αἱ ἐπιστῆμαι, πάντα τὰ τε ἤθη
καὶ ὁ βίος τῶν Ἀθηναίων ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἀρχαίας θρησκείας, καὶ
ἐπὶ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων, ἐπίσης ἡ πόλις τοῦ Σωκράτους
ἄμεινεν τὸ μέγα τῶν ἐθνικῶν Πανεπιστημίων. Αἱ ἐπιστημονικαὶ

σχολαί της ήθησαν πάλιν ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Νέρωνος. Ἡ μετὰ ταῦτα λαμπρῶν τοῦ ἀττικοῦ πνεύματος ἐπὶ Ἀδριανοῦ καὶ τῶν Ἀντωνίνων, τῶν φιλοσόφων αὐτοκρατόρων ἐπὶ τοῦ Ὀρόνου τῶν Καισάρων, εἶνε πασίγνωστος. Αἱ Ἀθηναίαι ἐπεὶ δὸν τὸ ὕστατον καὶ μίαν ἀνάγεννησιν μεγαλοπρεπῶν μνημείων, ὡς ἐπὶ Περικλέους καὶ Λυκούργου τοῦ υἱοῦ τοῦ Λυκόφρονος, διότι ὁ Ἀδριανὸς ἐπεράτωσε τὸ γιγαντιαῖον οἰκοδόμημα τοῦ Ὀλυμπίου, ἐθεμελίωσεν ἐκεῖ παρὰ τὸν Ἰλισσὸν τὴν νέαν πόλιν τῶν Ἀθηναίων, ἠκοδόμησε πολλοὺς ἄλλους ναοὺς καὶ ὄρατα οἰκοδομήματα, καὶ ἐδώρησατο τῷ κοινῷ τὰς προσόδους τῆς νήσου Κεφαλληνίας. Πρὸς αὐτὸν ἠμιλλᾶτο ὁ πλούσιος σοφιστὴς Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς. Ἐπειτα δὲ οἱ Ἀντωνίνοι ἀνύψωσαν τὰς σχολὰς τῆς φιλοσοφίας καὶ ῥητορικῆς εἰς νέαν περιωπὴν, ὥστε κατὰ τὸν Β' αἰῶνα αἱ Ἀθηναίαι ἦσαν τὸ περιφημότερον ἑλληνικὸν πανεπιστήμιον τοῦ κράτους. Ὁ Φλάβιος Φιλόστρατος ἐν ταῖς περὶ τῶν Ἀθηναίων σοφιστῶν βιογραφίαι του προσέθηκε τῷ αἰῶνι ἐκείνῳ ἀίδιον μνημεῖον.

Μετὰ τοῦ τέλους τῆς δυναστείας τοῦ Ἀδριανοῦ αἱ Ἀθηναίαι καθόλου ὡς πόλις ἐφθασαν εἰς τὰ ὅρια τοῦ δυνατοῦ τῆς ἀναπτύξεώς της. Ἡ πόλις ἤνυ ἤδη τὸ ἰδανικὸς καλὸν τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος μετὰ τῶν μεγαλοπρεπῶν μορφῶν τῶν μνημείων τῆς ἐποχῆς τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων. Ὁ ἀρχιτεκτονικὸς αὐτῶν ῥυθμὸς συνετελέσθη ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων. Οὕτως εἶδε καὶ περιέγραψεν αὐτὴν ὁ Παιουσανίας, καὶ ἡ περιγραφή του διδάσκει ὅτι πάντα τὰ περίφημα ἀρχαῖα αὐτῆς οἰκοδομήματα ἴσταντο ἀβλαβῆ περὶ τὸ τέλος τοῦ 2ου αἰῶνος, ἐνῶ ἐν τῇ Ἀκροπόλει καὶ ἐν τῇ πόλει, ἐν ναοῖς, θεάτροις καὶ ἠδείοις, ἐπὶ τῶν ὁδῶν καὶ πλατειῶν ἐσώθησαν ἀναρίθμητα ἔργα τῶν εἰκασιτικῶν τεχνῶν. Ὁ σοφιστὴς Ἀίλιος Ἀριστείδης κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐν τῷ παναθηναϊκῷ αὐτοῦ ὑπερβαλόντως καὶ κυλακευτικῶς τὴν λαμπρότητα αὐτῶν τῶν Ἀθηναίων ἐξῆρε πλέον ἢ ἐκείνην τῶν καλλίστων χρόνων τοῦ παρελθόντος. Καὶ ὁ Λουκιανὸς ἐθαύμασε τὴν μεγαλυπρέπειαν καὶ μάλιστα τὸν πληθυσμὸν τῶν κατοίκων τῆς πόλεως.

Ἡ φωτεινὴ αὕτη εἰκὼν ἐκ τοῦ Β' αἰῶνος λάμπει φυσικῶς μόνον ἐπὶ τοῦ ἀμαυροῦ ἐδάφους τῆς γενικῆς καταπτώσεως τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν ἐρημωθειῶν τοπειῶν της καὶ τῶν ἐρειπίων τῶν περιφημῶν πόλεων της, οἷα ὁ Παιουσανίας κατέγραψεν καὶ ἔκτειρεν ὁ Λουκιανός. Ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς εἰρήνης τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων ἐπαύσατο μετὰ τοῦ Μάρκου Ἀύρηλιου· βάρβαροι ἡγεμόνες ἢ φιλόδοξοι στρατιῶται δυσμενεῖς ταῖς μαύσαις, ἀνέβησαν ἐπὶ τοῦ

Ὀρόνου τῶν Καισάρων· ἐμφύλιοι πόλεμοι διέσειον τὰ κράτος, καὶ ἀπὸ βορρᾶ καὶ ἀνατολῶν ἢ μετανάστευσις τῶν ἐθνῶν ἔρριπτε τὰ πρῶτα αὐτῆς κόμματα παρὰ τὰς πάντοτε ἡσύχους ἀκτὰς τῆς Ἑλλάδος. Ὁ χρόνος παρήλαθ, καθ' ὃν ἡ εὐγενεστάτη τῶν πόλεων διὰ τῶν θελητῶν της εἶχε περιβάλλει τοὺς κυριάρχους τῆς Ῥώμης καὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἀσίας. Οἱ αὐτοκράτορες ἐπεξέτειναν μὲν καὶ ἐκαλλώπισαν τὴν παρὰ τὸν Τίβεριν κοσμοκράτορα καὶ ἀνήγειρον ἐκεῖ τὰ ἀνάκτορά των καὶ τὰς θέμας των, ἀπεσβέσθη ὅμως ἡ σφοδρὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπιθυμία τοῦ νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ψυχρανοεὶς φιλελληνισμὸς προανήγγειλε τὸ ῥήγμα μεταξὺ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς ἢ τὸν χωρισμὸν τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς καθ' ἡλίου δυσμᾶς.

Πρότερον τούτου ἐγένετο ἐκείνη ἡ παλαιστρα δηλούντων μεταναστῶν. Ἐὰς δὲ πρῶτας αὐτῶν ἐπιδρομὰς ὑπέστη ἡ ἑλληνικὴ ἀνατολὴ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ Γ' αἰῶνος. Ἀπὸ τῶν ἐδρῶν των παρὰ τὴν ἀνατολικὴν θάλασσαν μετηνάστευσαν οἱ Γότθοι εἰς τὴν σκυθικὴν χώραν παρὰ τὸ βόρειον κρᾶσπεδον τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐνθα ἐφάνησαν ἐπὶ Καρακάλλα. Ἐκεῖθεν αἱ ληστρικαὶ αὐτῶν ἐν τῇ παρὰ δουνάβιω καὶ τῇ τῶν Βαλκανίων χώρᾳ ἐπιδρομαὶ ἐξετάθησαν εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν, εἰς τὰς νήσους καὶ παραλίαις τῆς Ἑλλάδος. Ἐπολιόρησαν δὲ τῷ 253 καὶ τὴν Θεσσαλονικίην. Τὰ δεινὰ τῆς ὄχυρᾶς καὶ μεγάλης ταύτης πόλεως, τῆς μητροπόλεως τῆς Μακεδονίας, διέσπειραν τηλικαῦτον φόβον ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ Βαλεριανὸς προσεκάλεσε τὰς ἕνεκα μακρᾶς εἰρήνης ἀκόπλους καὶ ἀμάχους καταστάσας πόλεις νὰ ἀμυνθῶσι διὰ καταγραφῆς νέων στρατιωτῶν καὶ ὄχυρωμάτων. Οὕτω ἐπεσκευάσθησαν τὰ ἐν τῷ Ἰσθμῷ τεῖχη, ἀνεκαινίσθησαν δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ἀπὸ τοῦ Σύλα καταπεσόντα καὶ ὀλιγορηθέντα χαρακώματα τῶν Ἀθηναίων. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν νέαν κατασκευὴν τῆς πόλεως τοῦ Ἀδριανοῦ κατεκρημνίσθη τὸ ἀρχαῖον πρὸς ἀνατολὰς τεῖχος, εἶνε ἀμφίβολον ἂν τὰ βαλεριανὰ ὄχυρώματα περιελάμβανον πᾶσαν τὴν τότε περιοχὴν τῆς πόλεως¹.

¹ Τὸ καλούμενον Βαλεριανὸν τεῖχος εἶνε ἐκ τῶν διαφιλονεικούμενων ἐν τῇ τοπογραφίᾳ τῶν Ἀθηναίων. Πιθανὸν ἢ οἰκοδομὴ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἦτο μόνον μία παλινθῶσις τῶν ἀρχαίων τῆς πόλεως τειχῶν. Ἡ γνώμη τοῦ Ληξίου ὅτι τὰ τεῖχη τοῦ Βαλεριανοῦ παρὰ τὴν ἀρχαίαν γραμμὴν ἐστήθησαν κυροῦται ὑπὸ τοῦ Finlay (Ἑλλάς ὑπὸ τοὺς Ῥωμ.) καὶ ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Κουρτίου καὶ ἄλλων.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου κατὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον ἐπέπεσον ἀπὸ τοῦ 256 νέαι ὄρδοι Γότθων καὶ Σλάβων ἐπανειλημμένως εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ἧς κατέστρεψαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Αἱ πόλεις ἐκεῖ ἐδηρώθησαν, ἢ ἀπετεφρώθησαν. Ἡ Τραπεζοῦς, Νίκαια, Προῦσσα, Ἀπάμεια, Ἴλιον καὶ Νικομήδεια ἠλώθησαν, καὶ ἡ δὲ Γότθου Ἡροστράτου ἐξηφάνισε διὰ παντός τὸ θαυμασιὸν ἔργον τῆς ἑλληνικῆς Ἀσίας, τὸν ἐν Ἐφέσῳ ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος.

Οὐδεμίαν τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων τούτων εἶχε φθάσει μέχρι τοῦδε εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Τοῦτο δὲ ἐγένετο κατὰ τὴν τρίτην τῶν κατὰ Θάλασσαν ληστρικῶν αὐτῶν ἐπιδρομῶν. Κατὰ τὸ ἔτος 267 εἰσέβαλον Γότθοι καὶ Ἑρούλοι διὰ 500 βασιπορείων πλοίων διὰ τῆς Μαύρης Θαλάσσης, θέλοντες νὰ ἐκβιάσωσι τὴν εἰς τὸν Ἑλλησπόντον εἰσοδόν. Ἡ κατ' αὐτῶν λαμπρὰ κατὰ Θάλασσαν νίκη τοῦ Ῥωμαίου ναυάρχου Βαλαριανοῦ ὑπῆρξεν ἀκαρπός· διότι οἱ βάρβαροι ἐφόρμησαν κατὰ τοῦ Βυζαντίου καὶ Χρυσόπολεως διήρπασαν τὴν Κύζικον, ἀλλὰ παράλια τῆς Ἀσίας καὶ τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους. Μετὰ τοῦτο ἐπλευσαν προσωτέρω καὶ ὠρμίσθησαν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα¹.

Αἱ πόλεις Ἄργος καὶ Κόρινθος προσεβλήθησαν καὶ διηρπάγησαν. Ἀπὸ δὲ τοῦ Παιραιῶς ἐπήλθον αἱ ὄρδοι κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἐγένετο δὲ τοῦτο, τῷ 267 ὅτε ὁ Γαλιηνός, ὁ εὐφυῆς φίλος τοῦ φιλοσόφου Πλωτίνου, ἦτο αὐτοκράτωρ, εἰς τῶν τελευταίων προστατῶν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, ἐνόησεν καὶ αὐτὸς ἐκτῆσαι τὸ τοῦ πολίτου δικαίωμα, ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχοντος καὶ ἐμυήθη τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια².

Οἱ ὀλίγοι ἱστορικοὶ, οἵτινες ἀναφέρουσι τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο, τόσῳ ἐπιπολαιῶς περὶ τούτου ὁμιλοῦσιν, ὥστε ἀγνοοῦμεν, ἂν οἱ Γότθοι ἐπόρθησαν μόνον τὴν κάτω πόλιν ἢ καὶ τὴν Ἀκρόπολιν³.

¹ Wiederholm, Gesch. der Völk-wanderung. Τόμ. 2. ὅτις ἐκτὸς τοῦ Γιβρωνος ἀκριβέστατα ἐξιστόρησε τὰς φοβερὰς ταύτας εἰσβολὰς τῶν Γότθων ὀνομάζει ταύτας ἀπλῶς πειρατείας τοῦ ἀκρολουθῶντος στρατοῦ, καὶ τὴν μάλιστα ἀποτυχούσαν τὴν τοῦ 267, ἡ δὲ ἡμισὶς ὁμοίως ὑπ' αὐτῶν τῆς Ἑλλάδος δὲν ἀπέτυχε δυστυχῶς.

² Trobell, Pollio, Gallien κ. 11. Ὁ Ζώνσιμος τίθησι τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Γαλλιηνῶ· ὁ Κεδρηνὴς καὶ Ζωναρᾶς εἰς τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου Β'.

³ Καὶ μάλιστα ἡ ἐκπόρθησις τῶν Ἀθηναίων καθόλου, καίτοι ἀβασίμως, διαμ-

Οἱ ἄσπλοι πολῖται, οἱ σοφισταὶ καὶ οἱ μαθηταῖτων ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς, καὶ κατέλιπον τὰς Ἀθήνας εἰς τὸν βάρβαρον ἐχθρόν. Ἡ πόλις ὑπέστη γενικὴν λεηλασίαν τῶν κινητῶν ἀγαθῶν τῆς, ἀλλ' ἐφείσθησαν εὐτυχῶς τῶν μνημείων αὐτῆς. Ὡς μῦθοι δὲ πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν αἱ μεταγενέστεραι ἀναγραφαὶ περὶ καταστροφῆς τῶν ναῶν, τοῦ ἄλλου τῶν ἐλαίων, καὶ τῶν στοῶν τοῦ Ὀλύμπευ¹.

Ἐκ τῆς πρώτης ταύτης εἰσβολῆς τῶν Βαρβάρων εἰς Ἀθήνας ἑλληνες ἱστορικοὶ διηγήθησαν συμβεβηκός, ὅπερ, καὶ ἂν ἦνε πᾶσι πλάσμενον, ἐμφαίνει ἐπιτυχῶς τὴν σχέσιν τῶν Γότθων πρὸς τὸν ἄττικὸν πολιτισμὸν.

Οἱ ἱερόσυλοι ἐμελλον νὰ παραδώσωσιν εἰς τὰς φλόγας συλλογὴν βιβλίων, ὅτε ἀρχαῖος λοχάγος εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι ὄφειλον νὰ ἀφήσωσι τοῖς Ἀθηναίοις ἀνωφελῆ πράγματα, διότι ἡ περὶ τὰ βιβλία ἐνασχόλησις καθιστᾷ αὐτοὺς ἀπολέμους καὶ τοῖς Γότθοις ἀκινδύνους². ὁ Μονταίνιος ἐχρησιμοποίησε τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο ὡς ἀξιοχρεῶν ἀποδείξειν ὑπὲρ τοῦ κακοῦ τῆς σχολαστικῆς μικρολογίας. Ὁ Γιββων ἔσκωψε τοῦτο ὡς ἀπειρόκαλον ἀστειολογίαν μεταγενεστέρου τινὸς σοφιστοῦ, ἀλλ' ὁ Φίνλαϋ συνεπέρανε ἐκ τούτου, ὅτι ἡ ἀφῆρημένη ἐπιστήμη ἐκθιγύει, ἂν μὴ χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν καὶ ἐξευγένισιν τοῦ πρακτικοῦ βίου. Ἀλλὰ δὲν εἶνε πολὺς χρόνος, καθ' ὃν τὸ πρὸς τοὺς Γότθους ἐκείνους συγγενὲς ἔθνος, ὅπερ ἔσκωπτον συνήθως ὡς τὸ ἔθνος τῶν σχολαστικῶν καὶ ὄνειροπολούντων φιλολόγων, ἐξέπληξε τὸν κόσμον διὰ μεγάλων πολεμικῶν ἔργων, ἅτινα ἦσαν μόνον δυνατὰ, ἐπειδὴ τοῦτο καὶ τὰ τοῦ πολέμου πρόσβιθασεν εἰς ἐπιστήμην.

φισθητεῖται. Hermann, Griech. Staats all. 305 Hertzberg, Gesch. Griech. ὑπὸ τοῦ Ῥωμ. τόμ. 3. 170.

¹ Siopens, Lohen D. Libanius σ. 44 καὶ Wachsmuth, Stadt Athen, 708. Ἀμφιβάλλουσι περὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Συγκέλλου σ. 382 ὅστις μόνος ποιεῖται λόγον περὶ τῆς πυρπολήσεως τῶν Ἀθηναίων, Κορίνθου καὶ Σπάρτης. Ὁ,τι ὁ Παλμεράδερ (αἰ Volcher Einfluss hatte die besatzung Griechonlands durch die Slaven auf die schicksale der stadt Athen σ. 21) λέγει δανεισθεὶς ἐκ τοῦ χρονικοῦ τῆς μονῆς τῶν Ἀναργύρων, ἀπέκρουσαν ὁ Finlay, Ross, Elissen, Hoff ὁ Hertzberg εἰκάζει μόνον ὅτι κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην ἐκῆη τὸ Ὄδειον Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ.

² Ζωναρ. XII, 28. Ἀνωνυμ. ἐν Muller, Frag. Hist. Gr. IV, 106 καὶ A. Mai. Coll. V. Script. II, 248. Ὁ Ἀνωνυμὸς παρατηρεῖ ὅτι ἡ γνώμη τῶν βαρβάρων διεψεύσθη διὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων, οἵτινες καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν ἐπιτήμειαις ἐγένοντο μεγάλοι.

Κατὰ τὰ ἄλλα δύναται τὸ ἀνέκδοτον πάντοτε νὰ ᾔνε ως ἀπόδει-
ξις, ὅτι καὶ τότε ἔτι αἱ σπουδαὶ ἐν Ἀθήναις ἦσαν ἐν ἀκμῇ. Ἐνταῦθα
ἐδίδασκαν ὀνομαστοὶ ἄνδρες, οἱ αἱ σοφισταὶ Γενέθλιος καὶ Σου-
τόριος Καλλίνικος, οἱ ῥήτορες Παῦλος καὶ Ἀνδρόμαχος καὶ πολλοὶ
ἄλλοι Ἕλληνες¹. Ἀλλὰ καὶ ἡ τιμὴ τῶν ὀπλῶν τῶν Ἀθηναίων λαμ-
πρῶς πάλιν ἀνεκτῆθη διὰ τινος σοφοῦ πολίτου τῆς πόλεως. Ἦν δὲ
οὗτος ὁ Πούβλιος Ἐρέννιος Δέξιππος Ἑρμῆιος τὴν φυλὴν, ὁ υἱὸς
τοῦ Πτολεμαίου, περίφημος ὡς ῥήτωρ ἐν τῇ πατρίδι του, ἐνθα ὑψηλὰ
ἔλαβεν ἀξιώματα. Ἄν ποτε ὑπῆρξε σοφιστικὴ ῥητορεία πατριωτικὴ
ἀρετὴ, αὕτη ἠδύνατο νὰ ᾔνε ἐν ταῖς φεβραῖς ἐκείναις ἡμέραις. Ἐκ
τῶν διαπύρων λόγων τοῦ Δέξιππου πρὸς τοὺς ἀναθορρυνομένους,
καὶ συλληθόντας ἐνόησαν πρὸς ἀντίστασιν συμπατριώτας διεσώθη
ἡμῖν ἔτι ἐν ἀπόσπασμα. Ἦν πτώσις τῆς πόλεως, ἔλεγεν εἰς αὐτοὺς,
δὲν πρέπει νὰ σῶς ἐκπλήττη, διότι συχνάκις πόλεις ἠλώθησαν· ὁ αὐ-
τοκρατορικὸς στόλος προσεγγίζει, ὀφείλουσι δὲ νὰ δειξώσιν αὐτοὶ ὅτι
καὶ ἐν ταῖς συμφοραῖς τὸ φρόνημα τῶν Ἀθηναίων δὲν ἡττάται².
Μετὰ 2,000 πολιτῶν ἰστροπεδέυσεν ὁ Δέξιππος πλησίον τῆς πό-
λεως καὶ ἐπιδεξίως ἐπέπεσε κατὰ τῶν Περσῶν, μέχρις οὐ οὗτοι
ἐξ ἀπροσδοκῆτου καταληφθέντες ὑπὸ τοῦ καταπλευσάντος εἰς Πει-
ραιᾶ ὑπὸ τὸν Κλεόδαμον ἐλληνικοῦ στόλου κατέλιπον τὴν Ἀττικὴν³.

Τὸ ἀληθὲς μέτρον τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ αὐγενοῦς Ἀθηναίου περὶ τῆς
ἐλευθερώσεως τῆς πατρίδος του δὲν δύναμεθα σήμερον πλέον νὰ ὀρί-
σωμεν⁴. Ἄν ἀληθῶς ᾔτο ὁ τελευταῖος ῥήτωρ, ὅστις ἔτι ἐφάνη ἐν
τῇ πόλει τοῦ Θεμιστοκλέους, ᾔτο ἐπίσης καὶ ὁ τελευταῖος αὐτῆς
Ξενοφῶν· διότι ἐξαιρουμένου τοῦ Πραξαγόρου συγχρόνου, ἀλλὰ νεω-
τέρου, ὅστις ἔγραψε τὴν ἱστορίαν Ἀλεξάνδρου καὶ Κωνσταντίνου,
οὐδένα ταῖς ἐπιγιγνομένοις γνωστὸν ἱστοριογράφον παρήγαγον πλέον
αἱ Ἀθηναὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Λαονίκου Χαλκοκονδυλῆ κατὰ τὸν
16^ο αἰῶνα⁵. ὁ Δέξιππος ἔγραψεν ἱστορίαν τῶν μετ' Ἀλέξανδρον χρό-

¹ Hertzberg, III, 262.

² Ἐκ τῶν Σκυθικῶν τοῦ Δέξιππου 1, 27. Ἴδε καὶ τὴν εἰσαγωγὴν Νισσίου.

³ Μόνον ὁ Τρεβέλλιος Πολλίω (Γαλλικὸς κερ. 13) λέγει πᾶσι Atheniensiibus
duce Dexippo scriptore hoc Temporum victi sunt.

⁴ Τοῖς χρονογράφοις Βυζαντινοῖς ἔκαμεν τὴν ἐπιγινώσκουσαν, ὡς τὸ Ζώ-
σιμος, Κεδρηνός, καὶ Σύγκελλος σιωπῶσι περὶ τούτου. Ὁ Ζωναρᾶς XII, 26 λέγει
μόνον ὅτι ὁ Κλεόδαμος, ὁ Ἀθηναῖος, ἐξεδίωξε τοὺς Περσῶν, οὐδεμίαν δὲ τοῦ
Δέξιππου μνησθῆναι ποιεῖται.

⁵ Περὶ Πραξαγόρου Πρωτ. 62. Müller Gr. IV. Ἦν ὀρχῆ ἀπραγ-
ματεύθη τοὺς Ἰοθινοὺς πολέμους ἀπὸ Δεκίου μέχρι Λύρηλιανού.

νων, Παγκόσμιον Ἱστορίαν μέχρι Κλαυδίου τοῦ Γοθικοῦ, καὶ Σκυ-
θικῆ, ἐν οἷς ἐπραγματεύετο τοὺς γοθικοὺς πολέμους ἀπὸ Δεκίου μέ-
χρι Λύρηλιανού.

Πάντα ταῦτα τὰ ἔργα ἐκτὸς ὀλίγων ἀποσπασμάτων ἀπωλέσθη-
σαν. Ἡ δόξα του ἐπιζῆ ἔτι μόνον ἐν τισὶ λέξεσι τοῦ Τρεβέλλου
Πολλίω, ἐν τῷ ἐγκωμίῳ τοῦ Σουῖδα, τοῦ Φωτίου καὶ ὀλίγων
ἄλλων συγγραφέων, καὶ τέλος ἐν τοῖς ἐπιγράμμασι τοῦ πρὸς τιμὴν
αὐτοῦ ἀνδριάντος. Διεσώθη τὸ βάθρον αὐτοῦ μετ' ἐπιγραφῶν ἐν πεζῷ
καὶ ἐμμέτρως, μαρτυροῦσάν ὅτι οἱ υἱοὶ αὐτοῦ δόγματι τοῦ Ἀρε-
πάγου, τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων ἔστησαν τὸν Ἀν-
δριάντα, καὶ ὅτι ἐνεκα τῶν ὑπηρεσιῶν του ἀνέλαβε τὰ ὑψίστα ἀ-
ξιώματα γανόμενος ἀρχὸν βασιλεύς, Ἐπώνυμος καὶ ἀγωνοθέτης
ἐν τοῖς μεγάλοις Παναθηναίοις. Ἐν ἑξ ἑλεγείοις ἐπαινεῖται ὁ Δέ-
ξιππος μόνον ὡς ἱστοριογράφος καὶ σοφὸς ἐρευνητὴς, περὶ δὲ τοῦ
ὑπὲρ ἐλευθερίας ἔργου του οὐδεὶς γίγνεται λόγος¹.

Ἡ σαρκαστικὴ γνώμη τοῦ τραχέος Γότθου λοχαγοῦ περὶ τῆς
ἀξίας τῆς παιδείας ὡς πρὸς τὸν πρακτικὸν βίον ἠθελε κυρωθῆ δι' αὐ-
τῶν τῶν Ἀθηναίων, ἂν ἀπεδεικνύετο ὅτι τὸ ἐπίγραμμα ἐκεῖνο συνε-
τάχθη μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Γόθων. Ἐν τῇ περιπτώσει αὕτη
ἠθελεν εἰσθαι εἰς φανερὰν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἐπιστάφιον ἐπίγραμμα τοῦ
Δισχύλου, ὅπερ αὐτὸς ὁ μέγας τραγικὸς εἶχε ποιήσει, καὶ ἐν ᾧ περὶ
τῆς ποιητικῆς του δόξης οὐδεμίαν συλλαβὴν μνησθῆναι ἐγένετο, ἀλλ' ἐλέ-
γετο μόνον, ὅτι Δισχύλος ὁ Ἀθηναῖος, ὁ Εὐφορίωνος, ἀνδρείως ἐν
Μαραθῶνι ἐπολέμησε κατὰ τῶν βαθυχαιτηνῶν Μήδων. Ἐν τούτοις
ἡ τιμὴ τῶν Ἀθηναίων τοῦ 1^ο αἰῶνος μ. Χ. δύναται νὰ σωθῆ ἀγπα-
ραδεχθῶμεν, ὅτι οὗτοι τῷ ἀξίῳ αὐτῶν συμπολίτῃ ἔστησαν τὸν ἀν-
δριάντα πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Γόθων.

(ἀκολουθεῖ)

¹ G. J. Allion, I n° 710. Τὸ ἐπίγραμμα ἀνεκάλυψεν ὁ Σρον. τῷ ἔτει 1676
ἐν τινὶ κρήνῃ.

ΤΟ ΝΟΣΗΡΟΝ ΕΝ ΤΗ ΕΝΕΣΤΩΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΣΟΝ ΤΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΑΥΤΟΥ¹

II

Ὁ Θεός, καίπερ προγινώσκων τὸ ἀμετανόητον τοῦ Σατανᾶ, παρατείνων μὲν ἐξ ἑνὸς διὰ τὴν ἴδου τοῦ ἀπειρον μακροθυμίαν, καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τούτου συντελεσθεῖσαν ἀναστάσιον τῆς Ἰᾶς, τὴν πρὸς μετάνοιαν ἢ πρὸς κατάκρισιν ἀπ' ἀρχῆς χορηγηθεῖσαν προθεσίαν τῇ οὕτως ἐξ οικείας καὶ ἐλευθέρως βουλήσειως ἐκπεπτωκότι καὶ διαστραφέντι Αὐτοῦ πλάσματι, μὴ ἀνεχόμενος δὲ ἐξ ἄλλου ἕνεκα τῆς ἀπειρου δικαιοσύνης Αὐτοῦ ἐπὶ πλέον καὶ τὴν ὑπὸ τούτου δημιουργηθεῖσαν ταύτην κηλίδα ἐν τῇ ἀπειρῷ Αὐτοῦ βιαιείᾳ, ἀπεφάσισε τὴν ἐν χρόνῳ ἀποκατάστασιν τῆς γῆς εἰς τὴν πρῶτην αὐτῆς θέσιν μορφήν καὶ δόξαν ἀπὸ τοῦ νῦν χάους καὶ τοῦ νῦν σκότους, ἀπὸ τῆς ἀμυρφίας καὶ τοῦ μηδενός, εἰς ἀ περιήγαγεν αὐτὴν ὁ Σατανᾶς. Καὶ οὕτως ἐν ἡμέραις ἕξ, αἵτινες κατὰ πλῆσαν πιθανότητα, ἐξαγομένην οὐ μόνον ἐξ αὐτῶν τῶν ἁγίων Γραφῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν πορισμάτων τῆς νεωτέρας γεωλογικῆς καὶ παλαιοντολογικῆς ἐπιστήμης, ἦσαν ἕξ μακρὰ χρονικὰ περίοδοι τῆς ἀναπλάσεως, τῆς διαμορφώσεως καὶ τῆς διακοσμήσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ καταστραφείσης γῆς, συμπληροῦ ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸ νέον τοῦτο δημιουργικὸν ἔργον Αὐτοῦ, πρῶτον μὲν ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς ἀποκατάστασεως τῶν πνευματικῶν καὶ φυσικῶν σχέσεων τῆς γῆς πρὸς τὸν οὐρανόν, ἔπειτα, ὡς εἴπομεν, δηλοῦται διὰ τῶν καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος καὶ εἶπεν ὁ Θεός: γεννηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς καὶ εἶδεν ὁ Θεός τὸ φῶς ὅτι καλόν καὶ διεχώρισεν ὁ Θεός ἀνά μέσον τοῦ φωτός καὶ ἀνά μέσον τοῦ σκότους (Γεν. 1, 2—4), εἶτα δὲ κοσμήσας τὴν γῆν καὶ συμπληρώσας τὴν ἀνακαίνισιν ταύτης διὰ τῆς ἐν αὐτῇ δημιουργίας πάντων, ὅσα ἦσαν ἀναγκαῖα εἰς τὸν ἐπ' αὐτῆς βίον καὶ σκοπὸν τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τελευταίον ἐπιστεγάζας τὸ ὅλον

οἰκοδόμημα τῆς νέας ταύτης δημιουργίας διὰ τῆς κορωνίδος τῶν ἐπιγείων δημιουργημάτων Αὐτοῦ, ἦτοι τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρῶτὴ ἡμέρα μία . . . Καὶ εἶδεν ὁ Θεός ὅτι καλὰ καὶ εἶπεν: ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἔρπετων τῶν ἔρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν (κεφ. α' 5—27) καὶ ἐπλασεν ὁ Θεός τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν (β', 7).

Τὸ δὲ σχέδιον, καθ' ὃ ὤφειλεν ὁ ἄνθρωπος ν' ἀγαγῆ εἰς πέρας τὸ δημιουργικὸν ἔργον τῆς ἑαυτοῦ εἰς ὁμοίωσιν Θεοῦ τελειώσεως καὶ τῆς τοῦ νέου γήινου κόσμου μόρφώσεως καὶ καλλιέργειας, ἔδωκεν αὐτῷ αὐτὸς ὁ Θεός, φυτεύσας καὶ διὰ νέας συμπληρωματικῆς δημιουργίας νέων φυτῶν καὶ ζῴων πληρώσας καὶ διακοσμήσας τερπνότατον κήπον τῆς τρυφῆς καὶ ἀναπαύσεως, τὸν παράδεισον, εἰς ὃν καὶ εἰσήγαγε τὸν ἄνθρωπον, ἵνα οὗτος ἐν αὐτῷ ὑπὸ τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Θεοῦ ἐκπληρώσῃ τὸν θεῖον καὶ συνδημιουργικὸν προορισμὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἔργῳ τοῦ ἐργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν τὸν παράδεισον καὶ τοῦ ἐσθλεῖν μὲν ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ, μὴδέποτε δὲ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ πονηροῦ, διότι, ἐν ἣ ἂν ἡμέρᾳ φαγῆ ἀπ' αὐτοῦ, θέλει γείνει ἀπὸ ἀθανάτου ὄνητός, θέλει ἀπολέσει διὰ τῆς παρακοῆς ταύτης τὴν ἀρεσκον πρὸς τὸν Θεὸν ἐπικοινωνίαν καὶ θέλει ἐκπέσει οὕτω τοῦ Θεοῦ καὶ ὑψηλοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἐφύτευσεν ὁ Θεός παράδεισον ἐν Ἐδέμ κατὰ ἀνατολὰς καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἐπλασεν, καὶ ἐξανέτειλεν ἔτι ὁ Θεός ἐκ τῆς γῆς πᾶν ξύλον ὄρατον εἰς ὄρασιν καὶ καλόν εἰς βρώσιν, καὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου καὶ τὸ ξύλον τοῦ εἰδέναι γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ (Γεν. β', 8—9) . . . καὶ ἔλαβε Κύριος ὁ Θεός τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἐπλασε, καὶ ἔθετο αὐτόν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς ἐργάζεσθαι αὐτόν καὶ φυλάττειν (β', 15). Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεός: οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν καὶ ἐπλασεν ὁ Θεός ἔτι ἐκ τῆς γῆς πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ καὶ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἤγαγεν αὐτὰ πρὸς τὸν Ἀδὰμ. Ἰδεὶν τὸ καλέσει αὐτὰ καὶ πᾶν, ὃ ἐὰν ἐκάλεσεν αὐτὰ Ἀδὰμ ψυχὴν ζῶσαν, τοῦτο ὄνομα αὐτῷ καὶ ἐκάλε-

¹ Συνέχεια τοῦ προηγούμενου φυλλάδιου σελ. 82.

σεν Ἀδάμ ὀνόματα πᾶσι τοῖς κτήνεσι καὶ πᾶσι τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ· τῷ δὲ Ἀδάμ οὐχ εὐρέθη βοηθὸς ὅμοιος αὐτῷ. Καὶ ἐπέβαλεν ὁ Θεὸς ἔκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδάμ καὶ ὑπνώσεν· καὶ ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ καὶ ἀναπλήρωσε σάρκα ἀντ' αὐτῆς· καὶ ἠκαδόμησεν ὁ Θεὸς τὴν πλευράν, ἣν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ, εἰς γυναῖκα· καὶ ἤγαγεν αὐτὴν πρὸς τὸν Ἀδάμ· καὶ εἶπεν Ἀδάμ· τοῦτο νῦν ὅστων ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου, αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρός αὐτῆς ἐλήφθη· ἕνεκα τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. (Γεν. 2, 15-24). Ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς (α' 27). Καὶ εὐλόγησεν αὐτούς ὁ Θεὸς λέγων· ἀξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἔρποντων ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πάντα χόρτον σπόριμον σπείρον σπέρμα, ὃ ἐστὶν ἐπάνω πάσης τῆς γῆς, καὶ πᾶν ξύλον, ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ καρπὸν σπέρματος σπορίμου ὑμῖν ἔσται εἰς βρώσιν» (α', 27—29). Καὶ ἐνετείλατο Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Ἀδάμ, λέγων· «ἀπὸ παντός ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῆ, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φαγεῖθε ἀπ' αὐτοῦ· ἢ δ' ἂν ἡμέρα φαγεῖτε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε». (β', 16—17). Καὶ ἦσαν καὶ οἱ δύο γυμνοί, ὅ, τε Ἀδάμ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἠσχύνοντο (β', 25). «Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν· καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωὶ ἡμέρα ἕκτη» (α', 31).

Ἄφοῦ δὲ ὁ Θεὸς ἔπλασεν οὕτω τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον καὶ διέκρινε τὸ γένος τούτου εἰς ἄρσεν καὶ θῆλυ διὰ τῆς εἰς γυναῖκα οἰκοδομήσεως μίαν τῶν πλευρῶν τοῦ Ἀδάμ, συνετέλεσεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ τὰ ἔργα, ἃ ἐποίησε καὶ κατέπαυσε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων, ὧν ἐποίησε, καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἐβδόμην καὶ ἠγάσεν αὐτήν, ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσε ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ὁ Θεὸς ποιῆσαι» (Γεν. 2, 1—3), διὸ καὶ ὠνομάσθη ἡ ἐβδόμη αὕτη ἡμέρα ἑβραϊστὶ Σάββατον=κατάπαυσις ἢ ἀνάπαυσις.

Ἡ ἐβδόμη αὕτη ἡμέρα, καθ' ἣν ὁ Θεὸς, ἀναπαυθεὶς ἀπὸ τῆς πρώτης φυσικῆς καὶ ὕλικῆς μορφώσεως τῆς γῆς καὶ τοῦ ἐπ' αὐτῆς κόσμου, μετέβη εἰς τὸ ἔργον τῆς πνευματικῆς δημιουργίας ἧτοι τῆς τελειώ-

σεως καὶ προαγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ λοιποῦ ἐπιγείου τούτου κόσμου εἰς τὸν ἀτελεύτητον σαββατισμὸν ἧτοι εἰς τὴν ἑαυτοῦ αἰωνίαν ἀνάπαυσιν καὶ μακαριότητα, ἐστὶν ἀναμφιβόλως ἢ μακρὰ περιόδος σύμπαντος τοῦ βίου τοῦ ἡμετέρου πλανήτου καὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ κόσμου, ἢ παρατεινομένη μὲν μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου, ὅτε καὶ οὐ κρίνη ὁ Θεὸς ὀριστικῶς τὸν Σατανᾶν, περιλαμβάνουσα δὲ ἅπαντα τὸν βίον τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τῆς πρώτης δημιουργίας αὐτῆς μέχρι τέλους τοῦ κόσμου τούτου, μεθ' ὃν ἔπεται ἀμέσως ὁ τελικὸς δοξασμὸς καὶ ἡ αἰωνία ἀνάπαυσις ἧτοι ὁ τελικὸς καὶ αἰώνιος σαββατισμὸς τῶν πιστῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὴν μακροτάτην δὲ ἐβδόμην ταύτην ἡμέραν (περίοδον) ἐτάχθη καὶ ὁ διπλοῦς τὴν φύσιν ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἵνα ὡς αὐτοσυνελεῖτος καὶ ἐλεύθερος ἐθελοντῆς καὶ συνεργὸς αὐτοῦ κατακυριεύσῃ μὲν τῆς γῆς, ἐλευθερῶν ταύτην ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ Σατανᾶ καὶ πληρῶν αὐτὴν διὰ τοῦ ἑαυτοῦ γένους, μορφώσῃ δὲ τελειώσῃ καὶ προαγάγῃ ἅπασαν τὴν νέαν ταύτην ἐπὶ τῆς γῆς δημιουργίαν εἰς τὴν αἰωνίαν καὶ μακαρίαν ἀνάπαυσιν τοῦ Παλάστου αὐτῆς, ἠγούμενος μὲν αὐτὸς πρῶτος ὡς ἀντιπρόσωπος καὶ ὡς πιστὴ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, τείνουσα δὲ εἰς ὁμοίωσιν αὐτοῦ, ἀναπληρῶν δὲ καὶ θεραπεύων οὕτω τὸ κενόν, ὅπερ ἡ πτώσις καὶ ἡ ἀποστασία τοῦ Σατανᾶ προῦξένησαν ἐν τῷ σύμπαντι τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ.

Ἄ. κρη. ἱεραγῆματικῆ. Ὁ Μωϋσῆς ἱστορῶν ἐν τῷ α' κεφαλαίῳ τῆς Γενέσεως τὴν δημιουργίαν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς, τὴν κατὰ τὰς 5 πρώτας ἡμέρας γενομένην, ἐπισφραγίζει ἐκάστην τῶν ἡμερῶν τούτων στερεοτύπως διὰ τοῦ «καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωὶ ἡμέρα μία, δευτέρα, τρίτη» κλ. προτάσεων τούτου ἐκάστοτε καὶ τὴν ἑτέραν στερεότυπον φράσιν «καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλόν». ἱστορῶν ὁμοίως τὴν κατὰ τὴν ἕκτην ἡμέραν τῆς ἐξαήμερου δημιουργίας διαίρει ταύτην εἰς δύο μέρη, τὸ μὲν πρῶτον ἀπὸ τοῦ στ. 24—25 τοῦ α' κεφ., ἐν ᾧ γίνεται ἡ δημιουργία τῶν χερσαίων, ἅπερ ὡς χρησιμώτερα τῷ ἀνθρώπῳ δημιουργοῦνται ἀμέσως μὲν πρὸ αὐτοῦ, κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ μετ' αὐτοῦ ἡμέραν, ἧτοι τὴν ἕκτην, τὸ δὲ δεύτερον ἀπὸ τοῦ α', 26—30, ἐν ᾧ ἱστορεῖται ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου· καὶ ἐκεῖνο μὲν τὸ πρῶτον ἐπισφραγίζεται διὰ μόνου τοῦ συνήθους «καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλόν», τοῦτο δὲ τὸ δεύτερον ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἰς ὃν ἐσχόπει καὶ ἅπασα ἡ λοιπὴ δημιουργία, διὰ τοῦ πολλῷ πληρესτέρου καὶ ἐντονωτέρου «καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ἃ ἐποίησε καὶ ἰδοὺ καλὰ

Ματ 1· και ἐγένετο ἑσπέρα και ἐγένετο πρωὴ ἡμέρα βκτη· Ἡ οὕτω διακριθεῖσα αὕτη ἕκτη ἡμέρα, καθ' ἣν δημιουργοῦνται οὐ μόνον τὰ χρησιμώτερα και τελειότερα τῶν ζώων, ἀλλὰ και ἡ κορυφὴ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς δημιουργημάτων, ὁ ἄνθρωπος, ὁ ποιηθεὶς μὲν κατ' εἰκόνα και καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ, κατασταθεὶς δὲ ὑπ' Αὐτοῦ κύριος πάσης τῆς λοιπῆς ἐπιγείου κτίσεως, πρέπει δικαίως νὰ θεωρηθῆ ὡς μίαν τῶν μακροτέρων και σπουδαιότερων ἡμερῶν τῆς ἑξαήμερου· Διὸ και ὁ Μωϋσῆς, καιπερ ἔχων πολλῶν πλείων και σπουδαιότερα ἢ περι ὄλων τῶν ἄλλων ἐπὶ γῆς δημιουργημάτων νὰ ἐκθέσῃ περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου, ὅμως ἀρχεσθεὶς τὸ πρῶτον ἐν οἷς περι τούτου ἐν

Ὁ Μωϋσῆς διὰ τῆς ἐπιτάξεως τοῦ στερεοτύπου και εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλὸν ἢ καλὰ» μετὰ τὴν δημιουργίαν ἑκάστης ἡμέρας τῆς ἑξαήμερου και τῆς τελευταίας τούτου μετὰ τὴν ἕκτην ἡμέραν τονώσεως διὰ τοῦ τὰ πάντα και τοῦ Μαν ἐπὶ τὸ γενικώτερον και πληρέστερον και εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ἧσα ἐποίησε και ἰδοὺ καλὰ Μαν» (Γεν. 1, 31), διαμαρτυρημένος πρὸ ὑπερτρισιγίλιων ἤδη ἔτων κατὰ πάντων τῶν πρεσβυόντων διὰ προυπηθῆεν ἀνέκαθεν ὕλη ἀίδιος, ἐνέχουσα τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ κακοῦ, θέλει νὰ διδάξῃ τὸν ἐκλεκτὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ ὅτι μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου οὐδαμοῦ τούτου ὑπῆρχε κακόν τι, οὐδαμοῦ θάνατος, οὐδαμοῦ ἔχθρα, οὐδαμοῦ δυστυχία και κακοδαιμονία ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ πάντα, ὅσα ὁ Θεὸς ἐποίησεν, ἦσαν καλὰ Μαν ἐκτὸς τοῦ διαβόλου, ὅστις, ἐξ οικείας βουλῆσεως κακῶς γενόμενος, οὐδὲν καλὸν ἀνίχεται. — Ἀξιοσημείωτον δὲ ἔστω ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἑβρ. λέξις τὸ καλὸν, ἢ οἱ Ὁ' μετέφρασαν διὰ τοῦ καλόν, ἔχει ἐν τῇ Π. Δ. τὴν διπλὴν σημασίαν τοῦ κατ' εἶδος ἢ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν καλοῦ = εὐειδοῦς και τελείου και τὴν τοῦ κατ' ἔθος ἢ τὴν ἐσωτερικὴν διάθεσιν ἀγαθοῦ = χρηστοῦ και ἐναρέτου πρὸς δήλωσιν ὅτι τὸ ἀγαθὸν ἦτοι τὸ ἐσωτερικὸν κάλλος τῆς ψυχῆς μεγάλως ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς μορφώσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ κάλλους τοῦ σώματος· δι' ὃ και πάντα μὲν τὰ κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου ἔργα τοῦ Θεοῦ, ὡς προελθόντα ἐξ αὐτῆς τῆς πηγῆς τοῦ ἀγαθοῦ, εἶνε καλὰ και τέλεια κατ' ἔθος τε και μορφήν, ἐσωτερικῶς τε και ἐξωτερικῶς· τὰ δὲ κατὰ μορφήν αἰσχροῦ ἢ δυσειδῆ, τὰ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐπαλθόντα, ὡς ἀπόρροια ἐσωτερικῆς ἀσχημίας και κακῆς διαθέσεως, προελθούσης ἐκ μετατροπῆς τοῦ ἀγαθοῦ και καλοῦ εἰς τὰ ἀντίθετα τούτων, τ. ἐ. τοῦ μὲν κατ' ἔθος ἀγαθοῦ εἰς τὸ κατ' ἔθος κακόν, τοῦ δὲ κατὰ μορφήν καλοῦ = εὐμόρφου εἰς τὸ κατὰ μορφήν αἰσχρὸν ἢ δυσειδέε, εἶνε ἔργα τῆς κακίας τοῦ Σατανᾶ, ἢν οὗτος εἰσήγαγε πρῶτος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ ψεύδους και τῆς ἀπάτης· ἡ δὲ κακία αὕτη, εἰσδύσασα ἀπαξ εἰς τὸν ἀνθρώπον, ἐπήνεγκε τὴν μετατροπὴν τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ διαθέσεως εἰς κακὴν και ἐξήγειρεν ἐν αὐτῷ τὴν πρώτην κακὴν ἐπιθυμίαν, ἣτις ἔταξε τὴν πρώτην ἀμαρτίαν τοῦ ἀνθρώπου, αὕτη δὲ προὐκάλεσε τὴν κατ' αὐτοῦ κατάραν, τὸν θάνατον και τὴν ἐκ τοῦ παραδείσου ἐξοσιν αὐτοῦ· ἐκ δὲ τῆς ἐσωτερικῆς ταύτης μεταβολῆς τῆς ἀγαθότητος ἦτοι τοῦ ἐσωτερικοῦ κάλλους τοῦ ἀνθρώπου προῆλθεν ὡς φυσικὴ συνέπεια και ἡ μεταβολὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ κάλλους οὐ μόνον αὐτοῦ, ἀλλὰ και τῆς περιτοιοχούσης αὐτὸν φύσεως.

τῷ α' κεφ. στ. 26—30 ἐξέθηκε κατὰ τὴν γενικὴν ἐξιτόρησιν τῆς δημιουργίας τοῦ Σύμπαντος και ἐπισφραγίσας αὐτὰ ἐπὶ τὸ διακριτικώτερον και γενικώτερον διὰ τοῦ και εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ἧσα ἐποίησε και ἰδοὺ καλὰ Μαν», ἐπεφύλαξε τὰ κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ σπουδαιότερα, τὰ ἐν τῇ ἕκτη ἡμέρᾳ και ταῦτα γενόμενα, ἵνα ἱστορήσῃ αὐτὰ παρακατιῶν ἐν ἰδίᾳ ἐπὶ τούτῳ ἐκθέσει, θεωρῶν αὐτὰ ὡς ἔχοντα ἰδιαζόντως ἑκτακτοῦ ἠθικῆς σημασίαν και χρῆζόντα ἰδιαιτέρας μνείας και προσοχῆς. Ἀλλὰ, πρὶν προβῆ εἰς τοῦτο, ποιεῖ ἐν πρώτοις βραχεῖαν και καθολικὴν διπλὴν ἀνακεφαλαιώσιν ἀπάσης τῆς ἐν τῷ α' κεφ. ἱστορηθείσης γενικῆς δημιουργίας διὰ τῶν 1) και συνετέλεσθησαν ὁ οὐρανὸς και ἡ γῆ και πᾶς ὁ κόσμος αὐτῶν» και 2) και συνετέλεσθη ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτη τὰ ἔργα Αὐτοῦ ἃ ἐποίησεν»· εἶτα δὲ ἀμέσως μετὰ τοῦτο ἱστορεῖ ἡμῖν τὴν καθιέρωσιν και τὸν ἀγιασμόν τῆς ἑβδόμης ἡμέρας, ἣτις ἐστὶν ἡ δευτέρα μετὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ ἀναγκαιὰ νομικὴ πρὸς τὸν ἀνθρώπον διάταξις, ἀπορρέουσα ἐκ τῆς κατὰ τὴν 7ην ἡμέραν ἀναπαύσεως τοῦ Θεοῦ και ἀποβλέπουσα οὐ μόνον εἰς τὴν τελείωσιν και θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τῆς πτώσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ και εἰς τὴν μετὰ ταύτην ἀνάστασιν σωτηρίαν και αἰώνιον ἀνάπαυσιν αὐτοῦ, Μετὰ δὲ τοῦτο ποιεῖ ἀμέσως και ἄλλην νέαν, πολλῶν μᾶλλον καθολικωτέραν και βραχυτέραν ἀνακεφαλαιώσιν τῆς ὅλης μέχρι τοῦδε δημιουργίας, συμπεριλαμβανομένης ἤδη ἐν αὐτῇ και τῆς καθιερώσεως τοῦ σαββάτου τῆς κατὰ τὴν 7ην ἡμέραν γενομένης, διὰ τοῦ καθεῖναι (ἑστίν) ἡ βιβλος γενέσεως οὐρανοῦ και γῆς, ὅσα ἐγένετο, ἢ ἡμέρα (= καιρῷ μακροτάτῳ, τῷ περιλαμβάνοντι ὅλας τὰς 7 μακρὰς ἡμέρας τῆς δημιουργίας) ἐποίησε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν και τὴν γῆν» (β' 4). Ἡ διὰ τοῦ καθεῖναι τούτου δεικτικῶς ἐκφερομένη τελευταία ἀνακεφαλαιώσις ἀναφέρεται βεβαίως και αὕτη ὡσπερ και αἱ πρὸ αὐτῆς εἰς ὀλόκληρον τὸ α' κεφ. τῆς Γεν., ὥστε τὸ κείμενον ὄλων τῶν μέχρι τοῦδε ἐπανελημμένων τούτων ἀνακεφαλαιώσεων συμπεριλαμβανομένου και τοῦ ἀγιασμοῦ τοῦ σαββάτου, ἦτοι οἱ νῦν 4 πρῶτοι στίχοι τοῦ β' κεφ. τῆς Γεν. περιέμενέ τις δικαίως νὰ συμπεριληφθῶσι, ἀπαιτούσης τοῦτο τῆς τε ἐννοίας και λογικῆς ἀκολουθίας, ἐν τῷ α' κεφ. τῆς Γεν. ὡς τελευταία κατακλείς αὐτοῦ, και τότε μετὰ τὸ α' τοῦτο κεφ. νὰ ἔπηται ὡς αὐτοκέφαλον θέμα τὸ β' κεφ. τῆς Γενέσεως ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ νῦν 5 στίχου αὐτοῦ και πᾶν χωρὸν κλπ.» Ἀλλ' ὁ Μ., ὡς γράφων μὲν τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς ἀνθρωπότητος ἐν χρόνοις τῆς γλωσσικῆς νηπιότητος αὐτῆς, ἐπόμενος δὲ τῇ ἀρχαίᾳ

ἀφελεία και λιτότητι τῆς τε λέξεως και τῆς συντάξεως τοῦ λόγου, ἧτις ἦν ἀπλή παράθεσις, ὡς περ ἡ πρώτη σύνταξις τῶν παιδίων, ἀντι-
νὰ ἀρξῆται τοῦ β' κεφαλαίου δι' αὐτοκεφάλου προτάσεως, προὔτι-
μησε νὰ προσκολληθῆρ ἀμέσως ὁμοιοπτῶτως ἐπὶ τῆς τελευταίας λέ-
ξεως «τὴν γῆν» τῆς τελευταίας ἀνακεφαλαιώσεως (β', 4) ὡς ἀνα-
λυτικὴν ταύτης ἐπεξήγησιν τὰς πρώτας λέξεις τοῦ θέματος τοῦ β'
κεφ. «και πᾶν χλωρὸν κλπ. τοῦτο δὲ ποιήσας συνέδεσε τὸ κείμενον
και τὸ θέμα τοῦ β' κεφ. μετὰ τοῦ θέματος και τοῦ κειμένου τοῦ α'
κεφ. τόσον στενῶς και ἀναποσπᾶστως ἀπ' ἀλλήλων, ὥστε ἀπετελέ-
σθη ἐξ ἀμφοτέρων τὸ συνεχὲς κείμενον «αὕτη (ἔστιν) ἡ βιβλος γενέ-
σεως οὐρανοῦ και γῆς, ὅτε ἐγένετο, ἡ ἡμέρα ἐποίησε κύριος ὁ Θεὸς
τὸν οὐρανὸν και τὴν γῆν και πᾶν χλωρὸν πρὸ τοῦ γενέσθαι ἐπὶ τῆς
γῆς..... και ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι αὐτήν» και ἐπλασεν ὁ Θεὸς
τὸν ἄνθρωπον ..... και ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μιαν και ἦσαν οἱ
δύο γυναικὲς, ὅτε Ἄδὰμ και ἡ γυνὴ αὐτοῦ, και οὐκ ἦσαν ἄλλοι» ἦτοι
τὸ θέμα και τὸ κείμενον τοῦ β' κεφ. ἀπὸ τοῦ 4ου μέχρι τοῦ 25ου
στίχου αὐτοῦ τοῦ και τελευταίου. Ἐξαρτήσας οὕτως ὁ Μ. συντακτι-
κῶς ἐκ τοῦ δευτέρου ἀντικειμένου «τὴν γῆν» τοῦ ῥήμ. ἐποίησε» τῆς
τελευταίας ἀνακεφαλαιώσεως τοῦ α' κεφ. γενικῶς τινὰ (β', 5 — 6)
περὶ τῆς πρώτης καταστάσεως τῆς γῆς μετὰ τὴν δημιουργίαν αὐτῆς
ὡς ἀνακεφαλαιωτικῶς και συμπληρωματικῶς τῆς ἐν τῷ α' κεφ. ἱστορη-
θείσης γενικῆς δημιουργίας, παρενέβαλεν αὐτὰ ἐπίτηδες μετὰ τοῦ
α' και β' κεφαλαίου τῆς Γεν. ἵνα χρησιμεύσωσιν συγχρόνως αὐτῷ ὡς
γέφυρα μεταβάσεως εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ στ. 7 μέχρι τέλους τοῦ β' κεφ.
εἰδικὴν ἐκθεσιν πάντων ἐκείνων τῶν κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἄν-
θρώπου σπουδαιότερων, ὅσα παρέλιπεν ἐν τῇ ἐξιστορήσει τῆς γενικῆς
δημιουργίας, πρῶτον μὲν ἵνα ἐξιστορήσῃ αὐτὰ νῦν, ὡς εἴπομεν, ἰδιαι-
τέρως και δεῦτερον ἵνα μὴ, παρεμβάλλων ταῦτα ἐν τῷ α' κεφ., κα-
ταστρέψῃ διὰ τῆς ἐξογκώσεως τὸ σύμμετρον, τὸ βραχὺ, τὴν μεγαλο-
πρέπειαν και τὸ ὕψος τοῦ ὕφους αὐτοῦ, ἐφ' οἷς θαυμάζεται και δι'
ἴδων κατάρθωσε νὰ περιλάβῃ και ἱστορήσῃ οὕτω βραχέως και μεγα-
λοπρεπῶς ἐν ἐνὶ μόνῳ κεφαλαίῳ τὴν δημιουργίαν τοσοῦτων κόσμων
και τὴν ἱστορίαν τοσοῦτων αἰώνων, καθ' οὓς ἐτελέσθη ἡ πρώτη κο-
σμογονία τῷ λόγῳ μόνῳ τοῦ Θεοῦ.

Κατὰ ταῦτα ἀρα ὁ Μ. δὲν ἤθελε νὰ συγγράψῃ ἀμέσως νέον κεφ-
λαίον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς κοσμογονίας αὐτοῦ, ἀποτελοῦν συνέχειαν
προϋούσαν και ἱστοροῦν νέα ἔργα τῆς κοσμογονίας μεταγενέστερα τῶν
ἐν τῷ α' κεφαλαίῳ ἱστορηθέντων, ἀλλ' ἤθελε κυρίως νὰ ἐπιτάξῃ

ἀμέσως μετὰ τὸ α' κεφ. πληροφορίας τινὰς ὡς συμπληρώματε μαλ-
λον τοῦ α' κεφ. ἀπερ, καί περ ἀναφερόμενα εἰς τὰ αὐτὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ
τὰ ἐν τῷ α' κεφ. ἱστορηθέντα, παρέλιπεν ἐκεῖ ἐπὶ τούτῳ, ἵνα ἐνταῦθα
νῦν εἰδικώτερον ταῦτα ἐξιστορήσῃ ὡς σπουδαιότερα και ὡς ἀποβλέ-
ποντα μόνον εἰς τὸν ἄνθρωπον, οὐ κυρίως τὴν ἀρχὴν και ἱστορίαν
ἀνέλαβε και νὰ συγγράψῃ, θεωρῶν αὐτὸν δικαίως ὡς τὸ σπουδαιό-
τατον ἀνώτατον και τελειότατον τῶν ἐπὶ τῆς γῆς δημιουργημάτων
τοῦ Θεοῦ και ὡς τὸν σκοπὸν τῆς ὅλης ἐπιγείου δημιουργίας. Εἶσι δὲ
ταῦτα τὰ ἑξῆς:

1. Ὁ τρόπος τῆς δημιουργίας τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, ἧτις ἐν μὲν
τῷ α' κεφ. 27 συντομώτερον ἐκτίθεται ὧδε: «και ἐποίησεν ὁ Θεὸς
τὸν ἄνθρωπον» κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· ἄρσεν και θῆλυ
ἐποίησεν αὐτούς». Ἐν δὲ τῷ β' κεφ. 7 προστίθενται νῦν τὰ ἐκεῖ
παραλειφθέντα σπουδαιότατα πρῶτον ὅτι ὁ Θεὸς «ἐπλασε τὸν ἄν-
θρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς» και δεῦτερον ὅτι «ἐνεφύθησεν εἰς τὸ
πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς και ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζω-
σαν» β' 7.

2. Ἡ φύτευσις τοῦ παραδείσου και ἡ ἐν αὐτῷ ἐγκατάστασις τοῦ
ἀνθρώπου β' 8.

3. Ὁ πλουτισμὸς και ἡ νέα διακόσμησις τοῦ παραδείσου α') διὰ τῆς
δημιουργίας νέων και παντοειδῶν ξύλων (=φυτῶν), «ὠραίων εἰς
βραχίον και καλῶν εἰς βρώσιν» και τοῦ «ξύλου τῆς ζωῆς ἐν μέσῳ
τοῦ παραδείσου και τοῦ ξύλου τοῦ εἰδέναι γνωστὸν (=γνώσιν) καλοῦ
και πονηροῦ» (β' 9)· και β') διὰ τῆς διηνεκοῦς ἀρδεύσεως τοῦ πα-
ραδείσου ὑπὸ 4 μεγάλων ποταμῶν, ἐξ ὧν ἔστιν ἡμῖν πολλὰ εἰκόσαι
περὶ τῆς ἐκτάσεως, τοῦ κάλλους και τῆς γονιμότητος τοῦ παραδείσου,
ὅστις νῦν μεταβάλλεται διὰ τούτων πάντων εἰς «παράδεισον τρυφῆς»
β', 10—14.

4. Ἡ ἐγκατάστασις τοῦ Ἀδὰμ «ἐν τῷ νέῳ παραδείσῳ τῆς τρυ-
φῆς» ὑπὸ τὸν ὄρον «τοῦ ἐργάζεσθαι και φυλάσσειν αὐτόν». «Παρά-
δεισον δὲ τρυφῆς» φαίνεται ὁ Μ. ὀνομάζων ἐνταῦθα τὸ «ἐν τῷ μέσῳ»
τριῆμα ἦτοι τὸ κέντρον τοῦ ὄλου παραδείσου, ὅπερ διὰ τῶν γενο-
μένων νέων διακοσμήσεων και τελειοποιήσεων ἐξωραίσθη τοσοῦτον
ὑπὲρ πάντα τὸν ἄλλον παράδεισον, ὥστε κατέστη παράδεισος τρυφῆς
δηλ. ὑψίστης μὲν ἡδονῆς και μέγιστης τέρψεως, ἀνεκφράστου δὲ και
ἀκαρέστου ἀπολαύσεως και ἀναπαύσεως, ἀνωτέρας πάσης ἄλλης ἐπι-
θυμίας, ὡς ἱκανοποιουμένων ἐξίσου ἀμφοτέρων τῶν στοιχείων τῆς ἄν-
θρωπίνης οὐσίας, τοῦ μὲν σώματος και τῶν αἰσθήσεων διὰ τῶν ὀλι-

κῶν ἀγαθῶν τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ, τῆς δὲ ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν ἦται τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καθημερινῆς ἐπικοινωνίας αὐτοῦ.

Β. Ἡ βάρυσήμαντος πρώτη ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἀδὰμ καὶ ἡ ἐπὶ τῇ πρώτῃ τυχὸν παραβάσει ταύτης προαπειληθεῖσα κατ' αὐτοῦ φοβερὰ τιμωρία καὶ ἐνετελεσθεὶς Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Ἀδὰμ λέγων: ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγη (ὅπερ ἐπιτρέπεται καὶ ἐν τῷ α' κεφ. στ. 29), ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε ἅπ' αὐτοῦ ἢ ὄν ἡμέραν φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ὑποθαλασθεῖσθε β' 16 — 17, (ὅπερ πρῶτον νῦν ἐν τῷ β' κεφ. ὡς συμπληρώματων ἐν τῷ α' προστίθεται). Ἡ δὲ ἐντολὴ καὶ ἀπειλὴ αὕτη ὡς καὶ ὁ ἀπηγορευμένος καρπὸς ἐδόθησαν τῷ Ἀδὰμ, ἵνα διὰ τούτων ἀδιαλείπτως ὑπομιμνήσκηται ὅτι ὀφείλει νὰ πιστεύῃ καὶ ὑπακούῃ εἰς τὰς ἐντολάς καὶ τὰ διδάγματα τοῦ Θεοῦ καὶ Λύτον μόνον νὰ λατρεύῃ καὶ νὰ μιμῆται, ἐὰν θέλῃ νὰ θεωρῆ καὶ νὰ μένῃ καὶ αὐτὸς ἀθάνατος ὡς περ ὁ Θεός, οὐ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἐπλασθῆ ἄλλως, ἐὰν, δυσπιστήσας εἰς τὴν ἐντολὴν καὶ τὴν ἀπειλὴν τοῦ Θεοῦ, καταφρονήσῃ μὲν ταύτης, παραβῆ δὲ ἐκείνην, τότε στερηθήσεται ἀμέσως τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐπικοινωνίας καὶ θνητὸς γενόμενος θέλει ἀποθάνει, καὶ

β. α') τὸ πρῶτον γλωσσικὸν καὶ ζωολογικὸν μάθημα τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἀδὰμ, οὐ οὐδεμίαν γίνεται ἐν τῷ α' κεφαλαίῳ μινεῖα καὶ β') ὁ τρόπος τῆς δημιουργίας τῆς γυναικὸς στ. 13 — 24, περὶ ἧς ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλ. (στ. 27) γενικώτατα καὶ συντομώτατα τοσοῦτον μόνον λέγεται ὅτι δηλ. «ὁ Θεὸς ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς» β' 18—24).

Ἡ ἐν 7—25 τοῦ β' κεφ. ἐμπεριεχομένη ἐξιστόρησις τῶν νέων τούτων ἔργων τοῦ Θεοῦ, ὡς γενομένων πάντων κατὰ τὴν ἕκτην ἡμέραν τῆς ἑξαήμερου, ἔπρεπεν ἢ νὰ διαιρεθῆ εἰς τὰ διάφορα μέρη αὐτῆς, ἅπερ ὡς συμπληρώματα νὰ παρεμβληθῶσιν ἐν τῷ α' κεφαλαίῳ ἀπὸ τοῦ στ. 26—30, κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ὅπου ἕκαστον ἀνήκει, ἢ νὰ ἀκολουθήσῃ ὡς συνέχεια συμπληρωματικὴ τῶν ἡγουμένων ἀμέσως μετὰ τὸν 30 στ. τοῦ α' κεφ. τῆς Γεν. μετὰ δὲ τοῦτο νὰ ἀκολουθήσωσιν ὁ τελευταῖος στίχος τοῦ α' κεφ. καὶ οἱ νῦν τρεῖς πρῶτοι τοῦ β' κεφ. ὡς κοινὸν ἀνακεφαλαιωτικὸν ἐπισφράγισμα τοῦ ὅλου δημιουργικοῦ ἔργου, τοῦ νῦν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς κεφαλαίοις ἱστορουμένου, ὅπερ τότε ὡς ἐν κεφάλαιον τὸ πρῶτον τῆς Γεν. ἡ ἀκατέληγον εἰς τὴν τοῦ σαββάτου καθιέρωσιν, δι' ἧς ἐπισφραγίζεται ἡ ὅλη δημιουργία.

Διὰ τῆς τριαύτης δὲ διαθέσεως καὶ μεταθέσεως τοῦ περιεχομένου τοῦ β' κεφ. ἐντὸς τοῦ πρώτου κεφαλαίου, οἶαν περίπου καὶ ἐποίησαμεν ἀνωτέρω ἐν τῷ πρωτοτύπῳ κειμένῳ, θὰ ἠδυνάμεθα κάλλιον νὰ κατανοήσωμεν τὴν στενοτάτην σχέσιν τὴν μεταξὺ τοῦ α' καὶ β' κεφ. τῆς Γεν. ὑπάρχουσαν, ἅπερ ἀμφότερα ὁμοῦ, ὡς ἀποτελοῦντα ἓν καὶ μόνον ὅλον θέμα συμπαγές, ἔπρεπε καὶ ν' ἀποτελῶσιν ὁμοῦ δικαίως καὶ ἐν μόνον κεφάλαιον, τὸ α' τῆς γενέσεως, ἐν ᾧ θὰ ἐξετίθετο ὁλόκληρον τὸ ἀγαθὸν ἔργον τοῦ Θεοῦ, τὸ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς Γῆς ἐπὶ τῆς προτέρας αὐτῆς δόξης γενόμενον, τό τε γενικὸν δηλ. μέρος καὶ τὰ εἰδικὰ αὐτοῦ συμπληρώματα, πρὸς ὃ θὰ ἀντετάσσετο τότε ἐντονώτερον ἢ ἕσον νῦν ὡς β' κεφ. τῆς Γενέσεως τὸ νῦν γ' κεφ. αὐτῆς, ἐν ᾧ ἱστορεῖται τὸ εἰς τὸ ἀγαθὸν ἔργον τοῦ παναγαθοῦ Θεοῦ ὅπως ἀντίθετον κακὸν ἔργον τοῦ παγκρακίστου Σατανᾶ ἦτοι ὁ ὑπὸ τούτου χαλκευθεὶς θάνατος τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο περίπου ἐποίησε καὶ ὁ Μ., ὅστις, θεωρῶν μὲν τὰ συμπληρωματικὰ ταῦτα ἔργα τοῦ Θεοῦ, τὰ ἐν τῷ νῦν β' κεφ. ἱστορούμενα, ὡς ἀναπόσπαστα εἰδικὰ συμπληρώματα τοῦ α' κεφ., γινώσκων δὲ ἐξ ἄλλου καλῶς ὅτι τὰ ἔργα ταῦτα, καὶ μάλιστα ὁ παράδεισος καὶ ἡ ἐν αὐτῷ ἐγκατάστασις τοῦ ἀνθρώπου, ὁ μυστηριώδης τρόπος τῆς δημιουργίας τῆς γυναικὸς καὶ ἡ δοθεῖσα τῷ ἀνθρώπῳ πρώτη ἐντολὴ ἔχουσιν ἕκτακτον, ἰδιόζουσαν καὶ μεγίστην ἠθικὴν σημασίαν ὡς μέσα ἀπαραίτητα τῷ ἀνθρώπῳ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, ἢ μὲν γυνή, ὡς πλευρὰ τοῦ ἀνδρὸς καὶ ὄργανον τῆς πτώσεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὁ δὲ παράδεισος ὡς σωτήριον παιδαγωγεῖον καὶ πρότυπον τελειότητος, ἐν ᾧ καὶ καθ' ὃ ὁ ἀνθρώπος, ἔχων ὁδηγὸν καὶ διδάσκαλον αὐτὸν τὸν Θεόν, ὀφείλει τὴν μὲν ἐν ἑαυτῷ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ νὰ τελειώσῃ εἰς ὁμοίωσιν Λύτου, τὴν δὲ γῆν νὰ παραδεισώσῃ κατὰ δοθὲν αὐτῷ ὑπόδειγμα, θέλει μὲν νὰ ἐξάρῃ τὴν μεγίστην σημασίαν πάντων τῶν ἔργων τούτων τοῦ Θεοῦ δι' εἰδικῆς περιγραφῆς αὐτῶν, θέλει δὲ καὶ νὰ συνδέσῃ τὴν περιγραφὴν ταύτην στενότατα μετὰ τοῦ α' κεφ. ᾧ καὶ φύσει ἀνήκουσιν, ἀλλὰ δὲν θέλει ὅμως μήτε νὰ ἐπιτάξῃ ταύτην ἀσυνδέτως, μήτε νὰ παρεμβάλῃ αὐτὴν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ αὐτῆς τοῦ νῦν α' κεφαλαίου ἵνα μὴ διασπᾶσθ τὸν βῶρον τῆς ἐν αὐτῷ ἐξιστορήσεως τῆς γενικῆς δημιουργίας. Ταῦτα δὲ μὴ θέλων, ἀλλὰ θέλων ὅμως πάντοτε νὰ συνδέσῃ αὐτὴν ἕσον ἠδύνατο στενότερον μετὰ τοῦ α' κεφ. εἰς ἓν ὅλον, ἐπισφραγίσας τὸ α' κεφ. καὶ τὴν ἐν αὐτῷ

ιστορουμένην γενικὴν δημιουργίαν διὰ τῆς ἐπισφραγίσεως τῆς ἕκτης ἡμέρας «καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν, καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωὶ ἡμέρα ἕκτη» (στ. 31) προέβη ἀμέσως εἰς δύο δευτέρας ἐπανειλημμένας ἀνακεφαλαιώσεις τοῦ α' κεφαλαίου, μεθ' ἧς, παρεμβάλλων τὸν ἀγιασμόν τῆς 7ης ἡμέρας, ἐπιτάσσει ἀμέσως καὶ τρίτην γενικὴν ἀνακεφαλαίωσιν «Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς ὅτε ἐγένετο, ἡ ἡμέρα ἐποίησε κύριος ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»· καὶ δροῦττεται τῆς εὐκαιρίας ταύτης ἵνα προσκολληθῆσιν συντακτικῶς, ὡς ἀνωτέρω ἐλέγομεν, εἰς τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς οὕτως ἐπιτηδεύει τὴν γέφυραν πρὸς μετάβασιν εἰς τὴν εἰδικὴν ἐκθεσιν τῶν ἐπὶ τούτῳ κατὰ τὴν γενικὴν δημιουργίαν παραλειφθέντων, ὥστε οἱ μετὰ πολλοὺς αἰῶνας πρῶτοι διαιρέσαντες τὸ κείμενον τῶν ἀγ. Γραφῶν εἰς κεφάλαια καὶ ἐδάφια, καλῶς μὲν διακρίναντες τὴν στενοτάτην μεταξὺ τῶν δύο κεφαλαίων συνάφειαν, ὁρθῶς δὲ μαντεύσαντες τὸν νοῦν τοῦ Μ., καλῶς ἐπίσης διέκριναν καὶ τὸ δύσκολον τῆς εὐρέσεως τοῦ καταλλήλου σημείου πρὸς διαίρεσιν τῆς ὅλης ὕλης τοῦ αὐτοῦ θέματος εἰς δύο κεφάλαια, καὶ ὥφειλον ἄρα ἢ νὰ μὴ διαιρέσωσι παντελῶς ὕλην, εἰς ἓν ὅλον συσχετικώτατα ἀναφερομένην, καὶ νὰ λάβωσιν αὐτὴν ἅπασαν ὡς ἀποτελοῦσαν τὸ Α' κεφάλαιον τῆς Γενέσεως, ἢ, διαιροῦντες αὐτὴν εἰς δύο κεφάλαια, νὰ περιλάβωσι τὰς νέας ἐπανειλημμένας ἀνακεφαλαιώσεις τοῦ α' κεφ. ἐν τῷ β' ὡς κεφαλίδα τούτου, ὅπερ καὶ ἐποίησαν, μὴ δυνάμενοι νὰ χωρίσωσι κείμενα ἀπ' ἀλλήλων, συντακτικῶς ἤδη οὕτω στενῶς μετ' ἀλλήλων συνδεδέμενα.

Ὅταν ἄρα ἀναγινώσκωμεν μελετῶντες δι' ἡμέρας αὐτούς, ἡ διδάσκοντες ἐρμηνεύωμεν μαθηταὶς τὰ τρία πρῶτα κεφάλαια τῆς Γενέσεως, καὶ ἀποτελοῦντα τὴν πρώτην βᾶσιν συμπάσης τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὀφείλωμεν νὰ θεωρῶμεν πάντοτε τὰ δύο πρῶτα κεφάλαια αὐτῆς ὡς ἓν ὅλον συνεχές, ὅπερ ὁ Μ. διήρασεν εἰς δύο μέρη οὕτως, ὥστε ἐν μὲν τῷ πρώτῳ περιέλαβε τὸ γενικόν, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τὰ εἰδικὰ καὶ ἀπαραίτητα συμπληρώματα τούτου, ὅτινα καὶ παρατάσσει ἀμέσως ὑπὸ τῷ α' κεφ. ἀποβλέπων εἰς τὴν ἀκριβείαν μᾶλλον ἢ τὴν χρονολογικὴν τάξιν αὐτῶν, ἀπαραλλακτῶς ὅπως τις περίπου σήμερον' συγγραφεὺν παρατάσσει ἐν ὑποσημειώσεσι διάφορα συμπληρώματα διαφόρων ἐννοιῶν τοῦ κυρίου κειμένου, περιττόν μὲν θεωρῶν νὰ φυλάττη καὶ μεταξὺ τούτων τὴν χρονολογικὴν

τάξιν, φροντίζων δὲ μόνον ἵνα σημειῶσι διὰ σημείων ἢ ἀριθμῶν τὰς εἰς τὸ κύριον κείμενον παραπομπάς· ἀλλὰ τὸν Μωϋσέα τότε οὐδεὶς δύναται νὰ ψέξη ἐπὶ τῷ ὅτι, ἀγνοῶν τὰ σημεῖα ταῦτα ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις τῆς συγγραφικῆς ἀτελείας, ἀφίνει τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ νὰ νοήσωσιν ἀφ' ἑαυτῶν ποῦ ἕκαστον τῶν συμπληρωμάτων τούτων ἀναφέρεται. Θεωρῶν δὲ ὁ Μ. ταῦτα ὡς καθαρὰ συμπληρώματα τοῦ α' κεφ. οὐδὲν παράδοξον ἔπαθε φαινόμενος ὅτι ὑπέπεσε καὶ εἰς τινὰ πρωθύστερα, πρῶτον μὲν δηλ. ὅτι προέταξε τῶν συμπληρωμάτων τούτων τὴν καθιέρωσιν τοῦ σαββάτου, ἐνῶ ἐκεῖνα μὲν, ὡς ποιηθέντα πάντα τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ, προηγήθησαν χρονικῶς τῆς καθιέρωσης τούτου, αὕτη δὲ, ὡς γενομένη ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ, ἐπισφραγίζει τελευταία τὴν ὅλην ἱστορίαν τῆς δημιουργίας. Τὸ δὲ ἕτερον πρωθύστερόν ἐστιν, ὅτι ἔταξε τὰ περὶ τοῦ τρόπου τῆς δημιουργίας τῆς γυναικὸς μετὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ Ἀδάμ ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς καὶ τῆς δοθείσης αὐτῷ πρώτης ἐντολῆς καὶ ἐκ τούτου ἠδύνατό τις δικαίως νὰ νομίσῃ ὅτι ἡ γυνὴ δὲν ἦτο ἔτι πεπλασμένη, ὅτε ὁ Θεὸς ἔδιδε τῷ Ἀδάμ τὴν πρώτην ἐντολήν καὶ ὅτι, ἂν ἐγένεσκε ταύτην ἡ Εὐα, ἤκουσεν ἄρα αὐτὴν μόνον παρὰ τοῦ Ἀδάμ. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές, διότι ἡ γυνὴ ναὶ μὲν δὲν ὑπάρχει εἰσέτι κατὰ τὴν πλάσιν καὶ τὴν πρώτην ἐγκαθιδρύσιν τοῦ Ἀδάμ ἐν τῷ γενικῷ παραδείσῳ καθ' ὅσον ἐν τῷ 7 καὶ 8 στίχῳ τοῦ β' κεφαλαίου, ἐνθα αὕτη ἱστορεῖται, οὐδεὶς γίνεται λόγος ἢ ὑπαινιγμὸς περὶ γυναικὸς, καὶ παρηλθεν ἄρα χρόνος τις βραχὺς ἢ καὶ μακρὸς, καθ' ὃν ὁ Ἀδάμ ἦτο πάντῃ μόνος ἐν τῷ παραδείσῳ, διὸ καὶ ὁ Θεὸς λέγει «οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον, ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν» (6' 2, 18), καὶ κατωτέρω αὐτῷ δὲ Ἀδάμ οὐχ εὐρέθη βοηθὸς ὅμοιος αὐτῷ» στ. 20. Ἀλλὰ μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ἐγκαθιδρύσιν τοῦ Ἀδάμ τὴν ἱστορουμένην ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ (στ. 15), ἡ γυνὴ φαίνεται ὅτι συμπαρίσταται καὶ αὕτη καθ' ἣν ὤραν ὁ Θεὸς ἔδιδεν αὐτῷ τὴν πρώτην ἐντολήν. «Καὶ ἐνατεῖλατο κύριος ὁ Θεὸς τῷ Ἀδάμ λέγων. ἀπὸ παντός ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῆ· ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκου καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε» (στ. 16, 17), ἐνθα ὁ λόγος ἀποτείνεται μὲν κατ' ἀρχὰς ἐνικῶς «φαγῆ» πρὸς τὸν Ἀδάμ μόνον, διότι οὗτος ἦτο ἡ κεφαλὴ τῆς γυναικὸς,

αὕτη δὲ ὡς μία τῶν πλευρῶν αὐτοῦ περιλαμβάνεται φύσει ἐν τῷ Ἀδάμ, καὶ ἀντιπροσωπεύεται πάντοτε ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀμέσως κατωτέρω μεταβάλλομενος εἰς πληθυντικὸν (οὐ φάγεσθε, ἀποθανάσεσθε) ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν γυναῖκα, ἥτις ἄρα ὑπῆρχε παρούσα ὅτε ὁ Θεὸς εἶδε τὴν ἐντολήν. Ἐντεῦθεν δὲ δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν ὅτι ἡ δημιουργία τῆς γυναικὸς ἐγένετο μετὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ Ἀδάμ ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς ἤτοι μετὰ τοῦ στ. 15 τοῦ β' κεφ. «καὶ ἔλαβε κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔπλασε καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν» καὶ τῶν στ. 16 καὶ 17 τοῦ αὐτοῦ κεφ. «καὶ ἐνατείλατο κύριος ὁ Θεὸς τῷ Ἀδάμ λέγων· ἀπὸ παντὸς ξύλου κλ. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ τὸ περὶ δημιουργίας τῆς γυναικὸς «καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον . . . ἔσανται οἱ δύο εἰς σὰρκα μίαν (κ. 6', 18—24) ἔπρεπε νὰ τεθῆ μετὰ τοῦ στ. 6' 16, καὶ τῶν δύο στίχων 6' 16, 17 καὶ μετὰ τοῦτο νὰ ἀκολουθῆ ὡς τέλος ἡ εὐλογία αὐτῶν (α', 27, 29), καὶ ἡ δοθείσα ἐντολή (6', 16, 17), ἡ παρατήρησις ὅτι ἦσαν γυμνοὶ καὶ οὐκ ἠσχύνοντο (6', 25,) καὶ μετὰ ταύτην ὁ ἀγιασμός τῆς ἐβδόμης ἡμέρας μετὰ τῶν ἀνακεφαλαιώσεων (1—3).

Καὶ οὕτω μὲν αἰρετὰί παν πρωθύστερον ἐκ τοῦ β' κεφ. μετατιθεμένης ἐντός τοῦ αὐτοῦ κεφ. ἐν τῇ χρονολογικῇ θέσει αὐτῆς τῆς δημιουργίας τῆς γυναικὸς, ἣν ἰσῶς ὁ Μ., μὴ ἀποβλέπων καὶ ἐνταῦθα εἰς τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν συμπληρωμάτων ταύτων, κατέταξε τελευταίαν ἐν τῷ β' κεφαλαίῳ, ἵνα χρησιμεύσῃ αὐτῷ οὐ μόνον ὡς ἀναγκαῖον συμπλήρωμα τοῦ α' κεφ., ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὡς ἀρμοδίᾳ γέφυρα πρὸς μετάβασιν εἰς τὸ θέμα τοῦ γ' κεφ., ὅπερ ἀπὸ τῆς γυναικὸς ἀρχεται καὶ περὶ αὐτῆς κυρίως πραγματεύεται.

Ἀλλ' εἰάν θέλωμεν νὰ ἐπανορθώσωμεν τὸ πρωθύστερον τοῦτο περὶ τῆς δημιουργίας τῆς γυναικὸς καὶ πρὸς τὸ α' κεφάλαιον, ἐν ᾧ, καὶ πρὶν ἤδη ἱστορηθῆ ὁ τρόπος τῆς πλάσεως τῆς γυναικὸς, βῆται μὲν ἀναφέρεται αὕτη διὰ τοῦ ἀφροῦ καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, πληθυντικῶς δὲ ἀποτείνεται ὁ λόγος οὐχὶ πρὸς ἕνα, ἀλλὰ πρὸς δύο ἀνθρώπους ὡς πολλοὺς διὰ τῶν «καὶ εὐλόγησεν αὐτούς ὁ Θεὸς λέγων· ἀύξανασθε καὶ πληθύνεσθε» κλ. (στ. α', 28), τότε θὰ γείνη ἀνάγκη ἵνα τὰ ἐν τῷ 6' κεφ. συμπληρώματα παρεμβάλωμεν ἐν τῷ α' κεφ. ἕκαστον ἐν τῇ οἰκείᾳ χρονολογικῇ σειρᾷ αὐτοῦ ὡς ἐλέγομεν ἀνωτέρω, ἵνα πεισθῶμεν ὅτι οὐ μόνον οὐδεμίαν ἀντίφασιν ὑπάρχει μετὰ τοῦ

α' καὶ β' κεφ., ὡς ἰσχυροῦσθαι τινες τῶν πολεμίων τοῦ κύριου τῆς μωσαϊκῆς κωσμογονίας, ἀλλ' ὅτι μάλιστα μετὰ τὴν ἀμφοτέρων τῶν κεφαλαίων ὑφίσταται πληρεστάτη συμφωνία καὶ σχέσις στενότητος. Πρὸς τοῦτο δὲ πρέπει καὶ νῦν οἱ μὲν στίχοι 5' καὶ 6' τοῦ β' κεφ. μετὰ τοῦ ἐκ τῆς νῦν θέσεως αὐτῶν ἐξυπακουομένου ὑποκειμένου καὶ ῥήματος «ὁ Θεὸς ἐποίησεν» = καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς παν γλῶσσιν . . . καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι . . . παν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς» (β' 5 — 6) νὰ τεθῶσιν ἀμέσως ἐν τῷ α' κεφ. μετὰ τὸν στ. 25, ἵνα χρησιμεύσῃ καὶ ἐνταῦθα ὡς γέφυρα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου· μετὰ δὲ τοῦτο νὰ ἀκολουθῆσῃ ἀμέσως ὁ στ. 26 τοῦ α' κεφ. καὶ μετὰ τοῦτον τὸ περὶ πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ στ. 7—15 τοῦ β' κεφ. μετὰ δὲ τοῦτο ὁ στ. 27 τοῦ α' κεφ. μετὰ τοῦτον ἡ δημιουργία τῆς γυναικὸς ἐκ τοῦ β' κεφ. στ. 18—24 καὶ μετὰ τοῦτο ἡ εὐλογία αὐτῶν στ. 28 — 30 τοῦ α' κεφ. μετὰ τοῦτο ἡ ἀπαγόρευσις (β', 16—17), καὶ ὁ 25 στίχ. τοῦ β' κεφ. καὶ τέλος αἱ ἀνακεφαλαιώσεις καὶ ὁ ἀγιασμός τῆς ἐβδόμης ἡμέρας ἀπὸ τοῦ α', 31—β', 4.

Κατὰ ταῦτα, ἂν ὁ Μ. ἤθελε νὰ διασπάσῃ τὴν συνέχειαν τοῦ πρώτου κεφαλαίου παρεμβάλλων ἐν αὐτῷ τὰ ἐκ τοῦ β' κεφαλαίου συμπληρώματα ἕκαστον ἐν τῷ οἰκείῳ αὐτοῦ χώρῳ, ἠθέλομεν ἔχει ἐκ τῶν νῦν δύο ἐν μόνον κεφάλαιον συνηρμοσμένον κατὰ τὴν ἐξῆς ἀκολουθίαν: α' 1—25 + 6', 5—6 + α', 26 + 6', 7—15 + α', 27 + 6', 18—24 + α', 28—30 + 6' 16—17. 25 + α' 31 + 6' 1—4.

Ἀλλ' ὁ Μ. δὲν ἠθέλησε μὲν νὰ πράξῃ τοῦτο δι' οὗς εἶδομεν ἀνωτέρω λόγους, ἠθέλησε δὲ μόνον νὰ ἐπιτάξῃ μετὰ τὸ α' κεφ., ὅπερ λήγει κυρίως μετὰ τοῦ στ. 4 τοῦ β' κεφ., μόνον σχόλια καὶ ὑπομνήματα ὡς συμπληρωματικὰ ὑποσημειώσεις, ὡς ἔταξεν ἀμέσως μετὰ τὸ α' κεφ. εἰς οὐδεμίαν μὲν χρονολογικὴν τάξιν, εἰς μόνην δὲ τὴν ἀκρίβειαν αὐτῶν ἀποβλέπων. Ἄν δὲ οἱ πρῶτοι τὸ κείμενον εἰς κεφάλαια διαίρεσαντες, ἐνῶ ἠδύναντο τὰ συμπληρώματα ταῦτα νὰ ἐπιτάξωσιν ἀμέσως μετὰ τὸ α' κεφ. ὡς ὑποσημειώσεις εἰς αὐτό, ἀντὶ τοῦτου περιέλαβον αὐτὰ, ὡς ἐν τοῖς χειρογράφοις ἐφέροντο, ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ, τῷ νῦν β' τῆς Γενέσεως, ἀμεριμνοῦντες περὶ τῶν ἐν αὐτοῖς πρωθυστερῶν, τοῦτο ἐπράξαν διότι ἔκριναν μὲν αὐτὸ καλόν, ἀπέδειξαν δὲ διὰ τοῦτου τὴν ἀκραν εὐσεβείαν αὐτῶν πρὸς τὰ ἱερὰ κείμενα, μὴ τολμήσαντες μήτε χρονολογικῶς τοῦλάχιστον νὰ κατὰτάξωσι

τὰ εἰδικὰ ταῦτα συμπληρώματα τῆς ἐν τῷ α' κεφ. ιστορουμένης γενικῆς δημιουργίας. Ἀλλὰ διὰ τούτου συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον εἰς τὸ νὰ ἐκλαμβάνωσιν ἕκτοτε οἱ ἀναγνώσται τῆς ἀγ. Γραφῆς τὸ β' κεφαλαίον τῆς Γενέσεως ὡς συνέχειαν τῆς μωσαϊκῆς κοσμογονίας προϋούσαν κατὰ χρόνον εἰς ἕκθεσιν νέων ἔργων τῆς γενικῆς δημιουργίας. Ἐνταῦθεν δὲ οἱ μὲν πολέμιοι τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐλπίζοντες μὲν ὅτι, προσβάλλοντες τὸ κῦρος τῆς μωσαϊκῆς κοσμογονίας, ἀνατρέπουσιν αὐτὴν τὴν πρωτίστην βᾶσιν, ἐφ' ἧς ὁ χριστιανισμὸς οἰκοδομεῖ τὴν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλίαν αὐτοῦ, μὴ νοοῦντες δὲ ἢ καὶ παρορῶντες τὴν στενὴν ἐσωτερικὴν σχέσιν, τὴν μεταξὺ τῶν δύο πρώτων κεφαλαίων τῆς Γενέσεως ὑπάρχουσαν, προσβάλλουσιν αὐτὸ τὸ κῦρος τῆς μωσαϊκῆς κοσμογονίας ἰσχυριζόμενοι ὅτι ὁ Μ. ἐν τοῖς δυοῖς πρώτοις κεφαλαίοις τῆς Γενέσεως αὐτοῦ ὑπέπεσεν εἰς διαφόρους ἀσυμβίβαστους ἀντιφάσεις, συρράπτων τὴν κοσμογονίαν αὐτοῦ ἀβασανίστως καὶ ἀδεξίως ἐκ διαφόρων ἀντιθέτων πηγῶν καὶ παραδόσεων συγχρόνων αὐτῷ. Οἱ δὲ εὐσεβεῖς ἐρμηνευταὶ τῶν Γραφῶν ἀπολογούμενοι κατὰ τούτων ποιοῦνται πάντα τὰ δυνατὰ αὐτῶν ἵνα ἄρῳσιν ἐκ τοῦ μέσου τὰς ἐν τοῖς δυοῖς πρώτοις κεφαλαίοις τῆς Γεν. φαινομενικὰς ἀντιφάσεις, ἢ καὶ ἀκυρώσωσι δι' ἄλλης ὁδοῦ τὰ συμπεράσματα, ἅπερ οἱ ἐναντίοι ἐξάγουσιν ἐκ τῶν ἀντιφάσεων τούτων κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ· καὶ τινες μὲν τῶν νεωτέρων θεολόγων ἀπεφάνθησαν ὅτι, ὅπως δὴ ποτε καὶ ἔν θεωρηθῶσι σήμερον τὰ περὶ συμφωνίας ἢ καὶ διαφωνίας τῶν δύο πρώτων κεφαλαίων τῆς Γενέσεως, τὰ συμπεράσματα, ἅτινα ἐξάγουσιν οἱ πολέμιοι τοῦ χριστιανισμοῦ κατὰ τῆς ἀρχῆς τούτου, οὐδὲν ἰσχύουσιν ἵνα σαλεύσωσιν αὐτόν, ὅστις οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔχει πλέον σήμερον τῆς μωσαϊκῆς κοσμογονίας, ἵνα θεμελιώσῃ ἐπ' αὐτῆς τὸ λαυτοῦ ἀξίωμα, ἀφοῦ τοῦτο ἀπαδείχθη ἤδη ἱστορικῶς ὡς αὐτούσιος ἀλήθεια καὶ πραγματικότης οὐ μόνον δι' ὅλης τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῆς μὲν τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀνθρώπου γένους, δι' αὐτῆς δὲ τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος ὅλης μέχρι σήμερον.

Ἔτεροι δὲ τῶν θεολόγων συμβιβάζουσι τὸ πρωτύστερον τῆς δημιουργίας τῆς γυναικὸς λέγοντες ὅτι ὁ Ἀδάμ ἔφεραν ἤδη ἀπ' ἀρχῆς τὴν γυναῖκα ὡς μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ συμπεφυκυῖαν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, οἱ δὲ τῆς μυστικῆς μάλιστα θεολογίας ὅτι ὁ Ἀδάμ ἐπλασθῆ

τὸ πρῶτον κατὰ τὴν ἐν τῷ α' κεφ. τῆς Γενέσεως ιστορουμένην γενικὴν δημιουργίαν ὡς ἀνδρόγυροι ἢ γυνανδροί, οἱ καὶ οἱ γῦν κατὰ καιροὺς γεννώμενοι ἔρμαηρόδιτοι, ἔχων ὁμοίως αὐτὸς τὴν δύναμιν τῆς γονιμότητος ἐν ἑαυτῷ, ὡς περ τινὰ τῶν φυτῶν καὶ τινὰ τῶν ἀτελεστέρων ζώων, διότι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται τὸ ἀμέσως μετὰ τὸ ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς ἐπόμενον καὶ «εὐλόγησεν αὐτούς ὁ Θεὸς λέγων: ἀυξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε» κτλ. (α', 28)· ὅτι δὲ ὁ χωρισμὸς τῆς πλευρᾶς ἢ ὁ διχασμὸς τῶν δύο φύλων ἐγένετο πολὺ βραδύτερον, ὅτε ὁ Ἀδάμ, χαρακτηρίζων τὰ ζῶα καὶ καλῶν τὰ ἰόνόματα αὐτῶν, ἔλαβε συνείδησιν ὅτι δὲν εὐρέθη ἐν τοῖς ζώοις «βοηθὸς αὐτοῦ ὁμοίος αὐτῷ» (β', 20), μεθ' ἧς ἀμέσως ὁ Θεὸς δι' ἐκστάσεως καὶ ὕπνου τοῦ Ἀδάμ, ἀποσπάσας ἀπ' αὐτοῦ μίαν τῶν πλευρῶν, ἔκοψεν ἡμίση τὴν ταύτην εἰς γυναῖκα, ἀντικειμενοποιήσας αὐτὴν οὕτως ἀπέναντι τοῦ ἀνδρὸς ὡς ἔν αὐθύπαρκτον.

Καὶ οὕτως μὲν ἢ ἄλλως ἐρμηνεύοντες οἱ εὐσεβεῖς ἐρμηνευταὶ τῆς ἀγ. Γραφῆς ἀγωνίζονται νὰ συμβιβάσωσι τὸ β' μετὰ τοῦ α' κεφαλαίου τῆς Γενέσεως καὶ ἀποκρούσωσιν οὕτω διὰ τούτων τοὺς προσβάλλοντας τὸ κῦρος τῆς μωσαϊκῆς κοσμογονίας. Τὸ ζήτημα δὲ τοῦτο ἐθεωρήθη καὶ θεωρεῖται ἔτι καὶ νῦν τοσοῦτον σπουδαῖον, ὥστε οὐκ ὀλίγοι πραγματεῖαι συνεγράφησαν καὶ συγγράφονται περὶ τούτου ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἀντιπάλων, οἵτινες θεωροῦντες ὡς πεδῖον διαμάχης ἐπιστημονικῆς τὴν φαινομενικὴν διαφωνίαν μεταξὺ α' καὶ β' κεφαλαίου τῆς Γενέσεως, ἐν οἷς ἡ ἀληθὴς ἱστορία τῆς πρώτης κοσμογονίας ὑπὸ τοῦ Μ. ἱστορεῖται, ἀγωνίζοντι κατ' ἀλλήλων, οἱ μὲν ζητοῦντες νὰ καταρρίψωσι τὸ κῦρος τῆς μωσαϊκῆς κοσμογονίας καὶ ὑποσκάψωσιν οὕτως, ὥσπερ ἐλπίζουσιν, ἅπαν τὸ ἐπ' αὐτῆς οἰκοδομηθὲν οἰκοδόμημα τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς πλάνην τῆς ἀνθρωπότητος, οἱ δὲ, ἀποκρούοντες τὰς ἐφόδους τούτων ἵνα σώσωσιν ἀκέραιον τὸ κῦρος τῆς μωσαϊκῆς κοσμογονίας, ἧτις ἐστὶν οὐ μόνον τὸ θεμέλιον, ἐφ' οὗ στηρίζεται ἡ ὀρησκεῖα τοῦ χριστιανισμοῦ, ἢ μόνη ἀληθὴς ἱστορικῶς ἀποδειχθεῖσα σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄξων, περὶ ὃν στρέφεται ἅπας μὲν ὁ κατὰ τὰς ἀγ. Γραφὰς προορισμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἅπασα δὲ ἡ ἱστορία αὐτοῦ, ἢ, τε παρελθοῦσα καὶ ἢ μέλλουσα αὐτή.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς, ἀναλαβόντες ἐν τῇ παιδαγωγικῇ πραγματεῖα ταύτῃ ἵνα διὰ λόγους παιδαγωγικοὺς ὀρίσωμεν τὸν κατὰ

τὰς ἀγ. Γραφὰς προορισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος, δὲν ἠδυνάμεθα νὰ παραδράμωμεν ἐνταῦθα τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν σιγῇ, καί, ἵνα μὴ τις τυχὸν τῶν παρ' ἡμῶν πολεμίων τοῦ κύρους τῆς μωσαϊκῆς κοσμογονίας νομίση ὅτι κτιζομεν ἐπὶ ἀθελαίων, ἐκρίναμεν οὐ μόνον ἀναγκαῖον, ἀλλὰ καὶ καθήκον ἡμῶν ὅπως συντελέσωμεν τὸ ἐφ' ἡμῶν εἰς τὴν ἐντελῆ ἐκκαθάρισιν καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν θεμελίων τούτων, ἐφ' ὧν κυρίως βασίζεται ὁ κατὰ τὰς ἀγ. Γραφὰς προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ πάσης ὑπονοίας ἢ καὶ ἐνστάσεως ὅτι εἶναι τὰ θεμέλια ταῦτα σαθρὰ. Ἡ δὲ θεωρία, ἣν ἐξηγάγομεν ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐξετάσεως καὶ μελέτης περὶ τῆς σχέσεως τῆς μεταξὺ τῶν δύο πρώτων κεφαλαίων τῆς Γενέσεως, ὅτι δηλ. ἡ σχέσις αὕτη εἶναι σχέσις μεταξὺ γενικοῦ μέρους καὶ τῶν συμπληρωμάτων αὐτοῦ πρὸς πληρεστέραν ἐξιστόρησιν τοῦ αὐτοῦ θέματος, ὅτι ἄρα ὁ Μ. δὲν ἔγραψε τὸ νῦν β' κεφ. τῆς κοσμογονίας αὐτοῦ ὡς προϊούσαν ἱστορικὴν συνέχειαν τοῦ α' κεφαλαίου, ἀλλὰ μόνον ὡς συμπληρωματικὰ σχόλια εἰς διάφορα σημεῖα τούτου, ὡς περ ἐν αὐτῇ διὰ λόγους οὓς εἶδομεν ἀκραθιγῶς μόνον ἠψατο ἢ καὶ ἐντελῶς παρέλιπέ τινα, ἵνα εἰδικώτερον ἔπειτα ἱστορήσῃ αὐτὰ, οὐ μόνον καθιστᾷ περιττὰς καὶ οὐκ ἀναγκαίαις πολλὰς τῶν μέχρι τούδε ὑπὸ διαφόρων ἐρμηνευτῶν γινομένων θεωριῶν ἐν τοῖς κεφαλαίοις τούτοις, ἀλλ' ἀνατρέπει ἀρδῆν καὶ πάντα τὰ μέχρι τούδε ἐπιχειρήματα τῶν πολεμίων, ἅτινα οὕτοι ἀντλοῦσιν ἐντεῦθεν κατὰ τοῦ ἀπολύτου κύρους τῆς μωσαϊκῆς κοσμογονίας.

(Ἐπεταὶ συνέχεια).

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Α. ΜΑΡΟΥΛΗΣ

ΑΝΑΛΥΣΙΣ

ΔΡΑΜΑΤΩΝ ΤΙΝΩΝ ΤΟΥ ΣΑΙΞΠΗΡ

Ο ΣΑΙΞΠΗΡ

Ὁ Σαίξπηρ καλεῖται κοινῶς Ἄγγλος Σοφοκλῆς δὲν εἶναι ὁμῶς ἀληθῆς ἢ ἐπωνυμία αὐτῆ, διότι ὁ Ἕλληνας Σοφοκλῆς, ὡς γνωστόν, ἐποίησε μόνον τραγωδίας, ἐν ᾧ ὁ Σαίξπηρ εἶναι καὶ ποιητὴς κωμωδιῶν, ἥτοι ἐξήλωσε καὶ δόξαν Ἀριστοφάνους. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἂν δὲν ἦτο, πάλιν ὁ Σαίξπηρ δὲν εἶναι Σοφοκλῆς. Ὁ Σοφοκλῆς εἶναι περιπαθῆς· μετὰ τέχνης μοναδικῆς καὶ ἡρέμα καὶ μετὰ γλυκύτητος, οὕτως εἰπεῖν, κινεῖ τὸν ἕλεον τοῦ θεωμένου τὰ εἰς ἡμᾶς περιωθέντα ἑπτὰ δράματα αὐτοῦ. Δὲν εἶναι Εὐριπίδης, διότι δὲν ἔχει ὡς κύριον συστατικὸν τὸ μισογύναικον καὶ τὴν μελαγχολῶσαν φιλοσοφίαν, τὴν θρηνοῦσαν φιλοσοφίαν, ἥτις, πάντα τὰ περὶ αὐτὴν γινόμενα θεωροῦσα μέλανα καὶ ἀπαίσια, ἐνσταλάζει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ τὸ δηλητήριον τῆς ἀπογνώσεως. Δὲν εἶναι Αἰσχύλος, εἰ καὶ προσεγγίζει πλείοτερον τῷ ποιητῇ τοῦ Προμηθέως ὁ ποιητὴς τοῦ Ἀμλέτου, διότι τὸ ἐξόχως τραγικόν, τὸ ὑπερπλεονάζον παρὰ τῷ ὑψητέῳ Σαλαμινομάχῳ ποιητῇ, εἶναι μικρὸν ἀπέναντι τῆς φρικώδους τραγικότητος τοῦ ποιήσαντος Ῥιχάρδον τὸν Ι'. Ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ Ἀριστοφάνης, διότι ὁ ἀγνὸς καὶ εἰς τὸ ἔπακρον φιλόπατρις ποιητὴς τῶν Νεφέλων εἶναι μὲν πικρὸς, καὶ μειδιᾷ ὁμῶς, δὲν

¹ Ἐδημοσιεύθη τὸ περὶ Σαίξπηρ τοῦτο ἀρθρίδιον ἐν τῷ «Νεολόγῳ» Κωνσταντινουπόλεως τῆς 17 Μαΐου 1880, ἀριθ. 5924 εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐξ Ἀθηνῶν διαβάσεως τοῦ ἐξόχου Ἰταλοῦ ὑποκριτοῦ Ἐρνέστου Ῥόσση,

σαρκάζει ἀμειλίκτως, εἰς βαθμὸν ἀποσπῶντα ἀλγεινὰ τὰ δάκρυα ἀπὸ τοῦ θεατοῦ. Ὁ Ἀριστοφάνης καθαίρει τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν διὰ φαρμάκου ἠπίου, οὐχὶ διὰ πεκυρακτωμένου σιδήρου. Τί λοιπὸν εἶναι ὁ Σαίξπηρ;— Ὁ Σαίξπηρ εἶναι Σαίξπηρ, ἤτοι εἶναι συγχρόνως καὶ Σοφοκλῆς καὶ Εὐριπίδης καὶ Αἰσχύλος καὶ Ἀριστοφάνης. Εἶναι μόνος ἐν τετραδί. Ἐντεῦθεν ἡ ποικιλία τῶν ἔργων του. Ὁ γίγας Βρεταννὸς ποιητῆς συνεχέντρωσεν ἐν ἑαυτῷ τὰς ἀρετὰς τῆς τριάδος τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν καὶ τὸ κωμικὸν πνεῦμα τοῦ τελείου Κωμωδιογράφου.

Ἄλλ' ἐὰν ἐπὶ τέλος σῶνῃ καὶ καλὰ θελήσωμεν νὰ ἐξελληνίσωμεν καὶ τὸν Σαίξπηρ, νὰ τὸν ἀναβαπτίσωμεν καὶ νὰ δώσωμεν αὐτῷ καὶ ἑλληνικὸν ὄνομα, νομίζομεν ὅτι ὁ περιφανὴς τῆς Ἀγγλίας ποιητῆς δύναται νὰ ἐπικληθῇ μόνον *Φερίφριστος*, ἐπειδὴ κυρίως ἐξέχει καὶ ὑπερέχει πάντα τοὺς ὁμοτέχνους αὐτοῦ εἰς τὴν διάπλασιν τῶν χαρακτήρων τῶν ἡρώων του.

Οἱ ἡμέτεροι τραγικοί, ζῶντες ὑπὸ οὐρανὸν σχεδὸν ἀνέφελον καὶ διηνεκῶς διαγελῶντα, δὲν ἠδύναντο εὐδοχίμως νὰ καλλιεργήσωσι τὸ δένδρον τῆς μελαγχολικῆς καὶ αἰωνίως ὀρηγούσης φιλοσοφίας τῶν ἀρκτῶν κλιμάτων, διότι τὸ κλίμα, ἐν ᾧ ἔζων αὐτοὶ καὶ ἐν ᾧ ἐπεθύμουν νὰ διαβιώσωσι τὰ ἔργα αὐτῶν, ἦτο ἀναρμόδιον πρὸς τοιαύτην καλλιέργειαν. Ἄλλως ἦσαν πεπλασμένοι οἱ ἀκροαταὶ ἐκείνων. Ὀλίγαι, καλῶς ἐπεξεργασμέναι σελίδες ἐκ τῶν τραγικῶν γεγονότων τῶν Λαβδακιδῶν ἢ τῶν Πελοπιδῶν ἤρχουν τοῖς τραγικοῖς τῆς Ἑλλάδος ὅπως οἱ θεαταὶ διαρκούσης τῆς παραστάσεως χύνωσιν ἀφθονὰ τὰ δάκρυα, ἀπῆρχοντο δὲ τοῦ θεάτρου ἀληθῶς κεκαθαρμένοι τὰς ψυχὰς διὰ τοῦ ἐλέου, ὃν παρῆγον αὐτοῖς τὰ δεινοπαθήματα τῶν θεοστρυγῶν οἰκογενειῶν τοῦ Οἰδίποδος καὶ τῶν Ἀτρειδῶν. Ἄλλ' ὁ Σαίξπηρ δὲν εἶχε πρὸ ἑαυτοῦ τὸ εὐαίσθητον ἀκροατήριον τῶν δημοκρατουμένων Ἀθηναίων τοῦ Περικλέους οὐδὲ τὰς ὀμαλὰς γραμμὰς τοῦ γραφικωτάτου Ὑ-

μητοῦ ἢ τὸ γαλανὸν καὶ ἠδύτατα φλοισβλίζον εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Φαλήρου κόμμα τοῦ Αἰγαίου. Ὁ Σαίξπηρ, ζῶν ἐν ψυχρῷ κλίματι, βαυκαλῶμενος ὑπὸ τοῦ ρόχθου τῶν εἰς τὰς παραλίας τῆς Βρεταννίας θραυομένων ἀγρίων κυμάτων τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἔχων πρὸ αὐτοῦ ἀκροατήριον κατεψυγμένον, ψυχρὸν πρὸς πάντα τὰ ἀνθρώπινα παθήματα καὶ δύστεγχρον, ὤφειλε διὰ σκηνῶν ἀγρίων νὰ συγκινήσῃ αὐτό. Ποσῶς δὲν ἤρκει εἰς τὸν ψυχρὸν Βρεταννὸν νὰ ἀκούῃ ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Ἐξαγγέλου τὴν ἀπλὴν ἀφήγησιν τῆς ἐξωτῆς σκηνῆς τελεσθείσης φρικώδους ταφῆς τῆς Ἀντιγόνης; ὅπως συγκινηθῆ πῶς ὀλίγον, ἔπρεπε νὰ ἴδῃ πρὸ αὐτοῦ τὴν σπαρακτικὴν καὶ ἀποτρόπαιον σκηνὴν τῆς κατατομήσεως τῆς ἀτυχοῦς βασιλίσσης Ἰωάννας Γρέυ, ἔπρεπε νὰ ἀντιληφθῇ καὶ ἰδίῳις ὄμματι νὰ παρακολουθήσῃ καὶ τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας τῆς τραγωδίας, ὅποτε καὶ μόνον ἦτο δυνατόν νὰ συγκατατεθῇ οὐχὶ νὰ κλαύσῃ, ὡς Ἕλληνα—ὅστις καὶ θὰ ὠλόλυζε γοερῶς—, ἀλλὰ μόνον νὰ συγκινηθῇ ὀλίγον ὡς Ἀγγλος.

Ὁ Σαίξπηρ, ὑπὲρ πάντα ὁμότεχνον βαθὺς ψυχολόγος, ἐγκαίρως ἐνόησε καὶ καλῶς ἐνεβάθυνεν εἰς τὰς ψυχικὰς διαθέσεις τοῦ ἔθνους του. Τούτου ἕνεκα βλέπομεν τὸν δραματικὸν τῆς Ἀλβιῶνας τοσοῦτον ἀγρίον καὶ, ἂν θέλητε, αἰμοχαρῆ Καννίβαλον, αὐτόχρημα Κρόνον, καταβροχθίζοντα ἀπηνῶς τὰ ἴδια τέχνα. Τούτου μόνον ἕνεκα μετὰ τὸ τέλος τῆς παραστάσεως, θέλοντες νὰ συνοψίσωμεν ἐν νῷ τὸ δράμα, μετὰ φρίκης ἀναμιμνησκόμεθα ὅτι οὐδὲν σχεδὸν ἐκ τῶν πρὸ ὀλίγου τοσοῦτον ζωνηρῶς δρώντων, πολλάκις συμπαθεστάτων—ὡς ἡ Κορδηλία ἐν τῷ Βασιλεῖ Λήρ—προσώπων διέφυγε τὸ αἰμοδιψὲς φάσγανον τοῦ δημιουργοῦ αὐτοῦ· ὅθεν δικαίως ἐλέχθη περὶ τοῦ Σαίξπηρ ὅτι πρὶν ἢ ἐπιδοθῆ εἰς τὴν συγγραφὴν δραματικῶν ἔργων ἐπὶ πολὺ ὑπῆρξε . . . σφαγεύς! Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ὁ Σαίξπηρ εἶναι θεὸς δημιουργός, ἀλλ' εἶναι, ὡς εἶπομεν, ὁ θεὸς Κρόνος, ἀσπλάγχχνως κατατρώγων ὅ,τι μετὰ πολλῶν πόνων αὐτὸς ἐδημιούργησεν. Ἐτι δὲ πρὸς-

φυσίον ἰσως δύναται νὰ παραβληθῆ πρὸς τὴν τριαδικὴν θεότητα τῶν ἀρχαίων Ἰνδῶν εἶναι ὁ δεῦρο γὰρ Βράχμας, ὁ συντηρητὴς Βισνοῦς, ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων εἶναι ὁ καταστροφεὺς Σίβας.

Ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ὁ Σαίξπηρ ἔταμεν ὅλως νέαν ὁδὸν μάτην ἐν ταῖς σαιξπηρείοις κωμωδίαις προσδοκᾷ ὁ θεατὴς νὰ ἴδῃ ἢ νὰ ἀκούσῃ κωμικὰς σκηνὰς ἢ διαλόγους, προκαλοῦντας ἀπλετον τὸν γέλωτα ἢ τοῦλάχιστον τὴν θυμηδίαν· πολλάκις μάλιστα εὐρίσκει κωμικώτατα ἐπεισόδια ἐγκατεσπαρμένα ἐν τοῖς τραγικωτάτοις δράμασιν αὐτοῦ; ὡς ἐν τῷ Ἄμλέτῳ καὶ τῷ Βασιλεῖ Ἀῆρ. Πιθανώτατα ἔπραξε τοῦτο ὁ ποιητὴς ἐξ εὐσπλαγχνίας πρὸς τοὺς θεατὰς του, διότι ἄλλως ἀγνοεῖ τις ἀληθῶς τίνα ὀλέθρια ἀποτελέσματα ἠδύνατο νὰ ἔχῃ διὰ τοὺς θεατὰς ἢ εἰς ὑψιστον βαθμὸν ἐξικνουμένη τραγικότης!

Α'

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΛΙΡ

ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΠΕΝΤΕ

ΑΝΑΛΥΣΙΣ¹

ΠΡΑΞΙΣ ΠΡΩΤΗ

Ἀρχεται διὰ διαλόγου μεταξὺ τοῦ Κόντ, ἰατροῦ τοῦ βασιλέως, καὶ τοῦ κήρυτος Γλώσερ, ἀδελκοῦ, ἔχοντος δύο υἱούς, τὸν νόθον Ἐδμόνδορ καὶ τὸν γνήσιον Ἐδγαρ. Ὁ Ἀῆρ, βασιλεὺς τῆς Μεγα-

¹ Περίληψις αὐτῆς ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ «Ἀκροπόλει» τῆς 9 Μαΐου 1880, ἀριθ. 2510.

λης Βρεταννίας, ἔχει τρεῖς θυγατέρας, τὴν Γόνερλιην, τὴν Ρεγάνην καὶ τὴν Κορδηλίαν, ὧν μνηστῆρες παρουσιάζονται ὁ Βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, ὁ δοῦξ τῆς Βουργουνδίας, ὁ τῆς Κορνούλλης καὶ ὁ τῆς Ἀλβανίας.

Ὁ βασιλεὺς Ἀῆρ, γέρον ἤδη καὶ ἀδυνατῶν νὰ βαστάσῃ τὸ βαρὺ φορτίον τῆς διοικήσεως τοῦ κράτους, διανέμει εἰς τρία μερίδια τὸ βασιλεῖόν του καὶ καταθέτει τὴν ἀρχὴν, κρατῶν δι' ἑαυτὸν μόνον τὸν τίτλον τοῦ Μεγαλειοτάτου καὶ τὸ στέμμα, σκοπῶν νὰ διέλθῃ τὸν ὑπολειπόμενον αὐτῷ ὀλίγον χρόνον τῆς ζωῆς μακρὰν τοῦ θορύβου καὶ τῆς πολιτικῆς τύρβης, διατρέθων ἐναλλάξ καὶ ἐφ' ὀρισμένον χρόνον πλησίον τῶν θυγατέρων του. Ἀλλὰ πρὶν ἢ προβῆ εἰς τὴν διανομὴν τοῦ βασιλείου, κρίνει καλὸν νὰ ὑποβάλλῃ εἰς προφορικὰς ἐξετάσεις τὰς θυγατέρας του, ἐρωτῶν τίς ἐξ αὐτῶν ἀγαπᾷ πλείοντον τὸν γέροντα πατέρα καὶ ἐπομένως εἶναι ἀξία τῆς καλλιτέρας μερίδος. Αἱ δύο πρῶται θυγατέρες ἀπαντῶσιν ἀριστα εἰς τὰς ἐρωτήσεις τοῦ παλιμπαιδὸς πατρὸς καὶ λαμβάνουσιν ὡς ἀμοιβὴν τῆς εὐδοκμησεώς των ἡ μὲν Γόνερλιη τὸν δοῦκα τῆς Ἀλβανίας καὶ τὸ τρίτον τοῦ βασιλείου πρᾶγμα, διότι προσέθηκε:

Γλώσσα δὲν εἶναι ἱκανὴ καὶ ἀναπνοὴ δὲν φθάνει
τὴν ἀμετρον ἀγάπην μου μὲ λόγια νὰ ἐκφράσῃ¹,

καὶ ἡ Ρεγάνη τὸν δοῦκα τῆς Κορνούλλης καὶ τὸ τρίτον ἐπ' ἴσης τοῦ βασιλείου, διότι ὁμολόγησεν ὅτι

Ἀπὸ τὸ ἴδιο μέταλλο καθὼς τὴν ἀδελφὴν μου
εἶμαι καὶ ἐγὼ ὅσον αὐτὴ τόσον καὶ ἐγὼ ἀξίζω.
Τὰ λόγια τῆς τὸ αἰσθημα ἐκφράζουν τῆς καρδιᾶς μου.
Ἀλλὰ δὲν εἶπε ἀρκετὰ πόσον ἐγὼ ἐντὸς μου
αἰσθάνομαι ὅτι μισῶ καὶ εὐτυχίαν ἄλλην
καὶ μόνον τὴν ἀγάπην σου ἔχω ἀπόλαυσίν μου!

Ἀφ' οὗ ἐπαίσθη ὁ πατὴρ - βασιλεὺς περὶ τῆς ἀγάπης τῶν δύο πρώτων θυγατέρων του, στρέφεται καὶ πρὸς τὴν Κορδηλίαν, ἣν διαφιλονικοῦσι δύο μνηστῆρες, ὁ δοῦξ τῆς Βουργουνδίας καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας:

¹ Ἐς τῆς μεταφράσεως τοῦ κ. Δ. Βικέλα, 1886.

ΛΗΡ

Τώρα,
 ἐσὺ χαρὰ μου, κόρη μου ὑστερογέννητή μου,
 ἀλλ' ὄχι ὑστεροάκριθη, ἐσὺ 'ποῦ τὰ λιβάδια
 τῆς Βουργουνδίας σὲ ποθοῦν, τ' ἀμπέλια τῆς Γαλλίας
 λέγε, τί ἔχεις νὰ μοῦ 'πῆς, ὥστε τὸ μερτικόν σου
 νὰ γείνη πλουσιώτερον παρὰ τῶν ἀδελφῶν σου;

ΚΟΡΑ. Τίποτ', αὐθέντα.

ΛΗΡ. Τίποτε!

ΚΟΡΑ. Τίποτε.

ΛΗΡ. Δὲν ἐβγαίνει

τίποτε ἀπ' τὸ τίποτε. Ὁμιλήσε καὶ πάλιν.

ΚΟΡΑ. Ν' ἀνασηκώσω δὲν 'μπορῶ 'ς τὰ χεῖλη τῆν καρδιά μου,
 ἢ δυστυχῆς! — Σὲ ἀγαπῶ, αὐθέντα, κατὰ χρέος,
 ὡς κόρη σου 'λιγώτερον ἢ περιπλέον, ὄχι!

Καὶ λαμβάνει ὡς ἀμοιβὴν τῆς εἰλικρινείας τῆς τὴν ἀποκλήρωσιν
 παρὰ τοῦ φιλοκόλακος ἀνακτος καὶ τὴν ἀρὰν παρὰ τοῦ πατρὸς τῆς,
 διότι ἔσχε τὸ εἰλικρινές θάρρος νὰ εἴπῃ:

Αὐθέντα σεβαστέ μου,

μ' ἐγέννησες, μ' ἀνέθρεψες, μ' ἀγάπησες ἐμένα!

κ' ἐγὼ τὸ ὅτι χρεωστῶ σοῦ τὸ ἀνταποδίδω,

σὲ ἀγαπῶ καὶ σὲ τιμῶ, — σοῦ εἶμ' ὑποταγμένη.

Καὶ διατὶ νὰ 'πανδρευθοῦν λοιπὸν αἱ ἀδελφαὶ μου,

ἂν, καθὼς λέγουν, ἀγαποῦν ἐσένα κ' ὄχι ἄλλον;

'Εγὼ, ἀνίσως 'πανδρευθῶ, ὁ ἀνδρας 'ποῦ μὲ πάρῃ

καὶ τὴν μισὴν ἀγάπην μου, καὶ τὸ μισό μου χρέος

καὶ τὴν μισὴν φροντίδα μου ἐκεῖνος θὰ τὰ ἔχη.

"Ἄν εἶναι τὸν πατέρα μου καὶ μόνον νὰ λατρεύω,

ἐγὼ δὲν ὑπανδρεύομαι ποτέ.

Προσκαλοῦνται δὲ οἱ μνηστῆρες, οἷς ἀνακοινοῦται ἡ προῆ τῆς
 Κορδηλίας. Ὁ δούξ τῆς Βουργουνδίας, ἀκούσας ὅτι τὸ μερίδιον τῆς
 νόμφης διεμοιράσθη, μετὰ τὴν ἀποκλήρωσιν, μεταξὺ τῶν δύο ἀδελ-
 φῶν τῆς, αὐτὴ δὲ ἔμεινεν ἄνευ προικὸς καὶ ἄνευ πατρικῆς στοργῆς,
 ἀπυσύρει μὲ εὐόπιαν τὴν ὑποψηφιότητά του, λέγων τῇ Κορδηλίᾳ:

Λυποῦμαι ἀφοῦ ἔχασες πατέρα, ἐξ ἀνάγκης

χάνεις καὶ ἄνδρα.

'Εγκαίρως ὁ καλὸς καγαθὸς φίλος τοῦ Λήρ, ὁ Κέντ, υποδεικνύει
 τῷ τυφλώττοντι πατρὶ ὅτι ἡ Κορδηλία πολὺ θαρμώτερον ἀγαπᾷ αὐ-

τόν, ἂν καὶ δὲν ἠθέλησε μὲ λόγους κούφους καὶ ὑπερφιάλους νὰ
 ἐκδηλώσῃ αὐτό. Ὑβρίζεται ὑπὸ τοῦ ἐκμανέντος Λήρ καὶ ἔξορίζεται
 μακρὰν τῆς πατοίδος. Ἄλλ' ὅμως, πλὴν τοῦ Κέντ, καὶ ἄλλος ἐκ τῶν
 ἐν τῇ σκηνῇ ταύτῃ ἐγνώρισε τὴν πολύτιμον καρδίαν τῆς Ἀντιγόνης
 τῆς Ἀλβιῶνος, ὁ ἱπποτικὸς βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, ὅστις λέγων:

Ἄραία Κορδηλία,

ἡ πτώχεια εἶναι ὁ πλοῦτός σου! Ἀφοῦ σ' ἀποκηρύττουν,

σὲ βλέπω πλέον ἐκλεκτὴν καὶ καταφρονημένην

μοῦ εἶσαι ἀκριβώτερη,

λαμβάνει αὐτὴν σύζυγον καὶ ἀπέρχεται εἰς τὴν «καλὴν Γαλλίαν του».

Ὁ Λήρ, εἰς ἀνταλλαγὴν τοῦ βασιλείου του, εἶχε ζητήσῃ παρὰ
 τῶν θυγατέρων του νὰ διατηρήσωσιν ἑκατὸν μόνον ἱππότας, οὓς εἶχε
 φυλάξει ὡς φρουρὰν του καὶ μεθ' ὧν ἐθάρρευεν ἀνὰ τὰ δάση τῆς Βρε-
 ταννίας. Μόλις ὅμως ὀλίγαι ἡμέραι παρήλθον μετὰ τὴν εἰς Γαλλίαν
 ἀναχώρησιν τῆς Κορδηλίας καὶ ἀμφότεραι αἱ ἀδελφαί, αἱ ὡς κληρον
 ἔν ὀλόκληρον βασιλείον λαβοῦσαι, ἤρξαντο συνδιαβουλευόμεναι περὶ
 τῶν φυσικῶν ἐλαττωμάτων τοῦ πατρὸς των, καὶ διὰ τὴν «ἀνησυ-
 χίαν καὶ τὴν παραξενιά, ὅπου φέρνουν μαζῆ των τὰ ἀρρωστημένα
 καὶ χολιασμένα γηράματα», καὶ ἀποφασίζουσι «νὰ τὰ συμφωνήσωσιν
 μεταξὺ των», διότι, «ἂν ἀφήσωμεν τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰ χεῖρα του,
 κατὰ τὸ κεφάλι ὅπου ἔχει, θὰ μᾶς ἐβγῇ ἀνάποδα τὸ τελευταῖόν του
 χάρισμα», εἶπαν ἡ Γονερίλη.

Οὕτω λοιπὸν ἄρχεται ἐκδηλουμένη ἡ πρὸς τὸν πατέρα ἀμετροῦς
 ἀγάπη τῶν φιλότατων θυγατέρων!

Ὁ ἀθάνατος Βρεταννὸς ποιητής, ὅπως καταστήσῃ τὴν εἰκόνα
 αὐτοῦ ζωηροτέραν, ἀναμιγνύει μετ' ἐκτάκτου ἐπιδεξιότητος τὰ διά-
 φορα χρώματα, ὅσα ἀπαιτοῦνται πρὸς παραγωγήν τοῦ ἐξόχου καλ-
 λιτεχνήματός του. Ὁ Ἐδμόνδος, υἱὸς τοῦ Γλόστερ, βλέπων ἑαυτὸν
 περιφρονούμενον ὡς νόθον, σκέπτεται νὰ καταστρέψῃ τὸν ἀδελφόν
 του Ἐδγαρ, ῥαδιουργῶν ἐντέχνως παρὰ τῷ πατρὶ, ὅστις, χωρὶς νὰ
 ἐξετάσῃ καλῶς καὶ νὰ σκεφθῇ ὠρίμως, πίπτει εἰς τὴν παγίδα.

Φύσις, θεὰ μου εἶσαι σὺ! Ἦν νόμον σου λατρεύω!

Τῆς συνηθείας διατὶ νὰ γίνωμαι τὸ ὄμμα

καὶ ν' ἀδικῶμ' ἀπ' τῶν ἐθνῶν τὴν πρόληψιν, διότι

'λίγα φεγγάρια πρὸ ἑμοῦ ἦλθ' ἕνας ἀδελφός μου;

Τί οὐκ ἔπῃ νόθος κ' ἀγενής; — Μήπως κ' ἐγὼ δὲν ἔχω
 σῶμα γερὸν, μορφὴν καλὴν καὶ τὴν ψυχὴν γενναίαν,
 ἴπῃν κάθ' ἄλλο γέννημα κυρίας τιμημένης;
 Τί νόθος; Ἐξ γὰρ γνήσιε, τὸν κληρὸν σου τὸν θέλω,
 τὸν νόθον ἀπ' τὸν γνήσιον ἢ πατρικὴ ἀγάπη
 δὲν τὸν χωρίζει. Γνήσιος! Ὠραιοτάτη λέξις!
 Ὡ γνήσιε, τὸ γράμμα μου νὰ ἐπιτύχη μόνον,
 καὶ ξεπερνᾷ τὸν γνήσιον ὁ ἀγενής Ἐδμόνδος.
 Θηριεύω τότε κ' εὐτυχῶ! Λοιπὸν, θεοί, ἐλάτε,
 τοὺς νόθους προστατεύετε!

Ἡ Γουερίλη, παρ' ἣ διαμένει ἤδη ὁ βασιλεὺς, ἀδημονεῖ διὰ τὴν
 ἀγερωχίαν τῶν ἀκολουθῶν τοῦ πατρὸς τῆς καὶ ζητοῦσα ἀφορμὴν
 διαρρήξεως τῶν μετ' αὐτοῦ σχέσεων, παραγγέλλει τοῖς περὶ αὐτὴν
 νὰ ἀμελήσωσι τοῦ Λήρ, μὴ ὑπακούοντες εἰς αὐτὸν κτλ., ὥστε νὰ
 ἀναγκασθῇ νὰ παραπονεθῇ εἰς τὴν θυγατέρα του, ἣτις ὀρθῶς-κοιτᾷ
 οὐκ ἔπειτα :

Ἴδὲν δὲν τοῦ ἀρέσῃ,
 εἰς τῆς ἀδελφῆς μου ἔμπορεῖ, ἂν θέλῃ, νὰ κοπιᾷσῃ.

Ὁ Κέντ, ἐπιστρέφει μετημφισμένος καὶ κατορθοῖ νὰ μὴ ἀναγνω-
 ρισθῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ νὰ γείνη δεκτὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του,
 ἵνα ἐκ τοῦ πλησίον ὑπερασπίξῃ τὸν πάλαι κύριόν του.

Ἐκ τῶν ὠραιοτέρων μερῶν τοῦ παρόντος δράματος εἶναι ἀναντιρ-
 ρήτως τὸ τοῦ Γελοῦτοκοιῦ, εἰς τὸ στόμα τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς
 ἔθηκε τὰς λαμπροτάτας καὶ ὑψηλοτάτας φιλοσοφικὰς ἰδέας. Ὅποιοις
 ἀκένωτος ὁησαυρὸς εὐφυλογιῶν καὶ ἀληθειῶν θμα!

ΓΕΛΩΤ. Ἄκουσε νὰ σοῦ μάθω ἓνα γινωμικόν.

ΛΗΡ. Λέγε.

ΓΕΛΩΤ. Ἄκουε, παπποῦ.

Ἦχε πλειότερα ἀπ' ἄσπ' ἔσοθεύεις,
 λέγε ἑλιώτερα παρ' ἄσπ' γινωρίζεις,
 βᾶστα πλειότερα ἀπ' ἄσπ' θανατίζεις,
 μὴ περιπατῆς, θταν ἔμπορῆς νὰ καθαλικεύης,
 ἄκουε πολλὰ κ' ὀλίγα νὰ πιστεύης,
 θλα σου τὰ κέρδη μὴ τὰ κινδυνεύης,
 μὴ μεθοκοπᾷς, οὔτε νὰ πορνεύης,
 κάθου καὶ ἡσύχαζε, κ' ἔτσι οὐκ κερδίζης
 εἰς τὰ κάθ' εἴκοσι, δέκα δυὸ φοραῖς.

ΚΕΝΤ. Αὐτὸ καὶ τὸ τίποτε εἶναι ἓνα, τρελλέ.
 ΓΕΛΩΤ. Καὶ τί συμβουλὴν περιμένεις ἀπὸ ἀπλήρωτον δικηγόρον; Τί μου
 ἐπλήρωσες, εἰς; — Ἐμπορεῖς, παπποῦ, νὰ βγάλῃς κάτι ἀπὸ τὸ τίποτε;
 ΛΗΡ. Ὁχι, παιδί μου. Ἀπὸ τὸ τίποτε δὲν ἐβγαίνει τίποτε.
 ΓΕΛΩΤ. (πρὸς τὸν Κέντ) Εἰπέ του, σὲ παρακαλῶ, ὅτι ἄλλο τόσον ἐβγάξει
 ἀπὸ τὰ βασιλεία του. Ἄν τοῦ τὸ εἶπῃ ὁ τρελλός, δὲν οὐκ τὸν πιστεύῃ.

Συναντᾶται λοιπὸν ὁ πατὴρ Λήρ μετὰ τῆς θυγατρὸς Γουερίλης
 καὶ ἀκούει παρ' αὐτῆς τῆς ἰδίας ὅτι κατέστη ἀνυπόφορος καὶ αὐτὸς
 καὶ οἱ ἱππόται του, καὶ τότε συναισθάνεται τὴν οἰκτρὰν θέσιν του
 καὶ ἀναφωνεῖ τὸ ἐξάκουστον

Ἄλλοιμονον εἰν ἄργά κανεῖς μετανοήσῃ!

Καὶ πλήρης ἀγανακτήσεως καταρᾶται τὴν ἀγνώμονα κόρην ὁ θλι-
 βερὸς πατὴρ :

Ἄκουσε, ὦ Φύσις, ἄκουσέ με!

Εἰσακούσέ μ', ἀγαπητὴ Θεά! Ἐάν τὴν εἶχες,
 νὰ γείνη γόνιμη αὐτὴ, ν' ἀλλάξῃ τὸν σκοπὸν σου!
 Τὰ ὄργανα τοῦ τοκετοῦ ἐντὸς τῆς μάρανέ τα,
 καὶ στείρωσε τὰ σπλάγγνα τῆς! Εἰς τὸ αἰσχρὸν τῆς σῶμα
 νὰ μὴ χάρισης τὴν τιμὴν νὰ τῆς βλαστήσῃ βρέφος!
 Κι' ἂν κάμῃ σύλληψιν ποτέ, νὰ πλάσῃς τὸ παιδί τῆς
 ἀπὸ χολῆν, ὥστε νὰ ζῆ διὰ νὰ καταντήσῃ
 νὰ εἶναι τυραννία τῆς καὶ βᾶσανον! Νὰ ἀκράφου
 χαράκια ἐξ αἰτίας τοῦ τὸ νέον μέτωπόν τῆς,
 τὰ μάγουλά τῆς ρεῦματα δακρύων ν' ἀυλαχῶσουν!
 Κάθ' ἑ τῆς πόνος μητρικὸς καὶ μητρικὴ λαχτάρα
 νὰ στρέψῃ εἰς ἀναγέλασμα καὶ καταφρόνησιν τῆς!
 Ὡστε κ' αὐτὴ νὰ αἰσθανθῇ τί σπαραγμὸς καὶ πόνος
 εἶναι τ' ἀχάριστο παιδί! πῶς τὴν καρδιά ξεσχιζεῖ,
 κ' ἀπὸ τὸ δόντι τοῦ φιδιοῦ πλέον σκληρό!

ΠΡΑΞΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ὁ αὐλικὸς Κουρὰν λέγει τῷ Ἐδμόνδῳ ὅτι ἀνήγγειλεν εἰς τὸν
 πατέρα του τὴν προσεχῆ ἀφίξιν τοῦ δούκου τῆς Κορνουάλλης καὶ τῆς

Ρεγάνης. Ὁ Ἐδμόνδος ἀμέσως συλλαμβάνει τὸ σχέδιον τῆς κατάστροφῆς τοῦ Ἐδγαρ· προετοιμασμένος δὲ ὅτι προφυλάττει αὐτόν, τὸν παραδίδει εἰς τὴν ἀράν τοῦ ἐξωρισμένου πατρὸς, ἀναγνωρίζοντος ἐν τῇ ἀδίκῃ κατὰ τοῦ Ἐδγαρ ὀργῇ αὐτοῦ τὸν Ἐδμόνδον ὡς κληρονόμον.

Ἐν τῇ β' σκηνῇ τῆς παρούσης πράξεως θαυμασίως εἶναι ὁ διάλογος τοῦ Ὀσβάλδου, ἀχρείου ὀργάνου τῆς Γονερίλης, καὶ τοῦ ἀκαμπτοῦ Κέντ, ὃν ὁμῶς, τῇ διαταγῇ τοῦ Κορνούαλλης, βάλλουσι εἰς τὸν γάλαρρα.

Ὁ Ἐδγαρ, καταδιωκόμενος ἀπηνῶς καὶ μὴ δυνάμενος νὰ δραπέτευσῃ, ἐπειδὴ ὁ πατήρ του διέταξε νὰ κλεισθῶσιν εἰς αὐτόν πάντες οἱ λιμένες, παραφρονεῖ, προσποιεῖται δηλαδὴ τὸν παράφρονα, διότι, λέγει,

Κάτι θὰ ἦμαι ὡς τρελλός· ὡς Ἐδγαρ τί ἀξίζω;

Ὁ βασιλεὺς Λῆρ εἰσέρχεται εἰς τὴν σκηνὴν καὶ βλέπει τὴν πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον αὐτοῦ ὕβριν τοῦ γαμβροῦ του καὶ ἀναφωνεῖ:

Ἦ ψουσκωμένη μου καρδιά, μὴ βαγισθῆς ἀκόμη!

Ζητεῖ νὰ ἴδῃ τὴν θυγατέρα του, ἀλλ' ἡ Ρεγάνη καὶ ὁ δοῦξ τῆς Κορνούαλλης δὲν θέλουν νὰ τὸν ἴδουν, διότι «ταξειδεύσαν τὴν νύκτα, 'κουράσθησαν, εἰν' ἀρρώστοι» κτλ. Ἐτέλος μετὰ πολλὰς κραυγὰς συγκατανεύουσι νὰ ἴδωσι τὸν βασιλέα, ὅστις μετὰ συγκινησίως ἐκθέτει τὴν πρὸς αὐτόν σκληρότητα τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς Γονερίλης, ἀλλ' ἡ Ρεγάνη, ἥτις ἦτο κατεσκευασμένη «ἀπὸ τὸ ἴδιο μέταλλον», τῷ λέγει:

Ὅ τῆς ἀδελφῆς μου γύρισε, παρακαλῶ, κ' εἰπέ της ὅτ' εἶχες ἀδικον.

Ὀργίζεται ὁ πατήρ καὶ καταραταὶ πάλιν τὴν Γονερίλην:

Ἄερα, φύσα ἐπάνω τῆς μιάσματα γεμῆτος καὶ κτύπησέ την, νὰ πιασθοῦν τὰ νέα κόκκαλά της!

Ἄστραπῆ, βίξε φωτιά καὶ φλόγα

εἰς τὰ ξεπαρμένα μάτια της, καὶ τύφλωσε τὸ φῶς της!

Ὁ Ἥλιε, ρούφα τὸς ἀτμούς, ὑποῦ γανῶ ἢ βάλτος

καὶ γύσε τὸ φαρμάκι τῶν εἰς τὰ κάλλη της ἐπάνω,

ποῦ νὰ τῆς ἴδῃ μαρμαρῆς μέσ' τὸ καμάρωμά της!

ὅτε εἰσέρχεται ἡ Γονερίλη καὶ μετὰ τῆς Ρεγάνης συμφωνοῦσι νὰ ὀλιγοστεύσῃ μέχρις . . . ἐνὸς τοῦς ἰππότης του:

ΓΟΝΕΡ. Ἐικοσιπέντε ὄπαδοι ἢ δέκα ἢ καὶ πέντε, εἰς τί θὰ σοῦ χρειάζωνται, ἀφοῦ θὰ ζῆς μαζί μ' αὐτούς, ὅπου θὰ ἔχῃς τοὺς δῖπλους εἰς τοὺς δρισμούς σου πάντα;

ΡΕΓ. Καὶ ἕνας τί χρειάζεται;

ΛΕΡ

Μὴ θέλεις νὰ μετρήσῃς τὸ πόσον μ' αὐτὸν χρειάζεται. Κι' ὁ πάμπτωχος ζητιάνος κάτι θὰ ἔχῃ περιττόν, ὅσον πτωχὸς κι' ἂν εἶναι. Ὅσον ἡ φύσις ἀπαιτεῖ ἂν δώκῃς εἰς τὴν φύσιν, τότε εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀρκεῖ, ὅτι ἀρκεῖ εἰς τὸ ζῆν. Ἐσύ, εἶσαι ἀρχόντισσα· εἰς τὸ κρῦον μὲ τέσσην πολυτέλειαν τὸ σῶμά σου στολιζῆς, ἡ φύσις δὲν χρειάζεται τὰ πλούσια στολίδια αὐτά, ποῦ νὰ ζεσταίνεσαι σὲ χρησιμεύουν μόλις.

Τότε ὁ Λῆρ ἐννοεῖ ὅτι

Ἐἰς τὸν χειρότερον κοντὰ μ' αὐτὸ φαίνεται πῶς εἶναι καλόκαρδος καὶ ὁ καυός· κ' εἶδος ἐπαίνου εἶναι ἂν εἰμπορῇ κανεὶς νὰ 'πῆ: χειρότερόν του ἔχει!

Καὶ, διαψευθείσης καὶ ταύτης τῆς ἐλπίδος, φεύγει ἀπελπισὸς ὁ τάλας πατήρ ἀπὸ προσώπου τῶν ἰδίων αὐτοῦ τέκνων ἐν μέσῳ φρικώδους τρικυμίας, τίλλων τὴν πολιάν αὐτοῦ!

ΠΡΑΞΙΣ ΤΡΙΤΗ

Ἡ φύσις σύμπασα ἀνεστατώθη. Τρικυμία μαινεται ἔξω, ἀστραπαὶ διασταυροῦνται κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις καὶ βρονταὶ ἀκούοντι συνεχεῖς. Ὁ Κέντ συζητιέγεται μετὰ τινος ἰππότης, ὅστις, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ

KENT

— Ὁ βασιλεὺς ποῦ εἶναι;

ἀπαντᾷ :

ΙΗΙΟΤ. Μὲ τὰ στοιχεῖα πίνεταί τὰ ἐξαγριωμένα
κράζει ἔς τὸν ἀνεμὸν τὴν γῆν νὰ τὴν καταποντίσῃ,
ἢ τ' ἀφρισμένα κύματα νὰ τὰ ὑψώσῃ τόσον,
ὥστε ν' ἀλλάξῃ ἢ νὰ χαθῇ τὸ σύμπαν ! — Ξερρίζονε
τὰ κάτασπρά του τὰ μαλλιά, — καὶ ἡ ἀνεμοζάλη
τ' ἀρπάζει ἀπ' τὰ χέρια του, τυφλὴ ἀπὸ τὴν λύσσαν,
καὶ τὰ σκορπᾷ ἐδῶ κ' ἐκεῖ ! Ἴθις τὸν μικρόκοσμόν του
νὰ ξεπεράσῃ προσπαθεῖ τὴν πάλην τῶν στοιχείων.

Καὶ τῷ ὄντι, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐξακαλουθούσης καταιγίδος εἰσέρ-
χεται βιγῶν καὶ ἔξω φρενῶν ὁ βασιλεὺς Δῆρ παρακολουθούμενος ὑπὸ
τοῦ ἀχωρίστου αὐτοῦ Γελοιοποιῦ. Ἀκούσατε τὰς φρικαλέας ἀρὰς
τοῦ ἀπέλπιδος πατρὸς καὶ βασιλέως :

Φύσ', ἀνεμε, καὶ μίνιζε, σκόπε τὰ μάγουλά σου !
Σεῖς, καταρράκται τ' οὐρανοῦ, ἀνοίξετε, χυθῆτε,
καὶ πνίξετε τοὺς πύργους μας καὶ τὰ καμπαναριά μας !
Καὶ σεῖς, γοργαίς ἄν λογισμοί, φωτιαὶ θειαφωμέναις,
τοῦ δενδροσχίστη κεραυνοῦ πρόδρομοι σαῖς, ἐλάτε,
ἐλάτε, καφαλίσετε τὰ κάτασπρά μου γύναια !
Καὶ σὺ, τοῦ κόσμου γαλαστή, σὺ κεραυνέ, καταιίθα,
κτύπα νὰ κάμῃς πλακωτὴν τῆς γῆς τὴν στρογγυλάδα,
καὶ βράγισα τῆς φύσεως καὶ σπᾶ' τα τὰ καλούπια,
ὥστε ἡ ζύμη νὰ χυθῇ καὶ σπόρος νὰ μὴ μείνῃ,
καὶ ἄνθρωπος ἀχάριστος νὰ μὴ ξαναφυτρώσῃ !

Καὶ ἀμέσως κατόπιν :

Πέφτε, βροχή ! Χόνου, φωτιά ! Ἀστροπελέκι, βρόντα !
Σὺ ἀστραπή, καὶ σὺ βροντή, καὶ σὺ ἀνεμοζάλη,
δὲν εἶθε θυγατέρες μου. Μὲ σᾶς ἐγώ, Στοιχεῖα,
ἐὰν μὲ κατατρέχετε παράπονον δὲν ἔχω.
Ἴθις σᾶς ἐγὼ δὲν ἔδωκα βασιλεία καὶ ὀρόνον
παιδιὰ δὲν σᾶς ὠνόμασα· δὲν μοῦ χρωστᾶτε χάριν.
'Ἰδοὺ διασκεδάσατε ! Στέκομαι ἐδῶ ἐμπρὸς σας,
ἄρρωστος, ἄρημος, πτωχὸς καὶ καταφρονημένος.
'Ἀλλ' ὅμως καταμάρτυρῶ τὴν δουλοπρέπειάν σας,
διότι ἐνωθήκατε μὲ δυὸ ἀχρεΐαις κέραις
καὶ κατατρέχετε καὶ σεῖς καὶ καταπολεμᾶτε
τὸ παρχηρασμένο μου καὶ κάτασπρο κεφάλι !
ὦ ! Ἐντροπή σας !

Ὁ Κέντ, ἀναζητῶν πανταχοῦ, εὕρσκει τέλος τὸν βασιλέα ἐν
τοιαύτῃ καταστάσει, καὶ προσπαθεῖ νὰ προφυλάξῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς
μανίας τῶν στοιχείων, ἀλλ' ὁ Δῆρ, ὅπως ἀδιάφορος πρὸς πάντα τὰ
περὶ αὐτὸν συμβαίνοντα, ἐξακολουθεῖ καταρῶμενός τας ἀχαρίστους
θυγατέρας του, αἰτινας ἐγένοντο αἰτιαὶ νὰ ἀπολέσῃ τὸ λογικόν ὁ
δύστηνος πατήρ. Ὁ Γελοιοποιὸς ἐν τῷ μεταξύ εὕρσκει ἀρμόδιον
τὸν καιρὸν καὶ ῥίπτει ἀφειδῶς ἀδάμαντας ἀληθειῶν εἰς τοὺς ἐκπλή-
κτους θεατὰς τῆς μεγαλοφυοῦς τραγωδίας.

ΓΕΛΩΤ. Ἄς εἰπῶ πρὶν φύγω μίαν προφητείαν,

Χρήματα παππάδες ὅταν δὲν θὰ παίρνουν,
ὅταν τὸ κρασί δὲν θὰ τὸ δολόνουν,
ὅταν δὲν θ' ἀλλάζουν τοὺς συρμούς οἱ ράπται,
κι' ὅλ' οἱ δικηγόροι δίκαια θὰ λέγουν,
καὶ κἀνένας νέος δὲν θὰ κάμνῃ χρέη,
κι' οὔτε καμμιά γλῶσσα θὰ κακολογῇ,
κι' ὅπου τρέχει κόσμος δὲν θὰ τρέχουν κλέπται,
κι' ὅταν θὰ σκορπίζουσι χρήματα ἔς τοὺς δρόμους,
κι' ὅταν ἐκκλησίας μαυλισταὶ θὰ κτίζουν,
σύγχυσις μεγάλη τότε θὰ ἐπέλθῃ
εἰς τῆς Ἀλθιόνος τὸ βασίλειον.
Ὅποιος ζήσῃ τότε ἔχει νὰ ἰδῇ,
ὅτι μὲ τὰ πόδια θὰ βαδίζουν τότε.

Μεταβάλλεται ἡ σκηνογραφία καὶ παριστάμεθα ἐν τῷ μέσῳ ἀγρίας
ἐξοχῆς, ἐνθα εὕρσκεται ἐντὸς πενιχρᾶς καλύβης ἢ τρώγλης ἄλλο
οὔμα, ἀδελφικῆς στοργῆς τοῦτο, ὁ Ἔδγαρ, παράφρων καὶ οὗτος ἐκ
προσποιήσεως, ὡς εἶπομεν, διαιτώμενος ὡς ἄγριον θηρίον. Ἀκούσας
τὰς κραυγὰς τοῦ ὁμοιοπαθοῦς ἀνακτος, ἐξορμᾷ τῆς καλύβης ὡς δαι-
μονιῶν καὶ συγαντῶνται ἀμφότεροι οἱ ἀτυχεῖς φρενοβλαβεῖς. Ὁ Δῆρ,
βλέπων τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν, ἐν ἣ εὕρσκεται ὁ Ἔδγαρ, ἐρωτᾷ :

Καὶ σὺ ἔς τὰς θυγατέρας σου λοιπὸν ἐχάρισες τὰ πάντα, ὥστε κατήνησες ἐδῶ ;

Καὶ κατόπιν :

Αἱ θυγατέρες του τὸν ἔφεραν καὶ τοῦτον εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν ; — Ὅλα
ταῖς τὰ ἔδωκες ; Δὲν ἐπράτησες τίποτε διὰ τὸν ἑαυτὸν σου ;

Μετὰ τὴν σπαρακτικὴν ταύτην σκηνὴν παρίστανται πρὸ ἡμῶν ἐν
τῷ μεγάρῳ τοῦ Γλόστερ ὁ δούξ Κορνουάλλης, ἡ Ρεγάνη καὶ ἡ Γο-

νερίλη ἔντρομοι, διότι «τὰ γαλλικὰ στρατεύματα ἔφθασάν», καὶ ἔξεμοῦσι κατὰ τοῦ «προδότου» Γλόστερ μυριάς ἀπειλάς. Γίνεται συμπλοκὴ μεταξύ Ἰπληρωτῶν καὶ τῶν Ὀπαδῶν τοῦ δουκὸς καὶ ἐξορύσσονται οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Γλόστερ κατὰ διαταγὴν τοῦ Κορνουάλλης, δεξιῆς καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἐν τῇ αὐτῇ συμπλοκῇ τραυματίζεται.

ΠΡΑΞΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ὁ Ἐδγὰρ βλέπει γέροντα ὀδηγοῦντα τυφλὸν τὸν Γλόστερ καὶ ἄρχεται μετ' αὐτοῦ συνδιαλεγόμενος, φέρει δ' αὐτόν, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, ἐκεῖ ὅπου

Ἔκει πέρα
εἶν' ἕνας βράχος ὑψηλός, ποῦ γέρνει τὸ κεφάλι
καὶ βλέπει χαμηλὰ τὸ πέλμας μὲ φρίκην.

Ἡ Γονερίλη, ταχέως λησιμονήσασα τὰ συζυγικὰ αὐτῆς καθήκοντα, ἐρᾷ τοῦ Ἐδμόνδου, περὶ οὗ λέγει :

ὦ! Ἄνδρας ἀπὸ ἄνδρα
πῶς διαφέρει! Κύριος μιᾶς γυναικὸς νὰ ἦσαι
εἰς τ' ἀτίξεις! Αὐτὸς δὲ ποῦ ἔπρεπε νὰ εἶναι
δοῦλός μου, εἶναι ἄνδρας μου!

Καὶ οὕτω ἄρχεται κατὰ τρώγων τὰς ρίζας τοῦ ὀκλινοῦ συζυγικοῦ δένδρου ἡ σκώληξ τῆς διχονοίας καὶ ἀπιστίας, καὶ γίνεται ἐνκρίσις τῆς ἐκπληρώσεως τῶν πατρικῶν ἀρῶν. Ἐρχεται ὁ σύζυγος αὐτῆς δούξ τῆς Ἀλβανίας, μεθ' οὗ ἀνταλλάσσει, ὡς ἄλλοτε ἡ Μήδειά καὶ ὁ Ἰάσων, λόγους πικρούς, ὅτε Ἀγγελοφόρος ἀναγγέλλει τὸν θάνατον τοῦ δουκὸς τῆς Κορνουάλλης, τὸν ὅποιον

Τὸν σκότιωτ' ἕνας δοῦλός του ἐκεῖ ὅπου τὸν Γλόστερ
ὁ δοῦκας τὴν ἐτύφλωνε!

Μεταφερόμεθα ἤδη εἰς τὸ γαλλικὸν στρατόπεδον, ἐνθα συναντῶμεν τὴν ἐνάρετον Κορδηλίαν, τὴν συμπαθῆ καὶ φιλόστοργον θυγατέρα τοῦ μωροῦ πατρὸς, μετὰ τοῦ Ἰατροῦ, πρὸς ὃν ἀποτεινομένη λέγει :

Ἄνθρωπου τέχνη δύναται τὸν νοῦν τοῦ νὰ ἰατρεύῃ.

Ὅ, τι κι' ἂν ἔχω τόδ' ἰδίαν εἰς ὅποιόν μου τὸν σώσῃ!

Αἱ ἐν τῇ πράξει ταύτῃ ἐγκατέσπαρμένα κλήθειαι εἶναι ἀπειροί. Τι πλῆθος! τί πλῆθος! Ὀρμαθὸς ἀδαμάντων, σφινὲς περικοσμοῦσι τὸ ἀγγλῆεν στέμμα τοῦ ποιητοῦ τῆς γηραιᾶς Ἀλβιῶνος!

ΛΗΡ. Μὲ κλαύματα ἐρχόμεθα εἰς τὸν κόσμον. Δὲν τὸ ἔξυβρις;
Ἀπὸ τῆν πρώτην τὴν στιγμήν ποῦ μωρισθῆ ἄερα
βογκᾷ καὶ κλαίει τὸ παιδί. — Νὰ σοῦ τὸ ἐξηγήσω.

Θρηνοῦμεν ὅταν μᾶς γεννοῦν, διὰ τὸν λόγον ὅτι
μὲ λύπην μᾶς ἐρχόμεθα εἰς τοῦτο τῆς μωρίας
τὸ θέατρον τ' ἀπεράντων...

Ἐν τῇ αὐτῇ σκηνῇ συναντῶνται ὁ Ἐδγὰρ καὶ ὁ Γλόστερ, παρὰ φρον ὁ υἱός, τυφλὸς ὁ πατήρ.

ΓΛΟΣΤΕΡ. Φίλε καλέ, παρακαλῶ, εἰπέ μου ποῖος εἶσαι;

ΕΔΓΑΡ. Ἐνὰς πτωχὸς ἀπ' τὴν ὀργὴν τῆς τύχης δαμασμένος,
ἕνας ποῦ τὸν ἐμάλαξαν τὰ κάθη καὶ οἱ πόνοι,
καὶ συμπονεῖ τοὺς δυστυχεῖς. — Ὡλα, τὸ χέρι δός μου ῥῆν
νὰ σ' εὔρω καταφύγιον.

Ὁ ἄνδρας Ὀσβάλδος εἰσορμᾷ εἰς τὸ κρησφύγετον τοῦ ἀτυχοῦς προγεγραμμένου καὶ ζητεῖ νὰ τὸν φονεύσῃ, ἀλλὰ συμπλέκεται μετὰ τοῦ Ἐδγὰρ καὶ φονεύεται ὑπ' αὐτοῦ διὰ ῥοπαλοῦ. Ἐπι τοῦ ἀχρεῖτου ὑπηρέτου εὐρίσκει ἐπιστολὴν τῆς μοιχαλίδος Γονερίλης πρὸς τὸν Ἐδμόνδον, κόμητα τοῦ Γλόστερ, δι' ἧς προτρέπει αὐτόν νὰ δολοφονήσῃ τὸν σύζυγον τῆς. «Γλύτωσέ με ἀπὸ τὴν μισητὴν παρούσάν σου καὶ διὰ τὸν κόπον σου λάβε τὴν θέσιν του».

Διὰ τῶν δεξιῶς ἐνεργουμένων προσπαθειῶν τοῦ φιλανθρώπου Ἰατροῦ καὶ τῶν μετ' ἀφοσιώσεως περιποιήσεων τῆς Κορδηλίας συνέρχεται εἰς ἑαυτὸν ὁ Λήρ, καὶ ἀποτεινόμενος αὐτῇ λέγει :

Νὰ μὴ μὲ συνερίζεσαι. Λησιμόναι καὶ συγχώρει.
Συγχώρει, εἴμαι γέροντας καὶ ξαναμωραμένος.

ΠΡΑΞΙΣ ΠΕΜΠΤΗ

Ὁ Ἐδγὰρ προσωποειδοφορῶν συναντᾷ τὸν δοῦκα τῆς Ἀλβανίας ἐν τῷ ἀγγλικῷ στρατοπέδῳ καὶ τῷ δίδει ἐπιστολὴν παραγγέλλει δ' αὐ-

τὸν νὰ τὴν ἀνοίξῃ πρὸ τῆς μάχης, καὶ ἂν τύχῃ καὶ νικήσῃ, νὰ τὸν προσκαλέσῃ διὰ σαλπίσματος. Μετ' οὐ πολὺ συγκροτεῖται μάχη καὶ αἰχμαλωτίζεται ἡ τε Ἀθήρ καὶ ἡ Κορδηλία. Ὁ Ἐδμόνδος ἀνακοινοῖ τῷ δουκὶ τῆς Ἀλβανίας, συγκαίροντι αὐτῷ διὰ τὴν νίκην, ὅτι «ἐκρινε φρόνιμον τὸν Ἀθήρ νὰ τὸν περιορίσῃ καὶ νὰ τοῦ βάλῃ φύλακας· διότι ἔχουν μάγια ὁ τίτλος ὁ βασιλικὸς καὶ τὰ γηράματα του, καὶ πρὸς τὸ μέρος του ἔμπορῶν τὸν ὄχλον νὰ ἐλύσουν».

Φιλονικοῦσιν αἱ δύο ἀδελφαὶ διὰ τὸν τίτλον, ἔστις ἀρμόζει εἰς τὸν Ἐδμόνδον, κοινὸν ἐραστὴν ἀμφοτέρων, ὁ τοῦ ὑποταλοῦς, ὡς θέλει ὁ σύζυγος τῆς Γονερίλης, ἢ ὁ τοῦ ἀρχαγοῦ καὶ ἰδελφοῦ τοῦ δουκὸς, ὡς ἀπαιτοῦσιν αἱ ἐρώμεναι αὐτοῦ, καὶ ἰδίως ἡ Ἰεγάνη, ἣτις πλέον ἀπροκαλύπτως κηρύττει

Ὁ κόσμος ὅλος μάρτυς μου, Ἐδμόνδε, σὲ κηρύττω
αὐθιγὴν μου καὶ ἄνδρα μου!

Ἀντιτείνει εἰς τοῦτο ἡ Γονερίλη, καὶ ὁ δούξ τῆς Ἀλβανίας, ἔστις διατάττει νὰ σαλπίσωσιν, ἔρχεται ὁ Ἐδγαρ, ὑβρίζει κατὰ πρόσωπον ὡς προδύτην τὸν Ἐδμόνδον καὶ μονομαχοῦσιν, ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ Γονερίλη πειράττει νὰ ἀρπάσῃ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ συζύγου τὴν ἐνοχοποιούσαν αὐτὴν ἐπιστολήν.

Ὁ δούξ τῆς Ἀλβανίας ἀναγνωρίζει ὑπὸ τὴν προσωπίδα τὸν Ἐδγαρ, ἔστις ἀπροκαλύπτει αὐτῷ καὶ τὸν μετημφεσμένον Κέντ. Δηλιτηρίαζει ἐκ ζηλοτυπίας τὴν ἀδελφὴν τῆς ἡ δούκισσα τῆς Ἀλβανίας καὶ αὐτακτοῦ καὶ αὐτῆ. Ἐκπνέει τραυματισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἐδγαρ ὁ Ἐδμόνδος, ἐν ᾧ κατὰ διαταγὴν τοῦ δουκὸς πνίγουσιν ἐν τῇ φυλακῇ τὴν δύσμοιραν Κορδηλίαν, ἣν φέρει ἐν ταῖς ἀγκάλαις νεκρὰν ὁ Ἀθήρ κρηναυγῶν ἑαυτοῦ:

«Μοχᾶτε! ὦ! Μοχᾶτε!

Μοχᾶτε! Εἰσαθε ὄλοι σας πλασμένοι ἀπὸ πέτραις!

Ἄς εἶχα ἄγῳ τὰ μάτια σας, ἄς εἶχα τὴν φωνὴν σας,

κ' ἐρράγιζα τοὺς οὐρανοὺς!»

Οἱ πολέμιοι τοῦ ἀτυχοῦς βασιλέως Ἀθήρ οὐδὲ τοῦ ταλαιπώρου Γελοτοποιοῦ ἐφείσθησαν, πνίξαντες καὶ αὐτόν.

Καὶ ὁ Ἀθήρ; Ὁ Ἀθήρ, ὁ δυστυχὴς, ὁ πολυπαθὴς Ἀθήρ ἐπαναῦθρεν, εἶναι ἀληθές, τὸν ἀπολεσθέντα νοῦν, ἀλλὰ ὅπως αἰσθανοῦν βαρύτερον τὴν ἀλγηδόνα καὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου!

ΙΩΑΚΚΙΜ ΒΑΛΛΗΜΑΡΗ

ΠΛΑΤΩΝ

ἜΤΟΣ ΙΑ΄.

Ἰούλιος — Δεκέμβριος

1889

Τεύχος Ζ΄, — ΙΒ΄.

ΟΡΗ, ΒΟΥΝΟΙ, ΛΟΦΟΙ ΠΕΡΙ ΤΟ ΑΡΕΟΣ.

Ποιτῆρας (κάστρο) συνέγεια τῆς μεγάλης ἀλύσεως τοῦ Ἀρτέμι-
σιου ὄν καὶ ὑψόμενος ὑπεράνω τῆς Λέρνης δυτικῶς χωρίζεται ἀπὸ
τῆς θαλάσσης διὰ στενῆς ζώνης, διὰ πλησμονῆς ὕδατος καὶ δι' ἀφρά-
νου βλαστήσεως. Τὸ ὄρος τοῦτο φύσεως τιτανώδους ὄν δὲν ἀφίνει τὸ
ἐκ τοῦ θεοῦ ὕδωρ νὰ ἀπορρέῃ ἀλλ' ἀπορροφᾷ αὐτό. Ἐντεῦθεν ἐσχη-
ματίζετο καὶ ποταμὸς ὁμώνυμος πρὸς τὸ ὄρος. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς
ὑπῆρχε ναὸς Ἀθηναῖς Σαίτιδος (σιωτῆρας-σάω-σάω) ὑπ' αὐτοῦ τοῦ
Δαναοῦ κατασκευασθεὶς.

Ἐρείπια δὲ τοῦ ναοῦ τούτου εἶδεν ὁ Πausανίας. Ὑπάρχουσι δὲ
καὶ θεμέλια τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Ἰππομέδοντος τοῦ ἐκστρατεύσαντος
κατὰ Θηβῶν ὑπὲρ τοῦ Πολυναίους. Ἐνταῦθα θὰ ἔκειντο ἡ ἀκρόπο-
λις καὶ τὰ βασίλεια τῆς Ὑδρας πολίχνης κατὰ τὸν Παλαίφατον
πειρώμενον οὕτω νὰ ἐξηγήσῃ τὴν παράδοσιν τῆς λερναίας Ὑδρας.

ἢ ὅποια προέκυψε κατ' αὐτὸν ἐκ τινος πολέμου τοῦ βασιλέως τῶν Μυκηνῶν Σθενέλου πρὸς τὸν Λέρνον βασιλέα μὴ θέλοντα νὰ ὑποταχθῇ· ὁ Μελέτιος ὀνομάζει αὐτὸ φρούριον τῆς Ἑλένης.

Ἴδῃ δὲ βλέπει τις ἐρείπια μεσαιωνικοῦ φρουρίου τὸ ὅποion κατασκευάσθη ἐκ λίθων τοῦ αὐτοῦ ὄρους. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἕξ πύργου καλῶς ὑποσοῦν διατηρούμενοι, ἐπὶ τῶν ὁποίων διακρίνει τις ὅπως χρησιμεύουσας ὡς πολεμίστρας. Οἱ πύργοι ὀλίγον ἀπέχουσιν ἀπ' ἀλλήλων. Πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος ὑπάρχει δεξαμενὴ ἐν μέσῳ αὐτῶν. Διακρίνει τις δύο ἀκροπόλεις τὴν ἄνω καὶ κάτω. Ἐν τῇ κάτω δὲν ὑπάρχουσι πύργοι ἀλλ' ἐρείπια οἰκιῶν. Ἐκ τῆς κορυφῆς βλέπει τις τὸν περὶ τὴν Λέρνην χῶρον, τὰ ἀρκαδικὰ ὄρη, τὸ Ἄργος, τὴν Ἀσπίδα, τὴν Λυκῶνην, Ἰβρασίον, τὸν περὶ τὴ Σκαφιδάει χῶρον, τὸ Τημένιον, τὴν Ἰβλαιούντα, τὸ Κυβέριον, τὸν ἀργολικὸν κόλπον, Τίρυνθα, Ναύπλιον, ἐπιθαλάσσιον φρούριον, καὶ Σπέτσας. Παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους μεταξὺ τοῦ Ποντίου ποταμοῦ καὶ τῆς Ἀμυμώνης ὑπῆρχεν ἄλλαις πλατάνων μέχρι τῆς παραλίας ἐκτεινόμενον. Ἐνταῦθα ἐτελεῖτο ἡ ἐπιτοχὴ τὰ Λερναία πρὸς τινὴν τῆς Λερναίας Δήμητρος, ὑπῆρχε δὲ καὶ ἀγάλμα ἐντὸς τοῦ ἄλλου τῆς Δήμητρος Πρασόμνης, ἣτις καὶ Μυρία ὀνομάζετο, καὶ τοῦ Διονύσου Σαώτου. Παρὰ τοὺς πρόποδας ἀναγνωρίζει τις καὶ βαθείας ἀμαξοτροχίας, διὰ τῶν ὁποίων ἔφερον ἀμαξίτη ὁδὸς εἰς τὴν παραθαλάσσιαν τοῦ Κυβερίου διὰ τῆς Λερναϊκῆς ὁδοῦ.

Λίαν (γάω-χαίνω-χάσκω) οὕτως ὀνομάσθη ἐκ τοῦ ὑπ' αὐτὸ σπηλαίου. Τὸ ὄρος τοῦτο εἶνε ἕγκος συγκείμενος ἐκ πετρωδῶν κρημνῶν ἐπικρεμαμένων ἐπὶ τὰς πηγὰς τοῦ Ἰβρασίου. Τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν σπήλαιον ἐκτείνεται εἰς βάθος 65 ὀργυιῶν ἐντὸς τοῦ ὄρους, ὃ δὲ ὄροφος αὐτοῦ φαίνεται ὡς ὀξύληκτον γοτθικὸν τόξον. Πραγματῶν τις συναντᾷ ὅπην ἀναρχομένην εἰς τὰ ἄνω. Τὸ σπήλαιον διαίρεται εἰς δύο μικρότερα, καὶ τὸ μὲν ἀπέχον 15 ὀργυιάς τῆς εἰσόδου διευθύνεται πρὸς ἀριστεράν, τὸ δὲ πρὸς δεξιάν συγκοινωνεῖ μετ' ἄλλου σπηλαίου, τοῦ ὁποίου τὸ στόμιον κεῖται παρὰ τὴν μεγάλην εἰσοδον. Τεῦχος δὲ κεῖμενον ἐντὸς τοῦ σπηλαίου χωρίζει μέρος αὐτοῦ ἀπὸ τῶν λοιπῶν. Ἐνταῦθα εἶνε ἐκτισμένον ναεῖδιον τῆς Ζωοδόχου πηγῆς, (Παναγία ἢ Κεφαλαριώτισσα) κατέχον μέρος τοῦ μεγάλου καὶ ὑψηλοῦ σπηλαίου, ἔχον μῆκος ἐσωτερικὸν 16 μέτρων, ὧν τὰ 9 εἶνε ἐντὸς τοῦ ρηθέντος σπηλαίου, πλάτος δὲ 6 μέτρων. Ἐν

παρασκευῆν δὲ τῆς Διακαινησίμου τελεῖται πανήγυρις τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ ὀπλοστασίου.

Λυκῶνη (Λυκοβούνη). Εἶνε τὸ ὄρος τὸ ὑπὲρ τὸ Ἄρτεμίσιον ἐκτεινόμενον δι' ἕξ ἐκπλήλων μαστοειδῶν ἀνκδιπλώσεων πρὸς τὴν Λαρίσσαν, καὶ μετ' αὐτῆς συνδεόμενον δι' ὑπερβολῆς (διάσελο ἢ διάσκελο)· ὑψούμενον δὲ κατὰ δεξιάν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης ἐξ Ἄργους εἰς Τεγέαν εἶνε συνέχεια τοῦ ΒΑ. κλάδου τοῦ ὄρους Κτενιῶ. Τὸ πάλαι ἦτο κατάφυτον ἐκ μεγαλοπρεπῶν κυπαρίσσω, ἡδὴ δὲ ἐπὶ τῶν δυτικῶν κλιτύων φαίνονται δύο μόνον κατηρεῖς μάρτυρες τοῦ ἐκλιπόντος ἀρχαίου κάλλους καὶ κόσμου. Παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Λυκῶνης εἶνε ἕγνη ἐκτεταμένου ὑδραγωγείου, τὸ ὅποion φέρον τὸ ὕδωρ ἐκ τοῦ Ἰβρασίου εἰς τὴν πόλιν ἔληγεν εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Λαρίσσης. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ συντρίμματα κεράμων καὶ ἀγγείων ἀπὸ τοὺς πρόποδας μέχρι τῆς κορυφῆς. Κατὰ τὸν Παισανίαν ὑπῆρχε καὶ ἱερὸν τῆς Ὀρθίας Ἀρτέμιδος καὶ ἀγάλματα Ἀπόλλωνος, Ἀητοῦς καὶ Ἀρτέμιδος ἐκ μαρμάρου λευκοῦ ἔργα τοῦ ὀνομαστοῦ Πολυκλείτου, ἃν καὶ τινες ἀποδίδουσιν ταῦτα εἰς τὸν νεώτερον Πολυκλείτον. Ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Παισανίου κατὰ τὸν Αὐγούστον τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐνήγησα ἀνασκαφῆς ἐπὶ τῆς ἀκρας τοῦ ὄρους τῆς νεουούσης εἰς Λέρνην. Κατὰ ταύτας ἀνεῦρον τὸν περίβολον τοῦ ἱεροῦ. Ἡ βόρειος πλευρὰ ἔχει τοῖχον 12 80|000 μ. ἐπὶ τοῦ μέσου δ' ἐπεκτείνεται πρὸς τὰ ἔξω ἕτερος τοῖχος 4, 20|100 μ., καὶ καταλήγει εἰς γωνίαν ἀκολουθοῦσαν νέαν γραμμὴν τοῖχου 11, 60|100 μ. συγκειμένου ἐκ δύο μόνων λίθων. Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ ἐπεκτείνεται εἰς 9, 80|100, ἀλλὰ κατὰ τὸ 6 μέτρον ἐκτείνεται ἐσωτερικῶς τοῖχος ἑνὸς μέτρου τείνων νὰ συνδεθῇ μετὰ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς. Ἐν τῇ μεταξὺ ὑπάρχει χῶρος κενός, μετὰ τὸν ὅποion ἀναφαίνεται πάλιν σειρά τοῖχου συνδεομένη μετὰ τῆς δυτικῆς γωνίας. Ἡ δυτικὴ πλευρὰ ἔχει τοῖχον ὅμοιον πρὸς τὸν τῆς ἀνατολικῆς συγκείμενον ἐξ 6 μέτρων. Ἐπὶ τοῦ μέσου δὲ τῆς δυτικῆς ταύτης πλευρᾶς ἐσωτερικῶς ἐκτείνεται τοῖχος 3 ἢ 4 μ., ὅστις κάμπτεται καὶ συνδέεται, ὡς φαίνεται, μετὰ τῆς βόρειου πλευρᾶς. Ἐπὶ τοῦ διαμερίσματος τούτου ὑπάρχει ψηφιδωτὸν ἔδαφος, τοῦ ὁποίου τὸ ἥμισυ σύγκειται ἐκ μικρῶν ψηφίδων, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ ἐκ μεγάλων. Τοῦτο εἶναι βεβαίως ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς. Οἱ λίθοι τοῦ περιβόλου εἶνε ἄλλοι μὲν ἄξεστοι, ἄλλοι δὲ καλῶς ἐξεργασμένοι. Εἶνε δὲ σχεδὸν οὐ ἐξεσμένοι ἰσομεγέθεις

ἔχοντες μῆκος 1, 10|100, πλάτος 40, 0|0, καὶ ὕψος 35|00, οἱ δὲ ἀξέσται ποιικίλλουσι κατὰ τὸ μέγεθος καὶ ἄλλοι μὲν ἔχουσι μῆκος $\frac{20}{100}$, πλάτος $\frac{85}{100}$, καὶ $\frac{50}{100}$ ὕψος, ἄλλοι $\frac{70}{100}$ μῆκος, $\frac{40}{100}$ πλάτος, ἄλλοι ἐπιμήκεις ὄντες ἔχουσι μῆκος 1, $\frac{60}{100}$ πλάτος $\frac{50}{100}$ καὶ 40 πάχος. Ἐκτὸς τοῦ περιβόλου ἀνευρέθησαν ἀνθεμωταὶ κεραμίδες, τεμάχια ἐκ τῆς στεφάνης, ἐλικοειδῆ κοσμήματα, λεοντοκεφαλαί, ἄλλαι μὲν ἐξ ὀπτῆς γῆς, ἄλλαι δὲ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, συντρίμματα μαρμάρου πτυχῶν μεγάλου ἀγάλματος, τεμάχιον βραχίονος, τεμάχιον μῆρου. Τὰ τελευταῖα ταῦτα πιθανὸν εἶνε ὅτι ἀπετέλουν μέρος ἑνὸς ἐκ τῶν τριῶν ἀγάλματων ἢ τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ τῆς Ἀητοῦς ἢ τῆς Ἀρτέμιδος, τὰ ὁποῖα ἔργα ὄντα τοῦ περιφήμου Πολυκλείτου ἦσαν κατὰ τὸν Παυσανίαν τεθειμένα ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ. Τὰ συντρίμματα ταῦτα εἶνε ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ἐκ τοῦ ὁποῖου κατεσκευάσθησαν τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν. Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος ἀνευρέθη ἀγάλματιον γυναικεῖον 0,20 ὕψος ἀνευ μὲν κεφαλῆς καὶ χειρῶν καὶ ποδῶν ἀλλὰ καλλίστης τέχνης. Ἀνευρέθησαν πρὸς τοῦτοις καὶ τρία νομίσματα, ἐκ τῶν ὁποῖων τὰ δύο φέρουσι ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν προσόψεως προτομὴν τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντοῦ Β'. (337—361 μ. Χ.) καὶ ἐπιγραφὴν Dominus Noster Constantius Pius Felix Augustus, ἐπὶ τῆς ἐτέρας δὲ εἰκόνα αὐτοκράτορος καταβαλλόντος ἀσπίδοφόρον παλαιστῆν καὶ διὰ τοῦ δόρατος πλήττοντος. Ἐπὶ τῆς ἐτέρας ταύτης προσόψεως ὑπάρχει καὶ ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ Felix Imperium romanum. Τὸ τρίτον δὲ νόμισμα φέρον ἐπὶ τῆς μιᾶς προσόψεως τύπον δένδρου εἰκάζεται ὅτι εἶνε τοῦ Ἰέτα καίσαρος τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον Λούκιος Σεπτίμιος Ἰέτας.

Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Σεπτιμίου Σεουήρου ἀκμάσαντος τὸ 193-210. Ἐκόπη δὲ τὸ νόμισμα πρὸς τιμὴν τούτου ὑπὸ τινος ἐλληνικῆς πόλεως, ἀλλ' ὑπὸ ποίας δὲν εἶνε γνωστὸν, διότι τὰ γράμματα εἶνε ἐφθαρμένα. Ἡ ἀνεύρεσις τῶν νομισμάτων τούτων ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἱερόν, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἦτο τὸ Ῥωμαϊκὸν αἰκοδόμημα, ἐσυχναζέτο καὶ ἐτιμᾶτο ὑπὸ προσκυνητῶν μέχρι τοῦ 361 μ. Χ. καὶ πολὺ ἀργότερον. Τὰ ἀνευρεθέντα πάντα κατετέθησαν ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Ἀργους.

Ἄγνωστον (κάστρο) ἢ ἀκρόπολις αὕτη τοῦ Ἀργους, ἢ κατὰ τὸν Λισχύλον ἰεταδόκος σκαπιά καὶ μαλλιαρα ἀρχ καὶ Ιαρίσσησις ἀρχ κατὰ τὸν Στάτιν, ὠνομάσθη οὕτως κατ' ἄλλους μὲν ἀπὸ Ἀρίσσης

Θυγατρὸς τοῦ Πελασγοῦ, κατ' ἄλλους δὲ εἶνε πελασγικὴ λέξις σημαίνουσα ἀκρόπολιν, φρούριον, κατὰ τὸν Ἡσύχιον δὲ ἐκ τοῦ λάσσα = πέτρινος ἀκρόπολις. Εἶνε δὲ ὄξυ πέτρινον ὄρος ὕψους 289 μ., πρόσαντες, ἀπόκρημνον, πανταχόθεν σχεδὸν μετὰ ποσσῶν κρημνῶν μεταξὺ τῶν ὁποῖων προκύπτουσιν ἀπότομοι σκόπελοι. Κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῶν Μυκηνηῶν καὶ τῆς Λέρνης, δύο δηλ. λίαν μακρὰν ἀπεχόντων σημεῖων τῆς πεδιάδος. Προχωροῦσα δὲ ὡς ἀκρωτήριο εἰς τὴν θάλασσαν εἶνε ἐκ τῶν μεγαλοπρεπῶν ἰσχυρῶν ἀκροπόλεων τῆς Ἑλλάδος, εἶνε ὡς ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, τὸ φυσικὸν φρούριον τοῦ Ἀργους. Ὡς τοιοῦτον ἐχρησίμευσεν ἐπὶ Ῥωμαίων, Βυζαντινῶν, Φράγκων, Ἑνετῶν καὶ Τούρκων. Λοιπὸν εἶνε ὀνομαστή διὰ τὴν ἱστορίαν τὴν ἐγκλεισμένην ἐντὸς τῶν περιστεφουσῶν ἐπάλλξεων, εἰς τὰς ὁποίας κατέφυγον ἐναλλάξ ἄλλοτε μὲν οἱ πρόμαχοι τῆς ἐλευθερίας, ἄλλοτε δὲ οἱ χαλκαῖς τῶν σιδηρῶν ἀλύσεων, διὰ τῶν ὁποῖων ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους ἐδεσμεύθη ἡ Ἑλλάς. Ἡ θέσις τῆς ἀκροπόλεως ταύτης θεωρεῖται στρατηγικωτάτη, διότι φυλάσσει τὴν εἰς τὸ ἀργολικὸν πεδίον εἰσοδὸν ἐκ Φλιοῦντος, Νεμέας καὶ Κλεωνῶν.

Κατεσκευάσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Δαναοῦ, εἶνε εὐρύχωρος καὶ χωρητικὴ πολυαρίθμου στρατιᾶς, ἔχει τέσσαρας δεξαμενὰς ἐντὸς τοῦ βράχου κεκομμένας καὶ κεκαλυμμένας διὰ λιθοκόλλας. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς κορυφῆς ὑπάρχουσι τείχη κυκλώπεια ἐξ ὑπερόγκων λίθων, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τὴν ἀρχαίαν ἀκρόπολιν. Ἐπὶ τῶν τειχῶν τούτων ἐπικαθίζονται ἄλλα, τὰ μὲν Ῥωμαϊκῆς, τὰ δὲ ἑνετικῆς κατασκευῆς. Πέριξ τῆς κορυφῆς ὑπόλοιπον τείχος μετὰ πύργων καθαρῶς ἑνετικῆς ἐποχῆς. Ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ὄρους τῆς ἀφορώσης πρὸς τὴν Λυκωνήν συναντᾶ ὁ ἀναρχόμενος ἐκ τοῦ ἀγίου Γεωργίου τείχος εἰς τὸ ἀκρον ἀρκετοῦ πάχους, τὸ ὁποῖον ἴσως ἐχρησίμευσεν εἰς ἀσφάλειαν τῶν ἀναβαινόντων. Πλησίον τοῦ ἐκκλησιδίου τῆς ἐγίας Μαρίας σώζονται τείχη ἑνετικῆς κατασκευῆς, τὰ ὁποῖα θὰ ἐχρησίμευσον ὡς προτείχισμα τῆς κυρίας ἀκροπόλεως. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἦτο ναὸς τοῦ Ἀρισσαίου Διὸς ἀνευ ὀρόφου καὶ ἀγάλμα ξύλινον λατρευόμενον σχεδὸν μέχρι τοῦ Παυσανίου. Ὑπῆρχε καὶ ναὸς Ἀθηνᾶς ἀξιοθέατος περιέχων ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀναθημάτων καὶ ξόανον Διὸς, τὸ ὁποῖον, ἐκτὸς τῶν δύο ὀφθαλμῶν, τοὺς ὁποῖους εἶχεν ἐν τῇ φυσικῇ θέσει, εἶχε καὶ τρίτον ἐπὶ τοῦ μετώπου. Ἐντεῦθεν ὠνομάζετο ὁ θεὸς Ζεὺς τριόφθαλμος, Ζεὺς Τριόπας, εἴτε διότι οἱ παλαιοὶ ἐνόμιζον αὐτὸν κύριον τοῦ παν-

τὸς διηρημένου εἰς τρεῖς ἀρχάς, εἰς οὐρανόν, θάλασσαν καὶ Ἄδην, εἴτε διότι οὗτος βλέπει τὸ παρὸν, τὸ μέλλον καὶ παρελθόν, εἴτε τέλος διότι ἡ ὀξύδερκεια τοῦ Θεοῦ ἐκτείνεται πανταχοῦ καὶ περιβάλλει τὸ πᾶν. Ἐλέγετο δὲ ὅτι ὁ Ζεὺς οὗτος ἦτο πατὴρ τοῦ Πριάμου, ὁ ὁποῖος λαβὼν αὐτὸν ὡς κληρονομίαν παρὰ τοῦ Λαομέδοντος ἔδρυσεν ἐν τῷ ὑπαίθρῳ τῆς αὐλῆς καὶ κατέφυγε κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας. Ἐντεῦθεν καὶ Ἔρκειος ὠνομάζετο. Κατὰ τὴν διανομήν δὲ τῶν λαφύρων ἔλαχε τὸ ξόανον τοῦτο εἰς τὸν Σθένελον τὸν υἱὸν τοῦ Καπανέως, ὅστις ἐπανελθὼν εἰς Ἄργος ἔφερεν αὐτό.

Κατὰ τὴν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀνοδὸν ἦτο ναὸς Ἴρας Ἀκραίας δηλ. Ἴρας τῶν ὑψιμάτων ὠνομάζετο δὲ οὕτω διότι ὁ ναὸς ἦτο ἐκτισμένος ἐπὶ τῆς ἀκρας, πιθανῶς δὲ ἐπὶ τῆς ἀποτόμου προεκβολῆς τοῦ κρημνοῦ, ἐνθα ὑπάρχει σήμερον ἡ ἐκκλησία ἡ ὠνομαζομένη Παναγία κατακεκρυμμένη, Παναγία τοῦ βράχου. Περὶ τὸν ἀπότομον βράχον τῆς Παναγίας εἶνε πεφυτευμένοι Ἰνδικαὶ συκαίμετενεχθεῖσαι ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν Πενετῶν. Κάτωθεν τοῦ βράχου ὑπάρχει σπήλαιον καὶ ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας ἕτερον τὸ ὁποῖον συνεκοινωνεῖ μετὰ τῆς ἀκροπόλεως.

Ἴκεῖ πλησίον ἦτο καὶ ναὸς Ἀπόλλωνος Πυθαίως οὕτως ὠνομαζόμενος ἢ ἐκ τῆς συγγενείας καὶ συνδέσμου μετὰ τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος ἢ ἐκ τοῦ Πυθαίως πρώτου ἐνταῦθα ἐλθόντος ἐκ Δελφῶν. Αὐτὸς οὗτος ὁ ναὸς ὠνομάζετο καὶ Δειδαριώτης Ἀπόλλων, διότι ἡ θέσις αὕτη ὠνομάζετο Δειράς (λαϊμὸς βουνοῦ). Τὸ ἀγαλμα τοῦ Θεοῦ ἦτο χάλκινον, ὀρθόν. Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ὑπῆρχε μαντεῖον, ἐνθα μέχρι τοῦ Πausανίου ἀκόμη καθ' ἕκαστον μῆνα ἐθύετο διὰ νυκτὸς ἀρνίον καὶ τρεῖς τῶν παρθένων εἰργασμένη εὐνῆς ἀνδρὸς καὶ γενομένη αἵματος ζώου ἐγένετο κάτοχος ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐχρησιμοῦται. Συνείχετο δὲ μετὰ τοῦ ναοῦ τούτου καὶ ἕτερος ναὸς Ἀθηνᾶς ὀξύδερκουῦς ἰδρυθεῖς ὑπὸ Διομήδους εἰς ἐνδειξιν εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Θεάν, ἡ ὁποία μαχομένου ποτὲ αὐτοῦ ἐν Ἰλίῳ ἀφῆρασεν τὴν ἀχλὺν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ὡς λέγει Ὀμηρος.

ἄχλυν δ' αὐταὶ ἀπ' ὀφθαλμῶν ἔλον ἢ πρὶν ἐπῆεν
ἄρρα εὐγνωστικῆς ἤμῃν Θεὸν ἠδὲ καὶ ἄνθρωπον.

Ἐπιμαρτο δὲ ἡ Θεὸς αὕτη καὶ ὡς πολιοῦχος, καὶ τὸ ἀγαλμα αὐτῆς καταθύετο εἰς τὸν ποταμὸν Ἰναχον κατὰ τὸν Καλλίμαχον 35 «ὅς κεν ἴδῃ γυμνὴν τὴν Παλλάδα τὴν πολιοῦχον».

Καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἑκτασιν τῆς Λαρίσσης εὐρίσκει τις συντρίμματα ἀγγείων κεχρωματισμένων κατὰ τὸ ὕφος τῶν μυκηναϊκῶν, τιρυνθιακῶν καὶ ναυπλιακῶν ἀγγείων καὶ πλίνθους αἵτινες ἀποδεικνύουσιν ὅτι πᾶσα αὕτη ἡ ἐπιφάνεια ἦτο καταφκημένη ἐκ παλαιότητος χρόνου. Πλησίον δὲ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ὀξύδερκουῦς ἦτο τὸ στάδιον, ἐνθα ἐτελοῦντο ἀγῶνες πρὸς τιμὴν τοῦ Νεμαίου Διὸς καὶ τῆς Ἴρας. Κατὰ δὲ τὴν ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὁδὸν πρὸς ἀριστερὰν ἦτο μνήμα, ἐν τῷ ὁποίῳ ἦσαν τεθαμμένοι αἱ ὑπὸ τῶν Δαναϊδῶν ἀποκοπεῖσαι κεφαλαὶ τῶν υἱῶν τοῦ Αἰγύπτου. Κατὰ δὲ τοὺς πρόποδας τῆς ἀκροπόλεως σώζεται ὑδραγωγεῖον ῥωμαϊκόν.

Ἴκα τῆς κορυφῆς τῆς Λαρίσσης βλέπει τις τοὺς χλοερούς λειμῶνας τῆς ὠρκίης καὶ εὐφόρου πεδιάδος τοῦ Ἀργους, τοὺς ὁποίους διὰ ποικιλοχρόων ἀνθέων καὶ εὐωδῶν κοσμεῖ τὸ ἔαρ, βλέπει τις τὰ ῥόδα τὰ διανοίγοντα τὴν πορφυρὰν κάλυκα, τὸν κισσὸν ὅστις ἡρέμα περιβάλλει ἐρείπια καὶ τάφους, τὴν ἀμπελὸν ἣτις βρίθουσα βότρουων ἐκτείνει τὰ εὐλύγιστα κλήματα τῆς. Ἐντεῦθεν ἀκούει τις τὰ ἐν τοῖς δένδροις δικαιώμενα γένη τῶν ὀρνίθων, τὴν εὐστομον ἀηδόνα, τὸν τερετίζοντα τέττιγα, τὴν βομβοῦσαν μέλισσαν τὴν ἀγγελὸν τοῦ ἔαρος. Ἐντεῦθεν βλέπει τις πολύφυλλον πεύκην ἐν ταῖς ἀμπέλοις, τὴν ἀμφιλαφὴ καὶ ὑψηλὴν πλάτανον, ἣτις ἀνακουφίζει διὰ τῆς εὐεργετικῆς σκιᾶς τὰ κεκμηκότα μέλη τῶν ὀδοιπόρων καὶ ἐργατῶν. Φέρονται ἐντεῦθεν τὰ βλέμματι πρὸς τὸν θαυμαστὸν ἀργαλικὸν κόλπον, ὅστις φαίνεται ὅτι ἐκτείνεται εἰς τὸ Ἄργος ἡμερὸς ἕνα ὑποταγῆ εἰς τὴν σκῆπτρον τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ νῆ ὠραίσῃ καὶ κοσμήσῃ αὐτό. Βλέπει τις τὴν Ναυπλίαν μετὰ τῶν ἀμαχῆτων φρουρίων τοῦ Παλαμηδίου καὶ Ἰτζκαλέ, τῆς Τυρόνθου τὰ κυκλώπεια ταίχη, τὸν ναὸν τῆς Ἴρας καὶ τὰς πολυχρόους Μυκήνας, αἵτινες τὸ πάλαι ἦσαν ἡ πρωτεύουσα τοῦ βασιλείως τῶν βασιλείων Ἀγαμέμνονος, τὴν τραπεζοειδῆ κορυφὴν τοῦ Ἀπέσκυτος ὄρους. Ἀναγνωρίζει τις ἐντεῦθεν καθαρῶς καὶ τὸν τελευταῖωδῆ γῶρον τῆς Λέρνης. Ἴκα τῆς ἀκροπόλεως βλέπει τις τὸν ναὸν τοῦ Νεμαίου Διὸς καὶ τὸ στάδιον ἐνθα ἐπανηγυρίζοντο οἱ Νέμειαι ἀγῶνες. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἐμπήγονται ἐκεῖ ἐνθα ἡ Ἑλλάς κατὰ τριετίαν συναθροίζετο διὰ νῆ διαφιλονικίῃσιν τὸ βραβεῖον τοῦ δρόμου, τῆς πάλης καὶ πυγμῆς. Ἴκεῖ ὁ θεὸς Πένδαρος ὕμνει τοὺς ἥρωας τῆς Νεμέας.

Ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς χερσὸς ταύτης τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται τις

ἐκ τῆς ἀπόψεως τῆς Λαρίσσης καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀκρατήτου λύπης καὶ πένθους καὶ μόλις δύναται νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυα ἀναλογιζόμενος ὅποια εἶνε ἡ διαφορὰ ταύτης τῆς σήμερον πόλεως πρὸς τὴν πόλιν τῶν Θεῶν καὶ τῶν βασιλέων. Ἄνακράζει δὲ μετὰ τοῦ Rouquerville, ποῦ εἶνε σήμερον οἱ ναοὶ τῆς ἀρχαιότητος; ποῦ εἶνε τὰ μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα τὰ ὅποια ἐκόσμου καὶ καθωραΐζον τὸ ὑπερήφανον Ἄργος; Τί ἔγειναν οἱ ἀνδριάντες τόσων ἡρώων; ποῦ εἶνε ὁ τύμβος τοῦ ἐνταῦθα φονευθέντος ὑπὸ κεράμου Πύρρου; ποῦ εἶνε τὸ μέλαθρον τοῦ βασιλέως τῶν βασιλέων Ἀγαμέμνωνος; Ποῦ τὸ στάδιον ἐνθα ἐπανηγυρίζοντο οἱ Νέμειοι ἀγῶνες; Μάτην θὰ ἀναζητήσῃ τις τὰ ἔχνη τοσαύτων μνημείων. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῇ διεσπαρμένῃ καὶ διεσκορπισμένῃ μόνον τὸ ὄνομα Ἄργος ἐκ τῆς παλαιᾶς εὐκλείας διεσώθη. Σήμερον βλέπει τις τὴν πόλιν μετὰ οἰκιῶν ἀνευ γραμμῆς, ἀνευ τάξεως ἐρριμμένων ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ κεχωρισμένων διὰ γαιῶν καὶ ὁδῶν. Ἐὰ ὅρη εἶνε δυσγνώριστα. Μάτην τις ἀναζητεῖ νὰ εὔρη τὸ Ἄντρον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Ἑρακλῆς ἐκ τοῦ ἔδου ἀπέσπασε τὸν Κέρβερον, τὴν λίμνην τῆς Ἀλκυονίδας διὰ τῆς ὁποίας ὁ Βάκχος κατέβη διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν Σεμέλην. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἀποζημιούται ὁ περιηγητὴς ἐκ τῆς εὐαρέστου θέας τῆς πεδιάδος κεκαλυμμένης διὰ παντοίων καρποφόρων δένδρων.

Ἄντικρὺ τῆς σήμερον ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τῆς κατακεκρυμμένης ὑψούμενος λόφος πέτρινος πλατύς, στρογγύλος ἔχων ὕψος 75—80 μ' ὑπεράνω τῆς πόλεως ἐκτείνεται μέχρι τῆς καίτης τοῦ Χαράδρου ὡσάν νὰ θέλῃ νὰ λουσθῇ. Ὁ λόφος οὗτος ὁ νῦν ὀνομαζόμενος ἅγιος Ἠλίας ἔνεκα τῆς μικρᾶς ἐπ' αὐτοῦ ἐκκλησίας ἐσχημάτιζεν ἰδιαιτέραν τινὰ ἀκρόπολιν, ἣτις, ὡς τὰ ἀκόμη διατηρούμενα λείψανα δεικνύουσιν, περιβάλλεται πέριξ ὑπὸ τείχους ἐκ μεγάλων κανονικῶν τετραγώνων ἀπέχοντος ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας 120 μ. Εἰς τοῦτον ἀναβαίνει τις ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς πόλεως, ὅπερ ὀνομάζεται Ἀρβανιτιὰ διὰ πετρίνης κλίμακος ἐκ 13 βαθμίδων. Κατὰ τινὰς μὲν ὀνομάζεται Φορωνικός λόφος, κατ' ἄλλους Ἄργος καὶ κατ' ἄλλους Δειράς, κατ' ἄλλους Ἀθηναῖον, ἀλλ' εὐαρμοστότερον ὀνομάζεται Ἀσπίς ἔνεκα τοῦ σχήματος. Ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου ἦτο ὡς σύμβολον τῆς πόλεως ἐμπεπηγμένη ἄσπις ἐξ ἧς καὶ ἡ παροιμία «ὡς τὴν ἐν Ἄργει ἄσπιδα καθελὼν σερνύνεται.» Οἱ Ἀργεῖοι δὲ οἱ τὴν νεό-

τητα καθαρὰν καὶ ἀδιάφορον φυλάξαντες κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἀναλαβόντες ἄσπιδα χρυσὴν προπομπεύουσιν τοῦτο ἔχοντας γέρας κατὰ τινὰ μῦμον ἀρχαῖον.

Ἐκτὸς τῶν λειψάνων τοῦ τειχισμοῦ τῆς ὀχυρώσεως εὐρίσκει τις εἰς τὸν μεσημβριονατολικὸν κρημνὸν τοῦ λόφου ἐκ μεγάλων πετρίνων κυρμῶν ὑπόγειον ὁδὸν ἀνοικτὴν, ἣτις ἔχει μῆκος 65 ποδῶν καὶ πλάτος ἑνὸς ποδὸς καὶ εἰς τὸ μεσημβρινὸν τέλος περικλείεται ὑπὸ κυκλαειδοῦς μικρᾶς καμάρας. Ἴσως ἦτο τοῦτο δεξαμενὴ, κατ' ἄλλους δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερόμενον κατώγειον οἰκοδόμημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐρίσκετο ὁ ὑπὸ τοῦ τυράννου Περιλάου καταστραφεὶς θάλαμος τῆς Δανάης· ἂν ἡ εἰκασία αὕτη εἶνε δικαία, ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐνταῦθα εἶνε καὶ τὸ μνημεῖον τοῦ βασιλέως Κρωταίου υἱοῦ τοῦ Ἀγήνορος, ὁ ναὸς τοῦ Διονύσου Κρησίου, καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀφροδίτης Οὐρανίας καὶ ὅτι ἐνταῦθα ἐτάφη καὶ ὁ Ἀκρίσιος καὶ οὐχὶ ἐν τῇ Λαρίσσει. Ὅτι δὲ ὁ μικρὸς οὗτος λόφος ἦτο ἰδιαιτέρα τις ἀκρόπολις ὀχυρὰ καὶ δυσκαθαίρετος μανθάνομεν καὶ ἐκ τοῦ Πλουτάρχου καὶ ἐκ τοῦ Λιβίου 34,25. *ultrasigne arcos—nam duas habent argivi.* Δὲν εἶνε ὅμως ὀρισμένον ποῖα ἐκ τῶν δύο ἦτο ἡ παλαιότατη ἀκρόπολις ἡ Λαρίσσα ἢ ἡ Ἀσπίς. Ἡμεῖς εἰκάζομεν ὅτι ἡ Ἀσπίς ἦτο, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν οἱ βασιλεῖς νὰ διαμένωσιν ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς καὶ ἀποκρήμνου Λαρίσσης, ἄλλως τε ἡ Ἀσπίς εἶνε πλησιεσττέρα εἰς τὴν πόλιν, ἔχει εὐκολωτέραν τὴν ἀνάβασιν διὰ πετρίνων βαθμίδων κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἀκροπόλεως τῆς Τυρόνθου.

Βορειοανατολικῶς δὲ τοῦ ἀργολικοῦ πεδίου ἀπέναντι τοῦ χωρίου Φίχτια κείνται τρεῖς κατὰ σειράν ὑψηλοὶ κωνοειδεῖς βουνοὶ διήκοντες ἐκ τῶν ΒΔ πρὸς τὰ ΜΑ, πρόβουνοι τελευταῖοι τῶν πρὸς Β ὁρέων. Τούτων ὁ βόρειος καλεῖται Προφήτης Ἠλίας ὕψους 807, ὁ ἐν τῇ μέσῃ Σάρα ὕψους 659 καὶ ὁ τελευταῖος Ἰθῦβια ὕψους 532. Οἱ βουνοὶ οὗτοι ὀρίζουσι ΒΑ τὸ ἀργολικὸν πεδῖον καὶ χρησιμεύουσιν ὡσεὶ σκοπιαὶ τῶν ἐκ τῆς Κορίνθου εἰσόδων εἰς τὸ πεδῖον. Ἐἶνε δὲ καὶ ἀξιομνημόνευτοι διὰ τὰς περὶ αὐτοὺς περιφανεῖς ἀρχαιότητητας τῶν Μυκηνῶν καὶ τοῦ Ἑραίου. Ἡ Ἰθῦβια ἦτο κεκαλυμμένη μετὰ γλόης ἀφθόνου εἰς νομὰς ὡς καὶ τὸ ὄνομα δηλοῖ. Ὀνομάσθη δὲ οὕτως ἐκ μιᾶς τῶν θυγατέρων τοῦ Ἀστερίωνος. Λόφοι δὲ μεμονωμένοι ἐν τῇ ἀργολικῇ πεδίῳ ὑπάρχουσι τρεῖς πρὸς τὸ ΜΑ αὐτοῦ

ἄκρον. Δύο τούτων φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ Προφήτου Ἰλίου, ὁ μὲν ἀπέναντι τοῦ Ναυπλίου πρὸς Β ὕψους 111 μέτρων, ὁ δὲ βορειότερον ὁ καὶ μεγαλειότερος ὕψους 203 μέτρων, ὁ ὅποιος πρὸς διάκρισιν τοῦ πρώτου λέγεται Προφήτης Ἰλίας τοῦ Κορινθίου ἕνεκα τοῦ παρακειμένου ἐκεῖ ὀμώνυμου χωρίου. Τρίτος δὲ ὁ πλησίον τοῦ τελευταίου πρὸς Β κείμενος εἶνε ὁ τῆς ἀκροπόλεως τῆς περιωνύμου Ἐυρίνθου, ἡ ὁποία ἔχει ὕψος 26 μέτρων, πλάτος 80 καὶ μῆκος 280.

Τὰ ὄρη τῆς Ἀργολίδος ἦσαν κεκαλυμμένα ὑπὸ εὐθαλῶν καὶ πολυκάρπων δένδρων. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ ἀφθονία τῆς θήρας παντοίων ζώων καὶ ἰδίᾳ τῶν κάπρων, οἵτινες ἦσαν ὀνομαστοὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Δικαίως δὲ μάγειρός τις σεινυνόμενος διὰ τὴν τέχνην αὐτοῦ ἔλεγεν ὅτι

εἰ δ' ἔλαθον ἄρτίως σκάρων ἢ κ' τῆς ἀττικῆς
γλαυκίσκον, ὃ Ζεῦ πάτερ, ἢ ἐξ Ἀργους κάπρον,
ἅπαντες οἱ φαγόντες ἐγένοντ' ἄν θεοί.

Σήμερον ὅμως εἶνε γυμνὰ καὶ φαλακρὰ διατηρήσαντα μόνον τὴν θαυμαστὴν μορφήν των ἰδίως κατὰ τὴν ἀνατολήν καὶ δύσιν τοῦ ἡλίου· εἰς εὐγενῆ δὲ μέταλλα καὶ ὀρυκτὰ ἦσαν πτωχά· μόνον περιεῖχον μάρμαρον, σίδηρον, χαλκὸν μέλανα, τὰ μετὰξὺ Ἀργους καὶ Κορινθίου ὄρη ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς πρώτου κτεργασίας τοῦ χαλκοῦ ἐν Ἀργεὶ καὶ ἐκ τῆς παλαιᾶς φήμης τῆς ἀργείας ἀσπίδος διὰ τὴν ὁποίαν δικαίως ὀνομάζονται ὑπὸ τοῦ Λίσχουλοῦ οἱ Ἀργεῖοι «Ἀσπιδηφόρος Λεῶς». Ἡ φήμη δὲ αὕτη τοσοῦτον ἦτο ἐξηπλωμένη ὥστε καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐφῆρουν ἀργολικῆς ἀσπίδος πρὸ τοῦ Ῥωμύλου, ὅστις μετέβαλε τὸν ὀπλισμὸν. Τὰ ὄρη προστατεύουσι τὸ Ἀργος καὶ ἀπὸ πάσης εἰσβολῆς ἐχθρικῆς καὶ ἀπὸ θυέλλας ἐκ τοῦ βορρᾶ καὶ ἀπὸ τοῦ φύχους καθιστῶντα αὐτῶ τὸν οὐρανὸν μαλακώτερον.

Ἐκ τῆς ἀνεκδότου ἱστορίας τοῦ Ἀργους

I. K. ΚΟΦΙΝΙΩΤΗΣ.

Μ Ε Λ Ε Τ Η

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΓΚΛΙΣΕΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΣ ΛΟΓΟΥ¹

§ 237. Ἄν ἐξαίρεσωμεν τὰ ἀνωρθωμένα χωρία τοῦ διηγηματικοῦ λόγου, ἐν οἷς συγκαταλεχτέοι καὶ οἱ πλάγιοι ἀπαρμυφτικοὶ λόγοι (§ 54—111), ἐν καθαρῶς διηγηματικῷ λόγῳ σπανιώτατα ἀπαντᾷ ὑποτακτικῇ ἢ μέλλων τῆς ὀριστικῆς ἀντὶ εὐκτικῆς· ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν ἐγνώρισα ἄλλα παρὰ τὰ ἐξῆς. Τὰς στάσεις ἐποιεῖτο . . . οὐχ ὀπίτεροι . . . τῶν λοιπῶν ἀρξουσιν, ἀ.λ.λ' ὀπίτεροι φοῆσονται τὴν πόλιν ἠγαθὸν τι ποιήσαντες Ἰσκρ. 4. 79.—Ὅστις ἡμῖν σπείσεται Δημ. 19. 163.—Ἄτινες βοηθήσουσι Λυσ. 16. 16.—Ἔως ἂν ἕτεροι ἐνάρχοντες αἰρεθέντες ἀφελκωνται Θουκδ. Ζ'. 16. 1.—Ἔως δ' ἂν ταῦτα διαπράξωνται Ξενφ. Β'. γ'. 25.—Ἦν ξυνεπαναστάσει καὶ τὸ πᾶν ἐνγκατεργάσονται Λύτ. Α'. 132. 4.—Ἦν ἀπὲρ Βρυσιδάς Λύτ. Δ. 107. 1.—Ἦν μὴ κρατῶσι Λύτ. Γ'. 69. 3.—Ἦν ἔτι γυμναστῶν οἱ Ἀθηναῖοι τολμήσωσι Λύτ. Ζ. 59. 3.—Ἦν τις καὶ μὴ πυρακιλῆ σφῆς Λύτ. Η'. 2. 1.—Ἐδοκίδοιτο εἴτε κατακλύσασιν . . . εἴτε τι ἄ.λ.λο. χρῆσῶνται Λύτ. Β'. 4. 6.—Ἐἴτε κινδυνεύσασιν . . . εἴτε ἐν ἀριστερῷ . . . κατὰ γῆν ἔ.λ.θῶσι Λύτ. Ζ'. 1. 1.

§ 238. Συνηθέστερον ἀπαντᾷ εὐκτικῇ μετὰ τοῦ ἂν ἀντὶ εὐκτικῆς ἀπλῆς, ὅπου εἶναι ἀνάγκη νὰ δηλωθῇ τὸ δυνατόν γενέσθαι, ὁσάκις τοῦτο ἀποβαίνει δυσκατάληπτον. (Ὁ Ξενοφῶν, Ἀν. Γ'. 6'. 4, λέγει, Ὅρῃτε δὲ τὴν Τισσαφέρνην ἀπιστίαν, ὅστις λέγων (=εἰ καὶ ἔλεγεν) ὡς γέλιων τε εἶη τῆς Ἑλλήδος καὶ περὶ πλείστου ἂν ποιήσαιτο σῶσαι ἡμᾶς. . . ἔκαπατήσας τοὺς ἀνδρας ἀποκώλεκεν. Ἄν ἐνταῦθα παρέλειπε τὸν ἐν τῷ δευτέρῳ ἂν, ἀμφότερα θὰ παραστάντο ὡς ἱστορικὰ γεγονότα (ὅτι γέλιων ἦν καὶ περὶ πλείστου ἐποιήσατο), ἐν ᾧ τὸ δεύτερον ἠκίστα δύναται νὰ συγκαταλεχθῇ μετὰ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Ἴδε καὶ Ξενφ. Ἑλλ. Γ'. α'. 14, Λυσ. 20. 23,

¹ Συνέχειν ἴδε προηγούμενον φυλλάδιον σελ. 125.

Ἰσθρ. 15.19, 21.3 καὶ 10 καὶ 11, Λυσ. 13. 18, Δημ. 18.30 (;), Ξυφ. Ἑλλ. Α'. ε'. 6, Γ'. α'. 20, Γ'. β'. 19, Δ'. β'. 10.

§ 39. Ἡ διαφορὰ τοῦ διηγηματικοῦ πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον διαφαίνεται κάλλιον ἐκ παραθέσεως χωρίων, ὅποια τὰ ἐπιφερόμενα.

Ὀρθὸς λόγος

1. Ἄλλ' ἴθι οἱ νέκταρ τε καὶ ἀμβροσίην ἐρατεινὴν σταῆξον ἐνὶ στήθεσσι, ἵνα μὴ μιν λιμὸς ἴκηται Ὀμ. Ἰλ. Γ. 347.

2 Ἀχιλλεὺς Βορέην ἠδὲ Ζέφυρον κελαδεινὸν ἐλθεῖν ἀράται καὶ ὑπίσχηται ἱερὰ καλά, ὄφρα πυρὴν ἤρηστε καήμεναι, ἣ ἐνὶ κείτῃ Πατρόκλος. Ἰλ. Ψ. 208.

3. Ἡ μὲν μιν (Ἀχιλλεὺς) περὶ σῆμα ἐοῦ ἐτάριοιο φίλοιο ἔλκει ἀκηδέστω, ἠὼς ὅτε διαφυγῆ. Ὀμ. Ἰλιάς Ω. 416.

4. Οὕτω νῦν κακὰ πολλὰ παθῶν ἀλώω κατὰ πόντον, εἰσόκεν ἀνθρώποισι διοτροφέεσσι μιγείης. Ὀμ. Ὀδ. Ε. 377.

5. Ἀλκμαίωνα Κροῖσος μεταπέμπεται ἐς Σάρδις ἀπικόμενον δὲ δωρέεται χρυσῷ, τὸν ἂν δύνηται τῷ ἑαυτοῦ σώματι ἐξενείκασθαι ἐσάπαξ. Ἡρδ. Γ. 125.

6. Ὄταν οὖν τις ἀποστομίζῃ ὄτιοῦν, οὐ γράμματα ἀποστομίζει; Πλατ. Εὐθδμ. 277 Α.

7. Ζεὺς δείσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν, Ἐορῆν πέμπει ἄγοντα εἰς ἀνθρώπους αἰδῶ τε καὶ δίκην. Πλάτ. Πρωτγρ. 322C.

Διηγηματικὸς λόγος

1. Ἡ δὲ Ἀχιλλεὺς νέκταρ ἐνὶ στήθεσσι καὶ ἀμβροσίην ἐρατεινὴν σταῆξ', ἵνα μὴ μιν λιμὸς ἀτερπῆς γούναθ' ἔκωτο. Ὀμ. Ἰλ. Γ. 352.

2. Ἀχιλλεὺς . . . Βορρῆ καὶ Ζεφύρω σπένδων χρυσῆν δέπαϊ λιτάνευεν ἐλθέμεν, ὄφρα τάχιστα πυρὶ γλυγεθολατο νεκρὸς ὕλη τεσσάιτο καήμεναι. Ἰλ. Ψ. 193.

3. Ἄλλ' ὄγ' ἐπεὶ ζούξεισιν ὑφ' ἄρμασιν ὠκέας ἵππους, Ἐκτορα δ' ἔλκεσθαι δησάσκετο δίφρου δπισθεν. Ὀμ. Ἰλ. Ω. 14.

4. Ὄρσε δ' ἐπὶ κραιπνὸν Βορέην, πρὸ δὲ κύματ' ἔαξεν, ἕως ὅγε Φαιήκεσσι φιληρέτροισι μιγείη . . . Ὀδυσσεύς. Ὀμ. Ὀδ. Ε. 385.

5. Ἐκ γὰρ πάντων τῶν Ἀθηναίων, τὸν ἐκάστη ἐθέλοι ἀνδρὰ ἑωυτῆ ἐκλέξασθαι, ἔδωκε (Καλλίας) τούτῳ τῷ ἀνδρὶ. Ἡρδ. Γ. 122.

6. Ὄποτε ἀποστομίζοι ὑμῖν ὁ γραμματιστής, πότεροι ἐμάνθανον . . . τὰ ἀποστομίζόμενα; Πλατ. Εὐθδμ. 276 Β.

7. Ἐλεγες γὰρ ὅτι ὁ Ζεὺς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν αἰδῶ πέμψει τοῖς ἀνθρώποις. Πλάτ. Πρωτγρ. 329C.

Πλάγιος λόγος (εἰδικός)

§ 40. Πλάγιος λόγος ὑπὸ τὴν στενωτέραν τῆς λέξεως σημασίαν ὠνομάσθη ὁ ἐξαρτώμενος ἐκ λεκτικῶν μάλιστα, ἐκθετικῶν, ἀγγελτικῶν καὶ γνωστικῶν ρημάτων (§. 9 καὶ 10). Ἐπειδὴ δὲ ἡ βᾶσις τοῦ λόγου τούτου εἶναι ἢ εἰδικὴ πρότασις ἢ ἀπαρέμφατον, ἐν ἑκατέρῳ δὲ ἡ σύνταξις εἶναι πολὺ διάφορος, ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν αὐτὸν εἰς πλάγιον παρεμφατικόν, τὸν διὰ εἰδικῆς προτάσεως ἐκφερόμενον, καὶ εἰς πλάγιον ἀπαρεμφατικόν, τὸν δι' ἀπαρεμφάτου ἐκφερόμενον.

Πλάγιος παρεμφατικὸς λόγος

§ 41. Ἐν τῷ πλαγιῷ παρεμφατικῷ λόγῳ αἱ μὲν εἰδικαὶ προτάσεις ἐκφέρονται δι' εὐκτικῆς ἀπλῆς, πλὴν ὅπου ὁ λόγος ὀρθοῦται (§. 8—§.9) καὶ §. 36 καὶ 37), αἱ δὲ προσδιορίζουσαι αὐτὴν ἐξηρητημέναι, ἔτι δὲ καὶ λόγοι ὅλοι ἀναποσπᾶσται μετ' αὐτῆς συνδεδεμένοι, ὅποιοι οἱ αἰτιολογικοί, ἐκφέρονται ἢ κατ' εὐκτικὴν καὶ αὐταί, ἔλξεως καὶ ἀφομοιώσεως χάριν, ἢ κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ διηγηματικοῦ λόγου (§ 30—31), ὡς λέγων ὡς μέγιστα τ' εἶη ταῦτα ἴθρη καὶ κενδυνεύοτεν αὐτοί, εἰ μὴ τις αὐτὰ γθάσας ἀσθενώσοι Ξυφ. Π. Α'. ε'. 3.—Ζάμουλις λέγει (=ἐλεγεν). ὅτι . . . τοῦτο καὶ αἰτιον εἶη τοῦ διαγυρῆναι τοὺς ἰατροὺς τὰ πολλὰ νοσήματα, ὅτι τὸ ὅλον ἀγνοοῦεν, οὐ θέου τὴν ἐπιμέλειαν ποιῆσθαι, οὐ μὴ καλῶς ἔχοντος ἀδύνατον εἶη τὸ μέρος εὐ ἔχειν Πλάτ. Χρμδ. 156 Ε.—Καὶ ἔλεγον πολλοὶ κατὰ ταυτά, ὅτι παρὰς ἀξία λόγοι Ζεῦθης χειμῶν γὰρ εἶη καὶ οὐτε οἰκαδε ἀποπλεῖν τῷ βουλομένῳ δυνατὸν εἶη διαγενέσθαι τε ἐν γυμνασίῳ οὐχ οἴδον τ' εἶη, εἰ θέοι ὠκουμένους ἔην, εἰ δὲ μισθὸν προσλήψοντο, εὐρημα ἐδόκει εἶναι Ξυφ. Ἄν. Ζ'. γ'. 13.—Ἦκουον δ' ἠγαγέ τιτων, ὡς οὐδὲ τοὺς λιμένας καὶ τὴν ἀγορὰς ἐτι ὄωσοιεν αὐτῷ καρποῦσθαι τὰ γὰρ κοινὰ τὰ θεταλῶν ἀπὸ τούτων θέοι διοικεῖν Δημ. Ὀλ. Α'. 22.—Δογίζόμενος δ' ὁ Πανσαρίας καὶ οἱ ἄλλοι . . . ὡς Ἀθανάτος τετελευτηκῶς εἶη καὶ τὸ μετ' αὐτοῦ στράτευμα ἠττημένον ἀποκεχωρήκει καὶ Κορίνθιοι μὲν . . . οὐκ ἠκολούθουν αὐτοῖς, οἱ δὲ παρῶντας οἱ προπύθμως στρατεύοντο (ἐλογίζοντο δὲ καὶ τὸ ἱππικὸν ὡς . . . ὑλίγον εἶη, τὸ δὲ μέγιστον, ὅτι οἱ νεκροὶ ὑπὸ τῷ τείχεαι

ἔκειντο, ὥστε οὐδὲ κρείττους οἶσι . . **ράδιον εἶη ἀνελεσθαι**), διὰ οὖν πάντα ταῦτα ἔδοξεν αὐτοῖς τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀνελεσθαι. **Ἐμφ. Ἑλλ. Γ'. ε'. 23.** — Ὁ δ' ἐπαινεῖσάς με καὶ εἰπὼν ἔτι μᾶλλον μου ἐκτέον εἶη, ὅτι (=διότι) τοιοῦτος εἶην, ἀφῆκέ μοι ἐλθόντι πρὸς ὑμᾶς λέγειν τῆ ἀληθῆ ὅτι διανοοῖτο στρατεύειν ἐπὶ Φαρσαλίους, εἰ μὴ πεισολμεθα. **Ἐμφ. Ἑλλ. Γ'. α'. 13.** — Εἶχε γὰρ λέγειν καὶ ὅτι μόνοι τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖ συνεμάχοιντο ἐν Πλαταιαῖς καὶ ὅτι ὑστερον οὐδεπώποτε στρατεύσαιντο ἐπὶ βασιλεῖα καὶ ὡς Λακεδαιμόνιοι διὰ τοῦτο πολεμήσειαν αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἐθελήσειαν μετ' Ἀθηναίων ἐλθεῖν ἐπ' αὐτὸν οὐδὲ θῆσαι ἐξουσίαν αὐτὸν ἐν Ἀύλιδι κτλ. **Ἐμφ. Ἑλλ. Ζ'. α'. 34.** Ἴδε καὶ **Ἐμφ. Ἄν. Δ'. γ'. 16, Δ'. ε'. 18, Δ'. σ'. 3, Β'. β'. 21, Β'. γ'. 2** καὶ 4 καὶ 6 καὶ 19, **Γ'. α'. 9, Δ'. ε'. 8, Ζ'. γ'. 33, Ζ'. δ'. ε, Ζ'. ε'. 8, Ζ'. σ'. 43, Ζ'. ζ'. 14, Β'. β'. 20, Δ'. ε'. 8, Ε'. δ'. 14, Πλάτ. Ἰσοκρ. 276B, Λυσ. 12. 74, 13. 78, Λυκρ. 18** κτλ.

§ 42. Καὶ τὰ μέλλοντα γενέσθαι ἐν τῷ παρελθόντι κατ' εὐκτικὴν ἐκφέρονται ἐν τῷ πλαγίῳ λόγῳ, ὡς εἶπον δὲ καὶ τοῦτο τῷ Κιρκάδωι, ὅτι πέμψοιεν τρεῖς ἀμάξας, ἵνα μὴ πελοδὸς ἄγῳσι τοὺς ἀνηθῆντας. **Ἐμφ. Ἑλλ. Γ'. γ'. 9.** — Ἴδαι γὰρ ἔτι, ἀποθνήσκοντος μὲν Ἀέοντος τοῦ Σαλαμικίου . . , οἱ ὅμοιοι τοῦτω φοβήσονται, φοβούμενοι δὲ ἐναντίῳ τῆδε τῆ πολιτείας ἔσονται· ἐγγίψασον δὲ ὅτι, ἀντιλαμβανόμενον Νικηράτου . . , οἱ τοῦτω ὅμοιοι δυσμενεῖς ἡμῖν γενήσονται· ἀλλὰ μὴν καὶ Ἀντιφῶντος ὅψ' ὑμῶν ἀπολλυμένου . . , καὶ οἱ πρόθυμοι τῆ πόλει γενενημένοι πάντες ὑπόπτως ἡμῖν ἔξοιεν· ἀντεῖπον δὲ καὶ ὅτι τῶν μετοίκων ἐνᾷ ἕκαστον λαθεῖν ἔφασαν χρῆναι· εὐδελον γὰρ ἦν ἔτι, τοῦτων ἀπολλυμένων, καὶ οἱ μέτοικοι ἅπαντες πολέμοι τῆ πολιτείας ἔσονται. **Ἐμφ. Ἑλλ. Β'. γ'. 39.** Ἴδε καὶ **Δημ. 1.22, Ἐμφ. Π. Α'. ε'. 3, Ἄν. Ζ'. γ'. 13, Δ'. δ'. 11, Ἐμφ. Ἑλλ. Ε'. δ'. 23, Θεοδ. Η'. 50. 1.**

§ 43. Οὐχὶ σπανίως ἀπαντῶσι δύο ἢ περισσότεραι προτάσεις εἰδικαί ἐκ τοῦ αὐτοῦ ῥήματος ἐξαρτώμεναι ὡν ἄλλαι μὲν ἐκφέρονται κατ' εὐκτικὴν, ἄλλαι δὲ κατ' ὀριστικὴν δι' οὐδένα ἴσως λόγον ἢ χάριν ποικιλίας καὶ χρωματισμοῦ, ὡς *Περικλῆς ὁ Ξανθίππου*, προηγόρευε τοῖς Ἀθηναίοις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅτι Ἀρχίδαμος μὲν οἱ ἔβρος εἶη, οὐ μὲντοι ἐπὶ κικῆ γῆ τῆς πόλεως γένιεντο, τοὺς δ' ἄγροδὸς τοὺς δαυτοῦ καὶ οἰκίας . . ἀφῆκε δημόσια εἶναι. **Θουκδ. Η'. 13. 1.**

— Καὶ τινος ἀντειπόμενος . . ὅτι οὐκ ἐπέξειον· οὐδὲ δέοιτο πολέμου. **Θουκδ. Δ'. 130. 4.** — Ἰνός δὲ ὁ Φρόνιχος ὅτι ἔσοιτο περὶ τῆς τοῦ Ἀλκιβιάδου καθόδου λόγος καὶ ὅτι Ἀθηναῖοι ἐνδέξονται αὐτήν . . τρέπεται ἐπὶ τοιοῦδε τι. **Θουκδ. Η'. 50. 1.** — Φρόνιχος . . ἐξάγγελος γίγνεται ὡς οἱ πολέμοι μέλλουσιν . . ἐπιθήσεσθαι τῷ στρατοπέδῳ καὶ ταῦτα σαφῶς πεπυσμένος εἶη. **Θουκδ. Η'. 51. 1.** — Ἠέμπονοι δὲ καὶ ἐς τὴν Σάμον δέκα ἄνδρας . . διδάσκοντας ὡς οὐκ ἐπὶ βλάβῃ τῆς πόλεως . . ἢ ὀλιγαρχία κατέστη . . , πεντακισχίλιοι τε ἔτι εἶεν καὶ οὐ τετρακόσιοι οἱ πρόσσοιτες. **Θουκδ. Η'. 72. 1.** — Ἐν τούτῳ δὲ ἂν τις γενόμενος γροῖη, οἱοὶ ἄρα ἐτήγγαρον ὄντες τὴν ἀρετὴν οἱ Μαραθῶνι δεξάμενοι τὴν τῶν βαρβάρων δόξαμιν· ἡγεμόνες δὲ καὶ διδάσκαλοι τοῖς ἄλλοις γενόμενοι, ὅτι οὐκ ἄμυχος εἶη ἡ τῶν Περσῶν δόξαμιν, ἀλλὰ πᾶν πλῆθος καὶ πᾶς πλοῦτος ἀρετῇ ὑπέκει. **Πλάτ. Μνξ. 240 Δ.** Ἴδε οὐχ ἦττον καὶ **Πλάτ. Πρωτ. 335 Α, Διοχ. 26, Λυσ. 19.25, Ἐμφ. Ἑλλ. Δ'. η'. 31, Ε'. β'. 8** καὶ 38, **ζ'. δ'. 7, Ζ'. α'. 34, Ἄν. Β'. α'. 3, Γ'. γ'. 23, Δ'. ε. 10, Ε'. σ'. 3** κτλ.

§ 44. Ἰστίοτε ἀπαντᾷ ὀριστικὴ, ὅπου θὰ πρὸς ἐδοκα τις εὐκτικὴν· τοῦτο δὲ γίνεται οὐ μόνον ὅταν ὁ λόγος ὀρθοῦται, ἵνα γέλγη ζωηρότερος καὶ ἐκφραστικώτερος (§. 36), ἀλλὰ καὶ ὅπου τὸ ὑπὸ τῆς εἰδικῆς προτάσεως γίνεται ἢ υποτίθεται γινόμενον ἔτι καὶ νῦν, ὡς Ὅρ δὲ ὑπελάμβανον τῶν λόγων εἰρηνηκώτατον εἶναι, περὶ τοῦτου διάκριτον, λέγων ὡς ἀμφοτέρωθεν διαμαρτάνετε τῶν πραγμάτων, καὶ οὐ μὲν πολέμους ὑπὲρ τῶν ἡμῖν συμφερόντων, ἢ δὲ πόλις ὑπὲρ τῆς αἴης δυναστείας. **Ἰσοκρ. 5. 3.** — *Δηλώσαντος γάρ μου ὅτι μέλλω σοὶ πέμπειν λόγον . . πειράσασμένον σε προτρέπειν . . οὕτως ἐξελύγῃσαι κτλ.* **Ἰσοκρ. 5. 17.** — *Ἐτόλμησαν ἐπιπλήξαι μοι λέγοντες, ὡς ἀτόποις καὶ ἄντροις ἐπιχειρῶ πράγμασιν.* **Ἰσοκρ. 5. 18.** — *Ἦως οὖν ἂν μετριώτατα σκοπισμένα αὐτᾷ; Εἰ πρῶτον μὲν τοῦτων τὸν λόγον ἀναλάβοιμεν, ὅν σὺ λέγεις περὶ τῶν δοξῶν, πότερον καλῶς ἐλέγχετο ἕκαστος ἢ οὐ, ἔτι ταῖς μὲν δεξ*

¹ Καὶ ἐλέγη καὶ λέγεται ὅτι ἐν τοῖς τοιοῦτοις τὸ διὰ τῆς εὐκτικῆς σημαίνει τι ἀμφίβολον ἢ μόνον κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ὑποκειμένου τῆς προτάσεως ἀληθεῖον. Καὶ ἡμῖς ἐν τοῖς ἀνωτέρω παρατεθεισῖν, ἅτινα καὶ μόνον ἀπαντῶσι παρὰ Θουκυδίδη τὸ διὰ τῆς εὐκτικῆς εἶναι κατὰ παράδοξον σύμπτωμα μᾶλλον τοῦ ὅτι ὀριστικῆς ἐκφραζόμενον βέβαιον.

τῶν δοξῶν προσέχειν τὸν νοῦν, ταῖς δὲ οὐ; Πλατ. Κρ. 46 C, ἐν ᾧ κατωτέρω, 4B Δ, ἐνθα τὸ πρᾶγμα ἀναφέρεται ὡς ἱστορικὸν γεγονός, λέγει, Ἐλέγχετο δὲ πως, ὅτι τῶν δοξῶν. Ἦέος τὰς μὲν περὶ πολλοῦ ποιῆσθαι, τὰς δὲ μὴ.—Ἐλεγε δ' ὅτι καὶ ἑῶν ἕκαστος ἐαυτοῦ ὁ πάντων μάλιστα φιλεῖ, τοῦ σώματος, ὅτι ἂν ἀχρεῖον ἢ καὶ ἀνωφελές, αὐτὸς τὸ ἀφαιρεῖ καὶ ἄλλω πικρέχει. Ξενοφ. Ἀπμν. Α'. 6'. 54.

§ 45. Ὅπως ἐν τῷ διηγηματικῷ, οὕτω καὶ ἐν τῷ πλαγίῳ παρεμφατικῷ λόγῳ ἀπαντᾷ ἐνίοτε εὐκτική μετὰ τοῦ ἂν πρὸς σαφεστέραν δῆλωσιν τοῦ δυνατοῦ γενέσθαι (§. 38) ὡς Συναβούλευόν μοι φυλάττεσθαι λέγοντες, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν θεραπευομένων ταύτην τὴν νόσον αὐτοὶ προσδιεφθάρησαν· πρὸς οὗς ἐγὼ τοιαῦτ' ἀπεκρίναμην, ὅτι πολὺ ἂν θάττον ἐλπίμην ἀποθαρσῖν ἢ καῖνον περιδεῖν δι' ἐνδειαν τοῦ θεραπευομένου πρὸ μοίρας τελευτήσαντα. Ἰσκρ. 19. 29.—Προσῆρσχαν λόγον τῶν Φιλισίων φυγάδες, ὡς, εἰ ἐθελήσειαν ἐπιφανῆσαι μόνον σφίσι, λάθουεν ἂν Φιλιῦντα. Ξενοφ. Ἑλλ. Ζ'. 6'. 5. Ἴδε καὶ Ξ. Ἀν. Α'. 5'. 2, Β'. α'. 3 καὶ 10, Γ'. 6'. 24, 5'. 6'. 10—12, Ζ'. 6'. 31 κτλ.

§ 46. Ὁ πλαγίος λόγος, καίπερ μέρος τοῦ διηγηματικοῦ τυγχάνων, διαφέρει αὐτοῦ οὐσιωδῶς κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐν μὲν τῷ διηγηματικῷ λόγῳ ἡ εὐκτικὴ ἀπλή εὐχρηστεῖ ὅπου εἶναι ἀνάγκη νὰ δηλωθῇ ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος εἶναι τι τῶν δυνατῶν γενέσθαι ἢ τῶν ἐκαστοτε γιγνομένων ἐν τῷ παρελθόντι, ὅπερ δύσκολον ἢ μᾶλλον ἀδύνατον εἶναι νὰ παρασταθῇ διὰ παρωχημένου τῆς ὀριστικῆς (§. 29 καὶ 30), ἐν τῷ πλαγίῳ ὅμως λόγῳ σημαίνει μὲν ἐνίοτε καὶ τοιοῦτό τι ἡ εὐκτική, συνηθέστερον ὅμως δηλοῦν τι ἕπερ ἀναφέρεται ὡς ἱστορικὸν γεγονός ἀπλῶς ἢ μετὰ τῆς ἀβρότητος ἐκείνης, μεθ' ἧς γνῶμαι ἀληθεῖς καὶ πορίσματα ἀναμφισβήτητα ἐκφέρονται οὐχὶ σπανίως ἐν ὀρθῷ λόγῳ δι' εὐκτικῆς μετὰ τοῦ ἂν (§. 15—16)· διὸ δι' αὐτῆς ἐκφέρονται πρὸς πολλοὺς καὶ ἄλλοις καὶ πράγματα ἀνεπίδεκτα ἀμφισβήτησεως (§. 4. γ') καὶ λόγοι, οὓς πρὸ μικροῦ εἶχεν εἶπει αὐτὸς οὗτος ὁ συγγραφεύς, καὶ ἀγγελίαι θς εἶχεν ἀκούσει ἰδίῳις ὡσί, καὶ χρησμοὶ οὔτινες εἶχον δοθῆ εἰς αὐτὸν τοῦτον, καὶ δόγματα ἢ ψηφίσματα εἰς ὧν τὴν ἐπιψήφισιν εἶχε συντελέσει καὶ αὐτὸς κτλ. ὡς Ἐτύγγαρον λέγειν ὅτι πολλοὶ καὶ καλοὶ

ἐλπίδες ἡμῶν εἶεν σωτηρίας Ξενοφ. Ἀν. Γ'. 6'. 10, εἰ καὶ πρὸ μικροῦ εἶχεν εἶπει, Σὺν τοῖς θεοῖς πολλοὶ ἡμῶν καὶ καλοὶ ἐλπίδες εἶσι σωτηρίας Ξενοφ. Γ'. 6'. 9.—Ἐλεγε δὲ Ζεὺς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν αἰδῶ πέμψεε τοῖς ἀνθρώποις Πλάτ. Πρτγρ. 329 C, ἐν ᾧ μικρὸν πρόσθεν ἔλεγε, Ζεὺς Ἐρμῆν πέμπει ἄγοντα εἰς ἀνθρώπους αἰδῶ τς καὶ δίκην Ἀύτ. 322C.—Ἐπέστελλον καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῷ Ξενοφῶντι, ὡς διαβεβλημένος εἶη καὶ φυλάττεσθαι θέει Ξενοφ. Ἀν. Ζ'. 5'. 44.—Βασίλας ὁ Ἡλείος, μάντις, παρὰν εἶπε τῷ Ξενοφῶντι, ὅτι κάλλιστα εἶη τὰ ἱερὰ αὐτῷ Ξενοφ. Ἀν. Ζ'. η'. 10.—Ἦν γὰρ τῶν στρατιωτῶν δόγμα, εἴ τις, ὅπότε ἐξῆι ἢ στρατιᾷ, λήζοιτο, δημόσια εἶναι τὰ ληφθέντα Ξενοφ. Ἀν. 5'. 5'. 27.

§ 47. Ἐν τῷ πλαγίῳ λόγῳ ἡ εὐκτικὴ ἀπλή κεῖται, ὅπου, ἂν ὁ λόγος ἦτο ὀρθός, θὰ ἤρμοζε μάλιστα μὲν πάντων ἢ εὐκτικὴ μετὰ τοῦ ἂν, δι' ἧς πολλάκις ἐκφέρονται ἀβροφρόνως ἢ μετριοφρόνως πράγματα ἀναμφισβήτητα (§. 15—16), εἰδικώτερον δὲ ἐνεστώς ἢ μέλων τῆς ὀριστικῆς, ἔτι δὲ προστακτικὴ ἢ ὑποκακτικὴ, ὡς Ὁ δὲ Κρυαξάρης ἔλεγε, ὅτι ἤδη καιρὸς εἶη ἄγειν ἐπὶ τοὺς πολεμῖους—Ἦδη καιρὸς ἐστὶν ἄγειν (ἢ μετὰ ἀβρότητος, καιρὸς ἂν εἶη ἄγειν) ἐπὶ τοὺς πολεμῖους Ξενοφ. Π. Γ'. γ'. 16.—Ἦπειλον αὐτῷ ὅτι, εἰ λήψοιντο, ἀποδιδράσκοντα, τὴν δίκην ἐπιθήσομεν—Ἦλ ληψόμεθα σε (ἢ ἂν λάθωμέν σε) ἀποδιδράσκοντα, τὴν δίκην ἐπιθήσομεν Ξενοφ. Ἀν. Π'. 5'. 34.—Ζήμολξις λέγει, ὅτι τοῦτο καὶ αἰτιον εἶη τοῦ διαφεύγειν τοὺς ἰατροὺς τὰ πολλὰ νοσήματα, ὅτι τὸ ὄλον ἀγνοοῦσαν, οὐ θέει τὴν ἐπιμέλειαν ποιῆσθαι, οὐ μὴ καλῶς ἔχοντος ἀδύνατον εἶη τὸ μέρος εὐ ἔχειν—Ζήμολξις λέγει ὅτι τοῦτο καὶ αἰτιον ἂν εἶη τοῦ διαφεύγειν τοὺς ἰατροὺς τὰ νοσήματα ὅτι τὸ ὄλον ἀγνοοῦσαι, οὐ θέει ἂν τὴν ἐπιμέλειαν ποιῆσθαι, οὐ μὴ καλῶς ἔχοντος ἀδύνατον ἂν εἶη τὸ μέρος εὐ ἔχειν (ἢ, παραμελουμένης τῆς ἀβρότητος, λέγει ὅτι τοῦτ' ἐστὶ καὶ αἰτιον, ὅτι ἀγνοοῦσαι τὸ ὄλον, οὐ θέει τὴν ἐπιμέλειαν ποιῆσθαι, οὐ μὴ καλῶς ἔχοντος ἀδύνατον ἐστὶ τὸ μέρος εὐ ἔχειν) Πλάτ. Χαρμδ. 156B.

§ 48. Ὁ πλαγίος ἄρα λόγος ὁμοιάζει μὲ ἀπλοῦν σκιαγράφημα ἐστερημένον χρωματισμοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀπλοῦ σκιάφωτος¹,

¹ Πόσον ψυχρὸς εἶναι μακρὸς πλαγίος λόγος, φαίνεται καὶ ἐκ τῶν ὄλων τὸ ἐπιφερόμενον χωρίον, Ἐλεγε δὲ ὡς αὐτὸς μὲν δευτέρων τ ὄλων, οὗτος δὲ μεθῶν ἔλθου ἐκκόψας δὲ τὴν θύραν καὶ εἰσελθὼν κακῶς λέγει αὐ-

ὡς τοιοῦτος δὲ ἐμελλε νὰ μὴ εἶναι πάντοτε ἀρεστός τὰς γραφικωτάτοις ἡμῶν προγόνοις· διὸ καὶ ὅταν τείνη εἰς μῆκος, ὀρθοῦται μετὰ τὴν δευτέραν ἢ τρίτην πρότασιν, ὡς Ἀκούσας δὲ Ξενοφῶν ἔλεγε, ὅτε ὀρθῶς αἰτιῶντο καὶ αὐτὸ τὸ ἔργον αὐτοῖς μαρτυροῖη. Ἀλλ' ἐγὼ, ἔφη, ἠναγκάσθη διώκειν, ἐπειδὴ ἑώρων κτλ. Ἐνφ. Ἀν. Γ'. γ'. 12.—Κυαξάρης ἔλεγε, ὅτε ἤδη καιρὸς εἶη ἀγεῖν ἐπὶ τοῖς πολέμοις. Εἰ γὰρ γῆρ, ἔφη, ὀλίγοι τιτὲς εἶσιν οἱ ἐξωτοῦ ἐρύματος, ἐν ᾧ ἂν προαίωμεν πολλοὶ ἔσονται. Μὴ οὖν ἀναμέτωμον, ὅπως ἂν πλείους ἡμῶν γέγωνται Ἐνφ. Π. Γ'. γ'. 46. Ἴδε καὶ Ἐνφ. Ἑλλ. Ζ'. α'. 23, Π. Γ'. β'. 4, Γ'. γ'. 46, 47, Ε'. γ'. 26, Ἀν. Β'. δ', 19, Γ'. ε'. 26, Ζ'. ζ'. 16 καὶ 18 κτλ.

§ 49. Ἡ εὐκτική τοῦ πλαγίου λόγου ἀφ' Ὀμήρου λαβοῦσα, φαίνεται, ὑπαρξίν, ἐξέλιπε τέλειον σχεδὸν μέχρι τῶν χρόνων τῆς Ῥωμαϊκῆς κοσμοκρατορίας. Τὸ γεγονός τοῦτο συμβάλλει τὰ μάλιστα εἰς κατανόησιν τῶν ποικίλων φαινομένων τῆς εὐκτικῆς· διὸ καὶ ἀνάγκη νὰ ἐκτεθῆ ἐν ὀλίγοις ἡ ἱστορικὴ ἀνάπτυξις αὐτῆς κατὰ τὰ σπουδαιότερα χρονικὰ σημεῖα.

§ 50. Ὁ Ὀμηρὸς γινώσκει τὴν εὐκτικὴν ὅσον ὀλίγον καὶ τὰ ἄρθρα· διότι ἀπαντῶσι μὲν παρ' αὐτῷ 7 αἱ πᾶσαι εἰδικαὶ προτάσεις, ἂν δὲν μὲ διέφυγέ τις, τούτων δὲ δύο μὲν (Ὀδ. Γ. 465 καὶ Ω. 237) ἐξαρτῶνται ἀπὸ λεκτικῶν ρημάτων, 5 δὲ ἐξ ἄλλων ρημάτων (ἀγνοῶ Ἰλ. Α. 537, γινώσκω Ἰλ. Ε. 331, Χ. 10, Ὀδ. Θ. 299, ἀγγέλλω Ἰλ. Χ. 339)· ἐξ ἀπασῶν δὲ μία μόνη, καὶ αὕτη πλαγία μᾶλλον ἐρώτησις ἢ πλάγιος λόγος, ἐκφέρεται δι' εὐκτικῆς, πᾶσαι δ' αἱ ἄλλαι δι' ὀριστικῆς. Αἱ δι' ὀριστικῆς ἄρα ἔχουσι πρὸς τὰς δι' εὐκτικῆς ἐκφερομένας ὡς 6:1 ἢ 60:10.

§ 51. Παρ' Ἡροδότῳ αἱ εἰδικαὶ δὲν εἶναι ὅσον παρ' Ὀμήρῳ σπάνιαι· διότι ἐξ 163, ὡς ἐγὼ τούλάχιστον ἔχω σημειωμένας, 49 μὲν ἐκφέρονται δι' ὀριστικῆς, 114 δὲ δι' εὐκτικῆς. Ὁ λόγος ἄρα τῶν δι' ὀριστικῆς πρὸς τὰς δι' εὐκτικῆς ἐκφερομένας εἶναι ὡς 10:23. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἐξ ἀπασῶν τῶν εἰδικῶν 77 μὲν ἐξαρτῶνται ἐκ λεκτικῶν, 86 δὲ ἐξ ἄλλων ρημάτων· τὸ δὲ παραδοξότερον εἶναι ὅτι, ἐν ᾧ ἐκ τῶν ἐξαρτωμένων ἀπὸ λεκτικῶν 48 μὲν ἐκφέρονται κατ' εὐ-

κτικῆν—λέγω Α'. 45 (δύο), 88, 164, Β'. 139, 152, Γ'. 61, 95, 130, Δ'. 14, Ε'. 12, 124, Γ'. 2, Ζ. 3, 6, 16, 37, 203 (τέσσαρες), Η'. 3, 19, 26, 74, 111, Θ. 2, 16, 26, 44, 93, 100, ἀγγέλλω 83, 127, Γ'. 30, 36, 64, Δ'. 153, Η'. 13, 99, Θ. 15, πείθω Θ. 53, προφασιζομαι Θ. 135, Β'. 139, ἀποκρίνομαι Γ. 34, 27, Ε. 13, διαβάλλω Γ'. 46, Η'. 90, ἐπιμέμφομαι Β'. 169, Η'. 125, αἰτίαν ἐπιφέρω Δ'. 166—, 29 δὲ καθ' ὀριστικῆν—Α'. 60, 86, 118, 120, Δ'. 118, 125, Α'. 13, 82, Γ'. 12, Δ'. 137, Γ'. 37, 70, Ζ'. 168, 177, 197, Η'. 49, 110, 112, Θ'. 90, ἀγγέλλω Γ'. 28, ἀποκρίνομαι Α'. 2, Β'. 152, πείθω Α'. 123, προφασιζομαι Δ'. 165, Γ'. 133, μέμφομαι Γ'. 13, Θ'. 6, αἰτιῶμαι Ε. 92—, ἐκ τῶν ἐξαρτωμένων ἐξ ἄλλων ρημάτων 66 μὲν ἐκφέρονται δι' εὐκτικῆς—γινώσκω Δ'. 136, Γ'. 69, Ζ'. 3, 194, Η'. 50, ἐπίσταμαι Α'. 122, Β'. 152, Γ'. 71, Ε'. 92 (τέσσαρες), Ζ'. 18, δείκνυμι Α'. 32, Ε'. 22, προφέρω Α'. 3, ἐννοῶ Α'. 86, Ζ'. 209, Ε'. 91, Η'. 19, ἐπέρχεται φρονεῖν Α'. 86, Η'. 137, ἐπιλέγομαι (ἀναλογίζομαι) Α'. 86, μαρθάνω Α'. 79, 87, Γ'. 21, 43, 52, 61, 64, 119, Δ'. 201, Γ'. 69, Η'. 65, 93, 107, πυνθάνομαι Α'. 96, 163, Γ'. 140, 154, Γ'. 41, Ζ'. 191, 196, 239, Η'. 57, 112, 136, σημαίνω Α'. 108, Η'. 138, προφαίνω Α'. 210, ἀκοῶ Β'. 43, Δ'. 77, Ζ'. 208 (δύο), Η'. 79, Θ'. 16, δῆλον ποιῶ Β'. 102, 116, Ζ'. 210, Η'. 34, 61, Θ'. 3, ὑποπτέω Γ'. 68, γνώμην ἀποδείκνυμι Γ'. 74, Δ'. 11, Θ'. 41, 58, συνίημι Ε'. 19, ἀποφαίνω λέγον Ε'. 84—, 20 δὲ δι' ὀριστικῆς—γινώσκω Α'. 207, Η'. 3, Θ'. 49, 89, ἐπίσταμαι Α'. 3, Γ'. 13, Ζ'. 104, Η'. 10, 97, δείκνυμι (·). 58, ἐπιλέγομαι Ε'. 30, μαρθάνω Α. 167, Η'. 109, Θ. 77, πυνθάνομαι Η'. 50, σημαίνω Θ'. 33, δῆλον ποιῶ Α'. 238, γνώμην λέγω (·). 5, οἶδα Γ'. 17, Η'. 78. Αἱ δι' ὀριστικῆς ἄρα ἔχουσι πρὸς τὰς δι' εὐκτικῆς ἐπὶ μὲν τῶν γνωστικῶν καὶ τῶν τοιούτων ὡς 10:36, ἐπὶ δὲ τῶν λεκτικῶν ὡς 29:48 ἤτοι ὡς 10:16 ὡς ἔγγιστα.

§ 52. Παρ' Ἀττικοῖς ἐξ 626 ὑπ' ἐμοῦ σημειωμένων εἰδικῶν συντάξεων 303 ἐξαρτῶνται ἐκ λεκτικῶν, 323 δὲ ἐξ ἄλλων ρημάτων. Τῶν ἐξαρτωμένων πάλιν ἐκ λεκτικῶν 78 μὲν ἐκφέρονται δι' ὀριστικῆς, 225 δὲ δι' εὐκτικῆς· ἐκ δὲ τῶν ἄλλων 101 μὲν ἐκφέρονται δι' ὀριστικῆς, 222 δὲ δι' εὐκτικῆς. Αἱ δι' ὀριστικῆς ἄρα ἔχουσι πρὸς τὰς δι' εὐκτικῆς ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ρημάτων ὡς 101:222 ἤτοι ὡς 10:22, ἐπὶ δὲ τῶν λεκτικῶν ὡς 78:225 ἤτοι ὡς 10:28.

§ 233. Ἀλλά—πράγμα ἀξιοσημείωτον—ἐν ᾧ μέχρι Ἀλεξάνδρου ἡ εὐκτική ἐνεφυλοχῶρει ὁσημέραι ἐπὶ μάλλον καὶ μάλλον, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ἔκτοτε ἤρξατο ἀφανεστέρα βαθμηδὸν γιγνόμενη ἕως οὗ ἐξέλιπε τέλος σχεδόν· ἀπόδειξις Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, παρ' ᾧ, εἰ καὶ ποιεῖται χρῆσιν αὐτῆς ἐνιαχοῦ πρὸς δῆλωσιν τοῦ δυνατοῦ γενέσθαι (ΙΑ'. 18, 39, 46, 58, 81, ΙΒ'. 1, 2, 14 (δὶς), 17 (δὶς), 21, 38, (δὶς), 44, 62 κτλ.), ἐξ 100 ὑπ' ἐμοῦ σημειωθείσων εἰδικῶν προτάσεων οὐδὲ μία εὐρηται κατ' εὐκτικὴν. Ἦ ἄλλο ἄρα γε ἀποδεικνύεται ἐκ τούτων ἢ ὅτι ἡ εὐκτικὴ ἐν τῷ διηγηματικῷ καὶ εἰδικῷ πρὸ πάντων λόγῳ οὐδὲν ἄλλο σημαίνει τόσον, ὅσον εὐγένειαν ἢ ἀβρότητα λόγου ἰδιάζουσαν πρῶτον μὲν εὐ ἡγμένῳ, εἶτα δὲ ἐλευθέρῳ ἀνδρὶ;

Πλάγιος ἀπαρεμφρατικός λόγος.

§ 234. Ὁ πλάγιος λόγος λέγεται ἀπαρεμφρατικός, ὅταν ἡ βία τοῦ εἶναι ἀπαρέμφρατον ἐξαρτώμενον καὶ ἐκ λεκτικῶν μὲν ἢ δοξαστικῶν καὶ γνωστικῶν ρημάτων, μάλιστα δὲ ἐκ τῶν ἐχόντων ἐρμείως ἢ ἀμέσως τὴν σημασίαν τοῦ κελεύειν, παραινῶν, ψηφίζομαι καὶ τῶν τοιούτων.

§ 235. Δὲ προσδιορίζουσαι πλάγιον παρεμφρατικὸν λόγον ἐξηγητῆναι προτάσεις ἐκφέρονται συνηθέστατα μὲν κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ ὀρθοῦ λόγου (§. 26 — §. 29), ἐνίοτε δὲ καὶ κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ διηγηματικοῦ ἢ πλαγίου παρεμφρατικοῦ λόγου, ὡς Οἱ Ἀθηναῖοι πέμφαντες κήρυκα τοῦ μὲν ἱεροῦ οὔτε ἀδικῆναι ἔφασαν οὐδὲν οὔτε τοῦ λοιποῦ ἐκόντες βλάψειν· οὐδὲ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἐσελθεῖν ἐπὶ τούτῳ (ἔφασαν), ἀλλ' ἕνα ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀδικούντας μᾶλλον σφᾶς ἀμύνωνται· τὸν δὲ νόμον τοῖς Ἑλλησιν (ἔφασαν) εἶναι, ὧν ἂν ἦ τὸ κράτος τῆς γῆς ἐκάστης . . , τούτων καὶ τὰ ἱερὰ ἡεὶ γίνεσθαι, τρόποις θεραπεύμενα οἷς ἂν . . καὶ ἄμύνωνται κτλ. Θουκδ. Δ'. 98. 1—8. — Λακεδαιμόνιοι δὲ . . πέμπουσι πρέσβεις εἰς τὴν Κόρινθον . . παραβῆσθαι τε ἔφασαν αὐτοὺς τοὺς ὄρχους καὶ ἡδὴ ἀδικεῖν, ὅτι οὐδέχονται τὰς Ἀθηναίων σπονδὰς, εἰρημέτρον κέρριον εἶναι ὅτι ἂν τὸ πλῆθος τῶν ἐυμμάχων ψηφισθῆται, ἢ μὴ τι θεῶν ἢ ἡρώων κώλυμα ἢ Θουκδ. Ε'. 30. 1. — Εὐρέπεμφαν δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ἑνδεκα ἄνδρες . . καὶ εἰρητο αὐτοῖς . . τὰς ναῦς . .

εἰς τὸν Ἑλλησπορον ὡς Φαρνάβαζον, ἢν δοκῆ, ἀποπέμπειν, Κλέαρχον . . ἀρχοντα προστάξαντας, καὶ Ἀστούχον, ἢν δοκῆ τοῖς ἑνδεκα, παθεῖν τῆς ναυαρχίας Θουκδ. Η'. 39. 2. Ἴδε καὶ Θουκδ. Γ'. 2. 4, Δ'. 3. 2, Δ'. 120. 3, Ε'. 22. 1, 43. 3, Η'. 86. 8, Ξυφ. Ἑλλ. Α'. ε'. 3, 7, Β'. α'. 27, Ε'. α'. 32, Ἄν. Α'. δ'. 12, Β'. ε'. 27, Ε'. ζ'. 34, Ζ'. α'. 40 κτλ. — Ἀνσάνδρος δὲ τοὺς τε φρουροὺς τῶν Ἀθηναίων . . ἀπέπεμπεν εἰς τὰς Ἀθήνας διδοὺς ἐκείσε μόνον πλείουσι ἀσπίδισιαι, ἀλλοὺς δὲ οὐ, εἰδὼς ὅτι, ὅσῳ ἂν πλείους συλλεγῶσιν εἰς τὸ ἄσεν καὶ τὸν Πειραιῶ, θῆκτον τῶν ἐπιτηδεῶν ἑνδεκα ἔσσοθαι Ξυφ. Ἑλλ. Β'. 6. 2. — Καὶ τὴν ἐπιχειρήσιν ἐφ' ἑαυτῷ ἐνόμιζεν εἶναι, ὁπότεν βούληται Θουκδ. Β'. 84. 2. Ἴδε καὶ Θουκδ. Δ'. 21. 2, Γ'. 96. 1, Ζ'. 3. 6, 84. 2, Η'. 25. 5, 75. 3, 106. 5. — Φρυγίχῳ δὲ . . οὐδὲν ἠρεσκεν, ἀλλ' ὅτι ἔτε Ἀλκιβιάδης . . οὐδὲν μᾶλλον ὀλιγαρχίας . . δεῖσθαι ἐδόκει αὐτῷ οὐδ' ἄλλο τι σκοπεῖσθαι ἢ ὅτω τρόπῳ . . κάττειαι, σφισι δὲ περιοπτέον εἶναι τοῦτο μάλιστα, ὅπως μὴ στασεάσῃαι κτλ. Θουκδ. Η'. 48. 4. Ἴδε καὶ Θουκδ. Α'. 118. 2, Δ'. 15. 2, Γ'. 71. 2, 88. 1, Η'. 8. 2, 3, καὶ 11. 2, Ξυφ. Ἄν. Δ'. α'. 26. — Ὁ δ' ἀπεκρίνατο φυλάττειν αὐτὰ, ἔστ' ἂν αὐτὸς ἐλθῶν . . λάβῃ τὰ δῶρα Ξυφ. Ἑλλ. Γ'. α'. 15. Ἴδε καὶ Θουκδ. Α'. 28. 4. — Ἀνσάνδρος δὲ τὰς ταχίστας τῶν νεῶν ἐκέλευσαν ἔπεσθαι τοῖς Ἀθηναίοις, ἐπειδὴν δὲ ἐκβῶσι, κατιθόντας ὅτι ποιοῦσιν, ἀποπλεῖν καὶ αὐτῷ ἐξηγγεῖλαι Ξυφ. Ἑλλ. Β'. α'. 24. Ἴδε καὶ Θουκδ. Α'. 96. 3, Β'. 6. 2, Γ'. 97. 1, Δ'. 30. 4, Ε'. 41. 3, Ζ'. 50. 4, Ξυφ. Ἄν. Β'. ε'. 36, Ζ'. α'. 11, Η'. 27. 4. — Ἀθηναῖοι ἐψηφίσαντο πρέσβεις πέμψαι πρῶτον εἰς τὴν Ἰγέσταν περὶ τε τῶν χρημάτων σκεψομένους, εἰ ὑπάρχει, ὡς περ φασί, καὶ τὰ τοῦ πολέμου ἡμῖ πρὸς τοὺς Σελιουρτίους, ἐν ὅτω ἐστίν, εἰσομένους Θ. Γ'. 6. 3. Ἴδε καὶ Θουκδ. Ε'. 34. 1, 80. 1, Γ'. 26. 1. — Εὐρέπεμπετο δὲ αὐτοῖς, τῶν πύλων ἀνοιχθεῖσων, ἐσπλπτειν τοὺς Ἀθηναίους, αὐτοὶ δὲ διάδηλοι ἔμελλον εἶσθαι· Ἄπι γὰρ ἀλειψασθαι, ὅπως μὴ ἀδικῶνται Θουκδ. Δ'. 68. 5. Ἴδε καὶ Θουκδ. Η'. 4. 7, Ξυφ. Ἑλλ. Ε'. γ'. 26. — Ἐπέχετο δ' ἄνδρὶ ἐκάστῳ δάσειν πέντε ἀργυρίου μνάς, ἐπὴν εἰς Βαβυλῶνα ἦκωσι καὶ τὸν μισθὸν ἐντελεῖν, μὲχρις ἂν καταστήσῃ τοὺς Ἑλληνας εἰς Ἰωνίαν πάλιν Ξυφ. Ἄν. Α'. δ'. 13. Ἴδε καὶ Θουκδ. Η'. 58. 1, 81. 3, Ξυφ. Ἑλλ. Γ'. ε'. 4. — Καὶ οἱ Ἀσάσιοι . . παρήκουσαν, ἐπειδὴ τούτων τὸν κίνδυνον φοβέσθαι

ται, τῶν ἐν Ἰωρτα πόλεων καταλαβεῖν τινα . . , ὕπως . . τὴν Ἰωρταν ἀποστήσῃ . . καὶ τὴν πρόσδορον ταύτην μεγίστην οὖσαν Ἀθηναίων ἀφέλωσι καὶ ἅμα, ἣν ἐφοριμῶσιν, αὐτοῖς δαπάνη γένηται Θ. Γ'. 31. Ἴδε καὶ Θκδ. Η'. 46. 1, 2 κτλ. Α'. 45. 3. Οὕτω συντάσσονται καὶ τὰ Παραγγέλλω Ἐμφ. Ἀν. Γ'. 1. 18. Συμβουλεύω Θκδ. Α'. 65. 1, Πείθω Ἐ. Ἑλλ. Γ'. 2, Παρακείδομαι Ἐ. Ἑλλ. Α', α'. 24. Προσάπτω Ἐ. Ἑλλ. Ζ'. δ'. 4, Ὀμνυμι Ἐ. Ἑλλ. Α'. α'. 29 καὶ Α'. γ'. 9, Μέλλω Θ. Ἑ'. 66. 1, καὶ Η'. 29.1, Κηρύττω Θ. Δ'. 37.2 καὶ Ἐ. Ἀν. Ζ'. α'. 36, Θράσυνω Θ. Γ'. 72. 3, Ἐῶ Ἐ. Ἑλλ. Ἑ'. γ'. 2 καὶ Ζ'. ε'. 44 καὶ Θ. Η'. 99. 1, Ἐν τῷ ἔχω Θ. Δ'. 5, Εἰσφέρω γνώμην καὶ τὰ τοιαῦτα Θ. Η'. 67. 2, Ζ'. 72. 3, Α'. 62. 3, Γ'. 47, Η'. 67.1, Ἀδγμα ποιῶμαι Ἐ. Ἀν. Γ'. δ'. 11, Βουλεύομαι Θ. Β'. 74. 1, Ζ'. 60. 2. Ἀπειλῶ Ἐ. Ἑλλ. Ἑ'. δ'. 7, Ἀναπειθομαι Θ. Γ'. 94. 3, Ἀξιώ Θ. Α'. 95.1, Ἀναβοῶ Ἐ. Ἑλλ. Ἑ', α'. 18, Βούλομαι Θ. Α'. 28. 2, Γ'. 51.2, 69.2, Δ'. 83. 2, Ἑ'. 65. 4, Ζ'. 22. 1, Η'. 9.3, Ἐ. Ἑλλ. Γ'. γ'. 10. Ἴδε μακροῦ λόγου χωρία ἐν Ἐ. Ἀν. Γ'. β'. 10, Ζ'. γ', 13, Γ'. ε'. 15 Πλατ. Χρμδ. 155 Β, Λυσ. 1. 10.

§ 56. Καὶ κατ' ἐξοχὴν τελικὸν ἀπαρέμφατον καὶ εἰς—τέον ρηματικὸν καὶ ἀπαρέμφατον ἐξ ἀπροσώπου ῥήματος ἂν προσδιορίζουσιν ἐξηρητημέναι προτάσεις, οὐδὲν κωλύει νὰ ἐξενεχθῶσι διὰ τῶν προτάσεων τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὡς Ἐποιούνητο τὴν εἰρήνην ἐφ' ᾗ βπεσθαι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, ὕπαι ἂν ἠγῶνται Ἐμφ. Ἑλλ. Β'. γ'. 20.—Διευθερεσιῶν τῶν νεῶν τοῖς Λυκεδαιμονίοις, προσαπώλλυτο αὐτοῖς καὶ οἱ ἐν τῇ νήσῳ ἄνδρες . . , καὶ τότε τοῖς Ἀθηναίοις ἀνέλπιστον ὄν τὸ κατὰ γῆν σωθῆσθαι, ἣν μὴ τι παρὰ λόγον γένηται Θ. Ζ'. 71,7. — Οὔτε μισθοφορητέον εἴη ἄλλοις . . οὔτε μεθεκτέον τῶν πραγμάτων . . ἢ τούτοις, οἷ ἂν μάλιστα τοῖς τε χρήμισι καὶ τοῖς σώμασιν ὠφελεῖν οἷοι τε ὧσε Θκδ. Η'. 65.3.

§ 57. Πολλάκις καὶ πρὶν ρηθῆ τὸ ἀπαρέμφατον αἰ ἐξηρητημέναι προτάσεις του ἐκφέρονται κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὡς Ἀδγμα ἐποιήσατο, ἐάν τις τοῦ λοιποῦ μνησθῆ διχου τὸ στράτευμα ποιεῖν, θαράτῳ αὐτὸν ζημιοῦσθαι Ἐμφ. Ἀν. Γ'. δ'. 11. Ἴδε καὶ Θκδ. Α'. 28. 4, 95. 1, Δ'. 5, Ἐμφ. Ἑλλ. Γ'. α'. 22 κτλ.

§ 58. Ἐνίοτε ἐν τῷ ἀπαρέμφατικῷ λόγῳ ἀπαντᾷ εὐκτικὴ ἀπλήθιν ἀντι εὐκτικῆς μετὰ τοῦ ἂν, ὡς Προσελθόντες δ' αὐτῷ οἱ ἐπιτή-

δριοι . . ἐδέοντο μὴ ἀπελθεῖν, πρὶν ἀπαγάγοι τὸ στράτευμα καὶ Θιμβρωι παραδοῖη. Ἐμφ. Ἀν. Ζ'. ζ'. 57. Ἴδε καὶ Ἐ. Ἀν. Ἑ'. γ'. β'. (οἰοίτο), Ζ'. α'. 33 (λήψοιντο), Θκδ. Γ'. 29. 2 καὶ 71.2, Η'. 65.3, Ἐ. Ἀν. Β'. γ'. 13, Γ'. ε'. 17.

Σημ. Ὅτι δ' ἐν τοῖς τοιαύτοις καὶ τίθεται ἐνίοτε ὁ ἂν, ἴδε Θκδ. Ζ'. 50.4, Η'. 71. 1—2. Ἐμφ. Ἀν. Ζ'. ε'. 9.

§ 59. Καὶ πλάγιος παρεμφατικὸς καὶ πλάγια ἐρωτήσεις ἂν προσδιορίζουσιν ἀπαρέμφατικὸν λόγον ἐκφέρονται συνήθως κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ ὀρθοῦ λόγου, πλὴν ὅπου τὸ πρᾶγμα εἰς μόνον τὸ παρελθὸν ἀνήκον δὲν δύναται νὰ παρασταθῆ καὶ ὡς νῦν γιγνόμενον, ὡς Ὁ δὲ Ξενοφῶν τὸν ἀρχοντα τῆς κώμης . . θαρρεῖν ἐκέλευε λέγων, ὅτι οὔτε τῶν τέκνων στερήσειτο (=στερήσειτ' ἂν. Ἴδε §. 58), τὴν τε οἰκίαν αὐτοῦ ἀντεμπλήσαντες τῶν ἐπιτηδίων ἀπέλασιν, ἣν ἀγαθὸν τι τῷ στρατεύματι ἐξηγησάμενος φαίνηται ἔστ' ἂν ἐν ἄλλῳ ἔθρῃ γένωνται Ἐμφ. Ἀν. Δ'. ε'. 18. Ἴδε καὶ Ἐ. Ἑλλ. Α'. ε'. 4, Α'. ε'. 36, Ἀν. Γ'. δ'. 2, Γ'. 96. 1.—Ἐδόκει συγκαλέσαντας . . ἐρωτῆν, εἴ τις αὐτῶν ἔστιν ἵστικος ἀγαθὸς ἐθέλοι ἂν γενέσθαι κτλ. Ἐμφ. Ἀν. Δ'. α'. 26. Ἴδε καὶ Ἐ. Ἀν. Ἑ'. η'. 12.

Σημ. Διάφορα τούτων εἶναι τὰ λέγειν ἔφη=ἔλεγεν, ὡς φασι, Ἐμφ. Ἑλλ. Γ'. γ'. 6, Εἶχε λέγειν Ἐ. Ἑλλ. Ζ'. α'. 34, Ἀκούσαι ἔφη Ἐ. Ἑλλ. Ζ'. δ'. 39.

§ 60. Χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀπαρέμφατικοῦ λόγου εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι, ἐν ᾧ ἐν τῷ παρεμφατικῷ αἰτιολογικοῖ λόγοι προσδιορίζοντες αὐτὸν ἐκφέρονται πολλάκις δι' εὐκτικῆς, (§. 41) ἐν τῷ ἀπαρέμφατικῷ ἐκφέρονται διὰ τῶν ἐγκλίσεων τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὡς Ἀθηναῖοι πέμφαντες . . κήρυκα τοῦ μὲν ἱεροῦ οὔτε ἀδικῆσαι ἔφασαν οὐδὲν οὔτε τοῦ λοιποῦ ἐκόντες βλάψειν· οὐδὲ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἐσελθεῖν ἐπὶ τούτῳ, ἀλλ' ἔνα ἐξ αὐτῶν τοὺς ἀδικούντας μᾶλλον σφῆς ἀμύωνται Θκδ. Δ'. 98.1.—Ἐδόκει δὲ . . ἀφικομένους κατὰ τίχος ἐς Μέγαρι, καθελκυσαντας ἐκ Νισαίας . . τεσσαράκοντα ναῦς, αἱ βρυχον αὐτῷ οὔσαι, πλεῦσαι εὐθὺς ἐπὶ τὸν Πειραιῶ· οὔτε γὰρ ναυτικὸν ἦν προφυλάσσειν . . οὔτε προσδοκία οὐδεμία, μὴ ἂν ποτε οἱ πολέμοι . . ἐπιπλεύσειαν, ἐπεὶ οὔτ' ἀπὸ τοῦ προφανοῦς τιλμῆσαι ἂν καθ' ἡσυχίαν οὔτ', εἰ διεροσθῆτο, μὴ οὐκ ἂν πρῆσαι-σθέσθαι Θκδ. Β'. 93. 2.

§ 61. Καὶ ἐκ πλαγίου παρεμφατικοῦ ἐξαρτώμενος ὁ ἀπαρέμ-

φατικὸς οὐδὲν κωλύει νὰ ἔχη τὰς προσδιορίζουσας αὐτὸν προτάσεις κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὡς *Ἐπεμαρτύρητο . . ὅτι σωφρονέστερον εἴη μὴ μετὰ ποιότητος αἰτίας, πρὶν διαγνώσει, πέμπειν αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτω στρατεύματι* Θκδ. Γ'. 29. 2. "Ἴδε καὶ § 62. α'.

§ 63. Εἶναι ἄρα ὁ πλάγιος ἀπαρεμφατικός ἤττον μὲν τοῦ ὀρθοῦ, πολλῶν πλέον ὅμως τοῦ πλαγίου παρεμφατικοῦ γραφικός διὸ καὶ δι' αὐτοῦ ὀρθοῦται πολλάκις.

α'. Ὁ πλάγιος παρεμφατικός, ὡς *Οἱ δὲ τῶν Πλαταιῶν πρέσβεις ἀκούσαντες τὰυτα ἐσθλῶν ἐς τὴν πόλιν καὶ τῷ πλήθει τὰ ρηθέντα κοινώσαντες ἀπεκρίναντο αὐτῷ, ὅτι, ἀδύνατα σφίσιν εἶη ποιεῖν ἢ προκαλεῖται ἀνευ Ἀθηναίων παῖδες γὰρ σφῶν καὶ γυναῖκες παρ' ἐκείνοις εἶεν· δεδιέναι δὲ καὶ περὶ τῆς πάσης πόλεως, μή, ἐκείνων ἀποχωρησάντων, Ἀθηναῖοι ἐλθόντες σφίσιν οὐκ ἐπιτρέπωσιν ἢ Θηβαῖοι . . αὐθις σφῶν τὴν πόλιν περᾶσσι καταλαβεῖν* Θουκδ. Β'. 72. 2. — Ὁ δὲ ἄκων μὲν εἶπεν, ὅτι . . *βουλευσάμενοι, ὅσα μὲντοι ἤδη δοκεῖν αὐτῷ, τριήρεσι μὲν οὐκ ἔλασον ἢ ἑκατὸν πλεονεῖα εἶναι, αὐτῶν δ' Ἀθηναίων εὐεσθαι ὀπλιταγωγὸς ἕσσαι ἂν δοκῶσι . . ὀπλιταῖς δὲ . . πεντακισχιλίων μὲν οὐκ ἔλασσοισιν, ἣν δέ τι δύνωνται, καὶ πλείοσι τὴν δὲ ἄλλην παρασκευὴν . . καὶ ἣν τε ἄλλο πρέπον δοκῆ εἶναι ἐτοιμασάμενοι ἄξειν* Θκδ. Γ'. 25. 2. "Ἴδε καὶ Θ. Γ'. 8. 2, Ξνφ. Ἑλλ. Α'. α'. 27, Δ'. ε'. 13, Ἀν. Ζ'. α'. 33, Γ'. ε'. 18, Ἑλλ. Γ'. γ'. 10.

β'. Ὁ διηγηματικός, ὅταν κινδυνεύῃ νὰ ἐμπέσῃ εἰς προτάσεις δεομένης εὐκτικῆς, ὡς *Οἱ δ' Ἀθηναῖοι . . ἀπέπλευσαν ἐς Κατάρην· χειμῶν τε γὰρ ἦν καὶ τὸν πόλεμον αὐτόθεν ποιεῖσθαι οὐπω ἐδόκει δυνατόν εἶναι, πρὶν ἂν ἰσπῆας τε μεταπέμψωσιν ἐκ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐκ τῶν αὐτόθεν ξυρμάχων ἀγείρωσιν, ὅπως μὴ παραπίωσιν ἰσπικρατώνται, καὶ χρήματι δὲ ἴμα αὐτόθεν τε ξυλλέξωνται καὶ παρ' Ἀθηναίων ἄλθη, τῶν τε πόλεων τινας προσάγωνται, ἕως ἡλιπίον μετὰ τὴν μάχην μᾶλλον σφῶν ὑπικουθεσθαι, τὰ τε ἄλλα καὶ σῖτον καὶ ὄσων θέει (=δέοι ἂν) παρασκευάσωνται* Θ. Γ'. 71. "Ἴδε καὶ Θ. Α. 28—29, Δ'. 16. 1 . . 2, Γ'. 47, 48, 49, Η'. 52. 2 κτλ. "Ἴδε πρὸ πάντων Θ. Α. 28.

§ 64. Ἐξ 160 περίπου ἀπαρεμφατικῶν συντάξεων συνειλεγμένων ἐκ τῶν τοῦ Θουκυδίδου, ἄπασαι μὲν αἱ ἄλλαι εἶναι κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ ὀρθοῦ λόγου, δέκα δὲ μόναι κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ διη-

γηματικοῦ κατ' ἐπίφασιν (Θ. Α'. 72. 1, 2, Γ'. 22. 7, Δ'. 29. 3, 4, Ε'. 58. 4, Γ'. 66. 1, Η'. 41. 1, 49, 88), διότι ἄπασαι σχεδὸν εἶναι κατὰ παράλειψιν τοῦ ἂν. Ἐχουσιν ἄρα λόγον ὡς 150 : 10.

§ 64. Ὁ Ξενοφῶν ἐξ 160 περίπου ἀπαρεμφατικῶν τὰς ἡμίσεις φαίνεται ἔχων κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ διηγηματικοῦ λόγου· ἀλλὰ τούτων αἱ πλείοται (Ἀν. Α'. β'. 2, Α'. γ'. 14, Γ'. γ'. 5, Δ'. β'. 16, Δ'. δ'. 17, Δ'. ε'. 20, 27, Δ'. ε'. 1, 6, 20, Δ'. η'. 26, Ε'. δ'. 3, Ε'. ε'. 2, Γ'. β'. 12, Γ'. γ'. 15, Γ'. ε'. 25, Γ'. ε'. 27, Ζ'. α'. 2, 3, 38, Ζ'. β'. 2, 23, 33, Ζ'. γ'. 7, 18, Ζ'. δ'. 11, 23, Ἑλλ. Β'. δ'. 8, 27, 38, Γ'. α'. 3, 20, Γ'. β'. 8, Γ'. γ'. 3, Δ'. α'. 41, Δ'. β'. 6, Δ'. γ'. 20, Δ'. ε'. 5, 12, Δ'. η'. 21, 23, Ε'. β'. 10, Ε'. γ'. 8, 23, Ε'. δ'. 6, 37, Γ'. δ'. 3, Γ'. ε'. 4, Ζ'. α'. 45 καὶ εἰτινες ἄλλαι), ἄπασαι χρονικαί, μάλιστα δὲ ὑποθετικαὶ καὶ τελικαὶ τυγχάνουσαι ἐκφέρονται κατὰ παράλειψιν τοῦ ἂν, ὅστις θὰ παρελείπετο καὶ ὀρθὸς ἂν ἦτο ὁ λόγος (§. 22). Μόνοι δ' ἴσως μὲ προτάσεις διηγηματικοῦ λόγου ὑπολείπονται αἱ ἐξῆς, Ε. Ἀν. Δ'. α'. 16, Δ. δ'. 18, Ἑλλ. Γ'. γ', 5, Γ'. δ'. 11, Ε'. β'. 2, καὶ εἰ τις ἄλλη.

§ 65. Ἐκ τῶν ἄλλων συγγραφέων οἱ μὲν ἀποκλίνουσι πρὸς τὸν Θουκυδίδην, ὡς ὁ Δημοσθένης καὶ Ἰσοκράτης, οἱ δὲ πρὸς τὸν Ξενοφῶντα, ὡς ὁ Λυσίας· μόνος δὲ ὁ Πλάτων φαίνεται τέμνων ἰδίων ὅλως ὁδόν· διότι ἐξ 11 παρεμφατικῶν συντάξεων εἰλημμένων ἐκ 16 διαλόγων τοῦ 4 μόναι ἔχει κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ ὀρθοῦ λόγου (Γοργ. 461 Β, 482 Γ, Ἴππ. Μ. 302 Ε, Χαρμδ. 172 Δ), ἐκ δὲ τῶν ἄλλων (Ἀπλ. 21(Γ), 32(Γ), Πρτγρ. 317(Γ), 320(Γ), Μνξ. 240(Γ), Πρτγρ. 310(Γ) καὶ Ἀπλ. 36(Γ)) αἱ δύο τελευταῖαι εἶναι προφανῶς κατὰ παράλειψιν τοῦ ἂν, ἅτε ἐνέχουσαι μελλοντικὴν σημασίαν.

§ 66. Ἡ διαφορὰ τοῦ ἀπαρεμφατικοῦ πρὸς τὸν παρεμφατικὸν πλάγιον λόγον δύναται νὰ γείνη καταφανεστέρα καὶ ἐκ τῆς ἀντιπαράθεσεως χωρίων ὅποια καὶ τὰ ἐπιφερόμενα.

Παρεμφατικός πλάγιος

Ἀπαρεμφατικός λόγος

1. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ στρατιῶται ἀνεθορύβησαν, ὡς εὐ λέγοι Ξνφ. Ἀν. Ε'. α'. 3.

1. Πάντες ἀνεβόησαν παραγγέλλειν ὅ τι ἂν δέη. Ξνφ. Ἑλλ. Ε'. α'. 18.

2. Οἱ δὲ Πλαταιῶν πρέσβεις ἀπεκρίναντο αὐτῷ ὅτι ἀδύνατά

2. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο φυλάττειν αὐτὰ ἔστ' ἂν αὐτὸς ἐλθῶν . .

σφισιν εἴη ποιεῖν & προκαλεῖται παῖδες γὰρ σφῶν καὶ γυναῖκες παρ' ἐκείνοις εἶεν Θουκδ. Β'. 72. 2.

3. Ἐνέβαλον δὲ καὶ ὕστερον εἰς τὴν χώραν τὴν τῶν Ἑλλείων οἱ Ἀρκάδες ὑπὸ τῶν φευγόντων ἀναπειθόμενοι, ὡς ἡ πόλις προσχωρήσοιτο Ἐμφ. Ἑλλ. Ζ'. δ'. 16.

4. Οἱ δὲ στρατιῶται οὐκ ἠνεύχοντο, ἀλλ' ἠπέλουν αὐτῷ ὅτι, εἰ λήψοιντο, ἀποδιδράσκοντα τὴν δίκην ἐπιθήσοιεν Ἐμφ. Ἄν. Ε'. ε'. 34.

5. Τέλος ἐπεδείξαντο οἱ μάντις πάντες, ὅτι οὐδαμῆ προσίονται οἱ θεοὶ τὸν πόλεμον Ἐμφ. Ἄν. Ε'. ε'. 3.

6. Ὁ τε Φίλιππος . . ἐπεστάλκει Μινδάρφ . . , ὅτι οὐτε αἰ νῆες παρέσοιντο πάντα τε ἀδικοῖντο ὑπὸ Τισσαφέρνους Θουκδ. Η'. 99. 1.

7. Ἐλεγε δὲ ὡς αὐτὸς μὲν δειπνῶν τύχοι, οὗτος δὲ μεθύων ἔλθοι, ἐκκόψας δὲ τὴν θύραν καὶ εἰσελθὼν κακῶς λέγοι αὐτὸν καὶ τὸν Ἀντίμαχον καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν Ἀντίμαχος δὲ . . μάρτυρας παρακαλέσας ἠρώτα αὐτόν, πῶς εἰσέλθοι. Λυσ. Ἀπόσπρ. 75.

8. Ἐπιστάμην ὅτι καὶ οἱ πρόθυμοι τῆ πόλει γεγεννημένοι πάντες ὑπόπτως ἡμῖν ἔξοιεν . . εὐδηλον γὰρ ἦν ὅτι . . καὶ οἱ μέτροιχοι ἅπαντες πολέμιοι τῆ πολιτείας ἔσοιντο. Ἐμφ. Ἑλλ. Β'. γ'. 39.

λάβῃ τὰ δῶρα' οὐ γὰρ ἂν ἔφη ζῆν βούλεσθαι μὴ τιμωρήσας Μανία Ἐμφ. Ἑλλ. Γ'. α'. 15.

3. Δημοσθένης δ' ἀναπειθεται . . ὡς καλὸν αὐτῷ . . Αἰτωλοῖς ἐπιθέσθαι καί, ἦν κρατήσῃ αὐτῶν, ραδίως καὶ τὸ ἄλλο ἠπειρωτικόν . . προσποιήσῃν Θουκδ. Γ'. 94. 3.

4. Ἐξιόντες δὲ εἶπον τὴν θύραν κεκλεισθαι· εἰ δὲ λήψονται ἀνεωγμένην, ἠπέλιθσαν ἀποκτείνειν ἅπαντας Ἐμφ. Ἑλλ. Ε'. δ' 7.

5. Ἦν δὲ γνώμη . . ἐπιτηρεῖν τοὺς Ἀθηναίους, ἦν ἀπίωσι . . καὶ ὅταν . . ἐπὶ σφῶν χωρῶσι . . , ἐν μέσῳ ποιεῖν αὐτῶν τοὺς πολέμιους Θ. Α'. 62. 3.

6. Ἐπέστειλεν, ἦν μὲν αὐτὸς σωθῆ, αὐτῷ ἀποδοῦναι ἦν δὲ τι πάθῃ, ἀναθεῖναι, ποιησάμενον τῆ Ἀρτέμιδι ὅ τι οἴοιτο (ἂν) χαρισθῆναι τῇ θεῷ Ἐμφ. Ε'. γ'. 7.

7. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι πέμφαντες κήρυκα . . ἔφασαν . . οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἐσελθεῖν ἐπὶ τούτῳ, ἀλλ' ἵνα ἐξ αὐτοῦ τοὺς ἀδικοῦντας μᾶλλον ἀμύνωνται τὸν δὲ νόμον τοῖς Ἑλλησιν εἶναι, ᾧ ἂν ἦ τὸ κράτος . . τούτων καὶ τὰ ἱερὰ ἀεὶ γίνεσθαι, τρήποις θεραπευόμενα οἷς ἂν . . καὶ δύνωνται Θουκδ. Δ'. 98. 1.

8. Λύπανδρος . . καὶ εἰ τινα πού εἶδοι Ἀθηναῖον ἀπέπεμπεν εἰς τὰς Ἀθήνας . . εἰδὼς ὅτι, ὅσῳ ἂν πλείους συλλεγῶσιν εἰς τὸ ἄστυ,

ὄαττον τῶν ἐπιτηδείων ἐνδειαν ἔσεσθαι. Ἐμφ. Ἑλλ. Β'. ε'. 2. καὶ τοῦτο τὸ μάθημα, ὅτι καλὸν εἴη τῷ νέῳ μαθεῖν ἐν ὅπλοις μάχεσθαι. Πλάτ. Λαχ. 179 Ε.

9. Ἐσήνεγκαν οἱ ξυγγραφῆς ἄλλο μὲν οὐδέν, αὐτὸ δὲ τοῦτο, ἐξεῖναι μὲν Ἀθηναίων ἀνειπεῖν γνώμην, ἦν ἂν τις βούληται. Θουκδ. Η'. 67. 2.

§ 457. Ὁ ἀπαρεμφατικὸς λόγος—πραγμα ἀξιοσημείωτον—εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ πλαγίου παρεμφατικοῦ· διότι παρ' Ὀμήρῳ, ἐνθα μόνον εἰς πλάγιος λόγος ἐκφέρεται δι' εὐκτικῆς, καὶ οὗτος τὰ μάλιστα ἀμφίβολος (§. 50), ἀπαντῶσι 15 ἀπαρεμφατικοί, τούτων δὲ οἱ 8 ἔχουσι τὰς προτάσεις των κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ ὀρθοῦ λόγου (Ἰλ. Δ. 229, Κ. 396, Μ. 355, Υ. 313, Ὀδ. Ι. 100 κτλ., Ξ. 328 καὶ 331 (Ρ. 56), 7 δὲ κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ διηγηματικοῦ λόγου (Ἰλ. Ι. 180, ΙΙ. 322, Ν. 48, Ξ. 374, Ι. 332, 488, Κ. 129), εἰ καὶ τρεῖς αἱ τελευταῖαι εἶναι πάντως κατὰ παράλειψιν τοῦ ἂν (§. 64).

§ 458. Ὁ Ἠρόδοτος, ἵνα καὶ περὶ αὐτοῦ εἴπωμεν ὅσα συμβάλλουσιν εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πλαγίου λόγου, ἀγαπᾷ τόσον τὸν ἀπαρεμφατικὸν λόγον, ὥστε οὐχὶ σπανίως ἀπαντῶσι κεφάλαια ὅλα δι' αὐτοῦ ἐκφερόμενα (ἴδε πρὸ πάντων Γ'. 56—61 καὶ δὴ 58—60). Καὶ ἐν τοῖς μακροῖς μὲν τούτοις λόγοις ἀπαντῶσιν αἱ ἐγκλίσεις ὅτε μὲν τοῦ διηγηματικοῦ, ὅτε δὲ τοῦ ὀρθοῦ λόγου (ἴδε μάλιστα Α'. 24 καὶ Β'. 121)· τῶν δ' ἄλλων αἱ ἐκφερόμεναι διὰ τῶν ἐγκλίσεων τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἔχουσι πρὸς τὰς ἐκφερομένας διὰ τῶν ἐγκλίσεων τοῦ διηγηματικοῦ ὡς 52 : 15 ἢ ὡς 34 : 10. Πλεονεκτοῦσιν ἄρα καὶ παρ' αὐτῷ αἱ ἐγκλίσεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Τὸ δὲ παραδοξότερον εἶναι ὅτι ἐκ 15 συντάξεων ἐκφερομένων διὰ τῶν ἐγκλίσεων τοῦ διηγηματικοῦ λόγου αἱ 5 (Α'. 11, Ε'. 63, 118, Γ'. 42 καὶ Θ'. 51) ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν διδομι αἰρεσιν, ἀναπειθῶ, γιγνώσκω, συνθήμιαι, ποιοῦμαι, δοκεῖ¹.

Ἠλλάγισαι ἐρωτήσεις.

§ 459. Ἠλλάγισαι ἐρωτήσεις λέγονται ὅσαι ἐν διηγηματικῷ λόγῳ

¹ Ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἡ εὐκτικὴ ἀπλήξ εἶναι κατὰ παράλειψιν τοῦ, ἂν, ἴδε ἐπισταμένως τὴν (ω. 51) ἔλην, συνδυάζων ταῦτα τοῖς ρηθεῖσιν ἐν ταύτῃ τῇ μελέτῃ §. 20. γ'.

ἐξαρτῶνται ἐκ ρημάτων ἐχόντων τὴν σημασίαν τοῦ ἐρωτῶ, σκοπῶ, ἀπορῶ, θαυμάζω καὶ εἴ τινος τοιοῦτου.

§ 70. Δι πλάγια ἐρωτήσεις ἀρχονται·

α'. ἀπὸ ἀναφορικῆς ἀντωνυμίας ἢ ἀναφορικῶς μορίου, ὅπερ καὶ συνηθέστερον, ὡς *Καὶ τις αὐτὸν ἤρετο, ὅτε θαυμάζοι* = τί θαυμάζοι Θκδ. Γ'. 113.2. — *Ἐλεγεν ὁ πεπονθὼς εἶη* = τίνα πεπονθὼς εἶη. Ἰσκρ. 21.3. — *Οὐκ εἶπεν, ἢ ἔχοι γνώμην* = τίνα ἔχοι γνώμην. Ἐμφ. Ἑλλ. Γ'. 6. 9. — *Ὅτε μὲν ὑμεῖς πεπόνθατε* . . , οὐκ οἶδα = τί πεπόνθατε Πлт. Ἄπλ. 17. — *Ἐξέσθην, ὅτε εἶη τὸ αἰτιον* = τί εἶη Λυσ. 1. 15. — *Λακεδαιμονίους ἐδίδασκεν, οἷον μὲν εἶη ἠττημένον στρατεύμα, οἷον δὲ νερικηδός*, Ἐμφ. Ἑλλ. Γ'. 8. 24. *Προεἶπεν, ὅσους τε θεοὶ . . πέμπεσθαι καὶ ὅποι παρεῖναι*. Ἐμφ. Ἑλλ. Γ'. 8. 3. — *Τὸ πρῶγμα οὐκ ἴδεν, ἵπῶσον τὸ μέγεθος εἶη* = πόσον εἶη Ἐμφ. Ἑλλ. Γ'. γ'. 10. — *Ὁ ἄστυγος ἠπύρει, ὅπως βοηθήσοι* = πῶς βοηθήσοι Θκδ. Π'. 61. 1. — *Ἐθεῖτο τὸ λιμνῶδες τοῦ Στυμφῶνος, ὡς ἔχοι* = πῶς ἔχοι Θκδ. Ε'. 7. 4.

β'. διὰ τῶν ἐρωτηματικῶν ἀντωνυμιῶν καὶ τῶν ἐρωτηματικῶν μορίων, ὡς *Ἐρωτώμενος, ἐπὶ τίνι λόγῳ ἤκουεν*. Ἐμφ. Ἑλλ. Β'. 6. 19. — *Πολλοὶ δῆλοι ἦσαν θαυμάζοντες, τί ἔσοιτο ἡ πολιτεία* Ἐμφ. Ἑλλ. Β'. γ'. 17. — *Παρθένον ἐπὶ τὸν κωφὸν λιμένα σκοπῶν, πῆ εὐαποτειχιστότατος εἶη ὁ Πειραιεύς* Ἐμφ. Ἑλλ. Β'. 8. 31. — *Ἐπήρετο, πότερα βούλοιο σπονδὰς . . ἢ πόλεμον* Ἐμφ. Ἑλλ. Γ'. 6. 9. — *ἤρηντο οἱ ἔμποροι, πῶς φαίη τὴν πρῶξιν εἶσθαι*. Ἐμφ. Ἑλλ. Γ'. γ'. 5. — *Ἐρωμέου δ' ἐμοῦ, τί αἱ θύραι ῥύκτωρ ψοφίεν*. Λυσ. 1. 14.

γ'. διὰ τοῦ ἀπορηματικῶς εἰ, εἴ τις, εἴ τι, ὡς *Ἐπήρετο αὐτὸν, εἴ ὀπλιτεύοι* = ἢ ἤτο ὀπλίτης ἐν τῇ περὶ Ἀθῶντι Ἐμφ. Ἄν. Ε'. ε'. 5. — *Ἐβόλετο ἰδοῖν, εἴ πινυ εἶη αἰρέσιμον τὸ τεῖχος ἢ ψευδῆς φαίνοντο Γωβρύας*. Ἐμφ. Π. Ε'. 6. 4. — *Ἠείμαν ἐποιεῖτο, εἴ ἐπέξιασιν* Θκδ. Β'. 20. 3. — *Ἠρώτων τοὺς Πλαταιῆς, εἴ τοὺς Λακεδαιμονίους ἀγαθὸν τι εἰργασμένους εἶσε* Θκδ. Γ'. 52. 4. — *Ὁ μόντοι πάποτε αὐτοὺς ἀνηρώτηται, εἴ τὸν Σωφρονίσκου λέγοιεν* Πлт. Λαχ. 180 Ε. — *Ἠρώτων αὐτὸν, εἴ δε' ἐμὲ κακῶς λέγει* Διόδωρον. Λυσ. 8. 13. — *Ἠέλωτα ἠρώτων, εἴ βούλοιντό με πῶσαι χρήματα λαβῶν* Λυσ. 12. 8. — *Ἠετο γάρ, εἴ τις ἐμοῦ εἶη σφώτερος* Πлт. Ἄπολ. 21 Α. — *Ἄθις ἐγὼ ἀνηρώτων . . εἴ τις ἐν αὐ-*

τοῖς διαφέροντες ἢ σοφία ἢ κάλλει ἢ ἀμφοτέροις ἐγγεγονότες εἶεν Πлт. Καρμδ. 153 Δ. Ἴδε καὶ § 30. δ'.

§ 71. Ὅταν ἡ ἐρώτησις εἶναι διμερῆς ἢ πολυμερῆς, γίνεται χρῆσις ὅτε μὲν τῶν ἀναφορικῶν, ὅτε δὲ τῶν ἐρωτηματικῶν, ὅτε δὲ συναμφοτέρων τῶν ἀντωνυμιῶν ἢ μορίων, ὡς *Ἐπεσκόπου, τίνα ποτὲ τρέπον ἔψοιεντο τοῦ λόγου καὶ ὀπίθεν ἔρξοιεντο* Πлт. Εὐδρ. 283 Α. — *Οὗτοι . . καὶ ὅτε θεοὶ χειροτονεῖσθαι, καὶ οὐς τινὰς χρεῖη ἀρχεῖν παρήγγελλον, καὶ εἴ τι ἄλλο πράττειν βούλοιντο κύριοι ἦσαν* Λυσ. 12. 44.

§ 72. Δι πλάγια ἐρωτήσεις ἐκφέρονται συνηθέστατα διὰ τῶν ἐγκλίσεων τοῦ διηγηματικῶς λόγου, τῆς εὐκτικῆς. Παραδείγματα ἔστωσαν πάντα σχεδὸν τὰ ἐν τοῖς § 70 καὶ 71.

§ 73. Τί σημαίνει ἡ εὐκτικὴ ἐν ἐρωτήσεσι πλαγίαις, εἴπομεν ἐν § 30. Σημειωτέον ὅμως ὅτι, ὡς ἐν τῇ πλαγίᾳ εἰδικῇ (§. 46), οὕτω καὶ ἐν τῇ πλαγίᾳ ἐρωτήσεϊ ἡ εὐκτικὴ τίθεται καὶ ἐπὶ πραγμάτων βεβαίων, ἀναφέρουσα αὐτὰ ὡς ἱστορικὰ γεγονότα, ὡς *Ἐρωμέου ἐμοῦ, τί αἱ θύραι ῥύκτωρ ψοφίεν* Λυσ. 1. 14. — *Ἐρωτώμενος, ἐπὶ τίνι λόγῳ ἤκουεν*, Ἐμφ. Ἑλλ. Β'. 6. 19. — *Προεἶπεν, ὅσους τε θεοὶ . . πέμπεσθαι καὶ ὅποι παρεῖναι* Ἐμφ. Ἑλλ. Γ'. 8. 3. — *Θορύβου ἤκουσε διὰ τῶν τῆξεων καὶ ἤρετο, τίς ὁ θόρυβος εἶη* Ἐμφ. Ἄν. Α'. η'. 15. — *Ἐγὼ . . οὐποτε ἐπαυόμην . . βασιλεῖα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ μακαρίζων, διαθεώμενος, ὅσην μὲν χώραν καὶ οἶαν ἔχοιεν*, Ἐμφ. Ἄν. Γ'. α'. 19. — *Ἠγρόει ὅτε τὸ πάθος εἶη* Ἐμφ. Ἄν. Ε'. ε'. 7. — *Χειρλοσγός . . γουαῖκας καὶ κόρας καταλαμβάνει ἔμπροσθεν τοῦ ἐρύματος. Ἀὐταὶ ἠρώτων αὐτοὺς, τίνας εἶεν* [ὁ δ' ἐρμηνεύς εἶπε περσιστί, ὅτι παρὰ βασιλέως πορεύονται πρὸς τὸν σατράπην· αἱ δ' ἀπεκρίναντο, ὅτι οὐκ ἐνταῦθα εἶη] Ἐμφ. Ἄν. Δ'. ε'. 9. — *Χειρλοσγός καὶ Ξενοφῶν . . ἀνηρώτων τὸν κομάρχην . . τίς εἶη ἡ χώρα*· ὁ δ' ἔλεγεν ὅτι Ἀρμενία καὶ πάλιν ἠρώτων, τίνοι οἱ ἔπποι τρέθοιντο Ἐμφ. Δ'. ε'. 34. — *Καὶ ἐπονθήγοντο οἱ Ἀρκάδες τῶν περὶ Ξενοφῶντα, τί τὰ περὶ κατωθέσειαν* Ἐμφ. Ἄν. Γ'. γ'. 25. — *Ἠρώτων τὸν οἰνοχόον, τί λέγοι*. Ἐμφ. Ἄν. Ζ'. γ'. 25. — *Ἐρωτῶντων τῶν Λακεδαιμονίων, τίς ἀνὴρ εἶη Ξενοφῶν*. Ἐμφ. Ἄν. Ζ'. ε'. 4. — *Ἠρώτων αὐτὸν, πόσον χρυσὸν ἔχοι*. Ἐμφ. Ἄν. Ζ'. η'. 1.

§ 74. Σφρέστερα ἤθελον εἶναι τῶν ἠρώτων, ἂν ἤθελέ τις ἀντιπα-
ραθέσει πολλὰ χωρία οἷα καὶ τὰ ἐπιφερόμενα,

Ὄρθος λόγος

1. Ἄνδρεία τί ποτ' ἐστί ;
Πλατ. Λαχ. 190 Δ.

2. Καί νῦν οὕτως εἰπέ, τίς ἡ τέχνη καί τίνα Γοργίαν καλεῖν χρῆ ἡμᾶς, Πλατ. Γοργ. 449 Α.

§ 75. Ὅπως ἐν τῷ εἰδικῷ (§. 43), οὕτω καί ἐν τῷ πλαγίῳ ἐρωτηματικῷ ἀπαντῶσιν ἐνίοτε δύο ἢ περισσότεραι ἐρωτήσεις, ὧν ἡ μὲν ἐκφέρεται κατ' εὐκτικήν, ἡ δὲ κατ' ὀριστικήν, ὡς Καί τις αὐτὸν ἤρωτο, ὅ τι θαυμάζοι καὶ ὁπόσοι αὐτῶν τεθναῖσιν (Θουκδ. Γ'. 113.2. — Ὅμοιοι ἦσαν θαυμάζειν, ὅποι ποτὲ τρέφονται καὶ τί ἐν τῷ ἔχουσιν Ξενφ. Γ'. ε'. 13.

§ 76. Ὅπως ἐν τῷ διηγηματικῷ καὶ τῷ πλαγίῳ παρεμφατικῷ ἀπαντῶσιν αἱ ἐγκλίσεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὅπου θὰ προσεδόκα τις ἐγκλίσεις τοῦ διηγηματικοῦ λόγου, οὕτω καί ἐν ταῖς πλαγίαις ἐρωτήσεσιν ἄλλ' ἢ ἀναλογία ποικίλει παρὰ πολὺ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν ἐκ τῶν ὑπ' ἐμοῦ δὲ σημειωμένων πλαγίων ἐρωτήσεων κρίνων τίς ἠθέληεν εὐρεῖ ὅτι αἱ διὰ τῶν ἐγκλίσεων τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἐκφερόμεναι ἔχουσι πρὸς τὰς ἐκφερομένας διὰ τῶν ἐγκλίσεων τοῦ διηγηματικοῦ παρὰ μὲν Ὀμήρῳ ὡς 12 : 35 ἢ ὡς 10 : 30 ὡς ἔγγιστα, παρ' Ἡροδότῳ δὲ ὡς 30 : 67 ἢ τοὶ 10 : 22, παρὰ Θουκδ. 13 : 5 ἢ τοὶ 20 : 10, παρὰ Ξενοφῶντι δὲ ὡς 25 : 92 ἢ τοὶ 10 : 40 ὡς ἔγγιστα, παρ' Ἰσοκράτει ὡς 2 : 6 ἢ τοὶ 10 : 30. ἐκ τῶν ἄλλων ὅμως πάντες, φρίνεται, ἀποφεύγουσι τὴν ὀριστικήν· ἐγὼ τοῦλάχιστον ἐκ 50 ὡς ἔγγιστα πλαγίων ἐρωτήσεων διηγηματικοῦ λόγου εἰλημμένων ἐκ τῶν τοῦ Πλάτωνος, Λίσιχου, Λυσίου καὶ Δημοσθένους μόνον δύο (Πλατ. Ἀπολ. 38E καὶ 39Δ) ἔχω σημειωμένους διὰ μέλλοντος τῆς ὀριστικῆς. Ἡ πλαγία ἐρώτησις ἄρα εἶναι ὁ πρῶτος τῶν πλαγίων λόγων· διότι, ἐν ᾧ παρ' Ὀμήρῳ ἐκ 16 εἰδικῶν προτάσεων οὐδεμία σχεδὸν εἶναι κατ' εὐκτικήν, πλαγίαι ἐρωτήσεις ἀπαντῶσι 47, ἂν μὴ παρέλειψά τινα ἐν ταῖς σημειώσεσίν μου, τούτων δὲ τὰ τρία τέταρτα ἐκφέρονται κατ' εὐκτικήν.

Πλάγιος λόγος

1. Πρωτόμην ὄλην ἀνδρείαν ὅ τι εἴη. Πλατ. Λαχ. 199 Γ.

2. Οὐδεὶς ἠρώτα, ποία τις εἴη ἡ Γοργίου τέχνη, ἀλλὰ τίς καὶ ὄντινα δέοι καλεῖν τὸν Γοργίαν. Πλατ. Γοργ. 449 E.

Συμπέρασμα.

§ 77. Ἐν τῷ διηγηματικῷ λόγῳ αἱ ἐξηρητημένοι προτάσεις ἐκφέρονται διὰ τῶν παρῳχημένων μὲν τῆς ὀριστικῆς, ἂν τὸ ὑπ' αὐτῶν σημαίνόμενον εἶναι τι ἀναμφισβήτητον, δι' εὐκτικῆς δὲ ἀπλῆς, ἂν σημαίνωσιν ἀπροσδιόριστον ἐπαναλήψιν (= τὸ ἐκάστοτε γιγνόμενον) ἢ τι δυνατὸν γενέσθαι ἐν τῷ παρελθόντι, πλὴν ὅπου ὁ λόγος ὀρθοῦται (§. 8, 29, 30).

§ 78. Αἱ ὑποθετικαὶ καὶ τελικαὶ προτάσεις διηγηματικοῦ λόγου ἐκφέρονται συνήθως δι' εὐκτικῆς ἀπλῆς, πλὴν ὅπου ὁ λόγος ὀρθοῦται (§. 8) ἢ ὅπου τὸ ὑπ' αὐτῶν ἐκφερόμενον εἶναι τι τῶν οὐπω γενομένων, ἀλλὰ τῶν μελλόντων γενέσθαι ὡς πρὸς τὸν χρόνον οὐχί τῆς κυρίας προτάσεως, ἀλλὰ ἐκείνου, καθ' ὃν λέγονται ὑπὸ τοῦ λέγοντος (§. 24. α', β'), ὅτε συνηθέστερον λαμβάνουσι χώραν αἱ ἐγκλίσεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

§ 79. Οἱ πλαγιοὶ παρεμφατικοὶ λόγοι καὶ αἱ πλαγίαι ἐρωτήσεις φιλοῦσι τὴν εὐκτικήν, πλὴν ὅπου ὁ λόγος γίνεται ζωηρότερος ἢ ὀρθοῦται (§. 44), ὅπου εἶναι ἀνάγκη νὰ παραστῇ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὡς δυνατὸν γενέσθαι (§. 45), ἢ ἐνίοτε καὶ χάριν ἀπλῆς ποικιλίας, ὅταν ἐπιφέρονται ἀλλεπάλληλοι πλαγιοὶ λόγοι (§. 43).

§ 80. Ἐν τῷ πλαγίῳ ἀπαρεμφατικῷ καθ' ὅπαντας τοὺς ἐνδόξους συγγραφεὶς εἶναι ἐπικρατέστεραι αἱ ἐγκλίσεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου (§. 55), πλὴν ὅπου εἶναι ἀνάγκη νὰ δηλωθῇ ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος εἶναι τι τῶν εἰς τὸ παρελθὸν ἀναφερομένων· ἂν δὲ που φαίνεται εὐκτικὴ ἀπλή παρὰ τὴν συνήθη χρῆσιν τεθειμένη, εἶναι κατὰ παράλειψιν τοῦ δυνατικοῦ ἂν (§. 64).

ΠΕΡΙ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙΑΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ¹

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΛΕΞΕΩΝ, ΦΡΑΣΕΩΝ, ΠΑΡΟΙΜΙΩΝ ΚΑΙ ΔΣΜΑΤΩΝ
ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙΩΝ.

Ἄγανακτώ. Ἐν Τριπόλει=ἀπαυδῶ, ἀπαγορεύω ἢ λέξις εὔρηται καὶ παρὰ Συντίπα «καὶ ἔτρεχόν γε σφοδρῶς, ἕως οὐ τὰ νῦν ἠγανακτήσα» (σελ. 25, 13 ἐκδ. Alfredi Eberhard fabulae Romanorum vol. I).

Ἄγγοῦρ. Ἄγγούριον καὶ σίκυος ἢ σικυὸς καὶ ἕτερος τύπος σίκυος (Ἄθην. 3, 78. B) «σίκυος ἡμέρος εὐκόλιος», γερμ. gurke, λατ. cucumis, ὅπερ ἄωρον ἐσθίεται, ὅθεν καὶ τὰ ἐπίθετα ὠμός (Ἰπποκρ. σ. 360, 26, 27), ἄγγριος, (αὐτ. σ. 584, 13) τὸ δὲ ἕτερον, τὸ ἐν τῇ δημῶδει μὲν λεγόμενον πεπόνι (ἐκ τοῦ πέπων), παρ' ἡμῶν δὲ τῷ Τουρκικῷ ὀνόματι καθοὖν, ὅπερ ὄριμον ἐσθίεται, καλεῖται σίκυος σπερματίας (Κρατύλ. παρ' Ἄθην. 2. σ. 68 (?) καὶ ἐδώδιμος καὶ σίκυος πέπων καὶ ἀπλῶς πέπων· Ἰδὲ καὶ Loh. ad Phryg. σ. 258 καὶ Κορ. Ἀτ. τ. 4 σ. 406 ἐν λέξ. πεπονόκηπον. Ἐπάνιμεν νῦν ἐπὶ τὴν λέξιν ἄγγοῦρ, ἣν ὁ Βυζάντιος ἐκ τοῦ ἄωρος παράγει (Λεξ. v. Ἑλλ. ἐν λέξ. ἄγγοῦρι), ἔχων καὶ πολλοὺς τοὺς ὁμοφρονοῦντας· ἀλλ' ἢ λέξις πάντως ξένη ἐστὶ, Περσικὴ (Ἰδὲ Fremdwörterbuch im griech. u. Latein. v. Alois Vaniter (Leipzig 1878).—Παροιμία «Καλανταρὶ ἄγγούρια» ἐπὶ τῶν παρὰ καιρὸν αἰτούντων τι· οὕτω καὶ παρὰ Θεοφράστῳ χαρ. 14 «χειμῶνος ὄντος, μάχεσθαι τῷ παιδί ὅτι σίκυος οὐκ ἠγόρασε». Καλανταρὶ, γενικὴ χρονικὴ=μηνὸς Ἰανουαρίου ἢ ὄνομ. Καλαντάρς ἐκ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Calendar: ὃ τὴν πρώτην τοῦ μηνὸς σημαίνον μετενήνεκται εἰς τὴν πρώτην τοῦ νέου ἔτους (ἢ καὶ Κάλαντα καλεῖται), ἐκ τῆς πρώτης τοῦ Ἰανουαρίου ἀρχομένου, εἶτα δ' ἐκ τῆς ἡμέρας ταύτης καὶ ὁ μὴν ἐπεκλήθη Καλαντάρς. Παρατιθέμεθα δ' ἐνταῦθα καὶ τῶν λοιπῶν μηνῶν τὰ ὀνόματα παρ' ἡμῶν· Κούν-

τουρος (Φεβρουάριος), ἐκ τοῦ κοντός (βραχύς) καὶ οὐρά, σκωπτικῶς ὡς ἔχων ἡμέρας κή', Μάρς (Μάρτιος), Ἀπρίλς (Ἀπρίλιος), Καλαμηνάς (Μάιος) ἐκ τοῦ καλός μὴν, Κερασινός (Ἰούνιος) ἐκ τῆς ὀριμότητος τῶν κερασίων. Θερνός (Ἰούλιος) ἐκ τοῦ θερισμοῦ, ὃς καὶ παρ' ἡμῶν θέρος (τὸ) καλεῖται. Παρὰ Δουκαγγίῳ καὶ Σομάνερα εὔρηται ἡ λέξις θεριστής, παρὰ μὲν τῷ πρώτῳ τὸν Ἰούλιον, παρὰ δὲ τῷ δευτέρῳ τὸν Ἰούνιον δηλοῦσα (Κορ. Ἀτ. τ. 4. σ. 172 ἐν λ. θεριστής), Ἄγουστος (Αὐγούστος), Σταυρίτες (Σεπτέμβριος) ἐκ τῆς ἐορτῆς τοῦ σταυροῦ τῇ ιδ', Τρυγομηνάς (Ὀκτώβριος) ἐκ τοῦ τρυγητοῦ, Ἀγεωργίτες (Νοέμβριος) ἐκ τῆς ἐν τῇ γ' τοῦ μηνὸς ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, Χριστουγεννάς (Δεκέμβριος) ἐκ τῆς ἐν τῇ 25 τοῦ μηνὸς ἐορτῆς τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως.

Ἀελουτροπέ. Ἑλλεῖπει τὸ ἡμέρα· οὕτω καλεῖται ἡ κδ' τοῦ Ἰουνίου, ὅποτε καὶ ἡ ἐορτὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἐξ οὗ παρήλπειται τὸ πρῶτον συνθετικὸν μέρος Ἀε=Ἁγίου (Ἰδὲ Μέρ. Α' ιγ' καὶ κ') Γ), τὸ δὲ δεύτερον παραφθορὰ ἐστὶ τοῦ ἡλιοτρόπιον· τότε γὰρ πού αἱ θεριναὶ τοῦ ἡλίου τροπαί.

Ἄθ. ἄθος· μόνον ἐν τῇ φράσει «ἄθ' καὶ μανουσιὰκ»=καθαρώτατος (μανουσιὰκ Τουρκικὴ λέξις=λον)· ὁ τύπος ἄθος, ἐξ οὗ παρήφθαρται τὸ ἡμέτερον ἄθ' εὔρηται ἐν τῇ τοῦ Wagner συλλογῇ (Carm. gr. σ. 231. στ. 221) «κὴ ὡς ἄθος διαβαίνουν», καὶ ἐν Κρητικῶς ἄσ. σ. 179 στ. 5 «τὰ λούλουδα καὶ τ' ἄθ'». Ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου παρήκται βῆμα ἀθίζω=καθαίρω, καὶ παθ. ἀθίσκουμαι «ὡς πλύσκουμες καὶ ἀθύσκουμες καὶ ἀέτς σκαῦμες καὶ παμα»: (στίχος ἄσματός τινος ἀναγραφόμενου ἐν τῇ ὑπὸ Σάββα Ἰωαννίδου ἐκδομένῃ ἱστορίᾳ τῆς Τραπεζοῦῆτος σ. 284)=πκυθέντες καὶ καθαρθέντες οὕτως ἐγερθῶμεν καὶ ἀπέλωμεν. Σημειωτέον ἐνταῦθα τινα περὶ τοῦ ἀέτς τούτου δηλοῖ οὕτως, ἔπειτα ἐν δὲ τῇ δημῶδει λέγεται ἔτσι· πολλὰ δ' ὑπὸ πολλῶν περὶ αὐτοῦ ἐγράφη, ἀλλ' ἢ ἀρχὴ αὐτοῦ σκοτεινὴ διαμένει (Ἰδὲ ἀπάσας τὰς γνώμας συνηγμένας παρὰ Mullach Δημ. Ζῆν. ἐν λ. ἔτσι· Βυζαντίου Λεξ. v. Ἑλλ. ἐν λέξ. ἔτσι· παράβαλε ἔτι Κορ. Ἀτ. τ. 1. σ. 304 καὶ Dohdque Diction gr. mod. fr. ἐν λ. ἔτσι)· ἐν τοῖς ἡμετέροις χωρίοις τὸ ἀέτς λέγεται ἀβούτς, ὡπερ καὶ τὸ παρ' αὐτοῦ (οὔτος), ἀβούτος· ἀπαντα δὲ ταῦτα, τὸ τε ἀέτς καὶ ἀβούτς καὶ ἔτσι ἠγοῦμαι ἐκ τοῦ οὕτως παρεφθάρθαι· οὕτως, οὔτσι, ἔτσι· ἀβούτως, ἀβούτς, ἀούτως, αούτς, ἀέτς· τοιοῦτον δ' ἴσως καὶ τὸ ἀ-

¹ Συνέχεις ἴδε Τόμ. ΙΑ', Τεῦχ. 5', σελ. 125.

τικός μὲν ἐν ταῖς χωρίοις, μᾶλλον δὲ συγκεκριμένον παρ' ἡμῶν ἀίκος (= τοιοῦτος), ἀούτικός, ἀέτικός, ἀίτικός, ἀίκος. Ἐν Ἀ'. Μέρει α'.) 4 τὸ ἀούτος ἐκ τοῦ οὔτος παρηγάγομεν προσθήκῃ τοῦ α'. εἴη δ' ἄν και ἐκ τοῦ αὐτός παρεφθαρμένον ὡσπερ και τὸ ἀβούτος ἐκ τοῦ αὐ- τως ἢ αἰτως (ιδεῖ Λεξ. Passow ἐν λ. και Σοφ. Λεξ. Ellend ἐν λ. και Ὀμηρ. Λεξ. Ebeling ἐν λ.). Ἐν τῷ Ὀμηρ. τοῦ Ebeling Λεξικῷ ἐτυμολογεῖται κατὰ τινὰς τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν τὸ αὐτως παρὰ τὸ ἐτός (ἀέτος, ἀέτως, αὐτως). Ἀλλὰ πόθεν τὸ ἐν ἀρχῇ α; τοῦ εὐ- ρηται ἀέτως, ἐξ οὗ αὐτως; πλάσματα και ἐπίνοιαι και τερθρεται πάντως και ταῦτα τῶν γραμματικῶν ἐκείνων πρὸς ἄλλαις οὐκ ὀλί- γαις οὐδ' ἀνασχεταῖς. Παρατιθέμεθα νῦν και τινὰς τῶν περὶ τοῦ ἐτσι ἐτυμολογιῶν ὁ μὲν Κοραῆς ἐτυμολογεῖ αὐτὸ παρὰ τὸ ἐτι ὁ δ' Οἰ- κονόμος ἐκ τοῦ ἐστι ἀνχγραμματισμῷ, ὁ δὲ Βυζάντιος ἐκ τοῦ εἰ σί, ἕτεροι ἐκ τοῦ ἐδέτις (ἐκ τοῦ ἐδέτε και τοῦτο ἐκ τοῦ ὠδε ἢ ἡδη), ἕτις, ἕτσι, ὡς ἐκ τοῦ τίποτε, τίποτις, τίποτοι (ιδεῖ Κύπρ. Σακελλ. σ. 283 ἐν λ. ἐτσι και Φιλίστορ. τ. 1. σ. 286).

Αἷμαν αἷμα, ἐν τῇ δημῳδαί λέγεται και γαίμα· σημαίνει δ' ἡ λέξις 1) αἷμα· 2) φόνον. «αἷμαν ἐγέντον» = φόνος ἐγένετο· και παρ' ἀρχαίοις «φόνος τε και αἷμα» (Ἰλ. 19, 214) ἀεὶ τ' ἀνδροκτασίης, ἐκ θ' αἵματος, ἐκ τε κυδοιμοῦ» (Ἰλ. 11, 164) «ὡς τόδ' αἷμα χει- μάζον πόλιν» (Σοφ. Οἰδ. Γ. 101), ιδεῖ και Wunder ἐν τῷ προκει- μένω χωρίῳ «αἵματος δέκτωρ γέον» (Αἰσχ. Εὐρ. 199) «ἀνθ' ἐνὸς αἵματος» (Χοημ. 515) «ὅπως δ' ὄμαιμον αἷμα μὴ γενήσεται» (Ἰκέτ. 444 «εἰργασται δ' ἐμοὶ μητρῶον αἷμα» (Εὐρ. Ὀρ. 280) «ὁ συν- δρῶν αἷμα και μητρῶον φόνον» (αὐτ. 396) ὅπως ἐνταῦθα ἐκ παραλ- λήλου κεῖται τὰ συνώνυμα αἷμα και φόνον, οὕτω και παρ' Ἀλκμῶνι τὸ κῆρ (κῆρ) και φόνος· «σφοῖς ἀδελφιδέον κῆρα και φόνον» (Ἰρηγ. Κορίνθ. σ. 900), κατὰ τὴν ὀρθοτάτην τοῦ Πασί διόρθωσιν ἀντι κῆ- ραν· «κακῆς γυναικὸς οὐνεχ' αἷμ' ἐπράξαμεν» (Εὐρ. Ὀρ. 1132), «αἷμα θῆσαι συμβαλὼν Βάχχαις μάχην» (Εὐρ. Βάχχ. 792), οὕτω και παρ' ἡμῶν «αἷμαν ἐφτυάγω (ποιῶ), ἐποῖκα, ἐγέντον»· σημειω- τέα και ἡ φράσις «ἐς τὸ αἷμαν ἐλουσταν» και παρ' ἀρχαίοις «αἵ- ματι λούεσθαι» (Ὀππ. κυν. 4, 203) «λελουμένος φόνω» (Λουκ. π. τ. ἐ. μ. συνόντων 13, 3) «τάξα λούειν αἷματι» (Σιμων. ἐν Ἀνθολ. 6, 2, 4, 7, 443, 2). Καταχρηστικῶς λέγεται παρ' ἡμῶν τὸ αἷμαν και ἐπὶ θρήνων και κοπετῶν, ὅπερ και αἰμαξυσία και αἰματοξυσία

λέγεται (αἷματος ἐκχυσίς) και ῥῆμα ἐπὶ τῷ αὐτῆς χρήσεως ματοκυ- λίουμαι (κυλίουμαι ἐν τῷ αἷματι) = κόπτομαι και θρηνώ γαστρός (ιδεῖ και ἐν τέλει)· σημειωτέα ἐτι ἡ φράσις «τὸ αἷμαν ῥέμαν (ῥεῦμα) ἐγέν- τον» = ἔφρευσεν ὡς ποταμός, καλῆ και κομψῆ δια τε τὴν εἰκόνα και τὴν παρήχησιν· ἡ δὲ λέξις ῥέμαν σημαίνουσα τὰ ῥεῦματῶ τῆς θα- λάσσης και τῶν ποταμῶν ἐνταῦθα κεῖται ἀντι ῥοῆς· 3) ἡ λέξις αἷ- μαν μεταφορικῶς τίθεται ἐπὶ συγγενείας· «τὸ αἷμαν νερόν· κί γίνε- ται» = τὸ αἷμα οὐ γίνεται ὕδωρ· ἐπὶ τὴν στοργῆς τῶν συγγενῶν συμ- πασχόντων και βοηθούτων ἀλλήλοις, κομψῆ και ἡ φράσις αὕτη δια τε τὴν μεταφορὰν και τὴν τῶν ἐνοιῶν (αἷμαν—νερόν) ἀντιθεσιν· και παρ' ἀρχαίοις ἐτίθετο ἡ λέξις αὕτη και ἐπὶ συγγενείας· «αἷμα τε και γένος» (Ὀδ. 6, 583), «γενεῆς τε και αἵματος εἶναι» (Ἰλ. 19, 111) «ὁ πρὸς αἵματος», «ἐν αἷματι» (Αἰσχ. Εὐρ. 606). Οὕτω και παρὰ Λατίνοις ἡ λέξις sanguis· «sanguinem facere» = φόνους ἀπεργά- ζεσθαι· «sanguine conjunctus» = ὁ πρὸς αἵματος· τὸ δὲ «regius sanguis» = ἐκ βασιλικοῦ γένους, σύνηθες παρ' ἡμῶν τε και ἐν τῇ δημῳδαί «ἀπὸ βασιλικὸν αἷμαν ἐν'». Παράγωγα και σύνθετα ἐκ τοῦ αἷμαν: ματόνω (αἱματόω), πθ. ματοῦμαι, μετοχ. ματωμένος· ματο- πότιστος και παρεφθαρμένον ματιπόδιστος (αἱματοπότιστος, ἀντι τοῦ ἀρχαίου αἱμοπότης ἢ αἱματοπότης και παρὰ Λυκόφρ. αἱμοπώ- της) = ἀγριος, κάκιστος· ματοξυσία και αἱματοξυσία και αἱμοξυσία. Τὸ αἱματεκχυσία εὐρηται ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ «χωρὶς αἱματεκχυ- σίας οὐ γίνεται ἄφρασις» (Παῦλ. ἐπ. πρὸς Ἑβρ. 9, 22) και παρὰ Σου- ἰδα (ἐν λ. Μανασσῆς) «εἰδωλομηνία και αἱματεκχυσία»· παρὰ Βυ- ζαντίοις αἱματοχυσία «ἤρξατο (ὁ Φωκῆς) τὰς αἱματοχυσίας ἐκείνας δια Βοσόνου τοῦ δημίου ἐργάζεσθαι» (Ἀναστ. Σιν.) «ἤμην εἰς τὸν κόσμον τὰ ἀθέμιτα και αἱματοχυσίας ποιῶν» (Ἰωάνν. Μόσχ.)· Μα- τοξέραςτος, ἐπὶ ἀράς, ἢ τις καταράται αἷμα ἐμεῖν· οὕτω και τὸ ματοκύλιστος (ἐκ τοῦ ῥήματος ματοκυλίζω, πθ. ματοκυλίουμαι), ἢ τις θάνατον καταράται, ἐν τῷ ἰδίῳ αἷματι κυλίσθαι. Ἐπὶ τοιούτων ἀρῶν και αἱ λέξεις αἵδε: γουρζουλόσπαχτος = δν σφάζει (φονεύει, θά- νατος) ὁ γουρζουλάς (ὁ λοιμὸς), γουρζουλοφάετος, δν καταβιβρώ- σκει, καταναλίσκει (ἐκ τοῦ ἔφαγον) ὁ γουρζουλάς, γουρζουλομακέλ- λιστος (ἐκ τοῦ Λατ. macellum = κρεωπωλεῖον, σφαγεῖον, macelli- nus = κρεουργός)· ὅμοιον τὸ γουρζουλόσπαχτος· μωδιάζω (αἱμωδιάζω)

μτχ. μωδιασμένος, ὄν. μώδιασμαν (αίμωδιασμός), ἐν τῇ δημ. μου-
διάζω. μούδιασμα.

Ἄλλοξ. Ἐπιφώνημα σχετλιασμοῦ, ἐν τῇ δημώδει ἄλοϊ καὶ ἀλοί-
μονον, ὃ τῷ Βυζαντίῳ (Λεξ. ν. Ἑλλην. ἐν λ. ἀλοίμονον) δοκεῖ γρα-
πτέον εἶναι ἀλήμων ὦν, παραφθορὰν οἰομένῳ εἶναι τοῦ Ἰαλέμων ὦ
καὶ ταῦτα μὲν παιγνίοις μᾶλλον ἔοικεν ἢ σπουδαιολογίαις, τὸ κε-
νέφι ἐκ τοῦ κενεὸς φωτὸς καὶ τὸ παντάλονι ἐκ τοῦ πάντα λύνει καὶ
τὸ παντισπᾶνι ἐκ τοῦ πᾶν τὸ σπᾶνιον καὶ τὸ μπριζόλα ἐκ τοῦ πυρὶ
ἔζειν ὄλαν καὶ τὰ ὅμοια ὑπομνησκόντα ἡμῖν δ' οὐδὲν πω σαφές,
οὐδ' ἀκριβές περὶ τῆς λέξεως εὔρηται· ἐρῶ δ' ὅ, τι ὑποτοπαζῶ, ὄρθον
ἢ οὐ, οὐκ οἶδα. Ἠγοῦμαι ἐν τῷ ἄλοϊ κεῖσθαι τὸ σχετλιαστικὸν ἐπι-
φώνημα οἶ, τὸ δὲ ἄλ. οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸν σύνδεσμον ἀλλὰ ἐξ ἀγνοίας
καὶ ἀμαθείας συναφθέντα τῷ οἶ. (ἀλλ' οἶ, ἄλλοι)· παρ' ἡμῖν δὲ τὸ
ἀλλοῖ εἰς ἀλλοῖ μεταπεποίηται· τοιαύτης δὲ τοῦ μ εἰς αἰ μετατρο-
παραδείγματα παρεθέμεθα ἐν Μέρ. Α'. λα'. 1 σημ. γ' ὑποσημ. (10)·
τὸ δὲ ἀλλοίμονον ἴσως ἐκ τοῦ ἀλλοῖ μένα παρέφθαρται· παρ' ἡμῖν
τοῦτο οὐ λέγεται, ἀλλ' ἀλλοῖ ἐμέν· ἴσως δὲ τις ἀντὶ τοῦ ἐν πρώτῳ
μέρει τοῦ ἀλλοῖ ἀλλὰ βούλεται τὸ ἀλλοῖ ἢ ἀλλοῖ τιθέναι· καὶ τούτῳ
οὐδὲν ἀντειπεῖν ἔχω· καὶ ἴσως μὲν καὶ ταῦτα ἐνίοις οὐ πιθανὰ δό-
ξει· ἀλλ' οὐδὲν ἕτερον τῆς ἐτυμολογίας ταύτης πιθανώτερον εὔρειν
δεδύνημαι. Ἐν τῷ ποιήματι Ἑμμ, Γεωργιλλὰ «τὸ θάνατ. τῆς Ῥό-
δου 1498 μῆνι 8]βρῶ (Carm. gr. Wagner σ.ν 30 στ. 85) εὔρηται τὸ
ἀλλοῖ «ἀλλοῖ καὶ τί ἦτον τὸ κακὸ, Χριστέ, ἢ ἀμαρτία;» καὶ στ. 85
«ἀλλοῖ, Χριστέ μου, νὰ λαλῶ τὸν θάνατόν σου, πάψε» καὶ στ. 89
«ἀπὸ γυναῖκα καὶ παιδία, ἀλλοῖ, κρίμα 'ς ἐμένα» καὶ παρὰ Σαχλή-
κη (αὐτ. σ. 76, στ. 357) «ἀλλοῖ τὸ τί του γίνῃ». Φράσεις «ἀλλοῖ
ἐμας. καὶ, ἀλλοῖ 'ς ἐμας», «ἀλλοῖ ἐσέν, ἀλλοῖ ἐσας», «ἀλλοῖ 'ς
ἐκεῖνον ποῦ 'κ ἔχ'» = οὐαί τῷ μὴ ἔχοντι (χρήματα), ὃ καὶ Ἡύριπιδῆς
εἶρηκε (Φοιν. στ. 408) «κακὸν τὸ μὴ ἔχειν». Ἐν τῇ ἡμετέρῃ φρά-
σει τὸ ποῦ κεῖται ἀντὶ τῆς ἀντωνυμίας ὡς τῆς· τοῦτο καὶ ἐν τῇ δη-
μώδει (ἐκεῖνος, ποῦ δὲν ἔχει) καὶ παρὰ Βυζαντίους. Παρ' ἀρχαίους το-
πικὰ τε καὶ χρονικὰ ἐπιρρήματα κεῖται ἀντὶ ἀναφορικῶν ἀντωνυμιῶν
προθέσει συνημμένων· «πορεύομαι ἐπὶ τὴν οἰκίαν, οὐ κατήγετο Τι-
μόμαχος» (Δημ. 50, 32)· «ὅπου μὲν οἱ φύλακες ἤσσανται τέκνων,
οὐκ ἔστιν αὕτη σωφρόνων ἀνδρῶν πόλις» (Σοφ. ἀποσπ. 674)· «πλη-
σίον ἦν ὁ σταθμός, ἐνθα ἔμελλε καταλύειν» (Ξεν. Κύρ. Ἄν. 1, 8, 1)

«ἦδον δὲ πάντες μέλη, ὅπου (ἐν οἷς) χελιδῶν ἦν τις ἐκπεποιημένη»
(Ἀριστοφ. Ὀρν. 1301)· ἀλλ' αἰεὶ ἐπὶ ἀψύχων, ἐνθα δ' ἐπὶ ἐμφύχων
λέγεται, ἐνταῦθ' ὑπονοεῖται καὶ τὸ ἀψυχον· «ἤρξαντο καταβάλλειν
πρὸς τοὺς ἄλλους, ἐνθα (ἐν ᾧ τόπῳ τῶν ἄλλων) τὰ ὄπλα ἔκειτο»
(Ξεν. Κ. Ἄν. 4, 2, 20)· ἴδὲ Krüg. Spr. 1 Th. 2 H. 66, 3, 1 καὶ
2. Ἐν δὲ τῇ Ῥωμαϊκῇ τὸ ubi καὶ ἐπὶ ἐμφύχων καὶ ἐπὶ ἀψύχων·
«priusquam lo quisquam fuit, ubi (ἀντὶ apud quem)» καὶ παρὰ Γερ-
μανοῖς ὁμοίως τὸ wo, wohei, womit, wodurch. Ἀλλ' ἀπαντὰ
ταῦτ' ἀντιστοιχοῦντα κτώσει συνημμέναις προθέσει (διάφορα ἐστὶ
τοῦ ἡμετέρου ποῦ, ὃ κατ' ὀνομαστικὴν κεῖται καὶ αἰτιατικὴν ὄμαι
δ' ἐκ τῆς Ἰταλικῆς τὸ ἰδίωμα τοῦτο εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν πα-
ραιρεπύσαι.

Ἄλυσις. Ἄλυσις καὶ ὑποχωριστικὸν ἀλύσιον καὶ ἀλυσιδίον καὶ
ἀλυσιδίον· ἐν τῇ δημ. ἢ ἀλυσιδα, σύνθ. ἀλυσοδένω (ἀλύσει δέω)
μτχ. ἀλυσοδεμένος (ἀλυσιδετος)· φράσ. «μέ σ' ἀλυσιδία νὰ δένετε με
πά', κί στέκω» = οὐ μὴ μενῶ, οὐδ' εἰ ἀλύσει με δεῖτε· ὁμοιον καὶ
τὸ Ὀμηρ. (Ὀδ. 1, 204) «οὐδ' εἴπερ τε σιδήρεα δέματ' ἔχῃσιν». Ἀἱ
ἀλύσεις λέγονται καὶ ἐν τῇ δημ. σίδηρα, οὐ καὶ ὁ ἐνικός τὸ σίδηρον·
τὸ οὐδέτερον σίδηρον κεῖται καὶ παρὰ τῷ σχολ. τοῦ Ὀμήρ. (Ἰλ. 4,
151) καὶ παρ' Ἡρόδ. 7, 65, ἐνθα φέρεται καὶ γράφη σίδηρος· τὸ δὲ
πληθ. σίδηρα παρ' Ἀρετ. σ. 65, 31. Θεοδώρ. ἐκκλ. ἱστορ. 2, 7 σ.
76, 7 (ἴδὲ Lob. Path. σ. 21, 4).

Ἀνάπαυσις. Συγκοπὴ ἐκ τοῦ ἀναπάυτος (ἀσπερ ἀναπαυτός)
οὐδέτερον τούτων εὔρηται παρ' ἀρχαίους· συνήθως δ' ἡ λέξις ἐπὶ ἀρῶν
«ἀνάπαυτος νὰ γίνεσαι» = εἶθε μὴ εὔροις ἀνάπαυσιν μετὰ θάνατον,
εἶθε μὴ τύχῃς ἀναπαύσεως· μὴ ἀναπαυθεῖν ἢ ψυχὴ σου, ὃ καὶ λέ-
γεται παρ' ἡμῖν «νὰ μὴ ἀναπαύεται ἡ ψή σ'»· καὶ ὡς ἐπίθετον ἀπλῶς
ὁ ἀνάπαυτον ἢ λέξις πέπλασται ἐκ ῥήσεων ἐκκλησιαστικῶν· «ἀνα-
παῦσαι Κύριος ὁ Θεὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν κόλποις Ἀβραάμ» καὶ
Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ, καὶ «ἀνάπαυσον, Κύριε, μετὰ δικαίων τὸν δού-
λόν σου» (ἐν εὐχαῖς καὶ ᾄσμασι νεκρωσίμοις).

Ἀναφορὰ = ἀναπνοή· «ἐπῆρεν ἀναφορὰ = ἀνέπνευσε». Καὶ οὐχ
εὔρηται μὲν ἡ λέξις αὕτη παρ' ἀρχαίους ἐπὶ τοῦ σημανομένου· τοῦ-
του, εὔρηται γὰρ μὴν τὸ ῥῆμα, παρ' ὃ παρήκασι, ταῦτό που σημαί-
νον· «ἀναναίκατο φώνησέν τε» (Ὀδ. Γ, 314)· «ἀνενεικαμένον τε καὶ
ἀναστενάξαντα — οὐνομάσκι Σόλωνα» (Ἡρόδ. 1, 86, 2 «μόγις δὲ

δηκότε ἀνενεχθεὶς εἶπε» (αὐτ. 1, 116, 1)· τὸ τελευταῖον τοῦτο χω-
ρίον ὁ μὲν Krüger (ἐκδ. 'Hrod. Bertin 1866) ἰρμηνεύει ὡς τὸ πρῶ-
τον· «nachdem er sich erholt hatte, ὁ δὲ Stein (ἐκδ. 'Hrod. Ber-
lin 1870) wieder zu siehe kommen=ἐρχεσθαι εἰς ἐαυτόν, ἐν ἐαυ-
τῷ γίνεσθαι· ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἔχει τι τὸ τετεχνημένον καὶ κρείτ-
των δοκεῖ μοι ἢ τοῦ Krüger· ἰδὲ καὶ Buttm. Lexil. I σ. 263 καὶ
ἐξῆς καὶ Hermann Orph. σ. 822. Ἐν Τραπεζοῦντι λέγεται ἡ φρά-
σις ἰδίως ἐπὶ τῶν μικρῶν παιδίων, ἃ μετὰ τοὺς πολλοὺς λυγμοὺς καὶ
θρήνους ὑπ' ἀφασίας καταλαμβάνοντα μετὰ τινὰ χρόνον ἐκ τοῦ βλ-
θους τοῦ στήθους πνεῦμα ἐξίησι μετὰ στεναγμοῦ.

Ἀνθρωπότης. Παράγωγον ἐκ τοῦ ἀνθρωπος· αἰτ. ἀνθρωπότη-
ταν· φράσις· «ἀνθρωπότης εἰμесптин»=ἀνθρωποὶ ἐσμεν, οὐς πάντα τὰ
δεινὰ προσδοκᾶν εἰκός ἐστιν· ἡ φράσις ἐκ τῆς ἐκκλησίας που εἰλημ-
μένη ἐπὶ παραμυθίαις εἰθίσται λέγεσθαι· παράδοξον τὸ κατὰ σύνεσιν
σχῆμα (ἐνικὸν ὄνομα μετὰ πλυθοντικῷ ῥήματι)· ἕτερον τριαύτης
σπανίας συντάξεως παράδειγμα· «ἔδλον τὸ χωρίον ἄδᾶ ἐρχουνταν»=
ἀπαν τὸ χωρίον ἐνταῦθα ἐρχονται. ἕτερος τύπος ἡ ἀνθρωπότης, δη-
λοῦσα ἀνθρωπισμόν, εὐγένειαν, humanitatem, ἀνθ' οὗ καὶ ἀνθρω-
πεία λέγεται (ἐν τῇ δημ. ἀνθρωπεῖα) ἐκ τοῦ ἀνθρωπεύομαι, ὃ κατ'
ἡμῶν ἀνθρωπεύομαι λέγεται=εὐτρεπίζομαι, ἀναλαμβάνω σχῆμα,
ἦθος καὶ τρόπους ἀνθρώπων προσήκοντας· τὸ σύνθετον καλανθρωπεύ-
ομαι παρῆκται ἐκ τῆς φράσεως καλὸς (ἀγαθός, εὖνους) ἀνθρωπός
τινι δοκεῖν ἐφίεμαι πρότερον βλάβας αὐτόν· ἕτερον παράγωγον τὸ
ἀθρωπίζω=εὐτρεπίζω, ποιῶ τινὰ ἀνθρωπον· τὸ ῥῆμα ἀνθρωπίζω ὡς
μέσον εὐρηται παρ' Ἀρχύτα (Διογ. Λαέρτ. 3, 22), ὅπερ ἡμεῖς ἀνθρω-
πεύομαι λέγομεν· σύνθετον ἀνθρωποφάγος, καὶ παρ' ἀρχαίοις πα-
ράγωγον, ἀνθρωπινός=ἠνθρωπισμένος, εὐγενής, humanus.

Ἀπλόωνω=ἐκτείνω, πετάννυμι (ἀπλόω)· πθ. ἀπλοῦμαι· σύνθετ.
ἐξἀπλόωνω· «ἐξἀπλώθεν ἴς τὴν γῆν»=κατέπεσεν ὑπτίως ἐπὶ τῆς γῆς·
καὶ παρ' ἀρχαίοις «κατὰ λῆμνην ὑπτίως ἐξῆπλωτο» (Βατραχ. 105)
«ἐπλώσεν τὸ χεῖρ ἄτ' (ὅπως αἰτήσονται τι)»=προέσχεν, ὑπέσχε τὴν
χεῖρα· ῥῆμα ἐξἀπλωμαν. Φράσις· «ἐπλώσεν τ' οὐράδ'»=ἠπλώσε τὴν
οὐράν· λέγεται σιωπτικῶς ἐπὶ τε τῶν κοιμωμένων καὶ τῶν ἀποθα-
νόντων· μετήνεκται δ' ἐκ τῶν ζῶων. ἃ ἀποθνήσκοντα τεταμένην
ἔχει τὴν οὐράν· ὁμοία μεταφορὰ καὶ ἐν τῷ ἀπλόωνω τὰ πέταλα·
οὕτως ἐχρήσατο καὶ ὁ Πέρσιος τῷ ῥήματι extendere cū portam

rigidos culces extendit»=πρὸς τὴν θύραν ἐκτείνει τοὺς ὑπὸ τοῦ
πόδα (Sat. 3, 105)· κατὰ γὰρ τὸ Ῥωμαίων ἔθος οἱ νεκροὶ προβάτη
θοντο τοὺς πόδας ἐστραμμένους πρὸς τὴν θύραν ἔχοντες.—Νῦν δ'
ἤδη ῥητέον ἡμῶν τινὰ καὶ περὶ τῆς λέξεως πέταλον· σημαίνει περὶ
τὸ τῶν ἵππων ἢ ὄνων ἢ ἄλλων ζῶων σιδηροῦν ὑπόδημα, ὅπερ ὁ μὲν
Pape (Deutsche=griech. Handwört. 1872 ἐν λ. Hufeisen) κω-
λεῖ ἵππου ὑπόδημα· ὁμοίως καὶ ὁ Schmidt (Deutsch=gr. Handw.
1867), ὁ δὲ Βουζάντιος (Λεξ. ν. Ἑλλ. ἐν λ. πέταλον) κρηπίδα. Καὶ ἐν
μὲν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλλ. γλώσσῃ οὐδεμία ἦν λέξις τοῦ πράγματός· δηλωτι-
κῆ, ἐπεὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας τε καὶ Ῥωμαῖοι τοῖς νῦν οὐκ ἐχρῶντο
πέταλοις, ἀλλὰ σιδηραῖς τισὶ κρηπίσιν, αἷς τὰς τῶν ἵππων ἐκάλυπτον
ὀπλάς, ἵππου ὑποδήμασιν, ὡς ἂν εἶποι τις, μεταμέφων εἰς τὸ Ἕλλη-
νικὸν τὸ τοῦ Πλινίου (28, 20, 81), vestigium equi, ὅπερ οἱ ἀρτι-
μνημονευθέντες λεξικογράφοι Γερμανοὶ ἐποίησαν· τοῦτο δὲ τὸ ὑπό-
δημα εἰθίστο παρὰ τοῖς ἀγρόταις ἐκ σπάρτου κατασκευάζεσθαι, ὅθεν
καὶ solus spartea ἢ spartea ἀπλῶς ἐκαλεῖτο (Schneid. ind. ad-
script. Rom. ἐν λ. solus)· ἀλλ' οἱ μετὰ ταῦτα Ῥωμαῖοι ἐγγίγνω-
σκον πάντες τὴν χρῆσιν τῶν νῦν πέταλων, (ιδὲ Joans Jahrb. VI, 3,
σ. 336)· καὶ τὸ μὲν κατ' ἡμᾶς πεταλόνω ἔλεγον· coquo soleas fer-
reas induere», ὃ μεταφράσειεν ἂν τις «ὑποδαῖν τὸν ἵππον σιδηροῦς
ὑποδήμασι» κατὰ τὸ Ἀριστοτέλειον «ὑποδαῖν τινὰ καρβάντα», ὅ-
περ ὁ αὐτὸς καὶ ἐπὶ τῶν τετρακυματισμένων ποδῶν τῶν κερήλων
ἐχρήσατο (Λεξ. Passov ἐν λ. καρβάντιος), καὶ ἄλλως coquum cal-
coquo»=ὑποδαῖν τὸν ἵππον, coquo ferream soleam clavis sup-
ringere»=τῷ ἵππῳ τὸ σιδηροῦν ὑπόδημα ἢ τοῖς προσπηγνύοναι, ἢ
προσηλοῦν τῷ ἵππῳ τὸ ὑπόδημα· τὸ δὲ ἡμέτερον ἀποπεταλόνω· ve-
stigium ἢ soleam ferream ungula excutere»=ἐκκρούειν ἢ ἐξά-
γειν ἐκ τῆς ὀπλῆς τὸ ὑπόδημα ἢ τὸ σιδηροῦν ὑπόδημα. Ἀπάσαις
ταύταις ταῖς ἐκ τοῦ λατινικοῦ μεταφράσει χρῆτο ἂν τις ἐν τῇ ἑλ-
ληνικῇ γλώσσῃ· ἀλλ' ἔχουσι τι τὸ σχοινοτενές καὶ ὀχληρόν· κρείττων
ἔμοιγε δοκεῖ ἡ λέξις κρηπίς καὶ τὸ ῥῆμα κρηπίδαον· καὶ καταχρη-
στικῶς μὲν τίθεται ἡ λέξις ἀπὸ τῶν διπόδων ἐπὶ τὰ τετράποδα με-
ταφερομένη, ἀλλὰ μὴ καὶ ἐν τοῖς προεκτεθεισιν ὑπόδημα καὶ ὑποδαῖν
οὐ ταῦτά· συμβέβηκε· καὶ καλῶς μὲν ἂν ἔχοι τοῦτοισι χρῆσθαι διὰ
τὴν συντομίαν. Ἀλλὰ πῶς ἂν τις εἶποι τὸ soleam ferream ungu-
la excutere; ἐκκρηπίδαον; ἀλλ' οὐκ εἰθίσται οὐδ' ὀπωσιτοῦν ἡ λέ-

ξίς πάντως καταχρηστικῶς αὐ ῥητέον ὑπολύειν, εἰ καὶ τοῦτο σημαίνει καὶ τὸ ἐκ τοῦ ζυγοῦ λύειν, ἢ ὑπαλύεσθαι ἢ ὑπολύειν τὰς ὀπίλας κατὰ τὸ εὐπολύειν τῷ πόδε· (Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 1183)· ὁ δὲ τὴν τέχνην τοῦ κρηπιδοῦν ἐπαγγελλόμενος κρηπιδοποιὸς μὲν ἢ κρηπιδουργὸς οὐκ ἂν λέγοιτο, ἄλλο γὰρ ἄμφω ταῦτα δηλοῖ, τὸν τὰς κρηπίδας ποιοῦντα, ὁ κρηπιδῶν γε μὴν καὶ πάνυ· κρείττων δ' ἂν εἴη ἡ λέξις κρηπιδατῆς, εἰ ὑπῆρχε. Δεῖται γὰρ μὴν ἐρεβνῆς πινός καὶ αὐτὸ τὸ πέταλον, ὅπερ οὐκ ἀπόβλητόν ἐστι πάντως ἐμοὶ δοκεῖν· οὐκ ἔστιν οὐδὲ τοῦτο ἀλλότριον, ἀλλ' ἐξ ἐλληνικῆς πηγῆς εἰς φῶς ἐλήλυθε παρ' ἀρχαίοις ἐσήμαινε τὸ πέταλον δένδρου φύλλον «δενδρέων ἐν πετάλοισι καθεζομένη πυκνότησι» (Ὀδ. Γ' 520) εἶτα δὲ πᾶν τῷ φύλλῳ παρεμφερὲς μετάλλου πεποιημένον· «πέταλα χρυσαῖα» τὰ Λατινιστὶ λεγόμενα laminae (ἐκ τρυ ἐλληνικοῦ καὶ τοῦτο ἐλαύνω, ἔλασμα, ἀφαιρέσει τοῦ ε, καθ' ἅπερ ἐκ τοῦ ἐτεταμῶς tetamus), τί δ' ἄλλο ἐστὶ τὸ πέταλον ἢ σιδηροῦν ἔλασμα ἢ φύλλον; ὡσθ' ἐλληνικωτάτη δοκεῖ μοι ἡ λέξις, καὶ εἰ μὴ λίαν πολυήρως νομιζομένη, ὑπὲρ τῆς χρήσεως αὐτῆς καὶ μόνῃς ἀντὶ τῶν προρρηθισῶν ὡς καταλληλοτάτης τὴν ψήφον ἂν ἐδεδώκειν· ἐμοὶ γαῦνι οὐ πεταλισμοῦ ἀξία δοκεῖ εἶναι ἡ λέξις· ῥαδίως δ' ἂν τις χρῆσαιτο καὶ τῷ ῥήματι πεταλοῦν καὶ ἐκπεταλοῦν καὶ τοῖς ῥηματικοῖς πεταλωτής, πεταλωτέον· εὐρηται δὲ τοῦ πεταλοῦν καὶ σύνθετον παρ' ἀρχαίοις περιπεταλοῦν ὡς γλῶσσημα (λεξ. Passov) σημαίνον τὸν περιβάλλοντα μεταλλίνοις πετάλοις· παρήκται δὲ τὸ πέταλον (οὐδέκα τοῦ ἐπιθέτου) παρὰ τὸ πεταννυμι· εὐρηται δὲ καὶ σύνθετον ἐκπέταλος καὶ συγκριτικὴν ἐκπεταλώτερος (Ἀθῆν. 11 σ. 485 E) σημαίνον εὐρύς.

Ἐπι Εὐσταθίου (ιβ' ἐκατονταετηρίξ) ἐκαλεῖτο τὰ πέταλα σελήναια (Παρεκβ. εἰς Ἰλ. Α' 152 σ. 832) διὰ τὴν πρὸς τὸ ἡμίτομον τῆς σελήνης ὁμοιότητα· χαλκὸν δὲ νῦν λέγει τὰ σελήναια, τὰ ὑπὸ τοῖς ποσὶ τῶν ἵππων, οἷς διακόπτονται ἐπὶ πλεόν τὰ πατούμενα», ὅς οὐκ ὀρθῶς ἐρμηνεύει τὸ κέρυδουποι πόδες ἵππων, χαλκῷ δηλώσαντες· (οἱ ἵπποι, οὐχ οἱ ἵπποι) ὅτε τοῦ Ὀμήρου ἀγνοοῦντος τὰ πέταλα (ἰδὲ Κορ. Ἀτ. τ. 4, σ. 493, ἐν λ. σελήναια).

[Ἐπεταὶ συνέχεια]

ΕΛΕΥΘ. Γ. ΚΟΥΡΗΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΙΒΛΙΟΤΗΤΗΝ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΥΠΟΥΡΓΟΝ ΚΑΥ. Γ. ΘΥΡΟΚΙΝ

Σεβαστῆ κύριε Ὑπουργέ·

Τὴν κακὴν κατάστασιν τοῦ ἐν Ἀθῆναις Διδασκαλείου ὁμολογεῖτε καὶ ὑμεῖς, ἐπιθυμεῖτε δὲ νὰ γνωρίσητε τὰ αἰτία τῆς καταστάσεως ταύτης καὶ τὰ πρὸς βελτίωσιν αὐτῆς πρόφορα μέσα.

Κατὰ τὴν ταπεινὴν ἡμῶν κρίσιν τὰ αἰτία τοῦ κακοῦ εἶνε·
I.) Αἰτία γενικὰ, τοιαῦτα δηλ. ἐξ ὧν πηγάζει ἡ νοσηρὰ κατάσταση καὶ τῆς ὅλης παρ' ἡμῖν Ἐκπαιδεύσεως·

II.) Αἰτία εἰδικὰ, ἐξ ὧν δηλ. τὸ ἐν Ἀθῆναις Διδασκαλεῖον δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποφέρῃ οὐδ' ἐκείνους κἂν τοὺς καρπούς, ὅσοι ἦσαν καὶ ἔτι εἰσι δυνατοὶ παρὰ πάσας ἡμῶν τὰς λοιπὰς ἐλλείψεις.

Καὶ περὶ μὲν τῶν γενικωτέρων αἰτίων δὲν προτιθέμεθα νὰ πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα. Ἄλλως ἐξαρτῶνται καὶ ταῦτα οὕτως ἐκ τῆς καθόλου καταστάσεως τοῦ ὅλου ὀργανισμοῦ τῆς ἡμετέρας Πολιτείας, καὶ

1 Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ἐπεδόθη πρὸς τὸν Κ. Ὑπουργὸν κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰούλιον, ὅτε διευθυντῆς τοῦ ἀτυχοῦς Διδασκαλείου διετέλει ἔτι ὁ νῦν διευθύνων τὸ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας Τμήμα τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως κ. Χ. Παπαμάρκος.

οὕτω στενῶς συνδέεται ἡ ὑπαρξίς αὐτῶν πρὸς τὴν παρ' ἡμῖν λεγόμενην πολιτικὴν, ὥστε πᾶσα ἐξέτασις περὶ τούτων ἠθελεν ἀπομακρύνει ἡμᾶς τοῦ σκοποῦ τοῦ παρόντος ὑπομνήματος.

Ἐκ δὲ τῶν εἰδικωτέρων αἰτίων ἄμεσον μὲν ῥοπὴν ἔσχον πρὸς τὴν παροῦσαν δυσάρεστον τοῦ Διδασκαλείου κατάστασιν.

Α'.) **Ἡ ἀτυχὴς κατανομή τῶν μαθημάτων κατ' ὥρων τῆς διδασκαλίας**, ὅταν καθώρισεν αὐτὴν τὸ ἀπὸ 5 Σεπτεμ. 1886 Β. Διάταγμα¹ καὶ ἦν ἐπεχείρησε μὲν νὰ διορθώσῃ ἕτερον Β. Δ. τὸ ἀπὸ (13 Σεπτεμ.) 1888, τὸ νῦν δὲ ἰσχύον², πράγματι ὁμῶς οὐδὲν ἄλλο καὶ τοῦτο ἐπέτυχεν, ὡς ἐν τοῖς κατωτέρω γίνεται δῆλον, ἢ νὰ ῥίψῃ τὸ κατὰ τοῦ ναυαγίου ἡδὴ παλαιὸν Διδασκαλεῖον ἀπὸ τῆς Σκύλλης εἰς τὴν Χάρυβδιν.

Β'.) **Ἡ πλημμελής καὶ παρὰ τοὺς ἰσχύοντας περὶ Διδασκαλείων νόμους λειτουργία** τοῦ ἐν Ἀθήναις Διδασκαλείου.

Ἐμμέσως δὲ ἐπέδρασεν οὐ μόνον ἐπὶ τὸ Διδασκαλεῖον Ἀθηναίων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ λοιπὰ.

Γ'.) **Ἡ ἠθικὴ ἀπαγοήτευσις** τῶν πρώτων ἐξελομένων, ἀρίστων ὄντως κατὰ τὴν γενικὴν ὁμολογίαν Δημοδιδασκάλων, ἦν ἐπιτύξανε καὶ ἡ ἔλλειψις οἰασδῆποτε ἐλπίδος προαγωγῆς.

¹ Οὐ κύριος συντάκτης θεωρεῖται ὁ τότε διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου κ. Χ. Παπαμάρκος.

² Τὸ Β. Διάταγμα τοῦτο, καὶ περ' ἐκδοθὲν μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν πλημμελημάτων τοῦ προηγουμένου καὶ ἀκριβῶς πρὸς ἀποφυγὴν τῶν πλημμελημάτων ἐκείνου, ὅμως τινὰ μὲν τούτων διετήρησεν (ἀναφέρομεν τὸ προδηλότατον, πρὴν διδασκαλίαν τῆς Φυσικῆς — Γενικαὶ ἰδιότητες τῶν σωμάτων, Βαρύτης, Ὑδροστατικῆς, Ἀεροστατικῆς, Ἀκουστικῆς καὶ . . . Στοιχεῖα Μηχανικῆς — ἐν τῇ Α' τάξει. Ὁρ. κατ. Α', Γ.), τινὰ δὲ ἀντικατέστησε διὰ διατάξεων ἄλλων ἐπιπλημμελεστέρων, οἷα ἡ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας τῆς Παιδαγωγικῆς ἐν τῇ Α' τάξει (1), ἢ ἀναγραφεῖσα κατ' ἀπαιτήσιν τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου (Ὁρ. κατωτ. Α', Γ.).

Λ'.

Ἡ ΑΓΥΧΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ
ΚΑΙ ὉΡΩΝ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΝῦΝ ἸΣΧΥΟΝ
Β. ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΤΗΣ 13 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1888.

Εἰς ἀνδρας ἐννοοῦντας τίνα σκοπὸν ἐπιδιώκουσι τὰ Κράτη διὰ τῆς ἰδρύσεως τῶν Διδασκαλείων καὶ τίνα συμβολὴν πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον προσδοκᾷ εὐλόγως ἢ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη ἐξ ἐκάστου τῶν ἐν τοῖς ἰδρύμασι τούτοις διδασκομένων μαθημάτων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς τελουμένων ἀσκήσεων, ἀρκεῖ ἐν μόνον βλέμμα ὅπως πείσῃ περὶ τοῦ πλημμελοῦς τῶν διατάξεων τοῦ ἀνωτέρω περὶ κατανομῆς μαθημάτων κλπ. Β. Διατάγματος.

Ἐκ τῶν ἀμαρτημάτων τῆς κατανομῆς ταύτης, τῶν μονονουχὶ κραυγῆν ἀφιέντων, εἰσι τὰδε:

Ἡ διδασκαλία τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Παιδαγωγικῆς ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει.

Ὡς γινώσκον ἡ διδασκαλία τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν ἀρχεται πανταχοῦ τοῦ κόσμου διὰ τῆς Φυσιολογίας, τελευταῖα δὲ διὰ τῆς Φυσικῆς, ἥτις καὶ ἰσχυροτέραν ἀφαιρετικὴν δύναμιν τοῦ νοῦ ἀπαιτεῖ καὶ πλείους μαθηματικὰς γνώσεις προὑποθέτει. Ἡ ἀρχὴ αὕτη τηρεῖται οὐ μόνον ἐν τοῖς Διδασκαλείοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς Γυμνασίοις καὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς Λυκείοις καὶ ἐν παντὶ ἄλλῳ σχολείῳ.

Κατὰ ταῦτα ἴδρι καὶ παρ' ἡμῖν τὸ ἐν τῷ Διδασκαλείῳ μαθηματῆς Φυσικῆς νὰ κατανεμηθῇ εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις, οὐχὶ δὲ τὰς δύο κατωτέρας. Τοῦτο δὲ τοσοῦτον μᾶλλον, ὅσῳ οὐδὲν κωλύει τὴν τοιαύτην κατανομήν· καθότι ἀντὶ νὰ διδάσκωνται ὡς νῦν ἐν τῇ ἀνωτάτῃ τάξει ὑπὸ τὸν τίτλον Φυσιολογία «στοιχειώδεις γνώσεις δένδροκομίας κτλ.» ἐν 2 ὥραις καθ' ἑβδομάδα, ἠδύνατο τοῦτο μὲν τὸ μαθηματῆ νὰ περιορισθῇ εἰς μίαν μόνην ὥραν ἢ καὶ ὅλως ἐν ταῖς κατωτέραις μόνον τάξεσιν, ὡς λ. χ. συμβαίνει ἐν τῷ ἀρίστῳ διδασκαλείῳ τοῦ Eisonachi καὶ πολλοῖς ἄλλοις, τὴν δὲ θέσιν αὐτοῦ ἐν

τῆ ἀνωτάτῃ νὰ καταλάβῃ ἡ Φυσικὴ, ἀφαιρουμένη ὅλως ἀπὸ τῆς Α'. τάξεως.

Πλὴν ὅμως τούτων ἢν προτείνομεν μεταβολὴν ἐπιβάλλει καὶ αὐτὴ ἡ ἀνάγκη, ἀπορούμεν δὲ πῶς οὐδὲ ταύτην συνείδε τὸ Β. Διάταγμα τῆς 18 Σεπτ. 1888.

Ὡς γνωστὸν δὴλ. ἐν τῇ Β'. τάξει τοῦ Διδασκαλείου γίνονται δεκτοὶ καὶ μαθηταὶ ἐρχόμενοι κατ' εὐθείαν ἐκ τῆς Β'. τῶν Γυμνασίων. Ἀλλ' ἐν τῇ τάξει ταύτῃ ἡ Φυσικὴ δὲν διδάσκεται, διότι ἀρχεται ἡ διδασκαλία αὐτῆς τὸ πρῶτον ἐν τῇ Γ'. γυμνασιακῇ τάξει. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, ἡ Β'. τοῦ Διδασκαλείου τάξις ὀφείλει νὰ περιλαμβάνῃ κατὰ τὸ νῦν ἰσχύον Β. Διάταγμα:

α'.) Μαθητὰς προαχθέντας ἐκ τῆς Α'. τάξεως τοῦ Διδασκαλείου καὶ διδαχθέντας ἤδη Φυσικὴν ἐπὶ ἓν ἔτος.

β'.) Μαθητὰς προερχομένους ἐκ τῆς Β'. τάξεως τῶν Γυμνασίων, μὴπω διδαχθέντας φυσικὴν καὶ ἀρχ ὑστεροῦντας τῶν λοιπῶν αὐτῶν συμμαθητῶν ἐν τῷ σπουδαιστάτῳ τούτῳ μαθήματι, ὀφείλοντας δ' ἐν τούτοις νὰ παρακολουθήσωσι τὴν συνέχειν αὐτοῦ τὴν ἐν τῇ τάξει ταύτῃ διδασκομένην.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι οἱ μαθηταὶ οὗτοι ἀδικουῦνται καὶ ἄλλως, ὅτι δηλ. μετὰ διατῆ ἐν τῷ Γυμνασίῳ φοίτησιν καὶ ἑτέραν διετῆ ἐν τῷ Διδασκαλείῳ, ἢτοι μετὰ ἡετρεῖς ἐν συνόλῳ σπουδᾶς, ἐξέρχονται διδάσκαλοι ἔχοντες ἀκούσει μόνον τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς Φυσικῆς καὶ τοῦτο διδαχθὲν ἐν ἐπὶ μόνον ἔτει καὶ ἐπὶ 2 μόνον ὥρας καθ' ἑβδομάδα. Ὅτι δὲ διὰ τούτου ἀδικεῖται συγχρόως καὶ ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις εἶνε ἀφ' ἑαυτοῦ φανερόν.

Ἐφ' ὅσον ἀρα ἐν τῇ Β'. τοῦ Διδασκαλείου τάξει, δεχόμεθα μαθητὰς καὶ ἐκ τῆς Β'. τῶν Γυμνασίων καὶ ἐφ' ὅσον τὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς θεωρεῖται παρὰ πάντων οὐ μόνον διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ χρησιμότητα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μεγάλην παιδαγωγικὴν αὐτοῦ δύναμιν ὡς ἐν τῶν οὐσιωδεστάτων, ἐπὶ τοσοῦτον ἐπιβάλλει ἡμῖν αὐτὸς ὁ κοινὸς νοῦς ὡς ἀνάγκην τὴν ἐναρξῆν τοῦ μαθήματος τῆς Φυσικῆς ἀπὸ τῆς Β'. τάξεως τοῦ Διδασκαλείου.

Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον εὐρίσκομεν ἄτοπον καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν παιδαγωγικῶν καὶ ἰδίως τῆς Ἱστορίας τῆς Παιδαγωγικῆς ἐν τῇ Α'. τάξει (ἢς ἡ συνέχεια μετὰ 2 πάλιν ἔτη (1) διδάσκεται ἐν τῇ Γ'.).

Ἀλλὰ καὶ πλὴν τούτου τοῦ λόγου, ἐὰν σκεφθῶμεν ὅτι καὶ ἐν αὐτῶν τοῖς τοῖς ἀρίστοις τῶν γερμανικῶν διδασκαλείων, τοῖς ἔχουσιν βετῆ φοίτησιν, ἡ διδασκαλία τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων ἀρχεται μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ ὀνομαστῷ διδασκαλείῳ τοῦ Eisenach τὰ παιδαγωγικὰ διδάσκονται μόνον ἐν τοῖς δυοῖν τελευταίοις ἔτεσι καὶ ὅτι καὶ πάλιν ἐκ τῶν παιδαγωγικῶν τούτων μαθημάτων ἡ Ἱστορία τῆς Παιδαγωγικῆς ἢ ποσῶς δὲν διδάσκεται ἢ μόνον κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος, — ἐννοοῦμεν εὐκόλως ὅτι ἡ τοῦ Β. Δ. ἀκατάσχετος σπουδῆ, ὅπως ἡ ἐν τῷ ἡμετέρῳ Διδασκαλείῳ παιδαγωγικὴ μόρφωσις ἀρχεται ἀπ' αὐτῆς τῆς Α'. τάξεως, τρόπον τινὰ ἐξ ἐφόδου, ὑπὸ οὐδενὸς σπουδαίου ἐπιβάλλεται λόγου.

II

Λόγοι σπουδαῖοι ὁδὲ ἐπέβαλλον τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἐπὶ ματαίῳ νῦν καταναλισκομένων ἐν τῇ Α'. τοῦ Διδασκαλείου τάξει 2 πούτων ὥρων καθ' ἑβδομάδα ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας τῶν Μαθηματικῶν.

Τὴν ὑπέροχον σημασίαν τοῦ παρὰ τὰ Ἑλληνικὰ σπουδαιότατου τούτου μαθήματος, νομίζομεν ὅτι οὐδὲ ὑφίσταται καὶν ἀνάγκη νὰ ἐξάρωμεν ἐνταῦθα. Ὅδὲ ἦτο δὲ λυπηρόν, ἂν ἐν ᾧ ξένα Γυμνάσια καὶ Διδασκαλεῖα ἀναγράφουσιν ὑπὲρ τῶν μαθηματικῶν ἐν ταῖς ἑαυτῶν προγράμμασι 4 καὶ 5 ὥρας καθ' ἑβδομάδα, καὶ τοῦτο ἐπὶ σειράν ἑτῶν, ἐν ᾧ τὴν ὀρθότητα τοῦ μέτρου τούτου κατανοήσαντες ἐπὶ τέλους καὶ οἱ ἐν Ἑλλάδι πύξῃσαμεν τὴν ἐν ταῖς μέσαις γυμνασιακαῖς τάξεσι διδασκαλίαν τῶν Μαθηματικῶν εἰς ἑωρον καθ' ἑβδομάδα, — ὁδὲ ἦτο, λέγομεν, λυπηρόν, ἂν ἴστεροῦμεν τοὺς μέλλοντας διδασκάλους τῶν παιδῶν ἡμῶν τῆς ἐκ τῶν μαθηματικῶν ἀναγκαίας κῦτοῖς μορφώσεως, περιορίζοντες τὸν χρόνον τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ἐν δυοῖν μόνον τάξεσι καὶ εἰς 3 μόνον ὥρας καθ' ἑβδομάδα.

Συμβαίνει δὲ ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τούτου, ὥστε, ἐνῶ δὲ ἐκ τῆς Α'. γυμνασιακῆς τάξεως προχθεῖς καὶ συνεχίσκῃ ἐπὶ τὰ τρία ἐφεξῆς

ἔτη τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐν τῇ Διδασκαλείῳ διδάσκεται ἐν τούτῳ τὰ μαθηματικά ἐπὶ 2 μόνον ἔτη καὶ ἀνά 3 ὥρας καθ' ἑβδομάδα, ἤτοι ἐν ὅλῳ 6 ὥρας καθ' ἑβδομάδα, ὁ διανύσας τὰ αὐτὰ τρία ἔτη ἐν τῇ Γυμνασίῳ μετέχει τῆς μαθηματικῆς διδασκαλίας ἐπὶ 2 μὲν ἔτη ἀνά 4, ἐπὶ ἔν δὲ ἀνά 3 ὥρας καθ' ἑβδομάδα, ἤτοι ἐν ὅλῳ 11 ὥρας καθ' ἑβδομάδα. Διότι

Διδάσκονται Μαθηματικά:

Ἐν τῇ Α' τάξει τοῦ Διδασκ. ὥρ. 3	Ἐν τῇ ἀντιστοίχ. Β' τάξ. τοῦ Γυμν. ὥρ. 4
» Β' » » » 3	» » Γ' » » 4
» Γ' » » » 0	» » Δ' » » 3
Ἐν ὅλῳ » 6	Ἐν ὅλῳ » 11

Ὡστε ἡ τῶν μαθηματικῶν διδασκαλία ἐν τῇ Διδασκαλείῳ περιορίζεται σχεδὸν εἰς τὸ ἡμισυ (1) ἢ ἢ ἐν ταῖς ἀντιστοίχοις τάξεσι τοῦ Γυμνασίου.

Οὐδεὶς δὲ ὑπάρχει πρὸς τὴν καταπληκτικὴν ταύτην ἀνισότητά λόγος. Τούναντίον οὐ μόνον ἡ χρησιμότης τῶν Μαθηματικῶν ἐν τῇ καθ' ἡμέραν βίῳ εἶναι μεγίστη, ἀλλὰ καὶ ἡ δι' αὐτῶν ἀσκήσις τοῦ πνεύματος περὶ τε τὸ ἀκριβῶς παρατηρεῖν καὶ τὸ μετὰ λόγου ζητεῖν καὶ ὀρθῶς κρίνειν καὶ αὐστηρῶς συλλογιζέσθαι ὁμολογεῖται παρὰ πάντων τηλικαύτη, ὥστε θὰ διεπράττομεν προφανῶς μέγα ἀδίκημα οὐ μόνον πρὸς τοὺς ἐκπαιδευόμενους δηροδιδασκάλους ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἐλληνικὴν νεολαίαν, παρασκευάζοντες αὐτῇ δι' ἀδρῶν δαπανῶν καὶ παρέχοντες διδασκάλους ἀκούσαντας μὲν ἐν τοῖς Διδασκαλείοις πολλὰ καὶ διάφορα, ἐν δὲ τοῖς κυριωτάτοις μείναντας ἀμορφώτους. Ὅταν δὲ αὐτοὶ οἱ διδάσκαλοι δὲν ἐμορφώθησαν διὰ τῶν μαθηματικῶν, πῶς ἐλπίζετε νὰ μορφώσωσιν αὐτοὶ διὰ τούτων τοὺς ἐλληνόπαιδας; Καὶ ἡμῶς ἀκριβῶς παρ' ἡμῶν τοῖς ἔλλησιν ὤφειλον νὰ τονισθῶσι τὰ μαθήματα ταῦτα πλέον ἢ ὅσον τοῦτο συμβαίνει παρ' αὐτοῖς τοῖς βορείοις λαοῖς· διότι ὄντες φύσει ζωηροὶ καὶ εὐφάνταστοι, ῥαθυμοὶ δὲ περὶ τὸ λογικῶς διανοεῖσθαι, διὸ καὶ εὐκολοὶ πάντοτε περὶ τὰς κρίσεις ἡμῶν καὶ τὰ συμπεράσματα, ὅσον δ' ἐκ τούτου ἐξαρτάται, καὶ περὶ τὰς πράξεις αὐτὰς, — δεόμεθα φυσικῶς τῷ λόγῳ πολὺ μᾶλλον ἡμεῖς ἢ ἐκεῖνοι τῆς ἐκ τῶν μαθηματικῶν καὶ τῶν φυσικῶν μαθημάτων αὐστηρᾶς παιδεύσεως.

Καὶ ὁμῶς ἀκριβῶς ἐκεῖ ἐνθ' ἑμορφώνονται οἱ διδάσκαλοι τῶν ἐλληνόπαιδων, ἐν τῇσι ἰδρύμασι τούτοις περιόριζομεν τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθηματικῶν εἰς τὸ ἡμισυ τοῦ χρόνου, ὅστις διατίθεται ὑπὲρ αὐτῆς ἐν τοῖς Γυμνασίοις.

Ὅτι δὲ οὐδεὶς ὄντως ὑπάρχει λόγος πρὸς τὴν καταπληκτικὴν ἀνισότητά ταύτην, ἀποδεικνύεται ὡς ἐκ περισσοῦ καὶ ἐξ ὁσῶν συμβαίνουσιν ἐν τοῖς ἀρίστοις τῶν γερμανικῶν διδασκαλείων. Οὕτω λ. χ. ἐν ταῖς 6 τάξεσι τῶν Διδασκαλείων τῆς Σαξωνίας διδάσκονται τὰ μαθηματικά ἐν συνόλῳ εἰς 24 ὥρας καθ' ἑβδομάδα, ἀκριβῶς δηλ. τοσαύτας, εἰς ὅσας καὶ ἐν ταῖς 6 ἀντιστοίχοις τάξεσι τῶν Σαξωνικῶν Γυμνασίων. Ἡ αὐτὴ δὲ σχέσις ὥρων τηρεῖται κατὰ μεγίστην προσέγγισιν καὶ ἐν πᾶσι ταῖς λοιποῖς ἀξιολόγοις Διδασκαλείοις καὶ Γυμνασίοις τῆς Γερμανίας.

Διὰ πάντας τούτους τοὺς λόγους προτείνομεν τὴν ἀύξησιν τῶν ὥρων τῶν Μαθηματικῶν ἐν τῇ Α' τάξει τῶν Διδασκαλείων ἀπὸ 3 εἰς 5 ὥρας καθ' ἑβδομάδα, ὅπως διδάσκηται:

Ἐν 3 μὲν ὥραις Ἀριθμητικὴ (Ὁρκ καὶ κ. III. καὶ σ. 22.)
 Ἐν 2 δὲ ὥραις Γεωμετρία
 καθὰ συμβαίνει καὶ ἐν Βαυαρῶν καὶ ἐν Σαξωνίας κτλ.

Ὅτι δὲ ὄντως αἱ μέχρι τοῦδε 3 ὥραι διδασκαλίας ἀμφοτέρων τῶν μαθημάτων τούτων εἰσὶν ἀνεπαρκεῖς, ἀπέδειξε πλέον ἢ ὅπως τοῦ δέοντος καὶ ἡ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο γενομένη πεῖρα.

Σημ. Α' 2 αὐταὶ ὥραι ἔβλουσι ληφθῆναι ἐκ τῆς νῦν ἀνευ λόγου, ὡς εἰδείχθη (ὄρα I), διδασκόμενης ἐν τῇ Α' τάξει Ἱστορίας τῆς Παιδαγωγικῆς.

III

Ἐκ τῶν ἀτυχῶν διατάξεων τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 18 Σεπτ. 1888 εἶνε καὶ ἡ διδασκαλία τῶν «Στοιχειωδῶν γνώσεων Ἀλγέβρας» πρὸς τῇ Γεωμετρίας ἐν τῇ Β' τάξει.

Ὅτι καὶ ἐν ἐκτιμῶμεν τὴν ἀξίαν τοῦ μαθήματος τούτου, τῶσιν ὁμῶς ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν μετὰ λύπης ὅτι ἐν τοῖς ἡμετέροις Διδασκαλείοις ἀτεροῦμεθα τοῦ ἀναγκαίου πρὸς διδασκαλίαν καὶ τοῦ τοῦ μαθήματος χρόνου. Τρεῖς ὥραι ὅσας ὀρίζει τὸ Β. Δ. ὅπως διδάσκωνται ἐν αὐταῖς:

« Ἀλγέβρας στοιχειώδεις γνώσεις μετ' ἀσκήσεων εἰς λύσεις προβλημάτων. Συνέχεια καὶ τέλος στοιχειώδους γεωμετρίας. — Πρακτικαὶ ἀσκήσεις διὰ τῶν γεωμετρικῶν ἐργαλείων ἐπὶ τοῦ χάρτου καὶ γηπέδου καὶ προβλήματα. »

εἰσι φανερῶς ἀνεπαρκεῖς πρὸς ταῦτα πάντα.

Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, προτιμῶμεν νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὰς 3 ὥρας ταύτας πρὸς ἀκριβεστέραν διδασκαλίαν μέρους τῆς Γεωμετρίας ἐν τῇ τάξει ταύτῃ, ἢ νὰ διασπάσωμεν τὸν νοῦν τῶν μαθητῶν εἰς ἐσπευσμένην ἐπιδίωξιν δύο ἀμασκοπῶν.

Ἐὰν εἴχομεν χρόνον ὅπως διδάξωμεν ἐν τῇ Β' τάξει τὸ μάθημα τῆς Ἀλγέβρας ἐπὶ πλείονας ὥρας καθ' ἑβδομάδα ἢ καὶ συναχίσωμεν αὐτὸ ἐν τῇ ἐπομένῃ τάξει, ὑπὲρ τούτου ἠθέλομεν κηρυχθῆ καὶ ἡμεῖς προθύμως. Νῦν ὅμως πρόκειται ἐπὶ ἐν μόνον ἔτος καὶ ἀνὰ μίαν ὥραν καθ' ἑβδομάδα νὰ προσφέρωμεν τοῖς μαθηταῖς ἡμῶν πρὸς γεῦσιν τὰς πικρὰς μόνον τῆς Ἀλγέβρας ρίζας. Διότι πλὴν τῆς χρήσεως τῶν ἀφηρημένων ἀριθμῶν, καὶ τῶν ἀλγεβρικῶν συμβόλων καὶ παραστάσεων καὶ τῆς ὀρθῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀλγεβρικῶν πράξεων, ἐλάχιστα ἄλλα οὐκ δυνήσασιν ἐν τῷ βραχεῖ τούτῳ χρόνῳ οἱ ἡμέτεροι μαθηταὶ νὰ ἐκμάθωσιν.

Ἡ δὲ ἐκ τούτου ὀφέλεια ὑπὸ τῆς τῆν ἐποψίν τῆς παιδείσεως καὶ ὑπὸ τῆν τοῦ χρησίου ἐστὶ μετριωτάτη. Διότι τὰ μὲν ἀπλούστατα ἐκεῖνα προβλήματα τὰ ὅποια οὐκ ἐκμάθωσιν αὐτοὶ νὰ λύωσι διὰ τῆς Ἀλγέβρας, ταῦτα δύνανται ἐπίσης νὰ λύωσι καὶ διὰ τῆς καινῆς ἀριθμητικῆς. Ἀκριβῶς δ' αὕτη ἢ διὰ τῆς κοινῆς Ἀριθμητικῆς λύσις τῶν προβλημάτων εἶνε ἢ ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ πολύτιμος καὶ περὶ τούτην μάλιστα ὀφείλουσι καὶ νὰ ἀσκηθῶσιν οἱ διδάσκαλοι τῆς ἐλληνικῆς νεολαίας, ἵνα δύνωνται αὐτοὶ πρῶτοι ἐν τοῖς περὶ ποσὰ προβλήμασι τοῦ καθημερινοῦ βίου ν' ἀντιλαμβάνωνται ὀρθῶς τῶν μεταξὺ δεδομένων καὶ ζητουμένων ποσῶν ὑπαρχουσῶν ἐσωτερικῶν σχέσεων καὶ μεταβαίνωσιν ἀπὸ τῶν δεδομένων ἐπὶ τὰ ζητούμενα διὰ σειράς λελογισμένων ἐργασιῶν, ἔχοντες συνείδησιν τῆς ἀμέσου ἀναφορᾶς ἐκάστης τούτων πρὸς τὰ στοιχεῖα τοῦ προβλήματος τὸ ὅπολον πρόκειται. Ἄν δὲ περὶ τοῦτο ἀσκηθῶσιν οἱ μέλλοντες δημοδιδάσκαλοι κατὰ τῆν διδασκαλίαν τῆς Ἀριθμητικῆς ἐν τῇ Α' τάξει, ἢ ἐκ τούτου μόρ-

φωσις τοῦ πνεύματος ἐστὶ ἤδη ἰκανὸν ἀντισηκῶμα τῆς ἐκ τῆς παραλείψεως τῆς ἀλλῆς Ἀλγέβρας ζημίας.

Ἄλλὰ καὶ ἕτερον ἀντισηκῶμα σπουδαιότατον τῆς ζημίας ταύτης ἐστὶ ἢ χρησιμοποίησις καὶ τῶν 3 ὥρῶν τῶν Μαθηματικῶν τῆς Β' τάξεως ὑπὲρ ἀκριβεστέρως διδασκαλίας τῆς Γεωμετρίας ἐν τῇ αὐτῇ τάξει. Νομίζομεν μάλιστα ὅτι ἢ ἐκ τῆς Γεωμετρίας μόρφωσις θὰ ἦτο ἔτι μείζων, ἂν ἢ θεωρητικὴ διδασκαλία αὐτῆς περιορίζετο εἰς μόνον τὰ 4 πρῶτα βιβλία, ἐγένετο δὲ μετὰ μείζονος βάθους καὶ συνωδύετο ὑπὸ πολλῶν γεωμετρικῶν ἀσκήσεων· ἐκ δὲ τῆς Στερομετρίας ἐδιδάσκετο ἀκριβῆς περιγραφή τῶν κυριωτάτων στερεῶν, ἢ πρὸς ἀλληλα σχέσις αὐτῶν, καὶ ἀσκήσις εἰς τὴν πρακτικὴν μέτρησιν τοῦ ὄγκου τούτων.

IV

Σπουδαῖον λάθος θεωροῦμεν καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς διδασκαλίας τῆς Ἱστορίας εἰς μόνην τὴν Ἑλληνικὴν.

Καὶ εἴνα μὲν ὁμολογούμενον ὅτι ἢ γνώσις τῆς πατρῴου Ἱστορίας καὶ ἢ δι' αὐτῆς παιδείσις ἔχει τὴν μεγίστην σπουδαιότητα ἐν παντὶ ἔθνει, οὐδέποτε ὅμως ἢ εἰδικὴ Ἱστορία ἔθνους τινός, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ, εἶνε δυνατὸν νὰ διδαχθῆ καὶ πολὺ ὀλιγώτερον νὰ νοηθῆ ὀρθῶς ἄνευ τῶν κυρίων ἀναφορῶν αὐτῆς πρὸς τὴν παγκόσμιον Ἱστορίαν.

Ἀποροῦμεν ἰδίως πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῆ ἢ ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία (ἐν τῇ Α' τάξει) ἄνευ ἔστω καὶ συντομωτάτης τινός γνώσεως τῆς Ἱστορίας ἀφ' ἑνός μὲν τῶν ἀνατολικῶν ἐκείνων λαῶν ὅσοι διετέλεσαν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἰδίᾳ δὲ τῶν Αἰγυπτίων Φοινίκων καὶ Περσῶν, ἐφ' ἑτέρου δὲ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἱστορίας (ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἔξης). Τὸ αὐτὸ δὲ ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὴν Ἱστορίαν τῶν κατὰ τὸν Μασαίωνα καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ ἰδίως περὶ τὰς ἑλληνικὰς χώρας δρασαντων λαῶν.

Τοῦτο δὲ τοσοῦτον μάλλον, ὅσῳ ἢ Ἱστορία εἶναι κυρίως μία, ἢ παγκόσμιος. Ὅπως δὲ καὶ εἰκόνας μίαν ἀπλᾶ τμήματα ἢ δρχματος ἀπομονωμέναι ἀκίηναὶ καὶ πράξεις δύνανται μὲν νὰ ἔχωσι καὶ καθ' ἑαυτὰς αὐτοτελεθῆ τινὰ ἔννοιαν καὶ ἀξίαν, οὐδέποτε ὅμως δύνωνται νὰ παραστήσωσιν ἢ περὶ τὴν ἀξίαν αὐτῶν τὴν ἀληθῆ καὶ πολὺ ὀλιγώτερον τῆ μέγεθος καὶ τὴν σπουδαιότητα τοῦ ὅλου, οὕτω καὶ ἢ ἀπο-

μεμονωμένη Ἱστορία λαοῦ τινος οὔτε τὴν πραγματικὴν αὐτῆς ἀξίαν εἶνε ἱκανὴ καθ' ἑαυτὴν νὰ καταδηλώσῃ, οὔτε τὸ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ μέγα καὶ τὸν δημιουργὸν αὐτῆς Νουῦν ν' ἀποκαλύψῃ ἢ νὰ ὑποδείξῃ κἀν.

Διὰ ταῦτα προτείνονται ὡς ἑκ τῆς Ἱστορίας διδάσκωνται :

Ἐν τῇ Α' τάξει. Ἀρχαία (Ἀνατολικοὶ Λαοὶ, Ἑλληνικὴ μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, καὶ τὰ κυριώτατα ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς μέχρι τῶν Γράκων.)

Ἐν τῇ Β' τάξει. Συνέχεια τῆς ἀρχαίας Ἱστορίας καὶ Μεσαιωνικῆς, ἰδίως δὲ ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἐν τῇ Γ' τάξει. Συνέχεια (ἰδίως τῆς Ἑλληνικῆς) ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐξῆς μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

V

Τὴν ἄλλειψιν ἐνόητος καὶ λογικῆς ἀλληλουχίας τῶν μερῶν τοῦ περὶ κατανομῆς μαθημάτων κλπ. Β. Διατάγματος μαρτυροῦσι καὶ αἱ περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν Ὀρησκευτικῶν μαθημάτων διατάξεις.

Διότι κατὰ τὸ ἐν λόγῳ Β. Διατάγμα ἐν τῇ Α' τάξει τοῦ Διδασκαλείου ὀφείλουσι νὰ διδαχθῶσιν ἐκ τῶν Ὀρησκευτικῶν:

«Συντομώτατα τὰ κυριώτερα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐκτενέστερον τὰ τῆς Καινῆς. Ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τὰ περὶ ἐξαπλώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸ περὶ σχίσματος τῆς Α. καὶ Δ. Ἐκκλησίας, τὰ περὶ μεταρρυθμίσεως συνοπτικώτατα, τὰ περὶ πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τῶν 8 πρώτων αἰώνων, βίου καὶ συγγράμματα. Ἀνάγνωσις Χρυσοστόμου μετὰ διδασκαλίας τῶν κυριωτέρων κανόνων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ῥητορικῆς.» . . . ἐν 2 ὡραῖς καθ' ἑβδομάδα.

Ἄλλ' ἐκ πρώτης ὄψεως ἐμποιεῖ ἡδὴ αἰσθησιν ἢ κληθῆρα τῆς ὕλης, ὅση ὀφείλει νὰ διδαχθῇ ἐν 2 μόνον ὡραῖς καθ' ἑβδομάδα, καὶ καταφαίνεται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἢ ὑπαγορεύσασα τὴν συσσωρευσιν ταύτην ἰδέα, καθ' ἣν δηλ. καὶ ἡ τῶν Ὀρησκευτικῶν μαθημάτων διδασκαλία κύριον σκοπὸν ἔχει τὴν μετάδοσιν ἐγκυκλοπαιδικῶν γνώσεων καὶ πρωτομνηστικῆς παλυμαθείας μᾶλλον ἢ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ ἠθικοῦ

καὶ τοῦ Ὀρησκευτικοῦ συναισθηματός καὶ τὴν καλλιέργειαν τῆς εὐσεβείας.

Ἄλλὰ καὶ πλὴν τούτου εἶνε ἔργον διδακτικῆς φρονήσεως νὰ διδάσκωνται μαθηταί, ὧν ὁ ὀρίζων τῶν Ἱστορικῶν γνώσεων κεῖται κυρίως ἐντὸς τῆς ἀρχαίας Ἱστορίας, καὶ οἵτινες καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Α' τάξει τοῦ Διδασκαλείου διδάσκονται ἔτι ἐκ τῆς Ἱστορίας «Ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν μέχρι ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων—εἶνε, λέγομεν, ἔργον διδακτικῆς φρονήσεως, μαθηταί τῆς βαθμίδος ταύτης νὰ διδάσκωνται συγχρόνως ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῶν Ὀρησκευτικῶν τίνα;— Ἐὰ περὶ ἐξαπλώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὰ περὶ σχίσματος τῆς Α. καὶ Δ. Ἐκκλησίας, τὰ περὶ μεταρρυθμίσεως, τὰ περὶ πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τῶν 8 πρώτων αἰώνων, βίου καὶ συγγράμματα» καὶ ἐπι πάσι τούτοις. . . . κανόνας τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ῥητορικῆς.

Τίνα ποτὲ ἐννοίαν δύνανται νὰ ἔχωσι διδασκόμενα γεγονότα μεμονωμένα ἐκ τῆς Ἱστορίας ἀγνώστων ἔτι ποτὲ μαθηταῖς ἐποχῶν, ἢ καὶ κανόνες οἰασθῆποτε ῥητορικῆς πρὸς μαθητὰς ἀγεύστους καὶ τῆς στοιχειωδέστατης ψυχολογικῆς διδασκαλίας; Ἄλλὰ τί λέγω;—ἀμοίρους πολλάκις καὶ αὐτῆς τῆς ἱκανότητος τοῦ ἐκφέρειν τὰ ἀπλούστατα αὐτῶν διανοήματα δι' ὅπως οὖν λογικῶν πράξεων. Προφανῶς τὰ περὶ ἐξαπλώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὰ ἐφεξῆς σπουδαιότατα μέρη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας μόνον ἐν τῇ Β' τάξει τοῦ Διδασκαλείου, ὅτε καὶ εἰσάγονται οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν Μεσαιωνικὴν ἢ γένει Ἱστορίαν, ἢ τῇ Γ' τάξει αὐτῆς, μετὰ δηλ. καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Κατηχήσεως, δύνανται καρποφόρως νὰ διδαχθῶσι. Οἱ δὲ κανόνες τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ῥητορικῆς, κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην, μόλις καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Γ'.

VI

Ἐκ τῶν ἀναγκαίων μεταβολῶν τοῦ νῦν ἐν ἰσχύει προγράμματος κρίνομεν καὶ τὴν αὐξήσιν τοῦ πρὸς διδασκαλίαν τῶν Παιδαγωγικῶν ἐν τῇ Β' τάξει ὀρισμένου χρόνου.

Διότι ἀναφέρονται μὲν νῦν ὑπὸ τοῦ Β. Δ. ὑπὲρ τῶν Παιδαγωγικῶν 4 ὡραὶ καθ' ἑβδομάδα, ἀν ὅμως ἐκ τούτων ἀφαιρέσωμεν 2 ὡρὰς καθ' ἑβδομάδα ὑπὲρ τῆς Ψυχολογίας καὶ Λογικῆς, αἵτινες ἔχουσι συμπεριληφθῆ ἐν ταῖς Παιδαγωγικαῖς, ὑπολείπονται πρὸς διδασκαλίαν

λίαν καθαρῶς παιδαγωγικοῦ μαθήματος 2 μόνον ὥραι καθ' ἑβδομάδα, καὶ τὸ μάθημα τοῦτο εἶνε κατὰ τὸ Β. Διάταγμα:

«Διδακτικὴ, καὶ κατὰ τὴν ἐπαράληψιν αὐτῆς ὑποδειγματικὴ διδασκαλία».

Οὕτω ὅμως κατορθοῦται νὰ περιορισθῶσιν οἱ μαθηταὶ καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς μὲν τὴν ψιλὴν θεωρίαν.

Ἡμεῖς ἐπεθυμῶμεν τὴν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο φοίτησιν τῶν μαθητῶν τῆς Β' τάξεως τοῦ Διδασκαλείου ἀπᾶξ τοῦλάχιστον τῆς ἑβδομάδος εἰς τὰς δοκιμαστικὰς διδασκαλίας (Probelektionen) ἐκείνας, ἀφ' ὧφείλουσι νὰ ἐκτελῶσιν οἱ δόκιμοι τοῦ Διδασκαλείου, προσέτι δὲ καὶ τὴν μεθ' ἑκάστην δοκιμαστικὴν διδασκαλίαν φοίτησιν αὐτῶν εἰς τὴν ἐπὶ τούτῳ γινομένην ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ καθηγήτου τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων συνεδρίαν τῶν δοκίμων, ἐν ἣ ἐξετάζεται ὁ βαθμὸς τῆς ἐπιτυχίας ἢ ἀποτυχίας τῆς γενομένης δοκιμαστικῆς διδασκαλίας ἐν τε τῷ συνόλῳ αὐτῆς καὶ ἐν τοῖς καθ' ἑκάστα, καὶ ζητοῦνται καὶ κρίνονται ὑπὸ τὴν ἀμεσον ὀδηγίαν τοῦ καθηγήτου οἱ λόγοι ταύτης.

Τὸ σύστημα τοῦτο τῶν δοκιμαστικῶν διδασκαλιῶν καὶ τοῦ μετὰ ταύτας γινομένου ἐν κοινῇ συνεδρία ἐλέγχου, εἶνε ὁ πρακτικώτατος θεσμὸς παντὸς Διδασκαλείου, καὶ παρέχει ἀρίστως εὐκαιρίας, ὅπως οἱ τοῦ Διδασκαλείου μαθηταὶ ἀποκτήσωσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν σχολικὴν τινα πέτραν, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατανοήσωσι καὶ ἐκτιμήσωσιν ἐν τῇ πράξει τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν τῆς Διδακτικῆς θεωρημάτων, τὰ ὅποια λεγόμενα ἀπὸ μόνης τῆς ἑδρας πρὸς μαθητὰς μηδεμίαν ἐπι αἰσθανθέντας ἀνάγκην τούτων, ὅ' ἀποβαίνωσιν ἀληθῆ ἔπεα πτερόεντα, καὶ οὐδ' ἀπαρμένωσιν ἐν τοῖς ἀκρωμένοις ὄσον καὶ αἱ δονήσεις τοῦ προσβάλλοντος τὰ ὦτα αὐτῶν ἀέρος· καὶ ἂν δὲ παραμείνωσιν ἐπὶ πλέον — διὰ τὸν φόβον τῶν ἐξετάσεων —, θέλουσι καὶ πάλιν παραμείνει ὡς ἀχρηστὸν βᾶρος, οὐχὶ δὲ ὡς πνεῦμα καὶ δύναμις κινουσα ἢ ὀδηγοῦσα αὐτοὺς τοῦ λοιποῦ ἐν τῇ σχολικῇ πράξει, ὡς τοῦτο ἐπάρκως δυστυχῶς κατέδειξε καὶ ἡ ἐκ τοῦ Διδασκαλείου Ἀθηνῶν πρόσφατος πέτρα.

Διὰ ταῦτα πρὸς τὴν θεωρητικὴν διδασκαλίαν τῆς Διδακτικῆς καὶ τὴν ὑποδειγματικὴν διδασκαλίαν ἐν τῇ Β' τάξει, προτείνομεν τὴν προσθήκην 2 ἐπι ὥρων καθ' ἑβδομάδα, ἵνα παρέρχωνται οἱ μαθηταὶ τῆς τάξεως ταύτης ἀπᾶξ μὲν τῆς ἑβδομάδος ἐν δοκιμαστικῇ διδά-

σκαλίᾳ, ἀπᾶξ δὲ μετέχωσι τῆς ἐπὶ ταύτῃ γινομένης παιδαγωγικῆς συνεδρίας.

Ἡ μέχρι τοῦδε παράλειψις τῆς δικτάξεως ταύτης ἀποτελεῖ ἐν τῶν οἰκτροτάτων λαθῶν τῶν τελευταίων, περὶ κατανομῆς τῶν μαθημάτων καὶ ὥρων τῆς διδασκαλίας Β. Διαταγμάτων.

Καὶ αὗται μὲν εἶνε αἱ κυριώταται ἐλλείψεις τοῦ Β. Δ. τῆς 18 Σεπτ. 1888.

Ἦσοι δὲ τῶν λοιπῶν ὀλίγα μόνον ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν:

VII

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Τὸ ζήτημα τῆς διδασκαλίας τοῦ α. τάξεως τούτου μαθήματος εἶνε, ὅλον ὑφίσταται σήμερον καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ζήτημα μαθῆδου, μάλλον ἢ προγράμματος. Πόσαι δὲ ὥραι δεόν νὰ προσνέμωσιν τοῦτῳ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς Ἐκπαιδευτηρίοις, δεῖ εἶνε δυνατόν νὰ ὁρισθῇ ἀπολύτως. Διότι ὡς ἔχει νῦν δυστυχῶς περιορισθῇ πράγματι ἡ διδασκαλία αὕτη ἐν τοῖς πλείστοις ἡμῶν σχολείοις εἰς μέρος μόνον ἑλάχιστον τοῦ ἐαυτῆς σκοποῦ, αἱ ὑπὲρ αὐτῆς ὀριζόμεναι 11 καὶ 12 ὥραι καθ' ἑβδομάδα εἶνε ὁμολογουμένως πολλαί.

Διότι εἰς οὐδενὸς ποτε τὸν νοῦν ἤθελεν ἐπέλθει νὰ διαθέσῃ τὸ 1/3 τοῦ ὅλου πρὸς ἐκπαίδευσιν χρόνου πρὸς ἀπλὴν ἐκμάθησιν (ἀμφίβολον δὲ εἰ κατορθοῦται καὶ αὕτη) γραμματικῶν τινῶν τύπων καὶ κανόνων, ἔστω καὶ αὐτῆς τῆς θειοτάτης τῶν γλωσσῶν, καὶ ἀτελεστοτάτην ἐρμηνείαν ἢ μάλλον σχολαστικὴν ἐφαρμογὴν τῶν κανόνων τούτων ἐπὶ τοῦ καιμένου τῶν ἀτυχῶν συγγραφέων. Πρὸς μὲν τὴν ταύτην τὴν ἐργασίαν οὐδ' ἄρκει χρόνος πολὺ ὀλιγώτερος· ἡ δὲ μέχρι τοῦδε περὶ τὴν ξηρὰν ταύτην ἀσχολίαν σπατάλη 12 ὄλων πολυτίμων ὥρων ἀποτελεῖ μίαν τῶν κυριωτάτων πληγῶν τῆς παρ' ἡμῖν μόνης ἐκπαίδευσως, ἐμμέσως δὲ κατὰ τοῦτο καὶ αὐτῆς τῆς ἀνωτάτης.

Ἄν ὅμως ἀφ' ἑτέρου σκεφθῶμεν, ὅτι διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν ἑλληνικῶν ἐπιζητοῦμεν οὐ μόνον τὴν ἐκμάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλ' ὅτι σκοποῦμεν ἐν ταύτῳ καὶ νὰ διανοήσωμεν πρὸ τοῦ πνευματικοῦ τῶν Ἑλληνοπαίδων ὀφθαλμοῦ νέου: ὀρίζοντας πραγματικοῦ κόσμου καὶ γνωρίσωμεν αὐτοῖς τὸν βίον καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἰδίων αὐ-

των προγόνων, οὐ πνεύματος ἐκδήλωσις εἶνε καὶ αὐτὴ αὐτὴ ἡ θεία γλώσσα, ἐννοούμεν ὅτι πρὸς ταῦτα πάντα 12 ὥραι, ὅσαι συνήθως ὀρίζονται ἐν ταῖς Γυμνασίαις, οὐδαμῶς εἶναι πολλαί.

Ἐν ταῖς Διδασκαλείαις ὅμως, ὧν τελικὸς σκοπὸς εἶνε ἡ ψυχολογικὴ καὶ παιδαγωγικὴ μόρφωσις τῶν εἰς αὐτὰ φοιτῶντων νέων καὶ ἡ διδακτικὴ τούτων ἱκανότης, καὶ τὰ ὅποια λοιπὸν οὔτε ἐπιδιώκουσι τὸν αὐτὸν καὶ τὰ Γυμνάσια βαθμὸν Ἑλληνομαθείας, οὔτε δύνανται καὶ νὰ ἐπιδιώξωσιν, ἅτε στερούμενα τοῦ ἀναγκαίου πρὸς τοῦτο χρόνου, ὀρελλόμεν παρά τὴν γνώμην ἐνίων, νὰ περιορίσωμεν τὸ μάθημα τοῦτο εἰς ἐλάσσονας τῶν 12 ὥρῶν καὶ ὁ ἑβδομάδα ἔξ ἅπαντος ὅμως εἰς ὥρας οὐχὶ ἐλάσσονας καὶ τῶν 10 ἢ, ὡς τινες ἕτεροι πάλιν φρονοῦσι, ἐλάσσονας καὶ αὐτῶν τῶν 9, ὅσας τὸ Β. Δ. τῆς 13 Σεπτ. 88 καθώρισεν ἐν τῇ Β'. καὶ τῇ Γ'. τάξει τοῦ Διδασκαλείου, καὶ ὅσας ἡμεῖς θεωροῦμεν ὡς αὐτὸ τὸ κατώτατον ὄριον.

Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ, καὶ ὡς εἴρηται ἀνωτέρω, ὁ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν εἶνε πολλαπλοῦς, νομίζομεν ὅτι δὲν ἀρκεῖ μόνος ὁ ἐπιτυχὴς καθορισμὸς τοῦ πρὸς διδασκαλίαν τῶν Ἑλληνικῶν ἀναγκαίου ὀλίγου χρόνου, ἀλλ' ἀπαιτεῖται καὶ τοῦτου ἐπίσης ἡ ὀρθὴ κατανομὴ μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐπιμέρους σκοπῶν τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τούτου. Καὶ εἶνε μὲν αὕτη κυριώτατα ἔργον αὐτοῦ τοῦ διδάσκοντος, ὀφείλει ὅμως καὶ τὸ Ἰπουργικὸν πρόγραμμά νὰ ὑποδείξῃ αὐτὴν ὅσον ἀπ' αὐτοῦ ἐξαρτάται.

Κατὰ ταῦτα προτείνομεν τὴν ἑξῆς κατανομήν:

- Ἀνάγνωσις καὶ ἐρμηνεία ἀρχαίων συγγραφέων καὶ καταγόησις αὐτῶν ὑπὸ πραγματικῆν, ἱστορικῆν καὶ αἰσθητικῆν ἑποψίν. Ὁρᾶς
- Γραμματικὴ (λαμβανομένων τῶν παραδειγμάτων κατὰ προτίμησιν ἐξ αὐτῶν τῶν ἀναγινωσκομένων συγγραφέων) καὶ Θεματογραφία. Ὁρᾶς
- Ἀνάγνωσις νεωτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ Ἐκθέσεις ἰδεῶν. Ὁρᾶς

Ἐν ὅλῳ Ὁρᾶς

Α'. τάξις	Β'. τάξις	Γ'. τάξις
6	6	6
3	2	2
3	1	1
11	9	9

Ὡς πρὸς δὲ τοὺς συγγραφεῖς εὐχόμεθα τὴν ἐγκρίσιν ὡς διδακτικοῦ ἀναγνώσματος καὶ τοῦ διὰ τοῦ νῦν ἰσχύοντος Β. Διατάγματος ἀποκεκλεισμένου ἀπὸ τῶν Διδασκαλείων Ἡροδότου, καὶ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτοῦ ἐν τῇ Β'. τάξει, καὶ προσέτι τὴν ἐναρξίν τῆς Ὀμήρου ἀναγνώσεως ἀπὸ τοῦ Ε'. ἑξαμήνου τῆς Α'. τάξεως.

VIII

Ἡ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ

Περὶ τοῦ μαθήματος τῆς Γυμναστικῆς, καὶ τῆς ἀνάγκης μικροῦ τινος περιορισμοῦ τῶν ὥρῶν αὐτοῦ, ἐπιθυμοῦμεν ἐπίσης νὰ προσθέσωμεν δύο λέξεις.

Ἐἰ καὶ συμμεριζόμεθα δηλ. καὶ ἡμεῖς τὸν ὑπὲρ τῆς Γυμναστικῆς ἐνθουσιασμὸν ἐνίων καὶ περὶ πολλοῦ ποιούμεθα τὴν ἀσκήσιν ταύτην, πιστεύοντες ὅτι ἀναπτύσσει ἀρμονικῶς καὶ ἰσχυροποιεῖ οὐ μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν, ὅμως πολὺ ἀπέχομεν τοῦ νομίζειν ὅτι καὶ ἐπέρχονται αἰεποτε τ' ἀποτελέσματα ταῦτα εἰκῆ καὶ κπλῶς ἐπιδιώκόμεν. Τούνηντιον ἀντὶ ἀρμονικῆς ἀναπτύξεως τοῦ σώματος τὰ μαθήματα τῆς Γυμναστικῆς κατορθοῦσι πολλακίς τὸ ἀντίθετον (c'est le développement hors de la proportion voulue des parties du corps entre elles¹). ἀντὶ ἰσχυροποιήσεως ἡ ἀσκήσις αὕτη, ὅταν ὑπερβαίῃ τὸ μέτρον, φθείρει τὴν ἰσχύ², καὶ τέλος ἀντὶ πνευματικῆς ἀναψυχῆς παρασκευάζει νέον κάματον εἰς πνεύματα ἤδη πεπνημένα³.

Ἀκριβῶς δὲ ἐν ταῖς Διδασκαλείαις προβάλλουσιν ἀθροῖοι οἱ κίνδυνοι οὗτοι, ἰδίᾳ δὲ οἱ δύο τελευταῖοι.

Διότι ἡ παροιμιώδης πτωχεῖα μεγάλου μέρους τῶν μαθητῶν τοῦ Διδασκαλείου στερεῖ αὐτοὺς τῆς τροφῆς, ἧς ἔχει ἀνάγκη τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, καὶ ἂν ἔτι ἐπρόκειτο νὰ ζῆ μόνον τὸν φυτικὸν βίον. Πρὸ ἡμερῶν τινῶν ἔτι διηγείτό μοι ὁ ἀξιότιμος α. διδάσκαλος τοῦ Ἰπποκράτους κ. Κυπριώτης περὶ μαθητοῦ τοῦ Διδασκαλείου λιποθυμήσαντος

¹ Sponcer.
² Ἄριστος. Ἠθ. Νικ. II, 2. «Τὰ τε ὑπερβέλλοντα γυμνάσια καὶ τὰ ἐλλείποντα φθείρει τὴν ἰσχύ.»
³ Ἄριστος. Πολιτ. Θ, 4. «Ἄλλα γὰρ τῆς διανοίας καὶ τοῦ σώματι διακονεῖν οὐδαί τούναντιον γὰρ ἐκχέτορες ἀπεργάζεσθαι πέφυκε τῶν πόνων, ἐπιποδίζων δὲ μὲν τοῦ σώματος πόνος τὴν δίκην, ὁ δὲ ταύτης τὸ σῶμα.»

ἐκ πείνης. Μεταξὺ τοῦ δυστυχοῦς τούτου καὶ ὀλιγίστων τινῶν σχε-
τικῶς εὐτυχῶν ὑπάρχει ὀλόκληρος κλίμαξ ἀπουδαστῶν ἀτελῶς τρε-
φομένων, — πρέπει δὲ νὰ προσθέσωμεν : καὶ ἀτελῶς προφυλαττομένων
κατὰ τοῦ ψυχῆς ἐν ὥρᾳ χειμῶνος.

Παρὰ τούτων πολλαχῶς καταπονουμένων πνευματικῶς, ἐπὶ 5 ἢ 6
ὥρας ἐν τῷ διαστήματι τῆς ἡμέρας, ἐρχόμεθα ν' ἀπαιτήσωμεν ἰάκεις
τῆς ἐβδομάδος, κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἑσπερινῆς αὐτῶν ἀναψυχῆς, κινή-
σεις τοῦ σώματος στρατιωτικῆς καὶ ἀσκησίν περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων.

Ὁ θεσμὸς θὰ ἦτο λαμπρὸς, ἂν μετὰ τὰς ἀσκήσεις ταύτας προσεφέ-
ρετο εἰς τὰ ἀπειρηκότα σώματα τῶν μαθητῶν ζωμῶς καὶ κρέας, —
ἴσως δὲ καὶ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐνδύματα θερμότερα, μέλλοντα νὰ
προφυλάξωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς συνήθους ἐν τῷ ἡμετέρῳ κλίματι ἀπο-
τόμου ἐφόδου τοῦ ψυχῆς. Θὰ ἦτο δὲ ὁ θεσμὸς οὗτος ἔτι λαμπρότε-
ρος, ἂν καὶ τὰ λοιπὰ ἐν τῷ Διδασκαλείῳ μαθήματα καὶ αἱ διδακτι-
κὲ ἀσκήσεις ἦτο δυνατόν νὰ κατανεμηθῶσιν ἀντὶ τῶν νῦν τριῶν εἰς
4 ἔτη. Τότε αἱ ὥραι τῆς ἐν τῷ Διδασκαλείῳ ἡμερησίας πνευματικῆς
ἀσχολίας τῶν μαθητῶν θὰ ἦσαν ὀλιγώτεροι ἢ νῦν, μετὰ δὲ τὰ γυ-
μνάσια τῆς δειλῆς, δὲν θὰ ἐπερίμενον αὐτοὺς ὡς συμβαίνει σήμερον
ἄλλοι πνευματικοὶ πόνοι κατ' οἶκον οὐχὶ κατώτεροι, εἰς προπαρα-
σκευὴν δηλ. τῶν μαθημάτων τῆς ἐπιούσης.

Νῦν ὅμως ὅτε ἐλλείπουσι πάντα ταῦτα, πρὸ πάντων δὲ ὁ χρόνος
καὶ ἡ τροφή, ἡ ἀξίωσις τετραῶρου καθ' ἐβδομάδα ἀσκήσεως εἰς τὴν
γυμναστικὴν καὶ τὰ ὄπλα, μαρτυρεῖ παιδικὸν ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ
τῆς ἀξίας μαθήματος, διὰ τὸ ὅποιον λαοὶ ἀληθῶς στρατιωτικοὶ καὶ
γνωστοὶ τῆς γυμναστικῆς φίλοι, οἱ οἱ Ἡρῶσσοι καὶ λοιποὶ Γερμα-
νοὶ, ὄρισαν ἐν τοῖς ἑαυτῶν σχολείοις 1 μόνον ἢ 2, καὶ ἐνίοτε 3 τὸ
πολὺ ὥρας καθ' ἐβδομάδα.

Τὸ καθ' ἡμᾶς δὲν θὰ ἐδισταίζομεν νὰ συστήσωμεν τὸν περιορισμὸν
τοῦ μαθήματος τούτου καὶ εἰς 2 μόνον ὥρας καθ' ἐβδομάδα, ἵνα ἡ
τρίτη χρησιμοποιηθῆ πρὸς γυμναστικὰς παιδείας, οἷαι αἱ λαμπραὶ
ἐκεῖναι, ἃς ἀντὶ πάσης σχολικῆς γυμναστικῆς συνειθίζουσιν ἐν Ἀγγλίᾳ,
καὶ αἱ ὅποιαὶ ἐξ αἰτίας ἀφ' ἐνός μὲν τῆς ἀδύνατου αὐτενεργείας τοῦ
πνεύματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς εὐχαριστήσεως μεθ' ἧς ἐκτελοῦνται,
εἶνε καὶ ὡς πνευματικὴ ἀναψυχὴ καὶ ὡς ὑγιεινὴ ἀσκήσις ἀσυγκρίτως
ἀνώτεροι πολλῶν ξηρῶν γυμνασίων, διὸ καθ' ἡμᾶς καὶ ἀπαραίτητον
συμπλήρωμα τῆς διὰ τῆς γυμναστικῆς ἀγωγῆς.

ΙΧΝΟΓΡΑΦΙΑ, ΩΔΙΚΗ, ΕΚΚΛΗΣ, ΜΟΥΣΙΚΗ

Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει τὴν περὶ τὰ μαθήματα ταῦτα μεγάλῃν συν-
ήθως ἀνισότητά τῶν μαθητῶν, θεωροῦμεν σκόπιμον τὴν συγκρότησιν
ιδιαιτέρων τάξεων τῶν μαθημάτων τούτων, 3 μέχρις 6, ἀναλόγως
τῆς περὶ ταῦτα ἱκανότητος τῶν μαθητῶν, ἀνεξαρτήτως δὲ τῆς τά-
ξεως τοῦ Διδασκαλείου, εἰς ἣν ἀνήκουσιν οὗτοι.

Ἐν τέλει τοῦ παρόντος Ὑπομνήματος ὑποβάλλομεν ἴδιον σχέδιον
κατανομῆς τῶν μαθημάτων καὶ ὥρῶν τῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς παρ'
ἡμῖν Διδασκαλείοις, περιλαμβάνον πάσας τὰς μεταβολὰς, ὅσας μέχρι
τουῦδε ἔχομεν καταδειξέει ὡς ἀναγκαίας.

Ἡλθὼν ὁμῶς τούτων τὸ εἰρημένον σχέδιον περιέχει ἔτι καὶ ἄλλας
τινάς μικροτέρας, ὧν τὴν ὀρθότητά ἐλπίζομεν ὅτι βραχεῖα σκέψις
ἔσται ἱκανὴ ν' ἀποδείξῃ.

Β'.

ΠΙ ΠΑΡΗΜΕΛΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑ ΤΟΥΣ ΙΣΧΥΟΝΤΑΣ ΠΕΡΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ ΝΟΜΟΥΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ

Οὐδαμοῦ ἴσως ἀλλοῦ κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα ἐπιστεύθη ὅσον ἐν
Ἑλλάδι, ὅτι πρὸς βελτίωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων καὶ κακῶς τελουμέ-
νων ἐν τινὶ Κράτει ἀρκεῖ νὰ δοθῶσιν αἱ προσήκουσαι διαταγαί, ψη-
φίζομεναι ὑπὸ μορφῆν Νόμων. Λησμονοῦμεν ὅτι οἱ Νόμοι ἐπὶ τέλους
εἶνε αὐτοὶ οἱ κεκλημένοι νὰ ἐφαρμόσωσιν αὐτοὺς ἄνδρες, καὶ ἔτι
μὴ ζῶσιν ἐνσαρκωμένοι ἐντὸς τῶν ἀνδρῶν τούτων, οἱ Νόμοι οὗτοι
εἶνε νεκροὶ, καὶ ἂν ἔτι ὦσιν οἱ σοφώτατοι κατὰ τὰλλα.

Καίπερ δοκιμάσαντες οἱ Ἕλληνας τὴν ἀλήθειαν ταύτην μέχρι τοῦδε
περισσότερον δυστυχῶς τοῦ δέοντος, ἐξακολουθοῦμεν ὅμως ἐπιδιώκοντες

τες τὴν βελτίωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων, καὶ δὴ τῆς εἰς οἰκτρὸν σημεῖον κατὰ τὴν γενικὴν δμολογίαν περιελθούσης Ἑλληνικῆς Ἐκπαιδεύσεως δι' ἀπλῆς μεταβολῆς τῶν σχετικῶν Νόμων (1). Ἡδὴ μάλιστα ὡς βεβαιούσι τινες ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ σχεδὸν καὶ κατενοήθη καίτοι . . . εἰς τὴν μεταξὺ τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ Γυμνασίων παρεμβολὴν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων (2) καὶ πρόκειται νὰ ἀρθῇ προσεχῶς ἀπλούστατα διὰ νέου τινὸς Νόμου.

Ἐν τῇ Δημοτικῇ ἐκπαιδεύσει παρατηροῦμεν τὴν αὐτὴν μέθοδον. Μόνον πρὸς βελτίωσιν τῆς περιωνύμου ἐν τοῖς Διδασκαλείοις κατανομῆς τῶν μαθημάτων καὶ ὥρων τῆς διδασκαλίας ἀπαντῶμεν ἐντὸς 10 μόλις ἐτῶν, πλὴν ἄλλων τινῶν μικροτέρων, ὅ Β. Διατάγματι, ἀνατρέποντα ἄρδην αὐτὰς τὰς βάσεις ἀλλήλων, ἐνίοτε δὲ καὶ αὐτὸν τὸν περὶ συστάσεως τοῦ Διδασκαλείου Ἀθηνῶν ΧΘ' Νόμον, ὃν προτίθενται νὰ ὑψηρετήσωσιν. Οἴαν δὲ βελτίωσιν ἐπέφερον ἐπὶ τέλους καὶ ταῦτα, εἶδομεν ἄρτι.

Ἡμεῖς καθ' ἅπασαν ταύτην τὴν κίνησιν στρέφουμεν τὴν κυρίαν ἡμῶν προσοχὴν πρὸς τὰ πρόσωπα ἅπερ εἰσὶν, ὡς εἶπομεν, οἱ φορεῖς τοῦ νόμου, καὶ ἔχομεν τὴν πεποθησιν, ὅτι καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς μεταβολῆς οὐδενοῦ νόμου, καὶ παρὰ πᾶσαν ἔτι τὴν επιβλαβὴν ἐπέμβασιν τῆς λεγομένης βουλευτοκρατίας, δύναται ἢ παρ' ἡμῶν κακῶς ἔχουσα Ἐκπαιδεύσις, διὰ μικρᾶς μόνον μεταβολῆς τῶν προσώπων, νὰ ἀνορθωθῇ πολὺ περισσότερον ἢ ὅσον δι' ὅσωνδήποτε νέων ὀργανισμῶν ἐκ τῶν νῦν προτεινομένων.

Διὰ τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸ τὸ Σχέδιον κατανομῆς τῶν μαθημάτων καὶ ὥρων διδασκαλίας, ὅπερ ἀνωτέρω ὑποβάλλομεν ὑμῖν, οὐδ' αὐτὸ νομίζομεν ὅτι ἔσται ποτὲ καθ' ἑαυτὸ ἱκανὸν νὰ ὠφελήσῃ τὸ πᾶν. Διότι ἡ τῶν Ἐκπαιδευτικῶν βελτίωσις καὶ ἄρα καὶ ἡ τῶν Διδασκαλείων, εἶναι ἐπὶ τέλους ζήτημα οὐχὲ ἀπλῶν διοργανώσεων καὶ διατάξεων, ἀλλ' ἐκτελέσεως καὶ ἔργων. Ἀκριβῶς δὲ περὶ ταῦτα χωλαίνομεν ὅτι μάλιστα.

2

Τι ὠφελεῖ εἰ καὶ νῦν ἔτι ὀρίζουσιν οἱ Νόμοι λαμπρὰς τινὰς διατάξεις, ὅτε αἱ διατάξεις αὗται κείνται γράμματα νεκρῶν ὡς καὶ ἐν τῷ ὑπὸ στοιχείον Α' VI κερκλιῶ ἡμῶν ἐλέγουμεν, ὁ θεσμὸς τῶν δοκιμαστικῶν διδασκαλιῶν καὶ τῶν ἐπὶ ταύταις γινομένων ὑπὸ τὴν προει-

δρεῖαν τοῦ καθηγητοῦ τῆς Διδακτικῆς παιδαγωγικῶν συνεδρίων — καθ' ἃς ἐξετάζεται ἡ γενομένη διδασκαλία κατὰ πόσον ἦν στοχαστικὴ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς καὶ δὴ σύμφωνος πρὸς τοὺς ἐν γένει διδακτικούς καὶ πρὸς τοὺς εἰδικούς μεθολογικούς κανόνας — ὁ θεσμὸς αὐτός θεωρεῖται πανταχοῦ ἀναγκαιότατον συμπλήρωμα τῆς θεωρητικῆς Διδακτικῆς καὶ τῆς παιδαγωγικῆς ἐν γένει διδασκαλίας καὶ οὐκ ἄνευ. Καὶ τοῦτο διότι οἱ τῆς Διδακτικῆς κανόνες ὡς πάντες ἐν γένει οἱ κανόνες, εἰσι προτάσεις γενικαί, ἐνδέχεται δὲ νὰ ἐπίσταται τις ἄριστα τοὺς κανόνας, καὶ ὅμως νὰ ἦνε ὅλως ἀπειρος περὶ τὴν ἐφαρμογὴν τούτων, ἐὰν δηλαδὴ μὴ διακρίνη εὐχερῶς ἀπάσας τὰς περιπτώσεις ἐκεῖνας καθ' ἃς ὀρισμένος τις κανὼν δεῖν νὰ ἐφαρμόζηται. Ἀλλὰ καὶ ἂν διακρίνη ταύτας, πάλιν μεταξὺ τοῦ εἶδέναι καὶ τοῦ ἐπεργεῖν κατὰ τὴν ἐπιστήμην ὑφίσταται χάσμα μέγα.

Δι' ἀμφοτέρους δὲ τούτους τοὺς λόγους δύναται νὰ γινώσκῃ τις ἀπὸ στήθους ἅπαντας τοὺς κανόνας τῆς Ἰππικῆς λ. χ., καὶ ὅμως νὰ ἦνε ὁ ἀδεξιότατος ἴσως τῶν Ἰππευτῶν. Οὕτω δὲ συμβαίνει καὶ περὶ τοὺς κανόνας πάσης ἄλλης τέχνης, καὶ ἄρα καὶ περὶ τοὺς κανόνας τῆς δυσχερεστάτης τῶν τεχνῶν, τῆς Διδακτικῆς δηλαδὴ, καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τούτων ἐντὸς τοῦ σχολείου ἐνώπιον ὁλοκλήρου τάξεως ἢ τάξεων μαθητῶν διαφόρων κλάσεων, διαφόρου ἀνατροφῆς καὶ διαφόρων διανοητικῶν χαρισμάτων. Μόνον ἐντὸς τοιαύτης τάξεως μαθητῶν γινομένης ἐκάστοτε τῆς διδασκαλίας ὑπὸ τὴν ἀμεσοῦν ἐπίβλεψιν καὶ ὀδηγίαν τοῦ καθηγητοῦ τῶν Παιδαγωγικῶν, μεταβάλλεται ἡ τῶν κανόνων ψιλὴ θεωρητικὴ γνῶσις εἰς πρακτικὴν δύναμιν καὶ κτῆμα τῶν μαθητῶν ἰδίων, ὅπερ ὅ' ἀποκομίσωσι μεθ' ἑκυτῶν καὶ ἀπερχόμενοι τοῦ Διδασκαλείου. Μόνον ἐν τοιαύταις διδασκαλίαις προβάλλουσιν ἀφ' ἑαυτῶν καὶ ἡ πληθὺς ἐκείνη τῶν παιδονομικῶν καὶ διδακτικῶν προβλημάτων, τὰ ὅποια ἡ θεωρητικὴ παιδαγωγικὴ καὶ διδακτικὴ οὐδέποτε θὰ ἔδύνατο συγκεκριμένως νὰ πραγματοποιθῇ ἅπαντα ἢ — ὄντα κατὰ μέγα μέρος καθαρῶς τοπικὰ — καὶ νὰ προδῆρ, καὶ τὰ ὅποια ἀνάγκη ἐπίσης καὶ ταῦτα νὰ ἐξετάζωνται καὶ λύωνται ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ ἐν ταῖς παιδαγωγικαῖς συνεδρίαις.

Καὶ ὅμως ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Ἀθηνῶν ἐκ πάντων τούτων οὐδὲν γίνεται.

Ὁ περὶ συστάσεως τοῦ ἐν Ἀθήναις Διδασκαλείου ΧΘ' Νόμος διατάσσει μεταξὺ τῶν ἐν τῷ Διδασκαλείῳ διδασκόμενων παιδαγωγικῶν

μαθημάτων και τὰς Μεθοδικὰς (διδασκαλικὰς) ἀσκήσεις. Καὶ τὰς ἀσκήσεις ταύτας ἐνθυμούμεθα πάντοτε κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν τῷ Διδασκαλείῳ ὑπηρεσίας ἡμῶν, ἥτοι μέχρι τοῦ ἔτους 1884, ἐνεργουμένης ἐπιμελέστατα, κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τοῦ συναδέλφου ἡμῶν Κ. Π. Οἰκονόμου, βραδύτερον δὲ ὑπὸ ἑτέρου συναδέλφου, τοῦ Κ. Μ. Βρατσάνου, τοῦ καὶ διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου, οἵτινες ἦσαν καὶ οἱ μόνοι τότε πρὸς τοῦτο ἀρμόδιοι, ἅτε διδάσκοντες ἐνταυτῷ καὶ τὸ μᾶθημα τῆς Διδακτικῆς.

Νῦν ὅμως τίς τῶν καθηγητῶν τοῦ Διδασκαλείου ἐνεργεῖ τὰς ἀσκήσεις ταύτας;

Οὐδεὶς.

Οὕτω δὲ οὐ μόνον ὁ, ὡς ἄνω εἰδείχθη, οὐσιωδέστατος οὗτος θεσμός καὶ εἰς τῶν κυριωτάτων λόγων αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως τῷ Διδασκαλείῳ κατηργήθη ἐν μέσαις Ἀθήναις παρὰ τὴν ρητὴν διάταξιν τοῦ ΧΘ' Νόμου, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἀφορῶσαι τὸ πρότυπον διατάξεις τοῦ κατὰ τὸ ἀρθρον 8 § 2 α' καὶ δ' τοῦ αὐτοῦ Νόμου ἐκδοθέντος κανονιστικοῦ Διατάγματος, ἔμειναν γράμματα νεκρῶν (ὅρα ἰδίως τὰ ἀρθρὰ 37, 38, 39, 40.).

3

Τὴν ἀνυπόλογιστον ἐκ τῶν παραλείψεων τούτων ζημίαν ἀνέλαβεν ἀθρομῆτως ἡ ἀναπλήρωσις κατὰ τὸ ἐνδὸν ὁ φιλότιμος α. διδάσκαλος τοῦ προτύπου κ. Π. Κυπριώτης, καὶ ἔπραξε τῷ ὄντι πρὸς τοῦτο ὅ,τι ἠδύνατο.

Ἐνταῦθα ὅμως ὀφειλόμεν νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὴν προσοχὴν τοῦ Κυρίου Ὑπουργοῦ ἐπὶ ἄλλην σπουδαιοτάτην ἔλλειψιν, ἧς οἱ ἀτυχεῖς διδασκαλισταὶ δρέπουσιν ἐπίσης τοὺς καρπούς.

Ἡ συστηματικὴ δηλ. παιδαγωγικὴ μόρφωσις τῶν μαθητῶν τοῦ Διδασκαλείου ἀρχεταὶ μὲν θεωρητικῶς διὰ τῆς Ψυχολογίας, προχωρεῖ δὲ ὡς θεωρητικὴ διὰ τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ Διδακτικῆς καὶ τελευτᾷ ὡς πρακτικὴ διὰ τῶν ἐν τῷ προτύπῳ διδασκαλικῶν ἀσκήσεων, περὶ ὧν ποιεῖται λόγος ὁ ΧΘ' Νόμος. Ἐρωτῶμεν νῦν: μεταξὺ πᾶσιν τούτων τῶν ἐπι μέρους παιδαγωγικῶν μαθησέων ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Ἀθηνῶν, ποία ἐνότιος ὑπάρχει;

Δυστυχῶς οὐδεμία.

Ὁ ἀξιότιμος ἡμῶν φίλος κ. Ὀλύμπιος, καθηγητῆς τῆς ψυχολογίας, ἀκολουθεῖ τὸ ἐρβαρτιανὸν σύστημα, οὐ καὶ τυγχάνει εἰς τῶν διακεκριμένων παρ' ἡμῖν ὀπαδῶν ὁ ἀξιότιμος κ. Διευθυντῆς τοῦ Διδασκαλείου, καθηγητῆς δὲ τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τῆς εἰδικῆς Διδακτικῆς, κ. Παπαμάρκου πολεμεῖ τὸ σύστημα τοῦτο, ὁ δὲ ἀγαπητὸς ἡμῶν φίλος κ. Κυπριώτης, εἰς τῶν ἐπὶ Βρατσάνου ἐξεληθόντων ἐκ τοῦ Διδασκαλείου ἡμῶν πρωτοβαθμίων Δημοδιδασκάλων, οὔτε βεβαίως τῷ κ. Παπαμάρκῳ ἀκολουθεῖ ἀλλ' οὔτε καὶ τὰς ἰδέας τῆς ἐρβαρτιανῆς παιδαγωγικῆς ἐφαρμόζει.

Ἐπὶ τοιοῦτους ὅρους, εἰναι δυνατόν νὰ μορφωθῶσιν οἱ διδασκαλοὶ, φέροντες περὶ σχολείων καὶ ἀγωγῆς καὶ διδακτικῶν μεθόδων συμφώνων πρὸς τὴν ψυχολογικὴν κατάστασιν τῶν παιδῶν; ἔστω καὶ ὀλίγας τινὰς ἀλλὰ καθαρὰς ἰδέας, τοῦτο ἀφίνομεν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ σεβαστοῦ Ὑπουργοῦ.

4

Ἀλλὰ μήτοι ὑπάρχει ἐνότιος τις ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν λοιπῶν μαθημάτων; ἢ ἐνότιος μεταξὺ τῶν διαφόρων ἄλλων ἐπι μέρους ἐνεργειῶν τοῦ Διδασκαλείου;

Δυστυχῶς οὐδ' ἐνταῦθα.

Εἰς μάτην τὸ κατὰ τὸν ΧΘ' Νόμον ἐκδοθὲν «Περὶ ὀργανισμοῦ τοῦ Διδασκαλείου καὶ τοῦ Προτύπου» Β. Δ. ἀφιερῶ τὴν μαγίστην αὐτοῦ προσοχὴν ὑπὲρ τῆς ἐνότιος ταύτης, καὶ ὡς ὄργανον αὐτῆς ὀρίζει κυρίως μὲν τὸν Διευθυντὴν, ἀλλ' ὅμως τάσσει παρ' αὐτῷ σύμβουλον καὶ συμβουθὸν ἐπὶ τῶν Σύλλογων τῶν Καθηγητῶν ὡς αὐτοτελὲς σῶμα, ἔχον ἰδίαν ὑπαρξίν καὶ ἰδίαν ἐξουσίαν, ἀλλὰ καὶ ἰδία καθήκοντα καὶ ἰδίαν εὐθύνην (ὅρ. ἀρθρ. 13, 14, 15, 16, 17, 18, καὶ προσέτι ἀρθρον 9 § 6).

Ἐν τούτοις νῦν ταῦτα πάντα κείνται ἐπίσης γράμματα νεκρῶν.

Αἱ τακτικαὶ μηνιαίαι συνεδριάσεις τοῦ Συλλόγου, ὡς ὀρίζει τὸ ἀρθρον 14, κατηργήθησαν, σὺν δ' αὐταῖς καὶ πᾶν δικαίωμα αὐτοῦ — ἀλλὰ καὶ καθήκον — πρὸς συνεργασίαν ἐν τῇ Διευθύνσει τῶν ὑποθέσεων τοῦ Διδασκαλείου. Οὕτω δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐν τῷ ἀρθρῳ 15 ὀριζομένων ἔργων τοῦ Συλλόγου, τὰ πλεῖστα καὶ δὴ τὰ σπουδαιότατα ἔμειναν ἀνεκτέλεστα καὶ ἰδίως τὰ ὑπὸ §§ δ', ε', ζ' καὶ ἠ'. Ἄρκει δὲ καὶ

μόνη αὐτῆ· ἢ παράλειψις ὅπως ἐξηγήσῃ τὴν πρῶσαν, δυσάρεστον κατάστασιν τοῦ Διδασκαλείου.

Ἐν ταῦτοις ἐνώπιον οὕτω σοβαρῶν πληγῶν τοῦ Διδασκαλείου Ἀθη- νῶν, ἀναιρουσῶν αὐτὴν τὴν θεμελιώδη ιδεάν παντὸς Διδασκαλείου, θὰ ἦτο ἀπὸ μέρους ἡμῶν μικρολογία, εἰ ἠθέλομεν ν' ἀπαριθμήσωμεν παρ' αὐτὰς καὶ ἄλλας δευτερεύουσας. Θὰ ἦτο ὅμως ἐν ταύτῳ δι' ἡ- μάς τὸ ἔργον τοῦτο καὶ ἄχαρι, σκεπτόμενος ὅτι τὸ ἐν Ἀθήναις Δι- δασκαλεῖον περιχλεῖ ἐν ἑαυτῷ ἀρίστους κηθηγητάς καὶ ἀνδρας φι- λους, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλοτε τὸ Διδασκαλεῖον τοῦτο λαμπροῦς ἀπέδωκε καρπούς.

Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ὅμως νῦν ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Ἀθη- νῶν ἔλ- λειψιν ἐνόητος καὶ συστηματικῆς ἐπιδιώξεως ὀρισμένου σκοποῦ δέ- ῃτο δυνατόν νὰ χρησιμοπινηθῶσι καλλίτερον τοιαῦται δυνάμεις.

Γ'.

Ἡ ΠΘΙΚΗ ΛΗΠΟΓΟΗΤΕΥΣΙΣ — Ἡ ἘΛΛΕΙΨΙΣ ΠΡΟΑΓΩΓΗΣ

Ὅτι οἱ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ἐξελθόντες δημοδιδάσκαλοι ἦσαν ὄντως ἀριστα κατηρτισμένοι, ἀπέδειξε περιφανῶς ἡ ἑκτακτος ἐπιτυχία αὐ- τῶν ἐν τῇ πράξει, καὶ ἡ ἀμέριστος ὁμολογία πάσης Κοινότητος καὶ παντὸς λογίου. Πλὴν ἡμῶς τούτου ἀπέδειξε τὴν ἀλήθειαν ταύτην καὶ τὸ γεγονός, ὅτι οὐκ ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν διεκρίθησαν ὡς συγγραφεῖς, τι- νές δὲ καὶ ἐβραβεύθησαν κατὰ τὸν περὶ διδασκτικῶν βιβλίων ΔΜΒ' Νόμον, διαγωνισθέντες πρὸς γηραιούς λογίους, ἐν ᾧ ἄλλοι πάλιν διη- γωνίσθησαν εὐδοκίμως πρὸς φοιτητάς περὶ ὑποτροφίας. ἢ διέπρεψαν ὡς ὑποψήφιοι διδάκτορες τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἄλλοι δια- πρέπουσιν ἔτι καὶ σήμερον ὡς φοιτηταὶ τῆς Φιλολογίας καὶ Νομικῆς καὶ τῆς Σχολῆς τῶν Πολιτικῶν Μηχανικῶν τοῦ ἡμετέρου Πολυτε- χνείου.

Ὅτι ὅμως καὶ ταχέως ἀπεγοητεύθησαν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ οἱ δι- δασκαλοὶ οὗτοι, νομίσαντες τὴν ιδεάν τῆς ἀνορθώσεως τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐγκαταλείφθησαν, τοῦτο γινώσκουσι μὲν κάλλιστα πάντες οἱ ἐνήμεροί εἰς τὰ τῆς δηματικῆς ἡμῶν ἐκπαιδεύσεως, ἐμαρτύ- ρισε δὲ ἐξωτερικῶς καὶ αὐτὴ ἡ ἀθρόα ἀποχώρησις τῶν φιλοτιματέ-

ρων ἐξ αὐτῶν, ἄλλων μὲν ὅπως ζητήσωσιν ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ μονιμω- τέραν τινὰ θέσιν, ἄλλων δὲ ὅπως δι' ἀλλαγῆς ἐπαγγέλματος ἐξασφα- λίσωσιν ἑαυτοῖς ἀξιοπρεπέστερον τοῦ νῦν πανταχόθεν περιφρονουμέ- νου διδασκαλικοῦ καὶ ἐν γένει πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν συμφωνό- τερον βίον.

Ὅτι δὲ μέγα συνέβηλε καὶ συμβάλλει ἔτι εἰς τὴν ἀπογοήτευσιν ταύτην καὶ ἡ ἔλλειψις τοῦ δυνατοῦ οἷασι δῆποτε αὐτῶν περαιτέρω προα- γωγῆς, τοῦτο οὐδὲ δεῖται καν λόγων πρὸς ἀπόδειξιν, ἀφοῦ ἡ προα- γωγὴ καὶ ὡς ὑλικὴ ἐπικουρία καὶ ὡς ἠθικὴ πρὸ πάντων ἐνθάρρυνσις τῶν εὐσυνειδήτως ἐργαζομένων ἀπεδείχθη πανταχοῦ ὡς τὸ ἰσχυρότε- ρον καὶ εὐγενέστατον ἐλατήριον πρὸς ἑξάψιν τοῦ ζήλου καὶ ἐντασιν τῶν δυνάμεων, ὡς θεσμός δὲ θεμελιούμενος ἐπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀνεγνωρίσθη καὶ λειτουργεῖ καθ' ἅπασαν τὴν πεπολιτισμέ- νην Εὐρώπην.

Ἡ βλάβη, ἣν ἐπήνεγκε τοῖς Διδασκαλείοις ἡ ἀπογοήτευσις αὕτη, εἶνα ὅτι συνετέλεσεν ὅπως στερήσῃ αὐτὰ τῆς προτέρας συρροῆς εὐ- φυῶν καὶ ἐργατικῶν νέων, ὧν ἔχομεν ἐν τούτοις ἀπόλυτον ἀνάγκην, ἐὰν θέλωμεν πράγματι ν' ἀνορθώσωμεν τὴν παρ' ἡμῖν Δημοτικὴν ἐκ- παιδευσιν, μεταδιδόντες εἰς τὰς φλέβας αὐτῆς νέον καὶ ἐκλεκτὸν αἷμα.

Ὅσοι δὲ ἀποβλέπει τὴν καταπολέμησιν τῆς ἔτι καὶ νῦν καταλαμ- βανούσης τοὺς ἡμετέρους δημοδιδασκάλους ἀπογοήτευσσεως, πρὸς τοῦτο θέλουσι μὲν συντελέσει καὶ ἄλλα, πρὸ παντὸς ὅμως ἡ τόνωσις αὐτοῦ τῶ ἐν τῇ Ἰπουργίᾳ τῆς Παιδείας Ἰμμήματος τῆς Δημοτικῆς ἐκπαι- δεύσεως δι' αὐξήσεως τοῦ ὑπάρχοντος προσωπικοῦ καὶ δὴ αὐξήσεως γινομένης διὰ προσλήψεως νέων γνησίων παιδαγ. δυνάμεων, ἐνταξίῶν πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας καὶ ἅμα καὶ τὴν ἀνυπολόγιστον εὐθύνην τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς. Διότι ὅταν ἡ καρδιά σφύζῃ ἀσθενῶς καὶ μὴ ἐξαποστέλλῃ διηνεκῶς αἷμα νέον καὶ καθαρὸν πρὸς τὰ ἄκρα, πῶς ἀπαιτεῦμεν νὰ αἰσθάνωνται ταῦτα καὶ διατηρῶσι ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς;

Ἄν δὲ εἰς τὰ ἀγαθὰ, ὅσα θέλει ἐπιφέρει ἡ τόνωσις τοῦ ἰμμήματος τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, προστεθῇ καὶ ἡ ἐξασφάλισις τοῖς δη- μοδιδασκάλοις ποιᾶς τινος προαγωγῆς, τότε οὐ μόνον δημοδιδασκάλ- λους θέλομεν ἔχει πλήρεις ζωῆς, ἀλλ' ἐνταυτῷ καὶ τὰ σχετικῶς μι- κρότερα τῶν Ἰλληνικῶν χωρίων ἢ δύνανται ν' ἀπολαύσῃ τῶν εὐεργετημάτων τῆς ζωῆς ταύτης.

Ἡ οποία δὲ τις πρέπει νὰ ἦνε ἡ προαγωγή αὐτῆ τῶν Δημοδιδασκάλων, ὅπως γένηται πρόξενος ἀγαθῶν, ἐπιφύλαττόμεθα ν' ἀναπτύξωμεν προσεχῶς πρὸς τὸ Σεβαστὸν Ἰπουργεῖον, εὐθὺς ὡς αὐτὴ ἤθελε γείνει κατ' ἀρχὴν ἀσπαστή.

Πᾶσαι αἱ διὰ τοῦ Α' μέρους τοῦ ἡμετέρου περὶ Διδασκαλείου ὑπομνήματος προτεινόμεναι μεταβολαί, καὶ παρὰ ταύτας ἄλλαι τινὲς μικρότεραί, ὅσας ἐπίσης νομίζομεν ἀναγκαίας, καταφαίνονται συνοπτικῶς ἐν τῷ ἐπομένῳ Προγράμματι :

Πρώτη Τάξις.

Ἑλληνικά	(ὄρ. Ἰπόμν. Α'. VII.)	ὥρας	11
Θρησκευτικά	(" " " V.)	"	2
Μαθηματικά	(" " " II.)	"	
Ἀριθμητικὴ	(Ἀσκήσεις εἰς τὴν κατὰ νοῦν λύσιν πάντων τῶν εἰδῶν προβλημάτων, ὅσα διδασκονται ἐν τοῖς δημοτ. Σχολείοις, καὶ θεωρητικὴ κατανόησις ἐκάστης τῶν ἀριθμητικῶν πράξεων καὶ μεθόδων).	"	3
Γεωμετρία	(Α' καὶ Β' βιβλίον μετὰ λύσεως προβλημάτων, καὶ πρακτικῶν γεωμ. ἀσκήσεων).	"	2
Φυσιολογία.		"	
Ἱστορία	τῶν κυριωτάτων ζώων, σύγκρισις καὶ ταξινόμησις αὐτῶν.	"	1
Φυσιολογία		"	2
Γεωγραφία.	Φυσικὴ καὶ πολιτικὴ τῆς Ἑλλην. Χερσονήσου καὶ συντομώτατα ἢ τῆς λοιπῆς	"	
Εὐρώπης		"	2
Ἱστορία.	(ὄρα Ἰπόμν. Α'. IV.)	"	3
Ἑκκλησ. μουσική.		"	2
Ἰχθυογραφία καὶ Καλλιγραφία		"	3
Γυμναστική, γυμναστ. παιδιαί	(ὄρα Ἰπ. Α'. VIII.)	"	3
Ῥωδική.		"	8
		Ἐν ὅλῳ Ὠραὶ	87

Δευτέρα Τάξις.

Ἑλληνικά	(ὄρα Ἰπ. Α'. VII.)	ὥρας	9
Θρησκευτικά		"	2
Παιδαγωγικά		"	
Διδακτικὴ ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον		"	2
Ἰποδειγματικὴ καὶ δοκιμαστικὴ διδασκαλία	(ὄρ. Ἰπ. Α'. VI. Πρβλ. καὶ Β'. 2)	"	1
Παιδαγ. Συνοδία		"	1
Ψυχολογία καὶ Λογική		"	2
Μαθηματικά	Γεωμετρίας συνέχεια καὶ τέλος	"	
	(ὄρ. Ἰπ. Α. III.)	"	3
Φυσικὴ	(ὄρ. Ἰπ. Α'. I.)	"	3
Σωματολογία		"	1
Φυσιολογίας	συντομωτάτη ἐπαναλήψις. Στοιχειώδεις γνώσεις Γεωργίας καὶ Δενδροκομίας.	"	2
Γεωγραφία.	Ἰὰ οὐσιωδέστατα ἐκ τῆς φυσικῆς καὶ πολιτικῆς τῶν λοιπῶν Ἠπειρῶν.	"	2
Ἱστορία	(ὄρα Ἰπ. Α'. IV.)	"	
Ἑκκλησ. Μουσική		"	2
Ἰχθυογραφία καὶ Καλλιγραφία		"	2
Γυμναστική, (ὄρα Ἰπ. Α'. VIII.)	ὄρα Ἰπ. Α'. VIII.)	"	3
Ῥωδική.		"	2
		Ἐν ὅλῳ Ὠραὶ	39

Τρίτη Τάξις.

Ἑλληνικά	(ὄρ. Ἰπ. Α'. VII.)	ὥρας	9
Θρησκευτικά	(" " " V.)	"	2
Παιδαγωγικά		"	
Παιδαγωγική		"	2
Ἐρμηνεία τῶν παρ' ἡμῶν κειμένων Νόμων τῆς Δημοτ. Ἐκπαιδεύσεως κλπ.		"	1
Διδασκαλία ἐν τῷ Προτύπῳ, ἤτοι διδακτ. ἀσκήσεις (ἐκάστου τῶν δοκίμων)		"	4

Ἀκρόασις τῆς δοκιμαστ. διδασκαλίας καὶ ἐπι- σκέψεις τῶν ὑπὸ τῶν δοκίμων διδασκομένων τάξεων τοῦ Προτύπου	ὥρας	2
Παιδαγωγικαὶ Συνεδρίασι	»	3
Φυσικὴ (ὄρ. Ὑπ. Α'. I)	»	2
Χημεία	»	1
Κοσμογραφία	»	2
Ἱστορία (ὄρα Ὑπ. Α'. IV).	»	2
Ἐκκλησιαστ. Μουσικὴ	»	2
Ἱερογραφία	»	1
Γυμναστικὴ (ὀπλασκία, γυμν. παιδικὴ ὄρ. Ὑπ. Α'. VIII.)	»	3
Ῥωδική	»	2
Ἐν ὅλῳ Ὁραὶ		38

Σημ. Τὸ τετράχορδον διαμένει προαιρετικὸν καθ' ἕ μὲχρι τοῦδε.
Πρὸς. καὶ Α'. IX.

Θεμ. Μιχαλόπουλος

ἹΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΣ

ΥΠΟ

ΦΕΡΔΙΝΑΝΔΟΥ ΓΡΗΓΟΡΟΒΙΟΥ

3. Οὐχι πολὺ μετὰ τὴν γοθικὴν ἐκείνην ἐπιδρομὴν πέραν τοῦ
Δουναβέως ἐξεχύθη, τῆς αὐτῆς φυλῆς νέον βαρβάρων λαῶν σῶμα, οἵ-
τινες ἐπὶ 2000 πλοίων ἐξώρμησαν ἀπὸ τοῦ Δνειστέρου. Ὁ ἀνδρεὺς
αὐτοκράτωρ Κλαύδιος κατέστρεψε τὰς ὀρδὰς ταύτας ἐν τῇ παρὰ τὴν
Νεάσσον (νῦν Νέσαν τῆς Μοισίας) μάχῃ κατὰ τὸ ἔτος 269, καὶ ἐξη-
σρῆλισε διὰ ταύτης τοὺς Ῥωμαίους καὶ Ἕλλησιν ὑπὲρ τὸν αἰῶνα τὴν
ἐσυχίαν. Ἰσχυροὶ καὶ σοφοὶ αὐτοκράτορες ἐκώλυσαν τὰς ἐπαναλη-

φθείσας ἐπιθέσεις τῶν πολεμίων τοῦ Κράτους. Ὁ Αὐρηλιανός, ὁ ἐπα-
νορθωτὴς τοῦ κότρου, ἔκαμιν εἰρήνην πρὸς τοὺς Γότθους, καὶ ἀπέκι-
σεν αὐτοὺς ἐν Δακίᾳ. Ἐπειτα δ' ἔδωκε νέαν εἰς τὸ Κράτος τάξιν καὶ
τὸ κέντρον ἤδη τούτου μετέθηκεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν Ἀνατολήν.

Ἄν ὁ Εὐνάπιος, ὁ συνεχίσας τὴν σύγχρονον ἱστορίαν τοῦ Δεξιππου
κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ Δ' αἰῶνος, ἐγκωμιάζει ὡς εὐτυχεῖς καὶ τὰς
ὑπὸ τῶν Γότθων ἰσχυρῶς πιεθεῖσας χώρας Θράκην, Θεσσαλίαν καὶ
Μακεδονίαν ἕνεκα τοῦ μεγάλου αὐτῶν πληθυσμοῦ καὶ τῆς εὐπορίας
τῶν, τότε ἢ Ἑλλάδος καὶ ἢ Πελοπόννησος πολὺ εὐκολώτερον ἤθε-
λον ἀνακύψει, καθ' ὅσον ὀλιγώτερον ἔπαθον¹. Αἱ πόλεις Θεσ-
σαλονίκη, Κόρινθος καὶ Ἀθήναι ἦσαν τότε τόσον ἐπιφανεῖς, ὥστε ἢ
Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος καὶ εἰς τὴν βουλὴν αὐτῶν ἔπεμπε τὰς ἐπιστο-
λάς, ἐν αἷς ἀνήγγελλε τὴν κατὰ τὴν 15 Σεπτεμβρίου 275 ἐκλογὴν
τοῦ Ἰακίτου ὡς Αὐτοκράτορος.

Ἐν τούτοις οὐδὲν ἱστορικὸν γεγονὸς σπουδαῖον εἶνε ἄξιον νὰ ση-
μειωθῇ ἐν τοῖς χρονικοῖς τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Αὐ-
τοὶ οἱ γενικοὶ τῶν χριστιανῶν διωγμοὶ ἐπὶ Δεκίου καὶ Διοκλητιανοῦ
ἦσαν δεινότεροι ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ, ἢ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, ἐνθα
αἱ ἀντιθέσεις ἀμφοτέρων τῶν θρησκείων δὲν ἐπετάθησαν δι' ὑπερμέ-
τρου φανατισμοῦ τῶν μερίδων. Αἱ Ἑλληνικαὶ Ἐκκλησίαι καὶ αἱ μέ-
γιστα ἐν Πάτραις καὶ Κόρινθῳ κατὰ τὸν Γ' καὶ Δ' αἰῶνα ἦσαν ἀσθε-
νεῖς μόνον κοινότητες. Ἐν Ἀθήναις ἐξηκολούθουν ἔτι ἀκμάζουσαι αἱ
σχολαὶ τοῦ Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους καὶ Χρυσίππου καὶ εἰς οὐδε-
μίαν μετὰ τῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν ἠθικὴν ἔνωσιν προέβησαν, ὡς αἱ
ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Ἀντιοχείᾳ, ἐν Καρχηδόνι καὶ ἄλλαις τῆς θεο-
λογίας ἐστίαις.

Ἄλλ' ἴσως ἕνεκα τῶν ἐπιθέσεων καὶ τῶν ῥητορικῶν ἐπιδείξεων τῶν
ἰονικῶν φιλοσόφων τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Πλάτωνος συνέβη, ὥστε ἀκρι-
βῶς ἐν Ἀθήναις ἀνεφάνησαν οἱ πρῶτοι ἀπολογηταὶ τοῦ χριστιανισμοῦ.
Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ ἔγραψαν τοιαῦτα ἀπολογητικὰ
συγγράμματα ὁ εἰς Χριστὸν πιστεύσας φιλόσοφος Ἀριστείδης καὶ ὁ
Κουαδράτος, ὕστερον Ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν. Κατὰ τὸν αὐτὸν Β' αἰῶνα
συνέγραψεν ἀπολογίαν καὶ ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ζῶν Ἀθηναῖος Ἀθηνα-
γόρας, ἢ δὲ φάλαγξ τῶν ἀθηναίων τοῦ χριστιανισμοῦ προμάχων ἠύ-

¹ Εὐνάπιος ἐκδ. Πίν. 1,51.

Ξηθῆ ἔτι διὰ περιφήμου ἀνδρός, ἂν ἤθελεν ἀποδειχθῆ ὅτι Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ μαθητὴς τοῦ Πανταίνου καὶ διδάσκαλος τοῦ Ὀριγένους ἀληθῶς ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις. Εἶνε δὲ πάντοτε ἀξιοπεριέργον, ὅτι χριστιανοὶ Ἀθηναῖοι μόνον κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἐγένοντο ὀνομαστοί, ἐνθα ἔτι ἐξηκολούθει ὑπάρχουσα ἡ ἐθνικὴ τῶν φιλοσόφων Σχολή, καὶ ἐπολέμει πρὸς τὴν νέαν τῆς πίστεως διδασκαλίαν. Καὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις καταλόγοις τῶν Ῥωμαίων Ἐπισκόπων σημειοῦνται τινες Ἀθηναῖοι, ὁ ἐστὶν ὁ Ἀνάκλητος, εἰς ὃν ἀπονέμουσι τὴν δευτέραν μετὰ τὸν ἅγιον Πέτρον θέσιν, καὶ ὁ Ὑγίνος, ὁ ὄγδοος πάπας. Καὶ Εὐάνθος ὁ 2ος, σύγχρονος τοῦ Δεξίππου, Ῥωμαῖος ἐπίσκοπος περὶ τὸ 258 καὶ μάρτυς ἐπὶ Βαλεριανοῦ ἦτο υἱὸς φιλοσόφου ἐξ Ἀθηναίων. Ἀλλ' εἶτε ἡ καταγωγὴ τῶν μυθοπλαστικῶν ἐκείνων παπῶν εἶνε ἀληθής, εἶτε οὐ, ἀποδεικνύει οὐχ ἥττον ἡ ἀναγραφὴ τούτων ὡς Ἀθηναίων, ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία περὶ πλείστου ἐποιεῖτο τὸ νὰ συγκαταλέγῃ ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις αὐτῆς ἐπισκόποις ἀνδρας, οἵτινες προήρχοντο ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου τῶν φιλοσόφων τῶν Ἀθηναίων.

Πρῶτον ἀπὸ τοῦ περὶ ἀναρχίας διατάγματος τοῦ Κωνσταντίνου ἡ χριστιανικὴ ἀποστολὴ ἠδύνατο ταχύτερον νὰ προσηλυτίσῃ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐν τῇ σφοδρᾷ μάχῃ περὶ τῆς νέας διαμορφώσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἧτις ἐκρίθη μεταξὺ τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός καὶ τοῦ Λικινίου, προεφυλάχθησαν εὐτυχῶς οἱ Ἀθηναῖοι νὰ προστεθῶσι τῇ μερίδι τοῦ ἀσθενεστεροῦ. Ἐν Πειραιεὶ δὲ μάλιστα συνηθοίσθησαν κατὰ τὸ ἔτος 322 τὰ πλοῖα, ἀπὸ οἱ Ἕλληνας παρεῖχον τῷ Ἀυτοκράτορι. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ὁ λιμὴν τῆς πόλεως τότε ἔτι ὑπῆρξεν ἐξαιρετος διὰ τὸν στόλον των σταθμός. Παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, ἔπειτα ἐν Ἑλλησπόντῳ, καὶ ἐν Βυζαντίῳ τέλος, ἠττήθη ὁ αὐτοκράτωρ Λικίνιος καὶ ὁ Κωνσταντίνος ἐγένετο ὁ μονάρχης τοῦ κράτους. Ἦτο δὲ οὗτος ἡ μορφή τοῦ Ἰαννοῦ ἐν τοῖς μεθορίαις τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος.

Οὗτος ἐθεμελίωσε τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἧς ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως τῆς Ῥώμης οὐδεμία ἐπὶ τῆς γῆς ἐκτίσθη σπουδαιότερα πόλις. Ὅτε οὗτος ἐκεῖ ὑπὸ τοὺς πορφυρίτας κίονας τῆς ἀγορᾶς αὐτῆς διέταξε νὰ χωσθῆ τὸ Παλλάδιον τῆς Ῥώμης, ἐνεφύτευσε τὴν τύχην τοῦ κόσμου παρὰ τὸν Βόσπορον, καὶ ἐξακολουθεῖ ἔτι ἐπιδρῶσα ἡ εἰμαρμένη τῆς πόλεως ταύτης εἰς τὸ ἀπειρον διάστημα τοῦ μέλλοντος. Αὕτη ἦτο τὸ ὄριον, παρ' ᾧ ἴστατο ἡ ἐθνικὴ ἀρχαιότης, καὶ συνάμα ἐσημείου

τὸν ἱστορικὸν τοῦ πολιτισμοῦ χωρισμὸν τῆς Λατινικῆς Δύσεως ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς. Οἱ πάπαι ἐξηγήσαντο τοῦτο οὕτως, ὅτι δηλονότι ὁ Κωνσταντίνος θεία βουλή ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ ἐκ Ῥώμης εἰς Βόσπορον, ὅπως ἀφήσῃ αὐτοῖς καὶ τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν δύσιν. Ἐφ' ὅντι ὁρθῶς οὗτοι διέγνωσαν τὰς μεγίστας τῶν γεγονότων συνεπειάς. Ὁ ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων βλάσιν ἔχων χωρισμὸς τῆς Οἰκουμένης (orbis terrarum) εἰς δύο ἡμίση ἐπεσφραγίσθη διὰ τῆς νέας χριστιανικῆς καὶ αὐτοκρατορικῆς πόλεως. Ἡ λατινο-γερμανικὴ τῆς δύσεως χώρα τὸ κέντρον αὐτῆς εἶχεν ἐν Ῥώμῃ, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ ἐν Βυζαντίῳ. Ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα αὐτὴν τὸ κτίσμα τοῦτο τοῦ Κωνσταντίνου δὲν εἶχεν οὔτε ὑπὸ τῶν τότε Ἑλλήνων οὔτε ὑπὸ τῶν ἀπογόνων αὐτῶν τὴν μετὰ μακροὺς αἰῶνας κατανοηθεῖσαν σημασίαν, ὅτι δηλονότι δι' αὐτῆς ἐσώθη ἡ ὑπερξίς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ οἱ ἐκπολιτιστικοὶ τῆς ἀνθρωπότητος ὀησαυροί. Διότι ἀνευ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠθελεν ἀλωθῆ καὶ κατοικηθῆ ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Πελοπόννησος ὑπὸ ξένων βαρβάρων λαῶν· ἀνευ ταύτης τῆς μεγάλης καὶ ὀχυρᾶς πόλεως τὸ βυζαντινὸν κράτος ὁλ' ἦτο τόσον ὀλίγον καταληπτόν, ὅσον καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ ἀναβίωσις τῆς ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτῆς τεθείσης ἀνθρωπιστικῆς ἐπιστήμης.

Μετὰ τοῦ κτίσματος τοῦ Κωνσταντίνου συνέστη φυσικᾶ οὐ μόνον ἀντιζήλιος καὶ δέσποινξ τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ καὶ στοιχεῖόν τι ἐχθρικὸν τῷ ἐθνικῷ Ἑλληνισμῷ. Ἡ λάμψις τῆς ἀρχαίας μητρὸς τῆς σοφίας ἀπισθέσθη πρὸ τοῦ νέου ἀστέρος, ὅστις προήγγειλε πνευματικὴν τινὰ ἀνκμῶρψιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ὁποίας οὐδεμίαν ἠδύνητο πλέον νὰ εὕρῃ θέσιν ἢ πόλιν τοῦ Πλάτωνος. Ἡ σπουδαιότης αὐτῆς ἐν τῷ βίῳ τοῦ κόσμου ἐστηρίζετο μόνον ἐπὶ τῆς κλασικῆς μορφώσεως τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταύτης ἐξηφάνισθη. Μετ' ὀλίγον οἱ μὲν Βυζαντινοὶ μετὰ περιφρονήσεως προσέβλεπον εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πλήρεις ἀντιζηλίας καὶ μίσους ἠτένιζον πρὸς τὴν πρὸ τὸν Βόσπορον χώραν, ἧτις ποτὲ ἐπόριζε ταῖς Ἀθήνας σίτον, ἐν ᾧ ἤδη ἡ Ἀσία, Συρία καὶ Φοινίκη δὲν ἐξήρουν πλέον νὰ κορέσωσι τὸν πειναλέον ὄχλον, ὃν ὁ Κωνσταντίνος συμπάρεισεν εἰς Βυζαντινὸν ἐκ τῶν ἐρημωθεισῶν πόλεων τοῦ κράτους¹.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐλαφραγωγῆσε τὰς πόλεις τῶν Ἑλλήνων, ὅπως

¹ Εὐνάπ. Βίβ. Αἰδ., σελ. 402.

διαρπάσας φέρη τοὺς τῆς τέχνης αὐτῶν θησαυροὺς εἰς τὴν νέαν αὐτοῦ πρωτεύουσαν¹. Αὕτη ἐξακολούθησεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἀνατολῇ τὸ ἀρπακτικὸν τῆς Ῥώμης σύστημα. Ἐὰ ἔργα τοῦ Ἀλκαμένου, Φειδίου καὶ Πραξιτέλους, τοῦ Μύρωνος καὶ Λυσίππου δὲν ἐπετράπη τοῖς χριστιανοῖς νὰ καταστρέψωσιν, ἀλλ' ὤρισθησαν πρὸς κόσμον τῆς νέας Ῥώμης. Ἡ παρὰ τὸν Βόσπορον μεγάλη πόλις ἐγένετο τὸ πλουσιώτατον τῆς τέχνης μουσεῖον, ἐνῶ τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐπλήρωσαν τὰς ἐαυτῆς βιβλιοθήκας. Ἐξ ἀμφοτέρων δὲ τῶν θησαυροφυλακείων τούτων, καίτοι ἀσθενῶς, μετεβιβάσθη οὐχ ἥττον ἢ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐπίδρασις ἐπὶ τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὰς τέχνας, ὡς καὶ ἐπὶ ἐπιστήμας τῶν Βυζαντινῶν, οἵτινες ὁμῶς οὐδὲν πρωτότυπον ἠδυνήθησαν νὰ παραγάγωσιν ἔργον.

Ἐν τῷ ἀρχαίῳ τῆς Ἀγίας Σοφίας ναῷ συνελέχθησαν, ὡς ἐν βεβήλῳ στοᾶ 427, ἀγάλματα, ἐν οἷς μάλιστα διεκρίνοντο τὰ ἀγάλματα τῶν Θεῶν, Διός, Ἀφροδίτης, Ἀρτέμιδος καὶ Ἱερείας τινός τῆς Ἀθηναίας². Τὰς Ἑλικωνιάδας Μούσας, ὧν ὁ Σύλλας, ὁ Καλλιγούλας καὶ ὁ Νέρων καὶ οἱ Γότθοι ἐφείσθησαν, ἔθηκεν ὁ Κωνσταντῖνος ἐν τῷ ἀνακτόρῳ του, διὰ δὲ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ χρυσοῦ τρίποδος τῶν Δελφῶν ἐκόσμησε τὸν Ἰππόδρομον: Ἀλλὰ ταῦτα εἶναι τὰ μόνα σπουδαία τῆς τέχνης ἔργα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἅτινα ὡς συληθέντα ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων ἀναγράφονται. Ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐκκομισθεῖσι πλαστικοῖς ἔργοις δὲν εὕρισκονται ἐκεῖνα, ἅτινα ἐθαύμασε καὶ ὁ Πausanias. Οὗτος ἐφείσθη τῶν ἐκεῖ νεῶν, οὐχὶ μόνον διότι εἰς τὴν λατρείαν τῶν ἐθνικῶν παρεῖχεν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ διότι κατ' ἐξοχὴν ἐτίμα τὰς Ἀθήνας. Ἐθεώρει δὲ καὶ ὡς ἀτομικὴν τιμὴν τὸ νὰ περιβληθῇ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐκεῖ στρατηγοῦ, ὅτε δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔστησαν αὐτῷ τιμητικὸν ἀνδριάντα, τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ ἐξεδήλωσε τότε διανέμων κατ' ἔτος σίτον³.

¹ Ἀθήνας, Κύζικον, Καισάρειαν, Τρύλλεις, Σάρδεις, Σαταλίαν, Ἀντιόχειαν, Κύπρον, Κρήτην. Ἄνω. παρὰ Pandurī imp. Gr. pars 11, 40. Κωδιν. de Signis σελ. 58. Finlay (σελ. 152) νομίζει, ὅτι ὁ Κωνστ. ἐλαφραγωγῆσε τοὺς ἑλλήν. ναοὺς ἐκεῖ, ἐνθα ἐπεκράτει ὁ Χριστιανισμός.

² Πρῶτον ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπεμάκρυνεν αὐτὰ κατὰ τὴν νέαν οἰκοδομήν, καὶ ἐνεῖμεν ἐν τῇ πόλει. Pandurī τόμ. I, 14.

³ Περὶ τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς εὐεργασίας τὸν λόγον ποιεῖται ὁ Ἰουλιανὸς Orat. 1 in Laudom Constantini ἐκδ. Spanheim σελ. 8.

Ἐκτὸς τῆς Κορίνθου τῆς πρωτεύσης τῆς Ἀχαΐας, αἱ Ἀθηναῖοι ἦτο ἡ ἐξαχωτάτη πόλις, δικτηροῦσα ἔτι τὴν ἀστυνομίαν τῆς καὶ ἐλευθερον ἔχουσα πολίτευμα. Ἐνταῦθα κατῴκουν πολλοὶ πλούσιοι τὰ πρῶτα φέρουσαι οἰκογένειαι, καὶ πολλοὶ ξένοι ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους ἐποιοῦν ἐκεῖ τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτῶν σπουδὰς. Πλήρης διδασκαλίας ἐλευθερία ὑπεστήριξε τὸ ἔργον τῶν ἐθνικῶν σοφιστῶν καὶ φιλοσόφων ἐπὶ τῶν δαψιλῶς ἀμειβωμένων καθηγητικῶν αὐτῶν ἐδρῶν. Τὸ ἐπὶ τοῦ Σεβήρου ἕνεκα τῶν γοτθικῶν πολέμων διακοπὴν καὶ οὐχ ἥττον σπουδαίως ἐλαττωθὲν, Πανεπιστήμιον τόσον λαμπρῶς ἀποκατέστη πάλιν, οἷον ὑπῆρξεν ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων. Αὐτὸς δὲ ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος διέκειτο πρὸς αὐτὸ εὐνοϊκῶς. Καίτοι συνεδέετο πρὸς τὸν ἐν τῷ κράτει ἰσχύοντα Χριστιανισμόν, δὲν περιεφρόνει ὁμῶς τὸν πεπαιδευμένον ἢ ἐθνικόν. Ὑπῆρξεν εἰλικρινῆς φίλος τοῦ νεοπλατωνικοῦ Εὐπάτρου, ὅστις μετὰ τοῦ ἱεροφάντου Πραξιτέλατου καὶ τοῦ ἀστρολόγου Οὐάλεντος τῇ ἀδείᾳ τοῦ αὐτοκράτορος ἐτέλεσε τὸν ἐγκαινισμόν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δι' ἐθνικῆς ἱεροτελεστίας. Εἰς Ἀθηναῖόν τινα τὸν νεοπλατωνικὸν Νικαγόραν, ὅστις εἶχε τὸ ὑπουργήμα τοῦ δαδούχου ἐν τοῖς ἐλευσινίοις μυστηρίοις, πρέσχε τὰ μέσα, ὅπως περιηγηθῇ χάριν σπουδῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐν τοῖς τῶν βασιλέων τάφοις τῶν Θεῶν ἀπηθελήθη ὁ φιλόσοφος οὗτος διὰ τινος ἐπιγραφῆς, ἐν ἣ οὗτος ἀμολόγει χάριτας τοῖς Θεοῖς καὶ τῷ βασιλεῖ, ὅστις πρέσχεν αὐτῷ τοῦτο¹.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἠκοδόμησεν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ του μακρὰν στοᾶν, ἐν ἣ φιλόσοφοι ἐκ Θεῶν, Ἀθηναίων καὶ ἐκ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος συνεζήτουν πρὸς τοὺς λογίους τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ λέγεται, ὅτι οἱ φιλόσοφοι τῆς Ἑλλάδος ἐν τοιοῦτοις ἀγῶσι πάντοτε ἦσαν νικηταί, μέχρις οὐ ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰουστινίου ἐνικήθησαν καὶ οὐδέποτε πλέον ἐπικνηθῶν, ἢ παράδοσις αὕτη ἐν σημαίνει συνάμα ὅτι ἡ ἐξακολούθησις τῶν ἐθνικῶν ἐπιστημῶν διήρκεσε μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Κωνσταντίνου ἠνύθησαν πολλαχῶς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὰς Σχολὰς τῆς. Τὸν περίφημον σοφιστὴν Πραξιτέσιον, ὃ καὶ αὐτῇ ἡ Ῥώμη δημοσίᾳ ἔστησεν ἀνδριάντα, ἐτίμα ὁ αὐτοκράτωρ.

¹ Καὶ χάριν ἔσχον τοῖς Θεοῖς καὶ τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ, τῷ τοῦτό μοι περὶ τῶν. Böckh n. 4770 καὶ Burkhart, die Zeit Konstantin's des Grossen 2 ἐκδ. σ. 218, 260.

τωρ Κώστανας τόσοσιν πολύ, ὡστε ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης ἐδώ-
ρησατο τοῖς Ἀθηναίοις τὰς προσόδους τινῶν νήσων¹. Περὶ τοῦτον τὸν
χρόνον ἀνῶρθωσαν ὁ Ἀνθύπατος Καρβώνιος καὶ Ἀμπέλιος βεβλαμ-
μένκ οἰκοδομήματα τῆς πόλεως, ἧτις κατὰ τὰ μέσα τοῦ 4 αἰῶνος
μετὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς αὐτῆς μεγαλοπρεπειᾶς διετήρει ἔτι πλήρη
τὸν χαρακτήρα τῆς εἰδωλολατρείας, ἧς ἡ ψυχὴ ἐκ τῆς ἀπηρχαιω-
μένης τῶν θεῶν λατρείας κατέφυγεν εἰς τὰ διδασκαλεῖα τῶν φιλοσό-
φων. Ἡ τελευταία δ' ἔτι ἐπιτεχνητῇ ἀκμῇ τοῦ πανεπιστημίου τῶν
Ἀθηνῶν ἐξικναῖται πέραν τοῦ πέμπτου αἰῶνος, συνδεομένη πρὸς τὴν
ἐνέργειαν τῶν σοφιστῶν καὶ φιλοσόφων Ἰουλιανοῦ, Προαιρεσίου, καὶ
Μουσωνίου, Ἱμερίου, Αἰδείου, Πρίσκου, Πλουτάρχου καὶ Πρόκλου,
καὶ λίαν ἀδεξίου ἱστορικοῦ δυστυχῶς τυχοῦσα τοῦ συγχρόνου Εὐνα-
πίου τοῦ Σαρδηνου².

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπιστήμη κατέστησε τὰς Ἀθήνας διεθνῆς καὶ οὐδέ-
τερον ἔδαφος, συνηθοροῖζοντο καὶ συνηνοῦντο ἐκεῖ οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀρ-
χαίας καὶ νέας ὀρησκείας ἐν τοῖς διδασκῆτοσι τῶν φιλοσόφων ἀνευ
ὀρησκευτικοῦ μίσους. Ἡ Χριστιανικὴ ῥητορεία ἠκολούθει τὴν τῶν
ἔθνικῶν λογικὴν καὶ ῥητορικὴν καὶ ἤναπτε τὸ ἴδιον αὐτῆς φῶς ἀπὸ
τοῦ πυρὸς τοῦ Δημοσθένους καὶ Πλάτωνος. Περὶ τὸ ἔτος 355 ἐσπού-
δαζον ἐν Ἀθήναις παραπλεύρως τρεῖς εἴτα περίφημοι ἄνδρες, Γρηγό-
ριος ὁ Ναζιανζηνός, Βασίλειος ὁ μέγας καὶ ὁ ἡγεμονόπαις Ἰουλιανός,
δύο μέλλοντες τῆς Ἐκκλησίας πατέρες καὶ εἰς αὐτοκρατορικὸς ἀπο-
στάτης.

Τὰ παράδοξα τῆς Ρώμης (Mirabilia) καὶ τὰ χρονικὰ τῶν Αὐτο-
κρατόρων διηγοῦνται ὅτι ἀγάλματα θεῶν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Φαύνου ἢ
τὸ ἐν τῷ Τιβέρι κείμενον ἀγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ προσελκυσσε πρὸς τὸν
ἔθνισμὸν τὸν χρ.στιανικῶς ἀνατραφέντα ἡγεμονίδην³. Καὶ δὲν εἶχον
μὲν ὄλως ἄδικον νὰ μεταθέσῃ τὴν σκηνὴν ἀπὸ τῆς Ρώμης εἰς τὰς
Ἀθήνας. Διότι τὰ ὄρατα τοῦ Φειδίου, Πραξιτέλους καὶ Ἀλκαμένους

¹ Εὐναπ. Vita proaisiosii ad Boissonade σελ. 90.

² Τὰ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν ἐπραγματεύθησαν ἐν γνωστοῖς συγγράμ-
μασι: ὁ G. Zumpt, περὶ τῶν φιλοσοφικῶν Σχολῶν ἐν Ἀθήναις ὁ Weber de
Acad. litter. Athen. G. Ulmann, Γρηγ. ὁ Ναζ. Slevens. Leben des Libanius
Zeller. Zinkelsen καὶ Herzberg. Bernhardy (Griech. Litt. gesch) I. Wach-
muth über die Hochschule Athen. Burkhardt. A. Nicolai (gr. litt. G.).

³ Ad. S. Mariam in Fontana fuit templum Fauni, quod Simulacrum locu-
tum est Juliano et decepit eum. Mirabilia. Massmann Kaiserchronik, III 574.

ἀγάλματα, οἱ εὐφραδεῖς λόγοι τῶν ἔθνικῶν σοφιστῶν, ὁ ἀπαστρα-
πτῶν οὐρανὸς καὶ τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν τὰ δεσμεύσαντα
τὴν ψυχὴν τοῦ ἐνθουσιώδους νεανίσκου.

Τὴν ἀποστασίαν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ δύναται τις νὰ πι-
στεύσῃ ὡς ῥωμαντικὴν τινα παραπλάνησιν, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἀνευ αὐ-
τῆς οὐκ ἔλειπέ τι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος κατὰ τὴν μετο-
βασίαν αὐτῆς ἀπὸ ἐνὸς πολιτισμοῦ εἰς ἕτερον. Πάντοτε ἡ ἀποστασία
τοῦ Ἰουλιανοῦ μένει ὡς ἀξιωματικὸν μαρτύριον τῆς ἰσχύος τῶν
ἀρχαίων Ὀλυμπίων καὶ ἐν τῇ καταπτώσει αὐτῶν, ὑπῆρξε δὲ καὶ ἡ
τελευταία μεγάλη πρὸς τὴν ὠραίαν Ἑλληνικὴν εἰδωλολατρεῖαν προ-
σευχθεῖσα λατρεία καὶ ὁ ἀπ' αὐτῆς ἀποχαιρετισμὸς ἢ κατάπτωσις
του ὡς τῆς πολιτείας δημοσία λατρεία ἤρξατο ἤδη ἐπὶ τοῦ αὐστη-
ρῶς τὰ τοῦ χριστιανισμοῦ φρονούντος Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Β'.
Διὰ τοῦ διατάγματος ἀπὸ 1 Δεκεμβρίου τοῦ 353 καὶ ἀπὸ 18 Φε-
βρουαρίου 356 διατάχθη ἡ σφάλσις πάντων τῶν ναῶν καὶ ἐπὶ ποιη-
θῆναι ἀπηγορεύθη πᾶσα θυσία¹. Καίτοι δὲ αἱ ἀπαγορευτικαὶ αὐ-
ταὶ διατάξεις μόνον ἐν μέρει ἐτελέσθησαν, δὲν ἠδύναντο ὅμως καὶ ἐν
τῇ Ἑλλάδι νὰ μὴ ἐπιδράσωσιν, μᾶλλον δὲ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις
διεταράχθη βαθέως ἡ εἰδωλολατρεία, ἧς ὁ Ἰουλιανὸς προσεπάθησε
νὰ συγκρατήσῃ τὴν πτώσιν διὰ μεταρρυθμίσεώς τινος προσαρμοζούσης
τῷ Χριστιανισμῷ.

Ὅτε δὲ οὗτος κατὰ τὸ ἔτος 361 κατεξάνεστη κατὰ τοῦ Κωνσταν-
τίνου, ἀπηλύθουν ἐἰς τὰς ἀρχαίας τῶν Ἑλλήνων πόλεις Κόρινθον καὶ
Σπάρτην, πρὸς δὲ τούτοις καὶ εἰς τὴν σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον τῶν
Ἀθηνῶν κήρυγμα. ὅπερ εὐτυχῶς περιεσώθη. Κατὰ τὰ δύο ἔτη τῆς
κυριαρχίας του ὁ Ἑλληνισμὸς ἐτέλεσε μόνον τὸν ὀλιγοχρόνιον Ὀριάμ-
βον τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτοῦ ἀπὸ τῆς πίεσεως τῶν νόμων τοῦ κρά-
τους, ἐνῶ ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ παλινόρθωσις ἐδείχθη ἀδύνατος. Ἡ ἐπιτε-
τηδευμένως ἀνκπερωθεῖσα φλόξ τῆς πίστεως τῶν θεῶν ἐσβέσθη πᾶ-
λιν, ὥστε ἔπαισεν ὁ μέγας αὐτῆς προστάτης. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουλια-
νοῦ, οἱ αὐτοκράτορες Ἰωβιανός, Βάλεντος καὶ Βαλεντιανός ἀπέδωκαν
τῷ Χριστιανισμῷ τὴν νομικὴν αὐτοῦ ὑπόληψιν καὶ τὰ προνόμια του,
χωρὶς ὅμως νὰ ἀρῶσι καὶ τοῦ Κωνσταντίνου τὸν περὶ ἀνοχῆς τῆς εἰ-
δωλολατρείας νόμον. Καὶ αὐτὸς ὁ Γρατιανὸς ἐσεβάσθη τοῦτον, καί-

¹ Lasaulx Untergang des Heidentums σ. 55.

τοι κατ' ἀρχάς ἀπηξίου νὰ δεχθῆ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα τοῦ ἀνωτάτου Ιερέως τῆς ἐθνικῆς θρησκείας, ὅπερ οἱ Πάπαι βραδύτερον ἀνεσυραν ἐκ τῆς ἀποθήκης τῶν ῥωμαϊκῶν ἀρχαιοτήτων.

Κρίτοι δὲ ἀπηγορεύθη ἡ λατρεία ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως οὐχ ἤττον ἐτόλμησεν ἔτι κατὰ τὸ ἔτος 375 ὁ Νεστόριος, ὁ γέρον Ιεροφάντης τῆς Δήμητρος ἐν Ἐλευσίνι, νὰ στήσῃ τὸ σύμπλεγμα τοῦ Ἀχιλλέως ὑπὸ τὸν κολοσσὸν τῆς Παρθένου, ὅπως ἐκλιπκρήσῃ ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων τὴν προστασίαν τοῦ ἡμιθέου, ὅτε φοβερός σεισμὸς κατέστρεψε πολλὰς τῆς Ἑλλάδος πόλεις. Ὁ Ζώσιμος ὁ διηγούμενος ταῦτα παρητηρεῖ φυσικὰ, ὅτι αἱ ἀρχαὶ ἀνεκήμεζαν τὸν Ιεροφάντην ὡς πικράφρον, ἀλλ' αἱ Ἀθηναὶ καὶ ἡ Ἀττικὴ ἐσώθησαν ὅμως διὰ τοῦ ἥρωος Ἀχιλλέως, ἐνῶ πολλὰὶ πόλεις ἐν Ἑλλάδι, ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν Κρήτῳ κατεστράφησαν¹.

Πλήρης ἡ κατὰ τῆς εἰδωλολατρίας ἀντίδρασις ἐπῆλθε πρῶτον, ὅτε Θεοδόσιος ὁ 1ος κατὰ τὸ ἔτος 379 ἀνήλθεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου, φανκτικὸς Ἰσπανός, οὐ μόνον διώκτης τῶν μὴ ὀρθοδόξων Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐθνικῶν. Οὐδεὶς αὐτοκράτωρ πρὸ αὐτοῦ ἀντεπεξῆλθε μετὰ τῆς εὐτολμίας ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οὗτος συνέτριψε τὴν τελευταίαν ἀντίστασιν τῶν ἐθνικῶν ἐν Ῥώμῃ. Ἡ ἀρχαία πρὸς τὸν Τίβεριν πόλις τῶν αὐτοκρατόρων ἦτο κατὰ τὸν 4 αἰῶνα πρὸς ταῖς Ἀθήνας ἡ δευτέρᾳ μεγάλῃ ἀκρόπολις τῆς λατρείας τῶν θεῶν, καὶ μόνον βραδέως καὶ αὐτὴ κατελήφθη ὑπὸ τῶν χριστιανῶν. Ὁ περὶ τὸν βωμὸν τῆς Νίκης ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ συγκλήτῳ ἀγὼν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Γρατιανοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Ἀμβροσίου, τέλος ἡ ἐπανάστασις τῶν εἰς τὰ ἀρχαῖα πιστευόντων μετὰ τὸν φόνον τοῦ Βαλεντιανοῦ κατὰ τὸ ἔτος 392, καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Φλαβιανοῦ παλινὸρθωσις τῆς τῶν ἐθνικῶν λατρείας ὡς θρησκείας τῆς πολιτείας ἀπέδειξαν, πόσον στερεὰ ἐρριζοβόλησεν ἡ ἀρχαία πίστις καὶ ἐν τοῖς Ῥωμαίοις. Στήριγμα αὐτῆς ἦτο ἡ ἀριστοκρατία τῆς συγκλήτου, καὶ ὁ ἀγὼν τούτων κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶχε πολιτικὸν χαρακτῆρα. Ἐν Ἀθήναις τὴν ἐθνικὴν πίστιν ἐστήριξεν ἡ ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος, ἡ

δὲ κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀντίστασις αὐτῆς ἔφερε φιλοσοφικὸν χαρακτῆρα.

Γὰ διατάγματα Θεοδοσίου τοῦ 1ου κατεπίεσαν τὴν τελευταίαν τῶν θεῶν λατρείαν ἐν τῇ δύσει καὶ ἀνατολῇ. Πολυάριθμοι γὰρ εἰς ἔδαφος κατεστράφησαν, ἐν οἷς καὶ τὸ περίφημον Σεραπεῖον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Μάτην δὲ ἔγραφεν ὁ Λιβανίος ὑπὲρ τοῦ ναοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκεῖνος διέταξε νὰ μετοκομίσωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν πολλὰ ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, ὡς τὴν Σαμίαν Ἡραν τοῦ Λυσίππου, τὴν Ἀθηναίαν τῆς Λύνδου καὶ τὴν Κνιδίαν Ἀφροδίτην τοῦ Πραξιτέλους καὶ τὸν Ὀλύμπιον Δία τοῦ Φειδίου.

Ἐλάχιστα ὑπὸ τοῦ βανδαλισμοῦ τούτου ἔπαθεν ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐφείσθησαν τῶν Ἀθηναίων. Οὐδεὶς τῶν φημιζομένων μεγάλων ἐκεῖ ναῶν κατεστράφη. Καίτοι δὲ αἱ εἰδωλολατρικαὶ θυσίαι καὶ τελεταὶ ἔκτοτε δὴν ἐτελοῦντο, οὐχ ἤττον οὔτε ὁ Θεοδόσιος, οὔτε ἄλλος αὐτοκράτωρ μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐξηφάνισε βίᾳ τὴν ἀρχαίαν τῶν Ἀθηναίων πίστιν, οὔτε ἐτόλμησε νὰ ψεύσῃ τῶν ἐκεῖ σχολῶν καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς διδασκαλίας των.

Ἡ αὐτὴ τύχη, ἣτις κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἐθνῶν, καθ' ἃς ἀπώλειτο ὁ ἀρχαῖος κόσμος, προεφύλαξε τὴν Ῥώμην, ἐπροστάτευσεν καὶ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηναίων. Ὡς ὁ κατὰ τὸ 355 συμβὰς σεισμὸς ἐφείσατο αὐτῆς, οὕτω καὶ αἱ ἐπανειλημμένοι τῶν Γότθων ἐπιδρομαί, αἱ ἐρημώσασαι τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἀχαίαν, πρῆλθον οὐδεμίαν αὐτῆ ἐπενεγκοῦσαι βλάβην.

Ἡ μεγάλη τῶν ἐθνῶν μετανάστευσις συνετάραξε πάλιν ἀπὸ τοῦ 375 τοὺς Γότθους. Ὁ αὐτοκράτωρ Βάλενς ἔπεσεν ἐν τῇ φοινικῇ μάχῃ παρὰ τὴν Ἀδρικνοῦ πόλιν κατὰ τὸ ἔτος 378, καὶ οἱ Γότθοι ἠρήμωσαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἠπειρον. Ἀλλ' ἡ κυρίως Ἑλλάς διέφυγε τὸν ὄλεθρον εἰς δὲ τὴν σωτηρίαν τῆς φλίνεται συντελέσας ὁ δραστήριος ἔπαρχος τῆς Ἀχαΐας Θεόδωρος, ὃ οἱ Ἀθηναῖοι ἐνεκα τούτου κατὰ τὸ ἔτος 380 ἔστησαν ἀνδριάντα¹. Τότε αὐτοκράτωρ ἦτο ὁ Θεοδόσιος, ὅστις ἀπέκτισε τοὺς Γότθους ὡς συμμάχους τοῦ κράτους εἰς Μοισίαν καὶ Θράκην.

4. Μετὰ τὸν θάνατόν του τῇ 17 Ἰανουαρίου 395 καὶ μετὰ τὴν ἐν Ὁρόνισιν τῶν υἱῶν του, τοῦ Ὀνωρίου ἐν Ῥώμῃ καὶ τοῦ Ἀράτου ἐν

¹ Ζώσιμος IV κεφ. 18. Ὡς μάρτυρα τοῦ ἀνεκδύτου ἀναγράφει τὸν φιλόσοφον Συριανὸν καὶ τὸν εἰς Ἀχιλλέα ὕμνον τούτου. Τὸ γεγονός θλ ἦνε ἀληθές, καὶ μάλιστα ἐκείνη ἡ τελετὴ ἠδύνατο νὰ τελεσθῇ ἐν ἀπορρήτῳ, ὡς ἡ διήγησις τοῦ φιλοσόφου Πρόκλου ἐν τῷ νηῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Marin. Vita Procl. p. 29.

Βυζαντίω, ὡς βασιλέα αὐτῶν ἀνηγόρευσαν οἱ Γότθοι τὸν Ἀλαρίχον. Ὁ νεαρὸς τοῦ πολέμου ἡγεμὼν ᾠδήγησεν εὐθὺς τὸν ἐπικρατικὸν αὐτοῦ λαὸν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ σχίσμα τῶν κυβερνήσεων τῆς ἀνατολῆς καὶ δύσεως, εἰς ἃ δύο ἡμίση μέρη διηρέθη τὸ κράτος, ἢ ἡ ἀντιζήλια τῶν ἰθυόντων πολιτικῶν ἀνδρῶν Ῥουφίνου καὶ Στιλίκωνος, ἐπέδρασαν ὥστε ὁ Ἀλαρίχος ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ ὑπουργοῦ πεισθεὶς νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου, καὶ ὠδήγησῃ τὸν στρατὸν του πρῶτον μὲν εἰς Ἰλλυρίαν, εἶτα δὲ εἰς Θεσσαλίαν· ὁ Στιλίκων εἶχεν ἐπέλθει μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἐκ Μεδιολάνου καὶ εἶχεν ἀκολουθήσει τοὺς Γότθους πέραν τοῦ Πίνδου, ἀλλ' ὁ ὕπατος αὐτοκράτωρ Ἀρκάδιος διέταξεν αὐτὸν νὰ καταλίπῃ τὴν ἀνατολικὴν Ῥωμαϊκὴν χώραν. Ἄν μὴ ἤθελεν ὑποκύψει εἰς τὴν προστάγην ταύτην, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Κλαυδικοῦ, ἤθελε καταστρέψει παρὰ τὸν Πηνειὸν τὰς ὀρδὰς τῶν Γότθων καὶ ἤθελε σώσει τὴν Ἑλλάδα. Ἡ μεγάλη καταστροφή, ἣτις ἤδη κατέπεσεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἦτο ἴσως ἢ συνέπεια τῆς προδοσίας τοῦ Ῥουφίνου, ἀλλ' ἢ ἀνεκνότης τῆς Βυζαντινῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ ἀόπλου τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ῥουφίνος αὐτὸς ἔπεσε τῆ 2ῃ Νοεμβρ. 395 διὰ τοῦ ξίφους τοῦ Γαίνου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπερ ἐπὶ στιγμὴν παρέλυσεν τὴν κυβερνητικὴν ἰσχύν, ἐνῆ ὁ Ἀλαρίχος διήλθε διὰ τῶν Θερμοπυλῶν, ὧν τὰ ὄχυράματα ὑπερησπίσθησαν οὐδὲν μάλλον ὑπὸ τοῦ Γεροντίου ἢ ἡ Ἀχαΐα ὑπὸ τοῦ ἀνθυπάτου Ἀντιόχου, υἱοῦ τοῦ Μουσωνίου.

Ἐν Ἑλλάδι καὶ Πελοποννήσῳ ἔζη κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἔτι ὁ αὐτὸς καθόλου ἀμιγῆς ἑλληνικὸς λαός, ὡς τοῦτον ἐγνώρισαν ὁ Πausanias καὶ ὁ Πλούταρχος. Ἡ γλῶσσα, ἡ ὀρησκεία, τὰ ἦθη καὶ οἱ νόμοι τῶν προγόνων ἐξηκολούθουν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ χωρίοις, καὶ καίτοι ὁ Χριστιανισμὸς κατέστη δύναμις τῆς πολιτείας καὶ ἡ ὑπὸ τῆς πολιτείας καταδεδικασμένη τῶν Θεῶν λατρεία ἦτο ἐν τῷ φθίνειν, ἢ ἀρχαία ὅμως Ἑλλάδι ἔφερον ἔτι τὸν πνευματικὸν καὶ μνημειακὸν χαρακτήρα τῆς εἰδωλολατρίας.

Ἐν τῷ ὄραίῳ τούτῳ ἀλλὰ σαθρῶ ἑλληνικῷ κόσμῳ εἰσῆλασεν ἡδὴ ὁ Ἀλαρίχος μετὰ τῶν ληστρικῶν αὐτοῦ ὀρδῶν· ἡ Ἀττικὴ καὶ Βοιωτία ἐλεηλατήθησαν καὶ ἠρημώθησαν, οἱ κάτοικοι ἐφονεύθησαν ἢ ἠνδραποδίσθησαν. Μόνον τινὲς πόλεις, ὡς τὰ ὄχυρά αὐτῶν τείχη μάλλον ἢ ὁ ἔρωσ τῶν πολιτῶν πρὸς τὴν πατρίδα διεφύλαξεν, ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιστῶσιν. Ἀπηλπισμέναι, ὅπως ἐκπορθήσῃσι τὰ ὄχυρά χα-

ρακώματα τῶν Θεῶν καὶ τῆς Καδμείας, ἢ, ὡς ὁ Ζώσιμος λέγει, ἀνυπόμονοι νὰ ἐκπορθήσῃσι τὰς Ἀθήνας, κατήρχοντο αἱ ὀρδαὶ τοῦ Ἀλαρίχου πρὸς τὴν Ἐλευσίνα. Ἡ περίφημος αὕτη τῶν μυστηρίων πόλις ὑπεστήριξε καρτερικῶς τὸν τελευταῖον ἀγῶνα τῶν σχολῶν τῶν φιλοσόφων κατὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Παύλου, ἐπειδὴ ἡ λατρεία τῶν μεγάλων Θεῶν Δῆμητρος καὶ Κόρης οὐ μόνον ἦτο τὸ κέντρον τῶν ἰδανικωτάτων ἰδεῶν τῆς ἀρχαίας ὀρησκείας, ἀλλὰ καὶ στεντάτα συνέιχετο μετὰ τῆς ἐν τῷ ἄστει λατρίας τῆς Ἀθηνᾶς. Ἀλλ' ὅμως τὰ Ἐλευσίνια ὑπέστησαν τὴν αὐτὴν, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι τῶν ἑλληνικῶν ναῶν λατρεῖαι τύχην. Πρῶτον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ ἐπανορθώθη, εἶτα μετὰ τὸν θάνατόν του ὑπὸ τοῦ Ἰωβινιανοῦ πάλιν καταπισθεῖσα, ἐγένετο αὖθις ἀνεκτὴ ὑπὸ τοῦ Βαλεντινιανοῦ ἢ ἀρχαία τῶν Μυστηρίων λατρεία τῇ παρακλήσει τοῦ ἐντιμοτάτου ἀνθυπάτου Ἀχαΐας Πραιτεξτάτου.

Ὁ τελευταῖος πρωιερεὺς τῆς Δῆμητρος ἀπὸ τοῦ καλουμένου γένους τῶν Ἰύμολπιδῶν ἔνεκεν στάσεως ὑπὸ χριστιανῶν ἐνηργηθείσης ἀπέθνηκε τὸ ὑπουργημά του, ἀλλ' οἱ τὴν ἀρχαίαν πιστεύοντες πίστιν ἐν Ἐλευσίνι καὶ Ἀθήναις ὠφελήθησαν εὐνοϊκὴν τινα στιγμὴν, πιθανὸν τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου, ὅπως αὖθις πάλιν ἀνορθώσῃσι τὴν λατρείαν τοῦ ναοῦ. Κατέστησαν ξένον τοῦ Μίθρα ἱερεῖα ἐκ Θεσπιῶν ὡς ἱεροφάντην, καὶ ὁ ἐπίσκοπος οὗτος ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ ἱερατικοῦ ὄρονου, ὅτε ἐνεφανίσθη ἐν Ἐλευσίνι ὁ Ἀλαρίχος¹.

Καὶ οὐδεὶς μὲν ἱστοριογράφος ἀναγράφει ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν βαρβάρων ἐνέβαλε τὸ πῦρ εἰς τὸ ἱερόν τῆς Δῆμητρος², ἀναμφίβολον εἶνε ὅμως, ὅτι ἡ εἰσβολὴ τῶν Γότθων κατέλυσε τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Αὐτὸς ὁ ὠραῖος ναὸς ἔμελλεν ἡδὴ νὰ καταστραφῇ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ καὶ κατ' ἐξοχὴν κατὰ τὸν διωγμὸν τῶν ἐθνικῶν ἐπὶ Θεοδοσίου. Καίτοι δὲ τοιοῦτοι τότε ὑπὸ τῶν Γότθων ἐξηκολούθουν γιγνόμενοι, ἀλλὰ τὴν καταστροφὴν τῶν μεγάλων

¹ Ὁ Εὐνάπιος τὴν ἐπὶ Ἀλαρίχου καταστροφὴν ὑπέλαβεν ὡς τιμωρίαν τῶν διὰ τῆς παρανόμου ταύτης ἱεροφάντου ἐκλογῆς ὑβρισθέντων Θεῶν. Τοῦτο διεξοδικῶς ἐξέθηκα ἐν τῇ πραγματείᾳ: «hal Aiarich die nationalgötter griechenlands zerstört?» (Kleine Schriften zur geschichte und Cultur, Τόμ. 1).

² Ἐπεὶ ὁ Φαλαμεράουερ μετὰ πολλῆς ἐμφάσεως διισχυρίσθη: κατὰ τῆς γνώμης αὐτοῦ περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς λατρίας τῶν Θεῶν ἀπηυθύνθη ἢ βηθεῖσα πραγματεία.

λων ἐν Ἐλευσίνι ἱερῶν κατέλιπον οὗτοι εἰς τὸν φανατισμὸν τῶν χριστιανῶν, εἰς τὸν σεισμὸν καὶ τὰ στοιχεῖα.

Ἀπὸ τῆς Ἐλευσίως διελθὼν τὸν Κορυθαλλὸν ἐπαρεύθη ὁ Ἀλαρίχος εἰς Ἀθήνας. Θεῖα τις μοῖρα ἤγαγε τὸν τολμηρὸν τοῦτον τῶν Γότθων βασιλέα ὡς πορθητὴν εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἱερωτάτας τῆς ἀνθρωπότητος πόλεις, πρῶτον εἰς Ἀθήνας καὶ εἶτα εἰς Ῥώμην, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ὡς ἐκεῖ ἀγαθὸς τις δαίμων ἠδυνήθη νὰ ἀφοπλίσῃ τὴν ὁρμὴν του. Καίτοι δὲ τὰ ἀρχαῖα ἀσθενῆ τεῖχη τοῦ Θεμιστοκλέους δὲν ἠδύναντο νὰ προστατεύσωσι τὴν κάτω πόλιν τῶν Ἀθηναίων, ἡ Ἀκρόπολις ὅμως ἦτο ἰκανὴ νὰ ἀντιστῆ. Ἐνθουσιῶντες ὄπαδοὶ τῆς εἰδωλολατρείας ἐφεῦρον τὸν ὠραῖον μῦθον, ὅτι ὁ κατὰ τῶν Ἀθηναίων εἰσβαλὼν βασιλεὺς τῶν βαρβάρων εἶδε τὸν ἥρωα Ἀχιλλέα τεθωρακισμένον καὶ πρὸ τῶν τειχῶν ἰστάμενον, τὴν δὲ Πρόμαχον Ἀθηναίων ἐνοπλον περιερχομένην τὰ τεῖχη. Ὁ δὲ Ἀλαρίχος ὑπὸ τοιοῦτου φαινομένου ἐκπλαγεὶς ἐποίησθε συνθήκην πρὸς τὴν ἔξοχον πόλιν καὶ ἐν εἰρήνῃ αὐτῆς ἀπέβη¹.

Παρεμφερὴς πρὸς τὸν μῦθον τοῦτον τοῦ Ζωσίμου εἶνε τὸ λεγόμενον περὶ τοῦ ἀγίου Πέτρου καὶ Παύλου, οἵτινες ἐνεφανίσθησαν εἰς τὸν φοβερὸν Ἀττίλαν, ὅτε ἐσκόπει νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ῥώμης. Εἶνε δὲ ἀμφοτέραις ταῖς πρωτεύσαις ταύταις τοῦ ἀρχαίου κόσμου χαρακτηριστικόν, ὅτι ἐν Ἀθήναις οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ καὶ ἥρωες προστατεύουσι τὴν αἰεὶ ἐθνικὴν πόλιν, ἐνῶ ἡ χριστιανικὴ καὶ ὑπὸ τοῦ Πάπα πνευματικῶς κυβερνωμένη Ῥώμη ὀφείλει τὴν σωτηρίαν τῆς εἰς τοὺς κορυφαίους τῶν Ἀποστόλων.

Δύναται τις νὰ φαντασθῆ ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Γότθων ἐν νῶ εἶχε νὰ θαυμάσῃ τὰ ἀξιοθέατα τῶν Ἀθηναίων. Εἰς περιηγητὴν τινα ἐκ τῶν τότε θὰ ἦτο μέγα ἔτι ἔργον, ἂν ἐπεδείκνυε ξένῳ τινὶ τὰ θαυμάσια τῆς πόλεως ἢ μόνον τῆς Ἀκροπόλεως² διότι ταῦτα ἀπὸ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Παιουσανίου μόλις εἶχον ἐλαττωθῆ. Οἱ μεγαλοπρεπεῖς ναοί,

¹ Καὶ οἱ ἀρχαῖοι: "Ἕλληνας ἐπίστευον, ὡς εἶτα οἱ χριστιανοί, εἰς τὴν ἐμφάνειν σωτήρων ἡρώων. Ὁ Παιουσανίας εἶδεν ἐν τῇ Ποικίλῃ τὸν Θησέα, Ἀθηναίων καὶ Ἡρακλέα ἐξωγραφισμένους, ὡς οὗτοι συμπαρίσταντο ταῖς Ἕλλησιν ἐν τῇ τῶν Περσῶν μάχῃ. Wyttenbach Annal. εἰς Πύναπ. Vita πρῶσι παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἐμφάνισις τῆς Ἀθηναίων παρὰ Ζωσίμου ἀναπολεῖ ἐκείνην τῆς πολιορκίας τῆς Πελλήνης ὑπὸ τῶν Λίτωλων.

Μεταγενέστερον ἡ Παρθένος αὐτὴ ὑπερήσπιζε τὰ τεῖχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τῶν Ἀβάρων. Chion. Paschala εἰ. 020 (1710).

καίπερ ἠρημωμένοι καὶ κεκλεισμένοι, ἴσταντο ἔτι ἀκέραιοι. Τὸ θέατρον τοῦ Διονύσου ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς κλιτύος ἐχρησίμευεν ἴσως ἔτι πρὸς παραστάσις δραμάτων, καὶ τὰ ἱερά τοῦ Ἀσκληπιοῦ δὲν ἦσαν ἔτι κατεστραμμένα. Πολλὰ ἀρχαῖα ἀναθήματα καὶ μνημεῖα τῆς λατρείας ἐξηκολούθουν ὑπάρχοντα ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, διότι βριδύτερον ὁ Ἰμέριος εἶδεν αὐτόθι ἔτι τὴν ἱερὰν τῆς θεᾶς ἐλαίαν καὶ τὴν ἀλυκίδαν τοῦ Ποσειδῶνος, ἐνῶ τολμηροὶ ξεναγοὶ ἐπεδείκνυον ἔτι ἐν τῇ κάτω πόλει τοῖς εὐπίστοις τὴν οἰκίαν τοῦ Δημοσθένους καὶ τὴν Σωκράτους αὐλήν.³

Ὁ Ζωσίμος τὴν τῷ Ἀλαρίχῳ ἐμφανισθεῖσαν Ἀθηναίων ἐχαρακτήρισεν ὡς «Πρόμαχον». Εἶδε δὲ ταύτην, ὡς διηγείται οὗτος, περιπατοῦσαν περὶ τὰ τεῖχη, ἐνοπλον, ὡς βλέπει τις αὐτὴν ἐν τοῖς ἀγάλμασιν.⁴ Ἐνεκα τοῦτου ἐνόμισαν τὸν «Πρόμαχον» ἐνομασθέντα ἐκ χαλκοῦ κολλασσὸν τοῦ Φειδίου, καὶ ἐκ τῶν λεγομένων τοῦ ἱστορικοῦ, ὅστις ἔγραψε κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ 5 αἰῶνος εἰκασαν, ὅτι τὸ ἀγαλμα τοῦτο εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς ἐπιτοχῆς του ἐν Ἀκροπόλει. Ἀλλ' ἂν ταύτην ἐνδοὶ οὗτος, δὲν ἠθέλην εἶπει: ἐν τοῖς ἀγάλμασιν ἄλλ' ὡς ἐν τῷ ἀγάλματι αὐτῆς ἔστιν ὄραν⁵. Ἄλλως εἶνε ἀναμφίβαλον, ὅτι ὁ κολλασσὸς τοῦ Φειδίου ἴσχυτο ἔτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλαρίχου· ἡ ὄψις τῆς θεᾶς ταύτης προστατίδος τῆς Ἀκροπόλεως δὲν ἔκαμεν μὲν ἴσως βαθεῖαν ἀσθησιν ἐπὶ τὴν φαντασίαν τοῦ φοβεροῦ πολεμιστοῦ, οὐκ ἔττον ὅμως ὑπὸ τὸν ὑπὸ τούτου ἢ ὑπὸ τοῦ Εὐνοπίου ἐφευρεθέντα μῦθον ὑπό-

¹ Ἰμερ. Λόγ. XVIII.

² Ἡ ἑρμηνεία περιουτοῦσαν τὴν πρόμαχον Ἀθηναίων, ὡς ἔστιν αὐτὴν ὄραν ἐν τοῖς ἀγάλμασιν, ἀποδεδειγμένη ἐν Πηλ. II, κ. β.

³ Διαχωρίζονται ἐπὶ τῷ Ζωσίμῳ ὑπονοεῖται ὁ τύπος τῆς Πολιάδος Ἀθηναίων, ἐν ἀναπαριστῶσι τὰ νομίσματα καὶ ἀγάλματα. Ὁ Κούρτιος, ἐν τῇ περιηγήσει τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ Μιχαῆλη (Mittell. Inst. Deutsch. Institut in Athen II, 2, 1887, σ. 87). Κατὰ Κούρτιον τὸ ὄνομα «Πρόμαχος» τοῦ χαλκοῦ Κολλασσοῦ δὲν εἶνε δευτερικῆς τῆς ἀρχαιότερων χρόνων, ἀλλ' ἐδόθη μεταγενέστερον. Ἀναμνηστικὴ τῆς Παλλάδος μετὰ τῆς Νίκης ἐν χειρὶ εὑρίθη κατὰ Ἰανουαρίου τοῦ 1881 ἐν Παρθενῶν· εἰδήματα δὲν τολμῶ νὰ ὑπομνήσω τὸ περίφημον ἀττικὸν νόμισμα, ὅπερ παριστῆ τὸν χαλκοῦν κολλασσὸν μετὰ τῶν Παρθενῶν καὶ τῶν Προπολαίων (Isakke. Topogr. Athen's Tafel I, fig. 1).

⁴ Ὁ Isakke. Topogr. Athen's, deutsch von Haider u. Sauppe σ. 251, πιστεύει εἰς ταῦτα.

κειται γεγονός τι, δῆλον ὅτι ἡ ἐπιείκεια τοῦ Ἀλαρίχου, ὅστις κατ' ἄλλας μαρτυρίας ἀληθῶς κατέλαβε τὴν πόλιν.¹ Βέβχιον δὲ εἶνε ὅτι αὕτη παρεδόθη τῷ Γότθῳ ἡγεμόνι, ἀφοῦ αὐτός πρὸς τοῦτο προεκάλεσεν αὐτὴν διὰ κήρυκος καὶ ἀμφοτέρωθεν ἑνορκοὶ ἐγένοντο συνθήκη. Ὡς ἄλλοτε ἐπὶ Σύλλα, Καίσαρος καὶ Ὀκταβιανοῦ, ὑπῆρχον μὲν ἔτι ἀρκετὰ λείψανα τῆς Ἀττικῆς λογοτεχνίας, ὅπως μαλαξῶσι τὴν καρδίαν καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐκ Βορρᾶ βασιλέως, πλὴν ἀλλ' ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ζωὴν αὐτῶν καὶ περιουσίαν ἐξηγόρασαν ἀντὶ πολλῶν χρημάτων. Πάντοτε δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν εὐτυχέστεροι τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες μετὰ δέκα πέντε ἔτη ὕστερον ἔμελλον νὰ ὑποστῶσι τὴν διαρπαγὴν τῆς πόλεως τῶν ὑπὸ τῶν αὐτῶν πορθητῶν. Ὁ Ἀλαρίχος ἤρκεσθη νὰ εἰσέλθῃ μόνον μετὰ τῶν ἀκολουθῶν του εἰς Ἀθήνας, ὁ δὲ Ζώσιμος διηγεῖται ὅτι ἐγένετο δεκτὸς μετὰ τιμῶν, ἐλούσθη ἐν τῇ πόλει, καὶ ἐδείπνησε μετὰ τῶν ἐπισημοτάτων ἀνδρῶν.²

Ὡς διετηρήθη ὁ χαλκοῦς κολοσσὸς τοῦ Φειδίου, οὕτω ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἔπρεπε νὰ ἴστανται ἐκτὸς τῶν ἀνκριθμῆτων μαρμαρίνων ἀγαλμάτων καὶ ἄλλα τέχνης ἔργα ἐκ χαλκῶν: τὰ αὐτὰ ἔργα, ἅπερ ὁ Πασσανίας ἐθαύμασε, τὸ τέθριππον, ἡ λέαινα, ὁ Ἰρωϊκὸς ἵππος, ὁ Περσεὺς τοῦ Μύρωνος, ἡ λευκοφρύνη Ἀρτεμις, ἀνάθημά τι τῶν υἱῶν τοῦ Θεμιστοκλέους, ὁ Ἐρεχθεὺς καὶ Εὐμολπος ἐν τῷ νηῷ τῆς Πολυιάδος Ἀθήνας, ὁ Κύλων, τὰ χαλκᾶ ἀγάλματα τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, ἅτινα ὁ Λυκαῦργος ὁ υἱὸς τοῦ Λυκόφρονος, ἔστησεν ἐν τῷ Θεάτρῳ καὶ πολλὰ ἄλλα. Τῷ Ἀλαρίχῳ δὲν ἐπῆλθεν ἡ ἀνόσιος ἐπινοία νὰ διαρπάσῃ τοὺς Θησαυροὺς τούτους τῆς τέχνης.

¹ Ὁ Ζώσιμος V, β. δὲν ἀναφέρει τὴν κατοχὴν: δῶρα λαβὼν, ἀναχώρει τὴν τε πόλιν ἀβλαβῆ καὶ τὴν Ἀττικὴν πᾶσαν καταλλεπών. Δυστυχῶς τὸ ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιηθὲν ἱστορικὸν ἔργον τοῦ Εὐναπίου ἀπωλέσθη. Τούναντιον ὁ Φιλότηρχος λέγει XII, 2. Ἀλαρίκος Ἀθήνας εἶλεν. Ἴδῃ ὁ Μεούρσιος de Fortuna Athenarum 107 ἀμφιβάλλει, ὡς ὁ Corsini, περὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ζωσίμου καὶ παραπέμπει εἰς Ἱερων. Ἐπ. 60. εἰς Ἠλιοδ. καὶ εἰς Κλαυδ. ἐκ' Ἰουρ.

² Ὁ Tillemont (hist. des Emp. V. art. 7) εἰκάζει εὐφυῶς, ὅτι ἡ φιλικὴ αὕτη ὑποδοχὴ τοῦ Ἀλαρίχου ἐγένετο, ὅτε οὗτος κατέλιπε τὴν Ἑλλάδα, ἐν τῇ ἰδιότητι του ὡς στρατηγοῦ Ἰλλυρίας. Ἀλλ' ἵνα ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἔχῃ βασιμότητα, ἔπρεπε νὰ μὴ τηρηθῇ ἡ συνέχεια τῶν γεγονότων παρὰ Ζωσίμου. Ἀλλὰ τί εἶχε νὰ πράξῃ ἐν Ἀθήναις ὁ Ἀλαρίχος ἀπελθὼν ἐκ Πελοποννήσου; ἢ ἀπὸ χωρητικῆς του ἀσφαλῆς ἔμελλεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Κορίνθου εἰς Ἀκχρυνίαν

Δι' Ἀθηναίους κατὰ τὴν Γόθικὴν ἐπιδρομὴν ἔπαθον ὀλιγώτερον ἢ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Δεξιππου. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἱστοριογράφοι, οἱ μναίων ποιούμενοι περὶ τῆς καταλήψεως τῆς πόλεως, οὐδὲν ἀναφέρουσι περὶ τῆς διαρπαγῆς αὐτῆς. Ἐὰν ὑπὸ τοῦ Κλαυδιανοῦ ἀναγραφόμενα περὶ δεσμιῶν ἀτθιδῶν, ἡ εἶνε ποιητικῆς φαντασίας πλάσμα, ἡ ὑπονοεῖ οὗτος γυναῖκας τῆς ἀττικῆς χώρας, αἵτινες ἠχμαλωτίσθησαν ὑπὸ τῶν Γόθων.³ Διότι ἡ βεβαίωσις τοῦ Ζωσίμου, ὅτι ἡ Ἀττικὴ ἔμεινε ἐλευθέρᾳ δρώσεως, δὲν εἶνε πιστευτὴ.

Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηναίων συνέβησαν ἱκανὰ ἀνόσια ἔργα. Πολλοὶ Ἀθηναῖοι ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν βαρβάρων. Ὁ Εὐνάπιος διηγεῖται ὅτι περίφημος τότε ζωγράφος, ὁ βιθυνὸς Ἰλάριος, ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Ἀθήναις ζήσας, παρὰ τὴν Κορίνθον ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Γόθων μεθ' ἀπάντων τῶν ἰδικῶν του, καὶ ὅτι ὁ Προτέριος ὁ Κεφαλλῆν ἀπώλεσε τὴν ζωὴν, ἐνῶ ὁ ὑπὲρ τὰ ἐνεήκοντα ἔτη γεγονώς φιλόσοφος Πρίσκος ἕνεκα λύπης, ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν τῆς Ἑλλάδος ἱερῶν καὶ αὐτὸς συναπώλετο.⁴

Ἠράγματι ἐπῆλθε φοβερὰ καταστροφὴ ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Ὁ Ἀλαρίχος ἀπῆλθε τῶν Ἀθηναίων καταλλεπών ἐκεῖ φρουράν, ἀλλ' ὡς κύριος τῆς πόλεως.⁵ Κατὰ τὴν πρώτην προσβολὴν ἐκυρίευσε κατὰ κράτος τὰ Μέγαρα, καὶ ἐπειδὴ ὁ Γερώντιος κατέλιπε τὰ χαρᾶκώματα τοῦ Ἰσθμοῦ, εἰσῆλασαν οἱ Γόθοι εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἡ τὰς πόλεις κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπετείχισεν ὁ σεισμὸς ἡ Κορίνθος, ἡ

¹ In Iur. II. στ. 180. "An μὴ ὁ Στιλίχων ἐπόμενος τῇ αὐτοκρατορικῇ διαταγῇ ἀπῆρχετο εἰς Ἑσπαιλίαν, ὡς ἐσώζοντο αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις: nos sora sora Caesariis traxissent vincula matris.

² Εὐναπ. Πρίσκ. σελ. 67. Wittenbach, σημειοῖ ἐνταῦθα ὅτι ὁ Εὐν. δὲν λέγει ποῦ ὁ Πρίσκος εἶχε τὴν Σχολήν του, καὶ πιστεύει ὅτι αὐτὸς δὲν ἀπώλετο ἐν ἐκείνῃ τῇ καταστροφῇ, καθόλου δὲ ὅτι αἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠλώθησαν πρὸ τοῦ 300. Τὸ ἔξω τῶν Ἀθηναίων τοῦ Εὐναπίου ἀποδεικνύει ὅτι πάντες οἱ ἐν Ἀθήναις μείναντες ἐπώθησαν. Τούναντιον ὁ Σιανουα (Stadiou) σ. 347 θεωρεῖ τὸ ἔξω ὡς ἀντιθ. τοῦ τόπου τοῦ Προτερίου καὶ πιστεύει ὅτι οὗτος ἐν Ἀθήναις ἐφονεύθη. Corsini, Fast. IV. 118 κατὰ τοῦ Μεούρσιου ἀναγινώσκει ἐκ τοῦ Εὐναπίου, ὅτι πάντες οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι τὸν αὐτὸν γοθικὸν ὑπέστησαν ὄλεθρον. καὶ ὅσον αὐτὸς ὁ Ἰλάριος, καίτοι ἔμεινε ἔξω, διέφυγε ταῦτον. Ἀλλ' ὅμως ἡ κοινὴ συμφωνία τοῦ Εὐναπίου ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἑλλάδα οὐχὶ τὰς Ἀθήνας.

³ Ἱερων. εἰς Ἠλιοδ. καλεῖ τὰς Ἀθήνας ὑπηκόους τοῦ Ἀλαρίχου, ὡς τὴν Κορίνθον καὶ Σπύρτην.

Νεμέα, τὸ Ἄργος ἐλαφυραγωγῆθησαν καὶ ἠρημώθησαν. Τὴν Σπάρτην δὲν ἐπροστάτευσαν τὰ ὄπλα τῶν διεφθαρμένων ἀπογόνων τῶν ἠρώων. Σχεδὸν δὲ πᾶσαι αἱ χῶραι τῆς Χερρονήσου, αἱ πόλεις αὐτῆς καὶ χωρία ἔπαθον ἀνέκφραστα δεινὰ διαρπαγῆς, φόνου καὶ ὑποδουλώσεως τῶν κατοίκων τῆς¹. Ἀναμφιβόλως πολλαὶ πόλεις κατεστράφησαν διὰ τοῦ πυρός καὶ ἔνεκα τούτου ἠλαττώθησαν τὰ μνημειακὰ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος. Ἄλλ' εἶναι ὑπερβολὴ τὸ ἀποδίδειν εἰς τοὺς Γότθους, ὡς συμμάχους φανατικῶν χριστιανῶν τὴν ἐκ προαιρέσεως καταστροφὴν τῶν ναῶν καὶ ἱερῶν, καὶ αὐτῆς μάλιστα τῆς ὀχυρᾶς ἀκροπόλεως τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καὶ τὸ ἀναφέρειν εἰς τὸν Ἀλαρίχον τὴν καθάρσιν τῶν ἐθνικῶν θεῶν Ἑλλήνων.

Ἄν μετὰ τὴν τῶν Γότθων δῆωσιν δευτέρως τις Παισανίας ἤθελε περιηγηθῆ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, οὐκ εἶχε μὲν νὰ περιγράψῃ νέα εἰρήπια, ἀλλ' ὅμως ἤθελεν ἱκανοποιηθῆ παρατηρήσας ὅτι ἐφείσθησαν πολλῶν περιφήμων ἀρχαιοτήτων καὶ ἐν Πελοποννήσῳ. Τοῦτο οὐχὶ καὶ περὶ τῆς Ὀλυμπίας παρατηρητέον² διότι ἐκεῖ οἱ Γότθοι δὲν εὗρον πλέον ἐν τῷ ναῷ τοῦ τῶν Ὀλύμπιον Δία, μᾶλλον δὲ φαίνεται ὅτι ἤδη οὗτος κατὰ τὸ ἔτος 394, ὅτε ὁ Θεοδοσίος ἀπηγόρευσε διὰ παντὸς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, εἶχε μετενεχθῆ μετ' ἄλλων τῆς τέχνης ἑλληνικῶν ἔργων εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐνθα βραδύτερον πιθανὸν ἐκείνη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Λαύσου³. Ὁ Ὀλύμπιος ναὸς αὐτὸς ἔστατο ἔτι ἐπὶ Θεοδοσίου II (408—450) καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ πυρκαϊᾶ κατέστρεψε τοῦτον³.

¹ Ζώσιμος V β. Κλαυδ. ἐπὶ Rufinum B. 61. II, V. 189, ὁμιλεῖ ὑπερβολικῶς οὕτως :

Oppida semoto Pelopoeia marta vigeront
starent Arcadia, starent Lacedaemoniis agri
Non mare fumasset geminum flagrante Corintho
Nec fera Cecropine traxissent vincula matres.

τὸ starent, συναπτόμενον μάλιστα πρὸς τὸ agri ἐννοεῖ μόνον / δὲν ἤθελον νικηθῆ ὑπὸ τῶν Γότθων. Μόνον ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἀναφέρει ὁ Κλαυδιανὸς τὰς Ἀθήνας. Σιωπᾶ δὲ περὶ τῆς πόλεως ταύτης ἐν ἄλλοις ὡς πρὸς τὴν διαρπαγὴν τῆς Ἑλλάδος σπουδαίως χωρίως, ὡς de IV Cons. Honorii V. 474 in Eutrop. lib. II, V. 190 de Cons. Stil. 1. V. 180 ἐπ.

² Ὁ Κεδρηνὸς I, 364. Κατὰ πρῶτον παρατηρήθη τῷ 384. Lasaulx σ. 110. ἐν τῇ γνωστῇ του μονογραφίᾳ περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ οὐδαμῶς ἐμνήσθη τῶν Γότθων.

³ Lasaulx σ. 110.

Ἐπὶ δολόκληρον ἔτος διώκησαν οἱ Γότθοι ἐν Πελοποννήσῳ, ὁ δὲ Ἀλαρίχος ἠδύνατο νὰ σκέπτηται, ὥστε νὰ ἰδρῶσῃ κράτος ἐν Ἑλλάδι¹. Πλὴν ἀλλ' ὅμως ὁ Στιλίχων ἔσπευσεν ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης ὡς τιμωρὸς, πρυσωρμίσθη εἰς τὸν κόλπον τῆς Κορίνθου, ἐκώλυσε τῶν Γότθων τὴν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἀποχώρησιν καὶ ἐνέκλεισεν αὐτοὺς ἐν τῷ ἀρκαδικῷ ὄρει Φολόῳ. Τίνι δὲ τρόπῳ ἐντεῦθεν διέφυγεν ὁ στενοχωρηθεὶς τῶν Γότθων βασιλεὺς, ἢ ἔνεκα ἰδίας φρονήσεως ἢ ἔνεκα συνθήκης, μένει ἀβέβαιον². Κατάφορτος λαφύρων ἑλληνικῶν ἐπορεύθη εἰς Ἱππειρον, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἀρκαδῖος ἀνευ αἰδοῦς ὠνόμασε τὸν καταστροφέα τῶν ἐπαρχικῶν ἐκείνων στρατηγὸν καὶ διοικητὴν τῆς Ἰλλυρίας. Ἀλλὰ τῇ μεγάλῃ ταύτῃ δυτικῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ κράτους ἀνήκε πᾶσα ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Πελοπόννησος ὡς καὶ ἡ διοίκησις τῆς Μακεδονίας μετὰ τῆς πρωτεύουσας τῆς Θεσσαλονίκης, ἐνθα τὴν ἔδραν τοῦ εἶχεν ὁ Ἱππαρχος, ἐν ᾗ ἡ ἔδρα τοῦ ἀνθυπάτου τῆς Ἀχαΐας ἦτο ἡ Κόρινθος³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Συνέπειαι τῆς εἰσβολῆς τῶν Γότθων ὡς πρὸς τὰς Ἀθήνας. — Συνέσιος ἐκ Κυρήνης. — Ἐξακολούθησις τῆς Ἰδιωλολατρίας. — Ἡ Ἀθηναῖς ὡς Ἰλληνηὶς αὐτοκράτειρα. — Μεταμόρφωσις Ἀθηναίων διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ. — Ἡ Παρθένος Μαρία ἐκβάλλει τὴν Παλλάδα Ἀθηναίων. — Ἡ Χριστιανικὴ ἐκκλησία ἐν Ἀθῆναις. — Ἐξαφάνισις τῶν ἀρχαίων ἀστικῶν θεσμῶν. — Διάλυσις τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ. — Τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα. — Μετατροπὴ τῶν ναῶν εἰς Ἐκκλησίας. — Ὁ Χριστιανισμὸς καταλαμβάνει τὰς Ἀθήνας. — Ἰουστινιανοῦ ὀχύρωσις τῆς πόλεως. — Ἡ Ἀκρόπολις.

1. Αἱ συνέπειαι τῆς Γότθικῆς εἰσβολῆς ὑπῆρξαν ἱκανῶς αἰσθηταὶ

1 Ὅτι πᾶσα ἡ Ἑλλάς ἦτο ἐν τῇ ἐξουσίᾳ του, λέγει ὁ Ἱερωνύμ. ad Palladum, Ἱππικῆς Νεπολίαν : Romanus orbis ruit et iam non cervix nostra erecta non floctitur. quid putas nunc animi habere Corinthios, Athonien-ses, Lacedaemonios, Arcadas, eumetampro Graciam, Quibus imparant barbari? Ἱερ. (Migne) Ip. 1, 60. σελ. 600. ἢ ἐπιστολὴ ἐγγραφὴ τῷ 306 ἢ 307.

² Orosius, VII, 37 λέγει ὅτι διέφυγε τῇ συγκαταθέσει τοῦ Στιλίχωνος. Βλεπ. Pallmann, Völkerwander. σ. 217. Wietersholm σ. 188. Carl Simonis. Versuch einer Gesch. Des Alarich. Göttingen. 1858. σ. 22.

³ Ἄν ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἱερωνύμου 1, 60 π. γ. 307 ἐγγραφὴ, καὶ ἡ Ἑλλάς τότε ὅλῃ ἦτο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀλαρίχου. Τὸ ὄνειδος τοῦ κράτους, νὰ καταστήσῃ τὸν καταστροφέα τῆς Ἰλλυρίας ἐκεῖ στρατηγὸν (Generallissimus), ἢ σὺλβῆθῃ ὁ Κλαυδιανός. In Eutrop II, 14 de Bello Pollentino V. 635.

τῆ πόλει τῶν Ἀθηνῶν. Καίτοι δὲ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀλαρίχου εἰς Ἰλλυρίαν ἐπανῆλθον πάλιν εἰς τὰς ἑδρας αὐτῶν οἱ φυγάδες σοφισταί, ἡ δὲ σπουδάζουσα νεότης ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους ἐξηκολούθει φοιτῶσα εἰς τὸ ἀνώτατον τῶν Ἀθηνῶν παιδευτήριον, ἡ ἕσυχος ὅμως τῶν πραγμάτων κατάστασις διεσαλεύθη βαθέως.

Ὅλιγα ἔτη μετὰ τὴν καταστροφὴν ἐκείνην ὁ περιφήμος Συνέσιος ἐκ Κυρήνης ἐπεσκέψατο τὰς Ἀθήνας, καὶ εὔρε τὴν πόλιν ἐν καταστάσει τόσοσιν κακῇ, ὥστε ἡ ταύτης περιγραφὴ ἀναπολεῖ ἡμᾶς τὰς λέξεις τοῦ Ὀρατίου «*vacuae Athenae*». Οὗτος παρέβαλεν αὐτὴν πρὸς τὸ ἐναπολειφθὲν σφαγέντος θύματος δέρμα, οὐδὲν δὲ πλεόν ἐκεῖ ἀξιοθαύμαστον ἠδύνατό τις νὰ εὔρη, ἀλλ' ἢ τὰ κλεινὰ τῶν χωρίων ὀνόματα. Οὐχὶ πλεόν οἱ σοφοὶ τῆς, ἀλλὰ μόνον οἱ μελιττοῦργοι σεμνύνουσιν αὐτάς¹. Πλὴν ἀλλ' ὅμως τὰ σκοτεινὰ χρώματα ἐν τῇ εἰκόνι τῶν Ἀθηνῶν, οἷα ταῦτα παρέστησεν ὁ εὐφυῆς τῆς Ὑπατίας μαθητῆς, ὅστις τὸ πρῶτον μὲν ἦτο ἐθνικός, εἶτα δὲ πιστὸς Ἐπίσκοπος ἐν Πτολεμαίδι, πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ὑπερβολικά. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Συνέσιος ἐν ταῖς ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιστολαῖς τοῦ οὐδαμῶς μνείαν ποιεῖται τῶν περιφήμων μνημείων τῆς πόλεως, ἡ σιωπὴ του ἀποδεικνύει τοῦλάχιστον τοῦτο, ὅτι ἐκεῖ οὐδεμίαν τῶν Γότθων καταστροφὴν εἶχε νὰ θρηνήσῃ. Δύναται δὲ καὶ ἡ κατάπτωσις τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τὸ 396 νὰ μὴ ἐπῆλθε τόσοσιν ταχεῖα καὶ γενικῇ, ὅση συμπεραίνεται ἐκ τῶν σαρκασμῶν τῶν σοφιστῶν, διότι ἐπιγραφὴ εὐρεθεῖσα πλησίον τῆς ἀρχαίας μητροπόλεως μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Σεβῆρος Ἀντίας, ὁ ἀνθύπατος τῆς Ἑλλάδος ἀφ' ἱέρωσε τοῖς αὐτοκράτορσιν Ἀρκαδίῳ καὶ Ὀνορίῳ οἰκοδόμημα, καὶ τοῦτο βεβαίως δὲν ἦτο ὅλως μικροῦ ἀξίον².

Δὲν κατέστρεψε δὲ ὁ Ἀλαρίχος τὴν φθίνουσαν λαμπρότητα τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ τοῦτο ὑπῆρξεν ἔργον τοῦ χρόνου. Καίτοι δὲ ἐκεῖ ἐξηκολούθει ὁ ἐπιστημονικὸς βίος, δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ ἔχη πλεόν ἐκείνην τὴν σημασίαν, ἣν ἔσχε κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ τετάρτου αἰῶνος. Ἀλλ' ὅμως παρὰ τοὺς γότθους καὶ τοὺς βυζαντινοὺς ἱερεῖς ἡ μεγάλη πληθὺς τῶν Ἀθηναίων ἰσχυρογνωμόνως εἶχετο τῆς πρὸς τοὺς Ὀλυμπίους Θεοὺς πίστεως. Ἡ ἀρχαία θρησκεία πλεόν τοῦ αἰῶνος μετὰ

¹ Συνεσ. Ἐπ. 138.

² Τὴν συμπληρωθεῖσαν τριστιχὸν ἐπιγραφὴν ἐδημοσίευσε πρῶτον ὁ κ. Κουμανούδης ἐν «Αἰῶνι» 2 Ὀκτ. 1881. Εἶτα ὁ Swoboda ἐν *Mitteil. D. Deutsch. Arch. Inst. in Athen* 1881 τ. Β' 2 ἀποδεικνύει δὲ ὅτι αὕτη συνετέθη πρὸ τοῦ 401.

τὸν Ἀλαρίχον ἠδυνήθη νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀγῶνα, διότι ἐπὶ τόσοσιν χρόνον διετηρήθη ἡ πλατωνικὴ Ἀκαδημία.

Ὅλιγα ἔτη μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Γότθων ὁ Ἐρκούλιος Ἐπαρχος Ἰλλυρίας μεταξὺ τοῦ 402 καὶ 412 φαίνεται ὅτι πολλῶν ἀγαθῶν ἐγένετο αἷτιος τῇ Ἀκαδημίᾳ, διότι οἱ ἠγέται αὐτῆς Πλούταρχος καὶ ὁ σοφιστῆς Ἀπρωνιανὸς ἔστησαν αὐτῷ δημοσίᾳ τιμητικὰς ἀνδριάντας, ὧν εἰς ἐστήθη παρὰ τῇ Προμάχῳ, τοῦθ' ὅπερ σαφῶς ἀποδεικνύει ὅτι τὸ χαλκοῦν τοῦτο ἀγαλμα ἐσώζετο ἔτι¹. Ὅτε ὁ Συνέσιος ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, εὔρεν ἐπὶ τῆς διδασκαλικῆς ἑδρας τοῦ Πρίσκου τὸν φιλόσοφον ἐκείνον Πλούταρχον, τὸν υἱὸν τοῦ Νεστορίου, οἱ δὲ σοφισταί Συριανὸς καὶ Ἀρχιάδης διέπρεπον ἐπὶ εὐγλωττίᾳ. Ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν κύκλων τῆς πόλεως ἠδυνήθη μάλιστα νὰ ἀνέλθῃ ὡς αὐτοκράτειρα ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου ὠραία καὶ εὐφυῆς εἰδωλολάτρις, προσελθοῦσα εἰς τὸν χριστιανισμόν, καὶ νὰ ἐπιχύσῃ ἐπὶ τῆς φθίνουσης πατρίδος τῆς ἀπροσδόκητον λάμψιν.

Ἦτο δὲ αὕτη ἡ Ἀθηναίς, ἡ θυγάτηρ τοῦ φιλοσόφου Λεοντίου, ὅστις ἐπέζησε τῆς γοτθικῆς ἐπιδρομῆς καὶ ἀβλαβῆς περιεσώθη. Τῇ 7 Ἰουνίου 421 Θεοδόσιος ὁ Β', ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρκαδίου ἔλαθεν ὡς σύζυγον αὐτὴν, ἥτις ὠνομασθη Ἐὐδοκία. Τὰ κατ' αὐτὴν ἀποτελοῦσιν ἀξιολογούμενον ἐπεισόδιον ἐν ταῖς χρόνις τοῦ καταρρέοντος ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς μεταβάσεως αὐτοῦ εἰς τὴν νέαν χριστιανικὴν μορφήν. Ἡ θυγάτηρ τοῦ φιλοσόφου ἐκ τῆς πατρίδος τοῦ Πλάτωνος ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς προσώπῳ παρίστα τὴν μεταμόρφωσιν ταύτην, καὶ πῶς οὐχὶ τὰ θλιγνότερα αὐτῆς καὶ ἡ ἀττικὴ μόρφωσις μόνον, ἀλλ' ὁ σκοπὸς τοῦ νὰ παραλύσῃ τὴν τῶν ἐν Ἀθήναις ἐθνικῶν ἀντίστασιν, παρώτρυνε τὴν Πουλχερίαν νὰ νυμφεύσῃ μετὰ τῆς Ἀθηναϊδος τὸν αὐτοκρατορικὸν αὐτῆς ἀδελφόν. Ἡ ἰσχυρὰ καταστάσις Ἀθηναίκα ἠδυνήθη νὰ πείσῃ τὸν ἀσθενῆ αὐτῆς σύζυγον νὰ ἀνακουφίσῃ δι' ἀπλλαγῆς φέρου τὰ δεινὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν πτώσιν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, οὐ ἀπὸ τοῦ πνεύματος καὶ αὐτῆ διὰ παντὸς ἀπετράπη. Ὅλιγα ἔτη μετὰ τὸν μετ' αὐτῆς γάμον τοῦ Θεοδόσιου ὁ Β' ὑπὸ τῆς εὐσεβοῦς αὐτοῦ ἀδελφῆς ἀγόμε-

¹ . . . στήσε παρὰ Προμάχῳ Παλλὰδι Κεκροπίης· ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εὑρέθη ἐν τῷ Γυμνασίῳ τοῦ Πτολεμαίου. Ἐπιστρατιάδης ἐν ἀρχ. ἐφημ. 15 Φεβρ. 1873, φυλλαδ. 16, ἀρ. 432, σελ. 413.

νος εξέδωκεν αὐστηρὰ διατάγματα κατὰ τῆς ἐθνικῆς λατρείας καὶ διέταξε νὰ καταστραφῶσι πάντες οἱ ναοί, οἵτινες ἔτι ὑπελείποντο ἐν τῷ κράτει. Καίτοι δὲ αἱ διαταγαὶ αὗται δὲν ἐξετελέσθησαν κατὰ γράμμα, μάλιστα ἐν Ἀθήναις, οὐχ ἤττον καὶ ἐνταῦθα ἔμειναν ἀνευ ἀποτελέσματος.

Αὐτὸς ὁ Θεοδόσιος οὐδαμῶς ὤκνει νὰ κομίσῃ εἰς Βυζάντιον ἀττικὰ τέχνης ἔργα. Διὰ τοῦ πατρικίου Πρόκλου διέταξε νὰ στήσῃσι μονόλιθον ἐξ Ἀθηνῶν ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ, καὶ ἐκ τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ τοῦ Ἄρεος λέγεται ὅτι ἀφῆρεσε τεχνουργήματα ἐξ ἐλέφαντος καὶ ἔστησε παρὰ τὴν χρυσὴν πύλην ἐν Βυζαντίῳ, τοῦθ' ὅπερ ὅμως εἶνε ἀμφίβολον¹. Μικρὸν μετὰ τὴν τῶν Γότθων εἰσβολὴν ὑπὸ τινος ἀνθυπαίου Ἀχάϊας, ὡς ὁ Συνέσιος ἀνέγραψεν, ἀπήχθησαν βίαιαι εἰκόνες τοῦ ολυγνώτου ἐκ τῆς Ποικίλης Στοᾶς². Ἐὰ περιφημότερα ταῦτα τεχνουργήματα, καίπερ ἀρχαιότατα, καὶ κατὰ τὰ μέσα ἔτι τοῦ 4 αἰῶνος ἦσαν τὰ ἀξιολογώτατα τῆς πόλεως. Διότι ὁ σοφιστὴς Ἰμέριος, ὅστις μέχρι τοῦ 362 κατεῖχε τὴν διδακτικὴν ἑδρὰν τῆς Ῥητορικῆς ἐν Ἀθήναις, ἐπ' αὐτῶν ἰδιαζόντως ἐφίστη τὴν προσοχὴν τῶν ἐξ Ἰωνίας ξένων³.

Ἄν λοιπὸν αἱ γραφαὶ ἐκεῖναι ὑπέστησαν τοιαύτην τύχην, δὲν θὰ ἔχῃσι διαφύγει αὐτὴν καὶ ἄλλα. Ὁ χρόνος πολλὰς σχεδὸν εἶχεν ἤδη καταστρέψει, διότι ἤδη ὁ Πausανίας περὶ τῶν ἐν τῇ πινακοθήκῃ γραφῶν παρετήρησεν, ὅτι ἐν μέρει αὗται κατέστησαν ἀγνώριστοι. Αἱ λαμπραὶ εἰκόνες, δι' ὧν ὁ Πολύγνωτος, ὁ Μίκων καὶ ὁ Εὐφράνωρ εἶχον κοσμήσει τὰς Ἀθήνας, οἱ πίνακες ἐν τῇ Βασιλείῳ Στοᾷ ἐν τῷ Ἀνακείῳ, ἐν ταῖς ναοῖς τοῦ Διονύσου καὶ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἄλλαχού, τέλεον ἐξήφανίσθησαν. Μόνον τοιχογραφίαι ἐν νεκροπόλεσιν, μόνον αἱ ἐφ' ὕψοις γραφαὶ τῆς Πομπηίας, μόνον τὰ Βυζαντιακὰ ψηφιδωτὰ, καὶ νεωστὶ ἀνακαλυφθεῖσαι προσωπογραφίαι ἐκ τῶν χρόνων τῶν Αἰγυπτίων Πτολεμαίων δίδουσι ἡμῖν ἔτι ἀμυδρὰν τινὰ ἰδέαν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς.

Μετὰ τὸ 429 ἀπεσπάσθη ὑπὸ τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ χρυσελεφαν-

¹ Codinus de Sign. ed. Bonn σελ. 47. ἰδ. σύγγραμμα ἐμὸν περὶ Ἀθηναίων σελ. 89.

² Συνέσιος, Ἐπ. 130.

³ Δεῖξω μὲν ἡμῖν τὸν Μαραθῶνα ἐν τῇ γραφῇ. . . Ἰμερ. X.

τίνην Παρθένος τοῦ Φειδίου ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς θεᾶς¹, οὐδεὶς δὲ ἐγίνωσκεν ποία ἦτο αὐτῆς ἡ τύχη².

Ἡ παρθένος Μαρία ἤρξατο νικηφόρως ἀγωνιζομένη περὶ τῆς κατοχῆς τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὴν ἀρχαίαν Παλλάδα. Ἀλλ' οὐδὲν εἶνε ἀξιωματικότερον ἢ ἡ ἀποδιώξις αὕτη τῆς πολιούχου θεᾶς ἐκ τῆς χιλιετοῦς αὐτῆς κυριαρχίας ἀπὸ τῆς οὐρανίας βασιλείδος τῶν Χριστιανῶν. Ἡ ὡραιότατη μορφή τῆς Χριστιανικῆς μυθολογίας καὶ τέχνης, ἡ ἀποθεωθεῖσα μήτηρ μετὰ τοῦ βρέφους ἐν ταῖς ἀγκάλαις ἦτο τὸ σύμβολον τῆς ἐνώσεως τῆς θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος καὶ συνάμα τοῦ αἰωνίου δράματος τῆς γήινης ζωῆς, ἐν ἧ ὁ ἀνθρώπος «ὑπὸ γυναικὸς γεννηθεὶς» ὀφείλει νὰ ὑπομένῃ λύπας καὶ θάνατον, ἀλλὰ παιδρύνεται ὑπὸ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν θείαν δόξαν. Πρὸ τῆς φιλοπόργου μητρὸς μετὰ τοῦ βρέφους, ἡ σοβαρὰ καὶ ἐν σιγῇ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἀτενίζουσα Παλλάς Ἀθηνᾶ, ἡ θεὰ μετὰ τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης ἐπὶ τοῦ στήθους τῆς, ἡ διδάσκαλος τῆς ψυχρᾶς σοφίας, ἥτις δὲν θερμαίνει τὴν καρδίαν, κατέθηκεν ὡς ἠττηθεῖσα τὴν ἀσπίδα αὐτῆς καὶ τὸ δόρυ.

Ἐκ παραδόσεως λέγεται, ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς, ἐν Θήβαις ἀποθανὼν, ἀφῆκεν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος ὑπ' αὐτοῦ γραφεῖσαν, καὶ ὅτι αὕτη μετηνέχθη ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τινος Χριστιανοῦ Ἀνανίου. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔκτισαν ὡραίαν Ἐκκλησίαν καὶ ἔθηκεν ἐν αὐτῇ τὴν εἰκόνα, ἣν ἠνόμασαν Ἀθηναίαν. Ἐνταῦθα ἔμεινε μέχρι Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου, ἐνθα ἡμέραν τινὰ ἡ Παρθένος ἀνεκάλυψε εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἱερεῖς Βασίλειον καὶ Σωτῆριχον, ὅτι οὗτοι ἐξελέγησαν, ἵνα πρὸς τιμὴν τῆς κτίσεως μοναστήριον ἐπὶ τοῦ πέρα τῶν Πόντων ὄρους Μελα, ἐνθα αὐτὴ θέλει δεῖξει αὐτοῖς τὴν ὁδόν. Ἡ ὑπὸ ἀγγέλων φερομένη εἰκὼν ὠδήγησε τοὺς ἀνδρας τούτους διὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ διὰ θαλάσσης εἰς Ἀνατολήν, ἐνθα ἐθεμελίωσαν τὸ περίφημον μοναστήριον τοῦ Σουμελ² πλησίον τῆς Ἐρχπεζούντος.

¹ Ὁ Μάρτυρ Vitu proclī κερ. 30 ἡ θεὰ προήγγειλε τῷ φιλοπόργῳ, ὅτι αὕτη ἐπιθυμεῖ νὰ κατοικήσῃ παρ' αὐτῷ, καὶ ὁ Πρόκλος τῷ 429 ἦλθε εἰς Ἀθήνας, ἐνθα περὶ τὸ 450 ἐγένετο διδάσκαλος τῆς Ἀκαδημίας.

² Κατὰ τὴν ἀναγραφὴν τοῦ ἀρχιεπί. Ἀρέθου τοῦ Καισαρείως (περὶ τὸ 900) ἡ Παρθένος ἵστατο πρὸ τῆς συγκλήτου ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐνομιζέτο ὡς ἀγαλμα τῆς Ἰῆς ὁ Μιχαὴλης (Παρθένου σ. 270) ἀμφιβάλλει καὶ πιστεύει ὅτι εἶνε σύγχυσις ὀνομάτων (σ. 45).

Ἡ παράδοσις ποιεῖται ἔπειτα λόγον περὶ Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν 1ον ἡδὴ αἰῶνα, καὶ ὀνομάζει τὴν εἰκόνα τῆς Παρθένου Ἀθηναίαν, ὄνομα, ὅπερ ἅπαντ' ἀ μεταγενέστερον αὐτῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Παναγίας Ἀθηναϊστίσσης, ἥτις κατὰ τὸν Μεσαιῶνα ἐτιμᾶτο ἐν τῇ Παρθενῶνι, ἀφ' οὗ οὗτος μετεβλήθη εἰς χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ παράδοσις ὁμῶς οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τοῦ ναοῦ τούτου, ἀλλὰ μόνον, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔθῃκαν τὴν εἰκόνα τῆς Παρθένου ἐν τινι ὠραιότατῃ ἐκκλησίᾳ, ἣν ἔκτισαν οὐ μακρὰν τῆς πόλεως¹.

Τίνα ἀφορμὴν ἡ ἀγία, εἶχεν, ὅπως ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου καταλίπη τὰς Ἀθήνας καὶ μεταναστεύσῃ εἰς Τραπεζοῦντα, οὐδὲν ἄλλως ἢ παράδοσις ἐσημείωσεν. Σχεδὸν φαίνεται, ὡς εἰ ἡ Θεομήτωρ μηδεμίαν πλέον εὕρισκεν εὐχαρίστησιν διαμένουσα μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν τῶν Ἀθηναίων².

Ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία προέκοπτεν ἐν τούτοις ἐν Ἑλλάδι, καί-τοι βραδύτατα ἐν Ἀθήναις. Ὁ περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς ἀγὼν πρῶτον, καὶ ὁ περὶ τῆς κυριαρχίας αὐτῆς ἐν τῇ μητροπόλει τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου δεύτερον, ἐνθα ἡ εἰδωλολατρεία ὡς δύναμις τῆς διανοίας ἀντετάσσεται αὐτῇ; ἠθέλε παράσχει θελκτικωτέραν ἔτι εἰκόνα, ἢ ἡ κατ' ὀλίγον αὐτῆς ἐπίδοσις ἐν τῇ πόλει τῶν αὐτοκρατόρων Ρώμῃ. Ἀλλ' ἡ ἱστορία τῆς γενέσεως καὶ ἐξαπλώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Ἀθήναις καλύπτεται ὑπὸ βαθεῖα σκότους. Ὁ κατάλογος τῶν ἐκεῖ Ἐπισκόπων εἶνε πολὺ ἐλλιπής³. Ἄν δὲ ἐν τῇ ἐν Νικαίᾳ Συνόδῳ ἐπὶ Κωνσταντίνου παρὼν ἦτο Ἐπίσκοπος τις Ἀθηναίων, τοῦτο εἶνε μόνον σύμπτωσις, ὅτι τοιοῦτος, ὡς καὶ ὁ τῆς Σπάρτης, δὲν παρατηρεῖται ἐν τῇ κατὰ τὸ ἔτος 451 συνόδῳ τῆς Χαλκηδόνος. Διότι ἐκεῖ ἐνεφανίσθησαν καὶ μικροτέρων κοινοτήτων, ὡς τῆς Τραιζήνος, Ἑρμιόνης καὶ Μεγάρων, Τεγέας, Ἄργους καὶ Ἀμφίσσης, Μεσσήνης, Ἰλιδος καὶ Πλαταιῶν, καὶ τοῦτο ἡδὴ τὸ γεγονός ἀρκεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι παλ-

¹ Ναον οἱ ἰθαγενεῖς περικαλλῆ οὐ μακρὰν τῆς πόλεως ἀνεγείραντες, ἀνεστήλωσαν ἐν αὐτῇ τὴν ἀγίαν εἰκόνα.

² Ἡ παράδοσις διεξοδικῶς ἀναγράφεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας τοῦ Σουμελαῦ, ἥτις παρατίθεται τῇ Βιβλίῳ α' ἡ θεία καὶ ἱερὰ Ἀκολουθία τῶν ὁσίων . . . Πατέρων . . . Βερνάβα καὶ Σωφρονίου τῶν ἐξ Ἀθηναίων καὶ τοῦ ἱεροῦ Χριστοφόρου τοῦ ἐν Μελαῖ ὄρει ἀσκησάντων Λειψ., 1775.

³ Ἀπαριθμεῖ ὡς τοὺς τρεῖς ἐκ παραδόσεως Ἐπισκόπους: Διονύσιον Ἀρεοπαγίτην, Πούβλιον, Κουαδράτον, οἱ ἐπέται Πίστος, Loguizen, Oriona Christianus. Vol. II.

λαὶ πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος διεσώθησαν ἀπὸ τῆς γυφθικῆς δρώσεως.

2. Ἐνθ' ἡ τὸ Εὐαγγέλιον αἰεὶ μᾶλλον ἐξησθένιζε τὴν ἀντίστασιν τῆς πλατωνικῆς τῶν φιλοσόφων Σχολῆς καὶ τῶν ἀρχαίων τοῦ λαοῦ συνηθειῶν, ἐξηφανίζοντο καὶ αἱ πολιτικαὶ τῆς ἀρχαιότητος μορφαί, ὑποχωροῦσαι εἰς τὰ πολιτεύματα τῶν Ἰσοπολιτικῶν. Πρὸ τοῦ μέσου τοῦ 5 αἰῶνος ὁ πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας Θεοδώρητος, ἀπόθανων τῇ 458 ὡς Ἐπίσκοπος Κύρου παρετήρησεν ὅτι αἱ πόλεις τῶν Ἑλλήνων διοικοῦνται κατὰ ῥωμαϊκοὺς νόμους, παρ' Ἀθηναίοις ἀργεῖ ὁ Ἄρειος Πάγος, ἡ Ἠλιαία καὶ τὸ ἀρχαῖον δικαστήριον τοῦ Δελφίνου, ἡ βουλὴ τῶν πεντακοσίων, οἱ ἕνδεκα καὶ οἱ θεσμοθέται· ὁ Πολέμαρχος καὶ ὁ ἐπώνυμος Ἄρχων κατέστησαν ἔννοιοι, ὡς μόνον οἱ ὀλίγοι, οἱ περὶ τὰ ἀρχαῖα συγγράμματα ἐσπουδακότες γινώσκουσιν¹. Ὁ χρόνος τῆς καταργήσεως τῶν ἀστικῶν τούτων ἀρχόντων συμπίπτει πιθανῶς ἐπὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ 2ου, ἐνθα συνετάχθη ὁ ὑπ' αὐτοῦ κληθεὶς νομικὸς Κώδιξ².

Τὸ σῶμα τῶν ἀρχόντων ἐξεβλήθη πιθανῶς ἐπὶ τούτου τοῦ αὐτοκράτορος ἀντικατασταθὲν ὑπὸ νέων ἀρχόντων. ἀλλ' οὐχ ἦττον κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 5ου αἰῶνος ἀπαντῶσιν ἔτι δύο ἐπίσημοι Ἀθηναῖοι ἐκ τοῦ κύκλου τῶν ἐπιστημόνων, Νικαγόρας ὁ νεώτερος καὶ Θεαγένης, ὡς οἱ τελευταῖοι ἐπώνυμοι ἄρχοντες, τοῦθ' ἔπερ ἀποδεικνύει, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι μέχρι ἐκείνου τοῦ χρόνου διετήρησαν τὸ παν-ἀρχαῖον τοῦτο ἀξίωμα τοῦλάχιστον ὡς τιμητικὸν τίτλον³.

Βαθύτερον δ' αἰεὶ σκότος ἐπεκαθῆτο ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Ἑλλάδος. Εὐτυχῶς ἡ ἀρχαία Ἑλλάς ἐσώθη ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Οὐννων καὶ Πανδαίων, ἐκτὸς δρώσεων τινῶν τῶν παραλίων μερῶν. Αὐτῇ ἢ πτώσει τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γερμανῶν ἐπέδρασε κατὰ πρῶτον εὐνοικῶς ἐπὶ τὰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς χώρας. Οἱ Ὀστρογόθοι, οἵτινες ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Θεοδώριχον ἠρήμωσαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν καὶ αἱ ἐπιδρομαὶ τοῦ Ἀλαρίχου

¹ Καὶ ἀργεῖ μὲν παρ' Ἀθηναίους ὁ Ἄρειος . . . Θεοδ. IX. de legibus Migne IV, 1330.

² Hertzberg, Gesch. Griech. ὑπὸ τοῦς Ῥωμ. III, 425 Beutler de Athenar Fatis σ. 37. Τίθησι τὴν ἀργίαν τοῦ Ἀρείου Πάγου καθόλου τὸν 5 αἰῶνα.

³ Corsini, Fasti Attici IV, 180—201. Κατὰ τὴν γνώμην τούτου ἀπεσβέσθη τὸ ὄνομα τοῦ ἐπώνυμου ἄρχοντος ἐν Ἀθήναις περὶ τὸ 500.

ἐπανελημμένως εἶχον ἀπειλήσει, ἐπορεύθησαν τῇ βουλήσει τοῦ αὐτοκράτορος Ζήνωνος εἰς Ἰταλίαν, ὅπως ἀποσπάσωσι ταύτην τὴν χώραν ἀπὸ τοῦ σφετεριστοῦ Ὀδοάκρου. Τὸ κύμα τῶν γερμανῶν βερβάρων ἐξεχύθη μετὰ τοῦτο εἰς τὴν ἑσπερίαν. Ὡς ἐπαρχία τοῦ ἀνατολικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, διαφυγοῦσα τὴν διέλασιν τῶν μεταναστευόντων ἔθνων, ἔμεινεν ἡ Ἑλλάς, διὰ μακροῦ χρόνου ἀπηλλαγμένη τῶν ἐπιδρομῶν ξένων ὀρδῶν, καὶ ἠδυνήθη κατ' ὀλίγον νὰ ἀναπληρώσῃ τὰς ἀπωλείας τῆς. Οὐχ ἦττον ὁ πολιτικὸς βίος ἀπεσβέσθη, καὶ οὔτε ἐμπόριον οὔτε βιομηχανία παρείχον πλέον ἰδιάζουσάν τινα σπουδαιότητα εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ἐκτὸς τοῦ πλουσίου ἐμπορίου τῆς Θεσσαλονίκης διεκρίνετο ἔτι μόνον ἡ Κόρινθος ὡς ἐμπορικὴ πόλις καὶ μητρόπολις τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας, ἐνῶ αἱ Ἀθήναι ἦτο μόνον ἡ μητρόπολις τῆς Ἀττικῆς, ὡς αἱ Θῆβαι ἡ τῆς Βοιωτίας¹.

Καίτοι δὲ διὰ τῶν Πανεπιστημίων ἐν Κωνσταντινουπόλει, Θεσσαλονίκῃ, Ἀντιοχείᾳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ μικρὸν ἠμαυροῦτο, διέπρεπον ὅμως καὶ νῦν ἔτι ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν Ἀθηναίων ἄνδρες, οἱ τελευταῖοι τὴν ἀρχαίαν πρεσβεύοντες πίστιν φιλόσοφοι ἐν τῇ «χρυσῇ ἀλύσει» τοῦ Πλάτωνος. Καὶ ἀλλοδαποὶ ἐξηκολούθουν ἔτι ἐρχόμενοι ἐν Ἀθήναις πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν τῶν. Ὁ ἀρμένιος ἱστορικὸς Μωῦσης ὁ Χωρένιος ἐσπούδασεν ἐνταῦθα καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Εἶνε δὲ μῦθος, ὅτι ὁ Βοέτιος, ὁ τελευταῖος φιλόσοφος ἐπὶ Ῥωμαίων, ὡς νεανίας ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἔζησεν ἐν Ἀθήναις καὶ εἶχεν ἀκούσει καὶ τὸν πλατωνικὸν Πρόκλον². Οἱ κάλλιστοι διδάσκαλοι τοῦ πανεπιστημίου ἦσαν ἄλλως οὐχὶ ἰθαγενεῖς, ἀλλὰ μετανάσται Ἕλληνες ἐκ τῆς ξένης, ὡς Συριανὸς ὁ Ἀλεξανδρινός, καὶ ὁ μαθητὴς του Πρόκλος ὁ Λύκιος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ὑπῆρχον ὅμως ἐν Ἀθήναις κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον καὶ λίαν πεπαιδευμένοι καὶ πλούσιοι εὐπατρίδαι.

¹ Ἐν τῷ συνεκδήμῳ τοῦ Ἱεροκλ. VI λέγεται: Θῆβαι μητρόπολις Βοιωτίας.... Ἀθήναι μητρόπ. Ἀττικῆς.... Κόρινθος μητρόπ. πάσης Ἑλλάδος. Μητρόπολις εἶνε ἐνταῦθα πολιτικὴ ἔννοια ἡ Σπάρτη ἦτο μητρόπολις τῆς Λακωνίας.

² Corsini Fasti att. IV, 201. Ὑπολογίζει, ὅτι αὐτὸς τῷ 485 ἔτι τοῦ θανάτου τοῦ Πρόκλου ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην. Ἀλλ' ὁ ὑπολογισμὸς του εἶνε μάλλον ἢ ἀμφίβολος. Καὶ ὁ Γίββων V, 4, 30 πιστεύει εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ Βοετίου ἐν Ἀθήναις τὸ ἐν Κεσσιοδ. ὅμως χωρὶον Var. I. Ep. 45 sic enim Atheniensium scholas longe positas introisti λέγει τὸν ξαντίον Introisti ἡ λέξις αὕτη εὐθὺς μετὰ τοῦτο κεῖται καθόλου ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ μακθάνειν. In praefatione artem... per quatrifarias mathosis januas introisti.

Ὁ τελευταῖος ἐπιστήμων Μαικήνας τῆς πόλεως τοῦ Περικλέους συνδέεται πρὸς τὰ ὀνόματα τοῦ Νικαγόρου, Ἀρχιάδου καὶ Θεαγένους.

Ὅσον δὲ πενιχρὰ καὶ ἂν κατέστη ἡ Σχολὴ αὕτη μεταβληθεῖσα εἰς σχολὴν γοήτων καὶ Ἐλευσινίων ἐνθουσιαστῶν, τοῖς Ἀθηναίοις οὐχ ἦττον, οἵτινες ἦσαν πλήρεις πλατωνικῶν ὄνειροπολημάτων, θεωρεῖτο ἐντιμώτερος ὁ ἀγὼν περὶ κατοχῆς καθηγετικῆς τινος ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ ἔδρας, ἢ ἡ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον λυσσώδης τῶν Ῥωμαίων, Βυζαντινῶν καὶ Ἀλεξανδρινῶν ἔρις περὶ τῶν ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ ἀρματοδρομούντων. Ἐνῶ δὲ οἱ νόμοι τοῦ κράτους εἶχον καταπιέσει τὴν λατρείαν τῶν θεῶν, ὁ κλασικὸς ἑλληνισμὸς ἐξηκολούθει παρκατείνων ἔτι τὸν φθίνοντα βίον του ἐν ταῖς σκέψεσι τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος, μέχρις οὐ καὶ οὗτος ἐσβέσθη ἕνεκα τῶν αὐστηρῶν μέτρων τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ. Ὁ νομοθέτης τοῦ χριστιανικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους κατὰ τὸ ἔθος τῶν προκατόχων του ἀπέκλεισε τὰ λείψανα τῶν ἐθνικῶν τῆς κατοχῆς διδασκαλικῶν ἐδρῶν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ὑπουργημάτων ἐν τῇ πολιτείᾳ, καὶ ἐξέδωκε σκληρὰ διατάγματα διωγμοῦ¹. Αὐτῷ τέλος ἀπεδίδοσαν καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου, ἂν καὶ τοῦτο κατ' ἀνάγκην ὤφειλεν νὰ ἐπέλθῃ ἐκ τινος κατὰ τὸ ἔτος 529 διατάγματος, δι' οὗ ἀπηγορεύετο ἐκεῖ ἢ ἐν τῷ μέλλοντι διδασκαλία τῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ δικαίου. Ἀλλ' ὅμως ὁ ὀλίγον ἀξιόπιστος βυζαντινὸς χρονογράφος Μαλαλας, ὁ περὶ τοῦ διατάγματος τούτου λόγον ποιούμενος, φαίνεται πρὸς ἑαυτὸν ἀντιφάσκων, διηγούμενος ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὸ ἔτος 529 ἀπέστειλε τὴν νέαν αὐτῷ νομοθεσίαν εἰς Ἀθήνας καὶ Βηρυτόν. Νομικὴ σχολὴ βεβαίως ἐν Ἀθήναις δὲν εἶνε γνωστὴ, ὁ δὲ Προκόπιος οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τῆς ἀπαγορεύσεως ἐκείνης, ἀλλὰ μόνον ἐκ τῆς παρατηρήσεώς του, ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ἐστέρησε τοὺς δημοσίους διδασκάλους τὸν μισθὸν τῶν, καὶ ἐδήμευσε τὰ ἰδιωτικὰ πρὸς ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς χορηγήματα, συνεπέραναν, ὅτι τὰ μετὰ ταῦτα πρὸ παντὸς ἀπέβλεπον εἰς τὴν Ἀκαδημαίαν τῶν Ἀθηναίων, ἧς ἡ παναρχαία καὶ μεγίστη περιουσία ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐδημεύθη².

¹ Ἰωαν. Μαλαλας XVIII, 440. Procop. Hist. Att. III, σ. 11.

² Προκόπ. Hist. Att. 20. Οὐδὲν περὶ Ἀθηναίων λέγει. Πάντες οἱ νεώτεροι ἀρχαιοδίφαι περὶ τῆς τύχης τῆς Πλατων. Ἀκαδημαίας παρεδέξαντο ὅτι αὕτη ἐκλείσθη ἕνεκα τῆς δημεύσεως τῆς περιουσίας ὁ Λασσιὸς ἀρκεῖται λέγων ὅτι ἡ περιουσία τῆς Πλατων. Ἀκαδ. ἔμεινεν, ὡς φαίνεται δεδημευμένη. Περὶ τῆς καταλύ-

Ἡ κατάλυσις τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν δύναται μὲν ν' ἀποδειχθῇ ὡς ἐπίσημος ἱστορικὴ πρᾶξις, πλὴν ἀλλ' ὅμως πολλαὶ ὑπάρχουσι πιθανότητες, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος κατέστησεν ἀδύνατον τὴν περαιτέρω ὑπαρξίν τῆς Ἀκαδημείας. Οἱ τελευταῖοι φιλόσοφοι τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τοῦ Σχολάρχου αὐτῶν Δαμασκίου μετηνάστευσαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Χοσρόου, ὅθεν πικρῶς ἐνταῦθα τῶν ἐλπίδων των ψευθέντες, τοῦ νῆ-εὐρωσιν ἄστυλον τοῦ ἰδανικοῦ των, ἐπανῆλθον εἰς Ἑλλάδα καὶ ἐτελεύτησαν³. Τὸ περιφημότερον ἴδρυμα τοῦ ἑλληνισμοῦ, οὗ ἡ τελευταία πνευματικὴ δύναμις ἀπενεκρώθη ἤδη μετὰ τοῦ θανάτου τοῦ Πρόκλου τῇ 17 Ἀπριλίου 485, ἐμαρῶν ἢ ἐνεῖα ἰδίας ἀδυναμίας, καὶ ἀπεσβέσθη μετὰ πάροδον μακροτέραν τῶν 8 αἰώνων ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος. Καίτοι δὲ ἐν Ἀθήναις ἔτι ἐξηκολούθουν ὑπάρχουσαι ἰδιωτικαὶ ῥητορικῆς καὶ γραμματικῆς σχολαί, δὲν διεκρίθησαν ὅμως πλέον ἐπὶ ἐπιστημονικῇ ἐνεργείᾳ. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία εὗρεν ἔκτοτε προστασίαν καὶ θεραπείαν ἐν ταῖς ἀνωτάταις τῶν Βυζαντινῶν σχολαῖς, ἰδίως ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν μέρει ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Ὁ Εὐνάπιος ἀρέσκειται ὑπερβολικῶς γνωματεύων ὅτι αἱ Ἀθηναὶ ἤδη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτους οὐδὲν πλέον διέπραξαν μέγα, ἀλλ' ὅτι παρήκμασαν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης². Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ πράγματι ἐστέρησαν αἱ τελευταῖαι πηγαὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν Ἀθηναίων. Ἐκτὸς πάντων τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ἕτινα ἡ Ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνος παρέσχεν εἰς τὴν πόλιν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, ἡ σχολὴ αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἄλυσις, ἣτις συνέδεσε ταύτην μετὰ τοῦ μεγάλου αὐτῆς παρελθόντος, μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ πεπαιδευμένου κόσμου. Ἀκριβῶς ὁ διεθνὴς χαρακτὴρ τῆς Ἀκαδημείας κατέστησεν αὐτὰς τὰς Ἀθήνας καὶ κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰῶνας πρωτεύουσάν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὅτε δὲ αὕτη ἐπαύσατο οὕσα τοιούτῃ, ὅτε ἀπωλέσθησαν αἱ ζωαὶ τῆς ἀρχαιότητος παραδόσεις μετὰ τῶν ναῶν τῶν θεῶν, μετὰ τῶν ἔργων τῆς τέχνης καὶ τῶν

σεως τοῦ Πανεπιστημίου ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ ἀμφιβάλλει ὁ κ. Παπαρηγόπουλος Ἰς. Ἑλλην. Ἔθν. 3 (1872) σ. 202.

¹ Ἀγαθ. Ἰστορ. 11, 30 ἀναφέρει αὐτοὺς ὑπομαστῖ: Δαμάσκιος, Συμπλίκιος, Εὐλάκιος, Πρισκιανός, Ἐρμίας, Διογένης καὶ Ἰσίδωρος. Ὁ πυθαγορικὸς αὐτῶν μυστηριώδης κριθμὸς 7 εἶνε ἀμφίβολος.

² Ἐξ Αἰδ. σ. 462.

Γυμνασίων τῶν φιλοσόφων, ἔπρεπεν ἡ πόλις τῶν σοφῶν ν' ἀπολέσῃ τὸν σκοπὸν αὐτῆς τῆς ὑπάρξεώς τῆς. Τὸ παντοτεινὸν ὄνειρον τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐν τῇ μεγίστῃ αὐτῶν καταπτώσει κατὰ τὸν μεσαίωνα ἦτο ἡ παλινόρθωσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους (imperium Romanum) τῆς νομίμου κοσμοκρατορίας τῆς αἰωνίας πόλεως. Οὗτοι δὲ ἐπραγματώσαν αὐτὸ μᾶλλον ἐν τῇ παγκοσμίᾳ μεγαλείῳ τῆς παπυσύνης, ἢ ἐν τῇ ἀνακαινίσει τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς Ἀθηναῖος κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας τὰ συντέτριμμένα τοῦ Φειδίου βλέπων ἀγάλματα καὶ τὰ ἐρείπια τῆς Ἀκαδημείας τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἐτόλμησε νὰ ὄνειροπολήσῃ τὴν παλινόρθωσιν τῆς ἡγεμονίας τοῦ κόσμου ἐν τῇ κρᾶτι τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. Ἡ εὐγενεστάτη τῶν ἀνθρωπίνων πόλεων εἰσῆλθεν ἀπελπισ εἰς τὴν σκοτεινοτάτην αὐτῆς βυζαντιακὴν ἐποχὴν, ἐν ἣ οὐδὲν πλέον αὕτη ἦτο, ἢ ὁ ἐσβεσμένος μύθος τοῦ ἰδανικοῦ βίου τῆς ἀρχαιότητος. Διότι οὐδέποτε πλέον ἐν αὐτῇ ἔλαθε χώραν τοιαύτη συνένωσις φυσικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων, ἣτις ἤθελε καταστήσει αὐτὴν ἰκανὴν νὰ ἐγερθῇ λαμβάνουσα νέον μεγαλεῖον ἐν τῇ νέᾳ χριστιανικῇ μορφῇ.

Οἱ χρόνοι παρήλθον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅστις μετεβλήθη γενόμενος Βυζαντιακός. Ἡ εἰς κοσμοκρατορίαν ἀνελοῦσα παρὰ τὸν Πόσπορον Νέα Ῥώμη ἠτένιζε μετὰ μείζονος ἀεὶ καταφρονήσεως πρὸς τὴν καταπεσούσαν ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος, τὴν μικρὰν ἐπαρχιακὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, ἣτις ἤθελε ν' ἀντιποιῆται ἔτι τὴν κατατετριμμένην νομιμότητα τῆς κλασικῆς τοῦ πνεύματος αὐτῆς εὐγενείας. Βυζαντιακὸν ἐπίγραμμα ἀγνώστου ἐποχῆς παραβάλλει ἀμφοτέρως τὰς πόλεις πρὸς ἀλλήλας: Ἡ γῆ τοῦ Ἑρεχθῆος ἀνύψωσε τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ κατήλθεν ἡ νέα Ῥώμη, ἥς τὸ κάλλος ὑπερβάλλει κατὰ τὴν λαμπρότητα πᾶν γήϊνον, ὡς ὁ λαμπρὸς πύλος¹. Ὑμεῖς, ὦ Ἀθηναῖοι, οὕτως ἐκφράζεται ἕτερον ἐπίγραμμα, πάντοτε ἐν τῇ στάματι ἔχετε τοὺς ἀρχαίους φιλοσόφους Πλάτωνα, Σωκράτην, Ξενοκράτην, Ἐπίκουρον, Πύρριον καὶ Ἀριστοτέλη, ἀλλ' οὐδὲν ὑμῖν ὑπελείφθη, ἢ ὁ Ὑμηττός καὶ τὸ μέλι του, ἢ οἱ τάφοι τῶν νεκρῶν καὶ αἱ σκιάι τῶν σοφῶν. Περ' ἡμῶν ὅμως δύναται τις νὰ εὕρῃ τὴν πίστιν καὶ τὴν σοφίαν².

¹ Cramer Anecdota Graeca Pars IV, 315.

² Πολεῖ (?) περ' ἡμῶν πίστις καὶ σοφοὶ λόγοι. Λυτέθ. Carl. Neumann, Griech. Geschichtsch. κατὰ τὸν 12 αἰῶνα. Λοίμζιγ 1888 σ. 39.

Ἡ ἔννοια Ἑλλάς ἦτο φοβερά τοῖς Βυζαντινοῖς δεσπόταις ἕνεκα τῶν μετ' αὐτῆς ἀδιασπαστως συνδεδεμένων ἀναμνήσεων τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας¹, καίτοι ἡ ἐλληνικὴ ἐκκλησία οὐσιωδῶς ἐταπεινωσεν αὐτὴν καὶ κατέστησε μισητὴν. Οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἔμειναν αὐτῇ κενὰ ἰνδάλματα τῆς φαντασίας, ἀλλ' ἀληθεῖς πονηροὶ δαίμονες, οἱ διαβολικοὶ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐχθροί, αὐτοὶ δὲ οἱ Ἕλληνες ἦσαν οἱ δημιουργοὶ καὶ φορεῖς τῆς τῶν θεῶν λατρείας καὶ ἕνεκα τούτου ἡ ἐκκλησία οὐδεμίαν προσφορωτέραν ἔκφρασιν διὰ τὴν εἰδωλολατρείαν εὑρεν· ἢ τὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἐξελαμβάνοντο ἀμφότεραι αἱ ἔννοιαι ὡς συνώνυμοι. Οὕτω κατὰ τὸν 12 αἰῶνα ὁ Ἰωνναρὰς, ὡς ὁ Προκόπιος, μεταχειρίζεται τὴν λέξιν «Ἕλλην» ἐπὶ τῆς σημασίας «Ἐθνικός»; ἐνῶ περὶ τοῦ εἰκονομάχου αὐτοκράτορος Κοπρωνύμου λέγει, ὅτι αὐτὸς οὔτε Χριστιανὸς οὔτε Ἕλλην οὔτε Ἰουδαῖος ἦτο, ἀλλὰ μίγμα πάσης ἀθείας². Ἀντὶ τῆς ἀπεχθοῦς λέξεως «Ἕλλην» ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἰθαγενέσι χριστιανοῖς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἦτο τὸ νέον ὄνομα «Ἑλλαδικός». Ὡς ἐπὶ Ῥωμαίων ἡ Ἑλλάς ἀντήλλαξε τὸ ἔνδοξον αὐτῆς ὄνομα πρὸς τὸ τῆς Ἀχαΐας, οὕτως ἐπὶ Βυζαντινῶν ἐθυσίασεν αὐτὸ τῷ Χριστιανισμῷ, ἢ διετήρησεν αὐτὸ μόνον ὡς στίγμα τῆς ἀθείας.

Ἡ ἀρχαία θρησκεία ἐξηφανίσθη μὲν βεβαίως ἐκ τῶν πόλεων, διετηρήθη ὅμως κρύφα ἐν ταῖς τῶν νέων πλατωνικῶν αἰρέσεσιν. Ἐπὶ αἰῶνας ἔτι εὑρισκόν καὶ τὰ εἰδῶλα τῶν Ἑλλήνων τοὺς θιασώτας αὐτῶν ἐν δυσβάτοις μέρεσι καὶ ὄρεσιν, ἰδίως ἐν Ταυγέτῳ. Ἡ τῶν ἐθνικῶν φυσικὴ ψυχὴ ἀνεφυτεύετο εἰς τὰς χριστιανικὰς γενεάς, καὶ σήμερον ἔτι ἡ φαντασία τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, εἶνε πεποτισμένη ὑπὸ ἀναριθμῶν παραστάσεων ἐκ τῆς ἀρχαίας μυθολογίας³.

3. Καὶ τὴν τελευταίαν, ὡς ἡμῖν γνωστὸν, δημοσίαν διαρπαγὴν τινῶν, οὐδαμῶς ὅμως σπουδαίων ἀρχαιοτήτων τῆς πόλεως Ἀθηνῶν, διέπραξεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός. Ὅτε οὗτος διὰ τὸν μεγαλοπρεπεῆ τῆς ἀγίας Σοφίας ναὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει διέταξε νὰ διαρπάσῃ μνημεῖα ἐλληνικῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ πόλεων, ἔπρεπε καὶ ἡ πό-

λις τῶν Ἀθηνῶν νὰ πέμψῃ κίονας καὶ μάρμαρα¹. Ἐν Βυζαντίῳ ὑπῆρχεν ἄλλως παράδοσις, ἣτις φαίνεται τιμῶσα τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καθ' οὓς οὗτοι δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ καυχῶνται διὰ Μνησικλέα καὶ Ἰκτῖνον. Ὁ Ἰουστινιανός ἦτο ἀμφίβολος, ἂν ἔπρεπε νὰ ἐπιχρυσώσῃ τοὺς ἐκ μαρμάρου τοίχους καὶ τὸ ἔδαφος τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Σοφίας· ὅθεν συνέβουλεύθη δύο φιλοσόφους καὶ ἀστρονόμους Ἀθηναίους, τὸν Μαξιμιανὸν καὶ Ἰερόθεον, αἵτινες ἀρκετὰ συνετῶς ἐγνωμάτευσάν οὕτως: Ἐν μεμακρυσμένη ἐποχῇ θὰ ἔλθωσι πτωχοὶ βασιλεῖς καὶ θὰ καταστρέψωσι τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ἂν αὕτη ἤθελεν ἐπιχρυσωθῆ· ἀλλ' ἂν ἦνε ἐκ λίθου, θὰ διαμένῃ ἀκεραία μέχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου. Τὴν δὲ συμβουλήν ταύτην τότε ἠκολούθησεν ὁ αὐτοκράτωρ². Οὕτω προήγγειλαν οἱ ὀξυνοῦστατοι φιλόσοφοι τῶν Ἀθηνῶν τὸν χρόνον, καθ' ὃν οἱ Λατῖνοι σταυροφόροι καὶ εἶτα οἱ Τούρκοι ἐσύλησαν καὶ ἐλυμήναντο τὴν Ἀγίαν Σοφίαν.

(ἔπεται συνέχεια)

¹ Cod. de S. Sophia, "Ed. Bonn. 132. κίονας.....καὶ ἀπὸ Ἀθηνῶν οἱ ἄρχοντες βασιλέως ἔπεμπον.

² Cod. σ. 141. φιλόσοφοι ὄντες καὶ ἀστρονόμοι..... Τὰ παράδοξα τῆς Ῥώμης καλοῦσιν ἐν εὐκαιρίᾳ τῶν Catabili Marmorai ἐν Ῥώμῃ τὸν Φειδίαν καὶ Πραξιτέλη νέους «φιλοσόφους» ἀμφότεροι οἱ διδάσκαλοι ἐθεωροῦντο ἐν Βυζαντίῳ ὡς γόητες (Σάθας, Legende de Phid. annuaire des études Gr. Paris 1882). Ἐν τῷ Passio § IV Coronatorum καλοῦνται ἐκτὸς τοῦ artifices, πέντε φιλόσοφοι ὡς τεχνικοί. (O. Heunhoff arch. Bomerik. εἰς Passio ἐν Büdinger's Untersuch. zur Röm. Kaiserreich. III, 343). Ἡ ἔννοια φιλόσοφος φαίνεται ὅθεν καὶ ἐνταῦθα παρὰ Κοδιν. ὁμοίαν ἔχουσα ἔννοια.

¹ Ζαμπελ. ἱσμ. δημοτ. τῆς Ἑλλάδος. Κέρκυρ. 1858 σ. 81.

² Οὐ γὰρ Χριστιανός, οὐχ Ἕλλην, οὐκ Ἰουδαῖος ἐτύγχανεν ὢν.—Ἐπιτομὸς Ἱστορ. ἔκδ. Δινδὸρφ 3, 344. Ἑλληνικὸν ἱερόν εἶνε καύτότημον τῷ Ἐθνικῷ ναῷ.

³ Bernhard Schmidt, das Volksleben der Neugriechen und das Hellen. Alterthum, Leipzig 1871.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΟΣ

ΤΗΣ

ΣΑΝΣΚΡΙΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΑΛΗΝΙΚΗΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΝ

ΛΟΓΟΣ ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΣΑΝΣΚΡΙΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΤΗ 6 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1889

ΥΠΟ ΤΟΥ ΥΦΗΓΗΤΟΥ

Γ. ΤΣΕΡΕΠΗ

Σεβαστὴ ἀμήγυρις καὶ οἱ ἐπισημοὶ.

Ἀπεφάσισα τέλος πάντων νὰ διδάξω τὴν σανσκριτικὴν γλῶσσαν καὶ ἀνάγκη ἐγένετο νὰ προτάξωμέν τινα διὰ τοῦ ἐναρκτηρίου τούτου λόγου, δεικνύοντα τὴν σπουδαιότητα τῆς γλῶσσης καὶ τὴν χρησιμότητα πρὸς κατανόησιν τῆς ἐλληνικῆς γραμματικῆς.

Τὸ ὄνομα σανσκριτικὴ, Ἰνδιστὶ sanskrita, ἵνα περὶ τούτου πρῶτον εἰπωμεν, δηλοῖ τελείαν γλῶσσαν καὶ λαμβάνεται συνήθως διὰ πάσαν τὴν ἀρχαίαν καὶ ἱερὰν γλῶσσαν τῶν Ἰνδῶν, ἀρμόζει ὁμοίως ἰδίως μόνον εἰς τὴν γλῶσσαν, ἣτις ἐκανονίσθη ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων γραμματικῶν καὶ ἀπὸ δύο χιλιάδων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν παύσασα νὰ νῆται πλέον γλῶσσα τοῦ λαοῦ χρησιμεύει ἔκτοτε μέχρι σήμερον ἀποκλειστικῶς ὡς γλῶσσα τῶν λογίων καὶ τῶν Βραχμάνων, γραφομένη καὶ ὁμιλουμένη ὑπ' αὐτῶν, ὅπως κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐχρησίμευε παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις ἢ λατινικῇ. Καλεῖται δὲ ἡ τεχνικὴ αὕτη γλῶσσα, ἐν ἣ ἐγράφησαν τὰ πλεῖστα ἔργα τῆς Ἰνδικῆς φιλολογίας «κλασικὴ ἢ μεταγενεσττέρα γλῶσσα», οὕσα σχεδὸν πάσα ἔμμετρος. Ὅχι μόνον ποιητικὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ διηγήματα καὶ ἱστο-

ρικὰ ἔργα καὶ ἐπιστημονικῇ πραγματεῖται παντὸς εἴδους ἐγράφησαν ἔμμετρος πλὴν τῶν σχολίων, ἅπερ ἐγράφησαν εἰς πεζὸν λόγον. Ταύτης ὁμοίως διάφορος εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν Βεδῶν καὶ Veda language. Αὕτη εἶναι πολὺ ἀρχαιοτέρα καὶ ἀπορρέει ἐκ τῆς ζώσης γλώσσης τοῦ λαοῦ, πλουσία οὕσα εἰς ἔμμετρον καὶ πεζὸν λόγον. Διακρίνεται δὲ κατὰ τὸν γλωσσικὸν πλοῦτον καὶ τὸ ἀρχαῖκόν τῆς ἐκφράσεως καὶ ὑπερέχει τὴν λεγομένην κλασικὴν ἀκριβῆς, ὅπως ἡ τοῦ Ὀμήρου γλῶσσα ὑπερέχει τὴν ἀττικὴν κατὰ τὴν ποικιλίαν τῶν γλωσσικῶν τύπων καὶ τὴν ἀρχαῖκὴν σύνταξιν.

Ἡ σανσκριτικὴ γλῶσσα ἴτοι ἡ Ἰνδικὴ καὶ ἡ ἑλλοῦ γλῶσσα εἶναι ἢ πρεσβυτέρα ἀδελφὴ τῶν Ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν, ἣτις πιστότερον ἐτήρησε τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κοινῆς μητρὸς. Βρίναι ἐν τῶν πολλῶν ἀντιγράφων τοῦ ἀπολεσθέντος πρωτοτύπου, τῆς ἀρχεγόνου δηλ. γλῶσσης, τὸ πιστότερον καὶ μᾶλλον προσεγγίζον πρὸς τὸ ἀρχέτυπον.

Οὐδεὶς δὲ σήμερον φιλόλογος θέλων νὰ κατανοήσῃ τὴν γραμματικὴν μίξας τινος τῶν συγγενῶν Ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν περιορίζεται ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τῆς ἐξεταζομένης γλῶσσης καὶ ἐπισκοπεῖ τὰ γραμματικὰ φαινόμενα ἀπὸ τοῦ στενοῦ ὁρίζοντος ταύτης, ἀλλ' ἀπαρξαιότητος ἀνάγκη εἶναι νὰ ἔχη οὗτος πρὸς τὴν ἀκριβεῆ γνώσει τῆς ἐξεταζομένης γλῶσσης ὡς βοηθὸν καὶ ἄλλας μὲν συγγενεῖς γλώσσας, πρὸ πάσων ὁμοίως τὴν σανσκριτικὴν. Ὅτε ὁ γραμματικὸς αὐτοῦ ὁρίζων εὐρύνεται, τότε κατανοοῦνται πολλὰ, ἄλλως ἀκατανόητα, ἐξεταζόμενα ἐν συνεχείᾳ καὶ σχέσει πρὸς ὁμοίως τῶν συγγενῶν γλωσσῶν. Τούτου ἕνεκα καὶ οἱ καθηγηταὶ τῶν ἐν Γερμανίᾳ Πανεπιστημίων δὲν πύουσι προτρέποντες τοὺς σπουδαστὰς τῆς φιλολογίας εἰς τὴν τῆς σανσκριτικῆς μάθησιν καὶ οἱ πλεῖστοι σήμερον τῶν ἐν τοῖς γερμανικοῖς γυμνασίοις καθηγητῶν τῶν κλασικῶν γλωσσῶν εἰσι καὶ τῆς σανσκριτικῆς εἰδήμονες. Καὶ ἐγὼ αὐτὸς σπουδάζων ἐν Μονάχῳ ἤκουον συχνὰ τοῦ μακκρίτου Δημητρίου προτρέποντος τοὺς φοιτητὰς νὰ μάθωσι τὴν σανσκριτικὴν γλῶσσαν ὡς ἀπαρξαιότητον οὕσαν εἰς τὸν φιλόλογον καὶ ἠκολούθησα τὴν συμβουλὴν τοῦ σοφοῦ γέροντος καὶ ὁμολογῶ ὅτι δὲν μετενόησα, διότι οἱ κόποι, οὗς κατέβαλον πρὸς ἐκμάθησιν τῆς γλῶσσης ταύτης, ἔφερον τὸ ποθυούμενον ἀποτέλεσμα. Ἀμέτῳς εὐρέθην εἰς ὑπέροχον θέσιν ἀπέναντι πολλῶν τῶν παρ' ἡμῖν περὶ τὴν ἑλλην. γραμματικὴν ἀσχολουμένων καὶ κατενόησα τὰ σφάλ-

ματα αὐτῶν, ἕπερ ἐκεῖνοι, πολὺ ἀπέχοντες νὰ θεωρῶσιν ὡς σφάλματα, εἰ ποτε ἐπικρίνονται διὰ ταῦτα, τολμῶσι καὶ νὰ τὰ ὑπερασπίζωνται μετὰ θαυμαστῆς τόλμης· ἀμαθία γὰρ θράσος φέρει. Ἄλλὰ θὰ εἴπῃ τις πρὸς τί νὰ βασανισθῇ κανεὶς μὲ τὴν σανσκριτικὴν, ἀφοῦ πᾶν ὅ,τι τῆς γλώσσης συντελεῖ εἰς διαλεύκανσιν τῆς ἑλλην. γραμματικῆς, τὸ εὐρίσκει ἔτοιμον ἐν τῇ συγκριτικῇ γραμματικῇ; Ὡ πόσον διαφέρει τὸ ἐν τοῦ ἄλλου! Ἡ εὐπιστία ἔχει τὰ ὅρια τῆς. Ἄν σὺ ὁ ἴδιος δὲν γνωρίζεις τὴν σανσκριτικὴν, τοὺς φωνητικούς αὐτῆς νόμους, τὸ τυπικὸν καὶ τοὺς νόμους τῆς παραγωγῆς καὶ συνθέσεως, ἂν δὲν γνωρίζεις τὴν σύνταξιν αὐτῆς, αὐτενέργειαν δὲν θὰ ἔχῃς ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν προβαλλομένων σοι ὑπὸ τῆς συγκριτικῆς γραμματικῆς, ἀλλὰ δουλικῶς θὰ ἀποδέχησαι τὰς τῶν ἄλλων κρίσεις εὐπιστία πολλῇ χρώμενος, χωρὶς ὁ ἴδιος ἐσωτερικῶς νὰ ἦσαι περὶ τούτων πεπεισμένος. εἶναι ἐπομένως ἀνάγκη εἰς πάντα φιλόλογον ἢ γινῶσις τῆς σανσκριτικῆς, μάλιστα δὲ εἰς τὸν Ἕλληνα, διότι ἂν ὠφελήθῃ γλῶσσα ἐκ τῆς παραβόλης πρὸς τὴν σανσκριτικὴν εἶναι ἢ ἑλληνικὴ. Ὁ Ὀμηρος, λέγει ὁ Κούρτιος, δὲν εἶναι καταληπτὸς ἄνευ τῆς γνώσεως τῶν διαλέκτων, αἱ δὲ διαλέκτοι δὲν κατανοοῦνται, λέγει, ἄνευ τῆς σανσκριτικῆς, τῆς παρεχούσης ἡμῖν πολλάκις τὸν ἀρχικὸν τύπον, ὃν ἐν ταῖς διαλέκτοις διεσχισμένον εὐρίσκομεν, Wie wäre es möglich die vielfach abweichenden Formen der Mundarten zu verstehen, wenn uns nicht die treu erhaltene Sanskritsprache so oft die Stammform darböte, welche sich in den griechischen Dialekten verzweigt hat? (Κούρτιος διὰ Sprachvergleichung σ. 20). Καὶ ἡ σύνταξις τῆς σανσκριτικῆς ἰδίως τῆς βεδικῆς γλώσσης ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὴν τῆς ἑλληνικῆς, προσεγγίζει πρὸς τὴν ἑλληνικὴν σύνταξιν πολὺ πλείότερον τῆς λατινικῆς. Desson Syntax' (des nordischen Dialektes), λέγει ὁ Delbrück (γραμμ. ἑλλην. σ. 9), der griechischen sehr nahe steht, beträchtlich näher als z. B. die lateinische.

Καὶ τοῦτα μὲν γενικῶς, πρὸς πίστωσιν δὲ μεγαλειτέραν ὅτι ἡ σανσκριτικὴ εἶνε πολὺ ἀναγκαία τῷ Ἕλληνι φιλόλογῳ, ἀναγκαιοτέρα καὶ αὐτῆς τῆς λατινικῆς πρὸς κατανόησιν τῆς ἑλλην. γραμματικῆς φέρομεν παραδείγματά τινά ἐκ τε τῆς ἰδίως γραμματικῆς καὶ τῆς συντάξεως.

1. Τὸ θηλυκὸν τῆς μετοχῆς τοῦ ἐνεργητικοῦ παρακειμένου εἰς οὐα

π. χ. ἰδυῖα οὐδέποτε ἤθελε κατανοηθῆ ἐν τῇ σχέσει αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀρσενικὸν καὶ οὐδέτερον π. χ. εἰδῶς, εἰδός, ἂν δὲν ἤρχετο εἰς ἐπικουρίαν ἢ σανσκριτικὴν. Ἀπλούστατα δὲ καὶ ἀπονότατα ἐκεῖθεν μανθάνομεν ὅτι τὸ -οῦα π. χ. ἰδυῖα εἶναι αὐτὸ τὸ σανσκριτικὸν -isli vidīsi, ἢ ἀσθενῆς δηλ. μορφή τοῦ -vās, ἑλλ. ἴως.

2. Ἡ κλίσις τοῦ ἄρθρου ἢ ἀλλόκοτος ὁ, ἡ, τὸ, γεν. τοῦ κλπ. προσκρούει ἀμέσως εἰς τὰ ὄμματα ἡμῶν: α') ἐξ ὄλων τῶν δευτεροκλίτων μόνον τοῦτο δὲν ἔχει εἰς ἐν τῇ ἐνικῇ ὀνομασ. τοῦ ἀρσ. β') ἡ ἐν. ὀνομ. ὁ, ἡ, ἀλλ' ἡ γεν. τοῦ, τῆς κλπ. καὶ ὄχι οὐ, ἡς· γ') ἡ πληθ. ὀνομ. ἀρσεν. καὶ θηλ. οἱ, αἱ. καὶ τοῖ ται. (Ὅλα ταῦτα τὰ αἰνίγματα ἐν τῇ ἑλληνικῇ διασαφηνίζονται ἐκ τῆς σανσκριτικῆς καὶ μόνον ἐξ αὐτῆς. Αὕτη ἔχει τὴν ἀντωνυμίαν ταύτην καὶ τὴν κλίνει ἀκράλλακτα ὅπως καὶ ἡ ἑλληνικὴ, κατ' οὐδὲν παραλλάττουσα. Ἐκεῖθεν δὲ μανθάνομεν ὅτι ἐκ τῶν δύο τύπων τῆς ὀνομαστικῆς πληθ. ἀρσ. καὶ θηλ. ἀρχαιώτερος εἶναι ὁ τοῖ, ται, ὃν καὶ μόνον ἔχει ἡ σανσκριτικὴ, ὁ δὲ ἄλλος τῆς ἑλλην. οἱ, αἱ ἔγεινε κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν ἐνικ. ὀνομ. ὁ, ἡ=σὺ, σὴ.

3. Ἡ γενικὴ ἐν. τῶν ἀντωνυμιῶν π. χ. ἐμεῖο ἐμέο, σεῖο σέο, εἰο ἔο καὶ τῶν δευτεροκλίτων π. χ. ἵπποιο, ἐξ ὧν αἱ ἄττικαὶ ἐμοῦ, ἵππου κτλ. πόθεν ἄλλοθεν διευκρινοῦνται ἢ ἐκ μόνης τῆς σανσκριτικῆς διδασκούσης ἡμᾶς ὅτι ἡ κατάλληλις ἐνταῦθα εἶναι σιο, Ἰνδιστί स्या, ἡτις καὶ ἐκεῖ, ὅπως ἐν τῇ ἑλληνικῇ, εὔρηται μόνον ἐν τῇ γενικῇ ἐν. τῶν ἀντωνυμιῶν καὶ τῶν δευτεροκλίτων; Ἠρβ. τοῖο=स्य, ἵπποιο=अस्मिन् κλπ. Ὅποια σύμπτωσις, ὅποια συμφωνία!

4. Ἦ εἰς -εις γεν. -εντος ἐπίθετα, π. χ. χαρίεις, χαρίεντος σχηματίζουσι τὸ μὲν θηλ. εἰς -εσσα π. χ. χαρίεσσα, τὴν δὲ δοτ. πληθ. ἀρσεν. καὶ οὐδ. εἰς -εσι π. χ. χαρίεσι καὶ οἱ σχηματισμοὶ οὗτοι ἴστανται προφανῶς εἰς ἀντίφασιν πρὸς ὁμοίους σχηματισμοὺς τῶν εἰς -εις γεν. -εντος μετοχῶν π. χ. τιθεῖς τιθέντος, θηλ. τιθεῖσα, δοτ. πληθ. ἀρ. καὶ οὐδ. τιθεῖσι. Πόθεν ἢ διαφορὰ αὕτη τῶν σχηματισμῶν; Τίς γραμματικὸς ἐκ τοῦ ὀρίζοντος τῆς ἑλλ. γραμματικῆς εὐρόνων αὐτὸν καὶ διὰ τοῦ τῆς λατινικῆς δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὰ φαινόμενα ταῦτα; Μόνον ἡ σανσκριτικὴ δίδει ἡμῖν τὴν προσηκούσαν ἐξήγησιν καὶ μᾶς ἐπαναπαύει. Ἐκεῖθεν διδασκόμεθα ὅτι τὰ εἰς ἴεντ- ἐπίθετα ἐν τῇ ἑλληνικῇ σχηματίζουσι τὸ θηλυκὸν ὀλόκληρον ἐκ τοῦ ἀσθενοῦς ἰε-ματος, ἐπίσης καὶ τὴν δοτ. πληθ. ἀρσ. καὶ οὐδ. π. χ. θηλ. χαρί-

Ἰήτια χαρίζσασα, δοτ. πληθ. χαρίζηται χαρίασσι καὶ ὅτι τὸ ε ἔλαβον ἐκ τοῦ ἰσχυροῦ θέματος. Ἐκεῖ, ἐν τῇ σανσκριτικῇ, ταῦτα κλίνονται ὡς ἔμβρομα θέματα: τὸ ἀρσ. καὶ οὐδ. ἐν τισι μὲν τῶν πτώσεων μὲ τὸ ἰσχυρὸν θέμα ναπι, ἐν ἄλλαις δέ, ἐν αἷς καὶ ἡ δοτ. πλ. αὐτῶν, μὲ τὸ ἀσθενὲς θέμα ναί, τὸ δὲ θηλ. ὀλόκληρον σχηματίζεται ἐκ τοῦ ἀσθενοῦς θέματος εἰς -ναίι. Πόθεν θὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἀλλοκατος κλίσις τοῦ κύων, γεν. κυνός, κλ. κύον μὲ τὰ τρία αὐτοῦ θέματα κυων-, κυον-, κυν-; Ἐκ τῆς σανσκριτικῆς καὶ μόνης τῆς σανσκριτικῆς. Αὕτη κλίνει τὸ ὄνομα ὡς ἔμβρομον καὶ δὴ τρίβαθμον, ὅπως ἡ ἐλληνικὴ. Ὡσαύτως καὶ τὸ Ζεὺς τὸ ἀλλοκατον κατὰ τὴν κλίσιν, μόνον μὲ τὸ Ἰνδικὸν Dyaus συμφωνεῖ ἀκριβέστατα.

5. Τὰ ἀπαρέμφατα τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης -μεναι, -μεν, -ναι, -ειν, -σθαι, ὅτι εἶναι ὀνόματα ἀφρημένα δηλοῦντα ἐνέργειαν, ἀποκρουστικὰ ἐν τινι πτώσει μόνον ἐκ τῆς σανσκριτικῆς διδασκόμεθα. Ἐκεῖ εὐρίσκωμεν αὐτὰ ἐν τῇ ἀρχαϊκωτέρᾳ αὐτῶν καταστάσει, μὴ διακριθέντα ἀκόμη ἀκριβῶς τῶν λοιπῶν ἀφρημένων οὐσιαστικῶν. Ἐκτός δὲ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν διδασκόμεθα ἐκεῖθεν καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν, ἥτις καθ' ὅλα εἶναι ὁμοία τῇ χρῆσει τῶν ἐλληνικῶν ἀπαρεμφάτων, ὅπως τοῦτο ἀρκούντως καταφαίνεται ἐκ τῆς μικρᾶς πραγματείας περὶ ἀπαρεμφάτου ἐν τοῖς Ἰνδικοῖς καὶ γλωσσικοῖς μελετήμασιν ἡμῶν.

6. Ἡ ποικιλία τῶν φθόγγων ἢ παρατηρουμένη ἐν τοῖς χρόνοις τῶν ἐλληνικῶν ῥημάτων π.χ. φεύγω ἔφυγον, λείπω, λέλοιπα, ἔλιπον κλπ. καὶ ἐν τῇ παραγωγῇ π.χ. λαιπός, λειμμα, γλεῦκος, γλυκός κλπ. δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ λατινικῇ. Dem lateinischen fehlt diese Beweglichkeit ganz λέγει ὁ Κούρτιος (die Sprachvergleichung σελ. 31). Ἡ λατινικὴ ὡς πρὸς τὰς διφθόγγους ὑπολείπεται πολὺ καὶ αἱ ὀλίγαι, ἅς ἔχει, δὲν εἶναι πλέον ῥευσταί, δὲν εἶναι πλέον εἰς χρῆσιν κατὰ τὴν κλίσιν καὶ παραγωγὴν, os sind, κατὰ Κούρτιον αὐτάθι, meist in die Körner. Μόνον ἡ τῶν Βραχμάνων ἱερὰ γλώσσα ἐμιλλᾶται πρὸς τὰς διφθόγγους τῇ ἐλληνικῇ καὶ ἐκεῖθεν διδασκόμεθα εὐκρινῶς τὰ περὶ τούτων.

7. Αἱ προσωπικαὶ καταλήξεις τῶν ἀρκτικῶν καὶ παραγομένων χρόνων τῆς ἐνεργ. καὶ μέσης φωνῆς τῆς ἐλληνικῆς δὲν ἐρμηνεύονται ἐκ τῆς λατινικῆς, ἥτις ἐν μὲν τῇ ἐνεργητικῇ φωνῇ συνέμιξε καὶ συνέχευ

ταύτας μὴ διακρίνουσα καταλήξεις ἀρκτικῶν καὶ παραγομένων χρόνων, ἐν δὲ τῇ μέσῃ βαίνει ὅλως ἰδίαν ὁδὸν ἰδιότροπον. Πόθεν λοιπὸν ἐρμηνεύονται; Πάλιν ἐκ τῆς σανσκριτικῆς, ἥτις, ὡς καὶ ἡ ἐλληνικὴ, διακρίνει προσωπικὰς καταλήξεις ἀρκτικῶν καὶ παραγομένων χρόνων ἀμφοτέρων τῶν φωνῶν, τῆς ἐνεργητικῆς καὶ τῆς μέσης.

8. Ἡ συλλαβικὴ αὔξησης τοῦ εὐρίσκει τὸ ἀνάλογον αὐτῆς; μόνον ἐν ταῖς ὁχλαῖς τοῦ Ἰάγγου καὶ τοῦ Ἰνδοῦ. Τὸ περίεργον ὡς καὶ αὐτὴ ἢ παρὰ Ὀμήρῳ ἀπαντωμένη παράλειψις αὐτῆς εὐρίσκεται ἐπίσης ἐν τῇ σανσκριτικῇ, ἐν τῷ Ὀμήρῳ αὐτῶν, ἐν Βεῦδαις, διότι ἡ τῶν Βεῦδων γλῶσσα εἶναι πρὸς τὴν κλασικὴν λεγομένην σανσκριτικὴν, ὅτι ὁ Ὀμηρὸς πρὸς τὴν Ἀττικὴν, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ μὲν Ἀττικὴ ἔχει τὰς ρίζας ἐν τῇ τότε ζώσῃ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ, ἡ δὲ κλασικὴ τῶν Ἰνδῶν εἶναι γλῶσσα, ὡς εἴπομεν, πρὸ πολλοῦ περὶ τῆς γλῶσσης ὁμιλεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, κανονισθεῖσα δὲ καὶ ῥυθμισθεῖσα ὑπὸ τῶν γραμματικῶν κατ' αὐστηροὺς γραμματικὸς κανόνας, οὓς ἴσχυε νὰ ἀκολουθῇ, ὅπως ἡ γλῶσσα τῶν Ἀττικιστῶν. Ἐν τῇ λατινικῇ ἡ αὔξησης ὅλως λείπει. Ἡ δὲ ἀπώλεια αὐτῆς συνεπέφερον ἐν τῇ λατινικῇ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς συμπτώσεως τῶν προσωπικῶν καταλήξεων τῶν ἀρκτικῶν καὶ παραγομένων χρόνων καὶ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀπλοῦ παρατατικοῦ καὶ τοῦ ἀσίγμου ἀορίστου θεματικοῦ καὶ μὴ θεματικοῦ.

9. Ἐν τῇ ἐλληνικῇ ἔχομεν τριῶν εἰδῶν ἀσίγμους ἀορίστους: ἔδων, ἔστην, ἔθην, ἔβην, ἔλιπον, ἔφυγον, ἔπερνον, ἐκέλευτο, ἔγαγον. Καὶ τὰ τρία ταῦτα εἶδη πιστότατα ἀνευρίσκονται ἐν τῇ σανσκριτικῇ καὶ μόνον ἐν τῇ σανσκριτικῇ. Καὶ αὐτὴ ἔχει πρῶτον ρίζικους ἀορίστους, ἥτοι ἐκ τῆς ρίζης μόνον σχηματιζομένους μὲ τὴν προσωπικὴν κατάληξιν π.χ. $\alpha\iota\lambda\alpha\mu\alpha\tau\alpha\tau\alpha\tau\alpha$ ἔδων, $\alpha\iota\lambda\alpha\mu\alpha\tau\alpha\tau\alpha\tau\alpha$ ἔθην, $\alpha\iota\lambda\alpha\mu\alpha\tau\alpha\tau\alpha\tau\alpha$ ἔστην κλπ. δεύτερον ἀορίστους ἀνευ ἐξοχλώσεως θεματικούς, δηλαδὴ μὲ θεματικὴν φωνὴν α, ἐλλ. ε, σ: π.χ. $\alpha\iota\lambda\alpha\mu\alpha\tau\alpha\tau\alpha\tau\alpha$ ἐνεργ., $\alpha\iota\lambda\alpha\mu\alpha\tau\alpha\tau\alpha$ μέσον τῆς ρ. νιδ κατὰ τοὺς ἐλληνικοὺς ἔλιπον, ἔλιπόμην κλπ. τρίτον ἀναδιπλασιασμένους θεματικούς ἀορίστους π.χ. ἐκ τῆς ρ. $\alpha\iota\lambda\alpha\mu\alpha\tau\alpha\tau\alpha\tau\alpha$ ἐνεργ., $\alpha\iota\lambda\alpha\mu\alpha\tau\alpha\tau\alpha$ μέσον, ἐκ τῆς ρ. $\alpha\iota\lambda\alpha\mu\alpha\tau\alpha\tau\alpha$ γένον ἢ $\alpha\iota\lambda\alpha\mu\alpha\tau\alpha\tau\alpha$, ἐκ τῆς ρ. νιδ λέγειν ἀνακαμῖ κατὰ τοὺς ἐλληνικοὺς ἔπερνον, ἔσχον, ἐκέλευτο κλπ., ἐκ τῆς ρ. $\alpha\iota\lambda\alpha\mu\alpha\tau\alpha\tau\alpha$ βλάπτειν ἀρχομένης ἀπὸ φωνῆεντος $\alpha\iota\lambda\alpha\mu\alpha\tau\alpha\tau\alpha$ ὡς ἐκ τῆς ρ. ἄγ - ἔγαγον καὶ τοῦ ἀλλοκότου ἀορίστου τοῦ ἐρόκω ἐρόκωε εὐρίσκωμεν ἀνάλογον ἐν τῇ σανσκριτικῇ τὸν $\alpha\iota\lambda\alpha\mu\alpha\tau\alpha\tau\alpha$ ἀορ. τῆς ρ. $\alpha\iota\lambda\alpha\mu\alpha\tau\alpha\tau\alpha$. Ἡ ὁμοιότης εἶναι καταπληκτικὴ, νομίζω

ζει τις ἢτι ἡ μία ἀντέγραψεν ἐκ τῆς ἄλλης τοὺς τύπους τῶν ἀορίστων τούτων. Ἡ δὲ λατινικὴ ἐνταῦθα ἀπώλεσε πάντας τοὺς τύπους. Dem Mangol, λέγει ὁ Κούρτιος (ἀνωτέρω σελ. 31), an Beweglichkeit des Vocalismus ist es zuzuschreiben dass das lateinische jene sinnvolle Scheidung zwischen reinem und vorstädktem Stamme, auf der die Sonderung der Bedeutung des Imperfects und des Aorists beruht, nicht behaupten konnte. Εἶδομεν δὲ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι καὶ ἄλλα αἷτια συνέτειναν εἰς ἀπώλειαν τῶν ἀσίγμων ἀορίστων.

10. Ὁ μέλλων τῆς ἐνεργ. καὶ μέσης φωνῆς εἰς σιω, σιωμαι ἐκεῖ ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Γόγγου εὐρίσκει τὸ ἄμοιόν του, ἐν τῇ λατινικῇ οὐδὲ ἔχνος αὐτοῦ ἀπελείφθη.

11. Τὸν παρατατικὸν ἐπίσης ἐκ τῆς σανσκριτικῆς κατανοοῦμεν κατὰ τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ, ἐνῶ ἡ λατινικὴ δι' οὓς εἴπομεν λόγους ἔχασεν αὐτὸν καὶ κατέφυγε πρὸς ἔκφρασιν τούτου εἰς σύνθετον χρόνον.

12. Ἐρχόμεθα τῶρα εἰς τὸ πλεονάζον καὶ ῥωδες τῆς γλώσσης, τὸν τονισμὸν καὶ ὅμως καὶ ἐνταῦθα ἐν πολλοῖς θαυμαστῶ τῶ τρόπῳ συμφωνεῖ ἡ ἑλληνικὴ μὲ τὴν σανσκριτικὴν. Πρὸς πίστωσιν καὶ περιεργίας χάρις ἃς ἀναφέρωμεν κλάσεις τινὰς ὀνομάτων, ὅπου ὁ τονισμὸς ἀμφοτέρων τῶν γλωσσῶν συμπίπτει.

α'. Τὰ μονοσύλλαβα ὀνόματα π. χ. ὄψ ὅπως ὅπι ὄπα, ναῦς νηὸς νηὶ νῆα, νῆες νηῶν ναυσὶ νῆας συμφωνοῦσι πληρέστατα κατὰ τὸν τονισμὸν μὲ τὰ μονοσύλλαβα τῆς σανσκριτικῆς : in der Declination einsilbiger Stämme fällt der Accent in allen schwachen casus (ohne Unterscheidung von mittleren und schwächsten) auf die Endung (Whitney Ind. gr. § 317), π. χ. pād pās, padās ποδός, padī ποδί, pādām πόδα, pādau πόδε, padbhyām ποδοῖν, pādās πόδες, padāni ποδῶν, padśī ποσσί, nāis ναῦς, nāvās νηός, nānī νηί, nāvam νῆα, nāvas νῆες, nāvāni νηῶν, nāvshī ναυσί, nāvas νῆας. Dyāis Ζεὺς, divās Δίος, divī Δίε, divam Δίε· vāk ὄψ, vācīs ὄπος, vācī ὅπι, vācām ὄπα.

β'. Ἡ κλητικὴ τονίζεται ἐν τῇ πρώτῃ συλλαβῇ ἐν τῇ σανσκριτικῇ, ὅταν τονίζεται, διότι εἶναι καὶ ἄτονος. Ἐντεῦθεν ἐξηγοῦνται τὰ ἑλληνικά : δέσποτα, ἀδελφε, Δήμητερ, Θύγατερ, εἰνατερ, πάτερ, πάτερ, ἀνερ, δαερ, Ζεῦ=Δίε μὲ περισπωμένην, διότι εὐ ἢ βαρύτονος ἀνέλαθε καὶ τὸν ἄξυν τόνον τῆς προηγούμενης συλλαβῆς Δί-, ἀφοῦ τὸ ι ἔχεινε

σύμφωνον ι, ἐνῶ ἡ ὀνομαστικὴ Ζεὺς=Δίε τονίζεται ἐν τῇ ληγοῦσῃ καὶ ἔχει κανονικῶς ὄξειαν, ἀπαράλλακτα ὅπως ἐν τῇ σανσκριτικῇ, ὅπου ἡ μὲν κλητικὴ Dyāis=dīvis ὡς δυσύλλαβος ἐκφερομένη ἔχει svārita δηλ. περισπωμένην, ὡς ἡ ἑλλ. κλητικὴ Ζεῦ, ἡ δὲ ὀνομαστικὴ Dyāis ἔχει κανονικῶς ὄξειαν· οὕτω καὶ παῖ κλητ.=παῖ, συναϊρεθεῖσα κανονικῶς εἰς παῖ μὲ περισπωμένην, ἐνῶ ἡ ὀνομ. παῖς=παῖς θέλει ὄξειαν, ὁ τονισμὸς παῖς μὲ ὄξειαν ἐκ τοῦ παῖς θεωρητέα, λέγει ὁ Meister (zur griechischen Dialektologie σελ. 2—3) ὡς ἡ κανονικὴ καὶ ἀρχικὴ καὶ διὰ τοὺς Δωριεῖς ὡς βεβαιωμένη.

γ'. Τὰ οὐσιαστικὰ οὐδέτερα εἰς ες, ὀνομ. ος π. χ. νέφος, ψεῦδος, κλέος, μένος κλπ. τονίζονται ἐν τῇ ῥιζικῇ συλλαβῇ, ἐνῶ τὰ ἐπίθετα εἰς ες, ὀνομ. ἄρ. θηλ. ης, οὐδ. ες π. χ. ψευδῆς-ές, σαφῆς σαφές, εὐκλεῆς εὐ-κλεές, εὐ-μενῆς εὐμενές, κλπ. τονίζονται ἐπὶ τοῦ προσφύματος. Ὁ αὐτὸς τονισμὸς καὶ ἐν τῇ σανσκριτικῇ, τὰ μὲν οὐσιαστικὰ τονίζονται ἐν τῇ ῥίζῃ, τὰ δὲ ἐπίθετα ἐν τῷ προσφύματι π. χ. ἴρις δρῆς, ἴρις δρών, γίρις κάλλος, γίρις ὠραῖος κλπ.

δ'. Ἰῆς τῶ-ς μετοχαὶ τονίζονται ἐν τε τῇ ἑλληνικῇ καὶ τῇ σανσκριτικῇ ἐπὶ τοῦ προσφύματος : γνωτὸς jñatās, κλυτὸς vṛitās, σεπτὸς tyaktās, στρατὸς sṛitās, φατὸς hātās, φωτὸν bhūtāni κλπ.

ε'. Τὰ ὀνόματα τοῦ δρώντος μὲ τὸ πρόσφυμα iam διακρίνονται ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ σανσκριτικῇ εἰς δύο τάξεις, τὰ μὲν τονίζοντα τὴν ῥιζικὴν συλλαβὴν, τὰ δὲ τὸ πρόσφυμα : δῶτωρ dātār, δωτῆρ dātār, ζευκτῆρ yocātār, πάτωρ· κτήτωρ vṛtās = pātār, δμητῆρ dāmitār, στατῆρ sthātār, μήτωρ, ἡλέκτωρ.

ς'. Τὰ υς υ ἐπίθετα τονίζονται ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὡς τὰ σανσκριτικὰ, ἐπὶ τοῦ προσφύματος : βαρὸς bhārās, βραδὸς vṛitās, ἡδὸς svādās, ἡδὸς āgās, ὠκὸς vṛtās, εὐρὸς vṛtās, πολὸς bhārās κλπ.

ζ'. Οὐδέτερα μὲ τὸ πρόσφυμα iam τονίζονται ἐν ἀμφοτέραις ταῖς γλώσσαις ἐπὶ τῆς ῥίζης : δέμα dāman, δόμα dāman, εἶμα vāsmān, τέρμα tāman, φῶμα bhūman κλπ. Καὶ περὶ τονισμοῦ τοσαῦτα ἐκ τῶν πολλῶν, ὅπερ ἠδυνάμεθα γὰ φέρωμεν. Ἀρίωντες λοιπὸν τὸν τονισμὸν ἐρχόμεθα εἰς ἕτερα.

13. Ἡ σύνθεσις, τὸ σπουδαιότερον τοῦτο μέρος τῆς γραμματικῆς, ὁ σπουδαιότερος παράγων πρὸς κλυτισμὸν τῆς γλώσσης. Ἐνταῦθα ἡ λατινικὴ ἴσχυται πολὺ ὀπίσω ὄχι μόνον τῆς ἑλληνικῆς καὶ σανσκριτικῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν γλωσσῶν. Ἡ πενίχ τῆς

λατινικῆς γλώσσης ἐν τῇ συνθέσει εἶναι πασίγνωστος. Das classische Latein, λέγει ὁ Κούρτιος (ἀνωτέρω σελ. 50), ist gegen die beiden Schwestersprachen in dieser Beziehung sehr arm. Noch sei, λέγει ὁ Polt (KZ. XXVI 118), eines grossen Vorzuges gedacht, dessen sich das griechische zu berühmen hat, wogegen sich seine italische Schwester in bedeutendem Nachteil befindet. Das ist, wie überhaupt in der Wortbildung die grosse Gewandtheit und Fülle, wodurch die Griechensprache sich auszeichnet, so im besonderen ihr Reichthum an schönen Composita . . . gegen die Dürftigkeit des lateins in dieser Hinsicht. "Aνευ τῆς σανσκριτικῆς τὸ σπουδαιότερον, ὡς εἴπομεν τοῦτο μέρος τῆς γραμματικῆς, ἦτο ἀδύνατον νὰ κατανοηθῇ καὶ διαλευκανθῇ. Οὐδεὶς σήμερον θέλων ὁπωσοῦν ἐπισταμένως νὰ ἐξετάσῃ τὰ σύνθετα οἰασθήποτε τῶν συγγενῶν γλωσσῶν δύναται νὰ κατορθώσῃ τι ἄνευ τῆς βοήθειας τῆς σανσκριτικῆς. Ἀνάγκην ἔχει τῆς σανσκριτικῆς διὰ τὸ γραμματικὸν μέρος τῶν συνθέτων, ἀνάγκην ἔχει αὐτῆς καὶ μάλιστα μεγαλειτέραν διὰ τὸ συντακτικὸν μέρος αὐτῶν, τὴν σημασίαν, ἀφοῦ καὶ αἱ ὀνομασίαι τῶν τάξεων τῶν συνθέτων κατὰ σημασίαν φέρονται Ἰνδιστί: dvandva, dvigu, karmadhāraya, tatparyusha, bahuvrīhi, avyayībhāva· καὶ κατήντησαν ὅροι ἀπαραίτητοι καὶ ἐξ ἀνάγκης γνωστοὶ εἰς πάντα πραγματευόμενον περὶ συνθέτου. Καὶ ἡμεῖς ποτε ἐν χρόνοις ἐπιστημονικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐγράψαμεν περὶ τῶν συνθέτων τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης βιβλίον πλεόν τῶν 40 τυπογραφικῶν φύλλων καὶ αὐτόθι δύναται νὰ παρατηρήσῃ τις ὅτι οὐδὲ βῆμα χωρεῖ ἢ ἐξετάσις τῶν συνθέτων τῆς ἐλληνικῆς ἄνευ ἀντιπαραβολῆς πρὸς τὰ σύνθετα τῆς σανσκριτικῆς. Τὰ πάντα διευκρινιοῦνται καὶ κατανοοῦνται παραβαλλόμενα πρὸς ὅμοια τῆς σανσκριτικῆς. Μνησθεὶς ἐνταῦθα τοῦ ἀτυχοῦς ἔργου μου ἀναγκάζομαι, εἰ καὶ ἔξω τοῦ προκειμένου, νὰ εἰπῶ περὶ αὐτοῦ δύο λέξεις. Δὲν παραπενοῦμαι διότι δὲν εὔρεν οὐδεμίαν ὑποστήριξιν οὔτε ἐκ τῆς Κυβερνήσεως, οὔτε ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου, οὔτε ἐκ τῶν λογίων, διότι τοῦτο ἤξευρον ἐκ τῶν προτέρων, καὶ δὲν μοι ἔκαμεν ἐντύπωσιν, ἀλλ' ἐκφράζω δοθείσης μοι τῆς εὐκαιρίας ταύτης ἐνταῦθεν τὴν ἀπορίαν μου καὶ τὴν θλίψιν μου, διότι δὲν ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ὁκταετὲς κατέβαλον κόπους καὶ περὶ τὰς τρισχιλίαις δραχμας ἐξ ἰδίων ἐξώδευσα ἢ ἐμφάνισις τοῦ ἔργου μου οὐδεμίαν ὠθησιν ἔδωκεν εἰς

ἐκτενεστέρας καὶ βαθυτέρας περὶ τῶν συνθέτων μελέτας, ὡς ἠλπίζον, ἀλλ' ἔμεινεν ἀκριβῶς εἰπεῖν ἀπαρατήρητον. Μόνον ὑπὸ τῶν γραφόντων γραμματικῶς ἔγεινεν ἀπάνθισις τις τοῦ βιβλίου, ἀλλὰ μόνον τοῦ α' τεύχους, περὶ τοῦ ὀνοματικοῦ α'. συνθετικοῦ καὶ αὐτῇ ἐπιπόλαιος, ἢ δὲ διδασκαλία καὶ ἐρμηνεία τῶν ὀμηρικῶν συνθέτων ἐξακολουθεῖ ἐν τοῖς γυμνασίοις, οἷα καὶ πρὸ πεντηκονταετίας, ὅτε οὐδὲν γλωσσολογικὸν ἔργον περὶ συνθέτων ὑπῆρχεν. Ἐνθ', ἂν ἐβλέπομεν καὶ ἡμεῖς κάποιον ἐνδιαφέρον παρὰ τοῖς ἡμετέροις λόγοις διὰ τοιαῦτα ζητήματα, ἴσως ἠθέλομεν ἐπιχειρήσῃ καὶ δευτέραν ἐκδοσὴν τοῦ ἔργου βελτίονα ἐν πολλοῖς, διότι ἔκτοτε ἐπῆλθε διὰ τῆς νεωτέρας γλωσσολογίας μεγάλη εἰς τὸ φθογγολογικὸν μέρος μεταβολὴ καὶ βελτίωσις καὶ πολλὰ ἐν τοῖς συνθέτοις ὡς ἐκ τούτου κατενοήθησαν σήμερον καλλίτερον. Νῦν ἐπὶ τὸ προκείμενον.

14. Περὶ πτώσεων οὐδεμίαν θὰ εἴχομεν σαφῆ ἰδέαν, ἂν δὲν ἤρχετο εἰς ἐπικουρίαν ἢ σανσκριτικῆ. Ἀκόμη οἱ φιλόλογοι ὀρμώμενοι ἐκ τοῦ πολὺ στενοῦ ὀρίζοντος τῆς ἐλληνικῆς θὰ ἐματαιοπόνουν προσπαθοῦντες νὰ ὀρίσωσι τὴν ἐλληνικὴν γενικὴν καὶ τὴν ἐλληνικὴν δοτικὴν. Οὐδεὶς ὀρισμὸς τῶν πτώσεων τούτων ἤρκει νὰ ἐξηγήσῃ τὴν χρῆσιν αὐτῶν, διὸ καὶ βεβιασμένως καὶ σοφιστικῶς ἐζήτουν νὰ ὑπάγωσιν ὑπὸ τῶν ὀρισμῶν χρήσεις πραγματικῶς ἀντιβαινούσας. Ἦλθε τὸ φῶς ἐξ Ἀνατολῆς, ἢ σανσκριτικῆ μὲ τὸν πλοῦτον τῶν πτώσεων τῆς, μὲ τὰς ὁκτὼ πτώσεις καὶ τὴν διακεκριμένην χρῆσιν μιᾶς ἐκάστης αὐτῶν καὶ τότε διηνοιχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν καὶ εἶδομεν ὅτι μάλιστα ἐζήτουν οἱ φιλόλογοί μας νὰ δώσωσιν ἓνα ὀρισμὸν τῆς γενικῆς, ἀφοῦ αὐτῇ συντακτικῶς ἐγκλείει ἐν ἑαυτῇ δύο πτώσεις τὴν καθ' αὐτὸ γενικὴν καὶ τὴν ἀφαιρετικὴν, μάλιστα ἓνα ὀρισμὸν τῆς δοτικῆς, ἀφοῦ αὐτῇ συντακτικῶς ἐνέχει ἐν ἑαυτῇ τρεῖς πτώσεις, τὴν καθαρὰν δοτικὴν, τὴν τοπικὴν καὶ τὴν ὀργανικὴν. Und so, λέγει ὁ Hübshmann (Casuslehre σελ. 93), die streitigen Punkte, über die man sich nicht einigen konnte, werden entfernt und man begreift warum man doch so ganz Verschiedenes mit gleichem Rechte wie Unrechte behaupten konnte. Τὸ ἐξ Ἰνδιῶν ἐπιχυθὲν φῶς εἰς τὰς πτώσεις τῆς ἐλληνικῆς ἔκαμεν ἡμεῖς ἱκανοὺς σήμερον νὰ διαγιγνώσκωμεν ποῦ ἢ γενικὴ εἶναι καθαρὰ γενικὴ, ποῦ ἀφαιρετικὴ, καὶ ποῦ ἢ δοτικὴ καθαρὰ δοτικὴ, ποῦ τοπικὴ, ποῦ ὀργανικὴ. Καὶ τὰ ἐπὶ τῇ βίβλῳ τῆς σανσκριτικῆς γραμματικῆς συνταξαγμένα συντακτικῶς

σήμερον διχοτέλλουσι τὰς χρήσεις ταύτας καὶ δὲν συμπεριλαμβάνουσιν ὑπὸ τὸ γενικὸν ὄνομα τῆς γενικῆς καὶ τῆς δοτικῆς ἀδιακρίτως καὶ τὰς ὑποκρυπτομένας ἐν αὐταῖς τρεῖς ἄλλας πτώσεις, ὅπως τοῦτο ἐγένετο τὸ πάλαι καὶ ἀκόμη παρ' ἡμῶν γίνεται καὶ θὰ γίνηται. Ἐγὼ ἀναλύων ἐν τῷ περὶ συνθέτων τὰ ἀντικειμενικὰ σύνθετα διέστειλα διακεκριμένως τὰς μικτὰς ταύτας δύο πτώσεις τῆς ἐλληνικῆς εἰς τὰ μέρη αὐτῶν. Ἐκ τῆς παραβολῆς δὲ πρὸς τὴν σανσκριτικὴν διευκρινήθη ὅχι μόνον τὸ συντακτικὸν μέρος τῶν πτώσεων τὸ καὶ σπουδαιότερον, ἀλλὰ καὶ τὸ γραμματικόν, διότι ἐκ τῆς σανσκριτικῆς γνωρίζομεν σήμερον τὰ προσφύματα ἐκάστης τῶν πτώσεων, ὅπερ ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ ὀρίζοντος εὐρυνομένου καὶ διὰ τῆς λατινικῆς ἦτο ἀδύνατον.

15. Ἡ ὑποτακτικὴ καὶ εὐκτικὴ. Ἡ λατινικὴ ἐνταῦθα ἔχει μίαν ἔγκλισιν, ἧς ὁ μὲν ἐνεστώς εἶναι σύγκραμα τύπων ὑποτακτικῆς καὶ εὐκτικῆς, οἱ δὲ λοιποὶ χρόνοι εἶναι δημιουργήματα νέα αὐτῆς. Ἐπομένως ἂν συμβουλευθῆ τις τὴν λατινικὴν, κινδυνεύει καὶ νὰ σκοτισθῆ καὶ νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἡ ὑποτακτικὴ καὶ εὐκτικὴ τῆς ἐλληνικῆς εἶναι μία ἔγκλισις διηρημένη ὑπὸ τῶν γραμματικῶν εἰς δύο, δηλ. ἡ λεγομένη εὐκτικὴ εἶναι ἡ ὑποτακτικὴ τῶν παρωχημένων χρόνων. Καὶ τοῦτο ἔπαθεν Kühner. Die griechische Sprache (λέγει ἐν τῷ β' μέρει τῆς γραμμ. Τόμ. 1. σελ. 165) hat, wie die Deutsche, Lateinische und andere ausgebildete Sprachen, drei Modusformen: den Indikativ, den Konjunktiv und den Imperativ. . . Der Konjunktiv der historischen Zeitformen wird in der griechischen Grammatik nach dem Vorgange der griechischen Grammatiker, die ihm den Namen ἔγκλισις εὐκτικὴ gegeben haben, höchst einseitig Optativ genannt | Καὶ διατείνεται ἐν τῷ α' μέρει τῆς γραμματικῆς Τόμ. 1. σ. 580 διὰ μακρῶν νὰ ἀποδείξῃ τὸ ὀρθὸν τῆς γνώμης του ταύτης καὶ τὴν πλάνην τῶν παραδεχομένων δύο διακεκριμένας ἔγκλισεις, Ἄλλ' εὐτυχῶς ὁ Kühner, ὅσον ἐγὼ γνωρίζω, δὲν εὗρεν ὀπαδοὺς εἰς τὴν πεπλανημένην ταύτην γνώμην, μόνον Ἐλλήνων τις ἐκ τῶν εὐδοκίμων ἄλλως γραμματικῶν εὐρέθη νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ ἐν τινὶ ἐκδόσει τῆς γραμματικῆς του, ἀλλ' ὕστερον καὶ αὐτὸς ἐννοήσας τὸ ἄτοπον παρητήθη τοῦ νεωτερισμοῦ τούτου. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖνοι οἵτινες ἀνεγνώριζον τὴν εὐκτικὴν ὡς ἰδίαν ἔγκλισιν αὐτοτελῆ δὲν ἠδύναντο νὰ κατανοήσωσι τὴν διάφορον χρῆσιν τῶν χρόνων τῆς ἔγκλισεως ταύτης, ἦτις ὡς καθαρὰ εὐκτικὴ καὶ δυνατικὴ

εὐκτικὴ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὸ παρελθόν, μὴ λαμβανόμενων ὑπ' ὄψιν ἐνταῦθα σπανίων τινῶν περιπτώσεων ἀναγομένων εἰς τὸ παρελθόν, ὡς ἔγκλισις δὲ τοῦ πλαγίου λόγου ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸ παρελθόν, διότι ὁσάκις μεταφέρῃ ἐκ τῆς ὀριστικῆς, ὁ ἐνεστώς αὐτῆς ἔχει καὶ παρατατικῶν σημασίαν, ὁ παρακειμένος καὶ ὑπερσυνταλικοῦ, ὁ δὲ ἀόριστος μόνον ἀορίστου σημασίαν καὶ ὁ μέλλων μέλλοντος. Τὸ δὲ περιέργον καὶ ἀνεξήγητον ὁ μέλλων αὐτῆς δὲν δηλοῖ οὔτε εὐχὴν οὔτε τὸ δυνατὸν γενέσθαι καὶ ταῦτα μέλλον ὧν καὶ δικαιούμενος μάλλον τοῦ ἀορίστου εἰς τοῦτο. Πῶθεν ἡ διαφορωτάτη αὕτη χρῆσις τῶν χρόνων μίαις καὶ τῆς αὐτῆς ἔγκλισεως; Τὸ ἄλυτον τοῦτο αἰνίγμα ἀπὸ τοῦ στενοῦ ὀρίζοντος τῆς ἐλληνικῆς καὶ τοῦ ἔτι στενωτέρου τῆς λατινικῆς τὸ ἔλυσεν ἀπλοῦστατα καὶ καταληπτότατα ὁ ἐξ Ἰνδιῶν Οἰδίπους, ἡ τῶν Πραχμάνων ἱερὰ γλῶσσα, ἰδίως ἡ Πεδική. Ἐξ αὐτῆς διδασκόμεθα ὅτι ἡ τοῦ πλαγίου λόγου εὐκτικὴ εἶναι δημιουργημάτων τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Ὁ Ἰνδὸς ἐκφέρων διηγηματικῶς λόγον ἄλλου τινός, ὅχι μόνον ἀφίνει τὴν αὐτὴν ἔγκλισιν, ἀλλὰ σπανιώτατα πολὺ ἀλλάζει καὶ τὸ πρόσωπον π. χ. ποῦ μείνω; διηγηματικῶς ἐκφέρει: ἠρώτησε ποῦ μείνω ἢ σπανιώτατα μὲ ἀλλαγὴν μόνον τοῦ προσώπου: ἠρώτησε ποῦ μείνη. Πρὸς δεξιὴν δὲ τοῦ πλαγίου λόγου θέτει συνήθως τὸ ἰλισσοῦτω, δι' οὗ δηλοῖ ὅτι ὁ λόγος εἶναι αὐτολεξεί, vutlu ihsissima, ἄλλου. Ἐν τῇ ταιαύτῃ λοιπὴν χρῆσει, ἣν ἐποιήσατο ἡ ἐλληνικὴ τῆς εὐκτικῆς, ἐκφέρουσα δι' αὐτῆς διηγηματικῶς λόγον ἄλλου τινός ῥηθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἐν ὀριστικῇ ἢ ὑποτακτικῇ, ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ εἰς τοὺς χρόνους αὐτῆς διάφορον τῆς συνήθους σημασίαν, διότι καὶ τὸν παρατατικὸν τῆς ὀριστικῆς ἐξέφερε διὰ τοῦ ἐνεστώτος τῆς εὐκτικῆς καὶ τὸν ὑπερσυνταλικὸν διὰ τοῦ παρακειμένου τῆς εὐκτικῆς, τὸν ἀόριστον τῆς ὀριστικῆς διὰ τοῦ ἀορίστου τῆς εὐκτικῆς, ὅτε καὶ ἠναγκάσθη συνεπῶς, ἵνα ἐκφέρῃ διηγηματικῶς καὶ τὸν μέλλοντα τῆς ὀριστικῆς νὰ δημιουργήσῃ νέον χρόνον, μέλλοντα εὐκτικῆς, μὴ ὑπάρχοντα ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἰνδογερμανικὴν εὐκτικὴν, διότι ὁ μέλλων εἶναι χρόνος μόνον τῆς ὀριστικῆς ἔχων ἐν τῇ Ἰνδογερμανικῇ εὐκτικῇ λόγον ὑπάρξεως, ὅσον ἔχει καὶ ἐν τῇ ὑποτακτικῇ καὶ προστακτικῇ. Dies futur hat keine Modi, λέγει ὁ Whitney Ἰνδ. γρ. § 533. Ἡ δὲ εὐκτικὴ ἢ δηλοῦσα εὐχὴν καὶ τὸ δυνατὸν γενέσθαι αὕτη εἶναι κληροδότημα ἀρχαίου ἐκ τῆς Ἰνδογερμανικῆς γλώσσης. Πρὶν χωρήσωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς σημασίας

αὐτῆς ὡς καὶ τῆς ὑποτακτικῆς, ἅς εἰπωμέν τινα περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ὑποτακτικῆς. Ἐκ τῆς βεδικῆς καὶ μόνης τῆς βεδικῆς γλώσσης διδασκόμεθα ὅτι τὸ ἐγκλιτικὸν φωνῆεν τῆς ὑποτακτικῆς εἶναι ο, ε, ὅπερ εὐρίσκομεν ἐν τῷ εἶδομεν, εἶδετε, βήσομεν, τίσετε, ἔδομαι κλπ. Ἄν ἔλειπεν ἡ σανσκριτικὴ γλῶσσα, ἀκόμη θὰ ἐπανελαμβάνομεν ἐκεῖνα, ὅπερ παῖδες ὄντες ἠκούομεν διδασκόμενοι ὅτι χάριν τοῦ μέτρου ἐβραχύνθη ἐν τούτοις τὸ ω καὶ η τῆς ὑποτακτικῆς εἰς ο καὶ ε. Ἐκεῖ μὲν ἐν τῇ βεδικῇ γλώσσῃ εὐρίσκομεν εἰς πληθὺν τοιούτους τύπους τῆς ὑποτακτικῆς καὶ ἐκεῖθεν διδασκόμεθα τὸ ὀρθὸν καὶ ὅτι ἐκεῖνοι οἱ χρόνοι τηροῦσι καθαρὸν καὶ ἀμιγῆς τὸ ἐγκλιτικὸν φωνῆεν τῆς ὑποτακτικῆς ο, ε, οἵτινες ἐν τῇ ὀριστικῇ δὲν ἔχουσι θεματικὸν φωνῆεν ο, ε, μεθ' οὗ τὸ τῆς ὑποτακτικῆς ἐγκλιτικὸν νὰ συναίρεθῃ εἰς ω, η. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ παρ' Ὀμήρῳ τύποι προστακτικῆς ἐνσίγμου ἀορίστου: ἄξετε, ἄξεσθε, ὄψεσθε, οἴσετε, πελάσσετον δυνατὸν νὰ θεωρηθῶσι τοιαῦτα ὑποτακτικά (Wackernagel KZ. XXX 313) καὶ δὴ ὑποτακτικά ἀουπότακτοι ἐπὶ προτροπῆς, αἵτινες ἐν τῇ συνήθει γλῶσσῃ κατὰ β' καὶ γ' πρόσωπον δὲν ἐσώθησαν ἐν θετικαῖς προτάσεσιν, ἀλλὰ μόνον μὲ τὸ μή.

Νῦν περὶ τῆς σημασίας τῆς ὑποτακτικῆς καὶ εὐκτικῆς ἐν τῇ σανσκριτικῇ καὶ τῇ ἑλληνικῇ, ἐν αἷς καὶ μόναις πρὸς τῇ ζενδικῇ αἱ ἐγκλίσεις αὗται διατηρήθησαν ἐν διακεκριμένῃ χρήσει, ἀναδειχθῆ ἢ συμφωνία ἀμφοτέρων τῶν γλωσσῶν ἐν τῇ χρήσει τούτων.

Α'. Περὶ ὑποτακτικῆς. Ἡ ἐγκλίσις αὕτη ἔχει ἐν τε τῇ βεδικῇ γλώσσῃ καὶ τῇ ἑλληνικῇ τρεῖς χρόνους, ἐνεστώτα, παρακείμενον καὶ ἀόριστον. Ἡ κυρία σημασία τῆς ὑποτακτικῆς, ὅπως ἐκφαίνεται ἐν κυρίαῖς προτάσεσιν, ἐν αἷς κυρίως ζητητέα ἢ σημασία τῶν ἐγκλίσεων, εἶναι ἡ θέλησις τοῦ ὁμιλοῦντος, ἐνέχει δὲ πάντοτε ἡ ὑποτακτικὴ ὑπόδειξιν πρὸς τὴν πραγματικότητα, ὅπερ δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ εὐκτικῇ.

1. Περὶ τῆς σημασίας αὐτῆς ἐν Βέδαις κατὰ περίληψιν συντομωτάτην ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Delbrück, Syntaktische Forschungen, Fünftes Band, altindische Syntax τοῦ ἔτους 1888. Θετικαὶ καὶ κύριαι προτάσεις: τὸ α' πρόσωπον τηρεῖ καθαρῶτατα τὴν σημασίαν τῆς ὑποτακτικῆς καὶ δηλοῖ θέλησιν τοῦ ὁμιλοῦντος: *prirānā vām vīrya gra hravā jāno* θέλω νὰ ὑμνήσω ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων τὰς καλὰς ἡρωϊκὰς πράξεις ὑμῶν τῶν δύο. Ἐνίστέ τινα τῶν χωρίων μάλιστα μὲ τὰ προτροπικὰ μόρια *nū* ἢ *hihi* δύνανται νὰ

ἐκληρωθῶσιν ὡς δηλοῦντα τοῦ ἰδίου ὁμιλοῦντος προτροπὴν ἑαυτοῦ (Selbstaufforderung). Τὸ α' πρὸς. τοῦ δυϊκοῦ καὶ πληθ. ἢ τηρεῖ καὶ αὐτὸ καθαρὰν τὴν σημασίαν, ἔταν ὁ δυϊκὸς ἢ πληθ. ἀριθμὸς ἀποτελεῖται μόνον ἐκ πρώτων προσώπων ἢ δηλοῖ προτροπὴν πρὸς ἄλλους. 1. θέλησιν: ἔταν π. χ. ὁμιλος εὐσεβῶν ὁμιλῆ: ὅπερ, θύγατερ τοῦ Οὐρανοῦ, ἀναψυκτικὸν τοῦ ἀνθρώπου κατέχεις, τοῦτο δὲς, *hihi-māhihi* θέλομεν νὰ τὸ ἀπολαύσωμεν. 2. προτροπὴν, ἔταν ἐν πρόσωπον ἢ τινα πρόσωπα προτρέπωσι τοὺς ἄλλους: π. χ. *tistha ghrita vāsāsi mītra krīmanānāhi nī* ἔλα στηθὶ σκληρὰ καὶ ἅς συνδιαλεχθῶμεν. Ὁ *Puritana* ὁμιλεῖ πρὸς τὴν εἰς πτηνὸν μεταβληθεῖσαν γυναῖκά του καὶ τὴν προτρέπει νὰ ἔλθῃ εἰς συνομιλίαν μετ' αὐτοῦ. Ὁ ἀκούων ἀνταῦθα πρέπει ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν ὁμιλοῦντα νὰ πράξῃ. Ἔτερον παράδειγμα, ὅπου ὁ ἀκούων δὲν προτρέπεται ἀπὸ κοινοῦ νὰ πράξῃ μετὰ τοῦ ὁμιλοῦντος, ἀλλὰ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς θελήσεως τοῦ ὁμιλοῦντος: οἱ ποταμοὶ ὁμιλοῦσι πρὸς τὸν αἰετὸν: *u to karo grīmanāhi vāsāsi* θέλομεν νὰ ἀκούσωμεν, ὦ αἰετὲ, τοὺς λόγους σου, τουτέστιν ἄφες μας νὰ ἀκούσωμεν τοὺς λόγους σου. Ἡ προτροπὴ διὰ τοῦ α' προσώπου δυϊκοῦ καὶ πληθ. γίνεται ἐμμέσως. Ἐνῶ ὁ ὁμιλῶν ἐκφράζεται οὕτω: «θέλομεν» χωρὶς πρότερον νὰ ἦναι βέβαιος περὶ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ἄλλου, παραλαμβάνει κατ' αὐτὴν τὴν τρόπον τὴν συγκατάθεσιν αὐτοῦ καὶ οὕτω ἐμμέσως ἐνεργεῖ ἢ προκατάληψις αὕτη ὡς προτροπὴ. Ἐνῶ τὸ α' πρὸς. δυϊκοῦ καὶ πληθ. χρησιμεύει πολλάκις καὶ πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἐμμέσου προτροπῆς, τὸ ε' καὶ γ' πρόσωπον καὶ τῶν τριῶν ἀριθμῶν χρησιμεύει πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἀμέσου ἤτοι κατ' εὐθείαν προτροπῆς, δηλαδὴ ἐκφράζει θέλησιν τοῦ ὁμιλοῦντος ἀπευθυνομένην ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ ε' ἢ γ' πρόσωπον. Παραδείγματα τοῦ ε' πρὸς. δηλοῦντα προτροπὴν: προτρέπει τις τοὺς θεοὺς: *ū listhāthas* θέλω νὰ ἀναβῆτε τὰ ἔρματά σας ἤτοι ἀνάβητε τὰ ἔρματά σας, *ū vāhāsi tām ihā dhanam* θέλω νὰ ἀγάγῃς τοὺς θεοὺς ἐνθάδε, ἤτοι ἀγάγε ἐνθάδε. Ἐνίστε τὸ ε' πρόσωπον ἐκφράζει ὅτι εἶναι τι προσδόκιμον καὶ ἡ ἐννοια λοιπὸν πλησιάζει τῷ μέλλοντι: *imāñābhīr indra sukhyam le astu āthama vīsvāh mītanā jāyāsi* μὲ τοὺς Μαρῶτας ἔστω (προστ.) σοι, ὦ Ἴνδρε, συμμαχία, τότε θὰ νικήσῃς (ἢ ὑποτακτ.) εἰς πάσας τὰς μάχας. Παραδείγματα γ' πρὸς. δηλοῦντα προτροπὴν: *urā yāsād . . . savane matsad indrah* θέλω νὰ ἔλθῃ, θέλω νὰ

εὐφρανθή ὁ Ἴνδρος ἐν τῇ θυσίᾳ· ἦτοι ὡς ἔλθῃ καὶ ὡς εὐφρανθή, na u granaṭ=ὁ Ἄγνις ὡς ἀκούσῃ. Οὐχὶ σπανίως τὸ γ', πρόσωπον ἐκφράζει ἔννοιαν προσεγγίζουσαν τῷ μέλλοντι. Συνήθως συνοδεύεται μὲ τὰ μόρια nīnām (nī): νῦν ὑψώθη ὁ θεὸς Savitar (ūd asthāt ἄορ. ὄριστ.) καὶ ἦδῃ (nīnām) θὰ μοιράσῃ ἀγαθὰ (vi-dhāti ὑποτακτ.). Ἡ Ἥως ἔχει φανῆ (uvasa παρκ.) καὶ θὰ φανῆ καὶ νῦν (uchite ca nī ὑποτακτ.), ā ghā tā gachān ūttarā yugāni=θὰ ἔλθωσι μεταγενέστερα γέννη.

Ἡ ὑποτακτικὴ ἐν ἀρνητικαῖς κυρίαις προτάσεσιν. Ἡ καθ' αὐτὸ ἀρνησις τῆς ὑποτακτικῆς εἶναι na, ὅπερ ὅταν ἡ ὑποτακτικὴ δηλοῖ θέλησιν καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀπορρέουσαν προτροπὴν, ἰσοδυναμεῖ τῷ ἐλληνικῷ μή, ὅταν δὲ ἡ ὑποτακτικὴ ἔχῃ μελλοντικὴν σημασίαν, ἰσοδυναμεῖ τῷ ἐλληνικῷ οὐ. Παραδείγματα τινά· α' προσ. ἐπὶ καθαρῆς θελήσεως: yad ādīdhye na davisīhāny ebhīh = ὅτε διανοοῦμαι: θέλω νὰ μὴ παύξω τοὺς κύβους κλπ. α' προσ. ἐπὶ μελλοντικῆς σημασίας: ἔαν, ὧ ὑψίστε Κύριε, σκέπτησαι οὕτω· na marā itī dēn θὰ ἀποθάνω κλπ. β' προσ. ἐπὶ μελλοντικῆς σημασίας: na me rī-ravaḥ sakhye rishāthana=ἐν τῇ ἐμῇ φιλίᾳ, ὧ Puru-s, δὲν θὰ βλάβῃτε· γ' προσ. ἐπὶ μελλοντικῆς σημασίας: Brihaspatir va ubhayaṅ na mṛilāt ὁ Brihaspatir ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιπτώσεσι δὲν θὰ ἴηαι ὑμῶν εὐνοος, tā na . . . dabhāti taskarah ὁ ληστής δὲν θὰ βλάψῃ ταύτας. Ἀπαγορευτικὴ ἔννοια δυνατὸν νὰ κῆται ἐν τῷ: indraṃ stāvāma . . . na rādhasā mardbīshau nah=θέλομεν νὰ ὑμνήσωμεν τὸν Ἴνδρον, ὡς μὴ λησμονῆ ἡμῶν φιλοδωρῶν. Καὶ ἐν τῷ δοκίμῳ περὶ τῆς βεδικῆς περιόδου εὐρίσκεται ἐπίσης τὸ na. Μόνον ἀπαξ αὐτόθι εὔρηται καὶ τὸ ἀπαγορευτικὸν mā: akāmanī sma mā nī madyāsai=παρὰ τὴν θέλησίν μου μὴ με πλησιάζῃς.

Ἡ ὑποτακτικὴ ἐν ἐρωματικαῖς προτάσεσι: kim krīnavā=τί νὰ κάμω; kim krīnavāma = τί νὰ κάμωμεν; katho nī te pari ca-rīnī=πῶς νὰ σε ὑπηρετήσω; πῶς δύναμαι νὰ σε ὑπηρετήσω; τίς θὰ ἀκούσῃ (granaṭ); τίς θὰ εὐφρανθή (jushāte) εἰς τὰ ἡμέτερα ἀγαθὰ; τίνα θὰ φονεύσῃς (hānah) καὶ τίνα θὰ κόμῃς πλούσιον (vāsau dadhah); Πότε θὰ ἔλθῃτε (gachātha), ὧ Μαροῦτες, πρὸς τὸν καλοῦντα ὑμῶν; Πολλάκις πλησιάζει ἡ ἐρώτησις εἰς ἐπιφώνησιν: ko devayāntam agranaṭ; τίς θὰ φθάσῃ, δύναται νὰ φθάσῃ τὸν εὐσεβῆ!

Ἐν τῷ περὶ λόγῳ τῆς βεδικῆς, ὡς εἶπομεν, περιόδου ἡ ἐρώτησις εὔρηται μόνον κατὰ πρῶτον πρόσωπον juhavānī mā havisīhām=νὰ θυσιάσω, νὰ μὴ θυσιάσω; kvāham bhavānī=τί θὰ γείνω; ποῦ θὰ καταστήσω;

2. Περὶ τῆς σημασίας τῆς ὑποτακτικῆς ἐν τῇ ἐλληνικῇ πάλιν κατὰ περιληψὶν συντομωτάτην ἐκ τοῦ ἔργου Delbrück Syntaktische Forschungen, Coniunktiv und Optativ im Sanskrit und Griechischon τοῦ ἔτους 1871. Θετικαὶ προτάσεις. α'. προσ. ἐν. δηλοῖ θέλησιν τοῦ ὁμιλοῦντος, συνοδεύεται δὲ πάντοτε μὲ προτρεπτικὰ μόρια ἢ προτρεπτικὰς φράσεις. Ὅμως δὲν πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν πάντοτε προτροπὴν ἑαυτοῦ τοῦ ἰδίου ὁμιλοῦντος (Selbstaufforderung), ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον δύναται ὁ ὁμιλῶν καὶ τὸν ἀκούοντα νὰ κάμῃ προσεκτικὸν ἢ νὰ προτρέπῃ αὐτὸν νὰ μὴ τῷ παρεμβάλῃ ἐμπόδια εἰς τὴν θέλησίν του: ἀλλ' ἄγε οἱ καὶ ἐγὼ δῶ ξείνιον υ 296. δεῦτε δώ μοι ἔπεσον, ἴδωρ' ἔτιν' ἔργα τέτυκται X. 450. θάπτε με ὅτι τάχιστα πύλας Ἄιδου περήσω Ψ. 71.— α' προσ. δυϊκοῦ καὶ πληθ. ἢ τηρεῖ καθαρὰν τὴν σημασίαν τῆς ὑποτακτικῆς, δηλοῦν θέλησιν, ὅταν ὁ δυϊκὸς καὶ πληθυντικὸς ἀποτελεῖται ἐκ πρώτων προσώπων ὁμιλοῦντων τὸ αὐτὸ, ὅταν π. χ. ὁμιλος εὐσεβῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ τοῦ ψάλτου συμπάλλῃ: δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ τῷ βασιλεῖ ἡμῶν Θεῷ· πάσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν, ὡς τὸν βασιλέα τῶν ἄλων ὑποδεξόμενοι κλπ. ἢ δηλοῖ προτροπὴν πρὸς ἄλλους ἡμέραν, ὡς ἄνω εἶπομεν, καὶ παρ' Ὀμήρῳ οὕτω πάντοτε, εἰς θεωρεῖται ὁμιλῶν, ὅστις προτρέπει τοὺς ἄλλους. Συνοδεύεται δὲ πολλάκις μὲ προτρεπτικὰ μόρια ἢ προτρεπτικὰς φράσεις: Ἐκτορος ἔρσωμεν κρατερὸν μένος II. 38. τοὺς ξείνους . . ἐς Δικελούς πέμψωμεν υ. 382. ἐνθα ἴομεν κιόντες Ξ 340. ἀλλ' ἴομεν ρ. 194, δῶρα δ' ἄγ' ἀλλήλοισι περικλυτὰ δῶομεν ἀμφω II. 299, εἰ δ' ἄγετ' ἀμφὶ πόλιν σὺν τεύχεσι πειρηθῶμεν X. 381. δεῦτε, φίλοι, ἦτα φερώμεθα β. 410.

β'. καὶ γ'. πρόσωπον ἐδήλου καὶ ἐν τῇ ἐλληνικῇ τὸ πάλαι προτροπὴν, ὡς δύναται τις νὰ ὑποθέσῃ ἐκ τῆς ὁμοίας χρήσεως ἐν Πέδῳ καὶ ὡς μαρτυρεῖ ἐν τῇ ἐλληνικῇ αὐτῇ ἡ ὁμοία χρῆσις μὲ τὸ μή: Πριαμίδῃ, μὴ δὴ με ἔλωρ Δαναοῖσιν ἐάσῃς, καῖσθαι Ξ. 684, μηδεὶς τὴν ὑπερβολὴν θαυμάσῃ Δημ. 18. 199, καὶ αἱ ὁμοίας φύσεως ἐξηρημέναι θετικαὶ προτάσεις: εἰ δ' ἄγε δεῦρο, διοτρεφές, ἔφρα πόθῃηαι λυγρῆς ἀγγελίης P. 685, ἀλλ' ἄγε δεῦρο, ἀναξ, ἵνα ἔπος καὶ μῦθον

ἀκούσας ἡμέτερον λ. 561. σοὶ δέ, γέρον, θωὴν ἐπιθήσομεν, ἣν κ' ἐνὶ θυμῷ τίνων ἀσχάλλης. β. 192. ἀλλ' ἄγε μοι δότε νῆα θοὴν καὶ εἰ-
κος' ἐταίρους, οἳ κέ μοι ἔνθα καὶ ἔνθα διαπρήσσωσι κέλευθον. β. 213.
τιμὴν δ' Ἀργείοις ἀποτινέμεν. ἢ τε καὶ ἐσσομένοισι μετ' ἀνθρώ-
ποισι πέληται. Γ. 286. Ἀλλ' ἡ γλῶσσα κατόπιν παρήτησε τὴν προ-
τρεπτικὴν ταύτην ὑποτακτικὴν τῶν θετικῶν προτάσεων τοῦ β' καὶ
γ'. προσώπου καὶ ἐχρήσατο ἀντ' αὐτῆς τῇ προστακτικῇ τῇ προσεγ-
γίζουσα, πολὺ κατὰ τὴν ἔννοιαν πρὸς τὴν ὑποτακτικὴν. Πρβ. καὶ
τὴν κλασικὴν συγκριτικὴν παραιτήσασαν τὴν ὑποτακτικὴν ἐντελῶς
καὶ χρωμένην ἀντ' αὐτῆς τῇ προστακτικῇ. Ἐκ τῆς παλαιᾶς χρή-
σεως διετηρήθησαν ἐν τῇ γραπτῇ γλώσσῃ λείψανα μεμονωμένα τῶ
τοῦ Σοφοκλέους (Φιλοκτ. 300): φέρ', ὦ τέκνον, νῦν καὶ τὸ τῆς νῆ-
σου μάθης· τὸ τῆς ἡλεικῆς ἐπιγραφῆς τῶν χρόνων μετὰ τὸν θάνα-
τον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἢ πρὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ῥωμαϊκῆς κυ-
ριαρχίας: τὸ δὲ ψήφισμα. ἀνατεθῆ ἐν τῷ ἱερῶν τῷ Διὶ τῷ Ὀλυμ-
πίῳ καὶ κατωτέρω: περὶ δὲ τῷ ἀποσταλάμεν τοῖς Τενεδίοις τὸ γε-
γονὸς ψήφισμα ἐπιμέλειαν ποιήσεται Νικόδρομος ὁ βωλογράφος, ἄς
ἀνατεθῆ τὸ ψήφισμα εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Διὸς καὶ ἄς λάβῃ πρόνοιαν
(ποιήσεται=ποιήσεται ποιήσεται ὑποτ. ἀορ.) ὁ Νικόδρομος νὰ ἀπο-
σταλῆ τοῖς Τενεδίοις. Θαυμαστὸν δὲ ὅτι καὶ μετ' Ἀλέξανδρον ἡ ἀρ-
χαία αὕτη χρῆσις ἀναφαίνεται ἐν τῇ ἡλεικῇ διαλέκτῳ· καὶ τὸ χαῖρε
καὶ ΠΙΕΙΣ ἀναγινωσκόμενον ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 39 ἀγγεῖῳ τῆς συλλογῆς
τοῦ Μονάχου, ὅπου οὐδὲν ἄλλο εἶναι τὸ ΠΙΕΙΣ ἢ ὑποτακτικὴ ἀορί-
στου πέρης. Κατὰ τοῦτο ἐνδέχεται νὰ ἦναι ὑποτακτικὴ προτρεπτικὴ
καὶ τὸ συνήθως ἐν ἀγγείοις εὐρισκόμενον χαῖρε καὶ πέρη=πέρηαι ἔτι τι-
νος ἐπιόμην, ὅπως θέλει ὁ Kretschmar (KZ. 29. 482), ἀλλ' οὐδὲν
κωλύει νὰ θεωρηθῆ β'. πρόσ. μέλλοντος ὀριστικῆς πέρηαι πέρη, ἀφοῦ
καὶ ὁ μέλλον εὐρίηται ἐν προτρεπτικῇ ἐννοίᾳ π. χ. καὶ μοι φράσεις
κλπ. παρὰ Kühner II° 149). Ἐνταῦθα τέλος δυνάμεθα νὰ κατα-
τάξωμεν καὶ τὰς ὁμηρικὰς προστακτικὰς ἄξετε, οἴσετε, πελάσσετε,ν,
ἄξεσθε, ὄψεσθε, ἂν ὁ Wackernagel, ὡς εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν,
ἔχει δίκαιον θεωρῶν αὐτὰς ὑποτακτικὰς.

Ἡ ὑποτακτικὴ δηλοῖ καὶ τὸ προσδοκώμενον ἐν τῷ μέλλοντι ὅχι
μόνον κατὰ β'. καὶ γ'. πρόσωπον, ὅπως εἶδομεν καὶ ἐν τῇ βεδικῇ
γλώσσῃ, ἀλλὰ καὶ κατὰ πρῶτον, ὅπερ μὲ μέλλοντικὴν σημασίαν ἐν
Βέδα ἐν ἀρνητικαῖς, οὐχὶ καὶ ἐν θετικαῖς προτάσεσιν εἶδομεν α'

πρὸς. ὅμην δ' ἐν πάντεσσι περικλυτὰ δῶρ' ὀνομήνω. Γ. 121. δύσομαι
εἰς Ἀΐδαο καὶ ἐν νεκύεσσι φείνω μ. 383· εἰ δέ κε μὴ δώρσιν, ἐγὼ
δέ κεν αὐτὸς ἔλωμαι Α. 324. β' πρόσ. οὐδέ μιν ἀνστήσεις· πρὶν καὶ
κακὸν ἄλλο πάθῃσθα Ω. 551. σήμερον ἢ δοιοῖσιν ἐπεύξεαι Ἰππασί-
δρσιν. . . ἢ κεν ἐμῷ ὑπὸ δουρί τυπεῖς ἀπὸ θυμὸν ὀλέσσης. Α. 433.
γ'. πρόσ.: καὶ ποτέ τις εἴπησι Π. 87. τὴν δὲ κέ τοι πνοιὴ Βορέαο
φέρσιν. κ. 507. νῦν δ' ἂν πολλὰ πάθῃσι, φίλου ἀπὸ πατρὸς ἀμαρ-
τῶν Χ. 505. Ἀποκλειστικῶς τὴν σημασίαν ταύτην ἔχουσιν αἱ ὑπο-
τακτικαί: ἔδομαι (πρβ. ἔδμεναι), καὶ χέω (πρβ. ἔχεα, ἔχυτο) καὶ
διὰ τοῦτο ἀναγράφονται εἰς τοὺς μέλλοντας τῆς ὀριστικῆς.

Ἡ ὑποτακτικὴ ἐν ἀρνητικαῖς προτάσεσιν.

Μὴ τίθεται, ὅταν ἡ ὑποτακτικὴ δηλοῖ θέλησιν καὶ προτροπὴν ἀπορ-
ρέουσιν ἐκ τῆς κυρίας σημασίας, οὐ, ὅταν δηλοῖ τὸ προσδοκώμενον:
1. ἐπὶ θελήσεως καὶ προτροπῆς· α'. πρ. ἀλλὰ μ' ἔκ γε τῆσδε γῆς πόρθ-
μευσσον. . . μὴδ' αὐτοῦ θάνω Σοφ. Τραχ. 802. μὴ σε, γέρον, κοίλῃσιν
ἐγὼ πκρὰ νηυσὶ κιχέω Α. 26. μὴκέτι νῦν δ' ἄθ' αὐθι λέγώμεθα, μὴδ'
ἔτι δηρὸν ἀμβαλλώμεθα ἔργον Β. 435. μὴ ἴομεν Δκνκοῖσι μκχ' ἠσῶ-
μενοι περὶ νηῶν. Μ. 216. β'. πρόσ. Πριαμῆδη, μὴ δ' ἡ με ἔλωρ Δκ-
ναοῖσιν ἐάσης κείσθαι. Ε. 684 = ὀέλω νὰ μὴ με ἀφήσης = μὴ με
ἀφήσης. σὺ δὲ μὴ τι χολωθῆς. Γ. 33. Ἰππους δ' Ἀτρεΐδκο κιχάνετε,
μὴδὲ λίπησθον. Π. 407. γ'. πρόσ. νομίσῃ τε μὴδεις Θουκ. ΠΙ. 13.
μὴδεις μαμρθῇ Θουκ. IV. 85.—2. Ὑποτακτικὴ ἐπὶ μέλλοντικῆς ση-
μασίας· οὐ γὰρ πω τοίους ἴδον ἀνέρας οὐδὲ ἔδωμκι Α. 262. οὐκ ἐσθ'
οὗτος ἀνὴρ, οὐδ' ἔσσεται οὐδὲ γένηται. π. 437. οὐδέ νυ τὸν γε γνω-
τοῖ τε γνωταί τε πυρὸς λελάχωσι θανόντα. Ο. 349. πάντα μὲν οὐκ
ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὀνομήνω δ. 240, οὐκ ἂν τοι χαλίσμῃσιν βίος
καὶ ταρφέας ἰοί. Α. 887. Πίς τὰς μέλλοντικῆς καταγωγῆς δευτερευού-
σας ὑποθετικὰς προτάσεις ἢ ὑποτακτικὴ δέχεται τὸ μὴ, ὅπερ κατὰ
Brugmann (γρ. ² ἔλλ. σ. 191) δὲν προέρχεται τόσον ἐκ τῆς ἰδιαι-
τέρας φύσεως τῆς τοιαύτης ὑποτακτικῆς, ἀλλὰ μάλλον ἐξ ὁμοίων
προτάσεων εὐκτικῆς ἐγκλίσεως.

Ἡ ὑποτακτικὴ ἐπὶ ἐρωτήσεων, ἐνθα ἐπὶ ἀρνήσεως μὴ.

Κυρίως κατὰ πρῶτον πρόσωπον, τὸ δὲ τρίτον σπανιώτερον μάλιστα

ὅταν ὑπὸ τὸ τρίτον ἐννοῆται ὁ ὀμιλῶν· αὐτοὶ μένω μετὰ τοῖσι . . . ἢ ἐθέλω μετὰ σ' αὐτοῖς ; Κ. 62. πῆ γὰρ ἐγὼ, φίλε τέκνον, ἴω ; τεῦ δώμαθ' ἴκωμαι . . . ἢ ἰούσ σῆς μητρὸς ἴω ; ο. 509. ἀλλ' εἴπ', ἢ σφωῖν καταλύσομεν ὠκέας ἵππους, ἢ ἄλλον πέμπωμεν ἱκανέμεν δ. 28. ὦ μοι ἐγὼ, τί πάθω ; Λ. 404. πῶς τ' ἄρα ἴω μετὰ μῶλον ; Σ. 188 = πῶς νὰ πηγαίνω εἰς τὴν μάχην ; εἶναι δηλαδὴ ἀδύνατον καὶ ἀμέσως ἐπιφέρεται ἡ αἰτία τοῦ ἀδυνατοῦ : ἔχουσι δὲ τεύχε' ἐκεῖνοι· φρασσομένο', ἢ κε νεώμεθ' ἐφ' ἡμέτερ' ἢ κε μένωμεν. Ι 619, μὴ φώμεν ; ΙΙλ. Πολ. 335. ο. μὴ ἀποκρίνωμαι ; ΙΙλ. Πολ. 337. ιι. γ'. πρόσωπον : πῶς τίς τοι πρόφρων . . . πείθεται Ἀχαιῶν ; Λ. 150 = πῶς πειθώμεθα ; ποῖ τις ἔλθῃ φροντίδος Σοφ. Οἰδ. Κολ. 170 = ποῖ ἔλθωμεν φροντίδος ; πόθεν οὖν τις ἀρξήται ; ΙΙλ. Φιλητ. 15. ο. = πόθεν ἀρξώμεθα ; πότερον σέ τις, Αἰσχίνη, τῆς πόλεως ἐχθρόν ἢ ἐμὸν εἶναι φῆ ; Δημ. 18. 124 = πότερον φῶ ; ὦ μοι ἐγὼ δειλός, τί νύ μοι μήκιστα γένηται ; ε. 299. μηδέ τι δούρων ἔστω φειδωλή, ἵνα εἶδομεν, ἢ κεν' Ἀχιλλεύς νῶϊ κατακτείνῃς ἔναρ βροτόεντα φέρηται νῆας ἐπι γλαφυράς, ἢ κεν σῶ δουρὶ δαμήῃ. Χ. 245. Καὶ ἐπὶ ἀγανακτῆσεώς ἢ θαυμασμοῦ : σοὶ γ', ὦ κατάρατε, σιωπῶ ἔγω ; Ἀριστοφ. Λυσ. 580.

Ἐὐκτική.

Ἐν ἀμφοτέραις ταῖς γλώσσαις τῆ βεδικῆ καὶ τῆ ἑλληνικῆ ἔχει τρεῖς χρόνους ἐνεστῶτα, ἀόριστον καὶ παρακείμενον. Δηλοῖ δὲ εὐχὴν τοῦ ὀμιλοῦντος, ὅπως ἢ ὑποτακτικὴ θέλησιν τοῦ ὀμιλοῦντος : φέροισι φέροις φέροι κλπ. ἀναλυτέα εἰς τὸ εὐχομαι νὰ φέρω, εὐχομαι νὰ φέρῃς, εὐχομαι νὰ φέρῃ κλπ.

Α'. Ἐν Βέδα. Θετικαὶ προτάσεις· α' πρόσωπον δηλοῖ εὐχὴν τοῦ ὀμιλοῦντος : εἴθε νὰ ἀποκτήσω (ā nivāsayam) τὴν ἐννοιαν τοῦ Rudra, εἴημεν φίλοι (syāma priyāsuh) τῶν θεῶν.

β'. πρόσωπον : εὐχὴν, ἱκεσίαν : εἴθε, ὦ Ἄγνι, νὰ φέρῃς (vanrityāhi) τοὺς θεοὺς εἰς τὴν θυσίαν. Εἴθε, ὦ Ἄγνι, νὰ νικήσῃς (sāsahishihāhi) τοὺς ἐχθρούς, νὰ νικήσῃς (sahyāhi) τὰ ἐχθρικά στίφη καὶ νὰ βλάψῃς (virishoh) ἄλλον ἢ ἡμᾶς· ἔλθοιτον (ā jagmyāitum), ὦ Ἀσβίνα. Εἴθε, ὦ Μουροῦτες, νὰ προάγητε (līreta) ἡμᾶς βοηθοῦντες, νὰ παρέχητε (sam maheta) ἡμῖν δῶρα.

γ'. πρόσ. εὐρῆται ἐν τριπλῇ χρήσει : ἐπὶ εὐχῆς, ἐπὶ παραγγελμάτων καὶ ἐπὶ παραδοχῆς τινος ὡς δυνατοῦ ἢ πιθανοῦ.

1. Ἐπὶ εὐχῆς : ὁ θεὸς εἴθε νὰ ἔλθῃ (ā jagamyāt), οἱ θεοὶ εἴθε νὰ ἦναι συνίστορες (vidyāhi), ὁ εὐσεβὴς εἴθε νὰ νική (sāsahyāt) τοὺς ἐχθρούς.

2. Ἐπὶ γενικῶν παραγγελμάτων (in Vorschriften) : τοῦτον τὸν ἀθάνατον πρέπει ὁ ἀνθρώπος νὰ ἐκλέγῃ (krinvitā) ὡς ἀγγελον. Ὁ θνητὸς ἄς ἱκετεύῃ (hiti) τὸν Ἄγνιν. Ὁ θνητὸς ἄς ζητῇ (hiksota) τὴν εὐνοιαν τοῦ θεοῦ. Ἡ ἐννοια αὕτη ἀνεπτύχθη ἐκ τῆς εὐχῆς π. χ. τὸ εὐχομαι ὁ ἀνθρώπος θὰ ἐκλέγῃ τοῦτον τὸν ἀθάνατον ὡς ἀγγελον εὐκόλως μεταπίπτει εἰς τὸ ἄς ἐκλέγῃ.

3. Ἡ εὐκτικὴ δηλοῖ τὸ δυνατόν ἢ πιθανόν νὰ γείνη. Δυνητικὴ εὐκτικὴ. Ἦως ἡ χρῆσις αὕτη συμβιβάζεται μὲ τὰς δύο πρώτας δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ εἴπῃ τις. Nūn, λέγει ὁ Delbrück (Syntaktische Forschungen, Fünfer Band, altindische Syntax 1888 σελ. 302) ἠμολογῶ ὅτι δὲν κατώρθωσα ἀποχρώντως (ἐν τῷ Syntaktische Forschungen τοῦ 1871) νὰ ἀποδείξω πῶς ἡ δυνητικὴ εὐκτικὴ ἀνεπτύχθη ἐκ τῆς καθαρᾶς εὐκτικῆς καὶ θεωρῶ φρονιμώτερον νὰ παραδεχθῶ ἀμφοτέρας ταύτας τὰς χρήσεις τῆς εὐκτικῆς ὡς Ἰνδογερμανικᾶς. Ἡ δυνητικὴ εὐκτικὴ εὐρῆται συνήθως ἐν ἀποδόσει, σπανίως καθ' ἑαυτήν : priyāmi āpih āprinantam abhi syāt = ὁ ἐλευθέριος φίλος κατισχύοι ἂν τοῦ φιλαργύρου. saviryam, maruta, ā svānyam dādhi, yo va ācakō = ἀπογόνους καὶ ἵππους, ὦ Μαροῦτες, λαμβάνοι ἂν, ὅστις ὑμᾶς τιμᾷ. Δυξάνοι ἂν (ima priyāita) τὴν ἀρχὴν, φωνεῖ (hanti) τῆ βοηθείᾳ τῶν ἡγεμόνων, καὶ ἐξασφαλίζεται (sukshitam dādhi) ἐν κινδύνῳ, ὅπου ἐκ παραλλήλου τῆ πρώτῃ εὐκτικῆ ἔπονται δύο ὀριστικά.

Ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ τῆς βεδικῆς περιόδου τίθεται ἐπίσης τὸ γ'. πρόσωπον ἐπὶ εὐχῆς, ἐπὶ παραγγελμάτων γενικῶν κύρος ἐχόντων καὶ οὐχὲ εἰς ὀρισμένην περίπτωσιν ἀναφερομένων καὶ ἐπὶ τοῦ δυνατοῦ ἢ πιθανοῦ γενέσθαι. 1) ἐπὶ εὐχῆς : apasith syāt εἴη ἄνευ ὀρεμμάτων· 2) ἐπὶ παραγγελμάτων : priā vatsānām apākartor dāmpati asnyāitām = πρὸ τῆς ἐξελάσεως τοῦ μύσχου πρέπει νὰ τρώγωσιν ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ κλπ. παραδείγματα εἰς πληθύν. 3. ἡ δυνητικὴ εὐκτικὴ εἶναι συχνῆ ἐν ἀποδόσει, τούναντιον σπανίως καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ καὶ τότε ὑπονοεῖται πολλάκις τὸ ἡγούμενον χωρὶς νὰ λέγηται ῥητῶς : δὲν πρέπει νὰ φέρωσι (prih haryām evkt. ἐπὶ παραγγελμάτων) κατὰ τὴν νόκτα ταύτην (τὴν προηγουμένην τῆς θυσίας) ὕδωρ εἰς τὰς οἰκίας των,

τὸ ὕδωρ σβεννύει· οὕτω ἤθελον σβέσῃ (samīyayit enā), ὅπου τὸ οὐνί = οὕτω ἰσοδυναμεῖ μὲ ὀλόκληρον πρότασιν: ἂν δηλαδὴ ἤθελον φέρῃ ὕδωρ· nālicritam kāryam, rotah goshayei = δὲν πρέπει νὰ γείνη θερμὸν τοῦτο, ἤθελε ξηράνῃ τὸ σπέρμα, ὅπου ἐννοεῖται ὡς ἠγούμενον: ἂν ἤθελε γείνη θερμὸν· tad nā ekam syāt, ātho āpi trīni syuh = τοῦτο εἶη ἂν ἓν, εἶεν δ' ἂν καὶ τρεῖς.

Ἡ εὐκτική ἐν ἀρνητικαῖς προτάσεσιν.

Ἡ κανονικὴ ἀρνησις εἶναι na ὡς καὶ ἐν τῇ ὑποτακτικῇ, τὸ δὲ mā εὐρηται μόνον ἐν Rīgveda ἐν ἐνὶ ῥήματι. Τὸ na ὅταν ἢ εὐκτικὴ ἢ ναι καθαρὰ εὐκτικὴ, ἰσοδυναμεῖ τῷ ἐλληνικῷ μή, ὅταν δυνητικὴ, τῷ ἐλληνικῷ οὐ.

Ἐν τισὶ προτάσεσιν ἐκφαίνεται ἀκόμη ἢ εὐχὴ, εἴτε ἢ ἐκπλήρωσις αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἐξ ἄλλου π. χ. na rishyema kadā samī eīthe mēdēpate nā blaπτώμεθα, eīthe nā mē blaβῆ (na rishyē) ὁ φίλος τοιοῦτου, οἷος εἶσαι σύ· εἴτε ἢ ἐκπλήρωσις ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ὁμιλοῦντος προσώπου καὶ ἐπομένως ἐκφράζεται ἐπιθυμία καὶ κλίσις αὐτοῦ: eīthe nā mē enōsō ἦτοι ἐπιθυμῶ νὰ μὴ ἐνώσω (na mīriyām) τὸ ἐμὸν σῶμα τῷ σῶ. Ἐν ἄλλαις δὲ περιπτώσεσιν δὲν ἐκφαίνεται πλεόν ἢ εὐχὴ, ἀλλὰ τὸ δυνατὸν γενέσθαι: οὐδεὶς ἐχθρὸς νικήσειεν ἂν (na iīti) τοῦτον, δύναται νὰ νικήσῃ τοῦτον, ὅστις θύει τῷ "Αγνιδι· οὐδεὶς θεὸς ἢ θνητὸς ὑπερβάλοι ἂν (na iūiyāt), δύναται νὰ ὑπερβάλλῃ, ὅπερ ὁ ταῦρος ἔχει πράξῃ.

Τὸ mā ὡς εἴπομεν εὐρηται ἐν Rīgveda μὲ τὸ ῥῆμα bhujoma = μὴ ἀπολαύσαιμεν.

Ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ τῆς βεδικῆς περιόδου ἐκφράζει τὸ na ἀπαγόρευσιν γενικὴν καὶ οὐχὶ περιορισμένην εἰς μίαν μερικὴν περίπτωσιν (πρὸς ἐν θετικαῖς προτάσεσιν εὐκτ. ἐπὶ παραγγελμάτων). Αὕτη εἶναι ἢ διάταξις περὶ νηστειῶν νὰ μὴ λέγῃ (na vadai) ψεύματα, νὰ μὴ τρώγῃ (na asiyāt) κρέας καὶ νὰ μὴ πλησιάζῃ (na upyāt) γυναῖκα κλπ. παραδείγματα εἰς πληθύν. Ἔτι εὐρηται τὸ na καὶ ἐν δυνητικῇ ἐννοίᾳ: οὐδὲ ὁ Dadhikrāvan ἤθελεν ἐξαγνίσῃ αὐτὸν (na rānāyām kriyāt), οὐχ ἂν ἴδοις (na macyei) τὸν ἰδόντα τὸν ἀθέατον, ὅπου ἐννοεῖται τὸ ἠγούμενον καὶ «εἰ πειρῶ».

Ἡ εὐκτικὴ ἐπὶ ἐρωτήσεων.

Ἐν Rīgveda ἐκφαίνεται σχεδὸν πάντοτε ἢ εὐχὴ: Ἐἴνα θεὸν θεραπεύομεν ἂν (vidhema) θυσίαις; τί ἂν κεχαρισμένον εἴποιμεν (vocema) τῷ Ἴούδρα; πότε ἂν γενοίμεθα (kadā bhavema) κύριοι ἀγαθῶν; Πότε ὦ Ἴνδρε, ἤθελες δωρήσῃ ἡμῖν πλοῦτον (dāśasyai); Δυνατὸν διὰ τῆς ἐρωτηματικῆς προτάσεως καὶ νὰ ἀπωθῆται ἢ ἐννοία: πῶς ἂν φλυαροῦμεν (kad rāpema); οὐδαμῶς πρέπει νὰ φλυαροῦμεν.

Ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ 1) ἐπὶ εὐχῆς ἢ ἐπὶ παραγγελμάτων: ὁ ταῦρος οὗτος μάς βλάπτει, πῶς ἤθελομεν τὸν καταστήσῃ ἀβλαβῆ (dablmīyāna); ἐπὶ παραγγελμάτων: ἐρωτᾶσι πρέπει τῷ γαμα νὰ ἀποτείνῃ τις (śansai) τὴν βῆσιν κατὰ πρῶτον ἢ τοῖς πατράσι; τῷ γαμα πρέπει κατὰ πρῶτον νὰ ἀποτείνῃ (śansai) 2) ἐπὶ δυνητικῆς εὐκτικῆς: εἶπε τί ἂν εἶη μοι ἐντεῦθεν (kim me tītai syāt) 3) ἢ ἐννοία ἐν ῥητορικῇ ἐρωτῆσει ἀπωθεῖται: πῶς ἂν τις θύοι (kim yajai), ὅστις μὴ ἀρέλγοι (na duhīta) τὴν θυσίαν ὡς βοῦν;

Ἡ ἐλληνικὴ εὐκτικὴ.

Ἐν θετικαῖς προτάσεσιν α' προσ. εὐχὴν τοῦ ὁμιλοῦντος: νῦν δὲ κλέος ἐσθλὸν ἀροίμην. Σ. 122. ὡς νῦν ἠβώοιμι ξ. 504. εἴθ' ὧς ἠβώοιμι Λ. 670. κεῖται ἀνήρ, ὃς πρῶτος εἰσήλατο τεῖχος Ἀχαιῶν Σαρπηδῶν· ἀλλ' εἴ μιν ἀεικισσαίμεθ' ἐλόντες τεύχεά τ' ὅμοιον ἀφελόμεθα καὶ τιν' ἐταίρων. . . δαμασσαίμεθα νηλεῖ χαλκῷ Π. 558.

β'. πρόσωπον δηλοῖ εὐχὴν ἢ ἱκεσίαν: εὐχὴν: σὺ δὲ τῶνδ' ἀπόναιο καὶ ἔλθοις σὴν ἐς πατρίδα γαῖαν. Ω. 556. ἀλλ' ὅμως μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοιθε. Π. 99. ἱκεσίαν, διότι ἢ ἐκπλήρωσις τῆς εὐχῆς τοῦ ὁμιλοῦντος ἐξαρτᾶται ἐξ ἄλλου: ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν ταῦτ' εἴποις Ἀχιλλεῖ Λ. 791 καὶ νῦν. . . πείθοιό μοι δ. 193.

γ'. πρόσωπον ἐπίσης εὐχὴν ἢ ἱκεσίαν: εὐχὴν: σοὶ δὲ θεοὶ τῶνδ' ἀντίχάριν μενοεικέα δοῦεν Ψ. 650. τίσειαν Δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσιν Λ. 41. ἀλλ' αὐτοῦ γαῖα μέλαινα πασι χάνοι Ν. 417. — ἱκεσίαν: ἐξελθὼν τις ἴδοι, μὴ δὴ σχεδὸν ὡσι κιώντες. ω. 491. εἶη δ' ὅστις ἐταῖρος ἀπαγγεῖλαι τάχιστα Πηλεΐδῃ. Π. 648. ἀλλὰ τις ἀτρηρῶς Δολίον καλέσειε γέροντα δ. 735. Τὸ γ' πρόσωπον εἶναι εἴ-

χρηστον και ἐπι γενικῶν παραγγελμάτων, μὴ ἀναφερομένων εἰς ὠρι-
σμένην περίπτωσιν : μὴ τις ἔστι πρόφρων ἀγανδὸς και ἥπιος ἔστω σκη-
πτοῦχος βασιλεύς, μηδὲ φρεσὶν αἰσιμα εἰδώς· ἀλλ' αἰεὶ χαλεπὸς τ' εἶη
και αἴσυλα ῥέζοι ε. 8.

Ἡ δυνητικὴ εὐκτικὴ, α' πρόσωπον : τούτου γ' ἐσπομένοιο και ἐκ
πυρὸς αἰθομένοιο ἀμφω νοστήσαιμεν Κ. 247. ταῦτά κέ οἱ τελέσ-
σαιμι μεταλλήξαντι χόλοιο Ι. 157· εἰ δέ που Λιαντός γε βοὴν ἀγα-
θοτο πυθοίμην, ἀμφω κ' αὖτις ἰόντες ἐπιμνησαίμεθα χάριτος Ρ. 102·

β'. πρόσωπον : ἀλλ' ἔτι μὲν κε και ὧς . . ἴκοισθε, αἰκ' ἐθέλης σὸν
θυμὸν ἐρυκακέειν και ἐταίρων λ. 114· εἰ μὲν κεν πατρὸς βίοτον και
νόστον ἀκούσης, ἦτ' ἄν, τρυχόμενός περ, ἔτι τλαίης ἐνιαυτὸν α. 287·
φαίης κ' ἀκμητάς και ἀτειρέας ἀλλήλοισιν ἀντεσθ' ἐν πολέμῳ Ο. 696.
ἦ μὲν και νέος ἐσσί, ἐμός δέ κε και πάϊς εἶης Ι. 57.

γ'. πρόσωπον : ῥεῖα θεός γ' ἐθέλων και τηλόθεν ἀνδρα σαῶσαι γ.
236. ῥεῖα θεός γ' ἐθέλων και ἀμείνονας ἠέπερ οἶδε ἵππους δωρήσαιοτο
Κ. 555· Ουγατέρεσσιν γάρ τε και υἱάσι βέλτερον εἶη ἐκπάγλοις ἐπέεσ-
σιν ἐνισσέμεν. Ο. 197. νημεσσήσαιτό κεν ἀνὴρ αἶσχεα πόλλ' ὀρόων
α. 228· καὶ δέ κεν εὐχολὴν Πριάμῳ και Τρωσὶ λίποιεν Ἀργείην
Ἑλένην Β. 158:

Εὐκτικὴ ἐν ἀρνητικαῖς προτάσεσι.

Μὴ τίθεται, ὅταν ἡ εὐκτικὴ δηλοῖ εὐχήν, οὐ, ὅταν δηλοῖ τὸ δυνα-
τὸν γενέσθαι, ἐνῶ ἡ σανσκριτικὴ παντοῦ χρῆται τῷ *na*. — Α'. ἐπὶ εὐχῆς.

α' πρόσωπον : μὴ μὰν ἀσπουδί γε και ἀκλειῶς ἀπολοίμην Χ. 304.
μὴ μὲν δὴ καθαρῶ θανάτῳ ἀπὸ θυμὸν ἐλοίμην τάων. χ. 462.

β'. πρόσωπον : μὴ σὺ γε κεῖθι τύχοις, ὅτε ῥοῖβδῆσειεν. ρ. 106.
μηδ' ἔτι σοῖσι πόδεσσιν ἐπιστρέψειας Ὀλυμπῶν Γ. 407.

γ'. πρόσωπον : μὴ τοῦτο θεός τελέσειεν. υ. 344, μὴ κείνος ἀνὴρ
ἔτι νοστήσειεν Ν. 232, ἐπὶ γενικῶν ἀπαγορεύσεων (πρὸς γ' προσ. ἐπὶ
γενικῶν παραγγελμάτων ἐν θετικαῖς προτάσεσι) : τῷ μὴ τις ποτε
πάμπαν ἀνὴρ ἀθεμιστίας εἶη, ἀλλ' ὅγε σιγῆ δῶρα θεῶν ἔχοι ὅττι δι-
δοῖεν σ. 141.

Β'. Εὐκτικὴ δυνητικὴ : α' προσ. οὐ μὲν γάρ τι κακώτερον ἄλλο
πάθοιμι Γ. 321. οὐκ ἄν ἔγωγε ἄλλα παρέξ εἴποιμι παρακλιδὸν
οὐδ' ἀπατήσω. δ. 347, οὐ δ' ἄν ἔτι δὴν ἀλλήλους πτώσοιμεν ἀνά

πτολέμοιο γεφύρας Υ. 426. β' πρόσωπον : οὐδ' ἄν μοι τὴν γαστέρ'
ὄνειδίζων ἀγορεύοις. σ. 380. οὐδέ κε φαίης τάσπον λαὸν ἐπέσθαι,
ἔχοντ' ἐν στήθεσιν αὐδὴν. Δ. 429. γ' πρόσωπον : οὐ τις κείνον ἀνὴρ
ἀλαλήμενος ἐλθὼν ἀγγέλλων πείσειε γυναῖκά τε και φίλον υἱόν. ζ.
121. τῷ κε και οὐκ ἀτελής θάνατος μνηστῆρσι γένοιτο πάσι μάλα,
οὐδέ κέ τις θάνατον και Κήρας ἀλύξει. ρ. 546. οὐδ' ἄν νῶϊ διαδρά-
κοι Ἥελιός περ Ξ. 344.

Εὐκτικὴ ἐπὶ ἐρωτήσεων.

Ἐν τισι προτάσεσι ἐκφαίνεται ἡ εὐχή : ἦ ῥά νύ μοι τι πίθοιο ;
Δ. 93. πῶς κέν μοι ὑποσχόμενος τελέσειας μῦθον ἐμόν ; ο. 195. πῶς
ἄν ὑμῖν ἐμφανῆς ἔργῳ γενοίμην ; Σοφ. Φιλοκτ. 530· πῶς ἄν τὸν αἰ-
μυλώτατον . . . ὀλέσσης . . . τέλος θάνοιμι καὐτός ; Σοφ. Αἴας 390.
τίς κέν μοι τόδε ἔργον ὑποσχόμενος τελέσειεν ; Κ. 303. τίς ἄν θεῶν
σοι τόνδ' ἀριστον ἀνδρ' ἰδεῖν δοίη ; Σοφ. Οἶδ. Κολ. 1100. Ἐν ἄλ-
λαις περιπτώσεσι τὸ δυνατόν γενέσθαι : πῶς τ' ἄρ' ἔοι τάδε ἔργα ;
Δ. 838. Ἴκτορ, τίς κε σ' ἔτ' ἄλλος Ἀχαιῶν ταρβήσειεν ; Ρ. 586.
πῶς κε σὺ χεῖρονα φῶτα σαῶσειας ; Ρ. 149. πῶς ἄν ἔπειτ' Ὀδυσσεὺς
ἐγὼ θείοιο λαθοίμην ; Κ. 243. πῶς ἄν ἔπειτ' ἀπὸ σετο, φίλον τέκος,
αὐθι λιποίμην ; Ι. 437.

Αὕτη ἐν συντόμῳ ἡ χρῆσις τῶν δύο ἐγκλίσεων ἐν τῇ βεδικῇ πε-
ριόδῳ και ἐν τῇ ἐλληνικῇ γλώσσῃ. Ἐξάγεται ἐντεῦθεν ὅτι ἡ χρῆσις
τῆς ὑποτακτικῆς τῆς θελήσεως κατὰ πρότον πρόσωπον ἐνικῶ και τῆς
προτροπῆς κατὰ α' προσ. πληθυντικοῦ εἶναι Ἰνδογερμανικὴ. Ἐπίσης
ἐν τῇ Ἰνδογερμανικῇ γλώσσῃ ἦτο εὐχρηστον ἐπὶ προτροπῆς τὸ *th* και
γ' πρόσωπον, ἀλλ' ἐν τῇ ἐλληνικῇ ἡ χρῆσις αὕτη σχεδὸν ἀπώλετο,
ἀναλαβούσης τῆς προστακτικῆς τὸ ἔργον τοῦτο. Ἰνδογερμανικὴ εἶναι
ἡ χρῆσις τῆς ὑποτακτικῆς ἐπὶ μελλοντικῆς σημασίας (πρὸς και ζεν-
δικὴν γλώσσαν, ὅπου ἡ ὑποτακτικὴ ἀντικατέστησε τὸν σχεδὸν λεί-
ποντα ἐν αὐτῇ μέλλοντα χρόνον και τὸν λατινικὸν μέλλοντα *erit*==
erit, ἀρχαίαν ὑποτακτικὴν τοῦ *sum*==ἐλλ. *ἔω ὧ* και τὸν μετ' ὄλ.
μέλλοντα *videbitur* ἀρχαίαν ὑποτακτικὴν τοῦ ἐνσίγμου ἀορίστου==ἐλλ.
"εἰδέσω εἰδέω εἰδῶ"). Ἐπίσης Ἰνδογερμανικὴ εἶναι και ἡ χρῆσις τῆς
ὑποτακτικῆς ἐπὶ ἀπορηματικῶν προτάσεων. Ἐν ταῖς ἀρνητικαῖς προ-
τάσεσι διαφέρουσιν ἀλλήλων ἡ βεδικὴ και ἐλληνικὴ μόνον κατὰ τὸ

ἀρνητικὸν μόριον. Ἡ μὲν βεδικὴ χρῆται τῇ κανονικῇ ἀρνήσει τῇ ἀρ-
χῆθεν ἀνηκούσῃ τῇ ὑποτακτικῇ τῷ na, ἡ δὲ ἐλληνικὴ ἀπολέσασα
τὸ na, Ἰνδογερμανικὸν ne χρῆται ἀντ' αὐτοῦ δυσὶν ἀρνητικοῖς μορίοις,
τῷ οὐ ἐπὶ τῆς μελλοντικῆς σημασίας τῆς ὑποτακτικῆς καὶ τῷ μή=
na Ἰνδικῷ ἐπὶ τῆς ὑποτακτικῆς τῆς δηλούσης, θέλησιν, ὅπερ, ὡς θὰ
ἴδωμεν, ἀνήκεν ἀρχῆθεν μόνον τῇ injunctiv. Ἐπίσης ἡ χρῆσις τῆς
εὐκτικῆς ἐπὶ εὐχῆς καὶ τοῦ δυνατοῦ γενέσθαι εἶναι Ἰνδογερμανικὴ,
Ἰνδογερμανικὴ καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς ἐπὶ ἐρωτήσεων. Ἐν δὲ ταῖς ἀρνητι-
καῖς προτάσεσι τῆς εὐκτικῆς διαφέρουσιν ἀλλήλων ἡ βεδικὴ καὶ ἐλ-
ληνικὴ μόνον κατὰ τὸ ἀρνητικὸν μόριον, ἡ μὲν σανσκριτικὴ χρῆται
παντοῦ τῇ Ἰνδογερμανικῇ ἀρνήσει na, ἡ δὲ ἐλληνικὴ τῷ μή ἐπὶ εὐ-
χῆς καὶ τῷ οὐ ἐπὶ τοῦ δυνατοῦ γενέσθαι. Es kann hiernach nicht
zweifelhaft sein dass Coniunctiv und Optativ als getrennte
Modi im Griechischen ein indogermanisches Erbtheil sind und
dass die Gebrauchstypen, welche wir in griechischen Haupt-
sätzen finden, wesentlich schon im Indogermanischen vor-
handen waren. Delbrück σελ. 118 Syntaktische Forschungen
Vierter Band: die Grundlage der griechischen Syntax 1879.

Πρὶν ἀφήσωμεν τὰς ἐγκλίσεις ταύτας ὀλίγα τινα περὶ τῶν μορίων
κέν, ἄν, ὅπερ ἀπαντῶμεν ἐνταῦθα. Ἐν τῇ ἐλληνικῇ ἡ ὑποτακτικὴ
ἐπὶ μελλοντικῆς σημασίας παρ' Ὀμήρῳ λαμβάνει συνήθως καὶ τὸν
κέν, ἄν, ὅπως ἐκ τῶν ῥηθέντων παραδειγμάτων καταφαίνεται, ἐπί-
σης καὶ ἐν δευτερευούσαις προτάσεσι μελλοντικῆς σημασίας εὐρηται
ἡ ὑποτακτικὴ παρ' Ὀμήρῳ ὅτε ἄνευ τῶν μορίων τούτων, ὅτε μετὰ
τούτων: ἔσσεται ἢ ἠὼς ἢ δειλὴ ἢ μέσον ἡμῶν, ὅπότε τις καὶ
ἐμεῖο Ἄρει ἐκ θυμὸν ἔληται Ψ 112. ἔσσεται ἡμῶν, ὅτ' ἄν ποτ'
ὀλώλῃ Ἰλιος ἱρή. Ζ. 448. καὶ νῦν μοι τὸν ξεῖνον . . . ἐνδυκέως φι-
λέειν καὶ τιέμεν, εἰς ὅκεν ἔλθω. ο. 542. Κατόπιν δὲ μεθ' Ὀμήρου ἐν
τοιαύταις δευτερευούσαις προτάσεσι τὸ ἄν κατέστη ἀπαραίτητον
(π. χ. ὅταν, ὅς ἄν, εἰάν). Σημειωτέον δὲ ὅτι παρ' Ὀμήρῳ καὶ αἱ δευ-
τερευούσαις προτάσεις τῆς θέλησιν δηλούσης ὑποτακτικῆς δέχονται
πολλάκις τὸ κέν: τιμὴν δ' Ἀργείοις ἀποτινέμιν; . . ἢ τε καὶ ἔσσο-
μένοισι μετ' ἀνθρώποισι πέλῃται Γ. 286 ἀλλ' ἄγετε, κλητοὺς ὀτρύ-
νομεν, οἳ κε τάχιστα ἔλθωσ' ἐς κλισίην I 165. Der scheinbare Wi-
derspruch, λέγει ὁ Delbrück (Syntaktische Forschungen, der
Gebrauch des Coniunctivs und Optativs σελ. 85) dass der wol

lendo Coniunctiv. in Hauptsätzen kein gar nicht kennt, hebt
sieh, wenn man bedenkt, dass die Kraft des Wollens durch
die Degradirung des Satzes zum Nebensatze geschwächt
wird. Ἐπίσης καὶ ἡ δυνητικὴ εὐκτικὴ παρ' Ὀμήρῳ εὐρηται συνή-
θως μὲ τὸ κέν, ἄν, ἡτις ἔπειτα παρ' Ἀττικοῖς πάντοτε ἔχει τὸν ἄν.

Ἐν δὲ τῇ βεδικῇ γλώσσῃ τὸ ἄν δὲ εὐρίσκεται διόλου, τὸ δὲ ἀτο-
νον kum, ὅπερ ἐνδέχεται ἐτυμολογικῶς νὰ ἴηται ἴσον τῷ ὀμηρικῷ ἐπί-
σης ἀτόνω κέν, εὐρηται μόνον ἐν Rigveda καὶ πάντοτε μετὰ τὰ μό-
ρια mi, su, hi καὶ δὴ μὲ εὐκτικὴν οὐδέποτε, δις δὲ μὲ ὑποτακτι-
κὴν, δηλαδὴ ἀπαξ μὲ τὸ mi (πρὸς ὀμ. νύ κεν) καὶ ἀπαξ μὲ τὸ hi.
Ἄλλὰ καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ injunctiv, τῇ προστακτικῇ καὶ τῇ ὀρι-
στικῇ, ἐνθα συνήθως εὐρίσκεται, εἶναι τόσον ἐξησθενημένον ὥστε ὑπὸ
τῶν Ἰνδῶν γραμματικῶν δικαίως καταλέγεται εἰς τὰ παραπληρωμα-
τικὰ μόρια. Δυσκόλως κατόπιν τοῦ mi, su, hi θὰ διεκρίνετο ὀρι-
σμένη ἔννοια τοῦ kum, διότι ἡ βεβαιωτικὴ σημασία, ἡτις ἐν τῷ mi
kum, sú kum, hi kum ἀναμφιβόλως καίται, δυνατόν νὰ προέρ-
χεται καὶ ἐκ μόνου τοῦ mi, su, hi (Delbrück Syntaktische For-
schungen ἀνωτέρω σελ. 88). Ἐν τῇ ἐλληνικῇ ἔχουσι τὰ μόρια κέν,
ἄν τὴν σημασίαν: ποῦ, οἴμαι. Osthoff παρκ. 345, ὅστις τὸ κεν
σχετίζει μὲ τὸ Ἰνδ. gam, αὐτόθι 342. Κρίνοντες ἐκ τῆς βεδικῆς δια-
λέκτου, ἐνθα καὶ ἄνευ τοῦ kum ἡ εὐκτικὴ ἔχει δυνητικὴν σημασίαν
καὶ ἡ ὑποτακτικὴ τὴν μελλοντικὴν καὶ ἐκ τοῦ Ὀμήρου, ἐνθα καὶ
ἄνευ τοῦ κέν, ἄν ἡ εὐκτικὴ καὶ ὑποτακτικὴ δηλοῖ ὅ,τι καὶ μὲ τὸ
κέν, ἄν, παραδέχονται νῦν ὡς βέβαιον ὅτι τὸ κέν, ἄν ἐν τῇ ὑποτα-
κτικῇ καὶ εὐκτικῇ ἐξ ἀρχῆς οὐδὲν νέον προσθέτει καὶ τὰς ἐγκλίσεις
ταύτας, ὅπερ δὲν ὑπῆρχεν αὐταῖς καὶ ἄνευ τῶν μορίων τούτων. Os-
loff παρκ. σ. 343. Delbrück, ἀνωτέρω σελ. 90 καὶ 23.

Ἦδη μεταβαίνομεν εἰς μιαν ἀλλήν ἐγκλίσιν μὴ ἀναγραφομένην ἐν
ταῖς γραμματικαῖς, ἡτις διαφωτίζει ἡμᾶς περὶ τῆς προστακτικῆς καὶ
περὶ τῆς χρήσεως τοῦ na, ἐλλ. μή. Ἡ ἐγκλίσις αὕτη τὸ μὲν πρῶτον
ἐκλήθη ὑπὸ Delbrück νόθος ὑποτακτικὴ (unsichre Coniunctiv),
κατόπιν ὅμως ἐπροτιμήθη ἡ ὑπὸ Brugmann δοθεῖσα ὀνομασίη
injunctiv (πρὸς. injungere alieni officium) ἐπιτακτικὴ.

Ἐξωτερικῶς θεωρούμενοι οἱ τύποι τῆς injunctiv εἶναι παρωχημέ-
νοι χρόνοι τῆς ὀριστικῆς (παρατατικῆς, ἀόριστος, ὑπερσυντελικῆς) ἀναύ-
ξηται. Ἀνήκουσι δὲ ἐνταῦθα καὶ οἱ τύποι οἱ λογιζόμενοι εἰς τὴν

προστακτικῆν, δηλ. οἱ Ἰνδικοί : iam, iām δυϊκοῦ, ἔλλ. τον, των (ἀντὶ τὴν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν λοιπῶν τύπων τῆς προστακτικῆς εἰς-τω, ντω, -τωσαν λαβῶν ὁ σπανιώτατος οὗτος τύπος τὸ ω) καὶ iā πληθ., ἔλλ. τε καὶ οἱ ἀνάλογοι τύποι τῆς μέσης φωνῆς τῆς προστακτικῆς, ὥστε ἐκ τῶν ἑξ προσώπων τῆς προστακτικῆς τὰ τρία δηλ. τὸ β', καὶ γ', δυϊκὸν καὶ τὸ β', πληθοντ. ἐνεργ. καὶ μέσης φωνῆς εἶναι injunctiv. Ἐν δὲ τῇ ἑλληνικῇ εἶναι injunctiv καὶ τὸ β' ἐν μέσον π.χ. κείσο, ἴστασο, θέο θεοῦ, φέρου, ἀφίνομεν δὲ κατὰ μέρος τὸ δός, θές, ἄφες, ἄπερ τότε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐβραχύνθησαν κατ' ἀναλογίαν τῶν λοιπῶν προσώπων δότε δότω κλπ. ἐκ τοῦ δῶς, θές, ἄφες, πρὸς Ἰνδ. καὶ ζενδικὰ dās, dhās σωζόμενα ὡς injunctiv. Ὅτι δὲ οἱ ἀναφερθέντες οὗτοι τύποι τῆς προστακτικῆς διαφέρουσι τὴν καταγωγὴν τῶν ἄλλων προσώπων τῆς προστακτικῆς καταφαίνεται καὶ ἐκ τούτου ὅτι οὗτοι, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ τύποι τῆς injunctiv, δέχονται τὸ mā=μὴ ἔλλ., ἐνῶ οἱ καθ' αὐτὸ τύποι τῆς προστακτικῆς οὐδεμίαν δέχονται ἀρνησιν, οὔτε τὸ na, οὔτε τὸ mā, ὅπερ ἀποκλειστικῶς ἔχει μόνον ἡ injunctiv, ὅπως διδασκόμεθα ἐκ τῆς βεδικῆς γλώσσης τηρησάσης ἐνταῦθα τὴν ἀρχαϊκὴν χρῆσιν τῆς Ἰνδο-γερμανικῆς γλώσσης.

Κατὰ τὴν σημασίαν διαιρεῖται ἡ injunctiv εἰς δύο ἢ ἔχει σημασίαν ὀριστικῆς, ἢ δὲν ἔχει σημασίαν ὀριστικῆς.

α'. τύποι τῆς injunctiv μὲ σημασίαν ὀριστικῆς.

Ἐἰς μεγάλην πληθὺν εὐρίσκονται οἱ τύποι οὗτοι, οἵτινες ἔχουσι ἀκριβῶς τὴν αὐτὴν σημασίαν, οἷον οἱ μετ' ἀξήσεως τύποι. Τοιούτους ἀναυξήτους τύπους μὲ σημασίαν παρωχημένων χρόνων ὀριστικῆς γνωρίζομεν καὶ ἐκ τοῦ Ὀμήρου. Πρὸς ταύτη τῇ χρῆσει, δι' ἣν δὲν εἶναι ἀνάγκη παραδειγμάτων, εὐρήται ἡ injunctiv καὶ μὲ σημασίαν ἐνεστῶτος ὀριστικῆς, συνοδευομένη πάντοτε μὲ ὀριστικὴν ἐνεστῶτος : οὗτος προάγει (mirarēti ὀρ. ἐνεστ.) τὸ δίκαιον καὶ καταστρέφει τὴν ἀδικίαν (ni tārit injunctiv).

β'. οἱ μὴ ἔχοντες σημασίαν ὀριστικῆς τύποι τῆς injunctiv.

Ἐν μεγάλῳ ἀριθμῷ χωρίων τῆς Ἐπιπέδου ἡ injunctiv ἔχει τὴν

ἐννοιαν τῆς ἐπιθυμίας, ὥστε ἐνέχει τὴν σημασίαν τῆς ὑποτακτικῆς εὐκτικῆς καὶ προστακτικῆς.

Προτάσεις θετικαί : τὸ α' προσ. ἐκφράζει θέλησιν, ἢ ἢ ἐκπλήρωσις συνήθως ἐξαρτάται ἐκ τοῦ ἀμιλοῦντος προσώπου, indrasya ni vinyāni prā vocam=νὺν θέλω νὰ ὑμνήσω τὰ κατορθώματα τοῦ Ἰνδρου. Σπανιώτερον ἢ ἐκπλήρωσις ἐξαρτάται ἐξ ἄλλου : tena jeshima dhanam—dhanam=διὰ τοῦ Ἄγνιδος εἶθε νὰ κερδίσωμεν λεῖαν, λεῖαν.

β'. προσ. ἐν προτρεπτικῇ ἐννοίᾳ. Συνοδεύεται δὲ λίαν συχνὰ μὲ προστακτικῆν, οὐχὶ δὲ τόσον συχνὰ μὲ εὐκτικῆν. Εὐρίσκονται ὅμως καὶ injunctiv μόναι των, ἄνευ προστακτικῆς : πάρασχε πλοῦτον (soca προστ.), δέξαι τὰ ἄσματα ἡμῶν (jushasva προστ.), δεῖξον (darshi προστ.) ἡμῖν περιουσίαν, πάρασχε (dhās injunctiv) ἡμῖν κλέος· ἄνευ προστακτικῆς : prā iān me vocāi εἰπέ μοι τοῦτο· dhās=δός κλπ.

γ'. προσ. ὡς τὸ δεύτερον. Ἐπίσης συνοδεύεται λίαν συχνὰ μὲ προστακτικῆν, ὅχι δὲ τόσον συχνὰ μὲ εὐκτικῆν καὶ ὑποτακτικῆν. Λίαν συχνὰ ὅμως εὐρήται καὶ μόνη τῆς ἢ injunctiv καὶ δὴ πρὸ πάντων λίαν συχνὰ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς προστακτικῆς. Παραδείγματα τινὰ : ἄς ἔλθῃ (vāhi προστ.) ὁ Ἄγνις καὶ ἄς δεχθῇ (jushata, injunctiv) τὰ ἄσματά μου· ἄνευ προστακτικῆς : imā havyā jushanta nah=ἄς δεχθῶπι τὰς θυσίας μας ταύτας, ὅπερ ἐν τῇ προτέρῳ στίχῳ ἐκφέρεται διὰ προστακτικῆς juchantāni ā gāt divāhi=ἔλθέτω ἐξ οὐρανοῦ.

injunctiv ἐν ἐρωτηματικαῖς προτάσεσιν.

Εὐρήται ἐν τῇ χρῆσει καὶ ἡ ὑποτακτικῆ : τίς θὰ ἀποδώσῃ (ko . . . mirar dāt) ἡμῶς τῇ μεγάλῃ Aditi ; τίς τιμὴ νὰ ἦναι (bhavai) εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς καρδίας σου εὐχαριστοτάτη ;

injunctiv ἐν ἀρνητικαῖς προτάσεσιν.

Οὐχὶ σπανίως εὐρήται μὲ τὸ ni καὶ ἔχει τότε πρὸ πάντων ἐννοιαν ὑποτακτικῆς μελλοντικῆς : ἂν σεῖς, ὦ Adityas, προστατεύετε, τοῦτον δὲν δύναται νὰ εὐρῇ, δὲν θὰ εὐρῇ ἢ δυστυχία (nemam aghani narat). Ἐν τισὶ χωρίοις δύναται τὸ na νὰ ἐκληφθῇ ὡς τὸ mā ἢ τοῖ ἀπαγορευτικόν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα τὰ χωρία δυνατόν ἐπίσης νὰ θεωρηθῶσιν ὡς δηλοῦντα τὸ μετὰ βεβαιότητος προσδοκώμενον : ni parā

πᾶν ἀντὶ νὰ ἐξηγηθῆ=μὴ παραδώσῃ, δύναται νὰ ἐξηγηθῆ: δὲν θὰ παραδώσῃ.

Ἡ καθ' αὐτὸ ἀρνήσις τῆς injunctiv ἐίνκι τὸ mī=μὴ ἐλλ. ἐν ἀπαγορευτικῇ ἐννοίᾳ. Πρῶτος Grassmann (ἐν λεξικῷ Ῥιγβέδα ἐν λέξει mī) παρετήρησεν ὅτι τὸ mī ἐν Ῥιγβέδα μόνον μὲ injunctiv εὔρηται πλὴν τῆς μοναδικῆς ἐξαιρέσεως, ἣν εἴπομεν, τοῦ bhujoma ῥήματος εὐκτικῆς ἐγκλίσεως μὲ τὸ mī.

injunctiv ἐν δευτερευούσαις προτάσεσι.

Ἄν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν συχνὴν ἐνταῦθα χρῆσιν τῆς ὑποτακτικῆς πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς injunctiv δύναται νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι ἡ injunctiv ἰδίως εὔρηται ἐν κυρίαις προτάσεσι: παραδείγματα: δωρήσατε ἡμῖν, ὦ Ἀσβίνες, ἀναψυχὴν yā nah riparat tāmas tirāhi ἥτις νὰ ὑπερβιβάσῃ ἡμᾶς πέραν τοῦ σκότους: lo syāma yo ranayanti somāhi εἶθε νὰ ἡμεθα τοιοῦτοι, ὥστε νὰ εὐφραινώμεθα μὲ τὸν Σώμαν.

Ἡ injunctiv ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ.

Ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ τῆς δοκίμου περιόδου, τῆς βεδικῆς, ἡ injunctiv ἀρχίζει νὰ ἐκλείπῃ. Σπανίως εὔρηται πλεόν ἄνευ τοῦ anā: ἡ θυσία μου ἄς φθάσῃ (gachāt) εἰς τοὺς θεούς: ὁ κάλλιστος ποιμὴν ἄς φυλάττῃ (gorāyat) τὸ ποίμνιον. Κανονικῶς δὲ εὔρηται ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ μὲ τὸ mī καὶ δὴ πολυπληθέστερα εἶναι τὰ χωρία μὲ τὸν ἀόριστον τῆς injunctiv, ὅστις καὶ ἐν Βέδα εἶναι συχνότερος. Ἐὰν B/6 ἐν Ῥιγβέδα, τὰ 9/10 ἐν Ἀταρβαβέδα τῶν παραδειγμάτων εἶναι ἀόριστοι. Κανονικῶς λοιπὸν λέγεται: ἐνεστῶς προστακτ. π. χ. vāhi=ὀμῶμαι καὶ μὲ τὸ mī ἀόριστος injunctiv: mī vādīhi=μὴ ὀμιλήσῃς. Τρία μόνον παραδείγματα εὔρηται μὲ παρατατικὸν injunctiv καὶ ἐν μὲ ὑπερσυντελικόν. Ἐν δὲ τῇ μεταγενεστέρῃ γλώσσῃ τῇ ἰδίως σακρτικῇ ἐξέλιπε καὶ ἡ χρῆσις αὕτη καὶ μεμονωμένα τινὰ χωρία εὔρηται τῆς injunctiv μὲ τὸ mī.

Ἄν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν ποικίλην χρῆσιν τῆς injunctiv, ἀγεται τις νὰ υποθέσῃ μετὰ τινος πιθανότητος ὅτι ἡ injunctiv παριστᾷ τὸ ἀρχαιότατον ῥήμα, ὅπερ ἐδήλου μόνον ὅτι ἐνέργειά τις συνδέεται μὲ τι πρόσωπον ἄνευ ἀναφορᾶς εἰς χρόνον καὶ ἐγκλίσιγ. Οἱ ῥηματικοὶ

οὔτοι τύποι ἠδύναντο κατὰ τὴν περίστασιν νὰ ἐκφράζωσι πράξιν παροῦσαν, παρελθοῦσαν ἢ ἐπιθυμητὴν (ἐπιθυμητὴν δηλαδὴ ἐν σημασίᾳ ὑποτακτικῆς, προστακτικῆς καὶ μέλλοντος).

Προστακτικῆ.

Καὶ αὕτη ἔχει ἐν Βέδα καὶ τῇ ἐλληνικῇ τρεῖς χρόνους: ἐνεστῶτα, ἀόριστον, παρακαίμενον. Κυρίως δὲ προστακτικὴ εἶναι τὸ β' καὶ γ'. ἐν. καὶ τὸ γ'. πληθυντικὸν τῆς ἐνεργ. καὶ μέσης φωνῆς: bhānu, bhānuhi, bhānanti φέρε, φερέτω, φερόντων. Διακρίνονται δὲ καλῶς ἐν Βέδα, διότι, ὡς εἴπομεν, οἱ καθ' αὐτὸ οὔτοι τόποι τῆς προστακτικῆς αὐτόθι οὐδεμίαν δέχονται ἀρνήσις, οὔτε τὸ mi, οὔτε τὸ mī.

Ἐκφράζει δὲ ἡ προστακτικὴ ἐπιθυμίαν ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ, οὐχὶ μόνον προσταγὴν, ἀλλὰ καὶ ὑπόδειξιν, συμβουλήν, εὐχήν, ἱκεσίαν.

Ἐὰν ἐντεῦθεν ἐξαγόμενα εἶναι ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν γραμματικῶν λεγομένη προστακτικὴ ἀποτελεῖται κυρίως ἐκ δύο οὕτως εἰπεῖν στρώματων, δηλαδὴ τοῦ β' καὶ γ'. ἐνικού καὶ γ'. πληθυντικοῦ προσώπου ἀμφοτέρων τῶν φωνῶν καὶ ἐνὸς ἄλλου στρώματος ἀνήκοντος κυρίως τῇ injunctiv, δηλαδὴ τοῦ β', καὶ γ'. δυϊκοῦ καὶ τοῦ β'. πληθυντικοῦ ἐπίσης ἀμφοτέρων τῶν φωνῶν. Ἡ γνησοῦσα προστακτικὴ ἐγκλίσις ἡ ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου στρώματος οὐδεμίαν δέχεται ἀρνήσις οὔτε mī, οὔτε mi, εὔρισκεται δὲ μόνον ἐν θετικαῖς προτάσεσι. Τὸ δὲ ἄλλο στρώμα τὸ ἐκ τῆς injunctiv καταγόμενον δέχεται, ὡς καὶ πᾶσα ἡ injunctiv, ἀποκλειστικῶς μόνον τὸ mī. Αὕτη ἡ ἀρχαιοτάτη κατάστασις, ἥτις καθορᾶται ἀκόμη ἐν Βέδα.

Ἐν τῇ ἐλληνικῇ ὅμως ἀφοῦ σύμψασα ἡ προστακτικὴ ὡς ἐν ὄλον πλεόν ἐθεωρήθη, ἐξετάθη ἡ τοῦ μὴ χρῆσις ἀπὸ τοῦ β'. στρώματος, εἰς ὃ ἀρχικῶς ὑπῆρχε καὶ εἰς τὸ α' στρώμα, εἰς ὃ ἀρχικῶς οὐδεμία ἀρνήσις ὑπῆρχεν. Ἡ εἰσθεσις λοιπὸν τοῦ μὴ ἐν τῇ προστακτικῇ τῆς ἐλληνικῆς εὔρισκε οὕτω τὴν εὐλογον ἐξήγησιν. Ἀλλὰ διὰ τί μόνον ἐν τῷ ἐνεστῶτι τῆς προστακτικῆς μὴ, σπανίως δὲ ἐν τῷ ἀόριστῳ αὐτῆς, τοῦναντίον δὲ συχνὰ τὸ μὴ μὲ τὸν ἀόριστον τῆς ὑποτακτικῆς, ἀλλ' οὐδέποτε μὲ τὸ ἐνεστῶτα αὐτῆς; Ὁ Dollbrück (Syntactische Forschungen Vierter Band σ. 119) εὔρισκε τὸν λόγον καὶ τὴν ἐξήγησιν ἐνταῦθα. Αἱ ἀσιατικαὶ γλώσσαι, λέγει, σχεδὸν μόνον ἐνεστῶτα προστακτικῆς ἔχουσιν. Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶναι ὅτι ἡ

σανσκριτική τὴν προστακτικὴν τοῦ ἐνσίγμου ἀορίστου, ὅστις ἐν Βέδα μόνον ἐν ὀλίγοις παρδείγμασιν ὑπάρχει, ἐν τῷ ἀρχαιοτάτῳ πεζῷ λόγῳ ἤδη παρήτησεν αὐτὴν ἐντελῶς. Ἄρα, λέγει, καὶ ἡ ἑλληνικὴ κατ' ἀρχὰς εἶχε μόνον ἐνεστῶτα προστακτικῆς, ἀόριστος δὲ προστακτικῆς σχεδὸν δὲν ὑπῆρχεν αὐτῇ. Τότε λοιπὸν κατ' ἐκείνην τὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν ἐκ τῆς ἐπιδράσεως, ὡς εἴπομεν, τοῦ 6' στρώματος εἰσέδυσσε τὸ μὴ καὶ εἰς τὸ παλαιὸν στῶμα τῆς προστακτικῆς καὶ οὕτω τὸ μὴ κατέλαβε πάντα τὸν ἐνεστῶτα τῆς προστακτικῆς τοῦ καὶ μόνου τότε ὑπάρχοντος. Ἐπρεπε δὲ ἡ γλῶσσα, ἵνα ἐκφράσῃ ἀπαγόρευσιν δι' ἀορίστου ὡς μὴ ἔχουσα ἀκόμη προστακτικῆς ἀόριστον νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν ἀόριστον τῆς ὑποτακτικῆς. Ὅτε δὲ πλέον κατόπιν καὶ ὁ ἀόριστος τῆς προστακτικῆς ἔγεινε συνήθης, ὁ μὲ τὸ μὴ ἀόριστος τῆς ὑποτακτικῆς εἶχεν ἤδη κατασταθῆ τόσον κοινός, ὥστε ὁ νέος χρόνος δὲν ἠδυνήθη οὐδόλως σχεδὸν νὰ περιορίσῃ τὴν χρῆσιν ἐκείνου, ἀναλαμβάνων αὐτὸς τὸ ἔργον τοῦτο. — Ταῦτα τὸ πολὺ θὰ εἶχον καλῶς, ἂν ἐπρόκειτο μόνον περὶ τοῦ ἐνσίγμου ἀορίστου τῆς προστακτικῆς, ἀλλ' ἡ προστακτικὴ ἔχει ἐξ Ἰνδογερμανικῆς ἐποχῆς καὶ ἄσιγμον ἀόριστον, ὅστις ἐν Βέδα ἐξ ἀμφοτέρων τῶν στρωμάτων ὑπάρχει εἰς μεγάλην πληθύν! Θαυμαστὸν λοιπὸν καὶ ἀνεξήγητον ἐν τῇ ἑλληνικῇ διὰ τί, ἐνῶ καὶ τῆς προστακτικῆς τοῦ ἀορίστου τὸ ἦμισυ ἀποτελεῖται ἐκ τύπων τῆς injunctiv: λάβετον, λάβετων, λάβετε, θοῦ, θέσθον, θέσθων, θέσθε καὶ οἱ τύποι οὗτοι ὡς καὶ οἱ ἄλλοι τύποι τοῦ ἀορίστου τῆς injunctiv ἐν ἀρνητικαῖς προτάσεσι πάλαι εἶχον τὸ μὴ, ὄντες ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ πολυπληθέστεροι τῶν ἐκ τοῦ παρατατικοῦ προερχομένων τύπων τῆς injunctiv, διὰ τί ὄχι μόνον δὲν ἐπέδρασαν εἰς τὸ α' στῶμα τοῦ ἀορίστου τῆς προστακτικῆς ὥστε νὰ μεταδώσωσιν εἰς αὐτὸ τὸ μὴ αὐτῶν, ἀλλὰ τούναντίον ἔχασαν καὶ τὸ ἑαυτῶν μὴ, ἀρχήθεν αὐτοῖς ἀνήκον. Τούναντίον δὲ οἱ τύποι τοῦ 6' στρώματος τῆς προστακτικῆς οἱ προερχόμενοι ἐκ τοῦ παρατατικοῦ τῆς injunctiv τοῦ πολὺ σπανίου, σπανιωτάτου, οὗτοι καὶ τὸ μὴ αὐτῶν ἐκράτησαν καὶ εἰς τὸ α' στῶμα τῆς προστακτικῆς μετέδωσαν αὐτό! Ὁ πεφλημένος ἀόριστος τῆς injunctiv τῆς σωζομένης ἀκόμη ἐν τῇ προστακτικῇ σπανίως μὴ, τὴν θέσιν δὲ αὐτοῦ ἐν ἀπαγορευτικαῖς προτάσεσιν ἀνέλαθεν ἀποκλειστικῶς ἄλλος ἀόριστος ἐγκλίσεως ὅμως συγγενοῦς κατ' ἔννοιαν πρὸς τὴν injunctiv!

Καὶ ἄλλα πολλὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀναφέρῃ καταδεικνύοντα, ὡς ἐν

ἀρχῇ τοῦ λόγου εἴπομεν, τὴν σπουδαιότητα τῆς σανσκριτικῆς γλώσσης ἐπὶ τῶν γραμματικῶν ζητημάτων, ἀλλ' ἐπειδὴ φοβούμεθα μήπως ἐκουράσασιν ἄνδρας σεβαστοὺς λαβόντας τὴν καλωσύνην νὰ μᾶς ἀκούσωσιν, ἀναφέροντες αὐτοῖς γνωστὰ πράγματα, κρίνομεν καλὸν νὰ περιορισθῶμεν εἰς ταῦτα μόνον, ἀφοῦ καὶ ἐξ αὐτῶν ἀρκούντως ἀπεδείχθη τὸ θέμα ἡμῶν, ἡ χρησιμότης τῆς σανσκριτικῆς γλώσσης εἰς τὴν ὀρθὴν κατανόησιν τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς. Περὶ δὲ τῆς χρησιμότητος ταύτης εἰς τὴν ἔτυμολογίαν καὶ τὴν γλωσσολογίαν δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν πολλά, ἀρκεῖ μόνον νὰ εἴπωμεν ὅτι ἀνευ τῆς σανσκριτικῆς δὲν θὰ εἴχομεν ἔτυμολογίαν, ἀνευ τῆς σανσκριτικῆς δὲν θὰ ὑπῆρχε γλωσσολογία, τὴν ἔλλειψιν αὐτῆς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναπληρώσῃ οὐδεμία γλῶσσα, οὐδὲ ἑλληνικὴ, ἥτις ὁμολογουμένως ἔχει κατὰ τὴν σπουδαιότητα τὰ δευτερεῖα ἐν τῇ γλωσσολογίᾳ.

Λοιπὸν, φίλοι σπουδασταί, ἀφοῦ πολλὰ εἶναι τὰ προτρέποντα ὑμᾶς εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης ταύτης μὴ ὀκνήσητε νὰ καταβάλητε ὀλίγον κόπον, ἵνα μάθητε γλῶσσαν τῆλικαῦτα πλεονεκτῆματα ἔχουσαν. Ἔργαζόμενοι δὲ ὑπὲρ ὑμῶν ἐργάζεσθε καὶ ὑπὲρ τοῦ Πανεπιστημίου, διότι ἐκ τοῦ ζήλου ὑμῶν ἐξαρτᾶται ἡ τύχη τῆς γλώσσης ταύτης ἐν τῇ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ. Ἄν σεῖς ὅμως δείξητε ἀδιαφορίαν καὶ ἀποκνήσητε πρὸς τοὺς κόπους εἰς μηδὲν θέμενοι τὴν ἐντεῦθεν προσγενησομένην ὑμῖν ὀφείλειαν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ζημιώσθε ἐπιστημονικῶς, ἀλλὰ καὶ τὴν γλῶσσαν ταύτην ἐξορίζετε διὰ παντὸς τοῦ Πανεπιστημίου, διότι οὐδεὶς πλέον θὰ ἔχη ὄρεξιν νὰ κάμῃ δευτέραν ἀπόπειραν διδασκαλίας τῆς γλώσσης ταύτης. Οὕτω δὲ τὸ ἡμέτερον Πανεπιστήμιον θὰ μένη ἑστερημένον ἔδρας, ἥτις ἐν οὐδενὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν Πανεπιστημίων σήμερον λείπει. Τούναντίον δὲ θὰ εὐλογῶσιν ὑμᾶς αἱ ἐπαρχόμενοι γενεαὶ τῶν φοιτητῶν, διότι εἰς τὸν ζήλον ὑμῶν θὰ ὀφείλωσι τὴν ἐγκραθιδρύσιν τῆς γλώσσης ταύτης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ὑπερ δὲν θὰ βραδύνη κατόπιν νὰ ἀποκτήσῃ καὶ καθηγητὰς ταύτης διακεκριμένους. Ἡ πατρὶς Δημητρίου τοῦ Γαλανοῦ δὲν θὰ βραδύνη νὰ γενήσῃ καὶ δεύτερον Γαλανόν.

ΟΙ ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ

ΚΑΙ ΟΙ ΔΟΥΛΟΙ ΕΝ ΖΑΝΖΙΒΑΡΗ

Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς Ἀφρικῆς οἰκοῦσι διάφορα γερμανικὰ στοιχεῖα. Ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει Ζανζιβάρῃ βιούντων Εὐρωπαίων, ὃν ὁ πληθυσμὸς ἀνέρχεται εἰς διακοσίας εἰκοσι ψυχάς, οἱ Γερμανοὶ ἀποτελοῦσι τὸ πολυαριθμότερον στοιχεῖον. Μετ' αὐτοῦς ἔρχονται οἱ Ἀγγλοὶ καὶ πάλιν μετὰ τούτους οἱ Ἀμερικανοί. Οὐ πόρρω τῆς ἀληθείας ἔσται τις ὑπολογιζόμενος τοὺς μὲν Γερμανοὺς εἰς ὀγδοήκοντα μέχρις ἑκατόν, τοὺς δ' Ἀγγλοὺς καὶ τοὺς εἰς ἄλλα ἔθνη τελουῦντας εἰς ἑξήκοντα κεφαλάς. Ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ πόλει αὐτῇ μὴ περιλαμβανόμενων τῶν ὑπαλλήλων τῶν δύο γερμανικῶν φυτωρίων Κιβουένη καὶ Ὀλγας οὐδεὶς τῶν Εὐρωπαίων ὑπάρχει ἐπὶ τῆς νήσου Ζανζιβάρης. Ἦτι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν κατὰ τὴν ἀφήγησιν τῶν αὐτόθι γερμανῶν ἐμπόρων ἢ Ζανζιβάρῃ κατ' ἀναλογίαν ἦτο ἡρεμὸς τόπος, ὅπου ἔχαιρέ τις διαφερόντως, ὅποτε ὁ πλοίαρχος ἰστιοφόρου πλοίου ἄρτι καταπλεύσαντος ἐπηύξανε τὸν ἀριθμὸν τῶν κυρίων. Πρὸ πενταετίας, δηλονότι μικρὸν πρὸ τῆς ἀφίξεως τῆς ἀποστολῆς τοῦ Πέτερς ἔζων ἐν Ζανζιβάρῃ ὀκτὼ μόνον Γερμανοί. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ ἐπίδρασις, ἣν οὐτὼι τότε ἐπέσθησαν ἐπὶ τὸν Σουλτάνον, ἦτο πολλὰ μείζων, ἢ νῦν. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1884 ἀφίκετο εἰς Ζανζιβάρην ἑκατοστὺς Γερμανῶν καὶ πάλιν ἀπῆλθεν. Ἡ δ' ἀγγλικὴ ἀποικία σύγκειται ἐκ τῶν ὑπαλλήλων τῶν ἀγγλικῶν ἐμπορικῶν οἰκῶν, ἐκ ναυτικῶν καὶ ὑπαλλήλων τοῦ ταχυδρομείου καὶ ἐκ τῆς ἀγγλικῆς τηλεγραφικῆς ἐταιρίας. Εὐκοινώνητος δ' ἐπικοινωνία μεταξὺ Εὐρωπαίων καὶ Ἀράβων ἢ μεταξὺ Εὐρωπαίων καὶ Ἰνδῶν οὐδὲ τὸ παράπαν ὑφίσταται καὶ οὐδέποτε ὑπῆρξεν. Ἡ Ζανζιβάρη ἐδυσφημεῖτο ἐπὶ βωμολοχίᾳ, καὶ ὁ τόπος αὗτος ἐθεωρεῖτο ὡσεὶ ὑπὸ μητρικῶν οἰκούμενος. Αἴτιον δὲ τοῦ ἐπιπολάζοντος αὐτοῦ κακοῦ ἐγένετο ἡ ἀργία, διότι πολλοὶ τυχοδιώκται καὶ ἀργοί, ἐν οἷς καὶ Γερμανοί, παρεδίδοντο εἰς τὸν Πάκχον καὶ εἰς τὸ βωμολοχεῖν. Καὶ ἡ ὑπόληψις τῶν

Εὐρωπαίων ἐμειώθη πως διὰ τὴν ἀνοίκειον συμπεριφορὰν Ἀγγλῶν ναυτῶν, οἳ τινες ἐν κτηνώδει μέθῃ περιήρχοντο τὰς ὁδοὺς. Ἐν τούτοις κατεβλήθησαν προσπάθειαι ὅπως ἀνυψῶθῃ ἡ καταπεσοῦσα ὑπόληψις τῶν Εὐρωπαίων. Καὶ τοι ἡ ἐν Ζανζιβάρῃ εὐρωπαϊκὴ ἐπιρροὴ χρονολογεῖται ὡς ἀρχαία, οὐδὲν ἦττον ὁ ἀραβισμὸς διατηρεῖται ἀπροσηλύτιστος καὶ ἀμιγῆς εὐρωπαϊκῶν ἐθίμων καὶ θεωριῶν. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ παραμένει ἐντελῶς ἀραβικὴ, διότι αἱ οἰκίαι μετὰ τῶν μικρῶν δωματίων εἰσι πολὺ ἐπιβλαβέστεραι εἰς τὴν υγιείαν, ἢ ὅσον εἶδε τοιαύτας ὁ ἀντεπιστέλλων¹ ἐν ταῖς ὑπὸ τοὺς τροπικοὺς χώρῃς. Πλεονάκις, λέγει ὁ ἀντεπιστέλλων οὗτος, ἐπόθησα τὰς εὐαέρους ξυλίνους οἰκίας τῆς Νέας Γουινέας¹ ταλχιπωρούμενος ὑπὸ τοῦ καταολιπτικοῦ θάλλπου, τοῦ καταδεσπόζοντος ἐν τῷ δωματίῳ τῆς ἐν Ζανζιβάρῃ οἰκίας μου. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἅμα τῇ δύσει τοῦ ἡλίου ὁ ἄριζων καθίσταται ἐπιτερπής. Ἦτε πρὸς δὲ τὰ κτίσματα, μάλιστα ἀξιολόγους ὀπώρας καὶ λαχανικὰ ἢ Ζανζιβάρῃ προσφέρει μείζονα ποικιλίαν, ἢ πᾶσα ἄλλη γνωστὴ πόλις τῆς ὑπὸ τὸν τροπικὸν Ἀφρικῆς. Καὶ ὅθι ἦτο ἔτι μᾶλλον ἀφόρητος ἢ Ζανζιβάρῃ ἐν τῇ θερμῇ ἐποχῇ ἡ ὅσον ἄλλως εἶπε ἂν μὴ ἐργαστάσιον τοῦ Σουλτάνου ἐχορήγει πύργον δαψιλῶς. Ἦτε ἐπιτήματα χρησιμεύουσι μετὰ μείζονος ἀποκλειστικότητος, ἢ ὅσον παρατηρεῖ τις ἐν ἄλλαις χώραις ὑπὸ τὸν τροπικόν, τὸ ἡλιακὸν κράνος καὶ αἱ ἐπιχωριάζουσαι λευκαὶ ἐσθῆτες, ἀλλ' ἡ πλύσις ἐστὶ τι τῶν δυσχερεστάτων. Ἦν καιρῷ βροχῆς διὰ τὴν παντελῆ ἐλλειψιν ξηροῦ ἐδάφους μόλις ἀποβαίνει δυνατόν ὅπως τις φροντίζη τῶν ἀπαραιτήτων ἀσπρορούχων (λινοστολῆς). Ἦτε ὑπηρετεῖ δὲ τῶν Εὐρωπαίων εἶνε μάγειροι καὶ Κομορένζοι καὶ ἐλεύθεροι, ἢ δοῦλοι Νέγροι ἐκ πάντων μικροῦ δὲ τῶν πικρακτίων φυλῶν καλοκάγαθοι εἰ καὶ οὐχὶ τοσοῦτον πειθήνιοι, καθάπερ οἱ ἐν τῇ βρεταννικῇ Ἰνδίᾳ καὶ ἐν τῇ εἰς τὰς Κάτω Χώρας ἀνηκούσῃ Ἰνδίᾳ, οἳ τινες διαπρέπουσι καὶ ἐπιμορφώσι. Μνημονευτέον ὅτι οἱ ἰθαγενεῖς συνειθίζουσι σχεδὸν πάντα Εὐρωπαϊκὸν διακρίνοντα παρ' αὐτοῖς, ἢ ἐπικοινωνοῦντα μετ' αὐτῶν νὰ φιλοδώρῃσι διὰ πικρωνομίου (παρανόμι, παρατσουκλι, ἢ παράβγαλμα κατὰ τοὺς Ἰεπτανησίους τὸ γ' τοῦτο). Συνήθως λαμβάνεται ὡς γνώμη τοῦ πικρωνομίου αὐτοῦ ἰδιότης τις, ἢ ἀδυναμία τοῦ αὐτοῦ πικ-

¹ Εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Κολωνίας ἐκ Ζανζιβάρης μηνὶ Ἀπριλίῳ 1880, ἐδόθη ἀρρέμειον τὴν ὕλην.

ρωνυμουμένου. Καί τινες τῶν ματαιοφρόνων Εὐρωπαϊῶν ἐσπούδασαν ὅπως προσνεύωσιν ἑαυτοῖς τοιαῦτα ἐπώνυμα, οἷον «*gr. λέγον ἔιγος*» ἢ «*βρυχωμένη τήγρι*». Περὶ τέρψεων, οἶαι συνήθειαι παρ' Εὐρωπαϊοῖς, μόλις δύναται νὰ γείνη λόγος, διότι παρὰ τὰ ἐπ' εὐκαιρίᾳ συμπόσια, τὰ μικρὰ ζυθοπόσια καὶ ἐπ' ἴσης τὰς μικρὰς ἐκδρομὰς εἰς Σχάμβαν τινὰ (=ἔπαυλιν) οὐδεμίᾳ ἄλλῃ διάχυσις ὑπάρχει. Ἐνωτικὸν σταθμὸν τῶν Γερμανῶν ἀποτελεῖ τὸ ἐν χαριέσσῃ περιχώρῳ κουκιοφόρων δένδρων περὶ τὸ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας ἀπέχον τῆς πόλεως Κλούβ. Αὐτόθι ἐν ταῖς μετὰ μεσημβρίαν ὥραις ὑπάρχει συναναστροφὴ τις, ἐν ᾗ τὴν ἐσπέραν δικαίως ἢ ἀδίκως κρίνεται οὐχὶ ὑγιεινὸν τὸ διαμενεῖν ἔξω τῆς πόλεως. Ἐνίοτε δὲ συμβαίνει νὰ ἐπισκέπτηται τὴν Ζανζιβάρην θεατρικὸν σμήνος Ἰνδῶν, ἀλλὰ τοιαῦται παραστάσεις καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι διδάσκονται τὰ ἀριστοτεχνήματα Κελιδάζας οὐδαμῶς ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν αἰσθησίν τοῦ Εὐρωπαίου. Παρεκτός τούτου ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν Ζανζιβάρῃ Εὐρωπαϊῶν κυριῶν τυγχάνει πολὺ ὀλιγοστός, ὥστε νὰ ἠδύναντο ὅπως ἐπιδρῶσιν εἰς τύπους καὶ οὐσίαν τῆς μᾶλλον εἰς ζυθοποσίαν, ἢ εἰς χοροὺς ἐν αἰθούσαις καὶ εἰς στωμυλίας ἐν δωματίοις ἀφωσιωμένης συναναστροφῆς. Ἐἴτα ὁ ἀφηγητὴς μεταβαίνων εἰς τὰ περὶ δούλων ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἀφρικῇ ἀποφαίνεται, ὅτι ἐν τῇ τέως προευρωπαϊκῇ ἀνατολικῇ Ἀφρικῇ ὁ μὲν Ἀραβὴς ἦτο ὁ τῷ γένει ἀριστοκράτης, ὁ δὲ Νέγρος ὁ τῷ γένει πληθεύς. Ἡ μακρὰ κυμαίνουσα καὶ ὡς τὸ πλεῖστον ποικίλη περιβολὴ καὶ ἡ χρυσοποικιλτος τιάρα (σαρίκι) ἐμφανίζει τὸν Ἀραβὰ ὡς ἐπιβλητικὴν, σπανιώτερον δὲ χαριέσσαν ἐμφάνισιν. Τούναντίον ὁ Νέγρος εἶνε εὐθυμὸς σύντροφος, καὶ ἡ φαιδρότης αὐτοῦ διαφέρει πολὺ τῆς σκυθρωπότητος τοῦ Ἀραβος. Καὶ καθόλου τὸ φύλον τῶν Νέγρων εἴπερ τι καὶ ἕτερον κλίνει εἰς τὴν θυμηδίαν. Ὅταν βλέπῃ τις τὰς μαύρας δούλας στιφηδὸν καταφόρτους λίθων, ἢ κρουούσας τὸ ἔδαφος διὰ τῶν ποδῶν, ἢ ἄλλας δυσχερεῖς ἐργασίας ἐκτελούσας, ἐκ τῶν ἄσμάτων καὶ τοῦ γέλωτος αὐτῶν θὰ κρίνῃ ὅτι αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐργασίαι ἦσαν τὰ μάλιστα εὐάρεστοι. Θρησκευτικὸς δὲ φανατισμὸς ἐστὶ ξένος τοῖς κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἀφρικὴν Ἀραβί. Περὶ δὲ τῆς μεγάλης σημασίας, ἣν κέκτηται τὸ δουλικὸν ἐν χώρᾳ, οἶα ἡ Ζανζιβάρη, θέλει μορφώσῃ τις γνώμην ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οὐκ ἔλαττον τῶν ἐπτὰ ὀγδῶν τοῦ ὄλου πληθυσμοῦ εἰσὶ δούλοι. Ὑπάρχουσιν Ἀραβες κέκτημενοι δούλος πρὸς τοὺς χιλίους, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν κτημάτων ἑκατο-

πτῶν δούλων δὲν εἶνε ἀσήμαντος. Καὶ δι' ἀνθρώπους μικρὰς περιουσίας, οἵτινες συνήθως τὰς ὑπηρεσίας τῶν δούλων αὐτῶν ἐκμισθοῦσι τοῖς Εὐρωπαίοις ἀντὶ μεγάλης ἀξίας ἢ δουλοπωλησία ἀποτελεῖ τὸ καλλίστον τῶν κεφαλαίων. Νέγρος παῖς ἀγορασθεὶς ἐν δημοπρασίᾳ ἀντὶ εἴκοσι δολλαρίων ἀξίζει καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑπὲρ τὸ ἐν φράγκον (ὑπὲρ αὐτονόητον πρὸς ὄφελος τοῦ κυρίου αὐτοῦ). Οἱ Εὐρωπαῖοι ἐν τούτοις, παρ' οἷς ὑπηρετοῦσι τοιοῦτοι μαῦροι, συχνὰ οὐδ' αἰσθάνονται ὅτι οὗτοι τὴν μερίδα τοῦ λέοντος τοῦ ἰδίου μισθοῦ προσφέρουσι τοῖς Ἀραβί κυρίοις αὐτῶν. Τὴν δουλεμπορίαν, ἣς κατὰ τὴν παραλίαν ταύτην (δηλ. τὴν τῆς ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς) ἕκαστος μετέχει, τοῦλάχιστον πᾶς Ἀραβὴς, οὐδ' ὁ ἀποκλεισμός κατάρθωσαν ὅπως καταπνίξῃ. Καί τοι αἱ δημοπρασίαι τῶν δούλων ἀπὸ τοῦ 1873 δὲν γίνονται πλέον ἐπὶ δημοσίων ἀγορῶν, ἀλλ' ἐν κατὰκλείστοις τόποις καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν πόρρω τῶν Εὐρωπαϊῶν θεατῶν, οὐδὲν ἤττον καὶ νῦν ἤδη καὶ κατὰ τὴν Ζανζιβάρην καὶ τὴν ἀκτὴν ἢ δουλοπωλησία ἐπιτρέπεται παντελῶς καὶ κατέστη νόμιμος. Ἰδιότροπος δ' εἶνε ὁ καθορισμὸς τοῦ νόμου, καθ' ὃν ἡ τῶν δούλων μετὰγωγὴ κατὰ θάλασσαν δι' ἐργάτας ἀπαγορεύεται, ἐπιτρέπεται ὅμως διὰ γυναῖκας καὶ οἰκέτας. Μὴ σκοπούμενης τῆς ἐνδελεχοῦς ἀνατιμῆσεως τῆς ἀξίας τῶν δούλων ἔτι καὶ νῦν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἀφρικῇ οἱ ὄνοι εἰσὶ μᾶλλον πολυτίμητοι. Εὐρωστὸς ἐργάτης ἢ ἀχθοφόρος ἀγοράζεται κατὰ μέσον ὄρον ἀντὶ 100—120 δολλαρίων. Ἀντὶ ὑψίστης τιμῆς πωλοῦνται δούλαι διὰ τὸν γυναικωνίτην (χαρέμι), διότι πᾶς εὐπόρος Ἀραβὴς ἔχει συνήθως τρεῖς, τέσσαρας, πέντε καὶ ἕξ. Εὐμορφοὶ νεάνιδες τῶν Νέγρων ἐρωτῶντι συνήθως καὶ ἀπαιτοῦσι πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα δολλάρια, ἐν ᾗ αἱ τῶν Ἀθουσσινίων κόραι ἀγοράζονται ἀντὶ διακοσίων μέχρι πεντακοσίων δολλαρίων. Ὑπὲρ δὲ τῶν ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐκ Ἰζέδας εἰς Ἀραβίαν καὶ Ζανζιβάρην καταπλευρουσῶν Κιρκασίων ὀφείλει ἕκαστος τῶν Ἀραβῶν, ὁ λαμβάνων ὑπ' ὄψει τοιοῦτότροπον πολυτέλειαν, νὰ ποτίῃ φανταστικὴν τιμὴν. Ἰστέον ὅτι ἐκ τῶν ἀναγνώσεων τοῦ Ὁκγελ Θώμης Χύττε καὶ ἄλλων ἐξιστορήσεων συλλαμβάνει ὁ ἀναγνώστης βδελυγμίαν περὶ τῆς δουλείας. Καὶ ὅμως πλείονες τῶν ἐννέα δεκάτων πάντων τῶν δούλων τῆς Ζανζιβάρης, ἢ Καμερούμ, ἀν τις πράττειν αὐτοῖς τὴν ἀπελευθέρωσιν ἠθέλον προτιμῆσθαι τὴν ἀμέριμον δουλείαν. Σημειωτέον ὅτι ἐν Ζανζιβάρῃ καὶ Καμερούμ ὑπαρχοῦσιν οὐχὶ ὀλιγόριθμοι δούλοι. ἔχοντες πάλιν δού-

λους . . . Ἀξιόθρηνοί εἰσιν αἱ δαυλικαὶ θῆραι, ἀξιόθρηνος καὶ ὁ βάρβαρος θεσμὸς τῆς μεταφορᾶς τῶν δούλων. Εὐθύς δ' ὡς δούλοι περιέλθωσιν ἀπαξ εἰς μόνιμον κατοχήν, ὁ κλῆρος αὐτῶν καθίσταται ἔτι εἰδεχθέστερος. Τινὲς τῶν ἀνθρώπων διίσχυρίζονται μάλιστα ὅτι πραοτέρα καὶ τῆ ἰδιογνωμοσύνη τοῦ Νέγρου ἀντιστοιχοῦσα μορφή τῆς ἐργασίας ἀποβαίνει καθόλου ἀκατανόητος. Λίκισμοὶ παρὰ τῶν Ἀραβῶν δεσποτῶν πρὸς τοὺς δούλους σπανίως συμβαίνουσι, διότι ἐκάστη δούλῳ ἐπιτρέπεται ὡς τῷ ἐλευθέρῳ ἵνα ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου καὶ δι' ἀποφάσεως τοῦ Καδῆ (δικαστοῦ) ἀπαιτήσῃ τὴν ἰδίαν πώλησιν καὶ τὴν μετάβασιν εἰς τὴν κατοχὴν ἄλλου δεσπότη. Ὁ ἀφηγητὴς προσεπάγει ὅτι οἱ δούλοι ἐν Καμεροῦμ κατοικοῦσιν ἐν ἰδιαιτέrais κώμαις, ἐν ᾗ ἐν Ζανζιβάρῃ δεσπότηται καὶ δούλοι συναποτελοῦσιν ἓνα μοναδικὸν οἶκον (κάλλιον διαίτησιν οἴκου). Ἐμπροσθεν τῶν πλείστων οἰκιῶν βλέπει ὁ περιηγητὴς οὐκ εὐαρίθμους ἀργᾶς καὶ γελώσας γυναῖκας τῶν Νέγρων, ὅπερ τεκμηριοῖ τὸν εὐτυχῆ αὐτῶν κλῆρον. Ἐπειδὴ δ' ὁ Νέγρος αὐθαρημῆτως δὲν ἐργάζεται, οἱ Ἀραβες δεσπότηται τῶν δούλων μετέρχονται πραοτάτην πείσιν πρὸς παρόρμησιν εἰς ἐργασίαν. Καὶ ἐν ᾗ οἱ μὲν Ἀραβες ἀναγνωρίζουσι τὸν Εὐρωπαῖον ὑπέροχον ἑαυτῶν, οἱ Νέγροι πολλαπλῶς ἐκτιμῶσι καὶ περὶ πλείονας ποιοῦνται τὸν ἐπιβλητικὸν Ἀραβὰ τοῦ Εὐρωπαίου. Τοῦτο δὲ προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι οἱ Ἀραβες οὗτοι ἀναντιλέκτως γινώσκουσι κάλλιον τὴν μεταχείρισιν τοῦ Νέγρου, ἢ οἱ Εὐρωπαῖοι. Περαιτέρω τὴν παροῦσαν ἔκθεσιν ὁ ἀφηγητὴς ἐπιλέγει ὅτι οἱ Ἀραβες οὐδὲν φυλετικὸν ἔθιμον τηροῦσι, διότι συνεστιῶνται μετὰ τῶν ἰδίων δούλων καὶ τινες πλὴν τῶν ἀριστοκρατῶν καὶ χαρτοπαικτοῦσι μετ' αὐτῶν.

N. ΠΕΤΡΗΣ

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Β. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Ἐἰς τοὺς γάμους τοῦ Διαδόχου

Νηδὸν Θεοῦ Σοφίης περικαλλέα καὶ πτόλιον ἱερὴν
 Κωνσταντινιοῦ κράντορος Εὐρυκλέους
 Ρῦσθαι θέσφατόν ἐστι πάλιν γ' ὅταν Ἑλλάδος ἄρξῃ
 ἰς Κωνσταντινίου ξὺν Σοφίᾳ ἀλόχῳ.
 Ζηθ' ἄρα Κωνσταντίνε σὺν αἰδοίῃ παράκοιτι
 Ἵμι δ' ὀπηδοίη κῦδος ἴδ' εὐτεκενίη.

Ἔτερον εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς εἰκόνης τοῦ κειμήλιου Γεωργίου Ῥιζάρη, τὴν πανηγυρικῶς γενομένην ἐν τῇ Ῥιζαρείῳ σχολῇ κατὰ τὴν 29 τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου τοῦ 1889.

Ῥιζάρην ὄρααις ἔβγε Γεώργιον, ὃς ξὺν ἀδελφῷ
 Μάρθῳ εὐσεβέως δέλιματο τόνδε δόμιον.

Ἔτερον εἰς τὸν Ἰωάννην Βαρβάκην, οὐ τὸν ἀνδριάντα ὁ εὐγενὴς
 Ι. Παπούδωφ ἔστησεν ἐν τῷ Ἀθήνησι χώρῳ τῶν Ὀλυμπίων.

Βαρβάκην παροδίτα ὄρααις Ψυρίης κλυτὸν ἔζον,
 ὄν μέγα τλάσκειν κοίρατος εὐρυμέδον
 Ῥώσων, ἦν διὰ ἰδιοσύνην πολεμῆεα τ' ἔργα,
 πολὺλάκι δυσμενέας τρέψατο μαρνάμενος,
 πολὺλάκι δὲ πάτρῃ ἔη μάλαι καὶ ἐσθλά τέλεισε·
 τῷ γ' ἠγαθὴν μνηστὴν κάλλιπεν οἶοι φίλοις.

ΠΟΙΗΜΑ

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΓΑΛΑΝΗ

Ἐπὶ τοῖς γάμοις τοῦ Διαδόχου

Σοφίαις ἦτο ὁ γάμος τῶν Ἀθηναίων τὸ πάλαι
 Σοφίαις ἀύβιστον κριτῶν ὁ μάρτυς Κωνσταντίνος
 ἐμίχετο κατὰ ἐχθρῶν καὶ στρατιὰν μεγάλαι
 ἔθραύοντ' ἐν ᾗ ἔπιπτεν ὁ βυσιλέης ἐκείτος
 Σοφίαις ὁ ἐπίδοξος ἠναξ τῶν Πανελληνίων
 τοῦ σιγῶτάτου ἠνακτοῦ ἔνα εὐώδη κριτῶν
 ὡς σίντρονον τοῦ βίου τῶν ε' τὸ ἄστυ τῆς Παλλίδος
 ἔφερεν ἀπὸ τῶν βορρῶν πρὸς δόξαν τῆς Ἑλλάδος
 Ζητε βλαπτοὶ ἀειθαλεῖς καὶ φωτοβόλον ἄρμα
 τοῦ δοῦλου Ἑλληνας ἐλπίς τοῦ ἐλευθέρου χάρμα.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Α'. ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Τελουμένης τῆς ἐπετείου ἐορτῆς Συλλόγου κατὰ τὸ καταστατικὸν ἐγένετο κατὰ πρῶτον ὁ ἀγιασμὸς ὑπὸ τοῦ ἱερέως. Ἀκολούθως παρελθὼν ὁ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου κ. Ἐμμ. Γαλάνης ἀνέγνω τὴν λογαροδοσίαν αὐτοῦ περὶ τῶν πεπραγμένων κατὰ τὸ λήξαν συλλογικὸν ἔτος, ἔχουσαν ὡς ἔπεται :

Κύριοι!

Ὁ διδασκαλικὸς Σύλλογος ἐμφανιζόμενος διὰ τοῦ Συμβουλίου του ἐνώπιόν σας δὲν δύναται νὰ ἐπιδείξῃ μεγάλην ἐργασίαν γενομένην ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος· τοῦτο μὲν, διότι ἀντὶ παντός ἄλλου ἠθέλησε τὸ συμβούλιον νὰ ἐνασχοληθῇ διευθετοῦν καὶ βελτιοῦν τὴν οἰκονομικὴν αὐτοῦ κατάστασιν, τοῦτο δὲ διότι καὶ ἡ ἀδιαφορία τῶν ἐταίρων καὶ ἡ ἀποχὴ αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἐκπαιδευτικῶν συζητήσεων παρέσχον οὐ μικρὰν ἀφορμὴν εἰς τὸ διοικητικὸν Συμβούλιον νὰ σκεφθῇ ὠριμώτερον περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου καὶ νὰ ἀναβάλῃ ἐν εὐθετωτέροις καιροῖς τὰς εἰδικὰς τῆς συνελεύσεως συνεδριάσεις.

Ὁ διδασκαλικὸς Σύλλογος περιλαμβάνων ἐν ἑαυτῷ δύο τῆς ἐκπαιδεύσεως κλάδους, τοὺς τε τῆς κατωτέρας παιδείας λειτουργοὺς καὶ τοὺς τῆς μέσης, νομίζω ὅτι δὲν δύναται ἀρμονικῶς νὰ ἐργασθῇ, καθ' ὅσον καὶ ὁ σκοπὸς τῶν δύο τούτων τμημάτων εἶνε διάφορος, καὶ οἱ λειτουργοὶ αὐτοῦ δὲν ἔχουσι τὴν αὐτὴν μὲν μορφωσιν πρὸς κοινὴν συνεργασίαν. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ διακριθῶσι τὰ ὄρια ἑκατέρου κλάδου καὶ νὰ ὀργανωθῶσι τὰ τμήματα ἀμεινον, ὅπως λειτουργήσωσι κανονικῶς καὶ ἀνευ ἐσωτερικῆς ἀνωμαλίας.

Τοῦτο νομίζω ὅτι εἶνε καιρὸς νὰ γείνη ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως καὶ κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος νὰ ἀσχοληθῶσι σπουδαίως ἑκάτερα τὰ τμήματα περὶ τὸν κλάδον, ὃν ἐκπροσωποῦσιν, διότι ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους δὲν ἔχει καλῶς. Οὕτω τὸ ὑλάχιστον λέγουσιν καὶ γράφουσιν, οἱ μὲν διότι οὕτως ἀκούουσιν, οἱ δὲ διότι οὕτω νομίζουσιν. Καὶ ὅταν τοιαῦτα διασπεί-

ρῶνται παντοῦ, καὶ παρὰ τοῖς πολίταις καὶ πολιτευομένοις τοιαύτη ἐπικρατῆ γνώμη, νομίζω ὅτι οἱ διδάσκαλοι καὶ καθηγηταί, εἴπερ τινες καὶ ἄλλοι, εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἐξετάσωσι, ἂν ταῦτα ἔχωνται ἀληθείας, καὶ νὰ ὑποδείξωσιν καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν ποῦ ἔγκειται τὸ κακὸν καὶ πῶς διορθωτέον. Ὅτι πολλὰ ἔχουσι πλημμελῶς, οὐδεὶς, πιστεύω, ὁ ἀμφιβάλλων, ὅτι τῶν διδασκάλων ἡ θέσις εἶνε ἐλεεινὴ, τοῦτο πάντες γινώσκομεν. Καὶ τοῦτο, διότι ἀμφότερα εἶνε τόσον ἀλληλένδετα, ὥστε οὐδεμίαν δύναται νὰ ἐπενεχθῇ ἐπὶ τοῦ πρώτου Θεραπεία, ἂν μὴ βελτιωθῇ καὶ τὸ δεύτερον. Οὐδεὶς ἤδη διδάσκαλος, ὡς καλῶς πάντες γινώσκετε, εἶνε κύριος τῆς θέσεώς του. Οὐδεὶς διδάσκαλος δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι κερδίζει ἐπαρκῶς τὸν ἄρτον του. Πίσσα εὐγενῆς ἀμιλλα ἐξέλιπεν παρὰ τοῖς διδασκάλοις, ἡ δὲ ἐκπαιδευτικὴ παλαίστρα κεῖται ἐρήμη ἀνευ παλαιστῶν, ἀνευ ἐπαινευομένων θεατῶν. Ἐκαστος προσπαθεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἑαυτῷ παντοίους μέσοις τὸν ἄρτον του, πᾶς δὲ ὁ ἀγὼν στρέφεται οὐχὶ περὶ τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν Θεραπείαν τῆς ἐπιστήμης, ἀλλ' εἶνε ἀγὼν περὶ ὑπάρξεως. Παρ' ἡμῖν ἀπὸ πολλοῦ χρόνου οὐδεμίαν πλέον ὑπάρχει ἐκτίμησις, οὐδεμίαν ἀξία, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐξισώθησαν, καὶ μόνον ὁ ἰσχυρὸς κρατεῖ, δουλεύει δὲ ὁ ἀσθενής. Ἀπὸ τῆς μεταπολιτεύσεως ἐπῆλθε νάρκη ἐν τῇ ἐκπαίδευσιν, κρατοῦσα δὲ ἐκαστοτε ὀλιγαρχική τις μερὶς ἀπεμάρναπέντα τῆς ἐπιστήμης κἀλυκα καὶ ἀνεφύησαν ἀκανθαὶ καὶ τρίβολοι εἰς τὸν τῆς ἐπιστήμης λειμῶνα. Ἴδου διὰ τί ἀνάγκη πᾶσα νὰ σκεφθῶσιν οἱ διδάσκαλοι περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἴδου διατὶ ὀφείλομεν πάντες νὰ ἐπιδειξώμεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν ὅτι οὐχὶ οὗτος ἢ ἐκεῖνος ὁ πολιτικὸς σκοπός, ἀλλ' ἡ Θεὰ δικαιοσύνη πρέπει νὰ διευθετῇ καὶ νὰ κυβερνή τὴν παιδείαν, ὅπως Θεραπευθῇ αὕτη ἐκ τῆς κατατροχούσεως αὐτὴν νόσου.

Ὁ διδασκαλικὸς Σύλλογος ἐπελήφθη καὶ ἐφέτος τῆς παραστάσεως δράματός τινος ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ἐπὶ τοῖς γάμοις τοῦ διαδόχου, καὶ πρὸς τοῦτο ἐδωρήθη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ καὶ ἐπιτίμου μέλους κ. Βένδερ ἡ ἐπὶ τούτῳ τονισθεῖσα μουσικὴ τῶν χορικῶν τῆς Ἀντιγόνης. Ἀλλ' εἴτε ἐπειδὴ ἀνέλαβον τὴν παράστασιν ταύτην ἐρασιτέχναι, ὁ σύλλογος μεθ' ἑλούς αὐτοῦ τοὺς κόπους παρετήθη τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης, παρασχῶν αὐτοῖς προθύμως καὶ τὴν μουσικὴν.

Τὸ Συμβούλιον ἐπιθυμῶν νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐπὶ τὸ συμφερότερον τὰ ὀλίγα τοῦ Συλλόγου χρήματα ἠγάραπεν ἐν δημοπρασίᾳ χιλίων περὶ-

που πήχεων οικόπεδον ἐν Πατησίοις παρά τῆς Τραπεζῆς, ὅπερ ἐλπίζει ὅτι θέλει μεταπωλήσει ἐπωφελῶς ὑπὲρ τοῦ Ταμείου. Παρακαλεῖται δὲ ἡ συνέλευσις ὅπως εὐαρεστουμένη κυρώσῃ τὴν ἀγορὰν ταύτην.

Τὰ τῆς Βιβλιοθήκης καὶ τὰ τῶν οικονομικῶν τοῦ Συλλόγου θέλετε πληροφορηθῆ εὐθὺς παρά τε τοῦ Βιβλιοφύλακος καὶ Ταμείου. Ἐγὼ δὲ δεν δύναμαι νὰ περάνω τὴν μικρὰν μου ταύτην λογοδοσίαν, μὴ ἐκφράζων πλείστας τὰς χάριτας εἰς ἅπαν τὸ διοικητικὸν Συμβούλιον ὅπερ μὰι παρέσχεν ἐκάστοτε τὴν ἐαυτοῦ ἀρωγὴν, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸν Γραμματέα κ. Γ. Δέρβον καὶ τὸν ταμίαν κ. Π. Ραζῆν, οἵτινες ἀόκνως καὶ προθύμως εἰργάσθησαν ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου.

Μετὰ τὸν κ. Πρόεδρον παρήλθεν ὁ Ταμίας τοῦ Συλλόγου κ. Παν. Ραζῆς καὶ ἀνέγνω τὴν λογοδοσίαν περὶ τῆς διαχειρίσεώς του κατὰ τὸ ἄρτι λήξαν συλλογικὸν ἔτος ἔχουσαν ὡδε :

ΕΚΘΕΣΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΜΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΝ ἜΤΟΣ 1888 — 1889

Ἀξιότιμοι ὁμαιῶται !

Εὐχαρίστως καὶ πάλιν ἐφέτος ἀναλαμβάνω τὸ εὐχάριστον καθήκον τοῦ δοῦναι πρὸ ὑμῶν λόγον τῆς διαχειρίσεώς μου τοῦ Ταμείου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου κατὰ λήξαν ἔτος 1888—1889, ὅπερ τέταρτον ἤδη ἔτος διὰ τῆς κοινῆς ὑμῶν ψήφου μοὶ ἐνεπιστεύθητε. Καὶ ἐφέτος παντὶ σθένει προσεπάθησα νὰ συγκεντρώσω εἰς τὸ Ταμεῖον τοῦ Συλλόγου ὡς οἶόν τε πλείους εἰσπράξεις, καὶ τοῦτο κατὰ πόσον τὸ κατώρθωσα θέλει δείξει ὑμῖν ἡ κατωτέρω γινομένη παραβολὴ τῶν ἐφεινῶν πρὸς τὰς περυσινὰς εἰσπράξεις. Ἀλλὰ δέον νὰ γνωρίσω ὑμῖν ὅτι ἐφέτος διεγράφησαν πλείστα μέλη, ἀποφάσει τοῦ Συμβουλίου, καθόσον ταῦτα ἐπὶ ἔτη πολλὰ καθυστέρουν τὴν συνδρομὴν αὐτῶν, ἐνῶ τακτικώτατα ἐλάμβανον τὸ περιοδικόν, παραίτια οὕτω γινόμενα ζημίας τοῦ Συλλόγου οὐχὶ μικρὰς. Ὡς πρὸς δὲ τὰς δαπάνας, καὶ αὗται ὑπερέβησαν κατὰ τι τὰς περυσινὰς, τοῦτο ὁμῶς ἀποδοτέον κυρίως μὲν εἰς ὅτι καὶ ἐφέτος ἐξεδώκαμεν τέσσαρα τεύχη Πλάτωνος, ἦτοι ἀπὸ τοῦ Β' τοῦ δεκάτου τόμου μέχρι τοῦ Α' τοῦ ἑνδεκάτου, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον εἰς τὸν τυπογραφικὸν χάρτην, εἰς ὃν συμπε-

ριλαμβάνεται καὶ ὁ τοῦ Β' τεύχους τοῦ ΙΑ' τόμου εὐρισκομένου ὑπὸ τὰ πιστήρια, τὰ τακτικὰ καὶ τὰ ἑκτακτὰ ἔξοδα συνεπεία δύο μετακυρίσεων τῶν ἐπίπλων τοῦ Συλλόγου, εἰς βοήθημα εἰς τὸν ἀποβιώσαντα υἱὸν τοῦ Παπαναστασίου κτλ. Ἐπίσης καὶ ἐφέτος ὑπὸ τῆς πείρας διδαχθεὶς ἐξηκολούθησα ἀδιάλειπτον πρὸς τοὺς ἐταίρους τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀλληλογραφίαν προτρέπων αὐτοὺς εἰς ἀπότισιν τῆς συνδρομῆς των. Μετὰ λύπης δ' ἀγγέλλω ὑμῖν, ἀξιότιμοι ἐταῖροι, ὅτι ἐφέτος οἱ ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν ἐταῖροι, ἐκτὸς εὐαρίθμων ἐξαιρέσεων, λίαν ὀλιγώρως ἐφάνησαν ἔχοντες πρὸς τὸν Σύλλογον, ἀφοῦ μεταξὺ αὐτῶν πλείστοι οὐδ' ἀπαντήσεως ἠξίουσαν τὰ ἐπανειλημμένα ἡμῶν γράμματα, ἐνῶ ἄλλοι ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως μὲς ὕβρισαν. Αἰτιμῶσαι τὸν Σύλλογον εὐάριθμοι ἐξαιρέσεις ἰσχυρῶς ὁ ἐν Σπάρτῃ καθηγητῆς κ. Κ. Νεπτορίδης, ὁ γυμνασιάρχης κ. Βασ. Βοζίκης, οἱ ἐν Γαλαζίῳ κ. κ. Ἄν. Πενιέρης καὶ Μιχ. Βίστης, ὁ ἐν Βουδαπέστη πανεσ. ἀρχιμανδρίτης κ. Γρηγόριος Γῶγος, ἡ ἐν Νίμυς σεβαστὴ κυρία Ἀνδρεάδου, ὁ ἐν Ἀρεοπόλει κ. Ἄγγελος Κανέλλος, ὁ ἐν Ριόλῳ Πατρῶν κ. Χαρ. Κανελλόπουλος, ὁ ἐν Πάτρασις κ. Σπυρ. Παπασπυρόπουλος, ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κ. Ἰω. Λιαούτσης, ὁ ἐν Βεροτίῳ κ. Ἀχιλλεὺς Κοτρόζος, οἱ ἐν Σάμῳ κ. κ. Φίλιππος Ράμφος καὶ Κωνστ. Γεωργιάδης, ὁ ἐν Μανδίῳ κ. Κ. Πέππας, ὁ ἐν Τρικάλοις Θεσσαλίας Ἐλευθ. Κούσης, ὁ ἐν Σύρῳ Γυμνασιάρχης κ. Ν. Πετρῆς, ὡς ἐπίσης καὶ οἱ συνδρομηταὶ Χαρ. Δημητριάδης ἐν Μαδύτῳ καὶ τὸ ἐν Ζαγοράῳ Κασσαβέτειον Παρθεναγωγεῖον.

Ἐνεκα τῆς καθυστερήσεως ταύτης πολλῶν συνδρομῶν θὰ εὐρισκώμεθα ἐφέτος εἰς δυσχερεστάτην θέσιν, εἰ μὴ μὲς ἐβοήθουν ἀφ' ἐνός μὲν ἑκτακτοὶ τινες συνδρομαὶ προελθοῦσαι ἐξ ἐκποιήσεων σειρῶν Πλάτωνος, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ Μοναὶ : Πεντέλης, συνδραμούσης ἐφέτος τὸν Σύλλογον διὰ δραχμῶν 200, Ἀσωμάτων καὶ Μεγ. Σπηλαίου, αἵτινες συνέδραμον διὰ δραχ. 100 ἐκάστη, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἀποτίσαν ἐφέτος πέντε δόσεις τῆς ἐπιχορηγήσεως, ἦτοι τῆς τελευταίας ἑξαμηνίας τοῦ λήξαντος ἔτους καὶ τῶν τριῶν τριμηνιῶν τοῦ τρέχοντος, δραχμῶν 1250.

Ἀποδείξεις ἐφέτος ἐξέδωκα 135, συγπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἀποδείξεων τῶν δόσεων τοῦ Ὑπουργείου, τῶν τόκων τῶν ὀμολογιῶν καὶ τῶν ἑκτακτῶν ἐσόδων τοῦ Συλλόγου, περὶ ὧν προδιέλαβον. Ἐξ αὐτῶν εἰσπράχθησαν αἱ 85, μένουσι δ' ἀνεἰσπρακτοὶ αἱ 50.

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΣΟΔΩΝ

Α'. Ἑταῖροι ἐν Ἀθήναις

α'. Καθηγηταί.

Οὗτοι εἰσὶν 29, ὧν ἡ ἀξία τῶν συνδρομῶν ἀνέρχεται εἰς 464. Ἐκ τούτων 12 μὲν ἐπλήρωσαν τὴν ἐνιαύσιον αὐτῶν συνδρομὴν δραχμᾶς 192, 7 δὲ τὴν τῆς Α'. ἑξαμηνίας δραχ. 56

ὥστε ἐν ὄλῳ εἰσεπράχθησαν . . . . . δραχ. 248

Παρελθόντων δ' ἐτῶν 1884—1888 συνδρομαί. . . . . » 175

Δικαίωμα ἐγγραφῆς νέων ἐταίρων. . . . . » 12

Εἰσπράξεις ἐν ὄλῳ παρὰ Καθηγητῶν Δρ. 435

β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι.

Οὗτοι εἰσὶν 7, ὧν αἱ συνδρομαὶ ἀνέρχονται εἰς δραχ. 84. Ἐκ τούτων 2 ἐπλήρωσαν τὴν ἐνιαύσιον συνδρομὴν τῶν δραχ. 24, 1 δὲ τὴν τῆς Α' ἑξαμηνίας δραχ. 6, ἥτοι ἐν ὄλῳ εἰσεπράχθησαν . . . . . δραχ. 30

Παρελθόντος δ' ἔτους 1887—1888 εἰσεπράχθησαν. . . . . » 24

Εἰσπράξεις ἐν ὄλῳ παρὰ ἑλληνοδιδασκάλων » 54

γ'. Δημοδιδάσκαλοι.

Οὗτοι εἰσὶν 7, ὧν αἱ συνδρομαὶ ἀνέρχονται εἰς δραχ. 70. Ἐκ τούτων 4 ἐπλήρωσαν τὴν ἐνιαύσιον συνδρομὴν τῶν δραχ. 40, 2 δὲ τὴν τῆς Α' ἑξαμηνίας δραχ. 10, ἥτοι ἐν ὄλῳ εἰσεπράχθησαν . . . . . δραχ. 50

Παρελθόντων δ' ἐτῶν . . . . . » 15

Δικαίωμα ἐγγραφῆς νέου ἐταίρου. . . . . » 2

Εἰσπράξεις ἐν ὄλῳ παρὰ δημοδιδασκάλων » 67

Ὡστε ἂν ἀπέτινον πάντες οἱ ἐν Ἀθήναις ἑταῖροι τὰς τοῦ τρέχοντος ἔτους συνδρομᾶς αὐτῶν θὰ εἰσεπράττομεν δραχ. 618, ἥτοι 464 παρὰ Καθηγητῶν, 84 παρὰ ἑλληνοδιδασκάλων καὶ 70 δημοδιδασκάλων.

Ἐχομεν δὲ τὴν ἐξῆς διαφορὰν μεταξὺ τοῦ λήξαντος καὶ τοῦ περυσικοῦ συλλογικοῦ ἔτους.

1888—1889 Καθηγηταὶ ἀπέτισαν συνδρομᾶς . . . . . δραχ. 435

1887—1888 » » » » » 432

Διαφορὰ ἐπὶ πλέον ἐφέτος . . . . . δραχ. 3

1887—1888 Ἑλληνοδιδάσκαλοι ἀπέτισαν συνδρομᾶς δραχ. 102

1888—1889 » » » » » 54

Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον ἐφέτος. . . . . δραχ. 48

1888—1889 Δημοδιδάσκαλοι ἀπέτισαν συνδρομᾶς . . . . . δραχ. 67

1887—1888 » » » » » 45

Διαφορὰ ἐπὶ πλέον ἐφέτος . . . . . δραχ. 22

Ἐν ὄλῳ } 1887—1888 Καθηγ. Ἑλληνοδ. καὶ Δημόδ. δραχ. 579

1888—1889 » » » » » 556

Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον ἐφέτος ἐν ὄλῳ δραχ. 23

Β'. Ἑταῖροι ἐν ταῖς Ἑπαρχίαις

α'. Καθηγηταί.

Οὗτοι εἰσὶν 10, ὧν ἡ ἀξία τῶν συνδρομῶν ἀνέρχεται εἰς δραχ. 160.

Ἐκ τούτων 1 ἐπλήρωσε τὴν ἐτησίαν αὐτοῦ συνδρομὴν δραχ. 16

Παρελθόντων δ' ἐτῶν . . . . . » 96

Ἐν ὄλῳ παρὰ Καθηγητῶν. . . . . δραχ. 112

β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι.

Οὗτοι εἰσὶν 7, ὧν ἡ ἀξία τῶν συνδρομῶν δραχ. 84. Ἐκ τούτων δύο ἐπλήρωσαν τὴν τοῦ τρέχοντος ἔτους συνδρομὴν. . . . . δραχ. 24

Δικαίωμα ἐγγραφῆς νέων μελῶν. . . . . » 6

Ἐν ὄλῳ παρὰ ἑλληνοδιδασκάλων δραχ. 30

γ'. Δημοδιδάσκαλοι.

Οὗτοι εἰσὶν 7, ὧν ἡ ἀξία τῶν συνδρομῶν δραχ. 70. Ἐκ τούτων 1 ἐπλήρωσε τὴν τοῦ τρέχοντος ἔτους συνδρομὴν. . . . . δραχ. 10

Εἰς δὲ ἀπὸ τοῦ 1886—1888 . . . . . » 20

Ἐν ὄλῳ παρὰ δημοδιδασκάλων. . . . . δραχ. 30

Διαφορὰ εἰσπράξεωι πρὸς τὸ παρελθόν ἔτος.

1888—1889 Καθηγηταὶ ἀπέτισαν συνδρομᾶς . . . . . δραχ. 112

1887—1888 » » » » » 80

Διαφορὰ ἐπὶ πλέον ἐφέτος . . . . . » 32

1889—1889	Ἑλληνοδιδάσκαλοι ἀπέτισαν συνδρομὰς	»	30
1887—1889	»	»	12
	Διαφορὰ ἐπὶ πλεόν ἐφέτος	»	18
1887—1888	Δημοδιδάσκαλοι ἀπέτισαν συνδρομὰς	δραχ.	97
1888—1889	»	»	30
	Διαφορὰ ἐπὶ πλεόν ἐφέτος	δραχ.	67
Ἐν ἔλφ.	1887—1888 Καθηγ. ἑλληνοδ. καὶ δημοδιδ.	δραχ.	189
	1888—1889 » » »	»	172
	Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον ἐφέτος	δραχ.	17

Γ'. Ἑταῖροι ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ

α'. Καθηγηταί.

Οὗτοι εἰσὶ 10, ὧν ἡ ἀξία τῶν συνδρομῶν ἀνέρχεται εἰς	δρ.	160
Ἐκ τούτων 4 ἐπλήρωσαν τὴν ἐτησίαν συνδρομὴν τῶν	δρ.	68
Παρελθόντων δ' ἐτῶν 1886—1888 εἰσεπράχθησαν	»	84
Παρὰ Καθηγητῶν ἐν ἔλφ.	»	152

β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι.

Οὗτοι εἰσὶ 3, ὧν αἱ συνδρομαὶ ἀνέρχονται εἰς δραχ. 36. Ἐκ τούτων εἰς μόνος ἐπλήρωσε τὴν τοῦ τρέχοντος ἔτους συνδρομὴν

γ'. Δημοδιδάσκαλοι.

Ἐκ τούτων μόνος ὁ Κωνσταντοῦρος ἐπλήρωσε συνδρομὰς παρελθόντων ἐτῶν 1885—1887 . . . . . δρ. 20

Διαφορὰ εἰσεπράξεων παρὰ τὸ παρελθόν ἔτος.

1888—1889	Καθηγηταὶ ἀπέτισαν συνδρομὰς	δρ.	152
1887—1888	»	»	97
	Διάφορα ἐπὶ πλεόν ἐφέτος	δρ.	55
1887—1888	Ἑλληνοδιδάσκαλοι ἀπέτισαν συνδρομὰς	δρ.	96
1888—1889	»	»	12
	Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον ἐφέτος	δρ.	24

1887—1888	Δημοδιδάσκαλοι ἀπέτισαν συνδρομὰς . . .	δρ.	30
1888—1889	»	»	20
	Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον ἐφέτος	δρ.	10
Ἐν ἔλφ.	1888—1889 Καθηγ. Ἑλληνοδ. καὶ δημοδιδ.	δρ.	184
	1887—1889 » » »	»	173
	Διαφορὰ ἐπὶ πλεόν ἐφέτος	δρ.	11

ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΙ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

Ἔτος 1889

Α'. Ἀθητῶν.

1) Φιλεκπαιδευτικὴ Ἑταιρεία	δραχ.	20
2) Ῥιζάρειος Σχολή	»	10

Β'. Ἐπαρχιῶν.

1) Κασσαβέτειον Παρθεναγωγεῖον	δραχ.	20
--	-------	----

Γ'. Ἐξωτερικοῦ.

1) Κυρία Ἀνδρεάδου	δραχ.	20
2) Χαρ. Δημητριάδης	»	10

Ἔτων 1889—1888.

Α'. Ἀθητῶν.

1) Βασ. Βούλγαρης	δραχ.	10
2) Ῥιζάρειος Σχολή	»	10

Β'. Ἐπαρχιῶν.

1) Κασσαβέτειον Παρθεναγωγεῖον	δραχ.	40
2) Π. Μολοχάδης	»	10

Γ'. Ἐξωτερικοῦ.

1) Χαρ. Δημητριάδης	»	9
-------------------------------	---	---

Συνδρομαὶ Πλάτωνος ἐν ἔλφ. . . . . δραχμὰς 159

Καὶ τὸ μὲν τρέχον ἔτος εἰσεπράξαμεν . . . . . » 159

Τὸ δὲ παρελθόν . . . . . » 140

Ὡστε προκύπτει διαφορὰ ἐπὶ πλεόν ἐφέτος . . . . . δραχ. 19

ΓΕΝΙΚΗ ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Α'. Οἱ ἐν Ἀθήναις.

Α'. Καθηγηταὶ ἐπλήρωσαν τρέχοντος ἔτους . . .	δραχ.	248
Β'. Ἑλληνοδιδ. " " " " " " " "	"	30
Γ'. Δημοδιδάσκ. " " " " " " " "	"	50
Δικαίωμα ἐγγραφῆς Καθηγητῶν καὶ Δημοδιδασκάλων	"	14
Εἰσπράξεις παρὰ τῶν ἐνταῦθα μελῶν τρέχοντος ἔτους	"	342

Παρελθόντων δ' ἐτῶν.

Α'. Καθηγηταὶ	δραχ.	175
Β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι	"	24
Γ'. Δημοδιδάσκαλοι	"	15
Εἰσπράξεις παρὰ τῶν ἐνταῦθα μελῶν παρελθ. ἐτῶν	"	214

Καθυστεροῦσι δὲ τρέχοντος ἔτους.

Α'. Καθηγηταὶ, ...	δραχ.	216
Β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι	"	54
Γ'. Δημοδιδάσκαλοι	"	20
Ἐν ὄλῳ οἱ ἐνταῦθα καθυστεροῦσι	"	290

Β'. Οἱ ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις.

Ἐπλήρωσαν τρέχοντος ἔτους.

Α'. Καθηγηταὶ	δραχ.	16
Β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι	"	24
Γ'. Δημοδιδάσκαλοι	"	6
Εἰσπράξεις τρέχοντος ἔτους	δραχ.	56

Ἐπλήρωσαν συνδρομὰς παρελθόντων ἐτῶν.

Α'. Καθηγηταὶ	δραχ.	96
Β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι οὐδεμίαν	"	
Γ'. Δημοδιδάσκαλοι	"	20
Εἰσπράξεις ἐν ὄλῳ	"	116

Καθυστεροῦσι δὲ τρέχοντος ἔτους.

Α'. Καθηγηταὶ	δραχ.	144
Β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι	"	60
Γ'. Δημοδιδάσκαλοι	"	60
Καθυστεροῦσιν ἐν ὄλῳ	δραχ.	264

Γ'. Οἱ ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ.

Ἐπλήρωσαν συνδρομὴν τρέχοντος ἔτους.

Α'. Καθηγηταὶ	δραχ.	68
Β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι	"	12
Γ'. Δημοδιδάσκαλοι οὐδεμίαν	"	
Εἰσπράξεις ἐν ὄλῳ	δραχ.	80

Ἐπλήρωσαν συνδρομὰς παρελθόντων ἐτῶν.

Α'. Καθηγηταὶ	δραχ.	84
Β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι οὐδεμίαν.	"	
Γ'. Δημοδιδάσκαλοι	"	20
Εἰσπράξεις ἐν ὄλῳ	δραχ.	104

Καθυστεροῦσι δὲ τρέχοντος ἔτους.

Α'. Καθηγηταὶ	δραχ.	92
Β'. Ἑλληνοδιδάσκαλοι	"	24
Γ'. Δημοδιδάσκαλοι οὐδεμίαν.	"	
Ἴτοι καθυστεροῦνται	δραχ.	116

ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΙ «ΠΛΑΤΩΝΟΣ»

Α'. Ἔτους 1880.

Α'. Ἀθηνῶν συνδρομηταὶ ἐπλήρωσαν	δραχ.	30
Β'. Ἐπαρχιῶν " " " " " " " "	"	20
Γ'. Ἐξωτερικοῦ " " " " " " " "	"	40
Εἰσπράξεις ἐνεστῶτος ἔτους	δραχ.	80

Β'. ἔτων 1886 - 1888.

Α'. Ἀθηνῶν συνδρομηταὶ ἐπλήρωσαν.	δραχ.	20
Β'. Ἐπαρχιῶν	»	50
Γ'. Ἐξωτερικοῦ	»	9
Εἰσπράξεις παρελθόντων ἐτῶν	δραχ.	79

Ἐπειδὴ δὲ ἐπερίσσειον πλεῖστοι τόμοι Πλάτωνος, τὸ Συμβούλιον ἀπεφάσισε νὰ ἐκποιήσῃ τινὰς τούτων ἀντὶ μικροῦ τιμήματος. Ὅθεν διὰ τῆς δραστηριότητος τοῦ Γραμματέως κ. Γεωργ. Δέρβου ἐξεποιήθησαν πλεῖστοι σειραὶ τῶν 9 τῶν Πλάτωνος, ἐξ ὧν εἰσηλθόν εἰς τὸ Ταμεῖον τοῦ Συλλόγου . . . . . δραχ. 244.—

Ὅφειλονται δ' εἰσέτι δρ. 168, ὅσον οὕτω εἰσπραχθησόμενοι.

Ἐπίσης ἐξ ἐκποιήσεως 34 σωμάτων Ἀντιγόνης.	»	22.40
Ἐν ὄλφ	δραχ.	266.40

Εὐχαρίστως δὲ γνωρίζω ὑμῖν ὅτι τῇ ἀόκνῳ ἐνεργείᾳ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως κ. Γεωργ. Δέρβου τὸ δημοτικὸν Συμβούλιον Ἀθηναίων ἐψήφισε ἀγορὰν 25 σειρῶν Πλάτωνος πρὸς 27 δραχμάς, ἥτοι ἐν ὄλφ ἀξίας δρ. 675. Τὸ κονδύλιον τοῦτο ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς Νομαρχίας.

Γενικά Ἔσοδα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐταίρων εἰσπραχθησαν.	δραχ.	892.—
Δικαιώματα ἐγγραφῆς	»	20.—
Συνδρομηταὶ Πλάτωνος	»	159.—
Ἐπιχορήγησις Μονῆς Πεντέλης.	»	200.—
» Ἀσωμάτων	»	100.—
» Μεγ. Σπηλαίου	»	100.—
Ἐκτακτοὶ εἰσπράξεις	»	266.40
Ἐπιχορήγησις Ὑπουργείου (2 δόσεις τοῦ 1888 καὶ 3 τοῦ 1889).	»	1250.—
Τόκοι ὁμολογιῶν.	»	171.80
Περίσσειμα διαχειρίσεως λήξαντος ἔτους	»	628.08
Ἐν ὄλφ ἔσοδα.	δραχ.	3,787.28

Γενικὰ Δαπάναι.

Τὰ δὲ δαπανηθέντα ἐπὶ τῇ βάσει 71 ἐνταλμάτων ἔχουσιν ὡς		
1) Μισθοὶ προσωπικοῦ	(ἐντάλ. 18)	δρ. 541.70
2) Ἐνοίκιον Γραφείου	(ἐντάλ. 5)	» 532.—
3) Τακτικὰ ἔξοδα	(ἐντάλ. 18)	» 221.40
4) Ἐκτακτα	(ἐντάλ. 12)	» 189.05
5) Ἐκτυπωτικὰ Πλάτωνος	(ἐντάλ. 7)	» 1,133.—
6) Τυπογραφικὸς χάρτης	(ἐντάλ. 5)	» 333.—
7) Διεκπεραίωσις Πλάτωνος	(ἐντάλ. 5)	» 45.55
8) Ἀμοιβὴ συγγραφέων	(ἐντάλ. 1)	» 30.—
Ἐν ὄλφ δαπάναι	δρ.	3025.70
Ἐὰν λοιπὸν ἐκ τῶν ἐσόδων	δρ.	3,787.28
ἀφαιρεθῶσιν αἱ δαπάναι.	»	3,025.70
Ἀπομένει καθαρὸν ὑπόλοιπον	δρ.	761.58

Περιουσία Συλλόγου.

Ἡ περιουσία τοῦ Συλλόγου σύγκειται νῦν ἐκ τῶν ἑξῆς :

α'. Ἐξ εἴκοσιν ὁμολογιῶν τοῦ πατριωτικοῦ δανείου τῶν 30 ἑκατομμυρίων ὑπ' ἀριθ. 188825, 188826, 188827, 188828, 188829, 188830, 188831, 188832, 188833, 188834, 188835, 188836, 188837, 188838, 188839, 188840, 188841, 188842, 188843, 188844, 188881, ἀξίας ἐν ὄλφ	δραχ.	200.—
β'. Ἐξ ὑπολοίπου προερχομένου ἐκ τῆς ἐκποιήσεως τῶν μετοχῶν καὶ ὁμολογιῶν τοῦ Συλλόγου πρὸς ἀγορὰν οἰκοπέδου, ὡς κατωτέρω ἐν λεπτομερείᾳ ἀναφέρεται.	»	162.40
γ'. Ἐκ τοῦ περισσεύματος ἐφετεινῆς διαχειρίσεώς μου, ὅπερ ἀνέρχεται εἰς	»	761.58
δ'. Ἔτι δὲ κέκτηται ὁ Σύλλογος καὶ τὴν εἰς τὸν Νικοδήμιον ἀγῶνα ἀνήκουσαν ὁμολογίαν ὑπ' ἀριθ. 548. Ἐφέτος δ' ἀπεδόθη τῇ Κ. Μαραθῆα ἐπὶ τῇ αἰτήσει του κατ' ἀπόφασιν τῆς συνελεύσεως τὰ ἀνήκοντα αὐτῷ χρήματα ἐκ τῆς παλαιᾶς ὁμολογίας		

ἐκ δραχμῶν	3.168.85,	
ἐν ἣ συνυπῆρχε καὶ ἡ κατάθεσις τοῦ Νικηδῆμου. Ὅθεν ἀν ἐκ τῆς ἀξίας τῆς παλαιᾶς ὁμολογίας δραχ.	3.168.85.	
ἀφαιρέθῃ ἡ τῆς τοῦ Μαραθῆα, εἰς ἣν προστέτομεν καὶ δρ. 2.50 διὰ χαρτόσημον δραχ.	1.788.30.	
ὑπολείπ. ἡ ἀξία τῆς ὁμολ. Νικοδ. δρ.	1.380.65.	
Ὡστε ἡ εἰς χρήμα περιουσία τοῦ Σύλλογου εἶναι. »	1.123.98	

Τὰ τῆς ἀγορᾶς τοῦ οἰκοπέδου.

Τὸ Συμβούλιον ἐπιθυμοῦν νὰ χρησιμοποίησῃ τὰ ἐν τῷ Ταμείῳ χρήματα, ἅτινα συνέκειντο ἐκ 4 ὁμολογιῶν τοῦ δανείου τῶν 6 ἑκατομ. ἐκ 3 ὁμολ. τῶν 60 ἑκατομ. καὶ ἐκ 5 ὁμολογιῶν τῶν 10 ἑκατομμυρίων, ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς ἀγορὰν οἰκοπέδου, ὅπως βραδύτερον ἐκποιήσῃ αὐτὸ εἰς τιμὴν πολὺ ἀνωτέραν. Ὅθεν παραστὰν κατὰ τὸν πλειστηριασμὸν τῶν οἰκοπέδων Ἐπίτου ἐπλειοδότησε, ἀλλ' ἀπέσχε μετ' ὀλίγον, καθ' ὅσον ἡ τιμὴ τῶν οἰκοπέδων ἠϋξήσε μέχρι ποσοῦ ἀδυνατίου διὰ τὸν Σύλλογον. Μετ' ὀλίγον χρόνον ἐν Πατησίοις ἐπλειστηριάσθησαν οἰκοπέδα τινὰ ὑπὸ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, ὅτε παραστὰς ὁ ἀντιπρόεδρος κ. Ἴω. Μεσολωρᾶς ἐπλειοδότησε, τῇ ἀντολῇ τοῦ Συμβουλίου ἐπὶ δύο οἰκοπέδων, ὧν τὸ ἐν εἶναι ἐκτάσεως πῆχεων τεκτονικῶν τετραγωνικῶν 488, 23/00, τὸ δ' ἕτερον πεντακασίων τριῶν καὶ 36/00, ἅτινα κατεκυρώθησαν ἐπ' ὀνόματί του ἀντὶ τιμῆματος δραχμῶν 6.445.40, ἧτοι πρὸς δραχ. 6.50 τὸν τετραγωνικὸν πῆχυν. Πρὸς πληρωμὴν τοῦ ποσοῦ τούτου τὸ Συμβούλιον διὰ πράξεώς του ἐνετείλατό μοι ὅπως ἐκποιήσω τὰς εἰς χεῖράς μου ὁμολογίας τοῦ Συλλόγου. Ὅθεν μετὰ τῶν κκ. Γ. Δέρβου καὶ Γ. Μεσολωρᾶ ἐξεποιήσαμεν τὰς ἀνωτέρω μετοχὰς, ὡς ἔπεται :

Τὰς 4 μετοχὰς τῶν 6 ἑκατομμυρ. πρὸς δραχμὰς νέας 89, ἧτοι	δρ.	356.—
Τὰς 3 μετοχὰς τῶν 60 ἑκατομ. πρὸς δρ. 617	»	1851.—
Καὶ τὰς 5 ὁμολογ. τῶν 10 ἑκατ. πρὸς δρ. 250	»	1250.—
Ἀξία αὐτῶν ἐν ὄλφ	»	3457.—

Εἰς ταύτας προσθετέοι καὶ τόκοι τινές ἐκ.	»	6.30
Ἐν ὄλφ.	»	3463.30
Ἐκ τούτων κατετέθησαν εἰς τὴν Τράπεζαν ἔναντι ἀντιτίμου τοῦ ἀγορασθέντος οἰκοπέδου	»	3145.40
Ὡστε ὑπελείφθησαν	»	317.90
Καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ ἐδόθησαν δραχ. 2 εἰς μεσίτην, δραχ. 1 διὰ χαρτόσημον δῖς, δραχ. 101 διὰ σύνταξιν συμβολαίου καὶ τέλος δρ. 51.50 διὰ μεταβίβασιν τῶν οἰκοπέδων εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου ἀντὶ τοῦ κ. Μεσολωρᾶ, ἧτοι ἐν ὄλφ	»	155.50
Ὡστε ὑπολείπονται εἰς χεῖράς μου ὡς προδιέλαβον.	»	162.40

Ἔχει δὲ ὁ Σύλλογος καὶ περὶ τοὺς 1200 τόμους Πλάτωνος, ὡς καὶ ὑπὲρ τὰ 500 ἀντίτυπα Φιλοκλήτου καὶ 1500 Ἀντιγόνης.

Ἐκθέσας κατὰ τὸ ἐνὸν τὰ τῆς διαχειρίσεώς μου κατὰ τὸ λήξαν συλλογικὸν ἔτος καταστρέφω τὸν λόγον ἐπιστῶν τὴν προσοχὴν ὑμῶν εἰς τοῦτο, ὅτι καίτοι αἱ ἐκ τῶν ἐταίρων εἰσπράξεις ἐφέτος ἦσαν ἐλάττους, ἀφ' ἐνός μὲν ὡς ἐκ τῆς μειώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν, ἀφ' ἐντέρου δ' ὡς ἐκ τῆς ὀλιγωρίας πλειστῶν ἐκ τῶν ἐνεργῶν τοιούτων, ὅμως τῇ δραστηρίῳ ἐνεργείᾳ ὀλοκλήρου μὲν τοῦ Συμβουλίου, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Προέδρου κ. Γαλιάνη καὶ τοῦ γενικοῦ Γραμματέως κ. Δέρβου, κατορθώθη νὰ εὑρεθῶσι καὶ ἄλλοι πόροι, ὡς ὁ ἐκ τῆς ἐκποιήσεως τῶν σωματίων τοῦ Πλάτωνος, πρὸς δὲ καὶ αἱ Μοναὶ γενναιότερόν πως νὰ συνδράμωσιν ἐφέτος τὸν Σύλλογον. Τὸ δὲ περίσσευμα, ὅπερ ἔμεινε, δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς ἀρχὴν πραγματώσεως τοῦ ἱεροῦ τοῦ Συλλόγου σκοποῦ.

Ἐν πέλει καὶ πάλιν ὁμολογῶ χάριτας τῷ εἰδικῷ Γραμματεῖ κ. Γ. Σ. Δρακάτῳ, ὅστις προθύμως καὶ ἀόκνως ἐξεπλήρωσε καὶ κατὰ τὸ λήξαν ἔτος τὰ καθήκοντα αὐτοῦ.

Ὁ Ταμίης καὶ Σύμβουλος
ΠΑΝΑΓΗΣ ΡΑΖΗΣ

Β'. ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

25 Αὐγούστου 1880

Κατὰ τὴν συνέλευσιν ταύτην ἀνεγνωσθήσαν τὰ πρακτικὰ τῆς πρώ-

της συνελεύσεως και ένεκρίθη και ή αγορά του έν Πατησίοις οικόπέ-
δου. Έίτα εξέλέγησαν οι κ. κ. Θεοδόσιος Βενιζέλος, Έμμ. Κανέλλ-
λης και Ν. Άναστασίου, όπως εξέλέγξωσι τήν διαχείρισιν του Έτα-
μίου κατά τό λήξαν έτος.

Γ. ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

1 Οκτωβρίου 1889

Ο πρόεδρος άγγέλλει εις τήν συνέλευσιν, ότι ή εξελεγκτική επι-
τροπεία άναγνώσει τήν έκθεσιν και ότι ο προϋπολογισμός συζητηθή-
σεται. Μετά τουτο ο κ. Έμμ. Κανέλλης, ως εισηγητής, άνέγνω τήν
έκθεσιν έχουσαν ως εξής :

ΕΚΘΕΣΙΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

Κύριοι έπαῖροι!

Υποβάλλομεν ύμίν έν όλίγοις τό πόρισμα του έλέγχου του ήμε-
τέρου ταμείου, έν εύηρεστήθητε ν' αναθέσητε εις ήμας. Το πόρισμα
τουτο, συναγόμενον έκ της ακριβοϋς εξέτάσεως και συγκρίσεως των
σχετικών βιβλίων, άτινα, έν παρόδω ειρήσθω, εϋρέθησαν έν πλήρει
τάξει, συνάδει εύτυχώς προς τήν του ταμίου λογοδοσίαν, έχει δέ
ούτως :

Αι μέν πρόσοδοι κατά τό λήξαν ταμιακόν έτος άνήλθον εις	δρ.	3,787.28
τά δέ έξοδα τακτικά και έκτακτα εις	»	3,025.70
άπομένει καθαρόν υπόλοιπον	»	761,58
Έξ υπόλοιπου προερχομένου έκ της έκποιήσεως των μετοχών και όμολογιών του συλλόγου προς άγοράν οικόπέδου	»	162.40
Έν όλω καθαρόν περίσσειμα	»	761.40
Μετ' έφετεινού δέ περισσεύματος	»	923.98

Η δέ περιουσία του ήμετέρου Συλλόγου σύγκει-
ται έκ των εξής :

1) 20 όμολογιών του πατριωτικού δανείου ύπ'άριθ.

188,825—188,844, και ύπ' άριθ. 188,881, αξίας	δρ.	200.—
2) Έκ του περισσεύματος έφετεινης διαχειρίσεως	»	761.58
3) Έξ υπόλοιπου προερχομένου έκ της έκποιή- σεως των μετοχών και όμολογιών του συλλόγου προς άγοράν οικόπέδου	»	162 40
Έν όλω	δραχ.	1,123.98
4) Έκ της έντόκου καταθέσεως ήν κέκτηται ο Σύλλογος. εις τόν Νικοδήμειον άγώνα παρά τη Γενική Πιστ. Τραπεζή της Ελλάδος ύπ' άρ. 548	δρ.	1,380.65
5) Έκ τόμων περιοδικού του Συλλόγου Πλάτω- νος έκπροσωπούντων κατά μέσον όρον τό ποσόν. . .	»	4,203.—
6) και έκ δύο οικόπέδων άτινα ήγόρασε προς 6 1/2 δραχ. τόν πηχυν ο σύλλογος κειμένων έν Πατησίοις άντι	»	6,445.40

Περαίνοντες τήν βραχεϊαν ταύτην έκθεσιν καθήκον νομίζομεν δι-
καιον να έκφρασθῃ παρά του Συλλόγου εις τό Διοικητικόν συμβού-
λιον και ιδία τόν ταμίαν κ. Παναγήν Ραζην ό εις τούς εύσυνειδή-
τως εκπληροϋντας τήν άνατεθείσαν αύτοις έντολήν προσήκων έπαινος.

Έν Αθήναις τη 24 Σεπτεμβρίου 1889

Η εξελεγκτική επιτροπεία
Δ. Β. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ
ΕΜΜ. ΚΑΝΕΛΛΗΣ
(εισηγητής)

Μετά τήν ανάγνωσιν της έκθέσεως ο κ. Ν. Άναστασίου προτει-
νει τήν κατάργησιν της δίκης μεταξύ του Διδασκαλικού συλλόγου
και του μετοχικού ταμείου, άπεφασίσθη δέ όπως συνέλθῃ επιτροπεία
και ρυθμίση τάς διαφοράς αύτών. Υπεβλήθη δέ και ο προϋπολογισμός.

Δ'. ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

8 Ὀκτωβρίου 1889.

Κατὰ τὴν συνέλευσιν ταύτην ἀπαρτίας οὐσης ἐγένοντο αἱ ἀρχαι-
 ρεσίαι τοῦ Συλλόγου. Προσκληθέντων δὲ ὡς ψηφολεκτῶν τῶν κ.κ.
 Ἐμ. Κανέλλη καὶ Κ. Πουλάκου ἐξελέγησαν σύμβουλοι οἱ κ.κ. Ἐμ.
 Γαλάνης διὰ ψήφων 13, Γ. Δέρβος διὰ 13, Θ. Βενιζέλος διὰ 13,
 Ἄλφ. Μπὸν διὰ 10, Ι. Μεσολωρᾶς διὰ 10, Ἐμ. Κανέλλης διὰ 11,
 Κ. Πουλάκος διὰ 11, Ραζῆς διὰ 11, Πιέτρης διὰ 11, ἐπιλαχόντων
 τῶν κ.κ. Εὐστρατιάδου διὰ ψήφων 2 καὶ τοῦ κ. Π. Φέρμπου διὰ 2.
 Μὴ ὑπάρχοντος ἄλλου ἀντικειμένου λύεται ἡ συνεδρίασις περὶ
 ὡραν 11 1/2 π.μ.

Ὁ ἐπὶ τῆς διαλογῆς Πρόεδρος
 ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

ΕΠΙΛΑΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Ἐν τῇ 9 Ὀκτωβρίου 1889 συνελθὼν τὸ διοικητικὸν συμβούλιον ἐξε-
 λέξατο πρόεδρον μὲν τὸν κ. Ἐμ. Γαλάνην, ἀντιπροέδρους δὲ τοὺς κ.κ.
 Θ. Βενιζέλον καὶ Ἄλφ. Μπὸν, γενικὸν Γραμματέα τὸν κ. Γ. Δέρβον,
 εἰδικὸν Γραμματέα τὸν κ. Ἐμ. Κανέλλην καὶ ταμίαν τὸν κ. Παναγ.
 Ραζην. Μετὰ τοῦτο ἀπεφασίσθη, ὅπως ἐπιδοθῇ τῇ Δ. Ὑψηλότητι,
 τῷ Διαδόχῳ Κωνσταντίνῳ, ἐπιτίμη τοῦ Συλλόγου Προέδρῳ, συγχα-
 ρητήριον ἐπὶ τοῖς γάμοις αὐτοῦ καὶ ἀνθυδέσμη τῇ πριγκηπέσῃ
 Σοφίᾳ. Συγχαρητήριον δ' ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ ἔγραψεν ὁ κ. Θ. Βε-
 νιζέλος, ἐν δὲ τῇ νεοελληνικῇ ὁ κ. Ἐμ. Γαλάνης (ὄρα σελ. 332, 333).

Ἐν τῇ 28 Ὀκτωβρίου 1889 ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ Συμβουλίου τούτου
 ἐγένετο γνωστὸν, ὅτι ὁ πρόεδρος κ. Ἐμ. Γαλάνης, ὁ ἀντιπρόεδρος
 κ. Θ. Βενιζέλος καὶ ὁ γεν. Γραμματεὺς κ. Γ. Δέρβος παρέστησαν εἰς
 τὸν πρίγκηπα διάδοχον τοῦ Σάξ-Μαίνιγγεν Βερνάρδον, ὅπως ἐκ-
 φράσωσι τὰς εὐχαριστίας τοῦ Συλλόγου διὰ τὰ βιβλία, ἃ αὐτῷ ἔδω-
 ρήσατο.

Ἐν τῇ 10 Νοεμβρίου ὁ πρόεδρος κ. Γαλάνης προτείνει εἰς τὸ διοικη-

ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΥ ΕΤΟΥΣ 1888—1889

*Εσοδα.

*Εξοδα

1) Ὑπόλοιπον λήξαντος ἔτους 1888-89	δρ. 920	1) Μισθοὶ προσωπικοῦ τοῦ γραφείου.	δρ. 1,200
2) Συνδρομαὶ καθηγητῶν	1,500	2) Ἑνοίκιον καταστήματος	480
3) " ἐλθνοδιδασκάλων	200	3) Τακτικὰ ἐξοδα γραφείου	120
4) " δημοδιδασκάλων	160	4) Ἐξοδα ἐξόδων ἐπιστολῶν	200
5) " δικαιώματα ἐγγράφῃς νέων ἐταίρων	50	5) Ἀγορὰ βιβλίων, περιοδικῶν καὶ δετικῶν	300
6) Ἐκτακτοὶ συνδρομαὶ Συλλόγου	300	6) Ἑπὶ ἀπόρων οἰκογενειῶν ἐταίρων	250
7) Χορηγία Ὑπουργείου Παιδείας	250	7) Δι' ἐκκεμείας λογαριασμοῦ	250
8) Ἐκτακτοὶ συνδρομαὶ Πλάτωνος, ἐξ- παίσεις τόμων	750	8) Δι' ἀγορᾶν ἀντικειμένων βιβλιοθήκης	100
9) Τακτικαὶ συνδρομαὶ Πλάτωνος	50	9) Ἐκτυπωτικὰ Πλάτωνος (12 τεύχη)	1,170
10) Καθυστερούμεναι συνδρομαὶ Συλλόγου παρελθόντων ἔτων	600	10) Ὑπογραφικὸς χάρτης Πλάτωνος	400
11) Καθυστερούμεναι συνδρομαὶ Πλάτωνος παρελθόντων ἔτων	100	11) Διεκπεραιώσεις	80
		12) Ἀμοιβαὶ συγγραφέων	250
		13) Πρὸς ἀποφυγὴν ὑπερβάσιος	80
	δρ. 4,880		
			δρ. 4,880

τικόν Συμβούλιον, ὅπως κληθῶσιν οἱ ἑταῖροι τοῦ Συλλόγου ἐν εἰδικῇ συνεδρίᾳ καὶ συσκεφθῶσι περὶ τῶν μελλόντων νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὴν Βουλὴν ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων. Ἡ πρότασις τοῦ κ. Προέδρου ἐγένετο παμφηφει δεκτὴ καὶ ὠρίσθη ἡμέρα τῆς συγκλήσεως τῶν ἑταίρων ἡ 25 Νοεμβρίου. Τῇ 25 Νοεμβρίου οἱ ἑταῖροι τοῦ Συλλόγου κληθέντες συνήλθον ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Α'. Γυμνασίου περὶ τοὺς 50. Ὁ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου λέγει, ὅτι ἡ Κυβέρνησις σκέπτεται νὰ καθυποβάλῃ εἰς τὴν Βουλὴν ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια, ὃ Διδακτικὸς Σύλλογος ὀφείλει νὰ σκεφθῇ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ υποβάλῃ τὴν γνώμην του εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας. Ἀναγινώσκει δὲ ἐνώπιον τῶν ἑταίρων ἐν συνόψει σκέψεις αὐτοῦ περὶ βελτιώσεως τῶν τῆς παιδείας. Τῇ προτάσει τῶν ἑταίρων Γ. Δέρβου καὶ Ι. Μεσολωρᾶ ἀποφασίζεται νὰ ἐκλεχθῇ ἐπιτροπεία, ἥτις νὰ μελετήσῃ τὸ ὑπάρχον ἐκπαιδευτικὸν ζήτημα καὶ ἐν ἄλλῃ συνεδρίᾳ νὰ προσαγάγῃ τὰ πορίσματα αὐτῆς. Ἡ δὲ ἐπιτροπεία κατηρτίσθη ἐκ τῶν κ. κ. Ἐμμ. Γαλάνη, Γ. Τζερέπη, Θ. Μιχαλοπούλου, Στεφ. Ῥώση καὶ Ἡλ. Ἀγγελοπούλου.

Τῇ 2 Δεκεμβρίου ἐν τῇ συνεδρίᾳ ταύτῃ τοῦ Συμβουλίου ἀπεφασίσθη νὰ μεταφρασθῇ ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ἢ ὑπὸ τοῦ Γρηγοροβίου συγγραφείσα ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν καὶ πωληθῇ κατὰ τεῦχος πρὸς ὄφελος τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Λαοῦ, ἣν ὁ Σύλλογος ἀπεφάσισε νὰ καταρτίσῃ, ν' ἀφιερῶθῃ δὲ ἡ μετάφρασις εἰς τὸν ἐν Μασσαλίᾳ κ. Γεώργιον Ζαφειρόπουλον, τὸν πολλάκις εὐεργετήσαντα τὸν Σύλλογον, καὶ ἐσχάτως προσενεγκόντα δραχμὰς 200 εἰς αὐτόν.

Νέα ἢ ἐπανελθόντα μέλη Συλλόγου ἀπὸ τοῦ 1888—1889.

Καθηγηταί : Ἰωάννης Κοφινιώτης, Κ. Πυλαρινός, Γ. Κορφιωτάκης, Κλεάνθης Χορμούζης, Ἐμμ. Ζολώτας, Ν. Κρίσπης, Βασ. Σχινᾶς, Παρθένιος Ζήσης, Θεοδ. Βενιζέλος, Α. Μπόν, Ἄγγ. Κανέλλος, Διον. Κασσελίδης, Β. Ἰατρίδης, Α. Βουτσινᾶς. **Σχολάρχαι :** Μ. Σακκελλάροπουλος, Δ. Γαρμπῆς, Γ. Χάλδης, Βαρθ. Παναγιωτόπουλος. **Διδάσκαλοι :** Σταῦρος Φούντης καὶ Α. Καζάκος. **Δημοδιδάσκαλοι :** Ὁθ. Παπαδημητρίου καὶ Κ. Πιέτρης.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΝ Τῷ ΙΑ' ΤΟΜῳ

	Σελ.
Περὶ τῶν ἐπιδραμόντων τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν μεσαιῶνα βαρβάρων ἐθνῶν καὶ δὴ τῶν Σλαβῶν καὶ τῆς περὶ αὐτῶν ἠμαρτημένης γνώμης τοῦ ἱστορικοῦ Φαλλμεράδου ὑπὸ Θεοδοσίου Βενιζέλου καθηγητοῦ	1—10
Ἰδατογραφία Ἄργους ὑπὸ Ἰωάννου Κοφινιώτου καθηγητοῦ	10—21
Πρὸς τί αἱ ψυχώσεις; ἤτοι τὰ ὑλιστικὰ φιλοσοφήματα καὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι ὑπὸ Θεμ. Ι. Μιχαλοπούλου διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας. Τὸ νοσερὸν ἐν τῇ ἐνεστώσῃ ἐκπαιδεύσει τοῦ Ἑλλ. ἔθνους καὶ τὸ μέσον τῆς θεραπείας αὐτοῦ ὑπὸ Δημ. Ν. Μαρούλη, πρῶην γυμνασιάρχου. . .	22—32
Περὶ Τραπεζουντίας διαλέκτου ὑπὸ Ἐλευθ. Τρ. Κούση καθηγητοῦ	51-61, 108-184
Ἄδαμάντιος Κοραῆς (ἀποσπάσματα ἐκ συγγραφῆς τυπουμένης ἀναλώμασι τῆς ἐπὶ τοῦ Οἰκονομικοῦ κληροδοτήματος ἐπιτροπῆς) εἰσαγωγή ὑπὸ Θερεϊανοῦ	51-61, 125 - 137, 232—240
Ἡθὴ καὶ ἔθιμα ἐν Νισύρῳ ὑπὸ Ν. Χ. Ἀνδριωτάκη Διορθώσεις χωρίων ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἀριστείδου Πλουτάρχου ὑπὸ Κ. Πέπα, διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας.	62-78, 138 - 153
Ἄναμνήσεις τοῦ δουκὸς Βελλιγκτῶν ὑπὸ Ν. Περτῆ γυμνασιάρχου	78—87
Ἔργασίαι τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου. Ἐπιστολὴ τῆς Αὐτοῦ Ὑψηλότητος Βερνάρδου, πρίγκηπος διαδόχου τῆς Σαξωνίας Μάινιγγεν.	87—88
Ἄναμνήσεις τοῦ δουκὸς Βελλιγκτῶν ὑπὸ Ν. Περτῆ γυμνασιάρχου	88—91
Ἔργασίαι τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου. Ἐπιστολὴ τῆς Αὐτοῦ Ὑψηλότητος Βερνάρδου, πρίγκηπος διαδόχου τῆς Σαξωνίας Μάινιγγεν.	92—93
Νεκρολογία	93—94
Μελέτη περὶ τῶν ἐγκλίσεων τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου	

Σελ.

Ὑπὸ Ἀντωνίου Καρχιζάννη καθηγητοῦ . . .	97-125, 211-231
Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς Τουρκικῆς κατακτῆσεως ὑπὸ Φερδινάνδου Γρηγοροβίου.	154-167, 266-295
Ἀνάλυσις δραμάτων τινῶν τοῦ Σαίξπηρ. Ὁ Σαίξπηρ Α'. ὁ βασιλεὺς Ἄηρ τραγωδία εἰς πράξεις πέντε ὑπὸ Ἰωακείμ Βαλαβάνη . . .	185—200
Ὅρη, βουνοί, λόφοι περὶ τὸ Ἄργος ὑπὸ Ἰ. Κοφινιώτη	201—210
Περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ἐν Ἀθήναις Διδασκαλείου ὑπόμνημα πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργὸν κ. Γ. Θεοτόκην ὑπὸ Θ. Μιχαλοπούλου	241—266
Περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς Σανσκριτικῆς γλώσσης εἰς τὴν ἑλληνικὴν γραμματικὴν, λόγος ἐνκρητήριος εἰς τὸ μάθημα τῆς Σανσκριτικῆς γλώσσης ὑπὸ τοῦ ὑφηγητοῦ Γ. Τσερέπη.	296—327
Οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ οἱ δοῦλοι ἐν Ζανζιβάρῃ ὑπὸ Ν. Πέτρη γυμνασιάρχου	328—332
Ἐπιγράμματα Θεοδοσίου Βενιζέλου καὶ ποίημα Ἐμμ. Παλάνη ἐπὶ τοῖς γάμοις τοῦ διαδόχου τῆς Ἑλλάδος	332—333
Πρακτικὰ τῶν γενικῶν συνελεύσεων τοῦ ἔτους 1888—1889.	334—351
Εἰδικαὶ ἐργασίαι τοῦ Διοικητικοῦ συμβουλίου.	351—352

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ

Ἡ διεύθυνσις τοῦ περιοδικοῦ ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ τὴν συνέχειαν τῆς τυπώσεως τῆς διατριβῆς τοῦ κ. Θ. Μιχαλοπούλου «πρὸς τί αι ψυχώσεις;» ὡς καὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ περισπουδῆστου συγγράμματος τοῦ κ. Δ. Θερειανοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀδελφάντιος Κορνήσιος», καθόσον τὰ ἔργα ταῦτα ἰδιαιτέρως ἐδημοσιεύθησαν.